DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. C. N.

b=11 z=2 N=3

1
4

A
3
67

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y Santa Catalina.
E. C. N.

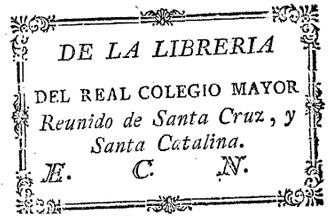

VERA
OECUMENICI
CONCILII TRIDENTINI,
CONTRA
EXURGENTES LUTHERI, ALIORUMQUE
HÆRESES NEC NON VARIAS UNIVERSÆ REIPU-
BLICÆ CHRISTIANÆ REVOLUTIONES, PRO MORUM
REFORMATIONE, ET FIDEI DEFENSIONE, SUMMO ROMA-
NO-CATHOLICÆ ECCLESIÆ EMOLUMENTO
PUBLICATI
HISTORIA
CONTRA FALSAM PETRI SUAVIS POLANI NARRA-
TIONEM SCRIPTA, ET EX IPSISMET ORIGINALIBUS LITERIS,
ACTIS, GESTIS, ET PROTOCOLLIS PLENE ET
FIDELITER ASSERTA
A

P. SFORTIA PALLAVICINO S. J.
POSTEA S. R. E. CARDINALE PRESBYTERO,

PRIMUM ITALICO IDIOMATE IN LUCEM EDITA;
DEINDE AB IPSO AUCTA ET REVISA, AC LATINE
REDDITA
A

P. JOANNE BAPTISTA GIATTINO,
PANORMITANO, EJUSDEM SOCIETATIS JESU
SACERDOTE.

ACCESSIT NOVÆ HUIC ET EMENDATIORI EDITIONI
PETRI FONTIDONII
SEGOVIENS. DOCTORIS THEOLOGI CANONICI SALMANTINI
APOLOGIA
PRO SACRO ET OECUMENICO CONCILIO TRIDENTINO
ADVERSUS
JOANNEM FABRITIUM MONTANUM
AD GERMANOS
PARS TERTIA.
CUM PERMISSU SUPERIORUM.

AUGUSTÆ VINDELICORUM
SUMPTIBUS MATTHÆI RIEGERI, BIBLIOPOLÆ ANNO MDCCLV.

B. 2186.

Catalogus Librorum Latinorum propriis sumptibus impressorum, & nonnullorum aliorum in magna copia reperibilium apud Matthæum Rieger, Bibliopolam Augustæ Vindelicorum. M DCC LV.

Abelii (Ludovici) Medulla Theologica 2. Partes, 8. 1754.
- - Sacerdos christianus, 8. 1754.
Abraham à S. Clara Ord. Disc. S. Aug. Grammatica Religiosa multis in Locis auctiori 4. 1719.
S. Augustini Meditationes, Soliloquia & Manuale. 8. 1755.
Bacherii (Ioh.) Flavissæ poeticæ, 12. 1668.
Balde (Iacobi S. J.) Lyricorum libri IV. Epodon lib. I. & Sylvarum lib. IX. 1755.
- - Carmina satyrica & Heroica 12. 1718.
- De vanitate mundi 12. 1755.
Baronis (Bonavent.) Cursus Philosophicus 3. partes fol. 1664
Beneficia Dei in Psalmo Eucharistico tripartita ad imitationem quorumdam Psalmorum Davidis composita expressa 18. 1746.
Bidermani (Iacobi S. J.) Acroamata & Deliciæ 12. 1743.
Bona (Ioan.) Via Compendii ad Deum 18. 1716.
- - Principia & Documenta vitæ christianæ 18. 1755.
- - Manuductio ad Cœlum 18. 1712.
Bourgoing (Francisci) Institutio ordinandorum 12. 1665.
Cæpolla (Barthol.) De servitutibus tam urbanorum quam rusticorum Prædiorum 4. 1701.
Canisii (Henrici) Opera canonica, 4. 1662.
- - Institutiones Juris canonici 12. 1660.
Carranza (Berthol.) Summa conciliorum à S. Petro usque ad modernum Pontificem, cum eorum vitis 8. 1701.
Casilii (Ant. S. J.) Introductio in Aristotelis Logicam & reliqua Scientias 12. 1692.
Catechismus Romanus ad Parochos ex decreto Concilii Trident. editus 8. 1755.
Clericus instructus, seu Doctrina Moralis ex Epistolis & Evangeliis missarum desumpta in singulos anni dies & principaliora festa distributa &c. magno studio & zelo collecta & gallice edita a quodam Parocho Anonymo Dioec. Lugdun. nunc. pro bono Cleri German Latinitate donata à quodam C. R. S. P. Aug. & in IV. partes divisa. 8. 1752
Comenii (J. Amos) Janua 2. Linguarum reserata Latino-Germanica 8. 1706.
Concilium (Sacro sancti) Tridentinum cum declarationibus Cardinalium 8. 1738.
Conradi (Mat.) Dissertatiuncula Theologico - Canonica Critica &c. de vita Clericorum an status ecclesiasticus ex se & genere suo sit absolute perfectior religioso atque adeo omnium Perfectissimus. 2. tomuli 8. 1752.
Contenson (Vincentii) Theologia mentis & cordis 2. tomi fol. 1722.
- - dito in 8. 6. partes. eodem.
Coreni (Jacobi) Clypeus patientiæ. 12. 1661.
Corradi (Pyrrh.) Praxis dispensationum apostolicarum, sive opera canonica 2. tomi. fol. 1716.
Corvini (Joan. Arnold) Enchiridion institutionum imperialium per aphorismos strictim theoricè & practicè explicatum 8. 1702.
- - Jus Canonicum per aphorismos explicatum 12. 1697.
Deslingendes (Claudii) Conciones quadra. 3. partes 4. sub prælo.
Dionysii Carthusian. liber de IV. novissimis 8. 1755.
Dondini (Guilielm S. J.) Spectacula Heroum, 1753.
Du Bois, (R. D. Pet. Joh.) Eruditionis tam Sacræ quam profanæ Gazophylacium, in commodum Litteratorum hominum, & veram eruditionem amantium præcipuè verbis divini præconum &c. 8. 3. partes. 1754.
Fabri (Honoratis S. J.) Apologeticus doctrinæ moralis 2. vol. fol. 1672
Ferre (Vincentii Ord. Præd.) Commentarius in D. Thomam 2. tom fol. 1691.
Gavanti (Barthol. Congr. Cler. Reg. S. Pauli) Thesaurus sacrorum rituum adauctus additionibus C. M. Merati 3. tomi med. 4. 1734.
Grimaldi (Franc. S. J.) de Vita aulica Libri duo. 8. 1754.
Haberti (Ludov.) Theologia dogmatica & moralis II. partes in fol. 1751.
- - dito VIII. partes 8. eodem.
Habisreutinger (Columban O. S. B. (Universalis prim. principiorum in Philosophia & Theol. lenus. 2. partes 8. 1747.
Hæsteni (Bened.) Panis quotidianus, Meditationes pro singulis diebus anni 12. 1660.
Hambloch (Antoni) Hortus sacrarum precum cum devotione novenæ erga S. Antonium de Padua 12. 1703.
Heinlein (Henrici O. S. B.) Medulla Theologiæ pastoralis pract. 12. 1707.
Hermani (Ioseph Ord. Præmonstr.) Vita metrica 8. 1656.
Ius Hispano - austriacum assertum 4. 1701.
Kappenstein (Franc. S. I.) Annus sanctus ferens fructus sanctos seu Meditat. per omnes anni dies 8 1728.
de Kempis (di Tomaso) D'ell'imitatione di Christo libre Quattro & Tedesc. 12. 1695.
Kesler (Nicol.) Gemitus Competitorum 18. 1705.
Klee (Joan. Martin,) Breviariolum actuum sanctorum exercitando & verrendo spiritui singulis in dies singulos. editio 2da 8. 1752.
Kleydorfferi (Joh.) Clypeus Pastoralis 2. partes 4. 1754.
Lamas (Hieron) Instructio confessariorum & pœnitentium. 18. 1650.
Lao (Andreæ Ord. arm.) Hortulus philosophicus 18. 1665.
Lauredani (Leonard. Cler. Reg.) Sylva rerum memorabilium, sive conciones per totum annum. 4. 1661.
Leonis à S. Laurentio Ord. Carm. Conciones Adventuales, Quadragesimales & Sanctorales 3. partes fol. 1753.
- - Sanctorale, separatim 4. 1734.
Mailhat (Raymund, Ord. Præd.) philosophia thomistica, rationalis, naturalis, moralis, & supernaturalis 3. partes 8. 1706.
Manuale superiorum pro bono eorum regimine 8. 1748.
Masseni (Iacobi S. I.) Palæstra styli romani 8. 1710.
Merati (Gajet. Maria Cler. Reg.) Observ. & additiones ad Gavanti Comment. in Rubricas Missalis & breviarii romani, adjectis summorum Pontificum & S. rituum Congregat. decretis usque ad præsens emanatis 4. 1740.
Molitoris (Willelmi) sermones Parati. 8. 1677.
Nierenbergii (Ioan. Eusebi S. I.) Doctrina ascetica, 6. partes 8. sub prælo.
- - de Adoratione in spiritu & veritate 12. 1711.
Pallavicini (Sforziæ S. I.) Historia Concilii Tridentini, 3. tom fol. 1755. editio auctior.
Perenfelder (Michaelis S. I.) Florus biblicus & Concionator historicus 2. tom. fol. 1747.
Phrases Ciceronianæ, sive thesaurus elegantiarum Germano-Gallico-Latinus. 12. 1688.
Piny (Alexand. Ord. Præd.) Cursus Philosophico - thomisticus 3. par. 8. 1693.
Plotus (Ioan Bapt.) de iu litem jurando 4. 1679.
Polachi (Georgii) Industriæ pro confessariis 12 1670.
Pomey (Francisci S. I.) Flos latinitatis indicibus germanico & Latino auctus 12. 1735.
Preces matutinæ & vespertinæ ante & post Communionem pro bono juventutis editæ 18 1752.
Rapini (Renati S. J.) Eclogæ, his accesserunt Caroli Noceti ex eadem Soc. Eclogæ tres. 8. 1733.
Recollectio septendialis Spiritus S. donis accomodata & per cujuslibet diei horas divisa authore Ord. S. B. liberæ & exemptæ Abbatæ Werdinensis 8. 1722.
Reginæ palatium eloquentiæ 4. 1709.
Rodericii (Alphonsi S. I.) Exercitium perfectionis christianæ 3. partes 4. 1739.
Saintjure (Ioan. Bapt.) de Cognitione & Amore D. N. Iesu Christi 8. 1716.
Sales (Francisci de) Vita & miracula per Henr. Maupas du Tour 8. 1663.
Sande (Ioan. à) Decisiones Frisiorum curiæ cum notis Bürgers 4. 1696.
Schiesser (Petri) Dialectica disputativa ad Mentem D. Thomæ 12. 1710.
Schindler (Adrian) Academia mortis, sive lectiones ad conciones de morte, viriis & virtutibus formandas applicabiles 2. partes 4. 1698.
Schrotteri (Joan S. I.) Conciones dominicales & festivales 6. partes 4. 1728.
Sedlmayr P. Virgilii ord. S. B. Systema Theologiæ Dogmatico Scholasticæ juxta methodum S. Thomæ aquinatis 8. 1754.
Selecta Patrum Soc. Jesu Carmina. 8. 1754.
- - Orationes. 8. 1754.
Sbguanin (Cæs. Mar. Ord. Serv. B. V. M.) Anatomia probabilissimi; hoc est de licito & illicito usu opinionum probabilium. 8. 1729.
Simoncellus (Octavius) de Decretis in contractibus minorum aliorumque necessario adhibendis 4. 1698.
Spengler (Ioan. Georg.) Institutio Parochi. 8. 1749.
Struvii (Georg. Ad.) Syntagma Iuris prudentiæ civilis 4. 1709.
Tamburini (Thomæ. I.) Tractationes de sacramentis 4. 1665.
Thesaurus sacrarum Precum usum juventutis collectar. 12. 1716.
Vantii (Sebast.) Tractat. de nullitatib. processuum & sententiarum 4. 1717.
Vettweis (Bernardini Ord. Min.) Speculum controversiarum fol. 1664.
Ullenberg (Caspr.) Psalterium Davidis 1710.
- dito latino - germanicum 8. 1756.
Ulysses germanicus, id est, brevis descriptio totius Germaniæ 18. 1655.
Winter (Ioan. Christoph.) Exercitationes juridicæ pro subeundo juris tentamine præcipuè ex institutis accommodatissimæ 8 1742.
Zahn (Balth. Conr.) Tractat. de mendaciis eorumque pœnis 4. 1686.
- - de Iure & jurisdictione municipiorum 4. 1709.

Abrahamà S. Clara Ord. S. Aug. Grammatica religiosa oder geistliche Tugend-Schul 4. 1730.
- - Reim dich oder ich liß dich 4. 1754.
Andachts-Ubung bey dem 40. stündigen Gebett, oder trostreiches Bett-Buch 8. 1717.
Anastasii (Villingani Cap.) zvveyfaches Dominicale, d. i. vvohlausgearbeitete Sonntags-Predigen fol. 1748.
Antonii (à S. Vincentii Car.) Soliloquia, oder einsame Gespræch der seraphischen H. Jungfrau und Mutter Theresia von JEsu 4. Theil 8. 1739.
Antrade (Alphons. de S. J.) geistreiche Lehr-Sprüch der glorvvürdigen und H. Mutter Theresia von JEsu &c. Editio secunda in 4. 1753.
S. Augustini Betrachtungen, geheime Gespræch und Hand-büchlein 8. 1755.
Bail (Ludovici) Theologia affectiva, oder anmuthige Erkanntnuss göttlicher Dingen fol. 1712.
Bassanini (R. D. Franc. Presbyt. Secul.) die in denen zehen tægigen Exercitien erlernte Vollkommenheit des Geists; das ist, geistreiche Ubungen für die zehentægige Exercitien 8. Augspurg 1753.
Belecii (Aloysii S. J.) selig sterbender Christ, oder vierzehen Hilf-Mittel zu einem seligen Tod &c. 8. 1750.
Blumen-büschelein (Einsidlisches) mit Kupfer in 18.
Born (Herman. Ord S Franc.) seraphischer Stern-Himmel 4. Theil mit dem Zusaz und Beschluss 8
Bougeant (R. P. S. J.) vollkommene Erklærung der christlichen Lehre, 4. 1751.
Calmet (Augustini) gelehrte Verhandlung der Materie von Erscheinungen der Geistern und denen Vampiren in Ungarn, Mæhren &c. 8. 2te Auflag 1752.
Capistrani (Ioan. Ord. Min.) zvveytes Dominicale und Festival. 4. 1696.
Cetti (Josephi S. J.) heiliger Ehe-Stand, 8. 1753.
Colendall (Henrici S. J.) Osnabrückischer Baur, oder Controvers Discurs, 8. 1755.
Contzen (Henrici Ord. Præd.) die unbeschæmte Wahrheit d. i. Sonn- und Feyrtags-Predigen durch das ganze Jahr 2. Theil 4. 1708.
Crasset (Joannes S. J.) der sanfte und Heil. Tod &c. 8. 1711.
Dezæ (Maximiliani) Früchten der gottlichen Gnad, oder Betrachtungen und Gespræch von der Todsünd 8. 1749.
Dornblüth (Augustini) Anleitung gemeiner Personen zu einem vollkommenen, das ist vvahrhafte christlichen Leben, 8. 1751.
- - Observationes oder gründliche Anmerckung über die Art und Weise eine gute Uberszung besonders in die teutsche Sprach zu machen, med. 8. 1755.
- - Ervveckungen und Ubungen der vornehmsten und nothvvendigsten christlichen Tugenden 12. 1755.
- - Nothvvendige Vernunftschlüsse über die vvahre Religion, 8. 1751.
Ducos (Ioan. Carol. Ord. Pred.) apostolischer Hirt, 4. 1754.
Eberlein (D. Mich. Leonti) Marianisches Herz-Hæuslein des Hertzens JEsu. 8. 1755.
Engelhard (R. D. Euseb.) Morgenstern von Wittenberg 2. Theil 8. 1749.
- - Freundschaftliche Erinnerung vvegen übel gebuzten Morgenstern zu Wittenberg 8. 1752.
Gobinet (Carol. S. J.) Unterwveisung der Jugend in der christlichen Gottseeligkeit &c. 4. 1741.
Greitter (Joh. Bapt.) Nutzbares Kræuter-Büschlein &c. bestehend in Sonn- und Feyertags &c. auch andern Predigen, 4. 1754.
Grund-Lehren zu einem christlichen Lebens-Wandel. 12. 1742.
Habisreutingeri (Columb. O. S. B.) Nachfolgung Christi, aus dem Original-Text in teutsche Vers gebunden, und mit stüssigen von dem Verfasser selbst aufgesetzten Arieten versehen 8. 1744.
- - Irrthum der Unvvissenden, in dem tæglich vorfallenden Handel und Wandel unter denen Menschen durchsucht in 20. Gespræchen zvvischen Pitanophilo und Philaletho, 8. 1747.
Hæfteni (Bened. Ord. S. B.) richtiger Weg des Creuzes 8. 1752.
JEsus der Gecreuzigte und Maria unter dem Creuz, Schmerzen volle Mutter einzige Zuflucht des Sünders. 8. 1743.
Imhof (Joh. Bapt.) Messis Mystica & Moralis, reich gesammleter, auserleten geistlicher Fruchtschnit, 2. Theil, 8. 1751.
- - Freundlicher Willkomm, 8. 1733.
à S. Josepho (R. P. Felic. Ord. Carm. Discalc.) Wissenschaft eines Christen, oder Unterricht zur Erkanntnuss GOttes, der Religion und evangelischen Wahrheiten &c. 8. 1756.
Kellen (Ludov. Ord. Min.) seraphischer Gebettgarten mit Kupfer in 8. 1695.
Kempis (Thomæ von) vier Bücher von der Nachfolgung Christi mit Kupfer 12. 1714.
- - ditto in teutsch- und italiænischer Sprach 12. 1699.
Kisselii (Philipp. S. J.) Passions-Predigen 4. 1693.
Knellinger (Balthasar S. J.) Predigen auf alle Sonntag des ganzen Jahrs zvvey Jahr-Gæng fol. 2. Auflag. 1745.
- - Auf alle Festtæg des Jahrs samt einer Ehren-Saul zum Lob etvvelcher Heiligen GOttes nebst einer Quell- oder des göttlichen Altars-Geheimnuss, vvie auch Predigen zur Zeit des Türcken-Kriegs fol. 1745.
Kobold (Wilibald. Ord. S. B.) Scherz und Ernst, d. i. Abvvechslung von 180. curiosen Geschicht und Fabeln mit beygefügter Sitten-Lehr 8. 1747.
Kolb (Roberti Ord. Cist.) Orthodoxia Eucharistica, oder ausführlicher Bevveis des rechten Verstands der Worten: das ist mein Leib, das ist mein Blut. 4. 1710.
Landase (Nicolai de) selbst lehrendes Rechen-Büchlein nach der französ. Pratique 8. 1708.
Leben des H. Vatters Ignatii von Loyola 4. 1683.
- - Der Schvvester Claræ Franciscæ von Antvverpen Capuciner Ordens 8. 1685.
Lohr (R. Franc. Joseph.) Evangelische Milch, das ist evvige Wahrheiten auf alle Sonntæg des ganzen Jahrs in dreyfachen Predigen vorgestellt, Tom. 1. 2. Auflag fol. 1713.
- - Festivale ebenfalls in dreyfachen Predigen Tom. 2. fol. 2 Auflag. 1753.
- - Dreyfaches Dominical Tom. 3. fol. 1754.
- - Dreyfaches Festivale Tom. 4 fol. sub prælo.
Luciani Montifont. Cap. Compendium oder verkürztes kinder-Spiel, d. i. hundert Predigen über den Catechismum Canisii &c. 4. 1747.
Ludovici (Franc. Arg. Ord. Cap.) geistliche Ubungen, vvelche zu einem vollkommenen innerlichen und mündlichen Gebett anführet &c. 7. Theil 12. 1745.
Magdalena besondere Fürsprecherin der büssenden Sünder. 8. 1741.
Manuale oder geist-volles Handbuch &c. in vvelchem Morgen- Abend- Meis- Beicht- und Communion Gebetter 8. 1752.
Marchese (Francisci) tægliches Brod, 2. Theil. 4. 1719.
Mayr (Dom. S. J.) Missionarii neu aufgerichter americanischer Mayerhof, 8. 1747.
Metastasii (des Herrn Abbts Peter) geistl. Schaubiihne 8. 1753.
Motiva, oder 50. bevvegende Ursachen, den Römisch-Catholischen Glauben allen andern Religionen vorzuziehen 8. 1755.
Miilmann (Hieron. S. J.) Glaubenslicht Controvers 8. 1657.
Pavvlovvski (Danielis S. J.) GOttes Ansprach zu der einsamen Seelen 12. 1724.
Peickart (P. Franc. S. J.) Christliche Andachts-Ubungen &c. nebst beygesezten Creuz-Weg, in 18. 12. 1755.
- - Item mit lateinischen Lettern 12. 1755.
Pfalzer (Marcellini) Christ- catholischer Catechismus 4. 1755.
- - Lehrreiche Exempel-Predigen auf die H. Fasten, in 6. Jahr-Gæng eingerichtet 4. 1749.
- - Löb- und Ehren-Predigen 4. 1750.
Rancé (Armandi Ioannis de) Abbtens des Closters U. L. F. zu la Trapp Cist. Ord. von der Heiligkeit und Pflichten des closterlichen Lebens 4. 1750.
- - Lebens-Beschreibung durch R. P. Petrum de Nain zu la Trapp, 4. 1751
- - Exhortationes oder geistliche Ermahnungs-Reden für alle Sonntæg nebst Einkleidungs- und Profession-Re. 4. 1750.
- - Auslegung der Regul des H. Benedicti nach der eigentlichen Meinung dieses H. Vatters. 4.
Reichle (F. Ant. S. Th. Lic.) grosser allgemeiner Catechismus des Catholischen Christenthums in 5. Haupts. 4. 1752.
Richter (Hieron. Ord. præm.) von dem Ablass insgemein, und dem Jubilæo 8. 1748.
Sales (Francisci) 12. Bücher von der Liebe GOttes 8. 1754.
Scheffmacher (Ioan. Iacob. S. J.) Sendschreiben eines teutschen Theologi zu Strassburg an eine Magistrats-Person besagter Stadt, vvelche sich zur Augspurgischen Confession bekennet 4. 1739.
Seelen-Hilf, oder Bruderschaftbuch JEsu, Maria, Joseph zu Prag bey Maria Laureta für die Abgestorbene 12. 1753.
Sinisealchi (Libor.) S. J.) Sacramentalisches Abendmahl 8. 1752.
- - Marianisches Schmerzen-Buch 8. 1756.
- - Vollkommene Wissenschaft des evvigen Heyls 8. 1753.
- - Göttliches Liebsfeur 8. 1753.
- - Passions-Predigen 8. 1754.
- - Quadragesimal 4. sub prælo.
- - Das betrachtende und vvachende Menschenherz 8. 1755.
Sonnenvvendblumm (geistliche) andæchtiges Handbuch von Liebs-Seufzern mit K. und groben Druck 8. 1751.
- - das nemliche roth und schvvarz 18. eod.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI
LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

ARGUMENTUM

NOva contentio de mansione. Archiepiscopus Lancianensis ad Pontificem missus à Legatis, ejusque mandata. Gravissimarum petitionum volumen missum à Cæsare ad suos Oratores, Concilio deferendum; & executio retardata, ipso demum Legati operâ consentiente. Studia à Vicecomite Tridenti impensa, & nuntii ab eo Romam scripti de rerum statu. Mantuanus à Pontifice postulat abeundi veniam. Repulsa. Iterata postulatio. Officia Cæsaris ne is discedat. Illi à Pontifice satisfit. Bavarus Orator exceptus. Mutuæ contestationes de prærogativâ inter ipsum & Venetum. Quæ idem petierit à Concilio. Difficultas ac dilatio de articulis supra Calicis concessione. Dissensiones Patrum de dogmatibus quæ minores Theologi comprobavarant. Reditus Lancianensis, & sensus Pontificis ab eo relati. Pontificis literæ, quibus responsum redditur iis Episcopis, qui communi epistola purgaverant Romæ criminationes sibi illatas. Mandata Vicecomiti tradita; ejusque studia ad concilitandos inter se Mantuanum & Simonettam. Correctiones morum agitatæ, ac statutæ. Suavis animadversiones super his perpensæ. Decreta & Canones Fidei stabilita, ac variæ Patrum disputationes de utroque argumento. Novæ rationes bis objectæ à Salmerone & à Torres, pridie futuræ Sessionis. Sententiarum in eadem Sessione varietas, & exitus. Quæ Suavis considerat de illius Decretis, expensa. Mantuanus & Simonetta reconciliati. Philippi Regis literæ, quibus à postulato ut Continuatio declaretur desistit, & Hispanos Præsules dehortatur, ne caput de mansione urgeant. Documenta Legatis à Pontifice super eo data. Articuli minoribus Theologis propositi de Missæ sacrificio. Opera à Lansaco exhibita, ut Theologi & Episcopi è Gallia mitterentur. Literæ Reginæ, quibus eos affirmat adventuros; & prolationem petit, sed non obtinet. Profectio in Galliam Fabri Oratoris, ejusque literæ ad Reginam! Præfervida Cæsaris postulata, ut Calix concederetur. Difficultates objectæ, & temperamenta ad res superandas excogitata.

CAPUT I.

Generalis cœtus die sexto Junii, in quo quinque articuli de usu Eucharistiæ proponuntur. Nova contentio hic excitata de mansione, & promissio à Mantuano facta ad eam sedandam. Archiepiscopus Lancianensis missus ad Pontificem à Legatis. Petitionum volumen, quod à Cæsare ejus Oratores accipiunt, exhibendum Concilio. Hujusce rei executio per Præsides impedita.

1. LEgati, quod anteà Hispanis spoponderant impleturi, biduo post Sessionem (a) ad generalem cœtum Patres advocarunt, proposueruntque perpendendos à minoribus Theologis eosdem ipsos articulos, qui in promptu fuerant ut expenderentur in Concilio Julii, cùm repentè solutum est.

(a) *6. Junii 1562. in Actis Paleotti, & Arcis Romanæ, & in ep. Jadrensis, 8. Jun.*

Hi erant quinque, ad usum Eucharistiæ spectantes.

An ex Divino præscripto quilibet Christianus teneretur utramque speciem sumere in Eucharistiæ Sacramento.

An rationes, quibus Ecclesia Catholica adducta est ad Eucharistiam præbendam laicis, & etiam Sacerdotibus non celebrantibus sub sola panis specie, adeò retinendæ essent, ut nullo pacto usus Calicis ulli esset permittendus.

Si, ubi ex honestis causis, & charitati Christianæ consonantibus, æquum videretur concedere usum Calicis alicui nationi seu regno, habendum id esset sub quibusdam conditionibus, & sub quibus.

An accipiat aliquid minus qui utitur hoc Sacramento sub una tantum specie, quàm qui sub utraque.

An necessarium sit lege Divinâ, hoc altissimum Sacramentum porrigere pueris, antequam ad usum rationis perveniant.

Dicerent Theologi, quid firmitate Fidei credendum, quid tamquam hæresis rejiciendum esset.

2. His propositis assensi sunt ii, qui ante Granatensem verba fecere. Sed hic cœpit dicere; Primum articulum in Synodo Constantiensi jam fuisse definitum, adeòque novâ trutinâ non indigere, sed solùm novâ confirmatione: reliquosque pariter adeò manifestè patere, ut diurno labore opus non esset. Satius igitur sibi videri, ut illis adjiceretur in eadem Sessione Sacramentum Ordinis atque ut ita de mansione ageretur: mirum sibi esse, quòd illam ad legem Ecclesiasticam quidam redigerent: rationes, quæ ad id adducebantur, eo confessu indignas videri; ac proinde ab illis ipsis magis se confirmari in contraria sententia, validissima atque sanctissima, pro qua mori ipse minimè dubitasset: se non posse illius argumenti memoriam non sæpiùs revocare, ob ingentia commoda quæ in eo animadvertebat; atque impatienter optare, ut res à Synodo definiretur, quò inciperent palàm conspici fructus, quos ab eo sacrosancto conventu Christiana Respublica sibi pollicebatur.

3. Postremis hisce verbis vehementer commotus est Castanea Archiepiscopus Rossanensis, qui

ex oppoſito arbitrabatur, nullam diſputationem majori futuram incommodo quàm ea, pro temporum conditione. Quare ubi loquendum ipſi fuit, acriter de quibusdam conqueſtus eſt, qui & quæ de novo proponebantur tamquam levia deſpiciebant, cùm tamen reverà eſſent ejusmodi, ut illi diſputantium numero tempus deforet, & in ſingulis cœtibus ſtudebant importunam illam controverſiam excitare, interrupto aliarum rerum proceſſu majoris emolumenti: nec temperare ſibi potuit, quò minùs id expromeret formulis acerbioribus, quàm opus fuiſſet conſuetæ modeſtiæ ſuæ, & opportunitati illius negotii. Quapropter, ubi per prudentem diſſimulationem ictu declinato telum in irritum cecidiſſet, per intempeſtivum iracundiæ ſenſum eo repercuſſo effecit, ut ab eo vulnus infligeretur. Etenim inflammati à mordaci Caſtaneæ ſermone ii qui cum Granatenſi in ſententia manſionis concordes erant, ac præſertim Beccarellus Archiepiſcopus Raguſinus, Bartholomæus de Martyribus Bracarenſis, Callinus Jadrenſis, acerbis formulis confutarunt id quod rebantur cedere in reprehenſionem offenſionemque communem. Idcircò, prout mos eſt conventibus qui ex pluribus conſtantur, ubi plerique in dicenda ſententia non tam memoriâ retinent quod initio propoſitum eſt, quàm quod poſtremo loco depromptum, deſtitutum penè fuit prius argumentum, excitatumque univerſale ac fervidum certamen de eo quod Granatenſis fortuitò dixerat.

4. Ea re commotus Marianus, prævidensque naufragia, quæ accidere poterant ex improviſa illa fluctuum agitatione, ſi ea in procellam ruere ſineretur, blandâ ſimul & ad majeſtatem compoſitâ ratione interceſſit: Mirum ſibi eſſe, quòd in argumentum tam alienum vellent eam diſputationem inſerere: ſe ſuosque collegas polliceri, ea de re ſuo loco naviter actum iri, cùm ad Sacramentum Ordinis deventum eſſet: fidem ab illis habendam Cardinalibus, & ejusmodi conditionis, & Sedis Apoſtolicæ Legatis. Hoc pacto Gonzaga Patres ad rem reduxit, quamquam non omnino. Etenim Sanfelicius & Caſelius laudarunt quòd Legati frangerent crebriùs quorumdam audaciam, qui volebant in Epiſcoporum ſubſelliis agere Præſides, perinde quaſi plures quàm quinque Synodo præſiderent; Setigus verò Caſtellanetenſis Antiſtes, qui eo die, vice Maſſarelli ægrotantis, Concilio à ſecretis erat, palàm improbavit eam primi Legati promiſſionem, ceu futuram plurimarum offenſionum cauſam. Contrà verò Segovienſis Epiſcopus, Reatinus, & alii poſtulata iterarunt, ut declaratio de manſione quamprimum conficeretur; ſimulque confutarunt caſtigationes habitas à Patribus modò nominatis in eos qui facultatem ac libertatem ſingulis in Concilio debitam uſurpaverant. Et ſanè Mantuanus eo conſilio, quo ſibi perſuaſerat excitas ibi turbas ſedatum iri, paulò poſt alias in ſeipſum tum Tridenti tum Romæ concitavit; perinde ac ſi nimium ſibi arrogaſſet, dum communi Legatorum nomine pollicebatur id quod nondum inter eos convenerat, obſtringeretque & ipſos & Pontificem ad rem expendendam, quàm potiùs omitti optabant. Verùm plurimæ literæ à ſe & à collegis ſimul ad Borromæum ſcriptæ, in quibus exponebant commune propoſitum rejiciendi illius examinis ad Ordinis Sacramentum, & reſponſiones redditæ, ubi Pontifex id conſilii haud reſpuebat, ſed alterutrum committebat, ut nimirum aut rem ſopiendam, aut protrahendam curarent, ſatis Mantuano perſuadere potuerunt, tacitum haberi conſenſum de hujusmodi promiſſo? præterquam quod iniquum eſt, in repentino diſcrimine eam in hominibus conſilii præſtantiam poſtulare, quam præmeditatio ac tempus ſuppeditarent: quemadmodum planè iniquum fuiſſet exigi in Virgilio ex tempore præſtantiſſima carmina, quæ in Æneide elaboravit.

5. Patribus igitur in memorato cœtu ad rem greſſis, eorum aliqui cum Guerrero ſentiebant, primum ex quinque articulis eſſe omittendum, quippe Conſtantiæ jam deciſum. Sed Epiſcopus Quinque Eccleſiarum dixit, multa poſt eam deciſionem exagitata fuiſſe à recentioribus hæreticis, quæ illi objectabantur, & opus eſſe, ut in illorum abjectione hujus firmitas oſtenderetur. De quo Galli pariter convenere, affirmantes, id plurimum profuturum ad multos in Fide confirmandos: ſed inde potiſſimùm res promota, quòd cognoverit Synodus, eos ipſos articulos fuiſſe miſſos ad Concilium Julii à Carolo V. quo Germaniæ ſatisfieret, & tunc Patres conſenſiſſe, illorum examen amplexatos.

6. Poſtridie hujus conventus Cæſariani detulerunt ad Præſide volumen quoddam, (b) à Ferdinando ad ſe miſſum, (c) ut Synodo traderent: in quo reipſa Cæſar obſtabat, ne Continuatio declararetur: querebatur de agendi ratione à Legatis adhibita: efflagitabat quamplurimas, easque graviſſimas emendationes tum in Capite tum in membris Eccleſiæ; & ut paucis dicam, liber ille complectebatur magna ex parte ſenſus injectos inexperto Religionis ſtudio quorumdam proborum, ab eorum arte, qui omnem impendebant operam ad elevandam Synodi ac Præſidum dignitatem, ſplendoremque Pontificatus minuendum. Legati vehementer eo ſunt commoti; cumque Archiepiſcopo Pragenſi oſtendiſſent, quantâ tum Concilii tum Cæſaris indignitate volumen illud conventui traderetur, eos cohortati ſunt, ut tantiſper ſuſpenderent, dum ipſi per officia Nuntii Ferdinandum ab eo conſilio dimoverent. Quin præterea Muglizius, ea opportunitate quâ brevi per diſpoſitos equos iturus erat ad ſuam Pragenſem Eccleſiam, ut Regem Bohemiæ coronaret, ſuſcepit in ſe munus id Cæſari ſuadendi.

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 8. & 10. Junii, & narratio Muſotti.*

(c) *20. Maji 1562.*

7. Verùm cùm in comperto eſſet, per media temperamenta neutri partium ſatisfieri eo ipſo tempore, quo Cæſar querebatur de Legatis, quippe ad declarandam Continuationem paratis; neceſſarium ipſi duxerunt, ut apud Philippum Regem illius declarationis moram excuſarent, & literas ſuper ea re communi nomine ad eum ſcripſerunt. Operæ pretium pariter exiſtimarunt, ad Pontificem legare cordatum hominem, negotiorum expertum, & de rebus probè doctum, qui videndum ejus auribus exponeret, longè melius quàm literæ oculis ſubjeciſſent, rerum præſentium ſtatum, & futurarum apparatum: atque ad id ſelectus eſt Leonardus Marinus Dominicanus, Archiepiſcopus Lanciani, nobilis Genuenſis.

Hoc pacto qui ſummis in rebus ad commune bonum laborat, non modo communem plauſum ſibi polliceri non poteſt, ſed opus habet ſe quaſi undique reum purgare.

CAPUT

CAPUT II.

Documenta Legatis tradita Archiepiſcopo Lancianenſi de Synodi proceſſu, ac de deciſione articuli ſuper manſione.

1. Quamquam fuiſſet universè injunctum Archiepiſcopo, ut coràm edoceret Pontificem de cunctis rerum conditionibus; ſumma tamen documentorum, quæ tradita ipſi ſunt, 8. Junii 1562. in duobus vertebatur: quæ duo, quaſi poli in illius ſphæræ motu, ab Altempſio proponenda Pio dicebantur, ſi pro ſuſcepto priùs conſilio iturus ille fuiſſet ad Pontificem, ut ipſorum contumaciam excuſaret. Alterum erat ſolutio, ſeu translatio Concilii; alterum declaratio de manſione.

2. De priori; Rumorem hic increbuiſſe, quem alebant ex parte quidem literæ Româ ſcriptæ, nonniſi de hac Synodi diſſolutione à Pontifice cogitari, ad imponendum intolerabili diſpendio finem; ex parte verò crebri ſermones, qui Tridenti habebantur, quo Synodus aut in præſentia terminaretur, aut alio transferretur. Id Patrum compluribus neceſſarium videri, cauſantibus nonnullis, oportere Epiſcopos remitti ad ipſorum greges, quibus contagionis periculum imminebat ſine Paſtorum cuſtodia; nonnullis, aliam ſtationem eſſe eligendam, cùm ibi amplius conſiſtere non liceret tum ob annonæ caritatem, quæ acceſſione exterorum intolerabilis evaſiſſet, tum ob hoſpitiorum penuriam, quippe non anguſta ſolùm erant, ſed cuncta jam occupata, ut amplius non ſupereſſet locus iis qui acceſſuri erant; tum etiam ob diſcrimen, quod Patribus impendebat ex propinqua hæreticorum furentium potentia, qui novis proſcriptionibus irritati, ad arma conſpiraſſent: adeoque jam multi Præſules conſilium agitabant unà inter ſe conveniendi, & commune nomine id poſtulandi.

3. Jam verò Pontificem ſuper eo Præſides admonebant, cùm Synodus duplici de cauſa coaluiſſet, ut Eccleſiam hæreſi purgaret, eamque ut in moribus reformaret; non poſſe Pontificem ab incepto deſiſtere antequam utrumque compleſſet, niſi ob cauſas quæ ipſum cogerent, quales forent aut bellum, aut peſtis, aut notabilis ciborum caritas; aliter timendum eſſe, ne nationes, quæ tam avidè illam petierant, coactamque tam frequentem aſpiciebant, ubi poſteà tenuis obtentu cauſæ interruptam cernerent, aut ſibi proſpicerent per proprias nationum Synodos, aut illam proſequi ſine Pontificiis Legatis auderent, ut Baſileæ accidit, cum gravi diſcrimine ingentis in Eccleſiam cladis. Non poſſe id contingere, niſi tantumdem ignominiæ in ipſum redundaret, quantum gloriæ ob religionis ſtudium, animique virtutem in ea cogenda eidem acceſſerat. Ne gravaretur animo recolere, quàm valido incitamento forent in eo caſu perduelles in Apoſtolicam Sedem provinciis ipſi hactenus obſequentibus, ut illæ ad ſchisma prolaberentur, ſi fortè (gnari, quàm illæ vehementer cuperent hoc pharmacum, quo aut purgarentur, aut illæſi ſervarentur,) poſſent per aliquam veritatis ſpeciem affirmare, Petri ſucceſſorem nihil de ipſorum ſalute laborare, quando in ejus æſtimatione plus habuiſſet ponderis tenuis æratii ſui ſumptus, aut tenue ſuorum tribunalium incommodum, quàm illorum exitium. Sibi perſuadere Legatos, ea Româ ſcribi ex Aulicorum ſermonibus, non ex Pontificis voluntate. Eos Epiſcopos Synodi, qui ſolutionem illius cupiebant, ut ad ſuas Diœceſes remigrarent, ſtudio religionis impelli, ſed non ſecundum ſcientiam, ut Apoſtolus loquitur, quoniam majorem de propriis Eccleſiis, quàm de univerſali rationem habebant: verùm inexcuſabiles eos eſſe, qui jacturam animarum in univerſa Chriſtiana Republica corporum ſuorum incommodis poſthabebant. Extra hos adverſos caſus jam adductos nullum ſupereſſe locum ad Concilium dimittendum, niſi duobus modis. Priorem eſſe, Ubi inter Philippum Regem & Cæſarem convenire non poſſet de Continuatione; nam eâ declaratâ, adeoque abeuntibus Germanis ac ſimul Gallis, æqua ſuppeteret ratio, ne proſequerentur Oecumenicam Synodum cum ſolis duabus nationibus, Italica & Hiſpanica. Licere proinde, id ſi accideret, eam ſuſpendere, exhibitâ à Pontifice per ſe Cæſari eâ quam poſſet æquâ gratificatione, nec minùs eò conceſſo Gallis aut penitus, aut magna ex parte, quod ipſi ſuis in conventibus poſtulandum decreverant. Alterum modum tollendi ſtatim Concilii, ſed honeſtum ac fructuoſum, videri, ſi Octobri proximè futuro, quo tempore Cæſarea Comitia erant habenda, perfecta jam eſſet univerſalis Eccleſiæ emendatio, ac dogmatum deciſio, quæ ſub Julio fuerant intermiſſa; ſimulque ſi Cæſar efficeret, ut Proteſtantes Concilium adirent. Etenim quemadmodum, ubi voluiſſent hi Concilio acquieſcere, audiendi erant; ita è contrario, ubi judices neutri partium ſuſpectos poſtulaſſent, aliasque indecoras conditiones, juxta ac alias petiere, licuiſſet eos dimittere, ſimulque dimittere Concilium; quippe quod ad eam usque diem apertum extabat, ut illi revocarentur ad frugem, & fructum abundè protulerat, à Catholicis decerpendum.

4. Gradum poſtea faciebant ad articulum de manſione, quem Pontifex illis injunxerat ut ſopiendum curarent. Hujuſce rei cauſa erat (quemadmodum ſeorſim ac fideliter ſcripſit Borromæus ad Simonettam Legatum 13. Maji 1562.) non quidem, quòd ex definitione, jus in ea Divinum affirmante, viderentur ea incommoda, quæ nonnulli arguebant, in Pontificem dimanare; ſed quod, præter inflammatam Theologorum Patrumque contentionem (quâcum neque decorum neque conducibile cenſebatur Decretum edi, cùm rumor, tametſi falſus, Aulas Europæ univerſæ pervaſiſſet, eam deciſionem in exitium Sedis Apoſtolicæ tendere) fieri non poterat, ut absque aliquo illius probro apud vulgus ea ſanciretur in conſpectu Pontificis à ſuis Legatis. Cùm igitur is cuperet quæſtionem ſopiri, ſimul ab illis quæſierat, num ipſis probaretur, ut Diplomate Pontificio manſio præciperetur, multis adjectis privilegiis ejus obſervantiæ, gravibusque pœnis ejusdem violationi. Porrò de illa ſopienda dicebant: Si liberum id ipſis foret, ſe libenter perfecturos, cùm animadverterent in eo Patrum diſſidia, & incommoda Romæ perpenſa tum in definitione, tum in certamine: verùm id difficulter peragi poſſe ſine Concilii clade, & ſine dedecore Pontificis, Legatorum & Aulæ Romanæ, quæ inſimularetur, quaſi eam deciſionem recuſaret, quòd ſuam ipſius emendationem recuſaret. Satius ſibi videri, ſi articulus alterâ ex duabus formis definiretur. Prima erat, ut à Theologis prius agitaretur, dein à Patribus, poſteà verò pro majoris partis ſententia res ſanciretur: Altera, ut in verbis Decreti potiùs aſſumeretur pro certo, quàm definiretur, pro eo quod ſentiebat complures, non fuiſſe id hactenus à Conciliis definitum, quod ab ipſis jam pro certo poſitum fuerat; atque ut ſubinde hujusmodi Decreto adjicerentur & præmia & pœnæ, quibus ejus obſervatio

vatio firmaretur, & ut in alterutra forma ſuprema Pontificis auctoritas in eodem gradu tamquam Eccleſiæ Capitis collocaretur: atque eâ ratione occurſum iri cunctis pravis conſecutionibus, quæ ex eo recens firmato dogmate confici poſſent, Conſilium diplomatis haud ſibi probari, verentibus ne illud acciperetur quaſi techna definitionis obturbandæ, quæ adeo expetebatur & à pluribus Præſulum, & à cunctis ferè nationibus, & à multis Principibus; ut timendum eſſet, ne diplomati excipiendo reluctarentur. Quare in eo caſu aut Pontifex tam multorum votu indulſiſſet, & indulgentia viſa fuiſſet potiùs extorta, quàm ſponte profecta; aut obedientiam conſtanter exegiſſet, & Pontificalis auctoritas iis contentionibus objecta fuiſſet, quæ Baſileæ contigerunt. Conſultius eſſe, ſi deciſio ante proximum Octobrem in Synodo haberetur, ut tunc perfectâ ſimul morum emendatione, liceret Epiſcopis alacri jam animo ſuas ad Eccleſias reverti, ubi Synodum abſolvi contigiſſet.

3. Hæc fuerunt documenta Archiepiſcopo data, ſed per formam aliquantulum confuſam: & quamvis illa Legatorum omnium nomen in fronte gererent, quantum ipſe comperio, longè alia ea fuerunt à ſenſibus Simonettæ, cui neceſſe erat in ſcriptis communibus cum pleriſque conſentire; ſed in literis ſeorſim ſcriptis ſuam ſententiam promebat, atque hæc interdum prævalebat.

Legi, fuiſſe prætereà ab Altempſio (*c*) impoſitum Archiepiſcopo, ut Pontificem certum redderet, pro eâ quam Pius tribuebat ei fidem, tot cum ipſo ſanguinis ac beneficiorum vinculis conjuncto, cunctos Legatos Pontificis commodis ſtudioſiſſimè deſervire; eosque pariter Epiſcopus, qui manſionem Divini Juris eſſe cenſuerant, ex animo ipſius obſequio ſtudere, multoque impenſius in rem Apoſtolicæ Sedis navare operam, quàm qui adverſus illos adeo vociferabantur. Quæ officia Mantuano ac Seripando patefacta, in illorum animis eos benevolentiæ ac voluptatis ſenſus excitarunt, quos ciere ſolet in ingenius animis ſponte tributum firmæ auctoritatis teſtimonium in arduo honoris litigio. Cùm Princeps nequit inſontem abſolvere, quin ſimul damnet intempeſtivam damnationem à ſuo judicio habitam, mera teſtificatio veri, beneficium eſt adeò ſuprà conſuetudinem, ut ſæpè reus inſons illud ſibi petere nequaquam audeat.

(*c*) *Litteræ Jadrenſis 21. Junii 1562.*

CAPUT III.

Officia Vicecomitis Tridenti cum ſingulis Legatis. Rerum ſtatus, quem hic nanciſcitur. Audita ab eodem obtrectationes in Aulam. Ea quæ Pontifex de Seſſione celebrata Legatis ſignificavit. Abeundi venia à Mantuano petita. Repulſa. Iterata ejusdem petitio. Tres conditiones quæſitæ, ut illic perſiſtat.

1. PEr eos dies Vicecomes Tridentum (*a*) pervenit. Et ſine mora, præter ea quæ detulit ad Altempſium, nihil ad hanc rem ſpectantia, & quæ, ſublato fundamento tranſitus militaris, in irritum recidêre, mitia mandata ſibi tradita peregit cum Legatis Oſio ac Simonetta. Hic hominem dehortatus eſt, ne tunc exerceret auſtera cum Mantuano ac Seripando, ratus, haud parato eos animo eſſe ad ea cum operæ pretio excipienda. Sed rem largiùs communicavit Vicecomes cum Scarampo Antiſtite Nolano, qui Aiqui in Monteferrato natus, Mantuano Cardinali intimus erat, ejusque familiæ ſubditus. Huic itaque cum exponeret Vicecomes querimonias, quæ in ipſum Romæ ferebantur, ſignificavit ſimul per eam opportunitatem graviores, quæ in primum Legatorum jactabantur, cui poſteà nomine Gonzagæ Cardinalis, fratris filii, à ſe renuntiandas eſſe dicebat, tamquam communes totius collegii ſenſus; adjecitque, conjunctionem; mutuamque fiduciam inter Præſides, eos turbines in malaciam ſoluturam fuiſſe. (*b*) De hac ipſa conjunctione ille poſteà verba fecit cum Simonetta, oſtenditque, per eam à communibus ipſorum officiis mitigatum & conjunctum iri pariter Patrum animos, qui ab æmulationibus magis quàm à rationibus in certamen adducti videbantur; ſed ſi unâ eademque conjunctim viâ ductores proceſſiſſent, facili negotio eos pariter qui ducebantur, in diverſas vias minimè disjunctum iri.

(*a*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum, 18. Junii 1562.*

(*b*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum, 22. Junii 1562.*

2. Non modo paratum ad id animum, ſed ejus perficiendi cupidum præ ſe tulit Simonetta, cohortatusque Vicecomitem eſt, ut rem, quemadmodum fecit, tranſigeret cum Mantuano; à quo rogatus ut amicè ſibi detegeret quæ de ſe audiviſſet, opportunitatem hinc arripuit enarrandi liberè, quaſi per obſequium, adeoque non irreverenter, quæ de ipſo Romæ jactitabantur, eò quod ille argumentum de manſione propoſuiſſet, & poſteà ejus definitionem Patrum ſententiis commiſiſſet, ac demum agendum de illa ſpopondiſſet unà cum Ordinis Sacramento; neque minus, quod neglexiſſet declarationem Continuationis in poſtrema Seſſione, cùm propter Oratoris Hiſpani acerrimas poſtulationes, re Cæſarianis haud indicatâ; ea facile pacateque haberi potuiſſet.

3. Egit gratias ob allatam ſibi rerum notitiam Mantuanus: quæ objectabantur, ſingulatim diluit. Dixit, iiſdem rationibus ſe fusè purgaſſe Borromæo per literas, & Pontifici per miſſum à ſe hominem è ſua familia Arrivabenum; alias prætereà calumnias ſibi objectas à ſe reſciri, ſed ex probitate prudentiaque Pontificis ſpem ab ipſo concipi, eas apud illius animum fidem non habituras. Et ſanè Pontifex in literis publicis, quas à Borromæo ſcribi juſſerat, nullius ægrimoniæ indicia præ ſeferat; quin commendatus ab illo fuerat poſtremæ Seſſionis eventus, in quo ſolùm deſiderabatur, ut in Decreto diſertè explicarentur dogmata declaranda in Seſſione proxima, quo prænuntiaretur, quodammodò futura Continuatio: ſed reſponſum à Legatis eſt, id ipſum à ſe optatum fuiſſe, ſed ſimulagnitum, fieri non poſſe; propterea quòd Hiſpani, eorumque aſſeclæ, in articulo de manſione numquam conſenſuri fuiſſent ulli explicationi rerum agendarum, quin ſimul Continuationis caput explicaretur.

4. Eâdem libertate, quâ Vicecomes Mantuano ſignificavit criminationes, quibus illa inſimulabatur Romæ, ſive antequam diſcederet à ſe auditas, ſive lectas in literis poſteà acceptis, ſcripſit pariter ad Borromæum eas, quæ in illum & in ejus Patruelem ſibi aures verberarant in brevi commoratione Tridentina: Actas fuiſſe gratias iis qui manſionis declarationi reſtiterant, & injectas querelas in eos qui illam promoverant, quod videbatur diminutio quædam libertatis Concilii. Idcircò maxima ſe circumſpectione uti in adeundis frequenter Epiſcopis, & in modo agendi grates nomine Pontificis

iis, ſive Italis ſive Hiſpanis, qui ſe obſequentiores oſtenderant Apoſtolicæ Sedi, ne hujusmodi officia caperent à fama aut à ſuſpicione mendacia incrementa, & adverſa commenta. Excitum fuiſſe murmur de venia abeundi, quàm à Pontifice Mantuanus petierit, (*c*) ac duas ejus cauſas afferri; quod Aulæ Pontificalis literæ, quæ in Mantuani, ceu primi Legati, manus anteà deferebantur, poſtea ad Simonettam mitterentur, & quod Gonzaga Cardinalis, ejus fratris filius, Romam non accerſeretur à Pontifice ad cœtus de hujusmodi negotiis, quemadmodum antea fieri ſolebat. Dici, hanc abeundi veniam gravi futuram detrimento, tum ob venerationem, quâ Mantuanum proſequebantur omnes Præſules tum ob rationem quam de ipſo cuncti Principes habebant; à qua conſtantiſſima erat perſuaſio, unicè commotum Hiſpaniæ Regem, abſtinuiſſe à miſſione Oratoris Vargas ad Synodum, miniſtri ſcilicet Pontifici parum accepti, & quieti Concilii parum opportuni.

(*c*) *Duæ literæ Vicecomitis ad Borromæum, 25. Junii 1562.*

5. Nec vanus erat hic rumor de petita à Cardinali venia, (*d*) tametſi ille a Vicecomite, cui res ſuboluerat, primum interrogatus, acriter inficias iret, turbatumque animum præ ſe ferret, ſeu quod nollet fabularum argumentum evadere, ſeu quòd irreverentiam erga Pontificem putaret, ſi hanc petitionem ante impetrationem vulgaret, perinde ac ſi fortè repugnaret Pontifex, videretur Legatus voluiſſe irati animi ſenſus in Principem jactitare, & palam facere, illum propemodum ſibi inclinatum. Sed ſicuti veræ cauſæ minus quàm effecta patere ſolent, ita in eo negotio contingebat. Hæ cauſæ illæ non erant, quas ad aures Vicecomitis fama detulerat, ſed longè aliæ; nimirum, quod Pontifex (*e*) poſtremò dixerat Comiti Franciſco ab Andriano, Oratori Ducis Urbinatis, ſibi & univerſo Collegio haud plenè ſatisfactum à Mantuano, quem ipſe elegerat tamquam Legatum, vivumque oraculum ſuum in Concilio, quò ibi mentem ſuam candidam puramque repræſentaret & qualem ipſi Deus injecerat, non autem propriam, quam ille gerebat. Eum in articulo manſionis nimiam fidem, & præter rationem, habuiſſe quibusdam Cœnobitis, qui utilitate ducebantur: in articulo de Continuatione plus æquo & rei notitiam & ſatisfactionem fuiſſe ab eodem præſtitam Cæſarianis, cùm oportuiſſet opus illud priùs confici quam dici. Quapropter ſi Legatus parato eſſet animo ad ſibi moderandum in poſterum ex conſcientia Pontificis, qui tam ſibi quàm illi ſinceram & Chriſtianam ineſſe cenſebat, & cujus perſonam idem gerebat, Pontificem in oblivionem rerum præteritarum venturum: ſin minus, illum opportuniùs acturum, ſi ab incepto deſiſteret; aliter enim coactum iri Pontificem à conſcientia ac ratione ad alterum ipſi ſufficiendum.

(*d*) *Litera citatæ Vicecomitis ad Borromæum.*

(*e*) *Patet ex epiſt. Roma 17. Junii 1562. & ex altera Mantuani ad Arrivabenum 6. Jul. 1562. in Appendice narrationis Muſotti.*

6. Neque huic homini tantum modò animi fui amaritiem aperuerat Pontifex, ſed etiam aliis pluribus, præſertim Urbinati Cardinali dixerat, A-Mantuano in diſceptatione de jure reſidendi fuiſſe adhibita manum & caput: & per Comitem Frederi cum Borromæum Gonzagæ Cardinali ſignificarat, (*f*) ejus patruum Sedis Apoſtolicæ cladem meditari. Nec obſcurè Pontifex indicarat, velle ſe, ut per eos Proceres, amore & ſanguine cum Mantuano conjunctos, hic certior de iis fieret; adeoque ipſum invitabat ad veniam abeundi petendam, ne dimiſſionis dedecus idem opperiretur. Præter hæc acceperat Mantuanus indignatione acerbiſſimâ (ſeu verum id eſſet, ſeu falſum) quosdam Epiſcoporum fuiſſe gloriatos, ſe ſuis literis effeciſſe, ut in eas Pontifex objurgationes prorumperet; atque inter hos Sanfelicium ille nominabat, Concilii Curatorem, & Thomam Stellam Juſtinopolitanum Antiſtitem, qui vulgari cognomento (cauſam ignoro) *Tedeſchinus* dicebatur. Id verò intolerabiliora reddebat illi vulnera, quippe inflicta ab inferiori manu, & per jactantiam; adeoque per deſpicientiam ab iis profectam, qui ſi odio eum proſequebantur, reverentiâ certe proſequi debuiſſent. Verùm quemadmodum anxietas æſtimationis major eſt erga parem, quàm erga ſine comparatione minorem, nec ulla offenſio acerbior eſt, quàm quæ in æmuli conſpectu accipitur, ita propter veteres æmulationes inter Gonzagas & Farneſios, nihil ut opinor, altiùs vulneravit animum Mantuani in ea re, quàm verba quædam ſupra modum iracunda, quæ Cardinalis S. Angeli à ſe audita narravit ab ore Pontificis in ipſum prolata.

(*f*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum 29. Junii 1562.*

7. Is itaque per Arrivabenum clam, ſed ardenter poſtulaverat abeundi veniam. Sed Pontifex in agendo quàm in loquendo circumſpectior, pedem poſteà retraxerat, reſponditque, id oſtenſioni publicæ futurum; ſimul de Mantuano honorificè & amanter loquens adjecit, ſe collegis mandaſſe, ut illi morem gererent, & obſequerentur. Non tamen abſtinuerat vel in eo actu à querimoniis, dicens, ad mitigandam fortaſſe interpretandamque alio ſenſu oblatam, ſeu potiùs per minas intentatam veniam) Si noluiſſet Mantuanus tempore præterito ſibi parere, nec ſuum judicium ſequi, ſatius futurum fuiſſe, ſi jam cum abeundi veniam poſtulaſſet. Hujusmodi reſponſa tametſi ex una parte Legatum ſolabantur, quippe quæ indicabant, nec ipſum nec ipſius operam à Pontifice deſpici; tamen ex altera eumdem perculêre, quod inde cognoſceret, tam multa quæ ad ſe purgandum ſcripſerat, aut per Pontificis oculos haud tranſiiſſe, aut ad illius animum haud penetraſſe; adeoque ſibi videbatur adigi ſe ad conditionem duriſſimam, quâ inſiſteret labori ſerviendi, ſine levamine gratificandi.

8. Idcircò peracerbè doluit, quòd proniorem in Pontifice fidem nanciſcerentur hujusmodi adverſum ſe obtrectatores, quam ſuæ conditionis, ſuæque vitæ anteactæ teſtificatio, præter eam, quam tot egregii Præſules & collegæ fecerant ad eum purgandum, ab ipſo productam, & inter alios ipſe Altempſius Cardinalis, Pontificis ex ſorore nepos: oblocutores usque adeo præpotuiſſe, ut Pontifex proximis diebus planè ſtatuerit Legato ſibi ſuperiores adjicere. De mandatis, quæ Pontifex ſignificabat ad collegas à ſe miſſa in ipſius emolumentum, aliam à ſe prærogativam non appeti, niſi quam ſuus ſibi gradus tribuebat; ſimulque à ſe ambiri, non ut aliis Legatis ſuperior, ſed ut unà cum illis unum atque idem planè eſſet. Hos in ſe animi ſenſus ex eo patere, quod ipſe nihil egerat, non modò illis nolentibus, ſed ne inſciis quidem; cùm vel à privatis colloquiis numquam ab iis diſcors abſceſſerit, quemadmodum teſtari poterat Altempſius. Quando Pontifex ipſum jubebat in legatione perſistere, ſe ad illi obtemperandum inclinare; ſed tres conditiones à ſe peti, tamquam ne-

neficia sibi necessaria, quò redderetur idoneus ad serviendum: cùm diu naviter fieri non possit, quod per summam animi repugnantiam fit, & cum evidenti discrimine, in quo ipse versaretur, amittendi pretiosissimi sibi thesauri, hoc est Pontificiæ gratiæ.

9. Prima erat: Ut Pontifex eâ quæ sibi maximè probaretur formâ diligenter illa inquireret de quibus ipse insimulabatur. Altera, Ut ubi ipsum insontem comperisset, si nollet in calumniatores quidquam animadvertere, nullam certè fidem haberet in posterum illatis ipsi criminationibus, nisi priùs illas sibi significasset, ejusque defensiones audiisset: sicuti ex adverso, ubi aut antea aut in posterum in ipso deprehenderet seu tenuem erga Pontificem obedientiam, seu modicam sollicitudinem de Sedis Apostolicæ dignitate, severissimis pœnis ipsum addiceret. Tertia, Ut dignaretur animum adjicere ad ipsum oneri subtrahendum per primam quæ se offerret opportunitatem, eâ ratione, quam ejus prudentia illi pio negotio accommodatam putaret, cùm se adeò defatigatum corpore animoque sentiret in eo laborioso ministerio, ut agnosceret, se illi diutiùs sustinendo non esse: exempli novitatem non obstare; etiam Polum obtinuisse, ut legationem interrumperet ad corpus purgandum, nec eam amplius ab eo resumptam fuisse. Sperare se à Pontificis bonitate id levaminis, quo indigebat vitæ suæ incolumitas, quam noverat non dedignari Pontificem sibi charam habere, & quæ quamdiu perdurasset, ad illius obsequium perduraturum. Hæc scripsit Mantuanus, non tamen à continuatione muneris alienus, sicuti detexit Vicecomiti, ubi (*g*) ostenderet Pontifex se ipsi revera confidere.

(*g*) *In duabus literis Vicecomitis ad Borromæum, 20. Junii 1562.*

10. Æmulationes intestinæ famam Concilii non mediocriter id temporis offuscabant. Etenim Episcopi qui erant discordes, collegas vicissim habebant quasi adversarios: & dum in alios alii obloquebantur, effecere ut tandem Synodus universa incusaretur. Ea præsertim pars, quæ suffragiorum numero erat inferior, alteram sibi superiorem accusare non poterat, quin totum corpus accusaret. Sed multò ampliùs quàm Præsules, in eo famuli paccabant; genus hominum ad contendendum proclive, & ad heriles ægrimonias expromendas immoderatum, cùm ea ratione, animi ac linguæ malignitas quasi virtutem fidelis gratique animi sese ostentat. Inter cetera epistola quædam auctoris anonymi prodiit, (*b*) quæ se scriptam Tridenti Romam ad amicum simulabat. Hæc; quasi illinc accepta, ad Lansacum missa est ab Oratore Gallico, Venetiis degente: cumque hoc pacto fuisset vulgata, Lansacus rem pluribus excusavit, & per se apud Legatos, & Romæ per Oratorem Galliæ apud Pontificem, ne crederetur Concilii nomen à Regis administris fœdari. In ea epistola, ut mos est satyricis subdolis, qui se larvâ pro casside communiunt, adeoque se audaciâ obarmant, multæ in Concilium calumniæ continebantur; ac demum deducebatur, Cùm per illud unitas Ecclesiæ sperari non posset, opportuniùs fore ipsum suspendi. Atque ex hujusmodi scriptis Suavis cæmenta magna ex parte desumpsit ad suam historiam fabricandam. Grande profectò documentum, quàm necessaria sit in Senatoribus tum linguæ libertas ante sanctiones, tum ejusdem posteà subjectio communiori judicio; quod difficulter effici potest, quin erga Senatum obedientia exerceatur non voluntatis modò, sed etiam intelligentiæ: obsequium sanè non extra vires humanas, si obscuritas & incerta ratio humanorum consiliorum spectetur, quæ amplam nobis libertatem relinquit ad opinandum quidquid libuerit.

(*b*) *Est in Appendice Musotti.*

CAPUT IV.

Multa Suavis errata. Bavariæ Orator exceptus. Illius, & Venetorum mutuæ denuntiationes. Lis cum Helvetiis & Florentino Postulata Bavari & Cæsarianorum in Concilio

1. TEmpus nos admonet, ut aliquantulum insistamus in notandis simul variis Suavis erratis, hæc facta narrantis. Ac primò quidem rumores illi populares, per quos inaudierat Vicecomes, mutatum in Aula Pontificis ordinem in mitteudis literis, quòd non ampliùs ad Mantuanum, sed ejus loco ad Simonettam mitterentur, quodque à cœtu Cardinalium, ad expendendas Tridentinas res selectorum, amotus fuisset Gonzaga Mantuani fratris filius, manserunt in quibusdam monumentis, dubitationis in modum, effeceruntque, ut Suavis, re minimè introspecta, utrumque animosè affirmaret, & per consuetum temperariis narratoribus infortunium in utroque laberetur. Sciendum igitur est, significasse Borromæum in responso ad Vicecomitem, nimis verum esse id quod ad aures pervenerat, de abeundi venia petita à Mantuano; sed eam à Pontifice, rebus ritè perpensis, denegatam fuisse per certum tabellarium, & per ejusmodi rationem, quâ sperabat illum quieto alacrique animo permansurum. Veras quidem non esse duas rationes, à Vicecomite ex vulgari rumore acceptas; sed ambiguitatem apud vulgus exortam fuisse de priori, quia dies aliqui effluxerant, quibus nihil occurrerat Roma scribendum ad Legatos communibus literis, quæ ad ipsum Principem mittebantur, dum interim aliquid occurrerat per peculiares literas scribendum ad Simonettam, quæ rectà ad ipsum missæ fuerant, ut cum omnibus fieri solet: & quod ad alteram rationem spectabat, aliquid temporis elapsum fuisse, nullo tunc habito cœtu de rebus Concilii, sed de Inquisitione: cui Gongaga non intererat. Unde homines, rerum quæ recens contigerant, satisque dimanarant in vulgus, minimè ignari, avidique (speculandi, quin & procreandi causas latentes effectorum patientium, existimaverant Gonzagam à Consiliis de Synodo exclusum fuisse. Sic itaque res se habuerat: atque idcircò Mantuanus, cui compertum erat, nullam communem cunctis Legatis epistolam Româ venisse, nisi missam ad se, certique nuntii allati fuerant, nullum fuisse cœtum coactum super rebus Concilii, quò fratris filius accersitus non fuerat, numquam hæc falsa suis querelis admiscuit. Equidem comperio, ab hac eadem missione peculiari literarum ad Simonettam, absque societate aliarum communium quæ Mantuano mitterentur, inflictum huic fuisse aliquem anxietatis ac suspicionis aculeum, ne res soli Simonettæ committerentur, & quod ea de causa defuisset argumentum quod ad omnes simul scriberetur. Quamobrem Vicecomes iterùm Borromæo (*a*) significavit satius fore ne id in posterum fieret, si primi Legati pacificatio sibi cordi esset.

(*a*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum, 13. Julii 1562.*

2. Pergit Suavis, *Non minùs à Pontifice iratum animum indicatum fuisse in Camillum Olivum, Mantuano à secretis, quippe qui non perinde se gesserat atque*

atque sibi spoponderat, cùm Romam missus fuit. Et subdit: *Quod misello illicarò constitit. Etenim tametsi Pontifex cum Cardinali reconciliatus fuisset, tamen post ejus mortem Mantuam cum heri cadavere regressus, vario criminationum obtentu ab Inquisitionis tribunali conjectus in carcerem est, diuque divexatus. Hunc ego post infectationum ærumnas expertus sum virum egregiâ virtute, & ejusmodi infortunia haud merentem.* Mirum sanè est, quod hic homo historiam extruat non ex narrationibus à se compertis, sed ex argumentationibus à se deductis. Quare ubi semel hallucinatur ex notitia perperam habita, enarrat postea quasi veram historiam ea omnia eventa, quæ ab ea re, ubi verè contigissent, probabili conjectatione extitura fuissent. Hac de re in Operis Apparatu disserui: nec de Olivi ærumnis, quas Inquisitionis causâ passus est, quidquam mihi dicendum supereset, ad eum vel incusandum vel excusandum, præter ea quæ ibi narravi. Certum tamen est, non Olivum, sed Pendasium à Mantuano Romam fuisse missum ad Pontificem, quemadmodum suprà notavimus; nec illum pariter à Concilio discessisse hero demortuo, sed ibidem permansisse in iisdem ministeriis & utilitate stipendii à Præsidibus affectus usque ad operis exitum, quod non semel patebit. Præsertim verò admirationi mihi est, Suavem ignorasse, Pendasium, non Olivum fuisse à Legatis missum; cum hoc perlegatur non inquam in quam plurimis tum Pontificis tum Borromæi (*b*) literis scriptis, & in commune ad Legatos, & peculiariter ad Mantuanum (earum quippe notitia singularior est) sed in cunctis ferè monumentis, quæ de hoc argumento supersunt: adeò ut præter varias epistolas à me allatas, ab Legatis Romam missas, quæ mentionem hac de re faciunt, & ipsorum nomine fuerunt ab Olivo Tridenti scriptæ; præter narrationem Philippi Musotti, qui Seripando à secretis erat; & præter epistolam à me anteà productam Jadrensis Archiepiscopi ad Cornelium Cardinalem, id contineatur in prima Simonettæ epistola ad Borromæum, à me superiori libro recitata, (*c*) nec minùs in altera Episcopi Mutinensis ad Moronum (*d*)

(b) *Scriptis ad Legatos, 22. April quando is pervenit, usque ad 3. Maji, quando discessit.*

(c) *Lib. 16. cap. 9.*

(d) *11. Maji 1562.*

3. Hæc admiratio alteram admirationem mihi adimit, quod nimirum ignota fuisset Suavi missio & opera Arrivabeni. Hujus enim notitia, quippe negotii cunctis Legatis minimè communis, latuit magis clausa & constricta in mutuis literis peculiaribus inter Mantuanum ex una parte, & inter Pontificem, Borromæum & Gonzagam ex altera. Nec equidem indagare omisi, quinam in mentem venerit Suavi, fuisse Romam missum Olivum, non Pendasium, adeoque super hoc inane fundamentum inanem verè arcem extruxerit; & rem planè attigisse arbitror. In quadam epistola scripta per eos dies, quibus Pendasius Romam pervenit, (*e*) ab Insulano, Oratore Gallico apud Pontificem, Rex certior factus est, adesse ibi Mantuani Secretarium, missum ob ea quæ de novo contigerant super mansionis negotio. Atque hunc *Secretarii* titulum usurpavit Orator per eam generalem & amplam dicendi formulam, quâ conditio, quæ nihil interest, narratur; quare ignorans ipse, minimeque laborans exquisitiùs pernoscere, quisnam nominatim fuisset missus, nomen adhibuit *Secretarii*, tamquam commune cuilibet ministro, cujus calamo secreta committantur. Hæc igitur epistola, quæ posteà cum aliis per typos vulgata est, effecit, ut à Suavi crederetur, legatum fuisse Romam ad eam rem transigendam Olivum, cùm sciret illum propriè Mantuano à secretis esse; & oblitus, exerceri à se in rerum narratione simplex munus testis, voluit Logici partes agere, & supra illas fundare partes fabulatoris, adeoque merito sanè infortunio idem ipse lectorum vera callentium fabula evadit.

(e) *Scripta 16. Maji, ex libro Gallico, 1562,*

4. Porrò aliis suis commentis narrat, conquestum fuisse Pontificem de pluribus, non ex mentis credulitate, linguæve impotentia, sed quia hoc puncto quasi eos inducebat, alios pudore, alios metu, alios urbanitate, ut apud ipsum se illi purgarent: quotum excusationibus à se facilè acceptis, eosdem sibi ipse addictos habebat. Id ubi verum fuisset, haud multum forsitan quod improbarent deprehenderent homines sapientes, qui satis ab experientia docentur, non semper ad optima quæque per apertas vias posse perveniri. Sed in rebus à Pio IV. gestis oppositum planè comperio, quando præsertim Mantuanus Arrivabeno respondens, nihil aliud acrius queritur, quàm quòd Pontifex etiam post iteratas ipsius purgationes, & post denegatam abeundi facultatem, veterem, animi persuasionem professus fuerit de credita ipsius culpa; eandemque rationem à Pontifice erga alios retentam conspicor.

5. Demum affirmat. à Legatis, cum à Cæsaris Oratoribus libellus ipsis ostensus est, a Ferdinando missus ut Synodo exhiberetur, excusationem fuisse prætensam, quòd cùm agendum tunc esset, iisdem Cæsarianis petentibus, de concessione Calicis, spatium non suppeteret ad expendenda simul tot & tam gravium rerum capita quæ proponebantur; se tamen curaturos, ut paulatim perpenderentur: Oratores verò animadvertisse, id ex arte fieri, ne scriptum illud Synodo vulgaretur sed res protraheretur in dies; tunc tamen tacuisse: sed Pragensem Archiepiscopum necessarium existimasse, per dispositos equos ad Aulam Cæsaris se conferre quò eum edoceret tum de eo, tum de reliquis Concilii negotiis. (*f*) Verùm ex adverso jam vidimus, Legatos apertè exposuisse Oratoribus, quàm esset rationi dissentaneum, libellum exhiberi Concilio & Pragensem, ad id commotum ab adductis rationibus, eà re sponte supersedisse: cumque præstò esset ad Aulam pergere ad Regem Bohemiæ pro suo munere coronandum, in se recepisse, ab eo proposito Cæsarem dehortari; & opere promissa complevit.

(f) *In literis allatis Legatorum ad Borromæum, 10. Junii 1562.*

6. Sed à confutatione ad historiam. In dissensione inter Venetos & Bavarices Pontifex ad operam Ferdinandi (g) confugit, qui moneret Albertum Ducem, generum suum, Rempublicam Venetam revera Regem esse, & eà possessione frui ut ipsius Oratores obtinerent locum Regiis Oratoribus proximum. Verùm noluit Cæsar hujusmodi litigio, quod delicatissimum Principum sensum vellicat (*b*) manum admovere, nisi per officia universalia & potiùs in modum scribentis genero quæ Præsides

pro-

proposuerant, quàm suo nomine rem agentis, eum tamen est cohortatus, ne quid Synodum obturbaret; nec id sine fructu. Jussus denique fuit Ducis Orator, ut (*i*) Venetis cederet; sed simul denuntiaret, id fieri ne Synodus turbaretur, & absque sui Principis detrimento. Itaque exceptus est in cœtu 27. Junii, & in ea protestatus est, multis argumentis in medium allatis, ob quæ ipsius Princeps Venetæ Reipublicæ antehabendus esset; cujusmodi erant, quòd haberet in sua familia dignitatem Septemviralem, quodque Cæsarea quoque in ea fuerit. Huic denuntiationi alteram ibi opposuit Nicolaus de Ponte, (*k*) primus Orator Venetus, dicens, Superiorem illum locum esse decus perpetuò debitum Reipublicæ suæ, non autem liberalem ad tempus indulgentiam. Utraque denuntiatio relata est in Acta: atque eò devenit æmulatio, ut Bavaricus exemplum orationis suæ negaverit, quia negaverat anteà Venetus, ut dictum est. Verùm per eam Oratoris Bavarici remissionem dissidia ex ipsius parte mutata sunt potiùs quàm sedata; siquidem in mandatis acceperat, ut inde decederet, ubi Oratori Helvetio & Florentino non præcederet. Quare Legati ægrè impetrarunt ab Helvetio (cui tradita mandata suprà retulimus) ut tantisper cœtibus non adesset, dum suos primores edoceret ea de re, & nova mandata reciperet; & Pontificem rogarunt, ut se interponeret Cosmo Duci, cujus Orator absente Helvetio solitus erat interesse.

(g) *Literæ Borromæi ad Legatos, 27. Maji 1562.*

(h) *Literæ Cæsaris ad Oratores, 29. Junii 1562.*

(i) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 18. & 28. Junii 1562.*

(k) *Diarium.*

7. Magis tamen eos angebat certamen imminens inter Oratores Gallum & Hispanum. Etenim prævidebant, omnino rejectum iri temperamentum à Borromæo propositum, ut scilicet Hispanus ad functiones publicas non accederet, sicuti Romæ consueverat, cùm piscarius animum suum explicasset, ab eo genere cessionis aversissimum, tametsi alioqui à suo Rege (*l*) mandata satis sedata haberet, hoc est, ut æmulationes declinaret, ubi per dignitatem liceret; nec pugnaret ut præesset, sed se defenderet ne subesset. Mandata igitur à Pontifice postulavere Legati, quid agendum in tam arduo nodo. Ea verò fuere, (*m*) ut primo loco ipsi studerent aliquid ad rem componendam excogitare: ubi satis id non esset, & Oratores concorditer vellent Pontificis definitionem, æquitati se non defuturum; sed hactenus Hispanos id evitasse, cùm videretur possessio Gallis favere: quod si partibus ita placeret, promptum esse Pontificem ad sententiam Synodo committendam. Si nullus ex his modis acciperetur, aliud fieri non posse, nisi ut imitarentur morem tunc Romæ observatum, qui erat, ut Insulanus, Orator Gallicus, solemnes functiones adiret, & Vargas Orator Hispanicus domi maneret: optimum à se consilium putari, si aut Philippus Rex ibi designaret Oratorem Ecclesiasticum, qui collocatus in ordine à laicis diverso, liti argumentum subtraheret; aut Comes Lunensis, ab eodem Rege Catholico destinatus Orator ad Concilium, accederet simul Orator Cæsaris, apud quem id temporis degebat. Sed Galli hic omnibus temperamentis aditum occluserunt, sicut palam fiet.

(l) *Literæ Mutinensis Episcopi ad Moronum. 23. Maji 1562.*

(m) *Literæ Borromæi ad Mantuanum, 11. Aprilis, & 13. Maji, & ad Legatos, 23. & 27. Maji & 8. Junii 1562.*

8. Interim Orator Bavariæ, post consueta subjectionis & obsequii officia, tria pro Ducis ditionibus postulavit; Eucharistiæ sub utraque specie sumptionem, Cleri emendationem, & Sacerdotum conjugium. Responsum humaniter ad primam partem, quæ ad urbanitatis officia pertinebat; & generatim ad secundam, quæ ad petitionem spectabat, nimirum, effectum iri quod in Dei gloriam, & emolumentum Ecclesiæ redundare censeretur. Cæsariani ex memorato libello unicum articulum proposuere, quo Gallicis concessio petebatur, (*n*) non pro Bohemia solùm, sed etiam pro Hungaria, aliisque hæreditariis Cæsaris ditionibus; rationesque publicæ utilitatis adducebantur, ad id impetrandum accommodatæ. Videbantur hi omnes in animum sibi induxisse, Synodum fuisse coactam non ad damnandos hæreticos, sed ad ipsis gratificandos, eorumque conversionem obtineri posse exsaturatis ipsorum contumacibus votis, quæ potiùs deprimi par erat: nulla quippe vexatio reliquos subditos ad perduellionem tantum impellit, quantum licentia pravis appetitionibus indulta.

CAPUT V.

Confirmatus Mantuani animus ad legationem prosequendam, hortatu etiam Cæsaris accedente. Hujus purgatio apud Legatos de rerum à se propositarum libello ad ipsos misso, quorum arbitrio rem committit.

1. INter externas turbas aliquam penitus tranquillitatem accepit Synodus: Mantuanus enim discedendi animum facilè deposuit. Ad eum rediit Arrivabenus, (*a*) literasque Borromæi, fidem sibi conciliantes attulit, de iis quæ Pontifex secum & cum Gonzaga Cardinali statuerat: sed coram (*b*) data fuerat Arrivabeno petitæ veniæ repulsa verbis tam distertis ac certis, ut omnis hero spes adimeretur ejus impetrandæ. Quod Simonettæ significatum est, adjectumque, id opportunum illi pio operi habitum esse: simul etiam injunctum, ut erga Mantuanum uteretur non modo perquam suavi & mansuetâ agendi ratione, sed confidenti etiam, suprà quàm deberet: nam ajebat, certum esse Pontifici, pari ratione à Mantuani comitate illi responsum iri. Idcircò quidquid posset, ipsi abundè gratificaretur; cum eo cuncta negotia communicaret; frequenter ejus mensæ ab eo invitatus accumberet; & ubi ex Episcopis quispiam ad se accederet ad aliquid ejus operâ à Pontifice impetrandum, illum cohortaretur, ut is simul à primo collega eam commendationem posceret, adeoque Mantuanus se magni fieri cognosceret ab Episcopis in ipsorum precibus, & à Pontifice posteà in concessione. Et sanè in scriptis penitioribus Aulæ Romanæ animadverto id temporis in Pio studiosam quamdam rationem exhibendi peculiaris honoris Mantuano: ita ut cum pridie quàm Arrivabenus discederet, Româ proficisceretur Lancianensis Archiepiscopus, (*c*) ei Pontifex dederit epistolam suâ manu conscriptam ad Mantuanum, quâ Synodum illi plurimum commendavit tamquam duci & capiti collegarum, eique non usitatum Pontifici erga Cardinales titulum apposuerit, *Illustrissima vestra persona.* Paulò post honorificam Pontificis repulsam accesserunt ad eumdem honorandum, & in opere confirmandum, officia supremi Principis (*d*) Cæsar post accessum Pragensis Archiepiscopi, notitiamque ab eo acceptam, scripsit ad Mantuanum, eumque cohortatus ac precatus est, ne pium illud opus desereret, sicuti sparsus rumor ferebat, cui operi ipsius auctoritas, & plurimæ dotes, magno erant & decori & adjumento; adeoque rem sibi gratissimam eum præstiturum, si privatis quibusvis incommodis ac rationibus suis posthabitis, illud prosequeretur: simul ipsi significabat, adhibitas à se literas efficaciter super ea re apud Pontificem. Nec satis fuêre Ferdinando hæc calami officia, sed linguæ stimulos addidit tum suæ apud Nuntium Delphum, tum suorum Oratorum apud Mantuanum. Itaque illi ob existimationis ac benevolentiæ publicæ celsitatem, in simulationes in laudes, & aculei adversæ famæ in gloriam abiere. Etenim (*e*) nemo tunc erat homo sapiens & cordatus, qui de illo per eos animi sensus non loqueretur ac scriberet, perinde ac si illius magni sideris discessu Synodus obscuranda esset, & Ecclesia periculosam eclipsim passura.

(a) *30. Junii 1562.*

(b) *Literæ Borromæi, 1. Julii 1562.*

(c) *29. Junii 1562.*

(d) *Litera Oratoris Florentini ad Ducem Cosmum, 4. Julii 1562.*

(e) *Acta Paleotti; litteræ Oratoris Florentini, Episcopi Mutinensis, narratio Musotti, & literæ Jadrensis Archiepiscopi.*

2. Cæsar in reditu Pragensis Archiepiscopi brevibus literis Osio respondit, & ad Legatos longissimas scripsit: in utrisque de libello rerum à se propositarum agebat, quarum incommoda Osius illi significarat, pro singulari cum eo contracta amicitia, cùm ibi Nuntii munere fungebatur. (*f*) Ejusmodi literarum summa duo rerum capita complectebatur: in altero, rationem reddebat, cur libellum ab Oratoribus exhiberi jusserit; in altero, in Præsidum arbitratu hoc negotium reponebat.

(f) *29. Junii 1562.*

3. De priori dicebat: Cùm audivisset singulari voluptate, eos jam parato esse animo ad disciplinam legibus reparandam; se pariter voluisse suam ad id operam conferre, propositis Concilio iis rebus, quæ utiles censebantur non modò ad retinendas suis in ditionibus reliquias religionis, sed etiam ad recuperanda magna ex parte quæ fuerant deperdita. Demandatum à se fuisse viris Catholicis, piis ac prudentibus, ut ea de re cogitarent; à quibus posteà illa rerum capita acceperat, quæ suis Oratoribus miserat. Relatum sibi fuisse coram à Pragensi, Legatos, iis de more visis antequam conventui exhiberentur, quatuor objecisse Oratoribus:

4. Par non esse, ut ea Principibus libertas daretur, proponendi Concilio quæcumque vellent.

Ad Episcopos minimè pertinere ipsorum Caput reformare, hoc est Pontificem, pro eo ac ibi suadebatur.

Prævidentes Legatos repulsam plurimorum ex illis articulis, noluisse in ipsis exponere periculo Cæsaris auctoritatem, ne parum honorificè haberetur.

Si tamen adhuc vellent Oratores per seipsos ea proponere, id futuram fuisse efficacissimam causam ad Synodum dissolvendam, potissimè coactam in emolumentum ditionum Cæsaris. Et hæc postrema ratio, quippe ad permovendum Cæsarem prævalida, fuerat illi etiam impressa Osii testimonio in prævias ipsius literis.

5. Ad primum respondebat: Si Regi Catholico licuerat Continuationis declarationem proponere, & Regi Christianissimo tot alia capita: quin si in publica securitatis fide, Protestantibus oblata, invitabantur ipsi ad Concilium, & adres ibi proponendas; à se quidem non intelligi, quo pacto sibi, primo Ecclesiæ filio, & Advocato, id negaretur. Vim non habere id quod objectabatur, per hujusmodi libertatem opus in immensum abiturum. Utinam tam multi Principes in id conspirarent, ut ab iis quæ ipsi proponerent, hæc diuturnitas timenda esset. Neque suspicandum, se per speciem ea Synodo proponentis, velle sibi auctoritatem illam moderantis arripere, cùm liquere, ea fuisse tanto temporis spatio à se unicè proposita.

Ad secundum: Fuisse hactenus à se auditum, velle Pontificem, ut causæ nobiliores in Concilio agitarentur, ibique in Capite ac membris Ecclesia reformaretur. Verùm ubi aliquis ex articulis propositis haud videretur ad Synodum pertinere, non esse se tam duræ cervicis, ut illius amotioni, reluctaretur.

De tertio: Tantum sibi non arrogare, ut Patribus leges præscriberet de rebus Ecclesiasticis; cùm sibi sufficeret suo muneri satisfacere, quod erat, ut eos non regeret, sed moneret. Obsequentem se filium Ecclesiæ profiteri, adeòque repulsas pro contumeliis haud accepturum.

6. In quarto: Æquè inopinatum & amarum sibi accidisse, quòd tam levi de causa Concilii dissolutio timeretur: ad eam usque horam sibi persuasisse, & in præsentia persuadere, illic loquendi libertatem unicuique concedendam esse. Proinde qui ægrè ferret ea quæ proponebantur audire, ostendisset fortasse aures parum amicas veritatis, cujus est odium parere. Se quidem cupere distinctiùs cognoscere, quid in iis quæ à se proponebantur posset Patrum animos tam graviter lædere. Nam in eo quod spectabat ad Pontificem, numquam sibi fuisse in animo ipsum acculare aut perstringere; quin tanti à se æstimari ejus integritatem, pietatem, probitatem, ac studium in Rempublicam Christianam, ut dicere frequenter ac publicè solitus esset, visum non fuisse jamdiu Pontificem meliorem, studiosioremque quietis communis, præter alia singularis benevolentiæ argumenta à Pontifice sibi exhibita; ut proinde ingratum supra cunctos mortales animum ipse gessisset, si adversus omne fas quidquam labis illi tentasset aspergere. Adumbrari quidem in eo libello aliquas Aulæ Romanæ correctiones; sed suam mentem esse, æquè ac Legatorum, ut id Pontifex per seipsum præstaret. Ceterum, quòd Clerus, præsertim in Germania, emendationis egeret, dubium esse non posse: & in eo à se inæqualitatem non peti, satis contento ut eâdem operâ laici reformarentur. Fuisse pariter ibi postulatum, ut leges aliquot Ecclesiasticæ relaxarentur propter quamdam Provinciarum infirmitatem: quod mirum haud videri debebat iis, qui alias in religione firmiores incolebant, adeòque hoc peculiari levamine haud indigentes. Audiri à se, nonnullis displicuisse, quòd aliqua ibi proponerentur iisdem verbis quibus utebantur hæretici. Nihil sibi ea de re compertum esse, utpote hæreticorum voluminum haud perito: sed utcumque ea forent, ubi res haberentur pro malis, rejicerentur; ubi pro bonis, laticem, non fontem esse considerandum.

7. Ad aliud præcipuum caput progressus, declarabat, id totum à se significari ad se purgandum, non ad disceptandum cum ipsis, quos agnoscebat tamquam præstantissimos Ecclesiæ Cardinales, quorum prudentiæ plurimum tribuebat, & quorum sincera ac singularis erga se benevolentia adeò sibi perspecta erat, ut nonnisi optima paternaque

naque consilia ex eâ sibi esset expectanda. Si, lactis ejus rationibus, opportunum ipsi putarent scriptum illud proponere, eos rogare ut id facerent: sin aliter; ac præsertim si animadverterent, imminere Concilii dissolutionem, averteret Deus, ne ipse causam præberet tanto Ecclesiæ damno, pro qua paratus erat sanguinem fundere.

8. De propria Romanæ Aulæ correctione, quamvis ipsa magno esset momento correctioni communi, illius tamen se non admodum esse sollicitum; maximè quia cognoverat id quod anteà ignorabat, in id per summam industriam incumbere Pontificem, adeoque se nihil vereri, in eo negotio, juxtà ac in reliquis omnibus, ab illo expletum iri partes universas vigilantissimi accuratissimique Pastoris. Unde augurari se prosperum illum successum, quem complures illius decessores curaverant, nemo consecutus fuerat. At verò in aliis rebus, quæ ad communem emendationem spectarent, se ab ipsis petere, eosque per Deum obtestari, ut articulos istos confestim Synodo proponerent, si minùs omnes simul, quippe tam multos ut semel concoqui non possent, quod ipse inficiari nolebat, certe per partes, pro eo ac ipsi habere in animo significarant Oratoribus. Quemadmodùm sibi pergratum fuerat, audivisse jam ab illis inceptum emendationis negotium, ita eos hortari, ut vellent in eo tamquam duces non solùm comitari reliquos, sed præcurrere, facemque præferre; studentes in primis ut libertate Synodus frueretur, nec offenderet in obstacula, ne posteà retardati progressus culpa Pontifici adscriberetur, adversus quàm ejus vota merebantur, quando ipse cum laude singularis pietatis in Concilio reposuerat gravissimarum rerum decisionem.

9. In hanc sententiam Cæsar ad Legatos scripsit, tum defensione usus, tum explicatione; sed reipsa, quantum per majestatem licebat, retracto pede. Quare hæc epistola, quam paucis ante Sessionem diebus legati acceperunt, ab ipsorum animis nubes vehementer dispulit; qui rationibus Cæsaris facilè admissis, de præterito, quod per se solum æque ac nihilum est habendum, Oratoribus ostenderunt, res quæ proponebantur à Ferdinando, sicut ea quæ à reliquis proposita erant, æstimationis meritò superabant; ita pariter ad excitandam perturbationem easdem superare. Ipsum Cæsarem spectari tamquam causam præcipuam, moventem simul, & cujus gratiâ opus illud inceptum fuerat: idcircò non posse ejus sensa non afferre Concilio magnam sollicitudinem, ubi adversari viderentur iis, quæ Patres in rem Ecclesiæ censuissent. Quamquam compluribus daretur proponendi libertas; ea tamen, quæ ab illis proponebantur, non allatura fuisse tantum more ex peculiari debito ad ipsa expendenda, multoque minus tantum anxietatis ex peculiari reverentia ad ea non improbanda. Verumtamen polliciti sunt, se haud desituros conventui ea proponere, quæ Cæsar sentiret, pro eo ac spectatâ eorum qualitate ac multitudine opportuna putassent. Atque illud repulsæ genus dederunt, quòd nec læsâ reverentiâ, nec sublatâ spe, sed executione vitatâ, duris fervidisque Principum postulatis est maximè accommodatum.

CAPUT VI.

Mandata Legatis tradita, ut in Synodo progrederentur. Dogmata Fidei de sumptione Eucharistiæ, à Patribus expensa.

1. DUm à Cæsare stimulabantur Præsides ad festinandum & agendum, non minus etiam à Pontifice sollicitabantur, quamvis in primo loco, ad opus quod Cæsari supra modum displicuisset. Videbatur (*a*) Pontifici, per moram in progressu Concilii effici, ut incommoda sentirentur, nullo inde fructu decerpto: quapropter injunxit Legatis, ut progrederentur. Et quoniam ingens fieret gradus, si cautum foret ne regrederentur, hac etiam de causa illis mandavit, ut ubi deferrentur ad ipsos Pontificiæ literæ, ad Hispaniæ Regem scriptæ, cum promissis declarandæ Continuationis; aut ubi nova de ea postulata Regis nomine aliunde accepissent, illico ea exequerentur. Ad quod responderunt, percontati, An ubi ante Sessionem neutrum evenisset, vellet tamen Pontifex Continuationem declarari. Sed ille rescripsit, Minimè, ut infrà distinctius narrabitur. Legati pro virili festinantes, bis per dies singulos minores Theologos convocarunt, (*b*) initio facto 10. Junii (*c*); nec tamen eorum congressus ante diem vigesimum tertium absolvi potuerunt. Etenim qui loquebantur, sexaginta tres erant, & ferè unusquisque, ut assolet, prolixè verba faciebat, haud contentus adjicere solùm quæ dicta non fuerant, quin nihil memor alieni sermonis, nisi ad suum interdum aliquâ oppugnatione protrahendum.

(*a*) *In variis literis Pontificis & Borromæi ad Legatos, & ex allata epistola Legatorum ad Borromæum, 28. Junii 1562.*

(b) *Diarium.*

(c) *Non 9. Junii, ut narrat Suavis.*

2. Primo loco locutus est Alfonsus Salmeron Societatis Jesu, eò missus ut Pontificis Theologus, cum literis Borromæi ad Legatos, (*d*) quibus præcelsa tum ipsius Borromæi, tum Pontificis de eo existimatio proferebatur. Sententia, quam ille dixit, ac scripto dedit, communiter fuit servata, (*e*) aucto illi pretio ab eo condimento, quod accedit egregio ferculo, quòd mensæ primùm omnium apponatur. De primo articulo, hoc est, An quilibet ex Christianis hominibus Divino præcepto adstringatur ad Eucharistiam sub utraque specie sumendam, præmisit: Certum esse, Ecclesiam, columnam ac firmamentum veritatis, errare non posse. Cùm igitur ipsa diuturno tempore vetuisset laicos uti Calice, quemadmodum constabat ex Conciliis Constantiensi & Basileensi, & ex omnibus Scholasticis, trecentis abhinc annis; pro certo haberi, Divinum mandatum illud non esse. Prætereà, cùm ante omnem memoriam vetus esset consuetudo non dandi Calicis cunctis qui Eucharistiam acciperent, oportebat usque ab Apostolorum ætate eam provenire: aliter cùm homines tenacissimi sint eorum quæ ad religionem pertinent, fieri non potuisset hæc mutatio sine ingenti strepitu, & sine superstite rei memoria. Studuit posteà eam conjecturam confirmare exemplis, dictisque veterrimis multarum historiarum, ac plurimorum Patrum, ex quibus colligebatur, usum illum non porrigendi Calicis cuicumque consecratum Panem sumenti, à primis usque temporibus extitisse. Respondit iis, quæ objectabantur ex sacris Literis, ostendens, ex quibusdam locis aliud non confici, nisi utramque speciem in Cœna fuisse datam à Christo; cujus actiones omnes sequi non jubemur secundùm omnes conditiones, sed secundum eas quæ ab ipso imperantur per declarationem Scripturæ, aut per Ecclesiæ traditionem. Ex aliis locis probari, eidem Ecclesiæ licere, non item præscribi usum utriusque speciei, exceptis sacrificantibus; iisque solis, utpote Apostolorum personam gerentibus, dixisse Christum in ultima Cœna,

Cœna, *Bibite ex hac omnes*; quemadmodum iisdem solet ibi dixerat: *Quotiescumque feceritis, in meam commemorationem facietis.* At verò id quod legitur in sermone Christi capite 6. S. Joannis, ad cunctos fideles referri, ibique sermonem esse de *Communione Sacramentali*, non de *spirituali*, quæ fit per fidem, aut per gratiam, sicuti quidam arbitrabantur; non tamen probationem ullam inde deduci pro Bohemis, quòd usus utriusque speciei, & non unius tantùm nobis à Domino præcipiatur. Quin ad significandum, neutrum ex his ritibus obstiturum Christi sanctionibus, interdum ab illo in laudato sermone nominari simul esum carnis & potum sanguinis, interdum solum esum carnis nominari.

(d) *6. Maji 1562.*

(e) *In Diario 20. Junii 1562.*

3. In quarto articulo, qui secundus erat inter dogmaticos, nimirum, Num idem an minus sumatur sub una specie, quàm sub utraque: primum tamquam indubitatum affirmavit, propterea quòd Christus integrè continetur sub utraque seorsim specie cum anima & cum Divinitate, sicuti est in cœlo: idque fuisse definitum in Concilio Constantiensi & Florentino: idem confirmati ab Ecclesiæ usu, quæ adorandum proponit hoc Sacramentum sub sola panis specie. An verò tantum gratiæ recipiatis, qui Eucharistiam suc una tantùm specie sumit, quantum qui sub utraque simul; ab hoc articulo non peti: cum extra controversiam sit tantum contineri ac significari in una solùm Hostia, quantum in multis; nec idcircò tantum gratiæ recipi unica Hostiæ sumptione, quam in multis: à mero Dei arbitrio rem dependere, qui maluerit se obstringere huic vel illi collationi gratiæ in institutione Sacramenti. Pendere se in eam sententiam, quæ dicit, gratiam in utroque casu æqualem esse; quod conatus est multis rationibus persuadere: Ea de re locutos non fuisse Patres & Concilia, quia pro certa posuerant: Varicate ritus sicuti rei natura non variatur, ita nec effectum Sacramenti variari: Ecclesiam haud negaturam fuisse Calicem non celebrantibus, si cum eo simul oportuisset aliquod incrementum gratiæ ipsis auferri.

3. De secundo articulo, qui erat, Num usus Calicis cuilibet esset permittendus, respondit, Id esse arbitrarium Ecclesiæ, cujus erat, exquisitâ trutinâ commoda & detrimenta perpendere. Hæc sibi pon derosiora videri plurimis de causis; quas enumeravit, & nos afferemus, cùm sermo erit de arctioribus ad hoc statuendum consiliis.

Hoc posito, nihil in tertio dicendum supererat de conditionibus ei præscribendis, cui hùjusmodi usus indulgeretur. De quinto; videlicet, An lege Divinâ necessitate foret infantibus etiam Eucharistiam tradere, aliis differendum reliquit.

5. Post Salmeronem sententiam suam explicarunt reliqui Theologi, missi à Pontifice, à Cæsare, à Regibus, seu quavis ratione Concilio assistentes, non tamen in ordine dicendi exactè habitâ ratione dignitatis. Post multos ac prolixos cœtus, omnes convenere, præterquam de secundo ac tertio articulo, ad Calicis concessionem spectante & ad conditiones illi apponendas; quæ à prudentia magis quàm à scientia pendebant.

6. Refert *Suavis* rem, quæ accidit Amanti, è familis Servorum B. Virginis Theologo, quem Episcopus Sebenicensis secum adduxerat; nimirum, cum ipse propugnaret, plus gratiæ infundi sumentibus Eucharistiam sub utraque specie quàm sub una tantùm, protulisse Cajetani opinionem, quæ dicit, sanguinem non esse partem humanæ naturæ, sed primum alimentum, & tum ex eo, tum ex aliis rationibus arguisse, non contineri sanguinem sub specie panis, ob corporis, ut dicunt, concomitantiam. Hinc ab eorum qui aderant indignatione, exitum fuisse pedum strepitum, qui Theologum coëgerit ad palinodiam canendam; imò ad affirmandum, fuisse à se allata ea argumenta non tamquam subsistentia animo ea comprobandi, sed tamquam apparentia ea dissolvendi, eaque propter illius sermonem progressum ulteriùs non fuisse. Rei summa vera est, (*f*) & accidit manè die 17. Junii: sed fragor ob aliam enuntiationem excitatus est. (*g*) Fuit ea, quâ idem dixit. Corpus Christi demortui sejunctum fuisse à Divinitate. Tamen in acta nullus ejus error relatus est in hoc argumento, in quo brevissimè perstringitur id quod ille differuit: sed de primo articulo recensetur ejusdem sententia, per formam castigatione dignam; quandoquidem non affirmavit solùm, posse Ecclesiam æquè concedere Sacerdotibus ne consecrent nisi sub una tantùm specie, sed universè pronuntiavit, eas omnes leges, quas potest Deus, posse pariter ab Ecclesia relaxari.

(f) *Diarium 17. Junii.*

(g) *Literæ Mutinenses ad Moronum, 18. Junii.*

7. Quantâ cunctorum aversatione auditus fuit manè Regularis, tantum plausus accepit serò Clericus non Regularis. Fuit hic (*h*) Joannes Viletta Hispanus, qui cum Episcopo Barcinonensi venerat. Is tametsi defessas aures nactus, ex tot tam crebris ac tam prolixis congressibus super eodem argumento, tam concinnè promtequè sermonem adhibuit, ut satietate laborantibus appetentiam excitaverit. Quare postquam duas horas verba fecit, & oporteret unà cum diei fine conventui finem imponere, rogatus fuit, ut die postero sermonem prosequeretur. Summam hîc exponam in Acta relatam eorum, quæ tandem collecta sunt ex Theologorum sententiis de quolibet ex quinque capitibus.

(h) *Duo monumenta jam allata, & prætered Diarium.*

8. De primo cuncti dixerunt, non esse Divinum præceptum, quo singuli Christianorum teneantur utramque speciem sumere. Cuncti pariter præter unicum Lusitanum consensere, esse hoc præceptum iis injunctum, qui conficiunt Sacramentum. Indicta summa non fuit habita ratio sententiæ Amantis, de qua diximus; fortasse quia ab eodem revocata jam fuerat. Rationes Lusitani adversantis fuerunt auctoritas Innocentii III. Alberti Magni, Joannis à Turrecremata, & narratio Raphaëlis Volaterrani, (*i*) dicentis, eam legem ab Innocentio VIII, relaxatam fuisse Norvegis, apud quos vini usus non erat. Ceteri, qui omnes ex opposito concordarunt, varii in fundamentis & explicationibus fuere, quod nimis longum esset referre: & de hac quæstione legi potest inter recentiores (*k*) Joannes Cardinalis de Lugo, qui qua solet acuminis præstantiâ secundam sententiam confirmat, solvitque prioris argumenta, à Claudio de Santes, aliisque ejusdem opinionis adducta; ac præcipuè Volaterranum refellit, tum ex eo, quod Bellarminus observavit, (*l*) vero dissimile videri, Norvegis deesse vinum ad consecrandum, cùm in comperto sit, nunc illo abundare: tum quia hic scriptor refert, concessum fuisse, ut Calicem sine vino consecrarent: quæ

res cùm à nemine censeatur esse in Ecclesiæ potestate, narrationes falsitatem redarguit.

(i) *In libro 7. Geographiæ.*

(k) *De Eucharist. disp. 19. sect. 8.*

(l) *Lib. 3. de Romano Pontif. cap. 19. in fine.*

9. In secundo, An rationes, quæ induxerant Ecclesiam ad præbendam Eucharistiam laicis, & Sacerdotibus non celebrantibus sub sola specie panis, essent ita observandæ, ut nullâ ratione usus Calicis esset permittendus, magna fuit opinionum varietas: sed inter omnes convenit, potuisse ab Ecclesia illum removeri, quòd ritus jure Divino præscriptus non esset, nec quovis tempore usurpatus. Duo addidere; Tametsi usus Calicis fuisset juris Divini pro laicis, potuisse ab Ecclesia subtrahi, cùm ipse Deus voluisset hoc ipsum licere. Alii affirmarunt, Fas esse Ecclesiæ relaxare Divina mandata, sed quæ solùm ad ritus ac cæremonias pertinerent. Quamplurimi ita disputarunt: Quamquam liceret Ecclesiæ aliquid mutare in conditionibus, & in usu; nihil tamen eidem licere in iis, quæ Sacramenta constituunt. At de modo, quo reipsa illa se gesserit in hoc usu unius aut utriusque speciei per diversa tempora, variè à variis successus ordo est recensitus; quemadmodum posteà evenit in conventibus Patrum, prout lectoribus exponetur.

10. In tertio, in quo quærebatur, Ubi concedendus esset alicui nationi usus Calicis ob rationes Christianæ charitati consonantes, essentne addendæ conditiones huic concessioni, pauci ad rem responderunt, cùm plerique acciperent interrogationem sub conditione prolatam, pro absoluta: & de absoluta quamplurimæ fuerunt sententiæ, propter varias conditiones, quas singuli excogitabant.

11. In quarto, quo petebatur, Minusne accipiat qui unam tantummodò speciem sumit, quàm qui utramque; omnes negabant concorditer, quantum ad Sacramentum spectabat. Quod verò ad effectum Sacramenti, qui est gratia, major pars affirmavit, vi Sacramenti æqualem infundi in utroque modo; cùm tradatur gratia non ratione specierum, sed ratione Christi, qui sub speciebus continetur. Alii opinati sunt, plus pratiæ accipi cùm sumitur secunda species, cùm homo eo temporis momento meliùs est paratus: alii absolutè dixerunt, majorem gratiam in Sacramento percipi cùm utraque species sumitur; quoniam Sacramenta id efficiunt quod significant; significatio verò habetur per ipsa signa. Igitur (arguebant illi) multiplicatis signis gratia multiplicatur.

12. Ad quintum, An jussione Divinâ necesse foret, ut infantes hoc Sacramentum acciperent; ab omnibus responsum, necessarium non esse: aliter Baptismus non sufficeret ad salutem. Considerabant præterea, ipsum dari per modum cibi, cujus natura est partes vi caloris deperditas reficere; quod non accidit infantibus, quippe quibus liberum arbitrium deficit. Quòd autem Eucharistia reipsa illis tradita gratiam augeat, pauci quidam affirmarunt, exemplo ejus, quod usurpabatur ætate Dionysii & Cypriani; tametsi posteà Ecclesia id convenienter prohibuisset, ad irreverentiam vomentium impediendam. Sed plerique negarunt, cum infantes seipsos probare non possint, quod exigit Apostolus primâ ad Corinthios, nec dijudicare Corpus Domini, distinguentes Panem Sacramentalem à nostrate. Alii protulerunt ad id verba illa ejusdem Apostoli ibidem, & S. Lucæ capite 22. *Hoc facite in meam commemorationem:* quo ajebant significari, in eo qui hujusmodi Sacramentum suscipit, necessariam esse memoriam Christi patientis, quæ memoria in infantibus locum non habet. Oppositæ Dionysii & Cypriani auctoritati quidam se subtraxere, dicentes, in Ecclesia primæva ministrari hoc Sacramentum infantibus, ad delendum idololatrarum ritum, qui idolotheta ipsis dabant. Senserunt alii, per eum usum intendi, muniri infantes adversus veneficas, & ne à malis dæmonibus invaderentur; quemadmodum nonnumquam etiam defunctis traditum fuerat, testimonio S. Joannis, cap. 6. Qui id explicabant de ipso Sacramenti esu, respondebant, fuisse ea verba dicta, *nisi manducaveritis*, iis qui ea possent intelligere, adeoque solùm hominibus rationibus capacibus.

Ex concordi Theologorum sententia quatuor Canones deducti sunt, & eodem die 23. Junii Patrum confessui propositi. In his damnabatur quicumque diceret:

Ex Dei præcepto sumendam esse Eucharistiam sub utraque specie:

Errasse Ecclesiam in ea laicis prohibenda:

Non tantum accipi sub una specie, quantum sub utraque; quia non accipitur totum id quod Christus instituit:

Necessarium esse, & ex Divino mandato, sumendam tradere Eucharistiam parvulis, antequam perveniant ad usum rationis.

Eo in opere cernebatur, quàm sublimus sit Theologorum conditio, quorum consilia exequirit Divinitatis Interpres, qui falli non potest, ut præscribat humanis mentibus præstantissimos actus, qui sunt judicia de mysteriis cælestibus. Sed cunctarum eminentium disciplinarum pauci sunt possessores, innumeri ostentatores; qui apud vulgus existimationem ipsis disciplinis minuunt, perinde quasi esset aspernanda sanctitas, quoniam multi sunt hipocritæ

CAPUT VII.

Difficultas, & dilatio articulorum de Calice laicis concedendo. Contentio ea de causa à Præsidibus sopita. Aliæ difficultates à Patribus objectæ in Canones Fidei, à minoribus Theologis comprobatos.

1. IN reliquis duobus articulis, in quibus non quid credendum, sed quid agendum proponebatur, varii atque incerti Theologi fuerant, sicuti ostensum est. Quapropter Legati cùm intelligerent, (*a*) positis sententiarum varietate, rerumque momentis, haud satis esse temporis adhæc cum doctrinæ legumque sanctionibus ante Sessionem indictam conjungenda, Patrum collegio quatuor solùm articulos proposuerunt, de quibus convenerat inter minores Theologos, eamque prolationis necessitatem Cæsarianis significarunt. Ad quam etiam impellebantur ab eo quod Pontifici persuaserat, ut per eos planè dies similia ipsis mandata traderet. (*b*) Ad primum Legatorum ille scripserat arcanis notis (quod ad ostendendam redintegratam singularemque cum illo fiduciam faciebat) ut omni charitatis largitate solatium impendendum Germaniæ provinciis curaretur, gratificandumque quavis arbitrariâ indulgentiâ votis tam pii Cæsaris; verùm ut adhiberentur omnia legitimè, & ex Theologorum Patrumque sententia. Quod si prænoscerent Legati, ab iis concessioni repugnatum iri, rem consultò protrahendam esse, ne intereà illis populis spes adimeretur, & ipse Ferdinandus ob eam repulsam, benevolentiam ac Synodi patrocinium deponeret; unde reliqui fructus, qui jam maturescebant, in flore perirent. Quare ubi Legati difficultatem præviderent, exclusionem retardarent, donec reliqua argumenta absolverentur: sed posteà tum in eo articulo, tum in reliquis, legitimè sincereque procederetur, rebus pro majoris partis suffragio constitutis. Ita Pontifex mentem suam patefecit. Idcircò Legati, prospicientes negotii arduitatem, illo supersedere voluerunt, quò planior esset præscriptæ Sessionis processus.

(a) *In literis Legatorum ad Borromæum, & Pontificem, 2. & 9. Julii 1562.*

(b) *Literæ Borromæi ad Legatos, 8. Julii 1562.*

2. Atverò Cæsariani, ubi primùm ab illis accepere initum de hac mora consilium, ultra modum commoti responderunt: Potiùs retardandam esse Sessionem, donec omnia statuerentur: se pati non posse, Synodum progredi ad alia Decreta, eo postulato nondum impetrato: id enim cum gravi Cæsaris indignatione fieret, & cum extincta populorum spe, qui silentium tamquam repulsam interpretarentur. Atque, sive ita crederent, sive studerent, ut fieri solet, Legatos impellere ad accusationem purgandam per effecta illi contraria, conquesti quòd in Patribus nacti non essent propitiam illam ad rem indulgendam propensionem, quam iidem anteà præ se tulerant, se rescivisse affirmarunt, contrariam operam ad id impensam fuisse.

3. Legati per eam fiduciam, quam pariunt æquitas causæ & conscientiæ testimonium, reposuere; Non unam quidem horam se retardaturos aut tempus, aut opera Sessionis; propterea quòd quæcumque nova cunctatio post tam longas moras Concilii dignitati offecisset. Nec Oratores umquam, aut alios quoscumque, signum ullum comperturos fuisse adversus eam concessionem à Pontifice aut ab ipsis exhibitum Patribus.

4. Denuntiare Cæsariani pergebant, se intercessuros, ubi Synodus ad alia argumenta procederet, eo articulo prætermisso; simulque dissidia & clades prædicebant. Et sanè prænoscebatur, turbarum socios iisdem adfuturos Gallos & Bavaricos, perinde atque postulati socii fuerant. Verùm Legati, etsi animo trepidi, ore magnanimi, statuerunt aliquot certè dies in cœpto persistere, gnari, ab ipsa cedendi mora tolli necessitatem aliquando cedendi. Nec destiterunt Cæsarianis palàm facerè, illos per eum ardoris æstum articulum proponentes, nonnisi rei jacturam consecuturos; adeòque repulsam in eo, beneficium esse: Rerum difficilium postulata in complurium conventibus numquam successus prosperos habitura, nisi difficultas paulatim ope temporis à flexanima suadela diluatur: Nihil esse faciliusquàm negare & nihil mutare, adeòque nihil magis consuetum communitatibus: Quid aliud esse, Patres immaturè sollicitare ad subitam responsionem, quàm eosdem stimulare ad se per repulsam molestiâ liberandos? Quidnam aliud violentiam inferre Concilio procrastinatione cunctis odiosâ quàm omnium indignationem in se convertere, eumque fontem perturbare, unde studebant salutares sibi aquas haurire ad relevandas ærumnas?

Cœperunt denique Cæsariani animos inclinare; sed potiùs minùs minaces, quàm minùs queruli. Idcircò dixerunt Osio ac Seripando (quibus, utpote præstantibus Theologis, demandata fuerat cura cum illis agendi communi nomine super ea re) veraces utique à se probe deprehendi quosdam Episcopus, qui formam quamdam Decreti ipsis proponentes, affirmaverant, nihil ampliùs illos impetraturos, eamque formam ostenderunt. Fuerant hi Thomas Caselius, & Pompejus Zambeccarus, (*c*) de quibus conquesti sunt Legati apud Borromæum, tamquam de iis qui sibi partes arrogaverant non modò Præsidum, sed Pontificis, denuntiantes, si tam palmaris arrogantia impunis abiret, nullam imposterum ab illis ac multis aliis rationem Præsidum habitum iri. Quare Pontifex gravioribus verbis à Vicecomite eos castigari jussit.

(c) *Colligitur ex epistola arcanis notis scripta ad Vicecomitem à Borromæo, 18. Julii 1562.*

5. In exemplo illius Decreti habebatur, (*d*) Licere Ecclesiæ honestis de causis, pro locorum temporumque conditionibus, usum Calicis laicis concedere; committi autem Patribus, ut expenderent, an ejusmodi causæ respectu Bohemorum aliorumve tunc suppeterent. Sed ad obtinendum tale Decretum sub conditione, & per quod nihil conficeretur, minimè laborarunt Cæsariani. Proinde compertâ id temporis Patrum propensione haud sibi propitiâ, ac difficili moræ Sessioni impetrandæ, ejus celebrationi consenserunt, dummodò articulus ille silentio neutiquam obvolveretur, sed haberetur suspensus, adjecta declaratione, quòd duo è quinque articulis omissi, quàm celerrimè posset per opportunitatem expenderentur, & præterea pollicentibus Legatis, se Pontifici commendaturos Oratorum postulata; quod posteà præstitere. (*e*)

(d) *Colligitur ex Actis Paleotti.*

(e) *Literæ Legatorum ad Pontif. 9. Julii 1562.*

6. Intereà quatuor tantùm Canones, sicuti dicebamus, in cœtu generali (*f*) propositi sunt: & in duobus prioribus Patres concordes fuere; sed in tertio, quo affirmabatur sumi Christum integrè sub unica panis specie, dixit Granatensis, id in Julii Synodo fuisse jam definitum, quandoquidem illic declarabatur totum Christum integrè contineri sub utralibet specie; quapropter si de novo id decerneretur, non continuaretur Synodus, sed præteritæ decisiones reficerentur.

(f) *Acta Paleotti, & Arcis S. Angeli Romæ, 30. Junii.*

7. Seripandus, qui auctor illius consilii fuerat, veritus ne Granatensis oppositio animos occuparet, extemplò per eruditam dissertationem ostendit discrimen inter Canonem sub Julio sancitum, & illum de quo agebatur. In duobus hæreticos erasse super Eucharistia, de re in Sacramento contenta, & de usu Sacramenti. In priora errata recidisse damnationem anteactæ Synodi, quæ consulto posteriorâ reposuerat peculiari trutinæ ponderanda: etiam in córporis cibatu aliud esse fercula quæ apponuntur in mensa, aliud eorum usum; in hoc usu versari recentem Lutheri hæresim, dum ille improbabat consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ, quasi ea unam tradens speciem haud planè satisfaciat Christi institutioni, per quam utraque species tradita est. Tunc verba ipsius Lutheri produxit: atque hunc errorem parato Canone damnandum esse.

8. Hujusmodi rationibus multi acquievere; & quibusdam supervacaneum videbatur, subtilius perscrutari, novamne Lutherus hæresim in illud mysterium induxerit. Certum, ajebat (*g*) Jo-

annos Trivigianus Venetus Patriarcha, integram Christi præsentiam sub unaquaque specie fuisse definitam in Florentino, & tamen iterum eam definitam esse in Tridentino sub Julio. Certum est, errorem eorum, qui defendunt præcipi lege Divinâ ut sub utraque specie sumatur Eucharistia, à Constantiensi fuisse proscriptum, & nunc iterùm primo Canone eumdem proscribi. Cur igitur ad rem ampliùs confirmandam & declarandam tertium Canonem ex propositis recusabimus? Ut in rem esse judicemus, nonne sufficit, quod in Lutheri verbis aliquod indicium appareat hæresis novæ, quæ refellitur hoc Canone, & quæ differtè & proprio ipsius tenore damnata non est in proximè superiori Tridentino conventu? Ita ratiocinabatur Patriarcha; eique major pars assentiebatur, quando Seripandi rationes multos retraxerant in opinionem oppositam monito Granatensis, quod ipsis anteà probabatur; ac præsertim Hieronymus Trivigianus Veronensis Antistes, qui non solùm eam complexus est, sed studuit ut alii complecterentur. Eventus haud ratus, ob quamquam hominis propensionem ad declinandam levitatis notam, dum gravitatis pondus ostendit, quo à sententia dimotus est.

(g) *Ejus suffragium est in monumentis Barberinorum.*

9. Contrà verò Joannes Carolus Bovius Episcopus Ostunensis, cum Mutinensi, & supremo Ordinis Prædicatorum Præside, tametsi cognoscerent, aliud significari ab eo tertio Canone, aliud à promulgato Julii ætate; existimabant tamen, Lutherum haud fuisse magistrum falsitatis illius adversum quam novum Decretum condebatur, quippe qui per verba, quæ Seripandus produxerat, non differebat de usu, sed solùm ibi rationes probationesque confutabat, allatas à Catholicis de re in Sacramento contenta, adeòque videbatur ipsis ea proscriptio non quidem proscriptio erroris anteà damnati, pro eo ac sentiebat Guerrerus, sed planè imaginariæ larvæ damnatio. Verumtamen reliqui in Legati sententiam ivere, cùm censeretur, ad conficiendum prudenter novum antidotum opus non esse certam notitiam, sed sufficere suspicionem novi veneni.

10. Major superfuit controversia de illo Canone, num esset simul declarandum, æqualem gratiæ mensuram deberi sumenti hoc Sacramentum sub utraque, ac sumenti sub unâ specie. Super hoc inter minores Theologos plurimum disceptatum fuerat, & major pars ad æqualitatem gratiæ propendebat. Posteà in Patrum consessu Osius inter Legatos, & Episcopus Quinque Ecclesiarum intra Oratores, auctores erant, utres definiretur, aliter prænuntiabant, multos Septemtrionis populos, hactenus cum Ecclesia Romana conjunctos, sed illius relaxationis cupidos, si fortasse eam non obtinerent, & illa æqualitas gratiæ à Concilio non decerneretur, divisum iri ab eadem Ecclesia, causantes, existimasse complures Theologos illius conventus, quoddam incrementum gratiæ per eam Ecclesiæ prohibitionem ipsis subtrahi. Majori tamen, ac potiori parti placuit, imitandam potiùs esse Synodum Constantiensem, quæ noluerat ea de re sententiam formare, sicuti Joannes Gerson testatur. Id etiam convenit penè inter Hispanos Præsules, ac præsertim Granatensem, Bracarensem, Segoviensem, Dertusensem, Salmanticensem, Franciscum Blancum Aurientem, & Antonium Corromerum Almeriensem; nec minùs eam partem propugnavit Mutinensis.

11. Universè tamen expetitus fuit modus aliquis accuratior loquendi in Canonibus, & aliqua explicatio prævia doctrinæ, quæ lucem præferret, & scrupulos amoveret, perinde ac fieri consueverat in Concilio Pauli & Julii. Idcircò partitæ sunt curæ. (*b*) Cura Canonum, qui aut dogmata Fidei, aut errorum emendationem continerent, Cardinali Simonettæ demandata est, additaque ipsi opera Fuscararii, Blanci, Boncompagni, & Generalis Prædicatorum Magistri. Cura doctrinæ commissa fuit Osio ac Seripando, unà cum Episcopis Parisiensi, Clodiensi, Ostunensi, & Christophoro Patavino, supremo Eremitarum Moderatori.

(h) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 2. Julii 1562.*

12. Hi doctrinæ formam elaborarunt, & ad Patres detulerunt. Sed, pro more magnorum cœtuum, pauca ex ea abierunt quæstionis immunia. Improbabant alii quæsitam styli munditiem, quasi plus venustatis quàm majestatis præ se ferentem, neque gravitate consentaneam, neque Ecclesiasticam antiquitatem redolentem: alii è converso grandiorem illam postulabant, quo esset accommodatior conditioni sæculi, quod doctrinam nauseabat, nisi elegantiâ condiretur; adeò ut multi ex recentioribus literatis minori ferrentur animi affectioni in cœlestis veritatis oracula, quòd ea cernerent inter crassiora involucra scholasticæ ruditatis. Et quò judiciorum varietas agnoscatur, haud reticuero, proponentibus nonnullis, ne tam sublime Sacramentum nominaretur sine aliquo honorifico titulo, fuisse qui nomen *Augustissimi* improbaverit, quippe laicis Imperatoribus tributum, ejusque loco titulum *Sanctissimi* postulavit, qui Dei Vicario proprius est; nullâ ratione habitâ, quòd idem ab *Augusti*, quòd à *Sancti* vocabulo significetur; nec animadvertens, ex hujusmodi ratione non aptè dici *Majestatem Dei*, propterea quòd titulus *Majestatis* nunc Regibus temporariis imponitur.

13. Ad graviores animadversiones pergamus. Albertus Divinius de Gliricis, Episcopus Veglensis monuit, in Cypro, in Creta, & in aliis regionibus esse prope sexcenta capitum millia, quæ usum Calicis retinebant, & tamen cum Ecclesia Romana eos convenire; adeòque cavendum esse ne damnarentur, quemadmodum indicabant verba capitum digestorum, quod non modicam perturbationem excivisset. Libellum etiam protulerunt Oratores Gallici, (*i*) in quo non modò eamdem quam Cæsariani relaxationem petebant, sed insuper postulabant, ne in quovis Decretorum eventu ullum afferretur detrimentum Regi Christianissimo, qui suæ consecrationis die solitus est pro vetustissima consuetudine sub utraque specie Sacramentum suscipere, idque usurpari in eo regno à nonnullis Cœnobiis Ordinis Cisterciensis, certis quibusdam diebus. Ad hæc responsum est, In Decretis paratis eos damnari, qui necessitatem, Divinumque mandatum sumendi utramque speciem affirmarent, non item eos, qui ex veteri privilegio aut ritu id usurparent, nihil tamen in Fide ab Ecclesia dissentientes: non esse mentem Concilii, quidquam de iis innovare, imitantis Innocentium III. in capite postremo, tit. *de Baptismo*. Tamen Augustinus & Ragazzonus suadebant, ut hæc ipsa Concilii mens verbis clarioribus explicaretur: & ex his prior testabatur, privilegii cujusdam exemplar à se lectum fuisse, in quo Græcis universè concedebatur usus utriusque simul speciei,

ciei, eorumque infantibus Eucharistiæ sumptio; visumque à se pariter in Sacrario S. Petri volumen scriptum à Cardinali *Deus dedit*, anno 1090. post Gregorium VII. adversus schismaticos & simoniacos, in cujus secundo libro mentio habebatur, tamquam de illius ætatis consuetudine, quòd statim post Baptismum dabatur infantibus panis consecratus, vino madefactus.

(i) *4. Julii, ut in Diario Musotti, & in Actis Paleotti.*

14. Suavis has dissertationes ex parte narrans labitur, dum Augustinum inducit quasi auctorem monitu mox memorati, ut nimirum evitarentur verba, quibus damnari videretur Græcorum consuetudo, non minùs affirmando hujusmodi monitum irritum concidisse, utpote nonnisi à Bernardo Delbene Episcopo Nemausensi comprobatum. Lapsus excusabilis est, quippe cui fortasse causam præbuit narratio cujusdam qui Concilio interfuit, (*k*) sed non tam diligenter observavit ea singula, quæ nihil ad rem suam faciebant, sicuti Paleottus, cujus munus erat sententias notare, easque in Acta referre. Reverà, ut narravimus, sententiæ auctor fuit Divinius, & cum eo convenit Ragazzonus. Neque consilium concidit, quin susceptum fuit, adjectâ Canoni explicatione. Proinde ut in forma jam proposita dicebatur: (*l*) *Ecclesia, ductu Spiritus Sancti, gravibus ac justis causis adducta, unam solùm speciem, hoc est panis, dederat laicis, & Clericis non conficientibus Sacramentum;* ita posteà, sicuti nunc extat, substitutum est, (*m*) *Licet ab initio Christianæ Religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset; tamen progressu temporis latissimè jam mutatâ illa consuetudine, gravibus & justis causis adducta, hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, & pro lege habendam decrevit, quam reprobare, aut sine ipsius Ecclesiæ auctoritate pro libito mutare non licet.*

(k) *Epist. Vicecomitis ad Borrom. mense Julio 1562.*

(l) *Acta Paleotti.*

(m) *Sess. 21. cap. 1.*

15. Intolerabilior est audacia Suavis, dum comminiscitur, Fererium egressum è consessu, nescio quid quæsiisse ab Augustino, & ab hoc ridiculum responsum redditum ob ignorationem historiæ. Qui mediocri Scriptorum notitia imbutus fuerit, facilius Suavem obtrectatorem crediderit, quàm Augustinum ignorantem. Pergamus.

16. Jacobus Maria Sala, Episcopus Vivariensis, dissuadebat, ne in quodam doctrinæ capite produceretur, sicuti in exemplo proposito absolutè fiebat, testimonium S. Johannis cap. 6. idque ob diversos opinandi modus inter veteres Patres, an ibi intelligatur esus *corporeus* carnis Christi, qui fit in Eucharistia, an *spiritualis*, qui fit in Baptismo, & in justitiæ susceptione; & optavisset universè nudam explicationem doctrinæ, rationibus haud convestitam, cùm sibi viderentur ejusmodi vestes non tantum prodesse definitionibus, tamquam clypei tutamentum, quantum adversariis, tamquam impugnationis incitamentum.

17. Postulabat in quarto Canone Brixiensis Antistes, ut non solùm diceretur, usum Eucharistiæ non esse necessarium infantibus, sed ipsis etiam interdictum; quandoquidem rationes, propter quas Calix populis prohibebatur, fortius impellebant ad Sacramentum illud infantibus omnino prohibendum. Non tamen placuit communiter hunc usum damnare, cui favent antiqua monumenta primævæ Ecclesiæ apud sanctos Dionysium ac Cyprianum, aliosque vetustos Doctores.

18. In summa confectum est, ut illud exemplar doctrinæ plurimum reconcinaretur, & integrum denuò reformaretur, additâ Patribus ad conficienda Decreta destinatis aliorum quorumdam operâ; cùm in comperto sit, ab alicujus opifici auctoribus, minùs miti ac remissâ manu illud resecari; quod evenit fortasse non tam, uti dici solet, ex paterno quodam amore erga suos partus, quàm ex amore proprio erga sua judicia.

CAPUT VIII.

Reditus Archiepiscopi Lancianensis, & responsa Pontificis ab eo delata. Epistola ab uno supra triginta Episcopis ad se purgandos scripta. Venia abeundi, anteà quibusdam Episcopis à Legatis concessa, & posteà jussu Pontificis revocata. Mandata Vicecomiti tradita; ejusque solertia, ad consiliandos inter se Mantuanum ac Simonettam impensa. Adhibita à Morono studia cum Patribus Concilii sibi intimis. Multa Suavis errata.

1. Dum Synodus hujusmodi deliberationibus operam dabat, rediit Archiepiscopus Lancianensis die 10. Julii, hoc est sexto ante præscriptum Sessionis diem, absterseque Legatis sollicitudinem, quâ angebantur, (*a*) cognoscendæ Pontificiæ voluntatis, cùm illius exequendæ tempus instabat. Primum mandatorum caput, quæ data à Legatis Lancianensi retulimus, ipsi injungebat, ut ostenderet Pontifici, quàm esset Christianæ Reipublicæ pernicioſum id quod scriptum à variis Romæ Aulicis, & à variis Trident. Patribus comprobatum audiebatur, de dissolutione aut translatione Concilii, ab aliis denuntiata tamquam à Pontifice designata, ab aliis commendata tamquam necessaria ad reparanda Diœceseon damna, & incommoda Præsulum. Quin Lansacus Regi significavit, (*b*) Archiepiscopum potissimè missum ad removendum Pontificem ab eo consilio, ad quod ipsum impellere conabantur sinistris narrationibus homines boni publici parum amantes. Sed Pontifex reditu Lancianensis Legatos certos reddidit, id à sua mente vel maximè alienum esse; adjecitque, ad rectè de sua voluntate arguendum, oportere sua facta, non aliorum verba consulere. Ipsis prætereà renuntiari curavit. Cùm in prima Sessione procedendum esset ad Continuationem non verbo sed re præstandam, id nonnullis videri nequaquam perfici, si de articulis de sumptione Eucharistiæ ageretur; sed opus futurum fuisse de duobus Sacramentis, nondum sedente Julio expensis, agere, nimirum de Ordine ac Matrimonio. Responderunt Legati, Ea de re maturè & optimis rationibus fuisse deliberatum; & si quid ipsi fidei mererentur, opus rectè confectum habendum esse. Atque de hoc ipso paucis antè diebus (*c*) scripserunt, nuntiantes, visam ibi fuisse epistolam Vargas, quæ dicebat, oportuisse continuationi de Missæ sacrificio insistere. Hujusmodi censuras arbitrati sunt Legati Româ ad se delatas ex Tridenti repercussu, easque ibi fuisse dictatas alicui, ab animi affectione potiùs quàm opinione; id, quantum existimo, tribuentes Granatensi, qui moræ de mansionis articulo impatiens, ardenter cuperet Ordinis argumentum confestim ingredi, quando in eo spoponderat Mantuanus interruptam de hujusmodi articulo quæstionem resumere. Quapropter Legati, quodam quasi dedignantium supercilio, dignati non sunt ad ea rationibus respon-

ſpondere, perinde ac ſi quaſi litigatores ſe defenderent; ſed auctoritate judicum reſcripſere, rem fuiſſe peractam conſulto ex ſententia ac voluntate univerſi Concilii.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum 13. Julii 1562.*

(b) *11. Junii 1562.*

(c) *Literæ 9. Julii.*

2. Impoſuit præterea ipſis Pontifex per mandata Lancianenſis, ut Continuatio etiam verbis, quantum fieri poſſet, ſignificaretur; non tamen declararetur, niſi fortaſſe Rege Catholico apertè id urgente. Ad quod perficiendum exempli proœmio formulas quaſdam appoſuerant, quæ id ipſum ſatis indicarent: ſed poſteà ſupervenit Borromæi epiſtola, arcanis notis exarata, quâ mandata revocabantur. Cauſam opinor fuiſſe oppoſitum Gallorum ardorem. Etenim juſſus fuerat à Rege Lanſacus, (*d*) ubi vellet Synodus progredi ad eam declarationem, quâ ſpes omnis optati ex Proteſtantibus fructus exaruiſſet, uſque ad conteſtationem obſiſtere: cumque is certior fieret (*e*) ab Oratore Gallico Romæ degente, ſecum rurſus à Pontifice ſuper ea re ſermonem habitum fuiſſe, illi reſcripſerat, Se magnoperè mirari, quandoquidem nec Regis Chriſtianiſſimi, nec Cæſaris, nec Regis Catholici miniſtri Pontificem urgebant ad id pro alterutra parte declarandum ante finem Concilii. Si Pontifex ejus ſolvendi opportunitatem quæreret, poſſe alios iniri modos; ſed antequam id faceret, conſideraret per Deum clades inde imminentes Chriſtianis populis, & Eccleſiæ. Hoc, ut mea fert opinio, effecit, ut Pontifex conſilium mutaret, veritus, ne ſi hac de cauſa Synodus diſſolveretur, fama, quæ hujuſce diſſolutionis deſiderium mentionemque illi jam tribuebat, de eodem eſſet oblocutura, perinde quaſi juſſiſſet ex arte, ſub umbra Continuationis, Concilii præciſionem.

(d) *Reſponſio Regis ad Lanſaci epiſtolam, ſcriptam 7. Junii 1562.*

(e) *Epiſtola Lanſaci ad Inſulanum, 25. Junii 1562.*

3. Fuit qui putavit, (*f*) novum Hiſpanorum teporem in ea declaratione promovenda, in quam anteà tam inflammato ſtudio ferebantur, ortum eſſe ex iiſdem vocibus de Pontificis animo, quaſi proclivis in eam eſſet, ut ipſa Concilium perfringeret, & cum eò ſimul reliqua omnia, quæ fuerant agitata de altera declaratione ipſi odioſa, ſuper manſionis præſcripto. Quare deſtiterunt à poſtulato prioris, ex deſiderio poſterioris. Uſque adeò interdum prodeſt, ne aliquod ædificium ab aliis diruatur, ipſa ſuſpicio quòd paratum ad id animum gereret illius architectus.

(f) *Literæ Mutinenſis ad Moronum, 8. Junii 1562.*

4. Similis quædam ratio, ut ſiniſtra de ipſius Pontificis mente opinio amoveretur, fuit in cauſa, ut Pius Legatis injungeret inſolitam ſeveritatem (*g*) in concedenda Epiſcopis facultate illinc ad tempus diſcedendi, in quo laxius cum illis actum fuerat, ne ibi quaſi compediti detinerentur. Sed cùm videretur ea facultas à compluribus peti, duplex erat hominum judicium: Opinabantur alii, eos, qui anteà definitioni de jure reſidendi favebant, eſſe parum acceptos, agnoſcentes, velle unum poſt unum recedere; quod ob ingentem eorum numerum magna ex parte Concilii diſſipationem attuliſſet. Rebantur alii, fuiſſe illos ad id impulſos, aut certè oſtium illis reſeratum. Et quamquam Præſides variis ſtudiis ab ea diſcedendi voluntate non-nullos removiſſent, idque potiſſimum Vicecomitis monito, (*h*) Simonettæ dato; tamen, quò efficacius cautum eſſet, juſſi poſteà ſunt à Pontifice cunctis eam facultatem revocare, ac præſertim Paveſio, Beroaldo, Salæ, & Fuſcarario; tametſi Suavis, nihil hujuſce rei conſcius, hanc revocationem à Legatis habitam tribuat Oratori Luſitano, non autem Pontificis prudentiæ. Nec obtemperatio difficilis evaſit, cum intelligerent Patres, (*i*) id non modò in Concilii dignitatem, ſed in ipſorum decus redundare, quippe quorum opera minimè nox'a à Pontifice agnoſcebatur.

(g) *Conſtat ex duabus literis Legatorum ad Borromæum, 12. & 13. Julii 1562.*

(h) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 1. Julii. 1562.*

(i) *Literæ Mutinenſis ad Moronum, 2. Julii 1562.*

5. Et plane illius bonæ apud Pium exiſtimationis cupidi per occaſionem Marini Archiepiſcopi, Romam petentis, communem epiſtolam ad Pontificem ſcripſerant (*k*) triginta & unus Epiſcopi Italici, ex iis qui ſeveriſſimæ ſententiæ de manſione adhæſerant; non tamen ipſi Marino epiſtolam, ſicuti anteà decreverant, tradideré; ſed ad Amulium Cardinalem mittendam curarunt à Petro Soto Dominicano, præcipuo illius opinionis propugnatore, & præclaro Theologo, illic Pii juſſu degente. Quod effectum eſt, ne Archiepiſcopus, dum (*l*) literas nuntioſque ipſe perferret, teſtis auctoritatem amitteret. Hi Præſules per eam quam diximus epiſtolam accuſationes diluebant, quibus inſimulabantur ſe parum addictos Apoſtolicæ Sedi fuiſſe, & in illam oblocutos non eâ quâ par erat reverentiâ, atque vota ad ejus abjectionem propenſa prætuliſſe; quin omnes vocem, ſtilum, ſanguinem ad eam tuendam evehendamque offerebant. Quibus Pontifex Archiepiſcopo redeunte benevolenter reſpondit: ſed hæc reſponſio multos poſt dies ipſis reddita eſt, ob cauſam quam exponemus.

(k) *Acta Paleotti & diſtinctius epiſtola Jadrenſis ad Cornelium Cardin. ad quem exemplar mittit 8. Junii 1562. inter Commentarios à Rinalduccio ſervatos.*

(l) *Literæ Jadrenſis, 25. Junii.*

6. Significavit unà Pontifex Legatis per Archiepiſcopum, gratum ſibi futurum fuiſſe, ſi ſanctio de uſu Calicis protraheretur; unde eâ ſunt imbuti lætitiâ, quâ miniſter afficitur, quòd rem egerit ex mente Principis, cùm egit ex ſua, verſo anxietatis labore in certæ notitiæ voluptatem. Ipſi tamen poſteà in memoriam Pontifici revocarunt Cæſaris promerita, graveſque boni publici rationes, quæ ipſum Cæſarem ut ea peteret adeò inflammabant, quòd Pontifex animum induceret ad illi gratificandum. Et ſanè prudentiſſimo conſilio Legati ac Pontifex ducebantur, ne tam citò committerent urnæ quod propenebatur; nam aut implicatum ac diuturnum negotium futurum erat, ſicuti diſcordes Theologorum Patrumque ſententiæ prænuntiabant, & id quaſi ſyrtis fuiſſet, quæ curſum Concilii in aliis liquidioribus argumentis retardaſſet; aut confeſtim conficiendum, & in eo caſu æquè perniciosa repulſa ac indulgentia prænoſcebantur: repulſa tam vehementer Cæſarianos abalienaſſet, ut ſive Concilium defererent ſpe vacui, & indignatione pleni; ſive perſtitiſſent, ſolùm effuſuri tantumdem amaritudinis, quantum ex eo acerbo Decreto abſorbuiſſent. Nec minùs detrimenti perturbationiſque timendum erat ex indulgentia, idque duas ob cauſas, (*m*) quas Pontifici ſignificavit

vit Vicecomes. Altera erat, quia ſi Cæſariani hoc impetraſſent, quod potiſſimum eorum votis obverſabatur, præpediviſſent forſitan multis obicibus progreſſum Concilii, à quo in reliquum prævidebant exituras tantummodò proſcriptiones offenſioneſque Proteſtantium, ad quos edomandos ſpes ipſis non aderat, ſed ſolùm aut ad reconciliandos, aut ad ſapiendos. Altera erat, quòd innotuerant immoderatæ petitiones, quibus onuſti tum ipſi Cæſariani tum Galli convenerant, & animadvertebatur, in hujuſmodi convivio non expleri uno cibo, ſed potiùs ſuccendi alterius appetentiam.

(m) *In epiſtola ad Borromæum occultis notis, initio Julii.*

7. Reſciverat Vicecomes, narrante Friderico Cornelio Epiſcopo Bergomenſi, dum ipſe cum Oratore Lanſaco pranderet: ab eo audiviſſe, non modò ſe Cæſarianorum poſtulato de Calicis uſu adhærere, quamvis affirmaret id in mandatis ſibi traditis non haberi; ſed ſimul etiam plurimis aliis legum Eccleſiaſticarum mutationibus immoderatis, utpote ſuas apud regiones optabilibus: nimirum, ut publicæ precationes & Miſſæ ſacrificium linguis vulgaribus haberentur, ut Sanctorum imagines auferrentur; ut nuptiæ Sacerdotibus permitterentur: quæ Præſulem illum vehementer offenderant, hujuſmodi ſenſa rationibus plurimis refellentem. Videbantur itaque utrique Oratores eò tendere, ut quocumque tandem modo ſeditioſis ſatisfieret, etiam cum gravi Eccleſiaſticæ diſciplinæ detrimento, nihil animo reputantes, quantum malorum ex hujuſmodi exemplis oriretur; quod nimirum eſſet penes homines contumaces efficere, ut Eccleſia ſuas antiquiſſimas potiſſimaſque conſtitutiones magna ex parte mutaret; unde ſtatim cunctæ reliquæ ſanctiones pariter auctoritatem omnem venerationemque perdidiſſent; quod incommodum illorum apud Principes Conſiliariorum aciem non fugiſſet, ſi quod tunc de legibus Eccleſiaſticis agebatur, idem de mutatione legum politicarum ſuis in Principatibus ageretur. Sed unuſquiſque largus eſt in alieno panno reſecando, quo veſtem ad ſe fovendum conficiat.

8. Itaque Legati ac Pontifex, quò procul arcerent Oratores ab iniquioribus poſtulationibus, nonniſi in fine opportunum cenſuere illarum pluribus ſatisfacere, etiamſi nequiores illas agnoſcerent. Firmabatur autem Pontifex in ea agendi ratione, acuta ac circumſpecta, ab opinione ſiniſtra à ſe concepta de mente generatim externorum, qui Tridenti aderint. In quo videri fortaſſe poterat aut nimis credulus aliorum criminationibus, aut parum cautus in ſua perſuaſione patefacienda. Queſtus ille fuerat (*n*) cum Oratore Veneto Romæ, quòd Nicolaus de Ponte partes ageret in Synodo concitatoris magis quàm Oratoris, inſtigans Præſules illius ditionis ad inquieta conſilia. Querimonia in eo ſita erat, (*o*) quòd Nicolaus paucis poſt ſuum adventum diebus, invitatis ad prandium Epiſcopis Venetæ ditionis, unà cum aliis, cùm ibi ſermo haberetur de quæſtione manſionis, tunc ferveſcente, acriter locutus fuerat in eos, qui definitioni obſiſtebant, quòd illa ad jus Divinum referretur. Similiter Hiſpanorum vociferationes adverſus particulam, *Proponentibus Legatis*, & pro memorata definitione, ſuſpicioſum reddebant Pontificem de adverſo ipſorum animo erga Pontificiam auctoritatem. Cæſarianorum poſtulata & de dogmatum mora, & de morum emendationibus intolerandis, diffidentiæ ſæpiùs & querelarum materiam illi præbuerant. Sed contra Gallicos Ora-

(n) *Acta Paleotti.*

(o) *Literæ Jadrenſis, 27. Aprilis 1562.*

(p) *Extat in quodam monumento relicto ab Inſulano Abbati S. Gildeſii, ſubſcripto die 29. Maji 1562.*

(p) *Litteræ Lanſaci ad Inſulanum, 23. Junii 1562.*

(r) *Literæ Lanſaci ad Inſulanum, 9. & 25. Junii 1562.*

9. Per hæc Pontifex ſibi ſatisfactum oſtendit; ſed renovatis apud ipſum adverſis narrationibus, ille pariter contumelioſas querelas apud Inſulanum renovavit. Hinc Lanſacus ſupra modum exulceratus, ad illum reſcripſit: (*ſ*) Cùm ipſe tam pronam contra ſe fidem Pontificis animadverteret, novam ad ſe purgandum operam prorſus irritam à ſe putari; ſed à Rege ſe petiturum, ut alterum ſibi ſufficeret, qui meliori fortunâ munus illud exerceret. Adductus tandem erat Pontifex ut diceret, (*t*) contentum ſe futurum, dummodò Lanſacus non niſi res conſuetas, ac rationi conſentaneas poſtularet. Quas voces à ſe non omnino intelligi ille indicavit: ſed ſpectabant ea immoderata vota, quæ Lanſacus præ ſe tulerat in privatis quibuſdam colloquiis, & nos memoravimus, ad univerſi regiminis Eccleſiaſtici perturbationem tendentia.

(s) *25. Junii.*

(t) *Literæ Lanſaci ad Inſulanum, 9. Julii 1562.*

10. Et jam Pius tam proclivis agnoſcebatur ad contrahendam ſuſpicionis æruginem, ut vel maximè illius intimi cautiones apud ipſum haud ſupervacaneas duxerint. Quapropter Moronus, cujus plurima apud varios Antiſtites Synodi auctoritas in comperto erat, cum reſciſſet, illos Antiſtites, ac præſertim Sutrinum ſororis filium accenſo ſtudio decertaſſe pro definitione manſionis, non expectavit ut à Pontifice ſignificatione ſuſpicionis ſtimularetur,

retur, ſed, quippe cordatus ac prudens, nemine admonente varias ſcripſit literas ad ſororis filium, ad Mutinenſem, ad Peruſinum, & ad alios ſibi magis intimos, quibus improbabat eorum pertinaciam in appetenda ea definitione, cui adeò diſſentiebant ac reluctabantur collegæ. Satius eſſe imitari id quod in ſimilibus conditionibus ſæpiùs eventu proſpero uſurpaverat Eccleſia, ac potiſſimùm in ferventiſſima quæſtione de Virginis immunitate ab originaria noxa, pendentem relinquens controverſiam, donec paulatim deferveſceret æmulationis æſtus. At verò Vicecomes clarè cognoverat, (*u*) complures Epiſcopos, qui ſemel ac ſæpiùs pronum in eam definitionem animum patefecerant, haud paſſuros fuiſſe, ut ab eo conſilio quibusvis cohortationibus dimoverentur, adeòque ſperandam non eſſe, pro eo ac interdum uſu venit, victoriam per obtuſa cunctationis arma; neque id Mantuano adſcribendum, quaſi ejus diſceſſus, ubi reipſa ſequeretur, remoturus eſſet follem eo vento diſtentum, propterea quòd ne cuncta quidem ſtudia, à ſe ad ſilentium ab Epiſcopis impetrandum adhibita, efficaciam ad id eſſent habitura: ei, qui mentem, animique affectionem poſtulato jam defixerat, facile eſſe repulſam ab irreverentiæ invidia obtentu conſcientiæ vindicare.

(u) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, arcanis, notis 2. Julii 1562.*

11. Vicecomes præter impoſitam curam ſubeundi penetralia illius negotii, alia tria clàm in mandatis habebat, iterata per literas, quas Archiepiſcopus (*x*) Lancianenſis ipſi detulerat: ut originem diſſenſionis inter Mantuanum & Simonettam indagaret: ut utri ex illis vitio ea eſſet vertenda certò cognoſceret: ut ipſos reconciliandos curaret. Ad primum reſpondit, Originem diſſenſionis ex manſionis quæſtione ductam fuiſſe. De ſecundo voluit cautiùs reſcribere quàm apertiùs, ac tantummodò dixit, Cùm Borromæus poſtremam unius purgationem vidiſſet, & antegreſſas alterius literas, melius ab ipſo judicium proferri poſſe. Sed in tertio, ex quo fructus maximè petebatur, quippe quod futurum ſpectabat, ſtudioſè conatum omnem adhibuit, & in dies propenſiorem ad id Simonettam animadvertit, tum ob ingenium manſuetum, tum ob inferiorem conditionem, tum etiam ob promptam facilitatem ineundæ pacificationis in homine qui altero potior fuit. Majorem averſationem metuebat in Mantuano ob delicatiorem Principum cutem, & irritabilem ſenſum quem habet quodlibet membrum ex ictu dolens: quare cæpit læviter eum tentare Olivi manu, qui Mantuano à ſecretis erat; & poſtquam cum eo plures de re ſermones habuit, ratus ſe quantum ſatis eſſet comperiſſe, modos hoſce Borromæo propoſuit, Aut ut ſibi per ipſum liceret offendere utrique Legato literas, per quas ſibi imponebatur, ut Borromæum edoceret, uter illorum peccaſſet (nam hinc uterque ſtuduiſſet ſe literis apud eum purgare; ipſe verò depoſitâ Judicis perſonâ conciliatoris partes aſſumpſiſſet) aut ut Pontifex ſignificandum curaret Simonettæ per Alexandrum ejus fratrem, Romæ commorantem, & Mantuano per Gonzagam Cardinalem, reconciliationem illam à ſe optari. Addehat, Altempſium Cardinalem, utpote collegam utriuſque, ibi morantem, & Pontificiæ ſororis filium, idoneum ad id ſequeſtrum futurum: effici poſſe ut Simonetta Mantuanum adiret, cupidumque oſtenderet animum ſui apud ipſum purgandi, ejuſque benevolentiæ recuperandæ: quod ſi fieret, compertum erat Vicecomiti, nacturum illum fuiſſe humaniſſimam viciſſim in altero voluntatem; Simonettam verò ad id præſtandum haud difficilem videri.

(x) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, occultis notis, 13. Julii 1562.*

12. Queſtus fuerat Olivus, quoſdam Præſules, qui hero ſuo minùs reverentiæ in loquendo & ſcribendo exhibebant, blandiùs fuiſſe habitos, & ſæpiùs adhibitos à Simonetta; & nominatim notabantur Sanfelicius Caſelius, Stella, Serigus, & Zembeccatus. Sed Simonettam excuſavit Vicecomes, cauſatus, illum indigere eorum operâ ad retundendam in cœtibus quorumdam audaciam. Hinc materiam ſibi conquirit Suavis ad ſuam fabulam extruendam: ea eſt, Simonettam, cùm aliquid in conventibus propoſitum audiebat, quod ſuis conſiliis adverſabatur, illis Epiſcopis uti, quippe hominibus ex patriæ ingeniique conditione audaciter facetis, qui quoſdam ex primariis Patribus offendentes, in cauſa erant ut eo die conventus diſſolveretur. Equidem duo admirari ſatis nequeo; alterum, quo pacto is, qui momum egit Chriſtianæ Reipublicæ in carpendis viris præclariſſimis, qui ſanctimoniâ, virtute, doctrinâ, prudentia & imperio, ſæculo ſuperiore præfulſerunt, ore nonniſi aut ad deridenda, aut ad mordenda illorum nomina aperto, audeat confidenter aliorum facetias reprehendere, ſimulque eorundem patrias lædere, Bononiam, Neapolim, Venetias, hoc eſt Italiæ & orbis civitates in primis egregias. Alterum, quòd ſcribens idem res Tridenti geſtas, quæ in famæ luce ſuperſunt, narret tamquam frequenter accidens id quod ne ſemel quidem contigit. Abſque dubio affirmare mihi licet, in cunctis monumentis, quæ oculis uſurpavi, numquam à me fuiſſe deprehenſum cœtum ullum, qui ante conſuetam horam ob hujuſmodi aculeos dimiſſus fuerit. Culnam credibile ſit, tot homines, præceſſæ conditionis natalibus, ſapientiâ, dignitate, paſſuros fuiſſe, ut conventus ille, per immenſum univerſi Chriſtiani generis ſudorem coactus, audaciam promptorumque hominum ludibrium foret? Ubinam umquam, non dicam in Oecumenico Concilio, quod totius orbis maximè venerabilis Senatus eſt, ſed in Conſilio civium honeſtorum hoc toleratur? Res igitur ita ſe habebat. Ampliſſima erat in Epiſcopis loquendi libertas, adeò ut indecoram Vicecomes eam putaverit, ſcripſeritque (*y*) ad Borromæum, illam ſibi videri moderandam. Per hanc libertatem Tranſmontani præcipuè commoti animi ſenſus effundebant, quorum alii ob aliquam inconvenientiæ ſpeciem, quam præ ſe ferunt quædam in regendo conſuetudines, qualem præ ſe ferunt quædam in corporibus membra, homini qui anatomiam probè non callet, nec totius finem comprehendit; alii ob perſuaſionem, quâ ſolet ſibi quiſque arrogare ſcientiam aptius ordinandi curſum orbium maximè ſublimium; alii quoque ob aliquid reverà minùs compoſitum, antequam Concilii ſanctiones prodirent, ſæpiùs obloquebantur quà rectà, qua obliquè, in agendi modos, Conſtitutioneſque Romanas. Nec Legati animum unquam induxerant ad ſuſcipiendum conſilium obſiſtendi loquentibus, rati tunc per hoc ipſum magis derogaturam fuiſſe auctoritati Synodi famam, quæ conventum univerſum timidum & compeditum, quàm quæ nonnullos Patres audaces & effrænatos vulgaret. Cupiebant tamen, ne mordaces obtrectationes confidentiam acquirerent ex tolerantia, quaſi commune ſilentium communis eſſet comprobatio; & ex altera parte haud ita facilè reperiebantur,

tur, qui vellent hos inire conflictus, poſſentque tum ſuam tum cauſæ dignitatem propugnare, cùm ad id opus eſſet vivido ingenio, promptâ linguâ, copioſâ doctrinâ, diuturno rerum uſu, animi præſentiâ, & Aulæ Romanæ benevolentiâ & peritiâ. Hiſce dotibus mirificè ornati erant Præſules, quos nominavimus. Quare tametſi illud ipſum ingenium, intrepidum atque ardens, extra fines circumſpectionis ipſos impulerat ad id loquendum ſcribendumque de Mantuano; tamen oportebat ut cum iis ageretur, ſicut agitur à Natura, cùm ira, cui noſter animus pro domicilio, ab ea retineretur; quamvis enim illum ſæpè ita perturbet, eadem tamen evadit, pro eo ac loquuntur Ethici, utilis rationis bellatrix.

CAPUT IX.

Leges expenſæ ac ſtatutæ de iis qui Sacris initiantur ex titulo patrimonii; de ſacrorum Ordinum collatione gratuita, ac de quotidianis diſtributionibus: Narrationes, ratiocinationeſque Suavis de hiſce rebus; ac præſertim, an offecerit civili felicitati, & laicorum poteſtati Clericorum multitudo; & an licita fuerit nova quotidianarum diſtributionum conſtitutio.

1. CEterùm ab hujuſmodi hominum ſermone neque conventus unquam interruptus eſt, neque ipſius progreſſus retardatus; quin potiùs quàm poſſet maxima ſollicitudo adhibebatur. Quare dum doctrinæ capita expendebantur, parabantur ſimul leges de moribus reformandis ſuper novem ex iis duodecim articulis, quos diximus fuiſſe propoſitos à Legatis in cœtu die 11. Martii, de quibus novem aſſidua conſilia fuerant habita, duobus articulis de Matrimonio ſepoſitis ad illud tempus quo de hoc Sacramento agendum erat, & articulo de manſione in aliud tempus, cùm dogmata de Ordinis Sacramento ſtatuerentur. Loquitur de his deliberationibus Suavis variis in locis, quemadmodum illæ variis temporibus habitæ ſunt. Ego verò ſatiùs exiſtimaverim integram illarum tranſactionem ad earumdem concluſionem differre: qua de cauſa in hoc capite de tribus articulis agam, qui in tribus prioribus conſeſſibus agitati ſunt unà cum articulo de manſione, & in ſequenti de reliquis ſex, ad trutinam vocatis, poſtquam ea certamina ſunt interrupta. Multa de utriſque narrat Suavis, quorum alia vera ſunt, & à me proferentur, alia nullum pro ſe teſtem habent, nec ullam veri ſpeciem; & ex his quædam refellam, quædam, ne moleſtiam exhibeam, reticebo.

2. Inter tria quæ memoravimus capita poſt caput de manſione, de Sacerdotio agebatur. Hic verò Suavis ſua commenta confarcit. Dicit, per titulum conferendi Ordines, in veteri Eccleſia ſignificari miniſterium, cui deſtinabatur qui Ordines ſuſcipiebat; ſed poſteà irrepentibus in Eccleſiam corruptelis, cœptum eſſe nomine tituli intelligi id, in quo fundabatur certa ratio victus; hanc verò ſignificationem fuiſſe confirmatam ab Alexandro III. in ſuo Lateranenſi Concilio, cùm prohibuiſſet, ne quis ſacris initiaretur, niſi ex titulo proventus Eccleſiaſtici, iis exceptis, quibus ſatis patrimonii ad victum cultumque ſuppeteret: quæ exceptio, ait ille, rationi conſentanea eſſet, ſi nomen *tituli* hujuſmodi ſignificationem obtineret. Hæc narratio aurum purum videtur, ſed fornaculæ non reſiſtit. Non diſceptemus de vocibus, quæ temporum conſuetudinumque mutatione vim ſignificandi mutant abſque ulla Reipublicæ corruptela; ad rem ipſam accedamus. Deteſtatur quaſi corruptionem Suavis id quod verè perfectio fuit. Animadvertendum eſt, poſt Cæſarum etiam converſionem, per ætatem plurimam amorem ritumque profanum inveteratæ ſuperſtitionis tam pervicaciter perduraſſe, ut SS. Patres, & Græci & Latini, duriſſimum in eum bellum geſſerint. Verùm per lentam dumtaxat fæculorum efficaciam, induſtriamque Romanorum Pontificum, qui potentiâ creverant plurimum, illud quod de Silveſtri ſuperat, etiam in Chriſtianis Principibus excultum eſt: aucto fidelium numero, aucta ſimul eſt veræ Fidei veneratio, pietaſque in ea operibus exercenda. Et quamquam creſcente Chriſtianorum frequentiâ, creſceret imperfectorum multitudo, excrevit pariter perfectorum, quemadmodum alibi oſtenſum eſt. Jam verò inter reliqua Religionis incrementa illud numerandum eſt, quod conflatur ex eorum frequentia, qui non ſatis habentes Evangelica mandata cuſtodire, conſilia quoque ſunt amplexati, ſive per arctiora vota Regularium, ſive per laxiorem ſtatum Clericorum. Quamobrem, ubi antea pauci erant qui vellent ſe iis nexibus devincere, quos ſecum affert ex conſcientiæ honoriſque lege Clericorum conditio, nunc innumerabiles recenſentur. Et quamquam frequentia in hoc ipſo, perinde ac in ceteris rebus præſtantibus, illius æſtimationem minuerit; non tamen idcirco noſtræ conditionis pœnitendum nobis eſt, nec veteres invidendi. Profectò Reipublicæ infelicitas eſt ea præſtantiæ æſtimatio, quæ provenit ex raritate: aliter fortunatiores haberentur provinciæ rerum caritate laborantes, quàm rebus affluentes, quoniam in illis majori ſunt in pretio naturæ bona. De cetero fatendum procul dubio eſt, egregium eſſe Religionis opus electionem ſacri ſtatus, cui nec licita ſint, nec honeſta, neque à quo poſſideri ampliùs poſſint bona plurima, magno in pretio à reliquis mortalibus habita, & innocenter poſſeſſa. Hac poſitâ veritate, quis non intelligit, quàm pio, quàm utili ſit exemplo, quòd tanta hominum frequentia hujuſmodi jugo ſe ſubdat, nullâ ſibi proventus Eccleſiaſtici adjectâ mercede? Quantò crebriùs precationibus collaudatur Deus, adoratur ſacrificiis, prædicatur è ſuggeſtibus, celebratur in voluminibus, ex quo tam multi ipſius cultui ſe irrevocabili ſponſione devoverunt? Haud equidem opportunum cenſeo, ut huic militiæ quicumque voluerit indiſcriminatim nomen det, qui aut literarum expers, aut morum corruptione perniciosus, aut impulſus cupiditate immunitatis obtinendæ, non ſtudio exercendæ Religionis. Quòd ſi hoc accidat, non eſt vitium legum, quæ ſatis id vetant; ſed eſt executorum culpa, qui leges non ſervant. Quid ampliùs conari poteſt Eccleſia, quàm has Ordinum collationes committere judicio Epiſcoporum in ſingulis Diœceſibus, enumerare dotes, quæ opus ſunt ut homines ad Ordines ſacros ritè admittantur, & hunc delectum verbis graviſſimis Antiſtitum conſcientiæ commendare? Sed quamquam multi Epiſcoporum videantur in eo nimium aut negligentes aut indulgentes; inficiandum tamen non eſt (cùm ferè ſperandum non ſit, ut humana imbecillitas rectum arctumque in medio teneat) impenſiùs honorari Deum, ac pietatem coli ab hac Sacerdotum multitudine, quæ multos irreligioſos indignoſque complectitur, quàm eveniret, ſi ii tantùm admitterentur, quibus bona Eccleſiaſtica obveniunt, compluribus religioſis ac dignis viris excluſis; adeòque ſufficiens non eſſet Sacerdotum numerus Eccleſiæ miniſteriis, animarumque culturæ. Quapropter inter duo extrema exceſſus ac defectus, donec idonea ratio repe-

reperiatur utriuſque vitandi per ipſum opus, ſicuti per legem fit, prius extremum tolerabilius eſt.

3. Induco in animum, à Suavi, qui pro norma Divini humanum aſſumit, non autem pro humani norma Divinum, cupiens ut Cælum terræ deſerviret, mihi objectum iri, hanc Sacerdotum multiplicationem detrimento ſaltem fuiſſe tum bono ſtatui politico, tum poteſtati temporariæ. Sed id pariter in utraque parte falſum eſt.

De bono ac felici ſtatu politico res experimento dignoſcatur, collatis Catholicorum regnis cum reliquo terrarum orbe; & hoc ipſum ratio commonſtrat. Quis eſt qui neget, bono cujuſvis Reipublicæ conferre, quòd in ea complures homines adſint obſtricti ex ipſorum profeſſione vitæ magis honeſtæ, magis pacificæ, magisque ſtudioſæ, quàm reliqui; qui homines, dignitate ac doctrinâ potentes multas ſedare rixas queant, alioſque à flagitiis revocare? Objectabitur, Sacerdotes quoſdam laicis eſſe pejores. Non inficor: quidam pariter ex medicis necant, quidam cuſtodia militum produnt, quidam cibi veneno inficiunt; nec propterea denegandum eſt ægrotis medicorum auxilium, nec civitati cuſtodia militum, nec famelicis ciborum ſubſidium. Nimium fallitur qui de legum ſanctionumque utilitate deliberaturus, adhibet pro norma *certum & ſemper*, quæ in humanæ libertatis operibus minimè reperiuntur, Menſura unica quæ haberi poſſit, eſt *conſuetum & ſæpiùs*. Opponetur, Clericorum multitudine propagationem civium impediri. Ita eſt: ſed væ noſtris provinciis, niſi complures etiam, qui ſactis non initiantur, à nuptiis abſtinerent: ipſis planè contingeret quod patriſamilias, qui majorem re familiari progeniem alit. Nullum eſt acutius irritamentum ad contentiones, quàm parum cibi, & plurimum famelicorum; quotidie paupertas & indigentia plurimorum (qui ſi coaleſcant in unum, prævalent & imperant) revocaret in medium leges Agrarias, quæ tantum intulere negotii Romanæ Reipublicæ: & oporteret ad novas ſemper deducendas colonias animum adjicere; aut ad novas terras acquirendas, quemadmodum fecerunt Hunni, Wandali & Gothi: at verò Clericorum Ordo ſtirpis divitias ac decora conſervat, adeòque nobilitatem, ac ſpiritus honoris avidos alit: ſimul efficit, ut qui conjugali ſunt expertes conſortio, tranquillam ſuique contentam vitam agant, quà Religionis amore, quà jucundâ poſſeſſione illius reverentiæ, quæ in cunctis familiis togæ haberi ſolet.

4. Nec minùs falſum eſt hujuſmodi detrimentum in temporaria poteſtate. Hæc reipſa minimè debilitatur, ſi res penitus introſpiciatur, ob frequentiam Sacerdotum, qui immunitate ab illius foro potiuntur. Etenim hujuſmodi homines immunes, gens inermis ſunt, non bellicoſa, & ad certamina, quæ viribus exercentur, inepta; adeoque totum detrimentum redigitur ad ſatellites inferioreſque magiſtratus; ſed Princeps tutiori quàm anteà dominatu fruitur, pacatiorem obtinens ditionem, & cum ampliori frequentia ejuſmodi ſubditorum, qui populum ad pietatem conformantes, ſenſibus obedientiæ ac fidei illum imbuunt, & à tumultuoſis conſiliis avocant. Hinc obſervamus, ne in iis quidem Principibus, in quibus anxietas tuendæ juriſdictionis profanæ concertavit cum Eccleſiaſtica libertate, de pluribus rerum capitibus graves fuiſſe concitatas turbas in permiſſam Sacerdotum multitudinem.

5. His, quas diximus, diſſertationibus tamquam ſuis prolatis, alias etiam refert Suavis, tamquam à Patribus habitas. In aliquibus auctorem non indicat, in aliis nominat, ſed infelici mendacio. Etenim loquentem inducit Gabrielem le Veneur, Gallum, Epiſcopum, inquit ille, Vivarienſem, eo tempore quo hic ibi non aderat, nec alius Gallicæ nationis præter Pariſienſem: præterquam quòd reverà illius Antiſtites ſedes non fuit Vivarienſis, ſed Ebroicenſis; Vivarienſis autem Epiſcopus erat Jacobus Maria Sala Bononienſis. Præterea quædam ſententia, quam idem incerto cuipiam adſcribit, filia planè eſt incerti parentis, nimirum ſpuria & non legitima. Quis umquam potuit rationi conſentaneum ducere, ſicut ille comminiſcitur, ibi aliquem auctorem fuiſſe, ut ſacris initiarentur homines mendici, qui adigantur, vice Breviarii, ſerræ aut ligoni manum admovere? Paupertatem eſſe matrem induſtriæ, & divitias otii, frequenter intervenit; aſſentior: ſed non minùs frequenter intervenit, cum induſtria pauperum, fraudem ac ſordes ab indigentia conjungi, & ab eadem ſubtrahi ſtudium nobiliſſimarum artium, & honoris æſtimationem; animi ſcilicet affectiones, quæ faciliùs cum otio divitum aſſociantur. Animo recolatur, num prudentiores Reſpublicæ magiſtratus præcipuos mendicis Senatoribus concredant; num leges æquè mendiculos ac divites admittant ad ferendum teſtimonium fide dignum in cauſis majoris momenti. Ipſi pueri in ludo literario nonne addiſcunt à Virgilio, famem eſſe maleſuadam, & ab Horatio verſus illos:

Magnum pauperies opprobrium, jubet
Quodvis & facere & pati,
Virtutiſque viam deſerit arduæ?

Interrogetur criminum Judex, in quibuſnam frequentiora ſint flagitia, in mendicis, an in divitibus? Præterquam quòd ea Suavis ratiocinatio, quam in divitias inducit, hîc locum non habet. Eccleſia in Clericis opes haud requirit; egeſtatem excludit, tenui patrimonio contenta eſt, quod ad naturæ ſerviendum, non ad exaturandam luxuriam ſatis ſit. Quæ Politicæ, quæ Philoſophiæ ratio non affirmavit, hujuſmodi conditionem virtuti magis accommodatam, quàm mendicitatem minimè voluntariam? Dixi, *minimè voluntariam*; ſiquidem voluntaria, quam Regulares amplexantur, à Sacerdotio non arcetur, quippe quæ contemptum non parit, quin potiùs venerationem addit; nec ad turpia facinora ſtimulat, ut quæ ſimul cum rei familiaris poſſeſſione, ejus acquirendæ & voluntatem & potentiam amovet: quocirca æque impedit ea vitia, ad quæ lucrum extimulat, & quibus pecunia inſervit.

6. Hæc igitur ſenſa ſapientes illi Præſules haud protulere. Sed ita res evenit. (*a*) Fuit aliquis ex Patribus, qui de minuendo Sacerdotum numero verba fecit, ita ut ad eos tantummodò coarctaretur, quos poſſeſſio proventus Eccleſiaſtici ad Eccleſiæ miniſtrandum compelleret: ita præſertim Fuſcararius ſuadebat, adducto ad id confirmandum Canone Chalcedonenſis Concilii, qui tametſi pro Latina illius temporis translatione aliud ſonaret, oſtendit ille in originario Græco ſermone id affirmari, adjecitque, Sacerdotes abſque proventus Eccleſiaſtici nexu equis planè fræno ſolutis æquiparandos. Sed illi acriter obſtitere Antiſtites Regni Neapolitani, Dalmatiæ, Græciæ, aliarumque regionum, ubi Eccleſiaſtici reditus pauciſſimi ſunt, & plerumque tenuiſſimi; adeoque ſatis eſſe nequeunt, niſi multi ſimul conjuncti, ad alendum Presbyterum qui eos poſſidet. Quare ſi plures illic Sacerdotes non eſſent, quàm quotquot illis proventibus

proventibus ali poſſent, rudes earum nationum populi nimiùm ſilveſcerent ex cultorum penuria, & paulatim Dei notitia vix in ipſis permaneret. Itaque ſtatutum eſt, ut cùm univerſalis lex præſcribi non poſſet, id Epiſcoporum judicio committeretur, qui ex titulo patrimonii eos dumtaxat ſacris initiarent, quos Eccleſiis ſuis neceſſarios utilesve cenſuiſſent; atque in illius Decreti fronte ratio deleta eſt, quam Patres ad id conficiendum delecti appoſuerant, nimirum, *ad moderandum nunerum Sacerdotum.*

(*a*) *Acta Paleotti.*

7. Articulus qui intra duodecim propoſitos ſubſequebatur, ſecundùm priorem ſeriem (nam hæc poſteà mutata eſt) agebat de conferendis Ordinibus gratis. Præmittit pro more Suavis animadverſiones ſuas: ac primò quidem Orientis Eccleſiam vituperat, quòd numquam abuſum perpurgaverit in accipienda mercede ex Ordinum collatione, ob quam à Deo puniri pronuntiat jugo Saracenorum. Sed hoc ipſum opponitur ex adverſo irriſionibus, quibus ipſe non ſemel eos deluſerat, qui tamquam ſupplicia ſcelerum agnoverant impiorum clades, hujusmodi judicia quaſi arrogantia deridens, utpote quæ ſibi perſuadeant, Divinæ providentiæ arcana à ſe introſpici. Inde in Occidentis Eccleſiam dentes convertit. Dicit, Ab illa circa annum milleſimum, ſejunctis Ordinum collationibus à Sacerdotiorum, confidentiùs abjectum fuiſſe pudorem exigendæ pecuniæ pro ſecundis: atque hanc pravam conſuetudinem vix eſſe ſperandum umquam ablatum iri, niſi denuò Chriſtus emigret ad evertendas *menſas nummulariorum*, eosque à templo depellendos. Aptiſſima verborum ſchemata ad inflammandum irâ in idiotis ſtudium pietatis! At at, cùm Suavis juriſdictionis Eccleſiaſticæ cauſas agebat, an non ſubtiliter diſtinguebat ſacrum miniſterium à temporariis reditibus, contendens, in hos proventus poteſtatem aliquam in laicis magiſtratibus permanere? E contrario ubi hæc diſtinctio haberet vim ad tuendam dignitatem, ſervandumque jus Præſulum Eccleſiaſticorum, eam oblivione obvolvit, confunditque ſacra cum profanis, quò deteſtetur cuncta pecuniaria emolumenta, quæ ipſi corradunt ex collationi bonorum Eccleſiaſticorum, tamquam Simoniæ delictum, Divinæ prohibitioni contrarium. Unusquisque vir cordatus rei æquitatem perpendat. Credimuſne, ſi Deo collibitum ſuit, ut in Sacerdotiis fundandis ſtatuatur congruens merces proventuum labori Sacerdotum inferiorum; odio illi eſſe, quòd iidem proventus protendantur etiam ad remunerandam operam Præſidum Eccleſiaſticorum, quæ opera neceſſaria eſt ut illi minores & rectè delecti ſint, & benè directi? Quid magis rationi conſentaneum, quid magis uſitatum, quàm dum Collegium, Seminarium, & quodcumque Communitatis genus fundatur, velle ut ex eorum reditibus alimenta ſuſcipiant pro ipſorum gradu Rectores & Adminiſtratores? Quòd cùm variis modis effici poſſit, unus ex magis conſuetis ac ſuavioribus eſt, ſi quid emolumenti conferatur ei qui locum concedit, ab eo qui impetrat cum primò beneficium illud conſequitur, quandoquidem in illius adeptione modicus hujusmodi ſumptus ei gravis non eſt. Neque aut pretii nomen huic ſumptui convenit, aut cum eo conjunguntur pretii incommoda, cùm ſumptus extra menſuram ſit minor utilitate perceptâ ſemperque certâ & immutabili; adeoque contingere hinc non poteſt, ut in electione anteferatur qui plus offert, ei qui plus meretur.

Firmata jam æquitate ex humanis rationibus, inquiramus, an id quidquam adverſetur Divino interdicto.

8. Vult Suavis, id eſſe Simoniæ opus, vetitæ à Deo universè, propterea quòd bonum Divinum cum profano commutatur. Si non commutatur ſacrum cum profano, cùm fructus percipitur ex fundis Eccleſiaſticis ad recompenſandum Eccleſiaſticum miniſterium, cur cenſendus erit ſacrum cum profano commutare, & ſacrilegam exercere mercaturam is, qui intra limites ab Eccleſia præſcriptos aliquam accipit remunerationem ob navatam à ſe operam in iis eligendis, qui ſacro miniſterio pro dignitate fungantur? At verò ad conferendos ſacros Ordines, quorum collatio merum cæleſtis gratiæ donum impertit, inconveniens erat quæcumque temporarii emolumenti ſolutio, adeoque Tridentini Patres ſanctiſſimè ſtatuerunt, ut Epiſcopi, ne ab illis quidem qui ſponte offerrent, quidquam acciperent ob collationem ſive Eccleſiaſticorum Ordinum, ſive primæ tonſuræ; pariterque nihil acciperent ob literas dimiſſorias; atque ut Scribæ, ubi publica ſtipendia ipſis haud ſolverentur, nonniſi decimam unius aurei partem in laboris & rei præbitæ compenſationem acciperent.

9. In quo ſunt obſervanda. Alterum, in forma priori dici, Tranſgreſſores tamquam Simoniacos eſſe puniendos; ſed hoc poſteà fuiſſe deraſum, cùm Simonia non ſit oblati ac gratuiti doni acceptio. Quamobrem illius dicti loco poſitum eſt, Ne valeret in oppoſitum quæcumque conſuetudo, ſeu veriùs abuſus & corruptela, utpote Simoniacæ pravitati favens. Quod meritò dictum eſt, quia ſub ea voluntarii ſpecie aliquid violenti latere poſſet, ut ex metu ne offenderetur Epiſcopus, aut ex pudore ne conſuetudini ſatisfieret. Pœnæ autem non auctæ, ſed confirmatæ ſunt, cùm ſtatueretur, tranſgreſſores pœnas à jure inflictas ipſo facto incurſuros. Alterum notatu dignum eſt, eam permiſſionem Scribis habitam, quæ in prioribus Decretis erat univerſalis, fuiſſe coarctatam Gallis petentibus, ad eas Diœceſes, ubi laudabilis conſuetudo non eſſet, ne quid etiam acciperent Scribæ; eam enim conſuetudinem dixerunt in ipſorum regionibus vigere.

10. In articulo ſequenti proponebatur, ut deſtinaretur in quolibet fundo Eccleſiarum Cathedralium ſeu Collegiatarum aliqua fructum pars quotidianæ diſtributioni, h. e. cuidam maſſulæ inter eos dividendæ, qui quotidie ſacris functionibus ſerviunt, quod alliceret ad miniſterii aſſiduitatem. Cuinam in ſuſpicionem incidiſſet, huic rei propoſitæ, adeò conſentaneæ pietati ac diſciplinæ, calumniam affigi poſſe? Et tamen Suavis, veterum Sophiſtarum exemplo, quibus oblectamento erat exercitatio eloquentia in rebus peſſimis commendandis, & in optimis vituperandis, induxit Lucam Bizantium Epiſcopum Catharenſem, cui adhæſerint alii, reprobantem hujusmodi conſilium ut iniquum, imò ut ſacrilegum. Iniquum quidem, propterea quòd fundatorum ordinationem in illis proventibus pervertebat: nec ſatis eſſe, quod Eccleſiæ fas ſit voluntates ultimas commutare; cùm in ipſa major poteſtas non appareat in rem defunctorum, quam viventium. Sacrilegum verò, quoniam ad ſacroſancta opera lucro profano alliciebat. Quapropter eâ propoſitione

rejectâ eximebant (inquit ille) Bizantius, & alii cum eo, esse potiùs obstringendos qui bonis Ecclesiasticis fruebantur, ad Ecclesiæ ministerium censuris, fructuumque privationibus, aut ex parte, aut omnino, & etiam ipsis Sacerdotiis ademptis.

11. Ad primum objectum opus mihi est ut repetam id, ad quod aliàs attingendum idem Suavis ansam porrexit. Quî fieri potest, ut illis Patribus exciderit è memoria, postremarum voluntatum mutationem in politicis legibus concedi cunctis supremis principibus, & neutiquam animadverterint, hujusmodi potestatem & æquitati & necessitati esse accommodatam? æquitati, quia privilegium potiùs est, à Republica civibus concessum, quod ipsi dominium exerceant in orbe terrarum, postquam locum non obtinet in orbe terrarum, & postquam dominium in ea quæ sunt in orbe terrarum, pertinet ad novos incolas hujus domicilii, pro naturæ vicissitudine; atque ita videmus longè arctiores esse leges in potestate testandi, quàm alia sanciendi, quæ vivente sanctionis auctore in opus deducantur. Quocircà mirum non est, tributam fuisse jurisdictionem Principi Reipublicæ, derogandi nonnunquam ad utilitatem præsentium voluntati præteritorum, penes quos ampliùs non supereſt dominium in bona à se relicta. Dixi pariter, Hanc potestatem esse necessitati congruentem. Etenim multa eveniunt haud opinabilia, in quibus is qui sanctiones statuit, si viveret, secundum eos fines, quorum gratiâ illas statuerat, easdem mutaret, perinde ut ab omni prudenti homine fieri solet, conditionibus variantibus. Oportet igitur, ut ultimæ voluntates fatum immutabile nequaquam sint; sed ut aliquis supersit in terris, cui fas sit eas in illis mutationes facere, quas defunctus, si viveret, prudenter fecisset pro fine quem intendebat. His universalibus legibus constitutis, quarum ignoratio pudori deberet esse Suavi, adeò ut auderet viros doctos in doctissimo conventu loquentes inducere, perinde quasi reliqui omnes eas leges similiter ignorarent. Ipsas rebus peculiaribus aptemus. Num fortè inducemus in animum, si conditores Sacerdotiorum ad vitam revocarentur, conquesturos, quòd cernerent, cùm ipsi rem suam Divino cultui destinassent, contingeretque ut complures illâ fruerentur, & hunc Dei cultum negligerent, fuisse ab Ecclesia attributam quamdam fructuum partem eorum dumtaxat emolumento, qui piæ illorum voluntati obsequuntur?

12. Supereſt, ut de Sacrilegio differamus, quod opponebatur (narrat Suavis) quia constitutio illa invitabat homines illicio terreni lucri ad serviendum Deo. Quò nobis hujusmodi opinionem in illis Patribus persuadeat, opus est ut simul persuadeat, ab ipsis pariter improbatum, quod vetustissimâ consuetudine comprobavit Ecclesia, & cum ea universè Theologi, adeoque illos nobis suspectos reddat insinceræ sententiæ, & temeritatis in ea proferenda. Num longè aberat ab illorum Præsulum notitia, fuisse jam diu in Ecclesia distributionum usum, quæ plurimis in locis priùs constituræ fuerant, cujus rei mentionem facit Concilium in eodem Decreto. Fuisse usum eleemosynæ pro Missis, qua cuncti Sacerdotes ad celebrandum allicerentur?

13. Præterquam quòd Suavis in recitata sententia, quam illis Episcopis apponit, eos inducit non modò sine doctrinæ, sed etiam sine rationis sanitate, ipsos simul proponens quasi auctores alterius consilii, quod multo magis continebat ea duo capita, quæ ab illis, prout ipse narrat, objectabantur impugnatæ Decreti propositioni, tamquam absurda. De priori capite id ostendamus. Volebant, inquit ille, ut ii, qui bonis Ecclesiasticis fruebantur, compellerentur ad ministrandum Ecclesiis fructuum subtractione. Id verò idem non erat, quod velle, ut pecuniarum emolumentum stimulus ad Divinum cultum accenderet? Ita sanè: nec alio discrimine à sanctione proposita, nisi quòd una lucri promissione alliciebat, altera jacturæ minis stimulabat. At qui si nefas est servire Deo lucri terreni desiderio, minùs nefas non erit, illi servire rerrenæ jacturæ metu. Quoniam si præmii spes est affectio mercenarii, metus est affectio mancipii.

14. Idem ipsum probemus de altero objecto, quod in derogando voluntati mortuorum, qui bona legaverant, situm erat. Hoc pariter deprehendetur clariorem præ se ferre speciem in Decreto ab illis desiderato, quàm in oppugnato. Etenim cur illorum voluntati alterum Decretum adversabatur ex sententia Patrum, quos Suavis commemorat, quia pars quædam fructuum, quos fundator attribuerat uni Sacerdotio, detrahebatur negligenti illius Sacerdotii possessori, ac diligenti collegæ præbebatur? Hujusce rei loco ponamus puniri negligentiam subtractione fructuum, quemadmodum Suavis narrat ab illis fuisse propositum. Percontor: In eo casu fructus subtracti erantne restituendi cadaveri fundatoris, & in ejus sepulchrum projiciendi? Minimè putaverim; sed in alios usus erogandi. Jam verò quis inficiabitur quemcumque alium usum magis alienum futurum ab institutione conditoris, quàm si destinarentur illi tamquam collegarum præmium, cum conditione, ut reipsa inservirent eidem Ecclesiæ, ad cujus cultum ille Sacerdotium constituerat? Si quis igitur ex Episcopis ita ratiocinatus est, rationis penuriam sanè præ se tulit, quòd saltem de compluribus credibile non est. Quod si nemo collegarum hoc ratiocinationis vitium illis ob oculos ponere potis fuit (sicuti credendum nobis esset, si Suavi crederemus) omnes rationis penuriam præ se tulere. Ad facti narrationem revertamur.

15. Hoc Decretum primò ita confectum erat, ut Episcopis impertiretur facultas destinandi quotidianis distributionibus portionem quamdam, à Synodo minimè definitam, redditurum qui memoratis Ecclesiis traditi fuerant. Dein verò cùm animadversum fuisset, per leges novam coarctationem inducentes, tantum sibi detrahi efficaciæ in executione, quantum tribui potestatis arbitrio executorum, qui plerumque aut timidi sunt, aut indulgentes; hujusce facultatis conceſſio in præscriptam necessitatem commutata est, & incerta distributionis portio in tertiam partem redacta (ubi tamen non esset ad hunc usum destinata major pars) & salvâ auctoritate severiores pœnas infligendi, crescente contumaciâ. Oportet ut lex discat à natura; quæ satis gnara quàm æquè labor displiceat ac prosit homini, ipsum ad laborem excitavit, & consuefecit necessitate suo victui per laborem consulendi.

CAPUT X.

Decreta habita de multiplicandis ministris, titulisque Parœciarum: de multis in unicam redigendis: de consulendo Parochorum insciticæ & improbitati: de transferendis ad Ecclesias principales Sacerdotiis collabentibus, & irreparabilibus: de potestate Ordinariorum in Sacerdotia commendata: de Quæstorum abusu; & varia ab Episcopis prolata in postrema emendationis sanctione.

1. Sex articuli, quos in hujus capitis titulo numeravimus, in variis cœtibus post ultimam Sessionem sunt expensi. Cum autem Decreta de his sex, ac de tribus antecedentibus, à selectis Patribus (c) conventui proposita sunt, Leonardus Aller Philadelphiæ Antistes, & Episcopi Eistatensis Suffraganeus, qui nuper illuc advenerat, longâ oratione Patres cohortatus est, ut ad statuendas disciplinæ leges Præsules Germanicos præstolarentur, eosque ad Concilium invitarent, cui, quippe Oecumenico, illis absentibus progrediendum non erat, aliter non morum correctionem confecturi erant, sed eam præcipitem acturi. Hæc verò proposuit per eam acerbitatem, atque animi impetum, ut pluribus stomachum moverit, sibi autem loquenti supina rerum gestarum ignorantia, hoc est solemnium invitationum quæ præcesserant, intolerabiliorem reddebat audacem arrogantiam verborum. Alii, ut perperàm de rebus doctum, excusabant, & rectum ejus animum comprobabant. Scribit Suavis, & verè, quosdam opinatos, à Cæsarianis effectum esse, ut ea quæ memoravimus Aller diceret: sed suspicio falsa erat. Etenim non solùm hi probè noverant immensam operam à Pontifice impensam per suos Nuntios, præsertim apud Germaniæ Præsules; sed mens Cæsaris omnino adversabatur consilio emendationis protrahendæ, ut constat ex literis quas attulimus, ab ipso per eos certè dies ad Legatos scriptas.

(a) *Præter Acta Paleotti extat in literis Vicecomitis ad Borromæum, 3. Jul. 1562.*

2. Episcopus Veglensis improbavit legis relaxationes ad suscipiendos sacros Ordines extra constituta tempora; neque veritus est addere, cùm illæ aut aliæ relaxationes ad se deferrentur, se quærere solitum, an illarum causâ quidquam pecuniæ fuisset persolutum, & in eo casu nolle se illas exequi. Quinque Ecclesiensis, Ferdinandi Orator, variis modis significavit, capita pro reformandis moribus proposita magni momenti non esse, & auctor erat, ut ampli Episcopatus in plures dividerentur: narrans, in Cæsaris provinciis quosdam esse qui ad ducenta passuum millia protendebantur, ad quos nec oculus nec manus unius Pastoris extendi poterant; quæ omnia ad mansionis necessitatem, referebantur.

Alius in Hungaria Episcopus dixit, priùs esse auferendas tenebras à sole, dein verò à stellis. Hæc dicta anxietatem animi in Romanæ Aulæ studiosis augebant, ac postremum præcipuè suspicionem excitabat, morum reparationem ab illis expetitam eò tendere, ut leges in aliena domo præscriberentur, non exciperentur in sua: sed cùm essent pauci, ac sine assecliis, qui hoc pacto loquebantur, non confutati sunt, sed neglecti.

3. Inter propositos articulos, is qui sequebatur, spectabat ad Parœcias, aliasve Ecclesias, ubi Baptismus conferebatur, in quibus ob animarum copiam, seu ob distantiam difficultatemve locorum, unus Parochus haud satis erat. Præscriptum est, ut in priori casu cogerentur ab ordinario Curiones ad sufficiendum adjutorum numerum assumendum; in altero, nimirum si populis universus commodè convenire non poterat ad excipienda Sacramenta, audiendasque sacras precationes in uno eodemque templo, novæ Parœciæ extruerentur, etiam veteribus Parochis invitis & inter utrasque limites dividerentur, & novis Curionibus sufficientes proventus tribuerentur, subtracti à proventibus Ecclesiæ principalis; atque ubi hæc satis ad hoc non esset, ad eos suppeditandos populi cogerentur.

4. Huic postremæ parti, narrat Suavis, adversatum fuisse Eustachium Bellaium Episcopum Parisiensem, objectantem, in Gallia Ecclesiasticis non permitti, ut collationem rei temporariæ laicis præscribant, cùm pronum ostenderet animum ad credendum, ab Apostolo concedi ministris Ecclesiæ solam veniam accipiendi victum à populis, non potestatem illius exigendi. Nullam hac de re mentionem comperio: & mirum sanè videtur, à Bellaio perspectam non fuisse clarissimam hanc demonstrationem, si Ecclesiæ potestas est obstringendi populos ad suscipienda Sacramenta, eamdem posse illos obstringere ad omnia præstanda Sacramentorum administrationi necessaria, cujusmodi primo loco est congruens ministrorum victus. Quod de hoc articulo legi, solum est, quod in exemplo priori Decreti concedebatur Ordinariis facultas constituendi novas hasce Parœcias, causâ priùs cognitâ, & re cum Capitulo agitata. Id oppugnarunt Hispani, affirmantes, difficile esse hac tempestate in eamdem sententiam convenire Episcopos & Canonicos: quoties illis injungitur, ut opus aliquod conficiant cum horum consensu aut consilio, compedes ipsis injici, quò ad rem exequendam conveniat. Tunc Parisiensis, aliique, temperamentum hujusmodi proposuerunt, ut ad deliberandum vocarentur non omnes Canonici, sed seniores; cui tamen consensum non est, nec obstiti potuit Hispanorum torrenti, Cæsarianis aucto. Quapropter in hoc aliisque multis capitibus deleta fuit obligatio, quæ præscribenda erat Episcopis, deliberandi cum suis Canonicis; sive id ex jurisdictionis zelotypia fieret, sive ex sincera animi sententia, ab experimento dictata; sive etiam (pro eo quod accidere solet cùm obscura expenduntur) propius illorum amor depingeret in eorumdem mentibus tamquam conducentius ad bonum, quod erat conducentius ad privatum. Additum etiam est illi Decreto, ut Ordinarii in eo se gererent tamquam Sedis Apostolicæ Delegati; idque ut removerentur obstacula immunitatum ac privilegiorum: quæ ratio posteà in reliquis capitibus adhibita est; nobis verò satis erit, hujusce rei notitiam lectoribus semel exhibuisse.

5. Quemadmodum regionis amplitudo quibusdam in locis persuasit Parœciarum partitionem; ita proventuum angustiæ in aliis, Patres impulerunt ad eas copulandas: similiter ad conjungenda quædam Sacerdotia, quibus animarum cura non adnectebatur, cum aliis quibus adnectebatur: ad quod opus erat obicem retentionum tolli, & Episcopis reddi potestatem, quam in eo habent Jure Divino. Atque hic erat articulus qui sequebatur.

6. Hanc conjunctionem, dicit Suavis, in difficultatem haud incursuram fuisse, si relinqueretur populo auctoritas, quam æquum esset ut ille possideret in rebus hujusmodi constituendis. Egregiè profecto se haberet regimen rerum Ecclesiasticarum, si cura illis consulendi demandaretur vulgo, ex ineptis rusticis conflato! Quod tritius adagium, quàm illud: Pueris & communitatibus oportet conferri beneficia, ipsis invitis? Si populis & sapientia & facultas inesset ad seipsos regendos,

dos, tam amentes non fuissent, ut sibi Principes imposuissent. Sed Suavis ad votorum suorum metam collimabat, hoc est, ad Democratiam in Ecclesia. Ratiocinio fabellam affigit, narrans, Marinum Archiepiscopum Lancianensem verba fecisse adversus potestatem Episcopis concedendam copulandi Sacerdotia Pontifici reservata: propterea quòd detrimento id fuisset Cancellariæ Magistratibus, qui sua inde emolumenta coëmerant, adeoque illis justè spoliari non poterant; sed eam curam esse relinquendam Romanæ Curiæ, ubi rationes omnium expenderentur. Et quidem progressurum in eo argumento Marinum fuisse, quoniam & Marini, & ipsius consanguineorum hujusmodi Magistratus intererant, nisi Archiepiscopus Messanensis, qui ad ejus latus considebat, ipsum admonuisset, nihil injussu Pontificis confectum iri. Facile est hac ratione historias conscribi, quæ in satyras cujuspiam migrent, si quis pro sua libidine res gestas comminiscatur, & illas in malam partem pro sua pariter libidine trahat, nec adductis probationibus, nec ipsâ re veri speciem per se referente hominibus rerum civilium peritis; sed solùm vulgo, qui utique neque verisimilitudinem discernit in narrationibus Amadigis & Palmerini, adeoque tam avidâ voluptate illas legit. Ad me pervenit Marini sententia de his articulis, *(b)* ubi ne verbum quidem est eorum quæ Suavis narrat; sed id quod propositum fuerat, simpliciter ibi comprobatur. Et planè ridiculum est, quòd quispiam sibi persuadeat, Marinum, eorum quæ Romæ fiunt adeò peritum, adeò Legatis intimum, opus habuisse, ut ab Hispano doceretur, nihil decretum iri à Synodo de Sacerdotiis Pontifici reservatis dissentiente Pontifice.

(b) *Inter monumenta Barberinorum.*

7. Super eo capite adjectum est formæ Decreti, ut Sacerdotiorum conjunctiones fierent absque detrimento possessorum viventium, quandoquidem nimis dura ac difficilis evadit illius legis observatio, quæ multos nihil peccantes spoliet rebus possessis; maximè verò cùm illis spoliati, remanent nudi, perinde ac compluribus in eo casu contigisset.

8. Eadem habita est ratio in alio articulo, in quo proponebatur remedium, Parochis vitio aliquo laborantibus adhibendum. Nam ubi vitium absque ipsorum culpa inerat, quemadmodum in ignorantibus suaviter consultum est, solumque data potestas Episcopis, illis conjungendi necessarios adjutores ad tempus, quibus impertiretur congruens fructuum portio: sed non ita, ubi vitium in nequitia situm erat, quemadmodum in Parochis parvi exempli; sed statutum est, ut debitis correctionibus præmissis, tandem amoverentur.

9. Cùm animadversum esset, multa templa & sacella, in quibus Sacerdotium aliquod fundabatur, decursu temporis collabi, deliberatum est de transferendis illis Sacerdotiis in Ecclesias principales, seu in alias propinquas. Et ad exemplar Decreti primò conceptum variæ sanctiones adjectæ sunt, quò servaretur tum memoria Fundatorum, Sanctorumque, quibus ea dicata fuerant, tum ejus jura, qui dominium in ea obtinebat; nec minùs, quo si quæ ex his templis collabentibus essent Parœciæ, quocumque tandem modo reficerentur. Præscriptum insuper est, ut post habitam translationem, loca jam sacra possent quidem in usum civilem converti, sed non in sordidum, atque ut ibi Crux erigeretur, tamquam exercitæ illic pietatis vestigium.

10. Sacerdotia alicui à Pontifice per commendationem concessa, nonnumquam, utpote ab omni inferiore jurisdictione immunia, conversâ immunitate in licentiam, indignè neglecta reperiebantur ab iis quibus commendabantur. Hoc incommodum præbuit argumentum articulo sequenti. Multa Suavis obloquitur in commemoratum usum Sacerdotiorum commendatorum, seu potiùs ea repetit, de quibus suprà differuerat. Sed mihi repetere non libet ea quæ jam suprà ipsi respondi: solùm monebo, id quod Suavis optasset, ut nimirum omne Sacerdotium mansione non connexum, multoque magis pensiones, de medio tollerentur, quo injecto cunctis Ecclesiasticis redditibus hoc vinculo, universalis quædam Ecclesiæ Regia non floreret; cujus cunctis incolis & administris liceret ingentia præmia sperare, studiisque ac supremis Reipublicæ negotiis operam impendere, non adstricti se per oppidula privatis altaris ac Psalmodiæ exercitationibus penè exules mancipare.

11. Decretum itaque est, ut hujusmodi Sacerdotia commendata, sive non regularis essent institutionis, sive etiam regularis, ubi observantia non vigeret, ab Episcopis per annos singulos inviserentur, qui eorum etiam fructus ad fabricas reparandas, aliaque explenda onera converterent; ubi verò in hujusmodi Sacerdotiis vigeret observantia regularis, admonendi priùs essent paternè ab Episcopis eorum moderatores; quod si sex post admonitionem mensibus illi negligenter se gererent, inesset Episcopis facultas, perinde ac inerat Regularibus moderatoribus, invisendi Sacerdotiorum loca, & Religiosos obstringendi, ut ea præstarent ad quæ præstanda proprii instituti legibus compellebantur.

12. Postremâ trutinâ expensæ sunt depravatæ consuetudines eorum, qui profitebantur munus promulgandi Indulgentias, aliasque Apostolicæ Sedis largitiones ad pietatem spectantes, & colligendi à populis cleëmosynas ad extruendam S. Petri Basilicam, variaque templa, & ad alia pia opera conficienda. In hujusmodi hominum conditionem complures Patrum acriter invecti sunt: Materiam ab ipsis præbitam hæresi Lutheranæ: innumerabiles eorum fraudes esse, & exquisitas technas, quibus à simplici plebis pietate pecuniam emungebant: omnino proinde abolendam esse professionem illam, quæ fidem adimebat pietati, dum eam quasi nequitiæ larvam assumebat. Sed neque deerant qui huic sententiæ repugnantes respondebant: Triticum eradicandum non esse, quòd cum eo lolium admisceretur, sed mixtura purgandum: Quæstorum operâ multis nosocomiis consuli, aliisque piis locis, & conscientias plurimorum hominum relevari, quibus nimis grave foret Romam adire, ut à Pontifice absolverentur: in Conciliis Lateranensi, Viennensi, Lugdunensi hæc incommoda fuisse perspecta; sed illis consultum, coërcito, non extincto Quæstorum exercitio. Proposuerunt Legati tamquam medium temperamentum, ut vetarentur Quæstores promulgare Indulgentias, eleëmosynas corradere, aut quidquam aliud exequi sine Ordinarii societate, vel hominis ab illo designati, atque ut hujusmodi sociis quæcumque lucri communicatio interdiceretur. Sed nondum quiescebant ii, qui depravatissimum illum usum aversabantur, quin vociferabantur, per tale Decretum iliorum numerum auctum iri, fraudulentiâ nequaquam correctâ: exemplo è tribus Synodis petito benè probari voluntatem in Ecclesia, sed simul defectum virium,

virium, ad hoc pessimum hominum genus corrigendum.

13. Dum ea de re consulebatur, pervenit Archiepiscopus Lancianensis cum literis, quibus Pontifex Legatis significabat, suæ mentis esse: ut tam infame ministerium omnino tolleretur. Quapropter qui plusminusve illud tuebantur, sententiam mutarunt, seu quo judicio Pontificis se conformarent, seu quod in eo sustinendo intenderant potissimè jus & emolumenta Pontificis sustinere. Universorum itaque comprobatione Decretum confectum est, translatâ facultate promulgandi, quo par est tempore, Indulgentias, aliasque sacras largitiones, in Ordinarium, & in duos ex collegio Canonicorum, qui etiam colligerent fideliter eleëmosynas, & oblata in pios usus subsidia sine ulla mercede; ut tandem cælestes hos Ecclesiæ thesauros non ad quæstum, sed ad pietatem exerceri omnes verè intelligant. Usque adeò interdum oportet bona quædam è medio tollere, cùm pullulantibus inde malis plus ea detrimenti afferunt, quàm si per se mala forent.

CAPUT XI.

Decreta & Canones Fidei expensa & correcta in conventu generali. Disputationes de capite sexto S. Joannis. Novæ difficultates à Salmerone & à Torres excitatæ pridie quàm Sessio haberetur. Sententiarum varietas in ipsa Sessione, ejusque exitus. Gravia Suavis errata.

1. INter consilia de disciplina, quemadmodum dicebamus, examen doctrinæ inserebatur, iis expositis, quæ ad eam explicandam selecti Patres refecerant. Hi quò plenius illis satisfacerent, qui cum Granatensi censuerant merè repeti in Canone tertio de integritate Eucharistiæ sub una solùm specie sumptæ, id quod à Julii Concilio statutum fuerat, tres alias illius formas conceperant, in quarum singulis significare conabantur id quod ceu novum definire mens erat; atque omnes tres collegio sunt propositæ ad habendum delectum.

2. In his tribus digestis exemplis damnabatur, quisquis negasset, *Totum & integrum Christum, auctorem & fontem omnium gratiarum, sumi sub una specie, quod, sicut aliqui temerè affirmant, non sumatur secundùm institutionem ipsius Christi sub utraque specie.*

Seu qui negaret, *In una specie sanctissimæ Eucharistiæ sumi verum & legitimam rationem Sacramenti, quia institutio Christi non servetur.*

Aut qui diceret, *In una specie solùm sumi cœnam dimidiatam, ita ut non sumatur verum ac legitimum Sacramentum, quia non sumitur tota Christi institutio.*

Prima forma selecta est, mutata dumtaxat voce illâ *temerè* in *falsò*, propterea quòd temeritas non semper dicti veritatem excludit, sicut excludit falsitas.

3. Verumtamen Guerrerus doctrinæ (*a*) definitionibus non acquievit. Etenim cùm explicandum esset in primo illius capite, quo pacto ex sacra Scriptura necessarius haud ostendebatur usus Sacramenti sub utraque specie, afferebantur multa testimonia ex Christi sermone in capite sexto S. Joannis, ubi Christus indifferenter sæpè nominaverat modò esum suæ carnis, & potum sui sanguinis, modò solum esum suæ carnis, quo nobis ostenderet, etiam posterius satis esse. Hîc opposuit Guerrerus, quod pariter priori Decretorum formæ narravimus objectum fuisse à Sala Episcopo Viennensi, in eo capite S. Joannis intelligi à multis Patribus non esum, & potum *sacramentalem*, sed *spiritualem* carnis & sanguinis Christi: proinde contrariam interpretationem non esse à Concilio statuendam. Atque in ea disputatione tantam argumentorum copiam apposuit mensæ super parato Decretorum illorum tenore, ut ea concoqui non posse intra biduum videretur, quantum scilicet erat temporis usque ad præstitutam Sessionem. Quocircà Seripandum, qui illi peculiari cœtui de doctrina Præses aderat, ingens incessit metus cunctationis, Concilio parum honestæ; eumdemque subiit suspicio, quòd illam moram Granatensis obstacula molirentur. Quamobrem nihil ille cunctatus, argumentum de integro exorsus est suâ quâdam loquendi ratione, quam planè, dum hæc scribit Mutinensis Episcopus ad Moronum, *singularem* & *admirabilem* appellat. Et sanè libenter, ad confutandum hîc Suavem, qui sermonem illum Seripandi deridet, dicens, Perinde eum verba fecisse, ac si differuisset in schola, hujuscemodi testem adduco: nam Suavis ipse illi Episcopo, quem paulò anteà nominarat, existimationem doctrinæ ac sinceritatis attribuit, tametsi in eo loco Fuscararii laudes dirigat ad vituperationem Pontificis; cui minùs acceptus is credebatur, quippe severam in articulo de mansione sententiam secutus.

(a) *Totum habetur partim in Actis Paleotti, partim prolixa litera Vicecomitis ad Moronum, & in altera Jadrensis ad Cornelium Card. 16. Julii 1562.*

4. Cœpit itaque Seripandus modestè dicere: Si ipsius socii, qui decreta illa elaborarunt, auditi tunc essent, expositæque eorum voce maturæ meditationes ab ipsis habitæ in singulis Decretorum verbis, dubitationem omnem difflatum iri. Duo esse litigia de illo capite S. Joannis; alterum cum hæreticis, An ibi ex Divino præcepto, & ex necessitate salutis, cunctis Fidelibus præscribatur Eucharistiæ sumptio sub utraque specie: alterum inter Catholicos, An ibi sermò sit de Communione sacramentali, an de sola spirituali. Priorem controversiam attingi à Parati Decreti sententia, atque ab ea ostendi, quo pacto, etiamsi ponatur ibi locutum fuisse S. Joannem de ipsa sumptione Sacramenti, falsa sit consecutio hæreticorum pro absoluta necessitate Calicis ad salutem: de posteriori controversia nihil in eo Decreto statui, nihil proferri; aliam in ipso significationem concipi non posse, nisi ab ingeniis cavillatorum, ac malevolentium. Ne committerent, ut Sessio toties prolata, nec sine nota, & tunc per tantam omnium expectationem optata, denuò spem aliorum deciperet, fidemque ipsorum promissis adimeret cum immenso Concilii dedecore.

5. Aliam mutationem proposuit Thomas Stella, Justinopolitanus Antistes in eodem articulo, ubi legitur: *Etsi Christus Dominus in ultima Cœna hoc venerabile Sacramentum in panis & vini speciebus instituit, & Apostolis tradidit; non tamen ea institutio & traditio eò tendunt, ut omnes fideles statuto Christi Domini ad utramque speciem accipiendam astringantur.* Optabat enim, ne Synodus uteretur in eo affirmando tam jejunâ ratione; sed ut declararet verba Christi: *Bibite ex eo omnes*; (unde deducunt hæretici universalem Calicis necessitatem) non ad cunctos fideles dicta fuisse, sed ad Apostolos, & in ipsis ad solos Sacerdotes.

6. Cùm igitur augeri objecta viderentur, Bovius Episcopus Ostunensis, & Naclantus Clodiensis

sis; inter præcipuos qui Decreta composuerant, loquendi facultatem petiere, ac plenam de opere universo rationem reddidere pari & factorum & dictorum suorum commendatione. Nihil tamen confectum est, cùm eo manè sententiarum dictio absolvi non posset: sed satis apparebat, reliquas difficultates quasi evanescere, solumque nubeculis obvolvi multorum animos de iis quæ Granatensis proposuerat, tum quòd res ipsa id merebatur, tum quòd illi vigor accedebat ex viri auctoritate, & assectarum numero.

7. At verò Seripandus, expediendæ rei sollicitus, quò se flexibilem ostenderet, & hac arte, suavi quidem sed efficacissimâ, flexibilem quoque redderet adversarium, dixit: Ubi alii venisset in mentem ratio aliqua circumspectior & tutior, quâ se abstineret Synodus à præscribenda hac illâve interpretatione Christi verborum in laudati S. Joannis capite, se & collegas libenter eam accepturos. Itaque egressus è consessu, ad Guerrerum misit Jadrensem Archiepiscopum, quò deliberaretur de aliquo alio cautiore dicendi modo: & post multa excogitata, & expensa, inter eos convenit, ut adderetur Decreto de jam dicto S. Joannis capite: *Ut cumque juxta varias sanctorum Patrum & Doctorum interpretationes intelligatur.* Allatum id fuit eodem die ad novum generalem conventum, ibi satis quidem sed non concorditer comprobatum. Opponebant, non esse pro dignitate Concilii, ut dum caput adeò celebre sacræ Scripturæ producebatur, sententiæ ambiguitas attingeretur, simulque apertis verbis in ancipiti relinqueretur: magis decoram videri formam priorem, in qua de controversia nulla erat mentio. Fuit etiam qui putaret, cùm de re valde arbitraria deliberandum esset, nonnullos ad repulsum fuisse compulsos ab indignatione in Granatensem, quasi vellet supra ceteros sapere & eminere. Laudem tamen ille promeretur. Etenim ea cautio ab hominis sapientia prudentiaque profecta est, & patuit, in majori Judicum parte minùs gratum proponentem impedimento non fuisse, quò minùs res proposita acceptaretur.

8. Sed Suavis de re malè doctus hîc labitur: ait enim, has quas diximus voces in medio positas à Guerrero fuisse per æstum disceptationis in eodem illo consessu, in quo ipse propositi Decreti tenori contradixit, ac similiter in eo prolatas fuisse ex improviso sententias: *Unde* (sic ille scribit) *videntur illa per vim adjecta.* Verùm res alio modo verè peracta est, & maturo sedatoque consilio. Nec solùm in eo aberrat, quod contigit illi conventui; sed narrat etiam; positum esse in parato Decreto, *Licuisse Ecclesiæ usum Calicis mutare, exemplo mutata forma in Baptismo;* & Episcopum Aliphanum assurgentem dixisse, Hoc esse blasphemiam: Baptismi formam mutari non posse; & super iis quæ Sacramenta constituunt, cujusmodi sunt forma & materia, nullam inesse potestatem in Ecclesia: de quo habitis utrimque multis sermonibus, tandem statutum fuisse, ut ea particula tolleretur. Deo laudes, quando Suavis confidit se incredibilia quæque persuasurum! Seripando, acram multis magni nominis Theologis ex variis nationibus numquam redierat in memoriam id quod traditur in primo Theologiæ alphabeto, materiam & formam Sacramentorum mutari non posse. Res ita processit: in exemplo Decreti, in illum cœtum de quo loquimur allato, relatoque in Acta à Paleotto, Baptismus ne nominabatur quidem; sed fuerat de ipso habita mentio in antecedente forma, & jam multo anteà cœtui proposita, sicuti narratum est. Neque propterea doctis illis viris umquam contigerat, ut mente conciperent, nedum dicerent, formam Sacramentorum variatam fuisse, ut posse variari. Hæc erant prioris illius scripti verba. *Tametsi Sacramenta instituta fuerint, Christi eorum auctore; tamen modus utendi illis Ecclesiæ reservatur, qua in Sacramentis administrandis consilio ac ratione agens ipsorum ritum variat, sicuti sibi rectum videtur. Ostenditur hoc a Baptismi Sacramento, toties in suo ritu variati; nam cum is aliquo tempore per tres immersiones celebraretur, unicam etiam admisit: similiter immersio, versio, & effusio suum ritum mutarunt.*

Ita docti illi viri loquebantur: neque ab eorum linguis, multoque minùs ab eorum calamis prodibant enormia illa deliramenta, quæ Suavis ipsis audet appingere. Sed quemadmodum de iis agentes diximus, optabatur à Patribus major expeditio, & minor materia cavillationibus adversariorum. Quamobrem tum ea particula, tum aliæ plurimæ sunt abrasæ. Verum est, in eo postremo conventu accidisse, ut in explicanda doctrina *(b)* confirmata fuerit verbotenus memorato exemplo Baptismi; sed quod spectabat ad ritum, non autem ad formam: cui exemplo Aliphanus restitit, affirmans Baptismi ritum numquam fuisse mutatum in Ecclesia: & modicam ex eo laudem reportavit.

(b) *Epistola arcanis notis Vicecomitis ad Borromæum, 16. Julii 1562.*

9. Compositâ quam narravimus controversiâ de sexto capite S. Johannis, speraverant Præsides, lites omnes diremptum iri, nec alium ullum obicem obstiturum Sessioni biduo pòst celebrandæ. Die postero, septimâ ante solis occasum horâ adierunt Osium Alfonsus Salmeron, & Franciscus Torres, dixeruntque, ipsis, quippe Theologis Pontificiis, dissimulandum non esse; videri sibi in præparatis Decretis quædam inesse eo Concilio minimè digna, & correctionis indigentia. Osius re collegis significatâ, obtinuit ut duo illi Theologi audirentur coram quibusdam doctis viris, qui fortè ibi tunc aderant, *(c)* nimirum, Joanne Jacobo Barba Neapolitano, Episcopo Interamnensi, si à sacello Pontificis, quem inter Theologos adhibitos à Paulo III. in rebus Concilii numeravimus, *(d)* Fuscarario Mutinensi, Corciomero Almerinensi, Trevigiano Veronensi, & Petro Soto, ut si hujusmodi observationes censerentur esse gravis momenti, conventui proponerentur. Hæ quatuor erant.

(c) *Præter allatas scripturas in epistola Legatorum ad Borrom. 16. Julii: & in altera Jadrensis Archiep. eodem die.*

(d) *Lib. 8. cap. 1.*

10. In commemorando mandato quod Christus in Cœna tradidit, *Bibite ex hoc omnes;* minimè declarari, quam ob causam inde non injiceretur universalis necessitas Fidelibus utramque speciem accipiendi: ea verò causa erat (ajebant illi) quemadmodum studuerat stabilire Salmeron multis probationibus in sua priori sententia, quam adduximus, Quoniam mandatum illud non ad omnes Fideles referebantur, sed solùm ad omnes Apostolos, & in ipsis ad omnes Sacerdotes; ad quod probandum multum roboris collocabant in argumento deducto ex verbis quæ sequuntur: *Quotiescumque bibetis, facite in meam commemorationem.* Propterea quòd id facere, est proprium Sacerdotum.

Dedecori esse Concilio, si dubitationem illam relinqueret de Capite sexto S. Joannis, nec pro certo affirmaret, Christum in eo sermone de vera Sacramenti susceptione fuisse locutum; quandoquidem non habebatur in Evangelio validius testimonium, ad ostendendam obligationem injunctam à Redemptore ad hoc Sacramentum usurpandum.

Duobus testimoniis in secundo capite productis vim non inesse ad comprobandam in Ecclesia perpetuam potestatem *ea variandi, seu mutandi in Sacramentis, salvâ illorum substantiâ, quæ susceptientium utilitati, vel ipsorum Sacramentorum venerationi pro rerum, temporum, & locorum varietate magis expedire judicaret.* Quæ testimonia dèsumpta sunt ex prima ad Corinthios, alterum in capite 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei;* alterum ad hoc ipsum exequendum in capite 11. ubi quibusdam præscriptis ad usum hujusce Sacramenti subdit Paulus: *Cetera cùm venero disponam.* Opponebant ipsi in priori loco, à quo pendet posterior, sermonem non esse de Sacramentis, & etiamsi de his sermo fuisset, *dispensatori* non esse potestatem mutandi, sed merè exequendi.

Idoneam non esse probationem adductam in quarto capite, cur infantes non egeant Eucharistiæ sumptione; nimirum quia gratiam per Baptismum jam adepti, illam amittere nequeunt eâ ætate. Etenim, tametsi nequeant infantes tunc gratiam amittere, possunt eam augere, & hujusmodi incrementum illis minimè impediendum videri. Quare volebant, ut alia ratio adduceretur, quæ illius interdicti convenientiam ostenderet: hæc autem erat, quod infantes nequeunt Panem Eucharisticum à communi discernere; adeòque seipsos probare non possunt ad illum dignè comedendum, sicut Apostolus præcipit.

11. Præsides petiere quid Theologi jam nominati sentirent. Hi verò re accuratè perpensâ, postremò concordi voce affirmarunt, cuncta fuisse benè confecta, nec emendatione, nisi fortè in tertio loco, indigere.

Ad primum objectum responsum est, Difficulter definiri posse, ea verba Cœnæ fuisse directa à Christo solùm ad Apostolos, & in ipsis ad solos Sacerdotes; cùm tam multi essent Doctores, inter quos S. Thomas numerabatur, qui ad alios extendebant. Quapropter contraria interpretatio, tametsi pernitiosa non esset, non tamen tamquam certa proponenda erat, maximè quòd S. Paulus ad Corinthios narrat, eam institutionem habitam in Cœna tanquam communem Sacerdotibus ac laicis. Proinde opportunius agi non posse à Concilio, quàm, suo cuique statu expositioni relicto, stabilire exclusionem illius necessitatis universalis sumendi Eucharistiam sub utraque specie, quam hæretici contendebant, in Ecclesiæ auctoritate & consuetudine.

12. Ad secundum solvendum, dictum est: Cùm eâ geminæ interpretationis opulentiâ de S. Joannis testimonio Ecclesia frueretur, quarum utraque probationem ab hæreticis inde deductam impugnabat, ad unius tantummodò paupertatem non esse redigendam; præsertim cùm ante Bohemorum hæresim scholis consuetum esset, sumptionem Eucharistiæ tueri sub una tantùm specie, & coarctatam ad solos adultos, respondendo, in eo sermone de spirituali communione Christum loqui. Et reipsa complures & insignes Doctores in ea erant sententia. Quocircà objici non poterat, interpretationem hujusmodi esse novam, & emendicatam, quo se illi defenderent ab argumentis hæresis recentioris.

13. Plus dubitationis tertia difficultas præ se ferebat. Ex una parte in testimoniis productis solidum reperiri fundamentum videbatur. Etenim vox Græca *Mysterium*, in Ecclesia solet accipi pro *Sacramento*, & à majori interpretum parte recitatis verbis S. Pauli hujusmodi significatio tribuitur. Hoc concesso, ibi distingui ab Apostolo hæc duo munera, *Ministri* & *Dispensatoris*, duobus Græcis vocabulis, quorum alterum importat *executorem*, seu *Subdiaconum* & *subservientem*, sicut explicat Synodus Laodicena; alterum quod refertur præcipuè ab Apostolo ad Sacramenta, valet *œconomum*, quod deductum ex Græcis radicibus οἶκος & νομὸς, idem significat quod *Dispensator domus:* Executori suapte naturâ novam auctoritatem non concedi, sed concedi œconomo: illum verò existimari fidelem dispensatorem & œconomum, qui per ejusmodi potestatis usum res aptè disponit ad finem, hoc est, ad heri dignitatem. Ex altera parte videbatur hæc universa ratiocinatio fines probabilis ac verisimilis haud excedere: quare temperata fuit formula in illis testimoniis adducendis, & ubi priùs dicebatur: *Id Apostolus manifestò testatus est;* dictum fuit: *Id Apostolus non obscurè visus est innuisse.*

Ad postremam difficultatem responsum. In ea ratione, quam duo illi Theologi tamquam basim constituendam censebant, Concilium fundari non posse. Quamvis enim illa à præclaris Doctoribus adducta fuisset; ubi tamen communi Ecclesiæ nomine reciperetur, improbatum iri absolutè veterem usum Eucharistiæ infantibus tradendæ. Quare ad excludendam illius necessitatem, ab hæreticis affirmatam, & damnatam à Synodo, nullam adduci posse probationem magis perspicuam, quàm quòd nullo alio Sacramento infantes indigeant præter Baptismum, ut, si decedant, ad cœlum convolent. Hoc posito, utrumque usum esse arbitrarium Ecclesiæ, & per probabiles rationes ipsi licere modò hunc, modò illum eligere, sicuti dicebatur in Decreto. Res adeò notabilis, & in cunctis publicis, privatisque monumentis Synodi recensita, Suavem latuit.

14. Inter hujusmodi disputationes ita compositas tempus adfuit postremi conventus generalis cogendi; in quo Decretis omnibus ultima linea posita est, simulque statutum, futuræ Sessioni diem 17. Septembris esse destinandum, quando æstivi caloris molestia, ac Patrum lassitudo, ob cœtus habitos bisquotidie, (*e*) brevius temporis spatium negabant ad ea elaboranda quæ novæ illi functioni destinabantur; retentâ sibi facultate tum eâ vice, tum reliquis omnibus, contrahendi protrahendive diem præscriptum Sessionibus, etiam extra Sessiones, ubi Synodo consentaneum id putassent.

(e) *Literæ Legatorum ad Borrom. 16. Julii 1562.*

15. Jam dimissus erat conventus, & qui convenerant abituri surrexerant; cùm vox obstrepens audita est Arriæ Gallegi, Girundensis Episcopi, viri decrepiti, dicentis: *Revertite Patres, & audite me.* Legati libertatis rationem majestati anteferentes, iterum consederunt, & ad subsellia Patres revocarunt. Questus est Gallegus, quòd cùm Patres multa gravia protulissent, & in opus deducta non essent; nisi remedium admoveretur, haud levem in Sessione crastina tumultum futurum. Patienter à Legatis

tis reſponſum; Si quid mali in Decretis deprehendebatur, utique corrigendum eſſe, admonendos de eo Patres operi delectos: ſin autem jejuna, minimeque plena videbantur, animadvertendum, id quod in una Seſſione confectum non eſt, in altera perfici: quamcumque appendicem cuivis legi eſſe rem tanti ponderis, ut paucarum horarum deliberatio fatis illi non ſit. Asque hoc pacto ſenex ille conquievit.

16. Non tamen quieverunt duo Theologi, qui paulò anteà doctrinæ jam digeſtæ repugnarant; & urgentes id quod primo loco objecerant, in quo ſolidiorem à ſe rationem adduci rebantur (f) eam in illo cœtu loquendi efficaciam adhibuerunt, ut non modò complurium Patrum, ſed Legati Oſii, & Madruccii Cardinalis animos ad ſe pertraxerint; qui ambo cum reliquis Legatis collocuti obtinuerunt, ut in primo Decreto ita verba mutarentur. *Non tamen illa inſtitutio & traditio eò tendunt, ut omnes Chriſti Fideles ſtatuto Domini ad utramque ſpeciem ſumendam adſtringantur; ſed illi ſolùm, quibus dictum eſt: Hoc facite in meam commemorationem: hoc eſt illis, quibus poteſtatem dedit conficiendi, offerendique ſuum corpus & ſanguinem.* Non tamen opportunum cenſuere Legati, eam mutationem ſolemniter Seſſioni proponere, niſi admonitis priùs Patribus, & ſententias privato ritu rogatis: cumque aliud tempus haud concederetur ſingulis, manè in templo ante ſacrificium rem ſignificandam curarunt. Sed quamquam multis id probaretur, à plerisque rejectum eſt, ac potiſſimùm à Mutinenſi, & Granatenſi: hic verò, utpote in S. Thomæ doctrina plurimùm expertus, illicò tertiam Summæ partem ad ſe deferri juſſit, ibique locum nactus eſt in quæſtione octogeſima, articulo duodecimo, ubi S. Doctor verba illa Chriſti in Cœna etiam ad laicos extendit, dum per ea probat latam à Deo legem fuiſſe cunctis Fidelibus Euchariſtiæ ſuſcipiendæ. Atque in eo loco, tametſi Cajetanus conetur oſtendere, ſuſtineri adhuc poſſe, eam legem non Dei, ſed ſolius Eccleſiæ legem eſſe, adeòque S. Thomæ rationes tamquam probabiles, ſed ſolubiles admittat, earumque ſingulis reſponſum reddat, tamen mandatum illud à Chriſto pronuntiatum in Cœna, ab eo coarctatum non fuit ad ſolos Sacerdotes (quod ipſi Cajetano faviſſet) ſed aliâ defenſione ſe tueri ſtudet.

(f) *In ſcripturis citatis.*

17. Ubi Legati exaudiverunt coortum ex ea novitate ingens murmur, adverſus quàm functionem ac locum decebat, & contra conceptam ab ipſis expectationem, cùm eam mutationem ſingulis proponi juſſerant, ſilentium fecerunt, injunxeruntque, ut ibi à longiori diſputatione deſiſteretur; ſi quid enim aliud Patribus occurreret, commodè de illo agi poſſe in articulis de *Miſſæ ſacrificio*.

18. Suavis dum hæc recenſet, iterum atque iterum tenuem notitiam ſuam de rebus Synodi patefecit. Primò, dum dicit: *Dum res Divina celebrabatur, ab Alfonſo Salmerone & Franciſco à Turre Jeſuitis, ſermones habitos, ab altero cum Warmienſi, ab altero cum Madruccio, à quorum tergo illi aderant, ut in primo capite doctrinæ*, &c. narrans appendicem, quam illi perſuadere nitebantur, eſſe neceſſariam; & ſubjicit: *Abſolutâ Decreti lectione rem priùs à Warmienſi, dein à Madruccio fuiſſe propoſitam.* Ex quibus neque verum quidquam fuit, neque poſſibile

Non verum: nam in primis non dicam Acta, & monumenta calamo ſcripta, quæ per manus paſſim abiere; ſed ipſum Concilium, Antverpiæ typis editum, (g) oſtendere illi poterat, Franciſcum Torres id temporis in Societate Jeſu non fuiſſe; nec eam ingreſſus eſt niſi poſt tertium ab abſoluto Concilio annum. (h) Quòd ſi fortè Suavis in aliqua adnotatione negligenter in chartam projecta legit id quod non erat, oportebat ut ſciret, ſicuti ex quolibet ligno non conficitur Mercurius, ita neque ex qualibet inquinata ſchedula hiſtoriam confici. Prætereà cuncta duorum Theologorum poſtulata pridie contigerunt, & ſingulis Patribus propoſita ſunt in templo, antequam ſacrificium decantaretur, quem admodum narrant Paleottus, Archiepiſcopus Jadrenſis, & Epiſcopus Mutinenſis, qui interfuere; & comprobatur ab Actis authenticis, quæ in Arce Romana ſervantur, in quæ res geſta diſertè relata eſt: & ſacrificio peracto collectæ ſunt ſententiæ, antequam Decretum legeretur.

(g) *Anno 1564.*

(h) *Ingreſſus eſt 25. Decemb. an. 1566. ut in Bibliotheca ſcriptorum Societatis Jeſu, edita à Philippo Alegambio.*

Affirmavi, dictum Suavis non modò non verum, ſed ne poſſibile quidem eſſe. Id ex eo clarè comprobatur, quòd res proponendæ communi nomine proponebantur aut ab Epiſcopo celebrante, aut interdum minùs ſolemniter ab eo qui Synodo à ſecretis erat, aut in aliquo caſu extra ordinem à primo Præſide, qui non erat Oſius, multoque minùs Madruccius; adeòque neutri eorum potuit eo die contingere, ut hoc munere fungeretur.

19. Iterum errat in affirmando, *rem propoſitam à majori parte fuiſſe rejectam, non propter ipſum in ſe, ſed propter modum quo ex improviſo proponebatur.* Omninò ex oppoſito. Jam multi eruditi Patres ſatis priùs diſpexerant, & inter ſe perpenderant articulum illum anteà plurimùm agitatum, & in ipſo templo, ſicuti narravimus, Gurrerus ad ſe deferri juſſit librum S. Thomæ cujus verba protulit propoſitæ appendici contraria.

Tertiò aberrat à verò, dum refert, *Eadem de cauſa reliquis Legatis haud placuiſſe, ſed ob loci dignitatem abſque majori motu dixiſſe, rem ad Seſſionem proximè futuram repoſitum iri.* Si reliquis Legatis illud additamentum haud placuiſſet, quo pacto potuiſſent Oſius & Madruccius auctoritate propriâ illud proponere? Hæc porrò univerſa errata, ubi nullâ aliâ probatione refellerentur, breviter convincuntur ab unica periodo epiſtolæ, quam ſcripſit Seripandus ad Borromæum (i) de illius Seſſionis eventu, ſicuti de ſingulis ſcribere conſueverat. Sed nullus color à Suavi relinquitur in otio ad depingendam quamcunque actionem illius Synodi, tamquam imprudentem ac tumultuantem; quæ ſunt duæ conditiones, per quas aufertur veneratio, & inducitur deſpectus.

(i) *16. Julii 1562.*

20. Sed ad functionem: Celebravit ſolemniter Marcus Cornelius, Archiepiſcopus Spalatrenſis: (k) è ſuggeſtu verba fecit Andreas Duditius Sbardellatus, Antiſtes Thininienſis, qui ſe continere non potuit, quò minùs obliquè Patres cohortaretur ad conceſſionem Calicis, quem ipſius regionis ardentiſſimè ſitiebant. Poſteà communicato per ſchedulas, quod diximus, additamento, collectisque ſuffragiis ab eo qui erat à ſecretis, elatâ voce ab eodem relatum eſt, majori Patrum numero illud minimè placere, adeoque Decreta dogmatum absque additamento vulgatum iri.

(k) *Præſertim Diarium, 16. Julii 1562.*

21. Poſteà Bavarici Oratoris mandata excepta ſunt: tum Archiepiſcopus ſacris operatus, ſuggeſtu conſenſo, memorata jam Decreta recitavit. Cardinales dixerunt abſolutè, *Placet* præter Oſium, qui eum adverſari collegis, & idipſum, cujus anteà auctor fuerat, revocare nollet, rem in Pontificis judicio repoſuit, dicens: *Si placebit ſanctiſſimo Domino noſtro, mihi quoque placebit:* idemque reſponſum dedit Ælius Patriarcha Hieroſolymitanus, Stella Juſtinopolitanus Epiſcopus non comprobavit in primo capite verba, Granatenſi petente, adjecta, de teſtimonio deſumpto ex capite ſexto S. Joannis, *Utcumque*, &c. Et cum eo convenere Didacus de Leon Carmelitanus, Epiſcopus Colombrienſis, & Joannes Munnatones Ordinis S. Auguſtini, Epiſcopus Segovienſis. Nec prætereà Stellæ placuit ratio, capite quarto allata, de neganda infantibus Euchariſtia; ſed petiit, ut ejus loco altera apponeretur quam ipſe Apoſtolicam nominavit, quaſi deſumptam ab Apoſtoli mandato, *Probet ſeipſum homo.* Sophiſticum quibuſdam viſum eſt, quod Philippus Maria (l) Campeggius Epiſcopus Feltrienſis objecit, cui moleſtum erat, quòd varia Chriſti dicta apud S. Joannem recitarentur, in quibus interdum ſit mentio carnis ſimul & ſanguinis, interdum carnis ſolius, aut ſolius panis; cùm idem affirmaret, ea ſecundùm formam quam obtinebant in Evangelio ſe quidem venerari; at quâ formâ in Decreto ponebatur, ſibi non probari, ut qui opinabatur, ibi minùs aptè produci. Quod ab eo fuiſſe dictum fertur, quia illa perinde afferri arbitrabatur, ac ſi Redemptor ſibi contradixiſſet: cujus tamen rei ne umbram quidem in illis Concilii verbis quicumque alius præter illius oculum deprehenderat. Verum quemadmodum à quorumdam oculis ſcintillæ lucis emicant, ita ab quorumdam etiam oculis ambiguitatis umbræ videntur emitti. Poſteà ad repetendam diſciplinam Decreta recitata univerſis Patribus ſimpliciter placuerunt, ſeptem exceptis, qui in alio alius loco poſtulabant tenues mutationes, & relatu non dignas. Decreto, quod futuram Seſſionem denuntiabat, unanimes aſſenſere. In hoc Patrum choro, perinde ac in choro modulantium, diſcrepantia ac intenſio vocum, auribus eruditioribus præſtantiore quâdam harmoniâ perſonabat.

(l) *Acta Paleotti, & prædicta epiſtola Mutinenſis ad Moronum, 16. Julii 1562.*

Verum etiam eſt, nec à me diſſimulatum, optaviſſe primùm Patres, ut ipſorum examini robuſtius pabulum apponeretur, veritos ne poſt leviora illa fercula menſæ tollerentur. Sed nec ipſis, nec aliis viris ſapientibus mirum viſum eſt, quòd Leges & Decreta initium ducerent à facilioribus, quæ difficilioribus viam ſternunt, cùm ceteroqui prudens ſit imitatio naturæ (à natura ſæpiùs exempla peto, ut notiſſima ſimul ſint, ſimul etiam ducta ex effectore perquam benevolo, hoc eſt ex Deo) inchoatio ab opere remiſſiore, quò inde ad vehementiora gradus fiat. Quare multi philoſophantium docent, quemcumque montem (ne à Suaviana ſimilitudine diſcedamus) in ſua ruina progredi ſubinde per omnes lentitudinis gradus poſſibiles, antequam ad impetum illum perveniat, qui urbes opprimit, fluminumque curſum convertit. Is qui patienter adhuc ſeptem menſes perduravit, expectationem minimè fraudatam, ſed ſuperatam vidit tot ac tam gravibus definitionibus & morum emendationibus, quot & quales à multis aliis Conciliis ſimul confectæ non ſunt, tanto Chriſtianæ pietatis incremento, quantum fortaſſe nullâ umquam aliâ ratione poſt hominum converſionem ad Fidem evenire viſum eſt.

2. Jam verò ad objecta peculiaria deſcendamus. Addit: *Notabatur præcipuè duorum articulorum dilatio: mirum quippe videbatur, cùm per quatuor anathematiſmos quatuor Fidei dogmata conſtituta fuiſſent, declarari non potuiſſe articulum, quòd concederetur uſus Calicis ex jure Eccleſiaſtico. Compluribus quoque videri de illo priùs agendum eſſe, ſiquidem eo conceſſo cuncta diſputationes ceſſarent.*

Hæc non erat ratiocinatio, ſed ex malignitate delirium. O ſolidiſſimam conſecutionem! Potuit facilè ſtatui, non eſſe juris Divini quòd res quædam fiat; igitur eadem, quin etiam major erit facilitas ad decernendum, an ea res concedenda an prohibenda ſit per legem humanam. Id ſi valeret, omnes Senatuum ac Rerumpublicarum deliberationes facilè & intra momentum expediri poſſent; quandoquidem indubitatum illic eſſe ſolet, rem illam, de qua deliberatur an ferenda lex ſit, aut habendum Decretum, nec præceptam nec interdictam eſſe Divino præſcripto. Cùm de hoc ſermo erit, rationeſqun ponderoſiſſimas recitabimus, à quibus ſuſpenſa trutina tenebatur, manifeſtò liquebit, quantum hujuſmodi ſanctio meditationis ac temporis indigeret. Sed reverà complures illi, quibus videbatur, id ubi conceſſum fuiſſet cunctas diſputationes ablatum iri, nonniſi opifices ac mulierculas eſſe oportebat, quibus conceditur ab hæreticis tribunal in Religionis controverſiis. Fingamus nunc ab Eccleſia uſum carnium permitti ſingulis anni diebus; num idcircò ceſſaret diſputatio cum hæreticis, poteſtasne in ea ſit illius interdicendi quibuſdam certis diebus, quemadmodum priùs fecerat? Perge porrò: Num agebatur de concedendo Calice, niſi quibuſdam nationibus; reliquæ verò nec petebant, nec optabant? Quo pacto igitur cum iis ceſſabat diſputatio, an divinum præceptum tranſgrederentur?

3. Addit præterea: *In tertio doctrinæ capite fuiſſe admodum ponderatam ipſius clauſulam; Nullâ gratiâ neceſſariâ ad ſalutem defraudari fideles, qui unam ſpeciem ſolùm accipiunt; cùm id videretur fateri Synodus, gratiam minimè neceſſariam amitti. Hic verò dubitabatur, an ſit auctoritas humana, quæ poſſit impedire Divinam gratiam ſuperfluentem minimeque neceſſariam; & ubi ea auctoritas eſſet, an charitas hæc ad bonum conſequendum obſtacula permittat.*

CAPUT XII.

Animadverſiones expenduntur, à Suavi famæ publicæ aſſignatæ, de Dogmatum ac Diſciplinæ Decretis memoratis.

1. SUavis in ſcenam more ſuo adductâ univerſali famâ, de narratæ Seſſionis ſucceſſu dicit, Numquam à Concilio tantam ſui expectationem excitam fuiſſe, quantam id temporis, ob Patrum Oratorumque frequentiam; ſed rem ipſam communi voce montium partui æquiparatam. Communis hujuſce vocis ne tenue quidem murmur tam multiplex tot Commentariorum echo reddidit. Certum eſt, articulos in ea Seſſione firmatos, ex iis fuiſſe qui acerrimè à Germanis hæreticis oppugnabantur: per leges quoque diſciplinæ, ab ea latas ad auferendam abjectam mendicitatem Sacerdotum, fraudulentiam exempli peſſimi eorum qui gratias ad pietatem ſpectantes promulgabant, lucrum pecuniarium ſacros Ordines conferentium, negligentiam Eccleſiaſticos redditus poſſidentium, penuriam Paſtorum apud gregem fidelium, licentioſam immunitatem commendatas Eccleſias obtinentium, & per alias etiam conſimiles ſanctiones, plurimo pulvere vultum Eccleſiæ abſterſum fuiſſe.

Mira sanè dialectica; & tamen à Suavi alibi quoque in rebus similibus usurpata! Decernitur, hominem, cui usus Calicis interdicitur, nullâ gratiâ ad salutem necessariâ fraudari; ergo fatetur Synodus, aliquâ gratiâ non necessariâ fraudari. Qui, viso ante mensem Petro, diceret; *Altero ab hinc mense Petrus non erat mortuus;* num idcirco fateretur, Petrum hodie esse mortuum? Quænam frequentior loquendi ratio, non solùm inquam in scholis & in tribunalibus, sed in colloquiis domesticis, quàm affirmare aut negare aliquam rem sub conditione, sub qua certa sit affirmatio aut negatio, & adhuc in ancipiti manere, quidnam esset eâ conditione sublata? Pudet me lectorem in his nugis tamdiù detinere, præsertim cum satis compertum fuerit, & tunc & quovis tempore hanc fuisse Patrum sententiam; quin plerosque propendisse in opinionem illi gratiæ inæqualitati contrariam. Quare postmodum etiam plerique Catholicorum Doctorum (*a*) idipsum censuere, nihil ambigentes ne verba Concilii oppositum faterentur; usque adeò ut Bellarminus docuerit, potiùs (*b*) deduci ex Tridentino probabilem argumentationem, quòd gratia æqualis sit in utroque casu, eamque sententiam tam firmo inniti fundamento auctoritatis, ut citra omnem dubitationem è suggestu asseveranter prædicari possit. Id satis est ad argumenti ineptiam ostendendam: sed placet aliâ ratione ejus fallaciam patefacere.

(a) *Bellarminus, Vasquez, Suarius, & ferè reliqui omnes.*

(b) *Lib. 4. de Eucharistia cap. 23.*

4. Fingamus cum Suavi, in ea Sessione Patres oppositam partem fuisse fassos, & statuisse. Quid hoc ad id, quod ipse intendebat, conferret? Dubium videbatur, inquit ille, an Ecclesiæ aut ex auctoritatis defectu, aut certè ex lege charitatis, liceat legem ferre, quâ superfluente gratiâ quisquam privetur. Hic ex se quisque mediocriter eruditus animadvertit affectatam dubitationem, quâ hallucinentur vulgi oculi, & in errorem trahantur. Æquè pariter dubitari poterat de verito Ecclesiastico, ne plusquam semel eodem die sumatur Eucharistia, neque post sumptum cibum, iis saltem, quibus ad eam usque horam naturale jejunium à valetudine non permittitur; hæc enim omnia aliqua exuberante gratia hominem privarent. Ita pariter se habet prohibitio, quâ vetantur Sacerdotes eodem die sacrificium iterare, perinde ac die Christi natalis conceditur. Idem usuvenit in interdicto, ne præbeatur Eucharistia ægrotis vomitum patientibus, & ne quispiam universè Eucharistiam sumat, nisi manu Sacerdotis ea porrigatur: idem in ritu, quo sexta feria sanctioris hebdomadæ Eucharistiæ sumptio laicis negatur. Et sanè cum & probabilis sit, & insignium Theologorum auctoritate fulciatur ea sententia, qua dicitur, ab Eucharistia gratiam augeri non solùm quo tempore ea suscipitur, sed etiam quo perdurat in stomacho, dubitari posset ex ratiocinatione Suavis, an egerit Ecclesia aut ultra potestatem, aut certè contra charitatem, præscribendo, ut consecrentur ac distribuantur Fidelibus species panis tam tenui ac subtili formâ. Cuicumque Theologo, quin cuique homini cordato lumen inest, quo perspiciat, ab hujusmodi legibus de ritibus Eucharistiæ rationem haberi proximè, non de solo gratiæ incremento in homine, qui Sacramentum suscipit, sed etiam de ejusdem Sacramenti dignitate ac veneratione. Dixi *proximè*: nam si ultrà ratio habeatur, deprehenditur, à veneratione sensum pietatis excitari in homine suscipiente, & ab hoc sensu sæpè compensari multis partibus detrimentum illius gratiæ, quam fuisset homo lucratus per usum nimis familiarem, & sine ritibus ab Ecclesia præscriptis. Porrò quinam ad venerationem Sacramenti spectaret interdictus laicis usus Calicis, haud difficulter animo cogitatur. Gerson parisiensis Cancellarius id amplè demonstrat; nobis verò brevi aderit occasio hac de re loquendi. Nunc Suavem sequamur, qui pergit scribere:

5. *Duo præ cæteris multorum sermonibus argumentum præbuere: alterum, obligatio injuncta, credendi veteres Patres numquam existimasse Eucharistiæ sumptionem infantibus necessariam. Etenim ubi agitur de Historiæ veritate, agitur de facto, & de præscripto, ubi auctoritas vim non habet, quæ jam facta immutare nequit. Atqui notum est legentibus Augustinum, ab eo novem in locis, non uno verbo, sed longâ oratione affirmari, necessariam esse parvulis Eucharistiam, & in duobus ex illis ejus necessitatem æquari Baptismi necessitati: quin ab eodem non semel dici, eam existimatam ac definitam ab ipsa Romana Ecclesia fuisse tanquam necessariam ad parvulorum salutem, adducto in eam rem Innocentio Pontifice, cujus epistola adhuc extat, quæ perspicuè loquitur. Et mirum videbatur, quòd Synodus citra necessitatem hæc se difficultate implicaverit absque exitu, & cum periculo quòd ab aliquibus affirmaretur, aut Innocentium aut Concilium errasse.*

6. In primis, si Suavis sententia fuit (quod ipsius verbis significari videtur) non posse ab Ecclesia tanquam Fidei dogma declarari seu veritatem seu falsitatem certæ cujusdam rei gestæ (quippe quæ non extet in Divinis Literis, quarum Ecclesia interpres est, quippe, cùm sit præterita res, nulli jurisdictioni subjicitur) satis apparet, tantumdem ab ipso ignorari, quantum non credi auctoritatem Ecclesiæ. Num ipsi statuere non licet, esse Fide credendum, non evenisse in aliquo certo homine id quod Deus in sacris Paginis affirmat numquam in quocumque hominum eventurum, exempli gratiâ, quemdam ex Cælitibus in tartara non decidisse? Jam verò cùm à Deo in sacris Literis reveletur, Ecclesiam esse columnam & fundamentum veritatis, eamdemque numquam in Fide deceptum iri; ex vi hujusce Divinii effati potuisset quidem Synodus definire, Ecclesiam, quamvis illa sæculis prioribus consuevisset Eucharistiam parvulis tradere, in ea consuetudine non erasse, quasi falsò crederet, id esse ad ipsorum salutem necessarium.

7. Sed hæc omnia sunt à me dicta potiùs ad ostendendam Suavis insciriam, quàm ad tuenda verba Concilii, quod, quidquid nonnullis visum fuerit, reverà numquam ibi egit de iis quæ intenderint & opinati sint veteres Patres in prebenda infantibus Eucharistia; sed dixit: *Ut sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt; ita certè eos nullâ salutis necessitate id feciisse, sine controversa credendum est.* Non igitur loquitur Synodus de intentione & opinione, quæ in illis esset qui hoc peragebant; sed docet, hoc ipsum necessarium ad salutem non esse. Atque ita intellecta sunt ea verba, præsertim à Claudio Saintes Episcopo Euricensi, qui cùm ad Concilium venisset inter Theologos regios paucis mensibus post ea promulgata Decreta, non potuit eorum sententiam satis cognoscere. Hic in erudito volumine, quod inscribitur, *Repetitiones rerum exagitatarum de Eucharistia*, opinari (*c*) non dubitavit, memoratam consuetudinem aliquorum ex antiquis Patribus, præbendæ infantibus Eucharistiæ, ortam

ortam fuisse ex dubitatione ac religionis sensu, quòd illa etiam parvulis esset necessaria, adeòque voluisse illorum salutem in tuto collocare. Nec hujusmodi opinio Saintes, tametsi à Francisco Suares impugnata, (*d*) ab ipso tamen improbatur non modò ut hæretica, sed ne ut dissona quidem verbis Concilii in hac parte, sed solùm in alia; nimirum, quatenus Concilium dicit, sanctissimos illos Patres habuisse probabilem causam ad hoc faciendum pro illius temporis ratione; quæ probabilis causa non agnoscebatur à Saintes, factum errori unicè tribuente; quamquam idem alioqui circumspectè se gereret, hunc errorem haud adscribens universæ Ecclesiæ, quæ ex Divina custodia errori non subjacet, sed illis solùm partibus, quæ consuetudinem hujusmodi servarunt. At verò reverentiore judicio, & absque erroris nota illis Patribus inusta, hæc probabilis causa esse poterat, seu ut arbitratur laudatus Suares, minor infantium Christianorum numerus eâ tempestate, qui eas circumspectiones admitteret, per quas irreverentia Sacramenti evitabatur, seu, ut alii sibi persuadent, cùm eo tempore Eucharistia sub utraque specie laicis permitteretur, facile erat infantibus panem consecratum unà cum vino pariter consecrato deglutire, quod hodie ampliùs fas non est.

(c) *In repetitione 6.*

(d) *Disp. 62. de Euchar. sect. 4.*

8. At quid respondebimus novem illis locis S. Augustini, & illi tam apertæ Epistolæ Innocentii I. ubi Suavis ostendit affirmari hanc necessitatem tradendi infantibus Sacramentum Corporis Christi, adeòque Innocentio simul & Augustino Concilium adversari? Concedam adversario suprà quàm postulat. Dicit, ab Augustino duobus in locis æqualem necessitatem poni in Eucharistia, & Baptismo: ego verò adjicio, eandem ab eo poni necessitatem. Hodiene primùm in Scholis innotuit, intellectum fuisse ab Augustino caput sextum S. Joannis non de ipsa solum in re susceptione Eucharistiæ (sive etiam de illa intellectum ab ipso fuerit necne, de quo disceptatur, nec nostrâ interest) sed de conjunctione, quâ nobiscum Christus mysticè fit unum corpus per Baptismum ac Fidem? Eo testimonio probavit S. Doctor contra Julianum Pelaglanum Baptismi necessitatem, non modò quo regnum cæleste homo ingrediatur, sicuti Pelagiani sacris Oraculis convicti tandem fatebantur; sed ad obtinendam vitam æternam, quod illi negabant, adeoque adversus eosdem probavit esse peccatum originale, cujus solùm causâ necessarius est Baptismus. Idcircò postquam in lib. 3. *De peccatorum meritis, & remissione*, cap. 4. produxit effatum Christi, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam*, concludit: *Non necessitas sine ulla ambiguitate proclamat non solùm in regnum Dei non baptizatos puellos ingredi non posse; sed nec vitam æternam posse habere præter Christi corpus, cui ut incorporentur, Sacramento Baptismatis imbuuntur.* Et hanc fuisse Augustini sententiam, tradidit S. Thomas: (*e*) nec ulla opinio concipi poterat adeò remota à principiis Augustini, quàm quæ diceret, Sive non remitti statim peccatum originale Baptismo, sive postquam remissum est, redire parvulos in Divinam inimicitiam absque ipsorum culpa, ubi contingeret, quod ante mortem Eucharistiam haud suscepissent: ex quibus pronuntiatis alterum concedere cogitur, qui affirmat, parvulis necessariam esse ad salutem Eucharistiæ sumptionem. Quocircà in hac unica ac prævalida ratione ad excludendam hujusmodi necessitatem inaiti Concilium voluit.

(e) *Tert. part. q. 80. art. 9. ad 3.*

9. Progrediamur: Quid dicit Epistola Innocentii Romani Pontificis, quam Suavis obtrudit; Ea legitur ad Patres Milevitanos scripta & est 62. inter ipsius Decretales, quæ pariter locum habet nonagesimum tertium inter Epistolas Augustini: in ea hæc habentur: *Illud verò quod ab illis* (loquebatur de Pelagianis) *vestra fraternitas asserit prædicari, parvulos æternæ vitæ præmiis etiam sine Baptismatis gratiâ posse donari, perfatuum est: nisi enim manducaverint carnem Filii hominis, & biberint sanguinem ejus, non habebunt vitam in semetipsis. Qui autem hoc eis sine regeneratione defendunt, videntur mihi ipsum Baptismum velle cessare, cùm prædicant hos habere, quod in eos creditur nonnisi Baptismate conferendum.* Ecce quo pacto exigat communicationem carnis Jesu Christi in parvulis Innocentius, cujus Epistola verè affirmatur à Suavi clarè loqui: sed adversus falsa ipsius dicta. Nec hujusmodi observationes de illis testimoniis excogitatæ posteà fuerunt, ad ea defendenda quæ imprudenter Tridentini Patres pronuntiassent. In manu mea est producere responsum (*f*) Episcopi Mutinensis ad Muronum, qui planè significaverat, hæc à quibusdam objecta decretis doctrinæ Romam delatis; in quo is narrat, ea dicta Augustini & Innocentii, aliaque multa, fuisse Tridentini exagitata non mediocri subtilitate, ostenditque per rationes à me adductas, quisnam esset legitimus eorum sensus. Addit etiam, illic fuisse admodum reprehensam temeritatem Erasmi, qui suis in scholiis explicat Epistolam Innocentii secundùm interpretationem, quæ pro certa ponitur à Suavi. Sed mirum non est, hunc de Innocentio sequi distortas Erasmi interpretationes, quandoquidem, sicut Tridentini Patres notarunt, (*g*) hæretici Centuriatores vel ipsa irreverentiæ verba inde sibi desumpsere.

(f) *3. Augusti 1562.*

(g) *Habetur in epist. citata Episcopi Mutinensis.*

10. Postremò alterum narrans, quòd ex ipsius affirmatione multos sermones excierit super doctrinæ Canonibus, ita scribit: *Alterum erat secundus anathematismus, declarans hæreticum esse, qui dicit, Ecclesiam justis causis haud permotam fuisse ad Eucharistiam absque Calice tradendam: quod idem est ac fundare Fidei dogma in humano facto; ac mirum existimabant, fateri, hominem nonnisi humano jure teneri ad observandum Decretum; sed jure Divino cogi ad credendum illud esse justum, & quod statuerentur tamquam Fidei dogmata res, quæ mutantur indies.* Inanis argumentatio! Si dogma Fidei est, Ecclesiam in rebus seu Fidei seu morum errare non posse, quippe quæ regitur à Spiritu sancto; est etiam dogma Fidei, eamdem ad ferendas leges de Sacramentorum distributione non posse absque justis causis moveri. Argumenta verò, quibus per allata verba Suavis argumentatur, homine scientiâ prædito indigna sunt; cùm omnis humana ac nova lex, quemadmodum S. Thomas observat, suam vim omnem trahat ab æterna Dei lege, quæ nos jubet hominibus obedire, eorumque temporarias sanctiones servare. Non modò non dissentaneum, sed necessarium est, ut ex Divino præcepto insit in nobis debitum credendi, nos saltem in genere humanis legibus obligari, atque hujusmodi debitum esse invariabile, quamvis lex pro vario judicio & arbitrio Superiorum sit variabilis. Ceterùm evenire potest, ut nobis liceat certæ alicujus humanæ legis justitiam per firmum

Fidei

Fidei assensum non credere; cujusmodi, exempli causâ, sunt leges illæ, quas sanciunt Principes laici, aut etiam Episcopi, & ipse Pontifex, non quatenus Pontifex: Deus enim minimè revelavit: se velle semper hujusmodi sanctionibus assistere. Potest quoque contingere, ut per hanc firmam fidem cogamur credere justitiam alicujus generis legum humanarum, ubi Deus perpetuam suam custodiam alicui humano legislatori promiserit, perinde ac promisit Ecclesiæ in legibus Religionis. Cæterà, quod lex variabilis sit, nihil impedit ne variari non possit fides, quâ credatur legis convenientia pro ea tempestate quâ illa perdurat. Profectò Divinæ etiam leges cærimoniarum & judiciorum variabiles fuerunt, & ad tempus: & tamen dogma Fidei est, ambas fuisse justas, & rationi consentaneas. Quod autem Synodus hujusce legis causas non attulerit, nec mirum est, nec dignum quod castigetur. Id quotidie peragunt sapientes judices ac legislatores, ad subtrahendam populo cavillorum materiam; cùm præsertim ejusmodi causæ satis in comperto essent, & à scriptoribus per typos impressæ.

11. A Fidei dogmatibus progreditur Suavis ad binas criminationes confingendas de disciplinæ Decretis, alteram universalem, ob argumentorum levitatem; peculiarem alteram, de novis Parœciis instituendis, ubi veteres non essent satis. Utrique suprà responsum abundè. Solùm, quoniam adjicit secundo loco, ad novas Parœcias erigendas, non populum, sed Ecclesiasticos divites esse obstringendos; libenter eum fuissem percontatus, An unquam compereri, ubi stipendium statuitur mediço seu ludimagistro in aliquo oppido, desumatur illud ex proventibus divitum dumtaxat, & non potius pauperum ac divitum, proportione, in quorum universale commodum illi stipendio conducuntur. Num ea Jurisconsultorum regula inaudita est: Qui commodum sentit, oportet ut incommodum sentiat? Divites idcircò sunt divites, quòd sua liberè possideant, & debeant pauperibus ex charitate non ex justitia subvenire. Præterquam quòd profugium illud ad popularium collationem decretum est in supplementum, ubi antiquæ Parœciæ reditus non sufficerent ad novam etiam dotandam. Quare decreti usus perrarus fuit; nec qui gravabantur, tametsi semper queruli, hujus oneris causâ vociferati sunt. Patrocinari pauperibus quasi divexatis, seditiosorum mos est, quò illos sibi asseclas comparent, qui cùm præ aliis minus habeant, plures sunt, adeòque præ aliis plus possunt.

CAPUT. XIII.

Inter Mantuanum & Simonettam reconciliatio, Literæ Regis Catholici de Continuatione & Mansione. Pontificis responsum ad epistolam Italicorum Præsulum, qui affirmarant, mansionem esse Juris Divini. Ejusdem mandata Legatis tradita super eo negotio. Præscriptus Theologis ordo, sed non servatus. Articuli de Sacrificio propositi.

1. POstquam evasere Legati ex obsidione curarum ob Sessionem, licuit ipsis tempus solertiamque convertere ad alia Synodi progressibus profutura. Ingens semper desiderium præ se tulerat Simonetta recuperandi sibi animum Mantuani; non solum ob viri excellentiam, admonitionemque Pontificis, sed quod sperabat, simul cum amicitia ejusdem operam ac sensa secum conjunctum iri, ratus, ea quæ hactenus à Mantuano peracta fuerant (*a*) in mansionis quæstione, potiùs suasu Seripandi, quippe Theologi in ea sententia defixi, quàm suopte sensu peracta: nec esse adeò difficile, removeri ab homine quæ ipsi aliunde sint impressa, quàm quæ ab ipsius ingenio dimanant. Quapropter statuerat illum adire, & per efficaciam illius obsequii, vi præsentiæ vocisque animati, unius horæ spatio id perficere, quod per plures menses conciliatorum operâ; ut sic loquar, inanimatâ confici nequit. Sed Vicecomes rem protraxerat, quò priùs esset certior, ne hujusmodi machina, quæ maxima erat, incassùm admoveretur. Demum cùm jam certus ab Olivo & Episcopo Scarampo fuisset redditus de parato ad id animo Mantuani, illi aperuit Simonetta, significatum sibi fuisse à Mantuano, velle cum ipso communicare partem epistolæ, sibi arcanis notis Româ conscriptæ, de Calicis concessione; (&, quantum arbitror, ea erat, quam prius diximus fuisse scriptam ad Principem Legatorum die nono Julii.) Tunc Vicecomes ipsum cohortatus est, ut acciperet opportunitatem illius fidentis amicique colloquii ad res præteritas revolvendas; & in plurimis rerum gestarum errore detorso, & in cunctis animi sinceritate patefactâ, studeret obductas offensionum nubeculas dissipare. Itaque die decimonono Julii, quo primus post Sessionem quintam consessus habitus est, & articuli à minoribus Theologis expendendi propositi sunt, Simonetta, dum abiret è templo, ubi conventus habebantur, se ultrò peramicam fidentiam Mantuano, qui illic propè habitabat, convivam obtulit. Plures inter eos jacti sermones mutuâ gratificatione: & quoniam generosior indoles facilè placabilis est, Gonzaga se pacatum ex animo fassus est; quin cùm vellet Simonetta se purgare, quòd quidam Præsules sibi familiares in Mantuanum oblocuti fuerant, hic interpellavit, dicens ea de re sermonem aliàs se habituros: quo silentio indicavit, ac posteà Olivi & Scarampi voce significavit, non aliam à se castigationem peti, nisi emendationem. Atque eamdem posteà mansuetudinem ac prudentiam in hoc servavit cum Borromæo, (*b*) qui per Gonzagam Cardinalem ipsi significarat, velle se cum Pontifice agere, ut Sanfelicius Synodi Curator stipendio privaretur, quòd eam quæ par esset de eo rationem in sermonibus non haberet: cui rescripsit, Non esse tempori consentaneum rerum publicarum cursum perturbare hisce privatæ offensionis significationibus: quod placuit plurimùm Borromæo tum actionis honestare, tum etiam utilitate.

(*a*) *Extant cuncta in binis literis Vicomitis ad Borromæum 17, & 20. Julii 1562.*

(b) *Ex epistolæ Borromæi ad Mantuanum 20. Augusti 1562.*

2. Operi valdè profuit, ut concordibus rotis melius incederet, epistola Regis Catholici, ad Piscarium nocte, quæ narratam reconciliationem præcesserat, illuc delata. (*c*) In ea Philippus Rex, patefactâ propensione animi tum ad reliquis Principibus gratificandum, tum ad pacificum Concilii progressum promovendum, significabat de Continuatione, cum ipse animadverteret tam validam Cæsaris Regisque Christianissimi repugnantiam, adeoque turbamenta quæ possent ex ejusmodi declaratione suboriri, velle ut sui desisterent à postulato; cum sibi satis esset, ne quid fieret quod illi adversaretur. Quod autem ad mansionem attinebat: laudari quidem à se Religionis studium in Episcopis; videri tamen sibi eam decisionem haud opportunè tunc eventuram: quare suam esse mentem, ne illius postulationem urgerent. Granatensis inspecto illius epistolæ sensu de mansione, respondit: *Bene est: Pontifex hanc definitionem minimè vult: & Rex quanti illa interfit, minimè scit. Ejus*

Ejus consiliari sunt Archiepiscopus Hispalensis, & Episcopus Conchensis, qui mansionem non curant. Equidem obsequar, à contestatione abstinendo, sed non desistam ab hujus declarationis postulato, quoties opportunitatem nactus fuero: in quo Regem haud offensum iri certò scio.

(c) *In iisdem arcanis literis Vicecomitis ad Borromæum, & fusius in epistola Lanfaci ad Regem, 14. Julii 1562.*

3. Eodem die decimo nono Marinus Lancianensis Archiepiscopus attulit Pontificias literas, (*d*) quibus responsum reddebatur Episcopus, qui per commemoratam epistolam, sicuti indicavimus, apud Pontificem excusarant res à se gestas in disputatione de residendi præscripto, easque Beccarello Archiepiscopo Ragusensi tradidit, utpote dignitate præcipuo, dum Sebastianus Leccavela Archiepiscopus Naxiensis aberat: atque eumdem rogavit, ut collegas convocaret, quò Pontificis sensa cognoscerent ab illius voce, qui literas detulerat. Itaque in templo maximo post vespertinas preces coram omnibus literæ Pontificiæ resignatæ sunt. In his continebatur: (*e*) Haud parum fuisse acceptum Pontifici pium ipsorum animum, Sedi Apostolicæ addictum. Quod spectabat ad declarationem, quam ipsi habendam curaverant, cujusnam esset juris Pastorum mansio, certum sibi esse, pro sua quemque conscientia disseruisse: id sibi minimè displicere; quin velle se suam cuique in Concilio libertatem concedi: sed simul optare, ut à mutuis inter se offensionibus, malique exempli occasione caverent; cùm præsertim non ignorarent Patres, quo pacto expositi obversabantur subdolæ hæreticorum nequitiæ, qui oculis intensissimus quidquid ab ipsis ageretur observabant. Illos igitur ad hanc conjunctionem moderationemque se paternè cohortari; reliqua verò Lancianensi committi, quæ is suo nomine significaret. Verbis deinde usus est Marinus ad fiduciam amoremque compositis: quare cùm ex literarum, tum ex nuntii verbis perspectum fuit omnibus, optimum à se locum obtineri in opinione benevolentiaque Pontificis: quod sane pergratum ipsis accidit. Marinus nonò post suum reditum die Pontificias literas illis reddidit, non sine sollicitudine, ac suspicione quadam illorum Præsulum, (*f*) qui non ignorabant, eas literas jamdiu fuisse datas: (*g*) & cùm hujusmodi scripta facilè vulgentur, fama est, illorum exemplaria etiam Venetiis ad eos fuisse perlata. Dilationis auctor fuerat Vicecomes: (*h*) non tamen causam apertè comperio; sed fortasse ea fuit, sive quod vellet delibare priùs in Præsulum opera animorum sinceritatem, expectato Sessionis imminentis exitu, sive ne id eo tempore peragereret, quo indigentiæ potiùs quàm benignitatis indicium esset.

(d) *Eadem epistola Mutinensis ad Moronum, & alia Jadrensis ad Cornelium Cardin. utraque 20. Julii 1562.*

(e) *Datis Kalendis Julii 1652.*

(f) *Literæ Seripandi ad Borromæum, 16. Julii 1562.*

(g) *Kalendis Julii.*

(h) *Epistol. Vicecomitis ad Borromæum 13. Julii 1562.*

4 Pontifex edoctus tum de reconciliatione inter duos Legatos, tum de animo delinito in Episcopis Italicis, & de Regis voluntate, Hispanis ejus nomine denuntiata, in spem certam venit, posse commotos de articulo mansionis humores concoqui per soporem; præsertim quòd Vargas, acceptis à Rege literis (*i*) consonantibus, Pontificem rogarat, ut de illa quæstione silentium haberetur. Pius itaque Præsidum operam ad id poposcit, regiis literis, quas Vargas acceperat, illis arcanò communicatis: simul Vicecomiti significavit, Cùm certum esset, Hispanos ab incepto destituros, verisimile videri, Italos, qui eousque Hispanorum humeris se ferri siverant, postulationem pariter deserturos: (*k*) Legatos quidem priùs nuntiasse, rem in oblivionem adduci non posse; sed summam spei in eo versari, quod obtineretur, esse in Pontifice reponendam; tamen post compertam Philippi Regis mentem, difficultatem ad eam omnino sopiendam non agnosci. Aperiret igitur Vicecomes rerum statum ac spei fundamentum Nolano Episcopo, aliisque Mantuano intimis; sed ne ullo quidem nutu indicaret, plenam in illius sinceritate fiduciam non haberi, aditu & ipsis & illi relicto ad arguendum: si prævalidis obstaculis amotis res non procederet, id adscriptum iri Matuano, quòd addictos sibi Præsules non permovisset. Hujusmodi argumentis usus est Pontifex.

(i) *In arcanis notis Borromæi ad Vicecomitem 5. Augusti 1562.*

(k) *Litera Legatorum ad Borromæum 20. Julii 1562.*

5. Porrò observandum est, de Regiis ad Piscarium, literis nihil innotuisse Legatis eo die, quo illas accepit Vicecomes: nam eodem die (*l*) ad Borromæum literas scripsere, in quibus admirabantur, quod Hispani, qui Continuationis declarationem acerrimè curabant, ea in re obmutuissent: ac præterea significarunt, à Cæsare, qui pro more illi adversabatur, admonitos se fuisse, ipsum effecturum, ut Rex Catholicus, sui fratris filius, aquiesceret, nec ullus ex Hispanis Episcopis aut ministris postulationem iteraret. Ita sæpe minores quoque administri parci sunt in iis, quæ norunt, communicandis cum aliis altioris ordinis ministris ejusdem Principis, quò magis habeantur solertes investigatores, ac probe docti de rebus; cùm ægrè reperiatur, qui in agendo sui Principis negotio non æquè studeat suum agere.

(l) *Duæ literæ Legatorum ad Borromæum, 20. Julii 1562.*

6. Verum quod ad mansionem spectabat: Legati tametsi posteà resciverint ea quæ scripserat Rex Catholicus, (*m*) exposuerunt Pontifici, non propterea fiduciam haberi posse rei silentio terminandæ: Hispanienses Episcopos communiter respondisse eodem, de quo nuper diximus, Guerreri tenore: quo circà unicam rationem & honorificam, & minimè arduam ad eam agitationem in Synodo tranquillandam, esse, si detur opera, ut concorditer Patres negotium integrum in Pontificis arbitratu reponerent. Accessit ad id Vicecomitis responsio, per quam narrabatur Borromæo (*n*) sententia epistolæ, ab Hispanis Episcopis ad Regem scriptæ super ea re, præterquam à Mendoza, ab Augustino, & ab aliis sex, qui negarunt illi sub scribere, & à quibus notitia surrepit; ac posteà ejus epistolæ exemplar, cujuscumque fuerit opera, subtractum est. Ibi ut animi perturbatio mentem pervertit, ita veritas non leviter ab ipsis perversa, affirmantibus, duas ex tribus Præsulum partibus eam definitionem velle; & tamen ne ad dimidium quidem suffragia pervenerant, sicut alibi ostensum est. Ubi res Concilio committeretur, vix decem ex centum octoginta

Patribus ab hujusmodi definitione dissensuros; & dein vix quatuor eam esse juris Divini negaturos (sed revera utrique capiti plurimi repugnabant) Oratores pariter in id convenire; quamquam reipsa nec Hispanus nec Lusitanus, qui ab illis nominatim numerabantur, nec alii complures postulato institissent. Tum de Legatis communiter conquerebantur, dicentes, declarationem confici potuisse ex numero sententiarum, quas anteà Patres dixerant: sed Præsides, ad eam evitandam, ex arte usos fuisse eo novo suffragiorum genere super unica tantummodò interrogatione, cui unica tantummodò responsio esset reddenda. Atque ita consilium illud à Legatis susceptum recidit, pro eo ac notavimus, in sinistram opinionem duplicis contrarii artificii apud duas contrarias partes. Dein amplificabant necessitatem, ne articulus ille sine decisione præteriretur, ut qui ex seipso ingentis erat emolumenti ad reparandam Ecclesiasticam disciplinam, quique post evulgatam jam famam eorum, quæ postremo contigerant, futurus fuisset gravissimæ offensioni, si obrutus silentio cerneretur. Eapropter Regem orabant, ut omnem moveret lapidem apud Pontificem, ut is Concilio liberè committeretur. Hæc erat earum summa literarum, quæ tam graviter rem ipsam permutare videbantur, ut Brugora, ibi Piscarii minister, & cui Vicecomes intimus evaserat, studuerit persuadere Piscario, cujus opera ea quæ diximus Patribus commissa fuerant, ad referendum ex se Regi, eumque quæ ab errore deducendum de iis quæ falsò assumebantur. Nec reticuero conditionem quamdam, alioquin haud memorabilem, ut exemplo illa sit, quo se quisque naviter abstineat ab extruendis molibus super iis quæ acceperit, quamvis dicta ab hominibus rerum benè conscüis ac veridicis, qui tamen in multis conditionibus recensendis plerumque falluntur. Vicecomes ex aliorum narratione sententiam illius epistolæ ita Romam conscripserat, (o) ut cum posteà verum illius exemplar calamo exscriptum accepit, minùs fidele aliqua ex parte deprehenderit illud quod sibi alienâ linguâ descriptum fuerat.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 30. Julii 1562.*

(n) *In epist. Vicecomitis ad Borromæum, 6. August. & exemplar mittit in altera, 13. Augusti 1552.*

(o) *In epistola arcanis notis scripta die 13.*

7. Ea Præsulum Hispanorum duritia defloravit in Pontifice spem adeò vividam; eique palam fecit, nequaquam impediri à frigore Mantuani, ne ignis quasi per antiperistasim extingueretur. Idcircò Legatis (p) injunxit, si Patres super eo negotio silerent, ipsi pariter silerenti si pauci loquerentur, non haberent in pretio; si complures, ipsi curarent ut res in Pontifice reponeretur.

(p) *Variæ literæ Borromæi ad Legatos.*

8. Intereà nihil operæ à Synodo remittebatur. (q) In cœtu diei decimi noni, sicut diximus, propositi fuerunt tredecim articuli de Sacrificio, minoribus Theologis expendendi, qui in convocatione Julii jam fuerant parati.

(q) *Acta Paleotti, & arcis Æliæ, 15. Julii 1562.*

1. Utrum Missa sit sola commemoratio sacrificii in Cruce perfecti, an verum sacrificium.

2. Utrum Crucis sacrificio deroget Missæ sacrificium.

3. An per ea verba, Hoc facite in meam commemorationem, jusserit Christus Apostolos offerre suum corpus & sanguinem in Missa.

4. Num sacrificium, quod fit in Missa, prosit solùm sumenti, sed offerri non possit pro aliis, tum vivis tum defunctis, nec pro ipsorum culpis, satisfactionibus, aliisque indigentiis.

5. Utrum Missæ privatæ, in quibus Eucharistiam sumit solus Sacerdos, & non alii, licitæ non sint, ac tolli debeant.

6. An repugnet institutioni Christi miscere in Missæ aquam cum vino.

7. An canon Missæ contineat errores, ac tolli debet.

8. Num laudabilis sit ritus Ecclesiæ Romanæ proferendi secreto & voce submissa verba consecrationis.

9. An Missa nonnisi lingua vulgari, quæ ab omnibus intelligatur, celebranda sit.

10. Num sit abusus, quasdam certas Missas quibusdam certis Sanctis tribuere.

11. An removendæ sint cærimoniæ, vestes, & alia signa externa, quibus Ecclesia utitur in celebratione Missarum.

12. Num idem sit, Christum immolari pro nobis, & præberi nobis comedendum.

13. Num Missa sit dumtaxat sacrificium laudis & gratiarum actionis, an etiam sacrificium pro vivis ac defunctis.

9. Postridie in conventu quædam statuta sunt ad decorè ordinatè, ac celebriter rem agendam: (r) ac primo quidem Mantuanus graviter conquestus est, (s) quid quidam, ubi alicujus sermo aliquanto prolixior videbatur, studerent pedum strepitu illi finem imponere: id eo consessu indignum esse, & ubi amplius accideret, Legatos illicò abituros, quippe qui rem adeò indecoram ferre non possent ob Pontificis personam, quam ibi gerebant. Dein quasdam agendi rationes proposuit, quas Præsides excogitarant; & primo loco ad res celeriter digerendas dixit, Posse semihoræ terminos præscribi, quos minores Theologi non excederent, sed à Cærimoniarum Magistro statim admonerentur ut desisterent: inter ipsos Theologos ordo dignitatis, quem aliàs retulimus, servaretur. Atque his adjectæ sunt aliæ sanctiones in locutorum divisione, quæ à me non scribentur, quandoquidem ab illis plerumque exercitæ non fuere, deficiente reliquarum fundamento, hoc est, obligatione semihoræ præscriptæ.

(r) *Diarium 20. Jul. & fusius Acta arcis Æliæ, eodem die.*

(s) *Literæ jam memoratæ Mutinensis ad Moronum, & Jadrensis 20. Jul. 1562.*

10. Huic obligationi restiterunt Patrum nonnulli, propterea quòd non omnes Theologi digni erant ut æquè audirentur, cùm aliqui ibi adessent, quibus neque conveniens neque conducibilis erat illius spatii definitio. Sed Præsides responderunt: His proinde ac reliquis universè liberum futurum exhibere scripto selectis Patribus, quæ sibi superessent, & visa fuissent digna ut exponerentur. Verumtamen in obicem insuperabilem confestim offensum est. Salmeron, qui inter Theologos Pontificios primus erat, negavit velle se ullâ temporis lege coarctari, dicens, Ubi agebatur de Decretis, Spiritus Sancti nomine conficiendis, non aliam esse adhibendam mensuram in explicanda sententia, nisi quam S. Spiritus afflatus dictasset: satius esse in rebus tanti momenti tacere, quàm mutila loqui. Et quamquam Legati dicerent, (t) spectatâ ipsius singulari conditione non tam strictè cum eo actum iri, ille perstitit in quovis limite

mite repudiando. Quare in primo cœtu solus integrum spatium occupavit, idemque in sublecuto à Torres peractum. Quamobrem ne incurreretur in invidiam nimis notabilis personarum acceptionis, oportuit novam illam restrictionem prorsus auferre. Ex quo Legati aliquam animi acerbitatem in Salmeronem concepere: non quidem propter ipsum, quemadmodum ad Borromæum scripsere; sed propter necessitatem, in quam ab illius exemplo conjecti erant, suæ dignitati aliquid detrahendi, officiendique celeritati processus, sublatâ jussione, & ne inchoatâ quidem executione.

(t) *Literæ Legatorum ad Borromæum, & Jadrensis ad Cornelium, 29. Julii 1562.*

11. Suavis hujus facti telam non præterit absque suarum fimbriarum additamento. Dicit, duos hosce Jesuitas magnâ petulantiâ jussa fuisse transgressos, cùm objiceret Salmeron, Sibi, quippe Theologo Pontificio, tempus præscribendum non esse; eumdem tamen, per integrum temporis spatium locutum, nonnisi communia quædam & memoratu non digna protulisse. Quatuor Suavis dicta hic falsitatis revincuntur ab authenticis monumentis, à me productis. Non duo, sed unus erat Jesuita: non legem petulanter transgressi sunt, sed facultatem à Legatis obtinuerunt: Salmeron illi præscripto non repugnavit tamquam Theologus Pontificius; sed declaravit, se tacere malle, quàm in argumento tanti ponderis non promere quidquid sibi conscientia dictasset: & tantum abest quòd communia attulerit, ut non modò ejus sermo magnis laudibus commendatus appareat in quadam Archiepiscopi Jadrensis epistola (tametsi alioquin ejusdem prolixitatem improbet) sed, sicuti narrat Paleottus, ab ipso tunc celebris quæstio excitata sit, Num Christus seipsum pro nobis in cœna immolaverit; & ea quæstio etiam, pro eo quod ipse Suavis affirmat, Theologos ac Patres diuturna disputatione detinuit. Quicumque doctissimi illius scriptoris voluminaSuperEvangeliis legerit, non poterit non mirari Suavem, qui ex maledicendi libidine nihil veretur se ignorantem prodere, ausus carpere quasi communia quædamelocutum ejusmodi virum, qui præcelso illi conventui promeritus est interesse tamquam primus Pontificis Theologus. Verius objectare illi potuerat, Romæ minimè placuisse oppugnatam ab eo præscriptam temporis limitationem, cum (u) optavisset Pontifex, ut primus ex suis Theologis exemplo aliis præluceret, ideoque Legatis injunxit, ut Salmeronem ea dere in posterum commonerent: sed ipsi, antequam hæc acciperent mandata; difficultate persistendi inter eos fines agnitâ, rem significarunt Pontifici, à quo ipsorum arbitrio commissa est.

(u) *Duæ literæ Borromæi ad Legatos, 29. Julii & 6. Augusti 1562.*

12. Decretum pariter in cœtu 20. diei fuit, ut Patres aliqui deligerentur, qui doctrinæ decreta digererent, & alii qui colligerent abusus corrigendos, ad Sacrificium spectantes. Uterque delectus Legatis à Patribus remissus: illi verò spectatissimos ex variis nationibus Theologus ad alterum opus selegerunt, nec minus excellentes doctrina ac prudentia ad alterum conficiendum, qui minores Theologos consulerent. Fuit qui proposuit, ut adhiberentur Canones sub Julio parati: (x) sed objectum est, in rebus nondum definitis haud oportere à Synodo centum octoginta Patrum conscientiam suam reponi in eo quod sexaginta Patribus vilum fuerat. Prærogativa tum numeri tum ætatis satis est, ut ipsa prærogativis reliquis præferatur, tum ob causam magis acceptam, tum ob victoriam minus oppugnatam: ex minori siquidem excellentiæ titulo ea præfertur, quam prærogativa quæ in virtutis meritique præstantia sita est.

(x) *Extat in epist. citata Mutinensis ad Moronum.*

CAPUT XIV

Lansaci studia apud Regem, ut Præsules ac Theologos mitteret. Literæ Reginæ, quibus à se mitti scribit; ac moram petit, sed cum repulsa. Profectio Fabri in Galliam, ejusque ad Reginam literæ. Earum examen. Cæsaris ardentissima postulata pro Calicis concessione.

1. Dum hæc in Concilio agebantur, post habitam Sessionem Lansacus Orator Regem edocuit (a) de iis omnibus quæ gesta fuerant. Se purgavit, quòd vehementiùs non institisset, ut nova celebratio declararetur, cùm sibi in comperto esset, ubi ad extremos conatus ipse deveniisset, suo discessu, nisi rem impetraret, denuntiatio, vice novi Concilii nullam planè Concilium habitum iri: Italos numquam consensuros, numquam Hispanos, sed potiùs Synodum dissoluturos: & Germanis ipsis satis esse, si neutra pars decerneretur. Hispaniæ Regem jussisse à postulato Continuationis desisti; sed mirum non esse, illum non curare ut obtineret verbo quod re obtinuerat, cùm jam Synodus progressa esset ad sancienda dogmata, quæ sedente Julio supererant. Consultum à se fuisse, ne quid inferretur detrimenti Galliæ consuetudini in Gallicis negotio: elaborari articulos Sacrificii, quos ad ipsum Regem mittebat: is, si quam in iis aliisve peculiarem rationem haberet, tempestivè significaret: potissimum verò, ne amplius moraretur missionem illuc Præsulum ac Theologorum qui partes ipsius sustinerent. Statutum fuisse, ut de quovis articulo tres Theologi à singulis Principibus missi loquerentur, à singulis Principum Oratoribus selecti: eâ se facultate uti non posse, cum ibi suæ nationis Theologi non adessent. Amplificabat etiam, quantum tribueretur in Concilio menti Pontificis, præsertim ab Italicis Episcopis: Hispanos anteà præfervidos, posteà tepefactos & hebetatos, Cæsarem, qui postulatorum emendationumque volumen miserat, rejecisse posteà in Legatos, ut pro ipsorum arbitratu partem aliquam Synodo subinde proponerent. Quare nisi Gallicorum Præsulum cohors accederet, vires Gallicæ nimis enerves ibi jacere, parumque sperandum esse de articulis à Rege traditis in Oratorum mandatis.

(a) *Literæ Lansaci ad Regem 19. 23. & 24. Julii 1562.*

2. Aliquot post dies Reginæ (b) literæ ad Lansacum delatæ sunt, quæ dies 23. Julii signatæ fuerant. In his significabat, ante Septembris exitum adfuturos Tridenti quadraginta Gallos, partim Episcopos, partim Abbates, quos Lotharingus Cardinalis adducturus esset; atque idcircò Sessionem usque ab illorum adventum protrahendam curaret. In hujusmodi quoque sententiam pari-

ter ad Mantuanum scripsit. Expositit itaque Lansacus Legatis, & coram & scripto (c) ipsis tradito, Cupere Christianissimum Regem, ut illius Synodi definitiones ab Ecclesiæ Romanæ adversariis reciperentur, quoniam aliis opus his non erat. Ad id plurimum profuturum, si unà cum eo venerando conventu reliquarum Christianarum nationum, Galliæ quoque Præsules in illas definitiones concurrerent: hos eosque præpeditos necessariis nexibus, quos ipsi Legati comprobarant: illic Regis mandato ad exitum Septembris ut tardissimè adfuturos. Ea propter à se peti, ut ad id usque temporis Sessio prorogaretur; atque ita eventurum, ut Protestantibus, quorum causâ potissimum Synodus coacta fuerat, minor esset obtentus festinationis accusandæ. Et ne videretur Christianissimus Rex (qui primus apud Pontificem, apud Cæsarem, & apud Catholicum Regem eam convocandam curaverat) velle tunc, ut ea per otium dissolveretur, proponi ab ipsa, interim posse stabiliri aut leges disciplinæ, aut articulos adhuc pendentes de usu Calicis, qui postulabatur à Cæsare.

(b) *Epistola Lansaci ad Reginam 14. Aug. 1562. & Fabri ad eamdem Lansburgo in Sabaudia, 22. Aug. 1562.*

(c) *Latinè impresso cum responso in memorato libro literarum Gallicarum.*

3. Hæc epistola molestiam Legatis incussit: nam ex altera parte moras trahere ipsis non licebat ob acceptas Pontificis jussiones, & spectatâ dignitate Concilii, toties hujusmodi promissis delusi, atque incommodis singularum Ecclesiarum, & discrimine, quod semper affert cunctatio ingentibus prævalidisque conventibus. Ex alterâ parte nimis æqua postulatio videbatur, ut brevi temporis spatio exspectaretur cohors tam ampla tam præclaræ nationis, unà cum Cardinali tam sublimi natalibus, doctrina ac prudentia. Moram igitur ad respondendum petiere; (d) non quò de assensu dissensuve deliberaretur, sed quo rationes validissimæ, ac mollissima verba excogitarentur, quibus simul bonus color, & non malus sapor inderetur repulsæ. Paulò post scripto responsum est, (e) quò postulato itidem scripto responderet; præcipuè verò brevitati studuerunt, quippe quæ quantò illa ad persuadendum ineptior, tanto ex circumspectione accommodatior est. Illius sententia hæc fuit. *Episcopos Galliæ antequam Synodus aperiretur, decem circiter menses expectatos fuisse: post ejus inchoationem, quæ Gallorum potissimum causa habita erat, Patres sex menses supersedisse rebus gravioribus agitandis. In præsentia jam inceptum de illis agi; nec utique decorum esse ob quamcumque conditionem pedem referre, cum videretur id fieri non posse sine Concilii ignominia, & sine multis gravibusque incommodis tot Præsulum, qui jam convenerant. Sessionis prorogationem, quæ præcipuè petebatur, Legatorum potestati absque Patribus non subjacere; adeoque extra Legatorum facultatem esse ipsius promissionem.*

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 10. Aug. 1562.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 14. Aug. 1562.*

4. Non propterea despondit animum Lansacus, sed ad Reginam scripsit, (f) ab ea se petere, uti certiorem ipsum redderet, essentne revera illi Præsules & Lotharingus adventuri, & jam iter arripuissent: nam si res ita se haberet, etiamsi Legati postulatum exclusissent, sibi tamen impetrationem se polliceri; si non aliter, saltem obnuntiando, nisi Galli Præsules expectarentur, illius Synodi Acta se pro non legitimis habiturum. Verùm quoniam existimabatur, in ampla illa Aula (ubi negotia vel maxima decrescunt, perinde ac ingentia flumina in mari) ad convertendos animos ad ea, quæ valdè procul aderant, adeoque parum efficacia ad permovendum, satis non esse debilem in paginis impressionem, statuerunt collegæ, (g) ut Faber tertius Orator in Galliam pergeret, ac Reginæ palam faceret & rei gravitatem & festinationis necessitatem. Sed per viam contigit Fabro, ut à domesticis negotiis ad suam patriam vocaretur, de quo collegas monuit; simulque per familiarem hominem ipsorum literas ad Reginam misit, ac per eumdem significanda curavit, quæ ipse habebat in animo coram proferre. Quam sinistra de Fabri religione fama esset, alibi palam fecimus, & quam animi affectionem haberet in Ecclesiasticorum rituum conservationem, & in Concilii dignitatem, ipse jam ostenderat in acerba oratione ab ipso habita in conventu, alia ab illa cujus exemplar anteà communicarat, per asperam Patrum indignationem: quare memorata hujusmodi hominis epistola conflata fuit sententiis, quæ gemmarum speciem Suavianis oculis præ se ferunt: quemadmodum placet mihi ejus summam fideliter referre, ita ne graventur alii mecum illam sincerè perpendere.

(f) *Memorata epist. die 14.*

(g) *In memoratis literis Lansaci & Fabri ad Reginam.*

5. Initium ducebat ex querimonia, quod sperari non posset in Synodo fructus optatus concordandi sententias oppositas, & pacificandi dissidia Religionis, cùm adessent ibi quidem complures præcellentes viri, & Itali & Hispani; sed major numerus nec eam quæ satis esset virtutem, nec eam voluntatem haberet. In hæc priora illius imaginis lineamenta parumper figamus obturum. Quod spectat *ad eam quæ satis esset virtutem*, scire ipsum oportebat, in ingenti quadam communitate fieri non posse, ut major numerus ex iis constet qui præcellunt. Satis est, agnitos à Fabro fuisse in Synodo multos viros præcellentes. Etenim in quovis collegio his tandem viris reliqui rem permittunt. Quod spectat *ad voluntatem*, observetur, an in quibusdam articulis, quos Faber optabat, tum quo allicerentur Protestantes, nonnullis ad eos conciliandos indultis, tum ad permutandos ritus ac regimen Ecclesiasticum, variarent inter Patres sententiæ, an omnino de repulsa convenirent. Ubi pauci, & ii quos ipse præcellentes appellat, ad id parati fuissent, existimare potuisset, potiorem cognitionem, melioremque voluntatem in minori numero inesse; sed cùm omnes probarentur concordes, oportebat eas aut bonas aut pravas æquè in omnibus judicare.

6. Querebatur posteà, à Legatis sibi dumtaxat facultatem proponendi fuisse retentam. Verum id est, ob rationes suprà adductas: hoc non obstitit, quò minùs Orator quilibet, & quilibet Episcopus exponeret Synodo semper quod ipsi placuisset. Id in comperto fuit non solùm ex articulo de mansione, non solùm ex libello Cæsareo; (qui, tametsi argumenta Præsidibus molestissima contineret, ideò propositus non est, quòd initio Cæsaris Oratores ad rem protrahendam flexi sunt, postea vero Ferdinandus ipse, ad omittendam) sed ex opere ipsorum Gallorum, qui & ad primum ingressum

ingressum tam gravia, Legatisque displicentia in medium attulerant, & posteà alia produxerunt, quandocumque collibitum ipsis fuit, quemadmodum in processu narrabimus. Atque idcircò Lansacus, legationis Princeps, in memorata epistola ad Regem ante mensem scripta non excusavit retardatam à se propositionem articulorum, qui sibi commissi fuerant, ob ejusmodi impedimentum; sed quia rerum conditiones haud sibi visæ fuerant idoneæ ad expeditum successum.

7. Neque pariter conquestus est Lansacus de eo quod per acres querimonias addebat epistolæ suæ Faber; nimirum, quod minimè permitteretur Oratoribus collegium universum alloqui, præter primum accessum, sed aliis vicibus solum Legatos: quod posteà miro artificio Suavis amplificat, arguens inde extremam in Concilio servitutem, quando ne aures quidem liberas obtineret. Profecto Suavem non latebat, id esse moris etiam apud Respublicas maximè liberas, ubi Oratores legationis negotia in magno supremoque Consilio nequaquam exponunt; sed audiuntur à selectis Senatoribus, qui dein aut per se ipsos respondent, aut referunt ad maximum conventum pro opportunitate res propositas. Quin hoc etiam adest discrimen, quòd nec apud hujusmodi Respublicas licet Oratoribus Senatores alloqui privatim, nec ullus est Senator, qui Oratorum partes agat in Consiliis: at verò in Synodo licebat Oratoribus pro suo arbitratu agere cum quovis Episcoporum, licebat uni eidemque Oratorem & Episcopum esse, quales reipsa erant Cæsariani, ac postmodum alii quoque fuere, & cuilibet Oratorum aderant in conventu Præsules ipsius Principi addicti, paratique ad cuncta ejusdem postulata exponenda. Et sanè hujusmodi consuetudo, ut Oratores ad Respublicas missi cum paucis agant, non cum pluribus, non modò communis est, sed necessaria. Pleraque negotia, & ea quæ majoris momenti sunt, proponi non possunt, eisque responsa reddi liberè; coram multitudine; ac proinde admissio ad colloquium eâ privatâ ratione, non est coarctatio libertatis ipsi conventui, sed libertatis dilatatio ipsis Oratoribus. Ceterùm non experimento constiterat, quandocumque voluerant vel acerbissima quæque proponere, solemnem illis audientiam factam, sicuti Cæsareis Bononiæ Pauli Tertii ætate, & Gallis Tridenti Julio Pontifice?

8. Tum affirmabat, unicum præsidium esse posse, Lotharingi Cardinalis, Gallorumque Præsulum adventum. Bene habet. Sed ii, quippe majori studio doctrinaque Religionis præditi quàm Faber, longè alii fuere quàm ille eos sibi pingebat. Res collatione patefiat. Dicebat ipse, ab illis articulis jam paratis de Sacrificio, aditum Protestantibus perpetuo occlusum iri; at vero si quid mutaretur, ac leniretur, sibi polliceri, facilè eventurum, ut simul quod præcipuum est nostræ Religionis conservaretur, simul ad frugem illi reducerentur. Num fortè hujusmodi umquam pigmenta proposuerunt Lotharingus & Episcopi Galliæ? Ac nimis quidem crassè errabat ille & in facto & in jure. In facto; quoniam planè constitit, ex tot colloquiis habitis à Cæsarianis, & in libris utrimque vulgatis, dissidia inter Catholicos & Protestantes non in quibusdam pusillis versari, sed in Fidei cardinibus: in jure, quia in Fide nihil est pusillum; punctum quodlibet æquè ac sphæra ingens est: & qui aberrat in puncto, aberrat in toto.

9. Quod si hoc non succederet (pergebat ille) saltem emendationem disciplinæ urgente Lotharingo benè processuram. Etenim Hispani recto erant animo, sed capite carebant, hærebantque attoniti ad recentem Regis castigationem: & initio dixerat, non solum obtineri non potuisse ab Oratoribus, ut Synodus id concederet quod sacræ Scripturæ, & primævæ Ecclesiæ consonabat, sed ne id quidem, quod Decreta Canonesque Pontificum complectebantur.

Si Fabri ita scribentis sententia erat, præsentes Ecclesiæ ritus Divinis Literis adversari, fuisset planè locutus tamquam hugonotus. Sin autem dolebat, cunctas res Ecclesiasticas redigi non posse ad usus ætatis Apostolicæ, neque pariter ad ea omnia quæ variis temporibus statuêre Pontifices; mirum admodum est, quòd tam egregius Jurisperitus admirationem præse tuleritl, cùm documentum notissimum sit, leges & consuetudines humanas, tametsi legitimas & sacrosanctas pro aliqua tempestate, rectè pro alia variari: & ubi etiam id ex parte contigisset hominum vitio, nonne illi compertum erat, quàm difficiles ac periculosæ sint ingentes vel in melius mutationes, adeoque id quod consuetum est, si tolerabile sit, cuicumque novitatis commodo præferendum esse? Quæ respublica, quod Regnum, quæ Natio vellet posse etve in præsentia remigrare cunctis in rebus ad eos mores, easque leges, quibus cùm primò condita sunt, utebantur? Oportebat ut ipse animadverteret, an id suis in provinciis effici potuisset. Sunt hæc reverà inaurata vocabula aut seducentium aut seductorum, & sub ostentatione medicinæ evadunt toxica publicæ tranquillitati.

10. Magis quàm Orarores Gallici cœperunt Cæsarei acquiescere Legatis ac Pontifici. Tridentum Româ redierat Arrivabenus, (h) eò missus à Mantuano, ipsum, sicuti narravimus, excusaturus: & retulerat inter cetera, cupere Pontificem, ut Synodus Cæsari gratificaretur, Calice illius provinciis concesso, quod iteratis literis Borromæi Cardinalis (i) confirmatum est. Rescripserunt Legati, in eadem se quoque esse sententia; sed aliquid ambigere de successu in Concilio. Facilorem ab ipsis etiam existimari viam, quam Pontifex etiam probarat, ubi Patrum contentio prænosceretur, id esse, ut ibi generatim decerneretur, posse in eo leges relaxari, ubi certæ quædam conditiones simul coirent: judicium verò, an hujusmodi conditiones in hoc alterove casu adessent, in prudentia Pontificis reponi, qui, utpote in altiori loco constitutus, res meliùs discerneret; &, utpote præditus auctoritate perpetuâ, & quæ etiam post Synodum perduraret, plus potestatis obtinebat, cujus vi præscriptæ conditiones retinerentur. Adjecerunt Legati, se quoque aliquid conaturos fuisse, ut Synodus illud per seipsam indulgeret; sed ab eo conatu abstinuisse, quod ignorarent, qualis inde futurus esset aut effectus aut interpretatio tum ibi tum alibi.

(h) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 4. Aug. 1562.*

(i) *Ad Legatos in communi, & ad Mantuanum nominatim.*

11. Biduo post hæc responsa à Legatis ad Pontificem scripta, ipsos adiit Quinque Ecclesiarum Antistes, (k) scisciturus, quid à Pontifice super eo negotio accepissent. Ajebat ille, Stimulari se singulis literis à Cæsare: ab eodem scribi, vix ampliùs contineri posse populos suos, aliosque Sedis Apostolicæ studiosissimos, quin in absurdum aliquod prolaberentur. Supra modum eos tristitiâ affectos, quòd postrema Sessio, à qua exoptatam

tam conceſſionem ſperabant, hujuſce fructus ſterilis evaſiſſet; id verò ita fuiſſe interpretatos, ut ipſa dilatio penè deſperationem pareret. A Bavariæ Duce in poſtremis Comitiis ſubſidia contra Turcam ægerrimè obtenta fuiſſe, & ſolùm pollicendo & ſua & parentis ſui validiſſima poſtulata ad id ipſis à Synodo impetrandum. Ubi primùm illic innotuit Pii IV. creatio, inæſtimabilem fuiſſe lætitiam, propterea quòd confiderant, ſe hujusmodi in dulgentiam conſecuturos á novo Pontifice, ut qui ſuis oculis & aviditatem & neceſſitatem in illis provinciis inſpexerat. Legati propitiam voluntatem Pontificis illi teſtati ſunt: de qua dixit Epiſcopus ſe pariter certiorem redditum ab Oratore Cæſareo, qui Romæ degebat. Poſteà demonſtrarunt incertam eventus aleam ob propenſionum ſenſorumque varietatem. Quare ipſi propoſuerunt eamdem agendi rationem, quam ut idoneam Pontifici perſuaſerant: ſed non item perſuaſere Oratori, opponenti, populos hinc deducturos fuiſſe, Concilium libertate non frui, nec ab eo facultatem obtineri ad beneficium impertiendum: quin quanda Pontifex rem Synodo commiſerat, ſi hæc rurſus illam in Pontifice reponeret, artem & verſutiam ſuſpicaturos in iis, quibus ut plenè fiderent, Religionis utilitas poſtulabat. Quare alia ratio excogitata eſt, ut petitio ejusmodi conditionibus conveſtita Synodo proponeretur, quæ illius aſſenſum faciliorem redderent; nimirum inter ceteras, ut illi populi obligarentur ad credenda, obſervanda ac propugnanda quæcumque Synodus decreviſſet. Siquidem Patres, conſpicati tam amplum emolumentum Eccleſiæ ac decus Concilio inde redundaturum, ſimulque animadvertentes, in unum ibi coaleſcere auctoritatem, gratificationemque tum præſentis Cæſaris, tum futuri, ad rem indulgendam ſeſe flexiſſent. Atque hujusmodi rationi ſatis Draſcovizius libentiſſimo animo acquievit, actis abundè gratiis, exhibitisque promiſſis.

(k) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. Aug. 1562.*

12. Rediit (*l*) haud ita multò pòſt is Archiepiſcopus Pragâ, quò ad Maximilianum cororandum ſe contulerat, ſicuti dictum eſt, iteravitque Ferdinandi poſtulata ad Calicem impetrandum, teſtatus in reliquum tum literas tum opera Legatorum Cæſari fuiſſe pergrata.

(l) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 13. Aug. 1562.*

Hujusmodi erant ſenſa, effectus, & vota Pontificis, reliquorum Principum & Oratorum, dum minores majoresque Theologi operam navabant ſtabiliendis Decretis in quæſtionibus de Sacrificio, quorum per eos planè dies, in quos incidit reditus Pragenſis Archiepiſcopi, digeſſerunt pro communiori ſententia Canones & doctrinam. Sed eorum amplitudo, quæ dicta & agitata ſunt, quæque contigerunt in peculiaribus ac generalibus cœtibus, antequam Seſſionis fructus matureſceret, adigit me, ut aliquid quietis præbeam Lectoribus, measque narrationes redordiar; cùm ſæpè ipſe rerum ordo ac diſtinctio varietatis, voluptate non minùs quàm ceſſatio, mentem recreet: menti ſiquidem ut quæ cibo ſuo ſaturari nequit, ſicut accidit corpori, numquam cibi ſatietas, ſed ejusdem iterata frequentia nauſeam affert.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI
LIBER DECIMUS OCTAVUS.

ARGUMENTUM

CONSILIA minorum Theologorum, ac poſteà Patrum, de Sacrificii articulis; & quæſtio ibi excitata, An Chriſtus ſeipſum in Cœna immolaverit. Non modica ſententiarum rationumque varietas de Calicis conceſſione, propoſitâ cœtui Caſare poſtulante. Controverſia, Num Apoſtoli Sacerdotii Ordinem in Cœna ſuſceperint. Parata ad mores reformandos Decreta; ſed cum querimonia complurium ob illorum lenitatem. Abuſus in Miſſæ ſacrificio correcti. Suſpiciones ob Gallorum Præſulum adventum proximum. Cunctatio poſtulata ab Oratoribus Galliæ ac Cæſareis, Tridenti ac Romæ, ſed non impetrata. Nova Decreti forma de uſu Calicis, in cœtu minimè probata, ac tandem res in Pontificem rejecta. Oratorum conventus à Cæſarianis conctus. Diverſæ inter eos ſententiæ: quædam à variis Oratoribus ſimul Legatis ſignificata. Seſſio ſexta, ſeu vigeſima ſecunda. Sententiarum varietas. Exhibita à Syro Patriarcha obedientia, & in ea actione Luſitani Oratoris conteſtatio. Quæ Suavis oponit tum interdicto Miſſæ celebrandæ ſermone vulgari, tum auctoritati Epiſcopis conceſſæ ad commutandas in operibus piis extremas voluntates, tum poteſtati Pontificis in legibus relaxandis, expenſa. Legatorum epiſtola ad Pontificem de neceſſitate gravis emendationis, ejusque mandata. Articuli de Ordinis Sacramento minoribus Theologis propoſiti, & forma ipſis præſcripta. Quæſtio excitata, Num, & quo pacto Epiſcopi ſint inſtituti Presbyteris ſuperiores, jure Divino. Studia Legatorum ad eam ſopiendam, ne quæſtio de Manſione rurſus excitaretur; ſed fruſtrà. Tria ab ipſis Pontifici propoſita ad rem componendum; & quodnam illi probatum. Nova contentio de loco inter Oratorem Helveticum & Bavaricum ad tempus ſedata. Polonus Orator exceptus. Altempſii Legati profectio. Conſilium Pontificis de Legatis addendis, ſed omiſſum. Grave certamen ſuper nova quæſtione, quam diximus, Manſionis data à Rege Catholico Hiſpanis Præſulibus tradita, Sedi Apoſtolicæ propitia: & à Cæſare ſcripta ſuis Oratoribus ad morum correctionem, & conjunctionem, cum Gallis. Seſſio bis poſtulantibus dies quindecim prorogata; idque prius probatum, dein improbatum Pontifici, & qua de cauſa: ſed ſerò. Lotharingi Cardinalis adventus.

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

Theologorum conventus de Miſſæ ſacrificio Variæ Patrum ſententiæ de præmittenda explicatione doctrinæ. Quæſtio ſuſcitata, An Chriſtus in Cœna ſeipſum pro nobis immolaverit.

1. VIGESIMOPRIMO Julii minorum Theologorum cœtus inchoati, in quibus nec judices nec corona locutoribus defuere. Etenim (*a*) inter alios cœtus, in eo primo, in quo ſolus Salmeron verba fecit, auditores adfuere, omnes Legati, Madruccius Cardinalis, Oratores Cæſarei, Gallici ac Veneti, centum quinquaginta ſeptem ex Patribus, centum circiter minores Theologi, & præter hos duo ferè capitum millia. Reliqui deinceps habiti ſunt: omnesque convenere in agnoſcenda Miſſa tamquam vero novi Teſtamenti ſacrificio. Sed dum in hanc narrationem Suavis ingreditur, in ipſo limine labitur, affirmans, in conventu vigeſimâ quartâ Julii habito Georgium Ataidam Luſitani Regis Theologum dixiſſe, Unicum illius dogmatis fundamentum in concordi Patrum traditione inniti, & ab eodem fuiſſe negatam vim probationibus, quæ deducebantur ex facto Melchiſedech, ex celebri Malachiæ teſtimonio, & ex verbis Chriſti ad Apoſtolos in Cœna: Proteſtantium argumenta efficaciter ab eo pruducta; ſed enerviter rejecta, adeoque in ſiniſtram ſuſpicionem illum incidiſſe: eâ tamen purgatum fuiſſe ab iis, quæ illius collegæ ac cives attulerant; ſed paulò poſt inde receſſiſſe, ac proinde non extare ejus nomen in catalogis poſt Concilium impreſſis.

(a) *Diarium, 21. Julii 1562.*

2. In primis Georgius Ataida, Comitis Caſtaneræ filius, nec eo die, nec umquam de argumentis illius Seſſionis ſermonem habuit, ut liquet ex Diariis & Actis. Deinde non modò è Concilio tunc non receſſit, quòd in ea diſputatione minùs aptè ſe geſſerit; ſed commorabatur, ibi commoratum fuiſſe quinque poſteà menſes, cùm Borromæus per epiſtolam ſuam, petente Oratore Luſitano, Romæ ſcriptam Legatos (*b*) rogat, ut illi & honorem exhibeant & favorem; ſimulque optimam de ipſo exiſtimationem præ ſe fert. Is etiam poſt Synodum promotus in Luſitania fuit ad nobilem (*c*) Eccleſiam Viſei; habitusque planè fuit in multo majori pretio, quàm illi haberetur, qui ab Oecumenica Synodo receſſiſſet, quòd ibi ob modicam doctrinæ ſanitatem haud placuiſſet.

(b) *Literæ Borromæi ad Legatos, 23. Dec. 1562.*

(c) *Vide Aloyſium Granatam in ſecunda parte Symboli, cap. 7. in particula, cui titulus eſt, De aliis miraculis notabilibus ætatis noſtræ.*

3. Jam verò res longè aliter quàm narrat Suavis contigit in altero Theologo Luſitano Franciſco Forero, Ordine prædicatorum, cujus ſermo habetur in Actis illius diei: (*d*) & ea, quæ illi evenere, narrantur ab Archiepiſcopo Jadrenſi, & Mutinenſi Epiſcopo, qui interfuere: (*e*) nec ille diſceſſit è Synodo, ſed usque ad exitum ibi perſtitit, ejusque nomen recenſetur in Concilio poſteà typis edito Antverpiæ ac Lovanii. Quin abſolutâ Synodo, à Pontifice adhibitus idem fuit unâ cum Archiepiſcopo Lancianenſi; & Mutinenſi Epiſcopo, gravi & honorifico molimini, Tridenti non omnino perfecto, reformandi Miſſalis ac Breviarii, formandique Catechiſmi: fuit etiam à ſecretis Conventui, deſtinato ad indicem abſolvendum: quapropter in procœmio in Operis fronte, illius nomen inſcriptum legitur. (*f*)

(d) *Acta arcis Æliæ*

(e) *In literis ad Cornelium & Moronum Cardinales, 27. Jul. 1562.*

(f) *De ipſius virtute & eruditiſſimis Operibus conſule Xiſtum Senenſem in Bibliotheca ſancta ad ipſius nomen.*

4. Præterea inficiatus ille non eſt, Scripturæ teſtimoniis, quod intendebatur, probari, ſed ratione aliâ communi explicavit tum id quod Chriſto tribuitur ex ſimilitudine Melchiſedech, tum verba à Deo dicta apud Malachiam ad Hebræos: (*g*) *Munus non ſuſcipiam de manu veſtra; ab ortu enim ſolis usque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Inſuper id quòd à Chriſto dictum eſt Apoſtolis in Cœna, voluit Forerus ut vim haberet ad eam conſecutionem trahendam non ex meris literæ conditionibus, ſed ex unanimi Patrum interpretatione; à quibus tamen, ajebat ille, ita intelligitur, ſed non affirmatur, hanc ipſorum intelligentiam eſſe Fidei dogma. Idcircò colligere ſtuduit, Sacerdotum inſtitutionem poteſtatemque ſacrificandi ipſis traditam, traditioni quidem, non autem Scripturæ verbis comprobari; quod longè abeſt ab eo, quòd ſuſè refert Suavis tantâ confidentiâ, perinde ac ſi ſuis ipſe oculis ab auctographo exemplar exſcripſiſſet: ſed proprium eſt mendacii, quamvis à timore plerumque progeniti, ſocium eſſe temeritatis.

(g) *Cap. 1. v. 10. & 11.*

5. Reliqui Luſitani animadversâ moleſtiâ, quam eo die Foreri ſermo in cunctos diffuderat, ſtuduerunt honorem plauſumque nationi ſuæ recuperare, confirmantes communem locorum Scripturæ, quæ fuerant adducta, interpretationem, & reſponſa à Forero prolata rejicientes; non tamen per modum damnantium, ſed explicantium ipſius dicta: præcipuè verò triduo poſt egregiam diſſertationem habuit Melchior Cornelius, (*h*) Theologus à Sebaſtiano Rege miſſus, ubi notavit, teſtimonium Malachiæ ita intelligi à ſecundo Concilio Nicæno, Actione quartâ: obſervavit, à Chriſto, cùm eſſet Sacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedech, panem & vinum immolari debuiſſe; cumque idem Apoſtolis dixiſſet, *Hoc facite*, ipſis proinde illum impoſuiſſe, ut panem ac vinum immolarent: ſuaque dicta non modicâ eruditione ac doctrinâ confirmavit.

(h) *Præter Acta, fusè eſt in Diario, 27. Julii 1562.*

6. Convenerant de cunctis articulis Theologi: quare à ſelectis Patribus Canones ac Decreta digeſta ſunt, quæ ſexto Auguſti (*i*) cum reliquis Patribus privatim communicata, quò per aliquot dies illa perpenderent; & undecimo die generali confeſſui ſunt propoſita. Duæ hic præcipuæ controverſiæ ſubortæ ſunt.

(i) *Diarium & Acta, 6. & 11.*

Altera, de qua leviùs diſceptatum eſt, An eſſet ante Canones apponenda aliqua doctrinæ declaratio. Partem negantem Caſtanea ſuſtinuit: Id adverſari conſuetudini ſuperiorum omnium Synodorum; imitandam eſſe præcipuè Synodum Apoſtolorum, quibus ſatis fuit dicere: *Viſum eſt Spiritui Sancto, & nobis.* Ita ſapientes judices agere, qui rationes latis ſententiis non apponunt: id aptius eſſe ad conſervandum Concilii auctoritatem, omnemque anſam oppugnatoribus amputan-

tandam. Hujusmodi doctrinam videri inutilem ad permovendos hæreticos, quippe nixam traditionibus, quas illi aspernantur; supervacaneam Catholicis, qui excipiunt usurpantque sine dubitatione cunctos Missæ ritus, ac satis novere, ea omnia antiquitati & auctoritati conformari. Ad hanc sententiam accessere Episcopi Clodiensis & Stabiensis: alter, ut illam roboraret, dixit, Nostræ diuturnissimæ possessioni opus non esse alio fundamento ad eam stabiliendam: alter, Transmissam fuisse Julii III. ætate formam quamdam jam paratam doctrinæ super eo argumento, & ab hæreticis adversum illam multa objecta ac vulgata fuisse, quibus evenire posset, quo minùs tunc satisfieret ut par est, ob brevitatem temporis ac scripturæ, de iis articulis, adeoque subiri discrimen minuendæ potiùs quàm augendæ firmitudinis definitionibus. Idem pariter opinabatur Episcopus Quinque Ecclesiarum, admonens, satius esse modum imponere tot libellis, sæpè inter se repugnantibus, de hujusmodi argumento jam editis, qui in Ecclesiæ agro evadebant potiùs aut contentionum zizania, aut superfluitatis palea, quàm flosculi formositatis.

7. Ex altera parte Callinus (*k*) Archiepiscopus Jadrensis, Ruberius & Blancus, alter Senogalliensis, alter Auriensis Antistes, Joan. Baptista Osius Reatinus, & Alexand. Sfortia Parmensis, qui postea inter Purpuratos eluxit, & de quo inter primas Pauli IV. turbas locuti sumus, brevem aliquam explicationem voluissent, quæ ad merè declarandos Canones, non ad eos comprobandos, nec ad hæreticos convincendos vim obtineret: rem ampliùs integram non esse; jam innotescere, admotam aliàs à Concilio manum fuisse huic doctrinæ operi: ea tunc si retraheretur, visum iri reprehensionibus adversariorum cedere, simulque aut opus ipsum perfici non posse, aut opifices satis non esse: utrumque indecorum Ecclesiæ. Servandam tamen brevitatem sobrietatemque, laudatam ex iis quæ primæ sententiæ fautores attulerant.

(k) *Acta, ac literæ Jadrensis, 10. Augusti 1562.*

8. Sed tertia opinio vicit: Ponendam esse in fronte Sessionis doctrinam pro thematis dignitate, quâ doctrinâ confirmatæ viderentur definitiones, & ea quæ opponuntur, abjecta. Ita censuit Paulus Jovius Nucerienſis Episcopus; & pro hac parte pugnarunt acriter Stella, Fuscararius: Bovius, & Prosper Rebiba Episcopus Trojanus: Prætermitti non posse omnem explicationem doctrinæ ob rationes adductas à propugnatoribus secundæ sententiæ: nec pariter brevem esse adhibendum sermonem, ne adversariorum argumenta insolubilia viderentur. Si Concilium eum morem tenuerat in superioribus argumentis, longè id impensius agendum tunc in eo argumento, non expenso ab anteactis Conciliis, amplo ac difficili, & à variis sectis oppugnato. Adjecit Franciscus de Gado, Antistes Lucensis in Hispania, Deberi fidelibus non modò definitiones eorum quæ essent credenda, sed non minùs Pastoribus & Concionatoribus deberi doctrinam eorum, quæ ab ipsis tradenda sunt populis ad dogmatum explicationem & confirmationem: nec eam expositionem doctrinæ melius alibi ab Ecclesia præstari posse, quàm in Oecumenica Synodo, ubi sapientiæ flos convenit, ubi quæ singuli noverint cunctis communicantur, & ubi veritatis Spiritus præsens est.

9. Castaneæ argumentis respondebant Petrus Camajanus Fæsularum Episcopus, & Didacus Covarruvias Civitatensis: Non solius judicis partes agere Synodum, sed simul magistri ac parentis, & oportere, ut doctrinâ magis quàm gladio hæresim ipsa profligaret. Id Fuscararius corroborabat ex eo quod communiter scholastici tradunt in proœmio Magistri Sententiarum: Fidei quoque dogmata exornanda esse atque illustranda rationibus, non quasi nostræ Fidei fundamentis, sed tamquam munitionibus adversus objecta non credentium. Ajebat Stella: Non ex eo quod hæretici traditiones rejicerent, deserendum esse à Concilio usum hujusmodi prævalidarum probationum; stultum esse litigatorem, qui in sua intentione stabilienda tacet id quod potissimum convincit, eò quòd adversarius illius despectum præ se ferat. Idem comprobabat Gadus: Quoniam reverà nequeunt etiam hæretici hujusmodi probationes respuere, ubi rejectâ ipsarum efficacitate non habent unde reliquas, quibus ipsi utuntur, tamquam veteres agnoscant: undenam ipsis innotescere, nisi ex Traditione, Evangelium ab ipsis acceptum, illud idem esse quod à sacris Auctoribus dictatum est, & ab Apostolis promulgatum? Denique ad Synodorum superiorum consuetudinem respondebat Julius Magnanus, ex Minorum Ordine Episcopus Calvensis: Præter recentissimum ac validissimum exemplum ipsius Tridentini Concilii in præteritis Sessionibus, etiam in Ephesino Canones obscuriores adjectâ doctrinæ luce fuisse à Cyrillo declaratos. Verum tamen ii omnes cupierunt, ut exemplar propositum, quod ne suis quidem auctoribus satis probabatur, reconcinnaretur; (*l*) utque, quando complures eruditi libri de hujusmodi argumento conscripti fuerant, opus Concilii esset, ut ita loquamur, coronis quædam, quâ perficeretur ædificium.

(l) *Literæ commemoratæ Archiepiscopi Jadrensis, & Acta Paleotti.*

10. Dum hac de re disputabatur, excitata fuit secunda & major quæstio, An Christus seipsum Patri obtulerit sacrificium in Cœna, an solùm in Cruce. Ea de re nihil in paratis Decretis habebatur; propterea quòd illis formandis præerat Seripandus, cui numquam visum est (*m*) operæ pretium esse, hujusmodi definitionem assumere; sed videbatur in doctrina Julio sedente digesta positum id fuisse. Et Salmeron, cui Sotus in eo adversatus est, cùm sententiam de articulis proferret, rem fusè affirmando agitarat, suasque rationes posteà Patribus scripto exhibuerat: & nonnulli rebantur, non posse rectè fundari articulum, nimirum, Eucharistiam esse *propitiatorium sacrificium*, in eo argumento, quod Christus fuerit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, hoc est, panis ac vini, si relinqueretur ambiguum, an Christus umquam obtulisset *propitiatorium sacrificium* per panem ac vinum. Verùm cùm Decreta Patrum conventui sunt exposita, extemplò variæ super ea controversia sententiæ exortæ sunt; & sicut res in quæstionem vocatæ attentionem animi ad se fortius trahunt quàm manifestæ, quibus ingenium nihil de suo tribuit, nec potest partes maximè delectabiles inventoris agere, complures studium ratiocinationemque ad hoc argumentum converterunt. Nec id mirum accidit; Natura quippe vel maximè propriam hominis in eo posuit affectionem Spei, quæ suum quoddam peculiare bonum in ipsa boni arduitate plurimum amat.

(m) *Epist. Seripandi ad Borrom. 6. Sept. & epistola jam dicta Jadrensis, & altera, 13. Aug. 1562.*

CAPUT II.

Variæ sententiæ, earumque fundamenta, de memorata quæstione, & alia in Decretis expensa & composita.

1. SUper disputatione, de qua diximus, quatuor in classes Patres divisi. In primam abiit Madruccius Cardinalis, & cum eo Petrus Antonius de Caputo Archiepiscopus Hydruntinus, Castanea, & alii complures, affirmantes, Christum pro nobis seipsum in Cœna sacrificasse, idque Scripturæ oraculis, Patrum testimoniis, auctoribusque Græcis ac Latinis confirmantes: & addebat Castanea, id etiam in libello *Interim* Germanici contineri. Joannes Antonius Pantosa Episcopus Literarensis consideravit verbum à Christo ad Apostolos dictum, & in ipsis ad Sacerdotes: expensum quoque ad ipsum à Melchiore Cornelio, *Hoc facite:* quod verbum pro certo ponit rem quamdam omnino consimilem rei præceptæ, anteà peractam, & posteà indicatam, cùm id importetur illo pronomine *hoc*. Jam verò Christus, ajebat illi, præcepit Apostolis, & in ipsis præcepit Sacerdotibus, non solùm ut Eucharistiam acciperent, nec solùm ut consecrarent, quod satis non erat ad illos Sacerdotes constituendos; sed ut offerrent sacrificarentque pro nobis & pro nostris peccatis. Igitur ipse in ea actione, quam nobis imitandam proposuit, obtulit sacrificium propitiatorium. Id confirmavit productâ S. Thomæ doctrinâ, quod in extrema formæ prolatione sit simul à Sacerdotibus & consecratio & oblatio & sacrificium: unde colligebat, idipsum à Christo perfectum fuisse in illis verbis proferendis; aliter haberent illa efficaciam in nobis, quam non habuerant in Christo.

2. Eidem opinioni tam constanter adhæsit Bellaius Parisiensis Antistes, ut diceret, à S. Spiritu Patrum animos fuisse commotos ad illum articulum expendendum, qui erat fundamentum nostræ Religionis, & sacrificii à Christo oblati: è Cœnæ sacrificio initia traxisse sacrificium Crucis; ibi cæptam, hic perfectam immolationem; sed utrumque sacrificium in eundem finem collimasse: eoque prògressus est, ut affirmaret, dubitaturum se fuisse, an ipse hæreticus foret si aliter sentiret. Quandoque humana mens suâ ipsius caligine adeò obnubitur, ut eam pro claritate habeat, assumpto quod dubium est pro certo; ut accidit vallium incolis, quibus non apparet nebula quâ obvolvuntur, satis illi perspecta, qui eminentibus è collibus eò visum dirigit.

3. Gaspar à Casalio Episcopus Leirienſi bis abundè hac de re verba fecit, intentus enodandæ difficultati potissimæ, quæ objectabatur. Ea erat. Per hanc sententiam multum detrahi Crucis sacrificio, perinde quasi ante illud Servator Patri humanæ salutis gratia se immolasset. Et in hanc sententiam locutus est: Christi oblationem fuisse unicam respectu rei oblatæ, sed modos offerendi fuisse multos ac varios. Etenim quemadmodum S. Thomas docet, (*a*) Redemptoris passio, quamvis unica, multis processit passibus: unus fuit Judæ proditio, alius venditio, alius ipsius in Cœna ministerium, atque ita diversa cruciamenta usque ad mortem, per quam completa est: igitur Cœnam fuisse partem quamdam Christi cruciatuum Porrò sicuti antegressis promeritis dempta non est, quin potiùs aucta efficacitas per meritum Crucis; ita potuisse Christum Patri se offerre in Cœna, & sacrificium in Cruce perficere, eâ ratione quâ ipse suis reliquis operibus merendo vixit, & in Cruce merendo mortuus est.

(a) *Part. q. 83. art 5. ad 3.*

Jacobus Gibertus de Noguera Episcopus Aliphanus dicebat, Satis esse ad hanc definitionem fundandam multorum Patrum auctoritatem, quandoquidem Synodus Ephesina ipsorum testimoniis, tametsi eâ tempestate recentium, duas in Christo naturas comprobarat.

4. Pro eadem sententia disputarunt Petrus à Monte Episcopus Lucrensis, Carolus Bovius Austunensis, Marcus Laureus Dominicanus Campanensis, Franciscus Zamora, & Didacus Lainius alter Minorum Observantium, alter Societatis JESU supremus Moderator.

5. De hoc postremo, quem Ordinis mei Fundator socium habuit, primumque in eo regendo successorem, quædam quasi filii pietas me cogit, ut hic parumper subsistam, ad famam tam venerandi capitis à mendacibus Suavis maculis detergendam. Advenerat antea (*b*) Lainius è Gallia, quò perrexerat cum Estensi Legato, sicuti dictum est, cui multò priùs injunxerat Pontifex, (*c*) ut illum Tridentum mitteret; & ab eo responsum fuerat, id effectum iri. Etenim tametsi Lainius ob eximias animi dotes copiosum Parisiis fructum ederet, quem pariter ubique locorum edidisset, tunc in Gallia manibus magis quàm linguâ opus erat. Varia tamen quæ contigerant ad id usque temporis, ejus missionem Tridentum retardaverant. Et quidem à Pontifice (*d*) demandatum postremò fuerat Legatis, ut ipsum ad dicendum admitterent non solum tanquam supremum Ordinis Præsidem, sed simul tanquam Pontificum Theologum, perinde ac ipse & Salmeron bis aliàs in Synodo fecerant; atque ut humaniter illum haberent, quantum hominis doctrina, probitas & integritas merebantur. At verò Suavis dum de Lainii adventu mentionem facit, narrat illum eò perveniſſe 14. Augusti. Tres ejusdem Societatis conatos fuisse eum reliquis Religiosorum Ordinum summis Rectoribus præferre, postremo loco minimè contentum; & idcircò nequaquam recenseri in catalogis eorum, qui Concilio intervenere. Id planè mendaciorum summarium est. Initium à tenuiore ducamus. Ejus adventus non incidit in 14. Augusti; sed, si loquamur de die quo pervenit Tridentum, is fuit vigesimus tertius Julii, ut vidimus. (*e*) Side ejus ingressu in conventum, vigesimo primo Augusti, secundùm ea quæ referunt Legati in scripto, quod mox proferemus. Pergamus ad solidiora mendacia. Publici Synodi catalogi Lainium connumerant inter Generales Religiosorum Præsides qui interfuere, ut liquet ex Synodo Antverpiæ typis impressa apud Joannem Stelsium anno 1564. hoc est planè post illius finem. Tam longè Lainius abfuit ab ultimo inter summos Moderatores gradu recusando, ut ipse illum petierit. Hoc ipsum alibi audiendum curavi (*f*) ex verbis Paleotti, ubi is suorum Actorum initio recenset ordinem, qui servabatur tum in sedibus distribuendis, tum in dicendis sententiis. Sed quoniam pollicitus ibi sum magis cogentes à me probationes adductum iri, cùm ad oppositam Suavis impugnationem pervenirem, par est ut promissa persolvam. Itaque ajo, Legatos ipsos id fuisse testatos in legitimis tabulis, quibus & illi, & qui Concilio à secretis erat subscripsere

Kalend. Novemb. anno 1562. quas exhibere cuique id cupienti paratus sum.

(b) *Pervenit 23. Jul. ut habetur ex epist. Mutinensis ad Maronum.*

(c) *Literæ Legati Ferrariensis ad Borrom. 11. Martii 1562.*

(d) *Literæ Borrom. ad Legatos, 11. Maji. 1562.*

(e) *Literæ Mutinensis allatæ.*

(f) *Lib. 15. cap. 15.*

6. Ibi dicunt: *Inaudiviſſe ſe cum animi moleſtia vanum & iniquum rumorem, per varias provincias diffuſum, Lainium invitis Patribus ſeſe in conventum intruſiſſe, ſimulque fuiſſe conatum ſummis monaſticorum Ordinum Præſulibus anteire. Utrumque à vero longè abeſſe: ingreſſum illum fuiſſe ad ferendum jure ſuffragium in generali cœtu, nemine obſiſtente, & potiùs optantibus Patribus, & juſſu Pontificis, & pro eo quod ex veteri conſuetudine debebatur ſupremis Religioſorum Ordinum Moderatoribus. Dubitatum fuiſſe de loco, qui à Magiſtro Cæremoniarum ipſi tribuendus eſſet, nimirum, an infra reliquos generales Ordinum Moderatores, cum illius Ordo eſſet omnium noviſſimus; an ſuprà, quia eſſet Ordo Clericorum, qui Monachis præferuntur. Illum dumtaxat cupiiſſe, ut ipſius Ordo tamquam Ordo Clericorum agnoſceretur: ceterùm modeſtiæ, paciſque ſtudio animum præſe tuliſſe extremi ſubſellii cupidum, & reipſa extremum locum petiiſſe. Sed à Legatis, cùm alicujus anteacti Concilii exemplum ipſis non ſuppeteret, quippe quod hic Regularium Clericorum Ordo, qui latiſſimè jam per Chriſtianorum Ethnicorumque provincias cum uberrimo animarum fructu protendebatur, poſt ultimum Lateranenſe ortus fuiſſet, locum illi extra Ordinem ſejunctum à reliquis Religioſis Præſulibus datum fuiſſe, quo ibi poſt illos abſque Clericorum præjudicio ſententiam diceret, quemadmodum dixerat per ſummam quietem ac modeſtiam ex die vigeſimo primo Auguſti, quo die primum ingreſſus fuerat.*

7. Hujuſmodi fuit publicum teſtimonium à Legatis redditum: qui pariter, cum ille pervenit, ad (*g*) Borromæum ſcripſere, ſe cenſuiſſe præcipuum illi locum deberi, eique dandum curaſſe, ſed reſtitiſſe reliquos Præſides Ordinum Regularium. Ad hæc verò reſcriptum primò (*b*) fuit à Borromæo, Romæ expenſum iri quid eſſet agendum, quod ipſis poſteà ſignificaretur; ſed interim quietem partium prudenter ipſi curarent: tum additum eſt, Certò reſciviſſe Pontificem, à Lainio quemcumque gradum, qui ſibi tribueretur, acceptum iri, & inſuper non mediocri voluptate audiviſſe Pontificem, à Legatis deſtinatum Lainio fuiſſe locum ſejunctum, cunctis acquieſcentibus. Profectò Lainii nomen, perinde ac aliorum complurium, gratiam Suavi debet. Etenim ipſius calumniæ ſunt in cauſa, ut à me ſine affectatione ſcribantur, & à meis lectoribus ſine tædio legantur res ab illis cum laude geſtæ; quæ cum per ſe privatæ ſint, ac minutæ, locum in hiſtoriæ theatro non ad pompam, ſed ſolùm ad defenſionem merentur.

(g) *In epiſt. 10. Aug. 1562.*

(h) *Literæ Borromæi, ad Legatos, 20. Aug. & 1. Sept. 1562.*

8. Lainius itaque in quæſtione propoſita hoc pacto differebat: Eam eſſe tantum de facto, adeoque non ex rationibus, ſed ex teſtimoniis dumtaxat ferendum judicium. Cùm igitur (*i*) ſupra quadraginta Patres, tum Latini tum Græci, & tum recentes tum veteres, atque eorum complures Chriſti ætate propinqui, ac proinde hiſtoriam probè callentes, affirment, illum pro nobis ſeipſum in Cœna ſacrificaſſe, ipſorum dictis habendam fidem. Exemplum Melchiſedech, & ſacrificii ab eo oblati, non fuiſſe completum reipſa à Chriſto in Cruce. Igitur, in Cœna, ea verba, *Hoc facite*, intelligi à S. Leone in ſermone ſeptimo de Cœna Domini, & ab aliis Doctoribus, ut illud idem fiat quod fecit Chriſtus: & tamen ſi Chriſtus in Cœna non ſacrificaſſet, Eccleſia dum in Euchariſtia conſecranda ſacrificat, faceret id quod ipſe non fecit. Oſtendis præterea, in ejuſmodi Chriſti ſacrificio vim expiandi fuiſſe; primò, quoniam Evangelii verba, per quæ legimus, affirmati à Chriſto ſuum ſanguinem pro nobis effuſum iri, in Græco Evangelio ſimul ſignificant tempus præſens, & ſonant, *Pro vobis effunditur*; quod verum eſſe non poterat, ſi ea Chriſti oblatio ad expiationem peccatorum pro ſalute hominum non fuiſſet. Secundò, quia ſi reliqui Sacerdotes, ut dicit Paulus ad Hebræos, offerunt pro peccatis, multò magis id fecit Chriſtus in eo ipſo ſacrificio, quod inferioribus Sacerdotibus reliquit; idque ſimiliter confirmavit multorum Patrum teſtimonio, enumeravitque ſimul varia diſcrimina inter Cœnæ & Crucis ſacrificia. Denique perpendit, ab Apoſtolico adſcribi univerſè elationem Chriſti, præmiumque ipſi traditum, obedientiæ merito; adeoque cum Chriſtus obedierit non ſolum in morte, ſed etiam in cunctis ſuis operibus; cumque ejus elatio, præmiumque ipſi traditum fuerit noſtra ſalus, arguit quodcumque Chriſti opus nobis ſalutare fuiſſe, tametſi cuncta Paſſioni tamquam actui poſtremo tribuantur.

(i) *Acta Paleotti, & arcis Æliæ.*

9. Fuerunt in ſecunda claſſe Archiepiſcopi Granatenſis, Bracarenſis, & Lancianenſis, qui opinabantur, Redemptorem in Cœna ſacrificaſſe quidem, ſed ſacrificium merè Euchariſticum, hoc eſt laudis & gratiarum actionis, non ſatisfactionis & expiationis veriti, ne aliter derogaretur Crucis ſacrificio; neque pariter declarabant, illic ſeipſum obtuliſſe.

His acceſſit Albertus Duinius Veglenſis Antiſtes, qui duas in Chriſto rationes, oblationis diſtinxit alteram univerſalem, & ab ipſo adhibitam in cunctis vitæ ſuæ operibus; alteram peculiarem, ob remiſſionem noſtrorum peccatorum, & non habitam ante Crucem. Studuit ſententiam ſuam corroborare, auctoritate ſancti Thomæ, (*k*) & apertiùs Oecumenii dicto, quod productum fuerat ab Hoſio in capite quinquageſimo tertio ſuæ vulgatæ confeſſionis.

(k) *3. part. q. 47. art. 9. & q. 73. art. 5.*

Idem ſentiebat Fuſcararius, obſervans, ſacrificium Euchariſticum, quod meras laudes gratiarumque actionem complectitur, eſſe ſuapte naturâ nobiliſſimum, cùm ſit holocauſtum quoddam, quod totum ad adorationem Dei refertur; quacumque guttulam ſanguinis Chriſti redimendis hominibus ſatis fuiſſe, ſed juſtitiam Divinam imperaſſe, *ut mors morte tolleretur*, quemadmodum concinit Eccleſia. Huic ſententiæ non ſolùm Oecumenicum adſtipulari, ſed videri ſibi, poſſe jurejurando ſe affirmare, illi adhærere pariter Auguſtinum.

Andreas Moccenigus Epiſcopus Nimoſienſis ajebat, certum eſſe, ſacrificium Cœnæ, itidem ac cuncta reliqua Chriſti opera, fuiſſe nobis propitiabile; ſed à Chriſto nonniſi per Crucem noſtrarum noxarum remiſſionem obtentam fuiſſe: ibi victoriam integram reportatam; anteà multarum arcium, ut ita dicatur, adeptionem habitam. Quare ſi poſt Cœnam, & ante Crucem aliquis ex Apoſtolis obiiſſet, nondum apertum in cœlum aditum nactus eſſet.

Eadem

Eadem opinio pro certa habebatur à Didaco de Leon Auguſtiniano, Epiſcopo Conimbricenſi.

10. Tertia claſſis in doctrina ponendum cenſebat, Chriſtum ſe Patri obtuliſſe in Cœna, ſed minimè dicendum, hac illave ratione id peractum. Cùm enim id in quæſtione verſaretur, nec ullum evidens Scripturæ oraculum urgeret, Canonem aut Decretum de eo conficiendum non eſſe, niſi certè prius id à minoribus Theologis ſolerti operâ fuiſſet expenſum. Hujuſmodi erat conſilium Naclantis ac Draſcovizii; & complures ex aſſeclis ſecundæ ſententiæ poſteà huic aſſenſere.

11. Quarta claſſis ex iis Patribus conflabatur, qui duas partes ſtudebant opinamento medio concordare; idcircò ea in multas partes abibat, cùm exprometet unuſquiſque quid ipſe ſentiret, nec niſi ſeipſum auctorem haberet; ea ratione, quâ quis nonniſi ſui ipſius aſſecla eſſe vult. Inter hos fuere, qui ſecundam opinionem defenderant: ſed ſi ſingulorum ſenſa recenſerem, plus tædii quàm utilitatis afferrem.

12. Res tandem hunc exitum tulit. (*l*) Cùm initio complures repugnarent declarationi hujuſce oblati, quo hicſe Chriſtus quocumque modo obtuliſſet, poſtremò contigit adverſus quam evenire ſolet in ſubtilioribus diſputationibus, in quibus ſui quiſque ingenii conceptus amans, in propugnata ſententia inhæret firmiùs. Etenim fere omnes in primam ſententiam abiere, etiam qui acerrimè illi reſtiterant.

(l) *Literæ Judrenſis 24. Auguſti 1562.*

13. Alia capita ſunt agitata, ac præcipuè, An eſſent celebrandæ Miſſæ linguis vulgaribus. Fuit qui dixit. Pernicioſam haud ſibi videri Dalmatiæ conſuetudinem, ubi poſt lectionem Evangelii Latini, idem legitur idiomate Dalmatico, ad populi eruditionem. Omnibus tamen probata eſt interdictio celebrandi Miſſam vulgari ſermone. Quin Epiſcopus Nimoſienſis retulit, in ſua Diœceſi ab hæreticis, cùm plurima Eccleſiæ bona occupaſſent, eorum reſtitutionem oblatam fuiſſe cum certis quibuſdam pactionibus, præſertim verò cum hac conditione; ſed rem fuiſſe rejectam.

Actum quoque in tranſcurſu, An Decretis doctrinæ par Canonibus auctoritas eſſet tribuenda. Adverſabantur Fuſcararius & Blancus, ajentes, ſuos in hiſce rebus gradus eſſe; ſufficere, ſi oppugnatoribus inureretur temeritatis & ſcandali nota, non item hæreſeos. Oppoſitum ſuadebat Hoſius Reatinus Antiſtes: ſed de hoc maturum plenumque conſilium non eſt habitum.

Blanco denique non probabatur, quòd ad Canones apponeretur tamquam Fidei dogma, à Chriſto collatum fuiſſe Sacerdotii ordinem Apoſtolis per ea verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Conſueviſſe Concilia veritatem declarare, non interpretationes præſcribere, productis ſacrarum Literarum, aut ſanctorum Patrum teſtimoniis.

Hæc potiſſimum in propoſitis Decretis & Canonibus obſervata ſunt: conventumque eſt, ut arctarentur, ac limarentur, adhibitâ cura tum ponendi, quæ cunctis placerent, tum auferendi quæ alicui diſplicerent. Cùm aptum in conventibus adjumentum ſit, ut plerique ſingulis morem gerant in rebus minutioribus omittendis, quo ſinguli pleroſque ſequantur in præcipuis ſanctionibus ſtatuendis.

CAPUT III.

Propoſita, poſtulantibus Cæſarianis, conceſſio Calicis cœtui generali. Rationes ab ipſis allatæ.

1. NOndum abſolutus erat ſermo de Servatoris ſacrificio in Cœna, cùm in eodem conventu datus eſt aditus alteri quæſtioni magis ſalebroſæ, quamvis minùs ſubtili. Acerrimè urgebant Cæſariani, ut Ferdinandi petitio pro uſu Calicis proponeretur. Quare Legati rem diutiùs haud protraxerunt. Et quamquam anteà Borromæus ipſis ſignificaſſet, (*a*) ad faciliorem conceſſionem reddendam, proſuturam forſitan fuiſſe limitationem tractationis ad ſolam Bohemiam, ubi perſiſtebat vetus ac præcipua repugnantia Euchariſtiæ ſub unica ſpecie ſumendæ, reſponſum à legatis fuerat: Cùm Cæſaris poſtulatio ad cunctas Imperii ditiones extenderetur, nunc per eam rei propoſitæ reſtrictionem vereri ſe, ne, dum ipſi gratificari ſtuderent, eum potiùs offenderent. At verò per idem tempus reſtitere alteri Cæſaris poſtulato, quod (*b*) per Delfinum Nuntium detulerat: id fuit, Ut definitiones de Sacrificio protraherentur, tantiſper ſaltem, dum Cæſar in propinquis Comitiis ultimos adhiberet conatus ad mittendos Tridentum Proteſtantes. De quo reſcripſerunt, Ob cauſas ſæpius allatas ſuperſedere amplius non poſſe citra Eccleſiæ dedecus ac detrimentum: electum fuiſſe argumentum illud, quod ætate Julii fuerat intermiſſum, quo reipſa haberetur tacita continuatio, pro eo ac inter Cæſarem & Catholicum Regem convenerat. Eo igitur impenſius Legati ſtuduere promptum ad alteram petitionem animum præ ſe ferre; ac proinde die vigeſimo ſecundo Auguſti rem Patribus propoſuere.

(a) *Apparet ex epiſtola Legatorum ad Borromæum, 20. Auguſti 1562.*

(b) *Altera Legatorum epiſtola, eodem die.*

2. Mantuanus honorificis formulis poſuit ob oculos, quàm benemeritus de Eccleſia Cæſar eſſet, quantumcumque oporteret ipſi morem gerere in eo, quod ad ejuſdem Eccleſiæ commodum poſtulabat, præſertim cùm Synodus illius patrocinio frueretur. Poſtrema hæc dicta reprehenſionis argumentum præbuere quibuſdam, aut ex cautioribus, aut ex pronioribus ad cavillandum, quaſi Pontificiæ dignitati detraherent, & quaſi Legatus ratione ſanguinis traheretur ad proferendas voces auctiores ſocero nepotis ex fratre; quamquam reverà ille ad ſolum patrocinium laicarum virium dilucidè referrentur, cùm Tridentum ſupremo Ferdinandi dominio ſubjaceret, atque illius oppidis cingeretur. Et ſane in toto illius Concilii decurſu emicuit in Mantuano is tantummodò Principum reſpectus, qui ad emolumentum Eccleſiæ conducebat, quemadmodum ſtellæ tantum, & non amplius, ſolem intuentur, quantum conferat non ad ampliorem ipſarum irradiationem, ſed ad Orbis terrarum emolumentum.

3. Duo ſcripta confecerant Cæſaris Oratores ad viam impetrationi ſternendam: alterum prolixius, brevius alterum; petieruntque à Legatis, & obtinuerunt, (*c*) ut ſcriptum brevius cunctis Patribus ſimul cum poſtulato proponendo traderetur. In eo habebatur: Jam uſque à primo interdicto Concilii Coſtantienſis retentum à Bohemis pertinaciter fuiſſe uſum utriuſque ſpeciei in Euchariſtiæ ſumptione, nuncupatis idcircò *Sub utraque ſpecie*, eosdemque obſtitiſſe inflexibiles rationibus, conſiliis, & armis; nec plebejos ſolùm, ſed nobiles ac dynaſtas, & eorum complures, ad quos ex veteri conſuetudine ſpectabat publicorum Magiſtratuum exercitatio. Eapropter Synodum Baſileenſem ſeſe inclinaſſe ad Calicis uſum certis conditionibus poſitis reſtituendum. Id pariter indulſiſſe Romanos Pontifices Paulum & Julium Tertium,

facultate ad id commissâ Nuntiis in iis provinciis, tametsi varia, quæ contigerant, executionem impediissent. Ipsum Ferdinandum, cùm ex Divina beneficentia sibi evenisset, ut Archiepiscopus Pragensis post centum quadraginta annos in gradu reponeretur, periisse à Pontifice, ut illi facultatem concederet ad Sacerdotium eos promovendi, qui unà cum Calice Eucharistiam accipiebant, adeòque Calistini appellabantur, Pontificem verò haud indignam, quæ exaudiretur, exstimasse petitionem, à quâ pendere poterat illius inclyti regni ad Ecclesiæ sinum regressio; sed eam ad Concilium rejeciisse. Probam illius Nationis voluntatem ex eo argui posse, quòd numquam ad eam usque diem Sacerdotes admiserint nisi non conjugatos, sacrisque initiatos à Catholicis Episcopis; quodque publicas pro felicitate Pontificis; sacri Collegi Episcoporum, ceterorumque Ecclesiasticorum Ordinum precationes haberent. Hoc impetrato, facilè reduci posse ad rectam Fidem in aliis minutis rebus, in quibus aberraverant. Admirationis argumentum non esse hanc adeò tenacem ipsorum voluntatem, quando doctissimi quidam viri etiam inter Catholicos dubitationem præse tulerant, quòd unius speciei sumptio tantum gratiæ non conferret, quantum utriusque. Cavendum esse, ne severitas nimia illos ad Lutheranorum sectam impelleret. Votum hoc non paucis improbisque hominibus ineſſe, sed innumeris ac piis, in Hungaria, in Austria, in Silesia, in Stiria, in Carinthia, in Carniolia, in Bavaria, & aliis Germaniæ provinciis. Concessisse Paulum III. cunctis Germaniæ Episcopis facultatem Eucharistiæ sub utraque specie porrigendæ cuicumque ex pietate id cupienti: quamquam ne id quidem ex quibusdam obstaculis posteà effectum fuisset. Non peti hoc privilegium pro hæreticis, ut qui auctoritatem Synodi non agnoscebant, sed pro Catholicis, obsequentibus Ecclesiæ filiis. Sperandum tamen esse, per eam concessionem ad frugem revocatum iri complures etiam ex hæreticis, nec ab eorum paucis paratum ad id animum declarari: in eamdem postulationem convenire duos Episcopos, omnium Hungariæ Præsulum Procuratores; illic violentiam inferri Sacerdotibus, ut utramque speciem præberent, adeoque quosdam ex metu abscessisse, alios ejectos ab Episcopis fuisse ob oppositam contumaciam in Ecclesiam, ac proinde timendum esse, ne regnum illud repulsam passum, in ethnicismum præceps abiret.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 27. Aug. 1562.*

4. Scriptum, de quo diximus, per Patrum manus circumlatum est, & Legatorum primis in concessu duos hosce articulos proposuit. Prior fuit:

An usus Calicis, flagitatus à Cæsare pro universo Imperio, hæreditariis ipsius ditionibus, concedendus esset cum sequentibus conditionibus:

Ut quicumque vellet sub utraque specie Eucharistiam sumere, acciperet, ac profiteretur animo ac lingua doctrinam universam, cunctosque ritus Ecclesiæ Romanæ, & omnia Decreta præterita ac futura præsentis Concilii, eaque integrè observaret.

Ut Pastores & Concionatores prædictarum Nationum crederent, ac docerent, consuetudinem ab Ecclesia comprobatam accipiendi Eucharistiam sub una tantum specie, esse bonam atque laudabilem, dignamque ut observetur, ubi in eo eadem Ecclesia legem non relaxaret.

Ut obedientiam profiterentur Romano Pontifici tamquam Ecclesia capiti.

Ut obedientiam pariter reliquis fides Præsulibus exhiberent.

Ut id solum illis concederetur, qui contriti, peccata confessi fuissent secundum Ecclesiæ ritum; atque ut Ordinarii summam diligentiam adhiberent ad longè arcendum à Calicis distributione hominem quemcumque sacrilegum aut profanum.

Posterior articulus fuit: *An hæc facultas esset Episcopis concedenda tamquam ab Apostolica Sede delegatis, quibus liceret id in suis Diœcesibus committere Curionibus cum conditionibus recensitis.*

5. Antequam in sequentibus cœtibus Patres rogarentur sententias, innotuit Oratoribus, difficultatem nonnullis injici ab ipsa petitionis amplitudine, quæ cum ad cunctas Imperii terras extenderetur, Senas quoque, aliaque multa Italiæ oppida complectebatur, præter varia loca Liburniæ, Dalmatiæ, ipsamque Tridentinam Urbem: (d) quamobrem quò facilior redderetur, ad Germaniam & Hungariam posteà coarctata est. Pridie quam suffragatio ea de re inchoanda erat, (e) Episcopus quinque Ecclesiarum sermonem habuit ad Patres; in quo rationes summatim à nobis narratas amplificavit. Dixit, Rem suspicioni obnoxiam non esse, quòd Cæsar jam senex, ac brevi ante Divinum tribunal sistendus, vellet quidquam efflagitare nisi quod arbitraretur ad Dei gloriam cessurum. Nec similiter in tantæ Prudentiæ Principe, post tam diuturnam intentamque regendi exercitationem, credendam esse ignorationem illius quod in suis subditis ad animarum salutem conduceret. Non aliud velle Cæsarem, nisi quod liceret per Ecclesiæ dignitatem, pro qua vitam profundere præstò erat: sed Ecclesiæ morem esse, in rebus arbitrariis, & à Deo non præscriptis, leges variare pro conditionum varietate. A Synodo Constantiensi vetitum illud fuisse prius constitutum; posteà id ex parte relaxatum à subsecuto Concilio; sed eodem vetito per Pontificem Pium II. ad vim pristinam restituto, fuisse concessam à Paulo III. ac Julio III. facultatem illius abrogandi: interim fuisse Græcis indultum non usum modò Calicis, sed varios prætereà ritus, ab Ecclesia Latina diversos; idque per summam prudentiam, exemplo Moysis, qui nonnulla permisit populo suo propter duritiam cordis. Unam dumtaxat rationem objici posse, nimirum, Periculum fundendi sanguinis Christi. Huic occursum iri per Præsulum vigilantiam: sed tandem, quando Christus rectè effusum duxerat suum totum sanguinem in hominum salutem, haud illi molestam futuram aliquam ejusdem effusionem, quæ humano vitio contingeret in eo ministerio, ubi hoc pacto consuleretur innumerabilium animarum saluti, quæ eodem ipso sanguine redemptæ sunt. Ita peroravit Antistes, ut illis populis fieret satis, qui, ægrotorum insanientium instar, ab amico ac perito medico potionem pro sua libidine violenter petebant.

(d) *Acta arcis Æliæ 27. Aug. 1562.*

(e) *27. Aug. ex Actis arcis Æliæ & in epist. Jadrensis, quamquam prius sit posita, 23. Augusti.*

CAPUT IV.

Non modica sententiarum varietas in generali Conventu, de Calicis concessione.

1. VIdebatur in eo argumento, in quo lumen rationis nullâ poterat infici tincturâ ab animi affectione & utilitatis cupidine, nec agitabantur subtiles Scholarum quæstiones, sed beneficium quoddam arbitrarium, & à tot Principibus, tot Regnis efflagitatum, expectanda esse magna sententiarum concordia. Verum tamen vix umquam adeò illæ variarunt. Lectori gratiùs futurum puto id suis oculis singulatim cernere, quàm narrationi meæ universè credere: præsertim quod hinc intelliget id quod singulos permovebat, cùm interdum nos magis oblectet, si varios fructus decerpentes ex variis arboribus degustemus, atque inde plantarum terrarumque varietatem discernamus, quam si confusos in uno eodem calatho illos haberemus in mensa. Verum minutarum rerum recitationem cavebo, quæ semper accidit molesta lectoribus non otiosis, in vita temporis egentissima, & rerum objectarum locupletissima.

2. Madruccius (a) suadere studuit, posse Synodum, ac debere petitioni assentiri, nec esse in causa Cæsari, ut diceret: *Quid potui amplius facere vineæ meæ, & non feci?* Cùm à Concilio Basileensi concessus fuisset usus Calicis, quo Bohemi revocarentur ad Fidem, multò magis esse concedendum à Tridentino, non solum ad hæreticos revocandos sed ad Catholicos retinendos.

(a) *Pars harum sententiarum fusè habetur in prædictis monumentis Joan. Baptistæ Argenti pars compendio in Actis Paleotti & Arcis Æliæ, & in pluribus literis Jadrensis Archiepiscopi.*

3. Non ita Ælius Hierosolymæ Patriarcha: is, præmissâ Ferdinandi, ejusque in Ecclesiam meritorum commendatione, rei propositæ dissensit, sive ratus nihil esse potentius ad temperandam contradictionis amaritiem, laudum dulcedine, sive studens efficaciorem reddere contradictionem, quasi vi rationis expressam animo relinctante. Dixit, Validas persistere easdem causas, quibus jam ad illud Decretum Patres Constantienses permoti sunt. Ex concessionibus postmodum habitis à Synodo Basileensi, & à Paulo III. nullum fructum esse decerptum. Georgium Bohemiæ Regem petiisse à Pio II. hanc relaxationem, missis per præclaram legationem viris acceptis Pontifici, qui eam provinciam, dum minori esset in gradu, adigerat, adeoque illius conditionem non credebat, sed pernoscebat; & tamen ab ipso repulsam tulisse: quæ cum ignorationi rerum, aut animi asperitati adscribi non posset, prudentiæ consilium erat existimanda: certiora saltem argumenta pietatis, demissionis animi ac Fidei illarum Gentium requiri.

4. Cum Ælio consensit Barbarus, electus Aquileiæ Archiepiscopus. Optimum à Cæsare animum geri, sed non item fortasse ab iis, quorum importunitate Cæsar commovebatur. Petrum Dresdensem, Misnienſem anno 1414. originem dedisse huic errori, quod utriusque speciei sumptio esset ad salutem necessaria, eumque ceteris Joannis Wicleffi erroribus adjecisse: quem errorem illicò amplexati Joannes Hussus & Hieronymus Pragensis concionibus disseminarant, præcipuè verò Jacobellus pariter Misnienſis, à quo liber ea de re conscriptus est. Hoc falsum dogma nactum fuisse, non induxisse hæresim in Bohemiam, solumque ab eo posteà auctam & confirmatam. Quapropter ubi populis illis id indulgeretur, verendum esse, ne arguerent, perinde ac alias post similem concessionem argumentati fuerant, colligentes ex verbis Christi, sub specie panis esse solum corpus, & sub specie vini solum sanguinem. Præterquam quod de petitorum animo non liquebat, nec liquere à quonam id peterent: si à Concilio, nemo aderat cum ipsorum mandatis; sin à Cæsare, qui pro ipsis Concilium deprecaretur, qualia demissionis & obedientiæ argumenta Ecclesiæ exhibebant? Ubi Patres id ipsis indulsissent, extemplò alias nationes idem postulaturas, vociferantes, Se non minus, quin eo magis beneficium illud sibi promereri, quo ipsi obsequiosiùs Ecclesiæ obtemperarant. Nec incommodum hucusque solum deventurum: eo exemplo illius indulgendi, quod Ecclesiastica solum lege prohiberetur ad populorum quietem, Principumque gratificationem, confestim excitatum iri vehementissima postulata pro Sacerdotum conjugio, objectantia, non posse aliter hos versari sine suspicione, & cum sincera fiducia in ædibus laicorum. Petitum iri amotionem imaginum, adductâ in medium vulgi propensione in idololatriam; adeoque quò motus fluminis sedaretur, universum Ecclesiæ pelagus commotum iri. Neque eam indulgentiam è re Cæsaris futuram: etenim si tunc Bohemi difficiles erant ad conferendas illi suppetias in Turcam absque illa concessione indebita, & intra Cæsareæ potestatis fines haud contenta, ejus posteà adeptione, se formidabilis ac victores expertos, in posterum tum in sacris tum in profanis ausuros leges ipsi præscribere. Populorum pervicaciam esse quamdam hydropicorum sitim, quæ negato potu solùm extinguitur. Denique audire se id à Cæsare peti pro Germania universa; & tamen sibi compertum esse, cum Patriarchatus suus non parum intra fines Germaniæ protenderetur, multos ibi esse populos ab ea appetitione alienos, & inter ceteros, in pago admodum frequenti impetum fuisse factum Parocho, quod in Eucharistia præbenda Calicem populo porrexerat.

5. Ad duos Patriarchas accessit tertius, hoc est, Trivesianus Venetiarum.

Archiepiscopos Hydruntinus ad postulatum flectebatur, sed cum triplici restrictione. Prima erat, Ut limitaretur ea concessio iis dumtaxat qui in ipso Missæ sacrificio Sacramentum sumerent, ne posteà necesse foret consecratum sanguinem conservare. Altera, Ut id fieret solum iis diebus, quibus aliis sub unica specie non dabatur Eucharistia quò diversitas evitaretur, quæ dissidii origo est. Tertia, Ut hoc privilegium non aliter impertiretur quàm cum assensu Pontificis, quippe supremi Rectoris Ecclesiæ, meliusque rerum conscii.

6. E contrario Granatensis adeò dehortatus est, ne res Pontifici committeretur, quemadmodum & Hydruntinus indicaverat, & rumor erat; nonnullos velle ut affirmaret, (b) Argumentum illud esse ejusmodi, ad quod solum expendendum oportuisset à Pontifice Concilium cogi, quo tanti ponderis, tamque universale negotium decerneretur suffragiis præstantissimorum omnium in Ecclesia virorum. Se nondum satis certo animo esse, & longiori spatio ad perpendendum indigere. Parum sibi negotii facessere effusionis periculum, quoniam experimento habebatur, id perrarò accidere in vino ad abluendum os post sumptam Eucharistiam, majoremque diligentiam in sanguine adhibitum iri: parum sibi difficultatis injici à Gentium numero, pro quibus flagitabatur; etenim ubi hoc foret utile instrumentum ad eas reconciliandas, vitandum non erat, quippe quod mutationem afferret simplicis cujusdam ritus, qui ad fidelium utilitatem potest prudenter variari. Solum hærere se pendentem animi, ne post hujusmodi concessionem insolentiora alia postulata porumperent. Optari à se, ut clariùs innotesceret, an hæc indulgentia opportunè succederet: ad id adhibendam esse di-

li gentiam exquisitiorem rum per pia opera (nempe precationes, jejunia, & eleëmosynas, ad lumen à Deo impetrandum) tum per humanam operam cum Episcopis Germaniæ, qui, quoniam aberant, Metropolitanos adirent, habitoque eadere consilio, ad Synodum pro ipsorum conscientia referrent. Quod si vellent petitioni satisfacere, ad solam Bohemiam id restringendum.

(b) *Suffragium Granatensis, præter Acta Paleotti, recensetur in arcanis literis Vicecom. ad Borromæum, & fusius in epist. Jadrensis ult. Aug. 1562.*

7. Multa ad repulsam argumenta coacervavit Castanea: Nullam sibi videri deesse ex rationibus propter quas in illud Decretum venerat Ecclesia, quin potius eas esse auctas accessione unius rationis tam validæ, quàm opportunum est in omni Republica, & Ecclesiastica potissimùm, nihil novare. Quod si mutatio in cunctis legibus, utpote noxia populorum veneration, vitanda est: multò magis omnem umbram à ritibus Eucharistiæ procul arcendam ea tempestate, qua tot recentes hæreses pullularant de eo Sacramento, quibus omnis novitas ex Ecclesiæ parte colorem obtendisset. Præter hanc novam & efficacem rationem pristinas omnes, pro eo ac ipse dixit, firmas persistere. Jamdudum negasse Nestorium, contineri totum Christum sub qualibet specierum, sed solùm corpus sanguine vacuum sub specie panis, & sanguinem sejunctum à corpore sub specie vini: hinc ortum habuisse ritum sumendi unicam speciem. Hanc pertinacissimam petitionem utriusque speciei tendere ad excitandam illam hæresim, jam sepultam. Motam fuisse Ecclesiam à periculo, ne vinum consecratum effunderetur, aut acesceret; adeoque stomachi ciendi fieret occasio, & ab aliis incommodis, quæ tam venerabilis Sacramenti dignitati detraherent. Quinam posse id in præsentia vitari, dum fidelium numerus uni tantùm Curioni subjectus modicus non erat, & qualis primævis sæculis, cùm propterea absque ejusmodi incommodo sumptio Calicis usurpabatur? sed aliquo in oppido contingebat, ut uni eidemque Parocho centum animarum millia committerentur, quemadmodum evenire suæ Diœcesi Parisiensis affirmarat. Quænam amphoræ, imò quænam dolia tam frequenti catervæ sufficturæ? Per eam concessionem, quæ petebatur, alimentum, non medicinam allatum iri illorum hominum infidelitati: si reverà credidissent, Christum integrum, & integram Sacramenti naturam in qualibet specie contineri, tam pervicaces haud perstituros fuisse in utraque expetenda. Sibi regredi in memoriam id quod à S. Leone gestum aliqui tradiderant, qui cum animadverteret, hæresim Manichæorum gliscere, Christo non verum corpus, sed solùm ad speciem & apparens tribuentem, jussérat in sacra synaxi Calicem etiam populo præberi, quo ea ratione rudes quoque intelligerent, ineffe Christo verum corpus, non autem commentitium & exangue. Verùm à se eam narrationem non affirmari, quandoquidem sermo quartus Quadragesimæ, qui ad id afferebatur, ubi rectè legeretur, id non sonabat. Verùm ita si foret, exemplum mirificè congruere: etenim cùm doceret Lutherus, integram institutionem Christi sub una specie minimè contineri, rationem efficaciorem non suppetere ad ostendendam etiam idiotis contrariam veritatem, quàm ut eam in Eucharistiæ sumptione reipsa exercerent. Petrum Dresdensem, & Jacobellum non alio modo effecisse, ut illi populi ab Ecclesia Romana descisserent, quàm concionibus suadentes eam esse impiam; quippe quæ cum Evangelii violatione laicos dimidio Sacramento privasset. Nullo conditionum emolumento compensari detrimenta, quæ ab ejusmodi Concilii lege manarent. Non esse leges instar concessionum, quas sub conditione indulgent Principes: vanescentibus siquidem conditionibus, illæ pariter evanescunt. Suâpte naturâ leges esse perpetuas, ac semper loqui; proinde conditiones quæ apponerentur, negligi posse, & in desuetudinem abire; sed persistere perpetuò illius Concilii sanctionem, quasi affixam universalis Ecclesiæ columnis, & oculis posteritatis expositam. Præterquam quòd Synodi non consueverant proprias uni populo leges edere, sed Christianis omnibus communes. Quare satiùs esse rem in Pontifice reponere, qui per suos Nuntios certior redderetur de statu hujus illiusve regionis, ac de iis quibus singulæ indigerent, & pro temporum rerumque opportunitate concederet revocaretve peculiaria privilegia, perpetuis communibusque legibus nequaquam latis.

8. Archiepiscopus Pragensis quatuor hominum genera distinxit; perfectos Catholicos, manifestos hæreticos, & à neutris ipsorum Calicem postulari: Catholicos simulatos, qui per eam simulationem sibi gratiam Cæsaris aliorumque Principum conquirere arbitrabantur; & his esse negandum: Catholicos imbecilles, & male fundatos in Fide, qui Calicem petebant, quòd errarent; & his pariter gratificandum non esse, quoniam à pietatis sensu petitio profecta non erat; cum illorum plerique ad supplicium rapi sibi viderentur, quo tempore ab Ecclesia ad annuam peccatorum expiationem, sumptionemque Eucharistiæ cogebantur: sed ob Fidei penuriam ea petebant. Petitorum conditionem Synodo compertam non esse: mitterentur proinde decem ex ipsis, à Concilio ac Pontifice delecti, qui quod animarum saluti profuturum cernerent, reipsâ perficerent.

Atque huic postremæ parti consensit etiam Bolanus Episcopus Brixiensis; sed auctor erat, petendum à Pontifice, ut ipse delectum integrum missionemque Patrum haberet.

9. E regione opposita fuit Archiepiscopi Lancianensis sententia. Indulgendum esse nationum illarum infirmitati, nec adhibendam cum ipsis eam curationis severitudinem, quæ ad mortem illas pertraheret. Ita Moysen se gessisse in permittendo Judæis repudio; ita scribere magnum Gregorium ad Episcopum Moguntinum.

Ad id confirmandum Octavius Preconius, è sancti Francisci familia Archiepiscopus Panormitanus, dixit: Cuncta mala præsentia Religionis proveniisse ex duritia adversus inflammata studia animorum impietate imbecillium, & in sensu repulsæ vehementium. Hoc pacto à Luthero, quod sibi munus promulgandarum Indulgentiarum derogaretur, Ecclesiam fuisse perversam: Saxoniæ Ducem, ob repulsam peritæ relaxationis indignatum, Lutheri patrocinium suscepisse: Exemplum Regis Britannici magis patere, quàm commemorationis egere.

10. Meminerint lectores nostri illius, quod alibi monuimus, vitio nobis vertendum non esse, si quando in dictis congregatorum rationes minùs validas recitamus, fundamentisque minùs vel in historia vel in scientia firmis innixas. Veritas, quam præstare debet narrator, sita non est in conformatione verborum, quæ narrat cum eorum objectis; sed in conformatione verborum cum rebus quæ

quæ narrantur: nec mihi libet unum verum defendere per dissimulationem alterius veri, inter quæ repugnantia numquam est. Lapsi quidam sunt in Concilio (lapsum non obtego) in varios errores aut in re gesta, aut in doctrina, aut in argumentatione: ubi enim eorum singuli erroribus obnoxii non fuissent, opus non erat complures unà convocare, ut alii alius lucem afflaret, nec inter eos umquam dissensio extitisset. Pergamus.

11. Mirum fuit, aliquos ex Germanis, qui omnes paulò antè illius postulati studiosi credebantur, posteà se illi adversos declarasse. Inter hos fuit Leonardus Hallerus Philadelphiæ Antistes, & Suffraganeus Eistatensis Episcopi, dicens, Repulsam periculosam fore, sed indulgentiam perniciosiorem futuram. Munus esse Concilii, consuetum & universale retinere, novum ac singulare recusare. In quo tam multas rationes congessit perinde ac si hoc ipsum esset illarum regionum, ubi natus erat, suffragium. Quocircà (c) cum æstimaretur Hallerus sinceræ conscientiæ, testis omni exceptione major visus est adversus suorum Germanorum postulata, altumque vestigium in animis collegarum impressit: cùm is præsertim ex ea natione unicus non fuisset, qui ejusmodi sensa depromeret. Nam Joannes Colosuarinus, Ordinis Prædicatorum, Episcopus Conadiensis, alter Procuratorum Hungarici Cleri, cùm se in familiaribus colloquiis aperiebat, ancipitem præ se ferebat animum de petitionis convenientia. Hercules Rettinger Episcopus Lavantinus, statim ac ea de re agi cœptum, abiit è Concilio, Germaniamque repetiit: quod ab eo effectum credebatur, ne redigeretur in angustias, aut animos suorum civium aut suam animam offensurus.

(c) *Unus Legatorum ad Borromæum, ultimo Augusti 1562.*

12. Procuratores complurium Germanicorum Antistitum, qui supervenerant, publicè sententiam non ferebant: quod Legatorum operâ factum est, qui de Massarello conquesti sunt, (d) quod illos admisisset in cœtum die vigesimo Julii, ad eam ferendam: cumque is se purgaret literis Pauli III. qui eam Procuratoribus Germanorum Præsulum concedebat, hujusce facultatis exercitium suspenderunt, ac celeriter quæsierunt, impetraruntque à Pontifice peculiarem hujusmodi facultatis abrogationem, (e) commoniti à Trevigiano Veronensi Episcopo (qui post paucos dies obiit, cunctis ob egregias viri dotes affectis tristitia (f) de illatis Basileensi Concilio detrimentis à Procuratorum frequentia. Sed hoc ipsum posteà iterum agitatum est, sicuti fusè suo loco dicetur. Itaque hi Germanici Procuratores, à quavis publica expositione suarum sententiarum excluși, & privatim tantummodo colloquentes, adeoque liberiùs, indicabant, eam concessionem Germanorum saluti minimè profuturam à se putari. Hinc verò multi aliarum nationum Episcopi arguebant, non sine gravi causa à Concilio in ea provincia celebrato, & cui Cæsar Germanique Principes tantum operæ impenderant, cujusmodi erat Constantiense, id vetitum fuisse.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 16. Aug. & 3. Sept. 1562.*

(e) *Abrogationis Diploma signatum est 26. Augusti 1562.*

(f) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 3. Sept. 1562.*

13. Alii tamen aliter arbitrabantur; & inter eos Naclantus Clodiensis Episcopus sex rerum momenta perpendit; Id quod petebatur; atque id fas esse, & per aliquam ætatem ab Ecclesia concessum: Eum qui petebat; & hunc esse Cæsarem, maximum optimumque Principem: Illos, in quorum gratiam petebatur; & hos non esse hæreticos Ecclesiæ contemptores, sed Catholicos, Ecclesiasticæ Jurisdictionis veneratores; sperandum tamen esse, multos hæreticos per hujusmodi indulgentiam ad sanitatem redactum iri: Id à quo peteretur; & hoc esse Concilium Oecumenicum, convocatum ac pendens à Pontifice tamquam ab Ecclesiæ capite: Formam quâ petebatur; & in ea contineri optimas conditiones, quibus deficientibus, quod sub conditione concedebatur, illicò defecturum erat: Demum tempus quo petebatur; & in eo dumtaxat in difficultatem offendi, perinde quasi debacchante tunc tam audacter hæresi adversus Ecclesiam, hæc videri posset per eam concessionem perduellium contumaciæ cedere, ipsisque arrogantiam præbere ad magis impatibilia postulanda. Verumtamen sentire se ad eam gratificationem flecti à triplici causa: A norma charitatis, quæ nobis suadet, ne, quantum ad nos attinet, ullo in gradu deficiamus ab eo quod in aliorum salutem effici possit: Ab auctoritate Cæsaris, in quo propter summam rerum peritiam error credi non poterat, & ob summam pietatem fraus timeri nefas erat: Et ab exemplis Concilii Basileensis, & Pauli III. qui eidem indulserant postulato.

14. Huic postremo argumento itum est obviam à Beroaldo Episcopo S. Agathæ, dicente, Quin potiùs concessionem Pauli III. ex qua nullus extitit fructus, cùm unici vox hæretici ad cuncta corrumpenda satis fuisset, posse documento esse, ne improsperi eventus exemplum sequerentur.

Opponebat quoque Stella: Quemadmodum homini infideli Baptismum petenti non statim conceditur, sed priùs eruditur in Fide, ejusque constantia probatur; ita de illorum obedientia, qui hactenus inobsequentes Ecclesiæ fuerant, experimentum per aliquod tempus esse capiendum, eorumque mentem corrigendam, antequam illis Christi Sanguis propinaretur.

Eadem opinatus Martinus Ajala, Segoviensis Antistes, admonuit, accedendum esse ad Sacramenta cum ingenti animi sinceritate, & nullâ conditione quæsitâ: neminem concubinatus reum ad sacram mensam admitti, nisi anteà concubinam dimiserit; ita pariter eos admittendos non esse ad mensam Domini, nisi priùs de ipsorum veraci conversione liqueret.

15. Ex altera parte Fuscararius disseruit: Hic aptari vetus adagium: *Malum, sed necessarium.* Id esse malum, persuaderi sibi tot sapientum hominum auctoritate; idem esse necessarium, Cæsaris & experientiæ testimonio. In deliberationibus confugiendum esse ad fontes illius virtutis, quam Theologi *Euthymiam* appellant (sic ille eam nominavit) cujus munus est quid opportunum sit dijudicare; eosque fontes esse tres, Rerum præteritarum memoriam, Præsentium intelligentiam, & Providentiam futurarum.

De præteritis adduci posse varia exempla, petita ab antiquitate, quæ tamdiu solùm voluerat leges permanere, quamdiu viderat fructum ex illis decerpi. Constitutionem in Apostolorum Concilio habitam ad abstinendum ab esu suffocatorum, desiisse adhuc ipsis Apostolis viventibus. Ex Origene, homilia ultima in Genesim, & ex Hieronymo, in dialogo Attici & Critobuli, colligi, primævam Ecclesiam existimasse, omnium bonorum spolia-

ſpoliationem eſſe præceptam, & tamen illius uſum defeciſſe, antequam Apoſtolorum vita deficeret. Idem animadverti in impedimentis matrimonii, quæ ſæpiùs in Eccleſia variarunt. Velle ſe de aliis rebus exempla præterire; ſed ea ſolùm producere, quæ ſuppetebant ex hiſtoriis ad id quod agebatur. Poſt vetitum Conſtantienſis, exiſtimaſſe Synodum Baſileenſem, Eugenium IV. &, niſi memoria laberetur, etiam Calliſtum, oportere eam legem Bohemis relaxari, & Calicis uſum concedi. Objici: Quid profuit ea conceſſio? reſpondere ſe verbis Apoſtoli: *Multum per omnem modum:* ex Concilio Baſileenſi uſque Georgii regnum vixiſſe Bohemos in Eccleſiæ unitate, innumeris proinde malis evitatis. De duobus conveniſſe inter ſe eos ipſos veteres, qui conceſſionem improbabant; alterum erat, ut in verito perſiſteretur, donec affulgeret ſpes aliunde ad Eccleſiam remigrandi. Conſtare ex commentariis Cardinalis Papienſis, hujuſmodi fuiſſe judicium Pii II. Pauli II. & Sixti IV. ſpem conciliationis futuræ etiam abſque hac conceſſione, enutritam fuiſſe apud eos Pontifices ex parvo Caliſtinorum numero, & ex odio capitali quo illi à reliquis vexabantur: ſed eam ſpem in præſentia extinctam agnoſci. Alterum in quo concordarant, qui Calicem alia tempeſtate negandum cenſebant, eſſe, ne is abſolutè negaretur, ſed ut diceretur, Oecumenicum Concilium præſtolandum: hoc pacto ex certiſſimis teſtibus ſe reſciviſſe, ſermonem fuiſſe habitum Pontificis nomine in Comitiis Auguſtanis ac Ratiſponenſibus, & in iis ipſis, ex quibus prodiit libellus *Interim* Caroli V. Eumdem ſermonem fuiſſe adhibitum antiquioribus temporibus ſecundùm narrationem Scriptorum æqualium, quorum verba recitavit. Eam igitur conceſſionem haud repugnantem videri prævalidis Conciliorum Pontificumque ſententiis: oportere tamen haurire conſilium ex altero fonte, nimirum ex rerum præſentium intelligentia. Hanc, quoniam à Patribus perfectè non habebatur, & ſita erat in ipſo facto, ex teſtibus unicè trahendam eſſe. Qui negabant præſentem rerum ſtatum ejuſmodi eſſe cui congrueret conceſſio, dubitanter loqui: contra verò à Cæſareis ejus convenientiam aſſeveranter affirmari: hos igitur ex Juriſperitorum norma luculentiores teſtes eſſe; nec admodum valere ſuſpicionem illam, quòd Calicem cupientes ſincera Fide non eſſent, ſed ſimulata. Doceri nos exemplo Chriſti in porrigenda Judæ Euchariſtia, famam hominis ſceleſtiſſimi, nondum patefactis ejus flagitiis, anteferendam eſſe dignitati Sacramenti, cujus candor inter nullas ſordes contaminatur: maluiſſe Dominum corpus ſuum in ore ſacrilego collocare, quàm inferre detrimentum exiſtimationi occulti proditoris. Ex rerum præteritarum memoria, præſentiumque notitia oriri providentiam futurarum. Compertum eſſe, cùm in Synodo Baſileenſi ea indulgentia retardabatur, perſtrepere undique quiritantium voces. Id ſi contingebat, dum cuncti Bohemos deteſtabantur, quid tunc eventurum fuiſſe, cùm iidem tam multis fautoribus ſtipabantur? Ubi Georgius Rex à Pio II. repulſam accepit, eos populos corruiſſe præcipites in Fidei deſertionem, rationibus ſurdam, armis indomitam. Id ſi contigit ea tempeſtate, qua univerſus illis orbis terrarum adverſabatur, quid eventurum fuiſſe, quando prævalidis confederatis muniebantur? Exclamari: ea conceſſione habita, hæreticos triumphaturos: quid autem? num præter hoc ex aliis capitibus ad maledicendum ipſis argumenta deeſſe? triſtitia potiùs ipſos affectum iri, ſejunctis à ſe, & conjunctis cum Eccleſia tam multis aſſeclis, adeoque parvi faciendum triumphum, quem hoſtes non ſolùm ante victoriam, ſed poſt cladem acceptam canerent.

Timotheus Juſtinianus Chius, Dominicanus, Calamonenſis Antiſtes, in idem propendebat, teſtatus, cum ipſius Eccleſia eſſet in Græcia, à compluribus etiam Calice Euchariſtiam ſumi, abſque ulla ſanguinis effuſione, ab aliis ſolo pane, & ex iis ab aliis azymo, ab aliis fermentato, neque tamen ullam inde diſcordiam naſci: proinde firmos non eſſe duos illos obices, qui tamquam pervalidi opponebantur.

16. Epiſcopus Leirienſis Luſitanus conſiderandum propoſuit, uni parti favere auctoritatem Cajetani Cardinalis, & Ruardi Tapperis, qui eam conceſſionem diſſuaſerant; alteri, auctoritatem Synodi Baſileenſis, & Pauli III. qui eam indulſerant; hanc verò præferendam eſſe, præſertim cùm ea promoveretur à multis Principibus religionis ſtudioſiſſimis, tamquam unicum remedium illorum populorum ſaluti, ceteroqui deſperandæ: quare monitum Apoſtoli ſervandum eſſe: *Excipite eum, qui eſt infirmus in fide.* Atque cum eo conſenſere Robureus, Salas, & Mocenigus, qui ejuſdem Apoſtoli exemplum adduxit, circumciſionem Timotheo permittentis.

17. Inter prolixiores, famâque digniores diſſertationes poſtulato adverſantes ea fuit, quam habuit Joan. Baptiſta Oſius Romanus, Epiſcopus Reatinus, æquè Canonum ac Hiſtoriarum peritus. Præmiſit, Synodi munus non eſſe leges relaxare, ſed eas conſtituere, aut abrogare; ac proinde ſuper poſtulata relaxatione ibi decernendum non eſſe, ſed conſilium tantummodò Pontifici præberi poſſe. In Synodo Baſileenſi legem haud fuiſſe relaxatam, ſed confirmatam legem Conſtantienſis: & quamquam nonnulla cum Bohemis pacta fuiſſent ſancita, non tamen licere præſenti Concilio per eas pactiones procedere, de quibus non agebatur; ſed ſolùm ſecundùm articulos à Cæſare propoſitos. Nec pariter locum dari ad deliberandum, an oporteret legem omninò delere; cùm enim ea in Seſſione antegreſſa commendata fuiſſet, non modicæ levitati tributum iri Synodo, ſi delereturin præſenti: ſolùm igitur ſpectato conſilio quod Pontifici dandum eſſet, certam eſſe regulam, hominum conſtitutiones relaxationis eſſe capaces, ſed habemis eſſe rationem, cujus meminit (*g*) Gelaſius: Ut perſiſtat integritas, & ne quam decolorationem aut detrimentum patiantur reliquæ partes, ad quas relaxatio non extenditur. Indifferentem jam uſque ab Eccleſiæ primordiis fuiſſe morem Euchariſtiæ accipiendæ, ſive ſub una, ſive ſub utraque ſpecie, quemadmodum ex multis Patribus colligebatur; ſed hæreſim Neſtorii fuiſſe in cauſa, ut ab Epheſino Concilio ſumptio ſub utraque ſpecie prohiberetur, quo extingueretur in animis falſa illa perſuaſio, ſicuti ab ipſo Legato Oſio notatum fuerat in ſuo Dialogo *de Communione ſub utraque ſpecie*: hanc fuiſſe generatim conſuetudinem Eccleſiæ in iis prohibendis, aut imperandis iis, quæ in ſe ſpectata utrumque uſum indiſcriminatim admitterent. Hujuſce rei duo ſimilia exempla adduci ab Oſio jam laudato in altero ipſius Opere. (*h*) Alterum cum idem Neſtorius docuerat, Mariam non Dei, ſed Jeſu matrem eſſe, illicò ſuiſſe præſcriptum à Concilio, ut ea Dei Mater appellaretur: alterum, in quadam è Synodis Toletanis, quam refert Gratianus,

tianus, quò iretur obviam errori Donatiſtarum, Baptiſmum iterantium, interdictum fuiſſe Catholicis, Magni Gregorii auctoritate, ne quis ter immergeretur, quòd priùs in eo Sacramento licebat, quò ſpecies omnis amoveretur multiplicati Baptiſmi. Ebionitas credidiſſe, neceſſariam eſſe Chriſtianis veterum legalium rituum obſervationem; & ſtatim ad tollendam illius ſpeciem in uſu azymorum, ſtatutum fuiſſe ut in fermentato ſacrificaretur, pro eo ac etiam nunc à Græcis uſurpatur. Ab Apoſtolis quoque ne cum Judæis convenirent, mutatum fuiſſe diem feſtum Sabbati in Dominicum, decretumque, ne ante æquinoctium Paſcha celebraretur. Rem non abſimilem, ut alii inſinuaverant, referri communiter de ſancto Leone, quæ ex quarto illius ſermone de Quadrageſima deſumebatur: ea erat, quo Manichæorum errorem, verum corpus Chriſto negantium, extingueret, juſſos ab illo etiam laicos in Euchariſtiæ ſumptione ſanguinem quoque ſuſcipere. Atque ejusdem fortaſſe rei gratia renovatam eamdem juſſionem fuiſſe, injuncta ſacrilegii pœna, à Gelaſio (*i*) Pontifice, qui Leoni propinquus fuit; tametſi Canon ille in alias quoque ſententias trahi poſſet. Ea hæreſi abolitâ, rediiſſe libertatem tradendæ non celebrantibus Euchariſtiæ utroque modo, donec excitato recenti Bohemorum errore, ſumptionem Calicis eſſe definitè juris Evangelici, à Conſtantienſi concilio ea fuerat interdicta. Cùm igitur tunc ut maximè ratio leges permaneret, par eſſe, ut lex pariter perduraret, atque ut eadem illæſa perſiſteret, & per contrariam relaxationem minimè vulnerata, cum Juriſperitorum effatum ſit, (*k*) *Nè lex relaxetur, niſi ſecundùm actum, & ſecundùm exemplum locum habeat ratio legis.* Jam verò in regionibus, quarum gratiâ ejuſmodi relaxatio petebatur, non modò hanc legis rationem perdurare, ſed excreviſſe. Etenim poſt hæreſim Petri Dresdenſis, dum Germania puram Fidem retinuerat, numquam per centum annos ab ea uſum Calicis poſtulatum Bohemos execrata. Tunc verò exorſo Luthero, qui eam etiam inter alias hæreſes tradiderat, corruptisque ejus veneno illis provinciis, cœptum ab illis eſſe id importunè efflagitari, adeoque dubitare poſſe voluntatis mutationem à fidei mutatione profectam. Exemplum Synodi Baſileenſis in oppoſitum retorqueri: nam tametſi dum adhuc erat legitima, & cum Eugenio conjuncta, pactiones firmaret: eas tamen à Bohemis numquam fuiſſe ſervatas; & Joannem Rochezanam, præcipuum ipſorum Sacerdotem, oppoſitum pro concione vulgaſſe, & vulgandum curaſſe, atque à Sigismundo Cæſare ſex articulos, Eccleſiæ unitati contrarios extraxiſſe: cumque id in Pontificatu Nicolai V. continuaretur, miſſum ab eo illuc fuiſſe ad illos populos ad frugem revocandos beatum Joannem de Capiſtrano, ac poſteà Nicolaum Cardinalem Cuſanum, dein verò à Calliſto III. ad idem peragendum admotum Cæſarinum Cardinalem, ſed ſemper incaſsùm, ſicuti habebatur apud Joannem Cochleum in Huſſitarum hiſtoria: nec fructum meliorem decerptum eſſe ab indulgencia Pauli III cujus Nuntios nemo unquam adierat ad uſum Calicis impetrandum, quin hæretici eas Pontificis facultates per typos impreſſerant, adjectis ipſorum commentariis, ſcribentes, Quemadmodum *Papiſtæ* in hoc ſuum errorum agnoverant, ita de reliquis peracturos. Tum in medium protulit præcipuam alteram cauſam, quâ permota fuerat Eccleſia videlicet, periculum inevitabile effuſionis, expenſum à Cajetano, & Alfonſo de Caſtro in verbo *Euchariſtia*. Neque capiendum eſſe propoſitum à quibusdam remedium, præbendi Panem conſecratum intincto vino, quem admodum apud Græcos mos eſt. Fuiſſe id interdictum à Julio Pontifice, (*l*) cùm Chriſtus utramque ſpeciem ſeparatim Apoſtolis præbuiſſet Alterum incommodum accedere, probè obſervatum à Gabriele, in lectione octogeſima quarta ſui Operis de *Canone Miſſæ*, ubi hujus ritus convenientiâ copioſè demonſtratâ, audet affirmare, ſeditionem inter Chriſtianos diſſeminatum iri ab eo, qui hujusmodi privilegium aliquibus impertiret, propterea quòd ſibi quisque arrogaret par meritum illius obtinendi; atque id experimento jam innoteſcere Synodo, cùm in comperto eſſet, quo tenderent in ea re Gallorum poſtulata. Veritatem adductarum rationum probè intelligi ab ipſis Germaniæ Præſulibus; ab uno illorum Patribus audientibus eas intrepidè in cœtu expoſitas fuiſſe: ſciri, adeſſe illic Procuratorem præcipui cujusdam Archiepiſcopi ex illa natione (Salisburgenſem ſignificabat) cum diſertis mandatis contradicendi; ſed ſubmurmurari, cum ſilere coactum. Multa dein exempla congeſſit cautionis ab Eccleſia adhibitæ, antequam hæreticos, qui reſipuerant, ad Euchariſtiæ ſumptionem admitteret, & firmitatis in retinendis ſuis ritibus, ubi jam fuerant inducti. Concluſit, adeſſe cauſam ſuſpicandi id quod idem Oſius Cardinalis obſervabat in ſua Opella *De celebranda Miſſa vulgari idiomate:* nimirum, ad duos improbos fines petitionem ab illis dirigi: alter erat, ut oſtentarent Romanam Eccleſiam cum ipſis communicare; alter, aut Patres à reliquis Catholicis ſejungere, aut certè ſeditionis eſcam ſpargere.

(g) *C. Et ſi illo prima, q. 7.*
(h) *De expreſſo Dei verbo.*
(i) *6. Comperimus de Conſecratione, diſt. 2.*
(k) *Juriſperiti in cap. Neophytus 6. diſt.*
(l) *Cap. Cum omne, de Conſecratione diſt. 2.*

18. Hæc oratio adeò commovit Joannem Muvantonium Auguſtinianum Epiſcopum Segorbienſem, & jam Hiſpani Principis magiſtrum, (*m*) ut pro eo ac ipſe publicè ſignificavit, cùm anteà ſententiam aliam deſtinaſſet, deſcripta in pagina quam è ſinu eductam tenebat, audito Reatino ſententiam mutaverit.

(m) *Apparet ex epiſt. Jadrenſis, ultimo Auguſti 1562.*

Ultrà progreſſus eſt Richardus Vercellenſis Canonicus Regularis, Abbas Prævallenſis: pronuntiavit, eam Calicis petitionem hæreſim ſapere. Sed ejus dictum exemplò graviter eſt caſtigatum à Mantuano, hominem commonente, à Pontifice & Concilio poſtulata quæ ſaperent hæreſim, in conſultationem minimè adduci. Ille verò inconſiderantia animadverſa dum propinquus ſibi Abbas verba faceret, è ſubſellio egreſſus, & ante Legatos provolutus in genua, veniam poposcit, ac poſteà id quod dixerat, abſque mora publicè retractavit. Prolixum deinde ſcriptum vulgavit, prout fieri ſolet, cùm ſententiæ defenſio ſimul etiam auctoris defenſionem complectitur: in eo conatus eſt rationes pro repulſa confirmare, ſimulque ſuperiora ſua dicta explicare, omni culpa à Cæſare remota, eadem rejecta in eorum importunitatem, qui Cæſarem impellebant ut in eo deprecatorem ageret. Declaravit quoque, ſententiam ſuam Patrum ſententiæ à ſe ſubjici.

19. De hoc homine digreſſionem habet Suavis,

reliquis, quibus utitur, parem cùm omnes naviter, ac verè secundùm artem digestæ sint; omnes enim ad suæ fabulæ propositum conducunt. Narrat, Richardum decimo sexto Augusti percontatum fuisse Gallicos Oratores, an illius regni Episcopi adventarent, eosque sollicitasse ad operam ad id navandam: & hucusque verum narrat, cùm *(n)* Lansacus ipse Jacobo Lomellino Episcopo Mazzarienſi retulisset, Abbatem summo manè hujusce rei gratiâ suas fores pulsasse. Sed minimè verum narrat de objectis illis artibus, quas Romanæ Aulæ apponit, dum idem affirmat, tum ob id ipsum, tum ob suspiciones, quæ posteà exponentur, actum fuisse cum summo Richardi Præside, ut ipsum ante Gallorum adventum Tridento removeret; sed vigesimo quinto Novembris morte præventum fuisse. Verùm contra hujusmodi cuniculos licuerat Suavi legere in eodem literarum Vicecomitis volumine, ubi primam partem legit; quæ pacto Simonetta (o) cunctatus non est apertis modis Abbatem percontari, cujus rei gratia eo ille munere functus esset, quod nihil ad ipsum attineret; & quo pacto ille respondérat, meræ se curiositate ad id impulsum, & quò suprémum moderatorem suum de eo certiorem redderet: neque quidquam prætereà in re illa peractum. Sed videamus porrò quidquid Suavis de eo scribit, seu potiùs somniat, & posteà si non ipsum, eos quidem certè qui ipsi credunt, luce veritatis excitemus.

(n) *Literæ arcanis notis Vicecomitis ad Borromæum, 17. Aug. 1562.*

(o) *Arcanæ notæ Vicecomitis ad Borromæum, 20. Aug. 1562.*

20. Addit, eumdem Richardum in refellenda Calicis concessione valdè innixum fuisse Synodo Basileensi, quæ hujusmodi prohibitionem comprobarat: & objurgatum fuisse ab Imolensi, cum vellet is eo pacto corrigere simile testimonium Synodi Basileensis à se priùs adductum, ut proinde vehemens inter eos contentio exorta fuerit. Ita scribere, perinde planè est, ac, sicuti dicebam, somniare, hoc est, simulacra falsa & absurda componere ex rebus veris atque conspectis. Richardus disserens de Calicis argumento, quantum comperio perlectis ejus dictis, quæ in Acta referuntur, numquam suam sententiam fundavit in Synodo Basileensi, quæ quod spectat ad dogma & interdictum universale, Constantiensem dumtaxat confirmat: cumque illa Synodus legem Bohemis relaxasset, potiùs adducebatur in medium ab iis qui ad indulgendum petitioni propendebant; quod ab iis extra reprehensionem fiebat, tum ob auctoritatem Patrum, qui earum concessionum tempore illic intervenere, tum quia post primam concessionem, (p) habitam anno 1433, Eugenius cum Concilio se conjunxit, comprobavitque quæ ibi confecta fuerant ad eam usque diem de tribus capitibus, quorum unum erat, ut Bohemorum reconciliatio curaretur. Quin cùm denique Ferrariam illud transtulit, facultatem ipsi super eo argumento decernendi per aliquot dies Basilicæ reliquit. Sic igitur Richardi negotium se habuit. Aliquoties Hieronymus Guerrinus Tifernas (q) Imolensis Antistes eos culparat, qui in rebus ad dogmata spectantibus testimonium Synodi Basileensis adduxerant, tametsi illi reverà id agerent haud comprobantes sive ejusdem Synodi contumaciam in Pontificem, sive ipsius auctoritatem, sed tamquam cœtum doctorum hominum afferentes. Postmodum idem in Conventibus habitis de Sacrificio non modò eam Synodum adduxit, verùm etiam magnoperè evexit; & hoc ipsum egit Richardus, sed in aliis pariter argumentis, quæ ad Calicem minimè spectabant, nihil propterea reprehensus ab Imolensi: progressusque eo est, ut diceret, de prærogativa inter Concilium & Romanum Pontificem se suam mentem aperturum, ubi ea de re ageretur. Visus est eosdem sensus in præferendis Pontifici Conciliis indicare Joan. Baptista Migliavacca Astensis Servorum B. Virginis Præses supremus; neque tamen hinc effectum est, ut in ipsos ulla fieret animadversio, quamquam Guerrinus præcipuè, in Pontificia ditione ortus, in eadem duas Episcopus civitates regeret: adeò religiosè Pontifex integram Synodo libertatem servabat. Ac nimis certè obvium cuivis cogitanti est, ubi voluisset Pontifex, ut à summo Richardi Præside is è Concilio removeretur ante Gallorum accessum, qui mense Octobr. illic perventuri erant, haud certè permissurum, ut usque ad extremum Novembris ibi Richardus moraretur, hoc est ad extremum illius vitæ, Suavis ipse commemorat.

(p) *Vide inter alios Augustinum Patritium Canonicum Senensem in Hist. manuscripta Concilii Basileensis, quæ est in Biblioth. Vatic. & Concilium Florentinum, recenter vulgatum ab Horatio Justiniano, posteà Cardinali.*

(q) *Notæ arcanæ Vicecomitis ad Borromæum, ultimo Augusti 1562.*

21. Sed ut ad rerum seriem revertamur: Lainius, qui postremus sententiam dixit, (r) hæc sensa deprompsit: Hunc à se fructum egregium percipi ex eo quòd omnium postremus loqueretur, quòd non modicam prius lucem ex omnium animadversionibus hauriret: observatum è se fuisse, id accidere Patribus quod medicis, qui omnes in eo conveniunt, ut ægroto sanitatem restituant, sed dissident in præscribendis ad eam consequendam medicinis. Duas agitari posse quæstiones: alteram, Delendumne esset Constantiense Decretum, alteram, An oporteret Calicem concedere quibusdam certis nationibus. Ubi prior agiaretur, id à Concilio efficiendum esse perinde ab altero Concilio lex fuerat sancita: ubi verò posterior, usum Calicis esse concedendum à Romano Pontifice, cujus munus est expendere conditiones proprias locorum, temporum, atque hominum; quod Reatinus pariter votarat. Præmisit denique, utrumque ritum suapte naturâ, sublatoque Ecclesiæ interdicto, licitum esse, quoniam variis tempestatibus uterque usus fuerat exercitus.

(r) *Partim in Actis in Arce Æliæ, partim in Actis Palcotti, partim in literis Jadrensis Archiepiscopi, 7. Septemb. 1562.*

Hisce fundamentis jactis, quod ad priorem quæstionem attinebat, censuit, Decretum Constantiense delendum non esse; quippe quod satis causæ non erat, ut ipsum hæretici transgrederentur: numquam enim Ecclesiam censuisse ea de causa suas leges abrogare; aliter, leges quoque de jejunio, de die ad celebrandum Pascha constitutæ essent abrogandæ.

Ad alteram dubitationem progressus, negavit, causas ad relaxandam legem sibi sufficientes videri: unicam, quæ afferebatur, esse eorum Catholicorum id postulantium imbecillitatem; sed considerávit, si ea ratio admitteretur, relaxationem communem omnibus futuram, quoniam unusquisque se imbecillem esse causaretur; Moysis exemplum, quod producebatur, qui repudium Hebræis permisit ob duritiam cordis, vim non habere; aliud esse legem mitem ab initio condere, ratione habitâ communis populo debilitatis; aliud, eam postmodum enervare in corruptorum hominum gratiam: per alterum præpediri, per alterum enutriri subditorum malitiam: Sacramentum Altaris præbendum non esse peccatoribus, quales hi sese ostendunt, ut qui cum hæreticis conveniunt in hujusmodi ritu, & Ecclesiæ non obsequuntur; sed tantummodò sanctis præbendum. Et idcirco priscis temporibus Diaconos in Eucharistia porrigenda fuisse solitos dicere: *Sancta sanctis.* Laxamentum legis in hoc ad suscitandam confidentiam valere, quâ nequiùs alia flagitentur, unde cunctæ leges Ecclesiæ auferantur. Hujus voti auctores fuisse hæresiarchas, quorum petulantiæ ac superbiæ non indulgentia sed repugnantia medebatur. Eos populos, qui tam vehementer hoc postulabant, nihil credere de Concilii aut Pontificis auctoritate, utramque reipsâ inficiatos, sed solùm impunitatem sui delicti quærere, cum vetarentur, à Principe Calicem in sacra mensa usurpare, quem optabant impunè adhibere. Ordinem suum debere plurimum Cæsari, complurium Collegiorum fundatori, plurimum Bavariæ Duci; sed quò magis erat obnoxius, eò fortiùs se compelli ad eisdem respondendum consilii fidelitate. Affirmavit, non admodum se moveri laudatorum Principum opinione, qui nec obtinebant, nec, quippe religiosissimi, sibi arrogabant rationem ullam in sacris negotiis: rei notitiam captandam esse per Episcopos, quorum munus est ex divino præscripto res sacras curare. Ne nimiùm formidarent Patres aut hæreticorum alluvionem, aut aliorum malorum, quæ ipsis infausto metu prænuntiabantur: casus hosce divino imperio cunctos adnecti: fiduciam in Dei Filio, cujus agebatur causa, collocarent: Ecclesiam illius fundatam sanguine, numero quidem posse diminui, sed perire non posse. Eâ concessione vellicatum iri appetentiam aliis nationibus ad idem postulandum; adeoque tametsi admitteretur, oportere consilium votumque Principum laicorum sequi, audiendam tamen esse aliorum Regum Principumque Catholicorum sententiam. Exemplo Synodi Basileensis respondit; Primum errorem imputari deceptori, secundum deceptori simul ac decepto, tertium, soli decepto; indicans fortasse; illum fuisse primum errorem adeòque excusabilem: secundum, id quod Paulo Tertio sedente contigerat, & illud pariter excusationem aliquam merébatur: at verò post exemplorum hujusmodi documenta Tridentinum errorem inexcusabilem fore.

22. Hi fuerunt sermones memoriâ digniores. Etenim Sbardellatus Episcopus Titinienſis, unus ex Procuratoribus Cleri Hungarici, longissimam quidem orationem habuit, sed quæ pondus moli par non habuit, & quâ suæ potiùs voluntatis ardorem, quàm causæ bonitatem persuasit. Silentio prætereundum non est, Drascovizium, Quinque Ecclesiarum Antistitem, ne quid intentatum ad rem promovendam relinqueret, præter petitionem adhortationemque à se tamquam ab Oratore habitam, voluisse posteà sententiam suo loco dicere tamquam Præsulem. (s) Visum ipsi fuerat, multos nimis animosè obtitisse, & nonnemínem à re ad homines fuisse transgressum: etenim inter alios Ægidius Falcetta Cingulanus, (t) Episcopus Caurlensis, qui paulò post ad Ruitenonſienſem Eccleſiam translatus est, (u) incredibiliter infensus concessioni, conquestus fuerat, per-

missos adesse sententiarum dictioni Oratores illorum Principum, quorum ea causa interesset, & aliquos, minitantis potiùs quàm suadentis modo, infelices Concilio progressus ex ea repulsa vaticinatos fuisse. Quibus dictis Falcetta quibusdam visus est primum Legatum petere, qui hoc in re proponenda exposuerat; sed reverà ictus cadebat in Drascovizium, cujus fuerat hoc vaticinium. Et Mantuanus illud non tamquam verum affirmarat, sed tamquam dictum recitarat. Itaque Drascovizius conatus priùs concinnis modis objecta cuncta dissolvere, aliquid questus est de Reatino, affirmavitque, illum doctè quidem disseruisse, ejusque dicta efficacia futura fuisse ad ipsum Drascovizium permovendum, nisi notitia de rebus Germaniæ falsitatem illius speculatricis ratiotinationis ostendisset. Dein quasi Falcettam indicans ratione quadam inter iracundam ac pacatam, quæ arrogantiæ odio submoto, & conciliatâ gravitatis æstimatione, non minuit sed auget efficaciam, adjecit; Quædam jactata fuisse, quæ ipsum penè ad duellum provocare poterant; sed velle se patienter ea tolerare. Tum, quemadmodum præcelsis animis mos est asseverantiùs sustinendi sua dicta, quibus acriùs repugnari sentiunt (sive id sui decoris gratiâ, sive ad repugnantium offensam præstent) non modò non revocavit, sed iteravit, ubi postulatis haud indulgeretur, satius futurum fuisse, si numquam Synodus coivisset.

(s) *2. Sept. ut in una ex tribus literis Vicecomitis ad Borromæum.*

(t) *Acta Paleotti, & notæ arcanæ Vicecomitis ad Borromæum, & epist. Jadrensis, ultimo Aug. 1562.*

(u) *30. Jan. 1563. ut in Actis Consistor.*

23. In hujusmodi quæstione ferè omnes adeò diffusè verba fecere, ut cum res vigesimo octavo Augusti proposita fuisset, dicendis sententiis ante vesperam sexti Septembris non fuerit impositus finis. (x) Solidior difficultas & communiùs æstimata videbatur esse, damnum ac periculum cujusvis mutationis in re gravi, conspicua & universali; experimentum, quòd minimè custodirentur conditiones, quas Concilium Basileense, & Paulus III. concessioni apposuerant, unde neque conducibiles evaserant; incommodum inducendi in ritus Ecclesiæ varietatem, semper unitati perniciosam; quòd persisterent nihil mutatæ, & communes Germaniæ eadem rationes, quæ Synodum Constantiensem permoverant, præsertim verò periculum effundendi sanguinis, difficultas illius conservandi, incommoda ejus deferendi ad ægrotos in agris, vini penuria multis in provinciis; utproinde, si lex pro illis regionibus revocaretur, visa fuisset certa consecutio, seu tunc seu nunc contra prudentiam actum, quòd appareret species rei incredibilis, ardentissima hujusmodi postulata ab æstu pietatis enasci, & non potiùs ab opinionis errore; dubitatio, ne indulta illis petitio nationes alias ad illud ipsum inflammaret, crearetque novas difficultates; notitia, quòd iidem populi ad alia absurda laxamenta adspirarent, & præcipuè ad Sacerdotum conjugia; adeòque hujus rei impetratio minimè quietos illos redderet, sed potius audaciores & importuniores. Hæ rationes ex una parte, exaltera spes fructus, & jacturæ formido, vividissimis coloribus antè omnium oculos expressæ, sicuti diximus, ab Episcopo Quinque Ecclesiarum, simulque auctoritate Cæsaris, Gallorum, ac Bavari corroboratæ, inter se ita conflixere, ut in nulla alia re pro-

posita sententiæ tam variæ ac tam perplexæ umquam prodierint; usque adeò, (y) ut qui à secretis erat, nequiverit per primum tabellarium certam earum notam Romam mittere. Etenim alii qui ambiguè locuti, & interrogati, cuinam consilio definitè adhærerent; recusarunt clariorem sententiam ferre, quasi maluissent differere quàm judicare. Neque judiciorum varietas variis nationum affectionibus verti poterat, quandoquidem patuit, cùm in Synodo tunc adessent duo soli ex Gallia, Eustachius Bellajus, & Petrus Danesius Antistites, alter Parisiensis, alter Vaurensis, eos inter se discordasse, illum concessioni repugnantem, hunc assentientem.

(x) *Legatorum literæ ad Borromæum*, 7. *Septemb.* 1562.

(y) *Prædictæ Legatorum literæ*, 7. *Septemb.*

Post diuturnam diligentiam, & accuratum examen, Patres qui illis cœtibus numero centum sexaginta sex interfuere, in octo partes divisi sunt. (z) Quatuordecim auctores erant, retardandum esse Decretum, triginta octo repulsam probabant: viginti novem concessionem; viginti quatuor rem esse in Pontifice reponendam censebant: triginta & unus primum articulum admisere, secundum rejecere, hoc est, in concessionem propenderunt, non tamen Episcopis committendam, sed ut ejus executio Pontifici relinqueretur. Unus perstitit medius: decem in partem negantem inclinarunt, sed rem Pontifici committentes: novemdecim concessionem ad Bohemiam & Hungariam coarctarunt; adeòque vix in eo argumento tot sententiæ potuissent antea concipi tamquam possibiles, quot reipsâ pullularunt. Quod usuvenit in iis quæstionibus, tam practicis quam theoricis, in quibus duræ utrimque difficultates obtervantur, cùm pro se quisque tunc aspiret utilitati & gloriæ in aperiendo calle medio ac plano inter ardua & confragosa, quamquam sæpiùs novus ille callis, dum cuncta devitare creditur, offendit in cuncta; hinc verò unusquisque viam ab alio malè patefactam aversatus, ejusdem simul audaciam imitatur, simul ipsi per eventum improsperum assimilatur.

(z) *Acta authentica Arcis Æliæ*

CAPUT V.

Nova Cæsarianorum studia ad impetrandum Calicem, & nova trutina de doctrina, ac præsertim de Sacerdotio, Apostolis à Christo in Cœna collato; & varia Suavis errata.

1. Cæsariani ab iis quæ acciderant, stupore simul & lumine sunt affecti: stupore quidem, quoniam multæ rerum conditiones tam validam fiduciam ipsis intulerant, ut vix certa firmitas dici non posset: complurium Principum postulatio, Pontifex propitius, Legati fautores, ipsum argumentum arbitrarium, ac nulli noxium; officia ac studia summa: & tamen exitus is fuit, qui fuisset expectandus, ubi cunctæ quas retulimus conditiones ex oppositio præcessissent. Lumine affecti, quia compertum illis fuit, quanto ampliùs sperandum ipsis erat ab auctoritate ad unum restricta, quàm in plures divisa; cùm longè facilius homini contingat persuadere menti, & permovere voluntatem unius capitis, quàm multorum; præterquam quòd sæpè idem ille, in quem unicum coit potentia, quantò propterea illis plurimis major est, in quos ob aliam regiminis rationem ea dispertitur, tamtumdem ob ipsam magnitudinem aliis Principibus indiget, plusquam indigeant complures tenuiores. Unde fit, ut Respublicæ & multo difficiliores sint Monarchis ad concessiones, & multò proniores ad repulsas. Quare licuit Principibus certum ab eo exemplo documentum capere, multos Episcopos illorum vota promoturos fuisse, si per ea Episcoporum potestas eveheretur Aulæ Romanæ demissione; sed in reliquum universam Synodum longè arctiorem Pontifice Romano in concessionibus futuram; adeoque favor ille quantuluscumque, qui postulato in dicendis sententiis obsecundarat, ipsum aut comprobando, aut non improbando, sed in Pontificem rejiciendo, profectus fuerat ab opera ex Pontificis voluntate ab ejus ministris impensa, postquam negotium præceps ruere visum est, nisi manus protenderetur. (a)

(a) *Constat ex arcanis literis Vicecomitis ad Borromæum* 3. *Sept.* 1562.

2. Hoc itaque experimentum effecit, ut Cæsariani se aliò verterent. Repudiarant initio consilium ipsis propositum à Legatis, ut nimirum Synodus rem Pontifici decernendam remitteret; quasi honorificentius, sibi subditisque acceptius arbitrati, si quemadmodum usus Calicis ab una Synodo sublatus fuerat, ita restitueretur ab altera, fortunatumque sibi exitum indubitanter polliciti. Sed ex hujus rei fallacia se deceptos agnovere, coactique sunt ad rejectum consilium confugere, sicuti mox narrabitur. Aliquid ipsis detrimenti provenisse credibile est à studiis Vargæ, (b) qui non modò Pontificem dehortatus erat ne illud concederet, dicens, petitores posteà promissis neutiquam perstituros; sed etiam ad Pagnanum, Piscarii administrum Tridenti scripserat, id utique Regi detrimento futurum, propterea quòd hoc ipsum in Hispanis sub specie pietatis apperentiam hujusmodi novitatum excitaret; has verò subditorum appetentias, sive ipsis fiat sive non fiat satis, semper cum perturbationis periculo in regnis copulari. Proinde per literas admonitum à se Regem fuisse, & interim se à Pagnano petere, ut suæ nationis Præsules coërceret. Verùm uti Vargas apud illos nec plurimâ auctoritate, nec plurimâ gratia pollebat, perinde haud comperio plurimum ab eo confectum, cùm id temporis nihilo ferventiores in oppositum Hispani visi sint, quàm alii ex aliis Provinciis.

(b) *Arcanæ literæ Vicecomitis ad Borrom.* 30. *Julii* 1562.

3. Muvantones, sicuti dictum est, propitium suffragium paraverat, etsi audito Rearino illud improvisò mutasset: reliqui magna ex parte ambiguè locuti sunt. De Guerrero ac de Ayala legitur, (c) suam illos opem Prasconizio fuisse pollicitos: sed Episcopus Nioquensis dixit, (d) Guerreri promissionem tetendisse ad conjungendos secum Cæsarianos in perenda declaratione de mansione; prædixitque, illum reipsa promisso non respondsurum: nec prædictio in irritum cecidit. Etenim Guerrerus (e) hinc nonnullos ad concessionem hortatus est, hinc in ferenda sententia incertum se ac diuturnioris indigum temporis ostendit; & per eam quasi mixtam agendi rationem, quæ sincera visa non est, nec suorum vituperationem, nec Germanorum querelas effugit: at verò is qui alteri oppositarum partium palàm adhæret, illius benevolentiam consequitur tamquam ipsi propitius, & æstimationem utriusque partis tamquam intrepidus ac sincerus.

(c) *Arcanæ literæ Vicecomitis ad Borrom.* 17. *Aug.* 1562.

(d) *Ejusdem ad eundem arcanæ literæ, ultimo Augusti* 1562.

(e) *Aliæ ejusdem ad eundem, eodem die.*

4. Ante-

4. Antequam ad aliud argumentum progrediar, aliqua Suavis errata notabo. Primum quidem leve, sed indignum veniâ obtemeritatem, quâ tam frequenter in illud prolabitur: erratum inquam in diebus signandis, quandoquidem ipsi nec erat necesse ad hæc minutiora descendere, nec aderat notitia ad ea veraciter proferenda; & tamen audet eadem tam sæpè casu notare, quo suadeat archivum illarum omnium rerum gestarum in suo capite contineri. Affirmat itaque, conventus super eo negotio fuisse quinto Septembris absolutos: verùm & Diarium, & literæ Legatorum, & alia plurima monumenta passim vulgata palàm faciunt, usque ad vesperam sexti diei perduravisse. Alterum & gravius erratum est, quod adscribat Episcopo Camptembergensi in Stiria (cùm Synodo ne adesset quidem hujusmodi Antistes) id quod dixit Episcopus Caurlensis, & ante illum Episcopus Philadelphiæ, (f) Procurator Episcopi Eistatensis, adversus interventum Oratorum Cæsaris, ne adessent, dum ea de re deliberaretur. Tertium est, ubi narrat, Hispanos etiam Præsules petiisse à Legatis, ut in ea causa removerent à cœtu Episcopos, qui simul Oratores Cæsaris aderant; cujus rei ne vestigium quidem extat in Actis, literisve pleniſſimis tum Legatorum tum Vicecomitis ad Borromæum: quamquam, ne verum dissimulem, nonnemo ex falso rumore, sicuti & credibile & frequens est, id suis privatis literis scriberet; adeoque excusatio in eo Suavi debetur. Quartum est, dum Cavensem Antistitem inducit ea dicentem, quæ reverà non ille, sed Caurlensis dixit, conquestus de siniſtro vaticinio, & quasi minis injectis Synodo à Drascovizio, ubi repulsa acciperetur. Liceret adjicere maligna Suavis commenta, quibus deformaret quantum posset quamcunque rem gestam à Salmerone ac Lainio, collaudatis luculenter in iis cœtibus inter alios à viro docto, qui animum non certè illorum studioſiſſimum in reliquis præ se fert, quippe in præcipuis controversiis ab eis discrepans, nimirum ab Archiepiscopo Jadrensi. Sed hac in re adeò patet affectatio, & interdum contradictio Suaviani Operis, ut illa satis sit apud quemlibet non hebetem lectorem ad reddendum efficax contra seipsam responsum. Partes igitur narratoris resumamus.

(f) *Epistol. Jadrensis, ultimo Augusti* 1562.

5. Intentus animorum conatus, quo in cœtu generali consulebatur de Calicis concessione, nulli erat impedimento, quò minùs alia argumenta in peculiaribus cœtibus agitarentur; & in eam formam redacta videbantur, ut illa cunctis satisfactura spes fuerit. De Christi oblatione selecti Patres ea digesserant, quæ communiùs probabantur, omissis litigiosis, dicentes, sicuti nunc habetur, Redemptorem in Cœna se obtulisse in sacrificium Patri sub specie panis & vini; sed quo genere sacrificii, haud exprimebant. Itaque Decreta doctrinæ, & Canones illis respondentes ad conventum maximum delata sunt septimo Septembris: (g) cumque initio is absque discordia progrederetur, impegit postea in durum obicem in Granatensi, tametsi unus ex illorum formatoribus hic fuisset, sed opinione suis collegis contrarius, ideoque deinde ipsi operi magis adversus: (h) quamquam fuit qui crederet, illum se magis contrarium, quàm in animo erat, simulasse, quò Sessionem ita retardaret, & Galli expectati supervenirent, quibuscum sperabat conjunctè procedere in moribus reformandis. Improbavit ille oratione longiſſimâ tertium Canonem, qui nunc secundus est, ubi definitur, collatum fuisse Apostolis à Christo Sacerdotium in Cœna verbis illis: *Hoc facite in meam commemorationem.* Afferebat in medium (i) pro sententia oppositâ Nicolaum Cabasillam libro primo de Missæ sacrificio, qui opinatus est hujusmodi potestatem fuisse traditam die Pentecostes, & cum eo S. Germanum, Isichium Presbyterum in libro primo Commentariorum super Levitico, Armacanum arbitratum, quo tempore fuerant constituti Apostoli, fuisse eodem Sacerdotium illis collatum, S. Thomam, & Scotum, qui putat, executionem illis fuisse concessam in capite vigesimo S. Joannis, ita ut potestatem illius conficiendi obtinuerint in Cœna, sed conficiendi postquam Spiritum Sanctum accepissent: ac tot rationes in aciem deduxit, ut non parum dubitationis injecerit, ne contendendum esset, diuque protrahendam doctrinæ comprobationem, adeoque necesse foret Sessionem differre. Sed exitus spem prosperitate superavit: cùm enim perpauci Guerrero consensissent, Decreta plenè comprobata sunt, idque per summam brevitatem atque concordiam unico manè. Tantum detrahitur non benevolentiæ modò, sed æstimationi, quæ pro benevolentia crescit aut decrescit, ex eo quòd credatur quispiam nimis æstimator sui, & parum communitatis.

(g) *Acta Paleotti, & epist. Legatorum ad Borrom. eo die.*

(h) *In literis Vicecomitis ad Borromæum*, 7. *Sept.* 1562.

(i) *Acta Arcis Æliæ, & literæ Jadrensis*, 17. *Septemb.* 1562.

6. Ajala Segoviensis Episcopus repugnavit, ubi pronuntiatur, Missam offerri non solùm pro peccatis, sed pro aliis necessitatibus; objecitque, hinc argumentum præberi variis superstitionibus; & in eandem sententiam ivere viginti quinque: sed denique longè majori numero cedentes, in levi controversia acquievere.

7. Non ita conquievit in altera majoris ponderis Guerretus. (k) Is unà cum Archiepiscopo Bracarensi, & cum Episcopis Segoviensi, & Almeriensi postridie Legatos adiit, causatusque conscientiæ stimulum, exposuit: Sibi ac sociis Canonem illum de Sacerdotum institutione probari non posse; rem nec agitatam fuisse in conventibus minorum Theologorum, nec in confessibus Patrum, solùm levi manu tractatam: Præsules aliquot non modicæ existimationis dissentire: quem dissensum in Sessione palàm fieri par non erat. Quapropter satius esse, articulum illum in proximam Sessionem rejici, ubi dogmata de Ordinis Sacramento stabilirentur, tamquam ad locum magis proprium, tempusque opportunius, quò, præmisso studio ac trutinâ rei consentaneâ, definitio eum plausu & honore concordiæ confici posset.

(k) *Acta Paleotti, & literæ Jadrensis*, 10. *Septembris* 1562.

8. Osius Legatus, qui suis in libris eam sententiam tradiderat, ipsam placidè tuebatur, objecta dissolvens, & oppugnationibus quatuor Hispanorum obsistens. Reliqui Præsides existimarunt, repulsam minùs claram, magisque moderatam non modò æquiorem, sed etiam solidiorem futuram. Idcircò dixerunt, se morem illis gesturos, dummodò quæsitæ variationi assensus generalis conventus præiret, sine quo penes Legatos non erat quidquam ex rebus jam statutis mutare. Ita ratione Concilii habitâ Hispanorum appellationem tacitè refellebant, ipsis appellantibus rejectis ad illud idem tribunal, à quo se gravari putabant:

quod rescripti genus durissimum accidit litigantibus, & tamen de illo conqueri ipsis non licet, cùm idem tribunal non solùm est maximè competens, sed maximè potens.

CAPUT VI.

Capita reformandæ disciplinæ digesta: abusus in Missa correcti.

1. Quò perficeretur Sessionis apparatus, stabilienda supererant disciplinæ Decreta, & emendandi abusus in Sacrificio. Priorum cura demandata fuerat præcipuè Simonettæ, qui videbatur pro more veterum cautorumque medicorum nonnisi lenia medicamenta præscripturus. (*a*) Proposita capita quatuordecim (*b*) fuere, non undecim sicuti Suavis narrat. Causa cur posteà ad undecim fuerint redacta, hæc fuit, quoniam duobus ex illis lex apponebatur, pensiones coarctans, ne scilicet in posterum id oneris imponeretur Episcopis, & Parochis, quorum alteri non supra quingentos aureos ex annuo proventu perciperent, alteri non supra quinquaginta. Sed Episcopi vocabulum pensionis abominati, quippè ipsorum auribus animisque permolestum, negarunt illud sibi adjectâ etiam limitatione probatum iri. Et quamquam opponeretur, à Conciliis Lateranensi & Viennensi, & à Tridentino pariter sub Paulo & Julio pensionum consuetudinem fuisse receptam, non tamen acquievere. Quapropter conventum est, ut sanctiones ea de re aliàs ex professo statuerentur. Sed quemadmodum res humanæ bonis malisque permixtæ sunt, & unusquisque passus damna partis quam sequitur, eam cupere solet quam ipse non experitur, ita tunc usuvenit. (*c*) Quare Quinque Ecclesiarum Antistes Orator Ferdinandi dixit, Sibi probatum iri usum pensionum etiam in Germania, quò viris benemeritis subveniretur, & illis Episcopis nimii luxus materia subduceretur.

(a) *Acta Paleotti.*

(b) *In cœtu 10. Decembris, ut in ep. Vicecom. ad Borr. eodem die.*

(c) *Literæ Jadrenses, 14. Septemb. 1562.*

2. Tertium caput è quatuordecim subtractum, statuebat; ut causæ quæ vigintiquatuor aureorum summam non excederent, omnes in prima instantia ab Ordinario cognoscerentur usque ad latam sententiam. Sed non acquiescebant Episcopi, postulantes, ut idem omnino de cunctis causis decerneretur. Temperamentum propositum est, ut constitutio ad pretium quinquaginta aureorum ampliaretur pro Germanis, qui ut remotiores, ita majora patiuntur incommoda, dum ad forum Romanum compelluntur. Verùm obstitêre Actores Piscarii, epistolâ Regis productâ, in qua plurimùm commendabat, ut illæsa præstarentur ipsius privilegia pro Siciliæ Monarchia, cui ajebant hujusmodi Decretum obfuturum, cùm ipsi concedatur, ut omnes causæ cujusvis pretii in prima instantia in ipso regno cognoscantur. Ita Sanctio pendens subsitit, & ex dilatione, ingentis fœnoris fructus Episcopis provenit, quod alibi exponetur. Tunc autem, dum sermo haberetur, ut assolet, de iis quæ Hispaniæ Actores objecerant, complures Patrum vera non existimabant ea privilegia, sed à Romanis Pontificibus, cùm Siciliam possidebant, Legatis suis concessa, ac postmodum à laicis possessoribus illius regni sibi arrogata. Sed de hoc per incidentem occasionem actum est.

3. Decreta igitur ex quatuordecim ad undecim diminuta sunt: & quò præferretur aliqua ratio, habita de iis quæ Cæsar memoratis libellis perpenderat, duo ab illis desumpta sunt, atque alterum in primo capite de morum emendatione positum est, alterum in correctione abusuum in Sacrificio. Horum omnium capitum tenorem describemus perinde ac stabilitus & propositus fuit, iis exceptis, in quibus notabiliùs variatum est.

4. In primo renovatæ sunt cunctæ Juris Canonici sanctiones de vita & honestate Clericorum, ac de prohibitione, quâ ipsis interdicuntur luxus, comessationes, choreæ, aleæ, tali, ceterique lusus, ac negotia laicorum, pœnis Ordinarii arbitrio relictis, negatoque appellationis confugio in hujusmodi causis, ad morum correctionem spectantibus.

5. In secundo præscriptæ sunt conditiones necessariæ illi qui ad Episcopi munus est promovendus, & inter alias, ut ante sex menses in Ordine sacro sit constitutus, ut Doctor sit Theologiæ, seu Canonum, ab aliqua Academia ex merito inter Doctores adscriptus, aut inde testimonium accipiat, se ad eas facultates tradendas idoneum esse. Quæ postrema particula fuit adjecta, ne carentes non doctrinâ, sed pecuniâ, excluderentur; qui post impensum studium in aliquibus Academiis, ubi sumptus ad Doctoris lauream consequendam gravissimus est, gradum illum accipiunt, quo vulgò *Licentiati* dicuntur. Fuit etiam additum, ut Regulares hujuscemodi testificationem ab ipsorum Moderatoribus subscriptam afferrent. Episcopi Segovienses, Ostunenses, Lucenses, & Aquenses optabant in eo Decreto, ut ante Episcopatum Sacerdotium exigeretur. Sed animadversum est, oppositum statui ab Innocentio cap. *Amultis*, tit. *De ætate & qualitate*, & ab Urbano Can. *Nullus*, distinct. sexagesimâ, quibus satis est Ordo Subdiaconi. Nihilominus adjectum est, opus esse ut hic Subdiaconi character saltem dicto jam spatio præcederet, cùm haud satis decorum videretur, ut ad supremum Ordinem Ecclesiasticum ascendat is, cui paulò anteà integrum erat ad laicorum statum regredi. Suadebant alii in Episcopo gradum Doctoris, absolutè nixi Pauli verbis ad Timotheum: *Oportet Episcopum Doctorem esse*. Sed illis ostensum est, per ea solùm importari habilem ad docendum, quod colligitur ex voce Græca διδακτικόν, quæ id significat, & nihil ultrà.

6. Quò caput tertium intelligatur, sciendum est, Lusitanos & Hispanienses exposuisse, in ipsorum Ecclesiis multos esse gradus, quorum possessores nimis liberè Divinum obsequium negligebant, adeoque opportere ut multationibus è desidia excitarentur. Et quamquam alii contradicerent huic oneri, utpote in hujusmodi Sacerdotiorum fundationibus minimè contento, existimarunt plerique, ex jure Divino, & æquitate naturali fructum illorum Sacerdotiorum integrum relinquendum non esse desidum possessorum utilitati. Medium itaque susceptum consilium, concessâ quidem Episcopis facultate, non tamen injectâ ipsis necessitate ad idipsum impellerentur, aut ab eo depellerentur. De forma excogitatum initio fuerat, uti massa quotidianarum distributionum constitueretur pro eo quod paulò anteà effectum erat in Ecclesiis, quas *Collegiatas* appellant: sed posteà consentaneum visum non est; ut cùm hujusmodi dignitatum proventus sint admodum inæquales inter se, pinguiorum possessor discrimen subiret ingentis jacturæ, ac modici lucri; & ex adverso tenuiorum possessor plus lucri posset accipere per unius diei diligentiam, quàm jacturæ per complurium negligentiam. Præscriptum igitur est, ut ubi constituræ jam non fuissent in hujusmodi dignitatibus quotidianæ distributiones, tertiam partem complectentes, liceret Episcopo illas statuere, præscribendo arbitratu suo iis qui Sacerdotio fruebantur, quantum ab illis Ecclesiæ serviendum esset: quod si omitterent, eo die distributionibus privarentur, easque ille converteret in utilitatem fabricæ, ubi hæc egeret, aut in aliud pium opus. Si cui verò hujusmodi dignitatum nulla inesset in Ecclesia Cathedrali aut Collegiata jurisdictio aut administratio, nec ullum aliud munus, sed extra urbem in Diœcesi injuncta illi esset animarum procuratio, cui vellet per seipsum operam navare Sacerdotii possessor, mansio, hujusque procurationis exercitium efficerent, ut is haberetur perinde ac si illi Ecclesiæ præsens adesset.

7. Nimis alienum à ratione videbatur, obtineri à compluribus munera illorum propria, qui obstringuntur insolubili sacræ militiæ cingulo, trahique ex illis emolumenta & privilegia; & tamen liberum ipsis esse, ut ad laicorum vitam redirent, eorum multis aut ad nuptiarum conjunctionem, aut ad armorum exercitationem transeuntibus. Ad hanc laxitatem restringendam, positum fuit in quarto capite, ut nemo Sacerdotium possidens in Cathedrali aut Collegiata, seu non Regularis, seu Regularis is foret, jus suffragii haberet in Collegio, nisi Subdiaconus saltem esset; atque ut ii, quibus ex munere certis quibusdam diebus Sacrificium erat celebrandum, aut Evangelium Epistolave decantanda, susciperent intra annum, nisi legitimè præpedirentur, Ordinem illi ministerio consentaneum, & hujusmodi functionibus per seipsos præscriptis diebus fungerentur; nec in posterum ea Sacerdotia concederentur, nisi habenti tum ætatem, tum reliquas habilitates ad illa exercenda.

8. Compertum est, frequenter peccatum fuisse in usu legum relaxandarum, earumque relaxationes sæpè subtrahi Aulæ Romanæ, rebus falsis pro certis assumptis, atque in opus deduci ab executoribus aut vera parum callentibus, aut parum religionis studiosis, debilitatâ idcircò legum auctoritate, corruptâque disciplinæ integritate. Id materiam quinto capiti præbuit, in quo præceptum est, ut cunctæ legum relaxationes, concessæ locis extra memoratam Aulam, committerentur impetrantis Ordinario, atque ut *Gratiosæ*, hoc est, ad forum litigiosum haud pertinentes, non exercerentur reipsa, nisi priùs Ordinarii, tamquam Sedis Apostolicæ delegati, summatim & extra judicium cognovissent, eas nec expositione falsi, nec occultatione veri fuisse impetratas.

9. Ad auferendum aliud simile absurdum, in sexto præscripta fuit eadem cognitio ab Ordinariis habenda, antequam conficerentur postremarum voluntatum mutationes adjecto monito, eas nonnisi *ex justa ac necessaria causa* concedendas esse.

10. Quemadmodum suam quisque jurisdictionem libenter extendit, nonnunquam ambitione, sæpè quoque religionis studio, dum recti animi sui certus sibi persuadet, à se tutiùs quàm à quovis alio commune jus administratum iri; ita non rarò majores Præsules fines suos transgressi causas Ordinariis per appellationem subtrahunt. Idcircò sancitum est in septimo, ut Legati, Nuntii, Primates, Metropolitæ, ad quos provocatur ab Ordinarii sententia, observarent sacras Constitutiones, & eam præsertim Innocentii IV. quæ incipit, *Romana*; aliter ipsorum Actis nulla insit auctoritas.

11. Ob minorem humanæ pietatis fervorem, compertum erat, pia opera, ab iis præscripta qui posteà decesserunt, sæpè negligi fraudarique ab administratoribus. Quò huic malo mederetur, in octavo imperatum est, ut Episcopi in cunctis casibus à Jure permissis hujuscemodi operum executores essent, sive ita præscripta ea fuerint ut adhuc vivo præscribente vim habeant, sive illo demortuo. Foret in eorum potestate invisere Nosocomia, Collegia, Sodalitia laicorum, etiamsi *Scholæ* aut alio nomine nuncupentur, Eleëmosynarum æraria, vulgò Pietatis Montes, & quæcumque locorum piorum genera, tametsi eorum procuratio ad laicos pertineret: breviter, quidquid institutum est ad obsequium Dei, ad animarum salutem, ad pauperum alimentum. Huic Decreto restitit pariter Actor Piscarii (*d*) eo nomine, quòd inde quoque privilegia Siculæ Monarchiæ læderentur; quare de illo expungendo deliberabatur. Sed quoniam Orator Lusitanus unà petiit, (*e*) ut exciperentur Nosocomia, aliaque hujusmodi loca, quæ sui Regis tutelâ fruebantur, in quo negligentia præsumi non poterat per Episcoporum vigilantiam corrigenda, mutato consilio restrictum fuit Decretum, adjectâ exceptione omnium hujusmodi locorum, quæ sub ipsius Regis patrocinio fuissent constituta.

(d) *In dicta epistola Vicecomitis ad Borromæum, 16. Sept. 1562.*

(e) *Acta Paleotti, & ejusdem Vicecomitis literæ, 17. Septemb. 1562.*

12. Multæ quoque fraudes afferebantur in administratoribus proventuum, qui templis aliisque piis locis construendis destinabantur. Lex igitur in nono sancita est, ut nullo habito respectu cujusvis oppositi privilegii adstringerentur hujusmodi administratores ad reddendam in annos singulos Ordinariis illorum rationem.

13. Complures scribæ, auctoritate Regiâ, Cæsareâ, aut Pontificiâ constituti, arrogabant sibi idcircò immunitatem ab Episcopo in eo ministerio, ac sæpè comperiebantur inepti, aut aliquo vitio laborantes. Id in causa fuit, ut in decimo cuncti subjecti fuerint examini Ordinariorum, quibus facultas esset aut in perpetuum, aut ad tempus illos ab eo munere in causis Ecclesiasticis removendi.

14. Bona, quæ certum dominum non habent, nec similiter certum obtineat defensorem, adeoque aut violentiæ aut fraudi sæpè subjacent (atque id accidit redditibus Ecclesiasticis, aliisve ad pia opera destinatis) quantò delictum magis allicit facilitate ac utilitate, quantoque Dei gloriæ, proximique charitati opponitur, tantò magis necessarium visum est, ut homines horrore pœnæ inde retraherentur. Ea de causa stabilitum est in postremo capite, ut rei tam iniquæ occupationis, sive per vim, aut per supposititias personas, sive alia modo ea bona occuparentur, incurrerent in sacrorum interdictionem, quæ à Romano solùm Pontifice auferri posset, nec eâ umquam absolverentur usque ad integram restitutionem. Præterea si forte in ea bona jus aliquod dominii obtinerent, illicò ipsum amitterent. Quòd si quis Ecclesiasticus illi noxæ consensisset, præter sacrorum interdictionem spoliaretur possessis Sacerdotiis, ineptus ad illa imposterum obtinenda, eique Ordinum usus interdiceretur pro arbitratu Ordinarii. Optassent quidam, ut exprimeretur in eo capite (*f*) inter delicta pœnis subjecta, nomen *Confidentiæ*. Ad id, ne in alia intempestiva litigia incideretur, prudenter responsum est, hujusmodi crimen satis comprehendi ab illis vocibus, *per supposititias personas*.

(f) *Acta Paleotti.*

15. Abusus similiter sunt propositi (quamquam in Decreto ab eo probroso vocabulo Patres abstinuerint) qui variis in locis in Missæ sacrificium irrepserant:

pserant: ii priùs fusè descripti, deindè in novem capita redacti sunt. Verùmtamen plerisque non videbatur pro dignitate Concilii descendere ad sanctiones adeò minutas, magisque privatæ cujusque Ordinarii curæ consentaneas, cùm evenire posset, eas cunctis regionibus haud opportunas fore. Respondebant alii, Ex auctoritate Concilii plurimum venerationis ac roboris illis accessurum; quod verò ad singulares alicujus loci conditiones attinebat, satis consultum iri, tradità Ordinariis facultate, ut earum executionem pro arbitrio temperarent. Vicit tamen sententia Ajalæ Segoviensis Episcopi, ut in unico Decreto ad tria solùm capita restringerentur, ad Ayaritiam, ad irreverentiam, & ad Superstitionem.

16. Ad arcendam avaritiam interdicta sunt pretia, mercedes, conventiones, ut in rem nostram Sacrificia celebrarentur, vetitis quoque importunis eleëmosynæ petitionibus. Et quamquam fuisset animadversum, usitatum subsidium celebrantibus non præberi pro Sacrificii pretio, sed ad alimentum Sacerdotis, ex communi doctrina Scholasticorum, Jurisque sacri Consultorum, ac præsertim Abbatis Panormitani; fuit tamen qui suadebat, id esse prohibendum in illis Sacrificiis, quæ ob aliquem fortuitum eventum fiunt, & certo loco, certisque diebus haud alligantur. Sed ea sententia assecias non habuit.

17. Quò irreverentiæ mederentur, præceptum est, ne permitteretur aut Sacrificii celebratio Clerico vago & ignoto, aut ei interesse liceret homini palàm criminoso. Differtum est de arcendis publicis meretricibus, saltem absoluto Evangelio; sed executio gravioribus offensionibus subjecta visa est. Et quoniam functionis reverentiæ plurimum confert loci majestas, privatis in ædibus Sacrificii usus fuit interdictus, solumque permissus in templis, sacrisque locis, cultui divino destinatis; inspectis designatisque ab Ordinario, adeoque ut antequam Sacrum inchoetur, ii qui adsunt, exteriori corporis formâ ritè compositâ, assistentis etiam animi pietatem præ se ferant. Prohibita est in cantibus & harmonia quæcumque lascivi atque impuri mixtura. Actum est etiam de removenda omnino à Sacrificiis musica; sed plerique, ac præsertim Hispani, eam commendarunt, quippe ex antiquo tempore ab Ecclesia usitatam, atque ad infundendos suaviter in animos pietatis sensus aptam, dummodò tenor cantilenæ, & verborum sententia religionem sonent, & alter alterius intelligentiam non impediat. Præscriptum quoque fuit, ut à Sacrificio longè abessent profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores, adeò ut Domus Dei verè dici possit *Domus orationis*.

18. Ad superstitionem tollendam veriti sunt Sacerdotes operari Sacris extra horas consuetas, aut aliis ritibus quàm receptis ac solitis in Ecclesia, atque uti certo quodam Missarum aut candelarum numero. Injunctum quoque, ut doceretur populus, quis esset, & unde proveniret Sacrificii fructus; ac per eam opportunitatem admoneretur etiam de frequentandis Parœciis suis, saltem diebus Dominicis, Festisque majoribus. Primò complures propendebant ad eas Missas interdicendas, quæ vulgò *Siccæ* nuncupantur, hoc est, cùm adhibitis ceteris precationibus ritibusque, minimè consecratur: sed posteà mutatum est consilium, auctore potissimùm Drascovizio, cùm animadversum esset, in navigationibus, aliisque rerum conditionibus, cùm Sacerdotis, vel sacræ suppellectilis defectu sacrificare non licet, eam aspectabilem Sacrificii expressionem plurimum conferre ad excitandam in animis pietatem, qui ut etiam supra sensus evehantur, sensibus indigent.

19. Adjectum est præter res expositas, Ordinariis facultatem tribui, tamquam à Sede Apostolica delegatis, statuendi quidquid in ea re consentaneum putarent, obstringendique populos censuris, tametsi privilegia & appellationes obstarent.

Quamquam cælum incorruptionis expers sit, nihil est in terris tam pronum ad corruptionem, quàm quæ maximè cælestia sunt.

CAPUT VII.

Complurium Episcoporum querimoniæ ob levia de disciplina Decreta. Variæ suspiciones ex proximo Gallorum Præsulum adventu. Postulata Galliæ Oratorum, Tridenti ac Romæ interposita, ad retardandas sanctiones, illic rejecta, hic Præsidum arbitrio remissa. Pares Cæsarianorum petitiones. Legatorum consilium. Nova propositionis forma parata de Calicis concessione.

1. Quæ de reformanda disciplinâ fuerant proposita, per se quidem haud grandia, multò magis decreverunt eorum oculis qui aut abundantiâ voluntatis, aut penuriâ experientiæ ab amplissimo illo conventu paucos intra dies aliam hierarchiam, alium rerum ordinem sibi spoponderant, ac tenuiora postmodum evaserunt, recisis tribus præcipuis memoratis capitibus. Neque videbatur, post tot menses, ac tot Sessiones, tandem aliquando à Concilio gressibus quasi pueri debilis timidique esse incedendum. Accidit itaque, (*a*) ut ea in consessu compluribus irrisionis potiùs indignationisque, quàm examinis argumentum extiterint. Certior ea de re factus est Borromæus per arcanas notas à Vicecomite, (*b*) ac liberiùs per communes literas à Legatis, forsasse quò Pontifex famæ zelotypiâ, quæ affectio plus quam in cæteros dominatur in Principes, imponeret Simonettæ, præcipuo illius ædificii architecto, ut inciperet ipsum supra solum attollere, nec materiam præberet adagio, *Qui serò dat, diu non vult.* Qui liberiùs acriusque obloquebantur, erant Transmontani cujusvis regionis, quippe quibus cùm inesset minor communicatio cum Aula Romana, minor pariter inerat & benevolentia & notitia. Parisiensis Episcopus exprobrabat, formosiores ponderosioresque morum emendationes anno superiore in Galliæ conventibus fuisse confectas: quin per acerbiorem collationis formam componebat leves disciplinæ leges Tridentinas, cum adeò gravioribus Basileensibus. Ajala dixit, Rem assimilari posse curationi medicorum, qui ægroto prævalidis remediis indigenti exteriorem aliquam inunctionem admovent. Joannes Suarius Augustinianus, Conimbricensis Episcopus, & Parisiensis, quem diximus, significarunt, emendationem in capite atque in membris habendam esse. Ad hanc sententiam adjecit Franciscus Blancus Episcopus Auriensis, Pontificem quoque obstringi legibus Concilii, non quidem secundùm vim *coactivam*, sed secundum vim *directivam*, prout Canonum Doctores loquuntur, cùm Synodus in caput suum protestatem non habeat, sed idem caput naturæ lege teneatur, ut se cum reliquis membris conformet in eo quod ipsum non dedeceat ob propriam capitis conditionem. Et quemadmodum fieri solet, ut ex multorum sermonibus in cœtu

tu mirificè crescat audacia in singulorum linguis; eâdem libertate utiliratis studia actionesque sus profanis Principibus perstrinxerunt. Proinde Blancus idem invectus est in nimia Cruciatæ privilegia, ad quam moderandam, sicuti vidimus, Pontifex plurimùm propendebat, modò cum bona Regis Catholici pace, aut motu proprio Synodi id efficeretur. Et Drascovizius, qui aliàs improbarat electiones Episcoporum, quæ interdum contingebant, & monitus ea de re fuerat à Præsidibus, suam mentem tunc aperuit, scilicet fuisse locutum de nominationibus ad Ecclesias habitis à profanis Principibus, cùm ii nonnumquam proponerent homines nec doctos ne dignos; ut propterea essent à Pontifice rejiciendi, quippe quòd meliùs tiaræ consuluisset, si capiti alicujus è suis famulis illam imposuisset.

(d) *Præter alias scripturas epistola Jadrensis Archiepiscopi, 24. Sept. 1562,*

(b) *16. Sept. 1562.*

(c) *13. Sept. 1562.*

2. Hi obloquentium susurri, aliique jam à nobis sparsim expositi effecere, ut Gallorum Ecclesiasticorum adventus, adeò sollicitatus à Pontifice à Legatis adeò optatus, tunc ab utrisque formidaretur, verentibus, ne cum Hispanis Transmontanisque conjuncti, ad nova quædam obtinenda, minimè convenientia, vim impenderent. Et jam ex Galliæ & Antverpiæ literis rumor (*d*) manaverat, à Lotharingo Cardinali non modo Calicem postulatum iri, sed sacrarum imaginum amotionem. Nec admodum grata ipsi Pontifici nuntiabantur de iis, quæ animo agitabant illi Præsules, eorumque Dux Lotharingus: magnum numerum Præsulum coire cum quamplurimis (*e*) Doctoribus, quò cum aliis variarum nationum consociati, possent Italicos Præsules opprimere; quamquam Ferrariensis Cardinalis scriberet ex oppositò, eam frequentiam haberi ex æmulatione Hispanorum, de quibus Lemovicensis Antistes, ex Hispanica legatione regressus, narraverat Parisiis, aliam Præsulum plenam cohortem parari, Tridentum petituram; se tamen credere, eos reipsa non ituros, cùm tam multas difficultates in præcedentium missione experti fuissent; unde fieret, ut in Gallia frequentiæ studium unà cum æmulatione deferveseeret.

(d) *Ex arcanis literis Vicecomitis ad Borromæum, 17. Sept. 1562.*

(e) *Arcanæ literæ Borrom. ad Legatos, 22. Augusti 1562.*

3. Verùm de Lotharingo ejusque consiliis suspicio, umbras altissimas densissimasque diffuderat. Hinc jactabatur, eum nolle provinciam illam suscipere: hinc ea ipsa dissimulatio indicio erat, sub negotio quò major dabatur opera ut minùs corticis detegeretur, eò ampliùs profunditatis latere, cùm certò sciretur, eum non solùm habere in animo Tridentum adire, sed confidere, præter Gallos, Germanorum & Hispanorum etiam se acturum Principem: quæ verisimilius erat illum assecuturum ob adhibita à Lansaco studia, quò Vaticanæ Purpuræ fieret particeps Archiepiscopus Granatensis, atque is posteà simul cum Lotharingo Synodi Legatis adderetur. Verùm id quòd supra reliqua suspiciones auxerat, fuerat epistola, quæ in manus Pontificis devenerat, à Lotharingo scripta suo chirographo ad ducem Wirtenbergensem: officii ac submissionis plena ea cenebatur, Ducemque securum reddebat, Regios Consiliarios de Prædicantibus nihil umquam aliud cogitasse ac voluisse, nisi statum civilem componere, & auctoritatem Regiam sustinere. Plurimum ad id posse conducere conventum idoneum, & fructuosam morum emendationem; ad quod efficiendum præ se ferebat Lotharingus animum cupientissimum conveniendi in aliquem conventum, quem in Germania Cæsar convocaret. Affirmabat, in Synodo nihil decretum iri de dogmatum controversiis, nisi ad proximam hiemem: id se pro sua virili parte conaturum, & in idem convenire mandata Gallicis Oratoribus tradita. Hæc itaque à Lotharingo scripta ex quadam sua gloriæ cupidine, & quò ipse communis tranquillitatis auctor videretur, prout ex iis quæ gessit compertum est, suspicionem rationi maximè consentaneam incutiebant, quòd ipse nova foveret molimina, in quæ & sui Regis auctoritas, & aliorum Principum Præsulumque Transalpinorum studia conspirarent; ut proinde non promoturus ille Synodum, sed ipsam oppressurus esset. Idcircò Lotharingi & Gallorum accessus ingentem metum inferebat Pontificiis, eumque vehementiorem Religionis studiosioribus. Quapropter etiam Seripandus, vir alioquin ab humana utilitate vel maximè alienus, & potiùs in studio Religionis immoderatus, (*f*) necessariam putare cœpit aut Synodi absolutionem ante illorum adventum, propositâ Borromæo Cardinali rei conficiendæ ratione, aut certè illius translationem in ejusmodi locum, ubi posset adesse Pontifex, qui per majestatem suavitate temperatam, sibi Episcoporum animos devinciret, magis ipsis gratificaturus, etsi parum suâ manu porrigeret, quàm si plurimum per ipsos conficiendum permitteret: ubi verò Synodus protraheretur longiùs, Seripandus ipse, aut defessus aut pavidus, dimissionem petebat, cùm jam prope finem dogmatum deventum esset, quibus dumtaxat idoneus censeri poterat.

(f) *Literæ Seripandi ad Borromæum 6. Sept. 1562.*

4. Per eam opportunitatem, quâ Romæ considerandos ille proposuit tumultus ab adventu Gallorum imminentes, summoperè commendavit Borromæo Cardinali Mantuanum, qui Lansaco iterùm flagitanti prolationem, eâ libertate, eâ constantia, eâ dignitate repulsam dederat, ut scripserit Seripandus, optasse se, illius responsioni universum Collegium præsens adesse. Res ita se habuit.

5. Significaverat Lansacus Præsidibus, (*g*) certum exploratumque sibi esse, Lotharingum Cardinalem cum comitatu sexaginta circiter Episcoporum, præter aliquot Theologos egregios Sorbonenses, adfuturum Concilio ante Octobris exitum; simulque quàm poterat efficacissimas preces nomine Regis adhibuerat, quò tam brevi temporis spatio doctrinæ definitio protraheretur; quod ajebat nulli futurum detrimento celeritati, cùm interim possent rerum argumenta digeri, quò major posteà ipsarum numerus decideretur: & quò præcipuum petitioni obstaculum arceret, plurimis rationibus studuerat certos reddere Præsides, Lotharingum ac socios eo animo accedere, ut in unum cum ipsis coalescerent, iisdemque ac illi animis atque operâ id conficerent, quod in Dei obsequium & Ecclesiæ commodum conduceret. Verùm Legati, quemadmodum suprà indicatum est, & sua ipsorum sensu & mandata Pontificis admodum opposita postulatis habebant: quin eo quod pro freno priùs adhibebatur, in calcaria converso, ab ipso rumore de Gallis adventantibus impellebantur ad maximè festinandum, quò illos præverterent, adid quoque stimulati supervacaneis quidem, sed frequentibus adhortationibus Borromæi. (*b*) Adeòut

Romæ displiceret, eos adhæsisse suadentibus, ante Canones esse præmittendam explicationem doctrinæ, quasi sarcinas celerem progressum impedientes. Quamobrem in rebus in posterum sanciendis statutum est, tametsi posteà non omninò præstitum, explicationem omittì: & jam quò Cæsari celeriter satisfieret, excerpta fuerant ex volumine, quod ille miserat, varia capita, proponenda in secutura Sessione, in qua erat animus conjungendi duo Sacramenta, Ordinis & Matrimonii, nondum expensa; aut certè in duas Sessiones sibi proximas dividendi, quò Galli theatrum ingrederentur post finem dramatis, aut ad ultimam scenam.

(g) *Extant cuncta in epist. Legatorum ad Borromæum* 3. *Sept. & in altera Lansaci ad Insulanum*, 7. *Septemb. 1562.*

(h) *Apparet ex dictis literis Borrom. ad Legatos*, 22. *Aug. & aliis antecedentibus & consequentibus, & ex aliis responsionibus Legatorum ad Borromæum* 27. *& ultimo Augusti, & 3. Sept. 1562.*

6. Itaque ad Lansaci postulatum Legati apud animum suum certi responsionis, consuetum ad eam reddendam spatium petiere, quò illam benè perpensis rationibus instruerent; posteà vero per Mantuanum eam reddidere secundùm alterius priùs datæ sententiam, gravi Oratoris molestiâ, qui animadvertens paratarum rerum massam adhuc indigestam, & quæ, prout ipse opinabatur, digeri non posse eo brevi tempore quod ante Sessionem præscriptam superaret, adeoque prolationis necessitatem agnoscens, & tamen accuratissima studia, quæ adhibebantur, quò per ipsam operam à brevi spatio diuturnum æquaretur, in suspicionem incidit haud fallacem, eorum consilium non esse, ut res protraheretur ad expectandos Gallos tamquam optatos adjutores; sed consilium esse, ut festinarecur ad ipsos prævortendos, quasi formidatos adversarios. Suam hanc opinionem aperuit ipse per literas Insulano Romæ degenti; (*i*) conquestus, id consilii nimis adversari promeritis illorum proborum Præsulum, & illius optimi Cardinalis.

(i) *In prædicta epistola*, 7. *Septemb.*

7. Et quidem Legati satis animadverterunt, Tridenti susceptum ab ipsis consilium acerbius accidere palato, quàm præ se ferebat oris motus, cùm per repulsam ac festinationem Rex atque natio ipsorum illis despici viderentur. Quare tametsi Lansacus in postulatis regio nomine exponendis tantumdem modestiæ, quantum efficaciæ adhibuisset, dubitarunt Legati, (*k*) ne illa ad hanc augendam fuisset adhibita, quò per accessionem benevolentiæ facilior impetratio redderetur; & ubi deventum esset ad opus, & preces animadverterentur mutiles, ad denuntiationes secessionemque fieret transitus, non sine gravi perturbatione ac periculo schismatis. Addebatur, indicia conspici à Legatis, Cæsarianos quoque instituros postulato, cùm fuisset à Borromæo missum ad Legatos exemplar epistolæ, sicuti dicebatur, à Cæsare ad eos scriptæ, tametsi nondum ad ipsos delatæ, quâ illi vehementer flagitabantur hanc moram de argumento Sacrificii, tantisper dum conventus Francofurti destinatus absolveretur. Idque à Cæsare fieri credebatur, quemadmodum antea indicavimus, quòd vereretur, ne prægressa illorum dogmatum sanctio Septemvirorum Protestantium animos adeò perturbaret, ut obstacula injiceret electioni, quâ ipsius filius Romanorum Rex renuntiaretur, ad quod in eo conventu votis omnibus aspirabat. Et sanè majori adhuc sollicitudine premebantur Præsides, quòd in exemplo epistolæ, quam diximus, affirmabatur, in eadem vota cunctos Principes convenire: quare videbatur Cæsar concorditer cum Gallis, & fortasse cum aliis nondum patefactis se gerere.

(k) *In epistola Legatorum ad Borromæum 4. Sept. 1562.*

8. Eapropter Legati sui esse muneris censuerunt, ea omnia per expeditum tabellarium significare Pontifici: verùm ne quid apud illum gratiæ existimationisque sibi detraherent quasi trepidi ac titubantes post tot ab eo confirmatas jussiones, in hanc sententiam scripserunt: Cùm ipsi juberentur à Pontifice, ne quid moræ interjicerent cujusvis effiagitantis causâ, se quidem obtemperaturos fuisse, nisi novis mandatis aliud sibi præscriberetur. Idcircò de iis quæ intervenerant, ipsum à se maturè moneri, quò si fortè vellet ex ejusmodi notitia sua mandata sive absolutè sive sub conditione ante Sessionem mutare, in ipsius esset potestate. Et contigit, ut similem postulationem acceperit Pontifex ab Insulano: (*l*) sed easdem illi rationes objecerat, quas Tridenti Lansaco Legati.

(l) *Acta Paleotti.*

9. Per eos planè dies Pontifex præclarâ commendatione in Senatu exornaverat Mantuanum, cujus prudentiæ dicebat à se acceptam referri plurimam concordiam, in quam Patres convenerant; nec opportunitatem omittebat suæ beneficientiæ ipsis Episcopis exhibendæ, concessâ illis sæpiùs Sacerdotiorum collatione, quæ mensibus jure suo addictis vacabant: & quamquam eorum complures id quasi artem interpretarentur quò illos sopiret, non tamquam benevolentiam quò ipsis benefaceret; tamen apud hos etiam conducibile illud erat, etenim semper demum eos diligimus, qui nobis gratificantur, & honorem exhibent.

10. Verùm Pontifex ad adventum novi Præsidum tabellarii, gravi curâ correptus est, & perpensis undique incommodis ac periculis (*m*) consilia moderatiora suscepit, Legatisque rescribi jussit; Quamvis ipse Gallos minimè adventuros putaret, tamen considerabat, satius esse uberiorem in eos etiam comitatem præstari, qui perperàm eâdem utebantur; eoque magis, ubi agitur de rebus tam ingentis momenti in Divinum obsequium, ac bonum publicum; præterquam quod cernebantur eò simul ferri vota Cæsaris: nec reipsa grave detrimentum agnoscebatur in retardandis Decretis de Sacrificio, quæ ad Sessionem futuram seponebantur, ad quam nec plus minùsve parabantur reliqua argumenta; adeoque nihil ea de causa protraheretur Concilium. Idcircò eam moram in Legatorum Patrumque judicio à se reponi, in quorum arbitrio ut reponeretur, idem Lansacus petierat: quod in se erat, hujusmodi concessionem sibi non improbari.

(m) *Epist. Borrom. ad Legatos, 11. Septemb. cujus posteà fit mentio in arcana epist. Vicecomitis ad Borrom. & in literis Legatorum ad eundem, 14. Septemb. 1562.*

11. Tridentum pervenit ea responsio die decimo quarto manè, nimirum tertio ante præfinitum Sessioni diem, eaque confestim à Mantuano ostensa est Vicecomiti, qui cunctis eloquentiæ suæ nervis Legatos ab ea cunctatione dehortatus est. Ipsi verò prolixo habito consilio in eandem sententiam convenere, Borromæo rescribentes, se post collatum illius epistolæ tenorem cum superioribus mandatis, existimasse, mentem esse Pontificis, promulgationem Decreti de Sacrificio retardandam

dam non esse absque obstaculo prævalido atque cogente, ubi verò hujusmodi necessitas urgeret, dilationem à Pontifice neutiquam damnatum iri: se igitur ad eam normam operaturos. Sperare quidem, tam durâ necessitate minimè præpediendos, mandatum verò arcanissimè occulturos. Quòd arcanum à Legatis custoditum, indicat errorem Suavis, scribentis, non solùm id ipsis commissum Lansaco Romæ illud postulante, sed eidem à Pontifice responsum fuisse, illud ipsum Patrum suffragio permitti. Quin in Acta Paleotti, uti adnotavimus, relatum est, datam fuisse Oratori repulsam à Pontifice. Sed Suavis ignorantia tum de his Actis, tum de voluminibus literarum, quæ ultrò citroque inter Legatos & Borromæum scribebantur, effecit, ut absque magnetica pyxide navigaret, & sæpè unam pro altera regionem signaret. Memoratam spem Præsides fecere Pontifici, ipsos minimè præpeditum iri, propterea quòd cùm Pontificium responsum rediit, diminutus in ipsis fuerat metus futurarum in Sessione turbarum. Ex Gallorum parte minæ haud exaudiebantur: epistola Cæsaris, de qua dictum est, numquam ad ipsos devenerat; & Episcopus Quinque Ecclesiarum magnâ modestiâ utebatur, pro eo quod usuvenit ne vociferetur, cui rogare neesse sit. Tunc ille, ut cùm maximè & desiderio & studio impetrandi Calicis ferveseebat, omnique fiduciâ in Præsidum favore collocatâ, postquam Episcoporum duritiam expertus fuerat, nolebat illos in altera causa tamquam oppugnator irritare, dum oportebat eosdem in altera tamquam patronos suos invocare. Præterquam quòd cunctationis impatiens, cujus causa paulò pòst innotescet, ipsos ad aggressionem extimulavit, integro exercitu non expectato. Etenim si rei propositio usque ad Gallorum adventum fuisset prolata, fautorum frequentia & auctoritas procliviorum concessioni viam straviſſet. Omnes igitur conatus ad celerem consequendam victoriam ille converterat, (*n*) cupidus saltem, ut Synodus per seipsam Bohemiæ Calicem indulgeret: quod consilium aliàs propositum à Pontifice, Præsides tunc amplexati non fuerant, quippe quod nimis infra petionem ac spem Cæsarianorum videbatur. Atque idcircò nonnemo (*o*) in Drascovizio, qui alioqui partes omnes solertiæ ad rem perficiendam explevit, majorem in temperando postulato prudentiam desideravit.

(n) *Ex literis arcanis Vicecomitis ad Borromæum, 14. 16. & 17. Sept. 1562.*

(o) *Acta Paleotti.*

12. Etenim si principio illud ad Bohemiam coarctasset, cùm ad id etiam accessissent tum ii omnes Patres, qui absolutè illi suffragati sunt, tum ii qui cum hujusmodi limitatione consensere, tam plenum agmen unà conflassent, ut multos ex titubantibus, & sub conditiones faventibus, ad se petrahere potuissent; præsertim quia erga solos Bohemos suam vim efficacissimam obtinebat exemplum Synodi Basileensis: & se inclinante Pontifice ad id consilii indicandum, Legati liberiùs studuissent illud suâ operâ promovere, lucraturi ea de causa complurium suffragia, qui rem in Pontifice reponebant, & qui proinde illius consilio acquievissent. Et ceteroquin id satis esse Cæsari videbatur, ut qui acerrima omnium postulata à Bohemis accipiebat, præterquam quòd habetur in narratione Musotti, datum sibi fuisse negotium à Lotharingo (cùm ipse in familiam ab eo adscriptus post mortem Seripandi, ab eodem Romam missus est, sicut indicabitur) ut Pontifici significaret causam potissimam, cur adeò Ferdinandus exarseratin eo petendo, fuisse spem trahendi hoc pacto Maximiliani, sui primigenæ, ad Eucharistiæ sumptionem, à qua duos jam annos obstinuerat. Quare id si verum fuit, quod equidem affirmare non ausim, etiam concessio ad solam Bohemiam restricta Cæsarem sui præcipui voti compotem fecisset. Aliorum opinio fuit, à Drascovizio ex arte dilatatas fuisse petitiones, rato, in hisce negotiis transigendis parem esse rationem ac in contractibus agitandis, in quibus ad justum obtinendum, immoderatum petendum est: atqui subtiliori quadam ratiocinatione utebantur. Observabant ex oppositio, rem benè procedere in iis quæ alter postulabat ab altero Principe, utpote qui postquam plurimum negavit, ad emolliendam acerbitatem repulsæ, minùs se difficilem ad parum concedendum se præbet: sed non ita, ubi res est cum hominum cœtu, qui si semel in alterum extremorum cucurrit per argumenta à se producta atque audita, illi parti faventia, tam firmiter in eo pedem figit, ut ad omne medium penè inflexibilis evadat.

13. Atque hujusmodi tunc esse statum Concilii Præsides intelligebant. Quamobrem Drascovizium, tametsi per summum laborem, ab eo consilio retraxerunt; non tamen ipsius postulatum adeò moderari poterant, ut illud probabilis impetrationis spem faceret. Ipsum cohartati sunt, ut expeditiorem agendi rationem iniret, in quam major pars animi propensionem indicarat, nimirum, ut rei deliberatio committeretur Pontifici, cui liberiùs licuisset petitioni indulgere, postquam Synodus, quamvis illam minimè comprobasset, non tamen pariter eam improbarat, sed in ipsius arbitrio reposuerat; quàm licuisset anteà, cùm se reprehensionibus objectasset ob derogationem legis ab uno Concilio constitutæ, non auditâ alterius denuò coacti sententiâ. Sed aviditas ultra modum appetentior plurimi, nonnumquam sibi fit obex ad consequendum quod sufficit. Drascovizius post multam suspensionem petiit, saltem ut postulata proponenda à Paleotto, jam iterum ex Præsidum monitis digesta, ita reformarentur, ut Synodus dum concessionem Pontifici remitteret, sui etiam pondus consilii superadderet. Legati verò tametsi & intelligentiæ suæ lumine, & aliorum admonitu repulsam præsagirent, nihilominus ut Oratori morem gererent, postulati mutationi consenserunt, (*p*) conspicati, numquam illi tamquam idoneum consilium probatum iri, id quod ipse repudiabat, nisi ubi experiretur ineptum id quod amplectebatur. Ad hanc itaque sententiam redacta est rei proponendæ formula: *Cùm animadverteret Synodus, se non posse per seipsam quod postulabatur decernere, illud in summi Pontificis arbitrio reponebat; qui præmissis diligentiis, quas opportunas censuisset sive cum conditionibus jam recitatis, sive cum aliis, pro sua prudentia rem concederet, rationi consentaneam ratus etiam secundùm sententiam, consilium & comprobationem Synodi.* Sæpè magis necessarium est bono publico ut nos quispiam diligat, quàm ut idem bonum obtineat, adeoque honestum est in eo etiam amico morem geri, quod ipsius obstiturum bono prænoscitur.

(p) *Literæ arcanæ Vicecomitis ad Borromæum, 17. Sept. 1562.*

CAPUT VIII.

Disputatio & susceptum consilium de Calicis concessione. Oratorum conventus habitus apud Archiepiscopum Pragensem. Variæ inter eos sententiæ. Quædam ab ipsis significata Legatis ante postremum cœtum, & Legatorum responsa. Difficultas in eodem cœtu de Doctrina argumento.

1. CAlicis propositio, in novam formam mutata, conventui habito decimo quinto Septembris proposita est; sed offendit in eadem & penè in majora obstacula, quam anteà impegerat ea quæ absolutam concessionem continebat. (a) Eædem namquè rationes, quæ dissuaserant Synodo ne hujusmodi novitatem illa indulgeret, ipsam pariter dehortabantur ne Pontifici id consilii daret. Prætereà quidam addebant; temerarium fore, si Superiori consilium non petenti illud obtruderetur. Quocircà collectis suffragiis, sexaginta novem numerata sunt concessioni propitia, septuaginta novem illi adversantia, & quatuor dubia; atque inter priora non pauca erant, quæ comprobationem tam arduis conditionibus obstringebant, ut potiùs improbatio videretur.

(a) *Cuncta extant in Actis Paleotti, & Arcis Æliæ, præter literas Legatorum, & Viccomitis ad Borrom. 16. Septemb. 1562.*

2. Dejectus itaque hoc novo infortunio Drascovizius, rem omnem operæ Mantuani commisit. Qui ad extremam tabulam confugiens, celeriter aliud simplex Decretum conficiendum curavit, quo dicebatur: *Cùm sancta Synodus duos articulos prædictos de usu Calicis examinandos atque definiendos reservasset, nunc eorum, pro quibus petitur, saluti optimè consultum volens, decrevit integrum negotium ad S. D. N. esse referendum, prout præsenti Decreto refert; qui pro sua singulari prudentia id efficiat, quod utile Reipublicæ Christianæ, & salutare petentibus usum Calicis fore judicaverit.* Et sanè notatu dignum est, eam particulam, *optimè consultum volens*, & reliqua fuisse posita ex industria, ut significaretur, eos populos, qui deerrantes noluerant ad Pontificis auctoritatem confugere, meliùs corrigi non posse, quàm dum in ea reponebantur.

3. Relatum fuit hoc Decretum decimo sexto Septembris manè in cœtum, à quo abfuit Drascovizius, ubi Mantuanus brevi quidem, sed nervoso procœmio dixit: Dum propiùs instaret Sessionis celebratio, Legatos non mediocri affectos esse molestia ex querelis ab Episcopo Quinque Ecclesiarum allatis nomine Cæsaris, cujus auctoritatem expostulabat Orator illius conventus repulsis non modò neglectam, sed contemptam fuisse; cùm potiùs, dum illa amplificandæ Christianæ Religioni operam dabat, omni ope adjuvanda ac promovenda esset. Ex ægrimonia hinc orta illum nec eo die in conventum venisse, nec die postero Sessioni adfuturum. Propterea Legatos, habitâ temporis, necessitatis, communisque tranquillitatis ratione, ad Patres deferre novam formam Decreti, quò res Pontifici committeretur. Pro certo haberent, Pontificem æqui bonique facturum quidquid ipsi statuissent: intenderent animos, pro eo ac par erat, in tantum negotium: considerarent, quantum conferret Religionis commodo Cæsaris gratia; Cæsarem verò non sui ipsius, sed publicæ Christianæ rei utilitati moveri.

4. Incredibile est, quantâ animorum molestia Mantuani sermo fuerit auditus, quasi mixtus reprehensione de præteritis, & violentiâ de futuris. Archiepiscopi Rossanensis & Jadrensis admirationem præ se tulere, quòd Cæsar id ex ipsorum manibus per vim metumque vellet extorquere. Gaspar Cervantes Hispanus, Archiepiscopus Messanensis, de hujusmodi importunitate, quasi Concilio injuriosa, questus est. Parisiensis Episcopus declaravit, malle se conscientiæ suæ quàm reliquis rebus consulere, ideoque non assentiri Decreto. Illud pariter cum ea propositionis formula rejecerunt Antonius Augustinus, Bovius, & Campeggius. Martinus de Corduba Dominicanus, Episcopus Dertusensis, scholasticis usus vocabulis ita dixit: Decretum sibi displicere secundùm conscientiam, placere secundùm homines, quasi involuntarium mixtum. Ægidius Falcetta Episcopus Caurolensis in hæc verba prorupit; Velle se protestari de nullitate, & abire à Concilio, si hujusmodi Decretum admitteretur. Et jam quærimoniæ contra Cæsarem in tumultum abibant, cùm Simonetta prudenti acceptaque dicendi formâ expositi, conqueri Cæsarem, quòd cùm Synodus duos illos articulos se petente reservasset, nunc Patres ne responso quidem ipsum esse dignatos. Idcircò eam quisque sententiam pacatè ferret, quam dignitati Synodi, & Ecclesiæ utilitati profuturam putaret.

Per hæc verba delinitis Patribus, & quasi restitutis in libertatem, cujus tuendæ conventus hominum studiosissimi sunt, rumor resedit, dictisque tranquillè sententiis, octo supra nonaginta Decreto consenserunt, triginta octo dissenserunt. Tanti refert quâ viâ rei objectæ imago feratur in oculum, sive mentis, sive corporis illæ sit, ad ejusdem rei speciem dissimilandam.

5. Non tamen (b) Cæsariani posteà paria grati animi officia Legatorum operæ rependere visi sunt. Etenim eodem die, paulò post habitum cœtum, Oratores Principum rogarunt, ut in domum Archiepiscopi Pragensis, quippe omnium Oratorum antesignani, convenirent, ad communis emolumenti negotium. Interesse recusarunt Veneti ac Florentinus; hic, ut Legati crediderunt, ob litem potioris loci cum Helvetio; illi, quòd non habebant Senatus mandata hujusmodi cœtus accedendi: quamvis reverà Florentinus (c) aliam non adeundi causam ad Ducem scripserit, nimirum, cùm sciret conventum illum insciis Legatis haberi, vereri se, ne quid ibi odiosum agitandum esset. Et paucis antè diebus (d) eidem significarat, tum ex sua, tum ex aliorum prudentium ratiocinatione sibi videri, in Transmontanis sub obtentu disciplinæ reformandæ voluntatem detegi abjiciendi auctoritatem Sedis Apostolicæ, sacri Collegi atque Aulæ Romanæ, quod à se rationi dissentaneum putabatur, præcipuè verò noxium Italiæ splendori; exteros verò ab occulta fortassis in eam æmulatione ad id moliendum impelli.

(b) *In epistola Legatorum & arcanis notis Vicecomitis ad Borromæum, 16. & 17. Septemb. 1562.*

(c) *In Actis, 21. Septemb. 1562.*

(d) *3. & 7. Septemb. 1562.*

6. Itaque in eum Oratorum cœtum convenere præter Cæsarianos, Galli, Lusitanus, & Pagnanus, qui Piscario à secretis erat: Bavarus aberat, jam à suo Principe revocatus ad tempus, & nondum regressus. Ibi Drascovizius prolixâ oratione illos extimulavit, ut inter se in unum coalescerent, Legatosque urgerent ad graves morum emendationes exagitandas, easque proponendas; Synodum sine fructu sterilescere, & in quæstorum scribarumque correctionem effundi; ad speculatrices decisiones esse conversam, ut à rerum agendarum sanctionibus distrahatur. Hujusmodi decisiones frustrà confici, utpote Catholicis supervacaneas, & hæreticis inutiles: unà proinde Oratores pergerent ad Legatos, flagitarentque ab illis, ut in proxima Sessione, sepositâ trutina de Ordine ac Matrimonio, unicè navaretur opera ad expurgandam Ecclesiam tot corruptelis, moresque tam depravatos emendandos.

7. Magno labore opus non fuit Lansaci animum, jamjam ad proclivem, accendere. Oratoribus Lusitano, & Helvetio, & Pagnano, qui a secretis erat Hispano, quippe sinistræ affectionis fomitem animo non gerentibus, ignis nequaquam adhæsit; quin ii potiùs variis rationibus conati sunt flammam in aliis extinguere, aut certè temperare. Nec absque operæ pretio; siquidem Cæsariani & Galli satiùs habentes, sicomplures moderato sed efficaci officio fungerentur, quàm si pauci vehementem sed vanum impetum facerent, decreverunt cum Legatis agere remissiore quàm cogitatum fuerat loquendi formâ. Pagnanum tamen ad id adducere non potuerunt, qui posteà Lansaco fassus est, (e) se ab eo abstinuisse, veritum ne per aliquod reliquorum omnium postulatum de dogmatum prolatione, officeretur sui Regis petitionibus de continuatione; cùm alia nunc peteretur procedendi ratio, ac ea quæ Paulo vivente statuta fuerat videlicet, de doctrina cum emendatione conjungenda.

(e) *Literæ Lansaci ad Reginam, 20. Septemb. 1562.*

8. Eodem die hi Oratores adierunt Legatos ante cœtum postremum, & in hanc sententiam locuti sunt: Quando apud se illi statuerant, res jam destinatas nec retardare, nec immutare, multum Oratorum interesse, eas certè priùs secum communicari, quò de ipsis Principes suos tempori certiores facerent. Proinde illos rogare, ut diem futuræ Sessionis, & articulos in ea agitandos sibi patefacerent; ac prætereà, quidnam confessui de morum reparatione proponendum putarent; ut ipsis liceret quæ in mandatis habebant proferre. Tum pluribus verbis expositis, articulos Sessionis diei posteræ paratos esse levissimos, indignos Concilio, & Ecclesiæ indigentiæ omnino impares.

9. Existimarunt Legati, Oratorum consilium non eò potissimum tendere, ut exquirerent in præsentia designatum apud Legatorum animos habendæ Sessionis diem, quò de illo suos Principes admonerent, cùm id æqui fieri potuisset post crastinam celebrationem; sed quòd timerent, ne dies à Legatis consultò eligeretur adeò propinquus, qui Gallorum Præsulum adventum præverteret: unde forsitan Galli ac Cæsarei Oratores parati essent ad obsistendum & contestandum, ubi tantam proponi festinationem audirent, adeoque ad obturbandum Decretum, quod in conventu, ac posteà in Sessione imminente conficiendum putaretur. Sed Legati ob implicatam vastamque rerum reliquarum congeriem admovere manum non potuerant celeritati, quam Oratores suspicabantur. Quapropter ex iis quæ priùs inter ipsos convenerant, responderunt, decimum nonum Novembris Sessioni præscriptum iri; cui nihil quod objicerent superfuit Gallis, cùm iidem anteà disertè affirmassent, ipsorum Præsules Octobri nondum elapso adfuturos Tridenti. De articulis definiendis generatim responsum est; eos contenturos residuum quod supererat; magisque generatim de prænuntiandis morum emendationibus, quæ proponendæ erant; affirmaruntque Legati, numquam se prætermissuros id quod suo muneri par esse cognoscerent.

10. His auditis discesserunt Oratores. Sed hic non subsitere Legatorum molestiæ. Supervenit eodem tempore Granatensis, monuitque, multos ex Patribus, singulos singulas candelas secum gerentes, in consessum venturos, obfirmato animo inde non exeundi, tametsi nocteseceret, nisi priùs obtinerent suspensionem illius Canonis, quo definiebatur Sacerdotum institutio habita à Christo in Cœna, adeò ut ejus examen ad Sacramentum Ordinis seponeretur. Recusatam à se fuisse quæ sibi offerebatur candela, sed unam ibi se reperturum, ubi opus foret, totamque noctem ibidem impensurum. Legati omnem movere lapidem, ut hominem dimoverent, plurimis adductis rationibus tum ex doctrina, ut ad consensum allicerent, tum ex prudentia, ut dehortarentur, ne communi judicio repugnaret, neque se censorem contemptoremque universi conventus ostenderet, quod illi unà cum benevolentia auctoritatem apud Patres detracturum fuisset, adeoque facultatem impendendi fructuosè ingentis animi dotes in aliis rebus ad Ecclesiæ emolumentum. Sed cuncta irrita. Animis ita paratis, ad universalem cœtum deventum est. (f) Non interfuit eo die Seripandus, ut qui semper alieno fuerat animo à definitione, quòd Christus in Cœna seipsum obtulisset; cùm ea sibi videretur de re neque per se clara ex effatis Scripturæ, sacrisque Doctoribus, nec in Synodo Patrum studiis disputationibusque declarata; atque hujusce sententiæ suæ legitimum testimonium sibi tradi voluit à primo Legato, eâ ipsâ postremi conventus die; (g) idque ab eo effectum est, quantum ex arcanis literis inter ipsum & Amulium Cardinalem (h) elicio, quò liberesset ab offerendis posteá Pontifici suis oppositis rationibus; ante cujus confirmationem semper licitum existimabat ab illis definitionibus & mente & calamo dissentire. Sed clàm non palàm id egit, gnarus, multa honesta opera occultanda esse multitudini, quæ sæpè rerum conditiones permiscens inde perperàm arguit. Quare sicut ipse ad Borromæum scripsit, & sicut disertè habetur in memorato Mantuani scripto, eam alioqui concordiæ significationem expressit, ut nihil violaretur sive debita collegis reverentia, sive publica communis ipsorum magistratus existimatio.

(f) *Cuncta extant in Actis Paleotti in narratione Musotti, ejusque Actis, 16. Sept. & in epistola Archiepiscopi Judrensis, 17. Sept. 1562.*

(g) *16. Septembris 1562.*

(h) *Ex epistola Amulii ad Seripandum, in volumine literarum Musotti, in qua dies non signatur, sed videtur scripta Octobris 1562.*

11. In cœtu rebus facilioribus absolutis, Granatensis, qui manè facultatem petierat extra ordinem loquendi, prolixâ oratione impugnavit Canonem sibi non probatum, quasi contrarium S. Dionysio in tractatu de Cælesti Hierarchia, S. Maximo & S. Chrysostomo, qui collationem Sacerdotii tribuunt illis verbis dictis à Christo postquam resurrexit: *Accipite Spiritum Sanctum.* Sed Patres pertæsi quà laboris integræ diei, quà pertinaciæ hominis, communi sententiæ reluctantis, fere omnes exclamarunt; Persistendum esse in eo quod statutum erat. Osius Legatus aliquid sibi dicendum putavit ad suam sententiam, quæ jam universalis in Synodo evaserat, propugnandam. Idcircò geminam potestatem distinxit, à Christo Sacerdotibus

impertitam, alteram ad verum ipsius corpus attinentem, alteram ad corpus mysticum, quod ex fidelibus constat. Priorem, quæ facultatem consecrandi importat, fuisse illis traditam in Cœna, nec ullum ex antiquis Patribus id negare; posteriorem, quæ auctoritatem absolvendi complecti-tur, eam esse quam Christus redivivus communicavit.

12. Martinus de Corduba Dominicanus, Episcopus Dertusensis, prævidens quæ à Guerrero erant objectanda, eorum confutationem paraverat magnorum Doctorum testimoniis, quæ ab eo recitata sunt, præsertim à S. Thoma in quarto sententiarum distinct. 22. & in tertia parte quæst. 82. idem quoque præstitere Petrus Antonius de Capua Archiepiscopus Hydruntinus, & Joannes Antonius Pantusa Episcopus Literatensis. Sed jam disceptatio in certamen perturbationemque degenerabat, cùm Mantuanus imposuit, ut ordine sententiam unusquisque proferret. Penè omnes Canoni favebant, & parva contradicentium cohors duas in classes abibat: alii non illum repudiabant tamquam non verum, sed tamquam immaturum; & ii erant Archiepiscopus Bracarensis, & Episcopi Segovienſis, Almerienſis, Aurienſis, Senogallenſis, Ostunenſis, Legionenſis, Ilerdenſis, Famagustanus, & S. Pauli, aliàs nominati, & Hieronymus Savorgnanus Episcopus Sibinicensis: alii dubitationem de rei veritate indicabant, præsertim Guerrerus, & Fuscararius, qui significavit, se censere id adversari Alexandro Pontifici *in prim. suorum Decretal.* S. Augustino in quæstionibus veteris & novi Testamenti, & S. Thomæ in eadem distinct. quæ pro sententia opposita à Dertusensi producebatur. Interim prima noctis hora jam penè effluxerat, & argumentationes contrariæ, post aliam alia, pro eo planè quod in circulis accidit, quò magis multiplicabantur, eò magis dilatabantur. Quare primus Præsidum, quò ad exitum perveniretur, statuit, ut Canonis defensores, qui erant quamplurimi, sententiam suam simplici dicto pronuntiarent, impugnatoribus, utpote paucis, liceret rationes adducere, quibus id alteri parti persuaderent. Sed qui Canonem tuebantur, disputatione fervidi, de præscripta lege tamquam de iniqua sibi, & periculosa sententiæ conquesti sunt. Quamobrem Simonetta eos sedaturus, liberiùs quàm circumspectè, ipsos ne dubitarent hortatus est, iis Scripturæ verbis usus: *Deus non mutatur:* sed interdum etiam aqua ingentem in ignem injecta, migrat in ignem. Ea dicta iram non extinxere, sed transtulere vehementius in adversarios. Etenim quemadmodum victi mos est ad despectum suspicionemque cuncta trahere; ita qui Canoni adversabantur, interpretati sunt ea verba, perinde quasi Legatus conscius aliorum voluntatis, singulos propugnatores ad firmiter obsistendum certâ victoriæ spe animare studuisse. Demum Canonis fautores tanto numero potiores fuere, ut vix triginta fuerint adversarii. Tunc Princeps Legatorum Patres cohortatus est, ut concordi essent animo in celebratione imminente: eò cuncti inclinarent, quò auram S. Spiritus, qui est veritatis spiritus, se convertere animadvertebant: reverenter exciperent communem sententiam illius confessus, qui summâ in terris auctoritate pollebat, ejusque dignitatem sustinerent, nullo edito in populum indicio discordiæ, quæ semper existimationem elevat; cùm fieri non possit, ut inter se mentes illæ dissentiant, in quarum aliqua error non insit. Quare ubi ipsa discordia nihil dubitat de jure sententiæ, vitium in Judicibus citra dubium comprobat.

CAPUT IX.

Sessio sexta, sive vigesima secunda. Sententiarum varietas. Obedientia, quam professus est Syrus Patriarcha, recitata; & Lusitani Oratoris contestatio. Errata Suavis de re gesta, & quæ ab eodem in Calicis Decretum objiciuntur, rejecta

1. Die postero, decimo septimo Septembris, Sessio celebrata est. Sacrificium obtulit Petrus Antonius Capuanus, Archiepiscopus Hydruntinus, & latinam concionem dixit Carolus Vicecomes Episcopus Vintimilienſis. Legati arreptâ hinc opportunitate, utrumque modo insolito collaudarunt apud Borromæum, testati de Hydruntino, in cunctis quæ per eos dies agitata fuerant in conventibus, illum præ se tulisse doctrinam, prudentiam, ac probitatem, blandâ quadam acrimoniâ conditas, quâ & publicum amorem sibi alliciebat, & publicum bonum promovebat. De altero scripserunt, ejus orationem dulcedine ac pietate mirificè redundasse, tum ex dictionis præstantia, tum ex actionis venustate; unde longè majorem benevolentiam, quàm priùs possederat, sibi comparasse: cùm Legati habuerint in eo, ut mea fert opinio, rationem de quadam invidentia, in nonnullis excitata ob singularem Pontificis in Vicecomite fiduciam, & de quadam alienatione ab eodem Præsule, quam in aliis ingeneraverat nota ipsius cum Pontifice communicatio, perinde ac si aptissimum instrumentum ad placendum Principi sit studium referendi de singulis id quod Principi displicet.

2. Cùm proponerentur Decreta, ea non extitit sententiarum concordia, quam Præsides optaverant & petierant. Sed numquam equidem verebor, ne molestiam afferam, quòd in aciem revocem id quod in pugna cum Suavi Achilles mihi est: nimirum, absque præcelsâ Dei providentia minimè contigisse, ut inflexibilis illa opinionum discrepantia, Legatis odiosa, & tamen palàm usurpata vel cùm successus spes nulla supererat ab iis etiam Episcopis, qui cum Aula Romana arctiùs connectebantur, patefacerent simul Judicum libertatem, & judiciorum sinceritatem.

Ac primùm quidem de doctrina: repugnarunt quidam duobus illis articulis, de quibus plurimum in cœtibus fuerat disceptatum, hoc est, de Sacerdotum institutione in Cœna, & de oblatione, qua ibi Christus seipsum obtulit Patri. Huic posteriori Guerrerus ac Duinius soli, sed non iidem soli priori articulo repugnarunt scriptis schedulis, cùm illis accessissent Aiala, Gadus, Blancus, & Bovius. Priores quatuor tamquam dubium, multisque antiquis Patribus contrarium improbarunt; duo postremi tantummodò tamquam à Theologis non satis expensum. Nec minus perstitit Aiala in sua sententia, Missæ sacrificium offerri non posse ad alia obtinenda, quibus indigemus, præter satisfactionem peccatorum, causatus, haud reperiri, Christum eorum causa fuisse mortuum in sacrificio Crucis, cui sacrificium Missæ succedit; nec eidem pariter probabatur, dici, in hoc Sacrificio perfici cuncta Naturæ Legisque sacrificia, quasi hoc derogaret Crucis sacrificio, nec sacris Literis, legitimisque traditionibus ostenderetur. Alii dogmatibus quædam objecere, sed minutiora, nec memoratu digna.

3. Emendationibus in Missæ celebratione unicus, & legibus disciplinæ solùm quinque aliqua opposuere, sed pariter leviſſima. Fuit major eorum numerus, qui censebant, concessionem Calicis non esse

esse in Pontifice reponendam, ferè quadraginta complexus. Aliqui tamen absolutè non abnuebant, sed solùm ne id per Decretum statueretur, sed tantummodò per literas peculiares; atque hi sex fermè fuerunt, inter quos Episcopus Dertusensis causabatur, inde ansam porrectum iri hæreticis ad arguendum, Pontificem esse Concilio inferiorem, & Antonius Ciurebia Buduensis Episcopus eadem ex causa Decreto repugnavit, contestatus contra ipsius efficaciam. Alii duo seu tres petierunt ut si fortè Pontifex rem concederet, declararet, pro suprema potestate, quam obtinet à Christo sibi traditam, id se indulgere. Allerus Episcopus Philadelphiæ, & Eistatensis Suffraganeus respondit: Decretum sibi placere, si majori parti placuisset. Similis fuit Lainii responsio; sed apertè addidit, sibi per seipsum non placere, ut ubi Decretum comprobaretur, esse Pontifici significandum, Synodum ausam non fuisse in ea deliberatione consilium Pontifici dare ad eam legem relaxandam.

4. Per postremum Decretum destinabatur pro more dies futuræ Sessionis, quæ habenda erat de Ordine ac Matrimonio, duodecimâ die Novembris, quod concorditer exceptum est. Sed hoc Decretum suffragatione quidem firmissimum fuit, sed reipsa minimè firmum; cùm oportuerit postea variis de causis illud octies prorogare, sicut in Operis processu patebit.

5. In eadem solemni functione recitata est epistola Amulii Cardinalis (*a*) ad Legatos, quæ priùs lecta fuerat in cœtu, (*b*) ubi ex mandato Pontificis significabatur, fuisse ab ipso propositum in Senatu Abdisu (erat hic Monachus S. Antonii Eremitæ) Patriarcham Syriæ Orientalis prope Tigrim, electum à Clero ac populo earum regionum, virum doctum, nobilissimum pro suæ gentis conditione, divitem, senem sexagenarium, qui Romam venerat per innumera incommoda, Turcarum etiam verbera non semel perpessum, studio dumtaxat invisendi limina SS. Apostolorum, deosculandi pedes Christi Vicario, addiscendi Ecclesiæ Romanæ institutа, & confirmationem à Sede Apostolica accipiendi; Romæ post plurium mensium moram satis edoctum ritus, quibus anteà in levioribus quibusdam à Catholicis discordabat, jurejurando fuisse professum obedientiam Romano (*c*) Pontifici, & custodiam omnium præteritarum Synodorum, ac etiam Tridentinæ; cujus rei legitimæ tabulæ missæ sunt: impertitam illi fuisse à Pontifice confirmationem, & in reditu pecuniam suppeditatam. Pium illum senem, si per ætatem sibi licuisset, ac nisi necessitas suorum populorum, in quibus ducenta ferè capitum millia numerabantur, partim Turcarum, partim Persarum imperio subjecta, se ad reditum stimulasset, ad sanctum illud Concilium libentissimè accessurum fuisse. Adjecerat Amulius: Patriarcham interrogatum de sacris Literis acceptis, ritibusque usurpatis ab illis gentibus, enumerasse pariter eos sacros libros quos hæretici repudiant, & commemorasse parvo cum discrimine nostra Sacramenta; præsertim verò occultam ad aures confessionem, ac similiter sacrarum imaginum venerationem; ex quo videri argumentum trahi adversus hæreticos, qui ea quasi recentia inventa spernebant; cùm certum esset, eos populos, vix hactenus famâ notos, non potuisse aliunde illa accipere, nisi à prædicatione SS. Apostolorum Thomæ & Thaddæi, & Marci ipsorum discipuli. Sed hæc scribebat Amulius, ex animi sui sensu à se dici, & eorum pondus ab ipsis Legatis melius expensum iri: ceterùm jussu Pontificis à se mitti Patriarchæ confessionem, & obedientiam Synodo promissam.

(a) 29. *Augusti 1562.*

(b) *Cuncta extant, præter Acta Arcis Æliæ, in Actis Musotti, 14. Septembris 1562.*

(c) 7. *Martii 1562.*

6. Lectis hujusmodi literis, auditoque exhibitæ obedientiæ tenore, quo Patriarcha tamquam sibi obtemperantes numerabat multas Ecclesias Indiæ, in urbibus Regi Lusitano subjectis, Orator Lusitanus denuntiavit in Sessione, Nullum super illis jus ad Patriarcham pertinere, sed solùm ad Goanum Archiepiscopum, totius Indiæ Primatem, adeòque nullum inde detrimentum huic illatum haberi.

7. Hæc in illa Sessione contigere, quorum multa, quamvis publica ac insignia, defuerunt historiæ, adeoque, sicut argui potest, notitiæ Suavis defuerunt: sed ipse eos imitatus est, qui veris gemmis inopes, quibus splendidè celebritatibus interſint, se falsis exornant, quæ obtutu non intento, nocturnoque lumine inspectæ visum decipiunt. Omittam pro more meo refellere multas ejus narrationes, tametsi parum verisimiles, ac tot monumentis, quæ ad me pervenere, minimè comprobatas. Cùm enim fieri possit, ut ex illis aliqua vera sit, subire periculum nolo, ne illam improbans, ipsum gravem; silentium, de eas comprobem mihi satis sit: aliqua solùm ejus errata manifesta hìc ex transcursu notabo.

8. Dicit, præter epistolam Amulii, fuisse in Sessione alteram ipsius Patriarchæ ad Concilium recitatam. Sed hæc epistola non in alia pagina, nisi in Suaviana imaginatione fuit exarata. Atè contrario (deridens ipse dissimulanter id quod à narrationibus Patriarchæ adversus hæreticos trahebatur) aut nescivit, aut sciendum non curavit, ab Amulio prudenti consilio distinctum fuisse id quod Pontificis nomine scribebat, & quod suâ sponte differebat. Alterum sola erat obedientiæ professio habita à Patriarcha, alterum argumenta quæ ex illius narrationibus in recentes hæreses deducebantur; ac de iis scripsit, Legatos meliùs quàm se illarum efficaciam intellecturos. Quare tempus non teram in hoc litigio. Væ hominum mentibus, si argumentationes non certæ, & ad examen propositæ cogerent ipsarum auctorem ad eas propugnandas! Etenim maxima illa utilitas omnino deficeret, quæ trahitur ex rationum communicatione, ad dignoscendum in dubiis quæ accidunt, falsum à vero.

9. Sed aliud Suavis erratum, quò gravioris est ponderis, eò infeliciùs ab ipso nequitiâ permiscetur. Narrat, Decreto, quòd Christus seipsum obtulerit in Cœna, tres supra viginti refragatos in Sessione fuisse, præter alios, qui ajebant, illud pro vero à se haberi, sed eo loco ac tempore minimè statuendum esse censebant; sententias verò non sine quadam confusione dictas, quòd multi simul loquerentur. Supra hujus facti basim, immanes ille quasi moles extruit mirificas animadversiones, quas illius ætatis hominibus de rebus à Synodo gestis adscribit; narratque, mirum nonnullis accidisse quo pacto, cùm solita non esset Synodus Fidei dogma decernere, cui notabilis suffragantium numerus adversaretur, fulsset articulus ille sancitus viginti tribus illi repugnantibus; nec veretur responsa ad id reddita commemorare. Profectò verum hic deprehenditur Philosophi dictum, Modicum initio errorem progressu grandescere. Qui articulo in Sessione repugnarant, non viginti tres, sed duo soli fuere,

fuere, ſicuti vidimus; conſtatque ex Actis tum Paleotti, tum Arcis Romanæ, ubi diſtinctè recenſentur nomina ac verba ſingulorum, qui in eo aliòve argumento contradixere. Quinam igitur tantum differebatur de dogmate definito, cui magni numeri pars obluctabatur? Quo pacto ea extitit confuſio in dicendis ſententiis ob frequentiam ſimul loquentium? Quin ab ea indecora ſpecie adeò abſtinuerunt Patres, ut ex actorum teſtimonio, illi duo qui Decretum recuſarunt, id non linguis ſed ſchedulis egerint. Jam verò ad inveſtigandum, quâ ratione Suavis tam turpiter prolapſus fuerit, ut inde mendaciis luculentus prodierit, haud abſtinuero, quin hac vice imiter Suavianum morem, ex narrante ad divinantem transgreſſus: ſed hoc inter me & ipſum intererit, quòd ille cùm maximè divinat, tunc maximè narratorem ſimulat; ego verò palàm edico, quod hîc apponam, meam eſſe conjecturam. Scriptum fuit in aliquo commentariolo Italicâ linguâ, adverſantes illi definitioni fuiſſe 2. 3. dein autem in exſcribendis ex illo deinceps multis exemplaribus, ſicut aſſolet, evenit ut in eorum aliquo omitteretur notâ, quæ Latinè *aut* ſignificat, ſolumque ponerentur notæ numerorum 23. In hoc exemplar malis avibus impegit Suavis, & hinc errore facti deceptus, opportunitatem arripuit eidem attexendi animadverſiones illas, quaſi à plerisque tunc habitas, quæ ob certam id temporis rei geſtæ notitiam adulterina Suaviani capitis proles deteguntur.

10. Ex his in hiſtoria erratis progrediamur ad objecta, quæ alieno ex ore depromit adverſus Decrera. Ac primò quidem de Calicis Decreto induxit lamentabiles querimonias nationum illud efflagitantium. Verùm qui narrationem noſtram legit, clarè videt quàm maturè ſe geſſerit Synodus, & quo pacto ſolis conſcientiæ retinaculis cohibita eſt, cùm omnium Principum, ipſorumque Præſidum favor conceſſioni militavit. Quod ſi verum fuiſſet quod ibi narrat Suavis, Cæſarem poſtulationem apud Pontificem haud proſecutum fuiſſe, quòd ipſe noſceret, *eas nationes erga Pontificiam auctoritatem malè animatas, in bonam partem minimè accepturas fuiſſe quidquid inde profectum eſſet, & experimento jam eſſe compertum, ex Pauli III. conceſſione plus detrimenti quàm emolumenti extitiſſe*: ſi hoc, inquam, verum fuiſſet, jure optimo, & ex afflatu divino Synodus petitores ad Pontificem remiſiſſet, easque voces quas notavimus uſurpaſſet, hac ratione *eorum ſaluti optimè conſuli*. Dixi, *Si hoc verum fuiſſet*: nam evidentiſſimè falſum fuit, quemadmodum oſtenderunt iterata & efficaciſſima poſtulata, quæ Cæſar poſteà Pontifici detulit, à nobis pro varietate temporum recenſenda, & ab ipſo Suavi, infelicis memoriæ ſcriptore, aliquoties narrata, pro eo ac opportunè lectoribus indicabimus. Verùm ne condonato quidem illi oblivioſi vitio inexcuſabili, utaliàs eidem exprobravi, in eo qui mentiendi artem exercet, abſolutus adhuc eſſet pronuntiati mendacii, nimis convicti à patentibus facti conditionibus. Etenim quamquam ſiſteremus in eo, quod accidit usque ad id temporis de quo ambo in præſentia ſcribimus, ſumma ſtudia, quibus Oratores Cæſaris, ac præcipuè Draſcovizius, ſuorum Pannonum peritiſſimus, negotium ſaltem in Pontifice reponendum curarunt, & lætitia inde ſuſcepta, cujus etiam Suavis meminit, oppoſitum ſanè probant; idque clariùs oſtendit ſcriptum, quod Ferdinandus ad Pium IV. miſit, antequam Synodus celebraretur, à nobis (*d*) adductum, ubi omni argumentorum ac precum robore hanc aliasque conceſſiones pro ſuis ſubditis petiit.

(d) *Vide lib. 14. cap. 23.*

11. Ad aliam accuſationem accedamus, quam Suavis titulo ſolidioris cohoneſtat: nimirum, debuiſſe Concilium priorem ex duobus articulis reſervatis declarare, qui erat; An rationes, quibus permota fuerat Eccleſia ad interdicendum laicis uſum Calicis, forent ejuſmodi, ut nullo pacto id cuipiam permittendum eſſet: *In hoc enim*, inquit, *articulo non de facto, ſed abſque dubio de Fide agebatur*. Quare nonniſi imbecillas rationes animadverſas fuiſſe à Patribus dici poteſt, ſed eoſdem ex humano reſpectu à declaratione ſe abſtinuiſſe. Si hæc criminatio nomen ſolidæ meretur, ſolidus pariter ipſe ventus dicendus eſt. Quò magis intrepida, eò magis temeraria deprehenditur fiducia illa, quâ Suavis pronuntiat, *In hoc articulo non de facto, ſed abſque dubio de Fide agi*. Num arcanè concluſum latet in libris Sybillinis, Ægyptiisve Hieroglyphicis, leges humanas, quippe quæ pro temporibus atque hominibus variari poſſunt, pendere, quod ſpectat ad earum convenientiam, à facti conditionibus? quin ſi hoc, ut reverà eſt, indubitatum eſt; igitur verum indubitanter eſt contrarium dicto, quod indubitanter Suavis affirmat, videlicet, in hac quæſtione miſceri factum, eamque non tamquam Fidei dogma, ſed tamquam Prudentiæ ſanctionem eſſe declarandam. Factum inquam miſcebatur, quandoquidem diſceptatio erat, an rationes, ob quas poſtremis temporibus Eccleſia Calicem prohibuerat non celebrantibus, perpenſæ præſentis ætatis trutinâ, præponderarent utilitati, quæ trahi poſſet ex aliqua conceſſione, quibusvis conditionibus reſtricta: cùm certum ſit, articulum illum à Patribus non fuiſſe ita digeſtum, ut de illo Fidei definitio eſſet habenda; ſiquidem numquam fuerat in dubitationem revocatum, adeoque nec futuro examini commiſſum, an evenire poſſet caſus, in quo hujuſmodi conceſſio futura eſſet licita ac prudens; quando Synodus ipſa Conſtantienſis declaraverat, hanc ſibi auctoritatem reſervare, Baſileenſis eâ uſa fuerat; Romani Pontifices Paulus & Julius recèns eam legem relaxaverant, & Græcis Catholicis ſine controverſia uſus Calicis erat permiſſus. Non omiſit igitur Synodus, pro eo quod absque dubio viſum eſt Suavi, declarationem ſibi priùs reſervatam alicujus dogmatis ſolùm, cùm anteà haberet in animo per ſeipſam ferre ſententiam de articulo commemorato, qui & factum complectebatur, & ad prudentiæ deliberationem ſpectabat, non ad Fidei deciſionem. Poſteà narrationum dubitatio, ſententiarumque varietas effecere, ut rem reponeret in Pontifice, quippe diſtinctiùs ac penitiùs edocto rerum præſentium conditiones, quàm Patres, plerumque illarum regionum, quibus Calix poſtulabatur, imperiti. Et ſanè obſervare licet à Synodo, dum in Pontificem negotium rejicitur, nuſquam uſurpari verbum, quod habendam à Pontifice definitionem ſignificet, ſed ſolùm dici, ut ille, *pro ſua ſingulari prudentia id efficiat, quod utile Reipublicæ Chriſtianæ, & ſalutare petentibus uſum Calicis fore judicaverit*. Sed falſi aſſertori ſubdola ars eſt falſum pro indubitato affirmare, ut animos ab illius trutina diſtrahat.

CAPUT X.

Differitur de iis quæ objicit Suavis, aut objecta refert interdicto Miſſæ celebrandi vulgari idiomate, ipſius precationibus ſubmiſsè pronuntiatis; auctoritati Epiſcopis impertitæ in Noſocomia, aliaque pia opera; permutationi poſtremarum voluntatum, & legum relaxationibus Pontifici reſervatis.

1. LEr Decreta de Sacrificio datum ſermonibus argumentum affirmat Suavis; cujus rei cauſam profert ſtili obſcuritatem, ob quam illorum ſententiæ dignoſci non poterant. Sed mirum omnino eſt, ab hæreticis Transmontanis, qui libris obſcurioribus ac difficilioribus oblectari videntur, eos frequenter adducentes, commendantes, & interdum imitantes, non intellecta fuiſſe illa Tridentini Decreta, quæ inter nos mediocrem cujuscumque hominis captum non excedunt. Addit, de prohibitione dumtaxat Miſſæ in vulgari ſermone aliquid à Proteſtantibus muſſitatum; ſed hoc ipſum *aliquid*, à mente Suavis attractum, modica videtur exhalatio, quæ in fulgur vertatur. Vix enim umquam ſuper alio argumento adeò efferatus erumpit in rabiem adverſus Eccleſiam, Romanosque Pontifices, ut dicere non vereatur, *Cætum ab illis terræ fuiſſe ſuppoſitum*. Sed unà cum rabie ſatis etiam oſtendit cæcitatem, quæ illius comes eſſe ſolet. Conatur ille palàm facere, cuncta idiomata olim fuiſſe vulgaria, adeoque aliis temporibus Miſſam vulgari linguâ fuiſſe celebratam. Num ille umquam comperit id Catholicos inficiatos? Vocem ullam offendit in Concilio, quæ id ipſum tamquam ſuopte ingenio malum damnaret? In extremo Canone irrogatur anathema affirmanti linguâ tantùm vulgari Miſſam celebrari debere. Quam affirmationem ſacrilega falſitas in dubitationem non revocat, perſpectâ veterrimâ conſuetudine celebrandi Græco Latinoque ſermone, cùm ecubi his linguis homines minimè loquebantur. Porrò ad litis cardinem veniamus. Habetur in octavo capite: *Non tamen expedire viſum eſt Patribus, ut vulgari linguâ paſſim celebraretur*. A nullo prudentis ſinceræque mentis viro negari poteſt, hujuſmodi Decretum expedire, poſitâ jam inter homines tantâ multiplicatione ac tam frequenti mutatione ſermonum; idque tres potiſſimùm ob cauſas. Prima eſt, Quoniam non rarò ab uno idiomate alterius ſententia omnino exprimi nequit: quapropter ſi variis in regionibus, aut in eadem variis temporibus, variis etiam ſermonibus celebrandum eſſet, difficile foret eamdem prorſus ſententiam retinere, adeoque unitatem Eccleſiæ; ac ſemper colluctandum eſſet cum graviſſimo labore, & inextricabilibus controverſiis, ad expendendas corrigendasque novas interpretationes, quas oporteret identidem confici in tanta locorum ſermonumque vulgarium varietate. Et compertum nobis eſt, quantæ fuerit operæ, & quot implicata litibus latina ſolùm translatio ſacræ Scripturæ. Quamobrem leges ipſæ, quæ ſupra reliqua popularem ſermonem poſtularent, ut à populo eas ſervaturo perciperentur, eadem de cauſa non transferuntur in varia idiomata, ſed in ſua priſtina lingua relinquuntur.

2. Altera ratio eſt, Sacerdotum per diverſas provincias communicatio. Etenim ſi ſuo quisque idiomate celebraret, plerumque Sacerdotes extra patrium ſolum celebrare non poſſent.

Tertia reſpicit hæreſes, ac præcipuè recentes, quæ (uti mos eſt iniquè litigantium ignorantes Judices cupere) concitant idiotarum multitudinem ad ferendam de rebus divinis ſententiam. Idcircò magnæ prudentiæ eſt prohibere, ne Fidei noſtræ myſteria quotidie communi ſermone circumferantur à vulgo, niſi pro illius captu à ſacris concionatoribus per explicationem ac prudentiam temperata.

3. Videtur autem malignitatis dentibus abreptum id quod Suavis adducit ex duabus Pontificiis literis, ut in contradictionem incurratur. Altera eſt Joannis Octavi (*a*) ad Sfentum Pulchrum in Dalmatia Principem, ubi affirmat, non adverſari Fidei ſacræque doctrinæ, quòd Miſſa & Canonicæ preces linguâ populari Illyricâ recitentur: idem quippe Deus, qui linguam Hebræam, Græcam & Latinam edidit, reliquas pariter ad ſuam gloriam conſtituit. Quibus verbis tacitè reſelluntur veteres quidam, qui tanquam illicitum opinabantur, Divinam pſalmodiam proferri extra tria commemorata idiomata, utpote ejuſmodi, quæ in Crucis titulo fuerant conſecrata. Jam verò pro certo poſito, id Fidei non opponi, cordatus Pontifex non recuſavit in ea rerum conditione illi indulgere, quò magis Dalmatas alliceret ad amorem ſtudiumque noſtræ Religionis & Apoſtolicæ Sedis obedientiam, ad quam anteà converſi fuerant operâ S. Methodii illius Provinciæ Apoſtoli, qui Romam venit, rationem ſuæ atque illorum fidei Pontifici redditurus; cujus literas, quas diximus, ſecum retulit. Pontifex igitur, quemadmodum obſervat Æneas Silvius in libro de Bohemorum origine, (*b*) cùm ſibi compertum eſſet, illic non ſufficere numerum miniſtrorum, qui ad Latini ſermonis uſum idonei forent, quò ibidem diſſeminarentur ac radices agerent noſtræ Fidei dogmata, permiſit, ut quoniam id Religioni minimè repugnabat, Miſſæ, Canonicæque preces celebrarentur ipſorum ſermone, ac recitarentur pariter laudes quædam divinæ, eo idiomate jam editæ à quodam Conſtantino Philoſopho. Atque hinc etiam patet, id tunc univerſe & ſine Pontificis conceſſione licitum non fuiſſe; aliter S. Methodius inutilem hujusmodi petitionem illi non detuliſſet. Altera epiſtola, quam Suavis adducit, eòdem ſcripta fuit à Gregorio VII. (*c*) ſed poſt annos ducentos, adeòque id temporis, quo illic religio fuerat dilatata, & ſimul cum ipſa ſacræ Scripturæ Latinæque linguæ cognitio. Hæc autem Pontifex per eam epiſtolam Uratislao Bohemiæ Duci ſcribit: *Quia verò Nobilitas tua poſtulavit, quòd ſecundùm Sclavonicam linguam apud vos Divinum celebrari annueremus officium, ſcias, Nos huic petitioni tuæ nequaquam poſſe favere; ex hoc nempe ſæpè volventibus ſacram Scripturam liquet, non immeritò Omnipotenti Deo placuiſſe, quibusdam locis eſſe occultam, ne ſi ad liquidum cunctis pateret, fortè vileſceret, & ſubjaceret deſpectui, aut pravè intellecta à mediocribus, in errorem induceret.* Et adjicit, tolerantiam permiſſionemque alias habitam minimè ad id ſufficere, *cùm primitiva Eccleſia multa diſſimulaverit, quæ à ſanctis Patribus poſtmodum firmata, Chriſtianitate & Religione creſcente, ſubtili examinatione correcta ſunt.*

(a) *Epiſt. 247. & vide Baronium anno 880.*
(b) *Cap. 13.*
(c) *Lib. 7. epiſt 11.*

4. Quænam oppoſitio deprehenditur in his epiſtolis, aut inter ſe, aut inter ipſas, ac Synodum? Negavitne Gregorius VII. negavit Synodus Tridentina id quod ſcripſerat Joannes VIII. Eccleſiæ licitum eſſe cunctis ſermonibus Deum laudare, ac celebrare divina myſteria, quæ à Chriſto uni alterive idiomati adnexa fuerant? Tantum abeſt quod inficiati ſunt, ut illud potiùs affirmaverint: nam Gregorius illic ſcripſit, id ab Eccleſia toleratum aliàs fuiſſe, & tamen in ſacris actionibus quod pravum eſt, illi tolerare non licet, idemque nos Concilium docet. Nam in laudato capite octavo ſolùm dicit, haud ſibi expedire viſum eſſe, ut linguâ

vulgari passim celebretur. Cetersm oportet planè Suavis cum iis loquatur, qui nihil ultra vulgarem linguam didicerunt; dum productam Gregorii VII. epistolám dilacerans, vociferatur, *Probat institutiones promulgari tamquam corruptelas, & ab antiquitate tantummodò toleratas; abusus verò postea inductos, tamquam perfectas correctiones collaudari.* Quod spectat ad primam hujus convicii partem, ubinam umquam Gregorius veterem illam consuetudinem corruptelæ nomine deturpavit, tametsi oppositam tamquam meliorem illi prætulisset ? Quod si posteà correctam dixit, hoc intelligitur de re ex se licita collata cum meliore, non de illicita ex se cum licita, prout accidit in cunctis humanis sanctionibus, in quibus usitata est inter Doctores ea loquendi ratio, quòd lex Digestl sit in Codice aut in Authenticis correcta, & quòd Canon antiquiorum Decretalium correctus fuerit in Sexto, aut in alia recentiore Constitutione; nec tamen per hoc intelligitur hujusmodi lex aut Canon fuisse corruptela. Quod attinet ad alteram convicii partem: Num est abusus postmodum inductus, quòd universè vulgari linguâ non celebretur? An fortè in usu sunt aut universo Orienti, aut certè maximæ ipsius parti aliæ veteres Liturgiæ, sacræve Missarum actiones, præterquam Græcæ aut Chaldææ, idiomata jamdiu demortua? In usu sunt Occidenti præterquam Latino sermone, qui in Germania, in Gallia, in Anglia, in Polonia numquam vulgaris fuit? Quinam igitur audebat Suavis hujusmodi ritum calumniari tanquam abusum, & corruptelam postmodum inductum?

5. Ad aliud pergamus. Quòd quædam Sacrificii partes submissâ voce proferantur, qui ritus ibidem à Concilio comprobatur, non ea sunt in causa quæ communiscitur Suavis, ligneum sibi signum extruens, quod feriat pro sua libidine; sed sunt reverà major illa veneratio, quæ rebus Divinis oritur ex arcano, & major ille pietatis sensus, qui excitatur & alitur à silentio; unde fit, ut qui celebrant, & intersunt, possint attentiùs quæ àguntur mysteria meditari. Hæc autem arcani silentiique decentia in Sacrificiis, ostenditur quoque ex institutione Divina in sua Lege veteri, ubi præsertim in capite decimo sexto Leviticì, cùm solemne Sacrificium thuris describitur, jubetur solus Sacerdos ultra velum pergere, ibique precari non modò non auditus, sed ne visus quidem à populo. Quin idem pariter naturæ lumine ipsi ethnici in suis sacrificiis agnovere. Quod si hujusmodi consuetudo sensis veterum Patrum non consonaret, sed orta esset ab utilitate, mortalisque vitæ rationibus, sicuti Suavis blaterat, certè non extaret apud Ecclesiam Græcam, jam tot sæcula sejunctam ab obedientia Romani Pontificis. Præterquam quòd expressa legitur ea consuetudo in vetustissimis Liturgiis S. Basilii & S. Chrysostomi, tamersi de quibusdam vocibus, quæ ibi elato sono dicuntur, cujusmodi sunt voces consecrationis, Græcus ritus discrepet à Latino.

6. Ex narratione Suavis, si parum fuit quod de Missæ Decretis differebatur, plurimum fuit, quod de morum legibus vituperatum est. Ac primò refert, complures fuisse stomachatos in ea, quæ fuerant stabilita de auctoritate Episcoporum in Nosocomia, in Gymnasia, & in alia pia opera. Ut causam patefaciat hujus commoti stomachi, ita ratiocinatur: Initio piæ fidelium largitiones destinatæ ab ipsis fuerunt Nosocomiis, Gymnasiis, & hujusmodi subventioni pauperum; sed Ecclesiastici sub administrationis obtentu ad se illas traxere, in suos proventus mutatas. Posteà fideles laici condidere nova Nosocomia, nova Gymnasia, ac similia opera in priorum, quæ sibi occupaverant Ecclesiastici, supplementum. Porrò hi cùm deberent malè ablata ex antiquis restituere, iterum subfuco procurationis viam sibi aperiunt ad posteriores accipiendas. Num enormius latrocinium fingi posset, si verum esset? Sed hinc certissimæ quædam consecutiones deducantur oportet. Prima: Tridentinos Patres, qui tale Decretum tam abominandi furti gratiâ concorditer edidere, fuisse conventiculum quoddam rapacissimorum grassatorum, ab omni fide, honestate, humanitate alienum. Sed huic consecutioni Suavis ipse, sibi contrarius, qualis esse solet mendax, testis oppositus adversatur. Etenim quoties modò Patres, modò alter ex Patribus repugnarunt sensibus Pontificis, & utilitati Romanæ, eorum animos extollit, sinceramque conscientiam commendat. Et sanè Præsides illi, & magna ex parte etiam Episcopi, perstiterunt apud hominum opinionem tam universali concordique famâ conspicui, ut longè major quàm Suavis auctoritas, minimi esset ponderis ad nobis persuadendam tantam de illis omnibus improbitatem. Prætereà nec fieri poterat, ut Patres ad hujusmodi perversitatem agendi aspirarent, & ad sua lucra, ipsorum ætate; cùm id temporis rerum status is non esset, ut Principes ac populi id passuri crederentur: & Suavis ipse videtur rem lineare tamquam opus adumbratum, longinquâ postmodum ætate colorandum. Hoc posito, advertendum est, posse quidem reliquarum omnium Rerum publicarum membra allici ab utilitate ad parandam alienæ rei conversionem in usum remoti sæculi, non item Ecclesiasticæ Reipublicæ membra. Siquidem in aliis successores propriâ patriæ sanguinisque conjunctione cum decessoribus connectuntur; adeòque posterorum emolumentum à viventibus tamquam bonum proprium spectatur: sed in Ecclesiastica Republica Episcopus quispiam nullum agnoscit naturæ nexum cum futuris Ecclesiæ suæ possessoribus, quippe qui ex alia familia, aliaque patria genus trahunt. Quare potiùs evenire potest; ut inescari se sentiat ab utilitate ad inferendum Ecclesiæ suæ detrimentum, in utilitatem & gratiam laicorum hominum, qui secum sanguine sunt conjuncti: atque huic Ecclesiasticorum noxæ, utpote non infrequenti, oportuit occurrere per interdicta, ac per mulctas. Nec sum inscius, fieri posse, ut unus aliquis, seu quòd mors illi nonnisi tanquam remotissima, & quasi per telescopium oculis obversetur, seu quòd inaniter percupiat superstitem se in populari quadam gloria clarè victurum, seu quòd gradum, quem obtinet, immoderatius amet, ex hujusmodi studio non modò feratur in nimia, sed præcipitet in injusta. Tamen humanæ leges, quippe accommodatæ hominibus obstrictis quidem vinculo, quo licitè agere prohibentur, sed simul liberis necessitate, quâ priventur arbitrio, non aliâ normâ dirigi possunt, nisi consideratione illius quod probabilius est ex naturali propensione, & quod frequentius est ex consuetudine communi.

7. Sed supervacanea sunt argumenta, ubi patent experimenta. Observemus, an centum annorum spatio, postquam Decretum illud editum est, tentaverint Ecclesiastici Nosocomiorum Scholarumque bona hujusmodi unco ad se pertrahere, an

an contrà eâ ratione custodita fuerint immunia à frequentibus rapinis, per quas ab infidis administratoribus anteà carpebantur. Breviter: optioni res exponatur, & urna per manus pauperum, quorum beneficio talia opera sunt instituta, circumferatur; nigrorum calculorum numerus certos nos reddet, num ipsi hujuscemodi Decretum abrogatum vellent ob suspicionem, ne proventus illos Ecclesiastici ad se derivent ex curatoribus prædatores. Jam verò quoniam Suavis alienam agens personam piâ commiseratione deplorat miseram laicorum servitutem, quibus hæ sanctiones omnem adimunt facultatem ad pia opera perficienda pro ipsorum arbitratu, sed solùm pro eo ac Ecclesiasticis libitum est; vellem ut percontarentur similiter Nosocomiorum Collegiorumque conditores, an se gravatos sentiant, quòd Synodus per ejusmodi administrationem Episcoporum prospexerit piis ipsorum donationibus, utà ministrorum fraudibus tutæ sint; an mallent sanctionem illam, utpote ipsorum libertati repugnantem, deleri. Certum mihi est, tum pauperibus, tum conditoribus, non providam Tridentini Constitutionem, sed simulatam Suavis commiserationem visum iri crudelem. Ceterùm Cardinalium cœtus, destinatus ad interpretanda, si quæ occurrerint ambigua in sanctionibus Tridentinis, declaravit, locum non esse huic Decreto, cùm in hujusmodi piorum operum fundatione, apertis verbis excluditur Episcopus, ne illa invisat: ubi verò non excludatur, & alii designentur executores, unicum ipsi suffragium æquè ac illis concedi, adeò ut pro majori sententiarum numero damnentur aut absolvantur administrantes.

8. De præsentibus ac futuris locuti sumus; quid de præteritis alienæ rei occupationibus dicemus, quas pro certo Suavis assumit ab Ecclesia perpetratas sub hoc velamine administrationis procurationisque eorum operum, quæ in egenorum subsidium sunt instituta? Num fortè succedet huic homini, ut audacia in probationem abeat, adeòque mero ipsius dicto lectores fidem tribuant de illis tam multiplicatis, tamque execrandis rapinis veterum Ecclesiasticorum? Equidem vereor, ne hanc ille fidem assequeretur in multis ob nimiam hominum propensionem ad deteriora quæque credenda de iis, qui vitam probiorem profitentur: vererer, inquam, nisi ad primum obtutum falsitas appareret. Quânam hominum ætate reperitur, ab aliqua Circe laicos omnes in caudices fuisse transformatos, qui se spoliari sinerent tam multis bonis, in tanta provinciarum varietate, adeò ut nemo resisteret, aut certè quidquam ex adverso mussitaret? Parcuntne veteres Historiæ Ecclesiasticorum operibus, an potiùs pro ea quam modò consideravimus hominum malignitate amplificant prava, & dubia siniströ interpretantur? Et tamen de hujusmodi fraudibus innumeris & gravissimis nihil loquuntur. Sed hujusce veritatis certiusne argumentum quærimus? animum cogitationemque convertamus ad ea loca, in quibus Ecclesiastici maximè liberam dominationem obtinent, adeòque in quibus possent ea bona sibi tutò occupare; & quid ibi accidat observemus. Ubi gentium ipsis permitteretur, has pias donationes in suam utilitatem convertere faciliùs, quàm in ea ditione, quæ appellatur, & est in bonis etiam terrenis *Ecclesiastica*, & sub Ecclesiasticorum dominatu? Eam inspectemus, inspectemus Romam ipsius Regiam, & cum reliquis orbis terrarum urbibus conferamus. Affirmare nil vereor, nullam repertum iri ditiorem redditum qui destinantur & impenduntur in sumptus Nosocomiis, Collegiis, Scholis, aliisque piis operibus suppeditandos ad pauperum subsidium.

9. Neque sistam in eo probationum genere, quas Scholæ vocant *à Posteriori*, & quæ, tametsi evidentissimæ pateant, minus tamen obtinent de severitate scientiæ, ut quæ ab effectis non à causis trahantur: ratiocinationem aliquanto altiùs petamus, atque, ut dicunt, *à priori*. Si velimus pro certo ponere, eos qui sua bona Deo tradidere, piè prudenterque illa dimisse, inducemus in animum, donum ita fuisse ab ipsis collatum, ut solum subventioni pauperum consuleretur, neglecto quocumque alio laudabili Christianæ liberalitatis fine, cujusmodi sunt literatorum ac virtutì studentium præmia, alimenta ac stipendia divinas laudes canentium, Præsulum Ecclesiasticorum splendor: breviter: quidquid confert ad conservandam frequentiam æstimationemque illius Reipublicæ, cujus unicum munus est cultus, custodia, amplificatio Religionis. Quis umquam id sibi persuaserit? Cùm præsertim hæc Respublica non sit quædam certa ratio, ab ipsis laicis distincta, sicuti perperàm ratiocinantur ii, qui eam studeant in invidiam æmulationemque revocare; sed ex illorum filiis ac fratribus conflata, atque ipsorum singulis patens, quibus libuerit, se in ejus album referre. Addo, dum aliis hisce piis operibus consulitur, consuli meliùs iisdem pauperibus, quam si cuncta ipsis fuissent à donatoribus destinata. Meum dictum confirmo. Primò, Præsules, viri docti, & Sacerdotes, qui amplè hujusmodi bonis dotati sunt, bonam eorum partem in levamentum inopum convertunt; complures ex charitate, alii boni nominis gratia, cuncti ob universalem illam necessitatem, quòd cùm dives omnem rem suam nequeat suum in ventrem intrudere, necesse tandem est, eam multos in pauperes dispertiat. Secundò; cùm ipsi concionibus & auctoritate Fidem & immortalis vitæ respectum conservent, amplificentque, in causa sunt, ne misericordiæ fons umquam aresçat, aut minuatur; quin potiùs ut nova semper & larga subsidia indigentibus diffundat, tamquam opus tam commendatum in nostra Religione ad impetrandam peccatorum veniam, ac sempiternam felicitatem. Itaque non modo re perpensâ ex argumentis, quæ commonstrantur ab ipso facto, longè abest ab Ecclesiasticis omnis suspicio injustæ occupationis in hoc genere; sed etiam ex rationibus honestatis ac prudentiæ, quæ potuerunt ab initio voluntatem movere piorum donatorum, credibile non est, ipsorum largitatem ad morum pauperum subsidium fuisse restrictam, quemadmodum pro indubitato Suavis assumit.

10. Pergit referre objectas capiti sexto accusationes: nam ibi pro certo ponitur, inesse in Ecclesia potestatem voluntates ultimas commutandi. De hoc alibi verba fecimus, ubi videbatur Suavis hanc auctoritatem universè inter mortales inficiari, cùm eam conferret cum potestate auferendi à viventibus id quod possident; nunc verò ad solos Principes laicos eam coarctat: & liquidò constat de discrimine inter eorum ac Pontificis auctoritatem: quemadmodum illi Deilocum tenent, quatenus illa moderatur homines secundùm statum naturalem ac terrenum; ita munus ipsorum est dirigere Rempublicam ad felicitatem naturalem; & ad eorum jurisdictionem attinet, normam præscribere subditorum donationibus, aut viven-

viventium aut defunctorum, adhuc finem ſpectantibus: ſed præterea conſtituit Deus ſuum Vicarium generalem, quatenus Deus ipſe proprium quemdam hominum cœtum moderatur, cui nomem Eccleſia; qui homines per Fidem ac Baptiſmum capaces effecti ſunt beatitatis naturam ſuperantis, atque cæleſtis; ac proinde ab hujusmodi Dei Vicario par eſt dirigi fidelium opera, quatenus ea tendunt in finem hunc celſiorem, adeoque commutari etiam defunctorum donationes eòdem tendentes, cujusmodi ſunt omnes piæ largitiones, easque in alia pia opera meliùs ad idem conducentia transferri. Porrò hujus poteſtatis uſus quàm parcus circumſpectusque ſi Romæ, unusquisque poterit experiri, qui tales ibi commutationes efflagitat.

11. Poſtremò narrat Suavis in eo capite, animadverſum fuiſſe, antiquitus facultatem relaxandi leges penes cunctos Epiſcopos perſtitiſſe, ſed à Pontifice eam ſibi fuiſſe reſervatam, per ſpeciem quod rei gravitas id poſtularet: nunc verò cùm in Synodo ſtatuatur, legum relaxationes à Pontifice eisdem Epiſcopis committi, ſatis videri, non alia de cauſa illam Pontifici reſervari, niſi ut petitores adigantur Romæ ſibi diplomata comparare. Stultam ſanè malignitatem! perinde quaſi idem foret, cognitionem cauſæ, & executionem beneficii Epiſcopo committere, ac eidem relinquere liberam poteſtatem, quam ipſe eâ non reſervatâ obtineret: vel talpa quidem diſcerneret ingens inter hæc duo diſcrimen. Quin certum eſt, tum priora Pontificum Decreta, ſibi eam poteſtatem reſervantia, tum poſteriorem Synodi ſanctionem mirificè conſpirare ad nimia legum laxamenta præpedienda; quæ ſicuti moderatè obſtrictoque quaſi pugno conceſſa legem confirmant, dum tolerabilem reddunt; ita ſine modo menſuraque profuſa venerationem & cuſtodiam, ipſius veluti nervos, illi adimunt. De hoc publico ex ea poteſtate reſervata emolumento, in memoriam revocent lectores id quod alibi conſideravimus, quò debiliorem penes manum relaxationem clavis habetur, eo facilius ac frequentius eas extrahi quà favore, quà prece, quà metu; & idcircò, benè conſtitutæ Reſpublicæ facultatem relaxandæ legis in re gravi coarctare conſueverunt ad ſupremos magiſtratus; qui ut validiores, ita minus indigentes, minusque timidi ſunt, adeoque magis inexpugnabiles legum cuſtodes. Neque hoc adverſatur utilitati ſanctionis Tridentinæ, Ordinarios deſtinantis ad perpendendas exequendasque legum relaxationes; cùm obſervare generatim oporteat, ſupremum magiſtratum in uno tantum loco degere, adeoque ſicut is longè abeſt à peculiaribus regionibus, ita caſus peculiares minùs callere, quàm minores magiſtratus, iis in locis commorantes. Quare quantò minùs cogitur petitorum rationem habere, tantò majori è converſo ſubditur fraudis periculo. Ea propter expedit, ut poſtquam petitor productis petitionis ſuæ cauſis obtinuerit à Magiſtratu ſupremo legis relaxationem, tamquàm rationi conſentaneam, poſitâ expoſitæ cauſæ veritate, expedit, inquam, ut hæc veritas expendatur, probeturque coram alio magiſtratu, qui certiorem de re notitiam habere poſſit: atque hujusmodi eſt Judex, Ordinarius loci. Quânam igitur aptiori formâ poterat Eccleſia proſpicere cuſtodiæ ſuarum legum, ſuæque diſciplinæ, quàm reſervatis legum relaxationibus in rebus gravioribus ſupremo moderatori, hoc eſt Romano Pontifici, ita tamen, ut tales ipſius conceſſiones ad veritatem facti diſcutiendam proprio loci Judici, hoc eſt, Ordinario committantur.

12. Duo, tametſi aliò ſpectantia, tamen ut quæ imprudentèr hìc è calamo evolarunt Suavi, nolo ut à manu mihi pariter evolent: etenim ſcriptor mendax hoc diſcrepat ab aliis Auctoribus, quòd ratiocinatio inniti debeatin eo quod ipſe fortuitò, non conſultò dicit. Eorum alterum eſt, Pontificem juſſiſſe grates agi Oratori Gallico, & Helvetico, & Hiſpano homini, qui Piſcario à ſecretis erat, quòd acerba Cæſarianorum Gallorumque ſenſa in cœtu mitigaſſent; nec minùs Oratoribus Veneto ac Florentino, quòd ibi noluerint intereſſe, eosdemque ſimul rogari, ut in poſterum intereſſent, quippè quorum præſentia nonniſi prodeſſe poterat Apoſtolicæ Sedi, & prava conſilia impedire; & à cunctis (ſic ait Suavis) *promiſſa retulit; ita ſe per acturos; intelligentes ab obſequio divino id temporis poſtulari, ut auctoritas Pontificia defenderetur.* Jam verò ſi ex mandatis maximorum ac ſapientiſſimorum Principum ita cenſebant illi omnes Oratores; quæ Suavis temeritas, aut quæ pravitas fuit hominis, ubi ex illis ſubjecti, & ſtipendio addicti, ſuum ſibi quaſi opus proponere everſionem Pontificiæ auctoritatis, conarique non quidem ungues aut capillos reſecare in aliquo articulo cauſarum ad forum ſpectantium, ſed caput ac viſcera in Eccleſiæ Principatu, Fideique integritate amputare?

13. Alterum eſt, Suavis excuſatio, hìc initio libri Septimi appoſita, quòd ipſe minutius non recenſuerit actiones Concilii, ex defectu in pleriſque partibus ſufficientis notitiæ, qui defectus, inquit, admirationi eſſe non debet, *nam omni ſtudio à viris perſpicaciſſimis labor omnis impenſus eſt ad cuncta occultanda.* Accipiamus id quod Suavis fatetur, in pleriſque partibus monumenta rerum hìc geſtarum ſibi haud innotuiſſe, quæcumque fuerit cauſa; de qua infrà. Id certè plurimum eſt ad elevandam ipſi boni hiſtorici auctoritatem. Id oſtendet ſimilitudo, quam ſuprà retuli tamquàm uſurpatam ab aliis, & alterius rei gratiâ. Quemadmodum qui ſolius manus anatomiam inſpiceret, ignoraretque membrorum omnium conſtitutionem, ne ipſius quidem manus poſſet reddere rationem, cùm illa totius corporis magiſterio congruat; adeoque agnoſci nequeat Naturæ ſapientia in extruenda manu ab eo qui comparatè ad reliquum corpus eam non conſiderat; quod pariter in ædificiis, & in quovis opificio contingit: ita nequit hiſtoricus plerumque peculiaria quædam negotiorum civilium eâ formâ exprimere, quâ illorum honeſtas aut pravitas, prudentiâ aut imprudentia palam fiat, ſi neſciat ipſe, & non exponat reliquas partes integræ rerum tractationis: cum humana opera ſpeciem ſuam deſumant à fine, bonitatem verò aut pravitatem à conditionum omnium ſocietate.

14. Dum autem affirmat, tanto ſtudio illarum rerum monumenta fuiſſe occulta, Suavis imitatur hominem, qui obductâ illi per noctem ante oculos membranâ, querebatur, lucernas ſibi ab aliis extinctas. De Concilio ætate Pauli, præter commentarios ab ipſo luſtratos, ſuperſunt apud complures volumina literarum Cervini Cardinalis, literæ ad ipſum ſcriptæ à Cardinalibus Farneſio & S. Floræ, Acta Maſſarelli, qui Synodo à ſecretis erat, ejusdemque ephemeris, ex quibus nihil ad ipſius oculos pervenit, ut pluribus in locis pateſactum eſt. De conventu ſub Julio, qui brevis modicique negotii fuit, pauca extant monumenta; præ-

præter Acta, compendia variarum inter minores Theologos diſputationum, & quædam auctographa literarum Pontificis ad Creſcentium Legatum, quæ cuncta verè admodum recondita ſunt; & non modò Suavi ignota; ſed poſtrema quæ rara ſunt, & parvi ad rei ſummam momenti, ne mihi quidem comperta ante primam prioris Partis editionem. Verùm de ultima Pio ſedente Synodo, tam diuturna, factisque abundante, habentur in variis Bibliothecis Acta Paleotti, Diarium Servantii, Legatorum epiſtolæ ad Borromæum; Cæſaris ad Oratores ſuos, Fuſcararii ad Moronum Cardinalem, Strozzii ad Coſmum Florentiæ Ducem, Seripandi ad Amulium, cum aliis ejusdem narrationibus diſtinctis, ac plenis, ad primum poſtremumque conventum pertinentibus, quibus ille aliâ conditione interfuit, nec minùs Acta Salmanticenſis Antiſtitis. Hæc Acta de quibus aliàs mihi fuit habenda mentio ex tranſcurſu pollicito, poſt ampliorem eorum notitiam, ſervantur reipſa in Hiſpania, & exemplar, quod eſt apud me, deſumptum fuit ex originali, quòd penes Ægidium Gonzalez de Avila hiſtoriographum extabat: inde exſcribendum curavit anno 1622. Dominicus Pimentellus, Caſtellanæ Prædicatorum Provinciæ moderator; qui poſteà ad Eccleſiam Cordubenſem evectus, Catholici Regis Orator ad Urbanum VIII. venit; dein verò Hiſpalenſis Archiepiſcopus renuntiatus, ac denique inſignitus Purpurâ Romam rediit, ad ſepulchrum potiùs quàm ad Senatum, paucos intra menſes, relictis egregiæ pietatis exemplis.

15. Et tamen hæc omnia monumenta ignoravit Suavis, ne quid loquar de tot peculiaribus ſcripturis, ſpectantibus ad hanc illamve peculiarem actionem Concilii, quæ adhuc ſuperſtites & adſpectabiles, ſi omnes unà componantur, ſufficientes utique ſunt ad univerſalem exactamque illius magnæ molis effigiem conformandam. Prætereo literas Jadrenſis Archiepiſcopi ad Cornelium Cardinalem; hæ ſiquidem in lucem editæ reverà non ſunt niſi poſt creationem Alexandri VII. ex dono hæredum, ſicuti narravimus. At verò quàm facilè potuiſſent Romani Pontifices hæc illarum actionum teſtimonia maxima ex parte ſupprimere, præſertim cùm ea ſervantur penes viros ſibi patriâ ſubjectos, & non quaſi ex Fiſci metu abſcondita, ſed ſtudioſis amicis liberè conceſſa? Neque obteguntur in his humanæ quædam labeculæ, quibus inſperſi fuerunt aut Pontifices, aut Legati, aut Patres Tridentini, quin nonnullæ commemorantur admodum notabiles, quæ pro veritatis officio è nobis ſcriptæ ſunt, & à Suavi ignorantia prætermiſſa.

Quare adeò expoſtulandum ipſi non erat, præciſos fuiſſe canales, eo quòd animadvertebat, fontem ſuum identidem aquâ carere. Nos verò pergamus narratione palàm facere, notitias illius Operis memorabilis haud ſepultas latere: illæ tamen ſepultæ & quotidianæ, videntur eſſe, ex quibus hiſtoriam ſuam Suavis contexuit, adeò deprehenduntur & corruptæ mendacio, & fœtidæ malignitate.

CAPUT XI.

Nova poſtulata Gallorum ac Cæſarianorum de prolatione Seſſionis morumque correctione. Legatorum reſponſa ſignificata ab ipſis Pontifici, de Correctione, & ab eo reddita in communi mandata, & privatim Simonettæ.

1. LEgatis vix licuit Seſſionis habitæ lætitiam delibare, cùm illam novâ amaritie inſperſam cenſerunt acri operâ Gallorum ac Cæſarianorum; (a) qui tametſi diſcreti perſonis ſe gererent, tam concorditer ſententiis locuti ſunt, ut ſe ſatis oſtenderint de opere conveniſſe. Dixerunt Galli, paulò antè acceſſiſſe tabellarium, à Chriſtianiſſimo Rege celeriter miſſum quò ante Seſſionem perveniret, mandata quædam ipſis deferentem, præcipuè ut illam protraherent; quorum ſententiam Legatis aperuere. Ea erat: (b) Cùm Regi innotuiſſent quæ Synodus peregerat usque ad poſtremam Seſſionem, habitam 16. Julii; tum in reſervanda deliberatione de uſu Calicis; tum in proponendis poſteà articulis de Sacrificio; non poſſe ſe non commendare pia ad extirpandam hæreſim Patrum ſtudia: calumniam à ſe putari, quod quidam ajebant, præcipitari à Patribus ſanctionem dogmatum, quæ inter eos omnes conveniebant; & prætermitti, aut certè ſegniter agi morum reparationem. Tamen pro ſalute regni ſui, in quo Catholici, niſi opportunè conſuleretur, ægrè poſſent ampliùs in Fide perſiſtere, velle ſe, ut quædam rerum capita infrà ſcripta ab Oratoribus proponerentur.

(a) *Epiſt. Legatorum ad Borromæum, 21. & 24. Sept. 1562. & narratio Muſotti.*

(b) *Scriptum Regis ad Oratores miſſum, ſignatum 12. Sept. 1562.*

2. Triginta annorum decurſu in irritum recidiſſe inflicta hæreticis ſupplicia, ſive aſpera, ſive mitia: hinc ſtatuiſſe Regem medicinam quærere ab Oecumenica Synodo. Hactenus civilium bellorum cauſa præpeditum Galliæ fuiſſe complurium ſuorum Præſulum illuc acceſſum. Ad id quod optabatur conſequendum, opus eſſe, ut per ea Synodi initia nihil conficeretur quod ſejunctos irritaret; ſed ut invitarentur humaniter, & ubi accederent, tamquam filii à parentibus haberentur; quâ ratione ſperari poterat eos ad frugem revocatum iri. Tam fervidum in præſentia dogmatum examen videri non modò ſupervacaneum, ſed parum pertinens ad Catholicos in Eccleſiæ doctrina conſtantes, & omnino infructuoſum hæreticis, qui inde occaſionem querelarum, quaſi prius damnati quàm auditi, librorumque ad ſe tuendos ſcribendorum argumentum peterent. Unicè igitur impendendam induſtriam ad reformandos mores tamquam ad opus omnibus gratum: à Rege tamen & hæc mandata à ſe ſuis Oratoribus miſſa, & ſeipſum ſubjici, pro eo ac debebat, prudenti pioque judicio Concilii.

3. Quam demiſſionem tam reverentem ac religioſam tam præcelſi Regis referre non curavit Suavis in ſua minuta narratione illius regii ſcripti; (c) quod tamen typis expreſſum legitur. Quin ubi dicitur in eo, videri in præſentia dogmatum examen *parum pertinens ad conſtantes Catholicos*, Suavis, ut depingeret in Rege contumeliam ac deſpectum erga Concilium, vertit Italicè, *impertinente à Catholici*; quæ vox apud Italos *temerariam audaciam ſonat.*

(c) *In citato libro Gallico.*

4. Pergebat eo ſcripto Rex petere moram Seſſionis, aut certè promulgationis de Decretis Sacrificii usque ad exitum Octobris, quo tempore eſſent ibi adfuturi Epiſcopi Galliæ; interim verò, ut navaretur opera omni ſtudio diſciplinæ reformandæ. Et quoniam muſſitabatur, mutatum quibusdam in rebus fuiſſe veterum

rum Conciliorum morem, in quibus semper Principibus, eorumque Oratoribus licuerat exponere consuetudines suarum provinciarum, & ea quibus illæ indigerent; postulare Regem, ut ea auctoritas servaretur illæsa, & si quid illi oppositum peractum fuisset, revocaretur. Quod pariter à Suavi corrumpitur; refert enim tamquam absolutè postulata meam revocationem, quæ in regiis literis solùm sub conditione ponitur.

5. Adjecerunt Oratores, Reginam quoque iis de rebus ad Pontificem scripsisse: sed quoniam fieri non poterat, ut mandata de trahenda mora Tridentum tempori pervenirent, suarum petitionum summam hanc esse: Ut de duobus postremis Sacramentis nihil omnino agitaretur usque ad ineuntem Novembrem aut saltem restringeretur tractatio ad solum Ordinis Sacramentum: quod si adhuc vellent de utroque differere, id ita fieret, ut alternatim unum aut duos dies disputaretur à Theologis de doctrina, ac tantumdem temporis haberetur a Patribus consilium de restitutione disciplinæ. Hinc ad querimonias progressi sunt, quod articuli super ea tam serò Patribus proponebantur, ut tempus non suppeteret ad maturè deliberandum: ac insuper postularunt, ut antequam proponerentur articuli, secum communicarentur, quò possent commodè posteà exponere quidquid existimarent profuturum aut speciatim suis regionibus, aut generatim Christianæ Reipublicæ, secundum suorum Principum jussa.

6. Drascovizius præter hæc Ferdinandi literas protulit, in quibus narrabat, Pontificem Oratori suo Romæ spopondisse, plenam morum emendationem statuere, actis Cæsari gratiis; quod eam urgeret. Dein postulatum iteravit, ut Legati Synodo proponerent, aut ab Oratoribus proponi sinerent volumen illud ad se missum à Cæsare. Postremò significavit, ad rem benè conficiendam opus esse ordinem Concilii mutari, numerarique suffragio non pro capitum, sed pro nationum numero.

Brevibus responsum à Legatis: Postulata rationi consentanea non videri; se tamen consultius ac distinctius quàm primum responsuros quid de singulis ipsi censerent: solum pronuntiarunt, multa in eo volumine digna non esse quæ proponerentur; cujusmodi erant Sacerdotum conjugia, bona Ecclesiastica injustè occupantibus relicta, & Sacramentorum administratio hæreticis permissa ex Catholicorum defectu; per ea postulata nihil impetratum iri: & alioqui rem propositam reddituram Augustissimum Cæsaris nomen hominibus vituperabile, & odiosissimum Concilio. Verùm Drascovizius adjecit, Quamquam Præsides earum petitionum repulsam prævideren, & aliarum etiam, qualis ea erat, ut Cardinales ad numerum vigesimum sextum redigerentur; eas tamen proponerent, quò palàm fieret, ab ipsis Cæsarem, ejusque postulata plurimi haberi.

7. Ex his variisque similibus conjecturis opinati sunt Præsides; tum Cæsarianos tum Gallos non emendationis desiderio moveri, sed prorogationis, quâ opus erat ad duos tresve annos, ut illius voluminis massa digereretur, minori tempore haud concoquenda: adeòque eò tendere, ut apertam Synodum haberent quasi tormentum ad ictum instructum, ut interim majori compendio cum contumacibus ipsorum subditis paciscerentur. Quamobrem per certum cursorem de iis omnibus Borromæum edocuerunt, & per Musottum, qui Scripando à secretis erat, responsa Oratoribus reddiderunt, Gallis significantes: (d) Postridie Theologos incepturos agere de Ordinis Sacramento; quo ab illis absoluto, inchoatum iri deliberationem de iis, quæ ad illud Sacramentum spectabant. Inter utrumque opus tantum temporis elapsurum, quantum ad Gallicorum Præsulum adventum satis esset. Antequam morum leges proponerentur, eas Oratoribus indicatum iri, quo possent significare quid ipsis occurreret: sive ex propria sententia, sive ex suorum Principum mandatis. Interim verò ea capita iidem scripto exhiberent, quæ idonea existimarent, quò de illis consultius deliberaretur; simulque conscriptum Legatis traderent id quòd anteà ipsis & legerant ex Regis mandato, & suâ voce exposuerant. Etenim in ejusmodi objectis id accidit animo, quod oculis in corporibus, quò nimirum visio rectè formetur, opus esse ut ea nobis non voltantia in verbis obversentur, sed fixa in paginis.

(d) *Cuncta extant præter citatas scripturas in peculiari, de hac re narratione Musotti Romam missa.*

8. Ad hæc Oratores: Quod ad primum attinebat, nihil sibi addendum superesse; solùm monere ne res ita procederet, ut cum Episcopi Galliæ accederent, confectam reperirent; ac proinde cum sibi satisfactum in eo esset, non oportere novum de illo scriptum tradere præter regium mandatum, cujus exemplar, antequam illud à Musotto peteretur, missum jam fuerat ad Legatos. Nihil sibi peculiare de morum emendatione proponendum suppetere; illam à se in Patrum pio studio sensuque reponi; præterquam quòd nec ipsis de ipsa loqui liceret, anteqam suos Præsules audirent. Id quòd à se proponi oporteret, potissimum esset, ut veterum Synodorum sanctiones custudirentur: quod si fortè obsolevissent, renovarentur, se tamen Legatos monitos velle, ut volumen illud à Cæsare missum Synodo proponerent, idque ob generale quoddam mandatum, quo jubebantur reliquorum Oratorum postulatis obsecundare, ac præcipuè Cæsareorum, ubi ea honesta censerent.

9. Eadem Præsidum responsa Gallis reddita, ad Cæsarianos pariter à Musotto delata sunt; sed ægrius ab illis excepta, ajentibus, se speraße majorem habitum iri rationem de Cæsaris postulato, integram dogmatum dilationem cupientis; præsertim cùm ad eamdem impelleret proximus complurium Episcoporum, Gallorum, Germanorum, ac Polonorum adventus: rursumque in petitiones & querimonias non semel habitas effusi sunt.

10. Horum omnium quæ transacta fuerant, brevem narrationem conscribi à Musotto, in iisdem conficiendis ministro, jusserunt Legati, eamque cum ipsis Oratoribus communicarunt, ne postmodum in re discordarent, ac demum ejusdem narrationis, redactæ in formam ab his comprobatam, exemplar Romam miserunt: hinc illis opportunitas data (e) liberè scribendi ad Borromæum, Cæsarianos Gallosque numquam quieturos, donec proponerentur ac statuerentur quædam rerum capita contenta in volumine ab alteris allato & in conventu Possiacensi ab alteris habito. Ritu ab illis excipi emendationes hactenus promulgatas, despicique

cique uti levissimas, ac tantâ Synodo indignas: nullam suppetere efficaciorem rationem ad coërcendos silentio obtrectatores, negantes Pontificem ex animo velle disciplinæ correctionem, quàm eas, ut videlicet attentè consideraret Pontifex quæ proponebantur in eo libro, & in eo conventu auferretque inde cuncta Pontificali auctoritati noxia, nec minus alia supra memorata, quæ ne ipsi quidem Lutherani fuissent ausi deposcere, & adversus quæ Legati, ubi opus foret, discrimen capitis subiissent. In reliquis ferè omnibus videri sibi posse illis Principibus ac Provinciis satisfieri; atque ita simul satisfactum iri cunctis hominibus, quibus ex amplitudine partis concessæ compertum foret, ad partem alteram denegandam, à ratione ac necessitate se tantum adigi. Eo pacto consecuturum Pontificem gloriam, quæ posset maxima in terris obtineri, ob reformatam ac restitutam, quod in se esset, Ecclesiam: sed necesse ad id fore, ut sibi mitterentur in tempore Decreta, quibus assensuri essent, ut simul scirent, quo pacto usque ab initio negotii agitandi illud ab ipsis gerendum esset, simulque possent secundùm Oratorum postulata cum illis atque etiam cum Patribus paratas sanctiones communicare. Hisce literis fortiùs in caluerunt aliæ, ab ipsis Legatis anteà (f) scriptæ (nimirum paucas ante horas quàm ad eos accederent Oratores) quibus literis ad Borromæum perscripserant varia rerum capita, quæ à Patribus universè expetebantur, addentes, Quamquam ipse antea sibi significasset, velle Pontificem per seipsum consulere obstaculis mansionis, adeoque ut ab eo negotio se abstinerent; adhuc tamen à communibus postulatis se ad id scribendum adductos.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 24. Sept. 1562.*

(f) *21. Septembris 1562.*

11. Et sane Pontifex suspicionibus commotus ob tumultus de finienda residendi necessitate, & ob liberiorem Cæsarianorum Gallorumque sermonem, apud se statuerat uti aliquâ erga Synodum restrictione ad hujusmodi sanctiones, cum eas mallet suâ ipse manu conficere, de qua non poterant, ficuti de aliena, dubitare, ne illa impetu capto ultra signum jacularetur; sperabatque id se (g) absque Principum repugnantia consecuturum, quandoquidem reipsa severis & opportunis legibus singula Romana tribunalia corrigebat; & insuper declaraverat, ubi Principibus satis non essent quæ ipse sanciverat, conaturum se cuicumque novo ipsorum postulato satisfacere, dummodo illud preces non vim præ se ferret. Quare in hanc sententiam mandata Legatis dederat, atque iteraverat. Verùm ad recentes eorum literas mentem mutavit, præsertim admonitus à Vicecomite, (h) Drascovizium duobus post commemoratum cùm Legatis colloquium diebus, captâ opportunitate cujusdam cœtus in templo habiti, ibidem remansisse, retentis secum Episcopis Hungariæ ac Poloniæ cum parte majore Hispanorum, eosque cohortatum fuisse ad exactam emendationem Ecclesiæ, quibus ajebat Cæsarem, tunc à quavis sollicitudine militari liberum ob inducias cum Turca, omnem opem præstiturum, modò ipsi in eo concordes ferventesque persititissent: illi fuisse grates à Guerrero persolutas ob operam oblatam, responsumque, ipsos inter se de negotio acturos. Posteà verò statutum fuerat, ut sex eligerentur, qui opportuniora adnotarent, connumeratis etiam inter sex illos eodem Guerrero, Archiepiscopo Massanensi, & Segovienſi Episcopo: cùm obstitit ne id fieret Martinus Corduba Episcopus Durtosensis, affirmans, eam esse Drascovizii technam, non correctæ disciplinæ desiderio, sed quò ipsorum manibus in angustias redigeretur Pontifex, adeoque concessio Gallicis, eorumdem sententiæ ac voto contraria, extorqueretur.

(g) *Cuncta apparent præsertim in epist. Borrom. ad Legatos, 6. Aug. & in memorata Legat. epist. ad Borrom. 4 Sept. & in aliis Borrom. ad Legat. 26. & 30. Septemb. 1562.*

(h) *Arcana nota Vicecomitis ad Borrom. 24. Septemb. 1562.*

12. Cognovit ex his Pontifex, à cunctis aut optari morum correctionem in Synodo statuendam, aut id simulari, ut ageretur cum ipso eâ veluti machinâ deterrito, ex altiori quasi loco; quapropter mutato consilio statuit simul egregio illo opere religionis studiosis gratificari, simul eam molem everterepol iticæ callid tatis. Variis igitur literis respondit (i) aliis suo nomine & etiam chirographo scriptis ad principem Legatorum, aliis Borromæi nomine ad cunctos Legatos, in hanc sententiam: Nonnisi paulò anteà novo postulato Episcopum Antisiodorensem Oratorem Gallicum à se petiisse, ut haberetur dilatio. Responsum à se, Synodum esse liberam, adeoque id ab ea petendum. Verùm se Legatis significare, optari à se, ut fortiter ac sollicitè definitiones morumque peragerentur, pro eo quod divinum obsequium ac recta ratio postulabant post tot inutiles moras. Volumen Cæsaris, & sanctiones habitas in Gallico conventu, attentè perlecta à se fuisse; & ea pariter, quæ ex rebus postulatis Legati scripserant, videri sibi posse concedi. Se quò illis Principibus nationibusque satisfieret, indulsisse ultra Legatorum consilium, per ea quæ in appositò scripto præbebantur. Ubi Oratores ne his quidem acquiescerent, se Legatis ipsis, ac præcipuè Mantuano permittere, ut illos limites, quantum vellent, transilirent, dummodò sine detrimento Sedis Apostolicæ. Si præterea iterum urgerentur à Cæsarianis, ut integri volumen illud in generali conventu legi sinerent; illud etiam haud recusandum, dummodò id fieret ab ipsis non tamquam ea ita proponentibus, ut cogerentur Patres ad ferenda suffragia de singulis tam multorum capitum, & quorum aliqua videbantur absurdissima; sed tamquam id merè significantibus, quò designarentur Præsules ex variis nationibus, qui illa perpenderent, atque inde sumerent illud solum, quod trutinâ & urnâ dignum animad verterent.

(i) *Die 30. Sept. & 12. Octobr. 1562.*

13. Super iis etiam morum emendationibus, quæ à Legatis Pontifici ostensæ fuerant tamquam à Patribus communiter expetitæ, is responsa reddidit, illarum plurimis consensu præstito: & quamquam id videretur Pontifici, ficuti pariter Legatis, non modò sufficiens, sed amplum; tamen in universo negotio facultatem impertiit Mantuano eos fines transcendendi. Affirmavit, se illi omnino confidere, solumque universè dignitatem Sedis Apostolicæ commendare, & celerem illius pii operis exitum.

Scripsit præterea Pontifex ipse peculiarem epistolam ad Simonettam, (k) in qua narravit, visam à se fuisse illius sententiam de iis quæ à Cæsare conventuque Gallico proponebantur, ac de ceteris ad morum reparationem spectantibus; & ejusdem pio studio collaudato, suaque ipsi commendatâ dignitate, hæc addidit: *Ceterum quod melius videbitur, agatis. Nostra enim opera numquam deerit in*

iis

tis sedulò perficiendis, quæ divino obsequio, publicæ utilitati conferre eensebuntur. Si articulus de obligatione residendi absque gravi certamine absolvi nequit, in nobis reponatur. Nam quocumque jure manſio præcipiatur, efficiemus ut ſuam quisque apud Sedem reſideat, ne Cardinalibus quidem exceptis. Quod ſpectat ad Cæſaris librum: placet ut is Patribus legatur; ſed legatur ſimul ejuſdem Cæſaris epiſtola, in qua multa nobis remittit. Poſtremò adjecit: *Vos plurimùm hortamur, ut in hoc pium opus conſtanter incumbatis; cujus felicem exitum vobis poſt Deum referemus acceptum, ac præcipuò Mantuano.*

(k) *3. Octobris 1562.*

14. Sed quoniam à Suavi novis ſemper ictibus clavus ille defigitur lectorum animis, quod Synodo facultas non ineſſet ne latum quidem unguem transgrediendi eos limites, qui de quovis argumento à Pontifice diſertè præſcribebantur; atque hujuſmodi perſuaſio jam uſque à Synodi tempore radices egerat in complurium animis, præter ea quæ ad poſtremos menſes pertinent, quo tempore agger apertus eſt amni prævalido emendationum, & libertas innumeris argumentis clarè patuit, aliquas hîc delibandas adjiciam ex certis contrariis probationibus, quas ſubinde fuſius adducam. Paucis elapſis hebdomadis, poſtquam Pontifex ea quæ diximus adnotavit ſuper articulis ſibi propoſitis à Legatis, hæc illis verba Borromæus ſcripſit: (l) *Notæ in quædam emendationis capita eâ ſolum cauſâ miſſæ ſunt, ut quid ſentiat Pontifex, innoteſcat; qui tamen cuncta in veſtra prudentia omnino reponit, ſatis certus rem ex communi conſenſu & ſatisfactione confectum iri.* Verum quidem eſt, Legatos eâ facultate diu parcius uſos fuiſſe, & animadverſa rerum gravitate, eas non anteà propoſuiſſe, quàm Pontificis mentem cognoſcerent: ſed hoc ipſum poſtremò ob diſerta & iterata Pii juſſa omiſerunt, quemadmodum palam fiet. Interim ad rerum ſeriem revertamur.

(l) *14. Nov. 1562.*

15. Legati reſponſis acceptis contenti, (m) æquè teſtinè atque arcanè in opus incubuere, nec neceſſe illis fuit integrum Cæſaris volumen in conventu recitare, nec ibi publicum habere delectum eorum, qui illud expenderent; ſed abſque ſtrepitu, & reliquis inſciis, rem Simonettæ de more commiſerunt, adjectis quatuor ſolùm miniſtris, ad hujuſmodi negotia adhiberi ſolitis, qui fuerunt Caſtanea, Boncompagnus, Paleottus, & Caſtellus. In his nec mentis vigor, nec prudentia, nec fides deſiderari poterat; ex quibus poſtrema dos ut maximè neceſſaria eſt, ita difficillimè cognoſcitur, adeoque rariſſima eſt, ſi non reipſa, opinionis certè firmitate. Et jam poſt multa conſilia animadverſiones, Legatis in promptu erant res publicè proponendæ Patribus & Oratoribus de tam expetita, aut ſaltem poſtulata morum correctione: cùm omnes homines ad illius curandæ laudem aſpirent, complures ad utilitatem, quòd ab aliis obſervetur; pauci ad præſtantiam, quòd in ſeipſis eluceat.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 12. Octob. 1562.*

CAPUT XII.

Articuli de Ordinis Sacramento minoribus Theologis propoſiti. Leges ipſis præſcriptæ in rerum ac temporis partitione. Sententiæ Salmeronis, Soti & Cornelii. Quæſtio orta: Num Epiſcopi ſuperiores ſint Sacerdotibus Jure divino. *Cura Legatorum in ea reſtinguenda, ne altera de manſione reſurgeret. Objectæ ad id difficultates. Tria excogitata conſilia, quo altera præcideretur.*

1. Quanto acriùs Oratores, impulſis ad aliud opus Patribus, moras interponebant dogmatum definitioni, tantò majori ſtudio Præſides eam ſollicitare conabantur, ſatis gnari, ante ipſius confectionem non poſſe niſi violenta morte conſilium ſolvi, at poſt illam, ex arbitratu, non ex neceſſitate duraturum. Quapropter eodem die, quo advenerant Oratores dilationem petituri, Legati minorum Theologorum ſtudio commiſerant ſeptem (a) novatorum articulos de Ordinis Sacramento, & hi fuerunt:

(a) *18. Sept. ut in Act. Arcis Romanæ.*

1. Ordinem non eſſe Sacramentum, ſed certum quemdam ritum eligendi & conſtituendi miniſtros verbi & Sacramenti.

2. Ordinem non modò Sacramentum non eſſe, ſed eſſe quamdam fictionem humanam, excogitatam ab hominibus rerum Eccleſiaſticarum imperitis.

3. Ordinem unum ſolum Sacramentum non eſſe; & Ordines infimos ac medios non tendere tamquam gradus ad Presbyteratum.

4. Nullam eſſe Hierarchiam Eccleſiaſticam; ſed omnes Chriſtianos æquè Sacerdotes eſſe: atque ad uſum & executionem requiri, ut magiſtratus advocetur, & populus aſſentiatur; eum verò qui ſemel Sacerdos fuit, poſſe laicum evadere.

5. In novo Teſtamento non eſſe Sacerdotium viſibile & exterius, nec ullam ſpiritualem poteſtatem ſive ad conſecrandum Corpus & Sanguinem Domini, ſive ad offerendum, ſive ad abſolvendum à peccatis coram Deo; ſed ſolum munus ac miniſterium prædicandi Evangelii, & qui non prædicant, abſolutè Sacerdotes non eſſe.

6. Unctionem non modò non requiri ad Ordinum collationem, ſed perniciosam & contemnendam eſſe; ſimiliter & cunctas reliquas cærimonias: & per Ordinationem non dari Spiritum ſanctum, ac proinde fruſtra Epiſcopos in ea dicere: Accipite Spiritum Sanctum.

7. Epiſcopos non eſſe Presbyteris ſuperiores, nec habere poteſtatem ordinandi; vel ſi eam habent, eſſe illis eum Presbyteris communem, & Ordines ab ipſis collatos ſine populi conſenſu irritos eſſe.

2. In gratiam brevitatis, quæ non modò parcit tempori, ſed offendicula minuit, adeoque vim habet ad expedienda negotia non majori ſolùm numero, ſed meliori etiam exitu, duo ſunt præſcripta: (*b*) alterum, Ut non omnes Theologi de omnibus articulis differerent: ſed qui differerent, in ſex claſſes dividerentur, quarum quælibet ex omni Theologorum genere conſtaret, hoc eſt, ex Pontificiis, ex miſſis ab aliis Principibus, ex Regularibus & non Regularibus, ex Italis & Tranſmontanis; atque ut proprium illius claſſis munus eſſet adhibere ſtudium, ac loqui ſuper articulis ipſi deſtinatis.

(b) *Acta Paleotti, & Arcis Romanæ.*

Alterum fuit, ſingulis in dicenda ſententia iterum clauſtra figere ſemihoræ, quod ſpatium capax cenſebatur omnium quæ ad rem facerent, ubi omnia inutilia reſecarentur. Atque ad id inculcandum Præſides moverat reſponſum à nobis memoratum Pontificis, qui feſtini exitus appatens, queſtus fuerat, ſuos Theologos præſcriptis ad id legibus reſtitiſſe. Sed per hæc omnia effectum non eſt, ut ea temporis præſcriptio cuſtodiretur. Etenim nec dicturi ſententiam æquo animo patiebantur, laboriſiſſimos chariſſimosque ingenii partus ſilentio ſuffocari; nec Legatis ubi ad opus deventum

tum eſt, placuit ſignum edere, quo argueretur, in ipſis aut audiendi laſſitudinem, aut feſtinationem abſolvendi præpoſſe ſtudio exactè perpendendi cæleſtium myſteriorum ſanctiones.

3. Primus univerſalis Theologorum cœtus die 23. Septembris (*c*) habitus eſt. Interfuere Legati, Oratores Cæſarei, Gallici, Luſitanus, Veneti, & Helvetius, tres Patriarchæ, duo de viginti Archiepiſcopi, centum quadraginta ſex Epiſcopi, duo Abbates, quinque Regularium ſummi Moderatores, octoginta quatuor Theologi, compluresque Doctores ac viri nobiles cum plurima aliorum frequentia. Verba fecerunt de primis tribus articulis, primæ Theologorum claſſi deſtinatis, tres ex ipſa, Alfonſus Salmeron, Theologus Pontificius, Ferdinandus Belloſilius, & Didacus Payva, uterque Clericus ſæcularis, miſſi alter à Philippo, alter à Sebaſtiano Rege. Salmeronis oratio in Diario recenſita, fuit hujusmodi: Sacrificium ac Sacerdotium non ſolum inter ſe connecti, ſed ſejungi non poſſe adeoque alterius doctrinæ doctrinam alterius meritò ſuccedere. Lutherum ad evertendam Eccleſiam negaſſe Ordinem Sacramentum eſſe. Ordinis nomine varia ſignificari; modò rerum diſpoſitionem, quemadmodum illud uſurpat S. Auguſtinus lib. 19. de Civitate Dei; modò gradum eminentem in Eccleſia: ita diſtinguimus à Diaconatu Presbyteratum, & ab hoc Epiſcopatum: modò cærimonias, per quas confertur poteſtas in eadem Eccleſia, ſicuti definitur à Magiſtro Sententiarum. Ordinem ſecundum hanc poſtremam ſignificationem eſſe Sacramentum, adverſus quàm in primo articulo affirmabatur. Fuiſſe inſtitutum à Chriſto, ex doctrina ſanctorum Patrum, & declaratione anteactæ Seſſionis, illis verbis, à S. Luca relatis capite 22. *Hoc facite in meam commemorationem:* & in iis adhibitam à Chriſto fuiſſe peculiarem cæremoniam, ut Cajetanus explicabat. Alteram poteſtatem impertitam fuiſſe à Redemptore Apoſtolis tamquam Sacerdotibus, cujus meminit S. Joannes capite vigeſimo, cum impreſſione characteris, uſuque peculiaris cæremoniæ, dum ſufflavit in ipſos; quâ ſufflatione illis eam poteſtatem impreſſit, ex Auguſtini ſententia; & hanc eſſe poteſtatem in corpus myſticum Chriſti, ſicut altera eſt in corpus verum. Denique cum id peregit, quod habetur in poſtremo capite S. Lucæ ubi dicitur, *Eduxit eos foras, & benedixit eis*, fuiſſe à Chriſto conſtitutos Epiſcopos, quod affirmant S. Auguſtinus, & Clemens Romanus in libro octavo Apoſtolicarum traditionum; atque id etiam argui, quoniam cùm eos ad Evangelium prædicandum Chriſtus miſiſſet, oportebat ut novam ipſis auctoritatem daret, & hanc eſſe Epiſcopalem? ac proinde in præſentia cùm Epiſcopi creantur, ipſis dici: *Ite ad prædicandum.* Præterquam quod cum eos Chriſtus benedixit, infuſam illis fuiſſe quamdam gratiam, maximè additâ manuum elatione.

(c) *Extant cuncta in Diario.*

4. Palàm etiam fieri, Ordinem eſſe Sacramentum in Diaconatu: nam in ſexto Actorum dicitur: *Non eſt æquum nos reliquere verbum Dei*, &c. in quo loco diſcernitur integra Diaconi creatio cum cæremonia & impoſitione manuum, unde impreſſa fuit gratia, ut conſtat de Stephano, de quo legitur, *Erat plenus Spiritu Sancto, & prædicabat.* Idque confirmavit variis S. Pauli dictis ad Timotheum & Titum: Diaconos non inſtitui ad miniſtrandum, ſicuti volebant hæretici, menſæ terrenæ, ſed cæleſti: ſiquidem quò deſtinarentur miniſterio terrenæ, opus non erat, ut qui Ordinem conferebant, jejunarent, eisque manus imponerent, & ut ii Diaconi Spiritu S. replerentur. Electos itaque fuiſſe Diaconos illos ad Euchariſtiam miniſtrandam; quod, declarabant Clemens, Evariſtus, Ignatius Martyr, Cyprianus, Hieronymus, Synodus Neocæſarienſis, & Beda. Et quamquam quidam Canones ſexti Concilii eorum inſtitutionem referant ad miniſterium viduarum menſis præſtandum, eos Canones ab Eccleſia non fuiſſe receptos. Idem ille de Epiſcopatu ſtabilivit: Etenim ſimile jejunium ac manuum impoſitio leguntur in Actis Apoſtolicis uſurpata erga Paulum & Barnabam, dum inſtituebantur Epiſcopi, iis verbis: *Ite, prædicate:* & poſteà narratur, per civitates conſtitui ab ipſis presbyteros, quod Epiſcoporum munus eſt. Probavit, Ordinem eſſe Sacramentum effato S. Pauli ad Timotheum: *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, & quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum Presbyterii.* Et ad eumdem: *Ut reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum: at nemini citò manus imponas.* Idem corroboravit traditionibus Concilii VI. Carthaginenſis, Florentini & Tridentini ſub Paulo, Clementis, Innocentii Primii, Gregorii, & Innocentii III. Pontificum, SS. Dionyſii, Auguſtini, & Hieronymi.

5. Oſtendit poſteà variis teſtimoniis, per collationem Ordinis imprimi Characterem. Ut evinceret Ordinem non eſſe meram electionem miniſtrorum verbi, ſicuti dicebatur in primo articulo, aut fictionem humanam, ſicuti in ſecundo, ſed eſſe Sacramentum, & Characterem impreſſum ab Eccleſia ex divina facultate, quartum articulum ingreſſus eſt, tertio reliquis ſuæ claſſis relicto; confutavitque eos, qui dicerent, Presbyteros ac Diaconos à laicorum magiſtratu poſſe conſtitui, cùm eorum poteſtas naturam ſuperet, ſpectetque ad munus paſcendi, quod Petro commiſſum eſt, atque idcirco id interdictum fuiſſe populo in octavo Concilio in Laterano, & in Florentino. Quod ſi quando eos elegerat populus ex conceſſione Apoſtolicâ id peractum, ſicuti Petrus dixit, *Eligite inter vos.* Et alibi, *Ut habeant bonum teſtimonium.* Populum igitur adeſſe electioni, & teſtimonium ad electionem proferre; id verò fiebat quò libentior obtemperaret, ſed vis confirmandi penes Eccleſiam ſolùm erat.

6. Inſumpto biduo à Theologis primæ claſſis in dicenda ſententia, datus eſt loquendi locus ſecundæ claſſi, in qua primus erat Petrus Sotus Dominicanus, Theologus pariter Pontificius: dicta ab illo de quarto & quinto articulo in Diarium quoque relata ſunt, quorum hæc ſumma: Eſſe in Eccleſia Hierarchiam, nimirum poteſtatem ac prærogativam gubernandi, dicente Apoſtolo: *Obedite præpoſitis veſtris*, Et alibi: *Attendite vobis, & univerſo gregi, in quo vos poſuit regere Eccleſiam Dei.* Explicari hanc Hierarchiam à Dionyſio; eam videlicet eſſe ſacrum quemdam Principatum ex imitatione cæleſtis. Quemadmodum ille in tres Angelorum gradus eſt partitus; itaque quoque hanc dividi in Epiſcopos, in Presbyteros, & in Miniſtros, ſicut exponit idem Dionyſius, præſertim capite tertio & quinto, oſtendens, quo pacto inferiores etiam Ordines ad ejuſmodi Sacramentum pertineant. Cum his conſonare quæ pronuntiavit Apoſtolus: *Ad conſummationem Sanctorum, ad opus miniſterii, quosdam quidem dedit Apoſtolos*, &c. non igitur Chriſtianos omnes eſſe Sacerdotes, ſicuti continebatur in articulo expenſo. Nihil his obſtare ea ſan-

&ti Petri verba, quibus appellat cunctos Baptismo ablutos *gentem sanctam, Regale Sacerdotium;* ibi enim sermonem esse de Sacerdotio *mystico ac spirituali*, non de proprio & corporali. Baptismum esse Sacramentum quo renascimur, non quo potestas nobis confertur. Atque ut in ordine naturæ, ita in ordine gratiæ absurdum esse, ut ortus ac perfectio in unum coëant.

7. Tum ad quintum articulum accedens, probavit variis dictis SS. Ambrosii ac Cypriani, & Nicæni Concilii, esse Sacramentum exterius, & visui subjectum; atque ad ostendendum tertium gradum Hierarchiæ, de qua diximus, observavit ministeria inferiora, tametsi à Christianis omnibus aliquo pacto exerceantur, non tamen ab omnibus exerceri modo maximè legitimo & congruente, cùm ad ejusmodi opera, necessaria sit potestas quædam naturam excedens in infimis etiam ministeriis; quæ potestas impertitur ab eo qui obtinet Ecclesiæ Principatum: quocircà morem hodiernum, quòd infima Ecclesiæ munia exerceantur à merè laicis, haud esse laudabilem, nec primævæ Ecclesiæ consentaneum. Ea de causa fanxisse Cajum Pontificem, ne ad Episcopi munus eveheretur, nisi qui cunctos gradus ascendisset; atque ideò præscripta fuisse à Siricio Ordinum tempora. Porrò impugnaturus id quod pariter in eodem quinto articulo habebatur, Sacerdotium in Ecclesia nonnisi simplex prædicandi Evangelii munus esse, ostendit, illud non ad meros Sacerdotes, quin potiùs ad solos Episcopos præcipuè pertinere, cùm Apostolus dicat: *Dominus non me misit baptizare, sed prædicare.* Et à Christo hoc de seipso affirmari illis verbis: *Oportet me aliis civitatibus evangelizare, ad hoc enim missus sum.* Hinc à Concilio Chalcedonensi fuisse decretum, ut Episcopi à domesticis negotiis abstinerent, ut prædicationi operam darent. Non tamen, sicuti de Sacerdotibus, postrema pars illius articuli affirmabat, eum qui reipsa non concionatur, quod hujusmodi dote careat, Episcopum non esse, & hujusce rei exemplum extare in Valerio Episcopo Hipponensi.

8. Ad quartum articulum regressus, confutavit posteriorem ejus partem, quòd Ordinis potestas conferri posset aut à populo aut à laico magistratu, cùm ea naturæ facultatem superet, adeoque cum illius conferendæ facultas desit iis, qui ad id præstandum ab Ecclesia constituti non sunt. Exigi quidem ex primæva constitutione populi electionem, idque colligi ex epistola quarta S. Cypriani in primo libro, atque ex Apostolica traditione: illam fuisse veram electionem, & non simplex testimonium (adversus quàm indicaverat Salmeron) & idcircò illi clerum etiam adnecti, quo electio ab universa Christianorum multitudine haberetur. In hanc sententiam dixisse Apostolos: *Eligite ex vobis septem viros:* licere tamen summo Pontifici eam electionem populi supplere, pro eo ac opportunum existimaverit. Etenim quamvis ea eligendi ratio esset Apostolorum traditio; traditiones, quæ ad regimen spectant, esse mutabiles; at verò quæ pertinent ad Sacramenta, mutari non posse. Ac proinde prò temporum conditionibus potuisse Romanos Pontifices electiones variare, easque aut Clericorum collegiis, aut Principibus, aut aliis concedere. Hæc summatim sunt quæ Sotus disseruit.

9. Ex tertia classe, cui duo postremi articuli commissi fuerant, præcipuè notata (*d*) reperio, quæ Melchior Cornelius, Clericus sæcularis, missus à suo Rege Lusitaniæ, disputavit. Animadvertit is, quæ continebantur in sexto articulo, ubi denegabatur Ordini effectio gratiæ, errorem fuisse Joannis Wicleffi, aliorumque, qui ducentis ante illum annis vixerant, sicuti colligebatur ex homilia sexagesima sexta sancti Bernardi in Cantica. Dein argumenta opposita dissolvit, veritatem Catholicam firmavit testimonio SS. Leonis & Ambrosii, Synodi Chalcedonensis, undecimæ Toletanæ, aliarumque complurium, ac demum Florentinæ. Dixit, Ordines quoque minores esse Sacramenta, & effectores gratiæ constitutos ab Apostolis, sed ex institutione Christi, quæ hos Ordines Ecclesiæ præscripserat. Primam Tonsuram non esse Ordinem, cum per eam nulla potestas acquiratur. De Unctione, quæ velut inutilis ac pernicioſa ejusdem articuli initio damnabatur, retulit, ejus mentionem fieri à Fabiano Pontifice, ac S. Dionysio, præter Innocentium III. capite primo, sub titulo *de sacra Unctione.* Tum ad extremum articulum devenit, ostenditque, Episcopos Presbyteris majores esse. Respondit celebri Hieronymi dicto, quod producitur ab hæreticis, ubi affirmat, inter Episcopos ac presbyteros non esse discrimen ex natura, sed prærogativam ex consuetudine; & observavit, à S. Hieronymo variis in locis disertè affirmari, hanc prærogativam ex institutione sua convenire gradui Episcoporum, adeoque in verbis allatis rem esse intelligendam secundùm argumentum, de quo ibi agebatur, hoc est, secundùm exteriorem jurisdictionem, quæ lege Ecclesiastica præscribitur. Probavit, Episcopatum esse Ordinem peculiarem, præsertim Cajetani ratione, quòd Episcopus peculiarem potestatem obtineat administrandi Sacramenta Confirmationis, sacræque initiationis, quæ sunt ordinis, non jurisdictionis opera, quippe quæ Vicariis committi nequeunt. Rejecit postremò quæ Sotus in Salmeronem dixerat, antiquitus eligi à populo Sacerdotes & Episcopos, & non simplicem testificationem proferri: quin studuit ostendere propitiam parti contrariæ eamdem epistolam quartam S. Cypriani libro primo; quam Sotus produxerat. Post Cornelium reliqui tertiæ classis suam exposuerunt sententiam, usque ad secundum Octobris; quo die absoluti sunt minorum Theologorum conventus, reliquis tribus classibus ad Sacramentum Matrimonii reservatis.

(d) *Diarium, 29. Sept. 1562.*

10. Cùm Legatis videbatur itineris tam longi ac laboriosi meta à se penè contingi, improvisum quasi præcipitium offenderunt, ibique pedem figere coacti sunt, nec quocumque adhibito conatu licuit ipsis ad optatum exitum sibi viam aperire, nisi post tam multos, tamque diuturnos labores ac discrimina, ut cunctæ hactenus objectæ difficultates præ hac via planæ censeri potuerint. Primordia referam tam validi ac memorabilis obstaculi, quod diu fraudavit, ac penè in desperationem convertit spem conceptam universæ Catholicæ Reipublicæ. In articulo postremo, secundùm formam Crescentii Legati ætate jam digestam, (*e*) quidam error censuræ proponebatur: *Quòd Episcopi Presbyteris majores non essent Jure divino*, sed Præsides postremas voces abstulerant, veriti, ne disputatio de jure residendi iterum suscitaretur. Quidam Hispanienses illius definitionis cupidi, Præsidum arte animadversâ conquesti sunt; adeoque Oratores Gallici Præsides amica specie commonuerunt de murmure non modico ob eam causam excito. Ab his re dissimulata responsum

sponsum est, visum iri brevi, à se minimè declinari disputationem de jure residendi, dum eam proponerent, pro eo quod aliàs spoponderant, ubi de Ordinis Sacramento ageretur. Nec in eo mentiebantur, quandoquidem numquam speraverant, se per oblivionem extincturos præteritum de illa controversia ardorem; sed cavere studebant, ne à nova definitione super Episcoporum institutione, terminare cogerentur pari definitione præcedentem controversiam, illi admodum adnexam; aut certè inde deducere eadem ipsa corollaria, quorum causa ab altera se abstinuerant. Subdidit Lansacus (quod ipsis valdè placuit) se parùm laborare, hoc an illo jure habeatur residendi præscriptio, dummodò reperiretur ratio ad eam firmiter observandam, cùm certum esset, plurima Ecclesiæ incommoda inde dimanare.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 24. Sept. & Archiepiscopi Jadrensis 28. Sept. & 5. Octobr. 1562.*

11. Vix digressis Oratoribus, supervenere Archiepiscopi Granatensis, Bracarensis, Messanensis, & Episcopus Segovienſis, expostulantes, abrasam fuisse particulam illam è Decretis Crescentio Legato formatis, ostendentesque id cujus gratia particula omittebatur, non compertum minùs quàm odiosum esse Patribus, plurimæque cunctis offensionis; cùm ex eo palàm fieret, eorum esse consilium, ut procul haberetur quævis disputatio de mansione, adversus priora promissa. Ad postremum caput fidenter responderunt Legati; Ab exitu contrarium compertum iri, cùm ipsi daturi essent operam, ut de mansione, ad suam fidem præstandam, ageretur. Verùm de articuli mutatione cùm ipsi nollent potissimam rationem reddere, neque pariter ejusmodi reddidere qua illis satisfieret, simulantes id à se factum, propterea quòd nemo hæreticorum inficiabatur, Episcoporum institutionem haberi ex lege Divina; adeoque per illius rei damnationem jacula in auras projectum iri. His repostuerunt illi Præsules, non deesse qui pravam illam sententiam tuerentur. Quare Legati ad moram injiciendam, convenere ut hujusmodi auctores conquirerentur, & ostenderentur. Confestim (*f*) illi Præsules rursus adiere Seripandum, quippe qui simul Theologiæ scientiam uni Osio communem obtinebat, & operam auctoritatemque in deliberationibus longè majorem quàm Osius; nisique sunt illi ostendere, errorem illum ab hæreticis recentioribus adjectum fuisse reliquis contra Ecclesiæ Hierarchiam. At contrà Seripandus; Hæreticos in productis locis haud negare, gradum Episcopi fuisse institutum à Deo; solùm dicere, Episcopos in præsentia non eos esse de quibus loquuntur sacra Oracula, utpote non exercentes ministeria illic ipsis destinata: quibus verbis fateri potiùs videbantur Episcoporum institutionem à Deo habitam. Illud igitur non esse studium proscribendi opinamenta hæreticorum, sed quoddam artificium iterùm indirecta via tentandæ definitionis de jure residendi, adversus id quod Rex Catholicus suum esse sensum ac votum declaraverat.

(f) *In monumentis Seripandi, & in epistol. Vicecom. ad Borromæum, 28. Sept. 1562.*

12. Quantum propensionis præ se tulerat Seripandus ad mansionis decisionem, tantumdem aversionis præ se ferebat adversus hanc de institutione Episcoporum. (*g*) Et quoniam ferebatur, tametsi non parum perturbata rei veritate, sicuti postea compertum est, fuisse eam definitionem satis expensam ætate Crescentii, adeoque jam in promptu ut promulgaretur, nisi bellum improvisò Concilium solvisset; Seripandus ad Amulium ea de re scribens animadvertit, in mansionis definitione de unico tantùm articulo agi; at verò in altera definitione complures contineri: addiditque, posse cognosci, *non solùm Theologos ac Cœnobitas interdum implicari, sed præstantes Canonum Doctores non semper divinare:* indicans id quod Romæ mussitatum fuerat, dum is cum Simonetta conferebatur in antegressa disputatione de Jure residendi, & insinuans in alio articulo gravioris momenti, se Theologum ac Cœnobitam cautiorem fuisse Crescentio, Canonum apprimè perito. Sed quamquam Seripandus & collegæ plurimum studuerint argumentum illud declinare, nec Pagnanus oscitanter operam suam cum Hispanis impenderit, ne æmulationem excitarent; hinc tamen effectum non est, quo minùs aliquot Theologi ac præsertim quidam Theologus Archiepiscopi Granatensis, (*h*) capta ab articulo septimo opportunitate, in eam controversiam de institutione Episcoporum irrepserint; & jam Drascovizius acriorem hujus quàm alterius definitionis voluntatem declarabat. (*i*) Verùm Præsides, intelligentes, in duobus illis capitibus Patres eodem tendere, adeoque opus esse primum semel componere, quippe radicem etiam alterius, cum Patribus, quibus magis fidebant, deliberantes, tria consilia excogitarunt, quæ per celerrimum cursorem Borromæo perscripserunt, (*k*) quò responsum acciperent antequam Patres omnes sententias de doctrina protulissent, adeoque antequam ipsi urgerentur à promisso ad rem exequendam.

(g) *In epist. Seripandi ad Amulium, 8. Octobr. inter Musotti monumenta.*

(h) *Arcanæ notæ Viceconitis ad Borrom. 1. Octobr. & epist. Archiep. Jadrensis 5. Octobr. 1562.*

(i) *Epist. Vicecomitis ad Borromæum, 8. Octobr. 1562.*

(k) *5. Octobr. 1562.*

13. Unum ex consiliis erat, proponere ut in Pontifice negotium reponeretur, quemadmodum ipse Pontifex comprobarat in epistola commemorata, quam ad Simonettam scripserat, sed quæ nondum pervenerat: in quo prædicebant quàm plurimos Episcopos consensuros; cum hoc tamen discrimine, quòd alii existimabant integrum argumentum in Pontifice reponendum; alii, pro certo sumentes definiendam esse quæstionem, solum consentiebant, ut Pontificis judicio committeretur definitio pro hac potiùs aut pro altera parte. Unde coactus fuisset Pontifex per seipsum confiteri quod in Synodo prætermittendum curabat; idque eo deterius, quod ubi divino ipse motus afflatu pro rei veritate declarasset, obligationem residendi imponi lege merè Ecclesiastica, hujusmodi declaratio, quæ à Concilio profecta optabilis visa fuisset, à Pontifice in eo rerum statu habita, parum decoris Apostolicæ Sedi, parum exempli fidelibus peperisset. Verùm etiamsi obtineretur, ut à Patribus res integra ex priori forma in Pontifice reponeretur, duo adhuc proponebantur à Legatis: Alterum, cum anteà Calicis negotium Pontifici commissum fuisset, pejorem in partem communiter acceptum iri, si hoc pariter eidem committeretur, videreturque Concilium ab omni arduo manum subtrahere, & cujusdam canalis instar omnem gravioris ponderis deliberationem ab eo Romam defer-

ri: Alterum hujusmodi Decretum offensurum, ut minimum in quadraginta Episcoporum repugnantiam, quæ tametsi magni habita non fuerat in priori decisione, Pontifici committenda, videbatur tamen plurimi facienda in præsenti; tum quia hæc erat secunda, tum ex ipsius argumenti natura, & ob rumores per Christianam Rempublicam amplè diffusos: præterquam quòd Galli fortasse perventuri essent ante Sessionem, adeoque ante firmata Decreta & adversariis accedentes, numero atque auctoritate non modicum ipsis robur addituri.

14. Alterum consilium erat, ut proponeretur in Concilio super mansione quædam constitutio, pœnis & emolumentis abundantissima, & ejusmodi, quæ metu ac spe ejus observationem pollicerentur; atque inter pœnas optavissent aliqui, ut interdiceretur non residentis absolutio in conscientiæ foro: sed in hoc consilio persistebat adhuc difficultas, an in ejusmodi lege proponenda simul explicandum esset, quòd non ampliùs ad definitionem dogmatis procederetur; ea siquidem explicatio periculum comprobationi procreabat; silentium verò utilitatem consilii corrumpebat.

15. Tertium erat, ut ingens Episcoporum numerus, hoc est supra centum, Legatos efflagitarent, ut ipsorum nomine rogarent Synodum, ne gravaretur, ad amovendam perturbationem, discordiam, & moras, totum negotium Pontifici remittere: quæ forma decentior apparebat, quàm si Legati propositionis auctores secundùm primum consilium viderentur. Hæc tamen ipsis occurrebat difficultas, Patres extra numerum proponentium facilè obstituros, alios aversatione sententiæ, alios technæ suspicione, & alios fortasse plus appetentes, quippe nobiliorem adversarii quàm affectæ personam: quare majus potiùs schisma fieret, dum id resarcire conarentur. Nimiam quippe vim habet ad augendam sui in alio diffidentiam, data ab illo repulsa sibi per fidentiam aliquid petenti.

CAPUT XIII.

De tribus capitibus propositis sententia Pontificis. Varia jactitata & cogitata de adventu Gallorum. Contentio de loci prærogativa inter Helvetium & Bavaricum Oratorem, rursus ad aliquod tempus sedata.

1. Jussit Pontifex celeriter ad Legatos rescribi, (*a*) Ex voto suo melius eos acturos fuisse, solùm propriæ prudentiæ ductum fidencer secutos: seu quòd illos vellet obstringere ad rem suam promovendam eo prævalido nobilium animorum vinculo, quod ipsis injicitur, dum se solutos omni vinculo in maximis negotiis à suo Principe sentiunt, seu quòd reverà sibi displiceret, emolumentum illud ad rem perficiendam deperdi, quod iidem auctores essent consilii, iidemque executores. Adjecit; Quoniam suam illi sententiam rogabant, eam esse hujusmodi; Susciperetur secundum consilium sanciendæ constitutionis, pœnas & præmia complectentis. De conditione apponenda, ne dogma definiretur, nihil respondebat, cùm fortasse vellet id ab ipsis peractum, non à se dictum. Declarabat quidem, ne absolutionis interdictio non residentibus ultra noxam perduraret: sed proponebat insuper, ut iisdem anathema solùm à Pontifice solvendum infligeretur. Itaque placere sibi, ut omni studio Legati curarent rem propositam à majori Patrum parte accipiendam: quod ubi succederet, tametsi complures reluctarentur, de iis minimè laborarent; cum certum esset, majorem acerbioremque repugnantiam futuram, ubi post tam inflammatam evulgatamque correctionem dogmatis pro alterutra parte definiretur. Quod si Legati de hujusmodi Decreti successu dubitarent ex privatis solùm ipsorum diligentia obtinendo, navarent operam, ut centum illi, quos ipsi commemoraverant, essent æquè parati aut ad hoc ipsum perficiendum, aut ad rem Pontifici committendam. Sin autem ne id quidem pariter hac ratione haberi posset, non recusare Pontificem commissionem accipere, dummodò liberam minimeque coarctatam ad alterutram sententiam decidendam. Satiùs enim existimabat ea omnia peragi, quàm decerni in Concilio Fidei dogma, quod à tot Patribus, tantaque æmulatione impugnabatur. Verumtamen etiamsi fortasse, complures ejusmodi commissioni repugnarent, non propterea Legati ab ea stabilienda desisterent, cùm in comperto esset, à negotio tam agitato, tantoque mentium affectionumque conatu, nullam spem fieri reliquam, ut per communem concordiam ipsum absolveretur. Nulli pariter Legatis curæ foret id, quòd sive Oratores sive alii oblocuturi essent; cùm cuicumque prudenti sinceroque animo liceret apertè intelligere, sibi, ejusmodi rei & Calicis commissionem accipienti, non aliud emolumentum, nisi pacem Concilii proventurum; atque in eo casu prævalidas à se sanctiones editum iri, quibus omnes reipsa ad residendum cogerentur. Concludebat ex iis omnibus quæ dixerat, nolle se ut Legati, nisi ex ipsorum arbitratu rem gererent.

(*a*) *Literæ Borromæi ad Legatos, 12. Oct. 1562. inter monumenta Seripandi.*

2. Eò magis tum ab ipsis tum à Pontifice optabatur festina & quieta illius litis concordia, quò vicinior ac turbulentior significabatur adventus Gallorum; qui si divisam Synodum reperissent, ad alteram partium accedentes, rerum arbitri omnino evasissent, & pro iis sensibus, qui de illis dictitabantur, ad eam sanè accessissent, quæ vellet à consueto secedere. Inter cetera monumenta, in quadam epistola Amulii (*b*) ad Seripandum, comperio ab eo significari, nuntiatum esse, Lotharingum Cardinalem habere in animo sibi famam comparare potissimum ex eo, quòd ipse nationes Transmontanas conjungeret ad deliberandum non modò de reliquis argumentis, sed de creatione Pontificis: factam ab eo spem fuisse collocandi in matrimonium Archiduci Ferdinando, secundo Cæsaris filio, fratris filiam, Scotiæ Reginam, quod ipsi addictos Cæsarianos reddidisset. Et quidem ratiocinabatur Amulius, Lotharingum fortasse primo loco propositurum disciplinæ leges sanctissimas, cunctisque Episcopis gratas, ad aucupandam gratiam & auctoritatem, viamque aperiendam novis molitionibus, per quarum primam, ac tamquam reliquarum fontem, à multis prædici (*c*) tentandum esse, pro eo ac significaverat anteà Draskovizius, ut nationum numerus capitum numero prævaleret, delectâ in singulis æquali sapientium Episcoporum cohorte. Etenim ajebant, par non esse, ut soli Itali multitudine dominarentur Concilio, atque in capitibus spectaretur æqualitas exterioris tiaræ, non inæqualitas interioris doctrinæ; de quo acriter (*d*) conquesti sunt, quod Pontifex id temporis (*e*) conventum muniret multis Italicis Patribus, non cunctis idoneis; quasi id fieret, quò Italia semper in bilance dominatum continuaret, tametsi novum æquilibrium Gallorum, qui expectabantur, accederet. Quamobrem valdè sollicitè de hoc vulgato exterorum animo scripsit ad Amulium Seripandus Legatus, in quo, ob brevem Mantuani discessum valetudinis causâ, innixurum erat per eos dies primi ductoris munus: sed Amulius postquam cum Pontifice disseruit, intrepidè rescripsit; In Episcopis Concilii tam enormem cæcitatem timendam non esse, ut vellent auctoritati suæ tantum detrimentum inferre, suoque suffragio tantum æstimationis subtrahere. Ecclesiam quindecim sæcula ita processisse: nec ex adverso militare Synodi Constantiensi exemplum, quoniam nec ibi pariter articuli nationum numero stabiliti sunt; sed cùm agitatum est de novo Pontifice creando, in tanta trium veterum litigatorum discordia, quorum nulli deerant addictæ provinciæ, viginti tribus Cardinalibus additi sunt triginta Episcopi omnium nationum, quò singulæ suffragii participes in ejus electione, adstringerentur ad illius obedientiam ac tutamen. Præterquam quòd ex ea nova suffragii ratione inextricabiles difficultates orirentur, cùm apud hominum opiniones ambigua nationum confinia permanerent, adeoque si pro ipsarum numero suffragia numerarentur, potiùs schisma, quàm Synodum inceptum iri. Non ex doctrina, sed ex manuum impositione reddi Episcopos in sacrosanctis illis cœtibus legitimos judices: doctrinam interdum reperiri majorem in laicis, quàm in Episcopis; eam sibi quemque magnificè tribuere, erga alios verò dubia variare judicia: quapropter per summam providentiam Deus tam incertæ doti certam fidei firmitatem minimè alligarat: aliquando Episcopi idiotæ voce id fuisse confectum, quod à compluribus doctissimis confici non potuerat.

(*b*) *10. Oct. 1562. inter commentaria Musotti.*

(*c*) *In responso Amulii ad Seripandum, 21. Nov. 1562.*

(*d*) *Acta Paleotti, & literæ Vicecomitis ad Borromæum.*

(*e*) *Ex Diario, in exitu Sept. & in Oct.*

3. Graves dubitationes de conciliis Lotharingi, deque perturbationibus quas ille Catholicis ditionibus afferre posset, peculiares non erant Pontificis ac Pontificiorum, sed communes prudentibus ministris eorum Principum, quorum in eo nonnisi quies universalis intererat: nec silentio præterire debuisset ad eam rem Suavis id quod ipsi pluribus modis innotuerat, Venetos Oratores in eam sententiam ad Senatum (*f*) perscripsisse: sed silentium rei cognitæ narratione incognitæ ab eo reperditur. Cum is in epistola (*g*) Vicecomitis ad Borromæum legisset quædam officia à Musotto, qui Seripando Legato à secretis erat, proposita, quibus Lotharingi adventus removeretur, illicò plenâ fiduciâ scribit, eò officia fuisse adhibita: haud animadvertens, ubi verum id fuisset, Musottum auctorem consilii, eumdemque posteà Lotharingo à secretis, adeoque de rebus benè conscium, ea in sua narratione silentio non obtecturum fuisse, cùm homines mediocres semper appetant, operam suam in dirigendis Principibus famæ commendari. Contrà verò ex voluminibus literarum certò comperio, (*h*) Pium hujusce modi artibus minimè consensisse, causatum inter alia, quòd illas inefficaces prænosceret, quippe admonitus literis Ferrariensis Legati Lotharingum suopte ingenio ea vivaciùs aggredi, quæ sibi prohiberi viderentur. Quare ipse cavit, de quo & Legatos præmonuit, ne quod suspicionis multoque magis formidinis indicium in se præferret; suspicio siquidem se tamquam aversum, formido tamquam inferiorem Lotharingo indicasset.

(*f*) *Arcanæ notæ Vicecomitis ad Borromæum, 24. Sept. 1562.*

(*g*) *21. Sept. 1562.*

(*h*) *Epist. Borrom. ad Legatos, 16. Sept. 1562.*

4. Et jam (*i*) utraque minui cœpit, etiam in animo Pontificis: etenim quamvis anteà credidisset, Lotharingum non adventurum, sed fortasse sparsum hujusmodi rumorem à Gallis fuisse ad retardandas definitiones, posteà verò per Abbatem Mannensem, à Lotharingo ad se missum, certior esset redditus de vero ac proximo illius accessu; (*k*) tamen ex iis quæ Abbas exposuit, Pontifex meliora præsagiit. In hanc sententiam (*l*) Lotharingus suo chirographo ad Pium scripsit: Se ab auctoritate precibusque Reginæ, Regis Navarræ, Dynastarum ac Præsulum Galliæ, totiusque Ecclesiæ Gallicanæ, atque à lacrymis proborum omnium, & universi populi, fuisse coactum ad opus illud suscipiendum, ad quod unà cum Episcopis ac Theologis doctis & Catholicis iturus erat: neque quidquam à se gestum iri, quod Pontifici displiceret, cùm ipse Apostolicam Sedem supra omnia post Deum veneraretur; addebatque, ne gravaretur Pontifex fidem adhibere iis, quæ suo nomine Abbas exposuisset. Is verò tam amplè posteà testificatus est observantiam Lotharingi erga Pontificem, & sacrosanctam Cathedram, & ea quæ idem habebat in animo per illam functionem efficere, ut Pontifex ipsi fidem abrogare nequiverit; tum quòd absurdissimum videbatur, hujusmodi Principem velle se tam crasso mendacio deturpare in eo quod apertè falsum mox ab ipsius opera revinceretur; tum quòd Regina concordi sono Nuntium fuerat allocuta; ac denique ob eam rationem, quam alibi animadvertimus, quia nimirum sinceræ significationes à natura vim quamdam obtinent, ex qua homines inter negotia diu exerciti ipsas à simulatis discernunt.

(*i*) *Ex literis Borromæi ad Legatos, 16. & 18. Septemb. 1562.*

(*k*) *Epistol. Borrom. ad Legatos, 12. Oct. 1562.*

(*l*) *Ex S. Dionysio, 10. Sept. 1562.*

5. Dum adfuturi Transmontani hujusmodi sollicitudinem excitabant, alteram qui jam aderant incussere. Ea fuit, orta iterum (*m*) æmulatio Oratoris Helvetii erga Bavaricum, paulò antè à suo Principe regressum; quæ tantum turbarum discrimen attulit, ut necesse fuerit Legatis ad eas vitandas cœtus jam indictos nonnumquam omittere. Cupiebat Bavaricus saltem bis terve solemnibus actionibus interesse, ita ut Helveticus non adesset, cùm hic tam diu liberum ob ipsius absentiam theatrum obtinuisset. Atque id ægerrimè impetratum est, & ipso facto dumtaxat, non per promissum, quod singulis vicibus anxios habebat Legatos. Posteà nullo inter æmulos temperamento reperto, proposuerunt Legati, ut ambo sive sponte, sive, ubi cautius id sibi suos apud Principes existimarent, ipsorum Præsidum jussu à publicis functionibus abessent, vel Tridenti, vel in vicinis locis degentes, donec opera navaretur ut ipsorum Principes concordiam inirent: quod si hoc non succederet, à Pontifice mandata acceperant, quemnam ex Oratoribus abire paterentur. Sed hoc extremum erat consilium, nec re complendum citra necessitatem, nec vulgandum antequam compleretur. Denique Legatis enixè connitentibus, & Oratoribus Cæsareis deprecantibus, uterque consensit ne interesset. Enimverò jurisdictio, quò celsiores in homines, & in rebus celsioribus exercetur, eò speciosior, sed simul ponderosior Judici accedit: adeoque ponderosissima illa est, quæ de prærogativa inter Principes habetur; cùm ea Judicem

cogat, ut alterum sibi reddat inimicum quasi per apertam gravissimamque injuriam, nec alterum sibi reddat obnoxium, qui se victorem non putaret, nisi victoriam ex manifesto suo jure profectam agnosceret.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 12. 15. & 19. Oct. 1562.*

CAPUT XIV.

Complura Suavis errata. Poloniæ Orator exceptus. Variæ sententiæ de paratis doctrinæ Canonibus; ac præsertim; An & quomodo Episcopi sint ex Jure Divino.

1. SUavis quà erroribus, quà mendaciis, versutiis numquam me longiùs progredi patitur, itinere non interrupto. Et sanè si vellem refellere quidquid ille aut nullo aut falso nixus fundamento narrat, ingentia & multiplicata volumina mihi satis non essent; falsum enim uno verbo profertur: sed nonnisi compluribus revincitur. Aliquot ipsius errata pro more signabo, ex quibus argumentum de reliquis capiatur. Studet minutulam sententiarum, quæ dictæ sunt, rationem reddere, & labitur ad primum gressum, affirmans, articulos tunc expositos trutinæ fuisse octo, quippe qui octo Canones posteà legit in ea Sessione à Concilio firmatos; & tamen si levi labore legisset Acta aut Paleotti, aut Episcopi Salmanticensis, aut Musotti, aut etiam Diarium, didicisset, eos fuisse septem, octavum verò nonnisi post diuturnam temporis moram propositum. Nihil novit de distributione sex classium, (*a*) ac trium priorum, quæ Ordinis Sacramento destinatæ sunt; sed quatuor solùm enumerat, atque tunc omnino de illis argumentis fuisse locutas.

(a) *Præter Acta Arcis Æliæ, Acta Paleotti, Episc. Salmanticensis, & Diarium.*

Refert, in primo cœtu 23. Septemb. disseruisse quatuor Theologos Pontificios, & inter alios Sotum & Bravum Dominicanos; quod est errorum congeries. Etenim non plures quàm tres in eo verba fecere, & ex iis unus Pontificius, non Sotus, nec Bravus, sed Salmeron: duo reliqui in eo conventu auditi, Bellosilius, Philippi Regis, & Payva Sebastiani Theologi fuere.

In describendis Soti & Cornelii sententiis tantum ab ipsa re discrepat, quantum sibi vix persuadere poterit is, qui Suavis narrationem nostræ non componat, ab authenticis integrisque monumentis desumptæ.

Postridie Kalendas Octobris prolixum describit sermonem Simonis Florentini, qui erat Seripandi Theologus, de articulo pridie exagitato, Num Episcoporum institutio sit ex Jure Divino. Et revera nihil ille eo die locutus est, sed solùm Chrysostomus Castellanus Eremitanus, Laurentius Venetus Carmelita, Amantius Brixiensis è Servis B. Virginis, & Diamantus Florentinus, pariter Eremitanus, à supremo suo Præside adductus. Quid porrò? In iis cunctis conventibus ne verbum quidem fecere de recitatis articulis Bravus in primum cœtum inductus à Suavi, & commemoratus Simon, utpote tribus classibus Ordinis Sacramento destinatis minimè comprehensi, quo liquet ex Actis Paleotti, ubi earum classium Theologi singulatim recensentur. Reputet hinc lector, quâ sit fide dignus hic scriptor in enarrandis minutatim, pro eo ac profitetur, singulorum sententiis ac narrationibus.

Nihil ipse de tribus illis consiliis cognovit, à Legatis Pontifici propositis per celerem tabellarium, de mansione: narratque, à Pio fuisse illis injunctum, ut primo loco rem sibi committendam curarent, sed absque Decreto; & ubi id obtineri non posset, darent operam ut Synodus negotio consideret per pœnas ac præmia, non item per dogmatis sanctionem. Quæ narratio falsi redarguitur in singulis suis partibus ab epistola Borromæi à nobis adducta, ubi tanquam primum votorum eligitur, quod electum tertio loco Suavis affirmat, & eo non impetrato, probatur tanquam secundum consilium res commissa Pontifici absque ulla distinctione, quod ea per Decretum aut sine Decreto committatur. Ad hanc veritatem confirmandam animadvertent subinde lectores, a Legatis post paucos dies id consilii susceptum, ad quod, ex narratione Suavis, confugiendum Legatis non fuisset secundum Pontificis voluntatem, nisi duobus prioribus consiliis anteà sine fructu tentatis.

2. Ut nostro pergamus itinere, per eos dies accessit Concilio novæ legationis regiæ splendor, cùm eo perveniisset (*b*) Valentinus Erbutus Episcopus Præmisiensis, Orator Sigismundi Poloniæ Regis. Obviam illi processere complures ex Patribus, aliisque, per consuetas honoris significationes, prætermisso idcircò eo die generali conventu; exceptusque domi fuit ab Osio Cardinali ejusdem nationis. Adductus posteà in solemnem cœtum, mandati loco simplicem epistolam protulit, fidei conciliatricem, ad Concilium scriptam. Nullam habuit mentionem de Polonis Episcopis, qui nondum advenerant, nec eorum absentiam, pro eo ac expectabatur, excusavit. In responsione Oratori reddita à Synodo & debita Regi reverentia exhibita est, & grates actæ. Verùm Legati veriti ne in proximis illius regni Comitiis de Religionis negotiis ageretur, occurrere periculo haud neglexerunt, scriptis ad Sigismundum Regem efficacibus literis, in quibus ob oculos illi ponebant, quàm id Ecclesiæ absurdum evaderet, & probrosum Poloniæ, id temporis, quo negotiorum ad Religionem spectantium causâ Oecumenica Synodus extabat.

(b) *14. Oct. 1562. ex epistola Legatorum ad Borrom. 15. Octob. 1562. & præter Acta Arcis Æliæ, ex Actis Musotti, ex Diario, ex Actis, & literis Episcopi Mutinensis ad Moronum 15. & 26. Oct. 1562.*

3. Alicujus momenti jactura per eos dies accidit ex obitu Joannis Antonii Pantusæ Cosentini, Episcopi Literarensis, cui merito est exhibitus honor, qui solet impertiri homini alterius præmii non ampliùs capaci, collaudata ejus doctrina apud Pontificem à Legatis. Sed simul aliâ laudatione, magis fructuosâ quàm ea quæ supra cineres spargitur, cohonestatus est (*c*) Sebastianus Leccavela Archiepiscopus Naxiensis, ad obtinendam, uti factum est, Ecclesiam demortui.

(c) *Literæ Legatorum ad Borrom. 28. Oct. ejusque ad Legatos responsio, 6. Novemb. 1562.*

4. Absolutis minorum Theologorum conventibus, illicò datum est negotium nonnullis Patribus formandi ex prolatis eorum sententiis Canones & Decreta. Selecti ad id fuere Caspar de Fosso, ex Ordine S. Francisci de Paula Archiepiscopus Rheginus, Callinus Archiepiscopus Jadrensis, Andreas de Cuesta Episcopus Legionensis, Sala Vivariensis, Suarius Conimbricensis, Colosuarinus Conadiensis, & supremi Moderatores Servorum B. Virginis & Jesuitarum, quorum opera cum singulis Patribus octavo die mensis communicanda erat. Sed anteà eorum exemplar traditum

tum Oratoribus de more (*d*) Galli restiterunt in septimo Canone, ubi damnabatur, qui negaret vim habere ordinationes ab Episcopis habitas absque electione & consensu populi, opponentes id adversari Galliæ consuetudini. Idcircò parata jam exemplar retardatum, auditique sunt Oratores in quodam Theologorum cœtu; qui Theologi declararuut, suam mentem in illis verbis fuisse, solùm definire, vim Sacramenti ab assensu populari minimè pendere. Verùm Oratores clariorem explicationem cupiere, adeoque vox *Ordinationes* in vocem *Ordines* commutata. Nono igitur Octobris Canones & Decreta singulis Patribus scripto tradita; ac posteà habito ad ea expendenda conventu, innumera & observata sint & objecta, ac longè plura (*e*) quam in quovis præteritorum argumentorum; sive quod hoc argumentum id ex seipso mereretur, sive quòd in rebus ad nos spectantibus vel minutissima quæque adspectabilia nobis apparent. Magis præcipua percurram.

(d) *Epist. Jadrensis ad Cornelium Card. & Fuscararii ad Moronum, 18. Oct. 1562. & arcanæ notæ Vicecomitis ad Borrom.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borrom. 26. Oct. 1562.*

5. Venetus Patriarcha repugnavit particulæ, in qua dicebatur, Ordines compleri à Sacerdotio, cùm hoc ipsi videretur adversari capiti primo in titulo De sacra Unctione, & communi opinioni Juris Ecclesiastici peritorum, affirmantium; Episcopatum, qui per Sacerdotium haud completur, Ordinem esse.

Contentiosius obstitit Guerrerus: Is post quædam minùs gravia à se notata dixit, (*f*) Carere eos Canones definitione admodum necessariâ, & Julio Tertio sedente jam parata: Episcopos Jure Divino institutos fuisse, & ex eodem Presbyteris esse majores: nam Calvinus, Musculus, aliique innovatores hanc illis prærogativam denegabant, eaque de re se cum Legatis jam egisse, nullo sibi reddito responso. Suam sententiam ex eo confirmavit, quòd Episcopatus unicus esset, cujus partem cuncti Episcopi obtinebant: Pontificem Romanum & Episcopos esse fratres, filios unius Patris, qui est Christus, & unius Matris, quæ est Ecclesia: æquè institutos à Christo fuisse secundos, ac primum. Romanum quidem Pontificem tamquam caput institutum, sed solum tamquam causam benefacientem, non generantem, quemadmodum caput nostrum regit quidem & adjuvat membra reliqua, sed ea non generavit. Petrum Apostolorum institutorem haud fuisse, sed Christum, adeoque Episcopis, utpote successoribus Apostolorum, impertitam esse potestatem non à Petri successoribus, sed à Christo. Attulit exemplum arboris, in qua multi quidem rami, sed unica solùm inest virtus. Si Sacramenta, Hierarchia, ac primus Hierarcha institutionem à Deo receperunt, Sacramentorum etiam ministros, ceterosque Hierarchas à Deo fuisse institutos. Hæc certissima esse, & ab hæreticis negata, adeòque digna quæ definiantur.

(f) *Præter testimonia producta, literæ legationis ad Borr. & Jadrensis ad Cornelium, 15. Oct. 1562. & arcanæ notæ Vicecomitis ad Borr. 19. & 22. Oct. 1562.*

Osius Cardinalis, pro eo ac inter collegas convenerat, postremis dictis respondit, quibus inferebatur necessitas definiendi: Ab ipsa quoque Augustana Confessione concedi hanc in Episcoporum gradu prærogativam, sed solùm negari, Episcopos consecratos unctionibus, precibus ac ritibus nostris, esse quales instituti fuerant. Ad hæc Guerrerus, Si vel ipsi hæretici hoc fatentur, cur nos pudet affirmare? At Osius reposuit: Ne viderentur in controversiam vocare quod ab adversariis haud impugnatur. Contrà Guerrerus: Ab hæreticis & Augustana Confessione reverà illud negari; petiitque ut vel ea definitio conficeretur, vel productis à se testimoniis ac rationibus responderetur. Sed persistente Osio in iis quæ priùs dixerat, ardens Guerrerus respondit: *Rem Nationibus remitto.*

6. Archiepiscopus Jadrensis monuit, Synodum non conveniisse ad solam Confessionem Augustanam damnandam; adeòque cùm is error in aliis novatoribus deprehendatur, esse confutandum.

Id confirmavit Bracarensis, observans, ab hæreticis concedi Episcopis ex institutione Divina solam potestatem prædicandi Evangelii, non item conferendi Ordines, & confirmandi, sicuti apud Ecclesiam Catholicam in usu est. Hinc adversus eos declarandum, hanc totam auctoritatem à Christo ipsis collatam fuisse.

Ayala Segoviensis Episcopus objectum Patriarchæ Veneti confirmavit testimonio S. Dionysii, docentis, Ordinem ab Episcopatu compleri. Censuit, definiendum non esse, conferri in hoc Sacramento illud genus gratiæ, quod nos Deo gratos efficit: Etenim, ajebat ille, à Sacramentis nonnisi id effici, quod ab ipsorum forma significatur; at à forma Ordinis illud genus gratiæ minimè significari. Verum esse, à Deo pro sua misericordia impertiri auxilia præstantiora iis qui hunc gradum obtinent. Postulabat, ut hic enumerarentur cunctæ cæremoniæ, simulque distinguerentur ea quæ ex necessitate, ab iis quæ fierent ex mera congruentia; atque ut explicaretur partitè Episcoporum ac Sacerdotum origo, quatenus hierarchiam constituunt; quod in memoratam definitionem tendebat. Adjecit præterea: Quemadmodum Pontifex Romanus Petro succedebat, sic Episcopos Apostolis succedere; proinde ubi jurisdictio Episcoporum debilitaretur, Pontificiam pariter debilitari. Potestatem jurisdictionis Episcopis à Deo conferri, cùm Episcopatus absque jurisdictione consistere nequeat; sed exercitium jurisdictionis ipsis conferri à Romano Pontifice, ad quem spectat personas designare, & Ecclesias partiri. Accipi ab Episcopis in ipsa consecratione jurisdictionem, nec eam per *degradationem*, ut vocant, deperdi. Studuit posteà compluribus Pontificum testimoniis ostendere, Episcopatum esse Ordinem. Dixit, illum è tribus hierarchicis Ordinibus unum esse, quippe quòd duobus solùm Ordinibus Hierarchia componi non poterat: reliquos sacros Ordines solùm esse Presbyteratum ac Diaconatum; & hinc rursus arguit: Cùm Christus Hierarchiæ auctor esset, esse pariter auctorem illius jurisdictionis, quâ Episcopi in Ordine hierarchico supremo constituuntur. Postremò consideravit ea verba: *Quodcunque ligaveritis*, fuisse à Christo dicta cunctis Apostolis; affirmavitque, Episcopos Apostolis plenè succedere tum in Ordine tum in jurisdictione.

7. Eidem adhæsit sententiæ Episcopus Auriensis, dicens, Nihil ab hæreticis magis intendi, quàm abjectionem Hierarchiæ; adeòque ejus fabricam exactè stabiliendam per gradus, ejusdemque Architectum, Deum videlicet, ostendendum. Hanc similiter definitionem urgebant Episcopi Dertusensis & Veglensis.

Verùm

Verùm ab ea Patres dehortabantur (tamquam à re minimè necessaria, de qua neque ipsi convenerant, neque minores Theologi disceptarant) Guido Ferrerius Episcopus Vercellensis, posteà Cardinalis, & Joannes Antonius Facchinettus, de quo sæpiùs habita est mentio, quique jam Neocastrensis Antistes eò advenerat, & longo post tempore ad primam Sedem ascendit, sed mortis celeritate Christianæ Reipublicæ spem fefellit.

Andreas Cuesta Episcopus Legionensis (*g*) tria in Episcopis distinxit, Potestatem Ordinis, Facultatem & habilitatem conficiendi actus jurisdictionis, & ipsam Jurisdictionem perfectam ac liberam. Posterius ex his cum priori connecti intrinsecus, adeòque ab eo separari non posse; eo pacto, quo in Sacerdotibus vi Ordinis inest absolvendi facultas, atque totum id à Deo esse, sed quemadmodum Sacerdos plenam perfectamque jurisdictionem non obtinet, nisi ab humano superiore, ita contingere Episcopo; & adduxit Cardinalem à Turrecremata in lib. 2. de Eccles. ex cap. 13. usque ad 67. Nulli igitur detrimento esse Pontifici declarationem, quâ dicantur Episcopi esse ex Jure Divino, cùm oporteat id intelligi de ipsorum primaria ac nobilissima potestate: & S. Thomæ doctrinâ id confirmavit. (*h*)

(g) *Præter Acta, epist. Jadrensis 22. Oct. 1562.*

(h) *Secunda Secundæ, quæst. 93. art. 3.*

8. In eandem sententiam verba fecere Bovius Episcopus Ostunensis, & Sala Vivariensis, qui volebat, ut claris notis diceretur, Episcopos esse ex Divina institutione, quod spectat ad Ordinem, non quod ad jurisdictionem. Et Bonellus Episcopus Tifernatium ad illud ipsum adduxit alia duo testimonia Cardinalis à Turrecremata super primo Canone distinct. 21. & super Canone *Legimus*, in distinct. 93.

Contrariam opinionem propugnavit Gadus Episcopus Lucensis, arguens, à Deo positos Episcopos fuisse potissimum ut populum regerent, ac moderarentur; adeòque repugnare Divinæ sapientiæ eum qui diceret, ipsis collatam à Deo non fuisse hanc auctoritatem: & à Synodo Constantiensi dicti sui confirmationem quæsivit.

Franciscus Gibertus de Noguera Episcopus Aliphanus mediæ cuidam sententiæ adhæsit, ratus, jurisdictionem Episcopis traditam à Christo, materiam verò ad eam exercendam ipsis designatam à Pontifice: verba illa, *Pasce oves meas*, non fuisse soli Petro dicta, sed reliquis etiam Apostolis, ex doctrina Leonis I. in serm. 2. de die natali SS. Petri & Pauli; Augustini in lib. Pastorum; Cypriani, Ambrosii, & Innocentii III. in ejus epistola recens in lucem edita, Christum fuisse locutum cum Petro unà cum reliquis Apostolis, quò ostenderet, eam auctoritatem in reliquis etiam perstituram, sed cum eo solo posteà locutum, quò significaret, licere ipsi illam sine reliquis exercere.

9. Sebastianus Vantius Ariminensis Episcopus, sed verius Administrator Urbevetanus, cujus doctrinæ præclarum extat vestigium in ejus tractatu *De Nullitatibus*, aliâ distinctione usus est, atque ita disputavit; In dubium non vocari potestatem Episcopatus: quod spectat ad Ordinem, esse de Jure Divino; cùm omnes consentiant, Episcopos Apostolis succedere, ut habetur in Canone *In nono*, distinct. 21. & in lege ante ultimam, *Cod de Episcopis & Clericis*. Præterquam quod vis imprimendi dona naturam superantia nonnisi à Deo conferri poterat. Sed si de jurisdictione sit sermo, hanc dividi à Jurisperitis in Voluntariam, quæ non exercetur nisi in volente; & in Contentiosam, quæ usurpatur etiam in repugnante. Voluntariam quippe, quæ personam comitatur, administrari posse ubicumque sit, ex lege secunda, & ex glossa ibi in titulo *De Offic. pref. & leg.* Contentiosam alligari loco, adeoque alibi non exerceri, ex lege finali *De jurisdictione Jud.* & ex capite *Coram*, & ex capite ultimo, *De officio leg.* Cum itaque hujus jurisdictionis exercitatio locum simul ac dignitatem postulet, sicuti observant Canonum Doctores in cap. *1. De Ordin. ab Episcopo post renunt*, & ex doctrina Hostiensis in summa super eo, & sequenti titulo, locum designari Episcopis à Romano Pontifice, ac proinde hanc jurisdictionem in eos à Pontifice descendere. Id adhuc firmari, quoniam Episcopus electus, & nondum consecratus, hujusmodi jurisdictionis usum obtinet, ex cap. *Transmissæ, de elect.* Igitur à Pontifice ipsi provenire, ut qui nonduni susceperit Ordinem, sine quo nihil habet à Christo sibi proximè collatum. Dein ostendit, hanc locorum divisionem, Ecclesiæ capiti commissam, optimè institutam fuisse ad confusionem evitandam, ut complures ex Canonum peritis, ex Commentatoribus ab illo productis adnotabant. Igitur Ordinis potestatem esse à Christo, jurisdictionis verò à Romano Pontifice, si hoc de contentiosa, non de voluntaria intelligatur; ac de eo communiter convenire Canonum interpretes.

10. Complures alii de priori illo articulo nihil locuti, solùm navarunt operam ad expendendum id quod positum fuerat, non item ad exquirendum id quod prætermissum in Decretis & Canonibus propositis. Patres centum & octoginta unus sententiam dixerunt; (*i*) ex illis quinquaginta tres præter Granatensem additamentum petiere, alii pauci ambiguè differuere. Duplici lapsu hîc deerrat Suavis: altero, affirmans pro ea parte quinquaginta novem opinatos, quinque è suorum phantasmatum globo attributis illi factioni, quâcum inire fœdus voluit, quod ipsam Romano Pontifici adversantem putarat: altero, majorem fortasse eorum numerum futurum fuisse, nisi pituitæ defluvio multi præpediti abfuissent. Et tamen cum de Decretis & Canonibus propositis centum & octoginta unus ex Patribus sermonem habuissent, par fuit, ut paucissimi ex morbo domi detinerentur. Sed Suaviana in Pontificem bilis effecit, ut ex pituita obstacula in multis Patribus somniaret.

(i) *Literæ adductæ Vicecomitis, & Actæ Arcis Æliæ.*

CAPUT XV.

Insignis Didaci Lainii dissertatio de institutione Episcoporum, & nova Suavis mendacia.

1. POstremus ex disputantibus, sed extra ordinem, pro jam commemorato ritu ipsi à Legatis præscripto, fuit Didacus Lainius, summus Moderator Societatis Jesu, qui 20. Octobris verba fecit, (*a*) & integrum conventus habiti tempus solus explevit. Hæc Lainii disputatio laudem excitavit parem cuicumque alii in eo Concilio umquam auditæ. Vel ipse Suavis eam ejusmodi fuisse narrat; nec audet ipsi derogare & aliquam ex sua sententia laudem, & summam ex opinione illorum Præsulum, quos ille Pontificios nuncupat: quorum sanè frequentia ac doctrina neque consuetam, neque facilem ipsorum concordem commendationem reddebat. Mihi, tametsi studiosissimè id perquirenti numquam licuerat legere sive huno sive alium Lainii commentarium, præter eum quem suprà memoravimus in justificationis argumento, in legitima Acta relatum. Ejus tamen perinde ac aliorum sententiæ extant leviter indicatæ, hic & in opere Paleotti. Ceterùm Lainii characteres arcanæ potiùs notæ videntur ipsi dumtaxat cognitæ, quàm communes, & aliorum intelligentiæ accommodatæ: quod Societati facultatem ademit, ut ex innumeris illius doctis lucubrationibus, quæ in armariis supersunt, ne unam quidem paginam sive ad suam sive ad publicam utilitatem ediderit. Adeo inconciliata res est negligentia artium, quamvis maximè mechanicarum, ubi hæ necessaria præbent instrumenta ad conservandos partus earum artium, quæ mentem excolunt. Jam verò cùm animadverterem, à dissertatione, de qua loquimur, in effigie à Suavi exposita, indicari quidem egregiam aliquam lineamentorum formam; mihi persuasi, expictam ab eo fuisse ab auctographo, tamersi cum aliqua perversione ex penicilli nequitia. Verùm cùm posteà, quasi ex accidenti, in volumine Vaticani Archivii (*b*) illam reperissem, stupore perfusus, cognovi eam omnino aliam esse ab imagine supposita. Quare cum inducere in animum nequeam, illum in re bona sponte fuisse mentitum, certior in dies redditor, in rerum notitia conquirenda sæpè ab ipso fæcem exhaustam. Libet hic Lainii sermonem asserre, quo lectorum curiositas, illo collato cum Suaviano, ipsius descriptione de scriptoris veracitate suum apud animum statuat. Atque ut fidelis sim, illum refero eâ quâ reperio scriptum formâ, non qua dictum existimo; quamquam ejus auctor, temporis avarus, scripto restrinxerit quod dicto largius fuderat. Hujusmodi fuit ejus sententia.

(a) *Diarium 20. Octobr 1562.*

(b) *In volumine Actorum illius temporis, & in exteriori nota, præter nomen auctoris exprimitur fuisse missum à Vicecomite ad Borromæum, 9. Novembr. 1562.*

2. Quatuor à se suscipi: Quæstiones explicationem; Suæ sententiæ expositionem, Confutationem argumentorum quæ ab assectis contrariæ objectabantur; Suæ comprobationem. Præmisit, complures ab eo opere se dehortatos, ne in vituperationem assentatoris Pontificii caderet; non tamen idcircò censere se ab obligatione defendendæ veritatis solutum. Deum sibi testem adesse, judicem vivorum ac mortuorum, se secundum conscientiam loqui; numquam assentandi gratia verbum à se prolatum. Ter illi Synodo interfuisse, sub Paulo, sub Julio, & sub Pio: semper usum sinceritate loquendi, & nihilo minùs eadem usurum in posterum; nullam sibi causam supperere aliter agendi, utpote nihil aut quærenti, aut metuenti.

3. Posteà quæstionem ingressus, dixit ad eam exponendam: Illud esse ex jure Divino, quod Deus per se ipse proximè efficit; è converso non dici ex jure Divino, quod idem per interpositas personas peragit. Ita omnem legem à Deo procedere ex Sapientiæ effato: *Per me Reges regnant, & potentes justa decernunt*: non tamen omnem legem Juris Divini appellari. Quin etiam non modò legem omnem, sed omnem veritatem, ut Ambrosius scribit, à Spir. Sancto provenire; nec tamen omnem veritatem esse Juris Divini. Observavit præterea, nec requiri, nec satis esse, ut mandatum quodpiam sit ex Jure Divino, quòd in sacris Literis illud contineatur. Id non requiri, satis liquere in materiis, formisque Sacramentorum, non cunctis in sacra Scriptura expressis, & tamen cunctis de Jure Divino. Idem non satis esse, deprehendi in decreto, ne sanguis aut animal suffocatum comedatur, quæ prohibitio extat in Actis Apostolorum, capit. 15. nec tamen ea est de Jure Divino; aliter etiam in præsentia vim haberet. Et quamvis ibi narretur dictum ab Apostolis, *Visum est Spiritui Sancto, & nobis*; non tamen significari, eam S. Spiritus legem fuisse, sed S. Spiritus afflatu constitutam. Similiter non quia Paulus jubeat Episcopum unius uxoris virum fuisse, & mulieres velare capita, hujusmodi mandata esse Divina. Ad hæc advertit, quemadmodum multa opera Deo tribuuntur à sacris Literis, & à Patribus, quia ipse in ea influit, tametsi per causas secundas id agat, exempli gratiâ à Psalte, quòd jumentis det escam, & ab Apostolo, quod in corpore ponat membra; ita pariter DEO tribui jussiones aliquas: quæ proximè ab ipso non sunt, adeoque nec de Jure Divino. Hoc pacto jejunium à Basilio nominari præceptum Divinum, quia Deus corporis afflictationem generatim præcipit, & hominibus impertit jurisdictionem ad illius rationem decernendam, præscripto jejunio. Ita dici ab Apostolo: *Nemo assumat sibi honorem, sed qui vocatus est à DEO tamquam Aaron*: quamquam Deus non per se, sed per homines eligat. Ex oppositio quædam appellari res unius aut alterius hominis tametsi à Deo institutæ, quia tales homines ipsarum ministri fuerunt, sicuti dicitur Baptismus Joannis, & etiam lex Moysis, si cæremonialis intelligatur per Moysem data; cùm moralis dicatur lex Dei, quia non per alium, sed per ipsum processit, quamquam utriusque auctor Deus esset.

4. Porrò hanc regulam posse constitui, nixam observatione, congruentiâ, & etiam similitudine operum naturalium; eas jussiones quas Deus voluit immutabiles, à se habitas fuisse, mutabiles verò per alium; atque idcircò contineri in Evangelio leges immutabiles, quia ab ipso Christo sunt promulgatæ.

5. Hoc posito, duas esse inter homines potestates: alteram, Civilem, quæ bonum statum moralem intendit, ac de ea hîc differere, ad rem non esse: alteram, Ecclesiasticam, cujus est animorum sanctitatem curare: hanc rursus duplicem esse, unam quæ id perficit virtute Sacramentorum absque alio adjumento; & alteram, quæ per anathemata, aliasque Constitutiones id præstat, Priorem esse Ordinis potestatem, quæ per consecrationem imprimitur, atque instituta per se est ad sanctitudinem aliis rebus impertiendam, quantum id animarum sanctitati opus est: posteriorem esse jurisdictionis potestatem, atque hanc non infundi per consecrationem, sed per simplicem collationem, adeoque communicari posse cuivis Clerico minori, & etiam homini laico. Utramque potestatem, quippe ad cælum tendentem, à cælo provenire, sicuti necesse est ut aqua ex tam alto descendat, quàm altum ascendit. Sed inter se discrepare variis proprietatibus. Potestatem Ordinis infundi non hominis arbitratu, sed definitis pactisque à Deo modis, quò ita pateficret, eam esse Divinam; & idcircò à malo dæmone, Divinitatis æmulo, magicas cantiones fuisse institutas, cupiente se coli tamquam Deum, quem videt sua, ut ita loquar, habentem incantamenta inefficacia verborum ac rituum, quibus Sacramenta peraguntur. In potestate jurisdictionis unllum esse ritum à Deo decretum, eaque propter illam communicari pro arbitratu humani Superioris.

rioris. Prætereà, homini per priorem nonnisi nudum ministerium concedi, nec ab ipso effectum attingi, qui producitur à Deo: in altera exerceri ab homine auctoritatem & imperium, & effici proximè potestatem denuò productam: prioris, quippe immobilis, effecta à nulla humana potentia obturbari posse, tametsi usus licitus vetari queat: alterius, quæ mutabilis est, effecta posse ab alio homine pro suo arbitratu impediri.

6. Explicatis vocabulis, normâque universali statutâ, accessit ad alteram partem, hoc est, ad suam ferendam sententiam. Affirmavit, Ordinis Episcoporum potestatem esse à Deo proximè in singulis hominibus, Jurisdictionis potestatem esse à Deo proximè in genere, nimirum in quibusdam, ut in Petro ac successoribus; atque sicut ipse arbitrabatur, in cunctis Apostolis ex peculiari privilegio: in reliquis, veluti in Episcopis peculiaribus, eam manare per interpositam à DEO personam, proximè à Romano Pontifice. Hanc rationem conformari normæ & congruentiæ à se expositæ in primo articulo. Etenim in Romano Pontifice dum is in Pontificatu perseverat, jurisdictionem esse invariabilem, quemadmodum etiam in Apostolis; in Episcopis variari posse, & mutari à Pontifice, quamvis non ex mera voluntate, sed ex causa.

7. Ad tertium rei propositæ caput progressus, argumenta contraria confutavit, ad quod sibi naviter viam straver at in primo capite. Objectare nonnullos, Christi verba, *Pasce oves meas*, á SS. Basilio & Ambrosio intelligi non ad solum Petrum dicta, sed ad omnes Apostolos, & in ipsis ad omnes Episcopos, eaque propter ipsis fuisse proximè impertitam à Christo jurisdictionem significatem in potestate pascendi. Ad hæc respondeti, ea verba dicta quidem fuisse cunctis Apostolis non tamen in omnibus, sed in solo Petro; à quo, cùm gregem integrum pascere per seipsum non posset, admovendi erant illi operi reliqui Apostoli: si secus exponerentur, hæresim ex illis deduci. Cùm enim ex vi hujusmodi verborum tradita fuisset jurisdictio in eos qui pascendi erant; cumque ea verba essent universalia, adeoque complecterentur singulas Christi oves, quarum una erat Petrus, si intelligerentur proximè dicta ac directa cunctis Apostolis, confectum iri, iisdem fuisse commissum, ut Petrum etiam pascerent, eumdemque proinde ipsorum subditum extitisse.

8. Simile quiddam ab aliis opponi ex aliis verbis: *Quodcumque ligaveritis*, &c. *Cujuscumque remiseritis peccata*, &c. quæ sanè ad cunctos Apostolos ac successores directa sunt. Sed hoc nihil officere, quoniam per ipsa tradita fuit Ordinis potestas ad absolvendum in Sacramento, non facultas jurisdictionis exterioris; ac propterea dici à S. Thoma, Claves, earumque potestatem, quæ jurisdictionis potestas est, traditas fuisse Petro, ita ut ab eo in reliquos devenirent. Hanc interpretationem firmavit, animadvertens, cùm Christus protulit recitata vrrba, *Quodcumque ligaveritis, quodcumque remiseritis*, nondum Petrum Ecclesiæ Caput fuisse constitutum, cùm adhuc dictum ipsi non fuisset, *Pasce oves meas:* non esse igitur verisimile, voluisse Christum formare Ecclesiam quamdam & hierarchiam, cum jurisdictione compluribus præcipuis ipsius membris tributa, antequam ipsi Caput destinaret. Præterquam quòd etiamsi admittatur, memoratis verbis jurisdictionem importari, alterum non deesse responsum, videlicet, ab illis non in præsentia eam tradi, sed promitti tamquam futuram, & à futuro Capite membris communicandam; perinde ac si diceret alicui Deus, *Tu eris Rex;* hinc non conficeretur, illum à Deo proximè Regem constitui, sed prænuntiari, regnum ex hominum electione illi conferendum.

9. Tertio loco sic argumentari adversarios: Apostoli acceperunt jurisdictionem à Christo, non per alium quempiam communicatam; igitur eam quoque acceperunt Episcopi illorum successores. Consecutionem esse nullam; sicuti neque vim habet hæc alia similis: Adamus accepit à Deo corpus, & non per alium quempiam: igitur & homo ac pariter Adami successores: & esse Jurisprudentium regulam, *Non requiri in subrogato naturam illius cui subrogatur, nisi secundum id quod satis est.* Episcopos non esse in omnibus Apostolorum successores. Hujusce rei exemplum haberi in eodem argumento, quando, tametsi Episcopi Antiocheni Petro successerint, & Ephesi Joanni; nemo tamen agnoscebat in ipsis eam jurisdictionis amplitudinem, quæ fuerat in Petro & in Joanne. Solùm igitur Episcopos successisse Apostolis in potestate consecrandi: at verò Romanum Pontificem successisse sancto Petro in integra potestate, quam ille distribuit minoribus Præsulibus; solus enim Romanus Pontifex est Generalis Dei Vicarius, adeoque solus ipse à Deo proximè jurisdictionem accipit, reliqui ab ipso. Eo pacto in amplis regnis, cùm Prorex integram suprematque potestatem à Rege obtinet, ab eodem posteà peculiares magistratus constitui.

10. Quarto loco adduci multa sacræ Scripturæ testimonia, ubi Deo tribuitur Episcoporum institutio, cujusmodi est Apostoli dictum ad Ephesios: *Posuit Deus in Ecclesia Pastores*, &, quod dicitur in Actis Apostolorum: *Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei:* parabola servi fidelis ac prudentis, *quem constituit Dominus super familiam suam:* quod jurisdictionem significat: hanc verò parabolam intelligi de Episcopis, quando in ipsorum consecratione usurpantur hæc verba: *Sit ille servus fidelis & prudens, quem, tu Domine constitues super familiam tuam.* Dixit, nullo ex his testimoniis, quod intendebatur, probari, idque ex iis quæ ipse initio observarat. Idcircò ad primum solvendum differuit: Pastores, perinde ac cuncta reliqua bona, fuisse à Deo constitutos, nimirum aut per ipsum, aut per alios, eâ ratione quâ similiter affirmatur, Principes ac Magistratus laicos ab eodem esse constitutos, tametsi non omnes ab ipso proximè. Ad alterum testimonium progressus, petiit, Quonam pacto Spiritus Sanctus Episcopos posuerat, num fortè eos ipse tulerat, & suâ quasi manu collocarat in Episcopatus sede? Minimè verò; sed per electionem habitam à populo, & per consecrationem ab Episcopis peractam. Igitur ibi sermonem non esse de collocatione quadam, proximè à Deo posita. Ad postremum: Aut efficaciam argumenti trahi à nuda parabola, aut ab ejus significatione: non certè à nuda parabola, quippe quæ non de Deo loquitur, sed de quodam patrefamilias; non ab ejus significatione, quippe cui satis est, fuisse constitutum à Deo Episcopum supra familiam suam quocumque modo, seu proximè per se, seu remotè per alios.

11. Solutionem parum dissimilem adhibuit aliis Scripturæ effatis. Unum ex his fuit, ubi Christus Episcopos nominat *Pastores*, dum ipsos significans dicit: *Bonus pastor vitam dat pro ovibus suis, & eas vocat nominatim, & eos educit ex ovili.*

ovili. Igitur (opponebant) voluit ipsos esse Pastores, adeoque voluit in ipsis jurisdictionem ineesse, cùm in pascendo jurisdictio exerceatur. Responsionem attulit: Certum esse, voluisse Deum ut in Episcopis inesset jurisdictio, sed non illis tradita proximè ab ipso Deo, quemadmodum etiam voluit alia, quorum causas proximas idem constituit. Alterum fuit, ubi Apostolus inter conditiones Episcopi ponit, ut ipse domum suam benè regat, ostendens hujusce rei necessitatem eâ ratione: *Qui domus suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* unde colligebant, regendi munus ex Apostoli sententia ab Episcopis sejungi non posse. Jam verò regere, & jurisdictionem exercere, idem esse. Igitur jurisdictionem, utpote commissam Episcopis in sacris Literis, esse de Jure Divino. Postremam consecutionem negavit, si ea intelligatur esse de Jure Divino secundum explicationem anteà positam, secundum quam est de Jure Divino illud dumtaxat, quod provenit à Deo absque ulla inferiori causa intermedia. Voluisse Deum, ut Episcopi jurisdictionem haberent, exegisse in Episcopis, ut ad eam rectè exercendam essent idonei; sed noluisse illis per seipsum hoc impertiri, nec eos per seipsum ad regimen destinare: quemadmodum in Scriptura numerantur dotes servi boni, nec inde conficitur, servum ab hero constituendum non esse, nec ministerio destinandum. Et quò multa in pauca redigam, per ejusmodi solutionem à plurimis similibus sacrorum Voluminum testimoniis se, facili negotio expedivit.

12. Nec minùs facilè explicavit hac ratione, adducta ex adverso dicta SS. Patrum Ambrosii, Emisseni, Basilii, Leonis Magni, affirmantium, Episcopos, eorumque potestatem à Deo esse. Animadvertit, eos numquam usos fuisse hac voce, *proximè*, aliave idem sonante: sed è contrario multos Patrum apertè docere, Episcoporum jurisdictionem esse à Romano Pontifice. Quod cum ita esset, velle se ratiocinari, perinde ac ratiocinatus est Bessarion Cardinalis adversus Græcos in Synodo Florentina, dicens: Sanctissimi sapientissimique Patres Latini scribunt, Spiritum Sanctum à Patre Filioque procedere, num ipsis affigemus anathema? minimè quidem. Neque pariter affigendum illud est Græcis Patribus, qui scribunt, Spiritum Sanctum esse à Patre, non facta Filii mentione. Quare, si neutrum volumus, adhæreamus illi interpretationi, quæ sola cunctos in concordiam revocans, eos tueri potest, atque affirmemus, mentem Græcorum non fuisse, Filium excludere, sed significare. Spiritum Sanctum à Patre procedere etiam per Filium. Similiter hîc res se habet: (dicebat Lainius) Patres aliqui pronuntiant jurisdictionem Episcoporum à Deo esse, alii, esse à Romano Pontifice: aut necesse est fateri, eos inter se repugnare, & ex ipsis complures decipi in articulo tanti ponderis in Ecclesiastica Hierarchia, qui sensus nec probabilis, nec pius est; aut oportet ad eos conciliandos, agnoscendamque veritatem, in eo quod utrique docent, cunctos in hanc sententiam interpretari, Episcopos per Romanum Pontificem à Deo esse.

13. Negari non posse, affirmari à multis sacris Doctoribus, Episcoporum potestatem à summo Pontifice derivari, idque in primis à compluribus præclaris Scholasticis, quibus, tametsi responderetur eos in multis rebus errasse, tamen id cuicumque hominum esse commune, adeoque per eam responsionem sublatum iri argumentum à quovis humana auctoritate deductum. Eos in paucis errasse, in multis verum assecutos, præsertim ubi eorum plurimi concordant. Ipsorum doctrinam, tamquam auctorum doctrinâ ac pietate præstantium ab Academiis magni fieri, & admitti: neque quòd dictionis elegantia ipsis desit, sententiarum æstimationem minui. Porro ex iis tres in schola principes adduxit, & singulorum verba subinde recitavit; S. Bonaventuram in libro, cui titulus est, *Brevilogus*, ubi ostendit, Romanum Pontificem potestatum omnium fontem, originem ac normam esse; Durandum super quarto Sententiarum dist. 24. & S. Thomam ibidem, ac prætereà in Secunda Secundæ art. 3. quæst. 39. His addidit nonnullos veterum Patrum, Leonem Magnum, adductum distinct. 19. ubi cùm agatur de commisso Apostolis munere à Jesu Christo, sic loquitur: *Sed hujus muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertineve voluit, ut in Baptismo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocavet, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet.* Eumdem rursus, sermone tertio de sua ad Pontificatum assumptione, ubi de S. Petro ita dicit: *Si quid cum eo commune voluit esse Principibus, numquam nisi per seipsum dedit, quidquid aliis non negavit.* Et Magnum Gregorium in capite. *Quanto*, distinct. 63. quod sic incipit: *Quanto Apostolica Sedes Deo auctore cunctis prælata constat Ecclesiis, tanto inter multiplices curas & illa nos valdè sollicitat, ubi ad consecrandum Antistitem nostrum expectat arbitrium.* Quod si quid obstabat huic Gregorii testimonio, quoniam ipse recusaverit *Episcoporum universalem* appellari, respondit; objectum dilui ab Innocentio Tertio, ubi ostendit, quâ significatione Romanus Pontifex dici posset Episcopus universalis, & quâ non posset; quemadmodum quidam ex illis Patribus monuerat, esse illum Romæ Episcopum, eique, utpote tali, potestatem ineste in suos suffraganeos: ineste quoque Primatum; atque hoc nomine antiquitus exercitam ab eo fuisse jurisdictionem in multis provinciis, ad eumque delatas complures causas Italiæ, Africæ, & aliarum regionum: esse denique summum Pontificem, & ut summum Pontificem, esse universalem, omnium superiorem. Quare dici ab Innocentio, summum Pontificem esse in sua Romana Ecclesia Episcopum, adeoque sinendum ab ipso, ut reliqui sint Episcopi in suis Ecclesiis: prætereà esse universalem, cùm ipsi fas sit audire & cognoscere causas omnes; sed fas non esse auferre sine causa auctoritatem Episcopis jure concessam.

14. Peccare consecutionem, quam aliqui deducebant, Nisi Episcopi à Deo potestatem accipiant, non posse in Concilio definire; & quod definiunt, Fidei dogma non esse: sufficere, eam à Pontifice ipsis conferri; atque hinc fieri, legitimam non esse Synodum, nisi summus Pontifex illi consentiat, & Synodi definitiones esse definitiones Dei, quatenus ab Romano Pontifice sunt, cui Spiritus Sanctus assistit.

Adhuc contra afferri: Episcopatum esse Sacramentum; igitur de Jure Divino: sed jurisdictio spectat ad Episcopatum; igitur eam pariter esse de Jure Divino. Primam enuntiationem complures inficiari, opinatos, Episcopatum non esse Ordinem Sacramentalem à Sacerdotio distinctum; sed à se veram putari: falsam tamen consecutionem inde confici, propterea quòd omne Sacramentum potest in eo, qui ipsum suscipit, sine jurisdictione

risdictione perſiſtere. Opponi priſci temporis exemplum, cum Epiſcopi à Clero populoque eligebantur, & à Primatibus confirmabantur. Sed hinc potiùs oppoſitum probari; cum certum ſit, Primates non conſtitui proximè à Deo, adeoque hujusmodi poteſtatem à ſummo Pontifice ipſis communicari.

Multis efficaciæ non modicæ hanc rationem videri: A veteribus fuit tamquam hæreſis rejecta Ærii Ariani opinio, Epiſcopos Jure Divino Presbyteris ſuperiores non eſſe. Et Martinus V. in quadam Conſtitutione, in Oecumenico Concillo à ſe edita, damnat tamquam hæreſim ſententiam, negantem Epiſcoporum jurisdictionem jurisdictione Presbyterorum ſuperiorum eſſe; & tamen hæreſis aliud non eſt, niſi opinio, quæ Juri Divino adverſetur. Ad hoc ſolvendum dixit, Hæreſim Ærii in eo ſitam, quòd omnes Presbyteros æquales ex Jure Divino affirmabat; adeoque ſummum Pontificem complectebatur, qui Jure Divino cunctis ſuperior eſt. Quod ſpectabat ad Conſtitutionem Martini, obſervavit, ab Eccleſia ut hæreticos damnari eos quoque, qui aliquid loquuntur aut faciunt contra Jus Eccleſiaſticum, ubi per id oſtenditur ſententia contraria alicui veritati, quæſit Juris Divini, & includatur in eo, quod eſt Juris Eccleſiaſtici. Hac ratione tamquam hæreticos damnari ſacrum Imaginum contemptores, quia in eo contemptu Dei ac Sanctorum deſpectus continetur. Igitur tamquam hæreſim refelli ſententiam, negantem jurisdictionem in Epiſcopis ſuperiorem comparatè ad Presbyteros; per id enim negatur auctoritas, quam Jure Divino ſupremus Pontifex obtinet, qui Epiſcopis majorem quàm Presbyteris jurisdictionem impertit.

15. Quæſtionis explicatione, objectorumque ſolutione ubi viſus eſt magna ex parte corroboraſſe, ſimulque perſuaſiſſe ſententiam, ſicuti ſæpè contingit: declaratio ſiquidem vim habet ad tribuendam ſpeciem veritatis; ſolutio, ab indiciis falſitatis illam purgandam. Quare breviter poſtremam partem, hoc eſt, ejusdem probationis eſt proſecutus, SS. Patres à ſe productos affirmare, jurisdictionem omnem amitti poſſe ab Epiſcopis, & ipſis auferri poſſe; igitur eam non eſſe ex Jure Divino: etenim quod eſt hujusmodi, ab humana voluntate ac poteſtate variari non poteſt.

16. Nec valere quorumdam diſtinctionem: Eſſe quidem de Jure Divino jurisdictionem Epiſcoporum, ſed à ſummo Pontifice ipſis materiam deſtinari, & loca diſtribui, ſicuti Joſue terras à Deo promiſſas ac donatas Hebræorum populo diſtribuit. Hinc deduci, A Romano Pontifice nihil ampliùs fieri, quàm fiebat ab Ethnicis magiſtratibus, qui in uno loco Flamines, in alio Archiflamines, alibi Protoflamines collocabant, nullam poſteà in ipſorum munera curam ingerentes. Quin arguit: Si ea jurisdictio eſſet ex Jure Divino, potius materiam ac Diœceſim Juris quoque Divini futuras; quandoquidem jurisdictio quidem ſpecies eſt reſpectus; omnis autem reſpectus ab ea cauſa, à qua ipſe fit, accipit pariter ut ſuos terminos, ſignatè reſpiciat; terminos verò hujuſce reſpectus eſſe, ſuperiorem, & ſubditos. Igitur ſi Epiſcopi hanc definitam jurisdictionem habent à Deo, neceſſe foret hos peculiares ſubditos habeant à Deo & ut falſò dicantur Diœceſes habere à Romano Pontifice, adeoque neque idem poſſit eas illis auferre, aut commutare. Argumentatus inſuper eſt: Si jurisdictionem accipiunt à Deo, aut eam loco terminatam, aut non terminatam accipiunt; ex altero abſurdum nuper expenſum collectum iri, videlicet, non licere Pontifici eam coarctare, ſicuti nec dilatare: ex altero ſecuturum, ipſam ad omnem regionem extendi, adeoque unicum totius Eccleſiæ Principem non eſſe, ſed tot Principes univerſales, quot Epiſcopos.

17. Impugnavit poſteà allatam à quibusdam ſententiam, conceſſum non fuiſſe Romano Pontifici, ut ab Epiſcopis jurisdictionem auferret, quippe ipſis à Chriſto traditam, ſed jurisdictionis exercitium, quòd à Chriſto non eſt. Quorſum (ait ille) genus quoddam jurisdictionis prorſus impotentis, & quæ exerceri non poſſet? Chriſto dignum non eſſe ejusmodi donum, quod ex ſe nihil valeat. Et pluribus in pauca redactis, verba illa, *Paſces oves meas*, aut ſoli Petro, ejusque ſucceſſoribus fuiſſe dicta; & hinc palàm fieri, plenam ipſi traditam jurisdictionem in univerſam Eccleſiam, adeoque hunc eſſe fontem unicum, ex quo cuncti haurirent: aut dicta fuiſſe à Redemptore ſingulis Epiſcopis; & per id ſubtrahi quoque fundamentum affirmandi id quod etiam adverſarii tamquam neceſſarium fatebantur, univerſam hujuſce jurisdictionis materiam à Chriſto ſubjectam fuiſſe Romano Pontifici, & ab eo diſtribuendam peculiaribus Epiſcopis: quamobrem hoc admiſſo nihil ſupereſſe; in quo firmiter innitatur Eccleſiæ unitas & monarchia. Concluſit hanc loquendi ſentiendique rationem: Quòd ſummus Pontifex ſolam materiam præbeat, eſſe novam, nec Doctorum probationibus uſurpatam, ac proinde uti periculoſam eſſe vitandam.

18. Hoc eſt exemplar, quod Lainius in eo conventu adumbravit calamo, & quod vividiùs coloravit linguâ. Et quamvis exemplar, quod illi Suavis tribuit aliud omninò, ſatis pulchra contineat; dona tamen ab inimicis accipere, honeſtum non eſt, & ipſa pulchritudo ubi mendax eſt, fœditatem affert hiſtoriæ.

Sed donorum ſpeciem haud præ ſe ferunt alia mendacia, quæ harum rerum narrationi Suavis intexit. Dicit, animadvertiſſe Legatos poſt duos priores generales conventus, per eam definitionem longè gravius detrimentum illatum iri Apoſtolicæ Sedi, Aulæque Romanæ, quàm ipſi putaverant, adeò que ſe tamquam malè cautos in reprehenſionem incurſuros; hinc verò ſtuduiſſe, ut Patres inde removerentur: curaviſſe prætereà, ut per Sotum proponeretur Hiſpanis Canon, quo Epiſcopi declararentur inſtituti à Chriſto ſecundùm Ordinem, nulla mentione illic habita de jurisdictione, quam hoc pacto intendebant tacitè ſignificare univerſam à Romano Pontifice pendere; ſed Canonem ab Hiſpanis fuiſſe rejectum; unde Legatos id conſilii ſuſcepiſſe, ut Lainius ſuper eo articulo diſſertationem haberet, quæ Romani Pontificis ſtudioſis, & in eam ſententiam imprudenter prolapſis, anſam præberet ad ipſam mutandam: hanc verò Lainii orationem fuiſſe digeſtam meditatione & conſilio quatuor Jeſuitarum ibi præſentium, qui erant, ſicut ipſe aliàs narravit, præter Lainium, Salmeron & Torres, Theologi Pontificii, & Cavillonius Alberti Bavariæ Ducis Theologus. Puriſſimam profectò falſitatem, nulla quippe veri guttula aſperſam! Atque ut incipiam à poſtremo: non modò Jeſuitæ tres dumtaxat fuere, & Torres minimè Regularis; quod pluribus in locis oſtenſum eſt; ſed is acriter adverſabatur in eo Lainii ſententiæ, ſicuti Salmeronis opinioni de manſione repugnaverat, adeò ut inter Scripandi monimenta prolixus extet Torris commentarius adverſus eam diſſertationem. Prætereà Canon à Legatis per Sotum propoſitum Hiſpanienſibus, & accepta repulſa tantum cauſa non fuere, quâ impellerentur ipſi ut à Lainio peterent copioſam pro ea ſententia orationem, quantum id quod ſequitur, illius quod præceſſit cauſa eſſe non poteſt. Etenim Lainius verba fecit, ſicut ipſe Suavis affirmat, die vigeſimo Octobris, & Sotus Legatorum nomine Hiſpanos adiit die vigeſimo octavo, quod liquet ex epiſtola Legatorum ad Borromæum, eo die ſignata. Tertiò viri illi egregii, ex definitione partis expreſſæ nequaquam arguebant contrariam definitionem partis omiſſæ, quemadmodum hic & alibi Suavis arguit: nec Hiſpanienſes Canoni ſibi propoſito id objecerunt, ſed ipſum recuſarunt, quia indifferenti, ſilentio non contenti, diſertam quamdam declarationem flagitabant. Poſtremò conſecutiones, quæ ab aliquo turbulento ingenio confici poterant ex ea definitione, qua diceretur Epiſcopi etiam in jurisdictione fuiſſe à Chriſto per ſeipſum conſtituti, tam ſerò detectæ non ſunt à Legatis, nimirum poſt duos Patrum cœtus, ſuper eo argumento habitos; ſed ab initio ipſis innotuerant: quin eædem Legatos permoverant ad eam particulam abradendam ex Canonibus jam paratis ſub Legato Creſcentio, qui idcircò perſtrictus fuerat à Seripando in enumeratis ejus literis, ad Amulium ab ipſo ſcriptis, antequam conventus ullus haberetur à Patribus de illo articulo.

19. Mendacia redarguimus; calumnias confutemus. Illa in primis ſtulta videtur, quam Suavis apponit Epiſcopo Pariſienſi, quòd Lainium alienâ manu diverberet, & in ipſo cunctos Regularium Ordines, & Eccleſiam univerſalem. Audet ſcribere, Pariſienſem ex morbo domi detentum, cùm Lainius ſermonem illum habuit; ſed re cognitâ in eum acriter invectum fuiſſe: hic verò eumdem inducit in Societatem, in reliquos Ordines univerſè, & etiam in Apoſtolicam Sedem ea promentem, quæ vix ab Hugonottorum miniſtris dicta fuiſſent, quod certè nimis abhorrebat à doctrina ac pietate tanti Præſulis, nimirum primo, Lainii ſententiam de auctoritate Pontificis ſupra Concilia, *præteritis ſæculis inauditam, à Cajetano ad purpuram adipiſcendam excogitatam fuiſſe*. Indigniſſima ac ſtultiſſima verba: quaſi non duo ſæcula ante Cajetanum ea ſententia tradita ac ſcripta fuiſſet à celebri Doctore Gallo, *(c)* Natali Hervæo, & elapſo poſt ſæculo ab alio non minùs inclyto Hiſpano, Joanne Cardinali à Turrecremata, *(d)* & paulò poſt ab illuſtri Germano Gabriele Biel, *(e)* non connumeratis Alberto, Bonaventurâ, Durando, aliisque veteribus, quorum verba plurimùm illi favent, & quaſi poſt Cajetanum eadem usque ad id temporis deſtituta patronis jacuiſſet, nec illi præſertim Dominicus Sotus, *(f)* inſignis Theologus Hiſpanus, & Carolo V. à Confeſſionibus adhæſiſſet, ut ſilentio prætermittantur Jacobatius *(g)* Cardinalis, & alii Canonum Conſulti. Et de Purpura Cajetani, quaſi celebris non eſſet ſanctitas hujusmodi viri, ab ambitu alieniſſimi; *(h)* quaſi Purpura ei collata non fuerit ab alio, & non ab eo Pontifice, pro quo ipſe ſcripſit adverſus Piſanam Synodum ſchiſmaticam, idque poſt annos plurimos, & contra ejusdem expectationem, ut in comperto eſt ex illius ætatis ſcriptoribus. Quin eâ tempeſtate ac proximè ſuperiori duo mirabilia exempla edidit Deus, ut oſtenderet; quàm ſincerè ab Eccleſia Romana diſtribuerentur præmia. Unum extitit in Ænea Silvio, qui tametſi in ea Chriſtianæ Reipublicæ caligine Baſileenſi Concilio adverſus Eugenium adhæſiſſet; tamen ob egregias viri dotes exornatus Romæ fuit & Purpura à Calliſto, & hoc demortuo, ſuprema tiara à Cardinalibus *(i)* Contigit alterum Cajetano ſuperſtite. & ex parte ſub eodem Pontifice à quo ipſe Purpuram accepit, in Adriano Florentio; qui quamquam ſuſtinuiſſet in ſuis Commentariis aliquam in Conciliis prærogativam ſupra Pontificem, tamen à Leone in Collegium cooptatus eſt, & poſt ejus mortem ob commendationes, præſertim Cajetani, electus Pontifex.

(c) *In Tractatu de Poteſtate Papæ, circa medium.*

(d) *In lib. 2. Summa de Eccleſia, cap. 54.*

(e) *In Canone Miſſæ, lect. 3. initiò, & clariùs poſt medium.*

(f) *In 4. diſtinct. 20. qu. 1. Art. 2. concl. 4. in fine.*

(g) *Lib. de Concil. art. 7.*

(h) *Legatur Vita Cajetani apud Ciaconum, in appendice in auctoribus ibi adductis.*

(i) *1458.*

Secundo loco, quod ſpectat ad Ordines Regularium, Suavis numquam mihi ſuaſerit, Epiſcopum Pariſienſem voluiſſe ea opinamenta in lucem revocare, quorum cauſa Guillelmus de ſancto Amore, aliique ejus aſſeclæ rejecti ſunt ut hæretici à S. Thoma. Nos verò alibi demonſtravimus, homines politicos vel maximè impios, qualis fuit Nicolaus Macchiavellus, fateri, ab his Ordinibus & Eccleſiam & Fidem ſarta tecta ſervatas. Quin potiùs Gallia meritò gloriatur, multos præcipuos ex illorum Ordinibus, multosve ex ipſorum Fundatoribus à ſe traxiſſe ſive natalem lucem, ſive lac, ſive educationem. Sed cum clarus quidam Poëta (*k*) per allegoriam innixam vero inclytam illam regionem quaſi Berecinthiam quamdam Deorum matrem depingat noſter Hiſtoricus eam quaſi quamdam Medæam auder deſcribere in ſuos amabiles filios alumnosque ſævientem.

(k) *Carus in celebri Cant. Venite all'ombra de gran Giglid'oro.*

CAPUT XVI.

Altempſi Cardinalis diſceſſus. Pontificis conſilium de addendis Legatis; ſed depoſitum. Novæ tricæ in reficienda forma ſeptimi Canonis, ad Epiſcoporum inſtitutionem ſpectantis.

1. MOra, quam innectebant Synodo hæc nova ſemper & ferè impacata opinionum diſſidia, Altempſium Cardinalem impulit, ut peteret impetraretque facultatem à Pontifice Tridento abeundi, ad Conſtantienſem Eccleſiam ſuam inviſendam, ac poſteà redeundi. Profectus igitur eſt exeunte Octobri: *(a)* & ſicuti profectiones temporariæ ſæpe in perpetuas mutantur, ita Legati poſteà munere ſolutus eſt, cùm experientiâ conſtitiſſet, neque patriam aut nobilitatem ſatis illi fuiſſe pro concepta jam ſpe ad complures Germanos ad Synodum petrahendos, nec per ætatem adhuc illi licuiſſe prudentiâ doctrinaque maturescere ad prægrandia illa molimina. Ex altera parte induxerat in animum Pontifex addere Concilio novos Legatos, duos ex illis, quos adiad ſe deſignarat paucis antè menſibus, *(b)* ſicuti dictum eſt: hi erant Burdeſius & Navagerus. Conſiderabat, ab utroque, quippe minoris in Collegio notæ quàm Mantuanus, primi Legati dignitatem illæſam illi ſervatum iri, adeoque exiſtimationem,

animique alacritatem: & alioqui videbantur rerum conditionibus optimè idonei. Etenim præter ea quæ alias Pontifici perſuaſerant, ut ad ipſos animum adjiceret, arbitrabatur Burdeſium, utpote Gallum, & ad ſummam Regni negotia adhibitum, vim plurimam apud Gallos Præſules habiturum ad compenſandam apud eosdem, quaſi per æquipondium, Lotharingi auctoritatem, ubi hic illa uti immoderatiùs tentaſſet. Hujuſce rei rumore ad Mantuanum delato, ſignificavit Vicecomiti per Archiepiſcopum Jadrenſem, ſe æqui bonique facturum quidquid Pontifex decreviſſet, ſed tenuem ex eo fructum ſuo judicio ſperandum eſſe: fieri non poſſe, ut Burdeſius apud Gallos obſiſteret Lotharingo, qui gradu Princeps, doctrinâ præcelſus, miſſus eò fuerat tamquam ſuorum Præſulum anteſignanus: & ex altera parte eumdem Lotharingum offenſum; tum collatione, tum hominis ſibi collati inæqualitate, conaturum fortaſſe reipſa oſtendere, quantum ipſa auctoritate ac virtute præpoſſet: Navagerum nec Theologiæ neque Canonum eſſe peritum, adeoque illis negotiis haud ſatis idoneum. De Lotharingi prudentia, aliisque dotibus ad prudentiam ſpectantibus nihil dixit, quò per ſe Pontifex animadverteret, nullam earum in illo deſiderati; quin eo validiores in ipſo eſſe, quò fortior pollet vigor mentis, ſi vigor manus illi reſpondeat. Simonetta pariter contrariam huic conſilio mentem ſuam patefecit Vicecomiti. Et ſane non poterat moleſta non accidere antiquis Legatis novorum collegarum adjectio, quamvis ſibi non præcellentium: argumento ſiquidem foret, aut eos muneri non plene ſufficere, aut ipſis Pontificem non plenè fidere. Quin hoc ipſum ſuapte naturâ effeciſſet, ut illi qui ob experientiam agmen ducebant, minus ſollicitè ſucceſſus proſperos curaſſent in poſterum, ut qui novo ſociorum ſubſidio tribuendi eſſent.

(a) *Literæ Borrom. ad Legatos, 12. Octobris 1562.*

(b) *In epiſt. Vicecomitis ad Borrom. 1. Octob. 1562.*

2. Cùm igitur ipſi munus legationis integrum proſequerentur ac vellent, nec labori corporis, nec animi ſollicitudini quidquam parcebant, ut ad proſperum exitum rem perducerent. In cœtu generali 20. Octob. poſitâ ſententiarum diſcrepantiâ de præcipua controverſia, & expetitarum mutationum multitudine in reliquis Decretis, alii quatuor adjecti ſunt (c) Patribus, ad formandos Canones ac Decreta ſelectis, quò ſimul omnes illorum formam ſingulis gratam conficerent. Hi fuerunt tres Præſules Dominicani, Naclantus, Marinus, & Fuſcararius, & cum ipſis Caſtanea. Incredibile eſt, quantâ ſolertia & obſervatione fuerint excogitatæ ac perpenſæ innumeræ formulæ ac voces ad ſupremum illum Canonem perficiendum cùm exquirerentur ejusmodi, quæ dogma Fidei plenè declarantes, nullum ſimul aditum relinquerent, ne animis quidem affectu occupatis, ad interpretationes habendas aut diſcordes aut certè alienas à Fide. Denique novam formam jam digeſtam (d) Legati detulerunt Hiſpanis veſperi die 28. quò eam concorditer referrent ad cœtum craſtinum: ſed ab illis minimè comprobata. Quare, quâ ob duritiam indignati, quâ concordiam deſperantes, apud ſe ſtatuerunt adhuc illam proponere, ſuffragiisque committere. Verùm deferveſcente in ipſis æſtu per algorem (e) noctis, poſtridie manè cùm Præſulibus ſibi intimis conſilium habuere ad aliquam concordiæ rationem ineundam. Dum hæc illi agitarent, complures Hiſpani Præſules petierunt ab ipſis colloquium, inter quos Guerrerus & Ajala ardentius locuti ſunt: Jure optimo ab ipſis peti, ut apponeretur Canon ille, qui ætate Julii III. conſtitutus fuerat; ntque dum agebatur de Sacramento Ordinis, ac de Hierarchia, minime diſſimularentur prærogativæ à Chriſto traditæ Epiſcopatui, qui ſupremus eſt inter Ordines, & gradus præcipuus Hierarchiæ. Id ubi recuſaretur, conqueſturos ſe apud Regem Catholicum, ac reliquos Principes, nec cœtibus interfuturos. Adjecit præterea Guerrerus, (f) à ſe graviſſimæ ſibi contumeliæ verti, quòd à quibusdam idcircò notarentur modicæ fidei in Apoſtolicam Sedem: in hoc ſe nemini concedere; & ad firmiſſimum fidelitatis ſuæ argumentum ſibi probari, ut poneretur in Canone, Epiſcopos ex Jure Divino ſubjectos eſſe Romano Pontifici, & ad ipſi parendum obſtrictos. Præſides cùm eos inflammatos animadverterent, cenſuere longam cum ipſis diſputationem eſſe declinandam: in eo quippe ſtatu quæcumque adhibeatur ratio, perinde ſe habet, ac cibus in incremento febris ingeſtus, qui naturalem calorem non reparat, & febris æſtum exaſperat. Quapropter Mantuanus ipſis generatim reſpondit per ſummam urbanitatem ac moderationem, ſe & collegas haud prætermiſſuros muneri ſuo ſatisfacere, quemadmodum hactenus præſtiterant, & res à ſe anteà geſtæ teſtabantur. Leni quoque ratione eos cohartati ſunt ad quietem, communique Synodi ſententiæ ſe ſubmitterent; utrumque enim Eccleſiæ commodo à quovis probo Præſule, & normæ virtutis politicæ à quovis probo cive debebatur.

(c) *Epiſt. Legatorum ad Borromæum, 12. Octobris 1562. & Acta Paleotti.*

(d) *Litera Legatorum ad Borromæum 28. Octobr. 1562.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum 1. Novemb. 1562. & Fuſcararii ad Moronum; 2. Nov. & Acta Salmanticenſis Epiſcopi.*

(f) *Acta Salmanticenſis Epiſcopi.*

3. His dictis eos dimiſerunt: ſed ea denuntiationis ſpecies gravem ſollicitudinem Legatis injecit, conſiderantibus, tametſi totius nationis nomine id expoſitum non fuiſſet, & ſciretur quibusdam aliam ineſſe mentem, complures tamen in eo conveniſſe, & ex præcipuis; adeòque verebantur ne advenientes Galli in unum coaleſcerent cùm jam commotis Hiſpanis in articulo promovendo, qui videbatur univerſo Epiſcoporum ordini favere; atque ne ob eamdem cauſam fieret illis multorum Italorum acceſſio, ſi à conventibus illi ſe abſtinerent, pro eo ac denuntiarant: facilè ab iisdem receſſuros ſuorum Principum Oratores; ac potiſſimùm Cæſareos id effecturos, ubi, ſicuti fama erat, Philippi Regis Orator ad Concilium accederet Comes Lunenſis, qui apud Cæſarem Regemque Bohemiæ diutius commoratus, cum illis Principibus animi ſenſibus & amore arctè conjungebatur, ac proinde illi parti ſuorum Hiſpanienſium Lunenſem fauturum, quæ præter numeri prærogativam cum Germanis ſentiret; hos verò tam valido fœderato confiſos audaciùs tumultuaturos. Quamobrem timendum erat, ne ejusmodi feceſſio fieret, ob quam Synodus parum honorificè diſſolveretur, relictâ mortalium judicio dubitatione, cuinam id vitio tribuendum.

4. In-

4. Inter hanc cogitationem anxietatem ambiguitatemque nocte à Legatis transacta, manè ad eos acceſſere quadraginta circiter Italici Præſules, quorum duces erant tres Patriarchæ, & aliquot Archiepiſcopi. (g) Petiere, ut in ſeptimo Canone jam propoſito nulla fieret mutatio, quam inaudierant ab Hiſpanis poſtulari. Æquum non eſſe, minorem numerum majori anteire, ac præſertim in articulo ſpectante ad ſummi Pontificis auctoritatem, quæ utique in ſua firmitate ſervanda erat, & diſputationi neutiquam exponenda. Eos prætereà rogarunt; ne paterentur amplius in cujusvis gratiam tempus teri, ſed cœtus ſollicitarent, cùm ſupra modum eſſet neceſſaria Synodi abſolutio, tum quò liberarentur ab incommodis jam penè intolerabilibus illius domicilii, tum quò univerſalis Eccleſiæ incolumitati promulgatione Decretorum, & peculiarium bono Epiſcoporum reditu conſuleretur.

(g) *Extant in adductis teſtimoniis, & in epiſtola Jadrenſis Archiepiſcopi, 2. Novembris 1562.*

5. Poſtrema hæc Italorum petitio nonnihil admirationis peperit in Legatis, quippe quibus non videbantur ipſi tam lentè ſe geſſiſſe, ut ſtimulis indigerent. Communi nomine reſpondit Mantuanus, ad primum caput: Se agere ipſis grates ob pium poſtulatum: idem quoque eſſe Legatorum propoſitum, adeoque nihil mutatum iri ab ea accuratiſſima conſultatione. Ad alterum dixit, Satis quidem à Legatis agnoſci abſolutionis neceſſitatem; ſed ob difficultates jam compertas illius ſeptimi Canonis, unum aut alterum diem fuiſſe conventus protractos, eâ ipſâ morâ ad celeritatem directâ; quam ſanè impenderant in exquirenda forma cunctis accepta, adeoque ne per diſcordiam eſſet aut retardanda Seſſio, aut corrumpendus fructus, quem illius Concilii convocatione Pontifex quæſierat, & Chriſtiana Respublica expectaverat.

6. Hujusmodi poſtulatum Italorum quod obliquè exprobrabat, nimium Hiſpanis tribui, Legatos id temporis removit ab eo conſilio, quo anteà ſtatuerant communicare cum Hiſpanis novam Canonis formam, quam deinde ipſis conſentientibus conventui proponerent; ut qui malebant adire periculum ut illa rejiceretur à conventu, hoc eſt à legitimo Tribunali, quàm ut ipſi ſubderentur cenſuræ paucorum illorum Præſulum, quibus non plus auctoritatis inerat, ſed plus audaciæ quàm ceteris; atque ut illis ſe magis inclinarent, quia minùs iidem ſuis ſe majoribus inclinabant. Verùm ſicuti caloris æſtus, altiùs quàm par eſt conſilia attollentis, illicò temperatur in animis ab annis & experientia tepefactis; ita poſteà concordiæ ſtudium ad transigendæ rei conſilia ipſos retraxit: (h) Vanam eſſe ac popularem gloriam, decertaſſe, præſertim in homine, qui pacificas artes profitetur; honeſtiſſimam victoriam evadere eam quæ Reipublicæ maximè conducibilis eſt, nimirum proſperum expeditionis ſucceſſum cum univerſali comprobatione, quâ ille & utilior & ſtabilior redditur. Meminerunt itaque, cujuſdam Canonis formam ab Archiepiſcopo Lancianenſi & Mutinenſi Epiſcopo ipſis delatam fuiſſe, quæ tametſi obſcurior erat, eam tamen iidem Hiſpani per legitimam ſententiam interpretabantur. Quare una cum Auditore Paleotto coëuntes adjecerunt animum ad eamdem ipſam perficiendam, verbiſque expreſſerunt id quod animo à ſe intelligi affirmabant Hiſpani: tum per Caſtaneam & Lainium ab Italis eam comprobandam curarunt, poſt quorum conſenſum Hiſpanis erant eamdem exhibituri. Verba à variis variè recenſentur. Cùm enim ea omnia trutina exactiſſima ponderarentur, eorum aliquod in horas ſingulas mutabatur. Nos illa referemus perinde ac ipſa comperimus in Actis Paleotti, qui ſæpè eorum auctor erat, ſemper verò anteà conſiliarius, poſtea cuſtos. *Anathema ſit, ſi quis dixerit, Epiſcoporum auctoritatem ordinandi, confirmandi, & docendi, non eſſe de jure Divino; ſeu poteſtatem juriſdictionis quam habent Epiſcopi, non fuiſſe traditam à Chriſto in Romano Pontifice ipſius Vicario, quæ ab ipſo in Epiſcopos derivatur, cùm in partem ſollicitudinis aſſumuntur: aut qui diceret, Epiſcopos non eſſe ſuperiores Presbyteris.* Itali difficiles ad hæc ſe præbuere; alii, quòd probro ſibi verterent, tantum alterius nationis voto concedi; alii, quòd prior Canonis pars ſibi nimis ampla, & poſterior de Epiſcoporum poteſtate nimis anguſta viſa eſt. Nec deerat qui certamen cuperet, quò ſcripto & operâ de Sede Apoſtolica bene mereretur. Sed religioſiores prudentioreſque intelligebant, verum emolumentum pacifici diuturnique poſſeſſoris eſſe, non litigare. Quapropter hæc tandem univerſalis Italorum reſponſio à Patriarchis Hieroſolymitano ac Veneto reddita eſt: Daretur opera Hiſpanis pacandis: ſi hi acquieſcerent hujusmodi formæ, ſe quoque ex pacis deſiderio eam accepturos; ſin decertandum eſſet, expreſſiorem clarioremque à ſe expeti: ſed Hiſpanorum animi à Soto tentati, nequaquam ſe faciles exhibuere, recuſante Guerrero ea verba, (i) *in partem ſollicitudinis*, ac pronunciante, certum non eſſe, à Romano Pontifice aſſumi Epiſcopos.

(h) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 2. Novembris 1562. & Acta Paleotti. 1562.*

(i) *Literæ Legatorum ad Borromæum 2. Novembris 1562.*

7. Non interfuerat his poſtremis congreſſibus Seripandus ægrotus decumbens; & ubi primum digeſtam formam cognovit, illam repudiavit, & tamquam ambiguam ſubjectamque ſiniſtris interpretationibus, ad quas evitandas hujuſmodi definitiones admittendæ non ſunt, & tamquam omnino aliam ab ea, quæ anteà miſſa fuerat ad Pontificem; qui tandem etiam Legatos (k) monuerat, ut ab omni verborum ambiguitate in eo argumento declinarent, ut quæ facilè detorqueri poſſet in explicationes conſecutioneſque deteriores. Quamobrem novum ac tutius exemplar Canonum ac doctrinæ elaboratum eſt. Et Canon ſeptimus reformatus, erat hujuſmodi: *Anathema ſit, ſi quis dixerit, non fuiſſe inſtitutum à Chriſto, ut in Eccleſia Catholica ſint Epiſcopi: ipſoſque cùm aſſumuntur in partem ſollicitudinis à Romano Pontifice, ejus Vicario in terris, non eſſe veros ac legitimos Epiſcopos ſuperiores Presbyteris, nec habere eamdem dignitatem eamdemque poteſtatem, quam hactenus obtinuerunt.* De hac nova forma (l) dici ſententiæ cœptæ ſunt accuratiſſimè ſimul ac longiſſimè. Et Granatenſis in ſua defixus opinione negarat, Epiſcopos à ſummo Pontifice vocari in partem ſollicitudinis; affirmabatque, eoſdem eſſe Chriſti non Pontificis Vicarios: cui Legati reſpondendum curarunt in ſubſecutis cœtibus efficaciter ac modeſtè à Præſulibus præcipuis, quibus jus erat dicendæ ſententiæ poſt Guerrerum, præſertim verò à Marino Archiepiſcopo Lancianenſi, & à Marco Antonio Columna Tarantino, illuſtri poſteà Cardinale.

(k) *Literæ Borrom. ad Legatos. 29. Octobr.; eorumque reſponſio ad eumdem. 5. Novembr. 1562.*

(l) *Ex Actis Paleotti, ubi extant ſingulorum ſenten-*

sententiæ & ex literis Legatorum ad Borromæum, 5. Novembris 1562. & Fuscararii ad Moronum 3. & 5. Novembris & ex epistola gadrensis Archiepiscopi, eodem tempore.

8. Initio pauci Hispaniensibus universè consentere in hac definitione postulanda de Institutione Episcoporum: sed in posteris conventibus auctus est assectarum numerus. Et validissimum his erat telum, quod hujusmodi declaratio (m) ætate Julii non modò digesta fuerat à selectis Præsulibus, sed à Patribus confirmata, nec nisi ejusdem promulgatio in Sessione supererat; adeoque contra jus fasque quodammodò videbatur, id nunc Episcopis auferri, quod ipsis tunc concorditer adjudicatum fuerat. Quamobrem cum sæpè magis moveantur hominum conventus ab exterioribus causis, quippe patentioribus, quàm ab interioribus, quippe disputationi magis obnoxiis, ea Patrum auctoritas, sedente Julio coëuntium, complures jam in hanc sententiam traxerat. Comperto igitur, quantum obesset hæc universalis opinio, necessitas solertiam exacuit ad certius exquirendum id quod eo usque per incuriam positum pro vero fuerat. Et planè accidit quod interdum in scholis philosophantium contingit, ubi, postquam diu navi-er desudatum est in solvendis argumentis aliquo narrato experimento nixis, tandem re per periclitationem discussâ, narratio falsa detegitur. Episcopus Telesiæ, qui in Julii convocatione à secretis fuerat, commentariis denuò lustratis, reperit illum Canonem non modò tunc à Patribus non firmatum, sed ne expensum quidem fuisse. Quo supra modum gavisi Legati; eorumque Princeps retulit in cœtum quintâ Novembris rei veritatem. Granatensis, cum primum (n) hujusmodi definitionem in conventu flagitaverat, afferens tamquam præcipuam causam antecedentem illius confirmationem, produxerat testimonium Ajalæ, & Octavii Præconii, ex Ordine Minorum Observantium, tunc Archiepiscopi Panormitani, & olim Monopolitani, qui ambo secum illi conventui interfuerant. Ii tamen cum postea sententiam ex ordine dixerunt, illud ipsum testimonium non confirmarant, sed silentio præterierant. Verùm Ajala in privatis congressibus cum Legatis, unà cum ceteris Hispanis narrationem comprobarat; quare is posteà auditis quæ Mantuanus retulerat, cum postridie loquendi rursus locum habuit, iterum confirmavit, in Julii conventu fuisse id perpensum à Patribus, & statutum; & pro rei argumento ac monumento protulit scriptam tunc à se recitatamque sententiam, ubi vel ipsius diei nota visebatur. Hac Ajalæ testificatione alte confossus est Mantuanus, quasi mendacii redargutus; sed gnarus, quam sit honestius summis viris certamen retardare, donec illud unà cum victoria eodem tempore sit habendum, per profundam dissimulationem diem posterum præstolatus, asferendum curavit à Telesiæ Episcopo volumen authenticum: qui Episcopus cum præmisisset, se honesti studiosum esse, & idcircò delectum à duobus summis Pontificibus, ut illi sacrosancto Concilio à secretis esset, testatus est, eos quos proferebat Commentarios, tantummodò extare in Actis Julii super ea re: eorumque lecta sententiâ palam fecit, quæ Mantuanus narraverat vera esse. Quin etiam ostendit, eo die quo affirmabat Ajala dictam à se fuisse de jam memorato Canone sententiam, ne dum quidem Patres ad formandos Canones fuisse destinatos. Si quis nollet habere fidem sibi, ac publicis Concilii Scribis, qui actis subscripserant, denegandam illam non esse saltem Legato ac Præsidibus eâ tempestate, à quibus tamquam legitima ea fuerant recognita.

(m) *Præter Acta in Arce Ælia, 7. Novembris Literæ Legatorum ad Borrom. 8. Novembris 1562. & Fuscararii ad Moronum 9. Novemb. Acta Musotti, 7. Novembris, Episcopus Salmanticensis; arcana nota Vicecomitis ad Borrom. 9. Novemb. & Archiep. Jadrensis, 9. Novembris 1562.*

(n) *In arcanis notis Vicecomitis ad Borrom. 25. Octobr. 1562.*

9. Narrat Suavis, de iis Mantuanum & Ajalam plurimum contendisse, & integrum conventus spatium occupasse, atque ab utroque sibi arrogari rationem ob ambiguam significationem Decreti Canonisque stabiliti sub Legato Crescentio, cùm illic diceretur: *Docet præterea sancta Synodus audiendos non esse eos, qui dicunt Episcopos non esse institutos Jure Divino, cum manifesto constet ex literis Evangelicis, ab ipso Christo Apostolos fuisse vocatos promotosque ad gradum Apostolatus, quibus subrogantur Episcopi: nec debet in mentem cadere, hunc tam necessarium & eminentem gradum inductum in Ecclesiam fuisse humana institutione: id enim esset detrectare ac parvifacere Divinam Providentiam, quæ in rebus nobilissimis deficeret.* Ac dein Suavis hæc habet: *Octo quoque Canones notati sunt, quorum octavus dicebat: Si quis dixerit, Episcopos non esse institutos Jure Divino, aut superiores non esse Presbyteris, aut non habere auctoritatem ordinandi, aut hanc etiam Presbyteris convenire, anathema sit.* Et subdit: *Unusquisque ab aliqua opinione jam occupatus, in singulis quæ legit, eam nanciscitur; mirumque non est, si ambo hi Præsules suam quisque nancisceretur in iisdem verbis, quæ intelligebantur à Pontificiis dicta esse de sola Ordinis potestate, ab Hispanis vero de universa, quæ Ordinem & jurisdictionem comprehendant; tametsi quidam ex Pontificiis existimarent, Mantuanum, consultò simulantem se cum reliquis consentire, vetus Decretum legendum curasse, non quo suam, sed quo Hispanorum sententiam, quam in sinu celabat, confirmaret.*

10. Cuncta hæc falsa esse liquidò demonstrantur. In primis, Legati (o) citra omnem dubitationem significarunt Borromæo, Ajalam à se convictum fuisse, palamque conventui factum, illud minimè stabilitum sub Crescentio, ne verbo quidem adjecto aut de novis responsis ab Ajala redditis, aut de alio Canone ac Decreto super hac re ætate Julii confirmato. In eamdem sententiam ad eumdem Borromæum scripsit Vicecomes arcanis notis. Idem retulit in sua Acta Musottus, & fusius Paleottus in sua. Præterea Suavis aliquid viderat quod fidem omnem adimebat Ajalæ testimonio, quodque adscribi non potest ambiguæ verborum intelligentiæ: In memorato volumine literarum Vicecomitis, quod similiter extat in literis Legatorum, fuisse ostensum ab Episcopo Telesiæ, qui à secretis erat, nedum quidem fuisse destinatos Patres ad Canones ac Decreta formanda eo die, quo autumabat Ajala ex sua scripta schedula à se super eo themate dictam sententiam. Pergamus, producamusque testes duos Antistites, hujusmodi definitionis studiosos, Archiepiscopum Jadrensem, & Mutinensem Episcopum, qui illi parti favebant. Hi rem gestam perscripserunt, alter ad Cornelium, alter ad Moronum, æquè ac ego narravi, ne mentione

tione quidem factâ ullius ambigui scripti, quod repertum fuerit sedente Julio confectum. Præter hos Petrus Consalvus de Mendoza Episcopus Salmanticensis in suis Actis idipsum disertè narrat; quin duas addit conditiones; quæ Suavis mendacium nimis deturpant. Una est, Ajalam Divino consilio, cui libitum fuit hominis ægrimoniam mitigare, à conventu abfuisse eo die, quo Episcopus Telesiæ Mantuani jussu rem gestâm patefecit, & quem diem fingit Suavis fuisse integrè insumptum contentionibus inter Mantuanum & Ajalam, Altera est, Mantuanum ægerrimè passum, Ajalæ testificationem adversus quæ ipse dixerat redditam, cui tribuit injunctum fuisse, ut illi qui à secretis erat, suas sententias scripto traderet, quasi non finceram doctrinam, cùm is revocasset in dubium, sicuti narravimus, An Ordinis Sacramentum eam infundat gratiam, quæ nos efficit Deo gratos & amicos; & præterea, an imprimat characterem, per quæ utebatur superiorum definitionum firmitatem labefactare. Usque adeò abhorret ab omni specie veritatis fama illa, quam Suavis excitatam comminiscitur, conatum videlicet Mantuanum eâ scriptorum lectione comprobare sententiam, cui ad speciem adversabatur.

(o) *Patet ex suprà allatis testimoniis.*

11. Controversia itaque haud perinde se habuit ac eam Suavis depingit: Num verba sub Crescentio Legato parata hanc illamve significationem importarent: in quo casu quis non animadvertet, utramque partem facilè conventuram, acceptis denuò iisdem verbis, & à singulis partium intellectis secundùm eam sententiam, quam sibi sonabant; At verò quamquam ejusmodi verba suapte naturâ saniissimam innocentissimamque sententiam continerent, consultò Legati ea rejecerunt, ad vitandam in argumento tam delicato quamcumque ambiguitatem, quæ posteà in fomentem seditionis in Ecclesia converti posset. Sed certamen fuit; quoniam Mantuanus quintâ Novembris narraverat, fuisse Canonem illum sub Julio digestum à selectis Patribus, sed posteà ne delatum quidem in generalem cœtum, nedum ab eo confirmatum, sicuti dicebatur: cui narrationi cùm Ajala postridie restitisset, eadem die postero comprobata est, allatis ab Episcopo Telesiæ legitimis tabulis.

12. Jam verò ex iis quæ Seripandus in sua peculiari narratione hujus rei gestæ notavit, & nos oculis usurpavimus in Actis authenticis Arcis Æliæ, solùm exceptis quibusdam minutilis, quæ illic non habentur, res gesta sedente Julio ita se habuit. Post quartam Sessionem die tertio Decembris anno 1551. commissus fuerat Minorum Theologorum censuræ inter alios hic articulus, *Episcopus non esse Jure divino institutos, nec Presbyteris superiores, nec jus obtinere ordinandi; aut si obtinent, illudesse Presbyteris commune, eorumque ordinationes absque populi consensu irritas esse.* Eo examine absoluto die 29. Decembris, descriptum fuit exemplar doctrinæ, & à Patribus expensum, auditæque de eo sententiæ sunt complures dies; tum decimo quarto Januarii anno 1552. selecti sunt octodecim ex Patribus illud reformaturi, simulque inde Canones extracturi; ex quibus octodecim Patribus tres illic præsentes nominavit Antistes Telesiæ, cùm septimo, uti diximus, Novembris die ordine rem gestam exposuit: ii verò erant Guerrerus, Naclantus, & Præconius. Hi selecti Patres decimo octavo Januarii die cum reliquis Præsulibus formam Canonum à se digestam communicarunt: & inter Canones quidam erat, quo memoratus articulus damnabatur, excepta postrema particula de ordinationibus absque populi consensu habitis, fortasse ob eam difficultatem quam posteà Galli objecerunt. Et vigesimo ac vigesimo primo die exemplar doctrinæ tradiderunt: ut illic stabiliretur, quod erat quale suo rudi Italico stilo refert Suavis: sed non modò illud ibi firmatum non fuit, sed ne sententiæ quidem super eo à Patribus dictæ sunt, propterea quòd Oratores Septemviri Saxonis Ducisque Wirtembergici petiere, ut earum rerum tractatione tantisper supersederetur, dum ipsorum Theologi audirentur. Quapropter die 25. Januarii quinta Sessio celebrata est, prorogatis Decretis, quæ posteà numquam ad trutinam revocata sunt, nedum promulgata. Putaverim equidem falsum ab Ajala fuisse narratum non datâ operâ, sed imprudenter; cumque reverà ille articulus aliquâ ratione fuisse expensus ætate Julii, hinc illum post tot annos lapsum esse vitio memoriæ, quæ sæpe inter incertæ mentis tenebras amore sui depravata, nobis ipsis testatur confidentiâ parum fideli, id quod optamus.

Ita se habuit certamen illud inter primum Legatorum, & Segovien sem Antistitem: & reipsâ hujusmodi erat rationis fundamentum. Quisnam posteà præcipuæ controversiæ fuerit exitus, post multum temporis ac negotii, in historia constabit. Etenim quemadmodum Natura plus artis ac laboris impendit in ea opera, quorum effector ac receptor unus & idem est, & in quibus vita bonaque constitutio cujuslibet animantis sita est; ita prudentes hominum cœtus summam impendunt solertiam iis decisionibus, quarum judices & judicati iidem ipsi sunt, & ex quibus vita bonaque Reipublicæ constitutio pendet.

CAPUT XVII.

Diploma Pontificis ad reformanda Vaticana Comitia. Mantuani propositio in conventu de Mansione. Regis Catholici literæ ad Hispanos Præsules. Cæsaris literæ ad suos Oratores. Sessionis prorogatio Gallis postulantibus priùs Pontifici probata, posteà improbata, sed serò. Lotharingi Cardinalis adventus.

1. DUm Patres tam acri studio rem gerebant, Pontifex suam quoque operam naviter locabat. Quò Reipublicæ Christianæ ac Synodo satisfieret, duo potissimùm necessaria censebantur; emendatio Aulæ Romanæ, & Episcoporum mansio suas apud Sedes. Quod ad prius spectabat, complures à Paulo III. ac successoribus editæ fuerant salutares Constitutiones, quæ paulatim suaviter deleverant plurimas ex pristinis corruptelis, partim, ut assolet, ab negligentia inductis, partim ab indulgentia. Sed adhuc reformandum supererat opus supra reliqua conspicuum, & à quo rectè constituto reliquorum probitas manat, hoc est, summi Pontificis electio. Hæc, quæ omnium inter mortales optimè constituta esse deberet, omnium pariter difficillimè institui posse ab humana prudentia noscebatur: leges reliquæ vim capiunt ad regendum à brachio executoris, dominantis in eos qui legibus obligantur; hic lex præscribitur ejusmodi capitibus, quæ nullum sibi Principem agnoscunt cùm illa observanda est. Ex altera parte, in re tanti ponderis, privatarum animi affectionum quasi incantatio, maximorumque Principum respectus, id cuique tamquam licitum depingunt quod in rem suam conducit, Julius III. sicuti narravimus, diploma post diutur-

nam consultationem dictaverat ad reformandaComitia Pontificia: sed antequam ea lex à solemni promulgatione vitam caperet, ob mortem legislatoris necesse fuit haberi Comitia. Jam verò Pius IV. converso in idem animo rem complevit, missaque ad Legatos Constitutione, pollicitus simul est, complures alias se vulgaturum, & ad ipsos missurum, jam à se confectas ad Aulam emendandam. Sed notatu dignum est, eam de Comitiis Constitutionem, tametsi jam fuisset vulgata quantum ad ejus absolutam efficacitatem satis erat, tamen universè sic latuisse, ut Pontifex, in appendicula ad epistolam, quacumque fuisset ratio, Legatis prohibuerit, ne per eos dies illam cuiquam communicarent. Legati lectio diplomate illud impensè commendarunt, respondentes pro more, (a) oprare se, ut lex adeò sacrosancta serò deduceretur in opus.

(a) *Epist Borrom. ad Legatos, ultimo Oct. & Legatorum ad Borrom 8. Nov. 1562.*

2. Quoniam autem Suavis affirmat, hujusmodi emendationum leges parum prodesse, cùm eas liceat non exequi, oportuisset inventum aliquod ab ipso tradi ad Christianam Rempublicam corrigendam quadam paginâ tantæ virtutis, ut ea posteà electio à voluntate & efficacia executoris minimè penderet. Profecto ea Pii IV. sanctio, quod attinet ad rem ipsam, etiam in præsentia observatur; quin illi nova severitas addita est per alteram Gregorii XV. sanctionem. Quare, tametsi spectatâ ideâ illius sanctitatis, quâ opus esset in eligendo Christi Vicario, animadvertatur ea electio in quibusdam deficere; contingit hîc perinde ac in maculis adamantis, quæ si forent in corpore minùs lucido ac verso, non certè maculæ, sed decora viderentur. Exputet unusquisque, quibus angustiis domicilii ac famulatus coarctentur in Comitiis diutius tam inclyti Ecclesiæ Proceres, & eorum complures senes, & imbecilla valetudine; quàm multis vinculis juramentorum ac censurarum in foro interiori, infamiæ & privationum in exteriori illigentur; quo arcani repagulis ea peragatur electio: ac posteà oculos convertat ad alias plurimas rationes quibus conferuntur, & quavis ætate collati sunt principatus in orbe terrarum; dijudicetque, ullane ad hanc accedat sive legis honestate, sive actionis dignitate. Si, quod ampliùs optandum supereset, tunc sperari poterit, cùm Omnipotens dextera duo præstiterit beneficia; cùm evellerit à Præsulum Ecclesiasticorum animis innatam in homine appetentiam dominatus, & efficaci afflatu Principes ita coërceat, ut electionis judicium arbitriumque electoribus integrum illi relinquant.

3. Quo tempore Pontifex Christianorum votis in eo negotio mansionis. Communicaverant ipsi cum Pontifice (b) paratum Decretum, quò quid ipse vellet cognoscerent, antequam Patribus proponeretur: ad quod efficiendum præstolabantur absolutam sententiarum dictionem de Ordinis doctrina. Sed mutato consilio utrumque præverterunt, eo Decreto conventui proposito, quamquam alterum, nimirum Pontificis comprobatio, postridie ipsis innotuerit, eòque illis charior, quò improbatio fuisset inutilior, quippe quòd non consilium, sed ipsum opus improbaretur. Ad eam agendi festinationem impulsi sunt ab instanti Gallorum adventu, cùm cautius agi censeretur, si cœptum negotium, & non integrum hi reperissent. Dum itaque de Canone septimo disputatio vehementiùs ferveseeret, (c) Mantuanus cujusdam cœtus initio in hanc sententiam verba fecit.

(b) *Literæ Borrom. 4. Nov. & ex supra allata epistola Legatorum ad ipsos.*

(c) *Acta Arcis Æliæ & Diarium, 6. Novem. 1562.*

4. Debitori cùm statutum solutioni tempus advenerit, procrastinandum non esse, ubi suppetit unde solvat: Legatos esse Concilio debitores in articulo mansionis, adesse solutionis diem, utpote promissæ cùm de Ordinis Sacramento agendum esset; Legatos quidem esse solvendo, adeoque dilationem recusare. Duo sibi superesse significanda, alterum quod commendaret, alterum quod rogaret. Prius esse, cùm fuisset propositum in conventu 11. Martii, ut excogitaretur ratio quâ Episcopi residerent, in quo niti videbatur bonus Ecclesiæ status, fuisse Patres transgressos nescio quo pacto ad id quod Legati numquam proposuerant, hoc est, ad disputandum, cujusnam juris esset debita Episcoporum mansio apud suas Ecclesias; atque à disputationibus ad contentiones progressos. Quò tunc declinaretur offensio, fuisse recisam tractationem, atque ad hoc tempus repositam. In præsentia ipsis considerandam tradi Decretum quoddam, ex imitatione veterum Conciliorum, ubi præmiis invitarentur Episcopi, & pœnis adigerentur ad residendum: eam rationem videri & validiorem ad observantiam, & tutiorem à periculo, ne præterita certamina rursus excitarentur. Cæsari ac Regi Catholico illud probari, ac censeri probatum iri pariter Regi Christianissimo, quando Lansacus ipsius Orator, tanta auctoritate ac prudentiâ vir, palàm fecerat, se nihil laborare ex hoc an ex illo jure declararetur esse mansio, sed tantummodò ut ea observaretur à ab eo qui erat à secretis cunctos audituros Decretum: munus esse Legatorum, illud proponere, Patrum judicare: ad hoc judicium spectare id, quod secundo loco ipsos rogaturus reservarat; præoculis haberent, esse se lucem mundi, à Deo positam in monte, & supra candelabrum Ecclesiæ. Decere ipsos disceptare sacræ Scripturæ Patrumque testimoniis, non iris & contumeliis: nullam efficaciorem congruentioremque superesse rationem ad obliterandam memoriam præteritæ acerbitatis, quàm pacem ac modestiam in futuris congressibus.

His dictis, ab eo qui à secretis erat recitari Decretum jussit, quò Patres maturè sententias ferrent: delù verò de Ordinis doctrina sermones habiti. Sententiam hujusce Decreti non affero, cùm alibi proferenda sit, postquam eâ sæpiùs mutatâ ac reconcinnatâ, res tandem absoluta est.

5. Multis hîc erroribus implicat se Suavis. Quatuor à Legatis exagitata consilia describit, habitamque inter eos consultationem, unde id consilii susceperet; ignorans, agitata consilia fuisse solùm tria, & hujus suscepti electionem; à Pontifice profectam, sicut indicavimus. Quin cùm ipse anteà falsò narrasset, significasse Pontificem, curandum primo loco, ut in ipso negotium reponeretur: si verum id foret, quo pacto licuisset Legatis hoc ipsum præterire, & extemplò proponere sanctionem præmiis ac pœnis refertam? Verum quidem est id quod fortasse decepit Suavem, (d) suasisse Pontifici Vicecomitem, ut sibi rem remittendam curaret, id plerisque Patrum in Synodo postulantibus, simulque dissuasisse, ne Constitutio proponeretur; sed responsum est, priùs haud placere Pontifici, posterius placere, quod sententiæ Bolani Brixiensis Episcopi consonabat, idque à Borromæo Legatis significatum fuisse.

(d) *Epist. Vicecom. ad Borromæum, 5. Octob. & responsum 13. Oct. 1562.*

6. Multo minùs introspexit Suavis causam, quæ rei proponendæ moras abrupit, cùm id ipse querimoniis Præsulum ob cunctationem tribuat: sed nullus reipsa tunc de eo sermo erat Patribus, fervidâ Episcopatus disceptatione occupatis. Verùm Legatis calcar subdidit Gallorum adventus, sicuti narratum est.

Denique quoniam comminiscitur, hujusmodi Decretum propositum Patribus parum placuisse, satis mihi sit, illi opponere contraria verba Petri Consalvi Mendozæ Episcopi Salmanticensis, quæ sunt: *Ingenti omnium aclacritate.* Nec ampliùs in præsentia de Suavi.

7. Idem Mendoza scribit, cùm certò constaret de proximo Gallorum accessu, fuisse Hispanos admonitos ab eo qui Piscario à secretis erat, nomine regio, audiri, novos illos Præsules adventare animo haud benè affecto in Apostolicam Sedem. Quocircà suos à rege juberi, ut eam nervis omnibus tuerentur, cùm id postularet Dei obsequium & Reipublicæ Christianæ, eâ præsertim tempestate, quâ sacro sancta illâ Sedes tam concordi conatu ab hæreticis oppugnabatur & quatiebatur. Respondit Mendoza, grates à se DEO persolvi, quòd mentem sibi injecisset Regiæ conformam, antequam sibi illius jussio innotesceret; unde fortasse ipsius opera multa in Pontificem detrimenta desiissent. Eosdem animi sensus profitebatur Guerrerus: etenim tam ipse, (e) pro eo quod scripsimus, quàm reliqui, concedebant summo Pontifici Jure Divino prærogativam supra Episcopos, potestatemque eos suspendendi & privandi. Quapropter idem in confessu hac suâ mente patefactâ, simul conquestus vehementer fuerat, quòd à quibusdam ipse & reliqui Nationis suæ appellarentur aversi ab Apostolica Sede, quæ semper ab ipsis vel sanguine fuerat ac fuisset propugnata.

(e) *Epistola Oratoris Florentini ad Cosmum Ducem, 5. Nov. 1562. & variæ literæ Jadrensis Archiepiscopi.*

8. At Ferdinandus aliquod conjunctionis genus cum adventuris Gallis injunxerat suis Oratoribus. Ad eos (f) scribebat de præteritæ Sessionis successu, rei gestæ acquiescendum esse; sibi verò curæ futurum id quod suorum subditorum saluti conduceret, quod spectabat ad impetrandam Romæ Calicis concessionem. Ægro admodum animo audiri à se, complures Episcopos ad suspendendam Synodum propendere; quamobrem velle se, ut Oratores pro viribus obsisterent. Conqueri se pariter, quòd intelligeret, de morum emendatione vota tepentia præ se ferri à reliquis, exceptis Gallis. Studerent Oratores efficere, ut in eam incumberet omni curâ Concilium, sepositâ dogmatum tractatione, aut certè utroque simul opere promoto. Confidere se, plurimùm ad id profuturum novorum Galliæ Præsulum adventum: cum his concorditer se gererent Oratores sui: ubi universalis emendatio obtineri non posset, quemadmodum utilitas Christianæ gentis postulabat, suarum propriam ditionum conquirerent. Et quando Præsides sibi significarant, in volumine à se misso haberi quædam, quæ si proponerentur, offensionem animique molestiam Synodo allatura essent, ea Oratores auferrent, reliqua verò proponerent. Præcipuo studio remedia perquirerent Clericorum concubinatui, simoniæ, luxui, pravæque distributioni proventum Ecclesiasticorum. Addebat, suas ad aures perveniisse declarationem Gallorum, quâ ostendebant, molestum sibi futurum adventum Lunensis Comitis titulo Oratoris Cæsarei (id erat in animo Hispanorum & à Pontifice proponebatur ad evitanda prærogativæ litigia) de rei veritate perquirerent, ac se tempori certiorem facerent. Et vox illa, quam Cæsar audierat, haud vanam trahebat originem: siquidem Lansacus ad Reginam scripserat, (g) Id ubi accideret, nec ipse priùs mandatum regium oppositum accepisset, nolle se Lunensi cedere, nisi præmissâ Synodi declaratione, sibi tamquam Oratori Regis Christianissimi primam sedem post Cæsareos Oratores deberi.

(f) *Literæ signatæ ultimo Sept. & 4. Octobr. & Tridentum delatæ 15. Octob. 1562.*

(g) *20. Septembris 1562. in commemorato volumine Gallico.*

9. Cæterùm Galli, intento animo ad impetrandam moram tantisper dum Lotharingus accederet, se leniter gerebant. Quare cùm ipsis traditi fuissent parati Canones ad reformandos mores, (h) summopere eos commendarant; tantummodò desiderantes, ne per quamcumque limitationem Sacerdotiorum multitudo permitteretur; quamquam de hoc eodem postulato paulò anteà subridens Pontifex Oratori Gallico dixerat: (i) Valdè idoneum ad illud promovendum fore Lotharingum, qui plurima Sacerdotia possidebat, trecentis scutorum millibus inde provenientibus in annos singulos: *Nos verò* (adjecit Pontifex) *unicum obtinemus; eoque contenti sumus.* Lansacus posteà (k) à Legatis petierat, ut dies aliquot protraherent Sessionis diem, propositionemque Canonum, de quibus dictum est, quandoquidem Lotharingus non modò discesserat, sed jam propè aderat. Faciles ad id se præbuerant Legati duplici ex causa: altera: quòd ipsis injunxerat Pontifex, ut decem aut duodecim dies illum præstolarentur, ubi certum esset eum intra hujusmodi spatium adfuturum; id antem liquere videbatur ex literis Piscarii, quibus certò ac diserte affirmabatur, propè jam esse Lotharingum: altera, quòd ex antegressa intermissione conventuum ad conveniendum de septimo Canone cum Hispanis, & ob prolixas super eo Patrum disputationes, adhuc immatura supererant reliqua argumenta, quæ imminenti Sessioni parabantur. Lansacus optatâ cunctatione potitus, haud ægrè tulit, ut interim proponeretur Decretum de mansione, sibi à Legatis ostensum; ac per eam occasionem iterum insinuavit, se nihil laborare, hoc an illo jure præcepta declararetur mansio; quod in memoratum conventum retulit Mantuanus.

(h) *Responsum Legatorum ad Borromæum 22. Nov. 1562.*

(i) *Literæ Insulani ad Reginam, 2 Oct. 1562.*

(k) *Literæ Legatorum ad Borr. 9. Nov. 1562.*

10. Discessit Lansacus, (l) obviàm iturus Lotharingo, & Ferrarius dilationis postulatum iteravit, eamque ad dies quindecim petiit: etenim, sicut ipse ajebat, eodem die duodecimo Sessioni præscripto perventurus erat Lotharingus; idque Mantuanus proposuit in cœtu (m) nonæ diei. Dixit, prætermissionem cœtuum postremis diebus, compertam omnibus, nec sine dolore memorabilem, utpote ab humanis animorum affectionibus profectam, impedimento fuisse, ne ad diem præstitutum argumenta digererentur; adeòque censere Præsides Sessionem ad alios quindecim dies esse retardandam: præterquam quòd brevi Lotharingus

gus Cardinalis adfuturus erat, cujus doctrina, prudentia atque dignitas etiam solæ per sei eam cunctationem merebantur. Cui omnes consensere; quin aliquibus novus terminus visus est angustior.

(l) *Epist. Legatorum ad Borr. 9. Nov. 1562.*

(m) *Prædicta epistola, & Diarium eodem die.*

11. Cùm adventaret Lotharingus, (n) Pontifex ad significationem honorificentiæ obviam illi misit Româ, cum eodem posteà venturum ad Synodum, Carolum Grassium Episcopum Montis Falisci, & postmodum nobilioris coloris veste cohonestatum: consimilem urbanitatem Legati per Urbanum Roboreum Senogalliensem Antistitem adhibuerunt. Grassius perfunctus erga Lotharingum injunctis officiis, eum posteà Tridentum (o) antevenit, ob causam quam mox exponemus; Senogallensis verò ipsum comitatus est. Ex his alter coram cunctis Legatis, alter per literas ad Mantuanum multa retulerunt (p) de miti religiosoque Lotharingi animo, longè alia ab iis quæ fama vulgarat, & suspicio crediderat. Quin Grassius narravit, tantà illum pietate in Apostolicam Sedem esse præditum ut etiam obtulerit, se in conventu sententiam non dicturum, quam anteà Pontifex non lustrasset. Sed adversa prior opinio tam constanter obduruerat, tam altè inhæserat hominum judiciis, etiam prudentiorum rerumque peritiorum, ut quamvis in eandem sententiam cum Pontifice verba faceret Orator Gallicus, pro ignavia haberetur, habere fidem melioribus hujusmodi nuntiis. Ac per eos dies scripsit Amulius ad Seripandum; (q) Cùm bona verba sint quædam merx parvi pretii; opus esse ad ferendum de animi sensu judicium, manum linguam adspicere.

(n) *Epist. Pontificis ad Legatos, ul. Oct. 1562.*

(o) *Diarium 11. Novem.*

(p) *Literæ Legatorum ad Borrom. 12. Nov. 1562. & Mutinenses ad Moronum, eodem die*

(q) *Literæ Amulii ad Seripandum, à Musotto asservatæ.*

12. Nolo in hoc negotio dissimulare rem gestam, cujus notitiam à me plurimi mercatus est Suavis, ut eam acu suâ pingeret, ac variaret. Quamquam verum sit id quod ipse narrat, Pontificem haud consentaneum rationi duxisse adventum Lotharingi Sessioni prævertere, jussis proinde Legatis, sicuti dictum est, eam prorogare: verum quoque est id quod Suavis ignoravit, fuisse posteà in Pontifice mutatum sententiam; quocirca per expeditum tabellarium (r) Legatis mandatum revocavit, & prolationem prohibuit: & quò unà cum re gesta ejus pariter causa innotescat; opus est aliquanto altiùs narrationem redordiar. Ante mensem & ampliùs Orator Gallicus iteraverat, apud Pontificem consuetas petitiones (s) moræ, quò Lotharingus Cardinalis expectaretur, & qui desciverant ad Concilium traherentur. Sed primò Pontifex conquestus erat, quòd ex unà parte, cùm Synodus per aliquem etiam rarum eventum quidquam aggrediebatur se petente, Principum administri expostularent, quasi Patribus à se libertas adimeretur; ex altera verò se quotidie stimulari, ut hoc illudve, quo ipsis placeret, à Concilio conquireret. Posteà subjecerat, moras hasce postulari ex vanissima spe efficiendi ut Synodo subjicerent se Britanniæ Regina ac Protestantes, qui numquam ibi interfuturi erant, satis certi, nonnisi proscriptiones inde se reportaturos: adventum quoque Lotharingi sæpè incassum fuisse promissum: sibi nuntiari, Lotharingum tunc ad alia prolixa negotia distrahi; at ubi reverà iter ageret, & ad eum præstolandum opus foret paucos dies Sessionem protrahi, suam ad id operam impensurum.

(r) *Epist. Legatorum ad Borr. 16. Nov. 1562.*

(s) *Epist. Insulani ad Reginam, 2. Oct. 1562.*

13. Post breve temporis spatium, & in eodem colloquio cum Oratore, Pontifex suspiciones de immodicis Lotharingi consiliis apud se confirmarat. Etenim cùm postremo adductus ad ipsum fuisset ab Oratore Bartholomæus à Bono, Regis familiaris, qui recens Romam advenerat, & redeundi in Galliam petebat veniam; Pontifex, quò ille ferret spargeretque in eam regiam proba consilia, eadem cum eo verba repetiit de Concilio, quæ cum Oratore illic adstante jam habuerat. Bartholomæus verò plura de Lotharingo Cardinali, ejusque sensibus ad Hugonottos pacandos locutus est, narrans, Lotharingum sibi die quodam significasse, Salubre consilium à se putari, ut Missæ Divinæque psalmodiæ Gallico idiomate celebrarentur, & pro eo quod ipse in Ecclesia Rhemensi peragebat, eodem sermone administrarentur Sacramenta, Ad quæ Pontifex placidè respondit, licere Cardinali id Synodo proponere, sed in Germania minimè profuisse.

14. Non tamen ex ea, aliisque similibus narrationibus Pontifex à promissa mora recesserat, quin illam confirmarat: cùm enim Abbas Mannensis (t) ipsi diceret, putandum esse, Lotharingum id temporis jam iter facere, rogaretque Pontificem ne Cardinalem cogeret ad iter adeò præceps, adeoque vitæ suæ periculosum, cujusmodi fuisset, si festinaret adesse Tridenti præscripto Sessioni die, sed commodum octo dierum spatium adhuc illi concederet, quæ mora nihil detrimenti Concilio, magnum Cardinalis incolumitati momentum afferret; respondit Pontifex, se commendaturum Legatis ut consensum Patrum curarent, dummodò constaret, Lotharingum se jam in viam dedisse, & hoc ipsum ab illo postularet. Reipsa Tridenti de itinere constabat, & ab Oratorum postulatis, Cardinalis simul ac Regis nomine, illius postulatio supplebatur. His conformia locutus erat Pontifex cum Grassio, dum ad Lotharingum mittebat: sed res posteà viriis modis priorem speciem mutarat.

(t) *Literæ Borrom. ad Legatos, 4. Nov. 1562.*

15. Scripserat Lansacus (u) Tridento ad Reginam exeunte Octobri, se omni conatu dissolutionem Concilii, de qua sermo habebatur, impediturum; adjecitque id quod de Romanis Pontificibus sæpè suos ad Principes scribunt Oratores, decepti vocibus Aulicorum, ambitione & insatiabili famâ laborantium, adeòque propinquam semper eclypsum præsagientium, quâ mundus inferior perturbetur; expectari ex plurimâ versimilitudine vicinum obitum Pii, senis & infirmâ valetudine. Proinde sibi significaret Regina, quo pacto & quo loco, id si contingeret, ipsa mallet electionem haberi, an Romæ à Cardinalibus, an Tridenti à Concilio: illâ siquidem cum Hispano Rege concordi, certum rei exitum pro ipsorum arbitratu futurum. Existimare, se, ad evitandum omne schisma, optimum fore, si creatio retardaretur usque ad exitum Concilii, & in eo leges futuro Pontifici præscriberentur, cui posteà minimè licuisset illis jam sanctis se subducere.

(u) *26. Oct. 1562. in numerato volum. Gallico.*

16. Ea Gallicorum ministrorum molimina, quantum mihi videor animadvertere, Romanam Aulam haud latuêre. Illud extra dubitationem affirmare possum, postridie quàm Pontifex ea postrema Legatis Concilii commisit, Abbatem Nichettum, à Legato Galliæ (x) missum, illi significasse, tametsi Lotharingus Cardinalis ac socii fese ostenderent, & forte esse suos apud animos se putarent agnos & angelos; absona tamen opinamenta ferre, ex quibus laboris plurimum perturbationisque posset enasci. Ferrariensis etiam Cardinalis suo chirographo Pontificem monebat, Lotharingum quidem sibi asseveranter affirmasse, rectam in se mentem inesse de duobus præcipuis, de quibus ipsum certum reddi studuerat, nimirum, ut auctoritas Pontificia illæsa persisteret, & ne Synodum prorogandam ipse curaret; tamen prudentem sibi cautionem videri, si Legati defensionem molirentur, paratique forent ad obsistendum, & ad suam adhibendam auctoritatem cum iis, quibuscum oporteret; cùm prævalida evadat munitio, ipse animus ad excipiendam sustinendamque aggressionem paratus: & in publicis rerum Gallicarum narrationibus, ab eo missis ad Pontificem, habebatur, audiri, Cardinalem suosque Parisienses accedere paratis animis ad excitandam quæstionem de prærogativa inter Synodum ac Pontificem.

(x) *Literæ Borrom. ad Legatos in communi, & ad Mantuanum seorsim 6. Nov. 1562.*

17. Cunctæ hujusmodi notitiæ simul coactæ adduxerunt Pontificem ad eam duram conditionem, ad quam rediguntur nonnumquam Principes, aut suæ famæ aut publicæ salutis lædendæ; ratusque minus malum se lædere, devenit in consilia specie quidem periculosa, ac vituperationi obnoxia, quasi adversantia meritis Nationis, ac promissi vinculo, quò Synodus celeriter conficeretur, simulque sibi cautum esset ab eo torrente, qui, prout metuebatur, ingruebat ad prosternendam auctoritatem Collegii ac successorum, à quâ rebatur Ecclesiæ, adeoque Fidei unitatem pendere; idcircò tam festinato retardationis mandata revocavit. Quamquam enim animadverteret, etiamsi adventum Lotharingi eâ Sessione præoccupasset, non idcircò materiam turbidis illius consiliis subtractum iri; consideravit tamen, & Legatis proposuit, non modico futuram emolumento antecedentem decisionem duplicis articuli, unde facilius accendi posset seditio de mansione & institutione Episcoporum, qui articuli eâ sessione erant definiendi.

18. Sed hæc mandati revocatio serò pervenit, cùm pridie decreta fuisset prorogatio. Quod gravi notâ Pontificem Synodumque liberavit: siquidem cùm ea inscriberetur essetque Oecumenica, coacta per antegressam invitationem cunctarum gentium Christianarum, nimium contra suum nomen & officium egisset, si dum egregia illa Præsulum cohors præ foribus stabat, fuissent, ut ita loquar, depulsi, prævertente eorum accessum per diem unicum Sessione, adeoque patefactâ opinione, tum de illis, tum de inclyta natione Galliæ, aut vilissimâ aut pessimâ. Quamobrem etsi Legati significarent Pontifici, se magnam molestiam passos, quòd ipsius jussa tempori non accepissent, animadvertere mihi videor, eos in sinu magnæ id sibi prosperitati duxisse.

19. Paucas post horas Fererius ab illis petiit, ut quando Lotharingus Piscariam jam pervenisset, triduo illinc distantem, cœtus usque ad ipsius adventum intermitterentur, quò majorem sententiarum numerum audire posset in quæstione, quæ tunc fervebat, de Episcoporum auctoritate. Præsides considerarunt, ex una parte moram illam ad summam rei parum conferre, quandoquidem non plures quàm octo decemve in conventu diebus singulis loquebantur, adeoque impediri non posse quò minùs Lotharingo liceret per tempus dimidiam certè sententiarum partem audire; sed ex altera, gratificationis dulcedine, aut amaritie repulsæ nimiùm posse oris sensum variare in eo primo libamine, eaque propter promptò animo consensere. Adfuit paulò pòst Grassius præmissus à Cardinali ut suo nomine prorogationem peteret, quam impetratam ignorabat: (y) ejusque literas attulit ad Legatos, Brixiâ scriptas, (z) in hanc sententiam: Videri sibi, utpote Synodo jam propinquo, aliquam obsequii significationem præmittendam erga ipsos, qui Præsidum munere fungebantur, ratum, se priùs fuisse per illud officium meram reverentiam exhibiturum, quoniam tum ipse tum comites diligentiam omnem impenderant, ut ante destinatum Sessioni diem pervenirent. Verùm cùm ipsis nec celerius iter conficere licuisset, nec jam per summam lassitudinem liceret in tempore adesse Tridenti, illos à se rogari, etiam nomine venerabilium illorum Præsulum comitum suorum, ut paucos dies Sessionem retardarent. Episcopum Montis Falisci ad se missum à Pontifice, ut ipsum inviseret, ac deduceret; qui sibi significarat: habere se in mandatis, ut idem peteret, à Præsidibus Pontificis nomine. Cùm spatium tam angustum cerneret, voluisse iter festinare per dispositos equos, ut id muneris coram exequeretur: idem etiam præstiturum Ferrenium, ad quem ipse ea de re scripserat. Postremò se petere à Legatis, ut per alterum ex illis, quid ipsi statuerent sibi significarent. Atque ita nutu quodam reverenti ac remoto illis indicabat, velle se hanc anticipatam notitiam, quia fortassis haud posteà existimasset posse cum dignitate sui Regis suæque nationis adesse Synodo, si hæc per repulsam ostenderet aut supervacaneam aut suspectam a se censeri propinquam illam honestissimorum collegarum cohortem.

(y) *Apparet ex epistola Lotharingi ad Pontificem, infrà adducenda.*

(z) *Hæc epistola scripta die 9. Novembr. & responsum 12. extant inter commentarios Burghesiorum.*

20. Legatorum responsio amorem simul & honorem abundè præstitit. De mora Sessionis rescripsere, opus minimè fuisse literis Cardinalis; ad simplicem Oratoris petitionem in longius quàm necesse foret spatium fuisse protractam. Addebant, ad æstimationis amorisque argumentum, eo ipso die paratum cœtum ab ipsis esse revocatum, eò quòd Ferrerius dixerat, gratum Cardinali futurum, Patres audire super Ordinis argumento, quod tunc agitabatur. Cum hoc responso Grassium remisere.

21. Diu habita sunt consilia de excipiendo Cardinali. Rem describens Suavis dicit, & forte in probatis monumentis reperit, exceptum fuisse eo modo, qui videtur in Diariis usurpatus cum eodem Cardinali a Legatis Concilii Bononiam translati, cùm ille Romam pergens illac iter habuit; & tamen reverà ita non est. Tunc Legati obviam illi usque ad Urbis (a) portam ivere, veste Carbasinâ, *Rochettum* vulgo dicunt, quæ urbanus habitus est: nunc verò visus est aspectabiliorem personam agere, dignamque honore ampliore. Quare non solùm præmiserunt

obviàm longo itinere ipsorum familias (*b*) cum Episcopis compluribus; sed ipsi quoque extra Tridentum per aliquem viæ tractum exiverunt, & habitu viatorio, iis omnibus per Grassium illi prænuntiatis. Duo primarii Legati in medio ipsum collocarunt, reluctantem in hoc eâ repugnantiâ, cujusmodi esse solet, quæ non meri officii causâ, sed ex animo habetur, tametsi eamdem honorificentiam illi Bononienses præstitissent: duo reliqui Legati cum Madruccio subsequebantur, & post illos Oratores Ecclesiastici Cæsaris & Regis Poloni, & centum ac triginta unus Præsules, absentibus reliquis, (*c*) propterea quòd ejus adventus expectationem celeritate prævertit. Ante illum ferebantur in equis Oratores laici tum Veneti, tum Galliæ, tum Florentiæ: cum Cardinali venerunt quatuordecim Episcopi Gallici, (*d*) tres Abbates, & duo de viginti Theologi, plerumque Sorbonistæ, & hi sumptu regio: reliqui à peculiaribus Episcopis adducti. Ejus adventus apud complures metum in lætitiam vertit, sive ob eam voluptatem, quam secum semper affert majestas amicam speciem induta, sive ob eam occultam vim, per quam in homine recti animi sui habitudinem aliis persuadent, ejusdem dicta nescio quo soni, actuum, & oris temperamento condita, suprà quàm omnis eloquencia aut literis aut legationibus enitatur.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 12. Novembris. 1562.*

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 16. Novembris Diarium 19. & Acta Paleotti.*

(c) *Epistola Fuscararii ad Moronum, 16. Novembr. 1562.*

(d) *Epistola Legatorum Episcopos 12. numerat: sed reliqua monumenta 14. Causa varietatis est: quia duo ex illis 14. aliquantulum vetrò substitere valetudinis causa, uti scribit Orator Florentinus ad Ducem, 16. Novembris 1562.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER DECIMUS NONUS.

ARGUMENTUM

DOCUMENTA *Lotharingo Cardinali tradita. Sebastianus Gualterius Viterbiensis Antistes ad agendum cum eo à Pontifice missus. Exceptus in cœtu Lotharingus. Literæ Francisci Regis ad Synodum. Oratio Lotharingi, & responsio reddita priùs à Mantuano, dein ab Archiepiscopo Jadrensi. Altera oratio deinceps habita ab Oratore Ferrerio. Alienatio Lotharingi à Simonetta Legato, & variis ejus sensus indicati Præsidibus & Gualterio. Sessio prorogata, & quâ conditione. Memorabilia quorumdam optimatum funera. Discessus Oratoris Bavarici ob dissidium cum Helvetio. Varia agitata consilia ad concordandas sedes Oratorum Gallici & Hispanici, sed irrita. Adhibita à Molinensi Senatore studia apud Hispanos Præsules. Perturbatio in cœtu excita ab Episcopis Guadicensi & Aliphano. Maximilianus Bohemiæ Rex, Romanorum Rex renuntiatus, & edita in Synodo ea de causa lætitiæ argumenta. Regis Navarri mors. Prima Lotharingi dissertatio de institutione Episcoporum, cui complures, non item omnes Episcopi Galliæ adhæsere. Canonum forma ab eo proposita in agitatis argumentis. Alia ejusdem sententia de mansione. Novæ literæ moderatæ Regis Hispani ad suos ministros, ne Pontificem neque Gallos læderent. Lotharingi querela. Sessio iterum prorogata, & quo pacto. Vicecomes Romam à Legatis missus, & quibus mandatis. Impensa à Gualterio opera ad abstergendas suspiciones mutuas inter Pontificem & Lotharingum. Pelveus ad Archiepiscopatum Senonensem promotus. Supplicatio habita ob religionis negotia in Gallia, ac brevi allati nuntii victoria à Catholicis reportata. Edita ob id gaudia. Creatio Cardinalium Gonzagæ & Medicei. Consilium Pontificis adeundi Bononiam, cohortantibus Seripando ac Lotharingo, dehortante Mantuano. Tradita Legatis à Pontifice mandata de ratione agendi cum Lotharingo componendique controversias; ac liberum eorum responsum. Quartus Februarii dies Sessioni statutus. Triginta quatuor postulata ab Oratoribus Gallicis exhibita Legatis. Gualterius Romam missus, de iis actaurus cum Pontifice nomine Lotharingi. Excogitata ratio à Legatis & Lotharingo ad concinnandos Canones de auctoritate Summi Pontificis & Episcoporum, & repugnantia, quam is offendit in suis Gallis, atque in Hispanis. Lotharingus & Madruccius electi cum facultate alios advocandi ad componendum Decretum de mansione. Difficultates & contentiones exortæ in eo conventu. Decretum pluribus ex delectis Patribus probatum, sed obices injecti posteà à multis Canonum peritis. Lancellottus missus ad Lunensem Comitem, tamquam ad destinatum Catholici Regis Oratorem, ut is festinaret. Illius reditus, & allatum ab eo responsum. Declaratio ab Oratoribus Gallicis habita de prærogativa Concilii supra Romanum Pontificem, à Legatis viriliter rejecta. Adventus Oratoris Sabaudi. Reditus Vicecomitis Româ & allatæ ab eo responsiones. Desperata concordia conficiendi brevi Canones & Decreta, adeoque prolata Sessio ad vigesimam secundam Aprilis; injuncta interim etiam in tractatione Sacramenti Matrimonii. Sensus præcedens Præsidum, Lotharingi, & Oratorum de hac prorogatione, & variæ de illa sententiæ in conventu.*

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

Prima Lotharingi colloquia cum Legatis, & mandata ipsi tradita.

1. LOTHARINGUS postridie quàm ingressus est, (*a*) unà cum Oratoribus Galliæ Legatos invisit, præmisitque, duo rerum genera à se propositum iri, quarum alteræ ad Regem Christianissimum, alteræ ad se spectabant: A se orsus est, & commemorato veteri Regis consilio ipsius ad Concilium mittendi, hactenus insuperabilibus obstaculis retardato, dixit: Quemadmodum ad id oneris suscipiendum impulsus ipse fuerat studio erga Religionem Catholicam, erga quietem communem, erga utilitatem sui Regis, suæque nationis; ita adhibiturum se agendi rationes, iis quæ intendebat profuturas; suumque animum firmè statuere, Legatis obsequi plenâ sui submissione, utpote ministris Apostolicæ Sedis; cui summopere se obnoxium agnoscebat, tum ob acceptam Purpuram, tùm ob alia singularia beneficia; præsertim verò se humilem addictumque famulum Pio Pontifici profiteri. Posteà converso ad alteram partem sermone, Legatos salutavit Regis nomine, cujus literas ad ipsos & ad universam Synodum datas à se geri significavit: earum summam esse: Illis ob oculos ponere præsentes calamitates sui olim felicissimi & gloriosissimi Regni, quibus admovenda ab eo sacrosancto Conventu remedia expectabantur, pro eo ac Oratores exposuissent ex recentibus mandatis, quæ ipse detulerat, ab ipso Rege Christianissimo, à matre, à fratribus, à Rege Navarræ, & ab aliis regii Consilii proceribus subscripta. Optare se ad generalem cœtum admitti, ubi quæ sibi injungebantur exponeret; præcipuè verò excitum in Germania rumorem, in ea Synodo statutum iri fœdus inter Catholicos Principes in Protestantes, qui propterea multis suspicionibus commoti varia inter se agitarant. Regem Galliæ in eo pro suo officio se gessisse, satis gnarum ab hujusmodi fœdere fœdus alterum haud minùs validum inter adversarios excitum iri quò in Republica Christiana incendium inextinguibile accenderetur. Demum concluſit: Se hoc jam functum munere Regis nomine, relicturum rerum publicarum curam Oratoribus, collaturumque tamquam privatum operam suam Concilio maturè conficiendo, retentâ & auctâ, quantum in se esset, Pontificis Romani dignitate.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 16. Nov. 1562.*

1. Breviter Legati responderunt ad prius caput; Maximoperè sibi comprobari electionem, quâ Rex ejusque Consilium ipsum ad id elegerant, singulari se lætitia affici ejusdem adventu; optimam à se opinionem concipi de ipsius consiliis, pleniſſimam capi voluptatem ex ejus agendi ratione, summam fiduciam prosperi successus ad emolumentum Christianæ Reipublicæ, ad Concilii decus, in ipsius opera; & ipsos concordem in se animum profiteri etiam ex voluntate Pontificis ad exhibendum illi honorem, & ejus judicium plurimi faciendum. Ad alterum caput, grates ac reverentiæ verba reddiderunt regiarum literarum summæ: vividam animi ægrimoniam expresserunt ob ærumnas illius inclyti Regni, sed simul auctam spem de ejusdem tranquillitate, ob recuperatum recens armis regiis Rhotomagum; unde se confidere, redituram eò quietem ac victoriam, præsertim verò pœnarum severitatem in Christi perduelles, quâ Franciscus Primus illustris gloriæ usus fuerat. Nullum esse fundamentum illius fabulæ, quam retulerat Cardinalis sparsam de fœdere, cùm Pontifex Concilium convocasset ad concordiam, non ad bellum, Legatisque commisisset, ut operam navarent unitati Christianorum, comprobationi veræ doctrinæ, & falso damnationi. Se in id incubituros ope Cardinalis, quem velut Angelum pacis excipiebant à Deo missum ad quasdam ex iis maculis auferendas, quas inducere solet in quovis multorum cœtu natura hominum, & judiciorum varietas. Cœtus eodem ipso die ab ipsis oblatus est, si eidem libuisset.

3. Hinc ad alios inter se prolixos familiaresque sermones gradu facto, suam mentem his indicavit: Bono publico neutiquam expedire, Sedis Apostolicæ seu Pontificis dignitatem quidquam diminui aut restringi, aut in disputationem adduci; at verò ad salutem non solum Galliæ, sed universi Christiani Orbis, aptas ac severas leges ad reformandos mores sanciri, erasis ubicumque reperirentur corruptelis. Sicut enim potestas seipsa summam venerationem obtinet ac meretur, ita cùm usus noxias malique exempli retinet, offendit populos, contumaciam & contemptum parit, ac seditiones accendit. Id nisi à Concilio perficeretur, bellum in Gallia brevi futurum prævideri longè ferocius in Catholicos Ecclesiasticos, quàm tunc in Hugonottos gerebatur; cum illis populis certum esset tùm in antiqua Fide mori, tum ampliùs non pati licentiam, morumque prævitatem in dies gliscentem in Clericis. Præcipuè verò conquestus est, interdum Sacerdotia Curionum indignis hominibus Romæ concedi: nec satis esse medelæ, quòd liceret Episcopis illos privare, quandoquidem id evadebat factu difficile, & indecorum Pontifici, qui tamquam dignos elegerat. Ad sermonem de bello progressus, sicut Regem Catholicum, Venetos, ac Duces Sabaudiæ Florentiæque amplè collaudavit ob suppeditatâ ab illis auxilia, ita ex universali Galliæ sensu acriter de Pontifice questus est, cùm hic suppetias subministrasset iis conditionum vinculis obstrictas, ut Regi usui esse non possent: siquidem jusserat, priùs esse revocanda edicta illic promulgata de Annatis & Præventionibus, ut dicunt. Quod cùm assensum Procerum postularet, non modò longissimo tempore opus haberet, sed planè fieri nequiret: Pontifici autem satis esse debere, si ejusmodi edicta haud custodirentur; sicuti reipsa, ajebat ille, minimè custodiebantur.

4. Studuerunt Legati ictum declinare, respondentes, id negotii, quippe quod nec ad Fidem, nec ad morum correctionem spectabat, non à Concilio, sed solùm à Pontifice peragendum. E contrario Lotharingus semper in eodem perstitit, affirmans, sæpè respondisse Pontificem, negotium de Annatis ac Præventionibus, & quodlibet aliud, à se repositum in Concilio: atque hinc ortum fuisse consilium, ut Gallici Præsules mitterentur. (*b*) Super annatarum negotio Ferrerio Legati in memoriam revocarunt, eidem Romam à Rege jam ad id misso ostensum fuisse tam apertum jus, ut illud ipse comprobarit. Lotharingus verò confirmavit, à se die quodam auditum illum fuisse in Consilio id ipsum comprobantem.

(b) *Extat in responsione ad allatam epistolam 16. Novembris.*

5. Qua in re mihi narrandum suppetit, Pontificem ex reo actoris personam sibi assumpsisse, (*c*) acerbè conquestum, in Gallia rem adeò novam confectam cum suo & Collegii detrimento, adversus

ſus nationum omnium exemplum, adverſus commune jus, & adverſus ipſas pactiones: & quamquam Rex poſtmodum haſce rationes exponens, privato ſuo decreto (*d*) edictum illud deleviſſet, pollicitus paucos intra dies ſolemnem firmamque ejus revocationem; tamen eam numquam fuiſſe præſtitam: abrogaſſe Pontificem in præſenti ſolutione ſubminiſtrati ſubſidii ceteras omnes conditiones, quamvis rationi conſentaneas, quia difficultatem creabant, ſolumque quæſiiſſe, ut donum ſuum præcederet debita ac promiſſa alieni reſtitutio, ſeu Procerum mandato, ſeu Regis ſolius, ſed formâ validiore. Quare mirum videri, regios, cùm rem perfici ab ipſis oporteret, de poſtulato conqueri. Hoc pacto Pontifex purgabatur.

(c) *Literæ Borromæi ad Legatos ſimul 25. Novembr. & ad Montanum, 5. Octobris 1562.*

(d) *Signato in nemore Vincennæ, 23. Julii 1562. & miſſo ad Legatos à Pontifice, 25. Novembris.*

6. Sed ad Lotharingi ſermonem revertamur. Concluſit, Sibi eſſe in animo, nihil ſe dicturum acturumque quod Pontifici Legativè diſpliceret, cùm in medium allaturus non eſſet niſi honeſta in ſe, & Galliæ ſalutaria; atque ut certius voluntatis ſuæ argumentum ederet, optari à ſe, ut ſua conſilia antequam cœtui proponerentur, Legatis innoteſcerent, aut etiam Pontifici, per alicujus Præſulis miſſionem; ſiquidem haud ſe vereri, ne tandem concorditer ageretur.

7. Ad hæc Legati: Cardinalem aptiſſimum concordiæ inſtrumentum inter ipſos & Oratores Gallicos futurum: cùm enim ad componendam diſſenſionem ſequeſtro ſit opus utriuſque extremi participi, ab ipſo cum Oratoribus patriam, cum Legatis dignitatem participari.

8. Antequam progrediat, neceſſarium arbitror, quæ juſſa reverà Lotharingus ab Aula detulerit, recenſere. Tradita illi mandata erant hujuſmodi: (*e*) Calamitatibus illius regni ob Religionis diſſidia nullam reperi efficaciorem medicinam, quàm accuratam emendationem Eccleſiæ, tum Gallicanæ tum Univerſalis, reciſis ſuperſtitionibus à cultu Divino, reformatis cæremoniis, iisque omnibus unde populus fraudem aut detrimentum pati poſſet; correctis moribus Eccleſiaſticorum, traditâque aptius formâ, quâ eligerentur, quantum fieri poſſet, digni homines atque idonei ad docendum ſapientiâ, ad promovendam pietatem exemplo. Ne Lotharingus initio multum premeret emendationem Aulæ Romanæ, ne Pontifex hinc fortaſſe moveretur ad Synodi ſolutionem, antequam reliqui fructus decerperentur. Et quoniam ſæpius, cùm ſermo inciderat de Aula Pontificia reformanda, repoſuerat Pontifex, idem eſſe peragendum in Aulis Principum laicorum, abraſis inde abuſibus Eccleſiæ noxiis, Regem paratum eſſe ad ſuam corrigendam, ubi vitii quidpiam reperiſſet; ſed antequam quidquam decerneretur, eum eſſe de re commonendum, quò ſibi liceret rationes ſuas producere, ac præſertim privilegia, tot promeritis à ſuis majoribus impetrata.

(e) *In adducto volumine Gallico.*

9. De propriis capitibus emendationis Galliæ congruentis, ſatis edoctum eſſe Cardinalem, & cum eo Archiepiſcopum Senonenſem, & Epiſcopum Aurelianenſem, qui omnes in privato Regis Conſilio locum obtinebant; adeoque ſatis illis compertum erat quidquid ibi non ſemel agitatum fuerat, præter poſtulata ab ipſis audita in Comitiis Aurelianenſibus, & præter notitiam communem ſingulis Epiſcopis ob experientiam ſuæ Diœceſis. Nec omittendum hic eſt, nomine Archiepiſcopi Senonenſis intelligi Nicolaum Pelveum, tametſi nondum id temporis admiſſa fuerit traditio illius Eccleſiæ, quam illi Guiſius Cardinalis conceſſerat; idem autem poſteà Purpurâ inſignitus ſtudioſiſſimè fœdus promovit, ab ejus aſſeclis *Sanctum* nuncupatum; Aurelianenſi verò Eccleſiæ præerat Joannes Morvilerius, vir magni nominis in Gallia.

10. Quod attinebat ad ea, quæ conjuncta cum doctrina aliquo modo videbantur: Ut uſus Calicis in univerſo regno peteretur:

Sacramentorum adminiſtratio lingua Gallica:

In Parœciis, non item in Collegiis, aut Monachorum Eccleſiis, Catechiſmus Gallicè, publicæ precationes pariter Gallicè: Ut concederetur populo tempore veſpertinæ pſalmodiæ Pſalmos canere, in linguam popularem verſos, ſed prius ab Epiſcopis & Academiis, aut à Conciliis Provincialibus recognitos.

11. Ad generalem morum emendationem: Ut remedium admoveretur impudicæ Eccleſiaſticorum vitæ, unde innumera mala profluebant: & ubi aliter confici non poſſet, certè ſacri Ordines nonniſi ætate minùs obnoxia hujuſmodi lapſibus conferentur.

Præterea, quoties in Synodo laxamentum aliquod proponeretur, profuturum recuperationi tot nobilium provinciarum, quæ deſciverant ab Eccleſia, ſimulque non obſtiturum verbo Dei, ſicuti non obſtabant, exempli gratia, presbyterorum conjugium, permiſſio bonorum Eccleſiaſticorum quæ fuerant occupata; ſemper Oratores Regii operam ſuam conferrent ad rem impetrandam, maximè verò cum Epiſcopis Gallicis: id autem tum propter utilitatem inde proventuram, tum quò patefieret Regis animus propitius hominibus ab Eccleſia ſejunctis, quibus hoc ipſum vel arcano ſignificari poſſet, vel per ipſorum miniſtros, ſi quis eorum in Concilio adeſſet. Editis illic opportunis diſciplinæ legibus, Regem ac Reginam polliceri, tum ſuo, tum filiorum ac fratrum nomine, accepturos ſe quidquid Synodus Catholicè decreviſſet & imperaſſet, neque permiſſuros, ut in ſubjectis ſibi regionibus quiſpiam degeret, qui ab eodem diſſentiret. Regem itidem Navarræ, & reliquos Concilii Proceres ſeſe obſtringere ad vitam, quò id ipſum expleretur, profundendam.

12. De recenſitis mandatis nihil Suavis. Ejus narratio de primo congreſſu Lotharingi ac Legatorum multis ſcatet erroribus, hauſtis fortaſſe ab aliorum ſermonibus pro famæ conſuetudine, quæ verum nec integrum nec ſolum circumfert: qui errores revincuntur epiſtolâ à nobis productâ, quâ Præſides de rebus geſtis plenè ac diſtinctè Borromæum docuere. Gravius labitur, dum narrat, ob morbum Pontificis, id temporis ab Inſulano Galliæ Oratore inceptum Romæ negotium, de habenda ſucceſſoris electione Tridenti à Concilio per ſuffragia ex numero Nationum; & non priùs quàm conſtituerentur leges futuro Pontifici: hujuſce rei causâ Pium graviter fuiſſe commotum. Verùm hæc non ab Inſulano Romæ, ſed à Lanſaco Tridenti geſta ſunt, quemadmodum conſtat ex ipſius epiſtola ad Reginam per eos dies ſcripta, & à nobis ſuprà allata. (*f*) Et quinam narrationis ſuæ diſcrepantiam à vero non advertit Suavis? Etenim negotium creandi Pontificis alibi quàm Romæ, & per alios electores quàm per Cardinales, Romæ & cum Cardinalibus agitari non poterat, hoc eſt, in loco,

loco, & cum hominibus, in quorum ſummum detrimentum id conſilii tendebat; ſed Tridenti, ſollicitatis Epiſcopis ad jus illud ſibi arrogandum, & comparatis in Aulis aliorum Principum mandatis ad Oratores, ut denuntiarent, pro legitimo Pontifice haud habitum iri quemcumque hominum, in Concilio & à Concilio non electum. Verum eſt, iterùm contigiſſe, & acriori ſenſu ad Gallorum adventum, id quod aliàs contigerat; nimirum, non eos modò qui aut ratiocinationes vitio, aut utilitatis appetentia laborabant, pronos in ſuſpicionem, illos ex debilitate, hos ex ſollicitudine, ſed prudentiores etiam ac moderatiores dubitaſſe, ne Transmontani cuperent Pontificiæ Sedis depreſſionem, ſimulque ejus translationem trans Alpes; adeò ut hujusmodi ſollicitudo (*g*) Senatum Venetum præſertim invaſerit. Animadvertebant ſiquidem perſpicaciſſimæ illorum mentes, nihil perniciosius obvenire poſſe Chriſtianæ Reipublicæ, atque inprimis Italiæ, quæ noſtræ Religionis fideliſſima ac munitiſſima arx eſt: idcircò quà ipſorum Epiſcopos opportunè admonentes, quà cohartati ad feſtinam virilemque oppoſitionem ipſum Pontificem, cui mos erat (*h*) Senatum illum in graviſſimis negotiis conſulere, tam noxis molitionibus obſtitere. Unde colligitur, quantum abhorreat opus Suavis à judicio, quantumque adverſetur votis illius prudentis ac religioſæ Reipublicæ. Sed quidam homines ſe alicujus Principes ſtudioſos venditantes, ſtudent reipſa appetentiæ ſuæ Principem, non ſe Principis voluntati utilitatique conformare.

(f) *Cap. ultimo lib. 18.*

(g) *Andreas Moroſinus, Hiſtoricus Reipublicæ Venetæ, lib. 8. anno 1562.*

(h) *Moroſinus ibidem.*

CAPUT II

Epiſcopi Canadienſis obitus. Epiſtola Lotharingi ad Pontificem; & ejusdem colloquia cum Piſcario. Hujus ſtudia Tridenti cum Epiſcopis Hiſpanis adhibita pro Sede Apoſtolica. Epiſcopus Viterbienſis à Pontifice ad Synodum miſſus Lotharingi gratiâ, & quæ cum eo agi cæpta. Conſilia à Lotharingi Legatis propoſita ad ſedandam diſſenſionem de Inſtitutione Epiſcoporum.

1. QUò debitus honor perſolvatur eorum nomini, qui in communis ſalutis procuratione decedunt, haud hîc reticuero, per eos dies in Concilio occubuiſſe (*a*) Joannem Coloſuarinum Dominicanum, Hungarum, Epiſcopum Canadienſem, affectis mœſtitia Patribus, quam ejus virtus ac ſapientia promerebant, ac præ ceteris Draſcovizio, cui ſublatus ſibi ſocius videbantur in Hungariæ ſuæ commodis promovendis. Sed ipſe, & cum eo complures ex Transmontanis, incredibilem ſpem habebant in adventu Lotharingi Cardinalis, ut qui ſuperaturus videbatur cuncta obſtacula, ipſorum poſtulationibus objecta; quarum multas poſteà ad trutinam vocatas deprehenſum eſt fieri non poſſe, multas eſſe pernicioſas, multas inter ſe repugnantes: non tamen has de ſe perſuaſiones aluerat Lotharingus; quin Brixiæ præter ampliſſimas ſignificationes contrarias, expoſitas Graſſio, cepit etiam opportunitatem easdem Pontifici per literas confirmandi. (*b*) Quare ad eum ſcripſit, grates agens, quemadmodum ipſi Abbas Mannenſis teſtatus fuerat, ob denegatam ab illo fidem rumoribus de ſe Romæ diffuſis, bonamque expectationem retentam. Id ſibi confirmatum à Graſſio, quem Pius obviam ad ſe miſerat, cujus etiam teſtificatione intellexerat, quantum boni ſibi Pontifex polliceretur de fratribus Cardinalis: & univerſa familia, ac præcipuè de ipſius opere in urbe Tridentina: æternam ſe memoriam ſervaturum tantæ benevolentiæ, nec quidquam conſultò effecturum quod illi diſplicere, & paratum animum gerere ad complendam operâ propitiam illam opinionem, quam de ſe habere dignabatur.

(a) *Literæ Mutinenſis ad Moronum, 16. Novembris 1562.*

(b) *Novembri miſſas ad Legatos à Borromæo, 14. ejusdem 1562.*

2. Nec aliter locutus fuerat Lotharingus cum aliorum Principum miniſtris, ac potiſſimè cum Piſcario in ſuo per Inſubriam tranſitu. Pontifex Piſcario fidebat plurimùm, & creverat fiducia ob optimam operam ab eo impenſam in Epiſcopos Regi addictos brevi ſuæ legationis ad Concilium ſpatio, ac poſteà etiam per Pagnanum, qui à ſecretis erat, navatam. (*c*) Quare per eam occaſionem Pontifex ſignificandum illi curaverat per literas, ab interpoſita perſona, ſuas de Gallis ſuſpiciones, ſimulque indicandum, eam eſſe egregiam opportunitatem ſuæ ſuique Principis pietatis illuſtrandæ, in Religione & auctoritate Pontificia ſuſtinenda. Ad quod reſponderat Piſcarius (*d*) tanto religionis ſtudio ac tot promiſſis, ut à Pontificii fratris filio nihil ampliùs optari poſſet, ſcribens, A ſe probè cognoſci, ſanctæ illius Sedis tutamen eſſe conſentaneum ex omni parti Divino obſequio, Regisque Catholici voluntati. Orari à ſe Pontificem, ut quemadmodum ipſe generali juſſione honorabatur ab illo, ita de modis peculiaribus edoceretur. Interim quo promiſſa mitteret effectu aliquo conveſtita, ſignificavit, ſe quod in ipſo erat peregiſſe & apud Epiſcopos Hiſpanos Tridenti, & apud Lotharingum illac tranſeuntem. Prompto ſe animo rediturum Synodum, etiam cum vitæ diſcrimine, niſi ſtringentia Regis negotia ſe invitum in ſua adminiſtratione fixiſſent. Verum, præter ferventiſſima mandati iterata Pagnano, certum à ſe hominem fuiſſe miſſum: qui cum Hiſpanis Epiſcopis ageret nihilo minùs quàm à ſe agi potuiſſet. Cum Lotharingo à ſe verba habita de rebus Synodi; ſed ab illo exceptum fuiſſe riſu diffuſum rumorem, quòd ipſe adventaret confuſurus aut perturbaturus Concilium, aut incommodum Sedi Apoſtolicæ allaturus, eumdemque affirmaſſe, ſuam unicam mentem eſſe, nationis ſuæ calamitates naviter exponere: flexisque genibus ſanctum illum conventum orare, ut remedium rebus conquireret: eæ ſiquidem erant hujusmodi, ut benè compertæ humanum omnem animum, ne dum Chriſtianum, ad miſericordiam emollirent. Quare addebat Piſcarius, ſi fortè Lotharingus aliquam aliam exquiſitam formam in mente adumbraſſet, hos certè colore eam depicturum fuiſſe.

(c) *Multæ literæ Pagnani ad Piſcarium ſunt penes auctorem.*

(d) *Per literas Mediolano 11. Novembris miſſas à Borromæo ad Legatos 14. Novembris 1562.*

3. Interea Pontifex adhibito novo ſtudio pro ſuſpicionum novitate, novos Præſules Italicos perpetuò ad Concilium mittebat: in quo quamquam intenderet, ne Sanctionum arbitrium penes Transmontanos eſſet; tamen accuſari meritò non poterat, cùm aliâ in eo ratione non uteretur, niſi co-

gendo Episcopos, ut suo munere fungerentur. Sed duo stultè malignus narrat Suavis.

Alterum, præpedimum fuisse à Pio accessum Archiepiscopi Calaritani ad Concilium, propterea quod in eo ætate Puuli animus patefactus fuerat ultra modum studiosus opinionis affirmantis, mansionem modum studiosus opinionis affirmantis, mansionem Episcoporum esse Juris Divini. Perinde quasi longè faciliùs Pontifici non fuisset discessum Tridento permittere multis Italicorum Præsulum, *(e)* illius sententiæ propugnatoribus, missionem petentibus, quàm Sardum hominem à Synodo arcere, qui cum inter Hispanos connumeraretur, haud apparet quâ ratione potuisset ab Aula Romana impediri absque manifesta strepentique violentia

(e) *Constat, præterscripturas suprà allatas; ex multis literis Borrom. ad Legatos, & inter alias ex epist. 8. Julii 1562.*

Alterum; fuisse pariter à Pio prohibitum Episcopum Cæsenatem (erat hic Odoardus Gualandus Pisanus, præclarus moralis Philosophiæ scriptor) utpote sibi suspectum ob intimam amicitiam cum Cardinali Neapolitano, quem ipse capitali patruorum supplicio, ejusdemque conjectione in carcerem ac mulctâ læserat. Atque ad hanc rem, quin potiùs extra hanc rem scribit, Famam fuisse, penes Marchionem Montisbelli, illius Cardinalis parentem, schedulam perstitisse, quâ Pius in Comitiis pollicebatur illius filio ingentem pecuniæ vim, si effecisset ut in ipsum caderet electio. Hæc narratione de hujusmodi schedulis ante Pontificatum traditis, & posteà formidatis ob Julii II. diploma, una est ex iis fabellis cummunibus, ab Aristotele notatis, quæ variis temporibus modò huic, modò illi tribuuntur a fama populari. Vel amotæ mentis homo animadverteret, si hujusmodi schedula fuisset conscripta, nihil prius impensiusque creatum Pontifitem curaturum, quàm ut pecuniam persolveret, & schedulam recuperaret, quippe longè majoris pretii dignitati suæ. Quod si Pius illam haud recuperasset, quonam animo fuisset ausus Caraffenses tam acriter irritare, ut ab ipsius vertice tiaram cum infamia deturbandam curarent? Denique num ille umquam commisisset, ut Cardinalis Neapolitanus è custodia liber abiret, nisi prius ab illius parente paginam illam recepisset, sibi quocumque fulmine horribiliorem? Mirum est, Suavem calumniandi libidine se adeò abjecisse, ut interdum ea scribetet, ex quibus mediocris quivis lector aut stultum aut improbum illum habiturus esset. Et quod spectat ad confictum illud vetitum, ne Synodum adiret, Episcopus Cæsenas, propter amicitiam cum Cardinali Neapolitano, quis eidem Cardinali benevolentiorem se præstitit, quàm Boncompagnus, qui anteà in magno honore ac fiducia habitus à Paulo IV. posteà grati animi causa quoddam munus divendidit scutorum millium pretio, quò illius ex fratre pronepoti subveniret, ejusque liberationi opem ferret? & tamen Pius IV. non modò. Boncompagnum advocavit ad Synodum, sed voluit ut ibi cujusquamque maximè ardui intimique negotii hic particeps esset, posteà verò ad Purpurati gradum ipsum evexit, ac legationem Hispanicam eidem commisit.

4. Sed nostram in semitam gradum vertamus. Inter Præsules, quos tunc Pontifex ad Synodum misit, conspicuus in primis fuit Sebastianus Gualterius Viterbiensis Antistes, de quo à nobis alias facta est mentio, dum in Gallia Nuntium agebat, cujus frater filium habuit Raphaëlem Gualterium, mihi olim intimuum ac studiosissimum amicum, & avum Caroli Gualterii, hodie viventis, docti ac honestissimi Cardinalis. Parum ille benevolentiæ à Galliæ ministris consecutus fuerat, quippe qui semper improbarat per literas Reginæ lentitudinem adversus hæreticos, sicuri tunc narravimus; & posteà reversus, animisque Gallorum diffisus, consilia eorum postulatis adversantia severo studio proponebat. Quocircà illi adscripsis *(f)* Orator, qui Romæ degebat, dissertationes quasdam superConcilio, per eos dies Pontifici traditas, in quibus de illorum consiliis sinistrè differebatur; scripsitque, illum studuisse eo mitti, persuadendo se attentius introspecturum intimos Lotharingi sensus, quem ipse posteà perverteret, multis Theologorum impulsis ad ejus dicta impugnanda, adeoque prius in angustias illum conjecturus, dein verò eumdem cohortaturus. Stulta suasio, quæ Pontifici exhibita, ad ipsum excludendum non ad eligendum valuisset. Sed reverà Pontifex hominem elegit, animadvertens, satis illum expertum fuisse *(g)* Gallorum animos, ac præcipuè Cardinalis, quicum plurimùm egerat; & mutua cum voluptate secum ille Ludovicum Antinorum adduxit, in quo eædem ex parte conditiones inerant, cùm is perstitisset in Gallia, negotia curaturus Nuntio abeunte. Volumen litteratum scriptorumque, quæ Gualterius dictaverat aut collegerat, diuturnum illud & operosum munus exercens, devenit in manus Laurentii Cardinalis Magalotti, qui Urbano VIII. in Principum negotiis à secretis fuit, & unà cum eo volumine plurima monumenta, Operi meo peropportuna. Cumque ea omnia remansissent penes Horatium Magalottum illius sobrinum, tamquam hæredem, virum apprimè intelligentem atque cordatum, is ubi primùm ea petii, per humaniter mihi concessit. Ego verò nimis ingratum animum gererem, nisi tum illi, tum aliis, qui lapides non vulgares meo ædificio submiuistrarunt, hanc tenuem remunerationem rependerem, ut in aliquo ejus latere illorum nomen honorificis characteribus insculperem.

(f) *Literæ Insulani ad Reginam, 27. Nov. 1562.*

(g) *Literæ Pontificis ad Legatos; & Borrom. ad Mantuanum, 13. Novembris 1562.*

5. Pervenit Gualterius 22. Novembris, *(h)* comperitque, nondum licuisse Lotharingo ob febrim ex pituita, quæ biduo post ejus adventum ipsum invaserat, conventui interesse. Reddidit Legatis Episcopus literas Borromæi, adventus sui causam aperuit, & ipsis consciis confestim Lotharingum invisit, cui epistolam Pontificis, per summam honorificentiam ad eum scriptam, detulit. Existimarat Pontifex, muniendum esse Gualterium suis litteris, ad Lansacum ac Ferrerium datis, ne augeretur suspicio de illo Præsule, quam inesse in ministris Gallicis cognoscebat. Cujus suspicionis Lansacus post acceptam epistolam novum indicium prodidit scribens ad Insulanum, *(i)* Placere sibi testem illum suorum operum adesse Tridenti, ea Pontifici testaturum, in quibus nihil reprehensum iri sperabat. Verùm Gualterius, ne apud Cardinalem minueret pretium honoris, quem illi Pontifex exhibeat, quasi communis duobus Oratoribus, fidenter Lotharingo anteà dixerat, curasse se ut illæ literæ darentur à Pontifice, ne administri Gallici, qui ipsum relicto Nuntii munere è Galliâ profectum noverant, eumdem apud Pium parum gratiosum putarent, adeòque despicerent: simul illum consuluit; essentne illæ literæ deferendæ. Quod intimæ fiduciæ officium effecit, ut

ut Cardinalis se Oratoribus multiplici ratione antehabitum existimaret, collaudatâ Gualterii prudentiâ, datoque consilio ut literas exemplò redderet. Non mediocrem etiam voluptatem ostendit Lotharingus, quòd ibi hominem haberet, quicum ex veteri familiaritate liberius posset agere; quæ libertas condimentum est, sine quo consuetudines omnes austeræ & insuaves evadunt; cœpitque eadem hora amicitiam exercere, patefacto animo per querimoniam, quò modestiorem, eò graviorem, ob judicia enormia de suis consiliis propositisque Romæ habita: cui Gualterius satisfacere conatus est, negans Pontificis mentem fuisse umquam abhis suspicionum umbris occupatam. Hinc verò argumentum arripuit differendi de perturbato agendi ordine, quem Lotharingi in Concilio reperiret, cùm illic tempus tereretur disputationibus tam alienis ab urgendi necessitate, tamque appositis festinæ expeditioni, quàm ea & necessaria erat, & optata in quavis Christiani Orbis provincia: sed subdidit, hoc ipsum pariturum Cardinali eminentem gloriam, si is eloquentia & auctoritate daret operam, efficeretque, ut ea inopportuna dicendi ratio amoveretur. Ille, quippe vir prudens ac circumspectus, respondit, id Præsidum opera conficiendum, non suâ, utpote privati hominis in eo consessu. Sed Gualterius addidit, in ea re nequire cunctos simul conficere, quantum ipse unus posset: non aliunde suppeditatos fuisse Hispanis animos ad ea molienda, nisi à concepta spe se ipsum habituros fautorum cum suis Gallicis Episcopis, adeoque majorem quamdam auctoritatem suis in Ecclesiis adepturos. Ubi se non modò non suffultos à tanto viro, sed repressos intelligerent, citra fines, quos transilierant, redituros. Tum ab illo petiit, ac penè rei promissionem obtinuit, ut cùm primùm publicè verba faceret, Patres cohortaretur ad agitanda argumenta, quæ magis ad rem, solidiusque ad salutem populorum conducerent. Quin Lotharingus indicavit, se verbis opera sociaturum, abfuturumque ab iis conventibus, in quibus hujusmodi disceptationes inutiles haberentur. Adjecit, velle se mandata sua Gualterio communicare, indicans, postulatum aliquod indecorum in illis contineri: sed significaturum se, quâ ratione Pontifex Galliæ facilè satisfaceret, perfringeretque propensionem quàmdam quæ in plerisque illius nationis deprehendebatur, ad secedendum ab Sedis Apostolicæ obedientia, Propositit, quò seda è Canones firmarentur, dieque vigesimo sexto jam præstituo Sessio celebraretur, ut Præsides ipsum pro Ecclesia Gallicana advocarent, duos Hispanienses pro Hispana, & quem ipsi Præsides vellent pro Italica, qui concordi operâ eos Canones conficerent: se sibi polliceri, nihil operi suos Gallos repugnaturos; idemque per aliquam industriam de reliquis nationibus esse sperandum. Retulit, se assiduè ab Hispanis urgeri, ut secum conjungeretur; eosdem etiam ad ipsum ventitantes sententias legere, proferendas in cœtu.

(h) *Epist. Gualterii ad Borrom. 23. Nov. 1562.*

(i) *2. Novembris 1562.*

6. Dum Lotharingus ægrotavit, non diu à conventibus vacatum est; cùm ipse modeste petierit *(k)* ne suâ causa cessaretur. In primo conventu *(l)* sedes novis Præsulibus destinatæ, & quoniam lites magis excitantur inter cognatos quàm inter exteros, orta est contentio de gradu *(m)* inter Hieronymum de Suochiere Gallum, Abbatem Claravallensem (qui à sub secuto Pontifice in Senatum cooptatus est post iteratam ex animi demissione repulsam, per remunerationem eo honestiorem, quò violentiorem) & inter Abbates Congregationis Cassinatis. Cassabatur alter, alios non contineri in veteri Ordine S. Benedicti, sed in Congregatione S. Justinæ, confirmata recenti tempore ab Eugenio IV. adeoque à Claravallensi familia superari antiquitate. His addebat alias prærogativas Abbatum Claravallensium. Cassinatibus haud concessas. Sed ab his respondebatur; Variationem, ætate Eugenii habitam, de quibusdam secundariis esse, in primariis retineri ab ipsis sanct. Bened. Regulam. Reliquis etiam argumentis validæ solutiones reddebantur. Ad litigium decidendum fuisset opus, multa diplomata, aliosque veteres commentarios expendere; res diuturni temporis, & tunc non modici laboris. Quare Cassinates statuerunt, honorem illum Gallo impertiri, cùm unius tandem Parentis se filios agnoscerent; & Claravallensis commendatitias sui Præsidis literas ad Cassinates detulisset; qui plus decoris reportarunt ex ea cessione, conducibili in iis conditionibus Ecclesiæ bono, quàm ex fumosa victoria reportassent. In aliis cœtibus Legati lentè processerunt, ut hoc æstimationis argumentum *(n)* Lotharingo præberent; præsertim cum ille ostenderet, id à se optari non odioso fastus, sed grato modestiæ nomine, quò sibi voluptatem utilitatemque caperet ex aliorum doctrina.

(k) *Epist. Jadrensis 19. Novembris.*

(l) *16. Movembr. ex literis Mutinensis ad Moronum, die.*

(m) *Acta Paleotti.*

(n) *Literæ Legatorum ad Borrom. 19. Nov. 1562.*

7. Eodem vigesimo primo die, quo Gualterius Lotharingum adiit, ipsum invisserat *(o)* Seripandus communi Legatorum nominè, quò illum distinctè doceret de initio, progressu, præsentique statu Concilii; conversoque sermone ad controversiam quæ tunc fervebat in septimo Canone, de re ipsum planè erudierat simul & consuluerat. Ars efficacissima ad opem unâ obtinendam. Lotharingus studiosum quietis animum, & singularem erga Pontificem observantiam præ se ferens, consilium, de quo diximus, illi proposuerat, quod posteà, quibusdam facilitatis gratiâ mutaris, ipse Gualterio repetiit, de duobus pro singulis nationibus deligendis. Sed Seripandus consilium complexus non est, dicens, nondum illi comperta satis esse ea hominum ingenia, per difficulter invicem flexibilia: quamquam reverà Seripando in proposito negotio illud displicuit, quòd aperiretur aditus ad res agendas per nationes. Alter tunc reposuerat, Ubi id effici non posset, satius fore dari operam, ut ea lis omnino suprimeretur. Post hoc colloquium inter Seripandum ac Lotharingum, Legati unà coëuntes concluserant, ne prius illud consilium ullo pacto exciperetur, atque ut Seripandus denuò palam faceret Lotharingo, rem neutiquam fieri posse.

(o) *Litera Legatorum ad Boorrom 23. Nov. 1562.*

8. Hic in memorato congressu interaverat Seripando consilium suum, cunctis anteà Legatis expositum, ut communicarentur cum Pontifice emendationis capita ab illo expetita, per aliquem Præsulem Romam missum, qui posteà regressus Tridentum, mentem Pontificis de singulis capitibus referret, antequam confessui proponerentur. Sed Legati responsione tantisper supersedêre, dum de Pontificis voluntate docerentur, multoque minus mittendi Præsulis electionem sibi susceperunt. Borromæo tamen proposuere Archiepiscopum Lancianensem, quippe ad hujusmodi munus ob-

eundem alias adhibitum; Hydruntinum, quippe dotibus præstantem, & obsequendi Pontifici cupientissimum; Grassium, quippe ad eumdem Lotharingum antè missum à Pontifice; Gualterium, simili de causa, quamquam negotium cujus gratiâ missus fuerat, ejus mansionem Tridenti utiliorem redderet: sed tandem conveniebant, Vicecomitem omnium maximè idoneum censeri, ob singularem Pontificis in eo inducian, qua opus erat in homine, qui auditurus delaturusque esset ex ore Pontificis intimos ejusdem sensus; cùm prima conditio in eo, cui ut pecuniæ, perinde arcana concredenda sunt, fides sit.

CAPUT III.

Lotharingus in generali cœtu exceptus. Epistola Regis Galliæ à Lansaco reddita Concilio. Ejusdem Lotharingi dissertatio. Primi Legati verba, & responsum ab Archiepiscopo Jadrensi communi nomine redditum. Nova oratio Oratoris Ferrerii.

1. POstridie hujusce colloquii inter Præsides & Lotharingum, accessit hic ad generalem conventum; (a) ad quem cùm priùs confluxisset magna exterorum hominum frequentia curiositatis gratia, posteà excluſi sunt: atque ab eo qui erat à secretis, tum ea quæ Lotharingus à se dicenda destinarat, tum epistolæ regiæ exemplum, tum paratum illi responsum, summatim proposita. Et pro ingenio illorum cœtuum, in quibus multi verè sapiunt, & omnes putant voluntque ut ab illis putentur sapere, in hujusmodi officiosis verbis naviter jam digestis oppositionesque non defuerunt. Posteà ad deducendum Lotharingum ex ipsius domo, missi sunt Patriarcha Hierosolymitanus, Archiepiscopi Hydruntinus & Granatensis, Episcopi Cavensis, Conimbricensis, Viterbiensis, & Salmanticensis. Legati è suis sedibus per gradus descendentes, illum ingressum exceperunt: tum considentibus Patribus, immensâ populi corona circumdati in medium progressi sunt Oratores Gallicani; & Lansacus, utpote dignior, literas regias reddidit Gallicè scriptas, & Latinè versas: (b) quo idiomate recitatæ sunt integrè ab Episcopo, qui à secretis erat.

(a) *Præter Acta arcis Romanæ, Paleotti, & Diarium, 23. Novembris, Epistola Legatorum ad Borromæum, & duo Jadrensis & Mutinensis, eodem die.*

(b) *In utroque idiomate impressa sunt in volumine Gallico memorato.*

2. Gallica inscriptio erat: *Sanctissimis ac reverendissimis Patribus Tridenti congregatis ad sanctæ Synodi celebrationem:* sed clarius Latinè dicebatur: *Congregatis in sacrosanctæ Synodo Tridentinæ.* Exponebat illic Rex regni sui calamitates, quibus nonnisi à Divina misericordia remedium expectandum erat: impensa à Rege demortuo fratre suo atque à se studia, quò Synodus cogeretur: cunctationis necessitatem in præsulum missione, ac duplicem causam eò mittendi Lotharingi Cardinalis; alteram, quoniam ille suæ professionis officium haud oblitus, sæpè facultatem conveniendi petierat; alteram, quoniam à primis annis educatus inter severiora regni negotia, intimos fontes grassantium miseriarum pernoscebat. Patres cohortabatur Rex ad laudabilem ac sanctam disciplinæ correctionem, iis restitutis Ecclesiæ, quæ hominum improbitate, ac temporum injuriâ collapsa fuerant, cujus operis non modò remuneratorem Deum habituri erant, sed debitores cunctos Principes ac Principatus, ac cunctos posteros laudatores. Denique ab ipsis petebat, ut eam Cardinali fidem haberent, quam ipsi Regi habuissent.

3. Lectis literis, loqui cœpit Lotharingus ea dictionis eloquentia, & actionis gratia, qua universè auditores rapuit, commovitque, Ob oculos posuit ærumnas exortas in Gallia ob corruptos cunctorum Ordinum mores, ob Ecclesiasticum disciplinam omnino collapsam, ob hæreses non oppressas, & ob tamdiu neglecta remedia à Deo instituta. Non parci Ecclesiis; stragem edi Sacerdotum, dum aras amplexabantur; conculcari Sacramenta; undique rogos erigi ornatuum Ecclesiasticorum, & pyras sacrarum imaginum abjecturum. Comburi, & in fluvios projici Sanctorum lipsana, & cum ipsis effossa corpora Pontificum, Regum, ac Cæsarum: audiri voces nefarias in Dei nomen jactas; expelli Pastores; interdici sacrificia, despici Regem, leges obmutescere. Monuit aliorum Principum Oratores, infortunia, quæ tunc in Gallia poterant ipsi otiosè conspicere, experturos se serâ pœnitentiâ suis in patriis, si propinquam illud regnum casu suo illas traheret in ruinam. Non tamen tot tantisque malis deesse spem in egregia pupilli Regis indole, in optimis Reginæ matris, & Navarræi Regis consiliis, & in prævalidis Dynastarum viribus; sed victricia tela in propria tandem ipsorum viscera immergi: quare nihil suppetere salubrius, cui fidendum esset, quàm auxilium quod omnes Catholici petebant ab ea sacrosancta Synodo, & universali Ecclesia in Sancto Spiritu legitimè congregata. Duo potissimum illos Patres à Rege commoneri, pro ea qua Synodum prosequebatur observantia, & pro molestia quam ob Religionis dissidia patiebatur, ut nimirum pro virili vana litigia & infructuosæ controversiæ declinarentur, atque Principes ab armis movendis retraherentur. Ab Henrico, dum moreretur, pacem fuisse commendatam, eamdem optatam à Rege superstite ac Regina, pro ætatis sexusque conditione: ea consilia reverà infeliciter cessisse, sed majorem infelicitatem esse formidandam, si universa Christiana Respublica in periculosum belli fretum sese immitteret, adiretque discrimen unu eodemque nau fragio penitus pereundi. Dein ingressus emendationis postulata, ejus necessitatem ostendit, ad Ecclesiam, ac præcipuè Galliam sustinendam: repetiit ea Scripturæ verba, quæ à Pauli III. Legatis allata fuerant in Synodi primordiis: *Propter nos, fratres, hæc tempestas nata est, projicite nos in mare.* Finem dicendi fecit, professus se suique comitatus Episcopos velle subjacere post Deum beatissimo Pio IV. Pontifici Maximo: cognosci à se illius in terra Principatum supra cunctas Ecclesias; numquam ejus mandata se obtrectaturos: venerari Ecclesiæ Catholicæ, Oecumenicæ Synodi Decreta: Illustrissimis Legatis se submittere, sociales dextèras reliquis Episcopis offerre, ac Cæsari, quòd ibi suarum sententiarum testes adessent, clarissimi Principum Oratores.

4. Hæc Lotharingus. Tum Mantuanus quædam habuit verba, quibus tantumdem plausus ex majestate retulit, quantum alter ex eloquentia. Illorum sententia hæc fuit: Cùm Lotharingus Cardinalis Legatos invisens, iis significasset, velle se sui Regis mandata in cœtu Patribus exponere, selectum ab ipsis fuisse Archiepiscopum Jadrensem, virum doctum atque prudentem, qui simul nomine Synodi responsum redderet eleganti, copiosæ atque eruditæ Cardinalis orationi, qualem promiserat egregia illius scientia, & qualem res ipsa comprobarat; simul explicaret, quàm gratus accideret illi

illi conventui susceptus ab eo labor itineris Tridentini, quò Synodum locupletaret multis Episcopis, Abbatibus, ac Theologis Ecclesia Gallicanæ, cùm ex ea doctissimorum capitum accessione ingens subsidium speraretur Catholicæ veritatis caulæ, & processus mirifici in Ecclesia corruptelarum morumque correctioni. Etenim in comperto erat, quantum Cardinalis laborasset in Consiliis Reginæ ac Regis ad Religionem tuendam, ad confirmandam auctoritatem Sedis Apostolicæ & Pontificis dignitatem; nec minùs innotuerat, quantum idem in publicis concionibus dixisset, Evangelium non erubescens, prout plerique Procerum solent, & quantum denique perfecerat virtus bellica præclarissimorum illius fratrum in bello Gallico-Religionis causa suscepto: paria in posterum facinora sibi polliceri Patres, tum Tridenti ab hujus lingua, tum in Gallia ab illorum manu. Verùm ne Jadrensis partes ipse assumeret, nihil à se ampliùs addi, sed rogari tantummodò Cardinalem, ne illi mirum accideret, se ipse usurus esset majori brevitate, quàm postulare videbantur thematis amplitudo, dotesque innumerabiles præstantissimorum ejus fratrum, cùm sibi persuasisset, plurimum à se colla udatum iri Cardinalem, dum pauca proferret ex plurimis quibus ille laudari posset, reliqua verò audi torum consideration tacitè relinqueret.

5. Facto hic silentio, locum loquendi dedit Mutio Callino Archiepiscopo Jadrensi, qui orsus est: Acerbum dolorem passam esse Synodum ob Galliæ seditiones, cùm intelligeret, Regnum illud inclytum, quod semper firmissimum quasi propugnaculum Catholicæ veritatis perstiterat, nunc propter controversiam Religionis campum miserabilem fragis cladisque evasisse, adeoque Galliæ Proceres inter se confligere tam ardenter, quàm anteà conjunctim bella Religionis gratiâ gesserant: credidisse priùs Patres, ipsorum tristitiam plurimùm auctum iri, si forte Galliæ calamitates non audiissent, sed adspexissent. Et planè id ipsis eo die accidisse improvisò, dum Cardinalis orationis suæ copia & gravitate, spectatores potiùs quàm auditores illorum infortuniorum effecerat; adeò ut in sensu doloris ne ipsi quidem Oratori cederent. Deplorari ab eo charissimæ parentis ærumnas: à Concilio, charissimæ filiæ: relevari tamen mœstitiam à concepta spe, quòd excitaturus esset Deus ad suam suæque Fidei gloriam in Rege pupillo virtutem ac felicitatem majorum. Præterquam quòd cùm in præsentia coactus Divina commiseratione, ac Pontificis opera cerneretur sacer ille conventus, sperandum esset, disjectis tenebris agnitum iri ab omnibus verum Dei cultum, ac disciplinæ splendorem, pacemque Ecclesiæ redditum iri. Ad quod perficiendum sicuti Synodus ante acta industriam omnem impenderat, ita, ubi id posset, in posterum enixius conaturam: cùm summæ sibi prosperitati duceret præsentiam Cardinalis, non modò ut hortatoris, sed ut consiliarii & adjutoris. Compertam esse illius præstantiam in liberalibus disciplinis, ac potissimum in sacris, ingentium negotiorum peritiam, auctoritatem apud Principes, &, quod maximum erat, pietatem erga Deum, integritatem vitæ ac studium Catholicæ Religionis: proinde polliceri sibi Synodum ab ejus opera tantum emolumentum, ut lætitia, quam ejus adventus dies attulerat, evasura esset minima inter omnes ejusdem mansionis dies: eapropter agi à Patribus debitas Deo grates, & felicem accessum, post tam laboriosum ac periculosum iter, ipsi Cardinali, ejusque honestissimo comitatui gratulari, dum à cœlo prosperos illis successus iidem angurabantur. Se libenter audituros aut à Cardinali, aut ab Oratoribus, quæcumque Rex proponeret, ubi ad eà exponenda locus ac facultas illis concederetur (adjecta sunt hæc verba postrema, ne Oratores sibi potestatem tribuerent publicè verba faciendi quoties ipsis libuisset) cùm Patribus certum esset, Regis nomine, qui utique laudem pueritiæ suæ comparare incipiebat è strenua pietatis defensione, & cui præcipuum studium totius vitæ curriculo adhibendum erat ad exornandam amplificandamque Religionem, ea propositum iri, quæ cum vera Dei gloria, cum perpetuo Ecclesiæ bono, cum summa Sedis Apostolicæ dignitate connecterentur.

6. Absoluta Jadrensis oratione, Ferrerius gravi eloquentia sermonem habuit, Cardinalis dotes amplificando: Ex legatione viri tam præclari, adeò necessarii Gallicano regno inter eos tumultus, palàm fieri Regis religionem, ejusdemque de Synodo æstimationem. Posse Regem, ubi vellet, triduo provincias suas pacare, quippe Principi suo nativo propensione addictissimas; sed ab illo non tam res suas quæri, quàm Religionis Catholicæ, summique Pontificis, ad cujus dignitatem auctoritatemque tuendam nihil ipsum veteri thesauros omnes profundere, simulque regnum ac vitam in discrimen adducere. Ad emendationis postulatum progressus, dixit: A suo Rege non peti nisi quod à Patribus Nicæni Concilii Magnus Constantinus petierat: suas omnes petitiones contineri aut in sacris Literis, aut in antiquis Constitutionibus Conciliorum, Pontificum, & Patrum: harum restitutionem in integrum, ut loquuntur Jurisconsulti, à Rege Christianissimo, Ecclesiæ Primogenito, postulari apud eos, quos Deus legitimos tamquam Prætores constituerat: id ipsos à Rege flagitari non vi clausulæ universalis, sed verborum, quæ exprimuntur in Edicto illo Divino ac perpetuo, adversus quod nec habuit, nec habiturus erit locum usucapio (*usurpatione* dicit Italicè Suavis, ex legalium vocabulorum ignorantia) seu præscriptio. Rem illustravit ingeniosis collationibus exemplorum ex Divina Scriptura. Affirmavit, nisi id perficeretur, frustrà confugi ad affinitatem, ad singularem amicitiam, ad incredibilem liberalitatem maximi ac potentissimi Regis Catholici: frustrà implorari opem supremi Pontificis, Reipublicæ Venetæ, Ducum Lotharingiæ, Sabaudiæ, & Etruriæ: id nisi haberetur, fallacem esse equum ac salutem. Eos qui perirent, propriâ quidem culpâ perituros; sed perituros Patribus, atque è Patrum manibus rationem eorum sanguinis petitum iri. Postremò adjecit. Antequam peculiaria mandata proponerentur, illos à se rogari, ut celeriter cœptas disceptationes absolverent, quo amplior facilitas præberetur ad agitanda argumenta longè graviora, & maximè necessaria, finemque Synodo ad Divinam gloriam imponendum.

7. Præmoniti fuerant Præsides (c) de iis, ad quæ exponenda se parabat Ferrerius; nec equidem comperio eam difficultatem in ejus oratione permittenda, nec eam ægrimoniam in illa auscultanda, quam Suavis depingit. Solum (d) scripsit ad Borromæum Vicecomes, admonitos fuisse Legatos, ne hujusmodi morem induceret; eos verò respondisse, se pollicitos jam fuisse in eo gratificaturos Oratori. Verùm neque necessarium neque decorum existimarunt, novam illi responsionem

nem reddere nomine Synodi, idcirco qui à secretis erat, ad ambos Oratores Gallicos conversus dixit. Synodum sedulò expensuram res ab illis propositas, atque in tempore responsuram.

(c) *Literæ Legatorum ad Borrom. 19. Novembris 1562.*

(d) *23. Novembris 1562.*

Dum hæc Suavis recenset, in multis peccat. Quare in Latina versione, illius amicus potius quàm interpres, melius veritatem edoctus, aliquot ex ejus erratis emendat. Sed tanti ponderis ad rei summam non sunt, ut velim aliter ea refellere, quàm ex diversa mea narratione, cum lubeat mihi illud agere cum Suavi, quod in moderata republica fieri solet, ubi levia malefacta neque cuncta condonantur, neque cuncta vindicantur.

CAPUT IV.

Gallorum alienatio à Simonetta. Varia inter Lotharingum & Gualterium colloquia. Sessio prorogata pro arbitratu, sed cum restrictione, ut certus dies intra dies octo denuntietur. Obitus Joannis Baptistæ Ossii Episcopi Reatini, Joannis Cardinalis Medicei, & Frederici Comitis Borromæi, geniti ex sorore Pontificis. Discessus Oratoris Bavarici. Difficultas in componenda dissensione inter Oratores Galliæ & Hispaniæ.

1. Gualterius continuatâ cum Lotharingo consuetudine, illum comperit non modò conscium suspicionum, a quæ numquam omnino dissectæ fuerant inter Legatos reliquos, & Simonettam, sed in hunc etiam animo malè affecto, affirmantemque, uni Simonettæ arcanos Pontificis sensus patere; atque hinc minui collegis animum, quòd se Romæ perstrictos animadverterent. Satis non esse Simonettæ, quòd in persuasione benevolentiæ erga Pontificem primas obtineret, nisi etiam contrariam de aliis persuasionem induceret: in quo tamen Lotharingus perperam doctus fuerat. Etenim in voluminibus literarum Pontificiarum deprehenditur id temporis plenissima in Pio fiducia Mantuani, juxta ac Simonettæ. At verò cum Seripando ac Varmiensi, quippe viris in schola magis quàm in negotio versatis, parciùs ea communicabantur, quæ ad eorum doctrinam minùs pertinebant. Imò quod attinet ad Simonettam, uti metus è suspicione nascitur, comperio illum à Pontifice (*b*) reprehensum, quasi nimis in ipsum dominaretur timoris affectio, quâ virtus, ad egregiè agendum necessaria, debilitatur. Adjecit Gualterio Lotharingus; Romæ nimiùm fuisse gloriatos juvenes quosdam, juris Pontificii studiosos, qui rati prodesse Pontifici, eidem oberant, nunc Hispanos, nunc Gallos provocantes. Hic autem conquestus est de ingenti gaudio, quo hujusmodi homines gestierant ob rumorem paulò antè diffusum adventus sui præpediti. Revera delati fuerant Mediolano (*c*) nuntii ad Simonettam, Abbates Gallos, a sancti Ambrosii Abbate hospitio exceptos, ita fuisse locutos de mente Lotharingi, ac de conjunctione ejusdem comitatus cum Hispanis Germanisque ut non parum enutrita fuerit præcedens ac nativa suspicio illius Legati, hominis non minùs facilis ad eam patefaciendam, quàm ad concipiendam, & quicum conveniebant ii ferè omnes, qui studium impensius præ se gerebant erga Pontificis auctoritatem; seu quòd qui amat timet, seu quòd qui amorem ostentat, ad ejus argumentum timorem ostentat. Conatus est Gualterius lenire Lotharingi stomachum exacerbatum in Simonettam, simulque cohortatus est Simonettam, ut illum inviseret, seque in ipsius benevolenti am insinuaret iis agendi rationibus, quas idem, utpote Lotharingi conscius, suggessit.

(a) *Literæ & arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum, 25. & 26. Novem. 1562.*

(b) *Arcanæ notæ Borromæi ad Simonettam, 5. Dec. 1562.*

(c) *Literæ & arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum, 19. & 23. Novem. 1562.*

2. Evenit Gualterio hæc agitanti, ut quasi aliorum suspiciones tamquam haud temerarias, sed communi famæ nixas excusaturus, certò cognosceret ex Lotharingo, falsa esse duo jam vulgata atque credita; ipsum scilicet moliri, ut res nationum numero sancirentur, quemadmodum Simonetta simul & Seripandus induxerant in animum ex iis quæ Lotharingus, uti narratum est, proposuerat; & apud eumdem fuisse habitum cœtum Gallorum Præsulum, qui illic comprobassent sententiam, affirmantem Episcoporum jurisdictionem esse juris Divini: quod utrumque Suavis tamquam verum confidenter narrat. Rescivit quidem Gualterius, complures Gallorum in privatis congressibus declarandum censuisse, jurisdictionem Episcoporum esse à Christo: sed nihil exprimendo, proximene ab illo, an per alium; dein verò celeriter progrediendum ad capita emendationis, quod argumentum magis illis cordi erat ad Galliam componendam.

3. Valdè tamen turbidum fuit hujusmodi colloquium, sive potiùs contentio: inter Lotharingum & Gualterium. Ille quidem acriter querebatur ob pravam de se opinionem, quam præ se ferebat Pontifex, & crebram exprobrationem beneficiorum, quæ idem sibi contulerat. Atque inter cetera retulit, quoties in cœtu super rebus Concilii Pontifex conquerebatur de iis, quæ adversum se Cæsari suggerebantur, oculos ab eo converti ad Cardinalem Burdesium, ea quasi Lotharingo adscriberet. Ex altera parte Gualterius fidenter sui Principis opera defendebat. Dumque ipsi videretur Lotharingus elatiùs loqui, quòd hic sciret, non plenam conjunctionem id temporis inter Pontificem ac Regem Catholicum intercedere, illum monuit, quàm alteri proclive esset alterum sibi conjungere, sed iis modis, qui fortasse Gallis haud placerent, ipsorum tamen culpæ id tribuendum, si Pium ad id compellerent: quin nec minus grave ipsis futurum, si Pontifex amorem Regis Galliæ sibi comparasset, illius utique postulationibus indulgendo, quarum præcipua erat, facultas alienandi ingentem partem bonorum Ecclesiasticorum, quò pecuniam impenderet bello in Hugonottos; quod à Pontifice denegatum anteà fuerat per summam Gallicorum Præsulum commendationem, quippe qui animadvertebant, canalem hinc apertum iri, quo brevi Ecclesiæ patrimonium exhauriretur. Nec omisit Gualterius commemorare id, quod legabatur exprobratum à quodam hæretico Germano Sorbonicis; eos nempe vitiosos esse dialecticos, dum reliquis Ecclesiæ Romanæ principiis consentientes, prærogativam Romani Pontificis supra Concilium evertebant, quæ legitimâ consecutione deducebatur.

4. Jam verò tametsi in congressu cum Gualterio, ob exercitam ab hoc agendi libertatem aliquid iracundius præ se gesserat Lotharingus; idem tamen postea Archiepiscopo Senonensi dixerat, velle se sinistras Pontificiorum persuasiones contrariis operibus obruere. Et hujusce voluntatis indicium aliquod (*d*) Legati jam conspicabantur, cùm ipsis videretur in duobus argumentis, contentionis ac zelo-

zelotypiæ plenis, de mansione ac jurisdictione Episcoporum, Lotharingus animum adjicere ad malaciam non procellam ciendam; unde sperabant, Sessionem ante Natalia Christi habitum iri; idque ab illis brevissimum quod impetrari posset spatium censebatur, quandoquidem Patrum prolixitas in dicendis sententiis, præter adhibitam etiam Lotharingi gratiâ lentitudinem, non modò spem ademerat ejus celebrandæ præscripto die vigesimo sexto Novembris, sed etiam longi itineris conficiendi.

(d) *Literæ Legatorum ad Borr. 26. Nov. 1562.*

5. Die vigesimo quarto Gaspar de Casale Episcopus Lerinensis (*e*) integrum in cœtu tempus solus consumpsit, cupidus ut à se Lotharingus universam agitatæ controversiæ seriem audiret. Is in hanc sententiam ita disserit: Episcopos Apostolorum esse successores, non omnino & in omnibus, sed in ordinaria jurisdictione. Eos igitur se habere ad Romanum Pontificem itidem ac Apostoli ad Petrum antequam mitterentur: obstringi Divinâ lege Pontificem ad constituendos in Ecclesia Episcopos, nec ipsi licere Episcoporum ordinem destruere; non tamen æquales esse Pontifici Episcopos, neque separatim neque omnes conjunctim: ejus siquidem potestas aliorum potestatem moderatur, concurrit cum omnibus Episcopis in eorum Diœcesibus, & in eas majus quàm ipsi jus obtinet: rem quampiam duobus modis juris Divini esse posse, aut proximè, aut alterius interpositu. Primos Episcopos, hoc est Apostolos, fuisse proximè ab ipso Christo, reliquos omnes posteà Episcopos accepisse potestatem tum Ordinis tum jurisdictionis, præcipuè quidem à Christo, sed per Romanum Pontificem, illius ministrum. Etenim nisi Episcopus à Pontifice consecraretur, ab eoque gregem non haberet, eum Christus ut Episcopum non agnosceret. Porrò in consecratione aliud à Deo solo impertiri nimirum characterem, aliud à Deo præcipuè, & à Pontifice tamquam instrumento, nimirum jurisdictionem: Episcopo jam consecrato nihil nisi materiam deesse ad eam jurisdictionem exercendam. Postremò improbavit quod in Canone septimo dicebatur, institutum à Christo fuisse, ut in Ecclesia essent Episcopi; id enim insinuabat opinionem Cardinalis à Turrecremata, à Christo videlicet unicum Episcopum institutum fuisse, hoc est Petrum. Potius damnandum esse eum, qui diceret, Episcopos in Ecclesia Dei esse non debere.

(e) *Præter Acta Arcis Æliæ, extat in Diario, 24. & 25. & in epist. Vicecomitis ad Borromæum, 26. Nov. 1562.*

6. Die postero tres solùm Patres auditi; ac posteà à Seripando Sessionis prorogatio proposita est. Cur id à secundo peractum fuerit, non à primo Legatorum, qui eo die abfuit, in causa fortasse fuit id quod comperio in quodam scripto, misso Romam à Mantuano, (*f*) de opportuna agendi ratione tum cum Lotharingo, tum inter ipsos Legatos; ubi significabat ille inter cetera, se petiisse à collegis, ut si quando opus foret argumenta proponere sive ad Theologiam, sive ad Canones spectantia, aut de iis ex accidenti agendum esset, dum sententiæ dicebantur, id à collegis peragueretur, quamquam ipse primum locum teneret. Etenim in comperto satis erat, eos illuc à Pontifice missos fuisse, ut Synodum ejusmodi doctrinarum peritiâ dirigerent; se verò (sic ille modestè loquebatur) solum ad numerum augendum: addebatque, ubi illi repugnarent, curaturum se, ut idipsum illis à Pontifice imperaretur, aut à cœtibus se abfuturum, ne Synodi utilitatem suâ præsentiâ prædiret. Idcirco eo die, quo agendum erat ex re proposita, sicuti videbimus, de ratione proferendi sententias in articulo Theologico, locum ille Seripando concessit.

(f) *Signatur 9. Novem. 1562. & comprobatur plenè literis Borromæi, 18. Novem. 1562.*

7. Non longè aberat à Legatorum notitia, se à fama publica lacerari, (*g*) tamquam artificiosè rem prorogantes, perinde quasi ipsi, & cum ipsis complures Episcopi, intentis animis declinarent à laborioso severiorum emendationum freto, quò tandem ab illis navigandum erat. Hæc autem persuasio, quæ plus minusve publicis ministris adhæserat, dilatata postmodum, atque impressa fuerat, cum indignitate Concilii, in turba vilfori. Quare ut homines imperitiores pronius feruntur ad concipienda figmenta in cunctis optimatum operibus; ita vel ipsi opifices deridebant conventus illos quasi scenas, stultum reputantes, si quis crederet, ibi seriò rem geri, morasque non innecti, donec bonâ Principum pace suspensio confici posset. Ratus igitur Præses neeessarium esse, à se suisque collegis tam nocentis exempli criminationem propulsari, cœpit dicere, Patres conqueri de Legatis ob Synodi prolixitatem; id non aliter à Legatis purgari posse, quàm regerendo querelas in ipsos Patres ob sententiarum prolixitatem, quæ veriùs prælectiones dici poterant: in ipsis prælectionibus vituperandam esse longitudinem, sed in cœtum sententiis laudandam summoperè brevitatem. Quoniam pacto ipsos conaturos orbis terrarum abulus eradere, nisi scirent hunc in ipsis abusum emendare prodigendi temporis, hoc est pretiosissimi inter thesauros, dum leves infructuosasque quæstiones prosequerentur? Omni studio deludandum, ut cunctis palàm fieret, in eo Concilio secundum Divini Spiritus afflatum res agitari: esse quidem argumentum Apostoli: *Si inter vos lites & contentiones sunt, nonne secundum hominem proceditis?* His aliisque de causis decrevisse Præsides Sessionem protrahere; de die Patres cogitarent: sed nisi priùs super vacanea in dicenda sententia ipsa præciderentur, existimare Legatos, haud posse diem certam præstitui, quapropter proponebat eam Patrum arbitratu prorogandam.

(g) *Ex duabus literis Oratoris Florentini ad Cosmum Ducem, 19. & 23. Novem. 1562.*

8. De dilatione inter cunctos convenit; sed an ad incertam diem, plurimùm sunt altercati. Lotharingus iis quæ proposita fuerant comprobatis, (*h*) prolixas sententias improbavit, monuitque, si dies certa signaretur, discrimen subituram Synodum, ne infecta res caderet, adeoque cum jactura dignitatis; adhuc enim centum fortasse Patres sententiam dicturi supererant, & idcirco certò prænosci non posse, quonam die Sessio habenda esset. Aliis ea cunctatio absque ullo termino, & omnino arbitraria, non placebat. Columnius dixit, tametsi prolixitatis rei essent Præsules, non tamen insontes esse Legatos, quorum partes fuissent, auctoritatem exercere, & supervacanea præcidere, ex effato, *Sapienti pauca.* Tanta sententiarum varietas audiebatur, ut ne discerni quidem posset quænam pars esset acceptior: & jam sol occiderat. Propterea Seripandus auctor fuit, ac reliqui consenserunt, ut tunc prorogaretur Sessio ad incertum diem, ita tamen ut intra octo dies, quo tempore rebus multis consuleretur, & plus lucis affulgeret, dies certus præscriberetur.

(h) *Præ-*

(h) *Præter Acta, literæ Oratoris Florentini ad Cosmum Ducem, & Jadrenſis, 26. Nov. 1562.*

9. Et ſanè ea laborum diuturnitas ſub adeò inclemente cœlo, præter alia quæ accedebant incommoda, nonnullorum Patrum valetudini imbecillæ ac ſenili intolerabilis accidebat. Diem obierat id temporis (*i*) Spoleti, dum ex morbo profectus Tridento ſuam ad Eccleſiam remigrabat, Joannes Baptiſta Oſius Romanus, Epiſcopus Reatinus, vir doctus religionisque ſtudioſus, ſed ſententiæ ſuæ tenax, vitium in conventibus quàm moleſtum, quippe argumentum animi alios parvi æſtimantis, tam noxium, quippe concordiæ impedimentum. Legati Caſtaneam Archiepiſcopum Roſſanenſem, ut ad eam promoveretur Eccleſiam, Pio commendarant; ſed Pontifex Amulio Cardinali eam deſpondit, (*k*) quod illi plurimùm collaudarunt, niſi quantum Amulii promeritis nimis impar ea remuneratio videbatur.

(i) *Variæ literæ Legatorum & Vicecomitis, præter Acta Paleotti.*

(k) *Epiſt. Legatorum ad Borromæum, 26. Nov. 1562.*

Per eos pariter dies, nuntios Tridentum detulit idem tabellarius, duorum capitum magis adſpectabilium vitam exaruiſſe ſub ipſo flore: alteram Romæ (*l*) 20. Novembris in Frederico Borromæo Cardinalis fratre, & Ducis Urbinatium genero, & in quo Pontifex, ejus matris frater, ſpem altiſſimam jucundiſſimamque ſecundùm ſanguinem collocarat, unde per acerbiſſimæ triſtitiæ ſenſum indoluit; quin animi ægritudo manavit in corpus, & morbo tametſi levi brevique, ipſum affecit, pro ac uſuvenit, ut mœror ex aliena morte numquam mortalis evadat. Verùm Carolo Frederici fratri hoc infortunium ſalubrius accidit; ſiquidem palàm ipſi fecit inanitatem molitionum dignitatumque mortalium, quæ nec auditu, nec viſu ſatis umquam agnoſcitur, niſi domi contrectetur. Seceſſit idcircò ad meditanda ſacra exercitia S. Ignatii in Probationis domo Societatis Jeſu, ibique ea lumina affectionesque ſanctimoniæ perpurgavit, quæ Deus usque à pueritia ejus animo infuderat, quæque poſteà unum è ſanctiſſimis viris, quos veneratur Chriſtianus orbis, ipſum reddiderunt.

(l) *Literæ Borromæi ad Mantuanum; alia ad Legatos, 21. Novem. & alia Lanſaci ad Reginam 28. Novem. 1562.*

10. Alterius vita, æquè conſpicua & acerba, Piſis extincta fuerat 25. Novembris (*m*) in Joanne Cardinali Mediceo, Coſmi Ducis filio Principe de noſtra Synodo optimè merito. In decimumoctavum ætatis annum ea incidit; & murmur extitit, id violenter contigiſſe. (*n*) Verùm Orator Lanſacus, cui veriſimile eſt minimè defuiſſe notitiam eventus, ſuapte naturâ non occultiſſimi, ſcripſit ad Reginam, (*o*) Cardinalem obiiſſe poſt quartum peſtilentis febris diem; quamobrem credibile videtur, violentiam modo indicatam unam fuiſſe ex illis tragædiis, quarum Poëtria fama eſt, conſueta horribilium ac ſtupendorum inventrix.

(m) *Diarium 29. Novem. 1562.*

(n) *Diarium, Franciſci Firmani, cæremoniarum Magiſtri Romæ, 23. Novem. 1562. qui narrationem affert Fidelis actoris Veneti Florentia.*

(o) *In epiſtola jam citata, 28. Nov.*

11. Interim qui Concilio ſplendorem afferebant, uti ſolent locupletiores veſtes, æquè onus addebant. Reddita hiſce diebus ſunt Oratori Bavarico ſui Ducis reſponſa, acriter indignati, (*p*) quod Præſides revocaſſent in controverſiam locum ſuperiorem inter ipſius & Helvetiorum Oratorem, adeò ut illi diſceſſum imperaret. Studuerunt Præſides Oratorem detinere; ad quod etiam obtinendum Draſcovizio uſi ſunt, oblatâ Bavarico hac prærogativâ, ut ipſe cœtibus intereſſet, & Helvetius domi maneret. Sed illi ſatis non erat obtenta ſine decreto poſſeſſio, adeò ut noluerit idem in publicum prodire eo ſolemni die, quo Lotharingus exceptus eſt, quandoquidem ea declaratio non præceſſerat. Legatis verò viſum non eſt tam duriter agere cum Helvetio; quin poſtremis in mandatis Roma acceptis habebatur, (*q*) ut cum ad Bavariæ Ducem, & ad Nuntium Lucernæ degentem de concordia ſcriptum fuiſſet, tantiſper dum Pontifex operiretur reſponſa, neuter ex his Oratoribus ad cœtus accederet non vocatus: qui verò his non acquieſceret, aliam pro ſuo arbitratu rationem iniret. Quare cùm à Legatis obtineri non poſſet ut Bavaricus ſubſiſteret, plurimum à ſe præſtitum exiſtimarunt, quòd Dux ob permiſſum Oratori diſceſſum haud indignaretur. Vix ille Tridento abierat, cùm ab Helvetiis literæ ſupervenere, quibus ſatis ſibi fore ſcribebant, ſi modo unus, modò alter publicis functionibus intereſſet.

(p) *Duæ literæ Vicecomitis, 20. & 24. Nov. & ſuſius in epiſt. Legatorum ad Borromæum, ult. Nov. 1562.*

(q) *Literæ Borromæi ad Legatos 29. Octob. 1562.*

12. Verùm uti ex ictu ponderoſiorum vaſtiorumque molium oritur in aſpectantibus graviorum cladium terror; ita altera æmulatio ſublimiorum Principum longè vehementius Præſidum animos concutiebat. Monuerat eos Pontifex, (*r*) adventurum Lunenſem Comitem, tamquam Oratorem ſolius Regis Catholici, non item ſimul Cæſaris, ſicuti anteà vocitatum fuerat; ſive id fieret ob ſignificationem moleſtiæ, quam prænuntiarant Galli, quibuſcum concorditer ſe gerere in Concilio Cæſar cupiebat, cum in eo utilitatum conjunctio, ſanguinum conjunctioni præpoſſet, ſive quia adverſa commoda Hiſpanos inter & Germanos nequaquam uni eidemque permitterent Oratorem agere pro adverſis utriusque Principis poſtulatis. Philippus itaque Rex petebat, ut accommodata iniretur ratio, quâ Oratori ſuo liceret Synodo aſſiſtere, ſalva ſimul dignitate & concordiâ: & hac de cauſa Lunenſis antequam diſcederet exquirebat quânam ratione habendus eſſet, ne ſe Regemque Catholicum exponeret periculo offenſionis apud Regem Chriſtianiſſimum, Pontificem, & Concilium. Legatis igitur injunxit Pontifex efficacia qua potuit maxima, & ſupra quam in quovis alio negotio eam adhibuiſſet, ut omne ſtudium ac ſollicitudinem impenderent ad rem conficiendam, haud ignarus, conſenſum atque auxilium utriusque Regis opus eſſe Concilii progreſſibus, itidem ac duos pedes duaſve rotas hominis ambulationi, currusque lationi. Simul etiam eos commonebat, ut cum immineret, ſicut ipſe rebatur, Seſſionis dies, rem diſſimularent cum Lanſaco, ne commoverentur animi, tranquillusque Seſſionis exitus impediretur. Etenim ne minimum quidquam ſtabiliri volebat, niſi flexis ad id Gallis, quibus intelligebat quodcumque temperamentum nulli detrimento futurum, aut poſſeſſione aut jure ſpectato; ſciebat tamen, tam delicati ſenſus in ea re illos eſſe, ut vel ipſâ propoſitione concordiæ læderentur.

(r) *In epiſt. Borromæi ad Legatos, 12. Nov. & in aliis duabus, ult. Novem. 1562. altera Legatorum ad Borromæum, altera Lanſaci ad Inſulanum.*

Præter hæc, quæ Legatis in communi Pontifex ſignificabat, alia arcanæ fidei Mantuano ab eodem commiſſa ſunt, (*s*) nec alteri præter Simonettam communicanda. Ea erant: Sibi ab Oratore Varga per occultiſſimum arcanum Regis nomine fuiſſe expoſitum, ubi nulla ex propoſitis opinionibus admitteretur, malle Regem, ut ipſius Orator cuilibet minimo ex Concilio cederet, quam opus illud ſanctiſſimum obturbaretur, præmiſsâ tamen denuntiatione, nihil inde detrimenti ſibi illatum iri, tum quod ad poſſeſſionem attinebat. Ad cujus rei ſilentium, etiam cum Legatis, obſtrinxit Pontificem Vargas, ne illius notitia minus ſolertes eos redderet in alio temperamento Regi magis honorifico procurando. Verumtamen Pontifex cenſuit opportunum, eam notitiam cum illis duobus communicare, qui rem agendam moderabantur. Siquidem ex una parte certum ipſi erat, eos tum ex animi propenſione erga Regem Hiſpaniæ, tum ob ardentiſſima mandata, omnem moturos lapidem, quo aliquam ad concordiam Gallos pertraherent: ex altera verò nolebat, ut ubi illi animadverterent rem confici non poſſe, in deſperationem caderent de pacifico Synodi proceſſu, ut proinde aut in reliquum ſtudia tamquam inutilia prætermitterent, aut in eo negotio præcipitia tamquam neceſſaria pertentarent.

(s) *Literæ Borromæi ad Mantuanum, 21. Novem. 1562.*

13. His acceptis mandatis, cùm Legati conſiderarent, Seſſionis diem ita proximum non inſtare, uti Pontifex ſibi perſuaſerat, exiſtimarunt, locum non eſſe ſilentio cum Oratoribus Gallicis, ante eam functionem ſibi imperato. Quapropter illis ad ſe accitis oſtenderunt, quantum in rem foret non Eccleſiæ modò, ſed Galliæ, ſi Synodus, eo regno poſtulante potiſſimum coacta, feliciter progrederetur; & quantum opus eſſet ad progreſſus felicitatem utriusque regni Oratoribus: ubi Synodus ab altero deſereretur, tantum vigoris illi deſaturum, ut ne ad alterius quidem bonum efficaciter proſequendum ſufficeret. Idcirco animum converterent non ſolum ut probi cives Orbis Chriſtiani, cujuſmodi ſe profiteri oportebat, ſed tamquam probi Galliæ filii, probique Chriſtianiſſimi Regis adminiſtri, ad ineundam aliquam concordiæ rationem, per quam ſalvâ Gallici Regis dignitate, alteri Regi illius affini ſatisfieret. Poſt hujuſmodi exordium duas rationes propoſuerunt, quarum utraque locum proximum infra Oratorem Cæſareum laicum Gallis concedebat; videlicet, ut Lunenſis ſubſellium haberet in medio è regione Legatorum, quali Julii III. ætate datum fuerat Oratori Luſitano in controverſia cum Oratore Eerdinandi tamquam Hungariæ Regis; aut ut Lunenſis conſideret inter Oratores Eccleſiaſticos infra Cæſareum.

14. Reſponderunt Galli: Quemadmodum omnis offenſio originem trahere conſueverat ab aliqua novitate, æquiorem facilioremque rationem ad retinendam concordiam eſſe veteris conſuetudinis continuationem. Id ſe habere in mandatis Regis Chriſtianiſſimi, ipſos jubentis, ſi quid innovaretur, extemplò cum omnibus Galliæ Epiſcopis diſcedere. Hujuſmodi mutationes tentari ab affectionibus aut inquietis aut ambitioſis miniſtrorum, non autem ex Regis Catholici ſenſu, qui tam ampla amicitiæ fraternæque benevolentiæ pignora dederat, ac indies dabat Galliæ Regi, uxoris fratri, ut abundè palam faceret animi propenſionem longè aliam ab ea, quâ vellet vel unum obolum detrahere antiquis illius prærogativis, præſertim ætate puerili: certos eſſe Oratores, potius de eas ſarta tecta ſervandas impenſum iri à Philippo Rege ſuas omnes vires, perinde ac illas reipsà impendebat ad tuendam Carolo Regi auctoritatem adverſus perduelles: numquam Gallicanum regnum omnino alacri futurum animo, donec tam ingentibus Hiſpaniæ beneficiis par tandem redderet; ſed cùm grati animi ratio, quæ inter honeſtiſſimas virtutes locum obtinet, nequaquam præcipiat ut per ipſius exercitationem honor lædatur, id pretio regiæ dignitatis præſtandum non eſſe.

15. Conatus eſt Mantuanus Gallos flectere, illis objectans: Quando ipſi ſuum locum retinerent, alienæ gratificationi obſiſtendum non eſſe; quod ſi ſecùs agerent, poſſe inde argui, non ineſſe eam optimam in ipſis voluntatem erga proſperum Synodi proceſſum, quam profitebantur. Sed illi ex adverſo, alienam gratificationem ſibi charam fore, quoties ſui Principis honorificentiæ non officeret: ea cuncta conſilia ab Hiſpanis excogitari, quò revocaretur in dubium id quod Regis Chriſtianiſſimi dignitas in aperto eſſe poſtulabat; nimirum, primum ſibi locum poſt Cæſarem deberi: nec poſſe adverſæ Concilio voluntati tribui, quòd nollent veterem poſſeſſionem amittere, conſuetudinemque pervertere.

16. Tunc ſubjecit Mantuanus, arcani conſcius, cupidusque rationem inire quæ minùs Philippo Regi diſpliceret, quàm ſi poſt & infra Gallos ipſius Orator collocaretur: Quid ſi Orator Hiſpanicus ſibi ſedem poſt cunctos Oratores deligeret; num vobis animus eſſet ad eum cogendum ut meliorem quàm ipſe vellet locum caperet? Improviſæ interrogationi reſponſum à Gallis eſt, in eo caſu rem ſe expenſuros. Legati huic poſtremo conſilio minimè ſe obſtringentes, finem colloquio impoſuere, rogatis universè Oratoribus, ut ſedatius deliberarent. Interpoſuerunt etiam Gualterii officia cum Lotharingo, qui hinc auctoritatis plurimum apud miniſtros Gallicos obtinebat, hinc credebatur conjunctionem cum Hiſpano exoptare, tum propter belli proſperitatem in Hugonottos, quæ ipſius ac fratrum plurimi referebat, tum propter Synodi quietem, cujus perturbatio dignitatem felicitatemque operæ ſuæ detraxiſſet. Sed reſponſum tandem eſt: Oratoribus non licere, mandata perſiſtendi in conſuetis præterire: nova temperamenta Regio Conſilio in Gallia eſſe proponenda: cùmque ea de re Lanſacus Romam ſcriberet ad Gallicum Oratorem, præ ſe tulit ſimul immobilem in eo negotio animi firmitatem, ſimul propenſionem honorandi Lunenſem in cunctis reliquis exactiſſimâ quaque officiorum ratione; ſed eo honoris genere, quod nihil honoranti ſubtraheret. Et quoniam advenerat Romam miſſus à Rege Catholico Aloyſius Avila, (*t*) quibuſdam in mentem inciderat, ab eo curatum iri, ut Pontifex impertiret Philippo appellationem Imperatoris Indiarum, tanquam ſplendidum titulum ad illius litis victoriam. Scripſit Lanſacus, nihil id allaturum detrimenti prærogativæ ſui Principis; Galliarum ſiquidem Imperatorem, qui ſuperiorem ſibi in terris neminem agnoſcebat, & cujus majores Imperium in Occidente condiderant, numquam in Europa novo Indiarum Impe-

ratori cessurum: præterquam quod fama erat, à Leone X. cùm Bononiæ cum Francisco Primo convenit, fuisse illi ejusque successoribus subditum jus Imperii Constantinopolitani: sed verisimilia nón videri in prudenti ac virtutis studioso Philippi animo ea consilia, per quæ ipsius amplitudini nihil accessisset.

(t) *Literæ Lansaci ad Insulanum 18. Novem. 1562.*

17. Pontifex auditâ Gallorum duritie, rescripsit, (*u*) eam haud inopinatam sibi accidisse, se quidem voluisse tabellarium illum mittere, potius quo sibi aliisque satisfaceret, extrema quæque periclitatus, quam ob ullam spem rei consequendæ: aliud sibi scribendum ad Legatos non occurrere, nisi velle se, ut contestationes, si quas ministri Hispanienses facerent, ab ipsis admitterentur: cetera sibi certò persuaderi, Regem Catholicum pro sua probitate ac religione suas omnes privatas rationes posthabiturum bono publico, cui nollet ab hujusmodi inaniis obicem opponi.

(u) *Literæ Borrom. ad Legatos in communi, & ad Mantuanum, 5. Dec. 1562.*

Enimverò mirum foret id reipsa contingere inter cordatos viros, nisi tam sæpè contingeret, cùm ad diluendam admirationem magis valet consuetudo, quàm ratio.

CAPUT V.

Lotharingi sensus: adhibita Hispanis Officia Molinei Senatoris. Perturbatio in cœtu, Episcoporum Guadicensis & Aliphensis causâ. Rex Bohemiæ Romanorum Rex renuntiatus. Regis Navarræ obitus.

1. Dabatur interim ardenter opera propriis Synodi argumentis. (*a*) Lotharingus antequam verba faceret de Canone in controversiam adducto, ajebat, velle se cunctos Episcopos præter suos audire, singulorumque sententias diligenter observare. Unde oriebatur opinio, illi esse in animo, se quasi arbitrum Concilii gerere, adeoque sententiæ suæ dictionem differre, donec certus esset, mentis suæ declarationem vim quasi decisionis habituram. Atque hanc in se persuasionem nonnulli confirmabant, ob ingentem lætitiam quam ille præ se tulit, quod nuntiaretur, (*b*) t s alios ex Episcopis Gallicanis jam Brixiam perveniisse, quasi proximam appendicem potentiæ suæ. Semel quoque Musottus, dum nescio quid nomine Seripandi illi nuntiaret, apud ipsum reperit cunctos Præsules ac Theologos sui comitatus; & hac de causa, & propter verba quædam, à ministris Cardinalis per aliquam jactantiam dicta, (*c*) idem Musottus non modicam suspicionem in seipso & in aliis nutriebat; qui Seripando demortuo cùm in Lotharingi familiam cooptaretur, scriberetque narrationem hujusce Concilii, sæpius à nobis productam, mentem in se pronam patefacit ad deteriora facilè credenda, sicuti mos est omnium ferè aulicorum mediocris intelligentiæ, existimantium idcircò se acutiores haberi, remotioresque à crassiorum hominum simplicitate. Quoniam autem misit id temporis ad Pontificem Lotharingus Bertonum, qui sibi a secretis erat, non defuerunt in ea missione, alioquin benevolentiæ & obsequii plena, sua suspicioni alimenta; (*d*) cùm jactaretur, id ab illo fieri, quò à compluribus sibi Romæ intimis ea coràm Berrono concrederentur arcana, quæ illi paginis committere non audebant.

(a) *Habetur præsertim in scripto Vicecomitis ad Borrom. ult. Nov. 1562.*

(b) *Epistol. Vicecoimtis ad Borrom. eod. die.*

(c) *Variæ literæ per eos dies Vicecomitis & Gualterii.*

(d) *Scriptum Vicecomitiis jam citatum.*

2. Multò deterior opinio Tridenti erat, & Romæ spargebatur, de Lansaco; (*e*) qui de ea edoctus ab Insulano, acceptoque ab eodem vel exemplari eorum, quæ de ipso ad Borromæum scripserat Simonetta, acriter conquestus est apud Gualterium, cùm hic literas Pontificias reddidit: sed de cetero præstitum sibi officium, & cum officio sequestrum alacri animo accepit: cùm verò ad rei periclitationem ventum est, nequaquam ita fœdum vultum præ se tulit, ut in imagine fuerat expictum.

(e) *Literæ Gualterii ad Borr. 26. Novemb. 1562.*

3. Hisce insimulationibus par Galli reddebant. Etenim Insulanus ipse aversum à Gualterio animum gerens, (*f*) scripsit ad Lotharingum, ut ab eo sibi caveret tamquam ab inimico, qui studuerat Lotharingum quasi hæreticum Pontifici describere. Sed Cardinalis in consuetudine cum Gualterio captus peculiaribus ingenuitatis characteribus, qui ferè semper persuadent, & ferè numquam decipiunt, epistolæ fidem non habuit, sed eam cum Gualterio communicavit (periculum sinistris narrationibus admodum frequens) ac posteà in responsione argumenta omnino contrariæ persuasionis edidit. Cum hisce privatis de Gualterio significationibus, publicas de causa sociabat: audita siquidem in primis conventibus prolixitate ac superfluitate, qua illa de septimo Canone controversia agitabatur, rem coram omnibus improbavit: (*g*) nihil tunc Dei obsequio conducere altercationes in ejusmodi quæstionibus, quàm periculosis tam infructuosis: in Cæsaris mensa voces ea de re institutas, vituperationem offensionemque sonantes; quanto majorem offensionem futuram, si hujusmodi litis exitus persuaderet, ea per animi perturbationem, utilitatisque cupiditatem fuisse peracta? Adjecit subtidens, se minimè consentire, ut sibi præterita prorogatio assignaretur, nec velle suum illi nomen subscribere, cum animadverteret, rem tam lentè procedere, & adhuc tam procul à meta.

(f) *Literæ Gualterii ad Borr. ult. Nov. 1562.*

(g) *Literæ Gualterii & Legatorum ad Borromæum, 27. & ult. Nov. 1562.*

4. Nec (*b*) cessabant Hispaniensis ministri omnem industriam adhibere, quâ suos Præsules retraherent ab eo impetu controversiarum, haud temporis congruentium, & quæ aut efficere, aut significare possent parum conjunctionis inter Caput & membra Ecclesiæ Catholicæ: cumque compertum esset, communibus responsis semper propitiis peculiaria facta minimè respondere, credidit Piscarius, id fortassis evenire ex debili Pagnani, qui sibi à secretis erat, auctoritate. Proinde postremis Pontificis petitionibus, quas diximus, inflammatus, voluit pro eo quod per suam responsionem indicaverat, eam corroborare, misso ad id Senatore Molineo. Sed ubi dissimilis opinio in æmulationem abiit, & appetendi facultas intelligendi facultatem sibi mancipavit, nemo sufficit è sequestris, cum suscepta semel causa, Dei causa nominetur & censeatur: præterquam quod sibi persuaserant Hispani, eum esse ministrorum sensum, regali nomine velut extimè inauratum, aut certè Regem haud progressurum ultra moderatas cohortationes, quæ uti carent metus acumine, ita calcar hebes

bes evadunt. Et quædam res accidit, quæ illorum Præsulum animum vehementer exacerbavit, simulque Lotharingo stomachum movit, eorum vitio, qui, sicut ad Borromæum Gualterius scripsit, (*i*) se unicos Pontificiæ auctoritatis propugnatores ostentantes, ad eam oppugnandam alios provocabant.

(h) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 27. & ult. Nov. 1562.*

(i) *5. Decembris. 1562.*

5. Kalendis Decembris (*k*) Melchior Avosmedianus Episcopus Guadicensis sententiam suam exponens de Canonis propositi verbis, ubi habebatur, Episcopos à Romano Pontifice vocari in partem sollicitudinis, & ab eo assumptos esse veros Episcopos, objecit; Laxlorem minusque limitatam dictionem adhibendam esse, propterea quod si quis secundum Apostolorum Nicenæque Synodi Canones eligeretur, verus Episcopus evadebat, tametsi à Romano Pontifice non assumptus; quando iidem Canones dicunt illum esse initiandum consecrandumque à Metropolitano, nullâ factâ Romani Pontificis mentione: nec eam consuetudinem in Ecclesia universalem videri, ut summus Pontifex eligat; Chrysostomum, Nicolaum, Ambrosium, Augustinum, & alios fuisse quidem Episcopos, à Romano Pontifice non electos: quin etiam ab Archiepiscopo Salisburgensi quatuor Suffraganeos suos Episcopos creari, nihil in eo auctoritatis exercente Romano Pontifice. Ad hæc Simonetta, ne opinio illa radices ageret, ipsum placidè interpellavit, monuitque, id fieri a Salisburgensi ex auctoritate ac privilegio Pontificio. Cùm autem Avosmedianus rogaret, ut sibi sermonem prosequi concederetur ad suam sententiam exponendam, quidam studio sive immoderato sive affectato conclamarunt, *Dimittatur:* alii in vocem, *Anathema*, & consimiles contumelias proruperunt; alii conati sunt aut pedum supplosione aut sibilo eum impedire: Connumeratos inter ardentiores comperio Thomam Caselium Episcopum Cavensem, Ægidium Falcettam, qui nondum Caurlensem Episcopatum reliquerat, &, quod mirabilius est ex viri dignitate, Joannem Trivisianum Venetiarum Patriarcham. Verum id quod omnes transiliit immoderationis imprudentiæque fines, fuit culpæ dilatatio ab uno capite ad integram nationem; unde pro uno capite laceffita est tamquam adversaria integra natio; siquidem fuit qui dixit, *Plus molestia nobis infertur ab istis Hispanis qui Catholicos agunt, quàm ab ipsis hæreticis.* Tum iracundè Hispani: *Hæretici estis vos.* In tam gravi perturbatione vix impetrarunt Legati, ut permitteretur Avosmediano sermonem prosequi; quem appositè prosecutus, cunctorum quæ dixerant sanam sententiam explicavit: Quamquam opus non sit, ut omnes Episcopi nominatim à Pontifice assumantur, omnes tamen Episcopos adstringi ad Romanum Pontificem tamquam supremum colendum: esse in eo plenitudinem jurisdictionis; sed usum ac materiam, quam ille Episcopis destinabat, non posse absque justa & rationi consentanea causa ipsis auferri: declarandum planè esse, Episcopos jure Divino superiores esse meris Presbyteris. Dein admirationem ostendit, ob tragœdiam in sua dicta excitatam: ferendam non esse sententiam in id quod integrè auditum non est: si quis eas voces audiret, *Non est Deus;* nec illis adnexas audiret, *dixit insipiens*, posset blasphemiæ Psaltem damnare. Ita contigisse illis Patribus in ipso damnando, quod commissuri non fuissent, si priùs ipsius mentem plenè percepissent. Illud certè ad sui comprobationem sibi non deesse, quòd ter Synodo interfuerit sub Paulo, Julio, & Pio, tunc Doctorem conditione, nunc Episcopum dignitate. Sic ille locutus est, & fidenter ut innocens, & modestè ut subditus, adeoque judicia simul affectionesque sibi conciliavit.

(k) *Præter Acta arcis Æliæ, epist. Oratoris Florentini ad Ducem, 3. Decem. & Legatorum ac Vicecomitis ad Borromæum, prima 2. altera 3. Dec. 1562. & Jadrensis ad Cornelium & Fuscararii ad Moronum etiam 3. Decemb.*

6. Lotharingus excepto tam incondito fragore, dixit submissâ voce, (*l*) à paucis auditâ, sed turbato vultu, à cunctis conspecto, *Hæc agendi ratio recta non est, nec eam in animum induxissem.* Posteà vero cum eumdem adiissent Vicecomes, & Vercellensis Antistes, dum ille ea de re loquebatur coram illis, & fortasse de industria, dixit: *Si quid hujusmodi Gallo cuipiam accidisset, actutum ego ab hoc conventu ad Synodum liberiorem provocassem. Ubi verò licentia non conceditur, omnes in Galliam revertemur.* Ingens sane insolentia fuit. Dum hæc diceret, adspiciens, aut simulans tunc plane à se conspici duos quos nominavimus Episcopos, sermonem præcidit. Significavit pariter in aliis colloquiis, si quid hujusmodi amplius accideret, aliquid de peculiari nationis Synodo cogitandum. Absurdum sibi videri, adeò domìnari nimiam animorum affectionem, ut Patres Concilii hæresim appellarent id quod hæresis non erat. Si animo recoluissent, quàm mature antiqui Patres cuncta expendebant, antequam nomen cujuspiam percellerent horrifica illa voce *Anathema*, eam tam leviter prolaturos non fuisse in tam honestum Antistitem. Sed absurdissimum posteà sibi accidere, ut pro uno, etiamsi fuisset hæreticus, ausi essent universam nationem tam amplam & honoratam calumniis impetere. Quocirca statuit apud se, gravem commonitionem de facinore tam indecoro in proxime futuro cœtu ad Patres habere: quod subodorati Præsides, opera Gualterii conati sunt illum ab eo consilio blandè prudenterque dimovere, suæ ipsorum auctoritatis solliciti, ad quos unicè id muneris spectare videbatur.

(l) *Acta Paleotti, & narratio Oratoris Veneti.*

7. Porro ne ipsi admissæ culpæ negligentiam præ se ferrent, (*m*) postridie in Conventu Mantuanus dixit: (*n*) Cum præscribendus esset futuræ Sessioni dies antequam octavus ex Decreto effluxisset, proponi à se decimum septimum Decembris statuendum; & quò celerius quæ opus erant pararentur, quotidianos cœtus esse congeminandos (id Lotharingus postularat, (*o*) & idoneum erat ad extinguendam affectatæ dilationis famam) quod si nihilominus eo die paratum non esset quidquid in anteactaSessione destinatum, posteaque in conventibus propositum fuerat, stabilirentur certè quam possent plurima: verum quamcumque Præsidum solertiàm irritam fore, nisi Patres suam operam contulissent. Eapropter se illos hortari ac rogare per summam efficaciam ad consilium Ecclesiasticæ custodiendum: *In multitudine Presbyterorum noli esse loquax.* Quod ab ipsis præstitum iri, si studerent sententias breviter ac pacatè dicere, amputatis digressionibus, rebusque, quæ jam ab aliis expensæ fuerant, non iteratis: simul etiam, si singuli charitatem ac reverentiam collegæ, non iram ac fel adversarii præ se ferrent. Caverent præcipue à

tumultu ac indignitate diei præteritæ; aliter abituros è conventu Legatos, ne tam incompositas actiones coram tolerarent ipsi, qui Pontificis personam gerebant, præter reverentiam debitam duobus præstantissimis Cardinalibus, Oratoribus, quos complures potentissimi Principes legarant, & tot sanctissimis Patribus.

(m) *Epist. ad Borromæum, 3. Decemb. 1562.*

(n) *Ejus verba extant in Diario 2. Dec. & fusius in Actis arcis Æliæ.*

(o) *Literæ Gualterii ad Borr. 29. Nov. 1562.*

8. Lotharingus, qui primus reliquorum omnium sententiam dicebat, iis quæ proposita fuerant in cunctis partibus assensus est; & quasi laudaturus postrema dicta Mantuani, sibi aditum aperuit ad modestè graviterque castigandum tumultum excitatum, eosque potissimum, qui protulerunt in Guadicensem *Anathema: comburatur: hæreticus est.* Ea verba digna non esse, quæ in eo consessu tam leviter pronuntiarentur atque ad id subdidit, sibi non probari quod denuntiatum fuerat quasi ad corrigendas in posterum ejusmodi noxas, nimirum discessum Legatorum è conventu, id non cessurum in pœnam, sed in præmium audaciorum, qui si tantum audebant coram Legatis, in quam audaciam prolapsuri essent hoc fræno soluti; aptiorem animadversionem excogitandam esse in eum, qui tam venerandum auditorium tam modicè venerabatur.

9. Lotharingi verba nihil displicuere Legatis; quippe quæ neminem peculiariter objurgabant, dicebanturque non quasi ab eo, qui sibi capitis auctoritatem arrogaret, sed qui sua capitis dicto conformaret: & supra centum ex Patribus Lotharingi sensa commendarunt. Sed Caselius, qui intelligebat, eam objurgationem generatim dictam magna ex parte in se cadere, cùm dicendi locum habuit, haud se continuit, quò minùs quædam interseereret extra thema, & extra prudentiam, adeò ut à Legatis & Vicecomite apud Borromæum arrogantiæ titulo notata fuerint, utpote in Lotharingum directa. Videlicet, unum & Legatis auditum à se fuisse; ipsis, non aliis se obtemperare debere: si vellent Hispani aliorum dictis non peti, causam ab illis præbendam non esse, hæreses proferendo. Quidquid pridiè pronuntiarat de Guadicensis sermone, rectè fuisse pronuntiatum, seque præsto esse ad id tuendum & incœtu & extra cœtum. Quæ verba cunctis molestiam crearunt, planeque affecerunt, ut Caselius deteriorem universè de se opinionem exciverit ex defensione quàm ex culpa. Gualterio tamen, qui auctor fuerat Lotharingo, ne sibi infensas correctoris partes assumeret, (*p*) visus est ille aliquantulum fuisse transgressus. Quare cum reprehensio suopte ingenio acerba sit, & ægrè patiantur homines in hujusmodi odioso munere plures superiores, quàm quos sibi leges imponunt, existimavit commode actum cum Lotharingo, quod eo die acutioris acrimoniæ dicta non exceperit.

(p) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 3. Decembr. 1562.*

10. In destinando Sessionis die sententiæ variarunt, cum videretur compluribus, (*q*) plus spatii concedendum, aliud aliis designantibus: sed centum viginti novem diei proposito consensere.

(q) *Diarium 2. Decembr. 1562.*

11. Vix unâ commotione præteritâ, altera excitata est, & in alterum Hispanum, in posteræ diei conventu (*r*) Jacobus Gibertus à Noguera Episcopus Alifanus de re proposita differens, cœpit ostendere, Episcopos etiam post mortem Redemptoris non fuisse electos, institutos & vocatos à Petro, sed à Christo, sicuti Mathiam ac Barnabam, ideoque Petrum dixisse Domino: *Ostende quem elegeris:* & affirmari à Deo latam pronuntiasse: hujusmodi electionem fuisse habitam per actionem exteriorem ab Apostolis, dum Spiritus Sanctus dixit: *Segregate mihi*, &c. Sejunctionem igitur, & consecrationem apud homines manere; sed potestatis collationem esse Christi opus, itidem ac collationem efficaciæ Sacramentis. Sed ab Osio correctus est, cum Mantuanus & Seripandus abessent: Hujusmodi dissertationes nec conferre argumento, nec ad ædificationem, sed ad destructionem valere; nec Episcopos decere de supremo ipsorum Principe quæstionem agitare. Controversiam cum hæreticis esse an Episcopi electi à Romano Pontifice veri essent Episcopi, & à Christo instituti; & tamen quosdam illic audiri, qui è contrario affirmare auderent, Posse creari Episcopos quos Pontifex non assumpsisset. Idcircò ne mirarentur, si nonnumquam dum sententias dicerent, interpellarentur, quando rei propositæ, pront par erat, hæc minime respondebat. Sed Alifanus reposuit, dum jurisdictio Episcoporum expendebatur, opus esse de Pontificia quoque differere. Cum Granatensis ad Alifanum defendendum assurgeret, & ex altera parte Caselius, quasi à Granatensi perstrictus: jam contentio & dilatabatur & inflammabatur. Tum Simonetta nutu Caselium monuit ut taceret; & ita reliqui, quibus ille obloquebatur, pariter conticuere: datusque locus est Alifano prosequendi sermonis, quamquam non deessent qui studerent ipsum impedire. Postquam is loquendi finem fecit, iterum Osius, comprobante Lotharingo illi proximo, dixit: Se quidem existimare, cuncta in ea sacrosancta Synodo recto Religionis studio proferri; sed veram controversiam inter Catholicos & hæreticos in eo solùm sitam esse, admittendi necne essent tamquam Episcopi legitimi, il qui à summo Pontifice eligerentur; à qua controversia alienas omnino esse disputationes illas, Num etiam legitimi Episcopi absque hujuscemodi electione esse possent: quin dum hoc affirmabatur, adjuvari potius adversarios quàm impugnari. Sed Alifanus ex adverso redordiri contentionem voluit; idcircò Simonetta illum & insolentem appellavit, &, ut tandem locum aliis dicendi relinqueret, monuit. Quod cum videretur meritò pronuntiatum in contentiosam hominis pervicaciam, nec universè Patres offendit, quasi libertatis violatio, nec peculiariter Hispanos quasi nationis injuria.

(r) *Epistola Legatorum & Vicecomitis ad Borromæum, 3. & 6. Dec. & Jadrensis ac Fuscararii ad Cornelium & Moronum, 3. Decembr. 1562.*

12. Duo per eos dies ibi vulgata sunt (*s*) ingentis momenti Rebuspublicis, tum politicis tum sacris, Alterum, electum fuisse Regem Romanorum Maximilianum Bohemiæ Regem, primum Ferdinandi filium, Francofurti 24. Nov. ejusque parentem piâ constantiâ se gessisse, denegatis conditionibus hæresi faventibus, quas tres illius sectæ Septemviri tamquam remunerationem flagitabant. Ad hosce nuntios Madruccius Cardinalis, Episcopus ac Princeps Tridentinus, & Beneficiarius Ferdinandi, (*t*) dies festos illicò celebravit: Legati vero pronis erant animis ad idem agendum nomine Synodi solemni gratiarum sacrificio, & publicâ laudatione, cùm Imperatorium Sceptrum collocatum fuisset in Principe Catholico, & ex familia usque adeò bene merita de Religione; sed aliqua ipsis super-

supererat dubitatio, fortasse ob exceptionem, quam Pontifices alias jure Maximiliano objecerant; quamquam ab eo deleta videretur antiqua nota in hoc ipso conventu: nam interrogatus à Protestantibus de rebus sinceritati Fidei Catholicæ repugnantibus responderat, Sibi certum esse in ea Fide vivere ac mori. (*u*) Quod à Suavi animadversum non tamen ejus ingenio styloque congruit, ut in minutu reliquarum conditionum narratione voluerit ejus meminisse. Super eo itaque scripserunt ad Borromæum Legati, sed retenta sibi facultate rei perficiendæ, responso non expectato: atque ita re ipsa peregerunt, rati, perinde fore diu rem retardare, ac illam diu negare, adeoque flores jam aridos à se posteà oblatum iri. Itaque octavo Decembris die, Conceptæ Virgini sacro, congeminata lætitia ex nuntiis peractæ coronationis, ea celebritas habita est. Sacrificium obtulit Muglitius Archiepiscopus Pragensis, Orator Cæsareus; latinam panegyrim dixit Sbardellatus: adfuere sex Cardinales, Oratores Principum, & omnes Synodi Patres. Cardinales, Oratores, & complures ex Patribus convivio excepti sunt per consuetum magnificæ lætitiæ officium, Cæsaris nomine, ab Archiepiscopo celebrante. Interim considerans Pontifex, Legatos sibi reservare, ac quodammodo se parare ad ea publicæ gratulationis argumenta, rescripsit, (*x*) Videri sibi, antequam ejusmodi celebritas in Concilio ageretur, exemplum suum expectandum esse: nec velle se quidquam movere, donec à Cæsare ac filio debiti rei peractæ nuntii ad se deferrentur, simulque petitiones ut multa supplerentur de jure ac de facto, quæ ad efficaciam illius electionis desiderabantur. Sed triduo post novum consilium suscepit (*y*) cùm ad ipsum pervenisset tamquam à Maximiliano missus Joannes Mantiquius, certa fide pollicitus, eum Regem cuncta probi Catholicique Principis officia præstiturum. Quare comprobato Præsidum consilio; si peractum esset, præbitoque illi consensu, si adhuc penderet, ipsis injunxit, ut præcedentem suam repugnantiam omnino celarent. Sed super hoc Maximiliani negotio nobis oportebit non semel calamum adhibere.

(s) *Diarium 3. & literæ Legatorum ad Borromæum, 3. Decemb. 1562.*

(t) *Diarium, Kalendis Decemb.*

(u) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 10. Dec. 1562.*

(x) *Literæ Borromæi ad Legatos, 12. Dec. 1562.*

(y) *Literæ ejusdem ad eosdem, 15. Dec. 1562.*

13. Alterum id temporis nuntiatum Tridenti, fuit obitus Antonii Borboni, Vandomi Principis, & ob uxoris jura Navarræ Regis renuntiati. Faverat ille Hugonottis, sicut alibi demonstravimus: posteà cum animadverteret, se hac viâ non modo ad speratam amplitudinem non ascendere, quin potius obstare sibi, ne à Philippo Rege regnum aut restitueretur aut compensaretur, cœpit pedetentim gradum referre; ita tamen se gerebat, ut nolens displicere Joannæ uxòri, ingenio magis quàm ipse virili, fratrique Ludovico Condeo Principi, qui natu minor, sed spiritu major ac pejor erat, haberetur potius Hugonottus non sincerus, quam sincerus Catholicus. Idcircò recusaverat postremò Hispanus Rex Antonii Nuntium prius excipere, quàm cerneret in Gallia res meliùs se habentes: & cum Oratore Gallico discedendi veniam petente conquestus fuerat, Regem pupillum obsideri ab hominibus, qui studerent illum educare in Protestantium religione, orbemque terrarum pervertere; simul etiam denuntiaverat, nisi meliora inirentur consilia; se rebus consulturum, primo loco iis implicatis, qui nitebantur alios implicare. At verò Antonius Rex visus est paulatim, consiliis Ferrariensis Cardinalis, allorumque Catholicorum optimatum ad ingenii sui probitatem revocatus, magis semper in animum revocasse amorem veteris Religionis, à qua credebatur antea potius alienatus operâ per rationes pseudopoliticorum, quàm fide per argumenta hæreticorum; adeò ut in rebellantes Hugonottos copias tandem eduxerit, & fistulæ tormentariæ glande vulneratus ad Rothomagum, post morbum diuturnum occubuerit illius injuria, quem ipse succenderat. Antonio demortuo, regiæ tutelæ jura devenerant ad Carolum Cardinalem Borbonium illius fratrem, virum pacati ac pii, sed non ingentis animi, aptiorisque ut regeretur, quàm ad regendum idonei; ex quo in nonnullis orta est opinio, Lotharingum in Galliam reversurum (*z*) quod administrationis lora suis imposita manibus speraret. Hic, quippe affinis defuncti Regis, se abstinuit à colloquio, quod ab ipso Legati paulò antè petierant (*a*) eo die, quo pervenerat tabellarius; & die postero officia ejus vicem dolentium ab ipsis accepit. Verba fecere de iis, quæ posset Pontifex impendere in salutem regii filii hæretici, qui septimum ætatis annum compleverat, matris & magistri Hugonotti operâ in religione pessimè nutritus. Verùm Lotharingus re diu perpensâ censuit, peculiaria postulata id temporis tentanda non esse. Quamobrem Legati id consilii dedere Pontifici, ut ipse rei procurationem commendaret Ferrariæ Cardinali; qui tametsi anteà redirum adornarat, putabatur tamen casus illius causâ substituturus discraturusque eas opportunitates, quæ ut benè discipiantur, opus habent oculo non solum acuto, sed propinquo; cum humana mens erga res quasdam se habeat sicuti gustus erga sapores; qui, quantumvis acuminis habeat, eos non percipit, nisi tangat.

(z) *Literæ Gualterii ad Borromæum, 6. Decemb. 1562.*

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. & 7. Dec. 1562.*

CAPUT VI.

Lotharingi oratio; & nova Canonum forma ab eo proposita. Reliquorum Gallorum sententiæ. Varia opinamenta de altera propositione Lotharingi.

1. Pridie quàm mors Antonii nuntiaretur, Lotharingus ex improviso (*a*) sententiam suam exposuit, nondum auditis cunctis aliarum nationum Patribus, sicut antea in animo habuerat. Sed prævertere voluit, propterea quod expertus fuerat, per eam hiemem se identidem ita opprimi pituita, ut raucus evaderet; idcirco cum se liberum sensit, noluit usuram vocis diutius retardare. Per eos dies familiariter is egerat cum Seripando, (*b*) idque Gualterii solertia; qui cum sciret, huic Legato tribui à Lotharingo multo amplius quàm reliquis omnibus in Theologica doctrina, sicuti ceteroquin in amore ac reverentia præ cunctis Mantuanum haberi; speraverat a Seripando, subductis ab illius animo quibusdam principiis & argumentis, quæ idem in scholis hauserat, eum facilè ad suas partes adductum iri, quippe voluntate propensum, & scientia inferiorem. Maximè verò, quia illius Principis mens, ut quidam opinabantur, spe-

ciosior erat quàm robusta ; in rebus intelligendis clara, in explicandis facunda, in percurrendis expedita ; quæ dotes inter sanguinis fortunæque splendores, & velut incantationibus gratiæ ac ingenultatis, conciliant possessori existimationem admirationemque præcellæ doctrinæ, partim ab hominum mediocritate, partim à benevolentia, partim ab adulatione. Sed, prout affirmabant alii si quis sciret velletque veram celsitatem metiri, brevi spatium inter superficiem ac fundum nactus, animadverteret, à delicata Principis educatione, & non otiosa gratioli conditione permissam illi non fuisse eam exercitationis studiique assiduitatem, sine qua in sapientiæ disciplinis licet cuipiam magistrumagere, numquam tamen esse magistrum.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. Decemb. & Fuscararii ad Moronum, 7. Decembr. 1562.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum, 3. Decembr. 1562.*

2. Duabus planè horis expletis, ingentem illam gloriam consecutus est in eo genere præstantiæ, quæ est videri minorem, minimum minùs prolixum quàm reipsa fuit. Magnificè, eloquenter, eruditè disserait, atque per hanc sententiam exorsus est : *(c)* Nihil expendi potuisse à Patribus Christianæ Religioni convenientius, quàm Ordinis Sacramentum ; frustra laboraturos fuisse in rebus sacris decernendis, ubi dubitari posset quis esset legitimus Sacramentorum minister. Cavendum primo loco, ne fur aut latro intraret in ovile Christi, qua de causa tot in Ecclesia perturbationes cernebantur : præcipuum quidem sibi futurum in votis, ne quid, dum agebatur de Ordine, inordinatè committeretur.

(c) *Cuncta extant in Actis Paleotti, & Arcis Æliæ.*

In doctrinæ capitibus improbavit primum, quo dicebatur, in omni lege Sacerdotes cum sacrificiis fuisse conjunctos, cùm de eo haud plenè constaret, quandoquidem in lege naturæ cuncti primo loco geniti Sacerdotes erant, cujusmodi fuit Esau, ex epistola Pauli ad Hebræos, ubi accusatur, quod primogenita vendidisset : id enim actio profana non fuisset, nisi jus Sacerdotii complecteretur ; & tamen non omnes primiginæ sacrificabant. Observavit pariter (idemque observarat Antonius Augustinus) vocem illis positam, *Servator*, quam elegantem magis, minusque significantem quàm par esset arbitrabatur, nec usurpatam ab antiquis Patribus in sensu *Salvatoris : (d)* Ecclesiam quasi pudicam matronam esse, quæ rejicit nimis exquisitas, munditias, veluti ornamenta meretricum.

(d) *De discrimine inter Salvatorem & Servatorem consuli potest Manutius in quartam Verrinam & Julius Niger in suis Asceticis in 3. parte de titulo.*

Censuit præterea, in tertio capite, ubi agebatur de rebus Ordinis Sacramento necessariis, nominandas non esse materiam & formam ; non quod hæ non adsint, sed quia hujus Sacramenti materia facilè decerni non possit. Cupiit ex altera parte, ut fieret mentio de manuum impositione, utpote tam frequenter in veteri Testamento, & in novo frequentiùs commemorata. In quibus omnibus ejus sententia placuit ; quamquam in postrema, ne definiretur impositionem manuum esse partem Sacramenti delecta sunt vocabula magis universalia *vocum* & *signorum*, tamquam partium componentium, quæ sint necessariæ sacræ ordinationi, non tamen silentio præterita manuum impositione, quin allatis in Decreto verbis Pauli ad Timotheum : *Admonco, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.*

(e) *In 2. ad Tim. c. 1.*

3. Ad præcipuam quæstionem accedens, ex opportunitate eorum quæ habebantur in capite quinto, dixit, Placere sibi apertam rei declarationem, quò ambiguitas omnis tum Catholicis tum hæreticis auferretur de Concilii sententia : non quidem sibi probari particulam illam, *ex Jure Divino*, quippe causam multis contentionibus in Ecclesia futuram. Controversiæ non subjici, potestatem Ordinis in Episcopis esse proximè à Deo, cum habeatur Scriptura, dum Ordo confertur, *Accipite Spiritum Sanctum*, qui nonnisi a Deo dari potest. Simul etiam in universa Ecclesia potestatem jurisdictionis esse à Deo : etenim Ecclesia facultatem non habet efficiendi, ne regatur à Romano Pontifice, & ab Episcopis, neque constituendi sibi Aristocratiam, aut Democratiam ; sed regi necesse esse Monarchiam à Pontifice universali, & ab Episcopis peculiaribus : id autem originem ducere proximè ab ipso Deo. Præterea in quovis Episcopo eam partem jurisdictionis, quæ naturam excedit, originem à Deo trahere absque ullo interposito, cùm id quod supra naturam est, effici non possit ab hominibus ; atque hujusmodi esse jurisdictionem absolvendi peccata. Sed non propterea exæquari potestatem Episcoporum Pontificiæ potestati. Nihil ita firmiter propugnandum id temporis sicut Unitatem & Primatum Apostolicæ Sedis, dum cunctæ adversariorum phalanges ad hujus arcis eversionem conspirabant : complures enumerari eorum sectas, Lutheranos, Calvinistas, Zuinglianos, Anabaptistas, & alias ; sed omnes convenire unanimes in hoc fastigio percellendo : atque id significari ab Evangelica parabola fortis armati, suæ domus atrium custodientis. Ex eo quòd Episcoporum jurisdictio sit proximè à Deo, in Ecclesia nihil detrahi Pontificis auctoritati, pro eo ac observabat in suo volumine Polus Cardinalis : soli namque Pontifici datum est eam exercere in quocumque alio, idque vocando assumendo, deponendo, mittendo, ita ut nemo assumatur, ac mittatur à Deo, nisi per ipsum Pontificem ; idque ab eodem Polo idoneis exemplis illic illustratum apparere. Idcircò quoties audiebatur, in remotis Provinciis quempiam ad Episcopatum assumi à Metropolitano, semper intelligendum esse id fieri aut ex Apostolorum Constitutione, aut ex Decreto legitimæ Synodi, aut ex summorum Pontificum privilegio, adeo ut adesse vel expressa vel tacita Romanæ Sedis auctoritas ; aliter enim rationem capitis destructum iri : verum id conspici in cunctis Episcopis, præter Apostolos, qui à Christo per se electi fuerunt. Quod autem objectabatur ex verbis Pauli *Ego nec ab homine, nec per hominem*, valere potius ad rem propositam comprobandam ; siquidem dum illi dicit quasi suum peculiare privilegium, *nec per hominem*, insinuat reliquos vacari per interpositum hominem, hoc est per summum Pontificem : quare à Deo utique jurisdictionem provenire, sed exerceri in subjecta materia aliis à Pontifice destinata, quàm idem auferre posset, aut minuere. Quòd verò hujusmodi potestas ab Ordine non oriatur, liquidò patere : ac primò quidem, quia Sede vacante ab Ecclesiasticorum Collegio potestas exercetur, & anathemata vibrantur : secundò, quia non posset hæc, si verum id esset, transferri in Vicarium, qui sacris Episcopi Ordinibus initiatus non est : tertiò, quia licitum non esset ab Episcopo ad Archiepiscopum provocare, cùm gradus & prærogativa Archiepiscoporum humani juris merè sit. Hanc igitur jurisdictionem plenè penes Pontificem esse, cui liberum est eam moderari, dummodò id præster ex Apostoli effato, *in ædificationem, non in destructionem*. Hujusmodi tamen disputationes, quippe infinitas, prætermittendas esse, solumque declarandum id, quod attinet ad veros ministros Ecclesiasticos constituendos.

4. E Decretis doctrinæ trangressus ad Canones, dixit : Haud probari sibi in sexto vocem tunc appositam, *Sacer Principatus*, retenta solum voce *Hierarchia*, quæ tametsi idem valeat, modestiùs tamen sonat, & priùs Græcè a S. Dionysio adhibita, postea ab Ecclesia Latina usurpata est. Denique hanc novam septimi Canonis formam proposuit, de qua priùs privatum sermonem habuerat cum Legatis : *Anathema, si quis dixerit, Episcopos non fuisse à Christo institutos in Ecclesia, aut in sacra ordinatione Presbyteris majores non esse.*

Præter brevem hunc Canonem duos expendendos protulit ampliores (*f*) sed non in eo cœtu, quantum comperio) quò defineretur tamquam à Deo constituta hinc Episcoporum eminentia, hinc summi Pontificis prærogativa. Prior damnabat eum qui diceret, *Episcopos non esse à Christo institutos in Ecclesia aut ex ipsorum ordinatione non esse majores Presbyteris ; aut ordinandi potestatem non habere ; aut si habent, eam communem Presbyteris habere ; aut Ordines ab illis collatos absque consensu & vocatione populi, irritos esse.* Alter, eum qui diceret, *Petrum ex institutione Christi primum inter Apostolos non fuisse, summumque ipsius Vicarium ; nec necesse esse in Ecclesia unum esse supremum Pontificem, Petri successorem, eique parem in auctoritate regendi, atque in Romana Sede ejus successores ad hos usque tempus non habuisse jus Primatus in Ecclesia.*

(f) *Citata Fuscararii epistola, & Acta Paleotti.*

5. Posteà reliqui Galli sententiam dixerunt, & eorum complures simplici voce cum Cardinali consenserunt : alii tamen propensionem animi præ se tulerunt in Hispanorum opinionem. Præcipuè verò Franciscus Beauquer, seu Belcarius, Metensis Antistes, auctor celebris Historiæ sæpiùs à nobis laudatæ, dixit : Multos in Romano Pontifice auctoritatem ex imperio metiri ; & sicuti Christianus orbis immensus erat, ita censebant summi Pontificis auctoritatem immensam, adeò ut Episcopos assumeret in partem sollicitudinis, eisque functionem quasi accomodatam aut precariam concederet. Contrariè se prorsus opinari ; quando Episcopi succederent Apostolis, qui à Christo vocati fuerant, & Mathias sorte, hoc est, Divina voluntate assumptus : ab Episcopis igitur munus propriam, non à Pontifice delegatum obtineri. De illa voce, in qua complures nitebantur, *Plenitudo potestatis*, à se dici, perinde ac loquebatur Chrysostomus de plenitudine gratiæ intelligendam esse, aliam fuisse hujusmodi plenitudinem in Christo, aliam in Virgine, aliam in Apostolis, aliam in aliis Sanctis, pro varietate recipientium ; ita pariter plenitudinem potestatis etiam in summo Pontifice suis esse cancellis limitatam. Sed hac in re plurimum ille cancellos transgressus est.

6. Fama erat, hunc Episcopum Lotharingi magistrum fuisse : (*g*) & sane intimam cum eo familia ritatem exercebat, atque ejus opera nobilem illam Sedem acceperat.. Unde suspicio fuit, eos concorditer se gessisse, & textum à discipulo obscurè propositum, fuisse delucidatum à magistro interpretationis suæ claritate. Sed Cardinalis hujusce famæ conscius, Gualterio negavit (*h*) se umquam Beauqueri discipulum fuisse : eum quidem à se agnosci virum maximæ literaturæ, sed minimi consilii. Nec abstinuit, quin illum castigaret coram duobus Gallis Oratoribus, & duodecim Episcopis. Dein per opportunitatem, dum colloqueretur cum Legatis, (*i*) dixit, Posse quidem se interdum aberrare, considerationis aut peritiæ penuria, non item simulatione aut versutia, vitio nimis alieno ab honesto viro. Quo audito à Simonetta, qui hujusmodi dubitationem conceperat & aperuerat, Lotharingi manum comiter prehendit, fassusque illi est, ab Episcopi Metensis sermone suspicionem aliquam in animo suo excitatam fuisse. Hinc verò amicitia inter eos confirmata est, cùmplurimùm valeat ad persuadendum alteri, nos illi credere, si fateamur priùs non credidisse. Itali ferè omnes sententiam Pontifici maximè faventem propugnarunt.

(g) *Acta Paleotti.*

(h) *Literæ Gualterii ad Borrom. 7. Decembris & sequentibus. 1562.*

(i) *Acta Paleotti.*

Postremus omnium de more opinionem suam explicavit Lainius, qui tametsi diebus præteritis abundè ea de re fuisset locutus, sicuti jam narravimus, tamen novæ formæ causâ pro reliquorum consuetudine quædam repetiit : (*k*) Futurum fuisse munus Concilii hæreticos damnare, moresque corrigere, eorum quæstionibus scholæ relictis : verumtamen quando sic ab aliis fiebat à se quoque sententiam suam de proposita controversia prolatum iri. Cœpit, à qua ducit initium scientia in rerum natura investiganda ; affirmavitque, Potestatem Ecclesiasticæ jurisdictionis esse certam quamdam præfecturam unius Clerici supra alios, quo eos dirigat ad æternam vitam ex Divinis mandatis ; & idcircò tam in superiori, quàm in subditis requiri conditionem Christiani, & saltem in superiori conditionem Clerici. Hoc posito, arbitrari se ; hanc præfecturam oriri à summo Pontifice. Id primo loco confirmavit compluribus testimoniis, & inter cetera produxit in hanc sententiam Decretum unum Innocentii III. alterum Lucii III. & tertium Clementis III. quod à se in Sicilia repertum hic in conventu recitavit. Idem fuisse firmatum à multis Patribus Concilii Basileensis in Epistola ad Eugenium. Tum ad rationes progressus, observavit, interdum tradi alicui materiam, jurisdictione non traditâ, cum idem per se ampliſſimam obtinet potestatem : ita traditam fuisse Paulo, cum missus est ad Gentes, & Petro cùm ad circumcisos missus est ; atque ita dici posse à Pontifice fieri, cùm diœcesim aliquam adjicit Patriarchis ; sed plerumque cum Pontifex gregem tradit, simul tradi supra gregem præfecturam : si nihil aliud ille præstaret nisi destinationem materiæ, conficeretur hinc, potestatem haberi ab Epifcopis aut à seipsis ex vi Ordinis, aut ab alio capite quàm à Pontifice : posterius nulli Catholicorum in mentem venire ; priùs falsum deprehendi. Siquidem Episcopi etiam ante consecrationem possident jurisdictionem, sicut habetur in postrema Extravagante Clementis V. Id corroboravit undecimo Canone Concilii Chalcedonensis, quo imperatur, ut ante consecrationem probetur, Num quispiam titulum obtineat, hoc est, curam animarum, quæ cura jurisdictionem importat. Si verum esset quod adversarii condebant, jurisdictionem impertiri à Deo unà cum charactere, deduxit tamquam corollarium, in cunctis æqualem futuram sine ullo discrimine inter meros Episcopos, Metropo-

tropolitas, & Patriarchas, cùm omnes æquè sint consecrati; nec eam à Pontifice auferri aut coarctari posse. Tradi à supremo Pontifice hanc jurisdictionem tamquam à Dei ministro, quoniam Angeli quoque ministri Dei sunt; non tamen idcirco eum esse simplicem ministrum, sed talem, qualis fuit Joannes in suo Baptismo, qui Joannis Baptismus dicebatur, quòd ipse illum instituerat, quamvis ex auctoritate divina. At verò Baptismum, quo Petrus baptizabat, non appellari Baptismum Petri, sed Christi, propterea quòd cùm in ejusmodi Baptismo remitterentur peccata, Petrus illius causa esse non poterat, nisi per merum ministerium: eapropter tradi à Pontifice jurisdictionem, injungente ac imperante ex auctoritate, & tamquam ab Ecclesiæ Principe. Et quidem jurisdictionem, tum quæ extra ordinem est, tum Ordinariam, recipi ex vi hujus imperii, non autem ex vi consecrationis; aliter nemo illam acciperet à Pontifice, quippe qui neminem consecrat. Hanc esse maximè receptam doctrinam, pro qua & Theologus produxit, & reperiit firmavitque varias rationes à se allatas in sua præterita oratione. Quamquam dicatur in consecratione, *Trado tibi cathedram, trado tibi claves*, &c. intelligendum id esse eâ ratione, quâ sanctus Thomas docet recipi à Rege potestatem in consecratione sive unctione, dum dicitur, *Accipe potestatem, accipe regnum.* Significationem verborum ad usum spectare, hoc est, *Tibi concedo, ut possis bene uti regno.* Ita cùm dicitur Episcopo in consecratione, *Accipe Spiritum gubernandi*, significare, *Tibi concedo, ut possis recte gubernare.* Et hujusmodi morem oriri ab antiqua consuetudine, dum eodem ferè tempore creabantur & consecrabantur Episcopi. Non propterea hanc jurisdictionem in Episcopis esse delegatam, sed, sicut in Judicibus ordinariis, ab aliquo magistratu supremo constitutis. Nonnullis tamen nullo interposito eam à Christo fuisse traditam, sicut Apostolis; sed communiter reliquis impertiri à Pontifice, non per modum meri ministerii, sed per modum mandati. Concluserit definiendum esse, Episcopus quod spectabat ad Ordinem, esse ex Jure Divino, nullâ factâ mentione jurisdictionis, de qua complures Doctores variè opinabantur.

(k) *Acta Arcis Rom. & Paleotti 5. Dec. 1562.*

Ardor hujusce disputationis, præ qua videbantur quæstiones reliquæ parvi esse momenti, (*l*) multorum curiositatem ad causam exquirendam vellicabat. Rebantur alii, Præsules Hispanos eò spectare, ut hoc pacto concuterent summam prærogativam Inquisitoris supremi, qui erat id temporis in Hispania Archiepiscopis Hispalensis, vir ipsis gravis & odiosus: alii, velle Transmontanos tam plenæ absolutæque potestati Pontificis se subducere. Sed à prudentibus id quod planius erat, ut assolet, verius putabatur, nimirum, reipsa Hispanos in ea esse sententia, quam postremo tradiderat Franciscus Victoria Dominicanus, Theologus præstantissimus, & seminator, ut sic loquar, in Hispania Scholasticæ Theologiæ (quæ prius parùm ibi propagata, deinde mirificè floruit in illis regnis) & pro eo ac unusquisque pronus est ad sublimiter opinandum de suo gradu, eam sententiam in Præsulum mente libenter exceptam fuisse: ex altera parte zelotypiam esse causam contentiosissimæ repugnantiæ in amantissimis Apostolicæ Sedis & ab hac ipsa repugnantia inflammari cupidinem, & impetum augeri in fautoribus; quemadmodum videmus longè frequentius ac ferventius impendi studium aliis philosophicis disciplinis, in quibus in dubium ac certamen offenditur, quàm in mathematicis, in quibus nonnisi certum & ineluctabile reperitur.

(l) *Acta Paleotti.*

Videbatur quibusdam litigium ad mera vocabula jam redactum, quandoquidem volebant alii, Episcoporum jurisdictionem esse proximè à Pontifice, alii, à Christo, sed ita, ut usus ac materia penderet à Pontifice. Verum subtiliores, seu religiosiores magnum discrimen animadvertebant, cùm affirmarent, confici ex posteriori opinione, non posse à Pontifice materiam semel à se destinatam Episcopi jurisdictioni auferri aut minui sine causa, ex celebri doctrina Abbatis Panormitani, & Decii cap. ultima *de Confirm. util.* & ejusdem Abbatis in quæstione, quæ incipit, *Episcopus.* Et quamquam, ajebant illi, posita etiam sententia contraria, non sit fas Pontifici id agere pro sua voluntate rationi dissentanea; ubi tamen id agat, actionem esse ratam: at verò rem gravi perturbationi obnoxiam fore, si hujusmodi Pontificis jussiones rationi dissonantes sicuti licitæ non sunt, ita nec essent ratæ. Et acutè hi considerabant, nihil inde detrimenti reverà secuturum, si quod rationi consonat aut dissonat, duo quasi colores essent, qui oculis perspicuè cernerentur; sed cum omnia quæ spectabant ad mores, opinationum varietati subjecta sint, satius esse, si Pontifex, qui plerumque pietate ac prudentiâ præditus eligi solet, & qui morsus conscientiæ honorisque persentit, possit interdum subditos obstringere imperio aliquo rationi dissentaneo, quàm si ipse, qui Princeps est suorum subditorum judicio vario & perturbato subditus redderetur: adeoque si quando vellet Sacerdotium aliquod in alienâ Diœcesi sibi reservare, aut Ordinarii collationem antevertere, aut subdito cuipiam immunitatem à Præsulis potestate indulgere, aut Episcopum ex una in alteram sedem transferre; liceret semper litigare de irrita jussione, obtento colore non sufficientis rationis. Hujusmodi respectus erant in causa, cur ad singulas voces multi suspiciosius hærerent, neque consentirent, ut definiretur, Episcopos nullo interposito esse à Christo, nisi apponeretur ad vitandam sinistram omnem interpretationem, hæc limitatio, *Quantum spectabat ad Ordinis potestatem.*

Hinc factum est, ut forma à Lotharingo digesta had plene comprobaretur, sicut ipse considerat; (*m*) de quo & animo & voce conquestus est. Eam maximoperè complectebantur duo Cardinales Theologi, Seripandus & Osius: at Simonetta, cautus pro more in auctoritate Pontificis custodienda, petiit, ut ad eam operosius expendendam deligerentur novem inter Theologos & Canonum Consultos: Theologi fuerunt Petrus Antonius Capuanus, Leonardus Marinus, Caspar de Fosso, Archiepiscopi Hydruntinus, Lancianensis, & Rheginus, & Didacus Lainius Societatis Jesu Præpositus Generalis. Canonum periti fuere duo, posteà futuri Pontifices, Hugo Boncompagnus, & Joannes Antonius Facchinettus, tunc Episcopi Vestanus & Neocastrensis, duo futuri Cardinales Gabriel Paleottus Romanæ Rotæ Duodecemvir, & Scipio Lancellottus, Synodi Advocatus; quibus adjectus est Promotor Jo. Baptista Castellius. Tribus prioribus Theologis exemplar Lotharingi placebat, non item Lainio, qui dicebat, (*n*) à se schisma prævideri; & cum eo tandem concorditer consensere Canonum Doctores. Objectorum summa hæc fuit.

(m) *Literæ Vicecom. ad Borr. 6. Dec. 1562.*

(n) *Literæ Gualterii ad Borr. 6. Dec. 1562.*

Septimo Canone secundùm memoratam formam in eo quod declararet; Episcopos esse institutos à Christo, nihil concuti hæreticos; quod Synodus intendebat. Id enim ipsi non inficiebantur; sed dicebant, Episcopos assumptos à Romano Pontifice, non esse veros ac legitimos Episcopos, eosdem appellantes capita rasa, inuncta, oleo perlita, & larvas papales. Illic proscribi sententiam plurimorum Catholicorum Scriptorum, qui existimabant, unicum Episcopum, hoc est Petrum, fuisse à Christo institutum, & reliquos omnes à Petro.

Speciem hinc obtendi, ut credatur, Episcopos electos inter hæreticos à Regibus aut a populp, esse veros ac legitimos Episcopos; propterea quod dum absolutè affirmatur, Episcopos institui à Christo, videtur significari, eorum potestatem esse totam à Christo, ita ut elector nudum quoddam ministerium exerceat, non vim causæ efficientis, quod antea in medium protulerat Episcopus Hibernus, tamquam argumentum à Regina Britanniæ pro se adductum.

In ea loquendi ratione indistincta vim inesse significationis universalis, adeoque ubi discriminatim de Episcopis pronuntiaretur eos esse à Christo institutos, id ex æquo intellectum iri, tum quod ad jurisdictionem, tum quod ad ordinationem attinet. Denique, majoris esse ponderis hanc affirmationem, *eos esse institutos à Christo*, quàm illam, *ipsos esse ex Jure Divino*, cùm posterior interpretationem minùs cogentem admittat. Quare, si in hac posteriori difficultas offendebatur, adeò ut Lotharingus ipse ab ea Patres dehortaretur, multò magis priorem esse vitandam.

Valdè periculosam aleam subit, qui formam aliquam verborum profert ad conciliandas duas partes contrarias, acutas ac suspiciosas: quia contrariæ sunt, fugit altera quod altera quærit; quia acutæ, singulæ detegunt quæ sequester involvit: quia suspiciosæ, utraque quod sibi noxium est, deprehendit; cum ejusmodi verba nequeant dubia non esse, & suspicionis ingenium sit, dubium sibi malum tamquam certum assumere.

CAPUT VII.

Responsum Pontificis, ut Vicecomes Romam mittatur. Propositum de mansione Decretum, & hac de re Lotharingi sententia. Novæ significationes moderatæ Regis Hispani ad suos Episcopos, ne Pontifex, neque Galli offenderentur.

1. Eo gravius angebantur Præsides, quòd animadvertebant, se ab ipsa præfectura subjectiores reddi quàm ceteros: nam citari se, & quasi pungi ob quamlibet aliorum impudentiam sentiebant. Hinc in Concilio conclamabatur *libertas.* Hinc in eos fremebatur ad omnem vocem ab Episcopis immoderatius elapsam, perinde quasi linguarum omnium ipsi frena tractarent. Itaque ex Hispanis Episcopis quinque (*a*) melius erga Pontificem animati, neque conjuncti præfervidis suorum civium postulatis, & inter eos Salmanticensis, & Patrensis, simul adiere Legatos, & ob contumelias in Guadicensem jactas contestati sunt; nisi prospicerentur in posterum, necesse sibi fore cum reliquis nationis suæ se consociare ad eam ab hujusmodi insultationibus defendendam: si quis umquam Hispanorum vocem minùs Catholicam proferret, optare se, ut is corriperetur, sed ab auctoritate legitimi superioris, nimirum à Præsidibus, non ab arrogantia privati Præsulis; quemadmodum egerat Castellius, qui priore facinore non contentus, cùm à Mantuano commoneretur de strepitu contumeliaque verborum, respondere non est veritas, ab Hispanis causam ad id non fuisse præbendam per enuntiationes hæreticas. Legati cognoscentes querimoniam æquam esse, & jacturam ingentem futuram, studuerunt amplis benevolentiæ significationibus, plurimisque promissis eos delinire.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum. 6. Decemb. 1562.*

2. Ex altera parte Lotharingus vehementer (*b*) questus est, quòd quidam ex Italis per indignum dicterium procaciter dixerat: *Ex Hispanica scabie decidimus in morbum Gallicum.* Sed Legati cupientes quod possent honestè amaritiem Lotharingi diluere eâ dulcedine, cujus avidissimum illius palatum sciebant, Romam extemplo (*c*) miserunt per certum cursorem formam duorum Canonum, quos ille proposuerat, dicentes, eam probari Theologis, sed non Canonum peritis, & petentes, ut ipsis Pontificis sensus diebus aliquot ante Sessionem exponeretur.

(b) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 6. Decemb. 1562.*

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. Decemb. 1562.*

3. Interim pervenere Tridentum responsa de rebus anteà significatis, ad eumdem Lotharingum spectantibus. (*d*) Alicujus Præsulis missio comprobata est, simulque Legatorum sententia in Vicecomite delegendo; rescribente Borromæo, cunctos, qui proponebantur, idoneos videri, & Marinus peritior, sed Vicecomes aptior ob juventam ad sustinenda illius itineris incommoda per summam Italiæ & hiemis asperitatem. Quamobrem ille ad id destinatus est. Ubi Lotharingus scripto sua postulata (*e*) tradidisset, hac de causa hic suorum omnium cœtum habuerat; & post diuturnum congressum datum fuit negotium quatuor Episcopis, ut simul cum Ferrerio ea notarent, quæ ab ipsis Galliæ salutinecessaria censerentur. Idemque Gualterio significarat, se, quod spectabat ad *Annatas*, annuos nimirum proventus, jam conquiescere; neque absque novis mandatis ea de re verba facturum fuisse.

(d) *Literæ Borromæi ad Legatos, 2. Decem. & ad Vicecomitem, 7. ejusdem, & literæ Vicecomitis ad Borromæum, 16. Decembris 1562.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 10. Decembris 1562.*

4. Ceterà, (*f*) intellectis Romæ duobus modis, quorum auctor fuerat Lotharingus ad extinguendam super septimo Canone discordiam; alter, ut nimirum designarentur bini pro singulis nationibus non placuit, quippe memorato jam periculo expositus: magis placebat alter illius discordiæ sopiendæ, quasi quodam sopore, qui in placidam honestamque mortem migraret; sicut usuvenit, ut inter discrimina ac suspiciones nihil minus displiceat, quàm ipsum nihil. Verùm improvisus transitus à tam concito motu ad quietem haud possibilis visus est Legatis. Quare expectato responso quid Pontifex de nova forma Canonum arbitraretur, cœperunt interim audire sententias in Decreto mandonis, à Mantuano sexto Novembris jam propositio, ut dictum est; sed quibusdam adhibitis mutationibus, privatim quæsitis ab eodem Lotharingo, (*g*) aliisque, quibus nimis severum videbatur in pœnis denuntiandis, & nimis arctum in excusationibus comprobandis. Et sanè incidit opportunè, ut hujus rei tractatio indu-

ceretur, antequam perveniret epistola Lunensis Comitis, (b) quâ calor omnis extinguebatur, opere à Rege priùs adhibito Patribus Hispanis, ut illos ab incepto removeret. Etenim Lunensis cum significaret Herculi Pagnano, se illuc Oratorem destinari, addebat, resciviſſe Regem à Varga, Gallos cupientissimos esse hujusce declarationis, unde periculum esse, ne, si ea impediretur, illi discederent; & quoniam Rex non nisi Divinum obsequium spectabat, noluisset, ut opera sua Ecclesiæ concordiæ noceret, & continuationi, vel certè existimationi Concilii. Idcircò suam esse mentem, ut in eo cautè suaviterque ageretur cum Episcopis Regi addictis, & absque industria, aut nimis aperta, aut nimis propitia: atque in eamdem sententiam loquebantur mandata à Rege tradita Aloysio Avilæ, (i) summo Alcantaræ Commendatori, destinato Romam Oratori, (k) quando Pontifex diu conquestus fuerat, (l) negotia non aptè procedere, quia præcipuè in rebus Concilii Orator Catholici Regis apud se non aderat, cui Pontifex fideret. Habebatur in mandatis, quæ diximus; Orator Pontificem cohortaretur, ut is in mansionis argumento maturè se gereret, adeoque ex una parte libera facultas rei declarandæ Concilio non adimeretur; ex altera, Sedis Apostolicæ auctoritas ac prærogativa non læderetur. Itaque vis impressa à Regis brachio, tam valida speranda non erat, ut rotis illis tam fervidis cursum retardaret.

(f) *Literæ Borromæi ad Legatos, 2. Decembris 1562.*

(g) *Literæ Vicecomitis & Legatorum ad Borrom. 10. Decembr. 1562. & arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. 9. Decembris.*

(h) *21. Decembris 1562.*

(i) *Signata 30. Novembris 1562.*

(k) *Destinatio Avilæ constat ex literis Regis ad Pontificem, 25. Octobris, missis ad Legatos cum literis Borromæi 2. Novemb. 1562.*

(l) *Constat ex responsione Pontificis ad Regem 28. Martii 1562.*

5. Facto igitur initio loquendi de memorato Decreto die decimâ Decembris, (m) cùm Lotharingus primus omnium verba faceret, egregio prudentiæ gravitatis, doctrinæ atque eloquentiæ complexu effecit, ut præfagirent Legati, multum illi auctoritatis in Synodo futurum non minùs dictionis, quàm sanguinis excellentia. Ejus sensa hujusmodi fuere: E sacris Literis colligi; tria præcipuè mala fuisse profecta ab eorum absentia, quibus curam aliquam Deus demandarat; primum, maris tempestatem, cum Jonas fugam cœperat, ne concionaretur gentibus; ad quas mittebatur; alterum, Idololatriam, cum absente Moyse vitulus conflatus est; tertium, ovile Christi dispersum, cùm in capite decimo S. Joannis habeatur: *Lupus dispergit oves.* Tria mala illis respondentia ex Præsulum absentia Ecclesiæ Dei accidisse. Calamitatem, tempestatem, Fidei corruptionem in hæresi, & gregis dissipationem in morum corruptelis. In ea causa Patres simul esse judices, ac reos: adeòque eò magis imputandum ipsis esse; ubi remedium minùs efficax admoveretur. Cùm ipse Christus Pastorem se profiteatur, nefas esse, ut Præsules pudeat vel hujus nominis, vel hujus muneris: in eodem capite decimo S. Joannis tria numerari ad boni Pastoris munus spectantia: ea sunt, ait ille, Ut oves nostram vocem audiant, Ut nos animas nostras pro ipsis ponamus, Ut bene illas pascamus, bonis pascuis inventis. Ab re igitur non esse, si ad primum hujus argumenti ingressum doceret Synodus, quales essent boni Pastoris conditiones, quibus Pastores animarum possent de illa cura gloriari, de qua gloriatus est Jacob apud socerum, (n) cùm post viginti annos pascendi ejus gregis curam reliquit. Super illo mansionis articulo priùs audiendos esse Theologos, & Canonum peritos, idemque peragendum in cunctis gravioribus emendationis capitibus. Mansionem suâ quidem sententiâ esse ex Divino mandato; ad quod probandum multa produxit Scripturæ testimonia, ingeniosis commentationibus à se illustrata: adjecit tamen, cùm esset mandatum affirmans, semper quidem obligare, sed non ad semper. Expendens excusationes legitimas, non satis habuit eas admittere, quas Decretum probabat, sed plurimas alias addidit, potissimum verò majorem utilitatem sive peculiaris Ecclesiæ, sive universalis, sive Reipublicæ. Hanc postremam causam esse rationi consentaneam, quippe pertinentem ad charitatem; aliter non licuisset Imperii Septemviris Ecclesiasticis adire Comitia, Galliæ Optimatibus, vulgò Paribus, ad Aulam pergere ad Regni negotia, prout obstringebantur, nec Episcopis ad Consilia à Rege vocatis, quod in gravissimum Ecclesiæ detrimentum cessisset, Concluſit, quod spectabat ad peculiares conditiones, eas causas committendas esse Romani Pontificis arbitrio, & in regionibus longè positis, arbitrio Archiepiscoporum, aut antiquioris Episcopi, sicuti præscriptum fuerat in Decreto sub Paulo III. aut Conciliorum Provincialium, quorum usus restituendus erat, & in ipsis, & in Diœcesanis hoc ipsum Decretum recitandum. Sed ea omnia, quæ de causis dicta fuerant, ita esse intelligenda, ut absentia nec perpetua sit, nec diuturna; ac proinde in comperto habeatur, habitationem Episcopi, tametsi ex re fortuita loginqui, esse stabilem in ipsius Ecclesia. Agens de tertia causa nuper memorata, dixit, Si Cardinales in Gallia mansionis vinculo prohiberentur degere apud Regem, ejusque Consilio interesse, rem Ecclesiasticam perfum iri. Delenda esse verba illa in Decreto posita, ubi comprobabatur, ad excusandam absentiam Episcoporum, vocatio Pontificia, *Dummodò ipsi non procurassent ut vocarentur.* Hujusmodi sono aures offendi: sed illius loco, Româ, & ex Aulis Regum eos Episcopos expellendos, qui proprii commodi gratia illic morabantur. Subjecit, multa sibi videri opportunè præscribenda de Sacerdotiorum collationibus, & de conditionibus non Episcoporum modò, sed minorum etiam Curionum; quæ res majoris erant momenti, quàm mansio: tamen ne thema propositum transgrederetur, in aliud tempus sermonem de iis differre. Differens de privilegiis, quæ residentibus Episcopis concedi oportebat, commemoravit inter ea facultatem absolvendi etiam à delictis contentis in diplomate, quod *In cœna Domini* dicitur: contestatus, id à se non dici ad quidquam auctoritati Pontificiæ detrahendum; (o) sed quia certus erat, eos qui hujusmodi peccata patrarent in Gallia, Romam neutiquam ituros ut absolverentur: adeoque satius esse, si absolutionem illic possent accipere, quam si expertes illius morerentur.

(m) *Literæ Legat. ad Borrom. & Jadrensis ad Cornelium, ambæ illo eodem die; & Acta Arcis Eliæ.*

(n) *Genes. 21.*

(o) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 10. Decembris 1562.*

6. Ni-

6. Nihil hic laboris insumma in iis re scellendis, quæ Suavis cunctis his eventibus immisceret ex conjectura mentis suæ, quæ perinde ac si planè fuisset mens universalis ab Arabibus credita, audet fidenter enarrare cogitationem quamcumque in singulorum animis nascentem, intimos fines pro sua libidine interpretatus, tametsi minimè verisimiles operum externorum. Satis mihi sit, duo breviter hic observare: alterum, ab eo affirmari, Lotharingum ex arte tam ambiguè fuisse locutum de mansionis Decreto, ut ejus sententia percipi non potuerit; quod siquid falsum patet, cum ille, ubi primùm ipsi Decretum privatim expositum est, Legatis significaverit mutationes, quas maximè necessarias existimabat, sicuti narravimus (p) & habetur in Legatorum, Vicecomitis, Gualterii, & Fuscararii (q) literis, quo publicis oppositionibus parceretur. Posteà verò in conventu palam explicavit quid ipse de theorica quæstione sentiret; dein illius sententiam probavit, cum quibusdam conditionibus, claris, & Pontifici faventibus, ejusmodi erat, In illius judicio universè reponere excusationes absentiæ.

(p) *Supra sunt allata.*

(q) *10. Decembris 1562.*

7. Alterum est, eumdem Lotharingum die 6. Decembris à conventu abfuisse, quò liberum esset suis Gallis in Pontificis auctoritatem obloqui, quamvis excusaret absentiam ob acceptos nuntios de Antonii Regis occubitu. Et nihil animo reputabat Suavis, innoxiæ rudi cuipiam lectori, eam consuetudinem Japoniæ aut Æthiopiæ propriam non esse, sed nostris regionibus communem; nimirum, ut si quis affinis magni nominis, suprèmusque Moderator illius regni, quod alter repræsentat, occubuerit, hic eo die quo nuntios accipit, à luce publica se abstineat, ac domi persistat? Neque comperio in tot monumentis, suspicionum ut assolet plenis, id cuipiam in mentem venire. Quin longè abest à vero, quemquam ex illis Episcopis eo de licenter in Pontificiam auctoritatem fuisse locutum. Alias id egerat solus Beauquerus, sed egerat coram Lotharingo, qui molestiam ex eo præ se tulit (r) sicut etiam ex reliquorum Gallorum sermone; qui sententiam ejus sententiæ contrariam dixerunt, cùm genuni semper manui innixam teneret, dum ille loquebatur, & posteà Beauquerum naviter objurgaret, (s) Nec licet credere, id ab illo simulatum ex arte, prout Suavis autumat; tum quia majestatem hujusmodi Princeps non adeò demisisset, cum certè ea simulatio aliquibus tunc detegenda esset, & reipsa cunctis postmodum aperienda; tum quia nimis sanè illius æstimatio lædebatur, nimisque suæ gratiæ pretium elevabatur, dum palam fieret, ipsum maximum quidem esse, sed non rectorem suæ cohortis. Quare potius hujusmodi æstimationis sollicitus, cum audiret (t) Guidum Ferrerium Antistitem Vercellensem, qui secum familiaritatem aliquam contraxerat, sibi dicentem, haud verum videri id quod ipse de suis Gallis prædixerat; Illos à se minimè dissensuros, respondit, tametsi quidam viderentur tunc à se verbis discordare; cùm ad rem ventum esset, cunctos sibi assensuros. Unusquisque existimationis suæ anxius est, nimirum ut sibi propria censeatur ea dos, cujus gratia ab aliis honoratur; hæc autem in Principibus præcipuè potentia est.

(r) *Literæ Vicecomitis ad Borr. 6. Dec. 1562.*

(s) *Arcanæ notæ Gualt. ad Borr. 9. Dec. 1562.*

(t) *Literæ Vicecomitis ad Borr. 17. Dec. 1562.*

CAPUT VIII.

Opinamenta de mansionis Decreto. Sensus Pontificis. Querimoniæ Lotharingi. Maturata Vicecomitis missio. Nova prorogatio Sessionis; & quâ formâ.

1. Sed reverà suæ quisque mentis ductum sequebatur; atque hinc erat quòd non minor à Patribus prolixitas adhibebatur in dicendis de novo mansionis Decreto sententiis; quàm usurpata fuerat super Episcoporum institutione: unusquisque hanc dicendi longitudinem in aliis vituperabat; sed unusquisque eam in sua sententia retinebat. Cuncti vociferabantur, supervacanea esse præcidenda; sed sibi quisque persuadebat, quidquid sibi succurreret, utile ac necessarium fore. Legati parcissimè potestate utebantur; Deum imitati, qui peccata permittit, ne libertas arbitrii aliis coarctetur. Lotharingus spe fraudatus, quam sibi de universali sententiæ suæ comprobatione spoponderat, id sibi repugnantibus vitio vertebat, dicens, Sibi persuasisse, nacturum se meliorem Synodum, nec adeò obstinatam: (a) sed ut nemo suam in dicendo superfluitatem animadvertit, ita quoque nec in opinando pertinaciam agnoscit. Quapropter unusquisque adversarios existimat obstinatos, tamquam inflexibiles à falso; se constantem, tamquam inhærentem verò. Lotharingus itaque tam abhorrentem, ab his agendi rationibus animum præ se gerebat, & de ipsis tam tristia ominabatur, ut Pagnano, abeundi Mediolanum veniam ab eo petenti, natalitias Domini ferias cum suis celebraturo, commiserit, renuntiaret Piscario: Nonsolùm ab eo Concilio nihil boni sperandum, sed aliquod schisma metuendum: se, Gallosque brevi abituros esse, sed antea contestatos, ubi primùm ad id occasio sibi præberetur.

(a) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 17. Dec. 1562.*

2. Complures viri pii propter hæc dissidia afflictabantur, considerantes in ipsis Ecclesiæ Catholicæ dedecus: alii rem altiùs subeuntes, animadvertebant in Divinis hisce permissionibus manifestam confirmationem ejusdem Ecclesiæ, cujus primarius articulus, & quasi fundamentum, ac discernículum à cunctis hæresibus est, Caput adspectabile ac supremum Religionis fateri; experimento siquidem compertum erat, quonam redigeretur Ecclesiasticum regimen, si ab uno Capite subtractum constitueretur in libera potestate omnium Episcoporum, a nemine pendentium, quando etiam tum, cùm uni subessent Capiti, ea rerum confusio nascebatur, quia Caput ipsum indulgens tempori, potestatem in ipsos remissas exercebat.

3. Tres erant de Decreto præcipuæ sententiæ, (b) Alii declarandum putabant, mansionem esse juris Divini; sed horum numerus ac fervor, quantum comperio, diminutus admodum erat; non quòd à multis id pro vero non haberetur, cùm innotuisset Vicecomiti, (c) cœtum Theologorum à Lotharingo coactum, pro hac parte consensisse; sed quòd animadversâ necessitate committendi judicio Pontificis legitimas absentiæ causas, satis intelligebatur, ex hujusmodi definitione plurimum fragorem, minimum ictum secuturum.

(b) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, & Fuscararii, ad Moronum, 14. Dec. 1562. & aliæ literæ illius temporis.*

(c) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 1. Dec. 1562.*

Alii nolebant ultrà progrediendum quàm ætate Pauli III. ſtatutum fuerat, peculiaribus tantummodò excuſationibus adjectis.

Tertia opinio propoſitam Decreti formam admittebat, ſed ſingulis tot ac tam varias mutationes poſtulantibus, ut quælibet ſtorum ſententia quoddam quaſi peculiare Decretum proponeret.

4. Mira quidem narrabat Gualterio Lotharingus de ſtimulis, quibus ab Hiſpanis Epiſcopis concitabatur ad ineundam ſecum ſocietatem; & addebat, etiam fuiſſe qui Metenſi Epiſcopo gratias ageret ob adhibitam ab eo dicendi libertatem, de qua diximus; & à Fabro Oratore, qui ab aula redierat, mandata recentia delata fuiſſe, ut moleſta Pontifici proponerentur; idque quaſi ex indignatione, ob conditiones quibus per Abbatem Nichertum centum aureorum millia Pius in Galliam ſubſidium miſerat: pollicebatur tamen, ſe hujusmodi poſtulata præpediturum. Verùm ſuſpicio fuit, voluiſſe Cardinalem ſuæ potentiæ pretium, ſuæque operæ meritum attollere, cùm ex altera parte Gualterius compererit, illum Gallorum Præſulum arbitrum non eſſe, cùm interfuit acri certamini inter ipſorum tres, omninò & abſque limitatione manſionem Juri Divino referentes, & ipſum Cardinalem hoc impugnantem. De querelis adverſus Pontificem, ob conditiones ſubſidio appoſitas, non deſtitit Gualterius Lotharingo palam facere, Nimium inter ſe diffidere ac repugnare, quòd Rex opem petat ab eo brachio, ex quo eodem tempore ſanguinem extrahit vires illi ſuppeditantem, dum aufert ab Apoſtolica Sede antiquiſſimum exactionem variorum proventuum è Galliæ Sacerdotiis: nec habitam adverſus novum hoc edictum ſanctionem ſatis eſſe, quin in ea prætermiſſas videri per inſolitam affectationem conditiones quasdam, quarum ſilentio hujusmodi ſanctio nullius eſſe roboris apparebat.

Sed non ita Gualterius cauſam Pontificiis adjudicabat in ſiniſtra perſuaſione, quam adverſus Lotharingi animum retinebant. Id in cauſa erat, ut aſſiduè angeretur, dum in dies exacerbatum Cardinalem offendebat aut novis Româ literis, aut novis Tridenti narrationibus, quæ ipſi referebant ſuſpiciones, ſemper renaſcentes illic in Pontifice, hic in Simonetta, & in duobus Epiſcopis, quibuscum hic arctius connectebatur, hoc eſt in Caſtanea & Boncompagno; in quos incredibile eſt quantum indignationis præ ſe ferret Lotharingus, haud prævidens, in duobus illis capitibus futuram majeſtatem, quam in præſenti conditiones mediocritate incomprehenſibilis Providentia contegebat.

5. Inſtabat jam præſtitutus Seſſioni dies: cumque tam pauci verba feciſſent de manſionis Decreto, & anceps adhuc penderet doctrinæ quæſtio plurimum exagitata, Legati novæ moræ neceſſitatem animadvertebant. Et planè id temporis variæ literæ, (*d*) Româ delatæ, reſponſa ſuper duobus Canonibus à Lotharingo propoſitis, ac de re universa, reddiderunt: quæ literæ tam fidenter ex una parte recitantur à Suavi, ut eas in autographis idem ipſe luſtraſſe videatur; ex altera tam falsò, ut palam faciat, ſe fortuita temeritate de iis ſcripſiſſe. Dicit, Pontificem ſignificaſſe, falſam & erroneam eſſe ſententiam, quæ jurisdictionem Epiſcoporum refert ad inſtitutionem Chriſti: Miſſam ab eodem fuiſſe ad Legatos præciſam exagitati Canonis formam, quo definiretur, Romano Pontifici fuiſſe traditam à Chriſto auctoritatem deſtinandæ, ampliandæ, reſtringendæ jurisdictionis Epiſcoporum: In Decreto de manſione imperaſſe, ne Catharini ſententiæ nota inureretur.

(d) *Literæ Borr. peculiares Mantuano, & communes legatis, 5. & 12. Dece 1562.*

6. Nihil hujusmodi ſcripſit Pontifex; ſed Legatis ſignificavit, in forma Canonis à Lotharingo producta, eos qui Romæ ad id ſelecti fuerant, ac præſertim Theologos, in varias difficultates impingere, adeoque varias mutationes ab ipſis deſiderari, quæ propter argumenti gravitatem tam citò digeri non poſſent; idcirco à ſe tria proponi:

Primum, ſibique acceptius, illud erat, quod anteà propoſuerat Lotharingus; videlicet, ut ea quæſtio de inſtitutione Epiſcoporum, tamquam inutilis implicata ac periculoſa, ſupprimeretur: mirum quippe videbatur, dogma Fidei conſtitui inter tot appoſitas ſententias, quo neceſſe foret in alterutra parte damnare complurium inſignium ſanctorumque Scriptorum opinionem: ſperari, promotum iri à Cardinali rei exitum, quemadmodum conſilii auctor fuerat; ut proinde honorem integrum ſibi redundaturum prænoſceret.

Quod ſecundo loco & exponebatur ab epiſtola, & optabatur à Pontificè, erat, Ubi Patres ad hanc prætermiſſionem adduci non poſſent, ut ſaltem, quoniam tres nondum ſatis digeſta videbatur, in imminente Seſſione ſeponeretur.

Poſtremum, ut ſi hoc quoque inflammati animi reſpuerent, ipſa Seſſio retardaretur, pro eo conſilio, quod etiam alioqui Legatis dederat Pontifex quò illa locupletior ac ſplendidior evaderet, comprehenſis pariter articulis Matrimonii. Nunc verò præter eam cauſam impellebatur à communi regula confugiendi ad efficaciam temporis, ubi multitudinis æſtum temperare opus eſt; cum temporis ingenium ſit, omne violentum coërcere, & ad medium extrema quæque reducere. Quare ſcribebat, usque ad Idus Januarias poſſe Seſſionem differri; & propter dierum hiemalium brevitatem non compelli Patres ad laborem bis quotidie conveniendi, ad quod etiam præter hoc Præſides coëgit Patrum laſſitudo & querimonia.

Denique ipſis expendendum propoſuit; cùm in Ordinis Sacramento de universa Hierarchia Eccleſiaſtica ſermo ſit, par videri, ne præteriretur ſilentio ipſius Caput, quod eſt Chriſti Vicarius; ſed ut de ipſo loquerentur aut iisdem verbis paulò antè a Florentina Synodo uſurpatis, aut aliis nihilo inferioribus.

7. His mandatis acceptis, cenſuere Legati fieri non poſſe, ut omitteretur quæſtio, aut locupletaretur Seſſio, (*e*) quamvis prorogata, aliorum argumentorum additamento; quin prævidentes, ob neceſſariam prolationem ſe nimium prærergreſſuros & voluntatem & opinionem Pontificis, neque confidentes, poſſe illi rem ipſam ſatis exprimere brevi languidaque literarum opera, ſtatuerunt tempus anteverrere, mutatoque miſſionis fine Vicecomitem Romam mittere, non expectatis Lotharingi petitionibus, quas ſepoſuere mittendas poſteà ſive per Antinorum, ſive per alium nuntium. Etenim induxerant in animum, neminem poſiturum ob oculos Pontificis ac Borromæi præſentem imaginem concilii æquè vividè ac ille Præſul, quippe qui ſpectator adfuerat maximè intimi, & auctor maximè ardui, & cui nec Pontifex fidem abrogaret, utpote ſibi fido, (*f*) neque Borromæus, utpote ſibi cognatione conjuncto.

(e) *Literæ Legatorum ad Borr. 15. & 17. Dec. 1562.*

(f) *Acta Paleotti.*

Interim

Interim die decimoſexto Decembris, (*g*) cui præſcriptus Seſſioni proximè ſuccedebat, Serpandus Patribus in cœtu dixit, Dementem ſe fore, ſi vocaret in quæſtionem, haberi necne poſſet Seſſio poſtridiè: dubitationem ſolum cadere in cauſam prorogationis. Præſides accuſatores eſſe ſimul & accuſatos; accuſatores quidem aliorum prolixitatis: accuſatos verò obtolerantiam illius prolixitatis: hujusce accuſationis titulum ſibi gravem non eſſe, ex qua tandem ipſis attribuebatur demiſſionis ac patientiæ exceſſus. A ſe tamen quà poſſent animi efficaciâ Patres enixè rogari, ut in poſterum ſibi temperarent. Ætate juvenili legiſſe ſe apud neſcio quem Poëtarum: *Paſtorem pingues paſcere oportet oves.* Id ſibi ad rem accommodatum videri: meminiſſent, gregem à paſtore paſcendum eſſe, non alios paſtores, quales illi erant, quorum auribus unusquisque Patrum verba faciebat, longè progreſſus ad doctrinas ejusmodi auditoribus notiſſimas: in his frequentibus dilationibus quæſitam ab amicis fuiſſe laudis materiam, ſed minimè inventam: quæſitam ab inimicis materiam vituperationis, eamque inventam fuiſſe, cùm illæ diſcordiam, altercationem, pertinaciam præ ſe ferrent. Duo in præſentia fieri poſſe: alterum erat, retardatio Seſſionis ad incertum diem, ubi res parata eſſet, declarandum: ad id objici à legisperito, diem Seſſionis, quippe ſententiæ, oportere certum eſſe, ac prænuntiatum: alterum erat, conſtitutio diei certi intra quindecim dies habenda, quantum planè ex eo anno ſupererat. Eligerent Patres quod in rem opportunius arbitrarentur.

(g) *Diarium 16. & Literæ Legatorum ad Borromæum 17. Dec. & Acta.*

Poſterior modus universè placuit; ſicuti ſemper ex duobus conſiliis acceptius eſt, quòd ampliorem potentiam acceptantibus relinquit. Atque ita quarta prorogatio habita eſt.

CAPUT IX

Tradita Vicecomiti mandata à Legatis cùm ad Pontificem mittitur. Adhibita à Gualterio ſtudia ad amovendas iterum ſuſpiciones & acrimonias inter Pontificem & Lotharingum.

1. Poſt hæc, Legati Vicecomitem dimiſſuri, in ſpem venere, (*a*) poſſe ab eo ſimul Gallorum poſtulata deferri, cùm viderentur hi jam parati ad ea ſtatuenda. Verùm ut legis vinculum apparet ſericum ordienti, & ferreum accipienti; ita inter ipſos Gallos diſcordia orta eſt: ſiquidem Oratores ſtudebant Epiſcopos obſtringere ampliùs quàm eorum Epiſcopi pati vellent. Quapropter emendationi, quam illi ab universa Eccleſia exigebant ſuorum Præſulum operâ, iidem ipſorum Præſules omnium primi repugnarunt. Proinde Legati rei cunctationem animadvertentes, abruptâ morâ Vicecomitem cum hujusmodi mandatis dimiſerunt.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 28. Decemb. 1562.*

2. Ilium duarum rerum gratiâ (*b*) à ſe mitti: Ut ſe purgarent inſimulationibus in ſe jactis apud Pontificem, & ut certiores redderentur de ipſius voluntate ſuper præſentibus Concilii negotiis.

(b) *Extant in ſcripturis poſt narrationem Muſotti poſitis.*

Duas eſſe inſimulationes: alteram quod hanc diſputationem de ſeptimo Canone ſiviſſent adeò progredi, ubi oportuiſſet os occludi contendentibus importunè illam inducere. Super hoc rei ſeries denuò retexebatur. Monebant, antequam Canon Patribus proponeretur, fuiſſe à Seripando recitata verba illa de Jure Divino, parata jam vivente Creſcentio Legato. Commemorabant turbas & conteſtationes habitas ab Hiſpanis, teſtimonium Ajalæ de rebus ſub eodem Legato decretis, convictum poſteà à Mantuano Actis legitimis; & quidquid prætereà contigerat ante & poſt adventum Lotharingi. Porrò conſideraret Pontifex, quantum perturbationis excitari potuiſſet, ſi ratio violentior fuiſſet adhibita ad coërcendos Patres ab illius articuli tractatione, ubi aderat ea capitum frequentia, nationum varietas, cervicum duritiæ, ardor contentionis.

3. Secundo loco ipſis imputari, ad nimis anguſtum tempus Seſſionem fuiſſe denuntiatam, unde ad eam prorogandam coactos fuiſſe; eamdemque prorogationem adeò brevem fuiſſe præſcriptam, ut Pontifex tempori conſuli de rebus ſtatuendis minimè potuerit. Jam verò à Legatis ad ſe purgandos in memoriam redigi ſtimulos aſſiduos ſibi injectos Româ, ubi anteà dies Seſſioni præſcriptus viſus erat longinquus. Prorogationem poſteà ſanctam eſſe plurimorum ſuffragiis, quæ ad ſpatium diuturnius eam non admiſerant. Ad calcem hujus capitis acriter conquerebantur de quibusdam, qui potiones abſinthii carò vendebant Pontifici, oſtentantes apud ipſum ſtudium ac fidem per nuntios moleſtos, ac per ſiniſtras aliorum narrationes, quas illi obtrudebant; adeoque ſemper falſa & acerba ipſi propinantes, æſtimationem, benevolentiam, ac benemerentium remunerationem inde reportabant.

4. De altero, cujus gratiâ Vicecomes legabatur narrationem præmittebant rerum à Lotharingo geſtarum, quas ajebant longè tolerabiliores evaſiſſe, quàm ante periclitationem ſperabatur: locutum ſemper illum fuiſſe cum plena erga Pontificem Sedemque Apoſtolicam reverentia: in duabus quæſtionibus, quæ plurimum ſollicitudinis afferebant, fuiſſe illius ſententias admodum temperatas atque patibiles. Prætereà, ipſum conſenſiſſe, ut forma à ſe propoſita cum Pontifice communicaretur, pollicitum, ubi in aliquam difficultatem offenderet, navaturum ſe operam apud ſuos ad eam ſuperandam. Breviter, ſi proceſſus initiis reſponderent, longè minorem moleſtiam ab eo illatam iri, quàm quæ inflicta fuerat non ſolùm ab Hiſpanis, ſed ab aliquo præfervido ingenio Italorum. Extima ſic polliceri; intimorum, ſicuti ſolus Deus cognitor eſt non falſus, ita ſolum eſſe judicem non temerarium.

5. His narratis, Pontificem rogabant ipſius imperium ſuper tribus capitibus: & imperium planè petebant, non conſilium modeſtum, & in ipſorum prudentia poſitum, cujusmodi ille dare ſolitus erat; ſatis gnari, miniſtris in rebus incertis ac periculoſis, optimam eſſe conditionem minimè ſplendidam, hoc eſt meri executoris, non arbitri.

Primum caput erat: An ubi ſuper Canone ſeptimo nihil reperiretur quod communiter ſatisfaceret, à Legatis ſupprimendus eſſet, quocumque etiam imminente periculo; cujusmodi erat, quòd Hiſpani, tam ardenter illius cupidi, in eo caſu ſe à Seſſione abſtinerent, & quod cum in eo argumento tanta conjunctio inter Principes, interque nationes Transmontanas cerneretur, res ad diſſolutionem atque ad ſchiſma poſſet adduci.

Alterum; An ubi contingeret in articulo manſionis Patres retineri amicè non poſſe ne ſalebroſam quæſtionem ingrederentur, per vim à Legatis retrahendi eſſent, uteratibus abſolutâ ipſorum po-

testate, an potiùs ab iisdem permittendum, ut eam Patres prosequantur ac decernant.

Tertium; si fortè Galli vellent aliqua proponere noxia Sedis Apostolicæ auctoritati, num à Legatis esset prohibendi, nihil ex eo detentis, quod scirent quantum fragoris in Hispania & alibi excitaverat particula illa, *Proponentibus Legatis*, quasi catena, quæ Patribus manus pedesque constringeret, eisque libertatem adimeret: an permittendum esset ea proponi, tametsi cognosceretur, inde Pontificiam auctoritatem in discrimen adduci. Cum his documentis Romam profectus est Vicecomes.

6. Opportunè accidit, ut is sola Præsidum mandata deferret, non item Lotharingi postulata: cùm enim hic Gualterium ad id muneris proposuisset, accepissetque responsum à Legatis. (c) Vicecomitem ad hoc à Borromæo nominari, tristitiam ex eo Gualterius conceperat, quòd idcircò videretur minui Lotharingi opinio de Pontificis erga ipsum fiducia, quæ opinio honorem simul & auctoritatem in negotio sibi conciliabat. Quare hilari posteà fuit animo, cùm illud munus sibi relictum cognovit.

(c) *Literæ Gualterii ad Borr. 14. Dec. 1562.*

Nihil operæ, nihil solertiæ ille prætermisit, ut nebulas disjiceret, & acerbitatem utrimque mitigaret. (d) Curavit ut intelligeretur Romæ, sinistram famam de Lotharingi consiliis fundamento solito haud inniti, sed excitam fuisse aut à quibusdam suspicionis vocibus, prolatis in Belgio à Granvellano Cardinali, fortasse variatis dum referebantur, & saltem pronuntiatis ab homine modicæ auctoritatis in ferendo de Gallis judicio; aut ab aliqua violenta sententia, prolata à Merensi, aut ab altero quovis Gallico Præsule illius cohortis: quæ jactatæ sententiæ nihilo magis conficiebant, eam esse mentem quasi capitis in ea cohorte, quàm multa imprudentia dicta alicujus Præsulis: qui fidebatur Legatis fidelissimus, conficerent eorum animos cum dicentis vocibus concordare. Ex altera parte, dum ipsa Cardinalis lingua, ejusdem gradus, suorum in Gallia religio se Fidei propugnaculum profitentium, aliæque ipsius dotes, tum interiores tum exteriores, eum Sedis Apostolicæ defensorem pollicebantur, quanam apta ratiocinatione cuiquam suaderi opinionem hisce contrariam, solùm quia recto contrariam? Et quamvis etiam liberet id quod deterius est de ipso opinari, cujus tandem esse consilii, per injuriam apertæ diffidentiæ committere, ut ille fortasse adversarius evadat, aut qualis non foret, aut priùs quàm foret, aut acerbior quàm foret? Verum quidem esse, non tam facilem se præbere ad septimum Canonem silentio sopiendum, quàm anteà præ se tulerat; sed hoc evenisse, quoniam Præsides novam formam ab eo propositam laudarant, ejusque cupiditatem incenderant ad eam gloriam consequendam, quòd ipsius mens agnosceretur tanti ac tam celebris litigii consiliatrix.

(d) *Literæ Gualterii ad Borr. 17. Dec. 1562.*

7. Ita studebat Gualterius Pontificis animum erga Lotharingum tranquillum reddere: sed non minùs impendebat studii ad demulcendum animum Lotharingi, ad quem perpetuæ nubes aliunde convolabant, ut suspicionis umbra in Pontificem, ejusque administros obduceretur. Thomas Stella Justinopolitanus Antistes, (e) qui summum in Sedem Apostolicam studium profitebatur, & intimus erat Simonettæ, in longo sermone de mansionis articulo in cœtu protulerat, à petitoribus emendationis videri festucas in alienis oculis, non trabes in suis, & sub velamine corrigendi corruptelas, contegi consilium suscitandi schismatis: & sæpiùs ab eodem iterata fuerant ea Scripturæ verba: *Ab Aquilone omne malum.* Quas carpendi formulas in se potissimùm jactas Lotharingus existimavit. Quoniam autem Stella postremâ oratione pronuntiarat, obstringi Romanum Pontificem Jure Divino ad cogendos Episcopos ut resideant, inde Lotharingus ansam arripuit ad eum perstringendum, perinde quasi dum se propugnatorem egregium Pontificiæ auctoritatis ostentaret, eidem ex inscientia officeret, eamque coarctaret; quod nihilo pluris intererat, an id fieret hoc an illo ligamine, dummodò indissolubili. Quare operam suam obtulit, ubi Præsides vellent, efficiendi ut Hispani Gallique concorditer hujusmodi sententiæ subscriberent. Sed hoc non dicebatur à Lotharingo, quòd ab eo cuperetur, ut qui mitiores de illa obligatione sensus habebat. Legati, qui præter Simonettam alienum à Stella gerebant animum, non omiserunt illum perstringere apud Pontificem in mandatis Vicecomiti traditis.

(e) *Constat ex literis Gualterii ad Borrom. 17. 18. 19. 20. & 21. Decembr. 1562.*

8. Altiùs expostulabat Lotharingus id, quòd à Romanis literis monebatur; nimirum, post Antonii Regis obitum decrevisse Pium diutiùs protrahere Concilium, quòd speraret, Lotharingum inde discessurum, ut in Gallia publicæ administrationis particeps fieret. Hic verò omninò percupidus, se illic à Pontifice necessarium credi, sperarique perutilem, irascens in ejusmodi opinamenta, geminis illis conditionibus repugnantia, ajebat eam esse ratiocinationem retrogradam: etenim in eo casu Gallicanos Præsules capite orbatos, coalituros cum Hispanis in unum corpus grandius ac formidabilius, ad quod forsitan complures ex Italicis accessissent. Alter quoque è Venetis Oratoribus illi affirmarat, suspicionem de ipso conceptam insanabilem esse. Denique Guisius Dux suo Chirographo illum monuerat, nomine Reginæ fuisse sibi nuntiatum, statuisse Pontificem de medio tollere Lotharingum veneno, aut Romæ, quò habebat in animo illum invitare, aut etiam Tridenti. Quamobrem à magno Cancellario, viro à Sede Apostolica averso, stimulabatur Lotharingus ad rem ita gerendam, ut hoc Pontificis odium gratis non esset. Verùm in calumniis evenit perinde ac in tragœdiis, ut nimia inventæ fabulæ atrocitas, sublatâ verisimilitudine, sæpè horroris loco moveat risum. Et planè risu enormitas illa à Gualterio rejecta est, & risus hic per se ad eam purgandam satis fuit. Quin etiam Lotharingus arcanè concrediderat ea monita, regio nomine ad se missa, per Fabrum Oratorem jam reversum, Seripando, (f) simulque patefecerat, ei junctum sibi fuisse ne Romam adiret, tametsi à Pontifice accersitus, ut sibi caveret à veneno; & ubi Sedes vacaret extante Concilio, ne pergeret ad Comitia, curaretque ne Pontifex crearetur, antequam vera & absoluta disciplinæ correctio perfecta esset.

(f) *12. Decembris 1562. in monumentis Seripandi.*

9. Duæ supererant Lotharingo quærimoniæ de rebus certis, non de narrationibus dubiis. Altera, Legatos in arcanis negotiis ipsi non fidere. Ad quod Gualterius: Arcana ab illis non haberi; sed reverà Mantuanus, quem Lotharingus majori & amore & reverentiâ prosequebatur, prono fuisset animo ad illum sibi devinciendum aliquo arctioris consuetudinis officio, nisi ex intima cum extero conjunctione collegarum alienationem à se metuisset. Alterum quod querebatur, erat, suum illud Canonis exemplar, ex quo immensam gloriam spe jam fuxerat, censurâ tam asperâ notatum fuisse à Canonum peritis, quibuscum habere congressum ille cupiebat: sed Præsides illi tempori minimè consentaneum censuere, suos Consiliarios exponere certamini cum viro qui & auctoritate adeò præcellebat, & ferebatur concito animi motu ad eum congressum, non ex cupiditate nanciscendæ veritatis tanquam anceps; sed ex fiducia illius detegendæ tanquam magister, pro ingenio illius Philautiæ, quæ disceptatoribus æquè ac lusoribus semper victoriam pollicetur.

CAPUT X.

Amicitia inter Ferverium & Gualterium per speciem contracta. Cæsarianorum studia erga Gallos per eum cognita. Pelveus ad Senonensem Archiepiscopatum promotus in gratiam Lotharingi. Solemnis supplicatio, qvo rebus Religionis in Gallia. Nuntii victoriæ paulò post allati. Sessionis prorogatio.

1. COnquisierat sibi Gualterius amicitiam Ferverii, (a) hominis qui etiam in Divinis magnoperè ab humanis regebatur. Hic in bellis adversus Hugonottos jacturam non modicam toleraverat, atque in spem venerat, eam sibi Pontificem compensaturum. Quapropter quò auctiorem ipsius gratiam sibi mereretur, arcanum aliquod cum Gualterio communicabat. Eum itaque certiorem fecit; Drascovizium cum Gallis questum fuisse, quòd in Concilii negotiis promissam conjunctionem cum Cæsare ii non præstarent, ac præsertim in articulo mansionis, qui suprà quàm credi posset Cæsari cordi erat: Gallos verò respondisse, ubi Cæsaris nomine id postularetur, se illi adhæsuros, tametsi peculiaria de hoc mandata non accepissent à Rege. Tunc à Drascovizio, cui facultas ad id deerat, rogatos illos fuisse ad certè navandam operam cum suis Episcopis, ut in sententiis dicendis eam partem damnarent: sed ad hoc Galliæ ministros respondisse, sibi fas non esse alienas conscientias regere. Ob ea ac reliqua omnia, quæ contingerent, dixit Ferverius, existimare se nihil utilitatis ex Concilio sperari posse, nisi eò transferretur ubi Pontifex illi assisteret, cùm ad crassos illos vapores dissipandos, ventosque contrarios coërcendos opus esset præsentiâ maximè efficacissimique luminaris. Sed ea de re nihil tunc pressius actum est.

(a) *Multæ literæ Gualterii ad Borromæum, ac præsertim 21. Decembr. 1562.*

2. Perlata id temporis est epistola Borromæi ad Lotharingum, (b) quæ plurimum ad eum reconciliandum contulit. Per eam significabatur, Nicolao Pelveo, quem suprà memoravimus, impertitum fuisse (c) Senonensem Archiepiscopatum à Pio, in gratiam Lotharingi. Resignata quidem ea Sedes Pelveo fuerat à Guisio Cardinali, sed nondum ad eam usque diem Pontifex id ratum habuerat, persistebat proinde Pelveus in pristina conditione Ambianensis Episcopi. Obex (d) illi fuerat injectus ab hæresis criminatione apud Romanum sanctæ Inquisitionis Tribunal; ejusque Rector Alexandrinus Cardinalis, vir severus ac religiosus, repugnarat, & ne ille promoveretur obstiterat. Sed producebantur à Pelveo amplissima testimonia Parisiensis Academiæ, publicorumque Magistratuum, pro sua probitate atque innocentia; & in comperto erat, ejus gregem semper illæsum ab ipso servatum fuisse, tametsi contaminatis populis circumseptum: eundem in Scotia plurimùm pro Religione laborasse, ejusque defensione plurimùm ipsius cognatos, viros ex primaria nobilitate, multa fuisse perpessos in Gallia, ubi summo ille erat in pretio, & in privato Consilio regio locum obtinebat. Quapropter Legati hominem Borromæo per literas commendarant, adjecerantque, Cùm hic à Lotharingo Cardinali maximoperè amaretur atque æstimaretur, beneficium uni collatum vim non mediocrem habiturum fuisse, tum in præsentia ad conciliandum alterum, qui tamquam proprium illud accepisset, tum posteà ad conservandam hujusmodi consiliationem perpetuis fomentis officiorum, quæ obstrictus Pelvei animus impendisset. Plus his de rebus factus certior etiam anteà à Gualterio, (e) qui Nuntius in eo regno fuerat, donec ad Concilium missus est, illi commisit ut polliceretur Lotharingo, Pontificem in eo ipsi gratificaturum. Necinterim Pelveus quidquam omiserat quod concordiæ conferre posset. (f) Ubi verò promissis Romæ respondit eventus, compertum est, quanti faceret Lotharingus eam Pontificis gratificationem, honorificentissimis formulis in Borromæi epistola deauratam, cum extemplò Gualterio dixerit, (g) Velle se malignos ac suspiciosos homines pudore suffundere, ac simul efficere, ut quicumque inter ipsum ac Pontificem se interponeret, subdolæ temeritatis pœnas luerat. Profuit autem ejus reconciliationi, quantum arbitror, quòd cùm Legati plurimùm commendassent (h) apud Pontificem sententiam à Lotharingo in cœtu dictam de mansione, & tamquam prudentem, & tamquam eruditam, & tamquam Regno Galliæ acceptam, in responso eorum omnium ampla mentio habita est, præ se ferente Pontifice & firmam persuasionem, & plenam voluptatem. Seorsim verò injunctum est Mantuano, ut ubi censeret opportunum (sicut accidit) Lotharingo caput illud legendum traderet. Nec minùs commissum est Legatis, ut blandis modis Caselium & alios Patres commonerent de nimio ejusmodi studio, ne eum Principem, ejusque nationis Præsules exacerbarent. Quare, tum accessu dulcis, tum austeri recessu, suavitas integra ejus palato reddita est, donec alio superjecto poculo non corrumperetur. Emollierat pariter Gualterius Lansaci animum privatim erga se, quod plurimum sperabat ut causæ publicæ idoneus sequester evaderet. Quamobrem efficacem epistolam ad Reginam scripsit Lansacus, (i) ut eam removeret à persuasione malæ operæ, contra se & contra Galliam impensæ, quæ imputabatur Gualterio, à Nuntii munere Romam reverso.

(b) *Apparet ex epistola Gualterii ad Borromæum, 26. Decembr. 1562.*

(c) *15. Decembr. ut patet ex epistola Borrom. ad Legatos eo die hac de re.*

(d) *Constat ex literis Legatorum, & Gualterii ad Borromæum, 19. & 21. Nov. 1562.*

(e) *Constat ex responso Borrom. ad Legatos, 28. Novembris 1562.*

(f) *Constat ex multis Gualterii literis per eos dies.*

(g) *Allata epistola Gualterii ad Borromæum, 26. Decembris.*

(h) *Literæ Borrom. communes ad Legatos, & peculiares ad Mantuanum, 19. Decembr. 1562.*

(i) *17. Decembris 1562.*

3. Cùm itaque Lansacus omni studio conaretur Gallorum benevolentiam conciliare, proposuit Legatis, arma in Hugonottos à Rege mota in eo versari

discrimine, ut oporteret peculiari ratione Divinam opem implorari, id verò potissimùm ad Synodum spectare, quippe ad Ecclesiæ universæ conventum. Acceſſit Lotharingi postulatio, adjectâ urgentis necessitatis causâ, quòd nuntiabatur exercitus in horas conflicturus. (k) Quare Legati postulanti satisfaciendum censuerunt; ac manè, die vigesimo octavo Decembris, sanctis Innocentibus dicato, solemne sacrificium peregit Ægidius Epiphanius Episcopus Nivernensis, tum publica supplicatio ab universa Synodo, cunctisque Oratoribus celebrata est. Mox vigesimâ secundâ hora (l) tabellarius Ducis Sabaudiæ detulit Lotharingo exemplum epistolæ, ad eum Principem à Rege Gallæ scriptæ. Ibi narrabatur, decimo nono Decembris, collatis signis hinc à Regis, hinc ab Hugonottorum copiis, hos ingentem cladem passos esse captumque eorum ductorem Condeum à Guisio Duce, (m) cui gloria, & eventus prosperitas ingrè debebatur. Etenim Annæus Momorantius Magnus Comestabilis, & Dux supremus exercitus Regii, consueto sibi infortunio vulneratus captusque fuerat ab hostibus, qui jam triumphum canebant, palmaque potiebantur, nisi Guisius, Immisso postremo agmine cum cohorte Guasconum & Hispanorum, eam ex illorum manibus eripuisset. Legatos adiit ipse Lotharingus, & rem renuntiavit; ac sine mora universa Synodus templum repetit, precesque in gratiarum actionem convertit: quo erga Deum obsequio persoluto, cuncti cum Cardinali gratulationis officio perfuncti sunt.

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 28. Decembris 1562. Acta Arcis Æliæ eodem die, ubi fusius cuncta narrantur.*

(l) *Diarium, & literæ Gualterii ad Borromæum, & Jadrensis ad Cornelium, 28. Decembris 1562.*

(m) *Vide Spondanum anno 1562. num. 45.*

4. Suavis, Catholicæ causæ semper invidus, inprimis per silentium dissimulat memorabilem conditionem, quòd victoriæ nuntius pervenerit eodem die, & horâ quasi proximâ solemnibus precationibus; quo pactò Deus ostendit, eas sibi gratas fuisse: quin supplicationem refert tamquam habitam ad grates, non ad preces solvendas. Negat præterea penes regios stetisse victoriam, ob eorum conditionem qui ex ea parte obierunt, quasi nomen cruentæ victoriæ sit inauditum; quasi communi hominum consensu victor non declararetur qui perstat campi dominus; & quasi rerum scriptores, ac præsertim Andreas Morosinus, Chronographus (n) Reipublicæ Venetæ, glorioſum victoriæ nomen illi prælio non tribuant. Et sanè eò magis illa profuit, quò magis Regina, sicuti resciſum est, muliebri pacis cupidine se inclinarat (o) ad conditiones turpes ac noxias, quæ ab illa, pridie quàm pugnaretur, signatæ pervenerant ad exercitum inito jam prælio, adeoque hostium sanguine deletæ sint.

(n) *Libro 8.*

(o) *Literæ Gualterii ad Borromæum 4. Januarii 1563.*

5. Neque Synodus intra tumultuaria lætitiæ argumenta se continuit; sed Lotharingi petitionibus morem gerens, adjecit alia luculentiora. (p) Concesso elapsoque duodecim dierum spatio Belcarius, Episcopus Metensis, vir eloquentiâ præclarus, victorum laudes celebravit magnificâ oratione ad Synodum, (q) publicæ felicitati gratulatus in luctu domestico, quippe qui Gilbertum Belcarium, sui fratris filium, amiserat in conflictu; atque hæc omnia eleganti, quam scripsit, historiæ consignata posteritati tradidit. (r) Eodem manè solemne ad agendas grates sacrificium obtulit Lotharingus, ac postea Cardinales, Oratores; & complures ex Patribus excepit convivio. Verùm quo debitum quoque grati animi officium iis præstaretur, qui Religioni victoriam coemerant non periculo solùm, sed profusione vitæ, & numero non pauci, & eximii conditione, postridie ad opem ipsis implorandam à Deo emortuale sacrificium celebravit Ludovicus de Breſze Episcopus Meldensis, cui universa Synodus interfuit.

(p) *Literæ Legatorum ad Borrom. 4. Januarii 1563. & Acta Arcis Æliæ, 10. & 12. Januarii, & Diarium iisdem diebus.*

(q) *Oratio legitur in syllabo Actorum quæ sæpè citantur, impresso Lovanii anno 1567.*

(r) *Vide Delcarium lib. 30. à num. 6. ad 10.*

6. Interim dies quindecim præterierant, ad statuendum Sessionis diem præscripti. (s) Novæ dilationis necessitas in comperto erat, sed ambigebatur de Patrum duritia: proinde, sicuti fieri solet in deliberationibus stringentibus magis quàm placentibus, Lotharingus à Legatis accitus est, quò in privato consilio comprobatâ ab ipso re, quæ vix in consilium cadebat, in publico posteà ab eodem rei confectio promoveretur, ejusque auctores defenderentur. Illius igitur sententiâ confirmati Præsides, noluerunt ut Seripandus, tametsi præsente Mantuano, rursus proponeret, quoniam multorum adhuc sententiæ dicendæ supererant, adeoque prævideri non poterat, quonam certo die præstò essent Patres ad Sessionem celebrandam. Opportunum existimari, spatium illud ad alios quindecim dies protrahi, intra quos procul dubio & omnes audirentur, & res eam speciem præ se ferret, ut dies, quo functio peragi posset, certo cognosceretur. Atque ita quinta prolatio statuta est, cui omnes simpliciter consensere. Solum addidit Guerrerus, oportere ut Legati consulerent gravi temporis jacturæ, unde hæc prorogationum necessitas oriebatur, partito in classes Concilio, quarum singulis suum opus peculiare committeretur, cùm longè expeditius singula singuli, quàm omnes omnia conficiant.

(s) *Diarium, & epistola Legatorum ad Borromæum & Jadrensis ultimo Decembris. 1562.*

CAPUT XI.

Triginta quatuor postulata, à Gallicis Oratoribus Regis nomine Legatis tradita. Lotharingi de his significatio. Gualterius Romam profectus, cum Pontifice de iisdem acturus.

1. A Sidui cœtus peragebantur, cùm denique Gallicani Oratores tertio Januarii detulerunt Legatis (a) expectatas ipsorum postulationes, easque legerunt, ac misso die posterâ illarum exemplo, ipsos incredibiliter sollicitarunt ad eas proponendas, affirmantes, Regem Synodi judicio rem commissurum. Legati petito ad deliberandum spatio, cum Lotharingi eodem die post conventum habuere sermonem, tria summatim complexi. Ac primò quidem ipsum percunctati sunt, An ea omnia postulata ex ejus sententia proferebantur. Secundò demirati sunt, quanam ratione, ipso jam pollicito cuncta, priusquàm Concilio proponerentur, communicatum iri cum Pontifice, nunc ab Oratoribus tam

tam festinanter stimularentur Legati ad ea proponenda. Tertiò illum rogarunt, ne tantisper eadem vulgarentur, dum de mente Pontificis certiores fierent: sed hæ preces veriùs querelam sonabant, quòd jam multa exemplaria circumferrentur.

2. Lotharingus per summam comitatem candoremque respondit. Ad primum, quædam ex illis postulatis haud sibi probari; idque se patefacturum conventui die postero, si eo die sibi sententia super illis proferenda esset. Quod si quis à se quæreret, cur ipse ea non impedierat, cum secreto Regis Consilio interesset, & in Oratores auctoritatem obtineret, responsum reddi, eam auctoritatem exercitam à se fuisse in re quæ magis urgebat, nimirum in Oratoribus votandis, ne tum duriora proponerent, velut abrogationem *Annatarum*, tum alia Religioni pernicioſa; idemque se in posterum præstiturum in iis omnibus quæ læderent conscientiam, cui numquam reluctaturus fuisset, etiamsi Regis imperio adurgeretur. Sed cùm tradita postulata hujusmodi non essent, & ea regium Consilium unanimi consensu comprobasset, noluisse illis obsistere; siquidem, prout rerum mortalium conditio variat, fieri potuisset, ut aliâ tempestate super his quispiam ab eo ipso peteret rationem, quæ super quibusdam à se gestis petita fuerat Henrico & Francisco II. viventibus; quod suos ob oculos semper obversabatur.

Ad alterum dixit, Oratores festinare ob accepta ea de re mandata, & quò notam in se delerent Synodi protrahendæ. Verumtamen communicarent antè Legati rem cum Pontifice: numquam enim Cardinalem ac Præsules Gallicos ab officio recessuros.

De tertio affirmavit, Suum fuisse votum, ut petitiones laterent in arcano, donec Pontificis responsa Legatis redderentur: sed Oratores satiùs existimasse illas evulgare, compluribus Patrum petentibus, præsertim Italicis, quæ hærebant solliciti de iis quæ fama jactitarat, cujusmodi erat inter alia, Patriarchatum totius Galliæ petitum iri in ipso Cardinali collocandum. Quamobrem ad has extinguendas nugas rem celeriùs emanasse.

Postremò spem plurimam fecit successus prosperi, pollicitus ad id nulli se labori sive corporis sive mentis parsurum.

3. Ea postulata Romam Legati miserunt eodem die; & altero interposito, ad Pontificem legarunt Gualterium, (b) qui illi exprimeret, quæ sibi à Lotharingo concredita fuerant. In his tria falsò narrat Suavis; unum, dum ait, Propositum fuisse à Legatis Lotharingo Gualterium, qui ea de causa Romam mitteretur, & assensum fuisse Cardinalem: sed verùm fuit, ab allis Vicecomitem antehabitum, selectum ad eam missionem fuisse, ratis, operam Gualterii Tridenti magis quàm Romæ profuturam; sed cum obveniſſet necessitas Vicecomitem præmittendi, & interim Lotharingus Gualterium proposuisset, sicuti narravimus, à Legatis eo petente delectus est.

(b) *Literæ Legatorum ad Pontificem & Borromæum, 5. Januarii 1563.*

Alterum, dum refert, Gallorum postulata per Gualterium fuisse ad Pontificem missa. Ita statutum fuerat: sed cùm postea innotuisset Legatis, complura exempla Tridenti circumferri, adeoque multa etiam Romam mitti per tabellarium, qui tunc in viam se dabat, noluerunt ea aliorum priùs operâ quam suis literis in Aula conspici, adeoque per eumdem tabellarium illa miserunt.

Sed hæc duo errata digitalia sunt, tertium palmare, dum narrat, Gallos postulato deferentes contestatos fuisse apud Præsides, ubi satisfactum sibi non fuisset in Oecumenica Synodo, se sibi satisfacturos in propriis suæ nationis Conciliis. Ex oppoſito res contigit: nam Oratores per summam reverentiam exposuere, Regem Synodi judicio cuncta commissurum; idque præstitere non per modum liberæ comitatis, quâ liberum sibi foret sua verba tamquam urbana non tamquam obstringentia interpretari, sed per solemnem expressionem, affirmantes; Regem existimare, talem esse in illis argumentis supremam Concilii auctoritatem. Idipsum quoque scripto significarunt in earumdem petitionum exordio, quas posteà referemus: & habentur latinè & gallicè in libro sæpius à nobis producto. Enimverò si jussi fuissent Oratores postulata proponere eam declarationem obfirmatæ voluntatis, quam Suavis comminiscitur, non tam facilè dixisset Lotharingus Legatis, sibi multa displicere, & paratum à se animum geri ad ea rejicienda postridie, si eo die proponerentur.

4. Summa petitionum, quæ scripto continebantur, hæc erat. Principio dicebatur, ea seriùs tradi, quia Cæsar eadem ferè suo scripto proposuerat. Sed quando res protrahi videbatur, noluisse Regem amplius cunctari, cùm affirmaret, se probè nosse, earum rerum cognitionem ac judicium ad Synodum liberè pertinere. Dein in peculiaribus capitibus, quæ triginta quatuor erant, petebatur.

I. Cùm adeo necessaria esset in Ecclesia continentia Sacerdotum, nonnisi ætate maturâ promoverentur, & populi testimonio commendati; quod ipsorum futuræ probitatis pignus foret.

II. Ne cuncti sacri Ordines die unico, eodemque tempore conferrentur; sed post intervallum, per Canones præscriptum.

III. Ne quis ad Presbyteratum assumeretur, nisi uno eodemque tempore aut proventus ex Sacerdotio, aut ministerium ipsi impertiretur, ex Concilio Chalcedonensi; siquidem antiqui Patres titulos ad suscipiendos Ordines, posteà excogitatos, non agnoverant.

IV. Ut Diaconis, aliisque ad sacros Ordines evectis functiones veteres redderentur, ne dici posset, esse nuda nomina, & in solis cærimoniis sita.

V. Ut Sacerdotes, & ii qui sacris Ordinibus initiati admovebantur ad Ecclesiæ ministerium, se in sua vocatione continerent, nec alia exercerent munera, nisi quæ Divinum ministerium decerent.

VI. Nemo crearetur Episcopus, nisi ætate legitima, ac præditus cunctis dotibus necessariis ad docendum, ad bonum exemplum aliis præbendum, & ad exercendum munus suum per seipsum.

VII. Idem proportione servaretur in Curionibus.

VIII. Nemo constitueretur Abbas aut Prior in Cœnobiis, nisi sacras Literas in celebri aliqua Academia professus fuisset, & ad magisterium aliumve gradum promotus.

IX. Ut Episcopus sive per se, sive per alios à se subſtitutos, quotquot Diœcesis postularet, concionaretur cunctis diebus Festis, cunctisque Quadragesimæ, Adventus aut jejunii diebus.

X. Idem præstarent Curiones, dummodo auditores haberent.

XI. Ut Abbates & Priores in Cœnobiis sacram

Scripturam interpretarentur; instituerent Xenodochia; adeoque scholam & hospitalitatem veterum temporum Cœnobiis restituerent.

XII. Ut qui Sacerdotium obtineret, & illud administrare per se ipsum nequiret, aut adjutorem acciperet, aut illud relinqueret.

XIII. Ut de Catechismo doctrinæque Christianæ compendio id fieret quod Cæsar proposuerat.

XIV. Ne uni eidemque plura Sacerdotia concederentur, sublato discrimine veteribus ignoto, *compatibilium & incompatibilium*, quod multas Ecclesiæ calamitates intulerat; & regularia Sacerdotia regularibus traderentur.

XV. Ut qui reipsa plura Sacerdotia obtinebat, aut illud solum retineret quod brevi sibi elegisset, aut in pœnas veterum Canonum incideret.

XVI. Quò sordes omnes ob Ordine sacerdotali removerentur, curarent Episcopi, aut per Sacerdotiorum conjunctionem, aut per decimas; & ubi hoc fieri non posset, curarent Principes laici, ut collatis à plebe pecuniis valeant Curiones, se & duos pluresque Clericos alere, hospitalitatem exercere.

XVII. Ut in Missis Parœciarum è suggestu exponeretur clarè Evangelium; & precationes illæ, quæ illic habentur, à populo, præeunte Parocho, vulgari linguà recitarentur; & absoluto sacrificio preces vulgari sermone recitarentur; quo tempore liceret populo decantare sacras cantiones, aut etiam Psalmos, in idioma vulgare conversos, & rectè priùs expensos, si Episcopus id opportunum arbitraretur.

XVIII. Ut renovaretur Decretum Leonis ac Gelasii, de sumenda Eucharistia sub utraque specie.

XIX. Quò cuncti, ac præcipuè idiotæ, vim ac virtutem Sacramentorum in eorum singulis intelligerent, præmitteretur lingua vulgari brevis quædam explicatio illius quod reipsa administrabatur.

XX. Ne secundum antiquos Canones Sacerdotia darentur exteris, neque à Vicariis nec ab ipsis Ordinariis, quorum industria in hac electione præcipuè exerceri debet. Quod si ea intra sex menses non darentur, aut indignis darentur, potestas transiret in proximè superiorem, & gradatim ad Pontificem, ex Concilio Lateranensi: collatio autem aliter, à quocumque peracta, esset irrita.

XXI. Ut mandata distribuendi *Exspectativas*, *Regressus*, & *Commendas*, revocarentur, ac rejicerentur ab Ecclesia, quippe Decretis adversantia.

XXII. *Resignationes* pro certo quovis capite, omninò extinguerentur ab Aula Romana, cum per Canones interdicatur, ne quis successorem sibi quærat aut seligat.

XXIII. *Prioratus* simplices, quibus contra ipsorum institutionem subtracta fuerat animarum cura, in Vicarios translata cum modica mercede, ubi primùm vacarent, in usum pristinum reponerentur.

XXIV. Cùm in multa Sacerdotia abusus inductus fuisset, ut scilicet carerent onere administrandi Sacramenta, aut concionandi, aut similium functionem, Episcopus de Capituli consilio aut curam aliquam rei sacræ illis imponeret, aut conjungeret cum propinquioribus Parœciis; cùm Sacerdotium absque munere nequaquam deceat.

XXV. Ne pensiones imposterum imponerentur, & ut jam impositæ tollerentur.

XXVI. Ut restituerentur Episcopis in universa Diœcesi Ecclesiasticæ jurisdictiones, exceptis Ordinum capitibus, & Monasteriis, quæ illis subjecta sunt, & quæ celebrant Comitia generalia, aut probant perspicuis monumentis complurium sæculorum immunitatem. Et prospiceretur, ne illa quidem fruerentur plena immunitate à correctione.

XXVII. Cùm debeant secundum Canones Episcopi negotia gerere, ex Capituli sententia, curaretur, ut Canonici essent assidui in Cathedralibus, ornati bonis moribus, & saltem vigesimum quintum annum attingerent; ante quem lex non existimat hominem idoneum; ne privatis quidem rebus regendis.

XXVIII. Ut retinerentur veteres, & novi constituerentur gradus propinquitatis, tum ad carnem tum ad spiritum attinentis, intra quos per nullam relaxationem licitum esset connubium exceptis Regibus ac Principibus, boni publici gratia.

XXIX. Cum ea ætate repullularent Iconomachi, unde plurima perturbatio exorta fuerat, prospiceret Synodus, ut veram ea de re doctrinam populus doceretur; quod si quæ superstitio aut abusus inductus fuisset, aut in hoc, aut in peregrinationes, aut in sacras reliquias, aut in sodalitia, aboleretur.

XXX. Quoniam sæpè ob enorme delictum populus integer divexatur, restituerentur Ecclesiæ non modò publicæ pœnæ ob publicas & graves culpas, sed publici luctus ac jejunia, ad Divinam indignationem placandam.

XXXI. Cùm Anathema sit validissimum telum Ecclesiæ, ne vibraretur nisi ob gravissimas noxas, in quibus persisteret reus post secundam & adhuc post tertiam admonitionem.

XXXII. Ut cum litigia de Sacerdotiis Ecclesiam penè totam contaminaverint, non solum tolleretur recens discrimen Judicii *petitorii* & *possessorii*; sed removerentur nominationes, Academiis concessæ à Synodo Basileensi: atque Episcopis mandaretur, ut ex S. Gregorii effato Sacerdotia concederentur non ea quærentibus, sed fugientibus, ac promerentibus. Illa generatim promereri eum, qui postquam in scholis gradum aliquem conscenderit aliquamdiu concionatus fuerit cum Episcopi destinatione populique comprobatione. Obtentâ ab Episcopo collatione; aut à Domino nominatione, ne superiori fas esset, alii Sacerdotium conferre: nisi, qui alterutram obtinuisset, à Judicibus declararetur indignus.

XXXIII. Ubi lis oriretur de potestate collationis, aut nominationis, ut primò destinaretur ab Episcopo Oeconomus, qui proventus omnes colligeret, cunctisque oneribus Ecclesiæ satisfaceret; deinde litigantes convenirent in eligendis quibusdam viris Ecclesiasticis doctrina præditis, qui ad summum sex mensium spatio judicarent, haud admissa provocatione: aut ubi provocatio admitteretur à Synodo, interim sententia deduceretur in opus; nec umquam adstringeretur vel Oeconomus, vel qui priorem sententiam obtinuit, ad restituendos fructus à se perceptos lite pendente; utpote qui solùm convertendi sint in alimentum sustinentis pondus Sacerdotii, ac pauperum.

XXXIV. Ut decerneretur, singulis annis convocandas esse Synodos Diœcesanas, tertio quoque anno Provinciales; in quibus ageretur præcipuè de Ministrorum delectu, & de pœna delinquentium: & inter Concilia Oecumenica, ubi non intercederet impedimentum, decenne solùm intervallum esset.

5. Hæc postulata expectatione moderatiora evasere, in quibus Religionis studium animadversum est, & in multis etiam prudentiæ plurimum. Sed compertum quoque fuit, aliqua ex parte parùm esse opportuna; ac præsertim in rituum mutatione, qua nihil est Religioni periculosius, nihil ejus auctoritati perniciosius. Ex altera parte optabilia magis quàm possibilia visa sunt, & non congruentia hominum conditioni, quales natura procreat; & rerum statui, quem ferebant tempora: quod posteà exemplo ipsius Galliæ comprobatum est, quemadmodum lectoribus patebit. Potissima Legatorum cautio fuit, (c) ne dum ageretur de rebus unde videbantur vincula posse injici manibus Pontificis, impingeretur in seditiosam quæstionem de prærogativa inter ipsum & Concilium; ac de eo præcipuè fusiùs disseruit Mantuanus cum Gualterio antequam ipsum dimitteret. Quin ferunt, (d) inter alias petitiones, quas Oratores paraverant, & Lotharingus cum Gallicanis Episcopis impedierat, hanc haberi, quæ ad Monarchiam concutiendam tendebat: Ne Conciliorum sanctiones relaxationibus subjacerent; ac si hujusmodi relaxationum, ipsi Principes frequentissimi maximeque ineluctabiles petitores non sint. Sed novum non accidit, ut cuipiam res aliqua in universum displiceat, eademque simul appetat in eventu peculiari.

(c) *Constat ex epistola Legatorum ad Borrom. 9. Januarii 563.*

(d) *Literæ Fuscararii ad Moronum 4. Januarii & Jadrensis ad Cornelium 7. Januarii 1563.*

CAPUT XII.

Viceccomitis adventus Romam. Gonzaga & Mediceus Cardinales creati. Pontificis consilia Bononiam se conferendi, eoque accersendi Synodum; sed contrarium Mantuani consilium. Adhibita à Nuntiis studia cum Hispaniæ Rege; ejusque jussa Lunensi Comiti, & Gastellio, qui à secretis erat, data. Moderati piique ejusdem sensus de loco superiori. Lunensis à Pontifice ac Legatis per Scipionem Lancellottum invitatus. Mandata ad Præsides scripta de ratione agendi cum Lotharingo, ac de discordiis componendis.

1. UBi rescivit Pontifex, Gualterium fuisse nominatum à Lotharingo, ut is quæ ipse mandaverat, Romam perferret, (a) atque ab illo eum laborem libenter suscipi, non modò tamquam peridoneum Gualterium comprobavit; sed censuit, posse ipsum duplici fungi munere, Præsidum simul mandata gerendo. Quare per fiduciæ libertatem Vicecomitis accessum revocavit, nisi discessisset. Sed jam ille iter faciebat, & Romam pervenit altero ante anni exitum die.

(a) *Literæ Borr. ad Legatos, 26. Dec. 1562.*

(b) *Literæ Borr. ad Legatos, 30. Dec. 1562.*

2. Facile ipsi fuit, suæ testificationis auctoritate, suæque linguæ efficacia nubem omnem suspicionis si quæ erat erga Legatos, ex animo Pontificis dispellere: (c) quod tamen Pius in cunctis literis, & suis & Borromæi, semper negavit. Atque hujusce tranquilli animi sui non solum vocibus aperta prodidit argumenta Vicecomiti, sed magis paulò post factis primo Legato. Etenim sacro Epiphaniæ die, sibique fausto, quo Pontificiam tiaram acceperat, generalem Cardinalium cœtum habuit, eisque (d) duos primæ magnitudinis addidit: alterum, Fredericum Gonzagam, natum ex fratre memorati jam Herculis Cardinalis, & fratrem Ducis; & dum ipsum nominaret, illius Legati merita, (e) illiusque familiæ decora pluribus commendavit. Novus Purpuratus quò discerneretur à Gonzaga Cardinali sobrino suo, & à patruo, qui Mantuanus dicebatur, (f) denominationem cepit ab altera fraterna ditione Montisferrari, donec Hercule demortuo Mantuanus est dictus. Alter in collegium cooptatus, Ferdinandus Mediceus fuit, filius Florentiæ Ducis; qui alterum eadem ornatum purpura, sicuti narravimus, jam amiserat. Et sanè Cosmi obsequia in Apostolicam Sedem, & perutilia officia, quæ ad eam sustinendam cum Episcopis sibi addictis continenter adhibebat, merebantur ejusmodi remunerationem; quæ tantò major fuit, quantò minor erat filius, qui annum undecimum non excedebat. Sed fortasse Pontificem inter alia permoverunt fulgores jam emicantes in puero præcelsi illius animi, raræque prudentiæ, quibus idem postea & in dignitate Cardinalis summam lucem affudit Aulæ Romanæ, & in potestate magni Ducis attulit singulare decus Italiæ.

(c) *Litteræ Vicecomitis ad Legat. 2. Jan. 1563.*

(d) *Acta Consistor & literæ Vicecomitis ad Legatos, 6. Januarii 1563.*

(e) *Patet ex responsis Mantuani ad Pontificem, 15. Jan. 1563. inter monumenta Musotti.*

(f) *Diarium, 2. Martii 1563.*

3. Electionem Frederici Mantuano ejus patruo significavit Pontifex per literas studiosissimas, sua manu exaratas, & in hac sententiam: (g) Se ampliùs cunctari non potuisse in promovendo fratris filio; cùm id tandem nimia lenitudo, nimisque indignum videretur, dum patruus tot labores ac molestias in obsequium Dei, Sedis Apostolicæ, & ipsius Pontificis tolerabat. Ibi simul animum suum aperiebat adeundi brevi Bononiam, quo conatum omnem impenderet ad res Christianæ gentis componendas; aut certè ad ostendendum cunctis hominibus, per se non stetisse, sive id fieret per honestam emendationem, sive quocumque alio modo; sperabatque, è propinquo posse melius simul agere, rebusque consulere. Ita Pontifex: sed per hoc fortassis ille intendebat non tam accedere ad Concilium, quàm suaviter ac libenti Patrum animo Bononiam ad se trahere Concilium. Ad id cohortatus fuerat Pium Seripandus, ac postea ipse Ferrerius, sicuti suis in locis dictum est. Dein verò propensionem animi præ se tulerat (b) Lotharingus, quà propter utilitatem Synodi, cui sperabatur pacificus ac fortunatus exitus ex ea nova cunjunctione cum suo Capite, quâ ex cupidine quadam angustioris theatri suarum dotium lumini. Idcircò Pontifex, huic adhærens consilio, negotium (i) dederat Camillo Paleotti, fratri Gabrielis Romanæ Rotæ Duocecimviri, Consilio assistentis, qui Camillus Orator Bononiæ apud se degebat, ut id Bononiensi Senatui prænuntiaret, & tempori commeatui prospiceret.

(g) *Signatas 7. Januari 1563.*

(h) *Literæ Fuscararii ad Moronum, 17. Decembris 1562.*

(i) *Acta Paleotti.*

4. Sed Mantuanus cùm ad Pontificem mitteret Episcopum Nolanum, familiæ suæ subditum, ut pedem ipsius nomine deoscularetur; gratesque ageret ob collatam fatris filio Purpuram, voluit simul officium aliud grati animi exhibere; quod eo majus est, quò minus persæpè gradum accidit accipienti, nimirum, contradictionem. Significavit igitur, (k) Videri sibi Concilium in eo statu non esse, ut liceret Pontifici ad ipsum appropinquare, certo animo se auctorem fore exitus gloriosi,

rioſi, & non potius perturbationis pudendæ ſpectatorem. Quantò plus magnifici ac proſperi ejus adventus ingeneraſſet in communi ſpe, tantò triſtiùs turpiusque eventurum tenue illud ac forſitan improſperum, quod poſt â reipsâ pareret. Conſultius à ſe putari, ſi Pontifex in præſentia iis bonis contentus, quæ poſſet influere ipſius adventus expectatus, ſed non peractus, conquieſceret, & exiſtimationem Pontificiam procul à diſcrimine cuſtodiret. Interim autem obſervaret, quo inclinarent controverſiæ quæ agitabantur de inſtitutione ac manſione Epiſcoporum, & quod ſuſciperetur conſilium de Cæſarianorum Gallorumque poſtulatis; adeòque tam alta machina in ſcenam non deſcenderet, nodi ſolvendi adhuc incerta.

(k) *Epiſtola Mantuani ſuprà citata ad Pontif. 15. Januar 1563.*

5. Hæc Mantuanus objecit. Legati verò multum ſpei, quòd cunctæ quas diximus difficultates eſſent emolliendæ, collocabant in opera Lunenſis; tametſi tepidiorem agendi modum in literis ad Pagnanum ab eo adhibitum cognoverant, ſibi perſuadentes, hunc ipſum ſenſuum reperem vim habiturum ad aliorum æſtus temperandos, cùm ille ſequeſtrum ageret illius concordiæ, ad quam ipſius conſilia unicè collimare videbantur. Et erat opinio, auctoritatem Regis Catholici, non ampliùs in inferioris notæ miniſtro, ſed in manu prævalida egregii Oratoris, magni roboris futuram apud Gallos, qui ab eo Rege potentiſſimo auxilia prævalida accipiebant; multò majoris apud Cæſarianos, ob ſummam & conjunctionem Cæſaris cum Philippo & hujus fiduciam in Lunenſi; & longè maximi apud Epiſcopos Hiſpano ſubjectos. Excreverat ſpes ex recentibus literis ad Pontificem, (*l*) tum à Rege, tum à Nuntiis apud ipſum. Alter ex his erat Alexander Crevellius Epiſcopus Cariatenſis, diu jam ſuffectus, (*m*) Reverte defuncto, in eo munere, qui poſteà inter Vaticanos Senatores adſcriptus eſt. Alter erat Paulus Odeſcalcus, eò poſteà miſſus Nuntius peculiaris, qui deinde Pennenſem Eccleſiam obtinuit, & tum anteà tum poſteà magna cum laude nobiles magiſtratus geſſit. Itaque per eos Pontifex Regem monuerat; Ab Epiſcopis illi magis obſtrictis, cùm eſſet ipſis incumbendum ad hæreſes proſcribendas, ad ſtabiliendam & componendam Eccleſiam & firmiſſimo dogmatum robore, & ſanctiſſima morum emendatione, excitari controverſias non inutiles modò, ſed noxias, utpote fomitem contentionis inter Patres, & ſcintillas ſchiſmatis in Chriſtiana Republica. In hujusmodi poſtulationibus non ſolum cum Germanis, ſed cum Gallis etiam conſociatos videri. Id planè repugnare benevolis promiſſis, piæque menti Philippi, à quo tum ex Religionis ſtudio, tum ex prudentia rectæ politiæ impedienda erat hujusmodi novitas, cui conſuetum erat Rempublicam pervertere: aliud ſibi efficacius non occurrere, quàm præſentiam in Synodo deſtinati jam Oratoris, cui demandaretur, ut naviter exprimeret imprimeretque regios ſenſus Hiſpanis Epiſcopis, tum pro Synodi concordia, tum pro Sedis Apoſtolicæ dignitate.

(l) *Cuncta extant in literis Borromæi ad Legatos, 20. Decembris; & in arcanis notis Nuntii Odeſcalci; & in duabus literis communibus ipſius, & in Crivellii, alteris ad Mantuanum, alteris ad Legatos ſimul.*

(m) *Ex literis Borromæi ad Mantuanum, 9. Novembris 1562.*

6. His à nuntiis expoſitis, promptum animum, minimeque tepeſcentem Rex præ ſe tulerat, declarans, haud ſibi ſatisfieri, præſertim à Guerrero, qui earum turbarum auctor videbatur, adeoque ſtatuerat illum graviter de his admonere ſuis literis, perferendis à Gaſtellio, qui à ſecretis erat, & ad Concilium, ut aſſiſteret Lunenſi, mittebatur. Hic autem Gaſtellius per Galliam tranſiturus erat, parique functurus officio Regis nomine cum Regina, & Tridenti poſteà cùm Lotharingo; & ſcripturum ſe etiam manu ſua Rex pollicebatur. Prætereà per certum curſorem ad id miſſum imperaverat Lunenſi, ne protraheret ampliùs ſuum ad Concilium acceſſum, miſſis ad eum mandatis, quæ nuntiis communicata plenè ipſis ſatisfecerant. Videbatur quoque disjectum obſtaculum ex loci prærogativa; ſiquidem ſcribens ad Pontificem Philippus manu ſuâ de alio argumento, hæc Hiſpanicè apponebat: (*n*) *Statui jam Venetias Oratorem mittere, conſilium tuum ſecutus, & virum idoneum ad hujusmodi munus conquiro. Nec id temporis honoratioris loci rationem habuerim: iis enim, qui obſtringuntur muneris vinculis, quibus ego teneor, ſpectandum non eſt ad hunc inanitatis fucum in quo ineſt nihil; ſed ſolum ad id, quod tanti refert ob Divinum obſequium, ob Eccleſiæ bonum, & ob Pontificiam auctoritatem, cujusmodi eſt Religionis conſervatio, & malorum remedium, quo in præſentia Chriſtianas nationes afficiunt.*

(n) *Eorum exemplum miſſum ad Legatos à Borromæo in citata jam epiſtola, 20. Decembris.*

7. Hæc Regis epiſtola ad Pontificem, addita ſuperiori Vargæ, ipſius ſpem confirmavit, quod loci controverſia nec Lunenſem ab acceſſu ad Concilium retardaret, nec poſt ejus adventum turbas cieret. Quocirca voluit Pontifex ſuâ etiam epiſtolâ illum invitare ac ſollicitare, qua inſinuabat, ſibi pergratum accidiſſe, ipſum ad id operis ſeligi, ac ſimul pollicebatur pluribus verbis, ſuo calamo adſcriptis, æqua omnia ac decentia in Reipublicæ Chriſtianæ commodum. Atque hanc ipſam epiſtolam ad Legatos miſit; eorumque judicio remiſit, ut ad Lunenſem deferendam curarent: ſimul etiam ſignificavit, opportunum ſibi videri ut ipſi hominem aliquem ad eum legarent, ſed non Præſulem, qui conſimile officium eorum nomine illi exhiberet, indicarétque ipſos conſcios eorum, quæ Comiti Rex mandabat, & Nuntiis communicarat. Quare Legati, cum cognoſcerent Lunenſem Auguſtæ degere apud Regem Romanorum, lenteque de itinere meditari, Scipionem Lancellottum (*p*) Synodi Advocatum miſerunt, qui eorum deſiderium illi exponeret de ipſius adventu, per eam ſignificationem, quæ oſtendit, adeoque parit benevolentiam, quique eidem communicaret quæ proponebantur à Cæſare ac Rege Chriſtianiſſimo, ut illius animum præoccuparent rationibus, quæ variis eorum poſtulatis objectabantur.

(o) *2. Decembr. 1562.*

(p) *Literæ Legatorum ad Borromæum 4. Januari 1563. & acta Paleotti.*

8. Nec minori ſolertia Pontifex ſibi conjungendum curabat animum Lotharingi, qui multis antè diebus miſſo, ſicuti narravimus, Romam Bertano, per literas cum eo graviter queſtus fuerat de tam

tam multis obtrectationibus, quibus Romæ ſua fama lacerabantur, ſuaque mens falsò inſimulabatur. Pontifex igitur peramantes literas ad eum reſcripſit, (*q*) Compertum illi eſſe, quanta ex antiquo tempore eſſet Romæ licentia loquendi obloquendique de omnibus, etiam de ipſo Principe, cui potentia deerat illius frænandæ. Salubre atque unicum eſſe remedium, ſi ipſi tanto melius agerent, quanto deterius alii blaterabant. Certus eſſet Cardinalis, in ea ſe opinione à Pontifice haberi, quam idem ipſe deſideraſſet. Debere hoc illi ſatis eſſe, & *malignum* (ſic planè ſcribebat) (*r*) *ſpernere vulgus.* Negligerentur oblocutorum nugæ, mereque navaretur opera tum communi Eccleſiæ bono, tum proprio Galliæ: nam utrumque à ſe promotum iri ſpondebat quacumque liceret ratione, pro eo ac ſuſius Epiſcopo Viterbienſi dixiſſet.

(q) *30. Decemb. 1562.*

(r) *Horatius l. 2. Ode 13.*

9. Et quoniam Pontifex in animum induxerat, tum ex modo quo Cardinalis ſcribebat, & ex dictis Bertani, tum ex Gualterii literis ſuprà memoratis, à Lotharingo Legatorum parſimoniam in fiducia erga ſe, tribui aut vili aut malæ de ipſo opinioni, ſignificandum Legatis curavit, (*s*) Audiri à ſe ex variis partibus has querimonias Lotharingi, cui videbatur, non ſolum ſe præteriri tamquam contemnendus, ſed ex induſtria procul haberi à negotiis tamquam inimicus, quamobrem velle ſe, ut cum eo res Concilii abundè communicarentur. Iisdem etiam impoſuit, ut Lotharingo redderent, ſicuti fecerunt, Pontificis reſponſionem; quam recenſuimus una cum altera Borromæi, (*t*) qua ipſum hortabatur, ut Scotiæ Reginam, fratris ſui filiam bene animaret adverſus technas & impetus hæreticorum, & ex parte Pontificis omnem ipſi opem polliceretur. Verùm Præſides, rati à manu minùs benevola ſibi hunc ictum incuri, & quò magis jam aſſueti, eò magis deſeſſi quod quaſi ſignum accuſationibus extarent, cum acrimonia reſcripſerunt; Mirari ſe, audiri à Pontifice, nedum fidem præberi hujusmodi mendaciis, poſtquam toties ipſum monuerant: miſeram ipſorum conditionem eſſe, quod cujuslibet calamo ſubjacerent: quam veriſimilitudinem perſuadere Pontifici, ſe à Lotharingo tamquam ab inimico cavere, quando tam ſæpè ſuis in literis res ab eo dictas geſtasque commendarant. Compertum à ſe fuiſſe in Lotharingo tantum probitatis, religionis ac ſtudii in Pontificem & Apoſtolicam Sedem, ut ipſius præſentiam ſibi fortunatam duxerint, quaſi Angelum pacis à Deo miſſum ad Synodum illum exiſtimantes. Hinc adhibitam à ſe fuiſſe usque ab initio omnem induſtriam, ut ſiniſtram in quam conjectus fuerat opinionem detergerent, quod male animatus in ſanctam Sedem veniſſet; conqueſti cum Borromæo, quod à nonnullis Romæ literis, & à quibusdam perverſis ingeniis Tridenti huic ipſorum induſtriæ officeretur. Lotharingum ſemper negotiorum participem à ſe factum, nec ullam umquam animadverſam ab ipſis cauſam, cur ab eo ſe abſtinerent: ſi Pontifex commerita animadverſione hujusmodi calumniatores coercuiſſet, Legatos ab injuſto dolore, & Pontificem ab inutili moleſtia liberos perſtituros fuiſſe. Hæc illi. Et tamen dum expoſtulabant habitam à Pontifice fidem vanis narrationibus, vanam ipſi fidem ſuis ſuſpicionibus habebant. Id enim non ex falſa calumnia profectum erat, ſed ex vera narratione alicujus quærimoniæ, à Cardinali jactatæ, & à Gualterio Pontifici ſignificatæ; non quo Legatos læderet, ſed quo ab illo impellerentur, quo ipſorum plerique ultrò ſed timidè propendebant.

(s) *Literæ Borrom. ad Legatos 30. Decemb. 1562. & Legatorum ad Borrom. 7. Jan. 1563.*

(t) *30 Decem. 1562.*

10. Interim Romæ accuratius impendebatur opera ad componenda Decreta contentionibus agitata; & expenſis priùs rationibus Tridento ſcriptis, & Romæ coram expoſitis à Vicecomite, in hanc ſententiam Legatis reſponſum eſt: (*u*) Primò ipſis communicari varias animadverſiones, habitas ſuper Decretorum tenore. Secundò, eum admota eſſet manus ad formandos Canones de Hierarchia, cumque a Lotharingo præter ſeptem jam paratos octavus fuiſſet propoſitus, quo declararetur, ut rationi conſentaneum videbatur, Pontificis prærogativa; neceſſarium cenſeri, ut adderentur verba alias memorata, pene ad verbum exſcripta ex iis quæ Florentina Synodus definierat, ſine quibus ſententia manca & ambigua remanſiſſet. Curarent idcircò Legati, ut Canon eo modo conficeretur. Et quamquam credendum eſſet, eos in tam æqua petitione obſtaculum non offenſuros; tamen ſi fortè illud offenderent, ne propterea deſiſterent, ſed conatum omnem exercerent ad illud ſuperandum, conſiderata intentionis æquitate, atque honeſta ſpecie, quam excipiebat ab auctoritate tam ſancti venerandique Concilii, cujusmodi fuerat Florentinum. In ſeptimo Canone curatum fuerat, ut multum retineretur ex forma cujus auctor erat Lotharingus; ita tamen, ut in quibusdam vocibus reconcinnaretur, tribus ad id modulis digeſtis, inter quos primus ſecundo, ſecundus tertio præferebatur, adeoque eo ordine illos proponerent. Tres (*x*) moduli tales erant.

(u) *Literæ Borrom. ad Legatos 9. Jan. 1563.*

(x) *Extant in Actis Paleotti.*

11. 1. *Anathema ſit, ſi quis dixerit, Epiſcopos aſſumptos à Romano Pontifice, in partem ſollicitudinis non eſſe poſitos à Spiritu S. ad regendam Eccleſiam Dei in ea parte, ad quam aſſumpti ſunt; aut per ſanctam Ordinationem non eſſe majoris Presbyteris,* cum reliquis quæ habebantur in Canone dictato à Lotharingo, quæ pariter in duabus aliis formis continebantur, nimirum: *Aut non habere poteſtatem ordinandi, aut ſi habent, habere communem cum Presbyteris, aut Ordines ab ipſis collatos ſine conſenſu & vocatione populi, eſſe irritos.*

2. *Ordinem aut Gradum Epiſcopalem non eſſe inſtitutum à Chriſto in Eccleſia: aut Epiſcopos per ſanctam Ordinationem non eſſe majores Presbyteris.*

3. Epiſcopos nullo modo eſſe inſtitutos à Chriſto in Eccleſia; aut per ſanctam Ordinationem non eſſe majores Presbyteris.

Octavus verò ita ſonabat: *Anathema ſit, ſi quis dixerit, B. Petrum per inſtitutionem Chriſti non fuiſſe primum inter Apoſtolos, & ejus Vicarium in terra; vel neceſſe non eſſe, ut ſit in Eccleſia unus Pontifex, Petri ſucceſſor, eique æqualis in auctoritate regiminis; atque in Romana Sede legitimos ejus ſucceſſores ad hoc usque tempus non habuiſſe jus Principatus in Eccleſia, nec fuiſſe Patres, Paſtores & Doctores omnium Chriſtianorum, nec fuiſſe ipſis traditum à Domino noſtro Jeſu Chriſto plenam poteſtatem paſcendi, regendi, & gubernandi Eccleſiam univerſalem.*

12. In Decreto manſionis eo pacto procedendum eſſe, ut hinc efficaciter conſuleretur ſtabili manſioni; hinc, ne tot Patribus invitis deveni-

retur ad ſupervacaneam illam deciſionem Juris Divini. Quare Legati ad declinandam hanc & conſimiles ſanctiones, ob oculos ſemper ponerent, quàm indecorum ſit, dogma ſtabiliri tot capitum ſuffragiis repugnantibus.

Impetrato conſenſu in hanc formam conveniendi, confeſtim celebraretur Seſſio. Offensâ difficultate in ſeptimo Canone, aut in Seſſionis Decreto; formari poſſe hos reliquos Canones, & ſimul octavum nullâ ratione prætereundum, ſuſpenſis ſeptimo, & Decreto manſionis. Ubi alterutrum ex his modis aſſequi poſſent, conſtanter exequerentur, nihil morati quidquid diceret ageretve quicumque mortalium. Quod ſi vererentur ne ſecundus etiam modus proſperè cederet, Seſſionem prorogarent adhuc per integrum Martium, aut quantum opus eſſet; favorem temporis præſtolaturi, & quidquid ſubinde accideret, Romæ nuntiarent.

13. Non obliviſcitur hoc in loco Suavis conſuetudinis ſuæ, ſcribendi quo minori notitiâ, eò majori audacia. Vice triplicis ideæ Roma miſſæ Canonis agitati unicam affert, eamque mendacem, & ſupra hoc mendacium extruit novas contradictiones exortas. Pariter errat in octavo, ponens in Decreto doctrinæ quod digeſtum erat in Canone, & confingens Canonem prorſus alium ab ejus vera ſententia, adeoque vix ille quidquam veri cognovit præter diem quo tabellarius Tridentum pervenit, hoc eſt, decimoquarto Januarii, ſicut ipſe narrat. Quod obſervo, ut illi ſemel certè honorem ſervem veridici in recenſendis diebus.

14. Alteram præter hanc epiſtolam ſcripſit Borromæus ad Legatos, Lotharingo communicandam ubi appoſitis reliquis quæ epiſtola priùs recitata continebat, omittebantur mandata ipſis tradita, ſi repugnantia contingeret: oſtendebatur ſtudium impenſum in retinenda quàm maximè licuerat forma propoſita à Lotharingo, addebaturque commentarius Theologorum Romanorum in quo mutationum ratio reddebatur.

Haud relictum fuiſſe minoribus Epiſcopis nomen Vicariorum Chriſti: quamquam enim in Miſſa de cunctis Apoſtolis dicat Eccleſia, loquens cum ipſo Chriſto de ſuo grege, *Quos operis tui Vicarios eidem contuliſti præeſſe paſtores:* & quamquam aliqui ex antiquis Patribus ita locuti fuerint ante ortas hæreſes; tamen recentes Patres eorumque diſcipuli eam poſteà tituli rationem Epiſcopis universè non tribuerunt, ad ambiguitatem evitandam, quæ frequenter errorem nutrit, Cetera quicumque Sacramentum quodpiam adminiſtrat, ab ipſo in ea functione Chriſti vicem exerceri.

Similiter, ubi in exemplo quod Lotharingus confecerat definiebatur, fuiſſe inſtitutos à Chriſto Epiſcopos, Epiſcoporum loco poſitum eſſe *Ordinem, aut gradum Epiſcopalem*, ne damnarentur plures Doctores de Catholica Eccleſia benemeriti, qui affirmant; proxime ab ipſo Chriſto ſolum Petrum inſtitutum fuiſſe, reliquos verò per Petrum, aut per ejus auctoritatem; ut proinde ſatius ductum fuerit, ſeligi verba quibus utraque ſententia ſalva eſſet, præcipuè verò ne laxaretur aditus importunis illis corollariis; nimirum, denegari facultatem Pontifici reſtringendi Epiſcopis auctoritatem, aut in reſervanda ſibi quarumdam noxarum abſolutione, aut in reliquis. Inſuper non placuiſſe aliam particulam inſertam a Lotharingo, *Epiſcopos fuiſſe poſitos à Spiritu ſancto ad regendam Eccleſiam Dei.* Id quidem conſpici à Paulo prolatum in Actis Apoſtolorum: ſed ibi ſermonem eſſe peculiarem de Eccleſia Epheſina, non de univerſali, ſicut hic ſonaret: Præterquam quod nomen Epiſcoporum illic non accipiatur in arctiori ſignificatione, ſed laxius pro cunctis Eccleſiæ ſenioribus, propoſitis ad eam adminiſtrandam; ſicuti ex integro contextu colligebatur. Et ſummatim, tum in mutatione hujusmodi particularum, tum in ejus additamento, quo firmabatur prærogativa Romani Pontificis, viſum eſſe Theologis claritatis plurimum adhibendum; quandoquidem animadvertebatur, cunctas novas hæreſes quaſi lineas eſſe; quæ per varias ſemitas ad hoc centrum concurrebant, uti Caput ipſi Eccleſiæ tolleretur: & perſpicuum eſſe, ſublato capite omnia membra perire.

15. Alteram ſimul Epiſtolam ſcripſit Pontifex (*y*) ad Lotharingum, in qua illi gratulabatur victoriam in Gallia reportatam Guiſii Ducis fratris virtute: & conſilium ſe conferendi Bononiam ſignificabat; de quo ejus cohortationes acceperat, ſed nondum oppoſita Mantuani conſilia. Enim verò nonnulli Principum, ſicut aliquam obtinent ſimilitudinem Dei in eo quod ſupremi aliarum rerum motores ſint, ita pariter obtinent in eo, quod ſint immobiles.

(y) *Conſtat ex arcana epiſt. Legat. ſcripta.*

CAPUT XIII.

Mors Ludovici Theoduli; unde materiæ ſuppetit ad duos alios Epiſcopos remunerandos. Liberum Legatorum reſponſum memoratis literis Borromæi. Agitata ab ipſis cum Lotharingo ſuper ſeptimo & octavo Canone. Dies Seſſioni delectus. Difficultates objectæ Lotharingo à ſuis, & ab Hiſpanis. Ipſe & Madruccius deſtinati ad componendam controverſiam de manſionis Decreto.

1. In cunctis expeditionibus, ſive bellicis ſive civilibus, nulli majus famæ præmium debetur, quam illi, cui profuſâ ibi vitâ nullum aliud præmium reddi poteſt. Ut hanc egò legem obſervem, enarrandum mihi eſt, id temporis, hoc eſt decimo Januarii, naturæ ceſſiſſe Ludovicum Theodulum Forolivienſem, Berinori Antiſtitem, quem abunde laudatum comperio (*a*) ex probitate ac doctrina, quâ vivens collegas adjuverat, & ex pietate quâ moriens ad eam excitaverat. Sed cùm verè contingat perinde in ordine naturali ac in politico, ut corruptio unius ſit generatio alterius, hujus obitus opportunitatem Legatis præbuit commendandi Pontifici duos Epiſcopos Concilii, (*b*) qui plurimum merebantur. Alter fuit Ægidius Falcetta Cingulanus, cujus operam Borromæus jam deſtinarat ſuæ Mediolanenſis Diœceſeos utilitati, & cujus Eccleſia Caprulana (*c*) erat pauperrima proventuum, ac reliquarum omnium conditionum, ex quibus domicilium perpetuum ſit tolerabile. Alter, Julius Soperchius Mantuanus, Carmelita, cui mendicus Epiſcopatus Accienſis nihil aliud de Epiſcopi munere conferebat, niſi obligationem habendi ſe pro Epiſcopi dignitate: quare proſperitatis loco accepiſſet, quod Falcetta tamquam miſeriam relinquere cupiebat; cum hoc præſtet miſeri prædivitis ſtatu, quod uni facilis eſt ingens lætitia, alteri ægrè poſſibilis. Pro utraque parte preces exauditæ.

(a) *Literæ Fuſcararii ad Moronum 10. Jan. & Jadrenſis ad Corneum 21. Jan. 1563.*

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 11. Jan. 1563.*

(c) *Conſtat ex literis Vicecomitis ad Borrom. 2. Febr. 1563.*

2. Sed non æquè placuerunt Legatis quæ de publico negotio Româ rescripta fuerant. Credi vix poteſt, quàm moleſta ad ipſos pervenerit Borromæi reſponſio, de qua diximus. Statim Lotharingo eam oſtendere, unà cum animadverſionibus illi adnexis ſuper forma Canonum ac decretorum; qui alienum omninò animum præ ſe tulit. Idcircò illi eò acrius exſtimulati ſunt, tum ex moleſtia novæ offenſionis, tum ex auctoritate alieni judicii ad ea improbanda, Romam ſcribentes acribus formulis, ac penè dixerim felle permixtis. Primo loco angebantur, ſe neſciviſſe tot ſcriptis ac nuntiis ſatis exponere Pontifici, ejusque Conſiliariis, illius Concilii ſtatum, & quàm periculoſum foret quodcumque aliud ſuſciperetur conſilium, præter pacificum illius exitum: cui adverſari videbantur ea mandata, ut certa quædam exequerentur, etiam quocumque mortalium repugnante; & ſimul, quantam difficultatis evincendum, quantumque induſtriæ impendendum, quo hic pacificus exitus haberetur; ac proinde quàm diſſentanea rerum conditionibus eſſent mandata limitata ac præciſa, perinde ac ſi una eademque res foret, velle ac poſſe. Duriſſimo Legatis eſſe obſtaculo firmam eorum conjunctionem, qui addicti Pontifici non habebantur; ſed non minus firmam diſcordiam eorum, qui ſe illius ſtudioſos profitebantur, quæ ortum ducebat à ſingulorum cupiditate oſtentandi majoris ſtudii in Apoſtolicam Sedem ac Pontificem. Dicebant deinde animadverſiones ad ſe miſſas Româ, Patribus ac Theologis Tridentinis viſas non fuiſſe tanti pretii, quanti tempus ab earum auctoribus ad id impenſum, neque pares aliorum expectationi, quin plenè jam excogitatas à doctis viris Concilii, adeoque tales, ut earum causâ, aliarumque plurimarum, etiam non minoris momenti, ne unum quidem diem Seſſio retardanda eſſet. Fuiſſe tamen illas à ſe communicatas cum Lotharingo, ut oſtenderent ſe illi fidere, & ex ſua propenſione, & ex juſſu Pontificis, ſed eas primo aſpectu nihil illi ſatisfeciſſe; cùm indignas putaret & loco unde prodierant, & hominibus qui eas dictarant. Ab eodem poſteà unà cum Madruccio, Legatos inviſente, id ipſum confirmatum. In primis mirum omnibus accidiſſe, quod Romæ non fuiſſet animadverſum, ſi Concilii Florentini verba proponerentur, non rentatis anteà inflexisque Patrum animis, facile excitatum iri diſputationem, omni ſtudio fugiendam, de Pontificis auctoritate: à Lotharingo ſubinde difficultates expoſitas fuiſſe, in quas offendebat in forma Canonum Romæ concinnata; cui cum reſponſum fuiſſet à Legatis ea lenitate, quæ conditionem & juris & negotii decebat, in hoc tandem conſilium eum deveniſſe iniquitatem temporum poſtulare, ut tum per Decreta doctrinæ, tum per Canones, ſtatueretur Pontificis auctoritas: ſe verò arbitrari opus eſſe, ut id præmitteretur Epiſcoporum auctoritati, tamquam inferiori, & à Pontificia pendenti, mutato Canone octavo in ſeptimum, & ſeptimo in octavum: à ſe quidem operam navatum iri, ut prior communiter exciperetur iisdem verbis Roma miſſis, unico adjecto ob reſpectum poſterioris, ſicuti videbimus: in poſteriori exiſtimari à ſe opportunas mutationes quasdam, quas ſcripto exhibebat. Hæ verò quatuor (*d*) omnino fuere.

(d) *Hæc fuſe habentur in Actis Romanæ arcis, & Paleotti, & in literis Legatorum & in ſcripturis adjectis volumini literarum Strozzii ad Coſmum Ducem, & in Epiſtola Fuſcararii ad Moronum, 18. Januar. 1563.*

3. Prima in primo Canone habenda reſpectu ſecundi erat, ut nominaretur Romanus Pontifex non ſimpliciter *Chriſti Vicarius*, ſed *ſupremus Chriſti Vicarius:* cùm utique Epiſcopi quoque, atque etiam ſimplices Sacerdotes ſint aliquo modo Chriſti Vicarii ex Canone *Mulierem*, in cauſa 33. quæſt. 5. idque Romanum ſcriptum fatebatur.

Secunda, ut ſi Canon ſeptimus poneretur ſecundum primam ex tribus formulis Roma miſſis, delerentur ea verba, *in partem ſollicitudinis*, ac mere diceretur, Epiſcopos à Pontifice aſſumptos, à Spiritu ſancto poſitos eſſe.

Tertia, ne exprimerentur functiones Epiſcoporum, quin ſimul adjiceretur, eos poſſe *regere ac ſacris interdicere*, quod pertinet ad jurisdictionem.

Quarta, ne dicerentur ſimpliciter *majores*, ſed, *ſuperiores* Presbyteris, quod auctoritatem importabat.

4. Pergebant Legati, coactum à ſe fuiſſe ad deliberandum peculiarem cœtum Patrum, quorum alii Theologi erant, alii Canonum periti additis tamquam viris benè cordatis Marco Antonio Columna Archiepiſcopo Tarantino, & Dominico Bolano Epiſcopo Brixienſi, & omnes conſenſiſſe ut ea admitterentur, exceptis Petro Antonio Capuano, Archiepiſcopo Hydruntino, Alexandro Sfortia, & Sebaſtiano Vantio Epiſcopis, altero Parmenſi, altero Urbevetano, qui plus minusve ſe alienos oſtenderant: ſed ipſorum difficultates fuiſſe à reliquis aptè diſſolutas. Et ſanè comperio, (*e*) Seripandum ſemel ardenter invectum eſſe in moroſam illam averſationem ab omni verborum formula, quòd ea poſſent perperam detorqueri, admonentem, ne Spiritum ſanctum quidem voluiſſe hanc immunitatem concedere ſuis effatis, cum permitteret, ut ea ſubjacerent ſiniſtris interpretationibus, in quas ab hæreticis in dies trahebantur. Addebant in ſuis literis Legati, Scriptas fuiſſe eas appendices & mutationes, quæ cenſoribus probabantur, miſſasque ad Lotharingum: qui cum ipſos inviſeret, ægrum animum præ ſe tulerat, faſſis ſpem ſibi non eſſe, effecturum ſe, ut ille ab Hiſpanis Gallisve reciperentur, quin nec ſe ipſis aſſenſurum, niſi à Spiritu ſancto aliter impelleretur. Tum verò Legatos, malorum ſollicitos, quæ prævidebant niſi concordia obtineretur, cum præſertim ille poſtremus jam dies eſſet ad futuræ Seſſionis diem præſcribendum, injunxiſſe Paleotto, ut ipſe digereret ultimum doctrinæ caput, duosque poſtremos Canones, pro eo ac idem arbitraretur id conformari ſenſibus utriusque partis: quæ ambæ illis auditis conſenſum illico abſque contentione præbuerunt, & eorum omnium exemplum ad Borromæum miſerunt. Viſum eſſe Legatis, particulam illam adjectam, *aſſumptos à Romano Pontifice*, validum eſſe alexipharmacum adverſus quamcumque iniquam reliquarum vocum interpretationem, quippe quæ una cum eo additamento non niſi de jurisdictione intelligi poterat. Et quamquam non exprimeretur Epiſcopos aſſumi in partem ſollicitudinis; tamen id colligi per evidentem conſecutionem, quandoquidem formis ampliſſimis ac prævalidis ſupra Romani Pontificis auctoritatem firmabatur; adeoque exponi non poterat, eos aſſumi niſi in eam partem, in qua Pontifex illis indigebat ad Eccleſiam adminiſtrandam. Exiſtimaſſe Præſides, ejusmodi conſilium ſuſcipi poſſe; ſiquidem hinc Pontificis Romani prærogativa poſt tam atroces recentium hæreticorum oppugnationes confirmabatur, nulla ex parte quidquam

quam dim inuta; hinc ubi ea concordia non succederet, Lotharingus apertè prædixerat, numquam celebratum iri Sessionem: quod extremam offensionem illaturum fuisset nationibus Transalpinis, cum ipsis innotesceret, non posse Catholicos de Romani Pontificis auctoritate convenire. Præterquam quod timenda esset contestatio, nec ea quidem simplex, sed fortasse cum provocatione ad aliam Synodum liberiorem, & per formarum acerbitatem, quæ ab ira dictari solet: posse quòque ex hujusmodi discrepantia sequi Synodi dissolutionem, cui se numquam consensuros Legati profitebantur sine disertis mandatis, & à Pontifice subscriptis. Cum enim ex ea gravissimæ calamitates Ecclesiæ prænoscerentur ab ipsis, æquum non esse, ut in se tota culpa recideret, qui operam illi non contulerant, imò repugnarant, utpote qui si summi boni auctores esse non poterant, nolebant cladium esse administri. Itaque præciperet Pontifex in tempore, sive ut consilium illud acciperent quod bonum sibi videbatur, sive ut eo rejecto finerent quodcumque incommodum inde succedere. Animadverti conjunctionem Cæsarianorum, Gallorum & Hispanorum, quà ex concordia petitionum in Cæsarianos & Gallos, quà ex indulgentia Hispaniensium Gallorum voto de mansionis negotio post tot clamores, totiesque patefactam ipsorum mentem: & hinc esse verisimile, Gallos vicissim cum Hispanis de aliis argumentis conventuros. Narrabant, à se ductis ea spe concordiæ, die XV. in cœtu universali & ex universali consensu, fuisse præscriptam Sessionem die quarto Februarii, ibique simul statutum, ut ab ipsis aliqui deligerentur ad conficiendum mansionis Decretum; habere se in animo, duos Cardinales, Lotharingum & Madruccium eligere; hunc, tametsi juvenem, præditum esse peritiâ, prudentiâ, ac singulari in Pontificem studio, adeoque ejus operam non nisi prudentem & opportunam rebus agendis evasuram. In hanc sententiam ad Borromæum Legati scripsere.

(e) *In Actis Paleotti.*

5. Ea Sessionis denuntiatio ad quartam Februarii diem, (*f*) proposita fuerat à Mantuano verbis perpaucis, ut fieri solet in iis quæ dicenti simul & audienti displicent; omnesque consenserant præter Antonium Civreliam ex Bario, Budoensem Antistitem: in altera deliberatione, ut Legati deligerent Decreti correctores, nemo dissenserat.

(f) *Diarium 15. Jan. 1563.*

6. Negatorum epistola modò exposita, quod spectabat ad priorem partem de animadversionibus Roma missis, adeò aculeata visa est Pontifici, ut (*g*) per Vicecomitem Tridentum redeuntem ipsos, & Olivum, qui erat à Secretis, monuerit, ne Romam scriberent, nisi tam placidè, ut literæ legi possent in Romanis cœtibus absque auditorum offensione. Verùm eadem Legatorum epistola non sejuncta perrexit ab altera, ab ipsis paucas post horas Romam scripta, quâ tota negotii facies mutabatur. (*h*) Nam eodem die Lotharingus ad se Paleottum acciverat, eique significarat, se non potuisse, quantavis adhibitâ diligentiâ, suos & Episcopos & Theologos adducere ad Decretum illud Canonesque acceptandos.

(g) *Ex epist. Vicecomitis ad Borrom. 3. Febr. 1563.*

(h) *Literæ Legatorum 16. Jan. 1563. ad Borrom.*

7. Nolebant, ut apponeretur in Decreto, ab Episcopis locum obtineri à Romano Pontifice dependentem; objicientes, in Ordine illos certò non pendere, & in jurisdictione, in controversia id versari.

Præterea in Canone, qui recenter septimus erat, non admittebant ea verba, inesse potestatem summo Pontifici regendi Ecclesiam universalem; cum illa officerent sententiæ neganti eum esse superiorem Concilio; ac proinde, loco *Ecclesiam universalem*, ponendum esse, *omnes fideles*, & *omnes Ecclesias*.

Tertiò volebant in altero Canone, ut liquido declararetur, esse institutos Episcopos à Christo, non adjectis illis vocibus, *assumptos auctoritate Romani Pontificis*, sed simpliciter, *assumptos à Romano Pontifice*.

Denique non consentiebant, ut diceretur, *esse Romanum Pontificem æqualem Petro in auctoritate regendi*: siquidem ubi major est sanctitas, ibi pariter, ajebant, auctoritatem esse majorem; ac propterea posse quædam à Petro confici, quæ successoribus negabantur, cujusmodi erat, libros Canonicos dictare.

Hasce difficultates distinctè Paleotto tunc non exposuit Lotharingus, sed tantummodo excusavit se, quod antea confiderat suprà quàm posset; ut qui sibi persuaserat, quemadmodum à se doctioribus satisfactum fuerat, id sibi apud reliquos eventurum, quod posteà reipsâ, quantavis impensâ industriâ, non evenerat; spem tamen reliquit rei aliquo pacto conficiendæ.

His commoti Præsides, derento tabellario jam equum ascensuro, prioribus literis posteriores addiderunt. Posteà verò Osius & Simonetta cum Lotharingo collocuti sunt, (*i*) quo id perficeretur quod anteà statutum fuerat. Sed iste nihil amplius præstare potuit, quàm ingenue fateri, affirmantem sententiam sibi probari, sed vires non suppetere ad suos Gallos aliosque dimovendos à sententia pernegante; ac die postero Legatos conveniens idem confirmavit, eisque quatuor difficultates, quas attulimus, distinctus exposuit.

(i) *Literæ Legatorum ad Borrom. 18. Jan. 1563.*

Idcircò Legati admodum anxii, posse quidem existimabant cum aliquo ex antesignanis facilè rem componi, sed in aliis duriorem difficultatem animadvertebant. Firmi, tamen in sententia persistebant, priùs extrema quæque tentanda, quàm ad dissidia deveniendum. Quapropter negotium dedere Castaneæ, Boncompagno, Facchinetto, Paleotto, & Castello, ut quatuor objecta expenderent opportunè: posteà verò illorum responsa cum Lotharingo communicarunt, (*k*) & ipse quoque cum Oratoribus; eos rogans ut concordiam auctoritate officiorum ipsi pariter apud Præsules, & consiliorum prudentia apud ipsos Legatos promoverent. Dura hominis conditio, qui se inter angustias videt aut jacturæ aut dissidii, & in dissidio ingentem etiam jacturam videt.

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 24. Jan. 1563.*

CAPUT XIV.

Decretum de mansione à Lotharingo ac Madruccio reconcinnatum. Novæ difficultates inde subortæ. Oratorum Galliæ colloquium cum Legatis de prærogativa Pontificis supra Concilium.

1. Interim Legati duos illos Cardinales destinarunt (*a*) ad reficiendum mansionis Decretum, cum facultate alios sibi deligendi operam collaturos, delectique sunt quatuordecim, natione varii, & sa-

& saplentiâ præstantes. Tum Lotharingus (*b*) gloriam inventoris appetens, protulit ex incogitatò formam Decreti, aliam ab ea quam in cœtibus Legati proposuerant. In cujus procœmio minutius explicabantur Episcopi functiones: de cetero abstinebat à vocibus, per quas detrimentum pateretur hæc illave litigiosarum opinionum. Verum tamen incredibile est, quantum laboris impenderint (*c*) duo illi Cardinales, ac præcipuè Lotharingus negotii Princeps, ad componendam immensam opinionum sensuumque varietatem, adeo ut non semel de sua patientia desperarit. Die quodam aliqua contentio accidit inter ipsum & Archiepiscopum Hydruntinum, & major posteà inter hunc & Granatensem, quicum Hydruntinus tam frequenter altercabatur, ut id in æmulationem prorumpere videretur. Res ita contigit. Hydruntinus (*d*) reprehenderat, in forma proposita exprimi curas peculiares Episcoporum & hoc pacto novas induci quæstiones, non veteres tolli; & insuper dum ibi pronuntiabatur, pascendi munus, & Episcoporum officia esse ex divino mandato, declarari ex eo, etiam mansionem ad jus divinum pertinere; quam declarationem compertum sibi esse majoris partis sententiæ repugnare: nec illi cœtui potestatem fuisse traditam novi Decreti condendi, sed concinnandi prioris, à Legatis jam formati. Id quod affirmabat de sententia majoris partis, rejecit Lotharingus, factum inficiatus. Quapropter necesse fuit, ut qui à Secretis erat, summam caperet sententiarum quæ dictæ fuerant; ex qua cum vera comperiretur affirmatio Archiepiscopi, quin pauci numerarentur qui declarationem flagitarant, Cardinalis, more Principum cum in disputationibus premuntur angustiis, respondit inflammatior, Penes se quoque summam esse eorum quæ fuerant pronuntiata, plurimumque discrepare, quæ ipse & is qui à Secretis erat notaverant, nec ea ratione sententias aptè notari: improbavit proinde, unicum esse Præsulem à Secretis, cùm plures & ex pluribus nationibus esse deberent. Sed Hydruntinus perstitit in eo quod dixerat. Guerrerus subinde ejus loco sustinuit distinctam illam expositionem curarum ad Episcopos spectantium, tamquam maximè condecentem, quin ex eo tantummodò eam sibi displicere, quod amplior non esset. Et subdidit, Ab eo qui diceret, non esse ex divino mandato munus pascendi, & reliqua ad Episcopos pertinentia, hæresim dici. Quo dicto commotus Hydruntinus, petiit ut Cardinales ad modestiam cogerent locutores, aliter se quoque eam depositurum: se Catholicum æquè ac quemlibet hominum ubique gentium profiteri, nec amplius illi cœtui se interfuturum. Tum Granatensis: Posse quidem proferri hæresim ab eo qui non esset hæreticus, quemadmodum innocenter hæresim affirmasset, qui ante definitionem Ecclesiæ negasset Spiritum sanctum etiam à Filio procedere: quæ ratio tametsi alterum purgasset hæresi, non tamen ignorantiâ purgasset. Lotharingus verò Guerreri responsione contentus, nihil amplius movit. Et qui vellet ab alterius partis studio illum absolvere, posset in animum inducere, haud opportunum Lotharingo visum, sive anteà reprimere, sive posteà reprehendere insignem Antistitem æmulæ nationis. Quare Hydruntinus ab hujusmodi cœtibus abstinuit, & cum ipso etiam Dertusensis, qui cum Granatensi contenderat: sed utrique petentibus Legatis postea rediere.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum 19. & 21. Jan. 1563.*

(b) *Eorundem ad eumdem 24. Jan.*

(c) *Ex duabus Legatorum ad Borrom. 21. & 25. Jan. 1563.*

(d) *Literæ Legat. ad Borrom. 24. & 25. Jan. & Jadrensis 25. Jan. 1563.*

2. Religiosiores in eo Decreto erant memoratus Hydruntinus, Castanea & Boncompagnus; Marinus anceps substitit. Verum cum à reliquis omnibus, majori scilicet parte, comprobaretur, à Lotharingo ac Madruccio ad Legatos delatum est, redditâ ipsis ratione distincta singularum vocum, ostensoque, earum nulla magis importari mansionem esse juris Divini, quàm importaretur in Decreto promulgato in Synodo usque ab ætate Pauli III. Dein Lotharingus ægro animo propter contradicentium duritiam quam offenderat, in atrociissimas querimonias prorupit adversus nonnullos Patres generatim, Velle illos ob rationes humanas Religionem, Ecclesiam, & Summum Pontificatum perdere, cum in causa essent, ut à Romano Pontifice secederet Gallia, & fortasse cum Gallia, reliquæ Catholicorum Provinciæ: ex eo sibi extremum dolorem infligi, quando jam animadvertebat, infructuosos effluere labores immensos à se suisque fratribus susceptos ad regnum illud in obsequio Romanæ Sedis retinendum. Adesse Præsulem, qui ardenter navaret operam Synodo dissolvendæ. Certum sibi esse, ea tentari & nolente & inscio Pontifice: in eo mens inerat supra quoscumque mortalium rectissima: sed obstringi Legatos, ut de iis ipsum redderent certiorem; quod se præstiturum ajebat, quippe studiosum ac perpetuum Pontificis famulum. Dubitari non posse, hujusmodi homines omnem lapidem esse moturos, quo Decretum impedirent; sed velle se illius exemplar ad cunctos Christianos Principes mittere, quo palam fieret, quàm sincere, quod in se erat, res gesta fuerit, & quàm parum laborarent alii de Ecclesiæ Orbisque terrarum perversione. Denique dolorem & indignationem animo spirans, affirmavit, apud se statuisse Sessioni non interesse, sed ad Ripam Tridenti se conferre: à quo multis rationibus, & auctoritate magis, illum ægrè removit Mantuanus.

3. Diei spatium petiere Legati, (*e*) quo responsum redderent de Decreto. Et primò quidem sperabant, se modicam ac superabilem difficultatem offensuros: sed posteà quò diutius habebatur consilium, eò plura studium ac subtilitas excogitabant, novasque dubitationes ampliùs suggerebant, & sui cuique amor nodum à se inventum aliis insolubilem depingebat. Non quidem inter Theologos certabatur, nec inter illos & Canonum Consultos; sed inter ipsos Canonum peritos inter se dissidentes. Atque in monumentis comperio, (*f*) reliquos Præsides convenisse de recipiendo Decreto, & illi qui erat à Secretis injunxisse, ut in hanc sententiam scriberet Romam, sed Simonettam recusasse literis subscribere. Jàm verò, cum ipsi omni sollicitudine conarentur negotium componere, sæpe rebantur ad concordiam se perveniisse, planeque eam contrectare; sed eadem posteà ex improviso non è manibus solum, sed è conspectu dilabebatur, ita ut illam omnino desperarent. Cùm eò motu tam turbido perpetuò agitarentur in re, quæ tum religionis tum existimationis studio sibi adeò cordi erat, scripserunt, se nonnumquam propè fuisse ut ipsos vitæ tæderet.

(e) *Duæ Literæ Legatorum ad Borr. 25. & duæ 28. Jan. 1563.*

(f) *De hoc plura habentur in literis Mutinenſis ad Moronum, 28. Jan. & in variis antecedentibus & ſequentibus & in Epiſtola Legatorum ad Borromæum, 25. Jan. 1563.*

4. Neque labor hic levabatur meliori reliquarum rerum conditione. Communicarant ipſi cum Oratoribus Principum, ſicuti narratum eſt, ea quæ Præſules Galli objecerant formæ à Lotharingo dictatæ de Romani Pontificis auctoritate, & Epiſcoporum inſtitutione, ipſorum opem & conſilium pro concordia implorantes. Porrò die vigeſimoquarto Januarii Galliæ Oratores ad Legatos veſperi (*g*) acceſſere; ac Lanſacus cœpit oſtendere, obſtacula concordis proceſſus non minus ipſis Oratoribus quàm Legatis diſplicere. Ad illum obtinendum numquam à ſe prætermiſſa fuiſſe, nec prætermiſſum in poſterum iri officia univerſalia, non utique peculiaria, ut Decretum illud, & illi Canones reciperentur; cum ſibi mandatum non fuiſſet à Rege Chriſtianiſſimo, ut ipſi Præſules cogerent in iis quæ conſcientiam involverent, quin potius ut pleniſſimè compotes libertatis ſuæ illos relinquerent. De conſilio à Legatis quæſito aliud ſibi non ſuppetere, niſi ut procultum à doctrina, tum à Canonibus haberetur quidquid diſſenſionem poſſet inducere; ſubjecitque, operam ſe relucturum collegis ſuis ad reliqua proferenda. Tum Fererius quaſi pro certiſſimo poſuit, Concilium ſupra Romanum Pontificem eſſe: Religionem & Eccleſiam Gallicanam non modo id ſentire, ſed profiteri, & jurejurando affirmare tamquam articulum neceſſarium; idque jure optimo ex Conſtantienſis Concilii auctoritate. Præſcribi quidem ſibi in mandatis regiis, ne hujusmodi controverſiam excitarent; ſed ſimul, ne liberum ſinerent aditum cuilibet verbo, quod illi ipſorum religioni opponeretur: ac propterea hujus rei declarationem à ſe retardatam fuiſſe, donec ab ipſo tempore ac negotio cogerentur. Allatas poſteà petitiones memoravit, adjecitque, cum Pontifex jam dixiſſet, argumenta illa omninò à ſe in Concilio reponi, ſe minimè conſenſuros, ut rurſus à Concilio in Pontifice reponerentur. Atque de his omnibus verba faciens, firmam ardentemque voluntatem patefecit.

(g) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 24. Januar. 1563.*

5. Ad hæc primus Legatorum ipſis grates egit ob animi ſtudium erga ſe. De conſilio reſpondit, fas ſibi non eſſe illud aut amplecti, aut commendare; quin numquam ſe deſtituros in forma Canonum ac doctrinæ ea ponere, quæ ſupremam Pontificis auctoritatem declararent. Si Oratores ſtudebant ſuam opinionem tueri, Præſides ſtudere veritatem propugnare, hoc eſt, Pontificem ſuperiorem eſſe Concilio. Ne inducerent animum, ut oppoſitam ſententiam agitandam proponerent, neque ut à Concilio illius definitionem expoſcerent: etenim Legatos tam certos in eo perſiſtere, ut vitam potius amitterent, quàm id in dubitationem adduci permitterent. Hic Seripandus ad Ferrerium converſus dixit: Allatum ab illo fundamentum Synodi Conſtantienſis, haud ſolidum eſſe: id temporis certum Romanum Pontificem non extitiſſe: atque hinc ad ſchiſma ſedandum opus fuiſſe, ut declaratio ad Synodum pertineret, adeoque ut illa præeſſet cunctis illis Pontificibus litigioſis. At in præſentia vivere inter Catholicos ſupremum Pontificem, certum, legitimum, atque indubitatum, cui univerſa Eccleſia ſubdebatur: & ea de re diſſeruit eruditâ eloquentia, pro dignitate viri, & argumenti gravitate. Orationem concluſit, ſe numquam deſtituros, quin ea omnia proferrent, quæ hanc veritatem & palam facerent & confirmarent.

6. Hinc ad inquirendum progreſſi ſunt, quis importuni illius litigii cauſam præbuiſſet. Et Legati contenderunt, ac poſteà patefaciendum curarunt eodem ipſo veſpere in Oratorem ſcriptis, à Gallis illud excitatum fuiſſe, opponentibus formæ cum Lotharingo compoſitæ dictionem illam, per quam affirmabatur, in Pontifice Romano auctoritatem regendæ univerſalis Eccleſiæ ex Florentino Concilio, officere ipſorum opinioni quod Concilium ſummo Pontifici præſit. Subjicientibus denique Legatis, ſed de iis omnibus, quæ dicta fuerant, acturos cum Lotharingo Cardinali; Oratores inexpectatum reſponſum reddidere; Sibi nihil eſſe agendum cum illo, nec ipſi obtemperandum, ſed ſolum exequenda Regis mandata, pro eo ac ſibi fuerant impoſita. Quod unà cum reliquis, quæ præceſſerant, Legatis palam fecit, non obtineri à Lotharingo eam auctoritatem quam ipſi conceperant, & ille ſibi tribuerat: & planè per eos dies (*b*) Inſulanus ad Reginam ſcripſerat, Cardinali diffidens, indicansque, à Gualterio delata fuiſſe ad Pontificem arcana Lotharingi monita, & ampla promiſſa; atque idcircò, cùm ille Præſul antequam Tridentum adiret, peſſimè loqueretur de Cardinali, nunc eumdem ſummis ab ipſo laudibus ad cælum evehi. Tam duræ conditioni ſubduntur Principis cujuspiam adminiſtri in negotiis cum altero tranſigendis: ſi hunc lædunt, in finem qui intenditur peccant, & tamquam impetu perciti, ac imprudentes vituperantur: ſi blandis modis ac temperatis concordiæ ſtudent, enervium ac infidelium notam incurrunt; & tamen ad has difficultates, & ad hæc diſcrimina, tamquam ad felicitatem mortales adſpirant, ſive quod ſingulis amor ſui conſilium, gratiam, proſperitatem pollicetur; ſive quod humana ſuperbia tamquam minus incommodam tolerat conditionem vexati quam neglecti.

(h) *14. Januar. 1563.*

CAPUT XV.

Oratoris Sabaudi adventus ad Concilium. Lancellotti reditus Tridentum. Obſtacula ne Lunenſis accedat, ob loci controverſiam. Acta ſuper eo cum Gallis à Legatis. Reſponſa quæ Vicecomes retulit Roma communibus Præſidum mandatis, & peculiaribus Mantuani.

1. Acceſſit eâ tempeſtate Concilio novus Orator, qui non modò nihil perturbationis attulit, ut plerique ſolebant, ſed ſæpè profuit ad ſedandas perturbationes excitas ab aliis. Fuit hic Marcus Antonius Bobla Epiſcopus Auguſtenſis in Pedemontio, ac poſteà Cardinalis: adfuitque (*a*) nomine Emmanuelis Philiberti Sabaudiæ Ducis; qui ne fomitem afferret contentionibus de loci dignitate, Synodo moleſtis, virum Eccleſiaſticum elegit; in quo ipſum paulò poſteà, ſicuti conſtabit, imitatus eſt Florentiæ Dux. Is itaque Orator poſt conſuetos honores exceptus fuit in cœtu generali poſtrema Januarii; (*b*) ſiquidem à die decimo octavo, quo duobus Purpuratis tradita facultas eſt ſeligendi quoscumque cenſuiſſent ad habendum conſilium de manſionis Decreto, ad eum usque diem hujusmodi conventus (*c*) intermiſſi fuerant, quò aliqua concordiæ ratio anteà excogitaretur, Patribus proponenda. Habuit Orator conſuetam orationem magna cum (*d*) laude; datumque negotium eſt, ut illi reſponderet Bartholomæus Serigo Caſtellanetenſis Epiſcopus, cùm is qui erat à Secretis ægrotaret.

(a) *Diarium & literæ Fuſcararii ad Moron. 25. Jan. 1563.*

(b) *Acta Arcis Æliæ, 31. Jan. 1563.*

(c) *Diar. 28. Jan. 1563.*

(d) *Diarium, & Acta Arcis Æliæ ultimo Jan. & Epiſt. Fuſcararii ad Moronum 1. Feb. 1563.*

2. Ab altero Oratore, qui avidiùs expectabatur, nuntii parùm grati advenere. Rediit vigeſimotertio Januarii (*e*) Lancellotus, ad Lunenſem Comitem miſſus; retulitque, illum poſt exhibita amoris ſtudiique officia liberè dixiſſe, non licere ſibi eò accedere, niſi priùs aut certus redderetur loci pro ſua dignitate obtinendi, aut peculiare mandatum oppoſitum acciperet à Rege. Nec ad permovendum hominem vim habuit id quod Lancellottus propoſuerat, fuiſſe ſcriptum è Rege ad Pontificem, ubi agebatur de cauſæ publicæ utilitate, nolle ſe ut de his loci potioris conditionibus, ac de his, ut ipſe nominabat, inaniis laboraretur. Quare interrogatum quem ipſe locum dignitati ſuæ congruentem intelligeret, reſpondiſſe, Proximum infra Cæſareos Oratores, ſive is eſſet infra laicum, ſive infra primum Eccleſiaſticum; alter enim Orator Eccleſiaſticus Ferdinandi non tamquam Cæſaris personæ gerebat. Legati cupientiſſimi illius ſplendoris acceſſuri Concilio, illiusque munimenti Pontificatui, quod à Lunenſis præſentia ſperabant, Lotharingum adiere, ut is permotus deſiderio ingentis adjumenti, quod afferret operi Orator Principis, imperantis tantæ parti orbis Catholici, Gallos emolliret ad poſterius poſtulatum, cùm illi ad prius adigi nequaquam poſſent. Sed is affirmavit, nequaquam etiam ad poſterius adigi poſſe, cùm locus dignior haberetur. Oratorum Eccleſiaſticorum quàm laicorum. Adjecit, Lanſaci fortaſſe conſilio, quò huic propoſitioni rimula quævis occluderetur, fuiſſe ſtatutum in Gallia, ut eidem Lanſaco illuc revocato ſufficeretur Joannes Morvelerius Epiſcopus Aurelianenſis, ſuprà memoratus, qui perpaucis antè diebus (*f*) pervenerat, adeòque interventuros eſſe Oratores utriusque gradus. Quocircà Legati (*g*) conſilium, aliàs in deliberationem adductum, iterum tentarunt; videlicet, ut Hiſpanus è regione Præſidum ſederet, quemadmodum ſederat Luſitanus ætate Julii, cùm litigabat cum Hungarico: & quamvis ab Oratoribus Gallicanis id excluſum fuiſſet, ſperabant tamen ab auctoritate Lotharingi, in quo ſtudium majus, & minor animi commotio inerat, eos flexum iri. Et reipſa cenſebat Lotharingus, dum ſedes antiqua Gallis ſervabatur, nihil illos moraturos locum extra ordinem Hiſpanis conceſſum. Sed alia erat Oratoribus ratiocinatio, ajentibus, id quod à ſe unicè intendebatur, eſſe, ut ſarta tecta cuſtodiretur Regi Chriſtianiſſimo dignitas primi poſt Cæſarem: id minimè patefieri, ſed in obſcuro perſiſtere, quicumque alius gradus concederetur Hiſpano Oratori præter gradum illi congruentem, & proximum infra Gallos: ſe in mandatis habere, ut ſi quid attentaretur ad rem in litigium revocandam, illinc abſcederent, juberentque Præſules abſcedere, denuntiatâ perduellionis notâ, bonorumque proſcriptione. Cùm tamen ſperarent Legati obſiſtendo Gallos ad id impellere, animum præ ſe tulerunt, quo tanquam pervicaciam rationi diſſentaneam id putarent, vellentque locum illum Hiſpano tradere. Ex quo ſummam indignationem Galli concepere; ratique, Præſides loqui non ſolùm de Seſſionibus, ſed etiam de conventibus, in quibus ex conditione theatri ea ſedes ex adverſo Legatorum fuiſſet maximè honorifica, etiam ſupra ſedes Cæſareis Oratoribus tributas, induxerunt in animum, opportunitatem à Legatis quæri ad Synodum diſſolvendam: ipſi verò, ut è contrario caverent, ne diſſolutio contingeret, ex qua diſſidium oriretur inter Galliæ & Hiſpaniæ Regem, cujus ope tunc alter adeò indigebat, aggreſſi ſunt ea moliri, quibus adigerentur Legati ad abrumpendam cum ipſis Gallis concordiam. Et jam tabellarium deſtinabant, qui rei nuntios ad regiam aulam deferret: ſed Præſides in tempore id moniti à Lotharingo, per eundem Oratores ab errore deduxerunt, ſuam mentem interpretati de ſolis Seſſionibus, ubi ex locorum ſitu ſedes Hiſpano deſignata eam prærogativam non præferebat, quæ in conventibus cernebatur; ab his verò ut abſtineret Lunenſis ſe poſteà daturos operam, utpote à privatis functionibus. Quare ſupereſſe videbatur difficultas maximè inexpugnabilis ſolùm in ſupplicationibus, ac ſolemnibus ſacrificiis, de pacis oſculo, & thuris ſuffimento; de quibus Lotharingo alia non ſuppetebat ratio, niſi ut Hiſpanus cederet habitâ conteſtatione. Ceterùm etiam de conventibus conſilium ab eodem excogitatum eſt, ut ſederet Hiſpanus ex adverſo Legatorum, ſed extra ordinem Oratorum, & prope Antiſtitem qui à Secretis erat; ita tamen, ut ea ſedes haud videretur à Concilio, aut à Legatis Lunenſi deſtinata, ne quid ſibi novi juris acquireret. Verùm hæc omnia ex ſe ratiocinabatur Lotharingus, & incertus conſenſurine eſſent Galli Oratores. Interim effectum eſt, ne ipſorum motus ultrà progrederetur.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 23. Jan. 1563.*

(f) *Diarium 17. Januarii 1563.*

(g) *Duæ Legatorum ad Borr. 28. Jan. 1563.*

3. Legatorum ſollicitudini (*h*) aliquod levamen attulit reverſus Vicecomes, qui Româ profectus exeunte Januario, ſpretis educationis deliciis, ac tempeſtatis injuriis quatriduo Tridentum appulit, quò poſſent Præſides in tempore ab ipſius narrationibus lucem haurire ad deliberandum de futura Seſſione, pridie nonas Februarias denuntiata. Et vix die unico illum præverterat curſor, unà cum eo Româ profectus cum reſponſis, quæ celeritate præ cæteris indigebant ſuper argumentis de Epiſcoporum auctoritate ac manſione.

(h) *Duæ Legatorum ad Borrom. 1. & 2. Februar. 1563.*

Habebatur in literis, (*i*) nolle Pontificem diſſolutionem Concilii, aut diſſidium cum exteris nationibus. Tum varii apponebantur modi, per quos ut maximè poſſet ſatisfieri non ſolum rebus anteà à Lotharingo propoſitis, ſed etiam poſterioribus Gallorum poſtulatis. Et cuncta videbantur haud difficulter perfici poſſe, unico excepto, nimirum, ne concederetur Pontifici quod à Florentina Synodo ipſi tribuebatur, hoc eſt, illi deberi univerſalis Eccleſiæ regimen. Iniquiſſimè id negari, quando etiam ante eam Synodum in eo cognoverat eandem prærogativam alia Synodus œcumenica, in Gallia Lugduni celebrata; & quando apparebat in vetuſtiſſimis diplomatibus præſens conſuetudo appellandi Romanum Pontificem *Epiſcopum Eccleſiæ Catholicæ*, quod tantum ſonat quantum *univerſalis*: quin etiam, quando ritus eſt à Cæſare

usurpatus, cùm ad Pontificem scribit, ut apponat inscriptioni, *Ad Pontificem Ecclesiæ universalis.* Veruntamen addebatur, ne cum alieni animi duritie decertaretur, posse loco dictarum vocum has poni: *regere universum Domini gregem;* quo pacto loquitur Innocentius IV. cap. 5. *de Schism. lib. 6. Decretalium;* aut etiam posse illic relinqui simplicem vocem, *Ecclesiæ Dei*, omissa *universalis*, dummodò alia quæpiam vox mutaretur ex usurpatis à Concilio Florentino, nec in hac tantummodò mutatio deprehenderetur. Pontifex verò dum quadam die sacris operaretur, eâ disputatione fervescente, observavit, jussitque significari Legatis, cunctos Sacerdotes Catholicos in tribus precationibus, quæ ad implorandam opem Romano Pontifici recitari solent, cum Deo loquentes, ter iterare, Deum voluisse *ut Pius præsit ipsius Ecclesiæ*, adeòque id sibi ab ullo Fidelium negari non posse. Sed subdebatur, ubi arduitas in eo quoque offenderetur sine diffidio insuperabilis, satis futurum Pontifici, si nec de sua, nec de Episcoporum potestate quidquam exprimeretur, illis tantùm editis definitionibus, in quas Patres unanimi consensu conspirarent. Breviter, modò Sedis Apostolicæ auctoritas haud vulneraretur, ea Præsides agerent, quæ in obsequium Dei, & in rem Christiani generis cessura existimarent. Quòd si animadverterent adhuc acerbos animorum sensus, & res effrenatiùs agitatas, protraherent Sessionem, præstolantes auxilium temporis, quod crudiora maturat, & violentiora moderatur.

4. Insuper in responsione (*k*) reddita libello tradito à Legatis Vicecomiti, Pontifex integram in se illorum satisfactionem declarabat, affirmans, ab eorum fide ac virtute relevari sibi onus ponderosissimum, quod humeris sustinebat; hujusmodi in eo sensus & publica & privata argumenta posse indies ab allis agnosci: eorum excusationis quò magis exactas, eò minùs fuisse necessarias; quemadmodum ipse æqui faciebat illorum in scribendo libertatem, ita pariter iidem æqui facerent ipsius libertatem, quæ semper temperabatur negotiis in eorum prudentia repositis: tempus illud, seu longum seu breve, à se existimatum iri opportunum Sessioni, quod ab eorum judicio statueretur: se ipsorum monita expleturum in habenda parciùs fide narrationibus Tridentinis, de iis quæ à Legatis gerebantur; sed non minùs ipsi idem observarent in narrationibus Romanis de Pontificis dictis. Eorum testificationes de propitio Lotharingi animo, & spem fructus, quem illius præsentia in Concilio afferret Ecclesiæ, gratas quidem Pontifici adveniisse, non tamen inopinatas: proinde se cupere, ut ipsi pergerent cum eo blandè ac honorificè agere, atque illi fidere. Quod ad Gallorum postulata spectabat, cùm brevi reversurus esset Gualterius cum æquis responsis, haud videri credibile, Oratores quidquam violenter tentaturos. Sed universè tuerentur Legati prorogativam suam proponendi, nec alius eam sibi auctoritatem arriperet: numquam autem quidquam proponerent, quod officeret Pontificis Sedisque Apostolicæ auctoritati, perinde ac observatum fuerat in legitimis omnibus Conciliis. Varia diplomata ad eos missi, à se promulgata ad Rotam aliaque Tribunalia reformanda: significavitque, parari à se arctissimam emendationem Datariæ ac reliquorum. Videri sibi, novis legibus quæ statuerentur, solùm futurum complectendum esse; sed se effecturum, ut fortassis illæ ad præteritum etiam extenderentur, ubi Synodus ita censeret.

(k) *24. Januarii 1563. ut in monumentis Burghesiorum.*

5. Subjecerat Vicecomes oculis Pontificis alia mandata ipsi tradita à Mantuano. (*l*) Petebat hic à Pontifice, ut ipsum, laboribus & ætate jam attritum, nisi Concilium Aprili proximo absolveretur, Pius eo munere exoneraret: & quoniam duo illa munera sustinebat, & Cardinalis à quo Romam vocabatur, & Episcopi à quo Mantuæ alligabatur, studiosissimè flagitabat, ut sibi liceret prius, magis speciosum, deponere, quò se totum impenderet posteriori, magis operoso.

(l) *Cuncta extant in monumentis Burghesiorum.*

Huic postremæ petitioni nihil responsum, cùm id maximè honorificum responsum videretur, qua si de re tam apertè contraria utilitati ac splendori Sedis Apostolicæ, ut ne tantum quidem curæ mereretur, quantum sufficeret ad repulsam Alteri responsum est: Cùm Synodus tam citò absolvi non posset, privandam non esse tam egregio capite, cum inæstimabili detrimento Divini obsequii, boni publici, dignitatis in ipso Cardinali, & satisfactionis in Pontifice; qui propterea illum hortabatur, ut alacri animo opus prosequeretur, quò simul omnibus posteà liceret felici operis exitu pergaudere.

Significabat Pontifici Mantuanus, opportunum à se censeri, ut ad Cæsarem, OEnipontum accedentem Osius Legatus mitteretur eum veneraturus, quippe illi admodum acceptus, magnæque apud ipsum auctoritatis, & qui posset ab ejus animo detergere siniſtram aliquam de Concilio opinionem. Et monitum Pontifici probatum est, traditâ Legatis potestate de re deliberandi, eamque per scipsos exequendi.

Nec minùs Mantuani sententiam amplexus est Pontifex in concedenda absolutè venia Altempsio Cardinali deponendæ legationis.

Aliqui, quos idem commendarât, in ipsius gratiam beneficiis affecti sunt.

6. Injunctum pariter est Vicecomiti, ut verbis perhonorificis, ac benevolentiæ plenis alloqueretur Lotharingum. Hic illi Præsuli, discedendi veniam ab ipso petenti, tria plurimum commendarat: Morum emendationem, Pontificis accessum Bononiam, & subsidia liberè suppeditanda ad animandos adjuvandosque Catholicos in Gallia. Quamobrem demandatum est Vicecomiti, ut quod spectabat ad primum, ipsum doceret quæ secum Pontifex communicarat: ad alterum responderet, Pontificem ipsius consilia secuturum: de tertio palàm faceret, moram solutioni injectam fuisse ab iis ministris, qui has suppetias Catholicorum causæ minimè cupiebant, quandoquidem quæsitæ à Pontifice conditiones non æquissimæ solùm, sed facillimæ videbantur, quòd illicò plenè intellexisset Cardinalis, utpote negotiorum ingeniorumque suæ religionis peritus: tamen sciviſſe tandem Pontificem, magnam earum conditionum partem negligi.

7. Grata similiter responsa retulit Vicecomes ad plurima, quæ petierant tum Legati, sive communi sive proprio nomine, tum Lotharingus, ac varii Patres, tum etiam Martinus Mascaregna Lusitanus Orator; cui redditæ sunt duæ epistolæ, una Pontificis, altera Borromæi, ubi grates illi agebantur, honorificentissimis formulis conveſtitæ, ob eximium viri studium in promovenda Concilii

lii concordia, Sedisque Apostolicæ dignitate sustinenda.

Et sanè laus nulla suppetebat quæ illi hoc nomine non deberetur: imò post hasce literas à Pontifice missas, sed nondum Tridentum perlatas, novam ipso laudem promeruerat. Cùm enim certamen ferveret super eo præsertim Canone, in quo potestas Romani Pontificis in Ecclesiam universalem firmabatur, ille (*m*) cum suis Theologis tres ipsos dies cohortatus est Gallos, ut Canoni assentirentur. Præcipuè verò Didacus Payva, (*n*) & Doctor Comanus, à Rege Lusitaniæ ad Synodum missi, eruditos commentarios elaborarunt ad Pontificiæ auctoritatis emolumentum, qui cum ingenti parem quoque laudem à Romanis Theologis, & ab ipso Pontifice acceperunt. (*o*) Quapropter ejus nomine relatæ sunt auctoribus singulares illæ grates, quæ non modò intimæ benevolentiæ argumenta sunt, sed æstimationis plurimæ; quæ suprà modum confert, ut reddatur cuipiam benevolentia Principum non solùm gloriosa, sed etiam fructuosa.

(*m*) *Literæ Fuscararii ad Moronum 28. Jan. 1562.*

(n) *Literæ Legatorum ad Borromæum 28. Jan. 1563.*

(o) *Literæ Borromæi ad Legatos 6. Febr. 1563.*

CAPUT XVI.

Errata Suavis. Difficultates tunc insolubiles habitæ, tum in discordia inter Gallum Hispanumque Oratorem, tum de Canonibus Decretisque memoratis. Lotharingi epistola ad se purgandum Romam missa. Consilium concorditer susceptum, & re completum prorogandi Sessionem ad 22. Aprilis, & interim expendendi argumentum Matrimonii.

1. DE his omnibus eventis non nisi extimam, & quasi in cortice notitiam ostendit Suavis, & hunc ipsum corticem sæpè falsò commaculat, dum colorat. Suscepturn in postremis Operis hujusce libris consuetudinem prosequar, adeoque nonnullos solùm ex ejus erroribus indicabo. Scribit, Adveniſſe ad Concilium Ducis Sabaudi Oratorem Episcopum Astiensem. Satis erat legere non inquam monumenta manu scripta, sed Concilium Antverpiæ impressum, ut sciret, Augustensem fuisse.

Sed hic levis est error; at verò gravis est calumnia, Lotharingum inducere strenuum vituperatorem Pontificis, quasi ab eo libertas Concilio adimererur, Quemadmodum Hebræorum scripta præposterè nobis legenda sunt ad sententiam percipiendam, ita Suavis dicta præposterè pariter credenda sunt ad veritatem eruendam; quandoquidem Lotharingus, sicut ostensum est, Pontificem ad accessum sollicitabat: quò, sive præsentiâ, sive propinquitate, res & concordiam Synodi promoveret. Acerbè quidem conquestus de quibusdam, qui per affectatum Sedis Apostolicæ studium, ut ipse rebatur, veritati & condecentiæ repugnantes, maximum illi detrimentum inferebant; in quam sententiam Legati pariter concurrebant, sicuti toties exposuimus.

2. Refert colloquium inter Oratores Gallicos & Legatos, prorsus alienum à vero; quod constat ex Præsidum literis ad Borromæum, illud distinctè narrantibus, ex quibus nos pene ad verbum desumpsimus. Neque hæc tanta narrationis discrepantia tribui potest Legatorum in scribendo moderationi, quasi temperatâ ac diminuta auctoritate; siquidem longè plus austeri acerbique continetur in illorum ac nostra narratione, quàm in Suaviana. At quid de certamine, quod ille comminiscitur, quoniam complures Patrum, Romæ minùs propitii, nolebant fateri in Romano Pontifice auctoritatem æqualem Christo tamquam homini, & mortalem vitam ducenti; sed tamen eidem æqualem Petro tribuebant: quod Romæ fautoribus haud probabatur, veritis, ne Romanus Pontifex adigeretur ad obscurum ac pauperem S. Petri vitam exigendam? Fierine potest, ut quidquam excogitetur aut amarius ob malignitatem, aut ineptius ob insulsitatem? Prætereo Paleottum (qui Concilio intererat Sedis Apostolicæ administer, adeoque in illius veneratione ac studio nemini concedebat) apertè suis in Operibus docuisse, (*a*) in Romano Pontifice non inesse auctoritatem parem Christo mortali, sed Petro. Id prætereo, & enuntiationem ipsam ex se considero: Quo pacto in hominis Christiani mente nasci poterat ulla cogitatio de illa inter Pontificem & Christum æqualitate; Numquid umquam pronuntiatum est, obtineri potestatem à Pontifice instituendi Sacramenta, sicut instituit Christus; condendi leges perpetuas, & à relaxationibus immunes; & derogandi præteritæ legi Divinæ, quemadmodum Christo licitum erat, impertiendi aliis auctoritatem, quæ falli non posset in scribendis definiendisque Religionis argumentis, sicuti fuit à Christo impertita? Non adeò desipiebant Tridentini Patres. Præterquam quod quinam tàm luscioſus in texendis mendaciis Suavis fuit, quin viderit in hoc apertam contradictionem? Si, cum æquiparabatur Romanus Pontifex Petro, metus incessisset ne is ad S. Petri vivendi rationem coarctaretur: similiter in eo æquiparando ipsi Christo timendum erat, ne adigeretur ad rationem vivendi, quam exercuit Christus mortalis, nihilo certè delicatiorem splendidioremque vitâ à S. Petro ductâ. Controversia igitur de æqualitate fuit, cujusmodi nos ostendimus, cùm una pars, Pontifici magis propitia, contenderet hunc æquari Petro auctoritate regendi; & alterta dissentiret, rata auctoritatem ex sanctimonia crescere, ac per eam posse Canonicos libros dictari: quod præstare poterat S. Petrus, & absque dubio Pontifex Romanus non potest. Ita concorditer rem narrant tam multa certa ac legitima monumenta quæ (*b*) produximus.

(a) *De sacri Consistorii consultationibus par. 2. quæst. 3. num. 3.*

(b) *Cap. 13.*

3. Jam verò ut narrationem prosequamur, Præsides undique implicatos conspicabantur nodos, quos ipsi solvere nitebantur. De Oratorum quæstione Lotharingus illis renuntiavit, congressum (*c*) se fuisse cum Oratoribus Gallicis, & cum paucis quibusdam è regio Consilio qui aderant, & inter omnes convenisse, cùm adhuc Rex esset pupillus, fas non esse ministris, assentiri cuipiam mutationi, quæ veterem prærogativæ possessionem illi revocaret in dubium. Quò major erat Oecumenici Concilii auctoritas, tantò majorem ab eo tributum iri edito illic exemplo. Continuata Christianissimi Regis promerita apud Ecclesiam nequaquam pati, minores minusve petentes sibi honores exhiberi ab hac, quàm ab anteactis Synodis ejus majores acceperant. Quicumque locus Hispano daretur, aut à consueto diversus, nimirum infra Gallos, aut cunctis Oratoribus non inferior (in

quo à præterita duritate recedebant) adeoque evidenter infra ipsos, rem dilucidam obturbaret, ac proinde quoddam spoliationis genus crederetur. Quod Oratores ad discessum coëgisset, non sine periculo dissolvendi conjunctionem illam inter duos Reges, adeò necessariam in præsentia Religioni. Singularem tunc rationem habendam esse de Carolo Rege ab eo conventu, ad remunerandos labores, quos ille tolerabat magna ex parte ut Ecclesiam sustineret: ipsis favere auctoritatem prudentissimi Senatus Veneti, qui in ea lite judicarat servandam esse Regis Gallici possessionem, permissa partibus libertate suas rationes expendendi.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 7. Febr. 1563.*

4. Ea responsio tantò gravius Legatos perculit, (*d*) quantò majorem spem, sicuti narravimus, ipsis fecerant Hispaniæ Nuntii & Borromæus, de optimo studio, quo Philippus Rex suos Præsules impulsurus esset, ut Synodum ad salutarem exitum promoverent, utque Romanæ Sedi sua jura servarentur illæsa: cum satis intelligerent Præsides, hujusmodi Philippi mandata, per alterius quàm per Oratoris linguam impressa, evasura instar optimi teli imbecillâ manu vibrati.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 11. Febr. 1563.*

Nec majorem facilitatem experti sunt ad argumenta componenda, de quibus disceptabatur. Oratores Galliæ ipsos adeuntes dixerunt, Proponendum esse Decretum de mansione, receptum in conventu habito coram duobus Cardinalibus: hunc fuisse omnium Conciliorum morem, ut in cœtum generalem referrentur quæ in peculiaribus statuta fuerant: ita pariter duos illos Cardinales censere. Quod postremum veritati consonabat, cùm Lotharingus ac Madruccius sibi in animum inducerent, nolle Præsides Decretum illud sententiis exponere, quòd ejus comprobationem præviderent.

5. Cùm igitur illi studerent hinc suam tueri dignitatem in dandis, non accipiendis ibi legibus à quocumque privati juris, hinc rectè prudenterque se gerere; per communes de more formulas Oratoribus responderunt, suo se muneri facturos satis: postea verò cunctis simul convenere Lotharingum, ipsi ostensuri, rem proponendam non esse tam multis reluctantibus: sed tam gravi tædio & ægrimoniâ oppletum hominem comperere, ut sibi persuaserint, nullum cibum in stomachio tam turbato bonum in succum conversum iri. Quare brevi universâlique sermone habito digressi sunt. Postridie manè ad illum miserunt Senogallienſem Antistitem, & ad Madruccium Archiepiscopum Lancianensem, qui summatim hujusmodi consilium proposuere: ut in alios octo dies differretur Decretum de præscribendo die certo Sessionis: interim verò referrentur in generalem consessum sex Canones minimè controversi, & Decreta doctrinæ illis respondentia: ut pariter proponeretur Decretum mansionis, à Lotharingo digestum: sed quoniam in comperto erat, complures huic propositioni repugnare, iterùm proponeretur; posteà Decretum alias à Legatis propositum, quò Patres quod sibi melius videretur comprobarent: in quo custodiretur, ac palàm fieret plena libertas Concilii: atque hoc pacto Præsides criminationem purgabant, quòd obstarent ne res proponeretur, veriti ne comprobaretur. Sed consilium duobus Purpuratis non placuit. Quapropter ipsos invitarunt Legati, ut secum Kalendis Februarii sero convenirent, unà deliberaturi, quando Sessionis dies jam fores pulsabat. Lotharingus, ut animi perturbationem corrigeret illis se invisentibus anteà patefactam, ore præse tulit, perinde ac fieri solet cùm rationi spatium conceditur depingendi exteriùs quasi quâdam iride nubes interiores, festivam speciem affabilitatis ac benevolentiæ; ita tamen, ut improbarit eas voces in Canone positas, *regendi Ecclesiam universalem:* adjecitque, à se ad conscientiam suam exonerandam, eo die Pontifici fuisse significata cuncta incommoda, ubi voces illæ non delerentur, cùm Galli numquam illis consensuri essent.

6. Et verum quidem fuit, ab ipso longam epistolam eo die scriptam fuisse ad Bertonum Actorum suum, quam hic Pio ac Borromæo legendam deferret. (*e*) Ibi post procemium refertum sensibus egregiæ in Apostolicam Sedem observantiæ, pergrati erga Pontificem animi, tristitiæ inæstimabilis ob enatas discordias, horribilis funestæque præsagitionis de futuris eventibus, summa ad quatuor capita redigebatur.

(e) *Extat inter Commentarios Seripandi.*

Primum erat, locus communis cum Pontificibus usitatus ab iis qui ad consilia remissa atque indulgentia nequeunt illos adducere, videlicet asperrima querimonia, in eos homines jacta, qui per ostentationem studii omni concordiæ obluctabantur, quò aut præcelsos honores consequerentur, illius fucati studii præmium; aut vitæ Pontificis dies detraherent mole laborum, unde novo Pontificatui locus aperiretur. Veram Sedis Apostolicæ utilitatem sitam non esse in una alterave vocula, ejus prærogativas expressiùs sonante, sed in obedientia provinciarum, & in quiete Reipublicæ Christianæ.

7. Tria reliqua capita vertebantur in ratione reddenda operæ à se navatæ tribus articulis, de quibus contendebatur. In articulo mansionis duas esse Patrum sententias, à pluribus probatas: alios velle declarationem quòd ad jus Divinum spectabat; ab aliis, cum quibus ipse sentiebat, eam non opportunam existimari; propterea quòd complures, haud probè callentes jurisdictionem interpretandi hujusmodi jus, argumentum deduxissent damnandi res anteà gestas, & justam absentiam Episcoporum. Quamobrem ad hoc incommodum evitandum, positas non fuisse in exemplo Decreti, quod à peculiari cœtu coram se digestum fuerat, alias voces præter universales, & similes usurpatis Paulo III. sedente. De industria tamen initio ejus exempli enumeratos fuisse ab illis Patribus nexus à Deo injectos iis omnibus, quibus animarum procuratio committebatur, idque quò tolleretur offensio, quæ vel in ipsos opifices emanarat, quasi Patres Concilii Divinæ legis hostes essent, & ab ejus appellatione abhorrerent. Quidquid in eo Decreto ponebatur, è sacris Literis esse desumptum, nec ex eo tacendum, quòd siniſtræ distortioni subjaceret; aliter nec oportuisse Evangelium recitare.

8. De institutione Episcoporum se non posse quibusdam assentiri, negantibus, Episcopos, & cum illis Pastores omnes animarum, esse ullo modo Christi Vicarios; neque iis, qui affirmabant, à Christo solum Petrum fuisse creatum Episcopum, à quo in reliquos Apostolos Episcopatus devenerit: in reliquum, vix esse inter Patres Concilii, qui non conveniret in ea forma Canonum & Decretorum, quâ

quâ exigeretur in Episcopis, tum præteritis tum futuris, assumptio seu tacita seu expressa, à Romano Pontifice habita, & obedientia, quæ ab ipsis illi debetur, eorumdem præterea potestate ad Ecclesias ipsis commissis ab illo restrictâ; per quæ Pontificalis auctoritas non illæsa modò, sed corroborata perstabat.

9. Denique quod attinebat ad superiorem auctoritatem Pontificis aut Concilii, fateri se nutritum fuisse in Academia Parisiensi, quæ favet Conciliis, & à se comprobari omni ex parte Synodum Constantiensem ac Basileensem, non item Florentinam. Certum exploratumque sibi esse, nullum suæ nationis Episcopum adductum iri ad oppositi Decreti consensum; Oratores contestaturos; argumentum porrectum iri ad scribenda volumina pro utraque parte decertantia, unde Apostolicæ Sedis auctoritas in dubium revocaretur. Quocircà cùm in eo regno nimiùm sanè cum hæreticis pugnandum esset, à se Pontificem orari, ut aliorum calamitates miseratus, nollet nunc tam molestam item cum Catholicis excitare, eosque impellere ad alienationem illius potestatis, cui arctiùs alligandi curabantur; sed satis haberet, si Sedes Apostolica in auctoritate sua ac possessione persisteret, neque majorem in tam importunis rerum conditionibus declarationem exposceret. Tum primâ, tum media, tum postrema epistola se obsequenter Pontificis judicio, & Ecclesiæ auctoritati committebat. Hujusmodi fuit epistola, quam Lotharingus significavit Legatis Romam à se missam fuisse eodem die, qua se purgaret, & Pontificem in suam sententiam traheret.

10. Præsides igitur post longam deliberationem, concordi judicio censuerunt protrahendam esse Sessionem usque ad primam feriam V. post Octavam Paschatis, quæ feria incidebat in 22. diem Aprilis: interim verò tradendos esse Theologis articulos de Matrimonio congeminatis quotidianis cœtibus; ita ut Theologi manè de hoc argumento disputarent, Patres autem vesperi agerent de abusibus ad Ordinis Sacramentum spectantibus; ut per hanc moram inventa ratione aliqua componendi præsentes dissensiones, Sessio copiosa pro dignitate celebraretur, compensata maturitatis tarditate, messis ubertate, tristitiæ nimirum solamine in dilationibus semper consueto, sed ferè semper fallaci. Eò libentiùs Legati in hoc consilium venere, quòd Lotharingus vividam in ipsis spem exciverat futuræ concordiæ. Hæc autem spes in illis confirmabatur ab Ingenio temporis, quod per recognitionem defatigationemque conciliator est omnium dissidiorum. Congruebat id pariter menti Pontificis ex postremis literis ad eos perlatis; (*f*) in quibus etiam confirmantur memorati nuntii de officiis à Rege Catholico promissis; adeoque verisimile erat, meliores ex mora conditiones evasuras.

(f) *28. Januarii 1563.*

11. Eodem vespere de inito consilio docuerunt omnes Oratores, quibus tamquam necessarium probatum est, simul mœstitiam aliquam præ se gerentibus propter populorum offensionem ex multiplicata prorogatione in rebus quarum confectio tantùm celeritate indigebat. Galli præsertim responderunt, placere sibi consilium, non solùm quia necessitate honestabatur, sed quia prævidebant, quantùm improbatura esset Gallia eam Sessionem, si fuisset habita nullis editis de disciplina legibus, quarum potissimè Christiana Respublica tunc indigebat. Ægrè quidem se ferre, quòd unà cum prorogationis Decreto simul ejus causa, Synodo probrosa, vulganda esset, videlicet, Patres convenire non potuisse; idque propterea, quòd contendebatur, ut inter Canones ac Decreta verba insererentur à Theologis non agitata, ab Episcopis non expensa, & adversantia Religioni: quam tot jam annos amplectebantur Galli innixam in sacrosanctis Conciliis, ut de ea dubitare non liceret, perinde quasi contentio declarandi, mansionem jurisdictionemque Episcoporum esse de jure Divino (quæ duo postulata harum omnium discordiarum origo fuere) potiùs non fuisset contentio inserendi voces ac res nec in Theologorum disputationibus discussas, nec in Patrum conventibus compositas; & quasi Basileensis Synodus majorem auctoritatem obtineret in æstimatione communi Ecclesiæ, quàm Florentina. Addidere Oratores, si vellent Legati ut Rex regnumque illam prorogationem æqui bonique consulerent, ne morarentur ampliùs ipsorum postulata proponere; non quòd Oratores sibi persuaderent se cuncta impetraturos, sed quò possent acquiescere Patrum sanctionibus, eâ parte quæ ipsis concederetur contenti. Concluserunt, iis absolutis, & quæ Oratores Cæsaris postulabant, nihil superesse in Concilio perficiendum.

12. Præsides in his quæ Oratores, & quæ anteà Lotharingus significarant, conspicati numquam flexibilem Gallorum repugnantiam recedendi ab illa, prout ipsi appellabant, religione, acceptisque anteà mandatis, quæ diximus, à Pontifice, ut ad cetera mala vitanda & concordiam componendam, mutationi illarum vocum in alias universaliores assentirentur, aut etiam argumentum illud omnino prætermitterent, non mediocriter animis fluctuarunt ac vacillarunt. Tandem magis honoris studiosi, quàm quietis avidi, Romam rescripserunt: Se quidem jussis obtemperaturos: ità tamen, ut, quoniam res agebatur magni momenti, & contraria consilio majoris partis Canonum Consultorum, quippe quòd negabantur Romano Pontifici, post diuturnam ac publicam litem, id quod jure ipsi debebatur, quodque præcipuè tribuebatur à Synodo Florentina; unde fieri poterat, ut decursu temporis ea de re Præsides insimularentur, orarent Pontificem, ne gravaretur id ipsis per diploma disertè imperare, in quo apponeretur, id fieri pacis & concordiæ causâ. Itaque die postero Patribus ad generalem cœtum convocatis Mantuanus (*g*) hæc locutus est.

(g) *Acta Arcis Æliæ, & literæ Legatorum ad Borrom. & Diarium 3. Febr. & literæ Jadrenſis 4. Febr. 1563.*

13. *Pervenimus ad Sessionis diem, non tamen pervenimus ad concordiam Sessioni præituram. Etenim cùm ingens peccatorum cumulus, inter nos & patrem misericordiarum interjectus, nondum sublatus fuerit, non potuit ipsius misericordia ad nos descendere, quâ disjiceretur dissensio supra Ecclesiæ Principes diffusa.* Tum necessitatem differendæ Sessionis ostendit, rationemque ne dies præscriberetur aut adeò propinquus ut periculum adiretur indecoræ cunctationis novæ, aut ita longinquus ut nimiùm gravis evaderet Patribus commoratio, nihil agentibus inter incommoda illius domicilii: idcircò delectam à se fuisse feriam V. post Octavam Paschatis, quæ feria incideret in diem vigesimum secundum Aprilis. Interim optare Præsides, ut colligerentur à Patribus corruptelæ, quæ in Ordinis Sacramentum irrepsissent, earum syllabo ei qui à Secretis erat tradito,

dito, quò proponi possent; & simul etiam Theologi disputarent de articulis Matrimonii, quò perficeretur id quod anteactâ Sessione præscriptum fuerat, videlicet, ut simul de duobus postremis Sacramentis decerneretur. Diuturnum videri non posse spacium illud cuicumque consideranti, quot dies impenderentur a Theologis in habendis quæstionibus, & à quot Patribus postmodum sententia dicenda esset. Ipsi perinde deliberarent, quò si spatium temporis comprobaretur, possent postridie tradi Theologis articuli de Matrimonio, hoc ordine servato, ut matutinum tempus eorum disceptationibus tribueretur, & altera diei pars Patrum trutinæ de abusibus memoratis. Ita ne momentum quidem temporis otiosum effluerer.

14. Studuit Lotharingus persuadere consessui tamquam certum, si Decretum de mansione à destinatis Patribus confectum illuc adduceretur, celebratum iri præstituto jam die Sessionem: nolle tamen se de quopiam judicium ferre; velle potiùs credere, hujusmodi intermissionem justis è causis profectam: sed augi se graviter ex eà nova mora, quæ vulgari non poterat sine ingenti admiratione Fidelium, post tot antegressas prorogationes. Ipsorum noxas ejusmodi esse (idque de seipso, non de aliis à se dici) ut, cùm assisterent Synodo Cæsar ac tot reges per Oratores suos, eaque vera disciplinæ correctio ab omnibus tantoperè fuisset efflagitata, ad id usque temporis nihil confici potuerit, sed inter ipsos discordiæ diffidiaque persisterent. Quemadmodum in Apocalypsi Ephesinus Episcopus à Deo commendatus est, quòd Nicolaitarum facta odio habuerat, sed ob alia à se gesta castigatus; ita Concilium Tridentinum esse laudabile, quòd integrum in Fide Catholica conveniret, odio prosequens Nicolaitas, hoc est hæreticos; non tamen esse laudabile, quòd minimè conveniret in emendatione morum, cunctis expectata & exoptata. Ceterùm quod propositum fuerat, formis valdè honorificis probavit, cohortatus est Patres ad rem ardenter prosequendam, & opem suam in promptu obtulit.

15. Muglitius Orator Cæsaris, & Pragensis Archiepiscopus, non minus clarè quàm prolixè verba fecit. Tam multas prorogationes damnavit: si qua tamen admittenda tunc esset, eam ultra tertiam hebdomadam non esse protrahendam, cùm mansionis Decretum jam formatum haberetur. Incumbendum in posterum disciplinæ, prætermissis dogmatibus; illâ siquidem magis quàm his Ecclesia & Christianus orbis indigebat. Atque ea cuncta protulit potius per imperium Præsidentis, quàm per modestiam Antistitis privati. Hujus sententiæ de breviori ad Sessionem spatio auctor fuerat per amaram quamdam libertatem, in studiosioribus frequentiorem, Archiepiscopus Braccarensis; cui duo de quinquaginta adhæsere, nimirum cuncti Galli, cuncti Hispani, uno excepto, & aliquis ex Italis, qui tam multa conquesti sunt, (*h*) tam multa vituperarunt, ut fortasse numquam illic liberior conventus habitus fuerit; præsertim verò Antonius Civrelia ex Bario, Antistes Buduensis, qui ad præteritam prorogationem dixerat: (*i*) *Non sum Propheta, nec filius Phophetæ, sed præsagio, nec eo die Sessionem habitum iri:* nunc audaciâ desumptâ ex vera sua præsagitione, se augurem novorum incommodorum venditans, pronuntiavit, Sessionem non sine contentione plurima inter Christianos Principes celebratum iri: atque, ut Prophetarum more planè loqueretur, conclusit: *Reverendissimi Patres, hæc dicit Dominus.* Neque caruit eo perbrevi plausu, quem sibi comparat quidquid ridiculum & mordax est, quibusdam earumdem vocum exemplum ab ipso petentibus. Sed impunis pariter idem non abiit ab illa stabiliori damnatione, quâ maturi consilii homines detestari solent tamquam indecora ejusmodi scommata ob loci majestatem, & argumenti gravitatem: quin auctâ illi potiùs confidentia ex quorumdam levium favore, quàm pœnitentia ex monitis Legatorum, in vituperationem brevi incidit, ac propè fuit ut puniretur, sicuti narrabimus; ac de ipsius effato prophetico palàm fecit eventus, illum fuisse Prophetam quàm infaustum, tam fallacem.

16. Sed cunctationi à Mantuano propositæ centum triginta sex suffragati sunt, adeoque supra duas tertias partes. Quare Suavis, iniquè inductâ pro suo more alienâ personâ, queritur Synodum non esse liberam, & eo consilio rem geri, ut defatigationis torturâ cogeretur ad obsecundandum Legatis; quando re ipsâ nec denuntiata, nec prorogata umquam Sessio fuit sine non majoris modò partis, sed longè majoris consensu. Sed consuetudo seditiosorum est, ut cùm ipsi pauciores sint, in plures vociferentur, usi vocabulo propitio simul & fraudulento *libertatis.*

(h) *Literæ Fuscararii ad Moron. 4. Febr. 1563.*
(i) *Extant in Actis Episcopi Salmanticensis.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER VIGESIMUS.

ARGUMENTUM

CÆSAR *Oenipontem venit. Commendonus à Legatis ad eum missus; & quid inde referat. Articuli de Matrimonio Theologis traditi. Orta inter eos lis de prærogativa ex titulo Nationum; & quo pacto composita. Literæ Galliæ Regis ad Concilium. Pungens Oratio Feverii, dum literas Conventui tradit; & Synodi responsum Regi redditum. Ægrimoniæ Lotharingi ac Madruccii. Utriusque ad Cæsarem accessus. Quæ ibi Lotharingus egerit, ejusque reditus. Consilium à Cæsare habitum cum variis Theologis de duodecim articulis. Adventus Tridentum Mantuani Ducis, ad Ferdinandum pergentis. Mors*

Mors primi Legati, qui Ferdinandi Ducis patruus erat. Vita Cardinalis demortui breviter narrata. adhibita à Cæsarianis & Gallis studia, quò Pontifex illi sufficiat Lotharingum. Electi actutum à Pontifice novi Legati Moronus & Navagerus. Molestia idcircò in Lotharingo comperta à Gualterio Româ reverso. Cædes Guisii Ducis constanter à Cardinali fratre tolerata. Obitus ac laudes Seripandi Cardinalis. Armorum strepitus Tridenti inter varias nationes, labore plurimo sedatus. Literæ Cæsaris ad Pontificem, & ad Legatos, cum quatuor postulatis. Altera epistola ejusdem arcano data Pontifici. Hujus responsio ad utramque. Iter Lotharingi Venetias, & posteà Vicecomitis, cum illo acturi de Pontificis Cæsarisque adventu Bononiam, quem Lotharingus proposuerat, Musottus, qui Seripando à Secretis erat, adscitus in idem munus à Lotharingo, & ad Pontificem missus. Olivò post mortem Mantuani cuncta præterita munia à Præsidibus confirmata. Habitus apud Granatensem cœtus Cæsarianorum de usu Calicis, & auctoritate Pontificis. Pax Galliæ cum Hugonottis, noxia religioni. Varii ea de re sensus Lotharingi. Oratori Militiæ S. Joannis Baptistæ difficultas Tridenti de loco objecta. Aloysius Avila Orator Philippi Regis Romæ: ejus mandata & responsa illi reddita. Exceptus Moronus Legatus Tridenti, qui statim ad Cæsarem proficiscitur. Lunensis Comitis adventus Congressus inter eos de particula, Proponentibus, Legatis. *Res agitatæ de Oratorum æmulatione, tum Tridenti, tum cum Regina matre in Gallia, tum cum Cæsare. Facilitas & concordia in hoc à Gallis simulata, & cur. Reditus Lotharingi Venetiis: ejus querela & affectiones. Homo ab eo missus ad Cæsarem: tradita huic mandata, & responsio reddita. Navagerus Legatus improvisò & privatim ingressus, & qua de causa. Inter hunc & Lotharingum animorum conjunctio ex Pontificis voluntate. Nova Sessionis prorogatio usque ad vigesimam Maji, & casus hac in re Legatis molestus. Mors Petri Soti, ejusque ad Pontificem literæ id temporis scriptæ. Moronus humaniter exceptus Oeniponti. Mandata illi tradita, & quæ idem egerit scripto & verbo super cunctis capitibus literarum Ferdinandi ad Pontificem. Difficultas per ardua in tribus articulis, sed à Morono tandem diluta, datis ad Cæsarem literis post abeundi veniam, & acceptis responsis. Reditus Musotti Româ, & Lotharingi satisfactio. Piæ literæ Scotorum Reginæ, delatæ conventui ab illius patruo. Hujus oratio. Synodi responsio. Liberæ notabilesque sententiæ in cœtu dictæ à Lotharingo & Granatensi, de Episcopis, de Cardinalibus, ac de aliis argumentis. Graves difficultates Tridenti ac Romæ, ob controversiam inter duorum Regum Oratores, in Concilio tandem superatæ quod spectabat ad Conventus. Sententia à Lancianensi prolata, & hinc excitata postulatio in Procuratoribus Ecclesiasticorum de ipsorum jure ad ferendum in Concilio suffragium, Legatis in ancipiti ob eam prudentibus. Moroni reditus. Nova prorogatio concors ad 15. Junii.*

CAPUT PRIMUM.

Adventus Cæsaris Oenipontem. Commendonus ad eum missus à Legatis. Articuli de Matrimonio Theologis minoribus traditi. Altercatio inter ipsos, coorta ex titulo Nationum, ægrè composita. Nova Gallorum postulata Legatis exhibita.

1. POSTQUAM Cæsar Augustana Comitia feliciter persolvit, certus jam Cæsarei diodematis filio imponendi, Oenipontem se contulit, centum passuum millibus distans Tridento; unde licebat ipsi Synodo assistere quantum satis erat, ut de illius rebus edoceretur, ac tempori mandata mitteret, absque incommodo adeundi discriminis ob solemniorum præsentiam majestatis. Quinque Ecclesiarum Antistes, ubi primùm rescivit Cæsarem accedere, nimirum 26. Januarii, *(a)* Tridento profectus est Oenipontem, quò reliquos omnes in ipso edocendo præverteret. Prævidebatur Lotharingus quoque sive sponte suâ, sive Reginæ mandato illum invisurus, (*b*) tum ad obsequium, tum ad negotium. Quamobrem Legati pariter statuerunt hominem mittere, qui per eam speciem reverentiæ, tanto Principi persolvendæ, ipsorum causam reipsa sustineret. Et quoniam Osii Cardinalis accessus, à Mantuano sicuti narratum est designatus, iter fuisset majoris lentiorisque navigii, decreverunt celeriorem cymbulam interim mittere; animumque ad Commendonum converterunt, qui Venetiis morabatur *(c)* vir cordatus & officiosus, jam notus & acceptus Cæsari, & experientissimus Germaniæ. Quare illum, Romà comprobante *(d)* revocatum, eò proficisci jusserunt, ut unà cum Delfino Nuntio niteretur à mente Cæsaris arcere sinistras opiniones, quas alii studerent in illum inducere. Erat siquidem Ferdinandus ex eo (*e*) hominum genere, qui candidissimi in se ipsis, tantumdem candoris in aliis arbitrantur: hinc interdum quia nimium credebat probitatis, nimium credebat improbitatis, dum veracem existimans quemcumque loquentem audiebat: facilè existimabat improbum, quemcumque apud se vituperatum accipiebat.

(a) *Literæ Fuscararii ad Moronum, 28. Jan. & scriptum Vicecomitis ad Borrom. 3. Febr. 1563.*
(b) *Extat in mandatis Mantuani Vicecomiti datis, & in literis Legat. ad Borr. 8 Febr. 1563.*
(c) *Vita Commendoni à Gratiano Episc. Ameliensi scripta*
(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 19. Jan. & duæ 28. & altera 2. Febr. 1563.*
(e) *Vita prædicta.*

2. Data Commendono documenta, in duplici cardine (*f*) vertebantur. Prior erat, ut ea purgaret apud Cæsarem, de quibus ejus Oratores conquerebantur, hoc est, nondum à Legatis fuisse proposita Cæsarei voluminis postulata, quod sanè præstaret, revocans in memoriam Cæsari, à Legatis hujusce rei causas fuisse Cæsari significatas, & ab ipso comprobatas, grates illis agere haud dedignato. In his, & in Regis Galliæ postulatis, quæ ex parte concordabant, simulque cum Cæsareis inculcabantur ab Oratoribus utriusque Principis, duo rerum capita contineri. Alias ad Pontificem, Aulamque Romanam spectantes; has verò satiùs duceret Cæsar reponi in judicio Pontificis, qui in rebus sibi ob oculos obversantibus discernebat quid fieri posset & oporteret, longè meliùs quàm longinqui; nec opus negligebat, ut qui sua tribunalia jam reformarat, solertique cura incumbebat ad opus indies meliùs perficiendum. Atqui si quidquid corruptum erat non curabatur, animo recolendum esse id quod magis quàm reliquis innotescit Principibus, qui ægritudinum civilium medici sunt, quibusdam morbis nonnumquam ex humano vitio remedium admoveri non posse nisi morbo nocentius. Quod si adhuc videretur Cæsari peculiarius quidpiam hac in re sanciendum, id ab ipso Pontifice peteret, à quo ipsi, quantum ferret honestas, satisfieret; Legatos

verò suam quoque deprecationem atque operam in eo polliceri. Sin autem super his negotiis ad Synodum confugisset, Pontificem, ad tuendam dignitatem suam, ab hæresi eâ tempestate adeò oppugnatam, id prohibiturum fuisse, & Legatos nervis omnibus obstituros, neque Synodum proximum prosperumque exitum habituram, prout supra reliquos à Cæsare curandum erat, utpote Primogenito & Advocato Ecclesiæ: Diœceses verò, diu Præsulibus orbatas, in magno cladium periculo telictum iri. Alterum postulatorum genus in rebus versari magis, sejunctis à proxima ratione Pontificis: & ex his haud destitutos Præsides eas proponere, quas facilè honestèque impetrandas censerent. Tamen super his quoque injungebatur Commendono, ut in colloquiis familiaribus prudenti quadam ratione aliquid mussitaret de perturbationibus, quas illarum complures essent allaturæ. Sed quoniam ejusmodi animadversiones, quasi profectæ à consiliariis suspectis, & aversis à disciplinæ correctione, parum fortasse fidei, parumque audientiæ essent habituræ, eas parcè & opportunè proferret, & per speciem casu potiùs illas jactantis, quàm seminantis, quò postea per seipsas, puræque earum veritavi, radices agerent in animis Germanorum.

(f) *Extant inter scripturas Burghesiorum.*

Secundus documentorum cardo erat, ut Cæsarem edoceret novas difficultates, à Gallis excitatas, de doctrina, quò ipse dignaretur opem ferre ad eas amovendas in publicæ concordiæ gratiam, posità æquitate causæ pro Sede Apostolica.

3. Non tamen hujusmodi studia, quamvis festinata & multiplicata, effecerunt ut legatis daretur locus respirandi ex perpetuis aggressionibus, quas nomine Principum sustinebant. Postridie quàm prorogatio habita est, (g) illis institerunt Oratores Galliæ, ut omnes triginta quatuor articulos nullâ injectâ morâ proponerent, sicuti Legatos ajebant pollicitos esse se facturos post illum diem; aut sinerent ab ipsis Oratoribus eos proponi, quò alterutro ex his modis palàm fieret, rationem aliquam haberi Christianissimi Regis. Legati nolentes ea proponere ante Gualterii reditum, ad id Romam missi, aut hanc causam Oratoribus patefacere, è cubiculo illos dimisere tantisper dum inter se consulerent de responso; quod hujusmodi fuit. Ad primum; fuisse quidem se pollicitos, expendendos proponere Concilio, post illum diem quo Sessionem habendam putarant, Ordinis ac Matrimonii abusus, ad quos pertinere censebantur multa ex ipsorum postulatis. Ad alterum: Facultatem proponendi ad solus Præsides ex jure spectare, qui tamen numquam recusassent id præstare in rebus, quæ non solum ab Oratoribus, sed à quovis Patrum ipsis proponerentur, ubi honestas agnoscerent. Verùm urgentibus Oratoribus, affirmantibus, habere se in regiis mandatis, ut ea postulata omnino proponerentur, Legati triduum petiere, quò certiùs responsum redderent: atque interim Lotharingo significarunt, cùm ipsi concorditer cum illo ea postulata Romam misissent; & posteà etiam Gualterium, alia insuper Lotharingo comperta deferentem, par esse, ut ejus reditum præstolarentur. Et opera Cardinalis profuit, ut aliquas in eo inducias impetrarent.

(g) *Literæ Legatorum ad Borr. 7. Febr. 1563.*

4. Nordum hac sollicitudine liberi, ab altera sunt deprehensi. (h) Octo articulos hi Theologis discutiendos dederant de Matrimonio: & pro inducta paulo autè consuetudine, ad minuendum temporis dispendium ex frequentia disputationum, ipsi Theologi se quatuor in Classes diviserant, quarum singulæ de articulis sibi traditis disceptarent. Divisio cum Lotharingo confecta fuerat, primo ad dicendum loco in singulis classibus tributo Pontificiis, secundo Sorbonicis, tamquam obtinentibus prærogativam gradus suprà ceteros in aliis Academiis laureatos, exceptâ Bononiensi. Sed Hercules Pagnanus, qui Piscario à Secretis erat, & Martinus Gastellus, (i) qui jam venerat ad Concilium, destinatus à Rege Lunensi Comiti à Secretis, cœperunt super ea re obstrepere, quasi dum Galli generatim præferebantur Hispanis, ferretur sententia de controversia inter duos Reges: atque id neutiquam se passuros denuntiarunt. Conati sunt Præsides illis ostendere, Theologorum ordini in loquendo nihil esse commune cum Oratorum ordine in sedendo. Quare ambo Hispani, quà rationibus quà auctoritate pressi, eò devenere, ut solùm peterent, quemadmodum primus in prima classe erat unus ex Pontificiis, & subinde Galli; ita primus in secunda esset unus ex Hispanis. Et Lotharingus in Præsidum gratiam consenserat, cùm ad alteram noctis horam Episcopus Salmanticensis, aliique Hispani Doctores adiere Legatos, negantes licere sibi illi negotio acquiescere: siquidem in prima classe, post Salmeronem, primum Pontificium, subsequebantur quatuor Galli (k) ex quo prærogativa liquidò apparebat, qua intendebant viam sternere prærogativæ sceptri Gallicani; nam de reliquo, Parisiensis Academiæ privilegium intelligebatur respectu æqualium, non item respectu antiquiorum in gradu; cùm concessio perinde accipi non posset, ut novellus Doctor Sorbonicus cuicumque seniori ex aliis Acedemiis antehabentus sit. Ardenter igitur efflagitarunt Hispani, ut quo pacto inter Patres susceptarum insularum ordo, eodem inter Theologos ordo susceptæ laureæ servaretur. Cumque hora noctis tardior novam rei tractationem tunc non permitteret, necesse fuit, indictum postero manè cœtum revocare. Huic Hispanorum postulato Lotharingus (sicuti Principum & ingentium animorum est de modicis non litigare, nec grandium molimina sibi præpedire) assensus est, dummodo eadem lex Pontificios etiam Theologos complecteretur, ne à Gallis initium duceret, adeoque ad insuscandam eorum supra Hispanos dignitatem cepta videretur. Indulserunt Legati, solùm postulantes, ut in primo conventu sineretur loqui is qui jam ad dicendum paratus erat, in quo simul Pontificiorum dignitas, quippe primò dicentium, servabatur: ad id quoque se flexit Lotharingus, modò verba faceret secundo loco Sorbonicus, & tertio Hispanus, alis antiquitatis ordine locuturis. Atque ita decretum est; & Legati prudenter curavere, ut Gallus esset antiquioris gradus quàm Hispanus, ac proinde videretur anteire ob antiquitatem laureæ, non ob nationis prærogativam. Verùm duo illi Hispanienses, qui à Secretis erant, in hoc acriter vociferati sunt, (l) & quemadmodum minorum mos est, de minutulis admodum laborare, sive ad ostentandum erga Principes studium, sive pœnæ metu, sive intelligentiæ inbecillitate, in minas prorupere, id si fieret, Regem armis ulturum, subtractâ Sedi Apostolicæ obedientiâ, quin ipsam in Hispaniam translaturum His graviter responsum. (m) Hujusmodi verba ministrorum, non autem opus Præsidum, Regem Catholicum offensura, qui tam pio erat animo ex imitatione parentis majorem-que fuorum, gloria præfulgentium, ut numquam destiturus esset ab amore atque obsequio in Romanam Sedem. Quod si ab illius obedientia se non subduxerat, cum ab ipsa bello petebatur, multò minùs verendum esse, ne tunc se subduceret, cùm eadem Sedes tamquam patronum ac defensorem illum habebat, exercebatque cum ipso summam benevolentiam & honorem.

(h) *Literæ memoratæ Legatorum. Acta Arcis Æliæ 4. Febr. Paleotti, & Salmanticensis, & duæ literæ Fusc. ad Moronum 8. & 12. Febr. 1563.*

(i) *Alii scribunt Gardelus, ut Vicecomes in suis literis.*

(k) *Acta Salmanticensis, præter adducta monumenta.*

(l) *Literæ Legatorum ad Borr. 11. Febr. 1563.*

(m) *Id habetur tum in literis Legatorum modò citatis, tum in epist. Seripandi ad Amulium signata 13. in volumine Gallico jam dicto.*

5. Et contentio, quæ die nono adhuc manè fervebat, Legatos impulit, ut curarent (n) integrum tempus illius cœtus à Salmerone insumendum, quò unius diei spatium ad rem componendam lucrarentur. Ac demum oportuit, ut duo illi Hispani ministri satius haberent ipsorum pace rem peragi. Petiere tamen & obtinuere, (o) ut publicis scribæ tabulis Legati declararent, priorem dicendi locum tribui solùm ex laureæ antiquitate, non item ex alio nomine. Et natio acquievit., (p) Arduum sane opus in potentia tum sublimi, & in suspicione tam anxia.

(n) *Literæ Fusc ad Moronum 11. Febr. 1563.*

(o) *Literæ Vicec. ad Borr. 11. Febr. 1563.*

(p) *Acta Salmanticensis.*

CAPUT II.

Prioris Theologorum congressus. Patrum generalis conventus. Gallici Regis epistola ibi reddita. Ferrerii oratio, & Synodi responsio.

1. MAnè die nono, sicuti dictum est, (a) primum cœtum habuere Theologi de articulis Matrimonii, quos acceperant; sed res, quæ in hoc & subsecutis conventibus dicta sunt, à me plerumque prætermittentur, aut in aliud tempus reponentur; quando non succesit posteà, ut super eo argumento quidquam in proxima Sessione sanciretur. Solùm notaverim, Salmeronem, qui unicus eò manè verba fecit, postquam ostenderat, (b) Matrimonium esse Sacramentum, idque etiam de clandestino comprobari, & ad efficaciam Matrimonii opus non esse parentum consensu; adjecisse, posse ab Ecclesia hujusmodi consensum necessarium reddi, cùm penes illam esset, quemadmodum anteà fecerat, nova impedimenta constituere, Matrimonium dirimentia: quibus comprobatis, quæstionem induxit, an hujusmodi constitutio in rem fuisset; de quò variis utrimque adductis rationibus, se aliorum judicio remisit. Postridie manè integrum spatium explevit, partim explicatione sententiæ suæ, partim oratione de Galliæ calamitatibus Nicolaus Maillardus, (c) antiquissimus inter Sorbonicos, & Gallorum primus, cui cettè, quoniam nihil priùs digestum paraverat ad eum diem, sed solùm paulò antè admonitùs fuerat pro suscepto tandem consilio à Legatis & Lotharingo, necesse fuit non verba facere, sed legere, accensamque faculam manu præferre: quòd cùm coronæ oculos offenderet, praum ipsi propitias aures reddebat; eas tamen in plerisque auditorum sibi propitias effecit, dum ex opportunitate nominandi Romanum Pontificem, affirmavit, (d) illum esse *Pastorem, Rectorem, & Gubernatorem Ecclesiæ Romanæ, hoc est universalis.*

(a) *Acta Arcis Æliæ 9. Febr. 1563.*

(b) *Ejus sermo est in Actis Arcis Æliæ, & in Diario 9. Febr. & in epistola Vicecomitis ad Borromæum. 11. Febr. 1563.*

(c) *Diarium 10. & 11. Febr. & literæ Fuscararii ad Moronum, & duæ Vicecomitis ad Borromæum & Jadrensis ad Cornelium 11. Febr 1563.*

(d) *Acta Arcis Æliæ 10. Febr. 1563. præter monumenta suprà allata.*

2. Postero manè locum habuit primus Theologus ex iis quos Philippus Rex miserat, Cosmus Damianus Hortolanus, Abbas electus Villebertrandi. Is quoque orationis copiâ illiùs conventus horas explevit, non tamen auditorum animos defatigavit.

Coactus est eodem die generalis conventus, & Oratores Galli Synodo reddiderunt epistolam Caroli Regis, (e) die decimo octavo Januarii signatam; quamquam fuerit qui putaverit, eam multò recentiorem fuisse, & procreatam ab iis qui illam reddiderant, ad aperiendum per ipsam sibi aditum ad ea quæ subjicere studebant. Ibi Rex narrabat Patribus victoriam, ope Divinâ satis manifestâ reportatam ex ejusmodi hostibus, qui per omnem impietatem atque ævitiam nonnisi Catholicæ religionis excidium moliebantur. Ad hanc tuendam velle se omne studium ac robur impendere, exemplo suorum majorum, à quibus acceperat nomen hæreditarium *Primogeniti Ecclesiæ, & Christianissimi.* Sibi tamen esse compertum, iis malis, quæ tunc Galliam afflictabant, & reliquis Christianis Provinciis imminebant, admota fuisse temporibus anteactis remedia à Sacrosanctis Episcoporum Conciliis, dum sanctissimi illi Patres de salute universali Ecclesiæ solliciti, omni maturitate ac celeritate nascentibus erroribus obviam ierant numquam desistentes, donec extinctos aspicerent. Regem igitur ab ipsis petere, eosque per unigenitum Dei Filium obtestari, ut reverà animum adjicerent ad integram morum emendationem conficiendam, quæ Christianorum necessitati ac spei responderet, repararetque in Ecclesia quidquid vitiatum erat sive bellorum injuriâ, sive temporum iniquitate, quò ii, qui ex animi levitate & sine causa desciverant ab Ecclesia, facilè ad eam allicerentur ab ipsius pulchritudine, ad pristinam munditiem ac nitelam restitutæ. Uti Rex libenti animo cunctos Regni thesauros, viriumque conatus impendebat ad Religionem sustinendam, ac tot ipsius præstantes milites atque egregii duces Deo vitam devoverant in hoc ultimo prælio; itidem Patres nihil sinceritatis eandorisque prætermitterent in Ecclesiastica disciplina refarcienda, sui laboris fructum habituri purum Dei cultum ubique florentem, & eam morum integritatem, ut non modò tumultus Galliæ sedarentur, sed inrequas etiam regiones Pax & Religio reverterentur.

(e) *Habetur in cunctis adductis literis eo die in jam dicto volumine Gallico, in Diario, & in Actis Arcis Æliæ 11. Febr. 1563.*

3. Hisce literis recitatis, Ferrerius eloquentem habuit orationem: Ereptam à Deo fuisse victoriam hosti jam victori: eum tamen, quamvis victum, adhuc persistere, & per Galliæ viscera confidenter excurrere. Unicum perfugium superesse calamitoso illi regno in Patrum auxilio. Monuit, Moysi adversus Amalecitas pugnanti adfuisse strenuos selectosque bellatores, quibus præerat præstantissimus ductor Josue; & tamen nisi lapis ejus

pedibus ſupponeretur, niſi virgam ipſe ſtringeret, niſi Aaron & Hur ipſius manus diem integrum ſuſtinerent, victus ille fuiſſet, uti patebat, quandoquidem ubi Moyſes manus demitteret, vincebant Amalecitæ. Non deeſſe Carolo Regi cohortes & prævalidas & ſubditorum, ſociorum, non deeſſe Ductorem magnanimum, qualis erat Guiſius: adeſſe illi prudentiſſimæ parentis conſilium; ſed non adeſſe alium Aaronem, atque alium Hur, qui ſaxum pedibus ſupponerent, manusque ſuſtinerent, niſi Patres Concilii: veros Aaronis ſucceſſores eos eſſe. Quod Moyſi opus erat ob ſenectutem; Regi ob pueritiam opus eſſe; lapidem ejus pedibus ſubſternendum quo ſuſtentaretur, eſſe firmam baſim Tridentinarum Sanctionum. Ad hunc lapidem ſtabiliendum fuiſſe miſſas à Regè ad Oratores petitiones ſuas, ab ipſis redditas illuſtriſſimis Legatis, qui pro eo ac ſponderant, confeſtim proponerent: ab ipſo Rege Patrum judicium ſuper his cupidiſſimè expectari. Nihil ibi peti proprium Galliæ, ſed ſolum Eccleſiæ univerſæ commune: quod ſi cupiam omiſſæ viderentur res majoris momenti, magisque neceſſariæ, animo reputaret, conſulto à levioribus cœptum eſſe, quò ad ponderoſiora proponenda gradus fieret; ſtudioſè initium à ſe ductum ex iis quæ facilioris forent executionis, cui niſi Concilium, antequam ſolveretur, manus admoveret, vociferaturos Catholicos, deriſuros hæreticos, ſimulque dictum iri, Tridentinos Patres pollere plurimùm ſapientiâ, ſed nihil velle conficere: impoſitas ab illis fuiſſe leges optimas aliorum humeris, ipſos verè ne digito quidem eas tangere voluiſſe. Mente repeterent legis peritorum doctrinam, Ab ea lege quæ antiqui juris eſt non ſolùm opera futura, ſed etiam præterita dirigi, Vituperari à nonnemine in illis poſtulatis Gallos quaſi impios, quod diceret, in ipſis odorari ſenſum aliquem hæreticis communem, Hoc ab Oratoribus indignum reſponſione cenſeri. Ipſi per ſe Patres reſponderent, num rationi conſentaneum exiſtimarent, & eam formam adhibuit, quæ habetur in Ezechiæ Cantico: *Reſponde pro me, quia vim patior.* Ab aliis moderationem requiri: & hos videri aliquid tangere, ut qui proferrent leges prudentiæ, cujus uſus eſt adeò humanæ vitæ neceſſarius. Sed illis duplex reddi reſponſum: alterum, Ciceronis dictum in id, quod apud Ennium affirmat Neoptolemus, Philoſophandum eſſe, ſed breviter: Tullius illud corrigit: Errat, qui temperamentum, mediocritatem & modum optat in optima re, eoque præſtantiore quò majore. Alterum reſponſum in tepidos hosce moderatores eſſe id quod Spiritus ſanctus denuntiat: *Incipiam te evomere: utinam calidus, aut frigidus eſſes.* Revocarent Patres in mentem, quem fructum protuliſſet emendatio moderata, confecta in Synodo Conſtantienſi, & in ſubſecuta (Baſileenſem indicabat) cujus nomen ſilentio à ſe prætermitti, ne delicatæ ac tenellæ quorumdam aures offenderentur, atque in aliis deinceps, Ferrarienſi, Florentina, Lateranenſi, & in priori Tridentina; ſive (ut ex eorum ſententia loqueretur, qui unam eamdemque eſſe Tridentinam Synodum contendebant) quem fructum protuliſſent hactenus Tridentina Decreta usque ab anno decimo octavo. Quot interim regna ab Eccleſia Catholica deſciviſſent. Non hic agi de ſola Gallorum ſalute: Itali quoque & Hiſpani ſua pericula alienis malis metirentur: cuinam majori futuram emolumento veram ſolidamque morm reparationem, quàm Romano Epiſcopo, Pontifici Maximo, Summo Chriſti Vicario, Petri Succeſſori, & cui ſuprema poteſtatis inerat in Eccleſiam; Concluſit, ſe fuſiùs ejusmodi cohortationem proſecuturum, niſi noſſet, Patres in idem curriculum ſponte incitari. Quare ſermonem abſolvit per actionem gratiarum ob piam illorum voluntatem in Regem & Galliam.

4. Recuſaverat Ferrerius orationem ſuam Legatis auteà communicare, (*f*) quò aptior illis reſponſio pararetur; ſed ſolùm quædam ex iis quæ fuerat meditatus, indicarat Præſuli qui à Secretis erat, quædam reticuerat. Non defuit qui arbitraretur, orationem illam faviſſe Pontifici: cùm enim aures frequenter allucinentur, & interdem audiant deſiderio; affirmarunt aliqui, ſcripſeruntque attributos ab ea fuiſſe Pontifici eos titulos poteſtatis, de quibus diſceptabatur: ſed in oratione poſteà à ſcripto tradita hi neutiquam reperti ſunt. Et quoniam unicuique minùs veriſimilis ex dubiis caſibus præteritis videtur eſſe ſuus in errorem lapſus, Vicecomes, (*g*) aliique cum ipſo, qui verbis ac literis id narraverant, exiſtimarunt, exemplar ab autographo diſcrepaſſe. Verùm ut ſincerè loquar, mihi non licet animadvertere, quæ veri ſpecies in eo inſit, quòd aut Ferrerius absque ulla peculiari cauſa, uteretur verbis illis, quæ anteà univerſi regni nomine tam acriter impugnarat, aut poſteà auderet proferre tam palmarem falſitatem, cujus à ducentis teſtibus, omni exceptione majoribus, convinci poſſit. Penitiùs introſpexerunt usque ab initio ſermonem illum Præſides, rati, ſub floribus demiſſæ reverendæque dictioni s, exarte noxias urticas latere.

(f) *Literæ Legatorum ad Borromæum & aliæ allatæ à Vicecomite, ac Fuſcavario 11. Febr. 1563.*

(g) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 15. Febr. 1563.*

5. Qui à Secretis erat, reſponſionem de more digeſſerat: & quoniam ipſi per dubiam illam lucem, à voce Ferrerii affuſam, neſcio quæ torvi oris umbra viſa fuerat, ita reſponſi verba formarat, ut ea ad epiſtolam Regis omnino referrentur, nihil ad Oratoris ſermonem; arbitratus, nullum gravius, cautius, unaque mitius reſponſum futurum ipſa prætermiſſione reſponſi. Abſolutâ itaque oratione digreſſi ſunt Oratores, & remanſerunt Patres, deliberaturi de reſponſo regiis literis jam parato, cujus ſententia hæc erat, Gratulabantur Regi victoriam: grates agebant de iis quæ Rex ſignificarat: horrabantur ad cœpta proſequenda, occludendasque aures venenatis quorumdam conſiliis, qui humanam utilitatem tamquam menſuram omnium deliberationum adhibentes, ad pacem, quæ vera pax non eſſet, ipſum ſollicitabant. Affirmabant, Concilium interim daturum operam tum emendationi univerſali totius Eccleſiæ, tum peculiaribus ſanctionibus, Galliæ opportunis, neque commiſſurum, ut quiſpiam in ipſo diligentiam & induſtriam meritò deſideraret, cùm officii ſui oblivici non poſſet, & qua de cauſa ſanctiſſimi Pontificis Pii IV. auctoritate fuiſſet ibi coactum.

6. Lotharingus, qui ſententiam ſuam ſuper eo reſponſo primus dixit, ſic etiam protulit: Ratio nem, quæ ſibi habenda erat & de ſuis genitoribus, & de patria, de familia ſua, reg æ familiæ adeò conjuncta, à ſe poſcere, ut aliquid etiam ipſe adderet iis quæ Oratores expoſuerant. Commemoravit exemplum Roboami, qui rogatus, ut graviſſimum jugum, à parente impoſitum, aliquantulum relevaret, varet; quo impetrato perpetuam ipſi obedientiam populi pollicebantur, triduum ad deliberandum ſumpſit; poſteà verò juvenum potiùs quàm ſenum conſilium amplexatus, repulſam dedit, unde calamitates plurimæ ſecutæ ſunt. Hinc ſe impelli ad cohortandos Patres, ut aliquid juris ſui remitterent, quò Regnum Galliæ cunctæque Chriſtianæ gentes plenâ illis obedientiâ obſequerentur. Elapſum jam fuiſſe triduum, cujus primus dies fuerat, cum Oratorum adventu prima illis poſtulata Regis nomine delata ſunt; ſecundus, cùm eadem iterata fuerant ad ipſius acceſſum; tertium eſſe præſentem diem, quo illa reperebantur: à ſe minimè dici, *Obedite Regi noſtro.* Averteret id à ſe Deus. Petere Regem ac precari, adeoque ſe illos hortari ad regem juſto dolore levandum, excogitandamque rationem, quâ perturbati quorumdam animi ad meliorem ſpem adducerentur: ſi diutius cunctabantur, Galliam peſſum iri, ejusque ruinam tam multas ſecum clades tracturam, ut vel earum cogitatio horrorem incuteret. Regi operâ reſpondendum, adeoque paratum reſponſum eatenus ſibi probari, quatenus illi poſteà opus ipſum brevi conſonaret; produxitque carmen illud: *Promiſſis dives quilibet eſſe poteſt.* Regem Catholicum, Pontificem, & multos Principes, Galliæ opem tuliſſe: verum Regem, Reginam, & Regnum præcipuam opem à Patribus præſtolari. Complures in eamdem ſententiam locuti ſunt de opere proſequendo per emendationum ſanctiones, ſed plurimi ſimplici voce, *Placet*, reſponſum comprobarunt: ſic illud, quale recitavimus, redditum eſt.

7. In eo conventu poſt hæc propoſitum fuit, ut Patres eligerentur, qui corruptelas colligerent, aliaque digererent ad conficiendam correctionem, quam Oratores poſtularant: cumque id generatim placuiſſet, Patrum delectu Legatis commiſſo, Cirrelia Epiſcopus Budvenſis, (*b*) tumidus plauſu ſuis ineptis ſalibus nuper dato, nec animadvertens diſcrimen inter alienam oblectationem, & laudem ſuam, ubi dicendum illi fuit, parum ſapienter attulit ea verba Sapientis, *Omnia vanitas.* Quòcirca inflammati Præſides, ignominioſam & peculiarem ad Borromæum epiſtolam conſcripſere, affirmantes, adigi ſe ad id agendum ob Concilii dignitatem, quod numquam hactenus egerant. Narrarunt ſcurrilia hominis dicteria, & ad ipſorum monita contumaciam. Multis ab eo porrigi argumentum ridendi; multis, & præſertim Transmontanis, dolendi, quòd quaſi ſcena comœdiæ profanaretur confeſſus ille tam gravis, tam ſanctus, tam venerandus. Ad prudentiam auctoritatemque Pontificis ſpectare, offenſioni publicæ animadverſione condignâ remedium admovere, Sic illi. Pontifex verò haud lentè ſe geſſit in coërcenda Præſulis protervia, ejuſmodi correctione, quâ riſus importunus in lacrymas verteretur, reſcribens, Ubi aditus non daretur quibusdam occultioribus modis à ſe propoſitis hominis illinc amovendi, illum dimitterent (*i*) expreſſe tamquam ſcandaloſum, parumque dignum illius conſeſſus, Verùm cùm id ab ipſis Legatis (*k*) exequendum eſſet, cœperunt eam in agendo difficultatem experiri, quam in dicendo minimè ſentiebant, & animo pacatiore minus malum putavere aliquam languoris notam, quàm umbram, quantumvis tenuem, violentiæ. Quare dehortantes Pontificem ab eo, ad quod antea hortati fuerant, reſcripſerunt, Arduum videri, modos ſibi propoſitos ad opus deduci; & cùm alii non ſuppeterent, ſe ſatiùs ducere, ſi placidâ caſtigatione uterentur: ad quod etiam fortaſſis incli-

narunt, quia ira merito ſuccenſa, non ſolùm ipſis refrixerat, ſed eruperat; rati non modicam pœnam reo à ſe inflictam fuiſſe, denigrato apud Principem ejus nomine, & à prompto Pontificis animo ad eum puniendum abundè repenſum contemptæ ipſorum dignitati: nimis quippe arduum homini eſt in mulcta libranda, æquitatis ſtudium ab æqua ira ſecernere.

(h) *Literæ Legatorum ad Borrom. 11. Febr. 1563.*

(i) *Literæ Borrom. ad Legatos 20. Februar. 1563.*

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 1. Mart. 1563.*

CAPUT III.

Ægritudo animorum in Lotharingo & Madruccio à Vicecomite comperta. Lotharingi profectio ad Cæſarem. Quæ ſignificavit Pontifex de Concilio, de proceſſu, de libertate, de ſuo Bononium adventu, de rebus per Legatos geſtis, ac de Oratorum æmulatione.

1. Et ſanè major neceſſitas urgebat Præſides ad ſummos viros pacandos, quàm ad infimos puniendos, Vicecomes reverſus, Lotharingum ac Madruccium ægro animo (*a*) compererat. Alterum, quòd damnum honoris fecerat, unde lucrum ſperabat, quando neque Canones ab eo digeſti de inſtitutione Epiſcoporum, neque ipſius decretum de manſione Patrum conſenſum obtinuerant; quin non modò mare tumidum non ſtraverant in malaciam, ſed ſæviorem procellam exciverant. Hinc ille eo planè idiomate, quo utuntur homines ægrimonia laborantes, ajebat, ſe nolle in poſterum munus ullum obire, ſed privati partes agere; non tamen deſtiturum Legatis inſerviri, quod in ſe eſſet, ſuamque operam aliis ad concordiam interponere. Madruccius non tantum angebatur ex improſpero eventu Decreti, in cujus textura ipſe Lotharingi collegam egerat, ſatis intelligens, in hunc, tamquam architectum, præcipuam laudem aut vituperationem operis redundaturam, quantum quòd ipſe ſibi videretur à Legatis negligi, ibique degere in eo penè jejunio communicatæ ſecum notitiæ, atque in ea demiſſione auctoritatis, quæ minoris notæ Epiſcopo congrueret, non autem nobiliſſimo Purpurato. Et quidem nimis obſcuro ſibi videbatur ea forma, quâ ipſe Concilio intererat, præ illa, qua Tridentinus Cardinalis ejus patruus, & Pacecus interfuerant Paulo ſedente, atque etiam tunc Lotharingus. At verò cum querimoniæ Madruccii breves eſſent, ac voce ſubmiſſa, tamquam dolentis, Lotharingi querelæ prolixæ ſtrepebant, & elata voce, tamquam indignantis, ita tamen ut indignatio modeſtiam non violaret. Amplificabat dedecus à ſe toleratum; ſed non tam ex privata cauſa, quàm ex publica ægrimoniam præ ſe ferebat. Illatum Pontifici detrimentum à quibusdam ex Italis per affectata in illum ſtudia deplorabat, ſignificans, pro eo quod Pelveus Vicecomiti explicavit, Archiepiſcopum Hydruntinum, qui ex integro commentariorum tenore, quos luſtravi, reverà in dicendo agendoque immoderatus mihi videtur, & negotioſus potius quàm circumſpectus. Attollebat æſtimationis ſuæ potentiam, & erga Pontificem promerita; ſed ſpecie narrantis, non gloriantia, dum narrabat, ab hugonottis, nationis Concilium poſtulati, ſeque ad illud invitarum ab ipſis fuiſſe, oſtendentibus, hac ratione finem bello imponendum,

dum, nationemque pacandam: sed à se recusatum, ajente illicitum illud esse, dum extabat Oecumenicum. Effluxisse in Galliam querelas de se, quòd ipse remissius egisset, ac præsertim in declarando jure Divino mansionis. Iter suum attigit, quod Oenipontem ornabat, indicans ea quæ cum Cæsare ipse agere potuisset. Affirmavit, viam unicam ad Synodum citò ac prosperè terminandam, esse satisfactionem Principum in paucis, quibus habitis conquiescerent, sicuti per Gualterium Pontifici significarat; ac potissimum in Calicis usu, in quem semper pronum animum præsetulerat Lotharingus, & de quo Gualterius cum eo (*b*) contenderat, ipsum monens, non omnes Gallos huic sententiæ adhærere, & Principem Ecclesiasticum civitatis in Gallia principis, hoc est, Parisiensem Antistitem, illi obstitisse. Jam verò Lotharingus in eo firmus, asseveranter prænuntiabat, neque Cæsarianos, neque Gallos absque Calicis concessione umquam quieturos, etiamsi ad duos annos Synodus protrahenda esset; & ex altera parte se discessurum denuntiabat, ubi ad Pentecosten ea non absolveretur.

(a) *Literæ & scripturæ Vicecomitis ad Borrom. 3. 11. & 15. Febr. 1563.*

(b) *In arcanis Notis Gualterii ad Borrom. 17. Dec. 1562.*

2. Comperit Vicecomes, pro consueta & infelicitate Principum, & infidelitate ministrorum, perveniisse ad Lotharingum exemplar complurium literarum, quibus ab iis qui Tridenti commorabantur, apud Borromæum ipse vituperabatur, simul etiam perveniisse notitiam de variis arcanis mandatis ad Præsides Româ missis, ac præcipuè, ut ipsi, sicuti retulimus, paterentur in alias mutari voces illas, *Ecclesiam universalem:* sed hæc notitia (*c*) similis illi fuit, quam de fulmine tonitru edit, nimirum de re quæ fuit, sed non est: cum enim Pontifici aut plus lucis aut plus animi accessisset ab oppositio Legatorum responso, jam ipse id temporis recusaverat diploma conscribere, petitum à Legatis ad perpetuam ipsorum indemnitatem, & jusso revocato præscripserat, ut de auctoritate sua nihil minus aut minus clarè diceretur, quàm dicunt Synodus Florentina, Concilia & Patres antiquiores, quin etiam nonnulli ex ipsis hæreticis; cùm Septemvir Brandeburgicus, non semel ad Pontificem scribens, hunc illi titulum tribuisset. Adjecit etiam, se præstò esse ad tuendas sui profusione sanguinis eas prærogativas Apostolicæ Sedis, quæ non doctrinâ solùm, sed complurium Sanctorum sanguine firmatæ fuerant. Potius ex iis, quæ aliàs mandaverat, utrumque argumentum omitteretur, hoc est de jurisdictione Episcopali & Pontificali; quo novo jussu Legatis mirificè factum est satis. Sed Suavis calamum tractat fortuitò, & pro suo infortunio mendosè, dum susceptum hujusmodi consilium meræ Pontificis sententiæ tribuit; & ita tribuit, ac si ejus sententia temperatori Legatorum judicio repugnaret.

(c) *Constat ex duabus literis Borr. ad Legatos 10. & 14. Febr. & ex responso Legatorum ad ipsum 18. Febr. 1563.*

Ex alia parte, ex Lotharingo, & aliunde Vicecomes elicuit, Gallos numquam flexum iri ad memorata jam verba, Pontificiæ potestati faventia: nec apud ipsos auctoritatem Florentinæ Synodi valere, utpote celebratæ ad æmulationem, oppositionemque Basileensis, quæ ab Academia Parisiensi sustinebatur.

3. Nec benè animatum offenderat Vicecomes novum ministrum Hispaniensem Martinum Gastelum, qui Tridenti degebat cum majori quàm Pagnanus auctoritate; ut qui ab ipso Rege missus fuerat, & re ipsâ potiùs ut Philippum certiorem de rebus faceret, quàm ut deserviret Lunensi, cujus adventus tardior ac incertior indies credebatur. Porrò Gastelus, prout initio inexpertis accidit, hausti sensibus quos in plerisque nationis suæ reperit, ajebat, Synodum integrâ libertate non frui ob res ab Italis agitatas: perinde quasi Hispani Gallique ab iis abstinerent, & rerum tractatio libertatem non ostenderet potius quam auferret: nemo siquidem assequi studet suffragium illius vocis, cujus lingua mancipium est. Extollebat ille Granatensem, quippe qui tanti habebatur a Rege, ut ad Toletanam Sedem, ubi ea vacaret, ab illo promovendus esset. Sed non diu fuit, cùm Pagnanus cœpit alios sensus illi instillare: nec deerant primarii Doctores Hispani, per quos quasi per canales limpidiores aquæ, simulque dulciores in regnum illud inferebantur; præsertim verò Gaspar Cardillus Villelpandeus, Abulensis Episcopi Procurator.

4. Sed præ ceteris cogitationes curasque convertebat ad se Cæsar, qui Concilio propinquabat. Legatis expostulerat jam Lotharingus, (*d*) à Regina demandatum sibi fuisse, antequam digrederetur, ut Cæsarem inviseret; sed ne absentia sua ultra diem duodecimum extenderetur. Posteà subjecit, ipsum à Cæsare per literas Episcopi Quinque Ecclesiarum festinè vocari, quò cum ipso de negotiis maximi ponderis coràm ageret; quamquam Seldius, præcipuus Cæsaris minister, negasset Commendono illum vocari. (*e*) Quamobrem Præsides, rati Ferdinandum cum illo communicaturum ea quæ Commendonus ipsi detulerat, satius duxerunt, ut ipsi præverterent eumdem Lotharingum, edocentes; sive ut eumdem alerent per fiduciæ pignora, sive ne exacerbarent diffidentiæ argumentis: & de his omnibus monuerunt Commendonum, ut cum eos agens parem loquendi tenorem servaret. Lotharingus, aut quò generali responso suam libertatem retineret, aut quò offensionem aliquam ulciscereturve suspicionis tormento, aut quò æstimationem augeret severiore gravitate, Principibus consuetâ, paucis respondit, (*f*) Se ubicumque esset, officio suo non defuturum. Profectus est duodecimo Februarii, (*g*) posteriori diei parte, ad eam horam moratus, quò audiret in matutino cœtu Simonem Vigor Gallum, clari nominis Theologum, & qui nomini reipsa respondit. Secum adduxit comitem, honorarium simul & auxiliarium, optimum ex Episcopis ac Doctoribus nationis suæ.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 8. & 11. Febr. 1563.*

(e) *Patet ex narratione Commendoni adducta.*

(f) *Aliæ literæ Legatorum ad Borromæum, 11. Febr. 1563.*

(g) *Diarium die 12. & duæ literæ Fuscavarii ad Moronum, & Jadrensis ad Cornelium 15. Febr. 1563.*

5. Vix eo digresso rediit (*b*) Episcopus Nolanus Româ, quò ad Pontificem missus fuerat â Mantuano ad grates agendas pro collata fratris filio Purpura, sicuti narratum est: & partim ab eo coràm, partim ex literis per eos dies ad Legatos delatis compertum fuit, voluntatem Pontificis esse hujusmodi, Nolle se translationem dissolutionemve Concilii: quo incredibiliter gavisi sunt, Se Bononiam haud profecturum, nisi prius Legati significarent, opportunas rerum conditiones sibi videri: omnium operam à se navatam iri disciplinæ reformandæ, quod ab illis perpetuò sibi commendabatur. De Gallorum postulatis expensas fuisse animadversiones Tridenti habitas, & de his omnibus ad eos mitti quasdam observationes, quò Præsides denuò sententiam suam scriberent, maturumque posteà responsum reddi posset. Velle Pontificem Synodo relinquere plurimum potestatis, ac præcipuè, ut penes illam esset auferre matrimonii impedimentum ex vinculo sanguinis in quarto gradu. Prorogationem ægro animo se passum fuisse; tamen causis animadversis, tamquam prudentem sibi probatam; sed non item electionem Lotharingi ac Madruccii ad conficiendum Decretum de mansione, cum facultate convocandi ad illud consilium Patres quos vellent. Videri sibi hoc exemplum noxium auctoritati Legatorum, eò periculosius in posterum, quò majoribus in capitibus, majorisque subjectionis in præsentia; quippe quòd necesse erat Legatis aut illos in Decreto sequi, aut eosdem lædere Decreto improbato, quemadmodum ostenderat experimentum. Sed illi factum excusarunt, causati, quocumque alio suscepto consilio majus incommodum illatum iri: aut enim totidem unius opinionis quot alterius deligerentur, & id perinde fuisset, ac ipsos destinare ad certamen, non ad concordiam; aut æqualitas non servaretur, & illico vociferationes attollerentur. At verò commisso negotio duobus illis Cardinalibus, videri prosperum exitum à prudentia præsagiri; quando Lotharingus in dicenda sententia patefecerat, opportunum à se non putari, ut sanciretur, Mansionem jure Divino præscriptam esse; Madruccium verò boni esse judicii, optimæque voluntatis. In posterum fecere certum Pontificem, id iterum non eventurum, cùm Lotharingum, tristis ex præterito, declarasset, nolle se hujuscemodi muneribus ampliùs fungi.

(h) *Discessit cum literis fidei conciliatricibus Pontificis ad Mantuanum, & Borromæi ad Legatos 3. Febr. & responsio ad ea quæ detulit, est in literis Legat. ad Borr. 8. & 11. Febr. 1563.*

6. Significabat pariter Pontifex, ad omnem æmulationis aleam declinandam (cujus rei supra modum se cupidum in multis literis ostenderat, quòd plurimùm Lunensi fideret) posse præscribi, ne Oratores ad functiones publicas accederent nisi vocati; quod numquam effectum fuisset in duobus æmulis inter se: consilium ab Oratore Lusitano jam propositum. Sed Legati rescripserunt, Id quidem initio fortasse fieri potuisse, non tunc, cùm penes Oratores erat possessio liberi accessus pro suo arbitratu: nec posse novam illam prohibitionem induci, vero illius fine non patefacto; siquidem Galli jam obsurduerant cuicumque consilio, quod dubitationem præ se ferret de ipsorum prærogativa.

7. Et quidem Legati peculiarem libellum ad Id Commendono tradiderant, (*i*) dato illi negotio, ut exponeret Lunensi, cuncta studia ab ipsis impensa satis non fuisse, ad partem alteram inducendam in id quod ipse à se optari Lancellotto significarat: proinde consilium caperet pro sua prudentia, fortasse præsentiæ suæ efficaciâ eas difficultates evictum iri; sed sciret, superesse alias magis insuperabiles in publicis functionibus Ecclesiæ, ubi in ingressu, in exitu, in excipiendo pacis ac thuris honore evitari non poterant aperta prærogativæ argumenta.

(i) *29. Januarii 1563. ut in libro Archivii Vaticani.*

Non tam grande molimen eloquentiæ Græco illi opus fuit ad matrem permovendam ut filium morti traderet, quàm ad inducendum Principem opus est, ut æmulo primas tradat; in quo certamine pro nihilo habetur seipsum objectare mortis periculo.

CAPUT IV.

Theologorum dubitationes. Profectio Madruccii ad Cæsarem. Reditus Commendoni, ejusque narratio de sensibus Cæsaris & Germanorum, & quid inde sperandum esset. Lotharingus illic excipitur. Theologorum consilium à Cæsare postulatum de variis articulis, & responsa super illis Petri Canisii.

1. Prosequebantur interim Patres sine intermissione (*a*) congressus suos: cùmque in reliquis articulis consentirent, in duobus dissidebant. Alter erat: Num quodcumque inter Christianos conjugium esset Sacramentum, quod ferè omnes sentiebant: an illud solum, quod Sacerdotis benedictionem suscipit, secundùm Guilielmi Parisiensis opinionem, quæ propugnabatur à Simone Vigor, de quo diximus, & ab aliis paucis; sed eo majori conatu, ut assolet, quò minor assectarum numerus efficiebat, ut causa singulis tamquam propria videretur, & defensio quò magis ardua, eò magis honorifica. Alter, Num expediret, in posterum clandestina matrimonia irrita reddere; quod à nemine ad id usque temporis negabatur esse in Ecclesiæ potestate. Quapropter deerrat Suavis, dum oppositam sententiam apponit memorato Parisiensi Decano, inducitque super eo magnum litigium inter illum & Salmeronem. Etenim non modò nullum hac de re verbum habetur in sententia ibi dicta à Decano, relata summatim in Acta; sed Episcopus Mutinensis, qui adfuit, suis in literis ad Moronum rem contrariè narrat.

(a) *Literæ Fuscavarii ad Moronum 15. Feb. 1563. & literæ jam adductæ Jadrensis.*

2. Sub idem tempus celeriter accitus est à Cæsare etiam Madruccius, (*b*) profectusque (*c*) 17. Februarii; & eodem planè die (*d*) regressus est Commendonus, cui non licuerat agere cum Lotharingo (*e*) in aula Cæsaris, sed solùm cum eo loqui brevi congressu per viam. Ille de rebus à se gestis Legatos edocuit, (*f*) à quibus jussus est eas scribere, ut ad Borromæum mitterent, sicuti fecerunt; quod invito animo præstitit Commendonus, propterèà quod ejus sententia, quippe in timorem proclivior, dissidebat à sententia Delfini Nuntii, qui tunc spectabilior erat minister, ac peritior ingenii aulæque Ferdinandi: cùmque injunctum fuisset à Legatis Commendono, ut ex consilio Nuntii rem gereret, hic ipsum dimoverat, ne proponeret Cæsari quasi non necessariam postulationem, quæ sibi primo loco commissa fuerat, sicuti narravimus, ut Cæsar æqui bonique consuleret, ea, quæ spectabant ad Ecclesiæ Caput, ab ipso Principe, non à Concilio reformarentur. Quocircà cùm peculiaria postulata Commendonus haud proposuisset, non nisi communia responsa reportarat. Nec aliud cum eo Cæsar apertè questus est, nisi quod unicus Præsul Concilio à Secretis esset, de quo sæpè sermonem cum Legatis habuerat Lotharingus, (*g*) & hi ad Borromæum scripserant: sed Pontifex in cepto perstiterat,

terat, considerans hanc esse consuetudinem, & in ejus mutatione siniſtrum aliquid latere posse.

(b) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 10. Febr. 1563.*

(c) *Diarium 17. Febr.*

(d) *Literæ Strozzii ad Florentiæ Ducem, & Fuscararii ad Moron. 18. Febr. 1563.*

(e) *Apparet ex ejus narratione, inter commentarios Burghesiorum.*

(f) *Literæ Legatorum ad Borrom. 18. & 19. Febr. 1563.*

(g) *Literæ Borromæi ad Legatos 10. Febr. 563*

3. Sententia narrationis, quam Commendonus literis consignavit, hujusmodi fuit: Tantum Christianæ pietatis in Cæsare inesse, ut ea in cunctos Germaniæ Principes Ecclesiasticos & laicos partita, satis foret ad eas Provincias Religioni Catholicæ restituendas. Posse tamen dubitari de ipsius mente, ac de futuris ejus operibus erga Synodum, & Apostolicam Sedem: videbatur enim à rationibus, quæ quorumdam operâ illi suggerebantur, altiùs impressum fuisse Cæsaris animo, Synodum ac Pontificem suo muneri, & emendationis necessitati deesse; ac proinde ad se pertinere, tamquam Primogenitum & Advocatum Ecclesiæ, eos obstringere: ipsum in hanc sententiam paulò antè suos ad Oratores scripsisse. Nonnullos sibi persuasisse, Cæsarem haud postulaturum à Synodo Decreta ad res Pontificis pertinentia, cum ipse ac Seldlus in ea essent sententia, quæ Romanum Pontificem Concilio superiorem affirmat; sed nihil hujusmodi opinionis in Cæsare Commendonum ellicuisse ex colloquiis cum ipso. Deveniſſe Cæsarem, ut illi concrederet arcana quædam de Rege Romanorum, quò significaret, prout credebatur, velle se, ne in morum emendatione suo filio primigenæ parceretur. Parari illic convocationem Theologorum, de qua plurimùm timendum erat; nam si quid Cæsari speciosum pauci illi comprobassent, tamquam licitum ac pium propositum à consilio ministrorum, creditumque Germaniæ conducibile, ipsum satis consultum conscientiæ suæ puraturum, ac proinde infaustis avibus illuc Sorbonicos tunc accedere. Propitio Deo referendum, quod inter convocatos Theologos adesset Petrus Canisius è Soc. Jesu, *vir*, ut ille nominabat, *maximæ probitatis ac doctrinæ, magnusque auctoritatis Pontificiæ defensor*: sed timeri posse, parum ab eo solo confectum iri. De Lotharingo sublimem illic æstimationem, & avidissimam expectationem esse; adeòque cùm iidem vehementes sensus de reformanda Ecclesia in eo conspicerentur, credibile reddi, eos vicissim in eandem ituros sententiam, conjunctionemque in rebus agendis sibi promissuros. Non deesse qui objiceret (Delfinum fortassis ille indicabat) Cæsaris ministris adversus illam adeò ab ipsis efflagitatam emendationem, difficultatem illius ubique exequendæ, præsertim in Germania. Ad id tria ab ipsis responsa reddi: (prioris merum recitatorem agam, ne verbulo quidem per modestiam subtracto, aut per affectionem aucto) *Jesuitas palàm feciſſe tandem in Germania, quid reipsâ sperandum illi esset: siquidem vitæ probitate, & concionibus, & Gymnasiis suis retinuerunt, & adhuc sustinent Religionem Catholicam. Quare dubium non est, ubi multa Collegia, multaque Gymnasia constrvuerentur, unde multi operarii suppeditarentur, incredibilem fructum decerptum iri. Sed incepto semel opus est.* Alterum erat; Cùm omnis Ecclesiæ pernicies ex suorum ministrorum criminibus ortum traheret, & ad ejus reparationem plurimâ Dei misericordis ope necesse esset, hanc impetrari non posse absque illorum emendatione ac pœnitentia, quidquid insuper alii conarentur. Tertium, Cùm honestum sit ut suos quisque mores corrigat, id esse præstandum, tametsi alius inde fructus non existeret. Ubi sui animi sensa Commendonus expoſuit, adjiciebat, Delfinum sibi discedenti commisisse, ut Legatos hortaretur, alacri essent animo; ab eo siquidem ita rebus prospectum, ita cuncta prævisum ac prænuntiatum iri, ut nulla superventura esset eluvies, quin spatium daretur aggeris extruendi ad eam coërcendam.

4. Pius ob congressum Cæsaris & Lotharingi sollicitus, arcanè & enixè petierat à Mantuano, (*b*) ut ipse pariter, sive Legationis extraordinariæ nomine, ad quam diplomata ipsi mittebantur, sive ut Princeps Legatorum Concilii, sive simplici forma, tanquam Cæsaris necessarius, ad obsequium in ea propinquitate illi exhibendum se conferret ad Ferdinandum; cùm illum Pontifex idoneum existimaret, qui tum exteriori familiæ conjunctionisque auctoritate, tum interiori virtutis ac prudentiæ, tum benevolentiæ studiique vigore posset vallum firmiſſimum obtendere Cæsaris animo, ad obsistendum cunctis aggressionibus adversus Concilium & Apostolicam Sedem. Atque ut ad eam expeditionem illum impelleret, præter iteratas literas quibus extimulabatur à Borromæo, easdem corroboraverat, pro eo ac ipse interdum solebat, efficaciſſimis chirographi sui appendicibus, patefactâ illic excelsà hominis existimatione, & inflammato operis desiderio. Sed Mantuana recusavit: seu quod ejusmodi machina non posset honorificè produci in tam aspectabile theatrum sine operoso ingentium ornamentorum comitatu; seu potius, ut mea fert opinio, quòd cùm se quotidianis laboribus consumptum sentiret, & quasi prospectaret animo occultos propinquæ mortis nuntios, vires illi non suppetebant ad hujusmodi onus subeundum. Et fortasse, ne ostenderet se pigritiâ privatove respectu retineri, priora sua sensa mutavit; scripsitque, statuto jam accessu Commendoni, supervacaneum etiam esse illuc Osium Legatum mittere, cujus rei anteà fuerat auctor.

(h) *Literæ Borrom. ad Mantuanum, & alii qui versus mutu Pontif. 10. & 13. Februarii 1563. & diplomata pro illius Legatione ad Cæsarem & Regem Rom.*

5. Pervenit Oenipontem Lotharingus die decimo sexto (*i*) Februarii, & vigesimo secundo abiit, cùm eo perveniſſet Madruccius vesperi, pridie quam ille discesſit. Exceptus est comiter & honorificè supra consuetudinem: quod non solum observatum est ab otiosis, qui hujusmodi officiorum specie sermones & cogitatus nutriunt; sed etiam à negotiosis, ob eam causam, quam affert Antonius Maria Gratianus, relictus tunc (*k*) ibi à Secretis Commendono, & posteà celebris Historicus: nimirum, quia nonnumquam cortex hic nuclei index est. Dum ille ibi morabatur, habitus est congressus, quem diximus, (*l*) Theologorum Oeniponti. Primas partes egere Canisius Fredericus Stafilus, & qui Romanorum Reginæ sacras confessiones audiebat. Episcopus Quinque Ecclesiarum tanquam Præses intererat. Varii articuli fuerunt illis propositi: & Gratianus, utpote amicus Canisio, & qui suam illi operam contulerat in scribendis ejus sententiis, de articulorum doctrina prolixè dictatis, sicut in scripturis Germanicis mos est, Commendono significavit, hujusmodi sententias, prout ipse rebatur, plurimâ pietate ac prudentia esse digestas. Ex his verò complures, tum ex ipsarum notitia, quam habuit, tum ex memoria, quam potuit retinere, redactas in summam edidit, quem admodum hic exponemus, ita tamen, ut hæc summa in quibusdam partibus ea narret quæ Cæsar proposuit, absque Canisii responsione, quippe quæ super illis latuit Gratianum. Articuli, de quibus sententiam rogabatur Canisius, erant.

(i) *Tres literæ Antonii Mariæ Gratiani Oeniponto ad Commendonum 18. 20. & 22. Februar. 1563.*

(k) *In suis literis ad Commendonum.*

(l) *Præter literas Gratiani duæ Mutinensis Episcopi ad Moronum 18. & 22. Febr. & epistola Vicecomitis ad Borrom. 22. Febr. 1563.*

6. *An Cæsari laborandum esset pro continuatione Concilii; an ejus abruptio aut suspensio permittenda.* Respondebat Canisius: Nihil esse Cæsari convenientius, quàm ut omni studio continuandum curaret.

Ubi in articulo superiori prima pars eligeretur, num per minas, & cujus generis agendum erat, ne abrumperetur. Respondebatur, Minas adhibendas non esse, sed priùs amicas omnes rationes tentandas. Quòd si nonnisi postrema hæc agendi ratio superesset, rectè priùs expendendum, lucrumnè an damnum ea esset illatura: hujusmodi enim exemplum Cæsaris multos Principes excitaturum ad habendas nationum Synodos schismaticas, absque communicatione cum Summo Pontifice.

An proponendi potestas esset Legatorum propria, an Episcopis & Oratoribus communis. Affirmabatur, unicam esse Legatorum, qui tantum auctoritatis obtinent, quantum Pontifici libet; in cujus potestate est cogere, regere, & confirmare Concilia. Ad hujus articuli calcem quærebatur, An reprehensionem mererentur Legati, dùm ostium Concilii, quod cunctis patere oportebat, ab ipsis occluderetur Cæsari: super eo responsum haud comperi.

Cùm contingeret, Præsulem unicum esse à Secretis Concilio, eumque parum opportunum, parumque fidum, quid agendum. Responsio erat; Oportere cum Legatis agi; ubi verò hi de re edocti remedium negarent, ad Pontificem confugiendum.

An esset curandum, ut Patres duas in classes dividerentur, quarum altera ageret de doctrina, altera de emendatione. Nulla pariter hic apponitur Canisii responsio.

Num acriter promovenda esset summi Pontificis, Aulæque Romanæ emendatio, quando verendum esset, ne animi Pontificis & aliorum, in quos illa recideret, adeo exacerbarentur, ut ad Synodum præcidendam impellerentur. Hic similiter Canisii responsum à Gratiano non subditur.

An esset reformandus Ordo Ecclesiasticus, & quò in re. Ad primum solum respondens, affirmabat absolutè, & de cunctis Ordinibus: sed non minus idem conficiendum in cunctis Principibus laicis, qui libertatem opprimebant, & sanitatem Ecclesiæ violàbant.

An in rem esset, iterùm postulari sumptionem Eucharistiæ sub utraque specie, matrimonium Sacerdotum, & liberum carnis usum cunctis diebus. Negabat in rem videri.

Quænam esset ineunda ratio, quò Episcopi Germaniæ ad Synodum pergerent. Existimabat, urgendum esse Pontificem à Cæsare, ut ipse gravioribus justis, denuntiatâ privationis pœnâ, eò illos acciret; mittendumque ab ipso Cæsare simul cum Pontificis ministro Oratorem suum, qui conjunctim auctoritate Cæsareâ eos compelleret; cùm indignum esset, ob hæreticorum metum deseri utilitatem Christianæ Reipublicæ, ubi tanta necessitas & opportunitas aderat.

An expediret ut ipse Cæsar se conferret ad Concilium. Respondebat, Hanc futuram fuisse expeditiſſimam rationem componendi inter Præsules præsentia dissidia, & evitandi futura, & ubi Cæsar ac Pontifex aut Mantuam aut Bononiam convenirent, agi potuisse de capite membrisque reformandis; unde Cæsar & præmium apud Deum, & gloriam apud homines promeruisset, alter penè Constantinus.

Quænam opera esset opportuna in capite de mansione Episcoporum. & in iis rebus quæ per sacros Canones saucitæ fuerant. Id vacat responsione.

An permittendum Legatis, ut res proponerent quæ sibi liberet ordine. Hic etiam responsum desideratur: nec amplius notæ progrediuntur.

7. Narrabat Gratianus: In articulo, ubi sermo erat de Roma reformanda, præsertim de coarctando Cardinalium numero, & relaxationum largitate, posuerat anteà Canisius, *Rogandum esse Pontificem, ut se reformari pateretur.* Sed cùm ipse Canisio suggereret, hujusmodi formulam inusitatam videri, adeòque offensuram Pontificem, perinde ac ipse superiori potestati subderetur, in hanc fuisse commutatam, *Rogandum Pontificem, ut ipse se, aulamque Romanam reformaret.* Addebat postremò, Canisium quoque, qui vir sanctus dici poterat, cupere ut Romæ quædam emendarentur quæ sibi displicebant: ejus scriptum esse admodum pium & eruditum, & absque dubio Cæsari gratum futurum. Famam audiri, Gallos nervis omnibus conari tantum virum ad se trahere, tametsi modestè ille recusaret; sed constantiam illius probitate certam reddi.

8. Mutati postea fuerunt articuli quos diximus, & ad eos duodecim multiplicati, quos recensebimus: allorum quinque, quos commemorat Suavis, inventrix mendax id temporis malignitas fuit, quicum pro more fœdus iniit fama. Quare cùm illi in Oratoris Florentini manus devenissent, hic satis cautè ad Florentiæ Ducem eos scripsit, (*m*) nimirum tamquam nullus auctoritatis; quin potiùs ex ipsius sententia tamquam adulterinos, utpote rejectos tanquam commentitios à Cæsaris Oratoribus, & *tamquam parum prudentes, & absurdos.* Et Suavi quidem, ad eorum falsitatem pernoscendam, satis fuisset legere literas Amulii ad Seripandum, impressas in volumine Gallico, sæpius à nobis adducto, in quibus veri articuli a Ferdinando propositi duodecim numerantur. Tot itaque fuerunt, & in summa (*n*) hujusmodi.

(m) *Literæ Strozzii ad Ducem 4. Mart. 1563. & extant in harum literarum volumine.*

(n) *Extant præsertim in Actis Salmanticensis, & in aliis monumentis, & in literis Jadrensis ad Cornelium Kalend. Martii 1563.*

I. *An Concilium legitimè coactum faventibus Principibus, possit in progressu mutare aut constituere ordinem alium ab eo, quem illi Romanus Pontifex decrevit.*

II. *Num expediat Ecclesiæ, ut à Concilio agendæ ac statuendæ sint res absque directione Pontificis aulaque Romanæ.*

III. *An demortuo Pontifice Concilii tempore, electio ad Patres pertineat.*

IV. *An ubi agatur de rebus ad pacem tranquillitatemque Christianæ Reipublicæ spectantibus, ferendum sit ab Oratoribus Principum judiciale suffragium, quamvis illud ipsis non competat de dogmatibus.*

V. *Possintne Principes revocare à Concilio Oratores suos ac Præsules, non communicato Præsidibus revocationis Decreto.*

VI. *Possitne Pontifex removere aut suspendere Concilium, non communicatio hujusmodi Decreto Principibus, ac præsertim Cæsari.*

VII. *An expediat ut Principes interponant se, quò agantur in Concilio res magis necessariæ & conducibiles.*

VIII. *Insit ne Principum Oratoribus facultas exponendi per seipsos Concilio Dominorum suorum mandata.*

IX. *Num ratio sit ineunda, quò Patres liberi sint respectu tum Romani Pontificis, tum suorum Principum, in ferenda sententia in Concilio.*

X. *An excogitanda sit ratio, ne causâ numeri fraus ulla, aut violentia, aut à veritate detorsio committatur.*

XI. *An agendæ sint in Concilio res sive ad Fidem, sive ad emendationem spectantes, quæ à peritis antea non fuerint expensæ.*

XII. *Num congruens videatur, ut Cæsar Concilio intersit.*

His duodecim veris articulis quinque falsò adjecti ab odio in Romam & Italiam, & à Suavi recitati hic opponuntur.

I. *Quænam sit potestas Cæsaris Sede Romanâ vacante, & extante Concilio.*

II. *Quidnam effici possit, ne summus Pontifex & Aula Romana sese interponant, præcipientes quæ in Concilio tractanda sunt, quò Patrum libertas haud impediatur.*

III. *Quod esset excogitandum remedium, ubi Præsules Italici obstinatè persisterent in præcipiendis rerum sanctionibus.*

IV. *Quæ ratio esset ineunda, ne Præsules Italici simul conspirarent, si sermo haberetur de auctoritate Romani Pontificis.*

V. *Quâ ratione amoveri posset industria acquirendi suffragia, quò mansionis articulus decerneretur.*

Non solùm in falso depingendo, sed in vero exponendo studet Suavis veritatem obtegere. Exemplo sit. In eo articulo, ubi sermo est de ratione excogitanda, quò sententiæ liberæ sint, *& à summo Pontifice & à Principibus*, hanc postremam voculam ille præterit, quò tota opinio & integrum odium lesæ libertatis in Pontificem recidat; veritus, ne si ea accusatio legeretur tamquam communis laicis Principibus, ex judicio prudentum collatis ex adverso inter se actionibus, rationibusque singulorum, ille unicus absolveretur quem solum damnatum cupiebat. Homini autem, qui non studio ducitur, sed turbo animi motu, mos est accusare non operum effectores ex operum odio, sed opera ex odio effectorum.

CAPUT V.

Legatorum cogitata de recitatis articulis à Cæsare propositis. Agitata Oenipenti à Lotharingo. Ejus regressus. Propitia spes ab eo Legatis facta de Cæsaris animo; ac de eventu.

1. Articuli, quos adduximus, suspicionem incussere Legatis, velle Cæsarem admovere manum ad ea quæ non sunt Cæsaris, sed Dei. Idcircò Seripandus Pontificem cohortatus est ad fortiter resistendum, scribendumque Cæsari diploma, simile diplomati quod Paulus III. scripserat Carolo V. anno 1544. contra Spirense Decretum, sicuti fusè retulimus; & illi dictando suam penè operam offerebat. Sed Ferdinandi animus, omnino mansuetus ac pius, parum rationi consentaneum metum hunc ostendebat; & Delfinus illius probè conscius studebat non temere Legatos securos facere. Plurima tamen suspicio invaserat ministros Pontificios Oeniponti de iis quæ agitanda essent à Germanis simul & Gallis super jam allatis articulis: quamquam spectatis iis, quæ ibi ac Tridenti elici potuerant ex illis Gallis, qui lingua magis lubrica (*a*) esse solebant, & iis quæ Lotharingus ipse data fide affirmavit, nec ipse, nec ipsius Galli ad hanc trutinam vocati sunt, nec ulla de re interrogati; tantummodò, cùm ostenderet Cæsar die quodam Gallicis Theologis coram Rege bibliothecam, quam illic habebat, eos familiariter percontatus est, Dignumne concessione usum Calicis arbitrarentur. Quod ipsi liberè negarunt. Et Cæsar, conversò ad Maximilianum ore, iisdem protulit illum Psalmi versiculum: *Quanto tempore proximus fui generationi huic, & dixi, Semper hi errant corde:* significans impetum suarum petitionum non ab interiori propensione, sed ab exteriori impulsu profectum fuisse.

(a) *Apparet ex literis scriptisque Vicecomiti ad Borrom. 1. Martii 1563.*

2. Voluit Cæsar, ut eò Lunensis veniret, ageretque cum Lotharingo, quò ratio aliqua reperiretur, quâ liceret illi honorificè interesse Concilio. Quod ab ipsis Gallis non minùs quàm à Pontifice cupiebatur, tametsi spe contrariâ permotis: illi enim existimabant, eumdem, qui contendebat in ordine sedendi, concordaturum cum ipsis in ordine procedendi; cùm recentia mandata Lunensis accepisset à Rege, conjunctim procedendi non modò cum Cæsarianis, sed etiam cum Gallis in emendatione curanda, ac præsertim plurimum tribuendi Lotharingi Cardinalis auctoritati; in quo proinde cùm conjungeretur studium causæ Gallicanæ cum cupiditate honoris peculiaris, post agitata cum Lunensi consilia, per expeditum tabellarium de iis literas in Galliam misit.

3. Tridentum rediit Cardinalis 27. Februarii (*b*) Et quoniam de iis, quorum multi homines curiosi, multi conscii sunt, cito se prodit notitia, confestim cœpit evanescere metus effectorum, quæ ex propinqua illa conjunctione (*c*) grandium stellarum expectabantur, cùm audiretur, Cæsarem prorsus alienum à turbulentis consiliis, & à conquirenda per novum dissidium pace Christiani generis, se intra pietatis suæ fines continuisse, pollicitum, ubi opportunum Lotharingo visum esset, se aditurum Concilium, flexisque genibus rogaturum Patres, ut Christianæ Reipublicæ miserererentur, ejusque innumeris calamitatibus opem ferrent.

(b) *Diarium.*

(c) *Literæ Mutinenses ad Moronum 27. & 28. Febr. 1563.*

4. Sed

4. Sed horum omnium lux clarior emicuit ex primo Lotharingi colloquio cum Legatis. Comperit ille gravi oppressum morbo Mantuanum; cui morbo, jam anteà parato ab annis, immensisque tum corporis tum animi laboribus, ultimam inclinationem adjecerat improvisus (*d*) Aquilo, qui illum in campestri loco diminutis inopportunè vestibus deprehendit, pro quodam divitum quasi fato, ut defectu aut alimenti aut vestimenti sæpè moriantur. Extemplò eum invisit Lotharingus. Alter verò, ex ægrotantium more, qui levamentum conquirentes, quidquid novi sibi objiciatur, in eo se relevari falsò putant, mirificum præ se tulit animi solatium. Ofius quoque ægrotabat; sed ita leviter, ut negotium admitteret. Quare in ejus domo Lotharingus coram ipso, ac duobus collegis benevolentibus (*e*) retulit quæ ipse transegerat; nec præteriit consuetam sibi rationem exprimendi res peractas eâ formâ, in qua operæ suæ promerita relucerent. Narravit, statim ac Oenipontem ipse pervenit, ipsius invisendi gratia Nuntium advenisse, qui significavit, in Cæsare non ampliùs repertum iri veterem voluntatem Concilio propitiam: eam verò in illo mutationem cœpisse ex aliquo tempore, ob animi molestiam & Tridenti & Romæ sibi illatam; ac proinde ipsum rogavit ad ea præstanda officia, quæ Cardinali & hujusmodi Cardinali digna erant, & quæ ob ipsius conditiones ingentem utilitatem causæ publicæ ac Pontificiaffere poterant. Responsum à se fuisse, Numquam se commissurum, ut in se desideraretur quidquid Purpura, & gratus erga Pontificem animus postulassent: idque à se posteà expletum in eo negotio coram se prorupisse Cæsarem in acerbas querelas, quòd nulla de se fuisset habita in Concilio ratio suprà quam de quovis privato haberetur; cùm Præsides in volumine à se misso multa comperissent, fassi ea digna esse quæ proponerentur: illos tamen tot mensium spatio numquam ad id deveniisse, spreta dignitate ejusmodi Principis, à quo illa profecta erant & ipsius Oratorem, qui officia tam ferventia, tam multiplicata interposuerant. Prætereà, Legatos præcisè recusasse, alia in eodem volumine contenta proponere, causatos, indecorum Cæsari futurum, si ipsius nomine exponerentur suffragio rerum mutationes, quas vix ausi fuissent hæretici postulare. Quod Cæsar sibi offensioni duxerat, quasi arbitrarentur Legati, ab ipso ea peti, quòd suæ fidei, suisque votis illa consonarent, non autem merè quò suis populis satisfaceret, quibus deprecatio Cæsaris denegenda non erat: aliis denique ex rebus illic propositis audientiam negari à Legatis, quippe argumentis ad Pontificem auctoritatem spectantibus. Hîc verò Cæsarem non mediocriter inflammatum pronuntiasse, nondum quidquam alicujus momenti in eo conventu peractum fuisse; Romanum verò Pontificem decipi aut à concilio Tridentino, aut ab altero concilio suo, quod Romæ habebatur, cùm vitiosa ambiguitas committeretur cum ingenti detrimento, in confundendis abusibus eum Apostolicæ Sedis auctoritate.

(d) *Literæ Fuscararii ad Moronum 25. Febr. 1563.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum 1. Martii. 1563.*

Hæc à Lotharingo relata sunt per vividam expressionem, & per speciem non aliena sensa merè narrantis, sed sua firmare studentis superiore alterius auctoritate.

5. Liberas ab omni vinculo manus habebant in ea re Legati, cùm à Pontifice accepissent (*f*) non facultatem modò proponendi cuncta postulata & Galliæ Regis, & Cæsaris, ubi alia ratione illis Principibus satisfieri non posset; sed amplam potestatem concedendi gravissimos articulos cum aulæ Romanæ detrimento. Accedebat, quòd ipsorum prudentiæ omni ex parte permittebatur denuò à Pontifice integrum negotium; cum aliqua querimonia, quòd eadem Pontifices permissione, anteà illis denuntiata, numquam illi usi fuissent, nisi postulato ejus aut assensu, aut judicio. Quoniam autem id summoperè confert ad declarandam hac in re Concilii libertatem, libet mihi ad verbum hic referre partem epistolæ quam Borromæus jussu Pontificis scripsit ad Simonettam: (*g*) *Pontifex respondet iteratis vestris responsionibus, ut videbitis, cùm alios Cardinales supra illis consulere noluisset; nam ab initio in vestro judicio cuncta reposuerat. Quare maluisset, ut à vobis ipsis id consilii fuisset susceptum, quòd magis expedire videretur, nullâ ampliùs in hoc genere molestiâ illi exhibita. Per hæc responsa videretur etiam exhausta summa postulatorum Cæsaris in rebus honestis, & magnoperè satisfieri cunctis hisce correctionis petitoribus, quibus licebit nunc pervoscere Pontificis animum, multa in his literis indulgentis, quæfortasse Cardinales ad hæc negotia destinati concessissent, si Pontifex eos audisset. Equidem censeo sanctissimum ab eo susceptum fuisse consilium, & ipsius probitate dignum & præsenti calamitoso tempori accommodatum. Cupio tamen sententiam vestram de his omnibus privatim cognoscere.*

(f) *Literæ Borromæi ad Legatos in communi 17., 21. & 25. Februari, & ad Simonettam peculiariter 20. Febr. 1563.*

(g) *20. Februarii 1563.*

Vobis quoque permittit Pontifex, ut cuncta Gallorum postulata, sicuti sunt, proponatis, ubi aliter illis satisfieri non possit, sed in eo casu videtur Pontifici idem agendum in volumine Cæsaris, ne inter utrumque discrimen ponatur, cùm de ipso major ratio habenda sit; eoque magis quòd prior ille volumen suum miserit.

Verumtamen postridie Pius (*h*) iis quæ scripta fuerant haud revocatis, addijussit literis ad Legatos: Quando Cæsar consentiebat prætermissioni quorumdam ex capitis voluminis sui, hæc verò ab ipsis rationi dissentanea putabantur, satiùs esse illa omitti.

(h) *Dicta epistola Borromæi ad Legatos 21. Febr. 1563.*

6. Præsides igitur, non quidem ob Pontificis interdictum, sed proprio ipsorum arbitratu tam multas tamque absurdas mutationes proponere recusabant, prævidentes, alias gravi offensioni hominum generi ipsa postulatione futuras, alias gravi molestiæ tam præcelsis petitoribus ob repulsam, quæ magis offendit reipsa quàm animo solùm concepta, donec spes est: ipsam speciem prompti ad eam accipiendam animi conducturam ne illa re accipiatur; alias denique gravi dissensioni Patrum judicio, cunctas simul infinitam moram, aliaque deterrima allaturas. Quamobrem post Lotharingi sermonem, Seripandus, ibi Legatorum primus, dixit, Sed non adeo mentis inopem esse, ut haberet in animo, quidquam reverentiæ atque observantiæ tam benemerito ac tam pio Cæsari debitæ præter-

mittere, ad quod tum propriâ ipsorum propensione, tum diserto mandato Pontificis impellebantur: selectos à se articulos in eo volumine, tamquam dignos ut proponerentur, partim fuisse traditos Patribus adhoc destinatis in iis quæ spectabant ad abusus in Ordinis Sacramento, partim propositum iri, perinde ac argumentorum tractatio postulasset. De prætermissis Cæsareæ dignitatis gratia, se speraſse meritum, non onus ab eo reportaturos; quandoquidem experimento compertum erat in Calicis petitione, quæ honestiorem quàm reliquæ speciem præ se gerebat, quantum offensionis Patribus incussisset, quasi hujusmodi postulata essent Fidei injuriosa. De tertio, hoc est, de iis reformandis quæ ad Pontificiam auctoritatem pertinebant, quânam umquam ratione, quâ decentiâ postulari, ut subditi Principem reformarent, adeoque assuescerent cum eo agere tamquam cum subdito, quod est Principis prærogativa? nimis esse voluptabilem, adeoque nimis etiam proclivem transitum à veneratione ad contemptum & arrogantiam: nihil magis contrarium videri quàm hoc, tum Hierarchiæ à Christo institutæ, tum omnis probi regiminis normæ. Quapropter se iterum affirmare, in hujusce modi rebus Pontificem & legislatorem & legem sibi esse debere: cum eo Cæsar ageret, nacturus in eo omnem animi propensionem, quemadmodum liquebat ex emendatione Romanæ Aulæ, jam à Pontifice inchoata, & assiduè continuata.

7. Jam verò in hoc postremo, quod maximè periculosum erat, quia maximè speciosum invidiæ populorum, adeoque maximoperè promotum ab occultis hæresis fautoribus, Lotharingus Legatorum animos mirifice recreavit, luculenter contestatus, Cæsarem velle stabilem atque integram Pontificis auctoritatem, certissimum non modò numquam mutandi Catholicam Religionem, sed numquam se subtrahendi ab obedientia Principis eam moderantis, ac præsertim Pii IV. de quo maximam optimamque opinionem habebat, quæ de quovis Pontificum concipi posset; sperans, ab eo quodcumque bonum in Ecclesia desperandum non esse, dummodò à suis Consiliariis non induceretur in fraudem, quemadmodum Cæsari certò videbatur anteà contigisse. Et quantum aliunde (*i*) conjicio, potissimam culpam Ferdinandus tribuebat consiliis duorum insignium Purpuratorum, Moroni & Cicalæ: pro eo quod fieri solet, ut duriora ac molestiora Principum facinora illis ministris adscribantur, qui eorum fiduciam amplius possident, & flagrantius in ipsos studium præ se ferunt.

(i) *Scriptum Vicecomitis ad Borrom. 3. Martii 1563.*

8. Gradum fecit Lotharingus ad ea quæ Cæsar disseruerat adversus repugnantiam prius adhibitam, tum ne jurisdictio & obligatio Episcoporum tamquam juris Divini declararetur, tum ne tolleretur particula, *Proponentibus Legatis*. De utroque responsum est: & cùm de priore sibi satisfactum ostenderet, de altero dixit (& eventus præsagium comprobavit) haberent pro certo Legati, ardentiorem, magisque inexorabilem in eo Philippum Regem esse quàm Ferdinandum, propterea quòd Synodus carebat libertate; & ubi Principes obstrictam sibi linguam illic haberent, ignorabant ad quodnam opus Oratores eò mitterentur. Tum Seripandus: Existimare se rem illam optimè callere, & cupere de ipsa opportunius colloqui cum Lotharingo, eique palam facere, per illa verba illæsam libertatem relinqui, quò ipse postmodum eâ quâ pollebat auctoritate & eloquentiâ, eamdem veritatem Hispanorum, & cujusvis etiam animis imprimeret; quod etiam à se cupi vehementer Lotharingus ostendit, finem hic fecit, commendans Legatis negotii celeritatem, cui maximè proclives eos comperit, & affirmans, illius universi congressus velle se certiorem Plum reddere. Ex quo eo certius arguebatur, studere Lotharingum se de Pontifice benemeritum, non ab illo aversum ostendere. Etenim ubi cum superioribus agitur, unicuique curæ est, benefacta in lucem evocare verbis, malefacta occultare silentio.

CAPUT VI.

Ducis Mantuani accessus Tridentum, dum pergit ad Cæsarem. Defunctus ibi Cardinalis ejus patruus, Ipsius conditiones, & res ab eo gestæ, paucis expositæ. Communis mœstitia. Petitiones Legatorum ad alium collegam obtinendum. Industriæ Cæsarianorum Gallorumque, quò electio in Lotharingum caderet. A Pontifice Morouus & Navagerus electi. Reversio Gualterii Tridentum. Cædes Guisii Ducis, ibidem cognita.

1. PRopinquitas Cæsaris Oeniponti commorantis ad celebranda ibi Comitia, (*a*) Mantuanum Ducem illius generum exciverat ad ipsum consultandum; ejusdemque rei gratiâ, sed lentiori ac muliebri gressu, virum subsequebatur conjux Eleonora. Ex hujus itineris opportunitate Tridentum pervenerat Mantuæ Dux, paucis post Lotharingi reditum horis: cumque oppressum morbo patruum offendisset, ab amore atque officio coactus est illic subsistere, donec intra triduum, hoc est, postridie Kalendas Martias vesperi adfuit tristi spectaculo patrui decedentis. Mortis culpa in medicos rejecta est, qui vero illius morbo non comperto idonea ipsi remedia non admoverant. Verùm ut in multis disciplinis artificis vitium in artem transfertur, ita frequenter in hac artis vitium imputatur artifici.

(a) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 1. & 4. Mart. & Legat. ad eumdem 3. & 4. Martii, & Diarium 2. Martii & literæ Fuscavarii ad Moronum 25. & 28. Febr. & 4. Martii, & Acta Paleotti.*

2. Vivere desiit ætatis anno quinquagesimo octavo, (*b*) ex quibus triginta Purpurâ exornarat. Sublimi fuit ingenio, natalibus pari, tolerantia studii natalibus haud consentanea. In eo conspiravit splendor Principis cum exemplo Ecclesiastici, & æstimatio prudentiæ politicæ cum reverentia Christianæ pietatis. Illustris superfuit, in laudibus duorum præsertim eruditissimorum Cardinalium Bembi & Sadoleti. Duo summa inter Reges capita, sibi invicem æmula, votis concordibus Christianæ Reipublicæ Patrem ipsum volebant: qui illum excusit, non defectum, sed excessum dotium ipsi objectavit; fuitque unica illius nota ne ascenderet, ipsius excelsitas: lucem tamen illi etiam affudit Pontificatus haud obtentus, nec tantam quia ipsum meruit, quantam quia non cupiit, aut saltem ita temperatè in sinu, ut nihil illius cupiditatis in opere transluceret. Præsens interfuit Concilio invitus, & obtemperandi gratia, & in eo pariter obtemperandi gratia perseveravit; sed tam accurata solertia, ut palàm fecerit, non esse violentum virtuti quod molestum est, ubi honestum sit. Ibi inter tam varia hominum ingenia ac studia nemo primas illi laudes

des non deferebat; adeoque cùm ab ipso sua secessio agitaretur, conventus universus commotus est, cuncti Principes Christiani Orbis illi obstiterunt, Cæsar se ad preces, & Pontifex ad jussa deveniens se fortasse magis inclinavit. Paulò anteà quàm moreretur, ex desiderio impendendi postremos annos in Episcopi curas, petiit ut sibi liceret unà cum onere Purpuræ decus deponere. Et tamen evitare non potuit ambitiosi calumniam, (*c*) quasi splendidi vitii, & summis viris communis, quin visus fuisset ad altiorem gradum aspirare, atque hujusce rei gratia blandius agere cum Patribus, quippe quos propè esse censebat ut futuri Pontificis electores evaderent. Sed quicumque animo recolebat quantum prodesset Ecclesiæ & intra Concilium placidissimo administrationis alacritas, & extra integerrimæ libertatis existimatio, agnoscebat in Præside majorem virtutis laudem, dum quò publicæ causæ serviret, seipsum exponebat notæ ambitionis privatæ. Eam exercuit charitatem in suo grege pascendo, etiam quo ipse diem obiit, difficultate cibaria plurimum laborante, distribuendum Mantuæ curaverit in dies singulos mille pauperibus quantum farinæ iis alendis sufficeret: quin non intra solam Mantuam restricta charitate, sed per universam Insubriam diffusa, compertum est subducta ratione, tribus postremis annis sterilitate miseris, immensam & æstimabilem pecuniæ vim ab eo in pauperes erogatum fuisse. Vitæ tum pietati tum liberalitati respondit mors. Mentis vigorem retinuit, donec spiritum traxit, eumque integrum per actus egregiæ pietatis exercuit. Sed quoniam tunc deterrima morbi conditio est, cùm tollitur morbi sensus, dum reliqui de ipsius vita spem omnem amiserant, (*d*) ille ne suspicionem quidem suæ mortis habebat; famuli vero, amici & consanguinei, quadam reverentia & amore, qui benevolentia non est, ipsum commonere non audebant. Id præstitit Camillus Olivus, qui quadraginta jam annos in ejus familia duxerat, cui grates egit herus affectu pari momentis virtuti, & beneficii raritati. Postrema Sacramenta (*e*) illi administravit Didacus Lainius, Generalis Præpositus Societatis Jesu, anteà regressus Mantua, illuc missus ut per brevem excursionem hominum pietatem excoleret, & sui Ordinis collegium ibi conderet: de quo ipsius codicillus repertus est. Ejusdem testamentum, in quo non nisi characteres aut amicitiæ, aut charitatis, aut grati animi visebantur, (*f*) laudibus evectum fuit; potissimum ob eam popularem virtutem, quæ plausum communem sibi conciliat in Principum obitu, hoc est, ob remunerationem impensam famulis, cum ille sibi abjectioni non duxerit nominatim abjectissimos etiam famulos remunerari.

(b) *Vide Ciaconum anno 1527. cum append. Vigellii & Victorelli & auctores ab ipsis citatos, & conclave electionis Pii IV.*

(c) *Narratio jam dicta Oratoris Veneti.*

(d) *Narratio Concilii Nicolai de Ponte, Oratoris Veneti.*

(e) *Appendices ad Ciaconum, & Sacchomus Mitio lib. 7.*

(f) *Præter acta Paleotti duæ literæ Jadrensis 3. & 4. Martii 1563.*

3. Justa funebria Tridenti celebrata illi sunt ab universo Conventu, (*g*) dein alia Mantuæ à Duce fratris filio, qui mutatis itineris sui cursu & officiis, regredi uxorem jussit, & ipse Mantuam reversus est ad honorandum patrui corpus, quod multi nobiles Præsules comitati sunt, Cardinalis studiosi, & grati frigidis etiam illis reliquiis quæ in terris supererant. Sed funus honorificentissimum, quod nec sanguinis nec gradus excellentiâ obtinetur, celebratum illi fuit à luctu publico, quo singulorum ora squallentia cernebantur. Et certè non amplificatio, sed historia est, (*h*) per eos dies Tridenti non nisi suspiria ac singultus audiri, perinde ac si communis Christianæ gentis spes in eo viro fuisset extincta. Legati præcipuè (*i*) eo ictu attoniti hæserunt; & Seripandus, prorsus alienus ab ea ambitione, quæ optabiles depingit hominibus primas partes, & inter eos maximè qui primarii sunt, sollicitè scripsit ad Pontificem, ut dignaretur sufficere Legato vitâ functo alterum, ita in Collegio veteranum, ut sibi superior esset in Concilio.

(g) *Diarium 3. Martii.*

(h) *Præsertim literæ Fuscavarii ad Moronum 4. Martii 1563.*

(i) *Literæ legatorum ad Borrom. 8. Martii, & responsi Borromæi ad Seripandum 10. Martii 1563.*

4. Cæsariani hujusce futuræ electionis necessitatem conspicati, confestim in Lotharingum oculos converterunt. Differebant: (*k*) Si ea legatio illi committeretur, satisfactum iri cunctis Principibus & nationibus, ipsi quippe concorditer fidentibus, adeoque certam inde spem affulgere prosperi gloriosique exitus Concilio. Idcirco per expeditum tabellarium cohortati sunt Cæsarem, ut ad id Pontificem suis petitionibus stimularet, in quas aliorum Oratores facilè concurrissent: & in animum inducebant, Pium, ubi in ea re postulanda summos Principes conjunctos esse cerneret, putaturum fuisse utile consentire, aut inhonestum recusare: nec hujusmodi industriæ erat omnino inscius Lotharingus. Sed longe alia Pontifici mens erat. Prævidebat ipse hinc tam validos precatores, hinc intelligebat, id in rem esse non posse: quamquam tres maximi Principes multa concordes peterent, in aliis tamen petitionibus inter se admodum discrepare; proinde minimè oportere, ut primus Præses motorque Concilii ullius nationis proprius esset. Innotescere, quantum Calicis concessio, aliæque derogationes variis Ecclesiasticis legibus, promovebantur a Lotharingo, & à Galliæ Rege, simulque quantum ab iisdem Hispaniæ Rex abhorrebat. Præterquam quòd cùm Gallica natio contrariam se profiteretur iis prærogativæ titulis, quos Florentina Synodus Romano Pontifici licebat absque detrimento clavium, quas illi sanctus Petrus custodiendas commiserat, delegare primaria, quin sua munera, in Concilio homini illic destinato tamquam duci eorumdem Gallorum, & qui sensus ostenderat ab illis in eo minimè dissidentes? Quapropter ipsi Lotharingo grave fortassis accidisset, se in necessitatem adduci, ut vel esset infidelis Pontifici, cujus minister evaderet; vel videretur infidelis Regi, cujus minister advenerat. Ea temperata consilia, quæ forsitan satis fuissent boni Præsulis officio, satis non esse vinculo fidelis Legati. Quocircà gnarus Pontifex, magis honorificam, adeoque minus in jurioſam repulsam haberi, cùm quis prævertitur, atque ita oppositio facto petitionem præpedit; ut primùm Mantuani mortem accepit, novos Concilii Legatos constituit (*l*) Moronum & Navagerum,

gerum, de quibus sæpius lectorem edocui. Ratio cur tunc hosce duos elegerit, fuit, quoniam cùm inter antiquos Legatos duo præclari Theologi numerarentur, Seripandus & Osius, & unus Canonum egregie peritus, Simonetta; opus erat in recentibus plus prudentiæ & experientiæ civilis, quàm scientiæ: & priores ambæ dotes non sine aliquo scientiæ lumine mirificè par illud Præsidum decorabant, magisque in Ecclesiasticis negotiis Moronum, qui propterea Synodi legationi destinatus fuit jam tum cùm ab initio denuntiata ea est Tridenti, sed incassum, *(m)* uti memoravimus, à Paulo III. Quare accedente illi pariter intimâ cum Pio conjunctione, ob communem utrique patriam, ob veterem familiaritatem, ob reciproca beneficia, opportune contingebat, ut ipse quoque ex Purpuræ antiquitate primas magistratus partes obiret.

(k) *Apparet ex scripto Vicecomitis ad Borrom. 8. Martii 1563.*

(l) *Acta Consistorialia 7. Martii 1563.*

(m) *Vide lib. 6. cap. 1.*

5. Tametsi studeret Pontifex Præsidum delectum adeò accelerare, *(n)* ut ab eo cuncta studia pro Lotharingo adhibita præoccuparentur, adeoque proximo manè post allatum Tridento nuntium coëuntibus Purpuratis ad sacellum Pontificium, & de cœtu destinato pro consuetudine non præmonitis, adierit Pontifex conclave, quò illi convenerant, novosque Præsides promulgarit; ipsi tamen id parum profuit. Etenim rem subodoratus Burdesius Cardinalis, eodem manè, antequam id ageretur, Pontificem accessit, eique ob oculos posuit momenta rationum, suadentium munus illud in Lotharingo esse collocandum, spectata ejus auctoritate, doctrinâ, pietate, prudentiâ, peritiâ, & gratiâ apud omnes Principes, nationesque Christianas. Et tanto majori animi conatu eas rationes animavit, quanto magis opus erat, ut ille palàm faceret, persuadere se velle. Siquidem cùm alias statuisset Pius, eam Legationem ipsi committere, suspicari licebat, aut ob invidiam, parum illi optabilem reddi electionem alterius ex Gallica natione. Respondit Pontifex: Cùm Lotharingus tamquam unius partis antesignanus advenisset, haud oportere præfecturam illi tradere, quæ & affectionem & opinionem animi nulli partium addicti postulabat.

(n) *Literæ Insulani ad Regem 7. Martii 1563.*

Pridie quàm hæc electio haberetur, (o) Osius accepit literas, quantum animadverto à Borromæo, quibus certior fiebat, hæresim aliquam per ipsius Diœcesim propagari; & per Vicecomitem Pontifici proposuit, ut Tridentina legatio ipsi mutaretur in Polonicam, in quo regno magis ille profuisset Ecclesiæ quàm in Concilio. Verùm non nisi tertio post obitum Mantuani die id Osius significavit, & repulsam accepit eo nomine, *(p)* quòd ipsius præsentia Tridenti opus erat. Nec illa significatio Romam pervenit eo tempore, quò re ipsa influeret in electionem novorum Præsidum, sicuti Suavis comminiscitur, adjecto graviore mendacio, nimirum, Simonettam cupidum ad clavum sedere, positâ Osii imbecillitate, quamvis in superiori gradu, conatum fuisse dehortari Pontificem ab omni mutatione in Concilio, tamquam periculosa: cùm liqueat contrarium ex literis utrique communibus, ad Borromæum *(q)* datis, quo tempore plurimus erat metus de morte Seripandi, propter morbi gravitatem, de quo infra; quibus rescripsit Borromæus, *(r)* A Pontifice, non quòd urgeret necessitas, sed quò fervidis ipsorum petitionibus satisfieret, suffectos fuisse duos Legatos Mantuano demortuo, & Altempsio inde profecto. Præterea in ejusdem *(s)* responso ad peculiarem quamdam epistolam à Simonetta scriptam 10. Martii, adeoque post mortem Legati, & antequam innotesceret nova electio Romæ habita die septimo, illi significavit, valdè dolere Pontificem, quod per eam epistolam accepisset, ipsum capite graviter laborare; tamen hortari, ut alacri esset animo, & opus prosequeretur. Hinc animadvertant lectores, quàm longè tunc abesset Simonetta ab eo studio persuadendi Pontifici, ut absque Legatorum subrogatione ipsius humeris integrum quasi onus relinqueret.

(o) *Literæ Vicecomitis 6. Martii 1563.*

(p) *Literæ Borrom. ad Simonettam 13. Apr. 1563.*

(q) *3. Martii 1563.*

(r) *Literæ Borromæi ad Legatos 10. Martii 1563.*

(s) *Literæ Borromæi ad Simonettam 17. Martii 1563.*

7. Antequam hæc accidirent, Pontifex Gualterium tandem remiserat, præmissis ejus profectioni *(t)* per cursorem animadversionibus, quas ipse, sicuti diximus, Gallorum postulatis adnotarat, quò liceret Legatis eas proponentibus satisfacere celeritati quam Oratores cupiebant, sed repositò integro negotio in ipsorum Præsidum judicio, suâque mente declarata, quòd ipse consilium daret, non præscriberet: quam declarationem idem posteà confirmavit, cùm illi quædam à se expensa super illis notationibus rescripsere, & ipse sententiam suam iterum explicavit, Breviter, cunctis literis à Pontifice ad Legatos datis de hujusmodi argumentis affirmabatur, aut rem in ipsis reponi, aut queri Pontificem quod eâ facultate. Præsides non uterentur. Præsertim verò in obitu Mantuani rescribens Borromæus *(u)* ad peculiarem quamdam Seripandi epistolam, acriter expressit gravem Pontificis molestiam, quòd ipsius jussa ad singula quæque peterentur; detrimentum, quod ex eo inferebatur propter cunctationem, turbarum omnium causam; & immensum in se desiderium, ut in posterum pro ipsorum prudentia res peragerent.

(t) *In literis Borrom. ad Legatos 17. 21. & 25. Febr. 1563.*

(u) *20. Martii 1563.*

8. Hanc ipsam Pontificis mentem exposuit Viterbiensis Episcopus de mansionis Decreto (x) Unde Legati, qui maluissent in eo securitatem executorum, quam auctoritatem arbitrorum, tristati sunt. Pervenit ille Tridentum quinto Martii, (y) & animo turbato Lotharingum offendit. Pridie siquidem Oratores Veneti funestum nuntium illi detulerant, (z) acceptum literis Oratoris Veneti apud Sabaudum. Is erat, Ducem Guisium, Cardinalis fratrem, & familiæ columen, fraude malâ vulneratum à tergo fuisse propè Aurelianum, cum vitæ discrimine. Ea res adeò perculit Lotharingum, ut quamvis interesset corpore cœtibus Theologorum, aliisque functionibus, videbatur tamen magnâ animi sui parte invitus alibi degere: neque obtentum constantiæ velamen satis erat, quin in ipsius vultu legeretur animi suspensio atque commotio. Mox paucas post horas vulgata fuit ab iisdem

iisdem Venetis, ex literis quæ supervenerant, etiam mors Guisii Ducis, post septimum ex inflicto volnere diem. Sed curatum est, ut hæc posterior fama removeretur ab auribus Lotharingi, ne dolore forsitan imaginario cruciaretur, quando rei confirmatio aliunde non habebatur. Verumtamen pro consuetudine famæ publicæ, quæ mille sibi aditus undique molitur, prohiberi non potuit, quò minùs aliquis etiam mortis susurrus ad illum irrepserit. In scriptis narrationibus hujus eventus, perinde ac etiam universè rerum omnium, magnoperè varians minutiores rerum conditiones, quippe quæ parum arrectis auribus, parum intentâ memoriâ, parum cauto calamo excipiuntur: quare si cui liberet interdum mihi notam inurere, allatis testimoniis adversantibus narrationi meæ, illa priùs libret testimoniis à me productis in margine, & animavertet, me multis jam lustratis, ea in singulis argumentis secutum, quæ auctoritate præstarent.

(x) *Literæ Legatorum ad Borrom. 8. Martii 1563.*

(y) *Epist. Legat.*

(z) *Ex literis Legatorum ad Borrom. 8. Mart. & duæ Gualterii 8. & 9. & Diarium 10. Martii 1563.*

9. Lotharingus itaque in ea animi ægrimonia, ad prima Gualterii colloquia respondit verbis tam mutilis, (a) tam nauseantibus, ut parum sibi ille acceptus esse videretur: quo posteà sedatiori cogitatione animadverso, per hominem missum rem excusavit. Gualterius verò se abstinuit id temporis à sermonibus de quovis alio argumento, quod non esset ad oblectandum idoneum, & ad avertendum Cardinalis animum à curis molestis; tantumque dumtaxat aspergebat de publicis negotiis, quantum varietati conferret maximè opportunæ, ne mens defixa persistat. (b) Sed paulò post per missum tabellarium res certò constitit: in quo præsentiorem animum Lotharingus præ se tulit, quàm in dubio, seu quòd ipsa dubitatio animum vulneri paraverat, doloremque magna ex parte per metum efflaverat; seu quòd unusquisque libenter boni possessi amorem retinet, dum spem retinet illius conservandi: sed ab ea spe destitutus, amorem quantum potest destituit, solumque à fortitudine levamen & honorem quærit. Quapropter ex infausto nuntio rei certus, in genua provolutus, & ad Deum conversus dixit: *Domine fontem fratrem in vita reliquisti, & in fontem abstulisti.* Non destitit Gualterius eum certum reddere, Pontificem suam omnem auctoritatem adhibiturum ad benemeritam ipsius familiam sustinendam: nec minus id præstitit honorificis argumentis Regina, (c) collocatis in juvene Duco, de mortui filio, cunctis parentis magistratibus, datisque sollicitè mandatis, ut Cardinalis vita cautè custodiretur. (d) Cædes enim Guisii Castilionensibus tribuebatur, ac præcipuè illius familiæ Cardinali jam Hugonotto; qui ut solemniter Purpurâ privaretur, Lotharingus & anteà & tunc in eo casu ardenter institerat, sed tamquam studii, non inimicitiæ causa. At verò Pontifex se continuerat, ut pateret ostium reo, quà se honestè retraheret, ne ferretur in præceps. Et sanè interfector, qui privatus Hugonottus erat, in judicii quæstione affirmavit, rem à se peractam ex mandato Gasparis Castilionensis Dynastæ, qui supremus erat rei maritimæ Præfectus, & Cardinalis frater: & quamvis adductus iterum in quæstionem posteà variaret, hæc suspicio influxit in illos cruentos eventus, in quibus fortius bellum gessit in Gasparem Dux mortuus, quàm gesserat vivus. Itaque inter hujusmodi tunc suspiciones timendum erat, ne iidem Castilionenses, quo tam validos hostes suæ sectæ delerent, suamque familiam ab æmulis tam potentibus liberarent, insidias quoque molirentur vitæ Cardinalis, non minus ipsis formidabilis in toga, quam anteà ejus frater in armis. Sed is Gualterio dixit: Nullâ id humanâ custodiâ tutò caveri posse; adeoque vivendum non esse in sollicitudine nimiâ vivendi, sed vitæ curam permittendam Deo, in eam dominanti. Ideirco à privato periculo ad publicum totius Galliæ in colloquio progressus est: & post multa convenit inter eos, præcipuum rerum cardinem in Rege Catholico statuendum esse, atque ab eo petendum, ut ipse declararet, velle se quasi tutoris munus exercere erga uxoris fratrem, pupillum, ac destitutum. Contrà verò nonnulli, qui sibi persuadere non possunt aliam in regnantibus normam, nisi callidam rationem regnandi, disseminabant, ipsum Britannicæ Reginæ persuasurum, ut antiquam possessionem Caletorum repeteret, ab interfecto Guisio Gallis recuperatam; simulque cohortaturum regios consiliarios ad cessionem, prætentâ specie, id utiliter impensum iri, quò Rex ætate tam imbecillâ, & inter intestinos tumultus, exteriorem pacem mercaretur.

(a) *Ex scripto Vicecomitis ad Borrom. 8. Martii 1563.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum 9. Martii, & Legatorum 11. Martii 1563.*

(c) *Lit. Gualt. ad Borromæum 13. Martii 1563.*

(d) *Lit. Gualt. 9. & 13. Martii 1563.*

Verùm sicuti compertum fuit, neque nationis suæ discrimine, neque familiæ suæ luctu à cura dignitatis suæ amotus est Lotharingus: sive id accidat quòd nihil extra nos vim habeat nostri animi à nobis distrahendi, sive quod in summis doloribus cupiditas ad voluptatem quasi ad medicidam inflammatur.

CAPUT VII.

Legationis cupiditas in Lotharingo. Querimonia, quod ea sibi non offerretur. Agitata à Legatis cum ipso & cum Cæsaris Oratoribus de mansionis decreto. Morbus & obitus Seripandi. Brevis commemoratio eorum quæ laudabiliter ille gessit.

1. Antequam nuntii de duobus additis Legatis perveniissent, actum fuerat Tridenti de hac futura electione, (a) quâ cùm unicus eligendus putaretur, alii Moronum, alii Cicalam prædicebant, Adversus Moronum multa Lotharingus Gualterio retulerat, à Cæsare vituperata: de Cicala sinistram in se opinionem ostendebat, quippe haustam ex narrationibus quorumdam Præsulum ob vulgatam famam, de qua suprà diximus, quod Romæ illius operâ meliora consilia desererentur. Sed Gualterius prudenti solertiâ studuerat illum abducere ab ea persuasione, quò utravis tandem haberetur electio, adversum Lotharingi animum non offenderet. Cetera suæ hic hærebat sententiæ, oportere ut Pontifex Tridentum appropinquaret, Bononiam se conferens, (b) præsertim cùm ad primi Legati mortem accessisset per eos dies gravissima secundi ægrotatio. Etenim, ajebat, frustrà sperari succession prosperum, & alicujus momenti, de duobus Legatis qui supererant. Verùm ejusmodi exceptiones, in Præsides benè valentes ab ipso jactatæ,

ctatæ, & in eos Cardinales, qui facilè suffici poterant demortuo, & ægroto si moreretur, non tantum tendebat ad alios submovendos, propiusque trahendum Pontificem, quantum ad seipsum promovendum, qui sive cupiditate gloriæ sibi comparandæ, sive studio Christianæ Reipublicæ opitulandi, avidissimè illius navigii gubernaculum appetebat. Et quoniam ad id opus erat, ut in Pontifice abstergeretur suspicio de Principibus Lotharingo conjunctis, & de ipso Lotharingo, ad utrumque sua cuncta argumenta convertebat.

(a) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 8. Martii.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum 9. Martii 1563.*

2. Quod spectabat ad Principes: ipse cum suis maximè intimis optimum animum testabatur in Cæsare; à quo, audiente se hæc verba fuisse prolata, narravit Gualterio Archiepiscopus Senonensis: Si Pontifex unum sibi oculum eruisset, illum à se benignè altero inspectum iri. Quod verò ad se spectabat, operosius rem urgebat, utpote voto suo maximè conducibilem. Et certè sive hoc accideret ex egregia fortitudine, sive ex summa religione; sive quia, sicuti Gualterius scripsit, (*c*) mœstitia in animo Galli non diutius quàm unicâ nocte hospitium habet; sive quia vehemens animi affectio superveniens priorem extinguit, tantam alacritatem ille præferebat, quanta in rebus agendis numquam ante recens infortunium visa fuerat. Cumque animum Synodi negotiis omnino intentum præ se gereret, significavit Gualterio, (*d*) in rem non esse Pontificis, consilium consticuendi per se leges tam severas; tamque assiduas Aulæ correctiones multò minùs à Principibus expeti. Nec fortassis existimaret Pontifex id opportunum, quasi libertatem sibi relinqueret angustias pro suo arbitratu posteà relaxandi: semel enim ab eo sanctis austeris illis legibus, decreta singulis in regnis constituturum iri consonantia, speciosо titulo, quòd ea cum legibus Pontificiis conformarentur; nec posteà earum abrogationem permissum iri: opportunius fore, si mitior emendatio auctoritate Concilii stabiliretur, cui omnes acquiescerent. Idem Vicecomiti insinuaverat; adjeceratque, (*e*) nihil verendum esse Pontifici, ne per eam ipsius potestas coarctaretur; quippe quòd nullus Principum sibi persuadebat, nefas esse Pontifici sanctiones illas relaxare, cùm ipse id expedire arbitraretur. Sed de hoc ipso variè differebat per consuetam illi varietatem & in affectionibus (*f*) & in dictis.

(c) *Ad Borrom. 15. Mart. 1563.*

(d) *Literæ proximè citatæ.*

(e) *Scriptum Vicecomitis, signatum 8. Martii 1563.*

(f) *Ex plurimis Gualterii literis.*

3. Ita conabatur Lotharingus ejusmodi sensus ostentare, quibus Pio spem faceret, gratos sibi fructus eum decerpturum ex præfectura, ad quam Cardinalis aspirabat. Cùm autem id quod maximè reluctabatur Ipsius voto, esset Pontificis suspicio, per eos dies conqueri non cessabat, quòd nollet umquam Pius siniſtram opinionem deponere, perinde ac si Romanæ Aulæ perniciem ipse moliretur; idcircò Legatos nihil illi fidere Tridenti, nihil Pontificem ipsius Romæ administris. Iterùm verò ejus adventum Bononiam perurgebat, quasi cupidus ipsum habere spectatorem suorum operum, eorumque rectorem; tametsi posteà significaret, audire se ex literis, quæ ad ipsam è Gallia supervenerant, adventum illuc Pontificis haud acceptum futurum, quasi directum ad Synodi servitutem. Quare utis Principibus probaretur, opus esse, ut prius cum ipsis conveniret Pontifex de rebus gerendis: in quo suam ipse operam offerre tamquam singulare beneficium videbatur. Tandem Gualterio dixit, Rationem quamdam sibi suppetere absolvendi intra mensem Concilii, sed non ante viginti dies eam à se patefieri posse: simul etiam Simonettæ spem (*g*) fecerat, se suosque Gallicos Præsules ad ea deventuros, quibus Pontifici satisfieret.

(g) *Ex responso Borromæi ad Simonettam 9. Martii.*

4. Interim arbitrabatur, propitiam auram studii plaususque communis, quâ ad Synodi regimen eveheretur, sibi afflatum iri, si palàm fieret, conventum post tam acerbas altercationes in ea convenire quæ ipse excogitarat ac proposuerat. Ea propter à Legatis petiit, (*b*) ut exponeretur Patrum sententiis Decretum mansionis, eâ forma præcisè, qua illis à se traditum fuerat, omissis mutationibus se conscio posteà appositis, sicut illi statuerant: cùm autem ii se difficiles in hoc præberent, subdidit ille, aliter palàm futurum, Synodum non esse liberam. Quare Legati, ex morbo Seripandi numero animoque diminuti, ne qua perturbatio ipsis tribueretur, respondernnt, Quamvis rei propositæ ipsorum judicium repugnaret, quòd scirent complures Præsulum repugnaturos; tamen quando ille affirmabat id opus esse, ne qua species exhiberetur læsæ in Concilio libertatis, se Decretum proposituros, sed tamquam Lotharingi decretum, non tamquam suum denuntiantes; etiam tum, si quid inde absurdi oriretur, se extra culpam futuros. Hinc ille lætissimus, assensum in eo Legatorum illicò Cæsarianis aperuit. Hi verò alterius rei causa Præsides adiere; auditaque ex illis dubitatione, ne ab ea propositione dissidium excitaretur, adeoque comperta ratione, qua ad id impellebantur, affirmarunt, nihil ipsorum ac Cæsaris voluntati magis opponi, quàm argumentum quodcumque dissidiorum. Quare si quod illius periculum Legati prænoscerent, nullis conditionibus ad ipsum proponendum adducerentur: idque confestim Oratores Lotharingo retulere. (*i*) Porrò cùm Antinorus à Gualterio mitteretur ad Lotharingum, aliquid ea de re nuntiaturus, ille negotio prætermisso, uti mos est animis turbatione commotis, prosiliit in ardentem querelam: Opus fuisse, à suis famulis se doceri de Legatis, à Pontifice recens electis; Præsides verò, qui post adventum tabellarii secum in cœtu fuerant, ne uno quidem nutu ipsum fuisse dignatos. Hinc à conditionum querimoniis ad rem ipsam, quæ magis illi dolebat, expostulandam progressus est; Magnam sibi videri injuriam, quod Pontifex, cui planè compertæ erant ipsius conditiones, & Cardinalis, & Principis, & de Ecclesia benemerentis, animum non induxisset ad offerendam illi Legationem, quam sine dubio ipse recusasset, illius oblatæ honore satis contentus. Hunc esse occultum sensum illius dicti à se paulò antè prolati, Non posse ante diem vigesimum à se patefieri Pontifici excogitatam ab ipso rationem absolvendi feliciter intra mensem Concilii. Etenim cùm ipse Oeniponte regressus, apud se statuisset Mannensem Abbatem ad Pontificem mittere, rationem illam à se excogitatam illi expositurum, posteà supersedere decreverat, cum complures Præsulum Oratorumque

que legationem ipsi auspicarentur, adeoque cavendum sibi esset, ne Mannensis missio eò tenderе videretur.

(h) *Duæ Legatorum ad Borromæum 8. & 14. Martii 1563.*

(i) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 14. & 17. Martii 1563.*

5. Gualterius his ex Antinoro cognitis, confestim Lotharingum adiit, ipsum pacaturus, dixitque Putare se duas causas suasisse Pontifici, ne ipsum in eo gradu collocaret. Alteram, ne Cardinali noceret apud Reginam, quæ illum ad Synodum miserat, ut illi tamquam ipsius minister, & Gallorum ductor assisteret, non tamquam Pontificis personam agens: alteram, ne se & Apostolicam Sedem ampliori fructu privaret, quem è Cardinalis studio à se collectum iri sperabat, dum ille eam auctoritatem fiduciamque apud suos, cunctosque Transalpinos sibi conservaret, quam idem renunciatus Pontificis minister extemplò perdidisset. Sed ille his excusationibus minime acquiescebat, & querimonias prosequebatur tanto animi ardore, tantaque prolixitate sermonis, quantis uti solent cordati homines, cum offensæ acerbitatem amplificant quo sibi satisfiat, non quo animi commotionem inutiliter patefaciant. Quare in suspicionem venit Gualterius, illum secundi etiam honoris cupidum: quando electio Moroni ob antiquitatem Purpuræ ipsi spem omnem primi honoris ademerat, aspirare loco Seripandi, qui eo planè die Synodo novi luctus argumentum præbuit.

6. Febris illum invaserat in cœtu, (*k*) qui octavo Martii habebatur; statimque incessit alios metus, ipsum verò dubitatio mortis suæ. Quapropter nihil ille cunctatus, ne unam quidem horam omisit in iis præparationibus è propinquo peragendis, quas è longinquo peregerat toto religiosissimæ vitæ curriculo. Eucharistiam sumpsit non detractis vestibus, nec in lecto decumbens, sicuti quidam, de ipsius valetudine magis solliciti, ipsum cohortabantur, sed (*l*) indutus vestibus, & innixus genibus, dicens, Velle se hanc postremam veniam petere quàm maximè decenti formâ; & in ultimo digressu à Collegis, à Patribus, à familiaribus, multum teneriorіs affectus, plutimum pietatis movit. Utraque hæc animorum commotio aucta est, dum ipse alteram in iis qui aderant cohibere vellet; videns quippe complures præcipuos Præsules amicos suos complorantes, illis Apostoli verbis eos allocutus est: *Quare contristamini, quasi in vobis non sit spes?* In quam sententiam egregium Latine sermonem habuit, & ejusmodi, ut ipsius exemplaria prodierint, severiori oculorum judicio comprobata, sive quoniam tunc eloquentior homo est, cum magis ex animo loquitur, sive quoniam commoti affectus locutio instar ignis est, qui non solùm acrius urit, sed clarius lucet à natura profectus, quam ab arte depictus. Cumque susurrus nescio quis illius aures pupugisset, quosdam suspicari de sincera in eo Fide, fortasse ad proprias illius opinationes de peccato Originali, ac de Justificatione, ætate Pauli III. in Concilio ab eo prolatas, compluribus primariis Theologis ad se convocatis, recitatisque singulatim coram ipsis nostræ Fidei articulis, juravit per Deum, qui se statim judicaturus erat, illis semper se firmissimè adhæsisse assensu cujusvis dubitationis purissimo.

(k) *In Literis Legatorum ad Borromæum Histor. Concil. Trid. Pars III.*

9. *Martii usque ad 17. & in aliis Vicecomitis & Gualterii per eos dies.*

(l) *Narratio citatæ Veneti Oratoris & literæ Episcopi Tarvisini infirmo Jadrensi ad Cornelium 15. Martii 1563.*

7. Seripandi periculum proximum, post Mantuani casum, incredibile est quo dolore ac terrore Synodum oppleverit, quasi irati sibi Cœli argumentum. Atque ne hæc jactura posterior, ubi Divinæ voluntatis confiiio, non tribueretur vitio, perinde ac prior artis humanæ verteretur, illi curendo summa sollicitudine adjecit animum Simon Pasqua (*m*) Genuensis, Sarazanæ Episcopus, vir variis disciplinis eximius, sed medicinâ præcellens, adeò ut Vicecomes, (*n*) paucis antè diebus admonens Borromæum exemplo Mantuani, quantum inferat detrimenti medicorum imperitia, auctor illi fuerit, ut Romam allo prætextu Simonem acciret, quò valetudini jam malè affectæ Pontificis operam daret. Nec reticuero ad plenіorem hujusce viri notitiam, illum ante accepras insulas missum à sua Republica fuisse Oratorem ad Philippum Regem, & post exitum Concilii summo gradu, sed paucos menses cohoneſtatum. Sed quidquid diligentiæ & à Pasqua & ab aliis adhibitum est, nihil profuit, ne post alternas gravis timoris & levis spei vices die 17. Martii egregius ille vir occumberet.

(m) *Vide Ciaconum, & Vghellum in Italia sacra de Ecclesia Sarazanensi epist. 55.*

(n) *4. Martii 1563.*

8. Natales ille habuerat in urbe Neapoli ex nobili familia ante septuaginta annos, quinquaginta sex habitum Eremitarum S. Augustini gesserat, ab eo susceptum, dum illum Ordinem moderabatur Ægidius Viterbiensis, ipse quoque eruditissimus Cardinalis. Hic statim optimam juvenis indolem agnovit, & ex ea benè culta fructus decerpsit. Cùm Seripandus parem ingenio linguam obtineret, non eloquentiâ minùs excelluit, quàm scientia. A Paulo III. Ordinis Vicarius Generalis Magister. Adiit, ad agenda patriæ suæ negotia missus, Carolum Quintum, qui non ob alias preces, nisi promerіtorum ipsius, illum nominavit, & invitum adegit ad Archiepiscopatum Salernitanum. Posteà Pius IV. ejusdem capiti Purpuram imposuit, potius ad novos labores adjiciendos, quàm ad susceptos remunerandos, cum illum jusserit desudare in perducendo ad exitum Legati auctoritate Concilium illud, cujus primor diis plurimum lucis ac fulcimenti sub Paulo III. attulerat Generalis Magistri conditione. Iis quæ illæ in utroque statu ibi egerit sapientiâ, consilio, studio & exemplo, nostra historia pluribus in locis scatet. Possemus in animum inducere, ipsum à fortuna male habitum, quippe denegante perfectum ab eo conspici ædificium illud, cujus idem tam præcipuus architectus extiterat, si fugeret è memoria, veram fortunam Deum esse, atque animis virtute præditis non auferri, sed augeri voluptatem ob res prosperas Religionis in terris, cùm ipsis ea licet è cœlo spectare.

CAPUT VIII.

Armorum tumultus Tridenti inter varias Nationes, ægrè tandem sedati. Cæsaris literæ ad Præsides, & ad Pontificem, & quatuor ipsius postulata. Alteræ ipsius ad eumdem literæ arcanæ; & Pontificis ad utraque responsum.

1. Ad augendum Legatorum angorem ex duplici morte, altera jam spectata, altera tunc

tantummodo formidata suorum Collegarum primæ notæ, maximæque auctoritatis, togatis paulo antè certaminibus accesserant armata. Octavo (*a*) Martii jurgium coortum fuerat inter complures famulos duorum Episcoporum, Galli & Hispani, in quo Gallus quidam lethalem plagam accepit: & rumor fuit (veraxne an pro more famæ, quæ fortunæ propitiæ adversari solet) vim iniquius illatam illi fuisse, quippe quòd plures Hispani in Gallum irruerant; adeoque quidam ex Italis accurrerunt, illum aut adjuturi, aut vindicaturi; hinc Hispani in Italicam nationem commoti, cœperunt quemcumque Italum, quem inermem offendissent, male habere. Quare frequentes in rixas itum est, per quas non effusas, sed enutritas ira atque odio, eo deventum, ut amplius Præsules non auderent famulos extra domum mittere; nec etiam ipsi famuli prodire, sive audiendi Sacri, sive cœtus adeundi causa, novas semper turbas extimescentes, præsertim ob inductam consuetudinem conclamandi, *Italiam, & Hispaniam*, quod multitudini temerariæ ac levi prælii signum sonabat, quasi ex fideli studio in gentis suæ dignitatem. Conventibus à Legatis dies aliquot intermissis, præcipuos interim Nationum Episcopos convocarunt, quo pax componeretur; sed nihil peractum: & duodecimo Martii tanta armatorum frequentia concursum est, ut conflictus potius quam rixa videretur, multis aut occisis, aut vulneratis. Legati in tam honorifico tumultu opem petierunt non solum à Tridenti Præfecto Dario Poggiolino Imolensi, (*b*) sed etiam à Duce militum Cæsareo, urbis custode, qui per consuetum æris campani sonitum bonam militum manum in foro coëgit, quibus tunc tumultus repressus; sed illicò terrore sedato furor exarsit. Quare Legati per expeditum tabellarium monuerunt Madruccium Cardinalem, qui Brixinone non longè Oeniponte Comitia præstolabatur, & Nicolaum ipsius parentem, ut redirent, rebusque adeò perturbatis consulerent, ac frænum injicerent. Sed cunctante Cardinalis responso, & ægrotante ipsius Parente, adeoque itineris impotente, nec ordinario militum præsidio viribus satis pollente, ad inquietos coërcendos, nihil suppetebat opportunius, quàm ut arma cunctis demerentur: quod principio succedere non potuit; siquidem Lotharingus inter denuntiatas sibi suspiciones de paratis vitæ suæ insidiis armatam familiam postulabat, nec peculiari custodiæ publicorum armatorum; à Legatis exhibitæ, arquiescebat. Quod autem Lotharingus justè incolumitatis suæ suspicione petebat, idem ab aliis nimia quadam dignitatis suæ zelotypia petebatur. Lansacus existimabat, sui muneris honori deberi hujusce privilegii indemnitatem, sine ulla numeri limitatione, & ne scripto quidem traditis suorum famulorum nominibus, quo veri à simulatis discernerentur. Quare neque pariter Hispani se inermes esse patiebantur: & ex inopia opportuni consilii sex jam dies conventus intermissi fuerant; cum demum Legati cunctis Oratoribus accersitis aperte denuntiarunt, Si vellent Tridenti Concilium, opus esse ut pacem quoque Tridenti vellent, & ubi animi ita ferveſcunt, nullam iniri posse rationem pacis, nisi subtractis instrumentis belli, nimirum armis. Quapropter idoneum tempus non esse custodiendi tenaciter privilegia, quæ in aliis rerum conditionibus faciunt ad pompæ ostentationem, nunc verò ad sanguinis effusionem. Et quoniam tamdiu perdurat in vano pertinacia, quamdiu non animadvertitur eadem solidò nocere; cùm abhorrerent omnium Oratorum animi à dissolutione Concilii, in hoc convenerunt, ut honoris gratia ipsis, & certo famulorum numero liceret arma gestare; ita tamen, ut eorum syllabus Magistratui traderetur, appositis nominibus, distinctisque tesseris, fallaciæ haud obnoxii: ut idem concederetur extra omnem limitem Lotharingo ob proprias & cogentes causas. Sed cùm ejusdem syllabi vinculo cujuscumque alterius familiæ illa interdicerentur: & sicuti efficacissima prohibitio, in eo quod ratio decori postulat, est superiorum exemplum; ita Legati legis observationem à suis familiis cœpere. Hoc pacto extinctus tumultus, & die postero 16. Martii conventus habiti. Plurimum autem posteà contulit quietis firmitati Cæsareum edictum, ut quicumque in rixa deprehensus, Tridento exularet.

(a) *Duæ Legatorum ad Borrom. 15. Martii 1563. & Diarium 8. in quo aliquid variat ob ea, quæ Legati narrant.*

(b) *Ex variis legitimis tabulis penes auctorem in quibus etiam constat datam fuisse postea à Legatis Poggiolino ex parte ipsorum jurisdictionem illius præfecturæ.*

2. Non tamen otiabatur negotium, cœtibus otiantibus. Reversus fuerat ab Aula Cæsaris Drascovizius, (*c*) literasque à Ferdinando ad Legatos scriptas attulerat, & aliarum literarum, quæ ad Pontificem mittebantur, exemplar, simulque Præsides orabat, ut suam ipsi operam apud Pontificem impenderent super petitionibus illic expositis. Præstolabantur illi post hujusmodi colloquium Oenipontanum, & post tot consilia Ministrorum Theologorumque, grandiorem quemdam partum, & fortasse formidabiliorem. Sed neque Drascovizius voce quidquam addidit præter ea quæ scripto exponebantur, neque hæc ipsa quidquam summatim continebant, nisi post universalem querimoniam quatuor peculiaria postulata. Querimonia in eo vertebatur, quod Synodus non procederet ordine à Principibus sperato, & Christianis necessario: quod plures menses sine ulla Sessione abiissent; & quod dum expectabatur Patres reconciliationem dissidentium curaturos, ipsos inter se dissidere & concertare audiretur, gravi fidelium offensione, cui malo Cæsar Pontificem rogabat ut remedium admoveret.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 9. Martii 1563.*

Primum ex quatuor capitibus exponebat: Rumorem esse, de dissolutione aut suspensione Concilii cogitari; ad quod fortasse impelli Pontificem à memoratis dissensionibus: sed à Cæsare pro singulari filii reverentia illi significari, sibi aliam omnino sententiam esse. Hinc excitum iri in multis desperationem, in multis despectum, in quam plurimis offensionem, id tamquam fugam ab agitata morum emendatione interpretantibus. Ex quo magnum discrimen imminere: populos, quasi in naufragio, se projecturos velut ad tabulam, ad Synodos proprias Nationum, quæ Religioni tam noxiæ ab ipso Pontifice censebantur, & è contrario à tot Provinciis toties fuerant efflagitatæ.

Secundum continebat prævalidam petitionem, ut in Concilio plena libertas concederetur, quâ fas esset Oratoribus & Episcopis proponere quidquid ipsi arbitrarentur consentaneum retinendæ Religioni, & obedientiæ Pontifici debitæ, ac conducibile Regnis peculiaribus; atque ut non minùs frueretur Synodus eâ libertate in dicendis sententiis, rebus ita constitutis, ut decerni posset sine mora

mora confugiendi aliò (quod Romam significabat:) hujusmodi esse majorum exempla, nec oportere Christianorum animos, adeò exulceratos ac perturbatos, irritari novis modis inductis.

Tertium, sollicitum emendationis studium exprobabat. Hîc petebat à Pio Ferdinandus per summam reverentiam, ut sibi certò persuaderet id ab ipso non dici quò derogaret sive sapientiæ sive probitati singulari Pontificis, sive ejusdem prærogativæ atque auctoritati, ad quam tuendam paratus erat & regnum & vitam impendere: sed solùm, quia cùm varia fuissent ad se perlata quæ animos a Sede Apostolica potuissent avertere, suum esse officium existimarat (quippe qui ejusdem se filium primogenitum, & Ecclesiæ Patronum profitebatur) ea illi significare, ut pro sua prudentia, & ope Divinâ imploratâ, iis consuleretur; ad quod quidquid ipse conari posset, unà pollicebatur.

Postremum dicebat: Cùm in Historiis legeretur, plurimum sæpe Conciliis profuisse summorum Pontificum Cæsarumque præsentiam; prompto se animo esse ad cuncta incommoda toleranda, cunctaque negotia negligenda tam sacrosancti operis gratiâ, atque ad id quoque Pontificem cohortari.

3. De negotio emendationis, intra formulas universales hanc epistolam continuit Cæsar, non sine quadam Legatorum admiratione: id tamen ab eo factum est, propterea quòd de eodem argumento altera eodem tempore scripta ab ipso fuerat ad Pontificem arcana, & Legatis ignota, rato eam formam rei subjectæ magis consentaneam: nos, quò minus lectoris memoria defatigetur, hîc priùs summam responsionis publicæ ad epistolam publicam apponemus, dein summam occultæ tum epistolæ tum responsionis continenter afferemus.

In publico responso (*d*) initium ducebat Pontifex à laudibus consuetis, pietatem Cæsaris extollentibus, cùm ipsas quoque Patrum dissensiones improbaret.

(*d*) *18. Martii 1563.*

4. Quod spectabat ad primum caput, existimabat pariter, summæ offensioni futuram quamlibet suspensionem: sed affirmabat, numquam se animum ad eam adjecisse; quin magnorum Principum cohortationibus in eo repugnasse. Ad secundum: Amari à se Concilii libertatem, præsertim in ferendis sententiis: facultatem proponendi directè Præsidentibus reservari, pro eo quod fieri consueverat in rectè constitutis communitatibus: atque de eo convenisse eamdem Synodum ab initio, concordi sententiâ, uno vel altero exceptis: sed velle se, ut Legati postulationibus Oratorum, ac præsertim Cæsarianorum, satisfacerent. Quod si in eo deesset, pollicebatur se rebus prospecturum: sibi tamen displicere Patrum discordiam de articulis quos Legati non proposuerant, nec Lutherani oppugnarant.

De tertio, Naviter à se animum intendi ad disciplinæ correctionem, & jam rem inchoatam fuisse in Aula Romana, nullâ cujusvis jacturæ suæ habitâ ratione. Postremò ad quartum respondit, Nec angustias sterilitatemque Tridentinas duabus Aulis tam amplis capiendis satis esse, nec ob propinquos Rhætos Helvetiosque hæreticos ac Protestantes tutum ibi domicilium futurum, cùm adhuc memoriæ obversaretur fuga Oeniponte invictissimi Caroli Quinti. Prætereà sibi non licere Româ adeò recedere sine tumultus discrimine, propter terrorem classis Othomannicæ. Suum denique accessum ad Tridentinam urbem detrimento futurum fuisse, ut qui ad opprimendam Synodi libertatem tendere videretur. Suum tamen Bononiam adventum à se offerri ad Cæsarem coronandum, quò fortasse Concilium sponte se contulisset, ibique à Pontifice disciplinæ leges pro Cæsaris arbitrio magna ex parte statutum iri: sed cunctam copiosiùs per novum Legatum Moronum ipsi exponerentur, se curaturum. Hanc sententiam duæ publicæ mutuæ literæ complectebantur. Jam de arcanis.

5. Initio arcanæ suæ epistolæ Cæsar in Pontificis memoriam redigebat humanam mortalitatem, adeoque necessitatem emendationis maturandæ, antequam ab aliquo infortunio cœptum opus præcideretur; quin nimis diu protractam jam fuisse Concilii convocationem.

Primo loco videri sibi formam excogitandam esse, quâ Pontificis electio omnino sanctè recteque haberetur, ac potissimùm sine ulla simoniæ suspicione; siquidem à sano capite in membra reliqua sanitas derivatur. Hinc gradum faciebat ad creationem Cardinalium & Episcoporum, commemoratis dotibus quibus illi opus haberent; monebatque quantum ab eorum opera, exemplo atque existimatione bonum ac dignitas Ecclesiæ penderent; & tamen ex utrisque conspici nonnullos gradu inferiores, parum honorificos, ac parum utiles eidem Ecclesiæ. Et quoniam ex Episcopis alii à Pontifice promovebantur, alii nominabantur à Principibus, alii ab Ecclesiasticis Collegiis eligebantur, primi atque alteri experimento plerumque deprehendebantur reliquis meliores; dubitari posse de hujusmodi electionum sinceritate, adeoque ipsis prospiciendum.

Angebatur posteà Cæsar aliquantò liberiùs quàm in publicis literis, quòd omnia Romanæ deliberationi committerentur; & quòd ibi prius in cœtu Pontificio quàm in Tridentino agitarentur, ac proinde videri duo extare Concilia. Satius ex opposito esse, ut Pontifex ab Oecumenica Synodo consilium caperet, quàm à suo peculiari conventu, atque ut ex ea comprobante leges quoque ad Pontificia Comitia, Romanamque emendationem spectantes ipse constitueret.

Dein extremam necessitatem ostendebat mansionis Episcoporum apud suas sedes: de quæstione id temporis agitata, divini nec ne juris ea esset, locum dari suspicioni, complures Episcopos ad eam partem propendere, quam Pontifici gratiorem arbitrarentur. Præterquam quòd in tres classes Episcopos dividebat, alios aspirantes Purpuræ, alios pauperes, alios opulentis Ecclesiis dotatos, & ipsis contentos: dubitandum non esse, postremos sententias suas sincerè dicturos; sed suspicioni causam suppetere utrisque prioribus mansionem molestam futuram. Breviter à se rogari Pontificem, ut ubi ipse cognosceret id sibi fas esse secundùm Deum, sineret eam definitionem progredi. Et quamquam ipse Pontifici minimè negaret auctoritatem relaxandæ mansionis, ab eodem tamen se petere, ne universalis utilitatis gratiâ eam exerceret.

Averteret Deus, adjiciebat, ut sibi caderet in animum adversari Pontificis auctoritati, à Christo illi traditæ, quâ idem secundùm ipsum Christum in terris Ecclesiæ caput erat. Tamen defendendam quidem esse à Pontifice Pontificiam auctoritatem, cui suas omnes vires iterùm ipse offerebat; sed ita defendendam, ut palàm fieret, in eo nonnisi Divinam gloriam, incrementum Fidei, & Ecclesiæ utilitatem quæri.

6. Hæc epiſtola ut liberis ac ſignificantibus formulis referta erat, ita in principio, in medio, in fine demulcebatur officioſis vocibus excuſationis, reverentiæ, ſubjectionis; præcipuè verò illæſum præſtabat à quavis leviſſima labecula tum Pontificem ipſum, tum ipſius poteſtatem: quin utrique plurimum venerationis exhibebat. Addebat Cæſar, Seorſim ab altera hanc à ſe datam epiſtolam, propterea quod noverat illam per complurium manus ituram. Suo charactere hanc exaratam à ſe non eſſe, ne Pontificis oculos ſcabroſa illius forma defatigaret; adhibitum tamen fuiſſe miniſtrum fideliſſimum, & cujus calamo in arcanis graviſſimis utebatur: à Pontifice ſe poſcere, ut conſimilis miniſtri operâ ad ipſum reſcriberet. Adjecit ad calcem verſus aliquot ſuo chirographo, amorem obſequiumque ſpirantes, per quos Tridentum rurſus Pium invitavit.

7. Pontifex in hanc ſententiam reſpondit: Se prudenter admoneri à Cæſare propinqui tranſitus ab hac vita mortali: defixum in eo animum à ſe geri, & inter alia, quæ ad terrificum illud iter ipſe parabat, non infimo in loco eſſe ſtudium ſollicitum Eccleſiæ, ſibi à Chriſto commiſſæ, reformandæ. Meritò affirmari à Cæſare, incredibiliter intereſſe Chriſtianæ Reipublicæ rectam ſinceramque ſummi Pontificis electionem: editas ſuper eo fuiſſe à ſuperioribus Conciliis ac Pontificibus tam ſanctas prudentesque leges, ut nihil ſuperaddi poſſe videretur: verumtamen quò abuſus omnis eradicetur, promulgatum à ſe fuiſſe recens diploma, cujus exemplum ad eum mittebat. Libenter, antequam illud ederet, cum Synodo à ſe communicatum iri, quod poſteà ab illa probatum vulgaret: ſed quò minùs id faceret ſe abſtinuiſſe, quippe præteritas diſſenſiones expertum; quâ experientiâ ſibi compertum erat, ægrè quidem ibi quidquam umquam confectum iri in tantæ molis negotio, tot capitibus, tot animadverſionibus obnoxio. Quare perinde fuiſſet illud diploma Synodo committere, ac efficere non ut trutinæ exponeretur, ſed ut hæreret in ſabulo. Idem quoque reſpondebat de reliquis Aulæ correctionibus: quas tamen ajebat à ſe non niſi auditis plurimorum præſtantiſſimorum hominum ſententiis conſtitui: ſi diploma memoratum vellet Synodus ſolemniter comprobare, gratiſſimum ſibi fore. In animo ſibi non eſſe novos Cardinales eligere; ſed ubi ad id inclinaretur, ſtudium à ſe impenſum iri ad eos eligendos iis ornatos dotibus, quæ à Cæſare poſtulabantur, ac ea de re Moronum Legatum plenè cum eo collocuturum. Æquis votis optabile eſſe, ut idem proportione ſervaretur in Epiſcopis: & huic rei jam conſuluiſſe Concilium Decreto ſuo; quod ut cuſtodiretur ſe curaturum, adeoque ut admoverentur Eccleſiis homines digni, ac priùs in ipſorum anteactam vitam moresque diligenter inquireretur, nec minùs ut ſeverìùs acta conſueta formarentur.

De eo quod ſpectabat ad manſionem, Se optaviſſe ut Synodus decerneret, & apud ſe ſtatuiſſe ejus Decretum comprobare. Sed ad id usque temporis plurimum fuiſſe decertatum, decretum nihil, propter ſententiarum varietatem. Nunc in animo habere ſe, ut, ſive declararetur manſio eſſe legis humanæ ſivè Divinæ, ab omnibus ea inviolatè ſervaretur, & vel ab iis Cardinalibus, quorum adminiſtrationi Eccleſiæ committebantur: quandoquidem rei neceſſitatem intelligebat, eo præſertim tempore, quo in omnem fere provinciam hæreſis contagio ſerpebat, & Chriſti ovili opus erat ſuorum Paſtorum præſentiâ.

Velle ſe, ut integrâ libertate Synodus frueretur; neque umquam præcepiſſe, ne quid ibi ſtabiliretur ſe inconſulto. Interdum tamen eveniſſe, ut in quibusdam magis arduis ipſum Legati conſuluerint, nec à ſe conſilium ſuum potuiſſe aut debuiſſe denegari. Nihil hoc adverſari libertati; quin nec inconveniens, nec inſolitum fuiſſet, ſi Synodus ipſa ſententiam rogaret Apoſtolicam Sedem, primam Eccleſiæ Cathedram, & veritatis magiſtram. Nec ſpeciem duplicis Concilii præberi, quod Concilium ſuperiori ſuo conjunctum cerneretur, magis quàm in homine duo corpora appareant, quòd membra conjuncta & obtemperantia capiti videantur. Nihil pariter dedecere ſi Pontifex, quò reddat Legatis petitum à ſe conſilium conſuleret Cardinales eximiæ prudentiæ ac doctrinæ; præſertim cùm ſuæ mentis non eſſet, ut ipſius conſilia Synodum cogerent ad ea amplexanda.

Grates agebat de oblata per omnem virium conatum defenſione Pontificiæ auctoritatis, de qua admodum piè ſcribi à Cæſare, & ſecundùm etiam Pontificis mentem, dum monebat, ſuſtinendam cuſtodiendamque eam non eſſe, niſi ad Dei gloriam, & emolumentum Religionis.

8. Ad invitationem Tridentinam ea ſummatim repetebat, quæ fuſius in altero diplomate diſſeruerat. Rei veritas ita ſe habet, hæc duo Pontificis reſponſa ad Cæſarem, quorum ſummam attulimus, & quorum exemplar in volumine literarum Pontificiarum continetur, parata quidem, ſed non miſſa fuiſſe; cùm videretur materia vaſta, ac digeſtu prædura, neceſſe habere ut paulatim à calore vitali halitus concoqueretur. Quare illorum vice Pontifex breviter ad Cæſarem (*e*) reſcripſit, ipſum commendans ob ejusdem pietatem in Pontificem, Sedemque Apoſtolicam, ob ſtudium utilitatis conferendæ Chriſtianis gentibus ex correctionibus ab eo propoſitis, nec minùs ob denegatam ab eodem fidem falſis rumoribus. Dein ſignificavit, reſponſiones ad ſingula capita, Cæſari, ut ipſe certò credebat, acceptas, redditum iri coràm à Morono, utrique ipſorum probatiſſimo, qui brevi Legatus ad ipſum iturus erat, præter legationem Tridenti poſtmodum ab eodem exercendam. Interim certo eſſet animo, ſe nec ſuſpenſionem nec diſſolutionem velle Synodi à ſe coactæ, ac retentæ tanto labore, tantoque rot Principum auxilio; ſed honeſtum ac fructuoſum exitum, cum ea morum emendatione, & cum eo Chriſtianæ Reipublicæ bono, quæ curæ atque ſpei præteritæ reſponderent.

(e) *20. Mart. 1563.*

9. Jam verò non modò Suavem latuit, hæc reſponſa fuiſſe ſolùm concepta, non parta (quod magno vitio illi non verterem) ſed in narranda tum earum, tum literarum quas Cæſar ſcripſit, ſententia, palàm facit, ad ſe perveniſſe craſſam quamdam & confuſam quaſi umbram, ad cujus normam ipſe poſteà confidit eorum ſententiam à ſe depictum iri, pro eo quod ſibi veriſimile viſum eſt. Etenim non modò tacitus omninò præterit diſtinctionem publicæ arcanæque epiſtolæ mutuæ, ſed nec niſi modicam partem veræ præcipuæq; illarum ſummæ recenſet; & è contrario ſomniat, ibi à Ferdinando quæſtionem inſtitui cum Pontifice, an Cæſaris, aliorumque Principum conſenſus neceſſarius ſit & convocationi & diſſolutioni, ſuſpenſionive Conciliorum, appoſitis prolixis reſponſis probationibusque Pontificis pro abſoluta ſua poteſtate: quod neque rerum conditionibus, nec Ferdinandi reverentiæ congruebat. Quare Suavis in his depingendis non inquam verum narravit, de quo parum laborabat; ſed neſcio illud

illud confingere, quam artem profitebatur. Præterea Cæſarem inducit in Romæ contumeliam multa jactantem, de quibus modeſtus ille cordatusque Princeps nihil ad Pontificem ſcripſiſſet. Æque inſuper falſa eſt longior querimonia, quam idem adducit in Pontificis reſponſo, adverſus eos, qui diſſertationes habebant in Concilio ad oppugnandam auctoritatem, Sedi Apoſtolicæ à Chriſto impertitam in Eccleſiam univerſalem; & quædam iracundior punctio, in qua diceret, reliquorum Principum Aulas minus reformandas non eſſe: & cùm Cæſar enumeraſſet multa ex depravatis moribus incommoda, omnium maximum, & reliquorum fontem, ſilentio fuiſſe ab eo prætermiſſum; nimirum, eos quibus lex à Conciliis accipienda erat, velle Conciliis legem dare. Enim verò illis epiſtolis, meram benevolentiam urbanitatemque redolentibus, ne granum quidem aſpergebatur illius aloës, quæ in hortis ſolùm Suavianis nata eſt, quamquam colocynthis potiùs quàm aloë dicenda eſt; hujus ſiquidem amarities ſervat corpora, illius verò corrumpit.

(e) *20. Mart. 1563.*

Verax tamen eſt, dum refert, præter hæc à Ferdinando literis ſignificata, Delfinum Nuntium ſcripſiſſe, (*f*) Seldium, egregium Jurisperitum, magnum Cæſaris Cancellarium, conatum fuiſſe illi perſuadere, omittendas eſſe voces illas, *univerſalis Eccleſiæ*, ne moleſta litigia ſuſcitarentur, & ne Cæſar aliique Principes ad expromendam in hoc mentem ſuam traherentur; atque in hanc ſententiam cum ipſo Nuntio Cæſarem poſteà locutum fuiſſe. (*g*) Quare fieri cœpit, Theologicas Tridenti controverſias non per verba componi poſſe, ſed per ſilentium, quòd ſæpè ſicut umbra, quamvis in ſe nihil ſit, optimum eſt ut aliis benè ſit.

(f) *Literæ Vicecom. ad Borrom. 18. Mart. 1563.*

(g) *Literæ Legat. ad Borr. 18. Mar. 1563.*

CAPUT IX.

Nova Cæſareanorum Gallorumque Oratorum apud Legatos petitio, & horum reſponſio. Diſceſſus Lotharingi Venetias, ejusque ad Galliæ Regem literæ Vicecomes ad eum profectus, de adventu Pontificis Bononiam cum illo acturus, & colloquii inter eos ſumma. Muſottus à Lotharingo adſcitus, ut ſibi à Secretis eſſet, & Olivus conſueta Concilii munera proſecutus. Cœtus Cæſarianorum apud Guerrerum habitus de uſu Calicis, & auctoritate Pontificis. Tranſitus Mantuanæ Ducis Tridento.

1. Præter memoratas Cæſaris poſtulationes nondum ceſſabant Oratores Cæſarei ſtimulare Legatos, (*a*) ut ei qui à Secretis erat, ſocios adjungerent: illi ſiquidem re ipſa diffidebant omnino Tranſmontani, quippe & unico, & penitus Pontificio. Sed facili negotio Præſides petitionis vim declinarunt expectatione recentium collegarum, ſine quibus rem tanti ponderis induci par non erat.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 15. Mart. 1563.*

Eadem Gallis obtenta excuſatio, ad graviores emendationes ipſos ſollicitantibus. (*b*) Quoniam verò ii ob ejuſmodi cauſam ſtudebant Legatos abducere a dogmatum tractatione, quaſi à magno temporis diſpendio cum parvo commodo, reſponſum ab illis eſt, non ita cunctos ſentire; quin urgeri ſe à Cæſare, ut diſputationibus agitaretur quidam articulus de Matrimonio, ad conjugatos & ad ſacerdotium ſpectans.

(b) *Literæ Legator. ad Borrom. 18. & 22. Mart. 1563.*

2. Porrò diſputationibus Theologorum brevi (*c*) abſolutis, Legati ad Ordinis corruptelas operam converterunt, quo eas Conventus judicio exponerent, ſtatim ac delecti ad illas colligendas Patres munus ſuum obiiſſent: interim electos collegas ſollicitabant. Lotharingus verò cum animadverteret, usque ad eorum adventum quamdam feriarum ſpeciem fore, eâ ceſſatione uſus eſt, ut Patavium ac Venetias excurreret, ſive ad meram animi relaxationem, ſive ad negotium, quod ſemper poteſt, ſemperque creditur intercedere inter Principum congreſſus. Secum adduxit complures (*d*) ex Theologis, & quosdam ex Epiſcopis primariis, & Patavium recta perrexit, quò illic in propinquo loco cum Hercule Ferrariæ Duce, ſibi ſanguine conjuncto, conveniret, ut effectum eſt, & quò poſteà Venetias iret, proximas Paſchatis feriàs peracturus. Antequam diſcederet, (*e*) breves literas ad Regem ſcripſit, quibus exponebat, diſputaſſe Theologos de Matrimonio multa cum doctrina, ſententiarumque varietate: ſpondere Legatos, confeſtim diſciplinæ capita ſe complexuros; ſed nihil ſperandum de Synodo, donec accederent duo novi Præſides, duobus demortuis ſuffecti; & donec ſimul interim compertum eſſet, quid Romam afferret ab Aula Hiſpanica Aloyſius Avila, novus Philippi Regis Orator. Exemplar etiam miſit epiſtolæ publicæ, à Cæſare miſſæ ad Pontificem, ſibique ab eo communicatæ. Quædam ex his pariter ſignificavit Reginæ Lanſacus; adjecitque, Cùm Theologi cenſuiſſent, fas eſſe Pontifici, in aliquo caſu ingentis publicæque utilitatis, legem relaxare Sacerdoti ad matrimonium contrahendum, credibile eſſe, id ab illo indulgendum Borbonio Cardinali, pro eo ac à Rege optabatur; idque Lotharingo Cardinali pergratum fore. Ratio erat, (*f*) quoniam conjugium agitabatur inter Borbonium & filiam Guiſii Ducis interfecti; ex quo conjunctior, adeoque robuſtior evaſiſſet pars Catholica, ſimulque honeratior ac firmior familia Lotharinga, quæ, utpote extera, & auctoritate pollens in Gallia, obnoxia erat acerbæ invidiæ; quæ affectio ubi dominatur in multos, eosdemque potentes, ſemper amplitudinem inviſi capitis quaſi largâ quadam obſidione dilexat.

(c) *22. Martii ex Diario, & literis Legatorum eo die.*

(d) *Literæ Vicecom. ad Borromæum 25. Mar. 1563.*

(e) *18. Mart. 1563.*

(f) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. Martii 1563.*

3. Studuerat plurimis argumentis Gualterius Lotharingum ab eo conſilio adeundi Venetias abducere. (*g*) Etenim ex animi ægritudine, quæ in illo comperta erat erga Pontificem & Legatos, ſibi quemque inducturum in animum, hujuſmodi ſeceſſionem ab illa fuiſſe profectam, adeoque in ipſo patefactum iri animum parum propitium, parumque bonam ſpem in eam Synodum, utpote minimè laborante, quod ex ſua ſuorumque profectione res illic in ſterili atque ignobili otio langueſceret. Contra verò ſi perſtitiſſet, ita ibi negotia digeſturum iri, ut ad recentium Legatorum adventum liceret poſtremam illis manum admovere. Sed Lotharingus in ea illius motus voluntate immobilis perſtitit, variis obtentis coloribus, qui numquam

non ſuppetunt ad depingendam hujuſmodi conſiliorum utilitatem.

(g) *Literæ, & arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. 22. Mart. 1563.*

4. Vix ille diſceſſerat, cùm pervenere Tridentum literæ Borromæi (*h*) ad Gualterium ac Vicecomitem, quo cum Lotharingo preſſius ageretur de Pontificis adventu Bononiam, de coronatione illic Cæſaris, ac de translatione Synodi, de quo cum utroque Præſule Lotharingus non ſemel ſermonem habuerat; quod animo Pontificis adeò inſederat, ut illud Cæſari offerri voluerit in reſponſo ad Ferdinandi literas, ipſum invitantes ut Tridentum convenirent, per Moronum Legatum illi reddendo, uti narravimus. Quocirca Gualterio ac Vicecomiti præcipiebat, ut rem cum Lotharingo tranſigerent, quò ille cum Cæſare perficiendum curaret. Sed Gualterius, cui diutiùs ingenium Lotharingi exploratum erat, exiſtimavit perinde fore poſt illum currere, ac ipſum in fugam agere: nec deerat aliquod argumentum ad hoc perſuadendum, cùm idem Lotharingum Oeniponte reverſum ea de re iterùm allocutus, multò magis ambiguum languidùmque repererat. Quapropter quando jam ille Tridento diſceſſerat, noluit aut pedem aut calamum ad id movere, ſed ſolum quiete rem contulit cum Archiepiſcopo Senonenſi, qui Tridenti manſerat, & ſine dubio ſuper ea ad illum ſcripſiſſet. Hanc ajebat Gualterius optimam ſibi artem videri cum Lotharingo adhibendam, quâ illi oſtenderetur Pontifex eò adduci Cardinalis conſilio, & quaſi poſtulato, cùm is in eo eſſet hominum genere, in quibus tunc voluntas tepeſcit, cùm eam in aliis ſuccenſam animadvertunt.

(h) *Signatæ 4. & 7. Martii, ſicuti ad eas reſponſa 25. Mart. & 5. Apr. 1563.*

5. Aliâ Vicecomes inceſſit viâ: abiit ille poſt Lotharingum, (*i*) Simonettæ conſilio ad id impulſus: ſed ad commentationes itineris declinandas vulgavit, Patavium ſe contendere ad inviſendum fratris filium, auditorem in eo Gymnaſio, graviter ægrotantem, & quem diem jam obiiſſe reperiebat. Cùm illuc eodem die quo Lotharingus perveniſſet, illicò ipſum inviſit, reddiditque literas Borromæi, (*k*) compoſitas ad ſtudioſam & honorificam doloris ſignificationem ex obitu Guiſii Ducis, in cujus laudes ſemihoram inſumpſerat Pontifex in Senatu: (*l*) ſimulque præceperat, ut ſolemne illi funus celebraretur, ſicuti magnis regibus perſolvi ſolet, univerſi Collegii interventu. Huic in ea familia jacturæ nova poſteà acceſſerat ex morte magni Galliæ Prioris, ut vocant, qui pariter Cardinalis frater erat, nondum Romæ cognita, & per conſuetam conſtantiam ab illo tolerata. Gratiſſimum ipſi accidit primum illud officium Vicecomitis, cui brevi redditâ reſponſione, extemplò percontatus illum eſt de Moroni ad Cæſarem acceſſu. Nec Vicecomes, cùm videretur jam aditus oportunus, itineris ſui cauſam diſſimulavit. Revocatis igitur in memoriam iis quæ Lotharingus agitarat de adventu Pontificis Bononiam, ac de rebus aliis, quæ illic confici potuiſſent, dixit, de illis à ſe plenè Borromæum edoctum fuiſſe. Hic verò ſubſiſtens, expectavit, ut alter ea de quibus diſſeruerat, ſicut accidit, confirmaret, percontatus per ſummam curioſitatem, quænam Pontifici mens ineſſet. Tunc Vicecomes ſive ad uſuram, ſive ad oſtentationem libertatis, Borromæi & Delfini Nuntii, ad quem ille ſcripſerat, reſponſiones oſtendit. Utriusque ſententia erat, comprobari conſilium, optarique operam Lotharingi apud Cæſarem, quâ illum ad id pertraheret. Sed is aut in ipſa re animadvertens ſpem à ſe factam ſuprà quàm poſſet, aut pro ipſius ingenio, quod Gualterius deſcripſerat, linguâ ſtatim vultuque mutato, Prius, inquit, expectandum eſſe reſponſum Pontificis ad Cæſarem, qui cum Tridentum ſecum invitaverat, nec minùs ea, quæ novus Orator Hiſpanus Romæ peregiſſet. Expeti à Principibus plenam morum emendationem, cujus ad id usque temporis non niſi vanus ſonitus longinquarum pollicitationum exceptus fuerat: ab hujuſmodi conventu Bononiam Pontificis, Cæſaris, & Concilii, excitari poſſe ſuſpicionem alicujus in hæreticos fœderis, quo ad prævertendum, & ad Chriſtianam Rempublicam perturbandam ſtimularentur: ſuam à ſe operam interponendam non eſſe illi negotio, quando Pontifex tam modicam in ipſo fiduciam præ ſe ferebat, ut ne obtulerit quidem legationem, quam ipſe recuſaſſet; ſed ejus honorem, tanquam æſtimationis teſtimonium, plurimi feciſſet. Studuiſſe malevolos quosdam ſollicitare Pontificem ad eam electionem, quòd prævideret, à Cæſare aliisque Principibus ipſum propoſitum iri, atque ab iisdem malevolis novum ſemper pabulum ſuppeditatum fuiſſe Pontificis animo, quò adverſus ipſius ſinceritatem ſuſpicio nutriretur.

(i) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 25. Martii 1563.*

(k) *Variæ literæ Vicecomitis Patavio ad Borrom.*

(l) *Literæ Borromæi ad Legat. 17. Martii 1563.*

6. Ad hæc Vicecomes: Fruſtrà lucem aliam expectari de mente Pontificis ex ejus ad Cæſarem reſponſis, aut ex ejus cum Avila ſermonibus, quandoquidem ea clarè liquebat in literis Borromæi, ipſi jam oſtenſis: rectam efficacemque Pii voluntatem de reparatione diſciplinæ ex eo conſpici, quòd ille in dies operabatur & ſeveris conſtitutionibus, & earum executionibus, in Aula Romana. Synodi cunctationem in eo genere ortam fuiſſe ab obſervatione Decreti, ut ſubinde morum leges doctrinæ tractationibus copularentur. Tunc verò quasdam elaborari à Legatis, ſummi momenti, Ordinis Sacramento reſpondentes. Eſſe quidem retinendum memoria dictum ſapientiſſimi Purpurati à Turre cremata in Synodo Baſileenſi, Abuſus, non uſus auferri oportere. Fœderis ſuſpicionem tolli à compoſita in Gallia cum Hugonottis pace, de qua mox. Denique novorum Præſidum deſtinationem tam cito poſt Mantuani mortem eveniſſe, ut nemini ſpatium relictum fuerit ad Pontificem ſiniſtra opera ſollicitandum.

7. His argumentis Lotharingi duritia nequaquam ceſſit; quod certiùs Vicecomes poſteà cognovit ex Muſotto, qui antea illuc advenerat, & per quem Legati Pontificias literas ad Lotharingum miſerant, (*m*) officia animi dolentis exhibituras, & cui idem Lotharingus integrum colloquium enarrarat. In illius familiam tranſierat Muſottus defuncto Seripando, quo vivente ſæpius ei contigerat agere cum Lotharingo, cujus animum ſic ille ſibi conciliarat, ut non prius veteri hero ſe orbatum, quàm à novo invitatum ſenſerit ut ipſi à ſecretis eſſet, ac poſteà, perfecto Concilio, ut Romæ ejusdem nomine Actoris munus exerceret. Cui Legati non obſtitere, prout facilè poterant, præſertim cùm is eſſet nobilis Bononienſis, adeoque Pontificis ſubditus. Quamobrem meritò Gualterius (*n*) illos perſtrinxit, quippe quibus conſiderandum erat,

rat, non modo inanima tabellaria, ſed non minùs animata, exteris clauſa eſſe debere: nec ab hujus cautionis neceſſitate homines immunes evadere, quòd ipſi rectè ſe geſſerint, adeòque ſibi dedecus timere nequeant ex declaratione veritatis, cùm quælibet auri ſinceritas in terra procreati aliquam terræ mixtionem in ſe patiatur. Præterquam quod nec omnino bonum eſt, omne bonum patefieri, cùm ex ejus notitia fieri poſſit, ut illud aut fraude malâ impediatur, aut in malam partem trahatur. Idcircò Natura Socrate doctior, & boni communis amantior Socrate, non modo ſine feneſtra, ſed cum impenetrabilibus ſeris corda conſtruxit. Quod ſi quis ſperet, privatum hominem, cui ex plurima notitia rerum reconditarum atque optabilium pretioſum peculium eſt, eâ non uſurum interdum ad augendam ſibi gratiam apud herum novellum, aut Platonicam virtutis ideam ſperat, aut certe ſingularem. Abunde eſt, ſi ille verâ contentus moneta, falſam non cudat, confictis ſive adauctis arcanis, quod ſæpe contingit. Et ex altera parte hoc familiarium genus nec pariter novo domino tutum eſt: ſemper enim neſcio quid propenſionis retinent in antiquam partem; qui ſi non ex benevolentia, ſaltem ex jactantia potentiæ illi benefaciendi, ad detegenda ipſi arcana lubrici ſunt. Non hæc profero quòd reipſa Muſottus detrimentum poſteà aut turbamentum negotio intulerit, & inſtrumentum ſeu Pontifici ſeu Cardinali noxium evaſerit, quin potiùs opportunitas mihi aderit narrandi, illum utriusque amicitiæ plurimum profuiſſe. Sed eventus proſperitas actioni abſolvendæ ſatis non eſt.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum 29. Mart. 1563.*

(n) *Literæ Gualterii ad Borromæum 22. Martii 1563.*

8. Non ita cum Camillo Olivo actum. Hic poſt deceſſum Mantuani, auctore Vicecomite (*o*) à Legatis cum aſſenſu Pontificis juſſus eſt eadem proſequi miniſteria, quibus hero vivente fungebatur, & poſt adventum Moroni certum illi ſtipendium quadraginta ſcutorum ſingulis menſibus Præſides decreverunt, ad labores præteritos remunerandos; ac præterea hominem Pontifici commendarunt, quò ſuperiora illius promerita aliis præmiis compenſarentur: & ab ipſo tum Legatis tum Pontifici ſemper integrè ſatisfactum, ut in Operis proceſſu patebit. Adeò mendax deprehenditur Suavis, dum ſcribit, Cùm Olivus miſſus fuiſſet ad Pontificem à Mantuano poſt primum de manſione certamen, nec poſteà ejus promiſſis effecta reſponderent, averſum ab eo animum perſtitiſſe; adeoque ea de cauſa per falſas & commentitias ſuſpiciones, ad id ulciſcendum divexatum poſteà fuiſſe Mantuæ à ſacra Inquiſitione, poſtquam eò redierat defuncti heri corpus delaturus. Quæ fabula maximum fabularum pretium conſequitur, quod eſt, admirationem parere: nam ex omni parte ſtuporis argumentum ſuppetit, quo pacto hiſtoriarum ſcriptor audeat ſeu conſulto mentiri tam effrenatè, ſeu certè caſui calamum committere, cùm certum ſit, nec Olivum, ſed Pendaſium à Mantuano Romam fuiſſe miſſum, ut jam oſtendimus; nec demortuo Cardinale Olivum diſceſſiſſe à Concilio; nec in eum vindictâ Pontificem uſum, ſed blandimentis, honoribus, fiduciâ, mercede. At quidem, ut nihil diſſimulem, comperio, ſemel dumtaxat Olivum, antequam ad proſequenda munia retineretur, notatum fuiſſe in quibusdam Borromæi literis (*p*) ad Simonettam nocentis mordacitatis. Et hujusmodi dos vinculum fortaſſe fuit illius amicitiæ inter ipſum ac Suavem, à Suavi commemoratæ: ſi tamen credibile eſt, amicitiam ullam extitiſſe, quando tantum errorem deprehenditur in uno de caſibus maximè conſpicuis in altero, cùm proprietas amicitiæ ſit non modò caſuum, ſed arcanorum communicatio.

(o) *Literæ Vicecomitis ad Borromæi 4. Martii & ad Ptolomeum Gallium 8. April. & tres Legat ad Borr. 22. Mart. & 5. & 15. Apr. 1563.*

(p) *9. Martii 1563.*

9. Ut revertamur ad ea quæ Patavii egerat Vicecomes, ipſi confirmatum ibi fuit id quod audiverat Tridenti ex Oratore Sabaudiæ, qui Oeniponte redierat poſt exhibitam Cæſari reverentiam, ſimulque ex Epiſcopo Aurelianenſi, Ferdinandum non ſuam coronationem curare, ſed potiùs filium novum Romanorum Regem coronandum deſiderare: nec deerat qui ſuſpicaretur, velle ipſum fratris exemplum ſequi, remiſſo regnis nuntio & ſeceſſu, quâ videbatur ejus animus minùs averſus futurus ex minus proſpera fortuna, magisque propenſus ex ingenio magis quieto. Præterea Lotharingus ita loquebatur de immutabili Principum voluntate, quâ in graviſſimas emendationes, & intolerabiles Pontificî ferebantur, ut ſatis patefaceret, ſibi nec eam ineſſe auctoritatem apud illos quam antea jactitare videbatur, nec eam Bononienſis translationis voluntatem, quam ſignificarat; mutato fortaſſe ejus animo ob recentes literas Galliâ acceptas, poſtquam Oeniponte reverſus erat. Quare cùm is Vicecomiti negare non poſſet ſuperiores hortationes ſuas ad rem decernendam, obices ad perficiendum amplificabat. Status negotii cum Gallis ita ſe habebat.

10. Ex parte Hiſpanorum ſuavis & auſteri mixtio ſentiebatur. Rex ad Lunenſem ſcripſerat (*q*) conqueſtum ſecum fuiſſe Pontificem de Hiſpanis Epiſcopis. Et quamquam ipſe ſibi perſuaderet, id oriri ex notitia prævè ingeſta Pontifici, non ex modica reverentia in iis Præſulibus deprehenſa in Apoſtolicam Sedem; tamen invigilaret Lunenſis, efficeretque, ut res ita procederent, ne Pontifici ad querelas anſa præberetur; quod Epiſcopo Salmanticenſi, & aliis, qui obſequentiores Pontifici fuerant, gratum accidit: apud Granatenſem, & eos qui ſimili ſenſu afficiebantur, (*r*) tantummodò valuit, ut epiſtolam impetrarint à Lunenſi, quâ ipſi fuſiùs purgarentur, clypeum præſertim attolentes ſplendidum ſimul ac validum conſcientiæ, ad quem omnis auctoritas moderata ſubſiſtit.

(q) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 22. Martii 1563. & Acta Epiſcopi Salmanticenſis.*

(r) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 25. Martii 1563.*

11. Cæſariani averſum animum haud præſeferebant; quin paucos ante dies acciderat, ut Draſcovizius cœtum haberet apud Granatenſem: cumque orta eſſet opinio illic, ab eo ſolùm intendi, ut Hiſpani (*s*) ad conceſſionem Calicis pertraherentur; aliud tamen verum extitit. Suprà narravimus Commendoni querimonias cum Cæſare ob Gallorum oppoſitionem, ne definiretur Pontificis poteſtas in Eccleſiam univerſalem; ad quam poteſtatem comprobandam varia Conciliorum ſanctorumque Patrum teſtimonia idem protulerat, Cæſarem rogans, ut vellet, quippe Sedis Apoſtolicæ Patronus, eam tueri in cauſa ram æqua. Easdem preces iteraverat ſemper Delfinus Nuntius. Et quamvis Cæſar initio reſponderet, opportu-

portunum non esse Synodum implicari difficultatibus nodosiorum hujusmodi quæstionum; tamen cùm ipsi ponderandum objiceretur, non licere Pontifici, dum Episcoporum potestas statuebatur, sinere de sua reticeri, præsertim ex contradictionis obstaculo, ad rem promovendam animum convertit, scripsitque Drascovizio; ut super ea re cum Hispanis Episcopis ageret, qui habebantur in hoc tamquam homines extra factionem, & non tamquam adversarii, sicuti Galli, atque ut ipsis ostenderet testimonia, à Pontifice pro se producta. Id igitur exposuit Orator multis Hispanorum, accersitis in domum Guerreri, qui eo audito respondit, Illorum Conciliorum, Patrumque testificationem ipsis supervacaneam esse, qui Florentinam Synodum admittebant, adeoque cum Gallis potius adhibendam. Cœtu soluto Bartholomæus Sebastianus Episcopus Pattensis, unus ex Hispanis Romæ propitiis, hinc opportunitate captâ Guerrerum hortatus est, ut ipse aliique sibi addicti in eam sententiam scriberent ad Pontificem, suam ipsorum mentem explicantes in agnoscenda suprema illius auctoritate, quod conduceret ad purgandum Pontificis animum adversâ aliquâ opinione, ipsi alunde impressâ. Sed Guerrerus, negligentis more dedignatus alienam sibi gratiam exquisitis modis comparare, respondit, Id opus non esse: satis fore, si Pontifex cum de sententiis prolatis edoctus fuerit, vera persenserit: adjecitque: *Nobis quod nostrum est ille det, & nos dabimus quod suum est.* Tum in querelam prorupit, quòd dicerentur Episcopi respectu summi Pontificis, esse tamquam Vicarii generales comparatè ad Episcopos, adeoque unos æque ac alteros amoveri posse superioris arbitratu. Ad quod Sebastianus: Id firmatum non esse; sed solùm licere summo Pontifici cum Episcopis concurrere in propriis ipsorum Ecclesiis. At Guerrerus: Hujusmodi sententiam, de qua quereabatur, etsi non disertis verbis tamen quantum satis erat ut intelligeretur, significatam fuisse. Quoniam autem mala tunc corporis etiam habitudine afficiebatur Granatensis, operæ pretium non duxit Sebastianus amplius progredi, gnarus, ad cujuspiam animum convincendum plurimum roboris subtrahi rationum acumini ab ejusdem dissensu, tametsi absque ratione præstito.

(s) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 15. Martii 1563.*

12. Per idem tempus illac iter habuit Eleonora (*t*) Mantuæ Dux quæ rursus in viam se dederat, Cæsarem parentem, ut factum est, invisura Oeniponti, & post aliquot dies Gullielmus Dux ejus vir subsecutus est: (*u*) qui tamen Tridentum non ingressus, nec exhibuit, nec accepit ea incommoda, quæ ex depravata consuetudine afferunt summi honores non minus honorato quàm honoranti.

(t) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 25. Martii 1563.*

(u) *Diarium 15. Aprilis 1563.*

CAPUT X.

Galliæ pax. Capta hinc opportunitas à Gualterio arctius conjungendi Lotharingi cum Pontifice. Melitensis Oratoris adventus Tridentum, & controversia de loco. Aloysius Avila Philippi Regis Orator Romæ: ejus mandata, & Pontificis responsa.

1. Statim ac Lotharingus Tridento discessit, eò pervenit priùs rumor, dein certus nuntius (*a*) pacis compositæ inter Galliæ Regem, ejusque perduelles Hugonottos, conditionibus Regno indignissimis, & Religioni summè perniciosis. Sed à Regina, quæ illius regiminis rotam vertebat, omne studium impendebatur ad conservandam tum sibi potentiam, quæ in manu muliebri nimis vacillebat inter arma, tum securitatem filiis pupillis, adeoque expositis periculo non minus ob suorum Ducum quàm ob hostium victorias; atque, ut quisque rationes excogitat, per quas sibi persuadeat, honestè fieri id quod alioquin appetit, in animum illa inducebat; neque contra rationem decori se quidquam acturum, si illud ageret quod conducebat ad tuendum potissimum omnis decoris fundamentum in Principibus, quod est dominium: neque contra cultum Religionis, dum per ea minora detrimenta illam subducebat periculo majoris plagæ, quæ ex nudato hugonottorum ferro impendisset. Ea pacificatio, quippe opposita sensibus commodisque Guisiorum, eademque propitia maris Præfecto, illis inimico, accidit ipsis penè (*b*) insciis, & omnino invitis: ac præcipuè Lotharingo Cardinali, qui aberat, prius pacis confectio quàm tractatio innotuit.

(a) *Literæ Gualterii ad Borromæum 27. Martii 1563. & pacis capita sunt in Diario 27. April.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum 25. Martii, & 5. Aprilis 1563.*

2. Hinc existimavit Gualterius, aperiri sibi viam ad aliquid in rem suam moliendum; & absente Lotharingo sermonem habuit cum Archiepiscopo Senonensi, atque ob oculos illi posuit, quàm male Guisiis præmia repensa essent a Regina; quàm debile filum, quo ipsi adhærerent, ejus gratia esset putanda; quàm facile posset contingere, ut ipsis necesse foret æmulorum invidiæ ac violentiæ cedere, regno ad aliquod tempus secedentibus; quo eventu ipsis neque tutius neque honestius superesse perfugium Româ, illius Religionis Regiâ, cujus causâ vexabantur, & in qua Regia duo ex ipsis summorum Senatorum locum possidebant. Quod si etiam nollent cedere, sed obsistere, sicuti Pontifex successum prævidens, proximè superiori mense cum eodem Gualterio disseruerat, posse id tantummodo & prosperè fieri si Pontifex vires suas ad hoc conferret, suaque auctoritate Hispani Regis auxilia pertraheret: eo siquidem casu Catholici robustiores evaderent, & formidabiliores Reginæ quàm antèà hæretici. Quare quoniam timor in ea Religioni ac dignitati præstiterat, nunc majorem timorem minori præstiturum. Guisios alioqui pollere in Gallia gubernationibus Campaniæ & Burgundiæ, atque inter eos superesse strenuum militum imperatorem, etiam post recentem jacturam duorum fratrum, nimirum Aumaliæ Ducem in armis melius exercitum quàm Condeus, partis hugonottæ ductor magisque pariter quàm Guisius Dux extinctus, qui nimia quadam cautela, ne ingens numerus externæ militiæ induceretur in Galliam, seipsum & Galliam perdiderat. Jam verò cum posset Cardinalis animadvertere quàm utrimque necessarium foret Sedis Apostolicæ patrocinium ad se sustinendum, anteferendam à se non esse Reginæ Regiorumque ministrorum gratiam gratiæ Pontificis, sacrique Collegii, cum hæc præsertim adnecteretur honestati & obligationi conscientiæ simul ac honoris, ex imposito sibi pileo præfulgentis. Pileum igitur exornaret adjectâ gloriæ corona, quæ illum loco galeæ tueretur, dum ipse pacem Ecclesiæ, eamque regentis auctoritati firmitatem afferret. Hoc pacto à se comparatum iri perpetua laudum monumenta in acclamationibus Christianæ

stianæ Reipublicæ, & prævalidum præsidii patrocinium in Sede Romana. Hæ rationes mirifice impressæ sunt in animo Senonensis, ægrimoniam jam spirantis ob illam pacem, quæ Guisiorum potentiæ quædam veluti clades erat. Hinc præstolabatur impatienter reditum Lotharingi, quò eosdem in eo spiritus excitaret; & ad ipsum prævolasset, nisi perbrevi opperiretur. Etenim Cæsar, avidus æquè ac sollicitus prosperi Concilii successus, non prius de Lotharingi discessu cognovit, quàm eo improbato, ipsum ut sine mora reverteretur literis suis rogavit.

3. Tridenti à publicis functionibus cessabatur, & cuncta negotia præsentia, pro eo quod in hujusmodi induciis contingit, erant varia consilia ac præsagia futurorum. Antiqui Legati statuerant, (*c*) non nisi post novorum accessum in cœtu proponere Canones & capita Doctrinæ reformata, & mansionis Decretum à Lotharingo digestum, de quo posteà mandata Roma acceperunt; simulque nuntios, fuisse jam traditam collegis Crucis tesseram, & veniam abeundi. Hæc plana rerum malacia unicâ contentione leviter fluctuavit. Tridentum pervenit Martinus Rojas Portarubeus, Orator missus à supremo Magistro Ordinis Hierosolymitani. Locum ille inter Laicorum Principum Oratores petebat: sed exemplo Procuratores Archiepiscopi Salisburgensis, & Episcopi Eistatensis, & aliorum, qui Præsules simul ac Principes erant in Germania, restitere; opponentes, se inter Ecclesiasticos sedere, propterea quòd ipsorum Domini erant Ecclesiastici, tametsi Principatum obtinerent; adeoque si ea lex valebat, inter eosdem considendum esse Oratori Supremi Magistri, qui Ecclesiasticus pariter est, & Ecclesiasticos moderatur. Hæc in Melitensem Oratorem objecta suggessere Legatis Paleottus, aliique Bononienses; unde suspicatus est Orator, eam nationem ipsi adversari propter litem Romæ pendentem inter sui Ordinis & illius urbis Oratores. Has verò pro se rationes ipsis objecit.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 25. Martii 1563.*

4. Ordini S. Joannis (*d*) laicam quoque militiam adnecti, classes ac ditionem ab eò possideri, monetam cudi, superiorem non agnosci: ab ipso, utpote tali, mitti ad Concilium non Procuratorem, qualem Salisburgensis mittebat, sed Oratorem: à Pontifice in diplomate ad supremum Magistrum ipsi diserte imponi, ut Oratorem non Procuratorem illuc vice sua mitteret: Romæ ab ætate Leonis X. ad eam usque diem obtineri ab Oratore Melitensi locum in sacello Pontificio inter Principum Oratores: ita præcipi duobus in locis à rituali: idem observari in Aula Cæsaris, duorumque potissimorum Regum. E diverso debere Episcopos secundum legis sanctionem interesse Concilio, & in eo suffragium ferre: quare, tametsi Episcopus aliquis Principatum possideret, hunc existimari rem tamquam adventiriam, quæ sequitur naturam principalis, itaque Salisburgensis, ubi si ipse præsens adfuisset Concilio, in ordine suo inter Episcopos consedisset, illius Procuratori fas non esse superiori inter Oratores loco adspirare. Legati cùm & litem nollent decidere, & ea inter duos Ecclesiasticos versaretur, rem Pontifici remisere.

(d) *Summa rationum Romam missa extat apud Barberinos.*

5. Gravioris erat ponderis legatio, quæ Romam pervenerat adventu Aloysii Avilæ, majoris Commendatoris Alcantaræ, à Philippo Rege ad Pontifi-

cem missi. Mandata ipsi tradita pridie Kal. Decembris, & à me alibi ex transitu nominata, erant hujusmodi.

Pontifici redigeret in memoriam, quàm prompto animo, quantoque studio Rex Synodo faverat, gnarus emolumenti, quod illa Christianæ rei posset afferre, eò missis suis Episcopis, destinatis suis Oratoribus, prius Piscario, dein Lunensi, ob alias Piscarii occupationes, & præcipuam Lunensis peritiam de rebus Germaniæ, & navatam solerter operam suam in Gallia & in Germania ad Synodum promovendam. Cùm graves quædam difficultates Synodo intervenissent, se Pontificis voluntati semper obsecutum fuisse: idem ministris & Episcopis suo nomine inculcasset: sperari à se, ut illa inter præcipuas ac celeberrimas ex longinquo tempore in Ecclesia habitas emicaret; sed percupi à Rege felicem ipsius exitum in cunctis controversiis tum Religionis tum emendationis.

6. Cùm Synodus coacta esset ea potissimùm de causa, ut qui aberraverant, reducerentur, in rem videri, eos iterùm invitari: in quo suas omnes vires à se offerri, haud opportunum rato id peragi nomine Pontificis, ne ipsius dignitas illorum irreverentiæ exponeretur: adhibendam cum istis esse circumspectionem plurimam, nullâ re aut peculiariter aut universè ipsis oblatâ, quæ illius sanctæ Sedis auctoritati ac prærogativæ non congrueret. Si quo infortunio Concilium ad prosperum exitum secundùm vota non perduceretur, timendas esse pessimas res novas in Gallia: proinde curandum, ut Regnum illud cuncta religionis litigia Concilio committeret, atque à Rege omnem ut maximè efficacem operam ad id exhiberi. Quapropter non celeriter, sed maturè in definitionibus procedendum, ne hæreticis argumentum querelæ, Catholicis offensionis præberetur.

7. Par non esse, de Synodi suspensione agi: oportere abusus Ecclesiasticorum plurimum emendari: atque, ut omnibus satisfieret æquum Regi videri, ut ea cuncta in Synodo conficerentur; quod auctoritati Pontificis nihil officiebat, cùm ille conventus fuisset ab ipso coactus, rectusque ab ipsius Legatis, & cuncta ipsius potestate essent confirmanda. Præterquam quod omnes Concilii Patres non solùm Divini obsequii, bonique publici studiosi erant, sed propensi obstrictique ad Sedem Apostolicam, & Ecclesiasticam dignitatem tuendam: contrà verò, si Romæ leges disciplinæ sancirentur, tametsi severæ, non tamen eas acceptas. Quocirca ubi tandem vellet Pontifex Aulæ tribunalia Romæ corrigere pro eo ac inceperat, ipsius rei summam Synodi trutinæ committendam.

8. Potissimùm in Synodo peti libertatem tum in reipsâ, tum in specie; cujus libertatis gratiâ non ignorari à Pontifice, quæ primum à Rege fuerant objecta in particulam restringentem, *Proponentibus Legatis*. Eumdem in præsentia cogi ad sollicitandum Pontificem, ut rei prospiciat, antequam à Principum Oratoribus idem postuletur: eo siquidem casu sibi non licuisset suam cum ipsis operam non conjungere, videri prætereà sibi, de mansionis negotio multa fuisse peracta in Concilio à ministris Pontificis repugnantia libertati, & par esse, ne ex parte Pontificis impediretur ea definitio, quæ ipsius potestati ac prærogativæ nihil detrahebat.

9. Aliter de concessione Calicis Regem existimare, quæ tot novis rebus & incommodis gravida prævidebatur, ut quamvis etiam ad eam unicam hæreticorum conversio redigeretur, maturè adhuc de ipsa cogitandum esset. Quamobrem ut sum-

mum hunc articulum poſtremum in locum reſervandum, cùm de reliquis omnibus actum eſſet; id autem à ſe Pontificem rogari.

10. Quod ſpectabat ad continuationem, ſatis eſſe Regi eam in re cerni, & in diſerta declaratione diplomatum, quæ Pontifex ea de re ad ipſum ſcripſerat, etiamſi apertis notis illa tunc à Concilio non poneretur.

11. Hæc erant Regis mandata, quibus ad Pontificem delatis reſpondit ille vigeſimo octavo Martii: ita tamen, ut per manſuetum modum amicæ querelæ rei partes à ſe in regem, partes actoris à rege in ſe transferret. Se, difficultate operis animadversâ, Synodum numquam recluſurum fuiſſe, niſi certò ſperaſſet Regem ſibi quaſi brachium ducemque aſſuturum, ſed infortunio ſuo contigiſſe, ut Rex non ante diem illum Oratorem ſibi fidum miſiſſet, tametſi à ſe perpetuò poſtulatum. Ejus adventum tam ardenter optatum petitumque à Pontifice fuiſſe non aliam ob cauſam, niſi ob ſiniſtram operam à compluribus adhibitam adverſus utriusque commoda. A Piſcario vix unum pedem illatum Tridentum: à Lunenſi expectationem tantummodo defatigatam fuiſſe, quam vis in mandatis indicaretur, à Rege illum ibi commorantem à ſe credi, cùm omnia quæ imperaverat, jam peracta cenſeret. Rationi conſentaneum omnino fuiſſe, ut Regis Orator adeſſet Synodo, quando aliis Principibus ſatis non fuerat unicum, ſed plures aſſiſtere. Ab hujuſmodi abſentia Oratoris, qui Epiſcopos in officio & concordia contineret, extinctam eſſe vim mandatorum, quæ Præſules Hiſpani acceperant à Rege, ut cum Pontifice concorditer ſe gererent; excitamque inter ipſos diviſionem, adeoque cunctas difficultates, lites ac diſſenſiones, quæ acciderant in Concilio, ejusque improſperum progreſſum. Verùm quantò minus fortunatum principium ac medium Synodus habuerat, tantò feliciori fine ſe à Deo ſperare eamdem fruituram per ſanctas reparatæ diſciplinæ leges quibus curandis numquam ſe defuturum quoad à probo Pontifice, proboque Chriſtiano effici poſſet.

12. Fuiſſe à Pontifice abalienatos à ſe animos Cleri ac Præſulum Hiſpanorum, propter ſubſidia Regi ſuppeditata ex proventibus Eccleſiaſticis; & idcircò tantò acerbiorem in ſe ſenſum fuiſſe, quòd ab Rege deſtitutum ſe cerneret.

13. Hæreticorum reſtitutionem, quantumvis Concilium adniteretur, ægrè ſperari poſſe, niſi Catholici principes in id conſpirarent.

14. Quod in primis optabatur à Rege, ut Galli ſe Concilio committerent, profectò ſupra modum profuturum fuiſſe: ſed è contrario nihil hactenus loqui Gallos de dogmatum deciſione, quin ſolum loqui ad eam impediendam. Scire Pontificem, a Rege plene intelligi id quod ipſe breviter indicabat; ac proinde quamcumque Regis operam, ea de re cum Gallo & cum aliis adhibitam, opportunam futuram.

15. A ſe multò antea repoſitum iri in Concilio cunctas emendationes, ſi cognoviſſet eas ibi conficiendas & comprobandas eſſe: ſed cùm per eam tempeſtatem contrarium ipſi prædicerent præſentes diſſenſiones, opus à ſe fuiſſe jam inchoatum, & per id Patres invitatos ad ipſum imitandum; & apud ſe ſtatuiſſe, denuò Concilii ope ſtatutas etiam emendationes reformare: ſed hoc diſcordiis illic perdurantibus fieri non poſſe.

16. Addebat, nonnullos grato emendationum nomine ad ea aſpirare, quæ ipſorum intererant, præſertim de legibus Comitii Pontificii. Quare, ſi ipſe deceſſiſſet ex proximo morbo, ſicuti periclitatus fuerat, duos Pontifices creatum iri, alterum Tridenti à Synodo, alterum Romæ à Collegio, cum clade Chriſtianæ Reipublicæ: quod à Rege præ oculis habendum erat.

17. Verba, *proponentibus Legatis*, appoſita fuiſſe ab ipſa Synodo, ſe ne conſcio quidem; comprobata conſenſu generalis conventus, ac poſteà primæ Seſſionis, duobus tantummodò repugnantibus. Reverà ſi hujuſmodi forma ſervata fuiſſet, nequaquam exortum iri contentiones perquam noxias, ob quæſtiones non à Legatis, ſed ab Epiſcopis propoſitas, & ab alteris toleratas, ne impediretur in alteris ea, quam aliqui appellabant libertatem. Jam verò quoniam Rex multique Principes libertatem hujuſmodi cupiebant, quæ tandem non niſi in effrenem licentiam abitura erat, ſed quod ad ipſum ſpectabat, illis acquieſcere; ſed ſe culpæ ſubducere ob quodcumque detrimentum, quod inde redundaret in Regem, ſicut ad id usque temporis eveniſſet, niſi forti brachio in Regis emolumentum ipſe repugnaſſet. Indicabantur per hæc variæ conceſſiones de rebus Eccleſiaſticis, Regi perutiles, quæ libenter ab Hiſpanis Epiſcopis in Concilio revocata fuiſſent.

16. Manſionem magis à ſe quàm à quopiam expeti, adeoque jam fuiſſe denuntiatum etiam Cardinalibus Eccleſias obtinentibus, ut ad eas ſe conferrent.

19. De Calicis uſu, per conſuetam ſibi fiduciam, quam cum Rege loquens exercebat, haud ſibi temperare, quin diceret, videre ſibi oppoſita poſtulata. Ut cunctis liberum eſſet proponere, & ſimul, Ut obſtaret Pontifex, ne ea proponerentur, quæ Cæſar, Rex Galliæ, & Dux Bavariæ jam ſtatuerant in medium per ſuos Oratores proferre etiam invitis Legatis. In re concedenda ſe procraſtinaſſe: magnas clades à Principibus ſibi prænuntiari, ubi repulſa daretur; præſertim verò ipſorum ſubditos; alioqui Catholicos, ſi Romæ id ipſis denegaretur, per ſeipſos accepturos, cum hæreticis cohærentes, à quibus in hujuſmodi eventibus Religionem abjurare cogebantur.

20. De his ac de plurimis aliis rebus facilè conventuros Pontificem ac Regem, ubi licuiſſet ipſis inter ſe coram colloqui: plurimum quoque rebus profuturum fuiſſe, ſi Pontifex cum Cæſare congrederetur, cùm certè Cæſar ab ipſo coronandus eſſet.

21. Ad vadimonium continuationis, jam apud Regem unum diploma, alterum apud Vargam eſſe; ſimile aliud à ſe miſſum iri ad Piſcarium; adeoque eſſe in Regis poteſtate illud; ubi vellet, ad Legatos deferendum curare, & ita rem abſolvere: per quod Pontifex ſignificavit, nolle ſe debitorem eſſe Regi illius indulgentiæ, de qua nihil ipſe laborabat, & in quam alter non ſui, ſed Cæſaris gratia revera ſe flexerat. Omne debitum ac ligamen naturali hominum, & præſertim Principum ſuperbiæ grave eſt; ſed illud intolerabile, quo admiſſo videntur ſibi non laudem tamquam grati, ſed contemptum tamquam decepti promereri.

CAPUT XI.

Adventus Tridentum Moroni Legati, ac poſteà Lunenſis. Prior ad Cæſarem deſtinatus: ejus colloquium cum variis Principum Oratoribus, ejusdemque verba in cœtu generali.

1. Ita res habebant, cum Moronus Legatus, ut ceteris præeſſet electus, ad Concilium adventabat. Et quamquam communi voce compertum eſſet, (*a*) illum, antequam Tridenti perſiſteret, Oenipontem iturum, tamen Legatis idipſum, per Aulæ literas nondum cognitum, affirmare non licebat ſine periculo erroris levitatis. Quare melior ipſis conditio videbatur, credi ſe vel parvi habitos à Pontifice in communicatione negotiorum, vel nimis obtegentes ſui in ea diſſimulanda, ut qui nihil certi promebant. Et quidem in hujusmodi ſententiam tacitè conqueſti ſunt Borromæo reſcribentes, qui tandem ipſis rem ſignificarat unà cum profectione jam ſuſcepta à duobus Legatis; quod excuſavit Borromæus, (*b*) reſpondens, rei notitiam Tridentum transvolaſſe per tabellarium Romæ miſſum ad Cæſarem ab ipſius Oratore; in Aula verò morem non eſſe tradenti literas aliorum tabellariis, adeoque hinc effectum, ne ille certum ac legitimum nuntium Legatis aſſerret. Quod exemplum documento ſit miniſtris, ne ſtatim angantur, quaſi deſpecti à ſuis Principibus in aliquo eventu, adverſus quàm ipſi mereantur, cùm innumeræ nec opinabiles ſint rerum conditiones, à quibus neceſſarium aut rationi conſentaneum redditur id quod diſſentaneum videbatur. Moronus comitem prævertens Tridentum pervenit die (*c*) decimo Aprilis, Paſchatis pervigilio. Anceps fuit, an privato ritu ingrederetur: ſed veteres Legati exiſtimarunt, decori ac lætitiæ gratiâ id cum pompa & ſolemniter peragendum. Quapropter obviam honoris cauſſâ proceſſerunt tum ipſi Legati, tum Madruccius, ad hoc officium reverſus, tum Oratores omnes, excepto Veneto, qui ægrotabat, tum cuncti Præſules. (*d*) Ingreſſus eſt habitu Pontificali, ſub umbella: duo verò Legati, qui mille paſſus ipſi obviam ierant cum carbaſina & exomio, infrà ſequebantur unà cùm Madruccio.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum prima Aprilis 1563.*

(b) *Ad Simonettam 27. April. 1563.*

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum.*

(d) *Præter dictas Legatorum literas, epiſt. Vicecomitis ad Borromæum 13. April. 1563.*

2. Ingens omnibus inceſſit lætitia, non impar ſpei conceptæ, ad acceſſum tam adſpectabilis Præſidis, de proſpero ſucceſſu illius operis, cujus difficultas deſperationem penè peperierat. Crevit autem in animis utraque jucunda affectio ex adventu poſt biduum Claudii Quignonis, (*e*) Lunenſis Comitis, Hiſpani Oratoris, qui, utpote nimis expectatus, jam quaſi contra expectationem apparuit. Occurſus difficultate non caruit, non ab ipſo, ſed à Draſcovizio injecta, (*f*) qui ſtatuerat intereſſe; adeoque vetus litigium inter ipſum & Luſitanum reviviſſet. Quapropter neceſſe fuit Legatis ad preces ſtudioſiſſimas confugere, quibus hominem retinerent. Voluit tamen illi occurrere Sigismundus Tonus, quicum contentio non erat, quippe Cæſaris quatenus Cæſaris Orator: nec ipſum tunc removit recreatio ab ægritudine, ſive id ageret ad Lunenſem honorandum, ſuo Principe percharum, ſive, ut quidam ſuſpicabantur, ut perverteret conſilium Luſitani, qui jam ſtatuerat Hiſpanum Oratorem deducere medium inter ſe, atque Lanſacum, cùm homines propenſione quadam ferantur, etiam ſine odio, ad impediendos per artem honores alterius, eosdem ſibi per artem conquirentes.

(e) *Literæ Legatorum ad Borrom. 13. April. 1563. & Acta Salmanticenſis.*

(f) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 13. April. 1563.*

3. Vix pervenerat Moronus, cum ipſum adiere (*g*) omnium Principum Oratores, omniumque nationum Epiſcopi. Expoſuerunt Galli neceſſitatem emendationis feſtinandæ, & ad proponenda triginta quatuor ipſorum poſtulata eumdem ſollicitarunt. Ad primum, de quo pariter Hiſpanorum Præſulum petitiones conveniebant, reſpondit: Pontificem deſiderio cunctos præire, & quamprimùm proximis operibus verba comprobatum iri; cui alii ſe credere profeſſi ſunt, alii ad effecta fidem reſervare; & universè in Patribus animos deprehendere viſus eſt Legatus varios potiùs quàm malos. De altero dixit Gallis, Antequam de re ageret, oportere ſibi Cæſaris mentem audire, quò iniretur ratio rei conficiendæ, quâ cunctis ſatisfieret: celerem ſuam profectionem futuram; & reditum, ubi liceret, celeriorem. Illi comprobato reſponſo eum ad iter cohortati ſunt, quod reliqui omnes præſtitere, ſed poſt adventum Lunenſis, qui præſtò erat ut poſtridiè ingrederetur, & expectato Lotharingo, propediem adfuturo, quorum uterque id per literas à novo Legato petierant.

(g) *Literæ jam citatæ Legatorum.*

4. Luſitanus in expromendo conſueto ſibi ſtudio non modico proceſſus optimi ſe continuit: (*h*) Venetus rectam rerum abſolutionem maximoperè commendavit, obtulitque omnem quam poſſet opem Reipublicæ ſuæ. Cæſarei, ac præcipuè Draſcovizius, ſolitam ſtatim chordam de conceſſione Calicis tetigerunt: iisque reſponſum eſt, Ea dere, quod ſpectabat ad Synodum, jam compertum ipſis eſſe, quantum ſententiæ variarent; quòd verò ad Pontificem, poſtquam Patres rem illi commiſerant, novam ad eumdem Cæſaris petitionem non acceſſiſſe. Quod quidem verum erat, quamquam Draſcovizio accideret inopinata: etenim Cæſar, antequam ad iteratam petitionem progrederetur, apud ſe ſtatuerat cum Principibus & de re ipſa & de modo deliberare, ſicuti explicabimus. At quidem Bavarus Oratores hujus rei cauſſâ (*i*) miſerat ad Pium; Galli verò ipſum aſſiduè fatigaverant.

(h) *Literæ Moroni ad Borrom. 17. Ap. 1563.*

(i) *Primum conſtat ex literis Borrom. ad Legatorum 10. Februarii 1563. alterum ex adductis monumentis.*

5. Dein (*k*) Legatos etiam viſit Lunenſis, eisque reddidit regiam epiſtolam, jam usque ab Octobri elapſa ſcriptam. Moram ſuam excuſavit partim interjectis morbis, partim aliis publicarum rerum obſtaculis: ſpem Regis expoſuit de fructu Concilii in tanta Chriſtianorum neceſſitate; mandata ſibi tradita ad illi favendum universâ Regis auctoritate, & paratum in ſe animum ad ea perficienda.

(k) *Literæ Legatorum ad Borromæum 14. April. 1563.*

Tum Regi, tum Oratori reſponſum eſt, pro eo quod decet & ſolet. Hi poſt verba ſupervacanea, ſed ſimul neceſſaria urbanitatis, Comitem rogarunt, ut, quippe in primis peritus Aulæ Cæſareæ ac Germaniæ, ipſis viam aliquam indicaret ad aberrantes revocandos. Quibus reſpondit, aliam à ſe non conſpici, niſi ut boni Concionatores adhiberentur, & quantum poſſet, Societas Jeſu propagaretur ſermone de conceſſione Calicis datâ operâ declinato.

6. Idibus Aprilis exceptus eſt (*l*) novus Legatus ritu conſueto ab universo conventu, recitatoque diplomate, quo eligabatur, Orationem ipſe habuit rebus accommodatam. Calamitates enumeravit

regionum Christianarum, ad quarum levamentum eam Synodum Pontifex collegerat, quo Divina indignatio placaretur, & Christiani populi adversùs communis hostis superbiam in unum coirent. Dignitatem illius conventus ostendit, cui duo Principes Cardinales aderant, tot Regum magnorumque Dynastarum Oratores, tot Præsules quibusvis animorum dotibus venerabiles, tot excellenti doctrina Theologi. Doluit ob recentem jacturam duorum clarissimorum Præsidum; sui ac Navagerî subrogationem exposuit. Dixit, à se, quoad licuerat, onus suis viribus formidabile recusatum, sed obedientiam denique timori prævaluisse, Sibi tunc ad Cæsarem eundum esse, & illinc per summam celeritatem revertendum, ut ipse Patrum socius bonum publicum promoveret. Etiamsi quævis alia sibi deessent, duo quidem à se geri; Primum, optimam voluntatem Pontificis, cui summa votorum erat, ut doctrina Catholica erroribus, Ecclesiastica disciplina corruptelis, Christiana Respublica abusibus perpurgarentur; ut prospiceretur peculiari Provinciarum necessitati, ut Ecclesia vel cum adversariis pacem iniret; quantum per Religionem, Sedisque Apostolicæ dignitatem liceret. Alterum, suam ipsius voluntatem, sua cuncta studia, viresque suas omnes impendendi ad ea bona consequenda: quantum ea, quæ secum afferebat, prosutura essent, in Patrum potestate collocari: eorum prudentiâ, doctrinâ, auctoritate, ad optatum exitum deduci posse Concilium, Quapropter se illos cohortari, ac per Deum obtestari, ut depositis contentionibus, quæ plurimum offensionis Christianis nationibus creabant, & ineptis quæstionibus, quæ non ad ædificationem Fidei, sed potius ad perversionem audientium, temporisque jacturam faciebant, animos ad id quod erat perquam necessarium, conjunctim & omnino converterent. Caverent in primis, ne scientiæ vento è tuto submissi animi portu pellerentur, memores effati, quod Deus, à quo cuncta bona sunt exspectanda, *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Si demisso concordique animo forent, eventurum ut S. Spiritus ductu proferrent Ecclesiæ uberrimum tot itinerum, sumptuum, studiorum ac laborum fructum, atque ut accenderent quasi præcelsam ac perpetuam facem, ad cujus lumen non præsentes modò homines, sed futuri vitæ curriculum dirigentes, facilè ad tutum salutis portum appellerent; simul etiam, ut summis Deus laudibus coleretur eorum operâ, adeoque fierent ipsi hujusmodi laudum participes in terris, ac solidiori immortalique gloriâ donarentur in cœlo. Ea ratione communi plausu acceptâ dimissus est cœtus, plerisque cum pari lætitia fiduciaque abeuntibus. Etenim tametsi verba, quippe facilia, debile difficillimum operum indicium præferant; pauci tamen sint, qui concinna ac nervosa verba tamquam grande pignus operum non accipiant. Adamantinus est illic animus, qui eloquentiæ incantamento resistit.

(l) *Literæ Legatorum ad Borrom. 14. Apr. 1563.*

CAPUT XII.

Novum Lunensis colloquium de particula, proponentibus Legatis, *cum Morono. Hujus profectio Oenipontem versus. Agitata de loci controversia inter duorum Regum Oratores. Lotharingi reditus, ejusque querelæ & affectiones. Sessionis prorogatio, & quid in ea contigerit.*

1. Cum de Lotharingi reditu nihil nuntiaretur, cùmque significaret Lansacus, (a) eum Venetiis commoraturum dies aliquot suprà quàm anteà crediderat, adeoque moras amplius illius causâ Morono ducendas non esse, (b) hic decimo sexto Aprilis Oenipontem ad vesperam profectus est. Eodem manè ipsum seorsim Lunensis invisterat, (c) ac denuò mandata sibi à Rege tradita amplificarat, præsertim ad Sedem Apostolicam sustinendam: hinc processerat ad ea verba, *proponentibus Legatis:* in mandatis injunctum sibi dilertè à Rege, ut omnem navaret operam, ut illis prospiceretur, cùm rumor esset, earum causâ Conciliurn libertate non frui. Responsum à Morono redditum est, de quo sæpius diximus. Cui Orator: Hujusmodi verba in anteactis Conciliis usurpata non fuisse, & oportere, ut absque dubio ad remedium admovendum animus adjiceretur; siquidem Legatum ipse certiorem faciebat, in id Reges Hispaniæ, Lusitaniæ, Galliæ & Cæsarem convenire.

(a) *Literæ Jadrensis 19. April. 1563.*

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 15. April. 1563.*

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 16. April. 1563.*

2. Oppugnationi tam validæ Moronus propugnacula non minùs valida objicere conatus est; ac primum quidem illud fuit, quod in eo cum Hispanis certamine videbatur supra cunctas eorum machinas eminere, adeoque adversus illos invictam semper defensionem præstiterat: Quinam id fieri posse, cùm in Sessione forma illa jam fuisset statuta; Non animadverti à Lunensi, non solùm ex eo in dubium adductum iri cuncta jam (stabilita à quo supra cetera Rex abhorrebat) sed eadem revocatum iri, addita reliquis audacia postulandi res novas longè graviores, ac pervertendi diruendique quidquid extructum fuerat: cui alluvioni imminenti unicum erat obstaculum agger ille, ne scilicet fas esset de rebus jam decretis quæstionem inducere. Præterquam quòd quantum confusionis quantumque prolixitatis allatum iri, ubi singulis tam amplæ ac tam variæ multitudinis capitibus liceret Synodum cogere ad ferendas sententias de absurdis, quæ cuique libuisset? Denique, quo pacto hanc Regis petitionem concordare cum eo quod idem proficebatur, nimirum, se fauturum Apostolicæ Sedi, ejus & auctoritati & existimationi altior inde plaga infligeretur?

3. Orator, uti sensit, perinde ostendit se convictum rationum vi, cui cordatus ac sincerus vir nec animo nec ore posset obsistere. Quo animadverso Legatus tametsi Lunensis adhuc se excusaret fixo Regis iussu, qui merum executoris munus ipsi relinquebat; animum tamen recepit, haud ignarus, hujusmodi jussionibus magnam inesse vim, cùm habenæ sunt, quippe ministro quod sibi interdictum est agere non audente; modicam verò, cùm sint calcaria, quippe quòd rarò ac difficulter contingat, ut vir animo non omnino servili, prosequatur ardenti studio quod domino suo indecorum ac noxium existimat: idcircò jussio validissima ad inducendum ministrum ut voluntatem Principis exequatur, ea est, quâ simul illius animo ipse Principis sensus imprimatur; quandoquidem nulli potestati magis quàm propriæ menti obtemperari solet. Varia igitur inter eos temperamenta proposita; elatoque legatus cunctationis clypeo adversus aggressionis impetum, spatium temporis petiit, donec cum Cæsare colloqueretur, ejusque mentem pernosceret.

4. Orarore digresso, Moronum convenere Granatensis Archiepiscopus, & Episcopus Segovien-

sis, inter Hispanos existimatione præpollentes, & in contentionibus perduri. Et sicut eorum mos est, qui à veteribus magistratibus discrepant, optimam ergà novos animi propensionem præferre, affirmarunt, summoperè illi confidere; adeò ut Granatensis dixerit, Ubi visum sibi foret, à conscientia obstringi se ut à majori parte dissentiret, eam in Cardinalis conscientia reponendo sedaturum. Hic verò, apud se justa parte promisso subtracta, respondet pari comitate; Gaudere se, quòd in ea significatione cognosceret Patres vel maximè adversarios studere se benevolentes ostendere, quod (ratiocinabatur ille) saltem effecisset, ut remissius adversarentur.

5. Non minorem sollicitudinem collegis intulit alia Hispanorum lis apud ipsos pendens, quàm ea jam memorata, quæ in ipsos movebatur; nimirum, vetus controversia de prærogativa loci cum Gallis. Cœpit urgere negotium (d) Lunensis post Moroni discessum: & in summa proposuit, ubi gradum supra Gallicum Oratorem obtinere nequiisset, acquieturum se loco sibi concesso è regione Galli ad alterutram partem, pro illius optione, sed contestatum, nihil per id intelligi ex jure sui Principis detractum: aliam quoque sedem accepturum se, quam Legati tribuerent, dummodò ejusmodi, ut ex ea ipse inferior non haberetur. Quòd si tandem quivis locus sibi denegaretur, in quo cum sui Principis dignitate consideret, se in mandatis habere, ut literis regiis in Conventum delatis extemplò discederet. Nec id simulabatur ad meliorem conditionem obtinendam, sed veritati consonabat; cùm Rex è sui Concilii sententia mentem mutasset, quàm anteà Pontifici significarat, de vanis cærimoniis haud curandis. Legati his auditis inter se differebant, Ob novam concordiam initam in Gallia cum Hugonottis quantum minuebatur in Gallis necessitas auxilii Hispanici ad tutelam incolumitatis, tantumdem in ipsis auctum iri duritiam ad æmulationem prærogativæ: hinc verò censebant, abalienandum non esse Regem Catholicum, cujus patrocinio supra cetera Synodus indigebat, cùm ipse summam auctoritatem non solùm apud Hispanos Præsules; sed etiam apud complures Italos obtineret. Quare ubi recusarent Galli memoratas conditiones, in quibus videbatur signum aliquod prærogativæ ipsis adhuc servari, propendebant Legati ad non impediendam eorum absentiam, quorum præsentia quantum splendoris Concilio, tantumdem inquietis afferebat. Sed de his omnibus Pontificem per arcanas notas certiorem fecerant, ejusque responsum præstolabantur.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 14. April. 1563.*

6. Id temporis adventante Sessionis die, quæ vigesimo secundo Aprilis indicta fuerat, compertaque ejus prorogandæ necessitate, (e) quoniam nihil peractum erat, & duo Legati aberant, duo, qui aderant, inter se convenere, posse ad eam destinari diem tertium Junii, qui esset quintus in Pentecostes hebdomada, quo tempore arbitrabantur rem in promptu futuram; atque hunc ipsorum sensum (f) significarunt cunctis Oratoribus, Madruccio, ac Lotharingo, qui eo die Tridentum redierat. Omnes assensere, adeoque id in cœtum postridie retulere, cum fiducia communis consensus. Sed eos fefellit eventus. Lotharingus, utpote suis in sententiis varius, eam tunc mutavit, rursus novam certi diei præscriptionem adducturam Concilium in discrimen novi dedecoris, ubi ea denuntiatio, sicuti plurimis antegressis evenerat, in irritum caderet. Quapropter re à Legatis proposita, dixit ille, opportunius sibi videri, si ad incertum terminum Sessio protraheretur, ita ut conventus sibi facultatem tribueret usque ad vigesimum Maji certam diem constituere. Tunc verò eam statutum iri sive tertiam Junii, ut in præsentia Præsides arbitrabantur, sive aliam, sed extra dubitationem successus. Hujusmodi ratiocinatio adhæsit animo Madruccii, majorisque partis etiam ex maximè studiosis Pontificis ac Legatorum, ut qui sibi persuadebant id illis pariter futurum gratius, eosque abstinuisse à prorogatione ad incertum diem proponenda, quòd complures Patrum alienos ab ea credidissent; ut proinde in sententiam frequentioris partis inter alios iverit Gualterius, de quo Præsides conquesti sunt, quandoquidem pridie ipse internuntius eorum sententiam ad Lotharingum attulerat, ejusque comprobationem ad ipsos retulerat. Id quod in seipso levius, gravius tamen Legatis accidit, tunc dignitatis suæ maximè sollicitis, cum æstimatio & contemptus in ipsos integrè redundabat, nec inter socios dividebatur.

(e) *Literæ Legatorum Borr. 20. Ap. 1563.*

(f) *Die 20. Aprilis.*

7. Ponderosior causa Gualterium premebat, modica videlicet firmitudo, (g) quæ in Lotharingo deprehendi sibi videbatur; unde fiebat, ut ipse in contexendis per laborem assiduum nexibus mutuæ benevolentiæ inter ipsum ac Pontificem, semper opus sibi redordiendum animadverteret. Idcircò verebatur, ne Romæ conspectis frequenter eventibus contrariis recenti spei à se factæ, ipse in opinionem incideret aut decipientis aut decepti, quamquam opportuna remedia non omiserat, quibus huic accusationi se subduceret, exposito cunctis in literis ingenio Lotharingi. Qua in re tandem moneo; Ad vesperam pridie quàm Julius III. eligeretur, ab eo per certum tabellarium ad Henricum Regem perscriptas fuisse validissimas rationes, quibus ab illius electione removebatur, manè autem posterò adhibitam ab eodem operam cum Farnesio Cardinali ad Julium promovendum, & in opus deductam Ingenium Lotharingi, secundùm exemplar quod Gualterus expinxerat, temperamento inter igneum & aëreum erat, ad succendendas affectiones velox, sed non minùs ad tepefaciendas; totum iracundum, totum placabile: sed iracundiæ tempore supra modum intemperatum in ea promenda, & in cladibus minitandis; adeoque si quis tunc hominem audisset, ratus linguam animo concordare, poterat malignum in eo animum suspicari. Contrà verò, benevolentiæ tempore adeò in promisso profusum, ut cuipiam ea posteà cum effectis componenti, liceret adscribere artificiosæ calliditati, quod ab incontsiderata sinceritate profectum erat. Paucis, cujusmodi sunt ædes publicæ magistratus, ubi quod excellit majestate ac pulchritudine, in fronte atque in aula collocari solet: sed ornamenta hujusce frontis & aulæ plurimâ erant & rara, magnanimitas, comitas, beneficentia, pietas, doctrina, perspicacia, eloquentiæ vigor, & boni publici studium.

(g) *Literæ & arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 22. April. 1563.*

Hujus autem variantis indolis nova proferebantur à Gualterio argumenta, per eos etiam dies accepta. Scripserat Lotharingus, ut narravimus, cupere se cum Morono colloqui, antequam hic ad Cæsarem abiret, ac propterea se confestim rediturum. Posteà reditum retardavit, vulgavitque, se consultò cunctatum, ne, si alter mandata de rebus

cum Cæsare agendis cum ipso communicasset, suspicaretur, umquam operam à se contra successum prosperum fuisse collatam: alii tamen in eo compererunt, vel crearunt, subtiliorem rationem & artem, ajentes,(*b*) Lotharingum Venetiis elicuisse à Navagero, patriam repetente antequam Tridentum veniret, plurima ex mandatis sibi traditis ad Cæsarem, eaque prænuntiasse per certum tabellarium Cæsari, adeoque in eo cessasse festinationem cum Morono loquendi: sed quemadmodum acutiores hæconjecturæ(*i*)mentium politicarum aberrant plerumque, ita in voluminibus literarum ex Aula Romana scripturum comperio è contrario; cùm impositum fuisset Navagero, ut Venetiis in tento animo observaret sinistras opiniones, quas fortasse Lotharingus imprimere Senatui tentaret, eisque obsisteret, ipsius operam pergratam fuisse in eo quod egerat & cum Lotharingo & cum Republica. Non ita processit ex sententia aliud quod eo itinere Navagerus sibi conficiendum proposuerat, (*k*) nimirum ut Amulius Cardinalis in Senatus Veneti gratiam rediret, tametsi studiosas Pontificis literas ad id deferret, animatas ab ipsius lingua spiritu vividæ eloquentiæ, quâ præditus erat tum ex ingenio, tum ex usu in eodem theatro: adeò constans est firmitas illius Senatus in suis sanctionibus. Ex quo sanè eò spectabilior redditur tum auctoritas Alexandri VII. tum virtus Caroli Carassæ Episcopi Aversani, illius Nuntii, tum obsequium Reipublicæ erga talem Pontificem, quo petente, dum hoc Opus in lucem editur, placuit illi Senatui meam Religiosam Familiam suis in ditionibus redintegrare, singulari lætitia in me collatâ, quòd hujusmodi prosperitas intervenerit, moderante meum Ordinem Goswino Nickel, qui tum efficaci auctoritate in me huic Operi admovendo, tum providâ charitate in cunctis commodis mihi exhibendis, planè ut generalis ductor præmilite inferiore, longè suprà me meretur, quantum laudis deberetur huic meæ non infortunatæ pugnæ in gratiam justæ causæ. Jam verò narrationem unde eam defleximus eò repetemus.

(h) *Lit. & Codicilli Vic. ad Borr. 22. Apr. 1563.*

(i) *Literæ, & arcanæ notæ Borrom. ad Navagerum à 13. ad 24. Apr. 1563.*

(k) *Morosinus lib. 8. Historiæ Venetæ.*

8. Varium ingenium Lotharingi ostentum est à Gualterio Pontificl per aliud argumentum, à Cardinali præstitum eodem die quo Tridentum reversus est. Is enim loquens cum Antinoro, qui reliquos obviam progressus anteverterat, acerbè questus est de inita cum Hugonottis concordia; significavitque, regnum illud à se tamquam perditum haberi: paulò post cum Gualterio eadem de re verba faciens, ostendit, concordiam illam sibi non improbari, & culpam omnem rejecit in Hispanos ac Pontificem, qui manu debili opem Galliæ suppeditassent. Hic verò risum mihi excitat Suavis narratio, quâ dicitur, hujus pacis nuntios perveniss Tridentum memorato die vigesimo Aprilis, quo rediit Lotharingus; cum ex adverso cunctæ paginæ Tridenti exaratæ à tribus usque superioribus hebdomadis, resertæ sint hujusmodi novitate, ex qua, utpote ex assumptione præcipua, leguntur de ducta plerumque argumentationum corollaria, quæ illic quâ voce quâ literis tunc habitæ sunt de rebus humanis, pro eo ac anteà variis modis ostensum est.

9. Sed quod attinet ad Lotharingum, sive levitas in eo, sive ars esset, cùm ipse studeret & hanc & quamvis aliam à se noram abstergere, quod tam ardenter ac tam sæpè Pontifici proposuisset ut Bononiam conveniret, & posteà Pii consensu jam accepto consilium mutasset, voluit ad excusandum se Pontificem incusare: Quoniam dum res tam honorifica illi proponebatur, oportuisse liberum responsum reddi; non autem epistolam confertam simulatis difficultatibus, quas ille in eo itinere animadvertebat; perinde quasi plurimam gratiarum actionem ex eo ipse non meruisset, quòd Cæsarem induxerat ad conservandam Pontifici tanti juris possessionem in eo coronando, & ad se ea de causa saltem Mantuam usque conferendum: in quo jam recedebat Lotharingus ab eo, quod toties de Bononia statuerat. Addebat, in ea epistola contineri conditiones conditioni suæ valdè dissentaneas, videlicet, efficiendam sibi esse ut Principes acquiescerent disciplinæ legibus, quas Pontifex statuisset, atque ut Synodus quamprimum absolveretur. De quibus conditionibus mirum videbatur conqueri Lotharingum, quando quæ ipse proposuerat super his nitebantur. In summa, se longè alium ab eo qui paulò anteà fuerat, & acrimonia percitum ostendebat.

10. Venetiis adhuc degens Musottum Romam miserat, vulgavitque, non modo illum mitti quò per eum Lotharingus se apud Pium purgaret, sed quo etiam ab eo impetraret, ut peculiaria capita edocerentur criminationum, quibus, ut affirmabat, à Pontifice insimulabatur, quod nimirum sibi capitis partes assumeret, ac mala semina inter Cæsarem ac Pontificem spargeret; præsertim verò, quòd ejusmodi querimoniam Nuntii contra Præsules Gallicos in Concilio, à Regina per literas accepisset, eos insimulantis quasi prosperum progressum impedirent; quæ insimulatio videbatur in primis ipsum petere, qui primum inter eos locum obtinebat. Hic verò res à se gestas accommodata sibi forma depingens, dicebat: Si Pontificis criminatio sita in eo foret, quod ipse Cæsarem cohortatus fuerat, ut suam operam interponeret ad majorem libertatem Synodo obtinendam, non expectatis ad minutiora quæque mandatis Româ, ut prospiceretur mansioni & Episcoporum institutio stabiliretur, & purgarentur corruptelæ; licere Pontifici pro suo arbitratu ad Inquisitionem ipsum accersire. At si vitio non verteret hæc consilia, & alioqui comperisset, ab ipso in mansionis controversia omne suum arbitrium impensum ad Apostolicam Sedem juvandam, nec minus in aliis rebus ab eodem perfracta fuisse sui Regis mandata in obsequium Pontificis; arbitrari se honorandum, non onerandum esse. Pergebat dicere dolentium & indignantium linguâ: Sed cunctis humanis affectionibus à Deo solutum ob fratrum funera; velle imposterum sententiam in Synodo pro more ea libertate dicere, cui unica esset norma Divinum obsequium & conscientia.

11. Verumtamen non tantum timoris incutiebant Gualterio hæ denuntiationes iram spirantes pro hominis ingenio, quantum noticia, quòd magnus Galliæ Cancellarius, minister, uti dictum est, non admodum Religionis studiosus, operam dederat, ut in munere magni Palatii Magistri, quod uno ex fratribus demortuo vacaverat, sufficeretur fillus fratris Lotharingi Cardinalis, dum Comes stabilis competitor munus illud filio suo affectabat, (*l*) qui rem tam ægrè tulit, ut ab Aula secesserit, excitata suspicione. Id verò magnum cancellarium aliquo pacto Cardinali reconciliarat, curamque in eo cum ipse revocaverat ad Reginam sibi propitiam habendam, non amplius jacta solum anchora in Sedis Apostolicæ patrocinium, quemadmodum anteà sibi opus esse differebatur. Quapropter Gualterius ad partem magis flexibilem aggressione conversâ, quod verum erat Lotharingo narravit: Complures ex Gallis Præsules de ipso conqueri, quod ad Hispanis gratificandum, in Ordinis controversia negligeret capita, quæ Galliæ magis cordi erant: adeoque discrimen aderat, ne tam aucta cum Hispanis conjunctio tot ejus adversariis, & apertis & occultis, in Aula arma ad ipsius cladem suppeditaret: cujus rei consideratio, tametsi verbis ab eo spreta, respondente, ut usuvenit, satis sibi ex conscientia cautum esse, visa est ejus animum altè subiisse.

(l) *Præter jam dictam epistolam alia Gualterii ad Borrom. 3. Maji 1563.*

12. Fererius sensus Lotharingo contrarios præse ferebat, cum volubilem ejus animum improbaret, eique simul opponeret, ab ipso nonnisi familiæ suæ commoda promoveri. Ceterum sententias Apostolicæ Sedi propitias proferebat, & rationes prævalidas quippe profundæ intelligentiæ vir adducebat, ob quas solis Legatis fas esset proponere, & ob quas Pontifex Concilio præcelleret; quod pariter Gallorum aliqui sentiebant, præsertim verò Hieronymus Soucherius Abbas Claravallensis, (*m*) qui merebantur obtinebatque eximiam existimationem probitatis ac doctrinæ. Quin Fererius, cùm animum præferret, ut interdum accidit, præsens regionis suæ regimen improbantem, affirmare non omisit, à se optatum iri in eo rerum statu se Episcoporum esse, quò sententiam pro suo arbitratu expromeret in Concilio, ac palam faceret, à Gallis, dum corruptelarum emendatio acriter ab ipsis petebatur, novas indies induci per maximam offensionem atque perniciem. Non tamen plenè sibi persuadebat Gualterius, (*n*) illum ex animo loqui; nam cum Roma reversus eum nanciscereturi sibi cuncta consentientem, nihil ipsi credidit, suspicatus hominem simulare, quò certi aliquid eliceret à Pontifice. Verum ex quacumque suspicione fieri non potest, quin ubi quempiam audimus dicentem efficaciter in rem nostram quæ vera sunt, & ad persuadendum aliis idonea, ea credamus ex animo ab illo dici, sibique persuaderi.

(m) *Epistola Gualterii ad Borromæum 26. Apr. 1563.*

(n) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. 11. Martii 1563.*

CAPUT XIII.

Petri Soti obitus, ejusque ad Pontificem literæ. Adventus Navageri Tridentum. Acta à Morono Oeniponti cum Cæsare de primis quatuor capitibus arcanæ Ferdinandi epistolæ ad Pontificem, suprà memoratæ; hoc est, de Synodi diuturnitate; ubi differitur de suffragiis pro nationum munere computandis, de suspensione, de libertate, & de communicatione à Legatis cum Pontifice usurpata.

1. Res memorabilis, quæ in temporis accidit, narrationem nostram à Gallis ad Hispanum convertit. Fuit hic Petrus Sotus, de quo plurima à nobis habita mentio. Summam ille obtinebat existimationem severæ probitatis, solidæque scientiæ: & utramque suorum Hispanienstum Episcoporum sententiam semper sustinuerat, nimirum, mansionem auctoritatemque Episcoporum esse juris Divini. Porrò cùm in morbum gravissimum incidisset die decimo septimo Aprilis, post quem tres tantùm dies vivus superfuit, alieno chirographo ad Pontificem scripsit epistolam; ejusque sententiæ similes è Soto voces à se paulò antè auditas testatus est Vincentius Justinianus, tunc supremus illius moderator, ac posteà Cardinalis. Hæc epistola statim (*a*) Tridenti vulgata, ob rei argumentum, hominisque conditionem, celebris postea per universam Europam evasit. In ea Pontificem ille hortabatur, pro ea fide gratoque animo, quem extrema illa hora ab ipso postulabat, ad dandam operam, ut definiretur, cujusnam juris esset mansio tum Episcoporum, tum reliquorum Ecclesiæ ministrorum curaretque eam servandam, alio proventuum genere extra episcopatus Cardinalibus attributo: & non minùs, ut declararetur, institutionem auctoritatemque Episcoporum esse juris Divini: non conducere Sedis Apostolicæ dignitati aliorum abjectionem. A se vivente ac moriente affirmari, summum Pontificem cunctis Conciliis superiorem esse, nec ab illis ulla ratione judicari posse: opportunum à se censeri, ut id pariter apertè definiretur; contrarium siquidem in seditiones, bella & schismata manifesto tendere. Duo simul Pontifici commendabat, Ne consentiret, ut cuipiam facultas traderetur suscipiendi sacros Ordines à quovis Episcopo, cùm expediret Ecclesiæ bono ut id Ordinario reservaretur; & ne in sacerdotiis distribuendis suam suorumque ministrorum utilitatem quæreret, sed animarum salutem & Ecclesiarum emolumentum. Denique nujusce libertatis suæ veniam precabatur.

(a) *Præter epistolam Soti, epistola Vicecomitis ad Borromæum, Apr. 1563.*

2. Soti mors, conjuncta cum perfecto religiosæ pietatis exemplo, summoperè displicuit Concilio, cui visum est relinqui velut in infausta caligine, ademptis sibi in omni genere quibusdam è suis maximis luminaribus. Sed pro eo quod accidit rerum mortalium vicibus, jacturæ mœstitia lucri gaudio compensabatur, ac ferè continenter; hoc est, 28. Aprilis, magna facta est lucis accessio Navageri adventu. Privatim ille (*b*) lectica vectus, post primas noctis tenebras intravit, electâ sibi horæ obscuritate, ne ulli pompæ splendori esset accommodata, atque eadem de causa prænuntiatum adventus diem uno die antevertit. Ratio quæ hominem ad hoc impulit, ea fuit, ne certamen de loco ex itaret inter duorum Regum Oratores, qui ipsi obviam ituri fuissent.

(b) *Diarium 28. & literæ Legat. & Vicecomitis ad Borr. 29. Apr. 1563.*

3. Sed summa rerum Tridentinarum extra Tridentum tunc verti videbatur, nimirum Oeniponti, in iis quæ à Morono cum Cæsare agitabantur. Noluerat ille Præsulem ullum Synodi secum adducere, (c) ne Germani sibi persuaderent, ab eo non dici quæ suggerebantur ab ipsius judicio, Synodi contentionum integro, sed ab alicujus instigatione, qui studio animique commotione jam illis esset addictus. Sed dein missus ad eum est Promotor Castellus, qui, ubi opus foret, rerum gestarum noticiam illi subministraret.

(c) *Acta Paleotti.*

4. Mandata, quæ Româ secum ferebat, vertebantur in sententia arcanæ epistolæ, à Cæsare scriptæ ad Pontificem, qui in brevi jam missa responsione, sicuti dictum est, se iis remittebat quæ amplius à Legato exponenda erant. Quare mandatorum libellus, præter officiosum proœmium, in varia capita distinguebatur, memoratæ epistolæ capitibus respondentia. Nos verò quò lectores melius aptius-

que

que rem intelligant, in singulis capitibus subinde ponemus ea, quæ Morono responsa, & quæ ab ipso superaddita fuere, cùm apud nos extet eorum summa, jussu Ferdinandi ab ipsius ministris desumpta, & etiam monumenta à Morono servata.

In primo mandatorum capite sermo erat de Concilii diuturnitate, quæ dicebatur non minus Pontifici, quàm Cæsari displicere, cùm inde innumera damna sequerentur; periculum amittendæ indies novæ alicujus Provinciæ, uti tunc in Gallia contingebat; Patrum dissensio, adeoque tenuis æstimatio Synodi; sumptus supra vires tum Apostolicæ Sedis, tum ipsorum Episcoporum; Ecclesiarum detrimentum ex Pastorum absentia, magnæ perturbationis discrimina, si deficeret vita Pontificis, gravissimæque jacturæ, si decederet Cæsar, in cujus patrocinio ac religione Synodus nitebatur; agendi licentia, quæ ibi in dies glisceba; periculum tum intestinæ discordiæ, quam aliquis improbus excitaret, obtento studio Ecclesiæ reformandæ; tum alicujus tumultus, qui Synodum præcideret, & fructu vacuam redderet.

5. Enumeratis diuturnitatis incommodis, eorum causæ patefiebant, & remedia proponebantur. Causas fuisse, suffragiorum multitudinem, prolixitatem sententias dicentium, qui sæpè ut in argumenta nova ingrederentur, è propositis egrediebantur; discordias inter Patres ex hujusmodi digressionibus profectas, superiora Oratorum Gallorum postulata, ut Lotharingus, ejusque comitatus expectarentur; utilitatem ejusdem Cæsaris, qui optaverat ut definitiones protraherentur, donec in Comitiis Francofurti Maximilianus eligeretur; subsecutas Gallorum petitiones, ut alii suæ nationis, & Angeli etiam ac Germani expectarentur; novas quæstiones inter Theologos ad trutinam adductas, cùm vera dogmata ab hæreticis oppugnata firmanda essent; mandata plurima Oratorum, quæ ita sibi tradita suis à Principibus affirmabant, ut ab illis digredi non possent absque novo mandato, unde non parum moræ creabatur, aliquorum postulationes, ut argumenta jam proposita iterum proponerentur, sicut in præsentia contingebat Gallorum postulatis, quorum multa aliis temporibus expensa ac decreta fuerant; adversam operam à quibusdam navatam, occultis forsitan fautoribus Lutheranorum, adeoque fatoribus litium ac turbarum, quod similiter accidere consueverat in Germaniæ conventibus; mutationes quæ in dicendis sententiis fiebant in rebus propositis, perinde ac evenerat in capite de mansione, in quo proponebatur ut Decretum formaretur de disciplina, & complures rem ad Fidei dogma redigere cupiebant.

6. Ad id reparandum proponebatur, ut in posterum ejusmodi causæ removerentur. Quod confectum fuisset, ubi Cæsar cum Pontifice reverà conjungeretur, juberetque Oratores suos opitulari Legatis; unde fieret, ne inducerentur in Synodum novæ dogmatum disputationes, & idcirco ad solas controversias cum hæreticis operam converterent. Præterea, ut emendationis articuli de communi consensu proponerentur, nec liceret cuilibet nova volumina in medium proferre, quod in causa erat, ut eadem res sæpius in quæstionem rediret. Secundum Decretum primæ Sessionis concordi observantia custodiretur; adeoque à Legatis proponeretur tempori, quod opportunum erat, & a Principibus optabatur; ut ea morum emendatio, quæ ad Aulam Romanam ac Magistratus spectabat, acciperetur quo pacto illam statuisset Pontifex, qui rigido intentoque animo illam ordinabat; nollentque in disputationem illic adducere, ubi perpauci negotia illa callebant; nec Principes, eorumque ministri, sectas & conventicula Præsulum sibi conflarent, singulis libertati suæ conscientiæque relictis, quemadmodum à Pontifice relinquebantur. Ipsi quoque Principes boni consulerent rationem aliquam, quæ excogitaretur ad recidendam prolixitatem in sententiis explicandis.

7. Ad hæc Cæsarei dixerunt: cùm causæ potissimæ diuturnitatis essent tum negotiorum tum hominum multitudo, duo videri opportuniora temperamenta. Quod spectabat ad priorem causam, ne disceptaretur de iis, quæ in sacris Literis & Conciliis habebantur, ab hæreticis non oppugnata. Quòd verò ad posteriorem, ut viri docti ac pii ex quavis natione seligerentur; quod Cæsar intendebat usurpatum fuisse in variis Synodis antiquis ac recentioribus, quodque in conventibus laicorum fiebat: hoc etiam pacto plurima diversa eodem tempore concoquerentur à diversis cœtibus, & cuilibet privato capiti fas esset significare delectis Patribus quæ sibi in mentem venirent de illis peculiaribus argumentis; dein ab ipsis hoc pacto concocta ac digesta, ad generalem conventum referrentur.

8. Primum à Morono acceptatum est, sed simul agnitum, haud satis fore. Alterum eidem visum est ad ea absurda & schismatis pericula tendere, quæ consecuta fuissent ex potestate judicandi, nationum numero, non autem capitum attributa, contra antiquitatis universæ consuetudinem. Quare cum ille satius duceret possessionem sine pugna servare quàm vincere, contentionem declinavit, & universè respondit: Propositam à Cæsare rationem jam usurpatam fuisse, & usurpandam fore quantum æquum erat & congruens, quando designati fuerant cujusvis nationis Episcopi ad conficiendum librorum indicem, & corruptelas colligendas; & insuper constituebantur in reliquum à Legatis peculiares cœtus, cum accepta, cùm opus erat, ab universo conventu potestate.

9. Pergebarur in mandatis: Ut certus fieret Cæsar, Pontificem suspensionem nolle, quamquam ille à summis Principibus invitaretur, in eo ipsum proposito persistere ex mero boni publici studio, non ex metu mali, quod aliter immineret ex propriis nationum Synodis; illis siquidem nocentiora erant Comitia & Edicta, reipsa à Principibus fieri solita. Ex altera parte, non esse cur quispiam suspicaretur, ab ipso suspensionem optari, quod morum correctionem evitaret; hæc enim optabatur à se, etiamsi quovis infortunio Synodus dissolveretur: suumque apud animum statutum esse, effecturum se, ut ubicumque posset ea servaretur. Id jam experimento probari per complura diplomata à se promulgata, & quorum exempla mittebantur ad Cæsarem, solius mali, non item boni conscium. His nihil opponendum occurrit Cæsari.

10. Tertium caputerat de libertate. Eam, quod spectabat ad Pontificem, adeò inviolabilem fuisse, ut Patribus permitteretur sententiam etiam licentiùs promere. Audiri libenter à Legatis quemlibet Episcoporum, etiam privatim de agitatis argumentis: designari peculiares cœtus pro Concilii voluntate; res in consilium cum Oratoribus adduci, antequam proponerentur, easque ex ipsorum arbitratu sæpe reformari. Quod si qua ratione dici posset in Concilio libertas lædi, id mandatis, à quibusdam Principum missis ad suarum Provinciarum Epis-

pos, esse tribuendum; ac proinde Legatus petiit ut huic incommodo consuleretur.

11. Responderunt Cæsariani, Cæsarem à conscientiâ non argui, quòd ulla umquam dedisset mandata paucis illis Concilii Patribus sibi addictis, unde ipsorum libertas minueretur: de reliquis Principibus sibi satis compertum non esse: quod si id accideret, oportere Legatos conqueri cum ipsis Oratoribus ac Principibus, ubi id opus erat. Offerre Cæsarem, se imperaturum suis Oratoribus, ut in eo studia Legatorum adjuvarent, paratoque esse animo ad suam etiam operam per seipsum impendendam, ubi hoc à se flagitaretur. Ita se speraro, Pontificem pariter integram libertatem concessurum Præsulibus Pontificiæ ditionis, allisque quibus ipse subveniebat. Etenim, si apertius loquendum sibi erat, aliquod ea de re murmur obstrepere, & aliquam querimoniam, tametsi longè aliter Cæsar sentiret, quem probitas ac recta mens Pontificis non latebat.

12. De his Moronus: Hujusce murmuris falsitatem deprehendi posse ex tenore sententiarum, quas memorati Præsules edixerant; quando eorum complures aciter promoverant opiniones illas, à quibus potissimum abhorrere Pontifex dicebatur: libenter excipi à Legato oblatam à Cæsare operam suis Oratoribus adhibendam, ac sperari, auctoritatem Cæsaris & exemplum ad permovendos reliquos vim habitura.

13. Post hæc in mandatis accusatio purgabatur, quòd Præsides de omni & qualicumque re Pontificis sensum exquirerent. Dicebatur: Si ministris omnibus consuetum erat, suum principem de rebus gerendis edocere, multo magis id observandum esse à Legatis erga caput Ecclesiæ in rebus Religionis; cùm semper in more positum fuerit, ut Summus Pontifex de gravioribus argumentis certior fieret. Hinc non adimi libertatem, quandoquidem Decreta pro majori suffragiorum numero firmabantur. In veteribus Conciliis, ut in Chalcedonensi & Constantinopolitano, non solum fuisse permissum ut res cum Summo Pontifice communicarentur, sed acceptam illius sententiam à Patribus fuisse subscriptam. Antiquos illos ac religiosos Imperatores consuevisse suis subditis imperare, ut Fidem sequerentur, quam Damasus, Agatho, aliique Romani Pontifices retinebant. Tentari in præsentia non postulari à Pontifice, Legativè; sed ut majori Patrum numero sanctiones committerentur.

14. Ad ea responsum à Cæsare: Quamquam auctoritas constituendi in Ecclesia Decreta Fidei & emendationis, in Romano Pontifice præcipuè tamquam in capite resideret; tamen ab ipso in membra quoque ea derivari: idcircò consuetudinem fuisse, maximas controversias, etiam in Romanis Conciliis decisas, iterùm Oecumenicis remitti. Hoc posito, nequaquam à Cæsare sibi arrogari potestatem ea de re deliberandi, nec velle, ficuti dici solet, in cælum os ponere; sed quando cupere Legatus videbatur Cæsaris judicium audire, illud hujusmodi esse: Si quid novi negotii accideret in Concilio præter ea quæ in diplomate convocationis legebantur expressa, de eo consulendum esse Pontificem; sed super aliis rebus, à se jam prævisis, & de quibus credendum erat plenissima mandata fuisse ab ipso tradita Legatis, viris eximiâ fide ac prudentiâ, posse in eorum & tot præstantissimorum Patrum judicio eas reponi: aliter à se dubitari, ne exclamaretur, haberi Concilium non Tridenti, sed Romæ, necad Decreta Patrum operâ, sed tabellariorum deveniri.

15. Contrà verò Legatus: Fieri non potuisse, ut res tam multæ, & à tot ac tam variis ingeniis pendentes, prævideren ur, nisi generarim & confusè; cùm tamen prudentiæ Decreta recidant in peculiare ac definitum, adeoque necessarias esse novas illas peculiaresque communicationes; & singulos Principes proportione necessitatem illam experiri in arduis negotiis; quæ à ministris à se longinquis agitantur. Ex eo nullam adimi libertatem in decernendo; hanc numquam à Pontifice præpeditam fuisse. Quod si mansionis articulus definitus non fuerat, id non Pontificis vetito, sed Patrum discordiæ tribuendum.

Conflagrant homines tam anxio libertatis, hoc est dominationis amore, ut existiment illam sibi adimi, ex eo solùm quòd possit adimi; adeoque gravis quasi prohibitio illis est, quòd velit superior de illorum operibus prædoceri, quia per id aptus redditur ad ea prohibenda, tametsi non prohibeat.

CAPUT XIV.

Alia in Mandatis Moroni contenta. Ab eo cum Cæsare agitata de particula, proponentibus Legatis. *De divisione à Cæsare in suis literis habita Episcoporum divitum ac pauperum, qui Synodo intererant. De reformando Ecclesiæ Capite. De promovendis Cardinalibus & Episcopis: & de ipsius Cæsaris adventu Bononiam.*

1. Quinto loco agebatur in mandatis de particula tam oppugnata, *proponentibus Legatis*. Monebat eam solemniter à Patribus firmatam fuisse tanta concordia, ut si posteà revocaretur, infringeretur auctoritas Concilii, & irrisionis argumentum præberetur hæreticis, quodam tramite patefacto, qui ad nullum terminum quæstiones deduceret. Nec idcircò magis liberum evasurum Concilium, sed magis populare, tumultuosum: atque confusum: vera siquidem salubrisque libertas ordini ac regulæ non adversatur. Hunc ordinem in cunctis Synodis fuisse, quin in cunctis Collegiis servari: proinde hujusmodi exemplum, quod nunc in Tridentina cerneretur tot Principibus postulantibus, inæstimabili detrimento futurum cunctis conventibus Ecclesiasticis ac laicis, adeoque totius humani generis gubernationi. Quid porrò, si resciito semel hoc vallo, populi, semper in ipsorum Principes queruli, confugerent ad Concilium, ac levamen deposcerent impatibilium onerum, quæ sibi dominantes imposuissent? In rem Principum nihil conferre quòd Oratores proponerent, quando nihilominus ex voluntate Pontificis præstò erant Legati ad cuncta ipsorum postulata suo tempore proponenda.

2. Responsio Cæsaris fuit hujusmodi: Certum esse, primariam proponendi facultatem penes Pontificem ac Præsides esse; sed de secundaria opiniones variare. Nolle se nunc subtiliorem disputationem instituere; sed quoniam Synodus ea verba posuerat, reverenter à se eadem accipi, nec recusari suis ab Oratoribus ad Legatos ea deferri, quæ a se illis committebantur proponenda, atque ab iisdem audiri quæ Præsides ex adverso opponerent, & hortarentur, quorum Consilium sibi pergratum futurum; sed id salvo omni suo jure, & reservata sibi potestate, ut ubi recusarent Legati res à se propositas ad Concilium referre, & in sua ipsi sententia persisterent, fas sibi esset easdem per suos administros proponere, quod sibi tamquam primario Ec-

cleſiæ Advocato, licitum erat. Et quoniam intelligebat, id Pontifici minimè diſplicere, optari à ſe, ut apertis notis declararetur.

3. Tum Legatus promiſſum confirmavit: ſed adjecit, opus non eſſe novo Concilii Decreto, propterea quòd & absque illo ejus obſervatio, quæ ſolùm Cæſaris intererat, haberetur; & ea nova declaratio, tum re tum modo quo fieret plurimum contentionis, perturbationis & cunctationis afferre potuiſſet.

4. Diſtinxerat Cæſar in epiſtola, quam recitavimus, inter Epiſcopos, non miniſtros Aulæ Romanæ, adeoque non adſpirantes ad purpuram, divites alios, alios pauperes; affirmaratque, ſperandum eſſe in divitibus, quorum pars major ex tranſmontanis erat, quippe ſuarum Eccleſiarum proventu contentis, plus ſinceritatis ſuper manſionis quæſtione, quàm in pauperibus, quorum plurimi ex Italicis erant: quâ ratiocinatione plus ponderis tribuebat ſententiis contendentibus declarationem illius legis tamquam Divinæ.

5. Id in mandatis refellebatur, cùm obſervaretur, in divitibus Epiſcopis aliarum nationum minùs ineſſe libertatis, quàm in Italicis pauperibus: illi ſiquidem majori metu coërcentur, majorique ſpe ſtimulantur, veriti, ne ipſorum reditus detineantur à Principibus laicis, quemadmodum in illis regionibus ſæpè contingit, quod numquam in Italia fieri ſolet à Pontifice; ſimul etiam ſpe compulſi, opulentiores Eccleſias obtinendi per eosdem Principes in ipſorum ditionibus. Denique, cùm jus ſuffragii par in ſingulis ſit, eos tantummodo majori auctoritate pollere, qui rationum ſoliditate præſtarent. Ad hæc ſimiliter nihil Cæſar objecit.

6. Succedebat ex epiſtolæ ordine ſermo de Capite reformando; & affirmabatur, Paratum eſſe Pontificem ad libenter excipienda Cæſaris conſilia: ſed non poſſe de hoc agi in Synodo, quin ſimul agatur de Pontificia auctoritate, quod ab animo Cæſaris longe aberat. Numquam in more poſitum comperiri, à Concilio Pontifici normam præſcribi, præſertim verò dum hic ad ſe reformandum præſto erat, idque reipſa perficiebat. Ceterùm, fas non eſſe Concilio, legem Pontifici præſcribere, quando lex omnis Concilii eatenus vim legis obtinet, quatenus à confirmatione Pontificis illam accipit: id autem abſurdius eſſe, quàm ſi Imperii ſubditi vellent Imperatori legem imponere: multò minùs ineſſe laicis Principibus poteſtatem legis dandæ Pontifici: quin Eccleſiæ morem fuiſſe, ut Pontifices Conſtitutiones ederent comprobante Concilio, atque ut poſteà Imperatores illis ſubſcriberent, & exequendas curarent. Par non eſſe, ut Principes emendationis ac Religionis obtentu ſtuderent in Concilio mercaturam exercere. Per hoc indicabatur, Pontificiæ auctoritatis diminutionem ab illis tentatum iri ob rationes politicas, ſive ut ad ſe eam traherent, ſive ut gratificarentur hæreticis. Decere Cæſarem, utpote Advocatum ac propugnatorem Eccleſiæ, illius Capiti patrocinari, non autem cum iis conjungi, qui directè aut oblique illi adverſabantur.

7. Ad hujuſmodi caput ita Ferdinandus: Hanc eſſe rem inter ceteras maximi ponderis. Dubitari non poſſe, emendatione opus eſſe non ſolùm membris Eccleſiæ univerſalis, quæ jam à Synodo incepta fuerat, ſed etiam Capiti, quod erat Eccleſia Romana, & ipſius Epiſcopus. Non eſſe mentem Cæſaris, per ea verba viventem Pontificem notare, qui apud ſe in optima erat æſtimatione, & à ſe credebatur in eadem apud univerſum hominum genus haberi; ſed generatim loquendo. Extra controverſiam eſſe, plurimos abuſus inductos fuiſſe per Pontifices in relaxationum prodigentiam, in delictorum impunitatem, in immunitatum frequentiam, in ſacerdotiorum multitudinem, in pecuniæ cupiditatem; qui abuſus ſuppeditaverant magna ex parte materiam recentium hæreſum incrementis, & arbitrari ſe, nec Pontificem pro ipſius ſinceritate ac probitate id inficiaturum. Hoc poſito, manum nequaquam, ut jam præmiſerat, admovendam eſſe emendationi in ipſo Pontifice, nec pariter in iis quæ ſpectabant ad ipſius temporariam dominationem, ejus adminiſtratione ipſi cum Cardinalium Senatu relictâ: ſed in aliis negotiis ad Eccleſiaſticum regimen pertinentibus, quæ ab Aula Romana in Eccleſiæ reliquum influebant, variare ſententias de Concilii auctoritate. Par ſibi non eſſe, ſuper iis argumentis in arduam cum Pontifice diſputationem congredi; ſolùm per filii reverentiam & amorem à ſe moneri, tametſi Pontifex ad id ſtricto jure non obſtringeretur: Chriſtianarum gentium conditionem ejuſmodi tunc eſſe, ut oporteret Pontificem ſeipſum vincere, rerumque neceſſitati ex parte indulgere. Dubitandum non eſſe, per faciliorem, majorisque auctoritatis rationem poſſe opus illud perfici à tot præſtantiſſimis ac ſanctiſſimis Patribus omnium nationum, in quos nulla infidelitatis aut ſocordiæ ſuſpicio cadere poterat, quàm Romæ à paucis hominibus, Pontificem adjuvantibus; de quibus aut ex humana imbecillitate, aut ex utilitate privata ſperandum vix erat, quin quidquam omitterent dignum quod adhiberetur, vel quidquam adhiberent dignum quod omitteretur: meliùs à pluribus alienam cauſam agi, quàm propriam ab uno paucisve. Quod omnium intereſt, ab omnibus comprobandum. Quantum gloriæ Pontifici redundaturum ex hac ſui demiſſione, quæ utique heroica eſſet imitatio illius ſupremi Domini, quem ipſe referebat? Quantò ampliùs ſpei conceptum iri, cunctos Principes evaſuros ſtudioſos illius executores, ubi per ſuos Præſules ac miniſtros ejusdem participes forent? Addebat poſtremò Cæſar, cùm ſibi oſtenſæ fuiſſent à Legato ſanctiſſimæ leges, à Pontifice de Vaticanis Comitiis latæ, plurimum id profuturum, ſi cum Synodo communicarentur; quò per auctoritatem ipſius, cui tot Principum Oratores aderent, tuto quaſi munimine obſiſteretur molitionibus, quæ ab illorum miniſtris extrahi conſueverant adverſus ſacroſanctam illam electionem, in quas graviſſimæ querelæ jactabantur, & quibus difficulter alibi quàm in Concilio aptè conſuli poſſet.

8. Adverſus hæc Moronus: Quando Cæſaris mens non erat, pro ipſius pietate ac obſervantia, ut de ipſo Pontifice ageretur, ab eo ſe petere, ut è ſcripto Cæſaris ſibi tradito eraderetur vox illa, *in Capite*, ne ſi fortè, ſcriptum illud in manus hæreticorum deveniret, id in pejorem partem traheretur. Atque in effectum eſt, aliis (*a*) univerſalibus verbis ſubrogatis. Ad reliqua reſpondit: De cunctis corruptelis à Cæſare connumeratis decretas jam fuiſſe, & in poſterum decernendas eſſe in Concilio idoneas emendationes. Duo ab illo excipiebantur, electio Pontificis, & Cardinalium creatio, quæ re ipſa ad illius electionem redigebatur. Ob varas atque oppoſitas nationum ultra montes, inter ſe æmularum, utilitates, non licere de his agere in Synodo ſine periculo aut gravis diſſidii, aut alterius incommodi magis noxii. Si Cæſar in diplomate Comitiorum appendicem aliquam deſideraret, à Ponti-

Pontifice illius ſenſu libentiſſimè auditum iri. Quia ne anteà quidem omiſſurum fuiſſe idem diploma Concilio proponere, quò illic ſimpliciter comprobaretur, non tamen expenderetur, niſi dubitaſſet, ne à modica rei peritia, & à contrariis animorum affectionibus diſſenſio ac mora crearentur: cùm à Pontifice derivaretur in Patres reformandi poteſtas, æquum non eſſe, ut ipſi poſtea vellent ex ſua ipſorum auctoritate in diſputationem adducere ea quæ per ſummam curam ac maturitatem ab eodem Pontifice ſtatuta fuerant.

(a) *Conſtat ex reſponſo Cæſaris ad propoſitionem Legati.*

9. Et planè de Comitiorum articulo reſpondebat epiſtolæ Cæſaris hujusmodi caput mandatorum, quæ Romæ Legato tradita ſunt. Offenſiones perturbationesque in Comitiis exortas, frequentiùs ac potiſſimùm Principum miniſtris eſſe aſſignandas; adeòque plurimum inter cetera profuturum, ſi à proferendis mandatis, rerumque tractationibus illi abſtinuiſſent, aut ſi pariter ad ipſos irrogatæ pœnæ extenderentur: non tamen negari, aliquem etiam ex Purpuratis interdum peccaſſe; ſed idem contingere in cunctis hominum collegiis, perinde atque contigerat in Apoſtolico. Objici non poſſe, defeciſſe Pontifices, quaſi non ſenſerint in eo, & ſecuti non fuerint ſententiam Conciliorum: quin ferè omnia, quæ Pontifices de Comitiis promulgarant, eſſe vel à Conciliis deſumpta, vel ab ipſis comprobata. Ac demum afferebantur rationes jam indicatæ, ob quas tunc Pontifex novam Conſtitutionem ſuam ad Synodum non mittebat, de quo paulò antè vidimus plenè fuiſſe diſceptatum inter partes ſuper articulo ſuperiori.

10. Tum ad electionem Cardinalium progrediebantur mandata. Fieri non poſſe, ut eorum numerus reſtringeretur, quemadmodum Cæſaris epiſtola proponebat: etenim cùm illiùs gradus dignitati perpetuitas deberetur, nec par eſſet, Pontificem obſtringi ut iis tantummodò Conſiliariis uteretur, qui deceſſoris intimi fuerant, neceſſe erat, ſibi fas eſſe novos creare: præterquam quod ad id etiam ſæpè compellebatur & Principum deprecationibus, & Præſulum promeritis. In animo tunc Pontificem non habere alios ad eum ordinem aſſumere; ſed ubi hoc ageret, ipſum quos oporteret ſelecturum, & præſtò eſſe ad conficiendum diploma de conditionibus illi gradui neceſſariis. Neque pariter his contradictum.

11. Poſtea de Epiſcopis eligendis ſermo erat in ſcripto: Firmata ſuper eo jam eſſe multa Decreta in ipſo Concilio: ſed rogari Cæſarem, ut eandem ipſe rationem de iis haberet, qui ob ipſius nominationem promoverentur. In hoc argumento prolixam diſſertationem Cæſar exhibuit, recenſitis conditionibus, quibus ex hominum prudentum ac religioſorum ſententia opus haberet, qui ſacras Infulas ſuſciperet; & oſtenſâ nimiâ licentiâ, quæ in Clericorum Collegia irrepſerat, quòd eorum complures Epiſcoporum poteſtati ſubtrahebantur. Et Legatus adjecit, ea omnia in Synodo expenſum iri.

12. Hinc gradum faciebant mandata ad articulum manſionis: Maluiſſe Pontificem, illic numquam excitam fuiſſe inutilem controverſiam de jure Divino; ſed quoniam ad id deventum erat, æqui bonique ſe facturum declarationem aliquam, dummodò pacificè concorditerque confectam. Manſionem exiſtimari à ſe neceſſariam, ac velle ut ab ipſis quoque Cardinalibus ea cuſtodiretur.

Reſponſum eſt: Tametſi ſatius fuiſſet ab initio quæſtionem illam prætermitti; tunc tamen eò deventum eſſe, ut nefas eſſe videretur ipſam diſſimulari, cùm præter Decreti promulgationem aliud non deeſſet: id verò neceſſarium cenſeri, quò, utriuslibet eſſet juris manſio intelligerent Epiſcopi, ſe ad illam obſtringi, de quo, ubi nihil decerneretur, fortaſſe dubitarent.

Breviter Legatus: Operam ejusmodi à ſe ſponderi, quâ res ad concordiam adduceretur, & manſio, cujusque tandem juris eſſet, obſervaretur.

13. Poſtrema pars mandatorum, rationes complectebatur, cur Pontifici non liceret Tridentum, ſicut à Cæſare invitabatur, ſe conferre, ſimulque hortabatur Cæſarem ut Bononiam adiret. Excuſationes, ut in literarum reſponſo retulimus, ad quinque capita redigebantur: Ad ſenectutem & invaletudinem Pii, rigidi Tridentini cæli intolerantem: Ad locum à Concilio occupatum, adeòque minimè capacem duplicis Aulæ tam amplæ: Ad indignitatem quâ illic morarentur Pontifex & Cæſar, ex præſenti licentia: Ad pericula, propter Germanorum hæreticorum propinquitatem, & propter fœdera cum ipſis inita à Condeo, Gallorum Hugonottorum duce: Ad neceſſitatem, quâ tunc Roma urgebatur, ut propinquum ſibi Pontificem haberet ob Turcicam claſſem. Contra verò nihil eorum obſtare Bononiæ: Poſſe Cæſarem ſine armorum apparatu, & per modicum ſumptum eò venire per ſuam ditionem, Mantuam usque iter habentem; eique à Pontifice efferri, ut Bononiæ æquè ac ipſe dominaretur. Timendum Cæſari non eſſe Germaniæ cauſâ, cùm ibi filium relinqueret, Romanorum Regem jam electum, & quem omnes amore ac ſtudio proſequebantur. Poſſe id peragi bonâ Germanorum pace, quando illud iter ſuſciperet Cæſar emendationis gratiâ, tam ab illis efflagitatæ, quæ reipſa perficeretur, tranſlato in eam urbem Concilio.

14. Claudebatur caput illud ac mandata: Quemadmodum apud ſe ſtatuerat Pontifex, in Eccleſia reformanda nec ſanguinem nec utilitatem ſpectare; ita, ubi ageretur de lædenda auctoritate, non ab hominibus ſolùm, ſed à Deo ipſi tributa, graviſſimas perturbationis excitum iri; cùm ipſe id paſſurus non eſſet, ſicut non ſine gravi noxa pati poſſet.

15. De Pontificis acceſſu Tridentum reſcripſit, ad Legatum Cæſar: Quamquam ampliſſima bona inde ſperaſſet, tamen auditâ difficultate, ſe ab eo ſtimulando deſtiturum. De ſuo Bononiam adventu, ſi tantùm ad coronandum Cæſarem eò pergeret, & ſi temporum conditio id permiſiſſet, neutiquam ſe recuſaturum fuiſſe, ne deeſſet ſuo muneri, majorum ſuorum exemplo, & gratæ obſervantiæ erga eum Pontificem, cujus paternæ benevolentiæ argumenta tam præclara obtinebat: ſed cum univerſalis Eccleſia reformanda eſſet, arduum ac diuturnum opus illud eſſe, nec levi manu ac feſtinanter tractandum; & tamen ne brevi quidem temporis ſpatio tunc ſibi licere Germaniæ terga vertere multis ibi occultis molitionibus ferveſcentibus, quæ niſi celeriter extinguerentur, univerſum Imperium opprimere potuiſſent. Nec ſatis eſſe Romanorum Regis præſentiam, tùm quod ob Hungariæ turbas illic adeſſe cogebatur; tum quod ſemper in more poſitum fuerat, ut majoris momenti negotia de rebus Imperii ad ipſum Cæſarem deferrentur. Quoniam autem Pontifex poſt diſceſſum Legati ſermonem aliquem habuerat cum recenti Oratore Hiſpano (ſicuti narravimus, reſponſa

ad illius mandata recensentes) ut pariter Philippus Rex Bononiam conveniret, & Legatus pro exceptis Româ mandatis aliquid ea de re Cæsari significarat, quasi per id impulsurus esset Cæsarem ad illud iter; Ferdinandus respondit: Admodum difficile videri sibi tantæ molis colossum è tam longinquo eò pertractum iri, sed ubi succederet, hoc ipsum majorem prolixitatis necessitatem allaturum, adeoque eò minùs liberum sibi futurum fuisse ipsius adventum, quando ad tuendam præsentiâ suâ Germaniam adigebatur. Grates à se agi Pontifici ob ea quæ benignè offerebat; sed illò pergere modico sumptu, & infrequenti comitatu, videri sibi dissentaneam Cæsareæ dignitati: quin opus esse, in hujusmodi eventu secum adducere præcipuos Germaniæ Præsules; quod in temporis magno fuisset incommodo illorum Ecclesiis: præterquam quòd difficulter eos à se inductum iri ad Synodum extra Germaniam. Polliceri se quidem Pontifici, ubi primùm sibi liceret, victo quovis dispendio, iturum se ad hoc illi obsequium exhibendum, ut nimirum ab ipso coronam acciperet.

Ad hæc Legatus conquievit, sive abjectâ spe Cæsaris permovendi, sive satis habens, ne is ultrâ calcaribus uteretur ad Pontificem stimulandum; cùm longè major insit homini sollicitudo mali vitandi, quàm cupiditas novi boni consequendi, adeòque maximæ habeantur inter voluptates tum corporis, tum animi corpore obvoluti, illæ quæ reipsa medicinæ sunt.

CAPUT XV.

Colloquia inter Cæsarem & Legatum super capitibus recensitis; & ipsorum concordia, exceptis tribus, de quibus posteà per literas ipsi convenere: & Moroni reditus ad Concilium.

1. EA quæ memoravimus, multis utrimque iteratis responsionibus argumenta præbuere: quæ responsiones cùm iidem magna ex parte aliis atque aliis vocibus repeterent, plus molestiæ quàm notitiæ lectoribus essent allaturæ. Sed quoniam in mutuis scriptis plurimum supervacanei ponitur, plurimumque necessarii præteritur, quorum utrumque non nisi in aperta colloquii luce discernitur, efficacissimi nimirum argumenti ad implicatissima negotia conficienda, cupiit Legatus per se coràm agere cum Cæsare, absque Consiliariorum interventu, qui ad studiosum solertemque animum ostentandum, novas semper difficultates adnectebant adversus id cujus gratiâ res tractantur, quod est concordia. Legatus aliâ tempestate gratiosus admodum Ferdinando fuerat, plurimique ab eo habitus, apud quem annos plurimos Nuntium egerat Pauli III. interfuitque Comitiis celeberrimis, maximeque operosis, ad Religionis negotia coactis; posteà verò semper in Aula Romana singulare studium is præsetulerat tum universè in Austriacam familiam, cui subjectis erat, tum peculiariter in ipsum Cæsarem, ejusque negotia. Quare tametsi per hæc postrema tempora nescio quis studuisset illum in invidiam apud eum Principem vocare, quasi ex ipsius consiliis emanaret suspicio & arctior agendi modus Pontificis in Concilii rebus; numquam tamen in animo miti Ferdinandi vetus benevolentia extincta fuerat. Et hujus argumentum prætulerat in responso Pontificia (*a*) reddito de nuntiis duarum legationum, quæ Morono recèns impositæ fuerant, nimirum, apud ipsum Cæsarem, & Concilium, adhibitis singularis lætitiæ formulis, Non potuisse destinari quempiam à Pontifice nec sibi gratiorem ex veteri familiaritate, in majori apud se pretio, ex comperta sibi hominis sapientia, studioque Religionis; adeoque ex hujusmodi electione ajebat polliceri sibi exoptatam afflictæ Christianæ Reipublicæ reparationem. Nova posteà Cæsar edidit argumenta hujus in Legatum amoris, cùm primùm illum excepit, mille passibus extra (*b*) urbem obviam progressus.

(a) *21. Martii 1563.*
(b) *Acta Paleotti.*

2. Haud difficulter deinde Moronus caliginem omnem, si qua tamen adhuc supererat, efficaciâ linguæ dissipavit, sibique pristinam Cæsaris fiduciam omninò restituit, quæ validissima ad res componendas machina est; idque tunc experimento patuit. Legato semper displicuerat inchoata rerum agendarum ratio, non modò tamquam prolixa, sed tamquam periculosa, cùm Cæsar subinde (*c*) committeret expendenda suorum Theologorum consilio cuncta capita in horas exurgentia, ex articulis cum Cardinali agitatis per libellos utrimque mutuò exhibitos. Et quamquam Legatus adjumenta sibi conquireret quorumdam opera, magis Religioni studentium in eo cœtu, ac præcipuè Staphili & Canisii; tamen præter difficultatem quidquam conficiendi in argumentis propositis, semper sollicitudine premebatur, ne quæstiones procellosæ ac seditiosæ cierentur, cujusmodi erat, de Pontificis auctoritate. Quocircà veteri renovatâque amicitiâ nisus, Cæsari significavit, eam agendi rationem dissentaneam esse ad componendam concordiam, quam optabat Cæsar ipse, tum ex animi sui probitate, quietem publicam cupientis, tum ex ejusdem amicitia, quam cum Pontifice exercebat. Initos hucusque modos non solùm non conducere, sed obsistere iis quæ intendebantur. Quapropter res transigendas esse cum ipso Cæsare à Legato, qui sperabat à summa ipsius æquitate ac sapientia, se illi ostensurum, à Pontifice quantum posset ipsi concedi; quod ultrà petebatur, ne ipsius quidem Cæsaris menti consonare, adeoque eidem de rebus edocto gratam posteà futuram eam ipsam, quam tunc ægre ferebat, quasi duritiem. Haud difficulter in eo Cæsar Legato consensit; neque hic minores spe fructus decerpsit. Etenim ambo per se ipsos longo arcanoque colloquio de iis quæ sequuntur convenere.

(c) *Cuncta ex plena narratione Legati ad Borromæum scripta Tridenti 17. Maji 1563. & in reliquis scripturis inter ipsum & Cæsarem, à me prolatis.*

3. Quæstiones supervacaneæ præciderentur, & ea præsertim, in quibus hæretici non adversabantur Catholicis. Cunctis Patribus plena relinqueretur ad sententiam ferendam libertas, quam Cæsar pollicitus est etiam in iis qui ipsius personam in Concilio gerebant.

Obsisteretur digressionibus, & modestia in locutoribus exigeretur: quod pariter affirmavit Cæsar, suis ministris à se injunctum iri. Et eo sanè opus erat: siquidem Civrelia non cessabat (*d*) sibi risum seu potiùs fremitum conventus conquirere inconditis suarum prædictionum dicteriis; adeò ut Lansacus indignatione incanduerit non modò in dicentis petulantiam, sed in Præsidum tolerantiam.

(d) *Duæ literæ Vicecomitis 21. & 29. Aprilis 1563.*

Pontifex relinqueret Concilio, sicuti obtulerat, integram ad res decidendas libertatem.

Cùm

Cum Legatus ostendisset Cæsari, à Synodo sub Paulo & Julio, & etiam suo vivente Pontifice emendatas fuisse complures consuetudines minùs consentaneas Aulæ Romanæ; cùmque is Legatum rogasset, ut si qui superessent, eorum emendatio perficeretur, non solùm id illi promissum, sed multi Canones ostensi sunt, qui jam in eo genere à Præsidibus cudebantur.

Accuratiori solertiâ prospiceretur in ordinatæ Episcoporum electioni, & immunitati Collegiorum ab eorumdem Ordinariis, quæ duo malorum innumerabilium origo erant.

Rescivisse Cæsarem, à disputatione, An mansio Divini juris esset, acre certamen succensum, & plurimum temporis absumptum fuisse, ut proinde interdum sibi persuaserit, satius esse ea de re minimè decertari, & solùm Episcopos ad residendum cogi; sed cùm quæstio adeò progressa esset, & propè jam ut decideretur, Cæsarem rogaturum fuisse Præsides, ut ad optabilem concordiam res deduceretur.

Cùm Cæsari renuntiatum esset multis, & multas ob causas, rationi dissentaneam videri usurpatam hactenus consuetudinem, ut unicus à Secretis esset, qui res Concilii in Acta referret; rogari amicè Legatum, id cum suis collegis attentiùs expenderet, saltem quò querelæ cavillationesque vitarentur. Et quamquam satis esse videretur Morono unius opera, qui à Secretis esset, & querimonia rationi dissona; tamen suum apud animum statuit, in eo Cæsari gratificari, ubi postulato is insisteret: jam enim Ferdinandus declarabat, electionem adjuncti habendam esse Pontificis ac Legatorum auctoritate, adeoque nihil inde detrimenti oriebatur.

Denique cùm id temporis opportunum non esset, ut Cæsar Bononiam se conferret ad suscipiendam à Pontifice coronam, quò ab illo invitabatur; non tamen ipsum neglecturum quàm celerrimè posset, æquam illam ac laudabilem majorum suorum consuetudinem sequi.

Præter hæc scripto tradita, coram convenere, si fortè Romana Sedes vacaret extante Concilio, & Ferdinando vivente, illum impensurum suas omnes vires Collegii patrocinio, quò antiquum jus creandi novi Pontificis retineret; de quo Moronus toto legationis suæ spatio sollicitus fuerat, veritus ne quædam ex postulatis eò collimarent.

4. Verumtamen tria, quæ statim exponemus, inter eos integrè non convenere, quòd clariùs patuit ex libello, hujusce colloquii gratiâ tradito Cæsaris nomine proficiscenti Legato. Quare hic perquàm honorificè alioquin habitus, ita ut invisceretur ab ipso Cæsare, (*e*) ad levandum illi molestiam eò se famulorum ope deferendi, dum podagra laboraret; seque à Concilii necessitatibus revocatum intelligens, in digressu, die 12. Maji, non destitit eos clavos retrudere, quos nondum firmiter defixos animadverterat. Sed quoniam per temporis angustias, & illius officii conditionem, sibi non licebat animo suo ac negotio satisfacere, epistolam eodem die ad Ferdinandum scripsit, & per Delfinum Nuntium deferendam curavit, cujus hæc erat summa.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum 10. Maji 1653.*

5. Deum à se testem vocari, post obsequium ab ipso tamquam Cardinali debitum Pontifici, & Apostolicæ Sedi, neminem esse cui majorem observantiam, magisque se obstrictum profiteretur quàm Cæsari: ea propter velle tunc se ad ipsum scribere, utpote ad principem, cui grates innumeras debebat, & in quo summam benignitatem expertus erat, atque iis nominibus solito liberiùs eo die cum ipso, sed fortassis æquo breviùs, collocutum fuisse; portò angi se ex triplici capite postremi libelli, sibi nomine Cæsareo traditi.

6. Unum esse, Ut cœtus destinarentur habito nationum respectu; in quo per illud responsum Cæsar se persistere significabat. Non posse in eo ultrà quàm egerint Legati quidquam confici, sicut ipse indicaverat Cæsari, & sicut eidem Cæsari licebat cognoscere, ubi doceretur à Nuntio verum Concilii statum; & rationem Patrum frequentiæ habendam. A quanam æquitate postulari, ut unus aut alter ex Anglis aut Hibernis auctoritatem obtinerent, triginta Gallorum aut Hispanorum auctoritati parem, ne de Italis mutiretur? Non esse in Principum, quin ne in ipsius quidem Romani Pontificis potestate, in Synodum inducere pluribus invitis novum morem, & quadamtenus usurpatum dumtaxat à Constantiensi, cùm summus in Ecclesia Pontifex non erat, & à Basileensi nequaquam receptum. Præterquam quòd cùm id compendiaria veluti via proponeretur, certum erat ex adverso, solam tantæ novitatis trutinam longè diuturnius tempus devoraturam, quàm inde ex re confecta lucri fieret. Nec sufficere, quòd affirmaret Cæsar, rem à se reponi in Pontificis, Legatorum, & quorumdam aliorum judicio: nam solum rumorem hujuscemodi sensus in Cæsare, satis futurum ad graves turbas ciendas, quarum omnem ansam ingenia quædam avidè arripiebant.

7. Caput alterum esse, Declarationem, quam Cæsar postulabat, illarum vocum, *proponentibus Legatis*. Id æquè petitum iri, si quidquam Legati negligerent in proponendis Principum postulatis, ad commoda suarum ditionum spectantibus; sed ea necessitate submota, cessabat etiam omnis ratio urgendæ rei. Hujusmodi declarationem acceptum iri quasi objectam mutationem; quod non sine perturbatione plurima, simulque abjectione Concilii effici poterat: nec eam declarationem à vocibus, pro eo quod in Decreto tunc sonabant, postulari, perinde ac si juri Principum illæ officerent; siquidem in ipsis potestas proponendi Legatis impertiebatur, nec auferebatur Oratoribus, Ceterum ubi ea Oratoribus disertè adjudicaretur, quînam fieri posse ut eadem Episcopis denegaretur? Hinc satis animadvertere Cæsarem, quantum perversionis in tanta multitudine exoriretur.

Postremum esse, De Pontificii Comitii diplomate, quod Cæsar iterum efflagitabat ut Synodo proponeretur. Par non esse, ut Pontifex aliorum judicio subderet id quod ipse maturè & de sententia præclarissimorum hominum stabilierat; præsertim cùm Patres Concilii parum aut nihil experti fuissent opus illud non minùs arduum quàm singulare. Numquam ea de re fuisse actum in Synodis nisi præsente Pontifice nec id innovari posse sine gravi Sedis Apostolicæ detrimento, præter cunctationem, rixas ac discrimina, quæ inde contigissent. Si Cæsar existimabat, per eam Constitutionem haud satis consuli obstaculis, quæ Principes injiciebant, & opportunum arbitrabatur ut aliquid Concilio proponeretur, ab eo sanciendum de iis quæ ad ipsos spectabant, id ageret quod sibi prudentia suggessisset.

Voluisse Legatum ea Cæsaris menti subjicere, quoniam ægrè sibi erat, per suam legationem nec Cæsari nec Pontifici satisfactum iri; & supra mo-

dum

dum se cupere, ut à Cæsare etiam in rebus jam memoratis exerceretur pietas, ab eodem exercita in reliquis erga Sedem Apostolicam, & commune bonum, quod maxima ex parte pendebat à felici Synodi eventu, h c verò à conjunctione inter Cæsarem & Pontificem in iis quæ vellent ac sentirent.

8. Cæsar quàm diximus epistolam humaniter legit: audiitque de iisdem argumentis loquentem Delfinum. Posteà rescripsit die postero Maji decimo tertio cum plurima tum Legati tum Nuntii commendatione, certoque affirmavit Morono, à se cum hominum viventium nemine libentius super hujusmodi negotiis actum iri.

Quod spectabat ad cœtus, nationum respectu destinandos, id à se propositum fuisse Legato, uia is consilium ab ipso petierat de præcidenda mora: se sibi minimè persuasisse, unum aut alterum ex Anglis æqualem obtenturos auctoritatem triginta capitibus allarum regionum; sed ea quæ selecti Patres digesserant, in Synodum posteà delatum iri, quò pro majori suffragiorum numero comprobarentur aut rejicerentur. Interim verò id emolumenti decerptum iri, quod nationes infrequentiores in Synodo, sed indigentiores medicinâ, adeoque usu peritiores morbi, se minimè neglectas crederent in deliberationibus: hæc autem omnia à se fuisse proposita non volentis in modum, sed consilium exhibentis.

Earum vocum, *Proponentibus Legatis*, disertam quidem declarationem à se optatam fuisse; sed quò animum suum patefaceret gratificandi Legato, satis esse, sibi reservare facultatem communicandi Præsidibus ea postulata, quæ ipse in rem ditionis suæ arbitraretur, ut eorum sententiis auditis, ubi ipse in voto persisteret ut ea proponerentur, illi verò (quod minimè sperabat) hoc recusarent, posset eâ uti facultate per suos administros; quod pariter ceteris Principibus concessum rebatur.

Comitii diploma sibi perplacere: nec aliud à se postulari, nisi ut Pontifex illius observationem firmiter stabiliret, simulque opportuna sanciretur, ut effectum fuerat de Cardinalibus, eorumque sociis in Comitio, ita de Principum ministris populoque Romano; quod in Concilio optimè conficiendum censebat.

Verba tandem apponebat ingentis amoris subjectionisque erga Pontificem, cujus judicio, perinde ac etiam Synodi, aliorumque se peritiorum, sua omnia sensa se subjicere profitebatur.

9. Hæc Ferdinandi responsio eodem die decimo tertio & Nuntio delata fuit, & ab eo reddita Legato, qui jam Moteram pervenerat oppidum Oeniponte non distitum, & probata illi est. Etenim quod nationes adhiberentur universè in deliberationibus, videbatur ipsi non modò nihil noxium, sed conducibile ad ferendam in illis claritatem, facilioremque cunctis reddendam Concilii acceptionem, dummodò non exæquaretur indiscriminatim earum auctoritas in rebus sanciendis ad elevandam Italorum prærogativam. Facultas proponendi permissa Oratoribus cum restrictionibus ab illis à Cæsare, æqua eidem videbatur, neveratque Pontifici haud molestam fore. Quod verò ad extensionem diplomatis attinebat, rebatur nihil detrimenti per eam accessurum Pontifici, sed potiùs onus Principibus, ad quorum Oratores pœnas Synodus ampliasset. Quamobrem absque mora ad Cæsarem rescripsit magno grati animi, lætitiæ ac spei sensu de prospero publicarum rerum eventu: & secundùm hæc, quæ postremò Cæsar significavit, reconcinnata legitur summa rerum, de quibus ipse cum Legato convenerat, quæ summa illi pridie tradita fuerat, sicut narratum est.

10. Jam verò hujusmodi rerum tractationis tam variæ, tam nervosæ, tam amplæ, & usque adeo efficacis Concilio Tridentino, ut fateatur Suavis, profectam hinc fuisse catastrophen à turbis ad quietem; idem ipse, qui hujus Concilii historiam scribit, studetque persuadere, latebras omnes secretiores à se summâ curâ exploratas, nonnisi tenuem & caliginosam notitiam sibi tribuit. Etenim hoc negotium vix extimè attingit perpaucis versibus: per hos ait ille referri à se quidquid constat ex publicis documentis ibi statutum fuisse. Sed ignoscerem homini, si inter perpaucas illas lineas recta unica deprehenderetur. At ubi dicitur in proverbio, *In multiloquio non deerit peccatum*; illic de Suavi dici potest, *In pauciloquio multum peccatur*. Errata ibi recensere longum esset & permolestum: si cui libeat, brevem illam periodum hujusce rei gestæ legat, & singulas quascumque particulas componat cum iis quæ narravimus, & cum certis plenisque monumentis, quæ sunt penes nos, & produci à nobis posse affirmamus.

11. Ad hanc publicarum rerum narrationem, quasi extra omnem dubitationem à se adductam, arcanum addit, quasi rumorem à fama non levi fortasse id temporis; nimirum, patefeciisse Cæsari Legatum, nullum fructum ex Concilio sperari posse. Etenim pro se quisque nitebatur studium præseferre optatæ morum emendationis promovendæ; sed neminem parato esse animo ad illius pondus suscipiendum in ea parte quâ ipse premebatur. Hanc esse causam cur Pontifex levem illi manum admoveret, gnarus, efficacissimam chirurgiam ab ulcerosis non experti. Hujusmodi ratiocinationem, in Cæsaris animum inductam, effecisse, ut is superiori spe depositâ, sineret Synodum lentè prolabi ad honestam sepulturam. Ita narrat Suavis. Nolo equidem hic hominem damnare, quod scriptorum illustrium exemplo Legatum inducat ea causatum, quæ reverà non dixit, sed quæ dicere potuisset, non omninò aliena ab ea repugnantia, quæ ferè in singulis inerat in admittenda perfecta morum correctione in se, quam omnes in omnibus postulabant. At sanè per intolerabilem calumniam adscribit Legato, ipsum affirmasse Cæsari, ex Concilio fructum minimè decerpi posse: non quoniam hominum vitio præpediretur Conventus ille, ne universis nationibus sanctimoniam afflaret, Adamique filios ad innocentiæ statum reduceret (quod à nulla Ecclesiæ Synodo, & ne ab ipsâ quidem corporato Dei Verbo effectum est) desperandam negligendamque esse immensam bonorum accessionem, quam illa supra reliquas quascumque relpsa attulit humanæ Reipublicæ. Et quidem an Legatus in animo Cæsaris tunc Synodi curam tepefecerit, palàm fit ex iis, quæ Ferdinandus ejusque ministri posteà gessere, cuncta animorum solertiam ardoremque spirantia; quòd ne Suavis quidem audet inficiari. Verùm ubi præter hæc lustrasset diuturnas disputationes super his argumentis inter Cæsarem & Legatum ad ultimam legationis suæ diem, novisseteque quàm gravi necessitate compulsus Legatus prolixam epistolam persuasoriam ad Cæsarem scripserit ab eo digressus, ejusque efficacitate pervicerit tres articulos tam ponderosos, ad id usque temporis inuperabiles, haud certè in animo suo hujusmodi

di somnio locum dedisset. Præterquam quod asservantur in Archivo Vaticano literæ (*f*) ad Legatum scriptæ à Borromæo, postquam hic plenè cognoverat de rebus Oeniponti à Legato confectis; quibus literis affirmat, numquam Pontificem tanto lætitiæ ac voluptatis sensu affectum fuisse à cujusvis alterius ministri opera toto sui Pontificatus tempore, ostenditque & suum & Pontificis animum mirificè inflammatum ad sacrosanctum illud opus perficiendum; & hanc spem ajebat ille collocari post Deum in virtute ac pietate tanti Legati: & quamvis inextricabiles ac periculosæ Oratorum æmulationes honestam causam porrigerent se expediendi; tamen (sic ille loquitur) *Pontifex aliud quidpiam magis salutare non reperit, quàm felicem Concilii exitum; adeoque firmum Divini auxilii spem concipit, ut nec humanæ prudentiæ, nec mali dæmonis impulsus nocere nobis possint, tametsi ut indies magis vigilemus id nos excitant.*

(f) 19. & 22. *Martii 1563.*

12. Sed omittamus quod verum ac verisimile est expendere, & quod possibile est consideremus. Quinam effici potest, quod Suavis recenset, *rumorem fuisse disseminatum Tridenti, qui pro certo à magis cordatis habebatur, res scilicet magis arcanas à Legato cum Cæsare ejusque filio Romanorum Rege agitatas fuisse?* Quinam, inquam, id effici potest? quandoquidem satis compertum erat Tridenti non solùm hominibus magis cordatis, sed etiam lippis & tonsoribus, Romanorum Regem tunc abfuisse Oeniponte; ut proinde ipse cum Legato numquam fuerit collocutus sicut idem Moronus scribit (*g*) in plena legationis suæ narratione, & uti constat (*h*) ex responsione memorati Regis ad Pontificem, ubi electionem illius Legati plurimum probans, significansque sibi pergratum futurum fuisse cum eo agere de salutis publicæ negotio, pro eo quod Pontifex digesserat, subdit, quando id à rebus quæ acciderant prohibitum fuerat, conaturum se pio Pontificis animo aliâ ratione operam conferre. Id sanè perinde est, ac postulare, ut *rumor pro certo habitus à cordatis viris*, tunc futura Suavis vota prædivinaret, & in ipsius gratiam fabellas componeret. Enimverò ardua, adeoque admirabilis inventorum ars est, utpute adstricta ad tria absurda evitanda, quæ conjunctim facile vitari possunt, confingere res inter se oppositas, notoriis contrarias, credibili repugnantes.

(g) *Tridento 17. Maji.*
(h) *Vienna 10. Maji 1563.*

CAPUT XVI.

Villemeurius ad Cæsarem missus à Lotharingo, & mandata illi tradita de rebus Concilii, & de Oratorum æmulatione, & responsa Cæsaris. Colloquia inter Lotharingum & Navagerum, & amicitia inter eos impulsu Pontificis contracta. Mufettus Româ reversus. Literæ Scotorum Reginæ à Lotharingo redditæ Conventui generali. Ejusdem Lotharingi allocutio: ipsius & Granatensis in cœtu sententia de electione Præsidum Ecclesiasticorum, & de aliis argumentis.

1. Moroni legatio ad Cæsarem, sollicitum Lotharingum habebat, veritum ne Princeps ille, quippe flexanimus & humanus, indulgeret aut suprà ipsius votum, aut ipsò consulto; adeoque in se redundarent vituperationes & odia ex præterita agendi diuritie. Idcircò triduo postquam Tridentum redierat. Villemeurium (*a*) ad Ferdinandum legavit, ut illum sui reditus certiorem redderet, suorumque Theologorum sententias ad eum mitteret super memoratis Cæsaris articulis; ipsum opportunè cohortatus, ut in rebus cum Legato transigendis sensus suos religionis plenos in Ecclesiæ rem præstaret, & ab eodem petens tum ut secum communicaret quæ in illis colloquiis digererentur, tum ne per aliquod temporis spatium recederet Oeniponte, quò propinquior in Synodum vim influeret; quod ajebat communi illorum Patrum voto appeti. Misit etiam ad ipsum epistolam à Scotorum Regina sibi scriptam, quâ illius in Religione constantia exprimebatur. Significavit denique, se ad exequenda Cæsaris postulata proposuisse Gallorum Reginæ, ut aliquâ ratione ab ipsâ consuleretur difficultati inter Oratores; ab ea verò ita responsum: A Regina teneri amari Regem Hispaniæ filium suum (sic illum, quippe generum, appellabat) optarique, non modò illi honor servaretur, sed etiam augeretur. Si penes ipsum fuisset possessio, ut ejus Oratores supra Regis Christianissimi Oratores locum haberent, numquam in mentem Reginæ venturum fuisse, ut illum adimeret: sed compertum esse ex omnibus Conciliis, Oratores Gallici Regis consedisse supra ceteros, infra Cæsareos, ac præcipuè supra Hispanici Regis Oratores: ita in Constantiensi celebrem Joannem Gersonem, tamquam Christianissimi Regis Oratorem, in primo loco adfuisse, & infrà ipsum sedem acceptam à Raimundo Floh Cardonæ Comite, Alfonsi Regis Oratore: & in postremo Lateranensi sub Leone X. dum Ferdinandus, cognomento Catholicus, cuncta regna possidebat, quibus in præsentia potitur Philippus Rex, ejus pronepos, Hieronymum Vichium Ferdinandi Oratorem liberè cessisse in octava, nona ac decima Sessione Aloysio Solierio Oratori Regis Ludovici Duodecimi. Non licere Reginæ eâ Regis Caroli pueritia se ad res novas inflectere cum filii nationisque detrimento. Eâ expositâ responsione Cæsarem rogabat, ut auctoritatem suam interponeret, quò Lunensis consuetis acquiesceret, illi pollicitus, in reliquum se suique Regis Oratores cunctis honoribus Lunensis fauturos, cunctasque ipsius petitiones promoturos.

(a) *Vide in memorato libro Gallico mandata à Lotharingo tradita 23. Aprilis, & responsum Cæsaris 3. Maji.*

2. Cæsar absoluto per consuetam gratiarum actionem primordio, respondit, Nondum in negotio cum Legato adeò se progressum, ut quidquam suppeteret quod cum Lotharingo communicaret: sed pro certo illi affirmare, se ad promovenda Ecclesiæ emolumenta constanter operam navaturum. Hujusce rei gratiâ velle diutiùs Oeniponti subsistere quàm reliquarum suarum rerum procuratio postulasset. Nolle se de superiori inter Oratores gradu dijudicare, aut disceptare; sed revocaret in mentem Cardinalis ea quæ ipse secum egeret, Gallos suâ veteri possessione minimè spoliari, ubi in antiquo loco relinquerentur, & concederetur Hispano quædam extra ordinem sedes. Eapropter optare se, ut ipsi per se Oratores extra suorum Principum operam amicè fraterneque rationem aliquam inirent ad rem componendam, ad quod enixe Lotharingum rogabat, ut nervos omnes intenderet. Hæc Ferdinandus.

3. Tametsi Legatorum Princeps Oeniponti moraretur, non desistebant Galli (*b*) suis stimulis morum emendationem urgere; & Lansacus Navagero dixit: Cùm ipse Regis Orator ad ea negotia

Romæ

Romæ degeret, compertum à se fuisse, Pontificem tam benè animatum ad Ecclesiam reformandam, ut in Galliam regressus regnum universum eo nuntio exhilararit: nunc verò se tristari ex animo, quòd cerneret tam lentè rem progredi: & quando Dei consilio Navagerus ad munus illud obeundum missus fuerat, ipsum à se rogari, ut dignaretur celeriter opitulari tantæ necessitati, tantisque votis Christianæ Reipublicæ, ac potissimum Galliæ. Sic ille. Ad quæ Legatus: Numquam ab Oratore tam vehementer commendari posse hujusmodi procurationem, quàm impensè à Pontifice fuerat commendata. Nescire se præteritæ eunctationis rationem reddere, quippe in iis negotiis novum; sed se vadem futuri constituere, ubi primùm collega remigraret: interim autem à selectis Patribus argumenta præparari.

(b) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 3. 6. & 10. Maji 1563.*

4. Ardentiùs cum eodem Legato, & iisdem de rebus egit Lotharingus. Etenim uti animi commotio moræ impatiens est, ne tantisper quidem quiescebat, dum Moronus rediret. Itaque cum ea mora dies aliquos ultrà quàm crediderat protraheretur ex significato per literas podagræ impedimento, unde & negotii processus, & illius reditus claudicabant, oportuit re ipsa proponere digestas emendationes conventui, antequàm primus Præsidum interesset: sed patefaciens Lotharingus veram inquietis suæ causam, initium fecit apud Navagerum ex laudibus Mantuani demortui, à quo dixit sibi fuisse concredita negotia, quoad illi licuisset; at verò reliquos Legatos ostendisse, non pluris ipsum à se fieri, quàm simplicem quempiam Episcopum: ipsum sibi polliceri, aliâ secum ratione Navagerum acturum; & è converso eumdem a se certum fieri de iis quæ à se conscientia postulabat: conditionem ac familiam suam numquam sibi permissuras, ut ullum Ecclesiæ emolumentum negligeret; non tamen propterea oblitus suæ patriæ commoda, suique Principis mandata.

6. Ad postremam partem respondit Navagerus: A se paratissimum ad habendam illi fidem animum geri: rationes enim, quæ Lotharingum impellere poterant ad conjunctionem cum Apostolica Sede, tam validæ, tam apertæ videbantur, ut non modò Principi tam solerti, sed oculo longè minùs perspicaci eas intueri licuisset. Quod ad priorem partem spectabat; cum sibi postremus & gradu & auctoritate locus inter collegas deberetur, parvam quoque pollicendi suo nomine facultatem inesse; multum tamen confidere, cunctos conaturos ipsi gratificari eumque honore prosequi. Non omisit Lotharingus in eo colloquio potentiæ suæ opinionem attollere, ostenditque, adstrictam à se fuisse intimam fiduciam cum Cæsarianis, cum Gallis, & cum Italis; præsertim verò affirmavit, inter Gallos & Lunensem summam concordiam intercedere, eosque jam inter se de loco convenisse, adeòque nemo sibi persuaderet, inde fomitem desumptum iri ad dissidia inter ipsos succendenda. Et sanè studuerant Galli hujusmodi persuasionem alere pro sua virili parte, (c) vocato idcirco ad convivium Lunensi, priùs à Lotharingo, dein à Lansaco, simulque exhibitis cunctis studiosæ honorificentiæ argumentis. Sed res ipsa paulò pòst duo patefecit: hanc conjunctionem se habere contrà quàm se habeat conjunctio inter partes corporum gravium extra suum locum, quæ ita copulantur, ut tamen singulæ singulis impetum faciant, quò infra illas abeant; Pontificios verò non solùm non aspirare ad mala disseminanda inter duorum illorum Principum ministros, sed per summum laborem avertere potuisse ex mala quæ imminebant publicis rebus ex hac illorum controversia.

(c) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 8. &* 10. *Maji 1563.*

6. Pontifex excepit lætus, à Lotharingo hunc aditum aperiri Navagerò Legato ad ejus consuetudinem ac fiduciam: siquidem inaudiverat, priùs quàm id accideret, à Vicecomite, (*d*) ac posteà à Musotto, illum suspicionibus in Gualterium agitari, ejusdemque pertæsum esse. Quare ad Præsides scribi jussit, ut eo sequestro relicto, amicitiam inter duos memoratos Cardinales nullo interposito curarent. Et quidem inter Legatos non nisi Navagero id committi poterat: duo quippe antiquiores parum existimatione, minusque benevolentiâ pollebant apud Lotharingum; Moronus verò nihil eidem acceptus erat, ut qui Moronum læserat, & ab eo victus fuerat: cùm idem de Morono fuisset perperàm locutus tamquam de noxio apud Pontificem Consiliario in rebus Concilii, & cùm ipse, ejusdem æmulus in munere Præsidis consequendo, fuisset illi posthabitus. Lotharingi tam alieno accesserant recentes nuntii, ad ipsum delati (*e*) literis Episcopi Senetensis. Oratoris Gallici apud Cæsarem, Moronum sibi dixisse, ministros Gallicos injustè conqueri de Legatis, quòd Synodus non esset libera, cùm ab ipsis potius durâ premerentur servitute Præsules Galli, in eos vociferantibus si quando ii Oratoribus haud prorsus obsequebantur, & sanè ad conventus nationis suæ ipsos advocantibus, de quo complures ex illis Episcopis secum conquestos fuisse. Quâ accusatione rebatur Lotharingus se omnino peti, utpote illius phalangis ducem. Contrà verò Navagerus, animi affectionibus ac patriâ nulli addictus, purus omni tincturâ præteritarum æmulationum ac certaminum, probitate ac prudentia plurimi habitus, & in negotio moderatissimus, videbatur quasi quædam variarum dotium conflatio, aptissima ad hunc mercurium defigendum. Et sanè hujusmodi familiaritati inchoatæ tempori accidit reditus Musotti, qui (*f*) per singularem humanitatem habitus à Pontifice, acceptisque optimis ad res propositas responsionibus, quæ perhonorificis erga Lotharingum verbis condiebantur, nuntios reportavit, quibus ejus acerbitas plurimum mitigata est, & cunctis Gallis universè satisfactum.

(d) *Constat præcipuè ex epistola Vicecomitis ad Borromæum,* 19. *Aprilis 1563.*

(e) *Literæ Gualterii ad Borrom.* 20. *Aprilis 1563.*

(f) *Literæ Gualterii ad Borrom. 30. April & 3. Maji, cum aliis Vicecomit. ad eumdem eodem tempore.*

7. Interim opportunitas accidit Lotharingo officii grati simul & honorifici præstandi. Delata ipsi fuit epistola Mariæ Scotorum Reginæ, sui fratris filiæ & olim uxoris postremi Galliæ Regis, ad Synodum scripta. Quare ipse petiit, ut liceret sibi eam reddere in Conventu generali, sicut obtinuit die decimo Maji. (*g*) Ibi excusabat se Regina, quòd Episcopos ad Synodum mittere nequaquam posset, & tum ipsi tum Apostolicæ Sedi perpetuam obedientiam pollicebatur. Epistolâ recitata, Lotharingus oratione magnifica, tametsi minimè præconcepta (sicut ipse affirmavit Massarello, qui à Secretis erat, illius exemplar petenti) amplificavit Reginæ

dignitatem, nobilitatem familiæ, animi pietatem, labores ab ea toleratos ad retinendam in eo regno Religionem, illius calamitates propter hæreticos: non illi licere Præsules Oratoresve illinc ad Synodum mittere; scripsisse tamen ad paucos quosdam suæ nationis Episcopos, qui exules degebant in Gallia, ut eo convenirent, pro eo ac futurum sperabat: sed procul dubio velle se subjicere iis omnibus, quæ ab eo sanctissimo Conventu sancirentur, tamquam obsequentem Sedis Apostolicæ filiam. Responsum est à Massarello per eas formulas, quæ tam religiosam ac divexatam Reginam, simulque conditionem orationemque sequestri decebant.

(g) *Literæ Legator. ad Borr. 6. & 10. Maji 1563. & Diarium 10. Maji ubi relata est responsio Synodi ad Lotharingum.*

8. Magis tamen memorabiles extitere, quod spectat ad hanc historiam, Lotharingi negotiosæ id temporis sententiæ, quàm officiosæ allocutiones. Digesta jam erant à delectis Patribus capita super emendatione corruptelarum in ordinis Sacramento. Unde statim compertum est, quantum correctio, ab Oratoribus adeò efflagitata, generatim ab ipsis recusabatur, ubi ad peculiaria deventum est. Cum enim ageretur in primo capite de Episcoporum electione, ibique probationes plurimæ (*h*) testificationesque postularentur de illorum promeritis, qui Romano Pontifici essent ignoti, Lunensis apud Legatos institit, ut ea capita contraherentur, ne proponerentur volumina, tempusque prodigè profunderetur in prolixas disputationes: quod cum illi excusarent, ajentes, id omnino selectorum Patrum munus esse, subjecit Comes, ab ipsis committendum illis Patribus, ut ea contraherent: sed Præsides non assensere, postulato ad deliberandum spatio, ne ipsis posteà objectaretur, Concilium non esse liberum, quemadmodum præceteris vociferari consueverant Oratores. Ac postremò detectum est, id quod Lunensi dolebat in paratis capitibus, qualitatem esse, non quantitatem: quoniam per eas peculiares conditiones probationesque, ad Episcoporum creationem quæsitas, potestas regia in iis nominandis admodum restringebatur. Quapropter Lusitanus, cujus pariter idipsum intererat, liberè postulavit, ut primum illud caput omnino tolleretur: sed fieri non poterat, ut tanti momenti res omitteretur.

(h) *Forma horum capitum propositorum in cœtu 12. Maji 1563. extat in Actis Arcis Æliæ: reliqua apparent ex epistola Legatorum ad Borromæum 28. Apr. & ex altera Vicecomitis eodem die.*

9. Jam verò Lotharingus, qui pro more auctorem se potius quam comprobatorem esse cupiebat, animum converterat ad formanda, loco jam digestorum, (*i*) alia quatuor capita de eodem themate, ut ea proponeret. Quoniam autem id recusabant Præsides, tum ne injuria inferretur Patrum muneri, quos Conventus delegerat, tum ne prærogativa concederetur cui Conventus eam non tribuerat, ægro ille animo id ferebat. Denique convenit, ut primo loco scriptum selectorum Patrum adduceretur, atque ut posteà Lotharingus in sua sententia dicenda alterum arbitratu suo proferret in medium. Ita in cœtu universali die duodecimo (*k*) Maji peractum est. Lotharingus verò, qui primus omnium dicebat sententiam, scriptum longissimum recitavit, non tamen integrum, sed tantum super quatuor ex propositis capitibus, locuturus de reliquis, ubi Patres dicendi finem imposuissent. Quod supra modum displicuit Episcopis, tum Hispanis, tum Italis: quemadmodum quidquid in solitum est in negotiis, viris que summis, artificii speciem præfert, & causat suspicionem. Sed Præsides arbitrati ad consueta illum deducere, mutuam in ipso suspicionem exciverunt; & dum dimovere student, confirmarunt. Contigit tamen, ut is paucorum tantummodo auditis sententiis, quæ de sua supererant exponeret; quod à se factum indicavit, quia sibi satis erat Archiepiscopum Hydruntinum audivisse, quem præcipuè suspicabatur destinatum à Legatis ipsi adversarium. Et sanè Hydruntini dissertatio egregiis laudibus apud Borromæum ab illis celebrata est.

(i) *Ex una Gualter. ad Borrom. 3. Maji 1563.*

(k) *Literæ Legator. ad Borrom. 13. & 14. Maji 1563. & duæ Gualt. 12. & 16. Maji & Archiep. Jadrens. 13. & 17. Maji præter Acta Arcis Æliæ.*

10. Eorum quæ Lotharingus protulit, hæc summa fuit: A delectis Patribus arrogatam sibi fuisse potestatem ipsis neutiquam concessam; quippe colligentibus eos abusus, de quibus collibitum ipsis fuerat Canones componere; adeoque liberum esse singulorum conscientiis novas appendices adjicere: primo loco ritè statuendum, quænam essent desumendæ notitiæ de Episcopis promovendis; & quas dotes tum in ipsis, tum in aliis minoris notæ ministris Dominus postularet: ad id varia Scripturæ effata consideravit. Electionem Episcoporum tunc usurpatam à Romano Pontifice, improbavit tamquam imperfectam, simulque nominationem Principum & Capitulorum, tamquam perniciosam, plerumque absque consilio habitam, nec infrequenter utilitatis gratiâ. Veruntamen perhonorificam Caroli V. & Philippi Regis mentionem fecit; sed addidit, adeò cordatos Principes sæpè non reperiri. Scotorum Reginæ non pepercit, ratiocinatus: Si vetantur mulieres in Ecclesia loqui, quanto magis Præfectos Ecclesiæ destinare. Nec se ob reverentiam in suum Regem cohibuit, ne pronuntiaret, se, tametsi veterem Regis Consiliarium, & ab eo summis beneficiis affectum, à conscientia compelli, ut fateretur, in Episcopatuum distributione plurimum erratum fuisse. Et quo in hac eadem confessione laudi verteretur ipsi id quod in aliorum exprobratione poterat ipsum perstringere, inter illa errata connumeravit, sibi decimum quartum annum agenti concessas Infulas. Neque pariter sibi probari habitam à populo electionem, sed exquirendam esse formam quamdam, accedentem, quoad fieri posset, ad formam à Christo & Apostolis traditam: tum quatuor Canonum, quos ipse excogitarat, summam proposuit. Postremum acriter invectus est in Episcopos ex mero titulo, præsertim cum interdum duo Episcopi ac duo Patriarchæ ejusdem civitatis constituantur, ut Constantinopolis, aliarumque urbium in Græcia: & quamquam eorum alter esset schismaticus, tamen Confirmationis, Ordinumque collationem ab illo exercitam ratam esse. Sperandum, Græciam tandem reconciliatam fore, quo eventu quinam fieri posse, ut duo ejusdem Ecclesiæ sponsi Concilio intersint? Episcopos titulares, perinde ac alios, jurejurando se obstringere in sua consecratione ad concionandum populo sibi commisso; in quo Spiritui sancto mentiebantur, quippe contrarium propositum habentes: aut illos sacris Ordinibus initiandos non esse, aut mittendos ad suas diœceses, quamvis infidelibus dominis subjectas. Cùm Episcoporum sit, paratum animum gerere ad martyrium pro suo grege tolerandum, quemad-

modum egerant Episcopi Redemptoris ætati propinquiores; idcircò hujusmodi larvas ab Ecclesia esse removendas.

11. Cùm secundo suam sententiam absolvit, dixit, Absurdissimum esse, Cardinalibus Diaconis Episcopatum committi; abominandum siquidem est, ut is Episcopatum obtineat, qui Episcopus esse non vult: dissonum pariter esse, tametsi tolerabilius, Ecclesias commendationis titulo tradi Cardinalibus Presbyteris, quibus tamen illic residendum esset; tametsi satius fuisset, ut Presbyteri forent Presbyteri, non Episcopi: si Ecclesias cuperent, veri Episcopi evaderent, easque ex Episcopi titulo, non ex commendatione susciperent: se præstò esse ad Rhemensem dimittendam; ita tamen, ut si Cardinali fas non esset Episcopatum retinere, libentius purpureum pileum deposuisset, quo suæ Ecclesiæ deserviret. Atque hinc arrepto argumento ad loquendam de Cardinalibus, censuit, non ante vigesimum septimum ætatis annum eos esse creandos, aut saltem ætate Diacono præscriptâ, cujus defectus tam honorifico paludamento supplendus non erat. Oportere Episcopos consecrari, & eos potissimum qui aderant Synodo, cum hæreticis gravi esset offensioni, quod in causis Religionis ii judicent, qui potestatem imponendi manus non habent, & penè sunt laici. Eapropter Decretum edendum esse, ut ii aut consecrarentur in præsentia, aut Episcopatu privarentur, aut certè jure suffragii in Synodo. Progressus est dicere: Cum ignota Ecclesiæ quingentos annos fuissent legum laxamenta, ac posteà tam nequiter usurpata, consultius à se putari, si quinque aut duos annos ab illis abstineretur: & adversus laxamenta protulit consilium Pauli III. datum ab illo celebri delectu Cardinalium, Præsulumque, ac posteà per typos vulgatum, de quo amplè suo loco disseruimus. Functiones quatuor Ordinum minorum constitutas initio fuisse optimo consilio, adeoque eas esse repetendas, exercendasque re ipsa in Ecclesia: atque ad id produxit libros ejusdem Osii Cardinalis, & Ayalæ Segovienſis Antistitis, priorem rogans, ut id temporis auctoritate perficeret, quod alias Religionis studio idem optarat. Hæc illius fuit sententia.

12. Dein Granatensis locutus, Lotharingo penè concors (*l*) fuit, nactusque apertum aditum ad differendum de Cardinalibus, in hanc sententiam dixit: Dum agebatur de Ordine, Synodusque potestatem in omnem terrenam potentiam obtinebat, excepto Summo Pontifice, qui tamquam numen quoddam in terris erat, & omnia Synodi Decreta censeri poterant ab ipso Pontifice confecta, quippe ab illo confirmanda, consentaneum sibi videri, ut de Cardinalibus, eorumque conditionibus & electionibus ageretur: non quod hæ procederent à Pontifice, idcircò in Concilio reticendas; id ubi esset, silentio quoque fuisse prætereundòs Episcopos, qui pariter eliguntur à Pontifice. Improbavit, ab iis, quorum erat assistere Romano Pontifici, illum eligi, eosdemque complurium gravissimorum munerum vinculis obstringi; committi præterea curam Ecclesiarum cum tanto salutis ipsorum discrimine: si tamen eas vellent, ex titulo, non ex commendatione illas susceperent, sicuti Lotharingus monuerat; & rationi dissentaneum esse, ut ii Diœcesibus remotis præsiderent, simulque Romæ perpetuò degerent. Hæc à se dici, non quod fructum ipse speraret (in quo experimur, infelici præsagio felicem exitum apponi) sed quod DEI gloriam existimaret, ut una saltem vox audiretur, quæ id Concilio exoneret. Damnavit similiter usum Episcoporum titularium, quos Ecclesia primæva ignoravit. Pluribus posteà invectus in immunitates ac retentiones, vulgò *Reservationes*, quas Apostolica Sedes concedebat, vocabula, ut ipse affirmavit, Ecclesiæ veteri ignota, Offensum se nonnumquam graviter fuisse, dum consideraret, leges esse temporarias, immunitates verò ac retentiones, quæ sunt legum laxamenta, esse perpetuas, & reperiri sacerdotem aliquem in Hispania, & etiam in India, cui judex competens non esset nisi Romæ. Concluſit, Potuisse alias putari tempus opportunum immunitatibus ac retentionibus; tunc verò tempus adesse restituendi Episcopis quod suum erat. Quandoquidem humana imbecillitas in animorum tum affectionibus tum sensibus minimè sperabilem reddit temperationem, boni publici servatricem, conducibiles sunt contrariæ exuperantiæ, siquidem hæ sese invicem obtundentes, rem ad mediocritatem deducunt.

(l) *Acta Arcis Æliæ 5. Maji, & epist. jam producta Gualt. 16. Maji.*

CAPUT XVII.

Multa Suavis vitia. Agitata Tridenti ac Romæ de prærogativa inter Oratores duorum Regum, & inita pro cœtibus concordia. Sententia Archiepiscopi Lancianensis adversus contumaciam absentium Germanorum; & lis iterum excita per eam occasionem de facultate Procuratorum in Concilio. Moronus Tridentum reversus: nova prorogatio usque ad decimum quintum Junii.

1. Ad evitandam interruptionem narrationis, molestam lectoribus, omisi pluribus in locis frequentem Suavis malitiam notare; & tamen ne illam obliviscar oportet: etenim obtrectatio ejusmodi vim obtinet ad persuadendum, ut humanæ fidei possessionem adipiscatur, ubi recentes in memoria non vigent exceptiones contra testem maledicum.

Affert ille epistolam, à Soto scriptam ad Pontificem, quâ ipsum cohortabatur ad assentiendum, ut definiretur, mansionem institutionemque Episcoporum esse juris Divini; & diversus ab illo qui è vipera medicinam extraxit, nititur è laude vituperationem extorquere, narrans, à plerisque tunc fuisse perpensam eximiam probitatem illius viri Deo mancipati, temporisque condicionem, nullius suspectam fraudis, in qua scriptum illud dictavit. Benè est: Duæ quas diximus opiniones Soti Apostolicæ Sedi non adversantur, nec ipsa sui etiam studiosos vetuit illas tueri, tametsi studeret id temporis earum definitionem declinare, ne id quod verum est, ab hominibus sed itionis adhiberetur quasi uncus ad falsum. Sed cur ille silentio præterit, Sotum in eadem epistola profiteri supremam Romani Pontificis auctoritatem supra Concilium, & auctorem esse, ut id apertè pronuntiaretur, refellentem oppositum opinamentum, tamquam schismatum seminarium? & tamen hæc est columna præcipua, quæ sustinet Vaticanum, hoc est arcem illam, adversus quam singulæ Suavis periodi singuli quasi cuniculi sunt.

2. Præterea scribit id quod legit in literarum volumine Vicecomitis ad Borromæum: (*a*) cum Granatensis cum aliis Hispanis Episcopis Lunensem adiisset, abeuntibus deinde duobus ex illis, ipsum in duos illos oblocutum fuisse formulis aspernantibus,

tibus, utpote in eos qui se abduci finerent ab aliorum voluntate, nec amplius prodesse, quam ad numerum exaggerandum, eumdemque subdidisse, ubi decernendæ res essent pro majori suffragiorum numero, sicuti hactenus, parum bonæ spei concipi posse, adeoque oportere ut non hominum, sed nationum ratio haberetur. At verò cur obtegit silentio, eumdem Granatensem verbis gravidis asperisque affirmasse, sicuti ostendimus, in cœtu Generali, Romanum Pontificem Concilio non subjacere, & esse numen quoddam in terris? Præterquam quod animadvertendum à Suavi fuisset, a se per hujusmodi narrationem suam imprudenter proprias ipsius machinas percelli, si major numerus adversus Granatensem pugnabat, nimirum pro sententiis Pontificis propitiis. Igitur ipse, & non Pontifex, intendebat libertatem Concilii violare, cum in omni communitate magis integra libertas non sit, quàm ubi prævalet id quod majori parti probatur; adeò ut adnotaverit Seneca, in Rerum publicarum divisionibus abiisse in adagium, *Major pars pro me stat*, tamquam argumentum causæ pro se legitimæ, & seditiosæ ex parte contrarii; præsertim cum duo illi, de quibus loquebatur Granatensis, Hispani essent, & non Itali.

3. Inducitur à Suavi Lotharingus, affirmans in sua exposita sententia, munera Episcopi & Cardinalis inter se repugnare, & idcirco improbans, Cardinales simul Episcopos esse: at verò Lotharingus oppositum apertè pronuntiavit. Inducit eumdem etiam multa dicentem, quæ ille non dixit, & multa valdè gravia reticentem, quæ ille non reticuit. Omitto, nihil à Suavi memorari de illa divisione differendi duplici tempore, quæ adeò fuit oppugnata: sed pro certo assumit, cuncta in unico cœtu fuisse prolata. Subjecit, in aliorum sententiis nihil o notabile auditum; adeoque ignorat quæ ab Archiepiscopis Lancianensi & Granatensi dicta sunt, de quorum altero paulo ante sermonem habuimus, de altero brevi habebimus. Unde quoque originem ignorat laborioli cujusdam Intigi, Lancianensis causâ, quod ille alii falsoque principio adscribit.

4. Jam verò historiam prosequamur. Lunensis Regis animum ejusdem nomine luculenter significaverat, paratum ad Sedi Apostolicæ favendum; nec Pitcarius destiterat hoc ipsum inculcare, detento illic Pagnano, qui a Secretis erat, diutiùs quam alioquin opus esset, (*b*) quo in novum Oratorem salubres sensus affunderet, nec sub primum accessum illum per movendum relinqueret impressionibus quorumdam, diffidentium potiùs quàm Religioni studentium; simul etiam suis literis illius causæ patrocinium commendarat nonnullis Patribus sibi magis intimis, meliusque animatis: tamen Lunensis animus, inter contrarias quæ sibi ingerebantur notitias atque consilia adhuc anceps divisusque pendebat. Sed non minorem illi sollicitudinem propria causâ quàm communis incusserat. Quamvis vulgarent Galli, se cum Hispanis conjunctos, dissensionemque de loco jam compositam; & tamen revera ut cum maximè incomposita persisterent, quin potiùs periculum tumultuationis fuerat postridie quam Lunensis advenerat. Etenim cum in eum diem incideret tertium Paschatis festum, (*c*) adeoque solemnis haberetur in templo maximo celebratio, Lunensis in certo pependit animo num illic adesset; de quo admonitus Didacus Sarmentus Episcopus Asturicensis, conatus est pro virili Comitem removere: & observatum est, eo manè Lansacum solito tardius ad functionem advenisse, ex eo fortassis, quod hoc ipsum æmuli consilium subodoratus, voluerit prius de re certior reddi, & non pergere in templum ad confligendum; quemadmodum prudentis est consilii, ne iis, qui novit in aperto pro se rationem stare, cæco violentiæ judicio sententiam committat. Quare in ejusmodi eventu non aliò confugisset nisi ad contestationes præconceptas, quas ad Præsides mitteret, sibi cauturus, ubi illi auctoritate suâ ipsius possessionem haud tuerentur, Sed Lunensis se ab accessu abstinuit, vulgavitque non anteà sibi innotuisse, solemne sacrificium eo die in templo primario celebrari, cum pietatis simul & curiositatis gratiâ sibi venerat in mentem eò se conferre.

(b) *Multæ literæ originales Pagnani ad Piscarium.*

(c) *Variæ literæ Vicecomitis ad Borrom. 19. 22. & 28. April. & 8. Maji 1563. & Acta Salmanticensia.*

5. Jam verò tum ipsi, tum Hispanis communiter consentaneum videbatur, à Pontifice acriori cura interpositum iri auctoritatem suam ad aliquam honestam concordiam ineundam. Sed Pontifex summa moderatione in eo utebatur, gnarus, quantum non modo Rex, sed regnum Galliæ offenderetur ex quovis levi attractu hujus quasi ipsorum pupillæ; nec opportunum consilium ratus, ansam à se præberi compluribus sed otiosis ingeniis in ea regione, attollendi veluti speciosum vexillum honorem nationis, ad ipsam abalienandam à Sede Apostolica, quasi hæc cuperet antiquis prærogativis Galliam spoliare. Ex altera parte conquerebatur Philippus Rex, quò ipse constantior esset in retinenda Pontifici obedientia, eo minus constanter se gerere Pontificem in retinenda ipsius dignitate: atque ea de re acerbam epistolam scripsit ad Oratorem Vargam, in qua dicebat, Si tunc ut DEI causæ serviret, dignitatis suæ rationes in Concilio neglexerat, ea absoluto amotum iri à se Româ suum omnem Oratorem, Qua epistola mirum in modum commotus Pontifex, ad se purgandum respondit: Hispanienses ipsi per suam fidem differè proferrent, quæ confici ab ipso possent absque iis perturbationibus ac tumultibus, à quibus iidem supra ceteros abhorrebant. Et tamè Lunensis ipse illius epistolæ Regiæ sententiam tamquam nimis acerbam improbavit, sapienterque consideravit, par non esse, ut Principes ad ea denuntianda progrediantur, quæ fortasse numquam prodeant efficienda putabant, ne eo pacto munarum suarum æstimationem eleverit. Itaque nullo peculiari Pontificis mandato tunc accepto nec innovandi facultatem obtinentibus Legatis, consilium opportunum haud suppetebat. Primum apud se Lunensis statuerat cœtum adire medius inter duos Oratores Cæsareos pro eo quod si in mandatis habebant, & è regione Legatorum omnes tres tantisper stare, dum ipsius literæ legerentur, iisque lectis confestim abire: sed ea ratio intervenjendi conventui, insolens, & quasi nebulosa, nec honorifica Regi, neque grata Concilio videbatur. Dein agitatum est, ne Galli eâ vice ad conventum accederent: sed illi reluctabantur, ne locum vel unico quidem die desererent: præterquàm quòd nec voluntaria Gallorum absentia per diem unicum, discordiæ componendæ satis erat: Hispanis enim acquieturus non fuisset perpetuo postmodum exilio à conventibus. Verum sicuti forma mixti, quæ inter

varia elementa dominatum amat, plurimum valet, ad consocianda contraria illorum ingenia; ita non parum contulit ad mitigandam Gallorum austeritatem proclivis Lotharingi animus, hujusmodi discordiæ cupientissimi, ut qui maximum emolumentum existimabat suæ dignitati suisque consiliis accessurum ex aliquo suorum fœdere, saltem per speciem cum Hispaniensibus ac Cæsarianis, cujus fœderis ipse auctor esset & rector, ad quod persuadendum nullum lapidem non movebat. Ipsius igitur auctoritas, Præsidum studiis accedens, effecit ut lis componeretur pro cœtibus modò aliàs proposito, (*d*) videlicet, ut illic Oratores Gallici gradum pristinum retinerent, Hispanus verò sederet extra ordinem, propè eum qui erat à Secretis, ex adverso Legatorum.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 20. Maji 1563.*

6. Non mediocriter optabant Hispani, ut eadem opera iniretur aliqua ratio pro Sessionibus, & pro sacris celebrationibus in templo maximo; sed nullo pacto confici id posse videbatur, ob causam alibi memoratam, cùm illic ritus quidam adhiberentur, cujusmodi sunt thuris suffitus, & iconculæ paciferæ ad osculum porrectio, in quibus dissimulari non poterat prærogativa. Et quamquam dissereretur de duobus paciferis iconculis, duobusque thuribulis eodem tempore adhibendis, Galli quacumque propositâ æqualitate fremebant; & ubi in eo se premi à Legatis sentirent, minabantur se provocaturos ad futurum Pontificem, non injustum, nec ulli partium addictum, & ad Synodum liberiorem. Quamobrem necesse fuit Legatis, se ad extremum, sibique semper odiosum consilium conjicere, nimirum, ut nodum illum, ipsorum manibus inextricabilem, reponerent in manu Pontificis, ad quem utraque partium sua se jura dixit allaturam.

7. Molestiæ quam exhibebat æmulatio laicorum Oratorum, accessit altera ex Procuratorum Ecclesiasticorum postulato; cui causam seu potius occasionem præbuit Lancianensis dictum. Is die decimo septimo Maji, (*e*) cùm pronuntiaret sententiam super tertio Canone de abusibus, præscribente Episcopis, ut per seipsos, non item per alios conferrent Ordines, dixit: Si Episcopi suo munere fungerentur, Ecclesiam reformatum iri; nam & residerent, & pascerent: at è contrario ab Episcopis Germaniæ, & in primis à Septemviris suas Episcoporum Infulas quasi contemni: & per hunc dicendi æstum conversus ad Drascovizium addidit: *Te alloquor, Reverendissime Domine, tamquam Oratorem Cæsaris, quænam est ratio, cur Episcopi Germaniæ, ac præcipuè Septemviri ad Synodum non conveniant, negligentes deponentesque è memoria jusjurandum ab ipsis hac de re in ipsorum electione editum: si frenis, si stapedibus aureis utuntur, si cum tanta pompa, tantoque comitatu obequitant, si Principes & Ecclesiastici & laici sunt, cuncta hæc obtinent, quia sunt Episcopi; & tamen nolunt interesse Concilio. Ubi præpedirentur, oporteret procuratores ab ipsis mitti, sicut effectum est ab Archiepiscopo Salisburgensi, & ab Episcopis Eistatensi ac Basileensi, quo pacto aliqua ex parte suo muneri satisfacerent.* Inde ad reliqua argumenti capita progressus est, numquam interpellatus. Ubi tacuit, ita Drascovizius: Tametsi ipse Ferdinandi tamquam Cæsaris Orator non esset, sed tamquam Hungariæ Regis, tamen quando Lancianensis ipsum interpellarat, nolle se à responso abstinere. Causam cur Episcopi Germaniæ non accederent, esse notoriam, periculum scilicet, ne ipsis abeuntibus hæretici ditiones eorumdem occuparent. Causam verò, qua detinebantur ne suos Procuratores legarent, esse, ne illos destinarent ut muti & obstrictis linguis, quasi statuæ aut pictæ tabulæ postremum locum occuparent. Ætate Pauli III. Procuratoribus Præsulum Germanicorum præstitum fuisse jus suffragii, & etiam sub vivente Pontifice usum semel eo jure fuisse Procuratorem Salisburgensis Archiepiscopi; se verò ignorare posteà; quo pacto, & qua de causa hoc ipsis interdictum fuerat. Cum autem id pluribus prosequeretur, intrà formas magnæ modestiæ se continuit.

(e) *Acta arcis Æliæ, & literæ Legatorum ad Borrom. & Jadrensis ad Cornelium 17. Maji 1563.*

8. Ad hoc ipsum intelligendum operæ pretium est, ut nonnulla repetamus quæ alibi sparsim à nobis scripta sunt, simulque ea, quæ hactenus narrata non sunt adjiciamus. Sedente Paulo III. animadversa complurium Episcoporum negligentia in adeundo per se ipsos Concilio, & quadam Neapolitani Proregis jussione, ut solum quatuor ad illud se conferrent, cum mandatis omnium illius Regni Episcoporum, summa ex eo incommoda sunt prævisa, dum aut ministri minimæ notæ, aut electi pro libidine Principum ex Præsulibus innumeris variorum Regnorum, Concilium regerent, eique imperitarent. Quocirca Pontifex per diploma (*f*) statuit, Procuratoribus nulla inesset facultas quidquam legitimè agendi, præter excusationem absentiæ Episcoporum, à quibus mittebantur, illius absentiæ adductis causis; revocavitque quodcumque eorum jus aut privilegium impetratum. Cum autem idem posteà à Legatis cognosceret, Procuratores quorumdam Ecclesiasticorum Principum Germanorum fremere ob eam causam, eumdemque acerbitatis sensum timeri in cunctis Germanis Præsulibus, peculiari diplomate (*g*) exemit Procuratores Episcoporum illius regionis; de quorum impedimento videbatur apertè constare, cum ipsorum diœceses ab armatis hæreticis cingerentur, adeoque præsentia pastorum indigerent. Verùm Legati, qui apud Pontificem illius immunitatis auctores fuerant, veriti posteà tum ne quis excitaretur tumultus ob insignes Præsules aliarum nationum, tum ne Germanorum Procuratores adeò inundarent, ut alii nationi suffragio antecellerent, effectusque pravos afferrent, conati sunt Germanos pacare, quos ex consensu Pontificis privilegium illud celarent, & tantummodo Principis cujusdam Procuratoribus, ut Jajo Augustani Cardinalis, & Pelargo Septemviri Trevirensis, jus Consiliarii permiserunt. Pii ætate Massarellus, qui à Secretis erat, cùm reminisceretur hujusce privilegii, anteà Germanis concessi, nec umquam revocati, admisit in quodam cœtu (*h*) ad jus suffragii Procuratores Archiepiscopi Salisburgensis, & Eistatensis Episcopi, quod Legatis vehementer displicuit, qui cohortati sunt Pontificem, ut per suam novam Constitutionem privilegium illud Pauli disertè revocaret. Is respondit; (*i*) improbans quod egerat Massarellus, significavitque, in Senatu editum fuisse Decretum, ut absentibus quodcumque jus suffragii interdiceretur, jussumque diploma confici, quod tamen nondum perfectum fuerat, sed curaturum se ut illud conficeretur, ac per typos vulgaretur, & ad illos missurum, atque ita reipsa præstitit per subsecutum tabellarium. (*k*) Verumtamen existimavit, hujusmodi revocationem, quo minùs obstrueret, esse celandam, ita ut uni dumtaxat illa ostenderetur, nec Tridenti, nec Romæ citra necessitatem vulgata. Legati rescripserunt, Universalem hanc interdictionem haud reputatum iri efficacem ad enervandam peculiarem concessionem Pauli III, quâ Præsules Germaniæ potiebantur. Quare Pontifex denuò declaravit, (*l*) illud quoque Privilegium extinctum intelligi. Hæc erat rerum conditio cum Drascovizius respondit ad Lancianensis dicta, quæ retulimus.

(f) *1. Maji 1545.*

(g) *5. Dec. 1545.*

(h) *20. Julii 1562. ut in una Legatorum ad Borromæum eo die. Mandatum Archiepiscopi signatur 23. Aprilis 1562. datum Herculi Rettinger Episcopi Lavetmutensi, & Feliciano Morbinio Theologiæ Doctori, & extat in Scripturis post Diarium relatis.*

(i) *Literæ Borromæi & Legatos 29. Julii 1562.*

(k) *8. Aug. 1562.*

(l) *Quod missum est ad Legatos 20. Augusti 1562. & extat ut supra post Diarium.*

9. Simonetta, qui unicus inter Legatos utroque tempore Concilio adfuerat, adeoque rei bene conscius, redegit in memoriam, diploma illud Pauli III. numquam in usu fuisse, nisi quod spectabat ad jus Consiliarii; adjecitque, ejusdem revocationem posteà subsecutam: revera semel fuisse latum judicis suffragium à Procuratore Archiepiscopi Salisburgensis, ætate Pii, sed ex errore; eaque revocatione postmodum ab ipso cognitâ, non amplius id ab eodem tentatum. Nec ille absque necessitate voluit mentionem facere duorum diplomatum, quibus memorati Pontifices non tam irrita fecerant concessa jam Privilegia, quàm disertè interdixerant Procuratoribus utrumque juris in dicenda sententia genus, etiamsi illud per se ipsis deberetur: id enim odiosam speciem præ se tulisset, quasi Episcopis ipsorum jura tollerentur, fractâ communi lege, non ad afferendum beneficium, quod illo affectis optabile est, reliquis tolerabile; sed ad illud auferendum, quod læsis intolerabile est, cunctis vituperabile. Tumstans Ferrerius, nictansque prius Lotharingo, perinde ac si loqui vellet de re inter ipsos composita, dixit: Complures optimos Galliæ Præsules ad Concilium venturos fuisse, nisi custodia suarum Ecclesiarum ab hæreticorum insidiis eos detinuisset: ea propter missos illuc ab ipsis fuisse procuratores suos, viros doctos & integros, ac proinde Legatos à se orari, ut ad jus suffragii illos admitterent, ne cui querimoniæ causa suppeteret. Præsides edocti à superioribus exemplis, præsertim de mansione, quanto consultius declinentur quàm refutentur odiosæ quæstiones è converso injectæ, nihil responderunt, sperantes æstum ut fortuitò excitum, itidem per se ipsum extinctum iri.

10. Sed subsequentibus diebus Leonardus Allerus, Episcopus Philadelphiæ, Eistatensis Suffraganeus, ubi locum dicendi tenuit, primò acerbè questus est, (*m*) tam malè fuisse habitos in Patrum sententiis Episcopos Titulares, qualis ipse erat, quasi in conferendis Ordinibus aliisque functionibus ipsi Episcoporum munia non exercerent. Adjecit, Numquam sibi venisse in mentem, dum pergeret ad Synodum à Pio IV. convocatam, administratam ab hujusmodi Legatis, & ex iis Patribus conflatam, se illic hisce quasi rosis ornatum iri. Dein memoratum postulatum iteravit, (*n*) Procuratoribus propitium. Gallici quoque Oratores Legatos adierunt, idem urgentes. Quamobrem Præsides temporis spatium ad deliberandum petiere, scribentes interim ad Pontificem, utpote de re quæ non modo ab ipsius diplomatibus pendebat, sed quæ poterat excitare non mediocrem commotionem utrique partium, sive abalienatis à Concilio nationibus transmontanis, sive ipsis in eodem concessa immoderata potentia. Proposuerunt idcircò Pontifici: Cùm Theologi complurium Regum, summorumque capitum, qui eò convenerant, cuperent interesse cœtibus generalibus, non quò illic verba facerent, sed quo melius possent suis dominis consilium dare, videbatur id Legatis temperamentum haud respuendum, ubi eo concesso cuncti conquiescerent: rei exitus infrà suo loco (*o*) videbitur.

(m) *Literæ Jadrens. 17. Maji.*

(n) *Literæ Legat. 20. Maji 1563.*

(o) *Lib. 21. cap. 1.*

11. Dum conventus habebatur, in quo Lancianensis huic litigio argumentum præbuit, Tridentum ex improviso pervenit, (*p*) sed consultò ex improviso, Moronus Cardinalis, nondum pede confirmato; eodemque die misit ad Borromæum plenam summam, à nobis recensitam, eorum quæ cum Cæsare transegerat, præter ea quæ divisim ac subinde in iis agendis significarat: atque inter alia scripsit, potissimum suæ tractationis emolumentum fuisse optimam opinionem quam Cæsar conceperat de mente ac persona Pontificis, adeoque quidquid Pius agebat adversus quam Cæsar melius existimasset, id aliorum importunis consiliis ab eo tribui.

(p) *Acta Arcis Æliæ, & lit. legat ad Borr.* 17. *Maji 1563.*

12. Die decimo nono Maji, (*q*) cujus postridie elabebatur terminus, denuntiandæ Sessioni præscriptus, denuo & concorditer hic terminus prorogatus est usque ad decimum quintum Junii; fervescente interim operâ per summum studium in publicis cœtibus, privatisque consiliis, ad componendas discordias, & exoptatum partum in lucem edendum, qui tempore tunc præscripto ad statuendum ejus natalis diem, maturitatem jam novem mensium habuisset. Sed alii hominum partus è parvis cursibus naturalibus unius sphœræ dependent, hi è concursu libero plurimarum intelligentiarum.

(q) *Acta Arcis Æliæ 19. Maji 1563.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

ARGUMENTUM

Comes Lunensis in Conventum ingressus, mutuæque illius & Gallorum contestationes de loco. Vicecomes ad Ferrariensem Cardinalem missus ad comparandum studiosam ejus operam cum Lotharingo, & ejus effecta. Contentio ac disceptatio de Jure suffragii Procuratorum in Concilio, & initum temperamentum. Difficultates superatæ de gradu Melitensis Oratoris. Calicis usus à Bavaro postulatus: Ormanettus ad eum missus eventu prospero. Fumanus additus Massarello, qui Concilio à Secretis esset. Biragi adventus Tridentum. Literæ Gallici Regis ab eo ad Synodum delatæ, & cujus sententiæ. Diuturnæ de responso difficultates. Translatio Synodi in aliquam Germaniæ urbem à Gallis postulata, sed à Rege Hispaniæ & à Cæsare repudiata. Variæ Patrum sententiæ de corruptelis, variaque consilia proposita ad componendos Canones de Summi Pontificis & Episcoporum auctoritate. Arcana agitata à Ferrerio cum Pontifice per Gualterium, & hominem, qui sibi à Secretis erat, Romam missum. Jussio Pontificis, urgentibus Hispanis, ut deleatur, aut declaretur particula, proponentibus Legatis, *Acerrima in eo repugnantia Legatorum, ac præsertim Moroni, tandem à Pontifice comprobata, & pacta cum Lunensi rei dilatio. Cæsar Oeniponte Viennam versus profectus, & qua de causa. Variæ literæ Pontificis nomine scriptæ ad Præsides, indicantes plenam libertatem auctoritatemque ab eo concessam Synodo tum in dogmatibus, tum in correctione etiam Aulæ Romanæ, & Cardinalium. Accessus ad Concilium Episcoporum Theologorumque Belgarum, cum literis Belgii Gubernatricis Ducis Parmensis. Declaratio adversus Angliæ Reginam ab illis & ab Anglis postulata, comprobata à Pontifice, sed postea ex Cæsaris consilio improbata. Impensa à Patribus studia pro Toletano Archiepiscopo, in Hispania à sancta Inquisitione in carcerem conjecto; & Pontificis responsum. Causæ Joannis Grimani Aquileiensis Patriarchæ, à Pontifice commissa Synodo, Senatu Veneto enixè deprecante, & Judices in ea destinati Multi conventus, multaque consilia de variis corruptelarum capitibus; & quid tandem constitutum. Mandata Pontificis de loco & honoribus exhibendis Hispano Oratori in solemnibus templi functionibus: tumultus inde subortus, & periculum schismatis. Legatorum ac Patrum in ea re sensus. Musottus idcircò Romam missus à Lotharingo. Consilium habitum à Pio non modò cum pluribus Purpuratis, sed etiam cum Oratore Varga, & celebre illius scriptum de dogmatum forma, à Legatis Romam missa. Pontificis desiderium, ut duæ quæstiones maxime contentiosæ omitterentur. Concors in eo sententia Cæsaris & Lotharingi, sed contraria Præsulum Hispanorum. Canones ac Decreta sancita, Præsulibus adversantibus, in cœtu generali. Lunensis opera, qua ad concordiam in Sessione revocantur. Ea quiete die decimo quinto Junii celebrata. Res ipse statuta. Rejecta falsa quædam & frivola, in historia Suavis objecta de iis Decretis, ac de toto curriculo memoratorum eventuum.*

CAPUT PRIMUM.

Lunensis in Conventum ingressus: ejus ac Ferrerii mutuæ denuntiationes. Oratio Lunensis nomine habita, & Synodi responsio. Gallorum commotio ex fama cujusdam mandati, à Pontifice arcano traditi de loci prærogativa; & vera rei narratio. Vicecomes ad Ferrariensem Cardinalem missus. Varii libelli & opinamenta de suffragio Procuratorum in Synodo; & exitus controversiæ.

1. Ingens erat expectatio, quo pacto publicè in Conventu Comes Lunensis exciperetur. Etenim in hujusmodi functionibus, sicut in grandioribus machinis, difficultates interdum incidùnt in eis ad opus deducendis, quæ numquam præconceptæ fuerant in constituendis. Ingressus ille est medius inter Oratores Cæsareos: (a) protulit epistolam regiam: tum ab Antonio Covarruvia, Granatensis Cancellariæ Auditore, hujusmodi contestationem recitari jussit, stans ante Legatos eo toto tempore, tametsi reliqui suis in locis considerent, ne sedem anteà acciperet quàm sibi ab omni detrimento cautum esset ea solemni actione: Quamquam sibi, tamquam Oratori Philippi Regis Catholici, tot regnorum Domini, primus deberetur gradus post Oratores Cæsareos; tamen cum ille Conventus, illud tempus, ille Christianæ Reipublicæ status hujusmodi essent, ut cursus Divini negotii publicique beneficii nullâ contentione præpediri deberet; cùmque opus foret, ut ille præsertim, qui communem causam promovebat, nullam malorum occasionem præberet, à se locum accipi qui dabatur, quo donec opportunum esset uteretur: sed contellari, ex eo nihil inferri detrimenti Philippo Regi ac successoribus, adjectis reliquis Jurisperitorum cautionibus.

(a) *Præter acta Arcis Æliæ, ubi fusè extat, Diar. & lit. Leg. ad Borr. 21. Maji & Lansaci ad Orat. Gallum Venetiis 26. Maj. 1563. Acta Patent. ti, & multò fusius in tabulis scribarum Concilii infra producentis, contentis in libro Archivii Vaticani, inscripto,* Varia ad Concilium Trident. de Bas. Vat.

2. Lectâ Lunensis contestatione, hic seorsim ab aliis Oratoribus consedit, è regione Legatorum, ad sinistram Crucis argenteæ, erectæ in medio theatri Conventus, prope illius mensam qui à Secretis erat: & nulla interjecta mora, Ferrerius contrariam hujusce sententiæ contestationem habuit: Si locus illic obtentus à Gallicis Oratoribus prope Cæsareos, fuisset insolitus, & non semper ab ipsis possessus, præcipuè in Synodo Constantiensi ac Lateranensi; aut si novus ille locus, & extra ordinem, quem clarissimus Comes Lunensis accipiebat, potuisset quidquam detrimenti vel ipsis vel aliis Oratoribus inferre, profectò sapientissimos illos Patres, qui universalem Ecclesiam repræsentabant, usurpantes munus illud Judicum quod

quod appellatur Nobile, quodque instantiam partium non præstolatur, Majorum exemplo redacturos unumquemque fuisse in antiquum ordinem, aut certè denuntiationem evangelicam exercituros. Sed cùm tacerent Patres, & etiam Oratores Cæsarei, quibus ea causa non poterat non esse communis, ipsos Oratores, qui veterem possessionem suo Principi conservabant, fidebantque fidei, amicitiæ atque conjunctioni potentissimi Regis Philippi cum Carolo Rege, uxoris suæ fratre pupillo, à Patribus petere, ne quodvis dictum factumve eo die ita acciperetur, ut quidquam minueret aut violaret antiquissimas Regis Galliæ prærogativas.

3. Ubi dicendi finem fecit Ferrerius, illi successit loquples oratio Petri Fontidonii, qui Salmanticensis Episcopi Theologus illic aderat. In ea simul cum amplissimis Philippi Regis oblatis, egregiè commemoravit ejus promerita erga Religionem Catholicam, præsertim verò victoriam postremum ex Condæo reportatam. Adeò ut Galli jactantiam & aculeum notarint; (b) & Lansacus ad sui Regis Oratorem Venetiis degentem scripserit, similem quoque sensum ineisse Cæsarianis, & à Lunensi publicè rem excusari. Ex adverso non solum reperio in Actis, ab locutoris (c) hero descriptis, à cordatis viris eam accusationem haud rationi dissentaneam existimatam, quin potiùs amplè commendaram: sed in Actis Paleotti honorificam illius comprobationem comperio, absque reprehensionis mixtura. Oratio extat typis edita: (d) meum autem munus est narratoris, hoc est testis, non judicis.

(b) *In allata Lansaci epist.*
(c) *Epist. Salmanticens.*
(d) *In dicto volumine Bononiæ impresso.*

4. Absoluto Fontidonii sermone, Lunensis de more egressus est tantisper dum de responso deliberaretur; quod ad omnem uberrimam gratiarum actionem, significationemque reverentiæ erga tantum ac tam religiosum Regem conformatum est à Hieronymo Ragazzono Veneto, Episcopo Famagustano. Eo responso à Patribus comprobato, rediit accitus Comes, eique redditum illud est. Dein illico is discessit, ad declinandum pro dextera aut sinistra certamen, cum reliquis Oratoribus post Legatos egressuris.

5. Tranquillus tamen eventus ministris Pontificiis haud satis fuit ad obtinendam hac in re quietem cum Gallis. Subaudierant hi, pridie aut biduo ante habitum conventum pervenisse ad Legatos mandatum Pontificis, (e) arcanis notis scriptum, quod Hispanis faveret; nimirum, ut Lunensis sederet infra primum Oratorem Ecclesiasticum Ferdinandi. (f) Idcircò ultra modum commoti sunt: & pridie quàm haberetur functio, Lansacus Reginam ea de re monuit per peculiarem tabellarium; quamquam posteà ipse admonitus, quod ex adagio ad clamorem cucurrisset, respondit, se de re scripsisse formulis admodum cautis. At verò in querimoniis haud mutatam opinionem præse ferebat, & vocibus modestis quidem, sed ponderosis utebatur. Commendabat Oratorem Hispanum; primò quòd is Regis mandata ipsi ostenderat, in quibus à Philippo vetabatur illi cedere, sed simul etiam frangere amicitiam cum Gallis. Secundò, quod non excepisset indebitam prærogativam sibi Româ missam, eâ gratiâ, ut per disjunctionem vis Oratorum distracta nequaquam formidaretur. Nec minùs collaudabat Legatos, quod in opus non deduxissent mandatum, quod, ajebat ille, cum arcanis characteribus missum erat, hinc planè tamquam rationi dissentaneum, lucisque timidum cognosci posse. Sed neque factum probabatur, nec verisimile erat, à Legatis neglecta fuisse mandata Pontificis ad ipsos perlata, ut Rex ille honoraretur, cui duo ex ipsis, auctoritate præcellentes, ob natales subjecti erant. Præterquam quod contradictionem sonabat ipsa narratio, quod Lunensis honorem à Legatis oblatum recusasset, & Legati mandata Lunensi faventia exequi noluissent Quapropter Gualterius studuit ab ea opinione Lansacum abducere, à qua illius collega Ferrerius se alienum ostendit, dicens, Legatorum factum palàm feciisse quodnam Pontificis mandatum esset.

(e) *Literæ Gualt. ad Borromæum 21. Maji 1563.*

(f) *Narratur in epist. jam dicta die 24. Jadrensis Archiepiscopi.*

6. Non tamen suspicio umbra fictitia erat, sed à vero corpore profecta. Equidem exponam id, quod ipse oculis lustravi in voluminibus literarum Aulæ Romanæ. Scripserant ad Borromæum Præsides adulterinis notis tum ipsorum deliberationem in eo dissidio componendo, tum necessitatem suscipiendi celeriter consilii, tum etiam gravissima utrimque discrimina, rogantes Pontificem, ut diferto suo jussu, nihil ab ipsorum arbitrio pendens relinqueretur. Pontifex cum animadverteret, negotia Religionis in Gallia deterius indies se habere; cùmque sibi videretur unicum Ecclesiæ columen tunc esse Philippi Regis pietas ac potentia, censuit malorum summum futurum, si Regis animum abalienari sineret. Idcircò statuit illi moderatè aliquid gratificari: & quò majorem auctoritatem obtinerent mandata, Legatisque plus animi ad rem perficiendam adderet, ipse Pontifex ad eos scripsit octavo Maii in hanc sententiam, & ferè in hæc verba: A Rege Catholico super eo negotio vehementer se premi, cum illi mirum videretur, ab Oratore suo locum aliquem in Sessionibus & in Conventibus non obtineri. Rationi consentaneum à se putari, ut ratio de tanto Principe haberetur, aliquo invento temperamento cui acquiesceret, nullo tamen illato detrimento causæ partium neque quod ad jus, neque quod ad possessionem spectabat. Honestum sibi & congruentem videri locum illum tertium, quem Legati cernerent in exemplo ad eos misso; nec à se animadverti, meritò alios de eo conqueri posse. Hanc suam esse mentem, ad quam exequendam iis uterentur moderatis rationibus, quas idoneas putarent ad opus quoad fieri posset quietè conficiendum: sed quocumque eventu sinerent contestari quemlibet, & quod ipsi collibuisset peragere, dummodo ea jussio opere compleretur, necrem ob ullam conditionem præterirent. Huic epistolæ Pontificiæ adnectebatur altera, arcanis notis à Borromæo exarata, quæ significabat, cupere Pontificem, ut mandatum illud occultaretur, donec adesset tempus illius exequendi; tunc verò id improviso fieret: cui firmabatque, si Galli non acquiescerent, vellent contestari, aut etiam discedere, ea omnia potiùs permittenda, quàm injunctum opus omitteretur.

7. Præter has literas, cunctis Legatis communes, peculiaris quædam à Borromæo avunculi jussu ad Moronum scripta est, qua arctissimæ illius fidei commisit, ab Avila & Varga traditam fuisse Pontifici scedulam, subscriptam & obsignatam ab eorum utroque, ubi Regis nomine pollicebantur, Regem

arma

arma semper sumpturum, objecturumque vires, ditiones, seipsum, ad propugnandam augendamque Pontificis, sanctæ Sedis, & Catholicæ Fidei auctoritatem. Id verò ipsi significari, quò intelligeret, non absque prævalida ratione adductum Pontificem ad ea imperanda. Hæ literæ per expeditum tabellarium missæ pervenerant ad Legatos die 12. Maji. (g) Sed quoniam ea quæ Borromæus significabat, arcanis notis claudebantur, quarum clavem solus Moronus obtinebat, illinc absens diutius quàm Romæ creditum fuerat, id temporis mandata plenè non patuerunt. Cùm igitur ille die decimo septimo regressus esset, & obscura clarescerent, cuncti simul conniti sunt Gallos emollire, (h) quo sine acerbitate, & sine sectionis periculis curatio adhiberetur; & quamvis per summum laborem, pro industria cessit eventus. Verùm Lunensis, aut quo innotesceret æmulis, nihil ab illis se dono libero accipere, aut quo intelligerent iidem, quantam Gallicæ coronæ rationem ipsius Rex & ipse pariter haberent, ea illis expressit, quæ paulò antè indicavimus, aut variante rerum veritate, aut variatis rebus ipsis à narratione Gallorum: simul etiam ostendit, illa Pontificis mandata ab ipso sponte profecta; quod Gallorum animos in Pium vehementer commovit, eisque suspicionem injecit, illum moliri discordiam inter Oratores, & dissolutionem Concilii. Quocircà ipse posteà se valde offensum à Lunensi putavit, sicuti exponetur.

(g) *Constat ex una Leg. ad Borr. 11. Maj. 1563.*
(h) *Ex una Legat. ad Borr. 20. Maji 1563.*

8. Quo tempore postremum hoc agebatur, non aderat illic Vicecomes, ejusque absentiæ hæc fuit causa. (*i*) Composita cum Hugonottis pace in Gallia, profectoque inde Estensi Legato, utpote non ampliùs ibi necessario, eum invisere apud se statuerat Lotharingus, sive in itinere, sive Ferrariæ, ob arctam conjunctionem inter utriusque familiam. Et quamquam in Gallia ex dissidio sententiarum aliquid inter eos rubiginis contractum fuerat; tamen rebus mutatis, & admodum pollente Estensis auctoritate tum illic, tum in Italia, suæ ditionis, suarumque dotium causâ, credebantur ipsi plurimum à Lotharingo tributum iri, ut fieri consuevit consanguineis ætate ac potentiâ præstantibus. Quare Pontifex, qui communis tranquillitatis gratiâ peroptabat Lotharingi animum sibi conciliare, ac propterea non desistebat Legatos monere, (*k*) ut alacritatem in illo pro virili curarent, iisdem injunxit, ut Præsulem mitterent, qui per honoris speciem Ferrariensem per viam præoccuparet, eumque perdoceret quidquid in Synodo intervenerat, atque ita opportunis armis instructum rogaret, ut illis uteretur ad mentem ac voluntatem amici pervincendam. Ad id Vicecomes à Borromæo Legatis nominatus; sed, pro eo ac Pontifex agere consueverat cum præcipuis ac loginquis ministris, per modum proponentis, non imperantis: ipsi verò libenter illum elegerunt; qui die septimo Maji in viam se dedit, acceptâ rerum gestarum plenâ narratione, cujus auctor fuerat Paleottus.

(i) *Literæ Leg. ad Borr. 6. Maji 1563. aliæ Vicecom. ad eundem 6. & 11. Maji & Acta Paleotti.*
(k) *Una Leg. ad Borrom. 21. Maji 1563.*

9. Sed Paleotto alius labor mox supervenit, hoc est, quæstio de suffragio Procuratorum in Synodo. Pragensis Archiepiscopus apud Legatos postulata (*l*) confirmarat nomine Cæsaris. Et quamvis Delfinus Nuntius scriberet, Ferdinandum postmodum ab ea petitione destitisse, & à Seldio illius Vicecancellario eam rationi dissentaneam censeri, ajente, per id formam Concilii mutatum iri, compertum tamen erat, compluribus aliam mentem esse. Quamobrem Legati exquisitissimum examen suis Canonum Peritis demandarunt: & præter eundem Paleottum, super his eruditos commentarios scripserunt, Romam (*m*) missos, Scipio Lancellottus, Senatus purpurati Advocatus, & Michaël Thomasius Majoricensis, qui doctrinæ illius titulo detinebatur à Pontifice in Synodo. Quæstio in quatuor articulos fuit distributa.

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 24. Maji 1563. & Acta Paleotti.*
(m) *24. Maji.*

10. An Procuratoribus ex jure deberetur in Synodo Judicum suffragium.
Ubi non deberetur, an Consiliariorum.
Num saltem locus in generalibus Conventibus.
Posito quod jus suffragii nomine Principalis denegaretur aliis Procuratoribus, an idem locum haberet in iis qui Procuratores simul erant & Episcopi; an potius jus ad duplex suffragium obtinerent, alterum ex persona propria, alterum ex persona quam referebant.

11. De tribus prioribus articulis convenerunt ex jure communi pro parte negante, considerantes, ibi non agi de quodam contractu conficiendo, cui quilibet, cujus interfit, subrogare potest sui vice procuratorem pro suo arbitratu, cùm ad ipsum spectet libera suarum rerum administratio; sed de definitionibus decretisque habendis publico Ecclesiæ nomine, ad quæ peragenda opus est aut gradus, cui Deus promisit in Synodis Oecumenicis Spiritum sanctum assistentem, aut industria personæ, tamquam idoneæ comprobatæ cum ad gradum assumpta fuit; quæ dos communicari non potest Procuratori, idque usurpatum videri in cunctis Senatibus, cunctisque Magistratibus. Verumtamen cum consuetudo variaret, & in quarta dubitatione militarent rationes utrimque, argumentum ità plenum visum non est, ut à Legatis per se solis sententia esset ferenda. Quapropter tria consilia proposita.

12. Primum, Ut producerentur jussiones Pauli III. & viventis Pontificis, per quæ Procuratoribus ea omnia interdicebantur. Sed hoc ipsum, ex iis quæ alibi expensa narravimus, existimatum est obnoxium tumultus periculo, & quod excitare posset in linguis Transalpinorum illud tam propitium, adeoque tam acceptum vocabulum, libertatis; quæ læsa videretur, ubi Pontifex eos excluderet à Concilio, quos ipsum jus non excludebat.

13. Alterum, Ut id ipsius Synodi judicio committeretur: à qua proculdubio petioni fuisset data repulsa, cùm maxime odiosum esset Episcopis, qui laborem hujusmodi itineris, & hujusmodi domicilii devorarant, sibi æquiparari in ulla auctoritatis parte eos, qui domus suæ commodis sese foventes, suum illic ministrum mercede conductum detinebant. Verumtamen in hoc judicio propter varietatem nationum, utilitatum, affectionum, & clientelarum erga Principes, formidatum est, ne sententiarum dissidium, & contentionum argumenta excitarentur. At verò tela, quæ præ manibus erat, acu magis, quâ resarciretur, indigebat, quàm novis forficibus, quibus dissecaretur.

14. Quare tertio loco sedatius ac tutius visum est concordiæ temperamentum, selecto consilio, quod jam diximus propositum à Legatis fuisse Pontifici; ut nimirum ostenderetur Oratoribus, in ipsorum gratiam admissum iri ad audiendum, non ad

ad loquendum in conventibus Procuratores, & aliquot Theologos præcipuos ex ipsorum natione, pro eorundem delectu. Id cunctis Theologis neutiquam concedi, cùm haud deceret, à tam ingenti variaque caterva cerni & audiri ea, quæ in hujusmodi Senatu contingerent. Jam verò cùm intelligerent Oratores, neque quidquam ultra fieri posse, neque convenire, neque gratum esse Episcopis qui aderant ex ipsorum nationibus, tandem acquieverunt: (*n*) idque exercitum est & cùm Hispanis & cum Gallis. Magna supererat difficultas de Germanis Præsulibus, præsertim Principibus, cujus conditionis cùm ibi tunc nemo per seipsum adesset, & perpauci etiam minoris gradus, non poterat inter Episcopos illius nationis odiosa redoli absentium exæquatio cum præsentibus: & peculiaris necessitas in memoratis Præsulibus, custodiendi ipsorum oppida, conjuncta cum propria ipsorum amplitudine, videbatur eximere hoc privilegium à nota peculiaris in eam partem studii, eosque quibus concedebatur, ab invidia liberare. Eapropter propendebant Legati ad indulgendum Judicum suffragium Germanorum Procuratoribus, cùm hoc peteretur à Cæsare, & conducibile censeretur, quo facilius posteà Concilii sanctiones exciperent, quando aliqua ex parte se illarum auctores agnoscerent. Pontifex tamen cùm animadverteret, in quadam capitum classe, in qua per varios ac modicos gradus à summo ad infimum procedatur, semper necesse esse, inter eos quibus privilegium denegatur, nonnullos esse dignitate proximos alicui minimo ex affectis privilegio, adeòque argumentum querelarum inde suppetere; (*o*) tutius & tranquillius existimavit, Judicis suffragium singulis negare, significans, ut summum se flexum iri ad suffragium consiliarii concedendum. Rescripserunt Præsides, impertiendum saltem Judicis suffragium Procuratoribus Septemvirûm Ecclesiasticorum, & Archiepiscopi Salisburgensis, ob evidentem cum aliis inæqualitatem; se autem certos esse, id Hispanos Præsules æqui bonique facturos. Sed posteà, tametsi Pontifex responderet, in eo se minimè repugnare erga tres quatuorve ex præcelsioribus, iis videlicet quos jam nominavimus, dummodo reliqui cujusvi nationis acquiescerent; dein verò hisce quatuor, (*p*) quos nominatim signarat, Episcopum Herbipolensem addi permitteret, & pro quatuor prioribus (*q*) diplomata mitteret ad Legatos; tamen ignotum mihi est, id umquam fuisse peractum. Quin inter subscriptiones in exitu Concilii appositas nemo legitur ex Procuratoribus quinque Principum, quos modò recensuimus; reliqui Procuratores subscripserunt, omissa voce, *definientes*, usurpata in subscriptionibus Episcoporum, & cujusvis, qui jus definientis suffragii obtinebat: quamvis fuerit ex Episcopis, qui subscripserit etiam tanquam Procurator alterius Episcopi absentis, & præsertim Episcopus Quinque Ecclesiarum pro Archiepiscopo Strigoniensi, cunctisque Episcopis & Ecclesiasticis Hungariæ; non usi sunt voce *definientes*, quatenus subscripserunt tamquam Procuratores, & hoc pacto indicarunt, non exerceri à se duplex Judicum suffragium. Idem egere Procuratores quorumdam Episcoporum simul ac Principum Germanorum, ut Georgius Hochenuartius, Procurator Episcopi Basileensis, Alfonsus Salmeron, & Joannes Polancus Societatis JESU, Procuratores Othonis Cardinalis Truxesii Episcopi Augustani, qui ambo Principes erant.

(n) *Variæ literæ Legatorum ad Borromæum 3. 7. 17. 19. & 28. Junii 1563.*
(o) *Literæ Borr. ad Legatos 1. Junii 1563.*
(p) *Literæ Borromæi ad Legatos 19. & 26. Junii 1563.*
(q) *Literæ Borromæi ad Legatos 6. Julii 1563. & lit. Legat. ad Borrom. 18. Jul. 1563.*

Ita palàm fit, duriora quædam, quæ initio videntur impatibilia, instar quorumdam silvestrium pomorum, concocta & maturata, tempore ac tractatione paulatim mitescere, absque molestia deglutiri.

CAPUT II.

Agitata priùs à Vicecomite, ac posteà à Lotharingo cum Ferrariensi Cardinali. Repugnantia ab Estensi comperta in Lotharingo; qui tamen reipsa posteà magis propitium Apostolicæ Sedi se præbet. Difficultas de loco Oratoris Melitensis evicta. Postulatum Ducis Bavarici Synodo remissum, & Ormanettus ad illum missus à Legatis. Fumanus, Concilio ut esset à Secretis, additus. Laudes Casparis de Fosso, & Joannis Antonii Facchinetti.

1. Longè difficilior accidit concordia præsentium in sententia, quàm exclusio absentium à suffragio, præcipuè verò conciliatio cum Italis Lotharingi, qui potissimam cum Transmontanis auctoritatem obtinebat. Quare Vicecomes sollicità solertiâ Taurinum usque perrexerat, (*a*) quò facilius imprimeret sensus opportunos Ferrariensi, antequam is à Lotharingo linguæ potente ad suam sententiam traheretur, adeòque redderetur ineptus ad ea quæ Pontifex Legatique cupiebant. Cum posteà eò perveniisset Estensis, à Vicecomite de rebus gestis edoctus est, promptumque animum ac spem præ se tulit ad obsecundandum in ea re Pontifici & causæ publicæ; æquum ac facile illud ratus, cùm accepit à Vicecomite, non peti à Lotharingo nisi quod ipse protulerat cùm primùm sententiam dixit, & Pontifici per Bertonum, qui sibi à secretis erat, posteà significarat; hoc est, ut omitteretur dogma de mansione, proposito in conventu illius Decreti proœmio sicuti à Mantuano digestum fuerat. Hac de re, ac de Canone super Episcoporum institutione, quæ duo argumenta inter se multum copulantur, mandata Vicecomes accepit, non autem (ut affirmat Suavis, qui suam historiam componit idolis quæ concipit, non rebus quas comperit) ad inducendum operâ Ferrariensis Lotharingum, ut translationem Concilii Bononiam promoveret.

(a) *Literæ Vicecom. ad Borr. & ad Leg. ab 11. usque ultim. Maji & leg. ad Borr. 21. Maji 1563.*

2. Ferrariensem comitatus est Vicecomes Ostiam usque propè Padum, ubi Lotharingum offendit: atque in primo cum eo colloquio non parum de concepta spe decidit. Siquidem Lotharingus & animum à Pontificis alienum præ se tulit, & verba protulit ab ipsis discrepantia; animum quidem alienum ob perparcam communicationem, cujus, ajebat ille, postremò primus Legatorum adeò cum ipso avarus fuerat, ut reversus Tridentum nihil voluerit ipsi concedere de habitis cum Cæsare rerum tractationibus: & tamen ipse Cæsar earum summam ad ipsum miserat, quæ ab eo communicata fuerat Estensi, & ab hoc Vicecomiti. Sed reverà, quantum animadverto, hujusmodi summa fuit prior ille commentarius, redditus à Ferdinando tamquam responsum ad capita à Morono proposita, non adjectis aliis, quæ posteà sub-

secuta sunt, & à quibus negotii confectio pependit: multoque minus patefactus est tenor rerum, quæ solum vocibus agitatæ sunt.

Discordem etiam sensum ostendit, quoniam affirmabat: tametsi alias ipse auctor fuisset, ne dogma de mansione sanciretur, diversæ postmodum opinioni se adhæsisse, quando res ita processerat, ut eam Cæsar urgeret: prævideri à se absque dubio decisionem, de qua convenirent cunctæ nationes Transmontanæ, & etiam plenum quasi flumen suffragiorum, excepto solum augusto veluti rivulo quorumdam paucorum Italorum.

3. Vicecomes omissâ priori parte de Præsidum parcitate in communicandis arcanis cum Lotharingo, cujus purgatio sui muneris non erat, de altera respondit Ferrariensi, Ex ipso commentario à Cæsare ad Lotharingum misso liquere non inesse Cæsari sensum hujusmodi super ea definitione. Etenim in octavo capite non solum dicebat, Se optavisse ne umquam in quæstionem fuisset adducta hujusmodi controversia, sed posteà solum postulabat, ne mansionis jus incertum penderet, quo Episcopis compertum esset, se ad eam servandam adstringi, excepto aut legitimo impedimento, aut relaxatione Pontificis. Unde duo palam fieri, alterum, acquiescere Cæsarem, ubi declararetur obligatio in genere; alterum, ab ipso non ejusmodi illam censeri, ut ejus relaxandæ potestas Pontifici denegaretur. Verum non esse, in eam definitionem vota nationum omnium ultra montes concurrere; solum redigi desiderium illius ad Hispanos, ex quibus adhuc sex animum alienum ab ea gerebant: non illam Hibernos, non Polonos cupere, & quosdam Gallorum in eam oblocutos fuisse: de numero suffragiorum adeò non concordare ferè omnes, ut ex quinque partibus tres longè abessent, sicuti experimento comprobatum fuisset, nisi Præsides abhorruissent ab illo novo rixarum incendio cum indignitate Concilii, adeoque rem protraxissent, cupidi concordiæ æquè Christianæ ac honestæ componendæ. Totum hunc fragorem eò tendere, ut auctoritas relaxandæ mansionis Pontifici adimeretur: sed frustrà; quandoquidem qui eam definitionem optabant, iidem volebant, ut declararetur, reservari interpretationem Pontifici, in quibusnam peculiaribus conditionibus obligatio persisteret; quod tandem Apostolicæ Sedi eamdem fere potestatem reipsa conservabat.

4. Studuit Estensis apud se retinere quàm diutissimè potuit Lotharingum, unaque Vicecomitem, Ferrariam usque eos deducens; quo tum rationes, tum responsiones, à Vicecomite sibi subinde suppeditatæ, & à se Lotharingo prudenter adhibitiæ, efficerent, ut hic si non convictum se fateretur, certè se convictum agnosceret, quod ad agendum magnoperè conducit. Tandem cùm uterque ab eo digrederetur, die vigesimo Maji, dixit Estensis Vicecomiti, exemplar à se adumbratum fuisse ad Concilium celeriter feliciterque terminandum, sicuti Pontifici coram exponeret, ad quem brevi erat iturus, quo legationis à se exercitæ rationem redderet.

5. Verumtamen Lotharingus interdum quidem iracundiam, numquam tamen odium præ se tulit in Pontificem, multoque minus in Pontificatum; ac proinde, instar amicorum irascentium, nihil noxium intendebat, sed satis ipsi erat, si persuaderet nocere se posse, & timorem incutere quasi vellet nocere. Hujusmodi in eo animus claro argumento statim patuit. Cum ipse Tridentum regressus, à Morono (*b*) inviseretur, non semel illi responsa reddidit acerbis cavillis mixta. præ se gerens animum malè affectum erga Pontificem, ejusque potentiam: & eodem tempore, cùm primum pervenit Biragus, cum eo colloquens, innumeras in Pontificem laudes protulit, ipsumque cohortatus est ad sustinendam Apostolicæ Sedis auctoritatem, ostendens, hoc ipsum à cunctis rationibus suaderi: Quicumque verò perpetuum tenorem rerum ab eo gestarum observarit, exquo ipse accessit ad Synodum, usque ejusdem exitum, apertè deprehendet in Lotharingo non quidem inconstantiam in eo quod præcipuè intendebatur, quemadmodum nonnemo arguebat ex variantibus ejus commotionibus, & illicò evanescentibus; sed potiùs constantem ac certam voluntatem, quæ se priùs formidabilem, dein beneficam ostentaret.

(b) *Literæ Gualter. ad Borromæum ult. Maji. 1563.*

6. Is itaque cupiens sui metum excitare, quo æstimaretur ac rogaretur, consuetâ usus erat arte apud Ferrariensem, qua depingebat quamdam intimam secum conjunctionem Germanorum Hispanorumque, & absolutam quamdam concordiam inter utriusque Regis Oratores, in ea etiam honoris prærogativa suos apud Principes, quæ in his, quasi terrenis Numinibus existimatis, aureum discordiæ pomum esse solet. Sed nimis gratum accidisset Legatis, si pictura veritatem expressisset, sicut è contrario angebantur. Etenim per eosdem dies Lunensis ipsos urgebat, (*c*) ut ab eis acciperet quod Pontifex statuisset de sua in templo sede, affirmans, nisi illic sibi ea concederetur, deterius habitum iri & suam & Regis dignitatem, quàm si non obtinuisset in Conventu.

(c) *Literæ Legatorum ad Borr. 3. Junii 1563.*

7. Hisce rebus adhuc pendentibus, Legati in Transmontanorum, ac præsertim Cæsarianorum gratiam, alterum addiderunt qui Synodo à Secretis esset, tamquam secundum Massarello, qui ex calculo laboranti necesse fuit id temporis sectionem perpeti. Fuit hic Adamus Fumanus, Veronensis Canonicus, qui apud Navagerum illic degebat, exceptum communi comprobatione, & antehabito Pontificis consensu.

8. Pervenerat ante hæc Româ aliud mandatum (*d*) de alio loci litigio inter Oratores, quod Legatis gratum non accidit, & curas injecit. Mandabatur, ut Melitensis Orator inter Oratores laicos sederet. Quare ipsi antea id Salisburgensi Archiepiscopo scripserunt, cujus Procurator obstiterat, dantes operam, ut ille acquiesceret: simul etiam animadversa commotione, quæ ex eo suboriebatur inter Patriarchas, nullo pacto cessuros illi Oratori Ordinis regularis, declarandum Pontificio diplomate curarunt, ut etiamsi locus hujusmodi Melitensi concedebatur, jura tamen Patriarcharum illæsa persisterent: quod diuturni temporis opus evasit; & Pontifex ad primum Legatorum responsum, (*e*) quo significabant, ab illo Oratore ob tales controversias laboris plurimum, & parum emolumenti Concilio allatum iri, ipsorum commisit arbitrio, ut illum abire sinerent, sicut arbitrabantur. Verum iidem posteà suum hoc consilium exequi noluerunt: cùm enim illius comprobatio delata est, jam causa desierat; & pro eo quod homines consueverunt, haud ipsis placuit suos labores perdere ad id impensos, ut adversantes sedarent.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 28. Maji 17. & 2. Julii & 1. Aug. 1563.*

(e) *Literæ Borromæum ad Legatorum 17. Jun. 1563.*

9. Al-

9. Alterius generis sollicitudinem attulit (*f*) Orator Bavaricus, qui Roma Tridentum redierat. Hic linguæ suæ nervos omnes adhibuerat, quò à Pontifice usum Calicis in sui Principis regionibus obtineret, prænuntians, eos populos illius usus extra modum cupidos, ubi non impetrarent, arrepturos ipsum cum periculo schismatis.

(f) *Apparet ex liter. Legat. Borrom. 20. 24. 28. & 31. Maji & 4. & 24. Junii in volumine epistol. Borrom. ad Legat. Oeniponti, & ex Actis Paleotti.*

Pontifex contrà (quippe quem ab eo dehortabantur inflammato studio tum Hispaniæ Rex, tum tot rationes, quibus cohibita fuerat Synodus, ne in hoc ipso Cæsari satisfaceret) quò appositam medicatamque repulsam daret, rem Synodo remisit, falsò ratus, à Synodo, quæ anteà rem eamdem ipsi remisit, fuisse remissam solam Ferdinandi postulationem, non item universalem erga omnes concessionem: sed dubitari non poterat neque Pontificem id temporis, neque Concilium id indulturum. Quamobrem Moronus cum anteà cognovisset Oeniponti, quàm necesse tunc foret, ut omni sollicitudine in eo Principatu adeò Catholico Religio retineretur, Pontificem hortatus est, ut illic mitteret peritum ac strenuum ministrum, qui in eo Principe populisque hujusmodi desiderium ponderet rationis extingueret, quando per indulgentiam ipsis satisfieri par non erat. Pontifex monitis comprobatis (*g*) proposuit Legatis, ut Commendonus, Germaniæ vel maximè expertus, eligeretur; sed cum is illuc abesset, & necessitas moram recusaret, nec inter Episcopos qui aderant quisquam esset, qui antelatus æmulationem non immerito, adeoque molestiam in plurimis non excitaret eam provinciam demandarent Nicolao Ormanetto Veronensi, qui ibi commorabatur inter litteratos Navageri familiares, viro docto, & probatæ virtutis, in ejusmodi negotiis experto; ut qui operam suam Polo Cardinali navarat, cùm Britannia ad frugem rediit, sicuti ea tempestate significavimus. Mandatorum, quæ à Legatis accepit, (*h*) hæc erat sententia.

(g) *Literæ Borrom. ad Legat. 7. Junii.*

(h) *31. Maji 1563.*

10. Bavariæ Ducem, ejusque ditiones semper in Fide Catholica perstitisse. Proximè superiori Quadragesima quosdam primarios ac turbulentiores homines illic obstrepuisse, quo usus Calicis, aliæque res novæ, in Augustana Confessione contentæ, obtinerentur. Ducem ad eam perturbationem sopiendam spopondisse, se aut impetraturum suis subditis Calicem ante festum S. Joannis Baptistæ, aut prospecturum alio modo conservationi Catholicæ Fidei absque tumultu. Cùm dies præstitutus instaret, ac dubitaretur, ne quid novum ac pernicioso contingeret, eo mitti Ormanettum cum literis Legatorum, ac diplomatis, illi fidem conciliantibus, à Pontifice ad Ducem scriptis (ad Legatos diplomata pervenerant, relicto ibi vacuo intervallo, quod mittendi hominis nomine compleretur: qui Ormanettus dum Oeniponte transiret, præter monita à Nuntio accipienda, de re ageret cum Stafilo & cum Canisio Ducis Theologis, quorum uterque doctrina, pietate ac studio erga Pontificem pollebat: ut ubi perveniisset, Duci ostenderet, eam causam communem esse etiam ditionibus Cæsaris, Regisque Christianissimi, in eo postulando concordium, proinde posse Ducem sibi certò persuadere, id à Concilio ac Pontifice nec neglectum nec protractum iri. Verum cum Patres Concilii tam gravem ad id indulgendum difficultatem experti fuissent, mirum non esse, si Pontifex extante Synodo in eo tam lentè se haberet, idque eo magis, quod non liceret rem uni petentium concedere, & reliquis denegare: quare Pontificem satius putasse, Concilio eamdem causam denuo committere. Ducem posse exemplum petere à pietate ac prudentia Cæsaris, qui easdem difficultates morasque perpessus, ab omni novo molimine se suis in provinciis obstinuerat. Quod si popularis impetus ritum illum sibi per vim arripuisset, oportere ut saltem Dux longè abesset ab omni consensu, suæque auctoritatis impendio: secus enim arrogantiæ & contumaciæ suorum subditorum illum fauturum: ansam præbiturum seditiosis disseminandi, petitionem fuisse rationi consentaneam, & similiter, ac in ea contigerat, rationi consentanea etiam fuisse, quæ de variis capitibus Augustanæ Confessionis postulabantur. Quare ex concessione illa non quietem populis partum iri, sed pervicaciam turbatoribus, perversionem in Religione, adeoque pariter in profano regimine, quod numquam tranquillitate frui solet inter sacri regiminis turbamenta. Ormanettus more cordatorum hominum, qui parum sibi fidunt, & plurimum præstant, quo difficilior visus est in eo negotio suscipiendo, eò magis strenuè se gessit in eo promovendo, magis fortunate in perficiendo. (*i*) Atque hac de re satis.

(i) *Ducis responsio in reditu Ormanetti ad Pontificem, plena obsequii erga illius velut atem obsignata est Monachis 15. Junii 1563.*

11. Alienum haud putarim ob officio historiæ quæ perpetuum debet esse præmium ac supplicium humanorum operum apud posteritatem, referre laudes egregias, quibus Præsides per eos dies commendarunt duos Patres, à nobis sæpè memoratos. Fuit alter Caspar à Fosso, ex Ordine Minimorum, Rhegiensis Archiepiscopus, (*k*) qui reditum suam ad Ecclesiam proponebat, quo à quadam nascente contagione hæresis, quæ in Calabria detecta fuerat, illæsam eam custodiret. Sed Legati Pontifici significarunt, virum illum tanto esse emolumento, tantæque dignitati Concilio doctrinâ, virtute ac prudentiâ, ut illa non utilis modo, sed necessarius ipsis videretur Quapropter tametsi ab illo causa gravissima fuisse adducta, oportere, ut alia ratione rebus prospiceretur, & Pontificis auctoritas ad eum ibi retinendum adhiberetur, & consilio effecta responderunt. Alter fuit Joannes Antonius Facchinettus Neocastrensis Episcopus, cujus fratris nepos est Cæsar Cardinalis Facchinettus, qui nunc ob virtutem ac purpuram & amatur & colitur. De illo scripserunt (*l*) ad Borromæum: virum esse doctissimum, maximoque usui Concilio, atque in dies singulos, & in cunctis rebus ab ipsis deprehendi virtute ac promeritis plenum. Quamvis autem is posteà Vaticanum Solium conscenderet, non minor fortasse gloria ipsius est, quod summè dignus ante summos honores fuerit existimatus, quàm quod summos honores consecutus. Sed à commendationibus adventa revertamur, quæ aditum ad eas promerendas aperuerunt. Etenim ut in mercaturæ societate lucrum æquè dividi solet inter eum qui operam & qui mercem impendit, perinde gloriæ dimidium virtuti, dimidium opportunitati tribuendum.

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 24. Maji, & 10. Junii 1563.*

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 7. Junii 1563.*

CAPUT III.

Biragi adventus Tridentum. Epistola Regis Christianissimi ab eo delata, ejusque ad Patres oratio ad recentem pacem excusandam, & morem emendationem urgendam. Diuturnæ gravesque difficultates & contentiones de responso tandem compositio. Suavis in hoc errata. Synodi translatio in aliquam Germaniæ urbem à Gallis optata, & à Carolo Rege per suum Oratorem proposita Philippo Regi, adjectâ contestatione, se aliter coactum iri ad rebus consulendum per propria nationis Synodum: & gravia ex oppositio Philippi responso.

1. TRidentum attigit exeunte Majo (a) Renatus Biragus, missus ad Cæsarem à Rege Galliæ. Legatos exemplò invisit, atque ipsis exposuit, penes se sui Regis epistolam esse, Concilio reddendam, cui Regis nomine recentem cum hæreticis pacem erat excusaturus. Habebat etiam in mandatis, ut ageret de Synodo in aliquam urbem Germaniæ transferenda. Idcircò Legati, ob rem propositam suspiciosi: ab eo petiere, ut de more, antequam epistola solemni ritu exciperetur, illius exemplum ipsis traderet ad responsionem parandam; ita effectum est. Verùm nec ibi de translatione sermo erat, neque Biragus, prout ipsis confirmatum fuerat, habebat in animo de ea in Conventu quidquam loqui: paratam quoque voluntatem præ se gerebat, nihil cum Cæsare super eadem loquendi, sive quod Gallici illic ministri ostendissent, videri petitioni satisfieri non posse, nec sine magna molestia eam proponi; sive quod animadverteret, consequendum id non esse absque consensu Pontificis, Regisque Catholici, ad quos Christianissimi Regis nomines perrexerant, ad alterum Allegrius, Oiselius ad alterum.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 3. Junii & Diarium 2. Jun. 1563.*

2. Ex iis verò, quæ cum Philippo agebantur, spes eventus pendebat: cùm in comperto esset, absque prævalido illius Regis impulsu à Pontifice numquam animum ad eam mutationem inductum iri. Eapropter Oiselius (b) spectandas obtulit in quodam commentario, qui Kalendis Maji signatus erat, Galliæ calamitates ob discordiam in Religionis negotio, gravissimas jacturas ab armis illatas absque ullo fructu, necessitatem quæ Reginam adduxerat ad pacificationem ex communi præstantium procerum sententia, non tamen cessante bello cessare pericula, ne persistentibus adhuc intestinis certaminum causis, funesta indies effecta resurgerent: aliud non agnosci remedium, nisi quod cum emolumento usitatum fuerat in hujusmodi eventibus ab universa antiquitate, hoc est, Oecumenicum Concilium, quod dissensiones illæ componerentur: Synodum Tridenti coactum ad id satis non esse quippe quæ à compluribus Christianorum regnis, suas ibi partes à se exerceri negantibus, pro Oecumenica non habebatur; esse tamen sperandum, eam conventuram in liberam aliquam Germaniæ urbem, quales erant Spira, Wormatia, & Constantia. Idcircò Regem Catholicam à se rogari, ut pro suo in communem salutem studio, & pro amore in Regem Christianissimum, suæ conjugis fratrem, suam in eo opem conjungeret cum ipsius Regis opera, cum Cæsare, ac præcipuè cum Pontifice, qui non propensiorem Tridento quàm alii cuipiam urbi animum initio præ se tulerat, adeoque se minimè difficilem præbiturus fuisset. Ubi id non eveniret, testes Regi Christianissimo adfuturos Deum atque homines, nihil industriæ à se prætermissum ad Religionem promovendam, & ipsum coactum iri regno suo per propriam nationis Gallicanæ Synodum consulere.

(b) *Propositio ac responsio extant apud Burghesios.*

3. Responsum illi est die nono Maji in hanc sententiam: Eo doloris sensu à Rege Catholico Galliæ calamitates, quo ipsius proprias accipi. Verum omnino esse, unicam medicinam ad curanda Religionis dissidia petendam à Synodo Oecumenica. Idcircò cum illius celebratio proposita fuit nomine Francisci Secundi Regis, qui viventis Caroli Regis frater erat, Philippo Regi, ipsum tametsi eâ Synodo per se non indigeret, quin multas præ noscet difficultates, tamen in gratiam Caroli, uxoris suæ fratris, non modò consensisse, sed quàm efficacissimè potuerat, dedisse operam apud alios Principes Christianos, ut Tridentum ea cogeretur, sicuti posteà contigerat; & complures jam menses illic peragi Concilium tanta Præsulum frequentia, tanto nobilium capitum splendore, tanta virorum præstantiâ, doctrinis exemplisque adspectabilium, auctam multis magnorum Principum legationibus, ut connumerari mereretur inter frequentiora, præcipua, maximeque celeberrima, quæ jam ex longo tempore habita fuerant in Christiana Republica. Dubitari non posse, illud esse legitimum & Oecumenicum, quippe à Romano Pontifice convocatum, & per solemnes Ecclesiæ ritus. Nihil illi obesse aliquarum nationum absentiam: Oecumenicum Concilium non constitui præsentiâ omnium Præsulum capitumque, jus interveniendi obtinentium, sed auctoritate convocationis, & solemni formâ promulgationis. Quod objectabatur huic Concilio à transfugis ab Ecclesia, objectari posse cunctis veteribus Conciliis Oecumenicis, in quibus semper defuerant nonnulli ex iis qui convenire poterant ac debebant. Quare ubi exceptio illa admitteretur, everſum iri universè Synodorum omnium auctoritatem, adeò venerabilem quovis tempore in Ecclesia, & potissimum Fidei fundamentum, atque id esse quod à transfugis intendebatur. Etenim postquam jurisdictionem Apostolicæ Sedis, Principumque Catholicorum excusserant, nitebantur etiam Conciliorum potestatem abjicere, & immunem ab omni tribunali libertatem sibi constituere. Se non mediocriter ea sibi objecta admirari: potissimum verò ad Regem Christianissimum spectare defensionem auctoritatis Conciliorum, pro suorum imitatione majorum. Translationi non esse adjiciendam mentem, cùm sedes Tridentina tuta, commoda & opportuna videretur, electa jam universali comprobatione, nec novus conspiceretur titulus ad eam mutandam: mutatio verò ob difficultates & obstacula, quæ in convocandis iterum Patribus interverirent, potius in dissolutionem quam in translationem abitura esset, cum eorum jactura fructuum, quos à Concilio sperare licuisset universæ Christianæ Reipublicæ, ac potissimum Galliæ. Urbes, quæ proponebantur, eas esse, quæ sine dubio nec Romano Pontifici, nec multis Principibus ac Præsulibus pro-

probarentur; nec immeritò, propter incommoda, discrimina, parum tutam sedem, aliasque rationes: atque id à transfugis intendi, non ut Concilium celebretur, sed ut omnino dissipetur.

4. Quod de propria nationis Synodo dicebatur; Regi Catholico ne per ullam quidem conditionem licere illam comprobare, nec abstinere se, ne Regi Christianissimo proponeret quod sibi occurrebat in negotio tanti momenti ad animarum ac ditionum salutem: Cùm jam extaret Synodus Oecumenica, & re ipsa argumenta Religionis agitaret; si propria unius nationis celebraretur ad Galliam reformandam, rem omnino novam futuram, & cum aperta scissione in Ecclesia, cujus auctoritas læderetur, non sine perturbatione tum universali totius generis Christiani, tum peculiari Gallicæ nationis. Usurpatas quidem fuisse nonnumquam ab Ecclesia Synodus proprias nationum, sed propter impedimentum, quo tunc Oecumenicarum convocatio prohibebatur: ubi verò hæ re ipsâ haberentur, semper negotia Religionis commissa ipsis fuisse. Quod si etiam id in genere vim non haberet, conspici peculiares causas, ob quas hujusmodi Synodus tunc in Gallia non expediebat; cùm cerneretur eâ tempestate Regnum illud ita divisum, eaque Religionis dissidia essent tam valida ad abalienandos exacerbandosque eorum animos, in quos incidunt, cunctis humanis nexibus perfractis. Quando in illa natione in ejusmodi factiones, eoque inimicitiæ deventum erat; ubi ambæ partes congregarentur, ad decernendas res in quibus tunc tam acriter sibi adversabantur, nullam aut sperandam esse pacem ac tranquillitatem, sed majorem dissensionem ac per versionem timendam. Si in eo nationis Concilio Catholica sancirentur decreta; nec habitura fuisse auctoritatem apud obsequentes Ecclesiæ, qualem obtinerent, si ederentur ab Oecumenico; nec exceptum iri à transfugis, quibus obtenderetur species ad objectandum, illa à suis civibus inimicis fuisse confecta. Sin ex opposito propitium ibi decretum obtinuisset quæcumque ex ipsorum pravis sententiis, conventum illum Ecclesiasticum laudibus ad cælum evecturos, ad perpetuam illius confirmationem, seque magis insanabili pervicaciâ obduraturos. Quod si spes esset reperiendæ in hujusmodi Synodo concordiæ, animadverteret Regina, in dogmatibus Fidei nihil medium admitti, nec arbitrio locum concedi. Experimento compertum esse, quantum detrimenti hactenus intulissent licentia & dissimulatio. Spem igitur unicam in Oecumenica Synodo Tridenti coacta collocandam: atque idcircò à Rege Catholico moneri ac rogari Regem Christianissimum, ac Reginam, ut ipsi unà cum reliquis Christianis Principibus omnem suam operam converterent ad eam Synodum sustinendam ac promovendam, auctoritatem ac obedientiam Sedis Apostolicæ propugnantes, urgentesque prosperum illius progressum apud Pontificem, in quo tantum Religionis studium, animusque tam recti appetens cernebatur. Quod autem attinebat ad decorem Concilii ordinem, ad integram Patrum libertatem, & ad expeditum emendationis processum, omnem à se suarum virium operam sponderi.

Hæc fuit sententia responsionis ab eo religioso Principe reddita: quæ cum grati saporis non esset Suavi, non placuit ipsi eam admodum ore pervolvere, sed duabus generalibus vocibus quasi expuit.

5. Non potuerat Tridentum horum notitia pervenire cum pervenit Biragus. Quare is suspensâ translationis tractatione, & intentus tantummodo alteri sui muneris negotio, adfuit in Conventu die secundo Junii, (c) & ab eo qui à Secretis erat, Regis epistola (d) est recitata, & breviter continebat id quod fusius posteà Biragus exposuit (Oratoris titulum hic non obtinebat, tametsi cum eo tamquam cum Oratore agebat) cui fidem habendam à Patribus ea postulabat. Posteà facundâ oratione ipse peroravit. Studit palàm facere, Regem ac Reginam ejus matrem merâ necessitate fuisse compulsos ad concordiam ineundam, quando nihil ex bello decerptum fuerat, nisi pertinacia hæreticorum, jacturæ Religionis, labores Catholicorum, contemptus Principis, profusio immensi sanguinis civilis, inclytorum virorum cædes, vastatio regionis, & frequentissimæ injuriæ in Christum ejusque legem inflictæ. At verò sperari, per pacem erectum iri potestatem ac dignitatem Regis, simulque eventurum, ut charitas, ceteræque virtutes ipsius sociæ, in subditis reviviscerent, atque odio, æmulatione ac pervicaciâ cessantibus, veritati daretur locus, & rectæ Fidei cognitio remigraret. In hac Fide, & in obedientia Sedis Apostolicæ velle Regem ac Reginam vivere ac mori. Ad eam Fidem dilatandam postulari primo loco, ut corruptelis Ecclesia purgaretur: ex quavis in eo mora efficaciam medicinæ retundi. Patres itaque à Rege Christianissimo rogari, ut digno ac festino exitu Concilium absolvant.

(c) *Cuncta fusè in Actis artis Æliæ die 2. & 5. Junii.*

(d) *Signata 5. April.*

6. Diu de responso fuerat cogitatum, cùm par esset, nec Oratorem ejusque Principem offendere, neque comprobare, aut quavis etiam tacita forma excusare concordiam illam, quæ impietatem relinquebat effrænem, & cui Hispanos præsertim in comperto erat obluctaturos verbis ignem spirantibus, ad quem excitandum conjungebatur fortasse cum studio Religionis, æmulationis ardor. Quamobrem in Actis Episcopi Salmanticenſis habetur, cunctos ab ea concordia abhorruisse, quæ Christum cum Belial copulabat. Legati arbitrati sunt satius fore, si non respondendo responderent: & quo tutius procederent, consilium de ipso respondendi modo habuerunt prius cum Lotharingo, cum Madruccio, cum Ecclesiasticis Oratoribus Cæsareis, & cum Episcopis Præmissiensi & Augustensi, Oratoribus, altero Poloniæ, altero Sabaudiæ, sed nullo cum Oratoribus laicis habito sermone, ne hinc poneretur in more, ut exteri ad ejusmodi deliberationes advocarentur: hinc verò id quod proponebatur, antequam prodiret in lucem, obarmaretur auctoritate summorum capitum, publicas personas agentium, adeoque ab aggressionibus tutum foret. Sententia ab illis concepta, & à cœtu comprobata hæc fuit, *Sacro sancta Synodus accepit quæ in literis Christianissimi Regis continentur, & à vobis recitata sunt. Quibus quoniam opus erat ut ea melius expenderentur, suo tempore responsum reddet.*

7. Animum præ se tulere Gallici Oratores minimè acquiescentem huic formulæ, quæ responsionem negabat potius quam reddebat. Tamen sperabant Præsides, eos neutiquam curaturos, ut illam posteà alia sensa continentem acciperent, quando nonnisi deteriorem præsentiebant à se accipi posse. Sed hoc non contigit. Etenim existimarunt Galli, aut despectum iri majestatem, aut inustum iri no-

tam Religioni sui Principis eo Conventus silentio, quod cunctis mortalibus loquendi argumentum præbuisset. Quare oportuit, ut aliqua certa responsio excogitaretur, idque summa habitâ ratione, dum varii Patres, & præsertim Hispani, denuntiabant Legatis, (e) se obstituros, si vel unica apponeretur syllaba, quæ consensionem ullam de recenti concordia præseferret. Post longam meditationem sic fuit digesta.

(e) *Lit. Legat. ad Bor. 8. Jun. & Vicec. ad eumd. 7. Jun. 1563. & peculiaris narratio cœtus habiti 7. Jun. 1563. inter monumenta Gual. & acta Paleot.*

8. Summoperè lætatam fuisse Synodum elapsis mensibus obvictoriam à DEO concessam Regi Christianissimo adversus veræ Religionis hostes, Divinæque miserationi publicas grates egisse. Posteà acceptis paucos ante dies, priùs aliunde, dein à Birago Regis nomine, causis, quibus adductus ille fuerat ad arma deponenda, meritò illata in Religionis ac regni perturbatores, tantumdem mœroris in Patres incidisse. Fuisse summis & æquissimis notis expetitum, ut Regi licuisset in Fide Catholica tuenda persistere, nec se coactum cerneret ad cogitandum de pace, antequam hostes ex animo ad Deum à se indignè desertum rediissent. Jam verò quando res eò jam devenerant extremo proborum omnium doloris sensu, Divinam clementiam fervidis assiduisque precibus orandam esse, ut pacis consilia prosperiorem eventum quàm anteà belli artes consequerentur: siquidem nullum regnum in se divisum perstare diutius potest, nec Rex unicus imperare potis est populi Religionem unicam non amplexantibus. Verum tamen acceptâ Regis Christianissimi legatione, unum per incredibilem voluptatem ab ipsis auditum; Parisiis nobilissima in urbe summam constantiam, summumquo studium conservandæ propugnandæque veræ Religionis efferbuisse. Dum enim arx illa, Galliæ Regia, clarissimumque disciplinarum omnium domicilium, intaminata persistere, sperandum esse, ab ipsa tamquam à capite Catholicam doctrinam in subjectas Provincias diffusum iri. Interim à Synodo, ad explicandas sui muneris partes, admoneri ac rogari per viscera Jesu Christi Christianissimam Reginam, id quod ipsa pollicebatur, ut sollicitudinem omnem, omnemque operam impenderet, quò tenellus Regis animus imbueretur ac firmaretur veræ pietatis cultu, atque obedientiâ in Apostolicam Sedem, eaque Divina indoles, quam in puero admirabantur, unà cum ætate crescceret, procul semper ab omni contagione pestilentis doctrinæ, quo tandem possit uberrimos fructus reddere, pares majorem suorum gloria, & Christianorum omnium expectationi: nec minùs eamdem à se rogari, ut ipsa auctoritate suâ, quæ maximi debebat esse ponderis, apud omnes Regni Ordines omnem adhiberet conatum ad pertrahendos transfugas ad unitatem Ecclesiæ, unde ab ipsa & in cælo & in terra æternæ gloriæ fructus decerperetur. Ceterà quacumque in re licuisset Synodo ipsius studium ad Religionem restituendam juvare, numquam passuram, ut quidquam industriæ ac pietatis suæ desiderari potuisset; adeoque præter communem Ecclesiæ universæ correctionem, temporum conditioni consentaneam, suam à se operam navatum iri, ut ea præscriberentur, quæ cognovisset ex afflatu sancti Spiritus ad Gallicarum Ecclesiarum utilitatem conferre.

Per hujusmodi sensus visum est observantiam amoremque in Regem ostensum iri, non tamen idcircò excusari pacem, quin ne nominari quidem, sed solùm generatim, arma deposita.

9. Hæc responsionis idea à Legatis seorsim utrique Cardinali ostensa est, & ab utroque comprobata. Tum eam retulit in conventum Moronus die septimo Junii: & quoniam prænoscebat, complures Patrum crasso aurium judicio rem neutiquam remissuros, exactiorem oculorum trutinam postulantes, ipse, quò & propositioni & dignitati suæ tutius caveret à dedecore cujuscumque contradictionis, dixit in ea proponenda, Sicuti libuisset digestas voces maturius perpendere, facultatem illi concedi exempli ab ea qui erat à Secretis sibi petendi.

10. Auditâ responsi formâ, Lotharingus prior in dicenda sententia studuit pactionis illas Galliæ cum hæreticis excusare: atque ad eam rem dixit, Regem se viribus destitutum, suppetiisque nudatum sensisse: Britannos ac Germanos ingentibus copiis cum Hugonottis conjunctos: primarios regni proceres ac defensores necatos, aut captivos: emunctum proprium ærarium, & alienam pecuniam leviter aspersam, quandoquidem præter trecena aureorum millia, in menses singulos à Rege Catholico numerata, subventum Regi non fuerat nisi per centum aureorum millia à Venetis semel tradita; alia verò centum millia fuisse à Pontifice promissa, sed nondum plenè subministrata. Mox converso ad Synodum sermone, ille exprobravit, Regem nihil subsidii ab ea accepisse, sive per pecuniam, nullâ decimarum habitâ collatione, sive per morum reparationem, octavo jam elapso mense absque Decretis. Eapropter questus est, voluisse Patres se judices constituere de iis quæ Rex gesserat, cùm is earum comprobationem ab ipsis non postularet, sed voluisset tantummodò simplicem facti seriem exponere. Ex eo Regem adactum ad concordiam fuisse, quòd cuncta non posset; adeoque commiseratione dignum videri, non doloris accessione, fuceræ voluntatis vitio iis imputatis, quæ à violenta necessitate fuerant extorta. Ac per hujusmodi digressionem finem fecit dicendæ sententiæ, non dictâ sententiâ.

11. Post Lotharingum Madruccius valdè ambiguè locutus, cautionem tandem adjecit, consuetam planè in rebus maximè ambiguis: Si responsio majori parti probaretur, eam sibi quoque probatum iri. Patriarchæ Hierosolymitanus ac Venetus. & cum ipsis complures Episcopi, exemplum responsionis, & spatium ad eam expendendam petiere. Postulabant alii exemplum articulorum, qui etiam in pacificatione sanciti fuerant; de quo Gallorum nonnulli acriter conquesti sunt: alii exemplar epistolæ regiæ, orationisque à Birago habitæ: aliter alii senserunt. Sententiis adeò variantibus, Marcus Laureus Dominicanus: Episcopus Campanensi, qui ægrotantis Massarelli munus supplebat, quò sententias distinctè sejungeret, initio ducto à Lotharingo, disertam ejus sententiam ipsum rogavit; is verò respondit, digestam responsionem sibi non placere.

12. Equidem mihi vitio ducerem, si re quadam memorabili non lectores modò, sed historiarum scriptores hîc defraudarem: nimirum, ex una parte per diserta verba in literis Legatorum ad Borromæum reperiri, Moronum, id admiratum, publicè narrasse, eam responsionem anteà visam & comprobatam à Lotharingo fuisse, adeò ut id inficiari non posset; & ex altera parte in aliis literis ad eumdem Borromæum, scriptis à Vicecomite, & à Gualterio, legi commendatam Moroni modestiam, quod cum ipsi licuisset in cœtus conspectu ejusmodi approbationi Lotharingum perstringere,

re, illi perperciisset, solumque commemorasse, fuisse cum eo communicatam primam responsionem, generatim Birago redditam, quò certa responsio differretur: & tamen nullis hic locus est suspicandi aut ignorantiam, aut oblivionem, aut mendacium in re, quæ ante ora amborum narratorum ac ducentorum testium contigerat. Ad conciliandam hanc contradictionem, quæ apparet inter varios textus, eosdemque omnes authenticos, antequam plenam haurirem lucem ex Actis in Arce Ælia servatis, quæ nonnisi post assumptionem Alexandrini VII. meos sub oculos pervenere, aliquid mihi lucis affudit peculiaris quædam narratio eorum omnium, quæ eo die in Conventu evenere, & inter Gualterii commentarios asservatur. Illic habetur id quòd postea relatum in Acta conspexi; à Morono scilicet expositum fuisse Patribus in Conventu universum rei gestæ ordinem, & communicationem paratæ responsionis priùs habitam cùm Lotharingo: sed hæc non fuisse tunc ab illo narrata, cum hic adversatus est, & dum contentio fervescebat, quo tempore id Lotharingo acerbiori exprobrationi fuisset; sed postquam dissensio resedit, animique sedati sunt. Hinc notabile elucet exemplum, quàm temerè scribendam sibi historiam suscipiat quicumque multiplicem non obtineat suppellectilem monimentorum, inter quæ, ut usu venit in minutis characteribus, alterum ad alterius interpretationem deducat. Nos verò rerum gestarum seriem prosequamur.

13. Discordia hoc pacto ad concordiam fuit revocata. Dum rumor acrius obstrepebat, adeòque ipsis auctoribus molestius, Bobba Augustensis Antistes & Sabaudi Ducis Orator consessui proposuit, quò, ab ea perturbatione evaderent, ut responsionis sententia liberè committeretur Legatis, qui adhibitis quoscumque vellent consiliariis eam stabilirent; cui plaudente Lancianensi, posteà, (sicut evenire solet in contentionibus, ubi multum lassitudinis, parum æmulationis adest) omnes unâ voce consenserunt.

Eodem igitur die Legatorum Princeps domi suæ convocavit præter collegas utrumque Cardinalem, Episcopos Principum Oratores, & paucos præterea præstantiores Patres, ac denuò ipsis exposuit alteram breviorem responsionem, quò singuli quid quisque optavisset significarent. Lotharingus dixit, eam sibi plurimùm probari; sed insuetam illam proponendi rationem, à primo Legatorum adhibitam, sibi displicuisse. Etenim cùm fuisset in more positum, ut lectis hujusmodi scriptis in Conventu, unusquisque simpliciter sententiam rogaretur, in eo casu oblato exemplari, & spatio temporis ad deliberandum, excitam fuisse apperentiam rei subtiliùs perpendendæ, ejusdem impugnandæ, & in pejorem partem trahendi id quod Rex egerat: ad quod defendendum rursus ille acriter verba fecit; non tamen de ullo Principe conquestus est, sed eos excusavit: rectum animum Regis ex hoc ipso comprobari, quòd per homines à se missos rei peractæ rationem redderet Pontifici, Concilio, & Principibus Catholicis, simulque disertè declararet, velle se in antiqua Religione, & in obedientia erga Sedem Romanam persistere. Non quidem à se commendari, fuisse à Regina missas hasce legationes, antequam reipsa pactiones expleissent Hugonotti, qui nondum Regi terras restituerant, neque copias in Germaniam inde comparatas remiserant.

14. Moronus in eamdem sententiam, qua in cœtu generali, locutus est, Consuetum formam, quâ Synodus regiis significationibus respondebat, ob peculiares rerum conditiones usque ab initio fuisse mutatam ex ejusdem Lotharingi sententia; adeoque mirum ipsi putandum non esse, si tum ea de causa, tum ex aliquo tumultu, qui præcesserat de Patrum sententiis, alterâ etiam vice à consueto recessum fuerit: numquam sibi tantum arrogasset, ut postularet à tot egregiis Præsulibus consentiendum scripto à se delato, ne unico quidem obtutu ab illis in ipsum conjecto. Sperandum quidem fuisse, ut ex libera ipsorum comitate hanc in se fiduciam exercerent, recitatione contenti; sed turbarum causam, si bonâ per ipsum veniâ fari liceret, Lotharingum fuisse, qui si verbo simplici, *placet*, respondisset, suâ præeunte sententiâ, exemplum reliquis ad idem agendum præbuisset, & aut nulla aut modica contradictio interveniisset; at verò tam multa illo differente, atque objectante, alios ad ejus imitationem excitos fuisse.

15. Lotharingus, à quo fortassis ad volubilitatem suam excusandam ea ratio adducta fuerat, acquiescentem animum facilè præ se tulit, tantumque in restrictiori responsione, secundò digesta à Patribus selectis, brevem appendicem postulavit, quâ Reginæ adderetur plus animi ad Religioni favendum.

16. Madruccius pariter excusationem attulit, ad aliquam inconstantiæ suæ speciem purgandam affirmans se impulsum ab iis quæ Lotharingus objectarat, ut crederet, illum responsionibus haud fuisse participem; quod in Galliæ negotio minimè dissentaneam videbatur. Breviter à cunctis est comprobata, cum appendicula ex Lotharingi consilio, & cum aliqua insuper levicula variatione, pro eo quod fieri consuevit, cùm scriptum aliquod exactus expenditur. Sententia comprobatæ responsionis non discrepavit à priori, sed solùm quasi in compendium redacta est, & quædam voces, quæ ibi recentem pacem detestabantur, mitigatæ.

17. Quàm infortunata contigit Suavi hujusce facinoris narratio! vix ille tenuem aliquam lucem de eo traxit ex paucis periodis, quas hac de re ad Borromæum scripsit Vicecomes, ad hujusmodi deliberationem à Legatis non accersitus: de iis verò, quæ ipso præsente in Conventu evenerunt, loquitur (ut fieri solet in argumentis, quæ ab aliis administris pro ipsorum munere significanda sunt) breviter & confusè. Cùm itaque ignoraret Suavis quæ ab illius epistola non exponuntur, velletque inania intervalla replere longè inaniora conjecturâ, ac præterea ratus tamquam minimè dubium id quod Vicecomes ut incertum apposuit, trahensque fidenter partem ambiguam & obscuram ad suæ mentis interpretationem, ridiculam picturam componit.

Dicit in primis, Eam fuisse primam functionem Campanensis Episcopi in munere Secretarii, in quo suffectus erat Episcopo Telesino, ex calculo laboranti; per id verò desiisse ex se ipsa difficultatem de petitione Cæsaris, Telesini caussâ ut duo constituerentur, qui Synodo essent à Secretis.

Cuncta è diverso evenere. Campanensi id muneris demandatum est solùm ad tempus: quin ubi Telesinus moreretur, decretum fuerat, ne quis Episcoporum subrogaretur, quemadmodum Præsides ad Borromæum scripserunt (*f*) eodem die quo cœtus habitus est; ubi Campanensis cœpit absentis Massarelli partes explere, cùm illi observassent, sedente Paulo munus illud initio

rio nulli ex Episcopis collatum fuisse, quorum dignitati ipsum haud congruere videbatur. Sed quoniam Massarellus ætate ejusdem Pauli & Julii eo functus erat, ac propterea scripturas ac res gestas optimè callebat, tametsi posteà sacras insulas accepisset, ab ea singulari viri peritia impulsum fuisse Pium IV. ad ipsum eligendum, tametsi tiarâ cohonestatum. Sed is posteà convaluit, rediitque ad sui muneris administrationem usque ad exitum Synodi; sicuti certè licebat Suavi animadvertere in Concilio per typos edito seu Antverpiæ, seu Romæ Aldi Manutii operâ anno proximo post absolutam Synodum, & sicuti nos in Actis perspeximus. Additus tamen in Cæsaris gratiam illi fuit Adamus Fumanus, ut ostendimus. Sed mirum profectio est, Suavem non ampliùs eorum memorem quæ anteà scripserat, & tum de munere commisso Campanensi, tum de Cæsare, non ampliùs sollicito illius muneris ob absentiam ægrotantis Massarelli, duas post paginas eumdem pariter narrare electionem Fumani tamquam additi Massarello, nondum sanitati restituto. Ego verò tum ex hoc, tum ex alio loco huic propinquo, ubi refert veram Lotharingi sententiam de instituendis Episcopis Cardinalibus, adversùs quàm paulò anteà significarat, tum ex pluribus ejusmodi locis, animadverto, conformatam ab eo fuisse hanc historiam divisim per partes, totius operis ideâ ac rerum dispositione minimè concepta. Idcirco cum vera quæpiam notitia delata ipsi est, proposito suo non contraria (contrariæ siquidem malitiosè ab eo prætermissæ) satis ille habuit, in ea pagina ipsas apponere, cui tunc stilum admovebat, nihil planè laborans id emendare quod alibi ex opposito scripserat.

(f) 7. *Junii.*

18. Dein narrationem ad rei summam redigens, narrat, fuisse confectum quoddam exemplum responsionis Birago reddendæ, in qua pax Galliæ comprobabatur; sed à Lotharingo, eam edocto à Præsidibus, reprehensam, adeòque fuisse redditam jejunam illam quam primo loco memoravimus, atque ea de re acriter conquestos in Lotharingum Gallicos Oratores fuisse: alteram posteà responsionem, utpote prolixam & ambiguam, à Lotharingo aliisque improbatam. Dignum planè commiseratione infortunium: quòd cùm ille tam sæpè quæ fortuitò scribit sortis aleæ committat, sors illi propitia non sit, ut yeri aliquid assequatur. Legatis numquam in mentem incidit, ut vel unicam voculam à Synodo proferendam curarent, quâ ea pacificatio comprobaretur; & usque adeò ab hoc non resiluerunt ob Lotharingi dehortationes, ut ipse contrà in cœtu unicè obstrepuerit, ne Patres ægrimoniam Regis augerent, opus illud, quod necessarium fuerat, quasi voluntarium sinistrè interpretari. Hispani quidem, non item Lotharingus, religiosissimè refellebant quamcumque vocem, quâ indicaretur eas pactiones à Patribus excusari.

Quod autem Suavis ceterarum omnium conditionum, quæ in re tam memorabili contigerunt, nihil se conscium ostendat, exprobrare illi parcam. Etenim ubi tantum falsitatis inest, tamquam vitium connumerari non debet ignorantia. Hæc naturæ conditio est; illa vel temeritas, vel malignitas scriptiones.

CAPUT IV.

Complura ab Episcopis pronuntiata de corruptelis. Varia consilia habita ad componendos Canones de Summi Pontificis & Episcoporum auctoritate. Animadversa de illis vocibus: Catholica, & Universalis; & Sedes Apostolica.

1. IN eodem conventu die septimo (*a*) Junii, & pridie & postridie habito, expensi sunt Canones de corruptelis: & alia ad aliis proposita consilia, quemadmodum mos est magnæ capitum frequentiæ, ut multa nova proferat, pauca statuat, cùm illud in singulorum, hoc dumtaxat in majoris partis arbitro situm sit. Et quoniam opinamenta magis singularia ut inopinata, ita etiam accidunt gratiora curiosis lectoribus, eorum quo pacto ea notata comperio ab iis qui interfuere, delectum habebo.

(a) *Extat in narratione hujus cœtus inter comment. Gualt.*

2. Facchinettus, qui in quæstionibus discussis æquè doctè ac piè verba fecit, exposuit, longè à communi sensu de morum in Episcopis emendatione, sibi probatum iri, ut ipsi communi cum suis Canonicis mensâ uterentur. Sed hoc si admissum non est tamquam opus præscriptum, commendatum certè fuit tamquam numeris omnibus absolutum.

Non ita acceptum est quod Martinus Corduben sis Dominicanus Dertunensis Episcopus proposuit; qui consuetis cunctis formulis eligendi summum etiam Pontificem rejectis, affirmavit, sibi optimam formam videri, quâ Episcopi suum sibi successorem eligerent, sicuti Petrus (ajebat ille) Clementem elegerat. Adeò verum est, quemadmodum apud Æthiopes vultus niger pulchrior est albo, & quibusdam animantibus cibus gratus cicuta; ita nihil esse tam universè repudiatum tamquam pessimum, quod alicujus ingenio non optimum videatur.

At verò complurium plausu exceptum est quod idem Episcopus dixit, & Antonius Augustinus fusiùs confirmavit, in omnium ore primævæ Ecclesiæ emendationem versari: sed quò fidus cordis interpres oris sonus ostendatur, oportere illam præ manibus haberi, non autem oppleri domus argento, earumque parietes sumptuosè suppellectili serico, auroque contexto exornari; sed quidquid pretiosum est, ad pedes Apostolorum projici. Ita pariter disseruit Alexander Sfortia Parmensis Antistes: in quo creditum est, fuisse ab ipsis propositum, tamquam signum pungentium dictorum, Lotharingum. Adjecit Augustinus (pro eo ac unusquisque pronus fertur ad severè postulandas eas dotes, quibus ipse abundat) Episcopos omnes severo examini subjiciendos esse, & eos, qui minùs idonei comperti fuissent, deponendos.

4. Melchior Avosmedianus Episcopus Guadixensis acriùs invectus in Episcopos Titulares, in acerbas voces prorupit, Illos arte mali dæmonis, & Præsulum socordiâ in Ecclesiam inductos fuisse non modò in posterum id prohibendum, sed jam promotos in Monasteriis ad agendam pœnitentiam includendos: deinde ne in odium incurreret alicujus, qui in ejusmodi conditione illic aderat, suavi quàdam restrictione asperitatem emolliit, eorum nonnullis, qui promererentur, Episcopatum cum Clero ac populo conferendum.

5. Hæc in paucis quibusdam libertas in usibus præsentibus arguendis, rebusque novis proponendis,

5. Hæc in paucis quibusdam libertas in usibus præsentibus arguendis, rebusque novis proponendis, quæ ab aliis rejectabantur, modicam tandem in Legatis molestiam pariebat, cùm id in quamdam invalidam ac perbrevem eruptionem linguæ totam abiret. Majorem ipsis sollicitudinem incutiebant disputationes & quæstiones, quæ Synodum in æquales quasi partes divisam, adeòque suspensam atque immotam tenebant. Quæstio, de qua maximum certamen erat, Ordinis doctrinam complectebatur, ob contrarias firmasque sententias trium amplissimarum Nationum. Galli vocem quamlibet recusabant, quæ summi Pontificis prærogativam suprà Concilium sonaret, quæque aut Florentinum comprobaret, aut officeret Basileensi: Hispani tum de legitima Florentini firmitate, tum de prærogativa Pontificis supra Concilia consentiebant; sed contendebant, ut apertè definiretur, Episcoporum institutionem, eorumque jurisdictionem esse juris Divini, tametsi à Romano Pontifice dependentem: Itali ferè universi, & pauci quidam etiam ex memoratis nationibus, aliisque, Præsulum frequentiâ ibi carentibus, sententiam magis propitiam Pontifici in singulis illis capitibus tuebantur. Viris rerum experientibus & cordatis, ad quos unicè hoc opus dirigitur, quique unicè oblectationem eruditionemque possunt ab eo decerpere, nec admirationi, nec offensioni erit, quòd ex naturali hominis conditione in rebus non omninò perspicuis opinationes affectionibus admodum adhæreant: nec illis excidet è memoria, quamvis Synodus conjuncta cum Pontifice Deum sibi assistentem haberet, tamen unumquemque Patrum errare de se posse, & ab animi commotione seduci; quemadmodum in elementis orbis naturalis singula tota corruptioni non subjacent, nec umquam è statu ipsorum naturæ debito extrahi possunt, sed quævis ipsorum pars & corruptioni obnoxia est, & motibus naturæ contrariis. Quare mihi lubet haud dissimulanter hic referre Concilii faciem id temporis, sicuti planè Legati eam retulerunt Borromæo, (*b*) simulque contrarias nationum affectiones, quas earum singulæ ad honestatem tendere existimabant. Atque ex his sibi adversantibus magna ex parte oriebatur repugnantia sententiarum in dogmatum quæstionibus, & consiliorum in deliberationibus legum.

(b) *14. Junii 1563.*

6. Itali decus ingens & emolumentum gentis suæ putabant conservationem majestatis & potestatis in hoc Ecclesiastico principatu, quo Italia reliquis nationibus præstat, quantum eadem ob defectum sui Regis communis; & ex se orti, ab illis superatur. Quapropter (quibusdam exceptis, qui aut magis flexanimi, aut imbecilliores, se ab exteris regi sinebant) hujusce regionis Præsules non aliò spectabant nisi ad sustinendam Sedis Apostolicæ vim ac dignitatem, cum ipsis videretur hinc æquè pendere & honorem Provinciæ, & Ecclesiæ bonum, adeòque à se simul in eo partes proborum Italorum, proborumque Christianorum exerceri.

7. Hispanienses Episcopi, plerumque præstantes & Ecclesiarum amplitudine, & proventuum copia, & quâ familiæ, quâ doctrinæ eminentiâ, & populorum veneratione, Cardinalium præcellentem gradum ægrè ferebant, quippe sibi paucis exceptis, insperabilem; nec minùs Pontificiis magistratibus, Romanisque tribunalibus se valdè subjici. Hinc sibi persuadebant, summum Ecclesiæ futurum emolumentum, si Cardinalium celsitas minueretur, simulque attollerentur antiquâ Episcoporum jura, redditis illis ineptis ad Episcopatus, quorum optimi iis traduntur; unde auctoritate atque opulentiâ illi multum assurgunt; sed obstrictis, ut Romæ degant ad suas Ecclesias Titulares curandas exercendumque Consiliariorum munus apud Pontificem, ademtâ abeundi facultate, nisi ad aliquam legationem: Episcopis verò integrâ potestate restitutâ sublatis personarum causarumque immunitatibus, adeoque paulò minùs quàm supremi Principes suis in Diœcesibus evaderent.

8. Galli Præsules, utpote qui minus de jurisdictione Ecclesiastica possidebant, pro consuetudine illius Regni, regiam potestatem amplificantis, minus etiam eam sibi subtractam à Romanis Tribunalibus sentiebant, minusque conquerebantur, quòd Purpura Tiaræ umbram affunderet. Sed ferè omnes animum convertebant ad moderandam Pontificis monarchiam, ex sententia recentis Conventus Basileensis, ab ipsis comprobati. Hoc enim pacto parum illis timenda fuissent Pontificis vetita, ac indicta ab eo supplicia; cum semper iisdem liceret ea retundere, Concilium sive convocantibus sive minitantibus, cui idcircò tribuebant auctoritatem supra Pontificem, &, quanta sit in Ecclesia, plenissimam.

9. Principes, aut certe ipsorum politici ministri, plus minusve cupiebant Episcopis suarum regionum gratificari, quorum amplitudo non eam ipsis sollicitudinem inferebat, quam Romani Pontificis celsitudo ac potestas. Huc accedebat odium, quo illi detestabantur abusus quosdam, in Aula Romana id temporis persistentes.

10. Jam verò, quoniam acrior est æmulatio erga majorem propinquum in gradu, quàm erga maximum, Hispanorum postulato plures favebant, eorum emendationem tum in prærogativis, tum in numero, tum in conditionibus, tum in obligationibus flagitantes: de quo à Legatis comperio in omnibus ferè literis illius temporis Borromæum admonitum, formidantibus ne colluvies cresceret. Etenim tametsi Galli id non admodum cuperent; tamen verendum erat, ne ad consequendam Hispanorum opem in suis postulatis, cum ipsis in eo negotio, nihil sibi noxio, fœdus inirent. Quamobrem (sicuti scribebant) aut vetare vellet Pontifex Concilium, ne illum ordinem reformaret; & ingens inde acrimonia offensioque omnium transmontanorum prævidebatur: aut ad id permittendum paratus esset; & gravis animadvertebatur causa suspicandi, ne ubi cum aperto Religionis studio misceretur ardor invidiæ, latens vel ipsos animos ubi degit, ab extructa emendationis machina deprimeretur ea dignitas, quæ præcipuus splendor est Ecclesiæ Romanæ suorumque Pontificum; dum ipsis licet constituere Senatores, qui prærogativis & ornamentis longè illa antecellerent, quæ cuivis terreno Principi debeantur, adeò ut summorum Regum liberi ad hujusmodi gradum aspirent.

11. Sed cùm eo tempore certamen ferveseceret de Ordinis doctrina, ex qua erat opinio deductum iri maximi ponderis corollaria in Ecclesiastico regimine, Lotharingus (*c*) cupidus gloriæ quòd ipse tantum litigium composuisset, & Ecclesiam quasi pacificasset, simulque consiliorum ferax; tametsi frustra paucis ante diebus digessisset novum quoddam exemplum, sperans à se effectum iri ut id com-

communiter exciperetur, non tamen manum retraxit: & operâ Fuscararii, *(d)* in pretio habiti tum à se tum ab Hispanis (quibuscum in quæstionibus de mansione & de Episcoporum auctoritate conserat) & intimi Legatorum primo, novos semper modulos conficiebat, qui posteà subtiliùs expendebantur à delectu Theologorum, & Canones callentium, doctrinâ ac fide præstantium, qui à Legatis in consilium vocabantur. Nec supervacaneum putaverim, eos nominare. Erant itaque *(e)* Paulus Æmilius Verallius Archiepiscopus anteà Rossanensis, tunc verò Episcopus Caputaquensis, Castanea, Stella, suprà memoratus Fuscararius Boncompagnus, Facchinettus, Lainius, Paleottus; Lancellottus, Castellius, & Salmeron.

(c) *In variis literis Legat. ad Borr. à 10. usque ad finem Junii 1563.*

(d) *Literæ Legatorum 10. Maji ad Borromæum.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 10. Junii 1563.*

12. Nunc verò actum est de tribuenda Summo Pontifici tanta potestate, quanta inerat S. Petro, Sed in hoc postulabant Pontificii, ut explicaretur qualis erat S. Petri potestas; cum esset in comperto, hæreticos inficiari etiam in S. Petro supremam in Ecclesia auctoritatem. Itaque dicebant, in Pontifice esse potestatem pascendi *cunctas Christi oves:* sed vox illa *cunctas* videbatur importare sensum *distributivum*, non *collectivum*, ut Scholæ loquuntur; cum significet unamquamque ovem, non gregem integrum, & in unum coëuntem. Præterea quoniam proponebatur, ut definiretur, Episcopos Apostolicæ Sedis auctoritate institutos, esse legitimos, hæc etiam vox, *Apostolicæ Sedis*, videbatur ambigua: cum eamdem alias usurpassent Orientis Patriarchæ, præsertim verò qui præerant Ecclesiis, quarum Episcopus aliquis ex Apostolis institutus fuerat. Actum est de adjiciendis Canoni super Summorum Pontificum auctoritate illis verbis, *Universales Ecclesiæ Pastores*, desumptis ex Concilio Lugdunensi, adeoque majoris apud Gallos auctoritatis, maxime quod legebatur, hoc ipsum Concilium adductum à Basileensi: & loco particulæ, *Oves Christi*, cogitatum est de voce collectiva, hoc est, *gregem Domini*, quemadmodum pro locutione Innocentii IV. Pius censuerat ad Legatos scribens, atque ut exprimeretur, *Petrum accepisse à Christo plenitudinem potestatis.*

13. Aliud exemplar exhibuerant Præsules Galli, quo volebant absolutè, ut approbarentur pro legitimis Episcopi Sedis Apostolicæ auctoritate instituti, absque restrictione, quæ solum comprobatos auctoritate Romani Pontificis complecteretur causati præsertim, hujusmodi vocis magis proprias esse, cum accidat interdum Romani Pontificis mors, sed Apostoliça Sedes semper vivat. Addebant, videri per solam mentionem de Romani Pontificis auctoritate excludi à conditione veri Episcopi & Timotheum, à Paulo creatum, & Polycarpum à Johanne, & in præsentia tot Episcopos Græciæ; non tamen recusabant ut etiam definiretur, veros esse Episcopos qui à Romano Pontifice assumuntur. Quod verò ad ipsum spectabat, volebant ut appellaretur *Rector*, non *Ecclesiæ universalis*, sed *Ecclesiæ Catholicæ:* quæ vox tametsi videretur idem valere, à compluribus tamen tamquam dubia repudiabatur; quando nomen *Catholici* aptum etiam est ad significandum *fidelem*, adeoque omnis Fidelium Episcopus dici quodammodo potest Episcopus Ecclesiæ Catholicæ: & in Latino idiomate, ex defectu articuli ab Italico usurpati, ex particula, *Ecclesiæ Catholicæ*, potuisset æquè explicari Italicè, *della Chiesa Cattolica* (quæ vox vi articuli *della*, significat eam esse unicam) ac explicari, *diè Chiesa Cattolica*, quod non importat præter eam Ecclesiam Catholicam, cujus Episcopus erat Romanus Pontifex, esse etiam alias. Nec ejusmodi sensum in Conciliis novum esse; etenim in quinta Synodo generali Collat. 5. dum adducuntur loca quædam ex Operibus Augustini desumpta, & ab iis, quæ ipse dixit in quodam Carthaginensi Concilio, transferuntur illinc voces quæ sequuntur: *Augustinus Episcopus Ecclesiæ Catholicæ dixit.* Atque ad id confirmandum notarunt, legi in S. Cypriano, cùm ipse in Ecclesiæ sinum quosdam reciperet qui hæretici fuerant, non solùm ab eo jussos esse confiteri, Cornelium esse Pastorem Ecclesiæ Catholicæ, sed eumdem hoc non contentum voluisse ut adderetur *id est, Universalis.* Unde ille rebatur, à posteriori vocabulo auferri quamdam dubitationem prioris: idcircò attributum Romano Pontifici videri in Synodo Lugdunensi epithethon *universalis.* Quod si idem utraque voce significaretur, ut Galli dicebant, cur eorum utramlibet æquè non admittebant? Tamen existimabatur, posse temperamentum capi, si diceretur, *totius Ecclesiæ Catholicæ*, Et sanè complures auctores erant, ut etiam absque addito acciperetur vox illa, quippe quæ extat in Symbolo, quæque præter eà usurpatur à Summis Pontificibus in solemnibus ipsorum subscriptionibus, adeoque ubi illi voci non acquiescerent, quasi quodammodo se in his detrimentum passos faterentur. Sed contra reponebatur, plus quæri claritatis, postquam recentes hæreses conatæ sunt perversis interpretationibus obscurare antiquæ Scripturæ Ecclesiæque vocabula. Hinc verò necessitatem ortam esse, non solum novas in Conciliis definitiones edendi, sed interdum voces Symbolo adjiciendi. Ad particulam, *assumpti auctoritate Sedis Apostolicæ*, addendum proponebatur, *quæ auctoritas residet in Romano Pontifice;* & utramque hujusmodi variationem obtineri posse ex parte Gallorum, Fuscarius non desperabat.

14. Dum omni studio dabatur opera, ut exemplar propositum per voces cunctis acceptas conficeretur, *(f)* nuntius improvisus Lotharingi ad eos delatus ipsos ab opere distraxit: A se suam illam ideam fuisse propositam Gallis Episcopis; & dum confidebat eos universè illi assensuros, in pluribus repugnantiam ineluctabilem offensam fuisse: se præstò esse ad eam per se subscribendam, sed absque spe ut à Synodo comprobaretur.

(f) *Literæ Legatorum. ad Borrom. 13. Junii 1563.*

15. Hoc nuntio spes omnis in Legatis evanuit, quæ prius etiam in ipsis admodum tenuis fuerat, ut ulla reperiretur ratio, quâ cunctis satisfieret in memoratis quæstionibus de Summi Pontificis & Episcoporum auctoritate. Quamobrem in privato ipsorum cœtu mutato proposito actum est de novo ineundo consilio; & in hanc sententiam convenerunt, restrictiores Canones esse formandos, in quibus omitteretur quidquid ad duos illos controversos articulos attinebat, adeò ut nihil cuiquam recusandum, sed tantummodo desiderandum aliquid appareret. Hac ratione sperandum communem

nem Patrum consensum, qui post tam diuturnam contentionem neutri sperantes adversarios aut ad se adductum, aut à se superatum iri, nollent à dubio clarum impediri. Ad id pariter ipsis visum est opportunum, ut anteà de illo argumento statuerent, quàm sermo fieret de mansionis Decreto: & cum intra biduum præfinitus ad Sessionem denuntiandam terminus elapsurus esset, ut dies præscriberetur non remotior integro mense; quippe quòd satius ipsis erat, pauca semel ac brevi decernere, quàm ex desiderio pariendi gigantis in perpetua sterilitate languescere. Hæc ipsorum sensa de postero duobus Purpuratis atque Oratoribus significarunt: sed Oratores collaudatâ destinatione Sessionis ad tempus propinquum, *(g)* simul Præsides rogarunt ne desererent negotium concordiæ, tam ingenti solatio ac dignitati futurum, cum unico momento consequi possent quod plurimorum mensium laborem compensaret. Quemadmodum evenit in Natura, ut nobiliorem formarum præparatio diuturna, inductio ad punctum temporis sit; & universè plurima ingentium effectorum diu præparantur, intra momentum producuntur.

(g) *Literæ Legat. ad Borr. 14. Junii 1563.*

CAPUT V.

Agitata clàm à Ferrerio cum Pontifice per Saracinellum, qui Gualterio à Secretis erat, Romam missum. Sessio Præscripta idibus Julii. Mandata Pontificis, Hispanis petentibus, ut declarari sinatur, aut tollatur particula, proponentibus Legatis; *& vehemens eorum repugnantia, ac præsertim Moroni, posteà ab ipso Pontifice comprobata. Statuta à Cæsare profectio Oeniponte Viennam, & quare. Suavis errata.*

1. Legati scripserunt ad Borromæum, *(a)* sibi certò constare, repentinam illam Lotharingi mutationem ab iracundia fuisse profectam, quòd ab ipsis vocatus non fuerat ad peculiare quoddam Consilium, pridie ab iisdem coactum, ad expendendam doctrinam ab illo propositam. Cujus rei excusationem ad eum deferri curarunt; nimirum, cùm illic judicium esset ferendum de quodam scripto, cujus ipse auctor præcipuè agnoscebatur, ejus præsentiam minimè consentaneam fuisse habitam ipsius dignitati, & consiliantium libertati. Præterquam quòd cùm agendum ibi esset de prærogativa Romani Pontificis supra Concilium, haud opportunum existimatum fuerat, adesse aut ipsum aut alios, quibuscum incommodè hujus argumenti quæstio haberi potuisset. Sed, ut mea fert opinio, id quod sibi certò constare Præsides crediderunt, falsum erat; quodque in Lotharingo vertebatur iracundiæ, artificium fuit.

(a) *In prædicta epist. 13. Jun. 1563.*

2. Indicavimus alibi, vehementer cupiisse Ferrerium aliquid promereri apud Pontificem, à quo non modicam remunerationem sperabat. Cumque alteram ex his affectionibus ostentaret Gualterio, alteram non omninò celabat. *(b)* Dum intento id animo revolveret, hujusmodi consilium in mentem incidit, quod Gualterio proposuit: Cum animadverteretur, fieri non posse ut in ea Synodo convenirent, ob repugnantia inter se studia, indigentiasque variarum Nationum, adeoque eæ leges inveniri non possent, quæ instar panaceæ cunctis morbis prodessent, & quasi pluens divinitus manna cunctorum palatis placerent, celebrandam esse Sessionem illam super ea decretorum parte, quæ concorditer probabatur; posteà verò dimittendos, impertità singularum nationum Episcopis facultate coëundi suis in regionibus, assistente Præside quem Pontifex designaret, ibique singuli il'i cœtus deliberarent de iis quæ suis provinciis conducibilia censerent, eisque proprias sanctiones præscriberent; quæ sanctiones posteà mitterentur ad Romanum Pontificem, ante cujus confirmationem vim nullam obtinerent. Simili ratione alias ab aliquo Pontifice longinquis regionibus prospectum fuisse. Id esse facilius, conducibilius, atque etiam tutius Apostolicæ Sedi, quàm retinere diutius Concilium, conflatum ingeniis adeò vehementibus, & litigiis adeò periculosis implicatum. Comprobante Gualterio excogitatum consilium, adjecit Ferrerius, posse pro Gallia eo Præsidis munere cohonestari Lotharingum, & hujusce splendoris illicio facilius ad hoc ipsum trahi. Cui pariter assentiente Gualterio, Ferrerius rem arcanè concredidit Lotharingo, quasi propositam ab illius amico, cujus nomen reticere cogebatur; sed qui simul spem faciebat, Pontificem ad id inductum iri per hominem ea de causa Romam missum, ubi Lotharingus sponderet, se rem susceptum, & quod in se erat promoturum. Ostendit posteà Ferrerius, Synodi contentiones indies magis implacabiles evadere, adeòque illius continuationem sine spe fructus, & cum jacturæ periculo futuram. In eo consilio bonum commune connexum conspici cum privato Lotharingi, ob illius familiam, Cardinalis præsentia indigentem in Gallia, in quam ille tam honorifica specie regrederetur. Gratum id Lotharingo supra modum fuit, suamque operam obtulit, quâ usque ad Pontificis responsum Præsides per prudentem industriam detineret ne quid agerent, adeoque nihil novi succederet; spoponditque, ubi Pontifex consilio assentiretur, effecturum se, ut ea Sessio absolveretur, sopitis certè, si non compositis controversiis ferventibus: quòd verò ad Galliæ postulata spectabat, perinde gesturum se ac ipse Borromæus Cardinalis, si suo loco fuisset. Denique in se recipiebat, effecturum se ut rei propositæ Regina ac Cæsar consentirent. Tunc Ferrerius, quò rem efficaciter perageret, Lotharingum adegit, ut jurejurando se obstringeret ad firmam constantiam, ac silentium ea de re servandum, quod silentium adeò Ferrerius ipse custodivit, adeoque à Gualterio exquisivit, ut ne ipsum quidem Gualterium tamquam rei sequestrum Lotharingo indicaverit, & Gualterio vetuerit, subitam rei dissolutionem interminatus, negotium cum Legatis communicare: & quamquam inter ipsos ageretur de re Morono concredenda, objecit Ferrerius, hunc difficulter se posteà retenturum, quò minùs id aperiret Collegis, saltem Simonettæ, in quem Lotharingus animum malè affectum gerebat. Verum dubitari potest, tam secretum arcanum fuisse adhibitum à Ferrerio, quia hinc intelligebat, impeditâ rei communicatione inter Lotharingum & Gualterium, se communem motorem futurum: hinc verò quò paucioribus negotium innotesceret, eò minùs in alios dividi, eoque ampliùs honoris ac meriti sibi servari.

(b) *Constat ex epist. Gualt. ad Borrom. 24. Maji 1563.*

3. Hæc itaque in causa fortasse fuere, cur Lotharingus novos implicaret obices, ne quid interim in Synodo conficeretur; tametsi nonnulli, rei intimæ nescii, amantesque potiùs falsa somniare, quàm se ipsos veritatis ignaros fateri, varias hujusce rei causas commenti sunt: *(c)* inter quas hæc pariter

pariter fuit, quòd nimirum id adſcriberetur cuidam contentioni inter Lotharingum & Archiepiſcopum Hydruntinum in quæſtione de Summi Pontificis auctoritate, jactis quidem verbis utrimque amaris, ſed verecundis, ob quæ tamen Hydruntinum privatim caſtigavit Lunenſis, affirmans, Regem, id ſi noſceret, moleſtè habiturum. Et ſanè peculiari cauſa tunc movebatur Lunenſis, ut pro virili benevolentem ſibi Lotharingum redderet, quia Philippus Rex conjugium exoptabat inter filium ſuum, & Scotorum Reginam (cujus facie filius, pater dote (*d*) captus erat) genitam à Lotharingi fratre, non ſine occulta Gallicæ Reginæ moleſtia. Non tamen conſenſerant Legati propoſito ipſis conſilio, ne Hydruntinum ad eos peculiares cœtus vocarent, rati hinc animos detractum iri iis, qui Pontificis auctoritatem ſuſtinebant, & exemplum præberi Pontificis ſtudioſis, ad nimium ſibi formidandum ab adverſariis; qua de cauſa indignatum fuiſſe Lotharingum creditum eſt. In his autem contentionibus contigerat, ut Draſcovizius dixerit, (*e*) Se confeſtim inde exiturum, niſi contentiones præciderentur, ut qui in Cæſaris mandatis habebat, ne diſputationibus de illo argumento intereſſet, ſed ut conteſtaretur & ſecederet.

(c) *Literæ Vicecom. ad Borr. 13. Junii & 21. Julii 1563.*

(d) *Literæ Gualt. ad Borr. 17. & 18. Junii*

(e) *Literæ Vicecom. 19. Junii, & altera poſteà, & narratio cœtus habiti 11. Junii inter momenta Gualterii.*

4. Tamen, ut opinor, vera cauſa, quæ memoratam concordiam à Lotharingo peractum interrupit, fuit arcana illa tractatio Gualterii, qui propterea miſerat occultiſſimè (*f*) ad Borromæum jam usque à quarto die Junii Cyprianum Saracinellum Urbivetanum, qui ſibi à ſecretis erat, virum literis ornatum, quemadmodum liquet ex quibusdam illius lucubrationibus expolitis in quadam illuſtrium Italicorum Poëtarum collectione, typis vulgata. Cortex quo nucleus celaretur fuit, quaſi Bononiam mitteretur, atque inde poſteà, veluti caſu, Romam etiam pergeret. Eò pervenit, & rem propoſuit eo planè tempore, quo turbulentiores in dies nuntii Tridento afferebantur. Quamobrem Pontifex libenter aures præbuit, remiſitque Gualterio reſponſum, ut negotium proſequeretur; ſed citra ultimum Pontificis conſenſum. Cùm autem à Burdeſio Cardinali aliisque admoneretur Lotharingus de acceſſu in urbem Saracinelli, (*g*) ad arcana cum Pontifice tranſigenda, quod ſuſpicionis argumentum afferebat; viſum eſt Ferrerio, non poſſe diutiùs illum celari, Gualterium eſſe rei ſequeſtrum, & miſſum ab illo Saracinellum, ipſi à Secretis, non alio ſpectare, niſi ut delineata ab ipſis fabrica erigeretur. Quare Gualterius coram egit ea de re cum Lotharingo; hic verò acceptiſſimum id ſibi futurum profeſſus eſt, non ambitione muneris, ajebat, ſed utilitate Sedis Apoſtolicæ, ad quam tuendam acriter verba fecerat per eos dies cum Antiſtite Metenſi, aliisque Gallicis Patribus, (*h*) qui in eam obloquebantur, & illos commonuerat, ut ſi vellent Pontificiam poteſtatem impugnare, nuntium priùs remitterent Sacerdotiis ſibi à Pontifice impertitis; quisquis autem adverſus Pontificiam dignitatem ſentiret, illum ſibi non Orthodoxæ Fidei ſuſpectum eſſe. In rebus etiam agendis cum Legatis nubilum in ſerenum mutaverat.

(f) *Inſtructio & inter commentarios Gualt.*

(g) *Literæ Gualterii ad Borrom. 28. Junii 1563.*

(h) *Literæ Gualt. ad Borr. 21. Jun. 1563. & aliæ per eos dies.*

5. Sed præ cunctis felici rei proceſſu gaudebat Ferrerius, dicens, ſibi eſſe in votis, ut ipſe deſtinaretur à rege unus ex iis, qui conventui Epiſcoporum in Gallia intereſſent, quò ſibi daretur opportunitas inſerviendi Pontifici. Hic verò, utpote experienti canâque prudentiâ Principi, gnarus, à ſummo arcano duas adimi prævalidas rotas negotiorum curriculo, aliorum ſcilicet in deliberatione conſilium, & aliorum in executione adjumentum; exiſtimavit, Præſidum notitiam à tanto negotio prorſus excludendam non eſſe. Idcirco illud per intimum fidei arcanum Morono ſignificavit: (*i*) & quò rubiginem omnem inter ipſum & Gualterium præpediret, cauſas ſuſè protulit, quibus alter ad ſilentium adactus fuerat. Eidem injunxit, ut rem illicò Simonettæ concrederet; ita tamen ut hic ejus notitiam omnino apud ceteros diſſimularet: ut Moronus ea de re ageret & cum Gualterio, & abſque internuntio, ubi res poſtularet, cum Ferrerio ac Lotharingo, cui aſſenſum præberet, ſimulque ſignificaret, Pontificem, ubi conſilium reipſa perficeretur, legationem Galliæ illi commiſſurum; ad alias nationes alios, prout ſibi Divino afflatu ſuggereretur, deſtinaturum: ne reliquis Legatis aperiretur rei tractatio, niſi cùm prænoſceretur ejus proxima confectio. Non poſſe absque Principum conſenſu conſilium in opus deduci; ſed cum Gallorum Cæſarisque conſenſionem ſibi Lotharingus polliceretur, putare Pontificem, poſſe pariter Philippi Regis aſſenſum ſibi polliceri: ut ubi res præſto eſſet, ea Concilio ex improviſo proponeretur, cum obſtaculum maximum ne ingentia molimina perficiantur ſit, quòd ipſa dicantur. Adjecit: Propterea eò libentius in epiſtola communi ad Legatos ſibi probari conſilium ab ipſis ſuſceptum, ſibique tertio decimo Junii ſignificatum, ut omnino prætermitterentur in definitione duæ controverſiæ, quòd illud maximè conſentaneum arcano illi negotio intelligebat.

(i) *Literæ Borrom. ad Moronum 26. & 30. Jun. 1563.*

Et ſane videbatur ad id mirificè conducere (*k*) tum deſtinata Cæſaris profectio, de qua infra, unde Concilii exitus ipſi optabilis redderetur, tum explicata ipſius opinio Lunenſi, qui, eò acceſſerat; ubi de Pontificia auctoritate ageretur, ſatius eſſe omnino reticere, quam ambiguas voces uſurpare.

(k) *Literæ Gualt. ad Borrom. 17. & 28. Jun. 1563.*

6. Paulò priùs quàm Moronus hanc ſpem concordiæ ab Urbe acciperet, acrem habuit Trideuti conflictum, cui non ſolùm cum exterorum miniſtris, ſed etiam poſteà cum Pontifice decertandum fuit, & de argumentis maximè arduis, plurima contentione ab initio usque ad exitum hujuſce ſub Pio IV. convocationis exagitatis. Convenerat inter Legatos, duos reliquos Cardinales, & complures Oratorum, de die decimo quinto Julii Seſſioni præſcribendo, cum (*l*) Præſides Lunenſis convenit, eisque reſponſum oſtendit, à Rege Catholico Oiſelio redditum, & à nobis recenſitum, ex quo ſummâ lætitiâ ſunt affecti; ſed non minori afflicti mœſtitia, propterea quod idem ipſis expoſuit, compertum ſibi eſſe, illis à Pontifice præcipi, ut curarent auferri aut explicari voces illas, *proponentibus Legatis*, de quo diſerta Regis mandata habebat, ſæpè repe-

repetita. Eos igitur à ſe rogari, ut brevem temporis moram traherent ad denuntiandam Seſſionem, quò eadem operâ utrumque Decretum in generali cœtu conficeretur.

(l) *Literæ Legat. ad Borr. 14. Jun. 1563.*

7. Nec falſo Lunenſis monitus fuerat. Spem hujuſce rei fecerat Pontifex in reſponſione, reddita Avilæ codicillo, uti conſtitit: poſtea quoque ejus petitionibus indulgens, animum induxerat ad ſcribendam ad Legatos epiſtolam nono Maji, quam hic ejus verbis exponemus: *Quoniam hi Principes tantum inſtant, ut Synodus libertate fruatur, atque ipſis videtur per eas voces*, proponentibus Legatis, *nobis inſciis appoſitas, adimi libertas; ne gravemini Patribus proponere ſive in generali cœtu, ſive in Seſſione, numquam mentis noſtræ fuiſſe, ut per id libertas Synodo, ſed ut confuſio auferretur. Quocirca per vos cunctis compertum apertumque ſit, Concilium liberum eſſe. Quod ſi viſum fuerit Synodo, memoratas voces declarandas, aut omnino tollendas eſſe, vos illi acquieſcere, atque etiam ſcire quidquid hac in re Patres decernent, gratum nobis futurum, ac per id ſatisfactum ivi, quò Principes omnes, populique cognoſcant, velle nos quod in nobis eſt efficere, quò exitus obtineatur fructuoſi Concilii, ac præſertim per probam ac ſeveram emendationem.* Poſteà factus certior Pontifex à Morono, Cæſarem in eo conſenſiſſe, ſimilem de Hiſpanis ſpem concepit, idemque per alias ad Præſides literas ſignificavit; numquam tamen propterea mandato, quod diximus, revocato. Verum non idcirco ceſſantibus aut tepeſcentibus Avilæ poſtulatis, iterum ad Legatos ſcripſit duodecimo Junii, Ubi Lunenſis eam petitionem iteraret, ipſi ſatisfacerent ſecundum epiſtolam ſuam, quam attulimus, haud habita eorum ratione, quæ poſteà ſubſecutis literis indicarat: ſperati tamen, Lunenſem acquieturum iis, quibus Cæſar acquieverat. Hæc poſtrema epiſtola nondum pervenerat, cum Lunenſis ea quæ diximus poſtulavit. Verumtamen cum primum mandatum adhuc vigeret, Legati hujusmodi reſponſum reddiderunt, Nihil poſſe id temporis committi aut inhoneſtius, aut pernicioſius Concilio, quàm quod à Lunenſi poſtulabatur, & Principes rei petitores ſtatim ſuâ pœnitentia id ipſum animadverſuros. Sed quando id ille cupiebat, declarationis exemplum conficeret, ab ipſis expendendum: at verò moram Decreti ad Seſſionem deſtinandam indulgeri non poſſe, cum id cum multis Oratoribus, ac primariis Synodi Patribus fuiſſet conſtitutum. Ita Legati. Et communi poſtea conſenſu dies decimus quintus Julii deſtinatus eſt: (*m*) ſolus Antiſtes Segobienſis, multis operibus quæ ſupererant connumeratis, oſtendit, paucos interjectos fuiſſe Seſſioni dies.

(m) *Literæ Legat. ad Borr. 15. Jun. 1563. & Vicecom. eodem die.*

8. Non ita multo poſt rediit ad Legatos Lunenſis, & quamquam (*n*) exemplum ſcriptum non afferret, expoſuit, cupere ſe ob præſentis & futurarum Synodorum libertatem, ut cuivis Oratori, & cuivis Epiſcopo proponere fas eſſet. Tunc Moronus, qui peculiari amoris affectione proſequebatur eam Præſidum prærogativam, quaſi arcem virtute ſua propugnatam adverſus Cæſaris aggreſſiones, quibus deditionem facere jam Pontifex habuerat in animo, incredibiliter commotus eſt, eique reſpondit: Numquam ab ullo Rege quidquam magis noxium flagitatam fuiſſe ullam Synodum, quam ut revocaretur Decretum in Conventu comprobatum, & confirmatum poſteà in Seſſione à centum decem Patribus, duobus tantummodo reluctantibus; quò perfracto Decreto, ea Synodus in confuſionem perturbationemque intolerabilem ruitura erat: cum jam Cæſar acquieſceret, par etiam futurum fuiſſe ut acquieſceret Rex, eoque proclivius, quòd ipſius Regis nomine navabatur opera cuidam rei, quæ huic communi proponendi auctoritati adverſatur, nimirum, ne quidam Procurator, qui Tridentum venerat, miſſus à Canonicis Eccleſiarum Hiſpanienſium, audiretur. Quoties autem Legati animo revolvebant, fore in poteſtate cujusvis minimi Præſulis, loqui aut quidquid ipſe opinaretur, aut quidquid ſuggereretur ab aliis adverſus Pontificem, adverſus ipſos, & adverſus quemcumque præceſſum virum, id adeò indignum ab ipſis putari, ut abituri priùs eſſent quam hoc paterentur, adeoque de venia à Pontifice petenda à ſe deliberari. Quòd ſi libertati futurarum Synodorum proſpicere intendebatur, poſſe Oratori ſatis eſſe, ut id in poſtrema Seſſione per Decretum perficeretur, accepta prius ab ipſo hujus rei ſponſione. Poſt verba plurima, Lunenſis aliquod præ ſe tulit indicium ſui de re propoſita conſenſus. Legati verò rem geſtam ad Borromæum ſcribentes, adjecere, Ubi Lunenſis in poſtulato perſiſteret, & Pontifex in propoſito illi gratificandi, ſatius exiſtimare, ut à Pontifice omnes illinc amoverentur, ne ſpectatores tanti ſui dedecoris evaderent; præcipuè verò Moronum fateri, ſibi ampliùs ad Synodum adeundam frontem non eſſe.

(n) *Literæ Legat. ad Borr. 17. Jun.*

9. Lunenſis, qui ſuccumbebat quidem rationibus, cùm à Legatorum voce vehementius ejus animo imprimebantur, ſed ſibi poſteà, ſuisque cogitationibus relictus, novam experiebatur vim, à regii mandati conſideratione incuſſam ſibi, miſit ad Legatos (*o*) optatæ declarationis exemplum; & quò petitio validior ſimul atque excuſabilior foret, ſtudebat, ut fama tulit, unà ſecum trahere Lotharingum, & cunctos Oratores, qui conjunctim darent operam, ut in Seſſione proxima res conficeretur. Legati cauſas jam ex adverſo allatas ipſi repetierunt, adjeceruntque, ubi tamen ipſe rem urgeret, ſe mandata Pontificis haud prætermiſſuros; ſed illum malorum omnium cauſam, reumque noxæ apud Deum futurum. Lunenſis iter adornarat ad Cæſarem, paucos intra dies Oeniponte Viennam aditurum, ad convocandos Epiſcopos Pannoniæ, ſuarumque reliquarum ditionum, quò deliberaretur, quo pacto & à quo tam optatus Calicis uſus eſſet petendus. Quamobrem Legati (*p*) ad Delfinum Nuntium ſcripſerunt, ut curaret omnem operam ab eo Principe impendi ad perſuadendum Lunenſi, ut iis acquieſceret quæ Cæſari conſentanea rationi viſa fuerant. Nec atramento perpercerunt apud Crivellum in Hiſpania Nuntium, Pontificem ſimul rogantes, ut ſuis literis in utraque Aula rem promoveret: ac denuò Moronus Collegarum omnium nomine illi ſignificavit, ſe priùs quàm illic tanta ignominia affecti perſiſterent, efflagitare à Pontifice, ut ipſos inde revocaret, ſuasque manus emendationis operi Romæ admoveret; aut ſi hoc illi non probaretur, Moronum ſaltem inde amoveret, quippe cui nec os nec animus ſuperfuiſſet.

(o) *Literæ Legat. ad Borr. 19. Junii 1563.*

(p) *Conſtat ex alia Legat. ad Borr. 19. Jun. 1563.*

10. Verum hujusmodi denuntiationes Romæ, & ejusmodi adhortationes in Hiſpania, Legatos ab urgente obtemperandi neceſſitate neutiquam liberabant. Forma expetitæ declarationis à Lunenſi delata ſic habebat: (*q*) Ut Synodus explicaret,

fuisse voces illas adhibitas, quò significaretur ordinarius proponendi modus: non autem ut prohiberetur, sive Patribus, ne præter ea quæ à Præsidibus proponebantur alia liceret adjicere, pro eo quod ipsis opportunum videretur; sive Oratoribus, ne ubi Præsides negarent ea proponere quæ ab Oratoribus expetebantur, in ipsorum esset potestate eadem per se ipsos exponere.

(q) *Cuncta extant in quodam monumento Gualt. 27. Junii 1563.*

Hoc plane tempore pervenit ad (r) Legatos Pontificis epistola quam retulimus, data duodecimo Junii, per quam antegressa mandata confirmabantur. Sed ipsi quà rationibus quà clamoribus extorserunt ab Oratore, ut scripto contentus esset, quod ab illis subscriptum est vigesimo Junii, nimirum pridie quam per expeditos equos Oenipontem contenderet. In eo scripto commemoratis tum Regis mandatis Lunensi traditis, tum hujus postulatis, & declarationis formula ab eo quæsita, tum etiam mandato Pontificis ad Legatos misso, ac rationibus publici detrimenti, quas ipsi objecerant, addebatur; Duo ab iisdem consilia fuisse Lunensi proposita; alterum, ut acquiesceret pactionibus in hoc initis cum Cæsare; alterum, ut illi satis esset eam declarationem obtinere ad finem præsentis Synodi, ob indemnitatem futurarum: utrumque fuisse ab Lunensi rejectum, sed eùndem indulsisse, ut supersederetur usque ad novum sui Regis mandatum. Quod si Rex in priori proposito persisteret, Legatos polliceri, se memoratam declarationem Synodo actutum proposituros, atque ut comprobaretur curaturos.

(r) *Hoc constat ex lit. Legat. ad Borr. 21. Jun. in quibus dicunt receptas à se ejus literas 21. Jun.*

11. Hæc Legatorum in obtemperando repugnantia, etiam antequam Romæ innotesceret Lunensis consensio, nulli fuit offensioni Pontifici; utpote qui non minorem ipse repugnantiam in præcipiendo expertus fuerat. Quare ad Legatos rescribi jussit: (s) Quandoquidem ipsi, ac Moronus potissimùm, tantam in eo aversationem animi patiebantur, nolle se illos cogere, sed iis quæ præceperat revocatis ipsos hortari, ut in eo constanter hærerent quod Moronus cum Cæsare stabilierat; siquidem traditum fuerat à Philippo Rege mandatum suis Oratoribus, antequam id actum esset, in quo mandato Rex causabatur, illud à cunctis Principibus efflagitari, quod tunc amplius verum non erat, adeòque credendum esse, Regi etiam satisfactum iri per ea quæ Cæsari satisfecerant: se super eo negotio ad Crivellum Nuntium scripsisse, & ab Avila pariter ac Varga, Hispanis Oratoribus, rem literis propitiis fuisse promotam.

(s) *Literæ Borr. ad Leg. 25. & 30. Jun. 1563.*

12. Universam hujus rei tractationem tot erroribus permiscet Suavis, ut me ad hominis commiserationem adduceret, si posset commiseratio non inquam in inimicum, sed in impium se flectere. Refert, tunc primum ab Oratore cœptum esse mandatum regium deprimi super ea re, quasi ad se Gallicæ Reginæ opera delatum; at verò non solum ante legationem illam Gallicam in Hispaniam, sed ex eo die quo primum ille Tridentum accessit, (t) mandata, de quibus dictum est, primo Legatorum efficacissimè exposuerat.

(t) *Constat ex literis prædictis Legat. ad Borr. 16. Apr. 1563.*

13. Dicit, id Morono haud molestè fuisse, cùm rem intimè pernosceret, intelligeretque, ea fuisse à Rege Catholico missa ob memoratas petitiones Reginæ Gallorum, & antequam ipsa statuisset apud se, in rebus Concilii Pontifici satisfacere. Absurdissima profecto ratiocinatio! Philippi Regis postulatum, de quo supra, missum ab eo fuerat statim atque Decretum illud prodiit, semperque incredibili ardore continuatum. Atqui si quod narrat Suavis verum fuisset, Pontifex, qui omnium optimè de cunctis edocebatur, nonne intimam hujus rei notitiam præ ceteris habuisset, adeòque nunquam animum induxisset ad eas difertas, sibique molestas jussiones nono Maji & duodecimo Junii tradendas? Quarum prior cognita ac producta à Lunensi, adeò Suavem latuit, ut in alium gravissimum errorem labatur, dum affirmat, Moronum dehortatum fuisse collegas ne ea de re scriberent ad Pontificem: at ex opposito non modò necesse illis fuit de ea scribere, sed offerre Oratori, ubi (u) ipse in incepto persisteret, se in opus deducturos Pontificis jussionem. Denique, sit uti scribit Suavis, Moronus hanc rei medullam subtilius introspexisset, certissimum est, illum haud prætermissurum fuisse, quin rem aperiret Pontifici, ubi is aliunde non detexisset, & quin ita acerbitatem illius pervicacis contumaciæ mitigaret: & tamen in ejus literis ne nutus quidem; quin hac de causa veniam non semel petiit legationis deponendæ. Et sanè hoc intimum rei arcanum nullum erat, non solùm quod spectat ad potissimum negotium, verum etiam quod spectat ad eam mutationem, quam Suavis pro certa assumit ex parte Reginæ, quemadmodum infrà patebit.

(u) *Literæ Legator. ad Pontificem 14. Junii 1563.*

14. Neque hic sistit Suaviana erratorum colluvies in his narrationibus. Post aliquot paginas mentionem facit Pontificiæ jussionis, tamquam perlatæ ad Præsides post memoratam Oratoris postulationem; & adjicit, per responsum illi redditum à Morono, hoc est, *se numquam illi consensurum, & cupere se potiùs quàm umquam illi declarationi acquiesceret, ut ipsum Pontifex amoveret*, cùm anteà cum suis Collegis de eo minimè deliberasset, sollicitudinem illis de ipsorum auctoritate incussam fuisse, quippe quod se nimiùm ille suprà reliquos extollere videretur. In primis quænam sollicitudo ingenerari poterat in Collegis, quod Moronus absque ipsorum consilio, &, etiamsi hoc contigisset, adversus eorum consilium suo nomine, ac de seipso verba fecisset? Sed argumentis opus non est. Hujusce narrationis falsitas revincitur duabus literis, in quibus omnes Legati simul ea de re ad Pontificem scripserunt iisdem sensibus, & omnes abeundi veniam petierunt, ubi mandatum illud re ipsa exequendum esset; tametsi in utrisque literis ostensum est, hujusmodi sensum, illorum singulis communem, Morono firmiorem inhæsisse.

15. Postremò dicit, Cæsarem suasisse Lunensi, ut ab eò consilio Regem dehortaretur, eique tamquam novum consilium proposuisse, ubi dubium esset, ne libertas futurarum Synodorum læderetur, declarationem ad illius finem satis fore. At ignorat, hujusmodi consilium vetus esse, & Lunensi cum ipsius repulsa propositum ab ipsis Legatis. Origo, tempus, & locus, quæ sunt magis communes rerum omnium conditiones, omnium pariter errorum in iis describendis argumentum sunt, cùm omne falsum ex multis veris conflatur, sed tamquam aut originem trahentibus unde non traxerint, aut existentibus quo tempore non extiterunt, aut ibi bi collocatis ubi non fuerint: atque ab hoc triplici fonte, ut ita loquar, Suavis vanum suum, sd tamen nigrum atramentum haurit tribus vasculis, nunc nequitia, nunc temeritate, nunc infortunio.

CAPUT VI.

Libertas relicta Concilio à Pontifice, tum in disciplinæ, tum in doctrinæ sanctionibus. Quo pacto ipse se purget ob concessas Mantuæ Insulas Federico Gonzagæ. Quid ageret de Cardinalibus. Lainii sententiæ; & Suavis in eum calumniæ, cum aliis mendaciis, præsertim de sententiis Lotharingi.

1. Nec sine valida causa Legati ab ea proponendi facultate minimè circumscripta abhorrebant, gnari quantum habilitatis cujusvis ingenium sibi arroget in legibus statuendis, & quàm periculosum sit, urnæ committere id, quod principio allicit splendore ac voluptate novitatis, & quod si posteà experimento haud rectè succedit, non peculiare quoddam opus, sed rectum humani regiminis ordinem evertit. Et re ipsa Tridenti tunc indies crescebant tum emendationis postulata in genere, tum quæ super ea peculiariter proponebantur. Quapropter Legati facultates universales sibi sæpiùs traditas haud satis ducentes, cupiebant, ut Pontifex mentem suam in eo distinctè significaret. Hic verò per Borromæum epistolam ad eos scripsit, (a) multis aliis consonantem, quarum in ea fit mentio generalis, & quarum aliquæ aut summatim à me indicatæ sunt, aut etiam silentio præteritæ. Sed libet hic hujus epistolæ verba ipsa referre, quò melius intelligatur unusquisque, cujusmodi erat in Concilio libertas, & quam integram Pontifex illam servabat. *Hæc postrema emendationis capita à vobis missa, quibus delecti Patres plerique Principum postulata complexi sunt, tametsi, ut dicitis, nondum exactè à vobis stabilita sint, grata tamen Pontifici fuere, quod animadvertit, operam à vobis impendi, ut undique res tractandæ promoveantur. Qua de causa vos commendat Pontifex, ac vobis benè peccatur. Quod spectat ad ipsius mentem, idem dicit, cum jam sæpius in vobis reposuerit hæc emendationis argumenta, non nisi id ipsum repetere nunc etiam vult; cum in animo habeat, quidquid à vobis & à Synodo decretum confectumque fuerit, rectè per actum existimare, gnarus, semper à vobis Divinum obsequium, bonumque publicum spectatum iri. Hoc unum occurrit Pontifici quod vos moneat, num forte, ubi sermo est de non concedendis Coadjutoriis, & regressibus, opportunum esset, irrita reddere etiam ea, quæ jam concessa sunt, sed nondum in opus deducta. Qua in re Pontifex retur parum superesse difficultatis, præterquam in Coadjutoribus qui consecrati jam sunt, & Episcopi titulares, qui propterea arceri non possunt ab Episcopali gradu, sicuti arceri possunt simplices Coadjutores. Tamen hoc ipsum pariter Pontifex in vobis & in Synodi Patribus reponit, & vult, ut ipsi sibi satisfaciant; simulque vos per Deum obtestatur ut hanc Pontificis voluntatem, quâ cuncta in vobis ac Synodo reponit, nunc accipiatis, & habeatis tamquam semper perseverantem; atque per eam sinceritatem, quæ decet egregiam opinionem, à Pontifice conceptam de vestro judicio ac probitate, incumbatis quàm maxima fieri potest celeritate ad negotium prosequendum.*

(a) *16. Junii 1563.*

2. Eamdem libertatem voluit Pontifex in Synodo de sanctionibus Doctrinæ. Idcircò cum Præsides formam ad eum misissent, quæ priùs cum Lotharingo expendebatur, simulque indicassent propensos Cæsarianorum animos ad curandam concordiam, eodem quò diximus die (b) rescribi illis jussit; & collaudata pia illorum Oratorum opera, subdidit: *Pontifex dicit, sicut in reliquis omnibus libenter huc usque vestræ prudentiæ rectoque judicio se commisit, ita in hoc pariter agere velle; cum speret, repertum iri à vobis rationem & aditum ad conficienda quæ spectant ad hæc argumenta, ita ut satisfiat piis omnibus hominibus, qui Synodo interfunt, & hujus sanctæ Sedis honor ac dignitas serventur. Non tamen omittet Pontifex super hisce rebus consilium habere. Quod si opus fuerit vos commoneri de re aliqua magni momenti, expeditum tabellarium ad vos mittemus, prout oportuerit; sed non idcirco desistatis progredi & agere, atque concludere in tempore, perinde ac si nihil hinc præstolaremini. Pontifici siquidem quidquid vos statueritis, gradum accidet.*

(b) *16. Junii.*

3. Verum Legati suam ipsorum in eo securitatem voluntati Pontificis anteponebant; ideò in Decretis tam gravidis ingentium affectorum, nolebant anteà paginam signare quàm ipsorum manus dirigeretur. Post Sessionis destinationem, nova quædam forma (c) concepta fuerat; quæ neque Gallis neque Hispanis displicebat: sed quamquam comprobata à majori eorum parte, qui à Legatis ad consilia adhibebantur, non omninò probabatur quibusdam religiosioribus in studio Pontificiæ auctoritatis, quibus ea conflata videbatur verbis, quæ instar quorumdam characterem pulchra essent ad speciem, non perspicua ad intelligentiam, quippe varios in sensus flexibilia. Quare posteà, sive durante, sive finito Concilio, ab adversariis Apostolicæ Sedis facilè in pejorem partem detorqueri possent. Ex altera parte Legati animadvertebant, opus esse, ut aliquid concluderetur, & ancipites erant, an oporteret aut semel aggredi definitionem de Summi Pontificis prærogativa supra Concilium, quæ ubi ab ipso Concilio declararetur, ad omne in Ecclesia schisma perpetuò aditum obstruebat; an consultius foret discriminis aleam declinare; ne ad evitanda schismata possibilia in schisma reipsa offenderetur. Miserunt igitur ad Borromæum memoratam formam; fusius exposuerunt vitia & obices, quæ ab ipsis in quovis consilio cernebantur; & postremò Pontificem rogarunt, ut ipse confestim expromeret apertè mentem suam per expeditum tabellarium, quando tempus urgebat, nullâ re ipsorum judicio commissa in tam gravi ac periculoso negotio.

(c) *Constat ex duabus Legatorum ad Borrom. 18. Junii 1563.*

4. Pontifex re cognitâ, dum ut maximè fervèbat, tametsi tacita & arcana, rei tractatio cum Lotharingo, jussit ad Legatos rescribi: (d) Cùm ipsi noluissent uti auctoritate toties illis impertitâ, sed Pontificis judicium exquirerent, velle se ea de re consilium habere cum ampliori Purpuratorum cœtu, & etiam cum Principum Oratoribus; gratum tamen ipsi futurum, si interim alterum consilium, ipsis anteà perscriptum, exequerentur; nimirum, ut utramque controversiam prætermitterent. Unum quidem Pontifici doluit, & idem cum Legatis (e) questus est, quòd cùm ipsis minimè libuerat adhibere libertatem concessam, quin & imperatam, sed rem denuò cum ipso communicarant, ejusque sententiam præstolabantur, id evulgassent, rejecto in Pontificem non labore modò, sed accusa-

accusationum onere; præsertim dum Synodus rem in ipso liberè non reponeret, in quo eventu libentior onus suscepisset. Etenim in alterutrius necessitatem ab illis adducebatur, aut dissimulandi (quod in rebus ad Fidem spectantibus numquam feciſſet) difficultates, quæ sibi occurrissent; aut suscipiendi commune odium, quamvis indebitum, quasi concordiæ perturbatoris. Sed Legati se postmodum excusarunt: quod attinebat ad primum, in re inæstimabilis momenti ipsorum Principi, per nullam mandati solùm generalis amplitudinem se absolutum iri temeritatis apud sapientum ac suarum conscientiarum tribunal: quod ad alterum spectabat, communicationem illius negotii extendi ad tot Oratores ac Præsules, quibus oportuerat palam fieri honestissimam causam suspendendi responsi, ut ipsius vulgationem impedire nequissent.

(d) *26. Junii 1563.*

(e) *Literæ Borrom. ad Legat. 30. Junii & 6. Julii 1563.*

5. Hæc tunc de Doctrina, De emendatione, ea quæ vehementissimè à reliquis postulabatur, & ob quam Legati acerrimam suspicionem concipiebant; ad Cardinales spectabat. Hanc affirmabat (*f*) Lotharingus omnino & concorditer expeti à Cæsare, & à Regibus Galliæ, Hispaniæ & Lusitaniæ. Legati verò veriti, ne ibi ex perturbatis animorum affectionibus immoderatior ea statueretur, Pontificem hortabantur, ut ipse illam Romæ stabiliret; eique proponebant qualem universaliter probatum iri arbitrabantur. Jam verò hac de re Borromæus secretis notis (*g*) ad Moronum scripsit, In emendatione ab ipsis proposita prohibitionem contineri, (quæ pariter inerat in capitibus (*h*) postremi Comitii) fas non esse ad eum ordinem promoveri; qui viventem in eo fratrem haberet: Pontificem pedetentim in hanc jussionem procedere, quippe quæ Parmensem Episcoporum, & Cardinalem S. Floræ, Camerarium, ejus fratrem læsisset. Et sane prudentium oculis non modica in ipsis æstimationis causa obversabatur ob familiarum, personarum, munerum & affinitatum conditionem, cùm præsertim sobrini fratres essent Parmensis Ducis & Farnesii Cardinalis. Et planè paulò antè contigerat, ut Trideuti spargeretur falsus quidem rumor, sicuti fieri consuevit de rebus Romæ gestis, nimirum, ibi Cardinalium creationem adornari (*i*) &, pro eo ac mendacium audax esse solet, etiam eorum catalogus vulgatus est. Ad hanc vocem Synodus universa incredibiliter commota est, cùm ea sibi videretur parvipendi, dum Pontifex eorum numerum augebat, de quo minuendo tunc ibi consulebatur. Sed præter communem commotionem etiam peculiaris excita est: nam in commentitia nota neque Columna neque Sfortia legebantur; unde mendax aliud murmur exortum est, illos ob indignationem ad Lotharingi partes se conjecturos. Legati Pontificem generatim monuere, quantum ea Cardinalium cooptatio Tridentinos tumultus esset promotura: sed pro responso certam rei falsitatem accepere. Interim verò Simonetta, ad metum pronus, per literas peculiares significavit, quæ de duobus Præsulibus deblaterabantur; nec sibi temperare potuit, quin suspicionem suam (affectionem animi loquacem) ipsi Sfortiæ palam faceret, qui supra modum id sibi offensioni ducens, dixit, Paratum à se animum geri ad æqui bonique consulendum quidquid Pontifex decrevisset; sed absque indignatione tolerari non posse, quod in animo suo ejusmodi sensus crederentur, parabatque veniam abeundi Tridento petere, nisi hominem nonnemo retinuisset. Hoc Sfortiæ responsum, quo in literarum Vicecomitis volumine Suavis legit, noluit ille narrare dum reliqua hujusce rei gestæ recenset, revomente illius stomacho quasi superfluens, quidquid in eum boni casu introducitur.

(f) *Literæ Legatorum ad Borromæum 19. Jun. & aliæ multæ ipsorum ac Vicecomitis & Gualt. per ea tempora.*

(g) *29. Maji 1563.*

(h) *In cap. 4. Comitii ante electionem Pii IV.*

(i) *Constat ex lit. Legat. ad Borrom. 24. Maji, & Vicecom. 3. Junii 1563.*

6. Porro tametsi adeo gravia objectarentur, concludebat Borromæus in epistolas quam diximus arcanis characteribus scriptam de peculiari argumento Cardinalium, ac de prohibitione, ne duo fratres ad eum gradum eveherentur: *Tamen ubi memorata emendatio istic conficienda sit, Pontificis mens non erit, ut hac de causa opus tam egregium præpediatur: sed se vobis ac Synodo remittit, qui peragatis quidquid in hoc vobis visum fuerit.* Posteà verò scriptum est ad Legatos in hæc verba: *Cardinalium emendationi hic opera navatur. Verumtamen ubi contigerit istic agitari articulos de reformandis Diaconis, Sacerdotibus, aut Episcopis, quos opportunum erit extendi pariter ad Cardinales, licebit vobis eos diserte nominare: siquidem Pontificis mens est, ut juxta illi ac reliqui reformentur.*

7. Verum hujusmodi emendationes ab eo rejectæ sunt, qui ipsas cupere ostentabat, cum honorem sperabat in iis petendis absque detrimento impetrandi. Statim ac Legati cœperunt capita de reformandis Cardinalibus communicare cum Lotharingo, (*k*) qui ad id tam acriter illos extimularat, recusavit is judicium ferre, affirmans, nondum apud se rem statuisse; ac posteà de eo colloquens cum quibusdam Patribus, ostendit, haud opportunum à se censeri restrictionem illius Ordinis admodum severam. Mihi vero, ne hoc argumentum dividatur, libet hic inferere aliam epistolam memoriâ dignam, quam eadem de re post non multos dies scribi jussit Pontifex à Borromæo ad Legatos. (*l*) *Quoniam in negotio de reformandis Cardinalibus, Reverendissimi Domini ad hoc selecti, inter se, & etiam coram Pontifice rem agitarunt, nec tamen huc usque de aliquo convenire potuerunt, quod existimetur à Pontifice satisfactum iri Patribus Synodi, ac reliquis hanc emendationem tam acriter postulantibus; cùm videatur Pontifici res non amplius differenda, me jussit ad vos scribere, ut nihil præterea hinc expectantes, peragatis in hoc negotio unà cum Synodo quidquid vobis in rem fore videbitur, sive nominatim expressis Cardinalibus in cunctis emendationis capitibus, quæ confecta & conficienda sunt, quò intelligant se quoque comprehendi; sive seorsim emendatione confectâ, quæ solum ad ipsos spectet; sive quo pacto melius illis videbitur. Neque in hoc ulla ratio habeatur: nam quæcumque tandem emendatio conficiatur, numquam poterit videri Pontifici nimis severa, cum velit tum in hac, tum in cunctis reliquis honestis rebus, ut Synodo ac Principibus satisfiat; quod jussum ad hunc usque diem haud fuisset protractum, nisi adfuisset spes hic aliquid effectum iri quod satis foret.*

(k) *Literæ Vicecom. ad Borr. 24. Jun. 1563.*

(l) *10. Julii 1563.*

8. Aliud

8. Aliud quoque in hanc rem acciderat minimè reticendum. (*m*) Complures insimulabant Pontificem, quod ejus facta illius Concilii sanctionibus derogarent: de quo Præsides illum certiorem fecerunt, argumentis querelæ indicatis. Is porrò extemplò ad reliqua capita respondit, ostendens, falsa esse ea quæ sibi apponebantur. Unum addidit, à Legatis non connumeratum, hoc est, concessam à se fuisse Mantuanam Ecclesiam Federico Cardinali Gonzagæ, nondum ætate matura, prout illius Synodi Decreta (*n*) postulabant: sed factum purgabat, cùm Federicus ætatem eam & gradum Sacerdotalem obtineret, literis ac præclarissimis virtutibus ornatus, frater ejusdem Ducis Mantuani, atque idcircò supra reliquos in Ecclesia idoneus, assiduis deprecationibus commendatus à Cæsare, parente fratriæ ipsius Federici, nescisse Pontificem id negare. In quo tamen comperio, illum diu se difficilem præbuisse. Et quoniam Moronus significarat, (*o*) Cæsarem eâ observantiâ prosequi Synodum illam, ut quasi libenter toleraſſet repulsam suæ deprecationis, Pontifex, (*p*) cùm premeretur postulationibus Oratoris Cæsarei, illi patefecit, quò se defenderet, quæ à suo Legato acceperat. Orator ea Gonzagis significavit: hi verò propterea de Morono conquesti sunt: hic autem apud Pontificem expostulavit, quòd res à se fidenter illi patefacta, tam sublimium virorum animos in ipsum male affectos retdidisset. Id autem Pontifex ægrè tulit, acriter conquestus de Oratore, quòd sine sui Principis utilitate eam notitiam sparsisset, quæ nonnisi fomentis absinthii posset evadere: nec certè destitit, donec certiores fecit Gonzagas, Moronum simul, dum pro suo munere significabat Pontifici, Cæsaris animum sibi compertum, illi pariter per aliud peculiare scriptum suasisse, ut eam Tiaram in Federico collocaret; ac posteà certum reddidit Moronum, nihil ipsi de illorum Principum benevolentia detractum.

(m) *Literæ Legat. ad Borrom. 28. Maji 1563.*

(n) *Sess. 7. c. 1. & Sess. 12. c. 2.*

(o) *Die 7, Maji in relatione alibi commemorata.*

(p) *Constat ex epistola Borrom. ad Simonettam 8. Junii, & ad Moronum 12. Junii 1563.*

9. Sed hæc extra Concilium: ibi verò intentis Patrum animis per continuos cœtus ad reparandam disciplinam, habitoque à quibusdam sermone plurimo ad legum relaxationes prohibendas, perinde quasi ejusmodi prohibitione tum constitutæ tum digestæ leges adamantinæ essent futuræ, ablatâ Pontifici potestate eas in perpetuum variandæ; Didacus Lainius, qui postremus de more verba fecit, in hanc sententiam differuit: (*q*) Duas emendationis classes distinxit: alteram in animis, interioris virtutis operâ; & hanc dixit nunquam esse nimiam posse, sed ad eam legum humanarum vim minimè pervenire; illam implorandam esse à Divina gratia, quâ pro se quisque conferre operam in animo suo studeret. Alteram sitam esse in operibus ad disciplinam externumque regimen spectantibus, quæ ab humanis sanctionibus normam capit, & in quibusdam exterioribus rebus versatur, quæ per se ipsæ bonæ non sunt, sed conducunt ad eas, quæ suopte ingenio bonæ sunt. In hac peccari posse exoperantia æquè ac defectu: eam esse præscriptum à prudentia politica medicamentum. Jam verò medicamenti opportunitatem metiendam non esse morbi gravitate, nec bona valetudine, quam ægrotus aliis annis possedit, sed beneficio, quod reipsa possit illi conferre ejus præsens conditio & corporis habitudo, cùm debeant cunctæ leges charitatis legi concedere. Quapropter par esse, ut retineantur, aut relaxentur, aut mutentur, pro eo quod charitas suadet; sed hæc omnia per legitimam moderantium auctoritatem. Atque hac norma propositas sanctiones expendit, alias comprobando, alias reſellendo.

(q) *Literæ Legat. ad Borrom. 17. Junii 1563. & Acta Taleotti & Arcis Æliæ.*

10. Quod attinebat ad priorem de Episcoporum electione, consideravit, eam posse duobus modis fieri, vel à Clericis, vel à laicis: & eorum modorum quemlibet rursus dupliciter; alterum aut à Summo Pontifice, aut à minoribus clericis; alterum aut à Principibus, aut à populis. Omnes hujusmodi electiones vitio esse obnoxias, cùm electores, quippe homines, à peccandi & errandi periculo haud sint immunes. Tamen ipsam in se spectatam melioris esse conditionis electionem quæ sit à Clericis, tum quòd meliùs Clerici cognoscantur à Clericis quàm à laicis, tum quòd Clericus ratione status majori fertur studio in res Divinas, majoremque à Deo afflatum accipit. Inter electiones à laicis pendentes, optimam esse quæ à Principibus habetur: inter electiones ab Ecclesiasticis profectas, optimam esse, quæ fit à supremo Pontifice, & per Cardinales; ejus siquidem auctores sunt viri præstantissimi, cujusmodi par est, ut sint Cardinales ad curandam Ecclesiam instituti: sed ut ejusmodi electio optima est, cùm ordinata, perinde pessimam evadere cùm inordinata est. Proximè ad hanc accedere illam, quæ fit à suffraganeis simul cum Metropolita. Tertium præstantiæ locum tribuit electioni, cujus auctores sunt Canonici, sicut in Germania; non tamen electiones, quæ naturâ suâ meliores sunt, meliores esse in quavis conditione temporis, loci, ac personarum.

11. Progressus est, restituendas non esse suffraganeis electiones, quasi Divini juris id esset, quem admodum quorumdam ferebat opinio. Involvi in hoc errorem Fidei repugnantem: hinc enim fuisset deductum, electiones aliter habitas, non esse legitimas; adeoque Ecclesiam deerrasse, quòd eos, qui Episcopi non erant, tamquam Episcopos accepisset: illos, qui contendebant hujusmodi antiquos usus revocare, moverimali dæmonis impulsu, & idcircò non agi ab ipsis, ut veteris Ecclesiæ jejunia & afflictationes corporis reponerentur, quæ carnem edomant, sed hoc electionis genus, quod carni favet. Profectò primævos Episcopos, ab Apostolis institutos, & ab iis missos ad gentibus prædicandum, aliorum consensu haud electos fuisse. Nec valere: *Tales electiones priscis temporibus usurpatæ sunt, igitur, in usum sunt revocandæ:* potiùs contrarium confici; quandoquidem experimento deprehensa sunt eorum incommoda, & quò ea tollerentur, abolitæ. Dubitare se de Gallis id postulantibus: utpote qui à Deo fortasse puniebantur præsentibus infortuniis, ob aliquam eorum secessionem, usque ab ætate Basileensis Concilii. Episcoporum examen habendum comprobavit, ita tamen, ut per illud integer ipsorum vitæ cursus expenderetur.

12. Episcopos per merum titulum creandos non esse, nisi ex necessitate; sed erroneum esse, inficiari eos veros Episcopos esse, cùm Ecclesia ut Episcopos habeat, & adoret hostias consecratas à

Sacerdotibus, quiab illis sacros Ordines susceperunt: indigere his Episcopis amplas Diœceses, ut in Germania, quibus per unum dum taxat satisfieri nequit; & ex altera parte opportunum non est, ut ipsæ dividantur, cùm illic Ecclesiasticorum potentiâ opus sit.

Duplici modo Episcopos initiari posse, vel certæ Ecclesiæ destinatos, vel indiscriminatim omnibus, sicut Apostolos; & hac ratione, quæ nobilissima est, initiari Evangelii præcones: posse quoque aliquos initiari, etiamsi nullam in ulla Ecclesia jurisdictionem obtineat, quo pacto initiatus fuit Presbyter S. Paulinus Episcopus Nolanus, & sicuti religiosi mendicantes certis cœnobiis non sunt affixi.

13. Impugnavit mutationem de Sacerdotum ætate: post Canones postremò promulgatos hac de re nihil esse variatum, quod novam legem postularet: Ecclesiasticorum incontinentiam non ab ætatis, sed ab educationis vitio proficisci. Hujusmodi consilium esse mali dæmonis artificium, quò dum sacerdotium coarctatur ad senectutem, & Diaconatus ad scientiam concionandi, Clerus destruatur.

Tria sibi videri necessaria, nimirum, ut unusquisque secundùm Canones ingrederetur in Ecclesias; ut pariter ex præscripto Canonum eas administraret; atque ut Magistratus statueretur, qui pervigilè hujus duplicis legis tutelam gereret.

Consulendum esse, ne consanguineis Ecclesiæ traderentur: id enim in causa erat, ut ineptis traderentur, neque illis, qui eas ambiunt, ac petunt: præterea, ne resignarentur Ecclesiæ retentis fructibus, quod ipsarum erat pernicies.

14. Affirmavit, eam rationem charitatis, de qua principio dixerat, habendam esse non modò cùm leges in universum constituuntur, sed cùm exercentur moderatè in peculiaribus conditionibus. Hic verò studuit explicare utilitatem & condecentiam recentiorum relaxationum, adducto ad id confirmandum testimonio doctissimi ac severissimi Patris S. Bernardi, qui ad hanc rem propendebat. Mandata quædam esse immutabilia, adeòque nullius laxamenti capacia; alia mutabilia, & ideò quoque relaxationibus obnoxia, pro rerum conditionibus. In eo spectandum esse non usum antiquitatis, non austerum exemplum unius aut alterius è sanctis Patribus sed id quod charitas postulat in conditionibus hujus hominis & hujus temporis. Hanc doctrinam declaravit, observans, Divinam legem esse de rebus necessariis: & immutabilibus, & idcircò eam relaxari non posse; Ecclesiasticam de peculiaribus, quæ Divinæ observationem faciliorem reddunt: & quia hæ mutationem admittunt, ideò in Ecclesia quodam Capite opus esse, quod posset, prout opportunum est, eas relaxare, Hujusmodi auctoritatem à Christo fuisse traditam Summo Pontifici, nec posse à quopiam eam illi adimi; id enim institutioni Christi & bono publico adversaretur: nec validum esse objectum eâ interdum abuti Pontificem; omnis quippe Princeps ec Magistratus supremus potest in hoc vitium prolabi. Legem ipsam, quâ sanciretur, id relaxari non posse, oportere legem humanam esse, adeoque relaxationum capacem. Et quamquam Pontifex voto se obstringeret, numquam se legem relaxaturam, hujusce voti obligationem cessare, quoties opportunum esset ex charitate legem relaxari.

Ad auferendos abusus relaxationum, sanciendum esse, ne populi eas peterent nisi ex causis admodum gravibus: & ubi oporteret, in relaxatione concedenda mulcta imponeretur; eam in pauperum subsidia distribuendam. Ceterum legum relaxandarum usum inveniri usque à Pauli Apostoli ætate, qui hominem quem antea anathemate obstrinxerat, postea exolvit.

15. Hæc planè comperio ex celebri illo prolixoque sermone Lainii de summa articulorum, in compendiariis notis Paleotti, & ejus qui Synodo à Secretis erat. De reliquo certum est, hominem tam doctè locutum fuisse, ut Legati memoratum sermonem tamquam singularis præstantiæ miserint ad Borromæum. Ipsis tamen displicuit, Lainium, præter ea quæ modò recitavimus, sinceriùs quàm cautiùs dixisse (quod in memoratas notas relatum non est) emendationem Aulæ Romanæ meliùs ac citiùs perfici posse à Pontifice, in quo summa illius peritia cum auctoritate copulabatur; Synodum verò, dum ad eam peculiarem correctionem modico emolumento distrahebatur, privari uberrimo fructu, quem ab universali emendatione collegisset, ad quam dijudicandam omnes Episcopi satis peritiæ obtinebant, & quæ in ipsorum arbitratu à Pontifice omnino reponebatur; at verò emendationem Aulæ, ubi ea in Synodo fuisset decreta, si posteà Pontifici non probaretur, aut ab illo revocatum iri, aut ipsi derogatum: atque in explicanda hujus rationis efficacia successus est ad auctoritatem Pontificis supra cuncta Concilia comprobandam; nec sibi temperavit, quin illos perstringeret, qui eam negabant. Quod profectò Gallos ad furrandum plurimùm vellicavit, suspicatos, Lainium aut volentibus aut conscis Legatis in eam sententiam disseruisse: & quemadmodum (r) suspicionis ingenium est, intueri cunctis in rebus colorem, quo ejus oculi suffunduntur, addebant pro argumento, prærogativas Lainio à Legatis in Concilio tributas: cùm enim illic reliqui Regularium Ordinum summi Præsides in suo loco dicerent, & stantes, ille in medium procedere, ac sedere jubebatur: & quamvis interdum ejus oratio prolixissimè protraheretur, prolixitas in aliis reprehensa, in eo argumentum laudis evaserat, usque adeò ut nonnumquam ad eum solum audiendum generales cœtus habiti fuerint. Jam verò privilegia jam dicta, quæ ibi Lainio concedebantur, diligenter à Suavi recensentur, quò eadem sinistra interpretatio deducatur, haud animadvertente, ipsius satyras abire in præconia. Cujus vis mens non hebes satis intelliger, hos honores singulares impatibiles futuros fuisse in hujusmodi Conventu, nisi virtuti singulari tributos, quin ne huic virtuti quidem, nisi singulari modestia exornatæ. Virtuti siquidem tunc reliquis omnibus haud displicet ut plurimum tribuatur, cùm efficit modestia, ut parum sibi tribuat ejus possessor, neque se aliis anteferens ex superbia nec anhelans altiori supra reliquos gradui ex ambitione. Ceterùm aderant illic complures supremi Moderatores Regularium familiarium, quæ id temporis amplitudine incomparabili familiam à Lainio administratam superabant, adeoque de Sede Apostolica benemeriti, ut primus eorum in gradu ad purpuram evectus sit. Et inopienta plane est, existimare, à Legatis ea decora fuisse Lainio impertita, quòd ferventium propugnatorum penuriâ laborarent.

Sed quoniam tela quò sunt acutiora, eò altius feriunt, ii qui ab argumentis Lainii petiti fuerant, quò

quò validum in illum excitarent ultorem, studuerunt persuadere Lotharingo, in ipsum à Lainio suos ictus fuisse intentatos. Quod ubi resci vit Lainius, se apud Lotharingum purgavit, ostendens, sibi in animo non fuisse illum arguere, nec pariter Præsules Gallos; sed tantum quos-dam Sorbonæ Theologos, omnino Basileensi Concilio addictos. Nec motus ultrà processit.

16. Verumtamen Suavianum sinapi ex minimo semine attollitur in altissimam plantam, cui tamen deprehendere licet radicem veritatis deesse, ex eo quod ipse scribit usque ab initio hujus amplificatæ narrationis. Etenim non solum pro certo ponit, commotionem Gallorum in Lainium oriri ex improbatione, quâ ipsorum sententias in Concilio illo rejecit, non autem, ut verè orta est, ex exprobratione à Suavi ignorata, ipsorum culpæ, ac divini supplicii; sed refert, Præsules Galliæ, ac præcipuè Verdunensem Episcopum, nisi fuissent à Lotharingo cohibiti, voluisse disputatione Lainii quasi quamdam insaniam confutare. Quoniam impugnaverat sententiam, affirmantem, legis relaxandæ facultatem non nisi in declarandi atque interpretandi facultate sitam esse, deducto hinc absurdo corollario, ubi id verum esset, præstantiorum in egregio doctore, quàm in eminente Præsule illam repertum iri. Contra hujusmodi argumentum inducit Suavis eos Episcopos acriter vociferantes, In Ecclesia clavem potentiæ dissociatam à clavi scientiæ non esse traditam; Paulum, dum scribit ad Timotheum, se Apostolum esse constitutum, se pariter Doctorem Gentium declarasse; ab eo semper in Præsulibus doctrinam postulari in Ecclesia primitiva; ad Episcopos confugi ad impetrandas legum relaxationes, quia melius instructi doctrinâ eligebantur Episcopi, & ætate recenti Scholasticos, ac præsertim Canonum Consultos docere, legum relaxationes à Præsulibus concessas efficaciter valere, *Clave non errante*. Odium ac temeritas Suavis eò progrediuntur, ut quò in Jesuitam, & in propugnatorem Sedis Apostolicæ obloquatur, religiosos illos ac doctos Patres inducat impia ac stulta vociferantes. Quænam hominis Catholici mens tam monstrosam opinationem peperit. Præsulum potestatem ac doctrinam esse æquali mensurâ metiendas; Verum est, supremo Pontifici traditas esse duas illas claves, alteram scientiæ, quâ immunis redditur ab errore in Divini Verbi explicatione, alteram potestatis, quâ in ipsius manu jurisdictionis plenitudo collocatur. Verum pariter est. Paulum Apostolum fuisse Doctorem Gentium, quoniam hujusmodi fuit munus Apostolatûs, cùm Christus universè dixerit Apostolis (f). *Docete omnes Gentes:* & quia spectat ad Apostoli munus, esse Dei nuntium, voce ac scripto erroris immunem: sed quid prosunt hæc omnia ad arguendum, Ecclesiasticam jurisdictionem non aliud nisi scientiam esse, adeoque relaxandæ legis auctoritatem esse meram facultatem declarandæ atque interpretandæ legis? & ad Lainium castigandum, quòd inde arguisset, tamquam quoddam absurdum, plus auctoritatis ad relaxandas leges ineſſe in magno Præsule? Enimverò si in Ecclesia potestas à scientia sejungi nequit, aut affirmandum nobis est, Summo Pontifici etiam in exercenda jurisdictione, quin & cunctis Præsulibus, adesse semper lumen divinitus afflatum, cujus vi deerrare non possint; à quo sanè illi Episcopi, multoque magis Suavis abhorrebat: aut dicendum erit, fas esse cuique, suo Præsidi haud obtemperare, cùm illum doctrina præditum non agnoscit, & suum ipsius judicium, aut privati doctoris sententiam anteferre mandato Episcopi, Summi Pontificis, & ipsius Concilii, ubi seipsum doctiorem putaverit Episcopo, ac Summo Pontifice, & illâ Patrum parte, quæ decreto consensit. Quod si hoc in sacro regimine admitteretur, id ipsum in profano valere; & opportunè caderet ad detorquendum in hanc sententiam effatum Philosophi in Politices initio, *Sapientissimum ex naturâ imperare*, adeoque cuncti Principatus pessumirent; & ut sibi quisque majorem quàm sit in aliis sapientiam arrogat, ita posset unusquisque seipsum existimare legitimum sui Præsulis Præsulem, & sui Principis Principem. Equidem haud putaverim venenum deterius hoc argumento in hominum mentes infundi posse.

(f) *Matt. 28.*

17. Ad antiquitatis exempla veniamus, quando calumniatoris historia ab illo Episcopo ea producta comminiscitur. Ac primò quidem certumne nobis est, S. Petrum scientiâ S. Paulo præstitisse; Profectò videntur complures SS. Patres & ipse sanctus Paulus id negare; unde ex hujusmodi Theologiæ pronuntiatis Principatus sancti Petri everteretur; quod ne cogitationem quidem Catholicorum illorum Præsulum attigit. A verisimili ad manifestum progrediamur. Extincto sancto Petro, affirmare quis ausit, eos summos Pontifices, quorum ætate superfuit sanctus Joannes, à Christi pectore sapientiâ potatus, ipsi doctrinâ excelluisse? Is igitur, & non illi, extitit id temporis supremus Pontifex. Perge porrò. Cùm erat in usu, ut Episcopi nominatione populi eligerentur, num fortè certum erat, ab hoc ignaro judice semper doctissimos secretos fuisse? Sed hoc concedamus: solane in selectu de doctrina ratio habebatur, an etiam de multis reliquis præstantissimis dotibus, etiam Apostoli monitu adducto à Suavi, illius Præsulis personam induto? absque dubio ratio habebatur de integra conditionum omnium complexione. Jam verò, nonne sæpè contingebat, ut quispiam scientiâ omnium maximus, minor esset quod spectabat ad reliquas dotes, adeoque posthaberetur aliquibus in Præsulis gradu; Præterea num fortè numquam accidebat, ut antiquo Episcopo vivente surgerent ingenia illo perspicaciora ac doctiora; quæ tamen cùm adhuc sedes non vacabat, ad eam evehi non possent? Ad eventa peculiaria descendimus. Censebantne Præsules illi ætate sanct. Hieronymi, cunctos Episcopos regionum, ubi ipse degebat, esse doctiores eo, qui ab Ecclesia Doctor maximus appellatur? Origini ac Tertulliano, antequam uterque in errore prolaberetur, præcelluisse sapientiâ Episcopos illis coætanei, atque id ipsum evenisse Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Augustino, cùm adhuc meri sacerdotes essent? Et tamen nusquam legitur populos ad eos confugisse ad laxationes legum obtinendas. Atqui si Verdunensis, ejusque socii, Lainium hujus erroris caussâ censuræ arguebant, oportebat pariter Augustinum arguere qui epistolâ quinquagesima, à Gratiano in suo Decreto adducta (t) legis relaxationem appellat *vulnus in severitatis integritatem.* Eam igitur non existimavit ille meram interpretationem, quâ declararetur lex in eo certo eventu non obligare, cùm extrà dubitationem sit, ab hujusmodi interpretatione integram legis severitatem nihil vulnerari; quin potius sanam servari in eo planè statu, quo illam condidit legislator. Oportebat ut redarguerent sanctum Thomam, (u) ubi legum relaxationes distinguit, & alias dicit esse per mo-

modum ſolutionis legis, alias per modum declarationis; adeoque tametſi involvat ille in relaxationum genere declarationem habitam à Judice, quòd peculiaris hujusmodi eventus in lege univerſali non comprehendatur; agnoſcit tamen relaxationem alterius naturæ, quâ legis antecedens vinculum ſolvatur: & ſecundùm hanc doctrinam idem alio loco (*x*) tradidit, quòd *diſpenſatio humana non aufert ligamen juris naturalis, ſed ſolum ligamen juris poſitivi.* Etenim de *poſitivo*, cujusmodi eſt jus humanum univerſum, homo poteſtatem obtinet auferendi illius vinculi, quod ipſe nexuit; ſed de naturali, quod ab eo non pendet, ſolam habet auctoritatem judicis, non arbitrium Principis; ac propterea nonniſi auctoritas ipſi conceditur, quæcumque ea ſit, legis relaxandæ, quæ nos ſolvit non ab obligatione vera, ſed ab ipſius dubio ac ſuſpicione. Me non latet, eumdem ſanctum Doctorem dixiſſe, (*y*) Ab eo qui probè legem relaxat, ſpectandam eſſe communem utilitatem, nec legem relaxandam, niſi reipſa hæc utilitas adſit; adeoque ſi hæc animi intentio illi deſit, *ſervum fidelem non eſſe*; ſi deſit utilitas communis, *ſervum prudentem non eſſe*. Sed hæ conditiones exiguntur à S. Thoma, quò legis relaxatio licita ſit ac laudabilis, non quò ſit rata, ut ex ipſius ratiocinatione liquet. Profectò non quia ſervus ab hero impoſitus ad familiam adminiſtrandam, in quibusdam concedendis veniis fidelis non ſit, aliud animo ſpectans præter bonum familiæ; non quia prudens non ſit, cum veniæ ab ipſo datæ in rem familiæ non conducant, conficitur hinc, hujusmodi veniis à ſervo præpoſito datis deeſſe vim & efficaciam, ſi verſentur in rebus non ab hero vetitis, ſed ab ipſo ſervo, aut à ſubjectis illi miniſtris. Quamobrem peccat quidem ſervus in veniis concedendis, non item inferiores famuli dum iis utuntur. Qui verò ſtuderet hanc S. Thomæ doctrinam in aliam ſententiam detorquere, neceſſe foret, ut eam ſimiliter extenderet ad laxamenta legum, à laicis Principibus exercita; cùm ipſi quoque à Deo & à Republica obſtringantur ad publicum bonum pro ſui regiminis ratione ſervandum: ita ut quoties Princeps privilegium quodpiam impertitur, poſſet ejus vis & efficacitas in dubium revocari, objectando id non eſſe Reipublicæ conducibile, & Principem fuiſſe perperàm interpretatum legem univerſalem, quæ complectebatur, & opportunum erat, ut complecteretur peculiarem illum eventum, quem illa immunem à lege conceſſo privilegio declaraverat; adeoque poſt ejus obitum eſſet tum in cujusvis privati poteſtate, illi conceſſioni contradicere, tum cujusvis Judicis, illam tamquam effectus vacuam damnare.

(t) *Can. Ipſa* §. *Si inquirat 23. quæſtione 4.*
(u) *In 4. diſtinct. 38. q. 1. art. 4.*
(x) *Quodlib. 9. art. 15.*
(y) *Prima 2. q. 97. art. 4.*

18. Quod ſi Scholaſtici & Canonum periti dicunt (quod eſt in objectis à Suavi) ratas eſſe Præſulum relaxationes, dummodò concedantur *clave non errante*, id nihil confert Suavianæ mentis propoſito, ſed me certè cogit, ut tempus & atramentum inſumam ad ambigua hominis ſophismata diluenda; ut uſu venit in arcibus quibusdam invalidis, quibus robur non ineſt ut ſe defendant, ſed ſolùm ut aliquantulùm hoſtem morentur. Moram patiamur, haud feſtinemus. Allata doctrina vim habet primò in iis relaxationibus, quæ conceduntur in vinculis juris Divini, ut in votis, vel etiam in ipſis divinis mandatis, in quibus, ſicut anteà notavimus, locum non habet relaxatio per modum ſolutionis, ſed ſolùm per modum declarationis: dein aliquo pacto aptatur ea doctrina iis relaxationibus, quas Præſul inferior adhibet conſtitutionibus ſuperioris. Etenim tametſi variis in rebus, quas doctè Cajetanus (z) enumerat, fas ſit inferiori relaxare ſanctiones ſuperioris; tamen quò rata ſit hujusmodi relaxatio, opus eſt ut conſtet aut de majori, aut de æquali bono communi, quàm ſi ea minimè concederetur. Denique complurium ſententia eſt, relaxationem, quâ legislator etiam legem ſuam ſolvit ſine ulla prorſus cauſa, non modò illicitam eſſe, ſed planè inefficacem: quamquam major & potior Doctorum pars oppoſitum (*a*) opinetur. Itaque ſecundùm has omnes ſententias intelligi poteſt rectè adhibita ea reſtrictio, quod legum relaxationes, adhibitæ à Præſulibus Eccleſiaſticis, tunc tantummodò vim obtineant, cùm dantur *clave non errante*. Quod proportione verum eſt etiam in poteſtate laicorum. Sed certum eſt in ſchola tum Theologorum, tum Pontificum Jus callentium, non quamcumque cauſam, quæ ſatis ſit ut Præſul aut Princeps legitimè legem relaxet, ſatis eſſe ut legis vinculum ante relaxationem diſſolvat; adeoque certum eſt, laxamenta legum, quas condiderint aut is qui eas relaxat, aut alii ejus deceſſores, aut ipſi minores, non eſſe mera interpretamenta, Nec poterit Suavis in animum cujusvis cordati hominis inducere eos Epiſcopos ac viros doctos qui erant Galliæ decus, fuiſſe in Lainium vociferatos, quod tam communem perſpicuamque doctrinam propugnavit.

(z) *In allatum art. 4. q. 97. in pr. ſecund.*
(a) *Vide Suarium de legibus c. 18. & 19. lib. 6.*

19. Addit: *Complures locuti ſunt, aliam alii ex aſſertionibus Jeſuitæ cenſuræ proſtringentes.* Sed quando nec ullam ipſe narrationis ſuæ probationem affert, nec ſignat effata, in quæ tot illæ cenſuræ cadebant, accuſatio nec defenſionem poſtulat nec admittit. Unicum Lainii dictum hic ille refert, quod tamquam ſacrilegium ibi deteſtati ſunt: nimirum, Summi Pontificis auctoritatem Chriſti auctoritati, pærem eſſe. De quo mihi lubet ne verbum quidem facere: relinquo cujuslibet hominis menti, in qua uſus rationis inſit, ut ipſa per ſe dijudicet, an abſurdum tam palmare veriſimile ſit in Didaco Lainio, viro eminentis ſcientiæ, qualem interdum imprudenter vel Suavis fatetur; quando quidem nemo repertus eſt inter Theologos adeò ſeu rudis ſeu temerarius, qui tribueret Pontifici poteſtatem inſtituendi Sacramenta, remittendi peccata extra ſacram confeſſionem, aliosque actus edere ſupremæ poteſtatis, ſicut Chriſtus effecit; atque ſi Chriſto fas eſt cunctas leges Divinas poſitivas relaxare, non aliâ niſi voluntatis ſuæ cauſâ, idem quoque fas eſſe Romano Pontifici.

20. Sed non unius Lainii opiniones mendosè recenſet Suavis: nihilo meliùs habet ſententias Lotharingi. Cùm enim in volumine literarum Vicecomitis (*b*) animadvertiſſet qui Lotharingus ſentiret de auctoritate Epiſcoporum Concilii, & Romani Pontificis, ſolùm ea profert, quæ Poetificiæ refragantur; & obtegit, quin depravat, & contrariè larvat ea longè præſtantiora, quæ illi favent. Itaque veridicè narrans, opinari Lotharingum, non modò jurisdictionem, ſed vocationem Epiſcoporum, & certi loci deſtinationem; eſſe à Deo, adjicit vocem, *proximè*, quam ille non dixit; dein ſequitur: *Volebant Galli auctoritatem Pontificis ita declarare, ut ei neque transgredi neque relaxare liceret Oecumenica Synodi Decreta*, Certum eſt, in hiſce Gallorum

rum verbis quemlibet putaturum contineri Lotharingum, utpote inter eos maximè conſpicuum, & à narratore non exceptum. Et tamen Suavis legit in ſcripto Vicecomitis nuper adducto, contraria quæque à Lotharingo fuiſſe pronuntiata ipſi Vicecomiti, & etiam Legatis, oblatamque confirmationem pronuntiari, ſcripto exhibendam, atque eumdem dixiſſe, opinionem ſuam eſſe hujusmodi: (*c*) In Concilio per ſummum Pontificem legitimè convocato, & per ejus Legatorum directionem celebrato, ineſſe immunem à falſitate divinam cuſtodiam in Fidei dogmatibus; adeò ut ejus ſanctiones etiam ante Pontificiam firmitatem coortæ ſint, cunctosque Chriſtianos obſtringant, adeoque ipſum etiam Pontificem ad fidem illis habendam. Poſſe dumtaxat illum, quippe ſupremum Eccleſiæ Judicem, declarare, Concilium modo non rato proceſſiſſe, eâque ratione prædictas definitiones irritas reddere: non ita contingere in morum Decretis, in quibus Deus eam cuſtodiam Synodo non ſpopondit, quâ non poſſit errare in edendis legibus parum opportunis; adeoque illis vim non ineſſe antequam à Pontifice Romano confirmentur, cui licet poſteà eas relaxare ad Eccleſiæ utilitatem. Hanc ſuam eſſe ſententiam affirmavit Lotharingus.

(b) *Cuncta extant in ſcripto Vicecomitis ad Borrom. 24. Jun. 1563.*
(c) *De hac re Vide Suar. de Fide diſp. 5. ſect. 1. in fine.*

21. Jam verò quânam hiſtorici ſinceritate Suavis transformat diſſertationem tam propitiam auctoritati Romanæ Sedis, dum recitat ſententiam illius viri, ductoris Gallorum, qui prærogativæ Romani Pontificis ſupra Concilium unici adverſabantur? Quâ fronte ſilentio præterit, illum nihil refragari iis omnibus, quæ in Synodo Florentino definitâ leguntur, ſed ſolùm non Oecumenicam eam fateri, propterea quòd cunctæ nationes illi non aderant? Cur nullam facit mentionem ampliſſimarum laudum, quibus ille commendavit diploma promulgatum à Pontifice ad Comitia dirigenda? Campus adeò floridus nullus eſt, qui ſi de induſtria ejus ſpinæ ſtirpesque ſolùm depingantur, ſaltum referre non poſſit, & tamen anguium ingenium eſt, ſe inter flores, non flores ipſos abſcondere.

CAPUT VII.

Acta à Birago cum Cæſare de translatione Concilii in Germaniam; & repugnantia offenſa. Reſponſa id temporis à Synodo ad Biragum miſſa. Cæſar Oeniponte profectus. Detrimenta in Gallia libertati Eccleſiaſtica illata, & idcircò Pontificis expoſtulatio. Adventus Epiſcoporum ac Theologorum Belgarum. Lovanienſium Anglorumque poſtulata pro declaratione adverſus Eliſabetham Reginam; ſed Cæſaris id diſſuadentis rationes. Patrum ſtudia apud Pontificem pro Archiepiſcopo Toletano, in cuſtodiam conjecto à ſacra Inquiſitione Hiſpanienſi; & reſponſum illis redditum. Deprecatio Reipublicæ Venetæ, ut Grimani Patriarcha cauſa in Concilio cognoſcatur. Conſenſus in eo Pontificis. Adventus illuc Patriarchæ, & difficultas in reipſa, ſed ſuperata.

1. Quò de Gallis ſermonem proſequamur; tametſi jam præſtò eſſet reſponſum Birago reddendum, (*a*) tamen cùm ipſi videretur ſubſiſtere ampliùs non licere, poſitâ imminenti Cæſaris profectione, quæ poſteà vigeſimo quinto Junii ſubſecuta eſt, Oenipontem rurſus decimo tertio ejusdem menſis equitavit. Sed non propterea Caroli Regis Oratores reſponſione remiſſiùs petierunt. (*b*) adjectis etiam gravibus querimoniis, quòd Rex per eam cunctationem diſpiceretur. Quapropter eâ propoſitâ in cœtu ſecundùm ſententiam quam deſcripſimus, quietâ comprobatione excepta eſt: ſed cùm egreſſi fuiſſent Galli Oratores; quo tempore in confeſſu de ea deliberabatur, (prout mos erat, quoties de rebus ad eos pertinentibus habebatur conſilium) Patres ad illos revocandos miſſi, ipſos domum ſuam abiiſſe compererunt; (*c*) fortaſſe quòd ii paratæ reſponſionis formam præſentientes, eam nollent excipere. Mihi tamen animadvertere videor, illam ad Biragum miſſam fuiſſe.

(a) *Literæ Vicecom. ad Borr. 14. Junii 1563.*
(b) *Literæ Legat. & Vicecomitis ad Borrom. 21. Junii 1563.*
(c) *Literæ Jadrenſis Archiepiſcopi 21. Junii.*

2. Is purgatâ priùs apud Cæſarem, neceſſitatis nomine, pacificatione cum Hugonottis, à Regina firmatâ, haud præterit tradita ſibi mandata de translatione Concilii in Germaniam apud Cæſarem promovenda, quamquam repugnaturos Patres ac Pontificem prænoſceret, & jam Philippi Regis repulſam reſciret. Unde liquet, quàm falſum ſit id quod ex Suavi retulimus, reginam parato jam animo id temporis fuiſſe ad ſatisfaciendum Pontifici in rebus Concilii, idque Tridenti Legatis innotuiſſe. Reſponſum Cæſaris, (*d*) ſicuti redux Oeniponte retulit Lunenſis, & ſicuti Ferdinandus ipſe Nuntio narravit, fuit hujusmodi: De pace ex ipſis conditionibus admodum credibilem reddi neceſſitatem, quam Regina ſignificarat, cum veriſimile non eſſet, eam alioquin ad ejusmodi pactiones ſe inclinaturam fuiſſe. Translationi propoſitæ oportere ſibi diſſentiri, quandoquidem alibi ea opportunitas haud præſtò eſſet, quæ illic aderat tutandi Concilii, cum ipſe poſſet triduo duodecim militum millia cogere, eaque cuivis aggreſſioni Lutheranorum opponere. Præterea, compertum ſibi eſſe, Lutheranos numquam ad Synodum conventuros, tametſi in media Germania celebraretur, niſi per indecoras conditiones, & numquam ſine plurimo pietatis detrimento concedendas. Poſtremò, ſi tunc ejus ſtatio mutaretur cùm rectè progredi incipiebat, idem futurum fuiſſe, ac fructum præcidere, quem ſibi probi omnes pollicebantur. Inſuper ſcripſit Biragus ad Ferrerium, & hic Gualterio narravit, ipſi dixiſſe Cæſarem, ut ſibi emendationis cura relinqueretur, quam ipſe intendebat ut in *omnibus & per omnia fieret*: ex quibus duobus poſtremis pronuntiatis palàm fit, præter ſollicitudinem, quæ ſemper perſeveravit in Ferdinando de proſpero Synodi progreſſu, quantum à veritate abhorreat quod affirmat Suavis, Cæſarem tunc ad Lotharingum ſcripſiſſe, *fuiſſe manibus contrectatum, fieri non poſſe, ut quidquam boni in Concilio conficeretur*: niſi fortè *boni* nomine intellexiſſet conceſſionem Calicis, aliasque ſimiles legum relaxationes, quas ipſe profuturas credebat ad reconciliandos multos hæreticos, retinendosque multos in Germania titubantes, & quæ jam ſperari non poterant ex conceſſione Concilii, quemadmodum alibi exponemus.

(d) *Extat in epiſt. Gualt. ad Borom. 18. Jun. & Delfini Nuntii, ſcripta ex narrat. ipſius Cæſaris ad Borrom. & ab hoc Morono communicata 30. Junii 1563.*

3. Interim certior factus Pontifex à Legatis de difficultatibus, in quas offendebat reſponſio, rebus

à Birago significatis reddenda, (e) ad eos rescripserat, non solùm ne formis uterentur tacitam illius pacis excusationem præ se gerentibus, sed ut apertè eam improbarent, quemadmodum ipse facturus erat in responso ad Allegrium. Sed hæc epistola non ante rem confectam pervenit: deinde verò cùm responsionem, perinde ac fuerat reddita, Pius legisset, eam laudavit; (f) nec parum fuit, quin in ea plusculum quasi piperis optaverit, utpote tunc in Gallos iratus: (g) hi siquidem Religionis detrimento ex licentia addiderant Ecclesiæ damnum ex ipsa re. Flagitatus anteà ab illis fuerat Pontifex veniam abalienandi centum aureorum millia ex Ecclesiasticis proventibus in Regni subsidium; quod præter pravum effectum, ac deterius exemplum, quodam quasi toxico infecisset animos universi Gallicani Cleri, non minùs in eum qui concesserat, quàm qui impetrarat. Quamobrem consuetæ cunctationes Romæ innectebantur, ne aut concessio malum, aut repulsa offensionem inferret. Sed Regni administratores, tametsi à belli sumptibus liberi, ex quo videbatur sublata necessitas & color memoratæ jam alienationis, ne siverant quidem ut Ecclesia eo emolumento frueretur inter tot irreligiosæ ipsorum pacis incommoda: quin evulgatum fuerat edictum, sive, ut loquuntur, Arrestum, in quo Rex per auctoritatem suam executionem imperabat; & ex altera parte Eques Sovreus non desistebat petere à Pontifice celerem certamque responsionem ad ea quæ petebantur. Quare Pius altè in sinu læsus bilem evomuit, scribens ad Legatos: Hujusmodi remunerationem à se acceptam fuisse ex dispendiis ac laboribus, quæ tolerarat in ope per seipsum ac per alios Principes ferenda Regi Galliæ ad bellum præteritum. Quapropter mandavit, ut totum negotium palàm fieret, ac legeretur edictum in generali conventu, tum ut Patres consulerentur quid ab ipso petitioni respondendum esset, cùm satis intelligeret, nihil ibi proponi posse, ut pernicioſius Episcopis, ita odioſius in Regem; tum ad efficaciùs excitandam in Episcopis notitiam, quanti referret ad universum ordinem Ecclesiasticum Pontificiam auctoritatem sustinere. Verùm cùm hæc mandata eo tempore pervenissent, quo à Gallis atroces turbæ sunt excitæ sicuti videbimus, visum non fuit febri adeò ardenti cibum adeò calidum esse præbendum, qui statim in bilem converteretur.

(e) *Literæ Borrom. ad Legat. 17. Junii 1563.*

(f) *Literæ Borrom. ad Legat. 30. Junii 1563.*

(g) *Ejusdem ad eosdem 29. Junii 1563.*

4. Nec Gallicana solum Regina silentio prætermissa est, sed etiam Anglicana, in quam Theologi Lovanienses, & Episcopi Britanniæ aliquam in Synodo declarationem postulabant. (h) Et planè per eos dies Tridentum accessere tres Præsules Belgæ, (i) unà cum totidem Theologis Lovaniensibus, Philippi Regis jussu missis. Præsules erant, Franciscus Richardotus, Antonius Havesius Dominicanus, & Martinus Rithovius, Episcopi, unus Atrebatensis, alter Namurcensis, postremus Iprensis. Theologi verò tres viri celeberrimi, Michael Bajus, Joannes Hesselius, de quibus alibi scriptum est, & Cornelius Jansenius senior, qui posteà Gandavensem lituum tenuit, & variis operibus, sed præ ceteris Commentariis Evangelicis illustris fuit. Jam tum cùm Commendonus in Belgio morabatur, sicut narravimus, gravissimis utrimque rationibus dubitatum fuerat, an expediret ad Concilium mittere Bajum & Hesselium, ejus assecla in periculosis opinamentis. Sed tandem existimavit Granvellanus, tum propter eorum absentiam ab ea regione, ubi discordia fervescebat, tum propter communicationem cum viris doctis & auctoritate præditis Concilii, quibuscum non intercedebat æmulatio, fore ut possent & animi deferveſcere, & pari ad communes sententias se pertrahi: scripsit tamen illi ad Pontificem, (k) cùm aliquid ipsis adhortationis insinuatum esset, ut peculiaris doctrinæ suæ rationem redderent Concilii sapientibus, ipsos respondisse, id opus non esse, cùm paratum animum gererent ad acquiescendum cuivis Pontificis declarationi. Addebat Granvellanus, eos non modicam animi demissionem præ se ferre; tamen oportere, ut magna cum ipsis charitas & comitas adhiberetur, quandoquidem suæ quisque dignitatis sollicitus est, cùmque plurimam pietatis & scientiæ existimationem illi obtinerent, grave detrimentum illatum iri, si exacerbarentur, adeò ut eorum ulcus evaderet quasi gangræna, quæ non solùm ipsa foret incurabilis, sed in earum Provinciarum corpus diffunderetur. Neque scribere omisit Pontifex, nec Legati ad id animum adjicere (l) Verùm sive quòd in pravorum seminum parvitate humanæ mentis acies magnitudinem futurorum germinum non discernit, adeoque conatum omnem ad ea suffocanda non admovet, sive ob alias rationes à nobis indicatas, cùm exposuimus conjunctim (m) primordia, processus, & exitum novarum hujusmodi opinionum; tametsi morbus in Hesselio extingueretur unà cùm vita, (n) quâ Tridenti functus est, in Bajo perstitit ita sopitus, donec alia ætas ejus damna perpessa est, & alia manus curationis laudem reportavit.

(h) *Acta Paleotti, literæ Legat. ad Borr. 21. Junii, & ejus responsio ad Legat. 30. Junii 1563.*

(i) *Diarium 21. & 22. Junii & scriptum Vicecomitis ad Borromæum 24. Junii 1563. & Acta Concilii impressa Antverpiæ 1564.*

(k) *Literæ Granvellani Card. ad Borrom. 4. Julii. 1563.*

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 29. Julii 1563.*

(m) *Lib. 15. c. 7.*

(n) *Vide inscriptionem ejus sepulchri apud Franciscum Suertium inter Tridentinas.*

5. Jam verò Belgarum, quos diximus, adventus succenderat Tridenti consilia vibrandi Decreta in impiam propinquæ Angliæ Reginam; & Pontifici consilium probabatur, cùm ipsi aptus ad id locus videretur, in quo agebatur de legitimis Episcopis, quippe quòd illic licebat pronuntiare, hujusmodi non esse Episcopos à Regina assumptos, simulque eam esse schismaticam & hæreticam. Quam sententiam, ab Oecumenica Synodo latam, sperabat ille inflammaturam fuisse Catholicos Principes, ad opem armis ferendam vexatis illis & oppressis fidelibus: sed posteà Cæsariani Oratores considerandum Legatis (o) objecerunt ea, quæ iisdem legatis ac Pontifici scripserat Delfinus Nuntius: Si Elisabechæ hujusmodi vulnus inflgeretur, eam efferatam exercituram fuisse lanienam in paucos illos Episcopos, qui in Anglia remanebant. Prætereà Principes hæreticos Germaniæ, parem damnationem simili de causa sibi præsagientes, concordaturos ad præoccupandam offensam: ad quod audendum ubi voluntate convenirent, pollerent viribus ad perpetrandum.

(o) *Literæ Legat. ad Borrom. 8. Jun. 1563.*

6. Legati, qui rem cum Lotharingo cunctisque Oratoribus Ecclesiasticis communicarant, & unanimi consensu statuerant eam Cæsari ac Pontifici significare, responderunt iis quæ Cæsariani proposuerant, ad utrumque Principem denuo se scripturos, ut pro alterius directione, & alterius mandato se gererent. Mox Româ rescriptum fuit, ne putrefactum membrum incideretur, quando incisio non ad salutem, sed potius ad sani detrimentum valeret. Et Pius quidem, quò ex hoc inito à se consilio lucraretur (pro eo ac studebat attentæ prudentiæ viri) quidquid boni maximè posset, Legatos jussit (p) significare Cæsari, præpotuisse in animo Pontificis prudentiam auctoritatemque consilii quod Cæsar dederat, consiliis innumerorum oppositum suadentium; atque universè ut hæc verba illi scriberentur præcepit, quæ digna relatu mihi visa sunt ad utriusque Principis gloriam: *Hac in re, cunctisque aliis, quæ facere possunt ad salutem Germaniæ aliarumque regionum, quibus periculum perturbationis imminet ob causam Religionis, gratum accidet Pontifici, ut administrentur ex sententia & consilio Cæsaris, cujus judicio ac probitati æquum est ut Pontifex fidat, cùm ipsum prudentissimum, plenumque Christiano studio agnoscat* Posteà verò literæ Granvellani supervenere, (q) qui Legatos hortabatur, ne quid in Elisabetham moveretur, tum ex sua tum ex Philippi Regis sententia.

(p) *Lit. Borrom. ad Legat. 6. & 10 Jul. 1563.*

(q) *Lit. Legat. ad Borrom. 12. Julii 1563.*

7. Non deerat in Concilio postulatum aliquod etiam in Philippum Regem. Detinebatur in custodia multos jam annos à Tribunali S. Inquisitionis Hispanicæ Barrholomæus Caranza, ex Dominicana familia Toletanus Archiepiscopus, Primas in illis regnis, & unus è summis Christianæ Reipublicæ Præsulibus, de quo alibi sermonem habuimus, agentes de hæresibus enatis & extinctis in Hispania. Porrò Patres Concilii, existimantes, in illius magni Præsulis captivitate, sub alio quàm sub Pontificio Tribunali, universum ipsorum ordinem vilescere, sæpiùs conquesti sunt apud Præsides; quos ab hujusmodi expostulatione pressos, comperio usque ab ineunte Aprili ea de re jam tertiò scripsisse (r) Romam, affirmantes ardentem communemque petitionem esse, ut Pontifex causam illam ad se advocaret, juberetque Acta in Hispania confecta Romam mitti. Nec illi præterierat in responsis se purgare seu negligentis seu indulgentis notâ, quippe quòd nullus umquam suus minister in Hispaniam iviſſet, cui per iterata mandata negotium illud non commendasset. Misitque inter cetera ad Legatos epistolam de hoc argumento, Philippi Regis exaratam manu, (s) in qua querebatur acriter cum Pontifice, (t) quod ipse nescio quod diploma Odescalco Nuntio in ea causa dedisset, ipso Rege non prius audito; petebatque à Pontifice, ut boni consuleret susceptum à Rege consilium, ne ea jussio vulgaretur, utque in posterum S. Inquisitionis processum non turbaret in ea causa, in qua Regi adeò cordi erat, ut quod æquum esset perageretur: quare quàm citissimè Acta confectum iri, de quibus posteà Pontifex edocendus esset. Hinc verò intelligebat Pius, haud sibi per id tempus licere validiùs manum impellere, quin abrumperet vinculum illud conjunctionis cum Rege Catholico, adeò sibi necessarium ad bonum universale. Sed Episcopis haud cessantibus Legatos denuò extimulare, eoque pacto in suam rem Pontificalem auctoritatem attollere, ac monentibus, non solùm in Ecclesiæ Christiana, sed etiam in Judaica consueviſſe maximi momenti causas à summo Sacerdote recognosci, Legati petitionem renovarunt. Quapropter Pontifex eos de re distinctiùs edocuit, (u) compertum à se fuisse, causam illam à suo decessore commissam Hispanicæ Inquisitioni usque ad extremum actum, salvâ sententiâ: idcircò se noluisse animum minùs fidentem illi Tribunali præ se ferre, concessione revocatâ; sed Acta sollicitasse, quorum partem, ad id usque temporis confectam, Romam postremò attulerat Gusmanus: secundùm eam partem à se lustratam, affirmari à se posse, eam conjunctionem in carcerem haud injustam fuisse; ubi Acta perficerentur, ad quod noluisse se prorogationem ultra integrum proximum Aprilem concedere, se minimè destiturum, quin æquum absolutumque judicium exerceret. Hæc Pontifex, edito documento, sæpiùs in Principibus prudentiæ ac studio esse tribuendum, id quod multitudo immoderata & lignara socordiæ atque imbecillitati adscribit. Quinam fuerit exitus illius causæ, multò anteà per incidentem occasionem indicavimus.

8. Similis causa alterius insignis Præsulis in Synodum inducta est. Fuit hic Joannes Grimanus Aquileiensis Patriarcha, de quo plura diximus narrantes & electionem ad Purpuram Navageri & Amulii, & posteà petitionem ab ipso & à Senatu frustrà habitam, ut ejus causa in Concilio cognosceretur. Hujusce causæ memorabilis, ob conditiones rei, patronorum, judicum, & rerum incidentium, licuit mihi uberem notitiam comparare ope voluminis literarum, mihi concessi humanitate Francisci Cardinalis de Albizis, qui non dedignatus sedulò perlegere, comiterque comprobare meas hasce paginas, doctrinâ suâ ac prudentiâ haud parum mihi lucis affudit, quò eas stabiliùs concinnarem. In memorato volumine continentur varia Acta, in Patriarcham extructa variis tempestatibus, sententiæ, quæ scripto traditæ sunt Romæ ac Tridenti; plures literæ illuc & Venetias super ea causa, aliæque à Senatu ad ejus tutelam scriptæ. Ego verò quantum Operis mei proposito par est apponam.

9. Itaque Amulio & Navagero purpurâ cohonestatis, (x) Respublica grates egerat Pontifici ob collatam Navagero purpuram, simulque ob purpuram (ut pro certo ponebat) Patriarchæ; tametsi Pontifex verè nihil ampliùs egerat, ac significarat nisi consensum super ea sibi promissum à Cardinalibus, statim ac Patriarchæ se purgasset. Et de novo Amulii honoris gradu dicebat Senatus epistola, per urbanam quamdam querimoniam, voluntati Pontificis, quippe obsequentes filios, se remittere; sed ipsius Oratoris partes fuisse, in ea re sui muneris officium perpendere. Posteà eadem Respublica non intermiserat (y) assiduis ac præfervidis petitionibus instare, ut reipsâ ad creationem procederetur, seu potiùs, ut ajebat, ad declarationem Patriarchæ. Sed cùm ad id opus esset anteà causæ decisio, & Grimanus negaret se Judicibus Romanæ Inquisitioni præpositis confidere, illinc secesserat, postulans, Senatu sibi favente, ut causa Concilio committeretur, ad quod viam adornabat. Pontifex ex altera parte dissenserat per suas literas ad Præsides datas,

(x) Quando Concilium se abstinuerat ob hujusmodi judicis, quò rationem haberet Tribunalium S. Inquisitionis Hispanicæ ac Lusitanicæ, videri sibi multò majorem sanctæ Inquisitionis Romanæ rationem habendam: & ad hoc ipsum sæpè injunxerat, (a) Capilupo, Venetiis Nuntio, ut studeret à Patriarchæ patrocinio Rempublicam amovere, & illum cogere etiam per vocationem in jus, ut Romæ se sisteret. Nuntius non mediocrem in Senatu duritiem offendit, propter diffidentiam Judicum Romanorum in Patriarchæ: idcircò Pontifex, ne Reipublicæ ægrimoniam in jus inferre, jussa suspendit de-

voca-

vocatione in jus, ubi tamen Grimanus haud videretur præstò esse ad Concilium adeundum. Posteà verò continuatis ardentibus Reipublicæ studiis cessit Pontifex, assensusque est Oratori, ut Grimani causa Concilio remitteretur. Quare Patriarchæ, acceptâ hac fide, Tridentum perrexit: (b) ibi cum honorifico viginti Præsulum comitatu Præsides invisit, quibuscum ne verbum quidem fecit de sua causa, quod rei conditioni neque consentaneum neque conducibile videbatur: sed illicò in ipsius rem Oratores Veneti locuti sunt: Rempublicam semper optasse eam causam decidi, quo ipsa ejusmodi notâ liberaretur, quasi hominem hæresi contaminatum ad Purpuram promoveret. Eapropter sæpè à Pontifice eam petiisse, ut pro jure reus aut absolveretur aut damnaretur. Post diuturnam moram consensisse Pontificem, ut Synodus in eo judicium exerceret, hac sua voluntate Oratori Veneto Romæ patefactâ, eidemque significasse, hoc ipsum à se declaratum coràm fuisse duobus Legatis proficiscentibus, & scripturas etiam Morono traditas. Eos igitur, utpote Concilii Præsides, à se rogari, ut rem celeriter absolverent. Sperari, apud ipsos pondus aliquod habituras deprecationes Reipublicæ tam addictæ, tamque obsequentis Apostolicæ Sedi, ac præcipuè Pio IV. quas pro filio suo adeò nobili ac Præsule adhibebat; præsertim cùm jus, & illud quidem severum peteretur. Causam hujusmodi maximè propriam esse Concilio, & alia Concilia (uti narratur) fuisse merè convocata ad causas minores discutiendas. Solùm ipsos flagitari præter jus conditionem quamdam, quæ non juris relaxatio, sed potiùs expletio est, nimirum, celeritatem. Hanc & nimis necessariam esse bono Reipublicæ nomini, quod in hæreticorum fautoribus semper offuscatum manet; & nimis interesse Reipublicæ, ut ipsius nomen intaminatum niteat, præsertim ob recentes corruptiones, quæ Venetiis detegebantur. Ipsam quoque causam ex se talem esse, ut oporteret ad apertam lucem expeditè deduci: etenim populi, illius Patriarchæ jurisdictioni subjecti, quæ per centena passuum millia extendebatur, & in Germaniam usque penetrabat, decem jam annos caligine circumfusi vixerant; præcipuè verò ex Foro Julii missi fuerant Venetias honesti viri, quò certò scirent, hæreticumne an Catholicum Patriarcham haberent, & an excipiendæ ab ipsis essent, atque auscultandæ, an fugiendæ atque abominandæ ipsius adhortationes ac documenta.

(r) *Lit. Legat. ad Borrom. 1. April. 1563.*
(s) *Lit. Borr. ad Legat. 14. & 28. Nov. 1563.*
(t) *Madrito 18. Octobris 1563.*
(u) *Literæ Borr. ad legat. 19. Junii 1563.*
(x) *Literæ Reip. ad Pontif. 3. Mart. 1561.*
(y) *Literæ Reip. ad suum Secretarium Romæ 4. 6. & 21. Mart. & 19. Apr. & Sorantium Oratorem 10. Maji, & aliæ eodem die ad Pontif. & ad Sorantium 12. Jul. 1561.*
(z) 10. *Junii 1562.*
(a) *Literæ Borr. ad Capilupum Nuntium 21. Mart. 4. 11. & 18. April. 2. & 30. Maji, 15. & 20. Jun. 4. 11. & 18. Julii, 1562. 13. 20. 22. & 27. Mart. 1563.*
(b) *Duæ literæ Legat. ad Borr. 26. & 22. Junii 1563.*

10. Legati, exire jussis Oratoribus, habitoque inter se de responsione consilio, illam in hanc sententiam reddidere: Jure quidem optimo à Republica, ac potissimùm à Patriarcha optari exitum illius causæ; sed fas sibi non esse manum illi admovere, aut non repugnare, ne Synodus jam admoveret absque peculiari Pontificis diplomate, apud quem sæpè eadem causa fuerat agitata atque exposita; hoc enim pacto indicaretur Concilium præesse Pontifici, & obtinere potestatem advocandi ad se causas coram Pontifice inchoatas. Fateri quidem Navagerum & Moronum, secum, cùm ipsi digrederentur, collocutum fuisse Pontificem, & Navagero quædam scripta dedisse: sed cuncta hæc satis non esse absque mandato subscripto à Pontifice, qui ipsis dixerat, se plenius quid ipse vellet significaturum.

11. Nihil gravius lædit in rebus agendis viros tum intelligentiâ tum gradu præcelsos, quàm se delusos putare, utriusque dotis despectum hinc arguentes. Quapropter ad insperatum responsum incredibiliter commoti sunt, & non minus commotum iri Senatum prænuntiarunt: Accepta ab eo fuisse tamquam indubitata remissæ Concilio causæ argumenta tum voces Pontificis Oratori redditas, tum expressas enuntiationes, habitas ad duos Legatos: hac fiduciâ illuc à Senatu missum Patriarcham; adeoque non modico dedecori eumdem sibi ducturum, ubi inanium verborum fuco deceptus fuisset. Denuò Reipublicæ merita commemorarunt, dignitatem familiæ ac personæ, & postulationis æquitatem, ad solum jus restrictæ; ac proinde ubi Patriarchæ hæresis damnaretur, ab ipsis Senatoribus malleolos ad eum concremandum allatum iri. Atque hæc omnia exposuere tum ore tum formulis admodum inflammatis, & ad minas propendentibus.

12. Tum verò Præsides: Cunctationem ipsi Patriarchæ vitio vertendam esse, qui si Romà non secessisset, suæ causæ exitum jam spectasset. In comperto sibi esse Pontificis animum, justitiæ studiosissimum, amantissimum Reipublicæ, & bene affectum Grimano. Quod si Pontifex Oratori dixerat quæ ipsi referebant, ea omnino ab illo servatum iri, causâ in Synodo cuicumque vellet commissâ per diploma, pro eo ac opus erat: sub qua conditione Legati celeritatem omnem judicii pollicebantur.

13. Colloquio finis est impositus; sed Oratoribus haud omnino satisfactum: convenit inter illos, ut Oratores Venetias, Legati Romam rem perscriberent. Hi confestim scripsere, discrimen proponentes, si inter eas turbas, præsertim de facultate proponendi, à Venetis quæstio intentaretur de jure ad res per seipsos Concilio proponendas.

14. Pontifici permoleſtus accidit justus ille titulus acerbæ ægrimoniæ, qui sibi videbatur à Legatis præstitus Oratoribus ac Senatui Veneto, cujus operâ quàm antehac contentus erat, tam se indigentem in posterum in rebus Concilii sentiebat, & una ex præcipuis causis cur Navagerum constituerat Legatum, ea fuerat, quò per id palàm faceret, quanti eam Rempublicam æstimaret, quamtumque illi confideret, & quo suus hujusmodi Legatus posset luculentiùs eidem testificari rectum Pontificis animum, ejusque mandatorum sinceritatem. Etenim cùm alii Reges studerent suis nationibus emolumenta conquirere, Italiæ bono adversantia, Veneti ditione pellentes, & Episcopis abundantes supra singulos Italicos Principes, Italiæ decus & utilitatem sustinebant; quod utrumque in majestate & auctoritate Pontificis potissimè situm est. Ipse igitur ad Præsides rescribens (c) conquestus est, quòd ejusmodi responsa Oratori reddidissent, quando duo ex ipsis ex ore Pontificis ejus mentem exceperant. Se spopondisse Veneto Senatui, mandatu-

daturum ut causa expenderetur à Legatis sive cum Synodo, sive cum Theologis per ipsos electis. Nondum signatum fuisse diploma, quia nemo ad id Pontificem sollicitarat. Idcircò loco diplomatis vim haberet hæc ipsius epistola, per celerem cursorem delata, qui ordinarium tabellarium assequeretur. Suum esse votum, ut integrè mos gereretur Venetæ Reipublicæ, etiamsi ipsa cuperet, ut ea causa in pleno Concilio agitaretur: verum opportunius esse, ut ubi Oratores Veneti acquiescerent, seligerentur à Legatis Theologi ad eam cognoscendam, iique ex omni natione. In summa ita rem agerent, ut Respublica sibi satisfactum intelligeret, amotâ omni querimoniæ causâ, quasi quidquam aut de æquitate aut de promissione sibi detraheretur. Post biduum consimile diploma (d) Oratori Veneto Romæ traditum est. Præsides cum assensu Patriarchæ viginti tres ex Patribus destinarunt, (e) studentes ne quempiam comprehenderent, qui aut in ditione Veneta Ecclesiam obtineret, aut alias illi causæ interfuisset: adeoque idcircò fortasse, cum prius connumerasset Generalem Prædicatorum Magistrum, eumdem posteà excluserunt. (f) Selecti ad judicium fuere cuncti Oratores Ecclesiastici, varii Episcopi, & alii Patres ex doctioribus, Itali, Belgæ, Galli, Hispani & Germani. Sed quia comprehendebantur nonnulli haud Theologi, sed Canonum Periti (g) hos posteà Patriarcha recusavit, ac pro eo Veneti Oratores petierunt, ut illi excluderentur, causati controversiam esse merè Theologicam, & à Pontifice Legatis committi, ut in ea Theologi adhiberentur, Canonum peritis haud nominatis. Quare in hoc pariter ipsi gratificati sunt, permutatis Canonum Consultis prius electis in eos Theologos, qui Oratoribus placuerunt, & eorum destinatione vigesimo tertio Julii in scribæ tabulas solemniter relata. Denique cum Grimanus & Oratores cuperent, ut ad viginti tres Præsules duo quoque privati Cardinales accederent, Præsides consensere; quamvis intimè haud libenter, fortasse quoniam id haud prospere successerat, nec Pontifici placuerat in mansionis tractatu. Hujus causæ peculiaris exitus suo loco narrabitur. Interim ad communia revertemur: sed cum commune non nisi mixtum quoddam sit, conflatum ex hominibus peculiaribus, effectus quidam eorum voluntatum, quoddam instrumentum ipsorum utilitati serviens; nihil potest probè percipi, aut probè referri de negotiis communibus absque plurima notitia, plurimaque narratione operum peculiarium, quemadmodum ad mixti doctrinam opus est studio, per quod præcipuorum elementorum ingenium innotescat.

(c) *Epistola Pontificis ad Legat. 1. Jul. 1563.*
(d) *Literæ Borromæi ad Legatos 3. Julii 1563.*
(e) *Lit. legat. ad Borr. 8. & 12. Jul. 1563. & Acta Paleotti.*
(f) *Hoc constat ex sententia afferenda.*
(g) *Literæ Legatorum ad Borromæum 29. & 31. Jul. 1563.*

CAPUT VIII.

Studia Legatorum ad emendationem statuendam, abigendasque suspiciones, quod ea ab ipsis declinaretur. Decretum de electione Episcoporum, ad futuram Sessionem repositum. Adhibitum studium ad munia minorum Ordinum indaganda, & de iis constituta. Decretum propositum adversus Episcopos Titulares; sed à majori parte posteà rejectum. Mandata Pontificis de loco & honoribus exhibendis Oratori Hispano in solemnibus Ecclesiæ festis. Gravissima tumultuatio hinc excita festo divi Petri die.

1. Cum recolerent animo Legati (a) ea quæ dicta fuerant ab Episcopis in Conventibus, & extra Conventus ab omnibus, nihil magis necessarium arbitrabantur & dignitati & voluptati communi, & salutari conjunctioni, quàm ex animis evellere suspicionem altè defixam, quod ipsi ab Ecclesiæ, ac præcipue Romanæ Aulæ emendatione abhorrerent. Quam suspicionem aluerat ex parte celebris Lainii sermo, de quo diximus; eamque latius diffuderat per hominum ora, & hinc per animos (inter quos & ora mutua communicatio intercedit) fortuita quædam facetia. Dum Nicolaus Psaulmeus Benedictinus, Episcopus Verdunensis suam sententiam dicebat, usus acerbâ libertate, & in mordacitatem degenerante de Aula Romana, contigit ut Sebastianus Vanzius Urbevetanus Antistes, ad proximos sibi conversus, dixerit: *Nimium cantat is Gallus.* Eo audito, Petrus Danesius Episcopus Vaurensis, ad quem Vanzius haud mentem adjecerat, subjecit: *Utinam ad hujus Galli cantum excitaretur Petrus, & fleret amarè.* Quod dictum, utpote gemino illo sale conditum, exceptum pariter ac vulgatum est gemini saporis sensu, habuitque vim quandam popularem apud multitudinem, quæ Tridentum id temporis confluxerat: quam vim sæpè hujusmodi argutiæ magis obtinent, quàm solidæ rationes, perinde ac si qui fortuito aliquo acumine præcellit, etiam causa præpolleat. Idcircò Legati acersitis Patribus, à Synodo ad emendationem conficiendam selectis, injunxerunt, ut sententias à singulis Præsulibus prolatas super Decretis per ipsos digestis restringerent pro majoris partis consensu, quod spectabat ad electionem Episcoporum, necesse fuit ad aliam Sessionem rem protrahi. Etenim præter varias difficultates in singulorum sententiis allatas de parato ad id Decreto, quod Ordine primum erat, complures alias congessit, communicavitque Patribus ad ea destinatis, Melchior Cornelius Senator Lusitanus, ad hoc opus electus ab Oratoribus Principum; quorum Principum arbitrium in Episcopis nominandis tantum minuebatur, quantum multiplicabatur numerus dotium, quibus ad hujusmodi gradum opus erat. Quare indies magis experimento probabatur, minorem partem illius arduitatis; qua Pontifex oneratus fuerat ob lentitudinem reformandi, illi tribuendam esse, eumque non parum optasse bonum, sed multum obstacula prævidisse. Et quoniam Lotharingus, cui complures adhærebant, sicuti narravimus, auctor fuit, ut exquirerentur in antiquitate, ac renovarentur varia variorum Ordinum minorum munia, ad id plurimo studio desudatum est, eo consilio, ut eorum summa in aliis Decretis apponeretur. Verùm in postremo cœtu aliud consilium susceptum; cum expenderetur, post tantam consuetudinum varietatem, quam fert diuturnus temporis cursus, difficulter fieri posse, ut integer singulorum ritus Ecclesiis redderetur: satius igitur esse eorum nomina recenseri, & opera generatim commendari, ad secundi capitis finem; præcipuè verò curari, quoad fieri posset opportunè, per emendationis decreta, ut in usum revocarentur.

(a) *Cuncta in Actis Paleotti.*

Sublatum quoque fuit id quod statui parabatur adversus consuetudinem Episcoporum ex mero titulo. Etenim ut in ædificiis, perinde in magistratibus multa videntur ad luxum, quæ, cum eorum

amotio tentatur, apparent ad rectum usum inducta. In comperto est, Ecclesiæ necessarium esse moderatum quemdam numerum Episcoporum, quibus citra sui gregis detrimentum liceret subservire aliis in suffraganeorum munere, & à Romano Pontifice legati Nuntios, & ad alias Episcoporum functiones adhiberi.

3. Præ ceteris comprobatum est, ut Seminaria instituerentur: adeò ut complures affirmarent, ubi nullus alius fructus ex eo Concilio decerptus fuisset, solum hunc labores omnes & incommoda compensaturum; quippe unicum adjumentum, quod efficax ad reparandam collapsam disciplinam agnoscebatur, cum certa sit regula, in omni Republica tales haberi cives, quales educantur.

4. Nondum hæc maturuerant, cum turbo excitus est, mero vento conflatus, qui speratæ messis adhuc herbescentis dejectionem; & Ecclesiæ totius cladem minabatur. Adhuc accensa subsistebat, tametsi quasi cinere obtecta, controversia inter Oratores duorum (*b*) potentissimorum Regum: siquidem cùm eá plus minusve extincta videretur ob mandatum Pontificis, & Gallorum consensum, quod ad cœtus Sessionesque spectabat: nihil tamen aut à Pio injunctum fuerat, aut inter partes compositum de solemnibus Ecclesiæ festis, in quibus offendebatur difficultas, sæpe recensita, de oculo pacalis imaginis, & thuris suffitu. Studuerant Præsides temperamentum invenire; sed absque fructu, quando nec Hispanus acquiescebat ritui, quo apertè inferior appareret, neque Galli ulli indicio, quo pares aut essent aut esse dubitaretur. Quapropter Lunensi haud cessante, locum sibi suoque Principi honorificum poscere in memoratis functionibus, Præsides denuò ad id à Pontifice mandata petiere, illum rogantes, ut ubi vellet in hoc etiam Hispanis gratificari, id ipsis præciperet per suam propriam ac disertam epistolam, quæ veluti quidam clypeus eosdem omni tempore tueretur. Pontifex quotidie vexatus, non hujus minus quam alterius etiam rei gratiâ, ab inflammatis Avilæ ac Vargæ postulationibus, animadvertens priora ipsius mandata sine formidatis fragoribus processisse, ob easdem rationes induxit animum ad posteriora tradenda, & consimilem successum speravit. Scripsit igitur ad Legatos nono Junii hujusmodi literas: *Regis Catholici Oratores enixe nos efflagitant, ut sicut tributus ipsis locus est in Conventu & Sessione, ita in Solemnibus sacrificiis honor pacis ac thuris eisdem exhibeatur, adeoque nullum inferatur eorum prærogativis detrimentum; aliter enim Lunensem ad discessum coactum iri. Nobis, quippe intelligentibus, præcipuum id temporis fundamentum ad Fidem Catholicam sustinendam in Hispaniæ Rege, ejusque ditionibus situm esse, ea illi denegare non licuit. Ea propter efficietis, ut quo tempore pacis ac thuris cæremonia Regis Christianissimi Oratoribus exhibebitur, per alium ministrum Lunensi exhibeatur: in quo ea utemini dexteritate, quæ vobis opportuna videbitur, dummodo hæc jussa omnino perficiantur, atque hæc omnia intelligantur absque detrimento jurium utriusque partis. Pro viribus pergite in disciplinæ legibus sanciendis, quo nihil gratius præstare nobis poteritis.*

(b) *Cuncta perstant in lit. Legat. ad Pontif. 22. & 29. Jun. Vicecom. 30. Jun. & Jadrensis 1. Jul. in Actis Paleotti, & Salmantic. in Diario, & Comment. seu narrat. impressa in libro Gallico memor. & in alia, contenta in volumine Archivii Vaticani inscripti, Tomus quintus de Concilio.*

5. Hanc epistolam duæ insuper Borromæi comitatæ sunt, prior (*c*) eodem die, altera post triduum obsignatâ. In illa commendabatur & profundissimum silentium cum singulis, excepto Lunensi, & quam maxima posset suavitas, modo res perficeretur: committebatur æqualitas in cunctis conditionibus utriusque ministris, qui pacalem icunculam & thuris suffimentum erant exhibituri, & electio alicujus diei solemnis ad rem peragendam, cujusmodi forent aut pervigilium aut dies festus S. Petri. In altera dicebatur, haud gratum Pontifici futurum, si res tunc ita sibi contingeret, uti cùm jussit locum Lunensi tribui in Conventu, cùm ille postea significasset, id jussu Pontificis peragi, unde Synodus dissolvenda pene fuit. Idcircò si ubi ad rem ventum esset, oporteret exponi, id jussu Pontificis agi: simul etiam palam fieret, id à Rege Catholico postulari; aliter vero Lunensem Tridento secessurum fuisse; adeoque Pontificem, cum animadverteret quo pacto negotium Religionis in Gallia sese haberet, nolle præter Galliam Hispaniam quoque deperdere.

(c) *9. & 12. Junii 1563.*

Legati exceptis mandatis, Lunensem de illis monuerant vigesimâ secundâ Junii, paucas ante horas quam ille cursores equos inscenderet, Oenipontem iturus. Is verò, sive desiderio arduitatem rei sibi obtegens, sive studens Legatis illam obtegere, quò animaret ad opus, illis spem fecit rem pacatè processuram, quantum ipse de Gallorum animo conjiciebat: eos tamen rogavit, ut per Drascovizium Gallos tentarent, arcano tamen haud illi detecto; sed eosdem denuò cohortaretur, ad suscipiendum consilium duplicis thuris, & paciferæ imaginis, utpote jam à Cæsare propositum. Drascovizius ea de re cum Lotharingo collocutus est; sed habita rei mentio idem fuit ac accepta repulsa. Inde progressus ille est in colloquio cum Lotharingo ad aliud temperamentum, videlicet, ut eo die illorum neutri pax & thus exhiberetur, quæ ratio ætate Julii usurpata est, ad evitandam contentionem inter Oratores Lusitanum & Hungarum, sicuti ibi narravimus. Sed neque id Lotharingo probatum: qui tandem interrogatus à Drascovizio, quodnam ipsi consilium occurreret, non tanquam Gallo sed tanquam Cardinali, bonique publici studioso, duo protulit: alterum, ut Lunensis accederet ad sessionem sub finem Sacrificii, & peractis jam illis ritibus, de quibus erat æmulatio; alterum, ut thus & pacis honor exhiberetur Lunensi post cunctos Oratores; per id nihil detractum iri dignitatis: nam quemadmodum sedebat in loco sejuncto ab ordine reliquorum, ita ipsi licere omni suo jure illæso honores illos excipere, postquam eos universo reliquorum ordini ministri præstitissent; idque comprobari posse exemplo illic citra omnem repugnantiam usurpato: siquidem nec Orator laicus Cæsaris, neque Gallici dedignabantur thus ac pacem excipere post Oratores Poloniæ & Sabaudiæ, eò quòd hi essent Ecclesiastici, adeoque in diversa serie considentes, cui integrè thuris ac pacis honor deferebatur, & posteà ad laicorum seriem fiebat accessus. Sed nihil magis Drascovizio satisfecere quæ Lotharingus proposuit, quam anteà Lotharingo ab altero proposita. Quare Drascovizius significavit Legatis, concordiam à se planè desperari.

7. Rediit Oeniponte Lunensis ad vesperam vigesimi septimi Junii, dum omnes in cœtu morabantur, adeoque non nisi postero manè de re agi potuit. Tunc verò Legati expostuerunt duritiam, quam Drascovizius offenderat, ac denuò revocarunt ob oculos turbarum pericula; sed simul se paratos obtulerunt, ubi quidem ipse vellet, ad rem exe-

exequendam. Excepit oblata Lunensis, ac rursus ostendit, vix à se de tumultu timeri dum res peragetur, si ea Gallis accideret ex improviso; re autem peractâ eosdem, ne palàm facerent se cessisse, suoque officio defuisse, ut par erat, non reluctatos, pernegaturos esse, rationem adhibitam sibi detrimento fuisse, & ita minimè conquesturos. Dixit tamen à prandio se aditurum Legatos, quò cum ipsis consultiùs de agendi modo concordaret. Sed peculiaris cœtus, in quem coram illis ante vespertinas preces convenêre duo Cardinales, & alii Præsules, seu potius quædam Lunensis ars, uti dicetur, hoc colloquium impediit, & Legatos in ancipiti reliquit de consilio quod ille susceperat; nec extra spem, hominem (quasi ad labrum fossæ, veritum ne casurus esset in turbas ab ipsius Rege jam vetitas) saltu supersessurum: idcircò curæ ipsis non fuit eum per nuntios stimulare. Sed manè dum Præsides Oratoribus ac Patribus cingebantur, & propè erant ut gressus ad functionem converterent, casu ipsis in aures dictum est, à Lunensi accessum cum aliquot Præsulum comitatu parari. Tunc illi, qui rem occultissimam ad eam usque horam custodi erant per quam arctissimum potuerunt arcanum, ei qui erat à Secretis imposuerunt, ut sellam deferri juberet in sacrarium, & parati thuribula, atque externos Presbyteros acciri, quò integra illa æqualitas servaretur, à Pontifice adeò commendata. Neque quidquam earum rerum eo brevi temporis spatio, quod ante Sacrificii celebrationem effluxit, Gallis suboluit: sed posteà templum ingressi cum Legatis, suisque in sellis absque suspicione, considentes, conspicati sunt illicò, antequam res sacra inchoaretur, quæ celebratur eo die ab Episcopo Augustensi, Sabaudiæ Oratore, ingressum Lunensem, & sellam ipsi collocatam in loco extra ordinem, ut in habitis colloquiis statutum fuerat. Erat hic locus non qualem occuparat in cœtibus, propterea quòd alius theatri situs id minimè patiebatur: sed pro eo quod Pontifex designarat, ante quandam columnam, supra Patriarchas, modico sejunctus intervallo ab ordine sellarum altiore, Cardinalibus destinato: quare considebat velut è regione laicorum Oratorum; nam Oratores Ecclesiastici alibi locum obtinebant ad Præsidum dexteram, alias à nobis explicatum. Hæc rei novitate commoti Galli; & Lotharingus acriter conquestus est cum Legatis, præsertim quòd ne verbum quidem secum fuisset habitum; & ingens inter Patres susurrus excitus. Sed non tantam suspicionibus sermonibusque materiam præbebant præterita, quàm futura. Oratores Galli aliquantulum inter se mussitantes, Cæremoniarum Magistrum ad se accersitum percunctati sunt, quid agere cogitaret de thuris ac pacis ritu; auditoque susceptо consilio, illum miserunt cum acerbissimis querimoniis ad Legatos, ad minas contestationem regressi. His Oratorum obnuntiationibus addidit Lotharingus, qui prope Legatos assidebat, plurimas illis consimiles, affirmans, apud Oratores esse disertum Regis mandatum provocandi coram Synodo, & contestandi adversus Pium tunc Pontificem, quem ipsi haud legitimum existimabant, ajentes illum per simoniam electum fuisse, & penes Galliæ Reginam esse literas Pii manu conscriptas, id comprobantes. Posthoc velut explosum tormentum, strepitu quidem horribile, sed pilâ non validum, sicuti palàm fiet, addebatur. Ubi etiam legitimus fuisset Pontifex, ab eo provocaturos, tanquam à Pontifice tyrannico, qui deponi merebatur ex notoria injustitia quam exercebat, dum antiqua possessione spoliabat Regem pupillum & innocentem, ne audita quidem illius causâ; adeoque se dejunctum iri à Pii obedientia, adjectis contestationibus, se nunquam ad eam reversuros, donec alius æquus Pontifex spoliatum Regem redintegraret. Prænuntiabat præterea Lotharingus, cunctos Gallos secessuros, consulturosque rebus Galliæ per proprias Nationis Synodos, aut aliâ ratione, nisi forte ipsorum quispiam ibi perstitisset ad deteriora molienda.

8. Non omisere Legati factum suaviter excusare, usi normâ prudentium ministrorum, ut cùm cogantur inferre molestiam alicui Principum factis imperatis, nihil ipsum exasperent verbis voluntariis. Delata utrimque per internuntios ad Præsides & Oratores, usque ad finem Evangelii perduraruntidque interventu Muglitii ac Drascovizii perageba tur, qui, utpote primi inter Oratores Ecclesiasticos, admodum prope primum Legatum consi debant. Denique cùm esset inchoanda concio, & murmur in fragorem migrasset, Præsides in sacrarium se contulerunt cum duobus Purpuratis, & Oratoribus Cæsareis ac Polono. Lotharingus acciri voluit pro altera parte Ferrerium, Archiepiscopum Senonensem, & Episcopum Aurelianensem, & pro altera Guerrerum. Hic illis retulit, Se fuisse cum Lunensi collocutum, & ex ipsius mandato exponere, ipsum cupere ut mandata Româ missa peragerentur, in quibus se reponebat: tamen cùm denuò audivissent Legati ab eodem Guerrero, vetari Lunensem in Regis mandatis amicitiam cum Gallis abrumpere, dixerunt, cautè procedendum, ne Synodus solveretur & cuncta Pontifici vitio verterentur. Sic illi ad Hispanos. Ex altera parte iterantibus Gallis denuntiationes minasque, Legati eos mitigare studuerunt, affirmantes, cuncta peragi fine illorum detrimento, & salvis expresse eorum juribus: id non modò decretum initio fuisse à Synodo de quocumque loco, qui illic cuivis hominum tribueretur; sed in epistola peculiari Pontificis declarari, & in præsentia offerri à se cujuscumque legitimæ fidei cautionem: Oratorem Regis Hispanici cogi non posse, ut aliis invitus cedat: quemadmodum consenserant Galli, ut ille in loco extra ordinem sederet; ita consentire posse, ut modò extra ordinem illi thus & pax porrigantur. Sed omnis adhortatio irrita; cum existimarent Galli, cunctas denuntiationes & cautiones esse velut arma aërea & chartacea, facta verè res solidas; & ubi semel inducatur quomodocumque possessio, obtinentis conditionem nimis evehi. Quamobrem Legati Guerrerum misere, qui Lunensi proponeret, acquiesceretne quietis gratiâ, si eo manè thuris ac pacis honor nulli Oratorum exhiberetur, confirmato tamen prompto ipsorum animo ad complenda ipso petente Pontificis mandata. Acquievit Lunensis, executione Pontificii mandati in aliud solemne festum reservatâ; quo tametsi post triduum aut quatriduum secuturum erat, tamen & Legatis, & fortasse ipsi Lunensi spes inerat, controversiam interim per negotium in concordiam adductum iri: aut certe adhibitis cum Præsulibus Italis, Hispanis, ac Germanis, opportunis studiis, tunc præpeditis ab injuncto arcano (quod si offensas procul arcet, simul impedit auxilia) Præsules illos rem sustentaturos, rejecturosque verba contumeliosa, à Gallis in Pontificem parata, adeoque sublatâ Gallica natione, reliquos omnes honorificè ac reverenter de Pontifice locuturos: quod in tam multiplici ingeniorum varietate sibi polliceri non poterant in re improvisa. Verùm Legati, habita ratione hinc disertæ Pontificis jussionis, hinc reverentiæ debitæ Regi Catholico, in cujus gratiam id præci-

plebatur, ſtuduerunt in hac mandati præteritione cautè tutoque ſe gerere, quò neuter eorum Principum id ipſorum culpæ imputaret. Et idcirco per Madruccium, Draſcovizium, & Polonum idem quod anteà de integro propoſuere Lunenſi, eamdemque reſponſionem ab eo retulerunt. Jam verò quamvis hujusmodi conſilium de thure ac pace omittendis, à Draſcovizio elapſis diebus propoſitum, Lotharingus rejeciſſet; tamen in illis rerum conditionibus conſiderarunt Galli, ſi adhuc ipſi obdureſcerent, coactum iri Legatos ad exequenda mandata, ſeque reipsâ causâ caſuros, & abalienatos à Pontifice, ſi illi nocerent, majus fortaſſe detrimentum illaturos fuiſſe ſuo Regi, ætate parum firmo, minusque dominatione, & quaſi adacturos Regem Hiſpaniæ ad ſe ab ipſis ſejungendum, Piumque ſuſtinendum, ut qui in ipſius gratiam ea turbamenta pateretur. Præterquam quod dum animum nimis inflexibilem præſeferrent, deteriorem apud Synodum & extraneos ſuam cauſam reddidiſſent: humana quippe mens proclivis ſemper eſt ad ferendam ſententiam in eum qui honeſtam concordiam recuſat. Poſtremò, tamquam Chriſtianis, ac tamquam hominibus, horrori erat, ſe miniſtros eſſe cladium Chriſtiani generis, & orbis terrarum, Nonnemo etiam retulit, Gallos (d) ex neſcio quo Legatorum actu ſuſpicatos fuit, ſi ipſi conteſtarentur, illos velle actutum ad Synodi ſuſpenſionem progredi. Quacumque potiſſimum causâ permoti fuerint, tandem ad hoc temperamentum deducti ſunt, ut eo manè memoratus honor non modò non adhiberetur Oratoribus, ſed ne ipſis quidem Legatis, quò ab ordine ſuperiore rei novitas initium duceret. Legati verò intelligentes, ubi ipſi repugnarent in ſeipſos vituperationem, odiumque tanti diſſidii rejecturos, facile conſenſerunt. Ita Sacrificium, quod interruptum fuerat, continuatum: temporis enim ſpatium, à concione occupatum, diſſenſioni componendæ minimè ſuffecerat. Et Sacro peracto Hiſpanus Orator, (e) cui mos erat è cœtibus egredi poſt legatos, primus & ante Crucem egreſſus eſt.

(d) *In ſchedula Vicec. ſignata 30. Jun. 1563.*
(e) *Literæ Vicecom. ad Borr 30. Jun. 1563.*

Brevibus hiſce induciis potiùs quàm pacificatione illius parati conflictus, animi ex horrore præſenti aliquantulum reſpirarunt; ſed agitabantur ſolicitudine futuri, quam ſi melior hinc ſpes ſolatur, hinc acriùs cruciatur liberior quidam ac minus hebes rationis obtutus.

CAPUT IX.

Præſidum conſilia, quò Gallorum conteſtationes retunderent. Declaratio & apparatus Lunenſis ad executionem operis, & defenſionem Pontificis. Varii Patrum ſenſus. Legatorum conſilium prius de re conficienda, poſteà de ſuſpendenda, & tandem tabellarius ab ipſis ad Pontificem miſſus.

1. Eodem die cuncti Principum Oratores adiere Legatos, alii tamquam litigatores, alii tamquam ſequeſtri. Illi verò ſingulis reſponderunt, ſibi non licere obedientiæ Pontificii mandati deeſſe, ad quam ipſos Hiſpanus compellebat. Quocirca Simonetta, ut pararet (a) reſponſa conteſtationibus, quas præſenſerat, Paleottam accivit, & ab eo petiit ut eorum exemplum digereret. Reſpondit ille, Sibi conſentaneum non videri divino obſequio, ac bono Pontificis, absque neceſſitate ignem immenſum, & forſitan inextinguibilem accendi: à cunctis Patribus Synodi prævideri obortis lacrymis Galliæ ſchiſma; & Oratorem Poloniæ prænuntiaſſe, cum Galliæ jactura Poloniam periturum iri. Tum Simonetta, Mandato tam diſerto Legatos urgeri, ut eorum munus eſſet, non prudentiam in expendenda re, ſed obſequium in perficienda exercere; adeoque auxilium à ſe, non conſilium peti. Sed Paleottus virili fiducia negavit, velle ſe auxilium conferre operi, unde clades imminerent Eccleſiæ: nec vim incuti à juſſu Pontificis, ſiquidem à Deo, qui Pontifici & omni creatæ potentiæ ſuperior erat, oppoſitum præcipi, vetante, ne certus ſchiſmatis fomes in Chriſtiana Republica præberetur. Præterea ſecundum omnes legum interpretationes, nullam humanam juſſionem habendam eſſe pro rata in eo eventu, in quo notabilis conditionum mutatio facta eſt, à ſuperiore non prævisa, & ejusmodi, ut ſi ab eo cerneretur, deberet, ac vellet juſſionem revocare. Similiter Boncompagnus, ad id accerſitus, ſimile reſponſum reddidit. Navagerus, educatus inter quietos ac moderatos ſenſus Veneti Senatus, in eamdem propendere ſententiam videbatur: quamobrem reliqui etiam Præſides conſenſere, (b) deſtinantes Romam tabellarium, nova mandata petiturum poſt delatam notitiam integram præſentis rerum ſtatus; nulli tamen hoc ipſorum animo ſupersedendi patefacto, quò & liceret ipſis tum illum mutare, ubi id opportunum arbitrarentur, absque inconſtantiæ nota, tum agere interim de concordia cum ſpe majori ſucceſſus, dum Galli magis formidarent, & Hiſpani cenſerent, per majorem dignitatem à ſe concordiam iniri, quaſi largientibus quieti publicæ id quod in ipſorum facultate ſitum erat.

(a) *In Actis Paleotti.*
(b) *Lit. Legat. ad Borr. 1. Julii 1563.*

Itaque ad Pontificem ſcripſerunt, factam univerſe improbari non modò ab iis qui neutri partium inclinabant, ſed à Luſitanis, & etiam ab aliquo Hiſpanienſium. Videri communiter, videri tot egregiis viris, etiam inter ſtudioſiſſimos Apoſtolicæ Sedis, magnam inferri injuriam Regi pupillo, quando nec auditus, nec in jus vocatus ſua poſſeſſione privabatur. Hujusmodi onere nedum quidem fuiſſe gravatum in Aula Cæſaris, patrui Philippi Regis; quin nec in Aula Pontificis, cui meritò liberius licuiſſet in ea quam in Synodo res ordinare Prænoſci, Gallis eſſe in animo Legatos adire poſtridie, & hanc plane exceptionem producere, dicentes, non futuram in Synodo eam Patrum libertatem, eamque cujusvis perſonæ ſecuritatem, quas toties Pontifex promiſerat, ubi ne ipſis quidem Patribus auditis, res adeò nova abſoluto ipſius imperio peragereturque, & Rex pupillus, tot ſæcula tamquam Eccleſiæ primogenitus in honore habitus; qui per ſuos Præſules Oratoresq; eò convenerat, tam palmarem injuriam pateretur. Neq; ſolum ſcribebant Legati opus illud ut iniquum damnari, ſed etiam ut noxium. Parari à Gallis in diem Dominicum proximè futurum, quo die rem peractum iri putabant, memoratas conteſtationes, vocibus ergà Sedem Apoſtolicam & Pontificatum reverentia plenis, & ergà Lunenſem, ejusq; Regem benevolis, quò poſteà integrum fel in caput Pii IV. profunderent: & in diem poſterum profectionem deſtinare, minitantes, ſe contra Pontificem acturos, & alterum creaturos, per conſuetam ſchiſmatis rationem; quà in re ingentia ſibi auxilia pollicebantur à conjunctis viribus univerſi ferè Septentrionis. Ex altero etiam capite non modicam infamiam naſci, cùm Pontifex calumniis appeteretur, quòd ex emendationis horrore vellet etiam cum Chriſtianæ gentis pernicie Synodi diſſolutionem; at verò poſtremis illis diebus Gallos proniores ad rem expediendam conſpici. Exiſtimari propterea, Pontificem prudenter moveri poſſe à tot novis conditionibus ad revocandum aut ſuſpendendum mandatum, & nolle, ut ea functio exhibendi thuris

thuris ac pacis, Deo cultum, & Eccleſiæ pacem auferret. Præſto eſſe excuſationem cum Hiſpanis miniſtris, qui ſimul Pontificis benevolentiam viderant, ſimul experti erant tam gravia diſcrimina turbarum, quas animo non præceperant, ut qui facilem rei exitum Pontifici prædixerant. Poſtremo loco Legati, ne ſe aut debiles aut contumaces oſtenderent, promptam operam ſuam offerebant, ubi Pontifex in incepto perſiſteret; indicantes ſe rem ita protracturos, ut ante Seſſionem ea peragenda non eſſet, quo tempore tabellarius jam rediiſſet. Pontificem quoque monuerunt, à Lotharingo ad eum Muſottum mitti, ipſum de negotio edoctum, veniamque petiturum, ut dicebatur, in Galliam remigrandi.

2. Et reipſa Muſottus viam priùs arripuit quàm Præſidum tabellarius, detulitque epiſtolam ad Pontificem, (c) cujus exordium immenſam ſubjectionem præ ſe ferebat, ubi Lotharingus ſua ſingula dicta cenſuræ Pontificis ſubjiciebat. Verùm hoc præmiſſo, quaſi alexipharmaco quo notam irreverentis & immoderati vitaret, ſubſequebantur formulæ ſupra modum efficaces ad exprimendam gravitatem injuriæ, quâ tantus Rex lædebatur: & hæc inerant verba: *Niſi magna prudentia ac pietas Lunenſis, & noſtra tolerantia obſtitiſſet, non defuit ex parte Legatorum, quin ſancti Petri diem feſtum funeſtiſſimum ac infeliciſſimum reddidiſſent omnium quos Chriſtiana Respublica deploraſſet.* Pergebat ille conqueri, quò demiſſius, eò acriùs, quòd Pontifex, adverſus quàm alia vice ſibi per Muſottum ſignificarat, imperaſſet (ut ille dicebat) Legatis, violatæ obedientiæ crimen incurſuris, ne Lotharingo quidquam concrederent; præcipuè verò negotium illud, in quo ipſe ſupra reliquos potuiſſet Pontifici ſervire, quemadmodum experimento liquebat: quamquam enim ex improviſo res ipſi accidiſſet, tamen niſi ſua & probi Præſulis Hiſpani (Guerrerum ſignificabat) opera interceſſiſſet, minimum malorum quæ contingere poterant, Concilii ſolutio fuiſſet. Compelli ſe à gradu, quem obtinebat in Eccleſia, & à quietis deſiderio, ad illum monendum: Si mandatum deduceretur in opus, Oratores declaraturos, quando ipſe parentis officia reliquiſſet, & partis perſonam ſuſcepiſſet, latâ non auditis Gallis ſententia, nolle ſe illi ſententiæ ſubmittere, nec ſibi deeſſe, nullâ habitâ Synodi, vel cujusvis ratione, cunctis arreptis armis ſuæ cauſæ opportunis. Compertum eſſe Pontifici, nihil intolerabilius accidere mortalibus, quàm ſe injuria offenſos cernere, idque potiſſimum Principibus; unde iræ ſuæ cunctis modis indulgent, cunctisque reſpectibus oculos claudunt, & miniſtri coguntur interdum ut obſequantur, ad ea quæ ſibi diſplicent peragenda. Neminum illic eſſe Italum aut Hiſpanum, qui contra Pontificem non vociferaretur. Illum igitur à ſe rogari per Jeſu Chriſti viſcera, ut ab eo propoſito reſiliret, ſineretque Synodum progredi ſicut inceperat: ſiquidem proſper ac celer exitus ſperandus erat, pro ipſius voto; ſe verò polliceri ita enixurum, ut id eveniret nullâ præteriti habita ratione, dummodo in poſterum detrimentum illud Regi non inferretur. In reliquum intelligeret, nullâ ratione eventurum, ut duo illi Principes ad arma concitarentur: opportunum conſilium, ne id contingeret, repertum iri; non item, ne Pontifex perpetuis vexatam moleſtiis vitam duceret, quamvis in centeſimum annum ea protraherentur. Rurſus poſtea leniebat aſperitatem iteratis demiſſiſſimis excuſationibus liberæ ſcriptionis, quam ſtudio ac benevolentiæ tribuebat: atque ad epiſtolæ calcem, Italice ſcriptæ, duos apponebat, verſus Latino idiomate chirographo ſuo, ad fidem nuntio conciliandam.

(c) *Literæ Lotharingi ad Pontif. ultimo Junii 1563. in adducto libro Gallico.*

3. Paucis elapſis horis poſt diſceſſum Muſotti innotuit Lotharingo, Præſides in procinctu verſari, ut tabellarium mitterent: & plus minuſve eorum ſuſpenſio ſibi ſuboluit. Quare per hunc poſteriorem tabellarium brevem epiſtolam latinè ſcripſit. (d) Dicebat, miſſam à ſe fuiſſe priorem epiſtolam, quaſi res publicas deſperante; ſed poſteà cùm animadverteret, Legatos rationibus aliquantulum commotos, promptosque ad mittendum Romam tabellarium, voluiſſe ſe iterum ab eo petere, ne ſchiſmatis in Eccleſia auctor fieret, cum pro certo illi affirmaret, res Concilii benè digeſtas eſſe ad Seſſionem concorditer celebrandam; poſtquam ſi Pontifex umbris disjectis, vellet ſuâ uti operâ, quemadmodum ex Muſotto cognoſceret, ſe Divini obſequii, Sedisque Apoſtolicæ ſtudioſiſſimum experimento compertum iri.

(d) *1. Jul. 1563. in dicto libro Gallico.*

4. Sed Legatorum tabellarius, qui hanc ſecundam Lotharingi epiſtolam detulit, alteram ſimul eorum attulit, qua negotium variari nuntiabatur, & ſpes efficacitatis in eo negotio obturbabatur. Epiſtolam igitur ad Borromæum per eundem tabellarium (e) adjecere, narrantes, poſt obſignatum literarum faſciculum ſe audiviſſe, Lunenſem unà cum ſuis omnibus firmo eſſe animo, ut die proximo Dominico traditum à Pontifice mandatum opere compleretur: atque in eo illi adhærere Cæſarianos, repugnantiam Gallorum damnantes, adeoque Lunenſem, poſt adhibita cum Lotharingo ſtudia per eosdem Cæſarianos, velle eodem die tres Epiſcopos ad illum mittere, ipſi expoſituros ſuſceptum à ſe conſilium, ſimulque per eos conqueri de Præſidum languore, quò hujusmodi querela in illos jacta, eſſet veriùs eorum, & ipſius pariter Pontificis purgatio; cùm oſtenderet, Pontificem à Rege fuiſſe permotum, non ipſum motorem eſſe, ſicuti Galli ſibi perſuadebant, aut ſtudebant aliis perſuadere. Poſt hæc eosdem Præſules Lotharingo ſignificaturos, auditum à Lunenſi fuiſſe rumorem conteſtationum, quæ ab oratoribus Galliæ parabantur: ſe vix poſſe illi fidem habere; quod ſi verum eſſet, mirari ſe, id à Lotharingo tolerari. Profecto ſe illis denuntiare, ubi Galli verba minus honorifica in Pontificem adhiberent, Lunenſem per conſimiles formulas ipſis reſponſurum; cum ſuus Princeps pati non poſſet, communi ſuoque Parenti peculiari injuriam inferri. Regem Chriſtianiſſimum ſuo tempore illis merito ſuccenſurum, quòd puerili ejus ætate ipſum ab Eccleſia dejunx ſient: interim verò abeuntibus Tridento Gallis, non idcirco non perſtituram ibi Synodum. Ita nova Legatorum epiſtola; qui per hujusmodi nuntium minus ad exequendam rem, magisque ad ſuſpendendam timidi, epiſtolam clauſerant, animum haud mediocriter ancipitem præ ſe gerentes; ſive quòd talem reipſa agerent ſive quòd vellent ſibi retinere libertatem ad omne conſilium, quòd ipſis opportunum ſuaſiſſent incidentes rerum conditiones: poſtremò addebant; ſe Deum rogaturos, ut ab eo dirigerentur; quàm diutiſſimè poſſent, moras protracturos; curaturos, ut quacumque ratione concordia agitaretur; & ubi animadverterent fieri non poſſe quin altera partium ſe læſam putaret, minus malum electuros.

(e) *Secunda epiſtola Legatorum ad Borrom. 1. Jul. 1563.*

Ad extrema rerum discrimina ministris conducibilis semper non est cautio, ut ipsi, quemadmodum creditur, diserta Principis jussa præstolentur; tum quia sibi nequiter navatam operam existimat ab iis qui velint se subducere, ipsum verò exponere cunctis vituperationibus, quique indemnitati suæ intenti, afferunt magni ponderis negotio detrimentum, ex eo quod rectorem habeat longinquum, & non plene conscium, sicuti ii sunt, quibus res ob oculos versatur, adeoque consilium suggeritur à cautione, in ipsos ministros recidit, cùm semper infelix eventus causæ proximæ vitio tribuatur, adeò ut ipsa quamquam vita, nedum anima expers, ab hominibus plecti soleat: quod ex exemplo lusorum comprobatur, qui ludo victi talos diverberant, aleasque dilacerant.

CAPUT X.

Responsa Pontificis ad Legatos & Lotharingum. Quæ Lunensis significavit ad Pontificis defensionem. Concordia Tridenti composita inter Oratores ante Romanæ responsionis adventum: quæ responsio idcirco posted non vulgatur. Judicium de variis rebus, quæ in hoc negotio contigerunt. Lansaci discessus.

1. Allocutus fuerat Lunensis complures Præsules, sui & Regis Hispaniæ studiosus, (*a*) firmumque præ se tulerat animum ad inceptum prosequendum, & æmulorum contestationes confutandas: si verò suam omnem operam exhibuerant ad decus Regis ac Pontificis sustinendum. Tamen rumor fuit, à quibusdam Hispanis, verum bonum imaginario splendori anteferentibus, illum graviter admonitum fuisse de acceptis ab optimo ipsorum Rege mandatis, ne abrumpendæ amicitiæ causam daret, quorum mandatorum trangressionem coram ipso Rege illi exprobrassent; & universè credebatur, quemadmodum in quovis Conventu major pars ad pacem propendit, maximè verò si Conventus ex togatis conflatur, & si causa contentionis propria non est; ita ubi actum esset de re exequenda, majorem Synodi partem petituram fuisse ut expectarentur nova mandata Pontificis, ad quem compertum erat fuisse tabellarios missos; quamquam aliter fortassè contigisset die festo S. Petri, dum animi in re habita imperati erant tum à consilio, tum à conjunctione inter se, sine qua subjecti non audent superioribus repugnare.

(a) *Lit. Viceconit. 30. Junii & 1. Julii & Jadrensis 1. Julii 1563.*

Pontifex facti nuntio accepto, non modo non vituperavit Legatos quasi languidos in peragendo mandato, sed unicum illud in ipsorum literis ipsi displicuit, quòd nimirum suspensum animum præ se tulerint in protrahenda executione usque ad iteratam ipsius jussionem: Alias ille quidem ipsis injunxerat, (*b*) ne se cohiberent ob contestationes, aut discessum Gallorum Tridento; sed progressus non fuerat ad id præcipiendum, etiamsi eorum ab Ecclesia secessio prænosceretur. Quare duas (*c*) rescripsit ad Legatos epistolas, alteram prolixam & arcanæ, alteram brevem, & quæ ostenderetur. In priori his utebatur verbis: *Ubi schismatis periculum adest cuncta efficienda ut evitetur, & omittendas esse cunctas honoris æmulationes, sicuti leges omnes, Canones, & sancti Doctores præcipiunt.* Addebat, Sperare se interim, Legatos ad res novas haud progressos, imperabatque ne in posterum progrederentur, sed pro virili rem protraherent; quamcumque concordiæ rationem tentarent; & ubi cuncta temperamenta deficerent, offerrent se litem Synodo commissuros: quod à Gallis acceptum & à Lunensi repudiatum, eumdem ad silendum compulisset, & Pontificem ab omni obligatione subduxisset. Dein ita sequebatur: *Ex quo Pontifex renunciatus sum, numquam Oratores Regis Catholici ab hoc postulato destiterunt, eo usque progressi, ut dicerent, statuisse Regem Oratorem suum Romæ & etiam Tridento revocare, nisi optatus ab illic locus tribueretur. Quare animadvertens periculum alienandi à me tam tenui ex causa Regem adeò potentem ac probum, & ex altera parte Gallos Divino obsequio deesse per hanc patificationem hæreticam, ac per alia edicta ab ipsis promulgata, & per concionatores ac ministros hæreticos, quos ad Provincias mittunt reluctantibus Catholicis, & per abalienationem bonorum Ecclesiasticorum, me invito ab illis exercitam, ac præterea cognoscens, in cunctis Conciliis argumentis Gallos esse non modo qui aperte auctoritatem tum hujus sanctæ Sedis, tum nostram oppugnant, sed qui studeant Principes in me consociare, coactus sum ad ea quæ nostis, procedere, ne nudus, & omnis opis expers destitueret. Sed equidem in animum induxeram, rem quiete progressuram, sicuti ministri Hispanienses hic pro certo affirmabant, & vos etiam scripsistis Lunensem confirmasse. Quamobrem cum in præsentia schismatis periculum animadvertatur, tametsi putem in quovis eventu Gallos in illud prolapsuros, quin videntur jam fuisse prolapsi, spectatis agendi rationibus, & egregiis eorum facinoribus quæ modo memoravi: tamen quod ad me attinet, neque causa ad id, neque causæ species præbenda est. Equidem cupio, ut in arcano lateant hæc jussa supersedendi executione literarum nostrarum de pace ac thure; quibusque per utramque partium licebit, quò honorificentius & opportunius de concordia agi possit, hic à me, istic à vobis: verùm vobis liberum erit, ubi id expedire arbitremini, hæc jussa vulgare. Peculiare illud, quod Galli de me blaterant, risu vobis excipiendum est: sunt enim calumniæ ac diserta mendacia, invitandi tamen vobis sunt, ut hasce literas produtant, quas esse penes Reginam autumant, simoniæ plenas; cum optimè mihi compertum sit, quo statu sim, & quo pacto electus: & tum hoc, tum reliqua quæ ad me scribitis, nec esse, nec umquam repertum iri. Negat Musottus hæc verba prolata umquam fuisse: illum tamen reprehendi, eique dixi, cùm vos testimini ea ex Gallis audivisse, vobis magis quam reliquis omnibus fidem habendam. Vestrum erit ita viriliter ipsis respondere, ac dicere, si ad causæ actæ conficiendæ procedendum erit, nos in iis conficiendis magistros esse, & absque multo labore viam reperturos, si nos pergent lacessere, ad dicendam in eos causam per æquitatem ac veritatem: eorum acta erunt auctoritate vacua, & innixa mendacio ac malignituti: sed mirum non erit ut qui Deum deserit, nos etiam deserat.*

(b) *In mandat. tradit. 8. Maj. & alibi memorat.*

(c) *Utraque 16. Julii 1563.*

3. Hæc loquendi ratio, quâ respondere Legatos jussit Pontifex ad ea quæ de simoniacis scripturis jactabantur, satis animadvertitur nec sontem nec trepidantem sonare. Præterquam quòd ubi se Pius reum sensisset hujusmodi scriptorum, & reipsa vereretur ne scripta illa penes Reginam extarent, quonam pacto fuisset ausus tot repulsis & querimoniis toto Pontificatus decursu eam provocare? Verum evidens falsitas hujusce criminis, quod nonnemo temere malignus in hoc genere adversus Pium IV. sparsit, & quod Suavis cupide collegit, alibi hoc in opere ostensa est; adeoque supervacaneum esset, easdem rationes à me repeti ad hominem refellendum, qui eò audaciæ devenit, ut eas quas somniavit simoniæ syngraphas tam asseveranter referat, perinde ac si in publico scribæ tabulario illæ servarentur, & cuicumque liceret originarium auctographum illic inspicere. Nec temperare sibi potest, quò minùs, dum narrat admodum emunctis formulis, ob notitiæ penuriam, rem in eo Concilio gestam adeò memorabilem, referat tamen contestationem (*d*) à Ferrerio paratam, quæ tanquam res sub mera conditione, & non reipsa existens, impugnationem non requirit. Sed eadem utique mihi prodest ad impugnandum Suavem: nam ibi inter acerbissimas contumelias in Pium IV. explosas, otiosum in pharetra relictum cernitur telum illud venenatum, & supra cetera lethale, quod ipsum transfigeret, quasi convictum simoniacæ & minimè legitimæ electionis: quod palam facit, cur Ferrerius, cum animum convertit ad verba volantia, in chartæ perpetuitate infigenda, ut causam in omnium conspectu sustineret, opponere ausus non fuerit id quod sciebat à se defendi non posse. Haud equidem existimem extra rem esse, aut utilitate vacuum, generatim admonere, hujusmodi populares fabellas, quæ circumferuntur per ora imperitorum malignorumve de variis Pontificibus, incredibiles habitum iri à quovis homine cordato, earumque rerum perito. Cujusmodi prudentia inesset in Cardinali, qui hoc syngrapharum genus ab eo peteret, quem vellet sibi Dominum constituere, tradita illi potentia, qui se ab ipso lethaliter affectum injuria existimaret, quique ratione Religionis non habita, stimularetur ad occultam ipsi cladem moliendam, quo sibi suæque dignitati consuleret? Præterea, quonam pacto quidquam sibi emolumenti traheret ab illo scripto, quod hominem qui ipsum produxerit plenè convincens, eumdem primo loco damnaret tamquam reum atrocissimarum pœnarum, atque infamiæ, quæ nonum minus quam alteri è sacrilegis pacis centibus imponuntur? & quamquam hujusmodi syngraphæ ab eo, qui regale Sacerdotium ambiret, traderentur Principibus, pœnas ac tribunalia minime formidantibus, quonam pacto eas in lucem producentes effugerent totius Christiani generis vituperationem æternam, quod supplicium horrorem incutit cuivis animo vel maxime sensu carenti;

(d) *Hæc parata contestatio impressa est in memorato libro Gallico; sed ex errore ponitur sub mense Aug. 1563. cum ponenda esset initio Julii ejusdem anni.*

4. Nos verò cum responso Pontificis ad Legatos revertemur. Ille pro more hominum, qui studeant in rebus à se gestis non prudentiam modò, sed emolumentum invenire, addebat, arbitrari se, antegressa mandata sua à Divino afflatu provenisse. Etenim veritos Gallos, ne hujusmodi dedecora quotidie paterentur, animum inducturos ad Synodum aliquâ ratione confestim terminandam, adeoque eam offensionem ab Ecclesia sublatum iri; cujus rei indicia à se conspici in literis Lotharingi. Atque hinc liquet eorum vanitas, quæ Suavis comminiscitur, Reginam jam à proximè superiori mense voto Pontificis morem gessisse in Concilii negotiis. Significabat insuper, Musottum tamquam ex se ipsi proposuisse, ut Pontifex Lotharingum post paratam Sessionem Romam invitaret, quò cum eo ageret de ratione absolvendi reliqua argumenta & Concilium; se vero habere in animo hunc illi honorem exhibere Musotto regresso. Denique imperabat, ut ubi oportuisset ipsis novum supersedendi mandatum patefacere, id agerent producta altera ipsius epistola brevi, & quovis offensionis verbo purgatâ, quæ sic loquebatur: *Nostræ mentis non fuit, per eam jussionem, qua injunximus ut pacis imago & thus exhiberentur, ulli partium detrimentum inferre, nec existimamus illud illatum fuisse. Si oppositum intendunt Galli, placet nobis ut id à vobis unà cum Synodo cognoscatur; simulque prospiciatis, ne cui inferatur injuria. Quod si Regis Catholici ministri hoc judicium recusaverint, de hoc ipso nos commonebitis. Interim verò jussionem hanc de pace ac thure pro suspensa habetote. Nos vero omnem operam utrimque impendemus ad concordiam consequendam; & quod spectat ad justitiam, nulli deerimus.*

5. Per hæc negotio consultum est. Sed plerumque morbis impetuosis remedium quod è longinquo mittitur, prægressam reperit, aut sanitatem aut mortem. Antequam Tridentinæ turbæ Romam pervenissent, quies Tridenti coorta fuerat. (*e*) Legati proniorem semper animum gesserant ad supersedendum executione, & ad credendum, magis decere Pontificem, ut mandata suspenderet. Conspicabantur enim in Synodi corpore mentem Gallis addictam, adeo ut ipsi Cæsariani, cum se communiter reprehensos animadverterent, quasi fautores injustæ causæ, Legatos adierint ad se purgandos, professi, inductos se in controversiam non tamquam unius partis, sed tamquam pacis studiosos. Præterquam quod ex ipsis Jurisperitis Præsidum complures opinabantur, eam causam suapte natura ad laicum Tribunal pertinere; adeoque cum ea inter meros laicos versaretur, non posse Pontificem procedere, nisi secundum jus commune, nimirum citatis & auditis partibus.

(e) *Quod hac de re sequitur, habetur in lit. Legat. ad Borrom. 4. Julii, & in Actis Paleotti 1563.*

Ex adverso tamen obstringebantur promissione, quâ Lunensi polliciti fuerant, se rem peracturos eo postulante. Nec arbitrabantur expedire sibi, cohortationibus ad remissiora consilia Lunensem pertrahere, ne querelarum in se ansam præberent Hispaniæ Regi, ubi fortasse concordiæ forma illi displiceret. Interim Lunensis nihil omiserat studii ac diligentiæ, ut opinionem deleret, quod Pontifex auctor fuisset illius flammæ ad Synodum dissipandam, testatus & voce & scripto, ea omnia ob Regis Catholici prævalidam postulationem fuisse confecta. Quod autem ad contumelias in Pontificem jactas spectabat, non solùm ille elato supercilio locutus fuerat in multorum Præsulum conspectu, sed scriptam responsionem confecerat, qua mendacium nomen auctoribus tribuebat, cum aliis ignominiæ formulis, eamque Lotharingo legendam obtulerat.

6. Jam verò quemadmodum ex duobus contrariis excessibus conficitur temperamentum; ita ex oppositis tum prærogativis tum ardoribus illarum partium in certamine, concordia orta est, his pactionibus composita: Ut Sessionis die servaretur ordo habitus die sancti Petri; aliis festis diebus Oratores accederent ita ex compacto, ut altero accedente; alter non concurreret; aut ejusmodi ratio iniretur, ex qua nihil turbamenti procederet: ut interim missis literis ad utrumque Regem tentaretur, an ex ipsorum consensu firmius aliquid stabiliri posset. Laus præcipua hujusce tranquillitatis Lotharingo adscripta est, quòd Gallicos Oratores emollierit; & Granatensi & Segoviensi, tum quòd Hispanum induxerint, obstricta illi fide, & constituto vel suorum capitum vadimonio

monio ad Regis comprobationem obtinendam, tum quòd Legatis denuntiaverint, ipsos ex conscientia nequaquam obstringi ab accepto mandato, cum futuras clades prænoscerent. Ac præsertim mane quo imminebat procella, Guerreri opera cunctæ Ecclesiæ salutaris fuit: ac proinde unicum hoc promeritum, præter alia complura, quæ duos hosce Præsules illustrarunt, satis illis fuit non modo ad compensandam turbationem aliquam ab ipsis in Concilio excitatam, sed ad reddendam eorum nominibus vitam immortalem per commendationem perpetuam in Annalibus Christianorum. Legati supra modum gavisi, Pontificem certiorem fecerunt, aptiorem concordiæ modum optari non potuisse; Hispanos se obnoxios agnoscere ipsius propitiæ voluntati, nihil defloratæ hujus gratia ab ulla suorum ministrorum repugnantia, nec ab ulla notitia propositi quod illi habebant in animo: Gallos jam certos esse, Pontificem non à se ipso ad id progressum fuisse, ut Reges ad certamen compelleret, sed ab Impetu Hispanorum commotum ad id indulgendum, ne alteram partem amitteret, dum alterius possessionem minùs firmiter in Ecclesia permanentem cernebat: ipsorum minas criminationesque despectas, quando nihilo segnius propter illas eo manè Præsides promptum obtulerant animum Hispano ad ipsi obsecundandum. Eorumdem contumelias in Pontificem voce ac scripto depressas, & in obsequii verba ab ipsis post concordiam commutatas: querimonias de justitia enervatas ab iis quæ ipsi pacti fuerant, & quibus in comperto erat assensurum libenter fuisse Pontificem usque ab initio, nisi ab iisdem ipsi dissensissent, neque constantem præserulissent voluntatem in apertis prærogativæ signis postulandis. Ad hunc Legatorum nuntium Romam missum per expeditum tabellarium, (*f*) suprà quam credi possit lætatus est Pontifex; cumque Musottus nondum profectus esset, eum nono Julii remisit cum suis ac Borromæi literis ad illos, & cum suis ad Lotharingum responsis, quæ cum Legatis communicabat. Præsides amplissimam acceperunt ab eo commendationem prudentiæ ac solertiæ, qua feliciter usi sunt. simulque ipsis significatum est, Musottum heri sui nomine pollicitum certò fuisse absolutum iri Concilium tam aptè ac tam facili ratione, ut ubi res ita eveniret, non mediocres Lotharingo grates habendæ essent. Huic respondit Pontifex literis gravitate plenis de falsis insimulationibus, in se conjectis à Gallis, & ad suas aures delatis: quod referre non placuit auctori voluminis Gallici, per typos impressi, à nobis sæpius producti; ut qui studiosè vulgavit quidquid Pontifici Synodoque contrarium in ejus manus pervenit; adeoque cum reliqua penè omnia ab ipso extensa ponantur, hujus epistolæ perbrevem ac mutilam summam refert. Sed nec minori benevolentiâ respondebat illic Pontifex Lotharingo de celeri Synodi conclusione, ab eo ipsi promissa, quam primo loco referendam illi acceptam scribebat, negans se Legatis umquam demandasse, sicut Lotharingus pro certo ponebat, ne quid cum ipso communicarent. Et sanè oppositum palam fieri poterat Lotharingo ex tot negotiis, cum eo ad eam usque diem communicatis; sicuti mihi perspicuum redditur ex innumeris Borromæi literis, per quas Pontificis verbis imponebat Legatis, ut plurimum confiderent Lotharingo mutuamque cum eo amicitiam exercerent; & nonnumquam eos penè objurgabat ob illius querimonias, quasi parcius in eo obsequentes Pontifici: & è contrario hi semper se apud Pium purgabant, affirmantes, se abunde obsecutos fuisse. Verum est tamen, iisdem ferè rationibus, quæ Pontificem retinuerunt ne illum inter Legatos cooptaret, retentum pariter fuisse ne cum eo eamdem quam cum Legatis fiduciam exerceret. Ex quo ille, quippe magno ac forsitan vasto animo; secum non plenè agi putabat, sine notitia, ac penè sine administratione rerum omnium. At verò in eo postremo negotio Præsides diserè veti ti sunt; ne cui præter Lunensem data ipsis mandata patefacerent; quæ interdictio allata fuit ab illis, suum silentium excusantibus, adversus Lotharingi querelas: id autem rationi vel maximè consentaneum apparebat, quippe quod spes omnis executionis sedatæ pendebat ab improviso. Quare mirum est, illum existimasse rem sibi communicandam, cum fuisset necesse vel ut ipse à data Legatis fide deficeret, re patefacta; vel ut in offensionem gravissimam incurreret suum apud Regem, si umquam innotuisset, rei scientia in ipsum transfusâ, Oratores ab eo non fuisse commonitos. Præterquam quòd Lotharingus in colloquiis cum Drascovizio eam severitatem præsetulerat, (*g*) ut posteà Lunensis Legatis fassus fuerit; animi sui propositum à se illis prænunciatum ex arte non fuisse pridie quàm fieret, ne quid inde lucis perrumperet ad Lotharingum, à quo ipse fortasse verebatur, ne Oratorum animi ad pugnam potius quam ad pacem impellerentur.

(f) *Cuncta extant in Literis Pontificis & Borrom. ad Legat. 9. Julii 1563.*

(g) *Literæ Legatorum ad Borr. 4. Julii 1563.*

7. Quamquam revera neque Lotharingus, neque quisquam ex addictis huic aut illi partium mutire quidquam visus est ad incendendum, sed potiùs ad extinguendum ignem importunissimum: præsertim verò Ferdinandus hac in re animum potius probi Cæsaris, quam studiosi Austriacæ familiæ palam fecit. Etenim præter summum molestiæ sensum, quem primo præ se tulit ob eos tumultus, anxius ne Synodi dissolutio subsequeretur, ultra modum commotus est, accepto rumore de se sparso, Lunensem suis cohortationibus impulsum ad ea processisse. Quamobrem ad Oratores suos scripsit, (*b*) affirmare se obstrictâ Cæsaris fide, hujusmodi consilium nec à se promotum neque cognitum fuisse. Præterea ipsis injunxit, ut pro virili conarentur pacem componere, stimularentque Præsides ad operam simul navandam. Sed in hoc visus ille non est plenam æquitatem exercere: dum enim querebatur de apposita sibi vulgò calumnia, quod illius perturbationis fuisset particeps; non tamen abstinebat se, quin ostenderet aliquam à se fidem haberi criminationi longe minus verisimili, conjectæ in Pontificem, quasi ea via solutionem Synodi moliretur: tametsi ratio, quâ Ferdinandus usus est in eo ad suos Oratores scribendo, indicat, ab ipso non tantum id credi, quantum intendi ut per illum aculeum stimularentur Legati ad urgendam concordiam, pro qua varia consideravit consilia; simulque ea cuncta perfici non posse cognovit, eo excepto, de quo plane conventum est, & de quo imperavit Oratoribus suis, ne in pacis gratiam gravarentur consuetos honores non accipere. Adjecit, ubi consilium non procederet, quod tamen non credebat, hortarentur Lunensem, tantis per dum res componeretur, obtenderet sive morbum, sive aliud quidpiam, ne interesset Sacris solemnibus,

bus, nec Ecclesiæ tanti detrimenti ipse fieret occasio. Sed posteà cognita concordia, cujusmodi ipse meditatus eam fuerat, ingentem lætitiam præ se tulit (*i*) suosque jussit non solùm Sessionis die, sed quacumque aliâ solemni actione, consentire ne ipsi pacem & thus acciperent, donec alia patefieret via communis consensus.

(h) *Viennæ 7. Julii 1563.*

(i) *Epist. Cæsaris ad suos Oratores Viennæ 4. Julii 1563.*

8. Præ ceteris gaudium Synodi in immensum excrevit, quod Petri navim conspicaretur extra discrimen, anteà inevitabile creditum, impingendi in alterutrum ex oppositis scopulis. Sed fortasse, tametsi malum imminens reverâ ingens fuisset, fuit tamen minus opinione. Credibile non erat, Regnum Galliæ, præter antiquæ pietatis spiritus, etiam ex politicis rationibus, ultrà progressurum in ultionem quàm ad summum ad præcidendum commercium cum vivente Pontifice. Etenim si per schisma procederet ulteriùs ad electionem Antipapæ, seipsum tunc divisum, adeoque infirmum, nec minùs debile ex debili regnantis ætate, exposuisset inimicitiæ Pontificis, & Catholici Regis, in quem Regem coiissent respectus Religionis, existimationis, & dominationis, quique distractus id temporis non erat in alios potentes hostes, sicut acciderat ipsius parenti, cùm Anglia à Catholica Religione desciviť. Quapropter, quamquam Oratores Gallici perversiones hasce denuntiarent, satis ipsi animadvertebant, posse quidem denuntiationem causæ prodesse, præsertim apud multitudinem, quæ ad se commovendum metitur magnitudinem, non verisimilitudinem damni denuntiati; sed non minus etiam executionem ipsi Galliæ nocituram? quandoquidem primus gradus futurus erat conjectio Regis pueri in manus hæreticorum, hoc est rebellium ejusmodi, qui volebant esse hæretici, quò rebelles esse possent.

9. Ceterùm quamvis tum Galli tum Hispani variis tunc vituperationibus carperentur à suis civibus, aut lividis aut immoderatis, aut perperam expertis, perinde quasi nimis faciles animos in eo honoris apice gessissent, utrique tamen reverà prudenter sui Principis causam egerunt. Hispanus quatuor res plene obtinuit, quas sibi initio proposuerat; non cedere, habere locum in publicis actionibus, Synodum non perturbare, & amicitiam cum Gallis non præcidere: atque ea cuncta plaudente Synodo ipsius pietati ac moderationi succesſere. Quod si amplius voluisset, obsistentibus fortasse Patribus id neutiquam obtinuisset, aut saltem illud consecutus per modum temporariæ sanctionis, & salvis utriusque partis juribus, atque omnibus ægrè ferentibus, diutius eo frui nequiisset: interim vero traxisset in superbiæ Hispanicæ crimen Synodo dissolutionem, & omnia detrimenta, quæ Christiana Respublica fuisset passa, diminuta non mediocriter gloria tam egregiæ Nationis, & Philippi Regis, amplissimè collaudati, cui etiam grave onus imposuisset & Pontificis sustinendi, & cum uxoris fratre pugnandi.

10. Nec minus ex arte luserunt Galli, salvo Rege; tametsi major pars peditum, & nobiliores latrunculi, contrariæ parti adhærerent, & æqualitatem illam evitarent, quæ ipsis detrimentum inferre poterat. Ubi amplius inflexibiles perstitisset, jam suprà expendimus, quantum favoris causæ suæ perdidissent in Patrum & cunctorum hominum animis cùmque necesse esset Legatis in eo eventu mandatum exequi, reipsa fuissent inductum adversus illos exemplum, ad quod sustinendum ipsi Galli, infensis animis secedentes, coëgissent Synodum, ac Pontificem; adeoque illud posteà facilè secutis Cæsare Philippi patruo: aliisque Principibus ipsi conjunctis, difficile erat, ne idem exemplum amplexarentur omnes Aulæ catholicæ: quin fortasse in gravissimis Galliæ perturbationibus ea poterat ingruere necessitas, ut prudentia ac publicum Regni bonum oculos averteret ab eo jure speciosæ prærogativæ, quando conceduntur interdum amplissimæ ditiones, hoc est, potentiæ Quocircà non conspicor, in ea re Gallis aut Hispano posse meritò inuri notam pectoris exigui, sed potiùs utriusque laudem, ingentis capitis tribuendam esse; quamvis non rarò vulgus ingens pectus appellet ingentem ferociam cum exiguo capite.

11 Confectâ concordiâ, Tridento discessit (*k*) Lansacus, revocatus in Galliam, remanentibus Ferrerio & Fabro. Et post rem gestam die sancti Petri; etiam antequam iis componeretur, Lansacus & Lunensis invicem sæpius per honoris officia sese inviserant, (*l*) cùm intento essent animo, Hispanus ad observanda mandata sibi tradita, ne amicitiam cum Gallis abscinderet; Galli verò ad exercendam indignationem solum in Pontificem, ne ipsorum Princeps ad gravem cum Hispano Rege contentionem adigeretur.

(k) *Hæc omnia constant ex Diario 7. Jul. ex epist. Legat. 29. Jun. & ex catalogo Oratorum præsentium 7. Sess. Pii IV.*

(l) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 4. Julii & literæ Jadrensis.*

Tametsi animorum commotiones dominari magis in regnantes soleant, cùm eas potentia quasi quædam nutrix exaturet; submissiores tamen videntur, quia ibi reginæ suæ obtemperant, hoc est, dominandi curæ.

CAPUT XI.

Consilium Cardinalium & Oratoris Vargæ, habitum à Pontifice de Canonum ac doctrinæ forma à Legatis missa. Celebre Vargæ scriptum. Votum Pontificis, ut omitterentur duas quæstiones magis contentiosæ, & consimilis Cæsaris voluntas, sed Hispanorum repugnantia, & propensio Hispanicæ Aulæ ad Synodum protrahendam. Lotharingi opera ad rem expediendam, & ad concordiam, quæ priùs in Conventu peculiari Præsulum præstantiorum stabilitur, & posteà in generali. Literæ ad Concilium à Belgii Gubernatrice datæ.

1. NOvo externoque litigio jam absoluto, persistebant adhuc vetera & intestina. Exemplar Canonum ac doctrinæ, à Legatis missum ad Pontificem, ipsi principi suspicionem injecit, ut idem posteà per (*a*) Borromæum rescripsit, *Quod Galli, & quidem ex Hispanis, vellent per eas voces generales & captiosas indicare, jurisdictionem à Christo proximè provenire, & posted ex hoc consecutionem aliquam deducere, quæ ipsis placeret.* Equidem comperio, cùm ille quodam die Patribus (*b*) rationem redderet, cur ipse Canonem omisisset de institutione Episcoporum, sub Julio digestum, hanc inter alias rationem ab eo fuisse allatam, nimirum, ob ambiguam significationem, quæ su-

pensos fidelium animos tenuisset, per modicam Concilii dignitatem. Pontifex itaque rescripserat Legatis, longè sibi gratius fore, si ejusmodi *(c)* quæstiones præciderentur, quàm si definirentur absque ullo fine, quin potius novis litibus inchoatis, atque ad id pariter eosdem cohortatus est Ferdinandus per suos Oratores. Usque ab excitata controversia de verbis illis, *Rector Ecclesiæ Universalis*, omnem lapidem Delfinus moverat, & omnem operam adhibuerat *(d)* ad Cæsarem permovendum; quò verum Ecclesiæ Romanæ patronum in causa tam æqua se gereret; sed sine plurima interjecta mora responsum scripto acceperat immobilis repugnantiæ ad utramlibet partium fovendam. Seldius verò coràm illi dixerat, Gallos numquam consensuros; quin ubi ad id declarandum procederetur, existimaturos fuisse, nullum levamen ex hujusmodi Synodo expectandum, sed novam laborum accessionem, adeoque consulturos sibi fuisse per propriam Synodum Nationis, cujus terrorem, quasi fulminis, incutere studebant crebris suarum minarum tonitruis, in contentionibus cum Synodo & cum Pontifice. Quamobrem Cæsar utilitati publicæ conducibile putabat, si abstineret se procul à talibus controversiis, ne in Gallis erga ipsum fiducia de illo opere extingueretur. Neque illi probabatur, quòd Legati, susceptо negotio illius definitionis, quæ nec consensum umquam consecutura esset, nec progressura sine Concilii scissione, tot alia bona præpedirent, ex concordi processu decerpenda: ac proinde per ejusdem Delfini literas idem *(e)* Pio dissuaserat: ne declarandam curaret aliam supra Synodum prærogativam, nisi Patres ad id unanimes convenirent, propositis horrendis calamitatibus, quæ Christianæ Reipublicæ imminerent, si Conventus ille dissolveretur, quod ex dissensu in articulo tam gravi timendum erat. In his consiliis firmius in dies inhæserat Ferdinandus, quippe quæ ipsius ingenio, cauto magis quàm animoso, congruebant: idcirco ea rursus iterari jussit à suis Oratoribus, qui eadem operâ exposuerunt, sibi à Cæsare committi, ut ubi certamen illud evitari non posset, sibi confestim significarent, nulli partium accedentes ipsius mente priùs non perspectâ & eò processerat Cæsar, ut quereretur, *(f)* à Legatis, prolixitati studentibus, in medium vocari disputationes supervacaneas & inextricabiles. Ob quam insimulationem; adeo contrariam non veritati modò, sed evidentiæ, æque illi tristitiâ ac admiratione effecti sunt. Quapropter animadvertens, viam illam, ad quam Pontifex simul ac Cæsar eos hortabantur, planissimam tutissimam, brevissimam, apertissimam, ac tandem honestissimam esse, ad eam gressum converterunt. Sed non mediocris illis difficultas objecta est ab Hispanis; qui obdurati contendebant ut affirmaretur, esse in Ecclesia Episcopos ex institutione Christi. Huic difficultati adhiberetemperamentum studuit Hydruntinus, *(g)* quantum satis esset ad id, quod certum erat, definiendum, ponens, gradum Episcoporum in Ecclesiastica Hierarchia non esse pro arbitraria Pontificis voluntate; ac proinde ejus inventum fuit, quòd in sexto Canone, vice illorum verborum, quæ petierant Hispani, *ex institutione Christi*, ponerentur, *ex ordinatione Divina*: eo relicto quod incertum erat, nimirum an hujusmodi ordinatio deducta fuisset in opus à Deo proximè, an per ipsius Vicarium: ex qua peculiari illius opera egregia Legati argumentum desumpsere ad ipsum universè & amplè commendandum, Romam scribentes. Et sanè eâ commendatione opus erat; si quidem literæ alicujus ministri inferioris ordinis, & fortasse perperam docti ab æmulis, non ita propitiæ Hydruntino, Romam id temporis perlatæ sunt.

(a) *Literæ Borrom. ad Legat. 6. Julii 1563.*
(b) *Inter monumentæ Seripandi.*
(c) *Constat ex literis Legat. ad Borrom.*
(d) *Literæ Delfini ad Legat. 15. Martii 1563. quæ servantur in Bibliotheca, à Duce Urbinate relicta.*
(e) *Literæ Delfini ad Borrom. Junii, redeunte Ormanetto.*
(f) *Literæ Legat. ad Borrom. 8. Jul. 1563.*
(g) *Lit. Legat. ad Borrom. 15. Julii 1563.*

2. Nondum tamen idcirco acquiescebant Hispani, & aliquis auditus est susurrus, *(h)* eos ad id à Lunensi fuisse commotos: quod adscribebatur peculiaribus quibusdam sensibus, *(i)* qui (ex narrationibus Crivelli Nuntii) inerant in præcipuis ministris Hispanicæ Aulæ, in rem esse prolationem Concilii, quo perdurante: quà metus quà expectationis caussâ hæreticos quieturos: at verò per suspensionem, per scissionem, per terminationem, æquè novum furorem illis injectum, ac frenos detractum iri. Hæc Hispanensis Aulæ ratiocinatio, ad Legatos delata, immensa illos molestia perculit, bonum penè exitum desperantes quantocumque ipsorum labori, dum ex opposito, Regis Præsules complures, numero & auctoritate spectabiles, studiosè novos semper nodos quærerent, quibus apta fila numquam deerant in argumentis natura sua tam implicatis: ea propter & ad Nuntium rationes plurimas scripserunt, quò regios ministros ab eo consilio removerent, & Pontificem rogarunt, ut nervos omnes suarum exhortationum intenderet, Regique palam faceret grave detrimentum tot Ecclesiarum ex diuturna Episcoporum absentia; adeoque per Concilium, ad reparandam disciplinam coactum, eamdem destructum iri: offensionem Catholicorum, hæreticorum triumphum propter Patrum dissidia, quibus unicum remedium suppetebat, si statim eorum concordiam terrarum orbis aspiceret; & supra cetera periculum, ne hujusmodi dissensiones monstrosum aliquod schisma tandem parerent.

(h) *Variæ scripturæ præsertim sub 9. Julii Vicecomitis.*
(i) *Literæ Crivelli ad Borrom. 8. & 12. Julii 1563. & Acta Salmanticensis, in quibus multa dicuntur, narrandaque ad Sessionem.*

3. Pontifex propositis officiis haud prætermissis, curabat interim, ut summo studio perpenderetur sanctionum exemplum, sibi missum à Legatis. Etenim tametsi magis illi placeret, ut importunæ controversiæ omitterentur, nolebat tamen curam ac deligentiam negligi, si forte ad res definiendas procedendum fuisset, seque secordem suique muneris oblitum notari: sed argumenti gravitas, & Consultorum numerus *(k)* haud permisere celeritatem quam Roma sperabat, & Tridentum postulabat.

(k) *Literæ Borrom. ad Legat. 20. Junii & 3. Julii 1563.*

Tandem quò per majorem dignitatem rem ageret, die quarto Julii coram se *(l)* delectos ad id Cardinales accivit, singulosque sententiam rogavit, atque ea omnia per expeditum tabellarium ad Legatos misit. Accersierat quoque Pontifex ad

ad illum conventum Franciscum Vargum Oratorem Hispanum, cui se non benè animatum minimeque fidentem diutiùs ostenderat, sicuti non semel commemorandum mihi fuit: ac denique in ipsa Concilii apertione, cùm Pius ad Philippum Regem mitteret Brocardum Comitem, de gravissimis rebus acturum, illi ad calcem mandatorum injunxerat, *(m)* ut Oratoris mutationem maximopere flagitaret: sed Vargas tantumdem semper studuerat sibi conciliare Pontificem. Quare Pius re animadversa, existimavit, tunc Vargam, tanto fiduciæ æstimationisque argumento captum, haud prætermissurum opportunitatem, per quam se dignum ostenderet eo favore ad alios futuros eventus, simulque ex illius judicio non parum ponderis accessurum ad Sedis Apostolicæ causam apud Præsules Hispanienses. Cetera satis ille idoneus agnoscebatur qui dicto Consilio interesset, utpote qui ad tam nobilem gradum evectus, literarum magis quàm familiæ eminentiâ, Religionis etiam studium præ se gerebat nihilo inferius sua doctrina, suique Principis pietate: & consentaneum hisce dotibus scriptum protulit Vargas, non eruditum minùs quàm pium, ad Pontificiam auctoritatem tuendam, quod posteà per typos ab eodem editum est in lucem: cumque scripti prolixitas haud sivisset, ut plus quàm ejus summa per illum tabellarium mitteretur, voluit Pontifex postridie alium cursorem mittere non ad aliud opus, nisi ad integrum illud perferendum, tum quo per eam honorificentiam grates illi redderentur, tum quò speratus apud Hispanos Patres profectus tempori haberetur. Verùm sicuti quidquid anteà excogitatum fuerat à Pio ad sedandos tumultus ex Oratorum æmulatione, nihil in re ipsa confecit, quippe quòd anteà Iis Tridenti composita est, quàm Romæ in Consilium adducta; ita hæ cunctæ disputationes scripto exhibitæ, controversias doctrinæ jam revocatas in concordiam invenerunt. *(n)*

(m) *Mandata extant in Urbinatis Bibliothecâ quam diximus.*
(u) *Lit. Legat ad Borrom. 12. Jul. 1563.*

4. Numquam destiterant Præsides studium impendere *(o)* ad contentiones absque decisionibus terminandas, tum quia præter Pontificem & Cæsarianos id etiam Lotharingo probabatur, tum quia cùm homo è nihilo trahat originem, nescio quid facilius experiri solet in eo genere operationum, quæ propinquius accedunt ad nihilum. Quamobrem septimo Julii accito conventu peculiari, cui duo Purpurati, & triginta Patres ex præcellentibus inter omnes nationes aderant, *(p)* tandem post quinque horas examinis, mixti, ut fieri solet, variis contentionibus, constitutum est mansionis Decretum *(q)* non quod Lotharingus formarat, sed quod Mantuanus jam paraverat, cum levibus emendationibus, ac simul totum Ordinis argumentum. In quibusdam literis Vicecomitis *(r)* ad Borromæum continetur; Cùm à singulis dictæ fuissent in eo cœtu sententiæ, nec de sexto Canone convenirent, propositam à Lotharingo fuisse formam quamdam, à præcedentibus diversam, quæ acceptata est; eumdem formam non fuisse publicè productam ab ipsius auctore, priusquam idem per Episcopum Brixiensem ipsam privatim communicasset cum Guerrero & cum Ajala præcipuis Hispanorum, eorumque consensum resciviset. Sed quoniam Vicecomes illi cœtui non interfuit, & Legati inter plurimas Lotharingi laudes, illius formæ inventionem ipsi non tribuunt, quin potius eam adscribunt Hydruntino Archiepiscopo, incertus rem narro. Hic dies septimus visus est feliciter criticus noni, cùm enim posteà fuisset habitus nono Julii Conventus generalis, *(s)* evenit, ut centum Viginti septem suffragia utroque argumento colligerentur, atque ut utrumque statueretur, imperatis modicis variationibus à forma digesta, quarum cura demandata *(t)* fuit Marino & Fuscarario inter Theologos, Castaneæ & Paleotto inter Canonum Peritos. Ea verò rei expeditio, vix antea sperata, primo loco adscripta est moderationi Lotharingi in dicenda adversus quàm consueverat sententia per summam brevitatem, quàm ut accidere solet Principibus, ac à primo dicentibus reliqui sunt incitati. Hispani tamen non cessabant contendere, ut exprimeretur in sexto Canone, Episcopos fuisse *institutos à Christo*, aut ex institutione Christi, non autem generatim, sicut ibi dicitur, *ordinatione Divinâ*; opponentes, posse id intelligi de communi providentia erga res omnes: adeò ut Guerrerus & Ajala, qui in cœtu peculiari cùm reliquis consenserant, tunc dissentirent. Sed numerus conflatus ex his & reliquis omnibus, qui mutationem optabant, quintam partem modicè superavit, adeoque enerves remanserunt ad pugnam, nedum ad victoriam. Hinc Legati *(u)* vividam spem traxere non solùm celebrandæ Sessionis die præscripto, sed absolvendæ Synodi ante finem Novembris. Obstabat tamen id quod Moronus per profundum arcanum accepit à summo magnæque auctoritatis viro, operam à Lunensi navari ad Sessionem impediendam, existimante (sicuti semper ad primarios ministros odor ingentium moliminum surrepit) post Sessionem nihil amplius superfuturum, nisi ut mitteretur Lotharingus in Galliam, ad res, quibus regnum illud indigebat, componendas. Certum est, Lotharingum in functione, de qua diximus, ea animi ardore, eaque virtute se gessisse, ut Legati prosperum exitum illi præcipuè acceptum referrent. Significavit Gualterius, *(x)* positis recentibus turbis cum Gallis, plurimum contulisse ad eos recuperandos Saracinellum, Sibi à Secretis, qui paulò antè redierat cum responso Pontificis, propitio aut iis rebus, quas Ferrerius proposuerat, aut aliis à Lotharingo propositis, videlicet, ut celebrata Sessione argumenta reliqua (*y*) brevissimè expedirentur, cunctique Patres ad ea quæ proponenda supererant, simplici verbo, *placet*, aut, *non placet*, responderent: quamquam Divino consilio posteà factum est, ut Synodus absolveretur honoratiore exitu quàm hic fuisset, in quem flectebatur tunc Pontifex, prudenter virtus ne quid pejus accideret.

(o) *Lit. Legat. ad Borrom. 5. Julii 1563.*
(p) *Lit. Legat ad Borrom. 8. Julii 1563.*
(q) *Ex literis Vicecom. 9. & 12. Julii 1563.*
(r) *19. Julii 1563. & aliis ejus literis postea scriptis.*
(s) *Lit. Legat. ad Borrom. 12. Julii 1563. & Diarum die 9.*
(t) *In literis Vicecomitis & Jadrensis 12. Julii 1563.*
(u) *In jam dictis literis Legatorum ad Borr. 12. Julii 1563.*
(x) *Lit Gualt. ad Borr. 8. Julii 1563.*
(y) *In lit. Borr. ad Moronum. 6. Jul. 1563.*

5. Postridie narrati Conventus generalis, habitus est alius (*z*) de corruptelis ibique recitatæ sunt literæ Gubernatricis Belgii, in quibus scribebat, Episcopos ac Theologos jam nominatos (*a*) se missuram, modicamque eorum missionem excusabat, ob necessitatem Ecclesias ab hæresis periculo cu-

ſtodiendi. Et die menſis duodecimo finis impoſitus fuit ſtabilienſis (*b*) Decretis, etiam de argumento quod diximus. Lotharingum eo die auctor fuit, (*c*) ut in obligatione reſidendi comprehenderentur cum reliquis Epiſcopis nominatim Cardinales, quod duo ſimul nodoſa litigia præcidit; ſiquidem effecit ex una parte, ne Cardinales impoſterum cenſere poſſent, à debita ipſorum præſentia Romæ ſubtrahi ſe debito reſidendi in Epiſcopatu; & ex altera, ne idem debitum ipſis amplius objiceretur, quaſi Eccleſiarum Cathedralium minimè capacibus. Actum quoque fuit id temporis de lege ferenda, ut cùm Purpuratorum Senatus conflaretur ex Epiſcopis, ex Presbyteris, & ex Diaconis, ætas, quæ requiritur in aliis ad ſingulos hosce Ordines ſuſcipiendos, opus pariter eſſe ſingulis, qui in eo gradu aſſumerentur ad Purpuram, ſicuti conventum erat in articulis poſtremi Comitii. (*d*) Verùm id poſt multa non placuit, cùm perpenderetur, cunctos Cardinales eſſe Conſiliarios Pontificis, cui muneri communiter exiſtimatum eſt ſatis non eſſe ætatem Diaconatui ſufficientem.

(*z*) *Diarium 10. Julii.*

(a) *Hæ literæ ſunt inter ſcripturas poſt Diarium.*

(b) *Lit. Legat. ad Borrom. 12. Julii & Acta Paleot.*

(c) *Literæ Vicecomitis 12. Jul. & Legat. 12. & 15. Jul. 1563.*

(d) *Cap. 4. Comitiorum ante Pii IV. electionem.*

6. Dum undique tam proſperè Synodus procedebat, Præſides metum de Hiſpano Oratore haud ſanè vanum experti ſunt. (*e*) Dum ipſi literas, quibus fauſtus eventus Romam nuntiaretur, obſignaturi erant, hunc à Lunenſi nuntium accepere; Omnem à ſe navateam operam, quâ ſuæ gentis Præſules induceret, irritam cecidiſſe, niſi definiretur id quod illi de inſtitutione Epiſcoporum optabant: quocirca ſe putare, Seſſionem celebrari non poſſe, propterea quòd ſi aliter ea haberetur, grave detrimentum illatura eſſet non ſolis illis Patribus, ſed Hiſpaniæ univerſæ, cùm ad actionem tanti ponderis procederetur repugnante eâ integra Natione. Id tamen Præſides ab incepto non retraxit, ſed ad certamen inſtruxit, cùm ipſis indecora poſtulatio videretur, quòd pauci Præſulis arrogarent ſibi, non ſolùm impedire ne definiretur id quod reliqui volebant, ſed (de quo mere tunc agebatur) impedire Seſſionem, niſi definiretur quod ipſi volebant. Itaque nullo prætermiſſo labore, non ſolùm mentis, ſed etiam corporis, quod robuſtiorum mentium inſtrumentum infirmius eſſe conſuevit in rebus aptè diſponendis ad conſequendum effectum, die decimo quarto Julii generalem cœtum convocarunt, quò manus poſtrema negotia admoveretur ad craſtinam Seſſionem: & quanquam Hiſpani rumorem ſparſiſſent, Niſi dogma illud declararetur, ſe in Seſſione aut conteſtaturos, aut prodituros in medium, ut ſuam conſcientiam exonerarent; tamen Legati reliquorum concordiæ confiſi, alacriter convenere, cùm longè major numerus ſæpè in campo, ſemper in tribunali victoriam conſequatur. In ſententiis dicendis Hiſpanienſes immobiles perſtitere, Antonio, Auguſtino excepto, qui dixit, Accipi ſextum Canonem à ſe, quò plurium ſuffragiis aſſentiretur, & ne proſpero Synodi proceſſui obviam iret, tametſi ipſo ſpectato, ſibi Canon non placeret. Sex Epiſcopi Eccleſiarum extra Hiſpaniam cum Hiſpanis conſenſere, Jacobus Gibertus Noguera Hiſpanienſis Aliſanus Epiſcopus, Antiſtes Verdunenſis Gallus, & ex Italis Carolus Bovius Oſtunenſis in regno Neapolitano, Joannes Andreas Bellonius Epiſcopus Maſſalumbræ urbis prope Neapolim, Fabius Mirtus Neapolitanus Epiſcopus Caiacenſis, qui Nuntius in Galliam miſſus eſt, cum Boncompagnus ſub nomine Gregorii XIII. univerſalem Eccleſiam rexit, Gabriel de Monte Epiſcopus Heſinus.

(e) *Literæ Legat. ad Borrom. 12 Julii 1563.*

7. Quieto nondum erant animo Legati, tametſi certò prævideren exitum Seſſionis, cùm ipſis videretur, à diſſenſu Nationis tam adſpectabilis magnitudine, pietate ac doctrina, plurimum dignitatis Concilio illisque Decretis detractum iri, quippe quòd in hujusmodi victoriis accidit adverſus quàm in militaribus, ubi tanto plus habetur gloriæ, quanto minùs pugnæ. Quapropter Moronus præcipuè adhibuit (*f*) in publico Conventu ac poſteà in privatis colloquiis, Officia vel maximè ſtudioſa apud Lunenſem, quò ipſe ſolertiam omnem impenderet ad comparandam Concilio ac ſibi ipſi coronam concordiæ. Nec hortamenta incaſſum abiere. Lunenſis quippe, tum ingenio tum religione vir egregius, animadvertit, quantum id ad Eccleſiæ bonum conferret, & usque adeò ſuos Epiſcopos iterum atque iterum rogavit, ut tandem eos flexerit. Quare quo tempore Legati curaturi erant corpus quiete, quæ nequiter invenitur ſupra plumas, cùm animus, quo vivit corpus, remanet inter ſpinas, jucundum hunc nuntium ab eo accepere, qui Homericum quaſi nepenthes illis fuit ad brevem illius noctis ſoporem, donec ab aurora vocati ſunt ad functionem, tam diuturnorum atque univerſalium laborum partum, & tam variæ ſpei, nunc ſuccenſæ, nunc tepeſcentis, & nunc gelantis objectum. Verùm qui Naturam incuſavit veluti novercam, quòd nobis aperuerit ſolùm tam confragoſas vias ad obtentos fines aſſequendos, aut ignorans, aut calumnioſus extitit. Sicut ex amaritie thymi mel conficitur, ita à prægreſſa moleſtia ſuppeditatur materia ad jucundiſſimam voluptatem habendam.

(f) *Literæ jam dictæ Legat. & Vicecomitis.*

CAPUT XII.

Seſſio vigeſima tertia. Diplomata Pontificia de Legatis, facultates Oratorum, aliæque Principum literæ ibi recitatæ. Decreta propoſita tum ad Fidei dogmata declaranda; tum ad reformandas corruptelas. Comprobatio cum modica & paucorum repugnantia. Seſſio futura ad diem decimum ſextum Septembris deſtinata.

1. GAllus (*a*) eo manè ad aram operatus eſt Epiſcopus Pariſienſis, & Hiſpanus Latinè concionatus Epiſcopus Aliſanus, de quo apud Legatos poſteà conqueſti ſunt Galli (*b*) ac Veneti, poſtulantis, ne oratio referretur in Acta, propterea quòd priùs Hiſpaniæ quàm Galliæ Regem, priusque Ducem Sabaudiæ quàm Rempublicam Venetam nominarat. Verùm quoniam in comperto erat, actum id non fuiſſe aboratore nec nomine nec mandato publico, ea querimonia ad indicandam offenſionem ſatis fuit. Munus Maſſarelli, qui à Secretis erat, & adhuc ægrotabat, obivit, ſicut etiam aliàs, Epiſcopus Caſtellanetenſis. Recitavit is Diplomata Pontificis, quibus duo recentes Legati eligebantur, Oratorum facultates, alias que Principum literas, ad Synodum poſt ultimam Seſſionem delatas, ſpectatâ ſolùm in ordine ven-

adventus antiquitate. Non tamen lectæ ſunt literæ, quas Orator Melitenſis ferebat, quoniam de ipſius loco nondum cum Patriarchis conventum erat. Prima igitur epiſtola fuit Regis Poloniæ, ſecunda Ducis Sabaudiæ, pro Legationibus Epiſcoporum Præmiſilienſis, & Auguſtenſis: tertia fuit Reginæ Scotorum, quarta Regis Hiſpaniæ pro Legatione Comitis Lunenſis. Et tunc interfuere Galli, quiete iisdem ritibus continuatis, qui die ſancto Petro ſacrâ (*c*) ſunt obſervati. Poſteà Epiſcopus, qui celebraverat, recitavit è ſuggeſtu Canones paratos in Ordinis argumento, qui hujusmodi fuere:

(a) *Cuncta ſunt in Diario 15. Jul. 1563. in Actis Paleotti & arcis Æliæ, & in epiſt. Jadrenſ. eod. die.*

(b) *Scriptum Vicecom. ad Borrom. 19. Julii 1563.*

(c) *In Literis Legat. ad Borrom. 15. Jul. 1563.*

2. *Sacrificium & ſacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta ſunt, ut utrumque in omni lege extiterit. Cùm igitur in novo Teſtamento ſanctum Euchariſtiæ ſacrificium viſibile ex Domini inſtitutione Catholica Eccleſia acceperit; fateri etiam oportet, in ea novum eſſe viſibile & externum ſacerdotium, in quod vetus translatum eſt. Hoc autem ab eodem Domino Salvatore noſtro inſtitutum eſſe, atque Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus in Sacerdotio, poteſtatem traditam conſecrandi, offerendi, & miniſtrandi Corpus & Sanguinem, nec non & peccata dimittendi, & retinendi, ſacræ Literæ oſtendunt, & Catholicæ Eccleſiæ traditio ſemper docuit.*

Cùm autem Divina res ſit tam ſancti ſacerdotii miniſterium, conſentaneum fuit, quò dignius, & majori cum veneratione exerceri poſſet, ut in Eccleſiæ ordinatiſſimâ diſpoſitione plures & diverſi eſſent miniſtrorum ordines, qui ſacerdotio ex officio deſervirent, ita diſtributi, ut qui jam clericali Tonſurâ inſigniti eſſent, per minores ad majores aſcenderent: nam non ſolùm de ſacerdotibus, ſed & de Diaconis ſacræ Literæ apertam mentionem faciunt; & quæ maximè in illorum ordinatione attendenda ſunt, graviſſimis verbis docent; & ab ipſo Eccleſiæ initio ſequentium Ordinum nomina, atque uniuscujusque eorum propria miniſteria ſubdiaconi, ſcilicet, Acolythi, Exorciſtæ, Lectoris, & Oſtiarii in uſu fuiſſe cognoſcuntur, quamvis non pari gradu. Nam Subdiaconatus ad majores Ordines à Patribus & ſacris Conciliis refertur, in quibus & de aliis inferioribus frequentiſſimè legimus.

Cùm Scripturæ teſtimonio, Apoſtolicâ traditione, & Patrum unanimi conſenſu perſpicuum ſit, per ſacrum Ordinationem, quæ verbis & ſignis exterioribus perficitur, gratiam conferri; dubitare nemo debet, Ordinem eſſe verè & propriè unum ex ſeptem ſanctæ Eccleſiæ Sacramentis.

Quoniam verò in Sacramento Ordinis, ſicut & in Baptiſmo & confirmatione, character imprimitur, qui nec deleri; nec auferri poteſt, meritò ſancta Synodus damnat eorum ſententiam, qui aſſerunt, novi Teſtamenti Sacerdotes temporariam tantummodò poteſtatem habere, ac ſemel ritè ordinatos, iterum laicos effici poſſe, ſi verbi Dei miniſterium non exerceant. Quod ſi quis omnes Chriſtianos promiſcuè novi Teſtamenti Sacerdotes eſſe, aut omnes pari inter ſe poteſtate ſpirituali præditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam Eccleſiaſticam Hierarchiam, quæ eſt ut caſtrorum acies ordinata, confundere; ac perinde ſi contra beati Pauli doctrinam omnes Apoſtoli, omnes Prophetæ, omnes Evangeliſtæ, omnes Paſtores, omnes ſint Doctores. Proinde Sacroſancta Synodus declarat, præter cæteros Eccleſiaſticos gradus, Epiſcopos, qui in Apoſtolorum locum ſucceſſerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipuè pertinere, & poſitos, ſicut idem Apoſtolus ait, à Spiritu ſancto regere Eccleſiam Dei, eosque Presbyteris ſuperiores eſſe, ac Sacramentum Confirmationis conferre, miniſtros Eccleſiæ ordinare, atque alia pleraque peragere ipſos poſſe, quarum functionum poteſtatem reliqui inferioris ordinis nullam habent. Docet inſuper ſacroſancta Synodus, in Ordinatione Epiſcoporum, Sacerdotum, & ceterorum Ordinum, nec populi, nec cujusvis ſecularis poteſtatis & magiſtratus conſenſum ſive vocationem, ſive auctoritatem ita requiri, ut ſine ea irrita ſit ordinatio: quin potiùs decernit, eos, qui tantummodo à populo, aut ſeculari poteſtate ac magiſtratu vocati & inſtituti, ad hæc miniſteria exercenda aſcendunt, & qui ea propriâ temeritate ſibi ſumunt omnes, non Eccleſiæ miniſtros, ſed fures & latrones, per oſtium non ingreſſos habendos eſſe.

3. Poſt hanc doctrinam habebantur octo Canones ad hæreſes oppoſitas damnandas. Et prætereà in quinto damnabantur contemptores ſacræ Unctionis, & reliquorum rituum, quaſi forent illi aut noxii aut ſupervacanei, Sextus, ſeptimus, & poſtremus, de quibus adeò diſceptatum fuerat, hanc in formam rèdacti ſunt.

Si quis dixerit, in Eccleſia Catholica non eſſe Hierarchiam divinâ ordinatione inſtitutam, quæ conſtat ex Epiſcopis, Presbyteris, & miniſtris, anathema ſit.

Si quis dixerit, Epiſcopos non eſſe Presbyteris ſuperiores, vel non habere poteſtatem confirmandi & ordinandi; vel eam, quam habent, illis eſſe cum Presbyteris communem; vel Ordines, ab ipſis collatos ſine populi vel poteſtatis ſæcularis conſenſu, aut vocatione, irritos eſſe; aut eos qui nec ab Eccleſiaſtica & Canonica poteſtate ritè ordinati nec miſſi ſunt, ſed aliunde veniunt, eſſe legitimus verbi & Sacramentorum miniſtros, anathema ſit.

Si quis dixerit, Epiſcopos, qui auctoritate Romani Pontificis aſſumuntur, non eſſe legitimos ac veros Epiſcopos, ſed figmentum humanum, anathema ſit.

4. Per duos hosce poſtremos Canones hinc excludebantur à numero verè Epiſcoporum non ii omnes qui à Romano Pontifice, ſed *ab Eccleſiaſtica & Canonica poteſtate* non crearentur: hinc auctoritas Romani Pontificis in legitimis Epiſcopis creandis comprobabatur.

Recitatis Decretis, omnes reſponderunt per merum verbum, *placet*, exceptis ſex, qui aliquid addidere. Inter hos Aiala Segovienſis Antiſtes dixit, Placere ſibi ſextum & octavum Canonem ſub ſpe futuræ declarationis. Similiter locutus eſt Guadixenſis, optavitque titulum toties ab eo poſtulatum, *Concilium univerſalem Eccleſiam repræſentans.* Bovus Auſtunenſis Epiſcopus aſſenſus eſt, cum ſpe melioris declarationis in ſexto Canone: ex altera parte Fachinettus Neocaſtrenſis reſpondit, ubi declararentur duo illi Canones quarum quoque caput explicandum eſſe, in quo ille intendebat ſummi Pontificis auctoritatem eſſe declarandam. Campegius Feltrienſis affirmavit, Se perfectè non audiſſe; viſumque ſibi eſſe audire in ſeptimo Canone &

in doctrina quæ illi respondebat, aliqua mutata post ultimam deliberationem: idcircò diem illum integrum à se peti, quò cum veritate ac dignitate responderet. Etiam Dominicus Casablanca Hispaniensis Dominicanus, Episcopus Vicensis in Regno Neapolitano, approbavit sub spe futuræ declarationis. Posteà Decretum de mansione propositum est, in quo dicebatur:

1. *Cùm præcepto Divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique Divini prædicatione: Sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cetera munera pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possint, qui gregi suo non invigilant, neque assistunt* (super hoc verbo prolixa fuerat contentio, cùm videretur adversariis, ab ea importari personæ mansionem à Deo impositam) *sed mercenariorum more deserunt: sacrosancta Synodus eos admonet, & hortatur, ut Divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio & veritate pascunt & regant. Ne verò ea, quæ de residentia sanctè & utiliter jam antea sub felicis recordationis Paulo III. sancita fuerunt, in sensus à Sacrosancta Synodi mente alienos trahantur, ac si vigore illius Decreti quinque mensibus continuis abesse liceat; illis inhærendo declarat sacrosancta Synodus, omnes Patriarchalibus, Primatialibus, Metropolitanis, ac Cathedralibus Ecclesiis, quibuscumque; quocumque nomine & titulo præfectos, etiamsi S. R. E. Cardinales sint, obligari ad personalem in sua Ecclesia, vel Diœcesi residentiam, ubi injuncto sibi officio defungi teneantur; neque abesse posse, nisi ex causis & modis infrascriptis. Nam cùm Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, ac evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas* (postrema hæc vox posita fuit Lotharingo petente, (*d*) intento, ne excluderentur Episcopi è publicis regnorum muneribus) *aliquos nonnunquam abesse postulent & exigant, decernit eadem sancta Synodus, has legitimæ absentiæ causas à beatissimo Romano Pontifice, aut à Metropolitano, vel, eo absente, suffraganeo Episcopo antiquiori residente, qui idem Metropolitani absentiam probare debebit, in scriptis esse approbandas; nisi cùm absentia inciderit propter aliquod munus, & Reip. officium, Episcopatibus adjunctum: cujus quoniam causæ sunt notoriæ, & interdum repentinæ, ne eas quidem significari Metropolitano necesse erit. Ad eumdem tamen cum Concilio provinciali spectabit judicare de licentiis à se vel à Suffraganeo datis, & videre, ne quis eo jure abutatur, & ut pœnis canonicis errantes puniantur. Intereà meminerint discessuri, ita ovibus suis providendum, ut quantum fieri poterit, ex ipsorum absentia nullum damnum accipiant. Quoniam autem qui aliquantisper tantùm absunt, ex veterum Canonum sententia non videntur abesse, quia statim reversuri sunt, sacrosancta Synodus vult, illud absentiæ spatium singulis annis sive continuum, sive interruptum, extra prædictas causas nullo pacto debere duos aut ad summum tres menses excedere; & haberi rationem, ut id æqua ex causa fiat, & absque ullo gregis detrimento. Quod an ita sit, abscedentium conscientiæ relinquit, quam sperat religiosam & timoratam fore, cùm Deo corda pateant, cujus opus non fraudulenter agere, suo periculo tenentur. Eosdem interim admonet, & in Domino hortatur, ne per illius temporis spatium, Dominici Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes, item & Corporis Christi diebus, quibus reficì maximè & in Domino gaudere Pastoris præsentiâ oves debeant, ipsi ab Ecclesia sua Cathedrali ullo pacto absint, nisi Episcopalia munia in sua Diœcesi eos aliò vocent.*

(d) *Literæ Vicecom. 12. Jul. 1563.*

Si quis autem (quod utinam numquam eveniat) contra hujus Decreti dispositionem abfuerit, statuit sacrosancta Synodus præter alias pœnas adversus non residentes, sub Paulo III. impositas, & innovatas, ac mortalis peccati reatum, quem incurrit, eum pro rata temporis absentiæ fructus suos non facere, nec tutâ conscientiâ, aliâ etiam declaratione non secutâ, illos sibi detinere posse: sed teneri aut, ipso cessante, per superiorem Ecclesiasticum illos fabricæ Ecclesiarum, aut pauperibus loci erogare, prohibitâ quacumque conventione vel compositione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur; ex qua etiam prædicti fructus in totum, aut pro parte ei remitterentur, non obstantibus quibuscumque privilegiis cuicumque collegio aut fabricæ concessis.

Eadem omnino, etiam quoad culpam & amissionem fructuum, & pœnas, decurratis inferioribus, & aliis quibuscumque, qui beneficium aliquod Ecclesiasticum, curam animarum habens, obtinent, sacrosancta Synodus declarat & decernit; ita tamen ut quandocumque eos, causâ prius per Episcopum cognitâ & probatâ, abesse contigerit vicarium idoneum, ab ipso Ordinario approbandum, cum debita mercedis assignatione relinquant. Discedendi autem licentiam in scriptis, gratisque concedendam, ultra bimestre tempus, nisi ex gravi causæ, non obtineant. Quod si per edictum citati etiam non personaliter, contumaces fuerint, liberum esse vult ordinariis per censuras Ecclesiasticas, & sequestrationem, & subtractionem fructuum, aliaque juris remedia, etiam usque ad privationem, compellere: nec executionem hanc, quolibet privilegio, licentiâ, familiaritate, exemptione, etiam ratione cujuscumque beneficii, pactione, statuto, etiam juramento, vel quacumque auctoritate confirmato, consuetudine, etiam immemorabili, quæ potiùs corruptela censenda est, sive appellatione, aut inhibitione, etiam in Romano Curia, vel vigore Eugenianæ Constitutionis suspendi posse.

Postremò, tam Decretum illud sub Paulo III. quàm hoc ipsum in Conciliis Provincialibus & Episcopalibus publicari sancta Synodus præcipit. Cupit enim, quæ adeò ex Pastorum munere, animarumque salute sunt, frequenter omnium auribus mentibusque infigi, ut in posterum, Deo juvante, nulla temporum injuria, aut hominum oblivione, aut desuetudine aboleantur.

6. Postea Decretum aliarum emendationum lectum est hujusce sententiæ.

1. Ecclesiis Cathedralibus, seu superioribus, quocumque nomine ac titulo præfecti, etiam S. R. E. Cardinales sint, si munus consecrationis intra tres menses non susceperint, ad fructuum perceptorum restitutionem tenentur: si intra totidem menses postea id facere neglexerint, Ecclesiis ipso jure sint privati. Consecratio verò, si extra Curiam Romanam fiat, in Ecclesia ad quam promoti fuerint, aut in Provincia, si commodè fieri poterit, celebretur.

2. Episcopi per semetipsos Ordines confuerant. Quod si ægritudine fuerint impedito; subditos suos non aliter,

ter, quàm jam probatos & examinatos, ad alium Episcopum ordinandos dimittant.

3. Primâ Tonsurâ non initientur, qui Sacramentum Confirmationis non susceperint, & Fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere & scribere nesciant, & de quibus probabilis conjectura non sit, eos non sæcularis judicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse.

4. Ad minores Ordines promovendi, bonum à Parocho, & à magistro scholæ, in qua educantur, testimonium habeant. Hi verò qui ad singulos majores erunt assumendi, per mensem ante ordinationem Episcopum adeant, qui Parocho, aut alteri, cui magis expedire videbitur, committat, ut nonnullos, ac desiderio eorum, qui volent promoveri, publicè in Ecclesia propositis, de ipsorum ordinandorum natalibus, ætate, moribus, & vitâ à fide dignis diligenter inquirat, & literas testimoniales, ipsam inquisitionem factam continentes, ad ipsum Episcopum quamprimum transmittat.

5. Nullus primâ Tonsurâ initiatus, aut etiam in minoribus Ordinibus constitutus, ante decimumquartum annum beneficium possit obtinere. Is etiam fori privilegio non gaudeat, nisi beneficium Ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum, & Tonsuram deferens, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inserviat, vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua Schola vel Universitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad majores Ordines suscipiendos versetur. In Clericis verò conjugatis servetur Constitutio Bonifacii VIII. quæ incipit, Clerici, qui cum uxoribus: *modo bi Clerici alicujus Ecclesiæ servitio vel ministerio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ serviant, vel ministrent, & clericali habitu & Tonsura utantur, nemini, quoad hoc, privilegio vel consuetudine, etiam immemorabili, suffragante.*

7. Deinde præscribebantur tempora, loca, & solemnes initiationum ritus.

6. Sancta Synodus, antiquorum Canonum vestigiis inhærendo, decernit, ut quando Episcopus ordinationem facere disposuerit, omnes, qui ad sacrum ministerium accedere voluerint, feria quarta ante ipsam ordinationem, vel quando Episcopo videbitur, ad civitatem evocentur. Episcopus autem, sacerdotibus & aliis prudentibus viris, peritis divinæ legis, ac in Ecclesiasticis sanctionibus exercitatis, sibi assciscis, ordinandorum genus, personam, ætatem, institutionem, mores, doctrinam, & fidem diligenter investiget, & examinet.

7. Ordinationes sacrorum Ordinum, statutis à jure temporibus, ac in Cathedrali Ecclesia, vocatis præsentibusque ad id Ecclesiæ Canonicis, publicè celebrentur, si autem in alio diœcesis loco, præsente Clero loci, dignior, quantum fieri poterit, Ecclesia semper adeatur. Unusquisque autem à proprio Episcopo ordinetur. Quod si quis ab alio promoveri petat, nullatenus id ei, etiam cujusvis generalis aut specialis vel privilegi prætextu, etiam statutis temporibus permittatur, nisi ejus probitas ac mores Ordinarii sui testimonio commendentur. Si secùs fiat, Ordinans à collatione Ordinum per annum, & ordinatus à susceptorum Ordinum executione, quamdiu proprio Ordinario videbitur expedire, sit suspensus.

8. Episcopus familiarem suum non subditum ordinare non possit, nisi per triennium secum fuerit commoratus, & beneficium, quacumque fraude cessante, statim ve ipsa illi conferat, consuetudine quacumque etiam immemorabili, in contrarium non obstante.

9. Abbatibus, ac aliis quibuscumque quantumvis exemptis, non liceat in posterum, intra fines alicujus diœcesis consistentibus, etiamsi nullius diœcesis, vel exempti esse dicantur, cuiquam, qui regularis sibi subditus non sit, Tonsuram vel minores Ordines conferre: nec ipsi Abbates, & alii exempti, aut collegia, vel Capitula quæcumque, etiam Ecclesiarum Cathedralium, literas dimissorias aliquibus Clericis sæcularibus, ut ab aliis ordinentur, concedant; sed horum omnium ordinatio, servatis omnibus quæ in hujus sacrosanctæ Synodi decretis continentur, ad Episcopos, intra quorum diœcesis fines existant, pertineat: non obstantibus quibusvis privilegiis, præscriptionibus, aut consuetudinibus, etiam immemorabilibus. Pœnam quoque impositam iis qui contra hujus sanctæ Synodi sub Paulo III. decretum, à Capitulo, Episcopali sede vacante; literas dimissorias impetrant; ad illos, qui easdem literas non à Capitulo, sed ab aliis quibusvis, in jurisdictione Episcopi loco Capituli, sede vacante, succedentibus, obtinerent, mandat extendi. Concedentes autem dimissorias contra formam decreti, ab officio & beneficio per annum sint ipso jure suspensi.

10. Minores Ordines iis, qui saltem latinam linguam intelligant, per temporum interstitia, nisi aliud Episcopo expedire magis videretur, conferantur; ut eò accuratiùs, quantum sit hujus disciplinæ pondus, possint edoceri, ac in unoquoque munere, juxta præscriptum Episcopi, se exerceant, idque in ea; cui adscripti erunt, Ecclesia; nisi fortè ex causa studiorum absint: atque ita de gradu in gradum ascendant, ut in eis cum ætate vitæ meritum & doctrina major accrescat: quod & bonorum morum exemplum, & assiduum in Ecclesia ministerium, atque major erga Presbyteros & superiores Ordines reverentia, & crebrior, quàm antè corporis Christi Communio maximè comprobabunt. Cumque hinc ad ultiores gradus, & sacratissima mysteria sit ingressus, nemo iis initietur, quem non scientiæ spes majoribus Ordinibus dignum ostendat. Hi verò non nisi post annum à susceptione postremi gradus minorum Ordinum ad sacros Ordines promoveantur, nisi necessitas, aut Ecclesiæ utilitas judicio Episcopi aliud exposcat.

11. Nullus in posterum ad Subdiaconatus Ordinem ante vigesimum secundum, ad Diaconatus ante vigesimum tertium, ad Presbiteratus ante vigesimum quintum ætatis suæ annum promoveatur. Sciant tamen Episcopi, non singulos in ea ætate constitutos debere ad hos Ordines assumi, sed dignos duntaxat, & quorum probata vita senectus sit. Regulares quoque nec in minori ætate, nec sine diligenti Episcopi examine ordinentur, privilegiis quibuscumque quoad hoc penitus exclusis.

Sequebantur variæ dotes ad sacerdotium requisitæ.

12. Subdiaconi & Diaconi ordinentur, habentes bonum testimonium, & in minoribus Ordinibus jam probati, ac literis, & iis, quæ ad Ordinem exercendum pertinent, instructi: qui sperent, Deo auctore, se continere posse Ecclesiis, quibus adscribentur, inserviant; sciantque maximè decere, si saltem diebus Dominicis & solemnibus, cùm altari ministraverint, sacram Communionem perceperint Promoti ad sacrum Subdiaconatus Ordinem, si per annum saltem in eo non sint versati, ad altiorem gradum, nisi aliud Episcopo videatur, ascendere non permittantur. Duo sacri Ordines non eodem die, etiam Regularibus, conferantur, privilegiis ac indultis quibusvis concessis, non obstantibus quibuscumque.

13. Qui

13. *Qui piè & fideliter in ministeriis anteactis se gesserint, & ad Presbyteratus Ordinem assumuntur, bonum habeant testimonium. Et si sint qui non modò in Diaconatu ad minus annum integrum, nisi ob Ecclesiæ utilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videretur, ministraverint; sed etiam ad populum docendum ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, ac administranda Sacramenta, diligenti examine præcedente, idonei comprobentur: atque ita pietate ac castis moribus conspicui, ut præclarum bonorum operum exemplum, & vitæ monita ab eis possint expectari. Curet Episcopus, ut ii saltem diebus Dominicis, ac festis solemnibus (si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant) Missas celebrent. Cum promotis per saltum, si non ministraverint, Episcopus ex legitima causa possit dispensare.*

14. *Quamvis Presbyteri in sua ordinatione à peccatis absolvendi potestatem accipiant, decernit tamen sacrosancta Synodus, nullum etiam Regularem, posse confessiones sæcularium, etiam sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut Parochiale beneficium, aut ab Episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut aliàs idoneus judicetur, & approbationem, quæ gratis detur, obtineat, privilegiis, & consuetudine quacumque, etiam immemorabili, non obstantibus.*

15. *Cùm nullus debeat ordinari, qui judicio sui Episcopi non sit utilis, aut necessarius suis Ecclesiis, sancta Synodus, vestigiis sexti Canonis Concilii Chalcedonensis inhærendo, statuit, ut nullus in posterum ordinetur, qui illi Ecclesiæ, aut pio loco, pro cujus necessitate aut utilitate assumitur, adscribatur, ubi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus. Quòd si locum inconsulto Episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitium interdicatur. Nullus prætered Clericus peregrinus sine commendatitiis sui Ordinarii literis, ab ullo Episcopo ad divina celebranda, & Sacramenta administranda admittatur.*

16. *Ut Sanctorum Ordinum à Diaconatu ad Ostiariatum functiones, ab Apostolorum temporibus in Ecclesia laudabiliter receptæ, & pluribus in locis aliquamdiu intermissæ, in usum juxta sacros Canones revocentur, nec ab hæreticis tanquam otiosæ traducantur, illius pristini moris restituendi desiderio flagrans sancta Synodus, decernit, ut in posterum hujusmodi ministeria non nisi per constitutos in dictis Ordinibus exerceantur; omnesque & singulos Prælatos Ecclesiarum in Domino hortatur, & illis præcipit, ut, quantum fieri commodè poterit, in Ecclesiis Cathedralibus, Collegiatis, & Parochialibus suæ diœcesis, si populus frequens, & Ecclesiæ proventus id ferre queant, hujusmodi functiones curent restituendas, & ex aliqua parte reddituum aliquorum simplicium beneficiorum; vel fabricæ Ecclesiæ, si proventus suppetant, aut utriusque illorum, eas functiones exercentibus stipendia assignent, quibus si negligentes fuerint, Ordinarii judicio, aut ex parte mulctari, aut in totum privari possint. Quod si ministeriis quatuor minorum Ordinum exercendis Clerici cælibes præstò non erunt, sufficì possint etiam conjugati, vitæ probatæ, dummodò non bigami, ad ea munia obeunda idonei, & qui Tonsuram & habitum clericalem in Ecclesia gestent.*

17. *Cùm adolescentium ætas, nisi rectè instituatur, prona sit ad mundi voluptates sequendas, & nisi à teneris annis ad pietatem & religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possideat, nunquam perfectè, ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio, in disciplina Ecclesiastica perseveret: sancta Synodus statuit, ut singulæ Cathedrales, Metropolitanæ, atque his majores Ecclesiæ, pro modo facultatum & diœcesis amplitudine, certum puerorum ipsius civitatis, & diœcesis, vel ejus Provinciæ, si sibi non reperiantur, numerum in collegio ad hoc prope ipsas Ecclesias, vel alio in loco convenienti, ab Episcopo eligendo, alere, ac religiosè educare, & Ecclesiasticis disciplinis instituere teneantur. In hoc verò collegio recipiantur, qui ad minimum duodecim annos, & ex legitimo matrimonio nati sint, ac legere & scribere competenter noverint; & quorum indoles & voluntas spem afferat, eos Ecclesiasticis ministeriis perpetuò inservituros. Pauperum autem filios præcipuè eligi vult; nec tamen ditiorum excludit, modo suo sumptu alantur, & studium præseferant Deo, & Ecclesiæ inserviendi. Hos pueros Episcopus in tot classes, quot ei videbitur, divisos, juxta eorum numerum, ætatem, ac in disciplina Ecclesiastica progressum, partim cùm ei opportunum videbitur, Ecclesiarum ministerio addicet; partim in collegio erudiendos retinebit; aliosque in locum eductorum sufficiet: ita ut hoc collegium Dei ministrorum perpetuum Seminarium sit. Ut verò in eadem disciplina Ecclesiastica commodius instituantur, Tonsurâ statim atque habitu clericali semper utentur; Grammatices, cantus, computi Ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discent: sacram Scripturam, libros Ecclesiasticos, homilias Sanctorum, atque Sacramentorum tradendorum, maximè quæ ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, & rituum ac cærimoniarum formas ediscent. Curet Episcopus ut singulis diebus Missæ Sacrificio intersint, ac saltem singulis mensibus confiteantur peccata; & juxta confessoris judicium sumant Corpus Domini nostri Jesu Christi; Cathedrali, & aliis loci Ecclesiis diebus festis inserviant. Quæ omnia atque alia ad hanc rem opportuna & necessaria, Episcopi singuli cum consilio duorum Canonicorum seniorum & graviorum, quos ipsi elegerint, prout Spiritus Sanctus suggesserit, constituent; eaque ut semper observentur, sæpius visitando operam dabunt: discolos & incorrigibiles, ac malorum morum seminatores acriter punient; eos etiam, si opus fuerit, expellendo, omniaque impedimenta auferentes, quæcumque ad conservandum & augendum tam pium & sanctum institutum pertinere videbuntur, diligenter curabunt. Et quia ad Collegii fabricam instituendam, & ad mercedem præceptoribus & ministris solvendam, & ad alendam juventutem, & ad alios sumptus certi redditus erunt necessarii, ultra ea quæ ad instituendos vel alendos pueros sunt in aliquibus Ecclesiis & locis destinata, quæ eo ipso huic Seminario sub eadem Episcopi cura applicata censeantur: iidem Episcopi cum consilio duorum de Capitulo quorum alter ab Episcopo, alter ab ipso Capitulo eligatur; itemque duorum de Clero civitatis, quorum quidem alterius electio similiter ad Episcopum, alterius verò ad Clerum pertineat; ex fructibus integris mensæ Episcopalis, & Capituli, & quarumcumque dignitatum, personatuum, officiorum, præbendarum, portionum, Abbatiarum, & Prioratuum cujuscumque Ordinis, etiam Regularis, aut qualitatis, vel conditionis fuerint, & hospitalium, quæ dantur in titulum, vel administrationem, juxta Constitutionem Concilii Viennensis, quæ incipit: Quia contingit: & beneficiorum quorumcumque, etiam regulæ-*

rium, etiamsi juris patronatus cujuscumque fuerint, etiamsi exempta, nullius diœcesis, vel aliis Ecclesiis; monasteriis, & hospitalibus, & aliis quibusvis locis piis, etiam exemptis, annexa, & ex fabricis Ecclesiarum, & aliorum locorum, etiam ex quibuscumque aliis Ecclesiasticis redditibus, seu proventibus, etiam aliorum collegiorum, in quibus tamen Seminaria discentium vel docentium, ad Commune Ecclesiæ bonum promovendum actu non habentur: hæc enim exempta esse voluit, præterquam ratione redditus, qui superflui essent, ultra convenientem ipsorum Seminariorum sustentationem, seu corporum vel confraternitatum, quæ nonnullis locis scholæ appellantur, & omnium Monasteriorum, non tamen mendicantium, etiam ex decimis quacumque ratione ad laicos, ex quibus subsidia Ecclesiastica solvi solent, & milites cujuscumque militiæ aut ordinis, pertinentibus, fratribus Sancti Joannis Hierosolymitani duntaxat exceptis, partem aliquam, vel portionem detrahent, & eam portionem sic detractam, nec non beneficia aliquot simplicia, cujuscumque qualitatis & dignitatis fuerint, vel etiam præstimonia, vel præstimoniales portiones, etiam ante vacationem nuncupatas, sine cultus divini, & illa obtinentium præjudicio, huic collegio applicabunt, & incorporabunt. Quod locum habeat, etiamsi beneficia sint reservata vel affecta, nec per renuntiationem ipsorum beneficiorum, uniones & applicationes suspendi vel ullo modo impediri possint: sed omnino quacumque vacatione, etiamsi in Curia effectum suum sortiantur, & quacumque constitutione non obstante. Ad hanc autem portionem solvendam, beneficiorum, dignitatum, personatuum, & omnium, & singulorum suprà commemoratorum possessores, non modo pro se, sed pro pensionibus, quas aliis forsan ex dictis fructibus solverent, retinendo tamen pro rata, quidquid pro dictis pensionibus illis erit solvendum; ab Episcopo loci per censuras Ecclesiasticas, ac alia juris remedia compellantur, etiam vocato ad hoc, si videbitur, auxilio brachii sæcularis: quibusvis, quoad omnia & singula suprædicta, privilegiis, exemptionibus, etiamsi specialem derogationem requirerent, consuetudine, etiam immemorabili, quavis appellatione & allegatione, quæ executionem impediat, non obstantibus. Succedente verò casu, quo per uniones effectum suum sortientes, vel in partem dotatum reperiatur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra detracta, & incorporata ab Episcopo, prout res ipsa exegerit, in totum vel pro parte remittatur. Quod si Cathedralium vel aliarum majorum Ecclesiarum Prælati in hac Seminarii erectione, ejusque conservatione negligentes fuerint, ac suam portionem solvere detrectaverint; Episcopum Archiepiscopum; & Superiores, Synodus Provincialis acriter corripere, eosque ad omnia suprædicta cogere debeat; & ut quam primum hoc sanctum & tam pium opus, ubicumque fieri poterit, promoveatur, studiosè curabit. Rationes autem reddituum hujus Seminarii Episcopus singulis annis accipiat, præsentibus duobus à Capitulo, & totidem à Clero civitatis deputatis.

Deinde, ut cum minori impensa hujusmodi scholis instituendis provideatur, statuit Sancta Synodus, ut Episcopi, Archiepiscopi, Primates, & alii locorum Ordinarii Scholasterias obtinentes, & alios, quibus est lectionis vel doctrinæ munus annexum, ad docendum in ipsis scholis instituendos, per seipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneos substitutos, ab eisdem Scholasticis eligendos, & ab Ordinariis approbandos etiam per subtractionem fructuum cogant & compellant. Quod si judicio Episcopi digni non fuerint, alium qui dignus sit nominent, omni appellatione remota. Quod si neglexerint, Episcopus ipse deputet. Docebunt autem prædicti, quæ videbuntur Episcopo expedire. De cetero verò officia vel dignitates illæ, quæ Scholasteriæ dicuntur, non nisi Doctoribus, vel Magistris, aut Licentiatis in sacra Pagina, aut in Jure Canonico, & aliis personis idoneis, & qui per se ipsos id munus explere possint, conferantur: & aliter facta provisio, nulla sit & invalida, non obstantibus quibusvis privilegiis & consuetudinibus etiam immemorabilibus.

Si vero in aliqua provincia Ecclesiæ tanta paupertate laborent, ut Collegium in aliquibus erigi non possit, Synodus provincialis, vel Metropolitanus cum duobus antiquioribus Suffraganeis in Ecclesia Metropolitana, vel alia provincia Ecclesiæ commodiori, unum aut plura collegia, prout opportunum judicabit ex fructibus duarum aut plurium Ecclesiarum, in quibus singulis collegium commode institui non potest, erigenda curabit, ubi pueri illarum Ecclesiarum educentur.

In Ecclesiis autem amplas Diœceses non habentibus, possit Episcopus unum vel plura in Diœcesi, prout sibi opportunum videbitur, habere Seminaria, quæ tamen ab illo uno, quod in civitate erectum & constitutum fuerit, in omnibus dependeant.

Postremò, si vel pro unionibus, seu proportionum taxatione, vel assignatione, & incorporatione, aut quælibet alia ratione difficultatem aliquam oriri contigerit, ob quam hujus Seminarii institutio vel conservatio impediretur, aut perturbaretur: Episcopus cum supra deputatis, vel Synodus provincialis, pro regionis in re, pro Ecclesiarum & beneficiorum qualitate, etiam supra scripta, si opus fuerit, modcrando, aut augendo, omnia & singula, quæ ad felicem hujus Seminarii profectum necessaria & opportuna videbuntur, decernere ac providere valeat.

Decretum de mansione simpliciter comprobatum est ab omnibus, undecim exceptis, (e) qui aut adjecta quadam conditione illud approbarunt, aut aliqua ex parte improbarunt: horum complures dubitationem præ se tulerunt, quòd verba præberent argumentum illius interpretandi, perinde ac si mansio divini esse juris declararetur; quæ declaratio pluribus haud placuerat ut fieret. Gualterio Viterbiensi visum est Decretum nimis severum in minores Curiones. Franciscus Blancus Hispanus Auriensis Antistes respondit, Placere sibi sub spe novæ declarationis, quòd futuris Cardinalibus interdictum esset Episcoporum Infulas accipere: Guadixensis libertatem commorandi tres menses longè ab diœcesi, non probavit; postulavitque, ut Cardinales eligi possent ante quadragesimum ætatis annum. Theophilus Gallopus Oppidensis Antistes, rationi consentaneum non duxit, ut opus esset tamquam causa necessaria ad absentiam, venia Summi Pontificis, aut Metropolitæ. Unicus in oppugnando Decreto extitit Philippus Maria Campeggius Episcopus Feltriensis, producta schedula, in qua dicebat, videri sibi res definitas tunc præsertim plenas esse falsitatis, & priorem partem posteriori repugnare: præterea, servatum non fuisse ritum Concilii, ut prius minorem Theologorum judicium audiretur, quamobrem denuntiabat, se pro virili restiturum, sicuti antea fecerat, prompto tamen animo ad se aut rationi, aut definitioni confirmationique Pontificis submittendum.

(e) *Cuncta in Actis Paleot. & Romanis.*

10. Reliqua Decreta ad corruptelas corrigendas, accepta sunt communiter per merum verbum *Placet*, exceptis sex Patribus, optantibus sive declarationem aliquam, sive tenuem mutationem.

Postremo loco lectum fuit Decretum de celebranda Sessione die decimo sexto Septembris, in qua ageretur de Sacramento Matrimonii, & de aliis dogmatibus, nondum definitis, & etiam de collatione Episcopatuum, & cujusvis Sacerdotiorum generis, ac de aliis emendationis capitibus. His verò cuncti assenserunt.

Si mortales probè conciperent gaudium, ex concordia profecturum post diuturnum certamen, quodcumque litigium facilè componi posset: sed occulta animorum commotio, utpote inimica, aut nimis amica sui ipsius, sanari non vult, quia extingui non vult.

CAPUT XIII.

Expenduntur variæ Suavis narrationes, variæque ratiocinationis ab eo allatæ aut tanquam sua, aut tanquam aliorum. De iis quæ accidisse jam diximus; ac præcipuè, an adhibita à Pontifice cura, ne decernerentur sine concordia articuli controversi, in ipsius rem esset, an potius in detrimentum, & ex solo publicæ quietis desiderio.

1. Liceret mihi Suavem arguere, quòd in hisce rebus enarrandis silentio prætereat tot eventus memorabiles, & sine quorum notitia nihilo melius perciperentur eventus alii ipsis adnexi, quàm intelligeretur historia depicta, si variæ imagines multis in locis obvelarentur. Sed ut sincere loquamur, non magis in eo ille deficit, quàm communiter historici deficiant, nisi quantum aut plus quàm illi gloriatur de intima cognitione arcanorum, aut omittit ex animi perturbatione verum, sibi non ignotum. Duabus in rebus excusari non potest, in eo quod non fuit narrando, sive id ex ejus fiducia sive ex fictione proveniat, & in afferendis tamquam certis rerum gestarum causis, non modo à veritate alienis, sed etiam à similitudine veritatis, quod postremum tamen gratiarum actionem promeretur: sic enim quo mentitur amplius, eo minus decipit. Ego verò id quod nota dignius est, notabo.

2. Dicit, Concordiam inter Oratores insitam, displicuisse compluribus *addictis Pontifici*, *& hanc dissolvendæ Synodi occasionem optantibus.* Quinam erant hi Pontifici addicti? Num Legati? quis acrius quàm illi pro concordia laboravit? poterantne umquam majori cum efficacia ac libertate scribere ad movendum Pontificem, ut is mandata revocaret? Majorine solertiâ uti poterant, ne mandata auctoritate propriâ, tametsi tam disertè fuissent tradita, & duo ex Legatis præcipui suas familias Hispaniæ Regi subjectas haberent? Num Vicecomes, qui, etsi pariter illi Regi subjectus, in literis ad Borromæum sensus protulit tam sinceros, quàm expressos in volumine literarum eos certè Suavis inspexerat? An Gualterius, cujus calamus ausus fuit ad eumdem Borromæum scribere, offendi Synodum, quod Pontifex ea jussione (*a*) Legatos cogeret ad agendum, reclamante conscientiâ, lethalemque noxam committendam? Num Paleottus, quem audacter obstitisse, ne res conficeretur, ostendimus. Num Boncompagnus, qui per easdem notas locutus est? An communiter eorum phalanx, quibus plurimum Legati fidebant; & de quibus significarunt Pontifici, à tot viris eximiis, benevolentia in Pontificem plenis rem fuisse vituperatam? Breviter, id affirmare, tantum repugnat vero ac manifesto, quantum si quis opponeret Suavi, displicere ipsi prosperos hæreticorum in Septentrione successus.

(a) *Literæ Gualterii ad Borrom. ultimo Junii 1563.*

3. Narrat postea, hoc rumore sedato, propositum fuisse à Lotharingo aliud consilium, ut nimirum duo articuli litigiosi omitterentur. Palmaris de temporibus error! unde postmodum sæpe oritur inferendo de rebus judicio quod in quibusdam versibus cernimus, qui si ordine inverso legantur, contrariam significationem conficiunt, Rumor sedatus fuerat ineunte Julio; & usque à die 3. Julii se in viam dederat Romam versus is qui Gualterio à Secretis erat, cum rebus à Lotharingo propositis. Quod si Suavis id ignoravit quod celatum perstitit, scire tamen debebat quod notorium fuerat, Legatos videlicet usque à trigesimo Junii in hanc sententiam venisse, cùm de ea & ad Pontificem scripserint, & cum omnibus viris publicis sermonem habuerint, & ipsum Pontificem illicò per apertas consensisse; ac demum à Musotto, qui à Lotharingo, cum contentio ferveſcebat ardentius, missus ad illum fuerat, confirmationem rei propositæ allatam fuisse.

4. Dein refert veraciter, conformia mandata à Ferdinando suis Oratoribus fuisse tradita; sed statim rei veritatem causæ falsitate corrumpit, ut qui hanc adducit: *Cum animadverteret, Cæsar majorem partem paratam esse ad ampliandam auctoritatem Pontificis, timebat ne quid decerneretur, unde Protestantium concordia difficilior evaderet.* Num fortè Protestantes admittebant sive auctoritatem sive definitiones illius Synodi, ut proinde interesset concordiæ cum ipsis, ut sanctiones magis minusve propitiæ Pontifici promerentur? Nonne ibi cunctæ ipsorum sententiæ proscriptæ fuerant? Nonne illi & verbis & scriptis invecti fuerant in Synodum, tamquam in satanæ synagogam? Nonne iidem execrabantur cum suo parente Luthero etiam Synodum Constantiensem, quæ præcipuum erat fundamentum iis, qui Concilium supra Romanum Pontificem extollere contendebant? Cujusnam igitur momenti ad concordiam cum Protestantibus censeri poterant à Cæsare illius Conventus Decreta? sed nolente Suavi, ex ejus calamo magni ponderis voces prodiere, *Majorem partem esse paratam ad ampliandam auctoritatem Pontificis.* Percontor: In quo residet potestas definiendi, in majori, an in minere parte? omnium Conciliorum consuetudo, quin omnium communitatum; & ratio ipsa id dicit. Igitur si suffragia fuissent collecta, Pontificis auctoritas ampliata fuisset. Igitur tot prolationes illius Sessionis habitæ non sunt à Legatis, quò Patres distinerent à noxiis Pontifici sanctionibus, optatis à Synodo, prout illis opponebatur, sed ut concordia in rebus definiendis servaretur. Igitur Pontifex, qui sine dubio de cunctis edoctus erat, cùm Legatis injunxit, ut eas disputationes seponerent, non in suæ utilitatis gratiam id egit, quasi detrimentum aliquod suæ jurisdictioni prævidens, sed potius pacis studio neglexit emolumenta, quæ parati Patrum animi ipsi pollicebantur. Igitur non Pontifex, sed ejus adversarii libertatem Concilii violabant, cum denuntiationibus minisque urnam impediebant, ne res legitima ratione secundum plura suffragia decernerentur. Responderet fortasse Suavis, Majorem hunc numerum non ita sentire, se metu Pontificis ita loqui. Jam verò ne gravetur quispiam perpendere, quænam potentia graviorem terrorem incuteret Episcopis, potentia Pontificis, qui extra suam modicam ditionem vires non obtinet ad agendum

dum adversus Principum conatus, & quem cernimus tam remisse, ac tam æquis de causis se gerentem; an potentia Regis Galliæ, Regis Hispaniæ, & Cæsaris, quorum Oratores plus minusve Episcoporum magis quàm Romani Pontificis auctoritati favebant. Et præter illos nec Senatus, nec reliqui Principes Italici violentiam in suos Præsules intulissent, aut permisissent quare si major pars ita loquebatur, major pars ita sentiebat. Hic verò meos lectores rogo, ut aliquantulum in hoc argumento cogitationem defigant, utpote in eo quod Achilles esse posset in abjiciendis Suavis criminationibus contra Sedem Apostolicam, quod spectat ad hanc tertiam Tridentinæ Synodi convocationem. Sed pergamus alia ipsius mendacia detegere.

5. Affirmat, Lotharingum, per eos dies Romam invitatum à Pontifice literis benevolentiæ plenis, statuisse in illis negotiis illi satisfacere. Dein narrat, post alia adhibita studia, deventum fuisse ad peculiarem, de quo diximus, cœtum præcipuorum Præsulum, in quo jacta sunt fundamenta concordiæ ante generalem conventum. Verum observetur, quàm benè contexta sit hæc narrationum ac rationum tela. Peculiaris ille cœtus septimo Julii habitus est, ut liquet ex monumentis supra productis, per quæ pariter in historia comprobavi ea, quæ nunc in confutatione cogor repetere. Pontifex autem sexto Julii per literas Legatis aperuit amplissimas pollicitationes, sibi Lotharingi nomine à Musotto delatas, simulque consilium ab eodem propositum invitandi Romam Lotharingi; quod consilium, cùm animadverteret, sicut idem scribit, fuisse profectum à Lotharingo, habebat in animo re ipsa ad reditum Musotti perficere, nec ab animo discrepavit effectus, sicuti colligitur ex summa responsionis ad epistolam Lotharingi ad eumdem à Musotto perlatæ quæ summa typis impressa legitur in volumine Gallico. Ex his clare patet; an hujusmodi literæ, & invitatio Pontificis ad Lotharingum allata, præcesserint, ac potuerint ipsum impellere ad ea gerenda, quemadmodum Suavis comminiscitur. Sed humanæ temeritati sæpè contingit, ut cum alicui duæ res gestæ confusius innotescunt, quarum altera si alteram prævertisset, poterat illam parere, eandem tamquam antecedentem, & alterius causam depingat; tametsi revera subsecuta fuerit, adeoque nihil effecerit.

6. Scribit, Hydruntinum nervis omnibus concordiæ repugnasse: & ex adverso Legati præcipuam in eo laudem ipsi tribuunt, & in Borromæi responsis honor exhibetur ea de causa (*b*) per verba magnifica, Pontificis nomine.

(b) *Literæ Borr. afferenda infra libro sequenti.*

7. Dicit, Doctrinæ Decretis majorem Hispanorum partem assensam fuisse sub conditione, ut servaretur id quod Oratori suiRegis Legati spoponderant, quod erat, ex dicto Suaviano, ut ubi stabiliretur Pontificis auctoritas verbis Florentinæ Synodi, declararetur unà, Episcoporum institutionem esse juris Divini. E contrario liquet ex Actis, solùm tres Hispanos Præsules, non autem majorem partem sub conditione consensisse: hi fuerant Aila, Casablanca & Avosmedianus, atque hic postremus in genere mentionem fecit, nescio quid fuisse pollicitos Legatos de sexto & octavo Canone, nec expressa re, nec homine cui promittebatur. Verum est, haberi in volumine literarum Vicecomitis, (*c*) sibi dictum fuisse à Morono, eam rem promissam esse, quam Suavis indicat, sed cum restrictione magni momenti, nimirum, declaratum iri Episcoporum institutionem hæreticos damnando, adeoque nihil decernendo de quæstione inter Catholicos agitata, An Episcoporum institutio esset à Deo, nullo alio intermedio, quod attineret ad jurisdictionem.

(c) *Scriptura Vicecomitis ad Borromæ. 19. Julii 1563.*

8. Post-rerum gestarum historiam cònstruit Suavis more suo alteram historiam judicii universalis de rebus gestis: proponitque, nullam illius Concilii actionem tantâ curiositate à mortalibus expectatam fuisse, quo semel intelligeretur, quidnam decem menses in contentione detinuisset tot Præsules Tridenti, & in negotio tot Aulas Principum: *sed*, ex adagio, *existimatum fuisse partum natividatemque unius muris, quippe quod nemo erat, qui posset quidquam interius reperire, quod non modo tam longi temporis operam mereretur, sed ne brevem quidem tam insignium capitum occupationem.* Hic scriptor tam stultè mendax est, ut tæpè mihi liceat absque causæ detrimento assumere onus, à nullo jure impositum accusatis, hoc est ostendere, ab adversario dici quod fieri nequeat: ita mihi nunc accidit. Quis umquam poterat tam distorte ratiocinari, cum universis mortalibus innotescret, Patrum contentionem, & Aularum negotium non tam fuisse de hac illave parte decidenda, quam de quibusdam quæstionibus decidendis, aut omittendis? In comperto erant celebres turbæ, quæ jam ante Sessionem vigesimam primam acciderant de articulo; *Cujus juris esset manso*, & desiderium ab ea usque hora Legatorum, ut hujusmodi articulus, quasi scopulus gravium perturbationum, procul evitaretur. In comperto erat promissio, quæ oportuit ut ab ipsis fieret Hispanis, quòd articulus ille resumeretur, cùm ad Decreta de Sacramento Ordinis formanda deventum esset. In comperto erant continua Hispanorum postulata, ut adimpleretur promissio. In comperto erat, Seripandum duxisse opportunius omitti articulum, ærate Julii paratum, *An institutio Episcoporum esset juris Divini.* In comperto erant turbæ inde subortæ, errata inde necessitas illius expendendi, & indisceptationem adducendæ auctoritatis Pontificiæ, ejusque supra Concilium prærogativæ, quæ omnia diffidii ac divisionis discrimen afferebant. Quis igitur nisi eorum ignarus, quæ cunctis hominibus civili notitia aspersis comperta erant, existimare poterant quasi ridiculum montium partum, quòd in lucem fuisset editus post eos decem menses laboriosæ gravidatis partus perfectus, & non abortus confusus, aut schisma monstrosum? Fortasse humanæ prudentiæ opus maximum est, ingentia mala vitare: minus enim in hoc, quàm in bonis ingentibus consequendis vim habet fortuna; adeoque dicitur præcipua laus medici esse, non morbum sanare, sed impedire.

9. Pergit Suavis: *Ab hominibus nonnihil versatis in rebus Theologicis desideratum fuisse, ut semel declararetur, quid intelligeret Synodus sub nomine potestatis retinendi peccata secundum sententiam suam, quæ potestas effecta fuerat una pars potestatis sacerdotalis.*

Quo pacto desiderium hujusmodi excitatum est in hominibus, dum hæc Sessio habebatur, in qua ex incidente de hoc argumento agebatur, & non potiùs cùm prodiere decisiones Sessionis decimæ-

quartæ sub Julio, ubi datâ operâ de illo actum est, & tum in primo capite doctrinæ, tum in tertio Canone declaratum est, per ea Christi verba fuisse traditam potestatem remittendi retinendive in Sacramento Pœnitentiæ peccata? quin eo in loco Suavis, dum commemorabat, aut suo more commiscebatur hominum dicta, affirmavit, visam fuisse valdè planam eorum verborum significationem, hoc est, tradi potestatem remittendi peccata verè pœnitentibus, & retinendi iis, quos Sacerdos minimè pœnitentes agnosceret. Quare nos iis, quæ illic ad confutandas ejus calumnios as ineptias scripsimus, haud repetitis, tantummodo addemus, nec bonos Theologos, nec bonos Canonum Doctores esse potuisse illos, qui non percipiebant, pertinere ad judiciariam potestatem non modò quod Principis beneficium illa concedat homini, qui post acta confecta, & expensa causam eo dignus reperiatur, sed quod illud deneget homini, qui post adhibitam ejusmodi diligentiam indignus agnoscatur.

10. Refert dein complurium admirationem, quòd fuisset definitum, *Ordines inferiores aliud non esse, nisi gradus ad superiores, cunctos vero esse gradus ad Sacerdotium:* cum apud antiquos legatur, plerosque cleticorum persistere in hujusmodi Ordinibus, ad sacerdotium nunquàm progressos, & è converso, quosdam per eos Ordines minimè transeuntes, consecrari sacerdotes. Verùm majori cum admiratione legetur in Suavi horum admiratio, ab eo qui memoria retinuerit, à Synodo nunquam dici id, quod ille pro certo ponit tamquam illius coortæ admirationis fundamentum. Affirmatur quidem in secundo Canone, *esse in Ecclesia præter sacerdotium alios Ordines, & majores & minores, per quos tamquam per gradus tendatur ad Sacerdotium.* Non tamen quia in Republica multi sunt magistratus, quorum unus ad alterum gradus est, sequitur, minorem non nisi gradum esse ad majorem, multosque homines, & plures quoque non posse remanere in primo, ad secundum haud progressos; aut evenire numquam posse, ut quis ad secundum provehatur, primo non consenso: ita, exempli gratia, dignitas meri Præsulis gradus est ad Cardinalis dignitatem; & tamen aliquis renuntiatur Cardinalis, gradum Præsulis priùs non obtinens. Neque Synodus declarat, Ordines esse gradus ex ordinatione Ecclesiæ, cùm adhuc ad hodiernum usque diem in quæstione versetur, an omnes Ordines instituti fuerint à Christo, & an idcircò omnes sint Sacramenta, & imprimant characterem. Quod de minoribus Ordinibus negatur à Gabriele Vasques *(d)* cum insignium Theologorum cohorte.

(d) *Tom. 3. in 3. Part. disp. 237.*

11. Pergamus: valdè Sophisticum est id quod objicit in caput decimumquintum de disciplina, perinde ac si sibi contradicat, cùm ibi liquidò appareat sensus nimirum, velle Synodum ut functiones Ecclesiasticæ, sicut mos erat, exerceantur ab eo qui Ordinem ad hoc idoneum obtinet, iis in locis, ubi non desint hujusmodi Ordinibus initiati, nec opus sit, ut per operam laicorum suppleatur: exercitationem autem, ac ritum perfectum earum, quæ jam dictæ sunt, functionum, injungi à Synodo in quavis Ecclesia, quoad commode fieri possit.

12. Ab aliis improbabatur, si Suavi credimus, quòd ad conferendum Sacerdotium tamquam necessaria requireretur docendi populi facultas, cum quidem animarum procuratio à Sacerdotio sejungi potest. Concedo ea sejungi posse, sed non ita sejungi, ut numquam conjungi possint. Meritò igitur eam requiri facultatem, quâ positâ, semper esset liberum Episcopo uti opera Sacerdotis, sive perpetuò, sive ad tempus, in populis erudiendis, quod munus Sacerdotibus admodum congruit. Ita pariter adscribendus non est miles civili militiæ, qui ad bellum extra gerendum aptus non est, quamvis plures ex his militibus ad bellum posteà non mittantur.

13. Putidius est aliud objectum: Perinde fuisse, requiri in sacros Ordines suscipiente latinæ linguæ intelligentiam, ac declarari, Synodum illam non fuisse Oecumenicam, cùm ab eo Decreto non possent obstringi Asia, Africa, & bona pars Europæ, ubi latinus sermo in scholis communiter non addiscitur. Aliud est, Synodum quampiam esse Oecumenicam, aliud, velle ut cunctæ suæ leges sint universales, & observandæ in quocumque loco Christianæ Reipublicæ. Prudens legislator plures suarum constitutionum præscribit, non pro cunctis iis locis, in quibus aliquot subditos habet, sed pro majori parte ac præcipua, è cujus bono reliquarum bonum enascitur. Cuinam dubium est, non fuisse mentem Patrum, ut ipsorum sanctiones statuerentur etiam pro iis regionibus Indiæ, tum ad Occidentem, tum ad Orientem, quæ ad Fidei Catholicæ cultum jam venerant? Quod igitur potissimum intendebant, fuit, ut Ecclesiæ latinæ prospicerent, ex qua, velut è trunco, virtus posteà diffunditur in minores ac debiles ramos reliquarum Ecclesiarum: nec pro earum singulis, ob varietatem ac mutabilitatem status ipsarum, componi poterant leges peculiares, sed ex constitutis pro parte maxima ac potissima, deducendi erant proportione aptiores modi regendi alias, quasi extrema atque inferiora hujus corporis membra. Et ita Cardinalium Congregatio, penes quam Romæ cura est & auctoritas interpretandi Concilii, declaravit ex illius mente, in Illyrica regione, à peritia Illyricæ linguæ literalis excusari latinæ intelligentiam ad Ordines conferendos. Unde constat apertius, quantum in Ecclesia universali opus sit suprema quâdam potestate, semper vivâ & constante, & cujus munus sit confirmare, promulgare, interpretari, relaxare, abrogare, ampliare, aut coarctare constitutiones, prout opportunum animadverterit.

14. Persuadere nobis studet, in Germania sexto Canoni objectum fuisse, quod constituat Fidei dogma, *Hierarchiam*, *vocem* (ait ille) *ac significationem alienam, ne dicam contrariam divinis effatis, & veteris Ecclesiæ consuetudini, & vocem à quodam inventam, qui etsi alicujus antiquitatis, quisnam, & quando extiterit, haud satis constat; qui alioqui scriptor est hyperbolicus, & quem in usu illius vocis, aliarumque, quas ipse excogitavit, nemo ex antiquis imitatus est. At verò si sequendus erat modus agendi ac loquendi Christi Domini nostri, sanctorumque Apostolorum, & Ecclesiæ primævæ, oportuisse non Hierarchiam, sed Hierodiaconiam, aut Hieroduliam statuere.* Et addit, *à Petro Paulo Vergerio apud Vennonetes, vulgò Vallem Tellinam, suarum concionum argumentum fuisse desumptum ab his aliisque objectis adversus Concilii doctrinam.*

15. Quando collibitum est Suavi tam frivola objecta producere, ipsum reprehendere mihi non licet, quasi ea non adscripserit decenti personæ, scenæque condecenti. Quænam aptior persona, quàm Petrus Paulus Vergerius, homo literis vix aspersus, seu potius pulverulentus, sed totus temeritate intritus, sicut patet ex illius libris, cuivis honesto lectori stomachum moventibus? Et plane vulgus illius vallis apta erat scena hujusce modi sententiis, non idoneis ut imprimerentur in auditoribus alterius temperaturæ: quare solerter legens Suavis in Epistolis Vicecomitis, per eos dies scriptis, *(e)* Vergerium in Valle Tellina concionari contra Concilium, iis quæ ab eo dicebantur non expressis, tribuit illi argumenta, verisimilia in hujusmodi concionatore. Pudet me illi respondere, etiamsi convincam. Vox Hierarchiæ Ecclesiasticæ usurpatur tanquam titulus celebris Operis à S. Dionysio Areopagita, nomen inter digniora summa reverentia in Ecclesia. Dum pro certo Suavis affirmat, non satis constare quisnam eorum librorum sit auctor, omnino despicit judicium Sanctorum Doctorum, Oecumenicarum Synodorum, ac Summorum Pontificum, per decem jam sæcula existentium. Etenim sanctus Gregorius sub nomine Dionysii, quem *antiquum ac venerabilem Patrem* appellat, in homilia trigesima quarta libros illos adduxit, idemque posteà fecerunt S. Martinus Pontif. Max. & martyr in Concilio Romano, S. Agatho pariter Pontifex in epistola ad Constantinum IV. Imperatorem, Nicolaus I. in quadam epistola ad Michaëlem Cæsarem; sextum Concilium Oecumenicum in Actione quarta, & septimum in Actione 2. Insuper sanctus Maximus monachus & martyr, & S. Thomas, eos libros tamquam tales & reveriti & interpretati sunt. Quod si ante S. Gregorium expressa mentio non legitur illius Operis, quid nimirum est, si, cùm Christiani, eorumque scripta insectationibus adeò divexabantur, nec typorum opera conservabat, diffundebatque memoriam scripturarum illæ veluti semivivæ atque ignotæ plura sæcula jacuerint, cùm compertum nobis sit, quid Aristotelis, aliorumque præstantissimorum scriptorum Operibus acciderit? Quanto minora vestigia comperiuntur apud veteres Historiæ quinti Curtii? neque tamen ea supposititius partus existimatur. Longè minùs quàm hoc, satis esset ad patefaciendam hujus hominis arrogantiam in affirmando confidenter, non satis constare de illorum librorum auctore. Sed quoniam aliqui etiam ex Catholicis recentiore tempestate; *(f)* eos in dubitationem revocarunt, mihi verò mens est in re firma rationes meas stabilire, etiamsi idem scriptorem illum non fuisse Areopagitam, sed alium quempiam ex veteribus, de quo S. Gregorii auctoritas dubitari non sinit, sine dubio satis erat veneratio illis habita per tot sæcula ab Ecclesia, ne puderet Synodum illinc desumere vocem quamdam suo proposito consonantem.

(e) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 22. Julii 1563.*

(f) *Videri possunt cum ipsorum argumentis apud Philippum Labbeum Soc. Jesu in dissertatione historica de Script. Eccl. quos attigit Bellarminus & apud Joannem Morinum ex Oratorio S. Philippi Nerii in 2. parte Commentarii de sacris Eccl. ordinationibus.*

16. Quod autem *Auctorem hyperbolicum* illum nominat, delirium est ad calumnias confirmandas. Sæpè utitur (haud negaverim) egregius ille Doctor propositione græca ὑπὲρ, quæ Latinè *suprà* vertitur; sed eam usurpat, cum disserit de rebus planè supremis, hoc est, divinis, quò palam faciat, deesse nobis vocabula idonea ad eorum majestatem explicandam. Quapropter dum illis apponimus voces, ex origine sua significantes objecta alia terrena, quæ proportionem aliquam habeant ad res divinas, sed adjecta illis propositione *suprà*, redigimus in memoriam, ab hujusmodi rebus plurimum superari id quod ex vi talium verborum nostris mentibus observatur. Porrò perpendat, qui demens non est, an in hujusmodi sermone insit vitium hyperboles, an virtus religionis, sapientiæque altitudo. Tam fieri potest, ut quispiam de Deo scribat cum hyperbole, quàm cum assentatione. Quod si Areopagitam in eo verborum usu communiter secuti non sunt, omissa propositione illa, aut brevitatis causa, quippe quæ tacitè intelligatur, aut propter ineptitudinem linguæ latinæ, longè minus idoneæ quàm græca, ad hæc venustè componenda; non idcircò vituperatur ille, quin potius universè, & inter alios à S. Thoma commendatur. Verùm quò protervitatis non pervenit Suavis, dum audet Concilium carpere, quòd sibi sumpserit vocem adhibitam pro titulo memorandi Operis sui à celeberrimo, vetusto & sacro Doctore, simulque velle, ut ejus loco poneretur *Hierodiaconia*, hoc est, *verum sacrarum ministerium*, aut, *Hieorodulia*, hoc est, *sacrarum rerum servitus*, voces à Suaviana temeritate compositæ? cum Hierarchia jam esset vocabulum adeò in Ecclesia acceptum, ut non modò S. Maximus nongentis annis ante Concilium in Commentariis de S. Dionysio ex professo super eo differuerit; sed inter Scholasticos S. Bonaventura trecentis ante annis Commentarium scripserit sub hoc planè titulo: & hinc à Joanne Scoto, tamquam à voce notissima, & auctoritatis plena, deducta fuerit Ordinis definitio, dicente, *(g) esse facultatem spiritualem ad aliquem actum exequendam in Ecclesiastica Hierarchia.* Et ætate recentiore Albertus Pighius celebrem librum suum adversus novas hæreses nominarat, *Defensio Ecclesiasticæ Hierarchiæ.* Cur igitur Synodo abstinendum erat ab usu illius vocis, tam familiaris sacris scriptoribus, adeoque consimilis aliis valdè consuetis, quæ originem eamdem, compositionemque vocum græcarum habent, sicut Monarcha, Patriarcha, Tetrarcha, Exarchus? Profectò nec legebantur in sacris Literis, nec obtinebant adeò veterem comprobationem à Doctoribus Ecclesiasticis, vocabula, *homusion, Personæ divinæ, peccatum originale*, & alia, cùm primum in suis definitionibus ea adhibuit Ecclesia.

(g) *In 4. sententia in quæst. Unica §. de primo.*

Ait idem, sua illa vocabula, *Hierodulia, Hierodiaconia*, futura fuisse magis contentanea sermonibus & operibus Christi, Scripturæ & etiam veteris Ecclesiæ.

Id sine dubio non potest intelligi à Suavi verum esse de ipsis vocibus, secundum sonum acceptis, quippe quæ nunquam in usu fuerunt; quare superest, ut de ipsarum significatione loquamur. Ac primo quidem nemini dubium est, humilitati Christi & Ecclesiæ antiquæ aptas non respondere voces *ministrandi & serviendi*, nec easdem alienas esse ab usu recentis Ecclesiæ, quæ in suo Capite retinet titulum, inductum ab usu S. Gregorii, *Servus servorum Dei* Sed ejusmodi voces vim non habebant ad exprimendam auctoritatem, & inæqualem dignitatem graduum, ordinem inter se habentium, quod per eos Canones Synodus intendebat: id igitur aptiùs explicari non poterat, quàm per vocem principatum significantem. Nec à vocibus dignitatem sonantibus abstinuerunt aut Redemptor, aut

Scriptura, aut vetus Eccleſia, cùm opus fuit hujusmodi ſenſus explicare. Chriſtus diſcipulis ſuis dixit: *Vos me vocatis Magiſtrum, & Dominum, & bene dicitis; ſum etenim.* Et in ſacris Paginis, ſi veteres inſpectemus, comperimus, conſtitutos à Deo, & appellatos ſæpè Principes ſacerdotum: ſi recentiores, nomen Diaconorum, hoc eſt miniſtrorum (quod Suavis intendebat univerſo Eccleſiaſticorum ordini commune reddere) conſpicicimus ſingulariter attributum ordini poſtremo, & à Sacerdotibus & Epiſcopis diſtincto. Quocirca vellem, ut ipſe me doceret, quonam pacto poterat Synodus dicere, quò ſe ad ſacra eloquia conformaret, eſſe in Eccleſia *Hierodiaconiam*; conflatam ex Epiſcopis, ex Presbyteris, & ex Diaconis, poſtrema parte cum ipſo toto non confuſa? Numquid Paulus Apoſtolus Superiores Eccleſiaſticos non appellavit honorifico nomine *Præpoſitorum*, & nomine *Epiſcoporum*, quod importat *inſpectores*? Non admonuit, illis exhibendam obedientiam? Et quid tandem aliud, niſi prærogativas hujusmodi nomen *Principatus* ſignificat? Præterea, in Eccleſia veteri quæ vox magis recepta eſt, quàm vox *Patriarchæ*, hoc eſt, *Princeps patrum*, ſive *Princeps pater?* Quo pacto igitur absque gravi mendacio potuit hic ſcribere, appellationem *Principatus in rebus ſacris*, ſermonibus & operibus Chriſti, divinarum Literarum & Eccleſiæ veteris repugnare? Qui nomen Principatus damnabat, neceſſe erat ut damnaret Cyrillum Alexandrinum, (*b*) affirmantem, Petrum omnium primum reſpondiſſe Chriſto, tamquam Principem, & caput reliquorum: Ut damnaret S. Hieronymum, qui (*i*) de Apoſtolis intellexit illa Davidis verba *Principes Judæ, duces eorum*, docens, idem valere *Principes Judæ*, quod *Principes Chriſti*. Ut damnaret S. Auguſtinum, qui dixit, (*k*) *in Sede Romana ſemper perſtitit Principatus Sedis Apoſtolicæ*: Ut damnaret S. Gregorium, ubi ille ſcribit, (*l*) *Sancto Petro fuiſſe commiſſam curam & Principatum totius Eccleſiæ*. Et alibi ſuper illis verbis: Job: *Cum Principibus qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento. Quos alios* (ſubdit) *Principes, niſi S. Eccleſiæ Doctores vocat, quos indeſinenter in loco Prædicatorum præcedentium divinæ diſpoſitio ſubrogat? de quibus eidem Eccleſiæ Pſalmiſta ait: Pro Patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos Principes ſuper omnem terram?* Ut damnaret Bedam, ubi in ſuis Operibus habet, (*m*) *Petrum recepiſſe principatum judiciariæ poteſtatis*: Ut damnaret Bernardum, iisdem Apoſtolis tribuentem (*n*) dictum illud Pſalmi: *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram*: & ad Eugenium dixit: *Tu es hæres, & mundus eſt hæreditas.* Quod ſi quis optaret reperire quoque in Eccleſia *Principum* nomen, univerſo Epiſcoporum ordini commune; Hilarium conſulat, (*o*) qui tam longè abeſt, quod exiſtimet cum Suavi, hunc titulum opponi titulo *ſervorum*, tributo Epiſcopis in Evangelio, ut ſcribat; Quanquam parabula ſervi fidelis ac vigilantis ſit cohortatio cunctis communis, tamen per eam præcipi peculiarem quamdam ſollicitudinem, ob expectationem Domini; *Principibus populi, hoc eſt Epiſcopis.* Verum divinare mihi videor, ſi adhuc viveret Suavis, eum minimè conceſſurum robori harum omnium rationum, ac tam luculentis teſtimoniis, contendentem, haud debuiſſe Tridentinam Synodum uti voce quadam, ad id usque temporis in cunctis præteritis Conciliis non uſitata. Id ſi verum eſſet, argueretur, nulli Concilio licuiſſe vocabulum adhibere, in aliquo antiquiore Concilio non contentum, adeoque cunctas Synodos, exceptâ primâ, quoties vocem illæ poſuerunt in ſuis decretis, ex priori, aut ex ſacris literis non deſumptam, reprehenſione dignas eſſe. Sed inſuper conceſſum mihi eſt ut Suavis inſaniam refellam, ſimulque ejus ignorantiam, probatione clariore & expugnabili. Quisnam malus genius hominem impulit, ut tamquam certum pronuntiaret, Eccleſiam & anteacta Concilia ſe abſtinuiſſe ab ea voce ad illum usque diem? Oecumenica Concilia pauca tandem ſunt, & in ſcriptore, qui doctrinam adeo profitetur ac jactitat, dedecus potiùs eſt ea ignorare, quàm laus eadem pernoſcere. Jam verò in octavo Concilio, quod anno ſalutis circiter 870. fuit celebratum, licuiſſet Suavi legere hanc vocem, ſuis auribus adeò diſſonantem, non in unico ſolum loco, qui fugiat & fallat oculum, ſed in duobus, videlicet, tum in actione ſexta, ubi Metrophanes Smyrnæ Archiepiſcopus appellat Nectarium Ambroſium & Nycephorum memorabiles Hierarchas; tum in decima, cap. 14. ubi nomen, honor, ac ritus Hierarchicus Angelorum ad Epiſcopos Eccleſiæ trænsfertur.

(h) *Hom. 12. in Joannem cap. 64.*

(i) *In Pſal. 67.*

(k) *Epiſt. 162.*

(l) *Lib. 4. Epiſt. 32. ad Mauritium.*

(m) *In hom. in feſto SS. Petri & Pauli.*

(n) *Initio lib. 3. de Conſideratione.*

(o) *In c. 27. Comment. in S. Matt.*

Narrat denique Suavis in articulo de manſione, poſt tam diuturnum ſtudium egregiam aliquam deciſionem expectari; ſed pronuntiatum denique fuiſſe id ſolum, quod clarum erat, cum ſit evidens ex lege naturali, nemini fas eſſe à ſuo munere, niſi legitimam ob cauſam, abeſſe. Bene eſt, definitioni Concilii tribui hac vice ab adverſariis tamquam unicum probum nimis dilucidam veritatem. Sed qua ratione poterat definitio ultrà procedere, quod ſpectat ad jus divinum, cum Suavis ipſe dixerit, in hac re auctoritatem Scripturarum ac Patrum eſſe cohortationem ad perfectionem, nec eſſe quidquam ſolidi niſi Canones Eccleſiaſticos? Igitur ſi Concilium ſtrictiorem obligationem definiviſſet, falſum definiviſſet. Præterea ubinam ille reperit vetitum illud adeò clarum, ne quisquam abſit à ſuo munere ſine cauſa legitima? Quot ſunt munera, quæ rectè adminiſtrantur etiam in abſentia per delatas rerum notitias, miſſasque juſſiones, & per præſentes Vicarios? Parum igitur non fuit, definiri, hanc diligentiam ſic adhibitam ſatis non eſſe ad excuſandam abſentiam, & ab abſente lethalem noxam contrahi. Nec etiam parum conduxit, quòd Cardinales includerentur, de quo prius objectum fuerat: à majore obligatione aſſiſtendi Romanæ Eccleſiæ excuſari minorem de peculiaribus Eccleſiis, præſertim cum eas ſæpè non obtineant ex titulo, ſed ex adminiſtratione, easdemque melius ipſi ob ampliorem auctoritatem poſſint è longinquo regere, ac ſelectorum miniſtrorum operâ, quàm minoris notæ Præſules per præſentiam: quæ rationes adductæ fuerant ætate Pauli III. ne comprehend. in Decreto, & à nobis ibi relatæ. Ut paucis dicam: id quod homines communiter optabant, non erat definitio con-

contemplatricis doctrinæ, quæ nulli eſt detrimento ſi perſiſtat incerta inter Doctorum opinamenta, ſicut aliæ multæ; ſed ut peſſimus ac nocentiſſimus abuſus non reſidendi tolleretur. Sublatus hic fuit eo Decreto, pœnis ac ſanctionibus in eo ſtatutis, ſimul etiam ſtimulis adjectis, quibus inde ſtimulati ſunt Pontifices ad illud confirmandum ac roborandum. Igitur expectationi votoque mortalium ſatisfactum eſt.

Jam verò cùm hæc ibi peractâ fuerint communi quiete ac voluptate, poſt tam diuturnas ac periculoſas procellas, appellari profectò non poteſt cum Suavi ea Seſſio, Montium partus in murem degenerans; ſed potiùs, quando is exemplo ſuo me ad fabulas trahit, Partus admirationis, quo nata eſt Iris, tranquillitatis nuntia.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

ARGUMENTUM

Lunenſis ſtudia celeri Concilii concluſioni adverſantia; Pontificis vota, ac Legatorum faventia. Senſus Hiſpanienſium Oratorum Roma à Lunenſis ſenſibus diverſus. Verba Pontificis in Senatu ad commentationem Lotharingi, & ad excuſandam emendationem Cardinalium, Concilio remiſſam. Vera ratio hujus rei, Suſpiciones Lotharingi ob propoſitas diſciplinæ leges etiam Ferrerio diſplicentes. Reſponſum ejusdem Lotharingi ad Pontificem invitantem, Gualterius Romam à Lotharingo miſſus, & quibus cum mandatis, tum ab eo, tum à Morono traditis. Juſſa Pontificis ad Legatos de fiducia exhibenda & cum Lotharingo & cum Madruccio. Poſtulata Lunenſis, ut Præſules qui ſententias collecturi, & Canones digeſturi erant, deſtinarentur per nationes; & ipſius querimoniæ in Legatos Romam ſcriptæ. Eorum purgatio. Ampliſſimæ Venetorum pollicitationes ad Concilium adjuvandum. Cauſa Patriarchæ Grimani, poſt varios cœtus pro ipſo dijudicata. Sententiæ à Patribus dictæ de Matrimonio, ac præſertim de irritis reddendis conjugiis clandeſtinis, & contractibus filiorum usque ad certam ætatem, ſine conſenſu parentum; & de damnanda opinione affirmante, ſolvi matrimonii vinculum adulterii cauſa. Petitio, ut priora duo capita decernerentur, habita Gallici Regis nomine, atque ut tertium temperaretur, habita à Venetis Oratoribus, Græcorum ſibi ſubjectorum gratia. Antinorus Tridentum miſſus à Pontifice, ſpecie quidem, qua Lotharingum iter habiturum comitaretur; ſed in arcano, quo illum adhortaretur, ut Tridenti ſiſteret usque ad exitum Concilii: quæ adhortatio à primo Legatorum præpeditur. Reſponſum Cæſaris de Conſilio propoſito à Lotharingo, quod cum Pontifice ab eodem agitatur. Variæ adnotationes, à Ferdinando ad ſuos Oratores miſſæ de propoſitis morum legibus; potiſſimè verò ejus mandata, ut obſiſterent emendationi Principum usque ad maturiorem deliberationem. Arcis controverſia in hoc inter Cæſarianos & Legatos, & quodnam initum temperamentum. Poſtulationes Lunenſis apud Pontificem, ut leges ſancienda de reformando Collegio & Comitio, committantur Synodo; & reſponſa, quibus ille acquieſcit, de utroque capite. Difficultas de confirmatione à Pontifice concedenda Regi Romanorum. Ejus rei initium, proceſſus, & exitus. Patrum perturbatio, quod ageretur de inducenda Mediolanum ſacra Inquiſitione pro more Hiſpanico, & negotii compoſitio. Rumor ſuſpenſionis, & unde ortus. Diſcrepantia impacata de matrimonis clandeſtinis, etiam per ſolemnem diſputationem, atque hinc neceſſitas protrahenda Seſſionis ad diem undecimum Novembris. Nova Ferdinandi reſponſa de capitibus emendationis concinnatis, & maximè de eo quod ſpectabat ad Principes. Patrum tumultus ob hujus capitis intermiſſionem, & qua promiſſione ſedatis. Mandata ab Hiſpano Rege miſſa declaratione verborum, proponentibus Legatis, & graviſſima ex eo contentio inter Lunenſem & Præſides, quibuscum quamplurimi Patres conveniunt. Procurator Hiſpanienſium Capitulorum à Lunenſi expulſus Tridento, indignante Concilio, Lotharingus Romam profectus.

CAPUT PRIMUM.

Lunenſis poſtulatum, ut iterum invitentur Proteſtantes. Moroni repulſa. Objecta à Lunenſi ſollicitis agendi modis ad Synodum abſolvendam. Studia adhibita à Legatis apud Cæſarem, ac Philippum Regem. Significata à Pontifice in Senatu. Res ab eo & Miniſtris Hiſpanis geſta ad impedienda conſilia, quæ illi ſuſpicabantur in Lunenſi. Orator Florentinus Tridenti mutatus. Querelæ Gallorum partim ſimulatæ, partim veræ, de forma in Seſſione habita, quod ſpectabat ad ritum; & quo pacto illis ſatisfactum. Capita correctionis agitata de Matrimonio, & de diſtribuendis ſacerdotiis, obſtringentibus ad animarum procurationem.

1. Unà cum lætitia ex celebrata Seſſione, confirmata eſt in Legatis ſpes citò & concorditer abſolvendi Concilii: ſed utraque infuſcata ab inopina petitione Lunenſis, quæ ſuſpiciones auxit de ipſo conceptas. Petebat, ut denuo Proteſtantes invitarentur, idque pariter commendarat Gualterio, (*a*) ut tamquam opportunum Pontifici ſuaderet, cum is Romam miſſus à Lotharingo, abeundi veniam à Lunenſi petiit. Suavis

vis autem cum legeret, Lunensem à Legatis id petiisse, nec responsum illi redditum comperisset, illud suo more comminiscitur, sed non quod verè fuit; nimirum, rem se perpensuros. Illi reipsa Moronus respondit. Hoc postulatum futurum inutile ad rem consequendam, indecorum ex despectu & noxium ob diuturnitatem, quam à nemine expeti posse in comperto erat, nisi ex privata aliqua utilitate, & ad ampliora interim beneficia à Pontifice extorquenda. Mirari se hujusmodi postulatum, quando Avila paulò antea in mandatis habuerat, ut Pontificem ab ea invitatione dehortaretur; nec ignorabatur, similia mandata Lunensi quoque fuisse tradita. Reposuit Lunensis, Non peti ut id Pontificis nomine ageretur, sed ut per Cæsarem agendum curaret. Ad hæc iterum Legatus: Non modò se nolle suam operam conferre, sed nervis omnibus obsistere huic prolationi, cùm existimaret, nihil salubrius Ecclesiæ id temporis fieri posse, quàm ut Synodus expediretur.

(a) *Lit. Gualt. ad Borrom. 17. Jul. 1563. & Legat. ad eundem 19. Julii.*

2. Posteà verò aucta est in Legatis suspicio, *(b)* id à Rege fuisse imperatum, propter similem in Lunensi agendi rationem ad id obtinendum. Statuerant Præsides, argumenta à Sacramentis sejuncta expedire, cujusmodi erant Indulgentiæ, & Vota monachorum, haud alio illis spatio impenso, quod prænoscebant in multos menses abiturum: atque idcirco habebant in animo, cum Lotharingo convenire de committendis articulis studio Theologorum, ut ex iis varii bini delecti inter missos à singulis Regibus, & par etiam ex Pontificiis, videlicet Lainius & Salmeronus, & par etiam ex supremis Moderatoribus Monasticarum familiarum, colligerent quæ sibi opportuna viderentur tum de dogmatibus, tum de corruptelis; & pro ipsorum judicio formarentur Canones à quibusdam Patribus, ac postremum in generalem conventum referrentur. Sed Lunensis exposuit, assentiri sibi non licere ut consuetus modus variaretur. Quamobrem decreverunt Legati, ut de absolvenda Synodo ad Cæsarem scriberet Moronus, quippe qui alios in eo Principe sensus animadverterat; atque ut præterea unà omnes prævalidis rationibus precibusque urgerent Regem Catholicum, missus ad Crivellum Nuntium literis, ipsum rogantes, ut eas suâ voce animaret. Neque segnius Pontificem stimularunt, ut hujusmodi ipsorum studia auctoritate suâ in utraque Aula promoveret.

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 22. Julii 1563. & Vicecom. 19. Julii.*

3. Moronus suis ad Ferdinandum literis ostendit. *(c)* Fuisse in gratiam Cæsaris constitutas complures disciplinæ leges, præcipuè verò obligationem residendi etiam in Cardinalibus; reliqua per omnem sedulitatem peractum iri: absolutis autem sanctionibus universalibus, ad peculiares singularum provinciarum processum iri, sicuti Episcopo Conadiensi dictum fuerat, qui Cæsarem aditurus, eas literas ipsi deferebat; sed simul etiam rogari à se Cæsarem, ut ipse obsisteret cuicumque ex privato commodo moram illius publici boni quærenti, præcipuè verò, ut Regi Catholico, fratris filio, suaderet ad removendos Oratorem suum & Hispanos Præsules ab illis consiliis noxiæ cunctationis.

(c) *20. Julii 1563.*

4. Commendatum pariter est Cæsareis Oratoribus, *(d)* ut eas literas in manus Cæsaris deferendas curarent ab Episcopo memorato: ipsi verò Oratores Moroni literis suas communes associarunt, quibus tamen nihil aliud scribebant, nisi prosperum Sessionis exitum, & apparatum ad futuram per fructuosa Decreta celebranda.

(d) *Constat ex literis Oratorum ad Cæsarem 10. Julii.*

5. Pontifex immenso gaudio affectus fuerat *(e)* ob Sessionem, & amplè commendarat Legatos, & etiam Lotharingum, cui agi grates à Borromæo voluit, ipse verò eumdem eximiis laudibus in Senatu cohonestavit *(f)* ubi felici successu narrato, eodemque prudentiæ virtutique Legatorum adscripto, adjecit, Laudem obtentæ concordiæ præcipuè Lotharingo deberi: fuisse à se benevolentiæ plenas literas ad illum scriptas, qui ante futuram Sessionem Romam adventurus erat, quò de rebus ingentis publici boni secum ageret. Spem præ se tulit, Synodum prospere progressuram ad metam: significavit simul, constanter se velle, ut per sanctam severamque disciplinæ correctionem necessitati ac voto communi cunctarum nationum ac Principum satisfieret. Hinc occasionem cepit, se quodammodò tacitè purgandi apud Collegium, quòd ipsam Cardinalium emendationem Concilio commiserat; quandoquidem ea diutius Romæ ab ipsorum nonnullis à se destinatis agitata fuerat. Sed causa, intimè Pontificis animum ad id impellens, ea fuerat, *(g)* quòd inspecto modulo ab illis confecto, visi sunt ipsi emendatores non tam vitia emendare, quàm privilegia eo in ordine exaggerare; idque posteà per literas arcanis notis conscriptas indicavit Morono, memoratum modulum ab eo petenti, ipsum monens, ne ullam illius moduli rationem haberet, hisce verbis ad eundem scriptis per Borromæum: *Navanda tibi erit opera, ut ad reformandam disciplinam ea statuantur, quæ tibi ac reliquis honesta visa fuerint, & quæ possint Synodo satisfacere, & cuncto Christiano nomini prodesse, nullâ habitâ rerum mortalium ratione; id enim gratissimum Pontifici accidet.*

(e) *Lit. Borr. ad Leg. 21. & 24. Julii 1563.*

(f) *Acta Consistor. 30. Julii 1563.*

(g) *In arc. notis Borrom. ad Moron. 25. Aug. 1563.*

6. Sed quoniàm hujusmodi causa si fuisset Senatui patefacta, exasperasset potius quàm pacasset animos Senatorum, adjecit Pontifex, velle se omnium primum subjici emendationis sanctionibus, quæ in Synodo statuerentur; ex hujusmodi exemplo neque Cardinalibus, neque aliis Principibus illam gravem existimandam: relictas à se liberas habenas illius negotii Præsidum manibus: si cuipiam incommodum inde inferretur, oportere libenti animo privatum detrimentum communis utilitatis gratia tolerari. Sibi alias in animo fuisse, per se ipsum decernere eam emendationis partem, quæ ad Cardinales attinebat: sed cum Principes postularent, & suaderent Legati, ut hæc etiam Synodo remitteretur, se consensisse; & fortasse majori eorumdem Purpuratorum emolumento id Tridenti quàm Romæ statutum iri. Decretum, quo ad residendum adstringebantur, ipsis favere, quando Episcopatuum capaces eosdem declarabat. Cetera æquum plane esse, ut qui Episcopi proventum atque auctoritatem possidet, Episcopi pariter vincula patiatur.

Hi erant in Pontifice sensus, & in hæc verba idem loquebatur post nuntium Sessionis. Interim injunctum Legatis fuerat, *(a)* ut ob eam gratem agerent Præsulibus Gallis, atque ornati ornatissimæ commendationis formulis rescriberet Borromæus ad ea, quæ Legati significarant in emolumentum Archiepiscopi Hydruntini.

(h) *Literæ Borr. ad Legatos & ad Moronum 17. 19. & ultimo Julii 1563.*

Sed audito Lunensis consilio, miratus est Pontifex; nec minorem admirationem præ se tulerunt duo Hispani Oratores, quibuscum ille conquestus est; & non modò Lunensem non excusarunt, sicuti Suavis refert, sed affirmarunt, id ex voluntate Regis esse non posse; & efficaciter ad Lunensem super eo scripserunt, ostenso literarum exemplo ipsi Pontifici, quod is ad Legatos misit; adjecitque, Etiamsi Crivellus Nuntius aliter significaret, haberi firmiora testimonia de Regis mente ex Nuntio peculiari Odescalco; & sine dubio ab eo Principe cursum haud retentum iri, dum propensos jam ad rem expediendam conspicaretur Cæsarem & Regem Galliæ, in quorum gratiam, non item ex animi sui voto, potuerat fortasse ea præcipere, quæ ad procrastinationem tenderent: velle se tamen Regi querelas suas insinuare, non per speciem dubitantis de regia voluntate, sed de ipsius ministro conquirentis; cum perinde in operibus accidat ac in filiis, ut eos homo facilius desetat, qui tamquam ipsius filii ab aliis non agnoscantur,

7. Augebatur tamen in Legatis suspicio de Regis mente, propterea quod vigesimo sexto Julii Lunensis adierat vesperi Moronum cum querimonia, quod *(i)* in proximè prærerita Sessione prætermissum fuerat debitum & consuetum examen, quo prius cuncta expenderentur à minoribus Theologis; & etiam, quia subjecerat idem Lunensis, ne in posterum vellent eâ ratione cursim progredi, id enim libertati Synodi detrimento fore: se verò haud omissurum obsistere, ac postulare, ut quævis atomus expenderetur exquisitâ trutinâ; & uti Lotharingus domi suæ peculiares cœtus Hispanorum habiturum. Ad hæc fidenter Moronus: Nullam incusationem minus expectatam in antegressam Sessionem afferri sibi posse, quàm de maturitatis, aut etiam de libertatis defectu, quando post tam diuturnam trutinam tanta suffragiorum concordia confectæ fuerant sanctiones. Agendi modum in ea habitum, legitimum & canonicum fuisse: eumdem in reliquis habitum iri; ac mirari se, ab ullo Catholico id temporis celerem Concilii exitum non optari.

(i) *Scripta à Legatis ad Borr. 26. Jul. 1563.*

8. His non acquiescens Lunensis, cum Oratoribus cunctorum Principum trans Alpes regnantium agebat, quò peterent conjunctim, ut disciplinæ capita stabilirentur à delectu totidem *(k)* è singulis nationibus virorum; causatus, aliter Italicam, utpote tam plenam ac validam, adeò reliquas superaturam, ut ea tantummodo conficerentur quæ illi placerent, cum libertatis bonique communis offensa. Legati omni studio conati sunt hanc conjunctionem evertere; ac primò quidem ab ea sejunxerunt Lusitanum Oratorem, virum Religionis apprimè studiosum, sed pacato, non contentioso studio præditum. Præterea statuerunt, etiamsi Oratores ad id petendum convenirent, ipsis viriliter obsistendum esse, ob gravissimas rationes alibi commemoratas, numerandi per capita, non per nationes, suffragia: præsertim cùm interior conscientia, & exterior evidentia, æque pro Legatis restarentur in anteactis disciplinæ legibus rem fuisse peractam, nullâ habitâ peculiari Italiæ ratione, & re ipsa nihil Patres exteros ea de re conqueri.

(k) *Lit. legat. ad Borr. 19. Jul. 1563.*

9. Itaque de iis omnibus Pontifex certior factus, Nuntio in Hispania *(l)* significavit, ut prudenter suas cum querelis preces ad Regem deferret, ut ipsi celer exitus cordi esset; ita tamen, ut ejusmodi precibus Pontifex haud obstringeretur ad regia responsa præstolanda, ut quæ non certa, sed eadem tarda prævidebantur; & eodem tempore Legatos hortatus est, ut nulla cujuspiam habita ratione progrederentur; simulque negarent; Pontificem denuò daturum operam aut per se, aut per alios, ad Protestantes invitandos. Si opportunum Cæsari videretur id agere, in ipso à Pontifice rem reponi, sed absque celeritatis detrimento. De Hispani studio, quo Oratores consociabat ad ea postulanda, significavit Legatis, ut animadversis aliorum molitionibus, suas ipsi machinas honestè opponerent; qua in re nec se pariter otiari, cùm impenderet operam, quò Venetis Oratoribus, & Florentino (tum Joanni Strozzio *(m)* Hieronymus Gaddius Episcopus Tortonensis suffectus fuerat, qui novam Orationem non habuerat, quia successerat, non primò advenerat) imponeretur ab ipsorum Principibus, ut obsisterent cuicumque detrimento, quod adversus consuetudinem, Religionem, & etiam Italiam tentaretur. Præterea literas scripsit; quibus Oratori Lusitano grates agebat, ad ipsum inflammandum; sed Legatos monebat, auxilium potissimum à Lotharingo ac Ferrerio ipsis expectandum. Lotharingus invitanti Pontifici se venturum responderat, omnem operam pollicitus, sicut mox narrabitur: ac de Ferrerio studuerat Gualterus suspicionem ex animo Pontificis abstergere, scribens, *(n)* habitam à se diutius fuisse consuetudinem cum eo & in Gallia & Tridenti, & quidquid ille egerat, diligenter observatum; & quamquam aliquâ de rebus mortalium experientia instructo, ne umbram quidem simulationis in eo deprehendam, paucosque ita studiosos Pontificis à se repertos. Quod tametsi Gualterio non rei veritas, sed hominis ars, & amor negotii à se agitati persuaserat, *(o)* certum est, id temporis Ferrerium adjumento fuisse Pontifici, qui pignus ad ipsi fidendum obtinebat.

(l) *Constat ex literis Borr. ad Legatos, & ad Moronum 4. & 7. Augusti, & ex aliis j uprà adductis.*

(m) *Diarium 20. & 27. Jul. 1563.*

(n) *Literæ Gualterii ad Borrom. 16. Jul. 1563.*

(o) *Literæ arcanis notis Borrom. ad Moron. 4. Aug. 1563.*

10. Non tamen Ferrerius ejusque collega cessabant studiosè jura sui Principis sustinere; itaque post Sessionem adiere Legatos cum duplici querimonia. Altera præter omnem expectationem ipsis accidit, nimirum, fuisse prætermissos thuris ac pacis ritus, alioquin adeò celebres, ut satis appareret, per eam prætermissionem intendi, ne indicaretur sui Principis prærogativa. Legati admiratione pleni responderunt, de iis omnibus anteà cum Lotharingo se convenisse: sed statim intellexerunt, velle solum Gallos suum assensum legitimum in ea re dissimulare, adeoque sollicitudine liberi addiderunt Legati, pene subridentes, rem factam infectam esse non posse, & ab Oratoribus patienter tolerandam. Pro consuetudine jam inducta inter summos viros, ut invicem colloquantur tamquam personæ comicæ in scena per mutuam notitiam mutuæ fictionis, per quam à mendacio absolvantur.

11. Altera querimonia verior fuit, quòd lecta non fuisset in Sessione contestatio, ab ipsis Oratoribus habita in cœtu de sede extra ordinem Lunensi concessa. Id excusarunt Præsides, causati, quòd cùm Lunensis haud petiisset, ut antecedens ipsius contestatio legeretur, nec pariter opportunum fuisse visum subsecutam Gallicorum Oratorum legi; sed quò ipsis fieret satis, oportuit, ne eisdem promitteretur, utramque typis impressum iri cum Sessione: idque comprobatum à Pontifice; apud quem Galli haud omiserant eamdem agere scenam de prima querela. (p) Sed ipse liberum extra scenam responsum reddiderat; Se procul esse, ipsi verò inter se nodos quibus se implicaverant, exolverent.

(p) *Literæ Borrom. ad Legat. ult. Jul. 1563.*

12. Ut operi finem imponerent celeriter, incumbebant Legati ad id, cujus præcipuè gratiâ illud cœperant, hoc est, ad disciplinæ reparationem. In quo Pontifex suam exercebat auctoritatem, non ad eos retinendos, sed stimulandos, hisce verbis per Borromæum ad eosdem scriptis: *Cum emendationis argumenta sint ea, quæ Principes urgent supra reliqua, optat Pontifex, ut in hæc nervis omnibus insumant operam, cuncta honesta in his indulgentes Principibus, quæcumque ipsi cupierint; cum omnino statutum Pontifici sit, velle & plusquam velle hanc emendationem ea ratione, quæ ad obsequium Dei, & universale bonum expedire vobis videbitur. Quod mihi placuit hic dicere, non modo quo rectam Pontificis mentem testificarer, de qua compertum mihi est vos esse certissimos; sed ne tempus teratis amplius in petendo hinc consilio, eoque citius expedire vobis liceat id quod superest, & ad gloriam ac laudem Dei receptui canere.* Quapropter ad id peragendum priùs Lotharingo, dein Oratoribus ostensa fuerant capita parata ad futuram Sessionem quo antegresso ipsorum consensu cuncta in generali conventu concorditer succederent. Quadraginta duo (q) fuerunt capita, & ejusmodi ponderis, ut evellerint tandem ex animis Oratorum opinionem, quæ illis infixa adamantinis clavis antea videbatur, videlicet, opus quo graviora reformarentur, in solum modulum esse abiturum, propterea quod ipsa fabrica reverà odiosa foret tum Pontifici, tum Legatis; qui memorata capita ad ipsum misere, declarantes, id à se fieri, quo de eventis edoceretur, non quò responsum expectarent, cum vellent re ipsa exercere potestatem sibi traditam, & confirmatam toties à Pontifice, statuendi unà cum Synodo quidquid opportunius censuissent. Quin etiam nec ipsi narrare præterierunt, cùm in præterita Sessione decretum fuerat, ut singula in singulis diœcesibus Seminaria instituerentur; fuisse qui vellent apertè pronuntiare, ut unum etiam Romæ institueretur; sed ab ipsis moderatâ quadam ratione id præpeditum fuisse, ne quid Synodus Romæ præscribere videretur, pollicitis tamen, à Pontifice erectum iri pro sui gradus dignitate. Quare illum rogarunt, ut ipsorum promissio confestim responderet effectus.

(q) *Epist. legat. numerat. 44. ex errore, ut constat non solum ex Actis Paleotti, sed ex responso Borromæi ad ipsam epist. 11. Aug. 1563.*

13. Pontifex ad capita sibi missa, à Borromæo responsa hujusmodi reddi voluit per expeditum tabellarium, (r) *Non vult amplius Pontifex quemquam consulere de capitibus memoratis, nec de reliquis, quæ istinc mittentur in posterum; siquidem certo scit, ob ingeniorum varietatem nunquam nos conventuros, & indies magis dissensuros; adeo autem necessaria est Synodi absolutio ob causas quarimas sæpius scriptas, ut nihil quod eam differret, possit, ut nos arbitramur, culpa gravissima careret. Maximum in rebus omnibus quod fieri potest bonum, minimum malum peragite, atque hoc animo progredimini, quo quam celerrime deveniatis ad exitum Concilii; quod Pontifici videtur potius absolvendum solemniter, quam suspendendum, cum id majus Dei obsequium, major noster honor ac dignitas ab ipso putetur: & ubi res eo deductas animadvertetis, ut sancitis posteà dogmatibus, confectisque jam dictis disciplinæ legibus, opportunum absolvendæ Synodi tempus arbitremini, & vobiscum major Patrum numerus consenserit, dicit Pontifex, ut nulla ratione habita reluctantium, nec ullis deterriti minis cujusvis hominis, finem imponatis.* Et post hæc addidit Pontifex epistolam suo chirographo, (s) eadem confirmantem.

(r) *Literæ Borr. ad legat. 11. Aug. 1563.*

(s) *Epist. Pontif. ad legatos, 14. Augusti 1563.*

14. De Seminario jam ipse per Borromæum significarat, (t) cum primum proposita Tridenti Seminaria accepit, adjectum à se animum ad id Romæ perficiendum, sicut brevi præstare intendebat, ad posteà præstitit, cum ea non Romanæ solum juventutis, sed Italiæ universæ utilitate, quam ostendunt egregii viri, qui frequentes ex hujusmodi palestra ad hujus Provinciæ, & Ecclesiæ decus prodiere.

(t) 4. *Aug. 1563.*

15. Non tamen satis erat tam promptus Pontificis animus, quo regionibus Christianis satisfieri cupiebat, quin tunc ut maxime adeo restiterunt summorum Principum Oratores, sicut subinde lectores animadvertent, ut felix exitus opus divinitùs præstitum visum fuerit Legatis. Initio agitati cum Oratoribus negotii de morum correctione, illicò retardatum est iter ob oppositum quasi isthmum, jam prævisum: nam eorum complures postularunt id quod Lunensis proposuerat, ut fieret Patrum delectus habita Nationum ratione. Illi contra oppositerunt rationem, usum veterrimum, & insuperabilem difficultatem obtinendi consensus à Synodo; & præter Lusitani, Oratorumque Italicorum auxilia, ad se traxere (u) Drascovizium, ac propemodum Muglitium, cùm utrique compertum esset, jam Moroni opera Cæsari verum innotuisse; sed ambo denuntiarunt, cum ipsi haberent in mandatis, concordes omnino cum Oratore Hispano se gerere, posse quidem studere se illum ab incepto removere, non autem destituere, ubi ipse persisteret. Tamen qua rationibus, qua industria, præcipue vero quod Galli haud revera volebant quod cum Hispanis postulare videbantur, effectum est, ut Hispani consenserint id temporis antiquæ consuetudini, per quam singuli Oratores ad proposita capita propendebant, addentes quod opportunum propriis Provinciis existimassent.

(u) *Lit. leg. ad Borr. ultim. Jul. & mandata Gualt. tradita à Moron. infra afferenda.*

16. Inter articulos de duobus magis arduè disputatum est: alter fuit de irritis declarandis matrimoniis clandestinis. Agnoscebantur immensa detrimenta, quæ inde nascebantur, dum vir ex pœnitentia nuptiarum, quas occultè contraxerat, plerumque ob impetum inconsultæ appetentiæ, aut ex cupiditate alterius thori, & illectus ad priores negandas ab ipsa notitia quòd illæ probari non possent,

sent, præceps ferebatur ad secundas, quæ ut cum honestiori familia, ita publicè celebrabantur; adeoque posteà perpetuus adulter vivebat, ad id coactus cùm recentium affinium reverentiâ, tum ac multò arctius à præsumptionibus exterioris fori; illin quo cùm prior contractus haud appareret, posterior pro legitimo censebatur. Idcircò Oratores Galli, quorum regna fortassis hoc incommodum frequentius nocentiusque patiebantur, vigesimo quarto (x) Julii à Concilio Regis nomine solemniter petierunt, ut hujusmodi matrimonia in posterum irrita decernerentur, renovatis antiquis nuptiarum ritibus: quod si gravi de causa interdum aliter fieri opportunum censeretur, saltem matrimonia pro non legitimis haberentur, quoties non adesset Sacerdos cum tribus aut pluribus testibus: simul etiam redderentur irrita matrimonia contracta à filiis absque parentum consensu, quippe plerumque noxia, ac familiis indecora, & odiorum potiùs quàm amoris fomes inter conjuges. Verùm quò simul remedium adhiberetur parentum socordiæ in filiorum statu curando, certus annorum numerus præscriberetur, quo absoluto si nondum filius à parente in matrimonio fuisset collocatus, fas illi esset per seipsum uxorem ducere.

(x) *Acta Arcis Æliæ, tomo ultim. pag. 7.*

17. Hoc postulatum Gallorum, quod certè solemne fuit, & in Acta relatum, omnino mutilatur à Suavi. Dum silentio præterit, eos petiisse ut irrita declararentur conjugia clandestina, narrat, eosdem quæsiisse, ut esset liberum parentibus irrita aut non irrita reddere filiorum matrimonia, & omittit limitationem temporis ab illis appositam. Hac in re non modica efferbuit disputatio tum de Ecclesiæ potestate, tum de opportunitate illius legis. Pontifex pro eo quod apud se jam statuerat, scribi jussit ad Legatos, (y) ut id conficeretur quod opportunum putarent: se quidem adeò abhorrere à mulierum raptu, ut animo meditaretur Decretum hujusmodi, quo numquam posset verum matrimonium contrahi inter raptorem ac raptam, idque restitutionem antiquorum Canonum fore; sed velle pariter hoc illis committere.

(y) *Literæ Borrom. ad Legat. 4. Augusti 1563.*

18. Alter articulus, admodum arduus, agebat de collatione Sacerdotiorum, animarum procurationem complectentium. Etenim Episcopis rationi consentaneum videbatur, ut in his nulla Pontifici servaretur mensium retentio, sed cuncta ipsorum potestati relinquerentur, ut qui idoneos in Diœcesi melius cognoscerent. Pius satis intelligebat, (z) & quantum id sibi detraheret, & ubi rei deliberatio Tridentinis Patribus remitteretur, ipsos pro se decreturos; noluit tamen ut obex ille cursum Synodo retardaret, sed cœpit etiam aperire, triplici temperamento Legatis proposito. Primum erat, Ut cuncta sacerdotia, animarum curâ affecta, quocumque vacarent mense, ad Episcopos ita spectarent, ut pariter cuncta sacerdotia simplicia ad Pontificem pertinerent. Alterum, Ut, quemadmodum sæpe scripserat Borromæus, darentur ea sacerdotia non alio modo, quàm *informa dignum*, Dataria vocabula: ita nimirum, ut illud impetraturus, coram Ordinario probaret se dignum esse. Ubi neutrum acciperetur, ad tertium descenderent, videlicet, Ut Pontifex conferret cuncta Paræciarum Sacerdotia, ipsius mensibus vacantia, solùm dignis viris, & ex ipsa diœcesi, quorum syllabus ab Ordinariis ipsi mitteretur. His oblatis ratus est Pontifex, Episcopis in ea re satisfactum iri; ex hominum consuetudine, ut cum bona quædam litigiosi pars offertur homini nihil possidenti; extinguatur in eo sæpe cupiditas, quamvis possit, suâ manu cuncta capiendi; cùm hominibus, præsertim togatis, videatur ingenti pretio parcere in nova rerum adeptione, cùm certamini parcunt.

(x) *Literæ Borrom. ad Legatos, ultimo Julii 1563.*

CAPUT II.

Obductæ in Lotharingo umbræ ob propositas emendationis leges. Variæ in eo suspiciones in Moronum, sed disjectæ. Ejusdem responsum invitamento Pontificis. Gualterius Romam missus, & mandata ipsi tradita à duobus memoratis Cardinalibus. Jussu Pontificis post adventum Gualterii, de fiducia cum Lotharingo & Madruccio exercenda; de celeritate, tametsi Lunensis repugnaret, & alia jussorum capita.

1. Cibus tam sæpè tam avidè petitus & repetitus stomachos primo gustatu turbavit, non compositi. Capita emendationis à Legatis communicata cum Lotharingo, ac posteà cum Ferrerio, sicuti pariter cum ceteris Oratoribus, gravi molestiæ duobus prioribus fuere, (a) cùm ipsis videretur recusari ac despici suum consilium & oblatam opem ad absolvendam Synodum absque tanti temporis novarumque sanctionum impendio. Et ex altera parte Lotharingo non licebat honestè repudiare quod tam sæpè postularat; nec indicare, universalem restrictionem à se molestè ferri, cùm aliquis ex articulis ipsum complectebatur. Quamobrem dum scriptum illud accepit à Paleotto, non nisi (b) languorem insolitum præ se tulit, ac postmodum ea capita comprobavit; additque, subridentis in modum, complurium annorum laborem superesse. Apertius ipse palàm fecit, seu potiùs communicavit ægrimoniam Ferrerio, qui consimiles sensus gerebat, & à quo Gualterius id rescivit, nequiter navari operam Pontifici, debitam illi auctoritatem ab ipso non obtineri: Moronum, & fortassè Simonettam, proposito tam arduo argumento, nonnisi post longissimum tempus concoquendo, obsecundare Hispanorum voto: ab unico Navagero & agnosci & promoveri verum Pontificis bonum: non posse Gallicanos Episcopos diutius detineri procul ab ipsorum Ecclesiis egentissimis: nimis frigidè timideque Moronum progredi ad celeritatis consilia, à Ferrerio & à se proposita, dum cunctorum Principum consensum exquireret: scripsisse illum quidem non in Galliam modò, sed etiam ad Episcopum Rhodonensem, Gallicum Oratorem apud Cæsarem, quò Ferdinandum ad consensum impelleret; sed in re peragenda pendendum non esse à cunctorum assensu, difficulter flexibilium, Ita Lotharingus.

(a) *Arcanæ notæ Gualt. 17. 18. & 19, Julii 1563.*

(b) *Lit. Vicec. ad Borrom. 19. Julii 1563.*

2. Adeò brevi mortalium scenæ tum in actibus tum in dictis variant, personis minimè variatis. Pontifex, cui Philippus Rex unicum erat columen in Concilii rebus, quique ut ipsi gratificaretur, ad Gallorum animum quasi vulnerandum adductus fuerat, tunc animadvertebat; compelli se ut in eo negotio Gallos quasi pro brachio, Hispanos pro obstaculo haberet. Ex altera parte, prius Hispani dehortabantur ne Protestantes denuò

nuò invitarentur, tunc verò id ipsum in Synodo Hispanus Orator postulabat. Galli, & Ferrerius potissime, quitam acutis contestationibus, & privatis & publicis, Pontificem transfoderant, perinde ac si Ecclesiæ is deesset in retardandis declinandisque disciplinæ legibus, nunc ipsum quasi prodigum in iis concedendis vituperabant, & ubi anteà tot vociferationibus contra Pontificem Legatosque Synodi libertatem implorabant, simulque querebantur, nihil confici posse absque Romanis oraculis, progressi erant tum ad Pontificem reprehendendum, quasi malè cautum auctoritatis suæ custodem, nimisque largum ad eam Legatis impertiendam, tum ad Legatos incusandos, tanquam in ejus usu nimis liberos, parumque intentos sui Principis indemnitati.

3. Hæ cunctæ mutationes originem trahebant à Gallorum mutatione, quæ in Hispanos suspicionem injecit, quasi iidem Galli suis tantummodò provinciis personisque consulere studentes, vellent Pontificem trahere ad communis boni tamen præcidendum. Itaque Lunensis obsistens rerum expeditioni, quam ipse præcipitationem, Pontifex verò contentionum tranquillitatem, securitatemque periculorum Ecclesiæ putabat, cœpit moras texere, propositis rebus repugnans, adeòque à Pontifice alienus. Porrò Gallorum variatio adscripta quidem fuit honorificè (*c*) à Lotharingo novis Reginæ mandatis, finem Concilii, eorumque reditum cupientis: sed reverà magni ad id momenti fuit, quod spectabat ad Ferrerium, gratia quam ille sperabat à Pontifice, ubi is malaciam ab inventione atque opera sua profectam intelligeret: quod verò spectabat ad Lotharingum, cupiditas illius splendidæ legationis, quâ fortasse confidebat, se tum Galliæ tum Ecclesiæ ingentia bona per summam gloriam collaturum.

(c) *Lit. Vicec. ad Borr. 22. Jul. 1563.*

4. Pontifex, qui sensus utriusque intimos calebat, ad Legatos scripsit: Vehementer à Gallis eam adscissionem optari, tametsi eosdem puderet illam petere; idcircò ipsis satisfieri opportere: quod si etiam reliqui Principes non abscindere, sed terminare Synodum vellent, non parvo futuram fuisse emolumento pacatam Gallorum dimissionem: ratus fortasse, illis abeuntibus discuram in Synodo ingentem turbidarum petitionum vexationem, durumque obicem, obsistentem auctoritati Sedis Apostolicæ, quam omnes reliqui fatebantur. Aliquid etiam peculiarius indicavit Morono de mente, ut dicebatur, à Lotharingo patefacta super emendationibus sibi significatis, quò ille certiùs verum penosceret. Moronus, cùm (*d*) resciviisset, Lotharingum haud plenè benevolenti erga se animo esse, propterea quòd ipse non ita frequenter illum inviseret, neque cum illo negotia communicabat, sicuti Mantuanus, cœpit aliter se gerere. Unde Lotharingus, æquè ad iracundiam ac ad benevolentiam proclivis, adeoque tam ad alienationem quàm ad reconciliationem facilis, benè animarum erga Moronum se habuit, (*e*) respondítque epistolæ Pontificis, à Musotto acceptæ, summâ gratiarum actione redditâ, suâque operâ ampliter oblatâ: Numquam se desiturum ab omni conatu, quo posset sanctæ Sedi prodesse, non solùm apud Patres, sed etiam apud eos Principes, qui sibi aliquid fidebant; ex quo Pontifici liceret apertè cognoscere, fiduciam & amicitiam, à se cum illis exercitam, eò spectasse, ut posset ipse Pontifici deservire. Invitationem à se quidem excipi, sed cum animo itineris retardandi usque ad medium Augusti, cùm audiret, profectionem ante illud tempus ex aura frigidula Tridentina ad Romanos calores sibi periculosam futuram. Præterquam quòd optaret, priùs res ita progressas animadverti, ut posset ad aures Pontificis afferre citra dubitationem ea, quæ divinæ gloriæ, & Christiani nominis, ac præsertim Galliæ bono profutura censeret. Altero post hoc responsum die Gualterium (*f*) Romam misit, cui tamen literas fidei conciliatrices tradere noluit, (*g*) quia fortassis apertus, sed suspiciosus Lotharingi animus plus illi concredebat quàm eidem confideret: ipsi tamen permisit, ut scriberet commentariolum mandatorum, quæ à se coràm acceperat; quod pariter concessit Moronus.

(d) *Constat ex literis citatis Gualterii 17. 18. & 19. Julii & ex mandatis à Lotharingo traditis Gualterio.*

(e) *Literæ Lotharingi ad Pontificem 22. Jul. 1563. in cituto libro Gallico.*

(f) *Literæ Legat. ad Borr. 22. Julii 1563.*

(g) *Scriptum Vicec. ad Borr. 22. Jul. 1563.*

5. Prioris commentarii hæc erat sententia: (*h*) Lotharingum præstolari responsa ab Gallia & à Cæsare de Consilio Pontifici à se proposito, quæ planè perventura erant quo tempore se in vias daret. Dedisse negotium Lansaco, ut regios sensus exquireret, etiamsi rei propositæ Cæsar haud assentiretur, sed Galliæ statum adeò tunc esse turbulentum, adeòque fluctuantem, ut responsionem firmiter prænuntiare sibi non liceret. Velle se Romam adire plenis manibus, hoc est, cum certa notitia animorum omnium Principum. Scripsisse se prævalidâ formâ ad Regem Catholicum, quam efficacem sperabat; non ita tamen, ut responsio profectionem suam anteverteret. Quidquid accidisset, statuisse apud se reverti in Galliam, quò à cunctis catholicis advocabatur; nec adeò morari, ut ab hieme Tridenti deprehenderetur, atque ad id pariter coactum iri Præsules Gallicos. Singula temporis momenta impendi à se in excogitanda ratione, quâ Pontifex honestè ex ejusmodi molestiis ac periculis eximeretur; præcipuè cùm experimento comprobasset, ipsum in reformanda disciplina longe severiorem esse, quàm alii cupiebant. Proinde se confidere, Hispanos se inducturum, ut rebus rationi consentaneis acquiescerent: sed duo à Pontifice se petere, alterum, ut hilaritatem & haberet & præ se ferret, securus operæ & Moroni Cardinalis & suæ: alterum, ut voluntatem absolvendæ Synodi occultaret. Gualterio committebat, ut amplis laudibus Legatos, Moronum præsertim ac Navagerum; exornaret: ut spem faceret, celebratum iri Sessionem ante præscriptum diem: ut exponeret, à se percupi, ut matrimonia clandestina irrita declararentur. Pontificis opinionem firmaret de propenso ipsius suorumque Præsulum animo ad tuendam Pontificiam auctoritatem, à qua fatebantur suam ipsorum pendere, affirmans, hujusce præcipuæ rei gratiâ Gualterium mitti, quoniam conspicabatur malignam multorum operam ad insuscandam in Pontifice hanc de ipso fidentiam. Demum insinuabat: Tametsi per scriptum Morono traditum, de memoratis consiliis exquisisset assensum Regis Catholici, non tamen omnino necessarium à se putari.

(h) *Utrumque extat inter monumenta Gualt.*

6. Mandatis Moroni, à Gualterio scriptis, hæc præcipuè continebantur: Opus esse ut in posterum Pontifex ageret cum Lotharingo tamquam cum quinto Legato, in rerum summa ipsis demandans, ut consiliorum omnium participem illum face-

facerent, quandoquidem ipsum & voluntate optimum, & auctoritate maximum experiebantur. Quin ibi revocari à se in memoriam ipsorum sententiam, quam Romam scripserant, ut idem Legatus remitteretur Tridentum. Petractos à Morono ad se fuisse duos Oratores Cæsareos Ecclesiasticos, maximè verò Drascovizium. In magnas offendi difficultates in collatione sacerdotiorum, cum videretur Episcopis, ut quando ipsi obstringebantur ad habenda tot examina in Paræciarum distributione, id rependeretur à Pontifice, dimissis à se aliqua ex parte Canonicatibus, & in illos translatis, & ipsorum plerosque haud rationi consentaneum arbitrari, ut pro Paræciis diplomata Romæ caperentur. Varia ad hæc proponebantur temperamenta, præsertim verò id quod tertio loco à Pontifice oblatum est, uti diximus. Amplissimè testificaretur Gualterius, quantum Boncompagni ac Paleotti opera prodesset. Sperari, actum etiam iri de corruptelis & oneribus, quæ à Principibus laicis proficiscebantur, idque absque ipsorum offensione, & non absque effectu: esse in animo, ut post Gallorum discessum Pontificis auctoritas secundum Florentinam Synodum declararetur: uti pariter nomine Concilii aliquis ex Patribus in Hispaniam mitteretur, conquesturus Hispaniensium Episcoporum cunctationem Regemque rogaturus, ut expeditioni operam daret. Non posse Moronum Tridenti persistere futurâ hieme, si tam diu perdurasset Concilium. Paratam Præsulum manum habendam esse Pontifici, quam eò mitteret, ubi Transmontani conjunctim res rationi dissentaneas agitarent. Hæc erant utriusque mandati capita.

7. Romam pervenit Gualterius ineunte Augusto: & ad perficienda consilia, per illum à primo Legatorum missa, hanc epistolam ostendendam scripsit Borromæus: (*i*) *Ea est animi voluptas & alacritas, quâ Pontifex afficitur ob res piè gestas à Lotharingo in religionis negotio, ut cùm in præsentia non possit eam melius exprimere, me jusserit ad vos scribere, ut cœptis insistentes, nihil agitetis aut faciatis ad Synodum spectans, cujus ille particeps non sit, cum eo communicantes singula, & grandia & parvula, omni sinceritate ac fiducia, atque ita cum eodem agentes, ac si nec plus nec minus unus è Legatis esset. Quod si quid aliud vobis occurreret, quo possitis illum certum reddere benevolentiæ quâ ipsum prosequitur Pontifex, & desiderii quotenetur remunerandi ipsius egregia opera quovis officii genere, compertum habete, gratissimum Pontifici fore, ut id omni bonæ sinceræque voluntatis significatione peragatis.*

(i) *Epist. Borrom. ad Leg. 4. Aug. 1563.*

8. Sed ne honor & gratificatio uni exhibita, despectio molestiaque alterius evaderet, altera similiter eodem die Epistola conscripta est ad speciem, in qua multum æstimationis honorisque significabatur de Madruccio Cardinali, & injungebatur Legatis, ut ipsum plurimi facerent, eique admodum confiderent. Hæc autem non perinde splendida ac ampla erat ac prior. At verò probatum Pontifici non est, ut Synodi nomine Præsul mitteretur in Hispaniam: (*k*) sed præcepit, ut conjuncti haberentur qui ex aliis nationibus erant, ac præcipuè Galli, adjecitque, Tametsi impatienter ipse cuperet videre atque amplexari Lotharingum, à se tamen conspici, quid momenti conferre posset rerum summæ ejus præsentia usque ad futuram Sessionem. Eapropter, ubi eam Legati necessariam existimarent, id illi proponerent, ita tamen, ut is animadverteret, ipsos non nisi æstimatione ac fiduciâ ipsius operæ moveri, atque ut illius arbitrio electio remitteretur. Quin Pontifex præterea voluit, ut à Borromæo ea de re ad illum scriberetur; (*l*) & ipse posteà suo chirographo ad eumdem scripsit, (*m*) studiosè grates agens ob res optimè ab eo gestas, proponensque ne discederet, donec Synodo finem imponeret. Verum Lotharingus, quamquam rei propositæ causam lætus exciperet, tamen præ se tulit animum discedendi, saltem post proximam Sessionem, præsertim cùm acceptis Reginæ literis ea profectio comprobaretur, & quemadmodum arcanis notis scripsit Moronus ad Borromæum (*n*) reverti in Galliam ille festinabat.

(k) *Variæ literæ Borrom. ad Legat. & ad Moronum, 4. & 7. August. 1563.*

(l) *Literæ Borrom. ad Legat. 7. Aug. & Legat. ad Borrom. 16. & 19. August. 1563.*

(m) *Literæ Pontificis ad Lotharingum missæ ad Legatos 14. August.*

(n) *Apparet ex responso Borrom. ad Moronum 17. Aug. 1563.*

9. Sed ad Pontificis mandata redeamus. Ubi reliqui Episcopi, (ajebat ille) de progressu & exitu Synodi convenirent, aut Hispani divinum afflatum accepturi erant ad consentiendum, aut certè verecundiam passuri, quòd reliquis obsisterent, animadvertentes, se communi hominum judicio damnatum iri. Idcircò præcipiebat ut promoveretur, nullâ ullius habitâ ratione, ac maturaretur præscripta Sessio, sicuti Lotharingus spem faciebat imponendi rebus agitatis finem, antequam ex Hispania responsa redirent. Etenim tametsi propitia præstolanda essent, cunctiquè regii administri Romæ degentes operam ad id suis literis impendissent; tamen aliter etiam evenire poterat: quod si accideret, longè ferventius impugnasset Lunensis rerum expeditionem quàm in præsentia, dum à regiis mandatiis non succendebatur, simulque reddebatur tepidior ab incerto futuræ comprobationis eventu. Esse nonneminem nec plenæ omnino auctoritatis, nec omnino aspernandum, qui significarat (& epistola mittebatur ad Legatos, quò eam expenderent) Cæsari finem Synodi haud probari: quod ubi verum esset, ab eo facilè pertractum iri in eamdem sententiam Regem fratris sui filium. Quod si Cæsar Synodi suspensionem vellet, postquam Pontifex sua cuncta studia insumpsisset ad eam absolvendam, se ad suspensionem flexum iri, quò hujusmodi molestiâ liberaretur. Verum ad hujus epistolæ calcem, nomine Borromæi scriptæ, Pontifex, quasi postremæ clausulæ eum pœnituisset, adjecit suo charactere quæ sequuntur: *Quamquam Synodi finis honestior & laudabilior est Christianæ Reipublicæ, ad quod incumbendum est, nec cujusvis ratio habenda, & cunctationes omnes præcidendæ, ne obstaculum ullum ac difficultas offendatur, quemadmodum posita dilatione facilè continget, cùm animadvertatur, id cunctis prolationibus detrimentum illatum fuisse; idcircò festinate. Et quod spectat ad emendationem disciplinæ, cuncta omnino vobis committimus, pleneque in vobis reponimus, ne hujusce rei causa desistatis à bona, fructuosa ac celeri hujus Concilii absolutione, ad Dei, ejusque sanctæ Ecclesiæ laudem & honorem. Certum hominem missuri eramus, sed hanc epistolam satis fore putamus: idque nostro chirographo scribere voluimus, tametsi reliqua nomine Borromæi, nostra sororis filii, scripta essent.*

10. Curaverat etiam Pontifex Morono significandum, ut ubi oporteret Lunensi cedere in ex-

pendendo diutius (o) Indulgentiarum argumento, liberum relinqueretur cuivis, seu Theologo, seu Præsuli, de Cruce signatis pro suo arbitratu verba facere, dummodo in eo nec opera nec impulsus aut Legatorum aut Aulæ Romanæ appareret. Et quoniam Lunensis scripserat ad se purgandum, sed simul ad Legatos graviter onerandos, tum ad Pontificem, tum ad Avilam, à quo epistola Pio fuerat ostensa, utraque epistola ad Legatos missa est (p) cum literis Pontificiis, quibus Lunensi respondebatur, ut eas illi redderent, & per hanc opportunitatem congruentem sermonem cum ipso haberent.

(o) *Notæ arcanæ Borrom. ad Moron. ultimo Julii 1563.*

(p) *Literæ Borrom. ad Legat. 4. Aug. & responsum Legat. ad Borr. 12. & 16. Augusti 1563.*

11. De subsidio aliorum Præsulum mittendo, (q) existimare Pontificem, posse à se viginti submitti; sed id se minimè facturum, nisi admonitum à necessitate, & ab eadem defensum. At reliqua capita mandatorum, quæ diximus, responsa vel à nobis suprà indicata sunt, vel necessaria id temporis habita non sunt, sicuti neque necessaria fuit peculiaris responsio ad monita Lotharingi.

(q) *Literæ Borr. ad Moron. 4. Aug.*

Ex hujusmodi mandatis & consiliis quæ frequenter adduco, & quæ tamquam optimus succus expressa sunt ex sapientissimis illius ætatis ingeniis, licet inter cetera documenta imbecillitatem humanæ providentiæ arguere, cum postea compertum fuerit, ab iis quæ haud præcognita contigerunt; falsas fuisse redditas plerasque prædictionum, & irritas plerasque industriarum. Id verò cunctis ferè hujus vitæ artibus commune est; pleraque semina exarescunt, pleraque jaculorum haud feriunt, pleræque cogitationum falluntur, nec idcirco emolumento sunt vacua: nam abundans utilitas, quamvis rara, multis partibus compensat parum noxiam inutilitatem, quamvis frequentem.

CAPUT III.

Lunensis sermo ad Legatos de Præsulibus destinandis emendationi disciplinæ, habito nationum respectu in eorum numero; & de iis, quæ ipsis apud Pontificem imputarat: & de Principibus laicis reformandis. Legatorum animadversiones de suspensione aut absolutione Synodi. Novi Lunensis motus. Oblata amplissima à Venetis Oratoribus. Sententia Patrum selectorum, ad absolvendum Grimanum Patriarchatum lata.

1. Dum hæc Romæ agebantur, detulerunt Oratores varias appendices mutationesque, à variis expetitas in digestis ac perpensis morum correctionibus, quarum rerum syllabum arbitror molestiæ futurum lectoribus, non infinitarum rerum propositarum notitiam, sed præcipuarum, quæ discussæ sunt, cupientibus. Inter Oratores Lunensis vetus postulatum ardentissimè iteravit, (a) ut pro singulis nationibus par Patrum numerus designaretur, qui Canones concinnarint, & sententias colligerent. Nec Præsides remissius obstitere, clypeum illum attollentes, quem validissimum experiebantur adversus varia Hispanorum vehementia postulata in hujusmodi contentionibus, hoc est, contrariam consuetudinem non solum reliquarum omnium Synodorum, exceptis aliqua ex parte Constantiensi ac Basileensi, sed ejusdem Tridentinæ sub Paulo ac Julio. Quapropter cum adeò urgeret Rex ut tres illæ convocationes tamquam unâ Synodus declararentur, & præsens tamquam præteritarum continuatio, postulandum non esse ab Regio Oratore, ut prætermitteretur, ac tacite damnaretur mos in ipsis adhibitus. Id si fieret, ansam porrectum iri ad impugnandas Constitutiones firmatas non solum illis temporibus, sed etiam post postremam convocationem, quasi modo non legitimo sancitas; ac proinde ad evertendum funditus illud ædificium. Usque adeò præmeditari oportet in civilium rerum tractationibus, perinde ac in disceptationibus scholasticis, quidquid ex universali quodam principio sequitur, antequam ad ipsum affirmandum deveniatur. Adjecere, Italiam non itidem atque Hispaniam & Galliam ab uno Principe possideri, sed à pluribus, cunctisque in pretio habendis, adeoque fieri non posse, ut destinato modico Italicorum Episcoporum numero, suam quisque partem ex Italicis Principibus sibi debitam obtineret. Denique, uti conflatis tribus quartis Concilii partibus ex Præsulibus Hispano Regi subjectis, mirum esse non debebat reliquis coronatis Principibus, obtineri ab illius Episcopis majorem quàm ab ipsorum Episcopis potentiam, ita cum Synodi major pars Episcopis Italicis constaret, iniquum haud existimandum reliquis nationibus, si prævalerent Italici, pro eo quod accidit in cunctis corporibus, cum præsertim singulorum membrorum postulata propositionesque audirentur. Hoc colloquium non sine verbis immoderatis, & non plenè cir cumspectis ex parte Lunensis habitum est. Et quoniam is affirmabat, in eo postulando regnantium ministros, & Lotharingum etiam convenire, Legati ne id verum esset veriti (non quidem ex præsenti Gallorum Oratorum voluntate, sed ex antiquis mandatis, à quibus utpote à non revocatis, numquam secedere ausi fuissent) censuere, se ad eam necessitatem redactos, ut sacram anchoram adhiberent: & fidenter responderunt, Antequam novitatem tam noxiam paterentur, se discessuros fuisse, abrupto Concilio.

(a) *Literæ Legat. ad Borr. 6. & 8. Aug. 1563.*

2. Illi colloquio inter Oratorem ac Præsides non adfuerat Navagerus, quippe infirma corporis valetudine. Quare voluit Lunensis cum eo seorsim colloqui; & iteratis iisdem rebus, de quibus cum collegis disputarat, conquestus est, se dilationis auctorem credi: ad quod refellendum haberi in quadam epistola Philippi Regis, ad se paulò antea delata, quosdam proposuisse Regi, à Synodi diuturnitate discrimen aliquod inferri posse regiis Privilegiis: sed parum id Regem laborare, tum quia tam firmiter ea stabilita fuerant, ut nullus esset timori locus, tum quia quidquid evenisset, studium universalis boni, cautioni propriæ utilitatis à se anteferretur. Quamobrem argumentabatur Lunensis, potius ex norma utilitatis oportere, ut à Regis ministris rebus expediendis opera navaretur, progressum igitur à se neutiquam retardatum iri, dummodò festinatio in solertiam abiret, opera plurima brevi præstita, non in socordiam, omissis necessariis, cui semper omni studio reluctari & debebat & volebat.

Navagerus, ut hominem adigeret ad se magis purgandum operis fructu, quàm sterilitate sermonum, respondit, Exaudiri quidem de ille hujusmodi famam, ob quam quanta Navagerus ipse tristitia effectus fuerat, tanto nunc affici solatio ex contraria Lunensis affirmatione, & sanè confidere se plene gavisurum operis experimento & oblectamento.

3. Hinc sermo conversus ad Principum laicorum emendationem, quam capita Oratoribus à Legatis

Legatis tradita continebant. De hac Lunensis dixit, se noluisse in suo scripto respondere, sed videri sibi consentaneum rationi, ut prius absolverentur in Synodo argumenta magis digesta, & adeò ampla, ut nullam temporis jacturam passis Patribus, liceret illud Oratoribus concedere ad captandam notitiam à suis Principibus, primariisque administris, de consuetudine ac rationibus cujusque Regni.

At Navagerus. Duas hasce emendationes sejungendas non esse, quarum una absque altera nimis enervis evaderet, nec onera gravissima tolleret, quibus Episcopi querebantur ipsorum potestatem præpediri. Atque ad hanc rem comperio alias Moronum dixisse, Dignum non esse, ut reformatis Ecclesiasticis, & prorsus intactis laicis, suaderetur hominibus, eos tantummodo esse deformatos, hos verò intaminatos.

4. Questus est Orator de anteacta Sessione, objecitque, Cunctas nationes optavisse, ut declararetur, unde procederet Episcoporum institutio, duas verò nationes, quibusnam præpolleret Romani Pontificis potestas; nimirum, Italos & Hispanos, Gallis solùm repugnantibus: & tamen priorem fuisse prætermissam, adversus quam omnes rationes, alteram, adversus quam binæ, suffragiorum copiosissimæ, cupiebant. Ad id respondebant Præsides, Quin ex recenti facto confici posse, quantum in ipsis concordiæ amor valeret, quando repugnantia nationis unicæ, ejusdemque suffragiorum minùs potentis ipsos continuerat, ne res tanti momenti ad Romani Pontificis utilitatem definiretur: posteà verò ea omissa, haud concedens visum esse de minorum Præsulum potestate declarationem haberi, cùm caput præcedere debuisset, de quo Italos cum Gallis conveniisse, adeoque justæ querelæ causam non suppetere, quod ex Hispanorum dumtaxat sententia ac voto non fuisset ad eam definitionem deventum.

5. Non desistebant Legati (b) in ædes Moroni convenire, duobus reliquis Cardinalibus advocatis, ibique res ab Oratoribus adnotatas expendebant, quo redigerentur in eam formam, quæ graves in cœtu contentiones declinaret. Verum accepto interim Roma exemplo literarum, quas Lunensis ad Pontificem & ad Avilam scripserat, criminationibus in ipsos plenas, quasi per cohortationes, per minas, per pollicitationes suffragia captarent, statuerunt initio acriter cum eo colloqui per eam opportunitatem qua illi deferenda ab ipsis erat epistola Pontificis, eidem respondentis. Hæc autem dictata fuerat anteà Romæ, multis rationibus referta, adeoque aliquo etiam aculeo spinosa, ut in ejusmodi contentionibus usuvenit: posteà mutato consilio Pontifex simpliciorem in formam redegit, ac prioris formæ exemplar (c) ad Legatos misit, quò expressos in ea sensus in rem suam adhiberent voce, quæ censuræ minus est obnoxia, & plus toleratur quàm calamus, cujus opus magis deliberatum, & sua natura magis permanens existimatur. Pontificem imitati, mentem quoque Legati mutarunt: & quoniam consilia minus terventia sunt solidiora, maluerunt ut ira ex amore privato cederet boni publici charitati. Quare non modò suam offensionem dissimularunt, sed quod ipsis à Pontifice suppeditabatur, temperarunt, & optimam præ se ferentes opinionem studii in Lunensi, ac vicissim testati, Pontificem inflammato animo ferri ad sanctum illud opus, neque cohortationibus indigere, induxerunt eum certum reddere, se pariter affectos esse, qui diu noctuque nonnisi ad exquirendas planas ac faciles vias incumbebant, quibus ad tot laborum metam Patres deducerent. Ad id cogi ab ipsis frequentissimos cœtus, aliasque operosissimas industrias adhiberi: gravem sibi injuriam inferri ab ejus dictis, qui affirmabat, ab ipsis in suam sententiam indecoris artibus alios pertrahi: suam à se sententiam in Conventibus haud exponi, ut in comperto erat: & unicè se in votis habere, ut cuncta per concordiam & animorum conjunctionem peragerentur, arduitate rerum exæquata, & difficultatibus conciliatis.

(b) *Lit. Legat. ad Borrom. 11. 12. & 16. & Scriptum Vicec. ad eumdem 16. Aug. 1563.*

(c) *Hujus diplomatis summa missa fuit ad Crivellum Nuntium 4. Augusti, & extat in monumentis Gualterii.*

6. Respondit Lunensis, Se numquam in animum induxisse, quidquam minus honestum ab ejusmodi viris confectum, sed fateri, auditas à se fuisse graves susurrationes ab eos privatos cœtus, qui in ipsorum ædibus habebantur, eo viginti Italis, & duobus solùm Hispanis, totidemque Gallis accitis. Contra Legati: Cum ipsorum munus esset, sicuti dixerant, difficultates amovere, & controversias componere, id effici ab ipsis non posse absque illorum consilio & ope, quos ad hoc idoneos putarent, & absque eorumdem accitu, pro suo arbitratu: ubi etiamsi verum fuisset, Italos longè majori quàm alios frequentiâ interesse, non tamen id dissonum videri, cùm Synodo centum quinquaginta ex Italis adessent, reliqui verò ex aliis Provinciis omnino septuaginta: sed ne id quidem actum esse, cùm inducerentur complures ex variis nationibus, ac præsertim duo Cardinales, & Oratores Ecclesiastici Cæsaris ac Regis Poloniæ, & ipsum quoque, si esset Ecclesiasticus, in eos cœtus conventurum fuisse, visurumque quo pacto & cur convocarentur. Ex hujusce colloquii tenore liquet, an illud vituperationem mereretur, qua privatim Lunensis ipsum carpsit, ex affirmatione Suavis, quod contradictionem involverit, hoc est, quod Legati tueri cœpissent condecentiam anteferendi plurimum Italos, posteà verò concludissent, ostendentes, magno haberi in pretio reliquas etiam nationes. Absolutum est colloquium utrisque acquiescentibus, cum pollicerentur Lunensis, daturum se operam celeritati, suosque Præsules hortaturum ad moderata comprobanda.

7. Memoratum colloquium Legatos aliquantulum recreavit, qui Pontifici illud significantes, simul responderunt ad articulum suspensionis, ab illo insinuatum, sed unà rejectum, dicentes, Ex humanis rationibus posse Principes alieno esse animo à terminatione Synodi, cùm id temporis neque Cæsari, neque Galliæ Regi facit aut opportunum foret gladium in hæreticos educere, pro eo ac videbantur obstringi, ubi primum terminaretur Synodus, in qua hæretici damnabantur. Etenim cum ea ipsis postulantibus fuisset coacta, ad eosdem executio pertinebat. Hoc posito, si optimum, in Synodi confectione situm, fieri non posse noscebatur, quò evitaretur pessimum, in dilatione futurum, accipiendum esse minus malum, videlicet suspensionem, dummodo iidem Principes eam poscerent: Pontifex verò nec esset nec appareret hujus consilii motor, quin apertè constaret, ab eo, quod in se erat, nihil operæ studique

diique prætermissum quo fineretur. Verum haud ita multò post in ipsis & suspensionis meditatio extincta est, & ardor ob verba Lunensis diminutus.

8. De suspensione novas literas Roma acceperunt, (d) quibus Pontifex illâm omnino recusabat, jubens eos progredi prout Dei obsequium putarent. Confirmabat, se ne consilium quidem habere velle de emendationis capitibus ad se missis, sed cuncta in ipsorum Synodique judicio reponere: rebus ipsi prospicerent ex illius voluntate, prout major pars arbitraretur, à minori minimè retenti.

(d) *Literæ Borr. ad Legat. 11. Aug. & Legat. ad Borr. 9. Aug. 1563.*

9. Hæc Pontifex: sed Lunensis Legatis posteà significavit: Si privatos illos cœtus illi cogerent in posterum, se quoque domum suam convocaturum cunctos Præsules Regi subjectos, tum Hispanos tum Italos, adjecta ipsis prohibitione ne Præsidum cœtus adirent. Verumtamen ea denuntiatio quanto terribilior visa est, tanto, sicuti cordatis hominibus sæpè accidit, ex tenui executionis verisimilitudine minori Legatis terrori fuit. Id enim causam præbuisset Synodi dissolvendæ, contra expressam à Rege Catholico voluntatem: præterquam quòd inter se pugnabant hinc querimonia quòd in hujusmodi conventibus pauci essent Hispani, hinc prohibitio, ne quisquam ex Hispaniæ subditis eo conveniret. Quamobrem Legati leni responso reddito consuetudinem suam reipsa prosecuti sunt. Tantummodo, quoniam intelligebant, (e) à summis viris, cum ipsorum minæ videntur despectæ, & quovis effectu vacuæ, tametsi per impetum iræ ab ipsis Pronuntiatæ, existimationis ergò illas promoveri, privatos cœtus è suis ædibus in ædes Præsulum transtulere, se quidem ab illis abstinentes, ac posteà summam sententiarum rationemque edoceri curantes.

(e) *Lit. legat. ad Borr. 23. Apr. 1563.*

10. Sed tantumdem illis lætitiæ attulit quod à Venetis Oratoribus expositum est, qui nomine Senatus ad conficiendam Synodum hortati sunt, omnemque ipsorum opem obtulerunt, præsertim apud suæ ditionis Præsules; significantes, eam Rempublicam ad id moveri tum communis boni studio, tum singulari erga Pium benevolentiâ, quod in volumine literarum Vicecomitis, aliisque monumentis lectum à Suavi, & à se fuisse repertum, ipsi displicuit, & silentio obvolvi placuit. Et quidem hi quos diximus Oratores per eos dies in Syno-do insignem gratificationem acceperant. (f) Viginti quinque Patribus commissa fuerat, sicuti dictum est, causa Grimani Patriarchæ, de cujus vita ac fama multa cum laude ac benevolentia illis (g) verba fecerat Moronus. Unus inter viginti quinque Judices numerabatur Martinus de Corduba Dominicanus, Episcopus Durtonensis; cùm hic autem jamjam Mediolanum iturus esset ad Sessæ Ducem fratris filium invisendum, Oratores Veneti petiere, ut ante illius profectionem sententiæ dicerentur. Assensere Legati, prætermisso die decimo tertio Augusti generali conventu, quò locus daretur illi peculiari, in quo septem planè horæ consumptæ sunt, & interfuere cuncti Judices, excepto Præmissiensi Episcopo, qui ægrotabat. Unanimes consensere, in quadam epistola, multis ante annis à Patriarcha ad suum Vicarium Utinensem scripta de enuntiationibus, à quodam concionatore dictis in argumento Prædestinationis (in qua epistola nitebatur accusatio) nullum esse verbum quod damnari mereretur, quin nec ejusmodi, quod non reperiretur aut in sancto Augustino aut in sancto Prospero, aut in sancto Bernardo, aut in sancto Thoma, similibusque Doctoribus, ita quoque visum fuisse cunctis Theologis, quibuscum rem communicarant. Solùm Guerrerus & Ayala aliqua restrictione usi sunt, dicentes, Se quoque in eumdem opinionem convenire, sed nondum adhibito à se studio contentos esse, petieruntque sententias, super ea causa à Theologis Romæ scriptas. Quibusdam opinio fuit, in ea epistola Theologiæ scholasticæ possessionem haud præ se ferri; sed in quadam apologia, à Grimano posteà ad eam defendendam confecta dubitationem omnem detergi. Præsides à Judicibus petierunt, ut suam quisque sententiam scripto breviter traderet, quò forma judicii servaretur; & Veneti Oratores cursorem illicò ad Senatum misere, quò de eventu eum facerent certiorem. Legati quoque de eodem scripserunt ad Pontificem; (h) qui posteà scriptis respondit, (i) Ut quod æquum erat perageretur. Quare subsecuto mense lata fuit de Grimano sententia, quemadmodum ostendemus: sed per eventum illi similem, quo quispiam calculi doloribus diu afflictatus, ac posteà ob unum grandioris molis calculum extractum ingenti affectus lætitia, adhuc tamen alios inter intestina ignorans retinet, quibus insanabile & impedimentum & tormentum ipsi perdurat.

(f) *Lit. Legat. ad Borr. 14. Aug. & Vicec. 14. & 16. Aug. 1563.*

(g) *Lit. Jadrensis 2. Aug. 1563.*

(h) *Lit. Borr. ad Legat. 25. Aug. 1563.*

(i) *17. Sept. 1563.*

Interim oportet ut ab aliis externis negotiis, quamquam ad Synodum spectantibus, narrationem ad ea revocemus, quæ in Synodo & à Synodo agitabantur.

CAPUT IV.

Patrum sententiæ de Matrimonio, ac præsertim de clandestino irrito reddendo, & liberorum contractu, absque parentum consensu; & de vinculo dissolvendo adulterii causa.

1. Cum haud intermissa solertia per tot menses in cœtibus minorum Theologorum, & in peculiaribus Patrum conventibus, de Sacramento Matrimonii, ac de ipsius abusibus disputatum esset, digestique Canones & Decreta, post Sessionem in maximo Conventu sententiæ explicari cœptæ: consumptisque in eo quatuordecim cœtibus, tandem postremo Julii die collectæ sunt. (a) Plurimum supra reliqua disputatum & concertatum est, irrita nec ne declaranda essent matrimonia clandestina. Et quamquam Suavis aliter recenseat numerum sententiarum, innixis literis Vicecomitis (b) ad Borromæum; tamen Legati scripserunt, centum supra quadragiata quatuor voluisse, ut ea irrita redderentur, aut aliquid consimile, cujusmodi fuisset, homines inhabiles reddere ad hac ratione contrahendum, reliquos verò antiquæ consuetudini inhæsisse: quam posteriorem sententiam dicebantur etiam secuti Osius & Simonetta, (c) & Moronus inter utramque anceps hæsisse, sed ipsis non nisi in Sessione suffragio utendum erat. Fieri tamen potuit, ut ambiguitas quorumdam Episcoporum in sententia proferenda, ansam præbuerit, ut vario modo numerarentur. Verum nec patribus novam legem promoventibus satisfecerat exemplum Canonis, à Selectis ejus formatoribus confectum. Quare injunctum ipsis fuit, ut illud mutarent, ac posteà publicæ trutinæ rursus expositum. Quædam scitu digniora hic decerpam ex iis quæ dicta sunt in tam celebri disputatione, quæ præcipuum fortasse Decretum peperit, quod in rerum ferendarum argumentis è Tridentino prodierit. Ad id verò lucem afferent partim Acta authentica, partim Acta Paleotti, quæ duo monumenta summatim referunt præcipuas dissertationes, partim quædam sententiæ, quas ad verbum descripsit Argentius, de quo alias mentionem habui, partim etiam Acta Salmanticensis Episcopi, & aliorum narrationes, qui tunc interfuere.

(a) *Acta Arcis Æliæ, Diarium ultimo Julii, & literæ Legat. ad Borrom. eodem die.*

(b) *1. Aug. 1563.*

(c) *Constat ex epist. Vicecomitis ad Borrom. 12. Aug. 1563.*

2. Ac primò quidem in deliberationem venit unicum emendationis Decretum, ad calcem digestorum Canonum apponendum. (d) Et sicuti damnabatur per Canones is qui negaret vim hujusmodi conjugiorum, quæ anteà contracta fuerant; ita in Decreto eadem vis tollebatur in posterum tum conjugiis contractis absque tribus saltem testibus, tum celebratis absque consensu genitorum, dummodo mas decimum octavum annum non pertingeret, & femina decimum sextum. Quo facilius hujusmodi Decretum redderetur, emendationis, non definitionis modo positum fuerat. Etenim, sicut alibi animadvertimus, consuetum non erat, ut in Synodo ullum dogma statueretur, ubi complures dissentirent, at verò ad reparationem morum sanciendam nonnisi plura suffragia quærebantur: quapropter Legati jam usque à suffragatione primo habita, (e) quasi per præsagium Romam nuntiarunt, si Decretum per modum meræ legis proponeretur, benè progressurum, si per modum dogmatis, in obices incursurum: atque hinc posteà effectum est, ut in conventu nova controversia coorta fuerit de ipsius controversiæ statu, videlicet, an ejusmodi Decretum complecteretur dogma nec ne; de quo diutius disputatum est.

(d) *Acta Arcis Æliæ 20. Jul. 1563.*

(e) *Literæ Legat. ad Borr. ultimo Jul. 1563.*

3. Decretum sæpius ad limam revocatum, ac initio erat ejusmodi, ut tres testes fide dignos præsentes postularet absque sacerdotis præsentis necessitate, quod postmodum, antequam finis inveniretur dicendis sententiis, Galli flagitarunt. Decretum quod primo selecti Patres formarunt, sic habebat: *Sacrosancta Dei Ecclesia, Spiritu sancto afflata, animadvertens magna incommoda, & gravia peccata, quæ ex clandestinis conjugiis ortum habent, præsertim vero eorum, qui in statu damnationis permanent, dum sæpe priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia palam contrahunt, & cum ea in perpetuo adulterio vivunt, alias gravissimis pœnis ea prohibuit, eademque tamen irrita non fecit. Sed hæc sacrosancta Synodus, cum animadvertat, remedium illud propter hominum inobedientium hucusque parum profuisse, decernit, ut in posterum matrimonia illa, quæ clam contrahuntur absque tribus testibus, irrita sint, quemadmodum præsenti Decreto irrita facit. Præterea eadem Synodus irrita facit ea matrimonia, quæ contrahentur à filiis familias ante annum decimum octavum completum, absque genitorum consensu, remanentibus tamen in suo robore aliis legibus, contra matrimonia clandestina promulgatis.*

4. Posteà die septima Augusti (f) idem Decretum aliam in formam ita redactum, Conventui propositum est: *Præcipit sancta Synodus, ut cunctæ personæ, quæ in posterum audebunt contrahere matrimonium, aut sponsalia, absque præsentia saltem trium testium, sint inhabiles ad ejusmodi matrimonia aut sponsalia contrahenda: adeoque cuncta ab ipsis gesta ad matrimonium, aut ad sponsalia contrahenda, irrita sint, sicuti præsenti Decreto irrita reddunter.*

(f) *Actæ Arcis Æliæ.*

De filiis familias ita variatum est, ut marium conjugium absque consensu parentum esset irritum ante annum vigesimum, feminarum verò ante decimum octavum completum, nisi ubi parentes, rogati ipsorum consensum ad nuptias honestè expetitas à filiis, inique, judicio Præsulis, dissentirent, filii vero obtenta à Præsule facultate matrimonium contraherent.

5. Lotharingus, qui primus omnium sententiam dicebat, die vigesimo quarto Julii præmisit, conversus ad Patres, Gravi onere ipsos fuisse levatos à minoribus Theologis, à quibus ante Sessionem de illo matrimonii themate disceptatum fuerat. Suasit, ut ad Canones propositos alius adjiceretur, ubi damnaretur opinio Calvini, docentis, Ob diversam religionem, aut ob affectatam conjugis absentiam, aut ob molestum conjugum convictum matrimonii vinculum dissolvi. Quod tunc quadraginta solum Patribus probatum est, (g) sed posteà reliquis consentientibus acceptum. De clandestinis dixit: Quamvis non expenderentur offensæ, quæ in Deum inde proveniebant, sed solum civilis status detrimenta, liquido cognosci, non utilitatem modò, sed extremam necessitatem ea irrita faciendi. Præterea, omitti cuncta bona, quæ in Rempublicam redundant ex legitimorum conjugiorum institutione, & ex vagorum prohibitione. Quatuor numerari hujusmodi bona: Cognationem unitatem, Fidem conjugalem, beneficium prolis, & Gratiam Sacramenti. Amitti maritalem fidem, dum alter conjugum, arbitratu suo potens nodum conjugalem negare, sæpè illum, si non coram Deo, ante conspectum hominum præcidebat, atque adulteram quasi uxorem impunè in thorum inducebat, uxore veluti concubina repulsa. Præterea, Ecclesiæ occasionem frequenter præberi rejiciendi veri conjugii, & adulterii tamquam veri conjugii comprobandi. Bonum prolis amitti, quandoquidem sæpè contingebat, liberos legitimos despici tamquam nothos; nothos verò tamquam legitimos anteferri: ac denique, ob tam grave delictum, Sacramenti gratiam in sceleris sordes converti. Optari à se in Decreto, ut præter solemnes alios ritus opus esset ad vim Sacramenti etiam sacerdotis benedictio. Quando hæretici volebant, ut impii ipsorum ministri nuptiis bene precarentur, multò convenientius id agendum in Ecclesia Catholica, in qua veri sunt Dei ministri, verique sacerdotes.

(g) *Diar. Servantii 23. Aug.*

6. Irrita similiter esse reddenda matrimonia contracta à filiis absque parentum voluntate, sicuti Decretum præscribebat. Notum esse naturæ lumine, munus esse patris, filio uxorem dare, & idcircò legi sæpius in antiquis comœdiis, quæ universales ac naturales sensus exprimunt, *Ego tibi uxorem dabo.* Idque pariter haberi in exemplis sacræ Scripturæ, ubi semper constat filias fuisse à patribus in matrimonio collocatas. Si vellent fortasse parentes,

tes, assensu non præstito, eas cogere aut ad claustra subeunda, aut ad contrahendum conjugium cum viro ipsis displicente, posse ab Episcopo huic rei prospici. Unum in hac parte Decreti mutandum proposuit, nimirum, cum hæc auctoritas utrique parenti tribuenda non esset, loco vocis, *Parentum* diceretur potius, *Patrum*. In Jure civili etiam, secundum ejus leges, quæ trahunt originem à Christianis Imperatoribus, velut à Theodosio, à Valentiniano, & à Justiniano, reperiri disertè prohibita ejusmodi matrimonia, quibus desit patris permissio; quibus prohibitionibus Episcopi & Concilia numquam repugnarant; posse igitur id fieri, & esse opportunum ut fieret.

7. Contraria opinatus Maddruccius, dixit; Causas à se non conspici, cur Ecclesia post continuam tot sæculorum consuetudinem ad rem adeò novam adducenda esset: corruptelas potiùs reparandas, qua iis conditionibus interdictis, quibus hæc matrimonia sæpè noxia reddebantur, quà severis ad id pœnis inflictis.

8. Hanc sententiam complexus est Johannes Trivisianus Venetiarum Patriarcha, qui non decentiam modò, sed potentiam negavit, arguens irritam reddi non posse quamdam Sacramenti rationem, in qua tota insit ipsius natura, tametsi ritus debiti desint; sicuti, exempli gratia, quamvis sacerdos consecret absque ornatu sacro, verum Sacramentum conficit, dummodo materia cum forma conjungatur. Cùm igitur natura matrimonii sita sit in mutuo consensu sensibus subjecto, solumque postulenter reliqui ritus aut ad decorum, aut ad probationem; ab eorum vacuitate (opponebat ille) conjugii vim auferri non posse: minus quoque irrita effici posse matrimonia, contracta à filiis familias absque parentum voluntate, cum per hoc libertas ab illis tollatur, accepta ab ipsa natura. Quod si hæc eos reddit idoneos ad copulam, cùm femina duodecimum annum complet, & mas decimumquartum; juri naturali obsisti, si genitoris arbitrio permittatur prorogatio hujusce temporis ad decimumsextum & decimumoctavum annum. Hæreticos quidem esse qui vim utrique ex his conjugiis inficiantur, adversus quos Canones & anathemata parabantur: quare perinde fuisset ea irrita facere in posterum, ac improbis illis assentiri.

9. Alia fuit Granatensis opinio: Potuisse quidem irrita fieri ab Ecclesia etiam conjugia priùs contracta ac firma, ex jure divino, cujusmodi erant inter infidelem & fidelem; multo magis id ab ea fieri posse in contrahendis. Pro certo haberi, in ipsa potestatem inesse impedimenti inducendi inter eos, quibus anteà id liberum erat ex quovis alio jure. Exemplo sit impedimentum ex affinitate per sacram actionem inducta, quæ meræ legis Ecclesiasticæ vinculum est. Pœnitentiam quoque Sacramentum esse; & tamen sublatam fuisse ab Ecclesia efficacitatem absolutioni, quæ ab aliis quàm à proprio Pastore impertiretur. Dubitationem igitur non in potestatem cadere, sed in hujusmodi constitutionum opportunitatem: hanc verò sibi maximam videri, ob incommoda ab aliis adducta. Quod hoc novum esset, nihil obstare: si tale objectum valeret, ajebat, confectum iri, nullam umquam sanctionem novam esse statuendam; id verò nimium repugnare regimini, quod postulat rerum humanarum vicissitudo.

10. Castenea Rossanensis Archiepiscopus ita disseruit: Dubitationi subjici, an hæc esset in Ecclesia potestas: eoque posito, tametsi communior Theologorum opinio eam potestatem admitteret, ab ea quæstione Concilio abstinendum esse: ad abstergendam dubitationem non valere producta exempla aliorum impedimentorum, quæ induxit Ecclesia: ea siquidem in illis ineptas ad contrahendum inter se reddit duas personas, quæ anteà erant aptæ: sed in re præsenti, permanente habilitate in personis, adjectus fuisset naturæ Sacramenti modus quidam, ipsam anteà non constituens: utcumque id foret, fieri non expedire, tum ne occasio daretur hæreticis destruendi Sacramenta, tum quia prioribus sæculis id factum non erat, quamvis tunc eædem causæ militassent. Quod spectabat ad filios, animadvertit, à juvene è patria sua egresso parentis assensum haberi non posse; adeoque si prohiberetur eo non obtento uxorem ducere in proximo violandæ castitatis periculo illum perstiturum.

11. Hæc sententia à Fuscarario impugnata est. Ad credendum, inesse in Ecclesia eam potestatem, abunde sufficere auctoritatem tot tantorumque Theologorum, qui ad Synodum convenerant, & illam concedebant: & eorum aliquem dixisse, tutum non esse secundum Fidem eam denegari. Quodcumque genus rerum, quæ totum est: proinde debere partes illi inservire, ac se accommodare. Jam verò inter humanæ Reipublicæ partes numerari hominum corpora; posse igitur ab ea leges condi, quibus corpora, prout censuerit opportunum, disponat. Antequam matrimonium esset Sacramentum, fuisse in Republica hujusmodi potestatem; nec idcirco credendum esse, ex eo quod tam præcipuus ac tam frequens contractus ad eminentiam Sacramenti evectus fuerit, evasisse in Reipublicæ detrimentum, erepta illi facultate in eo sibi consulendi: posita ejus potestate, perspicuè conspici necessitatem ex tam multis ac tam gravibus incommodis; quibus ut efficaciter occurreretur, oportere ut inter testes præscriptos etiam Parochus adesset.

12. Antonius Cerronius Episcopus Almeriensis auctor fuit, ut clandestina irrita declararentur; & sic arguebat: Si potest Ecclesia duos homines ineptos reddere ad quovis modo contrahendum, sicuti ab ea in aliis Ecclesiastici juris impedimentis actum fuerat, longè majorem in ipsa facultatem inesse, qua ipsos ineptos reddat ad certo quodam modo contrahendum. Non irrita fieri ab illa per hoc Decretum matrimonia postquam Sacramenta sunt; sed obicem induci, ne vera matrimonia, adeoque etiam ne sint Sacramenta. Non probavit ut inter testes numeraretur Parochus; neque pariter, ut ponerentur ea verba, ab aliquo expetita, *testes fide digni*: innumerabilium siquidem conjugiorum efficacia redderetur ambigua. Posteriorem partem rejecit, ad filios familias spectantem, nisi variis restrictionibus coarctaretur, ut quæ libertatem se conjungendi adimebat, quæ à priori non tollebatur.

13. Martinus Rithovius Belga Iprensis Antistes initium duxit à confessione timiditatis suæ, quæ sibi negabat soluta ac secuta manu ad opus adeò novum adeoque magnum progredi: Sanctiones Ecclesiæ in certo fundamento firmandas esse, ne fideles in anxietate versentur aut interiorem conscientiæ legem, aut exteriorem Ecclesiæ transgrediendi: & tamen certum esse, non esse certam hanc potestatem in Concilio, reddendi irrita matrimonia occulta: à compluribus Theologis, qui ibi aderant, id negari, & ex affirmantibus alias ab aliis rationes afferri, & alterius ab altero rationem con-

futari. Unde in comperto erat, rem in nebuloso, non in sudo versari. Oportere Synodi sententiis auctoritatem infundi à conjunctione, & ea quidem animorum, non corporum, quæ sine altera nihil valet ad ipsas firmandas: jam vero in eo argumento conspici animos valdè divisos, quando complures sufficientem jurisdictionem, complures sufficientem causam non agnoscebant. Argumenta, quæ pro hujuscemodi jurisdictione adducebantur, esse debilia: & primo loco, nihil convinci ex simili ordine Magistratus profani, qui potest efficaciam auferre politicis contractibus, ubi desint solemnes ritus ab ipso præscripti. Huic potestati tantummodo locum dari in bonis exterioribus & in iis rebus, quæ Reipublicæ dominatui subjacent, non in iis quæ homini debentur jure Naturæ, cujusmodi est facultas se per matrimonium consociandi; quod idcirco nec filio à patre, nec servo à domino prohiberi fas est. Præterquam quod obstaculum illud, à Jure Civili injectum hujusmodi contractibus, qui alioquin ex natura vim habent, non impediebat, ne inde oriretur obligatio, sed ut daretur partibus facultas eos accusandi, efficiendique ut à judice irriti declararentur: at vero contractum matrimonii, naturæ & Christi lege talem esse, ut si semel efficacitatem obtinet, numquam postmodum ea ipsi adimatur: neque melius aptari similitudinem desumptam ex variis impedimentis, ab Ecclesia constitutis, sive ob cognationem corpoream, spiritualem & civilem, sive ob aliam causam. Etenim in illis & semper habebatur ratio cujusdam certæ conditionis personarum, quibus fas non esset inter se contrahere, & exemplo Scripturæ adhærebatur; hic verò absque exemplo irritum universe sanciri matrimonium occultum inter cujusvis generis personas, adeoque non materiam reddi ineptam, sed formam mutari.

14. Quod autem spectabat ad causam, eam satis non esse, etiam auctoritate posita tamquam certa ad probandam eam legem, quæ irrita redderet ea conjugia, ob turpem in ipsis contrahendis modum: matrimonium enim duplicis finis gratia contrahi, nimirum, ad conservationem stirpis, & ad remedium incontinentiæ, primum honestiorem esse, alterum magis necessarium; magisq; communem; adeò ut S. Augustinus diceret, reipsa matrimonium ab ullo non contrahi laudabiliter, nisi fragilitatem suam is pertimescat. Jam vero posse quidem optari, sed æque sperari non posse communem hominum incontinentiam ita coërceri posse, ut legitimæ nuptiæ expectentur: satius igitur videri, largum ac promptum adesse remedium, & ante occultos concubitus licere ipsis clandestino matrimonii vinculo se honeste constringere. Similiter existimare S. Augustinum in primo libro de matrimoniis adulterinis, magis expedire, baptismum homini adultero impertiri, tametsi non satis paratus ad ejus utilitatem recipiendam videatur, quàm illo denegato ob irreverentiæ metum, eum fortasse privari fructu quem inde susciperet. Addidit, amplificari ab auctoribus oppositæ sententiæ illius damna, qui contracto prius clam conjugio, ac dein altero palam celebrato, cogebatur omnem vitam in adulterio ducere. Sed quò scelestorum damno subveniretur, libertatem omnium ac medicinam coarctandam non esse; incommodo jam dicto neque Christum neque Apostolum prospexisse: mirum igitur non videri, si non prospiceretur ab Ecclesia. Potius severissimis pœnis, & denuntiatis & inflictis, contra sacrilegam fraudem hujusmodi hominum agendum. Cetera, nequitiam humanam adeò ingeniosam esse, ut noverit se ab omnibus legum nexibus explicare, nec alio nisi timoris vinculo constringatur.

15. Magis adhuc improbari sibi Decretum, quo de filiis familias agebatur. Contra jus tum humanum tum divinum id esse; atque idcirco universe dici ab Apostolo: *Si se non continent, nubant*; non ab ipso dici, *nubant post talem ætatem*, neq; *nubant si genitores consenserint*: sed, *nubant*, absq; exceptione. Non esse igitur ad annos aut ad permissionem restringendum hoc remedium, à Deo concessum humanæ cupidini, quæ malum quoddam est, quod unusquisque ob verecundiam dissimulat: adeoque nemo illud nisi in se ipso cognoscit, & idcirco ab aliorum cura raro ipsi remedium admovetur, Ecquem inficiari posse, non extimulari parentum incuriam ad filiorum matrimonia ab hoc metu conjugiorum minus honestorum, à quo punguntur acrius ad illis consulendum, quam à reverentia erga Deum, & à charitate paterna?

16. Constantinus Bonellus Episcopus Tiferni scriptum valdè prolixum attulit. In priore ipsius parte, post varias rationes sibi objectas, comprobavit, Ecclesiæ fas esse ejusmodi connubia irrita facere, non quidem irrito reddito contractu, unde is non esset amplius materia idonea Sacramenti, sicuti quidam differuerant: nam contractus conjugii inter fideles, non præcedit, imo nec distinguitur à Sacramento, adeoque facultatem perinde illius ac hujus irriti efficiendi non esse in Ecclesia, sed posse ab ea irritum reddi assensum, qui antecedens causa est ipsius contractus. Tum ejusmodi potestatem irriti faciendi, assensus ratione haud satis firma, secundum Theologiam explicavit; nimirum, induci per legem ab Ecclesia præsumptionem, quod consensus revera non fuerit; quemadmodum id præsumit, cum quis servam uxorem ducit, liberam ratus, ut habetur ex c. 2. & cap. ultimo *de conjug. serv.* in quo palam fecit, eum, qui cum sola Canonum scientia, Theologicæ ratiocinationi haud associata, graditur per hujusmodi argumenta, similem planè esse homini pede unico ambulanti, hoc est claudicanti, ac sæpe labenti.

17. Censuit præterea, non expedire ut ea à se concessa potestate uteretur Ecclesia; id enim idem futurum, ac corrigere præteritas cunctas leges, quæ ad matrimonium contrahendum non nisi mutuum consensum exigebant. Numquam id ausam Ecclesiam, tametsi eadem incommoda cerneret; ut liquebat ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cujus Sanctio habetur in cap. *Cum inhibitio, de clandest. sponsi.* Tam memorabili conventui nec pietatem nec prudentiam defuisse; postea verò genus mortalium non fuisse mutatum. Afferri à quibusdam quamdam legem Evaristi Pontificis, relatam in Can. *Aliter* 30. q. 5. quasi idem ipse tentarit: sed textum illum communiter sic explicari à Canonum Consultis, ut ejusmodi connubia sint quidem haud legitima, hoc est, contra ritum Canonicarum jussionum, non tamen sint irrita: quod etiam censuit S. Augustinus, relatus Canone ultimo causæ 28. quæst. 1. Quod si Evaristus *adulteria* seu *contubernia* appellavit, id intelligendum pro eo ac intelligebat Gratianus in Canone ultimo ejusdem quæstionis, quod essent causæ adulteriorum & contuberniorum in secundis matrimoniis irritis, quibus ansam præbebant. Quin ab Ecclesia, quo fraudes occultique concubitus evitarentur, statutas fuisse sanctiones oppositas

tas iis quæ tunc proponebantur, cùm præsumeret, ab ipsa esse consensum conjugalem, ubi concubitus habetur post occulta sponsalia, adeoque tamquam matrimonium præsumeretur quod interdum revera matrimonium non erat: idque pariter ab illa effectum, præsumente, intelligendum esse nuntium remissum honestæ conditioni, à qua præcedens matrimonium suspendebatur, ubi contrahentes coëunt ante appositæ conditionis eventum: nunc è contrario agi de auferendo atque irrito faciendo consensu, cum certum erat illum existere. Præterea, Decretum propositum absurdum esse, quia privabat efficacitate conjugia, tametsi ita contracta ut legitimè probari possent, cujusmodi erant aut ante duos solos testes habita, aut scripto, contrahentium manu confecto.

18. Nec minus ex altera parte dehortatus est Patres, ne Decretum ederent ad filios spectans, tamquam oppositum Juri divino, cùm in sacris Literis habeatur: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ*, & Paulus doceat: *Melius est nubere, quam uri.* Contrà verò à Decreto cogi filium usque ad certam ætatem, ne se à patre ac matre se jungat, ut adhæreat uxori: & relinqui in potestate parentum, ut filius ad id usque temporis uratur. In Sacramentorum usu locum non esse paternæ potestati, ut colligitur ex cap. *Cum causa de Baptis.* imo nec heri dominio: & idcirco fas esse servis matrimonium inire dominis dissentientibus, ut sancitur cap. primo *de conjug. serv.* Addidit, non raro evenire, ut matrimonium clandestinum nec prohiberi quidem, nec reprehendi mereatur, nedum irritum reddi. Primo, si filia, ajebat ille, impeditur à genitoribus ne contrahat in facie Ecclesiæ, & domi aut in monasterio detinetur. Secundò, si parentes divites vetantur à Principibus, ne filias in matrimonio colloceant absque ipsorum consensu in quo eventu optimum remedium est, ad tyrannicam violentiam declinandam, ut puellis fas sit clam matrimonio jungi. Tertio, cum quis per pollicitationem connubii puellam minoris conditionis clam pertrahit ad jacturam virginitatis: tunc enim Canones, sicuti antea dixerat, non solum voluerunt ratum esse connubium occultum, sed iidem ipsi Canones præsumunt, etiamsi aliunde non constet, cum hic modus sit unicus tergendi familias à perpetua macula, & arcendi inimicitias & ultiones. Quarto loco, si matrimonium, quamvis careat iis solemnibus ritibus, qui postulantur, ne clandestini nomen habeat, ita tamen contraheretur, ut probatione non careret. Consideravit denique, non esse munus Ecclesiæ, per leges prospicere adulteriis adeo occultis, ut nullum ipsorum vestigium exterius appareat, cum id omnino fieri non possit. Ponamus, ajebat, à quodam homine duas uxores subinde duci per ritus præscriptos, sed erga priorem interior illi assensus non adsit; certe id si contingat, prior contractus est irritus, (b) & posterior ipsum obstringit: & tamen Ecclesia, interioris voluntatis nescia, illum hominem anathemate compellet ad posteriorem abjiciendam, & ad priorem sibi retinendam.

(b) *In Can. ultimo de clandest. desponsatione, qui ex eo Concilio desumitur, dicitur solum: Contrahentibus qui talia præsumpserint, digna pœna injungatur.*

19. In eadem sententia fuit Sebastianus Vantius Episcopus Urbevetanus, ac primo dixit, Mirari se, fuisse positum in Canone, & à nemine postea observatum, ab Ecclesia gravissimis pœnis clandestina matrimonia fuisse prius interdicta: fuisse solum ab ea simpliciter prohibita peccati denuntiatione per varios Canones, quos ille produxit, & etiam in Synodo Lateranensi. Etenim in Decreto ibi edito solum verantur ne munus exerceant sacerdotes, qui hujusmodi connubia occultaverint, aut qui ausi fuerint ea conficere, tametsi adsit legitimum impedimentum. Ceterum statui quidem à Lateranensi, legitimam non esse progeniem, quoties hujusmodi conjugium propter impedimentum fuit inefficax, quamvis id genitores lateret, ita ut bona ipsorum fides ad arcendam à filiis maculam nihil prosit. Hinc pœnam non esse hujusmodi contractui impositam, sed subtractiones beneficii, ab Ecclesia impertiti illi homini, qui non neglexit diligenter prius adhibere præscriptas denuntiationes, quò impedimentum, si quod fortassis esset, temporis resciret. At vero vitium illud originis haud legitimæ merè procedere ab obice, qui vim abstulit matrimonio; ex quo, tametsi clandestino, dummodo fuisset efficax, legitima proles oriretur. Neque pariter verum esse, hujusmodi connubia fieri irrita à Justiniani legibus, uti nonnemo pro certo posuerat. Quin ex adverso illic prohiberi, ne uxor clam desponsata, ubi id probaret, à viro expelleretur; & adduxit *Authent. Quibus med. nat. fi. eff. leg. §. ultim. versic. Quoniam autem interpellantibus collat. 6.* Cum igitur ad eam usque diem pœnæ temporariæ usurpatæ non fuissent, non illico arborem succidendam; sed ex Christi documento adhuc modicum expectandum, tantisper dum ea excoleretur; quæ si postea infructuosa persisteret, tunc posset succidi. Verum in hoc etiam eventu nulla ratione suaderi, ut efficacia tribus testibus limitaretur, quandoquidem legitima probatio haberi poterat aut per duos, aut per scripturam; quæ secunda probatio adhuc longè firmior ac certior est quam probatio testium.

Postremò, non solum ambigere se de condecentia, sed de jurisdictione, an hæc esset in Ecclesia ad universe irrita facienda ea matrimonia; non quidem ex eo quod complures objecerant, non posse nimirum ab ipsa variari naturam Sacramenti, quod vinculum à quocumque insolubile inducat, adversus quam rationem ita differuit: Hoc vinculum omnino insolubile reperiri solum in matrimonio, per corporum copulam completo, quo significatur conjunctio tum Verbi cum humana natura, tum Christi cum Ecclesia. Sicut enim Verbum assumptam à se naturam nunquam dimisit, neque Christus ab Ecclesia se unquam sejunxit; ita neutri conjugum post corporum conjunctionem fas est ab altero se dejungere; & de quo intelligendum est divinum effatum: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*; & Apostoli verba, *Matrimonium magnum Sacramentum est in Christo & Ecclesia*, ut observat Innocentius III. cap. *Ne debitum. de big.* Profecto conjugium ante concubitum esse Sacramentum; sed tunc significari ab eo solam animæ conjunctionem cum Deo, quæ conjunctio solvi posset; adeoque matrimonium in eo statu, cum suæ significationi conformetur, esse in quibusdam conditionibus dissolubili per unius partis voluntatem, altera etiam invita, si videlicet alter conjugum velit Religiosorum Ordini nomen dare. Jam vero cum hæc facultas dissolvendi conjugii, nondum per copulam completi, privilegium quoddam sit, conjugibus ab Ecclesiastico jure concessum, conficitur, arguebat ille, vinculum conjugale, antequam indissolubili modo per corporum conjunctionem connodetur, pendere à potestate Ecclesiæ, cui fas est & in certis quibusdam conditionibus illud relaxare, & etiam ea de causa, rationi consentanea, legem ad id universalem condere, ut colligebatur ex cap. *Ex publico*, secundum celebrem doctrinam Glossæ, communiter comprobatam, simulque ex Gozzadino *Consil. 2.* & copiosè à Socino *Consil. 28. lib. 1.* Hoc fundamento firmato, ab Ecclesia in re præsenti non modo per suam legem anteverti conjunctionem corporum inter conjuges, sed ipsum etiam contractum, cujus ligamen, si fas est illi solvere, postquam constrictum est, multo magis fas erit impedire, ne constringatur.

21. Sed quamquam ille potestatem hujusmodi generatim in Ecclesia fateretur, dixit, in proposita quæstione sibi dubitum esse, an sufficiens causa suppeteret ad hujusmodi Decretum universale ac perpetuum sanciendum, cum oporteret hanc pariter causam esse universalem ac perpetuam, & illis adnexam inter quos inducitur obex, prout observari poterat in cunctis impedimentis, quæ rem irritam faciunt, ab Ecclesia jam inductis. Contra vero, si causa solum temporalis est, aut potest esse & non esse inter eos, inter quos impedimentum statuitur, haud posse per eam universe adimi efficacitatem ab actu, tametsi Ecclesia in suo interdicto utatur Decreto derogante. Se hoc didicisse à Glossa cap. *Tua fraternitas, de sponsalibus duorum.* Et à Glossa ultima, cum Abbate Panormitano, in cap. *Ad dissolvendum de sponsalibus impub.* inter eas, quæ appellabantur novæ. Jam verò delicta & incommoda, quæ suadebant irrita esse reddenda matrimonia clandestina, non solum non esse causam perpetuam & communem, sed in plerisque eam non inveniri; cum plures hominum in hujusmodi conjugiis quietam ac tranquillam vitam agant. Non igitur id satis esse ad legem universalem condendam.

22. Rejecit etiam partem alteram Decreti de filiis familias. Duo hic considerari posse, Paternam potestatem, & Officium debitum reverentiæ; alteram priscis temporibus satis fuisse ad tollendam efficaciam hujusmodi connubiis, ut quæ tum filii in sua corpora & bona potestatem adimebat: sed in lege Christiana id amplius non subsistere, ubi patris potestas non extenditur ad ea quæ pietas & Sacramenta sibi vendicant, sicuti nec etiam potestas domini; ac propterea non modo filiis, sed servis licere conjugium contrahere, invitis etiam parentibus ac dominis, ut habetur in cap. *1. de conjug. serv.* & in c. *Licet causam de raptoribus.* Quoniam autem responsum ab aliquo fuerat ad hunc textum, ab aliis adductum, ipsum integra epistola *decretali* non ita sonare; eumdem ille produxit, qualis planè continebatur in secundo volumine Conciliorum inter decretales Alexandri III. c. 14. quod incipit, *Cum causa.* Ubi adhuc amplius id exponebatur. Ob alteram causam, nimirum ob reverentiam a filiis debitam parentibus ex obligatione naturali, reddi quidem minus decentia, non tamen irrita illorum matrimonia absque patris consensu: idque probari de filio emancipato, qui debet quidem parenti reverentiam, filios decentem, & tamen licet ipsi uxorem ducere absque patris permissu, sicuti dicitur in lege, *Filius emancipatus. ff. de ritu nuptiarum*, conjuncta cum lege, *Viduæ.* in Codice, sub eodem titulo: id etiam exemplo Esau ac Tobiæ confirmari. Finem dicendi fecit, adductis quibusdam verbis, quæ ipse aurea appellavit, Caroli V. in Decreto Augustano, quod habitum est anno 1548. relatum in volumine 4. Conciliorum cap. 21. de Sacramento matrimonii, & erant hujusmodi: *Quoniam potestas paterna cedit de jure huic conjunctioni inter conjuges, audiendi non sunt ii, qui nunc volunt, ut dissolvantur matrimonia contracta à filiis familias, ubi non adsit assensus parentum. Nihil hic à nobis detrahitur obedientia filiorum debita patribus: sed nolumus ut patres abutantur potestate sua in præpediendis præcidendis matrimoniis. Veruntamen quia censemus ad honestatem pertinere, ne filii matrimonia contrahant absque consilio & consensu, parentum, admoneantur crebro à Concionatoribus hujusce ipsorum officii.*

23. Contrariè disputavit Consalvus de Mendoza Salmanticensis Antistes. Dixit: Cum homo sit animal politicum, par esse, cunctas ipsius actiones subjici politicæ potestati, ut ad bonum commune dirigantur: sic igitur matrimonium, quatenus est contractus merè civilis, sicut in ethnicis, subjici potestati politicæ: quatenus verò est Christianorum contractus, ac proinde materia Sacramenti, subjacere potestati Ecclesiasticæ. Idcirco, quemadmodum propriorum bonorum alienatio, etiam secundum modos legitimos juris naturalis, redditur in quibusdam conditionibus irrita ab humanis legibus: ita statui fas esse de potestate in propria corpora, ubi ea ita exerceatur, ut inferatur inde detrimentum Reipublicæ Christianæ. Hoc detrimentum liquido conspici in matrimoniis clandestinis, quando ipsorum causa tribunalia scatebant litibus & Christianorum genus offensionibus & delictis: atque humanam arrogantiam eò deveniisse, ut nobiles probrosibi ducerent aliter quàm clandestinè matrimonium contrahere, perinde ac si honorificum non esset, nisi illicitum: ac propterea gliscente absurdo, cui medendo satis non erant vetera interdicta, novis efficacioribus opus esse.

24. Franciscus Zamorra, Minorum Observantium Præses supremus, idem comprobavit, narravitque, accepisse se per literas novæ Hispaniæ, novellos illos Christianos, hoc velamine clandestini conjugii obtectos, bis, ter & quater uxores ducere, & idcirco rogari se, ut ipse remedium exposceret à Pontifice, de quo pariter opem Regis imploratam fuisse.

25. In hanc sententiam non venit Didacus Lainius è Societate Jesu. Ostendit primo loco, naturâ malum non esse conjugium clandestinum: ita contraxisse veteres parentes nostros, & in compluribus conditionibus id tamquam licitum comprobari à moralis Theologiæ magistris; quin, excepto detrimento aliquo (accidente interdum ex re ab illa contractus forma) profecto nihil ea matrimonia reprehendi à S. Thoma in 4. sentent. art. 3. q. 27. Secundò, probare studuit, numquam illa reddita fuisse irrita ab Ecclesia: nam à producto Evaristi Decreto postulari eodem modo multa alia, connubio minimè necessaria, & quæ credibile non erat ea fuisse ab illo requisita, tamquam ejus efficaciam intimè constituentia: apud Tertullianum, Evaristo propinquum, legi, matrimonia occulta esse firma: Evaristum intelligendum esse, velle matrimonium irritum esse, ubi in ipsum non influxerit interior consensus, sicut in hujusmodi conjunctionibus sæpe contingebat; quam interpretationem comprobavit verbis ad finem additis ab Evaristo: *Nisi propria voluntas accesserit.* Tertiò affirmavit, sibi non videri profuturum Decretum propositum, propterea quòd esset in parentum potestate filiorum conjugia multos annos impedire cum periculo plurimæ impudicitiæ. Monuit,

nec ab hæreticis, nec apud complures Catholicorum nationes Decretum acceptum iri; adeoque innumera illic adulteria secutura, ex quibus oriretur legitimæ successionis perversio. Causas ad hoc Decretum conficiendum allatas, in Ecclesia eadem semper perstitisse: præterea ab hujusmodi Decreto illud præstitum iri, quod Calvini doctrina jam effectum affirmabat. Denique in dubiis tutiorem esse culpæ ac reprehensionis eum, qui nihil innovat. Nec reticuit, sibi valdè incertum esse, an id ab Ecclesia effici posset; idque ob rationem quamdam ab aliis, qui anteà dixerant, expositam: non esse in Ecclesiæ jurisdictione variare Divinum jus, neque coarctare id quod ab Evangelio conceditur, cujusmodi est matrimonium, ad incontinentiæ medelam iis concessum, qui aliter nequeunt castè vivere; idcirco, cum suæ quisque saluti consulere debeat, facultatem Ecclesiæ non ineſſe ad impedienda matrimonia sive ad certam ætatem, sive solemnis ritus additamento.

26. Ita per varias sententias disputatum utrimque est (*i*) tum de prima Decreti forma à vigesimaquarta usque ad extremum Julii, tum de altera, ab undecimo usque ad decimum tertium Augusti diem, admissis largiter ad Patres audiendos, præter Procuratores, compluribus eximiis Theologis: quâ solerti diligentia posteà effectum est, ut & subtiliori studio tanta quæstio agitaretur, & ut in Decreto pars utilis rei propositæ se jungeretur à noxia; atque ut etiam pars ipsa comprobata, per eam formam digereretur, quâ evitaretur magna ex parte potissimum incommodum, expensum à Lainio (cujus sententia scripto tradita, etiam antequam ab ipso proferretur, per manus exturrerat, & complurium animos pertraxerat) incommodum, inquam, quod eventurum videbatur in illis populis, (*k*) qui Concilii Constitutiones non exciperent, de quo infra.

(i) *Cuncta constant ex memoratis literis legat. & ex epistola 23. Aug. ex Actis Paleotti, & ex lit. scripturisque Borr. 29. Jul. & 12. Aug. 1563.*

(k) *Syngrapha Vicecom. 12. Aug. 1563.*

27. Canon quoque paratus fuerat cum anathemate, in eum qui diceret, matrimonia consummata ob adulterium dissolvi. Sed Oratores Veneti, die undecimo Augusti, cum ipsis posterior modulus ostensus est, (*l*) solemniter expostulaverunt Conventui, veterem Rempublicam semper conjunctissimam fuisse Apostolicæ Sedi, & Conciliis Oecumenicis, ejus auctoritate celebratis, pioque semper studio complexam ac veneratam Decreta Sanctionesque inde profecta, utpote divinam gloriam, animarum salutem, pacemque Christianorum promoventia. Verum ab eo, quod septimo Canone parabatur, nisi moderatione aliqua reformaretur, inferri posse non modicam offensionem Orientis Ecclesiæ, præsertim vero Venetorum insulis, Cretæ, Cypro, Corcyræ, Zacyntho, Cephaleniæ, & aliis multis, non solum cum publicæ quietis, sed cum Ecclesiæ Catholicæ detrimento. Compertum esse Patribus, tametsi Græca Ecclesia à Romana ex parte dissentiret, non tamen eo desperationis deventum esse, ut meliora sperari non possent; præsertim cum Græci in subjectis Reipublicæ locis degentes, quamvis ritu suo viverent, tamen Præsulibus à Romano Pontifice assumptis obtemperarent. Ea propter tum rerum convenientia, tum Oratorum munere se compelli, ne ipsi eos populos percuti sinerent ejusmodi anathemate, quo ad tumultum, integramque à Sede Apostolica secessionem provocarentur. Satis constare, in more positum apud Græcos, ut uxorem adulteram deserant, & aliam ducant, veterrimam majorum consuetudinem, ut ipsi dicunt, secuti; nec idcircò illos damnatos, aut anathemate perculsos fuisse ab ulla Synodo Oecumenica, etiamsi Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ hujusmodi mos liquidò innotuisset. Existimare igitur Oratores sui esse muneris, quam efficacissime possent, postulare, ut voces illæ Canonis adeò moderate lenirentur, ne Græcis detrimentum inferrent, præsertim intentato anathemate; quod dubium non erat confici posse non solum nulla parta Ecclesiæ Catholicæ indignitate, sed fortasse retenta plurimorum Doctorum reverentia. Posse, quantum ipsi rebantur, & obtineri quod Synodus intendebat, & Reipublicæ satisfieri, Canone ejusmodi verbis conflato: *Anathema sit, si quis dixerit, sacrosanctam Romanam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, quæ mater & magistra aliarum est, errasse, aut errare, cum docuit, & docet, propter adulterium alterius conjugum, matrimonium non posse dissolvi; nec utrumque, vel etiam innocentem conjugem, qui causam adulterio non dedit, debere novum matrimonium contrahere, mœcharique eum, qui dimissa adultera alteram duxerit, & eam, quæ dimisso adultero alii nupserit.* Propterea rogari Patres ab Oratoribus, ut vel eà, vel alia meliori ratione, pro ipsorum prudentissimo arbitratu, vellent in eo gratificari Serenissimæ Reipublicæ, quæ semper sacrosanctæ Sedi Apostolicæ obsecuta plenè fuerat, & erat obsecutura.

(l) *Acta Arcis Æliæ.*

28. Hoc exemplar ab Oratoribus propositum, videbatur alicui ex ipsis, aut ex ipsorum Consiliariis, notam hæresis haud inusturum opinioni contrariæ; sed vim dumtaxat habiturum ad infligendum anathema temerariis in eo vituperatoribus Ecclesiæ, quæ optimis nixa fundamentis eam doctrinam, tametsi non tamquam Fidei dogma, tradebat. Aliud fortasse ab aliis considerabatur; nimirum, per eam sanctionem non damnari tamquam hæreticam sententiam oppositam, nisi posita Ecclesiæ auctoritate; & non quasi divinis Literis evidenter id repugnaret: adeoque parci dignitati S. Ambrosii, qui ut ipsi arbitrabantur, id scripserat; & etiam Græcorum nomini, donec illis in comperto non esset, ab Ecclesia oppositum doceri; & donec ejus auctoritati contumaciter iidem haud refragarentur: quanquam illi, quod spectat ad sanctum Ambrosium, hallucinarentur; cum ignorarent quod posteà recentium Scriptorum solertia animadvertit, videlicet, expositionem Epistolæ primæ ad Corinthios, quæ sancti Ambrosii nomen præferens, hujusmodi sententiam continet, revera opus magistri tanta pollentis auctoritate non esse, sed aut Remigii, uti Joannes Maldonatus suspicatus est, (*m*) aut Hilarii Diaconi schismatici, uti multi censuerunt apud Philippum Labbeum, (*n*) aut incerti cujuspiam scriptoris.

(m) *In S. Matt. c. 19. nu. 9.*

(n) *De Script. Eccl. in Ambrosio, & in Hilario Diacono.*

29. Legati primo loco deleri jusserunt in Venetorum postulato (*o*) verba quædam proposita, quibus pro ratione afferebatur, Græcos accitos ad Concilium non fuisse, sicuti Germanos & Gallos: quæ verba quasi in dubitationem revocabant habitam cunctorum Fidelium convocationem, perinde ac si ad id non sufficisset diploma convocationis

nis universalis, solemni, ut parerat, ritu promulgatum, cunctisque Christianorum nationibus manifestum. Posteà cùm super ea re sententiæ dicerentur, (*p*) Andreas Cuesta, Episcopus Legionensis, postulatum rejecit, affirmans, ab Ecclesia non usurpari eam damnandi formulam: *Si quis dixerit, Ecclesiam errasse.* Hanc veritatem esse certam ac firmatam in Synodo Milevitana cap. 13. in sexta Oecumenica, & in Florentina; adduxitque ex Patribus Græcis Clementem Alexandrinum, & Basilium: quod si quis ex aliis fortasse deerraverat, contrarium opinatus, complures tamen eorum, qui adducebantur, alio sensu locutos fuisse, quod ille palam fecit, eorum dictis expensis. Et sanè creditum est, si Cuestæ locus loquendi inter primos obtigisset, sicut inter postremos debebatur in conventu, tantum ab eo numerum asseclarum pertractum iri, quantus ad refellendam petitionem satis fuisset. Verum reipsa plura suffragia consenserant, ut Oratoribus satisfieret.

(o) *Syngrapha dicta Vicecom. ad Borrom. 12. Aug. 1563.*

(p) *Acta Paleotti, & literæ Jadrenses 19. Aug. 1563.*

30. In quo Suavis duplici laborat vitio, primò, quia describit Venetos non quidem suprà allatam vocum mutationem proponentes, (*q*) sed quasi mutationem quamdam in genere postulantes, quâ Græcis consuleretur. Hinc verò audacior, progreditur ad carpendum Concilium, quasi complexum mutationem aëream, & utilitatis effectusque vacuam, dum narrat, à plerisque non discerni quid inter priorem ac posteriorem formam interesset, rem tamen majori Patrum numero remissam. Sed non solùm reverà discrimen inerat, quamvis subtilius, sed, etiamsi non inesset, convenientius fuisset Reipublicæ, satisfacere, eam mutationem petenti, ubi per eam merus sonus, non autem significatio variaretur: cum eò videatur inurbanior repulsa, quò minoris momenti censetur postulatio; sicut ex adverso eò minus offendit repulsa, quò majus beneficium crederetur impetratio.

(q) *Postulatum Venetorum tale determinate fuisse, ostendunt præter Acta arcis Æliæ, ubi illud verbatim refertur, suffragia Patrum contenta in Actis Paleotti, & exprimunt pariter Acta Salmanticensis Episcopi.*

CAPUT V.

Antinorus à Pontifice missus Tridentum, & mandata illi tradita. Cæsaris responsa ad Moronum de Synodi prolatione, à Lunensi quæsita, & ad Lotharingum, de negotio à se illi propositio, quod cum Pontifice agitarat: & ejusdem Cæsaris literæ ad suos Oratores, ut cum Lunensi consentirent in quibusdam capitibus, curarentque cum eodem, ne Constitutiones Laicorum Principum reformarentur, cum variis ejusdem notationibus super jam paratis Decretis.

1. Non satis habuit Pius res per literas significare, sed Ludovicum Antinorum Tridentum misit, (*a*) qui voce pariter illas exprimeret. Hic Lotharingo acceptus, ejusque ingenium probè callens, eò venit simulata specie, ut Lotharingum Romam comitaretur, Pontificis nomine, eumdemque per viam honorifice excipiendum curaret, quòd spes erat ante præstitutum diem Sessionem habendam. Sed speciosus cortex solum ad contegendum nucleum ostendebatur. Potissimum itaque demandatum illi est, uti studeret Lotharingo callidè persuadere, ne abscederet à Synodo, nisi perfectam illam conspicaretur. Quodvis absentiæ suæ momentum posse causæ publicæ detrimentum afferre: ejus accessum ad invisendum Pontificem neque Pio gratiorem, neque sibi honestiorem futuram, quàm qui tanti operis absolutam confectionem Romam deferret.

(a) *Ex epistola Leg. ad Borr. 23. Aug. 1563.*

2. Injunctum pariter est Antinoro, ut Legatis repeteret, quàm vehementer cuperet Pontifex exitum Synodi, dum complurium conjunctio siderum aspectu propitio rei favebat, quorum aliqua nimis erant errantia. Valido gratoque honoris ligamine secum devinctum Lotharingum retinerent: ne de Lunensi, Synodi absolutioni reluctante, rationem haberent, quando regii ministri Romæ, & Pontificii in Hispania, certò affirmabant, longè aliam Philippi Regis mentem esse.

3. Rescripserunt Legati de festinatione: Non posse ab ullius voce sibi efficacius exprimi Pontificis desiderium, ejusque causas æquissimas, quàm ab ipsius charactere jam effectum fuerat, nec ulli stimulo vim inesse ad ipsos compellendos ut supra quàm egerant conarentur, quandoquidem omnes nervos ad id intenderant. Verum de Lunensi parum valere aliorum dicta ad impedienda illius facta, quippe quem tanta Episcoporum cohors reverebatur ac sequebatur; multique Oratores, ac præcipue Cæsariani sibi conjunctum volebant. Expedire quidem, ut honor Lotharingo deferretur, sed in eo peccari posse non solum defectu, sed excessu, ac præsertim nimia honorationis specie, quæ aliorum oculos perstringeret, & umbris obvolveret. Qua in re plane contigerat, ut agitatum memoratæ legationis negotium in aures multorum subrepsisset, (*b*) eosdemque Gallos, qui illud promoverant, molestia simul affecisset: hi vero, sive ut ejus légationis opinionem, sive ut effectum extinguerent, asperiores de industria nationes & appendices appostuerant capitibus emendationis, sibi communicatis. Adjecerunt, mentionem apud Lotharingum minime faciendam esse de ipsius mansione Tridenti post Sessionem, idque ab ipsis Antinorum fuisse monitum: quamquam enim splendidum esset nomen, res ipsa tamen illi suspicionem incutiebat, pro eo quod ipsi animadverterant. Nec à vero aberrarunt: siquidem Lotharingus, ubi primum de adventu Antinori cognovit, suspensionem animi perturbationemque (*c*) præ se tulit, sed posteà cum audisset, Antinorum solum ad ipsum comitandum adventare, omnino exhilaratus est.

(b) *Schedula Vicecom. ad Borrom. 5. Aug. 1563.*

(c) *In Schedula Vicecom. 23. Aug. 1563.*

4. Rerum summa videbatur à Cæsaris responso pendere. Etenim ubi cum Gallis in absolvenda Synodo consensisset, cunctis Italiæ Principibus in sensa Pontificis coëuntibus, minori habenda fuisset in pretio Lunensis oppositio, quando reliqui Hispanorum ministri non solum aliter sentiebant, sed aliam esse Regis mentem testabantur, inter quos Granvelanus Cardinalis etiam antea (*d*) in optimam sententiam scripserat ad Legatos, & quamvis non rogatus, salutarem ad id operam contulerat. At verò si Cæsar Lunensis consilia comprobasset, nimis validum auctoritatis fulcimentum suppeditasset ipsis Præsulibus Hispanis, intextamque cum Gallis telam, ad contrahendum extra ordinem Concilium, præcidisset, quippe in illius ditione, in illius gratiam, & sub illius patrocinio coactum. Jam verò importunè, ad id accidit, ut

ut ad Ferdinandum duæ literæ perlatæ fuerint, alteræ unà cum epistola Moroni, quam diximus, alteræ paulò post hanc ipsam, quarum causa ipsius efficacitati plurimum detrahebatur.

(d) *Lit. Legat. ad Borr. 19. Aug. 1563.*

5. Literæ secundo loco redditæ Cæsari, ab ejus Oratoribus scriptæ fuerant, per quas indicabatur, velle Præsides attingere potius quam expendere emendationis argumenta, cùm ea paucis quibusdam Canonum peritis, ferè cunctis Italis, committerent. At verò par fuisset, complurium sententias consulere, & ex cunctis nationibus, quo æque omnes audirentur in iis, quæ ad omnes æquè spectabant. Quamobrem ad Oratores rescripsit Cæsar, (e) Ubi id contingeret, se conjungerent cum Lunensi, nec eorum capitum examini consentirent, nisi destinatis Præsulibus cujusvis nationis, qui de illis capitibus & haberent consilium, & Decreta formarent. Hæ literæ, quas subinde affero, Ferdinandi Cæsaris ad Oratores suos Tridentum missæ, ad me magna ex parte pervenerant, sed nec omnes, nec forma plene legitima: nunc vero dum hæc scribo, integrum earum volumen ad me detulit humanitas Didaci Tagliaviæ, Ducis Terranovæ, Oratoris Catholici Regis prius in Germania, nunc in Aula Romana, cujus religioso animo charum fuit, opem aliquam conferre huic Operi, quod quoddam veræ Religionis propugnaculum est.

(e) *Lit. Cæsaris ad Oratores 8. Aug. 1563.*

5. Alteræ literæ, quas memoravimus, seu potius scriptum, quod pervenit ad Cæsarem unà cum epistola Moroni, missæ fuerant à Lotharingo, & ab eodem Episcopo Conadiensi delatæ; quibus addita est prolixior narratio voce Rhodonensis Episcopi, Oratoris Gallicani. (f) Lotharingus (sicut unius cujusque mos est in loco incusationibus minus exposito se ipsum collocare) Cæsari nequaquam exposuit, negotium, quod tunc agitabatur cum Pontifice, fuisse à Ferrerio & à se inductum; sed significavit, Pontificem absolvendæ Synodi percupidum, sibi proposuisse, ut eam Sessione proxima terminaret, oblata Galliæ legatione, cum facultate relaxandi pro suo arbitratu leges Ecclesiasticas ad illius regni salutem; quod ne recusaret, patriæ charitas ipsum cohortabatur, si Cæsari probaretur.

(f) *Constat ex Epist. Cæsaris ad Oratores, Vienna Kal. Aug. 1563.*

7. Cæsar itaque id temporis Viennæ degens ad celebranda Comitia, cum animum tam sinistris narrationibus occupatum gereret, respondit primum Morono temperatè quidem, sed graviter, ac suspiciose, in hunc modum: Gratulatus illi est prosperum exitum Sessionis, certumque ipsum reddidit perhonorificis verbis, à se æqui bonique factum esse, quod ab ipso fuerat expositum. Vehementer mirari se quæ Conadiensis ejus nomine retulerat, Regem Catholicum intendere prolationem Concilii, & adversari cuicumque juris Ecclesiastici relaxamento in iis regionibus ipsum postulantibus à se non conspici, quò tenderet hujusmodi Regis consilium, neque credi, aliarum Provinciarum utilitati illum obstiturum. A se quidem prolationem minimè comprobari, sed optari, ut Synodus contraheretur, quò Respublica Christiana inde fructum decerperet, & Ecclesiæ suos Præsules recuperarent, adeoque sibi non displicere consilium Pontificis, quod scribebat Lotharingus, de sollicitando Synodi fine Italorum simul & Gallorum opera; sed cuncta ritu Canonum peragenda, nullo absque decisione relicto ex iis capitibus, quorum gratia, conventus fuerat habitus, nec illis minori diligentia, quàm consueverat ac decebat, ob festinationem agitatis: secus enim Concilio derepente præciso, in gravissimam offensionem, ac periculum amplioris ab Ecclesia secessionis incursum iri, majori cum detrimento, quam si numquam fuisset coactum. Et quoniam Legatus ad ipsum scripserat, Synodum de sola universali emendatione tunc acturam, posteà verò ad peculiares pro singulorum regnorum commodo descensuram, in memoriam illi redigebat, Oenipontiab ipso fuisse sibi pro certo positum, stabilitum iri celeriter quidquid ad utilitatem populorum sibi subjectorum pertineret, id verò nec ab illa secessione, nec ab anteactis confectum fuisse, quod eò magis expediebat, quoniam eadem capita in Christianæ Reipublicæ bonum magna ex parte reciderent. Nec Cæsari nec Legatis desistendum ab eo esse nonnullorum Præsulum causa, adversantium relaxationi alicujus Ecclesiasticæ prohibitionis: nam ut ipse bono aliarum Provinciarum haud repugnabat, ita fas non esse, ut aliorum repugnantia suarum subsidio damnum inferret. Concilium ex eo appellari Oecumenicum, quòd omnes complexum omnibus opitulatur, nec utilitate ac voto unici regni sanctiones metitur: quamquam ipse non arbitraretur, Hispanos Præsules charitatem rationemque oblituros. Quod autem dein Moronum cohortabatur, ut proponeret Synodo ea quorum indigebant Cæsaris ditiones, quæ post communis emendationis decreta illico agitarentur, se adhuc de illis deliberare, quod spectabat tum ad usum Calicis, rum ad reliquas legum Ecclesiasticarum relaxationes: ubi ipse rem plene statuisset, se Præsides certiores facturum. Sperare se, si quid ocurrisset quod à Pontifice aut à Concilio peteret, id ab illis, pro eo ac par erat, expensum iri, cum ipse nihil in gratiam temporariæ utilitatis suæ petiturus esset, sed in emolumentum animarum ditionis suæ, Imperii ac Religionis, quò ejus reliquiæ adhuc superstites conservarentur. Addebat, Ubi etiam nihil impetraret, se nihil amplius curaturum, sed curam in Deo repositurum: nec parum esset timendum, ne populi per suam ipsorum potestatem ea sibi caperent, quæ sibi necessaria putarent, & quorum concessionem facilem, & sine Ecclesiæ offensione futuram fuisse censerent. Num id profuturum esset, à se illius judicio committi, cujus benevolentiæ auxilioque singulariter fidebat.

8. Lotharingo responsum reddidit Ferdinandus (g) scripto valdè jejuno, sed non sine inspersis quibusdam guttulis acerbitatis, quam sinu claudebat: Præter opinionem ad se perveniste notitiam tam accensæ in Pontifice voluntatis Synodi terminandæ ut eò festinaret via non trita & acclivi- Se prius in animum haud induxisse, rationes humanas adeò præpollere, ubi id perageretur, plurimum offensionis à se prævideri. De suo celeritatis desiderio eadem scribebat, quæ in responso ad Moronum narravimus. Ac denique de legatione Gallicana, quam sibi oblatam à Pontifice Lotharingus affirmabat, consilium Cæsaris ad eam excipiendam exposcens, breviter ajebat Cæsar, eam sibi de Lotharingo æstimationem esse, ut profuturum Galliæ consilium existimasset, quodcumque ab illo susciperetur, sive continuato sive interrupto Concilio.

(g) 30. *Jul. 1563.*

9. Harum omnium responsionum exemplaria (*h*) suos ad Oratores misit, significavitque, se audivisse,

visse, præcipitem properantiam à Pontifice, lentam cunctationem à Rege Catholico intendi. Profecto divinæ providentiæ fuit, ut Cæsar obsisteret properæ illi rationi dimittendi potiùs quàm absolvendi Concilii, quam Pontifex amplectebatur pejoris eventus metu, simulque ne abalienaret à se Lotharingum ac Ferrerium: unde posteà contigit, ut Lotharingus, Pii voluntate contentus, expertusque aliunde injectum obicem, expediendæ Synodi ratione digniore operam contulerit, tametsi Ferrerius abalienatus graviter nocuerit.

(h) *In allatis literis primo Augusti.*

10. Hæ Cæsaris literæ, ad Cæsarianos delatæ, (i) iis ad quos mittebantur redditæ sunt. Lotharingus, perlecto Cæsaris responso, tepescentem præ se tulit animum ipsis Cæsarianis, tum ad Synodum præter usitatum morem terminandam, tum ad Gallicanam legationem suscipiendam. Idcirco iisdem dixit, (k) se, ne interrumperetur emendationis tractatio, velle suum Romam accessum protrahere, etiamsi Pontifici à se promissum, donec Sessio celebrata fuisset: cautè acturum se, ne ab ære Romano læderetur: unicum illic negotium sibi futurum, Religionis & Galliæ bonum, ac brevi curaturum, tum ut usus Calicis concederetur, quo ad Ecclesiæ sinum aberrantes allicerentur, tum quorumdam Ecclesiasticorum proventuum alienatio, cum Cleri consensu, quo regnum ære alieno levaretur. Legationem Galliæ, quamquam sibi sponte offeretur, haud à se acceptum iri, quo malevolentium calumnias, accusationesque hæreticorum mutas redderet, nec velle se quidquam in Gallia sancire, ne per Pontificiam quidem auctoritatem, absque reliquorum Præsulum consensu.

(i) *Ex epistola Oratorum ad Cæsarem 10. Aug. 1563.*

(k) *Literæ Oratorum ad Cæsarem 20. Aug. 1563.*

11. Sed longè alia scripserat ad Pontificem Lotharingus biduo ante (l) hoc cum Cæsarianis colloquium: Se per Lansacum, in Galliam regressum, tam efficaciter res significasse Reginæ, ut propitia responsa præstolaretur de negotio quod cum ipso egerat. Putare se id quoque Cæsari haud displicere, sed certiorem se redditum iri ab Aulico, à se ad Cæsarem ea de causa jam misso. Confestim post Sessionem opportunum se ducere, ad Pontificis pedes accedere: ac demum amplissima rursus pollicebatur. Aspectu tam vario idem homo, non solum variis temporibus, ut de nescio quo fabulæ cecinerunt, sed uno eodemque tempore variis oculis sese offert.

(l) *Epistola Lotharingi ad Pontif. 16. Aug. 1563. in citato libro Gallico.*

12. Non modò spes à Legatis concepta celeriter absolvendi Synodum, sed spes etiam habendi pacificè paratam Sessionem, nebulis cœpit offundi. Oratores Cæsarei jam usque ab initio miserant ad Cæsarem exempla reformandæ disciplinæ, à Legatis digesta, ac posteà adnotationum, quas ipsi confecerant, iisdemque Legatis dederant, & earum quoque, quas Galliæ Oratores paraverant; non item Lunensis, ut qui eas cum ipsis minimè communicarat. Et ob negotii gravitatem Cæsar dies aliquot responsum distulit, quod posteà reddidit (m) per literas 23. Augusti signatas, tam celeriter Viennâ delatas, ut post diem 29. media nocte acceptæ fuerint. (n) Ex iis, quæ sparsim in hoc Opere allata sunt, cingebatur Ferdinandus à compluribus Consiliariis, malè affectis, ut ipsi fatebantur, Aulæ Romanæ, sed reverà Religioni Romanæ, qui nullam umquam opportunitatem negligebant instillandi in ejus animum sinistras opiniones de Pontifice, ac de ipsius Præsulibus; ille verò instar lanæ candidæ quibusvis facilè coloribus inficiebatur. Eapropter insederat Cæsaris animo id quod primo loco significavit per illas literas Oratoribus, disciplinæ reparationem tanto haberi odio à Clero & Aula Romana, ut in illis sibi communicatis Decretis eo artificio contexta fuerit, quò Principibus intolerabilis ostenderetur; adeóque ab illis rejecta, in ipsos infamia recideret, & Aula Romana, in alios regesta culpa, in antiqua laxitate persisteret.

(m) *Constat ex epistola Cæsaris ad Oratores 23. Aug. 1563.*

(n) *Constat ex responso, reddito die 29.*

13. Ad peculiaria progressus, dicebat, multa ibi contineri de ordine Ecclesiastico, quæ quidem sibi egregia videbantur; tamen ut intelligeret, quo pacto ea in usum deduci possent in Imperii locis, optare se ut illic adessent Episcopi Germaniæ, aut certè illorum Procuratores: nec sibi dubium esse, illos, ubi certiores ea de re fierent, bonorum Præsulum muneri non defuturos. Sed in vigesimo nono capite dici, irritas ac nullas reddi cunctas sanctiones constitutionesque Principum adversus immunitates vacationesque hominum ac bonorum Ecclesiasticorum. Hujusmodi decretum esse sibi, ac fortasse cunctis Principibus intolerabile. Numquam à se oppressam, sed semper defensam fuisse libertatem Ecclesiasticam; sed animadvertendum esse, præter leges communes, quodcunque Regnum suis propriis & antiquissimis consuetudinibus regi: præterquam quod etiam ex jure communi, Ecclesiasticorum immunitati suas distinctiones ac limitationes inessent. Putare se, cunctos Principes in varias super eo Decreto difficultates offensuros, sicuti nonnullas in scripto Gallorum jam viderat: plenum à se responsum tunc reddi non posse de articulo tam amplo. Quod si Præsides vellent adhuc progredi, & Decretum comprobandum curare, ipsius Oratores ob oculos ponerent prævalidas difficultates, in quas impingeret in locis Imperii ejus acceptio, nedum executio, idque potissimum super collationibus, à quibus ex vetustissima consuetudine Ecclesiastici non erant immunes, ob communem incolumitatem, quoniam ea bona cum hoc onere devenerant in illorum manus, Apostolica Sede consentiente & comprobante. Si neglectis hisce rationibus ad sanciendum hujusmodi Decretum procederetur, ipsius Oratores, communicato cum Hispanis Gallisque consilio, solemni ritu declararent, sibi non licere illi Constitutioni assentiri, ut quæ detrimentum afferebat sacri Imperii juribus, & contestari adversus perturbationes omnes inde proventuras.

14. Varias deinde mutationes adnotavit in reliquis articulis, quæ ferè omnes aut Concilii sensibus consonabant, aut anteà moderatius concinnatæ fuerant, uti paulo post videbitur.

15. Ita in tertio, ubi in templis interdicebatur mollior harmonia, optavit, ne cantio, quam figuratam appellant, excluderetur, cùm sæpe sensum pietatis excitet.

In quarto, & in postremo, per quos vetabantur Principes violare precibus minisve libertatem Ecclesiasticorum in habendis electionibus, petiit ne moderatæ deprecationes prohiberentur.

16. Octavo, in quo jubebantur beneficiorum Domini plures quàm unum præsentare, oppositum, per id potius in Ordinariorum quàm in Dominorum facultate collationem collocari: & idcirco laudavit postea quod Oratores proposuerant, ut à

Dominis singuli singulis vicibus nominarentur, nimirum, si primus haud censeretur idoneus, secundus nominaretur.

17. Habebatur in nono: Ubi Paræciarum proventus tenuiores erant, aut per decimas aut per collationes populi supplerentur. Id scribebat ille in Germania fieri non posse, ubi decimæ plerumque possidebantur à laicis, qui ab Ecclesia illas coëmerant, & ubi collationes adeo frequentes erant ad alias indigentias, ut hoc onus addi populis nequaquam posset, adeóque satius fore, si per aliquam beneficiorum conjunctionem illis consuleretur.

18. In decimo tertio auferebantur jura patronatus iis qui ea non obtinebant titulo fundationis, aut dotationis, eademque legitimis scripturis non probarent: hinc enim detrimentum inferebatur multis, antiquissimam possessionem obtinentibus, quamvis scripturæ primæ possessionis fuissent deperditæ pro temporis injuriis; & etiam privilegiis, obtentis ex aliis promeritis à Cæsaribus, aut variis Principibus, quàm ex fundatione aut dotatione. Quare volebat, ut Oratores sui se cum aliis Oratoribus conjungerent, efficientes ut articulus deleretur.

19. In vigesimo secundo negabatur osculum Evangelii & pacalis imaginis cunctis laicis, etiam Cæsari. Dicebat, Prudentius videri sibi, allici Principes ad eas sacras celebrationes quacumque honorificentia.

20. In eodem articulo continebatur, ut Episcopi præcederent in quavis actione privata & publica cunctos laicos, cujuscumque status, eminentiæ & administrationis. Id videri sibi potiùs deturpationem quàm reparationem, cùm superbiam non demissionem Ecclesiasticam spiraret: in Germania præsertim, non posse fieri ut veteres ritus mutarentur.

21. In vigesimo tertio præscribebatur cunctis Episcopis, ut inviserent Diœceses, populique sumptus ad id suppeditarent. Affirmabat, neutrum observari posse in Germania, ubi Præsules nolebant invisere sine magno comitatu, adeoque cum magno dispendio, & ubi ob eamdem causam posita Diœceseon amplitudine, non poterant eas integre invisere. Quare sibi videri opportunius, si suis sumptibus propinqua loca per se, remota per interpositas personas inviserent.

22. In trigesimo tertio observabat, aptè consuli Ecclesiæ in decimis exigendis; sed esse retinendam indemnitatem complurium laicorum, qui justo titulo eas sibi acquisiverant.

23. Posteà considerabat notas varias, à suis Oratoribus appositas, quarum multas comprobabat. Ita in primo capite sanciendum esse, ut ex omni regione Cardinales eligerentur: in tertio, ut sacra Psalmodia non præcipitanter, sed pedetentim recitaretur, ad captum & pietatem composita; & ut Ecclesiasticis venationes, ludi, choreæ prohiberentur: in quadragesimo secundo, ut multæ pecuniariæ in pios usus converterentur ab Ordinariis in ipso delicti loco: & alias hujusmodi, de quibus cum ipsius animo convenerant.

24. Alias è contrario refellebat, sive ut minoris momenti, sive ut nimis severas, sive ut quæ fieri non poterant, sive ut Germaniæ haud congruentes. Ac universe scribebat, Futurum sibi gratum, si Gallicos Oratores ipsi pariter imitarentur, qui cuncta ad ipsum tulerant (prout ipse arbitrabatur, tametsi falsò, ex iis quæ ipsius Oratores rescripsere) antequam responsa Legatis redderent. Tam severè (& jure quidem) Principes à suis Oratoribus exigebant antecedentem illam communicationem, & in agendo subjectionem; quæ si à Legatis exercebatur erga Pontificem, ab iis accusabatur quasi Concilii servitus; adeò ut Pius, sicuti vidimus, ad tam multas vociferationes sedandas coactus fuerit demandare, ut ad quodcumque Decretum pergeretur, ipsius sententia non cognita, neque rei notitia prius ad se delata.

25. Adjecit, vel maximè necessarium esse, ut compendium doctrinæ Catholicæ, formaretur, ad cujus normam à concionatoribus ac magistris eam cuncti Christiani populi docerentur adeoque perficiendum id sedulo curarent.

Ut secundùm hæc ipsius mandata Legatis responderent, & cuncta peragerent: oc postremò jussi sunt de his omnibus certiorem facere Lunensem, quemadmodum mos est aliis notitiam impertiri, quò ad opus pariter alliciantur, tum quia pronus quisque est auxilium rependendum de se honorificè existimantibus, tum quia non minùs animi, quàm loca vacua, & nondum occupata, facile capiuntur.

CAPUT VI.

Dissensio inter Oratores Cæsaris & Legatos, de iis omittendis quæ ad Principes laicos pertineant; quo pacto composita. Legati à Pontifice secretam abeundi facultatem postulantes, si quid accideret quo ad id adigerentur. Difficultas, an rata esset electio Ferdinandi in Regem Romanorum, & promptus Pontificis animus, ad supplendos defectus, modò Rex certo quodam jurejurando se obstringeret, & legationem mitteret ad obedientiam profitendam. Maximiliani repugnantia, & rationes utrimque militantes. Varia agitata, & quo tandem exitu.

1. ANtequam Ferdinandi literæ, quas diximus, non modò excipierentur, sed scriberentur, (a) exemplum reparatæ disciplinæ adeò reformatum fuerat, ut memorata jam monita parum illi aptarentur. Etenim tum ut illæ contraherentur, quò ante præstitutum Sessioni diem digeri possent, tum ob difficultates in ipsarum trutina deprehensas, ad ea solùm capita redactæ erant, in quibus iidem Cæsariani facultatem ac decentiam agnoscebant. Supererant tamen duo articuli, Cæsari ponderosiores: alter de Principibus laicis, sed forma magis moderata, quàm ad ipsum fuerat missus; alter, quo irrita reddebantur *jura patronatus* ex privilegio. Oratores accepta mandata Lunensi aperuerunt; ipse verò censebat, nihil peculiariter obstandum duobus articulis dum proponebantur, ne ipsi viderentur libertatem Concilii perturbare; sed generatim respondendum, eos non probari: ubi verò ad firmandos articulos ventum esset, tunc pro viribus strenuè acerrimeque reluctandum. Verùm Cæsariani consilium non admittebant, utpote futuris tumultibus gravidum. Cùm autem Quinque Ecclesiarum Episcopus ac Tonus ægri decumberent, solus Archiepiscopus Pragensis Legatos (b) adiit, eosque docuit adversum Cæsaris animum, ne duo illa Decreta proponerentur. Ad hæc gravem animi mœstitiam præ se ferens Moronus, uti Legatorum Princeps, respondit: Mirari se, Cæsarem, qui semper tam acre emendationis universalis studium professus fuerat, velle tunc laicos Principes subtrahere. Cùm Præsides, antequam rem proponerent, explorare voluerant voluntatem Pontificis, non ipsorum modò, sed Ecclesiæ Principis, tunc exclamatum fuisse: cùm verò Pontifex se quasi spoliaverat ea prærogativa, & concesserat Concilio potestatem cuncta conficiendi, se ne prærnonito quidem, velle Cæsarem præ-

præscribere, ne de hoc illove articulo ageretur; paratos esse Legatos potiùs facultatem abeundi petere à Pontifice, quàm adeò gravem indignitatem perpeti. Quare si Cæsariani, dum res proponeretur, suas contestationes objicerent, se sua diplomata executuros, Patresque dimissuros; quamquam, etiamsi vellent, haud futurum in ipsorum manu, Episcopos adducere ad ferendam de aliis articulis sententiam, illo, qui præcipuus erat, relicto. Lamentabiles esse ipsorum querelas, ob incommoda, quæ variis in regnis tolerabant, non quidem in Cæsaris ditionibus, sed in aliorum Principum, quos nominavit. Affirmari, ab Episcopis severum mansionis Decretum fuisse frustrà confectum, nisi tollerentur mansionis obices, ab eisdem Principibus injecti, cùm fieri non posset, ut illic residerent, ubi Pastorum lituus adeò vilesceret, ut ipsi Præsules se quasi pro famulis haberi à quovis minimo dynasta cognoscerent: si Cæsari hæc innocescerent, non retractum ab eo iri Concilium, sed incitatum, ut tantæ necessitati consuleret: resciri, non esse id sponte profectum ab optimi Cæsaris mente, sed ab eorum instigatione, qui Apostolicam dumtaxat Sedem reformatam cupiebant, reliquis in veteri deformitate relictis. Has rationes objecit Præsidum princeps Oratorum postulato: & post multam disceptationem ipse ejusque collegæ concluserunt, articulum illum deleri non posse.

(a) *Cuncta constant ex dicta Cæsaris epist. 20. Aug. & ex altera, 29.*

(b) *Ex literis 20. & 29. Aug. ad Cæsarem ab Oratoribus, & in duabus aliis Legatorum ad Borr. eodem die.*

2. Tunc Archiepiscopus reposuit: Se numquam speravisse, id ab ipsis statutum iri: in comperto esse, quàm modestè se gessisset Cæsar ad eam usque diem, cunctis repositis in Legatis, etiam iis, quæ suo jure exigere fas sibi fuisset: at verò fuisse ab illis ea illis prolata, quæ ipse putabat sibi absque scelere ne narrantis quidem modo referre, & tamen his tam severè non fuisse responsum. De duobus illis articulis reformatis expendendam omnino esse deliberationem Cæsaris, cui supra reliquos compertum erat, quidnam Imperii saluti congrueret.

3. Sed iterum Legati: Ubi per eumdem tabellarium duo illi articuli remitterentur ea forma qua correcti fuerant (se quoque paratos ostenderant ad eos iterum corrigendos, dummodò non omnino prætermitterentur) sperare se, ab illo comprobatum iri. His acquievit Archiepiscopus, sed noluit ut interim proponerentur. Et ita colloquium absolutum est; in quo Osius studii ardore, & indolis candore, præ reliquis collegis ostendit, necessariam à se duci emendationem laicæ potestatis etiam in Germania, cujus res erat expertus, magisque Poloniæ, ubi natus erat, consuetudinem commendavit.

Oratores Ferdinandi mandatis constanter inhærebant, ad rem, si proponeretur, oppugnandam, & ad Cæsarem rescripserunt, Lunensem cum ipsis acturum: de Gallis nihil sibi polliceri, quippe durissimum quemcumque cibum devoraturis, quò Lotharingus celeriter in Galliam remigraret.

4. In ejusmodi controversiæ statu Legati sedulò literas Romam miserunt ad Borromæum, per opportunitatem hominis, qui Delfino à secretis erat, & ab eo Romam mittebatur, & Tridento transibat: simulque institerunt, ut ipsi de voluntate Pontificis certiores fierent, ubi violentiam in eo paterentur, atque ut acciperent diploma, perfecturi quod minitati fuerant, videlicet, se abrupta Synodo discessuros, ubi illam, suumque munus præpediri censerent, pollitici, id à se non nisi extrema coactis necessitate peractum iri. Sed antequam nuntius in viam se daret, eventum colloquii cum Archiepiscopo per familiarem hominem nuntiarunt Drascovizio, qui ex morbo decumbebat, & rem à collega resciverat, fortasse quo ejus animus tentaretur an acquiesceret. Respondit ille, Sibi mirum videri, eos qui paulo ante publice dixerant, Pium Quartum, qui se pro summo Pontifice gerebat, reverà summum Pontificem non esse, sed per simoniam electum, adeoque dignum qui deponeretur, consecutos fuisse, & consequi facilius quod ipsi postulabant, quàm Oratores Cæsaris, tam pii ac tam modesti. Rogari à se monerique Legatos, ne Cæsaris postulatis adversarentur: nam etiamsi tacuisset ille, haud ipsis defuturos qui acerrime contradicerent.

5. Moronus animadvertens Cæsarianos dejungi, adeoque devinci non posse, Pragensem accersiit; & cùm in ambobus æstus animorum partim colloquio, partim meditatione ac morâ deferbuisset, studuit uterque, id quod impetu exasperatum fuerat, suavitate lenire. Pragensis dixit, Cæsarem illi formæ reconcinnatæ minimè repugnaturum, ut qui ab altera offendebatur, quod ita sonabat, ut cuncta Decreta Conventuum Germanicorum in rebus Ecclesiasticis abjicere videretur, sed oportere habitam ab ipsis de Cæsare rationem ostentari, expectato ejus responso, brevi adventuro. Ex altera parte præteritam acrimoniam excusavit Moronus; & quò palàm fieret Pragensi, quàm addictus Cæsari idem esset, accepta silentii fide legendum illi obtulit id quod Pius scribebat, quò facilius Romanorum Rex confirmaretur. Hic verò par est ut aliquanto remotius regrediar, quò rem exponam, argumentum plurimi sermonis laborisque id temporis, & quæ non parum connexa fuit cum viris ac negotiis Concilii, præsertim cùm Suavis haud cessaret eam rem sui carbonis ductibus depingere, quantum sibi valeat ad Sedis Apostolicæ dignitatem ac famam denigrandam.

6. Fuerat ea res commissa inter alias Morono, dum legatione fungebatur Oeniponti, ubi opportunitatem nactus esset: controversia in hoc versabatur. Adversus electionem Maximiliani plurima connumerabantur vitia, ac potissimè, (c) quòd duo solum Septemviri illi consenserant, quoniam reliqui tres hæresim sectabantur, & Colonienses Archiepiscopus nondum fuerat confirmatus. Præterea, Pontifex (d) non admittebat potestatem in Septemviris absque suo consensu destinandi successorem Cæsari adhuc viventi, sed solum subrogandi jam defuncto, seu concedendi adjutorem viventi, donec ipse diem obeat: atque hujusmodi adjutorem esse ipsa Regem Romanorum ante Pontificiam confirmationem; multoque validiùs id tunc militare, quando ipsius parens coronam è Pontificis manu non acceperat. Ac denique objectabatur, coronam argenteam à Maximiliano fuisse susceptam Francofurti, & non Aquisgrani, secundùm Caroli magni constitutionem, à successoribus perpetuò custoditam: tamen significaverat Pontifex Morono, haud difficilem se præbiturum ad defectus supplendos, dummodò Maximilianus Catholicorum parti omnino adhæreret.

(c) *Literæ arcanis notis Borrom. ad Moronum 24. Martii 1563.*

(d) *Cuncta extant in longa epistola Borrom. ad Delfinum Nunt. 8. Junii 1563.*

7. Sed quoniam Regis absentia omnem opportunitatem ademerat Legato Oeniponti ad rem transigendam, posteà Delfinus Pontificem monuit, in rem non esse, (e) negotium sic in ancipiti deferere cum acerbo Ferdinandi ac filii sensu; qui repugnantiam in eo Sedis Apostolicæ conspicati, illam tamquam propitiam ac faventem ipsorum amplitudini aspicerenon possent. Quare Pontifex animum flexerat ad electionem confirmandam, ubi Maximilianus postularet ut illius defectibus suppleretur, & jus jurandum ederet pro Fide ac Sede Apostolica, ex scripto illi tradito, pro eo ac varii Cæsares juraverant: & Oratorem ad exhibendam obedientiam Romam mitteret, de more aliorum Principum, & sicuti Ferdinandus ejus parens egerat.

(e) *In epist. Delfini ad Borrom. 4. Maji 1563. cùm in Germania difficultas erat in excipiendo diplomate Confirmationis at summa suarum literarum est in commentariis Barberinorum.*

8. His quæ Pontifex postulabat difficilem præ se tulerat animum Maximilianus, etiam ex Ferdinandi sensu. Recusabat confirmationem petere, nisi ea ostenderetur petita à decessoribus, inter quorum electiones aliquam fuisse pluribus quàm suam vitiis affectam. Jurisjurandi quæsito à Pontifice opponebat, usurpatum illud non esse; idcircò Cæsaris Orator de se aliud protulerat, quod usurpatur cùm Cæsar à Pontifice coronam accipit, in quo se obstringit ad Fidem Catholicam tuendam. Sed hoc existimatum fuerat præsenti negotio non congruere; illi tamen Pontifex acquievisset, dummodò verbo aliquo adjecto, & amplius literis à Maximiliano ad Pontificem scriptis, ille declararet, nomine Catholicæ Fidei, à se in eo jurejurando promissæ, intelligi fidem illam, quam Romani Pontifices profitebantur: quæ declaratio (ajebat Pontifex) vim habuisset ad serenandos Cardinalium animos, qui consensuri erant solemni declarationi, quâ Maximilianus Romanorum Rex agnosceretur, nondum omni rerum præteritarum umbrâ purgatos. Nec minus obedientiæ exhibendæ repugnabat Maximilianus, opponens, id à patruo suo Carolo Quinto, & ab avo Maximiliano peractum non liquere: & quamquam patris Orator in eo consensisset, actum id ab illo extra limites mandatorum; & quia Tridentinus ac Moronus Cardinalis ad hoc illum impulerant, polliciti se ostensuros, idem à memoratis Cæsaribus usurpatum fuisse, quod legitimè non probabatur. Quapropter nisi tunc rem excusasset apud Cæsarem recta Oratoris mens, hic pœnam exoluisset.

9. Contra verò pro Pontifice afferebatur: Quamquam sive ob recentem Romæ direptionem, sive ob socordiam in tabulis custodiendis, non reperirentur juramenta, & obedientia, à Maximiliano I. & à Carolo V. præstita; tamen id actum esse credendum. De juramento haberi formulam in Canone, *Tibi Domino* dist. 93, quæ formula postea variata fuerat, sed semper usitata à Cæsaribus electis, per ampliſſima verba, prout eam Pontifices postularant, sicuti constabat ex summario Othonis Quarti, Frederici II. Guilielmi, Rudolphi, Alberti I. Henrici VII. & Caroli V. Quod verò ad obedientiam spectabat, præsumi non solùm exhibitam illam fuisse à præteritis Imperatoribus, ex cunctorum Regum Principumque Christianorum exemplo, sed scriptum reperiri, Carolum V. eam fuisse polliticum disertis verbis & recenter oblatam à Frederico, legitur in Oratione per typos edita ab Ænea Silvio Picolomineo, qui posteà Summus Pontifex Pius II. dictus est. Prætereà de Maximiliano I. referri ab antiquo Cæremoniarum libro, *ab eo fuisse præstitam obedientiam.* Ubi Rex nec Pontificiam confirmationem vellet accipere, nec exhibere Pontifici obsequia consueta debita, & nihil sibi noxia, satius censeri, ne offensionis causæ augerentur, in eodem rerum statu utrimque persisti, donec major à Deo lux affulgeret de eo quod expediret.

10. Quidquid narratum est, scribebatur à Borromæo in quibusdam documentis, tam prudenter digestis, ut si quo infortunio elaberentur, aut necesse foret Nuntio ea in Cæsaris manu per unum aut alterum diem relinquere, & ille sibi exemplum exscriberet, possent ob oculos Maximiliani absque offensione obversari. Sed prætereà significabatur per arcanas notas Nuntio, ut ipse Cæsari in memoriam revocaret suspiciones de filio conceptas, tum quia hæreticum concionatorem à se depellere noluerat, tum ob alia majoris momenti ab illo gesta; adeo ut ipse Cæsar sæpè conquestus de eo fuerit cum Pontifice, per literas sua manu conscriptas, ostendens, in sua potestate non esse rebus consulere. Hinc moveri Pontificem & Purpuratos Patres, ne satis haberent universalem quamdam declarationem, quâ polliceretur Rex conservationem Catholicæ Religionis, sicuti loquebatur jusjurandum oblatum ab Oratore, sed ut poscerent voces immunes ab interpretationum varietate, & declarantes, quid ipse nomine Catholicæ Religionis intelligeret. Porro, quo altiorem evehebatur ad gradum in Christiana Republica, eo securiorem fidem habendam esse, quod ab ipso ad Christi gloriam esset administrandus, aliter Pontificem ne tria quidem suffragia, in Senatu Maximiliano propitia, sibi polliceri posse.

11. Delfinus, quamquam his rationibus instructus, insuperabilem offendit duritiem in Maximiliano, in Ferdinando, & in Consiliariis, profectam, ut ipse scripsit, non ex repugnantia Sedis Apostolicæ, celsissimo quovis modo honorandæ, sed ex quadam ratione admodum speciosa, & in hisce rebus prævalida, præsertim apud Germanos, ne videlicet variaretur id quod consuetum est, cui soli ad se tuendum apologiâ opus non est. Vetera juramentorum exempla, quæ adducebantur, varia esse & abolita, & fortasse accommodata illius temporis Cæsaribus, à quibus par erat ut Apostolica Sedes exigeret hujusmodi cautiones, ob ea quæ sæpè illis infectantibus tolerabat, non tamen illis, qui tunc erant, veris nimirum ipsius defensoribus, eique addictis, jusjurandum illud Canonis, *Tibi Domino*, fuisse in usu, cùm Cæsar coronam susceperus Romanum territorium ingrediebatur, adeoque præsentibus conditionibus haud aptari: & fortasse illi jurijurando aliud consuetudine successisse, quod Reges Romanorum habebant in prima corona accipienda, & quod reipsa protulerat Maximilianus Francofurti solemniter, & in conspectu tot potentissimorum Protestantium, qui prius illum evexerant, & tunc fremebant. De quo infra. Memoriam non extare hujusmodi recentis juramenti, antequam Reges Romanorum secundùm *Bullam auream* eligerentur. Illud verò longè majoris æstimationis esse, quippe habitum in tam celebri Germaniæ concursu. quam quidquid ageretur in Vaticano Senatu. Recentius Caroli IV. quod

afferebatur, non videri plurimi faciendum: cum enim ille Princeps electus fuisset eo tempore quo Ludovicus Bavarus regnabat, mirum non esse inductum illum fuisse ad quamcumque legem à Romano Poncifice accipiendam, ut ab eo fieri solet, qui non nisi nomine Principatum obtinet, & aliena indiget ope ad reipsa possidendum. Ab Oratore arbitratu suo non suorum Principum mandato illud aliud jusjurandum oblatum fuisse, quod habebatur à Cæsare jam regnante, cum à Pontifice coronam accipiebat; & valdè indecoram videri confusionem rituum officiorumque in hujusmodi actionibus, quæ adeò variabant, adjectis cæremoniis diutius usurpatis. Si talia juramenta secundum illorum veterum tenorem, quæ Pontifex adducebat, revera fuissent habita sive à Carolo V. sive à Maximiliano I. non esse credibilem tabularum illarum jacturam in Urbis direptione, utpote quæ conservari soleant à Romanis Pontificibus in Arce Ælia, quo Clemens VII. & se & pretiosissima quæque receperat. Et sane post direptionem & memoratas jacturas, accidisse electionem Regis Romanorum in Ferdinando Cæsare, tunc regnante, nec apparere, hujusmodi jusjurandum ab illo editum.

Eamdem ab usu comprobationem postulabant, ut assentirentur petitæ obedientiæ, ab Oratore nomine Regis exhibendæ. Quod de ipsa alias exhibita proferebatur; eamdem exceptionem habere, pro jurejurando adductam. Orationem Æneæ Silvii satis rei probandæ non esse; auctor enim eo fuerat ingenio, & vita tam diuturna post ejus recitationem, ut ipsam multis in partibus pro more scriptorum mutare potuisset. Neque rem satis ostendi à vetere Cæremoniarum libro, quippe qui diserta verba à Maximiliani I. Oratore dicta non ponebat, sed sententiam; adeoque dubitari posse, expositam fuisse tamquam obedientiam, significationem illam obsequii, quæ certum hoc vocabulum non contineret. Nec Maximilianum obsistere facultati, quam assumerent Pontificii, similis interpretationis in posterum usurpandæ, dummodo ipsum non obstringerent ad eam formam exercendam, cujus usum non cernebat apud suos proximos decessores, excepto parente, cujus Orator id egerat absque sui Principis mandato, & nixus conditionibus positis pro certis, sed posteà haud veris repertis.

12. Hæc erant Cæsarianorum responsa: sed temperamentum, ad quod postremò Pontifex confugiebat, ubi difficultas in Maximiliano persisteret, ut nimirum uterque quiesceret, omissâ ejus rei tractatione, ne contentiones adeoque acrimoniæ multiplicarentur in Germania, neque Cæsaris, neque Sedis Apostolicæ studiosis ullo pacto probabatur. Alteri parum firmum in capite Maximiliani diadema censebant, nisi illud stabiliviſſet manus Pontificis, cujus auctoritas tanti fit à cunctis Catholicis, ac præcipue à tribus Septemviris Ecclesiasticis, & à tam multis Præsulibus, in Germaniâ præpotentibus. Alteri perpendebant, hoc litigio uti posse Pontificatus hostes, valida quasi machina ad Regis animum concutiendum, & ab illius studio amovendum, qui regiam ipsius potestatem haud legitimam agnoscebat; pro eo ac mos hominum est, auctoritatis plurimum tribuere sua comprobantibus, minimum sua improbantibus. Atque in hac sententia erat præsertim Delfinus, à quo missus fuit ad Pontificem Fata, qui sibi erat à Secretis eo tempore de quo loquimur, sua deferens consilia, compluriumque Catholicorum, religione ac prudentia præstantium, & Maximiliani promissa; quæ hujusmodi erant.

13. Ut Romam mitteretur exemplum authenticum jurisjurandi à se præstiti Francofurti, in quo habebatur hæc interrogatio, qua illum Archiepiscopus diadema imponens percontabatur: (f) *Vis sanctissimo in Christo Patri ac Domino Domino Romano Pontifici, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ debitum subjectionem ac fidem reverenter offerre?* Rex verò respondebat. *Volo*, ad hæc & alia à se promissa obstringens se jurejurando super Evangeliorum libro. Præterea deferret Orator ad Pontificem in cubiculo epistolam Maximiliani, qua se obstringeret ad exhibendum illi omne officium, omnemque professionem obsequii, quæ quovis tempore reperiretur exhibita ab ejus decessoribus, aut à parente Ferdinando, aut à patruo Carolo V. Ut idem Orator diceret in Senatu verba reverentiam plurimam sonantia: ut ibi legeret epistolam Regis ad Pontificem; quæ tametsi non contineret vocabulum obedientiæ, multum tamen obsequii subjectionisque depromeret. Hæc deferebat Fata. Moronus verò per suas literas auctor erat Pontifici mitiorum sensuum, sperans, quemadmodum Maximilianus animum averterat ab aliqua propensione, quam primis annis ostenderat, ad novas doctrinas; ita amanter habitum à Sede Apostolica, suorum majorum obsequium imitaturum, ac re ipsa experturum, per ea majestatem non abjici, sed sustineri. Quod Moroni consilium quamquam Pontifex à se agnosci fateretur ut à sincerissimo (g) studio profectum, tamen respondit, id sibi durum videri; sed à se; quantum poterat, concoctum iri, demandata interim eidem cura, ut cum collegis rem perpenderet, & cuncti ad se scriberent quid ipsi sentirent.

(f) *30. Novembris 1563. in Bibliotheca Barberinorum.*

(g) *Litera Borrom. ad Moronum 4. Septemb. 1563.*

14. Jam verò post longam meditationem impensam à Legatis & à Pontifice, hujus nomine (h) ad Nuntium responsum est: Si ab initio fuisset missum ad Pontificem jusjurandum à Rege habitum Francofurti, to in eo controversias haud excitum iri; sed advenisse Regis nomine Joannem Manriquium cum epistola valde jejuna ad fidem illi conciliandum, in qua ne ipsius quidem missionis finis exponebatur. In reliquum studiosissima voluntas gratificandi illis Principibus ostensa est, atque ad id varia proposita; præsertim verò ut Rex obedientiam exhiberet ex titulo Bohemiæ & Hungariæ, ac reliquæ hæreditariæ ditionis, quam obedientiam exhibuerat Julio III. Maximilianus I. ex persona & tamquam tutor Philippi filii, & quæ continebatur in conventionibus Barcinonensibus inter Clementem VII. & Carolum V. qui spondebat; exhibiturum se obedientiam pro cunctis suis regnis ac ditionibus hæreditariis: & cum eo communis consuetudo omnium Christianorum Principum consonabat. Sed post hæc proposita, Pius, propter Ecclesiæ bonum, anteferens Austriacorum gratificationem, & conjunctionem integram & apertam inter ipsos & Apostolicam Sedem, litigio vocabulorum potiùs quàm rerum, ad calcem cujusdam epistolæ, ad Nuntium à Borromæo scriptæ de hoc negotio, (i) apposuit suo chirographo hæc verba: *Volumus tandem ut ipsum Cæsarem arbitrum hujusce rei constituas, gnari, cum sua pietate ac studio in hanc sacrosanctam Sedem, nostramque Catholicam Religionem, ita negotio prospecturum, ut os occludere nobis liceat*

malignis, parumque ipſi benevolis. Compertum eſt Cæſari, voluiſſe nos ſemper res Sereniſſimi Regis ſui noſtrique Filii chariſſimi inter nos agitare; idem nunc volumus, ac ſemper præſtabimus, cunctis commiſſis ac repoſitis in prudentia, pietate ac Religione Cæſaris, cui ſcimus Sereniſſimum Regem ejus filium adhæſurum, eumque omnino probitate ſua imitaturum; atque hæc pauca verba volumus ut Cæſari legas, perinde ac ſi ad ipſum ſcripta fuiſſent.

(h) *Litera Borrom. ad Delfinum 19. & 28. Septemb. 1563. cum notis Pontificis.*

(i) *28. Septemb. 1563.*

15. Et ne lectorem pernoſcendi exitus avidum relinquamus, nonis Februariis (k) anni ſubſecuti in Vaticano Senatu recitatæ ſunt literæ latinæ Maximiliani ad Pontificem, hujus ſententiæ: *Beatiſſime in Chriſto Pater, Domine, Domine Reverendiſſime, poſt demiſſam commendationem, & continuum incrementum meæ filii obſervantiæ, mitto ad ſanctitatem tuam Georgium Comitem Elfeſtain, qui pro meorum deceſſorum more à te reverenter petat, ut ea peragas, & concedas poſt meam electionem in Regem Romanorum, quæ ſanctiſſimi Romani Pontifices agere & concedere conſueverunt. Itaque dum ego profiteor præſtari à me Sanctitati tuæ, & ſanctæ Apoſtolicæ Sedi, nunc & in poſterum, quidquid reperietur fuiſſe præſtitum à majoribus meis, præcipuè à divis Maximiliano, & Carolo V. atque à Sereniſſimo Ferdinando, Domino ac parente meo, non dubito, à Sanctitate ſua viciſſim declaratum iri in præſentia benevolam erga me propenſionem ſuam. Me quidem ſemper reperies in officio obſervantiſſimum ſanctitatis tuæ, ſanctæque Sedis Apoſtolicæ, cui Deus immortalis proſpera cuncta concedat.* Subinde Pontifex ex conſilio conſenſuque Cardinalium electionem, de qua diximus, confirmavit, ſupplens defectus jam narratos, & in eo actu diſtinctè numeratos. Poſteà verò decretum eſt, ut in ſequenti Senatu, qui poſt biduum habitus eſt, (l) exciperetur Orator Maximiliani tanquam Regis Romanorum Orator, is verò delatis literis fidem conciliantibus, conſuetam orationem fecit, pollicitus in ea *amorem, reverentiam, obſervantiam & obſequium*: quæ poſtrema vox latinè ſonare poteſt *obedientiam*; ſed hac voce uſus non eſt.

(k) *Cuncta extant in Actis Conſiſtorialibus.*

(l) *7. Febr.*

16. Cuicumque rerum geſtarum conſcio, narrationem Suavis legenti ſuper hoc negotio, licebit cognoſcere, quot erroribus & calumniis illa ſcateat, & quantâ rationis penuriâ Pontificem ipſe derideat; aut quaſi anteà is poſtulârit obſequia, quæ ipſi minimè deberentur; aut quaſi poſteà exercuerit jurisdictionis ac prærogativæ actus, qui poſtulatis minimè conſonarent. Verùm quisquis eum deridet, quem potentiæ, ſapientiæ, & ſanctitatis humanæ faſtigia venerantur, non ſupra reliquos hic certè ſapit; ſed ſimilis eſt mente captis, qui timoris quidem, non reverentiæ capaces ſunt: cùm timor ſit affectio belluis communis, & excitâ à phantaſia; reverentia verò proprius hominis affectus, & à ratione procreatus. Sed ad noſtra tempora ſucceſſusque revertamur.

CAPUT VII.

Concordia inter Moronum & Archiepiſcopum Pragenſem. Poſtulatio Lunenſis apud Pontificem, ut leges ad Comitia Pontificia & Purpuratorum Collegium reformanda, ferantur à Synodo. Reſponſa illi reddita Pontificis nomine à Legatis.

1. IN colloquio memorato inter Moronum & Pragenſem, poſtquam ille præteritæ contentionis aſperitatem leniit, ut dictum eſt, quo ſibi veterem Cæſaris benevolentiam conſervaret, ſine qua Pontifici miniſter idoneus eſſe non poterat, convenit cum Pragenſi, ut de argumento diſcordiæ, hoc eſt, de ſuſpendendo examine Decreti, ad reformandos Principes digeſti, cum collegis colloqueretur. Et hi tandem convenientes conſiderarunt, idem planè futurum amicitiam Cæſaris, ac Synodum abrumpere; cùm is aquila quodammodo illa eſſet, ſub cujus alis Synodus fovebatur. Præterquam quòd conatus evaſiſſet irritus ob adverſum Lunenſis animum, quem reſcitum fuerat affirmaſſe, inſpecturum ſe, ubi regis nomine ea intermiſſio poſtularetur in Synodo, quisnam inter ſubditos Regis eſſet illi adverſaturus. Audiri, Lunenſi quoque in eo Luſitanum obſecundare: cumque à Legatis ad conſilium accitus eſſet Lotharingus ſecundùm accepta mandata, ut is tamquam quintus Legatus in rerum communicatione haberetur, ille non modò eam dilationem comprobarat, ſed adjecerat, ſi Brentius hæreſiarcha ſpatium petiiſſet ut audiretur, haud ipſi denegandum fuiſſe. Idcircò inter eos convenit, ut Oratores Viennam curſorem mitterent, cujus reditus poſt octavum aut decimum diem incideret: ut curarent interim Legati expendi à Patribus dogmata, ſeu diſciplinæ reparationem; & ubi intra illud ſpatium temporis reſponſum haud redderetur, darent operam, ut illi de reliquis emendationis generalis articulis differere permitterentur, eâ tractatione ſepoſitâ, donec reſponſio perveniret. Tabellarium Oratores confeſtim miſerunt, & poſt rei geſtæ narrationem Ferdinando ſignificarunt; Sibi quidem ex animo videri opus eſſe, ut laici quoque Principes reformarentur. Simul etiam per eumdem tabellarium de rei eventu Delfinum monuerunt, ut negotio coràm opem ferret.

2. Ejusmodi tunc moleſtiâ liberi Præſides, ſententiam ſuam de alia re notabili, in poſtremis Borromæi literis (a) contenta, Romam præſcripſerant: Lunenſis unà cum reſponſionibus ſcripto redditis ad parata legum capita, coram etiam expoſuerat, neceſſe eſſe ut in Concilio & Collegium Purpuratorum, & Pontificis Comitia reformarentur. Id quoque fuerat ab eodem Cæſari ſignificatum, à quo traxerat mandata ad ſuos, (b) ut utrumque promoverent. Poſteà ſcripſerat Lunenſis ad Pontificem, teſtatus animum ſuum optimè paratum; ſed hæc duo poſtulans, quæ universè ab Oratoribus expetita dicebat, & in reliquis uſus formulis ad animi demiſſionem amoremque compoſitis, prætermiſſo per ſilentium capite, tam ardenter anteà à ſe quæſito, ut nimirum pro majori nationum numero decerneretur. Hanc epiſtolam Borromæus Legatis legendam miſit, (c) indicavitque quid Pontifex haberet in animo illi per ipſos reſpondere: ſed ſimul eosdem conſuluit, addens, fortaſſe præſtolaturum Pontificem ipſorum ſenſus, antequam reſponſionem ſuam illis committeret. Hi verò ægrimoniâ pleni ob oppoſita à Lunenſi, oſtenderunt, à ſe parvi fieri tum quòd ille mitius ſcriberet de ſententiis, nationum numero ponderandis, cùm eos ſenſus voce repeteret; tum quòd etiam affirmaret, in ea duo capita commune ſuffragium Oratorum convenire, cùm præter ipſum ne verbum quidem reliqui haberent. Exiſtimare ſe opportunum, ut Pontifex, pro eo ac planè indicabat in animo ſibi eſſe, literas ad eum reſcriberet officioſas ac breves, ipſis juſſis illi coram reſpondere ſuo nomine in hanc ſententiam: De Cardinalibus negotium Synodo à ſe jam commiſſum: ſibi polliceri, eam nihil operæ omiſſuram; ubi id non ſuccederet, ſe ſuo muneri haud defuturum: Pontificiis Comitiis fuiſſe jam conſultum per diploma, ubi optimæ ſanctiones veterum Synodorum revocabantur; annorum decurſu, itidem ac reliqua humana, collapſæ. Id negotii non fuiſſe demandatum Synodo, propterea quod nulla de eo peritia in Epiſcopis erat. Diploma Cæſari plenè ſatisfeciſſe, cùm ipſe tantùmmodò poſceret, ut artibus laicorum Principum in promovendo aut præpediendo aliquo ex Cardinalibus iretur obviam: poſſe id confici emendatione laicorum, cunctis vetitis, etiam Principibus, denuntiatione gravium pœnarum, ne in ejusmodi negotium ſeſe admoverent, adeoque judicio libertatique Cardinalium relinquerent ejus electionem, ad quem divino afflatu impellerentur. Hoc fuit Tridentinorum Præſidum conſilium, quibus Pontifex reſponſionem commiſit per eosdem ſenſus, quos ipſe conceperat, ac per literas illis aperuerat, (d) antequam eorum epiſtolam acciperet; ſolùm adjecto, animadvertendum eſſe Lunenſi, an prohibitio cum anathemate, in quoscumque principes irrogato, ne Comitiorum Pontificis res tractarent, Hiſpano Regi expediret, qui tam magnam in iis partem obtinebat. Diploma commendatum, cæteroqui tamquam perfectum, in eo ſolùm vitioſum fuiſſe agnitum; idque quoniam Pontifex de utroque Rege rationem habuerat. Quod ſi placeret Lunenſi, ut in Concilio aliquid adderetur diplomati, quod hoc vitium ab eo tolleret, Pontifici haud moleſtè id futurum: ſed eodem tempore Avila, percepto rei pondere, mentem Lunenſis illuminavit. Quare ille reſponſo Præſidum acquievit, ſibique ſatisfactum affirmavit, cum eo Pontificis emolumento: ut repulſa loco gratiæ habita fuerit.

(a) *Memorata Cæſaris epiſtola ad Oratores 8. Aug. 1563.*

(b) *Literæ Borrom. ad Legatos 21. Aug. 1563.*

(c) *Literæ Borrom. ad Legatos 28. Aug. & Legatorum ad Borrom. 5. Sept. 1563.*

Si Satyricus ille impiè dixit, Deos interdum ex audiendo malignos eſſe; verè licet affirmare, Deum & homines beneficos eſſe negando.

CAPUT VIII.

Conſilium à Legatis ſuſceptum, ut emendationis capita minuerentur. Quædam adjecta, petente Lunenſi, de primis inſtantiis, ad inducendam Mediolanum ſacram Inquiſitionem agitata. Turba hinc orta, ſed ſedata. Falſæ ratiocinationes Suavis de Decreto clandeſtinorum conjugiorum Variæ. Patrum ſententiæ de Matrimonio.

1. ANimadvertebant Legati, ſi Cæſaris mandata præſtolarentur, incertum lentumque negotium diutiùs protractum iri. Quare quò præſtituto die Seſſionem celebrarent, duo excogitarunt; alterum, ut ſolum illum articulum ad futuram Seſſionem transferrent; alterum, ut ſimul cum eo alios quoque transferrent. Per illud, tametſi Lotharingi conſilii comprobatum, videbantur nimis apertè obſecundare, & quaſi obtemperare voluntati Cæſaris. Præterquam quòd Epiſcopi, illius articuli avidiſſimi, fuiſſent veriti, ne, ut ſæpè uſu venit, dilatio in oblivionem voluntariam degeneraret. Idcircò alterum conſilium & gratius & magis honorificum, & etiam facilius habitum eſt, quandoquidem argumentum deſtinatum craſſior materia conſebatur, quàm ut tota ſimul moleretur, Statuerunt itaque Decreta ſolùm ad viginti redigere, Patribus politici, Decretum de Principibus agitatum iri ſimul cum aliis graviſſimis, quæ ſupererant.

2. Neceſſe autem erat, ut Epiſcopis hoc promiſſo animi relevarentur: ex eo enim quòd recenter acciderat, hi non mediocriter animis conciderant. Philippus Rex optaverat Mediolanenſem ditionem tutam reddere à propinqua Germaniæ & Helvetiæ hæreſi, quæ plus minus ve Vicentiam & Sabaudi oppida penetraverat; cumque in Hiſpania experimento comprobaretur, tutiſſimum propugnaculum eſſe ſeveritatem Sanctæ Inquiſitionis, habuit in animo eam ſecundùm eamdem formam Mediolani inſtituere. Pontifex, cujus opem ille imploraverat, animadverſo gravi periculo non Inſubriæ modò, ſed hinc univerſæ Italiæ, quæ Chriſtianæ Reipublicæ cor eſt, impendente, conſenſerat: (a) ſimulque aſſenſus eſt, ut Caſpari Cervantes Hiſpano, Archiepiſcopo Meſſanenſi, qui erat in Concilio, liceret inde diſcedere; id quod proponebatur executuro. Hi nuntii terrorem populis incuſſerunt, & mœſtitiam illius ditionis Epiſcopis: alteris ob intolerabilem, ut ipſi arbitrabantur, ſeveritatem illius in Hiſpania Tribunalis: alteris ob diminutionem, quam inde prævidebant, ſuæ jurisdictionis. Nec minori, quàm Inſubriæ Epiſcopi, affecti ſunt triſtitiâ regni Neapolitani Præſules, idem ſuis regionibus formidantes, præſules, idem ſuis regionibus formidantes, præſertim cùm adhuc videret illius memoria quod à Carolo V. in eo regno tentatum fuerat. Et quamquam poſteà mitigaretur acrimonia, quòd Inquiſitores futuros Italos affirmaretur: adhuc tamen non effluxerat acerbitas, dum animadvertebatur, eos Hiſpanicæ Inquiſitioni fore ſubjectos. Quamobrem Legati apertè ſignificarunt Pontifici communes querimonias, quibuscum exanimatio univerſalis conjungebatur: ajentibus Epiſcopis, Se non auſuros vocem promere in Synodo adverſum Principes laicos, cùm ii viderentur cuncta Romæ impetrare: ſed interim ſuo ſe incommodo intelligere, quantum illi cladem ipſorum molirentur, dum nitebatur plurimas auctoritatis ulnas ſubtrahere Pontifici, quò ſuam quisque vel unico digito ampliaret: perinde ac ſi cives vellent planè arcem diruere, quò illius ſaxa ad privatas ipſorum domos extruendas diſtribuerent.

(a) *Cuncta conſtant ex variis literis Borrom. ad cunctos Legatos, & ad Moronum & Simonettam, 7. 17. 25. & 28. Aug. & 1. & 4. Sept. & Legat. ad Borr. 17. & 23. Auguſti: & Vicecomitis 17. & 23. Aug. & duabus menſe Sept. eo ſcriptis.*

3. Monuerunt itaque Legati Pontificem, etiamſi ditionis illius ſalus hujuscemodi arma depoſceret, par eſſe ut Inquiſitores conſtituerentur miti Romano Tribunali ſubjecti, non terribili Hiſpanienſi. Interim Mediolanenſes, præter operam apud Regem ac Pontificem navatam, Sfortiam Brivium Tridentum miſerunt, ut literas à duobus Legatis Mediolanenſibus impetraret, patriæ opitulaturas: & adfuit quoque Legatus quidam à Cremonenſibus, opem imploraturus à cunctis Epiſcopis Inſubriæ, qui communem epiſtolam jam deſtinarant ad Pontificem: nec eo contenti, egerunt ac penè convenerunt cum reliquis Patribus, ut in Decretis diſciplinæ voces apponerentur, quæ auctoritatem Epiſcoporum eximeret à nimis abſoluta Inquiſitorum auctoritate. Sed hæ voces poſteà à Morono deletæ ſunt, ut qui præſenſerat duros obices Hiſpani Oratoris, & cùm amplius his opus non eſſet, comperto plus timoris quàm periculi fuiſſe. Etenim Pontifex ubi primas excepit Tridento querelas, mutato conſilio, & iteratis per Borromæum reſponſis clarioribus ſemper & amplioribus,

ribus, significavit, Sivi non licere Inquisitionem in universum denegare, utpote quam omnes, & ipsi Mediolanenses Præsules tamquam salutarem ac sanctam fatebantur; sed certi essent Legati, & ipsius nomine certi essent Patres, Inquisitionem haud inductum iri in eam ditionem, nisi ex jure communi, absque Ordinariorum detrimento, & subjectam Romanæ, non Hispanicæ Inquisitioni; neque id à se peractum iri, nisi tardâ maturitate, & auditis ante à Legatorum consiliis de conditionibus; quod Mediolanensibus & Episcopis generatim solatio fuit.

4. Causa igitur seu vera, seu unica, ob quam ea perturbatio resedit, non ea fuit, quòd Hispani destiterint ab incepto, edocti improspero Belgii exemplo, sicuti Suavis narrat; quamquam verum esset, propositum à Pontifice fuisse periculum, & à Suessano Duce, se apud Regem deprecatorem pollicito Mediolanensibus, destinatas ab ipsis legationes in Hispaniam & Romam fuisse detentas; sed magis destitere, quòd Pontifex dum Mediolanenses tum Patres certos reddidit, se omnino dissensurum; (b) quippe qui satis intelligeret, quantum inde perturbationis inferretur patriæ suæ, & quàm facilè ad exemplum hujusmodi reliqui principes ansam arriperent ad idem postulandum, Romani Pontificis & Episcoporum auctoritate diminutâ. Quare, antequam Roma nova Suessani sensa acciperi potuissent; quin etiam susceptis literis, in quibus pro certo ponebatur, Oratores Mediolanensium ad Pontificem, hoc ipsum curaturos, jam se in viam dedisse, consilium apud se statutum Legatis aperuerat, addens, Oratores à se benigne habitum iri, & postulata impetraturos pro sua in patriam charitate: qua in re suam quoque strenuam operam pollicebatur Borromæus, dicens, ad id se permoveri simul ab affectu naturæ, simul à conscientiæ stimulo, quorum conjunctio vim summam obtinet, quippe quæ non partem hominis, sed hominem integrum ad opus compellit.

(b) *In epistola citata 27. Augusti 1563.*

5. Jam verò dum adhuc in Episcopis ea perturbatio inerat, articuli de disciplina solùm ad viginti redacti sunt, (c) sicúti diximus, festinationis studio, & in quibusdam sejunctis cœtibus expensi, quo eodem simul tempore à compluribus ponderarentur ac limarentur, antequam ad universalem Conventum venirent. Unus ex his cœtibus habetur coram Lotharingo: ubi aderant præter Gallos multi Hispanorum ac Lusitanorum Præsulum; alii congregabantur in domibus duorum Præsulum Italicorum, qui animi fortunæque dotibus, ac generis nobilitate prælucebant, ne reliqui peculiari hoc honore illis exhibito offenderentur: hi erant Marcus Antonius Columna Archiepiscopus Tarantinus, & Alexander Sfortia, Clericus Apostolicæ Cameræ, & Antistes Parmensis: est qui pariter (d) connumeret Episcopum Hydruntinum; sed is, qui scripsit accuratiùs de rebus illius ætatis, (e) me certiorem reddit, id tunc non accidisse. Et quidem verisimile est, noluisse Hydruntinum citra necessitatem in se irritare Oratorem Hispanum, cui quanto essent odio ac suspicioni hi peculiares cœtus, in comperto erat. Post habitam in domibus trutinam argumentorum, iterum cusa recusaque sunt Canones ac Decreta, (f) & ad Patres delata nonis Septembris, ut in generali concessu sententiæ proferrentur. Modestè conquestus est (g) Lunensis, quòd hi articuli ita reconcinnati Patribus traditi fuerant, secum anteà minimè communicati, nec se interrogato, an quidquam pro suo Rege proponendum haberet. Sed Legati hominem sedarunt, allatâ excusatione, quæ sicuti frequenter est omnium quæ adducuntur verissima, ita plerumque acceptissima foret, nisi humana superbia illam adducere dedignaretur; ea verò fuit culpæ confessio, à curarum laborumque congerie profecta, à qua non sine doloris sensu dixerunt interdum se trahi extra se, sibique optabile reddi, ut in quovis mundi angulo infelicissimo potiùs quàm ibi collocarentur. Ita se habet illorum graduum felicitas, ad quos longâ ac laboriosâ viâ per sudorem plurimum aspirant, quasi ad terrestre cælum, communia mortalium vota.

(c) *Acta Paleotti.*

(d) *Scriptura Vicecomitis ad Borrom. 26. Aug. 1563.*

(e) *Acta Paleotti.*

(f) *Diarium & Acta Paleotti.*

(g) *Literæ Legatorum ad Borr. 5. Sept. 1563.*

6. Ab ipsis deinde Lunensis petiit, ut articulum adderent, sibi regiis in mandatis acerrimè commendatum; nimirum, ut in omnibus causis, primæ instantiæ relinquerentur Ordinario, quicumque is esset, aut Præsul inferior, aut Episcopus, aut Archiepiscopus, aut cujusvis conditiones. Quoniam autem Legati negabant tunc illum proponere, ostensâ amplitudine reliquarum rerum, per summum laborem digestarum, quæ iis temporis angustiis coarctari vix poterant, eos iterum rogavit ut omitterent potiùs quodcunque ex aliis capitibus magis arduis, eo retento, quod fere absque repugnantia exciperetur; aliter, ajebat, visum Regi fuisset sua postulata nihili pendi, prætermisso articulo tam æquo, & tam suprà ceteros à Rege postulato. Quapropter Legati, intelligentes id non fieri ex arte ad moram protrahendam, quin potius si assentirentur, festinationi se consulere, illi gratificati sunt, adjecto capite vigesimo primo.

7. Hoc rerum apparatu (h) generalis cœtus die 7. Septembris habitus est; quo die admissus etiam est Orator Melitensis, in postremo loco post Oratores Ecclesiasticos Principum laicorum, nimirum, post Episcopum Cortonensem; perlectumque est diploma Pontificium, quo jura Patriarcharum, Archiepiscoporum & Episcoporum illæsa servabantur. Posteà sententiæ dici cœptæ sunt de articulis Matrimonii, tertiò jam refectis; in quibus dicta quædam referam notatu digniora.

(h) *Diarium 7. Sept. & Acta Paleotti præter Acta Arcis Æliæ.*

8. Canone tertio damnabatur, qui affirmaret, Ecclesiæ fas non esse plura aut pauciora præscribere impedimenta, quàm quæ in Levitico continentur. Vox, *pauciora*, rejecta fuit à Lotharingo, non probante ut Fidei dogma ea de re constitueretur. Iterum actum est de mutatione à Venetis petita, variis sententiis, sed plerique eam comprobarunt. (i)

(i) *Diarium 23. Aug. 1563.*

9. Præcipuæ disputationis argumentum erat matrimonium clandestinum: & quò facilius de eo decerneretur, alia formula proposita est, (k) in qua per hæc verba detractio ipsius efficaciæ mitigabatur: *nisi tamen Episcopus opportunum censeret, matrimonium publicè contractum coram Ecclesia cum aliquo impedimento quod sine scandalo detegi non posset, iterandum posteà, eodem impedimento sublato, sine testibus. Declarat præterea Sacrosancta Synodus, matrimonium ac sponsalia contracta coram tribus testibus, probari posse per duos illorum, aut per aliam legitimam probationem.*

(k) *Acta Arcis Æliæ 7. Septembris 1563.*

10. De filiis familias repositum est, Decretum, certam ætatem, sicut in priori forma, exigens, nimirum

mirum in maribus annum decimum octavum, decimum sextum in fœminis; adjectumque est, opus esse consensu patris, aut avi paterni catholici: sed adhuc temperabatur hæc necessitas, ubi illi aut rogati dissentirent injustè, aut diutiùs abessent, & contractus celebraretur cum Ordinarii facultate. Denique præcipiebatur, ut ea Decreta singulos obstringerent post diem à prima promulgatione trigesimum; quod inter cetera commoda unum quoddam asserebat, tunc ab omnibus haud observatum, quia videlicet evitabatur id quod Lainius & alii monuerant, nimirum, inter hæreticos, qui huic Decreto non parerent, nullum matrimonium in posterum verum fore, nullamque prolem legitimam. Huic sanè incommodo occurrebatur, quoniam illi suis in regionibus Decreti promulgationem haud permisissent, adeoque non fuisset expleta conditio, sub qua Synodus imperabat ut illud cunctos obstringeret. Quod tamen satis non fuit illis regionibus, quæ à Catholicis tunc possessæ, adeoque hac lege illic solemniter promulgatâ obstrictæ, in manus posteà hæreticorum ibi degentium & imperantium devenere. Sed quòd per sæculorum actiones cunctis eventuris casibus non consulatur, non est hominum culpa, sed hominis natura.

11. Narrationis cursus sæpè calamum, unaque memoriam abstrahit, ne Suavis, ut par est, castigetur. Præterii multa ejus errata in recensendis temporibus, quibus inceptæ perfectæque sunt suffragationes in referendis Patrum dictis, aut Oratorum postulatis, præcipuè verò tenuissimam notitiam, quam ille palàm facit de iis quæ cum Cæsare Cæsarianisque contigere: sed dissimulare non possum quod per intolerabilem falsitatem dicit, Pontificem ad Synodum absolvendam fuisse inflammatum, ubi sensit Oratorum postulata: perinde quasi ejus absolutio commendata ab ipso acriter non fuisset in cunctis ad Legatos literis, antequam id ageretur; & quasi Oratores Cæsarei & Galli non proposuissent aliàs, perinde ac ipse quoque narravit, congeriem postulatorum, absque comparatione præsentibus graviorum. Sed quò intelligamus quem sensum exciverint in Pontifice ea cuncta postulata Oratorum, lustremus epistolam super his à Borromæo ad Legatos scriptam

(l) *Nihil novi Pontifici detulere vestræ literæ, certi enim eramus, Oratores Gallos minimè desituros in suo scripto ab iis postulandis quæ postularunt, tametsi optarent ne ea à Concilio impetrarent; & de Lusitani modestia eramus plusquam certi. Superest ut cognoscamus Lunensis postulata, quando parato erat animo ea confestim tradere; quamquam Pontifex illis non inspectis statuit nunc id quod statuerat de iteratis petitionibus Oratorum Cæsaris, nolle scilicet ea amplius in deliberationem adducere, sed omnino in vestra prudentia judicioque conquiescere; cum satis noverimus, in cunctis vos peracturos, quoad fieri possit, majus bonum aut minus malum.*

(l) *14. Aug. 1563.*

12. Sed demus Suavi, ut hoc inter cetera ejus errata, ex penuria notitiæ, & abundantia fiduciæ, connumeretur. Profectò in ratiocinatione, quam habet de nova Constitutione super conjugiis clandestinis, cum errore gravissimo intolerabilem malignitatem conjungit. *Hæc*, inquit, *elatio quædam fuit Ordinis Ecclesiastici: siquidem actio tam præcipua in politica & œconomica administratione, quæ ad id usque temporis in sola facultate fuerat illius ad quem ea spectabat, Clero integra subjiciebatur, nulla via, nulloque modo relicto ad contrahendum matrimonium, si duo Sacerdotes, hoc est Parochus & Episcopus, ex aliqua utilitatis propriæ ratione suam actioni præsentiam denegarent.* Et addit, à se libenter auctorem tanti emolumenti nominatum iri, sed illum cum rebus aliis compluribus à se ignorari.

13. Ac primò quidem necesse est, cæcitate non modicâ tunc laborasse cunctos Oratores & Consiliarios Principum, qui tamen animos intentissimos, maximèque sollicitos præ se gerebant in tuendo laicæ potestatis jure, quando tam enorme detrimentum haud animadverterunt; quin omnes certatim Decretum illud promoverunt, quod magnum quidem obicem in Episcopis offendit, nullum in laicis. Præterquam quòd nondum auditur per nonaginta annorum spatium atque usum, laicos Principes illud conspicatos ipsius pœnituisse; nec intelligo, populos obtemperantes Concilio vociferari, à se liberè non posse contrahi matrimonia, quia Sacerdotes nolint.

14. Præterea Suavis, quem ajunt in Mathematicis apprimè versatum, hac vice pueriliter in arithmetica falsus est. Etenim satis esse non solet, quòd duo Sacerdotes adesse recusent, ut conjugium retardetur; sed oportet ut quatuor simul conspirent, Parochus viri, Parochus mulieris, Vicarius generalis, qui facultatem neget alii Sacerdoti ut intersit, & Episcopus. Ubi unus ex his quatuor consenserit, matrimonium conficitur. Malè dixi, consenserit; par erat ut dicerem, ubi unus ex his non se absconderit, seque à commercio subtraxerit: necesse siquidem non est ad efficaciam matrimonii, ut Episcopus aut aliquis Parochus (quod ex communi opinione ad Vicarium extenditur) auctoritatem aut consensum præstet; satis est ut ipso præsente, eoque admonito, tametsi invito ac reluctante, vir ac mulier coram duobus testibus contrahendi voluntatem expromant.

15. Insuper quanam veritate nixus poterat ille affirmare, Matrimonium tamquam politicum & œconomicum contractum, ad id usque temporis in aliorum potestate perstitisse? Prætermitto, non dici, in alia quàm in Ecclesiæ potestate esse actionem, quæ per fas & sine peccato haberi non potest, nisi collata opera ab Ecclesia, & tamen ante illud Decretum multi Canones interdixerant matrimonia clandestina, coram ipsa Ecclesia non celebrata, & non præmissis à Parocho denuntiationibus, neque merè in conscientiæ foro ea prohibuerant; sed hinc simul idonei ad successiones honoresque legitimorum declarati fuerant liberi, orti etiam ex matrimonio non rato, propter obicem genitoribus ignotum, dummodò hujusmodi diligentia priùs fuisset adhibita: hinc verò ubi ea fuisset omissa, in similibus casibus proles ad ea consequenda inepta declarabatur. Sed hæc omnia nulla sint, percontor: Nonne Ecclesia variis temporibus varias condidit sanctiones, quibus irrita reddebantur conjugia contracta inter personas talis ac talis conditionis? nonne pro suo arbitratu relaxavit easdem sanctiones, non permissa ad utrumlibet præstandum facultate laicorum potestati? Numquid igitur ea ratione matrimonia ad id usque temporis peracta fuerant per contractus merè politicos & œconomicos, & in aliis quàm in Ecclesiæ manibus eadem fuerant absolutè relicta?

16. Quod spectat ad auctorem tanti emolumenti, ignotum Suavi: historici vitio non vertitur, quod ignoraverit profundum aliquod arcanum, aut neglecta quædam minutula, sed quòd publica maximaque solemnia ignoraverit. Auctor illius

nec unus ex Legatis, nec unus ex Epiſcopis fuit, ob cupiditatem illius elationis in ordine Eccleſiaſtico, quam Suavis comminiſcitur; plures ex Legatis, & ex Epiſcopis plurimi reſtitere. Quis igitur is auctor fuit? Fuit illud idem, de quo alibi diximus, exprobrantes Suavi mutilam ipſius narrationem, Regium Galliæ Conſilium, quod voluit ab Oratoribus, ſui Regis nomine peti, ut irrita redderentur conjugia, coram Sacerdote ac tribus aliis teſtibus non contracta; atque ita reipſa ii poſtularunt (m) per actum publicum ac legitimum, Chriſtianiſſimi Regis nomine, in cœtu generali die 24. Julii. Et jam anteà viſus eſt (cùm prima forma Decreti digeſta fuiſſet, absque hac neceſſitate ita propoſita Conventui memorato die 24. Julii) Lotharingus, qui cunctos in dicenda ſententia præibat, & Gallorum dux regia poſtulata præ ceteris promovebat, petiiſſe ſtatim ut forma in eo mutaretur, Sacerdotis præſentia tamquam neceſſaria matrimonio præſcripta. Et tamen quia per hanc tot hominum præſentiam, ac præcipuè Sacerdotis, videbatur efficacitas matrimonii nimiùm coarctari, idcircò non in prima ſolùm, ſed etiam in ſecunda ac tertia forma, propoſita à Patribus ad id à Synodo deſtinatis, præſentia trium dumtaxat teſtium tamquam neceſſaria fuerat poſita, nulla facta mentione Parochi aut Sacerdotis; tametſi ob Gallorum poſtulata Patres in ſententiis dicendis differerent de imponenda nec ne hujusmodi conditionis neceſſitate. Plures tamen concordabant in exigendis tribus teſtibus, non item ſolis duobus; cùm facilè contingat, ut unus ex duobus moriatur, aut abſcedat, adeoque matrimonii probatio haberi non poſſit. Poſteà perpenſum eſt, nimis pariter fatile fore, matrimonium contrahi coram tribus hominibus vagis, ac puellæ ignotis, quibus abeuntibus facti teſtimonium haud extaret, & in abſurda priſtina incideretur. Quapropter haud ſatis conſulebatur, niſi ſtabili teſte quæſito, qui contracta connubia in codicem referret. Hujusmodi cenſori poſſe aut Scribam, aut Parochum. Scriba ad hoc idoneus viſus non eſt, propterea quòd cùm innumeri eſſent Scribæ, duo in eo vitia cognoſcebantur: alterum, facile potuiſſe à partibus, ſaltem ex utriusque conſenſu, ubi eas contracti matrimonii pœniteret, antecedens vinculum occultari; alterum, difficulter à Magiſtratu compertum iri, an quispiam ligatus an ſolutus eſſet, & an liberi legitimi, an nothi. Accedebat, Scribent citra laborem plurimum adduci poſſe ſeu veram ſeu per ſimulatam ignorantiam, ut in tabulas referret matrimonium inter hujusmodi capita, quibus id vetitum eſſet, tametſi ex impedimento non irritum contractum reddente: exempli gratiâ, ſi quis legitimis ſponſalibus cum altera obſtrictus fuiſſet, aut ex aliquo delicto interdictum illi eſſet cum hac contrahere, aut ſi debitæ denuntiationes haud præceſſiſſent: quod non ita facilè impetrabitur à Parocho, melius hujusmodi res edocto, magisque Eccleſiaſticas pœnas ſibi pertimeſcente. Et quamvis conſtari poſſit matrimonium coram ipſo etiam invito; tamen illicita conjugia, quippe quibus obex & dedecus prævidentur, rarò contrahi ſolent, aut poſſunt alibi quàm in locis ſemotis, quò tam facile non eſt, ut fraude aut vi Parochus adducatur.

(m) *Acta Arcis Æliæ tom. ultimo p. 7.*

17. His permoti rationibus tum Epiſcopi tum Oratores, tum etiam ipſi Principes Chriſtiani, ſatius habuerunt, opus eſſe ad efficaciam Sacramenti præſentiâ Parochi, ex quo ingentia bona, & nullum incommodum provenere. Eccleſiaſtici verò ſe adeò abſtinuerunt ab aviditate acquirendi ſibi novi juris in his contractibus, ut cùm Gallorum Oratorum poſtulatio urgeret, ut Sacerdos matrimonium *præfuerit* (quod verbum ſonabat plusquam ſimplicem teſtis præſentiam, nimirum, voluntatem & auctoritatem) Patres, quò quantum poſſent libertatem contrahendi ſervarent, quæſita ſolùm ſecura ſtabilique probatione, noluerint Parochum alio modo concurrere, quod ſpectabat ad efficaciæ neceſſitatem, præterquam miniſterio, petito quidem, tametſi coacto, aurium & oculorum.

18. Jam verò ad ſententias illius tertiæ ſuffragationis accedamus. (n) Tres Patriarchæ, & Archiepiſcopus Hydruntinus rei propoſitæ repugnarunt, & inter eos Triviſianus ac Barbarus auctores erant, ut propter negotii ambiguitatem ad Pontificem res referretur: at verò Ælius validiore impugnatione affirmavit, exiſtimari à ſe Decretum illud contrarium juri Divino, ſeque illi usque ad profuſionem ſanguinis obſtiturum: & Archiepiſcopus in exprobrationem prorupit, quòd agitaretur de conſtitutione ſancienda, doctrinam quamdam ſonante, quæ Genevæ tradebatur.

(n) *Acta Paleotti, & arcis Æliæ.*

19. Ex oppoſito nervosè diſſeruit Granatenſis; Moleſtè à ſe audiri quod à quibusdam dicebatur, quæſtionem ob difficultatem aut omittendam eſſe, aut Pontifici remittendam: ac difficultatem ubinam aptius diſcuti enodarique poſſe, quàm in œcumenica Synodo, quæ non parentium rerum gratia, ſed dubiarum cogitur, & ſancti Spiritus cuſtodiam obtinet? Num fortè reperiri alibi parem frequentiam Theologorum, legumque Peritorum præſtantium ex quavis natione, quibuscum Pontifex deliberationem habere poſſet? argumentum eſſe ejusmodi cujus gratiâ Concilium meritò congregandum fuiſſet, nedum à Concilio jam coacto in alio judicio reponendum. Probari ſibi, ut tales contractus in poſterum irriti decernantur: fas eſſe Eccleſiæ id perficere, nec de eo quempiam ex antiquis Scholaſticis Canonumque Peritis dubitare. De hac doctrina plures ex ſententiis convenire; & penes Eccleſiam eſſe, obices inducere, qui contractus irritos reddant. Quare qui hanc poteſtatem negabat, obligari ad ejus defectum in Eccleſia comprobandum. Infirmam videri rationem, quòd hinc libertati matrimonii inferretur injuria, ſi non erat injurioſum, neque contrarium, libertati interdictum, cum adjecta pœna matrimonii clandeſtini, ſicuti hactenus effectum fuerat; neque pariter ejusmodi eſſe denegatam illi efficacitatem. Nihil conſici ex eo, quod multi dicebant, idem eſſe Matrimonium & Sacramentum: unde arguebant, cùm ab Eccleſia natura Sacramenti mutari non poſſet, nec pariter matrimonii naturam poſſe mutari. Etenim, reſpondebat ille, ſi duo baptiſmate ſuſcepto animum habeant ſe per matrimonium conjungendi, non item ſuſcipiendi Sacramenti, confici inter eos matrimonium, ſed non confici Sacramentum, quippe quod non ſuſcipitur à nolente: adeo non accedere hoc Decretum Calvino, ſicut alii arguebant, ut potius duo illius errores damnarentur, alter, matrimonia clandeſtina eſſe irrita jure naturæ; alter, ab Eccleſia novos obices ſanciri non poſſe.

20. Ayala Segovienſis Epiſcopus petiit, ut propugnatores ſententiæ, denegantis Eccleſiæ poteſtatem reddendi irrita matrimonia clandeſtina, obſtrin-

ſtringerentur ad exhibendas ſcripto ipſorum rationes, quò melius confutari poſſent: hujuſmodi enim opinionem malè tutam videri, & Decretum tam utile Chriſtianæ Reipublicæ impediri. Admonuit, ſi cauſa Pontifici committeretur, non per id honore affici Pontificem, ſed offendi, quaſi judex ſejunctus à Concilio is eſſet, cùm Concilium auctoritatem omnem obtineret tum à convocatione tum à directione Pontificis, tum ex eo quòd ipſe per ſuos Legatos Concilio aſſiſteret: adeoque ejuſmodi remiſſionem idem futurum, quod deliberationem tanti ponderis transferre à Pontifice totius Eccleſiæ conſiliis ſuffulto, ad Pontificem ſolum, & tanto auxilio deſtitutum. Matrimonia clandeſtina eſſe contra juſtitiam, contra charitatem, contra honeſtatem, in Eccleſia tum Orientis tum Occidentis damnata.

21. Die decimo Septembris abſoluta eſt ſententiarum collectio, quæ in quatuor claſſes dividebantur. Prima, hujuſmodi poteſtatem in Eccleſia negabat. Secunda, ex adverſo ſentiebat, eſſe hanc in Eccleſia poteſtatem, & eſſe ab illa exercendam. Tertia, ineſſe quidem Eccleſiæ poteſtatem, ubi ſufficiens adeſſet cauſa: ſed eam cauſam reverâ deeſſe. Quarta, opinabatur, cùm Eccleſiæ poteſtas à multis affirmaretur, negaretur à multis, quæſtionem ad dogma redigi, in quo nequaquam decere, ut Decretum conficeretur tam multis contradicentibus.

22. Verùm, poſt prolixam diſputationem habitam, poſteà, priuſquam Seſſio celebraretur, pene omnes de duobus concordarunt, nimirum, in deliberatione involvi dogma: dogma verum eſſe pro ea parte, quæ non opponebatur Decreto, cùm ineſſet reverà in Eccleſia facultas illa, ubi alioqui digna cauſa ſuppeteret, in quo ferè unanimes conveniebant minores Theologi. Quamobrem eò denique deducta res eſt, ut perpenderetur, an verè hujuſmodi adeſſet cauſa. Centum triginta tres ſemper Decretum promoverunt: (o) quinquaginta ſex illi adverſati ſunt; reliqui in medias ſententias abierunt, quæ recenſendæ non ſunt & quia plures fuerunt, & quia ſingula paucorum. Id verò conſuetum admodum eſt ob hominum voluptatem, ſive cum duabus magnis partibus concordandi, ſive duas magnas partes conciliandi.

(o) *Conſtat præcipuè ex nota ſententiarum poſt ſecundam ſuffragationem, abſolutam, 23. Auguſt. & notam in ultim. tomo Actorum Arcis Æliæ pag. 99.*

CAPUT IX.

Perturbatio inter Epiſcopos, quòd omittebatur articulus de Principibus laicis. Rumor de ſuſpenſione, & unde excitus. Peculiares cœtus Præſulum & minorum Theologorum ad concordandam controverſiam de matrimonio clandeſtimo, & quo exitu. Prorogandæ Seſſionis neceſſitas.

1. POſt proprium matrimonii argumentum, agendum erat universè de legibus emendationis. Pontifici moleſtum non erat, ut in Concilio emendatio laicorum Principum tractaretur, idque duplici de cauſa, quæ utraque in idem recidebat. Altera erat, quò illi in ſe ipſis defendendis occupati, minorum virium curarumque partem ad Aulam Romanam premendam converterent. Altera, quò intelligerent, ubique locorum abuſus eſſe, de cunctis deblaterari poſſe, ac re ipſa blaterari: & ſi illi querelas plurimas in Pontifices audiebant, ab his etiam querelas plurimas in Principes audiri; adeoque utraſque querelas partem eſſe indebitas, & enatas aut à peritiæ penuria, aut ab immenſa ſubditorum cupiditate; partim conqueri de malis, veris quidem, ſed inſanabilibus per leges, niſi quod in hominibus imperfectum eſt, mutetur à DEO; partim de malis curationis capacibus, adeoque dignis, ut ipſis utrimque conſulatur. Idcircò uſque ab menſe Junio Borromæus hanc ſcripſerat ad Legatos arcanis notis: (a) *Quoniam unuſquisque non perit hujuſce emendationis causâ, videturque non aliò ictus dirigi, niſi ad hujus ſanctæ Sedis auctoritatem, & nos Cardinales, qui ſumus illius membra, vulnerandos; Pontifex dicit, ut ob amorem DEI deſinant, aut curent laicos Principes reformare, nec in eo cujuſpiam rationem habeant, in rebus tamen juſtis atque honeſtis; atque in iis etiam curandum vobis eſt, ne videatur res à nobis profecta.*

(a) *Arcanæ notæ Borr. ad Legatos 26. Jun. 1563.*

2. Is erat animus Pontificis; tamen in re præſenti rogatus ab Hiſpanicis miniſtris, ut Regis indemnitatem commendaret, neceſſe habuit epiſtolam hujuſmodi formæ (b) ad Præſides ſcribere: *Aloyſius Avila, & Vargas, Oratores apud nos Regis Catholici, inſiterunt, ut ad vos ſcriberemus de iis, quibus ajunt ipſi Regem Catholicum prægravari in Principum emendatione. Reſponſum reddidimus, exiſtimare nos, à vobis ac Patribus Synodi non niſi æquum & honeſtum peragi, & Concilium eſſe liberum pro ea libertate, quam ipſi poſtularant, atque idcircò nobis non licere legem illis præſcribere: verumtamen amoris, quo eos proſequimur, gratia vobis commendatum à nobis iri quæ ad Regem ſpectant, ſicuti per has litteras facimus, ſimulque vos hortamur ut cautè procedatis, eique gratificari conemini in iis, quæ per æquitatem, honeſtatem, & veſtram noſtramque dignitatem fieri poſſint.* Sed ſimul cum hac epiſtola altera pariter Borromæi delata eſt, quæ alterius vim quaſi diluebat, ac temperabat, & hæc habebantur: *Quæ ad vos ſcribit Pontifex de Principum emendatione, intelligentur, ſi Lunenſis à vobis ea petierit: quod ſi non petierit, quemadmodum literis ſuis oſtendit ſe non petiturum, ne Synodi libertatem præpediat, neque vobis ulla rei notitia oſtendenda erit, ſed incumbendum ad rem proſequendam eâ libertate, reſtoque animo, quibus huc uſque uſi eſtis.* Præterea ibi ſignificabatur, non licuiſſe Pontifici Hiſpanis eam epiſtolam non concedere, utqui viciſſim, cum Avila convenerat de celeri Concilii exitu, & ſuper eo tantùm de Regis animo ac mandatis obtinebat, quantum ſatis erat non tamen ſuæ mentis eſſe, ut Legati illius epiſtolæ cauſâ ab iis peragendis deſiſterent, quæ alioquin opportuna cenſerent.

(b) *Literæ Pontificis & Borr. 8. Auguſti & reſponſa Legatorum 6. Septemb. 1563.*

3. Ipſi læti excepere concordiam Pontificis cum Avila & cum ipſo Rege, cujus concordiæ effectum aliquem in Lunenſi experiebantur. Sed altera epiſtolæ pars moleſta illis accidit: ſiquidem opinabantur, epiſtolam Pontificis, utpote ſcriptam Hiſpanis petentibus; adeoque illius conſciis: occultari non poſſe Lunenſi, qui ejus executionem poſtulaſſet: adeoque totum onus ipſorum humeris imponi, nimis imparibus ponderi tantæ litis, niſi robuſtioris nominis adminiculo inniterentur: quanquam poſteà certiores redditi ſunt, eam Pontificis epiſtolam non niſi duobus (c) Romæ Oratoribus, & per arcanum ſilentium innotuiſſe. Quare nequaquam Lunenſis potuiſſet eam ſcire, aut certè citare: atque idcircò confirmati ſunt à Pontifice, ut in ea re Epiſcopis ſatisfacerent. Animus illis auctus eſt à quadam exteriori violentia: etenim cùm gradus eſſet faciendus à doctrinis ad leges, cùmque animadverterent Patres ſublatum articu-

lum de Principibus laicis, mirum in modum commoti sunt eorumque complures cujusvis conditionis ac regionis Legatos adierunt, (d) denuntiantes, nisi articulus ille restitueretur, supra centum conspirasse, se suffragium de reliquis haud laturos. Conspicari se, & cognoscere ex Romanis literis, rem eò tendere, ut celebratâ Sessione Synodus suspendatur, & Episcopi suas ad Ecclesias remigrent, vacui potissimo fructu illinc sperato ac debito.

(c) *Literæ Borr. ad legat. 15. & Legat. ad ipsum 19. Sept. 1563.*

(d) *Literæ legat. ad Borrom. 11. Sept. 1563.*

4. Publicus hic rumor de suspensione falsus erat, sed non absque vestigio aliquo veritatis. Pontifex enim acceptâ Legatorum epistolâ, de qua diximus, ubi opinionem ipsi præ se ferebant, Cæsarem & Galliæ Regem, cùm ad opus deveniretur, potiùs consensuros suspensioni quàm absolutioni Concilii, ita illis respondere jusserat Borromæum: (e) *Si interim de suspensione sermo fiet, potiùs quàm rescindatur, præbere aures poteritis: sed quoniam nostrum non est de ea loqui, nec unquam nisi rogati à Principibus consensuri sumus; cùm existimet revera Pontifex, multò magis Christianam esse, Synodum absolvere quàm suspendere; ita ubi Cæsar, unaque Galliæ Rex hanc suspensionem exposcerent, quò tempus ipsis suppetat ad humores præparandos, & ad res Germaniæ Galliæque componendas, in quarum provinciarum gratiam potissimùm Concilii celebrationem amplexi sumus, in ejusmodi casu Pontifex quamquam etiam, uti dixi, rogari volet, tamen ubi major Patrum pars consenserit, multum difficultatis non afferret.* Atque addebatur, non esse ab eo desistendum ob formidatam aliquam Hispanorum repugnantiam, modò id Cæsar & Galli vellent, quorum ditionum gratiâ, non item Philippi, Synodus fuerat convocata: par esse, ut Regi Catholico sufficiat confectio emendationum, quæ ad id usque temporis statutæ essent: & credi, Philippum Regem, pronum ad gratificandum Cæsari patruo suo, haud rejecturum suspensionem, ubi eam ab illo optatam cognosceret. Id tantummodò de hujusmodi negotio verum est, de quo nihil re ipsa agitatum; sed fama, quæ nuntiæ munus dedignatur nisi etiam inventricis partes agat, rem confectam decantabat, eique fides habebatur ab Episcopis. Quare necesse fuit Legatis, polliceri Patribus, intra triduum ipsis memoratum articulum unà cum reliquis exhibitum iri, non quòd in proxima Sessione digeri possent ob temporis angustias, sed quò veluti arrhaboni esset eorundem in sequenti Sessione agitandorum. Et advertebant animo, haud licere Cæsari propterea conqueri, tum quia ipsius responsum ultra præstitutum terminum expectatum fuerat, tum quia nihil interim statui animus erat, antequam ejus mens innotesceret, sed solum sermonem de his haberi.

(e) *25. Augusti 1563.*

5. Tunc itaque sedatis Patribus, cœpti sunt generales conventus de morum emendationibus die 11. Sept. Sed ne sententiarum narratio interrumpatur, quas illi plurium hebdomadarum spatio protulerent, varia præmittam, quæ per eos dies acciderunt; præsertim verò idquod contigit de matrimonio clandestino, quodque retardandæ Sessionis causa fuit. Animadvertebant Præsides, (f) tametsi major pars Decreto faveret, tamen Episcopos prope sexaginta immobiliter illi adversari, tantoque animi robore, ut ubi non habita de ipsis reluctantibus ratione ad Decreti sanctionem iretur; valdè timendum esset, ne ad Pontificem provocarent; hinc verò lis illa pestilens, & schismatis gravida excitaretur. Num Pontifex Concilio sit superior, adeoque an liceat à Concilio ad Pontificem provocare. Quamobrem Legati (g) Romam scripsere, Se ea de causa cogi ad Sessionem prorogandam: à se satis intelligi, hujusmodi prorogationes ex intestina discordia parum honorificas Synodo evasuras; minus tamen id malum esse quàm schismatis discrimen. Et quoniam Pontifex cognitis contentionibus super eo articulo, Legatis non semel significarat, opportunius (h) videri sibi, hujusmodi articulum prærermitti, ne in novum velut isthmum abriet, qui ingressum in propinquum portum infinitè protraheret, Legati jam eandem complexi sententiam, Pontificem admonuere, ad id profuturam ejus cohortationem, quam de ea intermissione ipse coràm haberet ad Lotharingum, Romam interim adventurum: narrabantque, tantam esse in ea re varietatem opinationum, ut aliqui etiam ex Legatis arbitrarentur, nullâ ratione fas esse hujusmodi matrimonia irrita reddere. Sed antequam Sessionem prorogarent, (i) studuerunt rei veritatem enucleare, & hoc pacto discordiam tollere per exquisitam disputationem, quæ super his habita est 13. Septembris solemniter in ædibus primi Legati, coram collegis, reliquis Purpuratis, cunctis Oratoribus Ecclesiasticis, & quàm plurimis eximiisque Præsulibus, ac minoribus Theologis, quorum aliqui disceptaturi erant, reliqui omnes audituri, & etiam coram laicis, concesso eo die libero cunctis ingressu. Selecti ad disputandum in duas classes partiti erant, alteram oppugnantium, alteram propugnantium hoc Decretum, quo irrita clandestina conjugia reddebantur. Erant in priori classe Adrianus Valenticus Venetus ex Ordine Prædicatorum, qui Stellæ postea suffectus est in Ecclesia Justinopolitana, Franciscus Torres Clericus haud regularis, Salmeron è Societate JEsu, Joannes Peletier ex Sorbona, & quidam Anglus, cujus nomen haud notatum comperio. In altera classe numerabantur Franciscus Furerius Dominicanus, Didacus Payva Clericus haud regularis, uterque Lusitanus, Simon Vigor, & Richardus Drupeus ex Sorbona, & Petrus Fontidonius Hispanus, Theologus Episcopi Salmanticensis; classis altera è regione alterius sedebat, in media corona.

(f) *In lit. Cæsarianorum ad Cæsarem 14. Sept. & in epist. Legat. ad Borrom. 15. Sept. 1563.*

(g) *Ad Borrom. 11. 14. & 15. Sept. 1563.*

(h) *Literæ Borr. ad Legatos 21. & 25. Augusti 1563.*

(i) *Literæ Legat. ad Borr. 14. & 15. Septemb. & Jadrensis 16. Sept. & Cæsarianorum ad Cæsarem 14. Septemb. Quæ cuncta extant copiosè in Actis Paleotti, & Salmanticens. 14. Sept. sed cum aliqua levi inter eos varietate.*

6. Dicere orsus est Osius; qui ut solus inter Legatos doctrinis Theologicis excellebat, perinde etiam acriorem sensum in quæstione præ se ferebat, & sententiæ Decreto contrariæ tenaciter adhærebat. Quare ipsius præsertim gratiâ, qui tertio jam conventum pericitatus semper Decreto propitium, nondum tamen acquiescebat, & ab aliquo pertinaciæ notabatur, ad hoc novum experimentum deventum est. Utrosque is præmonuit, fuisse illos convocatos non ad subtilitatis ostentationem, sed ad veritatis inquisitionem in tantæ molis controversia: Præsides judicio Patrum multùm tribuere; non tamen eos in Synodo consistere tamquam arbores sensu carentes, qui se flecterent quò ab impetu

petu majoris partis impellerentur: oportere ipsos pariter commoveri ab interiori vi cognitarum rationum. In anteactis disputationibus omnem scrupulum haud fuisse sublatum, ac præcipuè, quo pacto posset Ecclesia novum hoc impedimentum inducere, quandoquidem in cunctis reliquis obicibus, usque ad eum diem constitutis, semper fuerat habita ratio alicujus facinoris antecedentis, cujus causâ obex oriretur inter contrahentes: sed hoc non accidere in præsentia; idcircò quetè & placidè suas sententias exponerent.

7. Prima lis de possessione fuit. Fautores Decreti dicebant: Adversariorum onus esse, tanquam actores arguere; sibi, tanquam possessoribus, sufficere respondere, quorum possessio nitebatur communi judicio tum minorum Theologorum, tum Patrum: id sibi satis esse ad Decretum sustinendum, dummodò ab objectis argumentis haud vincerentur. Contrà adversarii: Jus possessionis favere defensoribus veteris consuetudinis Ecclesiæ, & mutationi reluctantibus. Alteri ex adverso ajebant: Potiùs obtineri ab Ecclesia Possessionem constituendi obices qui conjugia irrita facerent, adeòque ab eo qui jurisdictionem ad id Ecclesiæ denegabat, actoris onus assumi, & probandi debitum iniri. Denique primus Legatorum voluit, ut qui novum Decretum promovebant, suas rationes proferrent. Sed alterum hic litigiorum est: illis siquidem mens erat de sola potestate agere, non item de concedentia, cujus trutinam dicebant ad Patrum prudentiam, non ad Theologorum doctrinam pertinere: sed Peletier opponebat, odiosam esse pronuntiationem, *Ecclesia non potest*: quare sibi esse animum sustinendi, eam non debere. Sed Adrianus hujusmodi quæstionem præcidit, se paratum offerens ad impugnandam potestatem; quod affirmabat nihil indecorum sonare dum agitur de Sacramentis, neque quidquam deterius, quàm si negetur, esse in Ecclesiæ potestate aquâ è rosis expressâ baptizare, & nucis oleo Sacramentum Confirmationis conferre. In illum itaque sic Payva disseruit: Esse in Ecclesiæ facultate matrimonii naturam mutare, sublatâ contractui efficaciâ, quemadmodum palàm erat in ejus obicibus, inter contrahentes positis; idque illi efficere licuisse, propterea quòd eorum conditio adversabatur alicui bonorum illorum, quorum ergò matrimonium instituitur. Porrò certum esse, magis repugnare bonis matrimonii obscuritatem clandestini, quàm quarti gradus affinitatem. Alter respondit: Mala ex clandestino suborta ex accidente contingere, & ex hominum nequitia; adeòque parem non esse rationem inter illa, & inter ea, quæ ex natura proveniunt, cujusmodi sunt in conjugio inter affines. Repositi Payva: In legibus sanciendis, atque in impediendis per eas actionibus, unicam esse normam, scilicet, observare an sæpiùs malum contingat, sive ex accidente, sive ex natura contingat, cum in utroque casu æquè noceat, & remedio indigeat.

8. Furerius ad idem alio exemplo usus est; nimirum, irritum fieri ab Ecclesia matrimonium ob adulterium præcedens illius, qui mortem conjugis molitus est: licere igitur ipsi pariter irritum reddere ob adulterium imminens, quodque valde frequenter contingere consuevit; ac per id Osii objectum dilui, quippe quod nihilo minus necesse est occurrere delicto imminenti, sublatâ illius patrandi facilitate, quàm præscriptâ, ubi patratum fuerit, pœnâ. Cœtus ille biduum habitus est, & aliquem etiam sermonem intermiscebant Patres; inter quos Didacus Lainius, qui præter suffragium Generalis Moderatoris, munus quoque Theologi Pontificii exercebat, sicuti dictum est, disputationem ingressus, ad excludendam hanc ab Ecclesia potestatem, valdè nitebatur in eo, quòd ipsa ab illa sanctione per quindecim sæcula continua abstinuerit, tametsi eadem accidissent incommoda: Sed respondebatur, sperata fuisse ab Ecclesia fructuosa reliqua remedia; quibus posteà experimento cognitis ineficacibus, ad hoc deveniebatur. Si Lainii ratio vim habuisset, haud expediturum fuisse legem ullam novam in Concilio condere, cùm liceret opponere singulis, ab Ecclesia per quindecim sæcula eas conditas non fuisse.

9. Gliscente paulatim animorum ac verborum æstu, & loquentium numero, dum varii Præsules colloquium identidem interpolabant, disputatio in contentionem confusionemque migravit. In Valenticum, qui quò se defenderet ab auctoritate partis oppositæ, ex frequentia invalescentis, exemplum produxit profanæ Synodi Ariminensis, & secundæ Ephesinæ, in quibus minor Patrum numerus meliores sententias propugnavit, ingens strepitus excitus est, perinde quasi conferre vellet cum Tridentina Synodos illas nequaquam legitimas: quod revera non intendebatur ab illo; sed qui se ipsum audit, cum re indecora collatum; ad primum sonum id sibi vertit contumeliæ, quamvis non semper collatio in malignam exempli conditionem cadat. Lainius quoque cùm appellaret conscientias appetentium novum Decretum reddens irrita conjugia, *minùs rationi consentaneas*, hoc est, minùs æquas, à quodam Oratorum vellicatus est. Post multa colloquium finem parum decorum habuit, & omni fructu vacuum, pro eo ac hujusmodi disputationes terminari solent; cùm opportunior sit ad veritatem detegendam inter discordantium ingeniorum dubitationes umbra domesticorum sermonum, quàm solemnium disceptationum lux. Et in arboribus pariter usuvenit, ubi major est frondium pompa, minorem fructuum maturitatem haberi.

CAPUT X.

Mandata Lunensi tradita à Philippo Rege. Prorogatio Sessionis ad undecimam Septembris. Responsum Cæsaris redditum suis Oratoribus, & Morono, de articulo Principum laicorum, & de reliquis capitibus reformatis.

1. PErvenerat id temporis (a) tabellarius Regis Catholici ad Oratorem Hispanum, qui posteà Legatos invisens, generatim locutus est de postulatis sibi injunctis, quod erat indicio, ea nec multa esse, nec gravia; qui enim viæ plurimum cupit conficere, haud lentè se movet. Retulit, plenè satisfactum fuisse Regi per anteactam Sessionem, & per habitum in ea ipsius respectum, indicans rationem initam in litigio locorum honorumque cum Gallis. Acquievisse Regem syngraphæ à Legatis traditæ Oratori de particula, *proponentibus Legatis*: eundem nunc cupere, ut ea particula sine ulla mora declararetur, ob rationes, quas scripto ipsis ostendisset.

(a) *Literæ Legatorum ad Borr. 9. & 10. Septemb. 1563.*

2. Responsum illi est: Parum loci superesse ad id verborum operâ declarandum, dum facto exercebatur, relictâ liberè proponendi facultate Oratoribus, ut videre erat in postulato Gallorum de matrimonio clandestino, & Venetorum de Græcorum consuetudine; se tamen traditum scriptum perlecturos. Eidem aperuerunt necessitatem tradendi Patribus cunctos articulos triginta sex, ac præcipuè articulum de Principibus laicis, tametsi

de uno supra vigenti tunc agendum esset; nec Lunensis repugnavit. Id itaque effectum est, quò impleretur promissio, solemniter à Legatis habita in primo universali cœtu de reformanda disciplina, (b) undecimâ Septembris.

(b) *Acta Paleotti eo die.*

3. Postridie quàm Lunensis sermonem habuit cum Legatis, res accidit, quæ argumentum præbuit obloquendi & in Comitis violentiam (c) & in Præsidium libertatem. Hispaniæ Capitula Tridentum miserant multò anteà, sicut ad rem aliam indicatum est, quemdam Patraliam, Canonicum, Segovien sem, procuratorem suum, immunitatem ab Episcoporum auctoritate, ab ipsis possessam, defensurum; ad quam abrogandam rescitum fuerat illius Regni Episcopos adspirare. Jam verò cùm is nunquam fuisset admissus in Conventum ad sua postulata proferenda, codicillum Pontifici (d) deferendum curaverat, quo illum orabat, ut ipsius causam Concilio committeret, seque audiri juberet. Pontifex negotium salebrosum intelligens, nolensque deliberare de re à conditionibus pendente, quas præsentium oculi solùm intueri poterant, merum codicillum, nullo ipsi adjecto rescripto, ad legatos misit. Interim mandata à Rege Catholico ad Lunensem pervenerunt, ut is procuratorem illum compelleret ad discedendum Tridento, bonorum omnium, quæ ab eo in Hispania possidebantur, jacturam comminatus: (e) quod ne ab Hispanis quidem Episcopis plenè comprobatum est, sed à reliquis admodum improbatum. Ea verò denuntiatio habita Patraliam ad discessum coëgit. Patrum multitudini, quæ vires ratione metiebatur, visum est, esse Legatorum munus sese opponere, & conservare liberum illum Synodi statum, quem Principes ore postulabant, & manu violabant. Sed legati haud ignari, quamquam semper nefas sit male patrare, nefas non esse, quin & laudabile nonnumquam ea permittere, ne majora bona præpediantur, noluerunt ut ab accidente rei substantia corrumperetur; seque apud crassiores homines excusarunt ratione crassiore, dicentes, hujusce violentiæ nihil apparere in Actis, neminem ad ipsorum Tribunal confugisse, adeóque se non obstringi ad eam causam agendam. Non tamen destitere à querela apud Lunensem; qui disserto Regis mandato, & quia res amplius non esset integra, se purgavit. Quamobrem arbitrati sunt, sibi aliud non licere, nisi cuncta significare Pontifici, sine cujus aperta voluntate haud expedire censebant, ut ipsi periculosam aleam jacerent ad rem obturbandam.

(c) *Acta Paleotti 11. & literæ Legatorum ad Borr. 14. & Jadrensis 13. Sept. 1563.*

(d) *Literæ Borr. ad Legatos 1. Sept. 1563.*

(e) *Acta Salmanticensis duobus in locis & alii Commentarii citati.*

4. Interim in opus præcipuum incumbentes, (f) & conspicati, studia omnia, ad celebrandam Sessionem die 16. Septembris, impensa in irritum casura, die decimo quinto Moronus in hanc sententiam allocutus est Patres: Conatum omnem adhibitum à Legatis fuisse, quò Sessio præscripto die celebraretur, intelligentibus, tanto id honori futurum, quanto dedecori cunctationem; sed rem confici non posse, sicut ex se patebat, cùm adhuc inter Patres supereſſent graves controversiæ de matrimonio, & nondum satis digeri potuissent emendationis articuli. Arbitrari Præsides, functionem ad S. Martini festum transferendam: nam interim licuisset quod supererat de dogmatibus expendere, nimirum, de Imaginibus, de Purgatorio, de Indulgentiis, & de Monachorum votis. Responderent igitur Patres id quod ipsis agendum videretur.

(f) *Act. 15. Sept. 1563.*

5. Lotharingus dixit; Ejusmodi prolationem sibi permolestam accidere; solatio tamen sibi esse, quòd illius temporis spatium insumeretur maximo cum fructu, ubi tandem vera ac perfecta morum reparatio in Concilio stabiliretur. Par esse, ut ea ab ipsis initium ducat, quò liberius posteà iisdem liceret alios corrigere; idcircò reformandos esse Cardinales, Episcopos, Parochos, Regulares, auferendos abusus conjugiorum, & commendarum; deín verò ad laicos Principes descendendum. Reliqui etiam responsum hoc amplexi sunt, exceptis triginta.

6. Nec destiterunt (g) in hoc ipso minus periti in Præsides de more obloqui, cùm ad res ab Optimatibus gestas damnandas, animosiores judices nulli sint, quàm ii qui causæ seriem prorsus ignorant. Voluisse Legatos, & Moronum præcipuè, gratificari Principibus moræ cupidis, Patresque Tridenti per hiemen retinere, ut proinde posteà Transmontanis haud liceret ad reditum animum adjicere, adeóque ad Synodum ante vernum tempus absolvendam: Sessionem celebrari opportuisse, & in ea Decreta edi saltem super argumentis jam expensis de Matrimonio; de quibus si quis majori parti repugnasset, habenda de ipso ratio non fuisset: edoctos iri hoc imbecilli animi exemplo Principum Oratores obluctari cuicúmque deliberationi sibi molestæ, tametsi à pluribus comprobatæ, dummodo conspicua Patrum cohors, quæ numquam deseisset, ipsos tueretur.

(g) *Cuncta in Actis Paleotti.*

7. Sed res prorsus è diverso se habebat; nec enim quispiam, sive Oratorum, sive Transmontanorum, consensisset umquam dogmatum sanctioni, nisi disciplinæ legibus associatæ pro Decreto ac more perpetuo illius Concilii, ob subspicionem, ne illâ confectâ Conventus infectis reliquis dimitteretur. Quapropter Oratores Cæsaris, (i) audito hujusmodi quorundam consilio celebrandæ Sessionis, cum ceteris omnibus Oratoribus ad illud impediendum conspiraverant. Et quamvis etiam hoc obstaculum superari potuisset, sanctis unà nonnullis ex legibus magis expensis, magisque acceptis, ipsa Matrimonii capita decerni non poterant, quando duo Legati, Osius & Simonetta, & cum ipsis Madruccius, tam acriter adnitebantur ne clandestinum irritum declararetur, quamquam communis consensus contrariæ parti faveret, ut compluribus Patribus denuntiaverint, velle se ad Pontificem provocare, ubi ad Decretum deveniretur, nondum ipsis ob adductas rationes acquiescentibus. Quare ad hæc absurda, ac præsertim ad prorogationem, devitanda, fuerat habitus Theologorum conventus, de quo jam diximus, ad concordiam ineundam, tametsi non sine querimoniis Oratorum, (i) Decretum illud cupientium, quasi per hanc novam periclitationem detrimentum inferretur sententiæ: à majori Patrum numero jam tertium prolatæ. Quod si differri Sessionem oporteret ad brevius tempus, id fieri non poterat; cùm enim vellet Lotharingus interim Romam petere, necesse erat, ut ejus redditus, eorumque quæ cum Pontifice acturus erat, conclusio expectaretur, ad quod menstruo saltem spatio opus erat,

erat, quod ille pariter postulabat; postea vero (k) ut cum eo de cunctis articulis conveniretur, quò res tutius procederet.

(h) *Litera Oratorum ad Cæsarem. 14. Sep. 1563.*

(i) *Prædictæ Oratorum ad Cæsarem literæ.*

(k) *In iisdem Oratorum literis.*

8. Cæsarianis aliàs tam sollicitis ad sua postulata proponenda, nunc nulla suppetebat causa alienæ prolationis incusandæ, sed excusationum penuriâ laborabant, ob moram ab ipsis injectam: jam non decem modò, sed sexdecim dies fluxerant, postquam tabellarius ad Cæsarem profectus fuerat, responsis vacui, (l) quod ipsis permolestum accidebat, adeò ut ad illum scripserint, à se undique hujusmodi querelas audiri: Progressum libertatemque Concilii à Principibus impediri; ipsos Præsulum mansionem velle, sed simul nolle, ut fortiores mansionis obices amoverentur: Conniti, ut Ecclesiastici cujuslibet conditionis reformarentur, sed in se recusare earum rerum emendationem, quæ omnem ordinem Ecclesiasticum potissimè deformabant ac perturbabant. Et quamvis nullus Principum per eas voces nominaretur, satis tamen intelligebatur quemnam peteret ipsarum aculeus. Addebant, Patres à verbis ad facta progressos, negasse, velle se sententias dicere de reliquis, nisi articulus ille regrederetur: ægrè tandem acquievisse difertis promissis Præsidum illius reponendi intra triduum, pro eo ac re ipsa perfici conventum erat; adeò ut Patriarchæ, qui priores dicebant, ideoque intra triduum locuti fuerant, contestarentur in cœtu, tamquam indicta putanda esse quæ in reliquum dicerent, ubi Legati promissa non perfecissent. Hinc à Cæsare Oratores petere, ut responsi moram præcideret, & argumentum quærelæ. Ita scripserunt: nec parum proderat, quòd cùm duo ex illis & personam Oratoris & Episcopi munus gererent, utriusque respectus sese invicem temperabant, adeoque ejusmodi in conditione temperatio sinceritatem in cognitione præstabat. Sed postridie manè quàm literas miserant, eo nimirum die quo Sessio prorogata est, Tridentum rediit tabellarius cum Ferdinandi responsis (m) tum ad priores literas, quibus mutati articuli fuerant illi expositi, tum ad posteriores, quibus Oratores ipsum edocuerant de iis quæ cum Legatis egerant de retardando articulo, quo Principes restringebantur.

(l) *In iisdem literis.*

(m) *Literæ Cæsaris ad Oratores Possoviâ 4. & 5. Sept. quæ Tridentum pervenere 15. Sept. 1563.*

9. Quod spectabat ad priores, ostendebatur, mutationes sibi universè placuisse; varia tamen observabantur, quorum præcipua afferemus.

In secundo articulo auferri singulis immunitatem adeundi Synodos Metropolitanas, sed exceptis iis qui generalibus Conventibus Regularium subdebantur; ac de ipsorum immunitate sermonem pariter haberi in vigesimo octavo. Plenæ hujusce modi immunitati locum fortasse concedi posse in aliis regionibus; at verò si in Germania (ubi gravis Generalium visitantium negligentia deprehendebatur, præsertim ob longam monasteriorum distantiam, ac sæpe ob idiomatum varietatem) ea monasteria ab Episcoporum inspectione redderentur immunia, perniciosissimum id futurum. Quapropter statuendum esse, ut in hoc illa subjicerentur, salvis de cetero ipsorum privilegiis.

10. In tertio prohiberi Templorum dominos, ne sese ingererent in ea quæ ad fabricam & sacrarium spectarent; sed eam procurationem, quam illi exercebant in Germania, valdè conducere adversus rectorum desidiam.

11. In decimo quarto haberi, ut inopiæ indigentium Episcoporum consuleretur variis modis, non tamen ex bonis monasteriorum, in quibus regularis observantia vigeret, seu quæ Capitulis generalibus, aut certis hominibus, qui ea inviserent, subjacerent: putare se id pariter intelligendum de Episcopatibus de novo erigendis. Verùm id opponi ex adverso animi sui proposito: etenim cùm in Germaniæ cœnobiis adeò imminuta sit non modò disciplina, sed numerus, absque remedii spe, ignorare se quænam alia bona possent aptiùs impendi ad varia pia opera, ac præcipue ad reparandos dotandosve Episcopatus: sibi in animo esse, hoc pacto novos constituere; ita tamen ut Apostolicum consensum priùs deposceret.

12. In articulo decimo nono, ubi declarabatur, opus esse causæ tum gravitate tum cognitione, ad legem relaxandam, sublatam fuisse particulam, quæ in priori forma inerat, hoc est, ut rarò leges relaxarentur; optare se, ut ea particula reponeretur. Ex quo, & ex tot Principum Præsulúmque clamoribus, posteà in Concilio excitis adversus hujusmodi relaxationes, licet arguere, quàm iniquè postmodum iidem conquerantur, cùm Pontifices ad ea laxamenta difficiles experiuntur. Sed novum non est, hominem in universum cupere quod in peculiaribus displicet: siquidem universale conditionibus nudum est, & peculiare semper illis convestitum, quodque in eo displicet, non corpus, sed vestis est.

13. Responsum postea reddebat Cæsar aliis literis ad se scriptis: De Collegio Cardinalium sibi æquum videri, ut illud ad viginti quatuor ordinarios, & duos supra numerum limitaretur.

14. Diploma, quo Pontificia Comitia reformabantur, sibi probari; solùm à se insuper desiderari id, de quo Moronus Legatus sibi spem fecerat Oeniponti, illud promulgandum esse sacra Synodo comprobante, quò firmius persisteret.

15. Quoniam autem Oratores voluntatem illius explorarant de petendo usu Calicis, & sacerdotum conjugio, ipsis significabat; accitos à se fuisse Viennam Consiliarios Septemvirûm ac Principum, & post maturam deliberationem propendisse ad utrumque petendum non à Concilio; sed à Pontifice; atque ea de re mandatorum exemplar ipsis mitti; sed cùm de argumento nondum firmato ageretur, illud nemini, excepto Lunensi, communicarent. Unde in primis confirmatur quod à nobis alibi ostensum est, pollicitis, clariores subinde probationes adductum iri, per quas mendax deprehendatur Suavis, affirmans, postquam Synodus in Pontifice repositit Calicis concessionem, Cæsarem tacuisse, quippe quòd populi eam à Concilio, non à Pontifice cupiebant. Præterea credibile hinc est, cùm Cæsar ostenderet se adeò Lunensi fidere, hunc alios ab Hispanis sensus patefecisse; quemadmodum contingit, ut qui diutius in aliqua regione commoratur, linguam patriam etiamnoles cum domicilii lingua commutat.

16. De postremis Oratorum literis indicavit Ferdinandus intimam animi molestiam, ex eo quòd Moronus dixerat, Cæsarem adversatum fuisse libertati Concilii, quoniam obstiterat, ne Decreta illa de Principibus laicis proponerentur, adversùs quàm idem anteà significarat. Respondebat, Verum quidem esse, reformandis Ecclesiasticis semper se institisse, simulque spopondisse, datu-

turum se vicissim operam ut laici reformarentur: sed si Legati annum integrum de alteris quæ ipse proposuerat retardarant, non intelligi à se, quàm æquè illi dolerent, quòd ipse confestim manus haud porrexerit ad excipiendum eorumdem Decretum de alteris, spatiumque ipsi circumscripserint decem dierum, computatis duobus tabellarii itineribus, ad deliberandum de articulo & sibi & cunctis Principibus tam ponderoso. Si Concilii exitus non adeò immineret, licuisse sibi rem conferre cum Imperii Principibus, absque quorum consilio numquam sibi in animum induxisset quidquam statuere, ne posteà non sine sua indignitate recidisset in irritum quod ipse acceptasset. Ad Legatos igitur rationes hasce Oratores deferrent, eosque rogarent, ut in aliud tempus tanti ponderis articulum transferrent, donec cum omnibus Christianæ Reipublicæ Principibus de eo agi posset. Quod si Legati in voluntate illius proponendi persisterent. Oratores adjicerent, ipsum numquam destiturum ab iterata petitione spatii sufficientis; quod ubi denegaretur, intendere se, salvas sibi excusationes ac jura sua superesse. Velle se hac uti potiùs ratione, quàm contestari, quò moderationem ac benevolentiam suam custodiret. Cùm autem Archiepiscopus Pragensis ad Cæsarem scripsisset, excusationes à Morono habitas fuisse ob inflammata responsa ipsi priùs reddita, præ se gerebat Cæsar animum pacatum, simulque injungebat Pragensi, ut quâ par erat modestiâ uteretur erga Moronum. Denique ipsum jubebat cuncta cum Lunensi communicare.

17. Idcircò eodem die, antequam Legati concessum adirent ubi Sessio prorogata est, ipsis exposuerunt Cæsariani responsa & mandata Ferdinandi: sed Legati sese excusarunt, monentes, id quod Oratoribus compertum erat, à se, necessitate compulsis, triginta sex capita, & inter ea, quod ad Principes spectabat, Patribus fuisse jam tradita: rem non ampliùs in ipsorum potestate sitam esse: licere Oratoribus epistolam Cæsaris ipsis Patribus recitare, & quid illi vellent, intelligere. Cùm autem opponerent Oratores, id sibi interdici ob particulam, *proponentibus Legatis*; hi respondérunt, complures jam ex Oratoribus proposuisse, & se suo juri in eo renuntiare: sed Oratores, gnari quanto difficilius multi quàm pauci flectantur, adjecere, Se non habere in mandatis nisi ut cum Legatis agerent; ac certum spatium petierunt, intra quod de illo articulo sileretur. Ad id Legati: Non licere sibi hoc ipsum polliceri, nisi tantisper dum priora capita viginti & unum expenderentur. Oratores verò, quò post suavia, etiam austera experirentur, Legatos perstrinxere, communem audiri querimoniam, quòd Hispanica Collegia Ecclesiastica dimissa fuissent inaudita, & in præsentia Christianos omnes Principes pariter inauditos esse damnandos.

18. Die postero alter tabellarius (n) novas Ferdinandi declarationes attulit adversus articulum de Principibus. Misit ille suos ad Oratores responsum, redditum epistolæ Moroni, à Nuntio sibi posteà delatæ, in qua Legatus amplioris obsequii & efficacitatis gratiâ eas excusationes significationesque per se ipsum exhibebat, quas per Oratores exposuerat. Ad ea Ferdinandus rescripsit per humanissimam amoris & æstimationis formulam, A se in optimam partem accepta fuisse & ejus literas & Decretum à Legatis digestum, nec in animo sibi esse, Synodi libertati, & Ecclesiæ immunitati adversari: sed præter ea, quæ jam ipse ad Oratores scripserat, quando Moroni epistola rem attingebat, opportunius à se duci suum aliquem sensum adjici. Idcircò illi redigebat in memoriam, jam centesimum annum esse, nimirum ex eo tempore quo adhuc omnes Catholici persistebant, cùm agita fuisset ejusmodi quæstio, prout constabat ex multis libris, sive manu scriptis, sive per typos editis; adeoque quòd tunc nihil statueretur, argumento esse, laicos studuisse sua jura probare. Valdè igitur mirum sibi videri, quòd nunc per unicum mensem tanti negotii decisio, & veluti securis ictu obtruncatio tentaretur. Tueri posteà conabatur Ecclesiasticorum obligationem in Germania conferendæ pecuniæ ad sumptus publicos necessarios, & subjacendi in quibusdam certis causis Imperii tribunalibus: atque ita de suis ditionibus hæreditariis proportione differebat, Consuetudinem adducens, quavis memoriâ vetustiorem, & constitutiones, eorumdem Ecclesiasticorum interventu sancitas. Esse præterea animadvertendum, ab his possideri in Germania & proventus & prædia, & jurisdictionis prærogativas, ampliora quàm in ulla alia Christianæ Reipublicæ provincia. Si articulus ille sine diuturno consilio, & citra declarationem firmaretur, non modò nullam accessionem habiturum in ea regione ordinem Ecclesiasticum, sed in extremum odium cum horrendæ cladis periculo casurum. Utinam præsens hominum conditio ea esset, ut restitutas antiquæ severitatis leges, tum Ecclesiasticis tum laicis, pati posset. Nihil sibi magis in votis esse, quàm illius ætatis ferrum in aurum pristinæ conversum spectare; sed conditione temporum perpensâ vereri se, ne perinde foret id tentari, ac oleum & operam perdi. Si placuisset Episcopis statum suum sanctè reformare, se quoque usurum fuisse omni liberalitate in controversiis inter ipsos, & suam Cæsaris aut Archiducis Cameram; seque polliceri universè probum Ecclesiæ patronum futurum. Visam à se fuisse postremam formam reconcinnatam, & præter ea quæ significarat Oratoribus, sibi admodum probari Decretum de Principibus in brevius redactum, mutatis quoque superioris scripti fulminibus in universalem paternamque monitionem. Grates denique agebat Morono, ob adhibitam ab eo operam cum Pontifice pro filio suo Romanorum Rege; & paria vicissim offerebat. Ita simul haud flexibilem animum, simul comitatem præseferens, studuit unà spem Legatis adimere ipsius permovendi, & repugnantiam ipsis cedendi, quarum altera litigatores firmat utilitate, altera dignitate.

(n) *Literæ Cæsaris ad Oratores & ad Moronum Posso-viâ 12. Septemb. 1563.*

CAPUT XI.

Propitia Grimano Patriarcha sententia. Lotharingus Romam profectus. Commendonus in Poloniam missus. Vicecomes accitus à Pontifice, & mandata ipsi à Legatis Tradita.

1. PRæter hasce negotiosas literas ad viros publicos, alteras ad privatum Ferdinandus scripsit, videlicet ad Grimanum. Magno is in pretio propter varias animi dotes apud Principes erat. Quare post dictas in ipsius causa sententis, Lotharingus per opportunitatem in responsis postridum (a) Pontifici redditis, Grimanum ipsi commendarat, eumque certiorem reddebat de concordi judicio in absolvendis ab omni nota incusatis Patriarchæ literis, Pontificem rogans, ut Purpurâ ab ipso destinatâ, & ob hanc solùm suspicionem retentâ, hominem cohonestaret. Grimanus etiam (b) rogarat Ecclesiasticos Cæsaris Oratores, qui aderant inter judices, ut successum Ferdinando significarent, in cujus ditiones Patriarchæ jurisdictio longe protendebatur. Quapropter Cæsar, utpote humanitate præstans, amicæ gratulationis literis illum honoravit, quæ incredibile est quanta voluptate non modò Grimanum, sed Venetum Oratorem affecerint. Hujusmodi monetam Principes obtinent, nullius ipsis impensæ, & summæ accipientibus æstimationis, eam si modaratè expenderint, nec ipsam prodignè largiendo cuicumque illius avido, nec tenaciter denegando illam promerentibus. Supererat, ut solemni ritu sententia proferretur, ad cujus formam conficiendam denuò coactus est cœtus die tertio Septembris. (c) Post hæc, antequam Lotharingus Romam proficisceretur, ad sententiam in hanc summam ventum est: Judices ad id delectos, ex aliorum quoque Theologorum sententia judicare, *memoratas Grimani literas, unà cum ejusdem apologia, hæreticas non esse, nec hæreseos suspectas, atque ita declaratas, neque pariter esse scandalosas. Eas tamen evulgandas non esse, ob quædam difficilia, minùs exactè ibi agitata & explicata.* Hujusmodi tamen absolutio vim non habuit, ut Grimanus umquam Patriarchæ pallium, nedum Purpuram obtineret. Expensa in Concilio fuerat sola quæstio theorica, (d) pertinens ad scriptorum, quæ diximus, doctrinam, relictâ Romanæ Inquisitioni quæstione facti de quibusdam criminationibus, quibus (e) accusabatur Patriarcha amicitiam exercuisse cum hominibus, qui postmodum hæretici detecti sunt, ac de aliis indiciis in illum productis Fidei parum sinceræ. Quare cum ea post latam Tridenti sententiam nondum extincta vigerent, tametsi adeò exilia, ut numquam sive ad pœnam, sive ad carcerem satis fuerint; tamen, uti retinuerant Paulum III. Julium III. & Paulum IV. ita pariter retinuerunt posteà Pium IV. ejusque successores, ne pallium ipsi conderent. Denique in cœtu sanctæ Inquisitionis, habito 24. Octobris anno 1585. Sixtus V. qui ante Pontificatum Frater Felix Perettus è Monte alto, (f) sententiam cum aliis compluribus Theologis protulerat Grimano adversantem de ea causa, super qua ille posteà in Concilio absolutus est: pallium eidem solemniter denegavit, ac perpetuum de illo silentium imposuit. Quod si ex falsa suspicione provenit, non modicam (g) commiserationem promeruit Patriarcha, egregiis quippe dotibus non ingenii minus & animi quàm sanguinis præditus; à Principibus amatus, & literatorum amator.

(a) *In prædicta epist. 6. Augusti. 1563.*

(b) *Apparet ex literis Ferdinandi ad Orat. 4. Sept. & ex Oratorum responsis 18. Sept. 1563.*

(c) *Acta Paleotti & Arcis Æliæ, & literæ Vicecom. ad Borrom. 3. Sept. 1563.*

(d) *In Actis Paleotti.*

(e) *Cuncta extant in volumine memorato literarum, quod ab Albitio Cardinali accepi.*

(f) *11. Sept. 1561. ut ex originali scriptura, in memorato literarum volumine contenta.*

(g) *Vide Vghellum in Italia sacra, inter Patriarchas Aquileja.*

2. Postridiè quàm hæc sententia lata est, Lotharingus iter cœpit Romam versus, (h) & cum eo egregius comitatus Episcoporum ac Theologorum, inter quos Pragensis Archiepiscopus numerabatur.

(h) *Diarium 18. Sept. Acta Salmanticensis & Paleotti.*

3. Venit per eosdem dies Tridentum Commendonus, accitus à Legatis, & inde missus in Poloniam jussu Pontificis, tamquam ipsius Nuntius; (i) cum mandatis ab Osio confectis, qui Pontifici auctor fuerat, ut illum mitteret, positis ob ejus oculos proximè futuris Comitiis illius Regni, in quibus viri hujusmodi præsentia, quem ipse in Germania expertus fuerat, validum fuisset columen Religionis, & ingens levamen Ecclesiasticæ libertatis, illic recens perculsæ. Et eventus consilium comprobavit, quod Historia nostra postremò recensebit.

(i) *Literæ Borrom. ad Legat. 21. Aug. & Legat. ad Borrom. ult. Augusti, & 26. Sept. 1563.*

4. Alter quoque præclarus Antistes sub idem tempus Tridento profectus est in Hispaniam Nuntius. Is fuit Vicecomes, (k) destinatus à Pontifice Hispanicæ Aulæ, & idcirco Romam ab eodem revocatus, quò simul edoceretur Pius opportunè de præterito ac præsenti Concilii statu, unde paratiore esset animo ad futura Lotharingi colloquia. Ea propter duplex illi tradita fuit rerum narratio; altera, ut sic loquar, legalis, Paleotti opus, quâ exponebatur quidquid peractum & agitatum fuerat in cœtibus tum generalibus tum peculiaribus, & rationum capita, in singulis articulis emendationis expensa: altera, quæ poterat appellari politica, à Morono dictata suo & collegarum nomine, (l) de iis quæ Principum intererant, de conditionibus & potentia Oratorum, de Præsulum affectionibus, ac præsertim de consiliis in posterum seligendis.

(k) *Literæ Legat. ad Borrom. 19. Septemb. 1563. & Acta Paleotti.*

5. Posterioris summa erat: Quadruplici ratione procedi posse, nimirum, aut Synodum protrahendo, aut præcidendo, aut eam terminando, aut suspendendo. Si protraheretur, à Legatis pessimum existimari, utpote quòd hæc incommoda oriri possent: primò, schismatis periculum, sive ob discordias semper enascentes inter Patres, sive ob mortem alicujus Principis, quæ statum orbis terrarum perverteret: secundò, tam diuturna tot Episcoporum absentia à suis Ecclesiis: tertiò, sumptus Apostolicæ Sedi intolerabiles: postremo audacia, quam sibi arrogabant Episcopi inter se conjuncti, adeoque penè formidabiles petendi semper novas in communi prærogativas, & nova privatim beneficia; quod etiam Principibus contingebat, qui rebantur, extante Synodo frænum à se teneri, quo pro suo arbitratu Pontificem circumagerent.

(l) *19. Sept. inter monumenta Moroni.*

6. Pessimum quoque censeri, si Synodus præcideretur, præsertim ob communem offensionem; quæ tamen mitigari potuisset, si antequam illa præcideretur, emendationis perfectæ Decreta præcessissent, adeò ut mortales animadverterent, alterum ex alterius metu nequaquam fieri, simulque si qua conspicua causa expectaretur (uti plures ex parte Principum eventuræ fuissent) quæ Pontificis in eo consensum defenderet. Verum tametsi hoc præcisionis consilium semper plus minusvè evasurum esset noxium; reipsa tamen ejus minas intentatas prodesse posse, ubi Oratores nimiam auctoritatem sibi arrogarent, aut progressus celeritatem im-

impedirent. Hic plurimùm de Lunensi conquerebantur, ea quæ ille egerat, & nos sparsim narravimus commemorantes. Tanto absurdiorem conspici rationem illam agendi in ministris laicorum Principum, quantò luculentior testis poterat esse Synodus & moderationis quâ Legati Pontificis agebant de libertate, & sinceritatis de morum emendatione. Addebatur, nimis credere Lunensem quibusdam è suis Præsulibus, Romæ parum benevolis: ceterùm ab illo intentum negotio animum geri, pluri mumque auctoritatis possideri, auctæ ex arcta & assidua communicatione per tabellarios cum Cæsare & cum Rege Romanorum: tùm à Cæsare tum à Lunensi parum suam mentem aperiri de brevitate, ajentibus, intendi à se ut expediretur Synodus, non præceps ageretur; quæ voces ad res peculiares admotæ, poterant à singulis explicari pro suo arbitratu: sed animadverti, omnem lapidem à Lunensi moveri & Tridentini & cum Cæsare, ad Synodum protrahendam, & audiri, eò tendere postrema mandata ab Hispania ipsi reddita; oportere, ne se Pontifex tam avidum festinationis ostenderet, ut debitam argumentorum gravitati trutinam omitti vellet.

7. Rejecit tamquam noxias prolixitatem & præcisionem: monstrabatur, optimum esse absolvi Synodum, tum ad fidelium utilitatem, tum ad Ecclesiæ dignitatem; sed dubitari ne obstituri essent Cæsar, & Galliæ atque Hispaniæ Reges, ob causas quas legati aliàs scripserant: tamen cùm absolutionem Synodi expeterent. Lusitaniæ Rex, Italiæ Principes, & præcipuè Veneti cuncti absciss ionem perosi, & insuper diuturnitatem Galli, quò citius Lotharingum & Episcopos suos recuperarent; nequaquam extra spem esse Concilii absolutionem, ad quam præter Gallos facile posset etiam adduci Philippus Rex, præsertim conscientiæ communisque utilitatis ergò, & oblatâ ipsi à Pontifice, quantum honestas sineret, postulatorum omnium concessione, cujus fortasse spes diuturnitatis appetentiam in Rege nunc alebat; & ipsius consensu posito, Cæsarem minimè adversaturum.

8. Faciliorem tamen absolutione, ac tolerabiliorem diuturnitate ac præcisione suspensionem censeri: illi acquieturos omnes Principes à bello alienos, quoniam id temporis non damnarentur solemniter hæretici, adeoque neque hi ad ultionem irritarentur, neque illi compellerentur ad arma capessenda, quibus convocatam ipsorum petitionibus Synodum exequerentur: quod si ante suspensionem absolverentur emendationis leges, & in opus deducerentur, quarum desiderio potissimè Synodum Principes flagitarant, fore ut alacres cuncti conquiescerent. Verùm haud decere, ut Pontifex suspensionis auctor esset, nec eam proponeret; sed ut alios exaudiret, solum impellens Principes, ut illam à se peterent, dum fixum immobiliter animum absolutioni præ se ferret. Monebant, à Cæsare, jam annis gravi, & infirmâ valetudine, magnam negotiorum partem committi Regi Romanorum, inter quem & Hispaniarum Regem, sororis suæ virum, intercedebat arctissima necessitudo; hinc omni studio curandum, ut Maximilianus benè affectus haberetur. Optari ab illo, ut suæ res cum Aula Romana ex voto componerentur, atque ut ibi in pretio ipse haberi videretur: quare absolutâ ipsius causâ, ex sententia quam omnes Legati propediem scriberent, opportunum esse, peculiarem Nuntium ad eum mitti tum honoris tum benevolentiæ comparandæ gratiâ; præsertim, quoniam cùm ille à parente plerumque abesset, non poterat transigendis cum eo negotiis satis esse Delfinus.

9. Concludebant: Super omnia conferre ad Synodum facilè terminandam, ad utiliter suspendendam, ad abrumpendam minori cum detrimento, & majori cum dignitate, reparationem disciplinæ prius stabiliri; id porrò eventurum, ubi Patres intelligerent, velle Pontificem Decreta sanciri pro majori suffragiorum numero, tametsi complures obstarent in rebus ad dogma non spectantibus. Confectâ morum emendatione, licere confidentiùs loqui; & etiam de articulo ad Principes laicos spectante fieri posse, ut aliqua iniretur ratio, quâ utrique parti mutuò fieret satis.

Postremò duo significabantur; alterum, inesse quidem Legatis auctoritatem aliquam, & intimam amicitiam cum Oratoribus; sed his, cùm ad tradita sibi mandata consulenda redigebantur, nonnisi obtemperare Principibus licere. Alterum erat, Lotharingum (de quo ibi parcissimè dicebatur, quia plurimum anteà scriptum fuerat) tantum posse apud Hispanos, quantum cum ipsis conjungebatur, non quantum ad eos pertrahendos satis esset.

10. Ita Legati scripsere in literis Vicecomiti traditis. Ex quo animadvertitur, quantum id temporis dubitaretur, oportere præcidi ante fructum plantam illam, tot sudoribus totius orbis Catholici irrigatam, & quantam debeatur inenarrabili labori eorum cultorum, qui ad ferendos fructus eam adduxerunt per salutarem ac perpetuam fœcunditatem ad Ecclesiæ emolumentum. Sed maximorum bonorum auctores parcè plerumque Fama remuneratur, quippe quæ maximos labores ignorat idcircò exantlatos; at verò magnificè illos concelebrat, qui humanum sanguinem fortunatè profuderunt, quoniam in ipsis solis difficultas operis æquè ac ipsum opus dignoscitur.

HISTO-

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Aspera Gallici Regis mandata ob notitiam habitam de parata Principum emendatione, & ob alios nuntios; quorum falsitatem is postea docetur à Lotharingo. Acerbissima Ferrerii contestatio in generali concessu. Responsio Caroli Grassii Episcopi Montis Falisci; & aliæ illius facti conditiones. Lunensis ad contestandum paratus, quòd non obtineres postulatam declarationem adversus particulam, proponentibus Legatis. *Contrarius aliorum Oratorum sensus; sed Gallus & Lusitanus ad illi adhærendum in eo coacti, & Cæsarei negantes ipsis assentiri absque mandato Ferdinandi, ad quem literæ scribuntur. Patrum sententiæ de uno supra viginti articulis emendandæ disciplinæ, ac potissimùm de Episcoporum electione, de actis in ipsorum assumptione, de Cardinalibus, de immunitate Collegiorum Ecclesiasticorum ab Episcopis, de impertiendis Sacerdotiis curam animarum habentibus per concursum, & de primis judiciis ordinariorum jurisdictioni relinquendis. Sessio à Legatis proposita, in qua solùm hæc viginti & unum capita statuerentur, cæteris, ac præsertim articulo Principum futuræ Sessioni remissis; de quo plures consentiunt, tametsi multis contradicentibus. Errores & mendacia frequentia Suavis, sparsim confutata. Voluntas Cæsaris & Romanorum Regis de Concilii absolutione. Sensus & notæ Ferdinandi de postrema correctione paratorum Decretorum. Ejusdem responsa ad Lunensis postulata de particula*, proponentibus Legatis, *& consilium in eo susceptum. Profectio Ferrerii. Querelæ Tridenti habitæ de quibusdam quæ Pontifex in Senatu egerat, & scriptæ ab ipso ea de re causæ. Sententiarum discrepantia de matrimoniis clandestinis, & de subjectione Episcoporum in variis rebus Archiepiscoporum potestati. Capita constituta inter Pontificem & Lotharingum de Concilio. Pontificis sententia in septem Galliæ Episcopos, & vocatio in jus Navarrensis Reginæ; sed sine progressu, & quare. Lotharingus Româ profectus. Ejus transitus Venetiis, ibique ab eo acta cum Oratoribus Gallicis, qui illò secesserant. Adhibita ab his apud Regem studia, ut ipse Lotharingum à Concilio abalienaret. Responsum Philippi Regis ad Legatorum epistolam, & ad Pontificis querimoniam in ipsis ministros. Varia Tridenti perpensa de primis judiciis, de immunitate Collegiorum, & de privilegiis Ecclesiæ Gallicanæ. Initum consilium de apponenda in fine Concilii particula, salva semper auctoritate Sedis Apostolicæ. Sessio undecimo Novembris celebrata. Canones & Decreta de Matrimonio: adversæ de clandestino sententiæ. Functionis prolixitas, & res ibi mutatæ aliter quàm paratæ fuerant ac propositæ, ac præsertim de subjectione Episcoporum Archiepiscopis. Nova Sessio ad nonum Decembris denuntiata.*

CAPUT I.

Mandata à Rege Galliæ suis Oratoribus & Lotharingo tradita. Epistola à Lotharingo illi rescripta. Ferrerius ad exequenda mandata contestatus. Responsio Episcopi Montis Falisci. Varia Suavis errata.

1. NOn multum effluxit temporis, cùm in eo pelago, quamvis semper sua inter litora contento à divina providentia, alia tempestas coorta est. Oratores Gallici ad Regem miserant paratas morum emendationes & inter eas Decretum de laicorum potestate secundùm priorem formam severiorem, non item secundùm posteriorem mitiorem. Et quoniam Consilium regium ingenia malè affecta in jurisdictionem Ecclesiasticam continebat, interpretari cœperunt ea capita, quasi ad eam amplificandam, confecta in detrimentum Regiæ auctoritatis: quam existimationem foverunt variæ narrationes falsæ eorum quæ Tridentum moliretur. Quapropter ad Oratores & Lotharingum Regis nomine scriptum est, (a) quævis alia præstolari Principes à Concilio, quàm quæ in legibus paratis cernebantur; ubi cùm essent reformandi Ecclesiastici, ungues ipsis protendebantur, & præcidebantur Principibus. Resciri præterea, illic haberi consilium declarandi irritum conjugium Navarræi Regis demortui cum Joanna Regina, & Henricum eorum filium nothum, minimeque successionis capacem, ex quo Regnum illud aliorum prædæ desereretur. Regem Galliæ tam enormia detrimenta numquam passurum: obsisterent cunctis rationum nervis, verborum robore, & contestationibus publicis, ipsius Oratores; & ubi contestatio in irritum caderet, tum ipsi tum Præsules Galliæ illinc secederent, ne quid auctoritatis

tis adjicerent, non quidem assensu, sed nedum præsentiâ, iniquis illis Decretis.

(a) *Literæ Regis è Sylvano 28. Augusti 1563. in adducto libro Gallico.*

2. Hæ literæ pervenerunt cùm Lotharingus profecturus jam erat. Quare pridie quàm discederet, ita respondit; (b) Mirari se, à Rege fidem haberi nuntiis ejusmodi de Conventu adeò sacrosancto, ubi aderant tot Regis famuli, ubi ipse, studiosissimus atque addictissimus Regis obsequio, consiliorum omnium erat particeps, & ne unam quidem horam præteriisset, quin Regem certiorem faceret de hisce noxiis consiliis, & ubi si deessent reliqua, Cæsaris, Philipi Regis, cunctorumque Principum ministri adversaturi fuissent cuivis indicio detrimenti adversus regias successiones ac prærogativas. Hujusmodi molitionem ne in mentem quidem illis optimis Patribus incidisse: solum haud licuisse Legatis denegare præfervidis multorum Antistitum postulationibus, inter emendationes disciplinæ quædam capita poni contra detrimenta, quæ in quibusdam, non autem in Regis Gallici regnis, libertas Ecclesiæ, & Episcoporum dignitas patiebantur: idcircò se à Rege petere, ne unquam hujusmodi nugis crederet. Velle se Romam pergere, eâ temporis opportunitate usum, dum Patres de quibusdam rebus disceptarent, in Sessione, duos menses postremo dilata, sanciendis, quò posteà liber ab eo in Pontificem obsequio, posset absolutâ Synodo ad Regem reverti. Hæc Lotharingus.

(b) *Literæ Lotharingi ad regem 17. Sept. in eodem libro Gallico, impresso iterum cum appendice Anno 1564.*

3. Sed non ita studuerunt Oratores acceptis Regis mandatis rescribere, Aulamque ab errore deducere; quamquam scirent, numquam venisse Patribus in animum, irrogare notam filii non legitimi Henrico puero, & Decretum generale de Principibus fuisse admodum mitigatum, Præsides verò ad ipsum iterùm mitigandum operam pollicerì. Oratores igitur Legatos adiere, & animi proposito ipsis celato, ne ab illis præpediretur, primò conati sunt culpam omnem ab Aula regia removere de recenti discessu quorumdam Galliæ Episcoporum; testati, id accidisse adversus quam vellet Regina, (c) quæ statim ac id cognosceret, eorum imperatura reditum credebatur. Posteà retulerunt, valdè lætatum Regem quòd audiret, ibi optimam morum correctionem agitari: se jussos à Rege fuisse quædam ipsius nomine à Concilio postulare.

(c) *Literæ Legat. ad Borrom. 20. & 23. Septem. 1563.*

4. Illos percontati sunt Legati, quænam essent ea postulata; redditoque ab Oratoribus responso, generatim levia quædam esse: ipsi, ne morositate suâ certamen succenderent de particula adeò agitatâ, *proponentibus Legatis*, illicò consensere. Verùm Ferrerio die vigesimâ secundâ ad dicendum admisso, longè alius ab expectatione ipsius sermo personuit. (d) Utebatur ille vivido dicendi genere, sententiisque exornato, sed aspero & aculeato atramento. Historiæ munus mihi esse videtur ea referre, quæ sincerorum hominum mentem edoceant, non quæ pravam malevolorum affectionem vellicent.

(d) *Oratio extat in jam dicto libro Gallico, & in Actis Arcis Æliæ.*

5. Quinquagesimum, ait ille, supra centesimum annum esse, (e) ex quo Gallia reparationem Ecclesiasticæ disciplinæ collapsæ postulabat, quemadmodum testabantur in primis doctissimis Gerson, Parisiensis Cancellarius, in Synodo Constantiensi, & posteà tòt Orationes auditæ in Tridentina, Hac tantummodò de causa missas fuisse à Rege Christianissimo legationes suas ad Concilia, Constantiense, Basileense, Lateranense, ad primum & ad hoc secundum Tridentinum (Concilium sub Julio III. non connumerabat, quippe cui restiterant Galli) & adhuc tamen fructum expectari. Huic negotio à Patribus haud satisfactum per anteactam dogmatum decisionem, cùm debitori minimè fas sit unum pro alio solvere, creditoribus etiam invitis: à Gallis hujusmodi definitiones numquam fuisse postulatas. Quod si alii postularant (indicabantur Hispani) oportere Patres reminisci, in judicio, appellato *Familiæ herciscundæ*, sive de patrimonii divisione, primam partem deberi primogenito, qualis erat in Ecclesia rex Christianissimus.

(e) *Oratio typis vulgata sic loquitur. Monumenta eorum, qui eam audierunt 140. & in aliis pluribus affirmant, eam esse aliam ab ea quæ recitata est.*

6. Sed posset fortasse responderi, jam eò deventum esse, ut per longam emendationum syllabum negotio tandem consuleretur. Hac de re præcipuè locuturos adesse Oratores, syllabum illam, præter adnotationes à se confectas, fuisse cum Rege ab iisdem communicatam; qui auditis suorum Principum Consultorumque sententiis, nihil in eo compererat quod esset idoneum ad continendos in officio Catholicos, ad reconciliandos adversarios, ad imbecillos confirmandos: parum esse quod congrueret, & multum quod adversaretur antiquæ Patrum disciplinæ. Paucis: illud non esse emplastrum Isaiæ, quo Christianæ Reipùblicæ vulnera sanarentur; sed potiùs emplastrum Ezechielis, compactum tantummodò ad obtegendum per quod eadem, tametsi restituta sanitati, recrudescerent. Id quod apponebatur de infligendo Principibus anathemate (ita habebatur in priori forma, non in posteriori, ut dictum est) nullo exemplo veteris Ecclesiæ niti, ac per ipsum seditiosam quasi fenestram rebellionibus aperiri: caput illud integrum de Principibus non aliò tendere, nisi ad deprimendam libertatem Ecclesiæ Gallicanæ, Regumque Christianissimorum majestatem. Hi cùm semper in fide Romanæ Ecclesiæ perstitissent, tamen veterum Imperatorum exemplo multa dicta sanxisse de rebus Ecclesiasticis, non modò à Romanis Pontificibus haud improbata, sed eorum quædam sua inter Decreta ab ipsis relata, connumerantibus etiam inter Sanctos, præcipuos illarum legum auctores, Carolum Magnum & Ludovicum Nonum. Ex præscriptis à Rege sanctionibus rectas fuisse Gallicanas Ecclesias ab Episcopis, non post *pragmaticam sanctionem*, sicuti nonnulli dicebant, aut post concordiam Leonis Decimi; sed quadringentis annis antequam prodiret in lucem Decretalium Pontificalium volumen. Has leges, ex parte collapsas temporis vitio, velle Carolum Regem, ubi ad majorem ætatem perveniset, ad pristinam observantiam revocare; siquidem nihil in ipsis Ecclesiæ doctrinæ, veteribus Pontificum Conciliorumque Decretis, & Ecclesiasticæ disciplinæ perfectioni repugnabat. Per eas haud vetari ne Præsules orarent, concionarentur, elargirentur, sive, si verius esset loquendum, pauperibus

sua

sua redderent, & ne Episcoporum sedibus admoverentur, ibique retinerentur solùm idonei.

7. Tum perrexit vituperare pensiones, reservatas ex alio titulo, quàm si Episcopus, inutilis effectus, eas sibi ad alimenta retineat, adjutore ad Episcopatum assumpto; sacerdotia multiplicia; eadem pro certo capite resignata; communem usum regressuum; expectativas, annatas, præventiones. Posteà eò prolapsus est, ut negaret, de rebus ad animi salutem spectantibus in possessionis judicio, licere litem agere ante alia tribunalia præterquam Regia; & in judicio proprietatis, aut in causis criminosis, etiamsi litigator esset Episcopus aut Cardinalis, ante alium judicem præter Ordinarium, aut à Pontifice delegatum, sed intra Galliam. Defendit consuetudinem provocandi ab abusu, ut Galli loquuntur, quo deluderentur, non quidem mens summi Pontificis, cui debitum obsequium Gallia semper exhibuerat, sed homines fraudulenti, qui beneficia ab ipso Pontifice per fraudem extrahebant. Nec minùs propugnavit, inesse Regi potestatem, à Deo illi traditam, utendi, ad relevandam regni necessitatem, cunctis bonis Ecclesiasticis, tanquam domino tum Gallorum tum regni universi, & tamquam fundatori ac domino omnium ferè Ecclesiarum. Mirari se à Patribus, qui ad reparandam disciplinam Ecclesiasticam eò convenerant, tunc eâ omissâ operam navari ad emendandos Principes, quibus, tametsi discolis, jubet Apostolus obtemperari. Idcircò ab ipsis Regem petere, ne quid adversus ipsius auctoritatem, Ecclesiæque Gallicanæ libertatem tentarent; aliter jussos esse ab illo Oratores *intercedere* (secundum formulam latinam) quemadmodum reipsa *intercedebant*. Si verò Regibus prætermissis vellent operam impendere ad ea quorum causâ convenerant, & quæ genus humanum ab ipsis præstolabatur, injunxisse Regem Oratoribus, ut omni studio sacrosanctum opus adjuvarent.

8. Expositâ Regis legatione, tandem adjecit suo nomine, imitandos esse Ambrosios, Augustinos, Chrysostomos, qui hæreticos debellarant, non Principibus ad arma concitatis, ipsis verò paronychias tantùm curantibus; sed exemplo, virtute, precibus & concionibus. Hac industriâ ab illis sanctissimis Episcopis Ecclesiam fuisse purgatam, & informatos Theodosios, Honorios, Arcadios, Valentinianos & Gratianos: idem expeti, idem sperari ab illius Synodi Patribus actum iri.

9. Oratione absolutâ, primus Legatorum ab eo petiit, ut ad breve temporis spatium secederet, quò de responsione deliberaretur. (f) Sed Orator: Se nihil de ea sibi reddenda laborare. Hinc Legatus arreptâ opportunitate libertatis integræ sibi servandæ, ad Patres conversus adjecit: Eapropter liberum ipsis esse, aut dum sententias dicerent, aut aliâ ratione responsum reddere. Cùm autem egrederetur è consessu, (g) Ferrerio dixit, Ipsum imitatum fuisse veteres Tribunos plebis, qui adversus Consulum leges intercedebant. Ad ea Gallus: Non nisi proba à se deposci, Legatus verò: Nec pariter nisi proba Synodum velle.

(f) *Acta Arcis Æliæ 23. Septemb. 1563.*

(g) *Literæ Legat. supra adductæ.*

10. Incredibile est, quonam odio excepta fuerit à Conventu ea concio. Oratores Cæsarei ad Ferdinandum scripsere, (h) ab illa cunctos gravi animi dolore affectos fuisse, & quibusdam etiam ex Gallis vehementer eam displicuisse. Salmanticensis addit in suis Actis, cui pariter assonant literæ Jadrensis Archiepiscopi, auctam ex eo suspicionem fuisse, prius de Ferrerio conceptam, insinceræ religionis. Noluerunt itaque retardare confutationem illius orationis, quam dissonam à religione objurgationem, non regiam legationem existimabant. Postridie loquendi locus dabatur ex ordine Carolo Grassio Bononiensi, (i) Antistiti Montis Falisci, qui Lotharingo processerat obviam, sicuti narravimus, Pontificis nomine, vir egregiâ virtute, posteà verò, præter Apostolicæ Cameræ Clericatum, varias provincias & ipsam Urbem moderatus est in subsecuto Pontificatu, ac dein inter Purpuratos adscriptus, summis in Christiana Republica muneribus perfunctus. Is igitur ne unum quidem diem passus est communem illam contumeliam impunè abire. Et quamvis alii posteà linguæ vim adhibuerint, Grassius tum celeritate, tum plausu primas tulit. Non tamen adversarium confutationi suæ præsentem ille habuit: nam Galli prænoscentes, iis qui dicturi erant se quasi signum futuros, (k) consultò se à cœtibus abstinuerunt. Grassius antequam rem ipsam aggrederetur, hoc exordio usus est. (l)

(h) *Cuncta extant in literis Cæsarianorum ad Cæsarem 28. Sept. 1563. & in Actis Salmanticensis, præter Acta Paleotti, & Jadrensis 23. & 27. Sept. 1563.*

(i) *Alia epistola Legat. ad Borrom. 23. Sept. 1563.*

(k) *In Lit. dictis Cæsarianorum, & in lit. Legat. ad Borrom. 27. & 29. Sept. 1563.*

(l) *Grassii sententia summatim refertur ab Actis, sed integra est penes auctorem.*

11. Aliudomnino prooemium à se fuisse paratum orationi suæ; sed Ferrerii concionem priùs auditam, in causa esse ut illud mutaretur. Optari à se, produci ab Oratore mandata Regis diserta ad id peragendum. Etenim nec rei peractæ conditio illorum præsumptioni favebat, nec in hujusmodi ministris satis erat universalis quædam facultas, quò suaderetur tamquam credibile, id ex Regis voluntate committi. Dum ipse sibi redigebat in memoriam Pipinum, qui Zachariæ Pontificis operâ Rex inunctus fuerat à Bonifacio Episcopo Moguntino; Carolum magnum, è Pipino natum, qui ob eximias in infideles expeditiones à Leone III. primus Occidentis Imperator constitutus est, & subsecutos Galliæ Reges, qui propter egregiam defensionem Ecclesiasticæ libertatis, promeruerant ab Apostolica Sede nomen *Christianissimorum*; quonam pacto sibi posset in animum inducere, consentanea esse voluntati Principis, eorum in regno, in sanguine, in nomine successoris, ea legationis mandata, quæ tam audacter exposuerat Orator, & ab ipsis tam molestè fuerant audita? Cuinam ex eruditissimis illis Patribus in aures unquam incederat, nominari in Oecumenicis Conciliis intercessionem quasi Tribunitiam, quæ in seditionibus popularibus usurpata est? in eo loco, ubi nonnumquam inhabenda de moribus deliberatione, ipsis Cæsaribus denegatum fuerat interesse, uti Nicolaus primus ad Michaelem Imperatorem scripsit, velle Oratores non solùm interesse, sed de moribus Ecclesiasticorum leges præscribere? ubi Divinus Spiritus per ora sacerdotum loquitur, Oratorem laicum gloriari, se Spiritui sancto resistere, atque intercedere? ubi magnus Constantinus, tametsi rogatus à tot Patribus, judicium proferre ausus non est, Oratorem ausum esse ore suo quasi cunctos Patres damnare! Nullâ ratione credi posse, id Christianissimi Regis consensu ac voluntate peractum. Quo tandem nomine se Gallos appellasse creditores, quibus non posset debitor unum pro alio ipsis in-

vitis perſolvere? num illos ex eo creditorum jus adeptos fuiſſe adverſus Patres, quòd hi calamitates illius regni, non modò ſibi communes, ſed propriàs exiſtimarant? num ex eo, quod ſola charitas ſubveniendi collapſo illi regno, ipſos ex quavis Chriſtiani orbis parte traxerat ad impendendam ſubſtantiam, ſudorem, & fortaſſis etiam vitam? Quid porrò ad eam arguendi formam dicendum erat, quâ tuebatur Ferrerius ſuæ regionis leges, quòd Epiſcopis conciones, eleëmoſynas, & ejusmodi pia opera non prohibebant? Diceretur illi venerabili Coronæ, Oratoris pace, & pro debita hujusmodi loco libertate, id eſſe ſophiſma, doctiſſimis eorum auribus indignum; perinde, quaſi piis hisce operibus non interdictis, par ſit præterea, Regis arbitratu peragi reliqua ad Eccleſiaſticam immunitatem jurisdictionemque ſpectantia, diſſipari Eccleſiæ bona, dijudicari Epiſcopos & Clericos à laicis tribunalibus, adverſus Apoſtolicam traditionem, Decreta Conciliorum atque Pontificum, & omnium ferè Patrum documenta. Legeretur id quod ea de re decreverat Nicolaus I. in literis ad Epiſcopos, congregatos in oppido Convicino, & Symmachus in ſua ſecunda Synodo Romana (m) & quæ idem Nicolaus ſcripſit ad Michaelem Imperatorem, & Gregorius Nazianzenus ad ſuorum temporum Cæſares. Legeretur Auguſtinus in dialogo contra Petilianum, ubi affirmat, poſſe leges Cæſareas favere, ſed non adverſari Eccleſiaſticis. Legerentur Decreta Gregorii VII. & Innocentii III. in Concilio generali Lateranenſi. Legerentur denique ea, quæ ſanxerat ſuper libertate & immunitate Eccleſiæ Synodus Conſtantienſis Seſſione decimanonâ. Quando tam ardenter Orator Patres revocabat ad Eccleſiæ primævæ nitorem, vellet ipſe quoque omiſſis recentioribus Regis privilegiis, odio non habere candorem priſtinamque libertatem Eccleſiæ; & in memoriam ſibi redigeret id quod ore Danielis eidem Eccleſiæ dixit Deus: *Ea gens, & illud regnum, quod tibi non ſerviet, peribit.* Quòd autem Orator narrabat, Galliam per centum quadraginta annos à ſummis Pontificibus petiiſſe quædam peculiaria, & per id temporis novarum rerum conſilia fuiſſe nutrita, nimis in comperto eſſe, quo pacto id in rem evaſerit Galliæ Regibus in populorum illorum concordiam, in illius regni ſalutem. Concludebat, Legatos ac Patres rogans, ut cùm ageretur de re graviſſima, curarent ſibi tradi Oratoris concionem, ac Regis mandata, & de illis deliberarent.

(m) *Ut refert Gratianus diſtinct. 10. Canon. 1.*

12. Incerti auctoris apologia deinde prodiit, ficto Synodi nomine, in eamdem orationem, & quædam hujus ſumma, quam Ferrerius (n) affirmabat mutatam fuiſſe, adeoque ſe gravatum; & facti culpam conjecit in Pelveum Archiepiſcopum Sononenſem, qui potiſſimè factum improbabat. Quamobrem queſtus eſt apud primum Legatum, oſtendens, hinc ſe compelli ad orationem ſuam, ejusque defenſionem vulgandam. (o) Mirari ſe, eſſe qui revocaret in dubium Regis mandata, quaſi miniſter tam acre conſilium ſuſcepturus eſſet ſine peculiari ſui Principis mandato. Accepta à ſe fuiſſe mandata diſertiſſima, Lotharingo, veſperi pridie quam ille diſcederet, clàm oſtenſa, eademque velle ſe oſtendere Legato ſimiliter ſub arcana fide. Conteſtationem ſuam ſub conditione fuiſſe denuntiatam, ſi quid detrimenti Regi & Eccleſiæ Gallicanæ inferretur: & quod ſub conditione denuntiatur, conditione non poſitâ, ſuapte naturâ, quaſi non factum evaneſcere. Reſpondit Moronus: Ignorare ſe, quodnam eſſet ſcriptum illud, quod ajebat Ferrerius circumferri. Verè ſibi viſum eſſe audiri à ſe in ea denuntiatione res abſurdas; adeoque ſe libenter eam viſurum, pro eo ac Ferrerius ſe oſtenſurum affirmabat, quò melius de reſponſo cum Patribus deliberaret.

(n) *Litera Legat. ad Borrom. 27. Sept. 1563.*

(o) *Hæ ſcripturæ jam dictæ extant in libro Gallico citato.*

13. Hoc Oratoris facinus Legatorum animum vehementiùs retraxit (p) ab eo conſilio, ad quod ille Pontificem adeò ſtimularat: etenim ſibi viſi ſunt apertè cognoſcere, Ferrerium cupidum eſſe novi conventus in Gallia, ubi concordibus cum magno Cancellario votis regem conſtitueret Eccleſiæ Gallicanæ caput, Angliam imitatus, & Eccleſias bonis, Sedemque Apoſtolicam obedientiâ ſpoliaret: & cùm animadverteret, ſuum conſilium promptè non ſuſcipi, opportunitatem ab eo quæri, ad id quod ipſe intendebat, quavis ratione perficiendum.

(p) *Litera Legat. ad Borrom. 29. Sept. 1563.*

14. Edidit confeſtim Orationem Ferrerius, (q) qualem nos attulimus, & poſteà etiam apologiam. Verùm Præſides in ea ad Borromæum miſſa plurima obſervarunt, quæ variabant, diverſa ab oratione ab Oratore recitata, ex communi judicio Patrum, qui eam audierant. Jam verò antequam progrediar, oportet ut Suavem caſtigem ob multa quæ falsò commentus eſt in poſtremis hiſce rebus, ab ipſo & à me recenſitis.

(q) *Litera Legat. ad Borrom. ult. Sept. & 7. Octobris 1563.*

15. Dicit, mandatum conteſtandi perveniſſe ad Gallos 11. Septembris, & ab ipſis fuiſſe vulgatum, quò Patres removerent à Decreto de Principibus laicis: ſed oppoſitum eveniſſe; id enim centum Patres permovit, ut ſcripto convenirent, ſe de reliquis capitibus haud locuturos, niſi illud à Legatis reponeretur.

16. Ne gutțula quidem veri. Oratores mandatum adeò celarunt, ut nec Legati, nec Cæſariani, nedum Epiſcopi tenuiſſimam illius lucem viderint, quemadmodum liquet ex tot (r) literis Legatorum ad Borromæum, & Cæſarianorum ad Ferdinandum (ſ) poſt undecimam Septembris, & ante conteſtationem, in quibus ne veſtigium quidem. Ne veſtigium pariter extat in ampliſſimis mandatis, à Morono traditis Vicecomiti die 19. Quin in epiſtola diei 20. ſignificantes Legati, à ſe petiiſſe Oratores in conventu verba facere, ab omni ſuſtinicione hujusmodi ſe alienos oſtenderunt. Prætereà fragor & publica denuntiatio Patrum apud Legatos, nolle ſe de reliquis capitibus quidquam loqui, ubi caput de Principibus excluderetur, non modò ab hujuscemodi cauſa non ſunt profecta (ſicut patet ex literis Cæſarianorum ad Cæſarem, & ex omnibus jam productis monumentis) ſed fieri non poterat ut inde naſcerentur, cùm fragor ille ad veſperam diei decimi excitus fuerit, ut Legati Borromæo ſignificarunt (t) die poſtero, adeoque ante undecimum, quo die (quo narrat Suavis ipſe) mandatum regium ad Oratores pervenit. Sed quid plura, ſi Lotharingo ipſi apertum illud fuit arcaniſſimè non ante diem 17. quemadmodum Ferrerius poſteà Morono faſſus eſt, & nos retulimus? Quod autem ne verbum quidem faciat Suavis de nervoſo Graſſii reſponſo, nihil mirum, cùm unicuique odioſum ſit, adverſarii rationes producere.

(r) *Die*

(r) *Die 11. 13. 14. 15. 16. 19. & 20. Sept.*

(ſ) *Die 14. & 18. Sept.*

(t) *Literæ Legat. ad Borrom. die 11. Sept. 1563.*

17. Scribit inſuper, Pontificem, converſo animo ad ſuperandas Concilii difficultates, in ſuis colloquiis habendis cum Lotharingo, injunxiſſe Legatis, ubi Seſſio præſtituto tempore celebrari non poſſet, ad duos menſes protraheretur. Mendaciſſima narratio: Pontifex enim numquam dubitavit id effici non poſſe antequam experiretur: idcircò Borromæus in literis ad Legatos ante medium Septembrem dicebat, ſupervacaneum cenſeri: de eo quod ſpectaret ad futuram Seſſionem, loqui, cùm pro certo poneret Pontifex, tabellarium illum ipſam jam habitam reperturum. Cùm verò poſteà contrarium nuntium accepit, Legatis ſignificavit, (u) tum propter prorogationem ipſam, tum propter diſtantiam termini denuntiati, gravem illam ægrimoniam, quam affert infauſtus eventus, ab re improviſa exaſperatus.

(u) *Litera Borrom. ad Legat. 18. & 19. Sept. & Legat. ad ipſum 23. Sept. 1563.*

18. Affirmat, ſententias dictas fuiſſe de viginti articulis. Erratum in parvo, ſed quod indicat magnam ignorantiam & omnium Actorum, & omnium narrationum. Nam literæ Præſidum & Cæſarianorum, & acta tum Mendozæ tum Paleotti unum ſupra viginti connumerant; ac de uno ſupra viginti leguntur ſententiæ dictæ, & in hæc Acta relatæ, tametſi diebus Seſſioni proximis unus auferretur, uti poſteà palàm fiet.

19. Refert, à Lunenſi per eos dies fuiſſe vetitum Procuratorem Collegiorum Hiſpanienſium, quidquam poſtulare de revocatione immunitatum ipſorum. Et propterea hic oſtendit, ignorari à ſe rem adeò celebrem, & fusà dictam, atque iteratam in cunctis commemoratis commentariis, cujusmodi fuit ſubitus ejus diſceſſus, ipſi velut in pœnam denuntiatus. Quin verius, ſicut in opere Suaviano poſt multa diſcernitur, cùm rem ipſe ignorare non poſſet, eam transfert in aliud tempus, & alii aſſignat cauſæ, ad tempus proximum Seſſioni jam dilatæ, cùm Lunenſis petiit, ut in reſervandis Pontifici Epiſcoporum cauſis cuſtodirentur jura Inquiſitionum: perinde ac ſi nactus ipſe Legatorum in eo duritiem, illam adſcriberet Procuratori Collegiorum, adeoque ipſum cogeret ad profectionem. Ac planè mirabile eſt, quo pacto Suavis non animadverteret, imputari non poſſe Procuratori Collegiorum, ſed Epiſcopis, illorum adverſariis, obicem illius exceptionis, quæ non Epiſcopis, ſed Collegiis detrimento fuiſſet.

20. Recenſet diſputationem publicam de matrimoniis clandeſtinis, & communicationem cum Patribus omnium articulorum, tanquam habitas poſt Seſſionis prorogationem; cùm tamen utraque eam prorogationem præceſſerit, ad eamdem impediendam.

21. Audet comminiſci, Cæſarem de articulo Principum ſcripſiſſe ad Moronum, *Cuncta mala præterita orta fuiſſe ex oppreſſionibus, quas Eccleſiaſtici tentarunt in populos & in Principes.* Immanis calumnia! Etenim nec ad Legatum, nec ad ſuos Oratores miſit religioſiſſimus ille Cæſar literas tam falsâ & offenſionis plenâ ſententiâ, ſicut oſtendunt literæ à me productæ: ſatis ipſe gnarus è contrario, quemadmodum Imperium Germanicum Eccleſiæ operâ fundatum eſt, ita Eccleſiaſticorum operâ magna ex parte ſemper fuiſſe conſervatum.

22. Deſcribit, Oratores Gallos provocatos ad paratam conteſtationem denuntiandam à quodam Epiſcopo, qui in eodem cœtu, die vigeſimo ſecundo, acriter diſſeruerat de reponendo Principum articulo prætermiſſo. Falſitas adeò manifeſta, ut non ſolùm Cæſariani in minuta facti narratione ad Cæſarem (x) numquam mentionem hujus rei fecerint; ſed Oratores Galli biduo antè, ſicuti vidimus, petierint, & obtinuerint à Legatis facultatem publicè loquendi Regis nomine, ſed obtecto argumento.

(x) *In productis literis 28. Sept.*

23. Quò reliqua ejus errata præteream, ipſe, Ferrerii perſonam agens, ſuadere nititur, eam denuntiationem conſentaneam fuiſſe ſenſibus Lotharingi, ſibi, antequam is diſcederet, patefactis. Sed ex adverſo, non Romæ, ſed Pariſiis impreſſa typis eſt epiſtola oppoſita, à nobis allata, quam Lotharingus ad Regem ſcripſit, cùm ejus mandata Tridentum pervenere; nec certè ab illa epiſtola diſcordantia loqui poterat cum Oratoribus. Verum eſt, in volumine, vulgato adhuc vivente Suavi, Gallicorum Scriptorum, quaſi mercium, in odium Synodi, Romanæque Aulæ ſelectarum, non contineri memoratam epiſtolam; quæ, ut nova editio emptores magis alliceret, illi volumini recens addita eſt, (y) cum aliqua modica appendice. Quod ſi quid in eo veri ſilentium excuſaret, id profectò affirmationem falſi non excuſaret. Legit forſitan Suavis in Ciceronis Officiis, dubitari à nonnemine, an fas eſſet mentiri pro amicis, qui apud ipſum Eccleſiæ Catholicæ inimici erant; & affirmantium opinioni largiter adhærens, animum ſolùm adjecit ad boni amici, non ad boni ſcriptoris officium. Nos ipſius vice id agamus, & ad rerum geſtarum ſeriem redeamus? illi quidem obnoxii, quod ſuæ vituperationis pretio ſinceritatem noſtram commendet, nihil ſimulantem aut diſſimulantem ex affectu partium, quæ per ſeipſam potius eſſet fuga vituperationis, quam meritum laudis.

(y) *Anno 1654. Pariſiis apud Cramoyſium.*

CAPUT II.

Coorta contentio cum Oratore Hiſpano de particula, proponentibus Legatis. Mandata ad ipſum à Philippo Rege ſuper eo miſſa. De hoc Patrum & aliorum, ac præſertim Cæſarianorum ſenſus. Inducie de hac ipſa re usque ad Cæſaris reſponſum.

1. FAcultas à Legatis conceſſa Oratoribus proponendi pro ipſorum arbitratu in Conventibus, haud ſatis fuit, ne Lunenſis denuò Regis nomine ſollicitaret, ut particula, *proponentibus Legatis*, aut tolleretur, aut explicaretur, (a) prout ipſi ſponderant, ubi Rex neutri ex propoſitis conſiliis acquieſceret. Ajebat Lunenſis, (b) Regem conſideraſſe, cùm ipſe tam ingentem partem orbis Chriſtiani poſſideret, ſe obſtringi ne permitteret dici poſſe, inductum ætate ſuâ fuiſſe id quod tam grave detrimentum inferret Conciliis in poſterum. Et reipſa Rex ſignificarat Lunenſi, cùm ſibi oſtenſa fuiſſet Legatorum ſyngrapha (quoniam à Lunenſi nondum nuntios de eo acceperat, & celeritatis ſtudio rem prævertere per mandata curabat) neutro ex conſiliis ſibi ſatisfieri. Non quidem promiſsâ declaratione in fine Concilii: nam fieri poterat, ut perſonarum mutatio, vel aliud quidpiam accideret, unde in exitu Synodi promiſſa explicatio omitteretur, & ea particula permaneret, ad perpetuam memoriam exemplumque poſteritatis. Non item alio conſilio, quod ibi dicebatur à Morono fuiſſe cum Cæſare initum; quod licet non explicaretur in ſyngrapha, tamen, quantum deprehendi poterat à

Re-

Rege ex quadam ſumma rerum Oeniponti agitatarum, erat ut Oratoribus, petitâ priùs facultate proponendi à Legatis, etiamſi hi recuſarent, liceret nemine interpoſito id peragere; hâc enim ratione Patrum libertas haud ſervaretur illæſa, cui pariter conſulendum erat: præterquam quòd ea circuitio, præſcripta Oratoribus, quærendæ prius facultatis à Præſidibus, injeciſſet moram ac ſæpè obicem ipſi propoſitioni, aut ſaltem eventui. Quamobrem ſollicitè curaret Lunenſis particulæ declarationem, ſecundùm poſtulatum ab ipſo jam traditum, ac relatum in eamdem Legatorum ſyngraphan. Nec remedium ſufficiens adhuc à Rege cognoſci in promiſſo illic ab ipſis exhibito; ubi ab eo utrumque commemoratum conſilium rejiceretur, nimirum, ut illi habendam curarent à Synodo explicationem ſecundùm epiſtolam Pontificis; tum quia hujusmodi reſpectus ad prædictam epiſtolam valdè ambiguus ac dubius erat, cùm fieri poſſet, ut epiſtola petitioni Regis non conſonaret; tum quia ſatis non erat quæcumque ſimplex declaratio, ſed ſolemnis petebatur, & quæ referretur in Acta Concilii, ad perpetuam memoriam, publicamque notitiam. Id ſi Lunenſi negaretur, ad imperatam conteſtationem progrederetur, cum offenſione ac ſtrepitu quàm fieri poſſet minori, ſed absque cunctatione, ſive cum ipſo reliqui Oratores concordarent, ſive non concordarent.

(a) *In Syngrapha 21. Junii à nobis ſuo loco recitata & vide l. 21. c. 5.*

(b) *Cuncta extant in literis legat. ad Borr. 27. 29. & 30. Sept. & 3. Octob. & fuſius in literis Oratorum ad Cæſarem 3. Oct. 1563. & Lunenſis ad eumdem 5. Oct. 1563. & Lunenſis ad eumdem 5. Oct. ubi habetur articulus ad Lunenſem ſcriptus à Rege 17. Aug.*

2. Hæc mandata, decimoquarto Septembris ad Lunenſem delata, ipſum magnoperè inflammarunt, ac ſollicitarunt; (c) & fortaſſis illum ad feſtinandum ſtimulabat id quod ſub arcana fide cum Cæſareis communicavit, (d) niſi hoc ipſum egerit ex arte, ad eos eſcâ ipſorum appetentiæ congruenti pertrahendos. Velle ſe tam citò eam declarationem, quia cùm inſtaret finis differendi de viginti & uno articulis, adeoque initium loquendi de reliquis, in quibus articulus de Principibus continebatur, habebat in animo, varia illi directè oppoſita petere, adeoque rei eventum obturbare; ac propterea optari à ſe, ut cunctis lingua ſolveretur, ejus retinaculis non ampliùs in Legatorum manu remanentibus. Illi nequaquam ſe difficiles oſtenderunt declarationi, quæ moderatos inter limites eſſet: ſed hujusmodi non videbatur ipſis id quod intendebatur à Lunenſi, & cujus ſententia fuerat illis ſignificata, cum is moderatiores formulas, à Cæſareis oblatas, ex regio mandato rejiceret. Et diſcordia, quantum comperio, ad hoc redigebatur, quòd Legati (e) conſentiebant hujusmodi Decreto, ne per ea verba libertas ulli auferretur in Synodo exponendi quidquid liberet; ſed Lunenſis volebat, ut exprimeretur verbum *proponendi*, vel certè diceretur, ea verba, quod ſpectabat ad jus ulli addendum, auferendumve, perinde ſe habere, ac ſi *non ſcripta nec dicta fuiſſent*: quorum priùs videbatur Legatis incommodum, poſterius indecorum. Nec ipſis tantummodò permoleſtum id erat, ſed etiam Patrum compluribus; quippe qui ſibi à Pontifice relictum experiebantur quantum cuperent libertatis, ex altera parte illius violatores Principum miniſtros exiſtimabant, tum in præſcribendis rebus, de quibus deliberandum eſſet, tum in expellendis Tridento publicis Procuratoribus, tum in prohibendis peculiaribus cœtibus, qui hac illave ratione haberentur, tum etiam in ipſis per publicas declamationes objurgandis. Quapropter cenſebant, illius aggeris apertionem ſibi non laxitati, ſed oppreſſioni futuram. Idcircò cœperunt ipſi dolere, & conqueri cum Legatis, quòd eſſet animus vulnerandi Decreti ab univerſo Concilio ſummâ conſpiratione confecti. Legatis obſtaculum haud diſplicebat; obſtringebantur tamen promiſſione, Lunenſi exhibitâ ex mandato Pontificis. Sed quemadmodum inter anguſtias augetur mentis attentio atque animadverſio, relegerunt epiſtolam Pontificiam, ad ſe Majo præterito ſcriptam, ex qua fidem ſuam Lunenſi obſtrinxerant, & in ea nacti ſunt id, de quo Rex prudenter dubitarat in producto à nobis reſponſo ad Lunenſem Pontificem non jubere unum potius quàm alterum Decretum confici aut curari, ſed ita loqui: *Quoniam hi Principes adeò poſtulant Synodi libertatem, eisque videtur per ea verba*, proponentibus Legatis, *quæ nobis inſciis fuerunt appoſita, libertas; placeat vobis aut in Conventu generali in Seſſione proponere Patribus, numquam noſtræ mentis fuiſſe, per ea adimere Synodi libertatem, ſed potiùs confuſionem. Eapropter velle nos, ut cunctis enuncietis & declaretis, Concilium eſſe liberum: quod ſi videatur Synodo explicanda, aut omnino tollenda eſſe verba illa, vos acquieſcatis; & inſuper vobis compertum ſit, quidquid conficietur à Patribus, nobis gratum fore, planeque ſatisfacturum, quò Principes omnes populique cognoſcant, nos, quantum in nobis erit, effecturos, ut fructuoſi Concilii finem aſſequamur.* Quod animadverſum à Patribus novitati repugnantibus, anſam illis præbuit ad variandam vocem, exclamantibus, Epiſtolam Pontificis prudentem ac ſanctam eſſe, & ad amuſſim adimplendam, remiſsâ deliberatione Concilio, Legatis tamquam auctoribus nihil certi proponentibus.

(c) *In Literis Lunenſis ad Cæſarem.*

(d) *In epiſtola Oratorum ad Cæſarem 3. Octob.*

(e) *Literæ Moroni ad Borr. 7. Octob. 1563. & variæ formulæ illius declarationis mutuò propoſitæ, in Moroni Monumentis contentæ.*

3. In hanc igitur ſententiam Lunenſi reſponderunt Præſides. Sed ille conditionem non accepit, animadverſo eventus periculo, niſi Legati ad Conventum retuliſſent novum Decretum, tamquam ab ipſis formatum, & niſi auctoritate ſuâ viam ſternerent. Conſiderabat, ob abſentiam Lotharingi, & quorumdam Hiſpanorum, qui aliò diverterant, per eam Seſſionis moram, & ob memoratam complurium Gallorum profectionem, urnam in Italicorum poteſtate ſitam, quorum ſenſus à Transmontanorum ſenſu longè diſſidebat; & audierat, ſupra centum conveniſſe in re propoſita refellenda: quam ſi pateretur Conventus repulſam, intelligebat ille, conteſtationem poſteà odioſam futuram, quippe directam non tam ad reparandam Synodi libertatem, quàm ad impugnandam Synodi voluntatem. Ex altera parte ſe tuebantur Legati, quòd ſibi non liceret progredi ultra mandata Pontificis, ab ipſis Hiſpanis impetrata, ſibique exemplum in eo exhiberi à Lunenſi, adeò regiis mandatis defixo, nihil aliud velle ſe, niſi Concilii libertatem, pro eo quod effecta monſtrabant. Sed Lunenſis iterùm: Acquieturum fuiſſe conſilio tunc oblato ante viginti dies: ac poſteà, cùm inter ipſos convenerit de reficiendo Decreto, ejus modulis digeſtis, ac mutuò communicatis, videri ſibi præpoſtere id agi, adeoque ſuo in animo ſenſus turbidos excitari.

4. Quò æquior cauſa Legatorum apparebat, eò validiora à Lunenſi objecta videbantur. Illi tamen ſe defendere nitebantur, reſpondentes: Si Lunenſis anteà congruenti declarationi conſenſiſſet, eam ab ipſis

ipſis obtenturum illum fuiſſe, dum per cautionem minorem, minuſque ſubtilem intuitum procedebant: ſed cùm idem declarationis formam poſtularet, adeò ipſorum muneri indecoram, eos impulerat ad habendum de re conſilium in cœtu peculiari apud Simonettam, coram multis Patribus, ibique luſtratis iterum Pontificiis mandatis, acutiori obtutu obſervatum ab ipſis fuiſſe id, quod anteà non animadverterant; idcircò mirum videndum non eſſe quòd illud recuſarent, cui anteà præſtò erant, cùm ſibi fas eſſe arbitrabantur: quòd autem ea facultatis vacuitas, à ſe priùs producta, adſperſus excuſationi color non eſſet, ſed ſincera veritas, palàm fieri ex ipſis verbis epiſtolæ Pontificiæ, ab Hiſpanis impetratæ.

5. Petiit ab illis Lunenſis, ut facultatem, qua carebant, à Pontifice quærerent. Ipſi negarunt, ſuum munus, aut gradum, aut bonum commune ſibi ſuadere, ut in hujuſmodi cauſa Procuratorum partes ſuſciperent, duos Regis Oratores Romæ degere, quibus licebat rationes preceſque ſui Principis exponere Pontifici, ac ejus primis nutibus ſe obtemperaturos. Sed Lunenſis animadvertebat, Romæ difficulter quidquam amplius impetratum iri, cùm poſſet honeſtâ ſpecie Pontifex objicere poſtulatis Hiſpanorum eadem libertatem Concilii, ab illis adeò imploratam. Quare eò quoque devenit, ut Præſides percontaretur, an ubi ſimplex forma propoſitionis in Synodo reponeretur, ipſi crederent comprobatam iri. Si enim affirmarent, rebatur, hoc pacto jam illos obſtrictos ad dandam operam, quâ ſe veraces augures oſtenderent. Sed illi prudenter cauti reſponderunt, Nullum præſagium difficilius contingere, quàm de rebus à complurium arbitratu pendentibus; poſſe tamen credi, cùm ea propoſitio Patrum poteſtati faveret, illam ex privata propenſione minimè rejectam iri. Lunenſis nullâ ſibi acceſſione commodi per eam reſponſionem animadversâ, noluit repulſæ indecoræ periculo Regem, ſe, cauſamque ſubjicere. Quare nullam non movere machinam deſtitit. Sæpius ille cum Legatis ſermonem habuit: curavit, ut Hiſpani Præſules, quà Lunenſis nomine, quà proprio ipſorum, & per ſpeciem ferendi conſilii, acerbaſque tragœdias præmuntiandi, ſi Lunenſi, quin & Regi in re tam expetita non ſatisfieret: & quod ſupra reliqua vim habebat, fœdus iniit cum aliis Oratoribus, Gallo (unus enim aderat, Fabro Venetias profecto) Luſitano, Cæſareis. Sed omnes dum Regis poſtulatum perſuadere ſtudebant, videbantur in colloquiis cedere contrariis rationibus, & ſuam operam ad permovendum iisdem Lunenſis animum pollicebantur: quod ſi non eveniret, ſicuti reipſa non evenit, excuſabant ſeipſos, quòd illum deſerere ſibi non liceret ob diſerta ſuorum Principum mandata. Inter eos tamen Cæſariani negarunt, ſe ad paratas conteſtationes, ſecum à Lunenſi communicatas, concurſuros, non acceptis anteà novis diſertiſque ad hæc Ferdinandi mandatis: ac multò magis abhorrebant ab illius poſtulati ſocietate Oratores Polonus & Veneti, cum reliquis Italicis.

6. Cunctas admovit vires Lunenſis ad pervincendos Cæſarianorum animos, quorum adeptionem & faciliorem & validiorem ille cenſebat. Redigebat ipſis in memoriam generalia ampliſſimaque mandata; à Cæſare illis præſcripta, ut cum Lunenſi conjuncti uno ſimul greſſu procederent: quam Oratorum conjunctionem poſtulari ab arctiſſima cunjunctione & ſanguinis & animorum & utilitatum, quâ ipſorum Principes connectebantur. E diverſo Moronus clypeum obtendebat, qui Gorgonem imitari videbatur, adverſus formidabiles Cæſarianorum impetus, ipſis denuntians, ubi ex parte Cæſaris, in cujus tutela Synodus extabat, ad conteſtationes deveniretur, adeò ut is ex patrono ſe adverſarium profiteretur, Legatos illicò inde abituros, Conventu dimiſſo. Quânam neceſſitate, quâve utilitate poſtulari, ut dum tam fervidæ morum emendationi, adeò expetitæ, opera impendebatur, perturbandum eſſet opus propoſitione importunâ, ac diſcordiæ plenâ? Credibile non eſſe, Ferdinandum velle ut nunc Oratores ſui oppugnarent illud ipſum, cui in negotiis Oeniponti tranſactis idem conſenſerat, cùm cernebat effecta promiſſis plenè reſpondentia, per integram libertatem Synodo conceſſam: quod ſi quid ampliùs optaret Lunenſis, id à Patribus ille poſtularet, pro æquiſſimis mandatis, ipſo ſuiſque Hiſpanis petentibus, à Pontifice miſſis, & Legatos non cogeret ad proferendum Conventui Decretum, quod ab ipſis rationi diſſentaneum putabatur. Huic ratiocinationi ceſſere Cæſariani, ac præcipuè tribus de cauſis. Una erant minæ præcidendæ Synodi, quod noverant quàm moleſtum Cæſari contigiſſet: alia, recens ejusdem prohibitio, ne conteſtarentur ob articulum, qui adhuc multò magis illi cordi erat, hoc eſt, ob articulum de Principibus: poſtrema, conſilium concorditer initum cum Morono Oeniponti, cui hujusmodi conteſtatio ipſis videbatur officere. Quare deliberationem per expeditum tabellarium Ferdinando commiſere.

7. Lunenſis ſæpiùs denuntiarat Legatis ſe conteſtaturum; ita tamen, ut ne latum quidem unguem excederent ſuæ conteſtationes id quod cauſæ neceſſe erat, ſeque intra fines reverentis modeſtiæ continerent. Cui Moronus per jocoſos ſimul ac penetrabiles ſales: Sperare ſe, tam pium virum haud commiſſurum, ut inter Proteſtantes numeraretur, præſertim cùm inter ſuum Regem ac Pontificem tanta benevolentiæ cunjunctio intercedebat. Sed validius quàm hujusmodi reſpectus, hominem fortaſſe retinuit ea conſideratio, quòd paratæ conteſtationi nimium deeſſet, dum Cæſarei nominis robur deerat. Idcircò tantiſper ſupersedere decrevit, dum Ferdinandi reſponſum præſtolaretur, quem de negotio plenè certiorem fecit, miſſo ſimul exemplo mandatorum quæ acceperat à Philippo Rege: Secum convenire in eo, tamquam in communi cauſa, Oratores Galliæ ac Luſitaniæ: confidere ſe, Cæſarem quoque conſenſurum, ad quem ſupra ceteros ſpectabat, ob gradus celſitudinem, illæſam Conciliorum libertatem ſervare. Contrariis ſignificationibus haud fidem haberet; affectatas excuſationes eas eſſe, & artificioſas moras: ſe libenter cunctari, donec reſponſa Cæſaris acciperet, tum ob debitum illi obſequium, tum ob dignitatem graviſſimæ illius rei. Verùm ubi fortaſſe negaret ipſe ſuis Oratoribus in ſocietatem illius negotii venire, non propterea ſibi fas eſſe deſiſtere ab re perficienda cum reliquis Oratoribus, ſecundùm alteram ex formulis conteſtationis, (f) quas ad ipſum mittebat. Ejusdem notas prudentiſſimas in articulis diſciplinæ à ſe perlectas fuiſſe, easque ſibi omnino probari; præcipuè verò velle ſe cunjunctim agere cum ipſius Oratoribus in articulo laicorum Principum, & in oppugnandis detrimentis, ſi quæ fortè in ipſo tentarentur.

(f) *Ejus ſententia extat inter Monumenta Moroni Gardin.*

8. Suavis de hoc negotio omne visibile vidit, si verum est, sensum visus ultra corporis faciem non progredi; nihil tamen de antecedenti syngrapha, à Legatis Lunensi tradita, nihil de novis Hispani Regis mandatis, nihil de rerum tractationibus cum Cæsare. Sed opus illi non erat emendicare ex aliorum narrationibus rem gestam, qui adeò ferax erat suarum in commentitiis inventionum. Affirmat, Patres impulsos ad refragandum fuisse ob occulta Legatorum opera; perinde quasi supra centum capita (is enim refragantium erat numerus, & Lunensis & Cæsaris testimonio) pertrahi possent occultis machinis ante lynceos oculos tot Oratorum; ad quod ministerium terreni Joves opus non habent fabuloso Mercurio, Argi interfectore, sed illius operâ, qui non minor Mercurio Argus sit.

CAPUT III.

Dictæ in cœtu Generali sententiæ super viginti uno capitibus de morum correctionibus.

1. QUàm iniquè accusata fuerit Synodus, quòd ipsa leges disciplinæ declinaret, comprobatur eodem ipso tempore ferventibus continuisque consessibus, in quibus ille cudebantur. Earum sententias hic non affero, quæ tunc expensæ sunt: (a) cùm enim leges illæ varias in sententias sæpè mutatæ fuerint, existimo, lectoribus haud gratum fore tot embryones adspicere: ex ipsis sententiis quoque, ut de more Historiæ legibus serviam, & alios ab ea molestia liberem, quæ ab ordinarii prolixitate generatur, solùm eligam utiliora, & jucundiora scitu.

(a) *Canones, de quibus dictæ sunt hæ sententiæ, fuerant reformati, & propositi Patribus 5. Septembris; ut in Actis arcis Æliæ, & Paleotti: & in literis Jadrensis sunt relatæ sententiæ secundum tenorem in Historia nostra descriptum.*

2. Lotharingus, uti prior in dicenda sententia, ita pariter longior fuit, cùm de cunctis articulis accuratè disseruerit. Sic exorsus est: Se non erubescere confiteri, numquam in eo loco locutum se fuisse animo turbatiore quàm tunc, dum intelligebat, judicium à se prolatum iri de morum reparatione, quæ ad Episcopos potissimè spectabat. Objici memoriæ suæ, multò magis se in Aula quàm in Ecclesia fuisse versatum, magisque inter Principes ac Dynastes, sui Regis jussu, quàm inter Theologos; tamen ea se dicturum, quæ sibi conscientia suggessisset, propensiore sanè animo ad accipiendam ab aliorum sententia normam, quàm ad eam aliorum operibus præscribendam: ac in primis quidam non posse à se maximoperè non commendari prudentiam & alacritatem Pontificis ac Legatorum, qui tam egregiè in eo negotio se gerebant.

3. In primo capite, ubi sermo erat de Episcoporum electione, petiit, ut ubi dicebatur, *dignos* esse eligendos, poneretur *digniores*, quod posteà major pars comprobavit. Suasit, ut variæ adderentur diligentiæ ad exactam notitiam habendam, antequam quispiam ad illum gradum eveheretur, quandoquidem tam multæ statuebantur ad Ostiarii munus conferendum. Quoniam autem habebatur; cuncta *gratis* facienda; posteà verò in syngrapha illius: qui à secretis erat, lectum est, particulam illam (b) fuisse delatam petente Lunensi, ne, sicut arbitror, detrimentum inferretur juri Cardinalium Regnis patrocinantium, qui Ecclesiarum collationes proponunt in Senatu; dixit, Auferenda non esse emolumenta Cardinali proponenti, & unius anni proventum Pontifici; sed deliberandum esse de aliis lucris eorum qui nihil laboris impendebant. Interim verò eradi posse, sicut actum erat, vocem illam, *gratis*, donec Pontifex rei prospiceret. In quo ex transitu observaverim, Suavem, qui alioqui nullam præ se fert notitiam rerum, quæ tunc dictæ sunt, affirmare, Gallis placuisse, ut ex capite decimoquarto auferrentur *Annatæ*; quamquam posteà res aliter evenerit: quod planè ridiculum est, cùm Lotharingus, aliique complures, apertis verbis eas reservarint, & nunquam certè propositum in Conventu fuerit, ut illæ tollerentur.

(b) *Literæ Jadrensis 13. Sept.*

4. Prætereà de primo capite censuit, de Cardinalibus caput seorsim conficiendum; cùm par non esset, ut major adhiberetur solertia ad Romanæ Rotæ. Duodecemvirum, quàm ad Cardinalem eligendum.

5. In quarto dehortatus est à tribuenda Episcopis facultate prohibendi omnino concionem cuivis Regularium; satis esse, ipsis haud licere suis in templis concionari, nisi prius ab Episcopis examinarentur, & retulit, à quibusdam Episcopis hæreticis in Gallia vetitos fuisse Catholicos concionesque habere.

6. In sexto capite, quod à Clericorum Collegiis immunitatem auferebat, affirmavit, nullam pestem à se magis noxiam putari, quàm hujusmodi immunitatem; cùm plura membra sine capite monstrum evadant. Unicam immunitatem æquam ac sanctam esse, illam nimirum, quâ quispiam eximitur à potestate Episcopi suspecti, vitâ perdurante. Immunitatis perpetuæ tres causas extitisse: Unam peculiarem in Gallia fuisse avaritiam, cujusdam Antipapæ, hoc est, illius Clementis septimi, schismatis tempore creati, qui inter veros Pontifices non connumeratur: unde Lotharingus ita de illo loqui non verebatur, ab eo & ipsius successore hujusmodi beneficia fuisse divendita. Aliam causam esse complurium Episcoporum socordiam, aut appetitionem pecuniæ, illis traditæ à Canonicis ad assensum præstitum compensandum. Tertiam, quòd omnes Canonici priscis temporibus in Gallia monachi fuerant, quibus præerat proprius ipsorum Præsul, quo immunes Canonici haud regulares carent. Etenim Romanus Pontifex, utpote nimis remotus, nequit eorum curam gerere per se ipsum. Eapropter frivolam adduci rationem, quòd immunitas ab ipsa fundatione originem traheret: nam fundationis tempore Canonici erant monachi, suisque summis moderatoribus subdebantur: magis adhuc frivolam esse possessionem omni memoriâ antiquiorum; cùm abusus inferre detrimentum non debeat bono usui vetustissimo, qui præcesserat. Et sanè aut cunctis immunitatem esse concedendam, aut cunctis auferendam, aut ab omnibus jus commune servandum. Nec adduci posse, ab immunitate Canonicorum auctoritatem Pontificiam custodiri; hæc enim ex eo non servabatur; quòd delictis daretur immunitas. Placere sibi, ne quid agere liceret Episcopis sine Clericorum Collegiis, ubi Canonici eligerentur prout jus postulabat: sed id temporis sibi non probari, propterea quòd sæpè viles ac inepti assumebantur.

7. In nono, quod spectabat ad pœnitentias, auctor erat, ut à Pontifice constituerentur singuli in singulis provinciis Pœnitentiarii, ad publicas pœnitentias imponendas secundùm Provincialium Synodorum decreta.

8. In

8. In decimonono, in quo agebatur de conferentis sacerdotiis, animarum curam habentibus; minime comprobavit, ea perconcursum impertienda, ne induceretur in Ecclesiasticos quoddam petitionis genus, quâ declararetur qui peteret esse dignissimus; sed edictum vulgandum, quo monerentur omnes, ut si quis idoneum quempiam agnosceret, illum nominaret, posteà verò eos qui descripti & oblati essent, examinandos, & eorum optimum elegendum: tametsi hæc necessitas eligendi optimi inter eos qui subierint examen, adversaretur commodo temporario Ecclesiæ Gallicanæ, ac præsertim suo, cum ipse duo fortasse sacerdotiorum millia distribueret.

9. De hisce sacerdotiis animarum curæ addictis, dicit Suavis plurimum extitisse difficultatis, dum Episcopi studebant potestatem ea distribuendi sibi recuperare, cum gravi Aulæ Romanæ detrimento: idcircò conatum esse Simonettam temperamentum reperire, quo illis fieret satis, & nihil Pontifici detraheretur, decernendo, ub sub specie concursus Episcopi ea Sacerdotia distribuerent pro suo arbitratu, & Roma lucrum ex diplomatibus sibi retineret. Hæc est Suaviana narratio. Sed in primis sciendum est, in tribus Synodi convocationibus, ab Episcopis, & præsertim Hispanis, duo inter cetera fuisse proposita ad suam jurisdictionem reparandum: Ut Clericorum Collegia immunia sub Episcoporum auctoritate reponerentur; & ut sacerdotia curam animarum gerentia, ab Ordinario cunctis mensibus distribuerentur. Utrumque Sedi Apostolicæ noxium agnoscebatur. Ex priore minuebatur admodum numerus eorùm, qui proximè illi subjecti erant; & experimento liquet, cuicumque superiori tutissimos & obsequentissimos eos esse, qui sunt illis proximè subjecti, non magnæ notæ. Posterius auferebat ab Aula Romana distributionem quamplurimum sacerdotiorum in variis orbis Christiani partibus; & tamen alter cardinum, in quibus veneratio Principum innicitur, est ipsa facultas beneficia conferendi. Nec tantum Aulæ Romanæ detrimentum ex his duabus novis sanctionibus compensari videbatur ab evidenti Ecclesiæ utilitate: quin in comperto erat, ab immunitate Collegiorum quodammodo frænum injici Episcopis, ne aut in fide aut in regimine prævaricarentur: & expendebatur, quamvis distributio beneficiorum, salutem animarum curantium, fieret ab Ordinariis per certiorem meritorum notitiam; hanc tamen notitiam comparari etiam posse variis modis à Pontifice, præcipuè verò cùm eos eligebat, qui Romæ degerent: & è converso, in Ordinariis majorem vim habituros respectus timoris, spei, aliarumque affectionum, quàm in Pontifice, quâ ex ipsius amplitudine, quâ ex ejusdem longinquitate.

10. Equidem comperio de priori capite minorem duritiem in Romanis Pontificibus. Quare sicuti permiserunt Concilio, ut plurimas alias immunitates aboleret; ita de ea Paulus III. monuerat (c) simpliciter Legatos suos, ne quid novum hujusmodi moveretur sine maturo consilio, & sine æqua trutina, qua Collegiorum rationes expenderentur post tam diuturnam fundatamque ipsorum possessionem; ac posteà Synodos decerneret quod sibi luberet. Nec etiam Julius longè abfuit ut id permitteret, quemadmodum constat ex ipsius epistola (d) ad Crescentium Legatum, quæ simul cum aliis pluribus mihi ostensa fuit à Francisco Palumbara,

non minùs animo quàm majoribus nobili, ad quem aviæ causâ devenere cum hæreditate memorati Cardinalis commentarii; quique eo libentius hanc mecum comitatem exercuit, quod vir ipsius sororis, Stephanus Pignatellus, inter selectos ac domesticos amicos meos, virtute, assiduitate, benevolentiâ præcellentes, meritò connumeratur. Sed posteà majori effectuum evidentiâ Pius IV. liberam sanctionem judicio Conventus reliquit.

(c) *Vide l. 9. cap. 20. num. 6.*

(d) *26. Januarii 1562.*

11. E contrario, de altero cepite nonnisi levis sermo ætate Pauli habitus est, (e) cùm tantummodò ageretur, ne hujusmodi sacerdotia cum animarum procuratione, darentur minùs dignis, nec nimis potentibus, nec degentibus in Aula, nec aliâ curâ devinctis. In Julii convocatione, (f) cùm ea de re sermo increbresceret, scripsit ipse ad Crescentium Legatum, Audiri à se nonnullos prænuntiantes, eam Synodum, quippe magna ex parte Hispanis conflatam, Toletanam Synodum futuram, ad Hispaniæ commoda omnino conversam: se procul dubiò numquam esse passurum, cùm Regi potestas inesset in cunctas Ecclesias Episcoporum & in cuncta cœnobia Consistorialia, Episcopos eam adipisci in cunctas Ecclesias Parochorum, relictâ solùm Apostolicæ Sedi ex aliis sacerdotiis distributione, cum Ordinariis divisâ secundum menses. Oratorem Hispanum numquam secum de hujusmodi consilio collocutum: quod si semel de eo colloqueretur, ita se responsurum, ut iterum de eodem collocuturus non esset. Hi sensus in Julio fuere. Verùm Protestantium arma, quibus tunc Synodus interrupta est, rem maturescere haud permiserunt. De his actum est iterum in Synodo, à Pio coacta. Pontifex verò variis ea de re consiliis propositis, (g) quæ suprà narravimus, significavit in commune Legatis, & peculiariter Simonettæ, ut ab ipsis Concilio satisfieret, nec ob eam causam cursus emendationis tardaretur; idemque anteà scripserat Borromæus ad Vicecomitem. (h)

(e) *Vide lib. 7. cap. 2. n. 3. & 10.*

(f) *Epistola producta.*

(g) *Literæ Borrom. ad Legat. 17. Aug. ad Simonettam 21. August. 1563.*

(h) *Syngrapha Borrom. ad Vicecomitem 13. August. cui respondet Vicecomes per aliam syngraphan 23. August. 1563.*

12. Hæc de re suprà gesta. Unde liquet, quàm proclivis ad id esset Pontifex in publicæ quietis & gratificationis gratiam. Jam vero expendamus Suavis ratiocinationem de iis, quæ, postquam hujusmodi facultas ab Aula Romana delata est, Patribus statuenda visa sunt. Ac primo quidem falsum est, Paræciarum collationem penes Episcopos esse: hi enim obligantur, ut sententiis examinantium inhæreant in rejiciendis iis qui ab illis repudiantur; & etiam, ut digniores inter comprobatos anteferant. Quare videmus interdum eos qui posthabiti sunt, provocantes ab iniquo Ordinarii judicio, & in lite victores. Præterea non satis callebat Suavis utilitatem aut damnum Principum, si solo pecuniæ lucro aut jactura ea ponderabat. Hac ratione idem esset Pontifici Bononiæ possessio, quod reditus annuus sex millium scutorum ex aliis fundis, illius loco. Hæc igitur regula mercatores metitur, non Principes, qui à domino Dominantes dicuntur. Quamobrem qui lumen rectæ ratiocinationis obtinet, probè intelligit, quam gravi jacturæ consenserit Pontifex ut Ecclesiæ bono consuleretur,

cùm abdicavit à se facultatem, pro suo arbitratu conferendi sacerdotia, curandis animis addicta, quæ per octo anni menses vacant in tot Provinciis Christianæ Reipublicæ; & cùm Aulam Romanam privavit eâ frequentiâ, quam secum ferebat concursus tot hospitum Ecclesiasticorum, quibus opus erat, ut illic sui specimen darent ad ea sacerdotia suis in regionibus obtinenda.

13. Sed ut ad sententiam Lotharingi regrediamur, ferè omnibus placuit quod in ea habebatur, sanctionem peculiarem ac sejunctam de Cardinalibus edendam esse; sicut è contrario perpauci opportunum existimarunt, ut eorum numerus restringeretur, (i) pro eo ac Cæsari probabatur.

(i) *Literæ Cæsarianorum ad Cæsarem 8. Sept. & Legat. ad Pontificem 30. Septemb. 1563.*

14. Helius Hierosolymitanus Patriarcha, qui secundo loco sententiam dicebat, in secundo capite suasit, ne omnes Collegiorum Ecclesiasticorum immunitates tollerentur. De aliis immunitatibus id sibi probari, sed non de iis quæ illas possidebant aut ex fundatione, aut ex concordia, quam partes jurejurando firmarant, & Sedes Apostolica comprobarat. Id agendum non esse inauditis aliorum rationibus, ne se ostenderent Episcopi judices sibi addictos; cum earum pleræque concessæ fuerint à Gregorio VII. & Innocentio III. viris sapientissimis.

15. Archiepiscopus Hydruntinus in primis cohortatus est, ut cùm fas non esset ulli potestati potestatem Pontificiam coarctare, apponeretur universalis clausula, *salvâ in omnibus Apostolicæ Sedis auctoritate.* In decimo octavo rejecit prohibitionem plura sacerdotia obtinendi, affirmans, id repugnare capiti, *De multa*, & Concilii Lugdunensi & Lateranensi: idem æquaturum sacerdotiorum possessores numero, non æstimatione sacerdotiorum, & multos nobiles dehortaturum ab Ecclesiastica vita ineunda.

16. Granatensis in nono Lotharingi sententiam laudavit de constituendo *Pœnitentiario* in singulis Episcoporum Ecclesiis.

17. Verallus in quinto, ubi præcipuè lex ferebatur de causis criminosis adversus Episcopos, petiit, ut earum commissiones extra Urbem manu Pontificis signarentur; monuitque, earumdem cognitionem spectare ad Synodos Provinciales, prout imperabat Canon, *Quorundam*, distinct. 24. & Can. *Quamvis. 6. q. 2.* tametsi postea sententiæ pronuntiatio ad Pontificem non spectaret. In decimo nono improbavit, habendam esse ab Episcopis, & à Pontifice electionem ad Paræcias ex judicio examinantium; cùm fidendum non esset aliorum conscientiæ in animarum cura demandanda. In vigesimo primo, ubi cuncta prima judicia concedebantur Ordinariis, optavit, ut causæ magni momenti exciperentur.

18. Mutius Callinus Archiepiscopus Jadrensis, in primo capite opinatus est, Episcoporum examen esse instituendum (quod post multos annos Clemens VIII. fieri jussit) & decernendum, ne quispiam à Pontifice ad Episcopatum promoveretur, nisi priùs ad id comprobatus ab Episcopo suæ diœceseos, aut ab Legato Apostolico illius Provinciæ.

19. Archiepiscopus Bracarensis in sexto dissensit ab Helio in excipiendis immunitatibus ex fundatione, dicens, hoc ipsum idem esse, ac nihil curare monstrum enatum cum pede adnexo ipsius capiti, aut non corrigere institutionem nosocomii, quod eâ ratione conditum esset, ut à medico numquam inviseretur.

20. Contrà verò Gaspar à Fossa Rhegiensis Archiepiscopus obstitit, ne universè delerentur immunitates Collegiorum; ob oculos positis clericorum Collegiis in Germania, ubi multi Episcoporum defecerant, sed nullum ex Collegiis.

21. In hac disputatione de immunitate, aliqui ex Patribus Lunensis operam perstrinxerunt de Procuratore Collegiorum Hispanienſium, alii verò eamdem propugnarunt.

22. Antonius Augustinus Leridensis Episcopus questus est, auditam à se fuisse quorundam vocem, perinde ac si planè in angulis Germaniæ degerent, Synodo potestatem non inesse ad leges sanciendas, quibus Principes obligarentur; quasi hujusce rei usus Sedi Apostolicæ & anteactis Conciliis perpetuus non fuisset, & luculento Historiarum testimonio minime confirmatus. In primo articulo censuit, neminem inter Purpuratos Patres esse cooptandum, qui aut frater, aut ex fratre nepos, aut sobrinus esset alterius Cardinalis, aut ipsius Pontificis, nec plures quàm duos ex eadem provincia. Et præterea, ne munera ob collationem Purpuræ cavarent, hortatus est, ut suaviter cum Principibus ageretur; sicut enim dictum est, *Nolite ad iracundiam provocare filios vestros*; ita cùm Synodus indigeat Principibus, qui ejus Decreta exæquantur, opus erat ut ipsos sibi benevolentes haberet.

23. Facchinettus Neocastrensis Episcopus, ex primo desumpsit opportunitatem monstrandi, ea incommoda, de quibus Orator Gallicus conquestus erat, orta esse in Gallia præcipuè à Rege, & à facultate, quam ille obtinebat, concedendi prout sibi libebat sacerdotia.

24. Salmanticensis sermone suo plurimum temporis occupavit. (k) Præmisit, à se Deo grates agi, quod tempus advenisset Ecclesiam spectantibus hæreticis reconcinnandi, eorumque in Concilium calumnias convincendi; cùm præsertim in ordine Ecclesiastico morum emendatio inchoaretur, exemplo Synodi octavæ Toletanæ: quisquis enim seipsum corrigit, & auctoritatem & facilitatem consequitur ad alios corrigendos. In propositis Decretis sibi generatim displicere prolixitatem adversantem & consuetudini veterum Synodorum, etiam in gravissimis argumentis & præsentis decoro, & etiam subjectorum quieti: siquidem quot verba, tot litigiorum semina multiplicabantur. In primo capite, neutiquam sibi probari vocem illam *gratis*, de actis quæ conficiuntur ut quispiam ad Episcopatum assumeretur: etenim quamquam Sacramenta sine pretio sint administranda, tamen antegressi labores ministrorum pretium postulant. Et quod spectabat ad emolumenta Cardinalium, qui Ecclesias in Senatu proponebant, quando ipsis tunc adimebantur cuncta sacerdotia salutem animarum curantia exceptis Episcopatibus, æquum non esse, consuetis emolumentis illos privari. In tertio, se consensurum negavit articulo valdè controverso, sicut postea narrabimus; nimirum, à Metropolitis invisendas esse diœceses suffraganeorum: esse id inauditum in Hispania, & plura prævideri detrimenta tum ex diuturna absentia Metropolitarum à suis Sedibus, tum ex multiplicatione onerum minoribus sacerdotiorum possessoribus, quibus conferenda esset pecunia in sumptus tum Archidiaconorum, tum Episcoporum, tum Archiepiscorum, ipsos invisentium: posse hujusce rei vice cunctis satisfieri per Synodos Provinciales, quæ tertio quoque anno imperabantur in primo capite. De quinto, commendavit, ut renovaretur Canon tertius Synodi Sardicensis, propositus ibi ab Osio Episcopo Cordubensi, & per ingentem plausum exceptus, ac posteà relatus in Can. *Osius 6. q. 4.* & confirmato à Sixto III. hoc est, causas Episcoporum ad Romanum Pontificem deferendas esse. In sexto, acriter invectus est in Collegiorum Ecclesiasticorum immunitatem, ostendens, eam discordiæ & corruptelarum fontem esse. Censuit tamen excipiendum Complutense, in quo cum eo consensere complures Hispani Præsules non quidem ajebat Mendoza, illam exceptionem à se proferri quòd ipse illius Academiæ alumnus esset, neque quòd ejus fundator Ximenez Cardinalis, Toletanus Archiepiscopus, instituerat Mendozas perpetuos illius dominos; sed in primis, quòd illa tot illustrium virorum esset parens, quorum multi ea in Synodo numerabantur. Deinde, quod cum Canonicis illius Collegii non poterant alii conferri sanctionum dignitate; quippe quod necesse erat eos esse Theologos, Doctores & Magistros in liberalibus disciplinis: iidem consueverant dare operam quovis tempore concionibus prælectionibus, confessionibus ac disputationibus; numquam otiosam, semper tamen quietam vitam agentes, eximiæ quæ virtutis specimen exhibentes. Quapropter cùm clarissimus ille Cardinalis eorum fundator voluisset illos immunes, tametsi ceteroqui ejus Episcopatui subjecti fuissent; cumque singulos annos inviserentur à Rectore illius Academiæ, cui plurimum splendoris vigorisque defuisset hac prærogativâ deperditâ, Patres hortabatur, ne Academiæ adeò de Ecclesia benemeritæ damnum inferrent. In decimo nono, pluribus comprobavit, curas animarum per examen demandandas; testatus, experimento conspici in Hispania, præstantiores Parochos esse qui hoc pacto seliguntur; sibi tamen displicere concursum, utpote stimulum ad æmulationes, ad ambitiosos conatus, ad odia. Idcircò videri sibi, ad majorem Cleri pacem & Episcoporum dignitatem conferre, si ad hos pariter extenderetur id quod præscribitur Dominis Paræciarum; hoc est, ut eum eligerent, qui posteà examinantium judicio idoneus esset declarandus, aliter electio in irritum caderet: & quo amoveretur omnis suspicandi ratio, probatum iri ab examinantibus non idoneos, in gratiam Ordinariorum; caverent iidem examinantes, ne præter jurisjurandi vinculum illius familiares essent.

(k) *Extat in ejusdem Actis.*

25. Melchior Avosmedianus Episcopus Guadicensis, exulceratus, ut in Actis suis refert Salmanticensis, ob illatam sibi offensam ab iis quos illi Romanos appellabant, opportunitatem arripuit differendi, prout argumentum ferebat, de Ordine; rarusque se nunc muniri quasi vallo, Oratoris Hispani præsentia, studuit se vindicare: captoque argumento ab ea voce *gratis*, de collatione Episcopatus, de qua voce Lotharingus aliique variè disputarant, sermonem habuit, quo ardenter invectus est in Magistratus Romanos, productâ notâ pecuniæ, quam necesse ipsi fuerat singulis persolvi ad obtinenda Pontificis diplomata. Quod quemadmodum visum est ab animi perturbatione, non à religionis studio profectum, ita non parum molestum accidit reliquis Hispanis, & ipsi etiam Lunensi, cùm animadverterent, inde non nisi invidiam suæ nationi conflari.

26. Sed Paulus Jovius Episcopus Nucerienſis,

qui proximè verba ecit, dixit, Guadicensem locutum fuisse secundùm conscientiam, non secundùm scientiam; cùm fas non sit subtrahi emolumenta, & ea quibus opus habet, ad congruentem sibi vitam ducendam, universalis omnium Ecclesiarum Pastor. Quemadmodum reus majestatis accusaretur is, qui affirmaret, auferenda esse Principibus laicis ipsorum tributa; ita reum multò gravioris injustitiæ illum esse, qui Ecclesiæ Principi & Christi Vicario vult auferre fructus ipsi debitos à singulis Ecclesiis ex jure, ex æquitate, & ex consuetudine.

27. Joannes Baptista Sighicellus Bononiensis, Episcopus Faventinus, vehementer institit, ne Collegiorum immunitates abolerentur, aitque: Si tantum detrimenti attulissent in Hispania, quantum Hispani Præsules amplificabant, neque Calistus, natus in Hispania, neque Adrianus, Episcopus olim Hispania, eas toleraſſent: profecto Germaniæ Galliæque illas prodesse, ne unius Episcopi prævaricatio in Fide satis esset ad Ecclesiam suam evertendam.

28. Vanzius Urbevetanus Antistes, dum refelleret Guadicensem, monuit, munera Romæ venalia, esse veterrima, & ante Pontificatum; ut constabat ex ultimis libris Codicis, *lege prima §. Nec castrense, de collatione bonorum, & leg. fin. Cod. de pignoribus, & leg. fin. Cod. silentiar. & leg. Omni modo §. Impetrare. Cod. de inofficios. testam.* Ea postmodum à Constantino Sedi Apostolicæ fuisse tradita, secundum Canonem, *Constantinus 96. distinct.* & Canonem, *Futurum 16. q. 3.* Præterea, fuisse præscriptum ab Innocentio III. ut Apostolicis literis postrema manus admoveretur à quibusdam Magistratibus, ut illis à fraude cautum esset, *Cap. Dudum & Cap. Licet. de crimine falsi.* His Magistratibus mercedem laboris esse solvendam: aliis ministris honorariis dandam esse portionem quamdam ex annuis proventibus, Pontifici Romano debitis etiam ex jure Civili, *Authent. de sanctissimis Episcopis §. Jubemus.* cui propterea licet pro suo arbitratu ea donare. De vigesimo primo, quod ad prima judicia exercenda spectabat, cupiebat, ut exciperentur causæ miserabilium capitum, quibus permittitur instituere primum judicium in maxima Curia, secundùm celebrem legem unicam; & clarissimorum capitum, secundùm legem primam, *cod. Ubi Senat. vel clar.* & omnium Curialium, ex lege prima, *God. de Curial. Urb. Rom.* & causæ beneficiales, levioribus exceptis, *Cap. per venerabilem. §. Igitur qui filii sint legit.*

29. Vincentius Justinianus Generalis Magister Prædicatorum plurima disseruit de quarto capite, quo Regularibus libertas concionandi auferebatur. Eam ipsi fuisse traditam ab Oecumenica Synodo Viennensi, ex Clementina, *Dudum de sepult.* nullum inde detrimentum inferri Episcopis, quibus licebat eos amovere ac punire, si quando errores prædicarent; nec esse obstruendum os homini, qui per illud Dei verbum disseminat. In nono, repugnavit Pœnitentiario, à quibusdam proposito; objecitque, neminem ausurum fuisse ad hujusmodi Sacerdotem accedere, ne se graviorum noxarum reum puderet, quæ ipsius foro reservantur.

30. Ultimo loco Lainius verba fecit die secundo Octobris. Monuit, ne ullo pacto omitteretur particula, cujus auctor fuerat Hydruntinus, *salvâ Sedis Apostolicæ auctoritate.* Hanc sacrosanctam Sedem duplici ratione considerari, secundum spiritum, & secundùm carnem; nimirum, tamquam domicilium

micilium charitatis & religionis, & tamquam fontem temporalium bonorum. Utramque prærogativam esse in ea detinendam, quò in pretio habeatur etiam apud minùs perfectos: posterior enim ad priorem exercendam opem ferebat, ac viam parabat. Duo à se studia erga sanctam Sedem animadverti: alterum, cujusmodi erat in sancto Bernardo; alterum cujusmodi in hæreticis: ab illo ad suum caput reduci, et cum eo conjungi quæ aberraverant; ab hoc sejungires ab unitate, aclongè repelli. Tria generatim expeti à se in propositis Decretis, majorem brevitatem, minorem correctionem antiquorum Canonum, & sanctiones facilioris executionis. Quod spectabat ad postremum, in hoc differre legem à Deo, & legem ab hominibus latam. In prima tanta moderatione opus non est, propterea quòd legislator ipse vires suppeditat ad eam custodiendam: at verò secunda normam capere debet à viribus quæ adsunt, cùm eas augere non possit in subditis auctor legis. Observavit, Ecclesiasticos non accusari ab adversariis ob defectum, sed ob violationem bonorum Canonum. Videri sibi, reliquorum omnium humeros premi, Episcoporum humeris ne tactis quidem. Contineri in illis disciplinæ legibus multa adversus Pontificem, Cardinales, Archidiaconos, Canonicos, Parochos regulares; adversus Episcopos nihil. His universè propositis, ad peculiaria descendit, & in quinto capite, ubi de Synodis Provincialibus agebatur, consideravit, eas difficulter coactum iri; subsecuturas tamen proprias Nationum Synodos cum gravi Ecclesiæ periculo. Sibi non probari certum tempus Oecumenicis Conciliis præscriptum; hinc enim speciem obtenturos contumaces ad provocandum à sententiis Romani Pontificis ad futurum Concilium, sublatâ obedientiâ & unitate Christianæ Reipublicæ. De sexto, ad immunitates pertinente, censuit; non cum omnibus Cleri Collegiis eodem pacto agendum. Hispanica Episcopis subdi posse, utpote integritate vitæ præstantibus, idque Philippo Rege cupiente. Aliam rationem ineundam esse, ubi Episcopi essent hæretici aut infames, & Principes laici dehortarentur. Institit, ut per leges consuleretur Episcoporum suppellectili, modo quo hi cum consanguineis se gerebant, & quo pacto his sacerdotia essent elargituri; ne admitterentur translationes Ecclesiarum, quæad declinandam mansionem laboremque haberentur. De pensionibus decretum ederetur, quo initæ fierent injustæ; nec in posterum illæ, nisi rationi consentaneæ, concederentur. Unicum uni sacerdotium conferretur, ubi esset sufficiens; nec sufficientis rationem petendam esse ex nobilitate personæ, sed ministerii, cui sacerdotium destinatur; nam Ecclesia non dirigitur ad ministrorum utilitatem, sed ministri diriguntur in Ecclesiæ utilitatem. Licere alicui plura sacerdotia possidere cum Ecclesiæ emolumento; exempli gratiâ, cùm desunt plures Pastores idonei, aut cùm propter sanctitatis literarumque præstantiam magis unus prodesse potest quàm plures.

31. Absolutâ disputatione de viginti & uno articulis, supererant reliqui exagitandi, ac præcipuè articulus de Principibus: sed postrema Cæsaris responsa nondum pervenerant. Compertum jam erat Patribus, quantâ acerbitate hic articulus à Gallis impugnabatur: nec latebat repugnantia, nihilo remissior, tametsi modestior, magisque obtecta, Lunensis, qui per eos dies acerrimè urgebat agitatam declarationem particulæ, *proponentibus Legatis.* Accessit die quarto Octobris Oratorum Venetorum postulatio, exponentium Legatis: (l) Cum ipsorum Respublica semper libertatem & immunitatem Ecclesiæ sartas tectas servaverit, profectò nullam à se materiam exhibitam fuisse Decreto, quod de Principibus parabatur, proinde reverenrer à se peti quorundam dierum dilationem, quò ipsi docerentur à Senatu, quid à se proponendum esset, ad sua privilegia, consuetudines, ac generatim ad suam auctoritatem conservanda; ne umquam dici posset, Principi obsequenti, ac singulariter benemerito de Sede Apostolica, illatum fuisse detrimentum, eodem non priùs audito.

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 4. Oct. 1563. & postulatio extat inter monumenta Gualt. 7. Octob.*

32. Hanc Venetorum petitionem ut res protraheretur, subsecuta est altera similis petitio Cæsarianorum, qui dixerunt, Velle se super eo negotio solemniter rogare Concilium, & ab eo, qui Oratori Hispano à Secretis erat, postulatum communi nomine expositum iri: Gallum quoque sese ad id obtulisse; sed ipsos, postquam ejus contestationes audierant, noluisse in ea re cum illo societatem.

33. Conjuncta tot Oratorum eodem tempore postulata, (m) tandem impulerunt animos Præsidum adhuc suspensos; cùm apud se revolverent, si in hujusmodi conditionibus ipsi indulgerent, non imbecillitati tribuendum, sed potiùs pertinaciæ ac temeritati si repugnarent. Id circò omissâ publicâ recitatione earum petitionum die octavo Octobris (n) primus Legatorum ita disseruit: Si quod appeti potest, idem simul esset ac quod fieri potest, opus haud futurum fuisse inter ipsos consilio: (o) sed infelicem temporum conditionem postulare, ut vice maximi boni minimum malum eligeretur. Destinasse priùs Legatos, ut expensis viginti & uno articulis, ad reliquos gradus fieret, ac præsertim ad trigesimum quintum de Principibus. Verùm pro eo quod Patribus in comperto erat, jam à cunctis Oratoribus, quà deprecationibus, quà denuntiationibus, ad alia consilia se compelli. Eosdem Oratores profiteri, se nihil velle quod immunitati ac libertati Ecclesiæ adversaretur; sed solùm petere temporis spatium in articulo adeò gravi, ad suas consuetudines purgandas, & ad sua jura ac privilegia palàm proferenda. Videri, secundùm rectam æquitatem; negari non posse Principibus Catholicis id quod vel ipsis hæreticis indulgeretur: & ex altera parte conspici, tempus illis concedendum tam breve esse non posse, ut interim otium Synodi sine gravissimo detrimento contingeret. Legatos igitur existimare, posse interim celebrari Sessionem de argumentis Matrimonii jam perpensis, & de viginti uno articulis legum discussis. Quòd si fortè fieri posset, ut præveniretur præstitutus Sessioni dies, reparato aliqua ex parte dedecore superiorum prorogationum, sine dubio patefactum iri falsitatem vulgatæ calumniæ; ex odio videlicet emendationis caput illud de Principibus prætermissum fuisse, quò ipsi, abhorrentes ab emendatione sua, desisterent ad emendationem Ecclesiasticorum Patres extimulare: hoc pacto tot rerum capitibus absolutis; in alia Sessione ad Synodi finem tam optatum & tam optabilem deveniri posse. Quod si quis obex aliorum culpâ injiceretur, liceret Patribus intrepidâ fronte ab opere manum amovere, cùm officio suo feciſsent satis in plurimis, promptumque animum in reliquis præ se tulissent. Denique bonum, quâ parte nôstra est in manu, numquam esse retardandum

dum; opportunitates enim illius perficiendi breves raræque contingunt. Ponderarent has rationes Patres: sicut munus erat Præsidum eas proponere, ita partes esse Concilii, judicium ferre. Accommodata certè ratio, quâ ii qui præsunt, propositiones claudant molestas Conventibus, qui libertatis suæ maximè solliciti, tunc se magis liberos ostentare cupiunt, cùm magis se cogi sentiunt.

34. Varia fuerunt opinamenta, & complures ardenter obstiterunt, sed major pars voluntatem potentiæ accommodantes aut disertè consenserunt, aut certè dixerunt, Legatorum conscientiæ se remittere. Hinc progressi sunt ad delectum eorum, quibus negotium datum est emendandi Canones ac Decreta secundùm sententias, quas audierant in consessu: illæ verò tam iteratæ vociferationes, ut haberetur delectus per æqualem singularum nationum numerum, obmutuerunt; adeoque absque ullo certamine Legatis electio concordi voce commissa est. Sive quod Lunensis, qui unicè, si non desiderio, certè animi ardore postulatum illud promoverat, opportunius dignitati suæ putaret, incertæ pugnæ se non committere; sive quod intelligeret, in eum, qui multas eodem tempore lites intentat, communem præsumptionem in omnibus contra se militare; & summorum etiam Principum morem esse, plura simul bella non inferre, ne in singulis victos sui posteà pœniteat.

CAPUT IV.

Ratio inita ad celeriter componenda Decreta, quibus majori parti satisfieret. Voluntas Cæsaris ac Romanorum Regis de conclusione Concilii, etiamsi repugnarent Hispani. Consilia super eo à Delfino data Morono, & ab hoc Pontifici. Cæsaris nota de Decretis postremo reconcinnatis. Ejusdem sensus de Principibus reformandis. Discessus Ferrerii. Querelæ Tridenti, de collationibus à Pontifice quibusdam factis, operâ Lotharingi.

1. ADeò variarant, (a) ac de tam multis rebus verbisque, eorum sententiæ, qui mutationem in exemplo Decretorum postulabant, ut ne inveniri quidem posse videretur non modò quod cunctis satisfieret, sed etiam quod major pars vellet. Itaque selecti ad id Patres in tres cœtus divisi sunt, qui coram tribus Cardinalibus, Osio, Simonetta & Navagero, habebantur; in quorum singulis expenderetur utraque pars sententiarum, quæ scripto tradebantur à singulis Patribus; ne quid inesset ambigui, aut prætermitteretur: in quæ vitia facilè prolabuntur festinata compendia eorum qui à Secretis sunt. Ibi in quolibet ex viginti uno Decretis multa loca communia considerabantur, in quibus versabatur sententiarum varietas; quæ loca trigesimum planè numerum in quibusdam pertingebant, & super eorum singulis deprehendebantur singulorum Præsulum judicia: ita ut quilibet ex tribus cœtibus simul colligeret summam sententiarum, quæ ipsis committebantur. Posteà duo Patres in singulis cœtibus selecti sunt, qui peculiares indices inter se conferrent, & unicum conflarent universalem de singulis locis communibus; atque ita reperirent quodnam fuisset in eo loco judicium majoris partis, & secundum illud in novam formam Decreta redigerent.

(a) *Acta Paleotti, & litteræ Jadrens. 14. Octob. 1563.*

2. De hoc opere Lunensis apud Legatos conquestus est, (b) quod à multis ipsorum sententiæ calamo fuissent mutatæ, relictis anteà voce prolatis; præcipuè de immunitate Collegiorum, & de primis causarum delationibus, adjectis ipsorum scripto multis gravibus limitationibus pro judicio ab aliis prolato: permotos ad id fuisse quorumdam artibus, qui aut precibus, aut promissis, aut minis sententias sibi compararant, idque nominatim Archiepiscopus Hydruntinus, Verallus, Sanfelicius, & Sfortia. Idcirco remedium esse admovendum: illud tantummodò quod in cœtibus dicebatur, à Spiritu sancto dictari, & publicæ auctoritate pollere; reliqua privatim dicta, ab humanis sensibus esse profecta, eisque privatam dumtaxat auctoritatem tribuendam. Velle se & Pontificem id monere, ejus responsa præstolaturum, & interim indicere iis Episcopis, qui à Rege suas Ecclesias acceperant, ut se à conventibus abstinerent, ne ipsorum causâ libertas Concilii detrimentum pateretur.

(b) *Duæ litteræ Legat. ad Borrom. 22. & 25. Octobris 1563.*

3. Graviter à Legatis responsum: Variationem semper esse licitam, donec Decreta in Sessione firmarentur. Quòd autem à quibusdam ad id operâ navaretur, sicuti pro certo ponebat Lunensis, sibi compertum non esse, ac videri quidem uti valdè rationi dissentaneum, ita parum credibile, cùm verisimilius esset, actum de his per modum differendi; inde verò sive per errorem, sive per calumniam, ansam arreptam fuisse ad ea comminiscenda. Si Lunensis, quinam & quibuscum id egissent, & peculiares conditiones palàm faceret, se quidem inquisituros; aut si magis probaretur, reprehensuros generatim in conventu hujusmodi agendi rationem, monentes, ut ab ea se quisque abstineret, secùs verò meritam pœnam soluturum. Ceterùm ex variatione sententiarum ne argueret Lunensis tam facilè veritatem illius susurri. Sæpe ex audita alterius ratiocinatione proprium judicium mutari: præterquam quòd tempus ipsum cuncta variat in homine, ac præcipuè opinionem; idque in Lotharingo liquere, qui sententiam suam scripto exhibuerat longè aliam ac voce protulerat, & tamen id pollicitationibus minisve abscribi non posse. Prohibitionem, ne Episcopi Regi subjecti conventibus interessent, nec ex pietate, nec ex prudentia Lunensis sperari: hoc enim pacto non servatam, sed potiùs violatam iri Concilii libertatem.

4. Inter molestias, quas accipiebant Legati ab Hispano Oratore, non parum relevati sunt à literis Cæsaris, omnino diversis; quæ ad ipsos delatæ biduo post (c) susceptum in conventu diei octavi consilium, penè in ipsis effecerunt, ut eos quodammodò pœniteret dilationis argumentorum. Scribebat Delfinus Nuntius ad Moronum, se cum Cæsare (d) & cum Rege Romanorum, qui illic aderat, collocutum eâ rationum efficacitate, sibi à Deo immissâ, ut ipsos ad Concilii absolutionem amplectendam induxerit, etiam (nisi aliter fieri posset) invitis Hispanis: id tamen sibi polliceri Nuntium positâ conditione, quòd Synodo finis imponeretur per Sessionem undecimo Novembris futuram: si enim diutius protraheretur, fieri poterat, ut variæ rerum animorumque mutationes occurrerent. Hispanos non eâ apud Cæsarem auctoritate pollere quam putabant; & sibi in animum inducere Nuntium, hujusmodi propositum illos à Cæsare celatum iri. In Legatorum esse potestate, etiam reluctantibus Hispanis Synodum terminare cum Italis, aliisque; in quo eventu si Hispani vellent obfirmatis animis illam continuare, aliud domicilium illis quærendum esset. Sed

ubi

ubi Legati conjunctioni & auctoritati Pontificis cum Cæsare non fiderent, fidemque somniis, aliorumque fabellis haberent, Cæsarem ita exasperatum iri, ut forsitan consilium mutaret.

(c) *Literæ Legat. ad Borrom. 10. Oct. 1563.*

(d) *Literæ Delfini ad Moronum 4. & 5. & fusiùs confirmatur in literis 11. Octob. 1563. inter Moroni monumenta.*

5. Causa, quâ Ferdinandus & Maximilianus impellebantur ad Concilii exitum festinandum, à nobis paulò post narrabitur. Addebat Delfinus, etiam de libertate atque immunitate Ecclesiastica Decretum aliquod à Cæsare permissum iri, quando jam Synodus illud argumentum assumpserat: tamen non ita super articulo de reformandis Principibus eum consensurum; & certos reddebat Præsides, neque Cæsarem, neque Regem Romanorum, ob quantamcumque aliorum repugnantiam, umquam à Pontifice secessuros.

6. Unà cum hisce Nuntii literis epistolam Ferdinandi excepit Moronus, quâ Cæsar alteri, per Nuntium illi redditæ, respondebat. In ea magno studio illi grates agebat ob ejus amica officia, adhibita Pontifici in Regis filii sui utilitatem, quibus acceptum referebat emollitum erga Regis rationes animum, quem experiebatur in Pontifice. Grates pariter persolvebat, quòd certus ab eo fuisset redditus, nullam in Concilio de laicorum potestate statuendam esse sanctionem, quam antiqui Canones, quin & ipsæ leges Cæsareæ non continerent; nec irritas reddendas nisi Constitutiones illas laicorum Principum, quibus mansio Episcopis impediebatur. Subdebat, ex eo negotio minimam partem ad se spectare, maximam, ac ferè totum, ad sacrum Imperium aliosque Principes pertinere: ne momentum quidem temporis à se prætermitti in iis rebus exquirendis, quæ Concilio essent exponendæ, ne suspicaretur Legatus, eam esse artem ad moram injiciendam; omni enim conatu suo ac labore felicem celeremque Synodi cursum à se promotum iri. Nec in animo sibi esse, emendationem recusare, pravumque aliis Regibus exemplum præbere, aut Episcoporum mansionem impedire, & ea, quæ jam decreta erant, in dubium revocare: sed à rebus tam gravibus, tamque universalibus ad eam maturitatem se compelli. Perpenderent Legati, deceretne aut prodesset, polliceri se id, quod sibi certum non erat à se posse præstari: ubi Decreta ad suas hæreditarias ditiones tantummodò pertinerent, haud se commissurum, ut à Synodo, à Pontifice, ab universo Ecclesiasticorum ordine quidquam justè de prompta animi sui observantia desideraretur.

7. Idem tabellarius literas Ferdinandi detulit ad Oratores, (e) in quibus exactissimum judicium ponebat de tertia forma, ab illis missa, reformatarum sanctionum, comparatè cum secunda: & tam accuratè revocabat ad trutinam observatas à se declarationes, mutationes, ea quæ prætermissa, quæ adjecta, quæ variata fuerant, ut à Legatorum solertissimo tam operosa diligentia speranda non fuisset. Ego verò propè fui, ut hic ea plenè recenserem, quò palàm fieret, quo pacto pius ille Cæsar in negotio Religionis nihil omnino putaret aut nimis minutum, aut inferius animi sui fuæque conditionis celsitudine. Sed id, quantum satis sit, pluribus in locis à nobis patefactum est: nec ignoro, res parvulas etiam magnorum Principum humanæ curiositati charas esse, ubi paucæ sunt, neglectas, ubi multæ.

(e) *3. Octav. Possoviâ.*

8. Innotuit posteà Ferdinando Oratoris Gallici denuntiatio: (f) & quamquam in se bonam haud censuerit, sibi tamen bonam censuit; quippe quâ satis probaretur, nec à se perperàm prædictam fuisse difficultatem Principum in digesta à Patribus eorum emendatione, simulque commendarentur obsequentes ipsius petitiones, collatæ cum inobsequentibus aliorum contestationibus.

(f) *Ex literis Cæsaris ad Oratores Possoviâ 9. Octob. 1563.*

9. Grata supra modum accidit Legatis hæc Cæsaris propensio absolvendi Concilii. Etenim sperabant Sessionem se celebraturos tam propinquam alteri subsecuturæ, ut nulla mutationis causa interponeretur: & aliunde augebatur in ipsis festinandi sollicitudo, cùm intelligerent, Ferdinandum (g) valetudine multum defeciisse, & febriculis frequenter laborare, quæ tamquam tenues, sed crebræ guttulæ, si non perfringunt, atterunt: quamobrem fieri poterat, ut improvisò deficeret, deficiente cum eo fiduciâ ab ipso præstitâ in ea regione, in qua Concilium quiscebat; adeoque si infortunium illud accideret, gravi divexabantur anxietate, quidnam ipsis consilii esset extemplò capiendum. Verùm significavit Moronus Pontifici, haud sibi tutum videri Nuntii consilium de Concilio finiendo, Hispanis minimè consentientibus. Duplici modo posse id effici. Primò, illis non prænonitis: sed vix possibile videri, ut aliquis illius negotii odor ad eos non irreperet sive in Aula Cæsarea, sive Trideuti; ubi tandem necesse erat rem, antequam ea fieret, cum pluribus communicari. Jam verò rei notitiâ ad ipsos aliunde perlatâ, colorem optimum habituros ad cohonestandam repugnantiam, tanquam nullo habitos in pretio; & fortasse satis etiam virium ad rem præpediendam. Alterum modum esse, si susceptum consilium ipsis aperiretur; & hoc peractose duram incertamque pugnam habituros: nam quantum ex Lunensi cognoverat, procliviorem ad suspensionem quàm ad conclusionem ipsum viderat, ne consentiretur à Rege Synodi terminationi, nondum compluribus dogmatis definitis, & compluribus corruptelis nondum correctis. Quare prævideri à se, illum nervis omnibus obstiturum. Ubi adversarii hac illaveratione vicissent, Pontifici gravi dedecori futurum & quòd temerè decertasset, & quòd victus fuisset. Sed detur, etiam Hispanos, aut improviso deprehensos, aut obrutos aliorum numero, victum iri; quisnam fructus ex ea victoria decerperetur? Magnam orbis catholici partem possideri ab Hispano, cui gravis causa suppeteret, ne suis in ditionibus excideret Decreta Synodi, se invito despectoque abiolutæ. Quapropter ad nihilum, pejusque etiam nihilo deciderent tot annorum labores, quando non alius ferè proventus inde colligeretur, quàm operis repulsa, discordia, & Ecclesiæ communis offensio. Rationes hasce liberaret Pontifex: expromeret quid ipse vellet: mitteret facultates necessarias sive ad concludendam Synodum, sive ad suspendendam: significaret Legatis quid ipse in colloquiis cum Lotharingo decrevisset, eumque alacrem, & virtutis documentis imbutum remitteret.

(g) *Literæ Legat. ad Borrom. 27. Sept. 1563.*

10. Sed

10. Sed interim Pontifex nondum conscius harum rerum, Præsides ad terminandam Synodum sollicitabat, (h) vetitos ne de suspensione mutirent; eosque monuit, ut humaniter agerent cum Ferrerio, tametsi malè se gessisset, cùm cuncta operare genda sint à fine, cunctique gressus à meta. Antequam contestationis fragor perstreperet, subtilissimus susurrus pervenerat ad Pontificem, jussos fuisse Gallos Venetias secedere, idque tunc effectum iri, si Sessio constituto die celebranda esset: cujus propositi ratio cùm ipsum lateret, ex conjectura putabat id fieri, ne ipsi Decreta comprobarent, adeoque Rex obstringeretur ad eorum executionem ab hæreticis, armorum vi extorquendam. Audierat prætereà, Ferrerium, quippe sagacem virum, moliri tam importunam secessionem cùm Regis dignitate, & rejectâ in alteram partem illius causâ. Quare Moronum secretò hac de re monuit, ut quò magis prævidebatur, quæsitum iri à Gallo justæ indignationis speciem, eò magis caveret, ne vel tenuis color illi præberetur. Sed hæc epistola (i) eodem die scripta est, quo habita contestatio. Hujus posteà certior factus Pontifex, quamvis eam supra modum rationi dissentaneam appellasset, eoque magis, quòd Lotharingus pro certo affirmabat Regem Oratori non imperasse (ita scribit) *ut tantum carnis ad ignem admoveret;* tamen Legatis injunxit, ut nullus idcircò fieret motus, ne ubi Galli animo secessionem agitarent, ipsis occasio præberetur, quâ illam facilìorem redderent, ac fucarent. Atque idcircò edoctus subinde vehementiora primi Legati verba ad Ferrerium, responsionemque à Grassio redditam, nullum propterea sensum voluptatis præ se tulit. Solum jussit grates agi Grassio propter benevolum animum: & ad Legatos scripsit, quando eò usque processum erat, non ultrà progrederentur, cùm Ferrerius is esset, qui & commodum & damnum inferre posset & illic & in Gallia, & cujus operâ adhuc spes erat aliquod beneficium acceptum iri. Quòd si quo hujusmodi Pontificis sensibus, ita moderatis, anteà Præsides se gessissent, melior fortasse fructus è Concilio proveniisset in Gallia. Atqui per quemdam veluti strepitum indignationis sine ictu, novæ offensiones excitæ sunt, non veteres sedatæ. Verùm ministri, tametsi prudentissimi, timent interdum ne timidi videantur, & ne prudentia in ipsis, ab aliis credatur, aut per calumniam accusetur tamquam innata animi formido, ab aliis tanquam sollicita utilitatis cura. Hæc igitur monita pervenerunt ad Legatos, cùm jam Ferrerius collegam secutus Venetias petierat, animumque malè affectum gerebat, animadvertens, privatas spes exaruisse, universamque Synodum adversam ab ipso, eum detestari tamquam non modò injuriosum, sed irreligiosum. Quare Legati præsagierunt, numquam ampliùs illum adfuturum.

(h) *Literæ Legator. ad Borrom. 10. Octob. 1563.*

(i) *Literæ ad Legatos & arcanæ notæ ad Moronum 2. Octob. 1563. & aliis sequentibus.*

11. Ipsi verò ne bonum, quod evenire poterat, amitterent per obstinatam appetitionem alterius boni, quod fieri non poterat, statuerunt Decretum de Principibus ita componere, ut ejus causâ Synodus non offenderet; & spem conceperant, desiderium Synodi absolvendæ inflexurum Patres ad reservandam exactam illam Christianæ virtutis reparationem ad tempora feliciora, quæ misericors sed incomprehensa Dei providentia Ecclesiæ destinaret.

12. Suum hoc consilium (k) ad Pontificem scripserunt: sed simul eumdem non celarunt, excitum Tridenti murmur obloquentium in quædam ab eo collata beneficia, unde videbantur Romana opera Tridentinis Decretis adversari; eoque majori tristitiâ Patres (l) affectos fuisse, quod operam suam ad id impenderat Lotharingus, qui se priùs adeò Synodi studiosum ostenderat: eo siquidem proponente in Senatu, admotus fuerat Ecclesiæ Ferrariensi Alfonsus Rossettus, anteà Comacli Antistes, cunctis proventibus (præter mille scuta) & collationibus sacerdotiorum, reservatis Aloysio Cardinali Estensi, qui tunc ejus administratione se abdicabat; ipsi verò vigesimum quintum ætatis annum attingenti tradita fuerat eodem die Ecclesia Auscensis, cujus administrationi renuntiaverat Hyppolytus Cardinalis Ferrariensis, Aloysii patruus, eodem plane jure sibi retento, quod in Ferrariensi fratris filius retinuerat, & facto ad Narbonensem Archiepiscopatum gradu; quamquam revera cum optione necessaria, ut vel hunc, vel Lugdunensem, quem ille administrabat, intrà spatium quatuor mensium relinqueret. Hæc itaque oneris abdicatio in grege pascendo, emuncto tamen ipsius lacte, quin onus unius dumtaxat cum lacte duorum, severo illorum Patrum animo repugnabant, nec minus Insulæ collatæ juveni, sacerdotis ætatem vix ingresso, displicebant. Si hæc (expostulabant) tunc peragebantur ante oculos Concilii viventis, & auctoritate ejusdem Pontificis, qui Concilii auctor erat, & ministerio viri tam præcipui in eodem Concilio; quænam præsagitio concipienda erat in posterum, cùm clausis oculis Concilii rempublicam illi gererent, qui nec peculiari animorum affectione ejus Decreta cernerent, neque quidquam de suo in illis agnoscerent? Non tamen prætermisit Pontifex quantum poterat, rem à se gestam purgare; (m) responditque, Estensem Cardinalem ætate spectatâ jam idoneum haberi ad regendam Ecclesiam, cujusmodi erat Ferraria, duos anteà annos à se possessa, adeoque in hac parte opus illi non fuisse novâ legis relaxatione: quod autem spectabat ad fructuum retentionem dum Ecclesiam renuntiabat, nondum super eo Decretum ullum in Synodo editum; & retulisse Lotharingum, id liberum Pontificis prudentiæ remissum iri: nullam pariter Ferrariensi novam legis relaxationem impertitam; solùm enim ille Auscensem Ecclesiam in Narbonensem commutarat, hoc insuper obstrictus vinculo, ut hanc aut alteram Lugdunensem relinqueret intra tempus constitutum à Synodo, quæ sex menses concedebat à die initæ possessionis; & hanc ipse nondum obtinuerat, neque compertum erat quandonam obtenturus esset, hugonottorum causâ. Quamvis adhuc Synodus à Pontifice confirmata non erat, oppositum disertè fuisse in illis concessionibus, ut nihil per eas derogatum intelligeretur ulli ejus sanctioni; Lotharingum verò in se recepisse quidquid actum erat, quocumque in loco à se purgatum iri. Ita Pontifex rescribi jussit. Sed prætereà in memoriam non revocabant religiosi illi Patres, opus esse, ut hæc potestas Ecclesiastica, cui non alia militant arma nisi subditorum pietas, valdè dispari severitate procedat, ubi dispar non solùm promeritorum, sed etiam potentiæ ratio est; præsertim cùm ejusmodi Principes, cujusmodi sunt Galliæ Rex, & Ferrariæ dux, deprecatores accedunt pro collatione Ecclesiarum, quæ in ipsorum ditionibus sitæ sunt, quæque melius administratæ cernuntur etiam

etiam in Ecclesiastica disciplina, cum Episcopi manus Principis brachio sustinetur. Etenim quemadmodum animus leges suas observat exactius, cùm ipsi corpus non obluctatur; ita perfectius custodiuntur leges potestatis gerentis curam spiritus, cùm potestas, quæ corpori dominatur, ipsi non resistit.

(k) *Literæ Legatorum ad Borr. 16. Octob. 1563.*
(l) *Acta Paleotti.*
(m) *Literæ Borrom. ad Legatos 23. Octob. 1563.*

CAPUT V.

Cæsaris responsa ad Lunensis postulata de particula, proponentibus Legatis: *& intimi ejusdem sensus de Concilio. Quæstio difficilis concordiæ de matrimoniis clandestinis; & petitio complurium Episcoporum, scripto exhibita, ad minuendam Archiepiscopis in ipsos potestatem.*

1. DIe septimo, post datas ad Pontificem literas à Legatorum Principe de consilio Delfini, novæ Ferdinandi literæ Tridentum pervenere (a) quæ tametsi non repentè, brevi tamen difficultates cum Lunensi dispulerunt, simulque sustulerunt omnem obicem Decreto de Principibus injectum. Et quoniam Suavis narrat, Cæsarem indulsisse Synodi terminationi, impulsum ad id à Rege Romanorum, *qui dicebat, oportere illam finiri, propterea quod nihil boni fructus ferebat, neque quidquam spei superaret, illum productum iri*? quod aliquo acceptum sensu verum est, sed altero, quo Suavis accipit, falsum. Proferam integrâ candidâque formâ sententiam illius epistolæ, à Ferdinando scriptæ, ubi quid ille intimè sentiat de hoc negotio; deprehenditur: sed quædam anteà monuero, quæ sparsim in mea narratione observari potuerunt, & alia nondum dicta simul addam.

(a) *Literæ Cæsaris ad Lunensem, ac suos Oratores Possoviâ 12. Octobr.*

2. Primum est; quandoquidem unusquisque plurima facilè concipit de suo jure, plurimaque genti suæ adscribit; Ferdinando, & tanquam Cæsari & tamquam Germano, facilè à suis persuasum est, in ea Synodo nimirum anteferri tum auctoritatem Pontificiam Cæsareæ, tum Ecclesiasticos laicis, tum etiam Italos Transmontanis.

3. Alterum est; à Cæsare, perinde ac etiam à Gallis, optatam fuisse Synodum non præcipuè ad disciplinam reparandam, sed ad reconciliandos hæreticos, & intestina dissidia componenda. Quod ille consecuturum se sperabat universali Calicis usu, sacerdotum matrimonio, aliis legum Ecclesiasticarum laxamentis, & invisis Romanorum prærogativis imminutis, quæ posteà cognoverat experimento, ex Concilii voluntate sperari non posse: & hujusce rei culpa regerebatur in nimiam illic potentiam Ecclesiasticorum & Italorum, quibus cordi non esset ad concordiam revocare discordes provincias sicuti cordi erat Principibus laicis, & universè Transmontanis. Sed intelligebat Imperator, generatim hominum multitudinem (ex Historici illius dicto (b) esse veluti legem, hoc est surdam & inexorabilem. Idcircò Viennæ habito solemni maturoque consilio, decreverat ad ipsum Pontificem mittere harum relaxationum postulata. Jam verò idem animo volutabat, Pium ægrè inclinatum iri ad concedendum in oculis Concilii spectantis id, cui repugnare Patrum animos compertum erat, cum periculo vituperationis, quâ ab eo venerabili cœtu lacessiretur. Quare arbitrabatur Ferdinandus, rationem unicam flectendi Pontificis haberi posse, si magnus ille Censor è medio tolleretur; atque ita patuit, clauso Concilio confestim à Cæsare os ad destinatas petitiones apertum fuisse.

(b) *Livius.*

4. Tertium est; eumdem experientiâ comperisse, Concilium non modò machinam esse parum aptam ad hæreticos recuperandos, sed periculosum fomitem ad incendendam in ipsis seditionem. Etenim usque ab anno præterito in Comitiis, habitis Francofurti, Protestantes (c) rabie percitos se ostendisse propter Conventum illum, ad eos damnandos coactum, & Episcopis Imperii minitatos fuisse ultiones hostilis ferociæ, si consensissent. Quamobrem id fuerat præcipuum retinaculum, ne quisquam illorum per se adesset, quin neque, paucis exceptis, per procuratorem: & ipsi Cæsari minaces contestationes denuntiarant; adeo ut dubitatum fuerit, ne, quo se defenderent à Catholicis, formidabile fœdus inirent non solùm cuncti hæretici Germani cujuscumque sectæ, sed etiam in societatem adsciscerent Condæum Principem, & Hugonottos Galliæ.

(c) *Epistola de hoc prolixa Delfini ad Borrom. 11. Decemb. 1562. Francofurto.*

5. Quartum est; per novum Decretum in medio positum de laicorum potestate, non levem timorem Cæsari incussum esse gravis perturbationis in suis ditionibus, tum Cæsareis tum hæreditariis; qui cùm viderent Patres adeò inflammatos, nesciebat quonam pacto illos ab incepto revocaret, nisi receptui canendo. Aliter prævidebat, sibi necesse fore aut asperrimam illam correctionem jurisdictionis suæ perpeti, simulque efficere ut eadem Imperio reciperetur, cum discrimine novi motus; aut abalienari à Pontifice universoque ordine Ecclesiastico, quod perniciosissimum existimabat.

6. Quintum; per leges jam paratas Ecclesiasticæ disciplinæ, sine diuturnioris Concilii opera abundè satisfieri ferè iis omnibus, quæ in eo genere Cæsar postularat, & habebat in animo postulare. Quod statim confirmabitur.

Porrò his præmissis, ad rem intelligendam opportunis, adducam fideliter sententiam epistolæ quam ad Lunensem scripserat Ferdinandus.

7. In exordio aptissimis formulis exprimebatur amor Cæsaris erga Philippum, fratris filium, & cum eodem animorum conjunctio. Tum significabatur in iis quæ Orator postularat, varias sibi difficultates objici. Aversatum semper se fuisse hujusmodi contestationes, ex quibus animadverterat plurimum offensionis, nihil utilitatis redundare; ut proinde ratio, per quam complures illis hactenus usi, aut potiùs abusi fuerant, ipsarum etiam nomen odiosum effecerit; adeoque à se injunctum fuisse suis Oratoribus, ut in articulo Principum per circumscriptionem aliarum vocum, quæ minùs molestè sonarent, sua jura illæsa tuerentur. Philippum Regem in suis ad Lunensem literis non petere à Cæsare, Cæsareisque Oratoribus, ut contestarentur; neque in illis affirmare, se satis edoctum esse de iis, quæ Cæsari cum Morono Oeniponti convenerant. Addebat, etiamsi fingeretur, nihil inter eos convenisse, & rem adhuc integram esse, à se non intelligi, cur idem consilium, recusandum esset, etiamsi tunc, & non anteà fuisset propositum: nihil per hujusmodi consilium, sicuti Rex opponebat, detrahi Præsulum libertati, cui nocere non poterat ullius Principis, conventio. Præterquam quod ubi quispiam Patrum vellet auditu digna proponere, & à Legatis præpediretur, liceret Oratoribus illius Principis, ad cujus ditiones ille pertineret, eadem in

in medium proferre; & hoc pacto liberum esse cuicumque proponere, sive propriâ, sive alterius voce. Neque magis officere aliud vinculum à Rege observatum, ut, antequam illi rem proponerent, Legatis aperirent: id enim nonnisi ad audiendum Legatorum consilium eos cogebat, quod ab aliis longè minoris notæ quàm Præsides, opportunum erat audiri. Id à se non dici quò Lunensem ad idem pertraheret, gnaro illud Regi non placuisse; sed quò palàm faceret, quam sibi grave contingeret, se ab eo recedere, in quo rebus diu perpensis de se solo convenerat, salvo reliquorum Principum jure. Prætereà, si Oratores sui concurrerent ad improvisam illam denuntiationem, ingens periculum imminere, ne Legati repentè discederent: quòd perpenderet pro sua prudentia Comes, quàm infelici & horribili funere Synodum sepeliret, & quem triumphum ornaret Catholici nominis hostibus, spectantibus tantâ discordiâ dissidentes hinc Romanum Pontificem, hinc Cæsarem, Regesque Hispaniæ, Galliæ, ac Lusitaniæ.

8. Insuper significari ab eodem Lunensi, si res hujusmodi proponeretur Conventui, valdè metuendum esse, ne major pars illam rejiceret: adeoque argui posse, idem contestationi eventurum; cùm haberet in animo Lunensis, non in privato colloquio ad Legatos, sed in publico concessu ad Patres illam habere. Quis enim tunc ipsis obstitisset, quo minus dicerentur suffragia, & Decretum in Acta referretur? Jam verò ea repulsa quam grave detrimentum attulisset, præsertim non ignorante Lunensi, Patres opinari, in deliberationibus Concilii omnem Judicum auctoritatem sitam in ipsis esse, & nullam in Principibus? Videri Cæsari, in postremis regii mandati verbis non modicam discerni curam hujusmodi periculi, adeoque cautionem plurimam in agendi modo.

9. Pergebat dicere: Tametsi hæ omnes rationes essent nullæ, deliberationem super ea particula, in primo Synodi Decreto posita, opus habere maturitate ac diuturnitate; ac proinde id non consonare mandatis à se postremò scriptis ad Oratores, ut finem Concilii promoverent. Id à se statutum fuisse non tam ut gratificaretur Pontifici, cui sanè in cunctis rebus honestis gratificari cupiebat, quàm ob alias causas, quas sine necessitate, paginæ haud plenè concredendas putabat; sed præcipuum esse, quod hæc opinio insederat animo suo, etiamsi centum adhuc annos Concilium extaret, eâ ratione, quâ progredi cœperat, aut nullum aut modicum fructum inde sperari posse; contra verò, graviores offensiones quàm anteà timeri posse.

10. Quæ cùm ita essent, & cùm Pontifex cupientissimum conclusionis animum gereret, cumque ii ferè omnes, qui Synodo intererant, lassitudine laborarent, & eorum multi, quos adesse oportebat, non accessissent, à se non conspici, quo pacto Lunensis ejusque Rex possent obsistere reliquorum omnium voluntati, & integrum illud onus suis humeris sustinere. Cum igitur Concilii finis prope januam esset, quænam ab ipsis sollicitudo illius particulæ capienda erat; præsertim, cùm (ut verum ipse fateretur, quod ad se spectabat) ferè in omnibus quæ proposuerat potueratve proponere, sibi omnino satisfactum fuisset? Quod autem ad indemnitatem futurarum Synodorum attinebat, arbitrari se, longissimo temporis spatio nequaquam eâ ratione Synodum celebrandam forè. Quod si aliter accidisset; ubi subsequens Concilium debitam sibi libertatem dignitatemque possideret, haud obstrictas habituram manus, quibus hæc aliaque componeret.

11. His addebat: Cùm ipse ab eruditis Doctoribus certior fieret, in antiquis Synodis non à Patribus & ab Oratoribus solùm, sed à cunctis viris auctoritate conspicuis proponendi facultatem usurpatam fuisse, quin etiam Consiliarii partes exercitas; haud existimare, per eas voces, *proponentibus Legatis*, ex incidente positas, probationem conficiendam, pro eo ac loquuntur Legis periti, *à contrario sensu*, unde intelligeretur detrimentum illatum tot capitum juri; præsertim quia, sicut idem Lunensis fatebatur, re ipsa in eo Concilio & Oratores Galli, & Veneti, & complures ex Patribus proposuerant: quæ consuetudo satis secum ferebat expetitam declarationem, non attramenti sed operum characteribus. Si eam Lunensis postulabat, quò de Principum articulo aliqua proponeret, Cæsarem à suis audire illi adhuc permissum iri.

12. Regi, cùm ea mandata dederat, compertum non fuisse præsentem Concilii statum, nec illum divinare licuisse. Formulas verò regalium literarum non videri Cæsari tam urgentes, ut executio Oratoris prudentiæ minimè relinqueretur. Hos à se sensus depromptos fuisse, non quò Lunensem adduceret ad id, quod ille suo Principi molestum putaret, sed quò se ipsum purgaret: quamquam sibi amoris paterni gratiâ, quo fratris sui filium prosequebatur, non parum tristitiæ allatum iri, si quid dissidii oriretur inter Philippum Regem, & sanctissimum ipsorum Dominum: etenim tam periculoso Reipublicæ Christianæ tempore nihil magis opus erat, quàm inter omnes Catholicos Principes conjunctio. Qua propter Comitem à se rogari, ut quantum ipsi liceret, ad illum scopum pietate ac prudentiâ suâ cuncta consilia operationesque dirigeret. Itaque videri sibi, si quid reperiri potuisset in ea controversia, qub Lunensi Legatisque satisfieret, spernendum non esse. Quare ab amore, quo Cæsar non solùm erga personas, sed simul erga causam afficiebatur, varios modos suggeri.

13. Primum, si haberetur declaratio per ampliſſimas formas, quòd ea verba, *proponentibus Legatis*, non importarent abrogationem jurium, institutionum & consuetudinum, sive præteritorum, sive futurorum Conciliorum. Ubi hoc non impetraretur, omne studium adhiberi posse ut Legati consentirent, aut caput illud de laicorum correctione omnino prætermittendum, aut certè quasi per simplicem narrationem omnia onera enumeranda, quæ se perpeti rebantur; communitis universè pro sanctiore imperio Principibus, ut in hoc genere imperarent sibi ipsis, & in suis ditionibus illæsam relinquerent libertatem & immunitatem Ecclesiasticam. Validas suppetere rationes, quibus ad id adduci possent Legati. Palam esse, non solùm ab ipso Cæsare, sed ab Hispanis & Gallis ponderosissimum illum articulum oppugnari, quorum omnium magna ratio habenda erat; neque committendum, ut ii qui summam in Ecclesia Catholica potestatem obtinebant, ab ipsa aut alienarentur, aut saltem exulcerarentur; ac potissimè Hispaniæ Rex, qui hactenus tanta cum laude in illius obedientia principatus suos conservarat. Præterquam quòd cùm Synodi exitus instaret, magnoperè intereret, ut singulis convivis deferretur postremum ferculum, cujus sapor in ipsorum ore mansurus erat, ex dulcibus intritis, non ex herbis ama-

ris conflatum: præcipuè verò, quoniam ea laicorum repugnantia, æquitatis ac justitiæ speciem præ se ferebat. Siquidem cùm Patres sibi tantummodò tribuerent decidendi potestatem, par non esse videbatur, ut Judicum munus exercerent, alteri parti faventes, alterâ ne auditâ quidem, & causâ maturè non cognitâ. Postremò ubi ne his quidem acquiesceret Orator, ipsi, proponebat, ut privatim potiùs coram Legatis, quàm publicè in consensu contestaretur, quò facti asperitatem modi lenitate temperaret; atque ad hæc omnia transigenda suorum Oratorum interpositionem offerebat.

Ita Ferdinandus rescripsit. Et Rex Romanorum, ad quem pariter Lunensis scripserat, Parentis responso se remisit (d).

14. Quicumque attentè legerit quid quid his literis continetur, idque cum superioribus notitiis conjunxerit, facilè deprehendet, quoniam sensu Cæsar dicebat, nullum aut modicum fructum à se sperari ex Concilio hujusmodi conditione perdurante; hoc est, quod spectabat ad conversionem aberrantium, & ad reconciliationem dissidentium, non item ad emendationem Ecclesiasticæ disciplinæ; quandoquidem fatebatur simul, quod ad eam attinebat, se quidquid proposuerat, aut proponere poterat, cumulatè consecutum fuisse. Nec minus illic palàm fit, quantum conferre Ferdinandus putaverit ad bonum Christianæ Reipublicæ, conjunctionem omnium Catholicorum Principum cum Ecclesiæ Capite.

(d) *Literæ Regis Romanorum ad Lunensem 14. Octob. 1563. Possevia.*

15. Exemplar hujusmodi mutuarum literarum, inter se ac Lunensem, Cæsar ad Oratores suos misit; eorumque circumspectione collaudatâ, quòd se à contestatione abstinuerint, ipsis injunxit, ut Legatis ostenderent sua responsa Lunensi reddita in ea parte, quæ nihil offenderet, eâ tamen occultatâ, ubi non probabatur ratio quâ res Concilii peragebantur. Simul eisdem mandavit, ut concordiam promoverent; & ubi etiam Lunensis eam respueret, ne desisterent ea curare, quæ ipse in literis ad Lunensem secundo loco proponebat; nimirum, efficere ut omitteretur aut mitigaretur caput illud de Principum emendatione, quò facilius & Hispanis & Gallis fieret satis.

16. Acceperant (e) Legati à Pontifice mandata, ne discederent ab eo quod ipsis imperatum fuerat per literas, ab illo scriptas proximè superiore Majo super ea declaratione; id autem erat, ut illam Synodi libertati ac voluntati simpliciter remitterent: eapropter confirmato ad id animo erant, quamvis Nuntius ipsis aperuisset quæ Lunensis Ferdinando significarat, velle nimirum se contestari, etiamsi Cæsar se consensurum negaret: posteà verò cùm ab Oratoribus Cæsareis cognovissent, (f) quàm multis rationibus nitebatur Ferdinandus Lunensem ab ea pugna removere, ipsum destiturum putarunt: atque interim summa voluptate accepere confirmationem eorum, quæ scripserat Nuntius de animo Cæsaris ad conclusionem prono. Quare studium potissimum impendebatur interiori concordiæ, cui multum difficultatis objectabat articulus de matrimoniis clandestinis.

(e) *Constat ex Literis Legat. ad Borrom.*

(f) *Literæ legat. ad Borrom. 18. Oct. 1563.*

17. Super eo novum exemplum confectum erat, (g) ubi, sicuti nunc habetur ad efficaciam matrimonii necesse erat ut adessent duo saltem testes, & Parochus, aut alius sacerdos qui assisteret, acceptâ sive ab illo sive ab Ordinario ad id facultate: sublatumque fuerat, ut irrita declararentur conjugia filiorum sine parentum consensu. Pontifex scripserat, (h) se tamquam unum ex privatis hominibus censere, inesse in Ecclesia potestatem illam de qua disceptabatur Tridenti, idque similiter existimare viros sapientes, Romæ à se interrogatos. Non tamen quiescebant qui oppositum opinabantur, & præcipuè Maduccius Cardinalis, dicens, Optare se rationem edoceri, quâ conscientiæ suæ fieret satis, quod effectum non erat ab iis quæ illic hactenus disputata fuerant; sed cùm sententiæ ter pronuntiatæ fuissent, plurimis rationum momentis expensæ, adeoque argumentum illud esset accuratè agitatum, Legati confugientes ad eam jussionem, quæ unica falx erat ad amputandam redundantiam ac prolixitatem, ex quibus ambiguitas & discordia nascebantur, præscripsere singulis, ut suffragium strictè ferrent verbo, *Placet*, aut *Non placet*. Ad id ventum est die 26. Octobris, ac die posteà idem continuatum: (i) sed nec ordo plenè servatus, nec quidquam id ad concordiam satisfactionemque conduxit, sed solùm aliquâ ex parte ad brevitatem.

(g) *Datum Patribus 13. Oct. ut in Actis arcis Æliæ.*

(h) *Apparet ex literis Legat. ad Borr. 21. Oct. & ex Actis Paleott.*

(i) *Literæ 27. Oct. & Acta Arcis Æliæ & Paleotti 26. & 27. Oct.*

18. Maduccius dixit, Decretum illud ita mutatum, sibi multò minùs probari quàm anteà.

Helius Patriarcha affirmavit, sibi valdè novum accidere, in re tam gravi opportere per legem respondere verbo unico, *Placet*. Præsidum conscientiæ à se relinqui, an Decretum, quod adversus dogma catholicum proponebatur, esset unicâ voce conficiendum: sed quoniam nolebat prolixitate suâ Sessioni moram creare, exponendum liberè in ea servabat id quod sentiebat, ubi nec ab ulla ratione auctoritatis, aut spei, aut cujusvis affectus fuisset cohibitus, sed ab omnipotenti Deo, qui terribilis est supra filios hominum, viâ rectâ deductus.

Similiter dissenserunt Trivisanus Venetiarum Patriarcha, Verallus, Castanea, aliique Juris Pontificii periti. Et Horatius Græcus Episcopus Lesinensis, sibi non temperavit quin diceret, non solùm se non consensurum illi Decreto, sed nolle interesse Sessioni, suasque manus coram Patribus à se lavari, quemadmodum Pilatus egerat.

19. E converso non minùs ardenter illud confirmavit Archiepiscopus Granatensis, asseverans, Decretum esse catholicum, ac necessarium, & objecta mera sophismata. Quin idem negavit, Matrimonium clandestinum verum firmumque fuisse ad id usque temporis, & idcircò recusavit Canonem ibi reponendum esse, qui anteà confectus erat, & posteà deletus, quo id pronuntiabatur.

Gaspar à Fosso Archiepiscopus Rhegiensis, Zambeccarus Episcopus Sulmonensis, Fulcararius Mutinensis, rei summam comprobarunt: sed alia alii temperamenta posuere pro illis provinciis, ubi Parochus non adest.

Sed ad id responsum est à Francisco Blanco Episcopo Aurienſi, Decretum eo pacto fuisse conceptum, ut non nisi post habitam in Paræcia vulgationem obligasset; adeoque ab ipso obstrictum non iri eos populos, inter quos Parochi non essent.

Antonius de S. Michaële Minorum observantium, Episcopus montis Marani, publicè recitavit epistolam Clementis Cardinalis Doleræ, ex suo Ordine, nominati ex titulo *Ara cœli*, de quo diximus in creationibus Cardinalium, habitis à Paulo IV. tamquam de viro doctrinâ conspicuo. Hic scribebat, expensam fuisse Romæ quæstionem, & tandem conclusum: Fas esse Ecclesiæ, & expedire, ea matrimonia de medio tollere. Cùm autem breviter dicerentur sententiæ, sicuti narravimus, die vigesimâ sextâ Octobris, S. Evaristo Pontifici Maximo sacrâ, utriusque sententiæ propugnatores professi sunt honorem à se deferri suis sententiis huic sancto Pontifici, (k) cujus verba in hoc argumento variis interpretationibus subjacent, aut quòd simpliciter sint prohibita, aut etiam facta irrita, sicuti suprà significatum est in aliorum disputationibus referendis.

(k) *Acta Episcopi Salmanticensis & Paleotti.*

20. Sententiarum numerus modicissimè variavit ab anteactis examinibus. Plures duabus tertiis partibus Decretum approbarunt; haud multo pauciores quàm sexaginta obstiterunt. Aliqui, sed pauci, ad contentiones auferendas suaserunt, ut res in Pontifice reponeretur. Is interim cùm animadverteret, consilium sopiendæ controversiæ non successisse, hujusce argumenti brevem tractationem, à suis Theologis scriptam, Tridentum misit, quæ per manus Patrum circumferretur. (l)

(l) *Literæ legat. ad Borr. 4. Nov. 1563.*

(m) *Ex iisdem Legatorum literis 21. Oct.*

21. Præter hoc certamen alia quoque fervebant in articulis reformandæ disciplinæ, ac præsertim quædam, in quibus complures Patrum utrimque litigabant, cujusmodi erat (m) articulus de prærogativis Archiepiscoporum supra Episcopos. Quamobrem quadraginta planè Episcopi postulatum Legatis tradiderunt, ab ipsis subscriptum in quo petebatur, ut injustus usus auferretur obligandi suffrageneos ad eundum sive per se sive per procuratores ad Ecclesias Metropolitarum singulis annis, secundo Paschatis festo, sicuti solebant, cùm haud ita benè ab Archiepiscopis, eorumque Vicariis haberentur: sed tunc tantùmmodò ad id adstringerentur, cùm provincialis Synodus esset celebranda. Quin etiam, quò etiam in suos inferiores æquitatem præ se ferrent, petierunt, ut eodem nexu pariter solverentur Archipresbyteri & Curiones respectu Episcoporum, excepto dumtaxat ad Diœcesanam Synodum celebrandam, aut cùm opportunum Episcopo videretur: affirmabantque, hujusmodi consuetudines originem à Synodis traxisse; sed iis omissis, illas permansisse. Quare Legati, quò tranquillius res procederet, destinarunt duos Episcopos, duosque Archiepiscopos, qui agerent inter se, & opportunum remedium excogitarent; gnari, quanto sit detrimento Senatus concordiæ, cùm Senatores sese invicem tanquam adversarios intuentur.

CAPUT VI.

Res constitutæ inter Pontificem & Lotharingum Cardinalem de Concilio. Diploma Pontificis quo componeretur controversia de particula, proponentibus Legatis, *& quo pacto composita. Aliæ Lunensis dissensiones super articulo* de primis instantiis. *Pontificis sententia in complures Galliæ Episcopos lata, & voluntas procedendi adversus Reginam Navarræ; sed oppositum Legatorum consilium. Mandata ab ipso tradita ad Concilium terminandum. Lotharingus Româ profectus. Ejus Venetiis transitus. Res ab ipso transactæ cum Gallis Oratoribus, qui eò secesserant. Eorum industria ad contestationem sustinendam, efficiendumque, ne Rex amplius ipsos aliosve Oratores ad Synodum legaret. Lotharingus Tridentum regressus. Duo Philippi Regis responsa, alterum ad Legatorum literas, alterum ad querelam, nomine Pontificis habitam à Nuntio, adversus ministros regios.*

1. PEndebant animis Legati (a) in accleranda Sessione, ubi ex una parte id fieri posset, & ex altera ignorarent, per brevi Lotharingum ibi affuturum: sed per tabellarium mandatâ, ut eum præstolarentur, Româ accepere, & simul eorum summam, quæ inter Pontificem Cardinalem convenerant.

(a) *Literæ Borr. ad Leg. 20. & 21. Oct. quibus responsum est.*

2. Plenè illi Pius satisfecerat, unde literas benevolentiam in Pontificem spirantes scripserat in Galliam Lotharingus, commendatâ ejus optimâ voluntate reformandæ disciplinæ, & improbatâ contestatione; additditque, eam se præsente non habitum iri. Quæ omnia etiam à Suavi narrantur. Româ profectus est vigesimo Octobris, & eodem die scripsit Pontifex ad Legatos (b) prolixam epistolam. In ea dicebatur: Sibi satisfactum fuisse à Lotharingo etiam suprà suam, quamvis non modicam, opinionem: sed suprà quàm opinatus fuerat non fuisse, summas laudes ab ipso virtuti ac solertiæ Legatorum attributas. Ipsis commendabat, ut cum eo reduce perinde agerent atque cum collega, eamdemque fiduciam æstimationemque ostenderent ex parte etiam erga Madruccium. Lotharingum reverti animo inflammato ad celerem, utilem, honestamque Synodi terminationem promovendam. Quo id facilius, & Patribus acquiescentibus conficeretur, varia Pontificis mandata sequebantur.

(b) *Extat in Archivo Vaticano & inter Commentarios Burghesiorum.*

3. De matrimoniis clandestinis à se concordiam optari: ubi ea obtineri non posset, pro majoris partis suffragiis res stabiliretur.

Sibi non displicere, si concederetur Episcopis facultas relaxandi & absolvendi in rebus ad matrimonia spectantibus, & in aliis casibus, dummodò occultis, & ad forum contentiosum non deductis.

Ut leges disciplinæ statuerentur de Cardinalibus, servatâ cum inferioribus Ecclesiasticis proportione, ad optimum exemplum Ecclesiæ; cum ipse confideret, Patres nonnisi rationi consentanea decreturos.

Ut fieret sanctio, quâ facultas tolleretur etiam Legatis à latere, impertiendi sacerdotia mensibus Episcoporum vacantia.

Ut *exspectativæ*, hoc est, concessiones primi sacerdotii vacaturi in aliqua Diœcesi; mandata *providendi*, hoc est, mandata, per quæ jubentur Episcopi concedere sacerdotia, ipsorum mensibus vacatura, certæ cuipiam personæ; retentiones, quibus Pontifex peculiaria sacerdotia reservat; aliæque hujusmodi consuetudines, aut restringerentur, aut irrita redderentur, ex Synodi arbitratu.

Ut primæ causarum delationes Ordinariis relinquerentur, quibusdam causis gravioribus exceptis, & illustrium capitum, in quibus etiam literæ, vulgò *Remissoriæ*, ad examinandos testes ipsis Ordinariis essent committendæ.

Ut in exitu Concilii cuncta Decreta, se & Julio & Paulo sedentibus confecta, resumerentur, & suo nomine eorum confirmatio sponderetur.

Ut Legati, ex consilio ejusdem Lotharingi, Præsules Hispanos singulatim certos redderent, ab ipsis satisfactum fuisse Pontifici, ut qui sciebat, omnes optimo religionis studio operam suam navasse; ac propterea si quibusdam ipsorum posteà libuisset Romam pergere, se libenter eos amplexaturum, & pro rerum opportunitate beneficiis affecturum.

Ut idem significaretur Episcopo Mutinensi, & aliis Italis, qui verebantur, ne parum grati essent Pontifici, propter dissensiones in mansionis Decreto.

Rogarentur Archiepiscopus Hydruntinus & Episcopus Parmensis, ut omni studio conferrent operam ad Synodum absolvendam. Quod fortasse scripsit Pontifex, cùm audiret, nimiam ab illis æmulationem exerceri cum Patribus Transmontanis. Hæc epistola die vigesimoprimo Octobris missa est cum altera (c) Borromæi, quæ breviter singula capita interpretabatur, simulque satisfaciebat iis quæ libellus à Vicecomite delatus continebat. Hîc tamen non nisi duo notatu digna reperio.

(c) *Literæ Borrom. ad legat. 21. Oct. 1563.*

4. Alterum est, Lotharingum postulasse, ne Decreta, sancita in convocationibus Pauli ac Julii, in Sessione legerentur, sed posteà; quod cujus gratiâ fieret, latebat: sed Legati existimarunt, id fuisse postulatum, quoniam si recitarentur simpliciter in Sessione, efficiebatur ut non denuò constituerentur, sed potiùs ut pro certis ponerentur, adeoque ut pro certa pariter poneretur auctoritas illorum Conventuum, à quibus fuerant constituta, à quorum altero, nimirum celebrato Julii auctoritate, abfuerant Galli, eidemque contradixerant; atqui si legerentur posteà in consessu generali, videbatur novum de illis examen haberi; & idcircò ibi confirmatam evadere tamquam Decreta præsentis Conventus, efficaciâ illis impertitâ, etiamsi eam anteà non habuissent.

Alterum est, eumdem Lotharingum fuisse pollicitum, effecturum se, ut omnes Oratores subscriberent: in quo Legati varias difficultates prævideruntː & ubi aliæ deessent, difficultatem loci superioris. Sed excogitarunt, rem confici posse, si suum quisque nomen signaret pro temporis ordine, quo in Synodum pervenerat, sicuti fieri consueverat in legendis literis ac mandatis in Sessionibus. Quod observatum est posteà in enumerandis post Acta edita Oratoribus, qui Synodo interfuerant. (d)

(d) *Acta Paleotti in fine Sessionis 24.*

5. Interim ne declarario â Lunensi postulata, esset offensionis lapis, tutius breviusque consilium Romæ censebatur, prout Lusitanus Orator suadebat, ut Pontifex ipse eam vulgaret. Idcircò variæ formulæ confectæ sunt, quæ omnes tandem in eam priorem recidebant, quam etiam Cæsar excogitarat, ut declararetur, ex vi hujusmodi verborum nihil cuiquam juris additum aut detractum petendi, agendi aut dicendi (nunquam tamen usurpato verbo *proponendi*) ea, quæ secundum vetera Concilia & Canones erant in ipsius potestate. Hac de re jussit Pontifex (e) sex diplomatum exempla dictari, eaque ad Legatos mitti, quo pro ipsorum arbitratu maximè opportunum seligerent: ipsi verò, ut fieri solet in rebus suspicioni obnoxiis, brevissimum selegerunt, (f) & per Oratorem Lusitanum, virum cordatum, & amantem concordiæ, ad Lunensem tulerunt. Sed is expressum non conspicatus id quod optabat, tametsi formæ essent amplissimæ, se difficilem ostendebat. Contrà verò Lusitanus ac Cæsariani falli sunt, diploma sibi probari. Denique post multa convenere, ut declaratio non à Pontifice, sed ab ipso Concilio fieret, cujus Decreto ea verba fuerant adjecta.

(e) *15. Oct. 1563.*

(f) *Literæ Legat. ad Borr. 28. Oct. & 11. Nov. 1563.*

6. Neque in hoc solum cum Hispano decertandum fuit, sed in capite de primis causarum delationibus, quod ipse postularat. Etenim ita conceptum illud cupiebat, ut quamvis esset excepta auctoritas Pontificia, numquam tamen liceret Pontifici causam ullam primò delatam ex jure ordinario cognoscere, sed solum derogato disertè Synodi Decreto, ubi id vellet; qui agendi modus & minùs acceptus est, & non absque vituperatione cum absque aperta necessitate usurpatur. Quare ex una parte Patres ad formandum Decretum selecti, qui omnino erant sexdecim ex variis nationibus, non assenserunt; & ex altera duo Hispani, hoc est, Episcopi Asturicensis & Civitatensis, in eo tam firmi perstitere, ut in illo capite, quippe dissentientes appositis exceptionibus, subscribere recusaverint formæ à collegis confectæ, de qua in reliquo argumento ipsi plenè concordarunt. Lunensis verò cum Legatis de eo tam acriter collocutus est, ut denuntiaverit, ubi decretum illud ex voto suo non procederet, nolle se adesse Sessioni, nec permissurum, ut quisquam ex Patribus Hispano Regi subjectis intereſſet. Sed æquè acriter illi responsum est, hanc agendi rationem minimè decere Catholici piique Regis Oratorem, qui Concilii libertatem amaret; ne sibi in animum induceret, eo pacto Sessionem impedire. Id si accideret, Synodum non prolatam, sed abruptam iri, cùm Legati potiùs abituri statim essent, quàm ibi manentes tantam indignitatem violentiamque toleraturi.

7. Dum Tridenti hæc ferveſcebant cum Hispanis dissidia, Pontifex in Senatu vigesima Octobris, secundum relationem Cardinalis Alexandrini, Inquisitorum principis, postulante Fisci Procuratore, & ex sententia illic prolata à cunctis Patribus Purpuratis, sententiam tulerat in septem Episcopos, in jus vocatos, & contumaces, propter hæresis indicia, in Gallia; ac præcipuè in Joannem Monlucium Episcopum Valentiæ in Gallia, de quo alibi scriptum est. Sed Suavis semper in numeris infelix, eos tamquam quinque connumerat, & sententiam decimo tertio mensis adscribit.

8. Significandum quoque Legatis curavit (g) Pontifex, se decrevisse in eodem Senatu, ut in jus vocaretur Joanna Regina Navarræ, quæ acriter insectabatur Catholicam Religionem, & ut in eam judicium ageretur; sed illum Præsides dehortati sunt (scripsit etiam Pontifex, id sibi fuisse dissuasum à Lotharingo) (h) admonentes, posse inde graves motus exciri (i) in Regina Britanniæ, & in Germaniæ Principibus protestantibus, quibus communis causa ac periculum intercedebat. Cùm autem rursus audiisset Lotharingus, fuisse à Pio peracta in Senatu ea quæ diximus, & quæ se proficiscente ille apud se meditabatur, ad eum scripsit (k) atque ob oculos illi posuit & detrimentum quod inferri videbatur pactionibus cum Gallia, ex eo quod extra Regnum actum fuerit tum in eos Episcopos, tum in Castilionem Cardinalem, anteà privatum, & perturbationes, quas in Republica Christiana excitaret judicium in Reginam Navarream promotum. Ad hæc rescripsit Pontifex eo planè die, quo alteris literis grates eidem peramenter egit ob celebratam Sessionem, ut videbimus; adeòque perquam honorificis humanisque formis usus, illi exposuit, Romam se rediisse Centumcellis, ut consilium de ipsius literis haberet, eique maturè responderet. Quod ad Reginam spectabat, jam à se illam fuisse in jus vocatam, sex mensibus illi constitutis, ex quibus singula bimestria spatia perinde se haberent ac unus ex tribus terminis judicialibus: factum infectum fieri non posse. Si illa respiscceret, filioque permitteret Sacro interesse, cuncta sedatum iri; sin minus, Deum rebus prospecturum. Ita ad illud caput responsum est; adeòque non declarabat Pontifex, sed integrum sibi retinebat ultra progredi nec ne, pro temporis consilio. De altero dicebat, in damnando Castilioneo Cardinali, & Episcopis memoratis, nihil fuisse derogatum pactionibus Galliæ: nam ibidem hujusmodi causæ majores & graves Sedi Apostolicæ reservantur. Si Castilioneus Romæ se sisteret, cum ipso actum iri, quâ par erat cum tanto viro, urbanitate & comitate, eumque in ea conditione futurum, in qua erat antequam in jus vocaretur; tum si de illius innocentia constaret, absolutum iri: & quamquam sons deprehenderetur, ubi respiscceret, misericordiam consecuturum. Idem respondebat de septem Episcopis, quorum alios esse notorios hæreticos, alios validissimis hæreseos indiciis prægravatos, & cunctos legitimæ monitionis pœnis obnoxios. Se in eos pronuntiasse, *ut in schedula*; & ex benevolentia in Lotharingum velle se differre illius subscriptionem usque ad Cardinalis responsum. Interim secum ille perpenderet, quâ ratione relinquere penes homines corruptos, adeoque corruptores.

(g) *Literæ Borr ad Leg. 23. Octobris. 1563.*

(h) *Apparet ex epistola Ferrerii ad Reginam 5. Novemb. 1563. Venetiis.*

(i) *Literæ Leg. ad Borr. 28. Octobris 1563.*

(k) *2. Novemb. ut constat ex responso Pontificis 20. Novemb. 1563.*

9. Sed hæ literæ Lotharingi ac Pontificis post dies aliquot utrimque missæ sunt. Interim ille Româ discesserat, animo, sicuti diximus, percupido Synodi absolvendæ; cujus rei gratiâ Pius diploma ad Legatos misit, die decimo quarto Octobris subscriptum, in quo facultatem illis impertiebat Synodi terminandæ, ubi major Patrum numerus consensisset. Lotharingus Venetiis transiit duplici de causa: (l) prior fuit, ut ostenderet illis Senatoribus, quantum bono Christianæ Reipublicæ conductura essent Concilii finis & vulgatio; in quo multum illi laborandum non fuit, cùm Veneti pariter idem sentirent. Altera fuit, ut suaderet Oratoribus Gallis reditum interventumque cum reliquis Sessionum celebrationi: sed irritus in eo cessit labor. Studuerat per suas literas Ferrerius Lotharingum pertrahere ad contestationem comprobandam: cùmque hic respondisset, Nolle se illam, quippe jam peractam, improbare; alter tacitâ reprehensione intellecta rescripsit. Ubi adhuc res integra esset, Regis utilitatem & jussa sibi suasura fuisse, quin & ipsum coactura ut id ageret; multasque ad hoc rationes protulit. Anteà verò in literis, ad Burdesium Cardinalem scriptis, consutarat acribus (m) verbis ea quæ dicta fuerant à Pelveo, ipsum eâ contestatione voluisse Galliæ Regem alterum Britanniæ Regem reddere. Et, prout mos est lædentis, læsum odio prosequi, tantoque magis quanto major is est, & ostendit impensius acceptam à se injuriam cognosci, omnes quas diximus literæ, aliæque ab eodem ad Regem scriptæ, (n) livore ac bili adversus Concilium aspergebantur. Quapropter etiam postquam Lotharingus Venetiis transierat, alteram ad Regem epistolam addidit, (o) artificii plenam, conatus utique illi persuadere, Romæ ac Vicecomitis crimi-

nationes, quibus ipse insimulabatur, non à cortice, sed à medulla orationis suæ fuisse profectas, quâ ipse studuerat illæsa Regis jura servare à detrimentis intentatis.

(l) *Constat ex literis Pontificis ad Loth. 20. Nov. 1563.*

(m) *19. Octobr. 1563.*

(n) *25. Septemb. 1563.*

(o) *5. Novembr. 1563.*

10. Jam verò in hoc Lotharingi transitu, ab ipso & ab Oratoribus Gallis (p) circumspectè ac dissimulanter actum est: etenim noluerunt, alter se parum sollicitum ostendere in regiis privilegiis tuendis, vituperata Ferrerii ad ea custodienda denuntiatione; alteri verò se nimis aversos à Concilio. Quare se cohibuit Lotharingus, ne damnaret res ab illis gestas: & Oratores, proposito ipsis reditu, simpliciter dixerunt, oportere priùs à se regia mandata expectari. Regi posteà exposuere, (q) ipsorum reversionem opportunam non esse: adhuc rationem perstitere, ob quam arbitrabantur se à Rege jussos secedere; eam autem esse controversiam de loco cum Oratore Hispano, ne in futura Sessione decertandum esset, ubi necesse erat aut ipsis functioni intereſſe, atque ita campo decedere, aut illic iterum adesse cum dubitatione prærogativæ; unde fuisset eventurum, ut eâ duplici solemni actione Regis antiquissima possessio turbaretur. Ubi tamen occulta aliqua ex causa consentiret Rex, ut Oratores sui degentes Tridenti functionem non adirent, satius esse novos mittere, quàm eosdem ipsos qui semper adesse consueverant, quique alioqui defessi erant, nec amplius idonei ad Regi serviendum; sed tutius sibi videri, nullum mitti: nihil inde detrimenti Synodum pati, quemadmodum nec passa fuerat ob diuturnam absentiam primi Oratoris Hispanici, qui ad ipsorum adventum discesserat: quin antiquissimis Synodis minimè consuevisse Oratores intereſſe. Ex altera parte, detrimenti non parum inferri posse Regiæ Majestati à præsentibus illic Oratoribus suis, idque ex multiplici capite: Unum erat id quod exposuerant? siquidem se nec Tridentum, nec illam Synodum expertos esse bono cœlo præditam ad sanam integramque conservandam ipsius prærogativam; alterum, quod audiebatur, in fine Concilii subscribendum illud esse à cunctis Oratoribus, quo Principes, eorumque arma compellerentur hoc pacto ad ipsium exequendum: tum ajebant, per id non modo periclitaturam fuisse Galli, respectu Hispani, prærogativam, cùm in eo temperamentum loci, extra ordinem reperri non possit; sed Regis potentiam tricis ac periculis cum sua suique regni perturbatione obstrictum iri. Prætereà, velle Patres in ea terminatione declare, hanc Synodum esse duarum præteritarum continuationem, adversus quàm semper à Rege fuerat postulatum; præsertim ne comprobaretur tanquam legitima Julii Synodus, cui Gallia & ipsius parens obstiterant.

(p) *Colligitur ex literis Ferrerii, & utriusque Oratoris ad Regem ac Reginam 5. Novemb. 1563.*

(q) *In epist. communi ad Regem 5. Nov. 1563.*

11. His rationibus conati sunt Oratores Gallici Regem à Concilio sejungere: nec difficile id accidit, cùm administrarent Galliam, seu potius in eam dominarentur Consiliarii malè affecti. Præterquam quòd in quavis administratione debili, (cujusmodi erat Regis pueri, & Reginæ, exteræ feminæ, administratio) ministrorum offensio tanquam inevitabilem effectum secum etiam trahit of-

offensionem Principis; cum Regi, ne se à ministris trahi sinat, mens æqualis potestati opus sit. Lotharingus igitur neque tunc neque posteà potuit ad Concilium Oratores reducere.

12. Tridentum ille pervenit 5. Novembris, (r) & adhuc contendentes offendit Præsides cum Oratore Hispano de peculiaribus emendationis articulis. Sed ardentior controversia futura timebatur, alia ab ea quæ id temporis minùs ferveſcere videbatur, videlicet, de Synodi conclusione. Die tertio postquam pervenit Lotharingus, (s) Legatos adiit Lunensis, delataque ipsis Regis epistola, sibi fidem conciliante, exposuit, à se accepta mandata, ut regio nomine responderet super literis, quas ipsi ad Regem scripserat vigesimo Julii. Conquestos eos fuisse, quod regii ministri ad Synodum protrahendam incumberent, quam prolationem ajebant esse noxiam, ob Ecclesiarum damna ex absentia Episcoporum, & periculosam, spectatis iis quæ possent accidere inter rerum mortalium vicissitudines; idcircò rogatum ab ipsis Regem fuisse, ut suos juberet exitum Synodi facilem reddere. Quod ad hoc spectabat, fateri quidem Regem, se inito Synodi convocationi obstitisse, omni studio adhibito ne res conficeretur; ut qui nec arbitrabatur eam suis populis necessariam, nec animadverteret Christianam Rempublicam ita se habentem, ut hac ratione mala publica sanari possent: sed postquam Pontificis prudentiæ cesserat consentiendo, non solum per suos Oratores ac Præsules suam illi operam contulisse, verum etiam nulli pepercisse officio apud Cæsarem patruum suum, & apud Reginam Galliæ sacrum suam, quo omnes conspirarent ad efficaciam illi æstimationemque conciliandam: neque quidquam à se diligentiæ prætermissum, quo sanctæ fortunatæque Synodi fructus colligerentur. Se celeri terminationi non adversari, dummodò consuetis honestisque rationibus id præstaretur, cunctis dogmatibus eâ quâ par est curâ perpensis, admotoque cunctis corruptelis remedio; ad quæ decidenda & corrigenda coactus erat conventus, quo venerabilis illius æstimatio ac memoria tum apud præsentes homines, tum apud futuros permaneret. Quod dicebatur de incommodo peculiarium Ecclesiarum, æstimandum non esse præ commodo universali; pericula verò fortuitorum eventuum cunctis magnis ac diuturnis operibus esse communia: quamobrem ubi propinqua non discernantur, amovendam non esse manum ab operibus salutaribus, sed ea Divinæ providentiæ commendanda. Se Lunensi demandasse, ut pro ea quæ exposita est ratione, operam navaret nervis omnibus ad sanctum illid opus celeriter ac fructuosè conficiendum. Concluſit Lunensis, Regem omnino cupere, ut in expendendis dogmatibus debita & consueta trutina usurparetur, ne obloquendi occasio adversariis suppeteret: in legibus verò sanciendis opportuna animorum attentio adhiberetur; siquidem ab illis quies & universalis reparatio Christianæ Reipublicæ pendebant.

(r) *Literæ Legat. ad Borr. & Acta Paleotti.*

(s) *Literæ Legat. ad Borrom. 8. Novemb. 1563.*

13. Tum verò Legati: A se literas illas non nisi firmo fundamento nisis fuisse conscriptas, cum è narrationibus, tum à Nuntio tum Româ delatis, audiretur, dictum à Rege, Synodum esse frenum, quo hæretici coërcebantur, ne auderent pejora; cùmque tam crebro difficultates à Regiis ministris, ejusque Præsulibus exciperentur objectæ, ut viderentur huic planè rhythmo passus suos illi conformare, ostenderentque in hoc ipsum à Rege animum intendi, id à se perniciosissimum putari ob allatas rationes, nec sibi per responsa satisfieri. Quod spectabat ad absentiam Episcoporum ab Ecclesiis, commune bonum peculiari damno anteferendum esse; sed omnium peculiarium damnum re ipsa damnum esse commune; præsertim cùm hoc damnum non esset ex morbis ordinariis, sed ex tabificis ac pestilentibus, qui cum peculiari statui noceant, cladem quoque minantur communi. Etenim recentet hæreses, diffusis plus minusve venenatis vaporibus, undique facile poterant quamcumque diœcesim contaminare, cui procurandæ non assisteret Præsul. Ingens hoc detrimentum nominis Christiani nequaquam compensari lucro, quod ex Concilii diuturnitate sperandum esset.

14. De malo imminenti ex aliis rerum vicibus, quæ possent accidere, concedi à se, incertum illud esse; sed tam malum quàm bonum, quamvis incertum, esse id, in quo humana prudentia versatur, quæ tota pariter est incerta, ut dicit Scriptura; & tamen eâ fuisse præditos à Deo mortales, quo per ipsam sibi consulant, nec inconsulto agentes, neque fortuitò: palàm esse incertum quoque frequenter evenire & inter copiosam possibilium vicissitudinum seriem: contingens quidem esse, parumque verisimile, singulas per se acceptas accidere sed naturale ac probabile, aliquam ex illis per disjunctionem occurrere; adeoque prudentis esse consilii ea opera celeriter absolvere, quibus extantibus, quicumque ex similibus eventibus contingeret, res publicas præcipites ageret.

15. Quod ad postremum caput spectabat, omnino licere res plus minusve perpendere pro temporis & conditionum opportunitate; nec reprehendi posse trutinam illam, quamvis brevem, tamquam vitiosam, quoniam recentes hæreses multis jam ab hinc annis studium de nova doctrina in cunctis Provinciis & in cunctis Academiis excitarant; & affirmarunt, cùm ibi collectum esset ex quavis parte Reipublicæ Christianæ quod in Theologis excellebat, periculum non esse, ne ipsi imparati aut peregrini ad præcipuas quæstiones accederent. Quædam subtiliora, minus certa ac minoris momenti, opus non esse, ut definirentur; idemque de morum emendationibus dici. Diuturnitas enim antegressa Concilii, tam multa Principum consilia, postulata quæ ab eorum Oratoribus proponebantur, meditationes, ratiocinationesque Patrum, perpetuum ac minutissimum examen fuerant eorum quibus id temporis indigebat Ecclesia. Non tamen à se negari, humanam mentem, quò res ampliùs cogitat, eò ampliùs discernere, & acutiori acie eas intueri, cùm ferendæ sententiæ tempus urget; sed à Deo, qui Synodos regit, suoque lumine ea suppleri quæ deficiunt humanæ menti, non postulari diligentiam in Patribus exactiorem eâ quam præsentes rerum conditiones permittunt; has verò ad summam brevitatem cogere. Gallos, & Lotharingum Cardinalem liberè dixisse, ubi Synodus non absolveretur, Episcopos illius Regni paratos, quin & coactos ad profectionem esse; tum quia sufficere sumptibus amplius non poterant, tum quia in ipsorum Ecclesiis indies magis hæresis pullulabat cum irreparabili regni dissidio. Ubi reipsa hi discederent, perpenderet Orator pro sua prudentia, quodnam subiretur discrimen, ne respueretur hæc Synodus tamquam

quam non Oecumenica, imò ne Galli sibi consulerent per propriam suæ nationis Synodum, cujus detrimenta Rex Catholicus supra ceteros prudentiâ suâ præviderat, suoque religionis studio præpedierat. Flammam Galliæ incendium minitari Belgio, Hispaniæ, & Italiæ, sibi finitimis. Si Philippo Regi licuisset præsentem Concilii statum oculis cernere, ipsum sine dubio non modò consensurum, sed stimulaturum fuisse, ut illud brevi absolveretur. Munus esse Lunensis, tamquam ministri præcipui, non præstolari de singulis diserta mandata, quæ tam serò delata videbantur, ut epistolæ, mense Julio ab ipsis datæ, responsio mense Novembri reddita fuerit; sed eâ ratione se gerere, quâ Regi de rebus edocto probatum iri sciebat: cùmque comperta ipsi essent universalia Regis vota, admovere ea instrumenta, quæ ipse operi præsens ad illud idonea cognovisset.

16. Lunensis ab iis quæ Rex significarat, ad se ipsum purgandum progressus est. Et præter jam productum Regis epistolam, dixit, alteram recentiorem, decimoquinto Octobris scriptam, habere apud se, in qua certios à Rege fiebat, ipsum accusati, quod se immoderatè gessisset in impediendis cœtibus peculiaribus, & Principum emendatione, de qua ipse dixisset, Ubi ea conficienda esset, velle ut Pontifex præcipuè reformaretur. Sed Lunensis, purgatis de more reliquis à se gestis, petiit à Legatis, ut fidem facerent, an unquam ea verba sibi objecta protulerit, cùm ipse is esset, ut taciturnitate potiùs quàm loquacitate peccaret. Responderunt, Nec se ad Regem ea scripsisse, nec à Lunensi audivisse, sed ab aliorum narratione; neque se tantummodo ad Regem scribere: nec linguas, quippe quæ frænari non poterant, in pretio habendas esse. Et placidè finem colloquio imponentes, studuerunt ea negotia procudere, quæ supra incudem versabantur, quo celebrari posset Sessio, cujus dies præscriptas intra triduum imminebat.

17. Reverà fuerat in Hispaniam scripta ea Lunensis criminatio; sed à majori calamo, nimirum à Pontifice ad Nuntium: cui Rex de rebus omnibus, quæ tunc agebantur, re pondit scripto, decima tertia Octobris signato, (t) causamque accusati ministri concinnis modis pro suo more defendit: Se nihil à Lunensi accepisse de iis de quibus Pontifex querebatur, adeoque nihil certi responderi à se posse: certum esse, demandatum à se illi fuisse summum studium obsequendi Pontifici, Sedemque Apostolicam tutandi. Quare cum ipse Lunensem agnosceret virum apprimè moderatum ac modestum, non posse sibi in animum inducere, eas criminationes aliunde profectas esse, quàm ab hominibus cupidis obturbandæ summæ benevolentiæ, quæ Pontificis & suum animum conjunctos tenebat. De Protestantibus invitandis, se ad Lunensem jam scribere, ut hujusce rei cura Cæsari relinqueretur. De Synodi diuturnitate aliud non imperasse Lunensi, nisi ut consueta servanda curaret; & difficulter se credere, Oratorem hos fines fuisse prætergressum. De Patribus per Nationes destinandis nihil à se Lunensi commissum; nec par esse, de hoc à se ferri judicium, donec de re doceretur. Profecto cùm Rex longè distaret, fieri non posse, quin interdum ministri aliquod negotium promoverent ex proprio ipsorum consilio, & ex sola norma generalium mandatorum, quantum Deo suoque Principi conducibile id putarent. Quod ad emendationem Principum attinebat, jam se prævertisse, redigendo in mentem Pontificis aliis litteris, quàm esset importunum præsenti rerum statui, res hasce novas excitari: idque à Rege non dici quod ad ipsum spectabat; sua enim jura ejusmodi fundamento nitebantur, ut nihil sibi à Synodo timere posset. Quòd Orator obstitisset, ne hoc negotium inceptaretur, nisi priùs acceptis à se sui Principis jussis, laudem illi, non reprehensionem deberi. Quòd autem in eo modum ac verba ille usurpasset, quæ referebantur, velle se diligenter de his inquirere, & ubi ea vera essent, rebus, ut oportebat, consulere. Denique ad id, quod Pontifex proponebat de celeri Concilii fine, ad evitanda discrimina aut suspensionis aut dissolutionis, alio responso opus non esse, cùm Rex jam per suos Oratores Romæ Pontifici exposuisset quæ ipse censebat de ratione absolvendi Concilii; sed nihil Regem formidare de duobus objectis periculis: nam ipse profectò ex una parte hujusmodi rebus minimè consensisset: ex altera fieri non poterat ut ea contingerent nisi ex auctoritate Pontificis; qui cùm gravissima damna prænosceret, credibile non erat ut umquam eò se flecteret.

(t) *Inter monumenta Moroni Cardinalis.*

Enim verò tela sine cuspide, esse solent minæ vel expressæ vel tacitæ illorum malorum, quæ pariter nocerent minitanti, nisi idem aut mentis levitate, aut perturbationis gravitate insanire crederetur.

CAPUT VII.

Postremi cœtus de Decretis, in Sessione undecimo Novembris firmandis. Variæ discrepantiæ, præsertim de primis causarum delationibus, ac de immunitate Ecclesiasticorum Collegiorum Cur leviter agitaretur emendatio Cardinalium: & suspiciones inter Farnesium & Moronum Cardinales. Dissertatio Româ missa, & à Lotharingo comprobata, de celeri Synodi conclusione.

1. Sensus Principum de Concilio ita se habebant: inter quos Veneti (a) & apud Pontificem Romæ, & apud Legatos Trideni celeritatis studium, promptumque ad opem ferendam animum egregiè præ se tulerunt. Dies tandem imminens Sessionis Præsides ad curas maximè sollicitas stimulabat. Assidui cœtus habebantur, ad quos Decreta postremò correcta referebantur. Ea correctio confecta erat, ejusmodi ordine desumpto, sicuti diximus, è generali Conventu, ut dirigerentur sententiis scriptis, quas singuli Patres detulissent non autem adnotationibus multis ac fallacibus eorum qui erant à secretis.

(a) *Literæ Legat. ad Borrom. 4. Novemb. 1563.*

Id verò postmodum argumentum præbuerat tum accusationibus, perinde ac si nova Decreta prolatis sententiis non responderent; quod purgatum est: (b) tum suspicionibus, perinde quasi alios alii ad ea varianda pertraxissent, affectiones animorum magis quàm mentes commovendo; quod in ancipiti remanebat, uti consuevit: tum etiam litibus, quasi judicia, posteà scripto mutata, vim non haberent ea revocandi quæ anteà in consessu pronuntiata fuerant; quod cogens argumentum non est habitum, cùm semper usque ad Sessionem fas sit sententiam mutare.

(b) *Acta Paleotti.*

2. Jam verò quoniam in multis articulis comperiebatur, plures sententias uni parti favere, sed simul ingentem numerum favere alteri; selecti Patres, ut id innotesceret cunctis Patribus quibus novum exemplar exhibebatur ad postremum judicium (c) in Conventu ferendum, in margine adnotabant quot & in quo dissentirent.

(c) *Acta Paleotti, & Arcis Æliæ tom. ult. pag. 271. à tergo.*

Exemplo sit: Cupiebant complures in primo capite, ut forma eligendorum Episcoporum Pontifici remitteretur.

In secundo, ut auferretur Episcopis obligatio, de qua diximus, obedientiæ Archiepiscopis exhibendæ.

In quarto, quod nunc obtinet quintum locum, ut causæ minores Episcoporum, ob delictum cui abrogatio aut suspensio non debeatur, à Provinciali Synodo cognoscerentur.

In nono (numerantur hic, ut indicavi, eo ordine quem tunc habebant; non eo in quem postremò redacta sunt, uno addito, quod anteà sublatum fuerat) ut in Episcopis facultas invisendi, non intelligeretur de Ecclesiis, quæ Conventibus generalibus subduntur.

In decimo septimo, ut qui examen exercebant, non eligerentur à Synodo Provinciali, sed ab ipso Ordinario, cujus erat sacerdotia conferre.

In decimonono, ut mandata, per bona Ecclesiastica viris pauperibus ac doctis consulendi, in more servarentur.

Sed in quinto potissimùm, quod sextum nunc est, maximopere litigatum. Etenim aliqui suadebant, ut retinerentur immunitates illorum Collegiorum, quæ Academiis sub jacebant, idque Complutensis Academiæ gratiâ, ut viditmus. Præcipuus hujus partis fautor erat Andreas de Cuesta, Antistes Legionensis, ad quem accedebat Mendoza, aliique complures. At verò qui Academiæ æmulæ, hoc est Salmanticensi, favebant, obstiterunt, ac præcipuè Granatensis, qui dixit, Se loqui, ne detrimentum paterentur Archiepiscopi Toletanus & Hispalensis, ut qui generalia studiorum Gymnasia in suis diœcesibus obtinebant: connumeravitque cuncta incommoda ex hujusmodi immunitatibus. Quod multos pervertit, multoque plures pervertisset, nisi modicus Italorum amor in Guerrarum vim ejus adhortationum apud ipsos non hebetasset; cum documentum illud Rhetorum, ut Orator benevolentiam sibi conciliet, non tendat ad voluntates solum, sed ad intelligentias alliciendas.

3. Cùm denuò sententias dicere redordirentur, Hydruntinus tamquam æquam proposuit, (d) ut insularum Antistites, quippe maris difficultatibus obnoxii, privilegio fruerentur, quo liceret ipsis Synodos Provinciales per procuratorem adire. Maduccius non comprobavit exceptiones quæ ponebantur de primis causarum judiciis Ordinario reservatis: fateri se quidem, potestatem inesse summo Pontifici eas cognoscendi, sed gravi de causa, & parcè: affirmavitque, si Cæsar, qui summus erat inter laicos, voluisset primum alicujus causæ judicium ad se ab aliis revocare, forsitan illi haud permissum iri.

(d) *Acta Paleotti.*

4. Majorii parti placuerat, quemadmodum notavimus, ut leges ad Cardinales reformandos seorsim sancirentur: (e) & quamquam non facultates modò, sed mandata à Pontifice tradita ad id propenderent, tamen visum est Legatis, hoc si tentaretur, Synodum ingressuram novum vastumque pelagus, cujus notitiam perpauci ex Patribus habebant; adeoque tum ex hujus notitiæ penuria, tum ex aliqua æmulatione Præsulum Transalpinorum erga illius Collegii prærogativas, adsurdissima propositum iri, unde non modica discordia & prolixitas oriretur. Quapropter conati sunt prudenter, quod ipsis evenit, majorem partem ab hoc removere, ut proinde Cardinalium emendatio cum universali consociaretur, & ita minorem temporis consiliorumque portionem sibi deposceret. Ad quod motus etiam fortasse fuit Moronus (f) ab epistolis duorum Farnesiorum Cardinalium, qui ex sensu quasi communi Romanæ Aulæ conquesti sunt, quo ipse sineret Romam & Collegium emendationibus onerari, emendationem verò Principum omitteret, nimium illorum votis indulgendo. Qui sensus Purpuratorum adeò præcellentium, comperti à compluribus Italicorum Patrum, studiosis Farnesiorum, potissimum in causa fuere, ut tam multi conspirantes negarent se de reliquis articulis locuturos, nisi articulus de Principibus reponeretur. Fueratque firma Pauli III. (g) voluntas, ut utriusque partis correctio æquè procederet, cùm existimaret, hac ratione Principes æquiores in aliena, & faciliores in sua futuros. Sed posteà Julius, quò calumniam disjiceret, quòd Roma hoc excusationis obtentu reformare se nollet, ad suum Legatum scripsit, se consentire ut præcipuus reformator primo loco reformaretur, & de hoc etiam Pius convenerat.

(e) *Extat in narratione Moroni de sua Legatione ad Concilium.*

(f) *Constat ex epistola Philippi Geri Episcopi Inarimensis ad Carolum Gualfreduccium qui Farnesio à secretis erat, 8. Novemb. 1563.*

(g) *Vide finem cap. 2. l. 3. & apparet ex epistola Julii III. ad Legat. 16. Januarii 1552.*

5. Jam verò ad nostrum argumentum regrediamur: Moronus, qui, utpote à Farnesiis in Senatum adjectus, plurimâ eos observantiâ prosequebatur, epistolam ad Alexandrum rescripsit, in qua statum Concilii, & necessitatem sic agendi per magnam libertatem exponebat. Et quoniam mutuarum hujusmodi literarum non modò notitia, sed etiam exempla transvolarant, suspiciones admodum graves inter eos Cardinales coortæ sunt; adeò ut Moronus, id temporis animadvertens innumerabiles insimulationes, quibus ipse obnoxius erat apud Principes, Oratores, Præsules, Pontificem & Cardinales, eò progressus est, ut diceret, Majorem calumniarum copiam contra se Tridenti scaturire, quàm aquarum ex illis montibus; sed securæ conscientiæ aggeres efficere, ne totam illam eluvionem timeret. Quocircà dissimile verò non est, ipsum, quò minùs exasperaret Collegium, cujus querimonias accipiebat, sedulò studuisse, ut illius ordinis emendatio evaderet moderata ac temperata. Non tamen illi satis fuere hæc adhibita studia ad tranquillandum Farnesii animum, cùm hic ad Moronum responderit, (h) effeceritque ut responderetur à Gualfreduccio, qui sibi à secretis erat, ad Philippum Gerium Episcopum Inarimensem, eidem intimum, Velle quidem à se factum credi eo pacto quo Legatus pro certo ponecat; sed non deesse qui affirmaret, visum à se fuisse in manu Pontificis exemplum literarum, quas ipse ad Legatum scripserat. Et mihi quidem in comperto non est, hoc verum esse: solum in arcanis literarum notis, per quas Borromæus rescribit (i) epistolæ Moroni, datæ Kal. Septemb. reperio, laudari à Borromæo propositum quod in ea Legatus patefecit; se videlicet ad cujusvis literas minimè respecturum, nec ullius habiturum rationem in reparandæ disciplinæ negotio. Et hæc verba subjicit: *Istis valdè dolet hæc disciplinæ restitutio; & nonmodò si ad ipsos spectaretur, numquam ea fieret, sed omni qua poterunt ratione, illam impedire studebunt. Propterea nos, qui rationem Deo reddituri sumus etiam de rebus omissis in hac Synodo,*

nodo, par est, ut eos nihil moremur, sed ut id quod expedit, nullo habito respectu, semper prosequamur. Et in aliis scribit, (k) permolestum accidisse Pontifici, rectam ipsius mentem fuisse retardatam ab eo à quo minimè debuisset; sed quamprimum conquesturum Pium cum quibusdam Cardinalibus: quod certè profuisset ad illos in posterum coercendos ne similia tentarent, sed liberè progredi sinerent morum correctionem, eo modo quem Spiritus sanctus optimum ostendisset. Utcumque res se habuerit, certum est, Farnesium purgationibus Legati respondisse per formulas reverentis potius hominis quàm aquiescentis: de quo inter reliqua hoc argumentum dedit. Scripserat ad eum Moronus, Sperare se illum deceptum iri in adversis de Concilio præsagitionibus, perinde atque semper falleretur de ipsius voluntate, quoties ille quidquam crederet quod sibi officeret. Et ab homine, qui Farnesio à secretis erat, in responsione repositum fuit Farnesium pariter ita sperare, & jam expertum esse successus prosperos in priori parte, quoniam habitæ Sessionis Decreta longè diversa visa fuerant ab insausta expectatione; idque se gratulari Legato, tamquam præcipuo illorum auctori: sed herus, antequam literas subscriberet, hanc ad calcem vehementem appendiculam addi jussit: *Haud tamen omittam tibi dicere, hic homines rerum peritos affirmare, in ea Sessione quædam contineri, quæ huic miseræ Aulæ summum detrimentum inferunt.* Nec fortassis hæ suspicionis umbræ (quas diximus in Farnesio de Morono, tamquam de homine, qui suo munere non coactus, effecerit ut Pontificis gratia erga Farnesium minueretur) minime fuerunt inter causas, cur hic posteà Moronum, à se purpurâ honestatum, ad supremum gradum provehendum minimè curaverit.

(h) *Literæ Originariæ Farnesii ad Moronum, & Gualfreducci ad Gerium, sunt penes me scriptæ 20. Nov. 1563.*

(i) *Arcanæ notæ Borrom. ad Moronum, 11. Sept.*

(k) *25. Sept.*

6. Sed eò unde digressi simus redeamus. Granatensis reprobavit (l) eam mutationem in Cardinalibus, potius casu quàm datâ operâ, reformandis: dixitque: Si illi meri Consiliarii Pontificis essent, in Pontificis judicio eorum electionem repositum iri; sed cum etiam essent illius electores, adeoque eorundem auctoritas ad universam Ecclesiam pertineret, universæ pariter Ecclesiæ munus esse, ipsorum ætates, promerita, dotes ac patrias ex professo, non in transitu præscribere.

(l) *Cuncta qua in hoc capite sunt, extant in Actis Paleotti, aut Salmanticensis, aut Arcis Romanæ.*

7. Bartholomæus de Martyribus Archiepiscopus Bracarensis, paulò anteà reversus Româ, miris modis commendavit Pontificem, ejusque summum studium reparandæ disciplinæ, ac præsertim quod spectabat ad Cardinales; nec in eo se falli potuisse, propterea quod Pontificis sensus vel maxime intimos penetrarat. Posteà illustri præconio in cœlum extulit integritatem probitatemque Caroli Cardinalis Borromæi, qui sororis Pii filius erat, adeò ut dixerit, *Obstacula salutari emendationi non à Pontifice, nec ab ejus sororis filio, sed à nobis injici.* Et adjecit; Hinc sibi animum accessisse, quò majori studio ac fervore suam impenderet operam ad ea cogitanda, & in Concilio exponenda, quæ tantum opus promoverent. Id quod in dicenda sententia maximè notabile auditum est, acris reprehensio fuit, qua invectus est in *mandata providendi in forma pauperis*, sicuti dicebantur. In proventibus Ecclesiasticis distribuendis spectandam esse doctrinam & virtutem, non paupertatem; cùm oporteat consulere muneribus, non hominibus; egentibus subveniendum esse per eleëmosynas, non per sacerdotia.

8. Ajala Segoviensis Antistes pro more suo accedere visus est ore adeò stomachante, ut cibum omnem adversaretur; & hos animi sensus protulit formulis vel maximè odiosis. Rejici à se totam illam disciplinæ correctionem, tamquam pluribus in locis vitiosam. Adductas jam à se fuisse rationes, cùm anteà verba fecerat; sed in eo Conventu numerari sententias, non ponderari. Postquam autem acerbè varia notavit in pluribus ex articulis propositis, concluit, se minimè assentiri Decretis illis, quia Patrum delectus ad ea conficienda, æqualiter ex cunctis Nationibus non fuerat habitus; quia multum illis additum subtractumque fuerat contra Patrum sententias, & quia suffragia, prout mos est in Synodis collecta non fuerant, sed privatim tradita; quo circà de ipsis rationem habendam non esse, eademque alia esse, atque ii qui erant à secretis notarant. Proinde si fortè sibi ex morbo laboranti non liceret interesse Sessioni, jam tunc contestabatur, nullius efficaciæ illam esse; & à Concilii scribis expetebat, ut suam hanc contestationem (m) quam scripto tradidit) referrent in Acta. Hic hominis sermo visus est universe non ab ejus doctrina, sed ab animi perturbatione profectus. Etenim etiamsi quæ ille opposuit, vera omnino fuissent, re ipsa nihil conficiebant; cum esset liberum Conventui tum Patres pro suo arbitratu deligere, tum etiam aut postea semper improbare id, quod Patrum delectus legitimè confecisset, aut è contrario comprobare id quod ab iisdem haud legitimè compactum esset. Acerbitate Ajalæ primus Legatorum commotus, in cœtu subsecuto Patres commonuit, (n) ut abstinerent à sermonibus objurgatoriis: etenim qui secus fecerit, eum à Conventu depulsum iri.

(m) *Est in ultimo tom. Actorum Arcis Æliæ p. 180. & seqq.*

(n) *In Actis Arcis Æliæ 5. Nov. 1563.*

9. Lotharingus, qui jam inceptâ hac novâ suffragatione redierat, ferè omnium postremus dixit, & hoc sermonis initio usus est: Tria se à principio optavisse in Concilio, plenam auctoritatem ex parte Pontificis, summam fidelitatem in Legatis, perfectam charitatem, pietatem, ac rerum notitiam in Patribus. Duo priora non deesse; adeòque reliquum fieri, ut Patres pro virili in tertium incumberent. Hîc vero luculentam laudationem habuit de Pio IV. religionis, disciplinæ, ac boni publici studiosissimo; eòdemque parato se conferre in Galliam in Hispaniam, & quocumque salus & utilitas Ecclesiæ ipsum vocasset. Si Pontifex in his virtutibus tantæ fuerat admirationi Archiepiscopo Bracarensi, qui religionis studio totus ardebat, cogitarent, qualisnam, tempori suo visus fuisset. Nullum sibi ex itineribus suis hoc felicius evenisse. Nihil excusationis Patribus superesse, ne omnibus absolutam numeris emendationem prosequantur, quando Pontifex contestatus fuerat in Senatu, se illam velle, & graviter oblocutus in eos Aulicos, qui propriæ utilitatis causâ illi videbantur obsistere, Deo preces esse fundendas pro diuturna Pastoris hujusmodi vita, unoque animo ad Concilii confectionem submotis contentionibus incumbendum. Italiam à se magnoperè diligi, tum ob reverentiam Apostolicæ Sedis, tum quia ipse genus trahebat à maio-

majoribus Siculis. Magnoperè Hiſpaniam diligi, quæ Fidei propugnaculum id temporis erat: magnoperè Galliam Patriam ſuam. Quapropter illos hortari, ut ſine ulla ad partes adhæſione, aut animorum diſcordia opus perficerent, & ad Eccleſias reverterentur. Plurimum quoque Legatos commendavit. Quàm ipſis cordi eſſet ſancta diſciplinæ renovatio, ex capitibus, quæ propoſuerant, agnoſci. Complura poſteà fuiſſe mutata, ſed ab aliis, non ab ipſis, & fortaſſe non melius. Per Canones, de quibus tunc ſententiæ promebantur, potius relaxari veteres, quàm novis vinculis reſtringi: eos tamen admittendos eſſe ob imbecillam temporum conditionem, per quos tamquam per gradus aſcenderetur ad primævam diſciplinam, ſecundùm antiquiorum Synodorum Decreta.

10. Sed ad peculiaria progreſſus, affirmavit, Optari à ſe auctoritatem Apoſtolicam non modo ſolutam, ſed ſummoperè auctam, tamen hîc locum non eſſe apponendi particulam, *ſalvâ Sedis Apoſtolicæ auctoritate*: ſiquidem diſciplinæ reformatæ legibus legum relaxationes adverſantur; & occaſio Principibus fuiſſet præbita, Pontificis illarum poſtulationibus quotidie gravandi. Iterum cenſuit, proprium de Cardinalibus caput eſſe conflandum: ita Pontificem ſentire, qui etiam ipſum obſtrinxerat, ut hac de re ponderoſum aliquod & conſpicuum decernendum curaret.

11. Unum ex viginti & uno capitibus ablatum fuerat, ſicuti dictum eſt, in quo agebatur de obligatione concionandi, quâ paſtores tenentur; & cuilibet etiam ex Regularibus id agere in Diœceſibus, Epiſcopis invitis, prohibebatur. Ablatum hoc fuerat, quòd ſufficere cenſerentur ſanctiones habitæ Paulo III. ſedente. Sed Lotharingus petiit ut caput illud reponeretur; & cùm multi conſentirent, repoſitum eſt.

In quinto, ubi lex habetur de committendis Epiſcoporum cauſis, opinabatur, aut caput illud omnino delendum, aut reſtringendum, adjectâ particulâ, *ſalvis Provinciarum privilegiis*: aliter neceſſe fore ut Galli repugnarent, cùm Decretum illud opponeretur privilegiis Eccleſiæ Gallicanæ. Improbavit etiam mandata providendi; narravitque mentem eſſe Pontificis ut ea tollerentur.

12. In hanc ſententiam ivit Didacus Covarruvias Epiſcopus Civitatenſis; monuitque, hujusmodi mandatorum uſum fuiſſe inductum, cùm Epiſcopi cuncta ſacerdotia diſtribuebant, nec tam multa reſervabantur, ex quibus nunc Romanus Pontifex abundè habet ut per ſeipſum ea conferat.

13. Salmanticenſis, de controverſia, Num apponenda eſſet in fine particula, *Salvâ ſemper Apoſtolicæ Sedis auctoritate*, perpendit, quamquam Summus Pontifex ſit Caput & Princeps totius Eccleſiæ univerſalis, nec ullius auctoritati judiciove ſubjectus, adeoque ejus poteſtas illæſa præſtaret in quovis Concilii Decreto; tamen eam eſſe temporum nequitiam, ut oporteret id exprimere, & iterum atque iterum repetere, ad honeſtum Catholicorum exemplum, & ad hæreticorum abjectionem.

14. Auditis ſingulorum judiciis, opus incudi redditum eſt, dato ſelectis Patribus negotio, ut omni conatu in eam formam illud redigerent, quæ communiter placeret. Ægro erant animo Hiſpani, (o) quoniam Decreta revocandi Collegiorum immunitates, ac reſtituendi Epiſcopis primas cauſarum delationes, videbantur ipſis mutilata tot exceptionibus, ut alterum litigiorum ſeminarium evaderet, alterum, lucrum ſpe longè inferius conferret. Quare ad deliberandum inter ſe convenientes, in tres claſſes diviſi ſunt. Aliqui vehementiores conteſtationem ſuadebant; alii, difficiliores quàm ardentes, auctores erant, ut utrumque Decretum ſecundum præſentem formam rejiceretur, eorumque ſanctio ad futuram Seſſionem transferretur, compendia temporis ſperantes: alii, temperatiores quàm primi, & cautiores quàm ſecundi, adverſum hos ajebant, ſatius eſſe minus ſed certum accipere, quàm illud recuſare propter ſpem amplioris ſed incerti; poſſe quidem favore temporis aliquid lucrifieri, ſed non minùs poſſe temporis iniquitate jacturam fieri totius. Adverſus id quod cupiebant priores, conſiderabant, conteſtationem diſſidium, non lucrum pariturum; univerſique Concilii dignitati ſine ullo ſuorum auctorum commodo nociturum. In hac ſententia perſtitit Salmanticenſis, qui tam vehementi ſtudio efferbuit in turbulentis illorum conſiliis reprobandis, ut denuntiaret, paratum à ſe animum geri ad priùs conteſtandum adverſùs eos qui conteſtationem molirentur. Hic vocis ſonus nimis elatior viſus eſt Jacobo Giberto pe Noguera Epiſcopo Alifano: quare formulas parum reverentes in eum jecit. Sed ille, ut qui & cauſâ & familiâ ſe validum ſentiebat, reſponſa acerbè mordacia homini reddidit: poſteà tamen facti pœnitens, quippe qui pietate atque humanitate pollebat, Alifanum invitavit ad menſam; cujus jucundi liquores ſæpè ſuccenſas diſcordias extinguere conſuerunt, eumque in gratiam reduxit; ratus, viri eordati, nedum Eccleſiaſtici dignitatem poſt contentiones ſitam non eſſe in honoris prærogativa ſibi ſervanda, ſed in æqualitate ſponte reponenda.

(o) *Acta Salmanticenſis.*

15. Concluſum tandem eſt, de primis cauſarum delationibus recipiendum eſſe Decretum ſicuti digeſtum fuerat: etenim cùm in eo ſolùm ageretur de Aulæ Romanæ detrimento, Pontifex Legatique usque adeò ibi potuerant indulgere, ut numquam aliàs Epiſcoporum auctoritati tantum acceſſerit. Sed de Capitulorum immunitate, quoniam tertiæ perſonæ detrimentum involvebatur, Hiſpanis ejus revocationem nonniſi circumſpectam ac limitatam obtinuere licuerat; & odium contractum ob expulſionem Procuratoris Collegiorum, quidam contra illos procurator evaſerat, longè validior quàm alter fuiſſet. Quamobrem opportunius exiſtimarunt, ut Decretum illud futuræ Seſſioni reſervaretur.

16. Dum hæc agebantur, die nono Novembris Romanus tabellarius Tridentum pervenit, (p) qui detulit ad Legatos commentarium ad Synodum contrahendam, in quo etiam ratio habebatur, quâ id patribus perſuaderetur: Commentarii, reverâ à Morono profecti, (q) hæc erat ſumma: cùm hinc neceſſe eſſet celeriter finem imponere; hinc verò argumenta jam propoſita nec ſtatim concoqui, nec decorè prætermitti poſſent; id quod unicè expediebat, eſſe, ut in Pontifice reponerentur: id autem nec honeſtè nec utiliter à Legatis proponi poſſe; adeoque rationem tum facillimam tum honeſtiſſimam fore, ut illius auctor fieret Lotharingus; qui ubi conſilium probaſſet, ſuopte ingenio ad illud proſequendum pronus fuiſſet. Ut cum eo Cæſariani ſociarentur; ita alteri Galliæ, alteri Germaniæ neceſſitatem ad rem obtinendam exponerent. Id ſi fieret, veriſimile videri Italos conſenſuros, repugnaturos Hiſpanos: ſed poſſe animoſè deſpici nationis unius repugnantiam, quò ſatisfieret poſtulatis votisque aliarum complurium prægrandium, & multò magis Hiſpaniâ indigentium. Hæc erat rei ſumma; ita tamen, ut ſemper ſignificaret Pontifex Legatis, (r) tum univerſè in argumentis quæ ſupererant, tum in uno alterove Decreto peculiari, curandum eſſe ut decerneretur in Synodo viâ conſuetâ, ne res in Pontifice niſi ex mera neceſſitate reponerentur.

(p) *Literæ Borrom. ad Legat. 6. Nov. & Legatorum ad ipſum 10. Nov. 1563.*

(q) *Apparet ex Monumentis Moroni.*

(r) *Conſtat ex literis antecedentibus & ſubſequentibus, præſertim 18. Novemb. 1563.*

17. Legati acceptis literis confeſtim negotium aperuerunt Lotharingo; is verò exemplum ſuorum conſiliorum, quæ Pontifici voce deſcripſerat, id ipſum agnovit: tamen ſuaſit, ut die poſtero, qui poſtremo conſeſſui præſcriptus fuerat, nihil ea de re proponeretur, ne difficultates unius cum alterius operis difficultatibus conjungerentur, & ita fortaſſe inſuperabiles redderentur: id ſanè cum ipſis, quod cum hoſtibus, agendum eſſe; ut cuncti ſuperentur, ſingulos aggredi opus eſt. Idem Legatis viſum, inter quos Oſio poſtremum cœtum adire non licuit, quòd febri laborabat, quæ à Seſſione pariter eum longè detinuit, eidemque timorem incuſſit, ſicut ipſe ſcripſit ad Borromæum, ne per integram illam hiemem ab ea divexaretur. Quare alicujus audacis fabulatoris ſomnium fuit, affirmatum poſteà tamque verum per ſummam confidentiam à Suavi, morbum ab Oſio ſimulatum fuiſſe, quòd ſibi nefas duceret aſſentiri Decreto de matrimonio clandeſtino, atque ad ipſum etiam verbis ab illo declaratum. Miſſum faciamus, quòd cum Acta tum Paleotti tum Salmanticenſis magna libertate ſcripta fuerint, in his ne verbum quidem, in illis omninò contrarium habeatur. Verùm ſicut idem Legatus in Seſſione vigeſima tertia Decretis de Sacrificio aliqua ex parte repugnavit, & etiam in hac vigeſima quarta ſententiam oppoſitam poſteà ſcripto miſit; perinde potuiſſet idem ipſe intereſſe, unaque cum aliis compluribus, & cum Legato Simonetta repugnare; præſertim cùm in ſcripta ſui judicii ſchedula conſcientiæ ſtimulos non ſenſerit, in ea re Pontificis judicio remittenda. Sed quid conjectura opus eſt? Morbus ille Oſii Legati tunc adeò manifeſtus adeoque diuturnus fuit, ut non modo illum vetuerit per eos dies intereſſe Conventui & Seſſioni, ſed etiam poſteà tam imbecillum reddiderit, ut ipſi minimè licuerit (ſ) ſubire partem laborum, quos ejus collegæ aſſiduè tolerarunt: quod idem gravi doloris ſenſu apud Pontificem excuſavit: & tantùm adeſſe potuit functionibus ſolemnioribus. Proprium eſt quorundam ingeniorum, res torvè ſpectantium, hoc ſolum verum exiſtimare, quod quidquid fit ac dicitur, fictum ſit; & è converſo ipſis accidit quod luſcis illis Platoniani ſpecus accidebat, ut fictum pro vero ab ipſorum oculis habeatur.

(s) *Literæ Legatos: ad Borrom. Nov. 1563.*

CAPUT VIII.

Generalis congregatio decimo Novembris. Canones ac Decreta comprobata cum aliqua repugnantia. Quid ſtatuum fuerit de particulâ, ſalvâ Sedis Apoſtolicæ auctoritate, *ac de verbis*, proponentibus Legatis. *Turbatio propter controverſiam inter Epiſcopos & Archiepiſcopos. Seſſio undecima Novembris. Canones & Decreta propoſita, tum de dogmate tum de abuſibus matrimonii. Diſceptatur de obſervatione aut*

transgreſſione Decreti, legum relaxationes in matrimoniis rarò, ex cauſa, & gratis eſſe concedendas.

1. NOno die Novembris duo cœtus habiti ſunt à ſelectis Patribus, (a) ad componendos ita Canones, ut cunctis partibus, quantum poſſet, fieret ſatis. Poſtridie conventus univerſalis coactus eſt, ad Seſſionem die ſequenti celebrandam. Ab eo cœtu amplioris libertatis gratiâ ii omnes excluſi ſunt; qui nec ſuffragii jus obtinebant, nec aderant tamquam eorum procuratores quibus ſuffragii fas erat; cum ad alios conventus multi ex primariis Theologis, ſicut dictum eſt, admitterentur.

(a) *Quidquid hic & ſequenti capite narratur extat in actis Romanis, Paleotti, & Salmanticenſis Epiſcopi.*

2. Propoſita ſunt primo loco Canones & Decreta de Matrimonio. Non placuit Lotharingo, ut anathema poneretur in ſexto adverſus negantem, matrimonium non conſummatum per profeſſionem religioſam diſſolvi: nec ut ſimiliter in nono vibraretur anathema in eum, qui affirmat, poſſe contrahi matrimonium à perſona in ſacris Ordinibus conſtituta, aut à Religioſis profeſſis, non obſtante ſe lege Eccleſiaſtica, ſeu voto; cùm ipſe poſtularet, ut vice *legis Eccleſiaſticæ* ſcriberetur, *legis*, ſimpliciter.

3. Madruccius idem reprobavit. Nec minùs rejecit impedimentum quod inducebatur, ſeu potiùs renovabatur inter raptorem & raptam antequam illa libertati fuiſſet reſtituta; & efficaciam clandeſtinis ſublatam. In his omnibus ſententiis complures illum ſecuti ſunt; ac præcipuè in poſtrema, de qua quadraginta ſex convenere, & ſeptem animi ſui declarationem Seſſioni reſervarunt.

4. Antequam ad Decreta diſciplinæ deveniretur primus Legatorum dixit, Complures ſenſiſſe præponendam illis eſſe hanc particulam, *ſalvâ ſemper Apoſtolicæ ſedis auctoritate*; alios tamen prudenter cogitaſſe, opportunius eſſe poſt emendationis totius leges eam apponi, cùm enim ætate Pauli III. in principio collocata fuiſſet, videri conſentaneum rationi, ut eadem in fine reſponderet: atqui ſi hinc & illinc ſpargeretur, occaſio calumniarum hæreticis præberetur. Collectis ſuper eo ſententiis, tres ſupra centum de hoc conſenſere. Poſteà verò in Seſſione denuò rogati ſunt Patres ſententias, quo decerneretur, memoratam particulam absque nova ſuffragatione ſuo tempore ad calcem totius emendationis addendam eſſe: quod concorditer acceptum eſt. Poſt hæc propoſita fuere Decreta: & Arrius Cagliegus Epiſcopus Gironenſis animum præ ſe tulit conteſtandi; ſed Moronus aſpectu, ac ſermone graviſſimo illum prævenies, dixit: Quicumque auderet pronuntiare, à ſe pro vano haberi id quod ab ea ſacroſancta Synodo comprobandum erat, eum inde meritò expulſum iri. Hæ voces tonitrui vim habuere, quod Cagliegum atque alium quempiam, fortaſſe pariter affectum, deterruit; & communi plauſu exceptæ ſunt, quippe libertatem in rebus deliberandis minimè reſtringentes, ſed proterviam in deliberatis retundentes.

5. Cùm itaque ad dicendas ſententias veniretur, proſpero curſu, paucis contradicentibus, paucisque mutatis, ſunt confecta Decreta. Solùm in quinto, ubi agitur de cognoſcendis committendisque cauſis Epiſcoporum, ſublata fuerunt in gratiam Lotharingi ampliſſimæ derogationes cuicumque privilegio jam appoſitæ; idque ne apertum de-

trimentum prærogativis Ecclesiæ Gallicanæ in eo contineretur, quandoquidem ille non impetraverat, sicut petierat in antegresso examine, ut Provinciarum privilegia disertè illæsa servarentur: in quo necesse habuit ut (b) ardenter se gereret, quoniam super hoc articulo Venetiis conquesti fuerant de Synodo Gallici Oratores.

(b) *Ex literis productis Oratorum ad Regem 5. Novemb.*

Postremò propositum est Decretum de memoratæ declaratione particulæ, *proponentibus Legatis*; atque id pariter uno quasi animo receptum est.

6. Absoluto consessu, cùm videbantur cuncta frui securâ tranquillitate, nova per turbatio orta est. Legati neque per se neque per sequestros potuerant dissensionem, de qua diximus, inter Episcopos & Archiepiscopos componere; cùm alteri conquererentur, accitus illos, usurpatos præcipuè in Regno Neapolitano, ad obedientiam profitendam, moremque pro arbitratu visitandi, onera quædam esse propter meram prærogativæ jactationem; alteri verò contra proferrent pro se possessionem omni memoriâ vetustiorem, privilegia, & ordinem Hierarchiæ, postulantem, sicut ajebant, ut per gradus superioribus inferiores subjicerentur, donec ac supremum ascenderetur, videlicet summum Pontificem. Itaque concordiâ non succedente, lis decisioni commissa est; & Mutius Gallinus Archiepiscopus Jadrensis, non ordinis sui, sed adversariorum causam suscepit, sive simpliciter, quòd illa videretur ipsi æquior, sive (ut insimulatus est ab iis, qui quidquid ab aliis agitur, utilitatis causâ fieri putant) quòd intenderet Veneto Patriarchæ se subtrahere. Is itaque censuit, Episcopos compellendos non esse ut ad Metropolitarum Ecclesias irent, nisi ad Provincialem Synodum celebrandam; & solùm propter causas in hujusmodi Synodo statutas liceret Episcopis Ecclesias suffraganeorum invisere: & alia subjecit, Episcopis faventia, quæ in Sessione recensebimus. Et quidem complures pro hac sententia differuerant; adeoque communis erat opinio, etiam Legatorum, illam numero prævaluisse: sed reverà sicut magnitudo par multitudini apparet, ita quorundam prolixitas in dicenda sententia pro hac parte, effecerat ut pauci pro multis haberentur. Quamobrem absoluto conventu, qui horâ decimâ octavâ inceperat, & octo continentes horas insumpserat, cùm posteà suffragia reipsa connumerata sunt, & non animo solum dimensa, oppositum compertum est per summam ægrimoniam Episcoporum; qui loquentium festinationi id tribuebant, quasi ea impedimento fuerit, ne ab iis, qui erant à secretis, multorum sententiæ notari potuissent. Idcircò tametsi quarta noctis hora jam flueret, & statim manè functio inchoanda esset, nihil diligentiæ omiserunt, quò suffragia hic talia audirentur, qualia & ipsi, & alii in congregatione crediderant.

7. Horâ decimâ quintâ (c) acta solemnia cœpta sunt, quæ admirabili diuturnitate ultra secundam noctis horam perpetuò producta sunt. Sacrificium Missæ de Spiritu sancto celebravit Georgius Cornelius Episcopus Tervisinus: Latinè peroravit Franciscus Richardotus, Episcopus Atrebatensis, super Evangelio posteà recitando, quod incipit, *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*: selectum enim est tamquam agitato dogmati accommodatum. Lectæ sunt literæ Margaritæ Austriacæ, quæ Belgium administrabat, & mandata Oratoribus Florentino & Melitensi tradita, servato adventus ordine,

(c) *Acta Paleotti, & Arcis Æliæ.*

8. Dein Canones & Decretum de matrimonio proposita sunt, cum brevi procœmio hujus sententiæ: „ Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit, cùm dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. „

„ Hoc autem vinculo duos tantummodò copulari & conjungi, Christus Dominus apertiùs docuit, cùm postrema illa verba, tamquam à Deo prolata, referens dixit: Itaque jam non sunt deo, sed una caro: statimque ejusdem nexus firmitatem, ab Adamo tantò ante pronuntiatam, his verbis confirmavit. Quod ergo DEUS conjunxit, homo non separet. „

„ Gratiam verò, quæ naturalem illum amorem perficeret, & indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector, suâ nobis passione promeruit, quod Paulus Apostolus innuit, dicens: Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea: mox subjungens: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. „

„ Cùm igitur Matrimonium in lege Evangelica veteribus connubiis per Christum gratiâ præstet, meritò inter nova legis Sacramenta annumerandum Sancti Patres nostri, Concilia, & universalis Ecclesiæ traditio semper docuerunt: adversus quam impii homines hujus sæculi insanientes, non solùm perperam de hoc venerabili Sacramento senserunt; sed de more suo, prætextu Evangelii, libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiæ Catholicæ sensu, & ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena, scripto & verbo asseruerunt, non sine magna Christi fidelium jactura: quorum temeritati sancta & universalis Synodus cupiens occurrere, insigniores prædictorum schismaticorum hæreses, & errores, ne plures ad se trahat pernicioſa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos hæreticos, eorumque errores decernens anathematismos. „

9. Sequuntur duodecim Canones hujusmodi.

I. „ Si quis dixerit, Matrimonium non esse verè & propriè unum ex septem legis Evangelicæ Sacramentis à Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum; neque gratiam conferre; anathema sit. „

II. „ Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, & hoc nulla lege Divina esse prohibitum; anathema sit. „

III. „ Si quis dixerit, eos tantùm consanguinitatis & affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum: nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant, & dirimant; anathema sit. „

IV. „ Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit. „

V. „ Si quis dixerit, propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam à conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum; anathema sit. „

VI. Si

VI. " Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi; anathema sit.

VII. " Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm docuit & docet, juxta Evangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi; & utrumque vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam quæ dimisso adultero, alii nupserit; anathema sit.„

VIII. " Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm ob multas causas separationem inter conjuges, quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; anathema sit. „

IX. " Si quis dixerit, Clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel regulares, castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica, vel toto; & oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum; anathema sit: cùm Deus id rectè petentibus non deneget, nec patiatur nos suprà id quod possumus tentari. „

X. " Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cælibatus, & non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cælibatu, quàm jungi matrimonio; anathema sit. „

XI. " Si quis dixerit, prohibitionem solemnitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam, ab ethnicorum superstitione profectam; aut benedictiones, & alias cærimonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit; anathema sit. „

XII. " Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices Ecclesiasticos; anathema sit. „

10. Subsequebatur Decretum emendationis, in decem capita distinctum.

I. " Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea non irrita fecit; (per hanc loquendi formulam illæsa in se relicta est utraque opinio, an ea irrita fecerit nec ne Evaristus) & proinde jure damnandi sint illi, ut eos sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant, quique falsò affirmant, matrimonia, à filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominùs sancta Dei Ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit. Verùm cùm sancta Synodus animadvertat, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam jam non prodesse; & gravia peccata perpendat, quæ ex iisdem clandestinis conjugiis ortum habent, præsertim verò eorum qui in statu damnationis permanent, dum, priore uxore, cùm qua clam contraxerant, relicta, cum alia palam contrahunt, & cum ea in perpetuo adulterio vivunt. Cui malo cùm ab Ecclesia; quæ de occultis non judicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur; idcircò sacri Lateranensis Concilii, sub Innocentio III. celebrati, vestigiis inhærendo præcipit, ut in posterum antequam matrimonium contrahatur, ter à proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publicè denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum: quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiæ procedatur; ubi Parochus, viro & muliere interrogatis, & eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat, Ego vos in matrimonium conjungo, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: vel alius utatur verbis, juxta receptum uniuscujusque Provinciæ ritum. Quod si aliquando probabiles fuerit suspicio, matrimonium malitiosè impediri posse, si tot præcesserint denuntiationes; tunc vel una tantùm denuntiatio fiat; vel saltem Parocho, & duobus vel tribus testibus præsentibus matrimonium celebretur, deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant; ut, si aliqua subsint impedimenta, facilius detegantur: nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut prædictæ denuntiationes remittantur: quod illius prudentiæ & judicio sancta Synodus relinquit. Qui aliter, quàm præsente Parocho, vel alio sacerdote, de ipsius Parochi seu Ordinarii licentia, & duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt; eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit: & hujusmodi contractus irritos & nullos esse decernit, prout eos præsenti Decreto irritos facit, & annullat. Insuper Parochum, vel alium sacerdotem, qui cum minore testium numero, & testes, qui sine Parocho vel sacerdote hujusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio Ordinarii puniri præcipit. Præterea eadem sancta Synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem sacerdotalem, in templo suscipiendam; in eadem domo non cohabitent; statuitque benedictionem à proprio Parocho fieri; neque à quoquam, nisi ab ipso Parocho, vel ab Ordinario, licentiam ad prædictam benedictionem faciendam alii sacerdoti concedi posse; quacumque consuetudine, etiam immemorabili, quæ potiùs corruptela dicenda est, vel privilegio non obstante. Quod si quis Parochus, vel alius sacerdos, sive regularis, sive sæcularis sit, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiæ sponsos sine illorum Parochi licentia matrimonio conjungere aut benedicere ausus fuerit; ipso jure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab Ordinario ejus Parochi, qui Matrimonio interesse debebat, seu à quo benedictio suscipienda erat, absolvatur. Habeat Parochus librum, in quo conjugum & testium nomina, diemque & locum contracti matrimonii describat; quem diligenter apud se custodiat. Postremò sancta Synodus conjuges hortatur, ut, antequam contrahant, vel saltem triduo ante Matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, & ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum piè accedant. Si quæ provinciæ aliis, ultra prædictas, laudabilibus consuetudinibus & cæremoniis hac in re utuntur, eas omnino retineri sancta Synodus vehementer optat. Ne verò hæc tam salubria præcepta quamquam lateant, Ordinariis omnibus præcipit, ut cùm primùm potuerint, curent hoc Decretum populo publicari, ac explicari in singulis suarum diœcesum parochialibus Ecclesiis, idque in primo anno quàm sæpissimè fiat; deinde verò quoties expedire viderint. Decernit insuper, ut hujusmodi Decretum in unaquaque Parochia

chia ſuum robur poſt triginta dies habere incipiat, à die prima publicationis, in eadem Parochia factæ, numerandos.„

II. " Docet experientia, propter multitudinem prohibitionum, multoties incaſibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia, in quibus vel non ſine magno periculo perſeveratur vel ea non ſine magno ſcandalo dirimuntur. Volens itaque ſancta Synodus huic incommodo providere, & à cognationis ſpiritualis impedimento incipiens, ſtatuit, ut unus tantum, ſive vir, ſive mulier, juxta ſacrorum Canonum inſtituta, vel ad ſummum unus & una baptizatum de Baptiſmo ſuſcipiant; inter quos ac baptizatum ipſum & illius patrem & matrem, nec non inter baptizantem & baptizatum, baptizatique patrem ac matrem tantùm ſpiritualis cognatio contrahatur. Parochus, antequam ad baptiſmum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos ſpectabit, ſciſcitetur, quem vel quos elegerint, ut baptizatum de ſacro fonte ſuſcipiant; & eum vel eos tantùm ad illum ſuſcipiendum admittat, & in libro eorum nomina deſcribat; doceatque eos quam cognationem contraxerint, ne ignorantiâ ullâ excuſari valeant. Quod ſi alii, ultra deſignatos, baptizatum tetigerint, cognationem ſpiritualem nullo pacto contrahant; conſtitutionibus, in contrarium facientibus, non obſtantibus. Si Parochi culpa vel negligentia ſecus factum fuerit, arbitrio Ordinarii puniatur. Ea quoque cognatio, quæ ex confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiusque patrem & matrem, ac tenentem non egrediatur: omnibus inter alias perſonas hujus ſpiritualis cognationis impedimentis omninò ſublatis.„

III. " Juſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum, ubi ſponſalia quacumque ratione valida non erunt, ſancta Synodus prorſus tollit; ubi autem valida fuerint, primum gradum non excedant: quoniam in ulterioribus gradibus jam non poteſt hujusmodi prohibitio absque diſpendio obſervari. „

IV. " Præterea ſancta Synodus, eisdem & aliis graviſſimis de cauſis adducta, impedimentum quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, & matrimonium poſteà factum dirimit, ad eos tantum, qui in primo & ſecundo gradu conjunguntur, reſtringit, in ulterioribus verò gradibus ſtatuit, hujusmodi affinitatem matrimonium poſteà contractum non dirimere.„

V. " Si quis intra gradus prohibitos ſcienter matrimonium contrahere præſumpſerit, ſeparetur, & ſpe diſpenſationis conſequendæ careat; idque in eo multò magis locum habeat, qui non tantum matrimonium contrahere, ſed etiam conſummare auſus fuerit. Quod ſi ignoranter id fecerit, ſi quidem ſolemnitates requiſitas in contrahendo matrimonio neglexerit; eisdem ſubjiciatur pœnis: non enim dignus eſt, qui Eccleſia benignitatem facilè experiatur, cujus ſalubria præcepta temerè contempſit. Si verò ſolemnitatibus adhibitis, impedimentum aliquod poſteà ſubeſſe cognoſcatur, cujus ille probabilem ignorantiam habuit; tunc facilius cum eo, & gratis diſpenſari poterit. In contrahendis matrimoniis vel nulla omninò detur diſpenſatio vel rarò: idque ex cauſa, & gratis concedatur. In ſecundo gradu numquam diſpenſetur, niſi inter magnos Principes, & ob publicam cauſam. „

11. Quod ſpectat ad hoc poſtremum Decretum, unde captatur occaſio frequentium querelarum de Romanis Pontificibus, quaſi in utraque parte ſæpius negligatur, libet mihi narrare quod audire mihi contigit ab ore Alexandri VII. Pont. Max. paucis poſt ſuam creationem diebus. Is itaque mihi dixit, utpote omninò animatus ad diſciplinam reparandam, corruptelasque delendas, ſe ſtatim fuiſſe per conatum viros integerrimos, maximeque peritos Pontificiæ Datariæ, quonam pacto id Romæ perageretur adverſus Tridentinum Decretum: etenim tametſi ab illo Pontifex non obſtringatur; & tum in principio tum in fine Concilii ejus auctoritas integra reſervatur diſertis verbis; minùs tamen laudabile videbatur, tam frequenter judicium tam venerabilis Conventus negligi. Reſponſum ſibi fuiſſe, Jure quidem obſervari, ut relaxationes ad Matrimonium ſpectantes gratis concedantur, hoc eſt, ſine lucro eas concedentis: nam præter jura ſuperiorum Pontificum, imperantium ut tota pecuniæ ſolutio pios in uſus impenderetur, (a) Innocentius X. adjecerat, ne pecunia ex hujusmodi relaxationibus collecta confunderetur cum reliqua pecunia, Quæſtoris generalis curæ commiſſa; ſed ut deponeretur in Monte Pietatis, & illinc abſtrahi non poſſet, niſi mandato Pontificis, per quod illa reipſa in pia opera diſtribueretur. Quare non modò in hac parte decretum impleri, ſed larvam omnem contrariæ ſuſpicionis auferri. Quod verò ad alteram partem attinebat, nimirum nonniſi rarò has relaxationes eſſe concedendas; conſtare, à Pio V. Pontifice, præclare ſeveræque probitatis, & qui obſervabat religiosè Concilium, poſt cujus exitum ferè illicò ad clavum ſederat, contrarium actum fuiſſe, atque ipſius exemplo eâdem viâ ejus ſucceſſores inceſſiſſe. Cauſam autem, cur ſanctus ille Pontifex ab eo Concilii Decreto receſſerat, experimentum facti fuiſſe, Etenim cùm obſtacula, quibus irritum reddebatur matrimonium, eſſent multa, compertum erat, ſæpè contingere inter perſonas ilorum aliquo præpeditas, immoderatæ appetentiæ violentia duorum animos adeò inflammari, ut niſiilex ipſis relaxaretur, ambo in grave delictum corruerent, aut alias inirent nuptias cum animi repugnantia, vitæque infelicitate: & ſæpè etiam ſimularent, & fuco tegerent cauſas falſas, ſurripientes hac fraude conceſſiones velut inanimatas ac depictas, ac poſteà in ſacrilegis matrimoniis ad mortem usque perſiſtentes. Contrà verò alios delicatiore conſcientiâ, quamquam veras magnique ponderis ipſi cauſas habeant ad relaxamenta obtinenda, tamen animo non quieſcere, ſi ex earum efficacia fiat relaxatio; variis ſemper religionis aculeis ipſos vexantibus de veritate cauſarum, quas attulerunt vel in ſe ipſis, vel in earum conditionibus, adeoque ſemper vereri, ne conjugium, in quo vivunt, ratum ſit; quod in perpetuo cruciatu illos detinet, ſine remedio, & cum periculo ne per errorem conſcientiæ multa peccent, & tandem incidant in deſperationem ſalutis. Quocirca malle ipſos relaxationem ſibi concedi nullâ expoſitâ cauſâ, & largiori eleëmoſynâ perſolutâ, quo animi quietem ſecuritatemque ſibi comparent. Et ex altera parte gravis cauſæ argumentum eſſe, quin revera gravem cauſam ad relaxandum, eſſe pinguem illam mulctam, quæ ab impetrante prompto animo ſolvitur in pauperum piorumque operum ſubſidium.

(a) *In Chirographo 8. Novembris 1644. directo ad Dominicum Cecchinum Datarium, qui fuit poſteà Cardinalis.*

12. Hæc

12. Hæc referre volui, quæ mihi dicta ſunt à Pontifice ejusmodi prudentiâ ac religionis ſtudio, cujusmodi vel ſatentibus hæreticis eſt Alexander VII. quo intelligatur, quanta cautione opus ſit antequam Principum, eorumque Tribunalium conſuetudines damnentur, præſertim cùm illæ ſub optimis curæque ſolertiſſimæ Principibus perſeverant.

13. Quod ſi quis vulgare illud objiceret, Hac ratione, qua utuntur Pontifices, per eam prohibitionem non niſi pauperibus ligamen injici, cum divites ejus relaxationem vi pecuniæ conſequantur; reſponderetur primo loco, ſimile quiddam objici poſſe Concilio, præcipienti, ut in ſecundo gradu lex Principibus, & non aliis relaxetur. Secundo, neque hanc peculiarem indulgentiam concedi Optimatibus ac divitibus in cunctis prohibitionibus; nec omitti debitam inter divitem ac pauperem proportionem in imperanda eleëmoſyna. Sed de cetero quòd dives multis fruatur ſupra pauperem prærogativis, Naturæ ſanctio fuit, quò excitarentur homines ad induſtriam ac frugalitatem, iidemque ab ignavia bonorumque diſſipatione removerentur. Atque in hoc ſita *eſt injuria*, quam inferunt ii qui furantur, in aliis ſcilicet præpediendis, ne per pecuniam ſuam ea ſibi bona comparent quæ honeſtè poſſent: quemadmodum è contrario in hoc ſitum eſt meritum voluntariæ paupertatis, nimirum, in removendis à ſe commodis, quæ ex uſu bonorum proveniunt. Atque ita videmus, in quacumque publicarum rerum adminiſtratione multas prærogativas rependi ſubſidiis, quæ Reipublicæ confert voluntaria pecuniæ collatio civium locupletum, dummodò id fiat moderatè; idque ſupra ingentes divitias ingentem virtutem æſtimari, ac præmiis affici: in quo ſi quando Romæ peccaretur, noxa hominibus, non inſtitutionibus, nec Principatui tribuenda.

14. Jam verò Decretorum narrationem proſequamur.

VI. " Decernit ſancta Synodus, inter raptorem & raptam, quamdiu ipſa in poteſtate raptoris manſerit, nullum poſſe conſiſtere matrimonium. Quod ſi rapta à raptore ſeparata, & in loco tuto & libero conſtituta, illum in virum habere conſenſerit, eam raptor in uxorem habeat; & nihilominùs raptor ipſe, ac omnes illi conſilium, auxilium & favorem præbentes, ſint ipſo jure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; & ſi Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, ſive eam in uxorem duxerit, ſive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare.„

VII. " Multi ſunt qui vagantur, & incertas habent ſedes, &, ut improbi ſunt ingenii, primâ uxore relictâ, aliam, & plerumque plures, illâ vivente, diverſis in locis ducunt. Cui morbo cupiens ſancta Synodus occurrere, omnes, ad quos ſpectat, paternè monet, ne hoc genus hominum vagantium ad matrimonium facilè recipiant: Magiſtratus etiam ſæculares hortatur, ut eos ſeverè coerceant: Parochis autem præcipit, ne illorum matrimoniis interſint, niſi priùs diligentem inquiſitionem fecerint, & re ad Ordinarium delatâ, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.„

VIII. " Grave peccatum eſt, homines ſolutos concubinas habere; graviſſimum verò, & in hujus magni Sacramenti ſingularem contemptum admiſſum, uxoratos quoque in hoc damnationis ſtatu vivere, ac audere eas quandoque domi etiam cum uxoribus alere & retinere. Quare, ut huic tanto malo ſancta Synodus opportunis remediis provideat; ſtatuit hujusmodi concubinarios, tam ſolutos quàm uxoratos, cujuscumque ſtatus, dignitatis & conditionis exiſtant, ſi, poſtquam ab Ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non ejecerint, ſeque ab earum conſuetudine non ſejunxerint, excommunicatione feriendos eſſe; à qua non abſolvantur, donec re ipſa admonitioni factæ paruerint. Quòd ſi in concubinatu per annum, cenſuris neglectis, permanſerint; contra eos ab Ordinario ſeverè pro qualitate criminis procedatur. Mulieres, ſive conjugatæ, ſive ſolutæ, quæ cum adulteris ſeu concubinariis publicè vivunt, ſi ter admonitæ non paruerint: ab Ordinariis locorum nullo etiam requirente, ex officio graviter pro modo culpæ puniantur; & extra oppidum, vel diœceſim ſi id eisdem Ordinariis videbitur, invocato, ſi opus fuerit, brachio ſæculari, ejiciantur: aliis pœnis contra adulteros & concubinarios inflictis, in ſuo robore permanentibus. „

IX. " Ita plerumque temporalium dominorum ac magiſtratuum mentis oculos terreni affectus, atque cupiditates excæcant, ut viros & mulieres, ſub eorum jurisdictione degentes, maximè divites, vel ſpem magnæ hæreditatis habentes, minis & pœnis adigant cum iis matrimonium invitos contrahere, quos ipſi domini vel magiſtratus illis præſcripſerint. Quare cùm maximè nefarium ſit matrimonii libertatem violare, & ab eis injurias naſci, à quibus jura expectantur; præcipit ſancta Synodus omnibus, cujuscumque gradus, dignitatis & conditionis exiſtant, ſub anathematis pœna, quam ipſo facto incurrant, ne quovis modo directè vel indirectè ſubditos ſuos, vel quoscumque alios cogant, quò minùs liberè matrimonia contrahant. „

X. " Ab adventu Domini noſtri Jeſu Chriſti usque in diem Epiphaniæ, & à feria quarta Cinerum usque in Octavam Paſchatis inclusive, antiquas ſolemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus obſervari ſancta Synodus præcipit; in aliis verò temporibus nuptias ſolemniter celebrari permittit: quas Epiſcopi, ut eâ quâ decet modeſtiâ & honeſtate fiant, curabunt: ſancta enim res eſt matrimonium, & ſanctè tractandum. „

Sicut in homine, tametſi pars exterior brutum quiddam ſit, interior forma cæleſtis eſt; ita quò ipſius natura ſervetur, quamvis exteriora opera ſint brutum quiddam, principium interius oportet ut cæleſte quiddam ſit.

CAPUT IX.

Contrariæ ſententiæ de allatis Decretis, ac præſertim de matrimonio clandeſtino. Errata Suavis; & quæ ille objicit, expenſa.

1. MAjor pars his Decretis aſſenſa eſt: ſed varia & gravia fuerunt illis objecta. Moronus dixit, in Canone duodecimo, ubi definitum erat, cauſas ad Matrimonium ſpectantes ad Eccleſiaſticum judicem pertinere, ſibi non probari anathema: in quo nonnullos aſſeclas habuit. De clandeſtino ſchedulam hujusmodi tradidit: *Quod ſpectat ad irrita efficienda matrimonia clandeſtina, ſequar id quod approbaverit aut improbaverit Sanctiſſimus Dominus noſter;*

noſter; cùm de hoc ſententias contrarias doctiſſimorum virorum audierim, & ſimul noverim, dictum fuiſſe ſancto Petro ejusque ſucceſſoribus; Ego rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua.

2. Oſius Legatus miſit poſtridie ad Synodi ſcribas hujusmodi ſcriptum: *De matrimoniis clandeſtinis ſentire ſe id quod hactenus Eccleſia ſenſerat, à qua illicita, non irrita exiſtimata ſunt. Eam igitur novitatem ſibi non placere, adverſantem doctrinæ quam ad id usque temporis acceperat ab Eccleſia; nec novam cauſam conſpici. Si aliter viſum fuiſſet Pontifici, cui periebat ut ea cauſa committeretur, ſuum à ſe judicium ſubjici Pontificis judicio, & quâ par erat obedientiâ, reverentiâ, ac ſubmiſſione. Præterea nonum Canonem à ſe comprobari, modò intelligeretur ſecundùm Synodi mentem; quæ non fuerat ut definiretur, legem cælibatus eſſe legem Eccleſiaſticam, de quo ne diſputatum quidem fuerat, ſed ſolùm ut damnaretur error Lutheri cum iisdem ipſius verbis, quæ erant:* Non obſtantibus lege Eccleſiaſtica, & voto.

3. Simonetta dixit, à ſe cuncta comprobari, excepto Decreto de irritis reddendis matrimoniis clandeſtinis, cui ex ſua conſcientia non poterat acquieſcere, niſi aliter videretur Pontifici, cui ſe remittebat.

Navagerus omnia approbabit.

Lotharingo diſplicuit anathema ſexti Canonis, ubi dicitur, per ſolemnem profeſſionem ſolvi matrimonium non conſummatum. Similiter in nono eidem diſplicuerunt illa verba, *Lege Eccleſiaſticâ*; ea tamen comprobavit, ubi majori parti probarentur, ſed ſecundùm veram Concilii mentem. Et hic idem planè adjecit quod diximus de Oſio; atque in hoc utroque capite complures ejus ſententiam complexi ſunt.

Madruccius Canoni quarto ac ſexto diſſenſit. De nono convenit cum Lotharingo. Noluit ut irrita fierent clandeſtina: nec minus Decretum raptus improbavit.

Hieroſolymitanus Patriarcha impugnavit acriter quòd irrita redderentur matrimonia clandeſtina, affirmavitque, propter aliquorum Legatorum & complurium Patrum repugnantiam, & propter oppoſitas ſcripturas, & propter rationum evidentiam ſe credere, id definiri non poſſe; ac velle ut ea omnia referrentur in Act1: ſe tamen Sedis Apoſtolicæ judicio remittere.

4. Quantæ foret, ut opinor, moleſtiæ prolixus catalogus omnium repugnantium, tantæ fortaſſe voluptati erit, deſcriptos videre magis conſpicuos, quorum tantummodò ſententiæ homines & æſtimatorés ſunt & curioſi. Hi verò, præter eos quos attulimus, fuerunt Venetus Patriarcha, Hydruntinus Archiepiſcopus, Verallus, Caſtanea, Sigismundus Sarracenus Archiepiſcopus Materanus, Philippus Mocenigus Archiepiſc. Nicoſienſis, & Primas Cypri, qui ſimul, nequa poſſet eſſe dubitatio de recta fide ſuorum Græcorum, produxit authenticam Fidei profeſſionem (quæ ut referretur in Acta Concilii petiit) habitam tum ab Epiſcopis illius regni, tum etiam ab Armenis, & à Maronitis, in quadam Synodo Provinciali in Cypro, celebrata ſub Elia Patriarcha anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimo, Benedicto XII. Pontifice Maximo, ac poſteà confirmata in aliis eorum Synodis, etiam eo tempore quo ipſe præerat, in qua recipiebant integrè doctrinam Eccleſiæ Romanæ, tum in dogmatibus Sacramentorum, tum in reliquis, & Romani Pontificis auctoritatem ampliſſimis verbis fatebantur. Ceteri clariores in cohorte contradicentium fuere Caſpar à Foſſo Archiepiſcopus Rhegienſis: Octavius Præconius Franciſcanus Panormitanus Archiepiſcopus, ita tamen ut Pontifici ſe remiſerit; ſicut etiam Sanfelicius, & Caſelius, Joannes Zuares Auguſtinianus Epiſcopus Conimbricenſis, Carolus Graſſius Epiſcopus Montis Faliſci, qui multas rationes in quadam ſchedula congeſſit, Conſtantinus Bonellus Epiſcopus Tifernatium, qui ſimiliter in longa ſchedula varia produxit argumenta, Herbutus Orator Poloniæ, & Epiſcopus Primiſilienſis, Vanzius Urbevetanus, Sighicellus Faentinus, & Lainius Societatis Jeſu Generalis moderator, cui, & aliis compluribus, ſimiliter Decretum de raptoribus minimè placuit. Boncompagnus, Sfortia, & non pauci cum ipſis, dixere, Approbari à ſe partem illam quæ comprobaretur à Pontifice.

5. Collectis ſuffragiis, Princeps Legatorum elatâ voce pronuntiavit: *Doctrina & Canones de Sacramento Matrimonii comprobati ſunt ab omnibus; ſed quidam optarent ut aliquid adderetur aut demeretur. Decretum de clandeſtinis placuit majori parti Patrum, diſplicuit plusquam quinquaginta Patribus, inter quos Illuſtriſſimus Cardinalis Simonetta, Sedis Apoſtolicæ Legatus, Decretum non approbat, ſe tamen remittens ſanctiſſimo Domino noſtro. Ego etiam Sedis Apoſtolicæ Legatus Decretum approbo, ſi à ſanctiſſimo Domino noſtro comprobabitur.* De Oſio non eſt facta mentio, propterea quòd cùm æger decumberet, non niſi die poſtero ſuam ſententiam miſit, ſicuti dictum eſt. Præterea de hoc Decreto non dixit ſimpliciter, illud eſſe comprobatum, ſicuti de aliis dici conſueverat, cùm à majori numero accipiebantur. Etenim credebatur, non licere ſtabiliri in Seſſione id cui repugnabat ſententia duorum ex quatuor Legatis, quippe qui perſonam gerebant; exercebantque auctoritatem Pontificis. Quapropter Moronus, nullâ de jure declaratione habitâ, merè factum narravit. Sed ſubſecuta comprobatio Romani Pontificis, cui omnes Legati, & complures ex Patribus adverſantibus ſe remiſerant, dubitationem omnem ſuſtulit.

6. Antequam progrediamur, & dum adhuc memoria recens eſt, expendamus id quod Suavis in hoc negotio dicit.

In narratione bis graviter lapſus, palam facit, ſe in tenebris ambulare. Primò refert, *anathemata matrimonii fuiſſe à cunctis admiſſa.* Quod nimium ſanè falſum eſt: nam duodecimo repugnarunt Moronus & alii, ſexto Lotharingus cum aliis pluribus; & ſparſim fuerunt varii qui diſſenſerunt. Deinde narrat, quinquaginta ſex, præter Legatos, dixiſſe abſolutè, ſibi non placere Decretum de matrimoniis clandeſtinis; à reliquis vero illud comprobatum. Et hoc pariter longè abeſt à verò: ſiquidem nec ii qui reprobarunt, numerum quinquageſimum ſextum attigerunt præter Legatos: neque claſſes duæ ſolùm fuere, ſcilicet improbantium & comprobantium: ſed præterea fuit eorum claſſis, qui ſimpliciter ſe Pontifici remiſerunt; adeò ut ex his, & ex improbantibus, Legatis etiam comprehenſis, numerus quinquaginta ſex Patrum conflatus fuerit: (a) poſtridie verò adjecta eſt Oſii Legati ſententia, qui cum quinquaginta ſeptem evaſere.

(a) *Literæ legat. ad Borr. 11. Nov. & conſtat ex Actis Paleotti, & arcis Æliæ.*

7. Dein ad oppugnationes accedit, quæ à nobis diſtinctè afferentur & perpendentur; qui enim ſibi ſociam veritatem habet, claritatem quærit: hæc verò ſocia diſtinctionis eſſe conſuevit.

Affir-

Affirmat in primis, mirum compluribus accidiſſe, quòd tamquam articulus Fidei poneretur, matrimonium non conſummatum diſſolvi ſolemnis profeſſionis cauſâ, quæ ſolemnitas eſt ex lege Eccleſiaſtica ſecundùm Bonifacium Octavum. Jam verò qui mediocrem obtinet peritiam in doctrinis Theologicis, non ignorat, tripartito hac de re ſententias dividi. Una eſt, voti ſolemnitatem eſſe quidem ex jure Eccleſiaſtico, quod ſpectat ad ritus, cùm liceat Eccleſiæ has illasve cæremonias ſtatuere, ut actionis efficacitas habeatur; ſed non quod attinet ad effectum, (b) qui ſit, reddere hominem ita Deo conſecratum ut mutari non poſſit; quo effectu poſito non poſſit poſteà ſolemne votum ab Eccleſia relaxari; atque ita ſunt opinati ſanctus Thomas, aliique graviſſimi Theologi: ex qua ſententia objectum à Suavi (ita nomino quæcumque ille aliis apponit) evaneſcit. Alia ſententia, hodie communior, vult, effectus etiam præcipuos hujusmodi ſolemnitatis, quatenus diſtinguuntur à voti ſimplicis effectibus, eſſe juris Eccleſiaſtici; adeóque ſummum Pontificem poſſe votum etiam ſolemne relaxare: atque inter propugnatores hujuſce ſententiæ complures pariter ſunt (c) qui voto adſcribunt univerſalem virtutem ſolvendi matrimonii non conſummati, ex ſanctione non Eccleſiæ, ſed Chriſti, qui tradiderit Eccleſiæ facultatem inſtituendi hæc vota ſolemnia, & ipſis votis, ubi eſſent ab Eccleſia inſtituta, vim ad ſolvenda hujusmodi matrimonia nondum conſummata; in quibus disjunctio durior accideret alteri conjugum, cùm exiſtimenthi Doctores; Eccleſiæ per ſeipſam non licuiſſe ſancire legem univerſalem ſolvendi matrimonii vinculum, quamvis cenſeant, licere ipſi illud ſolvere in his illisve peculiaribus conditionibus. Porrò nec minus ſecundùm hanc opinionem corruit argumentum Suavis. Alii denique putant, (d) hunc etiam effectum ſolvendi vinculum matrimonii non conſummati ſpectare ad votum ſolemne; ex mera Eccleſiæ lege: & qui hoc verum cenſet, cenſet ſimiliter, poſſe quoque ſolvi ab Eccleſia per univerſales Conſtitutiones vinculum matrimonii. Frivolum profectò eſt quod adverſus hæc objectat Suavis, matrimonium, antequam conſummetur, eſſe Sacramentum. Quid hoc refert? eſſentiæ Sacramenti ſufficit ut ſit ſignum gratiæ; adeòque matrimonium poteſt eſſe Sacramentum, etiamſi nondum ſecuta fuerit ea conjunctio omninò indiſſolubilis: & tale eſt matrimonium nondum conſummatum, cùm ipſi deſit ſignificatio hujusmodi prorſus indiſſolubilis conjunctionis, ſicuti habetur in ſententiis quas alibi recitavimus, & in ſcholis notiſſimum eſt. Verùm tametſi quælibet ex allatis ſententiis inter limites incerti perſiſtat, eſt tamen per disjunctionem certum, aut ex hoc aut ex illo capite à ſolemni profeſſione diſſolvi matrimonium non conſummatum, prout docet Eccleſiæ traditio, cùm id definierint Euſebius (e) Pontifex, Gregorius Magnus, Alexander III. Innocentius III. & Joannes XXII. præter ea quæ habentur ex ſanctis Patribus, & ex hiſtoria Eccleſiaſtica. Et plane innumerabiles caſus ſunt in quibus de rebus ſive ad fidem, ſive ad ſpeculatricem facultatem, ſive ad deliberationem ſpectantibus, quædam veritas per disjunctionem indubitata eſt, quamquam disjunctionis partes valdè dubiæ remaneant; quemadmodum ſine meorum exemplorum ope per ſe quilibet lector mediocris intelligentiæ pernoſcet.

(b) *Vide Sanchez de Matrim. lib. 7. diſp. 15. præſertim n. 16.*

(c) *Sanchez l. 2. diſp. 19. cum aliis multis, quos affert in fine.*

(d) *Vide allatos à Sanchez dictâ diſput. n. 2.*

(e) *Vide Sanchez de Matrimonio, l. 2. diſp. 18.*

8. Contra ſeptimum Canonem, ubi agitur de adulterio, commiſſo poſt conjugium conſummatum, quod attinet ad diſſolutionem, narrat Suavis, captioſæ locutionis damnatum fuiſſe. Sed in hoc contumeliam infert Reipublicæ Venetæ, quæ hoc pacto Canonem poſtulavit. Quòd autem captioſus non fuerit, ſed ponderatus ac circumſpectus, ſuo loco demonſtravimus. Celebratur verſus, quo dixerat Poggius, ſe nec malum civem eſſe, & bonum hiſtoricum: ſed de Suavi affirmare licet, nec bonum eſſe civem, nec bonum hiſtoricum.

9. Refert de nono, multa fuiſſe jactata in id quod ibi affirmatur, *Non negari à Deo donum caſtitatis illud rectè petenti;* cùm doceamur ab Evangelio à Deo cunctis non concedi: & ſanctus Paulus cohortetur quoſdam, qui eo carebant, non ad ipſum petendum (quod facilius fuiſſet, ſi rectam petitionem impetratio procul dubio ſubſequeretur) ſed ad ſibi conſulendum per conjugium.

10. Quicumque hoc pacto differebat, aut ſophiſticam exercebat, aut ignorantiâ laborabat. Synodus ibi non loquitur de dono quod conceditur in effectu, & per gratiam efficacem, quam Deus ex doctrina tum Evangelii tum Apoſtoli cunctis non elargitur; ſed de dono quod conceditur in potentia proxima, hoc eſt in gratia, quæ proximè ſatis eſt ad votum cuſtodiendum. Etenim Concilium de iis agit, qui tametſi ejusmodi voto adſtringerentur tamen ex opinatione Lutheri excuſabantur, quòd in ſe tale donum non ſentiebant. Id autem non poterat à Luthero intelligi de iis qui hoc dono carebant, eò quòd ipſum nollent, quamvis obtinerent potentiam illius habendi, quoniam in his apertè vana fuiſſet excuſatio: ſed hoc ille de iis intelligebat, quibus deeſſent vires ſufficientes ad donum conſequendum, adeòque ad votum explendum, perinde quaſi hic virium defectus ex actus defectu argui poſſet, cùm ipſi experirentur, à ſe reipſa caſtitatem non haberi. Idcircò dicit Concilium, ut eas vires homines à Deo rectè petant, & ita illas impetraturos. Hanc verò eſſe Concilii mentem perſpicuum eſt ex ratione quam adducit: *Quoniam Deus non ſinet nos tentari ſupra id quod poſſumus;* quod tum ex illo verbo *poſſumus*, quod potentiam ſonat, non item actum, tum ex innumerabilium hominum experimento, quos tentatio ſuperat, patet fuiſſe intellectum de gratia, quam moraliter ſufficientem vocant, non de efficaci, nec de victoria cunctarum tentationum. Et hæc Synodi ratiocinatio ſimilis eſt iis, quæ Seſſione ſextâ pronuntiarat: *Deus non jubet impoſſibilia, ſed jubendo monet & facere id quod poſſis, & petere quod non poſſis.* Sed, quoniam gratia, proximè ac moraliter ſufficiens conceſſa, non ſemper re ipſa efficax eſt, non omnes re ipſa donum habent, ſicuti dicitur in Evangelio: illi verò, qui experiuntur ſe hoc dono carere, & impetum contrarium ſentiens aut ex temperamento, aut ex prava conſuetudine, prævidet novos lapſus, nec ſe voto ligavit, Apoſtolus conſilium dat, ut ad remedium à lege naturæ inſtitutum confugiat.

11. In duodecimo narrat, abſurdum fuiſſe viſum Politicis, conſtitui articulum fidei, cauſas ad matrimonia ſpectantes pertinere ad judicem Ecclé-

cleſiaſticum, cùm hæc definitio appareat contraria iis quæ leguntur in codice tum Juſtiniani tum Theodoſi, & in aliis antiquitatis monumentis; ubi patet, à Principibus laicis præſcribi conjugiorum impedimenta, & ab iisdem arbitratu ſuo relaxari; & cum Eccleſiaſtici acceſſerint ad hujusmodi cauſas judicandas quà ex commiſſione, quà ex negligentia Principum ac Magiſtratuum.

12. Cur potius iſtis abſurdum non videbatur, dum illic Principes & Principum Oratores tam vigilanter ſtudebant procul arcere quodcumque creditum ab ipſis detrimentum ſuæ jurisdictionis; nihil eosdem huic Canoni repugnaſſe, quin potiùs primum Legatum repugnaſſe ut ibi apponeretur *anathema*? Quod ſi velimus utique tamquam debitum laicis Principibus adjudicare quidquid habetur in Codicibus, & cui in Eccleſiæ infantia ob minus malum oportebat interdum ut Pontifices palpebras ſubmitterent, eisdem etiam arrogare fas erit auctoritatem ad ipſos ſummos Pontifices confirmandos. Neque hîc neceſſe nobis eſt quæſtionem agitare, an legitima poteſtas ponendi impedimenta matrimonio, adeòque ea relaxandi, ablata fuerit Principibus ab Evangelii lege, dum contractum illum extulit ad conditionem Sacramenti, naturæ limites excedentem, an poſteà ab Eccleſiæ lege. Ad id quod agimus, nobis ſufficit, rem ipſam ita ſe habere, & à quacumque lege provenerit, rectè ſe habere. Proculdubio, ſi à ſuo quisque animo æmulationem aut invidentiam erga Eccleſiaſticos amoverit, intelliget, quantæ ſit utilitatis, ut contractus, cujus libertas & certa efficacitas adeò neceſſariæ ſunt ad ſalutem & quietem animarum, pendeat in omnibus Chriſti fidelibus ab Eccleſiæ conſtitutionibus, uniformibus, & à charitate profectis, quæ tendunt ad ſempiternam ſubditorum ſalutem; non autem à diſcrepantibus, & ſæpe minùs tolerabilibus Principum laicorum, qui temporarium bonum intendunt. Quòd ſi hæc Eccleſiæ jurisdictio bona ac legitima non eſſet, ſed arrogata & ſurrepta; quo pacto eam Suavis deſcribit, affirmare oporteret, ſicut alias in ipſum argumentatus ſum, orbem terrarum ante nos diu plenum cæcorum fuiſſe, dum per immenſum temporis ſpatium Principes & Magiſtratus in cunctis Chriſtiani orbis patribus tanti ponderis poteſtatem Eccleſiæ reliquerunt; quod neque ex conceſſione, neque ex negligentia contigiſſe videtur in rebus merè civilibus. Sed hæc omnia dicta ſint ad confutationem eorum, quæ Suavis aſſumit & objicit; non ad neceſſariam hujus Tridentini Canonis defenſionem, quæ his non indigebat, cùm in illo non de conſtituendis impedimentis agatur, ſed de cognoſcendis cauſis ad Matrimonium ſpectantibus. Enim verò ſtatim ac matrimonio adjungatur dignitas Sacramenti, evidenter conficitur, ad Eccleſiam pertinere poteſtatem ejus efficaciam judicandi, adeòque poteſtatem decernendi quidnam neceſſarium ſit ad ipſius efficaciam judicandam, ſicuti conſpicitur in reliquis omnibus Sacramentis.

13. De matrimoniis clandeſtinis ſcribit, complures non ſapere quinam definiretur, ea fuiſſe vera Sacramenta, & tamen Eccleſiam eadem ſemper fuiſſe deteſtatam, cùm fieri non poſſit, ut Eccleſia Sacramenta deteſtetur. Omitto, nunquam declaraſſe Concilium, ea fuiſſe Sacramenta, adeò ut graves quidam Theologi (f) id negent, Sed concedatur: quales objectantur inæptiæ? Matrimonium contractum ab homine, qui ſive ſimplici voto caſtitatis, ſive legitimis cum altera ſponſalibus obſtringitur, nonne verum Sacramentum eſt? Ita profectò. Nonne illud pariter peccatum eſt, Eccleſiæ deteſtabile, quæ cuncta peccata deſtatur? ita profectò. Innumera hujusce rei exempla ſuppetunt: veluti ſi quis ſacros Ordines conferret manifeſto irregulari, aut baptiſmo luſtraret peccatorem nondum pœnitentem, aut Euchariſtiam conſecraret extra altare, & ſine ritibus ab Eccleſia præſcriptis; in quibus conditionibus conficeretur verum Sacramentum, & tamen facinus deteſtabile patraretur. Non poteſt quidem Sacramentum ullum eſſe naturâ ſuâ deteſtabile; ſed ex illicitis conditionibus, quæ tamen ipſius naturam illi non auferunt.

(f) *Sanchez l. 2. de Matrim. diſp. 6. & Vaſquez diſp. 3. de Matrim. qui eos afferunt.*

14. Objicit poſtea notiſſimas difficultates: Matrimonii contractum non diſtingui à Sacramento; & fuiſſe Sacramentum ante Evangelium, ſicuti fuit in terreſtri Paradiſo; & idcircò ſi Eccleſiæ facultas non eſt mutandi Sacramenti, neque pariter facultas erit mutandi contractus; aut certè eam mutationem ſpectaturam ad Principem laicum, cui, ſubjicitur contractus quatenus contractus.

In hoc argumento ille in primis, ſive ex ignorantia, ſive ex temeritate, tamquam certum ponit id quod à Scriptoribus minus receptum eſt: (g) quin à Vaſquez (h) notatur tamquam Fidei contrarium, matrimonium, inquam, ante Chriſti legem fuiſſe Sacramentum. Sed hoc, qualecumque illud ſit, aberrat à re propoſita. Certum ſanè eſt, contractum conjugalem naturâ ſuâ, & ſine inſtitutione Divinâ Sacramentum non eſſe, adeòque quòd illud Sacramentum ſit, & quòd ſit contractus, eſſe duas naturas diſtinctas, quarum poſterior ſine priori perſiſtere poterat; quamvis nunc ex divino Decreto ſeparari non poſſit (ſaltem extra caſum fortuitum) inter homines, ſuſcepto baptiſmo. Quemadmodum igitur quia ſpecies conſecratæ ſeparari quidem nequeunt à corpore Chriſti, ſed ſunt ab ipſo diſtinctæ, naturalis potentia, quamquam mutare non poſſit Chriſti corpus, poteſt tamen ſpecies mutare, & hoc pacto efficere poteſt, ne Chriſti corpus ibi permaneat: ita pari ratione poteſtas Eccleſiaſtica poteſt contractum mutare, tametſi nequeat mutare Sacramentum; & hac viâ licet ipſi impedire, ne certa quædam contrahendi forma Sacramentum remaneat, ſicut erat priùs. Quod ſi rem ſinceris purgatisque oculis inſpiciamus, deprehendemus, id uſu venire in cunctis impedimentis, matrimonio ab Eccleſia injectis: nec propterea cenè inferri, ſpectare ad Principem laicum, leges be hujusmodi contractibus ſancire, tum propter rationes à nobis ſuprà recenſitas, tum quia cum is contractus jam fuerit deſtinatus à Deo pro materia proxima huic Sacramento, à quo ſejungi nequeat, plusquam ſanctum Chriſma Confirmationi, ejus cura univerſè ſpectat ad eam poteſtatem, cui demandata fuit à Deo cura Sacramentorum.

(g) *Vide Bellarminum l. 1. de Matrimonio c. 5. & Sanchez lib. 2. diſputat. 7.*

(h) *De matrim. diſp. 21. c. 3. & ſequentibus.*

15. Affirmat, deriſas fuiſſe voces illas Parocho præſcriptas, *Ego vos conjungo, &c.* eas verò *non aliò tendere, niſi ut brevi dogma Fidei conficiatur, eas eſſe formam Sacramenti.* Verba Sacerdotis, ſive quæ allata ſunt ſive alia ſint, formam eſſe Sacramenti

menti non quatenus eſt contractus, ſed quatenus Sacramentum, recens opinio non eſt, nec originem traxit ab interpretatione hujus Decreti, cùm anteà illam tradiderit Guilielmus inſignis Epiſcopus Pariſienſis, quem ſecutus eſt in Concilio, ſicuti narravimus, unus ex primariis Sorbonæ Doctoribus, & recens Synodus Provincialis Colonienſis, ac tandem paulò ante annum, quo Decretum illud confectum eſt, Melchior Canus Epiſcopus Canarienſis in ſuis locis Theologicis; (i) ubi à ſe probari putat, eam à multis gravibusque Scriptoribus defendi, quamquam contrarium accurato examine pro more ſuo Gabriel Vaſquez (k) oſtendat de reliquis omnibus, exceptis illis, quos nominavimus. Verùm Eccleſia non eò tendit, ut id tamquam Fidei articulus declaretur ſecundùm opinionem quam refert Suavis, quando plures ac præſtantiores ex Doctoribus in oppoſitam partem (l) concurrunt: & illa ſententia ægrè toleratur, & à compluribus caſtigatione cenſoriâ reprehenditur, præſertim poſt hoc Tridentinum Decretum, ex quo novas oppugnationes in ipſam Theologi deducunt. Et ſanè quo pacto hi, de quibus loquitur Suavis, exiſtimabant Synodum eò ſpectare, dum ſimul cenſebant, id quod ille arbitrabatur, definitum ibi fuiſſe, clandeſtina, quæ certè formam hujusmodi non habebant, fuiſſe Sacramenta, cum tamen omnino ſit in comperto, Eccleſiam ſibi non tribuere poteſtatem mutandi formas Sacramentorum? Quin quò evidentius id pateat, obſervetur, quo pacto Synodus non præcipiat Parochis, ut allatis utantur vocibus, ſed aut aillis, aut iis, pro ritu cujuscumque Provinciæ; quod ipſi fas non fuiſſet, ſi formam Sacramenti eas putaſſet: atque idcircò Synodus Florentina in materia & in forma cunctis nationibus æquabilitatem præſcripſit; at vero in ritibus Sacramentum non conſtituentibus ſuos cuique permiſit. Quod ſi Parochus dicit, *Ego vos conjungo*, benè colligitur ex conditionibus quas conſideravimus, & ex omnibus reliquis, tempus illud præſens, *conjungo*, eſſe quoddam præſens morale, prout ſcholæ loquuntur, perinde ac ſi Parochus diceret: *In hac tota actione, quæ nunc auctoritate meâ peracta eſt, ego vos conjunxi.* Verùm iis etiam, qui rationes hujusmodi minimè percipiebant, ſatis erat, ne Concilii Decreta deriderent (hoc enim verbum Suavis uſurpat) oculos vertere ad id quod Nicolaus de Ponte Orator Venetus in exactiſſima narratione ſua notavit, fuiſſe hîc majorem frequentiam doctorum hominum, quàm forſitan in quavis alia Synodo, etiam in prima Nicæna.

(i) *Lib. 8. c. 5. in ſolut. ad Tertium.*

(k) *De Matrimonio diſp. 3. dub. 3. & ſequentibus.*

(l) *Vide Sanchez l. 2. de Matrimonio diſp. 5. & 6. & Vaſquez ubi ſuprà.*

16. Dicit, ex ratione à Concilio allata ad minuenda conjugalia impedimenta, concludi, majorem eorum numerum eſſe tollendum. Primo loco ſciatur oportet, id per Pontificem non ſtetiſſe quaſi peravidum illius proventus ac prærogativæ, quæ ſi relaxationibus redundant; quin illum, quod ad ſe ſpectabat, permiſiſſe ut auferretur impedimentum quarti gradus, quod ut ad plures extenditur, perinde frequentiori relaxatione indigere ſoleret. Patres tamen alitèr judicarunt. Profectò qui benè perciperet cujusvis articuli rationes, ſæpe commendaret plurimum leges illas, quas ex inſcitia damnat. Sit mihi exemplum unicum loco multorum. Diſſerebatur de impedimento *cognitionis ſpiritualis* omnino tollendo. (m) Obſtitit Donaldus Mogonail Epiſcopus Rathbogenſis in Hibernia, & ob oculos poſuit, nodum in eo regno aptiorem non eſſe ad reconciliandas inimicitias, qui tanta illic in veneratione habebatur, ut quicumque cognatum ſpiritualem percuteret, anathemate puniretur, nec niſi in articulo mortis abſolutionem obtineret.

17. Jam verò de maligna quæſtione, quam idem excitatam refert; Majusne lucrum an damnum fecerit Romanus Pontificatus, aſſumptis ſibi cunctis relaxationibus ad matrimonium ſpectantibus, habita hinc ratione utilitatis atque auctoritatis, hinc verò deperditæ Britanniæ, negari non poteſt, in hujusmodi ratiocinatione plurimum inſcitiæ patefieri. Britanniæ jactura non ex eo contigit, quod Pontifex relaxationes ſibi reſervarat, ſed quòd avocaverit ad ſe cauſam conjugii inter Henricum & Catharinam: quas cauſas certum eſt non fuiſſe univerſè revocatas ad Romanos Pontifices, cùm ſæpiſſimè de his Epiſcopi judicium ferant. Sed in ea cauſa, propter excelſitatem duarum partium, maluit Pontifex odium atque injurias illius Principis, ſui alio, quin amantiſſimi, ſubire, quàm eo pondere exoneratus Reginam innocentem deſerere, injuſtitiæ privati ac deterriti Præſulis expoſitam. Equidem reſponſionem hic repetam alias redditam Suavianis hujuscemodi incuſationibus, in Apoſtolicam Sedem conjectis, ob regnum illud deperditum; licere cuivis homini cordato perſpicere, cuinam major obvenerit jactura, etiam temporalis, an Romæ, an Britanniæ. Cur autem ſummi Pontifices ſibi poſteà reſervarint has quas diximus relaxationes, explicari ſinam à docto judicio, quod Synodus amplexata eſt, Marci Antonii Bobbæ (n) Auguſtenſis Epiſcopi, qui Ducis Sabaudiæ Orator erat. Is, cùm illis proponeretur, ut ſaltem poteſtas relaxandæ legis in quarto gradu, fieret etiam communis cum Epiſcopis, perpendit, id valdè adverſari voti propoſito, ut rarior eſſet relaxationis uſus. Etenim ſi ſingulæ à ſingulis Epiſcopis concederentur, longè frequentiores illæ fuiſſent quàm quotquot quilibet profuſus Pontifex eſſet elargiturus: præterquam quòd habito etiam reſpectu inter eos, qui poſſunt unus uni relaxamenta indulgere, quò poma altiori arboris ramo adhærent, eò minùs decerpuntur.

(m) *Acta Paleotti 20. Auguſti.*

(n) *17. Aug. 1563. ut in Actis Paleotti.*

Narrat denique, improbatum à Gallis fuiſſe Decretum in raptores, quippe quòd occupatio quædam eſſet laicæ poteſtatis: nec minus etiam Decretum in concubinarios & adulteros; quandoquidem non licet Eccleſiæ ultra anathemata pœnas irrogare. Atqui ſi Galli ita ſenſerunt, quare ferè omnes ſimul his Decretis aſſenſerunt?

Quod ſi non licet Eccleſiæ in delicta, quæ offenſionem ac detrimentum inferunt publico animarum bono, pœnas ultra Sacrorum ademptionem conſtituere; cur Eccleſiaſtici Inquiſitores tot in regnis, laicæ jurisdictionis ſtudioſiſſimis, fontes puuiunt & vinculis, & exiliis, & infamia, & triremibus & proſcriptionibus, nec in eo impediuntur? Inter homines probatio nulla magis legitima ſuppetit probatione factorum, quæ idioma quoddam eſt ab omni ſuſpicione ac mendacio immune.

CAPUT X.

Sex priora Decreta in Seſſione vigeſima quarta confirmata. Quatuor ibi mutationes ab iis quæ forma propoſita continebat; tum de ſubjectione quâ Epiſcopi Archiepiſcopis ſubduntur; tum de itione ad Metropoli-

politarum Ecclesias, præterquam ad Synodos celebrandas; tum de visitatione, quâ invisuntur ab illis præterquam ex causis à Provinciali Synodo comprobatis; tum de minoribus ipsorum causis cognoscendis, & de concedenda Episcopis facultate absolvendi delicta hæresis in foro conscientiæ, etiam ubi S. Inquisitionis Tribunal est. Multa Suavis errata in facto expenduntur; & quæ idem objicit ob monita Concilii in Pontificem, & ob causas majores Episcoporum ipsi reservatas.

1. Absolutis peculiaribus Decretis Matrimonii, ventum est ad sanctiones generalis emendationis: (a) quibus quiddam aliud præter morem in ea Sessione contigit, quòd videlicet ex Patrum sententia multa fuerint mutata in iis quæ à cœtibus stabilita fuerant, & ab Episcopo celebrante clarâ voce proposita. Ingens excitus est rumor, sicut indicavimus, tum vesperi præcedenti, tum postea eodem ipso manè: siquidem Episcopi, ubi intellexerunt, ipsorum postulatio suffragia quantum satis erat non favisse, perinde ac in cœtu creditum fuerat omnem adhibuerunt industriam (ardore minùs fortasse temperato quàm ratio decori postulasset) ad obtinendum in Sessione id quod optabant. Et sanè collegio ex verbis sententiarum, quas ibi pronuntiarunt ii, qui post habitum conventum seu verbo seu scripto declararant sensum propitium ipsorum parti, ejus numerum augentes, à Legatis & Patrum delectu fuisse aliquid variatum in Decretis Conventui lectis, & ab ipso comprobatis, adjecto generatim mandato, ut quædam ex plurium voto componerentur. Verùm mutationes illæ, sicut usu venit in consiliis mediis, non excultæ priùs tractatione, neque concordiâ maturatæ, saporis parum grati fuerunt. Quocircà magnum extitit in Sessione certamen. Et quoniam primum suffragium, Episcopis propitium, illic prodiit ab Archiepiscopo Jadrensi eidem nona pars Episcoporum per simplices voces adhæsit. Unde posteà contigit, ut Legati, cùm ad vesperam Sessionis de ejus exitu Romam scriberent, (b) fassi fuerint, & crediderint, sufficientem asseclarum numerum à Jadrensi, hoc est, non modò quatenus postulavit ut Episcopi suffraganei solverentur obligatione abeundi Metropolitarum sedes; exceptâ Synodi convocatione, quod evictum est; sed quatenus intendebat, Episcopos insulanos & transalpinos non adstringi ad Synodos Provinciales adeundas per se ipsos, quandoquidem in hoc non nisi viginti quinque illi faverunt.

(a) *Acta Paleotti, & Arcis Romanæ, & literæ Legatorum ad Borrom. 21. Novembris 1563.*

(b) *Litteræ Legatorum ad Borrom. 11. Nov. 1563.*

2. Ad verò centum viginti duo cum eo consenserunt (c) de appendice ab ipso quæsita in capite tertio; videlicet, ne Ecclesiæ, in quibus residunt suffraganei, nec ipsorum diœceses, à Metropolitis visitarentur, nisi cognitâ causâ, & à Synodo Provinciali comprobatâ: in quo dignum fuit animadversione, quòd Jadrensis, cùm (d) in dicenda sententia solos Metropolitas nominaret, oblitus omnes superiores Primates exprimere, nihil sibi ipsi profuit. Cùm enim reliqui dixissent, sibi illius sententiam probari, confectum est Decretum de solis Archiepiscopis, non item de Patriarchis.

(c) *Acta Paleotti 12. Novembris.* (d) *Acta Paleotti.*

3. In quinto capite novemdecim unà cum eò voluere, ut causæ criminosæ minores Episcoporum solùm cognoscerentur ac judicarentur in Synodo provinciali, aut per judices ab illa destinatos.

4. In sexto, ubi nunc conceditur Episcopis facultas absolvendi subjectos ipsis à quavis occulta noxa etiam hæreseos, in foro interiori; id priùs secundùm formam propositam coarctabatur duobus modis: alter erat, ut id agere ipsis liceret tantummodo in propria diœcesi; & hanc limitationem pariter crediderunt, scripserunque eo vesperi Legati fuisse sublatam secundùm ejusdem Jadrensis sententiam, quod manè postmodum, collatis inter se suffragiis, haud verum compertum est: altera restrictio; quæ Oratoribus Hispano & Lusitano petentibus apposita fuerat, dicebat, *Exceptis iis regnis, ubi sunt Inquisitiones*: & hæc Jadrensis, cum decem & octo suffragiis supra centum, effecit ut tolleretur. In quo Suavis multum fallitur, narrans, hanc exceptionem haberi in quinto capite, ubi agitur, à quonam causæ criminosæ Episcoporum sint cognoscendæ. Et similiter in aliis mutationibus, quamvis adeò publicæ ac celebres essent, ignorantiam prodit: non refert innumeras difficultates, quæ à Patribus objectæ sunt: errat etiam in numero Decretorum, quæ typis vulgata fuerunt, cùm tantummodo novemdecim super morum emendatione connumeret, & vigesimum, ad declarandam particulam, *proponentibus Legatis*; & tamen qui legere didicit, comperit, priora esse viginti. Neque hic error calami transcursui potest tribui, *Novendecim* loco *viginti* scribentis; cùm enim singulatim ea Decreta recènset in summa prætermittit decimum nonum, quod fortassis unum est ex præcipuis, & ex prævalidis ad ostendendam Pontificis mentem pronam ad utilitatem disciplinæ, & ad reparationem auctoritatis Episcoporum, etiam cum palmari detrimento Aulæ Romanæ, sicuti palàm fiet. Sed is qui volens in plurimis falsum enuntiat, nihil laborat, ne in reliquis ex allucinatione illud proferat.

5. Nos afferemus ea Decreta, non secundùm formam propositam, sed secundùm constitutam in Sessione; & simul expendemus quæ objectat adversarius, quò vividior sit memoria rerum quæ oppugnantur.

I. „ Si in quibuslibet Ecclesiæ gratibus providenter scienterque curandum est, ut in Domini domo nihil sit inordinatum, nihilque præposterum, multò magis elaborandum est, ut in electione ejus qui supra omnes gradus constituitur, non erretur. Nam totius familiæ domini status & ordo mutabit, si, quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite. Unde, etsi aliàs sancta Synodus de promovendis ad cathedrales & superiores Ecclesias nonnulla utiliter decrevit; hoc tamen munus hujusmodi esse censet, ut, si pro rei magnitudine expendatur, numquam satis cautum de eo videri possit. Itaque statuit, ut, cumprimùm Ecclesia vacaverit, supplicationes ac preces publicè privatimque habeantur, atque à Capitulo per civitatem & diœcesim indicantur; quibus Clerus populusque bonum à Deo pastorem valeat impetrare. Omnes verò, & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus quacumque ratione à Sede Apostolica habent, aut alioquin operam suam præstant, nihil in iis pro præsenti temporum ratione innovando, hortatur & monet, ut in primis meminerint, nihil se ad Dei gloriam, & populorum salutem utilius posse facere, quàm si bonos Pastores, & Ecclesia gubernandæ idoneos promoveri studeant; eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint, & quos ex legitimo matrimonio natos, & vitâ, ætate, doctrinâ, utque aliis omnibus qualitatibus præditos sciant, quæ juxta sacros Canones, & Tridentinæ hujus Synodi Decreta requiruntur. Quoniam verò in sumendo de prædictis omnibus qualitatibus gravi, idoneoque bonorum & doctorum virorum testimonio, non uniformis ratio ubique ex nationum, populorum ac morum varietate potest adhiberi; mandat sancta Synodus, ut in provinciali Synodo, per Metropolitanum habenda, præscribatur quibusque locis & provinciis propria examinis, seu inquisitionis aut instructionis faciendæ forma, Sanctissimi Romani Pontificis arbitrio approbanda, quæ magis eisdem locis utilis atque opportunæ esse videbitur; ita tamen, ut, cùm deinde hoc examen seu inquisitio de persona promovenda perfecta fuerit, ea in instrumentum publicum redacta, cum toto testimonio ac professione fidei ab eo facta, quamprimum ad Sanctissimum Romanum Pontificem omnino transmittatur: ut ipse summus Pontifex plenâ totius negotii, ac personarum notitiâ habitâ, pro gregis Dominici commodo de illis, si idonei per examen seu per inquisitionem factam reperti fuerint; Ecclesiis possit utiliùs providere. Omnes verò inquisitiones, informationes, testimonia ac probationes, quacumque de promovendi qualitatibus, & Ecclesia statu, à quibuscumque, etiam in Romana Curia, habitæ, per Cardinalem, qui relationem facturus erit in Consistorio, & alios tres Cardinales diligenter examinentur; ac relatio ipsa Cardinalis relatoris, & trium Cardinalium subscriptione roboretur: in quæ ipsi singuli quatuor Cardinales affirment, se, adhibitâ accuratâ diligentiâ, invenisse promovendos qualitatibus à jure, & ab hac sancta Synodo requisitis, præditos; ac certò existimare sub periculo salutis æternæ idoneos esse, qui Ecclesiis præficiantur: ita ut relatione in uno Consistorio facta, quò maturiùs intereà de ipsa inquisitione cognosci possit, in aliud Consistorium judicium differatur; nisi aliud Beatissimo Pontifici videbitur expedire. Ea verò omnia & singula, quæ de Episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina, & ceteris qualitatibus aliàs in eadem Synodo constituta sunt, decernit eadem, etiam in cretione sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, etiamsi Diaconi sint, exigenda; quos Sanctissimus Romanus Pontifex ex omnibus Christianitatis nationibus, quantum commodè fieri poterit, prout idoneos repererit, assumet. Postremò eadem sancta Synodus, tot gravissimis Ecclesiæ incommodis commota, non potest non commemorare, nihil magis Ecclesiæ Dei esse necessarium quàm ut Beatissimus Romanus Pontifex, quam sollicitudinem universæ Ecclesiæ ex muneris sui officio debet, eam hic potissimum impendat, ut lectissimos tantùm sibi Cardinales asciscat; & bonos maximè atque idoneos Pastores singulis Ecclesiis præficiat; idque eò magis, quod ovium Christi sanguinem, quæ ex malo negligentium & sui officii immemorum Pastorum regimine peribunt, Dominus noster JEsus Christus de manibus ejus sit requisiturus.„

6. Hoc Decretum, scribit Suavis, reprehensum fuisse aut tamquam deficiens, si pertinet ad Synodum Romano Pontifici leges præscribere, cùm in negotiis tanti momenti usa fuerat formulis solùm narrantibus & obliquis; aut tamquam temerarium, si Pontifici Synodus subjicitur, cùm acriter, quamvis tacitè, castigaverit actiones tum præsentistum superiorum Pontificum. Mira sanè oppositio, &

præter expectationem, ut opinor, cujusvis intelligentis! Certum est, Synodum agere cum Romano Pontifice tamquam cum superiore, non tamquam cum subjecto; num idcircò temeraria fuit? Nullus igitur supremus Princeps admonendus est ac reprehendendus; & impudentiæ arguemus S. Bernardum, qui Romanos Pontifices scriptis suis longè liberiùs reprehendit, & tamen ille simplex Abbas erat, & non Synodus Oecumenica? Sed quid multa, si Romæ, quod alibi monuimus, ipsi Pontifices destinant ac sustentant religiosum hominem, qui singulis annis per plures vices utatur hac, quam Suavis appellat temeritatem, in sacelli Pontificii concionibus, quæ vel typis vulgatæ passim leguntur?

II. Dicebatur in secundo. „Provincialia Concilia, sicubi omissa sunt, pro moderandis moribus, corrigendis excessibus, controversiis componendis, aliisque ex sacris Canonibus permissis renoventur. Quære Metropolitani per se ipsos, seu illis legitimè impeditis, Coëpiscopus antiquior annum ad minus à fine præsentis Concilii, & deinde quolibet saltem triennio post Octavam Paschæ Resurrectionis Domini nostri JEsu Christi, seu alio commodiori tempore pro more provinciæ, non prætermittat Synodum in provincia sua cogere: quò Episcopi omnes, & alii, qui de jure vel consuetudine interesse debent, exceptis iis, quibus cum imminenti periculo transfretandum esset, convenire omnino teneantur. Nec Episcopi comprovinciales prætextu cujuslibet consuetudinis ad Metropolitanam Ecclesiam in posterum accedere inviti compellantur. Itidem Episcopi, qui nulli Archiepiscopo subjiciuntur, aliquem vicinum Metropolitanum semel eligant; in cujus Synodo provinciali cum aliis interesse debeant, & quæ ibi ordinata fuerint, observent, ac observari faciant. In reliquis omnibus eorum exemptio, & privilegia salva atque integra maneant. Synodi quoque diœcesanæ quotannis celebrentur: ad quas exempti etiam omnes, qui aliàs, cessante exemptione, interesse deberet, nec Capitulis generalibus subduntur, accedere teneantur; ratione tamen parochialium; aut aliarum sæcularium Ecclesiarum, etiam annexarum, debeant ii, qui illarum curam gerunt, quicumque illi sint, Synodo interesse. Quod si in his tam Metropolitani quàm Episcopi, & alii suprascripti negligentes fuerint, pœnas, sacris Canonibus sancitas, incurrant.„

III. „Patriarchæ, Primates, Metropolitani, & Episcopi propriam diœcesim per se ipsos, aut si legitimè impediti fuerint, per suum generalem Vicarium, aut Visitatorem, si quotannis totam, propter ejus latitudinem, visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem; ita tamen, ut tota biennio per se vel Visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant. A Metropolitanis verò, etiam post plenè visitatam propriam diœcesim, non visitentur Cathedrales Ecclesiæ, neque diœceses suorum Comprovincialium, nisi causâ cognitâ & probatâ in Concilio provinciali: Archidiaconi autem, Decani, & alii inferiores in iis Ecclesiis, ubi hactenus visitationem exercere legitimè consueverunt, debeant quidem, assumpto notario, de consensu Episcopi deinceps per seipsos tantùm ibidem visitare. Visitatores etiam à Capitulo deputandi, ubi Capitulum jus visitandi habet, priùs ab Episcopo approbentur; sed non ideò Episcopus, vel, eo impedito, ejus Visitator easdem Ecclesias seorsum ab his visitare prohibeatur; cui ipsi Archidiaconi, vel alii inferiores, visitationis factæ infra mensem rationem

nem reddere, & depositiones testium, ac integra acta ei exhibere teneantur: non obstantibus quacumque consuetudine, etiam immemorabili, atque exemptionibus & privilegiis quibuscumque. Visitationum autem omnium istarum præcipuus sit scopus, sanam orthodoxamque doctrinam, expulsis hæresibus, inducere; bonos mores tueri, pravos corrigere; populum cohortationibus & admonitionibus ad religionem, pacem innocentiamque accendere; cetera, prout locus, tempus & occasio feret, ex visitantium prudentia ad fidelium fructum constituere. Quæ ut facilius feliciusque succedant, monentur prædicti omnes & singuli, ad quos visitatio spectat, ut paternâ charitate Christianoque zelo omnes amplectantur; ideoque modesto contenti equitatu famulatuque studeant quàm celerrimè, debita tamen cum diligentia, visitationem ipsam absolvere. Interimque caveant, ne inutilibus sumptibus cuiquam graves onerosive sint; neve ipsi, aut quisquam suorum quidquam procurationis causâ pro visitatione, etiam testamentorum ad pios usus, præter id quod ex relictis piis jure debetur, aut alio quovis modo, nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacumque consuetudine, etiam immemorabili: exceptis tamen victualibus, quæ sibi ac suis frugaliter moderateque pro temporis tantùm necessitate, & non ultrà, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum qui visitantur; si malint solvere id quod erat ab ipsis anteà solvi, certa pecunia taxata, consuetum; an verò prædicta victualia subministrare: salvo item jure conventionum antiquarum cummonasteriis, aliisve piis locis, aut Ecclesiis non parochialibus inito, quod illæsum permaneat. In iis verò locis seu provinciis, ubi consuetudo est, ut nec victualia, nec pecunia, nec quidquam aliud à Visitatoribus accipiatur, sed omnia gratis fiant, ibi id observetur. Quod si quisquam, quod absit, aliquid amplius in supradictis omnibus casibus accipere præsumpserit; is, præter dupli restitutionem, intra mensem faciendam, aliis etiam pœnis juxta Constitutionem Concilii generalii Lugdunensis, quæ incipit, Exigit; nec non & aliis pœnis in Synodi provinciali arbitrio Synodi, absque ulla spe veniæ, multetur. Patroni verò in iis quæ ad Sacramentorum administrationem spectant, nullatenus se præsumant ingerere, neque visitationi ornamentorum Ecclesiæ, aut bonorum stabilium, seu fabricarum proventibus immisceant; nisi quatenus id eis ex institutione ac fundatione competat: sed Episcopi ipsi hæc faciant, & fabricarum redditus in usus Ecclesiæ necessarios & utiles, prout sibi expedire magis visum fuerit, expendi curent.„

IV. „Prædicationis munus, quod Episcoporum præcipuum est, cupiens sancta Synodus, quo frequentius possit ad fidelium salutem exerceri, Canones aliàs super hoc editos, sub fel. rec. Paulo III. aptius præsentium temporum usui accommodando, mandat, ut in Ecclesia sua ipsi per se, aut, si legitimè impediti fuerint, per eos quos ad prædicationis munus assument, in aliis autem Ecclesiis per Parochos, sive, iis impeditis, per alios ab Episcopo impensis eorum, qui eas præstare vel tenentur, vel solent, deputandos in civitate, aut in quacumque parte diœcesis, censebunt expedire, saltem omnibus Dominicis & solemnibus diebus festis; tempore autem Jejuniorum, Quadragesimæ & Adventus Domini quotidie, vel saltem tribus in hebdomada diebus, si ita oportere duxerint, sacras Scripturas divinamque legem annuntient: & aliàs, quotiescumque id opportunè fieri posse judicaverint. Moneatque Episcopus populum diligenter, teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commodè id fieri potest, ad audiendum verbum Dei. Nullus autem sæcularis, sive regularis, etiam in Ecclesiis suorum Ordinum, contradicente Episcopo, prædicare præsumat. Iidem etiam saltem Dominicis & aliis festivis diebus pueros in singulis parochiis fidei rudimenta, & obedientiam erga Deum & parentes diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri curabunt, &, si opus sit, etiam per censuras Ecclesiasticas compellent: non obstantibus privilegiis & consuetudinibus. In reliquis, ea, qua de prædicationis munere sub eodem Paulo III. decreta fuerunt suum robur obtineant.„

V. „Causæ criminales graviores contra Episcopos, etiam hæresis, quod absit, qua depositione aut privatione dignæ sunt; ab ipso tantum Summo Romano Pontifice cognoscantur, & terminentur. Quod si ejusmodi sit Causa, qua necessariè extra Romanam Curiam sit committenda, nemini prorsus ea committatur, nisi Metropolitanis, aut Episcopis, à Beatissimo Papa eligendis. Hæc verò commissio & specialis sit, & manu ipsius Sanctissimi Pontificis signata, nec umquam plus his tribuat, quàm ut solam facti instructionem sumant, processumque conficiant: quem statim ad Romanum Pontificem transmittant; reservatâ eidem Sanctissimo sententiâ definitivâ. Cetera alias sub felicis rec. Julio III. super his decreta; nec non & constitutio sub Innocentio III. in Concilio generali, quæ incipit, Qualiter & quando; quam sancta Synodus in præsenti innovat; ab omnibus observetur. Minores verò criminales causæ Episcoporum in Concilio tantùm provinciali cognoscantur, & terminentur, vel à deputandis per Concilium provinciale.

7. De hoc Decreto ita narrat Suavis: *Ecclesiasticæ Historiæ periti ajebant: Quod Romam advocarentur omnes Episcoporum causæ novam esse politicam calliditatem, ad aulam semper augendam; nam omnia vetusti temporis exempla, & Canones veterum Conciliorum palàm faciunt, causas Episcoporum, etiam ad eos deponendos, in singulorum regionibus agitari.* Sed qui fieri potest, ut in eo ulla Romana calliditas politica locum habuerit, si ipsi Episcopi hoc Decretum concorditer voluerunt, & si parum illud jurisdictionis, quod relictum fuerat Archiepiscopis ad causas minores suffragaeorum cognoscendas, necesse fuit, ut suffragiorum vi tolleretur? Nemo inficiatur, antiquitus Episcoporum causas in provinciis cognosci; sed præterquam quòd alios alia sæcula mores postulant, magnæ dementiæ est, arbitrari cuncta vetustiora præstare recentibus; siquidem vetustiora excogitabantur ac fiebant ab humano genere adhuc recente; & è contrario, recentiora pro se obtinent judicium humani generis quod jam vetus evasit. Quicumque sine animi perturbatione rem dispicit, satis intelligit, exerceri universè judicia non posse nervosè ac sincerè, nisi ubi celsitudo superioris ita statum inferioris excedat, ut in illum nec timor nec æmulatio cadere possint.

VI. Sanciebatur: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus, ex delicto occulto provenientibus, excepta ea quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum dispensare; & in quibuscumque casibus occultis etiam Sedi Apostolicæ reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos, in diœcesi sua per se ipsos aut Vicarium, ad id specialiter deputandum, in foro conscientiæ gratis absolvere, impositâ pœnitentiâ salutari. Idem & in hæresis crimine in eodem fore conscientiæ eis tantùm, non eorum Vicariis, sit permissum.*

Ulcerum maximè putrescentium curatio, quantò inferioris manus labor est cum in corporibus sit, tantò superioris est, cùm in animis exercetur.

CAPUT XI.

Undecim aliæ emendationis Decreta usque ad decimum septimum. Oppugnationes Suavis rejectæ de Pensionibus, & de pluribus Sacerdotiis uni collatis.

1. VII. "UT fidelis populus ad suscipienda Sacramenta majori cum reverentia atque animi devotione accedat; præcipit sancta Synodus Episcopis omnibus, ut non solùm, cùm hæc per seipsos erunt populo administranda, priùs illorum vim & usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idemà singulis Parochis piè prudenterque, etiam linguâ vernaculâ, si opus sit, & commodè fieri poterit, servari studeant, juxta formam à sancta Synodo in Catechesi singulis Sacramentis præscribendam; quam Episcopi in vulgarem linguam fideliter verti, atque à Parochis omnibus populo exponi curabunt: nec non ut inter Missarum solemnia, aut divinorum celebrationem, sacra eloquia, & salutis monita, eâdem vernaculâ linguâ singulis diebus festis vel solemnibus explanent; eademque in omnium cordibus, postpositis inutilibus quæstionibus, inserere, atque eos in lege Domini erudire studeant.„

VIII. " Apostolus monet, publicè peccantes palàm esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publicè, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos commotosque fuisse non sit dubitandum; huic condignam pro modo culpæ pœnitentiam publicè injungi oportet; ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet vitam. Episcopus tamen publicæ hoc pœnitentiæ genus in aliud secretum poterit commutare, quando ita magis judicaverit expedire. In omnibus etiam Cathedralibus Ecclesiis, ubi id commodè fieri poterit, Pœnitentiarius aliquis cum unione præbendæ, proximè vacaturæ, ab Episcopo instituatur, qui Magister sit, vel Doctor, aut Licentiatus in Theologia vel Jure Canonico, & annorum quadraginta, seu aliàs qui aptior pro loci qualitate reperiatur; qui dum confessiones in Ecclesia audiet, interim præsens in Choro censeatur.„

IX. "Quæ alias sub fel. rec. Paulo III. & nuper sub Beatissimo Domino nostro Pio IV. in hoc eodem Concilio de adhibenda ab Ordinariis diligentia in beneficiorum, etiam exemptorum, visitatione constituta sunt; eadem etiam in iis Ecclesiis sæcularibus observentur, quæ in nullius Diœcesi esse dicuntur; ut ab Episcopo, cujus Cathedralis Ecclesia est proximior, si id constet, alioquin ab eo qui semel in Concilio Provinciali Prælato loci illius electus fuerit, tamquam Sedis Apostolicæ delegato, visitentur: non obstantibus privilegiis & consuetudinibus quibuscumque, etiam immemorabilibus.

X. " Episcopi, ut aptius, quem regunt, populum possint in officio atque obedientia continere, in omnibus iis quæ ad visitationem, ac morum correctionem subditorum suorum spectant, jus & potestatem habeant, etiam tamquam Apostolica Sedis delegati, ea ordinandi, moderandi, puniendi, & exequendo, juxta Canonum Sanctiones, quæ illis ex prudentia sua pro subditorum emendatione, ac diœcesis suæ utilitate necessaria videbuntur. Nec in his, ubi de visitatione aut morum correctione agitur, exemptio, aut ulla inhibitio, appellatio, seu querela, etiam ad Sedem Apostolicam, interposita, executionem eorum, quæ ab his mandata, decreta aut judicata fuerint, quoquo modo impediat, aut suspendat.„

XI. "Quoniam privilegia & exemptiones, quæ variis titulis plerisque conceduntur, hodie perturbationem in Episcoporum jurisdictione excitare, & exemptis occasionem laxioris vitæ præbere dignoscuntur; decernit sancta Synodus, ut, si quando justis, gravibus, & ferè necessariis suadentibus causis aliquos honorariis titulis Protonotariatus, Acolythatus, Comitis Palatini, Capellani Regii, aut aliis hujusmodi in Romana Curia, vel extra, insignibus decorandos esse placuerit; nec non alios, cuicumque monasterio oblatos, vel quomodocumque addictos, aut sub nomine servientium militiis, seu monasteriis, hospitalibus, collegiis, aut quocumque alio titulo assumi, nihil ex iis privilegiis detractum esse Ordinariis intelligatur, quòminùs ii, quibus ea jam concessa sunt vel in posterum concedi contigerit, ipsis Ordinariis tamquam Apostolicæ Sedis delegatis, plenè in omnibus, & quo ad Capellanos Regios, juxta Constitutionem Innocentii III. quæ incipit: Cum Capella, subjecti existant: exceptis tamen iis, qui prædictis locis aut militiis actu serviunt, & intra eorum septa ac domos residenti; subque eorum obedientia vivunt, sive iis, qui legitimè & secundùm regulam earumdem militiarum professionem fecerint, de qua Ordinario constare debeat: non obstantibus privilegiis quibuscumque, etiam Religionis sancti Joannis Jerosolymitani, & aliarum militiarum. Quæ verò privilegia residentibus in Curia Romana vigore, Eugenianæ Constitutionis, aut familiaritatis Cardinalium competere solent; ea in iis qui beneficia Ecclesiastica obtinent, rationes prædictorum beneficiorum minimè intelligantur; sed ordinarii jurisdictioni subjecti permaneant; non obstantibus quibuscumque nhibitionibus.„

XII. " Cùm dignitates in Ecclesiis, præsertim Cathedralibus, ad conservandam augendamque Ecclesiasticam disciplinam fuerint institutæ, ut, qui eas obtinerent, pietate præcellerint, aliisque exemplo essent, atque Episcopos opera & officio juvarent: meritò, qui ad eas vocantur, tales esse debent, qui suo muneri respondere possint. Nemo igitur deinceps ad dignitates quascumque, quibus animarum cura subest, promoveatur, nisi qui saltem XXV. suæ ætatis annum attigerit; & in Clericali ordine versatus, doctrina ad suum munus exequendum necessaria, ac morum integritate commendetur, juxta Constitutionem Alexandri III. in Concilio Lateranensi promulgatam, quæ incipit, Cum in cunctis Archidiaconi etiam, qui oculi dicuntur Episcopi, sint in omnibus Ecclesiis, ubi fieri poterit, Magistri in Theologia, seu Doctores aut Licentiati in Jure Canonico. Ad ceteras autem dignitates, vel personatus, quibus animarum cura nulla subest, Clerici alioquin

idonei, & XXII. annis non minores, adſciſcantur. Proviſi etiam de beneficiis quibuscumque cujam animarum habentibus, teneantur à die adeptæ poſſeſſionis, ad minus intra duos menſes in manibus ipſius Epiſcopi, vel, eo impedito, coram generali ejus Vicario, ſeu Officiali, orthodoxæ ſuæ fidei publicam facere profeſſionem, & in Romanæ Eccleſiæ obedientia ſe permanſuros ſpondeant ac jurent. Proviſi autem de canonicatibus & dignitatibus, in Eccleſiis Cathedralibus, non ſolùm coram Epiſcopo ſeu ejus Officiali, ſed etiam in Capitulo idem facere teneantur; alioquin prædicti omnes proviſi, ut ſuprà, fructus non faciant ſuos, nec illis poſſeſſio ſuffragetur. Neminem etiam deinceps ad dignitatem, canonicatum aut portionem recipiant, niſi qui eo ordine ſacro aut ſit initiatus, quem illa dignitas, præbenda aut portio requirit; aut in tali ætate, ut infra tempus à jure, & ab hac ſancta Synodo ſtatutum, initiari valeat. In omnibus verò Eccleſiis cathedralibus omnes canonicatus ac portiones habeant annexum ordinem Presbyterii, Diaconatus vel Subdiaconatus. Epiſcopus autem cum conſilio Capituli deſignet, ac diſtribuat, prout viderit expedire, quibus quisque Ordo ex ſacris annexus in poſterum eſſe debeat; ita tamen, ut dimidia ſaltem pars Presbyteri ſint; ceteri verò Diaconi, aut Subdiaconi: ubi verò conſuetudo laudabilior habet, ut plures vel omnes ſint Presbyteri, omnino obſervetur. Hortatur etiam ſancta Synodus, ut in provinciis, ubi id commodè & poteſt dignitates omnes, & ſaltem dimidia pars canonicatuum, in Cathedralibus Eccleſiis, & Collegiatis inſignibus, conferantur tantum Magiſtris, vel Doctoribus, aut etiam Licentiatis in Theologia, vel Jure canonico. Prætereà obtinentibus in eisdem Cathedralibus, aut Collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones, non liceat vigore cujuslibet ſtatuti aut conſuetudinis, ultra tres menſes, ab eisdem Eccleſiis quolibet anno abeſſe: ſalvis nihilominus earum Eccleſiarum conſtitutionibus, quæ longius ſervitii tempus requirunt; alioquin primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac reſidentiæ fecit ſuos. Quod ſi iterum eadem fuerit uſus negligentia, privetur omnibus fructibus, quos eodem anno lucratus fuerit. Creſcente verò contumacia, contra eos, juxta ſacrorum Canonum conſtitutiones procedatur. Diſtributiones verò, qui ſtatis horis interfuerint, recipiant: reliqui, quavis colluſione aut remiſſione exclusâ, his careant, juxta Boniſacii VIII. Decretum, quod incipit, Conſuetudinem: quod ſancta Synodus in uſum revocat: non obſtantibus quibuscumque ſtatutis & conſuetudinibus. Omnes verò divina per ſe; & non per ſubſtitutos compellantur obire officia; & Epiſcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercenti, adſiſtere, & inſervire, atque in choro, ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis Dei nomen reverenter, diſtinctè, devotèque laudare. Veſtitu inſuper decenti tam in Eccleſia quàm extra aſſiduè utantur; ab illicitisque venationibus, aucupiis, choreis, tabernis, luſibusque abſtineant; atque ea morum integritate polleant, ut meritò Eccleſia Senatus dici poſſit. Cætera, quæ ad debitum in Divinis officiis regimen ſpectant, deque congrua in his canendi ſeu modulandi ratione, de certa lege in choro conveniendi, & permanendi, ſimulque de omnibus Eccleſiæ miniſtris, quæ neceſſaria erunt, & ſi qua hujusmodi; Synodus provincialis, pro cujusque provinciæ utilitate & moribus certam cuique formulam præſcribit. Intereà verò Epiſcopus non minus quàm cum duobus Canonicis, quorum unus ab Epiſcopo, alter à Capitulo eligatur, in iis, quæ expedire videbuntur, poterit providere.„

XIII. "Quoniam pleræque Cathedrales Eccleſia tam tenuis redditus ſunt & anguſtæ, ut Epiſcopali dignitati nullo modo reſpondeant; neque Eccleſiarum neceſſitati ſufficiant, examinet Concilium provinciale, vocatis iis quorum intereſt, & diligenter expendat, quas propter anguſtias tenuitatemque vicinis unire, vel novis providentibus augere expediat; confectaque de præmiſſis inſtrumenta ad ſummum Romanum Pontificem mittat, quibus inſtructus ſummus Pontifex, ex prudentia, ſua, prout expedire judicaverit, aut tenues invicem uniat, aut aliqua acceſſione ex fructibus augeat. Interim verò donec prædicta effectum ſortiantur, hujusmodi Epiſcopis, qui fructuum ſubventione pro diœceſis ſuæ tenuitate indigent, poterit de beneficiis aliquibus, dum tamen curata non ſint, nec dignitates, ſeu Canonicatus, & præbendæ, nec monaſteria, in quibus viget regularis obſervantia, vel quæ Capitulis generalibus, & certis Viſitatoribus ſubduntur, à ſummo Romano Pontifice provideri. In Parochialibus etiam Eccleſiis; quarum fructus æquè adeò exigui ſunt, ut debitis nequeant oneribus ſatisfacere, curabit Epiſcopus, ſi per beneficiorum unionem, non tamen regularium, id fieri non poſſit, ut primitiarum, vel decimarum aſſignatione, aut per parochianorum ſymbola ac collectas, aut qua commodiori ei videbitur ratione, tantum redigatur, quod pro Rectoris aut Parochiæ neceſſitate decenter ſufficiat. In unionibus verò quibuslibet, ſeu ex ſupradictis, ſeu aliis cauſis faciendis, Eccleſiæ parochiales monaſteriis quibuscumque, aut Abbatiis, ſeu dignitatibus, ſive præbendis Eccleſiæ Cathedralis, vel Collegiatæ, ſive aliis beneficiis ſimplicibus, aut hoſpitalibus, militiisve non uniantur; & quæ unitæ ſunt, revideantur ab Ordinariis, juxta aliàs Decretum in eadem Synodo ſub fel. rec. Paulo III. quod etiam in unitis ab eo tempore citrà æquè obſervetur: non obſtantibus in iis quibuscumque verborum formis, qua hîc pro ſufficienter expreſſis habeantur. Ad hæc in poſterum, omnes hæ Cathedrales Eccleſiæ, quarum redditus ſummam ducatorum centum, ſecundum verum annuum valorem, non excedunt, nullis penſionibus, aut reſervationibus fructuum graventur. In iis quoque civitatibus, ac locis, ubi parochiales Eccleſiæ certos non habent fines, nec earum Rectores proprium populum, quem regant, ſed promiſcuè petentibus Sacramenta adminiſtrant; mandat ſancta Synodus Epiſcopis, pro tutiori animarum eis commiſſarum ſalute, ut, diſtincto populo in certas propriasque parochias, unicuique ſuum perpetuum peculiaremque Parochum aſſignent, qui eis cognoſcere valeat, & à quo ſolo licitè Sacramenta ſuſcipiant; aut alio utiliori modo, prout loci qualitas exegerit, provideant. Idemque in iis civitatibus, ac locis, ubi nullæ ſunt Parochiales, quàmprimum fieri curent: non obſtantibus quibuscumque privilegiis & conſuetudinibus, etiam immemorabilibus.

2. Opponit huic Decreto Suavis: Longè majus expectatum fuiſſe remedium deterrimo penſionum abuſui. Conſiſtamus. Aut loquimur de illarum

larum diſtributione, quæ nunc uſurpatur; aut de inſtitutione in univerſum. Quod ad priorem ſpectat, remedium expectari non poterat ex Concilio, nec ex ulla humanarum legum: ſemper enim diſtributio præmiorum, eorumque bonorum omnium, quæ non ex hæreditate, ſed ex electione obtinentur, hominibus committabatur oportet; qui poſſunt eam perperàm exercere, aut intelligentiæ aut voluntatis vitio. Si verò loquamur de inſtitutione præmiorum in genere; in primis non erat in poteſtate Epiſcoporum Romanive Pontificis, eam auferre ſine gravi offenſione Principum, qui præcipuè penſionibus, quæ imponuntur ſacerdotiis, ipſorum nominatione conferendis, magnam partem hominum de ſe bene merentium remunerantur. Prætereà, ſine penſionum ſubſidio ſuſtentari Cardinales non poſſent, non rependi præmia tot miniſtris, qui per inæſtimabilem laborem univerſali Eccleſiæ & ſemper ornamento ſunt, & ubi opus eſt, præſidio. Hac de re complures peculiarium Eccleſiarum poſſeſſores, ægro animo aliquid è ſuis proventibus Romæ pendentes, plurima blaterant, rationesque populares ac ſpecioſas congerunt: ſed opus eſſet ut ſæpiùs in memoriam revocarent celebrem apologum Menenii Agrippæ: revolvant hiſtorias, obſerventque, an quo tempore Eccleſia Romana minus abundabat auctoritate ac proventibus, Eccleſiaſtici aliis in locis tantum abundarent, quantum in præſentia, etiam detractis iis quæ Romæ conferunt.

3. XIV. Pergebant Decreta Synodi: "In pluribus Eccleſiis, tam Cathedralibus quàm Collegiatis & Parochialibus, ex earum conſtitutionibus, aut ex prava conſuetudine obſervari intelligitur, ut in electione, præſentatione, nominatione, inſtitutione, confirmatione, collatione, vel alia proviſione, ſive admiſſione ad poſſeſſionem alicujus Cathedralis Eccleſiæ, vel beneficii, canonicatuum, aut præbendarum, vel partem proventuum, ſeu ad diſtributiones quotidianas, certæ conditiones, ſeu deductiones ex fructibus, ſolutiones, promiſſiones, compenſationesve illicitæ, aut etiam quæ in aliquibus Eccleſiis dicuntur Turnorum lucra, interponantur: hæc cum ſancta Synodus deteſtetur, mandat Epiſcopis, ut, quæcumque hujusmodi in uſus pios non convertuntur, atque ingreſſus eos, qui ſimoniaca labis aut ſordidæ avaritiæ ſuſpicionem habent, fieri non permittant; ipſique diligenter de eorum conſtitutionibus ſive conſuetudinibus ſuper prædictis cognoſcant; & illis tantum, quas ut laudabiles probaverint, exceptis, reliquas, ut pravas ac ſcandaloſas, rejiciant, & aboleant. Eos verò, qui adverſus hæc, in præſenti Decreto comprehenſa, quævis ratione commiſerint, pœnis contra ſimoniacos editis, ſacris Canonibus, & variis ſummorum Pontificum Conſtitutionibus, quas omnes innovat, teneri decernit: non obſtantibus quibuscumque ſtatutis, conſtitutionibus, conſuetudinibus etiam immemorabilibus, etiam Apoſtolica auctoritate confirmatis: de quarum ſurreptione, obreptione, & intentionis defectu Epiſcopus, tamquam Apoſtolicæ Sedis delegatus, cognoſcere poſſit.

4. Super hoc Canone fingit Suavis per ſubdolam fictionem, homines in ſpem veniſſe, ſublatum iri ſolutiones annuorum fructuum, quas dicunt Annatas, & ſumptus ad obtinenda diploma-

ta; ſed eam ſpem; ait ille, poſteà ab effectis fuiſſe delusam. Spes hujusmodi concipi non poterat ab iis, qui ſciebant, ſemper in eo firmum ſtetiſſe Concilium, ne Pontifici ſua jura tolleret, & ibi præ ceteris Lotharingum. Quod ſi quis ex Epiſcopis illa attigit, creditus eſt loqui aut ex affectu vindictæ, aut ex defectu peritiæ. Sed hac de re alibi tam multa dicta ſunt, ut ſupervacaneum ſit quidquam addere. Parcatur Suavi, ſi ſæpius eadem repetit; id enim animi perturbati proprium eſt. Atque hinc fit, ut Poëtæ, perturbatorum hominum perſonas agentes, id præſtent cum imitationis laude, quod alibi moroſitatis vitio ipſis verteretur.

5. XV. Statuebatur inde: "In Eccleſiis Cathedralibus, & Collegiatis inſignibus, ubi frequentes, adeoque tenues ſunt præbendæ ſimul cum diſtributionibus quotidianis, ut ſuſtinendo decenti Canonicorum gradui pro loci & perſonarum qualitate non ſufficiant; liceat Epiſcopis cum conſenſu Capituli, vel aliquod ſimplicia beneficia, non tamen regularia, iis unire; vel, ſi hac ratione provideri non poſſit, aliquibus ex iis ſuppreſſis, cum patronorum conſenſu, ſi de jure patronatus laicorum ſint, quarum fructus & proventus reliquarum præbendarum diſtributionibus quotidianis applicentur, eas ad pauciorem numerum reducere; ita tamen, ut tot ſuperſint, quæ divino cultui celebrando, ac dignitati Eccleſiæ commodè valeant reſpondere: non obſtantibus quibuscumque conſtitutionibus & privilegiis, aut quacumque reſervatione generali, vel ſpeciali, aut affectione: nequæ prædictæ uniones aut ſuppreſſiones tolli ſeu impediri poſſint ex quibuscumque proviſionibus, etiam vigore reſignationis, aut quibusvis aliis derogationibus vel ſuſpenſionibus.

XVI. "Capitulum, Sede vacante, ubi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, Oeconomum unum, vel plures fideles ac diligentes decernat, qui rerum eccleſiaſticorum & proventuum curam gerant, quorum rationem ei, ad quem pertinebit, ſint reddituri. Item Officialem, ſeu Vicarium infra octo dies poſt mortem Epiſcopi conſtituere, vel exiſtentem confirmare omnino teneatur, qui ſaltem in Jure Canonico ſit Doctor, vel licentiatus, vel aliàs, quantum fieri poterit, idoneus: ſi ſecus factum fuerit, ad Metropolitanum deputatio hujusmodi devolvatur. Et ſi Eccleſia ipſa Metropolitana fuerit, aut exempta, Capitulumque ut præfertur, negligens fuerit; tunc antiquior Epiſcopus ex ſuffraganeis in Metropolitana, & propinquior Epiſcopus in exempta Oeconomum & Vicarium idoneos poſſit conſtituere: Epiſcopus verò ad eamdem Eccleſiam vacantem promotus, ex iis quæ ad eum ſpectant, ab eisdem Oeconomo, Vicario, & aliis quibuscumque officialibus, & adminiſtratibus, qui, Sede vacante, fuerunt à Capitulo, vel ab aliis in ejus locum conſtituti, etiamſi fuerint ex eodem Capitulo, rationem exigat officiorum, jurisdictionis, adminiſtrationis, aut cujuscumque eorum muneris; poſſitque eos punire, qui in eorum officio ſeu adminiſtratione deliquerint: etiamſi prædicti officiales, redditis rationibus, à Capitulo, vel à deputatis ab eodem, abſolutionem aut liberationem obtinuerint. Eidem quoque Epiſcopo teneatur Capitulum de ſcripturis ad Eccleſiam pertinentibus, ſi quæ ad Capitulum pervenerunt, rationem reddere.

XXVII. „Cùm Ecclesiasticus ordo pervertatur, quando unus plurium officia occupat Clericorum; sanctè sacris Canonibus cautum fuit, neminem oportere in duabus Ecclesiis conscribi. Verùm quonniam multi improbæ cupiditatis affectu seipsos, non Deum decipientes, ea quæ benè constituta sunt, variis artibus eludere, & plura simul beneficia obtinere non erubescunt; sancta Synodus debitam regendis Ecclesiis disciplinam restituere cupiens, præsenti Decreto, quod in quibuscumque personis, quocumque titulo, etiamsi Cardinalatus honore fulgeant, mandat observari, statuit ut in posterum unum tantum beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur: quod quidem si ad vitam ejus, cui confertur, honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. Hacque non modo ad Cathedrales Ecclesias, sed etiam ad alia omnia beneficia, tam sæcularia quam regularia, quæcumque etiam commendata, pertineant, cujuscumque tituli ac qualitatis existant. Illi verò qui in præsenti plures parochiales Ecclesias, aut unam Cathedralem, & aliam parochialem obtinent, cogantur omnino, quibuscumque dispensationibus ac unionibus ad vitam non obstantibus, una tantum Parochiali, vel sola Cathedrali retenta, alias Parochiales spatium sex mensium dimittere: alio quintam Parochiales, quàm beneficia omnia, quæ obtinent, ipso Jure vacare censeantur; ac tamquam vacantia liberè aliis idoneis conferantur; nec ipsi anteà illa obtinentes; tuta conscientia, fructus post dictum tempus retineant. Optat autem sancta Synodus, ut resignantium necessitatibus commoda aliqua ratione, prout summo Pontifici videbitur, provideatur. „

6. De hoc decreto Suavis dicit, prudentes homines præsagire, nullum inde futurum effectum, adjicientes, hoc sæculum eo dignum non esse. Equidem fateor, à me putari iniquius me gerere cum hoc homine, capaciatque erudito negotiis civilibus si crederem illum ex animo hæc locutum, & non potius ad serviendum prudenter causæ, arrepto contra suos adversarios loco specioso, quamvis falso, prout oratoribus & causarum patronis mos est. Tam imbecillæ mentis ille non erat, quin cognosceret id quod jam tum cognovere quidam peritiores, quodque postmodum ab experientia omnes edocti sunt. Relegatur sententia, paulò ante à nobis allata, Archiepiscopi Hydruntini, qui paucis ob oculos posuit absurda, quæ universalis illius Decreti observatio intulisset. Nec propterea reprehendendi sunt Patres Tridentini: etenim eorum mens non erat, ut per Decretum ligarentur manus illæ supremæ, quas Concilium tum in principio tum in fine suarum legum declaravit à se liberas relinqui. Quare hoc Decretum persistit in suo robore apud eos quibus præscriptum est nimirum, apud inferiores Præsules, quorum judicio, & quorum voluntati fortasse non oportebat libertatem universè permitti accumulandi in uno solo capite plura sacerdotia, quæ possunt utilius distribui, ad complures eorum clericos indigentes sustentandos. Sed ponamus, Synodum optasse, ut Decretum illud etiam ab Apostolica Sede servaretur: nullus umquam extitit in orbe terrarum Senatus, sive ecclesiasticus sive profanus, cujusleges aliqua ex parte se corrigi ab experientia non senserint; quem ad modum nullus Vitruvius exempla sua tam accuratè formavit, ut semper egregiè in opus devenirent, Nonnumquam prudentiæ est, vel cum dubitatione successus tentare id, quod, si succederet, communitati placeret, saltem quò palam fiat, si illud non fit, in causa esse non voluntatis sed virium defectum. Ea propter ultra modum necessaria est Pontificis auctoritas, à multis adeò impugnata, relaxandi Concilii sanctiones, eisque derogandi. Væ principatui vasto, & ex variis nationibus constato, si quamplurimas leges ederet, dein verò, antequam ab usu tamquam bonæ comprobarentur, adempta fuisset potestas illas mitigandi omni magistratui, uno accepto, qui perdifficiliter & perrarò convocaretur. Dei, non hominum providentia constitutiones edere potest, quæ tutæ sint à detrimento, antequam ab experimento confirmatæ. Ceterùm si quis mihi dixerit, superfluos redditus ecclesiasticos in uno eodemque capite vituperandos esse, in hoc nihil ego contendam; quamquam etiam in hac parte, ubi fiat distributio pro meritis ac virtute, non pro animorum affectionibus, comperiatur, ex opibus ecclesiasticis; in uno possessore congestis, ortum trahere plurima bono & in gestatis levamine, & in virtutum incitamento, & in structura ingentium priorum operum, quibus abundat Christiana Respublica, quorum pleraque ab hujusmodi opulentia constructa sunt, Sed quia sæpè animi propensio causa est, ne amplæ divitiæ ecclesiasticæ tradantur religiosissimis distributoribus, nolo hic inire controversiam, an satius foret universè observare, ne tam multæ in uno conjungerentur. Duo fidenter dicam.

7. Primum est: Hanc emendationem difficiliùs præstituros Principes laicos, quàm summum Pontificem. Quare optimè respondit Episcopus ille Gallorum quærimoniis, ipsos id temporis in Gallia auctores esse præcipuarum corruptelarum, de quibus conquerebantur. Quamvis autem posteà Regum pietas variis malis medelam admoverit; tamen nec ibi, nec in Hispania aut in Germania, umquam obtineretur, ne redditus ecclesiastici ulli darentur, nisi ad congruentem ipsius sustentationem. Quare injuriâ hujusmodi odio Roma oneratur.

8. Alterum, quod evidens est: Etiamsi utilis esset inviolabilis observatio, ne redditus ecclesiastici inviolabilis observatio, ne redditus ecclesiastici in uno eodemque possessore congererentur, præter quosdam limites moderatos; nec fieri posse, neque par esse, ut hæc lex custodiretur ne in eodem homine dua ac plura sacerdotia conjungerentur. Hujusmodi lex in sacerdotiis, ad mansionem cogentibus, fuit præstantissima; nec Suavis affirmare ausus est, observationem in ea desiderari. Sed in sacerdotiis simplicibus parum refert, si unus è Clericis plura possideat, dummodo inter omnes proventibus non excellat; & ex altera parte sacerdotia simplicia tot sunt numero, & eorum pleraque tam levi pondere, ut rarissimè possit per unum aut alterum satis prospici possessori ad honestam sustentationem; præsertim cùm in manu Pontificis non sit, efficere ut ea vacent, quæ congruentes huic aut illi homini proventus afferrent. Hic autem argumentum resumens, quò anteà usus fui, percontor. An Principibus laicis suppetat ratio hujus legis observandæ, tametsi ex sacerdotiis, quæ ipsis nominantibus conceduntur, plura sint pinguia; ex iis verò quorum concessio libera est Romano Pontifici, plura sint exilia.

In locis Rhetorum nullus est acceptior, adeoque ad persuadendum aptior quàm adversum divites, cùm illi ferè singuli faveant, hoc est ii omnes, qui di-

vites aut non sunt, aut non esse censentur; rem siquidem metiuntur alii ex merito quod in se credunt, alii ex luxu quem in se vellent, alii ex appetentia quam in se sentiunt: & tamen quilibet hominum miserior foret quàm quilibet pauperum nunc non est, nisi essent immuneri pauperes: nemo siquidem esset qui exerceret artes magis laboriosas ac fœdas, quarum ex doctrina Philosophi, humana vita maximè indiget.

CAPUT XII.

Quatuor alia Decreta. Unum potissimum omissum à Suavi in eorum compendio: alia ab eodem calumniis perstricta, tum de sacerdotiorum animas procurantium collatione, tum de primis causarum judiciis, tum de declaratione particulæ, proponentibus Legatis. *Patrum sententiæ de his omnibus Decretis. Futuræ Sessionis denuntiatio.*

XVIII. „EXpedit maximè animarum saluti, à dignis atque idoneis Parochis gubernari. Id ut diligentius ac rectius perficiatur, statuit sancta Synodus, ut, cùm Parochialis Ecclesiæ vocatio, etiamsi cura Ecclesiæ vel Episcopo incumbere dicatur, & per unum vel plures administretur, etiam in Ecclesiis patrimonialibus, seu receptivis nuncupatis, in quibus consuevit Episcopus uni vel pluribus curam animarum dare, quos omnes ad infra scriptum examen teneri mandat, per obitum, vel resignationem, etiam in Curia, seu aliter quomodo cumque contigerit, etiamsi ipsa parochialis Ecclesia reservata vel affecta fuerit generaliter vel specialiter, etiam vigore indulti, seu privilegii in favorem sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, seu Abbatum, vel Capitulorum: debeat Episcopus, statim, habita notitia vacationis Ecclesiæ, si opus fuerit, idoneum in ea Vicarium, cum congrua, ejus arbitrio, fructuum portionis assignatione, constituere; qui onera ipsius Ecclesiæ sustineat, donec ei de Rectore provideatur. Porrò Episcopus, & qui jus patronatus habet, intra decem dies, vel aliud tempus ab Episcopo præscribendum, idoneos aliquot Clericos ad regendam Ecclesiam coram deputandis examinatoribus nominet. Liberum sit tamen etiam aliis, qui aliquos ad id aptos noverint, eorum nomina deferre, ut possit posteà de cujuslibet ætate, moribus & sufficientiâ fieri diligens inquisitio. Et si Episcopo aut Synodo provinciali pro regionis more videbitur magis expedire, per edictum etiam publicum vocentur, qui volent examinari. Transacto constituto tempore, omnes, qui descripti fuerint, examinentur ab Episcopo, sive, eo impedito, ab ejus Vicario generali, atque ab aliis examinatoribus, non paucioribus, quàm tribus; quorum votis; si pares aut singulares fuerint, accedere possit Episcopus vel Vicarius, quibus magis videbitur. Examinatores autem singulis annis in diœcesanæ Synodo ab Episcopo, vel ejus Vicario, ad minus sex proponantur; qui Synodo satisfaciant, & ab ea probentur. Adveniente que vacatione cujuslibet Ecclesiæ, tres ex illis eligat Episcopus, qui cum eo examen perficiant; indeque succedente alia vacatione, aut eosdem aut alios tres, quos maluerit, ex prædictis illis sex eligat. Sint verò hi examinatores Magistri, seu Doctores, aut Licentiati in Theologia, aut Jure Canonico, vel alii Clerici, seu Regulares etiam ex ordine mendicantium, aut etiam sæculares, qui ad id videbuntur magis idonei; jurentque omnes ad sanctæ DEI Evangelia, se quacumque humana affectione postposita, fideliter munus executuros, Caveantque, ne quidquam prorsus occasione hujus examinis, nec antè nec pòst accipiant: alioquin simoniæ vitium tam ipsi, quàm alii dantes incurrant; à qua absolvi nequeant, nisi dimissis beneficiis, quæ quomodocumque etiam anteà obtinebant; & ad alia in posterum inhabiles reddantur. Et ne his omnibus non solum coram Deo, sed etiam in Synodo provinciali, si opus fuerit, rationem reddere teneantur; à qua, si quid contra officium eos feciſſe compertum fuerit, graviter ejus arbitrio puniri possint. Peracto deinde examinere enuntientur, quotcumque ab his idonei judicati fuerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis rebus ad vacantem Ecclesiam gubernandam opportunis. Ex hisque Episcopus eum eligat, quem ceteris magis idoneum judicaverit; atque illi, & non alteri collatio Ecclesiæ ab eo fiat, ad quem spectabit eam conferre. Si verò juris patronatus ecclesiastici erit; ac institutio ad Episcopum, & non alium pertineat, is quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus judicabit, Episcopo præsentare tenentur, ut ab eo instituatur. Cùm verò institutio ab alio quàm ab Episcopo erit facienda; tunc Episcopus solus ex dignis eligat digniorem, quem patronus ei præsenter, ad quem institutio spectat. Quod si jus patronatus laicorum fuerit; debeat qui à patrono præsentatus erit; ab eisdem deputatis; ut supra examinari, & non nisi idoneus repertus fuerit, admitti. In omnibusque supra dictis casibus non cuiquam alteri, quam uni ex prædictis examinatis, & ab examinatoribus approbatis, juxta supradictam regulam, de Ecclesia provideatur; nec prædictorum examinatorum relationem, quo minus executionem habeat, ulla devolutio, aut appellatio, etiam ad Sedem Apostolicam, sive ejusdem Sedis Legatos, aut Vicelegatos, aut Nuntios, seu Episcopos aut Metropolitanos, Primates; vel Patriarchas interposita, impediat aut suspendat; alioquin Vicarius quem Ecclesiæ vacanti anteà Episcopus arbitrio suo ad tempus deputavit, ab ejus Ecclesiæ custodia & administratione non amoveatur, donec aut eidem, aut alteri, qui probatus & electus fuerit, ut suprà, sit provisum: alias provisiones omnes, seu institutiones, præter supradictam formam facta, surreptitiæ esse censeantur: non obstantibus huic decreto exemptionibus, indultis, privilegiis, præventionibus, affectionibus, novis provisionibus, indultis concessis quibuscume Universitatibus, etiam ad certam summam, & aliis impedimentis quibuscumque. Si tamen adeo exigui redditus dictæ parochiales fuerint, ut totius hujus examinationis operam non ferant; aut nemo sit, qui se examini quærat subjicere; aut ob apertas factiones, seu dissidia, quæ in aliquibus locis reperiuntur, facilè graviores rixæ ac tumultus possint excitari: poterit Ordinaribus, si pro sua conscientia cum deputatorum consilio ita expediri arbitrabitur, hac forma omissa, privatum aliud examen, ceteris tamen, ut suprà, servatis, adhibere. Licebit etiam Synodo provinciali, si qua in supradictis circa examinationis formam addenda remittendave esse consuerit, providere. „

2. Suaviana expositio hujus Decreti sic se habet: Illud majori ex parte deletum fuisse sinistra Romæ interpretatione; nimirum, concursui locum dandum non esse vacationibus ex resignatione

occurrentibus, & idcirco solùm observari in iis quæ fortuitò contingunt. Perspiciamus, utra ex his, an Suavis expositio, an Romæ consuetudo, magis repugnet Decreto Tridentino ac rationi.

Indubitatum est, si non prohibetur ne interdum admittatur resignatio pro certa persona, Decretum ad hujusmodi generis vacationes extendi non posse. Quod autem Synodus hoc non prohibeat, perspicuum est, cùm verbum de eo nullum faciat: at verò quod spectat ad consecutionem, quæ Suavis voce concrepat, Decretum videlicet non nisi in vacationibus fortuitis ad opus deduci, observetur, quæso in singulis diœcesibus, num major Paræciarum numerus obtineatur ab iis qui ex renuntiatione illas consecuti fuerint, an potius ex obitu decessorum. Et sanè magis fortuitum est prius quam posterius. Etenim cùm oporteat, tum ut Parochos ante resignationem tres annos Paræciæ serviat, tum ut tunc nominet non quemcumque sibi acceptum, sed eum, qui si non tamquam summè dignus, certè tamquam dignus approbandus est, tum etiam ut se spoliet sacerdotio; longe frequentius, adeoque minus fortuitum est vacare Paræcias causa mortis, quæ cunctis accidit, hominumque voluntatem non præstolatur. In reliquum satis conspicor, ætate præsentis Pontificis Alexandri VII. præter examina publica, quæ in quavis electione docet experientia utilia esse, non sufficientia, clàm inquiri de conditionibus clerici, cui sacerdotium renuntiatur; & ubi huic exquisitiori probationi metallum est impar, rejici. Enim verò cùm resignatio tantummodò moderatè, & productis anteà causis, permittitur, varia confert commoda. Complures juvenes in literarum ac virtutum studiis educantur, propter spem obtinendi hujusmodi resignationes ab aliquo sacerdote sene ejusdem familiæ. Ii qui possident sacerdotia, majori feruntur studio ad reparandam & exornandam Ecclesiam, bonaque stabilia conservanda, confidentes, gratiosum sibi hominem se subrogaturos. Ex eadem causa complures, vel ex senio vel ex morbo parum idonei, facilius inducunt animum ad deponendam non benè administratam animarum curam: & tandem id quasi præmium tribuitur laboribus, ab antiquo possessore toleratis. Porrò qui à rebus sacrosanctis amovere vellet quidquid terrenum est, speret hoc in cœlo, non in terris perfectum iri; & reminiscatur; ipsa Sacramenta, quæ divinæ gratiæ fontes sunt, à Christo in materia, quæ sub sensum cadit, instituta fuisse.

3. XIX. „Decernit sancta Synodus, mandata de providendo, & gratias, quæ Expectativæ dicuntur, nemini ampliùs, etiam Collegiis, Universitatibus, Senatibus, & aliis singularibus personis, etiam sub nomine indulti, aut ad certam summam, vel alio quovis colore concedi, nec hactenus concessis cuiquam uti licere. Sed nec reservationes mentales, nec aliæ quæcumque gratia ad vacatura, nec indulta ad alienas Ecclesias, vel monasteria alicui, etiam ex sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, concedantur, & hactenus concessa, abrogata esse censeantur.„

De hoc capite, maximè utili disciplinæ, maximeque noxio temporariæ utilitati Aulæ Romanæ, nullam facit mentionem Suavis in catalogo, & in summa quam affert horum Decretorum; & idcircò ea tamquam viginti numerat, cum fuerint um supra viginti. Si negligentia non fuit affecertè dicenda est.

XX. „Causæ omnes, ad forum Ecclesiasticum quomodo libet pertinentes, etiamsi beneficiales sint, in prima instantia coram Ordinariis locorum dumtaxat cognoscantur, atque omnino, saltem infra biennium à die motæ litis, terminentur: alioquin post id spatium liberum sit partibus, vel alteri illarum, judices superiores, alias tamen competentes, adire; qui causam in eo statu, quo fuerit, assumant, & quamprimum terminari curent; nec anteà aliis committantur, nec avocentur: neque appellationes ab eisdem interpositæ, per superiores quoscumque recipiantur; eorumve commissio aut inhibitio fiat à definitiva, vel à dedefininiva vim habente, & cujus gravamen per appellationem à definitiva reparari nequeat. Ab his excipiantur causæ, quæ juxta canonicas sanctiones apud Sedem Apostolicam sunt tractandæ; vel quas ex urgenti rationabilique causa judicaverit summus Romanus Pontifex per speciale rescriptum Signaturæ Sanctitatis suæ, manu propriâ subscribendum, committere, aut avocare. Ad hæc, causæ matrimoniales & criminales non Decani, Archidiaconi, aut aliorum inferiorum judicio, etiam visitando, sed Episcopi tantum examini & jurisdictioni relinquantur; etiamsi in præsenti inter Episcopum & Decanum, seu Archidiaconum, aut alios inferiores super causarum istarum cognitione lis aliqua in quacumque instantia pendeat: coram quo, si pars verè paupertatem probaverit, non cogatur extra provinciam nec in secunda nec in tertia instantia in eadem causa matrimoniali litigare; nisi pars altera & alimenta & expensas litis velit subministrare. Legati quoque, etiam delatere, Nuntii Gubernatores Ecclesiastici, aut alii; quarumcumque facultatum vigore, non solum Episcopos in prædictis causis impedire, aut aliquo modo eorum jurisdictionem iis præripere aut turbare non præsumant; sed nec etiam contra Clericos, aliasve personas Ecclesiasticas, nisi Episcopo prius requisito, eoque negligente, procedant: alias eorum processus ordinationesve nullius momenti sint: atque ad damni satisfactionem, partibus illati, teneantur. Præterea, si quie in casibus à jure permissis appellaverit, aut de aliquo gravamine conquestus fuerit; seu aliàs ob lapsum biennii, de quo suprà, ad alium judicem recurrerit; teneantur acta omnia, coram Episcopo gesta, ad judicem appellationis expensis suis transferre, eodem tamen Episcopo prius admonito, ut, si quid ei pro causæ instructione videbitur, possit judici appellationis dgnificare. Quod si appellatus compareat; cogatur tunc is quoque actorum, quæ translata sunt, expensas pro portione sua, si illis uti voluerit, subire; nisi aliter ex loci consuetudine servetur, ut scilicet ad appellantem integrum hoc onus pertineat. Porrò ipsam actorum copiam teneatur notarius, congrua mercede accepta, appellanti quanto citiùs, & ad minus intra mensem exhibere. Qui notarius si in differenda exhibitione fraudem fecerit, ab officii administratione arbitrio Ordinarii suspendatur; & ad dupli pœnam, quanti ea lis fuerit, interappellantem & pauperes loci distribuendam, compellatur. Judex verò si & ipse impedimenti hujus conscius particepsve fuerit, aliterve obstiterit, ne appellanti integrè acta intra tempus traderentur; ad eamdem dupli pœnam prout suprà, teneatur: non obstantibus, quoad omnia supra scripta, privilegiis, indultis, concordiis, quæ suos tantum teneant auctores, & aliis quibuscumque consuetudinibus.

4. Affir-

4. Affirmat Suavis, Decretum ab ipsa acceptione fuisse omnino destructum. Etenim priùs quoque causæ legitimis judicibus non adimebantur, *nisi*, ait ille, *Pontifice eas committente*, & adjecit, *Nunc, servatâ morbi causâ, symptomati dumtaxat remedium admoveri. Quapropter nec plures, nec pauciores causas, quam vellet Pontifex, Episcopis ademptum iri.*

5. Ut initium ducamus ab hoc postremo illius corollario. Nemo umquam in Synodo hac de re dubitavit: nam etiamsi nulla peculiaris restrictio fuisset adjecta Decreto, satis erat universalis exceptio, unanimi ferè consensu ad initium ad finem emendationum appositа, *Salva semper Apostolicæ Sedis auctoritate*; quo per expressam Synodi mentem liceret Pontifici, nullius habita ratione Decreti, in hoc & in reliquis pro arbitratu suo agere. Id autem quod à Synodo intendebatur, erat, ne in posterum Romanis Pontificibus bonum videretur id agere, nisi rarò, & gravi de causa: quod subsecutum nec ne sit, statim videbimus. Præterea falsum est, anteà quoque non ademptas fuisse causas in prima ipsarum delatione legitimis judicibus, hoc est Ordinariis, de quibus agimus, nisi ex mandato Pontificio in cunctis eventibus. Etenim regulæ universales erant de avocandis Romam causis sacerdotiorum, & Curialium, & virorum illustrium, & aliæ multiformes, quas suprà recensuimus in sententiis Patrum, eas excipere cupientium. Et præterea *Signatura*, ut vocant, Justitiæ, quæ aliunde Romam causas trahit, easque committit, quamquam nomine Pontificis; eo tamen neque conscio neque subscribente, facultatem obtinebat illas committendi, atque avocandi ab ordinariis Tribunalibus. At verò hæc omnia ex ea nova sanctione cesserunt. Sed hæc argumenta parum referunt: effectum expendamus; eumque ferè digitis pertractemus, Digitis planè numeretur (quandò quod rarum est, facilè numerari potest) quot hujus generis mandatis singulis annis subscribat Pontifex per universum Christianum Orbem: si ter aut quater id accedat, abundans annus haberi potest.

6. XXI. "Cupiens sancta Synodus, ut ex Decretis, ab ea editis nulla umquam futuris temporibus dubitandi occasio oriatur, verba illa, posita in Decreto publicato Sessione prima, sub Beatissimo Domino nostro Pio Quarto, videlicet: Quæ proponentibus Legatis ac Præsidentibus, ad horum temporum levandas calamitates, sedandas de religione controversias, coërcendas linguas dolosas, depravatorum morum abusus corrigendos, Ecclesiæ veram & Christianam pacem conciliandam, apta & idonea ipsi sanctæ Synodo videbuntur: explicando declarat, mentis suæ non fuisse, ut ex prædictis verbis solita ratio tractandi negotia in generalibus Conciliis ulla ex parte immutaretur; neque novi quidquam, præter id quod à sacris Canonibus, vel generalium Synodorum forma, hactenus statutum est, cuiquam adderetur, vel detraheretur.„

7. Hic in summa Suavis opponit: Quod spectabat ad præsentem Synodum, cùm illi jam instaret finis, Decretum nihil amplius ipsi conducere; Synodis verò futuris illud documento fore ad omnes initio violentias exercendas; posteà verò simili declaratione illas excusandas, ac tamquam legitimas sustinendas. Egregia sanè ratiocinatio! Si res ita se habebat, oportet modica fuisse intelligentia tot Oratores Principum, & Cæsarem cum illis, dum se tam cupidos illius inanis, imò noxiæ declarationis, eaque contentos sese ostenderunt. Sed rem perstringamus; ac primò quidem paucis repetamus quæ sparsim pluribus in locis de ea diximus. Cujusmodi violentia poterat appellari id, quod Patres consultò atque concorditer, duobus tantummodò repugnantibus, & in Conventu & in Sessione statuerant? An fortè novum est, facultatem inesse Reipublicæ destinandi, & ab ea re ipsa destinari quosdam præstantioris notæ ac prudentiæ, qui res propositas seligant ad evitandam confusionem, fastidium, ac tumultum; quæ certè afferret hæc libera facultas, universè concessa cuilibet homini imprudenti, aut immoderato, aut seditioso? Post hæc videamus, an re ipsa libertati debitæ id offecerit. Cujus rei propositio fuit optata, quæ ex illius Decreti vi censeretur excluſa? Oratores nonne quæ vellent, plenè proposuerunt? Patres dogmaticam quæstionem non induxerunt de mansione & institutione Episcoporum, tametsi Legatis id non placeret? Quòd si major numerus illi parti adhæsisset quàm Legati cavebant, definitio fuisset subsecuta. Jam verò ad inutilitatem pergamus hujus novæ declarationis, quam de futuris Synodis affirmat Suavis. Nonne tunc aderat Synodo facultas proponendi & constituendi quæcumque vellet? quin revera non id præstitit? Numerentur ac ponderentur sanctiones illic posteà confectæ, quæ sanè bonam partem exæquant eorum, quæ ad eam usque diem post ultimam convocationem firmata fuerant. Quod spectabat ad futura Concilia, majorne inde utilitas haberi poterat, quàm non modò subtrahi illis vocibus vim omnem ad inferendum detrimentum Patrum Oratorumque libertati; sed (quod revocatio non præstitisset) efficere, ut, etiamsi illæ deinceps Synodis fuissent appositæ, non propterea ulli sublatum intelligeretur jus, quod alioquin ipsi deberetur?

8. Jam verò harum accusationum confutatione expeditus, patrum sententias referam. Lotharingus duplicem in hoc rationem habuit, & in idem utraque redigebatur: ne Regis sensibus adversaretur, adeoque nec se plenè contentum ostenderet illis emendationibus, quibus non omninò Rex acquiescere videbatur; nec ea comprobaret, quæ suspicionem ullam detrimenti regiis privilegiis afferrent. Idcircò dixit, à se suo omniumque Gallicorum Episcoporum nomine renovari contestationem, quam ante biduum habuerat in Conventu: nimirum, accipi à se emendationem illam non tamquam integram, & quæ viam sterneret ad aliam perfectam; eamque sive à novis Synodis, sive alio modo sperari Pontificum opera, & maximè Pii IV. postquam harum leviorum sanctionum auxilio Respublica Christiana, nimis tunc infirma & corrupta, redderetur idonea ad sustinendas graviores purgationes, antiquis Canonibus renovatis, præsertim primarum quatuor Synodorum. Addidit, caput quintum de criminosis Episcoporum causis placere sibi, si Patribus placuisset; eoque magis, quod pridiè in

cœtu

cœtu ipſis viſum fuerat, Principum privilegiis per illud derogandum non eſſe. Vigeſimum quoque, de primis cauſarum delationibus probari ſibi pro iis provinciis, quæ jam totum illud non poſſidebant juribus amplioribus, ſicuti Gallia. Hujus conteſtationis, à ſe, & à cunctis Gallicis Epiſcopis habitæ, petere ſe à publicis Concilii ſcribis, ut legitimum teſtimonium in Acta referrent ad perpetuam rei memoriam; idemque à ſe dici in duobus illis Decretis, ne quid detrimenti paterentur ſacri Imperii & Germaniæ jura. Poſtremò rejecit exceptionem, in ſeeto capite appoſitam, Epiſcoporum facultati abſolvendi ab hæreſi occulta per eas provincias, ubi erat Inquiſitionis Tribunal.

9. Madruccius in quinto, in vigeſimo, & in exceptione modò dicta, ad Lotharingum acceſſit. Tum ſubſecutæ ſunt reliquorum ſententiæ, cum plurima ſchedularum inter ſe diſſidentium varietate, præcipuè in articulis ſuprà allatis, & in Jadrenſis ſententia contentis. In univerſum, ubi in aliis Seſſionibus mirum videbatur, (a) ſi qui pauci non omnino aſſentirentur tenori propoſitionum, quæ jam ſtabilitæ fuerant, in hac perpauci reperti ſunt qui aliquid non contradixerint. Magis conſpicua notabimus.

(a) *Acta Paleotti.*

10. Erant qui vellent ut retinerentur mandata proſpiciendi clericis pauperibus: alii, ut Decretum de primis cauſarum delationibus ampliarentur; alii verò, ut reſtringeretur variis modis. Fuit qui nomen Penſionum reſpuerit, ne universè nominarentur. Fuit qui noluit, ut auctoritas abſolvendi in Epiſcopis; ad caſus occultos reſtringeretur: nec defuerunt, qui cenſerent, prohibitionem ne duæ Paræciæ ab eodem haberentur, ad præteritum extendendam non eſſe, aut qui non probaret, in uno alterove Decreto Cardinales nominari.

11. Poſtquam omnes verba fecêre, cum inſtaret ſecunda noctis hora, & cuncti langueſcerent præ laſſitudine, adeòque non poſſet eo veſperi fieri prolixa & laborioſa collatio cujusvis articuli ſententiarum, primus Legatorum elatâ voce hæc protulit: *Decreta omnia ferè ab omnibus comprobantur; complures tamen in variis Decretis appendices quasdam declarationesque addidere, quæ rem ipſam non mutant. In ſecundo, in tertio, in quinto & in ſexto quædam adnotata ſunt, quæ pro majoris numeri voluntate componentur, & æquè habebuntur, ac ſi fuiſſent in præſenti Seſſione compoſita.*

12. Denique ab Epiſcopo Sacris operato recitatum eſt Decretum de celebranda futura Seſſione nono Decembris, cum poteſtate contrahendi temporis; in qua ageretur de ſexto Decreto retardato de Eccleſiaſticorum Collegiorum immunitate; ac de his omnes convenere. Ex hoc ſucceſſu cùm Synodus ad id usque temporis non niſi mare, cælum & ſcopulos adſpexiſſet, viſa tunc eſt portum conſpicari aurâ propitiâ: ſed non ſine metu, ne ab impetu Auſtri inſurgentis abriperetur.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS QUARTUS.

ARGUMENTUM.

DOCUMENTA à Pontifice tradita Vicecomiti in Hiſpaniam miſſo, de Concilio, de colloquio Principum, à Galliæ Regina exoptato, de conjugio Reginæ Scotorum, & de bonis Eccleſiaſticis alienandis. Res à Legatis & Lotharingo ad Synodum terminandam propoſitæ Patribus, & horum ad id propenſio. Lunenſis obſtaculum, & conventus ab ipſo habitus Præſulum, Philippo Regi ſubjectorum. Nuntii eâdem nocte allati de morbo Pontificis, ſine ſpe ſalutis. Studia proinde Legatorum ad accelerandam Seſſionem, ſimulque Synodum concludendam. Novi nuntii de meliori Pontificis ſtatu, qui propoſitum non retardant. Seſſio vigeſima quinta tertio Decembris. Sanctiones de Purgatorio, de ſacris Reliquiis, de Imaginibus, de invocatione Sanctorum, & quâ ratione formatæ. Viginti duo Decreta de Regularium emendatione, & viginti unum de emendatione univerſali. Variæ de illis Patrum ſententiæ, & præcipuè de ætate ad Profeſſionem requiſita; & manifeſta Suavis calumnia de exceptione Societatis Jeſu. Seſſionis prorogatio ad diem poſterum, & conſilium poſt longam ac variam deliberationem ſuſceptum, ut adderetur Decretum de Indulgentiis, ſed quâ diſcordiâ de Cruciatis. *Alia Decreta ibi confecta de ciborum diſcrimine, de Jejuniis, de Feſtis, de Catechiſmo, de Indice, de Breviario, de Miſſali, de reſervatione jurium pro Oratoribus ſuper loco, de Concilii concluſione & obſervatione, de lectione & confirmatione Decretorum, quæ ſub*

ſub Paulo, Julio, ac Pio confecta fuerant; ac tandem de ipſo Concilii fine. Acclamationes titulusque Pontifici in his tributus. Subſcriptiones quot & quorum capitum, & quæ ratio habita fuerit. Duo Legati Romam reverſi, & cur non reliqui. Solemnis ibi lætitia pro confectione Concilii. Pontificis ſolertia ad executionem curandam. Confirmatio abſoluta, & varia ſuper hoc diplomata. Gratulatio & acceptio Regis Luſitani. Difficultates in Gallia offenſæ tunc & poſteà, & quare. Objecta Suavis diluta de illato laicorum poteſtati detrimento, de Jure patronatus, de Mendicantibus, & de Commendis. Philippi Regis acceptio abſoluta in Hiſpania, in Italia, in Belgio, quamquam obſiſteret Senatus Belgicus, & locus ſuperior Oratori Gallico à Pontifice concederetur. Synodus ſimiliter accepta à Senatu Veneto, & à reliquis Italiæ Principibus. Poſtulationes Cæſaris ac Bavari ad impetrandum à Pontifice Calicis uſum, qui reſtrictè conceſſus eſt, magnâ ſpe, ſed ſine fructu, & cum brevi effectu. Animadverſiones de interdicto ſacerdotibus matrimonio. Ferdinandi Cæſaris obitus. Singulares honores à Pontifice illi exhibiti, & ipſius laudes. Fortunata Commendoni ſtudia, ut Synodus à Polono Senatu acciperetur. Confutatio quamplurimum rerum, quas narrat ac differit Suavis, ac præſertim in fine de quadam ratione Cardinalium, quindecim menſes poſt Synodum habita. Corollarium ex univerſa Hiſtoria collectum de libertate in Concilio exercita.

CAPUT I.

Documenta, quibus inſtruitur Vicecomes, Nuntius in Hiſpaniam miſſus, de concluſione & executione Concilii, de colloquio inter Principes, de conjugio Reginæ Scotorum, de damnatione Reginæ Navarræ, de iis quæ à Pontifice petebant Galli & Hiſpani.

1. ANTEQUAM Pontifex de grato celebratæ Seſſionis exitu fieret certior, nuntios parum gratos à Philippo Rege (a) per Avilam hujus Oratorem acceperat. Hi erant: Cùm Synodus fuiſſet coacta ad definienda dogmata ad Eccleſiam reformandam, & ad aberrantes reducendos, nihil horum perfectum videri: proinde Regem à Pontifice petere, ut opus protraheretur, donec hæc tria maximè conducibilia bonorum genera perficerentur. His Pontifex reſpondens per formulas, magnam Regis exiſtimationem ſonantes, non tamen diſſimularat contrariam in ſe mentem: Præter ſumptus, aliaque Sedis Apoſtolicæ incommoda, quæ numquam ad unam magis quàm ad alteram partem ſe impuliſſent adverſus Patrum voluntatem, non poſſe ampliùs eos protrahi tum ob cæli aſperitatem, tum ob diſpendii gravitatem; & quosdam ſine venia jam abiiſſe. Ob Herbipolim, à Proteſtantibus antea occupatam, metum incuti proximi belli, quod Synodum diſſolviſſet, ſicuti ætate Caroli V. Nec minorum metum, minusque periculum repentinæ diſſolutionis excitari à peſtilentia, quæ dilatabatur admodum Oeniponti, paucorum dierum itinere Tridento diſtantis. Iisdem rationibus probe fuit inſtructus Vicecomes, miſſus pridie Kalendas Novembris, quò Regis animo illas imprimeret, per modum non præſtolantis reſponſum, ſed Regis animum inclinantis ad boni faciendum quidquid interim de Concilio actum fuiſſet. Vicecomitis autem miſſionem retardarat Pontifex; quoniam cùm per eos dies Romam veniſſet Lotharingus, ſatius exiſtimarat expectare quoniam evaderet rerum tractatio, cujus causâ fieri poſſe conſiderabat, ut tradita novo Nuntio mandata mutanda eſſent.

(a) *Tres mandatorum ſeries, ultimo Oct. ſignatæ, in quibus continentur res quæ ſequuntur, extant inter Scripturas Burgheſiorum, & inter monumenta Gualterii.*

2. Jam verò Lotharingus progreſſus nequaquam fuerat ad beneficia & laxamenta petenda nomine Regis aut Regni, ſed ſolùm ardenter effla-

gitarat id, quod non minùs reliqui miniſtri Gallici flagrantiſſimè poſtulabant; nimirum, ut habenda curaret duo colloquia Caroli Regis & Reginæ parentis, alterum cum ipſo Pontifice, cùm Catharina & filius propenſos animos præ ſe ferrent ad ſequenda Pontificis conſilia in iis quæ Religioni regnoque conſulerent. Quamobrem Pontifici in cogitationem venerat, ea duo colloquia in unicum redigi poſſe, ad quod omnes convenirent & cum ipſis etiam Cæſar, aut Rex Romanorum, ſicuti pariter optabat Regina; ad quem Regem ea de cauſa Pius legarat (b) Philippum Gerium Epiſcopum Inarimenſem, (c) ad id à Legatis, ac præcipuè à Morono propoſitum, Demandabatur itaque Vicecomiti, ut Regem Catholicum cohortaretur, ne illud incommodum recuſaret pro ſalute non modo Galliæ periclitantis, ſed Reipublicæ Chriſtianæ, quæ poterat ad Galliæ cladem univerſa corruere; nec verebatur Rex, ne Pontifex illic indulturus eſſet rebus novis, quas Philippus maximoperè deteſtabatur, in Religionis negotio; ſemper enim pro menſura ſuorum conſiliorum habiturum ſe Dei obſequium, Eccleſiæ dignitatem poſſe difficultatem offendi à Cæſare adeundi hoc Principum colloquium ne Proteſtantes irritarentur ſuſpicione alicujus fœderis ad ipſorum perniciem contexti: ſed occurrendum eſſe huic ſuſpicioni, data illis fide, hoc non agi ad perturbandam inter Germanos quietem, ſed utique ad eam conſervandam in aliis populis, ubi turbulenta quædam ingenia ſub ſpecie Religionis, tumultus moliebantur. Si Philippo Regi incideret dubitatio contentionis, in eo conventu futuræ, de gradus prærogativa; proponeret Nuntius, retineri poſſe Regem Galliæ adoleſcentulum in loco proximo conventui, cui reliqui adeſſent, & pro filio Regina mater, quæ adminiſtrationem rerum obtinebat; adeoque inter duos Reges nullam futuram occaſionem conveniendi, niſi ad mutuas viſitationes, in quibus ſuæ quisque domi honorem hoſpiti exhibuiſſet. Locum hujusce conventus cum Pontifici probatum iri, qui majorem negotio facilitatem afferret; certamque ſibi fiduciam eſſe, illos ætati ac dignitati ſuæ rationem habituros. Videri ſibi, urbes cunctis maxime opportunas eſſe Nicæam, aut Portum Herculis, aut Vercellas.

(b) *Conſtat ex acanis notis Borromi ad Moronum 19. Sept. 1563.*

(c) *Apparet ex literis Borr. ad legat. 21. Oct. 1563.*

3. Sed quod ad Synodum spectabat, Regem ille per Nuntium monebat plurimum quod ipse passus erat, quò complurium Principum postulatis in eo genere satisfieret. Tempus jam adesse, ut ad rem perficiendam, fructumque colligendum animus intenderetur, non tam in hæreticorum conversione, quod opus & diuturnum & arduum esset, quàm in reparatione Catholicarum provinciarum, atque earum potissimè, quas tam multas ac vastas Rex possidebat. Gallos quoque significare, se finem Synodi præstolatos fuisse, quò Religioni, sicut oportebat, consulerent, postquam illic dogmata fuissent sancita; & ad hanc expectationem tetendisse postremam cum hugonottis concordiam.

4. Injunxit pariter Nuntio, ut Regem doceret de affixo libello, quo Regina Navarræ in jus vocabatur, sex mensium spatio ad se purgandam concesso; quo elapso, ad eam regno privandam procederetur, quod in occupantis potestatem deveniret. Se ad id coactum à Joanna, ob intolerabilem agendi rationem. Verùm ab eo posteà se abstinuit Pontifex, uti narravimus.

5. Lotharingum Cardinalem fuisse quoque locutum de danda in matrimonium Scotiæ Regina sui fratris filia; & ostendisse, virum maximè aptum futurum Carolum Archiducem Austriæ, secundum Cæsaris filium. Si quidem Scotos, qui ardentissimè Reginam suam amabant, numquam consensuros fuisse, ut illa ab ipsorum regione discederet: quod si discessisset, se ab ejus obedientia subtracturos. (hinc verò excludebatur ejus conjugium, aliàs indicatum, cum Hispaniæ Principe) adeoque nullum illi adminiculum admoveri posse validius & honestius Archiduce, tum ad retundendos propinquos Angliæ impetus, tum ad sustinendos illius regni Catholicos, in quos Elisabeth sævire atrociter non cessabat. Pontifex verò indicabat, se tandem cohiberi non posse, quin arma suæ sacræ potestatis in illam vibraret, cùm ad id usque temporis ipsum præcipuè retinuisset ratio quam habebat de Rege Catholico, cui motus ille ob Belgii propinquitatem gravis accidisset.

6. Si Rex vereretur ne Pontifex assensurus esset postulato Gallorum de bonis Ecclesiasticis alienandis, sciret, velle Clerum per decimas Regi Christianissimo satisfacere aliâ ratione, absque ea perpetua jactura: eoque quasi clypeo se Nuntius tutaretur, si fortè Philippus Rex ageret de alienandis à se pariter prædiis Hispaniensium Ecclesiarum, ex adverso respondens, hujusmodi exemplum Gallorum petitionibus validissimum telum futurum.

7. Ubi sermo fieret Nuntio de sacra Inquisitione Mediolanensi, diceret; Nulla sibi super ea adesse mandata: quâ ratione, concessionis detrimenta sine asperitate repulsæ declinarentur.

Cum his præsertim mandatis missus fuerat Vicecomes, quò fœtus Concilii jam maturus, & cum periculo in utero perendi, ederetur in lucem, & editus, ulnis benevolentibus ad diuturnam ac prosperam vitam excipieretur.

CAPUT II.

Lætitia sensusque Pontificis ad celebratæ Sessionis nuntium. Cœtus habitus postridie à Legatis, & proposita à Lotharingo ad Synodum absolvendam cum Patrum propensione.

1. LAturum Sessionis nuntios eâdem nocte (a) miserunt Legati Joannem Baptistam Victorium, petente Lotharingo, apud quem degebat, qui jam præstò erat ut Romam pergeret, ob quoddam sibi collatum à Pontifice beneficium. Per dispositos equos cucurrit Victorius, & cùm pervenisset Viterbium, cognovit. Pontificium relaxandi animi gratiâ se ad Centumcellas contulisse; quamquam ea relaxatio dein propè fuit ut ipsi perniciem inferret, ob palustrem illum aërem, nondum per frigora purgatum. Eò igitur nuntius iter convertit & de rebus gestis Pontificem certiorem fecit, qui incredibili planè gaudio inde affectus est. Resciverat priùs ille à Legatis ea (b) quæ cum Lunensi acta fuerant de particula sæpiùs memorata, & valdè ipsi placuerat quòd illa declaratio à Synodo, non à suo diplomate procederet. Similiter eidem probabantur parata jam Decreta tum de Matrimonio clandestino, tum de morum correctionibus, tametsi illa posteà diebus postremis in quibusdam fuerint mutata: sed non ita sibi probabatur responsum ac propositum Legatorum, ubi Patres Hispanienses secessissent, sicuti Comes minabatur; cùm sibi videretur Concilium eo casu minimè deferendum ab ipsis ducibus, sed aliorum contumaciam accusandam, & in deliberationibus functionibusque audacter progrediendum. Cognito deinde prospero eventu, significavit, id per immensam & suam & Aulæ voluptatem accidisse, cunctis Decretis plurimum collaudatis, eoque successu tamquam arrhâ proximi exitus accepto; ad quem exitum stimulavit præcipuos actores suavissimo, eodemque validissimo stimulo; hoc est gratiis actis per suas peculiares literas Lunensi, Lotharingo, & Legatis. Ad Lunensem formâ quadam magis sobriâ illæ scriptæ sunt, (c) quò vitæ gratiam æstimationemque reliquis non minuerent; cum honorum pondus ac levitas, perinde ac mixtorum, solùm comparatè se habeant. Ad Lotharingum scripsit, professus illi acceptum referre (d) quidquid boni præteriti confectum fuerat, & in eo ipsem à se poni boni futuri; eumdemque commendavit ob adhibita ab ipso studia Reipublicæ Venetæ, cùm illac iter faceret. Quoniam autem eodem tempore Lotharingus Pio commendaverat negotia Estensis Cardinalis, affinis sui, cui per eos dies adscribebatur, tamquam auctori, grave facinus, ab ejus familiaribus patratum; pollicebatur Pontifex, caulam per omnem reverentiam & urbanitatem actum iri: cupere se, ne Aloysius Cardinalis reus compereretur: sed ubi quoque aliter appareret, nolle se in eo quidquam agere non communicatâ re priùs cum Lotharingo, & ita solùm, ut alteri prodesset medicinæ modo, quo sibi in posterum moderaretur.

(a) *Literæ Legat. ad Borr. 11. Nov. & responsio ad illas 18. Novembris. 1563.*
(b) *Literæ Borrom. ad Legatos, 6. & 10. Novemb.*
(c) *21. Novembris 1563.*
(d) *20. Novembris 1563.*

2. Formulas, laudem amoremque abundè spirantes, cum Legatis (e) adhibuit ob tam graves ac tam felices labores; sed simul inflammatis cohortationibus ad magnum opus perficiendum eos stimulavit, unde decus ac pretium erant accepturæ cuncta quæ ipsi gesserant: ita tamen, ut Synodus per consuetam rationem ex se argumenta omnia expediret, nec in ipso reponeret, nisi aliquod emendationis caput, idque eo solùm casu, quo ibi confici non posset.

(e) *Li-*

(e) *Literæ nominatæ Borrom. ad Legatos 18. Nov.*

3. Sed Legati stimulis non indigebant; nec opportunitatem neglexere, quando Hispani Episcopi (f) formâ sincerâ magis quàm callidâ se gerentes adversus quàm dubitatum fuerat, quasi querimoniæ de præteritis adhibendæ essent ad promovenda futura, significabant liberè, non mediocrem à se acceptam satisfactionem ex evulgatis Decretis; in quibus, ac præsertim in Decreto de primis causarum delationibus, opus fuerat Legatis operâ uti plurimâ ut ipsis gratificarentur, & non modica solertia, quâ Patres, addicti Aulæ Romanæ, adducerentur ad amovendas tot exceptiones, unde prior forma (g) adeò Hispanis displicuerat. Ex altera parte Cæsariani nihilo segnius sollicitabant. Etenim Cæsar in cunctis Germaniæ negotiis difficultates offendebat, ob suspiciones quibus Concilium Protestantes obvolverat; tametsi in hac festinatione ultra Cæsaris voluntatem progressi fuerint, sicut postea patebit. Itaque Legati, cùm reliquos omnes propitios cernerent, Hispanos verò ipsorum voto non adversantes, proximo Sessioni die ad se convocarunt (h) duos Cardinales, ac vigintiquinque Patres ex præcipuis cujusvis nationis. Illis proposuerunt postulata Lotharingi pro Gallia, ut Synodus absolveretur in Sessione, nono Decembris indicta: id pariter ab Cæsareis Oratoribus peti nomine Cæsaris & Regis Romanorum, qui arbitrabantur, diuturniorem Concilii continuationem conferre non posse, quin potius nocere Germaniæ: in eadem vota venire Pontificem, ne Synodus, ad animarum salutem coacta, magnæ illorum parti per longiorem moram perniciem afferret: idem placere Veneto Senatui, ac reliquis Italiæ Principibus; idem Oratoribus Lusitaniæ ac Poloniæ, & cum his connumerari posse etiam Hispanum; qui etsi peculiaria ad id mandata à suo Principe non accepisset, ea tamen generatim habebat, ut processui & absolutioni Concilii opem ferret, & jam ita se gerebat, ut liceret Legatis quieto esse animo. Et sanè si Rex Hispaniæ Concilio faverat, illi assistendo in gratiam Cæsaris patrui sui, & Regis Galliæ uxoris fratris, ratione habita de illorum provinciis; nunc ubi cognosceret idem Rex, ab utroque illius finem optari, jure tam optimo dubitari non posse ne id ipsum comprobaret. Quamobrem à se præsentes Patres rogari, ut consilio simul & opera rem perficerent.

(f) *Ex literis Gerii Episcopi Isclanensis ad Manriquez 14. Novembris 1563.*
(g) *In eadem epistola.*
(h) *Literæ Legat. ad Borrom. 13. Novembr. & Jadrensis 15. Novembr. & Acta Salmanticensis.*

4. Hic denuò Lotharingus monuit, neque Cæsarem neque Regem Catholicum voluisse initio ipsorum causa Concilio consentire, sed validis cohortationibus, & evidenti Galliæ necessitate commotos, quæ versabatur in discrimine secedendi, seque per propriam nationis Synodum corrumpendi, cessisse voluntati Pontificis tamquam filios obsequentes. Ægerrimè retentos fuisse Clerum & Ordines Galliæ, qui Possiacum convenerant, ne aliter sibi consulerent, donec Concilium terminaretur; & longè difficilius opus futurum eos in posterum retinere, ubi Synodus ultrà protraheretur. Idem fore Synodum præcidi aut suspendi, ac propriam nationis illius cum ejusdem clade aperiri. Si longius procederet, non modò spatium temporis porrectum iri hæreticis concionatoribus ad inferendam populis pravam doctrinam tam altè, ut ad ipsam postmodum evellendam satis non essent ne ipsa quidem Concilii Decreta: sed Gallicos Præsules adactum iri ad discessum ante Synodi finem, partem dispendii gravitate, partim ob alias privatas publicasque necessitates, quod à compluribus peractum videbatur, & brevi à cunctis peractum iri, si res ampliùs protraheretur; se verò ab utraque necessitate ad profectionem compelli: quamquam ubi Synodus die præstituto esset absolvenda, effecturum se, ut quæcumque alia ratio cederet per eos paucos dies voto suo secum deferendi solatium illud, eaque salutaria medicamenta. Comperio, tam efficaci specie fuisse propositam à Lotharingo (i) Galliæ necessitatem, ut lacrymas exciverit; unde commune votum fuit, ut ad conclusionem procederetur. Solùm Episcopi Leridenses & Legionenses petierunt, ut antea Philippus Rex assentiretur; sed Granatensis hanc conditionem omisit. Quare Suavis duplicem in errorem impingit, priùs, dum tribuit Granatensi, illum per suam sententiam se Oratori Hispano remisisse; deinde affirmans, reliquos omnes præter Granatensem consensisse.

(i) *Acta Salmanticensis.*

5. Ad agendum de modo ventum est; & inter eos convenit, oportere operam navari ad stabiliendas reliquas disciplinæ leges, & in iis quæ spectabant ad Principes, suaviter procedendum, quandoquidem illorum brachio statim futurum opus erat, quo insculperentur in opere ea quæ à Synodi stylo in scripto fuerant designata. Quamobrem summoperè placuit exemplum Decreti, missum à Pontifice, in quo renovabantur super his jussa Conciliorum Canonumque antiquorum, & adhibebantur paternæ admonitiones odiosorum anathematum loco.

6. De dogmatibus nondum ibi definitis, spectantibus ad Purgatorium, ad Indulgentias, ad invocationem Sanctorum, & ad Imagines, perpensum est, multa reperiri in anteactis Conciliis; aliquid tamen de his dicendum esse, quasi ad pravas consuetudines corrigendas. Præsertim verò de Imaginibus protulit Lotharingus Sorbonæ Decretum, quod ab illis Patribus magnoperè probatum est. Postridie habiti conventus, Legati (k) unà cum Lotharingo statuerunt de jam ostensis dogmatibus tantummodò agendum esse, ac de ipsis per formam quam diximus. Quare accitis ad se nonnullis Patribus susceptum consilium aperuerunt, & quinque pro quolibet argumento selectis Præsulibus commiserunt, ut ipsi unà cum quinque Theologis paucos intra dies Decreta formarent. Etiam Legati de Synodo tamquam de absoluta scribebant; Lunensis enim indicabat, se moram haud injecturum. Verùm distantia navigii à littore, etiamsi modica demonstretur Geometræ decempedâ, interdum maxima deprehenditur nautarum mensionibus.

(k) *Literæ Legatorum ad Borr. 14. Nov. 1563.*

CAPUT III.

Cœtus de disciplina & dogmatibus: objecti à Lunensi obices ne Synodus absolveretur.

1. HOc apparatu inchoati sunt (a) die decimoquinto Novembris cœtus generales de quatuordecim articulis disciplinæ reparandæ, qui supererant. Et quemadmodum ea quæ necessaria sunt, ob naturæ providentiam in rebus omnibus pauca sunt, & festinandi voluntas docet ea distingui à super vacaneis; ea brevitas, prius insueta, fuit

adhibita, ut die decimo octavo suam quisque sententiam protulerit. Legatus paucis expositis studia incassùm impensa ad pertrahendos ad Concilium hæreticos, præstantissimos fructus ab eo productos declaratione dogmatum, & restitutione disciplinæ: majora fortasse desiderari posse, sed ipsos esse tandem homines, non Angelos, & pro temrum conditione bonum optimi loco eligendum esse. Deum forsitan, quò executionem rerum decretarum remuneraretur, semitam ad meliora ostensurum. Pauca illa, quæ in præsentia expedienda supererant, tam digesta videri tum privato studio, tum privatis colloquiis, ut diuturnâ disputatione publicâ non indigerint. Caput de Principibus reformatum fuisse: decere Patres, ut illos per exempla, potiùs quàm per pœnas & anathemata, ad pietatem provocarent. Cùm igitur futurâ Sessione possent omnia confici, id valdè consentaneum rationi Legatis videri. Retulerunt tot Principum in eo consensum, & Germaniæ Galliæque necessitatem, quarum salutem in eo opere Rex Catholicus merè spectaverat. Fructum ad maturitatem perveniisse; adeoque jam colligendum, quo plenas manus singuli Episcopi gestantes tum illius beneficio, tum ipsorum præsentia solari possent & unâ curare greges suos post absentiam tam diuturnam.

(a) *Acta Paleotti & Arcis Æliæ, & literæ Jadrensis 19. Novemb.*

2. Lotharingus grates egit, quòd primus Præsidum inter alias rationes commemorasset votum Gallorum, ut Synodus finiretur; cujus rei testes laudâvit Episcopos Galliæ, qui illic aderant. Petiit deinde, ut absolutis Decretis, paucos post dies Pontificis Romani confirmatio publicè legeretur, atque ut Episcopis per aliquod post Synodum tempus liceret absolvere ab omnibus peccatis, & relaxare conjugiorum obstacula. Posteà tum is, tum alii quædam parum memoratu digna variis paratis sanctionibus objecerunt. Præcipuum fuit, ubi dicebatur, debere Episcopos reliquis Optimatibus ubique præire: monuit, id observatum iri difficultet, ubi Præsules Pontificali veste non essent ornati. Quare Decretum reformatum est.

Cùm etiam ageretur de tollenda prorsus consuetudine Coadjutorum, obstitit ille, affirmans, eâ ratione in Gallia complura monasteria conservari, nec hujusmodi morem illic umquam fuisse reprehensum: melius esse statuere, ne illi absque valida causa destinarentur. Ipsum verò septuaginta octo ex Patribus in eo secuti sunt præter alios, quibus mediæ sententiæ placuerunt.

3. Posteà quatuor nova capita sunt proposita: primum, perente Bartholomæo (b) de Martyribus Bracarensi Archiepiscopo, de moderatione ac frugalitate vivendi, & de distributione proventuum Ecclesiasticorum, Episcopis præscribenda: secundum, de decimis, quas laici possidebant: tertium, de anathematum moderatione: quarum de constituendo archivo in singulis Ecclesiis, quò publicæ tabulæ inferrentur; quod consilium à Granatensi originem traxerat. Dein verò ad quatuor Decreta, alia duo accesserunt; sed operæ pretium non esset illa referre.

(b) *Acta Salmanticensis.*

4. Præterea viginti duo capita ad Regulares universè reformandos proposita sunt, & alia octo peculiariter ad sanctimoniales spectantia. In primo ex duobus adjectis ad quatuor Decreta dicebatur, Episcopos proventuum Ecclesiasticorum dispensatores esse: sed Lotharingus, Guerrerus, & alii admonuerunt (c) ut id removeretur, ne detrimentum afferret valdè communi sententiæ, quæ docet, verum dominium penes illos esse. Atque hujusce correctionis auctorem fuisse Zambeccarum Antistitem Sulmonensem, narrat Suavis, ut qui semper conatur eos Præsules, quos ipse Pontificios nominat, describere apud vulgus tamquam fautores opinionum laxiorum; nec animadvertit, partem strictiorem, tametsi esset eligenda in sanctionibus, non tamen idcircò quidquam amplius habituram, quod spectat ad definitiones, in quibus non coarctatio magis quàm laxitas, sed solùm firmitudo veritatis quærenda est.

(c) *In Cœtu 21. Novemb. ut in Actis Arcis Æliæ.*

5. Madruccio, Archiepiscopo Hydruntino, & aliis par non esse videbatur, ut ibi veluti vivendi norma proponeretur Decretum Synodi Carthaginensis; cùm perpendendum proponerent, mores illos renovari non posse, nisi pariter illa tempora renoventur; præsertim verò quosdam Episcopos, qui ditiones obtinent, ac Principes sunt, ægrè posse addigi eam ad vivendi tenuitatem sine decori jactura, & perturbatione ditionum.

6. È contrario Archiepiscopus Bracarensis, qui claustri sensus retinebat, longè majorem severitatem optabat. Quare eò progressus est, ut diceret, id quod intendebatur à Decreto, esse optimum; ipsum autem Decretum pessimum; quandoquidem cùm alii manu tam gravi pressi fuissent, Episcopi primis digitis tangebantur, ne usurpato quidem ergà illos robusto præcepti vocabulo, sed debili admonitionis. Oportere ipsis præscribi conditiones mensæ suppellectilis ac familiæ; eosdemque obstringi ad reddendas sumptus rationes in Concilio provinciali; quamvis essent domini illius partis quæ illis necessaria erat, reliquæ tamen meros esse dispensatores.

7. De regularibus illustre præconium habuit Lotharingus, testatus, tria Regularium millia in Gallia paucorum mentium spatio crudele Martyrium passos fuisse, (d) quod obedientiam Romano Pontifici debitam abjurare noluissent. Quapropter uti ceterorum Clericorum immunitatem ab Episcopis plurimum improbabat, ita eamdem iri Regularibus admodum à se comprobari; & Patres cohortabatur, ut illorum privilegia illæsa præstarent.

(d) *Acta Arcis Æliæ in cœtu 23. Novembris 1563.*

8. Terminandæ Synodi studium miris modis ubique fervebat, ad quod Legati perpetuò à Cæsarianis extimulabantur, adeò ut hi progressi sint (e) ad modehè denuntiandum, nisi opus expediretur; imminere periculum ne ipsi revocarentur, de quo posteà Cæsar certior factus ab Hispano Oratore, (f) eos reprehendit. Iisdem ferè stimulis usus est Lusitanus Orator; nec remissius Veneti rem urgebant: Lunensis verò indicaverat, quamquam sibi gratius foret responsum Regis prius præstolari, tamen se minime repugnaturum. Quare Legati messis tempus jam adesse scribebant; cùm præter omnem expectationem idem Lunensis vigesimo-septimo Novembris Legatos ad vesperam invisens, adversos omnino (g) sensus deprompsit. Dixit, locutum se non ex Regis mandato, cùm illud nondum accepisset, nec ex libidine commorandi Tridenti, cùm per diuturnam à patria absentiam multa infortunia tolleraſſet, cum rei familiaris, cognatorum ac liberûm jactura, sed ex eo, quod animadvertebat dignitatem Ecclesiæ suique Principis decere. Plurima commemoravit à Rege gesta, petente Pontifice, ad Concilii emolumentum. Tot laboribus Regis, & universæ Ecclesiæ deberi, ut opus honorifico exitu absolveretur: si quantum Christianæ Reipublicæ necessitas postulasset, confici non poterat, cum dignitate saltem, ac maturitate complenda esse argumenta proposita, tum in legibus, tumin dogmatibus, quæ supererant, unde planè materiam desumpserant recentes hæreses de articulis Purgatorii & indulgentiarum. Quantumvis Concilii celeritas prodesset; si tamen in altera lance utilitas festinationis quindecim aut viginti dierum poneretur, in altera verò decor & emolumentum examinis accurati, hoc posterius priore longè superius repertum iri. Nollent igitur Præsides per importunam impatientiam, Ecclesiam, Pontificem ac se ipsos fraudare prænobili coronâ, quam tam modici incommodi additamento consequi possent, ex tot dispendiis laboribusque jam toleratis, & propter aviditatem fructus ante dies aliquot decerpendi, eò minus gratum, minusque salutarem illum habere, quò est acerbior præmaturo. Hæcà se perpendi quod spectabat ad universos. Quod verò ad Principem suum, tametsi Principes alii de hoc exitu conveniissent, videri sibi Regem Catholicum tam tenuis existimationis ob amplitudinem non esse, nec tam leviter promereri ob res gestas; ut ad actum tanti ponderis esset deveniendum, non expectato ipsius responso, infra viginti, & ut summum triginta dies proventuro. Tum adjecit: Cùm ipse vir esset armorum pertius, qui honoris apices subtilius fortasse metiebatur quàm ii qui togati, ubi tam æquo postulato repugnaretur, existimaturum se obstrictum ad eam ugendi rationem sequendam, quâ sui Principis dignitati tutius cautum foret.

(e) *Litera Legatorum ad Borrom. 22. Nov. 1563.*
(f) *Literæ Cæsaris ad Oratores Viennâ 4. Dec. 1563.*
(g) *Literæ Legatorum ad Borrom. 27. Nov. 1563.*

9. Perturbatio, ex improvisa ac molesta novitate in Legatis coorta, animi præsentiam ad responsum ipsis non ademit. Responderunt igitur: Haud parum se lætari, hujusmodi postulatum profectum à Rege non esse; in quo eventu summi apud se pretii fuisset: cùm enim Philippus Rex præcelsæ potentiæ monarchiam, & primas in amore Pontificis obtineret, utriusque tituli causâ à se illi reverentiam supra reliquos exhiberi. Verùm si præsens ille adesset, sine dubio vellet Concilii finem, ad quem compelleretur à cunctis reliquis Principibus, ob Ecclesiæ ac præsertim Galliæ necessitates, non à Gallis modò ipsis expositas, sed à Granvellano Cardinali, Regis Catholici ministro tam egregio. Ad Regis voluntatem interpretandam satis esse fervida postulata Cæsaris, ad cujus voluntatem Rex commiserat ut ipsius ministri in eo negotio se conformarent. Hic primum Legatum interpellavit Lunensis dicens, in eo ipsos decipi. Sed alter reposuit, id ex ore ipsius Cæsaris à se auditum in legatione Oenipontana. Idcircò Lunensis sibi temperavit, ne tam sublimi testimonio adverſaretur; sed in reliquo colloquio perinde locutus est, ac si adversaretur, In summa denuntiavit, se nervis omnibus obstiturum, non quidem festinationi neque absolutæ terminationi Concilii (& ita quæ priùs significarat, illæsa servabat) sed tantummodò cuidam formæ illius terminandi, adeò acceleratæ, ut anteà responsum regium non expectaretur, quippe quòd sibi absurdissimum videbatur, agi cum Rege suo tam celso, quasi cum tenui dynasta. Et quoniam Legati opposuerunt à se adeò festinari, ne Synodus, quæ fuerat incepta Oecumenica, in peculiarem desineret, multarum nationum discessu; subjecit Lunensis, eam festinationem non cursum esse, sed fugam: id fieri, quòd Galli haberentur; sed neque Gallos neque Hispanos habitum iri. Hinc Legati indignatione succensi, exprobrarunt, id mereri ut non à Deo solum, sed ab ipso Rege severè puniretur, tamquam res hæreticis conducibilis, supra quascumque quispiam illorum procurator efficere potuisset. Tum Lunensis ad aliam defensionem confugit, dicens. Eam esse meram festinationem Lotharingi, cupientis discedere, ad lustrandum Baptismate Ducis fratris filium, recenter natum; sed sibi compertum esse, Lotharingo abeunte injunctum esse Gallis Oratoribus ut rediret, quorum præsentia longè majoris erat momenti, quàm Cardinalis, qui regia madata non habebat; quin ab eodem Cardinali operam suam anteà oblatam fuisse, quo Regis Catholici responsum expectaretur. Quæ omnia nullo nixa fundamento Legati posteà reperere: sed voluntas, animi affectionibus commota, in causa est, ut homo interdum narret quidem falsum absque fundamento, non tamen mentiatur. Absolutum est colloquium utrisque in sua sententia persistentibus. Neque consenserunt Legati, ut Oratore ad Pontificem scribente, responsionem opperirentur; cùm ipsis haud par esse videretur, illum palàm conjici inter eas tricas; neque se ipsos præpediri, ne exequerentur, ubi possent, jussionem quam ab eo acceperant, accelerandæ Sessionis ante diem nonum, adeoque eo tempore, quo novum illius mandatum haud perveniſſet: sed cùm animadverterent pariter, eam celeritatem sibi minimè processuram, cursorum tabellarium Romam miserunt, quo Pontifici, id quod acciderat edocto, liceret pro suo arbitratu jussa variare. Interim & Lotharingus & Cæsariani animum præ se gerebant avrrsum à Lunensis obstaculo, & tum hi tum Lusitanus polliciti sunt suarum apud Hispanum cohortationum opem. Ita procedebatur in certo gradu inter vires contrarias acuti calcaris & duri fræni. Tota inevitabilis difficultas tum in Natura tum in Politica ex eo nascitur, quòd inter duas oppositas validasque potentias agendum est; adeoque dum alteri obsecundamus, necesse sit ut alteri repugnemus.

CAPUT IV.

Cœtus habitus ad Synodum absolvendam, & susceptum consilium non omittendi dogmatis de Purgatorio, & Cultu Sanctorum, ac de Imaginibus. Conventus à Lunensi coactus Præsulum Hispaniæ Regi subjectorum, ut Synodi conclusioni obsisteretur. Quæ Lotharingus cum Rege Galliæ egerit de Concilio, & illius responsa Nuntii, de periculoso Pontificis morbo ad Lunensem; & posteà ad Legatos delati, & studia ab illis impensa ad opus finiendum. Generalis Congregatio secundo Decembris.

1. Legati in proposito persistentes, cœtum rursus (a) coëgerunt, conflatum duobus Cardinalibus, & quàmplurimas ac præcipuis Patribus; & expositâ denuò absolvendæ Synodi necessitate, ab illis consilium & opem petiere. Lotharingus dixit, se accersiri à Rege, qui proximis Christi nascentis feriis adesset in Lotharingia, memoratum puerum è sacro fonte susceperus, & ad eam functionem Lotharingum vocabat, quò cum eo posteà de gravis-

vissimis regni negotiis ageret; atque ut secum cunctos nationis Episcopos reduceret, eidem imperabat. Si proinde cuperent ipsis præsentibus Synodum conficere, necesse esse ut proxima Sessio etiam esset postrema, & ultra diem constitutum neutiquam protraheretur. Esse tamen aliquid de commemoratis dogmatis statuendum: cùm enim hinc exorta fuisset hæresum origo; ubi nulla haberetur decisio, licuisset hæreticis triumphum canere, jactitantibus, post tot annos à Synodo nihil compertum ubi ea dogmata fundaret, ideoque prætermissa fuisse. Rem autem breviter posse perfici, per formam de qua jam inter ipsos convenerat. Granatensis, aliique Hispani consenserunt, ut Sessio celebretur statuto die; sed ita, ut reservarentur ad alterum propinquam argumenta nondum digesta. Cæsariani monuerunt, tamquam summè necessariam, tractationem Indulgentiarum, contra quas Lutherus primò classicum cecinit in bello quod in Ecclesiam intulit. Lunensis reluctari non cessabat, vulgabatque, Gallicos Oratores regressuros, ut obsisterent conclusioni. Sed Lotharingus pro certo affirmabat, eos minimè reversuros.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 29. Novemb. & Acta Paleotti & Salmanticensis.*

2. Id autem Lotharingo haud dubiè compertum erat. Etenim cùm is Mannensem Abbatem in Galliam Româ misisset (b) cum suis ad Regem literis, & curasset ut Tridento illuc pergeret Episcopus Aurelianensis, ostensurus Regi, contestationem ab Oratoribus interpositam supervacaneam fuisse, eumque ad illos remittendos induceret, Rex nono Novembris ad ipsum & ad suos Oratores respondebat in hanc sententiam: Articulos jam propositos à Legatis tam noxios universè Principibus esse, ac tam diserè sui regni jura ab illis vulnerari, ut qui suo intererant Consilio, existimaverint necessariam interpellationem, nisi illi revocarentur. Se quidem cupiisse, ut Oratores ante rem gestam Lotharingi sententiam ac directionem acciperent; sed stimulante necessitate fuisse coactos, cùm animadverterent, duas tertias Patrum partes petere ut illi articuli reponerentur, adeoque cùm interluceret, arcanum aliquod convenisse inter illos ac Præsides, unde prænoscebatur; eosdem articulos confestim redituros in theatrum, sublatâ Lotharingi præsentiâ. Quod si Pontificis esset mens, sicuti Mannensis testabatur, ne jura & privilegia Principum tangerentur, Pontifici non de Regis Oratoribus querendum esse, sed de Legatis suis; qui cùm aliter quàm ipse vellet egissent, ad eam commotionem Oratores coëgerant. Maximoperè se lætari ad Reipublicæ Christianæ bonum, ob Pontificis animum à Lotharingo deprehensum, emendationis exactæ cupidum, & illius effecta præstolari. De Oratorum reditu à se missum iri mandata, ubi certò sciret, prædictos articulos in perpetuum prætermitti: eos interim Venetiis commemorari, prout illis injunctum fuerat, ut habitâ interpellatione illuc se conferrent, alio responso ex Patrum prudentia non expectato, sed ut in Synodo remanerent Episcopi, à quibus defensum iri sua jura certus erat. Ita Rex ad Lotharingum respondit. Oratoribus impositum, ut in danda opera, quâ contestatio referretur in Acta, aut in alio præsentando, observarent quo pacto Synodus procederet, & nova Regis mandata præstolarentur. Ex hoc Regis responso cognovit Lotharingus, Oratores proculdubiò non regressuros tam brevi temporis intervallo, quod usque ad destinatum Synodi exitum supereret.

(b) *Cuncta extant in memorato libro Gallico.*

3. Sed ut à Gallis Oratoribus ad Hispanum regrediamur; hic præter adhibita ab eo Tridenti studia ad Synodum retardandam, celerrimum cursorem Romam miserat ad Vargam, ut illi poneret ob oculos tamquam gravem Regis injuriam Synodi terminationem absque diserto illius consensu, adeoque ut ipsum stimularet ad premendum ex adverso prævalidis petitionibus Pontificem. Suavis, qui studet non quæ scit enarrare, sed quæ credit divinare, confidenter affirmat, noluisse Vargam iterare petitionem prorogationis tum ob Pontificis morbum: tum ob responsum ab illo acceptum paucis antè diebus, à se nimirum libertati Concilii rem committi. Sed oppositum affirmat epistola Borromæi ad Legatos, signata quarto Decembris, Vargam scilicet ad Pontificis ædes advolasse; cùmque ab hora nimis sera illi aditus ad Pontificem præclusus esset, cum ipso Borromæo fuisse locutum, horrendis malis denuntiatis, nisi ante finem Regis responsum expectaretur; sed à Borromæo fuisse recantatas easdem causas, quas sæpè narravimus, compellentes ad Synodum concludendam, re tamen remissâ novo judicio Pontificis, ad quam Oratoris postulata à se deferenda erant. Et pro eo ac ratio comitate condita vim obtinet inexpugnabilem in animis prudentum, visus est Vargas mitior abire quàm venerat. Id quo ejus impetus validius retundebatur, Borromæus scribebat esse, quia nec ab ipso nec à Lunensi produci poterat ullum Regis mandatum quod opponeretur; adeoque quoscumque obices ab illis opponi animo vacillanti ac dubio, ne posteà iidem rejicerentur à Rege. Missum tamen fuisse à Varga postridie qui responsum Pontificis cognosceret, quod erat hujusmodi: Non posse Pontificem allatis rationibus removeri ab ardenti desiderio, quo peroptabat celerem Synodi terminationem, nisi oppositum videretur majori Patrum numero, quorum libertati neque in eo neque in alio quopiam officere statuerat. Addidit Borromæus Legatis, quod spectabat ad Regis Hispaniæ consensum, censere Pontificem, satis illum à se obtineri, quando Rex ipse se remiserat Cæsari, cujus Oratores non modò finem petebant, sed unà cum Gallis aliisque denuntiabant se discessuros, ubi Synodus protraheretur. Hinc videri idem esse eam protrahi ac dissolvi: à quo abhorrebat adeò Pontifex, ut legentes animadverterint, cùm ille comprobarit in Legatis quidquid ab ipsis responsum fuerat Lunensi de ceteris rebus, solùm improbasse quòd prænuntiassent. Si Comes obstirmatus obstitisset, se discessuros: debuisse potiùs virilem ipsorum repugnantiam eos contestari. Atque ut ad id illos animaret, ipse Pontifex (c) epistolam scripsit, in qua suam hanc certam voluntatem ostendebat, ne Synodus ultra præstitutum diem nonum protraheretur, quocumque obice superato; & rationes ad id ipsum adducebat. Ex hisce rebus gestis intelligatur, quàm benè fuerit edoctus Suavis dum narrat, Vargam recusasse dilationis postulata repetere. Verum quidem est, secundum vetus effatum, Romæ consuli post captam Saguntum; quemadmodum palàm fiet.

(c) *4. Decemb. 1563.*

4. Sed Lunensi impensa à se opera satis non fuit. Die ante postremum Novembris domi suæ Præsules Hispanos coëgit: (d) & quamvis arctissimum illis silentium imponeret de iis quæ ibi agerentur, rescitum est, de prolatione actum fuisse. Consilium illic susceptum, ex effectu patuit: nam die postero apud se pariter convocavit vesperi reliquos omnes Episcopos urbium, quibus Philippus Rex imperabat, conniusque est suos in illis sensus imprimere de Ecclesiæ & Coronæ Catholicæ in eo negotio dignitate. Verum tamen qui vocati fuerant, duobus ac tribus exceptis, assensi non sunt; sed ob oculos illi posuerunt necessitatem absolvendæ Synodi, antequam Galli discederent, tum etiam varia infortunia quæ potuissent accidere, hoc est, obitus sive Cæsaris sive Pontificis, sive aliud quippiam, quod tot annorum opus irritum redderet. Ad hæc postrema respondit Orator, De hujusmodi remotis periculis habendam non esse majorem rationem in deliberationibus, quàm de morte, singulis momentis homini impendente, haberetur.

(d) *Acta Paleotti, & Salmanticensis.*

5. Dimissus est conventus secundâ noctis horâ; & ecce horâ quartâ, si non divino miraculo, casu certe admirabili: supervenit ad Lunensem tabellarius Româ missus à Varga, illi nuntiaturus improvisum Pontificis morbum, quo penè vitæ spes præcidebatur. Dein pervenere ea de re nuntii, (e) ad Legatos à Borromæo (f) dati, cum mandatis ægroti Pontificis, ut ad conclusionem omnino procederent, ne fortè ipsius mors quasi pro hæreditate schisma relinqueret Ecclesiæ, excitatâ lite inter Collegium & Concilium de potestate eligendi novi Pontificis.

(e) *Acta scribunt, nuntios maximè desperantes perveniss ad Legatos; sed ex literarum voluminibus Aulæ Romanæ oppositum apparet.*

(f) *Hæc epist. scripta fuit 27. Novemb. nec extat in volumine literarum, sed fit de ea mentio in sequenti, scripta 29. Novemb. in peculiari, scripta pariter 29. Novemb. à Gallio, à secretis Pontifici ad Moronum.*

6. Confestim acciverunt Legati duos Purpuratos cum Oratoribus Cæsaris ac Philippi Regis, (g) eosque cohortati sunt ad promovendum exitum Synodi, quò Rempublicam Christianam innumerabilium cladium periculo subducerent. Cæsariani, tametsi prius adeò festini, petierunt post improvisum nuntium diem illum integrum ad deliberandum. Die postero iterum convocati, manè ad cœtum omnium Oratorum, & quinquaginta fermè Præsulum ex præcipuis, responsum reddiderunt, se consentire. Idem inter ceteros convenit, excepto Lunensi, qui cum suis Hispanis, ac tribus Italis firmiter repugnavit: sed quò simul omne semen schismatis tolleretur, (n) veterem epistolam regiam Patribus suo Principi subjectis ostendit, in qua declarabatur, id si accideret, Regis mentem esse, ut Pontifex more consueto à Cardinalibus eligeretur. Ad hoc Granatensis, inter Hispanos primus, respondit, Numquam aliam in animo suo cogitationem ortam fuisse; & concorditer omnes Hispani reliqui locuti sunt. Cùm autem ibi adesset Marcus Antonius Columna Archiepiscopus Tarentinus, dixit Præconem se futurum apud Præsides, Romæ, & per universum terrarum orbem, hujusce piæ voluntatis tum Lunensis, tum Hispanicæ nationis. In eamdem declarationem convenerunt Cæsaris Oratores erga Præsules Ferdinando subjectos; sibi tamen reservatâ facultate illius mutandæ, si contrarium à Cæsare mandatum acciperent: quod non solùm non accidit, sed comprobavit Cæsar quidquid ab illis actum tuerat tum in hoc negotio, tum in exitu maturando, ad quem ille pro certo posuit (nec falsò) jam deventum iri, quo tempore suum ipsis responsum redderetur; quamquam ex adverso in superioribus literis, nondum de Pontificis periculo certior factus, illos arguerit quòd nimiùm festinarent, cùm ipse mallet in Synodo prolationem ad mensem aut sesquimensem, ubi hoc pacto obtineretur, ne quid missum fieret, & cuncta maturitatem caperent. Quod unà cum aliis, quæ significavit Ferdinandus, indicio mihi est, Delfinum nimis progressum fuisse, dum Legatis describit in eo præcipuè animum adeò cupidum ut Synodus absolveretur in Sessione præstitura, ut diximus, undecimo Novembris, ipsis denuntians, nisi Cæsar id obtineret, periculum esse, ne consensum conclusionis revocaret. Quæ denuntiatio, simul cum prænuntiato discessu Lotharingi, qui jam supellectilem, & familiæ partem præmiserat, stimulus fuit Pontifici ac Legatis, ut cursum caperent, sicuti ostensum est. Sed mos est hominum, dum se alicujus consilii auctores præbent, imprudenter cum eo conjungere animi affectionem quæ sine mendacio supra verum, & etiam supra verisimile prædicat bona eventura si illud suscipiatur, & mala si repudietur. Nisi lubeat dicere, ejusmodi celeritatis studium non in Cæsare, sed in Cæsaris filio extitisse, ob rationes politicas, quas exposuimus.

(g) *Duæ litera Legatorum ad Borrom. 1. Decemb. tametsi secunda verè fuerit scripta 2. Decemb.*

(h) *Scriptura jam allata, & Acta Salmanticensis.*

7. Interim Legati, tametsi gavisi pacificâ voluntate, quam in Oratoribus & in Patribus nacti sunt de futura Pontificis electione, tamen intelligentes, cujusmodi sit in hisce fretis æstus reciprocatio, sedulò dabant operam ut se reciperent in portum. Conspicabatur Lunensis illius causæ probitatem, easque conditionum angustias, ob quas Regis dignitas illæsa persisteret, Synodo etiam ante acceptum illius consensum absolutâ: quocirca penè amplius non audebat nisi per tepentem quamdam repugnantiam obsistere, quanta satis esset ut ipse dici posset obsistere.

8. Cuncta diei noctisque momenta tum à Præsidibus (i) tum à Patribus selectis insumebantur ad formanda Decreta, quò temporis angustias, rerumque vastitatem infatigabili diligentiâ superarent. Nec parum contulit, ad sancienda dogmata quæ supererant, adhibitum aliquot annos studium (k) Bononiæ, dum illic extabat Synodus translata. Tunc enim habitæ sunt assiduæ & accuratissimæ disputationes de cunctis articulis nondum definitis: & summæ animadversionum ac sententiarum de iis singulis in Acta relatæ sunt. Quamobrem id, quod ex norma hujusmodi virorum & apparatus tam solertis conficiebatur, reverà nec indiligens dici poterat, nec improvisum; quemadmodum his nominibus non appellatur magnarum litium decisio, quæ in gravissimis tribunalibus habetur unius diei studio, sed innixo commentariis, ab egregiis jurisperitis plurium mensum spatio elaboratis.

(i) *Literæ Legat. & Acta memorata.*

(k) *In Actis Arcis Æliæ in volumine signato litera A quod spectat ad tempus Concilii Bononiam trans lati.*

9. Ea propter Legati ad generalem cœtum postridie (l) coactum detulerunt quidquid spectabat tum ad dogmata Purgatorii, Imaginum, Reliquiarum, Invocationis Sanctorum, tum etiam ad leges Disciplinæ. De Indulgentiis paratum non habebatur Decretum, adeoque in peculiari cœtu pridie congregato statutum fuerat ut illud omitteretur, tametsi compluribus id ægrè ferentibus, ac præsertim

fertim Cæsarianis; qui tamen eo carere malebant, nisi posset aliter evitari Gallorum discessus ante Concilii exitum, quòd longè deterius existimabant. Moronus brevi sed efficaci sermone studuit illius festinationis necessitatem in animis imprimere: eos rogavis, ut nonnisi Deum præ oculis haberent, ut meminissent, Synodum esse liberam, & adjecit: *Utinam qui nos conturbant* (ut ait sanctus Paulus) *non quidem exciderentur, sed converterentur.*

(l) *Acta arcis Æliæ & Paleotti 2. Dec. 1563. & Lit. Jadrensis eodem die.*

10. Decreta de dogmatibus excepta fuerunt; etiamsi Decretum de Purgatorio videretur quibusdam tenue, ac parum dignum Concilio. Sed respondebatur, In cunctis ingentibus fabricis aliquid minus perfectum reperiri, & quo vitarentur gravia mala, ex mora impendentia, quamcunque prætermissionem alicujus lentæ solertiæ laudabilem, nedum excusabilem reddi.

11. In Disciplinæ sanctionibus mirum fuit, eam quæ spectabat ad immunitatem Capitulorum, argumentum anteà tantæ contentionis, summâ concordiâ fuisse receptam. Lotharingus petiit, atque obtinuit, ut concederetur Episcopis facultas procedendi in Canonicos concubinarios, etiamsi eorum Collegia essent immunia ex fundationis titulo. De Regularium emendatione petiit, impetravitque, ut mentio fieret diserta, & per honorificam formam, Monasterii Cluniacensis, ob egregias illius prærogativas.

12. Sermo dein habitus est (m) de finiendo Concilio in Sessione futura. Primus Legatorum dixit, eam valde prolixam laboriosamque fore; sed necesse esse, Synodum absolvi propter causas, quibus graviores jam usque ab initio Ecclesiæ non acciderant. De illius conservatione aut perversione agi: aliquid imminere, quod si contingeret, postrema linea nondum operi ducta, in causa foret, ut cuncti præteriti labores ac Decreta in irritum reciderent, nec ea nationes reciperent. Adjecit, Nonnisi tria superesse consilia, suspendere, dissolvere, concludere: duo priora videri æquè inhonesta ac periculosa, ne monstrum aliquod gigneretur, hoc est peculiare Nationum Concilium: in solo tertium partum nobilem simul & conducibilem posse obtineri. Deum precarentur pro salute Pontificis, qui tamquam filios amabat, nec quidquam ardentius quàm exitum Synodi cupiebat. Cùm illi major Angelorum custodia quàm alii cuilibet assisteret, credendum esse, Pontificis mentem majori perfundi luce ad cognoscendum, ejusque animum magis impelli ad optandum id quod optimum esset. In eamdem voluntatem convenire Principum Oratores; sed auctoritatem in ipsis Patribus sitam esse. Ubi illis placeret, illud Legatos esse comprobaturos; sin minùs, à Patribus, non à Legatis reddendam esse rationem de malis quæ sequerentur.

(m) *Acta Arcis Æliæ.*

13. Lunensis è sella consurgens, Legatos (n) adiit, schedulam manu præferens, cui comperio nomen placidum *petitionis* ab aliis fuisse datum; ab aliis acerbum *contestationis*. Præsides hominem dehortati sunt, ne cujusmodi scintillam injiceret eo tempore, quo tantus aderat fomes ad ignem corripiendum, & Christianam Rempublicam labefactandam. Ille verò haud difficulter se retrahi permisit, ut qui non sponte ad id motus fuerat, sed ut gratificaretur quibusdam suorum Præsulum, qui illum quasi ad officium suo muneri debitum incitabant. Ceterum cum ipse peculiaria jussa ad id peragendum non haberet, illud attentare non poterat sine metu, ne meritò despiceretur à Synodo tamquam vanum, & à Rege tamquam temerarium improbaretur. E controverso Oratores Cæsaris, Lusitaniæ, Sabaudiæ ac Florentiæ, sanxerant ut edicerent, nisi Concilium fineretur, se contestaturos, & abituros. Quin Cæsariani ad Legatorum sedes accedentes, soli diu sermonem priùs habuerunt & posteà Lunensi accito. Denique sicut optimates in litigiis cùm cedunt, id per honorificam concordiæ speciem agere student, hoc illi concessum est, ne finis Concilii in eo conventu decerneretur, sed in diem posterum Sessio indiceretur, solumque generatim sermo fieret, in ea de Synodi fine agendum esse; pro quo simul ac pro incolumitate Pontificis cuncti ea nocte preces funderent.

(n) *Literæ Legat. ad Borrom. 2. Decemb. & fusius in Actis Salmanticensis, & in literis memoratis Jadrensis.*

14. Conclusionis decreto unâ voce cuncti cum laude consenserant, quatuordecim exceptis, undecim Hispanis, & tribus Italis. Propositum non fuerat à Legato: ut unico die Sessio conficeretur, sed duobus continuis, cùm plurima Decreta supererent firmanda, quibus unà cum reliquis functionibus dies unicus satis non erat; præsertim quia unum ex Decretis complurium dierum spatium postulabat, illud nimirum, quo statutum fuerat ut in sessione Decreta omnia, Paulo & Julio sedentibus edita, legerentur. Rei siquidem absolvendæ celeritas locum non dedit antecedenti Lotharingi voto, ut in Coventu post Sessionem recitarentur. Eademque festinatio susceptum anteà consilium abrupit petendæ, absolutis omnibus Decretis, confirmationis disertæ à Pontifice, ibique præstolandi reditum tabellarii, qui eam deferret antequam Synodus clauderetur, ac Patres dimitterentur. Quare hujusce rei vice statutum fuit, ut decerneretur, eam confirmationem à Legatis posteà Concilii nomine petendam esse.

Ita rerum ex improviso accidentium frequentia efficit, ut negotiis parum prosit providentia maturitatis, nisi illi celeritas, prudentiæ comes, adsit quæ consiliis præconceptis noverit alia improvisa subrogare. Sed hæc ipsa promptior celeritas, mentis sæpè assiduæ, patientisque præmeditationis fructus est.

CAPUT V.

Novi nuntii de meliori Pontificis statu. Decreta composita. Sessio vigesimaquinta. Quæ continentur in Decretis de Purgatorio, de Imaginibus, de Reliquiis, & de Invocatione Sanctorum; & de primis quatuordecim articulis super Regularibus.

1. MOrbus Pontificis ex illis fuit, qui magis terrent quàm nocent: jam enim ex eo convaluerat. Sed metuens ipse, ne rumor desperatæ salutis suæ mali aliquid in Synodo gigneret, cui malo sufficientem medelam posteà morbi cessatio afferre non posset, per celerimum cursorem valetudinem confirmatam Legatis adeò sollicitè nuntiavit, (a) ut ejus notitia pervenerit ac vulgata fuerit quintâ noctis horâ, quæ Sessionem indictam præcedebat. Non tamen complures defuere, sicut liquet ex actis Salmanticensis,

ticensis, qui existimaverint, hunc morbum Pontificis simulatam quasi scenam fuisse; quò metus turbarum alas adderet Synodo: quod adeò adversabatur rectæ rationi politicæ, & evidentiæ, quæ communiter super hoc Romæ habebatur, ut ne Suavis quidem dubitationem præ se tulerit. Sed hinc palàm fit, & quàm modica fides habenda sit sinistris narrationibus de Principibus, quæ in commentariis supersunt, & quàm intutum sit hostoriam conscribere, si res gesta in unico libro habeatur. Etenim ut altero hominis sensu, perinde altero scriptoris textu opus est, ad confirmandum aut corrigendum id quod alter refert. Quin ex opposito tam sedulo curavit Pontifex ut evanescceret diffusa morbi sui opinio, eo studio quo Principes urnâ delecti uti solent in eo, tunc præsentibus etiam conditionibus adcto, ut voluerit non modò alterâ statim epistolâ ea de re certiorem facere præter Legatos ipsum Lotharingum, (b) per opportunitatem quâ ejus epistolæ respondebat; sed illic quasi testem adducere appendicem non brevem sua manu exaratam, ubi sibi blandiens, affirmabat, tam benè se convaluisse ex præterito morbo, ut numquam se melius habuerit; simulque illum hortabatur, ut in Patribus suspicionem abstergeret, à Cardinali significatam, quòd ipse aut confirmaturus non esset Synodum, aut solùm post diuturnam moram. Fructuosam à se Synodum expetitam fuisse; at verò sine sua confirmatione non infructuosam modò, sed pernicioſam evasuram: ubi Synodus eam à se peteret, quod ab ea factum iri nuntiabatur, parato se animo esse ad eam extemplò per cursorem mittendam.

(a) *Literæ Borrom. ad Legatos, & Galli ad Moronum 29. Novemb. 1563.*

(b) *Literiæ Pontific. ad Lotharingum 30. Novemb. missæ 1. Decemb. 1563.*

2. Exemplar hujus epistolæ deferendum ad Legatos per eumdem tabellarium curavit; & alteram (c) ad eos scripsit, in qua consimilibus verbis & suo chirographo idem affirmabat de sua bona valetudine. Ceterùm immensam præ se gerebat voluptatem ob factam sibi spem proximi exitus, per literas ab illis octo ante dies ad se scriptas. Monebat, quàm grave periculum immineret, ne Synodo statim non absolutâ Oratores ac Præsules Germaniæ & Galliæ discederent, unde plurimum auctoritatis ac dignitatis illi subtraheretur. Idcircò eos extimulabat, ut curarent, ne unicam quidem horam præscriptum Sessioni tempus protraherent, quin ut potius coarctarent. Quòd si tam brevi spatio confici non potuissent ea omnia quæ habebant in animo Legati, veluti de Imaginibus, de Purgatorio, de correctione Regularium, ac de similibus, consilium dabat, ut Patres illa reponerent in sanctionibus aliarum Synodorum, & in Constitutionibus antiquis; cùm sibi majus Dei obsequium, & Christianæ Reipublicæ bonum videretur, si ea concluderentur, quæ absolvi possent assistentibus Oratoribus, quàm alia quæcumque ultra hæc; eâ luce deficiente, adeoque velut in Concilio eclipsim patiente. Denique illis certò pollicebatur promptum in se animum ad Synodum confirmandam, eamdemque corroborandam, atque in opus deducendam, itidem ac in ea convocanda, continuanda & complenda ardenter operam dederat.

(c) *Literæ Pontificis ad Legatos, 1. Decembris 1563.*

3. Quamquam hi nuntii de recuperata Pontificis valetudine non modicâ sollicitudine Legatos levarent; gnari tamen, hujusmodi repentina & improvisa ægritudinum levamenta non rarò fallere, ex hac pariter ratione nihil parcentes sollicitudini, ad exitum enitebantur; cujus causâ usque ad septimam noctis horam laboratum est in componendis disciplinæ Decretis, ita ut varii obices, tum à Patribus tum ab Oratoribus injecti, amoverentur: quod negotium tam nodosum experti sunt, ut interdum de successu desperarent. Delecti fuerant ad ea conficienda Simonetta, Verallius, Castanea, Covarruvia, Facchinettus, Bonellus, & Paleottus. Tandem, pro eo quod accidit, cùm utraque partium, aut certè altera concordiæ cupida est, & cùm sequestri peritiæ ac solertiæ plurimum inest, eventus spem superavit.

4. Manè ad Sessionem ventum est: solemniter litavit Zabeccarus Antistes Sulmonensis: oravit latinè, & multo cum lepore, sicut aliàs, Hieronymus Raggazzonus Venetus, Episcopus Nazianzi: & adjutor Salaminæ, qui posteà Bergomensi Ecclesiæ admotus fuit, Nuntiusque in Galliam missus; & obiit Romæ dum Clementis VIII. jussu Regulares invisebat. Posteà qui celebrarat, è suggestu clarâ voce Decreta de dogmatibus in hanc sententiam recitavit:

"Cum Catholica Ecclesia, Spiritu sancto edocta, ex sacris Literis, & antiqua Patrum traditione, in sacris Conciliis, & novissimè in hac Oecumenica Synodo docuerit, Purgatorium esse, animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum verò acceptabili Altaris sacrificio juvari; præcipit sancta Synodus Episcopis, ut sanam de Purgatorio doctrinam, à sanctis Patribus & sacris Conciliis traditam, à Christi fidelibus credi, teneri, doceri, & ubique prædicari diligenter studeant. Apud rudem verò plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, & ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio, à popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quæ specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea verò, quæ ad curiositatem quamdam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tamquam scandala & fidelium offendicula prohibeant. Curent autem Episcopi, ut fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, Orationes, Eleemosyna, aliaque pietatis opera, quæ à fidelibus pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundùm Ecclesiæ instituta piè & devotè fiant; & quæ pro illis ex testatorum fundationibus, vel aliâ ratione debentur, non perfunctoriè, sed à sacerdotibus, & Ecclesiæ ministris, & aliis, qui hoc præstare tenentur, diligenter & accuratè persolvantur.,,

"Mandat sancta Synodus omnibus Episcopis, & ceteris, docenti munus curamque sustinentibus, ut, juxta Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ usum, à primævis Christianæ religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, & sacrorum Conciliorum decreta, in primis de Sanctorum intercessione, Invocatione, Reliquiarum honore, & legitimo Imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos, Sanctos, unà cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre, bonum atque utile esse suppliciter eos invocare, & ob beneficia impetranda à Deo per filium ejus JEsum Christum Domi-

num noſtrum, qui ſolus noſter Redemptor & Salvator eſt, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere: illos verò, qui negant, Sanctos, æternâ felicitate in cœlo fruentes, invocandos eſſe; aut qui aſſerunt, vel illos pro hominibus non orare; vel eorum, ut pro nobis etiam ſingulis orent, invocationem eſſe idololatriam; vel pugnare cum verbo Dei; adverſarique honori unius mediatoris Dei & hominum Jeſu Chriſti; vel ſtultum eſſe, in Cælo regnantibus voce vel mente ſupplicare; impiè ſentire. Sanctorum quoque Martyrum, & aliorum cum Chriſto viventium ſancta corpora, quæ viva membra fuerunt Chriſti, & exemplum Spiritus ſancti, ab ipſo ad æternam vitam ſuſcitanda & glorificanda, à fidelibus veneranda eſſe: per quæ multa beneficia à Deo hominibus præſtantur: ita ut affirmantes, Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi; vel eas, alique ſacra monumenta à fidelibus inutiliter honorari; atque eorum opis impetrandæ causâ Sanctorum memorias fruſtra frequentari; omnino damnandos eſſe, prout jam pridem eos damnavit, & nunc etiam damnat Eccleſia. Imagines porrò Chriſti, Deiparæ Virginis, & aliorum Sanctorum, in templis præſertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertiendam; non quòd credatur ineſſe aliqua in iis divinitas, vel virtus, propter quam ſint colendæ; vel quòd ab eis ſit aliquid petendum; vel quòd fiducia in imaginibus ſit figenda, velut olim fiebat à Gentibus, quæ in idolis ſpem ſuam collocabant; ſed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræſentant: ita ut per imagines, quos oſculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Chriſtum adoremus; & Sanctos, quorum illæ ſimilitudinem gerunt, veneremur. Id quod conciliorum, præſertim vero ſecundæ Synodi Nicenæ Decretis contra Imaginum oppugnatores eſt ſancitum. „

Illud verò diligenter doceant Epiſcopi, per hiſtorias myſteriorum noſtræ redemptionis, picturis vel aliis ſimilitudinibus expreſſas, erudiri & confirmari populum in articulis fidei commemorandis, & aſſiduè recolendis: tum verò ex omnibus ſacris imaginibus magnum fructum percipi; non ſolùm quia admonetur populus beneficiorum & munerum, quæ à Chriſto ſibi collata ſunt; ſed etiam quia Dei per Sanctos miracula & ſalutaria exempla oculis fidelium ſubjiciuntur: ut pro iis Deo gratias agant, ad Sanctoremque imitationem vitam moresque ſuos componant; excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, & ad pietatem colendam. Si quis autem his Decretis contraria docuerit, aut ſenſerit; anathema ſit. In has autem ſanctas & ſalutares obſervationes ſi qui abuſus irrepſerint, eos prorſus aboleri ſancta Synodus vehementer cupit: ità ut nullæ falſi dogmatis imagines, & rudibus periculoſi erroris occaſionem præbentes, ſtatuantur. Quod ſi aliquando hiſtorias & narrationes ſacræ Scripturæ, cùm id indoctæ plebi expediet, exprimi & figurari contigerit; doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quaſi corporeis oculis conſpici, vel coloribus aut figuris exprimi poſſit. Omnis porrò ſuperſtitio in Sanctorum invocatione, Reliquiarum veneratione, & maginum ſacro uſu tollatur; omnis turpis quæſtus eliminetur; omnis denique laſcivia vitetur, ita ut procaci venuſtate imagines non pingantur nec ornentur; & Sanctorum celebratione, ac Reliquiarum viſitatione homines ad comeſſationes atque ebrietates non abutantur, quaſi feſti dies in honorem Sanctorum per luxum ac laſciviam agantur. Poſtremò, tanta circa hæc diligentia & cura ab Epiſcopis adhibeatur, ut nihil inordinatum, aut præpoſterè, & tumultuariè accommodatum, nihil profanum, nihilque inhoneſtum appareat, cùm domum Dei deceat ſanctitudo. Hæc ut fideliùs obſerventur, ſtatuit ſancta Synodus, nemini licere ullo in loco, vel Eccleſia, etiam quomodolibet exempta, ullam inſolitam ponere vel ponendam curare imaginem, niſi ab Epiſcopo approbata fuerit; nullæ etiam admittenda eſſe nova miracula, nec novas Reliquias recipiendas niſi eodem recognoſcente & approbante Epiſcopo. Qui ſimul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in concilium Theologis, & aliis piis viris, ea faciat, quæ veritati & pietati conſentanea judicaverit. Quod ſi aliquis dubius aut difficilis abuſus ſit extirpandus; vel omnino aliqua de iis rebus gravior quæſtio incidat: Epiſcopus, antequam controverſiam dirimat, Metropolitani, & comprovincialium Epiſcoporum in Concilio provinciali ſententiam expectet; ita tamen, ut nihil, inconſulto Sanctiſſimo Romano Pontifice, novum, aut in Eccleſia hactenus inuſitatum decernatur. „

5. De his rebus propoſitis, Montis Marani Epiſcopus dixit: Sibi non licuiſſe ob temporis penuriam certum judicium ſtabilire; proinde in Pontifice ac Sede Apoſtolica eas reponere. Guadixenſis Decretorum veritatem comprobavit, præcipitem celeritatem improbavit. Reliqui omnes reſponderunt per merum verbum, *Placet.*

Dein lecti ſunt Canones tum ad peculiarem Regularium, tum ad univerſalem cunctorum diſciplinam ſpectantes. Priores ad viginti duos redacti ſunt, iis etiam comprehenſis, qui ad ſolas Sanctimoniales attinent, & erant hujusmodi.

I. " Quoniam non ignorat ſancta Synodus, quantum ex Monaſteriis piè inſtitutis, & rectè adminiſtratis, in Eccleſia Dei ſplendoris atque utilitatis oriatur; neceſſarium eſſe cenſuit, quò facilius ac maturius, ubi collapſa eſt, vetus & regularis diſciplina inſtauretur, & conſtantius, ubi conſervata eſt, perſeveret, præcipere, prout hoc Decreto præcipit, ut omnes Regulares, tam viri quàm mulieres, ad Regulæ, quam profeſſi ſunt, præſcriptum vitam inſtituant & componant; atque in primis quæ ad ſua profeſſionis perfectionem, ut obedientia, paupertatis, & caſtitatis, ac ſi quæ alia ſunt alicujus Regulæ & Ordinis peculiaria vota & præcepta, ad eorum reſpectivè eſſentiam, nec non ad communem vitam, victum & veſtitum conſervanda pertinentia fideliter obſervent. Omnisque cura & diligentia à ſuperioribus adhibeatur, tam in Capitulis generalibus & provincialibus, quàm in eorum viſitationibus, quæ ſuis temporibus facere non prætermittant, ut ab illis non recedatur: cùm compertum ſit, ab eis non poſſe ea, quæ ad ſubſtantiam Regularis vitæ pertinent relaxari: ſi enim illa, quæ baſes ſunt & fundamenta totius Re-

Regularis diſciplinæ; exactè non fuerint conſervata, totum corruat ædificium neceſſe eſt. „

II. „ Nemini igitur Regularium, tam virorum quàm mulierum, liceat bona immobilia, vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, etiam quovismodo ab eis acquiſita, tamquam propria, aut etiam nomine conventus, poſſidere, vel tenere; ſed ſtatim ea Superiori tradantur, conventuique incorporentur. Nec deinceps liceat Superioribus bona ſtabilia alicui Regulari concedere, etiam ad uſum fructum, vel uſum, adminiſtrationem, aut commendam. Adminiſtratio autem bonorum, Monaſteriorum, ſeu Conventuum ad ſolos officiales eorumdem, ad nutum Superiorum amovibiles, pertineat, Mobilium verò uſum ita Superiores permittant, ut eorum ſupellex ſtatui paupertatis, quam profeſſi ſunt, conveniat; nihilque ſuperflui in ea ſit; nihil etiam quod ſit neceſſarium eis denegetur. Quod ſi quis aliter quidquam tenere deprehenſus aut convictus fuerit, is biennio activâ & paſſivâ voce privatus ſit; atque etiam juxta ſuæ Regulæ & Ordinis conſtitutiones puniatur. „

III. „ Concedit ſancta Synodus omnibus Monaſteriis, & domibus, tam virorum quàm mulierum, & mendicantium, exceptis domibus fratrum ſancti Franciſci, Capucinorum, & totum, qui Minorum de Obſervantia vocantur, etiam quibus aut ex conſtitutionibus ſuis erat prohibitum, aut ex privilegio Apoſtolico non erat conceſſum, ut deinceps bona immobilia eis poſſidere liceat. Quod ſi aliqua loca ex prædictis, quibus auctoritate Apoſtolicâ ſimilia bona poſſidere permiſſum erat, eis ſpoliata ſint; eadem omnia illis reſtituenda eſſe decernit. In prædictis autem Monaſteriis, & domibus, tam virorum quàm mulierum, bona immobilia poſſidentibus, vel non poſſidentibus, is tantùm numerus conſtituatur, ac in poſterum conſervetur, qui vel ex redditibus propriis monaſteriorum, vel ex conſuetis eleemoſynis commodè poſſit ſuſtentari: nec de cetero ſimilia loca erigantur ſine Epiſcopi, in cujus diœceſi erigenda ſunt, licentia priùs obtenta. „

IV. „ Prohibet ſancta Synodus, ne quis Regularis ſine ſui Superioris licentia; prædicationis, vel lectionis, aut cujusvis pii operis prætextu, ſubjiciat ſe obſequio alicujus Prælati, Principis, vel Univerſitatis, vel Communitatis, aut alterius cujuscumque perſonæ, ſeu loci; neque ei aliquod privilegium, aut facultas, ab aliis ſuper iis obtenta, ſuffragetur. Quod ſi contrà fecerit, tamquam inobediens arbitrio Superioris puniatur. Nec liceat Regularibus à ſuis conventibus recedere, etiam prætextu ad Superiores ſuos accedendi; niſi ab eisdem miſſi aut vocati fuerint. Qui verò ſine prædicto mandato, in ſcriptis obtento repertus fuerit; ab Ordinariis locorum tamquam deſertor ſui inſtituti puniatur. Illi autem, qui ſtudiorum causâ ad Univerſitates mittuntur, in conventibus tantum habitent: alioquin ab Ordinariis contra eos procedatur. „

V. „ Bonifacii Octavi Conſtitutionem, quæ incipit, Periculoſo, renovans ſancta Synodus, univerſis Epiſcopis ſub obteſtatione divini judicii, & interminatione maledictionis æternæ, præcipit, ut in omnibus monaſteriis ſibi ſubjectis, ordinaria, in aliis verò Sedis Apoſtolicæ auctoritate, clauſuram Sanctimonialium, ubi violata fuerit, diligenter reſtitui; & ubi inviolata eſt, conſervari maximè procurent; inobedientes, atque contradictores per cenſuras Eccleſiaſticas aliasque pœnas, quacumque appellatione poſtpoſitâ, compeſcentes, invocato etiam ad hoc, ſi opus fuerit, auxilio brachii ſæcularis. Quod auxilium ut præbeatus, omnes Chriſtianos Principes hortatur ſancta Synodus, & ſub excommunicationis pœna, ipſo facto incurrenda, omnibus Magiſtratibus ſæcularibus injungit. Nemini autem Sanctimonialium liceat poſt profeſſionem exire à Monaſterio, etiam ad breve tempus, quocumque prætextu, niſi ex aliqua legitima cauſa, ab Epiſcopo approbanda: indultis quibuscumque, & privilegiis non obſtantibus. Ingredi autem intra ſepta monaſterii nemini liceat, cujuscumque generis, aut conditionis, ſexûs, vel ætatis fuerit, ſine Epiſcopi, vel Superioris licentia, in ſcriptis obtenta, ſub excommunicationis pœna, ipſo facto incurrenda. Dare autem tantùm Epiſcopus vel Superior licentiam debet in caſibus neceſſariis; neque alius ullo modo poſſit, etiam vigere cujuscumque facultatis, vel indulti, hactenus conceſſi, vel inpoſterum concedendi. Et quia monaſteria Sanctimonialium, extra mœnia urbis vel oppidi conſtituta, malorum hominum prædæ, & aliis facinoribus, ſine ulla ſæpè cuſtodia, ſunt expoſita; curent Epiſcopi, & alii Superiores, ſi ita videbitur expedire, ut Sanctimoniales ex iis ad nova vel antiqua monaſteria intra urbes vel oppida frequentia reducantur, invocato etiam auxilio, ſi opus fuerit, brachii ſæcularis. Impedientes verò, vel non obedientes, per cenſuras Eccleſiaſticas parere compellant. „

VI. „ In electione Superiorum quorum cumque, Abbatum temporalium, & aliorum Officialium, ac Generalium, & Abbatiſſarum, atque aliarum Præpoſitarum, quò omnia rectè & ſine ulla fraude fiant, in primis ſancta Synodus diſtrictè præcipit, omnes ſupradictos eligi debere per vota ſecreta, ita ut ſingulorum eligentium nomina numquam publicentur. Nec in poſterum liceat, Provinciales, aut Abbates, Priores, aut alios quoscumque Titulares, ad effectum electionis faciendæ conſtituere; aut voces & ſuffragia abſentium ſupplere. Si verò contra hujus Decreti conſtitutionem aliquis electus fuerit, electio irrita ſit; & is, qui ad hunc effectum ſe in Provincialem, Abbatem, aut Priorem creari permiſerit; deinceps ad omnia officia, in religione obtinenda, inhabilis exiſtat; facultatesque ſuper his conceſſæ, eo ipſo abrogatæ cenſeantur, & ſi in poſterum aliæ concedantur, tamquam ſurreptitiæ habeantur. „

VII. „ Abbatiſſa, & Prioriſſa, & quocumque alio nomine Præfecta vel Præpoſita appelletur, eligatur non minor annis quadraginta, & quæ octo annis poſt expreſſam profeſſionem laudabiliter vixerit. Quòd ſi his qualitatibus non reperiatur in eodem Monaſterio, ex alio ejusdem Ordinis eligi poſſit. Si hoc etiam incommodum Superiori, qui electioni præeſt, videatur; ex iis, quæ in eodem monaſterio annum trigeſimum exceſſerint, & quinque ſaltem annis poſt profeſſionem rectè vixerint, Epiſcopo, vel alio Superiore conſentiente, eligatur. Duobus verò monaſteriis nulla præficiatur. Et ſi qua duo vel plura quocumque modo obtinet, cogatur, uno excepto, intra ſex menſes cetera reſignare. Poſt id verò tempus, niſi reſignaverit, omnia ipſo jure vacent. Is vero qui electioni præeſt, Epiſcopus, ſive alius Superior, clauſtra monaſterii non ingrediatur;

diatur; sed ante cancellorum feneſtellam vota ſingularum audiat, vel accipiat. In reliquis ſervent-tur ſingulorum Ordinum vel monaſteriorum conſtitutiones.

VIII. „Monaſteria omnia, quæ generalibus Capitulis aut Epiſcopis non ſubſunt, nec ſuos habent ordinarios regulares Viſitatores, ſed ſub immediata Sedis Apoſtolicæ protectione ac directione regi conſueverunt, teneantur infra annum à fine præſentis Concilii, & deinde quolibet triennio, ſeſe in congregationes redigere, juxta formam Conſtitutionis Innocentii III. in Concilio Generali, quæ incipit. In ſingulis: ibique certas regulares perſonas deputare, quæ de modo & ordine, de prædictis congregationibus erigendis, ac ſtatutis in eis exequendis deliberent & ſtatuant. Quòd ſi in his negligentes fuerint; liceat Metropolitano, in cujus provincia prædicta monaſteria ſunt tamquam Sedis Apoſtolicæ delegato, eos pro prædictis cauſis convocare. Quòd ſi infra limites unius provinciæ non ſit ſufficiens talium monaſteriorum numerus ad erigendam congregationem, poſſint duarum vel trium provinciarum Monaſteria unam facere congregationem. Ipſis autem congregationibus conſtitutis, illarum generalia Capitula, & ab illis electi Præſides vel Viſitatores eamdem habeant auctoritatem in ſuæ congregationis monaſteria, ac regulares in eis commorantes, quam alii Præſides ac Viſitatores in ceteris habent Ordinibus: teneanturque ſuæ congregationis monaſteria frequenter viſitare, & illorum reformationi incumbere; & ea obſervare, quæ in ſacris Canonibus, & in hoc ſacro Concilio ſunt decreta. Quòd ſi etiam, Metropolitano inſtante, prædictæ exequi non curaverint; Epiſcopis, in quorum diœceſibus loca prædicta ſita ſunt, tamquam Sedis Apoſtolicæ delegatis, ſubdantur. „

IX. Monaſteria Sanctimonialium, ſanctæ Sedi Apoſtolicæ immediatè ſubjecta, etiam ſub nomine Capitulorum ſancti Petri, vel ſancti Joannis, vel alias quomodocumque nuncupentur, ab Epiſcopis, tamquam dictæ Sedis delegatis, gubernentur, non obſtantibus quibuscumque. Quæ verò à deputatis in Capitulis generalibus, vel ab aliis Regularibus reguntur, ſub eorum cura & cuſtodia relinquantur.„

X. „Attendant diligenter Epiſcopi, & ceteri Superiores monaſteriorum Sanctimonialium, ut in conſtitutionibus eorum admoneantur Sanctimoniales, ſaltem ſemel ſingulis menſibus confeſſionem peccatorum faciant; & ſacroſanctam Euchariſtiam ſuſcipiant; ut eo ſe ſalutari præſidio muniant ad omnes oppugnationes dæmonis fortiter ſuperandas. Præter ordinarium autem confeſſorem alius extraordinarius ab Epiſcopo, & aliis Superioribus bis aut ter in anno offeratur, qui omnium confeſſiones audire debeat. Quòd verò ſanctiſſimum Chriſti corpus intra chorum vel ſepta monaſterii, & non in publica Eccleſia conſervetur, prohibet ſancta Synodus: non obſtante quocumque indulto, aut privilegio. „

XI. „In Monaſteriis ſeu domibus virorum ſeu mulierum, quibus imminet animarum cura perſonarum ſæcularium, præter eas uuæ ſunt de illorum monaſteriorum ſeu locorum familia, perſonæ tam regulares quàm ſæculares, hujusmodi curam exercentes, ſubſint immediatè in iis quæ ad dictam curam & Sacramentorum adminiſtrationem pertinent jurisdictioni, viſitationi, & correctioni Epiſcopi, in cujus diœceſi ſunt ſita. Nec ibi aliqui, etiam ad nutum amovibiles, deputentur, niſi de ejusdem conſenſu, ac prævio examine, per eum aut ejus Vicarium faciendo; excepto monaſterio Cluniacenſi, cum ſuis limitibus: & exceptis etiam iis monaſteriis ſeu locis, in quibus Abbates, Generales, aut Capita Ordinum ſedem Ordinariam principalem habent, atque aliis monaſteriis ſeu domibus, in quibus Abbates, aut alii Regularium Superiores jurisdictionem Epiſcopalem & temporalem in Parochos & parochianos exercent: ſalvo tamen eorum Epiſcoporum jure, qui majorem in prædicta loca vel perſonas jurisdictionem exercent.„

XII. „Cenſuræ & interdicta, nedum à Sede Apoſtolica emanata, ſed etiam ab Ordinariis promulgata, mandante Epiſcopo à Regularibus in eorum Eccleſiis publicentur, atque ſerventur. Dies etiam feſti: quos in diœceſi ſua ſervandos idem Epiſcopus præceperit ab exemptis omnibus, etiam Regularibus ſerventur. „

XIII. „Controverſias omnes de præcedentia, quæ perſæpè cum ſcandalo oriuntur inter Eccleſiaſticas perſonas, tam ſæculares quàm regulares, cùm in Proceſſionibus publicis, tum in iis, quæ fiunt in tumulandis defunctorum corporibus, & in deferenda umbella, & aliis ſimilibus, Epiſcopus, amotâ omni appellatione, & non obſtantibus quibuscumque, componat. Exempti autem omnes, tam clerici ſæculares quàm regulares, quicumque, etiam monachi, ad publicas Proceſſiones vocati, accedere compellantur; iis tantùm exceptis, qui in ſtrictiori clauſura perpetuò vivunt. „

XIV. „Regularis, non ſubditus Epiſcopo, qui intra clauſtra monaſterii degit, & extra ea ita notoriè deliquerit, ut populo ſcandalo ſit; Epiſcopo inſtante, à ſuo Superiore intra tempus, ab Epiſcopo præfigendum, ſeverè puniatur; ac de punitione Epiſcopum certiorem faciat: ſin minùs, à ſuo Superiore officio privetur, & delinquens ab Epiſcopo puniri poſſit. „

Tametſi facilius videatur, ſupplicio quempiam affici quàm præmio, cùm alterum ſæpe cum lucro, alterum cum diſpendio præſtetur; tamen plura ſunt reverà delicta quæ non puniuntur, quàm promerita quæ præmio carent: ſiquidem ſupplicium à delinquente vitatur, & à judice non ſine contentione, odio ac periculo exercetur; præmium à merente flagitatur, & à ſuperiore conceditur ſine contentionis labore, cum adeptione benevolentiæ, & cum ſpe gratificationis.

CAPUT VI.

Alia octo de diſciplina Regularium capita. Conſilium, ut annus decimus octavus exigeretur tamquam neceſſarius ad profeſſionem, cur mutatum. Manifeſtum Suavis mendacium de exceptione Societatis JEſu in capite decimo ſexto habita. Patrum ſententiæ in Seſſione de viginti duobus capitibus recitatis.

XV. 1. Subſequebantur Canones: „Inquacumque Religione, tam virorum quàm mulierum, profeſſio non fiat ante decimum ſextum annum expletum; nec qui minore tempore, quàm per annum, poſt ſuſceptum habitum in probatione ſteterit ad profeſſionem admittatur. Profeſſio autem anteà facta, ſit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicujus Regulæ, vel Religionis, vel Ordinis obſervationem, aut ad alios quoscumque effectus.„

XVI. „Nulla quoque renuntiatio aut obligatio anteà facta, etiam cum juramento, vel in favorem cujuscumque cauſæ piæ, valeat, niſi cum licentia Epiſcopi, ſive ejus Vicarii fiat, intra duos menſes proximos ante profeſſionem; ac non alias intelligatur effectum ſuum ſortiri, niſi ſecutâ profeſſione: aliter verò facta, etiamſi cum hujus favoris expreſſa renuntiatione, etiam jurata, ſit irrita, & nullius effectus. Finito tempore noviciatus, Superiores, novitios, quos habiles invenerint, ad profitendum admittant, aut è monaſterio eos ejiciant. Per hæc tamen ſancta Synodus non intendit aliquid innovare, aut prohibere, quin Religio Clericorum Societatis JEſu, juxta pium eorum inſtitutum, à ſancta Sede Apoſtolica approbatum, Domino & ejus Eccleſiæ inſervire poſſint. Sed neque ante profeſſionem, excepto victu & veſtitu, novitii vel novitiæ illius temporis, quo in probatione eſt, quocumque prætextu, à parentibus, vel propinquis, aut curatoribus, ejus monaſterio aliquid ex bonis ejusdem tribuatur, ne hac occaſione diſcedere nequeat, quod totam vel majorem partem ſubſtantiæ ſuæ monaſterium poſſideat nec facile, ſi diſceſſerit, id recuperare poſſit. Quin potiùs præcipit ſancta Synodus ſub anathematis pœna dantibus & recipientibus, ne hoc ullo modo fiat; & ut ab euntibus ante profeſſionem omnia reſtituantur, quæ ſua erant. Quod ut rectè fiat, Epiſcopus etiam per cenſuras Eccleſiaſticas, ſi opus fuerit, compellat,

2. Duo ſunt, quæ me detinent in his duobus capitibus; alterum ad narrationem ſpectans, alterum ad confutationem. Primum eſt, fuiſſe paratum (a) Canonem quo ſtatuebatur, fas non eſſe regularem profeſſionem emitti ante annum decimum octavum. Sed Archiepiſcopus Pragenſis, vir clauſtri peritus, prævalidè dehortatus eſt Patres ab eo conſilio affirmans, deteriorem fructum reddi plerumque in cœnobiis ab iis, qui à teneris annis illic ſati non fuerint, adeoque adhuc illæſi à vitiis laxioris libertatis: ſatius eſſe, ſancire, ut probationis tempus ad duos annos produceretur; ita tamen, ut fas eſſet profeſſionem emitti anno decimo ſexto. Aliud incommodum anteà perpenderat Archiepiſcopus Granatenſis: Cùm fas eſſet puellæ anno duodecimo nubere, ſi poſteà ante matrimonium conſummatum vellet religioſam vitam profiteri, opus futurum viro ſex annos cælibem vitam agere, & aliam uxorem non ducere; cùm hujusmodi conjugium nonniſi per profeſſionem diſſolvi poſſit. Quare tum illis tum aliis probabatur, ne quid in eo jus commune variaretur: & argumentum deducebant à conjugio corporum ad ſacrum conjugium animorum. Sed tandem in temperamentum, quod diximus, conventum eſt, cùm cenſeretur, ante annum decimum ſextum ægrè pernoſci poſſe difficultates, quibus ſe ſubjicit perpetuò vita regularis. Si verò religioſus habitus anno decimo quinto ſuſcipiatur, teneram adhuc ac puram ætatem eſſe, ut per regularem educationem rectè formetur.

(a) *Acta Paleotti die 23. & 24. Novemb. 1563.*

3. Alterum, ad quod refellendum hîc ſiſtor, eſt fabula Suavis, qui ſic ſcribit: „Excogitatum fuit hoc conſilium, ut religioſus moderator, abſoluto probationis anno, adſtringeretur ad novi vitium dimittendum, aut amittendum ad profeſſionem, idque additum eſt capiti decimo ſexto tamquam in loco congruente. Lainius Præſes generalis decretum tamquam neceſſarium ſummoperè commendavit;

ſed petiit, ut ſua Societas exciperetur, cauſatus, aliam eſſe hujus conditionem à ceteris Regularium Ordinibus: in illis & vetuſtiſſimâ conſuetudine & Sedis Apoſtolicæ comprobatione locum eſſe profeſſioni tacitæ, quæ in ipſorum Societate prohibetur. Offenſionis cauſam, quod populus alios cernat in ſæculari veſte, poſtquam diu religioſam geſſerint, hic ceſſare, propterea quod habitus Jeſuitarum à ſæculari non diſtinguitur. Obtineri quoque à ſua Societate confirmationem Sedis Apoſtolicæ, ut liceat Superiori ad profeſſionem poſt longum tempus admittere, quod nulli ex Regularibus umquam conceſſum eſt. Cuncti in ejus gratiam aſſenſerunt exceptioni; in qua dictanda Lainius contendit, regulas latini ſermones poſcere, ut numero plurali diceretur: Per hæc autem ſancta Synodus non intendit aliquid mutare in Jeſuitarum inſtituto, &c. Et animadverſum non eſt, illum loquendi modum referri poſſe tum ad facultatem admittendi aut dimittendi novitios poſt annum, tum ad ea omnia quæ capite decimo ſexto continentur; & etiam referri poſſe ad omnia, ſexdecim illis capitibus contenta. Sed Lainius naviter uſus eſt modica aliorum attentione, jecitque fundamentum, in quo Jeſuitæ poſteri extruere poſſent eam ſingularitatem, quæ in eorum Societate conſpicitur.

4. Usque adeò intemperantia vituperandi, vituperatorem ipſum non modò vituperatione, ſed irriſione dignum reddit! Quonam umquam tempore Societas JEſu, hujus exceptionis titulo, arrogavit ſibi jus non ſubjacendi ſanctionibus quindecim Canonum præcedentium? Si forte id in animum homini cuipiam inciderit, ſine dubio numquam comperiretur, fuiſſe ab ea revocatum in controverſiam, aut tentatum. Quod autem ſpectat ad caput decimum ſextum, in judicium criminoſum vocemus, & infamiâ puniamus, ſi mereatur, palmarem fraudem, per quam Lainius à Suavi deſcribitur deceptor Synodi, dum vi particulæ hæc, numero plurimum expreſſæ familiam ſuam ſubduxit non ſolùm ſanctioni proximè præcedentium verborum, ſed omnium planè antecedentium: & quò rectius acta cauſæ conficiantur, expendamus quæſo, quænam illa ſint, quæ capite illo decimo ſexto continentur. Ea ſunt: Nulla obligatio aut renuntiatio ante profeſſionem facta valeat, niſi fiat intra poſtremos duos menſes, & cum Epiſcopi licentia; & effectum illæ non ſortiantur, niſi profeſſione ſubſecutâ. Hoc igitur fuit id, quod ex dicto Suavis Lainium impulit ad Concilium decipiendum. Ingens profectò emolumentum ex eo lucratur Societas, quòd in ipſa id locum non habeat! Si hujusmodi renuntiationes, priùs firmatæ ab ejus religioſis, efficaciâ carerent, liceret illis dono dare Societati magnam vim rei familiaris, quæ ipſis integra remaneret usque ad poſtremos duos menſes; cum amore obſtricti ob diuturnam conſuetudinem cum religioſa familia, & ſoluti, ob diuturnam abſentiam, amore paternæ familiæ, hanc plerumque illi poſthaberent per ultimam voluntatem, cui proxime ſucceſſurus eſt mundanæ vitæ finis: contrà verò, cùm iidem nunc bona ſua relinquant, viventibus adhuc in ipſis ſanguinis affectionibus, ferè ſemper aut ea omnia, aut potiora patrimonii ibi relinquunt, ubi plurimum animi retinent. Hoc igitur emolumentum eſt, cujus cupiditas potuit Lainium allicere ad eam fraudem, quam illi Suavis appingit. Verùm quid prodeſt venari chimæras ad reperiendam rei geſtæ cauſam, quam ille ſolùm non adſpicit, qui ſibi ſtudioſè palpebras conſuit?

Nimium enim verò patet necessitas apponendi particulam, *hæc*, & non, *hoc*, atque amovendi à Societate non minùs primam quàm secundam sanctionem capitis decimi sexti; cùm posterior auferri non posset, quin prior dissentanea esset & observari nequiret. Evidens probatio in promptu est: Si concessâ Societati immunitate à secunda, illæsus eidem relinquitur usus instituti sui de professionibus; igitur ipsi conceditur ut quamplurimi numquam professi sint, reliqui verò post multorum annorum numerum. Quonam igitur pacto poterant irritæ reddi renuntiationes obligationesque horum omnium Religiosorum, iis exceptis quæ intra duos menses ante professionem conficerentur, prout in priori capitis illius parte statuit Concilium? In primis gravissimo fuisset detrimento eorum familiis extra religionem, quibus non nisi pauci Religiosi, & post diuturnum tempus, subvenire potuissent, parte ipsorum propriâ illis relictâ; quæ utilitas ex præcipuis est inter ceteras, quas capit Respublica, non solùm ob æternam, sed etiam ob civilem felicitatem, ab Ordinibus Regularium universè. Præterea nullâ ratione connecti poterat hujusmodi lex cum propria Societatis institutione, ad ipsius vota professionesque spectante. Etenim ubi nihil valerent in hominibus Societatis hæ renuntiationes, nisi intra duos ante professionem menses confectæ, nec efficaciam obtinerent, nisi subsecuta professione, efficeretur, ut omnes *Coadjutores formati, tum temporales tum spirituales*, sicut in ea nominantur, qui numquam evadunt professi, retenturi essent in perpetuum suorum bonorum dominium; quæ res ex adverso opponeretur institutioni hujus Ordinis, à qua dominii non ampliùs capaces redduntur. Eveniret insuper, ut ii, qui tandem ad professorum gradum accedunt, antequam eò pervenirent, necessariò penes se haberent hoc dominium ferè septemdecim annorum spatio (hoc enim esse solet temporis intervallum, à primo in tyrocinium ingressu ad professionem) quo magno semper illicio esset ad domum suam repetendam, eòsque rei familiaris cura magnoperè implicaret: quod incommodum locum non habet in aliis Religiosorum Ordinibus, ubi quotquot in illis persistunt, professionis vinculis post annum elapsum se obstringunt. Idcircò, sicuti diximus, non poterat Synodus Societatem excipere à posteriore illius capitis parte, quin ipsam exciperet à priori.

5. Nec illud etiam dignum est fide, Lainium attulisse pro argumento nulli ex religiosis Ordinibus licuisse ad professionem post longum tempus admittere; quando varii libri de Societatis Instituto oppositum palam faciunt claris testimoniis Joannis Climaci, Cassiani, & aliorum, qui videri possunt apud Franciscum Suarium. (b)

(b) *Tom. 4. de Relig. lib. 6. cap. 6. tract. 10. cap. 1.*

Sed ea Suavis animadversio, *tunc jactum fuisse à Lainio fundamentum, in quo posteri Jesuitæ possent extruere singularitatem, quæ in eorum Societate conspicitur*, ridicula profectò est: quando quidem eadem Synodus, & eodem in loco affirmat, illorum Institutum fuisse jam ab Apostolica Sede confirmatum. Paulus III. id egerat, & posteà Julius III. & ætate Pontificum sequentium ad eam æstimationem evecta erat Societatis JEsu, ut Nuntii Pontificis, & Principum Oratores proponerent tamquam maximum inter cuncta remedia ad Germaniam restituendam, multitudinem illius Collegiorum; sicuti liquet ex voluminibus literarum Commendoni, & Legatorum, ubi hi sensa Lunensis referunt, cùm primum ad Cæsaream Aulam advenit: quod in opportunis locis ostensum est. Et quoniam adeò progressi sumus in hoc argumento, referam quænam fuerit potissima ratio, cur Synodus tam honorificam mentionem fecerit hujus Ordinis, ejusque Institutum comprobarit. (c)

(c) *Literæ Borr. ad Legatos 4. Aug. 1563.*

7. Scripserat ante quatuor menses Borromæus ad Legatos, supervacaneum à se putari, causas illis recensere, quibus movebatur Pontifex ad amandam Societatem JEsu, & ad optandum, ut illa in cunctis Catholicorum Provinciis exciperetur, gnarus, Legatos in eosdem sensus convenire. Audiri eam in Gallia non excipi, idque potius ex quorumdam privatorum adversa affectione, quàm ex Regis regiique Consilii voluntate: ea propter, cùm Galliæ Senatus id negotii in Oecumenica Synodo reposuisset, gratum fore Pontifici, si, ubi de Regularibus ageretur, Legati opportunitatem arriperent favendi Societati, in eo quod ipsis consentaneum videretur; ea de re quoque differentes cum Lotharingo, quem certum erat eidem propitium esse, amplexurumque negotium singulari charitate, & epistolam his verbis clausit: *Hi Patres, præterquam quòd ut vobis compertum est: filii sunt obsequentissimi Pontificis, & Apostolicæ Sedi, me sibi patronum habent. Quamobrem pro certo habeatis, quidquid favoris ac beneficii illis conferetur, tamquam mihi proprium à me acceptum iri. Vos denique rogo, ut eosdem maximopere vobis commendatos habeatis* Quam animi benevolentiam in Societatem S. Carolus usque ad mortem re ipsa ostendit, tum commissâ animæ suæ curâ illius Patribus, tum fundatis duabus præcipuis ejusdem domibus, etiam Abbatiâ à se ad hoc ipsum abdicatâ. Jam verò quò Societatis institutio præstaretur immunis ab universali Decreto de Professionibus, posita fuerat in primo Canonum exemplo hæc particula: *Per hæc tamen sancta Synodus nihil intendit innovare, aut prohibere, unde Clerici Societatis JEsu secundùm eorum Institutum, approbatum à sancta Sede Professionem retardare non possint.* Posteà id ipsum tum honorificentiorem; tum ampliorem in formam mutatum est, addito Societati *Religionis* nomine, & ejus institutio voce *pii*, eâdemque nihil variata per sanctionem illius capitis decimi sexti, non modò quòd spectat ad professionis moram, sed ad ea omnia, per quæ ex instituto suo Domino ejusque Ecclesiæ illa deservit.

8. Hæc itaque fuit mutatio, non illa, quam malè compacto mendacio Suvas describit; nec originem ea traxit à fraude Lainii, sed à studio Pontificis, ejusque sororis filio S. Carolo, & ab utrisque amore in Societatem; quæ posteà non solùm excepta fuit in Gallia, sed illic accepit, & accipit, tum à Christianissimis Regibus, tum ab omni hominum ordine ea singularis honoris & charitatis effecta, quæ cuncti conspiciunt. Grates iterum agantur Suavi, qui per calumnias suas viam mihi aperit ad enarrandas matris meæ laudes citra jactantiam. Non satis memini, numeretne Plutarchus hanc ipsam inter utilitates, quæ possunt ex inimicis trahi. Nunc tenorem Decretorum de Regularibus resumamus.

9. XVII. „ Libertati professionis virginum Deo dicandarum prospiciens sancta Synodus, statuit atque decernit, ut si puella, quæ habitum regularem suscipere voluerit, major duodecim annis sit, non antè eum suscipiat, nec posteà ipsa vel alia professionem emittat, quàm exploraverit Episcopus, vel, eo absente vel impedito, ejus Vicarius, aut aliquis eorum sumptibus ab eis deputa-

putatus, virginis voluntatem diligenter, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Et si voluntas ejus pia ac libera cognita fuerit, habueritque conditiones requisitas juxta monasterii illius & Ordinis regulam, nec non monasterium fuerit idoneum; liberè ei profiteri liceat: cujus professionis tempus ne Episcopus ignoret, teneatur Præfecta monasterio eum ante mensam certionem facere. Quòd si Præfecta certiorem Episcopum non fecerit, quamdiu Episcopo videbitur, ab officio suspensa sit.„

XVIII. „ Anathemati sancta Synodus subjicit omnes & singulas personas, cujuscumque qualitatis vel conditionis fuerit, tam Clericos quàm laicos, sæculares vel regulares, atque etiam qualibet dignitate fungentes, si quomodocumque coëgerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliam quamcumque mulierem invitam, præterquam in casibus in jure expressis, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cujuscumque religionis, vel ad emittendam professionem; quique consilium, auxilium, vel favorem dederint, quique scientes, eam non sponte ingredi monasterium, aut habitum suscipere, aut professionem emittere, quoquo modo eidem actui vel auctoritatem interposuerint. Simili quoque anathemati subjicit eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine justa causa impedierint. Eaque omnia, & singula, quæ ante professionem, vel in ipsa professione fieri oportet, serventur non solùm in monasteriis subjectis Episcopo, sed & in aliis quibuscumque. Ab his tamen excipiuntur mulieres, quæ Pœnitentes, aut Convertitæ appellantur, in quibus constitutiones earum serventur.„

XIX. „ Quicumque Regularis prætendat, se per vim & metum ingressum esse religionem; aut etiam dicat, ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile; velitque habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum; non audiatur, nisi intra quinquennium tantùm à die professionis; & tunc non aliter nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore suo, & Ordinario. Quòd si anteà habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandum quamcumque causam admittatur, sed ad monasterium redire cogatur, & tamquam apostata puniatur: interim verò nullo privilegio suæ religionis juvetur. Nemo etiam Regularis cujuscumque facultatis vigore transferatur ad laxiorem religionem; nec detur licentia cuiquam Regulari occultè ferendi habitum suæ religionis.„

XX. „ Abbates, qui sunt Ordinum capita, ac ceteri prædictorum Ordinum Superiores, Episcopis non subjecti, quibus est in alia inferiora monasteria, Prioratusve legitima jurisdictio, eadem illa sibi subdita monasteria & Prioratus, suo quisque loco atque ordine, ex officio visitent, etiamsi commendata existant. Quæ cùm Ordinum suorum Capitibus subsint, declarat sancta Synodus in iis, quæ aliàs de visitatione monasteriorum commendatorum definita sunt, non esse comprehensa: teneanturque quicumque prædictorum Ordinum monasteriis præsunt, prædictos Visitatores recipere, & illorum ordinationes exequi. Ipsa quoque monasteria, quæ sunt Ordinum Capita, juxta sanctæ Sedis Apostolicæ & cujusque Ordinis constitutiones visitentur. Et quamdiu durabunt hujusmodi commendæ, Priores claustrales, aut in Prioratibus conventum habentibus, Subpriores, qui correctiones & spirituale regimen exercent, à Capitulis generalibus, vel ipsorum Ordinum Visitatoribus instituantur. In ceteris omnibus præfatorum Ordinum privilegia, & facultates, quæ ipsorum personas, loca & jura concernunt, firma sint & illæsa.„

XXI. „ Cùm pleraque monasteria, etiam Abbatiæ, Prioratus, Præposituræ, ex mala eorum, quibus commissa fuerint, administratione, non levia passa fuerint tam in spiritualibus quàm in temporalibus detrimenta; cupit sancta Synodus ea ad congruam monasticæ vitæ disciplinam omnino revocare. Verùm adeò dura difficilisque est præsentium temporum conditio, ut nec statim omnibus, nec commune ubique, quod optaret, remedium possit adhiberi: ut tamen nihil prætermittat, unde prædictis salubriter aliquando provideri possit; primùm quidem confidit, Sanctissimum Romanum Pontificem pro suæ pietate & prudentia curaturum, quantum hæc tempora ferre posse viderit, ut iis, quæ nunc commendata reperiuntur, & quæ suos conventus habent, regulares personæ, ejusdem Ordinis expresse professè, & quæ gregi præire & præesse possint, præficiantur. Quæ verò in posterum vacabunt, non nisi regularibus spectatæ virtutis & sanctitatis conferantur. Quoad ea verò monasteria, quæ Capita sunt ac Primates Ordinum, sive Abbatiæ, sive Prioratus, filiæ illorum Capitum nuncupantur, teneantur illi, qui in præsenti ea in commendam obtinent, nisi sit eis de regulari successore provisum, infra sex menses religionem illorum Ordinum propriam solemniter profiteri, aut iis cedere: aliàs commendæ prædictæ ipso jure vacare censeantur. Ne autem in prædictis omnibus & singulis fraus aliqua adhiberi possit; mandat sancta Synodus, ut in provisionibus dictorum monasteriorum qualitas singulorum nominatim exprimatur: aliterque facta provisio, subreptitia esse censeatur: nullaque subsequenti possessione, etiam triennali, adjuvetur.„

XXII. „ Hæc omnia & singula in superioribus Decretis contenta, observari sancta Synodus præcipit in omnibus cœnobiis ac monasteriis, collegiis ac domibus quorumcumque monachorum ac regularium, nec non quarumcumque Sanctimonialium virginum, ac viduarum, etiamsi illæ sub gubernio militiarum, etiam Jerosolymitanæ, vivant, & quocumque nomine appellentur, sub quacumque regula, vel constitutionibus & sub custodia vel gubernatione, vel quavis subjectione aut annexione, vel dependentia cujuscumque Ordinis, mendicantium, vel non mendicantium, vel aliorum regularium monachorum, aut Canonicorum quorumcumque, non obstantibus eorum omnium & singulorum privilegiis, sub quibuscumque formulis verborum conceptis, ac Mare magnum appellatis, etiam in fundatione obtentis, nec non constitutionibus & regulis, etiam curatis, atque etiam consuetudinibus, vel præscriptionibus, etiam immemorabilibus. Si qui verò regulares tam viri quàm mulieres sunt, qui sub arctiori regula vel statutis vivunt, excepta facultate habendi bona stabilia in communi, eos ab eorum instituto & observantia sancta Synodus amovere non intendit. Et quia sancta Synodus desiderat, ut omnia & singula supradicta quamprimum executioni demandentur; præcipit omnibus

Epis-

Episcopis, in monasteriis sibi subjectis, & in omnibus aliis, ipsis in superioribus decretis specialiter commissis, atque omnibus Abbatibus, & Generalibus, & aliis Superioribus Ordinum supradictorum, ut statim prædictæ exequantur. Et si quid executioni mandatum non sit, Episcoporum negligentiam Concilia provincialia suppleant, & coërceant. Regularium verò Capitula provincialia & generalia, & in defectum Capitulorum generalium, Concilia provincialia, per deputationem aliquorum ejusdem Ordinis provideant. Hortatur etiam sancta Synodus omnes Reges, Principes, Respublicas, & magistratus, & in virtute sanctæ obedientiæ præcipit, ut velint prædictis Episcopis, Abbatibus, ac Generalibus, & ceteris Præfectis in superius contentæ reformationis executione suum auxilium & auctoritatem interponere, quoties fuerint requisiti; ut sine ullo impedimento præmissa rectè exequantur ad laudem Dei omnipotentis.„

10. Hæc Decreta communiter comprobata sunt; non tamen defuere qui adversarentur. Decretum de Commendis notabilem aliquam contradictionem sustinuit: quibusdam enim videbatur, nihil novi statuendum esse. Ita censebant Patriarcha Venetus, Archiepiscopi Hydruntinus, Spalatrensis, Materanus, & Barensis, & cum his alii complures. Contrà verò Episcopus Verdunensis, aliique non pauci, arbitrati sunt, Commendas omnino tollendas esse, aut certè validiores sanctiones illis admovendas. Difficultates tamen, spectatâ Galliâ, proposuerat Lotharingus in generali Conventu, dicens, in eo regno innumera esse monasteria, summis viris commendata, quibus ea adimere difficillimum foret: Prætereà Archiepiscopis Bracarensi ac Messanensi non placuit facultas tradita Franciscanis Conventualibus bona stabilia possidendi. Optarunt quàm plurimi, ut Regulares extra claustra delinquentes multari liberè possent ab Episcopis, non autem cum statuta exceptione. Quidam improbarunt, quod hìc derogaretur alicui ex rebus constitutis in antegressis Sessionibus. Multi quoque in dicenda sententia imitati sunt Granatensem, qui se majori parti remiserat. Apta sanè ratio ad conscientiam simul ac reverentiam illæsam servandam, & ad suam sententiam dedecoris periculo subtrahendam.

CAPUT VII.

Viginti & unum Decreta de generali emendatione. Patrum de ipsis judicia, & ejusdem Sessionis prorogatio in diem posterum.

1. EPiscopus operatus Sacris, legit continenter post Decreta de Regularium disciplina, Decreta de universali emendatione, quæ unum supra viginti fuere.

I. " Optandum est, ut ii qui Episcopale ministerium suscipiunt, quæ suæ sint partes agnoscant; ac se non ad propria commoda, non ad divitias aut luxum, sed ad labores & sollicitudines pro Dei gloria vocatos esse intelligant. Nec enim dubitandum est, & fideles reliquos ad religionem innocentiamque facilius inflammandos, si Præpositos suos viderint non ea quæ mundi sunt, sed animarum salutem, ac cælestem patriam cogitantes. Hæc cùm ad restituendam Ecclesiasticam disciplinam præcipua esse sancta Synodus animadvertat; admonet Episcopus omnes, ut secum ea sæpè meditantes, factis etiam ipsis, ac vitæ actionibus, quod est veluti perpetuum quoddam prædicandi genus, se muneri suo conformes ostendant: in primis verò ita mores suos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac, quæ nos tantoperè commendat Deo, sanctæ humilitatis exempla petere possint. Quapropter, exemplo Patrum nostrorum in Concilio Carthaginensi, non solùm jubet, ut Episcopi modestâ suppellectili & mensa ac frugali victu contenti sint; verùm etiam in reliquo vitæ genere, ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat quod à sancto hoc instituto sit alienum; quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ se ferat. Omnino verò eis interdicit, ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos familiaresve suos augere studeant: cùm & Apostolorum Canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed, si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant; eas autem non distrahant nec dissipent illorum causâ: immò, quàm maximè potest, eos sancta Synodus monet, ut omnem humanum hunc erga fratres, nepotes propinquosque carnis affectum, unde multorum malorum in Ecclesia seminarium extat, penitus deponant. Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscumque beneficia Ecclesiastica, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradus sui conditione observari, sed & ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales pertinere decernit: quorum consilio apud Sanctissimum Romanum Pontificem cùm universalis Ecclesiæ administratio nitatur, nefas videri potest, non iis etiam virtutum insignibus, ac videndi disciplinâ eos fulgere, quæ meritò omnium in se oculos convertat.„

II. " Cogit temporum calamitas, & invalescentium hæresum malitia, ut nihil sit prætermittendum, quod ad populorum ædificationem, & Catholicæ fidei præsidium videatur posse pertinere. Præcipit igitur sancta Synodus Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, & omnibus aliis, qui de jure vel consuetudine in Concilio provinciali interesse debent, ut in ipsa prima Synodo provinciali, post finem præsentis Concilii habenda, ea omnia & singula, quæ ab hac sancta Synodo definita & statuta sunt, palàm recipiant; nec non veram obedientiam summo Romano Pontifici spondeant & profiteantur; simulque hæreses omnes, à sacris Canonibus, & generalibus Conciliis, præsertimque ab hac eadem Synodo damnatas, publicè detestentur & anathematizent. Idemque inposterum quicumque in Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Episcoposque promovendi, in prima Synodo provinciali, in qua ipsi interfuerint, omnino observent. Quòd si quis ex supradictis omnibus, quod absit, renuerit; Episcopi comprovinciales statim summum Romanum Pontificem admonere sub pœna divinæ indignationis teneantur; interimque ab ejusdem communione abstineant. Ceteri verò omnes, sive in præsenti, sive in futurum beneficia Ecclesiastica habituri, & qui in Synodo diœcesana convenire debent, idem ut supra, in ea Synodo, quæ primo quoque tempore celebrabitur, faciant & observent: aliàs secundùm formam sacrorum Canonum puniantur. Ad hæc omnes ii, ad quos Universitatum & studiorum generalium curæ, visitatio & reformatio pertinet, diligenter curent, ut ab eisdem Universitatibus Canones & decreta hujus sanctæ Synodi integrè recipiantur, ad eorumque normam Magistri, Doctores & alii in eisdem Universitatibus ea, quæ Catholicæ fidei sunt, doceant, & interpretentur; seque ad hoc institutum initio cujuslibet anni solemni juramento obstringant; sed & si aliqua alia in prædictis Universitatibus correctione & reformatione digna fuerint, ab eisdem, ad quos spectat, pro religionis & disciplinæ Ecclesiasticæ augmento emendentur, & statuantur. Quæ verò Universitates immediatè summi Romani Pontificis protectioni & visitationi sunt subjectæ; has sua Beatitudo per ejus delegatos eâdem, quâ suprà, ratione, &, prout ei utilius visum fuerit, salubriter visitari & reformari curabit. „

III. " Quamvis excommunicationis gladius nervus sit Ecclesiasticæ disciplinæ, & ad continendos in officio populos valdè salutaris; sobriè tamen magnaque circumspectione exerendus est; cùm experientia doceat, si temerè aut levibus ex rebus incutiatur, magis contemni quàm formidari; & perniciem potiùs parere quàm salutem. Quapropter excommunicationes illæ, quæ monitionibus præmissis ad finem revelationis, ut ajunt, aut pro deperditis seu subtractis rebus ferri solent, à nemine prorsus, præterquam ab Episcopo, decernantur; & tunc non aliàs, quàm ex re non vulgari, causaque diligenter ac magna maturitate per Episcopum examinata, quæ ejus animum moveat; nec ad eas concedendas cujusvis sæcularis, etiam magistratus, auctoritate adducatur; sed totum hoc in ejus arbitrio & conscientia sit positum: quando ipse pro re, loco, persona aut tempore eas decernendas esse judicaverit. In causis verò judicialibus mandatur omnibus judicibus ecclesiasticis, cujuscumque dignitatis existant, ut quandocumque executio realis vel personalis in qualibet parte judicii propria auctoritate ab ipsis fieri poterit, abstineant se tam in procedendo, quàm definiendo, à censeris Ecclesiasticis, seu interdicto: sed liceat eis, si expedire videbitur, in causis civilibus ad forum Ecclesiasticum quomodolibet pertinentibus, contra quoscumque, etiam laicos per mulctas pecuniarias, quæ locis piis, ibi existentibus, eo ipso quòd exacta fuerint, assignentur; seu per captionem pignorum, personarumque districtionem, per suos proprios aut alienos executores faciendam, sive etiam per privationem beneficiorum, aliaque juris remedia procedere, & causas definire. Quòd si executio realis vel personalis, adversus reos hac ratione fieri non poterit, sitque erga judicem contumacia; tunc eos etiam anathematis mucrone, arbitrio suo, præter alias pœnas ferire poterit. In causis quoque criminalibus, ubi executio realis vel personalis, ut suprà, fieri poterit, erit à censuris abstinendum: sed si dictæ executioni facile locus esse non possit, licebit judici hoc spirituali gladio in delinquentes uti, si tamen delicti qualitas, præcedente bina saltem monitione, etiam per edictum, id postulet. Nefas autem sit sæculari cuilibet magistratui prohibere Ecclesiastico judici, ne quem excommunicet; aut mandare, ut latam excommunicationem revocet, sub prætextu, quod contenta in præsenti decreto non sint observata; cùm non ad sæculares, sed ad Ecclesiasticos hæc cognitio pertineat. Excommunicatus verò quicumque, si post legitimas monitiones non resipuerit, non solùm ad Sacramenta, & communionem fidelium ac familiaritatem non recipiatur: sed, si obdurato animo, censuris annexus, in illis per annum insorduerit etiam contra eum, tamquam de hæresi suspectum, procedi possit.

IV. " Contingit sæpè in quibusdam Ecclesiis vel tam magnum Missarum celebrandarum numerum ex variis defunctorum relictis impositum esse, ut illis pro singulis diebus à testatoribus præscriptis, nequeat satisfieri; vel eleëmosynam hujusmodi pro illis celebrandis adeò tenuem esse, ut non facilè inveniatur, qui velit huic se muneri subjicere; unde depereunt piè testantium voluntates; & eorum conscientias, ad quos prædicta spectant, onerandi occasio datur. Sanctæ Synodus, cupiens hæc ad pios usus relicta, quo plenius & utilius potest, impleri, facultatem dat Episcopis, ut in Synodo diœcesana, itemque Abbatibus & Generalibus Ordinum, ut in suis Capitulis generalibus, re diligenter perspecta, possint pro sua conscientia in prædictis Ecclesiis, quas hac provisione indigere cognoverint, statuere circa hac, quidquid magis ad Dei honorem & cultum, atque Ecclesiarum utilitatem viderint expedire; ita tamen ut eorum semper defunctorum commemoratio fiat, qui pro suarum animarum salute legata ea ad pios usus reliquerunt.„

V. " Ratio postulat, ut illis, quæ benè constituta sunt, contrariis ordinationibus non detrahatur. Quando igitur ex beneficiorum quorumcumque erectione, seu fundatione, aut aliis constitutionibus, qualitates aliquæ requiruntur, seu certa illis onera sunt injuncta; in beneficiorum collatione, seu in quacumque alia dispositione, eis non derogetur. Idem in præbendis Theologalibus, Magistralibus, Doctoralibus, aut Presbyteralibus, Diaconalibus, ac Subdiaconalibus, quandocumque ita constituta fuerint, observetur, ut eorum qualitatibus vel ordinibus nihil in ulla provisione detrahatur: & aliter facta provisio surreptitia censeatur. „

VI. " Statuit sancta Synodus, ut in omnibus Ecclesiis Cathedralibus & Collegiatis decretum sub fel. rec. Paulo III. quod incipit, Capitula Cathedralium, observetur, non solùm quando Episcopus visitaverit, sed & quoties ex officio, vel ad petitionem alicujus, contra aliquem ex contentis in dicto decreto, procedat: ita tamen, ut, cùm extra visitationem processerit, infra scripta omnia locum habeant, videlicet, ut Capitulum initio cujuslibet anni eligat ex Capitulo duos: de quorum consilio & assensu Episcopus, vel ejus Vicarius, tam in formando processum, quàm in ceteris omnibus actibus usque ad finem causæ inclusivè, coram notario tamen ipsius Episcopi, & in ejus domo, aut consueto tribunali procedere teneatur. Unum autem tantùm sit utriusque votum, possitque alter Episcopo accedere. Quod si ambo ab Episcopo discordes in aliquo actu, seu interlocutoria vel definitiva sententia fuerint, tunc intra sex dierum spatium cum Episcopo tertium eligant: & si in electione tertii etiam discordent, ad viciniorem Episcopum electio devolvatur; & juxta eam partem, cum qua tertius conveniet, articulus, in quo erat discordia, terminetur: aliàs processus, & inde secuta nulla sint, nullosque producant juris effectus. In criminibus tamen ex incontinentiæ provenientibus, de qua in Decreto de concubinariis, & in atrocioribus delictis, depositionem aut degradationem requirentibus,

ubi de fuga timetur, ne judicium eludatur, & ideò opus sit personali detentione, possit initio solus Episcopus ad summariam informationem, & necessariam detentionem procedere; servato tamen in reliquis ordine præmisso. In omnibus autem casibus ea ratio habeatur, ut juxta qualitatem delicti ac personarum, delinquentes ipsi in loco decenti custodiantur. Episcopis præterea ubique is honor tribuatur, qui eorum dignitati par est; eisque in choro, & in Capitulo, in Processionibus, & aliis actibus publicis sit prima sedes, & locus quem ipsi elegerint, & præcipua omnium rerum agendarum auctoritas. Qui si aliquid Canonicis ad deliberandum proponant; nec de re ad suum vel suorum commodum spectante agatur, Episcopi ipsi Capitulum convocent, vota exquirant, & juxta ea concludant. Absente verò Episcopo, omnino hoc ab iis de Capitulo, ad quos hoc de jure vel consuetudine spectat, perficiatur; nec ad id Vicarius Episcopi admittatur. Ceteris autem in rebus Capituli jurisdictio & potestas, si qua eis competit, & bonorum administratio salva & intacta omnino relinquatur. Qui verò non obtinent, dignitates, nec sunt de Capitulo, ii omnes in causis Ecclesiasticis Episcopo subjiciantur: non obstantibus, quo ad supradicta, privilegiis, etiam ex fundatione competentibus; nec non consuetudinibus, etiam immemorabilibus sententiis, juramentis, concordiis: quæ tantùm suos obligent auctores; salvis tamen in omnibus privilegiis, quæ Universitatibus studiorum generalium, seu earum personis, sunt concessa. Hæc autem omnia & singula in iis Ecclesiis locum non habeant, in quibus Episcopi, aut eorum Vicarii, ex constitutionibus vel privilegiis, aut consuetudinibus sive concordiis, seu quocumque alio jure majorem habent potestatem, auctoritatem, ac jurisdictionem, quàm præsenti decreto sit comprehensum: quibus sancta Synodus derogare non intendit.„

VII. „Cùm in beneficiis ecclesiasticis ea, quæ hæreditariæ successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sint odiosa, & Patrum Decretis contraria; nemini in posterum accessus, aut regressus, etiam de consensu ad beneficium Ecclesiasticum cujuscumque qualitatis concedatur; nec hactenus concessi suspendantur; extendantur aut transferantur. Hocque decretum in quibuscumque beneficiis Ecclesiasticis, ac etiam Cathedralibus Ecclesiis, ac in quibuscumque personis, etiam Cardinalatus honore fulgentibus, locum habeat. In Coadjutoriis quoque cum futura successione idem posthac observetur, ut nemini in quibuscumque beneficiis Ecclesiasticis permittantur. Quod si quando Ecclesiæ Cathedralis, aut monasterii urgens necessitas, aut evidens utilitas postulet Prælato dari Coadjutorem; is non aliàs cum futura successione detur, quàm hæc causa priùs diligenter à sanctissimo Romano Pontifice sit cognita, & qualitates omnes in illo concurrere certum sit, quæ à jure Decretisque hujus sanctæ Synodi in Episcopis & Prælatis requiruntur: aliàs concessiones super his factæ, surreptitiæ esse censeantur.„

VIII. „Admonet sancta Synodus quoscumque Ecclesiastica beneficia, sæcularia seu regularia, obtinentes, ut hospitalitatis officium, à sanctis Patribus frequenter commendatum, quantum per eorum proventus licebit, promptè benigneque exercere assuescant; memores, eos, qui hospitalitatem amant, Christum in hospitibus recipere. Illis verò qui hospitalia vulgò nuncupata, seu alia pia loca, ad peregrinorum, infirmorum, senum, pauperumve usum præcipuè instituta, in commendam, administrationem, aut quemcumque titulum, aut etiam Ecclesiis suis unita, obtinent; vel si Ecclesiæ Parochiales, hospitalibus fortè unitæ, aut in hospitalia erectæ, earumque patronis in administrationem concessæ sint; præcipit omnino, ut impositum illis onus officiumve administrent, atque hospitalitatem, quam debent, ex fructibus ad id deputatis actu exerceant, juxta constitutionem Concilii Viennensis, aliàs in hac eadem Synodo sub fel. rec. Paulo III. innovatam, quæ incipit, Quia contigit. Quod si hospitalia hæc ad certum peregrinorum, aut infirmorum, aut aliarum personarum genus suscipiendum fuerint instituta; nec in loco ubi sunt dicta hospitalia, similes personæ, aut perpaucæ reperiantur; mandat adhuc ut fructus illorum in alium pium usum, qui eorum institutioni proximior sit, ac pro loco & tempore utilior, convertantur, prout Ordinario cum duobus de Capitulo, qui rerum usu peritiores sint, per ipsum deligendis; magis expedire fuerit visum: nisi aliter forte, etiam in hunc eventum, in eorum fundatione aut institutione fuerit expressum: quo casu quod ordinatum fuit, observari curet Episcopus, aut, si id non possit, ipse, prout supra, utiliter provideat. Itaque si prædicti omnes, & singuli, cujuscumque Ordinis & Religionis & dignitatis, etiamsi laici fuerint, qui administrationem hospitalium habent non tamen regularibus subjecti, ubi videt regularis observantia, ab Ordinario moniti hospitalitatis munus, adhibitis omnibus, ad quæ tenentur, necessariis, reipsâ obire cessaverint; non solùm per Ecclesiasticas censuras, & aliæ juris remedia ad id compelli possint; sed etiam hospitalis ipsius administratione curavè perpetuò privari possint, aliique eorum loco ab iis, ad quos spectabit, substituantur. Et prædicti nihilominus, etiam ad fructuum restitutionem, quos contra ipsorum hospitalium institutionem perceperunt, quæ nullâ eis remissione aut compositione indulgeatur, in foro conscientiæ teneantur: nec administratio seu gubernatio hujusmodi locorum uni & eidem personæ ultra triennium deinceps committatur; nisi aliter in fundatione cautum reperiatur: non obstante quoad omnia supradicta, quacumque unione, exemptione, & consuetudine in contrarium, etiam immemorabili, seu privilegiis, aut indultis quibuscumque.„

IX. „Sicuti legitima patronatuum jura tollere, piasque fidelium voluntates in eorum institutione violare, æquum non est: sic etiam aut hoc colore beneficia Ecclesiastica in servitutem, quòd à multis impudenter fit, redigantur, non est permittendum. Ut igitur debita in omnibus ratio observetur; decernit sancta Synodus, ut titulus juris patronatus sit ex fundatione, vel dotatione, qui ex authentico documento, & aliàs jure requisitis ostendatur; sive etiam ex multiplicatis præsentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat; aliàsve secundùm juris dispositionem. In iis verò personis, seu Communitatibus, vel Universitatibus, in quibus id jus plerumque ex usurpatione potiùs quæsitum præsumi solet, plenior & exactior probatio ad docendum verum titulum requiratur: nec immemo-

memorabilis temporis probatio aliter eis suffragetur, quàm si, præter reliqua ad eam necessaria, præsentationes, etiam continuatæ, non minori saltem quàm quinquaginta annorum spatio, quæ omnes effectum sortita sint, authenticis scripturis probentur. Reliqui patronatus omnes in beneficiis, tam sæcularibus quàm regularibus, seu parochialibus, vel dignitatibus, aut quibuscumque aliis beneficiis, in cathedrali vel collegiata ecclesia; seu facultates, & privilegia concessa tam in vim patronatus, quàm alio quocumque jure nominandi, eligendi, præsentandi ad ea, cùm vacant, exceptis patronatibus, super cathedralibus ecclesiis, competentibus, & exceptis aliis, quæ ad Imperatorem, & Reges, seu regna possidentes, aliosque sublimes ac supremos Principes, jura Imperii in dominiis suis habentes, pertinent; & quæ in favorem studiorum generalium concessa sunt, in totum prorsus abrogata & irrita cum quasi possessione inde secuta intelligantur. Beneficiaque hujusmodi, tamquam libera à suis collatoribus conferantur, ac provisiones hujusmodi plenum effectum consequantur. Ad hæc liceat Episcopo, præsentatos à patronis, si idonei non fuerint, repellere. Quod si ad inferiores institutio pertinet; ab Episcopo tamen, juxta aliàs statuta ab hac sancta Synodo; examinentur: alioquin institutio ab inferioribus facta, irrita sit & inanis. Patroni autem beneficiorum, cujuscumque Ordinis & dignitatis, etiamsi Communitates, Universitates, Collegia quæcumque Clericorum vel laicorum existant, in perceptione fructuum, proventuum, obventionum quorumcumque beneficiorum, etiamsi verè de jure patronatus ipsorum ex fundatione & dotatione essent, nullatenus, nullave causa vel occasione se ingerant; sed illos libere Rectori, seu Beneficiato, non obstante etiam quacumque consuetudine, distribuendos dimittant. Nec dictum jus patronatus venditionis, aut alio quocumque titulo in alios contra canonicas sanctiones transferre præsumant: si secus fecerint excommunicationis & interdicti pœnis subjiciantur, & dicto jure patronatus ipso jure privati existant. Insuper accessiones, per viam unionis factæ de beneficiis liberis, ad Ecclesias jurispatronatui, etiam laicorum, subjectas, tam ad parochiales, quam ad alia quæcunque beneficia, etiam simplicia, seu dignitates vel hospitalia, ita ut prædicta beneficia libera ejusdem naturæ cum iis, quibuscum uniuntur, efficiantur, atque sub jure patronatus constituantur: hæ si nondum plenarium fortitæ sunt effectum, vel deinceps ad cujus vis instantiam fient, quacumque auctoritate, etiam Apostolica, concessa fuerint, simul cum unionibus ipsis per surreptionem obtenta intelligantur: non obstante quacumque in iis verborum formâ, seu derogatione, quæ habeatur pro expressa: nec executioni ampliùs demandentur; sed beneficia ipsa unita cùm vacaverint, liberè, ut anteà, conferantur. Quæ verò à quadraginta annis citrà factæ effectum & plenam incorporationem sunt consecutæ; hæ nihilominùs ab Ordinariis, tamquam à Sede Apostolica delegatis, revideantur, & examinentur: ac quæ per surreptionem vel obreptionem obtentæ fuerint, simul cum unionibus irritæ declarentur, ac beneficia ipsa separentur, & aliis conferantur Similiter quoquepatronatus quicumque in Ecclesiis, & quibuscumque aliis beneficiis; etiam dignitatibus anteà liberis, acquisiti à quadraginta annis citrà, & in futurum acquirendi, seu ex augmento dotis, seu ex nova constructione, vel alia simili causa, etiam auctoritate Sedis Apostolicæ, ab iisdem Ordinariis, uti delegatis, ut suprà, qui nullius in his facultatibus aut privilegiis impediantur, diligenter cognoscantur: & quos non repererint ob maximè evidentem Ecclesiæ vel beneficii, seu dignitatis necessitatem legitimè constitutos esse, in totum revocent; atque beneficia hujusmodi sine damno illa possidentium, & restituto patronis eo, quod ab eis idcircò datum est, in pristinum libertatis statum reducant: non obstantibus privilegiis, constitutionibus; & consuetudinibus, etiam immemorabilibus.

X. "Quoniam ob malitiosam petentium suggestionem, & quandoque ob locorum longinquitatem, personarum notitia, quibus causæ mandantur, usque adeo haberi non potest; hincque interdum judicibus, non undequaque idoneis, causæ in partibus delegantur: statuit sancta Synodus, in singulis Conciliis provincialibus, aut diœcesanis aliquot personas, quæ qualitates habeant, juxta Constitutionem Bonifacii VIII. quæ incipit, Statutum, & alioquin ad id aptas designari, ut præter Ordinarios locorum, iis etiam post hac causa ecclesiasticæ ac spirituales, & ad forum Ecclesiasticum pertinentes, in partibus delegandæ committantur. Et si aliquam interim ex designatis mori contigerit; substituat Ordinarius loci cum consilio Capituli alium in ejus locum usque ad futuram provincialem, aut diœcesanam Synodum: ita ut habeat quæque diœcesis quatuor saltem; aut etiam plures probatas personas, ac ut supra qualificatas; quibus hujusmodi causæ à quolibet Legato vel Nuntio, atque etiam à Sede Apostolica committantur: alioquin post designationem factam, quam statim Episcopi ad summum Romanum Pontificem transmittant, delegationes quæcumque aliorum judicum aliis, quàm his factæ, surreptitiæ censeantur. Admonet dehinc sancta Synodus tam Ordinarios, quàm alios quoscumque judices, ut terminandis causis, quantâ fieri poterit brevitate, studeant; ac litigatorum artibus, seu in litis contestatione, seu alia parte judicii differenda, modis omnibus, aut termini præfixione, aut competenti aliâ ratione occurrant.

XI. "Magnam Ecclesiis perniciem afferre solet, cùm earum bona, repræsentatâ pecuniâ, in successorum præjudicium aliis locantur. Omnes igitur hæ locationes, si anticipatis solutionibus fient, nullatenus in præjudicium successorum validæ intelligantur; quocumque indulto aut privilegio non obstante: nec hujusmodi locationes in Romana curia, vel extra eam confirmentur. Non liceat etiam, jurisdictiones ecclesiasticas, seu facultates nominandi aut deputandi Vicarios in spiritualibus locari, nec conductoribus per se aut alios ea exercere: aliterque concessiones, etiam à Sede Apostolica factæ, surreptitiæ censeantur. Locationes verè rerum ecclesiasticarum, etiam auctoritate Apostolicâ confirmatas, S. Synodus irritas decernit, quas à triginta annis citrà, ad longum tempus, seu, ut in nonnullis partibus, ad viginti novem, seu bis viginti novem annos, vocant factas: Synodus provincialis, vel deputandi ab ea, in damnum Ecclesiæ, & contra canonicas sanctiones contra ctas fuisse judicabunt.

XII. „ Non sunt ferendi, qui variis artibus decimas ecclesiis obvenientes, subtrahere moliuntur; aut qui ab aliis solvendas temerè occupant, & in rem suam vertunt: cùm decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienis invadunt. Præcipit igitur sancta Synodus omnibus, cujuscumque gradus & conditionis sint, ad quos decimarum solutio spectat, ut eas, ad quas de jure tenentur, in posterum cathedrali, aut quibuscumque aliis ecclesiis, vel personis, quibus legitimè debentur, integrè persolvant. Qui vero eas aut subtrahunt, aut impediunt, excommunicentur; nec ab hoc crimine, nisi plenâ restitutione secutâ, absolvantur. Hortatur de hinc omnes & singulos pro Christiana charitate, debitoque erga Pastores suos munere, ut de bonis sibi à Deo collatis, Episcopis & Parochis, qui tenuioribus præsunt ecclesiis, largè subvenire ad Dei laudem, atque ad Pastorum suorum, qui pro eis invigilant, dignitatem tuendam, non graventur. „

XIII. „ Decernit sancta Synodus, ut quibuscumque in locis jam ante annos quadraginta Quarta, quæ funeralium dicitur, cathedrali aut parochiali ecclesiæ solita esset persolvi, ac posteà fuerit ex quocumque privilegio, aliis monasteriis, hospitalibus, aut quibuscumque locis piis concessa, eadem post hæc integro jure, & eâdem portione, quæ anteà solebat, cathedrali, seu parochiali ecclesia persolvatur: non obstantibus concessionibus, gratiis, privilegiis etiam Mari magno nuncupatis, aut aliis quibuscumque. „

XIV. „ Quam turpe, ac Clericorum nomine, qui se divino cultui addixerunt, sit indignum, in impudicitiæ sordibus, immundoque concubinatu versari, satis res ipsa, communi fidelium omnium offensione, summoque Clericalis militiæ dedecore testatur. Ut igitur ad eam, quam decet, continentiam, ac vitæ integritatem ministri Ecclesiæ revocentur; populusque hinc eos magis discat revereri, quo illos vitâ honestiores cognoverit; prohibet sancta Synodus quibuscumque Clericis, ne concubinas, aut alias mulieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo vel extra detinere, aut cum illis ullam consuetudinem habere audeant: alioquin pœnis à sacris Canonibus, vel statutis ecclesiarum impositis, puniantur. Quod si à Superioribus moniti; ab iis se non abstinuerint, tertiâ parte fructuum obventionum ac proventuum beneficiorum suorum quorumcumque, & pensionem, ipso facto sint privati: quæ fabricæ ecclesiæ, aut alteri pio loco, arbitrio Episcopi applicetur. Sin verò in delicto eodem cum eadem, vel alia femina, perseverantes, secundæ monitioni adhuc non paruerint, non tantùm fructus omnes, ac proventus suorum beneficiorum, & pensiones eo ipso amittant, qui prædictis locis applicentur; sed etiam à beneficiorum ipsorum administratione, quoad Ordinarius, etiam uti Sedis Apostolicæ delegatus, arbitrabitur, suspendantur; & si ita suspensi nihilominus eas non expellant, aut cum iis etiam versentur, tunc beneficiis, portionibus, ac officiis, & pensionibus quibuscumque Ecclesiasticis perpetuò priventur, atque inhabiles ac indigni quibuscumque honoribus, dignitatibus, beneficiis, ac officiis in posterum reddantur, donec post manifestam vitæ emendationem ab eorum Superioribus cum iis ex causa visum fuerit dispensandum. Sed si postquam eas semel dimiserint, intermissum consortium repetere, aut alias hujusmodi scandalosas mulieres sibi adjungere ausi fuerint; præter prædictas pœnas, excommunicationis gladio plectantur. Nec quævis appellatio, aut exemptio prædictam executionem impediat, aut suspendat: suppradictorumque omnium cognitio non ad Archidiaconos, nec Decanos, aut alios inferiores, sed ad Episcopos ipsos pertineat: qui sine strepitu, & figura judicii, & solâ facti veritate inspectâ, procedere possint. Clerici vero beneficia Ecclesiastica, aut pensiones non habentes, juxta delicti & contumaciæ perseverantiam & qualitatem, ab ipso Episcopo carceris pœnâ suspensione ab Ordine, ac inhabilitate ad beneficia obtinenda, aliisve modis, juxta sacros Canones, puniantur. Episcopi quoque, quod absit, si ab hujusmodi crimine non abstinuerint; & à Synodo provinciali admoniti, se non emendaverint; ipso facto sint suspensi: &, si perseverent, etiam ad Sanctissimum Romanum Pontificem ab eadem Synodo deferantur; qui pro qualitate culpæ, etiam per privationem, si opus erit, in eos animadvertat.

XV. „ Ut paternæ incontinentiæ memoria à locis Deo consecratis, quos maximè puritas sanctitasque decet, longissimè arceatur; non liceat filiis Clericorum, qui non ex legitimo nati sunt matrimonio, in Ecclesiis, ubi eorum patres beneficium aliquod Ecclesiasticum habent, aut habuerunt, quodcumque etiam dissimile, beneficium obtinere; nec in dictis Ecclesiis quoque modo ministrare, nec pensiones super fructibus beneficiorum, quæ parentes eorum obtinent, vel alias obtinuerunt, habere. Quòd si in præsenti pater & filius in eadem Ecclesia beneficia obtinere reperiantur; cogatur filius suum beneficium resignare, aut cum alio permutare extra Ecclesiam inter trium mensium spatium: aliàs ipso jure eo privatus existat, & super iis quæcunque dispensatio surreptitia censeatur. Ad hæc, reciprocæ resignationes, si quæ posthac à parentibus Clericis in favorem filiorum fient, ut alter alterius beneficium consequatur; in fraudem hujus decreti, & canonicarum Sanctionum factæ omnino censeantur; nec collationes secutæ, vigore hujusmodi resignationis, seu aliarum quarumcumque, quæ in fraudem factæ fuerint, ipsis Clericorum filiis suffragentur. „

XVI. „ Statuit sancta Synodus, ut Ecclesiastica beneficia sæcularia, quocumque nomine appellentur, quæ curam animarum ex primæva eorum institutione, aut aliter quomodocumque retinent, illa deinceps in simplex beneficium, etiam assignatâ Vicario perpetuo congruâ portione non convertantur: non obstantibus quibuscumque gratiis, quæ suum plenarium effectum non sunt consecutæ. In iis vero, in quibus contra earum institutionem seu fundationem cura animarum in Vicarium perpetuum translata est, etiamsi in hoc statu ab immemorabili tempore reperiantur, si congrua portio fructuum, Vicario, quocumque nomine is appelletur, non fuerit assignata, ea quamprimùm, & ad minus intra annum à fine præsentis Concilii, arbitrio Ordinarii, juxta formam decreti sub fel. rec. Paulo III. assignetur. Quod si id commodè fieri non possit, aut intra dictum terminum factum non erit: cùm primùm per cessum vel decessum, Vicarii, seu Rectoris, aut quomodolibet alterum eorum vacaverit, beneficium curam animarum recipiat, ac Vicariæ nomen cesset, & in antiquum statum restituatur. „

XVII. „ Non potest sancta Synodus non graviter dolere, audiens Episcopos aliquos, sui status oblitos, Pontificiam dignitatem non leviter dehonestare, qui cum Regum ministris, Regulis & Baronibus, in Ecclesia & extra indecenti quadam dimissione se gerunt, & veluti inferiores ministri altaris, nimis indignè non solùm loco cedunt, sed etiam personaliter illis inserviunt. Quare hæc & similia detestans sancta Synodus, sacros Canones omnes, Conciliaque generalia, atque alias Apostolicas sanctiones ad dignitatis Episcopalis decorem, & gravitatem pertinentes renovando, præcipit, ut ab hujusmodi in posterum Episcopi se abstineant mandans eisdem, ut tam in Ecclesia, quàm foris suum gradum & Ordinem præ oculis habentes, ubique se Patres & Pastores esse meminerint; reliquis verò tam Principibus, quàm ceteris omnibus, ut eos paterno honore ac debitâ reverentia prosequantur. „

XVIII. „ Sicuti publicè expedit, legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius, evenientibus casibus & necessitatibus, pro communi utilitate satisfiat: sic frequentius legem solvere, exemploque potiùs, quàm certo personarum, rerumque delectu, petentibus indulgere, nil aliud est, quàm unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos Canones exactè ab omnibus, & quoad ejus fieri poterit, indistinctè observandos. Quòd si urgens justaque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse; id causa cognita, ac summa maturitate, atque gratis, à quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum: aliterque facta dispensatio, surreptitia censeatur. „

XIX. „ Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo, introductus, ut cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur. Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quocumque alio nomine, Domini temporales, qui locum ad monachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac jurisdictione & dominio civitatis, castri aut loci, in quo vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur; & si feudalia sint, directis dominis statim acquirantur. Qui verò pugnam commiserint, & qui eorum Patrini vocantur, excommunicationis, ac omnium bonorum suorum proscriptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrant, & ut homicidæ, juxta sacros Canones puniri debeant. Et si in ipso conflictu decesserint, perpetuò careant Ecclesiastica sepultura. Illi etiam, qui consilium in causa duelli, tam in jure quàm facto dederint; aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint, nec non spectatores, excommunicationis ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur: non obstante quocumque privilegio, seu prava consuetudine, etiam immorabili.

XX. „ Cupiens sancta Synodus Ecclesiasticam disciplinam in Christiano populo non solùm restitui, sed etiam perpetuò sartam tectam à quibuscumque impedimentis conservari; præter ea, qua de Ecclesiasticis personis constituit, sæculares quoque Principes officii sui admonendos esse censuit, confidens eos, ut Catholicos, quos Deus sanctæ fidei Ecclesiæque protectores esse voluit, jus suum Ecclesiæ restitui, non tantùm esse concessuros, sed etiam subditos suos omnes ad debitam erga Clerum Parochos, & superiores Ordines reverentiam revocaturos; nec permissuros, ut officiales, aut inferiores magistratus, Ecclesiæ & personarum Ecclesiasticarum immunitatem, Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus constitutam, aliquo cupiditatis studio, seu inconsideratione aliqua violent; sed unà cum ipsis Principibus debitam sacris summorum Pontificum & Conciliorum constitutionibus observantiam præstant. Decernit itaque & præcipit, sacros Canones & Concilia generalia omnia, nec non alias Apostolicas sanctiones, in favorem Ecclesiasticarum personarum, libertatis ecclesiasticæ, & contra ejus violatores editas, quæ omnia præsenti etiam decreto innovat, exactè ab omnibus observari debere. Propterea que admonet Imperatorem, Reges, Respublicas, Principes, & omnes, & singulos, cujus cumque status & dignitatis extiterint, ut quo largiùs bonis temporalibus atque in alios potestate sunt ornati, eò sanctiùs, quæ Ecclesiastici juris sunt, tamquam Dei præcepta, ejusque patiocinio tecta, venerentur, nec ab ullis Baronibus, Domicellis, Rectoribus, aliisve dominis temporalibus, seu magistratibus, maximeque ministris ipsorum Principum, lædi patiantur; sed severe in eos, qui illius libertatem, immunitatem, atque jurisdictionem impediunt, animadvertant: quibus etiam ipsimet exemplo ad pietatem, religionem, Ecclesiarumque protectionem existant; imitantes anteriores optimos religiosissimosque Principes, qui res Ecclesiæ suæ in primis auctoritate ac munificentia auxerunt, nedum ab aliorum injuria vindicarunt. Adeoque ea in re quisque officium suum sedulo præstet: quo cultus divinus devotè exerceri, & Prælati, ceterique Clerici in residentiis, & officiis suis, quieti, & sine impedimentis, cum fructu, & ædificatione populi permanere valeant.

XXI „ Postremò sancta Synodus, omnia & singula, sub quibuscumque clausulis & verbis, quæ de morum reformatione, atque Ecclesiastica disciplina, tam sub vel rec. Paulo III. ac Julio III. quàm sub Beatissimo Pio IV; Pontificibus Maximis, in hoc sacro Concilio statuta sunt, declarat, ita decreta fuisse, ut in his salva semper auctoritas Sedis Apostolicæ & sit, & esse intelligatur.

2. De his quæ proposita sunt, mirus fuit consensus. Solùm declaratio in fine posita, duobus non placuit: alter enim diversas voces earum loco postulabat, alter eam esse supervacaneam opponebat, quippe suâ naturâ in omni Decreto intellectam, & idcircò in præteritis Conciliis haud usurpatam. Duo pariter improbarunt Decretum vigesimum de Principibus, tamquam inefficax, & speciosis tantummodò verbis contextum.

3. Recitatum posteà, & acceptum fuit Decretum, in quo dicebatur, cùm tardior esset hora adeòque expediri non possent eo die res omnes stabilitæ, opus in diem postetum prorogari, sicut in cœtu generali decrerum fuerat: tum consuetus hymnus in Dei laudem decantatus est ad grates ipsi reddendas, cùm plenè tangeretur meta, adeòque palma arbor nimirum, cujus fructus quàm dulces, tam seri matureſcunt; sed qui in hac palmarum classe, etiam qriùs quàm decerpantur, palato sapiunt.

CAPUT VIII.

Decretum de Indulgentiis digestum & comprobatum ante redditum ad Sessionem; & quæ ratio sit habita de Cruciatis. Alterum decretum de ciborum discrimine, de jejuniis, & de festis diebus. Tertium de Catechismo, de indice librorum, de Breviario, de Missali. Quartum de loco Oratorum. Quintum de observatione Decretorum quæ à Synodo confecta fuerant. Sextum de recitandis Decretis, firmatis in Synodo Pauli & Julii; & de fine Concilii. Acclamationes subsecutæ, & titulus per eas Pontifici tributus. Subscriptiones quorum hominum, & quot, & quâ varietate & prudentiâ.

1. EGressis è Sessione Patribus, exarsit ut cùm maximè (a) universale desiderium, ut aliqua de Indulgentiis decisio prodiret, ne videretur prior ex articulis Catholicis à Luthero oppugnatis debilior fuisse compertus, adeoque à propugnatoribus destitutus. Solus Moronus auctor erat ut omitteretur, aut veritus, ne contentioni, adeoque dilationi daretur ansa; aut ratus, ut dicebat, honestius fore silentium, quàm jejunam illius tractationem. Oportuit tamen communi judicio cedere, quod duo Purpurati, & omnes Oratores conveniebant. Decretum itaque à viris peritissimis, & studii apparatu, quòd multis in locis, & plures annos præcesserat, eâdem nocte digestum fuit, formulâ contradictionibus haud obnoxiâ. Et primo manè in cœtu ferè generali perlectum. Primus Legatus in sua sententia, sed omnes reliqui in opposita perstitere: quare comprobatum illud fuit. Solùm cùm ibi vetaretur, ne certæ taxarentur eleëmosynæ ad Indulgentias consequendas, & ne suspenderentur diplomata, Episcopus Salmanticensis proposuit Lotharingo, per Decretum damnari id quod in Cruciatis à Rege Catholico usurpabatur. Quod si ejusmodi consuetudo prava fuisset, eam posteà cognitum ac sublatum iri à Pontifice cum aliis, pro eo quod universè statuebatur in Decreto; non tamen hoc dedecus ac decrementum Regi à Synodo esse inferendum; cùmque postulatio Lunensis accederet, ea verba sublata sunt. Atque id fortasse postremum illud fuit, quod Lunensis duritiem emolliit, ne conclusioni reluctaretur, unde non parum splendoris ademptum fuisset, nec parum amatoris injectum illius actionis lætitiæ. Itum deinde serius est, ob hanc interpositam moram, ad Sessionem absolvendam. Sacrificium ad Aram obtulit Nicolaus Maria Carracciolus Catanensis Episcopus, & absque reliquis ceremoniis, quippe quòd præcedentis functionis continuatio habebatur. Decretum de Indulgentiis primo loco recitatum est in hanc sententiam.

(a) *Acta Paleotti, Salmanticensis, & arcis Æliæ, literæ Jadrensis 6. Decemb. & Legatorum ad Borrom. 3. & 6. Decemb. 1563.*

2. " Cùm potestas conferendi Indulgentias à Christo Ecclesiæ concessa sit; atque hujusmodi potestate, divinitus sibi tradi tâ, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit: sacrosancta Synodus Indulgentiarum usum Christiano populo maximè salutarem, & sacrorum Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet & præcipit; eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt; vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant. In his tamen concedendis moderationem, juxta veterem & probatam in Ecclesia consuetudinem, adhiberi cupit; ne nimiâ facilitate Ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus verò, qui in his irrepserunt, & quorum occasione insigne hoc Indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos & correctos cupiens, præsenti Decreto generaliter statuit, pravos quæstus omnes pro his consequendis, unde plurima in Christiano populo abusuum causa fluxit, omnino abolendos esse. Ceteros verò, qui ex superstitione, ignorantia, irreverentia, aut aliunde quomodocumque provenerunt, cùm ob multiplices locorum & provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas commodè nequeant specialiter prohiberi mandat omnibus Episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiæ suæ colligat, eosque in prima Synodo provinciali referat: ut aliorum quoque Episcoporum sententia cogniti, statim ad summum Romanum Pontificem deferantur: cujus auctoritate & prudentia, quod Universali Ecclesiæ expediet, statuatur; ut ita sanctarum Indulgentiarum munus piè, sanctè, & incorruptè omnibus fidelibus dispensetur.,,

3. Addebatur aliud Decretum; ubi per speciem legis confirmabantur consuetudines, ac sanctiones Ecclesiæ, quæ ab hæreticis impugnantur. " Insuper hortatur sancta Synodus, & per sanctissimum Domini nostri atque Salvatoris adventum Pastores omnes obtestatur, ut tamquam boni milites illa omnia, quæ sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater & magistra, statuit, nec non ea, quæ tam in hoc Concilio, quàm in aliis Oecumenicis statuta sunt, quibuscumque fidelibus sedulo commendent; omnique diligentia utantur, ut illis omnibus, & iis præcipuè sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus, & jejunia; vel etiam quæ faciunt ad pietatem augendam, dierum festorum devota & religiosa celebratio; admonentes populos crebrò, obedire Præpositis suis: quos qui audiunt, Deum remuneratorem audient, qui verò contemnunt, Deum ipsum ultorem sentient.,,

4. " Sacrosancta Synodus in secunda Sessione, sub Sanctissimo Domino nostro Pio Quarto celebrata, delectis quibusdam Patribus commisit, ut de variis censuris, ac libris, vel suspectis vel perniciosis, quid facto opus esset, considerarent; atque ad ipsam sanctam Synodum referrent: audiens nunc, huic operi ab eis extremam manum impositam esse; nec tamen, ob librorum varietatem & multitudinem distinctè & commodè posse à sancta Synodo dijudicari; præcipit, ut quidquid ab illis præstitum est, Sanctissimo Romano Pontifici exhibeatur: ut ejus judicio atque auctoritate terminetur, & evulgetur. Idemque de Catechismo à Patribus, quibus illud mandatum fuerat, & de Missali & Breviario fieri mandat.,,

5. " Declarat sancta Synodus, ex loco assignato Oratoribus, tam Ecclesiasticis, quàm sæcularibus, in sedendo, incedendo, aut quibuscumque aliis actibus, nullum cuiquam eorum factum fuisse præjudicium; sed omnia illorum, & Imperatoris, Regum, Rerumpublicarum, ac Principum suorum jura, & prærogativas illæsas & salvas

vas esse, in eodemque permanere, prout ante præsens Concilium reperiebantur.,,

6. Subsequebatur Decretum, conflatum verbis excogitatis ac perpensis solerti studio à duobus Cardinalibus non Legatis, & à duobus doctissimis Episcopis Antonio Augustino Leridensi, & Didaco Covarruvia Civitatensi, de Synodi executione: & erat hujusmodi.

" Tanta fuit horum temporum calamitas, & hæreticorum inveterata malitia, ut nihil tam clarum in fide nostra asserenda umquam fuerit, aut tam certo statutum quod non humani generis hoste suadente, illi errore aliquo contaminaverint. Ea propter sancta Synodus id potissimùm curavit, ut præcipuos hæreticorum nostri temporis errores damnaret & anathematizaret; veramque & Catholicam doctrinam traderet & doceret, prout damnavit, anathematizavit, & definivit. Cùmque tamdiu tot Episcopi, ex variis Christiani orbis provinciis evocati, sine magna gregis sibi commissi jactura, & universali periculo, ab Ecclesiis abesse non possint; nec ulla spes restet, hæreticos, toties, fide etiam publica, quam desiderarunt, invitatos, & tamdiu expectatos, huc amplius adventuros; ideoque tandem huic sacro Concilio finem imponere necesse sit: superest nunc, ut Principes omnes, quod facit, in Domino moneat, ad operam suam ita præstandam, ut quæ ab ea decreta sunt, ab hæreticis depravari aut violari non permittant; sed ab his & omnibus devotè recipiantur, & fideliter observentur. Quod si in his recipiendis aliqua difficultas oriatur; aut aliqua inciderint, quæ declarationem, quod non credit, aut definitionem postulant, præter alia remedia in hoc Concilio instituta; confidit sancta Synodus, Beatissimum Romanum Pontificem curaturum, ut vel evocatus ex illis præsertim provinciis, unde difficultas orta fuerit, iis, quos eidem negotio tractando viderit expedire, vel etiam Concilii generalis celebratione, si necessarium judicaverit, vel commodiore quacumque ratione ei visum fuerit, provinciarum necessitatibus pro Dei gloria, & Ecclesiæ tranquillitate consulatur.,, Quæ postrema sunt addita Oratore Hispano postulante, qui difficulter consensisset conclusioni, nisi novo Concilio aliquis aditus relinqueretur.

7. His Decretis concorditer sunt assensi, excepto Decreto de Indulgentiis, ber ob verba petente Lunensi deleta; quæ ut redduntur, postularunt viginti Præsules, ex quibus plerique Hispani quibus Cruciatarum consuetudo displicebat. Sed hi præ aliis erant pars modica.

Tum proposita fuit sanctio ut legerentur omnia Decreta, quæ tum Paulo, tum Julio Pontifice confecta fuerant, & ad dogmata & ad mores spectantia: idque universè placuit Patribus & peractum est.

Suavis hîc ita loquitur. " Iidem Galli, qui aliàs tam efficaciter petierant ut declararetur, Concilium esse novum, & cum antegresso Pauli & Julii minimè continuatum, supra reliquos conabantur, ut quacumque dubitandi ratio tolleretur, quin omnia Acta, ab anno 1545. usque ad finem, ejusdem essent Synodi. Ita contingit in rebus non modo humanis, sed in iis etiam, quæ pertinent ad Religionem, ut mutata utilitate mutetur credulitas. Cùm igitur omnes in idem signum spectarent, decretum tantummodò fuit, ut ea simpliciter legerentur, nec quidquam aliud diceretur: hoc etiam pacto Synodi unitas apertissimè palàm fiebat, & difficultas adimebatur, quæ suborta esset, si confirmationis verbum usurparetur, relictâ singulorum arbitrio facultate existimandi, an ex illorum lectione conficeretur, ea fuisse confirmata, an ratæ fuisse declarata; an etiam inde deduci, unicam esse sanctam Synodum, quæ illa confecit & quæ eadem legit.,, Quemadmodum fieri non potest, ut homini mens adeò distorta insit, quæ eodem tempore manifestæ contradictioni acquiescat; ita par esse videretur, fieri quoque non posse, ut homo os aut calamum habeat, quæ unâ eâdemque periodo manifestò repugnantia pronuntiet. Verùm, id homini accidere posse, satis patet in Suavi, nisi quantum immoderata perturbatio animi rationem adimit homini, adeoque efficit, ne remaneat homo. Affirmat ille, modum illum fuisse usurpatum, quo omnis dubitatio amoveretur, quin universa ea Synodus esset una: simulque affirmat, adhibitum fuisse illum modum, ut id in ancipiti, & in judiciorum varietate relinqueretur. Quod autem posteà dicit, in rebus ad religionem spectantibus *mutata utilitate credulitatem mutari*, licuit id ipsi arguere ex proprio ipsius experimento. Id addo, quod si ille animadvertisset, ea verba compressisset, ne ab eadem vipera veneni sui remedium extrahi posset. Ubi hæc ipsius enuntiatio vera foret, ejusdem machina funditus everteretur. Et enim hinc argui liceret; cùm in comperto nobis sit, à prudentiori ac nobiliori parte Reipublicæ Christianæ & Orbis terrarum, fidem retineri in Religione Catholica, & Romani Pontificis auctoritate, hujusmodi fidem experimento comprobari tamquam magis accommodatam communi hominum utilitati, quàm contrariam: unde patere, hanc Religionem & hanc auctoritatem non esse jugum intolerabile, sicut ille eam describit, sed idoneum ad civilem felicitatem instrumentum. Quod attinet ad rem ipsam, profectò religiosissimi Patres Gallici tam contumelioſum epiphonema neutiquam merentur; & ubi cuncta reliqua responsioni deficerent, Galli, qui novam convocationem postularant, ut in dubium vocarent articulos jam sancitos, non fuerant Episcopi Gallici, sed Oratores Gallici; hi verò nimis etiam in hac sententia obduruerunt, ut Suavis, & nos posteà narrabimus. Prætermitto, an ea Synodus nova fuerit, an veteris continuatio, articulum non esse, qui per se solus fidem variaret, sicuti pro certo assumit Suavis. Etenim tametsi duo sint Concilia, si utrumque obtinet auctoritatem, cunctæ illorum definitiones erunt fidei dogmata, perinde ac si unicum esset. Atque idcirco interrogatus Cæsar (b) paucis antè diebus à suis Oratoribus, quid ipsi acturi essent, si rursus oriretur controversia inter Hispanos & Gallos, essetne ea Synodus continuatio, an nova convocatio; illis injunxit, ut Patres quâ par erat modestiâ hortarentur, ne inutilem hujusmodi articulum declaratio, majoris partis auctoritatem sequerentur.

(b) *Literæ Cæsaris ad Oratores 19. Novemb. quæ Tridentum pervenere 27. Nov. 1563.*

8. Narrationem prosequamur. Rogati denique sunt Patres, num esset ipsorum voluntas, ut Synodus

nodus terminaretur, & ut Legati nomine Synodi Decretorum omnium confirmationem peterent à Romano Pontifice. Narrat Suavis, sententias hac de re non fuisse pro more dictas singulatim, sed responsum ab omnibus simul redditum, *Placet*. Oppositum non solùm legitur in actis authenticis, sed in quodam vulgato & auctoritate digno commentario, qui non potuit absque negligentia Suavis notitiam fugere. Fuit hic Diarium Servantii, qui adfuit, & Massarello, qui à secretis erat Synodo, dabat operam: Massarellus verò, ut ille narrat, cum scribis, de more Patres sententiam rogavit. Quin in distincta hujusce rei narratione Servantius scribit, unum ex Patribus repugnasse confirmationis postulato, & à primo Legato id ipsum fuisse altâ voce relatum, dum testificaretur Patribus, ut mos erat, Decretum fuisse comprobatum. Acta per typos vulgata Antverpiæ anno 1564. dicunt, tres ex Patribus; sed re ipsa testis præsens, sicut evenire solet, magis veridicus fuit, cùm verè unus tantummodò contradixerit, pro eo quod constat ex Actis in Arce Ælia servatis, nimirum Granatensis, qui respondit, *Placet ut Synodus absolvatur, sed confirmationem non peto.* Quod fortasse dixit, arbitratus, Synodum fuisse confirmatam, quantum satis erat, auctoritate Legatorum, quos Pontifex miserat, & mandatis, quæ illis tradiderat de rebus posteà statutis. Sed occasio unde is, qui Acta typis edidit Antverpiæ, tres loco unius posuerit, orta est ex eo, quòd cùm omnes simpliciter respondissent decreto; *Placet*, tres adversus Granatensem dixerunt, *Confirmationem tamquam necessariam peto*, qui tres Hispani fuere, insignis Antonius Augustinus Episcopus Leridensis, Bartholomæus, Sebastianus Episcopus Pattensis, & Petrus Consalvus de Mendoza Salmanticensis. Et sanè de hoc Decreto non tanquam de tumultuoso, sed tanquam de concordi mentionem facit Andreas Morosinus (c) in historia Reipublicæ Venetæ.

(c) *Libr. 8.*

9. Cuncta monumenta, quæ commemoravi, de hac Synodi conclusione conveniunt in affirmanda communi lætitia animique voluptate, omnem expectationem longe supergressa; adeò ut ora lacrymis rorantia undique visa fuerint, & nonnulli, qui Synodo durante aliquam inter se alienati animi quasi rubiginem præ se tulerant, tunc veluti milites ejusdem exercitus, qui cum palma reducantur, fraternâ charitate se mutuò amplexarentur. Perductum ad exitum animadvertebant post decimum octavum annum opus tot laboribus spinosum, tot difficultatibus arduum, tot fructibus locuples: quæ omnia non concipi, nedum explicari possunt, nisi tota narratio relegatur; imò ne hoc quidem pacto: nam sicut in pictura, ita in scriptura, quantum tenuiora interdum augentur, tantum maxima semper decrescunt.

10. Accesserunt communi gaudio festæ acclamationes. Hæ à Lotharingo compositæ, pro more veterum Synodorum, & ab eodem præcinente, sunt editæ, tamquam à præcipuo in eo Senatu, cui reliquorum Patrum chorus respondebat.

In illis preces Deo fundebantur, ut felicitas concederetur Pio IV. qui ab eodem Lotharingo nominabatur *Pontifex sanctæ & Universalis Ecclesiæ*, adeoque visum est, ab eo illi tribui prærogativam supra Ecclesiam universalem, quæ ab eodem & à Gallis fuerat impugnata: postea, ut requiete fruerentur animæ Pauli III. Julii III. Caroli V. aliorumque Regum defunctorum, qui opem Synodo contulerant. Annos plurimos auspicati sunt Sereniſſimo Imperatori Ferdinando semper Augusto, Orthodoxo, & pacifico, aliisque Regibus, Rebuspublicis, & Principibus, qui rectam fidem servabant, generatim solùm nominatis, ad evitandas in fastas æmulationes prioris loci, quæ difficultatem nunc afferunt commercio non tantùm inter homines, sed inter voces. Grates Deo peractæ sunt, ejusque beneficia postulata Legatis, Reverendissimis Cardinalibus, Illustrissimis Oratoribus. Posteà datæ sunt Deo preces, ut sanctissimis Episcopis, veritatis præconibus, longam vitam, felicem reditum, & perpetuam memoriam elargiretur. Omnes Fidem, & observantiam Tridentinorum Decretorum professi sunt. Invocarunt Christum Sacerdotem supremum, & inviolatam Dei Parentem, & omnes Sanctos, & anathema hæreticis dixerunt.

11. Huic gaudiorum dulcedini Suavis aliquid sui fellis inspergit, duobus objectis. Alterum est, hujusmodi acclammationes in antiquis Conciliis fieri ex impetu alicujus Episcopi, non autem præconceptas, sicuti ibi factæ sunt, sed prout à sancto Spiritu impellebantur. Ego contrà certius ducerem, impulsum esse Spiritus sancti, qui *Spiritus Consilii* appellatur, id quod concipitur, ac decernitur anteà ab Oecumenica, in eodem sancto Spiritu congregata, quàm id, quod in mentem venit Episcopo privato, & per speciem casus, & cui postmodum aliorum voces accedunt. Id quod spectat ad rationem: sed quod spectat ad rem ipsam, longè aberrat à vero id quod dicit, semper in veteribus Synodis hujusmodi acclamationes ex impetu repentino fuisse profectas, cùm videri possit in multis Sessionibus octavi Concilii Oecumenici, ac præsertim in fine octavæ actionis, eas ex præmeditatione conventus processisse.

12. Alterum est, *susceptam fuisse curam à Lotharingo, non solùm ut præcipuas ipse partes exerceret in acclammationibus componendis, sed etiam in illis recitandis, quod universè levitati ac vanitati illi versum fuit: parumque concedens hujusmodi Præsulem ac Principem habitum est, ipsum fungi munere, quod potiùs Diacono Concilii congruebat, nedum Archiepiscopo & Cardinali tam præcipuo.* Equidem cùm illius temporis monumenta pervolverem, in hanc communem levitatis opinionem non offendi; quin comperi communem ergà Lotharingum plausum ex hoc ipso quod gesserat. Satis sit ad Galli defensionem, quod ita de eo scribat tum ex suo tum ex aliorum judicio Hispanus vir, illustri etiam ortus genere, adeoque idoneus cognitor & æstimator decori, nimirum sæpè memoratus Petrus Consalvus de Mendoza Episcopus Salmanticensis. Enimverò non modicæ temeritatis fuit, hominem è vulgi fece natum, cujusmodi Suavis erat (quod cùm ejus culpa non sit, illi sanè non exprobrassem, nisi ubi culpam ejus temeritatis id auget) hominem inquam è vili plebe ad privata claustra transgressum, & ductâ semper in illis vitâ, judicem se constituere eorum quæ Principes deceant; & prætentâ larvâ cognoscenda aut in retinenda dignitate, dum tam adspectabilis ac præconcepta celebritas ageretur, Principem natalibus, dignitate, dum tam adspectabilis ac præconcepta celebritas ageretur, principem natalibus, dignitate & æstimatione inter primarios, qui tunc in Europa splenderent. Quinam autem Diaconi partes erant ea præcinere, quibus non musicorum chorus, sed Oecumenica totius Ecclesiæ Synodus responsura erat; Quod nonne legimus accidisse octavo Concilio Oecumenico, sicuti nuper narratum est? quin absolutâ functione Hymnum consuetum in Dei laudes non cantor quispiam, (d) sed Legatorum Princeps præcinit, ut statim dicetur.

(d) *Diarium.*

13. Denique Præsides singulis præceperunt, injectâ anathematis pœnâ, ne discederent antequam subscripsissent, aut publicis tabulis integrum Concilii tenorem comprobassent. Promotor cunctos scribas, qui aderant, jussit eam actionem in tabulas referre. Moronus canticum, de quo paulò antè diximus, præcinuit: quo absoluto ad Patres conversus, ipsis benè precatus est, ac dixit: *Ite in pace.* Decreta Concilii simul collecta, & in legitimam formam deducta à Massarello & à scribis, subscriptionem, prout imperatum fuerat, excepere; eorumque qui subscripserunt nomina fuere ducenta quinquaginta quinque. Quatuor Legati, alii duo Cardinales, tres Patriarchæ (inter quos Historicus Morosinus (e) connumerat imprudenter loco Barbari Grimanum, qui numquam ad ullam Synodi actionem admissus est) viginti quinque Archiepiscopi, centum sexaginta octo Episcopi, triginta novem Procuratores hominum absentium cum legitimis mandatis, septem Abbates, unus Claravallensis, quatuor Cassinates, sextus Cluniacensis, septimus è villa Bertranda, in provincia Tarraconensi Hispaniæ. Duo Abbates Galli dogmata Fidei absolutè comprobantes, ad sanctiones disciplinæ tantùm dixerunt, Se prompto esse animo ad illis parendum. Septem quoque Religiosorum Ordinum Generales consenserunt, nimirum Ordinis Prædicatorum, Minorum Observantium, & Minorum Conventualium, Eremitarum, Servorum B. Virginis, Carmelitarum, & Jesuitarum. Cuncti ad verbum *subscripsi*, addiderunt, *definiendo*, exceptis Procuratoribus quatenus Procuratores, utpote quibus numquam suffragii jus concessum est.

(e) *Lib. 8.*

14. Persistebatur in proposito, ut Oratores quoque subscriberent, servato eodem scripturæ ac adventus ordine. Quamquam enim ex absentia Gallorum Oratorum pretium illius solemnis actionis minueretur; tamen ad dignitatem firmitatemque Synodi conducere videbatur, si saltem ii qui aderant, tamquam suorum Principum personam agentes, illam acciperent; adeoque ipsius acceptionem in eorumdem actionibus certiorem redderent; sed impetrari non potuit, ut Lunensis aliâ quàm hac formâ sub conditione subscriberet, (f) *reservato Regis Catholici assensu.* Hujusce rei conscius Suavis extruit verisimile supra verum: sed illi accidit in hoc id quod solent Juris periti dicere: Similem non esse rem ipsam, cui similis ille est. Sic igitur narrat: *Et quamvis fuerat decretum, ut Oratores infra Patres subscriberent, contrarium tunc susceptum est consilium ob plures causas: prima fuit, quoniam cùm Orator Gallicus non adesset, ubi conspecta fuissent aliorum subscripta nomina, & non Gallici, declaratio quædam fuisset, à Gallis non recipi Concilium. Altera, quia Lunensis mentem suam patefecerat, se nolle absolutè subscribere, sed cum retenta sibi ad id facultate, propterea quod terminationi Synodi Rex non consenserat. Legati verò vulgarunt, cùm in more positum esset, ut non nisi ab obtinentibus jus suffragii subscriberentur Decreta, insuetum fuisset si scriberent Oratores.*

(f) *Ex literis Borrom. ad duos Nuntios Hispaniæ, 1. Febr. 1564.*

15. Contrarium omnino peractum est: biduo post absolutam Synodum, Oratorum, qui Tridenti aderant, excepto Lunensi qui recusavit, habitæ sunt acceptiones amplissimâ formâ, (g) & subscriptiones sub Actis in authenticis tabulis, quæ sejunctæ sunt à subscriptionibus Patrum. Atque hoc posito existimatum est aptius ad evitandam æmulationem ordinis, si servaretur in acceptionibus & subscriptionibus non ordo adventus secundum prius decretum, sed aliquo modo consuetus sedendi ordo. Et prætereà Helvetiorum acceptio in aliis tabulis posita est, & ab alio scriba signata, cujus rei causam equidem ignoro. Atque ita quatuor tabulæ formatæ sunt, aliæ, quæ acceptionem omnium Oratorum Ecclesiasticorum continebant, hoc est Cæsarianorum, & tamquam gerentium personam Cæsaris, & tamquam gerentium personam Regis ac Principis hæreditarii; Poloni, Sabaudi, Florentini, ac Hierosolymitani. Sed inter hos oportuit ut laicus quidam apponeretur, quippe Ecclesiastici collega; fuit hic Sigismundus Tonus Orator Cæsareus, socius Archiepiscopi Pragensis; unde tamen difficultas orta non est, cùm de prærogativa contentio cum eo nemini esset. In aliis tabulis scripta fuit acceptio Joachimi Abbatis Valdensis, tamquam Oratoris ab universo Helvetiorum Clero missi. In tertiis firmata fuit acceptio Oratoris Lusitani ac Veneti, nimirum Nicolai à Ponte, cùm Dandalus tunc abesset. In ultima relata est comprobatio Melchioris Lussii, Oratoris Pagorum Helvetiorum Catholicorum, Cuncti verò suorum Principum nomine fidem obstrinxerunt. Quòd si hujusmodi subscriptiones non inspexit Suavis impressas in volumine Concilii; neque pariter vidit subscriptiones Patrum ac Procuratorum ibidem impressas, sed mera nomina eorum, qui quocumque modo interfuerant. Nollem ut quispiam fortasse hinc argueret, illum ex eo hominum genere fuisse qui rerum omnium, quæ sub sensum non cadunt veritatem negant.

(g) *6. Dec. 1563. & tabulæ sunt in Actis authenticis Arcis Æliæ, & cuncta narrantur in Diario Servantii.*

CAPUT IX.

Duorum Legatorum reditus Romam, & cur non omnium. Concilium in Senatu confirmatum à Pontifice; & ejusdem studia, ut integrè observaretur. Quæ depingit in hoc Suavis, confutata. Declaratio temporis, ex quo Synodus obstringere incipiebat. Lætitia Catholicorum ob eam confirmationem; & gratulationes cum Pontifice habitæ à Lusitano Rege, qui plenam observationem Concilii in cunctis suis dominibus præcipit.

1. LEvamen incredibile infirmæ Pontificis valetudini attulere conclusionis nuntii; adeò ut nolluisset profectò eo morbo carere, qui Ecclesiæ tam salutaris evaserat. Cùm autem nondum confirmatis esset viribus ad habendum Senatum, illicò coëgit Senatorium coëgit duodecimo Decembris, (a) ubi de prospero successu Collegium edocuit, statuitque, ut idibus ejusdem mensis grates Deo persolverentur solemnibus supplicationibus à S. Petri Basilica ad templum S. Mariæ supra Minervam, quibus amplas Indulgentias concessit.

(a) *Acta Consistor. 12. Dec.*

2. Interim Tridento discesserant ii qui convenerant, & Præsides, qui decem aureorum millia distribuerant (b) Magistratibus, & egenis Episcopis ad reditus sumptum: simulque significarant (c) variis Episcopis, tum Transmontanis, tum Italis, ea quæ Pontifex indulserat antegressis eorum petitionibus: præcipuè verò Præsulibus, Theologis, & Oratori Lusitano exposuerant studiosissimas gratiarum actiones, amplissimasque pollicitationes ad compensandum ingens studium, in sustinenda Sede Apostolica ab ipsis exercitum: quin voluit ipse Pontifex per se Oratori hoc benevolentiæ & honoris officium exhibere suo diplomate.

(b) *Diarium.*

(c) *Extat in duabus literis Borrom. ad Legat. 4. Decemb. 1563.*

3. Haud ita multò pòst Romam pervenere duo ex Legatis, Moronus & Simonetta. Etenim Navagerus enixè postularat, ut sibi liceret confestim reverti ad suam Ecclesiam Veronensem, jam diu viduam; & ipsius ope indigentem ob periculosam contaminatæ Germaniæ propinquitatem. Et ardentiùs etiam Osius, consimili permotus studio, facultatem petierat redeundi statim ad suam Poloniam; de quo plurimæ ab eo preces, etiam extante Concilio, scriptæ fuerant, sicut indicatum est, rato magis illic necessariam præsentiam suam quàm Tridenti. Quamobrem Pontifex utriusque pietati reditum indulsit; concessitque ut immolarent Ecclesiæ utilitati voluptatem, quâ fuissent affecti Romam adeuntes, & Vaticanum ingressi longè ampliore promerito & gloriâ, quàm veteres triumphatores Capitolium: sed gloriosior diuturniorque triumphus, clari nominis triumphus est, qui absentiâ non impeditur, quin interdum augetur.

4. Narrat Suavis, Aulæ Romanæ Magistratus obstitisse confirmationi Concilii, ob tot sanctiones, ex quibus proventus & auctoritas illi detrahebantur, & unicum inter eos, Hugonem Boncompagnum Vestensem Episcopum, in magno apud Pontificem pretio, aliter suasisse.

Aliquos ex magistratibus dehortatos fuisse Pontificem ab absoluta confirmatione, & Boncompagnum eam suasisse, verum quidem est; (d) non tamen verum est, Boncompagnum in ea sententia unicum fuisse, cùm Paleottus, aliique complures ex primariis, illius telæ præcipui textores fuissent, eamque disruptam cernere minimè cuperent: & ineluctabiles rationes pro integra confirmatione tàm dilucidæ apparebant, ut omnium magistratuum oculos, ab oculis Boncompagni distinctos, latere non possent. At verò quæ à nonnullis magistratibus opponebantur, ob detrimenta Aulæ Romæ à Concilio illata, quæ à Suavi recensentur, & amplificantur, falsitatis contradictionisque convincunt id quod ille sui Operis initio dicit; ubi ratus se persuasurum, evasisse Synodum ex omni parte expectationi contrariam, scribit. *Cùm Synodus ab Aula Romana timeretur ac vitaretur, utpote instrumentum efficax ad moderandam nimiam potentiam, quæ parvis è principiis per varios progressus ad infinitum excessum pervenerat, potentiam illam ita stabilivit & confirmavit in ea parte, quæ subjecta ipsi perstitit, ut numquam tanta fuerit, ac tam validas radices egerit.* Sed cùm à natura instituta fuerint verba ad veritatem cognitam exprimendam, nimis exquisitâ opus est arte mendacibus, ad eamdem in longo sermonis decursu obtergendam.

(d) *Vita manuscripta Gregorii XIII. composita à Jo. Petro Maffæio.*

5. Addit, Pontificem ad hanc confirmationem propendisse, sed *perplexo* fuisse animo, propter querimonias *Aulæ, & universalem Cardinalium opinionem:* Horum cœtum ab eo fuisse coactum ad consilium capiendum; eorumque judicia refert, quasi de re in ancipiti posita deliberaretur. Sed è converso Pontifex die 30. Decemb. (e) nondum benè convalescens ex morbo, denuò Cardinalium cœtum coëgit, in quo latinum sermonem habuit, quem lubet hîc apponere. (f) "Hic profectò dies, ô fratres, novam affert vitam, novas postulat mores; nam auctoritate Concilii Tridentini restituta est disciplina jam ultra modum collapsa; præsertim verò Ecclesiasticis vivendi ratio præscripta est, quò cùm illi personam hujusmodi susceperint, animadvertant, necessitatem imponi sibi ejus vitæ ducendæ, quam in salutaribus decretis divino lumine descriptam vident. De quo in primis, sicuti paulò antè à nobis actum est, immortales Deo grates agimus, cujus benignitate Concilium Tridentinum, summè celebre, finem summè felicem optabilemque jam obtinuit. Post hæc Imperatori Ferdinando Christianæ pietatis, ac singularis in nos benevolentiæ laudem tribuimus, cujus custodiâ Synodus Tridentina cincta ac munita, auctoritatem & amplitudinem suam liberam illæsamque servavit. Hujusce testificationem officii cum aliis Regibus, Catholicisque Principibus libenter communicamus: summâ pariter voluptate Legatos nostros commendamus ob vigilantiam, ob prudentiam, ob fortitudinem, animique constantiam, numquam deficientem inter extremas eventuum temporumque difficultates in sustinenda Sedis Apostolicæ dignitate. Fatemur denique & comprobamus religionem, ac perseverantem libertatem reliquorum Patrum, qui laborem omnem curamque impenderunt ad hæreses corruptelasque auferendas. Quibus præterea non mediocriter obnoxii sumus, quòd in moribus ac disciplina reformandis eâ moderatione atque indulgentiâ erga nos usi sunt, ut si maluissemus hæc nos ipsi curam suscipere, eorumque arbitratui non committere, plus certè severitatis à nobis esset adhibitum. Proinde cùm hæc salutaria constituta sint, firmissima nobis voluntas inest, ut per observationem Decretorum sacro sanctæ Synodi, ea disciplinæ ratio inducatur in mores: quâ, si qui malam de nobis opinionem concepere, tollatur ab ipsis error hujusmodi: qui cum ignoremus undenam ortum traxerit, multorum animos occupavit, existimantium in iis, quæ ad emendationem attinent, à nobis prima Concilii claustra esse perfrigenda. Potiùs igitur moderationem limitationemque à Patribus usurpatam, nos, ubi opus fuerit, diligentiâ nostrâ corrigemus, & tanquam rei nostro judicio reservatæ supplebimus: & tantum abest ut vel unum quidem apicem negligere aut diminuere velimus. Moronus Cardinalis, vividi consilii, magnique animi vir, & actionum Synodi, quibus laudabiliter interfuit ac præfuit, peritissimus, volumus ut solertissimè curet, ne quidquam discrepans alienumve à Synodi Decretis fiat in Senatu, aut privatim à nostris ministris erga nos tentetur. Easdem partes intendimus esse communes Simonettæ Cardinali, illius collegæ, cujus fides, industria, ac pepetua sanctæ Sedis defensio in Tridentina legatione insignis extitit; sagaci perspicacique Datario adhibito, ne id flagitemur, quod à nobis propter maximas occupationes non perpensum, & fortasse concessum, offensioni ac turbamento esse possit, iis, qui aut animi nostri sensus ignorant, aut omnia sinistrè interpretantur."

(e) *Acta Consistor. die 30. Decemb. 1563.*

(f) *Inter Commentarios Magalottorum, & Acta consistor.*

6. Significavit posteà, velle se Provinciarum Legatos mutare, ac per se ipsum ditionem Ecclesiasticam invisere. Tum ad Concilii sanctiones converso sermone, denuntiavit, ut pro Tridentinorum Decretorum observatione omnes Episcopi pergerent ad suas Ecclesias, ibi permansuri: quòd si qui Cardinalium renuntiarant suis Ecclesiis, earum retentis proventibus & administratione, hæc integra, & proventus pro congruenti portione traderentur Episcopo. Laudavit tamquam afflatu divino decretam Seminariorum institutionem, dicens velle se omnium primum ejus rei exemplum sponte præbere, & quo Concilii negotium aptius firmiusque procederet, addi à se tanquam Legatorum adjutores, Cicalam, Vitellium, & Borromæum Cardinales, qui de modo validissimæ confirmationis, atque integerrimæ executionis consilium haberent: affirmavitque, sui propositi summam esse, ut Synodus Tridentina eo pacto auctoritate Pontificiâ stabiliretur, quo ejus Acta & Decreta inviolata persisterent, nec ea umquam favoris aut potentiæ gratiâ quispiam transgrederetur. Quod si fortè, ut fert humana conditio, contingeret, in aliquo eventu conducibile, rationique consentaneum videri, à Concilii sententia discedere, numquam illis Cardinalibus liceret id agere, nisi diserto suo jussu accedente.

7. Hinc ad alia transgressus, tandem concluśit: Cùm ex eo cuncta mala traxerint originem, quòd homines nequiter improbi sacras insulas obtinuerant; operam in posterum navandam esse, ne ad Episcopi gradum promoverentur nisi viri munus illud amplissimum promerentes. Idcircò tribus Ordinum capitibus à se committi, ut unà cum Cardinali Relatore inquirerent in vitam, in mores, in doctrinam eorum, qui erant eligendi; quò ejusmodi essent, ut ipsorum sermone atque exemplo salutaris scibus benignè præberetur gregi, non autem, sicut interdum acciderat, ut illius sacræ dignitatis ornamenta deturparentur; quin potiùs animi atque ingenii luce splendor Episcoporum augesceret. Hi fuerunt Pii IV. sensus in prima illa oratione ad Patres Purpuratos habita post Concilium.

8. Hinc liquet, quàm gravi calumniâ Suavis narret, à Pontifice, præter jussionem, quâ cunctis Episcopis imperavit, ut suas apud Ecclesias residerent (prætermittens silentio id Cardinalibus, ac posteà sororis filio fuisse commune) nullam ibi prætereà diligentiam fuisse adhibitam, ne Tridentina Decreta violarentur, nisi demandatâ curâ Morono & Simonettæ, ne in Senatu Cardinalium quidquam admitteretur, quod Synodi sanctionibus obesset; id verò existimatum fuisse leve remedium, *cùm ex concessionibus, quæ Roma habentur, ne centesima quidem pars in Senatu Purpuratorum decernatur.* Homini, qui audet factum tam graviter variare, sine dubio satis erit sibi fidem à lectoribus, ac sententiam propitiam obtinere.

9. Et quod spectat ad integram Synodi confirmationem, cui repugnantes ille inducit Magistratus omnes Aulæ, præter Boncompagnum; quænam species mortalium oculis objecta fuisset, si Pontifices Synodum convocassent post tam inflammatas Christianæ Reipublicæ preces ad expetitam emendationem Ecclesiæ, posteà verò iidem recusarent emendationem, in Synodo, à suis Legatis administrata ac recta sancitam? Nonne hoc pacto quasi tubâ signum fuisset editum ad propria nationum Concilia, adeò per minas intentata, & odio habita celebranda per cunctos populos transalpinos? Præterquam quod quâ fronte licuisset Pontifici petere ab aliis Principibus, ut morum emendationem exciperent, nisi cum plurimis ex ipsorum arbitratu exceptionibus, ubi ipse ad aliquam illius partem rejiciendam exemplo præivisset.

10. Pontifex nullâ injectâ morâ in Senatu vigesimæ sextæ diei Januarii, iterùm suis Legatis ornatissimâ (g) oratione collaudatis, simulque Patrum pietate ac prudentiâ commendatâ, solemnem Legatorum petitionem communi Patrum nomine accepit, ut Synodus confirmaretur. Rogatisque de more sententiam Cardinalibus, universali consensu eam comprobavit, & confirmavit diplomate, ab illis omnibus subscripto. Qua de re Borromæus ad duos in Hispania Nuntios (h) ita scripsit: "In Senatu habito die 26. Pontifex cum sacri Collegii consensu cuncta Decreta Concilii sine ulla exceptione confirmavit; ac tam egregiè pieque locutus est de observatione atque executione illorum Decretorum, ut si ad probum ipsius animum accedat opera Principum laicorum ac potissimùm Regis Catholici, sperandum sit, quamprimùm decerptum iri salutarem fructum, qui ad quietem ac sanitatem Christianæ Reipublicæ peroptatur. Nunc per typos hic diligenter eduntur ea Decreta, quò posteà naviter correcta, per cunctas provincias mitti possint: & Pontifex habet in animo, certos homines ad cunctos Principes mittere, ut eos hortentur, & urgeant ad eorum custodiam, quæ in Synodo sancita sunt; quamquam nondum certò statuerit. Interim ille solertiam omnem adhibet ad rectam præscribendam formam iis omnibus, quæ ab Aula Romana conficiuntur, quò emendatio, ejusque executio hinc vires capiat, ac reliquis exemplum præferat."

(g) *Acta Consistorialia.*

(h) *Primo Februar. 1564.*

11. In quo Suavis objecta quædam in Pontificem infulsè confingit: à Pio nimirum ea confirmari, quorum sententiam idem ignorabat; *cùm appareat ex Actis Senatus* (ita scribit) *à Pontifice non nisi decretum petendæ confirmationis visum fuisse.* Id autem Suavis confingit, quo responsum pariter ad objecta confingat, quod ille scribit redditum esse: videlicet, nihil actum fuisse Trideuti, nisi priùs à Pontifice Romæ deliberatum. Jam verò ut hoc illum honore prosequamur, in utroque ejus dicto aliquantulum immoremur. Hoc postremum, quod quasi responsum ille refert, si veritati congrueret, nec iniquum, neque novum fuisset, sicuti sæpiùs ostendimus; quin fuisset illud idem, quod in tot venerandis Conciliis, Lateranensi, Lugdunensi, Viennensi, & Florentino fuerat observatum, quibus Pontifices per se ipsi adfuerant ac præfuerant. Sed hoc in Tridentino falsum omnino est, cùm Pontifex eousque devenerit, ut non solùm Legatos jusserit procedere, secùm priùs non communicata notitia; sed eosdem arguerit cùm id non ajebant, quemadmodum ex tot ejus literis hic appo-

positis, & ex aliis probationibus à nobis patefactum est; & insuper cùm complura Decreta gravia, & adversantia expectationi tum Aulæ Romanæ, tum Legatorum, sancita fuerint interdum in cœtibus Sessionem proximè præcedentibus, interdum in ipsis Sessionibus. Profectò Nicolaus de Ponte, Orator Venetus, vir non adeò studiosus Pontificis, ut hæc nonnumquam de illo acriter conquestus fuerit, sicuti narravimus, is, inquam, in uberrima narratione de Concilio, affirmat quidem, initio integram illic agendi libertatem non fuisse (quod tamen verè dici non potest, sicut in hac historia ostensum est) sed postremo tempore illam fuisse summam fatetur. Et certè animadvertitur, & plures & graviores sanctiones postremis quinque mensibus constitutas fuisse, quo etiam tempore aliquod ex jam decretis revocatum ac variatum est; ac posteà extremo die lecta iterum & confirmata sunt plenâ concordiâ cuncta Decreta: adeòque etiamsi ad legitimam Actorum efficaciam opus fuisset ejusmodi effræni libertate, ne hujus quidem defectus opponi possit.

12. Sed ut ad id revertamur, quod Suavis narrat objectum fuisse modo, quo Pius usus est in Concilio confirmando, an stultitiæ plus an malitiæ illud obtineat, equidem ambigo. Ubinam apparet, in ea Senatus actione, ut ille pro certo ponit, *à Pontifice non nisi decretum petendæ confirmationis visum fuisse*? Paralogismum Suavis in eo commisit in quem sive vel maximè rudibus rex auditoribus Logicæ prolapsus esset, irrisionibus exciperetur, arguens à sensu, ut loquuntur scholæ, negante ad infinitantem. Eo planè modo, ac si quis diceret; *Non apparet in Testamento veteri Deum esse Trinum; ergò apparet, Deum non esse Trinum.* Ita sanè in re nostra. Non apparer, in ea brevi Senatus actione visa fuisse à Pontifice Decreta Concilii; ergo (arguit Suavis alienam personam fingens) apparet visa non fuisse. Egregiam profecto consecutionem! Num forte satis non erat, Pontificem ante mensem, dum in eodem Senatu verba faceret, sicuti diximus, ostendisse, ea fuisse à se lustrata, & adeò plenè perpensa sed quid amplius? In eadem actione res apparet adversùs quàm Suavis autumat apparere. Affirmat ibi Pontifex, habitam à se fuisse super his maturam cum Cardinalibus deliberationem. Quænam autem fuisset matura deliberatio in habenda confirmatione illius, cujus sententia ignoraretur? Præterea in eadem actione legitur tunc fuisse decretum, ut diploma de his vulgaretur, quod, sicuti narravimus, re ipsa vulgatum fuit, eodem die signatum, & ab iisdem Cardinalibus subscriptum, ac posteà per typos impressum. Et in eo sic loquitur Pontifex: *Quoniam noveramus, omnia ea Decreta esse Catholica, & utilia populo Christiano; ad laudem Omnipotentis Dei, omnia, & ipsorum singula, cum consilio & consensu fratrum nostrorum, hodie in nostro Consistorio secreto auctoritate Apostolicâ confirmavimus.* Et sanè nonne notorium erat, Decreta Sessionum subinde non modò in Pontificis, sed in cujuslibet hominis, latinam linguam callentis, manus perveniisse? Quod si quis me percontaretur, cur potius hujusce decreti, quo Synodus confirmationem postulabat, quàm aliorum, fieret mentio expressa in Senatu; animo reputet, hoc decretum interesse potissimùm in ea actione, ut liqueret, agnitam fuisse à Synodo necessitatem Pontificiæ auctoritatis, ut ipsius sanctiones vim haberent. Hinc accidit, ut cùm Legati Romam miserunt (i) exemplum confirmationis, à Simonetta digestum ad ipsos responsum fuerit, promptum esse Pontificem ad eam habendam, dummodò à Synodo postularetur, quod postulatum à Pio percupi. Idem jetiam rursus (k) significavit, cùm rumor esset, velle Lotharingum postridie quàm res concluderentur discedere. Tridentum mitti non posse confirmationem, antequam Synodus absolveretur: velle se tamen absque dubio eam confirmare statim ac legitimam postulationem acciperet: atque ita planè perfecit diplomate, de quo diximus.

(i) *Literæ Borr. ad Legatos 2. Dec. 1563.*
(k) *Literæ Borr. ad Legatos 4. Dec.*

13. Quoniam autem varietas, & ambitiosa subtilitas ingeniorum frequenter efficit, ut interpretationes mutatâ ipsarum naturâ implicent potiùs quàm explicent scriptionis sententiam; & peculiariter prænoscebatur, Concilii Decreta in explicationes contrarias pertractum iri à contrariis non modò mentium conditionibus, sed animorum affectionibus atque utilitatibus, corrupto magna ex parte fructu, & Ecclesia perturbatâ potiùs quàm compositâ; interdixit per idem diploma Pontifex, ne interpretationes super illis imprimerentur, sibi reservata eorum declaratione quæ in dubium vocarentur, quemadmodum ipsa Synodus constituerat.

14. Dubitatum posteà fuit de tempore, quo Decreta initium ducerent ad obstringendum. Pontifex verò, quò ambiguitas omnis tum interioris tum exterioris fori tolleretur, aliud diploma proximo Julio vulgavit; declarans, Tametsi Decreta ab initio Romæ observata fuissent, tamen quoniam spatium aliquod à jure conceditur, antequam obliget nova lex, & quia universi Concilii Decretis aliquâ temporis morâ opus fuerat, ut correctius per typos ederentur in lucem, intelligendum esse, initium obligationis constitui Kalendis Majis. Dein secundo Augusti tertium diploma confecit, per quod octo ex Purpuratis Patribus designavit, qui plenæ Concilii executioni præessent, opportunâ illis auctoritate concessâ.

15. Antequam hæc postrema & ab eo perficerentur, & inde vulgarentur in Remotis Regionibus, sive desiderium vehemens, à quo metus progignitur, sive odium, à quo noxium prænuntiatur opus ex impatienti libidine illius vituperandi priusquam perpetretur, rumorem excitaverat, Pontificem difficulter adactum iri ad Synodum confirmandam, cum tanto Aulæ suæ suique ærarii detrimento. Quamobrem nuntius posteà oppositi eventus Christianos populos mirificè recreavit. Mihi autem satis erit, literas hic proferre, quas ad Pium scripsit religiosissimus Lusitaniæ Rex Sebastianus. Miserat jam Pontifex librum impressum Decretorum Synodi per Oratorem Lusitanum ad Henricum Cardinalem, Regis patruum, ejusdemque posteà successorem. Is verò in responsione, commendato extra modum Pontificis studio (l) ob perfectum confirmatumque Concilium, indicaverat, ad explendam communem lætitiam expectari diploma literasque Pontificis, quibus Decretorum executionem præciperet. Paulò pòst literæ illæ ad Regem missæ sunt, qui hæc rescripsit: (m) „ Nullum umquam diem arbitror nostrâ aut majorum nostrorum ætate illuxisse universæ Christianæ Reipublicæ feliciorem illo die, quo Sanctitas vestra, confirmatis omnibus Decretis sacrosanctæ Tridentinæ Synodi, salutare signum sustulit in Arce Apostolicæ Sedis ad benè sperandum de hac ipsa Republica

publica. Satis erat apud homines pios, salutisque communis studiosos, auctoritas gravissimi Decreti, per quod vestra Sanctitas omnes sanctissimæ illius Synodi Canones Apostolicâ suâ potestate combrobaret. Sed apud protervos ac pervicaces, donec id publicis Pontificiis literis palàm fieret, non modò sacrosancti Concilii firmitas vacillabat, sed dignitas & existimatio Sedis Apostolicæ in discrimine integritatis suæ versabatur; cum essent qui circumspectam Sanctitatis vestræ cunctationem, & religiosam maturamque prudentiam istius sacri Senatus in promulgando diplomate, valdè aliter interpretarentur quàm opus ipsum ostendit. Nunc verò dum ob literas Pontificis cuncti fatentur, omnem caliginem esse disjectam, dubitationemque sublatam, convertunt animum ad bonam frugem, intelligunt oportere sibi ut alios induant mores, aliáque procedant viâ: Christianæ disciplinæ severitas reparatur; bonarum artium studia reflorescunt; animarum procuratio jam intermissa resumitur; debitus Ecclesiæ splendor restituitur; sacerdotibus. Deique ministris honor exhibetur; Pastores suo funguntur munere; complurimum sacerdotiorum obligationes expenduntur, & pristinæ functiones ad usum revocantur. Idcircò grates publicæ Deo optimo persolvuntur, qui tam piam mentem injecit Sanctitati vestræ, cui pariter semper grates agemus ob numquam defessam constantiam, quâ tam salutare opus perfectum est; quod ad me spectat in tuendæ sacri Concilii dignitate, & istius sanctæ Sedis auctoritate, efficiam, ut qui mihi subjecti sunt, & etiam alii, intelligant, nihil nobis magis cordi esse, quàm ut pristina dignitas reddatur Ecclesiæ, atque ut nostrâ operâ cuncta sanctæ Synodi Decreta, tum de rebus fidei, tum de moribus, observentur inconcussâ & inviolabili integritate: quòd illicò significavi cunctis Præsulibus in nostris regnis ac ditionibus: sedulòque commendavi, ut ad id omni studio incumbat Henricus Cardinalis patruus meus, & vester Legatus, non tam ut promptiorum illum redderem, cùm ipse ab innata pietate vehementer ad id feratur, quàm ut idem cognosceret, in hoc negotio mentem meam cum ipsius fide, religione atque integritate plenè concordare, & ut me paternè admoneret, quidquid mihi agendum putaret.„

(l) *Literæ Henrici Cardinal. Lusitani ad Pont. 1. Julii 1564.*
(m) *Die 2. Oct. & extant in Archivo Vaticano.*

Hujusmodi sensuus Concilium & in Pontificem pius Lusitaniæ Rex Sebastianus præ se tulit.

Humana nequitia dum semper de Principibus ac Præsulibus opera mala prænuntiat, hoc boni secum fert, quòd posteà opera prædictioni contraria, tametsi obligationem haud excedentia, tamquam herica, cum admiratione ac laudibus excidentia, tamquam heroica, cum admiratione ac laudibus excipiantur.

CAPUT X.

Objecta à Ferrerio duarum Sessionum postremarum Decretis, ne acciperentur in Gallia. Alia Suaviana commenta ab Auctore consutata de jurisdictione Ecclesiastica, de jure Patronatus, de facultate possidendi bona stabilia mendicantibus concessa, & de commendis.

1. Sed hujusmodi sensus haud præ se tulit Ferrerius, qui Venetiis adhuc morabatur. Hinc ubi primùm cognovit, Synodum fuisse terminatam, ad Regem scripsit, (a) ac (pro eo quod homines consuerunt, ut è cunctis subsecutis eventibus comprobationem suorum operum, consiliorumque præcedentium conquirant) argumentum sumpsit ad affirmandum, absentiam suam & collegæ à postremis duabus Sessionibus per opportunam fuisse, ne ipsorum præsentiâ immunitatibus ac prærogativis Ecclesiæ Coronæque Gallicanæ detrimentum inferretur. Atque ita differebat: In Sessione vigesima quarta capite quinto, octavo, ac vigesimo sancitum fuisse, ut Episcoporum causæ cognoscerentur Romæ, adversus Galliæ privilegia, per quæ habebatur, ut ipse dicebat, ne illæ extra Regnum egrederentur. Pensiones comprobari: (perinde quasi Rex in Sacerdotiis distribuendis eas non imponat:) & in fine pluribus modis declaratum fuisse, Concilium illud unum continuum, non autem novum fuisse; cui semper obstiterant Regis, Oratores, secùndùm ipsius mandata Romanum Pontificem nominari *Episcopum Ecclesiæ Universalis*, cui titulo semper Oratores repugnarant: & alia complura esse, ex quibus necessariò conficiebatur, illum præesse Concilio, adversus quàm opinabatur Gallia & Sorbona; quæ opinio semper illic ab ipsis unà cum Lotharingo Cardinali, cum Episcopis ac Theologis Gallis fuerat propugnata. Nullam fuisse habitam rationem contestationis, ab Henrico Rege pronuntiatæ in Julii convocatione illius verò quæ dicebatur interpositæ ad conservanda illæsa jura Ecclesiæ Gallicanæ, non potuisse exemplum ab Oratoribus obtineri: & ut multa in pauca redigantur, aucta fuisse Romæ commoda, sed à se ne minimam quidem postulatorum partem impetratam fuisse. Tam aliam præ se tulit mentem Ferrerius, cùm spem suam apud Pontificem arescentem putavit, ab illa quam ostenderat Gualterio, eâ spe florescente.

(a) *Literæ Ferrerii ad Regem, Venetiis 6. Dec. 1563.*

2. Porrò Deo planè tribuendum est, quod imprudenter hìc se gesserit Suavis, dum rationes recensuit, ab ipso atque ab aliis per summam efficaciam allatas, ut ostenderet, à Tridentino Concilio prærogativam Romanorum Pontificum supra Concilia declaratum fuisse: hoc enim pacto nolens ille, in ea tam sublimi causa, strenuus patronus hostium suorum evasit. Si res ita se habet, ut Synodus Tridentina protulerit ea verba, quibus declarata intelligatur prærogativa summi Pontificis supra Concilia; igitur sicuti quilibet Catholicus accipit, seque obstrictum fatetur ad accipiendam Tridentinam Synodum in iis omnibus quæ spectant ad doctrinam, ita pariter quilibet Catholicorum obstringitur ad concedendam hanc prærogativam in summo Pontifice: ubi verò Suavis super hoc argumento non alienam agens personam, sed ipse per se decertavit cum aliis, ex iis quæ posteà scripsit in opere quod refello, convincitur manifestæ rationi adversari; tunc enim disceptabatur utrimque à Catholicis; positâ jam tamquam extra dubitationem doctrinâ Conciliorum omnium Oecumenicorum, & quæ à Catholicis accepta fuerant.

3. Pergit comminisci varia objecta illis Decretis à Parisiensi Senatu, tamquam injustè sibi occupantibus potestatem laicorum, simulque Regiam violantibus. Ego verò prætermissâ aliâ disputatione, solum illud assumam, quasi auream hastam, contra hujusmodi criminationes: Id si accidit, talpas fuisse oportuit Oratores & Consiliarios tot Principum, qui paratas sanctiones, antequam stabilirentur, expenderunt, curaruntque

ut quodcumque verbulum mutaretur, in quo vel tenuis umbra detrimenti suis ditionibus cerneretur; atque ita præsertim Cæsar egit etiam ipse per se, & per assiduas literas ad suos Oratores, qui cum eo communicabant è propinquo quidquid parabatur, sicut hoc in Opere animadversum est: & tamen hi omnes Oratores, Consiliarii ac Principes illis Decretis minimè repugnarunt. Oportet similiter talpas fuisse Regia Consilia Hispaniæ ac Lusitaniæ, Senatum Venetum, & tot alios Principes ac Dynastas, à quibus illa posteà sunt accepta.

4. Sed omissis odiosis controversiis de jurisdictione, videamus quæ Suavis disserit sub consueta sibi communitatis larva: "In iis quæ ad jus patronatûs spectant, dicebant, periniquè actum fuisse cum laicis, dum ipsis difficiles reddebantur probationes: atque integrum illud caput inniti in quadam assumptione falsa, cuncta nimirum sacerdotia esse libera, nisi jus patronatus probetur: nam è contrario certum est, ab Ecclesiis temporaria bona non possideri, nisi tradita à laicis; quos assumendum pro certo non est, voluisse ea ita concedere, ut sacerdotium tractari ac dissipari fas esset pro Ecclesiasticorum arbitratu. Quare ab initio erat donantium dominio subjectum; & ejusmodi credendum esset, nisi ostenderetur absoluta ejus donatio, & integra domini concessio. Et quemadmodum Communitas aut Principes succedunt illi, qui nullam alium habet hæredem; ita cuncta sacerdotia, quæ non subjacent domini peculiaris juri, sub dominio publico esse deberent. Eorum etiam complures formam illam loquendi deridebant, quòd sacerdotia alicujus juri subjecta, essent in servitute, alia verò essent libera; quasi manifesta servitus non esset, quòd illa subjecta sint libera facultati Romanæ Aulæ, contrà quàm instituta ac fundata sunt, eadem administrantis, non autem laicorum dominio ea conservantis."

5. Suavis sensum audivimus; illum trutinâ perpendamus. Ac primò quidem verum non est, probationes beneficiorum, juri donantium subjectorum, difficiles hîc universè fuisse redditas; sed solùm illas, de quibus præsumitur injusta occupatio. Jam verò si perlegantur quæ de hoc scribunt celebriores Canonum periti, comperietur, variis temporibus à compluribus potentioribus fuisse injustè occupata tam profana suorum oppidorum dominia, quàm Ecclesiastica Sacerdotiorum; quod præcipuè narrant contigisse in Sacerdotiis Italiæ, cùm summi Pontifices Avenione degebant. Hisce solis potentioribus Synodus probationes coarctavit; contrà verò cùm de reliquis loqueretur, postquam varia connumeravit legitima genera probationem, ut ostenderet à se nullam excludi, addit; *& alias, ut secundum juris dispositionem patronatus probaretur.*

6. Sed de hoc mirifica sanè ea doctrina est, quâ Suavis arguit, cuncta Sacerdotia, ubi ex institutione oppositum non liqueat, esse sub laici domini jure. Me non fugit, duas esse opiniones de jure patronatûs (b) alteram Pauli de Castro, jus illud non acquiri à laico per solam aut ædificationem aut dotationem Ecclesiæ, ubi disertè illud sibi non reservet; & secundùm hanc opinionem longiori confutatione opus non est contra Suavis ratiocinationem: alterum Cæsaris Lambertini Antistitis Insulensis, à laico jus acquiri per ea opera, ubi non appareat, ab eodem illi renuntiari. Sed neque hic Doctor, nec ejus assecla adeò stultè pronuntiarunt, in donationibus, ac præcipuè ex causa pia habitis, quæ liberalissimæ censendæ sunt, intelligi eas conditiones exceptionesque, de quibus qui donavit non loquitur, multoque minùs illas, quæ non sunt in ipsius potestate, sed pendent à consensu excipientis domum, cujusmodi est facultas eligendi Ecclesiæ ministri. Fundamentum igitur Lambertini, eorumque qui cum eo secundam sententiam sequuntur, in eo situm est, quòd ipsa Ecclesia, quò fideles alliciat ad hoc pium opus, hanc facultatem largiatur, cui potest renuntiari à donante; sed renuntiatio non nisi extante probatione credenda est. Verum tamen in hac ipsa sententia ab ejus auctoribus duo affirmantur, quæ per Suavis argumentum labefactatur.

(b) *Vide Cæsarem Lambertinum de jure Patronatus in prima parte lib. 1. in toto artic. 4. secundæ quæstionis præcipua.*

7. Unum est, non idcircò esse in laici potestate, ut acquirat dominium sine Præsulis voluntate: non enim illi fas est auctoritate propriâ Ecclesiam ædificare, sacerdotiumve fundare. Qua propter ubi non ostendatur, hujusmodi ædificationem fundationemve ab illo factam, præsumitur id peractum non esse operâ laici, cui per se id fas non erat, sed operâ Præsulis, tametsi fortasse per eleëmosinas laici.

Alterum, de quo conveniunt etiam qui defendunt hanc sententiam, sacerdotiorum dominis faventem, est, ut beneficium jam memoratum, fundatori concessum ab Ecclesia, deveniat quidem ad hæredem quemcumque, sive consanguineum sive extraneum, quoniam id ad alliciendos homines conducit; non tamen posteà, si hæredes deficiant, revolvatur ad Fiscum: de hoc enim nihil laborat fundator, neque id valeret ad augendam in eo voluntatem hujusmodi eleëmosinæ largiendæ; adeoque imprudenter & sine ullo commodo Ecclesia seipsam auctoritate suâ privaret, concederetque patronatum fundatori eo genere concessionis, ut cunctis hæredibus deficientibus, tum proximis tum remotis, ea potiùs acquireretur Fisco, quàm extingueretur.

8. Porrò mirum est, velle persuadere, sacerdotia dicenda tunc esse in servitute, cum in arbitrio sunt Præsulis, cui Deus injunxit res Ecclesiasticas curare, magis quàm si essent in arbitrio laici, ad quem solum pertinet administratio civilis. Atque ut vocabulo servitutis aut libertatis omittamus, res quæstioni subjecta non est, an melius sacerdotia committantur distributione Præsulis, qui à suo munere compellitur, ut ea dignioribus conferat absque personarum exceptione, an domino laico, cui mos est illa tradere homini arctissimâ sibi propinquitate conjuncto, aut servo optime merito in sua privata familia. Quòd profectò locum ita non habet in patronatibus supremorum Principum, de quibus Concilium nihil dixit.

9. Agit posteà Suavis de facultate Pontifici reservata, cognoscendi primas causarum delationes ob earum gravitatem, & judicandi causas criminosas omium Episcoporum. Sed hac de re à nobis abundè dictum est.

10. Addit: "Nulla ratione comprobabant, bonorum stabilium possessionem mendicantibus concessam; & ajebant: Cùm in Gallia per hujusmodi institutionem illa fuissent recepta, æquum esse ut non nisi in eodem statu retinerentur. Perpetuum esse artificium Aulæ Romanæ, bona è laicorum manibus excutere & ad Clerum trahere, ac deinde Romam; cùm priùs detur opera, ut per speciem voti paupertatis monachi æstimationem sibi comparent, quasi nihil ab ipsis fluxorum bonorum spectatur, sed cuncta ex charitate ad populi commodum destinent: posteà verò, æstimatione sibi comparata, voti ligamen Aula relaxat, unde facilè ditescunt; & ita monasteria, jam affatim opulenta, in commendationem traduntur; ac denique universa in Aulam Romanam commigrant."

Hæc ratiocinatio, à Suavi Gallis adscripta, inter eas fabellas connumeranda est, quibus ut quispiam oblectetur, opus est ut puer sit, & in illis amet quod admirabile est, & quod confictum non agnoscat.

11. Ac primo quidem res ex adverso procedit. Ordines illi, è quorum bonis fundatæ sunt Commendæ, fuerunt Ordines Monachorum, qui se numquam obstrixerunt voto non possidendi bona stabilia. Hujusmodi votum, saltem universè ac frequenter, initium habuit in mendicantibus: & quemadmodum accidit in cunctis rebus novis, tametsi bonis, illi voto ac mendicationi acriter adversati sunt Guillelmus à sancto Amore, aliique Galli Doctores, adversus quorum objecta votum illud propugnarunt St. Bonaventura in Apologia Pauperum, & S. Thomas in Summa contra Gentes, & uberius in Opella contra Religiosorum impugnatores. Præterea Ordines mendicantium, qui hoc laxamentum à Concilio accepere, non prænoscebatur fore ut tam largis ac tam frequentibus donationibus abundarent, unde cuiquam suboriri posset metus illius immensæ opulentiæ, aut illius periculi, quæ Suavis depingit.

12. Sed quò pressiùs cum facto convincam, duo observo: alterum, Gallos, quamvis leges Concilii non exceperint, non tamen quidquam restitisse facilitati mendicantibus concessæ acquirendi bona stabilia; ut reipsa compertum est. Alterum, non modò hoc Decretum illis non displicuisse, quoniam ea bona in Commendationem posteà traduntur; sed præcipuum titulum, cujus gratiâ Regina & ministri obstitere, ne leges Concilii exciperentur, fuisse, præscriptam ab eo ademptionem Commendarum, uti palam fiet: hæ siquidem in Gallia cunctæ Regis distributione concedebantur. Licet etiam nostro lectori in memoriam revocare, quàm acriter improbavit Cæsar, quòd Synodus vellet prohibere ne proventus monasteriorum, in quibus disciplina collapsa fuerat, adhiberentur ad fundanda alterius generis sacerdotia.

13. Hæc satis superque essent contra piam Suavis commentationem: sed fingamus, quod ille vult, post diuturnum sæculorum curriculum hos proventus in Commendas conversos, Romanam in Aulam confluxisse. Vitio mihi vertendum haud censeam, si adstringentem defensionem repetam, quando adversarius numquam cessat repetere oppugnationem speciosam, & quæ reverà centrum omnium ipsius linearum est, sed centrum avernale. Cuperem ut mihi Suavis explicuisset, quid tandem hæc Aula sit. Ea profectò ærarium est, ac theatrum commune virtuti, doctrinæ, ac promeritis eorum omnium Christianorum, qui se in Ecclesiastica militia mancipant peculiari Dei cultui, & præcipuo quodam fidelium auxilio: neque quisquam est hisce dotibus ornatus, atque huic militiæ adscriptus, qui hoc theatrum ingressus, plus minusve hujus ærarii non fiat particeps. Jam verò animadvertatur, num quidquam incommodi afferat civili felicitati, quòd multa bona, non donum casus in hæreditate sanguinis evadant, sed justitiæ distributio in laborum remuneratione reddantur. Quodnam malorum deterrimum excogitari possit in hujusmodi bonorum collatione? Quòd interdum conferantur sine promerentium delectu? sed ita semper ea confert titulus hæreditatis. Quod malorum deterrimum concipi possit in distribuendis proventibus, postquam ea tradita fuerint. Quòd interdum impendantur non in virtutis ac pietatis opera, sed ad familiam ditandam; & per licentiam profanam? Atqui hoc pacto universè distribui compertum est proventus, per sanguinis conjunctionem collatos. Verùm speciosus fucus, in quo moles tantæ invidentiæ ac tot querelarum innititur, ex eo provenit, quòd concipiatur Ecclesia & Aula quasi persona unica, quæ sibi cunctos illos proventus absorbeat, nullo aliis fructu distributo: at reverà non nisi munus dispensandi illius patrimonii ea exercet, quâ ratione humanæ Reipublicæ magis prosit.

14. Postremò narrat, Episcopos, Theologos, & famulos, usos Gallicâ libertate, fuisse locutos de Synodi rebus per innumeras vituperationes, atque irrisiones. Liceret mihi affirmare, cuncta hæc falsò dici, quandoquidem nec certæ personæ nominantur, nec dicta ab illis testimonia proferuntur. Sed placet sinceriùs respondere. Incredibile quidem mihi non est, non neminem siniströ oblocutum, cùm animadvertam, etiam extante Synodo sic evenisse; nec argumentum deerat ad id agendum, perinde ac nec umquam deerit in quovis opere humano, in quod tot homines tam inter se varii concurrant, & quod tot annos perduret. Apud se quisque rationem subducat: quicumque ingens Senatus, tametsi ejusdem patriæ, & quavis sapientiâ prudentiaque præditus, si consentiret ut publicæ famæ exponeretur, quantum in eo nimiæ affectionis, quantum imbecillitatis intervenit tum in agitandis negotiis, tum in sententiis proferendis. Hoc vitio nec Ecclesia primæva, nec veteres Synodi caruere; nec id à me in Tridentino dissimulatum est. Etenim DEUS potentiâ suâ non utitur in hac vita ad transformandos divinitus homines in Angelos, sed ad extrahenda ex operibus ab imperfecta hominum industria confectis, bona prælentissima, quibus Angelorum vires impares essent. Itaque voluit ut in Evangelio narrarentur hujuscemodi vitia vel paucorum Apostolorum quos elegit, suâque quotidianâ disciplinâ secum educavit. Præterquam quòd in opificiis arduis ac diuturnis evitari non possunt multa incomposita, si non artificum, saltem materiæ vitio. Atque idcircò jure optimo Michael Angelus Bonarota, cui tum in pictura, tum in duabus sociis artibus Divini nomen inditum est, nolebat, ut dum pingeret ab ullo conspiceretur, cùm in ipsius etiam manu frequenter penicillus erraret, ubique necesse foret quod minùs concinnè formarat, posteà delere. Opus jam perfectum spectetur, & illud auctorem suum vituperet, aut commendet.

15. Equidem affirmare nesciverim quidnam dixerit de rebus in Concilio gestis quispiam parum prudens, & fortasse parum conscius, parumque veridicus. Satis in comperto mihi est, per uni-

ver-

versam Christianam Rempublicam, per Galliam præsertim, summam de illo existimationem fuisse diffusam: ac primò quidem Decreta doctrinæ adorata illic fuere tamquam sacrosancta ab universis Catholicis: dein quamquam disciplinæ Decreta in difficultatem offenderent, propterea quòd aliqui ex Concilio & ex Senatu ea quasi detrimentosa privilegiis Regis & Ecclesiæ Gallicanæ depinxerant; tamen Episcopi in Synodis Provincialibus illa pro virili sunt imitati, & per hanc imitationem Ecclesia in Gallia ultra modum meliorem in formam redacta est. Et multis post Concilium annis elapsis magnus Galliæ Rex Henricus IV. jurejurando spopondit Clementi VIII. Pont. Max. omnem à se operam navatum iri, ut Concilium suis in regnis integrè exciperetur: ad quod animum non induxisset generosus & tunc victor Princeps, si eas Synodi sanctiones injustas aut noxias existimasset. Sed lubetne verum cognoscere ab uno ex primariis prudentioribusque ministris, quos Galliæ regnum umquam habuerit? Lustremus literas per typos vulgatas Cardinalis Ossatnensis. Is conatus persuadere (e) Villeroo, qui Regi à secretis erat, oportere ipsi Regi hujusmodi jusjurandum custodire, scribit: In Concilio parum aut nihil repertum iri à Senatu, de quo conqueri posset, & modicum illud ubi reperiretur, facili negotio componi posse. Liberius autem Regi significans excusationem, à se redditam Clementi VIII. Regis nomine, exponit in duabus literis (f) veras causas difficultatis objectæ: nimirum Tridentinam Synodum in Gallia displicere tum pluribus, tum majoribus; ac primo loco cunctis hæreticis, qui ab omni Concilio abhorrebant: præterea etiam Catholicis potentioribus, videlicet, Senatibus, Collegiis Ecclesiasticorum, ac Proceribus, quibus grave accidebat, interdici sibi sacerdotia naturâ suâ insociabilia, & cum abusibus vetitis à Concilio. Id exposuit egregius ille vir Regiis verbis Pontifici: ceterùm idem scripsit ad memoratam Villeroum, (g) nihil à se repertum in Synodo, quod auctoritati Regiæ adversaretur: quin ne ipsi quidem Regi significare veritus est, (h) in ea Synodo plurimum esse quod faveret, nihil quod officeret Ecclesiæ Gallicanæ; *nisi quis fortasse crederet, simonias, aliaque vitia & corruptelas, esse Ecclesiæ Gallicanæ privilegia.* Nec ejusmodi sensus in illo singularis extitit. Compertum est, quàm inflammato studio hanc acceptionem promoverit in publicis Galliæ conventibus alter doctissimus ac religiosissimus Regis minister Cardinalis Peronensis, & cum eo Episcopus Lussionensis, qui posteà purpurâ decoratus, & Cardinalis Richelius dictus, inter præcelsiora nomina Gallicæ nationis superstes erit.

(e) *15. Febr. 1597.*

(f) *28. Martii 1599. & 25. April. 1600.*

(g) *Die ultimo Martii 1599.*

(h) *16. Martii 1600.*

16. De Hispanis non audet Suavis quidquam loqui, quod spectat ad æstimationem Concilii. Haud tamen hic omiserim oculatum testem illius nationis Petrum Fontidonium Theologum, de quo sæpiùs mentionem habui. Hic in responso ad opusculum (i) Joannis Fabritii Montani, ubi causas ille adducebat, cur hæretici Germaniæ ad Synodum non venissent, ita scribit: "Quod spectat ad accusationem tuam, quòd Patres Concilii ad Pontificis nutus se conforment, vellum ut tu præsens ad esses; dum enim contemplareris hujusce sanctissimi Senatus majestatem; dum observares quà mliberè sententias Patres dicant; quà mminimè, quò vulneribus Ecclesiæ medeantur, ipsius Pontificis auctoritatem extimescant, quam alioquin observant ac reverentur; quàm fortiter, quàm constanter obsistant ubi opus sit, & ubi dignitas ac salus Ecclesiæ id postulet: non vereor, quin hæc tam sancta libertas per vim evelleret sinistram opinionem, quam adversus illorum constantiam concepisti; quamquam nihil adhuc vicerim in iis, quæ spectant ad religionem reparandam, ubi summus Pontifex Patribus repugnarit.„ Ita sanè testatus est Fontidonius, Lunensi vel maximè intimus, & cujus operam ille selegit ad orationem habendam, cùm solemniter fuit exceptus ea: verò testatus est, & etiam vulgavit, dum extabat Concilium; adeòque dum oportuerat, si res aliter processisset, audire Tridenti quot homines aderant in eo conventu, tot mendacii sui accusatores.

17. Hispano Lusitanum associabo, nec minùs doctum, nec minoris auctoritatis. Didacus Payva Regis Sebastiani Theologus, ob suorum Operum præstantiam à nobis variis in locis commendatus, in libro primo de generali Conciliorum auctoritate hæc habet: *Dum Tridenti commorabar in Concilio, sæpè dicere solitus eram, etiamsi auctoritas Conciliorum nullo Christi promisso confirmata & constituta fuisset, ego tamen, ab ea ratione tam studiosa veritatis acquirendæ coactus, eorum definitionibus facilè consensissem.* Et universè de pretio, in quo viri cordati Concilium nondum absolutum habuerunt, opponam denique Suavi testem illi notum, & omni exceptione majorem. Nonne ille conspexit in narratione, de qua jam diximus, Oratoris Veneti, alioqui satis libera. Synodum ita celebratam, ut Orator ille optaverit illic præsentes omnes hæreticos, proptereà quòd hæsissent confusi? Auctores hujusmodi producendi sunt, non privata, & forsitan imaginaria famulorum garrulitas. Sed cùm plures sint bonarum legum laudatores quàm servatores, à recitatione præconiorum, quæ verbis de Concilio habitæ sunt, progrediamur ad narrationem executionis, quam idem accepit à factis, quæ sunt laudes ac voces numquam fallaces; unde per illa Veritas suprema loqui consuevit.

(i) *Impressum est cum aliis Commentariis ad Concilium spectantibus, Lovanii 1567.*

CAPUT XI.

Synodus Venetiis excepta. Adhibita à Pontifice studia, ut pariter exciperetur in Gallia; & interjectæ difficultates. Melior in Hispania successus. Superior locus à Pontifice tributus Oratori Gallico in Pontifico sacello.

1. NOn priùs absoluta fuit Synodus, quàm Pontifex omnem adhibuit solertiam, ut ea à cunctis Principibus Catholicis exciperetur. Summam ad id animi alacritatem Itali exercuerunt: præsertim verò Respublica Veneta Concilium promulgari jussit in Basilica S. Marci inter sacrificii solemnia, (a) ejusque observationem injunxit suorum oppidorum rectoribus. Quapropter Pius, ad grati animi argumentum erga studium quod ea Respublica perpetuò præ se tulerat in illius salutaris operis processu, attribuit Oratoribus Venetis Romæ magnificas ædes prope templum S. Marci Venetorum Patroni, extructas à Paulo II. ejusdem Reipublicæ filio, ad Pontificum domicilium; idquè per diploma motu proprio fecit, ornavitque ibi præclaris laudibus Venetos Senatores, & egregiam eorum observantiam in Apostolicam Sedem.

(a) *Morosinus Lib. 8.*

2. Sed omnem animi coxatum convertit, tamquam ad majoris momenti molem, ut idem obtineret à Principibus ultra montes; ac præcipuè à duobus primariis Regibus. Redierat in Galliam Sanctacrucius ad suum Nuntii munus; obtulitque Reginæ promptam Pontificis voluntatem ac studia, ut colloquium, ab illa enixè expetitum, conficeretur; & per eam opportunitatem, quàm nervosissimè potuit, ab ea flagitavit ut exciperet Concilium, convocatum (b) & à Pontifice celebratum ipso Rege Galliæ petente, cum tanto & suo & Christiani orbis labore. Sed initio spacium temporis petiit Regina, dicens, Oportere sibi & Decreta conspicere, & Lotharingum audire. His peractis, adhuc illa moras protrahebat, per speciem quòd nondum cernebatur Pontificis confirmatio: quare si spatium ad deliberandum ille postulabat, multò magis aliis ab eo concedendum esse. Acceptâ dein Pontificis confirmatione, respondit. Nondum sciri, an Hispaniæ Rex Synodum accepturus esset; & affirmante Nuntio, id certò innotescere; tamen ajebat Regina, sibi contraria nuntiari; fortasse ne hoc pallio privaretur: sed verum erat id quod Sanctacrucius affirmabat. Etenim absolutâ Synodo, statim Pontifex per suum Nuntium Vicecomitem ea de re Philippum Regem monuit, expositâ illi necessitate, quâ Patres coacti fuerant, ne dilertum Regis consensum præstolarentur, sed illum præsumerent. Cuncta per summam concordiam processisse, nec aliud nisi Lunensis subscriptionem deesse. (c) Sperari tamen, id quod in ministro desiderabatur, ab auctoritate Principis abundè suppletum iri. Nec postulato defuit efficacia: nam Philippus, re suo in Consilio perpensâ, effecit ut exciperetur Synodus à cunctis Ecclesiis Hispaniæ, ac deinceps à reliquis suarum ditionum, sicuti mox ampliùs renarrandum erit.

(b) *Patet ex plurimis literis Sanctacrucii ad Borr. & ad Gallium 9. Jan. 1564. usque ad 23. Julii 1564.*

(c) *Literæ Borrom. ad duos Hispaniæ Nuntios 16. Febr. 1564.*

3. Galliæ Regina, cùm se hoc exemplo cogi sentiret, cœpit excusare se, causata, robustiorem cibum melius concoqui posse à corporis benevalentis stomacho, cujusmodi erat Hispaniæ regnum, quàm ab infirmo, qualis erat in Gallia. Sed contrà Nuntius: Quin potiùs indigere medicamento ægrum quàm sanum. Denique redacta res est ad duas difficultates, à Regina & à magno Cancellario propositas.

4. Prior erat, prohibitio, ne Regularium sacerdotia in Commendationem traderentur; hac enim ratione plurimos ex primariis viris Rex sibi devinciebat, quorum operâ in illis rerum conditionibus indigebat. Nec veritus est Cancellarius Nuntio dicere, Lotharingum, postquam sibi ventrem oppleverat, velle aliis jejunium præscribere.

Altera universalior, erat metus, ne irritarentur hugonotti, à Synodo per tot anathemata vulnerati: qui metus eò devenit, ut Regina, nihil magis exosa quàm omnem auram unde fretum illud turbari posset, Nuntio permittere noluerit, ut exemplaria Concilii, typis impressa, Præsulibus distribueret, dicens, Eadem non minùs aliundè ab ipsis haberi absque speciosa illa pompa. Sed Nuntius non idcircò destitit ab incepto.

5. Præ se ferebat in his negotiis Regina turbidum animum in Pontificem & in se ipsa & in tota Gallia, propterea quòd suspensam adhuc litem Pius tenebat de prærogativa inter duorum Regum Oratores Romæ degentes; perinde quasi possessionis spoliatio id esset potiùs, quàm sententiæ, retardatio. Etenim diu Pontifex abstinuerat, (d) per speciem confirmandæ valetudinis, ab accessu ad Pontificium sacellum; & solemni die Parasceves, quo è superiori Vaticani porticu Pontifex populo benè precari solet, rem ita composuerat, ut primus inter Oratores gradus haud appareret, prætento nomine, quòd mos non esset in ea functione loci ordinem servari. Ex quo Gallicus Orator Oiselius petendæ veniæ abeundi occasionem ceperat; ac posteà retentus f[illegible]erat, oblatâ spe quòd in festo Pentecostes satis ipsi fieret, cùm confideret interim Pontifex, Hispanorum animos flexum iri, ut qui literas principio Regis manu scriptas acceperat, sicuti suo loco narravimus, ubi dixerat, nolle se ad hæc inania visum flectere. Et quamvis (e) ille posteà mentem mutaverit ob allatas à suo Consilio rationes, Pontifex cùm speraret eum ad sensus pristinos à se adductum iri, illi ponebat ob oculos, Quò deteriora erant Galliæ mala, ab ipso Rege sibi significata, eò magis oportere, ne medicina difficilior redderetur, cum totius Christianæ Reipublicæ periculo, propter quamdam umbræ imaginariæ quæstionem. His tamen Pontificis cohortationibus, quas duo Nuntii detulerant, Philippus responderat; Se quidem exosculari Pontificis pedes, sed rem nimium fuisse progressam, adeoque mandatis à se Oratori traditis se remittere. (f) Et quidem Ruigomezius disertè rejecerat ea quæ ambo Nuntii proposuerant, ut nimirum Hispanus Orator domi maneret diebus solemnis functionis; eisque dixerat, iis positis quæ in Synodo evenerant, mentem esse Regis progredi, non regredi.

(d) *In litteris Nuntii ad Borrom. & ad Gallium 14. April. 1564.*

(e) *In literis Nuntii ad Gallium 1. Maji 1564. & fusius in literis Pontificis ad Nuntium 6. Decemb. 1563.*

(f) *Literæ Crivelli, & Vicecomitis Nuntiorum ad Borrom. 3. & 6. Martii 1564. quarum summa est apud Barberinos.*

6. Interim Pius, ad sternendam negotio viam, in animo (g) habuerat, cunctis Oratoribus imperare ne illorum quispiam, antequam à se accirentur, conveniret ad solemnes functiones, & ne Gallus repugnaret, operam dederat, ut Cæsar Oratorem suum juberet consentire: qui cum ex uno capite sine controversia esset maximus, reliquis exemplo esse poterat; & ex altero capite hæc ipsa indubitata prærogativa proderat, ne Princeps ille de hujusmodi dignitatis argumentis admodum laboraret, & facilius flecteretur ad ea intermittenda erga se, quo aliorum certamina præpediret, ad quod valdè pronum videbatur amabile ac mansuetum ingenium Ferdinandi: & reipsa ille non restitit, suumque Oratorem jussit sic agere, simulque dissimulare, id sibi à suo Principe injunctum fuisse; quin declararet, se abstinere à solemnibus celebritatibus ob merum in Pontificem obsequium, quò fortiùs hoc pacto ad imitationem traheret Gallum.

(g) *Ex lit. Delfini ad Bor. 26. Apr. 1564.*

7. Sed omnia incassum. Ubi delatum est in Galliam id quod solemni Parasceves die contigerat, ingens perturbatio est excitata: Regina verò nar-

ravit Nuntio, Regem, quamvis puerum, dixiſſe in pleno ſuo Conſilio, ſe hujusmodi injuriam haud paſſurum: Oratorem ſe bene geſſiſſe in venia abeundi petenda, ſed poſteà malè in ſuſpendendo diſceſſu. Quando res eò pervenerat, expectaret usque ad Pentecoſten; & ubi tunc debitum honorem non acciperet, ſtatim abiret, & unà cum eo Burdeſius Cardinalis. Adjecit Regina: Velle ſe loqui non ſolum tanquam Regis matrem, ſed tamquam Sedis Apoſtolicæ filiam. Ubi Pontifex huic muneri ſuo defuiſſet, à ſe paratam conſpici vim magnam ſulphuris, quo Eccleſiæ oſores tenelli Regis animum inflammarent cum clade Religionis, ad cujus turbas componendas alioqui tunc cernebatur bona Gallici regni habitudo. Et eosdem in ſe ſenſus illi aperuit Lotharingus Cardinalis. Quamobrem Nuntius Romam ſcripſit, confidere ſe, minimè futurum, ut optimus Rex Philippus vellet per inanem illum fumum materiam præbere incendio tot animis lethali, & tam periculoſo ſuis quoque proximis ditionibus & Hiſpaniæ & Belgii. In tanti Regis dignitatem ceſſurum, ſi palàm fieret, prudentius ab eo quàm ab ejus Concilio latum fuiſſe judicium. Id ſi Pontifex ageret, non niſi quod idem Pontifex alias egerat tunc acturum, quodque etiam agebatur à Senatu Veneto, cujus gravitas & auctoritas prævalidum clypeum imitatoribus porrexiſſet.

Nec Regina ad ſuos exprimendos ſenſus conſueta miniſtrorum voce ſolum uſa fuerat; ſed quò præterea ardorem oſtenderet ſimul & adderet, Romam ad id miſerat Villeroum, (h) qui poſtmodum ob ætatem Galliæ Neſtor evaſit.

(h) *In vita Villeroi: ſcripta à Petro Matthæio.*

8. Pontifex obtulerat, ſe cauſam commiſſurum aut Purpuratorum Collegio, aut Rotæ Romanæ. (i) Sed cùm partes in excipiendo oblato cunctarentur, interim præcipit Pontifex, ut ſalvis rationibus utriusque partis in jure præcipuo, retineretur Gallici Oratoris poſſeſſio, eique locus ille traderetur, quem hujusmodi Oratores tenuerant alias dum Carolus V. Philippi Regis parens, Hiſpaniæ Rex erat, & nondum Cæſar, & quem reipſa poſteà poſſederant ſe Pontifice tum in ſacello, tum in Concilio Tridentino: atque iterum confirmavit quod obtulerat, ſe deciſionem controverſiæ commiſſurum alteri ex duobus, quæ diximus, Tribunalibus.

(i) *Ex epiſt. Pontific. ad Nuntium Hiſpan. 6. Decembr. 1563. & ex Actis Conſiſtor. 18. Auguſti 1564.*

9. Degebat Romæ Hiſpani Regis Orator Aloyſius Requeſenius, Magnus Caſtellæ Commendator, ex Ordine S. Jacobi, qui poſteà Mediolano præfuit, & Belgii adminiſtratione illuſtris fuit. Is ad hanc Pontificis juſſionem graviter iram ſonantia verba protulit; & vel ipſe, vel alter Hiſpanus miniſter creditus fuit in minas prorupiſſe, Regem armis rem vindicaturum. Curavit Pontifex, ut de iis omnibus Galliæ Regina fieret certior, (k) affirmavitque, ſe, humanis rationibus ſpectatis, numquam ad id peragendum fuiſſe deventurum; ſed à ſtudio juſtitiæ religionisque permotum eſſe: ſenſus adeò violentos à pia Catholici Regis mente valdè alienos à ſe putari; ſed quidquid adverſi accidiſſet, ſperaturum ſe Chriſtianiſſimi Regis defenſionem. Reſponſum eſt à Regina per ſtudioſam gratiarum actionem ob rem peractam, oſtenſumque, nec à ſe credi ejusmodi ſenſus in Philippo Rege: ubi quid ex adverſo contingeret, opem Regis filii, qui aderat colloquio, ſpopondit, pro majorum ſuorum exemplis. Id verò formulis tam emunctis & tam brevibus, ut ſatis intellectum fuerit, ubi tunc nec vires, nec animum eſſe ad conferendum auxilium, ſed potius deſiderium atque indigentiam illius excipiendi.

(k) *Occultæ notæ Nuntii in Gallia ad Borrom. 17. Jun. 1564.*

10. Hæc gratificatio exhibita Galliæ, non ad aliud conduxit, niſi ad nova mala prohibenda: ceterum de Concilio in perplexis reſponſis perſtitum eſt. Legavit ad Regem poſteà (l) Pontifex Ludovicum (m) Antinorum, qui ſimul afferret facultatem (n) alienandi bona quædam Eccleſiaſtica, minoris pretii quàm alia à Rege alienata, quæ per hanc poſteriorem alienationem, legitimè faciendam, recuperari debebant, priori tamquam non legitimâ abrogatâ: & per eumdem Antinorum obtulit, ſe illi conſenſurum de legatione Avenionenſi, quam Rex, uti narravimus, pro Borbonio Cardinali, Regis Navarræ demortui fratre, petierat, dummodo hic datâ fide polliceretur, ſervaturum ſe regionem illam illæſam ab hæreſi. Pius verò in ſe recepit compenſationem aliâ viâ præſtandam Farneſio Cardinali, qui legationem illam exercebat. Atque ita ſequenti Aprili (o) perfectum eſt. Jam vero unà cum his beneficiis ſecum detulit. Antinorus nova & prævalida poſtulata, ut Synodus exciperetur; cùm videretur Pontifici & opportunitas grata, dum quod erat debitum petebatur, non debito priùs collato, & ſequeſter idoneus, utpote negotii ac nationis peritus. Verum tamen aliud ille non impetravit, (p) niſi hortamen ad patientiam, & quod prius hugonottorum ſeditiones eſſent ſedandæ: quæ uſitatæ ſunt formulæ mitigandæ repulſæ minus acerbo nomine cunctationis.

(l) *Octobri menſe 1564.*

(m) *Auctographum mandat. apud me eſt.*

(n) *Acta Conſiſtorialia 5. Auguſti 1564.*

(o) *Acta Conſiſtor. 13. Apr. 1564.*

(p) *Literæ Nuntii ad Borrom. 23. Jul. 1564.*

CAPUT XII.

Regis Hiſpani moderatio de loco dato Galliæ Oratori. Accepta Synodus ejus juſſu etiam in Sicilia & in Belgio. Quæ Suavis refert tamquam in Germania objecta Concilio. Petitiones Cæſaris & Bavari pro Calicis uſu, aliisque relaxationibus legum Eccleſiaſticarum. Calicis uſus tandem conceſſus cum variis conditionibus ac limitationibus; & in Germania per ſummam latitiam exceptus, ſed nullo fructu. Ferdinandi Cæſaris mors. Honores illi exhibiti à Pontifice. Concilium in magna Germaniæ parte acceptum.

1. QUemadmodum rationes politicæ experimento deprehendi ſolent debiliores, minusque efficaces communi expectatione; ita loci prærogativa, à Pontifice decreta, non minùs complurium opinionem fefellit de Hiſpanorum indignatione, quàm de Gallorum compenſatione. Philippus Rex accepto rei nuntio, non aliud edidit commoti animi argumentum, niſi revocato Româ Oratore. Pontifex verò prudentiæ normam ſecutus, ne ſe offenſum oſtenderet, cùm res alterius interpretationis eſt capax, ſpeciem præ ſe tulit interpretantis id potiùs agi quò ſibi ſatisfieret. Requeſenius enim (a) propriâ auctoritate capi juſſerat, & poſteà in carcerem conjici Schivelum quemdam, qui ſtudiorum curriculum abſolverat: ex quo Pius usque adeò indignatus eſt, ut aliquamdiu acceſſum ad ſe Oratori negaverit; & poſteà eo conceſſo, ne curſum publicis negotiis impediret, dederat operam per Pacecum Cardinalem, ut ille vocaretur à Rege, quippe non ampliùs idoneus ad res ſecum tranſigendas. Quapropter tum in Purpuratorum cœtu, tum in literis ad Nuntium à ſe ſcriptis, noluit hanc Oratoris amotionem ultionis, ſed gratificationi adſcribere. Tamen gnarus, in hujusmodi eventibus diſſimulationem, ubi mediocris ea ſit, gratam accidere, quaſi reverentiam; ubi verò nimia, moleſtam, quaſi deſpectum, non deſtitit in utroque loco ſe velut obliquè purgare. Quare addidit, minimè à ſe credi id profectum ex ulla Regis acrimonia ob attributum Oratori Gallico gradum in ſacello: rationibus ſiquidem, quas jam retulimus, perſuaderi ſibi, non poſſe Regem illud oneri ſibi vertere: diſertius verò in epiſtola ad Nuntium ſcripta dixit, conſentaneum non videri Philippi Regis dignitati, velle hæc innovari in Principem puerum, ac divexatum, nec debere ab eo loci prærogativam impugnari, ſed potiùs agi Deo grates, quod prærogativam in ditionibus ſibi largiretur.

(a) *Ex literis Borrom. ad duos Hiſpaniæ Nuntios 1. Febr. & ex epiſtol. duorum Nuntiorum ad ipſum 3. Martii 1563. & ex epiſtol. Pontificis ad Nuntium Hiſpaniæ 6. Dec. 1563.*

2. Et reipſa, tametſi Philippus Oratorem illius acrimoniæ causâ revocaſſet, non tamen voluit Religionis pretio de Pontifice ulciſci. Quocirca ſecundo Julii (b) Decretum vulgavit, ubi honorificis tum Concilio tum Eccleſiæ Romanæ verbis imperavit, ut illud exciperetur, ac ſervaretur in cunctis Hiſpaniæ regis; & poſt dies quindecim juſſit excipi in Sicilia, de quo regno quidam dubitarant ſpectatis monarchiæ Privilegiis; poſteà verò in literis, (c) quibus edocuit de iis, quæ Romæ Oratori ſuo acciderant. Ducem Parmenſem ſororem ſuam, quæ ejus loco Belgium moderabatur, ita ſcribit: *Eventum illius cauſæ longè alium fuiſſe ab eo qui æquitati, ſuaque in Pontificem benevolentiæ atque obſervantiæ debebatur. Eapropter à ſe Oratorem ſuum fuiſſe revocatum Roma, ubi degere cum dignitate amplius non licebat: ac propterea nullum à ſe interim privatum negotium agi cum Pontifice. De rebus quæ ad publicas Religionis curas attinebant, & ad præſtandum obſequium atque obedientiam ſanctæ Sedi, unde nolebant ne latum quidem unguem ſecedere, demandatum à ſe fuiſſe negotium Franciſco Cardinali Paceco, in Urbe patronum Hiſpaniæ agenti. Cum eo igitur ipſa tranſigeret quidquid ſpectaret ad Epiſcoporum electionem, & ad cetera Religionis fulcimenta; ad quam ſtrenuè ſubſtinendam, & ad promulgandam & exequendam diligentiſſimè Synodum Tridentinam, ab ipſa, quacumque de cauſa, lentius agendum non eſſe.* Cùm autem illa reſpondiſſet, (d) videri Senatoribus, eſſe in Synodo quosdam articulos noxios Principis juribus, & provinciarum privilegiis, adeoque opus eſſe ut ea in promulgatione exciperentur. Rex in hac ſententiam (e) illi reſcripſit: *Sibi nequaquam placere, in promulgatione Concilii quidquam excipi, ne anſa præberetur tum ſurrandi Romæ, ſermonum avidæ, tum imitandi reliquis Principibus, ſemper ad res in Hiſpania geſtas intentis. De Regis ac Provinciarum juribus abundè fuiſſe conſultum, cum actum fuerat de promulgando in Hiſpania Concilio, ubi eadem difficultates militabant; & ſicut ibi non magni habita ſunt, promulgato ſine ulla reſtrictione Concilio, levique ſolum temperamento ad uſum adjecto; ita ſe velle ut ageretur in Belgio: eam ob cauſam eò mitti promulgationem in Hiſpania progreſſam, quo populi omnes ſibi parentes ad eamdem normam reddigerentur.*

(b) *Hiſtor. Concil. Trid. Pars III.*

(c) *30. Septemb. 1564.*

(d) *25. Novembris.*

3. Hæc Philippi Regis pietas, conjuncta cum Sebaſtiani Regis, & Principum Italicorum pietate, ſubjecit Concilio & regiones Occidentales utriusque terrarum orbis, & partem Septentrionis, & Indias ad Orientem, & multas Africæ regiones, quantum ad climata qualitatesque illarum Eccleſiarum Tridentinæ ſanctiones aptantur.

4. In Germania, ſcribit Suavis, Decreta disciplinæ ne à Catholicis quidem fuiſſe in pretio habita. Sed rei falſitas paulò poſt à nobis palàm fiet. Tum varia narrat objecta contra Decreta doctrinæ, in poſtremis Seſſione firmata, quæ tandem ad tria capita rediguntur, ad nimiam loquendi brevitatem, ad obſcuritatem inde profectam, & ad quasdam peculiares animadverſiones in argumento de Indulgentiis.

5. Quod ſpectat ad brevitatem: ſi fuiſſet percontatus quid in Tribunalibus fieri conſueverit, cognoviſſet, acta cauſæ, in triginta volumnibus digeſta, terminari à judice unius verbi ſententia. Et quamquam Synodus in antegreſſis Seſſionibus explicationem doctrinæ præmiſiſſet, ſe tamen non obſtrinxerat ut ita ſemper ageret, ubi nec argumenti difficultas id poſtularet, nec temporis anguſtiæ id permitterent. Videatur ſecunda Synodus Arauſicana, quàm adeò reveretur Eccleſia, ibique paucis verſibus definita reperientur argumenta ampliora, magisque nodoſa iis, quæ per ultima Tridentina Decreta ſunt definita. Præterquam quod non tam ea fuerunt novæ definitiones, quàm confirmationes veterum, quæ aut ab aliis Conciliis, aut ab hoc eodem in aliis Seſſionibus editæ ſunt: cujus rei teſtimonia illic apparent è regione Decretorum notata.

6. De obſcuritate ſatis mihi ſit ut reſpondeam: De intelligentia Canonum præteritorum plurimam inter Theologos, ut aſſolet, controverſiam eſſe; at verò de his, qui Seſſione vigeſimâ quintâ confecti ſunt, vix ullam inter illos diſcordiam legi. Hinc deducatur, an caligo à Suavi obſervata, ſit in objecto, an in oculo. Solum de indulgentiis non habetur diſerta definitio, ab antecedente Synodo confecta: verùm ut generatim illæ comprobarentur, ſatis erant duo Pontificum diplomata jam extantia, præter illud Leonis in Lutherum, & præter veterem conſuetudinem Eccleſiæ. Ferè omnia, quæ contra definitiones haſce de Indulgentiis ab eo adducuntur, jam rejecta ſunt à nobis in ſecundo libro, ubi ſimiliter is de illis diſſerit, deſcribens earum examen, habitum ætate Adriani. Ne igitur quæ ibi dicta ſunt repetam, breviter iis, quæ hìc

adjicit, respondebo. Ac primo quidem haud negaverim, usum Indulgentiarum diu in Ecclesia parciorem fuisse. Sed cum Synodus dixit ut ad veterem severitatem rediretur, significare noluit, sicut arguit Suavis, ut omnino rediretur; solum voluit ut nimia laxitas jam inducta ad eos fines coarctaretur, quos temporum & locorum conditio suadebat. Itaque cum hac ætate commodè resumi non posset frequentia canonicarum pœnarum, ob causas ibi adductas à Suavi, experimento cognoscitur, adjumentum esse suave simul & efficax, ad homines excitandos ad opera pietatis, illicitum Indulgentiæ consequendæ. Nec per illud, modò sit prudens ac moderatum, desides reduntur Christi fideles ad satisfaciendum Deo per alia pietatis officia pro noxis commissis: cùm enim, sicut in memorato loco notavimus, homines incerto semper animo sint an Indulgentiam obtinuerint, remanet pariter in compluribus stimulus, ut per novam operum pœnarumque salutarium solertiam certiores reddantur; & ex altera parte, quæ ipsis ad consequendam Indulgentiam injuncta fuere, per ipsorum exercitationem augeant studium pietatis; & facilitatem inducant ad similia perficienda; quod liquet experimento quotidiano. Prætereà hæc opportunitas Indulgentias, quas vocant plenarias, impetrandi, facile reddit ministerium, alioqui gravissimum, Confessariorum, dum sæpè liberantur anxio metu, ne pœnæ ab ipsis culparum gravitate leviores imponantur; quod tamen spectatâ pœnitentium imbecillitate opportunum esse solet, ne ab accessu ad Sacramenta deterreantur. Et hoc posito, sacerdotibus confessiones audientibus permolestum accideret, si cogerentur semper exactè perquirere, num peccator parato sit animo ad excipiendam pœnam delictis congruentem. Ab his igitur causis & adducti sunt. Pontifices ad liberalius impertiendas Indulgentias, quam mos antiquior in Ecclesia ferebat, & omnis dubitatio tollitur de Patrum mente in verbis adductis.

7. Alterum corollarium nititur hîc Suavis conficere (ut reliquas nugas, inutiles & indignas responso, præteream) videlicet dum Synodus affirmavit, ex nimia Indulgentiarum facilitate disciplinam enervari, fassam proinde fuisse, eas non nisi ad remittendas pœnas exteriores valere, adeoque ad conscientiam non spectare, nec animos ab ullo apud Deum culpæ debito solvere. Argumentatio hæc claudicat utroque pede, hoc est, quod spectat ad Logicam, & quod spectat ad Theologiam. Utrumque vitium in aperto est. Ita procedit argumentatio: Indulgentiæ hominem liberant ab exteriori pœna canonica; igitur ab ea sola liberant. Cui non patet vitium logicum, quod nimirum pertinet ad formam? Theologicum considéremus, quod spectat ad materiam. S. Thomas ex principiis suis oppositum concluderet per hujusmodi syllogismum: Indulgentiæ hominem liberant ab exterioribus pœnis canonicis: id non præstarent, nisi liberarent pariter à pœna in Purgatorio debita, ad quam compensandam hujusmodi canonicæ pœnæ imponuntur; aliter enim morbum relinquerent, & medicinam aufferrent, adeoque nocerent: igitur liberant etiam à pœna Purgatorii. Addo, distortè concludi ex dictis Concilii verbis, per Indulgentias liberari hominem exteriori pœnâ canonicâ, & non potiùs impositâ in Sacramento, nam etiamsi hac sola liberarent, adhuc verum esset Concilii dictum, nimirum, ex nimia facilitate Indulgentias consequendi debilitari Ecclesiasticam disciplinam; cùm ea conservetur usu quoque piorum operum, pœnarumque à Confessariis injunctarum, quæ vim obtinent ad edomandas animi affectiones, & ad cautiorem reddendum pœnitentem, ne in posterum labatur. Hoc autem admisso, equidem puto mihi opus non esse aliunde probare, eatenus posse per illas solvi obligationem pœnitentiæ in Sacramento injunctæ, quatenus pœnarum Purgatorii obligationem solvunt, ad quas delendas ejusmodi pœnitentia est instituta.

8. Narrat deinceps, à Cæsare ac Bavaro, quò satisfieret Catholicis, fuisse inflammato studio postulata usum Calicis, conjugium Sacerdotum, aliaque legum Ecclesiasticarum laxamenta. Sed hoc quo pacto concordat cum iis, quæ suprà scripserat ad elevandam Pontificiam auctoritatem, videlicet, postquam à Synodo reposita est in Pontifice Calicis cessio, destitisse Cæsarem ab ea petenda, propterea quòd populi à Concilii, non à Pontificis potestate illam vellent? Profectò Suavis rationem nactus est, quâ ostenderet, se non semper mentiri: cùm enim fieri non possit, ut in quavis contradictione pars altera vera non sit, certum est, dum ille utramque affirmat, in ipsius altera esse veracem. Sed mendacium, tamquam proles magis dilecta, primum in ejus paginis locum obtinuit: quare veritas est in iis, quæ hoc secundo loco narrat. Pontifex in Senatu (f) Kalendis Martiis questus est de conditione temporum, quæ hujusmodi petitionibus materiam suppeditabat, & quosdam destinavit ad negotium expendendum. Sed ignoravit posteà Suavis, usum Calicis fuisse concessum, tametsi cum certis quibusdam conditionibus ac restrictionibus. Proinde Pontifex decimoquarto Julii in Senatu (g) Cardinalibus exposuit, à Ferdinando Cæsare, cujus desperandam valetudinem dolenter significavit, postulatum fuisse summoperè usum Calicis pro Germania, suisque hereditariis ditionibus, idque ex judicio Episcoporum, Septemvirûm Ecclesiasticorum, & Catholicorum Principum; eumdemque denuntiasse, ubi hoc negaretur, brevi ab universa Germania non Catholicam modò, sed Christianam etiam fidem desertum iri. Complures Cardinales ac Præsules secretò fuisse rogatos à se sententias; inde ipsorum consilio, tametsi ab hujusmodi rebus novis ipse abhorreret, traditam à se fuisse potestatem quibusdam Episcopis Germaniæ, per quam ritum illum permitterent; non tamen absolutè, sed in iis locis, ubi causas allatas veras agnoscerent, & quibusdam certis conditionibus à se præscriptis. Concessionem hanc exceptam fuisse Viennæ immensâ lætitiâ, & Delfinum Nuntium scribere, jam duas tertias hæreticorum partes ad frugem redactas. Ita Pontifex ad Cardinales. Sed brevi compertum est, id esse instar brevissimi levamenti, quod interdum ex nocentis populi delectatione experitur ægrotus. Verumtamen hoc experimento opus erat ad evellendam ex animis Germanorum persuasionem, quod Synodi ac Pontificis difficultas in eo concedendo salutem nationis præpediret. Ceterà tum ea in melius mutatio, tum etiam concessionis effectus amplius progressa non sunt: unde sedente (h) Gregorio XIII. ac posteà Sixto V. obeuntibus nonnullis ex Episcopis, quibus impertita fuerat potestas, dubitatum fuit, an gradui illa intelligeretur tradita, adeoque perdurans in successoribus, an personis, adeoque cum ipsarum vita decedens: & hoc posterius pro vero habitum est, adeoque non obtineri usum licitum illius concessionis nisi à sacerdotibus, quibus memorati Episcopi viventes contulerant. Hic fuit exitus illius tam diuturni ac tam celebris postulari; qui docuit, quantum fallat spes ingentium bonorum, quæ mortales præsagiunt in obtinendis Romæ quibusdam inusitatis relaxationibus.

(f) *In Actis Senatus.*

(g) *Acta Senatus.*

(h) *In monumentis Pontificatus Sixti V. inter scripturas postremi Cardinalis Montalti, quæ sunt in Archivo Vaticano.*

9. Hæc Germanorum postulata dum narrat Suavis, multa obliquè inducit in prohibitionem conjugii sacerdotum. Quod spectat ad auctoritatem antiquitatemque hujusce prohibitionis, calamum defatigare mihi non placet, cùm argumentum ea sit innumeris controversiarum scriptoribus familiare. Sed quod spectat ad ipsius utilitatem, prudens quisque consideret, quantum a rebus divinis distraherent, quantumque cum carne ac sanguine connecterent ministros Sanctuarii amor conjugum, & amor liberorum, cum ambo omnium vehementissimi sint, quos in homine natura succendat. Quod si quando nimium movet reliquorum conjunctorum amor, qui longè tepidior est, nec obligationem semper affert ut ipsis prospiciatur, quidnam molirentur duo illi amores adeo ferventiores, adeoque cohonestati naturali debito illis sollicitè consulendi? quantum intenti animi studio subtraheretur? quantum crescret rei familiari? quanto esset in minori benevolentia ac pretio Ecclesiasticus apud familias, dum patrimonii partitionem afferret? enim verò non sine prævalida necessitate clerici seipsos de se obstrinxerunt lege alioqui dura, eosque solum obligante, non item laicos, sicuti jejunii lex est. Quod autem hæc obligatio materiam posteà præbeat ad multa peccandum, valde frivolum objectum est, & cunctis prohibitionibus divinis humanisque commune. Perpendatur quid illa boni afferat, quid mali sequeretur eâ sublatâ: pependatur similis usus vetustissimus omnium Ordinum Regularium, quorum natura necessario postulat hanc vetiti convenientia perspiciatur. Nec illius relaxandi ulla umquam dubitatio orta est in Pontifice, tametsi Germanorum postulatis, naviter à Cæsare expositis, urgeretur.

10. Sed illicò ejus petitiones desiere, idque cum Pontificis mœrore, dum simul vita petitoris desiit. Hoc accidit die vigesimoquinto Julii; & Pontifex rem ad Senatum dolenter retulit (i) quinto Augusti, decrevitque ad honorificentiam, tunc non ordinariam in exequiis Pontificii facelli, ut illic oratio de laudibus Cæsaris haberetur, sicuti nec ordinaria fuerat ejus pietas ac promeritum in Ecclesiam; & quatuor ex Purpuratis Patribus destinavit, ut id exequendum curarent per formam ex omni parte dignissimam. Ferdinandus magno animo Princeps fuit, sed non vasto: forti ad bellum pectore sed ad pacem prono: in rebus bellicis generosior quàm fortunatus, ut qui dotalis regni partem non modicam sibi præreptam vidit ab Ottomanna potentia, cum gravi jactura, sed cum majori terrore Christianæ Reipublicæ. Per pacis artes duo regna, Austriacæ familiæ hæreditaria, ipsi accesserunt, & aliud regnum in animis Germanorum hæreditarium eidem fundatum est; ut proinde dici possit, ab ipso relictum fuisse Imperium suis posteris hæreditarium. Ingens in illo fuit humanitas ad privatorum benevolentiam sibi comparandam: ingens moderatio ad retinendam cum potentioribus concordiam: ingens studium ad explenda Principatus munera: ingens religio ad suum animum, suasque regiones illæsa servanda à communi Germaniæ morbo. Verùm, pro eo ac omnes humanæ virtutes non solis, sed stellarum lucem habent, hoc est, aliquâ umbrâ mixtam, visa est ejus sinceritas illum credulum reddidisse, & credulitas, nonnumquam suspiciosum; & interdum etiam ejus lenitas occupasse fines severitati debitos in animo dominantis. Ceterum illi se obnoxiam singulariter fateri debet Apostolica Sedes; quamvis enim hæc diu restiterit nomen ac jus Cæsaris ipsi tribuere sub Paulo IV. eumdem tamen posteà experta est egregium inter obsequentissimos Cæsares, qui umquam in Germania imperaverint: atque illi potissimum acceptam referre potest immensam utilitatem, quam attulit Ecclesiæ Synodus Tridentina.

(i) *Acta Consistorialia.*

11. Honores funebres redditi sunt huic Principi in Basilica Vaticana (k) die decimo octavo Augusti, quo die Pontifex Cardinalibus significavit, lætam spem sibi fieri à Delfino Nuntio in Religionis negotio; præcipuè verò nuntiari, Maximilianum Cæsarem, ad quem destinavit Legatum Altempsium Cardinalem, sororis filium, ac reliquos demortui Cæsaris filios imitaturos pietatem paternam. Certum est, Ferdinandi posteros fuisse posteà quasi Josueos ac Gedeones populo DEI in Septentrione; & Concilio Tridentino præcipuè tum in ipsorum Provinciis, tum in aliis Catholicis regionibus Germaniæ, non solum reverentiam fuisse exhibitam tamquam cœlesti oraculo, quod spectat ad dogmata; sed fuisse illud solemniter acceptum plurima ex parte, quod spectat ad disciplinam. Et præter acceptionem habitam in variis illius regionis Ecclesiis primariis, cujusmodi præsertim erat Augustana in Synodo (l) ab Othone Cardinali Truxesio celebrata anno 1567. idem actum est in provinciis Austriacæ familiæ hæreditariis, in Stiria, in Carinthia, & in Tirolensi, per Concilium Salisburgi (m) coactum anno 1569. Atque in Catholica Germaniæ parte Tridentini leges ferè omnino observantur, excepta prohibitione plurium sacerdotiorum, quæ se mutuò excludunt: cùm enim in aliis regionibus plures tiaræ in uno eo-

demque capite vetentur, id in Germania permittitur, habita ratione neceſſitatis, ut aliqui Eccleſiaſtici potentia ibi polleant, ut ſubditos coërceant, & hæreticorum violentiæ reſiſtant, quod hujusmodi indulgentiam & conducibilem & neceſſariam reddit.

(k) *Acta Conſiſtorialia.*

(l) *In Dilinga menſe Junio, in part. 4. c. 1. in Conſtitutione 2.*

(m) *Clauſum 28. Martii.*

Eſt commune cunctis ferè medicinis quæ graviſſimis morbis maximè ſalutares ſunt, ut per ſe ſtatui naturali repugnent, adeoque in uſu ordinario valentibus prohibeantur.

CAPUT XIII.

Concilium in Poloniæ Comitiis Commendoni operâ exceptum. Suavis calumnia de quadam Cardinalium creatione.

1. INterim non parum anxius erat (a) Pontifex, quid ageretur in vaſto Poloniæ regno, jam contaminato contagione recentium hæreſum, quæ ab ignobilioribus membris ad nobiliora magisque vitalia illius corporis aſcenderant. Nuntium Apoſtolicum apud Sigismundum Regem agebat Commendonus, ſicut indicatum eſt, ad quem librum editum Sanctionum Tridentinarum Pontifex miſit, ut illum excipiendum ibi curaret. Helſpergæ in Pruſſia tunc ille morabatur, intra diœceſim Oſii Cardinalis, ad quem inviſendum venerat poſt ejusdem Tridento reditum, quippe illi percharus, ejusque conſilio ad eam provinciam à Pio electus. Collato inter ſe negotio, exiſtimarunt ex una parte, nec honorificum ſpecie, nec ſatis ad firmitatem fore, ſi liber privatim Regi traderetur, cum objici ſemper poſſet, auctoritatem in rege non eſſe ad regnum perpetuis illis legibus obſtringendum. Ex altera parte, ſi traderetur in Senatu, minimè tutum id cenſebatur, cum Senatus ille tunc multis hæreticis conſtaret, primumque in eo ſuffragium obtineret Ucangius (b) Archiepiſcopus Gesnenſis, & Regni Primas, homo contentioſus, & ambitioſus, adeoque cum hæreticis clàm conjunctus, cujus res malè geſtas, quas pro hiſtoricæ veritatis lege in præſentia narro, placet mihi aſpergere aliquâ laude, collecta ex iis quæ poſteà geſſit: is enim vacante ſolio ex obitu Sigismundi, orationem ſtudio religionis plenam, ac nervoſam, eventu proſpero habuit in generali Conventu, ne fœdus iniretur propoſitum ab hæreticis, quo liberum eſſet in Provinciis exercitium cujusvis ſectæ. Usque adeò etiam in eo, qui diu malè ſe geſſit, vividos interdum reddit probitatis ſenſus penè extinctos peſſimi patrandi horror. Sed hoc multò poſt accidit: at verò paulò anteà, eâ de qua ſcribimus tempeſtate, propriam nationis Synodum ille moliebatur, præpeditam à Nuntio auctoritate Regis, cui poſuerat ob oculos, hujusmodi conventus in claſſica publicarum ſeditionum converti. Idcircò metus erat, ne in Senatu ſuſpenſio aliqua aut exceptio decerneretur, quæ Concilii & Eccleſiæ auctoritatem vulneraret, & operæ fructum corrumperet. Poſtremò convenit inter Commendonum & Oſium, ut liber aut in Senatu aut neutiquam traderetur. Privata ſiquidem traditio, pejor quàm dilatio, ad magis propitias conditiones putabatur. Et quoniam in hujusmodi expeditionibus clypeus non ſuppetit, qui tutius objecta repellat quàm celeritas & arcanum; Commendonus, nulli hominum aperto conſilio, ſtatim magnis itineribus ad Regem perrexit, qui plurimum illinc diſtans Varſaviæ degebat; in urbe prope fines Lituaniæ, ibique generalia Comitia celebrabat: nec priùs ille pervenit, quàm de ſua petitione Regem certiorem reddidit. Hic ad rem peragendam intentus, nullâ interpoſitâ morâ, Commendonum in ſuis cubiculis retinuit, donec ingreſſus Comitium, expoſito Nuntii poſtulato ut publicè audiretur, duos Senatores miſit, eum deducturos. (c)

(a) *Cuncta extant in Vita Commendoni, ſcripta à Gratiano ejus Secretario, ac poſteà Amelia Epiſcopo, qui narrat ſe vidiſſe, & audiviſſe etiam in Senatu præſentem quæ dicentur: & etiam in volumine literarum Commendoni, quod eſt apud Barberinos; præſertim in Epiſtola ejus ad Borrom. 8. Aug. 1564.*

(b) *Gratianus in Vita Commendoni.*

(c) *7. Aug. 1564. in literis jam dictis Comendoni ad Borrom.*

2. Hîc itaque Commendonus, adhibitâ tum naturali tum artificioſâ eloquentiâ, quæ in magnis Conventibus ſuo velut in campo triumphare conſuevit, rem ab initio expoſuit; cauſas commoveravit, quæ Pontificem moverant ad cogendum tanto ſuo diſpendio ac labore Concilium, quo Chriſtianam Republicam collapſam reſtitueret, obſcura declaraturus, ac depravata correcturus. Quantâ ibi maturitate ac dignitate expenſa fuiſſent dogmata, emendationesque conſtitutæ, per tot annos à trecentis ferè Patribus, ex præſtantioribus, qui per cunctas Europæ regiones gregem Chriſti regebant, & ab aliis ferè centum ex præcipuis Doctoribus, qui florebant in orbe terrarum. Cuncta fuiſſe geſta aſſiſtente Legato ex ipſorum natione, & præſente ipſorum regni Oratore. Oſtendit, quàm impiè in DEUM, & quàm hoſtiliter in bonum publicum ſe gererent qui ſe ſubtrahebant Magiſtratui ſupremo, quem Chriſtus inſtituerat in Petro; pro quo, ne deficeret ejus fides, oravit, & cui commiſit ut fratres ſuos confirmaret; & loco tam ſancti Magiſtratus, arrogantiæ tribunal ſuper rebus divinis attollebant, in quo tot judices quot capita conſiderent; quod ſummæ temeritatis fuiſſet, & intolerabilis detrimenti etiam in humanis negotiis. Quapropter iidem ipſi vel inter corruptelas ſuas, perverſionemque morum ac Religionis, diu tandem perdurare non poterant, quin alios ſibi Magiſtratus ac Pontificatus in angulis Wirtembergæ ac Genevæ conſtituerent. Quânam ratione quemlibet ex illis idiotam audere intelligentiam cœleſtium Oraculorum ſibi arrogare, ad quam obtinendam deſudarant Nazianzeni, Cyrilli, Hieronymi, Auguſtini, & tot prætereà miracula ſapientiæ? Eos fuiſſe ſæpiùs invitatos per ampliſſimæ ſecuritatis tabulas, legationesque perhonorificas, quibus ipſe Commendonus perfunctus fuerat: ſed ſemper incaſſum, propterea quod ab illis non concordia, nec Reipublicæ bonum intendebatur, ſed potiùs contentio, clades, & chaos; quemadmodum eventa deploranda in provinciis ab eorum lue correptis teſtabantur. Idcircò à Pontifice, quo ab his ærumnis eriperet Poloniam, quam in ſuæ charitatis ſinu fovebat, ad Senatum mitti volumen illud, in quo ſancti Spiritus afflatu declarabatur veritas Religionis, & diſciplinæ norma præſcribebatur. Tum in Regis manibus librum reverenter collocavit, & jam è cubiculo diſcedere intendebat, quò de reſponſo conſilium haberetur. Commendoni verba tantam vim habuerunt, ut lacrymas à ſenioribus in Senatu, Religionisque ſtudioſioribus exciverint. Rex verò animadverſâ in aſpectibus animorum propenſione, vetuit Commendonum egredi, dicens, Senatores Polonicè ſententias dicturos, adeoque arcanas, tametſi ab illo audirentur.

3. Ucangius, qui primum dicendi locum obtinebat, hortatus eſt, ut generatim reſponderetur; Expendenda priùs eſſe quæ volumen complectebatur, ac poſteà ſtatuendum. Sed hæc ſententia à majori parte cùm fremitu excepta eſt, ut quæ indignum exiſtimabat, velle Senatum ſupra Concilium ſe judicem conſtituere. Rex autem auditâ communi voluntate in placido ſed univerſali ſuſurro, dixit, In ea re majori deliberatione opus non eſſe, cùm ipſe teſtari poſſet, Nuntium eo die non adveniſſe parato animo ad orandum in Senatu; adeoque ubertatem illam & efficaciam tam copioſi ſermonis, tamquam divinitus in ejus ore poſitam eſſe agnoſcendam. Itaque ſingulis ſententias minimè rogatis, affirmavit, videri ſibi rationi conſentaneum, volumen ſacrarum ſanctionum excipi, atque obſervari, & cunctis ferè Senatoribus unâ voce Regis dicto plaudentibus, hoc reſponſum de more à Vicecancellario redditum eſt Nuntio, plurimis de ipſo laudibus ſimul adjectis.

4. Suavis, ne anguis ſui caudem veneno vacuam relinquat, narrat ad Hiſtoriæ ſuæ finem, creatos fuiſſe à Pontifice Cardinales decimoquinto poſt abſolutam Synodum menſe. Et cum vituperare non auſit eorum conditionem, quippe qui ſummo in pretio habiti fuerant, illos tantummodò numerat qui Concilio interfuerunt, tribuitque collatam ipſis Purpuram ſtudioſæ eorumdem in Pontificem operæ, addens, noluiſſe Pium, idque diſertè declaraſſe, quemquam eorum aſſumere, qui ſuſtinuerant, manſionem aut inſtitutionem Epiſcoporum eſſe juris divini, tametſi alioqui dotes Purpuræ conſentaneas obtinerent: & hoc pacto conatur oſtendere, ſacram illam Pupuram fuiſſe mercedem adulationis, non præmium promeritorum; Romæ verò noxæ loco ſinceritatem haberi: quod ſanè malignæ inventionis commentum reverâ convincitur. Ac primò quidem inter eos, quos ille cooptatos connumerat, quidam modiciſſimam operam Synodo cuntulere; adeoque gradus ille non potuit ipſis tribui tamquam remuneratio ſervitii illic præſtiti Romano Pontifici; ſed ob alia egregiè geſta evecti ſunt: neque tamen libet hîc mihi eos nominare, ne cupido convincendi Suavis, ad minuendam innocentis laudem me protrahat: ſed licebit lectori ex ſe obſervare, de illorum nonnullis nihil à Suavi repertum ad eos in univerſo Opere ſuo antecedente nominandos. Contrà vero non unus tantummodò ex iis, qui Pontificia jura in Concilio naviter ſuſtinuerunt, ſupremum illud præmium à Pio non accepit, cujusmodi fuerunt Caſtanea, Facchinettus, & Archiepiſcopus Hydruntinus. Hiſce autem tribus, quorum duo poſtmodum Petri Cathedram cum plauſu conſcendere, nequiviſſet Suavis pares facilè numerare inter eos, quos neglectos affirmat ob commentitiam exceptionem. Verùm neque pariter de iis, qui prætermiſſi ſunt, examen ſingulatim habuero, tum quia nec à Suavi illud habetur, tum quia nec à meo propoſito poſtulatur, tum etiam ne in memoratam culpam incidam, ut dum obtrectatorem redarguo, ipſe pariter obtrectator evadam. Profectò inter eorum cohortem non licuiſſet Suavi alium proferre, qui ſingulari dotium ſplendore ad ſe oculos admodum traxiſſet, niſi Mutinenſem Epiſcopum, præcellentis doctrinæ virum, ſimulque utriusque illius ſententiæ propugnatorem; ſed is, antequam Cardinales eligerentur, jam deceſſerat: cùm autem Tridento Romam rediit, non modò torvè non eſt exceptus, ſed, ſicut alibi ſignificavimus, præfectus operi nobili, necdum in Synodo perfecto, Catechiſmi, Breviarii & Miſſalis, quod ille cum aliis Theologis complevit. Nec certè calumniæ locus dari poteſt. Quantâ integritate Pontifices & Aula Romana in hujusmodi remunerationibus ſe geſſerint, non ſolùm à nobis oſtenſum eſt in Julio III. qui liberaliter beneficiis affecit complures Antiſtites, priùs acerbè contrarios & ipſi Legato & Romano Pontifici in antegreſſo Concilio; ſed oſtendunt Pontifices & anni ſubſecuti. Etenim Pius V. in Collegium adſcripſit Vincentium Juſtinianum, ſummum Prædicatorum magiſtrum; & Gregorius XIII. qui Concilio interfuerat, Nicolaum Sfondratum Cremonenſem Epiſcopum, quem poſteâ Roma evexit ad ſolium; quorum uterque in celebri certamine vigeſimæ Aprilis cum iis conſenſere, (d) qui contendebant ut abſolutè declararetur, manſionem eſſe juris divini. Et quod ſpectat ad Pium IV. quinam nocere potuit Patrum cuipiam, quòd eam opinionem defenderit, ſi Nicolaus de Ponte in narratione ſæpè laudata teſtis eſt, Pontificem demum, rationibus lentè perſpectis, declaraſſe, à ſe quoque cenſeri, manſionem jure divino præcipi, ſimulque vetuiſſe contraria ſtudia adhiberi; Imò ſi conſenſit ut Decretum conficeretur verbis illi ſententiæ vel maximè propitiis, quam poſteà ſecuti ſunt ſcriptores Sedi Apoſtolicæ obſequentiſſimi? Eò temeritatis deveniunt Suavis calumniæ, ut cum ſæpè nihil interioribus animorum finibus obſcurius ſit, non tamen ille ſe cohibeat, quin eos accuſet, cùm ipſorum innocentia clarè perlucet.

(d) *Acta Paleotti 20. April. 1562.*

Mihi verò, quo pro virili ab hujusmodi vitio, non maligno ſolum ſed injuſto, longiùs abſim, lubet in fine narrationis meæ conteſtari, ad alienam famam integram præſtandam; nimirum, in iis quæ ſpectant aut ad præcipuum hujus Operis argumentum, aut ad controverſias cum Suavi, certò ſcio, fuiſſe à me adhibitam diligentiam, quam permittat maximam humana conditio; adeoque confido, me non à vero aberraſſe, vel

vel certè non frequenter, neque graviter. Sed in aliis narrationibus ex re incidente, & quasi episodicis, quamquam ne verbum quidem scripserim nisi fidem probabilium Auctorum secutus; tamen quia in hac vita mortali, penuria tum temporis tum virium causa est ne summum solertiæ impendatur cunctis ingentis operis partibus, minùs difficulter accidisse potuit, ut alicubi, à verò, tametsi neque volens neque temerè, seceſſerim. Quapropter si in hisce telæ meæ fimbriis, ut sic loquar, detrimentum cujuscumque nomina paterentur, mens mea non est, ut cum eorum famæ jactura, quod à me dicitur, quidquam ponderis addat auctoritati scriptorum, qui à me pro testimonio, uti soleo, producuntur. Et secundæ mihi fortunæ veterem, si temporis decursu comperirem, eos, quibus alicujus culpæ aut vitii nota illic inusta fuit, reverà innoxios esse, unde mihi necesse foret palinodiam canere; cùm longè appetibilius mihi videatur in exercenda jurisdictione, sive ad potentiam, sive ad calamum spectante, munus remunerandi quàm puniendi; & simul existimem, omnem judicem non inhumanum gavisurum, si sibi contingeret, ut ob novas probationes aliquam damnationis sententiam revocaret, quamquam à se actorum antecedentium vi legitimè prolatam.

CAPUT XIV.

Quæ sparsim in Opere de libertate Concilii ostensa sunt, & quid boni reverà illud Aulæ Romanæ contulerit, renarrantur.

1. QUoniam autem uti populus avidè studioseque libertatem appetit, perinde genaratim penuria libertatis, objecta Concilio, locum maximè popularem obtrectatoribus præbet; unde sæpiculè Suavis ad illum redit, & nobis opus fuit de illa frequentet differere: nec supervacaneum fortasse nostro proposito, nec ingratum lectoribus accidit, si postremo loco summatim atque in unum colligantur, quæ alibi per narrationes habentur sparsa ac divisa, ut iidem, postquam Actorum quasi seriem legerunt, eorum summam hîc relegant, & æquam posteà sententiam ferant.

2. Tribus modis à Romanis Pontificibus læsa Concilii libertas concipi potest, Vi, Jussu, Exhortatione minis ac promissis armatâ. Hæc autem libertatis violatio ad duo conversa fingi potest, aut ad compellendos Patres ad ea peragenda quæ per se ipsi nolebant; aut ad retrahendos ab iis efficiendis, quæ illi volebant.

3. Observandum etiam est, præter tres, quos diximus modos, qui vitiosi fuissent, posse alium intelligi, per quem Patribus non deesset quidem arbitrium sanciendi tamquam solutis; sed iisdem deesset species dominandi tamquam supremis, & agendi confusio, tamquam acephalis, cùm Pontifex se Concilii caput declararet, illud per suos Legatos regeret, eidem opem ferret suis consiliis, ac studio suorum Theologorum, suorumque sacri Juris Doctorum; ita tamen, ut posteà liberum esset cuicumque conscientiæ, huic potiùs quàm illi sententiæ adhærere, & ut conficerentur Decreta pro majoris partis suffragio. Si postremum hoc Suavis significat nomine læsæ libertatis (sicut ostendit frequenter, & sicut hæretici sui significabant, cùm convenire ad Concilium renuebant, nisi liberum illud esset, hoc est, Romani Pontificis auctoritatem non admitteret) equidem non modò confiteor, nostrum Concilium liberum non fuisse, itidem ac nullum aliud Oecumenicum Ecclesiæ Concilium, excepto Constantiensi, tantisper dum certus Pontifex non extitit: cùm reliquis omnibus præsederint sive Pontifices secundùm veritatem Catholicam, sive, secundùm etiam falsitatem hæreticorum, & ipsius Suavis, aliis Pontifices, aliis Imperatores. Unum interfuit inter Tridentinum & reliqua Occidentis Concilia, quòd illis per se ipsi adfuerint summi Pontifices, huic verò per suos Legatos, qui cum Romano Pontifice collati, tantò minus lucis obtinent ad inclinandas Præsulum inferiorum palpebras, quantò minus lucis habet parelium cum sole collatum. Ceterùm, nullus est hominum conventus uni capiti subjectorum, qui hoc genus libertatis nihil dependentis exerceat; eam verò Ecclesia Catholica detestatur, nedum simulat.

4. Jam verò, cùm Suavis in animo suo satis cognosceret, in defectu hujusmodi libertatis, apud cordatos sincerosque homines vim esse non ad improbandas tamquam violentas Concilii sanctiones, sed ad eas tamquam legitimas corroborandas, studuit hunc defectum libertatis cum aliis, quos numeravimus, confundere. Verùm sicuti vocum ambiguitas cunctarum fallacium dissertationum basis est; ita ex opposito nos, qui declarare veritatem extra hæc involucra & planè perspicuam studemus, distinctè ac singulos per se modos illos expendemus.

5. Quod spectat ad violentiam, tam longè distat à vero quàm id quod fieri non potest. Quo possit Princeps vim inferre alicui hominum conventui, opus est ut vel conventus in ipsius ditione celebretur, vel ii qui conveniunt, patrias familias & sua bona habeant in illius ditione. Hoc posito, Concilium cunctis tribus vicibus habitum est in urbe non Pontifici Romano, sed Cæsari subjecta; adeò ut Legati non modò non potuerint vim aliis inferre, sed ætate Pauli III. ipsis necesse fuerit non parum acerbi invito fortassis Cæsare devorare. Nec umquam Austriaci animum induxerunt ut assentirentur ulli urbium Ecclesiæ, ac præsertim Bononiæ, tametsi plusquam duæ tertiæ Concilii partes eò confluxerint, hunc ipsum planè libertatis defectum objicientes dominii causâ. Hoc de domicilio. De viris congregatis dicamus. In his tribus Conventibus pars Episcoporum longè major suas diœceses ac familias in aliorum Principum, ac potissimum in Austriacorum dominatione obtinebat; modica quædam portio ex subjectis Pontificiæ ditioni conflabatur. Et satis liquet, quàm clarè animadverterint Patres, se immunes esse ab omni vi quam Pontifex posset inferre, quando non solùm nostra, sed Suavis etiam historia conferta cernitur & animosis contradictionibus, per quas tam multi ex illis, ac tam frequenter Legatorum voluntati restiterunt, & plurimis eorumdum vociferationibus, molitionibus, & victoriis, in Aulæ Romanæ detrimentum.

6. Quod

6. Quod attinet ad alterum modum, quo libertas à Pontifice per jussiones adimeretur, tam pura Concilii fama perstitit, ut ne unica quidem hac de re vox etiam inter Suavis latratus, quantumvis calumniosos, audiatur.

7. Nec similiter de tertio modo, nimirum, per exhortationes, promissis minisque permixtas, quidquam umquam probatur. Quin è contrario patefactum est, à Romanis Pontificibus fuisse beneficiis insigniter affectos quosdam etiam ex morosioribus, magisque oppugnantibus suorum Legatorum sensus, & Aulæ suæ jura; & alioqui parum aut nihil fuisse traditum iis, quos quasi mancipia Romæ Suavis numerat. Neque quispiam nominari poterit ad præcelsum gradum ab illis evectus, in quo præcelsa merita tamquam malignam non damnent quamcumque adversam interpretationem. Verum quidem est, & à me fidenter narratum, multis Episcopis indigentibus in Synodo aliquid eleëmosynæ suppeditatum fuisse à Romano Pontifice ad alimentum; in quo charitatis ac liberalitatis actu Suavis satyrica sua commenta fundavit. Sed est indicium indubitatum odii atque calumniæ, cùm vituperatio trahitur ex eo opere, cujus oppositum meritò vituperabile fuisset. Quidnam, & jure, proclamasset Suavis, si ex adverso Christi Vicarius in tanta Ecclesiæ necessitate ærarium occlusisset, sineretque Synodum carere auxilio ac splendore tot sapientum proborumque, sed indigentium Præsulum? Neque par erat ut ipse taceret, hoc subsidium redigi ad viginti quinque scutatos menstruos; quod certè complures sibi ducebant oneri, cùm illud honestum ipsis titulum adimeret subtrahendi se ab incommodis illius domicilii, ut proinde non modò id ipsis gratum non accideret, sed parcitatem perpetuò conquererentur, & complures ex illis in deliberationibus reipsa tum Legati tum Pontifex molestissimos experti fuerint.

8. Præterea, quoniam in partitione consideravimus, potuisse libertatem lædi, aut coactis Patribus ad id agendum quod ipsis opportunum non videretur, aut retentis ne id agerent quod opportunum existimarent, inquiramus, an id ex uno alterove capite contigerit.

9. In priori capite suspicionem omnem excludit rerum conditio in Synodo decretarum, cùm ibi nec unicum Fidei dogma, nec unica disciplinæ lex firmata fuerit in rem Pontificum; plurimæ verò inter leges in ipsorum detrimentum: quare nullum potest concipi commodum, quasi stimulus qui eos moveret, ad quodpiam eorum Decretorum odiosis probrosisque artibus comparandum. Et sanè hujusce rei ne unum quidem exemplum Suavis umquam adducit: adeò defuit omne illius indicium, & omnis umbra. Id satis esset defensioni ac firmitati cunctarum in Synodo sanctionum: sed nolo mihi satis sit; nam etiamsi plenæ Concilii efficaciæ satis est, plenæ ipsius & Apostolicæ Sedis existimationi non sufficit. Eapropter ad alterum caput expendendum accedamus, nimirum, de sanctionibus per vim impeditis; ac priùs de dogmatibus, posteà de legibus.

10. De præpeditis dogmatum definitionibus non nisi duos affert & opponit casus ipse liber Suavis, alterum de mansione, alterum de institutione Episcoporum, quorum utrumque volebant complures divino juri tribuere; Pontifex verò studuit ne res declararetur.

11. De priori; jam ex hac Historia compertum est, quamquam Pius IV. voluisset initio ut omitteretur hujusmodi quæstio, utpote inutilis ad id quod intendebatur, videlicet ad inducendos Episcopos ut residerent, atque ut incerta inter Catholicos, & gravida corollariis contentiosis; eundem tamen scripsisse, ut ubi sine perturbatione illa prætermitti non posset, liber ei cursus relinqueretur. Et reipsa duo ex ipsius Legatis propenso in eam definitionem animo erant; quæ ideò confecta non est, quòd Patres præcisè rogati sententiam, majori ex parte de ea non concordarunt. Posteà verò cum visæ sunt tot rixæ ac tot suspiciones ejus causâ coortæ, optavit Pius ut sopiretur: & hæc in eo voluntas subinde aucta est. Etenim quamvis tamquam larvæ censerentur detrimenta Sedis Apostolicæ, quæ hinc à nonnullis arguebantur: tamen vulgatis Pontificis sensibus, adhibitisque ab illo studiis ad ejus prætermissionem, tamquam auctoritati suæ tutiorem, ubi oppositum peractum fuisset, fuisset idcircò diminuta apud Transalpinos, ac præsertim apud hæreticos, opinio conjunctionis inter Patres & Pontificem, & studiosi illorum animi erga Pontificiam Sedem. Sed tandem ipse Orator Venetus palàm nobis facit, veniſſe Pontificem in eam sententiam, & arbitrio Synodi reliquisse, ut illam definiret: quod non evenit, solùm quia Patres non convenere. Eam posteà communiter secuti sunt, sicut observavimus, Theologi magis addicti Pontificiæ auctoritati; & aliqui Præsules, ejus propugnatores, evecti Romæ fuerunt alii ad supremum Senatum, alii etiam ad Solium. Quin unicum illud quod per eam definitionem intendebatur, hoc est, mansionis observatio, obtentum est cura studioque Pontificum longè amplius, quàm umquam fautores illius partis speràssent ope instrumenti quod promovebant.

12. In altero capite de institutione Episcoporum eadem est adhibita moderatio; ac proinde, tametsi à Legatis illud propositum non fuerit, cùm tamen à Granatensi delatum esset in medium, itidem ac Decretum mansionis, illi permiserunt ut non semel sententiæ super eo proferrentur. Sed hæ semper evasere discordes de ea parte potestatis Episcoporum spectantis ad jurisdictionem, quam complures ex viris ibi congregatis, & ex sanctis Doctoribus, antiquis ac recentibus, totam agnoscebant in suo quasi fonte in summo Christi Vicario, à quo in Præsules inferiores descenderet. Quapropter sollicito fuit animo Pontifex, ne ob nimiam pacis aviditatem Decretum conficeretur ambiguum, & cum occulto semine futuræ seditionis ac belli: sed ut apertis verbis illud tantum pronuntiaretur, de quo Patres convenirent; iis, in quibus discordabant, in suo statu relictis: atque ita demum peractum est. Quid amplius? amor concordiæ tantam in Pontifice vim habuit, ut quamquam ex decem partibus novem convenirent in confirmando Florentinæ Synodi Decreto, & in statuenda prærogativa Romani Pontificis supra

Concilium; tamen, quoniam pauci quidem Galli cum aſſeclarum modiciſſimo numerò repugnabant, & Lotharingus eum rogavit ne per id pax turbaretur, ille ſe flexit ad ſe privandum tam præcipuo emolumento. Atque hæc de dogmatibus.

13. Quod ſi de legibus diſciplinæ diſſeramus: non modò Pontifices haud difficulter conſenſerunt ut Patres ea cuncta ſtatuerent quæ ad communem Eccleſiæ ſtatum ſpectabant: ſed eò devenerunt, ut illis, quamvis eſſent inferiores auctoritate, & ſuſpicionibus obnoxii, facultatem indulſerint ad Aulam ſupremi ipſorum Principis, ejusque Tribunalia reformanda. Quin Pius IV. ſæpè Legatis injunxit, ut hoc ipſum deduceretur in opus, ſe priùs non commonito: iterum atque iterum conqueſtus eſt, cùm id Præſides non obſervarunt: laudavit quidquid in Seſſionibus decretum eſt, quamvis interdum & improviſum, & expectationi ſuæ contrarium, & ærario ſuo ſuæque Aulæ non mediocriter noxium. Lotharingus Cardinalis, & Archiepiſcopus Bracarenſis, poſtquam diu & intimè cum illo egerunt, hujusmodi animum in eo & hujusmodi ſtudium Concilio teſtificati ſunt. Cæſar ad ſuos Oratores ſcripſit, à ſe in exemplari accepto emendationis tunc paratæ, ac poſteà in Synodo ſtabilitæ, obtentum jam fuiſſe ferè quidquid optaverat ut corrigeretur in Eccleſia. Similiter quoque Regibus Hiſpaniæ ac Luſitanæ factum eſt ſatis. E converſo, cùm actum fuit de aliquo abuſu in laicorum poteſtate corrigendo, cælum tellusque miſceri viſa ſunt; & oportuit ut tunc Legati prævalidâ oratione Patres cohortarentur, quâ illos retraherent ab obſtirmato conſilio, ne alteram ſine altera parte reformarent.

14. Hæc in Concilio. Quo abſoluto, cùm Pontifex effecerit, ut in Aula ac ditione ſua, ſuisque Tribunalibus illud exciperetur, & obſervaretur, ex oppoſito, in illis regionibus, quæ morum reparationem enixius efflagitarant, impetrare non potuit ut eadem exciperetur, niſi quantum cognitâ: ibi ex aliorum experimento illarum legum utilitate, una modò, modò altera inducta eſt, numquam tamen dentibus ad duriores atque auſteriores admotis. Quare in hac poſtrema Hiſtoriæ clauſula revocare mihi liber id, quod initio ſcripſeram, cùm Suavem impugnavi. Ubi affirmat ille, firmatam & eorroboratam fuiſſe à Concilio Romanæ Aulæ potentiam in regiones, quæ ipſi ſubjectæ ſuperarant, adeò ut tam firmas radices ea numquam egerit; illic ſtudui ejus dictum refellere, obſervans, cùm in ſuperioribus Conciliis decretum aliquod Romano Pontifici propitium fuiſſet editum, nihil hujusmodi à Tridentino profectum; quin è contrario varias ibi ſanctiones fuiſſe confectas, Aulæ Romanæ tum auctoritati tum proventibus perniciosas. Nunc verò animadverto, me illi injuriâ contradixiſſe. Potentia ſiquidem, & præſertim Eccleſiaſtica, firmiores radices non habet, quàm bonas leges, ac bonos mores in Magiſtratibus. Firmiſſima & ampliſſima facta eſt acceſſio auctoritatis ab Eccleſia, Aulaque Romana, ex eo quod cùm anteà per plura ſæcula *Merum emendatio*, & *Concilium* vocabula eſſent objecta Romæ ab exterarum nationum clamoribus, eadem poſteà evaſerunt vocabula, quæ juſto clamore objectare poteſt Roma multis exteris nationibus. Quin ſicut in aliis commerciis lucro vertitur, cùm alienum retinetur, facti ræ cùm ſuum non exigitur; Romæ, in communicatione cum Catholicis regionibus, nihil ſortem magis minueret: quàm ſi debitum illa non ſolveret: nihil magis ejus opulentiam retinet, quam cum illa debitorem tolerat non ſolventem.

(o)

SYLLABUS

Errorum Hiſtoriæ Suavis, de veritate facti, qui errores certiſſimis teſtimoniis evidenter hoc Opere convincuntur.

TRidentum non fuiſſe ampliùs miſſas ex Aula Pontificia literas Mantuano, ob conceptas de ipſo ſuſpiciones, ſed Simonettæ. Quod evincitur eſſe falſum. *Lib. 17. cap. 4.*

2. Hac de cauſa fuiſſe expunctum ex numero eorum, qui à Pontifice delecti ad res Concilii deliberandas, Cardinalem Gonzagam, filium fratris Cardinalis Mantuani. Hoc etiam falſum. *Ibid.*

3. Pontificem ſuccenſuiſſe Camillo Olivo, qui Mantuano à ſecretis erat, quòd hic non expleverat ea quæ Olivus promiſerat. Romam à Mantuano non Olivus, ſed Pendaſius miſſus fuit; & ne hic quidem eo tempore. *Ibid.*

4. Pontificem ſolitum acerbè de multis queri, quoniam hac ratione eos ad purganda res geſtas compellens, purgationemque admittens, ſibi conciliabat. Ex cunctis monumentis liquet, Pontificem contrà omninò egiſſe. *Ibid.*

5. Legatos ſubterfugiſſe proponere Concilio volumen Ferdinandi, tot petitionibus refertum; & Archiepiſcopum Pragenſem, mutatis ad celeritatem equis, ad Aulam Cæſaris ſe contuliſſe, quò illum ea de re, deque Concilii ſtatu edoceret. Verum contrà eſt, Legatos apertè Cæſareis Oratoribus oſtendiſſe, quàm parum conveniret volumen illud exhiberi. Et Archiepiſcopus rem probè intelligens, volumen retinuit; & jam accinctus ad Aulam Cæſaream petendam, quo Regem Bohemiæ coronaret, ſpopondit ſe operam daturum, ut Cæſarem ab ejusmodi præpoſito dimoveret: quod & præſtitum patuit. *Ibid.*

6. In Concilio fuiſſe turbationem adverſus F. Amantium ex Ordine Servorum B. Virginis, & Theologum Epiſcopi Sebenicenſis. Res quidem vera eſt: ſed aberrat Suavis in commemorando Amantii pronuntiato, unde turbatio. *Lib. 17. c. 6.*

7. Antonium Auguſtinum, in formula Canonis de Communione ſub utraque ſpecie, requiſiviſſe quædam verba quæ probata non fuere, cùm ſolus Epiſcopus Nimenſis conſentiret, Auctor tamen hujus rei fuit non Auguſtinus, ſed Duinius; & Ragazono aſſentiente ea verba recepta fuere, quippe Canonem magis declarantia. *Lib. 17. c. 7.*

8. Legatos ex Luſitani Oratoris conſilio revocaſſe facultatem deferendi ad tempus Tridenti, quibusdam Epiſcopis conceſſam. Id tamen ex aperto Pontificis mandato fuit. *Lib. 17. c. 8.*

9. Simonettam, cum audiebat in Congreſſu proponi ea quæ ipſius conſiliis adverſabantur, uſum operâ plurimorum Epiſcoporum, audacter facetorum, qui nonnullis primariis Patribus offenſis, ea die congregationis diſſolvendæ occaſionem darent. E contrario, nullo umquam ejus temporis monumento legitur, congregationem ob ejusmodi aculeos ante conſueta horam dimiſſam. *Ibid.*

10. Gabrielem à Veneur Gallum, Vivarienſem Epiſcopum, verba feciſſe de quibusdam circa Ordinum collationem emendandis. Id temporis nec Gabriel, nec ullus ex ipſius narratione concilio interfuit. Ad hæc, non Gabriel à Veneur, ſed Jacobus Maria Sala Bononienſis, Vivarienſis hoc tempore Epiſcopus fuit. *Lib. 17. c. 9.*

11. Archiepiſcopum Lancianenſem oppugnaſſe facultatem concedendam Epiſcopis de conjungendis Sacerdotiis Pontifici reſervatis. Sed Suavis narrat ejus ſententiam ſumma cum ingenii malignitate, diverſamque omnino ab ejus exemplari. *Lib. 17. c. 10.*

12. Archiepiſcopum Granatenſem, cùm poposciſſet ut neſcio quid adderetur Decreto de Euchariſtia ſub utraque ſpecie percipienda, id fuiſſe additum ſub æſtu diſputationis in illa eadem congregatione, in qua id ille petierat, & in eadem congregatione de eadem re fuiſſe latas ex improviſo ſententias; adeoque ea verba per vim ibi poſita. Hæc tamen omnia peracta cum diuturna & ſedata Patrum conſideratione. *Ibid.*

13. Cùm mota fuiſſet controverſia in eodem doctrinæ capite dum Seſſio celebraretur, Alphonſum Salmeronem & Franciſcum Turrianum Jeſuitas, alterum de ea re deſeruiſſe cum Varmienſi Legato, alterum cum Cardinali Madruccio, perſuadentes iis, ut paterentur aliquid addi Decreto; atque ab his rem Legatis propoſitam. Sed præterquam quod Turrianus non niſi tribus poſt Synodi finem annis Societatem Jeſu ingreſſus fuit, propoſitæ res ibi nomine communi ab Epiſcopo ſacrificante propenebantur, aut minori ſolemnitate ab eo qui à ſecretis Concilii erat; aut ſi quid extra morem contingeret, à primo Præſide, qui nec Varmienſis erat nec Madruccius. At ea difficultas, uti Seripandus ad Borromæum ſcribit, inceſſit unum ex Legatis manè ejusdem diei, antequam templum adiretur. *Ibid.*

14. Additamentum illud, quia ex improviſo propoſitum, fuiſſe à plerisque repudiatum. Et tamen complures docti Epiſcopi ſatis inter ſe diſſeruerant de re anteà multum ſatis agitata: & in eodem templo Guerrerus oſtendit verba S. Thomæ, contraria iis verbis quæ addenda proponebantur. *Ib*

15. Eamdem ob cauſam additamentum illud non placuiſſe aliis Legatis; ſed ob loci dignitatem eos dixiſſe, in ſequentem Seſſionem illud differri. At patet ex laudatis Seripnadi ad Borromæum literis, rem illam non voce propoſitam à duobus Cardinalibus inter rogandum ſententias ſuper recitatis Decretis, & aliis Præſidibus id ægrè ferentibus, ſed per accuratum libellum, eumque Patribus exhibitum ex communi Legatorum conſenſu, ante quam Seſſio inchoaretur. *Ibid.*

16. Turrianum & Salmeronem in dicenda ſententia petulanter transgreſſos fuiſſe præſcriptum à Legatis mediæ horæ tempus, aſſerente Salmerone, ſibi, uti Theologo Pontificio, haud tempus præſcribendum; atque hunc, cùm totum matutinum tempus dicendo abſumpſiſſet, non niſi communia attuliſſe nec digna memoratu. Hitamen haud petulanter præſcriptum tempus egreſſi fuere, cum Legati id conceſſiſſent. Salmeron ſolùm teſtatus fuit, ſe malle tacere, quàm in rebus adeo gravibus ea non dicere quæ conſcientia ſuggerebat. Nec modo non attulit communia, ſed excitavit eam celebrem quæſtionem, quæ ex ipſius Suavis teſtimonio diu Concilium exercuit, nempe, utrum Chriſtus in Cœna ſe ipſum ſacrificaverit. *Lib. 17. c. 13.*

17. Georgium Ar aida Luſitanum Theologum, in congreſſu 24. Julii habito ſententiam de ſacrificio Miſſæ tuliſſe, ob quam malè audiit in Religionis cauſa. Hic tamen numquam de ejus Seſſionis

denti retentus fuit poſt Mantuani obitum, cum iis omnibus muneribus, quibus ſuperſtite Mantuano fungebatur; & poſt Moroni adventum donatus fuit ſtipendio menſtruo 40. aureorum præſentis laboris ergò, ac prætereà Pontifici commendatus, ut aliis præmiis ob antecedens promeritum exciperetur. *Lib.* 20. *c.* 9.

62. Nuntium pacis, in Gallia cum hugonottis firmatæ, Tridentum fuiſſe perlatum 20. Apr. Id tamen tribus hebdomatis ante in omnibus Tridentinis monumentis extat. *Lib.* 20. *c.* 12.

63. Cardinalem Moronum in congreſſibus cum Ferdinando habitis, illi oſtendiſſe, nullum ex Concilio fructum ſperabilem eſſe: quod falſum evincitur. *Lib.* 20. *c.* 15.

64. Moronum cum Cæſare, ejusque filio Rege Romanorum, occultiora tractaſſe. Ad id temporis Rex Romanorum Oeniponte diſtabat, adeò ut numquam ſimul egerint. *Ibid.*

65. Cardinalem Lotharingum in ſuo ſuffragio aſſeruiſſe, Epiſcopatum & Cardinalatum inter ſe repugnare, adeoque improbaſſe Cardinales Epiſcopos. Is tamen contrarium apertè propugnavit *Lib.* 20. *c.* 17.

66. Eum in unico congreſſu ſuum ſuffragium dicendo abſolviſſe. Ipſius tamen ſuffragium diviſum fuit in plures congreſſus; unde ingens altercationum materia. *Ibid.*

67. Maſſarello, qui, cum eſſet Concilio à ſecretis, ob calculorum morbum ſe ſubduxerat, fuiſſe ſuffectum Epiſcopum Campanienſem: atque ita per ſe compoſitam difficultatem de Cæſaris petione ut duo eſſent à ſecretis Concilii, utpote occaſione Maſſarelli excitata. Id tamen diverſiſſima ſanè ratione contigit, uti patet ex *Lib.* 21. *c.* 3.

68. Fuiſſe exaratam quamdam formulam reſponſi reddendi Birago, Regis Galliæ adminiſtro, in qua pacificatio Gallica comprobatur; ſed illam, cùm à Legatis Lotharingo oſtenſa eſſet, ab hoc fuiſſe improbatam, adeoque aliam formulam ſiecioremexhibitam. Porrò numquam Legati cogitarunt à Synodo quidquam proferendum, quo hujusmodi pacificatio approbaretur: tantumque à vero abeſt, Lotharingum id illis diſſuaſiſſe, ut is è contrario in congregatione contenderit, ne Patres Regi mœſtitiam adderent, factum hujusmodi malè interpretando. *Ibid.*

69. Comitem Lunenſem medio circiter Junio cœpiſſe evulgare mandata regia ſuper particula *proponentibus Legatis*; quaſi tunc ad ſe miſſa, urgente Galliæ Reginâ, quæ conata fuerat Philippum Hiſpaniæ Regem permovere ad translationem, cauſata, Concilio Tridenti libertatem nullam eſſe. At comes primâ die qua Tridentum attigit, & antequam ex Gallia in Hiſpaniam ea de re Orator mitteretur, regia hæc mandata Morono quàm efficaciſſimè expoſuerat. *Lib.* 21. *c.* 5.

70. Moronum nihil commotum ex ea Comitis petitione, & ne voluiſſe quidem ut id Pontifici ſignificaretur, gnarum, id actum in gratiam Reginæ hoc urgentis, antequam hæc decreviſſet Pontifici in rebus Concilii ſatisfacere. Quod adeò à veritate alienum eſt, ut non ſolum Legatis opus fuerit id ad Pontificem perſcribere; ſed etiam exhibere Oratori, ſi ipſe in propoſito perſiſteret, ſe Pontificis id præcipientis accepto jam mandato obtemperaturos. *Ibid.*

71. Ob reſponſum à Morono hac de re Pontifici redditum, ſcilic. ſe potius cupere legationem deſerere, quàm hujusmodi declarationi umquam conſentire, ſollicitudinem fuiſſe collegis injectam; cùm Moronus de eo reſponſo cum reliquis non deliberaſſet, ac inſuper videretur velle ſupra alios inſurgere. Porrò extant geminæ Legatorum literæ, communi conſenſu ad Pontificem ſcriptæ, quibus hæc eadem ſententia continetur, omnibus profitentibus, ſe malle veniam potius abeundi, quam hujusmodi rem exequi. *Ibid.*

72. Cæſarem ſuaſiſſe tunc Comiti Lunenſi, ut Regem Hiſpanum ab eo propoſito deflecteret; & ſi dubitaretur, inde futurorum Conciliorum libertatem violatum iri: ſatis fore, ſi ea declaratio in fine Concilii poneretur. Hoc tamen multò ante, & ab ipſis Legati Comiti propoſitum fuerat. *Ibid.*

73. Compoſito inter Oratores tumultu, ob prærogativam orto, Lotharingum propoſuiſſe aliud temperamentum, ut duo diſceptata capita omitterentur. At tumultus ſedatus fuit ineunte Julio; & tertia Junii miſſus fuerat Romam cum hoc Lotharingi temperamento is qui Gualterio ab epiſtolis erat. Et Muſottus, qui tunc Lotharingo à ſecretis erat, ejus comprobationem ad hunc detulit, quo tempore tumultus magis fervebat. *L.* 21. *c.* 13.

74. Cardinalem Lotharingum, iis diebus Romam invitatum humaniſſimis Pontificis literis, ſtatuiſſe iis in rebus illi prorſus gratificari: quare poſt alios adhibitos conatus coactum fuiſſe illum cœtum ex multis primariis Patribus, in quo jacta fuere fundamenta concordiæ ſuper manſione & Ordine ante generalem congreſſum. Hic tamen privatus cœtus coactus fuit multò ante quam Pontifex Lotharingum Romam invitaſſet. *Ibid.*

75. Archiepiſcopum Hydruntinum omnibus viribus ſeſe concordiæ oppoſuiſſe. Et tamen Legati illi tribuunt præcipuam ejus rei laudem; & à Borromæo in literis ſcriptis ornatur præclaro teſtimonio, quo nomine Pontificis ſignificarat, rem huic gratiſſimam ab Hydruntino factam. *Ibid.*

76. In Seſſione vigeſima tertia pleroſque Hiſpanos conſenſiſſe Decretis doctrinam continentibus, adjectâ conditione, ut Legati præſtarent id quod ſui Regis Oratori promiſerant, nempe (quemadmodum Suavis ait) quando Pontificis auctoritas Florentinæ Synodi verbis ſtatueretur, etiam declaratum iri, inſtitutionem Epiſcoporum pertinere ad jus divinum. Sed è contrario patet ex Actis, ſolum tres Hiſpanos Epiſcopos, & non omnes aſſenſiſſe illis Decretis appoſita conditione: & ex his unus, ſc. Avosmedianus, generatim mentionem fecit cujusdam promiſſionis Legatorum ſuper ſexto & octavo Canone, haud exprimens cui vel quid promiſſum. *Ib.*

77. Legatus, cùm Comes Lunenſis propoſuiſſet ut Proteſtantes ad Concilium vocarentur, reſpondiſſe, maturè ſe de ea re deliberaturos. At Moronus fidenter reſpondit, hujusmodi invitationem fore inutilem. *Lib.* 22. *c.* 1.

78. Ab Oratoribus Hiſpanis, Romæ agentibus apud Pontificem, fuiſſe excuſatum Comitem Lunenſem, qui Concilii fini adverſabatur. Hi tamen affirmarunt, id Regiæ mentis eſſe haud poſſe; & vehementes ad Comitem dedere literas, quarum exemplar exhibuere Pontifici, qui & illud Legatis communicavit. *Ibid.*

79. Interceſſionem Venetorum pro Græcis ipſorum ditionis, de matrimoniorum conſummatorum diſſolutione ſuper cauſa adulterii, fuiſſe circa quamdam mutationem in genere. Et tamen Veneti propoſuere ipſam verborum formulam, quæ accepta eſt. *Lib.* 22. *c.* 4.

80. Turbationem quæ Mediolanenſis provinciæ

ciæ populos & Epiſcopos inceſſerat, quod Hiſpanicum Fidei tribunal in eam provinciam inducendum eſſet, ſedatam ex eo tantum, quod Hiſpani edocti Belgicis turbis, incepto deſtitiſſent. At quies inde contigit, quòd Pontifex Mediolanenſibus & Patribus ſignificavit, ſibi certum ac firmum, ejusmodi tentamento repugnare. *Lib.* 22. *c.* 8.

81. Pontificem, cognitis, variis Oratorum petitionibus ſuper morum emendatione, exarſiſſe ad finem Synodo imponendum. Et tamen antè id ardenter Legatis commendarat. *Ibid.*

82. Gallos Oratores, quo Patres cohiberent à Decreto quod ſuper Principibus moliebantur, evulgaſſe mandatum quo jubebantur conteſtatione uti; ſed contrà quàm vellent eveniſſe, cùm permoviſſent plusquam centum Patres, ut ſcripto conſpirarent, ſe de nullo capite dicturos, niſi caput de Principibus reponeretur. At Oratores adeò celavere illud mandatum, ut non ſolùm Epiſcopi, ſe ne Legati quidem, & Cæſarei illud odorari potuerint. Inſuper Patres de eo capite fremuere 10. Sept. adeòque hic fremitus non potuit oriri ob regium mandatum, quod uti Suavis narrat, undecimo ejusdem menſis perlatum fuit. *Lib.* 23. *c.* 1.

83. Pontificem arbitratum, ſe in iis quos cum Cardinali Lotharingo habiturus erat ſermones, ſuperaturum Concilii difficultates, præcepiſſe Legatis, ut Seſſio, niſi præſcripto tempore haberi poſſet, ad duos menſes protraheretur. Porrò Pontifex numquam dubitavit, Seſſionem præſcripto tempore haberi non poſſe, niſi poſt eventum: cùmque ab hac mora alieniſſimus eſſet, ubi audiit prorogatam Seſſionem, ſe id ægrè tuliſſe Legatis ſignificavit. *Ib.*

84. In congregationibus fuiſſe ſententias dictas ſupra viginti capitibus. Monumenta omnia perhibent, hæc fuiſſe capita viginti & unum. *Ibid.*

85. Comitem Lunenſem, cùm petiiſſet ut in cauſis Epiſcoporum Pontifici reſervandis jura Tribunalium Fidei conſervarentur, imputaſſe Hiſpanicorum Canonicorum ſeu Capitulorum Procuratori eam duritiam, quam Præſides in illo negotio oſtenderant, adeòque illum ad diſceſſum compuliſſe. At diſceſſus denuntiatio, & ipſe diſceſſus contigere multò ante illud obſtaculum, quod non potuit à Comite Procuratori, ſed Epiſcopis adverſantibus imputari. *Ibid.*

86. Fuiſſe publice diſceptatum de conjugiis clandeſtinis, & omnia capita Patribus communicata poſt prorogationem. Utrumque antè contigit, & ea de cauſa, ut prorogatio impediretur. *Ibid.*

87. Cæſarem ſuper capite ad Principis ſpectante ſcripſiſſe Morono: Omnia mala præterita fuiſſe orta ex oppreſſionibus per Eccleſiaſticos tentatis in populos & Principes. Et tamen in tabulis publicis ne minimum quidem ejus rei veſtigium cernitur. *Ibid.*

88. Oratores Gallicos incitatos fuiſſe ad paratam conteſtationem verbis cujusdam Epiſcopi, qui in eadem congregatione, die 22. habitâ, acriter diſſerverat, reponendum eſſe caput de Principibus, jam ſepoſitum. At Oratores biduo ante petierant à Legatis facultatem publicè nomine Regis loquendi celatâ tamen re de qua locuturi. *Ibid.*

89. Conteſtationem Ferrerii reſpondere ſenſis quæ ipſi Lotharingus ſignificarat. At in volumine literarum, Pariſiis edito, extat Epiſtola Lotharingi ad Regem, in qua oſtendit ſe contra id mandatum ſentire *Ibid.*

90. Viſum Gallis eſſe, à decimoquarto legum capite tollendos proventus quos Annatas dicimus; etſi aliter poſteà factum fuerit. Hoc maximè falſum eſt, quippe Lotharingus & plures alii apertis verbis eas præſervarunt; neque umquam in conventu relatum fuit de iis expungendis. *Lib.* 23. *c.* 3.

91. Epiſcopos Gallos à Pio Religionis cauſâ abdicatos fuiſſe quinque. Fuere ſeptem. *Lib.* 23. *c.* 6.

92. Sententiam adverſus ipſos fuiſſe pronuntiatam 13. Octobris. Fuit pronuntiata 22. ejusdem menſis. *Ibid.*

93. Cardinalem Oſium ſimulaſſe ſe ægrotum, ne intereſſet poſtremæ de Matrimonio congregationi; cùm religioni ſibi duceret conſentire Decreto de clandeſtinis nuptiis, atque id verbis teſtatum. At Mendozæ Acta nihil hac de re memorant; Acta verò Paleotti contrarium omninò produnt. Inſuper idem Oſius poſtridie ſuum ſuffragium, quo Decreto adverſabatur, ex ſcripto miſit, neque in eo ulli religioni ſibi duxit, ſuum in ea re judicium Pontificis judicio ſubjicere. Quin ejus morbus tam diuturnus & manifeſtus fuit, ut non modò per eos dies congregationi & Seſſioni intereſſe non potuerit, ſed ſequenti tempore viribus fuerit adeò imbecillis, ut non ei licuerit ſubire partem laborum quos collegæ tolerabant, quòd multo cum dolore apud Pontificem excuſavit. *Lib.* 23. *c.* 27.

94. Omnes conſenſiſſe Decretis Fidei ſuper Matrimonio. Et tamen præter Moronum & alios qui duodecimo repugnarunt, & præter Lotharingum aliosque, qui ſexto reſtiterunt, ſparſim complures ſeſe illis objecerunt. *Lib.* 23. *c.* 9.

95. Decretum illud reformationis, cui inſertum additamentum fuerat petente Oratore Hiſpano, fuiſſe quintum, in quo agitur de iis à quibus cognoſcendæ ſint criminales Epiſcoporum cauſæ. Hoc ſextum fuit ſum per facultate Epiſcopis conceſſa abſolvendi ſibi ſubjectos à quolibet crimine, etiam hæreſis occultæ in foro interiori. *Lib.* 23. *c.* 10.

96. Decreta ſuper morum emendatione edita, eſſe decem & novem. Sunt viginti. *Ibid.*

97. Decretum, ſuper diſtributione proventuum Eccleſiaſticorum Epiſcopis præſcribenda, fuiſſe eo rectum adnitente Zambeccaro Epiſcopo Sulmonenſi. Correctum fuit adnitentibus Lotharingo, Guerrero, & aliis; uti colligitur ex Epiſcopi Salmanticenſis Actis. *Ibid. Lib.* 24 *c.* 3.

98. Vargam, Hiſpanicum Romæ Oratorem, quantumvis à Comite Lunenſi ſollicitatum, noluiſſe rurſum inſiſtere quò Concilium protraheretur, tam ob Pontificis morbum, quàm ob reſponſum paucis antè diebus ab eodem Pontifice redditum, quo is teſtificatus eſt, ſe rem Concilii libertati permittere, Contrarium habetur in literis Borromæi, ad Legatos 14. Dec. datis. *Lib.* 24. *c.* 4.

99. Lainium eâ loquendi formulâ *per hæc*, & *per hoc*, quâ obtinuit ut Societas JEſu excideretur à Decreto decimoſexto, quo agitur de rebus non ante tyrocinium renuntiandis, per fraudem feciſſe eamdem Societatem immunem ab aliis rebus, quæ in quindecim capitibus antecedentibus continentur. E contrario illa formulâ *per hæc*, poſita fuit ex mente Concilii, uti res exigebat. Neque ideò umquam agitatum fuit de Societate JEſu ſubtrahenda iis legibus, quæ ſuperioribus capitibus continentur. *Lib.* 24. *c.* 6.

100. Lainium expoſuiſſe, nullis aliis Ordinibus religioſis conceſſum fuiſſe, ut poſt longum tempus Profeſſionem religioſam impertiri poſſent. Ex libris cunctis de Inſtituto Societatis editis contrarium patet. *Ibid.*

101. Tunc

101. Tunc à Lainio jactum fundamentum, super quo posteri Jesuitæ possent struere singularem vivendi rationem, quæ in eorum Societate apparet. Porrò Synodus ipsa, & eodem loco affirmat, eorum institutum esse jam à Sede Apostolica confirmatum, scilicet primùm à Paulo III. & mox à Julio III. *Ibid.*

102. In fine postremæ Sessionis, cùm Patres interrogati fuere, num ipsis placeret ut Concilium finiretur, & Præsides nomine ipsius Concilii poscerent à Pontifice omnium Decretorum confirmationem, suffragia de hac re proposita, non fuisse de more singulatim data, sed ab omnibus simul responsum, *placet*. Contrarium reliquit scriptum Astolphus Servantius, qui adfuit, & erat amanuensis Massarelli, qui Concilio à secretis erat. *L. 24. c. 3*

103. Levitati ac vanitati communiter tributum fuisse, quòd Cardinalis Lotharingus elatâ voce inceperit proferre, post Concilii finem, Patrum acclamationes, cùm admodum non decret talem Antistitem ac Principem illud muneris, quod potiùs conveniebat Diaconis Synodi, quàm Archiepiscopo & Purpurato adeò ingni. At monumenta quibus hoc narratur, non aliud perhibent, quàm Cardinalem Lotharingum fuisse hac de causa communi plausu exceptum. *Ibid.*

104. In fine Concilii non fuisse postulatum ab Oratoribus Principum, ut suam subscriptionem adjicerent, ob Galli absentiam: siquidem si horum subscriptio inter alias desideraretur, declararetur, Gallos non recepturos Synodum. Et tamen ab omnibus Oratoribus Tridenti manentibus, præterquàm à Comite Lunensi, qui id præstare recusavit, biduo post finem Concilio impositum postulatæ sunt, atque ab iis datæ acceptationes per amplissimam verborum formulam, ac subscriptiones, actis cum legitimis tabulis firmatis à duobus Concilii Actuariis, ac sejunctis à Patrum subscriptionibus. *Ibid.*

105. Pontificem admodum perplexo animo fuisse, num Concilium confirmandum sibi esset, ob querelas Aulicorum, & universalem Cardinalium opinionem: fuisse in eam rem delectum Purpuratorum cœtum; eorumque sententias narrat quasi dere quæ in ancipiti penderet. At Pontifex statim, necdum omninò confirmatis ex morbo viribus, congregationem Purpuratorum advocavit, in qua testatus fuit, velle Concilium & à se confirmatum, & ab aliis servatum. Et præterquam quod id in Actis Senatus habetur, extat hac de re epistola Ptolomei Gallii, qui erat Pontifici à secretis, ad Vicecomitem, in Hispania Nuntium, data die 5. Jan. 1564. Et tam ex Actis, quàm ex epistola patet, quàm diligentissimè Pontificem curavisse, ne in Senatu aut alibi quidquam fieret contra Synodi leges. *Lib. 24. c. 9.*

106. Pontificem non aliud vidisse Synodi Decretum, nisi illud quo confirmatio perebarur, adeòque confirmasse id cujus sententiam ignorabat: atque hic refert quoddam responsum, ex quo arguit modicam Concilii libertatem in statuendis rebus propositis. Sed in diplomate confirmationis, sancito ex Senatus consulto, & Cardinalium subscriptione firmato, habetur, Pontificem cognovisse omnia illa Decreta esse Catholica, & populo Christiano utilia. Insuper satis compertum erat, Decreta cujuslibet Sessionis alia post alia venisse non modo in manus Pontificis, sed omnium hominum qui Latinas literas callerent: & tam super hoc quàm super Concilii libertate legenda. *Ibid.*

107. Gallos nullo pacto probasse, à Mendicantibus possideri posse bona quæ vocant stabilia; atque hanc dixisse esse artem Pontificis, quâ Cœnobia, ubi probè opulenta evasissent, in commendam, uti vocant, abeunt. At Ordines quorum bona abiere in commendas, monachorum fuere, quibus nullum nuncupatum est votum non possidendi bona stabilia; quippe hoc votum, si universalitas & frequentia spectentur, à Mendicantibus primùm emissum est. Præterea Galli, etsi in pluribus reformationis legibus Concilium haud receperint, nullam tamen difficultatem opposuere huic facultati, Mendicantibus concessæ acquirendi bona stabilia, uti re ipsa patet. Et non solùm non displicuit ipsis hoc Decretum ea de causa, quod hujusmodi bona posteà in commendationem abeant; sed præcipuum obstaculum Regina & Regiis administris objectum, unde & Concilii acceptatio præpedita, illud fuit, quòd videlicet hujusmodi commendationes seu commendæ tollerentur, cùm illæ in Gallia ex toto à Regis arbitrio penderent. *L. 24. c. 10.*

108. In Germania leges disciplinæ ne apud Catholicos quidem magni factas. Hoc dictum experientiæ apertè repugnat. *Lib. 24. c. 12.*

109. Cæsarem & Bavarum, quò Catholicis satisfacerent, vehementissimè à Pontifice petiisse usum Calicis, conjugium sacerdotum, aliaque legum Ecclesiasticarum laxamenta. Hoc de Calice verum est: sed repugnat iis quæ Suavis principio scripsit, videlicet, postquam Concilium concessionem Calicis Pontificis arbitro permisit, illam à Cæsare non ampliùs postulatam; siquidem populi id à Concilii potestate, non à Pontifice accipere volebant. Hic tamen error apertè revincitur. *Lib. 18. cap. 9. & lib. 22. c. 10.* Porrò de re præsenti legendus *Lib. 24. cap. 12.*

110. Pontificem in novo Cardinalium delectu, habito quindecim mensibus post Synodi finem, legisse complures ex iis qui suam ipsi operam fideliter impenderant, & ne unum quidem lectum ex iis qui asseruere, mansionem aut institutionem Episcoporum esse ex jure Divino, quantumvis alioquin Purpuram mererentur. Et tamen inter hos, quos numerat ad Purpuram evectos, nonnulli numerati fuere, qui in Concilio parum egere: & contrà, aliqui omissi qui validissimè jura Pontificum tutati, ex quibus duo alio tempore ad Pontificatum pervenere. Immò nihil detrimenti potuit accidere Patribus eam sententiam propugnantibus, cùm Pontifex ipse, quemadmodum Orator Venetus in sua narratione affirmat, demum in eadem esset sententia, & vetuerit quidquam contra illam agitari, consentiens conformari Decretum iis verbis, quæ ejusmodi sententiæ maximè faverent; quam posteà communiter secuti sunt Scriptores erga Sedem Apostolicam præ aliis obsequentissimi. *Lib. 24. c. 13.*

Alii innumerabiles Suavis errores, qui in Historiæ progressu refelluntur, haud recensentur in hoc syllabo: seu quia necessaria esset prolixa narratio, seu quia eorum confutatio pendet non à solis facti probationibus, sed à ratiocinatione; seu alias ob causas.

INDEX

INDEX
RERUM NOTABILIUM,
Quæ his octo Libris continentur.

A

Abbas Mannensis iterum venit ad Pontificem nomine Lotharingi Cardinalis, l. 18. c. 13. n. 5. Ejus postulata pro Sessione retardanda, l. 18. c. 17. n. 14. Proficiscitur ad Carolum Regem cum literis ejusdem Lotharingi, l. 24. c. 4. n. 2.

Abbas Nichettus à Secretis Ferrarienses Cardinalis quæ referat Pontifici de sensis Lotharingi Cardinalis & suorum Præsulum, l. 18. c. 17. n. 16.

Abbates Cassinates contendunt cum Claravallensibus de loco; & quomodo res composita, l. 19. c. 2. n. 6.

Adamus Fumanus Canonicus Veronensis, & additus Concilio à secretis cum Massarello, l. 21. c. 2. n. 7.

Ægidius Falcetta Episcopus Caurulensis, obstat acriter concessioni Calicis, cum gravi Cæsarianorum indignatione, l. 18. c. 4. n. 22. Calumniæ Suavis super hoc, l. 18. c. 5. n. 4. Transfertur ad Ecclesiam Bertinorensem, l. 19. c. 13. n. 1.

Ægidius Fuscararius Episcopus Mutinensis, quid sentiat de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 5. Ejus sententia, ut matrimonia clandestina fiant irrita, l. 22. c. 4. n. 11. Erga ipsum Pontificem se benevolum ostendit, l. 23. c. 6. n. 3. Cura illi demandata Romæ de rebus nondum perfectis à Concilio, l. 24. c. 13. n. 4. Ejus obitus. ibid.

Albertus Bavariæ Dux: rationes illi redditæ à Legatis ob repulsam Calicis, l. 21. c. 2. n. 9. & 10. Postulat concessionem à Pontifice, l. 24. c. 12. n. 8.

Albertus Duinius Græcos adjuvat pro Communione sub utraque specie; & errores Suavis, l. 17. c. 7. n. 13. & 14.

Alexander Card. Farnesius. Ejus suspiciones de Morono Card. ob emendationem Collegii in Synodo, l. 23. c. 7. n. 4. & 5.

Alexander Crivellius Nuntius in Hispania, Philippum Regem cohortatur pro felici Synodi progressu, l. 19. c. 12. n. 5.

Alexander Sforzia, Cameræ Apostolicæ Clericus. Excitatus in Concilio rumor ob imaginariam ejus electionem ad Purpuram, l. 21. c. 6. n. 4. Cœtus habiti in ejus ædibus de disciplina, l. 22. c. 8. n. 5. Quæ illi significata sint nomine Pontificis, l. 23. c. 6. n. 3.

Alfonsus Salmeron Societatis Jesu, interfuit cunctis apertionibus Concilii; & quâ conditione, l. 17. c. c. 6. n. 2. Ejus sermo notabilis de articulis Eucharistiæ, l. 17. c. 6. n. 2. 3. & 4. Objecta ab eo Decretis digestis de mansione: appendix ab eo petita, & errata Suavis, l. 17. c. 11. n. 1. usque ad 21. Suavis mendacia de rejecta ab illo temporis restrictione in dicenda sententia, l. 17. c. 13. n. 10. & 11. Ejus sententia de quibusdam articulis de Ordine & de Matrimonio, l. 18. c. 18. n. 3. 4. & 5. & l. 20. c. 2. n. 1.

Allegrius missus à Carolo IX. ad Pium IV. ut transferatur Concilium in aliquam urbem Germaniæ, l. 21. c. 3. n. 1.

Aloysius Avila Romam venit ad Pium IV. Orator Philippi Regis, l. 19. c. 4. n. 16. Mandata quæ defert de mansionis argumento, aliisque Concilii rebus, l. 19. c. 7. n. 4. & l. 20. c. 10. n. 5. usque ad 11. ejus sedulitas ad accelerandum exitum Synodi, l. 22. c. 1. n. 6. & c. 9. n. 2. Petit dilationem ob nova mandata Regis, l. 24. c. 1. n. 1.

Aloysius Requesenius, magnus Castellæ Commendator, Regis Philippi Orator Romæ, iracundè in Pontificem loquitur ob potiorem locum Galliæ Oratori datum, l. 24. c. 11. n. 11. Revocatur à Rege; quòd sibi gratum Pontifex ostendit, l. 24. c. 12. n. 1.

Amantius, ex Servorum Ordine, Theologus in Tridentino, suam sententiam retractat de Communione; & error Suavis, l. 17. c. 6. n. 6.

Andreas Cuesta loquitur in Synodo de institutione Episcoporum, l. 18. c. 14. n. 7. Obstat postulato Venetorum, l. 22. c. 4. n. 29.

Andreas Duditius Sbardellatus Latinè perorat in Sessione quinta, intenditque obliquè persuadere concessionem Calicis, l. 17. c. 1. n. 21.

Angelus Massarellus, à secretis Concilii. Illi supplentur alii dum ægrotat, l. 19. c. 15. n. 1. l. 21. c. 3. n. 27. & c. 12. n. 1. Admittit ad suffragium procuratores Germanos cum molestiâ Legatorum, l. 18. c. 4. n. 12. & l. 20. c. 17. n. 8. Cadit in suspicionem Cæsareis & Gallis, qui novos illi adjectos postulant, & ipsis satisfit, l. 19. c. 4. n. 1. & l. 21. c. 2. n. 7.

Annui census quos exigunt Pontifices Romani. Edicta in Gallia super his vulgata, l. 18. c. 1. n. 3. 4. 5. & 6. Ipsos defendunt Præsules Gallii in Concilio; & mendacium Suavis, l. 23. c. 3. n. 3.

Antonii Ælii sermones in Synodo de concessione Calicis, de Collegiorum immunitate, de virtute matrimonii clandestini, l. 18. c. 4. n. 3. l. 23. c. 3. n. 14. c. 5. n. 17. & c. 9. n. 3.

Antonius Augustinus Duodecemvir Romæ. Malignitas Suavis in ipsum, l. 17. c. 7. n. 15.

Antonii Borbonii Navarræ Regis obitus, l. 19. c. 5. n. 13.

Antonius Cerronius, Episcopus Almerienſis, approbat ut irrita fiant clandeſtina matrimonia, l. 22. c. 4. n. 12.
Antonius Civrelia ſe opponit, mordaci irriſionis modo, Legatis proponentibus; & eorum querelæ, l. 19. c. 16. n. 15. l. 20. c. 2. n. 7.
Antonius Covarruvias recitat conteſtationem Lunenſis de loco, in cœtu, l. 21. c. 1. n. 1.
Antonius Facchinettus Episcopus Neocaſtrenſis egregiè laudatur à Legatis Tridentinis, l. 21. c. 2. n. 11. Ejus ſententia de reformandis Episcopis, l. 21. c. 4. n. 2.
Antonius Maria Gratianus, à ſecretis Commendono, ſcribit ſummam reſponſionum de quibusdam Cæſaris articulis, l. 20. c. 4. n. 5.
Antonius Muglitius Archiepiſcopus Pragenſis, Orator Ferdinandi ut Cæſaris in Concilio, inſtat pro Calicis conceſſione, l. 17. c. 14. n. 12. Ejus publica ſententia de prorogatione ſeptima Seſſionis, l. 19. c. 16. n. 15. Diſcordat à Legatis de omittenda Principum Laicorum emendatione, l. 22. c. 6. n. 1. 2. 3. & 5. & c. 7. n. 1.
Antonius Perenottus Cardinalis ſcribit ad Pontificem de Bajo & Heſſelio, qui Tridentum venerant, l. 21. c. 7. n. 4.
Antonius Scarampus Nolæ Episcopus, loquitur cum Vicecomite de criminationibus Mantuani, l. 17. c. 3. n. 1. Ab hoc mittitur ad Pontificem, l. 20. c. 3. n. 5. & 6.
Appellationes Clericorum non regularium ad Pontificem quo pacto ſint obſervandæ inter Præſules inferiores. Decreta ſuper hæc ſancita, l. 18. c. 6. n. 10.
Apoſtoli an fuerint à Chriſto conſecrati in cœna, l. 18. c. 5. n. 5. 7. & 8.
Archiepiſcopi. Vide Epiſcopi.
Arnoldus ab Oſſat, Cardinalis Gallus, ſcribit ſumma cum laude ac veneratione de Decretis Tridentinis, l. 24. c. 10. n. 15.
Arrias Gallegus, Epiſcopus Gironenſis, petiit audientiam à Patribus poſt quemdam cœtum abſolutum, l. 17. c. 11. n. 13. Præfefert ſpeciem conteſtantis in quædam Decreta de diſciplina: & quo pacto fuerit impeditus, l. 23. c. 8. n. 4.
Arrivabenus mittitur à Mantuano Cardinali ad Pontificem, petiturus veniam abeundi à legatione: & error Suavis, l. 17. c. 3. n. 7. & c. 4. n. 3. Ejus reditus & reſponſa, l. 17. c. 5. n. 1. Senſus Pontificis ab eo delati de Calicis conceſſione, l. 17. c. 14. n. 10.
Auguſtinus Pautgatner Orator Bavarus Tridenti, abit ob contentionem de loco cum Helvetio, l. 19. c. 4. n. 11. Romæ poſtulat conceſſionem Calicis, & remittitur ad Concilium, l. 19. c. 2. n. 9.
Aula Romana quid ſit, l. 24. c. 10. n. 13. De ea murmur Tridenti ob contentionem de manſione, l. 17. c. 3. n. 4. An ea repugnaret confirmationi Synodi, & quid inde boni reciperet, l. 24. c. 9. n. 4. & 5. & c. 14. n. 14.

B

Bartholomæus Delbene miſſus à Rege Galliæ ad Pium IV. differit de ſenſibus Lotharingi de pacificatione hugonottorum, l. 18. c. 17. n. 3.
Bartholomæus Caranza, Episcopus Toletanus, conjectus in carcerem in Hiſpania hæreſis titulo. Poſtulata Patrum Tridentinorum, ut ejus cauſa avocetur ad Pontificem, l. 21. c. 7. n. 7.
Bartholomæus de Martyribus Archiepiſcopus Pragarenſis ſententiam fert de conceſſione Calicis, l. 18. c. 4. n. 8. Romam diſcedit, l. 22. c. 11. n. 2. Redit Tridentum, & ſummoperè Pontificem laudat, & Borromæum, l. 23. c. 7. n. 7. Varia obſervat ad Epiſcopos & Regulares reformandos, l. 24. c. 3. n. 3. & c. 6. n. 2.
Bartholomæus Sebaſtianus, Episcopus Pattenſis, favet Pontificis auctoritati apud Hiſpanos, l. 20. c. 9. n. 11.
Bartholomæus Serigus, Episcopus Caſtellanetenſis, ſupplet munus Maſſarelli abſentis, l. 19. c. 15. n. 1. l. 21. c. 12. n. 1.
Bernardus Cardinalis Navagerus it Legatus Concilii Tridentini poſt mortem Mantuani, l. 20. c. 6. n. 5. Tranſit Venetiis, l. 20. c. 12. n. 7. Pervenit Tridentum, l. 20. c. 13. n. 2. Ejus colloquia, & amicitia cum Lotharingo contracta juſſu Pontificis, l. 20. c. 16. n. 4. 5. & 6. Veronam adit poſt abſolutam Synodum, l. 24. c. 9. n. 3.
Bertonus, à ſecretis Lotharingi Cardinalis, miſſus Romam; & ſermones de hoc Tridenti, l. 19. c. 5. n. 1. Finis ejus miſſionis, l. 19. c. 12. n. 8. Literæ ad ipſum à Lotharingo, oſtendendæ Pontifici, l. 19. c. 16. n. 6. 8. & 9.
Bona Eccleſiaſtica, quomodo liceat ea locare, l. 24. c. 7. decr. 11.
Breviarium. Ejus reviſio Pontifici commiſſa à Concilio, l. 24. c. 8. n. 4.

C

Calix petitus à Bavaris & Cæſarianis in Synodo, l. 17. c. 4. n. 8. Quinque articuli ſuper hoc expenſi, l. 17. c. 1. n. 1. 2. & 5. & c. 6. n. 2. & ſeq. Difficultas & dilatio rei cum agrimonia Cæſarianorum, l. 17. c. 7. n. 1. usque ad 6. Animadverſiones de hoc Suavis, l. 17. c. 12. n. 2 Nova Ferdinandi poſtulata, & modi excogitati ut ipſi ſatisfieret, l. 17. c. 14. n. 10. 11. & 12. Res propoſitæ generali cœtui, & rationes ab illius Oratoribus adductæ, l. 18. c. 3. per totum. Summa opinionum varietas absque concluſione, l. 18. c. 4. per totum. Aliæ Cæſarianorum cogitationes; & errata Suavis, l. 18. c. 5. n. 1. 2. 3. & 4. Poſtulatum ad ſolam Bohemiam reſtrictum. Querelæ & diſcordes ſententiæ de Decretis propoſitis; res Pontifici remiſſa, l. 18. c. 7. n. 12. & 13. & c. 8. n. 1. 2. 3. & 4. & c. 9. n. 3. Objecta à Suavi, l. 18. c. 9. n. 10. & 11. l. 22. c. 10. n. 15. l. 24. c. 12. n. 8. Senſus Philippi Regis, & Pontificis hac in re, l. 20. c. 10. n. 9. & 19. Poſtulata ferventia Bavari Romæ & Tridenti, quo pacto ſedata, l. 21. c. 2. n. 9. & 10. Voluntas in Cæſare id à Pontifice petendi, l. 22. c. 10. n. 15. Conceſſio limitata tradita his duobus Principibus, ſed ſine fructu, l. 24. c. 12. n. 8.
Camillus Olivus, à ſecretis Mantuano, monet herum de propinqua morte, l. 20. c. 6. n. 2. Confirmantur ipſi munera poſt obitum Mantuani, l. 20. c. 9. n. 8. Calumniæ & errores Suavis de Olivo, l. 17. c. 4. n. 2. & 3.
Cancellarius Pariſienſis ſtimulat Lotharingum Tridenti ut in Pontificem agat, l. 19. c. 9. n. 8. Se arctius conjungit cum eodem, l. 20. c. 12. n. 11. Videtur cogitare de conſtituendo Rege capite Eccleſiæ Gallicanæ, l. 23. c. 1. n. 13. Opponit multa ne Synodus recipiatur, l. 24. c. 11. n. 3. & 4.
Capitula Cathedralium aliarumque Eccleſiarum primariarum Decretum expenſum de ipſarum immunitate, l. 23. n. 3. c. 6. & ſeq. & c. 7. n. 2. 14. & 15. Ponderationes de hoc, l. 23. c. 3. n. 9. & 10. Comprobatio Decreti, & poſtulatum Lotharingi de Canonicis concubinariis, l. 24. c. 4. n. 10. & c. 7. decr. 6.
Capitula Hiſpaniæ poſtulant à Synodo, ut ipſorum immunitates perſiſtant, l. 22. c. 10. n. 3.
Capitulum Complutenſe defenditur à quibusdam Hiſpanis pro ſua immunitate, & poſtulata contraria Salmanticenſium, l. 23. c. 3. n. 24. & c. 7. n. 2.
Cardinales. Literæ inter Ferdinandum & Pium IV. de numero & prærogativis requirendis in Cardinalibus, l. 20. c. 8. n. 5. & c. 14. n. 10. Sententiæ dictæ in Synodo per hoc, & de committendis eorum curæ Epiſcopatibus, l. 20. c. 16. n. 1. & 12. l. 21. c. 4. n. 10. l. 23. c. 3. n. 4. 13. 22. Mandata valida Legatis data ad hos reformandos, & excuſationes de hoc habitæ à Pontifice in Senatu, l. 23. c. 6. n. 5. & 6. & l. 22. c. 1. n. 5. & 6. Lunenſis de hoc ipſo poſtulata, l. 22. c. 7. n. 2. Obligationes injectæ Cardinalibus Epiſcopis de conſecratione & manſione, l. 21. c. 11. n. 5. c. 2. n. 5. & 6. decr. 1. Patres optant ſejunctam emendationem Cardinalium: & cur hoc non evenerit, l. 21. c. 6. n. 7. l. 23. c. 7. n. 4. 5. 6. 7. & 10. Synodi Decretum de illorum frugalitate, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 1.
Carolus Borromæus. Ejus literæ ad Legatos de libertate agendi tum in doctrinæ, tum in diſciplinæ legibus, ac præcipuè in reformandis Cardinalibus, l. 18. c. 11. n. 12. 13. 14. l. 20. c. 5. n. 5. c. 6. n. 7. l. 21. c. 6. n. 1. usque ad 8. l. 22. c. 1. n. 5. 12. 13. c. 8. n. 11. l. 23. c. 7. n. 5. Ejus ſenſus in obitu Frederici fratris, l. 19. c. 4. n. 9. Novæ literæ de modo agendi cum Lotharingo, & de ſedandis controverſiis ſuper manſione, & Epiſcoporum inſtitutione, l. 19. c. 12. n. 10. & ſeq. Habita cum Oratore Luſitano officia ob pietatem quam hic in Synodo præ ſe tulerat, l. 16. c. 15. n. 7. Mandata de loco Hiſpani Oratoris, l. 21. c. 1. n. 7. c. 8. n. 5. De fiducia habenda erga Lotharingum & Madruccium, l. 22. c. 2. n. 7. & 8. De favore præſtando Societati Jeſu, l. 24. c. 6. n. 6. De rebus Romæ ſtabilitis cum Lotharingo, l. 23. c. 6. n. 4. Literæ ad duos Hiſpaniæ Nuntios de confirmatione & executione Concilii, l. 24. c. 9. n. 8.
Carolus Cardinalis Borbonius accipit à Pio IV. Legationem Avenionenſem, l. 24. c. 11. n. 10. Remanet ad Regis tutelam poſt mortem Antonii fratris, l. 19. c. 5. n. 13. Agitur de danda illi conjuge, cum relaxatione legis Apoſtolicæ, l. 20. c. 5. n. 2.
Carolus Graſſius Episcopus Montisfaliſci, miſſus à Pontifice obviàm Lotharingo, ad Synodum accedenti, l. 18. c. 17. n. 11. Prævenit Lotharingum Tridentum ad dilationem petendam, ibid. & n. 19. & 20. Reſpondet illic multa cum laude conteſtationi Oratoris Galli, l. 23. c. 1. n. 10. & 11.
Carolus Guiſius Gallus, Lotharingus Cardinalis. Suſpiciones de eo ſparſæ Romæ ac Tridenti de ipſius adventu proximo, l. 18. c. 7. n. 2. & 3. c. 13. n. 2. Ejus obſequioſa officia erga Pontificem, l. 18. c. 13. n. 5. Ejus poſtulata apud Legatos pro mora, l. 18. c. 17. n. 19. Tridentum pervenit, ibique excipitur. ibid. n. 21. Prima colloquia cum Præſidibus, & mandata delata, l. 19. c. 1. per totum. Novæ ad Pontificem literæ, & colloquia cum Piſcario, l. 19. c. 2. n. 1. & 2. Propoſita Legatis ad ſedandam diſcordiam de inſtitutione Epiſcoporum, ad ſtabilienda capita diſciplinæ pro Gallia, ibid. n. 7. & 8. Verba facit, & excipitur in Generali Cœtu, l. 19. c. 3. n. 1. & 4. Alienatio à Simonetta, & ejus ſenſus Gualterio communicati, l. 19. c. 4. n. 1. 2. 3. & 4. Quid de ipſo Patres ſenſerint, l. 19. c. 5. n. 1. Ejus querelæ ob rumorem excitum de Epiſcopo Guadicenſi, l. 19. c. 5. n. 6. 8. & 9. Ejus prima ſententia publica de argumento Ordinis, ac præcipuè de inſtitutione Epiſcoporum: & nova Canonum forma ab eo propoſita, l. 19. c. 6. n. 1. 2. 3. & 4. Alia ab eo propoſita de auctoritate Pontificis, quæ Romam mittuntur, ibid. n. 10. & ſeq. & c. 7. n. 2. Reſponſa Româ reddita; & mendacia Suavis, l. 19. c. 7. n. 3. & 4. & c. 8. n. 5. & 6. Ejus ſententia de diſciplina, & falſa à Suavi dicta, l. 19. c. 7. n. 5. & ſeq. Acerbè conqueritur de Pontificiis, l. 19. c. 8. n. 4. & c. 9. n. 7. 8. & 9. Pontifex ipſi gratificatur, l. 19. c. 10. n. 2. Litteræ ejusdem, benevolentiæ plenæ ad ipſum; & mandata tradita, ut cum eo benè agatur, l. 19. c. 12. n. 8. 9. & 15. Ab eo ſignificata de poſtulatis Gallorum, l. 19. c. 11. n. 2. Ratio digeſta cum Præſidibus ad componendos Canones jam dictos, & difficultas quam offendit in Gallis Epiſcopis & Hiſpanis, l. 19. c. 13. n. 2. & ſeq. Delegatio de eo & Madruccio habita pro Decreto manſionis, ibid. n. 4. Nova Decreti forma illic etiam propoſita, & difficultates & contentiones obortæ, l. 19. c. 14. n. 2. 3. & 4. & c. 16. n. 4. & 5. Reſponſa honorifica Pontificis, ad eum per Vicecomitem redeuntem delata; & Suavis mendacium, l. 19. c. 15. n. 6. & c. 16. n. 1. Ejus literæ, quibus ſe purgat, Romam miſſæ, l. 19. c. 16. n. 6. 7. 8. & 9. Ejus publica ſententia de proroganda ſeptima Seſſione, l. 19. c. 16. n. 14. Varia ab eo excogitata pro reſponſione duarum Epiſtolarum Regis Galliæ, l. 20. c. 2. n. 6. l. 21. c. 3. n. 1. 10. 12. 13. & 15. Ejus ægrimonia ob res præteritas, l. 20. c. 3. n. 1. & 2. Cæſarem adit Oenipontem; ejus tractatus, ac reditus, ibid. n. 4. c. 4. n. 5. & c. 5. per totum. Animi conſtantiam oſtendit in cæde fratris, l. 20. c. 6. n. 8. & 9. Optat eſſe Præſes in morte Mantuani; & querelæ quòd id non offeratur, l. 20. c. 6. n. 4. & 5. & c. 7. à n. 1. usque ad 6. It Venetias, eumque ſequitur Vicecomes, & cur, l. 20. c. 9. n. 2. usque ad 7. Redit Tridentum: ejus affectiones & querelæ, l. 20. c. 12. à n. 6. usque ad 12. Mittitur ab eo nuntius ad Cæſarem, eum edocturus de rebus Synodi, & amulatione Oratorum, l. 20. c. 16. n. 1. & 2. Ejus opera ad eos componendos, quod ſpectabat ad cœtus, l. 20. c. 17. n. 5. Colloquia & amicitia cum Navagero contracta, l. 20. c. 11. n. 4. 5. & 6. Litteræ Reginæ Scotorum, ab eo ad Concilium delatæ, ibid. n. 7. Libere & notabiliter verba facit de Epiſcopis, de Cardinalibus, de aliis argumentis, ibid. n. 9. & 10. Ejus colloquia cum Ferrarienſi Cardinali de rebus Tridentinis, & aſperitas illi oſtenſa in Pontificios, l. 21. c. 2. n. 1. usque ad 7. Novi Canonum moduli ab eo formati in argumento Ordinis, l. 21. c. 4. n. 11. Carpit Gallos, qui Pontificis auctoritati adverſabantur, l. 21. c. 5. n. 4. Agit ſecretò cum Pio de celeri concluſione; & ſtudioſe difficultates in-

injicit ne quid interim concluderetur, l. 21. c. 4. n. 14. & 15. & c. 5. n. 1. 2. 3. & 4. Falsa à Suavi dicta de quadam illius sententia super Episcoporum auctoritate, & Concilii, & Pontificis, l. 21. c. 6. n. 20. & 21. Agit cum Drascovizio, Oratore Ferdinandi, pro concordia Oratorum, quod spectabat ad locum in templo, l. 21. c. 8. n. 6. Ejus sensus de novitate super hoc illic tentata, & litteræ Romam missæ cum Musotto, ibid. n. 7. & 8. & c. 9. n. 2. & 3. Commendatur ob rem compositam; & responsum à Pontifice ipsi redditum, l. 21. c. 10. n. 5. & 6. Ejus studia pro conclusione, & ut omitterentur duo articuli maximè controversi; & falsitas Suavis, l. 21. c. 5. n. 2. c. 11. n. 4. c. 13. n. 3. & 5. Laudatur à Pontifice in Senatu, & invitatur Romam, l. 21. c. 13. n. 5. & l. 22. c. 1. n. 5. & c. 2. n. 4. Ejus suspiciones ob novas emendationes propositas; & discordia cum primo Legato, l. 22. c. 2. n. 1. 2. 3. & 4. Gualterium Romam mittit ad celebrandum Concilii exitum; & litteræ honorificæ inde acceptæ, ibid. n. 7. & 8. Jussa de habenda cum eo fiducia, ibid. n. 7. Ejus sententia favens Decreto de matrimoniis clandestinis, & de filiis familias, l. 22. c. 4. n. 5. & 6. Studia Pontificis ut eum Tridentini sisteret usque ad finem Concilii; sed præpedita à Morono, l. 22. c. 5. n. 1. 2. & 3. Scribit ad Cæsarem acta cum Pontifice, & ad hæc responsum ipsi redditum, l. 22. c. 5. n. 6. & 8. Varios ostendit sensus eodem tempore his Principibus de eadem re, ibid. n. 10. & 11. Cœtus habiti in ejus ædibus ad disciplinam reformandam: longissimus sermo de 21. capitibus super ea, l. 22. c. 8. n. 5. & l. 23. c. 3. n. 1. usque ad 14. Romam adit, & scribit ad Carolum Regem, Synodum purgans, l. 22. c. 11. n. 2. l. 23. c. 1. n. 1. & 2. l. 24. c. 4. n. 2. Res stabilitæ cum Pontifice de Concilio; ejusque profectio, l. 23. c. 6. n. 1. 2. 3. & 4. Transit Venetiis, ibique cum Gallicis Oratoribus agit, ibid. n. 9. & 10. Tridentum redit, ibid. n. 12. Nova sententia de capitibus disciplinæ, l. 20. c. 7. n. 9. 10. & 11. Contestatio ipsius nomine, & Episcoporum, in hoc argumento, l. 23. c. 12. n. 8. Ejus sensus de proponendo fine Concilii, à Præsidibus probati, ibid. n. 17. Objicit varia Decretis matrimonii, l. 23. c. 8. n. 2. & c. 9. n. 3. Amicè cum eo agit Pontifex ob habitam Sessionem, l. 24. c. 2. n. 1. Proponit, & multa loquitur ut Concilium absolvatur, ibid. n. 4. c. 3. n. 2. c. 4. n. 1. Acclamationes ab eo confectæ, & decantatæ; titulus in his Pontifici datus; & malignitas in hoc Suavis, l. 24. c. 8. n. 10. 11. & 12.

Carolus IX. Rex Galliæ scribit ad Synodum adventu Lotharingi, l. 19. c. 3. n. 2. Ejus officia pro victoria contra Hugonottos, l. 20. c. 2. n. 2. Novæ literæ ad excusandam pacem, l. 21. c. 3. n. 5. Agit cum Pontifice, cum Cæsare, & cum Rege Hispaniæ, pro translatione Synodi in aliquam urbem Germaniæ, ibid. n. 2. 3. & 4. & c. 7. n. 2. Jussa data suis Oratoribus, ut contestarentur, & secederent Tridento, & cur, l. 23. c. 1. n. 1. Respondet Lotharingo, reditum Oratorum postulanti, l. 24. c. 4. n. 2. Ejus ægrimonia pro negata Romæ prærogativa ejus Oratori, l. 24. c. 11. n. 7.

Carolus Vicecomes, Episcopus Vintimilienfis, agit cum singulis Legatis Tridenti, & Pontificem docet de rebus Tridentinis, l. 17. c. 3. n. 1. 2. 3. & 4. Mandata illi tradita de concessione Calicis, l. 17. c. 8. n. 6. Studet in concordiam revocare Mantuanum & Simonettam, ibid. n. 11. & 12. & l. 13. n. 1. Studet componere contentionem de mansione, l. 17. c. 13. n. 4. 5. & 6. Oratio ab eo habita in Sessione vigesima secunda, & laudes de ea scriptæ à Legatis ad Pontificem, l. 18. c. 9. n. 1. Romam it cum ipsorum mandatis, l. 19. c. 9. n. 1. usque ad 6. & c. 12. n. 1. & 2. Ejus reditus, & responsa, l. 29. c. 15. n. 2. & seq. Ostendit ægrimoniam in Lotharingo & Madruccio, l. 20. c. 3. n. 1. & 2. Agit cum Lotharingo Patavii de adventu Pontificis & Cæsaris Bononiam, l. 20. c. 9. n. 5. 6. 7. & 9. Mittitur ad Ferrariæ Cardinalem, ut impetret ab eo officia propitia cum Lotharingo, & hujus rei eventus, l. 21. c. 1. n. 8. & c. 2. n. 1. 2. 3. & 4. Romam vocatur, & data illi mandata à Præsidibus, l. 22. c. 11. n. 4. & seq. Proficiscitur in Hispaniam; & mandata ipsi tradita de conclusione & executione Synodi, de colloquio Principum, de matrimonio Reginæ Scotorum, & de abalienatione bonorum Ecclesiasticorum, l. 24. c. 1. n. 1. & seq.

Catechismus remissus Pontifici à Synodo ut corrigatur, l. 24. c. 8. n. 4.

Catharina Medicea, uxor Henrici II. Gallorum Regis, curam gerens illius regni post obitum viri, postulat moram Sessionis usque ad adventum suorum Præsulum, sed sine effectu, l. 17. c. 14. n. 2. & 3. Pacem conficit cum Calviniistis, l. 20. c. 10. n. 1. Ejus sensa de loco Oratorum in Concilio, l. 20. c. 16. n. 1. Colloquium ab ea optatum cum Principibus, & diligentia Pontificis ad id perficiendum, l. 24. c. 1. n. 2. Moræ ab ea injectæ in excipienda Synodo, l. 24. c. 11. n. 1. 2. 3. & 4. Prærogativa Romæ data ejus Oratori, aliaque beneficia ipsi concessa ad executionem facilius habendam; & omnia incassum, ibid. n. 5. & seq.

Causæ extra Romanam curiam quo pacto agendæ, l. 24. c. 7. decr. 10.

Claudius Quinnones, Comes Lunensis, designatus à Rege Philippo Orator Trident, l. 17. c. 4. n. 7. Varia consilia excogitata ad dandum ipsi locum, ibid. & l. 19. c. 4. n. 12. & seq. Invitatur à Pontifice, & à Legatis; & ejus responsa, l. 19. c. 12. n. 7. & c. 15. n. 2. Agit Oeniponte cum Lotharingo, l. 20. c. 5. n. 2. Concilium adit, ac Præsides primò invisit, l. 20. c. 11. n. 2. & 5. Colloquia cum Morono de particula, proponentibus Legatis, l. 20. c. 12. n. 1. 2. & 3. Postulat ut proponatur capitulum de electione Episcoporum, l. 20. c. 16. n. 8. Agit de litigio cum Gallis, & locus illi datus in cœtibus, l. 20. c. 12. n. 5. & c. 17. n. 4. 5. & 6. Excipitur; & contestationes mutuæ inter eum & Ferrerium, l. 21. c. 1. n. 1. & 2. Oratio ejus nomine habita, & responsio ibid. n. 3. & 4. Rursus postulat à Morono particulam memoratam; & mendacia Suavis, l. 21. c. 5. n. 6. & seq. It ad Cæsarem, & redit, ibid. n. 9. & c. 8. n. 7. Mandata secreta Pontificis ipsi faventia, de cæremoniis illi exhibendis in templo, l. 21. c. 1. n. 6. & 7. & c. 8. n. 4. 5. & 6. Tumultus, & periculum schismatis ob id exortum, ibid. n. 7. & 8. Quæ ipse parat ad rem exequendam, & ad Pontificem defendendum, l. 21. c. 9. n. 4. & c. 10. n. 1. Concordia; & eventus consideratio, l. 21. c. 10. n. 5. 6. & 9. Ejus studia tandem remissa, ad Sessionem præpediendam, l. 21. c. 11. n. 4. 6. & 7. Ejus facultas ibi lecta, l. 21. c. 12. n. 1. Rursus postulat ut in-

invitentur Protestantes; sed sine effectu, l. 22. c. 1. n. 1. Obstitit ne Synodus celeriter absolvatur, ibid. n. 2. 7. & 8. & c. 2. n. 3. & c. 3. n. 9. Colloquium ejus cum Legatis de designandis Episcopis, habito nationum respectu, in disciplinæ negotio; de criminationibus à se Romam scriptis contra Legatos; & de reformandis Principibus Laicis, l. 22. c. 3. n. 1. usque ad 7. Ejus studia ut reformarentur Comitia Pontificia & Collegium in Synodo; & responsa Pontificis, l. 22. c. 7. n. 2. Ejus petitio & lis de primis instantiis, l. 22. c. 8. n. 6. & l. 23. c. 6. n. 6. Jussa Regis illi tradita ut declararetur particula, proponentibus Legatis, l. 22. c. 10. n. 1. & 2. Contentio hac de causa, & consilium contestandi, & rei suspensio usque ad Cæsaris responsum, l. 23. c. 2. per totum. Cæsaris Literæ; & res composita, l. 23. c. 10. n. 7. usque ad 14. & c. 6. n. 5. Procurator Collegiorum Hispaniæ expulsus ab eo Tridento, cum gravi Concilii indignatione, ibid. n. 3. & l. 23. c. 3. n. 21. Queritur quod in cœtibus privatis sententiæ mutarentur, jam dictæ in cœtibus generalibus, l. 23. c. 4. n. 2. & 3. Exponit Legatis quæ Rex significarit de Synodo absolvenda; & se purgat ob incusationes apud Regem de ipso, l. 23. c. 6. n. 12. & seq. Acta cum eo à Pontifice post habitam Sessionem, l. 24. c. 2. n. 1. Obstaculum ab eo injectum ne Synodus finiretur, l. 24. c. 3. n. 8. & seq. Literæ ad Vargas missæ ob eamdem rem, l. 24. c. 4. n. 3. Cœtus ab ipso coactus Præsulum Philippo Regi subjectorum, ibid. n. 4. Nuntius ad eum delatus de desperata Pontificis vita, ibid. n. 5. Pacificum animum ostendit de forma eligendi successoris; & pacatior modus in adversando Concilii fini, ibid. n. 6. & 7. & c. 8. n. 1. Ejus contestatio quo pacto fuerit impedita, ibid. n. 13. Appendix addita, ut illi satisfieret, Decreto terminandæ Synodi, l. 24. c. 8. n. 5. Subscriptio Synodi ab eo oblata sub conditione, ibid. n. 14.

Clerici. Constitutio de ipsorum vita & honestate, l. 18. c. 6. n. 4. Dotes in ipsis requisitæ ad accipiendos Ordines minores & proventus Ecclesiasticos, l. 21. c. 17. n. 6. & 7. decr. 3. 4. & 5.

Coadjutores à Synodo permissi Lotharingo, l. 14. c. 3. n. 3. Decretum de his firmatum, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 7.

Comitia Francofurti, in quibus Maximilianus creatur Rex Romanorum, l. 19. c. 5. n. 12.

Comitia Vaticana à Pio IV. reformata, l. 18. c. 17. n. 1. & 2. Acta super hoc ab eo cum Cæsare, l. 20. c. 8. n. 5. & 7. c. 14. n. 9. c. 15. n. 7. & 8. Postulat Hispanus ut ea reformentur in Concilio; & quo pacto id sedatum, l. 22. c. 7. n. 2.

Comitia Varsaviæ Anno 1564. ubi excipitur à Polonis Concilium Tridentinum, l. 24. c. 13. n. 1. 2. & 3.

Commendæ: facultas data Episcopis in eas, l. 17. c. 10. n. 11. Decreta de iis reformandis à Synodo firmata, l. 24. c. 6. n. 8. decr. 20. & 21. & n. 9. Objecta Suavis, l. 24. c. 10. n. 10. 11. 12. & 13.

Concilia an sint supra Pontifices. Vide Pontifices.

Concilium consulit tenuitati proventuum Canonicorum, l. 23. c. 11. n. 5. decr. 15.

Concilium Basileæ. Ab eo conceditur Calix Bohemis, & qua forma, l. 18. c. 4. n. 2. 3. 13. & seq.

Concilium Nationis destinatum in Gallia in Cœtu Bellifontis, & studia Pii IV. & Philippi II. ad illud impediendum, l. 21. c. 3. n. 4. Idem in Polonia designabatur: sed à Commendono impeditum, l. 24. c. 12. n. 1.

Concilium Tridentinum convocatum tempore Pii. Dissolutio & translatio à Præsidibus haud probata, l. 17. c. 2. n. 3. Conventus illius existimatio minuitur ob æmulationem Episcoporum, l. 17. c. 3. n. 9. Facultas abeundi aliquibus eorum negata, & cur, l. 17. c. 8. n. 4. Sessio quinta aut vigesima prima, l. 17. c. 11. n. 21. & 22. Aliæ decisiones festinatæ, quò prævenirentur Galli, l. 18. c. 7. n. 5. & 6. Sessio sexta aut vigesima secunda, l. 18. c. 9. per totum. Cæsarei postulant ut per Nationes procedatur, l. 18. c. 11. n. 6. Vide Decisiones. Mora concessa postulante Lotharingo, l. 18. c. 17. n. 9. 10. & 19. Signa lætitiæ à Synodo edita ob creationem Maximiliani Regis Romanorum, l. 19. c. 5. n. 12. Solemnis supplicatio ob negotia Religionis in Gallia; & malignitas Suavis in tacendo vero, l. 19. c. 10. n. 3. 4. & 5. Acta inter Ferdinandum & Pium IV. de Concilii diuturnitate, de procedendo per nationes, de suspensione, de libertate, de communicatione Præsidum cum Pontifice, & de particula, proponentibus Legatis, l. 20. c. 8. n. 2. & seq. c. 14. & c. 15. per totum. Translatio Synodi in aliquam Germaniæ urbem expedita à Gallis, & rejecta ab Hispano & à Cæsare, l. 21. c. 3. n. 1. 2. 3. & 4. & c. 7. n. 2. Affectiones Præsulum ac Principum id temporis, l. 21. c. 4. n. 1. usque ad 11. Adveniunt Episcopi ac Theologi Belgæ, l. 21. c. 7. n. 4. Sessio septima, sive vigesima tertia, l. 21. c. 12. n. 1. Sensus diversi Hispanorum & Gallorum de celeritate, l. 22. c. 2. n. 1. 2. & 3. Consideratio Legatorum de suspensione aut conclusione, l. 22. c. 3. n. 7. Cæsar obstat interruptioni, de qua agebant cum Pontifice Ferrerius & Lotharingus, l. 22. c. 5. n. 4. usque ad 10. Rumor suspensionis, & unde ortus, l. 22. c. 9. n. 4. Principes ac Patres consentiunt ut concludatur, l. 24. c. 2. n. 3. & 4. & c. 3. n. 8. Decretum firmatum de hoc in Cœtu generali, ac posteà in ultima Sessione, l. 24. c. 4. n. 13. & c. 8. n. 5. Excepta hic quæ fuerant stabilita sub Paulo, Julio & Pio, l. 24. c. 8. n. 6. Consensus universalis de petenda confirmatione à Pontifice, ibid. n. 8. Titulus ipsi datus in festivis acclamationibus, & communis Patrum lætitia, ibid. n. 9. & 10. Subscriptiones à quor, & à quibus habitæ, & qua prudentia, ibid. n. 14. Varia & maligna Suavis errata, præsertim de existimatione Episcoporum ac Theologorum, eorumque familiarium, de illo conventu, l. 24. c. 8. per totum. & c. 10. n. 14. & seq.

Confirmatio & executio Concilii. Vide Pius IV. Concilium Tridentinum jussu Regis Lusitani in cunctis ipsius ditionibus excipitur, l. 24. c. 9. n. 15. Excipitur in Italia, ac præsertim à Republica Veneta, l. 24. c. 11. n. 1. Excipitur jussu Philippi II. in suis ditionibus, etiam Hispaniæ, Siciliæ, ac Belgii, l. 24. c. 11. n. 2. & c. 12. n. 2. Excipitur, & in honore habetur in Germania, non solum in iis quæ spectant ad definitiones, sed etiam plurimum in iis quæ spectant ad disciplinam, excepta multiplicitate sacerdotiorum, quæ simul esse nequeunt, adversus id quod scribit Suavis, l. 24. c. 12. n. 4. Similiter excipitur in Comitiis Poloniæ, l. 24. c. 13. n. 1. usque ad 4.

Confessariorum ministerium ipsis facilius redditum per indulgentias, l. 24. c. 12. n. 6.

Congregatio Oratorum habita Tridenti à Cæsarianis, l. 18. c. 8. n. 15.

Congregationes Episcoporum Hispanienſium, & Præſulum Regi Philippo ſubjectorum, habita à Lunenſi Tridenti, l. 24. c. 4. n. 4.

Congregationes Pii IV. de Confirmatione & executione Synodi, l. 24. c. 9. n. 1. 5. 6. & 14.

Congregationes Tridenti, tempore Pii, in quibus excipiuntur variæ literæ Gallorum Regis, l. 20. c. 2. n. 2. l. 21. c. 3. n. 5. usque ad 14. Aliæ congregationes de conceſſione Calicis, & Euchariſtiæ ſumptione, l. 17. c. 1. n. 1. c. 11. n. 2. usque ad 17. l. 18. c. 3. per totum.

Congregationes privatæ pro celeri concluſione Concilii, l. 21. c. 1. n. 7. c. 3. n. 5. & 9. & l. 22. c. 8. n. 5. Congregatio generalis pro Seſſione viceſimatertia, l. 21. c. 11. n. 5. Peculiares congregationes Epiſcoporum ac Theologorum ad componendam controverſiam de matrimonio clandeſtino, l. 22. c. 9. n. 5. & ſeq. Poſtremæ congregationes de diſciplina, l. 24. c. 3. n. 1. usque ad 8. c. 4. n. 11. de dogmatibus, c. 4. n. 1. 8. 9. & 10. De concluſione, ibid. n. 12. 13. & 14.

Conjunctiones Sacerdotiorum curam non imponentium firmatæ Pii tempore, l. 17. c. 10. n. 5. 6. & 7.

Conjunctiones Diœceſeon ſeu Cathedralium, l. 23. c. 11. decr. 13.

Conjunctiones Sacerdotiorum ſimplicium cum Canonicorum proventibus, ibid. decr. 5.

Conſtantinus Bonellus, Epiſcopus Tifernatium, differit pluribus contra Decretum paratum ad irrita omnino reddenda matrimonia clandeſtina, l. 22. c. 4. n. 16. 17. & 18.

Conſtituta de electione Vicarii generalis, Sede vacante, ibid. decr. 16.

Continuatio Concilii tempore Pii, conſilium ſuſceptum ut ea ſolum opere exerceretur, l. 17. c. 8. n. 1. 2. & 3. Literæ Philippi Regis ad hanc rem, l. 17. c. 13. n. 2. l. 20. c. 10. n. 10. & 11. Decretum de hoc firmatum in ultima Seſſione, l. 24. c. 8. n. 6.

Cornelius Janſenius ſenior venit ad Concilium Tridentinum in poſtrema convocatione, l. 21. c. 7. n. 4.

Cruceſignatorum privilegia à multis vituperata tanquam ſupervacanea, l. 18. c. 7. n. 1. Ratio de illis habita in Decreto formando de Indulgentiis, & quorumdam Patrum repugnantia, l. 24. c. 8. n. 1. & 6.

Cyprianus Saracinelliis, à Secretis Gualterio, mittitur Romam ad arcanos tractatus inter Ferrerium & Pontificem pro rebus Synodi, l. 21. c. 5. n. 4. ejus reditus, & reſponſa, l. 21. c. 11. n. 4.

D

Dandalus. Vide Matthæus.

Danielis Barbari, coadjutoris Aquilæi ſententia de conceſſione Calicis, l. 18. c. 4. n. 4.

Danneſius. Vide Petrus.

Decimarum Decretum, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 12.

Deciſiones an habendæ eſſent Tridenti numero nationum an capitum. Poſtulata Cæſarianorum pro parte poſteriore, tempore Pii, l. 18. c. 11. n. 6. Eadem opinio credita in Lotharingo, & rationes in oppoſitum cogitatæ à Pontificis, l. 18. c. 13. n. 3. Varia cum Cæſare acta à Morono hac de re, l. 20. c. 13. n. 7. 8. & c. 15. n. 6. & 8. Quidam Oratores proponunt, ut deſignati ut diſciplinam reformandam eligerentur ex variis nationibus; & repulſa à Legatis data, quo evitaretur abſurdum in deciſionibus, l. 22. c. 1. n. 8. & 15. c. 3. n. 1.

Didacus. Vide Zacharias.

Delfinus Lainius, Præpoſitus Generalis Societatis Jeſu, & Theologus Pii IV. in Concilio. Falſitas Suavis de loco ipſi dato à Legatis, l. 18. c. 2. n. 5. 6. & 7. Ejus opinio quod Chriſtus ſeipſum in Cœna pro nobis ſacrificaſſet, ibid. n. 8. Ejus ſententia de Calicis conceſſione, l. 18. c. 4. n. 21. Ejus ſermo celebris de inſtitutione Epiſcoporum; & mendacia Suavis, l. 18. c. 15. per totum. Alia de eadem re, l. 19. c. 6. n. 7. Alius ejusdem ſermo de abuſibus Ordinis, ac præcipuè ob relaxationes; & nova Suavis calumniæ, l. 21. c. 6. n. 9. usque ad 20. Ejus ſenſus ne fierent irrita matrimonia clandeſtina, l. 22. c. 4. n. 25. Ejus ſententia de viginti & uno articulis de diſciplina, l. 23. c. 3. n. 30. Petit ut excipiatur Societas Jeſu in capite decimo ſexto de profeſſione Regularium; & falſa à Suavi dicta, l. 24. c. 6. n. 3. usque ad 8.

Didacus Payva, Theologus Luſitanus in Concilio, conficit ſcriptum eruditum de auctoritate Pontificis, l. 19. c. 15. n. 7. Defendi poſſe, irrita reddi clandeſtina, l. 22. c. 9. n. 5. & 7. Scripſit cum ſumma Concilii æſtimatione, l. 24. c. 10. n. 17.

Diploma Pii IV. de reformandis Comitiis Pontificiis, l. 18. c. 17. n. 1. & 2. In confirmationem Synodi, l. 24. c. 9. n. 10. 11. & 13. Declaratio quo tempore inciperent Decreta Synodi obligare, ut plenè ad opus de ducerentur, l. 24. c. 9. n. 14.

Diſtributiones quotidianæ in Synodo ſtatutæ; & Suavis calumniæ, l. 17. c. 9. n. 10. & ſeq. l. 18. c. 6. n. 6.

Draſcovizius. Vide Georgius.

Duellum in Concilio interdictum, l. 24. c. 7. decr. 19.

E

Eccleſia. Ejus mandata in Synodo comprobata, l. 24. c. 8. n. 3.

Eccleſia Gallicana exempta in variis Decretis Tridentinis, l. 23. c. 7. n. 11. c. 8. n. 5. Contraria teſtificatio Ferrerii & Regii Conſilii, l. 24. c. 10. n. 1. 2. 3. & 5. Querelæ Lotharingi ob quemdam actum Romæ habitum, contrarium, ut ipſe dicit, ejus privilegiis, l. 23. c. 6. n. 7. & 8.

Eccleſiaſtici. Calumniæ Suavis ob numerum ipſorum, l. 17. c. 9. n. 2. Quantum eorum copia profit regimini civili, & laicorum potentiæ, ibid. n. 3. & 4. An conveniat initiari Presbyteros mendicos, ut vult Suavis, ibid. n. 5. Quantum profit, ut ii de locis piis curam gerant, l. 18. c. 10. n. 6. 7. 8. & 9. Vide Clerici.

Eleonora Auſtriaca, Ferdinandi Cæſaris filia, uxor Guilielmi Mantuæ Ducis, tranſit Tridento, inviſura patrem Oeniponti: ſed revertitur ob mortem Cardinalis, patrui viri ſui, l. 20. c. 6. n. 1. 2. & 3. Novum ejus iter ad inviſendum patrem, l. 20. c. 9. n. 12.

Eliſabetha Angliæ Regina. Lovanienſes & Angli poſtulant Tridenti, ut Decretum contra illam edatur; & oppoſita Cæſaris officia, l. 21. c. 7. n. 4. 5. & 6. Senſus Pontificis de agendo per cenſuras in eandem, l. 24. c. 1. n. 5.

Emmanuel Philibertus, Dux Sabaudiæ, mittit Oratorem ad Concilium tempore Pii, l. 19. c. 15. n. 1.

Epiſcopi. Eorum emendatio promovetur à conſilio Præſidum, & quo pacto in opus deducta, l. 24. c. 3. n. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. decr. 1. 2. 14. & 17. Poteſtas ipſis tradita ſupra ſacerdotia commendata, ſupra relaxationes legum, ſupra loca pia, & ſupra Scribas Eccleſiaſticos cujuscumque generis, l. 17. c. 10. n. 10. & 11. & l. 18. c. 6. n. 8. 9. 11. & 12. & 15. Quæſtio, an Epiſcopi majores ſint Presbyteris jure divino; vide Inſtitutio Epiſcoporum. Conſilia Ferdinandi Cæſaris data Pontifici de prærogativis in illis neceſſariis, l. 20. c. 8. n. 5. & c. 14. n. 11. Variæ ſententiæ de ipſorum electione; de Actis quibus promovetur, & de ſolutione propinarum, l. 20. c. 16. n. 10. & ſeq. l. 21. c. 4. n. 1. 2. 3. & 4. & c. 6. n. 9. usque ad 14. c. 8. n. 1. l. 23. c. 3. n. 3. 17. 18. 24. 25. 26. 30. c. 10. n. 5. & 6. decr. 1. Subjectio Epiſcoporum Archiepiſcopis quo pacto diminuta, l. 23. c. 10. n. 1. 2. & 3. & n. 7. decr. 2. & 3. Facultas Epiſcopis dilatata abſolvendi quæcumque peccata ſubditorum in foro interiori, l. 23. c. 10. n. 4. & 9. decr. 6. Decreta de tempore ipſorum conſecrationis, de Ordinum collatione, & de aliis rebus ad ipſorum auctoritatem ſpectantibus, l. 21. c. 12. n. 6. decr. 1. & 2. l. 23. c. 10. n. 7. 8. & 9. c. 11. n. 1. decr. 7. 9. 10. 11.

Epiſcopi Belgii in extrema Concilii convocatione, l. 21. c. 7. n. 4.

Epiſcopi Galliæ. Variæ ſuſpiciones Pii & Legatorum ob ipſorum adventum, l. 18. c. 7. n. 2. & c. 13. n. 2. Eorum acceſſus, l. 18. c. 17. n. 21. Sententiæ ipſorum de inſtitutione Epiſcoporum, l. 19. c. 6. n. 5. & 6. Qua utilitate moveantur in eo conventu, l. 21. c. 4. n. 5. & 8. Quorumdam ipſorum diſceſſus, & quæ ipſis ſignificarint Oratores, l. 23. c. 1. n. 3. Eorum conteſtatio delata à Lotharingo de diſciplina, l. 23. c. 12. n. 8. Ejus conſenſus ut legeretur & firmaretur quidquid ſtatutum fuerat ætate Pauli, Julii & Pii: & Suavis malignitas ſuper hoc, & ſuper illorum opinionibus de Synodi eventibus, l. 24. c. 8. n. 7. & c. 10. n. 14.

Epiſcopi Germani non adſunt Concilio tempore Pii, & cur, l. 20. c. 17. n. 7. & l. 23. c. 5. n. 4.

Epiſcopi Hiſpani in Synodo ſub Pio IV. excipiunt exhortationem Regis, ut omittant poſtulatum de declaranda manſione, & quid ipſi contrario reſpondeant, l. 17. c. 13. n. 2. & 6. Variæ inter ipſos ſententiæ de uſu Calicis, l. 28. c. 5. n. 3. Controverſia ab ipſis excitata de inſtitutione Epiſcoporum, & graves propter hoc contentiones, l. 18. c. 12. n. 10. 11. & 12. & c. 16. per totum. Eorum finis in hac deciſione, l. 19. c. 6. n. 8. Querelæ in ipſos in Hiſpaniam delatæ à miniſtris Pontificis, l. 19. c. 12. n. 5. l. 20. c. 9. n. 10. Obſiſtunt ne omittantur duæ controverſiæ memoratæ; & falſa Suavis dicta, l. 21. c. 11. n. 1. 2. 4. 6. & 7. & c. 13. n. 7. Eorum affectus in ea Synodo, l. 21. c. 4. n. 5. & 7. Amica officia ipſis adhibita nomine Pontificis, l. 23. c. 6. n. 3. Diſſenſus inter eos de primis inſtantiis, & immunitate Capitulorum, l. 23. c. 7. n. 14. & 15. Coguntur in ædibus Oratoris ut finem Concilii præpediant; & major pars repugnat, l. 24. c. 4. n. 4. Pacifica eorum conſilia in morbo Pii IV. de ſucceſſore Romæ eligendo à Collegio, ibid. n. 6. Opponunt quædam Cruciatæ, l. 24. c. 8. n. 6.

Epiſcopi Itali ſe opponunt Hiſpanis in controverſia de Epiſcoporum inſtitutione, & cur propendeant in ſententiam magis propitiam Pontifici, l. 18. c. 16. n. 4. 5. & 6. & l. 19. c. 6. n. 6. & 9. Scribunt quamplures ipſorum ad Pontificem, purgantes contentionem ſuam de manſione; & quodnam reſponſum exceperint, l. 17. c. 8. n. 5. & c. 13. n. 3. Eorum affectiones, l. 21. c. 4. n. 5. & 6.

Epiſcopi qui Tridentino adfuerunt. Venia abeundi conceſſa quibusdam Epiſcopis à Legatis, & poſteà juſſu Pontificis revocata, l. 17. c. 8. n. 4. Eorum conturbatio, quòd ageretur de inducendo Mediolanum ſacram Inquiſitionem more Hiſpanice, l. 22. c. 8. n. 2. & 3. Conteſtantur quod omitteretur correctio Principum Laicorum, l. 22. c. 9. n. 3. Querelæ quòd Pontifex quædam feciſſet adverſus Decreta Tridentina, l. 23. c. 4. n. 12. Perturbatio in Cœtu generali de minuenda eorum ſubjectione reſpectu Archiepiſcoporum; & quo pacto ſedata, l. 23. c. 5. n. 21. c. 8. n. 6. c. 10. n. 1. 2. & 3. & n. 7. decr. 2. & 3. Eorum aſſenſus univerſalis terminationi Concilii, l. 24. c. 2. n. 4. Subſcribunt, & abeunt Tridento, l. 24. c. 8. n. 13. & c. 9. n. 2.

Epiſcopi Titulares. Sententiæ dictæ de uſu hujusmodi Epiſcoporum; & quid ſtabilitum fuerit, l. 20. c. 14. n. 10. c. 6. n. 10. & 12. l. 21. c. 4. n. 4. c. 6. n. 12. c. 8. n. 2.

Euchariſtia. Proponuntur articuli pendentes in Conventu ſub Julio, l. 17. c. 1. n. 1. 2. & 5. Quatuor Canones confecti à minoribus Theologis, & difficultates objecta à Patribus in cœtu generali, l. 17. c. 6. n. 2. & ſeq. c. 7. n. 6. & ſeq. & c. 11. n. 1. & 2. Diſputatio de capite ſexto S. Joannis, & appendix addita, Granatenſis opera, l. 17. c. 11. n. 3. usque ad 10. Novæ difficultates injectæ à duobus Theologis pridie Seſſionis, ibid. n. 10. usque ad 18. Diverſitas ſententiarum in ipſa Seſſione, ibid. n. 22. Suavis animadverſiones expenſæ, l. 17. c. 12. per totum.

Euſtachius Bellajus Epiſcopus Pariſienſis. Sententia illi appoſita à Suavi de obligatione populorum ad ſubveniendum Parochis, l. 17. c. 10. n. 4. Ab eodem Suavi inducitur invectus in Didacum Lainium, in Ordines Regularium, & in totam Eccleſiam, l. 18. c. 15. n. 19.

Examinatores Eccleſiaſtici. Decreta Tridenti de ipſorum electione ac miniſterio, l. 23. c. 7. n. 2. & c. 12. n. 1. decr. 18.

Expectationes Sacerdotiorum. Initum ſuper his remedium in Concilio, l. 23. c. 6. n. 3. & c. 12. n. 3. decr. 19.

F

Ferdinandus Cæſar mittit volumen graviſſimorum poſtulatorum, Concilio deferendum, l. 17. c. 1. n. 6. Se purgat apud Legatos, quorum arbitrio rem committit, l. 17. c. 5. n. 2. & ſeq. Varia ejus poſtulata pro Calicis conceſſione. Vide Calix. Moram deciſionum petit, l. 18. c. 7. n. 7. Mandata Oratoribus ab ipſo tradita de diſciplina, & de conjunctione cum Gallis, l. 18. c. 17. n. 8. Oenipontum venit, l. 20. c. 1. n. 1. Conſilium ibi Theologorum petit de variis articulis, l. 20. c. 4. n. 5. & ſeq. Literæ ad Præſides & ad Pontificem cum quatuor poſtulatis, l. 20. c. 8. n. 1. & 2. Aliæ literæ arcanæ ad Pontificem, &

& hujus responsa; & mendacia Suavis, ibid. n. 4. & seq. Agit coram, & per scriptum cum Morono Legato de iisdem rebus, l. 20. c. 13. n. 3. & seq. c. 14. & 15. per totum. Viennam proficiscitur, & cur, l. 21. c. 5. n. 9. & c. 7. n. 1. Ejus sensa de tumultu oborto in Concilio inter Oratores, l. 21. c. 10. n. 7. Ejus consilium ut omittantur duæ quæstiones magis agitatæ de argumento Ordinis: & falsa à Suavi prolata, l. 21. c. 11. n. 1. & c. 13. n. 4. Responsa reddita Lotharingo de iis quæ secretò agitabantur inter hunc & Pontificem, l. 22. c. 5. n. 6. & 8. Alia responsa ad Moronum de cunctatione à Lunensi postulata, l. 21. c. 1. n. 3. & 4. & c. 5. n. 7. Variæ ad notationes ad suos Oratores scriptæ de propositis emendationibus; & jussa, ut repugnarent emendationi Principum usque ad maturius consilium, l. 22. c. 5. n. 15. & seq. Novæ literæ ad Oratores ac primum Legatum de hac ipsa re, l. 22. c. 10. n. 8. & seq. l. 23. c. 4. n. 6. & 7. Falsa in hoc à Suavi dicta, l. 23. c. 1. n. 21. Assentitur conclusioni, etiam repugnantibus Hispanis, l. 23. c. 4. n. 4. & 5. Responsum ad Lunensem de particula proponentibus Legatis; & intimi ejus sensus de Concilio, l. 23. c. 5. n. 1. usque ad 18. Obit. Honores insueti ipsi habiti Romæ, ejusque elogium, l. 24. c. 12. n. 10. & 11.

Ferdinandus Franciscus Avaldus, Aquinas, Marchio Pilcariæ, Insubriæ Gubernator, & Orator Philippi II. in Concilio, literas accipit à Rege de Continuatione declaranda, & de mansionis definitione, l. 17. c. 15. n. 2. Studia ab eo adhibita Hispanis Episcopis & Lotharingo, propitia Sedi Apostolicæ, l. 19. c. 2. n. 1. & c. 5. n. 4.

Ferdinandus Mediceus promovetur ad Purpuram à Pio IV. l. 19. c. 12. n. 2.

Fœdera inter Principes. Vide Principum nomina.

Franciscus Belcarius verba facit cum vituperatione de institutione Episcoporum, l. 19. c. 6. n. 5. & 6. Latinè perorat in laudem Gallorum ob hugonottos devictos, l. 19. c. 10. n. 5.

Franciscus Blancus, Episcopus Auriensis, liberè loquitur de disciplina, l. 18. c. 17. n. 1.

Franciscus Forerus Dominicanus, Theologus Lusitanus, gravem acrimoniam excitat in cœtu ob sermonem de potestate & institutione sacerdotum, l. 18. c. 1. n. 3. 4. & 5.

Franciscus Lotharingus Dux Guisius occiditur, l. 20. c. 6. n. 8. & 9.

Franciscus Torres Hispanus, Theologus Pontificis in Concilio sub Pio IV. opponit, & additamentum postulat cum Salmerone, decretis de Eucharistia; & falsa Suavit dicta, l. 17. c. 11. n. 10. usque ad 21. Uterque obstat præscriptioni à Legatis factæ de semihora in dicenda sententia; & calumniæ Suavis, l. 17. c. 13. n. 10. & 11.

Franciscus Vargas, Orator Philippi II. Romæ, postulat à Pontifice ut omittatur quæstio de mansione, l. 17. c. 13. n. 4. Diligentia adhita, ne concedatur usus Calicis, l. 18. c. 5. n. 2. Ejus celebre scriptum pro auctoritate Pontificia, l. 21. c. 11. n. 3. Nititur ut celeriter Concilium absolvatur, l. 22. c. 1. n. 6.

Franciscus Zamorra Hispanus, Generalis Minorum, comprobat ut matrimonia clandestina reddantur irrita, l. 22. c. 4. n. 24.

Fredericus Borromæus, Pii IV. ex sorore nepos, moritur, l. 19. c. 4. n. 9.

Fredericus Gonzaga creatur Cardinalis à Pio IV. l. 19. c. 12. n. 2. Obtinet Episcopatum Mantuanum; & difficultates in hoc offensæ, l. 21. c. 6. n. 8.

G

Gallia. Detrimenta illic illata ob Annatas & Præventiones, l. 18. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6. Victoria illic de hugonottis reportata, l. 19. c. 10. n. 3. Pacificatio cum iisdem, cum Religionis detrimento, l. 20. c. 10. n. 1. & 2. Varia detrimenta libertatis Ecclesiasticæ, l. 21. c. 7. n. 3. Sensus illic summæ venerationis de Concilio Tridentino: & cur non exceptum, l. 24. c. 10. n. 15. & c. 11. n. 2. 3. & 4.

Gabriel Paleottus Bononiensis, Duodecemvir, ac posteà Cardinalis. Difficultas ipsius in parando responsio contestationibus, quas minabantur Galli in lite potioris loci, l. 21. c. 9. n. 1.

Gaspar Cardillus, Procurator Episcopi Avilæ in Concilio sub Pio, l. 20. c. 3. n. 3.

Gaspar Casalensis, Episcopus Leridensis, prolixam profert sententiam de institutione Episcoporum, l. 19. c. 4. n. 5.

Gaspar à Fosso, Archiepiscopus Rhegiensis, laudatur à Præsidibus scripto, in Concilio sub Pio, l. 21. c. 11. n. 1.

Georgius Ataida, Theologus Regis Lusitani, calumniis impeditur à Suavi in quadam sententia illi apposita de Missæ sacrificio, l. 18. c. 1. n. 1. & 2.

Georgius Drascovizius, Croata, Episcopus Quinque Ecclesiarum, Orator Cæsaris ut Regis Hungariæ in Tridentino, postulat concessionem Calicis. Difficultates offensæ, & consilium susceptum ad eas superandas, l. 17. c. 14. n. 11. l. 18. c. 2. n. 12. & 13. & c. 8. n. 1. 2. 3. & 4. Sententia ab eo dicta, tamquam Episcopo, pro concessione, l. 18. c. 4. n. 22. Proponit morum emendationem conventui Oratorum, & seorsim aliquibus Episcopis, l. 18. c. 8. n. 6. & 9. It Oeniponte ad Cæsarem, l. 20. c. 1. n. 1. Instat apud Legatos pro morum emendatione, l. 18. c. 11. n. 6. & 9. Agit cum Lotharingo pro componenda pace inter Oratores, Hispanum & Gallos, pro functionibus in templo, l. 21. c. 8. n. 6.

Græci exempti à Patribus in usu Calicis; & mendacia Suavis, l. 17. c. 7. n. 13. & 14. Mutatur ipsorum causâ Decretum de Matrimonio, l. 22. c. 4. n. 17. & seq. Professio Fidei Romanæ ab ipsis habita in Concilio Provinciali Cypri, l. 23. c. 9. n. 4.

Guidus Faber, Orator Gallus in Concilio sub Pio, ad Aulam sui Regis it ad sollicitandum adventum Præsulum ac Theologorum: & ejus literæ ad Reginam, l. 17. c. 14. n. 4. usque ad 10. Redit cum mandatis Romæ molestis, l. 19. c. 8. n. 4. Proficiscitur Venetias, l. 23. c. 2. n. 5.

Guilielmus Gonzaga, Dux Mantuæ, venit Tridentum, aditurus Cæsarem Oeniponti; & mors primi Legati, ejus patrui; unde ab itinere desistit, l. 20. c. 6. n. 1. 2. & 3. Iterùm Tridento iter habet, l. 20. c. 9. n. 12.

H

Hæretici. Vide Protestantes.

Helvetii. Vide Pagi.

Henricus Borbonius, Regis Navarræ filius. Falsus rumor, quòd ageretur de ipso declarando haud legitimo in Synodo Tridentina, l. 13. c. 1. n. 1. & 2.

Henricus Cardinalis Lusitaniæ, qui posteà in regnum successit, scribit valde honorificas literas ad Pium IV. ob vulgatam Synodi confirmationem, l. 24. c. 9. n. 15.

Henricus IV. Rex Galliæ, jure jurando pollicetur Clementi VIII. curaturum se, ut ibi Concilium Tridentinum excipiatur, l. 24. c. 10. n. 15.

Hercules Cardinalis Gonzaga, primus Concilii Legatus pro Pio IV. Ejus promissio Patribus habita ad sedandam contentionem de mansione, rursus obortam, l. 17. c. 1. n. 4. Ejus colloquium cum Vicecomite de criminationibus sibi Romæ adscriptis, l. 17. c. 3. n. 2. & 3. Petit veniam discedendi à Pontifice, sed non conceditur. Iterum petit: & tres conditiones quibuscum remanet, ibid. n. 4. usque ad 9. Officia Cæsaris, ut Tridenti remaneret, & satisfactiones ipsi reddita à Pontifice, l. 17. c. 5. n. 1. Multa super his errata Suavis, l. 17. c. 4. n. 1. 2. 3. & 4. Reconciliatur cum Simonetta, l. 17. c. 13. n. 1. Proponit concessionem Calicis, & quo pacto id accipiatur à plerisque Patrum, l. 18. c. 3. n. 5. Laudatur à Seripando Tridenti, & in Senatu à Pontifice, l. 18. c. 7. n. 4. & 9. Quid sentiat de eo quod Pontifex habebat in animo de novis Legatis addendis, l. 18. c. 16. n. 1. Contentio cum Segobiensi de institutione Episcoporum; & falsa à Suavi dicta. l. 18. c. 16. n. 8. & seq. Nova proposito de mansione; & Suavis mendacia. l. 18. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6. Respondet primo sermoni Lotharingi. l. 19. c. 3. n. 4. Honorificè agit cum collegis in proponendis & dicendis doctrinis Canonum ac Theologiæ. l. 19. c. 4. n. 6. Frustrà nititur Oratores concordare. l. 19. c. 4. n. 12. & seq. Præsules objurgat ob tumultus ab ipsis excitos in cœtibus. l. 19. c. 5. n. 7. Consilia ab eo data Pontifici per Nolanum Episcopum, de illius adventu Bononiam; & responsa per Vicecomitem redeuntem reddita. l. 19. c. 12. n. 3. & 4. & c. 15. n. 5. Iter ad Cæsarem ab eo evitatum. l. 20. c. 4. n. 4. Gravissimus morbus. l. 20. c. 5. n. 4. Ejus obitus; ejusdemque laudum summa, cum communi dolore. l. 20. c. 5. n. 1. 2. & 3.

Hercules Pagnanus Actor Piscarii, defendit Tridenti privilegia monarchiæ Siciliæ in primis instantiis. l. 18. c. 6. n. 2. & 11. Agit cum Hispanis ut sopiatur controversia de institutione Episcoporum. l. 18. c. 12. n. 12. Contendit pro prærogativa Theologorum Hispaniensium. l. 20. c. 1. n. 4. Sensus faventes Apostolicæ Sedi ab eo injecti Lunensi & Secretario Gastelo. l. 20. c. 3. n. 3. & c. 17. n. 4.

Hierarchia Ecclesiastica Divino jussu instituta. l. 21. c. 10. n. 3. Objecta à Suavi in significationem hujus vocis. l. 21. c. 13. n. 14. usque ad 18.

Hieronymus Ragazonus, Episcopus Nazianzi, Latinè perorat in postrema Sessione. l. 24. c. 5. n. 4.

Hieronymus Seripandus Cardinalis. Cura illi demandata de formanda doctrina sumendæ Eucharistiæ. l. 17. c. 7. n. 11. Quo pacto explicet caput sextum S. Joannis: & Suavis malignitas. l. 17. c. 11. n. 3. 4. & 8. Ejus consilium de terminanda aut transferenda Synodo ante Gallorum adventum. l. 18. c. 7. n. 3. Ejus difficultas definiendi quod Christus seipsum obtulerit in ultima cœna. l. 18. c. 8. n. 10. Ejus studia ad sopiendam controversiam de institutione Episcoporum, l. 18. c. 12. n. 11. & 12. Colloquia cum Lotharingo de hoc, & de particula proponentibus Legatis. l. 19. c. 2. n. 7. & 8. l. 20. c. 5. n. 8. Varia proponit pro dilatione, & cur. l. 19. c. 4. n. 6. 7. & 8. & c. 8. n. 7. Ejus mors & laudatio. l. 20. c. 7. n. 6. & seq.

Hieronymus de Souchiere, Gallus, Abbas Claravallensis, contendit de prærogativa in Concilio cum Cassinatibus. l. 19. c. 2. n. 6.

Hieronymus Trevisianus, Episcopus Veronensis, dissuadet Legatis, ne concedatur suffragium Procuratoribus in Concilio. l. 18. c. 4. n. 12. Moritur. ibid.

Hippolytus Estensis, Ferraria Cardinalis Redit in Italiam ex legatione Galliæ. l. 21. c. 1. n. 8. Colloquia cum Episcopo Vintimiliensi, & cum Lotharingo, de rebus Synodi; ejusque studia ad emolliendam Lotharingi asperitatem. ibid. & c. 2. n. 1. usque ad 7.

I

Jacobus Gibertus à Noguera, Episcopus Alisanus, turbas ciet in concessu, de institutione Episcoporum. l. 19. c. 5. n. 11. Sermonem habet in Sessione vigesima tertia, reclamantibus Gallis, ac Venetis Oratoribus, l. 21. c. 12. n. 1.

Jacobus Naclantus Dominicanus, Episcopus Clodiensis, sententiam dicit de concessione Calicis. l. 18. c. 4. n. 13.

Imagines sacræ. Decretum de ipsis in Tridentino, l. 24. c. 5. n. 4.

Immunitates. Decreta Concilii de immunitate Clericorum. l. 18. c. 13. n. 6. & 7. Objecta à Suavi immunitati Regularium, aliisque immunitatibus à jurisdictione Ordinariorum, ibid. n. 8.

Index librorum damnabilium commendatur à Concilio Pontifici, ut absolvatur, l. 24. c. 8. n. 4.

Indulgentiæ. Consilium initum ne fieret de ipsis decisio in Concilio, l. 24. c. 4. n. 9. Decretum tandem firmatum super hoc, paucis repugnantibus, & cur, l. 24. c. 8. n. 1. & 2. Objecta à Suavi, l. 24. c. 12. n. 6. & 7.

Infantes. An ipsis præbenda sit Eucharistia ex lege Divina, antequam ætatem ad discernendum idoneam pertingant, l. 17. c. 1. n. 1. & c. 6. n. 12. Canon in Concilio editus pro parte negante, l. 17. c. 6. n. 13. Controversia inter Patres & Theologos de probationibus hujus rei, l. 17. c. 7. n. 17. & c. 11. n. 11. 14. & 22. Objecta à Suavi, l. 17. c. 12. n. 5. usque ad 10.

Innocentius X. in quænam impenderit pecuniam ex relaxationibus in matrimoniis, l. 23. c. 8. n. 11.

Inquisitio more Hispanico. Cogitatur de ea Mediolanum inducenda, sed sine effectu, l. 22. c. 8. n. 2. 3. & 4.
Institutiones Episcoporum an sint de jure Divino, l. 18. c. 12. n. 10. Studia Legatorum ad sopiendam hanc litem in Synodo, sed frustrà, ibid. & n. 11. & 12. Variæ Patrum sententiæ super hoc, & errores Suavis, l. 18. c. 14. n. 5. & seq. l. 19. c. 4. n. 5. & 6. Celebris sermo Lainii; & mendacia Suavis, l. 18. c. 15. per totum. Quæ acciderunt cum Episcopis Hispanis in conficiendo hoc Decreto, l. 18. c. 16. per totum. l. 19. c. 5. n. 5. usque ad 12. Sententiæ Gallorum, ac novæ canonum formulæ à Lotharingo propositæ, l. 19. c. 6. n. 1. usque ad 7. Aliæ Patrum sententiæ; & causæ hujus varietatis, ibid. n. 7. & seq. Difficultates offensæ in concordia, l. 19. c. 13. per totum. & c. 16. n. 10. & seq. Nova consilia ad eam proposita: sententiæ de omittenda quæstione, & obstacula Hispanorum, l. 21. c. 4. n. 11. & seq. c. 11. n. 1. 2. & 4. Consilium habitum à Pontifice, & finis controversiæ, l. 21. c. 11. n. 3. & 4. Canones firmati, paucis leviter adversantibus, l. 11. c. 12. n. 3. & 4. Falsa & infirma Suavis objecta, l. 21. c. 13. n. 7. 14. 15. & 16.
Insulanus, Orator Gallus ad Pium IV. l. 17. c. 4. n. 7. Postulat à Pontifice dilationem decisionum in Concilio, l. 18. c. 7. n. 6. 9. & 11. c. 17. n. 12. & 14. Tractatus illi appositi à Suavi de electione summi Pontificis Tridenti, l. 19. c. 2. n. 12. Ejus officia cum Lotharingo contra Gualterium Episcopum Viterbiensem, l. 19. c. 5. n. 2.
Invocatio Sanctorum definita in Tridentino, l. 24. c. 5. n. 4. deer. 2.
Joachimus Abbas Valdensis, personam gerens Præsulum & Cleri Helvetiorum in Tridentino, subscribit in ejus exitu, l. 24. c. 8. n. 15.

Joanna Albreta, uxor Antonii Navarræ Regis. Rumor diffusus de solutione conjugii cum Antonio, tamquam minimè rati, l. 23. c. 1. n. 1. & 2. Decernitur in Senatu ut in jus illæ vocetur, & de hoc Rex Hispaniæ à Pontifice certior fit, l. 21. c. 6. n. 8. & l. 24. c. 1. n. 4.
Joan. Antonius Pantusa, Episcopus Literatensis, moritur in Concilio, l. 18. c. 14. n. 3.
Joan. Baptista Castanea, Archiepiscopus Rossanensis, rursus excitat imprudenter in Concilio controversiam de mansione, l. 17. c. 11. n. 3. Profert sententiam de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 7. Præponitur Decretis disciplinæ formandis, l. 18. c. 11. n. 15. Differit contra Decretum de matrimoniis clandestinis, l. 22. c. 4. n. 10.
Joan. Baptista Castellus, Bononiensis, Promotor Concilii, destinatus cum aliis ad disciplina reparandæ negotium, l. 18. c. 11. n. 15. Oeniponte m it cum primo Legato, l. 20. c. 13. n. 3.
Joannes Baptista Osius, Episcopus Reatinus, celebre suffragium fert contra concessionem Calicis, l. 18. c. 4. n. 17. Moritur in reditu ad Episcopatum, l. 19. c. 4. n. 9.
Joannes Baptista Victorius, familiaris Lotharingi, dat Pontifici Nuntium de quadam Sessione celebrata, l. 24. c. 2. n. 1.
Joan. Franciscus Commendonus Cæsarem adit Oeniponti, l. 20. c. 1. n. 1. & 2. & c. 3. n. 7. Narrationem scribit ad Borromæum de sensibus Cæsaris & Germanorum, l. 20. c. 4. n. 2. & 3. It Nuntius in Poloniam, l. 22. c. 1. n. 3. Illic excipitur Concilium ejus opera, l. 24. c. 13. n. 1. & 2.
Joannes Gaddius, Episcopus Cortonensis, sufficitur Strozzio, Orator in Synodo Ducis Florentini, l. 21. c. 1. n. 9. Mandata illi tradita pro celeri conclusione: ejus mandatum excipitur, l. 23. c. 8. n. 7.
Joannes Grimanus, Patriarcha Aquileiensis, nominatus ad Purpuram à Republica Veneta; sed impeditur ob suspicionem hæresis: obtinet, petente Republica, ut ejus causa committatur Concilio, l. 21. c. 7. n. 8. & 9. Difficultates in hoc, sed superatæ, ibid. n. 10. & seq. Decisio ac sententia ipsi favens: rei totius exitus, l. 22. c. 3. n. 10. & c. 11. n. 1.
Joannes Hessel venit ad Concilium sensibus valdè piis, l. 21. c. 7. n. 4.
Joannes Manriquez, Orator Maximiliani, novi Romanorum Regis, ad Pium IV. l. 19. c. 5. n. 12. Excipitur, l. 22. c. 6. n. 15.

Joan. Mediceus, filius Ducis Cosmi & Cardinalis, moritur, l. 19. c. 4. n. 10.
Joannes Monlucus, Episcopus Valentiensis, in Delfinatu, damnatur in Consistorio hæresis causâ, l. 24. c. 6. n. 7.
Joannes Moronus Cardinalis admonet quosdam Præsules amicos, contendentes Tridenti de mansione, l. 17. c. 8. n. 10. Mittitur Præses ad Concilium, Mantuano suffectus, l. 20. c. 6. n. 5. Honores illi habiti cùm primò excipitur, l. 20. c. 11. n. 1. & 2. Colloquium ab eo habitum cum quibusdam Oratoribus Principum, ibid. n. 3. & 4. Ejus verba in Cœtu generali, ibid. n. 6. It Oenipontem ad invisendum Cæsarem, ibid. n. 4. Mandata quæ secum fert. Acta; & concordia inita cum Ferdinando de cunctis capitibus ejus literarum ad Pontificem; & mendacia Suavis, l. 20. c. 13. n. 3. & seq. c. 14. & 15. per totum. Tridentum redit, l. 20. c. 17. n. 11. Concordia per ipsum composita de duabus quæstionibus maximè contentiosis, l. 21. c. 11. n. 4. Mandata ab eo tradita Gualterio Romam misso de Synodi rebus, ac præsertim de ejus absolutione, l. 22. c. 2. n. 6. Literæ ejus ad Cæsarem de cunctatione à Lunensi promota; & responsum Ferdinandi, l. 22. c. 1. n. 3. & 4. & c. 5. n. 7. Consilia data Pontifici pro confirmatione Regis Romanorum, l. 22. c. 6. n. 5. & 13. Ejus animadversiones Romam missæ ad finiendum Concilium, l. 22. c. 11. n. 5. & seq. l. 23. c. 4. n. 4. & 9. Suspiciones de ipso in Farnesio, ob emendationem Cardinalium, l. 23. c. 7. n. 4. & 5. Ejus dubiæ sententia in Decreto de matrimoniis clandestinis, l. 23. c. 9. n. 1. Patres alloquitur de fine imponendo, l. 24. c. 3. n. 1. & c. 4. n. 11. Hymnus gratiarum ab eo decantatus, & venia data Patribus, l. 24. c. 8. n. 13. Romam venit, & cura illi imposita de observatione Concilii, l. 24. c. 9. n. 3. & 5.
Joannes Strozzius, Orator Cosmi Ducis in Synodo Tridentina in ultimâ convocatione, dat repulsam Cæsarianis de interventu in quodam Oratorum cœtu, l. 18. c. 8. n. 5. Ejus discessus. l. 22. c. 1. n. 9.

Joan. Thomas Sanfelicius, Episcopus Cavensis, minùs reverenter loquitur de primo Legato; & animadversio Borromæi in illum, l. 17. c. 13. n. 1.
Joannes Trevisanus, Patriarcha Venetus, sententiam profert faventem clandestinis matrimoniis, & contractis à filiis familias absque parentum consensu, l. 22. c. 4. n. 8.
Joannes Viletta Hispanus differit egregiè in Synodo de articulis sumptionis Eucharistiæ, l. 17. c. 6. n. 7.
Jurisdictio Ecclesiastica an fundetur in mera scientia, secundum Suavis opinionem, l. 21. c. 6. n. 16. 17. & 18.

L

Legati Concilii Tridentini in ultima convocatione. Diuturna objecta ab Cæsareis & Hispanis particulæ proponentibus Legatis; & quem exitum res habuerit, l. 20. c. 8. n. 2. & 4. c. 10. n. 8. & 17. c. 12. n. 1. 2. & 3. c. 14. n. 1. 2. & 3. c. 15. n. 7. & 8. l. 21. c. 5. n. 6. & seq. l. 22. c. 10. n. 1. & 2. l. 23. c. 2. per totum. c. 5. n. 7. usque ad 14. & n. 16. c. 6. n. 5. c. 8. n. 5. l. 23. c. 12. n. 6. & 7. Studia Legatorum in superandis difficultatibus de æmulatione Oratorum, & mendacia Suavis, l. 17. c. 4. n. 7. l. 20. c. 12. n. 5. Eorum angustiæ ob mandatum Pontificis, ut declararent Continuationem, quod posteà ipsorum arbitrio remittitur: & se purgant apud Philippum Regem, ob procrastinationem, l. 17. c. 1. n. 7. Mittunt ad Pontificem Episcopum Lancianensem; & responsa ab eo delata, l. 17. c. 1. n. 7. & c. 2. per totum. l. 17. c. 18. n. 1. usque ad 7. Volumen postulatorum à Cæsare ad illos missum, l. 17. c. 2. n. 6. & c. 5. n. 2. Difficultates apertæ Pontifici de omittendo mansionis capite, l. 17. c. 13. n. 7. Contentio inter ipsos & Cæsareos, de usu Calicis, & ipsorum propositum retumendi hoc negotium ad extremum Concilii, & cur, l. 17. c. 7. n. 1. usque ad 6. & c. 8. n. 6. & 8. Eorum suspicio ad proximum Gallorum adventum: repulsa data Gallis Oratoribus de mora decisionum proposita; & consilia ad Pontificem hac de re scripta, l. 18. c. 7. n. 1. usque ad 12. Responsum ab ipsis redditum epistolæ ac nuntio Lotharingi; & prima cum eo colloquia, l. 18. c. 17. n. 2. l. 19. c. 1. per totum. Mandata tradita Vicecomiti Romam misso: & ejus reditus ac responsa, l. 19. c. 9. n. 1. usque ad 6. c. 12. n. 1. & 2. c. 13. n. 3. & seq. Postulata Galliæ Oratorum, ipsis à Pontifice remissa, l. 19. c. 11. n. 1. 2. & 3. l. 20. c. 5. n. 5. & c. 6. n. 7. & 8. Libera responsa illi reddita de componendis controversiis, l. 19. c. 13. per totum. Consilium prorogandæ Sessionis una cum Oratoribus susceptum, l. 19. c. 16. n. 10. & seq. Alium collegam postulant defuncto primo Legato, l. 20. c. 6. n. 1. 2. 3. & 6. Eliguntur Morosus & Navagerus, ibid. n. 4. & 5. Acta cum Lotharingo & cum Cæsareis de proponendo capite mansionis, l. 20. c. 7. n. 4. Incumbunt in disciplinæ correctionem, & cur, l. 21. c. 8. n. 1. & 2. Quid egerint in tumultu Oratorum in templo, l. 21. c. 8. n. 4. & seq. c. 9. n. 1. 2. 3. & 4. c. 10. n. 5. & 6. & c. 13. n. 2. Studia ipsorum apud Cæsarem & Philippum regem pro celeri absolutione: & Regis responsa, l. 22. c. 1. n. 2. 3. & 4. l. 23. c. 6. n. 12. & seq. Incusantur à Lunen-

Leonardus Allerus, Episcopus Philadelphiæ, admonet acerbè Synodum expectandos esse Præsules Germanos. Indignatio multorum Patrum in ipsum: & falsitas Suavis, l. 17. c. 10. n. 1. Contradicit concessioni Calicis, l. 18. c. 4. n. 11. Queritur ob dicta in Cœtu in Episcopos titulares: & instat pro procuratoribus, l. 20. c. 17. n. 10.
Leonardus Marinus, Archiepiscopus Lancianensis, mittitur à Legatis ad Pontificem acturus de definitione mansionis: & responsa reportata, l. 17. c. 1. n. 7. c. 2. per totum. c. 8. n. 1. usque ad 7. Diplomata ab eo delata quibusdam Patribus Italis, ibid. n. 5. & c. 13. n. 2. Sententiæ illi falsò appositæ à Suavi, *in* potestatem traditam Episcopis conjungendi Sacerdotia, l. 17. c. 10. n. 6. Ejus sententia de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 9. Ejus judicium de contumacia Germanorum absentium, unde cietur controversia de facultate Procuratorum in Concilio, l. 20. c. 17. n. 7. 8. 9. & 10.
Libertas relicta Patribus à Pio IV. tum in morum emendatione, tum in doctrina, l. 20. c. 5. n. 5. l. 21. c. 6. n. 1. usque ad 8. l. 22. c. 1. n. 5. 12. 13. c. 3. n. 8. l. 22. c. 8. n. 11. l. 24. c. 10. n. 16. An ejusmodi libertas minueretur à Principibus laicis, l. 23. c. 1. n. 1. c. 6. n. 6. Expenditur, & summatim percurritur totum opus super hac re, l. 24. c. 9. n. 11. & c. 14. per totum.
Loca pia subjecta jurisdictioni Ordinariorum, l. 18. c. 6. n. 11. & 12. Objecta à Suavi, l. 18. c. 10. n. 6. 7. 8. & 9. Vide Nosocomia.
Lucas Bizantius, Episcopus Cathanensis, inducitur à Suavi loquens adversus Tridentinum de distributionibus quotidianis, l. 17. c. 9. n. 10. & seq.
Ludovicus Antinorus venit ad Concilium cum Episcopo Viterbiensi acturus cum Gallis, l. 19. c. 2. n. 4. Varia ejus colloquia cum Lotharingo, l. 20. c. 7. n. 4. c. 12. n. 8. Mandata Secreta Roma accepta, ut comitetur illuc Lotharingum, l. 22. c. 5. n. 1. 2. & 3. It in Galliam, curaturus ut Synodus excipiatur, l. 24. c. 11. n. 10.
Ludovicus Lansacus, Orator Caroli IX. ad Concilium, inclinat ad enormes legum relaxationes, l. 17. c. 8. n. 7. Iratcitur idcircò Pontifex; & ille se purgat, ibid. n. 8. & 9. Postulat à Rege, ut mittat Theologos & Præsules ad Concilium, l. 17. c. 14. n. 1. Rursus moram postulat Tridenti & Romæ, l. 18. c. 7. n. 4. usque ad 12. Ejus sensus oppositi definitioni mansionis, quod sit de jure Divino, l. 18. c. 12. n. 10. Gliviam pro-

procedit Lotharingo, l. 18. c. 17. n. 9. & 10. Reddit Concilio Regis epistolam, l. 19. c. 3. n. 2. Colloquium ejus cum Navagero de morum correctione, l. 20. c. 16. n. 3. Literæ ad eum scriptæ à Pontifice, l. 19. c. 2. n. 5. Redit in Galliam, l. 21. c. 10. n. 11.

Ludovicus Madruccius, Episcopus ac Princeps Tridenti, & Cardinalis, sententiam dicit de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 5. Eligitur simul cum Lotharingo ut componeret Decretum de mansione, l. 19. c. 13. n. 4. & c. 14. n. 1. Ejus ægrimonia, quòd res non successerit, l. 20. c. 3. n. 1. Accersitur à Cæsare Oenipontem, l. 20. c. 4. n. 2. Mandata Legatis data à Pontifice, ut cum eo fiduciam exerceant, l. 22. c. 2. n. 8. & l. 23. c. 5. n. 2. Ejus opinio contraria Decreto de matrimoniis clandestinis, l. 22. c. 4. n. 7. c. 10. n. 7. l. 23. c. 5. n. 17. & 18. c. 8. n. 3.

Ludovicus Simonetta Cardinalis & Legatus Concilii propendet ad amicitiam cum Mantuano; & id conficitur, l. 17. c. 3. n. 2. c. 8. n. 12. & c. 13. n. 1. Calumniæ Suavis in ipsum de libertate Concilii, & de ambitu dominandi post mortem primi Legati, l. 17. c. 8. n. 12. l. 20. c. 6. n. 6. Ab eo alienus Lotharingus, l. 19. c. 4. n. 1. Opponit aliqua Decreto de matrimoniis clandestinis, l. 22. c. 4. n. 7. & c. 10. n. 7. & l. 23. c. 9. n. 3. Absoluto Concilio Romam adit; demandata ei provincia de observatione Decretorum Synodi, l. 24. c. 9. n. 3. & 5.

Ludovicus Theodulus, Episcopus Bertinorensis, moritur in Concilio, & à Patribus multis laudibus commendatur, l. 19. c. 13. n. 2.

M

Mandata consulendi variis contentionibus in Synodo, l. 23. c. 6. n. 3. c. 7. n. 11. 12. & 17. Decretum in Sessione firmatum de hac re, l. 23. c. 12. n. 3.

Mansio Episcoporum, & Curionum inferiorum. Nova, prolixa ac difficilis quæstio excitata tempore Pii, an ea sit juris Divini; & quo pacto tandem composita, l. 17. c. 1. n. 2. 3. & 4. c. 2. n. 4. c. 13. n. 2. 4. 5. 6. & 7. l. 18. c. 12. n. 14. 15. & 16. c. 12. n. 1. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6. l. 19. c. 7. n. 4. & seq. c. 8. n. 1. 2. & 3. c. 12. n. 12. c. 13. n. 4. c. 14. n. 1. 2. & 3. c. 16. n. 4. & seq. l. 20. c. 8. n. 5. & 7. c. 14. n. 12. l. 21. c. 11. n. 4. c. 12. n. 5. & 9. c. 13. n. 18. Vide distinctiùs sub Pio.

Marcus Antonius Amulius Cardinalis scribit literas Tridentum de obedientia Romæ exhibita ab Assyrio Patriarcha, l. 18. c. 9. n. 5. Aliæ ejusdem Literæ ad Seripandum de proximo Lotharingi adventu, & de ferendis sententiis per nationes, l. 18. c. 13. n. 2. & 3. Creatur Episcopus Reatinus, l. 19. c. 4. n. 9. Studia infructuosa Navageri & Pontificis, ut in Reipublica gratiam redeat, l. 20. c. 12. n. 7.

Marcus Antonius Bobba, Episcopus Augustensis, Orator Ducis Sabaudiæ ad Concilium, l. 19. c. 15. n. 1. Controversia ejus consilio composita de reddendo responso Regi Galliæ, nuntianti pacem confectam cum hugonottis, l. 21. c. 3. n. 13. Expendit de reservatione Pontifici relaxationum ad matrimonia spectantium, l. 23. c. 9. n. 17. Ejus mandatum excipitur, l. 21. c. 12. n. 1.

Marcus Antonius Columnæ, Archiepiscopus Tarantinus, & postea Cardinalis, magnifit à Legatis Tridentinis, l. 18. c. 16. n. 7. Cœtus habiti in ejus domo ad componenda argumenta emendationis, l. 22. c. 8. n. 5.

Marcus Laureus, Episcopus Campaniæ, sufficitur muneri Massarelli ægrotantis; & mendacia Suavis de hoc l. 21. c. 3. n. 17.

Marcus Siticus Altempsius Cardinalis favet apud Pontificem Legatis & Episcopis, existimantibus mansionem esse de jure Divino, l. 17. c. 2. n. 5. Ejus Legatio ad Maximilianum Cæsarem. l. 24. c. 12. n. 11.

Margarita Austriaca, Belgii Gubernatrix, scribit obsequentes epistolas ad Tridentinos Patres, quæ in octava Sessione leguntur, l. 21. c. 11. n. 5. l. 23. c. 8. n. 7. Jubet excipi eorum Decreta in Belgio, l. 24. c. 12. n. 2.

Maria Scotiæ Regina scribit ad Patres Tridentinos, l. 20. c. 16. n. 7. l. 21. c. 12. n. 1. Conjugium ipsius cum Hispaniæ Principe optatum à Philippo Rege; & cum Archiduce Austriæ à Lotharingo tractatum, l. 21. c. 5. n. 3. & l. 24. c. 1. n. 5.

Martinus Ayala, Episcopus Segoviensis, sententiam dicit in argumento de Ordine, l. 18. c. 14. n. 6. Instat ut reponatur Canon de institutione Episcoporum, digestus sub convocatione Julii, l. 18. c. 18. n. 2. Ejus & Mantuani dissensio super hac re: & falsitas Suavis, ibid. n. 8. & seq. Laudatur ob compositam ab eo discordiam inter Hispanum & Gallos Oratores, l. 21. c. 10. n. 6. Quid senserit de matrimonio clandestino, l. 21. c. 8. n. 20. Invehitur in modulum de disciplina, l. 23. c. 7. n. 8.

Martinus Gastelus, missus à Philippo II. Secretarius Lunensis ad Concilium, ejusque mandata, l. 19. c. 12. n. 6. Petit ut in dicendo præcedant Hispani Theologi, l. 20. c. 1. n. 4.

Martinus Mascarennas, Orator Lusitaniæ ad Concilium, contestatur in obedientiam ab Assyrio Patriarcha præstitam, & cur, l. 18. c. 9. n. 6. Pietas ejus in Synodo, & officia honorifica Pontificis in ipsum, l. 19. c. 15. n. 7. Diploma ad eumdem à Pontifice scriptum in fine Concilii, l. 24. c. 9. n. 2.

Martinus Rithovius, Episcopus Iprensis, venit ad Tridentinum in ultima convocatione, l. 21. c. 7. n. 4. Differit ne reddantur irrita clandestina matrimonia, & filiorum conjugia sine patrum consensu, l. 22. c. 4. n. 13. 14. & 15.

Martinus Rojas, Orator Melitensis ad Synodum. Vide Oratores.

Matrimonium. Articuli ejus dati minoribus Theologis, & primi cœtus super eo, l. 20. c. 1. n. 4. & 5. & c. 2. n. 1. & 2. Discordia de duobus capitibus, l. 20. c. 4. n. 1. Capita emendationis in hoc Oratoribus communicata, l. 22. c. 1. n. 14. Sententia Patrum de Canonibus propositis, l. 22. c. 4. n. 1. c. 8. n. 7. & 8. Decretum de solutione vinculi ob adulterium, moderatum Græcorum respectu, l. 22. c. 4. n. 27. & seq. Canones & Decreta comprobata in Cœtu generali, & in Sessione firmata, & dissertatio de ea Ordinatione, Relaxationes in matrimoniis esse rarò concedendas, ob causam, & gratis, l. 22. c. 8. n. 2. 3. 8. & seq. Contrariæ in Sessione sententiæ, l. 23. c. 9. n. 1. usque ad 6. Errores & objecta Suavis præsertim de solutione matrimonii non consummati ob professionem solemnem: de dono castitatis, rectè petenti; & de jurisdictione Judicis Ecclesiastici in causis ad matrimonium spectantibus, ibid. n. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 16. 17.

Matrimonii clandestini articuli traduntur expendendi; & Theologorum dubitatio, l. 20. c. 4. n. 1. Galli Oratores petunt ut irritum declaretur; & allucinatio Suavis, l. 23. c. 1. n. 16. Decretum de eo fæpè propositum & mutatum, l. 22. c. 4. n. 1. 3. & 4. & c. 8. 9. & 10. Maxima sententiarum varietas, l. 22. c. 4. n. 5. usque ad 27. c. 8. n. 18. 19. 20. 21. 22. Expenduntur Suavis rationes, l. 22. c. 8. n. 12. 13. 14. 15. 16. & 17. Congregatio Episcoporum ac Theologorum ad componendam controversiam, sed sine fructu, l. 22. c. 9. n. 5. & seq. Alia Suavis mendacia, l. 23. c. 1. n. 20. Nova Decreti mutatio; & nova inter Patres dissensio, l. 23. c. 5. n. 17. 18. 19. & 20. & c. 8. n. 3. Stabilitur in Sessione, l. 23. c. 8. n. 10. decr. 1. Sententiæ contrariæ. Errores & objecta Suavis, l. 23. c. 9. n. 1. usque ad 15.

Matrimonia contracta à filiis familias sine patrum consensu, noxia & absurda existimantur, l. 22. c. 1. n. 16. Galli postulant ut fiant irrita, ibid. & n. 17. Decretum expensum ac mutatum, & sententiarum varietas, l. 22. c. 4. n. 1. usque ad 17. Nova forma proponitur; ac tandem Decretum, ea irrita faciens, tollitur, l. 23. c. 5. n. 17.

Matrimonium Sacerdotum petitur à Ferdinando, & à Duce Clevensi, l. 22. c. 10. n. 15. Idem postulant Bavari Oratores, l. 17. c. 4. n. 8. Objecta à Suavi in hoc Decretum, l. 24. c. 12. n. 9.

Maximilianus Bohemiæ Rex. Ejus parens concessionem Calicis postulat in Bohemia, ut ipsum alliciat, l. 18. c. 7. n. 12. Eligitur Rex Romanorum, l. 19. c. 5. n. 9. Difficultas Pontificis in eo confirmando, & quo pacto sublata, l. 22. c. 6. n. 6. & seq. Cur ipse optet, ut Synodus celeriter absolvatur, l. 23. c. 4. n. 4. & 5. & c. 5. n. 1. usque ad 16.

Mechlolanum. Agitur de inducenda illuc S. Inquisitione more Hispanico, & quo pacto res omissa; & Suavis mendacia, l. 22. c. 8. n. 2. 3. & 4.

Melchior Avosmedianus, Episcopus Guadicensis, confessum turbat dum loquitur de institutione Episcoporum, l. 19. c. 5. n. 5. 6. & 7. Conqueruntur Hispani ob contumelias in eum à quibusdam jactas, l. 19. c. 7. n. 1. Ejus sententia de Episcopis titularibus, l. 21. c. 4. n. 4. Invehitur in Magistratus Romanos, l. 23. c. 3. n. 25.

Melchior Cornelius, Regis Lusitani Theologus, celebrem habet sermonem de Missæ sacrificio, l. 18. c. 1. n. 5. Alius ejus sermo de Ordinis argumento; & errata Suavis, l. 18. c. 12. n. 9. & c. 14. n. 1. Multæ difficultates ab eo congestæ de electione Episcoporum, l. 21. c. 8. n. 1.

Melchior Lussus, Orator Helvetiorum Catholicorum in Synodo, subscribit Concilio, l. 24. c. 8. n. 15.

Michael Bajus, Doctor Lovanienfis Academiæ in ultima convocatione Concilii, ubi valdè pios sensus ostendit, l. 21. c. 7. n. 4.

Michael Thomasius Majoricensis, insignis Canonum Doctor, scriptum componit de suffragio Procuratorum in Synodo, l. 21. c. 4. n. 9.

Missam non esse celebrandam linguâ vulgari, l. 18. c. 13. n. 1. Objecta Suavis in hoc, & in preces secretas Missæ, l. 18. c. 10. n. 1. usque ad 6. Ejus abusus à Concilio sublati, l. 18. c. 6. n. 15. & seq. & c. 9. n. 2. & 3. Decretum de celebratione Missarum, l. 24. c. 7. decr. 4.

Missalis correctio à Concilio remissa ad Pontificem, l. 24. c. 8. n. 4.

Monarchia Siciliæ, ejusque privilegia defensa in Concilio ab Hispanis, l. 18. c. 6. n. 2. & 11.

Monasterium Cluniacense nominatum in secundo Decreto de Regularibus, petente Lotharingo, l. 24. c. 4. n. 11. & c. 5. n. 5. decr. 11.

Moniales à Concilio reformatæ, l. 24. c. 5. n. 6. decr. 5. usque ad 10. & c. 6. n. 1. decr. 15. & seq. Aliqua à Patribus animadversa de tempore ipsarum professionis, l. 24. c. 6. n. 2. Vide Regulares.

Mutatio ultimarum voluntatum quàm sit commendabilis, & rationi consentanea, l. 17. c. 9. n. 11. & seq. Potestas super hoc Episcopis data, l. 18. c. 6. n. 9. Objecta à Suavi, l. 18. c. 10. n. 10.

Mutius Callinus Archiepiscopus Ladrensis, respondet communi Patrum nomine primo sermoni Lotharingi, l. 14. c. 3. n. 5. Defendit causam Episcoporum adversus Archiepiscopos, l. 23. c. 8. n. 6. c. 10. n. 1. 2. 3. & 4.

N

Neapolis commovetur S. Inquisitionis causâ, l. 22. c. 8. n. 2.

Nicolaus Maillardus Decanus Sorbonæ, & primus Theologus ex Gallis in Tridentino, l. 20. c. 2. n. 1. Falsitas Suavis de ipsius sententia super matrimonio clandestino, l. 20. c. 4. n. 1.

Nicolaus Ormanettus, Veronensis, mittitur à Legatis Tridentinis ad Ducem Bavariæ, ut fisteret ejus postulata pro usu Calicis: & res ab eo prosperè gesta, l. 21. c. 2. n. 9. & 10.

Nicolaus Pelveus Gallus, Archiepiscopus Senonensis, obtinet ut admittatur renuntiatio illius sedis sibi facta petente Lotharingo, l. 19. c. 1. n. 9. & c. 10. n. 2. Cura ut arctiùs connectatur cum Pontifice Lotharingus, l. 20. c. 10. n. 2. Improbat acriter contestationem Ferrerii Oratoris, l. 23. c. 1. n. 12. & c. 6. n. 9.

Nicolaus de Ponte, Orator Venetus in Synodo tempore Pii, favet opinioni, quòd mansio sit juris Divini: à Pontifice non laudatus, ut qui sui muneris fines transiliret, l. 17. c. 8. n. 8. Subscribit Synodo, l. 24. c. 8. n. 8. Testatur in quadam narratione libertatem & æstimationem Synodi, l. 24. c. 9. n. 11. & c. 10. n. 17.

Nicolaus Sfondratus Episcopus Cremonensis, qui fuit in Tridentino, donatur Purpurâ à Gregorio XIII. & alio tempore creatur Pontifex, l. 24. c. 13. n. 5.

O

Octavianus Reversa, Episcopus Tarracinæ moritur, l. 19. c. 12. n. 5.

Oecumenicum. In quo sita sit ejus natura, l. 21. c. 3. n. 3.

Odescalcus, Nuntius peculiaris in Hispania, curat ut Philippus Rex mandet suis Episcopis in Synodo, ut faveant Sedi Apostolicæ, l. 19. c. 12. n. 5.

Odetius Cardinalis Castilioneus Purpurâ privatur, l. 23. c. 6. n. 8.

Orator Melitensis in Concilio, l. 20. c. 10. n. 3. Contendit de loco cum variis Ecclesiasticis, ibid. & n. 4. Data ad id à Pontifice mandata, & in iis exequendis difficultas, l. 21. c. 2. n. 8. & c. 12. n. 1. Res composita, l. 22. c. 8. n. 7. Mandatum in Sessione recitatum, l. 23. c. 8. n. 7.

Orator Polonus in Concilio tempore Pii, l. 18. c. 14. n. 2. Mandatum in Sessione admissum, l. 21. c. 12. n. 1. Repulsa ab eo data Lunensi, cùm invitaretur ad contestandum, l. 23. c. 2. n. 5.

Orator Bavarus in postrema convocatione exceptus; & falsa Suavis dicta, l. 17. c. 4. n. 7. Mandatum in Sessione lectum, l. 17. c. 11. n. 22. Contentio cum Helvetiis & Florentino, l. 17. c. 4. n. 6. Res componitur cum Helvetiis ad aliquod tempus, l. 18. c. 13. n. 6. Discedit idcircò à Concilio, l. 19. c. 14. n. 11.

Oratores Ferdinandi & tamquam Cæsaris & tamquam Regis Hungariæ in Concilio sub Pio, dant Legatis volumen postulatorum nomine Cæsaris; & Suavis mendacia, l. 17. c. 1. n. 6. & c. 4. n. 5. Proponitur ab ipsis Concilio concessio Calicis, l. 17. c. 4. n. 8. Difficultas ac dilatio negotii, & contentio cum Præsidibus, l. 17. c. 7. à n. 1. usque ad 6. Diligentia ad obstacula superanda, & rationes Patribus traditæ duobus scriptis, sed frustrà, l. 17. c. 14. n. 11. l. 18. c. 3. n. 3. c. 4. n. 23. & c. 5. n. 1. 2. & 3. Cœtus Oratorum ab ipsis coactus, & communis ad Legatos significatio, l. 18. c. 5. à n. 5. usque ad 10. Postulata ut proponeretur volumen Cæsaris, & procederetur per numerum nationum, l. 18. c. 11. n. 6. & 9. Mandata Cæsaris pro emendatione & conjunctione cum Gallis, l. 18. c. 17. n. 8. Studia pro Legatione Lotharingi, l. 20. c. 6. n. 4. Cœtus apud Granatensem de usu Calicis, & de Pontificis auctoritate, l. 20. c. 9. n. 11. Legati apud Cæsarem incusati, l. 22. c. 5. n. 5. Controversia cum iisdem de omittendis iis quæ spectabant ad Principes Laicos, l. 22. c. 6. n. 1. 2. & 3. & c. 10. n. 8. & seq. Repellunt Oratorem Hispanum, ad contestandum invitantem; & commendantur à Ferdinando, l. 23. c. 2. n. 5. & 6. & c. 5. n. 15. Postulant celerem conclusionem, l. 24. c. 2. n. 3. & c. 3. n. 8. Subscribunt Synodo, l. 24. c. 8. n. 25.

Oratores Galli in ultima Synodi convocatione, postulant usum Calicis pro Galliæ Regibus in quadam celebritate, l. 17. c. 7. n. 13. Postulata pro dilatione & disciplina, l. 18. c. 11. n. 1. usque ad 9. Mora impetrata ob proximum Lotharingi accessum, l. 18. c. 17. n. 9. & 10. Varia pro concordia de loco cum Hispano, sed sine fructu agitata, l. 19. c. 4. n. 12. & seq. c. 15. n. 2. c. 16. n. 3. & 4. Dissensio ab Episcopis Gallis de Galliæ emendatione, l. 19. c. 9. n. 1. Triginta quatuor postulata, Regis nomine delata Præsidibus: & mendacia Suavis, l. 19. c. 11. n. 1. 3. & 4. Colloquium cum iisdem de Prærogativa Pontificis supra Concilium, l. 19. c. 14. n. 4. & seq. & c. 16. n. 2. Instant pro septimæ Sessionis mora, & pro postulatorum propositione, l. 19. c. 16. n. 11. l. 20. c. 1. n. 3. c. 9. n. 1. c. 16. n. 4. Simulata ab ipsis concordia de litigio cum Hispano, & remedium pro cœtibus inventum, l. 20. c. 16. n. n. 5. & c. 17. n. 4. 5. & 6. Irascuntur ob mandatum arcanum Pontificis de loco in Sessionibus, l. 21. c. 1. n. 5. 6. & 7. Tumultus, & periculum schismatis ob hanc controversiam obortum, l. 21. c. 8. n. 7. & 8. Concordia inita; & super hac re animadversio, l. 21. c. 10. n. 5. 6. 8. & 10. Falsa à Suavi dicta, l. 21. c. 13. n. 2. Querelæ ob formam habitam in Sessione vigesima tertia, in eo quod spectabat ad cerimoniam, l. 22. c. 1. n. 10. & 11. Postulatum ut in posterum fierent irrita quædam matrimonia; & errores Suavis. l. 22. c. 1. n. 16. & 17. Optant finem Concilii; & Pontificis ad id propensio, l. 22. c. 2. n. 2. & 3. Dura mandata ipsis à Gallia tradita: contestatio in Cœtu Generali, & eorum secessus Venetias, l. 23. c. 2. n. 5. & l. 4. n. 10. Studia valida ad abalienandum Regem à Concilio, ibid. n. 11. & l. 24. c. 4. n. 2.

Oratores Helvetii in ultima convocatione Concilii, litigant cum Bavaro; & lis bis composita ad breve tempus, l. 17. c. 4. n. 6. & l. 18. c. 13. n. 6.

Oratores Veneti in Concilio, contendunt de gradu cum Bavaris, l. 17. c. 4. n. 6. Absunt à quodam conventu Oratorum, l. 18. c. 8. n. 5. Adhibita ab ipsis studia pro Germano Patriarcha, l. 21. c. 7. n. 9. & seq. Mandata ipsis data ad celerem conclusionem habendam, l. 22. c. 1. n. 9. Amplissima ab ipsis oblata Præsidibus super hoc, l. 22. c. 3. n. 10. Postulata pro Græcis in quodam Decreto matrimonii; & errores Suavis, l. 22. c. 4. n. 27. & seq. & c. 8. n. 8. Lunensem, invitantem ipsos ad contestandum, rejiciunt, l. 23. c. 2. n. 5. Dilatio petita de articulo Principum, l. 23. c. 3. n. 21.

Ordines suscipiendi ex titulo patrimonii secundùm Tridentinam Synodum, l. 17. c. 9. n. 5. & 6. Tempora, loca, & solemnitates illis præscripta, l. 21. c. 12. n. 7.

Ordines minores. Studium adhibitum ad inveniendas ipsorum functiones, l. 21. c. 8. n. 1. & c. 12. n. 8. decr. 15. Conditiones in suscipiente requisitæ, l. 21. c. 12. n. 6. & 7. Objecta Suavis, l. 21. c. 13. n. 11. & 13.

Ordo. Malignitas Suavis de Decreto Concilii, ut gratis impertiantur Ordines, l. 17. c. 9. n. 7. 8. & 9. Canones & Decreta super hoc formata; & Variæ sententiæ Patrum, l. 18. c. 14. n. 4. & seq. Sententiæ præcipuæ de abusuum emendatione in hoc genere, l. 20. c. 16. n. 8. & seq. c. 17. l. 21. c. 4. per totum. c. 6. n. 9. & seq. Res composita; & falsitas Suavis, l. 21. c. 11. n. 5. c. 12. n. 2. & seq. c. 13. n. 8. & seq.

Ormanettus. Vide Nicolaus.

Osius. Vide Joan. Baptista. Stanislaus.

Otho Cardinalis Truxesius celebrat Synodum Diœcesanam in sua Ecclesia Augustana, l. 24. c. 12. n. 11.

P

P*Acecus.* Vide Petrus.

Parochorum obligatio ad residendum, l. 21. c. 12. n. 5. Reformantur, l. 23. c. 11. decr. 12. n. 1.

Paræciæ. Constitutiones confecta de multiplicandis ipsarum ministris ac titulis, l. 17. c. 30. n. 3. & 4. & c. 12. n. 11. De conjunctione simul multarum Paræciarum, l. 17. c. 10. n. 5. 6. & 7. De consulendo ne Parochi sint ignorantes aut dyscoli, ibid. n. 8. De proventuum penuriæ consulendo, l. 23. c. 11. decr. 13. De prospiciendo ne graventur pensionibus, ibid. De ipsarum distinctione ac novâ fundatione, ibid.

Patriarcha Assyrus obedientiam profitetur Pio IV. & falsa dicta Suavis, l. 18. c. 9. n. 5. 6. & 8.

Pensiones odiosæ Episcopis, l. 18. c. 6. n. 1. Decretum de iis sancitum; & objecta à Suavi, l. 23. c. 11. decr. 13. n. 1.

Petrus Antonius Capuanus, Archiepiscopus Hydruntinus, concertat cum Lotharingo & Granatensi, optans Decretum de mansione, l. 19. c. 14. n. 1. & 2. & c. 13. n. 4. Auctor est ut servetur auctoritas Apostolica in fine omnium Decretorum, l. 23. c. 3. n. 15. Valdè commendatur à Legatis apud Pontificem, l. 18. c. 9. n. 1.

Petrus Canisius, Theologus Societatis Jesu, respondet variis articulis propositis à Ferdinando Oeniponti cuidam Theologorum cœtus, l. 20. c. 4. n. 5. & seq.

Petrus Danesius Episcopus stimulat Legatos Pii IV. ad studium emendationis quodam acumine casu jacto, l. 21. c. 8. n. 8.

Petrus Fontidonius, Theologus Episcopi Salmanticensis, habet Orationem in Concilio, Lunensis nomine, l. 21. c. 1. n. 3. & 4. Scribit cum plurimis laudibus de Tridentino conventu, l. 24. c. 10. n. 16.

Petrus Guerrerus Archiepiscopus Granatensis, verba facit de fide publica securitatis concedendæ hæreticis, & de usu Calicis, l. 18. c. 4. n. 6. Sæpiùs suscitat quæstionem de mansione, l. 17. c. 1. n. 2. c. 13. n. 2. Difficultatem objicit de capite sexto S. Joannis, l. 12. c. 11. n. 3. 7. 8. 9. 17. Obstat ne definiatur, Apostolos fuisse initiatos Ordinibus in Cœna, l. 18. c. 5. n. 5. & 8. & c. 8. n. 10. & 11. Auctor est controversiæ de institutione Episcoporum, l. 18. c. 12. n. 10. & 11. c. 14. n. 5. & c. 16. n. 2. Ejus sensus de Pontificis auctoritate, l. 20. c. 9. n. 11. Ejus sententia notatu digna de Episcopis, de Cardinalibus, & de quibusdam aliis rebus, l. 20. c. 19. n. 12. l. 23. c. 7. n. 6. Ejus opinio de ferendo per nationes suffragio, l. 20. c. 17. n. 2. Ejus studia ad conciliandum tumultum inter Hispanum & Gallos Oratores, l. 21. c. 8. n. 8. & c. 10. n. 6. Consentit conclusioni Synodi, & mendacium Suavis, l. 24. c. 2. n. 4. Repugnat ne petatur à Pontifice Synodi confirmatio, l. 24. c. 8. n. 8.

Petrus Sotus, Dominicanus, sententiam dicit de quibusdam articulis Ordinis, l. 18. c. 12. n. 6. 7. & 8. & c. 14. n. 1. Literæ ab eo scriptæ ad Pontificem in extremo vitæ suæ: & malignitas Suavis, l. 20. c. 13. n. 1. & 2. & c. 17. n. 1.

Petrus Suavis fatetur penuriam notitiæ in se, l. 18. c. 10. n. 13. 14. & 15.

Philibertus Naldus, Bordiseræ dominus, Orator Galliæ ad Pium IV. ac postea Cardinalis. Habet in animo Pontifex ipsum addere Concilio Legatum, l. 18. c. 16. n. 1. Postulat ut Mantuano subrogetur Lotharingus, l. 20. c. 6. n. 6.

Philippus Gerius, Episcopus Inarimensis, Nuntius Pii IV. ad Maximilianum Romanorum Regem, l. 24. c. 1. n. 2.

Philippus Maria Campeggius, Episcopus Feltriensis, non comprobat quòd in primo Decreto de Eucharistia explicentur verba Christi ex capite sexto sancti Joannis, l. 17. c. 21. n. 22.

Philippus Musottus, à secretis Seripandi, proponit modos impediendi adventum Lotharingi, à Pontifice non exceptos: & mendacia Suavis, l. 18. c. 13. n. 4. Est à Secretis Lotharingi post obitum Seripandi, l. 20. c. 9. n. 7. Mittitur ab eo Romam ad se purgandum apud Pontificem, l. 20. c. 12. n. 10. Redit cum responso benevolo, l. 20. c. 16. n. 6. Rursus mittitur Romam ob dissidium Oratorum; & quid inde retulerit, l. 21. c. 9. n. 2. & c. 10. n. 6.

Philippus II. Hispania Rex scribit ad Piscarium de Continuatione, ac de mansione, l. 17. c. 13. n. 2. Mandata ab eo scripta ad Episcopos, faventia Sedi Apostolicæ; deinde temperata ob Gallos, l. 18. c. 17. n. 7. & l. 19. c. 7. n. 4. Pius ejus sensus de loco Oratoris, l. 19. c. 4. n. 12. & c. 12. n. 6. Studia Nuntiorum apud ipsum adhibita ad easdem res, ejusque mandata ad Lunensem & ad Gastelum, l. 19. c. 12. n. 5. & 6. Diversa sentit de gradu sui Oratoris, l. 20. c. 12. n. 2. & c. 17. n. 5. Nova mandata ad Oratorem scripta de particula, proponentibus Legatis, l. 22. c. 2. n. 1. Ejus responsum ad epistolam Præsidum, & ad querelam Pontificis de suis ministris, l. 23. c. 6. n. 12. & seq. Ejus moderatio de loco Romæ dato Oratori Galliæ, l. 24. c. 11. n. 5. & c. 12. n. 1. Excipit absolutè Concilium, ab ipso etiam imperatum in Hispania, in Italia, in Belgio, quamquam varia opponerent ejus ministri, l. 24. c. 11. n. 2. & c. 12. n. 2.

Pius IV. Quid ipse & Aula sentiant de iis quæ Tridenti contigerunt super mansione: eò mittit Episcopum Vintimillien sem, & quid actum sit in hoc negotio, l. 17. c. 4. n. 4. c. 13. n. 4. 5. 6. & 7. l. 18. c. 12. n. 14. 15. & 16. c. 13. n. 1. c. 14. n. 1. Quæ præscribit Legatis de declaratione continuationis, de prærogativa inter Oratores duorum Regum, de modo procedendi in Concilio; & responsa Præsidum, l. 17. c. 4. n. 7. c. 6. n. 1. l. 17. c. 8. n. 1. usque ad 7. l. 21. c. 1. n. 6. & 7. l. 22. c. 8. n. 4. & 5. Quid responderit multis Episcopis Italis, qui se purgaverant apud illum de incusationibus, l. 17. c. 8. n. 5. & c. 13. n. 3. Ejus suspiciones de quibusdam Oratoribus in Synodo, & ob proximum illuc adventum Gallorum Præsulum: & varia de hoc postremo illius mandata, l. 17. c. 8. n. 8. & 9. l. 18. c. 7. n. 2. 3. & 10. c. 17. n. 9. & 12. usque ad 19. l. 19. c. 2. n. 4. Comitia Vaticana reformat, & libertatem dat Concilio de emendanda disciplinæ universali, & de doctrina, l. 18. c. 11. n. 10. c. 17. n. 1. & 2. l. 21. c. 6. n. 1. & 2. Cogitat novos Legatos addere, & adire Bononiam; sed non exequitur, l. 18. c. 16. n. 1. l. 19. c. 12. n. 3. & 4. l. 20. c. 7. n. 1. c. 8. n. 4. c. 9. n. 4. 5. & 6. c. 14. n. 13. & seq. Ejus responsa ad duas Cæsaris literas, & ad mandata Oratoris Hispani de iisdem negotiis, l. 20. c. 8. n. 2. & seq. & c. 10. n. 11. & seq. Excusat apud Legatos quæ in Senatu egerat, l. 21. c. 6. n. n. 8. l. 23. c. 4. n. 11. & seq. Ejus mandata & diplomata de particula, proponentibus Legatis, l. 21. c. 5. n. 6. 7. 10. & 11. l. 23. c. 6. n. 5. Responsa ab eo reddita Legatis & Lotharingo de tumultu Legatorum, quod in templo acciderat, l. 21. c. 10. n. 2. 3. 4. & 6. Consilium initum ab eo cum Oratore Vargas, & cum Cardinalibus de quibusdam Decretorum formis; & quæ in Senatu exposuit post Sessionem vigesimam tertiam, l. 21. c. 11. n. 3. & l. 22. c. 1. n. 5. & 6. Ejus studia pro celeri conclusione, l. 22. c. 1. n. 6. & 9. c. 2. n. 7. & seq. c. 8. n. 11. l. 22. c. 8. n. 1. & 2. Lata ab eo sententia

tia in complures Galliæ Episcopos, l. 23. c. 6. n. 7. & 8. Gravis ejus morbus, l. 24. c. 4. n. 5. & 6. Nuntii de meliori ejus valetudine missi ad Concilium, & mandata ut concluderetur, l. 24. c. 5. n. 1. & 2. Ejus lætitia & gratiarum actio pro conclusione, l. 24. c. 9. n. 1. Confirmat Concilium in Senatu, & sedulò curat ut observetur, ibid. n. 4. usque ad 14. Declarat quo tempore incipit obligatio servandi mandata, ibid. n. 14. Ejus studia ut Synodus suscipiatur à Christiana Respublica, l. 24. c. 11. per totum.

Pœnitentiæ. Decretum propositum & expensum de ipsis l. 23. c. 7. n. 7. & 16. & c. 11. decr. 8.

Pœnitentiarii à Concilio statuti, l. 23. c. 11. n. 1. decr. 8.

Pontifices. An subdantur Conciliis, l. 19. c. 14. n. 4. & seq. l. 24. c. 10. n. 1. & 2. Galli cogitant tempore Pii IV. ut eligatur Pontifex Tridenti, si Sedes vacaret, l. 18. c. 17. n. 15. l. 19. c. 1. n. 12. Difficultas orta de definitione an Pontifex præeat Ecclesiæ universali; & quo pacto tandem fuerit omissa quæstio, l. 19. c. 6. n. 4. & 5. c. 12. n. 10. & seq. c. 13. n. 2. & seq. c. 15. n. 3. c. 16. n. 2. 5. 9. 11. 12. l. 20. c. 3. n. 2. c. 9. n. 11. l. 21. c. 4. n. 5. 8. 12. & seq. c. 11. n. 12. & 13. c. 13. n. 4. Varii sermones habiti in Synodo de reformando Pontifice, l. 20. c. 5. n. 4. 5. 6. 7. c. 8. n. 3. c. 14. n. 6. 7. 8.

Prærogativa, de qua contendebant Episcopi & Theologi, l. 20. c. 1. n. 4. Decretum Synodi de prærogativa Oratorum, l. 24. c. 8. n. 4.

Primæ instantiæ remissæ Ordinariis in cunctis causis, Hispanorum operâ, l. 22. c. 8. n. 6. Lunensis postulatum de ipsis, l. 23. c. 6. n. 7. Exceptiones positæ in Decreto cum quorumdam Patrum molestia, & studia Præsidum ut illis satisfieret, l. 23. c. 7. n. 3. 14. & 15. l. 24. c. 2. n. 3. Calumniæ Suavis in hac re, l. 23. c. 12. n. 3. 4. & 5.

Principes Laici. Articuli Oratoribus delati in Concilio de illis reformandis, & mora postulata à Cæsareis & Hispanis, l. 22. c. 3. n. 3. c. 5. n. 13. Cæsariani dissident à Legatis; & jussa Pontificis ad rem exequendam, l. 22. c. 6. n. 1. 2. 3. 4. 5. c. 7. n. 1. c. 9. n. 1. & 2. Proponuntur capita, l. 22. c. 9. n. 3. & 4. c. 10. n. 2. Mandata opposita Cæsaris & Regis Galliæ, l. 22. c. 10. n. 16. & seq. l. 23. c. 1. n. 1. 2. & 3. c. 4. n. 6. Mora concessa ob commune Oratorum postulatum, Decretum mitius missum à Pontifice, quod excipitur: & animadversiones Suavis de illatis in Principes detrimentis in ultima Sessione, l. 23. c. 3. n. 31. & seq. c. 4. n. 11. l. 24. c. 2. n. 5. c. 7. n. 1. decr. 20. & n. 2. c. 10. n. 3.

Procurator Capitulorum Hispaniensium expellitur Tridento à Lunensi, l. 22. c. 10. n. 3. l. 23. c. 1. n. 19.

Procuratores Præsulum & Cleri Hungarici in Concilio tempore Pii, l. 18. c. 4. n. 22.

Procuratores Præsulum Germanorum. Quid acciderit de ipsorum suffragio tempore Pii IV. l. 18. c. 4. n. 12. Nova controversia de eo argumento excitata, & quo pacto composita, l. 20. c. 17. n. 6. 8. 9. & 10. l. 21. c. 1. n. 9. & seq.

Procuratores quo pacto subscripserint Concilio, l. 24. c. 8. n. 13.

Professio regularis quo pacto fuerit sancita in Tridentino, l. 24. c. 6. n. 1. & 2. decr. 15. & 16.

Prosper Sancta Crucius Episcopus Chisumensis, Auditor Rotæ, & Nuntius in Gallia, ibi plurima egit quò Synodus excipiatur, & de prærogativa Oratoris, l. 24. c. 11. n. 2. 7. & 9.

Purgatorii Decretum fit in Synodo, quibusdam Episcopis ambigentibus, & cur, l. 24. c. 4. n. 10. & c. 5. n. 4. decr. 1.

Q

Quæstores ad indulgentias promulgandas. Diploma Pii IV. & Decretum Tridentini, quæ horum usum removent ab Ecclesia, l. 17. c. 10. n. 12. & 13.

R

Reformata disciplina. Conceditur à Pontificem libera facultas Patribus Concilii ad reformandam disciplinam, l. 20. c. 5. n. 5. l. 21. c. 6. n. 1. 5. 6. & 7. l. 22. c. 1. n. 5. 12. & 13. Scripta inter Cæsarem, Philippum Regem, & Pontificem de hacre, l. 20. c. 8. n. 3. & 4. c. 10. n. 7. 15. 16.

Reginaldus Ferrerius, Orator Regis Galliæ in ultima convocatione, postulat moram ad Præsules Galliæ præstolandos, l. 18. c. 16. n. 10. & 19. Orationem habet, l. 19. c. 3. n. 6. & 7. Respondet contestationi Oratoris Hispani de loci controversia, l. 21. c. 1. n. 2. Init amicitiam cum Sebastiano Gualterio, Episcopo Viterbiensi, eique arcana communicat, l. 19. c. 10. n. 1. Dat Concilio Regias literas, quibus addit suum acrem sermonem, l. 20. c. 2. n. 3. & 4. Secretos tractatus inducit cum Pontifice de Synodi præcisione, ejusque sensus Apostolicæ Sedi faventes, l. 20. c. 12. n. 12. Ægrè fert quòd novæ morum emendationes proponantur, l. 22. c. 2. n. 1. 2. & 3. Contestationem acerbissimam habet in cœtu generali, & ad illam responsio, & variæ conditiones notabiles hujus rei, l. 23. c. 1. n. 3. usque ad 15. & n. 22. & 23. Se conjungit cum Oratore Hispano in particulam, proponentibus Legatis, l. 23. c. 2. n. 5. & 7. Se confert Venetias, l. 23. c. 4. n. 10. Adversatur Decretis duarum postremarum Sessionum, & universè Concilio ne in Gallia admittatur, l. 24. c. 10. n. 1. & 2.

Regulares. Varia Decreta confecta ad eos reformandos, l. 17. c. 10. n. 15. l. 24. c. 3. n. 7. c. 5. n. 6. & seq. & c. 6. per totum. Quæ objicit Suavis in facultatem concessam mendicantibus possidendi bona stabilia, l. 24. c. 10. n. 10. usque ad 14.

Relaxationes legum extra Romanam Curiam, commissæ Ordinariorum cognitioni, l. 18. c. c. n. 8. Objecta in hoc à Suavi, l. 18. c. 10. n. 11. Quorumdam Patrum sententiæ contra relaxationes, l. 21. c. 6. n. 9. Sermo oppositus Lainii, ibid. n. 9. Varia à Suavi falsò dicta, ac præsertim quòd facultas relaxandi conveniat doctioribus, ibid. n. 16. 17. & 18. De iis Concilii Decretum, l. 24. c. 7. decr. 18.

Reliquias Sanctorum esse venerandas definit Concilium, l. 24. c. 5. n. 4. decr. 3.

Renatus Biragus, missus à Carolo IX. ad Cæsarem, sui Regis literas Synodo tradit, & sermonem habet, excusans recentem cum hugonottis pacem, l. 21. c. c. 3. n. 1. & 5. Redditur responsum postquam abiit, ibid. n. 6. & seq. & c. 7. n. 1. Agit Agit Oeniponti cum Cæsare de translatione Concilii in aliquam Germaniæ urbem, c. 8. n. 2.

Reservata mente Ecclesiastica beneficia, redduntur irrita à Tridentino, l. 23. c. 12. n. 3. decr. 19.

Resignationes sacerdotiorum sæpè utiles sunt, l. 12. c. 12. n. 2.

S

Sacerdotes instituti à Christo in Cœna & controversia de hoc, l. 18. c. 5. n. 5. 7. & 8. & c. 8. n. 10. 11. & 12. l. 21. c. 12. n. 8. decr. 13. & 14. Bavari Oratores postulant in Concilio matrimonia sacerdotum, l. 17. Vide Matrimonia sacerdotum.

Sacerdotia curam animarum habentia. Controversia inter Patres pro illorum collatione: & tria in hoc à Pio oblata, l. 22. c. 1. n. 18. & c. 2. n. 6. Variæ sententiæ in generalibus Cœtibus: & animadversiones in hoc quas narrat Suavis, l. 23. c. 3. n. 8. 9. 10. 11. & 24. Ejusdem calumniæ de Decreto in hoc argumento firmato, l. 23. c. 12. n. 1. & 2. Sancita à Concilio ut sustineantur sacerdotia curata, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 16.

Sacerdotia Ecclesiastica. Calumniæ Suavis de eo quod exigatur solutio pecuniæ in ipsorum collatione, l. 17. c. 9. n. 7. & 8. Transferuntur in Ecclesias primarias sacerdotia collabentia & irreparabilia, ibid. n. 9. Decretum expensum & firmatum de prohibitione plurium sacerdotiorum in uno capite: & malignitas Suavis, l. 23. c. 3. n. 15. & 30. & l. 11. n. 5. & seq. Varia Decreta de mandatis prospiciendi obligationibus, quæ sacerdotiis sunt impositæ conditionibus non licitis in eorum collatione, & regressus ablati, l. 23. c. 11. n. 2. 3. & 4. c. 12. n. 3. & l. 24. c. 7. n. 1. decr. 5. & 7.

Sacerdotia jurispatronatus. Concilium designat ea irrita facere, sed obversatur Cæsar, l. 22. c. 5. n. 18. Decretum de hoc firmatum; & objecta à Suavi, l. 24. c. 7. decr. 9. & c. 10. n. 4. usque ad 9.

Sacerdotii definitiones firmatæ, l. 21. c. 13. n. 2. Conditiones requisitæ in iis qui assumendi sunt ad hunc gradum: & objecta Suavis, ibid. n. 8. decr. 12. & c. 13. n. 10. & 11.

Sacerdotiorum emendatio, l. 18. c. 6. n. 6. & 7. l. 23. c. 11. decr. 12. l. 24. c. 10. n. 1. decr. 8.

Sacramenta. Decretum Concilio de ipsorum administratione, l. 23. c. 11. n. 1. decr. 7.

Sacrificium Missæ. Articuli expositi à minoribus Theologis super hoc argumento: & Variæ Patrum sententiæ de præmittenda doctrinæ explicatione, l. 17. c. 13. n. 8. l. 18. c. 1. n. 1. usque ad 10. Quæstio an Christus in Cœna seipsum sacrificaverit pro nobis: & quo pacto terminata, l. 18. c. 1. n. 10. 11. 12. c. 5. n. 5. 7. & 8. c. 8. n. 10. & seq. c. 9. n. 2. & 9. c. 10. n. 1. usque ad 6. l. 21. c. 12. n. 2.

Sanctorum invocatio definita in Tridentino, l. 24. c. 5. n. 4. decr. 2. & 3. Decreta de ipsorum imaginibus, ibid. decr. 4. 5. 6. & 7.

Scipio Lancellottus Romanus, Advocatus Senatus in Tridentino sub Pio, mittitur à Legatis Augustam sollicitaturus adventum Lunensis, l. 19. c. 12. n. 7. Conficit scriptum de facultate Procuratorum in Synodo, l. 22. c. n. 9.

Scribæ cujusvis generis subjecti Ordinariis in causis Ecclesiasticis, l. 18. c. 6. n. 13.

Sebastianus Gualterius Episcopus Viterbiensis mittitur Tridentum, acturus cum Lotharingo, l. 19. c. 2. n. 4. & 5. Varia in eo sensa detegit, l. 19. c. 4. n. 1. 2. & 3. Ejus studia ut illum reddat benevolum Pontifici, l. 19. c. 8. n. 4. & c. 9. n. 6. & seq. Ejus diligentia ad conciliandos sibi Gallos, & felices eventus, l. 19. c. 20. n. 1. 2. & 3. Romam adit ob eorum postulata: & mendacia Suavis, l. 19. c. 11. n. 3. & 5. Ejus reditus & responsa, l. 20. c. 6. n. 7. & 8. Nova consilia ad mitigandum conciliandumque Lotharingum cum Pontifice, ibid. n. 9. c. 7. n. 1. usque ad 6. c. 9. n. 3. & 4. c. 10. n. 2. Ejus ægrimonia ob tenuem firmitatem Lotharingi, l. 20. c. 12. n. 7. & seq. Suspiciones Lotharingi de ipso, l. 2. c. 6. n. 6. Agit secretò cum Ferrerio & cum Pontifice de fine Concilii, l. 21. c. 5. n. 2. 3. 4. & 5. & c. 11. n. 4. Redit Romam cum mandatis Lotharingi & Moroni, l. 22. c. 2. n. 5. & 6.

Sebastianus Leccavela Archiepiscopus Naviensis, accipit Episcopatum Literatensem ob mortem Pantusæ, l. 18. c. 14. n. 3.

Sebastianus Rex Lusitaniæ agit cum Pontifice pro subsecuta confirmatione Concilii, plenamque illius observantiam præcipit in suis cunctis ditionibus, l. 24. c. 9. n. 15.

Sebastianus Vantius, Ariminensis, differit doctè de institutione Episcoporum, l. 18. c. 14. n. 9. Emendationem promovet per occasionem cujusdam dicti, l. 21. c. 8. n. 1. Diutissimè differit contra Decretum de matrimoniis clandestinis & filiorum familias, l. 22. c. 4. n. 19. 20. 21. & 22. Respondet Episcopo Guadicensi, qui invehebat in Magistratus Roma, l. 23. c. 3. n. 28.

Sedes Apostolica quid significet, l. 21. c. 4. n. 12. & 13. Ejus auctoritas illæsa servatur in fine Concilii & alibi, post varias inter Patres disputationes, l. 23. c. 3. n. 14. 30. c. 7. n. 10. 13. c. 8. n. 4. l. 24. c. 7. n. 1. decr. 21. n. 2.

Seminaria instituuntur ex Decreto Concilii sub Pio, l. 21. c. 8. n. 3. c. 12. n. 8. decr. 16. l. 22. c. 1. n. 12. Seminarium Romanum fundatur, l. 22. c. 1. n. 14. l. 24. c. 9. n. 6.

Sessio. Vide Concilium.

Sigismundus Augustus Poloniæ Rex, mittit suum Oratorem Tridentum, & literæ ad eum à Legatis scriptæ, l. 18. c. 14. n. 2. Excipit Concilium in conventu Generali, l. 24. c. 23. n. 1. 2. & 3.

Sigismundus Tonus Dynasta Tridentinus, & Orator Cæsaris in postrema convocatione Synodi, illi subscribit in fine, l. 24. c. 8. n. 15.

Societas Jesu. Mendacia Suavis de exceptione ipsius institutionis in Decretis de Regularibus, l. 24. c. 6. n. 3. 4. 5. & 6. Laudes de ea dictæ ab Oratoribus Principum, & Nuntiis Pontificis, ibid. n. 6. & l. 20. c. 4. n. 3. &. c. 11. n. 5. Studia Pii IV. & Borromæi Cardinalis ad eam promovendam, & præcipuè in Gallia, l. 24. c. 6. n. 6. & 7. Venetias redit operâ Alexandri VII. l. 20. c. 12. n. 7.

Stanislaus Osius Cardinalis Polonus; & Præses Synodi, literas Cæsaris accipit; & inter eos amicitia, l. 17. c. 5. n. 2. Curæ illi demandatur formandi Decreta doctrinæ de sumptione Eucharistiæ, l. 17. c. 7. n. 1. Contendit cum Alifano de institutione Episcoporum, l. 19. c. 5. n. 11. Veniam abeundi petit ob res Poloniæ, sed eam non

non obtinet, l. 20. c. 6. n. 6. Acriter impugnat Decretum de matrimoniis clandestinis: mittit sententiam suam scripto ob morbum: falsa in hoc à Suavi dicta, l. 22. c. 9. n. 6. c. 10. n. 7. l. 23. c. 7. n. 17. & c. 9. n. 2. Redit in Poloniam Synodo absolutâ, l. 24. c. 9. n. 3. Agit ibi cum Commendono Nuntio de suscipienda Synodo in eo Regno, l. 24. c. 13. n. 1.
Suavis. Vide Petrus.
Suspensio. Vide Concilium.

T

Theologi Concilii Tridentini. Ratio, locus ac tempus ipsis præscripta in ferenda sententia, & quo pacto hoc postremum non fuerit observatum sub Pio, l. 17. c. 13. n. 9. & 10. l. 18. c. 12. n. 2. Lis inter eos de ordine in loquendo per nationes, l. 20. c. 1. n. 4.
Theologi Galli & Lovanienses, in ultima Synodi convocatione, l. 21. c. 7. n. 4.
Thomas Caselius Dominicanus, Episcopus Bertinorensis, obstrepit in Synodo sub Pio, Hispanorum causa, l. 19. c. 5. n. 5. & 9. c. 7. n. 1.
Thomas Stella Dominicanus, Episcopus Salpensis, posteà Lavellensis, & inde Justinopolitanus, opponit aliqua Canonibus de Eucharistia sub Pio, l. 17. c. 11. n. 5. & 21. Aculei ipsius in Lotharingum in publico sermone de mansione, l. 19. c. 9. n. 7.
Titulus Concilii Tridentini, Universalem Ecclesiam repræsentans, iterum vocatur in controversiam ab Hispanis sub Pio, l. 21. c. 12. n. 4.
Translatio. Vide Concilium.

V

Vangius Archiepiscopus Gesnensis studet moras interponere, ne accipiatur Tridentinum in Polonia, sed frustrà, l. 24. c. 13. n. 1. & 3.
Veneti favent in Synodo Sedi Apostolicæ, l. 19. c. 1. n. 12. Eorum studium & sollicitudo ad celerem conclusionem, l. 23. c. 7. n. 1. Ipsis grati animi significationem exhibet Pontifex, quod statim Synodi Decreta exciperint, l. 24. c. 11. n. 1.
Ugo Boncompagnus Bononiensis suscipit cum aliis negotium reformandæ disciplinæ sub Pio, l. 18. c. 11. n. 15. Recusat Responsum parare contestationi paratæ Gallorum in longo cum Hispano Oratore certamine, l. 21. c. 9. n. 1. Est auctor Pontifici ut Synodum confirmet, l. 24. c. 9. n. 4.
Ugonotti. Pax cum ipsis à Carolo IX. Rege Galliæ lancita est, & hinc Religionis detrimenta, l. 20. c. 10. n. 1.
Vincentius Justinianus Magister Generalis Prædicatorum, ardenter defendit libertatem Regularium in concionando, l. 23. c. 3. n. 29. à Pio Quinto donatur Purpura, l. 24. c. 13. n. 4.
Visitatores. Decretum de ipsis in Tridentino, l. 23. c. 10. n. 7. decr. 7.
Ultimæ voluntates. Vide Mutatio.
Urbanus de Robore Episcopus Senogallensis, mittitur obviam Lotharingo à Tridentinis Legatis, l. 18. c. 17. n. 11.

Z

Zacharias Delfinus, nobilis Venetus, Episcopus Lesinensis, Pii Nuntius apud Cæsarem, postulat à Ferdinando ut defendat auctoritatem Pontificiam apud Patres Tridentinos, l. 21. c. 11. n. 1. Tractat de confirmatione Maximiliani in Regem Romanorum cum Pio IV. l. 22. c. 6. & seq. Dat consilium Morono ut Synodum absolvat etiam repugnantibus Hispanis, l. 23. c. 4. n. 4.
Zamorra. Vide Franciscus.

PETRI FONTIDONII
SEGOVIENSIS
DOCTORIS THEOLOGI CANONICI SALMANTINI
APOLOGIA
PRO SACRO ET OECUMENICO
CONCILIO TRIDENTINO
ADVERSUS
JOANNEM FABRICIUM MONTANUM
AD GERMANOS.

PETRI

DEDICATIO.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO, DOMINO STANISLAO HOSIO CARDINALI ET EPISCOPO VARMIENSI,

PETRUS FONTIDONIUS S. D.

TAMETSI cùm miseram horum temporum conditionem, disjectas atque dissipatas Ecclesiæ fortunas, ejúsque faciem deformatam contemplor, Hosi Cardinalis Illustrissime, summo quodam, &, ut mihi videtur, justissimo plerumque dolore conficior; & præterita tempora præsentibus, atque homines hominibus conferens, non modò præsens Sæculum miserum & acerbum; sed etiam parum mihi interdum felices fuisse videntur, qui in has miserias atque in istam Christianæ Reipublicæ noctem inciderunt. Contrà verò illos in meliore conditione fuisse, immo beatos judicare soleo, qui superioribus sæculis, cùm florebat Christiana Religio, floruerunt, & antea sunt Divino Beneficio è medio sublati quàm hæc, quæ nos videmus, & patimur mala, videre ipsi & pati potuissent, quorum & vita felix & exitus videatur fuisse fortunatus, qui eos ab istarum miseriarum acerbissimo conspectu vendicavit. Tamen cùm illa etiam bona quæ ex iis malis orta sunt, & aperta Divinæ Clementiæ vestigia quæ in iis acerbitatibus rerum & calamitatibus temporum conspiciuntur, intueor, non modò levatur luctus, & doloris acerbitas mitigatur, sed incredibili sæpe & Divinæ sapientiæ admiratione suspendor: & amore bonitatis inflammor: quæ novit, voluit, & potuit efficere, ut Ecclesia sacro sancta ex iis hæresum sentibus & spinis, quibus ipsa cruentabatur, fructus, & si magna acerbitate permixtos; uberes tamen maximósque perciperet; & ex ipsis morbis hauriret medicamenta quibus suis ipsa vulneribus mederetur. Nam si præteriti temporis memoriam jam inde ab initio nascentis Ecclesiæ ad hunc usque diem recolamus, nullo unquam tempore aut sanctarum litterarum studia perinde claruisse, aut antiquorum Patrum scripta majori quàm nunc diligentia conquisita, purgata & in lucem edita fuisse, aut leges sanctiores & salubriores conditas, aut plures vel Martyres, vel in omni disciplinarum genere præstantes & excellentes viros extitisse reperiemus. Fuit sane tempus illud cùm nullus ovili lupus insidiabatur, nullus Ecclesiæ hostis arma movebat, felix quidem atque securum; sed otiosum sanè ac minimè circumspectum. Nam cùm sublato belli timore diuturna pace flueretur Ecclesia, ejúsque milites securi conquiescerent, quemadmodum illis solet accidere qui diu bello caruerunt, quorum & armarubigine obducantur, & virtus bellica, securitate languescat atque torpeat industria, (est enim quodam modo ipsa securitas iners, quæ metu libera arma simul cùm timore deponit:) sic illi in summa rerum omnium tranquillitate depositis armis, hoc est seriis illis Divinæ legis & antiquorum Patrum studiis abjectis, quæ sunt firmissima præsidia & propugnacula Religionis, otio illo atque pace ad inanes quasdam & levissimas quæstiones abutebantur. Liquidi illi puríque fontes Doctrinæ *cælestis* negligebantur omnino, & turbidam è lutulentis quibusdam rivulis haustam aquam homines bibebant: jacebant in tenebris illa Ecclesiæ antiqua lumina & auctores quidam obscúri, horridi, & inculti dominabantur in scholis. Quas omnes sordida quædam barbaries occupaverat: & ipsa litterarum Gymnasia, quæ sunt veluti palæstræ quædam animorum ubi sapientiæ Candidati iis in certaminibus exerceri debuissent, quæ, cùm esset postea illis in aciem & dimicationem prodeundum, plurimum eis adjumenti ad victoriam possent adferre otiosis quibusdam & inanissimis concertationibus occupata tenebantur. Itaque cùm primum hoc bellum crudele & exitiosum contra Ecclesiam est excitatum, cùm hæreses hujus temporis Classicum canere cœperunt, milites nostri ex iis Gymnasiis, nudi, rudes inermésque prodibant. Unde quanta sit strages consecuta, ipsæ Reipublicæ Christianæ ruinæ testantur. At vero Ecclesia quæ se crudeliter ab hostibus vulnerari sentiebat, ad illa quam primum se contulit præsidia & ad ea confugit arma, quibus ejus salus & hostium pernicies continetur: suósque propugnatores diuturnitate pacis reddítos segniores & puerilibus intentos ac deditos altercationibus sophistarum, ab illis nugis & ineptiis ad intermissa sacrarum litterarum & antiquorum Patrum studia convertit ac revocavit, veterésque illos ac præstantissimos duces hominum negligentia sepultos extraxit è sepulchris ipsis, & tanquam milites veteranos in prima eos acie collocavit. Atque hic est primus quem ex iis malis percepimus fructus, suavissimus ille quidem ac saluberrimus. Quid enim aut nobis potuit optabilius accidere, quàm Clarissimis illis ac sapientissimis frui monimentis vetustissimorum Patrum; qui quo propiùs aberant ab Ecclesiæ ortu, eo clariùs veritatem Evangelicæ Doctrinæ viderunt, & suis eam scriptis illustriorem posteritati tradiderunt? aut quid Ecclesiæ

clesiæ jucundius quàm videre nunc illam antiquorum Patrum cohortem prætoriam tamquam murum firmissimum ejus fortunas libertatémque tueri? Jam verò & huic etiam sæculo debemus sacrum illud & Oecumenicum Concilium Tridentinum, quo nullum aliud vidit Ecclesia aut opportunius aut salubrius, cujus sanctissimis Decretis hæreses jugulatas, & renovatam ac renascentem veteris Disciplinæ severitatem intuemur, & progressu temporis pristinam Ecclesiæ faciem restituendam speramus. Illud præterea emolumentum quod Paulus Apostolus ex ipsis hæresibus provenire dicit, nempe, ut ii qui probati sunt manifesti fiant, maximum quidem illud hoc tempore cumulatúmque percipitur. Nam cùm Deus opt. max. qui consuevit piorum hominum virtutem laboribus tentare, & illorum constantiam periculis veluti igne aurum experiri: iis modò hæresibus tanquam lydio lapide multorum fidem ac firmitatem periclitatus, in plerisque invictum quoddam animi robur in perferendis pro Religione Christiana immanissimis tormentis expertus est. Quis enim enumerare poterit tot Martyres quod nobis nunc insanæ hæreses non jam argumentis ut olim atque rationibus, sed furore atque ferro armatæ pepererunt? Nec enim defuere hoc tempore Nerones, Decii, Maximini, Diocletiani atrocissimi Religionis hostes, qui in Ecclesiam ejúsque propugnatores crudeliter sævirent. Sed neque etiam Herodes defuere, qui vel ipsis cunis funestas & sanguinarias manus inferrent: multósque vidimus hoc sæculo ob tuendam Christianam Religionem variis modis vexatos, patria quosdam extorres, bonis spoliatos, misero exilio & paupertate confectos, alios flammis combustos, ferro peremptos, lapidibus obrutos, membratim conscissos, excoriatos, dilaceratos, exquisitissimisque aliis tormentorum & mortis generibus cruciatos & extinctos: qui dum se pro Christi gloria excarnificari crudeliter ac dilaniari passi sunt, non modò hæreticorum errores & crudelitatem coarguerunt, Religionem firmarunt atque stabilierunt, sed gloriosa morte Ecclesiam sacro sanctam atque cælum ipsum exornarunt, & nobis veluti simulacrum quoddam & imaginem præbuerunt illorum temporum quibus Christiana Religio nata est, visíque sumus videre in ipsa jam quasi extrema Ecclesiæ senectute primam ejus infantiam, & ipsa illius incunabula sanguine respersa, quæ licet ad animi dolorem sint acerbissima, ad Ecclesiæ tamen salutem, ad Christi gloriam, & ad exemplum constantiæ & fortitudinis utilissima, saluberrima, ac jucundissima sunt. Quid referam tot clarissimos & sapientissimos viros, quod hæc nostra sæcula tulerunt? qui cùm à sacrilegis istis Religionis hostibus Ecclesiam everti & tanquam ab impiis prædonibus ejus fortunas diripi animadverterent, iis se totos doctrinæ studiis tradiderunt, quibus possent & propulsare illorum impetum, & tueri Ecclesiæ dignitatem. Ipsæ igitur hæreses acuerunt hominum ingenia & industriam, ipsæ Ecclesiæ calamitates & ærumnæ tot disertissimos patronos excitarunt, ipsæ ruinæ Christianæ Religionis tot nobis veluti fabros & architectos ad eam reædificandam præbuerunt quod in omnibus Christiani orbis Provinciis floruisse floreréque videmus. Nam ut interim Hispaniam atque Italiam prætermittamus, quæ eum iis bellorum tumultibus, quos hæreses concitarunt, jactatæ exagitatæque non fuerint, vacare studiis quietiùs, & ad expugnandas hæreses incumbere liberiùs potuerunt; in illis ipsis locis in quibus maximè Religio oppugnabatur, & acerbiora vulnera accipiebat; acerrimi illius defensores & medici prudentissimi extiterunt, ut & cum ipsis ruinis architecti, & cum morbis remedia nata fuisse videantur. Nam & Germania ipsa, quæ horum malorum parens esse voluit, magnos protulit viros qui nascentibus hæresibus fortiter atque animosè restiterunt. Et Gallia quæ periculosissimo præ ceteris nationibus arsit incendio, homines ingenio atque doctrina excellentes quam plurimos edidit, qui antiquam illam Christianissimæ quondam Provinciæ Religionem & veteris pietatis semina conservarent. Et Anglia etiam ipsa, quæ licet abjecta vera Religione, & excusso insolenter Ecclesiæ Romæ jugo hæreticorum idola tanta aviditate complexa veritatem Catholicam tanto non solùm stomacho & odio, sed bello tam crudeli atque atroci prosecuta sit, ut veluti correpta phrenesi furere jam atque insanire videretur, licet ea addiderit crudelitatis exempla quæ deterrere homines & retardare ab Ecclesiæ defensione potuissent; non tamen potuit efficere ut non multos ex ea insula & sapientissimos patronos & fortissimos Martyres haberemus. Quid Pannoniam, Bohemiámque commemorem? in quibus reperti sunt hoc tempore doctissimi viri qui inveteratum illum Hussitarum errorem & illarum provinciarum visceribus pertinaciter inhærentem exstirpare atque evellere niterentur. Polonia sanè quæ incorruptæ semper atque sinceræ Religionis alioqui cultrix conservatrixque semper fuit: iis tamen proxima Provinciis nonnihil sordium ex earum vicinitate contraxit, & si clarissimis nunc atque disertissimis hominibus referta sit, qui pro Religione fortiter dimicantes bellum cum iis hæreticis qui se in eam Provinciam insinuarunt, continenter gerunt. Te tamen habet unum instar omnium Cardinalis amplissime, ita ut si nullum alium hoc tempore nobis edidisset, satis haberet ipsa in te solo & præsidii ad salutem, & splendoris ad gloriam. Neque verò Poloniæ solum, in qua natus, Germaniæ è qua oriundus, Italiæ in qua optimis es disciplinis eruditus; sed aliis Provinciis atque nationibus, non Ecclesiæ modò Varmiensi, cui præfectus; sed universæ Reipublicæ Christianæ saluti ornamentóque fuisti, cujus vulneribus tam salutaria doctrinæ medicamenta adhibuisti, quàm sapientissimis, piissimis & eloquentissimis scriptis illustrasti; qui nullis laboribus aut periculis, quibus Ecclesiæ prodesse posses, pepercisti; qui tot libris editis, hæresum monstra acerrimo stylo jugulasti; qui sacro Concilio Tridentino tanta cum prudentiæ, moderationis & pietatis laude sanctæ Sedis Apostolicæ Legatus præfuisti; qui summos Pontifices Romanos ad curanda Ecclesiæ vulnera, & instaurandam Religionem non modò dictis & crebris exhortationibus inflammasti; sed illorum conatus tuis Consiliis, opera & Legationibus periculosis eorum nomine suseptis adjuvisti, & nunc tandem cum post tot labores Religionis causa susceptos Romam tanquàm in portum aliquem receptus, in ipso jam quasi gloriæ sinu positus quiescere & ferjari jure optimo potuisses, & præteritorum laborum, industriæ doctorinæque fructus percipere suavissimos. Nullum tamen inerti otio temporis punctum interire sinis, nullúmque intermittis diem quin aliquid agas, scribas aut mediteris quod usui Ecclesiæ esse possit: & non modò Poloniam, quam velut Spartam ornandam accepisti; nec solum Poloniæ Regem Serenissimum in officio retinere, & in antiqua & sin-

cera Religione conſervare ſtudes; ſed reliquas Germaniæ Provincias atque Principes, quos crebris litteris ad tuendam Religionem, & hæreticorum conatus reprimendos excitare conaris. Eos verò à quibus aliquid geſtum eſt quod Eccleſiæ conducat, incredibili proſequeris benevolentia; hos laudas, iis faves; hos amas: nam ii tibi cordi ſunt quibus Chriſtus eſt cordi; illos habes cariſſimos quibus Eccleſiæ ſalus cara eſt; eos ornandos & complectendos arbitraris qui de Religione Chriſtiana ſtudeant bene mereri, & eos in quibus aliquam vel ingenii ſcintillam, vel eruditionis & eloquentiæ vim elucere vides, ad ſcribendum, & juvandam Eccleſiæ cauſam adhortaris & impellis: totus denique in eam curam & cogitationem incumbis quæ Eccleſiæ ſalutem & ſummam tibi ſit allatura dignitatem & gloriam. Sed longiùs progredior quam Epiſtolæ inſtitutúque noſtri ratio patiatur; injuriamque facere videor maximis tuis virtutibus & laudibus quas iis velim includere anguſtiis litterarum. Me verò, ut ad id tandem aliquando perveniam cujus cauſa hæc ſcribuntur, quem amore complexus & maximis beneficiis proſecutus in tuo jam pridem ære habes, hoc quidquid in me eſt ingenii & facultatis, quod eſt ſanè perexiguum, conferre etiam ad Religionis defenſionem voluiſti. Nam cum Tridenti in tuas atque aliorum clariſſimorum Legatorum manus veniſſet oratio quædam Fabricii cujusdam Montani conſcripta adverſus Divinum illud Concilium & injuriis improbiſſimis reſperſa, me illi reſpondere & Concilii cauſam patrociniúmque ſuſcipere juſſiſtis. Scripſi ergo tunc pro Sacro Concilio orationem ad Germanos, quam cum aliis meis concionibus, quas ad Patres tunc Concilii habui, cum editam & multis mendis reſperſam viderem; & has tres orationes quas nuper habui Romæ ad Pium V. Pontificem max. ab amicis impensè flagitari; eas corrigendas, & Tibi, cui me ego etiam totum jam pridem dicaveram, dedicandas putavi interim dum illam graviorem obeo Provinciam mihi injunctam ſcribendi de ſacerdotio & ſacrificio Chriſtiano adverſus Magdeburgenſes Centuriatores. Illas igitur Tridentinas & has Romanas lucubrationes mei in tuam amplitudinem amoris & obſervantiæ teſtes Vir illuſtriſſime excipies animo benevolo atque tuæ dignitatis fovebis patrocinio, quas nec ego edendas putaſſem, nec ipſæ in lucem prodire auſæ unquam fuiſſent, rudes præſertim & obſcuræ; niſi illis tantæ hujus tuæ & auctoritatis pondus & gloriæ lumen acceſſiſſet.

PETRI FONTIDONII
DOCTORIS THEOLOGI
PRO SACRO ET OECUMENICO
CONCILIO TRIDENTINO
AD VERSUS
JOANNEM FABRICIUM MONTANUM
APOLOGIA
AD GERMANOS

Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Proverb. cap. 26.

ETSI ad aſſerendam ſacroſancti Concilii Tridentini auctoritatem, & ad infamandam Joannis Fabricii Montani maledicendi libidinem comprimendam, fruſtra fortaſſe hic à nobis labor ſuſceptus eſſe videatur, cùm & Concilii auctoritas ſumma Spiritus ſancti præſentia, atque patrocinio, contra ſceleratorum hominum audaciam, tecta ſatis atque munita ſit, & Fabricii improbiſſima oratio, omnium ſit bonorum virorum judicio, opinioneque damnata, quam nemo eſt qui legat, qui non miretur, & monſtri ſimile ducat, repertum fuiſſe hominem, qui id fuerit aggreſſus, quod vel dæmonis ipſius fugiſſet, & reformidaſſet audacia: ſed quoniam ad vos, O viri Cermani, admonendos, oblata hæc occaſio aptiſſima viſa eſt; non tam quidem ut homini ſcelerato, & improbo reſpondeam, (quem omnes extremo potius ſupplicio, quàm ulla reſponſione dignum arbitrantur) quàm ut illuſtris. Sacri Concilii Legatis, qui mihi hanc Provinciam impoſuerunt, & piis etiam aliis, atque doctiſſimis viris, qui id à me impensè flagitarunt, ſatisfaciam: tum verò ut tantam hujusce rei indignitatem veſtris oculis objiciam, hunc mihi laborem ſuſcipiendum putavi: ut ſi minus maternis Eccleſiæ vocibus, quæ veſtræ potiſſimum ſalutis ſtudio, hoc tantum Concilium cogendum curavit, ſi minus, illius lacrymis, quas veſtri deſiderio fundit, commovemini, tam improbis ſaltem, tam audacibus, tam nefariis, & ſceleratis miniſtris, tamdiu vos ſervire (ut par eſt) indigniſſimum judicetis. Quid enim, obſecro per Deum immortalem, indignius fingi,

fingi, aut excogitari poteſt, quàm ſapientem, generoſamque Germaniam magna ex parte ſic à veteri ſua gloria degeneraſſe, ut ſe ab iis hominibus miſera captivam duci patiatur? quid turpius, quàm iis parère præceptoribus, qui dum ſe veros Evangelii ſectatores profitentur, ſic omnem Evangelicam modeſtiam exuerunt, ut ab omnibus Evangelii potius hoſtes, quàm verè cultores judicentur? Quid ignominioſius, quàm iſtorum hominum cauſa, in eam infamiæ notam incurriſſe, ut nullus ſit, qui non eam aut tam cæcam, & ſtupidam arbitretur, quæ ſe decipi non ſentiat; aut tam abjectam, quæ turpiſſimum iſtud ſervitutis jugum à ſordidiſſimis hominibus liberis ſuis cervicibus imponi patiatur? Quòd ſi nulla hactenus hujusmodi infamia laboraſſet, eam nunc illi vel maximam hac unica oratione Fabricius inuſſiſſet. Quam qui legunt, cùm cogitant eſſe in Germania hominem, quem plerique Germanorum (neque enim omnes iſtorum erroribus acquieſcunt) tanquam Chriſti miniſtrum (ſi diis placet) ſuſpiciant, & venerentur, quem virtutis ducem, atque magiſtrum ſequantur, quem veluti probitatis, manſuetudinis, bonitatis, & Evangelicæ modeſtiæ exemplum ſibi imitandum propoſuerint. Qui tamen ſacrum, & Oecumenicum Concilium, maxima patrum frequentia, communi totius orbis conſenſu, ſummis & ardentibus Chriſtianæ Reipublicæ votis, ſanandi Eccleſiæ vulnera, inſtaurandæ Religionis, & componendæ pacis ſtudio coactum, quod vel Angeli ipſi reverentur, ipſe improbiſſimis contumeliis, & opprobriis laceſſiverit. Cùm cogitant eſſe in Germania aliquam Rempublicam tam Barbaram, tam ſuæ dignitatis, & exiſtimationis oblitam, quæ hujusmodi orationem prælo committi, & in publicum prodire patiatur: non illi quidem indignantur, ſed dolent; non iraſcuntur, ſed miſericordia commoventur: & illa juſtiſſima indignatio, quam vel à manſuetiſſimo pectore tanti ſceleris immanitas extorquere potuiſſet, in lacrymas, & commiſerationem verſa efficit, ut omnes jam miſeram conditionem & infeliciſſimam Germanorum ſortem lamentur. Qui abſtracti à vis veritatis, & in errorum præcipitia devoluti, Divina Clementia, & omni cæleſti lumine deſtituti, & in profundum cæcitatis Barathrum lapſi, deſperata jam prorſus ſalute eſſe videantur.

Itaque prius quàm objectis ab illo criminibus, aut, ut verius dicam, improbiſſimis contumeliis reſpondeam, hujus tanti ſceleris magnitudinem perpendamus, ut quibus hominibus ſerviatis, cùm ex iſtius impudentia deprehenderitis, ſi ulla ſcintilla antiquæ Fidei, & Religionis veſtris in mentibus reſedit, ſi ullus vobis veteris gloriæ ſenſus remanſit, Pœnitentia ducti & pudore aliquando ſuffuſi lugeatis: & qui nullius unquam tyrannidem perpeti potuiſtis, jugum iſtud acerbiſſimum, quod falſa quadam libertatis ſpecie, homines novarum rerum cupidi vobis impoſuerunt, concepta aliquando juſtiſſime indignatione repellatis.

Illud igitur in primis, ut ad te veniam, Fabrici, & primum tuæ audaciæ, & improbitatis teſtimonium producam: affirmare tibi auſim, neminem extitiſſe, qui cùm tuam legerit orationem, non exiſtimaverit, & certò crediderit, nullum eſſe hominem in Germania, qui Fabricius Montanus appellaretur, ſed ſub hoc falſo, & ementito nomine larvatum aliquem, & ſcenicum Satanæ miniſtrum deliteſcere: qui ut honori ſuo, & exiſtimationi conſuleret, ſuo etiam nomini pepercerit, quia neminem tam impudentem reperiri poſſe arbitrabatur qui ejusmodi orationi, hoc eſt, qui tanto ſceleri ſui nominis titulum præfigeret. Sed illud abs te quæro principio, cùm hæc in ſanctam Synodum ſcribere, aut potius evomere cogitabas, nunquid ex Italia, Hiſpania, Gallia, Hungaria, Anglia, Græcia, Dalmatia, Boemia, Polonia, Hibernia, ex ipſa Germania, ex toto denique orbe Chriſtiano doctiſſimos, & graviſſimos Epiſcopos, alios etiam quam plurimos omnium litterarum genere præſtantes, & excellentes homines, florem, inquam, Reipublicæ Chriſtianæ in hunc locum confluxiſſe, ſciebas, an non? nunquid Ferdinandi Cæſaris, omnium Regum, Principum Chriſtianorum, & rerum publicarum Legatos hìc adeſſe intelligebas, an non? nunquid eos omnes, non alio nomine conveniſſe, quàm ut Eccleſiæ ſaluti conſulerent, & ruenti Religioni Chriſtianæ ſubvenirent, ignorabas, an non? ſi non intelligebas, cur fuiſti tam cæcus, & temerarius, ut quorum dignitatem ſummam, & ſtudia ſanctiſſima ignorabas, illorum conatus, & facta impudentiſſimè reprehenderes? ſi intelligebas, neque enim eſt credibile, ut quippiam te inſcientem & ignorantem feciſſe fatearis: O ſcelus inexpiabile, O inauditam improbitatem! Quæ tanta inſania, quæ tanta audacia, atque dementia tuum iſtum ſceleratum animum potuit impellere, ut vinolentæ atque furentis orationis aculeos in eos exerceres, quos lumina Chriſtianæ Reipublicæ agnoscebas? quæ tanta maledicendi rabies tuum iſtud ſacrilegum pectus invaſit, ut in totius orbis gentium ſanctiſſimumque ſenatum tam impudenter inſultares? Nunquid, Fabrici, cùm hæc cæco furore meditabaris, ducenti quinquaginta, & eo amplius Epiſcopi, & alii quam plurimi doctiſſimi homines ante duos oculos verſabantur, quorum ſi non ſapientiam, auctoritatem, & canos revereri, tacita ſaltem de tua ſingulari improbitate, judicia reformidare, & perhorreſcere debuiſſes? Quòd ſi hæc tibi in mentem veniebant, qua fronte hæc ſcribere auſus es? non vultus concidit? non erubuiſti? nihil te Concilii majeſtas, nihil Religio, nihil pudor; nihil tuum iſtud Evangelium? nihil modeſtia Chriſtiana, nihil Chriſti exemplum, legesque moverunt? Paulus Apoſtolus cùm ſuum illud os ſanctiſſimum improbiſſimi magiſtratus juſſu, injuſtiſſimè verberari videret, quod Principem ſacerdotum, Paulò liberius, dealbatum parietem appellaſſet, Pœnitentia ductus, hoc ſolùm nomine ſe dignum venia judicavit, quòd ignorantia lapſus Divina præcepta violaſſe videretur: tu non ſceleratum aliquem magiſtratum, ſed Chriſti ſanctiſſimos miniſtros, non unum, aut alterum Principem ſacerdotum, ſed omnes fermè Eccleſiarum omnium Paſtores, nulla laceſſitus injuria, ſed omni amoris, & benevolentiæ ſignificatione provocatus, ſceleratos, improbos, & impoſtores ſciens, & prudens appellabis? Si ſervus dominum, ſi filius parentem, ſi ſubditus magiſtratum vel verbo leviſſimo violaverit, illum omnes omni ſupplicio digniſſimum arbitrantur: tu cœtum omnium, quos habet Chriſtianus orbis, graviſſimum, tu tot patres, tot Principes & magiſtratus improbiſſimis contumeliis & injuriis impunè lacerabis?

Multi antiquis temporibus jam inde ab ipſis exordiis, & incunabulis naſcentis Religionis, acerrimi Eccleſiæ hoſtes exſtiterunt, qui miris illam modis, indigniſſimisque vexarunt, qui atrociſſimas excitarunt tragœdias, qui maledictis, & opprobriis illius filios fuerint inſectati: ſed nullus unquam reper-

pertus est in tanta veterum hæreticorum sylva, tam perfricta fronte, tam effrænata audacia, qui Concilia contumeliis lacessiverit, qui in illorum sacrosanctam auctoritatem editis famosis libellis fuerit debacchatus. Repete veteres historias, evolve antiqua scriptorum monumenta, revoca in memoriam Arrios, Sabellios, Macedonios, Nestorios, nullum unquam tanti sceleris vestigium, nullum reperies exemplum, quod sequi, aut imitari potuisses. Pugnabat quondam Arrius cum Athanasio, Valentinus cum Irenæo, cum Origene Celsus, cum Hieronymo Jovinianus, cum Basilio Eunomius, cum Augustino Pelagius, sed cum Synodis, cum Conciliis generalibus, nullus unquam pugnavit hæreticorum tam apertis injuriis: tu solus inventus es, qui quod hæretici, quod latrones, quod Turcæ, quod Barbari homines, quod ipsamet improbitas facere erubuisset, facere audares. Quòd si aliqua spe hoc tantum facinus esses aggressus, licèt esses, ut es, improbissimus, non tamen ita perditus, & insanus judicareris: nunc verò qua spe adduci potuisti? nunquid hac via tuam deploratissimam causam firmari, & stabiliri posse putabas? quam si justissimam reddidisses? quo more? quo exemplo? quo prætextu? quo colore? nullo planè judicio meo, nisi quòd, ut ego arbitror, audacia, scelere, furore, & aliquo insigni facinore, tanquam incenso Dianæ templo, qui alioqui ignotus, & obscurus delitescebas, celebris, & clarus esse voluisti. Quanquàm illius facinus cum tuo scelere nulla ex parte conferri potest, longo intervallo illius improbitatem superasti. Ille templum magnificum, & amplissimum à tota Asia constructum, sed tamen fatuæ, & ementitæ Deæ templum incendit, sed eo nomine felix fuit, quòd nefanda dæmoniorum simulacra eodem simul involvit incendio: tu verò non ligna, aut trabes, non muta saxa, atque parietes, sed vivos Ecclesiæ lapides, firmissimas columnas Christianæ Religionis, sanctissimos, inquam, Pastores, ipsa Spiritus sancti templa, sacrilegæ cujusdam orationis facibus, quantum in te fuit, incendere voluisti. O mentem sacrilegam, quæ tantum facinus concipere, digitos sceleratos, qui hæc scribere potuistis! cæcam Rempublicæ quæ ea in manus hominum venire ad suum dedecus sempiternum passa est! Nam si Nicander Argivorum Rempublicam malè moratam esse censuit, quòd in ea liceret improbis de bonis impunè malè loqui, quid de illa præsens sæculum, & posteritas judicabit, quæ huic homini in sacrum, Oecumenicumque Concilium, hæc scribere, & prælo mandare permisit?

Sed quoniam ego, viri Germani, non arbitror hunc hominem tam esse dementem, tam stupidum, tam nihil scientem, qui tantum in se scelus admittere, tantum honori suo, & existimationi, infamiæ dedecus inferre decreverit, nisi aliquem ex hac audacia fructum percipere cogitasset: quid ille mihi sensisse, quid spectasse videatur, quo consilio hoc facinus fuerit aggressus, explicabo: illius detegam insidias, ut intelligatis cum non tam aliquam excusationem quæsisse, quam nullam poterat habere, quàm latibula quædam investigasse, quibus & suum scelus occultaret, & vestris oculis in tam aperto crimine tenebras, & noctem offunderet. Nam cùm Carolo V. Cæsari invictissimo essent aliquando polliciti, se Concilio adfuturos, & illius Decretis obtemperaturos; non modò vocati postea venire recusarunt, fidem servare noluerunt, sed nefariis Consiliis, & armis illud dissipare conati sunt; ne cùm illorum errores in lucem prodiissent, cùm fraudes, quibus infelicissimæ plebi imposuerunt, fuissent detectæ, Concilii auctoritate, Decretisque convicti, digni supplicio judicarentur, & vos cùm ab illis deceptos fuisse intelligeretis, in eos, tanquam in proditores Religionis; & vestræ salutis hostes animadvertendum esse ducerentis. Nunc verò cùm tanta Patrum frequentia, tanto animorum ardore, tanto studio, & tam certa spe conciliandæ pacis, Concilium coactum intuentur, cùm videant se tam apertis indiciis, benevolentiæ fide publica data à sancta Synodo vocari, ut laboranti Ecclesiæ Christi communi auxilio & opera subveniatur: veriti jam, ne, si toties ad hanc sanctam, licèt illis formidabilem arenam, provocati, tam celebris Concilii jussa contemserint, & hanc toties oblatam palæstram recusaverint, vobis in suspicionem veniant, ut par est, corruptæ à se, atque depravatæ Religionis, veriti, ne hoc veluti præjudicio, tanquam causæ desertores, damnati videantur, in summas angustias conjecti, Consilii jam atque rationis inopes, cæco quodam & insano furore correpti, in eas, mihi credite, voces proruperunt. Quid agimus? Nunquid tanti Concilii tam piam & salutarem admonitionem contemnemus? sed qua ratione effugiemus desperatæ victoriæ suspicionem? nunquid obtemperabimus? atqui jam ipse nobis præfagit testificaturque conscientia, nos simul cum deplorata causa fore damnandos. Quod si evenerit, quid agemus? quid capiemus Consilii? quò nos damnati recipiemus? nunquid ad adversarios, ut jam diu debitas illis pœnas persolvamus? nunquid ad nostros, à quibus tanquam Ecclesiæ proditores repudiemur? Videte per Deum immortalem, viri Germani, quàm cæca sit improbitas, nulla alia via, in tanta rerum desperatione, commodior visa est, quàm si sanctissimam Synodum contumeliis afficerent, auctoritatem maledictis elevarent, firmam satis futuram suam causam, tectam abundè suam Innocentiam sunt arbitrati, si præterita flagitia novo nunc, & inaudito improbitatis genere cumularent. Quid plura? placet hæc omnibus sententia, quæritur ad hanc rem idoneus minister, unus inter omnes repertus est Fabricius, ceteris ad suscipiendam hanc impiam causam audacior, ad agendam impudentior, qui iis esset moribus & ingenio, ut facilè scelesto facinori sceleftiorem orationem adhiberet, qui omnes in hanc unam rem audaciæ nervos intenderet, qui se elaborata oratione, ad infringendam, & evertendam Concilii Tridentini auctoritatem componeret, qua salva, se salvos esse non posse intelligebant.

Rem igitur aggreditur. Argumentum, quod & vobis decipiendis, & saluti causæ aptum sibi visum est, declamatorio more tractandum sibi proponit, in quo vires ingenii & eloquentiæ, aut singularis potius impudentiæ, & improbitatis ostentaret, Concilium videlicet Tridentinum non posse à Christianis hominibus sine scelere frequentari. Colligit deinde argumenta ex loco, ex personis, ex Fide publica, ex eventu: quæ quia per se non satis firma videbantur, contumeliis, injuriisque munivit. Quæ dum ostendo qualia sint, vos obsecro, viri Germani, diligenter attendite, & quas hactenus iis Sirenum cantibus aures exhibuistis, tanto cum dispendio salutis vestræ, eas nunc mihi veram vobis libertatem, salutem & felicitatem ex animo cupienti, præbeatis. Futurum equidem spero,

spero, ut si minus oratione nostra persuasi, istorum saltem improbis factis, & verbis offensi, vos à Christi suavissimo jugo, ad istorum superbissimam tyrannidem abstractos, à dulcissima pace, atque concordia ad dissidia, atque contentiones traductos iniquo animo feratis, & tædio tandem hujus tam miseræ, & diutinæ servitutis, & desiderio veræ libertatis adducti, ad Ecclesiæ matris clarissimæ sinum redeatis.

Sed illud jam abs te quæro Fabrici, ut ab ipso tuæ orationis argumento exordiamur, cùm Concilium Tridentinum à Christianis hominibus sine scelere frequentari non posse affirmas, quid nomine Christianorum intelligas: nunquid eos solos, qui sunt vestrarum partium, aut eos tantùm, qui sub Christi sanctissimo vicario militamus, aut utrosque? (quanquàm non ego te in nos tam bene animatum esse existimo, qui in Christianorum numero censeas nos esse collocandos) si utrosque, O stultitiam, & improbitatem hominis singularem! Túne clarissimum imperatorem Ferdinandum, Hispaniæ, Galliæ, Hungariæ, Lusitaniæ, Poloniæque Reges; túne ceteros orbis Christiani Principes, qui huic Sacro Concilio per suos Legatos interfunt, improbos & sceleratos appellabis? necesse est enim id fatearis, si Concilium hoc à Christianis sine scelere frequentari non potest: nisi tu illos tolummodo censes esse Christianos, qui ab Ecclesia Catholica, qui à summo Pontifice, qui denique ad vos à Christo defecerunt. Quod si sic est, quemadmodum in extrema orationis parte disertis verbis explicasti, non intelligebas te Imperatorem, Reges, & Principes Christianos in hæreticorum numero relinquere? nisi fortasse leviorem esse contumeliam judicasti, illos hæreticos potius quàm sceleratos appellare. Quæ isthæc est dementia, quæ insania, qui mentis stupor, Fabrici? neque enim hîc jam improbitatem, sed summam stultitiam reprehendo, qui in ipso limine atque vestibulo orationis, veluti cantherius in porta, tam turpiter, impegeris, ut eos, quibus assentari magnopere cupiebas, quos tibi reddere propitios, quorum gratiam inire (ut statim ostendam) vehementer optabas, illorum contra te indignationem, inaudito contumeliæ genere provocaveris, qui eos aut hæreticos, aut sceleratos esse dixeris. Sed sit hoc ignaviæ, socordiæ & stultitiæ tuæ, qui nobis statim indicare voluisti, te virum minimè malum esse, ut cetera, quæ à te dicentur, non tam callido, astuto, veteratori, vafroque hosti, quàm simplici, vecordi, stulto, & insano, morioni tribuantur. Sed venio jam ad tuam præclaram orationem, in qua multa mihi necessariò prætermittenda sunt, ne eorum commemoratione, piæ atque Christianæ aures offendantur. Ea etenim convicia, eas contumelias in sanctissimum istum senatum conjecisti, quæ, ne iterum nominentur, reprehendi non possunt. Cogor itaque hac in parte honori tuo servire, dum consulo pudori meo.

Tuum silentium diuturnum, quo in tanta animorum contentione te hactenus usum fuisse dicis, tranquillitati & otio consulentem, petulanti nunc adversariorum procacitate expugnatum fuisse proclamas, quòd ab iis, qui conventus Tridenti agitant, universi & singuli, qui Christi Evangelium prædicant, edicto, & Fide publica superbè, & imperiosè nimis evocentur. Neque id esse mirandum, cùm pro ea, quam sibi usurpant, auctoritate, regibus quoque & monarchis insultent. Adhibes deinde maledicta, & contumelias, & ad obsistendum Sacri Concilii conatibus classicum canis, ac veluti servos ad pileum vocans, licet non ad parandam, sed ad conservandam & retinendam miseram vestram, & spurcissimam carnis libertatem, tuorum satellitum, hoc est, Ecclesiæ hostium animos accendis; &, ut sese fortiter opponant Spiritui sancto, ut obviam eant Concilio Tridentino, quasi scelus aliquod aggredienti, atque illi resistant, adhortaris; & te, qui in hoc tanto bello contra veritatem susceptо, non aliis armis, quàm conviciis pugnare posse confidebas, meritò sanè calonis partes acturum polliceris.

Quid primùm querar, viri Germani? aut quid potius primùm doleam, & deplorabo? nunquid hujus hominis summam perversitatem & audaciam? aut illorum miserrimam sortem, qui iis ducibus cæcis, & improbis servire coguntur, quorum vestigiis inhærentes, in errorum foveas, & præcipitia devolvantur? aut nostrorum potius temporum conditionem infelicissimam, qua hujusmodi homines, non modò vivere, sed florere, & aliis dominari, atque in unius tanti Concilii auctoritatem invehi, insultareque patiantur? sed hæc duo extrema in aliud tempus reservabo, huic nunc homini respondebo. Altissimo igitur silentio, & profundo somno demersus Fabricius hactenus jacebat, suis erroribus optimè constitutis, & tanquam parta jam de adversariis victoria veluti in ipso sinu gloriæ positus, quiescebat, & inter tot opinionum turbines & tempestates, quibus Gallia, Germania, ceteræque Provinciæ Christianæ jactantur, ministris aliis solicitis, atque vigilantibus, ipse solus otio, atque somno frui poterat: quia nihil, videlicet, erat, quod tantum Principem excitare, tanti patroni silentium rumpere, & feriatam jam illius vocem extorquere mereretur. Cetera minora prœlia, Calvino, Musculo, Brentio, atque aliis infimæ classis ducibus permittebat. Ipse Princeps & antesignanus se in difficiliora tempora & bella reservabat: quia indignum esse ducebat tanto imperatore, si priusquàm ad triarios res esset devoluta, ipse gladium educeret, & in aciem procederet. Unicum Concilium Tridentinum, hoc est, universa Ecclesia Christiana illius sanctissimum silentium rumpere, & expugnare potuit: unicum, atque solum Concilium Tridentinum, dignum visum est, quod istius Æneæ magni dextra cadere debuisset. O præclarum imperatorem, qui omnes Lutheros, Calvinos, Melanchthones, Oecolampadios, Buceros, & Reliquos tuæ notæ duces, si non eruditione, industria, & calliditate, impudentia saltem, & studio maledicendi longè superasti! Næ tu Seriphia rana meliùs famæ tuæ, tuorum civium honori, & totius Germaniæ existimationi antiquo illo tuo silentio consuluisses, quàm recenti hac, & improbissima voce, tuam alioqui perditam causam acriùs vulneraasses, & tibi, tuisque omnibus sempiternum dedecus inussisses. Qua fronte, & quo ore sanctissimum Concilium petulantiæ & procacitatis insimulasti? qua audacia Fidem publicam, qua illi, qui ab Ecclesiæ sinu, magno cum ejus dolore, opera vestra avulsi sunt, tam piè, tam benevolè, & tam amicè accersuntur, superbam tu evocationem appellasti? nam quòd Concilii Patres eam sibi auctoritatem usurpasse criminaris, ut regibus, atque monarchis insultent, facis tu quidem consultò, ut Principibus, atque monarchis assenteris: sine quorum præsidio hæc tanta tua audacia impunita esse non posset. Hoc Consilium secuti tui majores, quia istud hæresum monstrum sine patrocinio regum ado-

adoleſcere non poſſe videbant, ſummam illis in Eccleſia auctoritatem deferentes, ſacerdotium regno, Spiritum carni, terræ cælum, humanis potiùs Divina ſervire, quàm illorum auxilio carere voluerunt: ut quoniam alia ratione illis non licebat, tyrannide ſaltem tuti eſſe poſſent. Illorum igitur hac via ſibi gratiam conciliarunt, & ſuas hæreſes eorum potentia, atque gladiis muniverunt, ſceptra Eccleſiæ, & illius ſpolia quibusdam Principibus Chriſtianis tradiderunt. Illi verò, qui facilè ſibi (ut eſt hominum ingenium) vel Divinos honores deferri patiuntur, non Saulis, aut Ozæ ſupplicio in longè minori ſcelere revocati, aut deterriti, illorum ſtultiſſimis argumentis, & nefariis conſiliis perſuaſi, ex illorum ſceleratis manibus, paſtorales baculos accipientes, non modò ſe ſacerdotes, ſed ſummos etiam Eccleſiæ ſacerdotes & Principes dici & haberi voluerunt. Teſtis eſt unus Henricus VIII. Angliæ Rex, qui Sampſonis cujusdam vel leviſſimo verbo convictus; qui reges ſummos eſſe ſacerdotes dicebat, quòd beatus Petrus, reges honorandos eſſe dixiſſet, eò proceſſit inſaniæ, vir alioqui excelſi animi & ingenii, ut ex acerrimo Eccleſiæ propugnatore redditus hoſtis implacabilis, ſe tanquam ſupremum paſtorem coli poſtulaverit edicto publico, tantoque odio, & indignatione in illos exarſerit, qui ſe illius improbis conatibus, & edicto oppoſuerunt, ut hujus rei gratia duo illa Angliæ lumina & ornamenta, Thomam Morum, & Roffenſem Epiſcopum ſuſtulerit: & univerſam inſulam innocenti innumerabilium martyrum ſanguine cruentaverit. Ex hoc fonte hanc nunc hauſit aſſentationem Fabricius, qua Principum ſibi gratiam promereri, nos apud illos in invidiam adducere, & illorum contra nos ſtudet indignationem concitare. Aſſentatores dicebat Pythagoras eſſe hoſtibus deteriores, quòd magis ſint inſidiæ, quàm apertum bellum pertimeſcendæ: quanto magis iſtorum adulatio vobis erit formidanda, qui non jam corporum veſtrorum, ſed animorum ſaluti inſidientur. O clariſſimi Germaniæ Principes, veſtram ego nunc ſapientiam, conſtantiamque requiro, qui quondam Romani & Pontificatus, & imperii firmiſſimæ columnæ, qui Eccleſiæ Chriſtianæ præſidia, qui propugnacula Religionis ſemper fuiſtis, nunquid patiemini leviſſimis aſſentationibus perditiſſimorum hominum ſic vos agi transverſos, ut illi ſuam cauſam ignominia veſtra tueantur? nunquid patiemini ſic vos illis eſſe ludibrio, ut errore veſtro, atque dedecore ſe Chriſtianæ Religioni inſultare poſſe arbitrentur? patiemini ſic eos abuti auctoritate, atque potentia veſtra, ut calamitoſæ & afflictæ Eccleſiæ, quæ per vos ſuam hactenus dignitatem & ſplendorem conſervabat, nunc per eosdem ab improbiſſimis hominibus extrema pericula & exitium comparentur? patiemini iſtorum hominum audaciam veſtris armis eſſe munitam, & Eccleſiam Chriſtianam indignis modis vexari? quæ nullum aliud in vos ſcelus admiſit, quam quod veſtræ ſalutis deſiderio flagrans, licet ſe tot ictibus hæreſum ſauciam, vulneratamque conſpiciat, majori tamen erroris veſtri, quàm ſuæ calamitatis dolore confecta, non tam ſua, quàm veſtra vulnera, non tam ſuas acerbiſſimas plagas, quàm perniciem veſtram, & miſerabilem interitum dies, noctesque lamentetur?

Sed redeo ad te, Fabrici, qui poſtquam Principum gratiam nefaria aſſentatione tibi conciliaſſe credidiſti, & tuos milites ad prœlium excitaſti, eminus admones eſſe pugnandum: quoniam illi, inquis, quos tuos hoſtes appellas, Tridentum, locum videlicet inſidiis aptum, occupaverunt, Caudinis furculis non multùm abſimilem, quem ſæpe vobis fraudi & damno fuiſſe criminaris. Primum illud à te ſcire velim, quæ ſint iſtæ fraudes, & damna hoc in loco vobis illata: nunquid aliquando huic Tridentino Concilio interfuiſtis? nunquid aliquod de vobis unquam ſupplicium ſumptum eſt? niſi tu fortaſſe ſanctiſſima Decreta, quæ tunc ad Eccleſiæ ſalutem ab illis patribus confecta ſunt, fraudes & incommoda veſtra interpretaris, latronum & ſceleratorum hominum more, qui juſtiſſimas & ſaluberrimas leges, quòd ſuis conatibus obſiſtant, & ſupplicia comminentur, quòd illis ſuum exitium contineri videant, fraudes & incommoda ſua dicere conſueverint. Quod ſi ſic eſt, Fabrici, facilè patiar iſtud à te Sacrum Concilium, & latibula, & inſidias, & furcas Caudinas, & fraudes veſtras appellari. Sed quàm ineptè inſidias nuncupaveris, nónne vides? quid, obſecro, hic tectum? quid occultum? quid ſimulatum? quid fraudulentum? nunquid non edictum ſummi Pontificis diligentia in omnes Chriſtiani orbis provincias delatum eſt? nónne reges omnes, & Principes Chriſtiani rogati, ut adeſſent? nónne data publica fides? nónne locus definitus? non arma ad diſputandum conſignata? nónne ſumma ſecuritas promiſſa? cur tu rem tam claram, tam apertam, tam patentem, inſidias & fraudes appellas? Sed meritò Fabrici has cautes, & prominentes ſcopulos exhorreſcis, inter quas Sacrum Concilium, petra, inquam, Eccleſiæ firmiſſima, deliteſcat, ad quam ne aliquando tot errorum fluctibus jactatus impingas, jure optimo formidare debuiſti, meritò iſtas Alpium fauces, has inquam, Tridentinas anguſtias, tanquam Caudinas furcas pertimeſcis: ſed ſi Pio, ſinceroque animo, non hoſtili, & inimico hæc perpendere Fabrici voluiſſes, nihil antiquius, nihil tibi iis furculis Caudinis glorioſius duceres, in quibus non Samnitum contumelioſo, ſed triumphali Eccleſiæ jugo collum ſubdere debuiſſes, quod non in aliquam vobis ignominiam, ſicut illud Samnitum Romanis, ſed in ſummam gloriam, non in dedecus aliquod, ſed in honorem & laudem; non ſervitutem turpem & miſeram, ſed in glorioſam, & dulciſſimam libertatem redundaret. Jugum eſt hoc Chriſti ſuaviſſimum quod à vobis inſolenter excuſſum iterum piiſſima mater Eccleſia veſtris cupit cervibus imponere.

Jam verò poſtquam id, quod tibi ex officio calonis incumbebat, præſtitiſti, ut à conviciis & opprobriis orationem auſpicareris, & ſacro ſanctam Synodum maledictis onerares, prætermiſſa jam illa prima injuriarum velitatione, depoſita illa calonica perſona, graviorem aſſumens, quam diutius, natura & ingenio reclamante, ſuſtinere non poteris. Te velle toti orbi conteſtatum facere polliceris, hujus Concilii adeundi juſtas & idoneas cauſas reperiri nullas, innumeras verò & graves ejus declinandi atque fugiendi: & tamen prætermiſſo priori membro diviſionis, ad ſecundum acceſiſti; quia videlicet, ſi graviſſimas ejus declinandi cauſas oſtendiſſes, nullas etiam juſtas eſſe veniendi conteſtatum eſſet. Nunquid tam cæcus es Fabrici ut in tantis ruinis afflictæ & diſſipatæ Religionis nullas tu ſolus adeundi Concilii juſtas & honeſtas cauſas invenias? vides ardentem bello Galliam, & hoc tantum incendium à vobis excitatum eſſe cognoſcis, vides perditam An-

Angliam, atque profligatam; vides tuam Germaniam infinitis erroribus æſtuantem; vides, non modò hæreticis cum Catholicis, ſed cum aliis etiam hæreticis inteſtinum bellum eſſe ſuſceptum; vides varias hæreſes veluti furias toto orbe volitare; vides non ſolùm miniſtros pſeudo Evangelicos inter ſe digladiare, ſed imperitam multitudinem in varias ſectas ſic eſſe diſtractam, ut parentes & filii, fratres & ſorores, una jam domo contineri non poſſint: vides inde tot cædes, incendia, ſeditiones, templorum ruinas, urbium everſiones promanaſſe; vides Chriſti tunicam veſtra culpa ſciſſam, atque diſſipatam; vides altera ex parte ſpem unicam inveniendæ veritatis, reformandi Eccleſiam, tollendi ſchiſmata, conciliandæ pacis, & extinguendi hoc tantum incendium, in uno Concilio Tridentino eſſe collocatam, atque hoc unicum ſemper fuiſſe perfugium, & aram calamitoſis, & afflictis Eccleſiæ rebus: vides Eccleſiam mæſtam, & lugubrem veſtris genibus provolutam & ſupplicantem, ut hoc ſanctum Concilium adeatis, ut omnium conſenſu, opera & ſtudio paci conſulatis, & ſuis vulneribus medeamini: & nullas tu juſtas & honeſtas cauſas eſſe venienti audebis dicere? Sed quid mirum, ſi homini tam perdito & improbo, cui ſalus, niſi in Eccleſiæ naufragio conſtare non poteſt, cauſæ, quæ Eccleſiæ ſalutares, & ſibi pernicioſæ ſunt, injuſtæ videantur? Sed quoniam te his maximis & graviſſimis cauſis comprehenſum, & convictum videbas, ut etiam ſi fulgentes gladii, ſi ignes, tormenta, cruces, extrema denique omnia imminerent ſupplicia, forti & infracto animo eſſent adeunda, ut ruenti Eccleſiæ ſubveniretur, mirum profectò eſt, ad quàm levia pericula, & inanes quosdam metus confugeris, quibus vos vehementer deterreri contendis, quo minus ad Concilium accedatis.

Itaque omnes non veniendi rationes in duas à te partes video fuiſſe diſtributas: altera periculi magnitudo, altera verò contumelia veritatis comprehenditur: quia hæc, inquis, profectio in primis eſt periculoſa, deinde verò in veritatem, in Deum, & proximum contumelioſa. Periculi ſanè magnitudinem dicis fuiſſe quidem contemnendam exemplo martyrum, ſi aliquid utilitatis ſecum afferret? ſed nunc diſcrimen eſſe certum certa cum impietate conjunctum, ita ut periculum à ſcelere ſeparari non poſſit. Quis jam non rideat hujus hominis infantiam & ſtultitiam ſingularem, qui non intelligat ſe pugnantia dicere? Obſecro te Fabrici, cur periculum certa cum impietate dicis eſſe conjunctum? nunquid quia, ut inferius affirmaſti, ſequetur veritatis abjuratio? qua ergo ratione conſtanter polliceris te excelſum & erectum martyris animum, ſi eſſet opus, ad cauſam allaturum, ſi periculi magnitudine te à veritate avocari poſſe pertimeſcis? cur certam impietatem appellas eam, quæ ex tua libera pendeat voluntate? niſi fortaſſe qui tuum iſtud pectus inconſtans atque ſacrilegum habeas exploratum, impietati aſſuetum, & in eam propenſum, atque proclive cognoſcas, te nullo negotio in eam poſſe deduci arbitraris. Quòd ſi eam ob cauſam, quam Paulò inferius adducis, certam impietatem cum periculo dicis eſſe conjunctam, quia nefarium eſſe cenſes te iis cœtibus adjungere, qui cum pietate, & Chriſto bellum gerere ſtatuerunt, cujusmodi dicis eſſe Concilium Tridentinum: O audaciam, & improbitatem! O dementiam hominis inauditam! qui dum impietatis crimen effu-

gere conabaris, in atrociſſimum ſacrilegii ſcelus incidiſti. Quæ major impietas fingi aut excogitari poteſt, quàm te tam ſanctum, tam juſtum, tam innocentem judicare, ut ſanctiſſimum Concilium, quaſi ſceleratiſſimum tuo conſortio indigniſſimum cenſeas? quod ſacrilegium majus, quàm tot Eccleſiæ Paſtores, tot Principes Chriſtianos, non modò impios, & ſceleratos dicere, ſed eos, qui ſe illis adjungunt, eodem impietatis crimine reos eſſe cenſere? quæ deteſtabilior inſolentia, quàm improbiſſimum, & ſceleratiſſimum nebulonem ſacro Oecumenico Concilio dicere audere, Recede à me, quia mundus ſum? O os impuriſſimum! O cœnum, O monſtrum, O ſcelus ipſum & impietas! quibus enim te aliis nominibus hac tanta improbitate dignis appellem, prorſus ignoro. Neque ulla eſſe arbitror, quæ ſceleris magnitudinem poſſint exprimere. Nam linguæ, atque mentis officia inaudito flagitio ſuperantur. Ite nunc, O viri Germani, atque horum magiſtrorum manſuetudinem, pudorem, & modeſtia imitamini: immo pudeat vos aliquando talium miniſtrorum. Sed obſecro te, Fabrici, nec enim tecum jam agam hoſtiliter & inimicè; quid eſt, quòd impietatis notam pertimeſcas, ſi tu illorum factis atque Decretis non modò non conſentias, ſed te fortiter opponas, obſiſtas, atque reclames? atqui dices, occludetur vox, indicetur ſilentium, crux, ferrum, flammæ parabuntur, eſto. Ita eſſet, Fabrici, quod tamen longè abeſt à pietate ſacri Concilii, & ab ea ſecuritate, quam vobis fide publica pollicetur. Impietatis ne tuæ, ſi ſic eſſet, veſtigium hic aliquod appareret? nunquid non eris officio tuo perfunctus? nonne credis te vera ſentire, nos errare; te ſervire honori Chriſti, nos detrahere; à nobis lumen Evangelicæ veritatis extinctum, à vobis è tenebris extractum, à nobis contemni ſcripturam, violari verbum Divinum? Chriſti Evangelium, mortem, ſanguinem & gloriam conculcari? quæ igitur erit non jam impietas, ſed major, & uberior laus, quàm te iis hominibus obviam ire, qui hæc judicio tuo facere conantur? quòd ſi nihil profeceris, glorioſus erit conatus, quæ illuſtrior victoria? qui triumphus glorioſior? quæ martyrii corona præclarior? quàm pro Chriſti gloria clariſſimum mortis genus oppetiviſſe? nullum, dices, inde emolumentum ad noſtros redundavit: atqui ſanctiſſimi & fortiſſimi martyres, ut probè noſti, quorum te imitatorem facilè futurum affirmas, cùm acerbiſſimè torquerentur, nullum aliud commodum, quàm Chriſti gloriam veritatis defenſionem, & ſuæ ſalutis, & felicitas ſpem ante oculos habuerunt: nec eam utilitatem ſpectarunt, quam eſſent tyrannis, & carnificibus allaturi, quos ſæpe multò magis conſtantia & illa ſancta libertate exacerbabant; & eorum crudelitatem ad alios etiam trucidandos incendebant. Quanquam quod majus commodum eſſe poteſt, ſi illa, quæ defendis, vera eſſe arbitraris, quàm ut tuo ſanguine conſignentur, tui etiam magis firmi atque conſtantes reddantur, ad ea complectenda, quorum tu cauſa te morti devoveris? Quid tibi poterit eſſe glorioſius, quàm ſite illi in ſanctorum numerum adſcribant, & Divinis honoribus, tanquam ſanctiſſimum martyrem, proſequantur? cur ergo, quod metu debiti ſupplicii, quod reclamante conſcientia, quæ te damnatum jam eſſe proclamat, facere non audes fugiendæ impietatis cauſa, te nunc evitare mentiris? Credo ego te, Fabrici, cùm hæc ſcriberes, exiſtimaſſe hic armatos eſſe ſatellites, hic falces, ſecures,

gladios, flammas, hic jam paratos esse carnifices, qui te raptarent ad supplicium, omnia suspecta, omnia formidolosa, omnia tibi mortem comminari credidisse, aut finxisse te credere, ut & sacrum Concilium apud tuos sceleris argueres, & justi alicujus timoris, licet falsam & subdolam excusationem prætexeres? ut si non vero, simulato saltem timore vos ab hac profectione meritò contenderes. Non hic homines armatos, Fabrici, sed togatos; non belli, sed pacis auctores; non hostes & inimicos, sed pios & misericordes parentes salutis vestræ cupiditate flagrantes invenies. Nulla vis, nullæ insidiæ, nullæ fraudes, nullum hic vobis imminet periculum, aut comparatur, sed summa securitas, humanitas, pietas, sinceritas, ardens Patrum studium non perdendi vos, sed sanandi.

Verùm enimvero, hujus periculi, quod tantopere hic miles ignavissimus pertimescit, magnitudinem in primis in ipsa sede & loco Concilii dicit detitescere: liberam aliquam asserit Germaniæ civitatem præstitui oportere, atque illam imperatoris, & omnium Principum Germanorum fide & auctoritate communitam. Iis enim terroribus conscientiæ hic martyr fortissimus concutitur & agitatur, ut se nisi omnium Principum Germanorum armis tutum & securum esse non posse putet. Erras, Fabrici, si ulla tam injusta esse arma arbitraris, quæ impietati & sceleri diu patrocinentur. Ubique tuta est nuda & inermis innocentia: armata impietas nullibi potest esse secura. Ipsi illi Germaniæ Principes, qui Concilium Constantiense suo patrocinio & auctoritate protegebant, eosdem illos gladios, quibus libertatem Concilii tuebantur, ad sumendum de Joanne Hus, & Hieronymo Pragense majoribus vestris justissimum supplicium converterunt. Quomodo ergo te in libera Germaniæ civitate tutum esse posse confidis, in qua exitum miserabilem conspicias eorum, quorum vestigia sequeris? nunquid solas Germaniæ civitates liberas esse arbitraris? nunquid tam eris audax & impudens, ut tu hostis Ecclesiæ locum Ecclesiæ præscribas, in quo Concilium celebrare debeat? quis unquam hoc veterum fecit hæreticorum? exortas certis in provinciis hæreses Concilia in eisdem celebrata deleverunt. Hinc Nicæna, Africana, Toletanaque Concilia, & alia etiam quam plurima extitisse legimus. Cùm ergo jam ipsas Lutheranismi radices Germanicum illud Concilium Constantiense, illarum trunco combusto, exstirpaverit, cùm nunc non solùm Germania, Hungaria, atque Boëmia, sed Anglia, atque Gallia, immo pæne totus Christianus orbis hoc communi morbo laboret, cùm eò processerit incendium, ut in omnibus regionibus aut apertas flammas, aut obscuras aliquas latentesque scintillas videamus; quis locus aptior celebrando Concilio, quæ civitas accommodatior reperiri potuit Tridentina? quæ in ipsis Italiæ, Germaniæ, Galliæque finibus posita, quæ tot Principum Christianorum, & aliquorum etiam Germanorum præsidio munita, facilem omnibus, & vobis potissimùm aditum exhiberet, nisi vos non tam locum, quàm causam suspectam haberetis? Sed quid ego hac de re plura? sic enim existimo, Fabrici, si vel Augusta, vel Basilea, vel illud ipsum levissimorum & sceleratissimorum transfugarum asylum Geneva Concilii sedes deligeretur, in extremam te Scythiam abderes: & ibi solùm liberum locum esse diceres, non in quo liberè sententiam ferre posses, neque enim id quæris, sed in quo liberè petulantia ista uti, & inter illas etiam Scythicas nives liberè scortari potuisses. Neque enim liberum vos locum, sed dissimulandi flagitii rationem aliquam investigatis, ne se Germania deceptam à vobis, & circumventam agnoscat.

Sed quæ est ista tua improbitas, & stultitia? qui cùm liberam nunc Germaniæ civitatem, Principum Germanorum armis septam, Concilio celebrando postulares, subinde inferas, ejusmodi esse Concilii patres, qui neque imperatoris, neque Principum auctoritate in officio contineri possit, quibus & reges, & imperatores hactenus fuisse ludibrio falso criminaris? nam si ab illorum perfidia & crudelitate (utar enim tuis verbis) nullus locus tutus esse potest, idem erit, cogi Concilium Genevæ, ac si Romæ cogeretur. Quid rejicis culpam in locum? cur non apertè tuam hanc mentem sceleratam explicas? quanquam quis est, qui non intelligat, nisi planè plumbeus sit, quid iis imposturis moliaris? Sed illud abs te quæro, Fabrici, quando Concilium ludibrio habuit imperatores, & reges? quando non illos summo honore & observantia prosecutum est? cur tam apertè mentiris? nunquid illos tam cæcos & dementes putas, ut speres tam aperto mendacio, & tam stulta assentatione nobis invisos, & tibi propitios reddere posse? sed quamvis Principum armis speres illos coërceri posse, nihil tamen apud illos tuti, nihil fidi esse causaris, quibus etiam si invitis ab aperta vi sit temperandum, ad eas artes se convertere proclive est, quarum Romana curia jam diu se magistram profitetur. Quid hoc est, Fabrici? quas tu mihi artes narras? quæ figmenta? quæ somnia? quæ tibi omnia formidanti metus suggerit? quomodo fidem publicam violatam fuisse monstrabis, ut inde conjecturam ducere possis? quando Concilium aliquod iniquis artibus ad hæreticorum perniciem usum fuisse ostendes? profer aliquod exemplum? cur, quod nunquam factum esse vides, pertimescis?

At verò Concilii patribus vel ea ratione non esse fidendum censes, quibus persuasum est, vos impunè è medio posse tolli, vos quidem, Fabrici, & reliquos omnes, qui ad Concilium vocantur, quibus publica fide cavetur, tantum abest, ut hoc sacrum Concilium capitali supplicio affici posse censeat, ut in eos, qui vel levissima vos affecerint injuria, gravissimas pœnas eadem illa publica fide decernat. At verò rebelles, & pertinaces hæreticos, hostes Religionis, perturbatores pacis, quibus decretum est, in antiquis erroribus permanere, sacrorum Conciliorum contemptores, qui superstites maxima damna Ecclesiæ, & Christiano populo possent inferre: hos quidem judicamus impunè è medio tolli posse: & non impunè modò, Fabrici, sed sanctè, sed justè, sed gloriosè. Nunquid, obsecro, sumptum de sceleratis hominibus justum supplicium, tu crudelitatem appellabis? si medicus putrida & emortua membra, quæ toti corpori interitum minarentur, non abscinderet; si paterfamiliâs sceleratos & improbos servos, qui domum incendissent, substantiam omnem, & domini fortunas dissipassent, filios trucidassent, nulla pœna afficiendos duceret; si magistratus latrones, adulteros, homicidas, incendiarios impunè in Republica versari patèretur: nónne illum crudelem, impium, & Reipublicæ hostem meritò diceremus? Vos verò, qui Christi signa deserviistis, qui Ecclesiam Christianam erroribus & armis acerbè & crudeliter vulneraistis, qui filios ab ejus gremio cum summo illius dolore & lacrymis abduxiistis, qui servitia

vitia concitastis, & illorum temeritatem contra Ecclesiam Christi furore vestro & persuasionibus impulistis & armastis, qui Solymanum, acerrimum Christi hostem, contra Christum solicitastis, qui urbes incendistis, fana spoliastis, qui ipsas aras Christianorum sanguine erventastis, qui tot Christianorum animos è misera servitute dæmonis ereptos iterum illius tyrannidi mancipastis, & æternis suppliciis addixistis: hostes Christi, vastatores Ecclesiæ, depeculatores templorum, eversores urbium, fanorum spoliatores, labem denique atque perniciem Christianæ Religionis dicere non audebimus, è medio vos impunè & justissimè posse tolli? Nunquid crudele tibi videri debet, si afflicta & calamitosa mater Ecclesia acerbissimum illum dolorem, quem filiorum morte concepit, hostium nunc supplicio lenire cupiat? nunquid Principes Christiani crudeles tibi videbuntur, si tantorum criminum reos, Ecclesiæ judicio damnatos trucidaverint? Terra quondam indignabunda, se vindicem Divinarum injuriarum exhibuit, & ingenti hiatu patefacto Core, Dathan, & Reliquos schismaticos absorpsit: & nunc Reges Christiani, cùm Divinam majestatem offensam, obscuratam Christi gloriam, vexatam & dilaceratam Ecclesiam viderint, vos tantorum malorum auctores ad Dei contumeliam, & majorem Ecclesiæ perniciem diutius vivere patientur? à muto & inanimi elemento Deo illata contumelia indignationem extorsit, & à Christiano pectore non extorquebit? Oza, quòd arcam testamenti vel leviter attigisset; Ozias, quòd thus Domino arrepto thuribulo adoleverit, Divinam illico animadversionem experti sunt: & nos illos qui popularem multitudinem, sacerdotum Christi officium usurpare voluerunt, qui in sancta sanctorum ipsam vulgi fæcem immiserunt, qui sacra omnia turpiter profanarunt, immanes & barbari censendi fumus, si illos pro tantis sceleribus pœna aliqua dignos judicemus? quanquam piissima mater Ecclesia, mansuetissimum sponsum Christum imitata, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat, post acceptas tot à vobis injurias, & acerbissimas plagas, non vult interitu vestro sua curare vulnera, non optat salutem sibi hostium supplicio constare: quin potius cùm vos interfici videt, corporum simul & animorum vestrorum luctuosum & miserabile funus acerbioribus lacrymis prosequitur. Nulla, mihi crede, suavior, nulla jucundior ejus vulneribus medela adhiberi posset, quam si eos quos materna indulgentia educavit, quos cœlestibus bonis & beneficiis ornavit, & nunc hostes acerrimos experitur, Pœnitentia ductos, & ad se reversos, in suo rursus sinu atque gremio decumbentes videret, dici non potest, quanto perfunderetur gaudio: conspectu sanè vestro suavissimo, omnem pristini doloris sensum abjecisset. Non vos plectendos, sed ornandos censeret: Athenienſium illa veteri lege, τῆς ἀμνηστίας, sempiterna oblivione acceptas injurias sepeliret. Hoc unicum illi solatium præteritæ calamitatis memoriam eriperet, & ejus lacrymas abstergeret: immò quas hactenus copiosas & acerbas interitus vestri dolor exprimebat, nunc concepta de reditu & salute vestra, lætitia dulces & uberiores expressisset. Redi igitur Fabrici in gratiam tam piæ & officiosæ matris, quæ te summo amore & caritate complectetur; neque amplius tuæ perfidiæ, neque vulnerum suorum recordabitur.

Sed redeo jam ad te, qui cùm nullum in loco periculum reperire potuisti, quod vos ab hac profectione deterreret, ad Patres, qui in hunc locum convenerunt, gradum facis. Qua in parte egregiè sanè triumphat & exsultat oratio tua, nacta, ut existimas, argumentum ingenio tuo, moribus & officio dignum, qui calonis partes in hoc tanto bello sustinere voluisti. Neque satis tibi visum est, si aliquos ex patribus contumeliis onerares, nisi sacrum ipsum Concilium petulantissimis injuriis afficeres, & irrideres, quòd in fide publica se sacrum & Oecumenicum appellaverit: & ventosos illos atque ambitiosos titulos esse dicis. In primis, quid hoc, obsecro Fabrici, ad eam, quam agis, causam pertinebat? quid hoc ad illud periculum, quod vobis imminere criminaris? an quòd se Concilium Sacrum & Oecumenicum appellet, illico tibi venienti periculum capitis comparatur? nisi fortasse, qui Sacra omnia profanasti, ad unius Sacri Concilii nomen exhorruisti. An timuisti fortasse, ne à calonis munere & officio recedere, & ne non satis procax & maledicus videreris, nisi & titulum etiam ipsum Concilii primum dilacerasses? an qui nihil in causa præsidii reperiebas, saltare, aut insultare potius extra chorum, evagari, inquam, extra causam, & in communem maledicentiæ locum, audaciæ tamen tuæ proprium & peculiarem, excurrere; & impudens potius, quàm indisertus orator videri voluisti? Difficilis est sanè hujus tanti sceleris reprehensio: nam illud silentio præterire non possum, qui vehementer cupiam ostendere, quò sit progressa istorum hominum impudentia, ut eos, sicuti par est, ut improbos & sceleratos detestentur omnes; & vos, viri Germani, pudeat aliquando talium præceptorum. Explicare verò vix audeo, veritus, ne ipse etiam impudentiæ crimen incurram, si vel ea commemoravero, quæ salvo Christiano pudore commemorari non possunt. Sed nonnulla prætermittens, & hujus hominis improbitati, atque meo pudori condonans, reliqua, quæ vel etiam nominare Religio est, quò brevius & modestius potero, si tamen res modestè fieri potest, reprehendam & accusabo. Tunc Fabrici sacrum & generale Concilium, quod auspiciis Spiritus sancti cogitur, & illius præsentia cohonestatur, quòd se Sacrum & Oecumenicum appellet, arrogans & ambitiosum esse clamabis? tunc Concilium defertæ Religionis (hostis ipse Religionum omnium) túne Ecclesiam Catholicam oppressæ veritatis (oppugnator ipse Evangelicæ veritatis) accusabis? Non jam tibi tot sanctissimorum Patrum, qui huic interfunt Concilio, auctoritatem, sapientiam, Religionem objicio, quæ sceleratissimorum etiam hominum petulantissimas linguas, præter unam calonis Fabricii cohibere potuissent, sed ipsam Dei majestatem, quam suspicere, ipsum Spiritus sancti numen, quod revereri, licèt esses improbissimus, debuisses, oppono. Nónne satis erat, summum Pontificem, & Ecclesiæ Pastores indignissimis modis exagitasse, nisi in Spiritum sanctum ipsum tam impiè nunc esses contumeliosus? nihil jam erit neque in terra, neque in cœlo tam sanctum, quod sacrilegam vestram maledicendi licentiam possit effugere? Quid igitur miramur, quamlibet sanctos, sapientes, & pios homines injuriis & opprobriis ab istis onerari, quibus vel ipsa Dei majestas ludibrio jam sit? nónne licebit per te, Fabrici, Concilio, Sacri & Oecumenici nomen, quod tam longi præscriptione temporis obtinuit, nunc suo sibi jure vindicare? Non

tibi illorum verborum veniebat in mentem, quibus Princeps Apostolorum Petrus in Hierosolymitano Concilio usus est: Visum est Spiritui sancto & nobis? Quibus indicavit se, eorum, quæ Decreta fuerant, ad Conciliandam pacem, comitem & consiliarium Spiritum sanctum habuisse, & eundem futuris Conciliis præsentem ad futurum significavit. Quòd si tu Concilium hoc non legitimè coactum, si ex una, aut altera tantum Provincia vocatos Episcopos, si nullo Regum & Principum Christianorum consensu, si alieno tempore, si importuno loco, si non justa causa convocatum ostendisses, tamen qui tot & tantos Antistites tam imputenter insectareris, audaciæ & sceleris crimen effugere non posses: nunc verò cùm iis de rebus nec verbum ullum feceris, nec facere potueris, cùm videas sanctissimas cogendi Concilii, & antiquissimas leges fuisse servatas, cùm nullum aptius tempus, nullus convenientior locus, nulla justior causa, nullum communius votum, neque ardentius studium instaurandæ Religionis esse, aut desiderari possit, quæ ista est improbitas, quæ dementia, quis furor, ut tantum Concilium, tam necessarium, tam oportunum, tam sanctum, tam improbis tu maledictis, injuriisque traduxeris? nam quod Concilii Patres & paucos & scenicos & creaturas omnes summi Pontificis dixeris, & quòd se Oecumenicos appellaverint, irriseris, sit alterum stultitiæ, alterum impudentiæ tuæ singularis. Hoc planè Sæculo, quo tota Christiana Religio in has angustias Europæ conjecta est, quarum etiam magnam partem Turcæ, & hæretici occuparunt, cur ducenti & quinquaginta Patres; pauci tibi quidam Episcopi videntur, cùm pauciſſima Concilia proferre possis, in quibus major Pastorum numerus repertus sit? quòd verò à Romano Pontifice creatos, scenicos, & Pontificis creaturas per contemptum appelles, non quidem tu Fabrici Pontificis factum, sed Christi optimi maximi institutum reprehendis & irrides. Qui cùm Petrum Ecclesiæ suæ supremum Pastorem tam apertis verbis declaravit, illius voluntate, Consilio, atque auctoritate inferiores alios Pastores creari, & certis Provinciis præfici, atque consecrari decrevit.

Sed cogor jam improbissima convicia, quæ tu latronum, & nequissimorum hominum inducta similitudine, in hunc sacrum senatum conjecisti, silentio prætermittere: ut & piis auribus consulam, & pudori meo. Lateat per me hoc tantum scelus; quod si prodiret in lucem, vix posses illius invidiam sustinere: sed malo modestus, quàm nimis vehemens & acerbus reprehensor videri. Malo te hac infamia carere, quàm me violati pudoris crimine laborare. Illud tibi, Fabrici, affirmare possum, me, cùm ea legerem, sortem tuam infelicissimam doluisse, & non sine ingenti mærore & stupore illam orationis tuæ partem percurrisse, considerantem reperiri aliquem in Christiana Republica, qui se Christianum Evangelicum, solius Divini verbi cultorem; qui se in sola Christi schola educatum & edoctum; qui se mansuetudinis illius & bonitatis imitatorem esse glorietur, tam furiosum, tam cæcum, tam amentem; qui cùm illa tam impudenter in Concilium effutiret & eructaret, se tamen cum Christi præceptis & illius modestia pugnare, qui se hac via Christi potius hostem, quàm imitatorem exhibere non animadverteret.

Sed emergat jam oratio ex isto cœno, in quo diutius cum homine isto volutatur. Quanquam quò se vertet, ubi non in cœnum & lutum illi sit impingendum? quid enim aliud istius os impurissimum tota sua oratione, quàm turpissimum cœnum, & teterrimam sententiam conviciorum exhalat?

Venio nunc ad illam quæstionem juris & facti, in qua cùm te cuperes jurisconsultissimum ostentare, ineptissimum rabulam prodidisti. Oecumenici Concilii titulum Tridentino Concilio convenire non posse contendis, ac proinde integrum illi non esse, Oecumenici Concilii nomine, cavere publica fide; cùm id faciat, quod jure facere non potest, & perinde esse, ac si veterator aliquis privilegia conferat in optima quantumvis forma. Hujus verò criminis unicam illam probationem induci, quòd videlicet Patres hujus Concilii omnia sua ad Romanam Pontificem, ceu ad caput, referant. Quæ quàm nequiter ab illo usurpentur, notius esse dicis, quàm ut egeat probatione. Quid hoc est, Fabrici, rem longè difficillimam & gravissimam, legum ipse & juris peritissimus ineptissimo argumento, & nequissima contumelia confirmatam satis & stabilitam esse putasti; an quòd Sacrum Concilium Tridentinum, Pontificem Romanum, supremum Ecclesiæ Pastorem, Petrique successorem, agnoscat; & id faciat, quod Nicænum, Constantinopolitanum, Chalcedonense; quod omnia etiam alia sacrosancta & Oecumenica Concilia fecerunt, omne illico jus & potestatem? an quòd omnia ad illum, tanquam ad summum judicem, deferantur, utrillius censura & auctoritate confirmentur: eam ob causam fides Concilio sublata, & omnis illi potestas erepta est? Quid Concilio facies Nicæno, & Chalcedonensi, quæ divus Gregorius tanquam Dei Evangelia veneratur: quæ non satis Decreta sua firma judicarunt, nisi Romani Pontificis fuissent auctoritate confirmata? etenim sacrum illud Nicænum Concilium à Romano Pontifice Sylvestro postulavit, ut quæ à tot patribus definita contra impiam & sacrilegam Arrii hæresim & statuta fuerant, ab eo confirmarentur. Quod quidem litteræ ad illum missæ apertissime testantur iis verbis. Quoniam omnia corroborata de Divinis mysteriis Ecclesiastica utilitatis, „quæ „ad robur pertinent sanctæ Ecclesiæ Catholicæ & „Apostolicæ, ad sedem tuam Romanam explanata, „& de Græco redacta, scribere confitemur, nunc „itaque ad vestræ Sedis augmentum accurrimus „roborari. Et paulò post. Quidquid autem constituimus in Concilio Nicæno, precamur vestri „oris consortio confirmetur. Neque verò putandum est Concilium omnium celeberrimum ad Sylvestrum Pontificem Romanum confugisse, nisi existimasset, Conciliorum Decretis tantæ auctoritatis accessionem esse necessariam. Jam verò & frequentissima illa Chalcedonensis Synodus sexcentorum triginta Episcoporum, post longam cum hæreticis concertationem, post confecta Decreta, quibus hæreses damnabantur, licet beatissimi Leonis Pontificis Romani Legati interfuissent, eorum tamen, quæ gesta erant, rationem illi reddendam esse putavit, ut ejus auctoritate confirmarentur, & quasi extrema adhibita manu perficerentur. Quæ quidem omnia, cùm per litteras exposuisset, cùm ejus auctoritatem impense commendasset: Petri successorem, & quasi quoddam ærarium Christianæ Fidei agnoscens: Hæc, inquit, sunt, quæ tecum (qui Spiritu præsens eras, & complacere tanquam fratribus deliberasti, „& qui pæne „per tuorum Vicariorum sapientiam videbaris à

dam fidem publicam stylum convertis. Nam cùm Vergerius indictionem hujus Concilii à Pio IV. Pontifice Maximo factam, suis jam fuisset scriptis furoris & impudentiæ plenis infectatus, qua quidem Germanos, & Reliquos, qui ab Ecclesia Romana sejuncti sunt, dicebat minimè fuisse comprehensos, neque ad Concilium vocatos: tu nunc eam sumpsisti provinciam, ut fidem publicam reprehenderes & accusares; & vos vocari à Concilio non potuisse ostenderes; veriti sane, ne qui & indictionem, & fidem publicam viderent, cùm tantum Concilium cogi, cùm vos tam amicè & benevole vocari intuerentur, & vos non adfuisse cognoscerent, culpam in vos proditæ Religionis derivarent. Sed frustra hunc laborem suscepistis; hos etenim duos testes vestræ pertinaciæ, indictionem videlicet Concilii, & Fidem publicam, Ecclesia Christiana perpetuò est habitura, quos non modò præsens Sæculum, sed ipsa etiam posteritas intuebitur: quorum incorrupto testimonio, jure vos tanquam rebelles & pertinaces Religionis hostes damnatos judicabit.

Hanc igitur in primis publicam fidem obscuram, ambiguam, & fraudibus plenam esse dicis; quod ego minimè miror, si ita tibi videatur. Nam quid mirum, si qui jam apud se statuit in veteri errore pertinaciter permanere, nec Sacri Concilii admonitionibus, nec Ecclesiæ Decretis acquiescere, & scelerum conscientia pavidus & tremens, Concilio non interesse; hic pietatem, dolos, sinceritatem, fraudes, lucem denique ipsam meridianam, noctem & tenebras interpretetur. Primùm illud tibi respondeo, Fabrici, antiquis temporibus hunc morem cavendi Fide publica, in usu Conciliis non fuisse. Non tanta unquam audacia, non tantus furor, non tam petulans & furens hæreticorum fuit licentia: qui cùm humana omnia jura atque Divina violassent, ut ad Concilium venirent, iis securitatis præsidiis indigerent. Facilis aditus, & liber erat omnibus accessus: quia nulli veterum hæreticorum, sicuti vos nunc, cruentas Innocenti Christianorum sanguine manus ad Concilium attulerunt. Scelerum igitur vestrorum magnitudo, vulnerata & meticulosa conscientia, quæ omnia etiam securissima reformidat & expavescit, hanc nunc à Sacro Concilio publicam fidem extorquet. Illud etiam tibi deinde respondeo, summum Pontificem, cùm ad Germaniæ Principes hac de re Legatos mitteret, ab eis petiisse, ut ipsi arbitrio suo publicam fidem qua vellent forma conficerent, se illi libenter esse subscripturum. Quid amplius à vobis optari potuit? Si hæc forma displicebat, cur non aliam à vobis confectam exhibuistis? cur hanc reprehenditis, cùm liberum fuerit quam velletis obtinere? quanquam hîc nunc data publica fides ex voto etiam atque sententia vestra, ut audio, confecta est: ego sanè affirmare ausim, Fabrici, nulla alia in re magis hoc Sacrum Concilium elaborasse, quàm ut ea Fides publica conficeretur, quæ plena esset amoris & benevolentiæ, & quæ nullis calumniis patere posset: hanc dico fuisse illius mentem, hunc sensum, hoc omnium commune votum, hoc animo Patres ad eam rem delecti Fidem publicam facere voluisse, & confecisse: quam obsecro vos, viri Germani, diligenter inspicite, ut & sincerum, apertum & candidum Concilii Sacri animum, & istius hominis meras calumnias deprehendatis. Qui cùm omnia sibi intentare supplicium arbitretur, cùm magnopere debitas suis sceleribus pœnas extimescat, nihil prius

in hac publica Fide reprehendendum duxit, quàm illam clausulam, quæ de pœna in violatores constituit, quam obscuritatis & ambiguitatis in se continere plurimum criminatur. Sic homini tam oculato, aut potius timore cæco, omnia obscura & tenebricosa videntur. Nolo rationibus contendere, agam tecum obsignatis tabellis: proferamus clausulam ipsam, quæ sic habet.

„Quòd si sancta Synodus, aut aliquis ex ea, vel „suis cujuscunque conditionis, vel status, aut „præeminentiæ existens perscriptæ assecurationis, „& salvi conductus formam & modum in quocun„que puncto vel clausula violaverit (quod tamen „avertere dignetur omnipotens) & sufficiens „emenda non fuerit mox subsecuta, & ipsorum ar„bitrio meritò approbanda & laudanda, habeant „ipsam Synodum, & habere poterunt, incidisse „in omnes pœnas, quas jure Divino & humano, „aut consuetudine hujusmodi salvorum conducto„rum violatores incurrere possunt, absque omni „excusatione, aut quavis in hac parte contradi„ctione. Hactenus clausula. Quid obsecro hîc, Fabrici, obscurum aut ambiguum? quod verbum obsoletum & antiquatum? immo quid non explicatum & apertum? nónne pœnas omnes Divino & humano jure, & consuetudine contra publicæ Fidei violatores decretas, sancta Synodus sibi & aliis apertissimis verbis comminatur? cur non verbum aliquod obscurum? cur non periodum ambiguam notasti? cur quo in loco hæc tanta obscuritas delitesceret, non aperuisti? Sed revertamur ad illum, qui te quiescere non patitur, timorem tuum, quem jam non ex loco, non ex Fide publica colligis, sed quem propter violatam Ecclesiæ majestatem, propter scelera & seditiones, quibus pacem totius orbis Christiani perturbastis, jure optimo videris concepisse. Fingis enim te jam adesse Concilio, ante illorum astare conspectum, „quorum dignitatem improbis factis & maledictis violaveris: fingis eos iniquo in te animo, & justa indignatione concepta, velle de te sumere supplicium: fingis te pavidum & tremebundum omnia lustrare, omnia circumspicere, nullum advocatum, nullum intercessorem, nullum patronum videre, qui te in eo præsertim loco, milite Pontificio munito, defendat, & ex illorum manibus eripiat. O fortissimum martyrem, qui accepta publica Fide in summa securitate summos terrores offendisti? Quæ Nemesis, quæ furiæ tuum istud pectus ita conscientia scelerum exagitant, ut ab aliis, qui nihil magis, quàm tuam corporis & animi potissimum salutem exoptant, extrema tu omnia pertimescas? Nunquid hîc tibi Phalaridis tauros esse putasti? nunquid hîc Nerones, Dionysios, Maximinos, Julianos adesse credidisti? non hîc ullos tibi infestos & inimicos reperies, Fabrici, sed mansuetissimos Patres, qui te summa caritate complectentur, & Ecclesiæ matri conciliabunt, piissimos Pastores, qui vos in suis humeris sublatos Christi gregi restituent, clementissimos medicos, qui vestris vulneribus medebuntur? non hîc patrono, non advocato, non intercessore indigebis: quos tu tibi hostes fingis, acerrimos patronos & defensores experieris.

Sed cur Tridentum armato Pontificio milite septum esse dixisti? cùm nulli hîc satellites, nulli adsint milites; ut potius verendum sit, ne in tantis insidiis & furore vestro parum videatur esse munitum? At verò illud videlicèt te dicis extimescere, quòd cùm multa à vobis de corrupta Ecclesiastica disciplina, de obscurata luce Evangelicæ doctrinæ dicenda sint, quæ à vobis sine scelere taceri, à nostris sine furore audiri non poterunt, vereris ne, si illis vitæ morumque turpitudinem objicias, & professos Ecclesiæ hostes, quod necessarium esse putas, appellaveris, illorum animos exacerbes, & ipse læsæ securitatis crimine arguaris. Illud tibi in primis persuasum esse cupio, Fabrici, hujus Concilii Patres in hanc unam curam & cogitationem dies & noctes incumbere, ut viam inveniant, qua laboranti Ecclesiæ subveniatur, & omni errore turpitudineque sublatis, antiquus illi splendor atque dignitas restituatur. Neque ullam aliam ob causam, ex omnibus Provinciis atque nationibus in hunc locum convenerunt, quàm ut rebus Ecclesiæ optimè compositis & constitutis, revocata unitate atque concordia, tam diu optata in Christo pace fruantur. Quæcunque ita sint, illud etiam existimare debes, nihil illis accidere posse jucundius, quàm si eorum admoneantur, quæ vel ad puritatem Evangelicæ doctrinæ restituendam, vel ad vitæ atque morum veterem disciplinam revocandam spectant. Quod si tu Fabrici, atque ceteri, qui vos doctrinæ & morum gravissimos censores profitemini, pravos istos & corruptos Christianæ Reipublicæ mores, has tenebras, quas Evangelicæ luci à nobis offusas fuisse dicitis, hæc denique tam atrocia Ecclesiæ vulnera huic Sacro Concilio Christiana modestia, ut par est, detegeritis; non modò non id vobis crimini daretur, quod ipse verebaris, sed immortales vobis gratiæ ab universo Concilio amplissimis verbis agerentur. Sed quis est hic tam effrenatus & impotens animi tui furor, ut non speres te posse ulla ratione illa quæ sentis, modestè patribus explicare? nunquid non satis tibi esse videbitur, si candido & sincero animo, si verbis moderatis aperueris quid in Ecclesia pravum, quid corruptum, quid alienum à vera Religione, quid Evangelicis legibus adversum, quid disciplinæ veteris Ecclesiæ parum consentaneum, quid denique censura & animadversione dignum, nisi gravissimos Concilii Patres, improbos, sacrilegos, impuros, & professos Ecclesiæ hostes appellaveris? latrones admoneri volunt, acerba nimis & immoderata oratione reprehendi molestissimè ferunt: & tum, cùm maximè omni supplicio dignissimi videntur, sibi honorem non deferri, sed insolentiùs appellari, & indigniùs tractari, iniquissimo animo patiuntur. Si ergo homines improbissimi, cùm ad meliorem frugem revocantur, honorificis titulis appellari volunt; tu senatum totius orbis gentium clarissimum, sapientissimum & sanctissimum, sine gravissimis & indignissimis contumeliis, nec nominare, nec admonere poteris? sic omnem pudorem exuisti, ut à te tantus Oecumenici Concilii conspectus modestiam impetrare non possit?

Sed quanquam nihil horum, inquis, esset pertimescendum, istorum tamen Patrum in vos odium, & crudelitas esset formidanda: quam quidem tantam esse dicis, quantam Gallia, & Anglia, & nescio quæ dira Vasseiensis cædes testantur. Nónne satis erat, Fabrici, te hactenus impudentem ostendisse, nisi nunc etiam velles stultissimus videri? qui illud adversariis audeas objicere, quod possit illico in vos non sine maxima ignominia & scelere vestro retorqueri? Dic mihi, obsecro, quod signum apparet in Anglia nostræ crudelitatis? aut quæ potius funesta vestri furoris vestigia in illa miserabili provincia non conspiciuntur? quis, obsecro, tot clarissimos & sapientissimos in ea viros immaniter tru-

trucidavit? cujus, obsecro crudelitate triginta & eo amplius hominum millia cæsa jacent? quis eam insulam tot clarissimis pastoribus miserabiliter orbavit? quis sacerdotes & monachos ab ipsis templis & aris, ad quas confugerant, ad supplicium crudelissimum abstraxit? quis hanc insulam, quam sanctissimus Gregorius, sine ulla humani sanguinis effusione, ad Christi jugum & Ecclesiæ gremium adduxit, nunc atrocissima internecione civium ab ejus sinu atque complexu crudeliter abduxit? quis denique illam mortuorum corporibus, quis luctu lamentationeque complevit, nisi acerrimus ille & immanissimus Christianæ Religionis hostis, Henricus, quem vestra crudelitas contra Christum, & illius Ecclesiam armavit? In Gallia verò quis miserrimas illas edidit strages, & edit quotidie alias, quæ tanto cum dolore ad aures nostras passim deferuntur, nisi vesana & furibunda jam hæresis, quæ cùm odium & crudelitatem diutius occultare, & inclusam continere non posset, arripuit arma sacrilega, strinxit gladios, & cives contra Regem Christianissimum, filios contra matrem Ecclesiam insanissimè concitavit? Nunquid æquum tibi videtur, Fabrici, ut Catholici paterentur se ab iniquis regni proditoribus, & Religionis hostibus pecudum more impunè trucidari? nunquid illis per te non licuisset à templis, aris & focis, ab uxoribus, liberis, fortunisque suis, hanc impiam & funestam flammam, & istos furentes gladios arcere? nunquid nostros eo nomine crudeles appellabis, quia vulnera à vobis illata (quemadmodum ille dixit) toto corpore non exceperint? Nam quòd Vasseiensem nobis cædem objecisti, credo ego te justissimam illam animadversionem significare, qua dux ille clarissimus Guisianus, acerrimus Christianæ Religionis vindex & hæreticorum hostis, in Vascianos, non quidem tanquam in hæreticos, sed tanquam in dominum suum rebelles usus est. Quod quidem factum nescio quo possis jure reprehendere, nisi tu eos, qui hæretici sunt, in suos etiam Principes contumeliosos esse posse arbitreris.

Sed omittamus hæc, quæ quamvis vobis invidiosa, toto tamen orbi Christiano misera atque luctuosa sunt. Quia licèt sine maximo vestro scelere & ignominia vestra, sine dolore tamen nostro, & Ecclesiæ lacrymis commemorari non possunt. Jam verò neque illud dicis esse dissimulandum, quòd appendix illa, aut extensio ad alias nationes, quæ fidei publicæ addita est, tuo judicio fidem publicam datam Germanis, prorsus enervet atque subvertat. Nam cùm in appendice dicatur, eam formam non nisi ad eos pertinere, qui ad Ecclesiæ gremium redire voluerint; ergo neque ad Germanos, nisi quatenus se velint cum Ecclesia Romana conjungere, quia, ut inquis, fides publica cum forma, qua continetur, etiam terminatur. Miror sanè te, Fabrici, sic fuisse obcæcatum calumniandi cupiditate, ut cùm omnia invertere, depravare, & tenebris involvere studeres, non animadverteris te ubique singularem simul stultitiam ostentasse; & non tam ingeniosum reprehensorem, quàm ineptum calumniatorem egisse. Nam quî fieri potest, ut hæc alicui sensato, & non prorsus amenti persuadere te posse confideres? hæc enim publica fides duo hominum genera comprehendit, alterum Germanorum, quorum potissimum gratia concessa est; qui cùm primi hujus tantæ seditionis auctores & Principes extiterint, unde quidquid nunc est in Ecclesia malorum promanavit, primi etiam accersuntur, tam apertis indiciis benevolentiæ, tam claris & evidentibus signis amoris, ut nullus esset, præter te unum, tam ferreus, qui non illis frangeretur, & qui non potiùs rationem aliquam referendi gratiam, quàm calumniandi & reprehendendi tantum beneficium investigaret. Alterum verò genus est eorum, qui in illis provinciis regionibusque versantur, in quibus hoc vestrum Evangelium docetur & prædicatur publicè & impunè, ut in Anglia, & in nonnullis Galliæ locis; quibus etiam in hac appendice declaravit Sacrum Concilium, publicam fidem cum Germanis esse communem. Iis duobus hominum generibus, nullis adhibitis conditionibus, sed nudè atque simpliciter, hac fide publica cavetur. Sed quoniam erat tertium genus eorum, qui licèt sint vestris hæresibus infecti, degunt tamen in illis provinciis, in quas hæresis non apertè, sed obscurè grassatur, nec prædicatur aut docetur impunè; ita ut ipsi cum suis erroribus latere cogantur: atque istorum hominum nonnulli delitescant, alii fuerint comprehensi, & in carcerem detrusi; partim verò cùm in suspicionem venissent, sibi fuga & exsilio voluntario consuluerunt, quorum statuæ combustæ, bona publicata jam sunt: volens sancta Synodus significare, nulli viam redeundi ad Ecclesiæ sinum interclusam esse, etiam illis transfugis & jure damnatis, sed omnibus ad ejus clementiam confugientibus, aditum patere. Illos, quia fide publica non erant comprehensi, excitat & hortatur, ut resipiscant, quibus se benignam & misericordem matrem futuram pollicetur. Nec tamen dicit illis publica fide caveri, sed ab ea non excludi. Sed quia qua forma esset iis exhibenda, nondum constabat, & res maturo Consilio atque deliberatione indigebat, illam in aliud tempus dicit esse rejiciendam. „Cur ergo verba illa, Eos, qui ad Ecclesiæ gremium redire voluerint, quæ iis solis dicuntur, quibus hac publica fide non cavetur, neque ad Germanos ulla ratione referuntur, tu ad infringendam hanc fidem datam Germanis cavillatorièt transtulisti? cur te toties mendacem & impostorem appellari vis? Nónne illa ultima verba, quæ sic habent; „Nunc satis existimatum est, si qui pub„licè, quemadmodum in extensionis forma lectum „est, deseruerunt Ecclesiæ doctrinam, eorum securitati, & forma (quam legi audivistis) prospiciatur; apertè declarant ad illos, quos paulò antè nominavit, publicam fidem non pertinere? quòd si ea non includuntur, neque ad eos spectat: illa igitur, quæ de illis dicuntur, ad Germanos referri, & publicæ fidei obesse ulla ratione non possunt.

Hæc sunt, viri Germani, ingentia illa pericula, quæ Fabricium alioqui fortissimum & constantissimum virum remorantur. Hi sunt duo illi terrores, Tridentum videlicet, & fides publica, quæ martyrem fortissimum vehementissimè conturbant: hæc tantum illi metum incutiunt: hæc tam illi formidolosa videntur, ut neque Laurentii craticulam, neque Catharinæ rotam, cum illis ullo pacto censeat esse conferendas: hæc ita magna sibi pericula videntur, ut, ne se in illa conjiciat, veritatis patrocinium, vestram & Ecclesiæ salutem, & Christi gloriam putet esse deserendam. Hæc sentis Fabrici, & Thrasonis more militem gloriosum agere, & te martyrum exemplo, vel extremis suppliciis subeundis paratum esse dicere audebis? non tu quidem, Fabrici, ad martyrii palmam aspiras. Carior quidem tibi est salus, quàm Christus

aut Ecclesia. Nunquam, mihi crede, committes in martyrum vestrorum numerum adscribaris, cui publica fides extremum videatur esse supplicium. Eam igitur ob causam illi, qui Concilium Tridentinum frequentant, scelerati ab isto homine censentur, quòd se videlicet in duo vitæ apertissima discrimina conjiciant; alterum ex loco, quia Tridenti Concilium celebratur; alterum ex fide publica, quam suspectam habet. Videte per Deum immortalem, quales ministros, quàm fortes atque constantes, immo quàm leves & abjectos habeatis, quibus Tridentum in ipsis imperii finibus situm, & imperatoris auctoritate septum, & quibus etiam ipsa sit suspecta securitas. Nónne vobis hic metus & trepidatio apertè loquuntur atque testificantur, quales jam in illorum animis conscientiæ terrores versentur? Magna in omnem vitæ partem vis est conscientiæ, (ut ille dixit) ut neque timeant qui nihil commiserint, & pœnâ semper ante oculos versari putent qui peccarunt. Quod enim esse potest indicium sceleris apertius, quàm conscientiæ timor, omnia etiam securissima reformidantis?

Sed venio jam ad alteram hujus hominis egregiam excusationem, qua probare studet, se jure ab hac profectione deterreri; quia cum certo discrimine certam etiam veritatis abjurationem dicit esse convinctam. Et quoniam hac de re pauca quædam à me dicta jam sunt, breviter me expediam. Sed quonam argumento hæc colligat, quæso diligenter attendite. Concilia, inquit, coguntur, ut vitia doctrinæ atque morum emendentur: at verò nemo se debet illis cœtibus adjungere, qui circa res cum hoc fine pugnantes occupantur. Patres Concilii Tridentini non illustrandæ, sed obscurandæ veritatis gratia; non reformandæ Ecclesiæ causa convenerunt: non ergo quispiam sine scelere se hujusmodi cœtibus temerè adjunget. Illud in primis antè quæro Fabrici, si improbi homines & scelerati, facta conjuratione, suum regem occidere, civitatem incendere, cives trucidare, & regnum ipsum occupare per tyrannidem statuissent: si esset aliquis egregius civis, qui re cognita patriæ caritate commotus, se illi cœtui insereret, non ut faveret, sed ut iret obviam illorum furori, ut persuaderet ne tantum facinus aggrederentur, etiam si hoc cum maximo & apertissimo vitæ discrimine faceret; nunquid tu hunc sceleratum & nefarium civem appellabis? non arbitror te tam esse dementem, qui hoc dicas. Quomodo igitur te iis cœtibus adjungere judicas esse nefarium, cùm sine periculo te possis illorum conatibus opponere, qui tuo judicio Ecclesiæ deformandæ gratia convenerunt? & ut propius ad Religionis causam accedamus, qui hominum conventus sceleratiores illis, qui ad Sacra idolis facienda, ad delendum Christi nomen, ad obscurandam ejus gloriam, & exsorbendum Christianorum sanguinem conveniebant? fortissimos ergo viros, qui Divino numine correpti, & ardentibus quibusdam caritatis flammis incensi, prodibant in medium, falsos illos esse deos, unico veroque Deo solo, ejusque filio JEsu Christo, illum honorem deferendum esse clamabant. Hujusmodi, inquam, homines qui se illis cœtibus pro Christi gloria cum evidenti capitis periculo immiscebant, quorum sanctam, immortalemque memoriam Ecclesia veneratur; tu temeritatis & sceleris insimulabis? Temerarium igitur putabis sanctissimum illum Timotheum Episcopum Ephesinum, Pauli Apostoli discipulum, qui Ephesinum populum Dianæ in ejus templo celeberrimo sacrificantem ab impio sacrificio removere conatus, non modò contumeliis laceratus, sed lapidibus obrutus est? Impurum etiam atque sacrilegum dices Marem illum Chalcedonensem Episcopum, qui, teste Sozomeno, cum esset oculis ob senectutem orbatus, audissetque Julianum Apostatam in templo Solis diis gentium sacrificare, se in frequentem turbam conjiciens, palàm & acerbè imperatorem objurgavit? ad quem conversus imperator, cùm dixisset, Abi tu potius ad Galilæum tuum (Christum intelligens) ac jube tibi oculos aperire: tum Mares eadem constantia respondet, Deo meo pro hac mea cæcitate gratias ago, qui ideo visum ademerit, ne te Apostatam, in Deum blasphemum, omni virtute spoliatum viderem. Nescio quid hîc dicere possis, nisi vos non eo flagrare caritatis incendio, quo Paulus, ut iis vos pro Christo periculis objiciatis. Quid verò si nullum est periculum? quid si summa securitas? quid si tanta adventus vestri atque salutis cupiditas, ut etiam si patres hujus Concilii deformatores Ecclesiæ, proditores Religionis sitis appellaturi, æquo id animo laturi sint, & veluti sapientes medici, eorum qui phreneſi laborant, dissimulatis atque negléctis injuriis, nihilo minus vestris vulneribus medelam sint adhibituri? vides ergo Fabrici, nullam esse justam detrectandæ hujus provinciæ rationem, etiam si patres dehonestandæ Ecclesiæ studio conveniſſe existimares? Sed quibus, obsecro, indiciis, quibus signis hunc tu tam depravatum animum Patrum deprehendisti? nunquid Decretis ab illis jam editis? atqui quo tempore hæc tu meditaberis, nulla exstabant Decreta. Nunquid ex antecedentibus? cur non aliquid ab illis contra veritatem Evangelicam, & Ecclesiæ dignitatem factum commemorasti? nisi qui credis omnia Concilia deformandæ Ecclesiæ causa fuisse coacta, idem de hoc faciendum esse judicium duxisti. Quid ergo tanti sceleris argues tantum Concilium, & nullam rationem, nullum signum, nullum argumentum adduces? nunquid in omnium Patrum, qui hîc adsunt, animos penetrasti, & abditas illorum omnium cogitationes, & intimos sensus inspexisti, ut dicere audeas, eos omnes tam iniquum animum ad Ecclesiæ salutem attulisse? Tam eris iniquus æstimator, ut nullum ex tot clarissimis viris esse arbitreris, qui inveniendæ veritatis, & reformandæ Ecclesiæ studio teneatur? tam eris improbus, ut cum Christus JEsus præcipiat, ne temerè judicium de aliorum vita factisque feramus, cùm admoneat Paulus, ne illa etiam, quæ specie ipsa & aspectu mala videntur, siniſtrè interpretemur, cùm Jacobus graviter illos reprehendat, qui fratrem judicant, & eos non jam hominum, sed ipsius Divinæ legis judices & detractores esse dicat: tu non de factis fratris alicujus, sed de internis cogitationibus, tot sanctissimorum Patrum tam temerarium & præceps, tam iniquum & sceleratum feres judicium?

Atqui inquis, Romanus Pontifex non alia causa Concilium tot sumptibus, tantis laboribus coëgit, quàm ut ruentem, fluctuantemque Papatum, qui jam pridem mole sua laborare cœpit, suffulciat: & Episcopi ipsi conceptis verbis in illius leges, voluntatemque jurarunt. Quæ isthæc est, Fabrici, dialectica? quæ argumentandi forma? quid habet consequens hæc ratio, Pontifex Romanus cupit suam

suam dignitatem esse salvam, Episcopi jure jurando sunt illi devincti: ergo Patres Concilii Tridentini obscurandæ veritatis & deformandæ Ecclesiæ gratia convenerunt. Sed intelligo jam quid velis dicere, video quò spectent, in quem scopum hæc tela dirigantur. Eo summi Pontificatus odio conflagratis, ut eos, qui illius voluntate imperiòque coguntur, sincerum animum ad curanda Ecclesiæ vulnera adducere non posse judicetis, Ecclesiam stare, nisi everso summo Pontificatu non posse creditis: illam unicam esse Ecclesiæ reformationem existimatis, si Romanus Pontifex ab illo loco, in quo illum Christus collocavit, depellatur. O vos deceptos delusosque Germanos, quibus vel hæc unica persuasio tantum hactenus malorum invexit, & in posteram majora comminatur? Hæc vobis funestissimas excitavit tragœdias, hæc dulcissimum eripuit otium, pacem abstulit, bellum civile, servile, domesticum & intestinum intulit; hæc omnia erroribus infinitis, insanissimisque complevit. Quæ quidem mala non aliunde (mihi credite) nata sunt, quàm quòd Ecclesiam Romanam, veritatis magistram, antiquæ religionis scholam, recte & incorruptæ fidei religiosissimam aram, columnam denique atque firmamentum Evangelicæ veritatis deseruistis: & summum Pontificem, quem & Christus suæ Ecclesiæ Principem, & pastorem supremum instituit, & totus orbis Christianus jam inde ab ipsis Ecclesiæ primordiis ad hæc usque nostra tempora Christi vicarium agnovit, non modò non veneremini, sed odio pluſquàm Vatiniano, & contumeliis improbissimis prosequamini.

Si te, Fabrici, argumentis, & non dementia, si ratione aliqua, & non potius insania atque furore hac in parte duci arbitrarer, agerem tecum, tanquam cum homine sanæ mentis, ostenderem, si nullam aliam ob causam ii Patres Tridentum convenissent, quàm ut Pontificiam dignitatem à vobis convulsam & labefactatam assererent, nullum futurum fuisse tam improbum, qui illorum factum reprehenderet; immo qui non sanctissimum & honestissimum illorum studium & operam indicaret. Nunc verò cùm tam invisum & odiosum vobis sit Romani Pontificis nomen, ut vel eo audito sic accendemini, sic ardeatis ira, ut sanis insanire & furere videamini; quis audebit ea de re vobiscum conferre, qui non pertimescat, ne ille etiam vobiscum insanire videatur? nolo igitur tecum in hanc arenam descendere, ut de summo Pontificatu contendamus: id, quod nunc ad causam pertinet, leviter attingam; ut quanto in errore versemini, ipso rerum eventu cognoscatis. Nolo rem à primordiis repetere: prætermitto apertissimam Christi institutionem, omitto optimam illam rerum publicarum administrationem, quæ omnia ad unius refert arbitrium: omitto sacram illam Hierarchiam Ecclesiæ quam ab Apostolis acceptam divus Dionysius litteris consecravit; in qua non illè modò, sed totius orbis Christiani consensus, summum Pontificem in summo loco veluti Ecclesiæ Principem, atque supremum pastorem collocavit: omitto veteris legis, & Israëliticæ reipublicæ institutum, quæ cùm summum Pontificem divino judicio fuerit adepta, illum in Ecclesia Christiana futurum adumbrabat: omitto Oecumenica Concilia, quæ semper Romano Pontifici supremam in Ecclesia potestatem detulerunt: omitto veteres Ecclesias Græcas, Latinas, Africanas, Asianas, quæ semper Romanam Ecclesiam, tanquam Principem & magistram, secutæ sunt, omitto antiquas historias, veteres annales & monumenta; sanctorum Patrum testimonia prætermitto: unica tecum agam ratione, quam hæc nobis infelicissima tempora suggerunt & subministrant, qualem tu, Fabrici, rempublicam illam futuram esse arbitraris, in qua rege trucidato, improbissimus quisque ad tyrannidem aspiraret? qualem navis illius cursum, in qua magna imminente tempestate, sublato gubernatore, ad clavum ineptissimus quisque consideret? qualem exercitum, qui jam cum hoste conflicturus de auferendo duce cogitaret? quales denique oves, quæ facta conspiratione, se pastoris imperio subducerent? nónne futurum erat, ut respublica concideret? ut navis fluctibus mergeretur? ut exercitus in manus hostium veniret? ut miseræ oves dispersæ atque dissipatæ, incertis cursibus per invia loca vagantes in luporum ungues atque fauces inciderent? quæ si accidere videremus, nónne ex illa radice orta fuisse diceremus? Sed quid exempli gratia loquimur? res ipsa clamat, Fabrici: converte oculos in Germaniam universam, Galliam, Poloniam, Ungariam, Bœmiam, Angliam, vicinas provincias atque regiones animo & cogitatione perlustra: incendia, cædes, strages populi Christiani circumspice: hunc tantum tumultum, quasi fremitum quendam concussi tempestatibus maris auscultа; tot erroribus miseram plebem fluctuantem tacitus ipse considera: quod hæresibus scissa atque distracta sit, tecum expende: circumjacentes provincias, tot erroribus & tumultibus æstuantes, contemplare. Sed quid provincias dico? vicinas domus intuere: quid domos commemoro? tuum ipsius domicilium atque cubiculum inspice, in quo si duo saltem estis, sicut esse arbitror (neque enim credibile est te sine uxore esse) si duo inquam, estis, dissidere sané, neque in unam & eandem religionem consentire & conspirare necesse est, cùm apud vos duo, idem per omnia sentientes hactenus reperti non sint. Sed quid ego cubiculum tum dico? tuum istud sacrilegum pectus explora; illud sæpe, tanquam fretum & Euripum aliquem, diversis opinionibus æstuasse, neque perpetuò in eadem sententia permansisse (si verum fateri velis) reperies. Te testem appello, tuum ipsius judicium, testimoniumque requiro: dic, an per diem integrum in eodem errore constiteris? fidem hîc adhibebo, qui nulla alia in re tibi credendum putem? Quid hoc est, Fabrici? unde hæc tanta fluctuatio? unde tam varius spiritus erroris atque vertiginis? unde istæ furiæ proruperunt, ut Christiani milites non modò infinitis hæresibus dissideant, sed mutuis se jam vulneribus conficiant; nisi quòd unius Ecclesiæ Principis, Rom. inquam Pontificis signa deseruerunt? unde illos tot errorum procellis tempestatibusque jactari animadvertimus, nisi quòd gubernatorem illum divinum clavo affidere non patiantur? unde miseras oves errantes per tot præcipitia ferri cernimus, nisi quòd summo pastori baculum à Christo traditum eripere voluerunt? unde hæ omnes perturbationes, tumultus, hæreses profectæ sunt, nisi quòd (quemadmodum Africanus ille pastor & martyr inclytus dixit) sacerdoti Dei non obtemperatur? quid habes, quod hîc opponas? quam tu aliam horum malorum causam adduces? Leontinus Antiochenus Episcopus, auctore Nicephoro, in gravissima illa apud Antiochenos de religionis negotio dissensione, cùm timens seditionem, sententiam suam apertè proferre non auderet, aliquando caput suum, canis floreſcens, demulcens dixisse fertur, Nivem

eam ſolutam lutum multum conſecuturum eſſe; indicans eo capite ſublato, quod ſua auctoritate homines in officio continebat, diſſidia civium in apertam ſeditionem evaſura. Quanta igitur malorum ſententia ſecutura ſit, quantæ tenebræ Chriſtianum orbem occupaturæ, ſi caput iſtud Eccleſiæ univerſalis, Romanus, inquam, Pontifex, à ſede ſua deturbaretur, teſtatur jam iſtud fœtidum hæreſum cœnum, quo nunc illi miſerè volutantur, qui illum non reverentur. Quæ cùm ita ſint, audes tu homo audaciſſime tot Patres & Paſtores Eccleſiæ reprehendere? ejus deformatores, veritatis & Religionis hoſtes appellare, quòd non animo evertendi ſummum Pontificatum ad Concilium acceſſerint? quòd Eccleſiæ membra contra caput (ſine quo fides, pax, Religio ſalva eſſe non poſſunt) non conjuraverint?

Jam verò quòd nullam aliam ob cauſam tanto apparatu, à Romano Pontifice Concilium coactum eſſe dicis, quàm ut omnia imperio ſuo ſubjiciat: atque hujus rei teſtem Rempublicam trium fœderum appellas. Si iſtum Pontificis animum ex ejus Reipublicæ teſtimonio deprehenderas, cur non illud protuliſti? cur tibi tanquam Apollini Pythio credi voluiſti? nam illa Legatio tota eſt amoris plena & deſiderii ſalutis veſtræ, pacis & unitatis conciliandæ; nullum in ea veſtigium hujus cupiditatis apparet: quamquàm illa, quæ diximus, apertè declarant atque teſtantur, nullam eſſe poſſe pacis ſpem, niſi omnes Romanum Pontificem, Chriſti Vicarium, & univerſalis Eccleſiæ paſtorem agnoſcamus. Nam quòd illum imperandi ſtudio inflammatum hæc moliri criminaris, non tam ille, mihi crede Fabrici, de ſummo Pontificatu, (quem neque ipſæ inferorum portæ poterunt evertere) quàm de ſalute veſtra ſollicitus eſt: non tam dignitatis ſuæ, quam brevi relicturus eſt, amplitudinem exoptat, quàm interitum veſtrum, quem videt eſſe ſempiternum, & ruinas Eccleſiæ, quam ſibi Chriſtus commiſit, lamentatur; & illius unitatem veſtris unguibus diſcerpi atque dilacerari dolet. Tu verò quòd in tantis calamitatibus afflictæ matris Eccleſiæ, in communi dolore atque lacrymis, carminibus Eccleſiæ acerbis, & ſummo Pontifici contumelioſiſſimis, luſeris, facis tu quidem ut calonem, ut gnathonem aliquem & paraſitum decebat, qui inter aliorum lacrymas canere & ridere ſoleat. Neque verò in tanta, tamque publica mœſtitia totius Chriſtiani orbis, privatam tu lætitiam continere potuiſti, ſed illam verſibus indicaſti: non ſolum non commoveris ærumnis & lacrymis Eccleſiæ, ſed alias acerbiores illi comminaris, & veluti ex Delphica tripode, Satanici furoris inſania correptus, de futuris illius majoribus miſeriis vaticinaris. Quibus ego carminibus nihil aliud reſpondebo, quàm quòd ſperem de Divina miſericordia, ut quæ ſoleat pati Spiritum mendacem in ore Prophetarum verſari, & maledicam illorum aliquando mentem in melius commutare, hoc infauſtum infelixque tuum vaticinium, utpote ab Spiritu veritatis hoſte profectum, mendax & falſum eſſe futurum, ſummique Dei clementia & horum ſanctiſſimorum Patrum induſtria, Eccleſiam hac miſera obſidione liberandam, teque improbiſſimum vatem victricis Eccleſiæ pedibus conculcandum, ſicut ducem illum Iſraëlitarum, qui Eliſei vaticinio Fidem noluit adhibere.

Quòd verò formam juramenti, quod ſummo Pontifici Epiſcopi præſtant, aliquibus reſperſam mendaciis protuliſti, & ea ſic illos eſſe devinctos affirmas, ut neceſſariò illius voluntati ſervire, & conatibus parere cogantur: primùm quidem majorum tuorum veſtigia ſequeris, quibus corrumpendi, adulterandi atque depravandi ſcripta omnia unicum & præcipuum ſtudium ſemper fuit. Deinde verò nunquam tu Fabrici hanc formam tam ineptè protuliſſes, niſi aliorum fidem tua perfidia metireris. Nunquid, obſecro, auctorati milites, ſi quippiam iniquè & injuſtè ab illis fieri præcipiat imperator, auctoramenti Religione illi parere conſtringentur? nunquid cives Principi, ſcelus aliquod aggredienti, ob datam fidem & jusjurandum obtemperabunt, & non potius mortem ſuſtinendam arbitrabuntur? Illud mihi reſponde Fabrici, ſi Imperator, aut Princeps ille, quisquis eſt, cui tu pares, à te peteret, ut Rempublicam proderes, eſſes ne id facturus, an non? ſi non; quod ergo tu furcifer non faceres, id tot atque tantos Eccleſiæ paſtores facturos exiſtimabis? ſi ſic; illud jam à te quæro, nunquid juris jurandi Religione coactus id faceres, aut tua ſponte & improbitate ductus? ſi primum; erisne tam ſtupidus, ut ullo jurejurando Divinas leges violari poſſe tibi perſuadeas? ſi ſecundum; tam eris improbus & iniquus de fide aliorum æſtimator, ut non ſatis eſſe putes, te ſceleratum & proditorem eſſe, niſi omnes etiam alios tui ſimiles arbitreris? Quid ergo jusjurandum & fides data ſummo Pontifici ab Epiſcopis, poteſt afferre impedimenti rebus Eccleſiæ componendis, niſi illi aut tam ſtulti eſſent, aut tam improbi, ſicut tu, qui ſibi jusjurandum obſtare crederent, aut aſſentari potius alterius voluntati, quàm Eccleſiæ ſalùti, & Chriſti gloriæ ſervire ſtatuiſſent? quamquam Pius IV. Pontifici maximi cui ob ſingularem pietatem hoc nomen inditum eſt, incredibili tantorum malorum, quæ in Eccleſia Chriſti verſantur, dolore commotus, incenſus, maxima cupiditate ſanandi hæc vulnera Religionis, magnis ſumptibus & laboribus, Concilio coacto declaravit, ſe in hanc unam rem mentem habere defixam, ſtudium & cogitationem intentam, ut pax atque concordia Eccleſiæ, etiam ſi ſit opus, cum ſuarum rerum diſpendio reſtituatur; tantum abeſt, ut Concilii patres quippiam in illius gratiam facere cogantur: cui nihil eſt gratum, niſi quod ad ſubveniendum Eccleſiæ laboranti conducit.

Quòd verò ſummum Pontificem ſe minimè Concilio ſubjicere, ſed Concilii patres ſibi ſubjectos habere criminaris & vitio vertis; quid hoc præſidii ad tuam cauſam poteſt afferre? quid ad probandum Concilii patres non reformandæ, ſed deformandæ Eccleſiæ animo conveniſſe? præſertim cùm inter Pontificem maximum & Concilium nulla hac in re diſſidia, nullæ ſimultates intercedant; ſed ſumma concordia & animorum conſenſione in Eccleſiæ ſalutem ab omnibus incumbatur. Quòd ſi ad refellendas & refutandas veſtras hæreſes hæc quæſtio aliquid adjumenti atque præſidii eſſet allatura, in aſſerenda ſuprema Romani Pontificis auctoritate, omnem nunc meam operam & ſtudium collocaſſem: ſed quoniam tu rem hanc leviter attigiſti, utpote qui non gravis & vehementis accuſatoris, ſed leviſſimi hiſtrionis & mimi partes ſuſcepiſti, & parum huic argumento, in quo verſamus, ſit accommodata, illam ſilentio prætermittamus, ut ad reliqua tua maledicta, impoſturasque veniamus.

Colligis quam plurima non crimina, ſed convicia, quæ quidem nullis adhibitis argumentis confirmas, quia videlicet dignus es cui etiam impudenter mentienti fides adhibeatur. Patres nimirum Concilii ſe totos ad nutum Romani Pontificis componere, Concilia nihil aliud eſſe, quàm formulam quandam declarationis Pontificiæ voluntatis, hæc & alia portentoſa in noſtris legi commentis, Concilia præterea non convenire, ut dogma aliquod, de quo cum hæreticis eſt concertatio, definiatur; ſed ut qui hæretici ſunt, declarentur & condemnentur, idque in actis Conciliorum haberi: eam deinde eſſe Conciliis noſtris conſuetudinem, ut ab exſecutione præpoſtere ſumant initium: moleſtè fers, vos à noſtris hæreticos appellari, fortunasque veſtras, & vos alienæ crudelitati, ceu prædam eſſe ſubjectos, pendentique Concilio in Germanos Theologos ſævitum fuiſſe. Et ad hæc omnia probanda, quæ ſi in vos verè dejerentur, non mediocrem invidiam noſtris conciliarent, nulla indicia, nulla ſigna, nulla adducis argumenta, nullam refers hiſtoriam, nullum teſtem citas: ſed homo leviſſimus & mendaciſſimus, Pythagoricam ſibi auctoritatem uſurpans, ſi ipſe dixerit, fide ſua rem ſatis confirmatam arbitratur. Quòd ſi tibi uni reſpondendum, aut hominibus doctis, qui in his quæſtionibus verſati, quæ à te objiciuntur, falſa eſſe cognoverunt, ſatisfaciendum ſolùm eſſet; ſi te mentitum eſſe dicerem, hoc uno te verbo convictum, & me officio meo perfunctum optimè fuiſſe omnes judicaſſent, nullis aliis argumentis, aut machinis eſſet opus, ſed hoc unico ariete ingens illa tuorum mendaciorum & conviciorum moles corruiſſet: ſed quoniam iis, atque aliis id genus fraudibus miſeræ plebi impoſuiſtis, quæ apertiſſima veſtra mendacia pro Divinis ducit oraculis, ut illorum errori occurram, breviter hæc à me refutanda atque refellenda ſunt.

Etenim quòd Patres Concilii ſe totos ad Romani Pontificis nutum componere criminaris, vellem hîc adeſſes Fabrici, ut cùm hujus ſanctiſſimi ſenatus majeſtatem contemplareris, cùm animadverteres, quàm liberè rogati ſententias patres loquantur, quàm nihil illi, ut Eccleſiæ vulneribus medeantur, etiam ipſius ſummi Pontificis auctoritatem, quam alioqui reverentur atque ſuſpiciunt, vereantur: quàm ſe fortiter atque conſtanter opponant, ſi ſit opus, & dignitas atque ſalus Eccleſiæ poſtulet; non dubito, quin hæc tam ſancta libertas hanc tibi, quam de illorum conſtantia concepiſti, ſiniſtram opinionem extorſiſſet: licèt nihil ego hactenus accidiſſe viderim, quod ad reſtaurandam Religionem pertineat, in quo Pontifex ſummus patribus repugnaverit.

Sed, obſecro te, quis unquam noſtrûm dixit Concilia eſſe formulam declarationis Pontificiæ voluntatis? apud quem hæc aliquando verba legiſti? cur non auctorem citaſti? cur pateris te toties mendacem & impoſtorem appellari? quæ ſunt illa Conciliorum acta, è quibus apertiſſimè conſtare dicis, Concilia ſolum convenire, ut qui hæretici ſunt, declarentur; & non ut dogma aliquod definiatur, quod in controverſia poſitum ſit? Ego ſanè, Fabrici, duo video eſſe hæreſum genera: aut enim novæ ſunt, & nunquam antea auditæ; aut antiquæ, & quæ cùm jam Conciliorum Decretis percuſſæ, proſtratæ atque ſepultæ jacuiſſent, iterum quorundam audacia & improbitate ex ipſis ſepulcris extrahuntur. In novis quidem hæreſibus exſtirpandis, illum ſemper tenuit morem Eccleſia, ut coacto Concilio, reque prius diligenter examinata atque diſcuſſa, deinde Concilii ſententia & auctoritate definita, Decreta demum conficerentur, quibus hæreticorum dogmata profligata, & veritas ipſa Catholica confirmata permaneret. Sic Arrii dogmata à Concilio Nicæno, Macedonii à Conſtantinopolitano, Neſtorii ab Epheſino, Eutychii à Chalcedonenſi, Donatiſtarum, Manichæorum, & aliorum hæreticorum monſtra exſtincta fuiſſe videmus. Quod cùm ita ſit, non intelligo Fabrici, ex quibus Conciliorum actis collegeris dogmata à Conciliis non definita, ſed eos, qui jam erant hæretici, Eccleſiæ hoſtes fuiſſe declaratos; niſi fortaſſe cùm hæreſes omnes ex de pravata ſanctarum ſcripturarum intelligentia, & ſiniſtra illarum interpretatione naſcantur, & Concilia Spiritus ſancti lumine illuſtrata, illas optimè interpretentur: unde fiat, ut qui jam ipſius ſcripturæ Sacræ teſtimonio, quaſi Divino judicio, ut hæretici convicti & damnati erant, Concilii ſententia atque Decretis declarari dicantur. Quod ſi ſic accipiatur, non video quo jure à te poſſit reprehendi. At verò damnatis atque ſepultis hæreſibus, cùm rurſus excitantur, longè diverſa ratione occurrere Eccleſia conſuevit. Neque enim novas condit leges, nec conficit nova Decreta, ſed ad antiqua confugit, renaſcentes hæreſes ad illa exigit; nec denuò illorum auctores damnat, ſed Eccleſiæ jam judicio damnatûs eſſe demonſtrat: quia indignum Conciliorum majeſtate eſſe exiſtimat, ut quæ ab illis ſanctè atque ſapienter Decreta ſunt, iterum diſputationi ſubjiciantur. Sic Gelaſius Acharium, qui ſe, non coacto Concilio, indicta cauſa, damnari clamabat, jure damnatum oſtendebat, quòd non novas, ſed damnatas jam hæreſes ſequeretur, ſic Marcianus imperator, qui Concilio interfuit Chalcedonenſi, non ſine ſumma injuria Concilii fieri dicebat, ſi quæ ab illo ſemel Decreta fuiſſent, iterum in quæſtionem vocarentur, ſic Felix non nova Decreta in illos dicit eſſe ſtatuenda, qui veteres errores ſequuntur.

Quæ cùm ita ſint Fabrici, cùm hæreſes omnes, quas è fœtidis ſepulchris peſtis illa Eccleſiæ Chriſtianæ Lutherus extraxit, emerſerint ex veteri hæreticorum ſentina, cùm nulla deinceps à vobis hæreſis inventa aut excogitata ſit, quæ non jam multis antea ſæculis Eccleſiæ ſit judicio decretiſque damnata; cùm non jam in Germania Lutherus, ſed Pelagii, Manichæi, Donati, Neſtorii, Eunomii, Aërii, Simones, Valdenſes, Sabellii, Menandri, Baſilides, Arrii, Vigilantii, Joviniani, ceteræque exſtinctæ; ſed nunc ab inferis in lucem extractæ furiæ verſentur: quid mirum, ſi qui damnati jam ſunt, Eccleſiæ nunc & Religionis hoſtes declarentur? Quæ vobis fit injuria, ſi quæ decreta & ſtatuta jam ſunt, non iterum definiantur? cur vobiſcum injuſtè atque crudeliter agi clamabitis, ſi eos, quorum magiſtros juſtiſſimo affectos ſupplicio legimus, diſcipulos & ſectatores eodem plecti debere judicemus? Sed ô ſummam veſtrorum animorum perverſitatem! ô incredibilem Eccleſiæ Chriſti clementiam! quæ licèt per vos, ſuos veteres hoſtes excitatos & armatos contra ſe videat, & antiqua illa, obducta jam & obligata vulnera, ſumma veſtra crudelitate, & maximo ſuo dolore à vobis refricari ſentiat; in tanta tamen acerbitate animi, ſummam retinens clementiam, non vult vobiſcum agere ſeverè, non iis legibus uti, quæ juſtiſſimam in vos animadverſionem decernunt; ſed ſuarum injuriarum oblita, veſtri interitus dolore commota, vos quorum ſalutem dies nocteſque ſuſpirat, ad ſe inaudita nunc vocat clemencia & manſuetudine; cupit iis de re-

bus vobiſcum agere atque conferre, & in illam antiquam arenam majorum veſtrorum ſanguine tinctam iterum deſcendere, ut vobis ſatisfaciat & gratificetur. Itaque vos, tanquam piiſſima mater, ut ad Concilium veniatis obſecrat & hortatur: vos verò, veluti aſpides ſurdæ, iis clementiſſimis ejus vocibus aures obturatis: cavete, ne qui manſuetiſſimæ nunc ſponſæ miſericordiam contemnitis, ſponſi poſtea, juſtiſſimi judicis, ſeveritatem experiamini.

Jam verò non video, cur moleſte ferre debeatis, vos à noſtris hæreticos appellari: nam illud mihi Fabrici, obſecro, reſpondeas, quinam erunt hæretici ſi vos catholici; quinam Antichriſti, ſi vos Chriſtiani? qui Eccleſiæ hoſtes, ſi vos filii? ipſam verbi vim & notationem conſidera, mores veterum hæreticorum contemplare, fontes ipſos, unde vos errores hauſiſtis, intuere, confer antiquorum temporum ſeditiones, tumultus, cædes, ſtrages in Eccleſia editas ab hæreticis, cum iis, quæ nunc in Chriſtiana Republica culpa veſtra verſantur; & reperies antiquas hæreſes, umbras quidem fuiſſe, quarum nunc vivas & expreſſas imagines videamus. Quod cùm ita ſit, tu hanc tam juſtam, tam debitam hæreticorum compellationem, injuriam interpretaberis? tu illos præterea, qui vos omni ſupplicio dignos eſſe cenſent, crudeles appellabis? tu illorum æquiſſimam ſententiam, tanquam injuſtam & iniquam, reprehendes, qui putant hæreticos vita boniſque privandos? Nam ſi, quemadmodum ille dixit, triplici de cauſſa juſtiſſimè homines occiduntur, ne nobis ſuperſtites ſint contumelioſi, ut alii etiam ſuppliciorum metu deterreantur; tum verò quia illis mori multo eſt melius, qui viventes neq; à Socrate, Pythagora, & Muſis ipſis corrigi potuiſſent: cùm hæreticinon modò contumelias, ſed cædes, non ſolùm corporum, ſed animorum interitum miſerabilem intulerunt; cùm tam cæca pertinacia, & inſano furore ferantur, & in peius ſemper proficiant errantes, & quam plurimos alios, ut dixit Paulus, in errorem pretrahentes; cùm experimento conſtiterit, aliquorum ſupplicio multorum audaciam & improbitatem compreſſam fuiſſe, non erit æquum in hujuſmodi homines animadverti? ſi prophetam, qui populum à vero Dei cultu ſomnis quibuſdam atque præſtigiis ad colendum gentium deos traducebat, interfici ſi non obtemperantem ſummo ſacerdoti; de medio tolli; ſi blaſphemum eductum extra caſtra lapidibus obrui, Deus quondam jure optimo præcipiebat; ſi pecuniæ publicæ falſarii omnium ſententia juſtè trucidantur; ſi violatores juſtitiæ, jure etiam occiduntur, cur non pſeudo Evangelicos & pſeudo Prophetas, qui tot idola, quot hæreſes fabricarunt, in Deum & in ſanctos contumelioſi, qui ſummum Pontificem Romanum, Chriſti vicarium, non modo non reverentur, ſed improbiſſimis maledictis inſectantur; divinas ſcripturas corruperunt; qui religionem turpiter defœdarunt, non ſine crudelitatis nota interfici poſſe dicemus?

Quòd ſi hoc ſupplicii genus, quo nunc utitur Eccleſia, tibi crudele eſſe videtur, damna ſimul hoc crimine crudelitatis ſanctiſſimos illos Patres, qui Eccleſiæ ſaluti hæreticorum internecione conſulendum eſſe duxerunt: damna acerrimum illum Eccleſiæ propugnatorum fulmen, Hieronymum, qui putridas carnes cenſuit eſſe reſecandas, neque aliunde tantum illud incendium Arrii temporibus excitatum in Eccleſia fuiſſe dicit, quàm quòd parva illa ſcintilla priùs, quàm illas flammas, quæ totum poſtea orbem populatæ ſunt, excitaſſet, opportunè compreſſa & extincta non fuerit: damna illud Eccleſiæ clariſſimum lumen, Auguſtinum, qui cùm primò ab illorum extremo ſupplicio abſtinendum judicaſſet, deinde cùm apertiſſima commoda eorum nece in Eccleſiam redundare conſpiceret; Nullus, inquit, noſtrum vult hæreticum periet, ſed aliter non meruit domus David pacem, niſi exſtincto Abſalon: ſicEccleſia, ſi aliquorum perditione ceteros colligit, dolorem materni ſanat cordis, tantorum liberatione populorum: damna Gregorium illum magnum, qui impium quendam Magum à Romanis combuſtum fuiſſe, tanquam optimè factum, commendavit; damna etiam Dioſcori illam Alexandrini glorioſam vocem in Concilio editam Chalcedonenſi, omnium judicio commendatam; qua hæreticos non pœna modò aliqua, ſed flammis dignos eſſe clamavit. Scio Chriſtus optimi maximi hujuſmodi violatores Evangelicæ puritatis, iſtos pacis perturbatores in numero publicanorum & gentilium habendos eſſe dixiſſe. Scio Paulum poſt primam & ſecundam admonitionem hæreticum declinandum, & etiam Elymam Magum, qui Sergium Paulum proconſulem avocabat à fide Chriſti, cæcitate ab Apoſtolo fuiſſe percuſſum. Scio Joannem Apoſtolum, ne vel ſalutem hæretico diceremus, præcepiſſe, idque facto confirmaſſe, cùm ne Cherinthum hæreticum conveniret, è balneis receſſiſſe memoriæ proditum ſit, dicentem ſe extimeſcere, ne balneæ ipſæ, in quibus Cherinthus lavaretur, corruerent, & ingreſſos opprimerent. Cenſuit vir ſanctiſſimus, hæretici illius ſceleratiſſimi impuriſſimam præſentiam, qua balneæ inficiebantur, quam vindex ſcelerum ira Dei perpetuò comitabatur, ab illis eſſe declinandam atque fugiendam, ne forte eadem cum illo ruina involverentur. Scio Polycarpum beatiſſimum illum & conſtantiſſimum martyrem, Ioannis Evangeliſtæ diſcipulum, obviam aliquando factum Marcioni, cùm ab eo rogaretur, ut agnoſceret dogmata Marcioniſtarum? dixiſſe: Agnoſco ego Satanæ primogenitum. Tanta enim tunc, ut inquit Euſebius, Apoſtoli, eorumque diſcipuli in religione tuenda utebantur cautela, ut ne verbi quidem communionem cum aliquo eorum, qui à veritate declinaverant, Catholicos habere paterentur. Scio in ipſis incunabulis naſcentis Eccleſiæ hoc primum in hæreticos decretum fuiſſe ſupplicium, idque tunc graviſſimum fuiſſe judicatum, & meritò. Quod enim poterat tunc eſſe acerbius quàm quo tempore tanto animorum ardore, tanta caritate, tanto ſtudio, ad infantem Eccleſiam undique populus confluebat, quo tempore, tanto cum gaudio in Eccleſiæ ſinu Chriſtiani homines quieſcebant, tanto cum dolore evellebantur, aliquem ſic excludi ab illo dulciſſimo conſortio, ut ab amicis, à parentibus, à fratribus indignus congreſſu, confaburatione & conſuetudine judicaretur? ſed quia nondum hæreticorum inſania eò proruperat, ut contra matrem Eccleſiam gladios eriperet, & principum arma concitaret; quia nondum etiam gladii imperatorum ſerviebant Evangelio, ut dixit Auguſtinus, Eccleſia illa ſolùm animadverſione utebatur: at verò, cùm ſe hæreſis erexit, potentium hominum animos ſibi conciliare, Eccleſiæque pacem & tranquillitatem turbare cæpit, Chriſtiani Principes in eam ſeveriùs animadvertendum eſſe judicarunt; quòd alia via pax conſtare non poſſet. Hinc Conſtantinus Arrianos, Innocentius primus Cataphrygas, Gelaſius & Anaſtaſius Manichæos exilio damnarunt:

runt: hinc Richaredus, Hiſpanorum Rex, eoſdem etiam Arrianos honore militari, & omni in republica munere liberi hominis ſpoliavit: hinc Theodoſius & Marcianus imperatores varia ſuppliciorum genera adverſus hæreticos decreverunt: & tandem totius jam Chriſtiani orbis conſenſu & ſancta conſuetudine juſtiſſimo plectuntur mortis ſupplicio. Quod enim mortis genus in tot veſtris ſceleribus vindicandis, tam acerbum excogitari poteſt, quod meritò crudele poſſis appellari? neque enim Eccleſia pia mater, ſed crudelis noverca dici poſſet, ſi has peſtes vivere, & inter filiorum latera cum tanto illorum periculo verſari pateretur. Sed vos Epicureorum more, qui eam, quam vehementer reformidabant, divinam providentiam, nullam eſſe dicebant; ut liberiùs ipſi illo turpiſſimo voluptatum cœno volutarentur: iſtud hæreticorum extremum ſupplicium, quod tantopere exhorreſcitis, in ſacris literis minimè reperiri clamatis: illoſque crudeles ducitis, qui vos tam ſevera animadverſione caſtigandos arbitrantur. Sed Eccleſia ſancta ſponſi dulciſſimi Chriſti veſtiga ſecuta, qui eos, qui in Spiritum ſanctum & apertam veritatem erant contumelioſi, in hoc ſæculo à Romanis opprimendos, & in futuro etiam æternis pœnis afficiendos eſſe prædixit, hæreticos præſentibus nunc, & deinde ſempiternis flammis dignos judicavit.

Jam verò quòd Concilia præpoſterè ab exſecutione initum ſumpſiſſe, & quòd pendente Concilio Theologos Germanos ſævitum eſſe criminaris; nònne oportuit, Fabrici, quando illud factum fuerit oſtendere? &, quinam illi eſſent Theologi, in quos ſit animadverſum, à quibus, quo loco, & quo tempore, & quam ob cauſſam id factum eſſet, incare? cur tam apertè mentiris? niſi tu fortaſſe illos intelligis, qui fidem datam Carolo V. imperatori maximo ſervare noluerunt; in quos utinam ille, ut illorum exigebat perfidia, ſeverùs animadverſiſſet. Sed clementiſſimus imperator maluit miſericors, quàm nimium ſeverus videri: & in ſumma illa potentia & juſta indignatione ſummam bonitatem ſuam & manſuetudinem conſervavit, arbitratus eos, ut par erat, clementia potius, quàm ſeveritate facilius flecti, & ad Eccleſiam adduci poſſe.

Sed venio jam ad illam tuam atrociſſimam querimoniam, quam à majoribus veſtris ad vos hæreditario jure dicis promanaſſe: Quòd cum Eccleſia Romana doctrina, morumque vitiis turpiter deformata ſit; nunquam tamen ulla reformationis ſpecies à noſtris impetrari potuit, ſed eos qui rogationem hanc ad patres deferre auſi ſunt, indigniſſimè acceptos & contumelioſè repulſos multis conſtare documentis affirmas. Quæ tamen cùm non proferas, neque probes, eodem, quo hactenus, mendacii crimine arguaris neceſſe eſt. Neque eſt quod mireris, aut moleſtè feras, ſi hoc eodem à nobis telo ſæpius vulnereris, qui vix unam aut alteram lineam ſine apertiſſimo mendacio percurras. Sed ne hanc unam rem, in qua vos omnem ſpem victoriæ collocaſtis, & quam nunc unam veſtris erroribus, veluti clypeum, obtenditis, ſilentio præterire videar: oſtendam Fabrici, nullo vos argumento oppugnari vehementius, quàm eo, quod firmiſſimum cauſſæ veſtræ propugnaculum exiſtimatis: ut in quo potiſſimùm noſtros ſceleris argui & inſimulari creditis, in eo præcipuè ſummam veſtram improbitatem depre hendi atque convinci videatis. Significas enim quod multi veſtrarum partium apertiſſimè confiteantur, vos eam maximè ob cauſſam ab Eccleſia Romana deſciviſſe, quòd ea turpiſſimis abuſibus corrupta atque depravata ſit. Principio quidem non novum, neque inauditum, neque iſtorum ſolummodo temporum crimen eſt, Fabrici, abuſus, improbos mores, & corrumpendæ optimæ diſciplinæ ſtudium, in Eccleſia Chriſti verſari; quemadmodum novum non eſt, hæreſes etiam in ea reperiri: infantem adhuc Eccleſiam, & in ipſis cunis vagientem, ut probè noſtri, Simones, Nicolai, Cherinti, & Ebiones, Hymenæi, & Phyleti jugulare conabantur: nondum ab ore Apoſtolorum illa Chriſtianæ philoſophiæ puritas & ſinceritas exciderat, cùm non deerant Ananiæ, Sapphiræ Galatæ, Corinthi, Epheſi, & alii innumerabiles, qui eam cupiditate atque avaritia, abuſibus & pravis artibus corrumperent & contaminarent. Nunquam defuerunt in Eccleſia ſcelerati & improbi homines, qui divina & humana jura violarent: nunquam defuerunt ſacrilegi, qui rebus ſacris ad turpem quæſtum abuterentur: nunquam defuerunt violatores divinarum legum, ſacrorum profanatores, incorruptæ caſtæque illius diſciplinæ nefarii corruptores. Teſtantur id Pauli epiſtolæ, & Apoſtolorum canones, antiquiſſimorum Conciliorum decreta, vetuſtiſſimorum Patrum acerbæ reprehenſiones, quibus & vitia acriter increpabant, & abuſibus obviam ire conabantur. Ea etenim eſt naturæ noſtræ imbecillitas, & cæcitas humanæ mentis, quæ facilè & ruat præceps in vitia, & in errores prolabatur. Neque enim Evangelicis præceptis, neque Eccleſiaſtica diſciplina, neque magiſterio Spiritus ſancti indigeremus, ſi neque abuti cæleſti doctrina, neque ullo nos ſcelere commaculare poſſimus. Quòd ſi ſcandala, quæ ſunt maxima animorum vulnera, Chriſtus vitæ magiſter, in Eccleſia ſua neceſſariò futura eſſe prædixit; ſi hæreſim, qua nullum eſt crimen deteſtabilius, veluti quandam fatalem peſtem, Paulus Apoſtolus futuram prædicavit, quæ Eccleſiam infeſtaret, quæ cujuſque fidem & conſtantiam tentaret & experiretur: quid mirum ſi alia ſcelera & abuſus exoriantur? patitur hæc bonitas divina, ut ignoſcendo, ſuam nobis clementiam ſummam & miſericordiam oſtendat. Sed dices, nullo unquam tempore tot, atque tanti abuſus; nunquam depravata ſic vetus diſciplina; nunquam ſic omnes Eccleſiæ ordines corrupti & dehoneſtati fuerunt. Nolo tecum hac de re pugnare, Fabrici. Nolo præterita tempora cum noſtris conferre. Nolo nunc recenſere veteres Eccleſiæ plagas; nolo ſæcula illa commemorare, in quibus vix ullus reperiebatur angulus totius Chriſtiani orbis, in quo non modò morum integritas, ſed neque doctrinæ puritas conſpiceretur. Lateant hæc antiqua vulnera, jam longo temporis obducta decurſu, quæ ſine Eccleſiæ acerbiſſimo dolore refricari non poſſunt: quamvis ea, quæ nunc à vobis illata ſunt, longè ſint acerbiora: ſed ſolùm ut intelligamus, quantum ſit veſtrum ſcelus, donemus hoc tibi Fabrici: nunquam ſic, fuerint corrupti mores, nunquam tot abuſus, nunquam ſic fuerint avaritia, ſacrilegia, rapinæque dominatæ, nunquam ſic dehoneſtata deformataque reſp. Chriſtiana, quid ergo? Eccleſiam deſerendam & affligendam putabitis, quòd in ea homines improbi & ſceleratireperiantur? fidem, religionem, Chriſtum denique ipſum damnabitis, quòd ejus ſanctiſſimis præceptis perditi quidam homines abutantur? quòd ejus cæleſtem doctrinam, quemadmodum dicebat Theodorus quidam Athenienſis, à ſe manu dextra mortalibus traditam ipſi accipiant ſiniſtra? Cujus, obſecro, tam inauditæ improbitatis eſt, hoc uno nomine Eccleſiam deſerviſſe, fidem prodidiſſe, novis

vis hæresum monstris pacem & tranquillitatem ejus turbasse, omnia erroribus infecisse, crudelitate, cædibus, incendiis omnia funestasse, quòd effrenata quorundam hominum cupiditate aliqui sint abusus in Christi Ecclesiam invecti? cujus tam furiosæ dementiæ, pessundare Ecclesiam penitus voluisse, quòd quidam leges Divinas in privatos usus quæstumque converterint? nunquid optimè Ecclesiæ saluti consultum fore putastis, si vos illi acerbiora vulnera infligeretis? nunquid abusus hæresibus, tanquam medicaminibus, sanari posse existimatis? nunquid morbis interitu mederi voluistis? quid mali meruit ipsa Religio Christiana, quod in vos scelus admisit Ecclesia, ut propter quorundam hominum peccata tot à vobis illatas calamitates, & acerbissimas plagas, veluti alicujus magni flagitii rea, tanquam supplicia quædam, sustinere cogatur?

Hæc omnia vos scelera admisistis, qui propter quosdam abusus Ecclesiæ ab illa defecisse confitemini. Interre igitur hujus rei mentionem nulla ratione Fabrici debuisses, ne majora vestra vulnera detegeres: etenim quo nos telo gravissimè vulnerari putabas, eo tuæ causæ lethalem & mortiferam plagam intulisti. Antiquas hæreses excitastis, novas quasdam estis commenti, pacem Ecclesiæ turbastis, populos atque provincias ab Ecclesiæ complexibus abduxistis, inauditæ crudelitatis exempla in nostros edidistis, ea admisistis scelera, quæ neque cogitatione comprehendi, neque cujusquam oratione explicari possunt: sed nullum majus excogitari potest, nullum fingi impudentius, quàm quod hoc argumento vestra scelera tueamini, & hac ratione justum bellum Ecclesiæ vos indicere & inferre posse arbitremini. Utinam eam de vobis spem Ecclesia concipere posset, Fabrici, ut quemadmodum propter quasdam ejus maculas illam vos deseruisse causamini, ita nunc illis expurgatis ad ejus gremium rediretis, cùm & Pius IV. Pontifex maximus tanto studio istud reformationis negotium fuerit aggressus, cùm lustrata Romana curia, quæ Christianorum animos poterant offendere, removerit; & cùm hoc etiam Sacrum Concilium in eam unam curam & cogitationem incumbat: fieri fortasse potuisset, ut vos sanos Ecclesiæ restitutos videremus. Sed eo jam progressi estis, ut etiam si nihil esset in Ecclesia corruptum, nihil depravatum; de reditu tamen vestro non esset sperandum: illud est enim hæresis ingenium, quæ naturæ insolens atque superba est, ut faciliùs flammas & crucem sustineat, quàm ut ab errore suo divelli patiatur. Vincere cupit; comburi potest, convinci non potest pertinacia obstat, se victam agnoscere erubescit. Itaque quos arrogantia abstraxit ab Ecclesia, quò minus ad eam revertamini, vel unicus hic nefarius jam pudor prohibebit. Illius etenim magistri vestigia sequemini, qui cùm se apertissime convictum videret, ne à suo veteri instituto depelli turpiter videretur, maluit superbus & pertinax à Deo & hominibus Ecclesiæ hostis judicari, quàm ab hæresibus modestè discedere: sed tamen vi ipsa veritatis coactus, cùm à magnis & excellenti ingenio viris oppressus teneretur, latentem animi morbum tandem indicavit, & in illam vocem, indicem incredibilis pertinaciæ, superbiæque prorupit: Res hæc nec propter Deum cœpta, nec propter Deum finienda est.

Vereor sanè, ne ista potius hereditaria pertinacia, quàm abusus Ecclesiæ redeundi nobis aditum intercludat. Sed quid illud ad causam, Fabrici, pertinebat, quòd vitam Clericorum tot dicis vitiis esse contaminatam, ut honestè nominari non possint? vetus est ista querela, & non istorum solummodo temporum: quod quidem antiquorum Patrum adversus corruptos sacerdotum mores scripta testantur. Queritur Augustinus, eos ab antiqua vitæ puritate, & propriarum rerum abdicatione degenerasse: dolent alii Patres innumerabiles, quos recensere esset operis infiniti, sacerdotum ordinem corruptelarum illecebris depravatum esse. Itaque horum libri, & acerbæ reprehensiones, quibus eos in officio continere conabantur, declarant, non defuisse unquam in eorum vita, quod meritò possit reprehendi. Et eo acerbiùs sancti illi patres eorum improbos mores accusabant, quòd in populi summam peccandi licentiam redundarent: qui cùm curiosis oculis sacerdotum vitam observet, quod illos facere videt, sibi licere arbitratur. Etenim illorum vitia maximè conspicua, & pernicioſa sunt; quorum vita, tanquam virtutis exemplum, ceteris est ad imitandum exposita. Sæpe namque quod in aliis leve videtur, in sacerdotibus scelus inexpiabile judicatur. Hinc effectum est, ut qui eorum mali sint, improbissimi & ceteris nequiores habeantur, & ut antiqui illi patres tam acriter in eos inveherentur, neque desunt nunc, Fabrici, apud nos, qui doleant dissolutiorem esse vitam Clericorum, qui reprehendant, qui hæc lugeant, qui corrigi & emendari cupiant, qui medelam studeant adhibere: neque mediocris cura ab hoc Sacro Concilio corrigendis sacerdotum moribus impenditur. Sed non oportuit te tam stultum esse, qui existimares illos homines esse desiisse, qui Clerici effecti sunt, ita ut nulla prorsus in re peccare possint, nunquid eos cum sacerdotio omnem naturæ imbecillitatem exuisse putas? Sed intelligo quid velis: cælibatum ferre non potes. Sed nihil mirum, qui hanc ab illo hauseris sententiam, qui se non magis à libidine, quàm à ceteris naturæ excrementis cohibere posse profiteretur.

Sed sint hæc in vestris sordibus, omitto reliquas contumelias, quæ in sacerdotum Ordinem, & Ecclesiam Romanam improbissimè conjecisti: cur in Concilii promulgatione continuationis & non integræ actionis mentionem factam esse dixisti? longè tu quidem aliud sentires, si, cùm primum Tridentum ventum fuit, quorundam patrum justam indignationem vidisses: qui cum graviter & iniquo animo ferrent, non apertè continuationis factam fuisse mentionem, obnixè postulabant, & instabant, ut ejus fieret aperta commemoratio prius, quam reliqua, quæ erant pertractanda, aggrederentur; ut quemadmodum re futura erat, sic etiam verbis continuatio exprimeretur. Qua ergo ratione illi tam molestè tulissent continuationis factam mentionem non esse, si vera sunt, quæ à te nobis objiciuntur? tu verò vel eo solùm nomine continuationis verbum reprehendis, quòd eo significetur, ea, quæ jam definita sunt, pro ratis, judicatis atque conclusis habenda sic esse, ut de integro in quæstionem vocari neque possint, neque debeant.

Atqui pleraque eorum ejus generis esse dicis, quibus Christiana fides è fundamentis evertatur. Primò quidem iis verbis, Fabrici, prodis singularem tuam arrogantiam & impudentiam, qui ea, quæ à sanctissimo tot Patrum Concilio, post longam & exactam disputationem, ad Ecclesiæ salutem & incolumitatem Decreta sunt & statuta, ea tu solus ad convellendam & labefactandam Ecclesiam excogitata & appositа fuisse, audeas dicere.

Atque

Atque ut illud, quod jam à me paullò antè dictum est, omittam, non posse videlicet, quæ semel sunt judicio Synodi decreta, sine illius gravissima injuria in quæstionem iterum vocari; quis tandem, obsecro Fabrici, futurus finis esset controversiæ, si hic aditus vestris calumniis pateret, quid esset firmum in Ecclesia, si quæ sunt sanctis Conciliis definita, novis quotidie disputationibus subjiciantur? Quæ sunt illa Concilii Tridentini Decreta, quibus Christiana fides è fundamentis evertitur? cur non illa nobis indicasti? cur non unum, aut alterum protulisti? in re tam gravi, tibi de tanto Concilio tam scelerato, tam arrogans & impudens judicium ferenti, nulla adducta ratione, credendum esse putabas? Sed fruere nunc hac improbissima licentia Fabrici, debacchare in hoc sacrum Concilium, ejus statuta sanctissima irride, subsanna, exagita ut lubet: spero equidem futurum, idque mihi de divina misericordia polliceor, ut iis decretis, quæ à vobis nunc irridentur, hæresim vestram jugulatam & extinctam, vos victos atque prostratos, Ecclesiam salvam & incolumem simus conspecturi. Quòd si hæc tempora miserrima & turbulentissima hæc nobis voluptatem abstulerint, posteris non auferent. Differri hæc spes potest, auferri non potest. Nunquam suis promissis, neque Ecclesiæ precibus deerit clementia summi Dei: eundemque exitum hoc Concilium, quem Nicænum, habiturum existimo. Magna tunc contentione ab hæreticis res agebatur, nullum non illi lapidem movebant, principes, sicuti nunc vos facitis, solicitabant Episcopos Catholicos acerrimè insectabantur, summa solicitudine curabant, ut in Exsilium mitterentur: regum & imperatorum gratiam in primis sibi conciliabant, bella acerbissima Ecclesiæ, illorum armis atque potentia adjuti, inferebant: nihil magis efficere studebant, quàm ut, si fieri posset, Decreta Nicæni Concilii delerent; & ad id efficiendum conciliabula ab illis Ephesi, Arimini, Mediolani cogebantur: sed cùm illa essent oracula Spiritus divini, qui non patitur suas leges ulla improbitate, convelli, tanta vis illorum fuit, ut ipsa omni patrocinio destituta omnium fermè regum præsidio armatam hæresim superaverint everterint. Vides nunc in Ecclesia, Fabrici, hos tumultus à vobis excitatos; vides multorum principum potentiam contra Ecclesiam favore vestro concitatam; vides eorum gladios Catholicorum sanguine stillantes; vides hujus sacri Concilii Decreta à vestris convelli, despici & irrideri: non dubites quin illis & vestrarum hæresum pernicies, & Ecclesiæ salus, & Christi gloria contineatur.

Jam verò ubi in sanctissimum Pontificem, in sacrum Concilium virus illud conviciorum evomuisti ad reprehendendam formam illam, qua se patres usuros pollicentur in dijudicandis definiendisque controversiis, gradum facis, quod ut intelligamus, quo jure aut, ut rectiùs dicam, qua potius injuria facias, libuit eam subjicere, quæ sic habet: Causse controversæ secundùm sacram scripturam, „ & „ Apostolorum traditiones, probata Concilia, & „ Catholicæ Ecclesiæ Consensum, Sanctorum Pa„ trum auctoritates in prædicto Concilio Triden„ no tractentur. Quinque igitur judices honorarios componendis controversiis hoc sacrum Concilium præesse decernit: primo loco scripturam supremum judicem statuit: Apostolicas deinde traditiones: tertio probata Concilia: quarto Ecclesiæ Consensum: postremo verò Patrum non dissentientes sententias. Quis istorum judicum à te me-

ritò repudiari potest? quis eorum est suspectus? quis corruptus? nam cùm multa sint, ut tarim ostendemus, Ecclesiæ administrationi necessaria, quæ divinis litteris non sunt apertè comprehensa, nònne erit opus ad aliquem ex quatuor reliquis judicibus confugere? Sed quoniam tu Fabrici multa hìc involvis quæ cùm falsa sint & à nostris jam profligata; quæ tu nunc, veluti oracula quædem, etiam si nudè dicerentur, firma satis esse credidisti: quæ si ego explicare nunc & refellere voluissem, præter institutum agerem, & nullum esset hic liber finem habiturus; præsertim cùm illa sic jam fuerint nostrorum libris convicta atque refutata, ut vel ipsi vestrarum partium duces & antesignani herbam (ut ajunt) nostris porrigere, & victas manus præbere coacti sint. Non est, quòd ego nunc tecum in hoc pulvere desudem amplius, in quo tuos duces victos, & sub jugum jam missos fuisse conspiciam. Illa tantùm ego breviter complectar, quæ ad te ex hoc jam stadio depellendum pertinere videbuntur.

Principio quereris, vos ab scripturis ad traditiones, à certò videlicet ad incertum traduci: non video, qua id fronte dicere sis ausus, cùm scripturam à sacro Concilio in primo loco, tanquam supremum judicem, videas esse collocatam, ut significaret, illa omnia, quæ in divinis litteris apertè continentur, quæ nullas calumnias, nullam hæreticorum tergiversationem patiuntur, summa, ut par est, veneratione esse complectenda; ita ut scriptura sacra sententiam ferente, indicendum esset reliquis judicibus silentium. Quòd si tu omnia quæ in quæstionem venire possunt, oraculis divinis expressa fuisse probasses, si ostendisses omnibus rebus, saluti necessariis, aperta in sacris litteris testimonia reperiri, quæ trahi in varios sensus atque detorqueri non possent, quod à vobis passim fieri videmus; si monstrasses, nos, auctoritate divini verbi neglecta, ad solas traditiones confugere; meritò vos à certo ad id, quod non ita certum est, rejici diceretis: nunc verò cùm sacrum Concilium scripturam in primo loco posuerit, nònne illam in primis censuit consulendam? quòd si ejus rei, de qua quæreretur, aut nullam aut subobscuram illam mentionem inferret, quatuor reliquos judices, tanquam illius, & divinæ voluntatis interpretes, consultissimè adhibendos esse putavit. Quis ergo hoc sanctissimum Concilium jure potest reprehendere, nisi qui tam cæcus & impudens fuerit, ut cerdonis potius, lanii, sutoris, cetarii, & aliorum id genus hominum privato sensui, quàm omnium Conciliorum, & Ecclesiæ judicio, quàm vetustissimorum Patrum sanctissimo choro credendum arbitretur? atqui, inquis, scripturam sacram, ipsissimum videlicet Dei verbum, litteris comprehensum, perfectè abundeque in se continere salutis capita universa: ideoque certam & unicam illam, infallibilemque examinandorum dogmatum regulam esse. Hoc Ecclesia negat, Fabrici tu asseris: cur tibi potius, quàm Ecclesiæ fidem habendam existimas? cur tuam, quàm Ecclesiæ auctoritatem majorem esse vis? Pythagoræ discipuli unius hominis auctoritatem omnibus Philosophorum rationibus & argumentis anteponebant. Cicero Platonis unius auctoritate, nulla adjecta ratione, frangebatur; & illi potius, quàm omnibus scholis Gymnasiisque Philosophorum credendum putabat: & tu sanctissimæ & sapientissimæ matris Ecclesiæ majestate non commoveberis? tu illi dicenti multa fuisse à Christo & ejus Apostolis tradita, quæ non sunt Evangelicis litteris commissa, non cre-

credes? Miror te, Fabrici, cùm hæc diceres, quid hic obiici tibi posset, non cogitasse. Nam ut interim Patrum innumera testimonia prætermittam, cùm quibus te hac in parte apertissimè pugnare convincerem, ut illud etiam omittam, quòd si omnia salutis capita divinis essent litteris comprehensa, non ampliùs magisterio Spiritus sancti, quem Christus Ecclesiæ doctorem promisit, indigeremus: quid obsecro Fabrici, magis est saluti necessarium, immo quod est aliud nostræ religionis & salutis caput & fundamentum, quàm credere hæc Evangelia, hanc sacram scripturam esse divinum illud Christi verbum, quod ab illius ore sanctissimo processit? quis hoc docuit homines Christianos? nunquid ipsa sola scriptura divina? minimè. Quid ergo? si nunc Anabaptista quispiam tecum in arenam descenderet, (nisi tu etiam ex illorum es grege, qui sibi potius, quàm scripturæ sacræ credendum arbitrantur) si ille, inquam, à te postularet, quis tibi persuaserit, ut Matthæi, Marci, Lucæ, atque Joannis Evangelio fidem potius adhiberes, quàm Thomæ, Philippi, Matthæi, Bartholomæi; quid esses dicturus aliud, quàm te sic ab ipsis exordiis nascentis Ecclesiæ ab Apostolis traditum accepisse? quo alio argumento Patres Concilii Nicæni ad asserendum illud verbum ὁμοούσιον quod in sacris litteris minimè reperiri Arriani clamabant, usi sunt? quo item alio Concilium illud magnum Chalcedonense, ad probandas duas in Christo voluntates, ubi apertum scripturæ testimonium non suppetebat? Quid si peteret, cur fidem illis tribus symbolis Apostolico, Nicæno, & Athanasii adhiberes? ex quo Dei expresso verbo, descensum Christi ad inferos, duas in Christo naturas in unica divina persona copulatas, sacræ triadis unitatem deprehenderes? unde perpetuam Mariæ Deí matris virginitatem, unde verbum illud Θεοτοκον unde Baptizatos ab hæreticis non esse iterum baptizandos? quid si instaret & urgeret, ut illi expressum Dei verbum proferres, quo Baptismum infantibus necessarium & salutarem esse probares; quid ageres? quò te verteres? non dubito, quin cum Luthero & Philippo Melanchthone ad arcem traditionum confugeres, nisi malles cum Bucero scripturam miserè vexare atque torquere, aut cum Calvino nescio quas nugas, & meras imposturas meditari.

Quòd si vobis, cùm apertum Dei verbum non potestis reperire, integrum est, aliqua scripturæ testimonia, quæ in multiplices sensus flecti possunt, adhibita aliqua interpretatione, vestræ causæ accommodare, & illud Dei verbum expressum dicere, cur id antiquis Patribus, cur Ecclesiæ, cur id œcumenicis Conciliis licere non vultis? nihil est enim, quod Ecclesia sancta docuerit saluti necessarium, quod non ex aliquo fonte sanctarum scripturarum deduxerit; sed maluit, cùm id obscurum delitescebat in scriptura, ad apertissimas Apostolorum & antiquas Ecclesiæ traditiones confugere, quàm ad ea testimonia, quæ hæreticorum versutia cavillari, & in alios sensus torquere potuissent. Itaque nos, Fabrici, divinam scripturam non vocamus in judicium neque illi traditionem, tanquam adversarium, quemadmodum ipse criminaris, obiicimus, quæ cùm scriptura de auctoritate contendat. Nos quidem sanctam scripturam, qua divina sapientia, qua lumen clarissimum tenebris nostris, qua spes omnis Christianorum, qua pravis affectibus antidotus qua divina voluntas & nostra salus continetur, amplectimur, suscipimus, veneramur; scholam Spiritus sancti, vitæ magistram, fontem nostræ felicitatis agnoscimus: sed illud credimus & confitemur, & divinum illud verbum, quod est ipsa æterna sapientia, quod ex ore Christi, qui est splendor Patris, processit, à quo voluit Deus spem omnem pendere mortalium, quod in corda potius nostra, quàm lapideas tabulas voluit incîdi, non omne fuisse iis monumentis scripturarum, quas nunc habemus, comprehensum. Credimus Apostolis, Evangelistis, Ecclesiæ antiquis Patribus Græcis atque Latinis id asserentibus. Credimus Christum Dei filium nihil scripsisse, sed & viva voce & exemplo innocentissimæ vitæ, divinæ sapientiæ arcana & benè vivendi formam mortalibus tradidisse. Credimus ejus Legatis, quos in universum orbem misit, sicut ille missus erat à Patre, quos audiendos, quibus eam, quam sibi fidem adhibendam esse dixit, qui multa nobis, quæ scripta non sunt, quasi per manus posterorum tradiderunt: à quibus leges, coacto Concilio, latas, ad conciliandam pacem, quæ legi, quàm Evangelio, consentaneæ potius videbantur, Sacramentorum formas immutatas, Diaconos, quorum nulla fuisset à Christo facta commemoratio, institutos fuisse videmus, eamque auctoritatem Ecclesiæ suæ sanctæ Christum reliquisse. Credimus Joanni discipulo carissimo Christo dicenti, multa Christum docuisse, quæ consignata litteris non fuerunt, sed tradita vivæ vocis oraculo. Credimus Paullo Apostolo, qui verbum istud divinum, non litteris solum, sed traditionibus definivit. Dicimus illud verbum, quod nobis divini scriptores litteris expressum tradiderunt, multis in locis arduum esse atque difficile, abditos plerumque in eo sensus & reconditos delitescere, ad quos aditus omnibus patere non possit. Dicimus tantam fuisse illius verbi non scripti, sed in mentibus Apostolorum à magistro impressi vim & auctoritatem, ut verbum illud litteris comprehensum, ad illud, tanquam ad Lydium lapidem, exigeretur: quod nobis princeps Apostolorum Petrus declaravit, qui quemadmodum memoriæ proditum est, Marci Evangelium, ad illud verbum, quod audierat à Christo & animo suo altè infixum retinebat, exegerit. Dicimus Ecclesiam sanctam diu sine scripto vixisse & floruisse, & in dignoscendis scripturis, morem illum & consuetudinem Apostolorum fuisse secutam, ut quemadmodum Apostoli in examinandis scriptis eorum, qui Christi doctrinam litteris consecrabant, utebantur illo verbo non scripto; sic ipsa Apostolicas traditiones adibat, & consulebat, atque illis judicibus vera Evangelia ab spuriis & nothis separabat. Hanc rationem secutus Serapion, si Eusebio creditur, Evangelium illud, quod divi Petri nomine circumferebatur, rejecit, quòd non esset Apostolicis traditionibus consentaneum. Dicimus tanto habitas in pretio fuisse traditiones, ut Irenæus sine scripturis Ecclesiam consistere, sine traditionibus verò non posse judicaverit: & Silvanus Episcopus, ut refert Theodoretus, cùm Constantium Tyrannum ad fidei sanioris defectionem hortantem, sibi mortem etiam minitantem audiret, Potestatem quidem habes, inquit, nos puniendi, nos autem Patrum statuta non ideo destruemus. Quibus verbis indicavit, quanti faceret traditiones, quarum conservandarum gratia vel mortem diceret esse contemnendam. Longum esset commemorare, quæ ab Epiphanio, Basilio, Dionysio, Ignatio, Polycarpo, Clemente Alexandrino, & ceteris Ecclesiæ sanctæ luminibus in hanc sententiam de traditionibus dicta sunt;

sunt; quæ si animadvertisses, non esses in eas tam impudenter debacchatus. Concilium etiam Ephesinum contra Nestorium coactum, quia corruperant scripturas hæretici, ad traditiones, tanquam integros & incorruptos judices, confugisse, & reliqua magna & antiqua Concilia hunc morem semper tenuisse legimus. Neque verò solùm Catholici iis armis adversus Ecclesiæ hostes pugnabant, sed hæretici etiam ipsi suos errores, illis potissimùm tuebantur. Testes sunt Eusebius Nicomedienſis, Artemon, Basilides, Carpocrates, Marcion, Valentinus, qui hæreses suas, quas vel aliquo sanctarum scripturarum prætextu, sicuti vos nunc facitis, confirmare potuissent, solis ea traditionibus asserere conabantur, se ita ab ipsis Apostolorum discipulis accepisse dicebant, quod illud unicam & firmissimum Ecclesiæ fundamentum esse arbitrarentur. O nefaria hæreticorum calliditas atque versutia! illi scripturæ testimoniis destituti, traditionum se præsidio tuebantur; vos verò apertissimis Apostolor. traditionibus, doctorum antiquorum auctoritate, communi Ecclesiæ consensu, omnium jam præteritorum sæculorum judicio damnati, nos ad unicum scripturæ tribunal veteratorie provocatis, omnia externa adiumenta illius interpretationi necessaria removetis: proprium cujusque sensum, & mediocrem tantum modo diligentiam cum pio & sinero animo conjunctam adhibendam esse dicitis, & eam quam vestris turpissimis erroribus, vel repugnantem atque reluctantem servire cogitis, quam ream facitis, judicem nunc unicum controversiarum esse vultis.

Illam facilem, apertam, expeditam, omnibus etiam rudibus & agrestibus hominibus patere dicitis: nos verò, Fabrici, novimus & confitemur illam multis in locis arduam atque difficillimam esse, idque nobis ipsorum sanctorum Apostolorum testimonia, immensi labores patrum doctissimorum in ejus interpretatione collocati, rerum ipsarum cœlestium atque divinarum, de quibus differit, magnitudo, abditissima mysteria, quæ in ea delitescunt, stylus ipse, character, & forma dicendi, &, quod est apertius argumentum, id quidem veterum hæreticorum, & vestra nunc potissimùm in ejus interpretatione dissidia testantur. Scimus Christum id apertissime significasse, qui prophetas in Ecclesia interpretes divinorum oraculorum reliquerit. Novimus scripturam, non semper sui interpretem esse: quod ipsi contenditis, cùm sæpe incidant loci, qui primo aspectu secum pugnare, & se invicem jugulare videantur. Scimus privatum cujusque spiritum quamlibet innocentia & caritate munitum, veræ illius intelligentiæ assequendæ satis non esse, cùm multos ex antiquis doctoribus, cùm Origenem, Tertullianum, Cyprianum, Irenæum & alios quamplurimos à recta illius interpretatione aliquibus in locis deflexisse conspiciamus. Scimus Apollinares, Sabellios, Novatianos, Manichæos suas hæreses scripturæ testimoniis probare fuisse conatos: quod utique numquam accidisset, si ea sic esset aperta, ut nulla legentibus dubitandi ratio suborit posset. Nec ullum aliud inter catholicos & hæreticos erat discrimen, quam quòd illi sincere, ii vero perperam & sinistrè scripturas divinas interpretarentur. Proferebant, inquit Vincentius Lyrinensis, Apostoli divinæ legis exempla, proferebant & hæretici; proferebant Apostoli psalmorum auctoritates, proferebant & illi; proferebant Apostoli sententias Prophetarum, & illi nihilominus proferebant: sed cùm ea, quæ similiter protulerant, interpretari non similiter cœpissent, tunc simplices à subdolis, tunc infucati à fucatis, tunc recti à perversis; tunc postremò veri Apostoli à falsis Apostolis decernebantur. Novimus Arrianos, qui, teste Basilio, scripturam apertissimam esse dicebant, & Democritas, qui hanc etiam hæresim à Sadducæis hausérant, Ecclesiæ jam judicio, auctore Epiphanio, fuisse condemnatos. Experimur pernicioſissimam & turbulentissimam hæresim esse, existimare aditum cuivis patere ad intelligentiam sanctarum scripturarum: cujus causa tot pugnas & seditiones exortas, & illum vertiginis spiritum Germaniam & reliquas provincias jactasse videamus; cùm aliter Zwingliani, Lutherani, Anabaptistæ, Sacramentarii, Adamitæ, & cetera hominum portenta, unum atque eundem scripturæ locum dilacerent, torqueant, & corrumpant potius quam interpretentur. Quid hoc est Fabrici? in omnibus vestris provinciis, in omnibus oppidis, & in singulis domibus, inter vestra latera contentiones acerrimæ de legitimo sensu scripturarum versantur. Vides pugnantes Lutheranos cum Sacramentariis, utrosque cum Anabaptistis, & Adamitis; & dicere audes, illas esse apertissimas? pugnabat etiam aliquando de uno aut altero scripturæ testimonio Hieronymus cum Augustino, & tu id apertum esse dices, in cujus interpretatione non modò hæreticorum, qui vim inferre litteris divinis consueverunt, sed sanctissimorum hominum, qui sincerè lucem Evangelicæ veritatis investigabant, tanta fuerit digladiatio? nos verò credimus Ecclesiam Catholicam, columnam esse & firmamentum veritatis, à cujus latere Christus nunquam discedat, cujus comes individuus, cujus Doctor atque magister ipse Spiritus sanctus, cujus lumen divinam in sacris potissimùm Conciliis eluceat, cujus præsentia cohonestantur patricino foventur, luce veritatis illustrantur; ut neque hactenus erraverint, neque errare possint, neque, ut tu mentiris, se mutuis decretis, velut illatis vulneribus, confecerint. Quæ quia non profers, neque ego in illis refellendis elaborabo: satis est dicere, te fuisse mentitum, ut pari, qua objecta sunt, facilitate refellantur.

Credimus ergo Fabrici, Concilia sacro sancta incorruptos esse judices veritatis, veros atque legitimos divinarum scripturarum interpretes, nuntios divinæ voluntatis, quæ Dei nobis mentem aperiant, quæ obscurioribus scripturæ locis lumen inferant, quæ exortas in Ecclesia tempestates componant, quibus qui non obtemperant, meritò Christi & Ecclesiæ hostes judicantur. Tu verò omnia divinis litteris comprehensa solo Dei verbo Ecclesiam colligi atque discerni Concilia non modò errare posse, sed jam sæpius turpiter errasse, summos Pontifices nihil hactenus boni feciſse arguis, & nihil boni deinceps facere posse improbissimè vaticinaris, antiquos Patres ad solam nos scripturam relegare mentiris; & hæc quidem omnia, quæ gravissima sunt, quæ difficillima, quæ contumeliosa, cùm aliis argumentis, quam tua unius, calonis scilicet, auctoritate confirmes, quod aliud responsum, quàm illud Æmilii Scauri sperare poteris, nunquid tibi potius, quàm Ecclesiæ Catholicæ credendum putas?

Sed cùm te ex illo jam loco depulsum esse videres, & intelligeres apertè non de scripturæ sacræ auctoritate, quam omnes summam esse confitemur, sed de illius legitima interpretatione controversiam esse ut in hanc arenam nobiscum descendas, æquos tibi dari judices postulas, te facilè ostensurum polliceris, vos multò sincerius scripturam interpretari, antiquasque interpretandi leges fuisse secutos. Qui sunt, obsecro, ii æqui judices, Fabrici, quos tibi dari postulas, quorum arbitrio lites

& simultates dirimantur? Concilia à vobis irridentur, traditiones subsannantur, Patrum interpretationes traducuntur, & illorum auctoritas contemnitur. Qui ergo reliqui jam judices reperiri possunt, quorum arbitrio causa committatur? Si locus aliquis scripturæ sit excutiendus, & post inspectos ipsos Græcos & Hebræos fontes, post discussam singulorum verborum energiam, post inducta alia ejusdem scripturæ sacræ testimonia, quæ aliquid adjumenti illius interpretationi possent afferre, post collata exemplaria, post diligentem investigationem veræ atque germanæ interpretationis, adhuc quisque suam sententiam, ut sæpe videmus contigisse, pertinaciter & mordicùs tueatur; quo judice res componetur? quo arbitro pars altera convincetur? Nònne vides Fabrici, nullum futurum esse finem controversiæ illis judicibus rejectis, quos sacrum Concilium sanctissimè excogitavit, & tu injustissimè reprehendis? qui enim alii judices incorruptiores, sapientiores, graviores excogitari possunt iis, quos Concilium constituit? quòd si illi tibi non placebant, cur eos, quos tibi optas exhiberi, non nominasti? nosse vehementer cuperem, Montane, cui sis addictus hæresi, in cujus tot magistrorum verba juraveris: nisi tu fortasse (quæ est vestra audacia atque licentia) non contentus erroribus aliis inventis novum aliquod monstrum aluisti, novam aliquam sectam commentus es. Neque enim te jam quispiam vestrum ministri nomine dignum arbitratur, nisi ipse etiam novi aliquid attulerit, quo & ipse celebris habeatur, & novum jugum miseris Germanis imponat, & afflictæ Ecclesiæ Christianæ novum etiam vulnus infligat. O improbissima licentia, Deo invisa, hominibus perniciosa, & religioni exitialis! Meritò Tertullianus, præter pictoriam & poëticam, tertiam dixit hæreticam jam licentiam commemorari posse.

Sed illud, inquam, nosse cuperem, nunquid esses Anabaptista, Adamita, aut Sacramentarius, aut qua ex schola prodieris earum, quas vix jam possumus numerare? quanquàm, quantum ego conjectura assequi possum, ex illo latronum asylo Geneva, ex equo illo Trojano, unde tot Ecclesiæ hostes prodierunt processisti. Meo etenim judicio Calvinista es: cujus magnopere mihi studiosus videaris: qui omnia, quæ in hanc sceleratam orationem contulisti, ex illius institutione fueris mutuatus. Si quispiam igitur Lutheranus de præsentia Christi in sacro sancto Eucharistiæ sacramento, si Anabaptista de infantum baptismo tecum decertaret, si scripturæ sanctæ à te apertum testimonium exigeret, quo baptismus infantibus necessarius probaretur; cùm tu illud, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, protulisses; ille contrà illud opposuisset, Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti; & illud etiam, Qui crediderit & baptizatus fuerit; quid ageres? quam interpretationem adhiberes, qua illum repugnantem reluctantemque convinceres? qua ratione nudis illum scripturæ verbis redargueres? qui nullum alium judicem, quàm expressum Dei verbum esse patiaris? quid diceres, cùm hâc tuo gladio jugulatum videres? quid futurum erat Fabrici, nisi ut cùm neque tu illum, neque ille te in suam posset sententiam pertrahere, longa concertatione defatigati, ira deinde incensi, mutuis demùm affecti contumeliis discederetis? Quòd si tota nobis colluctatio de scripturæ interpretatione futura est, ut tu aliquando vel invitus, victus tamen ipsa veritate fateri coactus es, quis sanctior illius interpres & hujus controversiæ judex esse poterit, quàm illa jam inde à principio nascentis religionis ad hæc usque nostra tempora, Ecclesiæ Catholicæ constans & perpetua consensio, quam nulla potuit hæreticorum versutia & calliditas, sicut ipsam scripturam, corrumpere aut depravare? quis æquior judex Apostolica traditione, Apostolicis scriptis, & veterum scriptorum monumentis consignata? quam Ecclesia Christi, tanquam certissimam regulam, agnovit, illæsam atque inviolatam conservavit, & tanquam optimam intelligendis scripturis interpretem adhibuit? quis judex incorruptior testimoniis sanctorum, & antiquorum Patrum Græcorum & Latinorum, qui partim vicini temporibus Apostolorum, sinceram illam atque puram Evangelicæ legis intelligentiam ex illorum purissimis fontibus hauserunt, partim summa vitæ innocentia, fide, sanctitate & pietate exornati, omnibus naturæ & litterarum ornamentis instructi, splendore divini spiritus illustrati, jugi & magno labore totas suas ætates in studio sanctarum litterarum contriverunt, & in intimos illius sensus penetrarunt; qui cum sint ab odio & ira & humanis affectibus remotissimi, & suis nunc in libris nobis apertissimè loquantur, integre & incorruptè judicabunt? quis denique incorruptior, quis oculatior? quis sanctior, aut sapientior judex excogitari potest, aut unquam fuit ab Ecclesia Catholica difficillimis periculosissimisque suis temporibus abhibitus, quàm Concilium œcumenicum, quod vel tuus etiam ipse Calvinus optimum scripturæ interpretem agnoscit & illa quatuor prima se dicit cum magno Gregorio supplicem venerari? Hos igitur judices cùm tu rejicis Montane, & alios tibi dari postulas, qui nulli sunt nec esse possunt: quid aliud indicas, quàm te jam istam palæstram, proprio judicio damnatum, extimescere atque de tractare; quam te optare paullò antè simulabas? quid enim potest esse dementius, quàm judices poscere, & nullos probare! quis te tantus oppressit stupor, ut has insidias à nobis detectum iri non putares, & hujusmodi præstigiis & impostoris crederes te posse Germanis imponere, & curiosis nostrorum oculis pulverem offundere, ne perditam jam vestram & causam & mentem intuentur, qui hæc temerè & ineptissimè jam effutiatis; ne nihil dixisse, ne ipso silentio victi videamini?

Sed quoniam intelligebas maximam semper fuisse Conciliorum vim ad hæreses profligandas, & hoc, quod Tridenti sæpe jam coactum, & vestris insidiis intermissum, magnis tandem laboribus, maxima totius orbis Christiani consensione conflatum est, extremum vestræ miserimæ causæ vulnus futurum pertimescis, nervos omnes orationis ad illud evertendum contulisti, cujus ut auctoritatem infringeres, nullis argumentis, nullis rationibus, sed improbissimis contumeliis usus es, ne ab illo calonis munere, quod initio tibi imposuisti, discederes. Concilium non modò errare posse, sed sæpius erasse, ejusque venerabile nomen in Satanæ Synagogam cadere posse, idque satis & calonis auctoritate, & maledicto probatum esse arbitraris. Exemplum ex Evangelio Joannis, quasi telum aliquod arripuisti, (nam sæpe scripturam Sacram furori vestro & maledicentiæ servire cogitis) quod quidem antea Calvinus usurpaverat, sed tu illud ab ejus manibus arreptum, adhibita impudenti paraphrasi, in Sacrum istud Concilium contorsisti, ut ostenderes te illo, licet ceteris sis rebus inferior, maledicendi tamen studio, audacia & improbitate esse longè superiorem. Quem quidem ego locum impudentissimum libenter silentio prætermittam,

quia

quia non modò facilè patior, sed nobis puto gloriosum nos à vobis hoc genere orationis superari, præsertim cùm hæc vestra maledicta, quæ sunt indices apertissimi vestræ improbitatis, & testes mentium sceleratarum hominibus sanæ mentis, apertè loquantur & testificentur vitam vestram impuram, atque doctrinam non posse à tam impudenti & illoto sermone dissidere; ut nemo jam sit tam cæcus, aut tam stupidus, qui non videat, iis hominibus credendum non esse, quos sic exagitat insania, sic furor agit transversos, ut nunquam sani neque sobrii loqui videantur: in quorum libris nulla prorsus Evangelicæ modestiæ species appareat. Itaque quod ceteri iniquo animo ferre solent, cùm Ecclesiam Romanam, cùm sacrosancta Concilia tot onerata contumeliis ab iis hominibus intuentur, ego non ægrè sustineam; tum quòd præstet injuriam pati, quàm inferre, cùm illum habeamus mansuetissimum præceptorem, qui injurias acerbissimas incredibili patientia pertulit, & discipulos suos tunc beatos dixit esse futuros, cùm maledictis afficerentur: tum etiam quòd in iis magnum nobis ad evertendas vestras hæreses præsidium intelligam esse collocatum. Futurum enim spero, ut cùm Lutherum in primis, cujus pectus furiæ omnes videntur occupavisse, cùm reliquos etiam auctores, qui illius vestigiis inhærentes, furorem etiam imitantur, posteri perlegerint, cùm universa eorum scripta conviciis respersa sic esse viderint, ut in illis non ullum pudoris, aut Christianæ modestiæ vestigium, sed veteris comœdiæ licentia conspiciatur: ex quibus insanam illorum mentem deprehendent, cùm altera ex parte, mansuetudinem illam & bonitatem Christi JEsu in mentem revocaverint, se iis hominibus credere, & Christianos simul esse non posse judicabunt, cùm humilitatem Christi cum istorum superbia, cùm illius mansuetudinem cum istorum furore, modestiam cum effrenata licentia, bonitatem summam cum summa improbitate contulerint; non hos quidem Christianos, sed Antichristos; non Christi discipulos, sed hostes censebunt: non iis magistris se tradent instituendos & excolendos, quos viderint tot animi morbis laborare; nisi quispiam fuerit tam insanus, qui medicis phreneti laborantibus æternam suam felicitatem judicet esse credendam. Sis ergo per me, Montane, furiosus, sis impudens, maledicus & conviciator, nostram causam agis, & tuam prodis; nolo tecum injuriis decertare, ne ejusdem criminis reus esse videar.

Sed venio jam ad extremam orationis tuæ partem, in qua, nobis (ut tibi videtur) profligatis, ad ea præscribenda, quæ ad res vestras optimè componendas & moderandas spectant, te accingis: qua in re singularem stultitiam, sicuti hactenus impudentiam, prodidisti, sed mirum est, quàm subita metamorphosi ex calone censor evaseris, & qui antea calonis te partes acturum esse fueras pollicitus, nunc gravissimam Catonis personam velis sustinere. Amplissimis verbis & gravibus sententiis orationem exornas, humana atque Divina jura tibi commissa esse gloriaris, illorumque rationem tibi esse reddendam: sed subitò qui illam veterem personam oblivisci non potest, qui hanc natura & ingenio tuo reclamante sustineas, deposita censoria gravitate, illico ad scurrilem & calonicam maledicentiam reverteris. Nam cùm quibusdam objectionibus respondere decrevisses, quarum prima est illorum ministrorum, qui tibi dicere potuissent, cur non Tridentum petimus, ut Religionis causam cum patribus conferamus, & in commune pertractemus? quid enim gloriosius? quid fructuosius hac profectione, ex qua pax & concordia sperari posset? huic tam justæ & tam sanctæ expostulationi nihil aliud respondeas, quàm te neque posse, neque velle id facere: quia Concilii auctoritas à Romano Pontifice, Christi & Ecclesiæ ejus jurato hoste dependeat. O impudentiam hominis inauditam! tu illum, quem Christus Ecclesiæ suæ sanctæ supremum voluit esse pastorem, quem Concilia omnia jam inde ab illo primo Nicæno, quem antiqui patres, quem sedes omnes Patriarcharum & Episcoporum, toto Christiano orbe diffusæ, summum Christi Vicarium agnovere, & debita sunt veneratione prosecutæ, à quo semper, tanquam à capite in membra, incorrupta semper, sincera & integra fides in reliquum Ecclesiæ corpus promanavit, cui omnes Ecclesiæ Ordines, cui omnes Christiani Principes, tetrarchæ, imperatores, tanquam supremo Ecclesiæ Principi, Christi vices gerenti, collum, falcesque submiserunt, tu, inquam, omnium, quos terra sustinet, sceleratissime, Christi juratum hostem appellabis? Sed quid ego tibi homini infelicissimo & miserrimo indignor, cujus potius misereri, cujus sortem lamentari debuissem? Omitto reliquas contumelias, quas in hoc sacrosanctum Concilium conjecisti, quod te fastidire, negligere, & tanquam cœtum malignantium fugere, declinare aversarique impudentissime jactas: accedo ad præclaram illam repetitionem tuam & ex omnibus consarctam & consarcinatam argumentis, quibus vos ab hoc Concilio non prohiberi modò, sed arceri causaris.

Continuationis clausula, veluti objecto vallo, vos ab eo excludi criminaris, cùm ostensum jam sit Pontificem maximum ab illo verbo abstinuisse, & summam esse improbitatem, velle ea quæ sanctissimè à Sacro Concilio decreta sunt, in disputationem iterum quæstionemque vocare. Sed cur Legatos & Theologos Germanorum Principum ægrè interceptione Caroli V. potentissimi imperatoris in Concilium admissos, à disputatione tamen exclusos esse mentiris? cùm potius tanta illa imperatoris potentia, & instaurandæ Religionis tam ardens studium, vix potuerit à vobis obtinere, ut pauci quidam & illi muti Theologi Tridentum mitterentur: à quibus postea Concilii Patres, cùm eos sæpe amicè atque benevolè ad disputationem, & reddendam suæ doctrinæ rationem provocassent, nullam vocem extorquere potuerunt. Testis est Brentius, qui Tridentum ingressus, amicissimè exceptus, rogatus etiam sæpissimè, ut suam mentem patribus explicaret, ut sententiam diceret in disputationis arenam per multos menses provocatus, ex loquacissimo tamen versus in Harpocratem, suæ causæ Pythagorico silentio consulendum putavit. Siluit quousque accepit, Mauritium cum exercitu numeroso Oenipontum venisse; & quo tempore Consilii Patres, illius adventu perturbati, nulla jam alia de re, quàm de fuga cogitabant, prodit veluti ex aliquo gurgustio acerrimus ille causæ vestræ propugnator, & tum demum se audiri postulavit, cùm audiri non potuit. O præclarum ministrum & defensorem à quo vestra causa non nisi maximo tumultu & Concilii fuga, vocem, & illam nihil jam profuturam, expressit. Neque verò tunc eo Consilio petebat dari sibi locum dicendi, ut violatæ à se & dissipatæ Religionis rationem redderet, sed ut interim patres ab hostibus intercepti furentibus Mauritii gladiis objicerentur.

At verò leges à Concilio præscriptas, & decretos judices vobis obstare dicis: quia nihil certi esse poterit unica certitudinis regula sublata. Quæ ista est aut cæcitas, aut impudentia potius, ut cùm videas scripturam Divinam, ut sæpe jam diximus, Sacro Concilio, tanquam supremum judicem, in primo & principe loco fuisse collocatam, dicere audeas, certitudinis regulam è medio fuisse sublatam? sed patres nimirum Concilii, quos tibi hostes fingis, vehementer extimescis: quos asseris in perniciem vestram disertis verbis conjurasse: qui ubi, re discussa atque definita, acta semel Concilii in codicillos retulerint, vos ter maximos hæreticos esse clamabunt, & omni suppliciorum genere dignos censebunt, tum pavor, metus, trepidatio, & illa flamma, qua Joan Hus, & Hieronymus Pragensis exarsit, ante tuos oculos obversatur. Istos plànè terrores, Montane, non tibi quidem Patres Concilii, quorum vota & studia caritatem potius & pacem, quàm odium & crudelitatem spirant, qui non perniciem vobis aut optant, aut moliuntur, sed vestræ salutis amore atque desiderio flagrantes, vos vivere potius, & ad Ecclesiam redire, quàm non modò mortem, sed nec ullum quidem discrimen subire cupiunt; qui saluti vestræ ita publica fide consuluerunt, ut etiam si in hoc judicio convinceremini, liberi possetis in patriam commeare, sed tua conscientia saucia atque vulnerata conjecit: & tamen, cùm eo sis animo tam trepido, tam meticuloso, qui ipsam etiam securitatem, veluti suspectam, reformidet, audes homo levissime sanctissimum illud & robustissimum martyrum nomen toties usurpare, & in ore habere, quos hac in parte imitari re impudenter jactes? audes dicere te illorum sequi vestigia, qui causas suas apud iniquos judices egerunt illi quidem, sed nunquam detulerunt, & te martyrem, sanctissimum verò Concilium tyrannum appellare? audes tu hostis Ecclesiæ causam tuam cum Pauli Apostoli, Athanasii, Cyrilli, Nazianzeni, qui acerrimi hæreticorum hostes & Religionis assertores exstiterunt, improbissimè conferre? Maximus Hierosolymitanus Antistes ab Antiochena Synodo abstinuit, Athanasius à Tyria fugiendum, & ad Seleucianam minimè veniendum duxit: quia nec auctoritate Romani Pontificis coactæ, & ad evertenda sacrosancta Decreta Concilii Nicæni erant conflatæ; quas non Synodos, sed Satanæ comitia meritè judicarunt. Sed quæ ista tua est impudentia, ut audeas dicere te illorum exemplo hæreticorum conventicula (sic enim appellas Concilia sacrosancta) hæreticus ipse declinare? quando illi, obsecro, Oecumenicum Concilium ducentorum quinquaginta Episcoporum frequentia, summi Pontificis auctoritate coactum, imperatoris, regum propè omnium, Principum Christianorum, & rerumpubl. Legatis exornatum, hæreticum, sicuti tu nunc satis, appellarunt, & ab illo abstinendum judicaverunt? cur hanc injuriam sanctissimis illis patribus intulisti? cur cum tanta illorum contumelia quæris tuæ causæ præsidia? non satis est, eos omni honore, veneratione & patrocinio spoliasse, nisi hæreticos etiam feceris, & illorum gloriosum & immortale nomen, qui extra omnem invidiæ aleam positi, sempiterna felicitate fruuntur, gravissimo hæresis vulnere cruentasses, non satis est Ecclesiam, Concilia, Romanos Pontifices, præsentia & præterita sæcula vestræ maledicentiæ patuisse, nisi in cælum ipsum, & in cives illos glorioses cælestis Hierusalem sitis contumelioси?

Jam verò vel eo solùm nomine vobis in Concilium veniendum non esse contendis, quòd jus convocandi synodus ad Pontifices neque divino neque humano jure pertineat. Illud abs te in primis quæro Fabrici, cùm duæ sint reipublicæ partes, quibus illa regitur & conservantur, justitia atque religio, justitiæque ministri Principes sint, Religionis antistites; si cogendi atque celebrandi eos conventus, qui ad justitiam optimè administrandam pertinent, facultas penes Principes est, idque ipsa dictat ratio atque natura: cur jus convocandi synodos, quæ Religionis causa coguntur, ad Pontifices non pertinebit? cur istud jus imperatoribus defertis? cur munera Christianæ reipubliqcæ perturbatis? Supremus Ecclesiæ pastor & Religionis Christianæ primus & summus antistes, Pontifex Romanus est; Concilia unicum semper remedium exstirpandarum hæresum, & instaurandæ Religionis fuerunt: quis ergo est tam stupidus, qui non intelligat Concilii convocationem, quod est unicum Religionis perfugium, & anchora sacra ad illum potissimum pertinere, cui tuendæ & conservandæ Religionis cura commissa sit? Concilium Nicænum primum sanctissimum & antiquissimum hanc suis decretis auctoritatem Romano Pontifici deferebat; & tu auferes? testis est Athanasius epistola ad Felicem Papam; & Gala Theodosii Augusti Mater scribens filio, qui memoriæ prodierunt, Concilium Nicænum decrevisse, sine Romano Pontifice neque cogi debere, nec que celebrari Synodum, ejusque legatos Principem in ea locum obtinere. Testes sunt Osius, Vincentius, & Victor, qui illi Concilio nomine Silvestri Pontificis Romani præfuerunt, & primi illius decere subscripserunt. Testis est Marcellus & Damasus. Testes etiam sunt Valentinianus & Marcianus Augusti, qui á Leone Pontifice Romano, ut Concilium cogeret, missis legatis, & precibus adhibitis impetrarunt. Cùm ergo ii maximi imperatores hoc à summo Pontifice postulaverint, quòd ad eum hoc jus cogendi Concilium pertinere arbitrarentur; cur tu hanc facultatem, quam à se relegarunt clarissimi & religiosissimi Principes, & Romano Pontifice sua sponte detulerunt, per vim ab illo auferes, & iis repugnantibus etiam atque reluctantibus tribues? antiquis illis temporibus in maximis hæreticorum insidiis, quibus Christiani homines premebantur, quod secunda Ephesina Synodus declaravit, cùm Ecclesiæ Antistites sine præsidio imperatorum, ut Religioni subvenirent, tutò convenire non possent, Pontifices maximi, ut securitati patrum consulerent, indictioni Concilii imperatoris nomen & auctoritatem addiderunt: ut cùm imperatoris potentia septum atque munitum Concilium Ecclesiæ hostes animadverterent, sibi ab aperta vi atque violentia temperarent; ut hac ratione illorum, quos neque Religio, neque pudor poterat cohibere, improbos conatus, imperatorum auctoritas armaque reprimerent. Hinc vester error, qui scripta omnia depravatis, & in vestram causam per fas aut nefas detorquere soletis, promanavit: quanquàm non hunc ego errorem, sed improbitatem interpretor: neque estis tam cæci, qui hæc non videatis; sed, ut Principibus assentemini, quorum patrocinio magnopere indigetis, hæc & alia iis similia excogitatis. Illud præterea magno vobis impedimento esse dicis, quo minus hoc iter veniendi ad Concilium ingrediamini: quòd videlicet præsentia vestra Principes Christianos, qui etiam ad Concilium evocantur, & venire recusant, injuria afficeretis, & Pontificem Romanum, quantum in vobis

vobis est, contra illos armaretis; reliquos verò Christianos, qui sibi ab hoc congressu graves ob causas temperarunt, præjudicio vestro longè iniquissimo gravaretis, vobis præterea infensos, & Pontifici magis invisos redderetis. Idque exemplo Principum Germanorum confirmas, qui in conventu Neoburgensi putida Pontificis postulata satis animosè repulerunt, mirari se dicentes quæ illius esset impudenita, qui illis quoque præscribere non verecundaretur, à quibus proculcatæ Religionis accusaretur ipse. Reliqua maledicta prætermitto, quæ ab illo conventu in summum Pontificem jactata refers: quæ quidem ego à te conficta, & iis ministris, tampiis, tam Religiosis, tam modestis, tam circumspectis obtemperate: quàm cara vestra salus est iis hominibus, qui illam periclitari & Ecclesiam universam pessumdari, facilius se passuros esse profitentur, quàm ut modesti sint: & tamen hunc tam barbarum, tam impotentem, immo tam impudentem dominatum fertis vos æquo animo, & hanc miseram & voluntariam servitutem alioqui liberi & generosi sustinetis. Sed ut ad te revertar, Montane, quæ est ista tua tam immoderata & effrenata maledicendi libido, quæ ista est plus quàm Thrasonica impudentia, ut nec in tanto conspectu à te modestiam impetrare posse confidas? tam eris Montanus & agrestis, immo tam stupidus & plumbeus, ut tuam modestiam in Christi & Ecclesiæ dedecus redundare credas? dic mihi, obsecro, cùm illud suggestum teneres, qua tibi præfatione utendum putabas? si non Reverendissimos, numquid latrones eras appellaturus? cur si eos Reverendissimos diceres, honori Christi & Ecclesiæ detrahi existimasti? numquid Christum aut Ecclesiam Reverendissimam umquam appellari audisti; ut si in alios hæc honorifica compellatio transferretur, summa illis injuria illata fuisse videatur? quæ ista est dementia, quæ stultitia, quæ impudentia?

Et tamen cùm iis atque aliis similibus argumentis fueris usus, ad probandum Concilium Tridentinum à vestris sine scelere frequentari non posse, ovanti similis aut debachanti potius triumphum ante victoriam canens dicere audes, Evici, adhuc, ut arbitror, profectionis nostræ idoneas causas reperiri nullas, quamplurimas verò, easque gravissimas, adversari penitus: ideoque hoc Concilium sine scelere à nostris frequentari nullo modo posse. O præclaram victoriam! ô egregium triumphum, dignum laudibus & acclamationibus tuorum militum! Quòd si te stulto furore & audacia ceteros Ecclesiæ hostes vicisse diceres, meritò sanè hunc tibi triumphum deposcere, & tuum istud sacrilegum caput lauri virentibus foliis exornatum, domum referre potuisses. Et si reliquis tui similibus furiosis ministris, qui oratione tua, ne Tridentum venirent, non indigebant, te id persuasisse contenderes, non utique repugnarem: sed hominibus sanæ mentis tantum abest, ut id probaveris, ut isto tuo famoso libello apud illos causam nostram justiorem, tuam injustiorem reddideris; tuis majorem invidiam, tibi majus omnium bonorum odium conciliaveris. Nam quæ à te, remotis contumeliis, adducta sunt, (si ulla tamen supersunt) latebræ quædam sunt, ut ostendimus, quibus occultare & tegere perditam & deploratam causam voluisti, & in quibus improbitas vestra Germanorum oculis subducta, delitesceret: ne si recusaretis reddere rationem huic tanto Concilio ejus quæ in vobis est perfidiæ, ipsa jam conscientia victi, & silentio vestro damnati videremini.

Hæc

Hæc tua cæca pertinacia Fabrici, quæ tuum animum odio Romanæ Ecclesiæ inflammatum, & variis erroribus æstuantem, nihil boni videre, nihil moderati gerere sinit; quæ te cogit conceptas semel opiniones mordicùs tenere, & veritatem jam ipsam sanis & sinceris oculis cernere non patitur, magno tibi est impedimento, quò minus, quæ omnibus sancta & necessaria præterquàm tibi uni videntur, solus ipse non videas. Nam si hoc tantisper depositio aut compresso furore, rem hanc, ut erat æquum, piè, Christianè, & prudenter expendere voluisses; non utique in tantis miseriis afflictæ Religionis dicere ausus fuisses, vos nullas causas frequentandi Concilium reperire. Quando, obsecro, plures & graviores non dici modò, sed neque excogitari aut fingi potuerunt? quanto tanta & tam urgens necessitas quando turbulentior in Christiana Republica perturbatio conspecta? quando tantus hæreticorum furor? ferventior errorum æstus? quando tot dissidia, tumultus, odia, cædes & immanis crudelitas inter ipsas Christianorum aras versata est? quando matris Ecclesiæ totum corpus saucium ita & crudeliter vulneratum umquam fuit, è cujus visceribus tela à vobis infixa, ægrè jam à Catholicis revellantur? quando Concilium opportunius cogi & celebrari potuit? quando major in eo Patrum frequentia, doctissimorum theologorum multitudo, ardentius studium componendæ pacis, communius votum auditum? quando adversarii tam amicè, tam benevolè tanta cum securitate vocati? quando locus, tempus & occasio convenientior oblata est? Carolus V. Imperator immortalitate, æternisque laudibus ob singularem pietatem & res clarissimè gestas dignissimus, & Franciscus Gallorum rex clarissimus & Christianissimus, in illo fœdere sanctissimo, quod aliquando conciliandæ pacis studio certis conditionibus pepigerunt, nullam aliam viam, eam stabiliendi & confirmandi in toto orbe Christiano reperiri posse putarunt, quàm si hoc, quod nunc celebratur, Concilium cogeretur: tu verò Montane id in quo illi clarissimi Principes unicam componendæ pacis spem sitam esse existimarunt, sine scelere frequentari non posse impudenter dicere audebis? Ex ultimis Assyriæ finibus Abdysus Assyriorum Patriarcha, cùm esset á clero ejus provinciæ creatus supremus illarum provinciarum antistes, accedente consensu illorum populorum qui regionem Tigri flumini proximam incolunt, cùm se Romam contulisset, ut Pontificem maximi Petri successorem, Christi vicarium agnosceret & ut illi muneri, ad quod à sacerdotum ordine, plebis consensu fuerat assumptus, ab eo consecraretur, ejusque judicio, tanquam Ecclesiæ Principis & auctoritate confirmaretur, cùm audisset, tanta Patrum frequentiam Concilium celebrari, tanto exarsit studio veniendi Tridentum, ut illico iter arripere decreverit, nisi illum desertæ oves ad se vocassent, & nisi Pontifex maximi majori illa objecta necessitate illum ab ea (qua tenebatur) magna cupiditate veniendi depulisset: quia nihil antiquius, nihil sibi jucundius accidere posse dicebat, quàm si huic cœtui sanctissimo sibi interesse contigisset: neque antea Roma discessit, quàm sua sponte, adhibito jure jurando, polliceretur se decreta œcumenici Concilii Tridentini excepturum summa veneratione, eaque populis illis Assyriorum cum aliorum Conciliorum decretis observanda traditurum. Cujus ego jusjurandum & reliqua, quæ cum illo gesta sunt, libenter hic subjecissem obsignata publica fide, nisi accepissem illa jam prelo commissa ad vos esse delata, ut intellegeretis, quàm sint illa disciplina, sacramenta, ritus, cærimoniæ, quas à Thoma & Thadæo, sanctissimis Apostolis traditas Assyriis acceperunt & conservarunt, Romanæ Ecclesiæ discilinæ consentaneæ; & ut ille vir, veluti sincerus incorruptusque testis, erroribus vestris objiceretur; utcùm ejus religionem cum ea, quam vos damnatis, consentire videretis, non jam vos Romanos Pontifices, sed Apostolos; non Romanam, sed Apostolicam Ecclesiam infectari intuerimini. Qui planè Abdysus divino mihi Consilio Romam missus fuisse videtur, ut & Pontificem Romanum, & sacrum istud Concilium illa tanta veneratione prosecutus, hanc vobis perfidiam vestram & improbitatem exprobraret? Quid ergo ignoti homines in ultimis Asiæ recessibus positi, non alia ratione, quàm majestate illa successoris Petri commoti illius pedibus provoluuntur, & vos tot ab Ecclesia Romana beneficiis affecti, ingrati in illam & contumeliosi reperiemini? illi Concilium Tridentinum venerantur, & vos injuriis afficietis? illi Ecclesiam Romanam tanquam matrem atque magistram amplectuntur, & vos in illius legibus instituti, non solùm odio & maledictis prosequemini, sed armis jam & inaudita crudelitate vexabitis? omnes totius orbis Christiani nationes & provinciæ Concilium istud opportunum & necessarium judicarunt, & vos illud negligetis; & non modò nullas ad illud veniendi causas vos reperire dicetis, sed & vestra præsentia indignum putabitis?

Sed illud est longè majus flagitium tuum Fabrici, quòd, hoc tanto, tam frequenti & œcumenico Concilio neglecto, Germaniæ Principes ad cogendum aliud in Germania non Concilium, sed impiam conjurationem adhortaris. Quod quantum sit scelus non dixisse modò, sed cogitasse, miror te, Montane non vidisse. Nam coacta jam generali synodo, in qua Cæsaris & Principum omnium Christianorum legati, in qua tot Ecclesiarum pastores reperiantur, ut pauci ex toto Christianismo desiderentur, velle aliud Concilium cogere, quod ex fæce illa & colluvione transfugarum collectum, illi opponatur, quid aliud, obsecro, est, quàm studere novos tumultus in Christiana republica concitare, novum inferre schisma, novas furias immittere, omnia sursum deorsumque jactare; velle denique afflictam & corruentem Religionem penitus exstinguere, atque funditus delere? quanquàm illud abs te quero, Fabrici, quorsum istud Concilium cogere exoptas, qui Concilium controversiarum judicem esse non posse contenderis? qui Concilia non modò errare posse, sed sæpius erasse, & se mutuis vulneribus confecisse jam dixeris? Cogetur, dices, ut scriptura judex sit, ut videatur quid ex verbo Dei habeamus: quia Christianum, inquis, esse nequit Concilium, quòd actiones suas ad Christi & Apostolorum regulam sacris litteris comprehensam non exigit. Nonne vides hunc sibi etiam scopum sacrum istud Concilium præfixisse, cùm scripturam primum atque præcipuum judicem esse voluit, & reliquos illi quatuor judices, veluti interpretes, adhibuit? Quòd si hoc tantum Concilium, tanta frequentia, doctrina, auctoritate judex esse nequit, quonam modo manipulus ille malé cohærentium, immo dissidentium & digladiantium ministrorum judex esse poterit? O egregium Concilium si modò cogeretur! ô præclaram illam cohortem prætoriam ministrorum, si aliquando conveniret! Operæ pretium esset videre, quo Consilio, qua pietate atque modestia res ageretur; quæ synodus, qualis esset futura, si quando (quod Deus avertat) ex Montani voto co-

diligen-

geretur. Dum vobis expono, viri Germani quæso diligenter attendite, ut me non prorsus amentem, aut mendacem fuisse vatem intelligatis. Ab aliquo igitur ex iis principibus, quos summos sibi Pontifices fecerunt, indicetur Concilium & promulgabitur: vocabuntur ex omnibus sectis acerrimi patroni, convolabunt illuc ex omnibus locis, ex omnibus scholis sordidi & furiosi ministri (quamvis nullum ego esse arbitror tam amplum aut tam spatiosum theatrum in Germania, quod ex singulis sectis singulos ministros capere possit) aderunt Lutherani, Anabaptistæ, Adamitæ, Sabbatarii, Clancularii, Arrabonarii, Energici, Adiaphoristæ, Dæmoniaci, Stancariani, Antinomi, Inferiani, &c. infinita monstra ex variis, repugnantibusque naturis conflata. Omitto rixas illas, quæ principio excitabuntur, cùm de loco certabitur: Lutheranis primum sibi deberi clamantibus, tanquam primis auctoribus: Anabaptistis vero & Sacramentariis, ut magis furiosis & amentibus, illum sibi postulantibus. Videre videor illam turbam primùm argumentis contendere, irapòst excandescere; omnia deinde clamoribus replere, conviciis subinde, & demùm pugnis digladiari. Quòd si evenerit, ut hæc prima velitatio & pugna componatur, quod minimè de illorum furore arbitror sperandum, placato hoc primo tumultu, cùm indignabundi admurmurantesque consederint, cùm fuerit silentium indictum, dogma illis aliquod proponetur, sententias rogabuntur: cùm ex tanta multitudine neque duo quidem fuerint reperti, qui idem sentiant; quanta tunc, obsecro, sequetur altercatio? quantus tumultus? quantus clamor? Quòd si quispiam fortè dixerit, Hoc in primis Ecclesia Romana probat, quantumvis pium, Catholicum, religiosum, Evangelicum, vel hoc uno nomine audito Ecclesiæ Romanæ, furore correpta universa subsellia clamabunt, Anathema Ecclesiæ Romanæ, Anathema Ecclesiæ Romanæ. Quòd si quispiam alius subjecerit, hoc ab œcumenico Concilio Tridentino definitum & decretum est, idem illum clamor, idem maledictum consequetur, Anathema Concilio Tridentino. Quanquam timendum illi erit, qui vel Concilium Tridentinum, vel Ecclesiam Romanam nominaverit, ne non solùm convicia, sed sanguinarias illorum manus experiatur. Atqui dicet aliquis, hoc expressum est in epistola Paulli ad Hebræos: Sed subjiciet alius, jam Pater ille sanctissimus & unicus Aristarchus scripturarum Luther, arrepta vitgula censoria, illam epistolam utpote hæreticam, & falso titulo Paullo tributam, ab ordine divinarum scripturarum removit. Sed id legimus in epistola Jacobi: illam etiam straminеam idem ille Esdras divinorum librorum censor appellavit. Id nobis Machabæorum libri tradiderunt: non sunt Canonici. Locus est expressus in Evangelio Joannis: non est accipiendus in hunc sensum, longè diversus est sensus, vis & energia verborum: non legitur in vetustis codicibus: additum est ab interprete, non sic habent Græca exemplaria, in quibusdam antiquissimis exemplaribus aliter legebatur. At verò sic universa Ecclesia Christiana hactenus est interpretata: lapsa est. Sic Concilia definierunt: sed dicet Montanus, illa non solum errare, sed quantumvis œcumenica sint, in Satanæ synagam cadere possunt. Sic sanctissimi, doctissimi, & vetustissimi Patres, Cyprianus, Irenæus, Augustinus, Hieronymus exponunt: homines sunt, falli possunt. Sic nobis Apostolicæ traditiones testantur: nugæ sunt. Quid ergo? prodeant in medium illa quinti Evangelii clarissima lumina, Lutherus, Zuinglius, Carolostadius, Bucerus, Oecolampadius: qui ubi nominabuntur, assurgent omnes, & aperto capite venerabundi illorum sacrosanctam auctoritatem suspicient, & rejectis Conciliis, contemptis Patribus, exclusis Apostolicis traditionibus, Ecclesiæ consensu & consuetudine neglecta, toti Ecclesiæ Catholicæ, αὐτὸς ἔφα, unicam inquam Lutheri auctoritatem opponent. Itaque cùm adversus Ecclesiam Romanam illis erit pugnandum, unicum omnium votum, una mens, unicus animus & communis erit illius furiosæ turbæ conspiratio.

At verò ubi Lutherus cùm Zuinglio, Calvinus cum Melanchthone congredietur, cùm agetur de libero arbitrio; & quidam cùm Luthero & Calvino dixerint nullum esse liberum arbitrium, & proditionem Judæ, Davidis adulterium ita opus esse Dei, sicuti Paulli conversionem: contrà verò Melanchthonici id horribile mendacium & Manichæorum furorem esse clamaverint: cùm prodierint sententiæ diversæ & innumerabiles, de Justitia Christiana, de Sacramentorum numero, de Constitutionibus Ecclesiasticis, de Cærimoniis, Ecclesiæ, de Judicio, de Præmiis bonorum, malorumque suppliciis, cùm Davidici nullum esse futurum judicium universale, Anabaptistæ futurum quidem, sed animas è corporis vinculis solutas, ad illud usque tempus dormire, & dæmones simul cum illis è suppliciis extrahendos, & sempiterna felicitate donandos contendetint: cùm Servetiani & Libertini, carnis resurrectionem minimè futuram cum Sadducæis, Menandro, atque Simone affirmaverint: cùm non modò diversorum auctorum, sed ejusdem varias repugnantesque sententias alii protulerint, ut de Numero Sacramentorum, de Communione utriusque speciei, quam quidam necessariam, & à Christo institutam dicent, idque Lutherum sensisse, alii repugnabunt: agetur res obsignatis tabellis: proferent illi confessionem Saxonicam & Witembergensem: ii verò sermonem de Eucharistia, & librum de Captivitate Babylonica, (licèt omnia illius scripta sint Babylonica) quot tunc furiales voces excitabuntur? Si præterea de Sacramento ordinis, de Matrimonio, de Pœnitentia, de Sacrificis, de Veneratione cultuque sanctorum inciderit sermo, similis exorietur conflictatio. Ubi verò scripturæ locus aliquis proferetur explicandus atque exponendus, quibus clamoribus, quo tumultu & fremitu certabitur undique? omnes scripturam sacram apertissimam esse communi voce clamabunt: interim tamen eam, quam universi facilem, claram & cuivis perviam confitebuntur, singulis suis commentis, veluti Cimmeriis tenebris, involvent. Nam cùm hic suum sensum affixerit, alius repugnaverit: cùm hic dixerit, se sincerum animum & mediocrem diligentiam, quod satis est, ad investigandam veram illius intelligentiam attulisse, alius verò melioribus se litteris, acriori ingenio, majori industria, sincerioribus oculis ad inspiciendam divinam mentem accessisse contenderit: & nemo interim ausus fuerit Augustinum, aut Hieronymum nominare, ne risu excipiatur, ne audiat, homines fuerunt nemo Concilia, ne respondeatur, Errare possunt? suum quisque tantummodo sensum testem appellabit, quia videlicet ille solus errare non potest. Hic pejerabit illam esse Germanam interpretationem, quam adhibet; alius suam contendet esse legitimam. Cumque nullus alius judex adhibeatur præter ipsam scripturam, & illa taceat, licet misereab illis torqueatur & dilaceretur, quid aliud ex

hac pertinaci contentione sperari poterit, quàm ut excandescentibus ira & inflammatis animis, mutuis conviciis eorum ora verberentur? quanta tunc, Deum immortalem, conflictatio? quantus clamor? subselliorum fragor? quantus animorum æstus & furor? quales contumeliæ & opprobria consequentur? Hic erit extremus actus hujus furiosæ tragœdiæ: hic enim esse solet discordiarum exitus. Quòd si ulla catastrophe erit exspectanda, duobus, meo judicio, confectis decretis, hæc Babylonica Synodus terminabitur: alterum erit, ut Ecclesia Romana Anathemate juguletur; alterum, ut sint tot sensus, quot capita. Quod enim aliud monstrum à discordia atque furore gigni potest? Nunquid perperam vaticinari videor Fabrici? neminem ego esse arbitror, qui immensum illum hæresum vestrarum oceanum, qui errorum procellas, quibus jactamini, perspexerit, qui non me vera prædicere fateatur.

Quæ cùm ita sint Montane, cùm intelligas nullum aliùm exitum hujus fabulæ (quam tu Concilium appellas) esse posse præter hunc; qua fronte ausus es Germanos Principes ad cogendam Synodum, inducere, & eos ab hoc sanctissimo & œcumenico Concilio ad furiosam istam conspirationem traducere? Cùm igitur ostensum jam sit gravissimas & maximè necessarias causas celebrandi sacrum istud Concilium exstitisse, illasque ad vos potissimum, quorum gratia coactum est, pertinere, cùm apertè fuerit à nobis commonstratum, illas quas tu non veniendi rationes adduxisti, diverticula quædam & latebras esse, quibus clarissimæ luci tenebras & noctem offundere, Germanis imponere, & deploratæ vestræ causæ prætextum aliquem adhibere voluisti, qua in palæstra si pudor violatus, si modestia læsa aliqua in parte à nobis est, tua id accidit culpa, qui tam petulanter & immodestè sacrum istud Concilium, & Pontificem Maximum fueris insectatus, ut non potueris, nec debueris, moderatius responsum exspectare: quid, inquam, aliud jam restat, nisi ut te per Christi crucem & sanguinem obsecrem, obtesterque Fabrici, ut memineris te sacro Baptismate initiatum, auctoratum Christi militem, in ejus & Ecclesiæ verba, legesque jurasse: memineris te ex illa aqua emergentem piissimæ matris Ecclesiæ manibus exceptum, stola innocentiæ candidissima exornatum, veluti purissimam hostiam, Deoque gratissimam, consepultum Christi morti, & ejus sanguine perfusum oblatum inter Dei filios, heredes regni cælestis, coheredes Christi cooptatum fuisse: memineris te non posse Deum Patrem agnoscere, nisi Ecclesiam illius sponsam matrem agnoveris: recordare, quanto studio & caritate materna te infantem primo in ejus gremio ludentem aluerit: recordare, te sanctissimis illius præceptis institutum maximis ab illa beneficiis affectum fuisse: memineris nunc eam à te desertam, incredibili dolore confectam, te à se divulsum, à cælesti hereditate deturbatum, ex carissimo filio acerrimum hostem redditum ingemiscere. Quod in te illa umquam tantum scelus admisit, ut, relictis ejus castris atque vexillis, in festa atque infelicia suorum hostium signa & arma sequereris? cur fidem potiùs perfidis transfugis quàm matri adhibendam censes? cur tibi potius salutem tuam, quàm illi credis? peritissimi medicorum cùm aliquo gravi morbo corripiuntur, sibi vitam & salutem suam credere non audent, sed alios medicos accersunt; qui licèt non ita docti sint, sicuti ipse est; quia tamen sani sunt, sana eorum Consilia sequantur: tu cùm ægritudine animi omnium perniciosissima labores, te solum consules? piissimæ & sapientissimæ matris medicam manum à tuis vulneribus repelles? nullus clementior, sapientior, oculatior, nullus tui amantior medicus ea reperiri potest, Majori te, quàm tu te ipsum, amore complectitur: non tanto studio tu ipse, quàm illa tuæ saluti prospicit: non tu quidem majori dolore, neque acerbioribus lacrymis tua vulnera, quàm illa, prosequitur. Si pietatem requiris, mater est; si caritatem, sponsa Christi: si sapientiam, Spiritus sancti discipula. Quid amplius in medico requiris? tuam ne salutem & felicitatem, aut miseriam sempiternam tibi potius, quàm Ecclesiæ Catholicæ committes? qui si nihil aliud haberes, quàm quòd perturbato & saucio animo sis licèt esses omnium mortalium sapientissimus, tibi nunc suspectus esse & alios consulere debuisses. Sed dices, te sanum quidem esse, & Ecclesiam non modò ægram, sed insanam. O summam cæcitatem! nullum est, Fabrici, lethalius animi vulnus quàm vulnus non agnoscere, & desperata salute cum sis, te sanum & incolumem putare. Nullum est inter divina supplicia gravius & acerbius, quàm cùm patitur homines in hanc persuasionem incidere. Longè est ab spe salutis, cui ipse morbus salus esse videtur. Sed prætermittamus jam Ecclesiam, Concilia, traditiones Apostolorum, non jam, Fabrici, causam istam ad scripturæ sacræ, sed ad Christi JESU supremi judicis tribunal deferamus: diem illum formidamilem, quem effugere non possumus, & brevi conspecturi sumus, nunc nobis ante oculos proponamus; fingamus ante illius nos astare conspectum; &, ut ipse confidentiùs accedas, fingamus etiam Ecclesiam Romanam, cujus ego auctoritatem suspicio, & fidem amplector, hactenus errasse; te verò, qui ab ea ad illius hostes defecisti, vera sensisse, illumque judicem à nobis hujus nostri facti atque instituti rationem exigere: ego sanè hanc illi essem redditurus, quam non ingratam, immo gratissimam sperarem & confiderem esse futuram. Tu Domine nos Ecclesiæ tuæ sanctæ obtemperare jussisti, & cùm aliquando tuos Apostolos futuros Ecclesiæ Principes alloquereris; Qui vos audit dicebas, me audit; & qui vos spernit, me spernit: tu sponsam tuam dulcissimam, parentemque nostram Ecclesiam pastoribus, Evangelistis, doctoribus, Prophetis & rectoribus exornasti: iis me parère præcepisti, parui; horum doctrinam amplecti, amplexus sum; iis credere, credidi; horum sequi vestigia, secutus sum. Quid ergo? quia tuis parui mandatis & ministris, si ipsi falsi sunt, ego pœnas luam? numquid me debui illis opponere, quos tu mihi præfecisti? qui obedire debui, de tuis legibus & illorum præceptis insolenter judicarem? quis mihi veritatem explicaret, si Concilia fefellerunt? cui meam salutem crederem, si mater Ecclesiam meam perniciem meditabatur? quis mihi lumen præferret, & erranti viam felicitatis indicaret, si Apostoli & Ecclesiæ pastores sanctissimi & vetustissimi, quos tu lumina appellasti, mihi tenebras offuderunt; numquid ego illis sapientior aut sanctior esse potui, aut debui, ut tuæ voluntatis, tuarumque legum me potius, quàm illos, interpretem adhiberem? nullam tu aliam gratiorem Deo victimam esse dixisti, quàm obedientiam: idque tu Domine obediens Patri usque ad mortem crucis acerbissimam tuo exem-

exemplo confirmasti. Recordabar etiam quantis eos beneficiis affecisses, qui divinis præceptis, qui parentibus, qui pastoribus ministrisque tuis paruissent: contrà verò gravissimis supplicijs in rebelles & contumaces à te fuisse animadversum: memineram te pœna capitali illum plectendum decrevisse, qui Dei sacerdoti non obtemperasset: memineram Saulem & regno & vita spoliatum, quòd Samueli non paruisset: noveram te Danieli inter summa Israelitici populi flagitia illud commemorasse, quòd Prophetis, qui divinam voluntatem regibus & populo interpretantur, credere noluissent. Iis ergo commotus & exemplis & legibus tuis, malui cum Apostolis, cum Pastoribus, cum Conciliis, cum Ecclesia tua sancta errare, si modò obedientia error appellanda est) quàm mecum, aut cum aliis vera sentire. Quid enim aliud facere debui? illis ne fidem non adhiberem, quorum tu me fidei credidisti? mihi soli crederem, & illos contemnerem? qui etiam si vera ceteris deceptis sentirem, arrogantiæ tamen atque superbiæ crimen, quo nullum est detestabilius, effugere non possem. Si Ecclesiæ tuæ sanctæ obtemperasse, si illi credidisse flagitium est, me reum hujus criminis agnosco. si qui credunt Ecclesiæ, damnantur, qui non credunt præmiis afficiuntur: cur nos illi parère jussisti? cur eos, quos crudelissimo mortis genere, & effuso innocentissimo tuo sanguine, æterno Patri conciliasti, in tantas angustias conjecisti, ut si obedierint Ecclesiæ condemnentur, si non obtemperaverint, tibi infensi & inimici reddantur? cur pateris eos in tanto discrimine & errore versari? quòd me supplicem & obsequentem Ecclesiæ sanctisque Conciliis præbuerim, dignum æterno supplicio judicabis? qui obedientiæ præmium amplissimum sperabam, acerbissimam pœnam sustinebo? quæ spes salutis miseris & calamitosis illis hominibus reliqua esse potest, qui nihil aliud umquam audierunt neque didicerunt, nisi quod Ecclesia jussisset; si qui illi credunt, pœnis sempiternis adjudicantur? quòd si eam ob causam, quòd obediens Ecclesiæ fuerim censes esse damnandum, non invictus supplicium istud sustinebo, ne tibi umquam inobediens fuisse videar. Non arbitror, Fabrici, honestam hanc meam defensionem, etiam si errantem Ecclesiam & Concilia secutus fuissem, judicem illum æquissimum, cui nullum est sacrificium obedientia jucundius, repudiaturum esse. Tu verò iis, meo judicio, verbis tuam causam ages: quidem ego ex hac tua oratione colligam, ne illa à me conficta fuisse queri possis. Ego domine, cùm lumen Evangelii tui, apistarum improbitate extinctum esse animadverterem, cùm viderem Concilia sæpè turpiter erraße, mutuis se decretis confecisse, in satanæ nonnumquam Synagogas cecidisse, tuam Ecclesiam à veteri tua disciplina fœdè degenerasse. Istosque Pontifices (in Siricium nempe, Gelasium, Innocentium, Leonem, Gregorium & alios digitum intendens) frequentissimè fuisse deceptos, eaque præcepisse, quæ tuis legibus erant adversa; reliquos verò Romanos Antichristos, juratos Ecclesiæ hostes, Religionisque proditores nihil umquam boni feciße, neque deinde facturos fuisse; istosque doctores, Hieronymum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, & alios, utpote homines, in scripturarum interpretatione sæpissime hallucinatos, cùm per tantas Ecclesiæ, Conciliorum, Pontificum, doctorumque tenebras, lucem ipsam Evangelicam, Helias ille secundus Lutherus, (quem miror hic non adesse) curiosis oculis inspexisset; ne te desererem, qui veritas es, qui Deum potius quàm homines audiendos esse dixisti, illius doctrinam, qui mihi Deus quidam esse videbatur, complexus sum & cùm pati potius debeamus scandalum nasci, quàm ut veritas deseratur; ego, cui in tam supina, tamque diutina tot sæculorum ignoratione lux ista Evangelicæ veritatis affulsit, non modò scandala oriri passus sum, sed Concilia, & Pontifices tamquam veritatis hostes, contumeliis & opprobriis, ut par erat, exagitavi, traditiones illas, aut potius nugas tuorum Apostolorum neglexi; humana omnia decreta repudiavi, & deceptam ab illis imperitam multitudinem solis Evangelicis verbis erudivi, Ecclesiam scindi & cruentari, antiquam potius Religionem, quàm Evangelicam veritatem interire passus sum; Ecclesiæ nos parère jussisti, sed non ejus rectoribus; Conciliis, sed non falsa docentibus; Apostolis, & doctoribus, sed non à tuis verbis declinantibus, quorum errores cùm ego manifestè deprehendissem, mihi soli potius vera sentienti, quàm illis omnibus mentientibus credendum putavi. Qui ergo me pro veritate illorum erroribus constanter opposui, eamque ab illorum injuriis vindicavi, & in libertatem asserui, immortalitatis præmium illius culloribus promissum, & mihi jure debitum non obtinebo? Putas ne Fabrici hanc illi defensionem gratam esse futuram, cui nihil est invisius insolentia? nihil humilitate gratius? Redi igitur ad te Montane; diei hujus acerbissimi, & maximè pertimescendi, frequens subeat tuum animum cogitatio: resipisce tandem, & piissimam matrem Ecclesiam, veritatis columnam & firmamentum, agnosce: discute hanc odii nebulam & furoris tuæ mentis oculis offusam; & veritatis splendidissimam lucem in Ecclesia, atque Conciliis potissimum splendentem intuere: contumacem omnem arrogantiam Deo invitum, & veritati infestam depone, & Christi in cruce pendentis humilitatem & obedientiam aspice & imitare: considera tecum ipse, & expende in tantis tempestatibus seditionum, hæresum procellis, quibus fluctuant vestra gymnasia, in illis errorum fluctibus, in illo discordiarum & vertiginis spiritu, quo, vobis auctoribus, Germania jactatur, neque Deum, neque veritatem posse reperiri. Neque enim in commotione Dominus, ut dicebat Angelus Eliæ, sed in spiritu auræ tenuis; neque in illo vento doctrinæ, quo leves & inconstantes homines circumferuntur, veritas umquam Evangelica reperta est. Quod si ubi duo Christi nomine congregantur, ibi Christus est? dic mihi obsecro, qua ratione ubi duo ministri non modò Christi nomine non conveniunt, sed neque satanæ nomine in eandem hæresim conspirarunt, Christus aderit? ubi verò ille non est, veritas esse non potest. Nam cùm veritas inimica discordiarum, amica pacis & otii sit, necesse est vos, qui jucundissimam pacem tota Germaniam expulistis, simul etiam cum illa exterminasse veritatem, ut meritò veritatis & pacis hostes judicemini. Memineris perturbatores pacis Christi discipulos non esse, qui pacem, morti proximus, Apostolis suis testamento legaverit: qui eam omnibus, qui verè Christiani sunt & appellantur, hæreditario jure reliquerit, qui illam in ore semper gessit, & vivens, moriens, atque resurgens impensè nobis commendavit: veni in Concilium, quod unicus esse potest auctor recuperandæ pacis, & murus firmissimus tuendæ publicæ tranquillitatis: revertere ad Ecclesiæ sinum, unde cum ingenti illius dolore, & magno tuo malo divulsus es: redi in illius gratiam, quam de te optimè meritam ingratissime deseruisti: miserere si non afflictæ & calamitosæ matris, quæ lu-

gubris & lacarymabunda, filiorum suorum à vobis trucidatorum sanguine perfusa, supplices ad Iponsum dulcissimum tendit quotidie manus, & ab illo suorum simul atque vestrorum vulnerum medelam efflagitat; miserere si non ejus, quæ suorum malorum oblita, vestrorum dolore confecta pro salute vestra preces & lacrymas fundit; miserere si non ruentis & propè jam eversæ religionis; si non tot animorum æterna morte, vestra culpa, pereuntium; si non tot Christianorum, qui passim crudelissimè trucidantur, quorum effusus sanguis divinas aures crebris pulsat clamoribus; tui saltem ipsius, Fabrici, miserere, quem pro deserta religione, pro pace violata, pro scissa atque dilacerata tunica Christi, pro hoc denique extremo, maximoque flagitio, quod hac impia oratione tua in sacrum istud œcumenicum Concilium admisisti; horrendum Dei judicium, indignatio divina, & acerbissimum idemque sempiternum supplicium exspectat. Sed vos ego jam ad extremum appello sacri Romani imperii electores, principesque Germaniæ clarissimi, qui in tuenda Christiana religione principem semper locum & auctoritatem tenuistis, qui ab ecclesia Romana magnis & immortalibus beneficiis exornati, pro tantis in vos illius meritis, nunc illius & disciplinam, & patrocinium deserere, & vesanis quibusdam, atque tragico illo Oreste dementioribus ministris potius, quàm sanctissimæ & sapientissimæ matri, & de vobis optimè meritæ credere voluistis. Multa quidem ego nunc ad elevandam istorum ministrorum auctoritatem, quam magnam apud vos adepti sunt, afferre potuissem: quibus si patientes aures adhiberetis, non dubito quin illorum doctrina & auctoritas suspecta vobis & invisa redderetur. Possem vobis sectas innumerabiles proferre, quibus scissa & dissipata Germania: quæ apertissimè testantur & clamant, & oculatis hominibus palàm & apertè videntur indicare, ubi tot sint dissidia, veritatem Evangelicam & veram Christi religionem esse non posse. Possem illorum libros in medium producere, in quibus, qui se Evangelicos profitentur, tanto stomacho, tanta rabie & furore loquuntur, ut ne dæmones quidem, ne dum Christiani ita unquam locuti fuisse videantur. Possem ostendere, quàm sit indignum Germanica sapientia & nobilitate, perpeti vos tot tyrannides quot hæreses; tot tyrannos quot ministros vestris animis dominari: qua quidem ego indignitate soleo mirari vehementer excelsam illam vereque regiam virtutem vestram, istarum Sirenum cantibus jam diu consopitam, excitatam aliquando non fuisse, & turpissimum istud tot hæresum & hæreticorum dominatum à vestris cervicibus non repulisse. Possem illorum fraudes atque fallaeias detegere, quibus efficere conati sunt, ut venenum istud mortiferum blandius in vestros animos irreperet. Libertatem etenim carnis, veluti fucatam quandam, petulantemque meretricem, & blandam conciliatricem, vestris oculis & sensibus obiecerunt, quæ suis lenociniis vestræ assentaretur imbecillitati, & persuaderet post Christi mortem licere quidem vobis esse Sardanapalos: quæ totum illud molestum pœnarum, & ærumnarum pondus à vestris delicatis humeris in Christi servatoris nostri humeros transferret: quæ severioris illius disciplinæ quam à majoribus accepimus, nervos omnes elideret: quæ, neglecta illa aspera & acclivi virgultis & tribulis impedita virtutis semita, per amplam & spatiosam voluptatum & deliciarum viam liberum & jucundum excursum polliceretur: quæ jejunia, nuditatem, abstinentiam, verbera, & omnem illam castigationem, qua petulantis carnis impetus frenantur, condemnaret: quæ lacrymas illas dolore peccatorum expressas, quibus ira Dei placari solet, impias esse doceret: quæ denique omnia pietatis opera sacrilegam simulationem esse diceret. O cœcam improbitatem! ô impudentem & nefariam hominum perversitatem! Christus innocentissimus, ut illam corporis gloriam consequeretur, acerbissima subiit tormentorum genera: hæc enim (inquit Lucas) oportuit Christum pati, atque ita intrare in gloriam suam, & ego peccatis & sceleribus coopertus æterna corporis & animi beatitudine fruar? ille verbeibus cæsus, clavis transfixus, luxatis membris, spinis, ferro & opprobriis acerbissimè vulneratus tinctus suo innocentissimo sanguine ad patrem ascendit; & ego illitus & perfusus voluptatum turpissimo cœno in consortium Angelorum evolabo? quod ille tantis laboribus est adeptus, ego nullo consequar negotio? clamat Christus: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me. Quibus verbis nos rebus fluxis atque caducis, deliciis, voluptatibus & nostræ voluntati renunciare præcipit: & sublata cruce, hoc est, laboribus & injuriis patienter exemplo suo toleratis illius vitam voluit imitari: & nos illorum improbissimis Consiliis acquiescemus, qui nos à tam apertis Christi verbis ad delicioſam vitam & inanem quandam confidentiam traducere conantur? Christus Jesus digito nobis viam commonstrat, quam ille tinctam suo sanguine reliquit, per quam ingredi deberent illi, qui ejus vestigia sequerentur: Christus etenim (ut inquit princeps Apostolorum Petrus) passus est nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus: & ego istorum hominum vestigiis inhærebo, qui nos molissimis gressibus blandæ libertatis præcipites agunt in vitia, & in æternæ miseriæ barathrum devolvunt? Possem istorum, qui se Evanglicos jactant, immanem crudelitatem referre; qui si verè essent Evangelici, veri Evangelistæ Christi mansuetissima præcepta sequerentur, qui Evangelium non armis obtrudi repugnantibus, sed obedientibus & pacificis modestè voluit promulgari: illi verò non tam de promulgando isto suo Evangelio, quàm de conciliandis sibi principum animis, de obtinendis illorum armis soliciti sunt, quibus banc novam tyrannidem tueantur, & nostrorum sanguine saturentur. O conditionem nostrorum temporum miseram & calamitosam! Christus injurias accipiendo atque ferendo, suas hominibus leges promulgavit: ii verò inferendo non injurias modò, sed cædes atrocissimas, suos errores Christianorum animis cupiunt inserere. Ille acerbissima morte & innocentissimo suo sanguine Evangelium consignabat: ii verò suum Evangelium alieno interitu & cruore consignare cupiunt. Hoccine est esse assertores Christianæ religionis, & non potius hostes capitales? Possem objicere vestris oculis hanc miseram ecclesiæ faciem istorum ministrorum erroribus & crudelitate deformatam atque dehonestatam. Possem Germaniæ ruinas, Angliam Christianorum sanguine redundantem, recentia nunc Flandriæ vulnera & incendia, Galliæ intestina & crudelissima bella, reliquarum provinciarum acerbissimas plagas explicare: quæ quidem cùm à vestris ministris inflictæ sint apertissimè testantur quam sit eorum Evangelium Christi Evangelio consentaneum;

neum; cùm hoc pacem, vitam, modestiam, mansuetudinem; illud verò bellum, mortem, furias, cædes & flammas in orbem Christianum intulerit. Possem vobis antiquos illos sanctissimos viros & Principes Germaniæ clarissimos commemorare, quorum alii sapientia & sanctitate vitæ Ecclesiam Romanam illustrarunt, alii incredibili animi virtute, potentia & victricibus armis ab hostium illam injuriis vindicaverunt: qui si modò revivisceerent, iis vos planè verbis increparent, Quid agitis filii? quò ruitis? quis vos ab Ecclesia, cujus nos præcepta seduti sumus, abduxit? quis à nostris institutis & præceptis abstraxit? an ideo hæc à nobis arma & principatum accepistis, ut quibus nos armis Ecclesiam defendimus, vos eam oppugnaretis, ideo templa nos ereximus, ut à vobis everterentur? illa exornavimus, ut vos exspoliaretis? ideò pacatam & tranquillam Religionem vobis reliquimus, ut vos illam à perditis hominibus turbari, sursum atque deorsum ferri pateremini? nos Ecclesiam sacro sanctam Romanam Religionis nostræ parentem, de Germania bene meritam, nostræ fidei commissam, coluimus, honoravimus, tutati sumus: & vos illam patriæ & avitæ virtutis obliti injuriis & armis insequimini? numquid nobis aut mens, aut Consilium, aut pietas defuit, ut à nobis degenerare gloriosum judicetis? Sic illos majores vestros clarissimos viros vobiscum agere & loqui credite, quorum vos nec auctoritate frangi, nec pietate moveri, nec oratione leniri indignum est. Sed illud est longè indignius, quorundam vos potius ministrorum improbis persuasionibus, quàm domesticis & glorioſissimis majorum vestrorum exemplis commoveri. Quòd quàm æquum, quàm honorificum vobis sit, vos ipsi judicate. Nec enim ego illum arbitror verè esse Germanum, qui sic à pristina illa & robusta virtute antiquorum Germanorum desciverit, ut se blandis Epicureorum quorundam assentationibus flecti, vincique patiatur, & illorum auctoritatem, totius Ecclesiæ Catholicæ auctoritati putet esse anteferendam. Ille, inquit Vincentius Lirinensis, est verus Germanus Catholicus, qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui divinæ Religioni, qui Catholicæ Dei Ecclesiæ nihil præponit, non hominis cujuspiam auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam: sed hæc cuncta despiciens, & in fide fixus & stabilis permanens, quidquid universaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum, credendumque decernit: quidquid verò ab aliquo deinceps præter omnes vel contra omnes sanctos novum & inaudicum subinduci senserit, id non ad Religionem, sed ad tentationem potius intelligat pertinere. Quibus quidem verbis Vincentius effigiem & simulacrum nostrorum temporum expressisse, & vos admonuisse videtur.

Possem vobis iram divinam, comminationes Prophetarum, & miserrimas strages populorum eorum, qui Christianam Religionem violarunt, commemorare, possem Asiæ, Africæque provincias, oppida, civitates, ob desertam Ecclesiasticam disciplinam dirutas, eversas, & immanissimarum gentium objectas crudelitati. Possem Græciam beatam quondam atque florentem provinciam, nunc verò spoliatam omni dignitate & splendore, quæ simul cum puritate Religionis, amplissimum quoque imperium amisit, vestris oculis offerre. Quæ quidem cùm testes sint locupletissimi animadversionis divinæ, similem Germanis exitum exemplo suo comminantur. Etenim violatæ Religionis misera servitus solet esse supplicium. Plenæ sunt exemplorum scripturæ sanctæ, quæ vobis nunc magnum debuissent terrorem incutere; ut quamvis erecto & excelso animo sitis, illum tamen, in cujus manus incidere horrendum est, reformidare debeatis. Est enim magnanimi viri & ejus, qui nihil timeat, Deum timere: qui sæpe fortes ab imbecillis, potentes ab infirmis, armatos ab inermibus vinci, & in servitutem redigi patiatur. Quod quidem nunc vobis, viri Germani, vehementer pertimescendum est. Nolo itaque hæc omnia & alia quamplurima, quæ magna & gravissima sunt, quæ vestrum hunc ab Ecclesia discessum vobis exprobrant, quæ vos ab his ministris delusos esse testantur recensere; illud solum vos obsecro & obtestor, clarissimi viri, ut in memoriam revocetis illa duo vobis ab Ecclesia collata amplissima beneficia, quibus nulla ampliora ab hominibus sperari, nulla majora hominibus conferri possunt.

Christi etenim Religionem, & sacros Romani imperii fasces, quibus nihil habet magnificentius terrarum orbis, ab Ecclesiæ Romanæ, & summorum Pontificum manibus accepistis. Deinde illud etiam vos oro, ut in afflictam, lacuam, calamitosam & lacrymantem matrem Ecclesiam convertatis oculos; & si in excelsis, liberalibus & gratis animis ullam habet vim acceptorum beneficiorum memoria & recordatio, arumnosæ, & de vobis tam bene meritæ matris miserameni. Etenim Germaniam delusæ atque perditæ gentilitatis cæcis erroribus occupatam Romani Pontifices, effuso in eam Evangelicæ lucis splendore, ad veri Dei & Christi filii ejus cognitionem adduxerunt. Nam, ut interim Martialem, Savinianum, Potentianum, & Alcinum beatissimi Petri Apostoli, primi Christi vicarii, & Pontificis Romani discipulos prætermittamus, qui ab eo in Transalpinam missi regionem, Gallias & inferiorem Germaniæ partem Evangelico lumine illustrarunt, & Chilianum etiam missum à Gonone summo Pontifice qui Christi nomen & leges in Germaniam inferret; sanctissimus Gregorius secundus Germaniam idôla adhuc venerantem, & ante illas dæmonum statuas prostratam atque jacentem misso Bonifacio monacho sanctissimo atque doctissimo viro, ad aspiciendam Evangelicam lucem erexit, & magnam Germanorum multitudinem Romam venientem benignissimè exceptam suis manibus vir ille religiosissimus sacro baptismati initiavit: Saxones verò idolorum etiam cultores Hadrianus primus Caroli Magni invictissimi Gallorum regis præsidio à simulacris ad verum Dei cultum abstraxit, quos antea Sergius primus ad eum amplectendum fama virtutis, & sanctitatis excitaverat: Leo tertius, Ansgarii abbatis & beati Sigfridi opera & industria, prolapsam iterum in idem crimen Germaniam, & denuo ad idolorum genua procumbentem sublevavit, & ereptam ex impia illa dæmonis tyrannide in libertatem asseruit. Quod quantum fuerit beneficium, vobis expendendum relinquo. Neque enim quidpiam esse potest invisius Deo aut contumeliosius, quàm sibi debitum honorem simulacris deferre, neque beatius quidpiam hominibus, dum in terris versantur accidere, quàm verum Deum nosse, atque illum purè & castè venerati. Neque verò solum hoc tantum bonum, quod ad animorum vestrorum salutem pertinebat, Ecclesiæ Romanæ acceptum referre debetis; sed illud etiam Romani imperii sceptrum, quo Germania ceteris totius orbis nationibus clarior & illustrior reddita est. Etenim jus illud

creandi imperatorem Romanum, Gregorius quintus transtulit à Francis ad Germanos, ut quorum fidem, pietatem, Religionem in Ecclesiam & Pontificem Romanos, studium & operam in maximis difficultatibus, & difficillimis temporibus fuerat expertus, eorum Fidei atque potentiæ committeret Ecclesiæ patrocinium, ut eam ab omnium hostium, tyrannorum inquam, & hæreticorum insidiis vindicarent. Sed nunc jam, prò dolor, cogitur externa quærere auxilia, ut dignitatem suam contra illorum injurias tueatur, quos sibi patronos & defensores adoptaverat: cogitur plagas mortiferas & insanabiles perferre ab illis impositas, quos ipsa lethalibus animi vulneribus liberaverat: cogitur suismet armis, quæ vestris manibus ad suæ salutis defensionem commisit, excipere toto corpore vulnera acerbissima; &, quod est miserabilius, cogitur videre vos carissimos suos filios eisdem gladiis & flammis, quibus illius fortunas incendiris & corpus vulneratis, acerbiores plagas, & majora incendia vestris animis inferre. O miserum atque funestum, & matri præsertim luctuosum spectaculum! & tamen cùm sæpe ob alia longè minora crimina jus creandi imperatorem aliis nationibus abstulerit, & ipsos etiam imperatores ab imperii sede deturbaverit, nunc in tanta animi & vulnerum suorum acerbitate maluit in suis injuriis connivere, quàm aliquid in vos decernere severius. Non modò electores, sed, quod majus est, potentissimos ipsos, ingratos tamen imperatores, & qui illo honore imperii Romani ad Ecclesiæ dedecus & Christi contumeliam abutebantur, Pontifices Romani anathemate sæpe ferierunt, & imperii dignitate privaverunt. Etenim Gregorius septimus Henricum tertium percussum primum anathemate, imperii deinde honore multavit; quòd improbis factis Ecclesiæ pacem perturbaret: ille verò ad se reversus cùm sui eum erroris atque scelerum pœnituisset, & nudis pedibus per nivem & glaciem incedens, supplex ad Gregorii pedes venire decrevisset, tribus tamen diebus Pontificis janua prohibitus, tandem ad Canosii oppidi portas in agro Thegiensi sui erroris veniam impetravit. Alexander tertius Fredericum primum ob schisma excitatum in Ecclesia Venetiis ad publicam pœnitentiam adegit. Innocentius III. Othonem IV imperio dejecit, quòd fidem Ecclesiæ datam prodidisset, & jusjurandum violasset. Jam verò Fredericum secundum, summis beneficiis ab Ecclesia Romana exornatum, cujus pater Henricus V. Siciliæ regnum à Cælestino tertio & imperium acceperat, ab Innocentio III. benignè & amanter educatum, & ab Honorio III. in supremum imperii fastigium evectum, ingratum postea summis Pontificibus à quibus fuerat ornatus, & Ecclesiam hostilibus armis persequentem, ab Honorio anathemate percussum, Innocentius IV. Siciliæ Apuliæque regnis primum spoliatum, imperio demùm exauctoravit. Severa tunc animadversione imperatorum insolentiam comprimebat Ecclesia; & non solùm in illos excommunicationis fulmina vibrabat, sed abdicabat imperio: & quemadmodum sceptrum imperatoribus iniquis, sic etiam jus creandi imperatores nationibus auferebat. Nunc verò in majoribus suis injuriis incredibili usa misericordia, neque illum quidem spiritualem gladium in imperii electores, auctores tantorum malorum, eduxit, quo à suis altaribus, & Christianorum consortio suos hostes arcere consuevit; quia Germaniæ Principes resipiscentes, & ad se redeuntes, se visuram & complexuram sperat. Hac alitur & sustentatur spe, quam sibi de virtute vestra pollicetur, quæ erga vestræ salutis auctores gratos & acceptorum beneficiorum memores efficiet. Tum verò & Ferdinandi Cæsaris clarissimi & religiosissimi imperatoris pietas incredibile vestros animos ad sui imitationem incitabit: nec enim est æquum, eos ab imperatoris Religione dissidere, qui non alio nomine, quàm tuendæ Religionis gratia jus istud acceperunt, & monstri jam simile videatur, imperatorem acerrimum esse patronum Ecclesiæ Romanæ, non nullos verò electores, ejus hostes implacabiles.

Leo tertius ob imminentes Ecclesiæ calamitates, & urbem hostium incursionibus objectam, & armis vexatam & oppressam, cùm imperatores Constantinopolitani opportunè jam tantis illius malis subvenire, alioqui ipsi ab hostibus circumventi; nec molem tantam imperii, nec potentissimorum adversariorum impetum possent sustinere, nullo illorum crimine, sed quia id Christianæ Reipublicæ ratio postulabat, imperium à Græcia transtulit in Galliam; & Caroluni Gallorum Regem Religiosissimum, & clarissimum virum imperatorem creavit. Cùm ergo Pontifices Romani à Græcia in Galliam, à Gallia in Germaniam pro temporum & periculorum ratione fasces imperii transtulerint, cùm plures imperatores ob excitatos in Christiana Reipublica tumultus & seditiones ab imperii fastigio sæpe deturbaverint, & alios in eorum locum suffecerint: quia indignum putabant, eos sceptrum imperii tenere, qui cùm Religionis propugnacula, conservatores pacis & Ecclesiæ patroni esse debuissent, illius tranquillitatem ambitione, cupiditate & studio propagandi imperii perturbarent: nunc etiam si videt nas funestas flammas, quæ universas pæne Christianas provincias miserè populantur in Germania exortas, atque inde protectas in ceteras nationes irrepsisse, etsi videat vos, qui eas quam primùm exstinguere deberetis, non modò non compressisse, sed fovisse, & illarum excitatores vestris armis protexisse; noluit tamen pissima mater eam, quam in alios, in vos exercere severitatem; noluit vos hactenus aut spoliare dignitate, aut hostes censere, noluit supplicio vestro & ignominia suo mederi dolori, sed summa patientia (ne desperare de salute vestra videretur) in maximis suis injuriis voluit connivere. Itaque ii omnes Pontifices Romani, Leo, Hadrianus, Clemens, Paulus, Julius, Marcellus, Paulus, & nunc demùm Pius quartus sibi, & Ecclesiæ, à Germanis illatas injurias æquo animo tolerarunt: & quo majoribus opprobriis & contumeliis affecti sunt, eo majori misericordia commoti, non acerba illa medicamina, quibus in curandis iis morbis Ecclesia hactenus usa est, exulceratis illorum vulneribus adhibuerunt, sed incredibili clementia omnia alia remediorum genera experti sunt, non severitate, sed indulgentia usi; non tam deterrere, quàm allicere; non tam urere & resecare membra, quàm fovere voluerunt: non hostes declararunt, non jus imperii abstulerunt, sed literis amoris & benevolentiæ plenissimis ad componendam pacem provocarunt, omnia tentarunt, omnia experti sunt, ne potius tamquam cum obstinatis hostibus, quàm cum filiis errore aliquo lapsis agere viderentur. Quia futurum sperabant, ut Germania excitata aliquando tantorum beneficiorum recordatione sese erigeret, durum istud & multiplex jugum hæreticorum excuteret, & illam

pacem

pacem amaret, quæ in ea versatur Ecclesia, in qua una fides & unus Spiritus; non in qua tot fides quot ministri reperiantur.

Quæ cùm ita sint, cùm vos, clarissimi Germani, Ecclesia Romana à deorum simulacris abstractos ad unius verique Dei cultum adduxerit, dæmonis mancipia Christiana libertate donaverit, omnia vobis consequendæ æternæ felicitatis præsidia contulerit, & ornamenta amplissimæ dignitatis; cùm nullum beneficii genus prætermiserit, quod ad vos præter ceteras rationes exornandos pertineret; & quod est illustrius, suæ in vos voluntatis & beneficentiæ, & vestri in illam parum grati animi argumentum, cùm ab iis, quos majoribus sibi beneficiis devinxerat, se crudeliùs vulnerari sentiret, non de vindicta, sed de remedio vulnerum vestrorum cogitavit: vobis iratis & armatis non se illa armis opposuit, sed lacrymis, & quorum manibus dilacerabatur, illorum misericordiam & auxilium implorabat.

Quid ergo? Tam crudeli in illam vos animo nunc eritis, tam inhumano, tam immemori acceptorum beneficiorum, ut illius neque calamitatibus, nec lacrymis moveamini? In tam beneficam matrem non ingrati modò, sed impii reperiemini? Vestris nunc genibus provolutam & obsecrantem, ut Concilio Tridentino adesse velitis, ut ministros venire cogatis, ut sanandæ Religionis, & componendæ pacis rationes arbitrio tantæ Synodi permittatis, superbè contemnetis? Illam ante vos prostratam, sua vulnera explicantem, beneficia, quæ vobis contulit, commemorantem, amplexantem vestra genua, & ab illo cursu, quo in ejus perniciem ruitis, retinere cupientem, insolenter, & inhumanè, à vestris genibus repelletis? Ira inflammati, & ardentes homines, cùm supplices ad se venientes suos hostes intuentur, non solùm illis parcere, sed misereri, sublevare, & beneficiis prosequi solent: vos matrem tam piam, tam bene de vobis meritam, supplicem & collacrymantem, majori crudelitate vexabitis? Nònne oportuit jam illius vos miseriis saturatos & expletos esse? Frustrâne vos illa aspectabit? vos intuebitur? vestram fidem implorabit? Jacentem, afflictam, supplicantem non modò non sublevabitis, sed affligetis amplius, & opprimetis? O miseræ matris infelicia beneficia apud Germanos collocata! ô curam illam atque custodiam animorum vestrorum infaustam & luctuosam! quæ exitum tam miserabilem fortita est; ut qui ab illa immortalibus bonis fuerant exornati, crudeliores in illam hostes reperiantur; qui laboranti subvenire debuissent, illi potissimum excidium atque vastitatem intentent: quos oportebat suarum calamitatum dolore frangi, ii nunc luctuosas illius exsequias læti & alacres prosequantur. Itaque non tam illi suorum templorum excisio, non bonorum direptio, non sacrorum depopulatio, non tam filiorum cædes, quàm hæc tanta indignitas misera & acerba est: non tam illa suas ruinas, quàm interitum vestrorum animorum luget; non tam stragem suarum fortunarum, quam illam victoriam, quam de vobis reportat hostis, vestræ salutis & suæ dignitatis lamentatur. Quòd vos à se abstractos videat, quòd suis beneficiis ingratos experiatur, hoc illius animum vehementer excruciat, hoc illam suspirare, gemere, lacrymas effundere, & exclamare facit cum sponso. Audite cæli, auribus percipe terra; filios educavi & evexi, ipsi autem spreverunt me: quos ab idolis dæmoniorum abstraxi, ad hæresum nunc idola reverruntur: quos in libertatem asserui, iterum miseræ servituti mancipantur, quos stipul ab æterna morte, vix nunc ipsi materno sanguine satiantur: quos ornavi, me crudeliter spoliant: quos imperii Romani fascibus illustres feci, ipsi me omni dignitate orbare conantur: quos mihi putabam unicum esse perfugium, extremum moliuntur exitium. Cujus jam fidem implorabò, si filii carissimi fidem prodiderunt? Ad quem confugiam, si ab illis ejicior? quò me recipiam, si ab illis expellor? Quis miseræ opitulabitur, si illi oppugnant? Tu Domine JESU CHRISTE, spes unica, solatium, que miseriarum mearum, qui me sanguine tuo abluisti & decorasti, qui te numquam meis rebus, saluti atque dignitati defuturum promisisti; qui tam sapiens es ut noveris, tam potens ut valeas, tam bonus & misericors, ut velis sponsæ afflictæ & laboranti subvenire: tu, inquam, dulcissime JESU, qui solus potes, Ecclesiæ tuæ miserere. Tam duri atque ferrei eritis viri Germani, ut hic acerbissimus dolor & querelæ justissimæ calamitosæ matris non molliant animos vestros? Videte per Deum immortalem, ne his Ecclesiæ lacrymis & gemitibus Deus aliquando commotus, excitatus & incensu ira, ad sumendum de vobis supplicium convertatur. Cavete, ne istam puniendi tarditatem, collecta majori indignatione, supplicii gravitate compensèt: & qui soleat in maximis hominum sceleribus diutius connivêre, iræ thesauros diuturnitate temporis, scelerum magnitudine collectos in vestram aliquando perniciem effundat. Ecclesiam Catholicam magnis ad se clamoribus vos evocantem audite. Sacrum istud & Oecumenicum Concilium Tridentinum, quod vestros minister tam amanter accersit, & publica fide illorum securitati prospexit, quod solum tantis malis mederi potest, unicum arbitrum & judicem agnoscite. Existimate hanc Dei & Ecclesiæ extremam vocem jam esse, vos admonentem & adhortantem, ut resipiscatis, ut hos ministros tantorum malorum & discordiarum auctores in Concilium venire cogatis, ut pax illa Christiani populi, iis discordiis sepulta, reviviscat, & Ecclesiæ dignitas emergat ex iis fluctibus domesticarum seditionum: ne si hoc tantum, tam frequens, tam necessarium Concilium negligatis, dissidia & æternum bellum volusse videamini. Si doctrinæ vulnera sanare cupitis, adsunt medici peritissimi: si abusus delere, novam Ecclesiæ faciem inferre, & collapsum Christi templum reficere, adsunt architecti clarissimi, quorum opera templi ruina, & Ecclesiæ vultus reficiantur. Ne patiamini hanc occasionem divinitùs oblatam è manibus excidere: qua sublata, quid futurum putatis? nisi ut, cùm nulla sit jam doctrinæ Christianæ pars, quæ non vulnus aliquod à vestris ministris acceperit, cum omnes Reipublicæ Christianæ partes convulsæ & labefactatæ sint, brevi universam Germaniam (novis quotidie nascentibus erroribus) dissipatam, bustum quoddam Religionis, & legum divinarum, exemplum denique severitatis Divinæ redditam conspiciatis; ut clarissima provincia, sicut ille dixit, quæ erat antea casta & incorruptæ sacrarium veritatis, impium ac turpium errorum lupanar fœdissimum efficiatur. Intestinis odiis ardere videtis jam eos, quos Christus mutua caritate voluit ardere, bellis domesticis conflagrare; quos placidissima pace Christus gaudere, & illam potissimùm suos discipulos colere & complecti voluit quasi parum sit Turcarum armis Ecclesiam affligi atque vastari. Omnia denique perturbata, excisa,

&

& propè jam eversa videtis. Mysticum hoc Christi optimi maximi corpus dissipatum, pulcherrimum istud ædificium Ecclesiæ, quod Christi sanguine coagmentatum est, hisceere jam atque dissolvi cruore nostro intuemini. Unica est illud restaurandi atque reficiendi via, pax & concordia Christianorum. Noluit quondam Deus, nisi composita primum pace, sibi templum consecrari. Itaque post domitas multas gentes atque nationes, cùm nullus audiretur jam armorum strepitus, neque quispiam contra populum Israëliticum arma caperet, sed omnes vicinæ provinciæ conquiescerent; Salomon templum illud amplissimum erexit, & Domino consecravit: atque idem sæpe ab hostibus eversum pacis beneficio refectum est. Videt nunc Ecclesia Christi spem unicam componendæ pacis in hoc Sacro Concilio Tridentino sitam & collocatam esse, ad eam vos amplectendam invitat: qua conciliata, quemadmodum templum illud Hierosolymitanum inimicorum multoties incursionibus dirutum, ex dissipatis & collapsis lapidibus rursus erectum & restitutum est; ita nunc templum istud, Christi inquam corpus, quod est Ecclesia, luxatum & mutilum, ex languidis, emortuis & abscisis membris reficiatur iterum & renovetur; ut instaurato hoc ædificio, omnes consentientibus animis, unica eademque instructi doctrina, eadem spe erecti, iisdem caritatis vinculis & amoris flammis incensi & colligati, Christo capiti adhærentes & agglutinati, ejusque Vicarium Pontificem Romanum, totius Ecclesiæ Principem & Pastorem, hujusque sancti templi Pontificem maximi venerantes; dulcissima & optatissima pace perfruamur: quam vobis, viri Germani, in CHRISTO JESU Domino nostro opto sempiternam.

FINIS.

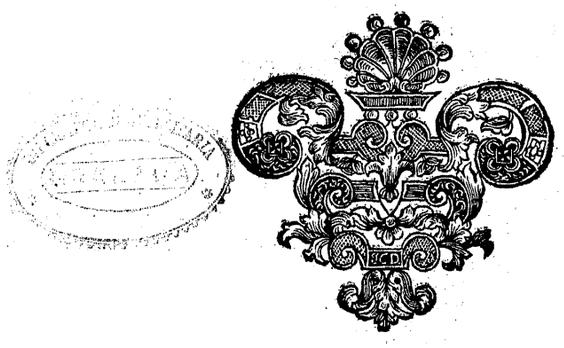

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. C. N.

b=11 z=2 N=3

1
4

A
3
67

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y Santa Catalina.
E. C. N.

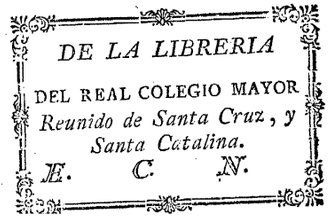

VERA
OECUMENICI
CONCILII TRIDENTINI,
CONTRA
EXURGENTES LUTHERI, ALIORUMQUE
HÆRESES NEC NON VARIAS UNIVERSÆ REIPU-
BLICÆ CHRISTIANÆ REVOLUTIONES, PRO MORUM
REFORMATIONE, ET FIDEI DEFENSIONE, SUMMO ROMA-
NO-CATHOLICÆ ECCLESIÆ EMOLUMENTO
PUBLICATI
HISTORIA
CONTRA FALSAM PETRI SUAVIS POLANI NARRA-
TIONEM SCRIPTA, ET EX IPSISMET ORIGINALIBUS LITERIS,
ACTIS, GESTIS, ET PROTOCOLLIS PLENE ET
FIDELITER ASSERTA
A

P. SFORTIA PALLAVICINO S. J.
POSTEA S. R. E. CARDINALE PRESBYTERO,

PRIMUM ITALICO IDIOMATE IN LUCEM EDITA;
DEINDE AB IPSO AUCTA ET REVISA, AC LATINE
REDDITA
A

P. JOANNE BAPTISTA GIATTINO,
PANORMITANO, EJUSDEM SOCIETATIS JESU
SACERDOTE.

ACCESSIT NOVÆ HUIC ET EMENDATIORI EDITIONI
PETRI FONTIDONII
SEGOVIENS. DOCTORIS THEOLOGI CANONICI SALMANTINI
APOLOGIA
PRO SACRO ET OECUMENICO CONCILIO TRIDENTINO
ADVERSUS
JOANNEM FABRITIUM MONTANUM
AD GERMANOS
PARS TERTIA.
CUM PERMISSU SUPERIORUM.

AUGUSTÆ VINDELICORUM
SUMPTIBUS MATTHÆI RIEGERI, BIBLIOPOLÆ ANNO MDCCLV.

B. 2186.

Catalogus Librorum Latinorum propriis sumptibus impressorum, & nonnullorum aliorum in magna copia reperibilium apud Matthæum Rieger, Bibliopolam Augustæ Vindelicorum. M DCC LV.

Abelii (Ludovici) Medulla Theologica 2. Partes, 8. 1754.
- - Sacerdos christianus, 8. 1754.
Abraham à S. Clara Ord. Disc. S. Aug. Grammatica Religiosa multis in Locis auctiori 4. 1719.
S. Augustini Meditationes, Soliloquia & Manuale. 8. 1755.
Bacherii (Ioh.) Flavissæ poeticæ, 12. 1668.
Balde (Iacobi S. J.) Lyricorum libri IV. Epodon lib. I. & Sylvarum lib. IX. 1755.
- - Carmina satyrica & Heroica 12. 1718.
- De vanitate mundi 12. 1755.
Baronis (Bonavent.) Cursus Philosophicus 3. partes fol. 1664
Beneficia Dei in Psalmo Eucharistico tripartita ad imitationem quorumdam Psalmorum Davidis composita expressa 18. 1746.
Bidermani (Iacobi S. J.) Acroamata & Deliciæ 12. 1743.
Bona (Ioan.) Via Compendii ad Deum 18. 1716.
- - Principia & Documenta vitæ christianæ 18. 1755.
- - Manuductio ad Cœlum 18. 1712.
Bourgoing (Francisci) Institutio ordinandorum 12. 1665.
Cæpolla (Barthol.) De servitutibus tam urbanorum quam rusticorum Prædiorum 4. 1701.
Canisii (Henrici) Opera canonica, 4. 1662.
- - Institutiones Juris canonici 12. 1660.
Carranza (Berthol.) Summa conciliorum à S. Petro usque ad modernum Pontificem, cum eorum vitis 8. 1701.
Casilii (Ant. S. J.) Introductio in Aristotelis Logicam & reliqua Scientias 12. 1692.
Catechismus Romanus ad Parochos ex decreto Concilii Trident. editus 8. 1755.
Clericus instructus, seu Doctrina Moralis ex Epistolis & Evangeliis missarum desumpta in singulos anni dies & principaliora festa distributa &c. magno studio & zelo collecta & gallice edita a quodam Parocho Anonymo Dioec. Lugdun. nunc. pro bono Cleri German Latinitate donata à quodam C. R. S. P. Aug. & in IV. partes divisa. 8. 1752
Comenii (J. Amos) Janua 2. Linguarum reserata Latino-Germanica 8. 1706.
Concilium (Sacro sancti) Tridentinum cum declarationibus Cardinalium 8. 1738.
Conradi (Mat.) Dissertatiuncula Theologico - Canonica Critica &c. de vita Clericorum an status ecclesiasticus ex se & genere suo sit absolute perfectior religioso atque adeo omnium Perfectissimus. 2. tomuli 8. 1752.
Contenson (Vincentii) Theologia mentis & cordis 2. tomi fol. 1722.
- - dito in 8. 6. partes. eodem.
Coreni (Jacobi) Clypeus patientiæ. 12. 1661.
Corradi (Pyrrh.) Praxis dispensationum apostolicarum, sive opera canonica 2. tomi. fol. 1716.
Corvini (Joan. Arnold) Enchiridion institutionum imperialium per aphorismos strictim theoricè & practicè explicatum 8. 1702.
- - Jus Canonicum per aphorismos explicatum 12. 1697.
Deslingendes (Claudii) Conciones quadra. 3. partes 4. sub prælo.
Dionysii Carthusian. liber de IV. novissimis 8. 1755.
Dondini (Guilielm S. J.) Spectacula Heroum, 1753.
Du Bois, (R. D. Pet. Joh.) Eruditionis tam Sacræ quam profanæ Gazophylacium, in commodum Litteratorum hominum, & veram eruditionem amantium præcipuè verbis divini præconum &c. 8. 3. partes. 1754.
Fabri (Honoratis S. J.) Apologeticus doctrinæ moralis 2. vol. fol. 1672
Ferre (Vincentii Ord. Præd.) Commentarius in D. Thomam 2. tom fol. 1691.
Gavanti (Barthol. Congr. Cler. Reg. S. Pauli) Thesaurus sacrorum rituum adauctus additionibus C. M. Merati 3. tomi med. 4. 1734.
Grimaldi (Franc. S. J.) de Vita aulica Libri duo. 8. 1754.
Haberti (Ludov.) Theologia dogmatica & moralis II. partes in fol. 1751.
- - dito VIII. partes 8. eodem.
Habisreutinger (Columban O. S. B. (Universalis prim. principiorum in Philosophia & Theol. lenus. 2. partes 8. 1747.
Hæsteni (Bened.) Panis quotidianus, Meditationes pro singulis diebus anni 12. 1660.
Hambloch (Antoni) Hortus sacrarum precum cum devotione novenæ erga S. Antonium de Padua 12. 1703.
Heinlein (Henrici O. S. B.) Medulla Theologiæ pastoralis pract. 12. 1707.
Hermani (Ioseph Ord. Præmonstr.) Vita metrica 8. 1656.
Ius Hispano - austriacum assertum 4. 1701.
Kappenstein (Franc. S. I.) Annus sanctus ferens fructus sanctos seu Meditat. per omnes anni dies 8 1728.
de Kempis (di Tomaso) D'ell'imitatione di Christo libre Quattro & Tedesc. 12. 1695.
Kesler (Nicol.) Gemitus Competitorum 18. 1705.
Klee (Joan. Martin,) Breviariolum actuum sanctorum exercitando & verrendo spiritui singulis in dies singulos. editio 2da 8. 1752.
Kleydorfferi (Joh.) Clypeus Pastoralis 2. partes 4. 1754.
Lamas (Hieron) Instructio confessariorum & pœnitentium. 18. 1650.
Lao (Andreæ Ord. arm.) Hortulus philosophicus 18. 1665.
Lauredani (Leonard. Cler. Reg.) Sylva rerum memorabilium, sive conciones per totum annum. 4. 1661.
Leonis à S. Laurentio Ord. Carm. Conciones Adventuales, Quadragesimales & Sanctorales 3. partes fol. 1753.
- - Sanctorale, separatim 4. 1734.
Mailhat (Raymund, Ord. Præd.) philosophia thomistica, rationalis, naturalis, moralis, & supernaturalis 3. partes 8. 1706.
Manuale superiorum pro bono eorum regimine 8. 1748.
Masseni (Iacobi S. I.) Palæstra styli romani 8. 1710.
Merati (Gajet. Maria Cler. Reg.) Observ. & additiones ad Gavanti Comment. in Rubricas Missalis & breviarii romani, adjectis summorum Pontificum & S. rituum Congregat. decretis usque ad præsens emanatis 4. 1740.
Molitoris (Willelmi) sermones Parati. 8. 1677.
Nierenbergii (Ioan. Eusebi S. I.) Doctrina ascetica, 6. partes 8. sub prælo.
- - de Adoratione in spiritu & veritate 12. 1711.
Pallavicini (Sforziæ S. I.) Historia Concilii Tridentini, 3. tom fol. 1755. editio auctior.
Perenfelder (Michaelis S. I.) Florus biblicus & Concionator historicus 2. tom. fol. 1747.
Phrases Ciceronianæ, sive thesaurus elegantiarum Germano-Gallico-Latinus. 12. 1688.
Piny (Alexand. Ord. Præd.) Cursus Philosophico - thomisticus 3. par. 8. 1693.
Plotus (Ioan Bapt.) de iu litem jurando 4. 1679.
Polachi (Georgii) Industriæ pro confessariis 12 1670.
Pomey (Francisci S. I.) Flos latinitatis indicibus germanico & Latino auctus 12. 1735.
Preces matutinæ & vespertinæ ante & post Communionem pro bono juventutis editæ 18 1752.
Rapini (Renati S. J.) Eclogæ, his accesserunt Caroli Noceti ex eadem Soc. Eclogæ tres. 8. 1733.
Recollectio septendialis Spiritus S. donis accomodata & per cujuslibet diei horas divisa authore Ord. S. B. liberæ & exemptæ Abbatæ Werdinensis 8. 1722.
Reginæ palatium eloquentiæ 4. 1709.
Rodericii (Alphonsi S. I.) Exercitium perfectionis christianæ 3. partes 4. 1739.
Saintjure (Ioan. Bapt.) de Cognitione & Amore D. N. Iesu Christi 8. 1716.
Sales (Francisci de) Vita & miracula per Henr. Maupas du Tour 8. 1663.
Sande (Ioan. à) Decisiones Frisiorum curiæ cum notis Bürgers 4. 1696.
Schiesser (Petri) Dialectica disputativa ad Mentem D. Thomæ 12. 1710.
Schindler (Adrian) Academia mortis, sive lectiones ad conciones de morte, viriis & virtutibus formandas applicabiles 2. partes 4. 1698.
Schrotteri (Joan S. I.) Conciones dominicales & festivales 6. partes 4. 1728.
Sedlmayr P. Virgilii ord. S. B. Systema Theologiæ Dogmatico Scholasticæ juxta methodum S. Thomæ aquinatis 8. 1754.
Selecta Patrum Soc. Jesu Carmina. 8. 1754.
- - Orationes. 8. 1754.
Sbguanin (Cæs. Mar. Ord. Serv. B. V. M.) Anatomia probabilissimi; hoc est de licito & illicito usu opinionum probabilium. 8. 1729.
Simoncellus (Octavius) de Decretis in contractibus minorum aliorumque necessario adhibendis 4. 1698.
Spengler (Ioan. Georg.) Institutio Parochi. 8. 1749.
Struvii (Georg. Ad.) Syntagma Iuris prudentiæ civilis 4. 1709.
Tamburini (Thomæ. I.) Tractationes de sacramentis 4. 1665.
Thesaurus sacrarum Precum usum juventutis collectar. 12. 1716.
Vantii (Sebast.) Tractat. de nullitatib. processuum & sententiarum 4. 1717.
Vettweis (Bernardini Ord. Min.) Speculum controversiarum fol. 1664.
Ullenberg (Caspr.) Psalterium Davidis 1710.
- dito latino - germanicum 8. 1756.
Ulysses germanicus, id est, brevis descriptio totius Germaniæ 18. 1655.
Winter (Ioan. Christoph.) Exercitationes juridicæ pro subeundo juris tentamine præcipuè ex institutis accommodatissimæ 8 1742.
Zahn (Balth. Conr.) Tractat. de mendaciis eorumque pœnis 4. 1686.
- - de Iure & jurisdictione municipiorum 4. 1709.

Abrahamà S. Clara Ord. S. Aug. Grammatica religiosa oder geistliche Tugend-Schul 4. 1730.
- - Reim dich oder ich liß dich 4. 1754.
Andachts-Ubung bey dem 40. stündigen Gebett, oder trostreiches Bett-Buch 8. 1717.
Anastasii (Villingani Cap.) zvveyfaches Dominicale, d. i. vvohlausgearbeitete Sonntags-Predigen fol. 1748.
Antonii (à S. Vincentii Car.) Soliloquia, oder einsame Gespræch der seraphischen H. Jungfrau und Mutter Theresia von JEsu 4. Theil 8. 1739.
Antrade (Alphons. de S. J.) geistreiche Lehr-Sprüch der glorvvürdigen und H. Mutter Theresia von JEsu &c. Editio secunda in 4. 1753.
S. Augustini Betrachtungen, geheime Gespræch und Hand-büchlein 8. 1755.
Bail (Ludovici) Theologia affectiva, oder anmuthige Erkanntnuss göttlicher Dingen fol. 1712.
Bassanini (R. D. Franc. Presbyt. Secul.) die in denen zehen tægigen Exercitien erlernte Vollkommenheit des Geists; das ist, geistreiche Ubungen für die zehentægige Exercitien 8. Augspurg 1753.
Belecii (Aloysii S. J.) selig sterbender Christ, oder vierzehen Hilf-Mittel zu einem seligen Tod &c. 8. 1750.
Blumen-büschelein (Einsidlisches) mit Kupfer in 18.
Born (Herman. Ord S Franc.) seraphischer Stern-Himmel 4. Theil mit dem Zusaz und Beschluss 8
Bougeant (R. P. S. J.) vollkommene Erklærung der christlichen Lehre, 4. 1751.
Calmet (Augustini) gelehrte Verhandlung der Materie von Erscheinungen der Geistern und denen Vampiren in Ungarn, Mæhren &c. 8. 2te Auflag 1752.
Capistrani (Ioan. Ord. Min.) zvveytes Dominicale und Festival. 4. 1696.
Cetti (Josephi S. J.) heiliger Ehe-Stand, 8. 1753.
Colendall (Henrici S. J.) Osnabrückischer Baur, oder Controvers Discurs, 8. 1755.
Contzen (Henrici Ord. Præd.) die unbeschæmte Wahrheit d. i. Sonn- und Feyrtags-Predigen durch das ganze Jahr 2. Theil 4. 1708.
Crasset (Joannes S. J.) der sanfte und Heil. Tod &c. 8. 1711.
Dezæ (Maximiliani) Früchten der gottlichen Gnad, oder Betrachtungen und Gespræch von der Todsünd 8. 1749.
Dornblüth (Augustini) Anleitung gemeiner Personen zu einem vollkommenen, das ist vvahrhafte christlichen Leben, 8. 1751.
- - Observationes oder gründliche Anmerckung über die Art und Weise eine gute Uberszung besonders in die teutsche Sprach zu machen, med. 8. 1755.
- - Ervveckungen und Ubungen der vornehmsten und nothvvendigsten christlichen Tugenden 12. 1755.
- - Nothvvendige Vernunftschlüsse über die vvahre Religion, 8. 1751.
Ducos (Ioan. Carol. Ord. Pred.) apostolischer Hirt, 4. 1754.
Eberlein (D. Mich. Leonti) Marianisches Herz-Hæuslein des Hertzens JEsu. 8. 1755.
Engelhard (R. D. Euseb.) Morgenstern von Wittenberg 2. Theil 8. 1749.
- - Freundschaftliche Erinnerung vvegen übel gebuzten Morgenstern zu Wittenberg 8. 1752.
Gobinet (Carol. S. J.) Unterwveisung der Jugend in der christlichen Gottseeligkeit &c. 4. 1741.
Greitter (Joh. Bapt.) Nutzbares Kræuter-Büschlein &c. bestehend in Sonn- und Feyertags &c. auch andern Predigen, 4. 1754.
Grund-Lehren zu einem christlichen Lebens-Wandel. 12. 1742.
Habisreutingeri (Columb. O. S. B.) Nachfolgung Christi, aus dem Original-Text in teutsche Vers gebunden, und mit stüssigen von dem Verfasser selbst aufgesetzten Arieten versehen 8. 1744.
- - Irrthum der Unvvissenden, in dem tæglich vorfallenden Handel und Wandel unter denen Menschen durchsucht in 20. Gespræchen zvvischen Pitanophilo und Philaletho, 8. 1747.
Hæfteni (Bened. Ord. S. B.) richtiger Weg des Creuzes 8. 1752.
JEsus der Gecreuzigte und Maria unter dem Creuz, Schmerzen volle Mutter einzige Zuflucht des Sünders. 8. 1743.
Imhof (Joh. Bapt.) Messis Mystica & Moralis, reich gesammleter, auserleten geistlicher Fruchtschnit, 2. Theil, 8. 1751.
- - Freundlicher Willkomm, 8. 1733.
à S. Josepho (R. P. Felic. Ord. Carm. Discalc.) Wissenschaft eines Christen, oder Unterricht zur Erkanntnuss GOttes, der Religion und evangelischen Wahrheiten &c. 8. 1756.
Kellen (Ludov. Ord. Min.) seraphischer Gebettgarten mit Kupfer in 8. 1695.
Kempis (Thomæ von) vier Bücher von der Nachfolgung Christi mit Kupfer 12. 1714.
- - ditto in teutsch- und italiænischer Sprach 12. 1699.
Kisselii (Philipp. S. J.) Passions-Predigen 4. 1693.
Knellinger (Balthasar S. J.) Predigen auf alle Sonntag des ganzen Jahrs zvvey Jahr-Gæng fol. 2. Auflag. 1745.
- - Auf alle Festtæg des Jahrs samt einer Ehren-Saul zum Lob etvvelcher Heiligen GOttes nebst einer Quell- oder des göttlichen Altars-Geheimnuss, vvie auch Predigen zur Zeit des Türcken-Kriegs fol. 1745.
Kobold (Wilibald. Ord. S. B.) Scherz und Ernst, d. i. Abvvechslung von 180. curiosen Geschicht und Fabeln mit beygefügter Sitten-Lehr 8. 1747.
Kolb (Roberti Ord. Cist.) Orthodoxia Eucharistica, oder ausführlicher Bevveis des rechten Verstands der Worten: das ist mein Leib, das ist mein Blut. 4. 1710.
Landase (Nicolai de) selbst lehrendes Rechen-Büchlein nach der französ. Pratique 8. 1708.
Leben des H. Vatters Ignatii von Loyola 4. 1683.
- - Der Schvvester Claræ Franciscæ von Antvverpen Capuciner Ordens 8. 1685.
Lohr (R. Franc. Joseph.) Evangelische Milch, das ist evvige Wahrheiten auf alle Sonntæg des ganzen Jahrs in dreyfachen Predigen vorgestellt, Tom. 1. 2. Auflag fol. 1713.
- - Festivale ebenfalls in dreyfachen Predigen Tom. 2. fol. 2 Auflag. 1753.
- - Dreyfaches Dominical Tom. 3. fol. 1754.
- - Dreyfaches Festivale Tom. 4 fol. sub prælo.
Luciani Montifont. Cap. Compendium oder verkürztes kinder-Spiel, d. i. hundert Predigen über den Catechismum Canisii &c. 4. 1747.
Ludovici (Franc. Arg. Ord. Cap.) geistliche Ubungen, vvelche zu einem vollkommenen innerlichen und mündlichen Gebett anführet &c. 7. Theil 12. 1745.
Magdalena besondere Fürsprecherin der büssenden Sünder. 8. 1741.
Manuale oder geist-volles Handbuch &c. in vvelchem Morgen- Abend- Meis- Beicht- und Communion Gebetter 8. 1752.
Marchese (Francisci) tægliches Brod, 2. Theil. 4. 1719.
Mayr (Dom. S. J.) Missionarii neu aufgerichter americanischer Mayerhof, 8. 1747.
Metastasii (des Herrn Abbts Peter) geistl. Schaubiihne 8. 1753.
Motiva, oder 50. bevvegende Ursachen, den Römisch-Catholischen Glauben allen andern Religionen vorzuziehen 8. 1755.
Miilmann (Hieron. S. J.) Glaubenslicht Controvers 8. 1657.
Pavvlovvski (Danielis S. J.) GOttes Ansprach zu der einsamen Seelen 12. 1724.
Peickart (P. Franc. S. J.) Christliche Andachts-Ubungen &c. nebst beygesezten Creuz-Weg, in 18. 12. 1755.
- - Item mit lateinischen Lettern 12. 1755.
Pfalzer (Marcellini) Christ- catholischer Catechismus 4. 1755.
- - Lehrreiche Exempel-Predigen auf die H. Fasten, in 6. Jahr-Gæng eingerichtet 4. 1749.
- - Löb- und Ehren-Predigen 4. 1750.
Rancé (Armandi Ioannis de) Abbtens des Closters U. L. F. zu la Trapp Cist. Ord. von der Heiligkeit und Pflichten des closterlichen Lebens 4. 1750.
- - Lebens-Beschreibung durch R. P. Petrum de Nain zu la Trapp, 4. 1751
- - Exhortationes oder geistliche Ermahnungs-Reden für alle Sonntæg nebst Einkleidungs- und Profession-Re. 4. 1750.
- - Auslegung der Regul des H. Benedicti nach der eigentlichen Meinung dieses H. Vatters. 4.
Reichle (F. Ant. S. Th. Lic.) grosser allgemeiner Catechismus des Catholischen Christenthums in 5. Haupts. 4. 1752.
Richter (Hieron. Ord. præm.) von dem Ablass insgemein, und dem Jubilæo 8. 1748.
Sales (Francisci) 12. Bücher von der Liebe GOttes 8. 1754.
Scheffmacher (Ioan. Iacob. S. J.) Sendschreiben eines teutschen Theologi zu Strassburg an eine Magistrats-Person besagter Stadt, vvelche sich zur Augspurgischen Confession bekennet 4. 1739.
Seelen-Hilf, oder Bruderschaftbuch JEsu, Maria, Joseph zu Prag bey Maria Laureta für die Abgestorbene 12. 1753.
Sinisealchi (Libor.) S. J.) Sacramentalisches Abendmahl 8. 1752.
- - Marianisches Schmerzen-Buch 8. 1756.
- - Vollkommene Wissenschaft des evvigen Heyls 8. 1753.
- - Göttliches Liebsfeur 8. 1753.
- - Passions-Predigen 8. 1754.
- - Quadragesimal 4. sub prælo.
- - Das betrachtende und vvachende Menschenherz 8. 1755.
Sonnenvvendblumm (geistliche) andæchtiges Handbuch von Liebs-Seufzern mit K. und groben Druck 8. 1751.
- - das nemliche roth und schvvarz 18. eod.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI
LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

ARGUMENTUM

NOva contentio de mansione. Archiepiscopus Lancianensis ad Pontificem missus à Legatis, ejusque mandata. Gravissimarum petitionum volumen missum à Cæsare ad suos Oratores, Concilio deferendum; & executio retardata, ipso demum Legati operâ consentiente. Studia à Vicecomite Tridenti impensa, & nuntii ab eo Romam scripti de rerum statu. Mantuanus à Pontifice postulat abeundi veniam. Repulsa. Iterata postulatio. Officia Cæsaris ne is discedat. Illi à Pontifice satisfit. Bavarus Orator exceptus. Mutuæ contestationes de prærogativâ inter ipsum & Venetum. Quæ idem petierit à Concilio. Difficultas ac dilatio de articulis supra Calicis concessione. Dissensiones Patrum de dogmatibus quæ minores Theologi comprobavarant. Reditus Lancianensis, & sensus Pontificis ab eo relati. Pontificis literæ, quibus responsum redditur iis Episcopis, qui communi epistola purgaverant Romæ criminationes sibi illatas. Mandata Vicecomiti tradita; ejusque studia ad concilitandos inter se Mantuanum & Simonettam. Correctiones morum agitatæ, ac statutæ. Suavis animadversiones super his perpensæ. Decreta & Canones Fidei stabilita, ac variæ Patrum disputationes de utroque argumento. Novæ rationes bis objectæ à Salmerone & à Torres, pridie futuræ Sessionis. Sententiarum in eadem Sessione varietas, & exitus. Quæ Suavis considerat de illius Decretis, expensa. Mantuanus & Simonetta reconciliati. Philippi Regis literæ, quibus à postulato ut Continuatio declaretur desistit, & Hispanos Præsules dehortatur, ne caput de mansione urgeant. Documenta Legatis à Pontifice super eo data. Articuli minoribus Theologis propositi de Missæ sacrificio. Opera à Lansaco exhibita, ut Theologi & Episcopi è Gallia mitterentur. Literæ Reginæ, quibus eos affirmat adventuros; & prolationem petit, sed non obtinet. Profectio in Galliam Fabri Oratoris, ejusque literæ ad Reginam! Præfervida Cæsaris postulata, ut Calix concederetur. Difficultates objectæ, & temperamenta ad res superandas excogitata.

CAPUT I.

Generalis cœtus die sexto Junii, in quo quinque articuli de usu Eucharistiæ proponuntur. Nova contentio hic excitata de mansione, & promissio à Mantuano facta ad eam sedandam. Archiepiscopus Lancianensis missus ad Pontificem à Legatis. Petitionum volumen, quod à Cæsare ejus Oratores accipiunt, exhibendum Concilio. Hujusce rei executio per Præsides impedita.

1. LEgati, quod anteà Hispanis spoponderant impleturi, biduo post Sessionem (a) ad generalem cœtum Patres advocarunt, proposueruntque perpendendos à minoribus Theologis eosdem ipsos articulos, qui in promptu fuerant ut expenderentur in Concilio Julii, cùm repentè solutum est.

(a) *6. Junii 1562. in Actis Paleotti, & Arcis Romanæ, & in ep. Jadrensis, 8. Jun.*

Hi erant quinque, ad usum Eucharistiæ spectantes.

An ex Divino præscripto quilibet Christianus teneretur utramque speciem sumere in Eucharistiæ Sacramento.

An rationes, quibus Ecclesia Catholica adducta est ad Eucharistiam præbendam laicis, & etiam Sacerdotibus non celebrantibus sub sola panis specie, adeò retinendæ essent, ut nullo pacto usus Calicis ulli esset permittendus.

Si, ubi ex honestis causis, & charitati Christianæ consonantibus, æquum videretur concedere usum Calicis alicui nationi seu regno, habendum id esset sub quibusdam conditionibus, & sub quibus.

An accipiat aliquid minus qui utitur hoc Sacramento sub una tantum specie, quàm qui sub utraque.

An necessarium sit lege Divinâ, hoc altissimum Sacramentum porrigere pueris, antequam ad usum rationis perveniant.

Dicerent Theologi, quid firmitate Fidei credendum, quid tamquam hæresis rejiciendum esset.

2. His propositis assensi sunt ii, qui ante Granatensem verba fecere. Sed hic cœpit dicere; Primum articulum in Synodo Constantiensi jam fuisse definitum, adeòque novâ trutinâ non indigere, sed solùm novâ confirmatione: reliquosque pariter adeò manifestè patere, ut diurno labore opus non esset. Satius igitur sibi videri, ut illis adjiceretur in eadem Sessione Sacramentum Ordinis atque ut ita de mansione ageretur: mirum sibi esse, quòd illam ad legem Ecclesiasticam quidam redigerent: rationes, quæ ad id adducebantur, eo confessu indignas videri; ac proinde ab illis ipsis magis se confirmari in contraria sententia, validissima atque sanctissima, pro qua mori ipse minimè dubitasset: se non posse illius argumenti memoriam non sæpiùs revocare, ob ingentia commoda quæ in eo animadvertebat; atque impatienter optare, ut res à Synodo definiretur, quò inciperent palàm conspici fructus, quos ab eo sacrosancto conventu Christiana Respublica sibi pollicebatur.

3. Postremis hisce verbis vehementer commotus est Castanea Archiepiscopus Rossanensis, qui

ex oppoſito arbitrabatur, nullam diſputationem majori futuram incommodo quàm ea, pro temporum conditione. Quare ubi loquendum ipſi fuit, acriter de quibusdam conqueſtus eſt, qui & quæ de novo proponebantur tamquam levia deſpiciebant, cùm tamen reverà eſſent ejusmodi, ut illi diſputantium numero tempus deforet, & in ſingulis cœtibus ſtudebant importunam illam controverſiam excitare, interrupto aliarum rerum proceſſu majoris emolumenti: nec temperare ſibi potuit, quò minùs id expromeret formulis acerbioribus, quàm opus fuiſſet conſuetæ modeſtiæ ſuæ, & opportunitati illius negotii. Quapropter, ubi per prudentem diſſimulationem ictu declinato telum in irritum cecidiſſet, per intempeſtivum iracundiæ ſenſum eo repercuſſo effecit, ut ab eo vulnus infligeretur. Etenim inflammati à mordaci Caſtaneæ ſermone ii qui cum Granatenſi in ſententia manſionis concordes erant, ac præſertim Beccarellus Archiepiſcopus Raguſinus, Bartholomæus de Martyribus Bracarenſis, Callinus Jadrenſis, acerbis formulis confutarunt id quod rebantur cedere in reprehenſionem offenſionemque communem. Idcircò, prout mos eſt conventibus qui ex pluribus conſtantur, ubi plerique in dicenda ſententia non tam memoriâ retinent quod initio propoſitum eſt, quàm quod poſtremo loco depromptum, deſtitutum penè fuit prius argumentum, excitatumque univerſale ac fervidum certamen de eo quod Granatenſis fortuitò dixerat.

4. Ea re commotus Marianus, prævidensque naufragia, quæ accidere poterant ex improviſa illa fluctuum agitatione, ſi ea in procellam ruere ſineretur, blandâ ſimul & ad majeſtatem compoſitâ ratione interceſſit: Mirum ſibi eſſe, quòd in argumentum tam alienum vellent eam diſputationem inſerere: ſe ſuosque collegas polliceri, ea de re ſuo loco naviter actum iri, cùm ad Sacramentum Ordinis deventum eſſet: fidem ab illis habendam Cardinalibus, & ejusmodi conditionis, & Sedis Apoſtolicæ Legatis. Hoc pacto Gonzaga Patres ad rem reduxit, quamquam non omnino. Etenim Sanfelicius & Caſelius laudarunt quòd Legati frangerent crebriùs quorumdam audaciam, qui volebant in Epiſcoporum ſubſelliis agere Præſides, perinde quaſi plures quàm quinque Synodo præſiderent; Setigus verò Caſtellanetenſis Antiſtes, qui eo die, vice Maſſarelli ægrotantis, Concilio à ſecretis erat, palàm improbavit eam primi Legati promiſſionem, ceu futuram plurimarum offenſionum cauſam. Contrà verò Segovienſis Epiſcopus, Reatinus, & alii poſtulata iterarunt, ut declaratio de manſione quamprimum conficeretur; ſimulque confutarunt caſtigationes habitas à Patribus modò nominatis in eos qui facultatem ac libertatem ſingulis in Concilio debitam uſurpaverant. Et ſanè Mantuanus eo conſilio, quo ſibi perſuaſerat excitas ibi turbas ſedatum iri, paulò poſt alias in ſeipſum tum Tridenti tum Romæ concitavit; perinde ac ſi nimium ſibi arrogaſſet, dum communi Legatorum nomine pollicebatur id quod nondum inter eos convenerat, obſtringeretque & ipſos & Pontificem ad rem expendendam, quàm potiùs omitti optabant. Verùm plurimæ literæ à ſe & à collegis ſimul ad Borromæum ſcriptæ, in quibus exponebant commune propoſitum rejiciendi illius examinis ad Ordinis Sacramentum, & reſponſiones redditæ, ubi Pontifex id conſilii haud reſpuebat, ſed alterutrum committebat, ut nimirum aut rem ſopiendam, aut protrahendam curarent, ſatis Mantuano perſuadere potuerunt, tacitum haberi conſenſum de hujusmodi promiſſo? præterquam quod iniquum eſt, in repentino diſcrimine eam in hominibus conſilii præſtantiam poſtulare, quam præmeditatio ac tempus ſuppeditarent: quemadmodum planè iniquum fuiſſet exigi in Virgilio ex tempore præſtantiſſima carmina, quæ in Æneide elaboravit.

5. Patribus igitur in memorato cœtu ad rem greſſis, eorum aliqui cum Guerrero ſentiebant, primum ex quinque articulis eſſe omittendum, quippe Conſtantiæ jam deciſum. Sed Epiſcopus Quinque Eccleſiarum dixit, multa poſt eam deciſionem exagitata fuiſſe à recentioribus hæreticis, quæ illi objectabantur, & opus eſſe, ut in illorum abjectione hujus firmitas oſtenderetur. De quo Galli pariter convenere, affirmantes, id plurimum profuturum ad multos in Fide confirmandos: ſed inde potiſſimùm res promota, quòd cognoverit Synodus, eos ipſos articulos fuiſſe miſſos ad Concilium Julii à Carolo V. quo Germaniæ ſatisfieret, & tunc Patres conſenſiſſe, illorum examen amplexatos.

6. Poſtridie hujus conventus Cæſariani detulerunt ad Præſide volumen quoddam, (b) à Ferdinando ad ſe miſſum, (c) ut Synodo traderent: in quo reipſa Cæſar obſtabat, ne Continuatio declararetur: querebatur de agendi ratione à Legatis adhibita: efflagitabat quamplurimas, easque graviſſimas emendationes tum in Capite tum in membris Eccleſiæ; & ut paucis dicam, liber ille complectebatur magna ex parte ſenſus injectos inexperto Religionis ſtudio quorumdam proborum, ab eorum arte, qui omnem impendebant operam ad elevandam Synodi ac Præſidum dignitatem, ſplendoremque Pontificatus minuendum. Legati vehementer eo ſunt commoti; cumque Archiepiſcopo Pragenſi oſtendiſſent, quantâ tum Concilii tum Cæſaris indignitate volumen illud conventui traderetur, eos cohortati ſunt, ut tantiſper ſuſpenderent, dum ipſi per officia Nuntii Ferdinandum ab eo conſilio dimoverent. Quin præterea Muglizius, ea opportunitate quâ brevi per diſpoſitos equos iturus erat ad ſuam Pragenſem Eccleſiam, ut Regem Bohemiæ coronaret, ſuſcepit in ſe munus id Cæſari ſuadendi.

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 8. & 10. Junii, & narratio Muſotti.*

(c) *20. Maji 1562.*

7. Verùm cùm in comperto eſſet, per media temperamenta neutri partium ſatisfieri eo ipſo tempore, quo Cæſar querebatur de Legatis, quippe ad declarandam Continuationem paratis; neceſſarium ipſi duxerunt, ut apud Philippum Regem illius declarationis moram excuſarent, & literas ſuper ea re communi nomine ad eum ſcripſerunt. Operæ pretium pariter exiſtimarunt, ad Pontificem legare cordatum hominem, negotiorum expertum, & de rebus probè doctum, qui videndum ejus auribus exponeret, longè melius quàm literæ oculis ſubjeciſſent, rerum præſentium ſtatum, & futurarum apparatum: atque ad id ſelectus eſt Leonardus Marinus Dominicanus, Archiepiſcopus Lanciani, nobilis Genuenſis.

Hoc pacto qui ſummis in rebus ad commune bonum laborat, non modo communem plauſum ſibi polliceri non poteſt, ſed opus habet ſe quaſi undique reum purgare.

CAPUT

CAPUT II.

Documenta Legatis tradita Archiepiſcopo Lancianenſi de Synodi proceſſu, ac de deciſione articuli ſuper manſione.

1. Quamquam fuiſſet universè injunctum Archiepiſcopo, ut coràm edoceret Pontificem de cunctis rerum conditionibus; ſumma tamen documentorum, quæ tradita ipſi ſunt, 8. Junii 1562. in duobus vertebatur: quæ duo, quaſi poli in illius ſphæræ motu, ab Altempſio proponenda Pio dicebantur, ſi pro ſuſcepto priùs conſilio iturus ille fuiſſet ad Pontificem, ut ipſorum contumaciam excuſaret. Alterum erat ſolutio, ſeu translatio Concilii; alterum declaratio de manſione.

2. De priori; Rumorem hic increbuiſſe, quem alebant ex parte quidem literæ Româ ſcriptæ, nonniſi de hac Synodi diſſolutione à Pontifice cogitari, ad imponendum intolerabili diſpendio finem; ex parte verò crebri ſermones, qui Tridenti habebantur, quo Synodus aut in præſentia terminaretur, aut alio transferretur. Id Patrum compluribus neceſſarium videri, cauſantibus nonnullis, oportere Epiſcopos remitti ad ipſorum greges, quibus contagionis periculum imminebat ſine Paſtorum cuſtodia; nonnullis, aliam ſtationem eſſe eligendam, cùm ibi amplius conſiſtere non liceret tum ob annonæ caritatem, quæ acceſſione exterorum intolerabilis evaſiſſet, tum ob hoſpitiorum penuriam, quippe non anguſta ſolùm erant, ſed cuncta jam occupata, ut amplius non ſupereſſet locus iis qui acceſſuri erant; tum etiam ob diſcrimen, quod Patribus impendebat ex propinqua hæreticorum furentium potentia, qui novis proſcriptionibus irritati, ad arma conſpiraſſent: adeoque jam multi Præſules conſilium agitabant unà inter ſe conveniendi, & commune nomine id poſtulandi.

3. Jam verò Pontificem ſuper eo Præſides admonebant, cùm Synodus duplici de cauſa coaluiſſet, ut Eccleſiam hæreſi purgaret, eamque ut in moribus reformaret; non poſſe Pontificem ab incepto deſiſtere antequam utrumque compleſſet, niſi ob cauſas quæ ipſum cogerent, quales forent aut bellum, aut peſtis, aut notabilis ciborum caritas; aliter timendum eſſe, ne nationes, quæ tam avidè illam petierant, coactamque tam frequentem aſpiciebant, ubi poſteà tenuis obtentu cauſæ interruptam cernerent, aut ſibi proſpicerent per proprias nationum Synodos, aut illam proſequi ſine Pontificiis Legatis auderent, ut Baſileæ accidit, cum gravi diſcrimine ingentis in Eccleſiam cladis. Non poſſe id contingere, niſi tantumdem ignominiæ in ipſum redundaret, quantum gloriæ ob religionis ſtudium, animique virtutem in ea cogenda eidem acceſſerat. Ne gravaretur animo recolere, quàm valido incitamento forent in eo caſu perduelles in Apoſtolicam Sedem provinciis ipſi hactenus obſequentibus, ut illæ ad ſchisma prolaberentur, ſi fortè (gnari, quàm illæ vehementer cuperent hoc pharmacum, quo aut purgarentur, aut illæſi ſervarentur,) poſſent per aliquam veritatis ſpeciem affirmare, Petri ſucceſſorem nihil de ipſorum ſalute laborare, quando in ejus æſtimatione plus habuiſſet ponderis tenuis æratii ſui ſumptus, aut tenue ſuorum tribunalium incommodum, quàm illorum exitium. Sibi perſuadere Legatos, ea Româ ſcribi ex Aulicorum ſermonibus, non ex Pontificis voluntate. Eos Epiſcopos Synodi, qui ſolutionem illius cupiebant, ut ad ſuas Diœceſes remigrarent, ſtudio religionis impelli, ſed non ſecundum ſcientiam, ut Apoſtolus loquitur, quoniam majorem de propriis Eccleſiis, quàm de univerſali rationem habebant: verùm inexcuſabiles eos eſſe, qui jacturam animarum in univerſa Chriſtiana Republica corporum ſuorum incommodis poſthabebant. Extra hos adverſos caſus jam adductos nullum ſupereſſe locum ad Concilium dimittendum, niſi duobus modis. Priorem eſſe, Ubi inter Philippum Regem & Cæſarem convenire non poſſet de Continuatione; nam eâ declaratâ, adeoque abeuntibus Germanis ac ſimul Gallis, æqua ſuppeteret ratio, ne proſequerentur Oecumenicam Synodum cum ſolis duabus nationibus, Italica & Hiſpanica. Licere proinde, id ſi accideret, eam ſuſpendere, exhibitâ à Pontifice per ſe Cæſari eâ quam poſſet æquâ gratificatione, nec minùs eò conceſſo Gallis aut penitus, aut magna ex parte, quod ipſi ſuis in conventibus poſtulandum decreverant. Alterum modum tollendi ſtatim Concilii, ſed honeſtum ac fructuoſum, videri, ſi Octobri proximè futuro, quo tempore Cæſarea Comitia erant habenda, perfecta jam eſſet univerſalis Eccleſiæ emendatio, ac dogmatum deciſio, quæ ſub Julio fuerant intermiſſa; ſimulque ſi Cæſar efficeret, ut Proteſtantes Concilium adirent. Etenim quemadmodum, ubi voluiſſent hi Concilio acquieſcere, audiendi erant; ita è contrario, ubi judices neutri partium ſuſpectos poſtulaſſent, aliasque indecoras conditiones, juxta ac alias petiere, licuiſſet eos dimittere, ſimulque dimittere Concilium; quippe quod ad eam usque diem apertum extabat, ut illi revocarentur ad frugem, & fructum abundè protulerat, à Catholicis decerpendum.

4. Gradum poſtea faciebant ad articulum de manſione, quem Pontifex illis injunxerat ut ſopiendum curarent. Hujuſce rei cauſa erat (quemadmodum ſeorſim ac fideliter ſcripſit Borromæus ad Simonettam Legatum 13. Maji 1562.) non quidem, quòd ex definitione, jus in ea Divinum affirmante, viderentur ea incommoda, quæ nonnulli arguebant, in Pontificem dimanare; ſed quod, præter inflammatam Theologorum Patrumque contentionem (quâcum neque decorum neque conducibile cenſebatur Decretum edi, cùm rumor, tametſi falſus, Aulas Europæ univerſæ pervaſiſſet, eam deciſionem in exitium Sedis Apoſtolicæ tendere) fieri non poterat, ut absque aliquo illius probro apud vulgus ea ſanciretur in conſpectu Pontificis à ſuis Legatis. Cùm igitur is cuperet quæſtionem ſopiri, ſimul ab illis quæſierat, num ipſis probaretur, ut Diplomate Pontificio manſio præciperetur, multis adjectis privilegiis ejus obſervantiæ, gravibusque pœnis ejusdem violationi. Porrò de illa ſopienda dicebant: Si liberum id ipſis foret, ſe libenter perfecturos, cùm animadverterent in eo Patrum diſſidia, & incommoda Romæ perpenſa tum in definitione, tum in certamine: verùm id difficulter peragi poſſe ſine Concilii clade, & ſine dedecore Pontificis, Legatorum & Aulæ Romanæ, quæ inſimularetur, quaſi eam deciſionem recuſaret, quòd ſuam ipſius emendationem recuſaret. Satius ſibi videri, ſi articulus alterâ ex duabus formis definiretur. Prima erat, ut à Theologis prius agitaretur, dein à Patribus, poſteà verò pro majoris partis ſententia res ſanciretur: Altera, ut in verbis Decreti potiùs aſſumeretur pro certo, quàm definiretur, pro eo quod ſentiebat complures, non fuiſſe id hactenus à Conciliis definitum, quod ab ipſis jam pro certo poſitum fuerat; atque ut ſubinde hujusmodi Decreto adjicerentur & præmia & pœnæ, quibus ejus obſervatio

vatio firmaretur, & ut in alterutra forma ſuprema Pontificis auctoritas in eodem gradu tamquam Eccleſiæ Capitis collocaretur: atque eâ ratione occurſum iri cunctis pravis conſecutionibus, quæ ex eo recens firmato dogmate confici poſſent, Conſilium diplomatis haud ſibi probari, verentibus ne illud acciperetur quaſi techna definitionis obturbandæ, quæ adeo expetebatur & à pluribus Præſulum, & à cunctis ferè nationibus, & à multis Principibus; ut timendum eſſet, ne diplomati excipiendo reluctarentur. Quare in eo caſu aut Pontifex tam multorum votu indulſiſſet, & indulgentia viſa fuiſſet potiùs extorta, quàm ſponte profecta; aut obedientiam conſtanter exegiſſet, & Pontificalis auctoritas iis contentionibus objecta fuiſſet, quæ Baſileæ contigerunt. Conſultius eſſe, ſi deciſio ante proximum Octobrem in Synodo haberetur, ut tunc perfectâ ſimul morum emendatione, liceret Epiſcopis alacri jam animo ſuas ad Eccleſias reverti, ubi Synodum abſolvi contigiſſet.

3. Hæc fuerunt documenta Archiepiſcopo data, ſed per formam aliquantulum confuſam: & quamvis illa Legatorum omnium nomen in fronte gererent, quantum ipſe comperio, longè alia ea fuerunt à ſenſibus Simonettæ, cui neceſſe erat in ſcriptis communibus cum pleriſque conſentire; ſed in literis ſeorſim ſcriptis ſuam ſententiam promebat, atque hæc interdum prævalebat.

Legi, fuiſſe prætereà ab Altempſio (*c*) impoſitum Archiepiſcopo, ut Pontificem certum redderet, pro eâ quam Pius tribuebat ei fidem, tot cum ipſo ſanguinis ac beneficiorum vinculis conjuncto, cunctos Legatos Pontificis commodis ſtudioſiſſimè deſervire; eosque pariter Epiſcopus, qui manſionem Divini Juris eſſe cenſuerant, ex animo ipſius obſequio ſtudere, multoque impenſius in rem Apoſtolicæ Sedis navare operam, quàm qui adverſus illos adeo vociferabantur. Quæ officia Mantuano ac Seripando patefacta, in illorum animis eos benevolentiæ ac voluptatis ſenſus excitarunt, quos ciere ſolet in ingenius animis ſponte tributum firmæ auctoritatis teſtimonium in arduo honoris litigio. Cùm Princeps nequit inſontem abſolvere, quin ſimul damnet intempeſtivam damnationem à ſuo judicio habitam, mera teſtificatio veri, beneficium eſt adeò ſuprà conſuetudinem, ut ſæpè reus inſons illud ſibi petere nequaquam audeat.

(*c*) *Litteræ Jadrenſis 21. Junii 1562.*

CAPUT III.

Officia Vicecomitis Tridenti cum ſingulis Legatis. Rerum ſtatus, quem hic nanciſcitur. Audita ab eodem obtrectationes in Aulam. Ea quæ Pontifex de Seſſione celebrata Legatis ſignificavit. Abeundi venia à Mantuano petita. Repulſa. Iterata ejusdem petitio. Tres conditiones quæſitæ, ut illic perſiſtat.

1. PEr eos dies Vicecomes Tridentum (*a*) pervenit. Et ſine mora, præter ea quæ detulit ad Altempſium, nihil ad hanc rem ſpectantia, & quæ, ſublato fundamento tranſitus militaris, in irritum recidêre, mitia mandata ſibi tradita peregit cum Legatis Oſio ac Simonetta. Hic hominem dehortatus eſt, ne tunc exerceret auſtera cum Mantuano ac Seripando, ratus, haud parato eos animo eſſe ad ea cum operæ pretio excipienda. Sed rem largiùs communicavit Vicecomes cum Scarampo Antiſtite Nolano, qui Aiqui in Monteferrato natus, Mantuano Cardinali intimus erat, ejusque familiæ ſubditus. Huic itaque cum exponeret Vicecomes querimonias, quæ in ipſum Romæ ferebantur, ſignificavit ſimul per eam opportunitatem graviores, quæ in primum Legatorum jactabantur, cui poſteà nomine Gonzagæ Cardinalis, fratris filii, à ſe renuntiandas eſſe dicebat, tamquam communes totius collegii ſenſus; adjecitque, conjunctionem; mutuamque fiduciam inter Præſides, eos turbines in malaciam ſoluturam fuiſſe. (*b*) De hac ipſa conjunctione ille poſteà verba fecit cum Simonetta, oſtenditque, per eam à communibus ipſorum officiis mitigatum & conjunctum iri pariter Patrum animos, qui ab æmulationibus magis quàm à rationibus in certamen adducti videbantur; ſed ſi unâ eademque conjunctim viâ ductores proceſſiſſent, facili negotio eos pariter qui ducebantur, in diverſas vias minimè disjunctum iri.

(*a*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum, 18. Junii 1562.*

(*b*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum, 22. Junii 1562.*

2. Non modo paratum ad id animum, ſed ejus perficiendi cupidum præ ſe tulit Simonetta, cohortatusque Vicecomitem eſt, ut rem, quemadmodum fecit, tranſigeret cum Mantuano; à quo rogatus ut amicè ſibi detegeret quæ de ſe audiviſſet, opportunitatem hinc arripuit enarrandi liberè, quaſi per obſequium, adeoque non irreverenter, quæ de ipſo Romæ jactitabantur, eò quod ille argumentum de manſione propoſuiſſet, & poſteà ejus definitionem Patrum ſententiis commiſiſſet, ac demum agendum de illa ſpopondiſſet unà cum Ordinis Sacramento; neque minus, quod neglexiſſet declarationem Continuationis in poſtrema Seſſione, cùm propter Oratoris Hiſpani acerrimas poſtulationes, re Cæſarianis haud indicatâ; ea facile pacateque haberi potuiſſet.

3. Egit gratias ob allatam ſibi rerum notitiam Mantuanus: quæ objectabantur, ſingulatim diluit. Dixit, iiſdem rationibus ſe fusè purgaſſe Borromæo per literas, & Pontifici per miſſum à ſe hominem è ſua familia Arrivabenum; alias prætereà calumnias ſibi objectas à ſe reſciri, ſed ex probitate prudentiaque Pontificis ſpem ab ipſo concipi, eas apud illius animum fidem non habituras. Et ſanè Pontifex in literis publicis, quas à Borromæo ſcribi juſſerat, nullius ægrimoniæ indicia præ ſeferat; quin commendatus ab illo fuerat poſtremæ Seſſionis eventus, in quo ſolùm deſiderabatur, ut in Decreto diſertè explicarentur dogmata declaranda in Seſſione proxima, quo prænuntiaretur, quodammodò futura Continuatio: ſed reſponſum à Legatis eſt, id ipſum à ſe optatum fuiſſe, ſed ſimulagnitum, fieri non poſſe; propterea quòd Hiſpani, eorumque aſſeclæ, in articulo de manſione numquam conſenſuri fuiſſent ulli explicationi rerum agendarum, quin ſimul Continuationis caput explicaretur.

4. Eâdem libertate, quâ Vicecomes Mantuano ſignificavit criminationes, quibus illa inſimulabatur Romæ, ſive antequam diſcederet à ſe auditas, ſive lectas in literis poſteà acceptis, ſcripſit pariter ad Borromæum eas, quæ in illum & in ejus Patruelem ſibi aures verberarant in brevi commoratione Tridentina: Actas fuiſſe gratias iis qui manſionis declarationi reſtiterant, & injectas querelas in eos qui illam promoverant, quod videbatur diminutio quædam libertatis Concilii. Idcircò maxima ſe circumſpectione uti in adeundis frequenter Epiſcopis, & in modo agendi grates nomine Pontificis

iis, ſive Italis ſive Hiſpanis, qui ſe obſequentiores oſtenderant Apoſtolicæ Sedi, ne hujusmodi officia caperent à fama aut à ſuſpicione mendacia incrementa, & adverſa commenta. Excitum fuiſſe murmur de venia abeundi, quàm à Pontifice Mantuanus petierit, (*c*) ac duas ejus cauſas afferri; quod Aulæ Pontificalis literæ, quæ in Mantuani, ceu primi Legati, manus anteà deferebantur, poſtea ad Simonettam mitterentur, & quod Gonzaga Cardinalis, ejus fratris filius, Romam non accerſeretur à Pontifice ad cœtus de hujusmodi negotiis, quemadmodum antea fieri ſolebat. Dici, hanc abeundi veniam gravi futuram detrimento, tum ob venerationem, quâ Mantuanum proſequebantur omnes Præſules tum ob rationem quam de ipſo cuncti Principes habebant; à qua conſtantiſſima erat perſuaſio, unicè commotum Hiſpaniæ Regem, abſtinuiſſe à miſſione Oratoris Vargas ad Synodum, miniſtri ſcilicet Pontifici parum accepti, & quieti Concilii parum opportuni.

(*c*) *Duæ literæ Vicecomitis ad Borromæum, 25. Junii 1562.*

5. Nec vanus erat hic rumor de petita à Cardinali venia, (*d*) tametſi ille a Vicecomite, cui res ſuboluerat, primum interrogatus, acriter inficias iret, turbatumque animum præ ſe ferret, ſeu quod nollet fabularum argumentum evadere, ſeu quòd irreverentiam erga Pontificem putaret, ſi hanc petitionem ante impetrationem vulgaret, perinde ac ſi fortè repugnaret Pontifex, videretur Legatus voluiſſe irati animi ſenſus in Principem jactitare, & palam facere, illum propemodum ſibi inclinatum. Sed ſicuti veræ cauſæ minus quàm effecta patere ſolent, ita in eo negotio contingebat. Hæ cauſæ illæ non erant, quas ad aures Vicecomitis fama detulerat, ſed longè aliæ; nimirum, quod Pontifex (*e*) poſtremò dixerat Comiti Franciſco ab Andriano, Oratori Ducis Urbinatis, ſibi & univerſo Collegio haud plenè ſatisfactum à Mantuano, quem ipſe elegerat tamquam Legatum, vivumque oraculum ſuum in Concilio, quò ibi mentem ſuam candidam puramque repræſentaret & qualem ipſi Deus injecerat, non autem propriam, quam ille gerebat. Eum in articulo manſionis nimiam fidem, & præter rationem, habuiſſe quibusdam Cœnobitis, qui utilitate ducebantur: in articulo de Continuatione plus æquo & rei notitiam & ſatisfactionem fuiſſe ab eodem præſtitam Cæſarianis, cùm oportuiſſet opus illud priùs confici quam dici. Quapropter ſi Legatus parato eſſet animo ad ſibi moderandum in poſterum ex conſcientia Pontificis, qui tam ſibi quàm illi ſinceram & Chriſtianam ineſſe cenſebat, & cujus perſonam idem gerebat, Pontificem in oblivionem rerum præteritarum venturum: ſin minus, illum opportuniùs acturum, ſi ab incepto deſiſteret; aliter enim coactum iri Pontificem à conſcientia ac ratione ad alterum ipſi ſufficiendum.

(*d*) *Litera citatæ Vicecomitis ad Borromæum.*

(*e*) *Patet ex epiſt. Roma 17. Junii 1562. & ex altera Mantuani ad Arrivabenum 6. Jul. 1562. in Appendice narrationis Muſotti.*

6. Neque huic homini tantum modò animi fui amaritiem aperuerat Pontifex, ſed etiam aliis pluribus, præſertim Urbinati Cardinali dixerat, A-Mantuano in diſceptatione de jure reſidendi fuiſſe adhibita manum & caput: & per Comitem Frederi cum Borromæum Gonzagæ Cardinali ſignificarat, (*f*) ejus patruum Sedis Apoſtolicæ cladem meditari. Nec obſcurè Pontifex indicarat, velle ſe, ut per eos Proceres, amore & ſanguine cum Mantuano conjunctos, hic certior de iis fieret; adeoque ipſum invitabat ad veniam abeundi petendam, ne dimiſſionis dedecus idem opperiretur. Præter hæc acceperat Mantuanus indignatione acerbiſſimâ (ſeu verum id eſſet, ſeu falſum) quosdam Epiſcoporum fuiſſe gloriatos, ſe ſuis literis effeciſſe, ut in eas Pontifex objurgationes prorumperet; atque inter hos Sanfelicium ille nominabat, Concilii Curatorem, & Thomam Stellam Juſtinopolitanum Antiſtitem, qui vulgari cognomento (cauſam ignoro) *Tedeſchinus* dicebatur. Id verò intolerabiliora reddebat illi vulnera, quippe inflicta ab inferiori manu, & per jactantiam; adeoque per deſpicientiam ab iis profectam, qui ſi odio eum proſequebantur, reverentiâ certe proſequi debuiſſent. Verùm quemadmodum anxietas æſtimationis major eſt erga parem, quàm erga ſine comparatione minorem, nec ulla offenſio acerbior eſt, quàm quæ in æmuli conſpectu accipitur, ita propter veteres æmulationes inter Gonzagas & Farneſios, nihil ut opinor, altiùs vulneravit animum Mantuani in ea re, quàm verba quædam ſupra modum iracunda, quæ Cardinalis S. Angeli à ſe audita narravit ab ore Pontificis in ipſum prolata.

(*f*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum 29. Junii 1562.*

7. Is itaque per Arrivabenum clam, ſed ardenter poſtulaverat abeundi veniam. Sed Pontifex in agendo quàm in loquendo circumſpectior, pedem poſteà retraxerat, reſponditque, id oſtenſioni publicæ futurum; ſimul de Mantuano honorificè & amanter loquens adjecit, ſe collegis mandaſſe, ut illi morem gererent, & obſequerentur. Non tamen abſtinuerat vel in eo actu à querimoniis, dicens, ad mitigandam fortaſſe interpretandamque alio ſenſu oblatam, ſeu potiùs per minas intentatam veniam) Si noluiſſet Mantuanus tempore præterito ſibi parere, nec ſuum judicium ſequi, ſatius futurum fuiſſe, ſi jam cum abeundi veniam poſtulaſſet. Hujusmodi reſponſa tametſi ex una parte Legatum ſolabantur, quippe quæ indicabant, nec ipſum nec ipſius operam à Pontifice deſpici; tamen ex altera eumdem perculêre, quod inde cognoſceret, tam multa quæ ad ſe purgandum ſcripſerat, aut per Pontificis oculos haud tranſiiſſe, aut ad illius animum haud penetraſſe; adeoque ſibi videbatur adigi ſe ad conditionem duriſſimam, quâ inſiſteret labori ſerviendi, ſine levamine gratificandi.

8. Idcircò peracerbè doluit, quòd proniorem in Pontifice fidem nanciſcerentur hujusmodi adverſum ſe obtrectatores, quam ſuæ conditionis, ſuæque vitæ anteactæ teſtificatio, præter eam, quam tot egregii Præſules & collegæ fecerant ad eum purgandum, ab ipſo productam, & inter alios ipſe Altempſius Cardinalis, Pontificis ex ſorore nepos: oblocutores usque adeo præpotuiſſe, ut Pontifex proximis diebus planè ſtatuerit Legato ſibi ſuperiores adjicere. De mandatis, quæ Pontifex ſignificabat ad collegas à ſe miſſa in ipſius emolumentum, aliam à ſe prærogativam non appeti, niſi quam ſuus ſibi gradus tribuebat; ſimulque à ſe ambiri, non ut aliis Legatis ſuperior, ſed ut unà cum illis unum atque idem planè eſſet. Hos in ſe animi ſenſus ex eo patere, quod ipſe nihil egerat, non modò illis nolentibus, ſed ne inſciis quidem; cùm vel à privatis colloquiis numquam ab iis diſcors abſceſſerit, quemadmodum teſtari poterat Altempſius. Quando Pontifex ipſum jubebat in legatione perſistere, ſe ad illi obtemperandum inclinare; ſed tres conditiones à ſe peti, tamquam ne-

neficia sibi necessaria, quò redderetur idoneus ad serviendum: cùm diu naviter fieri non possit, quod per summam animi repugnantiam fit, & cum evidenti discrimine, in quo ipse versaretur, amittendi pretiosissimi sibi thesauri, hoc est Pontificiæ gratiæ.

9. Prima erat: Ut Pontifex eâ quæ sibi maximè probaretur formâ diligenter illa inquireret de quibus ipse insimulabatur. Altera, Ut ubi ipsum insontem comperisset, si nollet in calumniatores quidquam animadvertere, nullam certè fidem haberet in posterum illatis ipsi criminationibus, nisi priùs illas sibi significasset, ejusque defensiones audiisset: sicuti ex adverso, ubi aut antea aut in posterum in ipso deprehenderet seu tenuem erga Pontificem obedientiam, seu modicam sollicitudinem de Sedis Apostolicæ dignitate, severissimis pœnis ipsum addiceret. Tertia, Ut dignaretur animum adjicere ad ipsum oneri subtrahendum per primam quæ se offerret opportunitatem, eâ ratione, quam ejus prudentia illi pio negotio accommodatam putaret, cùm se adeò defatigatum corpore animoque sentiret in eo laborioso ministerio, ut agnosceret, se illi diutiùs sustinendo non esse: exempli novitatem non obstare; etiam Polum obtinuisse, ut legationem interrumperet ad corpus purgandum, nec eam amplius ab eo resumptam fuisse. Sperare se à Pontificis bonitate id levaminis, quo indigebat vitæ suæ incolumitas, quam noverat non dedignari Pontificem sibi charam habere, & quæ quamdiu perdurasset, ad illius obsequium perduraturum. Hæc scripsit Mantuanus, non tamen à continuatione muneris alienus, sicuti detexit Vicecomiti, ubi (*g*) ostenderet Pontifex se ipsi revera confidere.

(*g*) *In duabus literis Vicecomitis ad Borromæum, 20. Junii 1562.*

10. Æmulationes intestinæ famam Concilii non mediocriter id temporis offuscabant. Etenim Episcopi qui erant discordes, collegas vicissim habebant quasi adversarios: & dum in alios alii obloquebantur, effecere ut tandem Synodus universa incusaretur. Ea præsertim pars, quæ suffragiorum numero erat inferior, alteram sibi superiorem accusare non poterat, quin totum corpus accusaret. Sed multò ampliùs quàm Præsules, in eo famuli paccabant; genus hominum ad contendendum proclive, & ad heriles ægrimonias expromendas immoderatum, cùm ea ratione, animi ac linguæ malignitas quasi virtutem fidelis gratique animi sese ostentat. Inter cetera epistola quædam auctoris anonymi prodiit, (*b*) quæ se scriptam Tridenti Romam ad amicum simulabat. Hæc; quasi illinc accepta, ad Lansacum missa est ab Oratore Gallico, Venetiis degente: cumque hoc pacto fuisset vulgata, Lansacus rem pluribus excusavit, & per se apud Legatos, & Romæ per Oratorem Galliæ apud Pontificem, ne crederetur Concilii nomen à Regis administris fœdari. In ea epistola, ut mos est satyricis subdolis, qui se larvâ pro casside communiunt, adeoque se audaciâ obarmant, multæ in Concilium calumniæ continebantur; ac demum deducebatur, Cùm per illud unitas Ecclesiæ sperari non posset, opportuniùs fore ipsum suspendi. Atque ex hujusmodi scriptis Suavis cæmenta magna ex parte desumpsit ad suam historiam fabricandam. Grande profectò documentum, quàm necessaria sit in Senatoribus tum linguæ libertas ante sanctiones, tum ejusdem posteà subjectio communiori judicio; quod difficulter effici potest, quin erga Senatum obedientia exerceatur non voluntatis modò, sed etiam intelligentiæ: obsequium sanè non extra vires humanas, si obscuritas & incerta ratio humanorum consiliorum spectetur, quæ amplam nobis libertatem relinquit ad opinandum quidquid libuerit.

(*b*) *Est in Appendice Musotti.*

CAPUT IV.

Multa Suavis errata. Bavariæ Orator exceptus. Illius, & Venetorum mutuæ denuntiationes. Lis cum Helvetiis & Florentino Postulata Bavari & Cæsarianorum in Concilio

1. TEmpus nos admonet, ut aliquantulum insistamus in notandis simul variis Suavis erratis, hæc facta narrantis. Ac primò quidem rumores illi populares, per quos inaudierat Vicecomes, mutatum in Aula Pontificis ordinem in mitteudis literis, quòd non ampliùs ad Mantuanum, sed ejus loco ad Simonettam mitterentur, quodque à cœtu Cardinalium, ad expendendas Tridentinas res selectorum, amotus fuisset Gonzaga Mantuani fratris filius, manserunt in quibusdam monumentis, dubitationis in modum, effeceruntque, ut Suavis, re minimè introspecta, utrumque animosè affirmaret, & per consuetum temperariis narratoribus infortunium in utroque laberetur. Sciendum igitur est, significasse Borromæum in responso ad Vicecomitem, nimis verum esse id quod ad aures pervenerat, de abeundi venia petita à Mantuano; sed eam à Pontifice, rebus ritè perpensis, denegatam fuisse per certum tabellarium, & per ejusmodi rationem, quâ sperabat illum quieto alacrique animo permansurum. Veras quidem non esse duas rationes, à Vicecomite ex vulgari rumore acceptas; sed ambiguitatem apud vulgus exortam fuisse de priori, quia dies aliqui effluxerant, quibus nihil occurrerat Roma scribendum ad Legatos communibus literis, quæ ad ipsum Principem mittebantur, dum interim aliquid occurrerat per peculiares literas scribendum ad Simonettam, quæ rectà ad ipsum missæ fuerant, ut cum omnibus fieri solet: & quod ad alteram rationem spectabat, aliquid temporis elapsum fuisse, nullo tunc habito cœtu de rebus Concilii, sed de Inquisitione: cui Gongaga non intererat. Unde homines, rerum quæ recens contigerant, satisque dimanarant in vulgus, minimè ignari, avidique (speculandi, quin & procreandi causas latentes effectorum patientium, existimaverant Gonzagam à Consiliis de Synodo exclusum fuisse. Sic itaque res se habuerat: atque idcircò Mantuanus, cui compertum erat, nullam communem cunctis Legatis epistolam Româ venisse, nisi missam ad se, certique nuntii allati fuerant, nullum fuisse cœtum coactum super rebus Concilii, quò fratris filius accersitus non fuerat, numquam hæc falsa suis querelis admiscuit. Equidem comperio, ab hac eadem missione peculiari literarum ad Simonettam, absque societate aliarum communium quæ Mantuano mitterentur, inflictum huic fuisse aliquem anxietatis ac suspicionis aculeum, ne res soli Simonettæ committerentur, & quod ea de causa defuisset argumentum quod ad omnes simul scriberetur. Quamobrem Vicecomes iterùm Borromæo (*a*) significavit satius fore ne id in posterum fieret, si primi Legati pacificatio sibi cordi esset.

(*a*) *Litteræ Vicecomitis ad Borromæum, 13. Julii 1562.*

2. Pergit Suavis, *Non minùs à Pontifice iratum animum indicatum fuisse in Camillum Olivum, Mantuano à secretis, quippe qui non perinde se gesserat atque*

atque sibi spoponderat, cùm Romam missus fuit. Et subdit: *Quod misello illicarò constitit. Etenim tametsi Pontifex cum Cardinali reconciliatus fuisset, tamen post ejus mortem Mantuam cum heri cadavere regressus, vario criminationum obtentu ab Inquisitionis tribunali conjectus in carcerem est, diuque divexatus. Hunc ego post infectationum ærumnas expertus sum virum egregiâ virtute, & ejusmodi infortunia haud merentem.* Mirum sanè est, quod hic homo historiam extruat non ex narrationibus à se compertis, sed ex argumentationibus à se deductis. Quare ubi semel hallucinatur ex notitia perperam habita, enarrat postea quasi veram historiam ea omnia eventa, quæ ab ea re, ubi verè contigissent, probabili conjectatione extitura fuissent. Hac de re in Operis Apparatu disserui: nec de Olivi ærumnis, quas Inquisitionis causâ passus est, quidquam mihi dicendum supereset, ad eum vel incusandum vel excusandum, præter ea quæ ibi narravi. Certum tamen est, non Olivum, sed Pendasium à Mantuano Romam fuisse missum ad Pontificem, quemadmodum suprà notavimus; nec illum pariter à Concilio discessisse hero demortuo, sed ibidem permansisse in iisdem ministeriis & utilitate stipendii à Præsidibus affectus usque ad operis exitum, quod non semel patebit. Præsertim verò admirationi mihi est, Suavem ignorasse, Pendasium, non Olivum fuisse à Legatis missum; cum hoc perlegatur non inquam in quam plurimis tum Pontificis tum Borromæi (*b*) literis scriptis, & in commune ad Legatos, & peculiariter ad Mantuanum (earum quippe notitia singularior est) sed in cunctis ferè monumentis, quæ de hoc argumento supersunt: adeò ut præter varias epistolas à me allatas, ab Legatis Romam missas, quæ mentionem hac de re faciunt, & ipsorum nomine fuerunt ab Olivo Tridenti scriptæ; præter narrationem Philippi Musotti, qui Seripando à secretis erat; & præter epistolam à me anteà productam Jadrensis Archiepiscopi ad Cornelium Cardinalem, id contineatur in prima Simonettæ epistola ad Borromæum, à me superiori libro recitata, (*c*) nec minùs in altera Episcopi Mutinensis ad Moronum (*d*)

(b) *Scriptis ad Legatos, 22. April quando is pervenit, usque ad 3. Maji, quando discessit.*

(c) *Lib. 16. cap. 9.*

(d) *11. Maji 1562.*

3. Hæc admiratio alteram admirationem mihi adimit, quod nimirum ignota fuisset Suavi missio & opera Arrivabeni. Hujus enim notitia, quippe negotii cunctis Legatis minimè communis, latuit magis clausa & constricta in mutuis literis peculiaribus inter Mantuanum ex una parte, & inter Pontificem, Borromæum & Gonzagam ex altera. Nec equidem indagare omisi, quinam in mentem venerit Suavi, fuisse Romam missum Olivum, non Pendasium, adeoque super hoc inane fundamentum inanem verè arcem extruxerit; & rem planè attigisse arbitror. In quadam epistola scripta per eos dies, quibus Pendasius Romam pervenit, (*e*) ab Insulano, Oratore Gallico apud Pontificem, Rex certior factus est, adesse ibi Mantuani Secretarium, missum ob ea quæ de novo contigerant super mansionis negotio. Atque hunc *Secretarii* titulum usurpavit Orator per eam generalem & amplam dicendi formulam, quâ conditio, quæ nihil interest, narratur; quare ignorans ipse, minimeque laborans exquisitiùs pernoscere, quisnam nominatim fuisset missus, nomen adhibuit *Secretarii*, tamquam commune cuilibet ministro, cujus calamo secreta committantur. Hæc igitur epistola, quæ posteà cum aliis per typos vulgata est, effecit, ut à Suavi crederetur, legatum fuisse Romam ad eam rem transigendam Olivum, cùm sciret illum propriè Mantuano à secretis esse; & oblitus, exerceri à se in rerum narratione simplex munus testis, voluit Logici partes agere, & supra illas fundare partes fabulatoris, adeoque merito sanè infortunio idem ipse lectorum vera callentium fabula evadit.

(e) *Scripta 16. Maji, ex libro Gallico, 1562,*

4. Porrò aliis suis commentis narrat, conquestum fuisse Pontificem de pluribus, non ex mentis credulitate, linguæve impotentia, sed quia hoc puncto quasi eos inducebat, alios pudore, alios metu, alios urbanitate, ut apud ipsum se illi purgarent: quotum excusationibus à se facilè acceptis, eosdem sibi ipse addictos habebat. Id ubi verum fuisset, haud multum forsitan quod improbarent deprehenderent homines sapientes, qui satis ab experientia docentur, non semper ad optima quæque per apertas vias posse perveniri. Sed in rebus à Pio IV. gestis oppositum planè comperio, quando præsertim Mantuanus Arrivabeno respondens, nihil aliud acrius queritur, quàm quòd Pontifex etiam post iteratas ipsius purgationes, & post denegatam abeundi facultatem, veterem, animi persuasionem professus fuerit de credita ipsius culpa; eandemque rationem à Pontifice erga alios retentam conspicor.

5. Demum affirmat. à Legatis, cum à Cæsaris Oratoribus libellus ipsis ostensus est, a Ferdinando missus ut Synodo exhiberetur, excusationem fuisse prætensam, quòd cùm agendum tunc esset, iisdem Cæsarianis petentibus, de concessione Calicis, spatium non suppeteret ad expendenda simul tot & tam gravium rerum capita quæ proponebantur; se tamen curaturos, ut paulatim perpenderentur: Oratores verò animadvertisse, id ex arte fieri, ne scriptum illud Synodo vulgaretur sed res protraheretur in dies; tunc tamen tacuisse: sed Pragensem Archiepiscopum necessarium existimasse, per dispositos equos ad Aulam Cæsaris se conferre quò eum edoceret tum de eo, tum de reliquis Concilii negotiis. (*f*) Verùm ex adverso jam vidimus, Legatos apertè exposuisse Oratoribus, quàm esset rationi dissentaneum, libellum exhiberi Concilio & Pragensem, ad id commotum ab adductis rationibus, eà re sponte supersedisse: cumque præstò esset ad Aulam pergere ad Regem Bohemiæ pro suo munere coronandum, in se recepisse, ab eo proposito Cæsarem dehortari; & opere promissa complevit.

(f) *In literis allatis Legatorum ad Borromæum, 10. Junii 1562.*

6. Sed à confutatione ad historiam. In dissensione inter Venetos & Bavarices Pontifex ad operam Ferdinandi (g) confugit, qui moneret Albertum Ducem, generum suum, Rempublicam Venetam revera Regem esse, & eà possessione frui ut ipsius Oratores obtinerent locum Regiis Oratoribus proximum. Verùm noluit Cæsar hujusmodi litigio, quod delicatissimum Principum sensum vellicat (*b*) manum admovere, nisi per officia universalia & potiùs in modum scribentis genero quæ Præsides

pro-

proposuerant, quàm suo nomine rem agentis, eum tamen est cohortatus, ne quid Synodum obturbaret; nec id sine fructu. Jussus denique fuit Ducis Orator, ut (*i*) Venetis cederet; sed simul denuntiaret, id fieri ne Synodus turbaretur, & absque sui Principis detrimento. Itaque exceptus est in cœtu 27. Junii, & in ea protestatus est, multis argumentis in medium allatis, ob quæ ipsius Princeps Venetæ Reipublicæ antehabendus esset; cujusmodi erant, quòd haberet in sua familia dignitatem Septemviralem, quodque Cæsarea quoque in ea fuerit. Huic denuntiationi alteram ibi opposuit Nicolaus de Ponte, (*k*) primus Orator Venetus, dicens, Superiorem illum locum esse decus perpetuò debitum Reipublicæ suæ, non autem liberalem ad tempus indulgentiam. Utraque denuntiatio relata est in Acta: atque eò devenit æmulatio, ut Bavaricus exemplum orationis suæ negaverit, quia negaverat anteà Venetus, ut dictum est. Verùm per eam Oratoris Bavarici remissionem dissidia ex ipsius parte mutata sunt potiùs quàm sedata; siquidem in mandatis acceperat, ut inde decederet, ubi Oratori Helvetio & Florentino non præcederet. Quare Legati ægrè impetrarunt ab Helvetio (cui tradita mandata suprà retulimus) ut tantisper cœtibus non adesset, dum suos primores edoceret ea de re, & nova mandata reciperet; & Pontificem rogarunt, ut se interponeret Cosmo Duci, cujus Orator absente Helvetio solitus erat interesse.

(g) *Literæ Borromæi ad Legatos, 27. Maji 1562.*

(h) *Literæ Cæsaris ad Oratores, 29. Junii 1562.*

(i) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 18. & 28. Junii 1562.*

(k) *Diarium.*

7. Magis tamen eos angebat certamen imminens inter Oratores Gallum & Hispanum. Etenim prævidebant, omnino rejectum iri temperamentum à Borromæo propositum, ut scilicet Hispanus ad functiones publicas non accederet, sicuti Romæ consueverat, cùm piscarius animum suum explicasset, ab eo genere cessionis aversissimum, tametsi alioqui à suo Rege (*l*) mandata satis sedata haberet, hoc est, ut æmulationes declinaret, ubi per dignitatem liceret; nec pugnaret ut præesset, sed se defenderet ne subesset. Mandata igitur à Pontifice postulavere Legati, quid agendum in tam arduo nodo. Ea verò fuere, (*m*) ut primo loco ipsi studerent aliquid ad rem componendam excogitare: ubi satis id non esset, & Oratores concorditer vellent Pontificis definitionem, æquitati se non defuturum; sed hactenus Hispanos id evitasse, cùm videretur possessio Gallis favere: quod si partibus ita placeret, promptum esse Pontificem ad sententiam Synodo committendam. Si nullus ex his modis acciperetur, aliud fieri non posse, nisi ut imitarentur morem tunc Romæ observatum, qui erat, ut Insulanus, Orator Gallicus, solemnes functiones adiret, & Vargas Orator Hispanicus domi maneret: optimum à se consilium putari, si aut Philippus Rex ibi designaret Oratorem Ecclesiasticum, qui collocatus in ordine à laicis diverso, liti argumentum subtraheret; aut Comes Lunensis, ab eodem Rege Catholico destinatus Orator ad Concilium, accederet simul Orator Cæsaris, apud quem id temporis degebat. Sed Galli hic omnibus temperamentis aditum occluserunt, sicut palam fiet.

(l) *Literæ Mutinensis Episcopi ad Moronum. 23. Maji 1562.*

(m) *Literæ Borromæi ad Mantuanum, 11. Aprilis, & 13. Maji, & ad Legatos, 23. & 27. Maji & 8. Junii 1562.*

8. Interim Orator Bavariæ, post consueta subjectionis & obsequii officia, tria pro Ducis ditionibus postulavit; Eucharistiæ sub utraque specie sumptionem, Cleri emendationem, & Sacerdotum conjugium. Responsum humaniter ad primam partem, quæ ad urbanitatis officia pertinebat; & generatim ad secundam, quæ ad petitionem spectabat, nimirum, effectum iri quod in Dei gloriam, & emolumentum Ecclesiæ redundare censeretur. Cæsariani ex memorato libello unicum articulum proposuere, quo Gallicis concessio petebatur, (*n*) non pro Bohemia solùm, sed etiam pro Hungaria, aliisque hæreditariis Cæsaris ditionibus; rationesque publicæ utilitatis adducebantur, ad id impetrandum accommodatæ. Videbantur hi omnes in animum sibi induxisse, Synodum fuisse coactam non ad damnandos hæreticos, sed ad ipsis gratificandos, eorumque conversionem obtineri posse exsaturatis ipsorum contumacibus votis, quæ potiùs deprimi par erat: nulla quippe vexatio reliquos subditos ad perduellionem tantum impellit, quantum licentia pravis appetitionibus indulta.

CAPUT V.

Confirmatus Mantuani animus ad legationem prosequendam, hortatu etiam Cæsaris accedente. Hujus purgatio apud Legatos de rerum à se propositarum libello ad ipsos misso, quorum arbitrio rem committit.

1. INter externas turbas aliquam penitus tranquillitatem accepit Synodus: Mantuanus enim discedendi animum facilè deposuit. Ad eum rediit Arrivabenus, (*a*) literasque Borromæi, fidem sibi conciliantes attulit, de iis quæ Pontifex secum & cum Gonzaga Cardinali statuerat: sed coram (*b*) data fuerat Arrivabeno petitæ veniæ repulsa verbis tam distertis ac certis, ut omnis hero spes adimeretur ejus impetrandæ. Quod Simonettæ significatum est, adjectumque, id opportunum illi pio operi habitum esse: simul etiam injunctum, ut erga Mantuanum uteretur non modo perquam suavi & mansuetâ agendi ratione, sed confidenti etiam, suprà quàm deberet: nam ajebat, certum esse Pontifici, pari ratione à Mantuani comitate illi responsum iri. Idcircò quidquid posset, ipsi abundè gratificaretur; cum eo cuncta negotia communicaret; frequenter ejus mensæ ab eo invitatus accumberet; & ubi ex Episcopis quispiam ad se accederet ad aliquid ejus operâ à Pontifice impetrandum, illum cohortaretur, ut is simul à primo collega eam commendationem posceret, adeoque Mantuanus se magni fieri cognosceret ab Episcopis in ipsorum precibus, & à Pontifice posteà in concessione. Et sanè in scriptis penitioribus Aulæ Romanæ animadverto id temporis in Pio studiosam quamdam rationem exhibendi peculiaris honoris Mantuano: ita ut cum pridie quàm Arrivabenus discederet, Româ proficisceretur Lancianensis Archiepiscopus, (*c*) ei Pontifex dederit epistolam suâ manu conscriptam ad Mantuanum, quâ Synodum illi plurimum commendavit tamquam duci & capiti collegarum, eique non usitatum Pontifici erga Cardinales titulum apposuerit, *Illustrissima vestra persona.* Paulò post honorificam Pontificis repulsam accesserunt ad eumdem honorandum, & in opere confirmandum, officia supremi Principis (*d*) Cæsar post accessum Pragensis Archiepiscopi, notitiamque ab eo acceptam, scripsit ad Mantuanum, eumque cohortatus ac precatus est, ne pium illud opus desereret, sicuti sparsus rumor ferebat, cui operi ipsius auctoritas, & plurimæ dotes, magno erant & decori & adjumento; adeoque rem sibi gratissimam eum præstiturum, si privatis quibusvis incommodis ac rationibus suis posthabitis, illud prosequeretur: simul ipsi significabat, adhibitas à se literas efficaciter super ea re apud Pontificem. Nec satis fuêre Ferdinando hæc calami officia, sed linguæ stimulos addidit tum suæ apud Nuntium Delphum, tum suorum Oratorum apud Mantuanum. Itaque illi ob existimationis ac benevolentiæ publicæ celsitatem, in simulationes in laudes, & aculei adversæ famæ in gloriam abiere. Etenim (*e*) nemo tunc erat homo sapiens & cordatus, qui de illo per eos animi sensus non loqueretur ac scriberet, perinde ac si illius magni sideris discessu Synodus obscuranda esset, & Ecclesia periculosam eclipsim passura.

(a) *30. Junii 1562.*

(b) *Literæ Borromæi, 1. Julii 1562.*

(c) *29. Junii 1562.*

(d) *Litera Oratoris Florentini ad Ducem Cosmum, 4. Julii 1562.*

(e) *Acta Paleotti; litteræ Oratoris Florentini, Episcopi Mutinensis, narratio Musotti, & literæ Jadrensis Archiepiscopi.*

2. Cæsar in reditu Pragensis Archiepiscopi brevibus literis Osio respondit, & ad Legatos longissimas scripsit: in utrisque de libello rerum à se propositarum agebat, quarum incommoda Osius illi significarat, pro singulari cum eo contracta amicitia, cùm ibi Nuntii munere fungebatur. (*f*) Ejusmodi literarum summa duo rerum capita complectebatur: in altero, rationem reddebat, cur libellum ab Oratoribus exhiberi jusserit; in altero, in Præsidum arbitratu hoc negotium reponebat.

(f) *29. Junii 1562.*

3. De priori dicebat: Cùm audivisset singulari voluptate, eos jam parato esse animo ad disciplinam legibus reparandam; se pariter voluisse suam ad id operam conferre, propositis Concilio iis rebus, quæ utiles censebantur non modò ad retinendas suis in ditionibus reliquias religionis, sed etiam ad recuperanda magna ex parte quæ fuerant deperdita. Demandatum à se fuisse viris Catholicis, piis ac prudentibus, ut ea de re cogitarent; à quibus posteà illa rerum capita acceperat, quæ suis Oratoribus miserat. Relatum sibi fuisse coram à Pragensi, Legatos, iis de more visis antequam conventui exhiberentur, quatuor objecisse Oratoribus:

4. Par non esse, ut ea Principibus libertas daretur, proponendi Concilio quæcumque vellent.

Ad Episcopos minimè pertinere ipsorum Caput reformare, hoc est Pontificem, pro eo ac ibi suadebatur.

Prævidentes Legatos repulsam plurimorum ex illis articulis, noluisse in ipsis exponere periculo Cæsaris auctoritatem, ne parum honorificè haberetur.

Si tamen adhuc vellent Oratores per seipsos ea proponere, id futuram fuisse efficacissimam causam ad Synodum dissolvendam, potissimè coactam in emolumentum ditionum Cæsaris. Et hæc postrema ratio, quippe ad permovendum Cæsarem prævalida, fuerat illi etiam impressa Osii testimonio in prævias ipsius literis.

5. Ad primum respondebat: Si Regi Catholico licuerat Continuationis declarationem proponere, & Regi Christianissimo tot alia capita: quin si in publica securitatis fide, Protestantibus oblata, invitabantur ipsi ad Concilium, & adres ibi proponendas; à se quidem non intelligi, quo pacto sibi, primo Ecclesiæ filio, & Advocato, id negaretur. Vim non habere id quod objectabatur, per hujusmodi libertatem opus in immensum abiturum. Utinam tam multi Principes in id conspirarent, ut ab iis quæ ipsi proponerent, hæc diuturnitas timenda esset. Neque suspicandum, se per speciem ea Synodo proponentis, velle sibi auctoritatem illam moderantis arripere, cùm liquere, ea fuisse tanto temporis spatio à se unicè proposita.

Ad secundum: Fuisse hactenus à se auditum, velle Pontificem, ut causæ nobiliores in Concilio agitarentur, ibique in Capite ac membris Ecclesia reformaretur. Verùm ubi aliquis ex articulis propositis haud videretur ad Synodum pertinere, non esse se tam duræ cervicis, ut illius amotioni, reluctaretur.

De tertio: Tantum sibi non arrogare, ut Patribus leges præscriberet de rebus Ecclesiasticis; cùm sibi sufficeret suo muneri satisfacere, quod erat, ut eos non regeret, sed moneret. Obsequentem se filium Ecclesiæ profiteri, adeòque repulsas pro contumeliis haud accepturum.

6. In quarto: Æquè inopinatum & amarum sibi accidisse, quòd tam levi de causa Concilii dissolutio timeretur: ad eam usque horam sibi persuasisse, & in præsentia persuadere, illic loquendi libertatem unicuique concedendam esse. Proinde qui ægrè ferret ea quæ proponebantur audire, ostendisset fortasse aures parum amicas veritatis, cujus est odium parere. Se quidem cupere distinctiùs cognoscere, quid in iis quæ à se proponebantur posset Patrum animos tam graviter lædere. Nam in eo quod spectabat ad Pontificem, numquam sibi fuisse in animo ipsum acculare aut perstringere; quin tanti à se æstimari ejus integritatem, pietatem, probitatem, ac studium in Rempublicam Christianam, ut dicere frequenter ac publicè solitus esset, visum non fuisse jamdiu Pontificem meliorem, studiosioremque quietis communis, præter alia singularis benevolentiæ argumenta à Pontifice sibi exhibita; ut proinde ingratum supra cunctos mortales animum ipse gessisset, si adversus omne fas quidquam labis illi tentasset aspergere. Adumbrari quidem in eo libello aliquas Aulæ Romanæ correctiones; sed suam mentem esse, æquè ac Legatorum, ut id Pontifex per seipsum præstaret. Ceterum, quòd Clerus, præsertim in Germania, emendationis egeret, dubium esse non posse: & in eo à se inæqualitatem non peti, satis contento ut eâdem operâ laici reformarentur. Fuisse pariter ibi postulatum, ut leges aliquot Ecclesiasticæ relaxarentur propter quamdam Provinciarum infirmitatem: quod mirum haud videri debebat iis, qui alias in religione firmiores incolebant, adeòque hoc peculiari levamine haud indigentes. Audiri à se, nonnullis displicuisse, quòd aliqua ibi proponerentur iisdem verbis quibus utebantur hæretici. Nihil sibi ea de re compertum esse, utpote hæreticorum voluminum haud perito: sed utcumque ea forent, ubi res haberentur pro malis, rejicerentur; ubi pro bonis, laticem, non fontem esse considerandum.

7. Ad aliud præcipuum caput progressus, declarabat, id totum à se significari ad se purgandum, non ad disceptandum cum ipsis, quos agnoscebat tamquam præstantissimos Ecclesiæ Cardinales, quorum prudentiæ plurimum tribuebat, & quorum sincera ac singularis erga se benevolentia adeò sibi perspecta erat, ut nonnisi optima paternaque

naque consilia ex eâ sibi esset expectanda. Si, lactis ejus rationibus, opportunum ipsi putarent scriptum illud proponere, eos rogare ut id facerent: sin aliter; ac præsertim si animadverterent, imminere Concilii dissolutionem, averteret Deus, ne ipse causam præberet tanto Ecclesiæ damno, pro qua paratus erat sanguinem fundere.

8. De propria Romanæ Aulæ correctione, quamvis ipsa magno esset momento correctioni communi, illius tamen se non admodum esse sollicitum; maximè quia cognoverat id quod anteà ignorabat, in id per summam industriam incumbere Pontificem, adeoque se nihil vereri, in eo negotio, juxtà ac in reliquis omnibus, ab illo expletum iri partes universas vigilantissimi accuratissimique Pastoris. Unde augurari se prosperum illum successum, quem complures illius decessores curaverant, nemo consecutus fuerat. At verò in aliis rebus, quæ ad communem emendationem spectarent, se ab ipsis petere, eosque per Deum obtestari, ut articulos istos confestim Synodo proponerent, si minùs omnes simul, quippe tam multos ut semel concoqui non possent, quod ipse inficiari nolebat, certe per partes, pro eo ac ipsi habere in animo significarant Oratoribus. Quemadmodùm sibi pergratum fuerat, audivisse jam ab illis inceptum emendationis negotium, ita eos hortari, ut vellent in eo tamquam duces non solùm comitari reliquos, sed præcurrere, facemque præferre; studentes in primis ut libertate Synodus frueretur, nec offenderet in obstacula, ne posteà retardati progressus culpa Pontifici adscriberetur, adversus quàm ejus vota merebantur, quando ipse cum laude singularis pietatis in Concilio reposuerat gravissimarum rerum decisionem.

9. In hanc sententiam Cæsar ad Legatos scripsit, tum defensione usus, tum explicatione; sed reipsa, quantum per majestatem licebat, retracto pede. Quare hæc epistola, quam paucis ante Sessionem diebus legati acceperunt, ab ipsorum animis nubes vehementer dispulit; qui rationibus Cæsaris facilè admissis, de præterito, quod per se solum æque ac nihilum est habendum, Oratoribus ostenderunt, res quæ proponebantur à Ferdinando, sicut ea quæ à reliquis proposita erant, æstimationis meritò superabant; ita pariter ad excitandam perturbationem easdem superare. Ipsum Cæsarem spectari tamquam causam præcipuam, moventem simul, & cujus gratiâ opus illud inceptum fuerat: idcircò non posse ejus sensa non afferre Concilio magnam sollicitudinem, ubi adversari viderentur iis, quæ Patres in rem Ecclesiæ censuissent. Quamquam compluribus daretur proponendi libertas; ea tamen, quæ ab illis proponebantur, non allatura fuisse tantum more ex peculiari debito ad ipsa expendenda, multoque minus tantum anxietatis ex peculiari reverentia ad ea non improbanda. Verumtamen polliciti sunt, se haud desituros conventui ea proponere, quæ Cæsar sentiret, pro eo ac spectatâ eorum qualitate ac multitudine opportuna putassent. Atque illud repulsæ genus dederunt, quòd nec læsâ reverentiâ, nec sublatâ spe, sed executione vitatâ, duris fervidisque Principum postulatis est maximè accommodatum.

CAPUT VI.

Mandata Legatis tradita, ut in Synodo progrederentur. Dogmata Fidei de sumptione Eucharistiæ, à Patribus expensa.

1. DUm à Cæsare stimulabantur Præsides ad festinandum & agendum, non minus etiam à Pontifice sollicitabantur, quamvis in primo loco, ad opus quod Cæsari supra modum displicuisset. Videbatur (*a*) Pontifici, per moram in progressu Concilii effici, ut incommoda sentirentur, nullo inde fructu decerpto: quapropter injunxit Legatis, ut progrederentur. Et quoniam ingens fieret gradus, si cautum foret ne regrederentur, hac etiam de causa illis mandavit, ut ubi deferrentur ad ipsos Pontificiæ literæ, ad Hispaniæ Regem scriptæ, cum promissis declarandæ Continuationis; aut ubi nova de ea postulata Regis nomine aliunde accepissent, illico ea exequerentur. Ad quod responderunt, percontati, An ubi ante Sessionem neutrum evenisset, vellet tamen Pontifex Continuationem declarari. Sed ille rescripsit, Minimè, ut infrà distinctius narrabitur. Legati pro virili festinantes, bis per dies singulos minores Theologos convocarunt, (*b*) initio facto 10. Junii (*c*); nec tamen eorum congressus ante diem vigesimum tertium absolvi potuerunt. Etenim qui loquebantur, sexaginta tres erant, & ferè unusquisque, ut assolet, prolixè verba faciebat, haud contentus adjicere solùm quæ dicta non fuerant, quin nihil memor alieni sermonis, nisi ad suum interdum aliquâ oppugnatione protrahendum.

(*a*) *In variis literis Pontificis & Borromæi ad Legatos, & ex allata epistola Legatorum ad Borromæum, 28. Junii 1562.*

(b) *Diarium.*

(c) *Non 9. Junii, ut narrat Suavis.*

2. Primo loco locutus est Alfonsus Salmeron Societatis Jesu, eò missus ut Pontificis Theologus, cum literis Borromæi ad Legatos, (*d*) quibus præcelsa tum ipsius Borromæi, tum Pontificis de eo existimatio proferebatur. Sententia, quam ille dixit, ac scripto dedit, communiter fuit servata, (*e*) aucto illi pretio ab eo condimento, quod accedit egregio ferculo, quòd mensæ primùm omnium apponatur. De primo articulo, hoc est, An quilibet ex Christianis hominibus Divino præcepto adstringatur ad Eucharistiam sub utraque specie sumendam, præmisit: Certum esse, Ecclesiam, columnam ac firmamentum veritatis, errare non posse. Cùm igitur ipsa diuturno tempore vetuisset laicos uti Calice, quemadmodum constabat ex Conciliis Constantiensi & Basileensi, & ex omnibus Scholasticis, trecentis abhinc annis; pro certo haberi, Divinum mandatum illud non esse. Prætereà, cùm ante omnem memoriam vetus esset consuetudo non dandi Calicis cunctis qui Eucharistiam acciperent, oportebat usque ab Apostolorum ætate eam provenire: aliter cùm homines tenacissimi sint eorum quæ ad religionem pertinent, fieri non potuisset hæc mutatio sine ingenti strepitu, & sine superstite rei memoria. Studuit posteà eam conjecturam confirmare exemplis, dictisque veterrimis multarum historiarum, ac plurimorum Patrum, ex quibus colligebatur, usum illum non porrigendi Calicis cuicumque consecratum Panem sumenti, à primis usque temporibus extitisse. Respondit iis, quæ objectabantur ex sacris Literis, ostendens, ex quibusdam locis aliud non confici, nisi utramque speciem in Cœna fuisse datam à Christo; cujus actiones omnes sequi non jubemur secundùm omnes conditiones, sed secundum eas quæ ab ipso imperantur per declarationem Scripturæ, aut per Ecclesiæ traditionem. Ex aliis locis probari, eidem Ecclesiæ licere, non item præscribi usum utriusque speciei, exceptis sacrificantibus; iisque solis, utpote Apostolorum personam gerentibus, dixisse Christum in ultima Cœna,

Cœna, *Bibite ex hac omnes*; quemadmodum iisdem solet ibi dixerat: *Quotiescumque feceritis, in meam commemorationem facietis.* At verò id quod legitur in sermone Christi capite 6. S. Joannis, ad cunctos fideles referri, ibique sermonem esse de *Communione Sacramentali*, non de *spirituali*, quæ fit per fidem, aut per gratiam, sicuti quidam arbitrabantur; non tamen probationem ullam inde deduci pro Bohemis, quòd usus utriusque speciei, & non unius tantùm nobis à Domino præcipiatur. Quin ad significandum, neutrum ex his ritibus obstiturum Christi sanctionibus, interdum ab illo in laudato sermone nominari simul esum carnis & potum sanguinis, interdum solum esum carnis nominari.

(d) *6. Maji 1562.*

(e) *In Diario 20. Junii 1562.*

3. In quarto articulo, qui secundus erat inter dogmaticos, nimirum, Num idem an minus sumatur sub una specie, quàm sub utraque: primum tamquam indubitatum affirmavit, propterea quòd Christus integrè continetur sub utraque seorsim specie cum anima & cum Divinitate, sicuti est in cœlo: idque fuisse definitum in Concilio Constantiensi & Florentino: idem confirmati ab Ecclesiæ usu, quæ adorandum proponit hoc Sacramentum sub sola panis specie. An verò tantum gratiæ recipiatis, qui Eucharistiam suc una tantùm specie sumit, quantum qui sub utraque simul; ab hoc articulo non peti: cum extra controversiam sit tantum contineri ac significari in una solùm Hostia, quantum in multis; nec idcircò tantum gratiæ recipi unica Hostiæ sumptione, quam in multis: à mero Dei arbitrio rem dependere, qui maluerit se obstringere huic vel illi collationi gratiæ in institutione Sacramenti. Pendere se in eam sententiam, quæ dicit, gratiam in utroque casu æqualem esse; quod conatus est multis rationibus persuadere: Ea de re locutos non fuisse Patres & Concilia, quia pro certa posuerant: Varicate ritus sicuti rei natura non variatur, ita nec effectum Sacramenti variari: Ecclesiam haud negaturam fuisse Calicem non celebrantibus, si cum eo simul oportuisset aliquod incrementum gratiæ ipsis auferri.

3. De secundo articulo, qui erat, Num usus Calicis cuilibet esset permittendus, respondit, Id esse arbitrarium Ecclesiæ, cujus erat, exquisitâ trutinâ commoda & detrimenta perpendere. Hæc sibi pon derosiora videri plurimis de causis; quas enumeravit, & nos afferemus, cùm sermo erit de arctioribus ad hoc statuendum consiliis.

Hoc posito, nihil in tertio dicendum supererat de conditionibus ei præscribendis, cui hùjusmodi usus indulgeretur. De quinto; videlicet, An lege Divinâ necessitate foret infantibus etiam Eucharistiam tradere, aliis differendum reliquit.

5. Post Salmeronem sententiam suam explicarunt reliqui Theologi, missi à Pontifice, à Cæsare, à Regibus, seu quavis ratione Concilio assistentes, non tamen in ordine dicendi exactè habitâ ratione dignitatis. Post multos ac prolixos cœtus, omnes convenere, præterquam de secundo ac tertio articulo, ad Calicis concessionem spectante & ad conditiones illi apponendas; quæ à prudentia magis quàm à scientia pendebant.

6. Refert *Suavis* rem, quæ accidit Amanti, è familis Servorum B. Virginis Theologo, quem Episcopus Sebenicensis secum adduxerat; nimirum, cum ipse propugnaret, plus gratiæ infundi sumentibus Eucharistiam sub utraque specie quàm sub una tantùm, protulisse Cajetani opinionem, quæ dicit, sanguinem non esse partem humanæ naturæ, sed primum alimentum, & tum ex eo, tum ex aliis rationibus arguisse, non contineri sanguinem sub specie panis, ob corporis, ut dicunt, concomitantiam. Hinc ab eorum qui aderant indignatione, exitum fuisse pedum strepitum, qui Theologum coëgerit ad palinodiam canendam; imò ad affirmandum, fuisse à se allata ea argumenta non tamquam subsistentia animo ea comprobandi, sed tamquam apparentia ea dissolvendi, eaque propter illius sermonem progressum ulteriùs non fuisse. Rei summa vera est, (*f*) & accidit manè die 17. Junii: sed fragor ob aliam enuntiationem excitatus est. (*g*) Fuit ea, quâ idem dixit. Corpus Christi demortui sejunctum fuisse à Divinitate. Tamen in acta nullus ejus error relatus est in hoc argumento, in quo brevissimè perstringitur id quod ille differuit: sed de primo articulo recensetur ejusdem sententia, per formam castigatione dignam; quandoquidem non affirmavit solùm, posse Ecclesiam æquè concedere Sacerdotibus ne consecrent nisi sub una tantùm specie, sed universè pronuntiavit, eas omnes leges, quas potest Deus, posse pariter ab Ecclesia relaxari.

(f) *Diarium 17. Junii.*

(g) *Literæ Mutinenses ad Moronum, 18. Junii.*

7. Quantâ cunctorum aversatione auditus fuit manè Regularis, tantum plausus accepit serò Clericus non Regularis. Fuit hic (*h*) Joannes Viletta Hispanus, qui cum Episcopo Barcinonensi venerat. Is tametsi defessas aures nactus, ex tot tam crebris ac tam prolixis congressibus super eodem argumento, tam concinnè promtequè sermonem adhibuit, ut satietate laborantibus appetentiam excitaverit. Quare postquam duas horas verba fecit, & oporteret unà cum diei fine conventui finem imponere, rogatus fuit, ut die postero sermonem prosequeretur. Summam hîc exponam in Acta relatam eorum, quæ tandem collecta sunt ex Theologorum sententiis de quolibet ex quinque capitibus.

(h) *Duo monumenta jam allata, & prætered Diarium.*

8. De primo cuncti dixerunt, non esse Divinum præceptum, quo singuli Christianorum teneantur utramque speciem sumere. Cuncti pariter præter unicum Lusitanum consensere, esse hoc præceptum iis injunctum, qui conficiunt Sacramentum. Indicta summa non fuit habita ratio sententiæ Amantis, de qua diximus; fortasse quia ab eodem revocata jam fuerat. Rationes Lusitani adversantis fuerunt auctoritas Innocentii III. Alberti Magni, Joannis à Turrecremata, & narratio Raphaëlis Volaterrani, (*i*) dicentis, eam legem ab Innocentio VIII, relaxatam fuisse Norvegis, apud quos vini usus non erat. Ceteri, qui omnes ex opposito concordarunt, varii in fundamentis & explicationibus fuere, quod nimis longum esset referre: & de hac quæstione legi potest inter recentiores (*k*) Joannes Cardinalis de Lugo, qui qua solet acuminis præstantiâ secundam sententiam confirmat, solvitque prioris argumenta, à Claudio de Santes, aliisque ejusdem opinionis adducta; ac præcipuè Volaterranum refellit, tum ex eo, quod Bellarminus observavit, (*l*) vero dissimile videri, Norvegis deesse vinum ad consecrandum, cùm in comperto sit, nunc illo abundare: tum quia hic scriptor refert, concessum fuisse, ut Calicem sine vino consecrarent: quæ

res cùm à nemine censeatur esse in Ecclesiæ potestate, narrationes falsitatem redarguit.

(i) *In libro 7. Geographiæ.*

(k) *De Eucharist. disp. 19. sect. 8.*

(l) *Lib. 3. de Romano Pontif. cap. 19. in fine.*

9. In secundo, An rationes, quæ induxerant Ecclesiam ad præbendam Eucharistiam laicis, & Sacerdotibus non celebrantibus sub sola specie panis, essent ita observandæ, ut nullâ ratione usus Calicis esset permittendus, magna fuit opinionum varietas: sed inter omnes convenit, potuisse ab Ecclesia illum removeri, quòd ritus jure Divino præscriptus non esset, nec quovis tempore usurpatus. Duo addidere; Tametsi usus Calicis fuisset juris Divini pro laicis, potuisse ab Ecclesia subtrahi, cùm ipse Deus voluisset hoc ipsum licere. Alii affirmarunt, Fas esse Ecclesiæ relaxare Divina mandata, sed quæ solùm ad ritus ac cæremonias pertinerent. Quamplurimi ita disputarunt: Quamquam liceret Ecclesiæ aliquid mutare in conditionibus, & in usu; nihil tamen eidem licere in iis, quæ Sacramenta constituunt. At de modo, quo reipsa illa se gesserit in hoc usu unius aut utriusque speciei per diversa tempora, variè à variis successus ordo est recensitus; quemadmodum posteà evenit in conventibus Patrum, prout lectoribus exponetur.

10. In tertio, in quo quærebatur, Ubi concedendus esset alicui nationi usus Calicis ob rationes Christianæ charitati consonantes, essentne addendæ conditiones huic concessioni, pauci ad rem responderunt, cùm plerique acciperent interrogationem sub conditione prolatam, pro absoluta: & de absoluta quamplurimæ fuerunt sententiæ, propter varias conditiones, quas singuli excogitabant.

11. In quarto, quo petebatur, Minusne accipiat qui unam tantummodò speciem sumit, quàm qui utramque; omnes negabant concorditer, quantum ad Sacramentum spectabat. Quod verò ad effectum Sacramenti, qui est gratia, major pars affirmavit, vi Sacramenti æqualem infundi in utroque modo; cùm tradatur gratia non ratione specierum, sed ratione Christi, qui sub speciebus continetur. Alii opinati sunt, plus pratiæ accipi cùm sumitur secunda species, cùm homo eo temporis momento meliùs est paratus: alii absolutè dixerunt, majorem gratiam in Sacramento percipi cùm utraque species sumitur; quoniam Sacramenta id efficiunt quod significant; significatio verò habetur per ipsa signa. Igitur (arguebant illi) multiplicatis signis gratia multiplicatur.

12. Ad quintum, An jussione Divinâ necesse foret, ut infantes hoc Sacramentum acciperent; ab omnibus responsum, necessarium non esse: aliter Baptismus non sufficeret ad salutem. Considerabant præterea, ipsum dari per modum cibi, cujus natura est partes vi caloris deperditas reficere; quod non accidit infantibus, quippe quibus liberum arbitrium deficit. Quòd autem Eucharistia reipsa illis tradita gratiam augeat, pauci quidam affirmarunt, exemplo ejus, quod usurpabatur ætate Dionysii & Cypriani; tametsi posteà Ecclesia id convenienter prohibuisset, ad irreverentiam vomentium impediendam. Sed plerique negarunt, cum infantes seipsos probare non possint, quod exigit Apostolus primâ ad Corinthios, nec dijudicare Corpus Domini, distinguentes Panem Sacramentalem à nostrate. Alii protulerunt ad id verba illa ejusdem Apostoli ibidem, & S. Lucæ capite 22. *Hoc facite in meam commemorationem:* quo ajebant significari, in eo qui hujusmodi Sacramentum suscipit, necessariam esse memoriam Christi patientis, quæ memoria in infantibus locum non habet. Oppositæ Dionysii & Cypriani auctoritati quidam se subtraxere, dicentes, in Ecclesia primæva ministrari hoc Sacramentum infantibus, ad delendum idololatrarum ritum, qui idolotheta ipsis dabant. Senserunt alii, per eum usum intendi, muniri infantes adversus veneficas, & ne à malis dæmonibus invaderentur; quemadmodum nonnumquam etiam defunctis traditum fuerat, testimonio S. Joannis, cap. 6. Qui id explicabant de ipso Sacramenti esu, respondebant, fuisse ea verba dicta, *nisi manducaveritis*, iis qui ea possent intelligere, adeoque solùm hominibus rationibus capacibus.

Ex concordi Theologorum sententia quatuor Canones deducti sunt, & eodem die 23. Junii Patrum confessui propositi. In his damnabatur quicumque diceret:

Ex Dei præcepto sumendam esse Eucharistiam sub utraque specie:

Errasse Ecclesiam in ea laicis prohibenda:

Non tantum accipi sub una specie, quantum sub utraque; quia non accipitur totum id quod Christus instituit:

Necessarium esse, & ex Divino mandato, sumendam tradere Eucharistiam parvulis, antequam perveniant ad usum rationis.

Eo in opere cernebatur, quàm sublimus sit Theologorum conditio, quorum consilia exequirit Divinitatis Interpres, qui falli non potest, ut præscribat humanis mentibus præstantissimos actus, qui sunt judicia de mysteriis cælestibus. Sed cunctarum eminentium disciplinarum pauci sunt possessores, innumeri ostentatores; qui apud vulgus existimationem ipsis disciplinis minuunt, perinde quasi esset aspernanda sanctitas, quoniam multi sunt hipocritæ

CAPUT VII.

Difficultas, & dilatio articulorum de Calice laicis concedendo. Contentio ea de causa à Præsidibus sopita. Aliæ difficultates à Patribus objectæ in Canones Fidei, à minoribus Theologis comprobatos.

1. IN reliquis duobus articulis, in quibus non quid credendum, sed quid agendum proponebatur, varii atque incerti Theologi fuerant, sicuti ostensum est. Quapropter Legati cùm intelligerent, (*a*) positis sententiarum varietate, rerumque momentis, haud satis esse temporis adhæc cum doctrinæ legumque sanctionibus ante Sessionem indictam conjungenda, Patrum collegio quatuor solùm articulos proposuerunt, de quibus convenerat inter minores Theologos, eamque prolationis necessitatem Cæsarianis significarunt. Ad quam etiam impellebantur ab eo quod Pontifici persuaserat, ut per eos planè dies similia ipsis mandata traderet. (*b*) Ad primum Legatorum ille scripserat arcanis notis (quod ad ostendendam redintegratam singularemque cum illo fiduciam faciebat) ut omni charitatis largitate solatium impendendum Germaniæ provinciis curaretur, gratificandumque quavis arbitrariâ indulgentiâ votis tam pii Cæsaris; verùm ut adhiberentur omnia legitimè, & ex Theologorum Patrumque sententia. Quod si prænoscerent Legati, ab iis concessioni repugnatum iri, rem consultò protrahendam esse, ne intereà illis populis spes adimeretur, & ipse Ferdinandus ob eam repulsam, benevolentiam ac Synodi patrocinium deponeret; unde reliqui fructus, qui jam maturescebant, in flore perirent. Quare ubi Legati difficultatem præviderent, exclusionem retardarent, donec reliqua argumenta absolverentur: sed posteà tum in eo articulo, tum in reliquis, legitimè sincereque procederetur, rebus pro majoris partis suffragio constitutis. Ita Pontifex mentem suam patefecit. Idcircò Legati, prospicientes negotii arduitatem, illo supersedere voluerunt, quò planior esset præscriptæ Sessionis processus.

(a) *In literis Legatorum ad Borromæum, & Pontificem, 2. & 9. Julii 1562.*

(b) *Literæ Borromæi ad Legatos, 8. Julii 1562.*

2. Atverò Cæsariani, ubi primùm ab illis accepere initum de hac mora consilium, ultra modum commoti responderunt: Potiùs retardandam esse Sessionem, donec omnia statuerentur: se pati non posse, Synodum progredi ad alia Decreta, eo postulato nondum impetrato: id enim cum gravi Cæsaris indignatione fieret, & cum extincta populorum spe, qui silentium tamquam repulsam interpretarentur. Atque, sive ita crederent, sive studerent, ut fieri solet, Legatos impellere ad accusationem purgandam per effecta illi contraria, conquesti quòd in Patribus nacti non essent propitiam illam ad rem indulgendam propensionem, quam iidem anteà præ se tulerant, se rescivisse affirmarunt, contrariam operam ad id impensam fuisse.

3. Legati per eam fiduciam, quam pariunt æquitas causæ & conscientiæ testimonium, reposuere; Non unam quidem horam se retardaturos aut tempus, aut opera Sessionis; propterea quòd quæcumque nova cunctatio post tam longas moras Concilii dignitati offecisset. Nec Oratores umquam, aut alios quoscumque, signum ullum comperturos fuisse adversus eam concessionem à Pontifice aut ab ipsis exhibitum Patribus.

4. Denuntiare Cæsariani pergebant, se intercessuros, ubi Synodus ad alia argumenta procederet, eo articulo prætermisso; simulque dissidia & clades prædicebant. Et sanè prænoscebatur, turbarum socios iisdem adfuturos Gallos & Bavaricos, perinde atque postulati socii fuerant. Verùm Legati, etsi animo trepidi, ore magnanimi, statuerunt aliquot certè dies in cœpto persistere, gnari, ab ipsa cedendi mora tolli necessitatem aliquando cedendi. Nec destiterunt Cæsarianis palàm facerè, illos per eum ardoris æstum articulum proponentes, nonnisi rei jacturam consecuturos; adeòque repulsam in eo, beneficium esse: Rerum difficilium postulata in complurium conventibus numquam successus prosperos habitura, nisi difficultas paulatim ope temporis à flexanima suadela diluatur: Nihil esse faciliusquàm negare & nihil mutare, adeòque nihil magis consuetum communitatibus: Quid aliud esse, Patres immaturè sollicitare ad subitam responsionem, quàm eosdem stimulare ad se per repulsam molestiâ liberandos? Quidnam aliud violentiam inferre Concilio procrastinatione cunctis odiosâ quàm omnium indignationem in se convertere, eumque fontem perturbare, unde studebant salutares sibi aquas haurire ad relevandas ærumnas?

Cœperunt denique Cæsariani animos inclinare; sed potiùs minùs minaces, quàm minùs queruli. Idcircò dixerunt Osio ac Seripando (quibus, utpote præstantibus Theologis, demandata fuerat cura cum illis agendi communi nomine super ea re) veraces utique à se probe deprehendi quosdam Episcopus, qui formam quamdam Decreti ipsis proponentes, affirmaverant, nihil ampliùs illos impetraturos, eamque formam ostenderunt. Fuerant hi Thomas Caselius, & Pompejus Zambeccarus, (*c*) de quibus conquesti sunt Legati apud Borromæum, tamquam de iis qui sibi partes arrogaverant non modò Præsidum, sed Pontificis, denuntiantes, si tam palmaris arrogantia impunis abiret, nullam imposterum ab illis ac multis aliis rationem Præsidum habitum iri. Quare Pontifex gravioribus verbis à Vicecomite eos castigari jussit.

(c) *Colligitur ex epistola arcanis notis scripta ad Vicecomitem à Borromæo, 18. Julii 1562.*

5. In exemplo illius Decreti habebatur, (*d*) Licere Ecclesiæ honestis de causis, pro locorum temporumque conditionibus, usum Calicis laicis concedere; committi autem Patribus, ut expenderent, an ejusmodi causæ respectu Bohemorum aliorumve tunc suppeterent. Sed ad obtinendum tale Decretum sub conditione, & per quod nihil conficeretur, minimè laborarunt Cæsariani. Proinde compertâ id temporis Patrum propensione haud sibi propitiâ, ac difficili moræ Sessioni impetrandæ, ejus celebrationi consenserunt, dummodò articulus ille silentio neutiquam obvolveretur, sed haberetur suspensus, adjecta declaratione, quòd duo è quinque articulis omissi, quàm celerrimè posset per opportunitatem expenderentur, & præterea pollicentibus Legatis, se Pontifici commendaturos Oratorum postulata; quod posteà præstitere. (*e*)

(d) *Colligitur ex Actis Paleotti.*

(e) *Literæ Legatorum ad Pontif. 9. Julii 1562.*

6. Intereà quatuor tantùm Canones, sicuti dicebamus, in cœtu generali (*f*) propositi sunt: & in duobus prioribus Patres concordes fuere; sed in tertio, quo affirmabatur sumi Christum integrè sub unica panis specie, dixit Granatensis, id in Julii Synodo fuisse jam definitum, quandoquidem illic declarabatur totum Christum integrè contineri sub utralibet specie; quapropter si de novo id decerneretur, non continuaretur Synodus, sed præteritæ decisiones reficerentur.

(f) *Acta Paleotti, & Arcis S. Angeli Romæ, 30. Junii.*

7. Seripandus, qui auctor illius consilii fuerat, veritus ne Granatensis oppositio animos occuparet, extemplò per eruditam dissertationem ostendit discrimen inter Canonem sub Julio sancitum, & illum de quo agebatur. In duobus hæreticos erasse super Eucharistia, de re in Sacramento contenta, & de usu Sacramenti. In priora errata recidisse damnationem anteactæ Synodi, quæ consulto posteriorâ reposuerat peculiari trutinæ ponderanda: etiam in córporis cibatu aliud esse fercula quæ apponuntur in mensa, aliud eorum usum; in hoc usu versari recentem Lutheri hæresim, dum ille improbabat consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ, quasi ea unam tradens speciem haud planè satisfaciat Christi institutioni, per quam utraque species tradita est. Tunc verba ipsius Lutheri produxit: atque hunc errorem parato Canone damnandum esse.

8. Hujusmodi rationibus multi acquievere; & quibusdam supervacaneum videbatur, subtilius perscrutari, novamne Lutherus hæresim in illud mysterium induxerit. Certum, ajebat (*g*) Jo-

annos Trivigianus Venetus Patriarcha, integram Christi præsentiam sub unaquaque specie fuisse definitam in Florentino, & tamen iterum eam definitam esse in Tridentino sub Julio. Certum est, errorem eorum, qui defendunt præcipi lege Divinâ ut sub utraque specie sumatur Eucharistia, à Constantiensi fuisse proscriptum, & nunc iterùm primo Canone eumdem proscribi. Cur igitur ad rem ampliùs confirmandam & declarandam tertium Canonem ex propositis recusabimus? Ut in rem esse judicemus, nonne sufficit, quod in Lutheri verbis aliquod indicium appareat hæresis novæ, quæ refellitur hoc Canone, & quæ differtè & proprio ipsius tenore damnata non est in proximè superiori Tridentino conventu? Ita ratiocinabatur Patriarcha; eique major pars assentiebatur, quando Seripandi rationes multos retraxerant in opinionem oppositam monito Granatensis, quod ipsis anteà probabatur; ac præsertim Hieronymus Trivigianus Veronensis Antistes, qui non solùm eam complexus est, sed studuit ut alii complecterentur. Eventus haud ratus, ob quamquam hominis propensionem ad declinandam levitatis notam, dum gravitatis pondus ostendit, quo à sententia dimotus est.

(g) *Ejus suffragium est in monumentis Barberinorum.*

9. Contrà verò Joannes Carolus Bovius Episcopus Ostunensis, cum Mutinensi, & supremo Ordinis Prædicatorum Præside, tametsi cognoscerent, aliud significari ab eo tertio Canone, aliud à promulgato Julii ætate; existimabant tamen, Lutherum haud fuisse magistrum falsitatis illius adversum quam novum Decretum condebatur, quippe qui per verba, quæ Seripandus produxerat, non differebat de usu, sed solùm ibi rationes probationesque confutabat, allatas à Catholicis de re in Sacramento contenta, adeòque videbatur ipsis ea proscriptio non quidem proscriptio erroris anteà damnati, pro eo ac sentiebat Guerrerus, sed planè imaginariæ larvæ damnatio. Verumtamen reliqui in Legati sententiam ivere, cùm censeretur, ad conficiendum prudenter novum antidotum opus non esse certam notitiam, sed sufficere suspicionem novi veneni.

10. Major superfuit controversia de illo Canone, num esset simul declarandum, æqualem gratiæ mensuram deberi sumenti hoc Sacramentum sub utraque, ac sumenti sub unâ specie. Super hoc inter minores Theologos plurimum disceptatum fuerat, & major pars ad æqualitatem gratiæ propendebat. Posteà in Patrum consessu Osius inter Legatos, & Episcopus Quinque Ecclesiarum intra Oratores, auctores erant, utres definiretur, aliter prænuntiabant, multos Septemtrionis populos, hactenus cum Ecclesia Romana conjunctos, sed illius relaxationis cupidos, si fortasse eam non obtinerent, & illa æqualitas gratiæ à Concilio non decerneretur, divisum iri ab eadem Ecclesia, causantes, existimasse complures Theologos illius conventus, quoddam incrementum gratiæ per eam Ecclesiæ prohibitionem ipsis subtrahi. Majori tamen, ac potiori parti placuit, imitandam potiùs esse Synodum Constantiensem, quæ noluerat ea de re sententiam formare, sicuti Joannes Gerson testatur. Id etiam convenit penè inter Hispanos Præsules, ac præsertim Granatensem, Bracarensem, Segoviensem, Dertusensem, Salmanticensem, Franciscum Blancum Aurientem, & Antonium Corromerum Almeriensem; nec minùs eam partem propugnavit Mutinensis.

11. Universè tamen expetitus fuit modus aliquis accuratior loquendi in Canonibus, & aliqua explicatio prævia doctrinæ, quæ lucem præferret, & scrupulos amoveret, perinde ac fieri consueverat in Concilio Pauli & Julii. Idcircò partitæ sunt curæ. (*b*) Cura Canonum, qui aut dogmata Fidei, aut errorum emendationem continerent, Cardinali Simonettæ demandata est, additaque ipsi opera Fuscararii, Blanci, Boncompagni, & Generalis Prædicatorum Magistri. Cura doctrinæ commissa fuit Osio ac Seripando, unà cum Episcopis Parisiensi, Clodiensi, Ostunensi, & Christophoro Patavino, supremo Eremitarum Moderatori.

(h) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 2. Julii 1562.*

12. Hi doctrinæ formam elaborarunt, & ad Patres detulerunt. Sed, pro more magnorum cœtuum, pauca ex ea abierunt quæstionis immunia. Improbabant alii quæsitam styli munditiem, quasi plus venustatis quàm majestatis præ se ferentem, neque gravitate consentaneam, neque Ecclesiasticam antiquitatem redolentem: alii è converso grandiorem illam postulabant, quo esset accommodatior conditioni sæculi, quod doctrinam nauseabat, nisi elegantiâ condiretur; adeò ut multi ex recentioribus literatis minori ferrentur animi affectioni in cœlestis veritatis oracula, quòd ea cernerent inter crassiora involucra scholasticæ ruditatis. Et quò judiciorum varietas agnoscatur, haud reticuero, proponentibus nonnullis, ne tam sublime Sacramentum nominaretur sine aliquo honorifico titulo, fuisse qui nomen *Augustissimi* improbaverit, quippe laicis Imperatoribus tributum, ejusque loco titulum *Sanctissimi* postulavit, qui Dei Vicario proprius est; nullâ ratione habitâ, quòd idem ab *Augusti*, quòd à *Sancti* vocabulo significetur; nec animadvertens, ex hujusmodi ratione non aptè dici *Majestatem Dei*, propterea quòd titulus *Majestatis* nunc Regibus temporariis imponitur.

13. Ad graviores animadversiones pergamus. Albertus Divinius de Gliricis, Episcopus Veglensis monuit, in Cypro, in Creta, & in aliis regionibus esse prope sexcenta capitum millia, quæ usum Calicis retinebant, & tamen cum Ecclesia Romana eos convenire; adeòque cavendum esse ne damnarentur, quemadmodum indicabant verba capitum digestorum, quod non modicam perturbationem excivisset. Libellum etiam protulerunt Oratores Gallici, (*i*) in quo non modò eamdem quam Cæsariani relaxationem petebant, sed insuper postulabant, ne in quovis Decretorum eventu ullum afferretur detrimentum Regi Christianissimo, qui suæ consecrationis die solitus est pro vetustissima consuetudine sub utraque specie Sacramentum suscipere, idque usurpari in eo regno à nonnullis Cœnobiis Ordinis Cisterciensis, certis quibusdam diebus. Ad hæc responsum est, In Decretis paratis eos damnari, qui necessitatem, Divinumque mandatum sumendi utramque speciem affirmarent, non item eos, qui ex veteri privilegio aut ritu id usurparent, nihil tamen in Fide ab Ecclesia dissentientes: non esse mentem Concilii, quidquam de iis innovare, imitantis Innocentium III. in capite postremo, tit. *de Baptismo*. Tamen Augustinus & Ragazzonus suadebant, ut hæc ipsa Concilii mens verbis clarioribus explicaretur: & ex his prior testabatur, privilegii cujusdam exemplar à se lectum fuisse, in quo Græcis universè concedebatur usus utriusque simul speciei,

ciei, eorumque infantibus Eucharistiæ sumptio; visumque à se pariter in Sacrario S. Petri volumen scriptum à Cardinali *Deus dedit*, anno 1090. post Gregorium VII. adversus schismaticos & simoniacos, in cujus secundo libro mentio habebatur, tamquam de illius ætatis consuetudine, quòd statim post Baptismum dabatur infantibus panis consecratus, vino madefactus.

(i) *4. Julii, ut in Diario Musotti, & in Actis Paleotti.*

14. Suavis has dissertationes ex parte narrans labitur, dum Augustinum inducit quasi auctorem monitu mox memorati, ut nimirum evitarentur verba, quibus damnari videretur Græcorum consuetudo, non minùs affirmando hujusmodi monitum irritum concidisse, utpote nonnisi à Bernardo Delbene Episcopo Nemausensi comprobatum. Lapsus excusabilis est, quippe cui fortasse causam præbuit narratio cujusdam qui Concilio interfuit, (*k*) sed non tam diligenter observavit ea singula, quæ nihil ad rem suam faciebant, sicuti Paleottus, cujus munus erat sententias notare, easque in Acta referre. Reverà, ut narravimus, sententiæ auctor fuit Divinius, & cum eo convenit Ragazzonus. Neque consilium concidit, quin susceptum fuit, adjectâ Canoni explicatione. Proinde ut in forma jam proposita dicebatur: (*l*) *Ecclesia, ductu Spiritus Sancti, gravibus ac justis causis adducta, unam solùm speciem, hoc est panis, dederat laicis, & Clericis non conficientibus Sacramentum;* ita posteà, sicuti nunc extat, substitutum est, (*m*) *Licet ab initio Christianæ Religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset; tamen progressu temporis latissimè jam mutatâ illa consuetudine, gravibus & justis causis adducta, hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, & pro lege habendam decrevit, quam reprobare, aut sine ipsius Ecclesiæ auctoritate pro libito mutare non licet.*

(k) *Epist. Vicecomitis ad Borrom. mense Julio 1562.*

(l) *Acta Paleotti.*

(m) *Sess. 21. cap. 1.*

15. Intolerabilior est audacia Suavis, dum comminiscitur, Fererium egressum è consessu, nescio quid quæsiisse ab Augustino, & ab hoc ridiculum responsum redditum ob ignorationem historiæ. Qui mediocri Scriptorum notitia imbutus fuerit, facilius Suavem obtrectatorem crediderit, quàm Augustinum ignorantem. Pergamus.

16. Jacobus Maria Sala, Episcopus Vivariensis, dissuadebat, ne in quodam doctrinæ capite produceretur, sicuti in exemplo proposito absolutè fiebat, testimonium S. Johannis cap. 6. idque ob diversos opinandi modus inter veteres Patres, an ibi intelligatur esus *corporeus* carnis Christi, qui fit in Eucharistia, an *spiritualis*, qui fit in Baptismo, & in justitiæ susceptione; & optavisset universè nudam explicationem doctrinæ, rationibus haud convestitam, cùm sibi viderentur ejusmodi vestes non tantum prodesse definitionibus, tamquam clypei tutamentum, quantum adversariis, tamquam impugnationis incitamentum.

17. Postulabat in quarto Canone Brixiensis Antistes, ut non solùm diceretur, usum Eucharistiæ non esse necessarium infantibus, sed ipsis etiam interdictum; quandoquidem rationes, propter quas Calix populis prohibebatur, fortius impellebant ad Sacramentum illud infantibus omnino prohibendum. Non tamen placuit communiter hunc usum damnare, cui favent antiqua monumenta primævæ Ecclesiæ apud sanctos Dionysium ac Cyprianum, aliosque vetustos Doctores.

18. In summa confectum est, ut illud exemplar doctrinæ plurimum reconcinaretur, & integrum denuò reformaretur, additâ Patribus ad conficienda Decreta destinatis aliorum quorumdam operâ; cùm in comperto sit, ab alicujus opifici auctoribus, minùs miti ac remissâ manu illud resecari; quod evenit fortasse non tam, uti dici solet, ex paterno quodam amore erga suos partus, quàm ex amore proprio erga sua judicia.

CAPUT VIII.

Reditus Archiepiscopi Lancianensis, & responsa Pontificis ab eo delata. Epistola ab uno supra triginta Episcopis ad se purgandos scripta. Venia abeundi, anteà quibusdam Episcopis à Legatis concessa, & posteà jussu Pontificis revocata. Mandata Vicecomiti tradita; ejusque solertia, ad consiliandos inter se Mantuanum ac Simonettam impensa. Adhibita à Morono studia cum Patribus Concilii sibi intimis. Multa Suavis errata.

1. Dum Synodus hujusmodi deliberationibus operam dabat, rediit Archiepiscopus Lancianensis die 10. Julii, hoc est sexto ante præscriptum Sessionis diem, absterseque Legatis sollicitudinem, quâ angebantur, (*a*) cognoscendæ Pontificiæ voluntatis, cùm illius exequendæ tempus instabat. Primum mandatorum caput, quæ data à Legatis Lancianensi retulimus, ipsi injungebat, ut ostenderet Pontifici, quàm esset Christianæ Reipublicæ pernicioſum id quod scriptum à variis Romæ Aulicis, & à variis Trident. Patribus comprobatum audiebatur, de dissolutione aut translatione Concilii, ab aliis denuntiata tamquam à Pontifice designata, ab aliis commendata tamquam necessaria ad reparanda Diœceseon damna, & incommoda Præsulum. Quin Lansacus Regi significavit, (*b*) Archiepiscopum potissimè missum ad removendum Pontificem ab eo consilio, ad quod ipsum impellere conabantur sinistris narrationibus homines boni publici parum amantes. Sed Pontifex reditu Lancianensis Legatos certos reddidit, id à sua mente vel maximè alienum esse; adjecitque, ad rectè de sua voluntate arguendum, oportere sua facta, non aliorum verba consulere. Ipsis prætereà renuntiari curavit. Cùm in prima Sessione procedendum esset ad Continuationem non verbo sed re præstandam, id nonnullis videri nequaquam perfici, si de articulis de sumptione Eucharistiæ ageretur; sed opus futurum fuisse de duobus Sacramentis, nondum sedente Julio expensis, agere, nimirum de Ordine ac Matrimonio. Responderunt Legati, Ea de re maturè & optimis rationibus fuisse deliberatum; & si quid ipsi fidei mererentur, opus rectè confectum habendum esse. Atque de hoc ipso paucis antè diebus (*c*) scripserunt, nuntiantes, visam ibi fuisse epistolam Vargas, quæ dicebat, oportuisse continuationi de Missæ sacrificio insistere. Hujusmodi censuras arbitrati sunt Legati Româ ad se delatas ex Tridenti repercussu, easque ibi fuisse dictatas alicui, ab animi affectione potiùs quàm opinione; id, quantum existimo, tribuentes Granatensi, qui moræ de mansionis articulo impatiens, ardenter cuperet Ordinis argumentum confestim ingredi, quando in eo spoponderat Mantuanus interruptam de hujusmodi articulo quæstionem resumere. Quapropter Legati, quodam quasi dedignantium supercilio, dignati non sunt ad ea rationibus respon-

ſpondere, perinde ac ſi quaſi litigatores ſe defenderent; ſed auctoritate judicum reſcripſere, rem fuiſſe peractam conſulto ex ſententia ac voluntate univerſi Concilii.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum 13. Julii 1562.*

(b) *11. Junii 1562.*

(c) *Literæ 9. Julii.*

2. Impoſuit præterea ipſis Pontifex per mandata Lancianenſis, ut Continuatio etiam verbis, quantum fieri poſſet, ſignificaretur; non tamen declararetur, niſi fortaſſe Rege Catholico apertè id urgente. Ad quod perficiendum exempli proœmio formulas quaſdam appoſuerant, quæ id ipſum ſatis indicarent: ſed poſteà ſupervenit Borromæi epiſtola, arcanis notis exarata, quâ mandata revocabantur. Cauſam opinor fuiſſe oppoſitum Gallorum ardorem. Etenim juſſus fuerat à Rege Lanſacus, (*d*) ubi vellet Synodus progredi ad eam declarationem, quâ ſpes omnis optati ex Proteſtantibus fructus exaruiſſet, uſque ad conteſtationem obſiſtere: cumque is certior fieret (*e*) ab Oratore Gallico Romæ degente, ſecum rurſus à Pontifice ſuper ea re ſermonem habitum fuiſſe, illi reſcripſerat, Se magnoperè mirari, quandoquidem nec Regis Chriſtianiſſimi, nec Cæſaris, nec Regis Catholici miniſtri Pontificem urgebant ad id pro alterutra parte declarandum ante finem Concilii. Si Pontifex ejus ſolvendi opportunitatem quæreret, poſſe alios iniri modos; ſed antequam id faceret, conſideraret per Deum clades inde imminentes Chriſtianis populis, & Eccleſiæ. Hoc, ut mea fert opinio, effecit, ut Pontifex conſilium mutaret, veritus, ne ſi hac de cauſa Synodus diſſolveretur, fama, quæ hujuſce diſſolutionis deſiderium mentionemque illi jam tribuebat, de eodem eſſet oblocutura, perinde quaſi juſſiſſet ex arte, ſub umbra Continuationis, Concilii præciſionem.

(d) *Reſponſio Regis ad Lanſaci epiſtolam, ſcriptam 7. Junii 1562.*

(e) *Epiſtola Lanſaci ad Inſulanum, 25. Junii 1562.*

3. Fuit qui putavit, (*f*) novum Hiſpanorum teporem in ea declaratione promovenda, in quam anteà tam inflammato ſtudio ferebantur, ortum eſſe ex iiſdem vocibus de Pontificis animo, quaſi proclivis in eam eſſet, ut ipſa Concilium perfringeret, & cum eò ſimul reliqua omnia, quæ fuerant agitata de altera declaratione ipſi odioſa, ſuper manſionis præſcripto. Quare deſtiterunt à poſtulato prioris, ex deſiderio poſterioris. Uſque adeò interdum prodeſt, ne aliquod ædificium ab aliis diruatur, ipſa ſuſpicio quòd paratum ad id animum gereret illius architectus.

(f) *Literæ Mutinenſis ad Moronum, 8. Junii 1562.*

4. Similis quædam ratio, ut ſiniſtra de ipſius Pontificis mente opinio amoveretur, fuit in cauſa, ut Pius Legatis injungeret inſolitam ſeveritatem (*g*) in concedenda Epiſcopis facultate illinc ad tempus diſcedendi, in quo laxius cum illis actum fuerat, ne ibi quaſi compediti detinerentur. Sed cùm videretur ea facultas à compluribus peti, duplex erat hominum judicium: Opinabantur alii, eos, qui anteà definitioni de jure reſidendi favebant, eſſe parum acceptos, agnoſcentes, velle unum poſt unum recedere; quod ob ingentem eorum numerum magna ex parte Concilii diſſipationem attuliſſet. Rebantur alii, fuiſſe illos ad id impulſos, aut certè oſtium illis reſeratum. Et quamquam Præſides variis ſtudiis ab ea diſcedendi voluntate non-nullos removiſſent, idque potiſſimum Vicecomitis monito, (*h*) Simonettæ dato; tamen, quò efficacius cautum eſſet, juſſi poſteà ſunt à Pontifice cunctis eam facultatem revocare, ac præſertim Paveſio, Beroaldo, Salæ, & Fuſcarario; tametſi Suavis, nihil hujuſce rei conſcius, hanc revocationem à Legatis habitam tribuat Oratori Luſitano, non autem Pontificis prudentiæ. Nec obtemperatio difficilis evaſit, cum intelligerent Patres, (*i*) id non modò in Concilii dignitatem, ſed in ipſorum decus redundare, quippe quorum opera minimè nox'a à Pontifice agnoſcebatur.

(g) *Conſtat ex duabus literis Legatorum ad Borromæum, 12. & 13. Julii 1562.*

(h) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 1. Julii. 1562.*

(i) *Literæ Mutinenſis ad Moronum, 2. Julii 1562.*

5. Et plane illius bonæ apud Pium exiſtimationis cupidi per occaſionem Marini Archiepiſcopi, Romam petentis, communem epiſtolam ad Pontificem ſcripſerant (*k*) triginta & unus Epiſcopi Italici, ex iis qui ſeveriſſimæ ſententiæ de manſione adhæſerant; non tamen ipſi Marino epiſtolam, ſicuti anteà decreverant, tradideré; ſed ad Amulium Cardinalem mittendam curarunt à Petro Soto Dominicano, præcipuo illius opinionis propugnatore, & præclaro Theologo, illic Pii juſſu degente. Quod effectum eſt, ne Archiepiſcopus, dum (*l*) literas nuntioſque ipſe perferret, teſtis auctoritatem amitteret. Hi Præſules per eam quam diximus epiſtolam accuſationes diluebant, quibus inſimulabantur ſe parum addictos Apoſtolicæ Sedi fuiſſe, & in illam oblocutos non eâ quâ par erat reverentiâ, atque vota ad ejus abjectionem propenſa prætuliſſe; quin omnes vocem, ſtilum, ſanguinem ad eam tuendam evehendamque offerebant. Quibus Pontifex Archiepiſcopo redeunte benevolenter reſpondit: ſed hæc reſponſio multos poſt dies ipſis reddita eſt, ob cauſam quam exponemus.

(k) *Acta Paleotti & diſtinctius epiſtola Jadrenſis ad Cornelium Cardin. ad quem exemplar mittit 8. Junii 1562. inter Commentarios à Rinalduccio ſervatos.*

(l) *Literæ Jadrenſis, 25. Junii.*

6. Significavit unà Pontifex Legatis per Archiepiſcopum, gratum ſibi futurum fuiſſe, ſi ſanctio de uſu Calicis protraheretur; unde eâ ſunt imbuti lætitiâ, quâ miniſter afficitur, quòd rem egerit ex mente Principis, cùm egit ex ſua, verſo anxietatis labore in certæ notitiæ voluptatem. Ipſi tamen poſteà in memoriam Pontifici revocarunt Cæſaris promerita, graveſque boni publici rationes, quæ ipſum Cæſarem ut ea peteret adeò inflammabant, quòd Pontifex animum induceret ad illi gratificandum. Et ſanè prudentiſſimo conſilio Legati ac Pontifex ducebantur, ne tam citò committerent urnæ quod propenebatur; nam aut implicatum ac diuturnum negotium futurum erat, ſicuti diſcordes Theologorum Patrumque ſententiæ prænuntiabant, & id quaſi ſyrtis fuiſſet, quæ curſum Concilii in aliis liquidioribus argumentis retardaſſet; aut confeſtim conficiendum, & in eo caſu æquè perniciosa repulſa ac indulgentia prænoſcebantur: repulſa tam vehementer Cæſarianos abalienaſſet, ut ſive Concilium defererent ſpe vacui, & indignatione pleni; ſive perſtitiſſent, ſolùm effuſuri tantumdem amaritudinis, quantum ex eo acerbo Decreto abſorbuiſſent. Nec minùs detrimenti perturbationiſque timendum erat ex indulgentia, idque duas ob cauſas, (*m*) quas Pontifici ſignificavit

vit Vicecomes. Altera erat, quia ſi Cæſariani hoc impetraſſent, quod potiſſimum eorum votis obverſabatur, præpediviſſent forſitan multis obicibus progreſſum Concilii, à quo in reliquum prævidebant exituras tantummodò proſcriptiones offenſioneſque Proteſtantium, ad quos edomandos ſpes ipſis non aderat, ſed ſolùm aut ad reconciliandos, aut ad ſapiendos. Altera erat, quòd innotuerant immoderatæ petitiones, quibus onuſti tum ipſi Cæſariani tum Galli convenerant, & animadvertebatur, in hujuſmodi convivio non expleri uno cibo, ſed potiùs ſuccendi alterius appetentiam.

(m) *In epiſtola ad Borromæum occultis notis, initio Julii.*

7. Reſciverat Vicecomes, narrante Friderico Cornelio Epiſcopo Bergomenſi, dum ipſe cum Oratore Lanſaco pranderet: ab eo audiviſſe, non modò ſe Cæſarianorum poſtulato de Calicis uſu adhærere, quamvis affirmaret id in mandatis ſibi traditis non haberi; ſed ſimul etiam plurimis aliis legum Eccleſiaſticarum mutationibus immoderatis, utpote ſuas apud regiones optabilibus: nimirum, ut publicæ precationes & Miſſæ ſacrificium linguis vulgaribus haberentur, ut Sanctorum imagines auferrentur; ut nuptiæ Sacerdotibus permitterentur: quæ Præſulem illum vehementer offenderant, hujuſmodi ſenſa rationibus plurimis refellentem. Videbantur itaque utrique Oratores eò tendere, ut quocumque tandem modo ſeditioſis ſatisfieret, etiam cum gravi Eccleſiaſticæ diſciplinæ detrimento, nihil animo reputantes, quantum malorum ex hujuſmodi exemplis oriretur; quod nimirum eſſet penes homines contumaces efficere, ut Eccleſia ſuas antiquiſſimas potiſſimaſque conſtitutiones magna ex parte mutaret; unde ſtatim cunctæ reliquæ ſanctiones pariter auctoritatem omnem venerationemque perdidiſſent; quod incommodum illorum apud Principes Conſiliariorum aciem non fugiſſet, ſi quod tunc de legibus Eccleſiaſticis agebatur, idem de mutatione legum politicarum ſuis in Principatibus ageretur. Sed unuſquiſque largus eſt in alieno panno reſecando, quo veſtem ad ſe fovendum conficiat.

8. Itaque Legati ac Pontifex, quò procul arcerent Oratores ab iniquioribus poſtulationibus, nonniſi in fine opportunum cenſuere illarum pluribus ſatisfacere, etiamſi nequiores illas agnoſcerent. Firmabatur autem Pontifex in ea agendi ratione, acuta ac circumſpecta, ab opinione ſiniſtra à ſe concepta de mente generatim externorum, qui Tridenti aderint. In quo videri fortaſſe poterat aut nimis credulus aliorum criminationibus, aut parum cautus in ſua perſuaſione patefacienda. Queſtus ille fuerat (*n*) cum Oratore Veneto Romæ, quòd Nicolaus de Ponte partes ageret in Synodo concitatoris magis quàm Oratoris, inſtigans Præſules illius ditionis ad inquieta conſilia. Querimonia in eo ſita erat, (*o*) quòd Nicolaus paucis poſt ſuum adventum diebus, invitatis ad prandium Epiſcopis Venetæ ditionis, unà cum aliis, cùm ibi ſermo haberetur de quæſtione manſionis, tunc ferveſcente, acriter locutus fuerat in eos, qui definitioni obſiſtebant, quòd illa ad jus Divinum referretur. Similiter Hiſpanorum vociferationes adverſus particulam, *Proponentibus Legatis*, & pro memorata definitione, ſuſpicioſum reddebant Pontificem de adverſo ipſorum animo erga Pontificiam auctoritatem. Cæſarianorum poſtulata & de dogmatum mora, & de morum emendationibus intolerandis, diffidentiæ ſæpiùs & querelarum materiam illi præbuerant. Sed contra Gallicos Ora-

(n) *Acta Paleotti.*

(o) *Literæ Jadrenſis, 27. Aprilis 1562.*

(p) *Extat in quodam monumento relicto ab Inſulano Abbati S. Gildeſii, ſubſcripto die 29. Maji 1562.*

(p) *Litteræ Lanſaci ad Inſulanum, 23. Junii 1562.*

(r) *Literæ Lanſaci ad Inſulanum, 9. & 25. Junii 1562.*

9. Per hæc Pontifex ſibi ſatisfactum oſtendit; ſed renovatis apud ipſum adverſis narrationibus, ille pariter contumelioſas querelas apud Inſulanum renovavit. Hinc Lanſacus ſupra modum exulceratus, ad illum reſcripſit: (*ſ*) Cùm ipſe tam pronam contra ſe fidem Pontificis animadverteret, novam ad ſe purgandum operam prorſus irritam à ſe putari; ſed à Rege ſe petiturum, ut alterum ſibi ſufficeret, qui meliori fortunâ munus illud exerceret. Adductus tandem erat Pontifex ut diceret, (*t*) contentum ſe futurum, dummodò Lanſacus non niſi res conſuetas, ac rationi conſentaneas poſtularet. Quas voces à ſe non omnino intelligi ille indicavit: ſed ſpectabant ea immoderata vota, quæ Lanſacus præ ſe tulerat in privatis quibuſdam colloquiis, & nos memoravimus, ad univerſi regiminis Eccleſiaſtici perturbationem tendentia.

(s) *25. Junii.*

(t) *Literæ Lanſaci ad Inſulanum, 9. Julii 1562.*

10. Et jam Pius tam proclivis agnoſcebatur ad contrahendam ſuſpicionis æruginem, ut vel maximè illius intimi cautiones apud ipſum haud ſupervacaneas duxerint. Quapropter Moronus, cujus plurima apud varios Antiſtites Synodi auctoritas in comperto erat, cum reſciſſet, illos Antiſtites, ac præſertim Sutrinum ſororis filium accenſo ſtudio decertaſſe pro definitione manſionis, non expectavit ut à Pontifice ſignificatione ſuſpicionis ſtimularetur,

retur, ſed, quippe cordatus ac prudens, nemine admonente varias ſcripſit literas ad ſororis filium, ad Mutinenſem, ad Peruſinum, & ad alios ſibi magis intimos, quibus improbabat eorum pertinaciam in appetenda ea definitione, cui adeò diſſentiebant ac reluctabantur collegæ. Satius eſſe imitari id quod in ſimilibus conditionibus ſæpiùs eventu proſpero uſurpaverat Eccleſia, ac potiſſimùm in ferventiſſima quæſtione de Virginis immunitate ab originaria noxa, pendentem relinquens controverſiam, donec paulatim deferveſceret æmulationis æſtus. At verò Vicecomes clarè cognoverat, (*u*) complures Epiſcopos, qui ſemel ac ſæpiùs pronum in eam definitionem animum patefecerant, haud paſſuros fuiſſe, ut ab eo conſilio quibusvis cohortationibus dimoverentur, adeòque ſperandam non eſſe, pro eo ac interdum uſu venit, victoriam per obtuſa cunctationis arma; neque id Mantuano adſcribendum, quaſi ejus diſceſſus, ubi reipſa ſequeretur, remoturus eſſet follem eo vento diſtentum, propterea quòd ne cuncta quidem ſtudia, à ſe ad ſilentium ab Epiſcopis impetrandum adhibita, efficaciam ad id eſſent habitura: ei, qui mentem, animique affectionem poſtulato jam defixerat, facile eſſe repulſam ab irreverentiæ invidia obtentu conſcientiæ vindicare.

(u) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, arcanis, notis 2. Julii 1562.*

11. Vicecomes præter impoſitam curam ſubeundi penetralia illius negotii, alia tria clàm in mandatis habebat, iterata per literas, quas Archiepiſcopus (*x*) Lancianenſis ipſi detulerat: ut originem diſſenſionis inter Mantuanum & Simonettam indagaret: ut utri ex illis vitio ea eſſet vertenda certò cognoſceret: ut ipſos reconciliandos curaret. Ad primum reſpondit, Originem diſſenſionis ex manſionis quæſtione ductam fuiſſe. De ſecundo voluit cautiùs reſcribere quàm apertiùs, ac tantummodò dixit, Cùm Borromæus poſtremam unius purgationem vidiſſet, & antegreſſas alterius literas, melius ab ipſo judicium proferri poſſe. Sed in tertio, ex quo fructus maximè petebatur, quippe quod futurum ſpectabat, ſtudioſè conatum omnem adhibuit, & in dies propenſiorem ad id Simonettam animadvertit, tum ob ingenium manſuetum, tum ob inferiorem conditionem, tum etiam ob promptam facilitatem ineundæ pacificationis in homine qui altero potior fuit. Majorem averſationem metuebat in Mantuano ob delicatiorem Principum cutem, & irritabilem ſenſum quem habet quodlibet membrum ex ictu dolens: quare cæpit læviter eum tentare Olivi manu, qui Mantuano à ſecretis erat; & poſtquam cum eo plures de re ſermones habuit, ratus ſe quantum ſatis eſſet comperiſſe, modos hoſce Borromæo propoſuit, Aut ut ſibi per ipſum liceret offendere utrique Legato literas, per quas ſibi imponebatur, ut Borromæum edoceret, uter illorum peccaſſet (nam hinc uterque ſtuduiſſet ſe literis apud eum purgare; ipſe verò depoſitâ Judicis perſonâ conciliatoris partes aſſumpſiſſet) aut ut Pontifex ſignificandum curaret Simonettæ per Alexandrum ejus fratrem, Romæ commorantem, & Mantuano per Gonzagam Cardinalem, reconciliationem illam à ſe optari. Addehat, Altempſium Cardinalem, utpote collegam utriuſque, ibi morantem, & Pontificiæ ſororis filium, idoneum ad id ſequeſtrum futurum: effici poſſe ut Simonetta Mantuanum adiret, cupidumque oſtenderet animum ſui apud ipſum purgandi, ejuſque benevolentiæ recuperandæ: quod ſi fieret, compertum erat Vicecomiti, nacturum illum fuiſſe humaniſſimam viciſſim in altero voluntatem; Simonettam verò ad id præſtandum haud difficilem videri.

(x) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, occultis notis, 13. Julii 1562.*

12. Queſtus fuerat Olivus, quoſdam Præſules, qui hero ſuo minùs reverentiæ in loquendo & ſcribendo exhibebant, blandiùs fuiſſe habitos, & ſæpiùs adhibitos à Simonetta; & nominatim notabantur Sanfelicius Caſelius, Stella, Serigus, & Zembeccatus. Sed Simonettam excuſavit Vicecomes, cauſatus, illum indigere eorum operâ ad retundendam in cœtibus quorumdam audaciam. Hinc materiam ſibi conquirit Suavis ad ſuam fabulam extruendam: ea eſt, Simonettam, cùm aliquid in conventibus propoſitum audiebat, quod ſuis conſiliis adverſabatur, illis Epiſcopis uti, quippe hominibus ex patriæ ingeniique conditione audaciter facetis, qui quoſdam ex primariis Patribus offendentes, in cauſa erant ut eo die conventus diſſolveretur. Equidem duo admirari ſatis nequeo; alterum, quo pacto is, qui momum egit Chriſtianæ Reipublicæ in carpendis viris præclariſſimis, qui ſanctimoniâ, virtute, doctrinâ, prudentia & imperio, ſæculo ſuperiore præfulſerunt, ore nonniſi aut ad deridenda, aut ad mordenda illorum nomina aperto, audeat confidenter aliorum facetias reprehendere, ſimulque eorundem patrias lædere, Bononiam, Neapolim, Venetias, hoc eſt Italiæ & orbis civitates in primis egregias. Alterum, quòd ſcribens idem res Tridenti geſtas, quæ in famæ luce ſuperſunt, narret tamquam frequenter accidens id quod ne ſemel quidem contigit. Abſque dubio affirmare mihi licet, in cunctis monumentis, quæ oculis uſurpavi, numquam à me fuiſſe deprehenſum cœtum ullum, qui ante conſuetam horam ob hujuſmodi aculeos dimiſſus fuerit. Culnam credibile ſit, tot homines, præceſſæ conditionis natalibus, ſapientiâ, dignitate, paſſuros fuiſſe, ut conventus ille, per immenſum univerſi Chriſtiani generis ſudorem coactus, audaciam promptorumque hominum ludibrium foret? Ubinam umquam, non dicam in Oecumenico Concilio, quod totius orbis maximè venerabilis Senatus eſt, ſed in Conſilio civium honeſtorum hoc toleratur? Res igitur ita ſe habebat. Ampliſſima erat in Epiſcopis loquendi libertas, adeò ut indecoram Vicecomes eam putaverit, ſcripſeritque (*y*) ad Borromæum, illam ſibi videri moderandam. Per hanc libertatem Tranſmontani præcipuè commoti animi ſenſus effundebant, quorum alii ob aliquam inconvenientiæ ſpeciem, quam præ ſe ferunt quædam in regendo conſuetudines, qualem præ ſe ferunt quædam in corporibus membra, homini qui anatomiam probè non callet, nec totius finem comprehendit; alii ob perſuaſionem, quâ ſolet ſibi quiſque arrogare ſcientiam aptius ordinandi curſum orbium maximè ſublimium; alii quoque ob aliquid reverà minùs compoſitum, antequam Concilii ſanctiones prodirent, ſæpiùs obloquebantur quà rectà, qua obliquè, in agendi modos, Conſtitutioneſque Romanas. Nec Legati animum unquam induxerant ad ſuſcipiendum conſilium obſiſtendi loquentibus, rati tunc per hoc ipſum magis derogaturam fuiſſe auctoritati Synodi famam, quæ conventum univerſum timidum & compeditum, quàm quæ nonnullos Patres audaces & effrænatos vulgaret. Cupiebant tamen, ne mordaces obtrectationes confidentiam acquirerent ex tolerantia, quaſi commune ſilentium communis eſſet comprobatio; & ex altera parte haud ita facilè reperiebantur,

tur, qui vellent hos inire conflictus, poſſentque tum ſuam tum cauſæ dignitatem propugnare, cùm ad id opus eſſet vivido ingenio, promptâ linguâ, copioſâ doctrinâ, diuturno rerum uſu, animi præſentiâ, & Aulæ Romanæ benevolentiâ & peritiâ. Hiſce dotibus mirificè ornati erant Præſules, quos nominavimus. Quare tametſi illud ipſum ingenium, intrepidum atque ardens, extra fines circumſpectionis ipſos impulerat ad id loquendum ſcribendumque de Mantuano; tamen oportebat ut cum iis ageretur, ſicut agitur à Natura, cùm ira, cui noſter animus pro domicilio, ab ea retineretur; quamvis enim illum ſæpè ita perturbet, eadem tamen evadit, pro eo ac loquuntur Ethici, utilis rationis bellatrix.

CAPUT IX.

Leges expenſæ ac ſtatutæ de iis qui Sacris initiantur ex titulo patrimonii; de ſacrorum Ordinum collatione gratuita, ac de quotidianis diſtributionibus: Narrationes, ratiocinationeſque Suavis de hiſce rebus; ac præſertim, an offecerit civili felicitati, & laicorum poteſtati Clericorum multitudo; & an licita fuerit nova quotidianarum diſtributionum conſtitutio.

1. CEterùm ab hujuſmodi hominum ſermone neque conventus unquam interruptus eſt, neque ipſius progreſſus retardatus; quin potiùs quàm poſſet maxima ſollicitudo adhibebatur. Quare dum doctrinæ capita expendebantur, parabantur ſimul leges de moribus reformandis ſuper novem ex iis duodecim articulis, quos diximus fuiſſe propoſitos à Legatis in cœtu die 11. Martii, de quibus novem aſſidua conſilia fuerant habita, duobus articulis de Matrimonio ſepoſitis ad illud tempus quo de hoc Sacramento agendum erat, & articulo de manſione in aliud tempus, cùm dogmata de Ordinis Sacramento ſtatuerentur. Loquitur de his deliberationibus Suavis variis in locis, quemadmodum illæ variis temporibus habitæ ſunt. Ego verò ſatiùs exiſtimaverim integram illarum tranſactionem ad earumdem concluſionem differre: qua de cauſa in hoc capite de tribus articulis agam, qui in tribus prioribus conſeſſibus agitati ſunt unà cum articulo de manſione, & in ſequenti de reliquis ſex, ad trutinam vocatis, poſtquam ea certamina ſunt interrupta. Multa de utriſque narrat Suavis, quorum alia vera ſunt, & à me proferentur, alia nullum pro ſe teſtem habent, nec ullam veri ſpeciem; & ex his quædam refellam, quædam, ne moleſtiam exhibeam, reticebo.

2. Inter tria quæ memoravimus capita poſt caput de manſione, de Sacerdotio agebatur. Hic verò Suavis ſua commenta confarcit. Dicit, per titulum conferendi Ordines, in veteri Eccleſia ſignificari miniſterium, cui deſtinabatur qui Ordines ſuſcipiebat; ſed poſteà irrepentibus in Eccleſiam corruptelis, cœptum eſſe nomine tituli intelligi id, in quo fundabatur certa ratio victus; hanc verò ſignificationem fuiſſe confirmatam ab Alexandro III. in ſuo Lateranenſi Concilio, cùm prohibuiſſet, ne quis ſacris initiaretur, niſi ex titulo proventus Eccleſiaſtici, iis exceptis, quibus ſatis patrimonii ad victum cultumque ſuppeteret: quæ exceptio, ait ille, rationi conſentanea eſſet, ſi nomen *tituli* hujuſmodi ſignificationem obtineret. Hæc narratio aurum purum videtur, ſed fornaculæ non reſiſtit. Non diſceptemus de vocibus, quæ temporum conſuetudinumque mutatione vim ſignificandi mutant abſque ulla Reipublicæ corruptela; ad rem ipſam accedamus. Deteſtatur quaſi corruptionem Suavis id quod verè perfectio fuit. Animadvertendum eſt, poſt Cæſarum etiam converſionem, per ætatem plurimam amorem ritumque profanum inveteratæ ſuperſtitionis tam pervicaciter perduraſſe, ut SS. Patres, & Græci & Latini, duriſſimum in eum bellum geſſerint. Verùm per lentam dumtaxat fæculorum efficaciam, induſtriamque Romanorum Pontificum, qui potentiâ creverant plurimum, illud quod de Silveſtri ſuperat, etiam in Chriſtianis Principibus excultum eſt: aucto fidelium numero, aucta ſimul eſt veræ Fidei veneratio, pietaſque in ea operibus exercenda. Et quamquam creſcente Chriſtianorum frequentiâ, creſceret imperfectorum multitudo, excrevit pariter perfectorum, quemadmodum alibi oſtenſum eſt. Jam verò inter reliqua Religionis incrementa illud numerandum eſt, quod conflatur ex eorum frequentia, qui non ſatis habentes Evangelica mandata cuſtodire, conſilia quoque ſunt amplexati, ſive per arctiora vota Regularium, ſive per laxiorem ſtatum Clericorum. Quamobrem, ubi antea pauci erant qui vellent ſe iis nexibus devincere, quos ſecum affert ex conſcientiæ honoriſque lege Clericorum conditio, nunc innumerabiles recenſentur. Et quamquam frequentia in hoc ipſo, perinde ac in ceteris rebus præſtantibus, illius æſtimationem minuerit; non tamen idcirco noſtræ conditionis pœnitendum nobis eſt, nec veteres invidendi. Profectò Reipublicæ infelicitas eſt ea præſtantiæ æſtimatio, quæ provenit ex raritate: aliter fortunatiores haberentur provinciæ rerum caritate laborantes, quàm rebus affluentes, quoniam in illis majori ſunt in pretio naturæ bona. De cetero fatendum procul dubio eſt, egregium eſſe Religionis opus electionem ſacri ſtatus, cui nec licita ſint, nec honeſta, neque à quo poſſideri ampliùs poſſint bona plurima, magno in pretio à reliquis mortalibus habita, & innocenter poſſeſſa. Hac poſitâ veritate, quis non intelligit, quàm pio, quàm utili ſit exemplo, quòd tanta hominum frequentia hujuſmodi jugo ſe ſubdat, nullâ ſibi proventus Eccleſiaſtici adjectâ mercede? Quantò crebriùs precationibus collaudatur Deus, adoratur ſacrificiis, prædicatur è ſuggeſtibus, celebratur in voluminibus, ex quo tam multi ipſius cultui ſe irrevocabili ſponſione devoverunt? Haud equidem opportunum cenſeo, ut huic militiæ quicumque voluerit indiſcriminatim nomen det, qui aut literarum expers, aut morum corruptione perniciosus, aut impulſus cupiditate immunitatis obtinendæ, non ſtudio exercendæ Religionis. Quòd ſi hoc accidat, non eſt vitium legum, quæ ſatis id vetant; ſed eſt executorum culpa, qui leges non ſervant. Quid ampliùs conari poteſt Eccleſia, quàm has Ordinum collationes committere judicio Epiſcoporum in ſingulis Diœceſibus, enumerare dotes, quæ opus ſunt ut homines ad Ordines ſacros ritè admittantur, & hunc delectum verbis graviſſimis Antiſtitum conſcientiæ commendare? Sed quamquam multi Epiſcoporum videantur in eo nimium aut negligentes aut indulgentes; inficiandum tamen non eſt (cùm ferè ſperandum non ſit, ut humana imbecillitas rectum arctumque in medio teneat) impenſiùs honorari Deum, ac pietatem coli ab hac Sacerdotum multitudine, quæ multos irreligioſos indignoſque complectitur, quàm eveniret, ſi ii tantùm admitterentur, quibus bona Eccleſiaſtica obveniunt, compluribus religioſis ac dignis viris excluſis; adeòque ſufficiens non eſſet Sacerdotum numerus Eccleſiæ miniſteriis, animarumque culturæ. Quapropter inter duo extrema exceſſus ac defectus, donec idonea ratio repe-

reperiatur utriuſque vitandi per ipſum opus, ſicuti per legem fit, prius extremum tolerabilius eſt.

3. Induco in animum, à Suavi, qui pro norma Divini humanum aſſumit, non autem pro humani norma Divinum, cupiens ut Cælum terræ deſerviret, mihi objectum iri, hanc Sacerdotum multiplicationem detrimento ſaltem fuiſſe tum bono ſtatui politico, tum poteſtati temporariæ. Sed id pariter in utraque parte falſum eſt.

De bono ac felici ſtatu politico res experimento dignoſcatur, collatis Catholicorum regnis cum reliquo terrarum orbe; & hoc ipſum ratio commonſtrat. Quis eſt qui neget, bono cujuſvis Reipublicæ conferre, quòd in ea complures homines adſint obſtricti ex ipſorum profeſſione vitæ magis honeſtæ, magis pacificæ, magisque ſtudioſæ, quàm reliqui; qui homines, dignitate ac doctrinâ potentes multas ſedare rixas queant, alioſque à flagitiis revocare? Objectabitur, Sacerdotes quoſdam laicis eſſe pejores. Non inficor: quidam pariter ex medicis necant, quidam cuſtodia militum produnt, quidam cibi veneno inficiunt; nec propterea denegandum eſt ægrotis medicorum auxilium, nec civitati cuſtodia militum, nec famelicis ciborum ſubſidium. Nimium fallitur qui de legum ſanctionumque utilitate deliberaturus, adhibet pro norma *certum & ſemper*, quæ in humanæ libertatis operibus minimè reperiuntur, Menſura unica quæ haberi poſſit, eſt *conſuetum & ſæpiùs*. Opponetur, Clericorum multitudine propagationem civium impediri. Ita eſt: ſed væ noſtris provinciis, niſi complures etiam, qui ſactis non initiantur, à nuptiis abſtinerent: ipſis planè contingeret quod patriſamilias, qui majorem re familiari progeniem alit. Nullum eſt acutius irritamentum ad contentiones, quàm parum cibi, & plurimum famelicorum; quotidie paupertas & indigentia plurimorum (qui ſi coaleſcant in unum, prævalent & imperant) revocaret in medium leges Agrarias, quæ tantum intulere negotii Romanæ Reipublicæ: & oporteret ad novas ſemper deducendas colonias animum adjicere; aut ad novas terras acquirendas, quemadmodum fecerunt Hunni, Wandali & Gothi: at verò Clericorum Ordo ſtirpis divitias ac decora conſervat, adeòque nobilitatem, ac ſpiritus honoris avidos alit: ſimul efficit, ut qui conjugali ſunt expertes conſortio, tranquillam ſuique contentam vitam agant, quà Religionis amore, quà jucundâ poſſeſſione illius reverentiæ, quæ in cunctis familiis togæ haberi ſolet.

4. Nec minùs falſum eſt hujuſmodi detrimentum in temporaria poteſtate. Hæc reipſa minimè debilitatur, ſi res penitus introſpiciatur, ob frequentiam Sacerdotum, qui immunitate ab illius foro potiuntur. Etenim hujuſmodi homines immunes, gens inermis ſunt, non bellicoſa, & ad certamina, quæ viribus exercentur, inepta; adeoque totum detrimentum redigitur ad ſatellites inferioreſque magiſtratus; ſed Princeps tutiori quàm anteà dominatu fruitur, pacatiorem obtinens ditionem, & cum ampliori frequentia ejuſmodi ſubditorum, qui populum ad pietatem conformantes, ſenſibus obedientiæ ac fidei illum imbuunt, & à tumultuoſis conſiliis avocant. Hinc obſervamus, ne in iis quidem Principibus, in quibus anxietas tuendæ juriſdictionis profanæ concertavit cum Eccleſiaſtica libertate, de pluribus rerum capitibus graves fuiſſe concitatas turbas in permiſſam Sacerdotum multitudinem.

5. His, quas diximus, diſſertationibus tamquam ſuis prolatis, alias etiam refert Suavis, tamquam à Patribus habitas. In aliquibus auctorem non indicat, in aliis nominat, ſed infelici mendacio. Etenim loquentem inducit Gabrielem le Veneur, Gallum, Epiſcopum, inquit ille, Vivarienſem, eo tempore quo hic ibi non aderat, nec alius Gallicæ nationis præter Pariſienſem: præterquam quòd reverà illius Antiſtites ſedes non fuit Vivarienſis, ſed Ebroicenſis; Vivarienſis autem Epiſcopus erat Jacobus Maria Sala Bononienſis. Præterea quædam ſententia, quam idem incerto cuipiam adſcribit, filia planè eſt incerti parentis, nimirum ſpuria & non legitima. Quis umquam potuit rationi conſentaneum ducere, ſicut ille comminiſcitur, ibi aliquem auctorem fuiſſe, ut ſacris initiarentur homines mendici, qui adigantur, vice Breviarii, ſerræ aut ligoni manum admovere? Paupertatem eſſe matrem induſtriæ, & divitias otii, frequenter intervenit; aſſentior: ſed non minùs frequenter intervenit, cum induſtria pauperum, fraudem ac ſordes ab indigentia conjungi, & ab eadem ſubtrahi ſtudium nobiliſſimarum artium, & honoris æſtimationem; animi ſcilicet affectiones, quæ faciliùs cum otio divitum aſſociantur. Animo recolatur, num prudentiores Reſpublicæ magiſtratus præcipuos mendicis Senatoribus concredant; num leges æquè mendiculos ac divites admittant ad ferendum teſtimonium fide dignum in cauſis majoris momenti. Ipſi pueri in ludo literario nonne addiſcunt à Virgilio, famem eſſe maleſuadam, & ab Horatio verſus illos:

Magnum pauperies opprobrium, jubet
Quodvis & facere & pati,
Virtutiſque viam deſerit arduæ?

Interrogetur criminum Judex, in quibuſnam frequentiora ſint flagitia, in mendicis, an in divitibus? Præterquam quòd ea Suavis ratiocinatio, quam in divitias inducit, hîc locum non habet. Eccleſia in Clericis opes haud requirit; egeſtatem excludit, tenui patrimonio contenta eſt, quod ad naturæ ſerviendum, non ad exaturandam luxuriam ſatis ſit. Quæ Politicæ, quæ Philoſophiæ ratio non affirmavit, hujuſmodi conditionem virtuti magis accommodatam, quàm mendicitatem minimè voluntariam? Dixi, *minimè voluntariam*; ſiquidem voluntaria, quam Regulares amplexantur, à Sacerdotio non arcetur, quippe quæ contemptum non parit, quin potiùs venerationem addit; nec ad turpia facinora ſtimulat, ut quæ ſimul cum rei familiaris poſſeſſione, ejus acquirendæ & voluntatem & potentiam amovet: quocirca æque impedit ea vitia, ad quæ lucrum extimulat, & quibus pecunia inſervit.

6. Hæc igitur ſenſa ſapientes illi Præſules haud protulere. Sed ita res evenit. (*a*) Fuit aliquis ex Patribus, qui de minuendo Sacerdotum numero verba fecit, ita ut ad eos tantummodò coarctaretur, quos poſſeſſio proventus Eccleſiaſtici ad Eccleſiæ miniſtrandum compelleret: ita præſertim Fuſcararius ſuadebat, adducto ad id confirmandum Canone Chalcedonenſis Concilii, qui tametſi pro Latina illius temporis translatione aliud ſonaret, oſtendit ille in originario Græco ſermone id affirmari, adjecitque, Sacerdotes abſque proventus Eccleſiaſtici nexu equis planè fræno ſolutis æquiparandos. Sed illi acriter obſtitere Antiſtites Regni Neapolitani, Dalmatiæ, Græciæ, aliarumque regionum, ubi Eccleſiaſtici reditus pauciſſimi ſunt, & plerumque tenuiſſimi; adeoque ſatis eſſe nequeunt, niſi multi ſimul conjuncti, ad alendum Presbyterum qui eos poſſidet. Quare ſi plures illic Sacerdotes non eſſent, quàm quotquot illis proventibus

proventibus ali poſſent, rudes earum nationum populi nimiùm ſilveſcerent ex cultorum penuria, & paulatim Dei notitia vix in ipſis permaneret. Itaque ſtatutum eſt, ut cùm univerſalis lex præſcribi non poſſet, id Epiſcoporum judicio committeretur, qui ex titulo patrimonii eos dumtaxat ſacris initiarent, quos Eccleſiis ſuis neceſſarios utilesve cenſuiſſent; atque in illius Decreti fronte ratio deleta eſt, quam Patres ad id conficiendum delecti appoſuerant, nimirum, *ad moderandum nunerum Sacerdotum.*

(*a*) *Acta Paleotti.*

7. Articulus qui intra duodecim propoſitos ſubſequebatur, ſecundùm priorem ſeriem (nam hæc poſteà mutata eſt) agebat de conferendis Ordinibus gratis. Præmittit pro more Suavis animadverſiones ſuas: ac primò quidem Orientis Eccleſiam vituperat, quòd numquam abuſum perpurgaverit in accipienda mercede ex Ordinum collatione, ob quam à Deo puniri pronuntiat jugo Saracenorum. Sed hoc ipſum opponitur ex adverſo irriſionibus, quibus ipſe non ſemel eos deluſerat, qui tamquam ſupplicia ſcelerum agnoverant impiorum clades, hujusmodi judicia quaſi arrogantia deridens, utpote quæ ſibi perſuadeant, Divinæ providentiæ arcana à ſe introſpici. Inde in Occidentis Eccleſiam dentes convertit. Dicit, Ab illa circa annum milleſimum, ſejunctis Ordinum collationibus à Sacerdotiorum, confidentiùs abjectum fuiſſe pudorem exigendæ pecuniæ pro ſecundis: atque hanc pravam conſuetudinem vix eſſe ſperandum umquam ablatum iri, niſi denuò Chriſtus emigret ad evertendas *menſas nummulariorum*, eosque à templo depellendos. Aptiſſima verborum ſchemata ad inflammandum irâ in idiotis ſtudium pietatis! At at, cùm Suavis juriſdictionis Eccleſiaſticæ cauſas agebat, an non ſubtiliter diſtinguebat ſacrum miniſterium à temporariis reditibus, contendens, in hos proventus poteſtatem aliquam in laicis magiſtratibus permanere? E contrario ubi hæc diſtinctio haberet vim ad tuendam dignitatem, ſervandumque jus Præſulum Eccleſiaſticorum, eam oblivione obvolvit, confunditque ſacra cum profanis, quò deteſtetur cuncta pecuniaria emolumenta, quæ ipſi corradunt ex collationi bonorum Eccleſiaſticorum, tamquam Simoniæ delictum, Divinæ prohibitioni contrarium. Unusquisque vir cordatus rei æquitatem perpendat. Credimuſne, ſi Deo collibitum ſuit, ut in Sacerdotiis fundandis ſtatuatur congruens merces proventuum labori Sacerdotum inferiorum; odio illi eſſe, quòd iidem proventus protendantur etiam ad remunerandam operam Præſidum Eccleſiaſticorum, quæ opera neceſſaria eſt ut illi minores & rectè delecti ſint, & benè directi? Quid magis rationi conſentaneum, quid magis uſitatum, quàm dum Collegium, Seminarium, & quodcumque Communitatis genus fundatur, velle ut ex eorum reditibus alimenta ſuſcipiant pro ipſorum gradu Rectores & Adminiſtratores? Quòd cùm variis modis effici poſſit, unus ex magis conſuetis ac ſuavioribus eſt, ſi quid emolumenti conferatur ei qui locum concedit, ab eo qui impetrat cum primò beneficium illud conſequitur, quandoquidem in illius adeptione modicus hujusmodi ſumptus ei gravis non eſt. Neque aut pretii nomen huic ſumptui convenit, aut cum eo conjunguntur pretii incommoda, cùm ſumptus extra menſuram ſit minor utilitate perceptâ ſemperque certâ & immutabili; adeoque contingere hinc non poteſt, ut in electione anteferatur qui plus offert, ei qui plus meretur.

Firmata jam æquitate ex humanis rationibus, inquiramus, an id quidquam adverſetur Divino interdicto.

8. Vult Suavis, id eſſe Simoniæ opus, vetitæ à Deo universè, propterea quòd bonum Divinum cum profano commutatur. Si non commutatur ſacrum cum profano, cùm fructus percipitur ex fundis Eccleſiaſticis ad recompenſandum Eccleſiaſticum miniſterium, cur cenſendus erit ſacrum cum profano commutare, & ſacrilegam exercere mercaturam is, qui intra limites ab Eccleſia præſcriptos aliquam accipit remunerationem ob navatam à ſe operam in iis eligendis, qui ſacro miniſterio pro dignitate fungantur? At verò ad conferendos ſacros Ordines, quorum collatio merum cæleſtis gratiæ donum impertit, inconveniens erat quæcumque temporarii emolumenti ſolutio, adeoque Tridentini Patres ſanctiſſimè ſtatuerunt, ut Epiſcopi, ne ab illis quidem qui ſponte offerrent, quidquam acciperent ob collationem ſive Eccleſiaſticorum Ordinum, ſive primæ tonſuræ; pariterque nihil acciperent ob literas dimiſſorias; atque ut Scribæ, ubi publica ſtipendia ipſis haud ſolverentur, nonniſi decimam unius aurei partem in laboris & rei præbitæ compenſationem acciperent.

9. In quo ſunt obſervanda. Alterum, in forma priori dici, Tranſgreſſores tamquam Simoniacos eſſe puniendos; ſed hoc poſteà fuiſſe deraſum, cùm Simonia non ſit oblati ac gratuiti doni acceptio. Quamobrem illius dicti loco poſitum eſt, Ne valeret in oppoſitum quæcumque conſuetudo, ſeu veriùs abuſus & corruptela, utpote Simoniacæ pravitati favens. Quod meritò dictum eſt, quia ſub ea voluntarii ſpecie aliquid violenti latere poſſet, ut ex metu ne offenderetur Epiſcopus, aut ex pudore ne conſuetudini ſatisfieret. Pœnæ autem non auctæ, ſed confirmatæ ſunt, cùm ſtatueretur, tranſgreſſores pœnas à jure inflictas ipſo facto incurſuros. Alterum notatu dignum eſt, eam permiſſionem Scribis habitam, quæ in prioribus Decretis erat univerſalis, fuiſſe coarctatam Gallis petentibus, ad eas Diœceſes, ubi laudabilis conſuetudo non eſſet, ne quid etiam acciperent Scribæ; eam enim conſuetudinem dixerunt in ipſorum regionibus vigere.

10. In articulo ſequenti proponebatur, ut deſtinaretur in quolibet fundo Eccleſiarum Cathedralium ſeu Collegiatarum aliqua fructum pars quotidianæ diſtributioni, h. e. cuidam maſſulæ inter eos dividendæ, qui quotidie ſacris functionibus ſerviunt, quod alliceret ad miniſterii aſſiduitatem. Cuinam in ſuſpicionem incidiſſet, huic rei propoſitæ, adeò conſentaneæ pietati ac diſciplinæ, calumniam affigi poſſe? Et tamen Suavis, veterum Sophiſtarum exemplo, quibus oblectamento erat exercitatio eloquentia in rebus peſſimis commendandis, & in optimis vituperandis, induxit Lucam Bizantium Epiſcopum Catharenſem, cui adhæſerint alii, reprobantem hujusmodi conſilium ut iniquum, imò ut ſacrilegum. Iniquum quidem, propterea quòd fundatorum ordinationem in illis proventibus pervertebat: nec ſatis eſſe, quod Eccleſiæ fas ſit voluntates ultimas commutare; cùm in ipſa major poteſtas non appareat in rem defunctorum, quam viventium. Sacrilegum verò, quoniam ad ſacroſancta opera lucro profano alliciebat. Quapropter eâ propoſitione

rejectâ eximebant (inquit ille) Bizantius, & alii cum eo, esse potiùs obstringendos qui bonis Ecclesiasticis fruebantur, ad Ecclesiæ ministerium censuris, fructuumque privationibus, aut ex parte, aut omnino, & etiam ipsis Sacerdotiis ademptis.

11. Ad primum objectum opus mihi est ut repetam id, ad quod aliàs attingendum idem Suavis ansam porrexit. Quî fieri potest, ut illis Patribus exciderit è memoria, postremarum voluntatum mutationem in politicis legibus concedi cunctis supremis principibus, & neutiquam animadverterint, hujusmodi potestatem & æquitati & necessitati esse accommodatam? æquitati, quia privilegium potiùs est, à Republica civibus concessum, quod ipsi dominium exerceant in orbe terrarum, postquam locum non obtinet in orbe terrarum, & postquam dominium in ea quæ sunt in orbe terrarum, pertinet ad novos incolas hujus domicilii, pro naturæ vicissitudine; atque ita videmus longè arctiores esse leges in potestate testandi, quàm alia sanciendi, quæ vivente sanctionis auctore in opus deducantur. Quocircà mirum non est, tributam fuisse jurisdictionem Principi Reipublicæ, derogandi nonnunquam ad utilitatem præsentium voluntati præteritorum, penes quos ampliùs non supereſt dominium in bona à se relicta. Dixi pariter, Hanc potestatem esse necessitati congruentem. Etenim multa eveniunt haud opinabilia, in quibus is qui sanctiones statuit, si viveret, secundum eos fines, quorum gratiâ illas statuerat, easdem mutaret, perinde ut ab omni prudenti homine fieri solet, conditionibus variantibus. Oportet igitur, ut ultimæ voluntates fatum immutabile nequaquam sint; sed ut aliquis supersit in terris, cui fas sit eas in illis mutationes facere, quas defunctus, si viveret, prudenter fecisset pro fine quem intendebat. His universalibus legibus constitutis, quarum ignoratio pudori deberet esse Suavi, adeò ut auderet viros doctos in doctissimo conventu loquentes inducere, perinde quasi reliqui omnes eas leges similiter ignorarent. Ipsas rebus peculiaribus aptemus. Num fortè inducemus in animum, si conditores Sacerdotiorum ad vitam revocarentur, conquesturos, quòd cernerent, cùm ipsi rem suam Divino cultui destinassent, contingeretque ut complures illâ fruerentur, & hunc Dei cultum negligerent, fuisse ab Ecclesia attributam quamdam fructuum partem eorum dumtaxat emolumento, qui piæ illorum voluntati obsequuntur?

12. Supereſt, ut de Sacrilegio differamus, quod opponebatur (narrat Suavis) quia constitutio illa invitabat homines illicio terreni lucri ad serviendum Deo. Quò nobis hujusmodi opinionem in illis Patribus persuadeat, opus est ut simul persuadeat, ab ipsis pariter improbatum, quod vetustissimâ consuetudine comprobavit Ecclesia, & cum ea universè Theologi, adeoque illos nobis suspectos reddat insinceræ sententiæ, & temeritatis in ea proferenda. Num longè aberat ab illorum Præsulum notitia, fuisse jam diu in Ecclesia distributionum usum, quæ plurimis in locis priùs constituræ fuerant, cujus rei mentionem facit Concilium in eodem Decreto. Fuisse usum eleemosynæ pro Missis, qua cuncti Sacerdotes ad celebrandum allicerentur?

13. Præterquam quòd Suavis in recitata sententia, quam illis Episcopis apponit, eos inducit non modò sine doctrinæ, sed etiam sine rationis sanitate, ipsos simul proponens quasi auctores alterius consilii, quod multo magis continebat ea duo capita, quæ ab illis, prout ipse narrat, objectabantur impugnatæ Decreti propositioni, tamquam absurda. De priori capite id ostendamus. Volebant, inquit ille, ut ii, qui bonis Ecclesiasticis fruebantur, compellerentur ad ministrandum Ecclesiis fructuum subtractione. Id verò idem non erat, quod velle, ut pecuniarum emolumentum stimulus ad Divinum cultum accenderet? Ita sanè: nec alio discrimine à sanctione proposita, nisi quòd una lucri promissione alliciebat, altera jacturæ minis stimulabat. At qui si nefas est servire Deo lucri terreni desiderio, minùs nefas non erit, illi servire rerrenæ jacturæ metu. Quoniam si præmii spes est affectio mercenarii, metus est affectio mancipii.

14. Idem ipsum probemus de altero objecto, quod in derogando voluntati mortuorum, qui bona legaverant, situm erat. Hoc pariter deprehendetur clariorem præ se ferre speciem in Decreto ab illis desiderato, quàm in oppugnato. Etenim cur illorum voluntati alterum Decretum adversabatur ex sententia Patrum, quos Suavis commemorat, quia pars quædam fructuum, quos fundator attribuerat uni Sacerdotio, detrahebatur negligenti illius Sacerdotii possessori, ac diligenti collegæ præbebatur? Hujusce rei loco ponamus puniri negligentiam subtractione fructuum, quemadmodum Suavis narrat ab illis fuisse propositum. Percontor: In eo casu fructus subtracti erantne restituendi cadaveri fundatoris, & in ejus sepulchrum projiciendi? Minimè putaverim; sed in alios usus erogandi. Jam verò quis inficiabitur quemcumque alium usum magis alienum futurum ab institutione conditoris, quàm si destinarentur illi tamquam collegarum præmium, cum conditione, ut reipsa inservirent eidem Ecclesiæ, ad cujus cultum ille Sacerdotium constituerat? Si quis igitur ex Episcopis ita ratiocinatus est, rationis penuriam sanè præ se tulit, quòd saltem de compluribus credibile non est. Quod si nemo collegarum hoc ratiocinationis vitium illis ob oculos ponere potis fuit (sicuti credendum nobis esset, si Suavi crederemus) omnes rationis penuriam præ se tulere. Ad facti narrationem revertamur.

15. Hoc Decretum primò ita confectum erat, ut Episcopis impertiretur facultas destinandi quotidianis distributionibus portionem quamdam, à Synodo minimè definitam, redditurum qui memoratis Ecclesiis traditi fuerant. Dein verò cùm animadversum fuisset, per leges novam coarctationem inducentes, tantum sibi detrahi efficaciæ in executione, quantum tribui potestatis arbitrio executorum, qui plerumque aut timidi sunt, aut indulgentes; hujusce facultatis conceſſio in præscriptam necessitatem commutata est, & incerta distributionis portio in tertiam partem redacta (ubi tamen non esset ad hunc usum destinata major pars) & salvâ auctoritate severiores pœnas infligendi, crescente contumaciâ. Oportet ut lex discat à natura; quæ satis gnara quàm æquè labor displiceat ac prosit homini, ipsum ad laborem excitavit, & consuefecit necessitate suo victui per laborem consulendi.

CAPUT X.

Decreta habita de multiplicandis ministris, titulisque Parœciarum: de multis in unicam redigendis: de consulendo Parochorum insciticæ & improbitati: de transferendis ad Ecclesias principales Sacerdotiis collabentibus, & irreparabilibus: de potestate Ordinariorum in Sacerdotia commendata: de Quæstorum abusu; & varia ab Episcopis prolata in postrema emendationis sanctione.

1. Sex articuli, quos in hujus capitis titulo numeravimus, in variis cœtibus post ultimam Sessionem sunt expensi. Cum autem Decreta de his sex, ac de tribus antecedentibus, à selectis Patribus (c) conventui proposita sunt, Leonardus Aller Philadelphiæ Antistes, & Episcopi Eistatensis Suffraganeus, qui nuper illuc advenerat, longâ oratione Patres cohortatus est, ut ad statuendas disciplinæ leges Præsules Germanicos præstolarentur, eosque ad Concilium invitarent, cui, quippe Oecumenico, illis absentibus progrediendum non erat, aliter non morum correctionem confecturi erant, sed eam præcipitem acturi. Hæc verò proposuit per eam acerbitatem, atque animi impetum, ut pluribus stomachum moverit, sibi autem loquenti supina rerum gestarum ignorantia, hoc est solemnium invitationum quæ præcesserant, intolerabiliorem reddebat audacem arrogantiam verborum. Alii, ut perperàm de rebus doctum, excusabant, & rectum ejus animum comprobabant. Scribit Suavis, & verè, quosdam opinatos, à Cæsarianis effectum esse, ut ea quæ memoravimus Aller diceret: sed suspicio falsa erat. Etenim non solùm hi probè noverant immensam operam à Pontifice impensam per suos Nuntios, præsertim apud Germaniæ Præsules; sed mens Cæsaris omnino adversabatur consilio emendationis protrahendæ, ut constat ex literis quas attulimus, ab ipso per eos certè dies ad Legatos scriptas.

(a) *Præter Acta Paleotti extat in literis Vicecomitis ad Borromæum, 3. Jul. 1562.*

2. Episcopus Veglensis improbavit legis relaxationes ad suscipiendos sacros Ordines extra constituta tempora; neque veritus est addere, cùm illæ aut aliæ relaxationes ad se deferrentur, se quærere solitum, an illarum causâ quidquam pecuniæ fuisset persolutum, & in eo casu nolle se illas exequi. Quinque Ecclesiensis, Ferdinandi Orator, variis modis significavit, capita pro reformandis moribus proposita magni momenti non esse, & auctor erat, ut ampli Episcopatus in plures dividerentur: narrans, in Cæsaris provinciis quosdam esse qui ad ducenta passuum millia protendebantur, ad quos nec oculus nec manus unius Pastoris extendi poterant; quæ omnia ad mansionis necessitatem, referebantur.

Alius in Hungaria Episcopus dixit, priùs esse auferendas tenebras à sole, dein verò à stellis. Hæc dicta anxietatem animi in Romanæ Aulæ studiosis augebant, ac postremum præcipuè suspicionem excitabat, morum reparationem ab illis expetitam eò tendere, ut leges in aliena domo præscriberentur, non exciperentur in sua: sed cùm essent pauci, ac sine assecliis, qui hoc pacto loquebantur, non confutati sunt, sed neglecti.

3. Inter propositos articulos, is qui sequebatur, spectabat ad Parœcias, aliasve Ecclesias, ubi Baptismus conferebatur, in quibus ob animarum copiam, seu ob distantiam difficultatemve locorum, unus Parochus haud satis erat. Præscriptum est, ut in priori casu cogerentur ab ordinario Curiones ad sufficiendum adjutorum numerum assumendum; in altero, nimirum si populis universus commodè convenire non poterat ad excipienda Sacramenta, audiendasque sacras precationes in uno eodemque templo, novæ Parœciæ extruerentur, etiam veteribus Parochis invitis & inter utrasque limites dividerentur, & novis Curionibus sufficientes proventus tribuerentur, subtracti à proventibus Ecclesiæ principalis; atque ubi hæc satis ad hoc non esset, ad eos suppeditandos populi cogerentur.

4. Huic postremæ parti, narrat Suavis, adversatum fuisse Eustachium Bellaium Episcopum Parisiensem, objectantem, in Gallia Ecclesiasticis non permitti, ut collationem rei temporariæ laicis præscribant, cùm pronum ostenderet animum ad credendum, ab Apostolo concedi ministris Ecclesiæ solam veniam accipiendi victum à populis, non potestatem illius exigendi. Nullam hac de re mentionem comperio: & mirum sanè videtur, à Bellaio perspectam non fuisse clarissimam hanc demonstrationem, si Ecclesiæ potestas est obstringendi populos ad suscipienda Sacramenta, eamdem posse illos obstringere ad omnia præstanda Sacramentorum administrationi necessaria, cujusmodi primo loco est congruens ministrorum victus. Quod de hoc articulo legi, solum est, quod in exemplo priori Decreti concedebatur Ordinariis facultas constituendi novas hasce Parœcias, causâ priùs cognitâ, & re cum Capitulo agitata. Id oppugnarunt Hispani, affirmantes, difficile esse hac tempestate in eamdem sententiam convenire Episcopos & Canonicos: quoties illis injungitur, ut opus aliquod conficiant cum horum consensu aut consilio, compedes ipsis injici, quò ad rem exequendam conveniat. Tunc Parisiensis, aliique, temperamentum hujusmodi proposuerunt, ut ad deliberandum vocarentur non omnes Canonici, sed seniores; cui tamen consensum non est, nec obstiti potuit Hispanorum torrenti, Cæsarianis aucto. Quapropter in hoc aliisque multis capitibus deleta fuit obligatio, quæ præscribenda erat Episcopis, deliberandi cum suis Canonicis; sive id ex jurisdictionis zelotypia fieret, sive ex sincera animi sententia, ab experimento dictata; sive etiam (pro eo quod accidere solet cùm obscura expenduntur) propius illorum amor depingeret in eorumdem mentibus tamquam conducentius ad bonum, quod erat conducentius ad privatum. Additum etiam est illi Decreto, ut Ordinarii in eo se gererent tamquam Sedis Apostolicæ Delegati; idque ut removerentur obstacula immunitatum ac privilegiorum: quæ ratio posteà in reliquis capitibus adhibita est; nobis verò satis erit, hujusce rei notitiam lectoribus semel exhibuisse.

5. Quemadmodum regionis amplitudo quibusdam in locis persuasit Parœciarum partitionem; ita proventuum angustiæ in aliis, Patres impulerunt ad eas copulandas: similiter ad conjungenda quædam Sacerdotia, quibus animarum cura non adnectebatur, cum aliis quibus adnectebatur: ad quod opus erat obicem retentionum tolli, & Episcopis reddi potestatem, quam in eo habent Jure Divino. Atque hic erat articulus qui sequebatur.

6. Hanc conjunctionem, dicit Suavis, in difficultatem haud incursuram fuisse, si relinqueretur populo auctoritas, quam æquum esset ut ille possideret in rebus hujusmodi constituendis. Egregiè profecto se haberet regimen rerum Ecclesiasticarum, si cura illis consulendi demandaretur vulgo, ex ineptis rusticis conflato! Quod tritius adagium, quàm illud: Pueris & communitatibus oportet conferri beneficia, ipsis invitis? Si populis & sapientia & facultas inesset ad seipsos regendos,

dos, tam amentes non fuissent, ut sibi Principes imposuissent. Sed Suavis ad votorum suorum metam collimabat, hoc est, ad Democratiam in Ecclesia. Ratiocinio fabellam affigit, narrans, Marinum Archiepiscopum Lancianensem verba fecisse adversus potestatem Episcopis concedendam copulandi Sacerdotia Pontifici reservata: propterea quòd detrimento id fuisset Cancellariæ Magistratibus, qui sua inde emolumenta coëmerant, adeoque illis justè spoliari non poterant; sed eam curam esse relinquendam Romanæ Curiæ, ubi rationes omnium expenderentur. Et quidem progressurum in eo argumento Marinum fuisse, quoniam & Marini, & ipsius consanguineorum hujusmodi Magistratus intererant, nisi Archiepiscopus Messanensis, qui ad ejus latus considebat, ipsum admonuisset, nihil injussu Pontificis confectum iri. Facile est hac ratione historias conscribi, quæ in satyras cujuspiam migrent, si quis pro sua libidine res gestas comminiscatur, & illas in malam partem pro sua pariter libidine trahat, nec adductis probationibus, nec ipsâ re veri speciem per se referente hominibus rerum civilium peritis; sed solùm vulgo, qui utique neque verisimilitudinem discernit in narrationibus Amadigis & Palmerini, adeoque tam avidâ voluptate illas legit. Ad me pervenit Marini sententia de his articulis, *(b)* ubi ne verbum quidem est eorum quæ Suavis narrat; sed id quod propositum fuerat, simpliciter ibi comprobatur. Et planè ridiculum est, quòd quispiam sibi persuadeat, Marinum, eorum quæ Romæ fiunt adeò peritum, adeò Legatis intimum, opus habuisse, ut ab Hispano doceretur, nihil decretum iri à Synodo de Sacerdotiis Pontifici reservatis dissentiente Pontifice.

(b) *Inter monumenta Barberinorum.*

7. Super eo capite adjectum est formæ Decreti, ut Sacerdotiorum conjunctiones fierent absque detrimento possessorum viventium, quandoquidem nimis dura ac difficilis evadit illius legis observatio, quæ multos nihil peccantes spoliet rebus possessis; maximè verò cùm illis spoliati, remanent nudi, perinde ac compluribus in eo casu contigisset.

8. Eadem habita est ratio in alio articulo, in quo proponebatur remedium, Parochis vitio aliquo laborantibus adhibendum. Nam ubi vitium absque ipsorum culpa inerat, quemadmodum in ignorantibus suaviter consultum est, solumque data potestas Episcopis, illis conjungendi necessarios adjutores ad tempus, quibus impertiretur congruens fructuum portio: sed non ita, ubi vitium in nequitia situm erat, quemadmodum in Parochis parvi exempli; sed statutum est, ut debitis correctionibus præmissis, tandem amoverentur.

9. Cùm animadversum esset, multa templa & sacella, in quibus Sacerdotium aliquod fundabatur, decursu temporis collabi, deliberatum est de transferendis illis Sacerdotiis in Ecclesias principales, seu in alias propinquas. Et ad exemplar Decreti primò conceptum variæ sanctiones adjectæ sunt, quò servaretur tum memoria Fundatorum, Sanctorumque, quibus ea dicata fuerant, tum ejus jura, qui dominium in ea obtinebat; nec minùs, quo si quæ ex his templis collabentibus essent Parœciæ, quocumque tandem modo reficerentur. Præscriptum insuper est, ut post habitam translationem, loca jam sacra possent quidem in usum civilem converti, sed non in sordidum, atque ut ibi Crux erigeretur, tamquam exercitæ illic pietatis vestigium.

10. Sacerdotia alicui à Pontifice per commendationem concessa, nonnumquam, utpote ab omni inferiore jurisdictione immunia, conversâ immunitate in licentiam, indignè neglecta reperiebantur ab iis quibus commendabantur. Hoc incommodum præbuit argumentum articulo sequenti. Multa Suavis obloquitur in commemoratum usum Sacerdotiorum commendatorum, seu potiùs ea repetit, de quibus suprà differuerat. Sed mihi repetere non libet ea quæ jam suprà ipsi respondi: solùm monebo, id quod Suavis optasset, ut nimirum omne Sacerdotium mansione non connexum, multoque magis pensiones, de medio tollerentur, quo injecto cunctis Ecclesiasticis redditibus hoc vinculo, universalis quædam Ecclesiæ Regia non floreret; cujus cunctis incolis & administris liceret ingentia præmia sperare, studiisque ac supremis Reipublicæ negotiis operam impendere, non adstricti se per oppidula privatis altaris ac Psalmodiæ exercitationibus penè exules mancipare.

11. Decretum itaque est, ut hujusmodi Sacerdotia commendata, sive non regularis essent institutionis, sive etiam regularis, ubi observantia non vigeret, ab Episcopis per annos singulos inviserentur, qui eorum etiam fructus ad fabricas reparandas, aliaque explenda onera converterent; ubi verò in hujusmodi Sacerdotiis vigeret observantia regularis, admonendi priùs essent paternè ab Episcopis eorum moderatores; quod si sex post admonitionem mensibus illi negligenter se gererent, inesset Episcopis facultas, perinde ac inerat Regularibus moderatoribus, invisendi Sacerdotiorum loca, & Religiosos obstringendi, ut ea præstarent ad quæ præstanda proprii instituti legibus compellebantur.

12. Postremâ trutinâ expensæ sunt depravatæ consuetudines eorum, qui profitebantur munus promulgandi Indulgentias, aliasque Apostolicæ Sedis largitiones ad pietatem spectantes, & colligendi à populis cleëmosynas ad extruendam S. Petri Basilicam, variaque templa, & ad alia pia opera conficienda. In hujusmodi hominum conditionem complures Patrum acriter invecti sunt: Materiam ab ipsis præbitam hæresi Lutheranæ: innumerabiles eorum fraudes esse, & exquisitas technas, quibus à simplici plebis pietate pecuniam emungebant: omnino proinde abolendam esse professionem illam, quæ fidem adimebat pietati, dum eam quasi nequitiæ larvam assumebat. Sed neque deerant qui huic sententiæ repugnantes respondebant: Triticum eradicandum non esse, quòd cum eo lolium admisceretur, sed mixtura purgandum: Quæstorum operâ multis nosocomiis consuli, aliisque piis locis, & conscientias plurimorum hominum relevari, quibus nimis grave foret Romam adire, ut à Pontifice absolverentur: in Conciliis Lateranensi, Viennensi, Lugdunensi hæc incommoda fuisse perspecta; sed illis consultum, coërcito, non extincto Quæstorum exercitio. Proposuerunt Legati tamquam medium temperamentum, ut vetarentur Quæstores promulgare Indulgentias, eleëmosynas corradere, aut quidquam aliud exequi sine Ordinarii societate, vel hominis ab illo designati, atque ut hujusmodi sociis quæcumque lucri communicatio interdiceretur. Sed nondum quiescebant ii, qui depravatissimum illum usum aversabantur, quin vociferabantur, per tale Decretum iliorum numerum auctum iri, fraudulentiâ nequaquam correctâ: exemplo è tribus Synodis petito benè probari voluntatem in Ecclesia, sed simul defectum virium,

virium, ad hoc pessimum hominum genus corrigendum.

13. Dum ea de re consulebatur, pervenit Archiepiscopus Lancianensis cum literis, quibus Pontifex Legatis significabat, suæ mentis esse: ut tam infame ministerium omnino tolleretur. Quapropter qui plusminusve illud tuebantur, sententiam mutarunt, seu quo judicio Pontificis se conformarent, seu quod in eo sustinendo intenderant potissimè jus & emolumenta Pontificis sustinere. Universorum itaque comprobatione Decretum confectum est, translatâ facultate promulgandi, quo par est tempore, Indulgentias, aliasque sacras largitiones, in Ordinarium, & in duos ex collegio Canonicorum, qui etiam colligerent fideliter eleëmosynas, & oblata in pios usus subsidia sine ulla mercede; ut tandem cælestes hos Ecclesiæ thesauros non ad quæstum, sed ad pietatem exerceri omnes verè intelligant. Usque adeò interdum oportet bona quædam è medio tollere, cùm pullulantibus inde malis plus ea detrimenti afferunt, quàm si per se mala forent.

CAPUT XI.

Decreta & Canones Fidei expensa & correcta in conventu generali. Disputationes de capite sexto S. Joannis. Novæ difficultates à Salmerone & à Torres excitatæ pridie quàm Sessio haberetur. Sententiarum varietas in ipsa Sessione, ejusque exitus. Gravia Suavis errata.

1. INter consilia de disciplina, quemadmodum dicebamus, examen doctrinæ inserebatur, iis expositis, quæ ad eam explicandam selecti Patres refecerant. Hi quò plenius illis satisfacerent, qui cum Granatensi censuerant merè repeti in Canone tertio de integritate Eucharistiæ sub una solùm specie sumptæ, id quod à Julii Concilio statutum fuerat, tres alias illius formas conceperant, in quarum singulis significare conabantur id quod ceu novum definire mens erat; atque omnes tres collegio sunt propositæ ad habendum delectum.

2. In his tribus digestis exemplis damnabatur, quisquis negasset, *Totum & integrum Christum, auctorem & fontem omnium gratiarum, sumi sub una specie, quod, sicut aliqui temerè affirmant, non sumatur secundùm institutionem ipsius Christi sub utraque specie.*

Seu qui negaret, *In una specie sanctissimæ Eucharistiæ sumi verum & legitimam rationem Sacramenti, quia institutio Christi non servetur.*

Aut qui diceret, *In una specie solùm sumi cœnam dimidiatam, ita ut non sumatur verum ac legitimum Sacramentum, quia non sumitur tota Christi institutio.*

Prima forma selecta est, mutata dumtaxat voce illâ *temerè* in *falsò*, propterea quòd temeritas non semper dicti veritatem excludit, sicut excludit falsitas.

3. Verumtamen Guerrerus doctrinæ (*a*) definitionibus non acquievit. Etenim cùm explicandum esset in primo illius capite, quo pacto ex sacra Scriptura necessarius haud ostendebatur usus Sacramenti sub utraque specie, afferebantur multa testimonia ex Christi sermone in capite sexto S. Joannis, ubi Christus indifferenter sæpè nominaverat modò esum suæ carnis, & potum sui sanguinis, modò solum esum suæ carnis, quo nobis ostenderet, etiam posterius satis esse. Hîc opposuit Guerrerus, quod pariter priori Decretorum formæ narravimus objectum fuisse à Sala Episcopo Viennensi, in eo capite S. Joannis intelligi à multis Patribus non esum, & potum *sacramentalem*, sed *spiritualem* carnis & sanguinis Christi: proinde contrariam interpretationem non esse à Concilio statuendam. Atque in ea disputatione tantam argumentorum copiam apposuit mensæ super parato Decretorum illorum tenore, ut ea concoqui non posse intra biduum videretur, quantum scilicet erat temporis usque ad præstitutam Sessionem. Quocircà Seripandum, qui illi peculiari cœtui de doctrina Præses aderat, ingens incessit metus cunctationis, Concilio parum honestæ; eumdemque subiit suspicio, quòd illam moram Granatensis obstacula molirentur. Quamobrem nihil ille cunctatus, argumentum de integro exorsus est suâ quâdam loquendi ratione, quam planè, dum hæc scribit Mutinensis Episcopus ad Moronum, *singularem* & *admirabilem* appellat. Et sanè libenter, ad confutandum hîc Suavem, qui sermonem illum Seripandi deridet, dicens, Perinde eum verba fecisse, ac si differuisset in schola, hujuscemodi testem adduco: nam Suavis ipse illi Episcopo, quem paulò anteà nominarat, existimationem doctrinæ ac sinceritatis attribuit, tametsi in eo loco Fuscararii laudes dirigat ad vituperationem Pontificis; cui minùs acceptus is credebatur, quippe severam in articulo de mansione sententiam secutus.

(a) *Totum habetur partim in Actis Paleotti, partim prolixa litera Vicecomitis ad Moronum, & in altera Jadrensis ad Cornelium Card. 16. Julii 1562.*

4. Cœpit itaque Seripandus modestè dicere: Si ipsius socii, qui decreta illa elaborarunt, auditi tunc essent, expositæque eorum voce maturæ meditationes ab ipsis habitæ in singulis Decretorum verbis, dubitationem omnem difflatum iri. Duo esse litigia de illo capite S. Joannis; alterum cum hæreticis, An ibi ex Divino præcepto, & ex necessitate salutis, cunctis Fidelibus præscribatur Eucharistiæ sumptio sub utraque specie: alterum inter Catholicos, An ibi sermò sit de Communione sacramentali, an de sola spirituali. Priorem controversiam attingi à Parati Decreti sententia, atque ab ea ostendi, quo pacto, etiamsi ponatur ibi locutum fuisse S. Joannem de ipsa sumptione Sacramenti, falsa sit consecutio hæreticorum pro absoluta necessitate Calicis ad salutem: de posteriori controversia nihil in eo Decreto statui, nihil proferri; aliam in ipso significationem concipi non posse, nisi ab ingeniis cavillatorum, ac malevolentium. Ne committerent, ut Sessio toties prolata, nec sine nota, & tunc per tantam omnium expectationem optata, denuò spem aliorum deciperet, fidemque ipsorum promissis adimeret cum immenso Concilii dedecore.

5. Aliam mutationem proposuit Thomas Stella, Justinopolitanus Antistes in eodem articulo, ubi legitur: *Etsi Christus Dominus in ultima Cœna hoc venerabile Sacramentum in panis & vini speciebus instituit, & Apostolis tradidit; non tamen ea institutio & traditio eò tendunt, ut omnes fideles statuto Christi Domini ad utramque speciem accipiendam astringantur.* Optabat enim, ne Synodus uteretur in eo affirmando tam jejunâ ratione; sed ut declararet verba Christi: *Bibite ex eo omnes*; (unde deducunt hæretici universalem Calicis necessitatem) non ad cunctos fideles dicta fuisse, sed ad Apostolos, & in ipsis ad solos Sacerdotes.

6. Cùm igitur augeri objecta viderentur, Bovius Episcopus Ostunensis, & Naclantus Clodiensis

sis; inter præcipuos qui Decreta composuerant, loquendi facultatem petiere, ac plenam de opere universo rationem reddidere pari & factorum & dictorum suorum commendatione. Nihil tamen confectum est, cùm eo manè sententiarum dictio absolvi non posset: sed satis apparebat, reliquas difficultates quasi evanescere, solumque nubeculis obvolvi multorum animos de iis quæ Granatensis proposuerat, tum quòd res ipsa id merebatur, tum quòd illi vigor accedebat ex viri auctoritate, & assectarum numero.

7. At verò Seripandus, expediendæ rei sollicitus, quò se flexibilem ostenderet, & hac arte, suavi quidem sed efficacissimâ, flexibilem quoque redderet adversarium, dixit: Ubi alii venisset in mentem ratio aliqua circumspectior & tutior, quâ se abstineret Synodus à præscribenda hac illâve interpretatione Christi verborum in laudati S. Joannis capite, se & collegas libenter eam accepturos. Itaque egressus è consessu, ad Guerrerum misit Jadrensem Archiepiscopum, quò deliberaretur de aliquo alio cautiore dicendi modo: & post multa excogitata, & expensa, inter eos convenit, ut adderetur Decreto de jam dicto S. Joannis capite: *Ut cumque juxta varias sanctorum Patrum & Doctorum interpretationes intelligatur.* Allatum id fuit eodem die ad novum generalem conventum, ibi satis quidem sed non concorditer comprobatum. Opponebant, non esse pro dignitate Concilii, ut dum caput adeò celebre sacræ Scripturæ producebatur, sententiæ ambiguitas attingeretur, simulque apertis verbis in ancipiti relinqueretur: magis decoram videri formam priorem, in qua de controversia nulla erat mentio. Fuit etiam qui putaret, cùm de re valde arbitraria deliberandum esset, nonnullos ad repulsum fuisse compulsos ab indignatione in Granatensem, quasi vellet supra ceteros sapere & eminere. Laudem tamen ille promeretur. Etenim ea cautio ab hominis sapientia prudentiaque profecta est, & patuit, in majori Judicum parte minùs gratum proponentem impedimento non fuisse, quò minùs res proposita acceptaretur.

8. Sed Suavis de re malè doctus hîc labitur: ait enim, has quas diximus voces in medio positas à Guerrero fuisse per æstum disceptationis in eodem illo consessu, in quo ipse propositi Decreti tenori contradixit, ac similiter in eo prolatas fuisse ex improviso sententias: *Unde* (sic ille scribit) *videntur illa per vim adjecta.* Verùm res alio modo verè peracta est, & maturo sedatoque consilio. Nec solùm in eo aberrat, quod contigit illi conventui; sed narrat etiam; positum esse in parato Decreto, *Licuisse Ecclesiæ usum Calicis mutare, exemplo mutata forma in Baptismo;* & Episcopum Aliphanum assurgentem dixisse, Hoc esse blasphemiam: Baptismi formam mutari non posse; & super iis quæ Sacramenta constituunt, cujusmodi sunt forma & materia, nullam inesse potestatem in Ecclesia: de quo habitis utrimque multis sermonibus, tandem statutum fuisse, ut ea particula tolleretur. Deo laudes, quando Suavis confidit se incredibilia quæque persuasurum! Seripando, acram multis magni nominis Theologis ex variis nationibus numquam redierat in memoriam id quod traditur in primo Theologiæ alphabeto, materiam & formam Sacramentorum mutari non posse. Res ita processit: in exemplo Decreti, in illum cœtum de quo loquimur allato, relatoque in Acta à Paleotto, Baptismus ne nominabatur quidem; sed fuerat de ipso habita mentio in antecedente forma, & jam multo anteà cœtui proposita, sicuti narratum est. Neque propterea doctis illis viris umquam contigerat, ut mente conciperent, nedum dicerent, formam Sacramentorum variatam fuisse, ut posse variari. Hæc erant prioris illius scripti verba. *Tametsi Sacramenta instituta fuerint, Christi eorum auctore; tamen modus utendi illis Ecclesiæ reservatur, qua in Sacramentis administrandis consilio ac ratione agens ipsorum ritum variat, sicuti sibi rectum videtur. Ostenditur hoc a Baptismi Sacramento, toties in suo ritu variati; nam cum is aliquo tempore per tres immersiones celebraretur, unicam etiam admisit: similiter immersio, versio, & effusio suum ritum mutarunt.*

Ita docti illi viri loquebantur: neque ab eorum linguis, multoque minùs ab eorum calamis prodibant enormia illa deliramenta, quæ Suavis ipsis audet appingere. Sed quemadmodum de iis agentes diximus, optabatur à Patribus major expeditio, & minor materia cavillationibus adversariorum. Quamobrem tum ea particula, tum aliæ plurimæ sunt abrasæ. Verum est, in eo postremo conventu accidisse, ut in explicanda doctrina *(b)* confirmata fuerit verbotenus memorato exemplo Baptismi; sed quod spectabat ad ritum, non autem ad formam: cui exemplo Aliphanus restitit, affirmans Baptismi ritum numquam fuisse mutatum in Ecclesia: & modicam ex eo laudem reportavit.

(b) *Epistola arcanis notis Vicecomitis ad Borromæum, 16. Julii 1562.*

9. Compositâ quam narravimus controversiâ de sexto capite S. Johannis, speraverant Præsides, lites omnes diremptum iri, nec alium ullum obicem obstiturum Sessioni biduo pòst celebrandæ. Die postero, septimâ ante solis occasum horâ adierunt Osium Alfonsus Salmeron, & Franciscus Torres, dixeruntque, ipsis, quippe Theologis Pontificiis, dissimulandum non esse; videri sibi in præparatis Decretis quædam inesse eo Concilio minimè digna, & correctionis indigentia. Osius re collegis significatâ, obtinuit ut duo illi Theologi audirentur coram quibusdam doctis viris, qui fortè ibi tunc aderant, *(c)* nimirum, Joanne Jacobo Barba Neapolitano, Episcopo Interamnensi, si à sacello Pontificis, quem inter Theologos adhibitos à Paulo III. in rebus Concilii numeravimus, *(d)* Fuscarario Mutinensi, Corciomero Almerinensi, Trevigiano Veronensi, & Petro Soto, ut si hujusmodi observationes censerentur esse gravis momenti, conventui proponerentur. Hæ quatuor erant.

(c) *Præter allatas scripturas in epistola Legatorum ad Borrom. 16. Julii: & in altera Jadrensis Archiep. eodem die.*

(d) *Lib. 8. cap. 1.*

10. In commemorando mandato quod Christus in Cœna tradidit, *Bibite ex hoc omnes;* minimè declarari, quam ob causam inde non injiceretur universalis necessitas Fidelibus utramque speciem accipiendi: ea verò causa erat (ajebant illi) quemadmodum studuerat stabilire Salmeron multis probationibus in sua priori sententia, quam adduximus, Quoniam mandatum illud non ad omnes Fideles referebantur, sed solùm ad omnes Apostolos, & in ipsis ad omnes Sacerdotes; ad quod probandum multum roboris collocabant in argumento deducto ex verbis quæ sequuntur: *Quotiescumque bibetis, facite in meam commemorationem.* Propterea quòd id facere, est proprium Sacerdotum.

Dedecori esse Concilio, si dubitationem illam relinqueret de Capite sexto S. Joannis, nec pro certo affirmaret, Christum in eo sermone de vera Sacramenti susceptione fuisse locutum; quandoquidem non habebatur in Evangelio validius testimonium, ad ostendendam obligationem injunctam à Redemptore ad hoc Sacramentum usurpandum.

Duobus testimoniis in secundo capite productis vim non inesse ad comprobandam in Ecclesia perpetuam potestatem *ea variandi, seu mutandi in Sacramentis, salvâ illorum substantiâ, quæ susceptientium utilitati, vel ipsorum Sacramentorum venerationi pro rerum, temporum, & locorum varietate magis expedire judicaret.* Quæ testimonia dèsumpta sunt ex prima ad Corinthios, alterum in capite 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei;* alterum ad hoc ipsum exequendum in capite 11. ubi quibusdam præscriptis ad usum hujusce Sacramenti subdit Paulus: *Cetera cùm venero disponam.* Opponebant ipsi in priori loco, à quo pendet posterior, sermonem non esse de Sacramentis, & etiamsi de his sermo fuisset, *dispensatori* non esse potestatem mutandi, sed merè exequendi.

Idoneam non esse probationem adductam in quarto capite, cur infantes non egeant Eucharistiæ sumptione; nimirum quia gratiam per Baptismum jam adepti, illam amittere nequeunt eâ ætate. Etenim, tametsi nequeant infantes tunc gratiam amittere, possunt eam augere, & hujusmodi incrementum illis minimè impediendum videri. Quare volebant, ut alia ratio adduceretur, quæ illius interdicti convenientiam ostenderet: hæc autem erat, quod infantes nequeunt Panem Eucharisticum à communi discernere; adeòque seipsos probare non possunt ad illum dignè comedendum, sicut Apostolus præcipit.

11. Præsides petiere quid Theologi jam nominati sentirent. Hi verò re accuratè perpensâ, postremò concordi voce affirmarunt, cuncta fuisse benè confecta, nec emendatione, nisi fortè in tertio loco, indigere.

Ad primum objectum responsum est, Difficulter definiri posse, ea verba Cœnæ fuisse directa à Christo solùm ad Apostolos, & in ipsis ad solos Sacerdotes; cùm tam multi essent Doctores, inter quos S. Thomas numerabatur, qui ad alios extendebant. Quapropter contraria interpretatio, tametsi pernitiosa non esset, non tamen tamquam certa proponenda erat, maximè quòd S. Paulus ad Corinthios narrat, eam institutionem habitam in Cœna tanquam communem Sacerdotibus ac laicis. Proinde opportunius agi non posse à Concilio, quàm, suo cuique statu expositioni relicto, stabilire exclusionem illius necessitatis universalis sumendi Eucharistiam sub utraque specie, quam hæretici contendebant, in Ecclesiæ auctoritate & consuetudine.

12. Ad secundum solvendum, dictum est: Cùm eâ geminæ interpretationis opulentiâ de S. Joannis testimonio Ecclesia frueretur, quarum utraque probationem ab hæreticis inde deductam impugnabat, ad unius tantummodò paupertatem non esse redigendam; præsertim cùm ante Bohemorum hæresim scholis consuetum esset, sumptionem Eucharistiæ tueri sub una tantùm specie, & coarctatam ad solos adultos, respondendo, in eo sermone de spirituali communione Christum loqui. Et reipsa complures & insignes Doctores in ea erant sententia. Quocircà objici non poterat, interpretationem hujusmodi esse novam, & emendicatam, quo se illi defenderent ab argumentis hæresis recentioris.

13. Plus dubitationis tertia difficultas præ se ferebat. Ex una parte in testimoniis productis solidum reperiri fundamentum videbatur. Etenim vox Græca *Mysterium*, in Ecclesia solet accipi pro *Sacramento*, & à majori interpretum parte recitatis verbis S. Pauli hujusmodi significatio tribuitur. Hoc concesso, ibi distingui ab Apostolo hæc duo munera, *Ministri* & *Dispensatoris*, duobus Græcis vocabulis, quorum alterum importat *executorem*, seu *Subdiaconum* & *subservientem*, sicut explicat Synodus Laodicena; alterum quod refertur præcipuè ab Apostolo ad Sacramenta, valet *œconomum*, quod deductum ex Græcis radicibus οἶκος & νομὸς, idem significat quod *Dispensator domus:* Executori suapte naturâ novam auctoritatem non concedi, sed concedi œconomo: illum verò existimari fidelem dispensatorem & œconomum, qui per ejusmodi potestatis usum res aptè disponit ad finem, hoc est, ad heri dignitatem. Ex altera parte videbatur hæc universa ratiocinatio fines probabilis ac verisimilis haud excedere: quare temperata fuit formula in illis testimoniis adducendis, & ubi priùs dicebatur: *Id Apostolus manifestò testatus est;* dictum fuit: *Id Apostolus non obscurè visus est innuisse.*

Ad postremam difficultatem responsum. In ea ratione, quam duo illi Theologi tamquam basim constituendam censebant, Concilium fundari non posse. Quamvis enim illa à præclaris Doctoribus adducta fuisset; ubi tamen communi Ecclesiæ nomine reciperetur, improbatum iri absolutè veterem usum Eucharistiæ infantibus tradendæ. Quare ad excludendam illius necessitatem, ab hæreticis affirmatam, & damnatam à Synodo, nullam adduci posse probationem magis perspicuam, quàm quòd nullo alio Sacramento infantes indigeant præter Baptismum, ut, si decedant, ad cœlum convolent. Hoc posito, utrumque usum esse arbitrarium Ecclesiæ, & per probabiles rationes ipsi licere modò hunc, modò illum eligere, sicuti dicebatur in Decreto. Res adeò notabilis, & in cunctis publicis, privatisque monumentis Synodi recensita, Suavem latuit.

14. Inter hujusmodi disputationes ita compositas tempus adfuit postremi conventus generalis cogendi; in quo Decretis omnibus ultima linea posita est, simulque statutum, futuræ Sessioni diem 17. Septembris esse destinandum, quando æstivi caloris molestia, ac Patrum lassitudo, ob cœtus habitos bisquotidie, (*e*) brevius temporis spatium negabant ad ea elaboranda quæ novæ illi functioni destinabantur; retentâ sibi facultate tum eâ vice, tum reliquis omnibus, contrahendi protrahendive diem præscriptum Sessionibus, etiam extra Sessiones, ubi Synodo consentaneum id putassent.

(e) *Literæ Legatorum ad Borrom. 16. Julii 1562.*

15. Jam dimissus erat conventus, & qui convenerant abituri surrexerant; cùm vox obstrepens audita est Arriæ Gallegi, Girundensis Episcopi, viri decrepiti, dicentis: *Revertite Patres, & audite me.* Legati libertatis rationem majestati anteferentes, iterum consederunt, & ad subsellia Patres revocarunt. Questus est Gallegus, quòd cùm Patres multa gravia protulissent, & in opus deducta non essent; nisi remedium admoveretur, haud levem in Sessione crastina tumultum futurum. Patienter à Legatis

tis reſponſum; Si quid mali in Decretis deprehendebatur, utique corrigendum eſſe, admonendos de eo Patres operi delectos: ſin autem jejuna, minimeque plena videbantur, animadvertendum, id quod in una Seſſione confectum non eſt, in altera perfici: quamcumque appendicem cuivis legi eſſe rem tanti ponderis, ut paucarum horarum deliberatio fatis illi non ſit. Asque hoc pacto ſenex ille conquievit.

16. Non tamen quieverunt duo Theologi, qui paulò anteà doctrinæ jam digeſtæ repugnarant; & urgentes id quod primo loco objecerant, in quo ſolidiorem à ſe rationem adduci rebantur (f) eam in illo cœtu loquendi efficaciam adhibuerunt, ut non modò complurium Patrum, ſed Legati Oſii, & Madruccii Cardinalis animos ad ſe pertraxerint; qui ambo cum reliquis Legatis collocuti obtinuerunt, ut in primo Decreto ita verba mutarentur. *Non tamen illa inſtitutio & traditio eò tendunt, ut omnes Chriſti Fideles ſtatuto Domini ad utramque ſpeciem ſumendam adſtringantur; ſed illi ſolùm, quibus dictum eſt: Hoc facite in meam commemorationem: hoc eſt illis, quibus poteſtatem dedit conficiendi, offerendique ſuum corpus & ſanguinem.* Non tamen opportunum cenſuere Legati, eam mutationem ſolemniter Seſſioni proponere, niſi admonitis priùs Patribus, & ſententias privato ritu rogatis: cumque aliud tempus haud concederetur ſingulis, manè in templo ante ſacrificium rem ſignificandam curarunt. Sed quamquam multis id probaretur, à plerisque rejectum eſt, ac potiſſimùm à Mutinenſi, & Granatenſi: hic verò, utpote in S. Thomæ doctrina plurimùm expertus, illicò tertiam Summæ partem ad ſe deferri juſſit, ibique locum nactus eſt in quæſtione octogeſima, articulo duodecimo, ubi S. Doctor verba illa Chriſti in Cœna etiam ad laicos extendit, dum per ea probat latam à Deo legem fuiſſe cunctis Fidelibus Euchariſtiæ ſuſcipiendæ. Atque in eo loco, tametſi Cajetanus conetur oſtendere, ſuſtineri adhuc poſſe, eam legem non Dei, ſed ſolius Eccleſiæ legem eſſe, adeòque S. Thomæ rationes tamquam probabiles, ſed ſolubiles admittat, earumque ſingulis reſponſum reddat, tamen mandatum illud à Chriſto pronuntiatum in Cœna, ab eo coarctatum non fuit ad ſolos Sacerdotes (quod ipſi Cajetano faviſſet) ſed aliâ defenſione ſe tueri ſtudet.

(f) *In ſcripturis citatis.*

17. Ubi Legati exaudiverunt coortum ex ea novitate ingens murmur, adverſus quàm functionem ac locum decebat, & contra conceptam ab ipſis expectationem, cùm eam mutationem ſingulis proponi juſſerant, ſilentium fecerunt, injunxeruntque, ut ibi à longiori diſputatione deſiſteretur; ſi quid enim aliud Patribus occurreret, commodè de illo agi poſſe in articulis de *Miſſæ ſacrificio*.

18. Suavis dum hæc recenſet, iterum atque iterum tenuem notitiam ſuam de rebus Synodi patefecit. Primò, dum dicit: *Dum res Divina celebrabatur, ab Alfonſo Salmerone & Franciſco à Turre Jeſuitis, ſermones habitos, ab altero cum Warmienſi, ab altero cum Madruccio, à quorum tergo illi aderant, ut in primo capite doctrinæ*, &c. narrans appendicem, quam illi perſuadere nitebantur, eſſe neceſſariam; & ſubjicit: *Abſolutâ Decreti lectione rem priùs à Warmienſi, dein à Madruccio fuiſſe propoſitam.* Ex quibus neque verum quidquam fuit, neque poſſibile

Non verum: nam in primis non dicam Acta, & monumenta calamo ſcripta, quæ per manus paſſim abiere; ſed ipſum Concilium, Antverpiæ typis editum, (g) oſtendere illi poterat, Franciſcum Torres id temporis in Societate Jeſu non fuiſſe; nec eam ingreſſus eſt niſi poſt tertium ab abſoluto Concilio annum. (h) Quòd ſi fortè Suavis in aliqua adnotatione negligenter in chartam projecta legit id quod non erat, oportebat ut ſciret, ſicuti ex quolibet ligno non conficitur Mercurius, ita neque ex qualibet inquinata ſchedula hiſtoriam confici. Prætereà cuncta duorum Theologorum poſtulata pridie contigerunt, & ſingulis Patribus propoſita ſunt in templo, antequam ſacrificium decantaretur, quem admodum narrant Paleottus, Archiepiſcopus Jadrenſis, & Epiſcopus Mutinenſis, qui interfuere; & comprobatur ab Actis authenticis, quæ in Arce Romana ſervantur, in quæ res geſta diſertè relata eſt: & ſacrificio peracto collectæ ſunt ſententiæ, antequam Decretum legeretur.

(g) *Anno 1564.*

(h) *Ingreſſus eſt 25. Decemb. an. 1566. ut in Bibliotheca ſcriptorum Societatis Jeſu, edita à Philippo Alegambio.*

Affirmavi, dictum Suavis non modò non verum, ſed ne poſſibile quidem eſſe. Id ex eo clarè comprobatur, quòd res proponendæ communi nomine proponebantur aut ab Epiſcopo celebrante, aut interdum minùs ſolemniter ab eo qui Synodo à ſecretis erat, aut in aliquo caſu extra ordinem à primo Præſide, qui non erat Oſius, multoque minùs Madruccius; adeòque neutri eorum potuit eo die contingere, ut hoc munere fungeretur.

19. Iterum errat in affirmando, *rem propoſitam à majori parte fuiſſe rejectam, non propter ipſum in ſe, ſed propter modum quo ex improviſo proponebatur.* Omninò ex oppoſito. Jam multi eruditi Patres ſatis priùs diſpexerant, & inter ſe perpenderant articulum illum anteà plurimùm agitatum, & in ipſo templo, ſicuti narravimus, Gurrerus ad ſe deferri juſſit librum S. Thomæ cujus verba protulit propoſitæ appendici contraria.

Tertiò aberrat à verò, dum refert, *Eadem de cauſa reliquis Legatis haud placuiſſe, ſed ob loci dignitatem abſque majori motu dixiſſe, rem ad Seſſionem proximè futuram repoſitum iri.* Si reliquis Legatis illud additamentum haud placuiſſet, quo pacto potuiſſent Oſius & Madruccius auctoritate propriâ illud proponere? Hæc porrò univerſa errata, ubi nullâ aliâ probatione refellerentur, breviter convincuntur ab unica periodo epiſtolæ, quam ſcripſit Seripandus ad Borromæum (i) de illius Seſſionis eventu, ſicuti de ſingulis ſcribere conſueverat. Sed nullus color à Suavi relinquitur in otio ad depingendam quamcunque actionem illius Synodi, tamquam imprudentem ac tumultuantem; quæ ſunt duæ conditiones, per quas aufertur veneratio, & inducitur deſpectus.

(i) *16. Julii 1562.*

20. Sed ad functionem: Celebravit ſolemniter Marcus Cornelius, Archiepiſcopus Spalatrenſis: (k) è ſuggeſtu verba fecit Andreas Duditius Sbardellatus, Antiſtes Thininienſis, qui ſe continere non potuit, quò minùs obliquè Patres cohortaretur ad conceſſionem Calicis, quem ipſius regionis ardentiſſimè ſitiebant. Poſteà communicato per ſchedulas, quod diximus, additamento, collectisque ſuffragiis ab eo qui erat à ſecretis, elatâ voce ab eodem relatum eſt, majori Patrum numero illud minimè placere, adeoque Decreta dogmatum absque additamento vulgatum iri.

(k) *Præſertim Diarium, 16. Julii 1562.*

21. Poſteà Bavarici Oratoris mandata excepta ſunt: tum Archiepiſcopus ſacris operatus, ſuggeſtu conſenſo, memorata jam Decreta recitavit. Cardinales dixerunt abſolutè, *Placet* præter Oſium, qui eum adverſari collegis, & idipſum, cujus anteà auctor fuerat, revocare nollet, rem in Pontificis judicio repoſuit, dicens: *Si placebit ſanctiſſimo Domino noſtro, mihi quoque placebit:* idemque reſponſum dedit Ælius Patriarcha Hieroſolymitanus, Stella Juſtinopolitanus Epiſcopus non comprobavit in primo capite verba, Granatenſi petente, adjecta, de teſtimonio deſumpto ex capite ſexto S. Joannis, *Utcumque*, &c. Et cum eo convenere Didacus de Leon Carmelitanus, Epiſcopus Colombrienſis, & Joannes Munnatones Ordinis S. Auguſtini, Epiſcopus Segovienſis. Nec prætereà Stellæ placuit ratio, capite quarto allata, de neganda infantibus Euchariſtia; ſed petiit, ut ejus loco altera apponeretur quam ipſe Apoſtolicam nominavit, quaſi deſumptam ab Apoſtoli mandato, *Probet ſeipſum homo.* Sophiſticum quibuſdam viſum eſt, quod Philippus Maria (l) Campeggius Epiſcopus Feltrienſis objecit, cui moleſtum erat, quòd varia Chriſti dicta apud S. Joannem recitarentur, in quibus interdum ſit mentio carnis ſimul & ſanguinis, interdum carnis ſolius, aut ſolius panis; cùm idem affirmaret, ea ſecundùm formam quam obtinebant in Evangelio ſe quidem venerari; at quâ formâ in Decreto ponebatur, ſibi non probari, ut qui opinabatur, ibi minùs aptè produci. Quod ab eo fuiſſe dictum fertur, quia illa perinde afferri arbitrabatur, ac ſi Redemptor ſibi contradixiſſet: cujus tamen rei ne umbram quidem in illis Concilii verbis quicumque alius præter illius oculum deprehenderat. Verum quemadmodum à quorumdam oculis ſcintillæ lucis emicant, ita ab quorumdam etiam oculis ambiguitatis umbræ videntur emitti. Poſteà ad repetendam diſciplinam Decreta recitata univerſis Patribus ſimpliciter placuerunt, ſeptem exceptis, qui in alio alius loco poſtulabant tenues mutationes, & relatu non dignas. Decreto, quod futuram Seſſionem denuntiabat, unanimes aſſenſere. In hoc Patrum choro, perinde ac in choro modulantium, diſcrepantia ac intenſio vocum, auribus eruditioribus præſtantiore quâdam harmoniâ perſonabat.

(l) *Acta Paleotti, & prædicta epiſtola Mutinenſis ad Moronum, 16. Julii 1562.*

Verum etiam eſt, nec à me diſſimulatum, optaviſſe primùm Patres, ut ipſorum examini robuſtius pabulum apponeretur, veritos ne poſt leviora illa fercula menſæ tollerentur. Sed nec ipſis, nec aliis viris ſapientibus mirum viſum eſt, quòd Leges & Decreta initium ducerent à facilioribus, quæ difficilioribus viam ſternunt, cùm ceteroqui prudens ſit imitatio naturæ (à natura ſæpiùs exempla peto, ut notiſſima ſimul ſint, ſimul etiam ducta ex effectore perquam benevolo, hoc eſt ex Deo) inchoatio ab opere remiſſiore, quò inde ad vehementiora gradus fiat. Quare multi philoſophantium docent, quemcumque montem (ne à Suaviana ſimilitudine diſcedamus) in ſua ruina progredi ſubinde per omnes lentitudinis gradus poſſibiles, antequam ad impetum illum perveniat, qui urbes opprimit, fluminumque curſum convertit. Is qui patienter adhuc ſeptem menſes perduravit, expectationem minimè fraudatam, ſed ſuperatam vidit tot ac tam gravibus definitionibus & morum emendationibus, quot & quales à multis aliis Conciliis ſimul confectæ non ſunt, tanto Chriſtianæ pietatis incremento, quantum fortaſſe nullâ umquam aliâ ratione poſt hominum converſionem ad Fidem evenire viſum eſt.

2. Jam verò ad objecta peculiaria deſcendamus. Addit: *Notabatur præcipuè duorum articulorum dilatio: mirum quippe videbatur, cùm per quatuor anathematiſmos quatuor Fidei dogmata conſtituta fuiſſent, declarari non potuiſſe articulum, quòd concederetur uſus Calicis ex jure Eccleſiaſtico. Compluribus quoque videri de illo priùs agendum eſſe, ſiquidem eo conceſſo cuncta diſputationes ceſſarent.*

Hæc non erat ratiocinatio, ſed ex malignitate delirium. O ſolidiſſimam conſecutionem! Potuit facilè ſtatui, non eſſe juris Divini quòd res quædam fiat; igitur eadem, quin etiam major erit facilitas ad decernendum, an ea res concedenda an prohibenda ſit per legem humanam. Id ſi valeret, omnes Senatuum ac Rerumpublicarum deliberationes facilè & intra momentum expediri poſſent; quandoquidem indubitatum illic eſſe ſolet, rem illam, de qua deliberatur an ferenda lex ſit, aut habendum Decretum, nec præceptam nec interdictam eſſe Divino præſcripto. Cùm de hoc ſermo erit, rationeſqun ponderoſiſſimas recitabimus, à quibus ſuſpenſa trutina tenebatur, manifeſtò liquebit, quantum hujuſmodi ſanctio meditationis ac temporis indigeret. Sed reverà complures illi, quibus videbatur, id ubi conceſſum fuiſſet cunctas diſputationes ablatum iri, nonniſi opifices ac mulierculas eſſe oportebat, quibus conceditur ab hæreticis tribunal in Religionis controverſiis. Fingamus nunc ab Eccleſia uſum carnium permitti ſingulis anni diebus; num idcircò ceſſaret diſputatio cum hæreticis, poteſtasne in ea ſit illius interdicendi quibuſdam certis diebus, quemadmodum priùs fecerat? Perge porrò: Num agebatur de concedendo Calice, niſi quibuſdam nationibus; reliquæ verò nec petebant, nec optabant? Quo pacto igitur cum iis ceſſabat diſputatio, an divinum præceptum tranſgrederentur?

3. Addit præterea: *In tertio doctrinæ capite fuiſſe admodum ponderatam ipſius clauſulam; Nullâ gratiâ neceſſariâ ad ſalutem defraudari fideles, qui unam ſpeciem ſolùm accipiunt; cùm id videretur fateri Synodus, gratiam minimè neceſſariam amitti. Hic verò dubitabatur, an ſit auctoritas humana, quæ poſſit impedire Divinam gratiam ſuperfluentem minimeque neceſſariam; & ubi ea auctoritas eſſet, an charitas hæc ad bonum conſequendum obſtacula permittat.*

CAPUT XII.

Animadverſiones expenduntur, à Suavi famæ publicæ aſſignatæ, de Dogmatum ac Diſciplinæ Decretis memoratis.

1. SUavis in ſcenam more ſuo adductâ univerſali famâ, de narratæ Seſſionis ſucceſſu dicit, Numquam à Concilio tantam ſui expectationem excitam fuiſſe, quantam id temporis, ob Patrum Oratorumque frequentiam; ſed rem ipſam communi voce montium partui æquiparatam. Communis hujuſce vocis ne tenue quidem murmur tam multiplex tot Commentariorum echo reddidit. Certum eſt, articulos in ea Seſſione firmatos, ex iis fuiſſe qui acerrimè à Germanis hæreticis oppugnabantur: per leges quoque diſciplinæ, ab ea latas ad auferendam abjectam mendicitatem Sacerdotum, fraudulentiam exempli peſſimi eorum qui gratias ad pietatem ſpectantes promulgabant, lucrum pecuniarium ſacros Ordines conferentium, negligentiam Eccleſiaſticos redditus poſſidentium, penuriam Paſtorum apud gregem fidelium, licentioſam immunitatem commendatas Eccleſias obtinentium, & per alias etiam conſimiles ſanctiones, plurimo pulvere vultum Eccleſiæ abſterſum fuiſſe.

Mira sanè dialectica; & tamen à Suavi alibi quoque in rebus similibus usurpata! Decernitur, hominem, cui usus Calicis interdicitur, nullâ gratiâ ad salutem necessariâ fraudari; ergo fatetur Synodus, aliquâ gratiâ non necessariâ fraudari. Qui, viso ante mensem Petro, diceret; *Altero ab hinc mense Petrus non erat mortuus;* num idcirco fateretur, Petrum hodie esse mortuum? Quænam frequentior loquendi ratio, non solùm inquam in scholis & in tribunalibus, sed in colloquiis domesticis, quàm affirmare aut negare aliquam rem sub conditione, sub qua certa sit affirmatio aut negatio, & adhuc in ancipiti manere, quidnam esset eâ conditione sublata? Pudet me lectorem in his nugis tamdiù detinere, præsertim cum satis compertum fuerit, & tunc & quovis tempore hanc fuisse Patrum sententiam; quin plerosque propendisse in opinionem illi gratiæ inæqualitati contrariam. Quare postmodum etiam plerique Catholicorum Doctorum (*a*) idipsum censuere, nihil ambigentes ne verba Concilii oppositum faterentur; usque adeò ut Bellarminus docuerit, potiùs (*b*) deduci ex Tridentino probabilem argumentationem, quòd gratia æqualis sit in utroque casu, eamque sententiam tam firmo inniti fundamento auctoritatis, ut citra omnem dubitationem è suggestu asseveranter prædicari possit. Id satis est ad argumenti ineptiam ostendendam: sed placet aliâ ratione ejus fallaciam patefacere.

(a) *Bellarminus, Vasquez, Suarius, & ferè reliqui omnes.*

(b) *Lib. 4. de Eucharistia cap. 23.*

4. Fingamus cum Suavi, in ea Sessione Patres oppositam partem fuisse fassos, & statuisse. Quid hoc ad id, quod ipse intendebat, conferret? Dubium videbatur, inquit ille, an Ecclesiæ aut ex auctoritatis defectu, aut certè ex lege charitatis, liceat legem ferre, quâ superfluente gratiâ quisquam privetur. Hic ex se quisque mediocriter eruditus animadvertit affectatam dubitationem, quâ hallucinentur vulgi oculi, & in errorem trahantur. Æquè pariter dubitari poterat de verito Ecclesiastico, ne plusquam semel eodem die sumatur Eucharistia, neque post sumptum cibum, iis saltem, quibus ad eam usque horam naturale jejunium à valetudine non permittitur; hæc enim omnia aliqua exuberante gratia hominem privarent. Ita pariter se habet prohibitio, quâ vetantur Sacerdotes eodem die sacrificium iterare, perinde ac die Christi natalis conceditur. Idem usuvenit in interdicto, ne præbeatur Eucharistia ægrotis vomitum patientibus, & ne quispiam universè Eucharistiam sumat, nisi manu Sacerdotis ea porrigatur: idem in ritu, quo sexta feria sanctioris hebdomadæ Eucharistiæ sumptio laicis negatur. Et sanè cum & probabilis sit, & insignium Theologorum auctoritate fulciatur ea sententia, qua dicitur, ab Eucharistia gratiam augeri non solùm quo tempore ea suscipitur, sed etiam quo perdurat in stomacho, dubitari posset ex ratiocinatione Suavis, an egerit Ecclesia aut ultra potestatem, aut certè contra charitatem, præscribendo, ut consecrentur ac distribuantur Fidelibus species panis tam tenui ac subtili formâ. Cuicumque Theologo, quin cuique homini cordato lumen inest, quo perspiciat, ab hujusmodi legibus de ritibus Eucharistiæ rationem haberi proximè, non de solo gratiæ incremento in homine, qui Sacramentum suscipit, sed etiam de ejusdem Sacramenti dignitate ac veneratione. Dixi *proximè*: nam si ultrà ratio habeatur, deprehenditur, à veneratione sensum pietatis excitari in homine suscipiente, & ab hoc sensu sæpè compensari multis partibus detrimentum illius gratiæ, quam fuisset homo lucratus per usum nimis familiarem, & sine ritibus ab Ecclesia præscriptis. Porrò quinam ad venerationem Sacramenti spectaret interdictus laicis usus Calicis, haud difficulter animo cogitatur. Gerson parisiensis Cancellarius id amplè demonstrat; nobis verò brevi aderit occasio hac de re loquendi. Nunc Suavem sequamur, qui pergit scribere:

5. *Duo præ cæteris multorum sermonibus argumentum præbuere: alterum, obligatio injuncta, credendi veteres Patres numquam existimasse Eucharistiæ sumptionem infantibus necessariam. Etenim ubi agitur de Historiæ veritate, agitur de facto, & de præscripto, ubi auctoritas vim non habet, quæ jam facta immutare nequit. Atqui notum est legentibus Augustinum, ab eo novem in locis, non uno verbo, sed longâ oratione affirmari, necessariam esse parvulis Eucharistiam, & in duobus ex illis ejus necessitatem æquari Baptismi necessitati: quin ab eodem non semel dici, eam existimatam ac definitam ab ipsa Romana Ecclesia fuisse tanquam necessariam ad parvulorum salutem, adducto in eam rem Innocentio Pontifice, cujus epistola adhuc extat, quæ perspicuè loquitur. Et mirum videbatur, quòd Synodus citra necessitatem hæc se difficultate implicaverit absque exitu, & cum periculo quòd ab aliquibus affirmaretur, aut Innocentium aut Concilium errasse.*

6. In primis, si Suavis sententia fuit (quod ipsius verbis significari videtur) non posse ab Ecclesia tanquam Fidei dogma declarari seu veritatem seu falsitatem certæ cujusdam rei gestæ (quippe quæ non extet in Divinis Literis, quarum Ecclesia interpres est, quippe, cùm sit præterita res, nulli jurisdictioni subjicitur) satis apparet, tantumdem ab ipso ignorari, quantum non credi auctoritatem Ecclesiæ. Num ipsi statuere non licet, esse Fide credendum, non evenisse in aliquo certo homine id quod Deus in sacris Paginis affirmat numquam in quocumque hominum eventurum, exempli gratiâ, quemdam ex Cælitibus in tartara non decidisse? Jam verò cùm à Deo in sacris Literis reveletur, Ecclesiam esse columnam & fundamentum veritatis, eamdemque numquam in Fide deceptum iri; ex vi hujusce Divinii effati potuisset quidem Synodus definire, Ecclesiam, quamvis illa sæculis prioribus consuevisset Eucharistiam parvulis tradere, in ea consuetudine non erasse, quasi falsò crederet, id esse ad ipsorum salutem necessarium.

7. Sed hæc omnia sunt à me dicta potiùs ad ostendendam Suavis insciriam, quàm ad tuenda verba Concilii, quod, quidquid nonnullis visum fuerit, reverà numquam ibi egit de iis quæ intenderint & opinati sint veteres Patres in prebenda infantibus Eucharistia; sed dixit: *Ut sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt; ita certè eos nullâ salutis necessitate id feciisse, sine controversa credendum est.* Non igitur loquitur Synodus de intentione & opinione, quæ in illis esset qui hoc peragebant; sed docet, hoc ipsum necessarium ad salutem non esse. Atque ita intellecta sunt ea verba, præsertim à Claudio Saintes Episcopo Euricensi, qui cùm ad Concilium venisset inter Theologos regios paucis mensibus post ea promulgata Decreta, non potuit eorum sententiam satis cognoscere. Hic in erudito volumine, quod inscribitur, *Repetitiones rerum exagitatarum de Eucharistia*, opinari (*c*) non dubitavit, memoratam consuetudinem aliquorum ex antiquis Patribus, præbendæ infantibus Eucharistiæ, ortam

ortam fuisse ex dubitatione ac religionis sensu, quòd illa etiam parvulis esset necessaria, adeòque voluisse illorum salutem in tuto collocare. Nec hujusmodi opinio Saintes, tametsi à Francisco Suares impugnata, (*d*) ab ipso tamen improbatur non modò ut hæretica, sed ne ut dissona quidem verbis Concilii in hac parte, sed solùm in alia; nimirum, quatenus Concilium dicit, sanctissimos illos Patres habuisse probabilem causam ad hoc faciendum pro illius temporis ratione; quæ probabilis causa non agnoscebatur à Saintes, factum errori unicè tribuente; quamquam idem alioqui circumspectè se gereret, hunc errorem haud adscribens universæ Ecclesiæ, quæ ex Divina custodia errori non subjacet, sed illis solùm partibus, quæ consuetudinem hujusmodi servarunt. At verò reverentiore judicio, & absque erroris nota illis Patribus inusta, hæc probabilis causa esse poterat, seu ut arbitratur laudatus Suares, minor infantium Christianorum numerus eâ tempestate, qui eas circumspectiones admitteret, per quas irreverentia Sacramenti evitabatur, seu, ut alii sibi persuadent, cùm eo tempore Eucharistia sub utraque specie laicis permitteretur, facile erat infantibus panem consecratum unà cum vino pariter consecrato deglutire, quod hodie ampliùs fas non est.

(c) *In repetitione 6.*

(d) *Disp. 62. de Euchar. sect. 4.*

8. At quid respondebimus novem illis locis S. Augustini, & illi tam apertæ Epistolæ Innocentii I. ubi Suavis ostendit affirmari hanc necessitatem tradendi infantibus Sacramentum Corporis Christi, adeòque Innocentio simul & Augustino Concilium adversari? Concedam adversario suprà quàm postulat. Dicit, ab Augustino duobus in locis æqualem necessitatem poni in Eucharistia, & Baptismo: ego verò adjicio, eandem ab eo poni necessitatem. Hodiene primùm in Scholis innotuit, intellectum fuisse ab Augustino caput sextum S. Joannis non de ipsa solum in re susceptione Eucharistiæ (sive etiam de illa intellectum ab ipso fuerit necne, de quo disceptatur, nec nostrâ interest) sed de conjunctione, quâ nobiscum Christus mysticè fit unum corpus per Baptismum ac Fidem? Eo testimonio probavit S. Doctor contra Julianum Pelaglanum Baptismi necessitatem, non modò quo regnum cæleste homo ingrediatur, sicuti Pelagiani sacris Oraculis convicti tandem fatebantur; sed ad obtinendam vitam æternam, quod illi negabant, adeoque adversus eosdem probavit esse peccatum originale, cujus solùm causâ necessarius est Baptismus. Idcircò postquam in lib. 3. *De peccatorum meritis, & remissione*, cap. 4. produxit effatum Christi, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam*, concludit: *Non necessitas sine ulla ambiguitate proclamat non solùm in regnum Dei non baptizatos puellos ingredi non posse; sed nec vitam æternam posse habere præter Christi corpus, cui ut incorporentur, Sacramento Baptismatis imbuuntur.* Et hanc fuisse Augustini sententiam, tradidit S. Thomas: (*e*) nec ulla opinio concipi poterat adeò remota à principiis Augustini, quàm quæ diceret, Sive non remitti statim peccatum originale Baptismo, sive postquam remissum est, redire parvulos in Divinam inimicitiam absque ipsorum culpa, ubi contingeret, quod ante mortem Eucharistiam haud suscepissent: ex quibus pronuntiatis alterum concedere cogitur, qui affirmat, parvulis necessariam esse ad salutem Eucharistiæ sumptionem. Quocircà in hac unica ac prævalida ratione ad excludendam hujusmodi necessitatem inaiti Concilium voluit.

(e) *Tert. part. q. 80. art. 9. ad 3.*

9. Progrediamur: Quid dicit Epistola Innocentii Romani Pontificis, quam Suavis obtrudit; Ea legitur ad Patres Milevitanos scripta & est 62. inter ipsius Decretales, quæ pariter locum habet nonagesimum tertium inter Epistolas Augustini: in ea hæc habentur: *Illud verò quod ab illis* (loquebatur de Pelagianis) *vestra fraternitas asserit prædicari, parvulos æternæ vitæ præmiis etiam sine Baptismatis gratiâ posse donari, perfatuum est: nisi enim manducaverint carnem Filii hominis, & biberint sanguinem ejus, non habebunt vitam in semetipsis. Qui autem hoc eis sine regeneratione defendunt, videntur mihi ipsum Baptismum velle cessare, cùm prædicant hos habere, quod in eos creditur nonnisi Baptismate conferendum.* Ecce quo pacto exigat communicationem carnis Jesu Christi in parvulis Innocentius, cujus Epistola verè affirmatur à Suavi clarè loqui: sed adversus falsa ipsius dicta. Nec hujusmodi observationes de illis testimoniis excogitatæ posteà fuerunt, ad ea defendenda quæ imprudenter Tridentini Patres pronuntiassent. In manu mea est producere responsum (*f*) Episcopi Mutinensis ad Muronum, qui planè significaverat, hæc à quibusdam objecta decretis doctrinæ Romam delatis; in quo is narrat, ea dicta Augustini & Innocentii, aliaque multa, fuisse Tridentini exagitata non mediocri subtilitate, ostenditque per rationes à me adductas, quisnam esset legitimus eorum sensus. Addit etiam, illic fuisse admodum reprehensam temeritatem Erasmi, qui suis in scholiis explicat Epistolam Innocentii secundùm interpretationem, quæ pro certa ponitur à Suavi. Sed mirum non est, hunc de Innocentio sequi distortas Erasmi interpretationes, quandoquidem, sicut Tridentini Patres notarunt, (*g*) hæretici Centuriatores vel ipsa irreverentiæ verba inde sibi desumpsere.

(f) *3. Augusti 1562.*

(g) *Habetur in epist. citata Episcopi Mutinensis.*

10. Postremò alterum narrans, quòd ex ipsius affirmatione multos sermones excierit super doctrinæ Canonibus, ita scribit: *Alterum erat secundus anathematismus, declarans hæreticum esse, qui dicit, Ecclesiam justis causis haud permotam fuisse ad Eucharistiam absque Calice tradendam: quod idem est ac fundare Fidei dogma in humano facto; ac mirum existimabant, fateri, hominem nonnisi humano jure teneri ad observandum Decretum; sed jure Divino cogi ad credendum illud esse justum, & quod statuerentur tamquam Fidei dogmata res, quæ mutantur indies.* Inanis argumentatio! Si dogma Fidei est, Ecclesiam in rebus seu Fidei seu morum errare non posse, quippe quæ regitur à Spiritu sancto; est etiam dogma Fidei, eamdem ad ferendas leges de Sacramentorum distributione non posse absque justis causis moveri. Argumenta verò, quibus per allata verba Suavis argumentatur, homine scientiâ prædito indigna sunt; cùm omnis humana ac nova lex, quemadmodum S. Thomas observat, suam vim omnem trahat ab æterna Dei lege, quæ nos jubet hominibus obedire, eorumque temporarias sanctiones servare. Non modò non dissentaneum, sed necessarium est, ut ex Divino præcepto insit in nobis debitum credendi, nos saltem in genere humanis legibus obligari, atque hujusmodi debitum esse invariabile, quamvis lex pro vario judicio & arbitrio Superiorum sit variabilis. Ceterùm evenire potest, ut nobis liceat certæ alicujus humanæ legis justitiam per firmum

Fidei

Fidei assensum non credere; cujusmodi, exempli causâ, sunt leges illæ, quas sanciunt Principes laici, aut etiam Episcopi, & ipse Pontifex, non quatenus Pontifex: Deus enim minimè revelavit: se velle semper hujusmodi sanctionibus assistere. Potest quoque contingere, ut per hanc firmam fidem cogamur credere justitiam alicujus generis legum humanarum, ubi Deus perpetuam suam custodiam alicui humano legislatori promiserit, perinde ac promisit Ecclesiæ in legibus Religionis. Cæterà, quod lex variabilis sit, nihil impedit ne variari non possit fides, quâ credatur legis convenientia pro ea tempestate quâ illa perdurat. Profectò Divinæ etiam leges cærimoniarum & judiciorum variabiles fuerunt, & ad tempus: & tamen dogma Fidei est, ambas fuisse justas, & rationi consentaneas. Quod autem Synodus hujusce legis causas non attulerit, nec mirum est, nec dignum quod castigetur. Id quotidie peragunt sapientes judices ac legislatores, ad subtrahendam populo cavillorum materiam; cùm præsertim ejusmodi causæ satis in comperto essent, & à scriptoribus per typos impressæ.

11. A Fidei dogmatibus progreditur Suavis ad binas criminationes confingendas de disciplinæ Decretis, alteram universalem, ob argumentorum levitatem; peculiarem alteram, de novis Parœciis instituendis, ubi veteres non essent satis. Utrique suprà responsum abundè. Solùm, quoniam adjicit secundo loco, ad novas Parœcias erigendas, non populum, sed Ecclesiasticos divites esse obstringendos; libenter eum fuissem percontatus, An unquam compereri, ubi stipendium statuitur mediço seu ludimagistro in aliquo oppido, desumatur illud ex proventibus divitum dumtaxat, & non potius pauperum ac divitum, proportione, in quorum universale commodum illi stipendio conducuntur. Num ea Jurisconsultorum regula inaudita est: Qui commodum sentit, oportet ut incommodum sentiat? Divites idcircò sunt divites, quòd sua liberè possideant, & debeant pauperibus ex charitate non ex justitia subvenire. Præterquam quòd profugium illud ad popularium collationem decretum est in supplementum, ubi antiquæ Parœciæ reditus non sufficerent ad novam etiam dotandam. Quare decreti usus perrarus fuit; nec qui gravabantur, tametsi semper queruli, hujus oneris causâ vociferati sunt. Patrocinari pauperibus quasi divexatis, seditiosorum mos est, quò illos sibi asseclas comparent, qui cùm præ aliis minus habeant, plures sunt, adeòque præ aliis plus possunt.

CAPUT. XIII.

Inter Mantuanum & Simonettam reconciliatio, Literæ Regis Catholici de Continuatione & Mansione. Pontificis responsum ad epistolam Italicorum Præsulum, qui affirmarant, mansionem esse Juris Divini. Ejusdem mandata Legatis tradita super eo negotio. Præscriptus Theologis ordo, sed non servatus. Articuli de Sacrificio propositi.

1. POstquam evasere Legati ex obsidione curarum ob Sessionem, licuit ipsis tempus solertiamque convertere ad alia Synodi progressibus profutura. Ingens semper desiderium præ se tulerat Simonetta recuperandi sibi animum Mantuani; non solum ob viri excellentiam, admonitionemque Pontificis, sed quod sperabat, simul cum amicitia ejusdem operam ac sensa secum conjunctum iri, ratus, ea quæ hactenus à Mantuano peracta fuerant (*a*) in mansionis quæstione, potiùs suasu Seripandi, quippe Theologi in ea sententia defixi, quàm suopte sensu peracta: nec esse adeò difficile, removeri ab homine quæ ipsi aliunde sint impressa, quàm quæ ab ipsius ingenio dimanant. Quapropter statuerat illum adire, & per efficaciam illius obsequii, vi præsentiæ vocisque animati, unius horæ spatio id perficere, quod per plures menses conciliatorum operâ; ut sic loquar, inanimatâ confici nequit. Sed Vicecomes rem protraxerat, quò priùs esset certior, ne hujusmodi machina, quæ maxima erat, incassùm admoveretur. Demum cùm jam certus ab Olivo & Episcopo Scarampo fuisset redditus de parato ad id animo Mantuani, illi aperuit Simonetta, significatum sibi fuisse à Mantuano, velle cum ipso communicare partem epistolæ, sibi arcanis notis Româ conscriptæ, de Calicis concessione; (&, quantum arbitror, ea erat, quam prius diximus fuisse scriptam ad Principem Legatorum die nono Julii.) Tunc Vicecomes ipsum cohortatus est, ut acciperet opportunitatem illius fidentis amicique colloquii ad res præteritas revolvendas; & in plurimis rerum gestarum errore detorso, & in cunctis animi sinceritate patefactâ, studeret obductas offensionum nubeculas dissipare. Itaque die decimonono Julii, quo primus post Sessionem quintam consessus habitus est, & articuli à minoribus Theologis expendendi propositi sunt, Simonetta, dum abiret è templo, ubi conventus habebantur, se ultrò peramicam fidentiam Mantuano, qui illic propè habitabat, convivam obtulit. Plures inter eos jacti sermones mutuâ gratificatione: & quoniam generosior indoles facilè placabilis est, Gonzaga se pacatum ex animo fassus est; quin cùm vellet Simonetta se purgare, quòd quidam Præsules sibi familiares in Mantuanum oblocuti fuerant, hic interpellavit, dicens ea de re sermonem aliàs se habituros: quo silentio indicavit, ac posteà Olivi & Scarampi voce significavit, non aliam à se castigationem peti, nisi emendationem. Atque eamdem posteà mansuetudinem ac prudentiam in hoc servavit cum Borromæo, (*b*) qui per Gonzagam Cardinalem ipsi significarat, velle se cum Pontifice agere, ut Sanfelicius Synodi Curator stipendio privaretur, quòd eam quæ par esset de eo rationem in sermonibus non haberet: cui rescripsit, Non esse tempori consentaneum rerum publicarum cursum perturbare hisce privatæ offensionis significationibus: quod placuit plurimùm Borromæo tum actionis honestare, tum etiam utilitate.

(*a*) *Extant cuncta in binis literis Vicomitis ad Borromæum 17, & 20. Julii 1562.*

(b) *Ex epistolæ Borromæi ad Mantuanum 20. Augusti 1562.*

2. Operi valdè profuit, ut concordibus rotis melius incederet, epistola Regis Catholici, ad Piscarium nocte, quæ narratam reconciliationem præcesserat, illuc delata. (*c*) In ea Philippus Rex, patefactâ propensione animi tum ad reliquis Principibus gratificandum, tum ad pacificum Concilii progressum promovendum, significabat de Continuatione, cum ipse animadverteret tam validam Cæsaris Regisque Christianissimi repugnantiam, adeoque turbamenta quæ possent ex ejusmodi declaratione suboriri, velle ut sui desisterent à postulato; cum sibi satis esset, ne quid fieret quod illi adversaretur. Quod autem ad mansionem attinebat: laudari quidem à se Religionis studium in Episcopis; videri tamen sibi eam decisionem haud opportunè tunc eventuram: quare suam esse mentem, ne illius postulationem urgerent. Granatensis inspecto illius epistolæ sensu de mansione, respondit: *Bene est: Pontifex hanc definitionem minimè vult: & Rex quanti illa interfit, minimè scit. Ejus*

Ejus consiliari sunt Archiepiscopus Hispalensis, & Episcopus Conchensis, qui mansionem non curant. Equidem obsequar, à contestatione abstinendo, sed non desistam ab hujus declarationis postulato, quoties opportunitatem nactus fuero: in quo Regem haud offensum iri certò scio.

(c) *In iisdem arcanis literis Vicecomitis ad Borromæum, & fusius in epistola Lanfaci ad Regem, 14. Julii 1562.*

3. Eodem die decimo nono Marinus Lancianensis Archiepiscopus attulit Pontificias literas, (*d*) quibus responsum reddebatur Episcopus, qui per commemoratam epistolam, sicuti indicavimus, apud Pontificem excusarant res à se gestas in disputatione de residendi præscripto, easque Beccarello Archiepiscopo Ragusensi tradidit, utpote dignitate præcipuo, dum Sebastianus Leccavela Archiepiscopus Naxiensis aberat: atque eumdem rogavit, ut collegas convocaret, quò Pontificis sensa cognoscerent ab illius voce, qui literas detulerat. Itaque in templo maximo post vespertinas preces coram omnibus literæ Pontificiæ resignatæ sunt. In his continebatur: (*e*) Haud parum fuisse acceptum Pontifici pium ipsorum animum, Sedi Apostolicæ addictum. Quod spectabat ad declarationem, quam ipsi habendam curaverant, cujusnam esset juris Pastorum mansio, certum sibi esse, pro sua quemque conscientia disseruisse: id sibi minimè displicere; quin velle se suam cuique in Concilio libertatem concedi: sed simul optare, ut à mutuis inter se offensionibus, malique exempli occasione caverent; cùm præsertim non ignorarent Patres, quo pacto expositi obversabantur subdolæ hæreticorum nequitiæ, qui oculis intensissimus quidquid ab ipsis ageretur observabant. Illos igitur ad hanc conjunctionem moderationemque se paternè cohortari; reliqua verò Lancianensi committi, quæ is suo nomine significaret. Verbis deinde usus est Marinus ad fiduciam amoremque compositis: quare cùm ex literarum, tum ex nuntii verbis perspectum fuit omnibus, optimum à se locum obtineri in opinione benevolentiaque Pontificis: quod sane pergratum ipsis accidit. Marinus nonò post suum reditum die Pontificias literas illis reddidit, non sine sollicitudine, ac suspicione quadam illorum Præsulum, (*f*) qui non ignorabant, eas literas jamdiu fuisse datas: (*g*) & cùm hujusmodi scripta facilè vulgentur, fama est, illorum exemplaria etiam Venetiis ad eos fuisse perlata. Dilationis auctor fuerat Vicecomes: (*h*) non tamen causam apertè comperio; sed fortasse ea fuit, sive quod vellet delibare priùs in Præsulum opera animorum sinceritatem, expectato Sessionis imminentis exitu, sive ne id eo tempore peragereret, quo indigentiæ potiùs quàm benignitatis indicium esset.

(d) *Eadem epistola Mutinensis ad Moronum, & alia Jadrensis ad Cornelium Cardin. utraque 20. Julii 1562.*

(e) *Datis Kalendis Julii 1652.*

(f) *Literæ Seripandi ad Borromæum, 16. Julii 1562.*

(g) *Kalendis Julii.*

(h) *Epistol. Vicecomitis ad Borromæum 13. Julii 1562.*

4 Pontifex edoctus tum de reconciliatione inter duos Legatos, tum de animo delinito in Episcopis Italicis, & de Regis voluntate, Hispanis ejus nomine denuntiata, in spem certam venit, posse commotos de articulo mansionis humores concoqui per soporem; præsertim quòd Vargas, acceptis à Rege literis (*i*) consonantibus, Pontificem rogarat, ut de illa quæstione silentium haberetur. Pius itaque Præsidum operam ad id poposcit, regiis literis, quas Vargas acceperat, illis arcanò communicatis: simul Vicecomiti significavit, Cùm certum esset, Hispanos ab incepto destituros, verisimile videri, Italos, qui eousque Hispanorum humeris se ferri siverant, postulationem pariter deserturos: (*k*) Legatos quidem priùs nuntiasse, rem in oblivionem adduci non posse; sed summam spei in eo versari, quod obtineretur, esse in Pontifice reponendam; tamen post compertam Philippi Regis mentem, difficultatem ad eam omnino sopiendam non agnosci. Aperiret igitur Vicecomes rerum statum ac spei fundamentum Nolano Episcopo, aliisque Mantuano intimis; sed ne ullo quidem nutu indicaret, plenam in illius sinceritate fiduciam non haberi, aditu & ipsis & illi relicto ad arguendum: si prævalidis obstaculis amotis res non procederet, id adscriptum iri Matuano, quòd addictos sibi Præsules non permovisset. Hujusmodi argumentis usus est Pontifex.

(i) *In arcanis notis Borromæi ad Vicecomitem 5. Augusti 1562.*

(k) *Litera Legatorum ad Borromæum 20. Julii 1562.*

5. Porrò observandum est, de Regiis ad Piscarium, literis nihil innotuisse Legatis eo die, quo illas accepit Vicecomes: nam eodem die (*l*) ad Borromæum literas scripsere, in quibus admirabantur, quod Hispani, qui Continuationis declarationem acerrimè curabant, ea in re obmutuissent: ac præterea significarunt, à Cæsare, qui pro more illi adversabatur, admonitos se fuisse, ipsum effecturum, ut Rex Catholicus, sui fratris filius, aquiesceret, nec ullus ex Hispanis Episcopis aut ministris postulationem iteraret. Ita sæpe minores quoque administri parci sunt in iis, quæ norunt, communicandis cum aliis altioris ordinis ministris ejusdem Principis, quò magis habeantur solertes investigatores, ac probe docti de rebus; cùm ægrè reperiatur, qui in agendo sui Principis negotio non æquè studeat suum agere.

(l) *Duæ literæ Legatorum ad Borromæum, 20. Julii 1562.*

6. Verum quod ad mansionem spectabat: Legati tametsi posteà resciverint ea quæ scripserat Rex Catholicus, (*m*) exposuerunt Pontifici, non propterea fiduciam haberi posse rei silentio terminandæ: Hispanienses Episcopos communiter respondisse eodem, de quo nuper diximus, Guerreri tenore: quo circà unicam rationem & honorificam, & minimè arduam ad eam agitationem in Synodo tranquillandam, esse, si detur opera, ut concorditer Patres negotium integrum in Pontificis arbitratu reponerent. Accessit ad id Vicecomitis responsio, per quam narrabatur Borromæo (*n*) sententia epistolæ, ab Hispanis Episcopis ad Regem scriptæ super ea re, præterquam à Mendoza, ab Augustino, & ab aliis sex, qui negarunt illi sub scribere, & à quibus notitia surrepit; ac posteà ejus epistolæ exemplar, cujuscumque fuerit opera, subtractum est. Ibi ut animi perturbatio mentem pervertit, ita veritas non leviter ab ipsis perversa, affirmantibus, duas ex tribus Præsulum partibus eam definitionem velle; & tamen ne ad dimidium quidem suffragia pervenerant, sicut alibi ostensum est. Ubi res Concilio committeretur, vix decem ex centum octoginta

Patribus ab hujusmodi definitione dissensuros; & dein vix quatuor eam esse juris Divini negaturos (sed revera utrique capiti plurimi repugnabant) Oratores pariter in id convenire; quamquam reipsa nec Hispanus nec Lusitanus, qui ab illis nominatim numerabantur, nec alii complures postulato institissent. Tum de Legatis communiter conquerebantur, dicentes, declarationem confici potuisse ex numero sententiarum, quas anteà Patres dixerant: sed Præsides, ad eam evitandam, ex arte usos fuisse eo novo suffragiorum genere super unica tantummodò interrogatione, cui unica tantummodò responsio esset reddenda. Atque ita consilium illud à Legatis susceptum recidit, pro eo ac notavimus, in sinistram opinionem duplicis contrarii artificii apud duas contrarias partes. Dein amplificabant necessitatem, ne articulus ille sine decisione præteriretur, ut qui ex seipso ingentis erat emolumenti ad reparandam Ecclesiasticam disciplinam, quique post evulgatam jam famam eorum, quæ postremo contigerant, futurus fuisset gravissimæ offensioni, si obrutus silentio cerneretur. Eapropter Regem orabant, ut omnem moveret lapidem apud Pontificem, ut is Concilio liberè committeretur. Hæc erat earum summa literarum, quæ tam graviter rem ipsam permutare videbantur, ut Brugora, ibi Piscarii minister, & cui Vicecomes intimus evaserat, studuerit persuadere Piscario, cujus opera ea quæ diximus Patribus commissa fuerant, ad referendum ex se Regi, eumque quæ ab errore deducendum de iis quæ falsò assumebantur. Nec reticuero conditionem quamdam, alioquin haud memorabilem, ut exemplo illa sit, quo se quisque naviter abstineat ab extruendis molibus super iis quæ acceperit, quamvis dicta ab hominibus rerum benè conscüis ac veridicis, qui tamen in multis conditionibus recensendis plerumque falluntur. Vicecomes ex aliorum narratione sententiam illius epistolæ ita Romam conscripserat, (o) ut cum posteà verum illius exemplar calamo exscriptum accepit, minùs fidele aliqua ex parte deprehenderit illud quod sibi alienâ linguâ descriptum fuerat.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 30. Julii 1562.*

(n) *In epist. Vicecomitis ad Borromæum, 6. August. & exemplar mittit in altera, 13. Augusti 1552.*

(o) *In epistola arcanis notis scripta die 13.*

7. Ea Præsulum Hispanorum duritia defloravit in Pontifice spem adeò vividam; eique palam fecit, nequaquam impediri à frigore Mantuani, ne ignis quasi per antiperistasim extingueretur. Idcircò Legatis (p) injunxit, si Patres super eo negotio silerent, ipsi pariter silerenti si pauci loquerentur, non haberent in pretio; si complures, ipsi curarent ut res in Pontifice reponeretur.

(p) *Variæ literæ Borromæi ad Legatos.*

8. Intereà nihil operæ à Synodo remittebatur. (q) In cœtu diei decimi noni, sicut diximus, propositi fuerunt tredecim articuli de Sacrificio, minoribus Theologis expendendi, qui in convocatione Julii jam fuerant parati.

(q) *Acta Paleotti, & arcis Æliæ, 15. Julii 1562.*

1. Utrum Missa sit sola commemoratio sacrificii in Cruce perfecti, an verum sacrificium.

2. Utrum Crucis sacrificio deroget Missæ sacrificium.

3. An per ea verba, Hoc facite in meam commemorationem, jusserit Christus Apostolos offerre suum corpus & sanguinem in Missa.

4. Num sacrificium, quod fit in Missa, prosit solùm sumenti, sed offerri non possit pro aliis, tum vivis tum defunctis, nec pro ipsorum culpis, satisfactionibus, aliisque indigentiis.

5. Utrum Missæ privatæ, in quibus Eucharistiam sumit solus Sacerdos, & non alii, licitæ non sint, ac tolli debeant.

6. An repugnet institutioni Christi miscere in Missæ aquam cum vino.

7. An canon Missæ contineat errores, ac tolli debet.

8. Num laudabilis sit ritus Ecclesiæ Romanæ proferendi secreto & voce submissa verba consecrationis.

9. An Missa nonnisi lingua vulgari, quæ ab omnibus intelligatur, celebranda sit.

10. Num sit abusus, quasdam certas Missas quibusdam certis Sanctis tribuere.

11. An removendæ sint cærimoniæ, vestes, & alia signa externa, quibus Ecclesia utitur in celebratione Missarum.

12. Num idem sit, Christum immolari pro nobis, & præberi nobis comedendum.

13. Num Missa sit dumtaxat sacrificium laudis & gratiarum actionis, an etiam sacrificium pro vivis ac defunctis.

9. Postridie in conventu quædam statuta sunt ad decorè ordinatè, ac celebriter rem agendam: (r) ac primo quidem Mantuanus graviter conquestus est, (s) quid quidam, ubi alicujus sermo aliquanto prolixior videbatur, studerent pedum strepitu illi finem imponere: id eo consessu indignum esse, & ubi amplius accideret, Legatos illicò abituros, quippe qui rem adeò indecoram ferre non possent ob Pontificis personam, quam ibi gerebant. Dein quasdam agendi rationes proposuit, quas Præsides excogitarant; & primo loco ad res celeriter digerendas dixit, Posse semihoræ terminos præscribi, quos minores Theologi non excederent, sed à Cærimoniarum Magistro statim admonerentur ut desisterent: inter ipsos Theologos ordo dignitatis, quem aliàs retulimus, servaretur. Atque his adjectæ sunt aliæ sanctiones in locutorum divisione, quæ à me non scribentur, quandoquidem ab illis plerumque exercitæ non fuere, deficiente reliquarum fundamento, hoc est, obligatione semihoræ præscriptæ.

(r) *Diarium 20. Jul. & fusius Acta arcis Æliæ, eodem die.*

(s) *Literæ jam memoratæ Mutinensis ad Moronum, & Jadrensis 20. Jul. 1562.*

10. Huic obligationi restiterunt Patrum nonnulli, propterea quòd non omnes Theologi digni erant ut æquè audirentur, cùm aliqui ibi adessent, quibus neque conveniens neque conducibilis erat illius spatii definitio. Sed Præsides responderunt: His proinde ac reliquis universè liberum futurum exhibere scripto selectis Patribus, quæ sibi superessent, & visa fuissent digna ut exponerentur. Verumtamen in obicem insuperabilem confestim offensum est. Salmeron, qui inter Theologos Pontificios primus erat, negavit velle se ullâ temporis lege coarctari, dicens, Ubi agebatur de Decretis, Spiritus Sancti nomine conficiendis, non aliam esse adhibendam mensuram in explicanda sententia, nisi quam S. Spiritus afflatus dictasset: satius esse in rebus tanti momenti tacere, quàm mutila loqui. Et quamquam Legati dicerent, (t) spectatâ ipsius singulari conditione non tam strictè cum eo actum iri, ille perstitit in quovis limite

mite repudiando. Quare in primo cœtu solus integrum spatium occupavit, idemque in sublecuto à Torres peractum. Quamobrem ne incurreretur in invidiam nimis notabilis personarum acceptionis, oportuit novam illam restrictionem prorsus auferre. Ex quo Legati aliquam animi acerbitatem in Salmeronem concepere: non quidem propter ipsum, quemadmodum ad Borromæum scripsere; sed propter necessitatem, in quam ab illius exemplo conjecti erant, suæ dignitati aliquid detrahendi, officiendique celeritati processus, sublatâ jussione, & ne inchoatâ quidem executione.

(t) *Literæ Legatorum ad Borromæum, & Jadrensis ad Cornelium, 29. Julii 1562.*

11. Suavis hujus facti telam non præterit absque suarum fimbriarum additamento. Dicit, duos hosce Jesuitas magnâ petulantiâ jussa fuisse transgressos, cùm objiceret Salmeron, Sibi, quippe Theologo Pontificio, tempus præscribendum non esse; eumdem tamen, per integrum temporis spatium locutum, nonnisi communia quædam & memoratu non digna protulisse. Quatuor Suavis dicta hic falsitatis revincuntur ab authenticis monumentis, à me productis. Non duo, sed unus erat Jesuita: non legem petulanter transgressi sunt, sed facultatem à Legatis obtinuerunt: Salmeron illi præscripto non repugnavit tamquam Theologus Pontificius; sed declaravit, se tacere malle, quàm in argumento tanti ponderis non promere quidquid sibi conscientia dictasset: & tantum abest quòd communia attulerit, ut non modò ejus sermo magnis laudibus commendatus appareat in quadam Archiepiscopi Jadrensis epistola (tametsi alioquin ejusdem prolixitatem improbet) sed, sicuti narrat Paleottus, ab ipso tunc celebris quæstio excitata sit, Num Christus seipsum pro nobis in cœna immolaverit; & ea quæstio etiam, pro eo quod ipse Suavis affirmat, Theologos ac Patres diuturna disputatione detinuit. Quicumque doctissimi illius scriptoris voluminaSuperEvangeliis legerit, non poterit non mirari Suavem, qui ex maledicendi libidine nihil veretur se ignorantem prodere, ausus carpere quasi communia quædamelocutum ejusmodi virum, qui præcelso illi conventui promeritus est interesse tamquam primus Pontificis Theologus. Verius objectare illi potuerat, Romæ minimè placuisse oppugnatam ab eo præscriptam temporis limitationem, cum (u) optavisset Pontifex, ut primus ex suis Theologis exemplo aliis præluceret, ideoque Legatis injunxit, ut Salmeronem ea dere in posterum commonerent: sed ipsi, antequam hæc acciperent mandata; difficultate persistendi inter eos fines agnitâ, rem significarunt Pontifici, à quo ipsorum arbitrio commissa est.

(u) *Duæ literæ Borromæi ad Legatos, 29. Julii & 6. Augusti 1562.*

12. Decretum pariter in cœtu 20. diei fuit, ut Patres aliqui deligerentur, qui doctrinæ decreta digererent, & alii qui colligerent abusus corrigendos, ad Sacrificium spectantes. Uterque delectus Legatis à Patribus remissus: illi verò spectatissimos ex variis nationibus Theologus ad alterum opus selegerunt, nec minus excellentes doctrina ac prudentia ad alterum conficiendum, qui minores Theologos consulerent. Fuit qui proposuit, ut adhiberentur Canones sub Julio parati: (x) sed objectum est, in rebus nondum definitis haud oportere à Synodo centum octoginta Patrum conscientiam suam reponi in eo quod sexaginta Patribus vilum fuerat. Prærogativa tum numeri tum ætatis satis est, ut ipsa prærogativis reliquis præferatur, tum ob causam magis acceptam, tum ob victoriam minus oppugnatam: ex minori siquidem excellentiæ titulo ea præfertur, quam prærogativa quæ in virtutis meritique præstantia sita est.

(x) *Extat in epist. citata Mutinensis ad Moronum.*

CAPUT XIV

Lansaci studia apud Regem, ut Præsules ac Theologos mitteret. Literæ Reginæ, quibus à se mitti scribit; ac moram petit, sed cum repulsa. Profectio Fabri in Galliam, ejusque ad Reginam literæ. Earum examen. Cæsaris ardentissima postulata pro Calicis concessione.

1. Dum hæc in Concilio agebantur, post habitam Sessionem Lansacus Orator Regem edocuit (a) de iis omnibus quæ gesta fuerant. Se purgavit, quòd vehementiùs non institisset, ut nova celebratio declararetur, cùm sibi in comperto esset, ubi ad extremos conatus ipse deveniisset, suo discessu, nisi rem impetraret, denuntiatio, vice novi Concilii nullam planè Concilium habitum iri: Italos numquam consensuros, numquam Hispanos, sed potiùs Synodum dissoluturos: & Germanis ipsis satis esse, si neutra pars decerneretur. Hispaniæ Regem jussisse à postulato Continuationis desisti; sed mirum non esse, illum non curare ut obtineret verbo quod re obtinuerat, cùm jam Synodus progressa esset ad sancienda dogmata, quæ sedente Julio supererant. Consultum à se fuisse, ne quid inferretur detrimenti Galliæ consuetudini in Gallicis negotio: elaborari articulos Sacrificii, quos ad ipsum Regem mittebat: is, si quam in iis aliisve peculiarem rationem haberet, tempestivè significaret: potissimum verò, ne amplius moraretur missionem illuc Præsulum ac Theologorum qui partes ipsius sustinerent. Statutum fuisse, ut de quovis articulo tres Theologi à singulis Principibus missi loquerentur, à singulis Principum Oratoribus selecti: eâ se facultate uti non posse, cum ibi suæ nationis Theologi non adessent. Amplificabat etiam, quantum tribueretur in Concilio menti Pontificis, præsertim ab Italicis Episcopis: Hispanos anteà præfervidos, posteà tepefactos & hebetatos, Cæsarem, qui postulatorum emendationumque volumen miserat, rejecisse posteà in Legatos, ut pro ipsorum arbitratu partem aliquam Synodo subinde proponerent. Quare nisi Gallicorum Præsulum cohors accederet, vires Gallicæ nimis enerves ibi jacere, parumque sperandum esse de articulis à Rege traditis in Oratorum mandatis.

(a) *Literæ Lansaci ad Regem 19. 23. & 24. Julii 1562.*

2. Aliquot post dies Reginæ (b) literæ ad Lansacum delatæ sunt, quæ dies 23. Julii signatæ fuerant. In his significabat, ante Septembris exitum adfuturos Tridenti quadraginta Gallos, partim Episcopos, partim Abbates, quos Lotharingus Cardinalis adducturus esset; atque idcircò Sessionem usque ab illorum adventum protrahendam curaret. In hujusmodi quoque sententiam pari-

ter ad Mantuanum scripsit. Expositit itaque Lansacus Legatis, & coram & scripto (c) ipsis tradito, Cupere Christianissimum Regem, ut illius Synodi definitiones ab Ecclesiæ Romanæ adversariis reciperentur, quoniam aliis opus his non erat. Ad id plurimum profuturum, si unà cum eo venerando conventu reliquarum Christianarum nationum, Galliæ quoque Præsules in illas definitiones concurrerent: hos eosque præpeditos necessariis nexibus, quos ipsi Legati comprobarant: illic Regis mandato ad exitum Septembris ut tardissimè adfuturos. Ea propter à se peti, ut ad id usque temporis Sessio prorogaretur; atque ita eventurum, ut Protestantibus, quorum causâ potissimum Synodus coacta fuerat, minor esset obtentus festinationis accusandæ. Et ne videretur Christianissimus Rex (qui primus apud Pontificem, apud Cæsarem, & apud Catholicum Regem eam convocandam curaverat) velle tunc, ut ea per otium dissolveretur, proponi ab ipsa, interim posse stabiliri aut leges disciplinæ, aut articulos adhuc pendentes de usu Calicis, qui postulabatur à Cæsare.

(b) *Epistola Lansaci ad Reginam 14. Aug. 1562. & Fabri ad eamdem Lansburgo in Sabaudia, 22. Aug. 1562.*

(c) *Latinè impresso cum responso in memorato libro literarum Gallicarum.*

3. Hæc epistola molestiam Legatis incussit: nam ex altera parte moras trahere ipsis non licebat ob acceptas Pontificis jussiones, & spectatâ dignitate Concilii, toties hujusmodi promissis delusi, atque incommodis singularum Ecclesiarum, & discrimine, quod semper affert cunctatio ingentibus prævalidisque conventibus. Ex alterâ parte nimis æqua postulatio videbatur, ut brevi temporis spatio exspectaretur cohors tam ampla tam præclaræ nationis, unà cum Cardinali tam sublimi natalibus, doctrina ac prudentia. Moram igitur ad respondendum petiere; (d) non quò de assensu dissensuve deliberaretur, sed quo rationes validissimæ, ac mollissima verba excogitarentur, quibus simul bonus color, & non malus sapor inderetur repulsæ. Paulò post scripto responsum est, (e) quò postulato itidem scripto responderet; præcipuè verò brevitati studuerunt, quippe quæ quantò illa ad persuadendum ineptior, tanto ex circumspectione accommodatior est. Illius sententia hæc fuit. *Episcopos Galliæ antequam Synodus aperiretur, decem circiter menses expectatos fuisse: post ejus inchoationem, quæ Gallorum potissimum causa habita erat, Patres sex menses supersedisse rebus gravioribus agitandis. In præsentia jam inceptum de illis agi; nec utique decorum esse ob quamcumque conditionem pedem referre, cum videretur id fieri non posse sine Concilii ignominia, & sine multis gravibusque incommodis tot Præsulum, qui jam convenerant. Sessionis prorogationem, quæ præcipuè petebatur, Legatorum potestati absque Patribus non subjacere; adeoque extra Legatorum facultatem esse ipsius promissionem.*

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 10. Aug. 1562.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 14. Aug. 1562.*

4. Non propterea despondit animum Lansacus, sed ad Reginam scripsit, (f) ab ea se petere, uti certiorem ipsum redderet, essentne revera illi Præsules & Lotharingus adventuri, & jam iter arripuissent: nam si res ita se haberet, etiamsi Legati postulatum exclusissent, sibi tamen impetrationem se polliceri; si non aliter, saltem obnuntiando, nisi Galli Præsules expectarentur, illius Synodi Acta se pro non legitimis habiturum. Verùm quoniam existimabatur, in ampla illa Aula (ubi negotia vel maxima decrescunt, perinde ac ingentia flumina in mari) ad convertendos animos ad ea, quæ valdè procul aderant, adeoque parum efficacia ad permovendum, satis non esse debilem in paginis impressionem, statuerunt collegæ, (g) ut Faber tertius Orator in Galliam pergeret, ac Reginæ palam faceret & rei gravitatem & festinationis necessitatem. Sed per viam contigit Fabro, ut à domesticis negotiis ad suam patriam vocaretur, de quo collegas monuit; simulque per familiarem hominem ipsorum literas ad Reginam misit, ac per eumdem significanda curavit, quæ ipse habebat in animo coram proferre. Quam sinistra de Fabri religione fama esset, alibi palam fecimus, & quam animi affectionem haberet in Ecclesiasticorum rituum conservationem, & in Concilii dignitatem, ipse jam ostenderat in acerba oratione ab ipso habita in conventu, alia ab illa cujus exemplar anteà communicarat, per asperam Patrum indignationem: quare memorata hujusmodi hominis epistola conflata fuit sententiis, quæ gemmarum speciem Suavianis oculis præ se ferunt: quemadmodum placet mihi ejus summam fideliter referre, ita ne graventur alii mecum illam sincerè perpendere.

(f) *Memorata epist. die 14.*

(g) *In memoratis literis Lansaci & Fabri ad Reginam.*

5. Initium ducebat ex querimonia, quod sperari non posset in Synodo fructus optatus concordandi sententias oppositas, & pacificandi dissidia Religionis, cùm adessent ibi quidem complures præcellentes viri, & Itali & Hispani; sed major numerus nec eam quæ satis esset virtutem, nec eam voluntatem haberet. In hæc priora illius imaginis lineamenta parumper figamus obturum. Quod spectat *ad eam quæ satis esset virtutem*, scire ipsum oportebat, in ingenti quadam communitate fieri non posse, ut major numerus ex iis constet qui præcellunt. Satis est, agnitos à Fabro fuisse in Synodo multos viros præcellentes. Etenim in quovis collegio his tandem viris reliqui rem permittunt. Quod spectat *ad voluntatem*, observetur, an in quibusdam articulis, quos Faber optabat, tum quo allicerentur Protestantes, nonnullis ad eos conciliandos indultis, tum ad permutandos ritus ac regimen Ecclesiasticum, variarent inter Patres sententiæ, an omnino de repulsa convenirent. Ubi pauci, & ii quos ipse præcellentes appellat, ad id parati fuissent, existimare potuisset, potiorem cognitionem, melioremque voluntatem in minori numero inesse; sed cùm omnes probarentur concordes, oportebat eas aut bonas aut pravas æquè in omnibus judicare.

6. Querebatur posteà, à Legatis sibi dumtaxat facultatem proponendi fuisse retentam. Verum id est, ob rationes suprà adductas: hoc non obstitit, quò minùs Orator quilibet, & quilibet Episcopus exponeret Synodo semper quod ipsi placuisset. Id in comperto fuit non solùm ex articulo de mansione, non solùm ex libello Cæsareo; (qui, tametsi argumenta Præsidibus molestissima contineret, ideò propositus non est, quòd initio Cæsaris Oratores ad rem protrahendam flexi sunt, postea vero Ferdinandus ipse, ad omittendam) sed ex opere ipsorum Gallorum, qui & ad primum ingressum

ingressum tam gravia, Legatisque displicentia in medium attulerant, & posteà alia produxerunt, quandocumque collibitum ipsis fuit, quemadmodum in processu narrabimus. Atque idcircò Lansacus, legationis Princeps, in memorata epistola ad Regem ante mensem scripta non excusavit retardatam à se propositionem articulorum, qui sibi commissi fuerant, ob ejusmodi impedimentum; sed quia rerum conditiones haud sibi visæ fuerant idoneæ ad expeditum successum.

7. Neque pariter conquestus est Lansacus de eo quod per acres querimonias addebat epistolæ suæ Faber; nimirum, quod minimè permitteretur Oratoribus collegium universum alloqui, præter primum accessum, sed aliis vicibus solum Legatos: quod posteà miro artificio Suavis amplificat, arguens inde extremam in Concilio servitutem, quando ne aures quidem liberas obtineret. Profecto Suavem non latebat, id esse moris etiam apud Respublicas maximè liberas, ubi Oratores legationis negotia in magno supremoque Consilio nequaquam exponunt; sed audiuntur à selectis Senatoribus, qui dein aut per se ipsos respondent, aut referunt ad maximum conventum pro opportunitate res propositas. Quin hoc etiam adest discrimen, quòd nec apud hujusmodi Respublicas licet Oratoribus Senatores alloqui privatim, nec ullus est Senator, qui Oratorum partes agat in Consiliis: at verò in Synodo licebat Oratoribus pro suo arbitratu agere cum quovis Episcoporum, licebat uni eidemque Oratorem & Episcopum esse, quales reipsa erant Cæsariani, ac postmodum alii quoque fuere, & cuilibet Oratorum aderant in conventu Præsules ipsius Principi addicti, paratique ad cuncta ejusdem postulata exponenda. Et sanè hujusmodi consuetudo, ut Oratores ad Respublicas missi cum paucis agant, non cum pluribus, non modò communis est, sed necessaria. Pleraque negotia, & ea quæ majoris momenti sunt, proponi non possunt, eisque responsa reddi liberè; coram multitudine; ac proinde admissio ad colloquium eâ privatâ ratione, non est coarctatio libertatis ipsi conventui, sed libertatis dilatatio ipsis Oratoribus. Ceterùm non experimento constiterat, quandocumque voluerant vel acerbissima quæque proponere, solemnem illis audientiam factam, sicuti Cæsareis Bononiæ Pauli Tertii ætate, & Gallis Tridenti Julio Pontifice?

8. Tum affirmabat, unicum præsidium esse posse, Lotharingi Cardinalis, Gallorumque Præsulum adventum. Bene habet. Sed ii, quippe majori studio doctrinaque Religionis præditi quàm Faber, longè alii fuere quàm ille eos sibi pingebat. Res collatione patefiat. Dicebat ipse, ab illis articulis jam paratis de Sacrificio, aditum Protestantibus perpetuo occlusum iri; at vero si quid mutaretur, ac leniretur, sibi polliceri, facilè eventurum, ut simul quod præcipuum est nostræ Religionis conservaretur, simul ad frugem illi reducerentur. Num fortè hujusmodi umquam pigmenta proposuerunt Lotharingus & Episcopi Galliæ? Ac nimis quidem crassè errabat ille & in facto & in jure. In facto; quoniam planè constitit, ex tot colloquiis habitis à Cæsarianis, & in libris utrimque vulgatis, dissidia inter Catholicos & Protestantes non in quibusdam pusillis versari, sed in Fidei cardinibus: in jure, quia in Fide nihil est pusillum; punctum quodlibet æquè ac sphæra ingens est: & qui aberrat in puncto, aberrat in toto.

9. Quod si hoc non succederet (pergebat ille) saltem emendationem disciplinæ urgente Lotharingo benè processuram. Etenim Hispani recto erant animo, sed capite carebant, hærebantque attoniti ad recentem Regis castigationem: & initio dixerat, non solum obtineri non potuisse ab Oratoribus, ut Synodus id concederet quod sacræ Scripturæ, & primævæ Ecclesiæ consonabat, sed ne id quidem, quod Decreta Canonesque Pontificum complectebantur.

Si Fabri ita scribentis sententia erat, præsentes Ecclesiæ ritus Divinis Literis adversari, fuisset planè locutus tamquam hugonotus. Sin autem dolebat, cunctas res Ecclesiasticas redigi non posse ad usus ætatis Apostolicæ, neque pariter ad ea omnia quæ variis temporibus statuêre Pontifices; mirum admodum est, quòd tam egregius Jurisperitus admirationem præse tuleritl, cùm documentum notissimum sit, leges & consuetudines humanas, tametsi legitimas & sacrosanctas pro aliqua tempestate, rectè pro alia variari: & ubi etiam id ex parte contigisset hominum vitio, nonne illi compertum erat, quàm difficiles ac periculosæ sint ingentes vel in melius mutationes, adeoque id quod consuetum est, si tolerabile sit, cuicumque novitatis commodo præferendum esse? Quæ respublica, quod Regnum, quæ Natio vellet posse etve in præsentia remigrare cunctis in rebus ad eos mores, easque leges, quibus cùm primò condita sunt, utebantur? Oportebat ut ipse animadverteret, an id suis in provinciis effici potuisset. Sunt hæc reverà inaurata vocabula aut seducentium aut seductorum, & sub ostentatione medicinæ evadunt toxica publicæ tranquillitati.

10. Magis quàm Orarores Gallici cœperunt Cæsarei acquiescere Legatis ac Pontifici. Tridentum Româ redierat Arrivabenus, (h) eò missus à Mantuano, ipsum, sicuti narravimus, excusaturus: & retulerat inter cetera, cupere Pontificem, ut Synodus Cæsari gratificaretur, Calice illius provinciis concesso, quod iteratis literis Borromæi Cardinalis (i) confirmatum est. Rescripserunt Legati, in eadem se quoque esse sententia; sed aliquid ambigere de successu in Concilio. Facilorem ab ipsis etiam existimari viam, quam Pontifex etiam probarat, ubi Patrum contentio prænosceretur, id esse, ut ibi generatim decerneretur, posse in eo leges relaxari, ubi certæ quædam conditiones simul coirent: judicium verò, an hujusmodi conditiones in hoc alterove casu adessent, in prudentia Pontificis reponi, qui, utpote in altiori loco constitutus, res meliùs discerneret; &, utpote præditus auctoritate perpetuâ, & quæ etiam post Synodum perduraret, plus potestatis obtinebat, cujus vi præscriptæ conditiones retinerentur. Adjecerunt Legati, se quoque aliquid conaturos fuisse, ut Synodus illud per seipsam indulgeret; sed ab eo conatu abstinuisse, quod ignorarent, qualis inde futurus esset aut effectus aut interpretatio tum ibi tum alibi.

(h) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 4. Aug. 1562.*

(i) *Ad Legatos in communi, & ad Mantuanum nominatim.*

11. Biduo post hæc responsa à Legatis ad Pontificem scripta, ipsos adiit Quinque Ecclesiarum Antistes, (k) scisciturus, quid à Pontifice super eo negotio accepissent. Ajebat ille, Stimulari se singulis literis à Cæsare: ab eodem scribi, vix ampliùs contineri posse populos suos, aliosque Sedis Apostolicæ studiosissimos, quin in absurdum aliquod prolaberentur. Supra modum eos tristitiâ affectos, quòd postrema Sessio, à qua exoptatam

tam conceſſionem ſperabant, hujuſce fructus ſterilis evaſiſſet; id verò ita fuiſſe interpretatos, ut ipſa dilatio penè deſperationem pareret. A Bavariæ Duce in poſtremis Comitiis ſubſidia contra Turcam ægerrimè obtenta fuiſſe, & ſolùm pollicendo & ſua & parentis ſui validiſſima poſtulata ad id ipſis à Synodo impetrandum. Ubi primùm illic innotuit Pii IV. creatio, inæſtimabilem fuiſſe lætitiam, propterea quòd confiderant, ſe hujusmodi in dulgentiam conſecuturos á novo Pontifice, ut qui ſuis oculis & aviditatem & neceſſitatem in illis provinciis inſpexerat. Legati propitiam voluntatem Pontificis illi teſtati ſunt: de qua dixit Epiſcopus ſe pariter certiorem redditum ab Oratore Cæſareo, qui Romæ degebat. Poſteà demonſtrarunt incertam eventus aleam ob propenſionum ſenſorumque varietatem. Quare ipſi propoſuerunt eamdem agendi rationem, quam ut idoneam Pontifici perſuaſerant: ſed non item perſuaſere Oratori, opponenti, populos hinc deducturos fuiſſe, Concilium libertate non frui, nec ab eo facultatem obtineri ad beneficium impertiendum: quin quanda Pontifex rem Synodo commiſerat, ſi hæc rurſus illam in Pontifice reponeret, artem & verſutiam ſuſpicaturos in iis, quibus ut plenè fiderent, Religionis utilitas poſtulabat. Quare alia ratio excogitata eſt, ut petitio ejusmodi conditionibus conveſtita Synodo proponeretur, quæ illius aſſenſum faciliorem redderent; nimirum inter ceteras, ut illi populi obligarentur ad credenda, obſervanda ac propugnanda quæcumque Synodus decreviſſet. Siquidem Patres, conſpicati tam amplum emolumentum Eccleſiæ ac decus Concilio inde redundaturum, ſimulque animadvertentes, in unum ibi coaleſcere auctoritatem, gratificationemque tum præſentis Cæſaris, tum futuri, ad rem indulgendam ſeſe flexiſſent. Atque hujusmodi rationi ſatis Draſcovizius libentiſſimo animo acquievit, actis abundè gratiis, exhibitisque promiſſis.

(k) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. Aug. 1562.*

12. Rediit (*l*) haud ita multò pòſt is Archiepiſcopus Pragâ, quò ad Maximilianum cororandum ſe contulerat, ſicuti dictum eſt, iteravitque Ferdinandi poſtulata ad Calicem impetrandum, teſtatus in reliquum tum literas tum opera Legatorum Cæſari fuiſſe pergrata.

(l) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 13. Aug. 1562.*

Hujusmodi erant ſenſa, effectus, & vota Pontificis, reliquorum Principum & Oratorum, dum minores majoresque Theologi operam navabant ſtabiliendis Decretis in quæſtionibus de Sacrificio, quorum per eos planè dies, in quos incidit reditus Pragenſis Archiepiſcopi, digeſſerunt pro communiori ſententia Canones & doctrinam. Sed eorum amplitudo, quæ dicta & agitata ſunt, quæque contigerunt in peculiaribus ac generalibus cœtibus, antequam Seſſionis fructus matureſceret, adigit me, ut aliquid quietis præbeam Lectoribus, measque narrationes redordiar; cùm ſæpè ipſe rerum ordo ac diſtinctio varietatis, voluptate non minùs quàm ceſſatio, mentem recreet: menti ſiquidem ut quæ cibo ſuo ſaturari nequit, ſicut accidit corpori, numquam cibi ſatietas, ſed ejusdem iterata frequentia nauſeam affert.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI
LIBER DECIMUS OCTAVUS.

ARGUMENTUM

CONSILIA minorum Theologorum, ac poſteà Patrum, de Sacrificii articulis; & quæſtio ibi excitata, An Chriſtus ſeipſum in Cœna immolaverit. Non modica ſententiarum rationumque varietas de Calicis conceſſione, propoſitâ cœtui Caſare poſtulante. Controverſia, Num Apoſtoli Sacerdotii Ordinem in Cœna ſuſceperint. Parata ad mores reformandos Decreta; ſed cum querimonia complurium ob illorum lenitatem. Abuſus in Miſſæ ſacrificio correcti. Suſpiciones ob Gallorum Præſulum adventum proximum. Cunctatio poſtulata ab Oratoribus Galliæ ac Cæſareis, Tridenti ac Romæ, ſed non impetrata. Nova Decreti forma de uſu Calicis, in cœtu minimè probata, ac tandem res in Pontificem rejecta. Oratorum conventus à Cæſarianis conctus. Diverſæ inter eos ſententiæ: quædam à variis Oratoribus ſimul Legatis ſignificata. Seſſio ſexta, ſeu vigeſima ſecunda. Sententiarum varietas. Exhibita à Syro Patriarcha obedientia, & in ea actione Luſitani Oratoris conteſtatio. Quæ Suavis oponit tum interdicto Miſſæ celebrandæ ſermone vulgari, tum auctoritati Epiſcopis conceſſæ ad commutandas in operibus piis extremas voluntates, tum poteſtati Pontificis in legibus relaxandis, expenſa. Legatorum epiſtola ad Pontificem de neceſſitate gravis emendationis, ejusque mandata. Articuli de Ordinis Sacramento minoribus Theologis propoſiti, & forma ipſis præſcripta. Quæſtio excitata, Num, & quo pacto Epiſcopi ſint inſtituti Presbyteris ſuperiores, jure Divino. Studia Legatorum ad eam ſopiendam, ne quæſtio de Manſione rurſus excitaretur; ſed fruſtrà. Tria ab ipſis Pontifici propoſita ad rem componendum; & quodnam illi probatum. Nova contentio de loco inter Oratorem Helveticum & Bavaricum ad tempus ſedata. Polonus Orator exceptus. Altempſii Legati profectio. Conſilium Pontificis de Legatis addendis, ſed omiſſum. Grave certamen ſuper nova quæſtione, quam diximus, Manſionis data à Rege Catholico Hiſpanis Præſulibus tradita, Sedi Apoſtolicæ propitia: & à Cæſare ſcripta ſuis Oratoribus ad morum correctionem, & conjunctionem, cum Gallis. Seſſio bis poſtulantibus dies quindecim prorogata; idque prius probatum, dein improbatum Pontifici, & qua de cauſa: ſed ſerò. Lotharingi Cardinalis adventus.

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

Theologorum conventus de Miſſæ ſacrificio Variæ Patrum ſententiæ de præmittenda explicatione doctrinæ. Quæſtio ſuſcitata, An Chriſtus in Cœna ſeipſum pro nobis immolaverit.

1. VIGESIMOPRIMO Julii minorum Theologorum cœtus inchoati, in quibus nec judices nec corona locutoribus defuere. Etenim (*a*) inter alios cœtus, in eo primo, in quo ſolus Salmeron verba fecit, auditores adfuere, omnes Legati, Madruccius Cardinalis, Oratores Cæſarei, Gallici ac Veneti, centum quinquaginta ſeptem ex Patribus, centum circiter minores Theologi, & præter hos duo ferè capitum millia. Reliqui deinceps habiti ſunt: omnesque convenere in agnoſcenda Miſſa tamquam vero novi Teſtamenti ſacrificio. Sed dum in hanc narrationem Suavis ingreditur, in ipſo limine labitur, affirmans, in conventu vigeſimâ quartâ Julii habito Georgium Ataidam Luſitani Regis Theologum dixiſſe, Unicum illius dogmatis fundamentum in concordi Patrum traditione inniti, & ab eodem fuiſſe negatam vim probationibus, quæ deducebantur ex facto Melchiſedech, ex celebri Malachiæ teſtimonio, & ex verbis Chriſti ad Apoſtolos in Cœna: Proteſtantium argumenta efficaciter ab eo pruducta; ſed enerviter rejecta, adeoque in ſiniſtram ſuſpicionem illum incidiſſe: eâ tamen purgatum fuiſſe ab iis, quæ illius collegæ ac cives attulerant; ſed paulò poſt inde receſſiſſe, ac proinde non extare ejus nomen in catalogis poſt Concilium impreſſis.

(a) *Diarium, 21. Julii 1562.*

2. In primis Georgius Ataida, Comitis Caſtaneræ filius, nec eo die, nec umquam de argumentis illius Seſſionis ſermonem habuit, ut liquet ex Diariis & Actis. Deinde non modò è Concilio tunc non receſſit, quòd in ea diſputatione minùs aptè ſe geſſerit; ſed commorabatur, ibi commoratum fuiſſe quinque poſteà menſes, cùm Borromæus per epiſtolam ſuam, petente Oratore Luſitano, Romæ ſcriptam Legatos (*b*) rogat, ut illi & honorem exhibeant & favorem; ſimulque optimam de ipſo exiſtimationem præ ſe fert. Is etiam poſt Synodum promotus in Luſitania fuit ad nobilem (*c*) Eccleſiam Viſei; habitusque planè fuit in multo majori pretio, quàm illi haberetur, qui ab Oecumenica Synodo receſſiſſet, quòd ibi ob modicam doctrinæ ſanitatem haud placuiſſet.

(b) *Literæ Borromæi ad Legatos, 23. Dec. 1562.*

(c) *Vide Aloyſium Granatam in ſecunda parte Symboli, cap. 7. in particula, cui titulus eſt, De aliis miraculis notabilibus ætatis noſtræ.*

3. Jam verò res longè aliter quàm narrat Suavis contigit in altero Theologo Luſitano Franciſco Forero, Ordine prædicatorum, cujus ſermo habetur in Actis illius diei: (*d*) & ea, quæ illi evenere, narrantur ab Archiepiſcopo Jadrenſi, & Mutinenſi Epiſcopo, qui interfuere: (*e*) nec ille diſceſſit è Synodo, ſed usque ad exitum ibi perſtitit, ejusque nomen recenſetur in Concilio poſteà typis edito Antverpiæ ac Lovanii. Quin abſolutâ Synodo, à Pontifice adhibitus idem fuit unâ cum Archiepiſcopo Lancianenſi; & Mutinenſi Epiſcopo, gravi & honorifico molimini, Tridenti non omnino perfecto, reformandi Miſſalis ac Breviarii, formandique Catechiſmi: fuit etiam à ſecretis Conventui, deſtinato ad indicem abſolvendum: quapropter in procœmio in Operis fronte, illius nomen inſcriptum legitur. (*f*)

(d) *Acta arcis Æliæ*

(e) *In literis ad Cornelium & Moronum Cardinales, 27. Jul. 1562.*

(f) *De ipſius virtute & eruditiſſimis Operibus conſule Xiſtum Senenſem in Bibliotheca ſancta ad ipſius nomen.*

4. Præterea inficiatus ille non eſt, Scripturæ teſtimoniis, quod intendebatur, probari, ſed ratione aliâ communi explicavit tum id quod Chriſto tribuitur ex ſimilitudine Melchiſedech, tum verba à Deo dicta apud Malachiam ad Hebræos: (*g*) *Munus non ſuſcipiam de manu veſtra; ab ortu enim ſolis usque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Inſuper id quòd à Chriſto dictum eſt Apoſtolis in Cœna, voluit Forerus ut vim haberet ad eam conſecutionem trahendam non ex meris literæ conditionibus, ſed ex unanimi Patrum interpretatione; à quibus tamen, ajebat ille, ita intelligitur, ſed non affirmatur, hanc ipſorum intelligentiam eſſe Fidei dogma. Idcircò colligere ſtuduit, Sacerdotum inſtitutionem poteſtatemque ſacrificandi ipſis traditam, traditioni quidem, non autem Scripturæ verbis comprobari; quod longè abeſt ab eo, quòd ſuſè refert Suavis tantâ confidentiâ, perinde ac ſi ſuis ipſe oculis ab auctographo exemplar exſcripſiſſet: ſed proprium eſt mendacii, quamvis à timore plerumque progeniti, ſocium eſſe temeritatis.

(g) *Cap. 1. v. 10. & 11.*

5. Reliqui Luſitani animadversâ moleſtiâ, quam eo die Foreri ſermo in cunctos diffuderat, ſtuduerunt honorem plauſumque nationi ſuæ recuperare, confirmantes communem locorum Scripturæ, quæ fuerant adducta, interpretationem, & reſponſa à Forero prolata rejicientes; non tamen per modum damnantium, ſed explicantium ipſius dicta: præcipuè verò triduo poſt egregiam diſſertationem habuit Melchior Cornelius, (*h*) Theologus à Sebaſtiano Rege miſſus, ubi notavit, teſtimonium Malachiæ ita intelligi à ſecundo Concilio Nicæno, Actione quartâ: obſervavit, à Chriſto, cùm eſſet Sacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedech, panem & vinum immolari debuiſſe; cumque idem Apoſtolis dixiſſet, *Hoc facite*, ipſis proinde illum impoſuiſſe, ut panem ac vinum immolarent: ſuaque dicta non modicâ eruditione ac doctrinâ confirmavit.

(h) *Præter Acta, fusè eſt in Diario, 27. Julii 1562.*

6. Convenerant de cunctis articulis Theologi: quare à ſelectis Patribus Canones ac Decreta digeſta ſunt, quæ ſexto Auguſti (*i*) cum reliquis Patribus privatim communicata, quò per aliquot dies illa perpenderent; & undecimo die generali confeſſui ſunt propoſita. Duæ hic præcipuæ controverſiæ ſubortæ ſunt.

(i) *Diarium & Acta, 6. & 11.*

Altera, de qua leviùs diſceptatum eſt, An eſſet ante Canones apponenda aliqua doctrinæ declaratio. Partem negantem Caſtanea ſuſtinuit: Id adverſari conſuetudini ſuperiorum omnium Synodorum; imitandam eſſe præcipuè Synodum Apoſtolorum, quibus ſatis fuit dicere: *Viſum eſt Spiritui Sancto, & nobis.* Ita ſapientes judices agere, qui rationes latis ſententiis non apponunt: id aptius eſſe ad conſervandum Concilii auctoritatem, omnemque anſam oppugnatoribus amputan-

tandam. Hujusmodi doctrinam videri inutilem ad permovendos hæreticos, quippe nixam traditionibus, quas illi aspernantur; supervacaneam Catholicis, qui excipiunt usurpantque sine dubitatione cunctos Missæ ritus, ac satis novere, ea omnia antiquitati & auctoritati conformari. Ad hanc sententiam accessere Episcopi Clodiensis & Stabiensis: alter, ut illam roboraret, dixit, Nostræ diuturnissimæ possessioni opus non esse alio fundamento ad eam stabiliendam: alter, Transmissam fuisse Julii III. ætate formam quamdam jam paratam doctrinæ super eo argumento, & ab hæreticis adversum illam multa objecta ac vulgata fuisse, quibus evenire posset, quo minùs tunc satisfieret ut par est, ob brevitatem temporis ac scripturæ, de iis articulis, adeoque subiri discrimen minuendæ potiùs quàm augendæ firmitudinis definitionibus. Idem pariter opinabatur Episcopus Quinque Ecclesiarum, admonens, satius esse modum imponere tot libellis, sæpè inter se repugnantibus, de hujusmodi argumento jam editis, qui in Ecclesiæ agro evadebant potiùs aut contentionum zizania, aut superfluitatis palea, quàm flosculi formositatis.

7. Ex altera parte Callinus (*k*) Archiepiscopus Jadrensis, Ruberius & Blancus, alter Senogalliensis, alter Auriensis Antistes, Joan. Baptista Osius Reatinus, & Alexand. Sfortia Parmensis, qui postea inter Purpuratos eluxit, & de quo inter primas Pauli IV. turbas locuti sumus, brevem aliquam explicationem voluissent, quæ ad merè declarandos Canones, non ad eos comprobandos, nec ad hæreticos convincendos vim obtineret: rem ampliùs integram non esse; jam innotescere, admotam aliàs à Concilio manum fuisse huic doctrinæ operi: ea tunc si retraheretur, visum iri reprehensionibus adversariorum cedere, simulque aut opus ipsum perfici non posse, aut opifices satis non esse: utrumque indecorum Ecclesiæ. Servandam tamen brevitatem sobrietatemque, laudatam ex iis quæ primæ sententiæ fautores attulerant.

(k) *Acta, ac literæ Jadrensis, 10. Augusti 1562.*

8. Sed tertia opinio vicit: Ponendam esse in fronte Sessionis doctrinam pro thematis dignitate, quâ doctrinâ confirmatæ viderentur definitiones, & ea quæ opponuntur, abjecta. Ita censuit Paulus Jovius Nucerienſis Episcopus; & pro hac parte pugnarunt acriter Stella, Fuscararius: Bovius, & Prosper Rebiba Episcopus Trojanus: Prætermitti non posse omnem explicationem doctrinæ ob rationes adductas à propugnatoribus secundæ sententiæ: nec pariter brevem esse adhibendum sermonem, ne adversariorum argumenta insolubilia viderentur. Si Concilium eum morem tenuerat in superioribus argumentis, longè id impensius agendum tunc in eo argumento, non expenso ab anteactis Conciliis, amplo ac difficili, & à variis sectis oppugnato. Adjecit Franciscus de Gado, Antistes Lucensis in Hispania, Deberi fidelibus non modò definitiones eorum quæ essent credenda, sed non minùs Pastoribus & Concionatoribus deberi doctrinam eorum, quæ ab ipsis tradenda sunt populis ad dogmatum explicationem & confirmationem: nec eam expositionem doctrinæ melius alibi ab Ecclesia præstari posse, quàm in Oecumenica Synodo, ubi sapientiæ flos convenit, ubi quæ singuli noverint cunctis communicantur, & ubi veritatis Spiritus præsens est.

9. Castaneæ argumentis respondebant Petrus Camajanus Fæsularum Episcopus, & Didacus Covarruvias Civitatensis: Non solius judicis partes agere Synodum, sed simul magistri ac parentis, & oportere, ut doctrinâ magis quàm gladio hæresim ipsa profligaret. Id Fuscararius corroborabat ex eo quod communiter scholastici tradunt in proœmio Magistri Sententiarum: Fidei quoque dogmata exornanda esse atque illustranda rationibus, non quasi nostræ Fidei fundamentis, sed tamquam munitionibus adversus objecta non credentium. Ajebat Stella: Non ex eo quod hæretici traditiones rejicerent, deserendum esse à Concilio usum hujusmodi prævalidarum probationum; stultum esse litigatorem, qui in sua intentione stabilienda tacet id quod potissimum convincit, eò quòd adversarius illius despectum præ se ferat. Idem comprobabat Gadus: Quoniam reverà nequeunt etiam hæretici hujusmodi probationes respuere, ubi rejectâ ipsarum efficacitate non habent unde reliquas, quibus ipsi utuntur, tamquam veteres agnoscant: undenam ipsis innotescere, nisi ex Traditione, Evangelium ab ipsis acceptum, illud idem esse quod à sacris Auctoribus dictatum est, & ab Apostolis promulgatum? Denique ad Synodorum superiorum consuetudinem respondebat Julius Magnanus, ex Minorum Ordine Episcopus Calvensis: Præter recentissimum ac validissimum exemplum ipsius Tridentini Concilii in præteritis Sessionibus, etiam in Ephesino Canones obscuriores adjectâ doctrinæ luce fuisse à Cyrillo declaratos. Verum tamen ii omnes cupierunt, ut exemplar propositum, quod ne suis quidem auctoribus satis probabatur, reconcinnaretur; (*l*) utque, quando complures eruditi libri de hujusmodi argumento conscripti fuerant, opus Concilii esset, ut ita loquamur, coronis quædam, quâ perficeretur ædificium.

(l) *Literæ commemoratæ Archiepiscopi Jadrensis, & Acta Paleotti.*

10. Dum hac de re disputabatur, excitata fuit secunda & major quæstio, An Christus seipsum Patri obtulerit sacrificium in Cœna, an solùm in Cruce. Ea de re nihil in paratis Decretis habebatur; propterea quòd illis formandis præerat Seripandus, cui numquam visum est (*m*) operæ pretium esse, hujusmodi definitionem assumere; sed videbatur in doctrina Julio sedente digesta positum id fuisse. Et Salmeron, cui Sotus in eo adversatus est, cùm sententiam de articulis proferret, rem fusè affirmando agitarat, suasque rationes posteà Patribus scripto exhibuerat: & nonnulli rebantur, non posse rectè fundari articulum, nimirum, Eucharistiam esse *propitiatorium sacrificium*, in eo argumento, quod Christus fuerit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, hoc est, panis ac vini, si relinqueretur ambiguum, an Christus umquam obtulisset *propitiatorium sacrificium* per panem ac vinum. Verùm cùm Decreta Patrum conventui sunt exposita, extemplò variæ super ea controversia sententiæ exortæ sunt; & sicut res in quæstionem vocatæ attentionem animi ad se fortius trahunt quàm manifestæ, quibus ingenium nihil de suo tribuit, nec potest partes maximè delectabiles inventoris agere, complures studium ratiocinationemque ad hoc argumentum converterunt. Nec id mirum accidit; Natura quippe vel maximè propriam hominis in eo posuit affectionem Spei, quæ suum quoddam peculiare bonum in ipsa boni arduitate plurimum amat.

(m) *Epist. Seripandi ad Borrom. 6. Sept. & epistola jam dicta Jadrensis, & altera, 13. Aug. 1562.*

CAPUT II.

Variæ sententiæ, earumque fundamenta, de memorata quæstione, & alia in Decretis expensa & composita.

1. SUper disputatione, de qua diximus, quatuor in classes Patres divisi. In primam abiit Madruccius Cardinalis, & cum eo Petrus Antonius de Caputo Archiepiscopus Hydruntinus, Castanea, & alii complures, affirmantes, Christum pro nobis seipsum in Cœna sacrificasse, idque Scripturæ oraculis, Patrum testimoniis, auctoribusque Græcis ac Latinis confirmantes: & addebat Castanea, id etiam in libello *Interim* Germanici contineri. Joannes Antonius Pantosa Episcopus Literarensis consideravit verbum à Christo ad Apostolos dictum, & in ipsis ad Sacerdotes: expensum quoque ad ipsum à Melchiore Cornelio, *Hoc facite:* quod verbum pro certo ponit rem quamdam omnino consimilem rei præceptæ, anteà peractam, & posteà indicatam, cùm id importetur illo pronomine *hoc*. Jam verò Christus, ajebat illi, præcepit Apostolis, & in ipsis præcepit Sacerdotibus, non solùm ut Eucharistiam acciperent, nec solùm ut consecrarent, quod satis non erat ad illos Sacerdotes constituendos; sed ut offerrent sacrificarentque pro nobis & pro nostris peccatis. Igitur ipse in ea actione, quam nobis imitandam proposuit, obtulit sacrificium propitiatorium. Id confirmavit productâ S. Thomæ doctrinâ, quod in extrema formæ prolatione sit simul à Sacerdotibus & consecratio & oblatio & sacrificium: unde colligebat, idipsum à Christo perfectum fuisse in illis verbis proferendis; aliter haberent illa efficaciam in nobis, quam non habuerant in Christo.

2. Eidem opinioni tam constanter adhæsit Bellaius Parisiensis Antistes, ut diceret, à S. Spiritu Patrum animos fuisse commotos ad illum articulum expendendum, qui erat fundamentum nostræ Religionis, & sacrificii à Christo oblati: è Cœnæ sacrificio initia traxisse sacrificium Crucis; ibi cæptam, hic perfectam immolationem; sed utrumque sacrificium in eundem finem collimasse: eoque prògressus est, ut affirmaret, dubitaturum se fuisse, an ipse hæreticus foret si aliter sentiret. Quandoque humana mens suâ ipsius caligine adeò obnubitur, ut eam pro claritate habeat, assumpto quod dubium est pro certo; ut accidit vallium incolis, quibus non apparet nebula quâ obvolvuntur, satis illi perspecta, qui eminentibus è collibus eò visum dirigit.

3. Gaspar à Casalio Episcopus Leirienſi bis abundè hac de re verba fecit, intentus enodandæ difficultati potissimæ, quæ objectabatur. Ea erat. Per hanc sententiam multum detrahi Crucis sacrificio, perinde quasi ante illud Servator Patri humanæ salutis gratia se immolasset. Et in hanc sententiam locutus est: Christi oblationem fuisse unicam respectu rei oblatæ, sed modos offerendi fuisse multos ac varios. Etenim quemadmodum S. Thomas docet, (*a*) Redemptoris passio, quamvis unica, multis processit passibus: unus fuit Judæ proditio, alius venditio, alius ipsius in Cœna ministerium, atque ita diversa cruciamenta usque ad mortem, per quam completa est: igitur Cœnam fuisse partem quamdam Christi cruciatuum Porrò sicuti antegressis promeritis dempta non est, quin potiùs aucta efficacitas per meritum Crucis; ita potuisse Christum Patri se offerre in Cœna, & sacrificium in Cruce perficere, eâ ratione quâ ipse suis reliquis operibus merendo vixit, & in Cruce merendo mortuus est.

(a) *Part. q. 83. art 5. ad 3.*

Jacobus Gibertus de Noguera Episcopus Aliphanus dicebat, Satis esse ad hanc definitionem fundandam multorum Patrum auctoritatem, quandoquidem Synodus Ephesina ipsorum testimoniis, tametsi eâ tempestate recentium, duas in Christo naturas comprobarat.

4. Pro eadem sententia disputarunt Petrus à Monte Episcopus Lucrensis, Carolus Bovius Austunensis, Marcus Laureus Dominicanus Campanensis, Franciscus Zamora, & Didacus Lainius alter Minorum Observantium, alter Societatis JESU supremus Moderator.

5. De hoc postremo, quem Ordinis mei Fundator socium habuit, primumque in eo regendo successorem, quædam quasi filii pietas me cogit, ut hic parumper subsistam, ad famam tam venerandi capitis à mendacibus Suavis maculis detergendam. Advenerat antea (*b*) Lainius è Gallia, quò perrexerat cum Estensi Legato, sicuti dictum est, cui multò priùs injunxerat Pontifex, (*c*) ut illum Tridentum mitteret; & ab eo responsum fuerat, id effectum iri. Etenim tametsi Lainius ob eximias animi dotes copiosum Parisiis fructum ederet, quem pariter ubique locorum edidisset, tunc in Gallia manibus magis quàm linguâ opus erat. Varia tamen quæ contigerant ad id usque temporis, ejus missionem Tridentum retardaverant. Et quidem à Pontifice (*d*) demandatum postremò fuerat Legatis, ut ipsum ad dicendum admitterent non solum tanquam supremum Ordinis Præsidem, sed simul tanquam Pontificum Theologum, perinde ac ipse & Salmeron bis aliàs in Synodo fecerant; atque ut humaniter illum haberent, quantum hominis doctrina, probitas & integritas merebantur. At verò Suavis dum de Lainii adventu mentionem facit, narrat illum eò perveniſſe 14. Augusti. Tres ejusdem Societatis conatos fuisse eum reliquis Religiosorum Ordinum summis Rectoribus præferre, postremo loco minimè contentum; & idcircò nequaquam recenseri in catalogis eorum, qui Concilio intervenere. Id planè mendaciorum summarium est. Initium à tenuiore ducamus. Ejus adventus non incidit in 14. Augusti; sed, si loquamur de die quo pervenit Tridentum, is fuit vigesimus tertius Julii, ut vidimus. (*e*) Side ejus ingressu in conventum, vigesimo primo Augusti, secundùm ea quæ referunt Legati in scripto, quod mox proferemus. Pergamus ad solidiora mendacia. Publici Synodi catalogi Lainium connumerant inter Generales Religiosorum Præsides qui interfuere, ut liquet ex Synodo Antverpiæ typis impressa apud Joannem Stelsium anno 1564. hoc est planè post illius finem. Tam longè Lainius abfuit ab ultimo inter summos Moderatores gradu recusando, ut ipse illum petierit. Hoc ipsum alibi audiendum curavi (*f*) ex verbis Paleotti, ubi is suorum Actorum initio recenset ordinem, qui servabatur tum in sedibus distribuendis, tum in dicendis sententiis. Sed quoniam pollicitus ibi sum magis cogentes à me probationes adductum iri, cùm ad oppositam Suavis impugnationem pervenirem, par est ut promissa persolvam. Itaque ajo, Legatos ipsos id fuisse testatos in legitimis tabulis, quibus & illi, & qui Concilio à secretis erat subscripsere

Kalend. Novemb. anno 1562. quas exhibere cuique id cupienti paratus sum.

(b) *Pervenit 23. Jul. ut habetur ex epist. Mutinensis ad Maronum.*

(c) *Literæ Legati Ferrariensis ad Borrom. 11. Martii 1562.*

(d) *Literæ Borrom. ad Legatos, 11. Maji. 1562.*

(e) *Literæ Mutinensis allatæ.*

(f) *Lib. 15. cap. 15.*

6. Ibi dicunt: *Inaudiviſſe ſe cum animi moleſtia vanum & iniquum rumorem, per varias provincias diffuſum, Lainium invitis Patribus ſeſe in conventum intruſiſſe, ſimulque fuiſſe conatum ſummis monaſticorum Ordinum Præſulibus anteire. Utrumque à vero longè abeſſe: ingreſſum illum fuiſſe ad ferendum jure ſuffragium in generali cœtu, nemine obſiſtente, & potiùs optantibus Patribus, & juſſu Pontificis, & pro eo quod ex veteri conſuetudine debebatur ſupremis Religioſorum Ordinum Moderatoribus. Dubitatum fuiſſe de loco, qui à Magiſtro Cæremoniarum ipſi tribuendus eſſet, nimirum, an infra reliquos generales Ordinum Moderatores, cum illius Ordo eſſet omnium noviſſimus; an ſuprà, quia eſſet Ordo Clericorum, qui Monachis præferuntur. Illum dumtaxat cupiiſſe, ut ipſius Ordo tamquam Ordo Clericorum agnoſceretur: ceterùm modeſtiæ, paciſque ſtudio animum præſe tuliſſe extremi ſubſellii cupidum, & reipſa extremum locum petiiſſe. Sed à Legatis, cùm alicujus anteacti Concilii exemplum ipſis non ſuppeteret, quippe quod hic Regularium Clericorum Ordo, qui latiſſimè jam per Chriſtianorum Ethnicorumque provincias cum uberrimo animarum fructu protendebatur, poſt ultimum Lateranenſe ortus fuiſſet, locum illi extra Ordinem ſejunctum à reliquis Religioſis Præſulibus datum fuiſſe, quo ibi poſt illos abſque Clericorum præjudicio ſententiam diceret, quemadmodum dixerat per ſummam quietem ac modeſtiam ex die vigeſimo primo Auguſti, quo die primum ingreſſus fuerat.*

7. Hujuſmodi fuit publicum teſtimonium à Legatis redditum: qui pariter, cum ille pervenit, ad (*g*) Borromæum ſcripſere, ſe cenſuiſſe præcipuum illi locum deberi, eique dandum curaſſe, ſed reſtitiſſe reliquos Præſides Ordinum Regularium. Ad hæc verò reſcriptum primò (*b*) fuit à Borromæo, Romæ expenſum iri quid eſſet agendum, quod ipſis poſteà ſignificaretur; ſed interim quietem partium prudenter ipſi curarent: tum additum eſt, Certò reſciviſſe Pontificem, à Lainio quemcumque gradum, qui ſibi tribueretur, acceptum iri, & inſuper non mediocri voluptate audiviſſe Pontificem, à Legatis deſtinatum Lainio fuiſſe locum ſejunctum, cunctis acquieſcentibus. Profectò Lainii nomen, perinde ac aliorum complurium, gratiam Suavi debet. Etenim ipſius calumniæ ſunt in cauſa, ut à me ſine affectatione ſcribantur, & à meis lectoribus ſine tædio legantur res ab illis cum laude geſtæ; quæ cum per ſe privatæ ſint, ac minutæ, locum in hiſtoriæ theatro non ad pompam, ſed ſolùm ad defenſionem merentur.

(g) *In epiſt. 10. Aug. 1562.*

(h) *Literæ Borromæi, ad Legatos, 20. Aug. & 1. Sept. 1562.*

8. Lainius itaque in quæſtione propoſita hoc pacto differebat: Eam eſſe tantum de facto, adeoque non ex rationibus, ſed ex teſtimoniis dumtaxat ferendum judicium. Cùm igitur (*i*) ſupra quadraginta Patres, tum Latini tum Græci, & tum recentes tum veteres, atque eorum complures Chriſti ætate propinqui, ac proinde hiſtoriam probè callentes, affirment, illum pro nobis ſeipſum in Cœna ſacrificaſſe, ipſorum dictis habendam fidem. Exemplum Melchiſedech, & ſacrificii ab eo oblati, non fuiſſe completum reipſa à Chriſto in Cruce. Igitur, in Cœna, ea verba, *Hoc facite*, intelligi à S. Leone in ſermone ſeptimo de Cœna Domini, & ab aliis Doctoribus, ut illud idem fiat quod fecit Chriſtus: & tamen ſi Chriſtus in Cœna non ſacrificaſſet, Eccleſia dum in Euchariſtia conſecranda ſacrificat, faceret id quod ipſe non fecit. Oſtendis præterea, in ejuſmodi Chriſti ſacrificio vim expiandi fuiſſe; primò, quoniam Evangelii verba, per quæ legimus, affirmati à Chriſto ſuum ſanguinem pro nobis effuſum iri, in Græco Evangelio ſimul ſignificant tempus præſens, & ſonant, *Pro vobis effunditur*; quod verum eſſe non poterat, ſi ea Chriſti oblatio ad expiationem peccatorum pro ſalute hominum non fuiſſet. Secundò, quia ſi reliqui Sacerdotes, ut dicit Paulus ad Hebræos, offerunt pro peccatis, multò magis id fecit Chriſtus in eo ipſo ſacrificio, quod inferioribus Sacerdotibus reliquit; idque ſimiliter confirmavit multorum Patrum teſtimonio, enumeravitque ſimul varia diſcrimina inter Cœnæ & Crucis ſacrificia. Denique perpendit, ab Apoſtolico adſcribi univerſè elationem Chriſti, præmiumque ipſi traditum, obedientiæ merito; adeoque cum Chriſtus obedierit non ſolum in morte, ſed etiam in cunctis ſuis operibus; cumque ejus elatio, præmiumque ipſi traditum fuerit noſtra ſalus, arguit quodcumque Chriſti opus nobis ſalutare fuiſſe, tametſi cuncta Paſſioni tamquam actui poſtremo tribuantur.

(i) *Acta Paleotti, & arcis Æliæ.*

9. Fuerunt in ſecunda claſſe Archiepiſcopi Granatenſis, Bracarenſis, & Lancianenſis, qui opinabantur, Redemptorem in Cœna ſacrificaſſe quidem, ſed ſacrificium merè Euchariſticum, hoc eſt laudis & gratiarum actionis, non ſatisfactionis & expiationis veriti, ne aliter derogaretur Crucis ſacrificio; neque pariter declarabant, illic ſeipſum obtuliſſe.

His acceſſit Albertus Duinius Veglenſis Antiſtes, qui duas in Chriſto rationes, oblationis diſtinxit alteram univerſalem, & ab ipſo adhibitam in cunctis vitæ ſuæ operibus; alteram peculiarem, ob remiſſionem noſtrorum peccatorum, & non habitam ante Crucem. Studuit ſententiam ſuam corroborare, auctoritate ſancti Thomæ, (*k*) & apertiùs Oecumenii dicto, quod productum fuerat ab Hoſio in capite quinquageſimo tertio ſuæ vulgatæ confeſſionis.

(k) *3. part. q. 47. art. 9. & q. 73. art. 5.*

Idem ſentiebat Fuſcararius, obſervans, ſacrificium Euchariſticum, quod meras laudes gratiarumque actionem complectitur, eſſe ſuapte naturâ nobiliſſimum, cùm ſit holocauſtum quoddam, quod totum ad adorationem Dei refertur; quacumque guttulam ſanguinis Chriſti redimendis hominibus ſatis fuiſſe, ſed juſtitiam Divinam imperaſſe, *ut mors morte tolleretur*, quemadmodum concinit Eccleſia. Huic ſententiæ non ſolùm Oecumenicum adſtipulari, ſed videri ſibi, poſſe jurejurando ſe affirmare, illi adhærere pariter Auguſtinum.

Andreas Moccenigus Epiſcopus Nimoſienſis ajebat, certum eſſe, ſacrificium Cœnæ, itidem ac cuncta reliqua Chriſti opera, fuiſſe nobis propitiabile; ſed à Chriſto nonniſi per Crucem noſtrarum noxarum remiſſionem obtentam fuiſſe: ibi victoriam integram reportatam; anteà multarum arcium, ut ita dicatur, adeptionem habitam. Quare ſi poſt Cœnam, & ante Crucem aliquis ex Apoſtolis obiiſſet, nondum apertum in cœlum aditum nactus eſſet.

Eadem

Eadem opinio pro certa habebatur à Didaco de Leon Auguſtiniano, Epiſcopo Conimbricenſi.

10. Tertia claſſis in doctrina ponendum cenſebat, Chriſtum ſe Patri obtuliſſe in Cœna, ſed minimè dicendum, hac illave ratione id peractum. Cùm enim id in quæſtione verſaretur, nec ullum evidens Scripturæ oraculum urgeret, Canonem aut Decretum de eo conficiendum non eſſe, niſi certè prius id à minoribus Theologis ſolerti operâ fuiſſet expenſum. Hujuſmodi erat conſilium Naclantis ac Draſcovizii; & complures ex aſſeclis ſecundæ ſententiæ poſteà huic aſſenſere.

11. Quarta claſſis ex iis Patribus conflabatur, qui duas partes ſtudebant opinamento medio concordare; idcircò ea in multas partes abibat, cùm exprometet unuſquiſque quid ipſe ſentiret, nec niſi ſeipſum auctorem haberet; ea ratione, quâ quis nonniſi ſui ipſius aſſecla eſſe vult. Inter hos fuere, qui ſecundam opinionem defenderant: ſed ſi ſingulorum ſenſa recenſerem, plus tædii quàm utilitatis afferrem.

12. Res tandem hunc exitum tulit. (*l*) Cùm initio complures repugnarent declarationi hujuſce oblati, quo hicſe Chriſtus quocumque modo obtuliſſet, poſtremò contigit adverſus quam evenire ſolet in ſubtilioribus diſputationibus, in quibus ſui quiſque ingenii conceptus amans, in propugnata ſententia inhæret firmiùs. Etenim fere omnes in primam ſententiam abiere, etiam qui acerrimè illi reſtiterant.

(l) *Literæ Judrenſis 24. Auguſti 1562.*

13. Alia capita ſunt agitata, ac præcipuè, An eſſent celebrandæ Miſſæ linguis vulgaribus. Fuit qui dixit. Pernicioſam haud ſibi videri Dalmatiæ conſuetudinem, ubi poſt lectionem Evangelii Latini, idem legitur idiomate Dalmatico, ad populi eruditionem. Omnibus tamen probata eſt interdictio celebrandi Miſſam vulgari ſermone. Quin Epiſcopus Nimoſienſis retulit, in ſua Diœceſi ab hæreticis, cùm plurima Eccleſiæ bona occupaſſent, eorum reſtitutionem oblatam fuiſſe cum certis quibuſdam pactionibus, præſertim verò cum hac conditione; ſed rem fuiſſe rejectam.

Actum quoque in tranſcurſu, An Decretis doctrinæ par Canonibus auctoritas eſſet tribuenda. Adverſabantur Fuſcararius & Blancus, ajentes, ſuos in hiſce rebus gradus eſſe; ſufficere, ſi oppugnatoribus inureretur temeritatis & ſcandali nota, non item hæreſeos. Oppoſitum ſuadebat Hoſius Reatinus Antiſtes: ſed de hoc maturum plenumque conſilium non eſt habitum.

Blanco denique non probabatur, quòd ad Canones apponeretur tamquam Fidei dogma, à Chriſto collatum fuiſſe Sacerdotii ordinem Apoſtolis per ea verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Conſueviſſe Concilia veritatem declarare, non interpretationes præſcribere, productis ſacrarum Literarum, aut ſanctorum Patrum teſtimoniis.

Hæc potiſſimum in propoſitis Decretis & Canonibus obſervata ſunt: conventumque eſt, ut arctarentur, ac limarentur, adhibitâ cura tum ponendi, quæ cunctis placerent, tum auferendi quæ alicui diſplicerent. Cùm aptum in conventibus adjumentum ſit, ut plerique ſingulis morem gerant in rebus minutioribus omittendis, quo ſinguli pleroſque ſequantur in præcipuis ſanctionibus ſtatuendis.

CAPUT III.

Propoſita, poſtulantibus Cæſarianis, conceſſio Calicis cœtui generali. Rationes ab ipſis allatæ.

1. NOndum abſolutus erat ſermo de Servatoris ſacrificio in Cœna, cùm in eodem conventu datus eſt aditus alteri quæſtioni magis ſalebroſæ, quamvis minùs ſubtili. Acerrimè urgebant Cæſariani, ut Ferdinandi petitio pro uſu Calicis proponeretur. Quare Legati rem diutiùs haud protraxerunt. Et quamquam anteà Borromæus ipſis ſignificaſſet, (*a*) ad faciliorem conceſſionem reddendam, proſuturam forſitan fuiſſe limitationem tractationis ad ſolam Bohemiam, ubi perſiſtebat vetus ac præcipua repugnantia Euchariſtiæ ſub unica ſpecie ſumendæ, reſponſum à legatis fuerat: Cùm Cæſaris poſtulatio ad cunctas Imperii ditiones extenderetur, nunc per eam rei propoſitæ reſtrictionem vereri ſe, ne, dum ipſi gratificari ſtuderent, eum potiùs offenderent. At verò per idem tempus reſtitere alteri Cæſaris poſtulato, quod (*b*) per Delfinum Nuntium detulerat: id fuit, Ut definitiones de Sacrificio protraherentur, tantiſper ſaltem, dum Cæſar in propinquis Comitiis ultimos adhiberet conatus ad mittendos Tridentum Proteſtantes. De quo reſcripſerunt, Ob cauſas ſæpius allatas ſuperſedere amplius non poſſe citra Eccleſiæ dedecus ac detrimentum: electum fuiſſe argumentum illud, quod ætate Julii fuerat intermiſſum, quo reipſa haberetur tacita continuatio, pro eo ac inter Cæſarem & Catholicum Regem convenerat. Eo igitur impenſius Legati ſtuduere promptum ad alteram petitionem animum præ ſe ferre; ac proinde die vigeſimo ſecundo Auguſti rem Patribus propoſuere.

(a) *Apparet ex epiſtola Legatorum ad Borromæum, 20. Auguſti 1562.*

(b) *Altera Legatorum epiſtola, eodem die.*

2. Mantuanus honorificis formulis poſuit ob oculos, quàm benemeritus de Eccleſia Cæſar eſſet, quantumcumque oporteret ipſi morem gerere in eo, quod ad ejuſdem Eccleſiæ commodum poſtulabat, præſertim cùm Synodus illius patrocinio frueretur. Poſtrema hæc dicta reprehenſionis argumentum præbuere quibuſdam, aut ex cautioribus, aut ex pronioribus ad cavillandum, quaſi Pontificiæ dignitati detraherent, & quaſi Legatus ratione ſanguinis traheretur ad proferendas voces auctiores ſocero nepotis ex fratre; quamquam reverà ille ad ſolum patrocinium laicarum virium dilucidè referrentur, cùm Tridentum ſupremo Ferdinandi dominio ſubjaceret, atque illius oppidis cingeretur. Et ſane in toto illius Concilii decurſu emicuit in Mantuano is tantummodò Principum reſpectus, qui ad emolumentum Eccleſiæ conducebat, quemadmodum ſtellæ tantum, & non amplius, ſolem intuentur, quantum conferat non ad ampliorem ipſarum irradiationem, ſed ad Orbis terrarum emolumentum.

3. Duo ſcripta confecerant Cæſaris Oratores ad viam impetrationi ſternendam: alterum prolixius, brevius alterum; petieruntque à Legatis, & obtinuerunt, (*c*) ut ſcriptum brevius cunctis Patribus ſimul cum poſtulato proponendo traderetur. In eo habebatur: Jam uſque à primo interdicto Concilii Coſtantienſis retentum à Bohemis pertinaciter fuiſſe uſum utriuſque ſpeciei in Euchariſtiæ ſumptione, nuncupatis idcircò *Sub utraque ſpecie*, eosdemque obſtitiſſe inflexibiles rationibus, conſiliis, & armis; nec plebejos ſolùm, ſed nobiles ac dynaſtas, & eorum complures, ad quos ex veteri conſuetudine ſpectabat publicorum Magiſtratuum exercitatio. Eapropter Synodum Baſileenſem ſeſe inclinaſſe ad Calicis uſum certis conditionibus poſitis reſtituendum. Id pariter indulſiſſe Romanos Pontifices Paulum & Julium Tertium,

facultate ad id commissâ Nuntiis in iis provinciis, tametsi varia, quæ contigerant, executionem impediissent. Ipsum Ferdinandum, cùm ex Divina beneficentia sibi evenisset, ut Archiepiscopus Pragensis post centum quadraginta annos in gradu reponeretur, periisse à Pontifice, ut illi facultatem concederet ad Sacerdotium eos promovendi, qui unà cum Calice Eucharistiam accipiebant, adeòque Calistini appellabantur, Pontificem verò haud indignam, quæ exaudiretur, exstimasse petitionem, à quâ pendere poterat illius inclyti regni ad Ecclesiæ sinum regressio; sed eam ad Concilium rejeciisse. Probam illius Nationis voluntatem ex eo argui posse, quòd numquam ad eam usque diem Sacerdotes admiserint nisi non conjugatos, sacrisque initiatos à Catholicis Episcopis; quodque publicas pro felicitate Pontificis; sacri Collegi Episcoporum, ceterorumque Ecclesiasticorum Ordinum precationes haberent. Hoc impetrato, facilè reduci posse ad rectam Fidem in aliis minutis rebus, in quibus aberraverant. Admirationis argumentum non esse hanc adeò tenacem ipsorum voluntatem, quando doctissimi quidam viri etiam inter Catholicos dubitationem præse tulerant, quòd unius speciei sumptio tantum gratiæ non conferret, quantum utriusque. Cavendum esse, ne severitas nimia illos ad Lutheranorum sectam impelleret. Votum hoc non paucis improbisque hominibus ineſſe, sed innumeris ac piis, in Hungaria, in Austria, in Silesia, in Stiria, in Carinthia, in Carniolia, in Bavaria, & aliis Germaniæ provinciis. Concessisse Paulum III. cunctis Germaniæ Episcopis facultatem Eucharistiæ sub utraque specie porrigendæ cuicumque ex pietate id cupienti: quamquam ne id quidem ex quibusdam obstaculis posteà effectum fuisset. Non peti hoc privilegium pro hæreticis, ut qui auctoritatem Synodi non agnoscebant, sed pro Catholicis, obsequentibus Ecclesiæ filiis. Sperandum tamen esse, per eam concessionem ad frugem revocatum iri complures etiam ex hæreticis, nec ab eorum paucis paratum ad id animum declarari: in eamdem postulationem convenire duos Episcopos, omnium Hungariæ Præsulum Procuratores; illic violentiam inferri Sacerdotibus, ut utramque speciem præberent, adeoque quosdam ex metu abscessisse, alios ejectos ab Episcopis fuisse ob oppositam contumaciam in Ecclesiam, ac proinde timendum esse, ne regnum illud repulsam passum, in ethnicismum præceps abiret.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 27. Aug. 1562.*

4. Scriptum, de quo diximus, per Patrum manus circumlatum est, & Legatorum primis in concessu duos hosce articulos proposuit. Prior fuit:

An usus Calicis, flagitatus à Cæsare pro universo Imperio, hæreditariis ipsius ditionibus, concedendus esset cum sequentibus conditionibus:

Ut quicumque vellet sub utraque specie Eucharistiam sumere, acciperet, ac profiteretur animo ac lingua doctrinam universam, cunctosque ritus Ecclesiæ Romanæ, & omnia Decreta præterita ac futura præsentis Concilii, eaque integrè observaret.

Ut Pastores & Concionatores prædictarum Nationum crederent, ac docerent, consuetudinem ab Ecclesia comprobatam accipiendi Eucharistiam sub una tantum specie, esse bonam atque laudabilem, dignamque ut observetur, ubi in eo eadem Ecclesia legem non relaxaret.

Ut obedientiam profiterentur Romano Pontifici tamquam Ecclesia capiti.

Ut obedientiam pariter reliquis fides Præsulibus exhiberent.

Ut id solum illis concederetur, qui contriti, peccata confessi fuissent secundum Ecclesiæ ritum; atque ut Ordinarii summam diligentiam adhiberent ad longè arcendum à Calicis distributione hominem quemcumque sacrilegum aut profanum.

Posterior articulus fuit: *An hæc facultas esset Episcopis concedenda tamquam ab Apostolica Sede delegatis, quibus liceret id in suis Diœcesibus committere Curionibus cum conditionibus recensitis.*

5. Antequam in sequentibus cœtibus Patres rogarentur sententias, innotuit Oratoribus, difficultatem nonnullis injici ab ipsa petitionis amplitudine, quæ cum ad cunctas Imperii terras extenderetur, Senas quoque, aliaque multa Italiæ oppida complectebatur, præter varia loca Liburniæ, Dalmatiæ, ipsamque Tridentinam Urbem: (d) quamobrem quò facilior redderetur, ad Germaniam & Hungariam posteà coarctata est. Pridie quam suffragatio ea de re inchoanda erat, (e) Episcopus quinque Ecclesiarum sermonem habuit ad Patres; in quo rationes summatim à nobis narratas amplificavit. Dixit, Rem suspicioni obnoxiam non esse, quòd Cæsar jam senex, ac brevi ante Divinum tribunal sistendus, vellet quidquam efflagitare nisi quod arbitraretur ad Dei gloriam cessurum. Nec similiter in tantæ Prudentiæ Principe, post tam diuturnam intentamque regendi exercitationem, credendam esse ignorationem illius quod in suis subditis ad animarum salutem conduceret. Non aliud velle Cæsarem, nisi quod liceret per Ecclesiæ dignitatem, pro qua vitam profundere præstò erat: sed Ecclesiæ morem esse, in rebus arbitrariis, & à Deo non præscriptis, leges variare pro conditionum varietate. A Synodo Constantiensi vetitum illud fuisse prius constitutum; posteà id ex parte relaxatum à subsecuto Concilio; sed eodem vetito per Pontificem Pium II. ad vim pristinam restituto, fuisse concessam à Paulo III. ac Julio III. facultatem illius abrogandi: interim fuisse Græcis indultum non usum modò Calicis, sed varios prætereà ritus, ab Ecclesia Latina diversos; idque per summam prudentiam, exemplo Moysis, qui nonnulla permisit populo suo propter duritiam cordis. Unam dumtaxat rationem objici posse, nimirum, Periculum fundendi sanguinis Christi. Huic occursum iri per Præsulum vigilantiam: sed tandem, quando Christus rectè effusum duxerat suum totum sanguinem in hominum salutem, haud illi molestam futuram aliquam ejusdem effusionem, quæ humano vitio contingeret in eo ministerio, ubi hoc pacto consuleretur innumerabilium animarum saluti, quæ eodem ipso sanguine redemptæ sunt. Ita peroravit Antistes, ut illis populis fieret satis, qui, ægrotorum insanientium instar, ab amico ac perito medico potionem pro sua libidine violenter petebant.

(d) *Acta arcis Æliæ 27. Aug. 1562.*

(e) *27. Aug. ex Actis arcis Æliæ & in epist. Jadrensis, quamquam prius sit posita, 23. Augusti.*

CAPUT IV.

Non modica sententiarum varietas in generali Conventu, de Calicis concessione.

1. VIdebatur in eo argumento, in quo lumen rationis nullâ poterat infici tincturâ ab animi affectione & utilitatis cupidine, nec agitabantur subtiles Scholarum quæstiones, sed beneficium quoddam arbitrarium, & à tot Principibus, tot Regnis efflagitatum, expectanda esse magna sententiarum concordia. Verum tamen vix umquam adeò illæ variarunt. Lectori gratiùs futurum puto id suis oculis singulatim cernere, quàm narrationi meæ universè credere: præsertim quod hinc intelliget id quod singulos permovebat, cùm interdum nos magis oblectet, si varios fructus decerpentes ex variis arboribus degustemus, atque inde plantarum terrarumque varietatem discernamus, quam si confusos in uno eodem calatho illos haberemus in mensa. Verum minutarum rerum recitationem cavebo, quæ semper accidit molesta lectoribus non otiosis, in vita temporis egentissima, & rerum objectarum locupletissima.

2. Madruccius (a) suadere studuit, posse Synodum, ac debere petitioni assentiri, nec esse in causa Cæsari, ut diceret: *Quid potui amplius facere vineæ meæ, & non feci?* Cùm à Concilio Basileensi concessus fuisset usus Calicis, quo Bohemi revocarentur ad Fidem, multò magis esse concedendum à Tridentino, non solum ad hæreticos revocandos sed ad Catholicos retinendos.

(a) *Pars harum sententiarum fusè habetur in prædictis monumentis Joan. Baptistæ Argenti pars compendio in Actis Paleotti & Arcis Æliæ, & in pluribus literis Jadrensis Archiepiscopi.*

3. Non ita Ælius Hierosolymæ Patriarcha: is, præmissâ Ferdinandi, ejusque in Ecclesiam meritorum commendatione, rei propositæ dissensit, sive ratus nihil esse potentius ad temperandam contradictionis amaritiem, laudum dulcedine, sive studens efficaciorem reddere contradictionem, quasi vi rationis expressam animo relinctante. Dixit, Validas persistere easdem causas, quibus jam ad illud Decretum Patres Constantienses permoti sunt. Ex concessionibus postmodum habitis à Synodo Basileensi, & à Paulo III. nullum fructum esse decerptum. Georgium Bohemiæ Regem petiisse à Pio II. hanc relaxationem, missis per præclaram legationem viris acceptis Pontifici, qui eam provinciam, dum minori esset in gradu, adigerat, adeoque illius conditionem non credebat, sed pernoscebat; & tamen ab ipso repulsam tulisse: quæ cum ignorationi rerum, aut animi asperitati adscribi non posset, prudentiæ consilium erat existimanda: certiora saltem argumenta pietatis, demissionis animi ac Fidei illarum Gentium requiri.

4. Cum Ælio consensit Barbarus, electus Aquileiæ Archiepiscopus. Optimum à Cæsare animum geri, sed non item fortasse ab iis, quorum importunitate Cæsar commovebatur. Petrum Dresdensem, Misnienſem anno 1414. originem dedisse huic errori, quod utriusque speciei sumptio esset ad salutem necessaria, eumque ceteris Joannis Wicleffi erroribus adjecisse: quem errorem illicò amplexati Joannes Hussus & Hieronymus Pragensis concionibus disseminarant, præcipuè verò Jacobellus pariter Misnienſis, à quo liber ea de re conscriptus est. Hoc falsum dogma nactum fuisse, non induxisse hæresim in Bohemiam, solumque ab eo posteà auctam & confirmatam. Quapropter ubi populis illis id indulgeretur, verendum esse, ne arguerent, perinde ac alias post similem concessionem argumentati fuerant, colligentes ex verbis Christi, sub specie panis esse solum corpus, & sub specie vini solum sanguinem. Præterquam quod de petitorum animo non liquebat, nec liquere à quonam id peterent: si à Concilio, nemo aderat cum ipsorum mandatis; sin à Cæsare, qui pro ipsis Concilium deprecaretur, qualia demissionis & obedientiæ argumenta Ecclesiæ exhibebant? Ubi Patres id ipsis indulsissent, extemplò alias nationes idem postulaturas, vociferantes, Se non minus, quin eo magis beneficium illud sibi promereri, quo ipsi obsequiosiùs Ecclesiæ obtemperarant. Nec incommodum hucusque solum deventurum: eo exemplo illius indulgendi, quod Ecclesiastica solum lege prohiberetur ad populorum quietem, Principumque gratificationem, confestim excitatum iri vehementissima postulata pro Sacerdotum conjugio, objectantia, non posse aliter hos versari sine suspicione, & cum sincera fiducia in ædibus laicorum. Petitum iri amotionem imaginum, adductâ in medium vulgi propensione in idololatriam; adeoque quò motus fluminis sedaretur, universum Ecclesiæ pelagus commotum iri. Neque eam indulgentiam è re Cæsaris futuram: etenim si tunc Bohemi difficiles erant ad conferendas illi suppetias in Turcam absque illa concessione indebita, & intra Cæsareæ potestatis fines haud contenta, ejus posteà adeptione, se formidabilis ac victores expertos, in posterum tum in sacris tum in profanis ausuros leges ipsi præscribere. Populorum pervicaciam esse quamdam hydropicorum sitim, quæ negato potu solùm extinguitur. Denique audire se id à Cæsare peti pro Germania universa; & tamen sibi compertum esse, cum Patriarchatus suus non parum intra fines Germaniæ protenderetur, multos ibi esse populos ab ea appetitione alienos, & inter ceteros, in pago admodum frequenti impetum fuisse factum Parocho, quod in Eucharistia præbenda Calicem populo porrexerat.

5. Ad duos Patriarchas accessit tertius, hoc est, Trivesianus Venetiarum.

Archiepiscopos Hydruntinus ad postulatum flectebatur, sed cum triplici restrictione. Prima erat, Ut limitaretur ea concessio iis dumtaxat qui in ipso Missæ sacrificio Sacramentum sumerent, ne posteà necesse foret consecratum sanguinem conservare. Altera, Ut id fieret solum iis diebus, quibus aliis sub unica specie non dabatur Eucharistia quò diversitas evitaretur, quæ dissidii origo est. Tertia, Ut hoc privilegium non aliter impertiretur quàm cum assensu Pontificis, quippe supremi Rectoris Ecclesiæ, meliusque rerum conscii.

6. E contrario Granatensis adeò dehortatus est, ne res Pontifici committeretur, quemadmodum & Hydruntinus indicaverat, & rumor erat; nonnullos velle ut affirmaret, (b) Argumentum illud esse ejusmodi, ad quod solum expendendum oportuisset à Pontifice Concilium cogi, quo tanti ponderis, tamque universale negotium decerneretur suffragiis præstantissimorum omnium in Ecclesia virorum. Se nondum satis certo animo esse, & longiori spatio ad perpendendum indigere. Parum sibi negotii facessere effusionis periculum, quoniam experimento habebatur, id perrarò accidere in vino ad abluendum os post sumptam Eucharistiam, majoremque diligentiam in sanguine adhibitum iri: parum sibi difficultatis injici à Gentium numero, pro quibus flagitabatur; etenim ubi hoc foret utile instrumentum ad eas reconciliandas, vitandum non erat, quippe quod mutationem afferret simplicis cujusdam ritus, qui ad fidelium utilitatem potest prudenter variari. Solum hærere se pendentem animi, ne post hujusmodi concessionem insolentiora alia postulata porumperent. Optari à se, ut clariùs innotesceret, an hæc indulgentia opportunè succederet: ad id adhibendam esse di-

li gentiam exquisitiorem rum per pia opera (nempe precationes, jejunia, & eleëmosynas, ad lumen à Deo impetrandum) tum per humanam operam cum Episcopis Germaniæ, qui, quoniam aberant, Metropolitanos adirent, habitoque eadere consilio, ad Synodum pro ipsorum conscientia referrent. Quod si vellent petitioni satisfacere, ad solam Bohemiam id restringendum.

(b) *Suffragium Granatensis, præter Acta Paleotti, recensetur in arcanis literis Vicecom. ad Borromæum, & fusius in epist. Jadrensis ult. Aug. 1562.*

7. Multa ad repulsam argumenta coacervavit Castanea: Nullam sibi videri deesse ex rationibus propter quas in illud Decretum venerat Ecclesia, quin potius eas esse auctas accessione unius rationis tam validæ, quàm opportunum est in omni Republica, & Ecclesiastica potissimùm, nihil novare. Quod si mutatio in cunctis legibus, utpote noxia populorum veneration, vitanda est: multò magis omnem umbram à ritibus Eucharistiæ procul arcendam ea tempestate, qua tot recentes hæreses pullularant de eo Sacramento, quibus omnis novitas ex Ecclesiæ parte colorem obtendisset. Præter hanc novam & efficacem rationem pristinas omnes, pro eo ac ipse dixit, firmas persistere. Jamdudum negasse Nestorium, contineri totum Christum sub qualibet specierum, sed solùm corpus sanguine vacuum sub specie panis, & sanguinem sejunctum à corpore sub specie vini: hinc ortum habuisse ritum sumendi unicam speciem. Hanc pertinacissimam petitionem utriusque speciei tendere ad excitandam illam hæresim, jam sepultam. Motam fuisse Ecclesiam à periculo, ne vinum consecratum effunderetur, aut acesceret; adeoque stomachi ciendi fieret occasio, & ab aliis incommodis, quæ tam venerabilis Sacramenti dignitati detraherent. Quinam posse id in præsentia vitari, dum fidelium numerus uni tantùm Curioni subjectus modicus non erat, & qualis primævis sæculis, cùm propterea absque ejusmodi incommodo sumptio Calicis usurpabatur? sed aliquo in oppido contingebat, ut uni eidemque Parocho centum animarum millia committerentur, quemadmodum evenire suæ Diœcesi Parisiensis affirmarat. Quænam amphoræ, imò quænam dolia tam frequenti catervæ sufficturæ? Per eam concessionem, quæ petebatur, alimentum, non medicinam allatum iri illorum hominum infidelitati: si reverà credidissent, Christum integrum, & integram Sacramenti naturam in qualibet specie contineri, tam pervicaces haud perstituros fuisse in utraque expetenda. Sibi regredi in memoriam id quod à S. Leone gestum aliqui tradiderant, qui cum animadverteret, hæresim Manichæorum gliscere, Christo non verum corpus, sed solùm ad speciem & apparens tribuentem, jussérat in sacra synaxi Calicem etiam populo præberi, quo ea ratione rudes quoque intelligerent, ineffe Christo verum corpus, non autem commentitium & exangue. Verùm à se eam narrationem non affirmari, quandoquidem sermo quartus Quadragesimæ, qui ad id afferebatur, ubi rectè legeretur, id non sonabat. Verùm ita si foret, exemplum mirificè congruere: etenim cùm doceret Lutherus, integram institutionem Christi sub una specie minimè contineri, rationem efficaciorem non suppetere ad ostendendam etiam idiotis contrariam veritatem, quàm ut eam in Eucharistiæ sumptione reipsa exercerent. Petrum Dresdensem, & Jacobellum non alio modo effecisse, ut illi populi ab Ecclesia Romana descisserent, quàm concionibus suadentes eam esse impiam; quippe quæ cum Evangelii violatione laicos dimidio Sacramento privasset. Nullo conditionum emolumento compensari detrimenta, quæ ab ejusmodi Concilii lege manarent. Non esse leges instar concessionum, quas sub conditione indulgent Principes: vanescentibus siquidem conditionibus, illæ pariter evanescunt. Suâpte naturâ leges esse perpetuas, ac semper loqui; proinde conditiones quæ apponerentur, negligi posse, & in desuetudinem abire; sed persistere perpetuò illius Concilii sanctionem, quasi affixam universalis Ecclesiæ columnis, & oculis posteritatis expositam. Præterquam quòd Synodi non consueverant proprias uni populo leges edere, sed Christianis omnibus communes. Quare satiùs esse rem in Pontifice reponere, qui per suos Nuntios certior redderetur de statu hujus illiusve regionis, ac de iis quibus singulæ indigerent, & pro temporum rerumque opportunitate concederet revocaretve peculiaria privilegia, perpetuis communibusque legibus nequaquam latis.

8. Archiepiscopus Pragensis quatuor hominum genera distinxit; perfectos Catholicos, manifestos hæreticos, & à neutris ipsorum Calicem postulari: Catholicos simulatos, qui per eam simulationem sibi gratiam Cæsaris aliorumque Principum conquirere arbitrabantur; & his esse negandum: Catholicos imbecilles, & male fundatos in Fide, qui Calicem petebant, quòd errarent; & his pariter gratificandum non esse, quoniam à pietatis sensu petitio profecta non erat; cum illorum plerique ad supplicium rapi sibi viderentur, quo tempore ab Ecclesia ad annuam peccatorum expiationem, sumptionemque Eucharistiæ cogebantur: sed ob Fidei penuriam ea petebant. Petitorum conditionem Synodo compertam non esse: mitterentur proinde decem ex ipsis, à Concilio ac Pontifice delecti, qui quod animarum saluti profuturum cernerent, reipsâ perficerent.

Atque huic postremæ parti consensit etiam Bolanus Episcopus Brixiensis; sed auctor erat, petendum à Pontifice, ut ipse delectum integrum missionemque Patrum haberet.

9. E regione opposita fuit Archiepiscopi Lancianensis sententia. Indulgendum esse nationum illarum infirmitati, nec adhibendam cum ipsis eam curationis severitudinem, quæ ad mortem illas pertraheret. Ita Moysen se gessisse in permittendo Judæis repudio; ita scribere magnum Gregorium ad Episcopum Moguntinum.

Ad id confirmandum Octavius Preconius, è sancti Francisci familia Archiepiscopus Panormitanus, dixit: Cuncta mala præsentia Religionis proveniisse ex duritia adversus inflammata studia animorum impietate imbecillium, & in sensu repulsæ vehementium. Hoc pacto à Luthero, quod sibi munus promulgandarum Indulgentiarum derogaretur, Ecclesiam fuisse perversam: Saxoniæ Ducem, ob repulsam peritæ relaxationis indignatum, Lutheri patrocinium suscepisse: Exemplum Regis Britannici magis patere, quàm commemorationis egere.

10. Meminerint lectores nostri illius, quod alibi monuimus, vitio nobis vertendum non esse, si quando in dictis congregatorum rationes minùs validas recitamus, fundamentisque minùs vel in historia vel in scientia firmis innixas. Veritas, quam præstare debet narrator, sita non est in conformatione verborum, quæ narrat cum eorum objectis; sed in conformatione verborum cum rebus quæ

quæ narrantur: nec mihi libet unum verum defendere per dissimulationem alterius veri, inter quæ repugnantia numquam est. Lapsi quidam sunt in Concilio (lapsum non obtego) in varios errores aut in re gesta, aut in doctrina, aut in argumentatione: ubi enim eorum singuli erroribus obnoxii non fuissent, opus non erat complures unà convocare, ut alii alius lucem afflaret, nec inter eos umquam dissensio extitisset. Pergamus.

11. Mirum fuit, aliquos ex Germanis, qui omnes paulò antè illius postulati studiosi credebantur, posteà se illi adversos declarasse. Inter hos fuit Leonardus Hallerus Philadelphiæ Antistes, & Suffraganeus Eistatensis Episcopi, dicens, Repulsam periculosam fore, sed indulgentiam perniciosiorem futuram. Munus esse Concilii, consuetum & universale retinere, novum ac singulare recusare. In quo tam multas rationes congessit perinde ac si hoc ipsum esset illarum regionum, ubi natus erat, suffragium. Quocircà (c) cum æstimaretur Hallerus sinceræ conscientiæ, testis omni exceptione major visus est adversus suorum Germanorum postulata, altumque vestigium in animis collegarum impressit: cùm is præsertim ex ea natione unicus non fuisset, qui ejusmodi sensa depromeret. Nam Joannes Colosuarinus, Ordinis Prædicatorum, Episcopus Conadiensis, alter Procuratorum Hungarici Cleri, cùm se in familiaribus colloquiis aperiebat, ancipitem præ se ferebat animum de petitionis convenientia. Hercules Rettinger Episcopus Lavantinus, statim ac ea de re agi cœptum, abiit è Concilio, Germaniamque repetiit: quod ab eo effectum credebatur, ne redigeretur in angustias, aut animos suorum civium aut suam animam offensurus.

(c) *Unus Legatorum ad Borromæum, ultimo Augusti 1562.*

12. Procuratores complurium Germanicorum Antistitum, qui supervenerant, publicè sententiam non ferebant: quod Legatorum operâ factum est, qui de Massarello conquesti sunt, (d) quod illos admisisset in cœtum die vigesimo Julii, ad eam ferendam: cumque is se purgaret literis Pauli III. qui eam Procuratoribus Germanorum Præsulum concedebat, hujusce facultatis exercitium suspenderunt, ac celeriter quæsierunt, impetraruntque à Pontifice peculiarem hujusmodi facultatis abrogationem, (e) commoniti à Trevigiano Veronensi Episcopo (qui post paucos dies obiit, cunctis ob egregias viri dotes affectis tristitia (f) de illatis Basileensi Concilio detrimentis à Procuratorum frequentia. Sed hoc ipsum posteà iterum agitatum est, sicuti fusè suo loco dicetur. Itaque hi Germanici Procuratores, à quavis publica expositione suarum sententiarum excluși, & privatim tantummodo colloquentes, adeoque liberiùs, indicabant, eam concessionem Germanorum saluti minimè profuturam à se putari. Hinc verò multi aliarum nationum Episcopi arguebant, non sine gravi causa à Concilio in ea provincia celebrato, & cui Cæsar Germanique Principes tantum operæ impenderant, cujusmodi erat Constantiense, id vetitum fuisse.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 16. Aug. & 3. Sept. 1562.*

(e) *Abrogationis Diploma signatum est 26. Augusti 1562.*

(f) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 3. Sept. 1562.*

13. Alii tamen aliter arbitrabantur; & inter eos Naclantus Clodiensis Episcopus sex rerum momenta perpendit; Id quod petebatur; atque id fas esse, & per aliquam ætatem ab Ecclesia concessum: Eum qui petebat; & hunc esse Cæsarem, maximum optimumque Principem: Illos, in quorum gratiam petebatur; & hos non esse hæreticos Ecclesiæ contemptores, sed Catholicos, Ecclesiasticæ Jurisdictionis veneratores; sperandum tamen esse, multos hæreticos per hujusmodi indulgentiam ad sanitatem redactum iri: Id à quo peteretur; & hoc esse Concilium Oecumenicum, convocatum ac pendens à Pontifice tamquam ab Ecclesiæ capite: Formam quâ petebatur; & in ea contineri optimas conditiones, quibus deficientibus, quod sub conditione concedebatur, illicò defecturum erat: Demum tempus quo petebatur; & in eo dumtaxat in difficultatem offendi, perinde quasi debacchante tunc tam audacter hæresi adversus Ecclesiam, hæc videri posset per eam concessionem perduellium contumaciæ cedere, ipsisque arrogantiam præbere ad magis impatibilia postulanda. Verumtamen sentire se ad eam gratificationem flecti à triplici causa: A norma charitatis, quæ nobis suadet, ne, quantum ad nos attinet, ullo in gradu deficiamus ab eo quod in aliorum salutem effici possit: Ab auctoritate Cæsaris, in quo propter summam rerum peritiam error credi non poterat, & ob summam pietatem fraus timeri nefas erat: Et ab exemplis Concilii Basileensis, & Pauli III. qui eidem indulserant postulato.

14. Huic postremo argumento itum est obviam à Beroaldo Episcopo S. Agathæ, dicente, Quin potiùs concessionem Pauli III. ex qua nullus extitit fructus, cùm unici vox hæretici ad cuncta corrumpenda satis fuisset, posse documento esse, ne improsperi eventus exemplum sequerentur.

Opponebat quoque Stella: Quemadmodum homini infideli Baptismum petenti non statim conceditur, sed priùs eruditur in Fide, ejusque constantia probatur; ita de illorum obedientia, qui hactenus inobsequentes Ecclesiæ fuerant, experimentum per aliquod tempus esse capiendum, eorumque mentem corrigendam, antequam illis Christi Sanguis propinaretur.

Eadem opinatus Martinus Ajala, Segoviensis Antistes, admonuit, accedendum esse ad Sacramenta cum ingenti animi sinceritate, & nullâ conditione quæsitâ: neminem concubinatus reum ad sacram mensam admitti, nisi anteà concubinam dimiserit; ita pariter eos admittendos non esse ad mensam Domini, nisi priùs de ipsorum veraci conversione liqueret.

15. Ex altera parte Fuscararius disseruit: Hic aptari vetus adagium: *Malum, sed necessarium.* Id esse malum, persuaderi sibi tot sapientum hominum auctoritate; idem esse necessarium, Cæsaris & experientiæ testimonio. In deliberationibus confugiendum esse ad fontes illius virtutis, quam Theologi *Euthymiam* appellant (sic ille eam nominavit) cujus munus est quid opportunum sit dijudicare; eosque fontes esse tres, Rerum præteritarum memoriam, Præsentium intelligentiam, & Providentiam futurarum.

De præteritis adduci posse varia exempla, petita ab antiquitate, quæ tamdiu solùm voluerat leges permanere, quamdiu viderat fructum ex illis decerpi. Constitutionem in Apostolorum Concilio habitam ad abstinendum ab esu suffocatorum, desiisse adhuc ipsis Apostolis viventibus. Ex Origene, homilia ultima in Genesim, & ex Hieronymo, in dialogo Attici & Critobuli, colligi, primævam Ecclesiam existimasse, omnium bonorum spolia-

ſpoliationem eſſe præceptam, & tamen illius uſum defeciſſe, antequam Apoſtolorum vita deficeret. Idem animadverti in impedimentis matrimonii, quæ ſæpiùs in Eccleſia variarunt. Velle ſe de aliis rebus exempla præterire; ſed ea ſolùm producere, quæ ſuppetebant ex hiſtoriis ad id quod agebatur. Poſt vetitum Conſtantienſis, exiſtimaſſe Synodum Baſileenſem, Eugenium IV. &, niſi memoria laberetur, etiam Calliſtum, oportere eam legem Bohemis relaxari, & Calicis uſum concedi. Objici: Quid profuit ea conceſſio? reſpondere ſe verbis Apoſtoli: *Multum per omnem modum:* ex Concilio Baſileenſi uſque Georgii regnum vixiſſe Bohemos in Eccleſiæ unitate, innumeris proinde malis evitatis. De duobus conveniſſe inter ſe eos ipſos veteres, qui conceſſionem improbabant; alterum erat, ut in verito perſiſteretur, donec affulgeret ſpes aliunde ad Eccleſiam remigrandi. Conſtare ex commentariis Cardinalis Papienſis, hujuſmodi fuiſſe judicium Pii II. Pauli II. & Sixti IV. ſpem conciliationis futuræ etiam abſque hac conceſſione, enutritam fuiſſe apud eos Pontifices ex parvo Caliſtinorum numero, & ex odio capitali quo illi à reliquis vexabantur: ſed eam ſpem in præſentia extinctam agnoſci. Alterum in quo concordarant, qui Calicem alia tempeſtate negandum cenſebant, eſſe, ne is abſolutè negaretur, ſed ut diceretur, Oecumenicum Concilium præſtolandum: hoc pacto ex certiſſimis teſtibus ſe reſciviſſe, ſermonem fuiſſe habitum Pontificis nomine in Comitiis Auguſtanis ac Ratiſponenſibus, & in iis ipſis, ex quibus prodiit libellus *Interim* Caroli V. Eumdem ſermonem fuiſſe adhibitum antiquioribus temporibus ſecundùm narrationem Scriptorum æqualium, quorum verba recitavit. Eam igitur conceſſionem haud repugnantem videri prævalidis Conciliorum Pontificumque ſententiis: oportere tamen haurire conſilium ex altero fonte, nimirum ex rerum præſentium intelligentia. Hanc, quoniam à Patribus perfectè non habebatur, & ſita erat in ipſo facto, ex teſtibus unicè trahendam eſſe. Qui negabant præſentem rerum ſtatum ejuſmodi eſſe cui congrueret conceſſio, dubitanter loqui: contra verò à Cæſareis ejus convenientiam aſſeveranter affirmari: hos igitur ex Juriſperitorum norma luculentiores teſtes eſſe; nec admodum valere ſuſpicionem illam, quòd Calicem cupientes ſincera Fide non eſſent, ſed ſimulata. Doceri nos exemplo Chriſti in porrigenda Judæ Euchariſtia, famam hominis ſceleſtiſſimi, nondum patefactis ejus flagitiis, anteferendam eſſe dignitati Sacramenti, cujus candor inter nullas ſordes contaminatur: maluiſſe Dominum corpus ſuum in ore ſacrilego collocare, quàm inferre detrimentum exiſtimationi occulti proditoris. Ex rerum præteritarum memoria, præſentiumque notitia oriri providentiam futurarum. Compertum eſſe, cùm in Synodo Baſileenſi ea indulgentia retardabatur, perſtrepere undique quiritantium voces. Id ſi contingebat, dum cuncti Bohemos deteſtabantur, quid tunc eventurum fuiſſe, cùm iidem tam multis fautoribus ſtipabantur? Ubi Georgius Rex à Pio II. repulſam accepit, eos populos corruiſſe præcipites in Fidei deſertionem, rationibus ſurdam, armis indomitam. Id ſi contigit ea tempeſtate, qua univerſus illis orbis terrarum adverſabatur, quid eventurum fuiſſe, quando prævalidis confederatis muniebantur? Exclamari: ea conceſſione habita, hæreticos triumphaturos: quid autem? num præter hoc ex aliis capitibus ad maledicendum ipſis argumenta deeſſe? triſtitia potiùs ipſos affectum iri, ſejunctis à ſe, & conjunctis cum Eccleſia tam multis aſſeclis, adeoque parvi faciendum triumphum, quem hoſtes non ſolùm ante victoriam, ſed poſt cladem acceptam canerent.

Timotheus Juſtinianus Chius, Dominicanus, Calamonenſis Antiſtes, in idem propendebat, teſtatus, cum ipſius Eccleſia eſſet in Græcia, à compluribus etiam Calice Euchariſtiam ſumi, abſque ulla ſanguinis effuſione, ab aliis ſolo pane, & ex iis ab aliis azymo, ab aliis fermentato, neque tamen ullam inde diſcordiam naſci: proinde firmos non eſſe duos illos obices, qui tamquam pervalidi opponebantur.

16. Epiſcopus Leirienſis Luſitanus conſiderandum propoſuit, uni parti favere auctoritatem Cajetani Cardinalis, & Ruardi Tapperis, qui eam conceſſionem diſſuaſerant; alteri, auctoritatem Synodi Baſileenſis, & Pauli III. qui eam indulſerant; hanc verò præferendam eſſe, præſertim cùm ea promoveretur à multis Principibus religionis ſtudioſiſſimis, tamquam unicum remedium illorum populorum ſaluti, ceteroqui deſperandæ: quare monitum Apoſtoli ſervandum eſſe: *Excipite eum, qui eſt infirmus in fide.* Atque cum eo conſenſere Robureus, Salas, & Mocenigus, qui ejuſdem Apoſtoli exemplum adduxit, circumciſionem Timotheo permittentis.

17. Inter prolixiores, famâque digniores diſſertationes poſtulato adverſantes ea fuit, quam habuit Joan. Baptiſta Oſius Romanus, Epiſcopus Reatinus, æquè Canonum ac Hiſtoriarum peritus. Præmiſit, Synodi munus non eſſe leges relaxare, ſed eas conſtituere, aut abrogare; ac proinde ſuper poſtulata relaxatione ibi decernendum non eſſe, ſed conſilium tantummodò Pontifici præberi poſſe. In Synodo Baſileenſi legem haud fuiſſe relaxatam, ſed confirmatam legem Conſtantienſis: & quamquam nonnulla cum Bohemis pacta fuiſſent ſancita, non tamen licere præſenti Concilio per eas pactiones procedere, de quibus non agebatur; ſed ſolùm ſecundùm articulos à Cæſare propoſitos. Nec pariter locum dari ad deliberandum, an oporteret legem omninò delere; cùm enim ea in Seſſione antegreſſa commendata fuiſſet, non modicæ levitati tributum iri Synodo, ſi delereturin præſenti: ſolùm igitur ſpectato conſilio quod Pontifici dandum eſſet, certam eſſe regulam, hominum conſtitutiones relaxationis eſſe capaces, ſed habemis eſſe rationem, cujus meminit (*g*) Gelaſius: Ut perſiſtat integritas, & ne quam decolorationem aut detrimentum patiantur reliquæ partes, ad quas relaxatio non extenditur. Indifferentem jam uſque ab Eccleſiæ primordiis fuiſſe morem Euchariſtiæ accipiendæ, ſive ſub una, ſive ſub utraque ſpecie, quemadmodum ex multis Patribus colligebatur; ſed hæreſim Neſtorii fuiſſe in cauſa, ut ab Epheſino Concilio ſumptio ſub utraque ſpecie prohiberetur, quo extingueretur in animis falſa illa perſuaſio, ſicuti ab ipſo Legato Oſio notatum fuerat in ſuo Dialogo *de Communione ſub utraque ſpecie*: hanc fuiſſe generatim conſuetudinem Eccleſiæ in iis prohibendis, aut imperandis iis, quæ in ſe ſpectata utrumque uſum indiſcriminatim admitterent. Hujuſce rei duo ſimilia exempla adduci ab Oſio jam laudato in altero ipſius Opere. (*h*) Alterum cum idem Neſtorius docuerat, Mariam non Dei, ſed Jeſu matrem eſſe, illicò ſuiſſe præſcriptum à Concilio, ut ea Dei Mater appellaretur: alterum, in quadam è Synodis Toletanis, quam refert Gratianus,

tianus, quò iretur obviam errori Donatiſtarum, Baptiſmum iterantium, interdictum fuiſſe Catholicis, Magni Gregorii auctoritate, ne quis ter immergeretur, quòd priùs in eo Sacramento licebat, quò ſpecies omnis amoveretur multiplicati Baptiſmi. Ebionitas credidiſſe, neceſſariam eſſe Chriſtianis veterum legalium rituum obſervationem; & ſtatim ad tollendam illius ſpeciem in uſu azymorum, ſtatutum fuiſſe ut in fermentato ſacrificaretur, pro eo ac etiam nunc à Græcis uſurpatur. Ab Apoſtolis quoque ne cum Judæis convenirent, mutatum fuiſſe diem feſtum Sabbati in Dominicum, decretumque, ne ante æquinoctium Paſcha celebraretur. Rem non abſimilem, ut alii inſinuaverant, referri communiter de ſancto Leone, quæ ex quarto illius ſermone de Quadrageſima deſumebatur: ea erat, quo Manichæorum errorem, verum corpus Chriſto negantium, extingueret, juſſos ab illo etiam laicos in Euchariſtiæ ſumptione ſanguinem quoque ſuſcipere. Atque ejusdem fortaſſe rei gratia renovatam eamdem juſſionem fuiſſe, injuncta ſacrilegii pœna, à Gelaſio (*i*) Pontifice, qui Leoni propinquus fuit; tametſi Canon ille in alias quoque ſententias trahi poſſet. Ea hæreſi abolitâ, rediiſſe libertatem tradendæ non celebrantibus Euchariſtiæ utroque modo, donec excitato recenti Bohemorum errore, ſumptionem Calicis eſſe definitè juris Evangelici, à Conſtantienſi concilio ea fuerat interdicta. Cùm igitur tunc ut maximè ratio leges permaneret, par eſſe, ut lex pariter perduraret, atque ut eadem illæſa perſiſteret, & per contrariam relaxationem minimè vulnerata, cum Juriſperitorum effatum ſit, (*k*) *Nè lex relaxetur, niſi ſecundùm actum, & ſecundùm exemplum locum habeat ratio legis.* Jam verò in regionibus, quarum gratiâ ejuſmodi relaxatio petebatur, non modò hanc legis rationem perdurare, ſed excreviſſe. Etenim poſt hæreſim Petri Dresdenſis, dum Germania puram Fidem retinuerat, numquam per centum annos ab ea uſum Calicis poſtulatum Bohemos execrata. Tunc verò exorſo Luthero, qui eam etiam inter alias hæreſes tradiderat, corruptisque ejus veneno illis provinciis, cœptum ab illis eſſe id importunè efflagitari, adeoque dubitare poſſe voluntatis mutationem à fidei mutatione profectam. Exemplum Synodi Baſileenſis in oppoſitum retorqueri: nam tametſi dum adhuc erat legitima, & cum Eugenio conjuncta, pactiones firmaret: eas tamen à Bohemis numquam fuiſſe ſervatas; & Joannem Rochezanam, præcipuum ipſorum Sacerdotem, oppoſitum pro concione vulgaſſe, & vulgandum curaſſe, atque à Sigismundo Cæſare ſex articulos, Eccleſiæ unitati contrarios extraxiſſe: cumque id in Pontificatu Nicolai V. continuaretur, miſſum ab eo illuc fuiſſe ad illos populos ad frugem revocandos beatum Joannem de Capiſtrano, ac poſteà Nicolaum Cardinalem Cuſanum, dein verò à Calliſto III. ad idem peragendum admotum Cæſarinum Cardinalem, ſed ſemper incaſsùm, ſicuti habebatur apud Joannem Cochleum in Huſſitarum hiſtoria: nec fructum meliorem decerptum eſſe ab indulgencia Pauli III cujus Nuntios nemo unquam adierat ad uſum Calicis impetrandum, quin hæretici eas Pontificis facultates per typos impreſſerant, adjectis ipſorum commentariis, ſcribentes, Quemadmodum *Papiſtæ* in hoc ſuum errorum agnoverant, ita de reliquis peracturos. Tum in medium protulit præcipuam alteram cauſam, quâ permota fuerat Eccleſia videlicet, periculum inevitabile effuſionis, expenſum à Cajetano, & Alfonſo de Caſtro in verbo *Euchariſtia*. Neque capiendum eſſe propoſitum à quibusdam remedium, præbendi Panem conſecratum intincto vino, quem admodum apud Græcos mos eſt. Fuiſſe id interdictum à Julio Pontifice, (*l*) cùm Chriſtus utramque ſpeciem ſeparatim Apoſtolis præbuiſſet Alterum incommodum accedere, probè obſervatum à Gabriele, in lectione octogeſima quarta ſui Operis de *Canone Miſſæ*, ubi hujus ritus convenientiâ copioſè demonſtratâ, audet affirmare, ſeditionem inter Chriſtianos diſſeminatum iri ab eo, qui hujusmodi privilegium aliquibus impertiret, propterea quòd ſibi quisque arrogaret par meritum illius obtinendi; atque id experimento jam innoteſcere Synodo, cùm in comperto eſſet, quo tenderent in ea re Gallorum poſtulata. Veritatem adductarum rationum probè intelligi ab ipſis Germaniæ Præſulibus; ab uno illorum Patribus audientibus eas intrepidè in cœtu expoſitas fuiſſe: ſciri, adeſſe illic Procuratorem præcipui cujusdam Archiepiſcopi ex illa natione (Salisburgenſem ſignificabat) cum diſertis mandatis contradicendi; ſed ſubmurmurari, cum ſilere coactum. Multa dein exempla congeſſit cautionis ab Eccleſia adhibitæ, antequam hæreticos, qui reſipuerant, ad Euchariſtiæ ſumptionem admitteret, & firmitatis in retinendis ſuis ritibus, ubi jam fuerant inducti. Concluſit, adeſſe cauſam ſuſpicandi id quod idem Oſius Cardinalis obſervabat in ſua Opella *De celebranda Miſſa vulgari idiomate:* nimirum, ad duos improbos fines petitionem ab illis dirigi: alter erat, ut oſtentarent Romanam Eccleſiam cum ipſis communicare; alter, aut Patres à reliquis Catholicis ſejungere, aut certè ſeditionis eſcam ſpargere.

(g) *C. Et ſi illo prima, q. 7.*
(h) *De expreſſo Dei verbo.*
(i) *6. Comperimus de Conſecratione, diſt. 2.*
(k) *Juriſperiti in cap. Neophytus 6. diſt.*
(l) *Cap. Cum omne, de Conſecratione diſt. 2.*

18. Hæc oratio adeò commovit Joannem Muvantonium Auguſtinianum Epiſcopum Segorbienſem, & jam Hiſpani Principis magiſtrum, (*m*) ut pro eo ac ipſe publicè ſignificavit, cùm anteà ſententiam aliam deſtinaſſet, deſcripta in pagina quam è ſinu eductam tenebat, audito Reatino ſententiam mutaverit.

(m) *Apparet ex epiſt. Jadrenſis, ultimo Auguſti 1562.*

Ultrà progreſſus eſt Richardus Vercellenſis Canonicus Regularis, Abbas Prævallenſis: pronuntiavit, eam Calicis petitionem hæreſim ſapere. Sed ejus dictum exemplò graviter eſt caſtigatum à Mantuano, hominem commonente, à Pontifice & Concilio poſtulata quæ ſaperent hæreſim, in conſultationem minimè adduci. Ille verò inconſiderantia animadverſa dum propinquus ſibi Abbas verba faceret, è ſubſellio egreſſus, & ante Legatos provolutus in genua, veniam poposcit, ac poſteà id quod dixerat, abſque mora publicè retractavit. Prolixum deinde ſcriptum vulgavit, prout fieri ſolet, cùm ſententiæ defenſio ſimul etiam auctoris defenſionem complectitur: in eo conatus eſt rationes pro repulſa confirmare, ſimulque ſuperiora ſua dicta explicare, omni culpa à Cæſare remota, eadem rejecta in eorum importunitatem, qui Cæſarem impellebant ut in eo deprecatorem ageret. Declaravit quoque, ſententiam ſuam Patrum ſententiæ à ſe ſubjici.

19. De hoc homine digreſſionem habet Suavis,

reliquis, quibus utitur, parem cùm omnes naviter, ac verè secundùm artem digestæ sint; omnes enim ad suæ fabulæ propositum conducunt. Narrat, Richardum decimo sexto Augusti percontatum fuisse Gallicos Oratores, an illius regni Episcopi adventarent, eosque sollicitasse ad operam ad id navandam: & hucusque verum narrat, cùm *(n)* Lansacus ipse Jacobo Lomellino Episcopo Mazzarienſi retulisset, Abbatem summo manè hujusce rei gratiâ suas fores pulsasse. Sed minimè verum narrat de objectis illis artibus, quas Romanæ Aulæ apponit, dum idem affirmat, tum ob id ipsum, tum ob suspiciones, quæ posteà exponentur, actum fuisse cum summo Richardi Præside, ut ipsum ante Gallorum adventum Tridento removeret; sed vigesimo quinto Novembris morte præventum fuisse. Verùm contra hujusmodi cuniculos licuerat Suavi legere in eodem literarum Vicecomitis volumine, ubi primam partem legit; quæ pacto Simonetta (o) cunctatus non est apertis modis Abbatem percontari, cujus rei gratia eo ille munere functus esset, quod nihil ad ipsum attineret; & quo pacto ille respondérat, meræ se curiositate ad id impulsum, & quò suprémum moderatorem suum de eo certiorem redderet: neque quidquam prætereà in re illa peractum. Sed videamus porrò quidquid Suavis de eo scribit, seu potiùs somniat, & posteà si non ipsum, eos quidem certè qui ipsi credunt, luce veritatis excitemus.

(n) *Literæ arcanis notis Vicecomitis ad Borromæum, 17. Aug. 1562.*

(o) *Arcanæ notæ Vicecomitis ad Borromæum, 20. Aug. 1562.*

20. Addit, eumdem Richardum in refellenda Calicis concessione valdè innixum fuisse Synodo Basileensi, quæ hujusmodi prohibitionem comprobarat: & objurgatum fuisse ab Imolensi, cum vellet is eo pacto corrigere simile testimonium Synodi Basileensis à se priùs adductum, ut proinde vehemens inter eos contentio exorta fuerit. Ita scribere, perinde planè est, ac, sicuti dicebam, somniare, hoc est, simulacra falsa & absurda componere ex rebus veris atque conspectis. Richardus disserens de Calicis argumento, quantum comperio perlectis ejus dictis, quæ in Acta referuntur, numquam suam sententiam fundavit in Synodo Basileensi, quæ quod spectat ad dogma & interdictum universale, Constantiensem dumtaxat confirmat: cumque illa Synodus legem Bohemis relaxasset, potiùs adducebatur in medium ab iis qui ad indulgendum petitioni propendebant; quod ab iis extra reprehensionem fiebat, tum ob auctoritatem Patrum, qui earum concessionum tempore illic intervenere, tum quia post primam concessionem, (p) habitam anno 1433, Eugenius cum Concilio se conjunxit, comprobavitque quæ ibi confecta fuerant ad eam usque diem de tribus capitibus, quorum unum erat, ut Bohemorum reconciliatio curaretur. Quin cùm denique Ferrariam illud transtulit, facultatem ipsi super eo argumento decernendi per aliquot dies Basilicæ reliquit. Sic igitur Richardi negotium se habuit. Aliquoties Hieronymus Guerrinus Tifernas (q) Imolensis Antistes eos culparat, qui in rebus ad dogmata spectantibus testimonium Synodi Basileensis adduxerant, tametsi illi reverà id agerent haud comprobantes sive ejusdem Synodi contumaciam in Pontificem, sive ipsius auctoritatem, sed tamquam cœtum doctorum hominum afferentes. Postmodum idem in Conventibus habitis de Sacrificio non modò eam Synodum adduxit, verùm etiam magnoperè evexit; & hoc ipsum egit Richardus, sed in aliis pariter argumentis, quæ ad Calicem minimè spectabant, nihil propterea reprehensus ab Imolensi: progressusque eo est, ut diceret, de prærogativa inter Concilium & Romanum Pontificem se suam mentem aperturum, ubi ea de re ageretur. Visus est eosdem sensus in præferendis Pontifici Conciliis indicare Joan. Baptista Migliavacca Astensis Servorum B. Virginis Præses supremus; neque tamen hinc effectum est, ut in ipsos ulla fieret animadversio, quamquam Guerrinus præcipuè, in Pontificia ditione ortus, in eadem duas Episcopus civitates regeret: adeò religiosè Pontifex integram Synodo libertatem servabat. Ac nimis certè obvium cuivis cogitanti est, ubi voluisset Pontifex, ut à summo Richardi Præside is è Concilio removeretur ante Gallorum accessum, qui mense Octobr. illic perventuri erant, haud certè permissurum, ut usque ad extremum Novembris ibi Richardus moraretur, hoc est ad extremum illius vitæ, Suavis ipse commemorat.

(p) *Vide inter alios Augustinum Patritium Canonicum Senensem in Hist. manuscripta Concilii Basileensis, quæ est in Biblioth. Vatic. & Concilium Florentinum, recenter vulgatum ab Horatio Justiniano, posteà Cardinali.*

(q) *Notæ arcanæ Vicecomitis ad Borromæum, ultimo Augusti 1562.*

21. Sed ut ad rerum seriem revertamur: Lainius, qui postremus sententiam dixit, (r) hæc sensa deprompsit: Hunc à se fructum egregium percipi ex eo quòd omnium postremus loqueretur, quòd non modicam prius lucem ex omnium animadversionibus hauriret: observatum è se fuisse, id accidere Patribus quod medicis, qui omnes in eo conveniunt, ut ægroto sanitatem restituant, sed dissident in præscribendis ad eam consequendam medicinis. Duas agitari posse quæstiones: alteram, Delendumne esset Constantiense Decretum, alteram, An oporteret Calicem concedere quibusdam certis nationibus. Ubi prior agiaretur, id à Concilio efficiendum esse perinde ab altero Concilio lex fuerat sancita: ubi verò posterior, usum Calicis esse concedendum à Romano Pontifice, cujus munus est expendere conditiones proprias locorum, temporum, atque hominum; quod Reatinus pariter votarat. Præmisit denique, utrumque ritum suapte naturâ, sublatoque Ecclesiæ interdicto, licitum esse, quoniam variis tempestatibus uterque usus fuerat exercitus.

(r) *Partim in Actis in Arce Æliæ, partim in Actis Palcotti, partim in literis Jadrensis Archiepiscopi, 7. Septemb. 1562.*

Hisce fundamentis jactis, quod ad priorem quæstionem attinebat, censuit, Decretum Constantiense delendum non esse; quippe quod satis causæ non erat, ut ipsum hæretici transgrederentur: numquam enim Ecclesiam censuisse ea de causa suas leges abrogare; aliter, leges quoque de jejunio, de die ad celebrandum Pascha constitutæ essent abrogandæ.

Ad alteram dubitationem progressus, negavit, causas ad relaxandam legem sibi sufficientes videri: unicam, quæ afferebatur, esse eorum Catholicorum id postulantium imbecillitatem; sed considerávit, si ea ratio admitteretur, relaxationem communem omnibus futuram, quoniam unusquisque se imbecillem esse causaretur; Moysis exemplum, quod producebatur, qui repudium Hebræis permisit ob duritiam cordis, vim non habere; aliud esse legem mitem ab initio condere, ratione habitâ communis populo debilitatis; aliud, eam postmodum enervare in corruptorum hominum gratiam: per alterum præpediri, per alterum enutriri subditorum malitiam: Sacramentum Altaris præbendum non esse peccatoribus, quales hi sese ostendunt, ut qui cum hæreticis conveniunt in hujusmodi ritu, & Ecclesiæ non obsequuntur; sed tantummodò sanctis præbendum. Et idcirco priscis temporibus Diaconos in Eucharistia porrigenda fuisse solitos dicere: *Sancta sanctis.* Laxamentum legis in hoc ad suscitandam confidentiam valere, quâ nequiùs alia flagitentur, unde cunctæ leges Ecclesiæ auferantur. Hujus voti auctores fuisse hæresiarchas, quorum petulantiæ ac superbiæ non indulgentia sed repugnantia medebatur. Eos populos, qui tam vehementer hoc postulabant, nihil credere de Concilii aut Pontificis auctoritate, utramque reipsâ inficiatos, sed solùm impunitatem sui delicti quærere, cum vetarentur, à Principe Calicem in sacra mensa usurpare, quem optabant impunè adhibere. Ordinem suum debere plurimum Cæsari, complurium Collegiorum fundatori, plurimum Bavariæ Duci; sed quò magis erat obnoxius, eò fortiùs se compelli ad eisdem respondendum consilii fidelitate. Affirmavit, non admodum se moveri laudatorum Principum opinione, qui nec obtinebant, nec, quippe religiosissimi, sibi arrogabant rationem ullam in sacris negotiis: rei notitiam captandam esse per Episcopos, quorum munus est ex divino præscripto res sacras curare. Ne nimiùm formidarent Patres aut hæreticorum alluvionem, aut aliorum malorum, quæ ipsis infausto metu prænuntiabantur: casus hosce divino imperio cunctos adnecti: fiduciam in Dei Filio, cujus agebatur causa, collocarent: Ecclesiam illius fundatam sanguine, numero quidem posse diminui, sed perire non posse. Eâ concessione vellicatum iri appetentiam aliis nationibus ad idem postulandum; adeoque tametsi admitteretur, oportere consilium votumque Principum laicorum sequi, audiendam tamen esse aliorum Regum Principumque Catholicorum sententiam. Exemplo Synodi Basileensis respondit; Primum errorem imputari deceptori, secundum deceptori simul ac decepto, tertium, soli decepto; indicans fortasse; illum fuisse primum errorem adeòque excusabilem: secundum, id quod Paulo Tertio sedente contigerat, & illud pariter excusationem aliquam merébatur: at verò post exemplorum hujusmodi documenta Tridentinum errorem inexcusabilem fore.

22. Hi fuerunt sermones memoriâ digniores. Etenim Sbardellatus Episcopus Titinienſis, unus ex Procuratoribus Cleri Hungarici, longissimam quidem orationem habuit, sed quæ pondus moli par non habuit, & quâ suæ potiùs voluntatis ardorem, quàm causæ bonitatem persuasit. Silentio prætereundum non est, Drascovizium, Quinque Ecclesiarum Antistitem, ne quid intentatum ad rem promovendam relinqueret, præter petitionem adhortationemque à se tamquam ab Oratore habitam, voluisse posteà sententiam suo loco dicere tamquam Præsulem. (s) Visum ipsi fuerat, multos nimis animosè obtitisse, & nonnemínem à re ad homines fuisse transgressum: etenim inter alios Ægidius Falcetta Cingulanus, (t) Episcopus Caurlensis, qui paulò post ad Ruitenonſienſem Eccleſiam translatus est, (u) incredibiliter infensus concessioni, conquestus fuerat, per-

missos adesse sententiarum dictioni Oratores illorum Principum, quorum ea causa interesset, & aliquos, minitantis potiùs quàm suadentis modo, infelices Concilio progressus ex ea repulsa vaticinatos fuisse. Quibus dictis Falcetta quibusdam visus est primum Legatum petere, qui hoc in re proponenda exposuerat; sed reverà ictus cadebat in Drascovizium, cujus fuerat hoc vaticinium. Et Mantuanus illud non tamquam verum affirmarat, sed tamquam dictum recitarat. Itaque Drascovizius conatus priùs concinnis modis objecta cuncta dissolvere, aliquid questus est de Reatino, affirmavitque, illum doctè quidem disseruisse, ejusque dicta efficacia futura fuisse ad ipsum Drascovizium permovendum, nisi notitia de rebus Germaniæ falsitatem illius speculatricis ratiotinationis ostendisset. Dein quasi Falcettam indicans ratione quadam inter iracundam ac pacatam, quæ arrogantiæ odio submoto, & conciliatâ gravitatis æstimatione, non minuit sed auget efficaciam, adjecit; Quædam jactata fuisse, quæ ipsum penè ad duellum provocare poterant; sed velle se patienter ea tolerare. Tum, quemadmodum præcelsis animis mos est asseverantiùs sustinendi sua dicta, quibus acriùs repugnari sentiunt (sive id sui decoris gratiâ, sive ad repugnantium offensam præstent) non modò non revocavit, sed iteravit, ubi postulatis haud indulgeretur, satius futurum fuisse, si numquam Synodus coivisset.

(s) *2. Sept. ut in una ex tribus literis Vicecomitis ad Borromæum.*

(t) *Acta Paleotti, & notæ arcanæ Vicecomitis ad Borromæum, & epist. Jadrensis, ultimo Aug. 1562.*

(u) *30. Jan. 1563. ut in Actis Consistor.*

23. In hujusmodi quæstione ferè omnes adeò diffusè verba fecere, ut cum res vigesimo octavo Augusti proposita fuisset, dicendis sententiis ante vesperam sexti Septembris non fuerit impositus finis. (x) Solidior difficultas & communiùs æstimata videbatur esse, damnum ac periculum cujusvis mutationis in re gravi, conspicua & universali; experimentum, quòd minimè custodirentur conditiones, quas Concilium Basileense, & Paulus III. concessioni apposuerant, unde neque conducibiles evaserant; incommodum inducendi in ritus Ecclesiæ varietatem, semper unitati perniciosam; quòd persisterent nihil mutatæ, & communes Germaniæ eadem rationes, quæ Synodum Constantiensem permoverant, præsertim verò periculum effundendi sanguinis, difficultas illius conservandi, incommoda ejus deferendi ad ægrotos in agris, vini penuria multis in provinciis; utproinde, si lex pro illis regionibus revocaretur, visa fuisset certa consecutio, seu tunc seu nunc contra prudentiam actum, quòd appareret species rei incredibilis, ardentissima hujusmodi postulata ab æstu pietatis enasci, & non potiùs ab opinionis errore; dubitatio, ne indulta illis petitio nationes alias ad illud ipsum inflammaret, crearetque novas difficultates; notitia, quòd iidem populi ad alia absurda laxamenta adspirarent, & præcipuè ad Sacerdotum conjugia; adeòque hujus rei impetratio minimè quietos illos redderet, sed potius audaciores & importuniores. Hæ rationes ex una parte, exaltera spes fructus, & jacturæ formido, vividissimis coloribus antè omnium oculos expressæ, sicuti diximus, ab Episcopo Quinque Ecclesiarum, simulque auctoritate Cæsaris, Gallorum, ac Bavari corroboratæ, inter se ita conflixere, ut in nulla alia re pro-

posita sententiæ tam variæ ac tam perplexæ umquam prodierint; usque adeò, (y) ut qui à secretis erat, nequiverit per primum tabellarium certam earum notam Romam mittere. Etenim alii qui ambiguè locuti, & interrogati, cuinam consilio definitè adhærerent; recusarunt clariorem sententiam ferre, quasi maluissent differere quàm judicare. Neque judiciorum varietas variis nationum affectionibus verti poterat, quandoquidem patuit, cùm in Synodo tunc adessent duo soli ex Gallia, Eustachius Bellajus, & Petrus Danesius Antistites, alter Parisiensis, alter Vaurensis, eos inter se discordasse, illum concessioni repugnantem, hunc assentientem.

(x) *Legatorum literæ ad Borromæum*, 7. *Septemb.* 1562.

(y) *Prædictæ Legatorum literæ*, 7. *Septemb.*

Post diuturnam diligentiam, & accuratum examen, Patres qui illis cœtibus numero centum sexaginta sex interfuere, in octo partes divisi sunt. (z) Quatuordecim auctores erant, retardandum esse Decretum, triginta octo repulsam probabant: viginti novem concessionem; viginti quatuor rem esse in Pontifice reponendam censebant: triginta & unus primum articulum admisere, secundum rejecere, hoc est, in concessionem propenderunt, non tamen Episcopis committendam, sed ut ejus executio Pontifici relinqueretur. Unus perstitit medius: decem in partem negantem inclinarunt, sed rem Pontifici committentes: novemdecim concessionem ad Bohemiam & Hungariam coarctarunt; adeòque vix in eo argumento tot sententiæ potuissent antea concipi tamquam possibiles, quot reipsâ pullularunt. Quod usuvenit in iis quæstionibus, tam practicis quam theoricis, in quibus duræ utrimque difficultates obtervantur, cùm pro se quisque tunc aspiret utilitati & gloriæ in aperiendo calle medio ac plano inter ardua & confragosa, quamquam sæpiùs novus ille callis, dum cuncta devitare creditur, offendit in cuncta; hinc verò unusquisque viam ab alio malè patefactam aversatus, ejusdem simul audaciam imitatur, simul ipsi per eventum improsperum assimilatur.

(z) *Acta authentica Arcis Æliæ*

CAPUT V.

Nova Cæsarianorum studia ad impetrandum Calicem, & nova trutina de doctrina, ac præsertim de Sacerdotio, Apostolis à Christo in Cœna collato; & varia Suavis errata.

1. Cæsariani ab iis quæ acciderant, stupore simul & lumine sunt affecti: stupore quidem, quoniam multæ rerum conditiones tam validam fiduciam ipsis intulerant, ut vix certa firmitas dici non posset: complurium Principum postulatio, Pontifex propitius, Legati fautores, ipsum argumentum arbitrarium, ac nulli noxium; officia ac studia summa: & tamen exitus is fuit, qui fuisset expectandus, ubi cunctæ quas retulimus conditiones ex oppositio præcessissent. Lumine affecti, quia compertum illis fuit, quanto ampliùs sperandum ipsis erat ab auctoritate ad unum restricta, quàm in plures divisa; cùm longè facilius homini contingat persuadere menti, & permovere voluntatem unius capitis, quàm multorum; præterquam quòd sæpè idem ille, in quem unicum coit potentia, quantò propterea illis plurimis major est, in quos ob aliam regiminis rationem ea dispertitur, tamtumdem ob ipsam magnitudinem aliis Principibus indiget, plusquam indigeant complures tenuiores. Unde fit, ut Respublicæ & multo difficiliores sint Monarchis ad concessiones, & multò proniores ad repulsas. Quare licuit Principibus certum ab eo exemplo documentum capere, multos Episcopos illorum vota promoturos fuisse, si per ea Episcoporum potestas eveheretur Aulæ Romanæ demissione; sed in reliquum universam Synodum longè arctiorem Pontifice Romano in concessionibus futuram; adeoque favor ille quantuluscumque, qui postulato in dicendis sententiis obsecundarat, ipsum aut comprobando, aut non improbando, sed in Pontificem rejiciendo, profectus fuerat ab opera ex Pontificis voluntate ab ejus ministris impensa, postquam negotium præceps ruere visum est, nisi manus protenderetur. (a)

(a) *Constat ex arcanis literis Vicecomitis ad Borromæum* 3. *Sept.* 1562.

2. Hoc itaque experimentum effecit, ut Cæsariani se aliò verterent. Repudiarant initio consilium ipsis propositum à Legatis, ut nimirum Synodus rem Pontifici decernendam remitteret; quasi honorificentius, sibi subditisque acceptius arbitrati, si quemadmodum usus Calicis ab una Synodo sublatus fuerat, ita restitueretur ab altera, fortunatumque sibi exitum indubitanter polliciti. Sed ex hujus rei fallacia se deceptos agnovere, coactique sunt ad rejectum consilium confugere, sicuti mox narrabitur. Aliquid ipsis detrimenti provenisse credibile est à studiis Vargæ, (b) qui non modò Pontificem dehortatus erat ne illud concederet, dicens, petitores posteà promissis neutiquam perstituros; sed etiam ad Pagnanum, Piscarii administrum Tridenti scripserat, id utique Regi detrimento futurum, propterea quòd hoc ipsum in Hispanis sub specie pietatis apperentiam hujusmodi novitatum excitaret; has verò subditorum appetentias, sive ipsis fiat sive non fiat satis, semper cum perturbationis periculo in regnis copulari. Proinde per literas admonitum à se Regem fuisse, & interim se à Pagnano petere, ut suæ nationis Præsules coërceret. Verùm uti Vargas apud illos nec plurimâ auctoritate, nec plurimâ gratia pollebat, perinde haud comperio plurimum ab eo confectum, cùm id temporis nihilo ferventiores in oppositum Hispani visi sint, quàm alii ex aliis Provinciis.

(b) *Arcanæ literæ Vicecomitis ad Borrom.* 30. *Julii* 1562.

3. Muvantones, sicuti dictum est, propitium suffragium paraverat, etsi audito Rearino illud improvisò mutasset: reliqui magna ex parte ambiguè locuti sunt. De Guerrero ac de Ayala legitur, (c) suam illos opem Prasconizio fuisse pollicitos: sed Episcopus Nioquensis dixit, (d) Guerreri promissionem tetendisse ad conjungendos secum Cæsarianos in perenda declaratione de mansione; prædixitque, illum reipsa promisso non respondsurum: nec prædictio in irritum cecidit. Etenim Guerrerus (e) hinc nonnullos ad concessionem hortatus est, hinc in ferenda sententia incertum se ac diuturnioris indigum temporis ostendit; & per eam quasi mixtam agendi rationem, quæ sincera visa non est, nec suorum vituperationem, nec Germanorum querelas effugit: at verò is qui alteri oppositarum partium palàm adhæret, illius benevolentiam consequitur tamquam ipsi propitius, & æstimationem utriusque partis tamquam intrepidus ac sincerus.

(c) *Arcanæ literæ Vicecomitis ad Borrom.* 17. *Aug.* 1562.

(d) *Ejusdem ad eundem arcanæ literæ, ultimo Augusti* 1562.

(e) *Aliæ ejusdem ad eundem, eodem die.*

4. Ante-

4. Antequam ad aliud argumentum progrediar, aliqua Suavis errata notabo. Primum quidem leve, sed indignum veniâ obtemeritatem, quâ tam frequenter in illud prolabitur: erratum inquam in diebus signandis, quandoquidem ipsi nec erat necesse ad hæc minutiora descendere, nec aderat notitia ad ea veraciter proferenda; & tamen audet eadem tam sæpè casu notare, quo suadeat archivum illarum omnium rerum gestarum in suo capite contineri. Affirmat itaque, conventus super eo negotio fuisse quinto Septembris absolutos: verùm & Diarium, & literæ Legatorum, & alia plurima monumenta passim vulgata palàm faciunt, usque ad vesperam sexti diei perduravisse. Alterum & gravius erratum est, quod adscribat Episcopo Camptembergensi in Stiria (cùm Synodo ne adesset quidem hujusmodi Antistes) id quod dixit Episcopus Caurlensis, & ante illum Episcopus Philadelphiæ, (f) Procurator Episcopi Eistatensis, adversus interventum Oratorum Cæsaris, ne adessent, dum ea de re deliberaretur. Tertium est, ubi narrat, Hispanos etiam Præsules petiisse à Legatis, ut in ea causa removerent à cœtu Episcopos, qui simul Oratores Cæsaris aderant; cujus rei ne vestigium quidem extat in Actis, literisve pleniſſimis tum Legatorum tum Vicecomitis ad Borromæum: quamquam, ne verum dissimulem, nonnemo ex falso rumore, sicuti & credibile & frequens est, id suis privatis literis scriberet; adeoque excusatio in eo Suavi debetur. Quartum est, dum Cavensem Antistitem inducit ea dicentem, quæ reverà non ille, sed Caurlensis dixit, conquestus de siniſtro vaticinio, & quasi minis injectis Synodo à Drascovizio, ubi repulsa acciperetur. Liceret adjicere maligna Suavis commenta, quibus deformaret quantum posset quamcunque rem gestam à Salmerone ac Lainio, collaudatis luculenter in iis cœtibus inter alios à viro docto, qui animum non certè illorum studioſiſſimum in reliquis præ se fert, quippe in præcipuis controversiis ab eis discrepans, nimirum ab Archiepiscopo Jadrensi. Sed hac in re adeò patet affectatio, & interdum contradictio Suaviani Operis, ut illa satis sit apud quemlibet non hebetem lectorem ad reddendum efficax contra seipsam responsum. Partes igitur narratoris resumamus.

(f) *Epistol. Jadrensis, ultimo Augusti* 1562.

5. Intentus animorum conatus, quo in cœtu generali consulebatur de Calicis concessione, nulli erat impedimento, quò minùs alia argumenta in peculiaribus cœtibus agitarentur; & in eam formam redacta videbantur, ut illa cunctis satisfactura spes fuerit. De Christi oblatione selecti Patres ea digesserant, quæ communiùs probabantur, omissis litigiosis, dicentes, sicuti nunc habetur, Redemptorem in Cœna se obtulisse in sacrificium Patri sub specie panis & vini; sed quo genere sacrificii, haud exprimebant. Itaque Decreta doctrinæ, & Canones illis respondentes ad conventum maximum delata sunt septimo Septembris: (g) cumque initio is absque discordia progrederetur, impegit postea in durum obicem in Granatensi, tametsi unus ex illorum formatoribus hic fuisset, sed opinione suis collegis contrarius, ideoque deinde ipsi operi magis adversus: (h) quamquam fuit qui crederet, illum se magis contrarium, quàm in animo erat, simulasse, quò Sessionem ita retardaret, & Galli expectati supervenirent, quibuscum sperabat conjunctè procedere in moribus reformandis. Improbavit ille oratione longiſſimâ tertium Canonem, qui nunc secundus est, ubi definitur, collatum fuisse Apostolis à Christo Sacerdotium in Cœna verbis illis: *Hoc facite in meam commemorationem.* Afferebat in medium (i) pro sententia oppositâ Nicolaum Cabasillam libro primo de Missæ sacrificio, qui opinatus est hujusmodi potestatem fuisse traditam die Pentecostes, & cum eo S. Germanum, Isichium Presbyterum in libro primo Commentariorum super Levitico, Armacanum arbitratum, quo tempore fuerant constituti Apostoli, fuisse eodem Sacerdotium illis collatum, S. Thomam, & Scotum, qui putat, executionem illis fuisse concessam in capite vigesimo S. Joannis, ita ut potestatem illius conficiendi obtinuerint in Cœna, sed conficiendi postquam Spiritum Sanctum accepissent: ac tot rationes in aciem deduxit, ut non parum dubitationis injecerit, ne contendendum esset, diuque protrahendam doctrinæ comprobationem, adeoque necesse foret Sessionem differre. Sed exitus spem prosperitate superavit: cùm enim perpauci Guerrero consensissent, Decreta plenè comprobata sunt, idque per summam brevitatem atque concordiam unico manè. Tantum detrahitur non benevolentiæ modò, sed æstimationi, quæ pro benevolentia crescit aut decrescit, ex eo quòd credatur quispiam nimis æstimator sui, & parum communitatis.

(g) *Acta Paleotti, & epist. Legatorum ad Borrom. eo die.*

(h) *In literis Vicecomitis ad Borromæum*, 7. *Sept.* 1562.

(i) *Acta Arcis Æliæ, & literæ Jadrensis*, 17. *Septemb.* 1562.

6. Ajala Segoviensis Episcopus repugnavit, ubi pronuntiatur, Missam offerri non solùm pro peccatis, sed pro aliis necessitatibus; objecitque, hinc argumentum præberi variis superstitionibus; & in eandem sententiam ivere viginti quinque: sed denique longè majori numero cedentes, in levi controversia acquievere.

7. Non ita conquievit in altera majoris ponderis Guerretus. (k) Is unà cum Archiepiscopo Bracarensi, & cum Episcopis Segoviensi, & Almeriensi postridie Legatos adiit, causatusque conscientiæ stimulum, exposuit: Sibi ac sociis Canonem illum de Sacerdotum institutione probari non posse; rem nec agitatam fuisse in conventibus minorum Theologorum, nec in confessibus Patrum, solùm levi manu tractatam: Præsules aliquot non modicæ existimationis dissentire: quem dissensum in Sessione palàm fieri par non erat. Quapropter satius esse, articulum illum in proximam Sessionem rejici, ubi dogmata de Ordinis Sacramento stabilirentur, tamquam ad locum magis proprium, tempusque opportunius, quò, præmisso studio ac trutinâ rei consentaneâ, definitio eum plausu & honore concordiæ confici posset.

(k) *Acta Paleotti, & literæ Jadrensis*, 10. *Septembris* 1562.

8. Osius Legatus, qui suis in libris eam sententiam tradiderat, ipsam placidè tuebatur, objecta dissolvens, & oppugnationibus quatuor Hispanorum obsistens. Reliqui Præsides existimarunt, repulsam minùs claram, magisque moderatam non modò æquiorem, sed etiam solidiorem futuram. Idcircò dixerunt, se morem illis gesturos, dummodò quæsitæ variationi assensus generalis conventus præiret, sine quo penes Legatos non erat quidquam ex rebus jam statutis mutare. Ita ratione Concilii habitâ Hispanorum appellationem tacitè refellebant, ipsis appellantibus rejectis ad illud idem tribunal, à quo se gravari putabant:

quod rescripti genus durissimum accidit litigantibus, & tamen de illo conqueri ipsis non licet, cùm idem tribunal non solùm est maximè competens, sed maximè potens.

CAPUT VI.

Capita reformandæ disciplinæ digesta: abusus in Missa correcti.

1. Quò perficeretur Sessionis apparatus, stabilienda supererant disciplinæ Decreta, & emendandi abusus in Sacrificio. Priorum cura demandata fuerat præcipuè Simonettæ, qui videbatur pro more veterum cautorumque medicorum nonnisi lenia medicamenta præscripturus. (*a*) Proposita capita quatuordecim (*b*) fuere, non undecim sicuti Suavis narrat. Causa cur posteà ad undecim fuerint redacta, hæc fuit, quoniam duobus ex illis lex apponebatur, pensiones coarctans, ne scilicet in posterum id oneris imponeretur Episcopis, & Parochis, quorum alteri non supra quingentos aureos ex annuo proventu perciperent, alteri non supra quinquaginta. Sed Episcopi vocabulum pensionis abominati, quippè ipsorum auribus animisque permolestum, negarunt illud sibi adjectâ etiam limitatione probatum iri. Et quamquam opponeretur, à Conciliis Lateranensi & Viennensi, & à Tridentino pariter sub Paulo & Julio pensionum consuetudinem fuisse receptam, non tamen acquievere. Quapropter conventum est, ut sanctiones ea de re aliàs ex professo statuerentur. Sed quemadmodum res humanæ bonis malisque permixtæ sunt, & unusquisque passus damna partis quam sequitur, eam cupere solet quam ipse non experitur, ita tunc usuvenit. (*c*) Quare Quinque Ecclesiarum Antistes Orator Ferdinandi dixit, Sibi probatum iri usum pensionum etiam in Germania, quò viris benemeritis subveniretur, & illis Episcopis nimii luxus materia subduceretur.

(a) *Acta Paleotti.*

(b) *In cœtu 10. Decembris, ut in ep. Vicecom. ad Borr. eodem die.*

(c) *Literæ Jadrenses, 14. Septemb. 1562.*

2. Tertium caput è quatuordecim subtractum, statuebat; ut causæ quæ vigintiquatuor aureorum summam non excederent, omnes in prima instantia ab Ordinario cognoscerentur usque ad latam sententiam. Sed non acquiescebant Episcopi, postulantes, ut idem omnino de cunctis causis decerneretur. Temperamentum propositum est, ut constitutio ad pretium quinquaginta aureorum ampliaretur pro Germanis, qui ut remotiores, ita majora patiuntur incommoda, dum ad forum Romanum compelluntur. Verùm obstitêre Actores Piscarii, epistolâ Regis productâ, in qua plurimùm commendabat, ut illæsa præstarentur ipsius privilegia pro Siciliæ Monarchia, cui ajebant hujusmodi Decretum obfuturum, cùm ipsi concedatur, ut omnes causæ cujusvis pretii in prima instantia in ipso regno cognoscantur. Ita Sanctio pendens subsitit, & ex dilatione, ingentis fœnoris fructus Episcopis provenit, quod alibi exponetur. Tunc autem, dum sermo haberetur, ut assolet, de iis quæ Hispaniæ Actores objecerant, complures Patrum vera non existimabant ea privilegia, sed à Romanis Pontificibus, cùm Siciliam possidebant, Legatis suis concessa, ac postmodum à laicis possessoribus illius regni sibi arrogata. Sed de hoc per incidentem occasionem actum est.

3. Decreta igitur ex quatuordecim ad undecim diminuta sunt: & quò præferretur aliqua ratio, habita de iis quæ Cæsar memoratis libellis perpenderat, duo ab illis desumpta sunt, atque alterum in primo capite de morum emendatione positum est, alterum in correctione abusuum in Sacrificio. Horum omnium capitum tenorem describemus perinde ac stabilitus & propositus fuit, iis exceptis, in quibus notabiliùs variatum est.

4. In primo renovatæ sunt cunctæ Juris Canonici sanctiones de vita & honestate Clericorum, ac de prohibitione, quâ ipsis interdicuntur luxus, comessationes, choreæ, aleæ, tali, ceterique lusus, ac negotia laicorum, pœnis Ordinarii arbitrio relictis, negatoque appellationis confugio in hujusmodi causis, ad morum correctionem spectantibus.

5. In secundo præscriptæ sunt conditiones necessariæ illi qui ad Episcopi munus est promovendus, & inter alias, ut ante sex menses in Ordine sacro sit constitutus, ut Doctor sit Theologiæ, seu Canonum, ab aliqua Academia ex merito inter Doctores adscriptus, aut inde testimonium accipiat, se ad eas facultates tradendas idoneum esse. Quæ postrema particula fuit adjecta, ne carentes non doctrinâ, sed pecuniâ, excluderentur; qui post impensum studium in aliquibus Academiis, ubi sumptus ad Doctoris lauream consequendam gravissimus est, gradum illum accipiunt, quo vulgò *Licentiati* dicuntur. Fuit etiam additum, ut Regulares hujuscemodi testificationem ab ipsorum Moderatoribus subscriptam afferrent. Episcopi Segovienses, Ostunenses, Lucenses, & Aquenses optabant in eo Decreto, ut ante Episcopatum Sacerdotium exigeretur. Sed animadversum est, oppositum statui ab Innocentio cap. *Amultis*, tit. *De ætate & qualitate*, & ab Urbano Can. *Nullus*, distinct. sexagesimâ, quibus satis est Ordo Subdiaconi. Nihilominus adjectum est, opus esse ut hic Subdiaconi character saltem dicto jam spatio præcederet, cùm haud satis decorum videretur, ut ad supremum Ordinem Ecclesiasticum ascendat is, cui paulò anteà integrum erat ad laicorum statum regredi. Suadebant alii in Episcopo gradum Doctoris, absolutè nixi Pauli verbis ad Timotheum: *Oportet Episcopum Doctorem esse*. Sed illis ostensum est, per ea solùm importari habilem ad docendum, quod colligitur ex voce Græca διδακτικόν, quæ id significat, & nihil ultrà.

6. Quò caput tertium intelligatur, sciendum est, Lusitanos & Hispanienses exposuisse, in ipsorum Ecclesiis multos esse gradus, quorum possessores nimis liberè Divinum obsequium negligebant, adeoque opportere ut multationibus è desidia excitarentur. Et quamquam alii contradicerent huic oneri, utpote in hujusmodi Sacerdotiorum fundationibus minimè contento, existimarunt plerique, ex jure Divino, & æquitate naturali fructum illorum Sacerdotiorum integrum relinquendum non esse desidum possessorum utilitati. Medium itaque susceptum consilium, concessâ quidem Episcopis facultate, non tamen injectâ ipsis necessitate ad idipsum impellerentur, aut ab eo depellerentur. De forma excogitatum initio fuerat, uti massa quotidianarum distributionum constitueretur pro eo quod paulò anteà effectum erat in Ecclesiis, quas *Collegiatas* appellant: sed posteà consentaneum visum non est; ut cùm hujusmodi dignitatum proventus sint admodum inæquales inter se, pinguiorum possessor discrimen subiret ingentis jacturæ, ac modici lucri; & ex adverso tenuiorum possessor plus lucri posset accipere per unius diei diligentiam, quàm jacturæ per complurium negligentiam. Præscriptum igitur est, ut ubi constituræ jam non fuissent in hujusmodi dignitatibus quotidianæ distributiones, tertiam partem complectentes, liceret Episcopo illas statuere, præscribendo arbitratu suo iis qui Sacerdotio fruebantur, quantum ab illis Ecclesiæ serviendum esset: quod si omitterent, eo die distributionibus privarentur, easque ille converteret in utilitatem fabricæ, ubi hæc egeret, aut in aliud pium opus. Si cui verò hujusmodi dignitatum nulla inesset in Ecclesia Cathedrali aut Collegiata jurisdictio aut administratio, nec ullum aliud munus, sed extra urbem in Diœcesi injuncta illi esset animarum procuratio, cui vellet per seipsum operam navare Sacerdotii possessor, mansio, hujusque procurationis exercitium efficerent, ut is haberetur perinde ac si illi Ecclesiæ præsens adesset.

7. Nimis alienum à ratione videbatur, obtineri à compluribus munera illorum propria, qui obstringuntur insolubili sacræ militiæ cingulo, trahique ex illis emolumenta & privilegia; & tamen liberum ipsis esse, ut ad laicorum vitam redirent, eorum multis aut ad nuptiarum conjunctionem, aut ad armorum exercitationem transeuntibus. Ad hanc laxitatem restringendam, positum fuit in quarto capite, ut nemo Sacerdotium possidens in Cathedrali aut Collegiata, seu non Regularis, seu Regularis is foret, jus suffragii haberet in Collegio, nisi Subdiaconus saltem esset; atque ut ii, quibus ex munere certis quibusdam diebus Sacrificium erat celebrandum, aut Evangelium Epistolave decantanda, susciperent intra annum, nisi legitimè præpedirentur, Ordinem illi ministerio consentaneum, & hujusmodi functionibus per seipsos præscriptis diebus fungerentur; nec in posterum ea Sacerdotia concederentur, nisi habenti tum ætatem, tum reliquas habilitates ad illa exercenda.

8. Compertum est, frequenter peccatum fuisse in usu legum relaxandarum, earumque relaxationes sæpè subtrahi Aulæ Romanæ, rebus falsis pro certis assumptis, atque in opus deduci ab executoribus aut vera parum callentibus, aut parum religionis studiosis, debilitatâ idcircò legum auctoritate, corruptâque disciplinæ integritate. Id materiam quinto capiti præbuit, in quo præceptum est, ut cunctæ legum relaxationes, concessæ locis extra memoratam Aulam, committerentur impetrantis Ordinario, atque ut *Gratiosæ*, hoc est, ad forum litigiosum haud pertinentes, non exercerentur reipsa, nisi priùs Ordinarii, tamquam Sedis Apostolicæ delegati, summatim & extra judicium cognovissent, eas nec expositione falsi, nec occultatione veri fuisse impetratas.

9. Ad auferendum aliud simile absurdum, in sexto præscripta fuit eadem cognitio ab Ordinariis habenda, antequam conficerentur postremarum voluntatum mutationes adjecto monito, eas nonnisi *ex justa ac necessaria causa* concedendas esse.

10. Quemadmodum suam quisque jurisdictionem libenter extendit, nonnunquam ambitione, sæpè quoque religionis studio, dum recti animi sui certus sibi persuadet, à se tutiùs quàm à quovis alio commune jus administratum iri; ita non rarò majores Præsules fines suos transgressi causas Ordinariis per appellationem subtrahunt. Idcircò sancitum est in septimo, ut Legati, Nuntii, Primates, Metropolitæ, ad quos provocatur ab Ordinarii sententia, observarent sacras Constitutiones, & eam præsertim Innocentii IV. quæ incipit, *Romana*; aliter ipsorum Actis nulla insit auctoritas.

11. Ob minorem humanæ pietatis fervorem, compertum erat, pia opera, ab iis præscripta qui posteà decesserunt, sæpè negligi fraudarique ab administratoribus. Quò huic malo mederetur, in octavo imperatum est, ut Episcopi in cunctis casibus à Jure permissis hujuscemodi operum executores essent, sive ita præscripta ea fuerint ut adhuc vivo præscribente vim habeant, sive illo demortuo. Foret in eorum potestate invisere Nosocomia, Collegia, Sodalitia laicorum, etiamsi *Scholæ* aut alio nomine nuncupentur, Eleëmosynarum æraria, vulgò Pietatis Montes, & quæcumque locorum piorum genera, tametsi eorum procuratio ad laicos pertineret: breviter, quidquid institutum est ad obsequium Dei, ad animarum salutem, ad pauperum alimentum. Huic Decreto restitit pariter Actor Piscarii (*d*) eo nomine, quòd inde quoque privilegia Siculæ Monarchiæ læderentur; quare de illo expungendo deliberabatur. Sed quoniam Orator Lusitanus unà petiit, (*e*) ut exciperentur Nosocomia, aliaque hujusmodi loca, quæ sui Regis tutelâ fruebantur, in quo negligentia præsumi non poterat per Episcoporum vigilantiam corrigenda, mutato consilio restrictum fuit Decretum, adjectâ exceptione omnium hujusmodi locorum, quæ sub ipsius Regis patrocinio fuissent constituta.

(d) *In dicta epistola Vicecomitis ad Borromæum, 16. Sept. 1562.*

(e) *Acta Paleotti, & ejusdem Vicecomitis literæ, 17. Septemb. 1562.*

12. Multæ quoque fraudes afferebantur in administratoribus proventuum, qui templis aliisque piis locis construendis destinabantur. Lex igitur in nono sancita est, ut nullo habito respectu cujusvis oppositi privilegii adstringerentur hujusmodi administratores ad reddendam in annos singulos Ordinariis illorum rationem.

13. Complures scribæ, auctoritate Regiâ, Cæsareâ, aut Pontificiâ constituti, arrogabant sibi idcircò immunitatem ab Episcopo in eo ministerio, ac sæpè comperiebantur inepti, aut aliquo vitio laborantes. Id in causa fuit, ut in decimo cuncti subjecti fuerint examini Ordinariorum, quibus facultas esset aut in perpetuum, aut ad tempus illos ab eo munere in causis Ecclesiasticis removendi.

14. Bona, quæ certum dominum non habent, nec similiter certum obtineat defensorem, adeoque aut violentiæ aut fraudi sæpè subjacent (atque id accidit redditibus Ecclesiasticis, aliisve ad pia opera destinatis) quantò delictum magis allicit facilitate ac utilitate, quantoque Dei gloriæ, proximique charitati opponitur, tantò magis necessarium visum est, ut homines horrore pœnæ inde retraherentur. Ea de causa stabilitum est in postremo capite, ut rei tam iniquæ occupationis, sive per vim, aut per supposititias personas, sive alia modo ea bona occuparentur, incurrerent in sacrorum interdictionem, quæ à Romano solùm Pontifice auferri posset, nec eâ umquam absolverentur usque ad integram restitutionem. Præterea si forte in ea bona jus aliquod dominii obtinerent, illicò ipsum amitterent. Quòd si quis Ecclesiasticus illi noxæ consensisset, præter sacrorum interdictionem spoliaretur possessis Sacerdotiis, ineptus ad illa imposterum obtinenda, eique Ordinum usus interdiceretur pro arbitratu Ordinarii. Optassent quidam, ut exprimeretur in eo capite (*f*) inter delicta pœnis subjecta, nomen *Confidentiæ*. Ad id, ne in alia intempestiva litigia incideretur, prudenter responsum est, hujusmodi crimen satis comprehendi ab illis vocibus, *per supposititias personas*.

(f) *Acta Paleotti.*

15. Abusus similiter sunt propositi (quamquam in Decreto ab eo probroso vocabulo Patres abstinuerint) qui variis in locis in Missæ sacrificium irrepserant:

pserant: ii priùs fusè descripti, deindè in novem capita redacti sunt. Verùmtamen plerisque non videbatur pro dignitate Concilii descendere ad sanctiones adeò minutas, magisque privatæ cujusque Ordinarii curæ consentaneas, cùm evenire posset, eas cunctis regionibus haud opportunas fore. Respondebant alii, Ex auctoritate Concilii plurimum venerationis ac roboris illis accessurum; quod verò ad singulares alicujus loci conditiones attinebat, satis consultum iri, tradità Ordinariis facultate, ut earum executionem pro arbitrio temperarent. Vicit tamen sententia Ajalæ Segoviensis Episcopi, ut in unico Decreto ad tria solùm capita restringerentur, ad Ayaritiam, ad irreverentiam, & ad Superstitionem.

16. Ad arcendam avaritiam interdicta sunt pretia, mercedes, conventiones, ut in rem nostram Sacrificia celebrarentur, vetitis quoque importunis eleëmosynæ petitionibus. Et quamquam fuisset animadversum, usitatum subsidium celebrantibus non præberi pro Sacrificii pretio, sed ad alimentum Sacerdotis, ex communi doctrina Scholasticorum, Jurisque sacri Consultorum, ac præsertim Abbatis Panormitani; fuit tamen qui suadebat, id esse prohibendum in illis Sacrificiis, quæ ob aliquem fortuitum eventum fiunt, & certo loco, certisque diebus haud alligantur. Sed ea sententia assecias non habuit.

17. Quò irreverentiæ mederentur, præceptum est, ne permitteretur aut Sacrificii celebratio Clerico vago & ignoto, aut ei interesse liceret homini palàm criminoso. Differtum est de arcendis publicis meretricibus, saltem absoluto Evangelio; sed executio gravioribus offensionibus subjecta visa est. Et quoniam functionis reverentiæ plurimum confert loci majestas, privatis in ædibus Sacrificii usus fuit interdictus, solumque permissus in templis, sacrisque locis, cultui divino destinatis; inspectis designatisque ab Ordinario, adeoque ut antequam Sacrum inchoetur, ii qui adsunt, exteriori corporis formâ ritè compositâ, assistentis etiam animi pietatem præ se ferant. Prohibita est in cantibus & harmonia quæcumque lascivi atque impuri mixtura. Actum est etiam de removenda omnino à Sacrificiis musica; sed plerique, ac præsertim Hispani, eam commendarunt, quippe ex antiquo tempore ab Ecclesia usitatam, atque ad infundendos suaviter in animos pietatis sensus aptam, dummodò tenor cantilenæ, & verborum sententia religionem sonent, & alter alterius intelligentiam non impediat. Præscriptum quoque fuit, ut à Sacrificio longè abessent profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores, adeò ut Domus Dei verè dici possit *Domus orationis*.

18. Ad superstitionem tollendam veriti sunt Sacerdotes operari Sacris extra horas consuetas, aut aliis ritibus quàm receptis ac solitis in Ecclesia, atque uti certo quodam Missarum aut candelarum numero. Injunctum quoque, ut doceretur populus, quis esset, & unde proveniret Sacrificii fructus; ac per eam opportunitatem admoneretur etiam de frequentandis Parœciis suis, saltem diebus Dominicis, Festisque majoribus. Primò complures propendebant ad eas Missas interdicendas, quæ vulgò *Siccæ* nuncupantur, hoc est, cùm adhibitis ceteris precationibus ritibusque, minimè consecratur: sed posteà mutatum est consilium, auctore potissimùm Drascovizio, cùm animadversum esset, in navigationibus, aliisque rerum conditionibus, cùm Sacerdotis, vel sacræ suppellectilis defectu sacrificare non licet, eam aspectabilem Sacrificii expressionem plurimum conferre ad excitandam in animis pietatem, qui ut etiam supra sensus evehantur, sensibus indigent.

19. Adjectum est præter res expositas, Ordinariis facultatem tribui, tamquam à Sede Apostolica delegatis, statuendi quidquid in ea re consentaneum putarent, obstringendique populos censuris, tametsi privilegia & appellationes obstarent.

Quamquam cælum incorruptionis expers sit, nihil est in terris tam pronum ad corruptionem, quàm quæ maximè cælestia sunt.

CAPUT VII.

Complurium Episcoporum querimoniæ ob levia de disciplina Decreta. Variæ suspiciones ex proximo Gallorum Præsulum adventu. Postulata Galliæ Oratorum, Tridenti ac Romæ interposita, ad retardandas sanctiones, illic rejecta, hic Præsidum arbitrio remissa. Pares Cæsarianorum petitiones. Legatorum consilium. Nova propositionis forma parata de Calicis concessione.

1. Quæ de reformanda disciplinâ fuerant proposita, per se quidem haud grandia, multò magis decreverunt eorum oculis qui aut abundantiâ voluntatis, aut penuriâ experientiæ ab amplissimo illo conventu paucos intra dies aliam hierarchiam, alium rerum ordinem sibi spoponderant, ac tenuiora postmodum evaserunt, recisis tribus præcipuis memoratis capitibus. Neque videbatur, post tot menses, ac tot Sessiones, tandem aliquando à Concilio gressibus quasi pueri debilis timidique esse incedendum. Accidit itaque, (*a*) ut ea in consessu compluribus irrisionis potiùs indignationisque, quàm examinis argumentum extiterint. Certior ea de re factus est Borromæus per arcanas notas à Vicecomite, (*b*) ac liberiùs per communes literas à Legatis, forsasse quò Pontifex famæ zelotypiâ, quæ affectio plus quam in cæteros dominatur in Principes, imponeret Simonettæ, præcipuo illius ædificii architecto, ut inciperet ipsum supra solum attollere, nec materiam præberet adagio, *Qui serò dat, diu non vult.* Qui liberiùs acriusque obloquebantur, erant Transmontani cujusvis regionis, quippe quibus cùm inesset minor communicatio cum Aula Romana, minor pariter inerat & benevolentia & notitia. Parisiensis Episcopus exprobrabat, formosiores ponderosioresque morum emendationes anno superiore in Galliæ conventibus fuisse confectas: quin per acerbiorem collationis formam componebat leves disciplinæ leges Tridentinas, cum adeò gravioribus Basileensibus. Ajala dixit, Rem assimilari posse curationi medicorum, qui ægroto prævalidis remediis indigenti exteriorem aliquam inunctionem admovent. Joannes Suarius Augustinianus, Conimbricensis Episcopus, & Parisiensis, quem diximus, significarunt, emendationem in capite atque in membris habendam esse. Ad hanc sententiam adjecit Franciscus Blancus Episcopus Auriensis, Pontificem quoque obstringi legibus Concilii, non quidem secundùm vim *coactivam*, sed secundum vim *directivam*, prout Canonum Doctores loquuntur, cùm Synodus in caput suum protestatem non habeat, sed idem caput naturæ lege teneatur, ut se cum reliquis membris conformet in eo quod ipsum non dedeceat ob propriam capitis conditionem. Et quemadmodum fieri solet, ut ex multorum sermonibus in cœtu

tu mirificè crescat audacia in singulorum linguis; eâdem libertate utiliratis studia actionesque sus profanis Principibus perstrinxerunt. Proinde Blancus idem invectus est in nimia Cruciatæ privilegia, ad quam moderandam, sicuti vidimus, Pontifex plurimùm propendebat, modò cum bona Regis Catholici pace, aut motu proprio Synodi id efficeretur. Et Drascovizius, qui aliàs improbarat electiones Episcoporum, quæ interdum contingebant, & monitus ea de re fuerat à Præsidibus, suam mentem tunc aperuit, scilicet fuisse locutum de nominationibus ad Ecclesias habitis à profanis Principibus, cùm ii nonnumquam proponerent homines nec doctos ne dignos; ut propterea essent à Pontifice rejiciendi, quippe quòd meliùs tiaræ consuluisset, si capiti alicujus è suis famulis illam imposuisset.

(d) *Præter alias scripturas epistola Jadrensis Archiepiscopi, 24. Sept. 1562,*

(b) *16. Sept. 1562.*

(c) *13. Sept. 1562.*

2. Hi obloquentium susurri, aliique jam à nobis sparsim expositi effecere, ut Gallorum Ecclesiasticorum adventus, adeò sollicitatus à Pontifice à Legatis adeò optatus, tunc ab utrisque formidaretur, verentibus, ne cum Hispanis Transmontanisque conjuncti, ad nova quædam obtinenda, minimè convenientia, vim impenderent. Et jam ex Galliæ & Antverpiæ literis rumor (*d*) manaverat, à Lotharingo Cardinali non modo Calicem postulatum iri, sed sacrarum imaginum amotionem. Nec admodum grata ipsi Pontifici nuntiabantur de iis, quæ animo agitabant illi Præsules, eorumque Dux Lotharingus: magnum numerum Præsulum coire cum quamplurimis (*e*) Doctoribus, quò cum aliis variarum nationum consociati, possent Italicos Præsules opprimere; quamquam Ferrariensis Cardinalis scriberet ex oppositò, eam frequentiam haberi ex æmulatione Hispanorum, de quibus Lemovicensis Antistes, ex Hispanica legatione regressus, narraverat Parisiis, aliam Præsulum plenam cohortem parari, Tridentum petituram; se tamen credere, eos reipsa non ituros, cùm tam multas difficultates in præcedentium missione experti fuissent; unde fieret, ut in Gallia frequentiæ studium unà cum æmulatione deferveseeret.

(d) *Ex arcanis literis Vicecomitis ad Borromæum, 17. Sept. 1562.*

(e) *Arcanæ literæ Borrom. ad Legatos, 22. Augusti 1562.*

3. Verùm de Lotharingo ejusque consiliis suspicio, umbras altissimas densissimasque diffuderat. Hinc jactabatur, eum nolle provinciam illam suscipere: hinc ea ipsa dissimulatio indicio erat, sub negotio quò major dabatur opera ut minùs corticis detegeretur, eò ampliùs profunditatis latere, cùm certò sciretur, eum non solùm habere in animo Tridentum adire, sed confidere, præter Gallos, Germanorum & Hispanorum etiam se acturum Principem: quæ verisimilius erat illum assecuturum ob adhibita à Lansaco studia, quò Vaticanæ Purpuræ fieret particeps Archiepiscopus Granatensis, atque is posteà simul cum Lotharingo Synodi Legatis adderetur. Verùm id quòd supra reliqua suspiciones auxerat, fuerat epistola, quæ in manus Pontificis devenerat, à Lotharingo scripta suo chirographo ad ducem Wirtenbergensem: officii ac submissionis plena ea cenebatur, Ducemque securum reddebat, Regios Consiliarios de Prædicantibus nihil umquam aliud cogitasse ac voluisse, nisi statum civilem componere, & auctoritatem Regiam sustinere. Plurimum ad id posse conducere conventum idoneum, & fructuosam morum emendationem; ad quod efficiendum præ se ferebat Lotharingus animum cupientissimum conveniendi in aliquem conventum, quem in Germania Cæsar convocaret. Affirmabat, in Synodo nihil decretum iri de dogmatum controversiis, nisi ad proximam hiemem: id se pro sua virili parte conaturum, & in idem convenire mandata Gallicis Oratoribus tradita. Hæc itaque à Lotharingo scripta ex quadam sua gloriæ cupidine, & quò ipse communis tranquillitatis auctor videretur, prout ex iis quæ gessit compertum est, suspicionem rationi maximè consentaneam incutiebant, quòd ipse nova foveret molimina, in quæ & sui Regis auctoritas, & aliorum Principum Præsulumque Transalpinorum studia conspirarent; ut proinde non promoturus ille Synodum, sed ipsam oppressurus esset. Idcircò Lotharingi & Gallorum accessus ingentem metum inferebat Pontificiis, eumque vehementiorem Religionis studiosioribus. Quapropter etiam Seripandus, vir alioquin ab humana utilitate vel maximè alienus, & potiùs in studio Religionis immoderatus, (*f*) necessariam putare cœpit aut Synodi absolutionem ante illorum adventum, propositâ Borromæo Cardinali rei conficiendæ ratione, aut certè illius translationem in ejusmodi locum, ubi posset adesse Pontifex, qui per majestatem suavitate temperatam, sibi Episcoporum animos devinciret, magis ipsis gratificaturus, etsi parum suâ manu porrigeret, quàm si plurimum per ipsos conficiendum permitteret: ubi verò Synodus protraheretur longiùs, Seripandus ipse, aut defessus aut pavidus, dimissionem petebat, cùm jam prope finem dogmatum deventum esset, quibus dumtaxat idoneus censeri poterat.

(f) *Literæ Seripandi ad Borromæum 6. Sept. 1562.*

4. Per eam opportunitatem, quâ Romæ considerandos ille proposuit tumultus ab adventu Gallorum imminentes, summoperè commendavit Borromæo Cardinali Mantuanum, qui Lansaco iterùm flagitanti prolationem, eâ libertate, eâ constantia, eâ dignitate repulsam dederat, ut scripserit Seripandus, optasse se, illius responsioni universum Collegium præsens adesse. Res ita se habuit.

5. Significaverat Lansacus Præsidibus, (*g*) certum exploratumque sibi esse, Lotharingum Cardinalem cum comitatu sexaginta circiter Episcoporum, præter aliquot Theologos egregios Sorbonenses, adfuturum Concilio ante Octobris exitum; simulque quàm poterat efficacissimas preces nomine Regis adhibuerat, quò tam brevi temporis spatio doctrinæ definitio protraheretur; quod ajebat nulli futurum detrimento celeritati, cùm interim possent rerum argumenta digeri, quò major posteà ipsarum numerus decideretur: & quò præcipuum petitioni obstaculum arceret, plurimis rationibus studuerat certos reddere Præsides, Lotharingum ac socios eo animo accedere, ut in unum cum ipsis coalescerent, iisdemque ac illi animis atque operâ id conficerent, quod in Dei obsequium & Ecclesiæ commodum conduceret. Verùm Legati, quemadmodum suprà indicatum est, & sua ipsorum sensu & mandata Pontificis admodum opposita postulatis habebant: quin eo quod pro freno priùs adhibebatur, in calcaria converso, ab ipso rumore de Gallis adventantibus impellebantur ad maximè festinandum, quò illos præverterent, adid quoque stimulati supervacaneis quidem, sed frequentibus adhortationibus Borromæi. (*b*) Adeòut

Romæ displiceret, eos adhæsisse suadentibus, ante Canones esse præmittendam explicationem doctrinæ, quasi sarcinas celerem progressum impedientes. Quamobrem in rebus in posterum sanciendis statutum est, tametsi posteà non omninò præstitum, explicationem omittì: & jam quò Cæsari celeriter satisfieret, excerpta fuerant ex volumine, quod ille miserat, varia capita, proponenda in secutura Sessione, in qua erat animus conjungendi duo Sacramenta, Ordinis & Matrimonii, nondum expensa; aut certè in duas Sessiones sibi proximas dividendi, quò Galli theatrum ingrederentur post finem dramatis, aut ad ultimam scenam.

(g) *Extant cuncta in epist. Legatorum ad Borromæum* 3. *Sept. & in altera Lansaci ad Insulanum*, 7. *Septemb. 1562.*

(h) *Apparet ex dictis literis Borrom. ad Legatos*, 22. *Aug. & aliis antecedentibus & consequentibus, & ex aliis responsionibus Legatorum ad Borromæum* 27. *& ultimo Augusti, & 3. Sept. 1562.*

6. Itaque ad Lansaci postulatum Legati apud animum suum certi responsionis, consuetum ad eam reddendam spatium petiere, quò illam benè perpensis rationibus instruerent; posteà vero per Mantuanum eam reddidere secundùm alterius priùs datæ sententiam, gravi Oratoris molestiâ, qui animadvertens paratarum rerum massam adhuc indigestam, & quæ, prout ipse opinabatur, digeri non posse eo brevi tempore quod ante Sessionem præscriptam superaret, adeoque prolationis necessitatem agnoscens, & tamen accuratissima studia, quæ adhibebantur, quò per ipsam operam à brevi spatio diuturnum æquaretur, in suspicionem incidit haud fallacem, eorum consilium non esse, ut res protraheretur ad expectandos Gallos tamquam optatos adjutores; sed consilium esse, ut festinarecur ad ipsos prævortendos, quasi formidatos adversarios. Suam hanc opinionem aperuit ipse per literas Insulano Romæ degenti; (*i*) conquestus, id consilii nimis adversari promeritis illorum proborum Præsulum, & illius optimi Cardinalis.

(i) *In prædicta epistola*, 7. *Septemb.*

7. Et quidem Legati satis animadverterunt, Tridenti susceptum ab ipsis consilium acerbius accidere palato, quàm præ se ferebat oris motus, cùm per repulsam ac festinationem Rex atque natio ipsorum illis despici viderentur. Quare tametsi Lansacus in postulatis regio nomine exponendis tantumdem modestiæ, quantum efficaciæ adhibuisset, dubitarunt Legati, (*k*) ne illa ad hanc augendam fuisset adhibita, quò per accessionem benevolentiæ facilior impetratio redderetur; & ubi deventum esset ad opus, & preces animadverterentur mutiles, ad denuntiationes secessionemque fieret transitus, non sine gravi perturbatione ac periculo schismatis. Addebatur, indicia conspici à Legatis, Cæsarianos quoque instituros postulato, cùm fuisset à Borromæo missum ad Legatos exemplar epistolæ, sicuti dicebatur, à Cæsare ad eos scriptæ, tametsi nondum ad ipsos delatæ, quâ illi vehementer flagitabantur hanc moram de argumento Sacrificii, tantisper dum conventus Francofurti destinatus absolveretur. Idque à Cæsare fieri credebatur, quemadmodum antea indicavimus, quòd vereretur, ne prægressa illorum dogmatum sanctio Septemvirorum Protestantium animos adeò perturbaret, ut obstacula injiceret electioni, quâ ipsius filius Romanorum Rex renuntiaretur, ad quod in eo conventu votis omnibus aspirabat. Et sanè majori adhuc sollicitudine premebantur Præsides, quòd in exemplo epistolæ, quam diximus, affirmabatur, in eadem vota cunctos Principes convenire: quare videbatur Cæsar concorditer cum Gallis, & fortasse cum aliis nondum patefactis se gerere.

(k) *In epistola Legatorum ad Borromæum 4. Sept. 1562.*

8. Eapropter Legati sui esse muneris censuerunt, ea omnia per expeditum tabellarium significare Pontifici: verùm ne quid apud illum gratiæ existimationisque sibi detraherent quasi trepidi ac titubantes post tot ab eo confirmatas jussiones, in hanc sententiam scripserunt: Cùm ipsi juberentur à Pontifice, ne quid moræ interjicerent cujusvis effiagitantis causâ, se quidem obtemperaturos fuisse, nisi novis mandatis aliud sibi præscriberetur. Idcircò de iis quæ intervenerant, ipsum à se maturè moneri, quò si fortè vellet ex ejusmodi notitia sua mandata sive absolutè sive sub conditione ante Sessionem mutare, in ipsius esset potestate. Et contigit, ut similem postulationem acceperit Pontifex ab Insulano: (*l*) sed easdem illi rationes objecerat, quas Tridenti Lansaco Legati.

(l) *Acta Paleotti.*

9. Per eos planè dies Pontifex præclarâ commendatione in Senatu exornaverat Mantuanum, cujus prudentiæ dicebat à se acceptam referri plurimam concordiam, in quam Patres convenerant; nec opportunitatem omittebat suæ beneficientiæ ipsis Episcopis exhibendæ, concessâ illis sæpiùs Sacerdotiorum collatione, quæ mensibus jure suo addictis vacabant: & quamquam eorum complures id quasi artem interpretarentur quò illos sopiret, non tamquam benevolentiam quò ipsis benefaceret; tamen apud hos etiam conducibile illud erat, etenim semper demum eos diligimus, qui nobis gratificantur, & honorem exhibent.

10. Verùm Pontifex ad adventum novi Præsidum tabellarii, gravi curâ correptus est, & perpensis undique incommodis ac periculis (*m*) consilia moderatiora suscepit, Legatisque rescribi jussit; Quamvis ipse Gallos minimè adventuros putaret, tamen considerabat, satius esse uberiorem in eos etiam comitatem præstari, qui perperàm eâdem utebantur; eoque magis, ubi agitur de rebus tam ingentis momenti in Divinum obsequium, ac bonum publicum; præterquam quod cernebantur eò simul ferri vota Cæsaris: nec reipsa grave detrimentum agnoscebatur in retardandis Decretis de Sacrificio, quæ ad Sessionem futuram seponebantur, ad quam nec plus minùsve parabantur reliqua argumenta; adeoque nihil ea de causa protraheretur Concilium. Idcircò eam moram in Legatorum Patrumque judicio à se reponi, in quorum arbitrio ut reponeretur, idem Lansacus petierat: quod in se erat, hujusmodi concessionem sibi non improbari.

(m) *Epist. Borrom. ad Legatos, 11. Septemb. cujus posteà fit mentio in arcana epist. Vicecomitis ad Borrom. & in literis Legatorum ad eundem, 14. Septemb. 1562.*

11. Tridentum pervenit ea responsio die decimo quarto manè, nimirum tertio ante præfinitum Sessioni diem, eaque confestim à Mantuano ostensa est Vicecomiti, qui cunctis eloquentiæ suæ nervis Legatos ab ea cunctatione dehortatus est. Ipsi verò prolixo habito consilio in eandem sententiam convenere, Borromæo rescribentes, se post collatum illius epistolæ tenorem cum superioribus mandatis, existimasse, mentem esse Pontificis, promulgationem Decreti de Sacrificio retardandam

dam non esse absque obstaculo prævalido atque cogente, ubi verò hujusmodi necessitas urgeret, dilationem à Pontifice neutiquam damnatum iri: se igitur ad eam normam operaturos. Sperare quidem, tam durâ necessitate minimè præpediendos, mandatum verò arcanissimè occulturos. Quòd arcanum à Legatis custoditum, indicat errorem Suavis, scribentis, non solùm id ipsis commissum Lansaco Romæ illud postulante, sed eidem à Pontifice responsum fuisse, illud ipsum Patrum suffragio permitti. Quin in Acta Paleotti, uti adnotavimus, relatum est, datam fuisse Oratori repulsam à Pontifice. Sed Suavis ignorantia tum de his Actis, tum de voluminibus literarum, quæ ultrò citroque inter Legatos & Borromæum scribebantur, effecit, ut absque magnetica pyxide navigaret, & sæpè unam pro altera regionem signaret. Memoratam spem Præsides fecere Pontifici, ipsos minimè præpeditum iri, propterea quòd cùm Pontificium responsum rediit, diminutus in ipsis fuerat metus futurarum in Sessione turbarum. Ex Gallorum parte minæ haud exaudiebantur: epistola Cæsaris, de qua dictum est, numquam ad ipsos devenerat; & Episcopus Quinque Ecclesiarum magnâ modestiâ utebatur, pro eo quod usuvenit ne vociferetur, cui rogare neesse sit. Tunc ille, ut cùm maximè & desiderio & studio impetrandi Calicis ferveseebat, omnique fiduciâ in Præsidum favore collocatâ, postquam Episcoporum duritiam expertus fuerat, nolebat illos in altera causa tamquam oppugnator irritare, dum oportebat eosdem in altera tamquam patronos suos invocare. Præterquam quòd cunctationis impatiens, cujus causa paulò pòst innotescet, ipsos ad aggressionem extimulavit, integro exercitu non expectato. Etenim si rei propositio usque ad Gallorum adventum fuisset prolata, fautorum frequentia & auctoritas procliviorum concessioni viam straviſſet. Omnes igitur conatus ad celerem consequendam victoriam ille converterat, (*n*) cupidus saltem, ut Synodus per seipsam Bohemiæ Calicem indulgeret: quod consilium aliàs propositum à Pontifice, Præsides tunc amplexati non fuerant, quippe quod nimis infra petionem ac spem Cæsarianorum videbatur. Atque idcircò nonnemo (*o*) in Drascovizio, qui alioqui partes omnes solertiæ ad rem perficiendam explevit, majorem in temperando postulato prudentiam desideravit.

(n) *Ex literis arcanis Vicecomitis ad Borromæum, 14. 16. & 17. Sept. 1562.*

(o) *Acta Paleotti.*

12. Etenim si principio illud ad Bohemiam coarctasset, cùm ad id etiam accessissent tum ii omnes Patres, qui absolutè illi suffragati sunt, tum ii qui cum hujusmodi limitatione consensere, tam plenum agmen unà conflassent, ut multos ex titubantibus, & sub conditiones faventibus, ad se petrahere potuissent; præsertim quia erga solos Bohemos suam vim efficacissimam obtinebat exemplum Synodi Basileensis: & se inclinante Pontifice ad id consilii indicandum, Legati liberiùs studuissent illud suâ operâ promovere, lucraturi ea de causa complurium suffragia, qui rem in Pontifice reponebant, & qui proinde illius consilio acquievissent. Et ceteroquin id satis esse Cæsari videbatur, ut qui acerrima omnium postulata à Bohemis accipiebat, præterquam quòd habetur in narratione Musotti, datum sibi fuisse negotium à Lotharingo (cùm ipse in familiam ab eo adscriptus post mortem Seripandi, ab eodem Romam missus est, sicut indicabitur) ut Pontifici significaret causam potissimam, cur adeò Ferdinandus exarseratin eo petendo, fuisse spem trahendi hoc pacto Maximiliani, sui primigenæ, ad Eucharistiæ sumptionem, à qua duos jam annos obstinuerat. Quare id si verum fuit, quod equidem affirmare non ausim, etiam concessio ad solam Bohemiam restricta Cæsarem sui præcipui voti compotem fecisset. Aliorum opinio fuit, à Drascovizio ex arte dilatatas fuisse petitiones, rato, in hisce negotiis transigendis parem esse rationem ac in contractibus agitandis, in quibus ad justum obtinendum, immoderatum petendum est: atqui subtiliori quadam ratiocinatione utebantur. Observabant ex oppositio, rem benè procedere in iis quæ alter postulabat ab altero Principe, utpote qui postquam plurimum negavit, ad emolliendam acerbitatem repulsæ, minùs se difficilem ad parum concedendum se præbet: sed non ita, ubi res est cum hominum cœtu, qui si semel in alterum extremorum cucurrit per argumenta à se producta atque audita, illi parti faventia, tam firmiter in eo pedem figit, ut ad omne medium penè inflexibilis evadat.

13. Atque hujusmodi tunc esse statum Concilii Præsides intelligebant. Quamobrem Drascovizium, tametsi per summum laborem, ab eo consilio retraxerunt; non tamen ipsius postulatum adeò moderari poterant, ut illud probabilis impetrationis spem faceret. Ipsum cohartati sunt, ut expeditiorem agendi rationem iniret, in quam major pars animi propensionem indicarat, nimirum, ut rei deliberatio committeretur Pontifici, cui liberiùs licuisset petitioni indulgere, postquam Synodus, quamvis illam minimè comprobasset, non tamen pariter eam improbarat, sed in ipsius arbitrio reposuerat; quàm licuisset anteà, cùm se reprehensionibus objectasset ob derogationem legis ab uno Concilio constitutæ, non auditâ alterius denuò coacti sententiâ. Sed aviditas ultra modum appetentior plurimi, nonnumquam sibi fit obex ad consequendum quod sufficit. Drascovizius post multam suspensionem petiit, saltem ut postulata proponenda à Paleotto, jam iterum ex Præsidum monitis digesta, ita reformarentur, ut Synodus dum concessionem Pontifici remitteret, sui etiam pondus consilii superadderet. Legati verò tametsi & intelligentiæ suæ lumine, & aliorum admonitu repulsam præsagirent, nihilominus ut Oratori morem gererent, postulati mutationi consenserunt, (*p*) conspicati, numquam illi tamquam idoneum consilium probatum iri, id quod ipse repudiabat, nisi ubi experiretur ineptum id quod amplectebatur. Ad hanc itaque sententiam redacta est rei proponendæ formula: *Cùm animadverteret Synodus, se non posse per seipsam quod postulabatur decernere, illud in summi Pontificis arbitrio reponebat; qui præmissis diligentiis, quas opportunas censuisset sive cum conditionibus jam recitatis, sive cum aliis, pro sua prudentia rem concederet, rationi consentaneam ratus etiam secundùm sententiam, consilium & comprobationem Synodi.* Sæpè magis necessarium est bono publico ut nos quispiam diligat, quàm ut idem bonum obtineat, adeoque honestum est in eo etiam amico morem geri, quod ipsius obstiturum bono prænoscitur.

(p) *Literæ arcanæ Vicecomitis ad Borromæum, 17. Sept. 1562.*

CAPUT VIII.

Disputatio & susceptum consilium de Calicis concessione. Oratorum conventus habitus apud Archiepiscopum Pragensem. Variæ inter eos sententiæ. Quædam ab ipsis significata Legatis ante postremum cœtum, & Legatorum responsa. Difficultas in eodem cœtu de Doctrina argumento.

1. CAlicis propositio, in novam formam mutata, conventui habito decimo quinto Septembris proposita est; sed offendit in eadem & penè in majora obstacula, quam anteà impegerat ea quæ absolutam concessionem continebat. (a) Eædem namquè rationes, quæ dissuaserant Synodo ne hujusmodi novitatem illa indulgeret, ipsam pariter dehortabantur ne Pontifici id consilii daret. Prætereà quidam addebant; temerarium fore, si Superiori consilium non petenti illud obtruderetur. Quocircà collectis suffragiis, sexaginta novem numerata sunt concessioni propitia, septuaginta novem illi adversantia, & quatuor dubia; atque inter priora non pauca erant, quæ comprobationem tam arduis conditionibus obstringebant, ut potiùs improbatio videretur.

(a) *Cuncta extant in Actis Paleotti, & Arcis Æliæ, præter literas Legatorum, & Viccomitis ad Borrom. 16. Septemb. 1562.*

2. Dejectus itaque hoc novo infortunio Drascovizius, rem omnem operæ Mantuani commisit. Qui ad extremam tabulam confugiens, celeriter aliud simplex Decretum conficiendum curavit, quo dicebatur: *Cùm sancta Synodus duos articulos prædictos de usu Calicis examinandos atque definiendos reservasset, nunc eorum, pro quibus petitur, saluti optimè consultum volens, decrevit integrum negotium ad S. D. N. esse referendum, prout præsenti Decreto refert; qui pro sua singulari prudentia id efficiat, quod utile Reipublicæ Christianæ, & salutare petentibus usum Calicis fore judicaverit.* Et sanè notatu dignum est, eam particulam, *optimè consultum volens*, & reliqua fuisse posita ex industria, ut significaretur, eos populos, qui deerrantes noluerant ad Pontificis auctoritatem confugere, meliùs corrigi non posse, quàm dum in ea reponebantur.

3. Relatum fuit hoc Decretum decimo sexto Septembris manè in cœtum, à quo abfuit Drascovizius, ubi Mantuanus brevi quidem, sed nervoso procœmio dixit: Dum propiùs instaret Sessionis celebratio, Legatos non mediocri affectos esse molestia ex querelis ab Episcopo Quinque Ecclesiarum allatis nomine Cæsaris, cujus auctoritatem expostulabat Orator illius conventus repulsis non modò neglectam, sed contemptam fuisse; cùm potiùs, dum illa amplificandæ Christianæ Religioni operam dabat, omni ope adjuvanda ac promovenda esset. Ex ægrimonia hinc orta illum nec eo die in conventum venisse, nec die postero Sessioni adfuturum. Propterea Legatos, habitâ temporis, necessitatis, communisque tranquillitatis ratione, ad Patres deferre novam formam Decreti, quò res Pontifici committeretur. Pro certo haberent, Pontificem æqui bonique facturum quidquid ipsi statuissent: intenderent animos, pro eo ac par erat, in tantum negotium: considerarent, quantum conferret Religionis commodo Cæsaris gratia; Cæsarem verò non sui ipsius, sed publicæ Christianæ rei utilitati moveri.

4. Incredibile est, quantâ animorum molestia Mantuani sermo fuerit auditus, quasi mixtus reprehensione de præteritis, & violentiâ de futuris. Archiepiscopi Rossanensis & Jadrensis admirationem præ se tulere, quòd Cæsar id ex ipsorum manibus per vim metumque vellet extorquere. Gaspar Cervantes Hispanus, Archiepiscopus Messanensis, de hujusmodi importunitate, quasi Concilio injuriosa, questus est. Parisiensis Episcopus declaravit, malle se conscientiæ suæ quàm reliquis rebus consulere, ideoque non assentiri Decreto. Illud pariter cum ea propositionis formula rejecerunt Antonius Augustinus, Bovius, & Campeggius. Martinus de Corduba Dominicanus, Episcopus Dertusensis, scholasticis usus vocabulis ita dixit: Decretum sibi displicere secundùm conscientiam, placere secundùm homines, quasi involuntarium mixtum. Ægidius Falcetta Episcopus Caurolensis in hæc verba prorupit; Velle se protestari de nullitate, & abire à Concilio, si hujusmodi Decretum admitteretur. Et jam quærimoniæ contra Cæsarem in tumultum abibant, cùm Simonetta prudenti acceptaque dicendi formâ expositi, conqueri Cæsarem, quòd cùm Synodus duos illos articulos se petente reservasset, nunc Patres ne responso quidem ipsum esse dignatos. Idcircò eam quisque sententiam pacatè ferret, quam dignitati Synodi, & Ecclesiæ utilitati profuturam putaret.

Per hæc verba delinitis Patribus, & quasi restitutis in libertatem, cujus tuendæ conventus hominum studiosissimi sunt, rumor resedit, dictisque tranquillè sententiis, octo supra nonaginta Decreto consenserunt, triginta octo dissenserunt. Tanti refert quâ viâ rei objectæ imago feratur in oculum, sive mentis, sive corporis illæ sit, ad ejusdem rei speciem dissimilandam.

5. Non tamen (b) Cæsariani posteà paria grati animi officia Legatorum operæ rependere visi sunt. Etenim eodem die, paulò post habitum cœtum, Oratores Principum rogarunt, ut in domum Archiepiscopi Pragensis, quippe omnium Oratorum antesignani, convenirent, ad communis emolumenti negotium. Interesse recusarunt Veneti ac Florentinus; hic, ut Legati crediderunt, ob litem potioris loci cum Helvetio; illi, quòd non habebant Senatus mandata hujusmodi cœtus accedendi: quamvis reverà Florentinus (c) aliam non adeundi causam ad Ducem scripserit, nimirum, cùm sciret conventum illum insciis Legatis haberi, vereri se, ne quid ibi odiosum agitandum esset. Et paucis antè diebus (d) eidem significarat, tum ex sua, tum ex aliorum prudentium ratiocinatione sibi videri, in Transmontanis sub obtentu disciplinæ reformandæ voluntatem detegi abjiciendi auctoritatem Sedis Apostolicæ, sacri Collegi atque Aulæ Romanæ, quod à se rationi dissentaneum putabatur, præcipuè verò noxium Italiæ splendori; exteros verò ab occulta fortassis in eam æmulatione ad id moliendum impelli.

(b) *In epistola Legatorum & arcanis notis Vicecomitis ad Borromæum, 16. & 17. Septemb. 1562.*

(c) *In Actis, 21. Septemb. 1562.*

(d) *3. & 7. Septemb. 1562.*

6. Itaque in eum Oratorum cœtum convenere præter Cæsarianos, Galli, Lusitanus, & Pagnanus, qui Piscario à secretis erat: Bavarus aberat, jam à suo Principe revocatus ad tempus, & nondum regressus. Ibi Drascovizius prolixâ oratione illos extimulavit, ut inter se in unum coalescerent, Legatosque urgerent ad graves morum emendationes exagitandas, easque proponendas; Synodum sine fructu sterilescere, & in quæstorum scribarumque correctionem effundi; ad speculatrices decisiones esse conversam, ut à rerum agendarum sanctionibus distrahatur. Hujusmodi decisiones frustrà confici, utpote Catholicis supervacaneas, & hæreticis inutiles: unà proinde Oratores pergerent ad Legatos, flagitarentque ab illis, ut in proxima Sessione, sepositâ trutina de Ordine ac Matrimonio, unicè navaretur opera ad expurgandam Ecclesiam tot corruptelis, moresque tam depravatos emendandos.

7. Magno labore opus non fuit Lansaci animum, jamjam ad proclivem, accendere. Oratoribus Lusitano, & Helvetio, & Pagnano, qui a secretis erat Hispano, quippe sinistræ affectionis fomitem animo non gerentibus, ignis nequaquam adhæsit; quin ii potiùs variis rationibus conati sunt flammam in aliis extinguere, aut certè temperare. Nec absque operæ pretio; siquidem Cæsariani & Galli satiùs habentes, sicomplures moderato sed efficaci officio fungerentur, quàm si pauci vehementem sed vanum impetum facerent, decreverunt cum Legatis agere remissiore quàm cogitatum fuerat loquendi formâ. Pagnanum tamen ad id adducere non potuerunt, qui posteà Lansaco fassus est, (e) se ab eo abstinuisse, veritum ne per aliquod reliquorum omnium postulatum de dogmatum prolatione, officeretur sui Regis petitionibus de continuatione; cùm alia nunc peteretur procedendi ratio, ac ea quæ Paulo vivente statuta fuerat videlicet, de doctrina cum emendatione conjungenda.

(e) *Literæ Lansaci ad Reginam, 20. Septemb. 1562.*

8. Eodem die hi Oratores adierunt Legatos ante cœtum postremum, & in hanc sententiam locuti sunt: Quando apud se illi statuerant, res jam destinatas nec retardare, nec immutare, multum Oratorum interesse, eas certè priùs secum communicari, quò de ipsis Principes suos tempori certiores facerent. Proinde illos rogare, ut diem futuræ Sessionis, & articulos in ea agitandos sibi patefacerent; ac prætereà, quidnam confessui de morum reparatione proponendum putarent; ut ipsis liceret quæ in mandatis habebant proferre. Tum pluribus verbis expositis, articulos Sessionis diei posteræ paratos esse levissimos, indignos Concilio, & Ecclesiæ indigentiæ omnino impares.

9. Existimarunt Legati, Oratorum consilium non eò potissimum tendere, ut exquirerent in præsentia designatum apud Legatorum animos habendæ Sessionis diem, quò de illo suos Principes admonerent, cùm id æqui fieri potuisset post crastinam celebrationem; sed quòd timerent, ne dies à Legatis consultò eligeretur adeò propinquus, qui Gallorum Præsulum adventum præverteret: unde forsitan Galli ac Cæsarei Oratores parati essent ad obsistendum & contestandum, ubi tantam proponi festinationem audirent, adeoque ad obturbandum Decretum, quod in conventu, ac posteà in Sessione imminente conficiendum putaretur. Sed Legati ob implicatam vastamque rerum reliquarum congeriem admovere manum non potuerant celeritati, quam Oratores suspicabantur. Quapropter ex iis quæ priùs inter ipsos convenerant, responderunt, decimum nonum Novembris Sessioni præscriptum iri; cui nihil quod objicerent superfuit Gallis, cùm iidem anteà disertè affirmassent, ipsorum Præsules Octobri nondum elapso adfuturos Tridenti. De articulis definiendis generatim responsum est; eos contenturos residuum quod supererat; magisque generatim de prænuntiandis morum emendationibus, quæ proponendæ erant; affirmaruntque Legati, numquam se prætermissuros id quod suo muneri par esse cognoscerent.

10. His auditis discesserunt Oratores. Sed hic non subsitere Legatorum molestiæ. Supervenit eodem tempore Granatensis, monuitque, multos ex Patribus, singulos singulas candelas secum gerentes, in consessum venturos, obfirmato animo inde non exeundi, tametsi nocteseceret, nisi priùs obtinerent suspensionem illius Canonis, quo definiebatur Sacerdotum institutio habita à Christo in Cœna, adeò ut ejus examen ad Sacramentum Ordinis seponeretur. Recusatam à se fuisse quæ sibi offerebatur candela, sed unam ibi se reperturum, ubi opus foret, totamque noctem ibidem impensurum. Legati omnem movere lapidem, ut hominem dimoverent, plurimis adductis rationibus tum ex doctrina, ut ad consensum allicerent, tum ex prudentia, ut dehortarentur, ne communi judicio repugnaret, neque se censorem contemptoremque universi conventus ostenderet, quod illi unà cum benevolentia auctoritatem apud Patres detracturum fuisset, adeoque facultatem impendendi fructuosè ingentis animi dotes in aliis rebus ad Ecclesiæ emolumentum. Sed cuncta irrita. Animis ita paratis, ad universalem cœtum deventum est. (f) Non interfuit eo die Seripandus, ut qui semper alieno fuerat animo à definitione, quòd Christus in Cœna seipsum obtulisset; cùm ea sibi videretur de re neque per se clara ex effatis Scripturæ, sacrisque Doctoribus, nec in Synodo Patrum studiis disputationibusque declarata; atque hujusce sententiæ suæ legitimum testimonium sibi tradi voluit à primo Legato, eâ ipsâ postremi conventus die; (g) idque ab eo effectum est, quantum ex arcanis literis inter ipsum & Amulium Cardinalem (h) elicio, quò liberesset ab offerendis posteá Pontifici suis oppositis rationibus; ante cujus confirmationem semper licitum existimabat ab illis definitionibus & mente & calamo dissentire. Sed clàm non palàm id egit, gnarus, multa honesta opera occultanda esse multitudini, quæ sæpè rerum conditiones permiscens inde perperàm arguit. Quare sicut ipse ad Borromæum scripsit, & sicut disertè habetur in memorato Mantuani scripto, eam alioqui concordiæ significationem expressit, ut nihil violaretur sive debita collegis reverentia, sive publica communis ipsorum magistratus existimatio.

(f) *Cuncta extant in Actis Paleotti in narratione Musotti, ejusque Actis, 16. Sept. & in epistola Archiepiscopi Judrensis, 17. Sept. 1562.*

(g) *16. Septembris 1562.*

(h) *Ex epistola Amulii ad Seripandum, in volumine literarum Musotti, in qua dies non signatur, sed videtur scripta Octobris 1562.*

11. In cœtu rebus facilioribus absolutis, Granatensis, qui manè facultatem petierat extra ordinem loquendi, prolixâ oratione impugnavit Canonem sibi non probatum, quasi contrarium S. Dionysio in tractatu de Cælesti Hierarchia, S. Maximo & S. Chrysostomo, qui collationem Sacerdotii tribuunt illis verbis dictis à Christo postquam resurrexit: *Accipite Spiritum Sanctum.* Sed Patres pertæsi quà laboris integræ diei, quà pertinaciæ hominis, communi sententiæ reluctantis, fere omnes exclamarunt; Persistendum esse in eo quod statutum erat. Osius Legatus aliquid sibi dicendum putavit ad suam sententiam, quæ jam universalis in Synodo evaserat, propugnandam. Idcircò geminam potestatem distinxit, à Christo Sacerdotibus

impertitam, alteram ad verum ipsius corpus attinentem, alteram ad corpus mysticum, quod ex fidelibus constat. Priorem, quæ facultatem consecrandi importat, fuisse illis traditam in Cœna, nec ullum ex antiquis Patribus id negare; posteriorem, quæ auctoritatem absolvendi complecti-tur, eam esse quam Christus redivivus communicavit.

12. Martinus de Corduba Dominicanus, Episcopus Dertusensis, prævidens quæ à Guerrero erant objectanda, eorum confutationem paraverat magnorum Doctorum testimoniis, quæ ab eo recitata sunt, præsertim à S. Thoma in quarto sententiarum distinct. 22. & in tertia parte quæst. 82. idem quoque præstitere Petrus Antonius de Capua Archiepiscopus Hydruntinus, & Joannes Antonius Pantusa Episcopus Literatensis. Sed jam disceptatio in certamen perturbationemque degenerabat, cùm Mantuanus imposuit, ut ordine sententiam unusquisque proferret. Penè omnes Canoni favebant, & parva contradicentium cohors duas in classes abibat: alii non illum repudiabant tamquam non verum, sed tamquam immaturum; & ii erant Archiepiscopus Bracarensis, & Episcopi Segovienſis, Almerienſis, Aurienſis, Senogallenſis, Ostunenſis, Legionenſis, Ilerdenſis, Famagustanus, & S. Pauli, aliàs nominati, & Hieronymus Savorgnanus Episcopus Sibinicensis: alii dubitationem de rei veritate indicabant, præsertim Guerrerus, & Fuscararius, qui significavit, se censere id adversari Alexandro Pontifici *in prim. suorum Decretal.* S. Augustino in quæstionibus veteris & novi Testamenti, & S. Thomæ in eadem distinct. quæ pro sententia opposita à Dertusensi producebatur. Interim prima noctis hora jam penè effluxerat, & argumentationes contrariæ, post aliam alia, pro eo planè quod in circulis accidit, quò magis multiplicabantur, eò magis dilatabantur. Quare primus Præsidum, quò ad exitum perveniretur, statuit, ut Canonis defensores, qui erant quamplurimi, sententiam suam simplici dicto pronuntiarent, impugnatoribus, utpote paucis, liceret rationes adducere, quibus id alteri parti persuaderent. Sed qui Canonem tuebantur, disputatione fervidi, de præscripta lege tamquam de iniqua sibi, & periculosa sententiæ conquesti sunt. Quamobrem Simonetta eos sedaturus, liberiùs quàm circumspectè, ipsos ne dubitarent hortatus est, iis Scripturæ verbis usus: *Deus non mutatur:* sed interdum etiam aqua ingentem in ignem injecta, migrat in ignem. Ea dicta iram non extinxere, sed transtulere vehementius in adversarios. Etenim quemadmodum victi mos est ad despectum suspicionemque cuncta trahere; ita qui Canoni adversabantur, interpretati sunt ea verba, perinde quasi Legatus conscius aliorum voluntatis, singulos propugnatores ad firmiter obsistendum certâ victoriæ spe animare studuisse. Demum Canonis fautores tanto numero potiores fuere, ut vix triginta fuerint adversarii. Tunc Princeps Legatorum Patres cohortatus est, ut concordi essent animo in celebratione imminente: eò cuncti inclinarent, quò auram S. Spiritus, qui est veritatis spiritus, se convertere animadvertebant: reverenter exciperent communem sententiam illius confessus, qui summâ in terris auctoritate pollebat, ejusque dignitatem sustinerent, nullo edito in populum indicio discordiæ, quæ semper existimationem elevat; cùm fieri non possit, ut inter se mentes illæ dissentiant, in quarum aliqua error non insit. Quare ubi ipsa discordia nihil dubitat de jure sententiæ, vitium in Judicibus citra dubium comprobat.

CAPUT IX.

Sessio sexta, sive vigesima secunda. Sententiarum varietas. Obedientia, quam professus est Syrus Patriarcha, recitata; & Lusitani Oratoris contestatio. Errata Suavis de re gesta, & quæ ab eodem in Calicis Decretum objiciuntur, rejecta

1. Die postero, decimo septimo Septembris, Sessio celebrata est. Sacrificium obtulit Petrus Antonius Capuanus, Archiepiscopus Hydruntinus, & latinam concionem dixit Carolus Vicecomes Episcopus Vintimilienſis. Legati arreptâ hinc opportunitate, utrumque modo insolito collaudarunt apud Borromæum, testati de Hydruntino, in cunctis quæ per eos dies agitata fuerant in conventibus, illum præ se tulisse doctrinam, prudentiam, ac probitatem, blandâ quadam acrimoniâ conditas, quâ & publicum amorem sibi alliciebat, & publicum bonum promovebat. De altero scripserunt, ejus orationem dulcedine ac pietate mirificè redundasse, tum ex dictionis præstantia, tum ex actionis venustate; unde longè majorem benevolentiam, quàm priùs possederat, sibi comparasse: cùm Legati habuerint in eo, ut mea fert opinio, rationem de quadam invidentia, in nonnullis excitata ob singularem Pontificis in Vicecomite fiduciam, & de quadam alienatione ab eodem Præsule, quam in aliis ingeneraverat nota ipsius cum Pontifice communicatio, perinde ac si aptissimum instrumentum ad placendum Principi sit studium referendi de singulis id quod Principi displicet.

2. Cùm proponerentur Decreta, ea non extitit sententiarum concordia, quam Præsides optaverant & petierant. Sed numquam equidem verebor, ne molestiam afferam, quòd in aciem revocem id quod in pugna cum Suavi Achilles mihi est: nimirum, absque præcelsâ Dei providentia minimè contigisse, ut inflexibilis illa opinionum discrepantia, Legatis odiosa, & tamen palàm usurpata vel cùm successus spes nulla supererat ab iis etiam Episcopis, qui cum Aula Romana arctiùs connectebantur, patefacerent simul Judicum libertatem, & judiciorum sinceritatem.

Ac primùm quidem de doctrina: repugnarunt quidam duobus illis articulis, de quibus plurimum in cœtibus fuerat disceptatum, hoc est, de Sacerdotum institutione in Cœna, & de oblatione, qua ibi Christus seipsum obtulit Patri. Huic posteriori Guerrerus ac Duinius soli, sed non iidem soli priori articulo repugnarunt scriptis schedulis, cùm illis accessissent Aiala, Gadus, Blancus, & Bovius. Priores quatuor tamquam dubium, multisque antiquis Patribus contrarium improbarunt; duo postremi tantummodò tamquam à Theologis non satis expensum. Nec minus perstitit Aiala in sua sententia, Missæ sacrificium offerri non posse ad alia obtinenda, quibus indigemus, præter satisfactionem peccatorum, causatus, haud reperiri, Christum eorum causa fuisse mortuum in sacrificio Crucis, cui sacrificium Missæ succedit; nec eidem pariter probabatur, dici, in hoc Sacrificio perfici cuncta Naturæ Legisque sacrificia, quasi hoc derogaret Crucis sacrificio, nec sacris Literis, legitimisque traditionibus ostenderetur. Alii dogmatibus quædam objecere, sed minutiora, nec memoratu digna.

3. Emendationibus in Missæ celebratione unicus, & legibus disciplinæ solùm quinque aliqua opposuere, sed pariter leviſſima. Fuit major eorum numerus, qui censebant, concessionem Calicis non esse

esse in Pontifice reponendam, ferè quadraginta complexus. Aliqui tamen absolutè non abnuebant, sed solùm ne id per Decretum statueretur, sed tantummodò per literas peculiares; atque hi sex fermè fuerunt, inter quos Episcopus Dertusensis causabatur, inde ansam porrectum iri hæreticis ad arguendum, Pontificem esse Concilio inferiorem, & Antonius Ciurebia Buduensis Episcopus eadem ex causa Decreto repugnavit, contestatus contra ipsius efficaciam. Alii duo seu tres petierunt ut si fortè Pontifex rem concederet, declararet, pro suprema potestate, quam obtinet à Christo sibi traditam, id se indulgere. Allerus Episcopus Philadelphiæ, & Eistatensis Suffraganeus respondit: Decretum sibi placere, si majori parti placuisset. Similis fuit Lainii responsio; sed apertè addidit, sibi per seipsum non placere, ut ubi Decretum comprobaretur, esse Pontifici significandum, Synodum ausam non fuisse in ea deliberatione consilium Pontifici dare ad eam legem relaxandam.

4. Per postremum Decretum destinabatur pro more dies futuræ Sessionis, quæ habenda erat de Ordine ac Matrimonio, duodecimâ die Novembris, quod concorditer exceptum est. Sed hoc Decretum suffragatione quidem firmissimum fuit, sed reipsa minimè firmum; cùm oportuerit postea variis de causis illud octies prorogare, sicut in Operis processu patebit.

5. In eadem solemni functione recitata est epistola Amulii Cardinalis (*a*) ad Legatos, quæ priùs lecta fuerat in cœtu, (*b*) ubi ex mandato Pontificis significabatur, fuisse ab ipso propositum in Senatu Abdisu (erat hic Monachus S. Antonii Eremitæ) Patriarcham Syriæ Orientalis prope Tigrim, electum à Clero ac populo earum regionum, virum doctum, nobilissimum pro suæ gentis conditione, divitem, senem sexagenarium, qui Romam venerat per innumera incommoda, Turcarum etiam verbera non semel perpessum, studio dumtaxat invisendi limina SS. Apostolorum, deosculandi pedes Christi Vicario, addiscendi Ecclesiæ Romanæ institutа, & confirmationem à Sede Apostolica accipiendi; Romæ post plurium mensium moram satis edoctum ritus, quibus anteà in levioribus quibusdam à Catholicis discordabat, jurejurando fuisse professum obedientiam Romano (*c*) Pontifici, & custodiam omnium præteritarum Synodorum, ac etiam Tridentinæ; cujus rei legitimæ tabulæ missæ sunt: impertitam illi fuisse à Pontifice confirmationem, & in reditu pecuniam suppeditatam. Pium illum senem, si per ætatem sibi licuisset, ac nisi necessitas suorum populorum, in quibus ducenta ferè capitum millia numerabantur, partim Turcarum, partim Persarum imperio subjecta, se ad reditum stimulasset, ad sanctum illud Concilium libentissimè accessurum fuisse. Adjecerat Amulius: Patriarcham interrogatum de sacris Literis acceptis, ritibusque usurpatis ab illis gentibus, enumerasse pariter eos sacros libros quos hæretici repudiant, & commemorasse parvo cum discrimine nostra Sacramenta; præsertim verò occultam ad aures confessionem, ac similiter sacrarum imaginum venerationem; ex quo videri argumentum trahi adversus hæreticos, qui ea quasi recentia inventa spernebant; cùm certum esset, eos populos, vix hactenus famâ notos, non potuisse aliunde illa accipere, nisi à prædicatione SS. Apostolorum Thomæ & Thaddæi, & Marci ipsorum discipuli. Sed hæc scribebat Amulius, ex animi sui sensu à se dici, & eorum pondus ab ipsis Legatis melius expensum iri: ceterùm jussu Pontificis à se mitti Patriarchæ confessionem, & obedientiam Synodo promissam.

(a) 29. *Augusti 1562.*

(b) *Cuncta extant, præter Acta Arcis Æliæ, in Actis Musotti, 14. Septembris 1562.*

(c) 7. *Martii 1562.*

6. Lectis hujusmodi literis, auditoque exhibitæ obedientiæ tenore, quo Patriarcha tamquam sibi obtemperantes numerabat multas Ecclesias Indiæ, in urbibus Regi Lusitano subjectis, Orator Lusitanus denuntiavit in Sessione, Nullum super illis jus ad Patriarcham pertinere, sed solùm ad Goanum Archiepiscopum, totius Indiæ Primatem, adeòque nullum inde detrimentum huic illatum haberi.

7. Hæc in illa Sessione contigere, quorum multa, quamvis publica ac insignia, defuerunt historiæ, adeoque, sicut argui potest, notitiæ Suavis defuerunt: sed ipse eos imitatus est, qui veris gemmis inopes, quibus splendidè celebritatibus interſint, se falsis exornant, quæ obtutu non intento, nocturnoque lumine inspectæ visum decipiunt. Omittam pro more meo refellere multas ejus narrationes, tametsi parum verisimiles, ac tot monumentis, quæ ad me pervenere, minimè comprobatas. Cùm enim fieri possit, ut ex illis aliqua vera sit, subire periculum nolo, ne illam improbans, ipsum gravem; silentium, de eas comprobem mihi satis sit: aliqua solùm ejus errata manifesta hìc ex transcursu notabo.

8. Dicit, præter epistolam Amulii, fuisse in Sessione alteram ipsius Patriarchæ ad Concilium recitatam. Sed hæc epistola non in alia pagina, nisi in Suaviana imaginatione fuit exarata. Atè contrario (deridens ipse dissimulanter id quod à narrationibus Patriarchæ adversus hæreticos trahebatur) aut nescivit, aut sciendum non curavit, ab Amulio prudenti consilio distinctum fuisse id quod Pontificis nomine scribebat, & quod suâ sponte differebat. Alterum sola erat obedientiæ professio habita à Patriarcha, alterum argumenta quæ ex illius narrationibus in recentes hæreses deducebantur; ac de iis scripsit, Legatos meliùs quàm se illarum efficaciam intellecturos. Quare tempus non teram in hoc litigio. Væ hominum mentibus, si argumentationes non certæ, & ad examen propositæ cogerent ipsarum auctorem ad eas propugnandas! Etenim maxima illa utilitas omnino deficeret, quæ trahitur ex rationum communicatione, ad dignoscendum in dubiis quæ accidunt, falsum à vero.

9. Sed aliud Suavis erratum, quò gravioris est ponderis, eò infeliciùs ab ipso nequitiâ permiscetur. Narrat, Decreto, quòd Christus seipsum obtulerit in Cœna, tres supra viginti refragatos in Sessione fuisse, præter alios, qui ajebant, illud pro vero à se haberi, sed eo loco ac tempore minimè statuendum esse censebant; sententias verò non sine quadam confusione dictas, quòd multi simul loquerentur. Supra hujus facti basim, immanes ille quasi moles extruit mirificas animadversiones, quas illius ætatis hominibus de rebus à Synodo gestis adscribit; narratque, mirum nonnullis accidisse quo pacto, cùm solita non esset Synodus Fidei dogma decernere, cui notabilis suffragantium numerus adversaretur, fulsset articulus ille sancitus viginti tribus illi repugnantibus; nec veretur responsa ad id reddita commemorare. Profectò verum hic deprehenditur Philosophi dictum, Modicum initio errorem progressu grandescere. Qui articulo in Sessione repugnarant, non viginti tres, sed duo soli fuere,

fuere, ſicuti vidimus; conſtatque ex Actis tum Paleotti, tum Arcis Romanæ, ubi diſtinctè recenſentur nomina ac verba ſingulorum, qui in eo aliòve argumento contradixere. Quinam igitur tantum differebatur de dogmate definito, cui magni numeri pars obluctabatur? Quo pacto ea extitit confuſio in dicendis ſententiis ob frequentiam ſimul loquentium? Quin ab ea indecora ſpecie adeò abſtinuerunt Patres, ut ex actorum teſtimonio, illi duo qui Decretum recuſarunt, id non linguis ſed ſchedulis egerint. Jam verò ad inveſtigandum, quâ ratione Suavis tam turpiter prolapſus fuerit, ut inde mendaciis luculentus prodierit, haud abſtinuero, quin hac vice imiter Suavianum morem, ex narrante ad divinantem transgreſſus: ſed hoc inter me & ipſum intererit, quòd ille cùm maximè divinat, tunc maximè narratorem ſimulat; ego verò palàm edico, quod hîc apponam, meam eſſe conjecturam. Scriptum fuit in aliquo commentariolo Italicâ linguâ, adverſantes illi definitioni fuiſſe 2. 3. dein autem in exſcribendis ex illo deinceps multis exemplaribus, ſicut aſſolet, evenit ut in eorum aliquo omitteretur notâ, quæ Latinè *aut* ſignificat, ſolumque ponerentur notæ numerorum 23. In hoc exemplar malis avibus impegit Suavis, & hinc errore facti deceptus, opportunitatem arripuit eidem attexendi animadverſiones illas, quaſi à plerisque tunc habitas, quæ ob certam id temporis rei geſtæ notitiam adulterina Suaviani capitis proles deteguntur.

10. Ex his in hiſtoria erratis progrediamur ad objecta, quæ alieno ex ore depromit adverſus Decrera. Ac primò quidem de Calicis Decreto induxit lamentabiles querimonias nationum illud efflagitantium. Verùm qui narrationem noſtram legit, clarè videt quàm maturè ſe geſſerit Synodus, & quo pacto ſolis conſcientiæ retinaculis cohibita eſt, cùm omnium Principum, ipſorumque Præſidum favor conceſſioni militavit. Quod ſi verum fuiſſet quod ibi narrat Suavis, Cæſarem poſtulationem apud Pontificem haud proſecutum fuiſſe, quòd ipſe noſceret, *eas nationes erga Pontificiam auctoritatem malè animatas, in bonam partem minimè accepturas fuiſſe quidquid inde profectum eſſet, & experimento jam eſſe compertum, ex Pauli III. conceſſione plus detrimenti quàm emolumenti extitiſſe*: ſi hoc, inquam, verum fuiſſet, jure optimo, & ex afflatu divino Synodus petitores ad Pontificem remiſiſſet, easque voces quas notavimus uſurpaſſet, hac ratione *eorum ſaluti optimè conſuli*. Dixi, *Si hoc verum fuiſſet*: nam evidentiſſimè falſum fuit, quemadmodum oſtenderunt iterata & efficaciſſima poſtulata, quæ Cæſar poſteà Pontifici detulit, à nobis pro varietate temporum recenſenda, & ab ipſo Suavi, infelicis memoriæ ſcriptore, aliquoties narrata, pro eo ac opportunè lectoribus indicabimus. Verùm ne condonato quidem illi oblivioſi vitio inexcuſabili, utaliàs eidem exprobravi, in eo qui mentiendi artem exercet, abſolutus adhuc eſſet pronuntiati mendacii, nimis convicti à patentibus facti conditionibus. Etenim quamquam ſiſteremus in eo, quod accidit usque ad id temporis de quo ambo in præſentia ſcribimus, ſumma ſtudia, quibus Oratores Cæſaris, ac præcipuè Draſcovizius, ſuorum Pannonum peritiſſimus, negotium ſaltem in Pontifice reponendum curarunt, & lætitia inde ſuſcepta, cujus etiam Suavis meminit, oppoſitum ſanè probant; idque clariùs oſtendit ſcriptum, quod Ferdinandus ad Pium IV. miſit, antequam Synodus celebraretur, à nobis (*d*) adductum, ubi omni argumentorum ac precum robore hanc aliasque conceſſiones pro ſuis ſubditis petiit.

(d) *Vide lib. 14. cap. 23.*

11. Ad aliam accuſationem accedamus, quam Suavis titulo ſolidioris cohoneſtat: nimirum, debuiſſe Concilium priorem ex duobus articulis reſervatis declarare, qui erat; An rationes, quibus permota fuerat Eccleſia ad interdicendum laicis uſum Calicis, forent ejuſmodi, ut nullo pacto id cuipiam permittendum eſſet: *In hoc enim*, inquit, *articulo non de facto, ſed abſque dubio de Fide agebatur*. Quare nonniſi imbecillas rationes animadverſas fuiſſe à Patribus dici poteſt, ſed eoſdem ex humano reſpectu à declaratione ſe abſtinuiſſe. Si hæc criminatio nomen ſolidæ meretur, ſolidus pariter ipſe ventus dicendus eſt. Quò magis intrepida, eò magis temeraria deprehenditur fiducia illa, quâ Suavis pronuntiat, *In hoc articulo non de facto, ſed abſque dubio de Fide agi*. Num arcanè concluſum latet in libris Sybillinis, Ægyptiisve Hieroglyphicis, leges humanas, quippe quæ pro temporibus atque hominibus variari poſſunt, pendere, quod ſpectat ad earum convenientiam, à facti conditionibus? quin ſi hoc, ut reverà eſt, indubitatum eſt; igitur verum indubitanter eſt contrarium dicto, quod indubitanter Suavis affirmat, videlicet, in hac quæſtione miſceri factum, eamque non tamquam Fidei dogma, ſed tamquam Prudentiæ ſanctionem eſſe declarandam. Factum inquam miſcebatur, quandoquidem diſceptatio erat, an rationes, ob quas poſtremis temporibus Eccleſia Calicem prohibuerat non celebrantibus, perpenſæ præſentis ætatis trutinâ, præponderarent utilitati, quæ trahi poſſet ex aliqua conceſſione, quibusvis conditionibus reſtricta: cùm certum ſit, articulum illum à Patribus non fuiſſe ita digeſtum, ut de illo Fidei definitio eſſet habenda; ſiquidem numquam fuerat in dubitationem revocatum, adeoque nec futuro examini commiſſum, an evenire poſſet caſus, in quo hujuſmodi conceſſio futura eſſet licita ac prudens; quando Synodus ipſa Conſtantienſis declaraverat, hanc ſibi auctoritatem reſervare, Baſileenſis eâ uſa fuerat; Romani Pontifices Paulus & Julius recèns eam legem relaxaverant, & Græcis Catholicis ſine controverſia uſus Calicis erat permiſſus. Non omiſit igitur Synodus, pro eo quod absque dubio viſum eſt Suavi, declarationem ſibi priùs reſervatam alicujus dogmatis ſolùm, cùm anteà haberet in animo per ſeipſam ferre ſententiam de articulo commemorato, qui & factum complectebatur, & ad prudentiæ deliberationem ſpectabat, non ad Fidei deciſionem. Poſteà narrationum dubitatio, ſententiarumque varietas effecere, ut rem reponeret in Pontifice, quippe diſtinctiùs ac penitiùs edocto rerum præſentium conditiones, quàm Patres, plerumque illarum regionum, quibus Calix poſtulabatur, imperiti. Et ſanè obſervare licet à Synodo, dum in Pontificem negotium rejicitur, nuſquam uſurpari verbum, quod habendam à Pontifice definitionem ſignificet, ſed ſolùm dici, ut ille, *pro ſua ſingulari prudentia id efficiat, quod utile Reipublicæ Chriſtianæ, & ſalutare petentibus uſum Calicis fore judicaverit*. Sed falſi aſſertori ſubdola ars eſt falſum pro indubitato affirmare, ut animos ab illius trutina diſtrahat.

CAPUT X.

Differitur de iis quæ objicit Suavis, aut objecta refert interdicto Miſſæ celebrandi vulgari idiomate, ipſius precationibus ſubmiſsè pronuntiatis; auctoritati Epiſcopis impertitæ in Noſocomia, aliaque pia opera; permutationi poſtremarum voluntatum, & legum relaxationibus Pontifici reſervatis.

1. LEr Decreta de Sacrificio datum ſermonibus argumentum affirmat Suavis; cujus rei cauſam profert ſtili obſcuritatem, ob quam illorum ſententiæ dignoſci non poterant. Sed mirum omnino eſt, ab hæreticis Transmontanis, qui libris obſcurioribus ac difficilioribus oblectari videntur, eos frequenter adducentes, commendantes, & interdum imitantes, non intellecta fuiſſe illa Tridentini Decreta, quæ inter nos mediocrem cujuscumque hominis captum non excedunt. Addit, de prohibitione dumtaxat Miſſæ in vulgari ſermone aliquid à Proteſtantibus muſſitatum; ſed hoc ipſum *aliquid*, à mente Suavis attractum, modica videtur exhalatio, quæ in fulgur vertatur. Vix enim umquam ſuper alio argumento adeò efferatus erumpit in rabiem adverſus Eccleſiam, Romanosque Pontifices, ut dicere non vereatur, *Cætum ab illis terræ fuiſſe ſuppoſitum*. Sed unà cum rabie ſatis etiam oſtendit cæcitatem, quæ illius comes eſſe ſolet. Conatur ille palàm facere, cuncta idiomata olim fuiſſe vulgaria, adeoque aliis temporibus Miſſam vulgari linguâ fuiſſe celebratam. Num ille umquam comperit id Catholicos inficiatos? Vocem ullam offendit in Concilio, quæ id ipſum tamquam ſuopte ingenio malum damnaret? In extremo Canone irrogatur anathema affirmanti linguâ tantùm vulgari Miſſam celebrari debere. Quam affirmationem ſacrilega falſitas in dubitationem non revocat, perſpectâ veterrimâ conſuetudine celebrandi Græco Latinoque ſermone, cùm ecubi his linguis homines minimè loquebantur. Porrò ad litis cardinem veniamus. Habetur in octavo capite: *Non tamen expedire viſum eſt Patribus, ut vulgari linguâ paſſim celebraretur*. A nullo prudentis ſinceræque mentis viro negari poteſt, hujuſmodi Decretum expedire, poſitâ jam inter homines tantâ multiplicatione ac tam frequenti mutatione ſermonum; idque tres potiſſimùm ob cauſas. Prima eſt, Quoniam non rarò ab uno idiomate alterius ſententia omnino exprimi nequit: quapropter ſi variis in regionibus, aut in eadem variis temporibus, variis etiam ſermonibus celebrandum eſſet, difficile foret eamdem prorſus ſententiam retinere, adeoque unitatem Eccleſiæ; ac ſemper colluctandum eſſet cum graviſſimo labore, & inextricabilibus controverſiis, ad expendendas corrigendasque novas interpretationes, quas oporteret identidem confici in tanta locorum ſermonumque vulgarium varietate. Et compertum nobis eſt, quantæ fuerit operæ, & quot implicata litibus latina ſolùm translatio ſacræ Scripturæ. Quamobrem leges ipſæ, quæ ſupra reliqua popularem ſermonem poſtularent, ut à populo eas ſervaturo perciperentur, eadem de cauſa non transferuntur in varia idiomata, ſed in ſua priſtina lingua relinquuntur.

2. Altera ratio eſt, Sacerdotum per diverſas provincias communicatio. Etenim ſi ſuo quisque idiomate celebraret, plerumque Sacerdotes extra patrium ſolum celebrare non poſſent.

Tertia reſpicit hæreſes, ac præcipuè recentes, quæ (uti mos eſt iniquè litigantium ignorantes Judices cupere) concitant idiotarum multitudinem ad ferendam de rebus divinis ſententiam. Idcircò magnæ prudentiæ eſt prohibere, ne Fidei noſtræ myſteria quotidie communi ſermone circumferantur à vulgo, niſi pro illius captu à ſacris concionatoribus per explicationem ac prudentiam temperata.

3. Videtur autem malignitatis dentibus abreptum id quod Suavis adducit ex duabus Pontificiis literis, ut in contradictionem incurratur. Altera eſt Joannis Octavi (*a*) ad Sfentum Pulchrum in Dalmatia Principem, ubi affirmat, non adverſari Fidei ſacræque doctrinæ, quòd Miſſa & Canonicæ preces linguâ populari Illyricâ recitentur: idem quippe Deus, qui linguam Hebræam, Græcam & Latinam edidit, reliquas pariter ad ſuam gloriam conſtituit. Quibus verbis tacitè reſelluntur veteres quidam, qui tanquam illicitum opinabantur, Divinam pſalmodiam proferri extra tria commemorata idiomata, utpote ejuſmodi, quæ in Crucis titulo fuerant conſecrata. Jam verò pro certo poſito, id Fidei non opponi, cordatus Pontifex non recuſavit in ea rerum conditione illi indulgere, quò magis Dalmatas alliceret ad amorem ſtudiumque noſtræ Religionis & Apoſtolicæ Sedis obedientiam, ad quam anteà converſi fuerant operâ S. Methodii illius Provinciæ Apoſtoli, qui Romam venit, rationem ſuæ atque illorum fidei Pontifici redditurus; cujus literas, quas diximus, ſecum retulit. Pontifex igitur, quemadmodum obſervat Æneas Silvius in libro de Bohemorum origine, (*b*) cùm ſibi compertum eſſet, illic non ſufficere numerum miniſtrorum, qui ad Latini ſermonis uſum idonei forent, quò ibidem diſſeminarentur ac radices agerent noſtræ Fidei dogmata, permiſit, ut quoniam id Religioni minimè repugnabat, Miſſæ, Canonicæque preces celebrarentur ipſorum ſermone, ac recitarentur pariter laudes quædam divinæ, eo idiomate jam editæ à quodam Conſtantino Philoſopho. Atque hinc etiam patet, id tunc univerſe & ſine Pontificis conceſſione licitum non fuiſſe; aliter S. Methodius inutilem hujusmodi petitionem illi non detuliſſet. Altera epiſtola, quam Suavis adducit, eòdem ſcripta fuit à Gregorio VII. (*c*) ſed poſt annos ducentos, adeòque id temporis, quo illic religio fuerat dilatata, & ſimul cum ipſa ſacræ Scripturæ Latinæque linguæ cognitio. Hæc autem Pontifex per eam epiſtolam Uratislao Bohemiæ Duci ſcribit: *Quia verò Nobilitas tua poſtulavit, quòd ſecundùm Sclavonicam linguam apud vos Divinum celebrari annueremus officium, ſcias, Nos huic petitioni tuæ nequaquam poſſe favere; ex hoc nempe ſæpè volventibus ſacram Scripturam liquet, non immeritò Omnipotenti Deo placuiſſe, quibusdam locis eſſe occultam, ne ſi ad liquidum cunctis pateret, fortè vileſceret, & ſubjaceret deſpectui, aut pravè intellecta à mediocribus, in errorem induceret.* Et adjicit, tolerantiam permiſſionemque alias habitam minimè ad id ſufficere, *cùm primitiva Eccleſia multa diſſimulaverit, quæ à ſanctis Patribus poſtmodum firmata, Chriſtianitate & Religione creſcente, ſubtili examinatione correcta ſunt.*

(a) *Epiſt. 247. & vide Baronium anno 880.*
(b) *Cap. 13.*
(c) *Lib. 7. epiſt 11.*

4. Quænam oppoſitio deprehenditur in his epiſtolis, aut inter ſe, aut inter ipſas, ac Synodum? Negavitne Gregorius VII. negavit Synodus Tridentina id quod ſcripſerat Joannes VIII. Eccleſiæ licitum eſſe cunctis ſermonibus Deum laudare, ac celebrare divina myſteria, quæ à Chriſto uni alterive idiomati adnexa fuerant? Tantum abeſt quod inficiati ſunt, ut illud potiùs affirmaverint: nam Gregorius illic ſcripſit, id ab Eccleſia toleratum aliàs fuiſſe, & tamen in ſacris actionibus quod pravum eſt, illi tolerare non licet, idemque nos Concilium docet. Nam in laudato capite octavo ſolùm dicit, haud ſibi expedire viſum eſſe, ut linguâ

vulgari passim celebretur. Cetersm oportet planè Suavis cum iis loquatur, qui nihil ultra vulgarem linguam didicerunt; dum productam Gregorii VII. epistolám dilacerans, vociferatur, *Probat institutiones promulgari tamquam corruptelas, & ab antiquitate tantummodò toleratas; abusus verò postea inductos, tamquam perfectas correctiones collaudari.* Quod spectat ad primam hujus convicii partem, ubinam umquam Gregorius veterem illam consuetudinem corruptelæ nomine deturpavit, tametsi oppositam tamquam meliorem illi prætulisset ? Quod si posteà correctam dixit, hoc intelligitur de re ex se licita collata cum meliore, non de illicita ex se cum licita, prout accidit in cunctis humanis sanctionibus, in quibus usitata est inter Doctores ea loquendi ratio, quòd lex Digestl sit in Codice aut in Authenticis correcta, & quòd Canon antiquiorum Decretalium correctus fuerit in Sexto, aut in alia recentiore Constitutione; nec tamen per hoc intelligitur hujusmodi lex aut Canon fuisse corruptela. Quod attinet ad alteram convicii partem: Num est abusus postmodum inductus, quòd universè vulgari linguâ non celebretur? An fortè in usu sunt aut universo Orienti, aut certè maximæ ipsius parti aliæ veteres Liturgiæ, sacræve Missarum actiones, præterquam Græcæ aut Chaldææ, idiomata jamdiu demortua? In usu sunt Occidenti præterquam Latino sermone, qui in Germania, in Gallia, in Anglia, in Polonia numquam vulgaris fuit? Quinam igitur audebat Suavis hujusmodi ritum calumniari tanquam abusum, & corruptelam postmodum inductum?

5. Ad aliud pergamus. Quòd quædam Sacrificii partes submissâ voce proferantur, qui ritus ibidem à Concilio comprobatur, non ea sunt in causa quæ communiscitur Suavis, ligneum sibi signum extruens, quod feriat pro sua libidine; sed sunt reverà major illa veneratio, quæ rebus Divinis oritur ex arcano, & major ille pietatis sensus, qui excitatur & alitur à silentio; unde fit, ut qui celebrant, & intersunt, possint attentiùs quæ àguntur mysteria meditari. Hæc autem arcani silentiique decentia in Sacrificiis, ostenditur quoque ex institutione Divina in sua Lege veteri, ubi præsertim in capite decimo sexto Leviticì, cùm solemne Sacrificium thuris describitur, jubetur solus Sacerdos ultra velum pergere, ibique precari non modò non auditus, sed ne visus quidem à populo. Quin idem pariter naturæ lumine ipsi ethnici in suis sacrificiis agnovere. Quod si hujusmodi consuetudo sensis veterum Patrum non consonaret, sed orta esset ab utilitate, mortalisque vitæ rationibus, sicuti Suavis blaterat, certè non extaret apud Ecclesiam Græcam, jam tot sæcula sejunctam ab obedientia Romani Pontificis. Præterquam quòd expressa legitur ea consuetudo in vetustissimis Liturgiis S. Basilii & S. Chrysostomi, tamersi de quibusdam vocibus, quæ ibi elato sono dicuntur, cujusmodi sunt voces consecrationis, Græcus ritus discrepet à Latino.

6. Ex narratione Suavis, si parum fuit quod de Missæ Decretis differebatur, plurimum fuit, quod de morum legibus vituperatum est. Ac primò refert, complures fuisse stomachatos in ea, quæ fuerant stabilita de auctoritate Episcoporum in Nosocomia, in Gymnasia, & in alia pia opera. Ut causam patefaciat hujus commoti stomachi, ita ratiocinatur: Initio piæ fidelium largitiones destinatæ ab ipsis fuerunt Nosocomiis, Gymnasiis, & hujusmodi subventioni pauperum; sed Ecclesiastici sub administrationis obtentu ad se illas traxere, in suos proventus mutatas. Posteà fideles laici condidere nova Nosocomia, nova Gymnasia, ac similia opera in priorum, quæ sibi occupaverant Ecclesiastici, supplementum. Porrò hi cùm deberent malè ablata ex antiquis restituere, iterum subfuco procurationis viam sibi aperiunt ad posteriores accipiendas. Num enormius latrocinium fingi posset, si verum esset? Sed hinc certissimæ quædam consecutiones deducantur oportet. Prima: Tridentinos Patres, qui tale Decretum tam abominandi furti gratiâ concorditer edidere, fuisse conventiculum quoddam rapacissimorum grassatorum, ab omni fide, honestate, humanitate alienum. Sed huic consecutioni Suavis ipse, sibi contrarius, qualis esse solet mendax, testis oppositus adversatur. Etenim quoties modò Patres, modò alter ex Patribus repugnarunt sensibus Pontificis, & utilitati Romanæ, eorum animos extollit, sinceramque conscientiam commendat. Et sanè Præsides illi, & magna ex parte etiam Episcopi, perstiterunt apud hominum opinionem tam universali concordique famâ conspicui, ut longè major quàm Suavis auctoritas, minimi esset ponderis ad nobis persuadendam tantam de illis omnibus improbitatem. Prætereà nec fieri poterat, ut Patres ad hujusmodi perversitatem agendi aspirarent, & ad sua lucra, ipsorum ætate; cùm id temporis rerum status is non esset, ut Principes ac populi id passuri crederentur: & Suavis ipse videtur rem lineare tamquam opus adumbratum, longinquâ postmodum ætate colorandum. Hoc posito, advertendum est, posse quidem reliquarum omnium Rerum publicarum membra allici ab utilitate ad parandam alienæ rei conversionem in usum remoti sæculi, non item Ecclesiasticæ Reipublicæ membra. Siquidem in aliis successores propriâ patriæ sanguinisque conjunctione cum decessoribus connectuntur; adeòque posterorum emolumentum à viventibus tamquam bonum proprium spectatur: sed in Ecclesiastica Republica Episcopus quispiam nullum agnoscit naturæ nexum cum futuris Ecclesiæ suæ possessoribus, quippe qui ex alia familia, aliaque patria genus trahunt. Quare potiùs evenire potest; ut inescari se sentiat ab utilitate ad inferendum Ecclesiæ suæ detrimentum, in utilitatem & gratiam laicorum hominum, qui secum sanguine sunt conjuncti: atque huic Ecclesiasticorum noxæ, utpote non infrequenti, oportuit occurrere per interdicta, ac per mulctas. Nec sum inscius, fieri posse, ut unus aliquis, seu quòd mors illi nonnisi tanquam remotissima, & quasi per telescopium oculis obversetur, seu quòd inaniter percupiat superstitem se in populari quadam gloria clarè victurum, seu quòd gradum, quem obtinet, immoderatius amet, ex hujusmodi studio non modò feratur in nimia, sed præcipitet in injusta. Tamen humanæ leges, quippe accommodatæ hominibus obstrictis quidem vinculo, quo licitè agere prohibentur, sed simul liberis necessitate, quâ priventur arbitrio, non aliâ normâ dirigi possunt, nisi consideratione illius quod probabilius est ex naturali propensione, & quod frequentius est ex consuetudine communi.

7. Sed supervacanea sunt argumenta, ubi patent experimenta. Observemus, an centum annorum spatio, postquam Decretum illud editum est, tentaverint Ecclesiastici Nosocomiorum Scholarumque bona hujusmodi unco ad se pertrahere, an

an contrà eâ ratione custodita fuerint immunia à frequentibus rapinis, per quas ab infidis administratoribus anteà carpebantur. Breviter: optioni res exponatur, & urna per manus pauperum, quorum beneficio talia opera sunt instituta, circumferatur; nigrorum calculorum numerus certos nos reddet, num ipsi hujuscemodi Decretum abrogatum vellent ob suspicionem, ne proventus illos Ecclesiastici ad se derivent ex curatoribus prædatores. Jam verò quoniam Suavis alienam agens personam piâ commiseratione deplorat miseram laicorum servitutem, quibus hæ sanctiones omnem adimunt facultatem ad pia opera perficienda pro ipsorum arbitratu, sed solùm pro eo ac Ecclesiasticis libitum est; vellem ut percontarentur similiter Nosocomiorum Collegiorumque conditores, an se gravatos sentiant, quòd Synodus per ejusmodi administrationem Episcoporum prospexerit piis ipsorum donationibus, utà ministrorum fraudibus tutæ sint; an mallent sanctionem illam, utpote ipsorum libertati repugnantem, deleri. Certum mihi est, tum pauperibus, tum conditoribus, non providam Tridentini Constitutionem, sed simulatam Suavis commiserationem visum iri crudelem. Ceterùm Cardinalium cœtus, destinatus ad interpretanda, si quæ occurrerint ambigua in sanctionibus Tridentinis, declaravit, locum non esse huic Decreto, cùm in hujusmodi piorum operum fundatione, apertis verbis excluditur Episcopus, ne illa invisat: ubi verò non excludatur, & alii designentur executores, unicum ipsi suffragium æquè ac illis concedi, adeò ut pro majori sententiarum numero damnentur aut absolvantur administrantes.

8. De præsentibus ac futuris locuti sumus; quid de præteritis alienæ rei occupationibus dicemus, quas pro certo Suavis assumit ab Ecclesia perpetratas sub hoc velamine administrationis procurationisque eorum operum, quæ in egenorum subsidium sunt instituta? Num fortè succedet huic homini, ut audacia in probationem abeat, adeòque mero ipsius dicto lectores fidem tribuant de illis tam multiplicatis, tamque execrandis rapinis veterum Ecclesiasticorum? Equidem vereor, ne hanc ille fidem assequeretur in multis ob nimiam hominum propensionem ad deteriora quæque credenda de iis, qui vitam probiorem profitentur: vererer, inquam, nisi ad primum obtutum falsitas appareret. Quânam hominum ætate reperitur, ab aliqua Circe laicos omnes in caudices fuisse transformatos, qui se spoliari sinerent tam multis bonis, in tanta provinciarum varietate, adeò ut nemo resisteret, aut certè quidquam ex adverso mussitaret? Parcuntne veteres Historiæ Ecclesiasticorum operibus, an potiùs pro ea quam modò consideravimus hominum malignitate amplificant prava, & dubia siniströ interpretantur? Et tamen de hujusmodi fraudibus innumeris & gravissimis nihil loquuntur. Sed hujusce veritatis certiusne argumentum quærimus? animum cogitationemque convertamus ad ea loca, in quibus Ecclesiastici maximè liberam dominationem obtinent, adeòque in quibus possent ea bona sibi tutò occupare; & quid ibi accidat observemus. Ubi gentium ipsis permitteretur, has pias donationes in suam utilitatem convertere faciliùs, quàm in ea ditione, quæ appellatur, & est in bonis etiam terrenis *Ecclesiastica*, & sub Ecclesiasticorum dominatu? Eam inspectemus, inspectemus Romam ipsius Regiam, & cum reliquis orbis terrarum urbibus conferamus. Affirmare nil vereor, nullam repertum iri ditiorem redditum qui destinantur & impenduntur in sumptus Nosocomiis, Collegiis, Scholis, aliisque piis operibus suppeditandos ad pauperum subsidium.

9. Neque sistam in eo probationum genere, quas Scholæ vocant *à Posteriori*, & quæ, tametsi evidentissimæ pateant, minus tamen obtinent de severitate scientiæ, ut quæ ab effectis non à causis trahantur: ratiocinationem aliquanto altiùs petamus, atque, ut dicunt, *à priori*. Si velimus pro certo ponere, eos qui sua bona Deo tradidere, piè prudenterque illa dimisse, inducemus in animum, donum ita fuisse ab ipsis collatum, ut solum subventioni pauperum consuleretur, neglecto quocumque alio laudabili Christianæ liberalitatis fine, cujusmodi sunt literatorum ac virtutì studentium præmia, alimenta ac stipendia divinas laudes canentium, Præsulum Ecclesiasticorum splendor: breviter: quidquid confert ad conservandam frequentiam æstimationemque illius Reipublicæ, cujus unicum munus est cultus, custodia, amplificatio Religionis. Quis umquam id sibi persuaserit? Cùm præsertim hæc Respublica non sit quædam certa ratio, ab ipsis laicis distincta, sicuti perperàm ratiocinantur ii, qui eam studeant in invidiam æmulationemque revocare; sed ex illorum filiis ac fratribus conflata, atque ipsorum singulis patens, quibus libuerit, se in ejus album referre. Addo, dum aliis hisce piis operibus consulitur, consuli meliùs iisdem pauperibus, quam si cuncta ipsis fuissent à donatoribus destinata. Meum dictum confirmo. Primò, Præsules, viri docti, & Sacerdotes, qui amplè hujusmodi bonis dotati sunt, bonam eorum partem in levamentum inopum convertunt; complures ex charitate, alii boni nominis gratia, cuncti ob universalem illam necessitatem, quòd cùm dives omnem rem suam nequeat suum in ventrem intrudere, necesse tandem est, eam multos in pauperes dispertiat. Secundò; cùm ipsi concionibus & auctoritate Fidem & immortalis vitæ respectum conservent, amplificentque, in causa sunt, ne misericordiæ fons umquam aresçat, aut minuatur; quin potiùs ut nova semper & larga subsidia indigentibus diffundat, tamquam opus tam commendatum in nostra Religione ad impetrandam peccatorum veniam, ac sempiternam felicitatem. Itaque non modo re perpensâ ex argumentis, quæ commonstrantur ab ipso facto, longè abest ab Ecclesiasticis omnis suspicio injustæ occupationis in hoc genere; sed etiam ex rationibus honestatis ac prudentiæ, quæ potuerunt ab initio voluntatem movere piorum donatorum, credibile non est, ipsorum largitatem ad morum pauperum subsidium fuisse restrictam, quemadmodum pro indubitato Suavis assumit.

10. Pergit referre objectas capiti sexto accusationes: nam ibi pro certo ponitur, inesse in Ecclesia potestatem voluntates ultimas commutandi. De hoc alibi verba fecimus, ubi videbatur Suavis hanc auctoritatem universè inter mortales inficiari, cùm eam conferret cum potestate auferendi à viventibus id quod possident; nunc verò ad solos Principes laicos eam coarctat: & liquidò constat de discrimine inter eorum ac Pontificis auctoritatem: quemadmodum illi Deilocum tenent, quatenus illa moderatur homines secundùm statum naturalem ac terrenum; ita munus ipsorum est dirigere Rempublicam ad felicitatem naturalem; & ad eorum jurisdictionem attinet, normam præscribere subditorum donationibus, aut viven-

viventium aut defunctorum, adhuc finem ſpectantibus: ſed præterea conſtituit Deus ſuum Vicarium generalem, quatenus Deus ipſe proprium quemdam hominum cœtum moderatur, cui nomem Eccleſia; qui homines per Fidem ac Baptiſmum capaces effecti ſunt beatitatis naturam ſuperantis, atque cæleſtis; ac proinde ab hujusmodi Dei Vicario par eſt dirigi fidelium opera, quatenus ea tendunt in finem hunc celſiorem, adeoque commutari etiam defunctorum donationes eòdem tendentes, cujusmodi ſunt omnes piæ largitiones, easque in alia pia opera meliùs ad idem conducentia transferri. Porrò hujus poteſtatis uſus quàm parcus circumſpectusque ſi Romæ, unusquisque poterit experiri, qui tales ibi commutationes efflagitat.

11. Poſtremò narrat Suavis in eo capite, animadverſum fuiſſe, antiquitus facultatem relaxandi leges penes cunctos Epiſcopos perſtitiſſe, ſed à Pontifice eam ſibi fuiſſe reſervatam, per ſpeciem quod rei gravitas id poſtularet: nunc verò cùm in Synodo ſtatuatur, legum relaxationes à Pontifice eisdem Epiſcopis committi, ſatis videri, non alia de cauſa illam Pontifici reſervari, niſi ut petitores adigantur Romæ ſibi diplomata comparare. Stultam ſanè malignitatem! perinde quaſi idem foret, cognitionem cauſæ, & executionem beneficii Epiſcopo committere, ac eidem relinquere liberam poteſtatem, quam ipſe eâ non reſervatâ obtineret: vel talpa quidem diſcerneret ingens inter hæc duo diſcrimen. Quin certum eſt, tum priora Pontificum Decreta, ſibi eam poteſtatem reſervantia, tum poſteriorem Synodi ſanctionem mirificè conſpirare ad nimia legum laxamenta præpedienda; quæ ſicuti moderatè obſtrictoque quaſi pugno conceſſa legem confirmant, dum tolerabilem reddunt; ita ſine modo menſuraque profuſa venerationem & cuſtodiam, ipſius veluti nervos, illi adimunt. De hoc publico ex ea poteſtate reſervata emolumento, in memoriam revocent lectores id quod alibi conſideravimus, quò debiliorem penes manum relaxationem clavis habetur, eo facilius ac frequentius eas extrahi quà favore, quà prece, quà metu; & idcircò, benè conſtitutæ Reſpublicæ facultatem relaxandæ legis in re gravi coarctare conſueverunt ad ſupremos magiſtratus; qui ut validiores, ita minus indigentes, minusque timidi ſunt, adeoque magis inexpugnabiles legum cuſtodes. Neque hoc adverſatur utilitati ſanctionis Tridentinæ, Ordinarios deſtinantis ad perpendendas exequendasque legum relaxationes; cùm obſervare generatim oporteat, ſupremum magiſtratum in uno tantum loco degere, adeoque ſicut is longè abeſt à peculiaribus regionibus, ita caſus peculiares minùs callere, quàm minores magiſtratus, iis in locis commorantes. Quare quantò minùs cogitur petitorum rationem habere, tantò majori è converſo ſubditur fraudis periculo. Ea propter expedit, ut poſtquam petitor productis petitionis ſuæ cauſis obtinuerit à Magiſtratu ſupremo legis relaxationem, tamquàm rationi conſentaneam, poſitâ expoſitæ cauſæ veritate, expedit, inquam, ut hæc veritas expendatur, probeturque coram alio magiſtratu, qui certiorem de re notitiam habere poſſit: atque hujusmodi eſt Judex, Ordinarius loci. Quânam igitur aptiori formâ poterat Eccleſia proſpicere cuſtodiæ ſuarum legum, ſuæque diſciplinæ, quàm reſervatis legum relaxationibus in rebus gravioribus ſupremo moderatori, hoc eſt Romano Pontifici, ita tamen, ut tales ipſius conceſſiones ad veritatem facti diſcutiendam proprio loci Judici, hoc eſt, Ordinario committantur.

12. Duo, tametſi aliò ſpectantia, tamen ut quæ imprudentèr hìc è calamo evolarunt Suavi, nolo ut à manu mihi pariter evolent: etenim ſcriptor mendax hoc diſcrepat ab aliis Auctoribus, quòd ratiocinatio inniti debeatin eo quod ipſe fortuitò, non conſultò dicit. Eorum alterum eſt, Pontificem juſſiſſe grates agi Oratori Gallico, & Helvetico, & Hiſpano homini, qui Piſcario à ſecretis erat, quòd acerba Cæſarianorum Gallorumque ſenſa in cœtu mitigaſſent; nec minùs Oratoribus Veneto ac Florentino, quòd ibi noluerint intereſſe, eosdemque ſimul rogari, ut in poſterum intereſſent, quippè quorum præſentia nonniſi prodeſſe poterat Apoſtolicæ Sedi, & prava conſilia impedire; & à cunctis (ſic ait Suavis) *promiſſa retulit; ita ſe per acturos; intelligentes ab obſequio divino id temporis poſtulari, ut auctoritas Pontificia defenderetur.* Jam verò ſi ex mandatis maximorum ac ſapientiſſimorum Principum ita cenſebant illi omnes Oratores; quæ Suavis temeritas, aut quæ pravitas fuit hominis, ubi ex illis ſubjecti, & ſtipendio addicti, ſuum ſibi quaſi opus proponere everſionem Pontificiæ auctoritatis, conarique non quidem ungues aut capillos reſecare in aliquo articulo cauſarum ad forum ſpectantium, ſed caput ac viſcera in Eccleſiæ Principatu, Fideique integritate amputare?

13. Alterum eſt, Suavis excuſatio, hìc initio libri Septimi appoſita, quòd ipſe minutius non recenſuerit actiones Concilii, ex defectu in pleriſque partibus ſufficientis notitiæ, qui defectus, inquit, admirationi eſſe non debet, *nam omni ſtudio à viris perſpicaciſſimis labor omnis impenſus eſt ad cuncta occultanda.* Accipiamus id quod Suavis fatetur, in pleriſque partibus monumenta rerum hìc geſtarum ſibi haud innotuiſſe, quæcumque fuerit cauſa; de qua infrà. Id certè plurimum eſt ad elevandam ipſi boni hiſtorici auctoritatem. Id oſtendet ſimilitudo, quam ſuprà retuli tamquàm uſurpatam ab aliis, & alterius rei gratiâ. Quemadmodum qui ſolius manus anatomiam inſpiceret, ignoraretque membrorum omnium conſtitutionem, ne ipſius quidem manus poſſet reddere rationem, cùm illa totius corporis magiſterio congruat; adeoque agnoſci nequeat Naturæ ſapientia in extruenda manu ab eo qui comparatè ad reliquum corpus eam non conſiderat; quod pariter in ædificiis, & in quovis opificio contingit: ita nequit hiſtoricus plerumque peculiaria quædam negotiorum civilium eâ formâ exprimere, quâ illorum honeſtas aut pravitas, prudentiâ aut imprudentia palam fiat, ſi neſciat ipſe, & non exponat reliquas partes integræ rerum tractationis: cum humana opera ſpeciem ſuam deſumant à fine, bonitatem verò aut pravitatem à conditionum omnium ſocietate.

14. Dum autem affirmat, tanto ſtudio illarum rerum monumenta fuiſſe occulta, Suavis imitatur hominem, qui obductâ illi per noctem ante oculos membranâ, querebatur, lucernas ſibi ab aliis extinctas. De Concilio ætate Pauli, præter commentarios ab ipſo luſtratos, ſuperſunt apud complures volumina literarum Cervini Cardinalis, literæ ad ipſum ſcriptæ à Cardinalibus Farneſio & S. Floræ, Acta Maſſarelli, qui Synodo à ſecretis erat, ejusdemque ephemeris, ex quibus nihil ad ipſius oculos pervenit, ut pluribus in locis pateſactum eſt. De conventu ſub Julio, qui brevis modicique negotii fuit, pauca extant monumenta; præ-

præter Acta, compendia variarum inter minores Theologos diſputationum, & quædam auctographa literarum Pontificis ad Creſcentium Legatum, quæ cuncta verè admodum recondita ſunt; & non modò Suavi ignota; ſed poſtrema quæ rara ſunt, & parvi ad rei ſummam momenti, ne mihi quidem comperta ante primam prioris Partis editionem. Verùm de ultima Pio ſedente Synodo, tam diuturna, factisque abundante, habentur in variis Bibliothecis Acta Paleotti, Diarium Servantii, Legatorum epiſtolæ ad Borromæum; Cæſaris ad Oratores ſuos, Fuſcararii ad Moronum Cardinalem, Strozzii ad Coſmum Florentiæ Ducem, Seripandi ad Amulium, cum aliis ejusdem narrationibus diſtinctis, ac plenis, ad primum poſtremumque conventum pertinentibus, quibus ille aliâ conditione interfuit, nec minùs Acta Salmanticenſis Antiſtitis. Hæc Acta de quibus aliàs mihi fuit habenda mentio ex tranſcurſu pollicito, poſt ampliorem eorum notitiam, ſervantur reipſa in Hiſpania, & exemplar, quod eſt apud me, deſumptum fuit ex originali, quòd penes Ægidium Gonzalez de Avila hiſtoriographum extabat: inde exſcribendum curavit anno 1622. Dominicus Pimentellus, Caſtellanæ Prædicatorum Provinciæ moderator; qui poſteà ad Eccleſiam Cordubenſem evectus, Catholici Regis Orator ad Urbanum VIII. venit; dein verò Hiſpalenſis Archiepiſcopus renuntiatus, ac denique inſignitus Purpurâ Romam rediit, ad ſepulchrum potiùs quàm ad Senatum, paucos intra menſes, relictis egregiæ pietatis exemplis.

15. Et tamen hæc omnia monumenta ignoravit Suavis, ne quid loquar de tot peculiaribus ſcripturis, ſpectantibus ad hanc illamve peculiarem actionem Concilii, quæ adhuc ſuperſtites & adſpectabiles, ſi omnes unà componantur, ſufficientes utique ſunt ad univerſalem exactamque illius magnæ molis effigiem conformandam. Prætereo literas Jadrenſis Archiepiſcopi ad Cornelium Cardinalem; hæ ſiquidem in lucem editæ reverà non ſunt niſi poſt creationem Alexandri VII. ex dono hæredum, ſicuti narravimus. At verò quàm facilè potuiſſent Romani Pontifices hæc illarum actionum teſtimonia maxima ex parte ſupprimere, præſertim cùm ea ſervantur penes viros ſibi patriâ ſubjectos, & non quaſi ex Fiſci metu abſcondita, ſed ſtudioſis amicis liberè conceſſa? Neque obteguntur in his humanæ quædam labeculæ, quibus inſperſi fuerunt aut Pontifices, aut Legati, aut Patres Tridentini, quin nonnullæ commemorantur admodum notabiles, quæ pro veritatis officio è nobis ſcriptæ ſunt, & à Suavi ignorantia prætermiſſa.

Quare adeò expoſtulandum ipſi non erat, præciſos fuiſſe canales, eo quòd animadvertebat, fontem ſuum identidem aquâ carere. Nos verò pergamus narratione palàm facere, notitias illius Operis memorabilis haud ſepultas latere: illæ tamen ſepultæ & quotidianæ, videntur eſſe, ex quibus hiſtoriam ſuam Suavis contexuit, adeò deprehenduntur & corruptæ mendacio, & fœtidæ malignitate.

CAPUT XI.

Nova poſtulata Gallorum ac Cæſarianorum de prolatione Seſſionis morumque correctione. Legatorum reſponſa ſignificata ab ipſis Pontifici, de Correctione, & ab eo reddita in communi mandata, & privatim Simonettæ.

1. LEgatis vix licuit Seſſionis habitæ lætitiam delibare, cùm illam novâ amaritie inſperſam cenſerunt acri operâ Gallorum ac Cæſarianorum; (a) qui tametſi diſcreti perſonis ſe gererent, tam concorditer ſententiis locuti ſunt, ut ſe ſatis oſtenderint de opere conveniſſe. Dixerunt Galli, paulò antè acceſſiſſe tabellarium, à Chriſtianiſſimo Rege celeriter miſſum quò ante Seſſionem perveniret, mandata quædam ipſis deferentem, præcipuè ut illam protraherent; quorum ſententiam Legatis aperuere. Ea erat: (b) Cùm Regi innotuiſſent quæ Synodus peregerat usque ad poſtremam Seſſionem, habitam 16. Julii; tum in reſervanda deliberatione de uſu Calicis; tum in proponendis poſteà articulis de Sacrificio; non poſſe ſe non commendare pia ad extirpandam hæreſim Patrum ſtudia: calumniam à ſe putari, quod quidam ajebant, præcipitari à Patribus ſanctionem dogmatum, quæ inter eos omnes conveniebant; & prætermitti, aut certè ſegniter agi morum reparationem. Tamen pro ſalute regni ſui, in quo Catholici, niſi opportunè conſuleretur, ægrè poſſent ampliùs in Fide perſiſtere, velle ſe, ut quædam rerum capita infrà ſcripta ab Oratoribus proponerentur.

(a) *Epiſt. Legatorum ad Borromæum, 21. & 24. Sept. 1562. & narratio Muſotti.*

(b) *Scriptum Regis ad Oratores miſſum, ſignatum 12. Sept. 1562.*

2. Triginta annorum decurſu in irritum recidiſſe inflicta hæreticis ſupplicia, ſive aſpera, ſive mitia: hinc ſtatuiſſe Regem medicinam quærere ab Oecumenica Synodo. Hactenus civilium bellorum cauſa præpeditum Galliæ fuiſſe complurium ſuorum Præſulum illuc acceſſum. Ad id quod optabatur conſequendum, opus eſſe, ut per ea Synodi initia nihil conficeretur quod ſejunctos irritaret; ſed ut invitarentur humaniter, & ubi accederent, tamquam filii à parentibus haberentur; quâ ratione ſperari poterat eos ad frugem revocatum iri. Tam fervidum in præſentia dogmatum examen videri non modò ſupervacaneum, ſed parum pertinens ad Catholicos in Eccleſiæ doctrina conſtantes, & omnino infructuoſum hæreticis, qui inde occaſionem querelarum, quaſi prius damnati quàm auditi, librorumque ad ſe tuendos ſcribendorum argumentum peterent. Unicè igitur impendendam induſtriam ad reformandos mores tamquam ad opus omnibus gratum: à Rege tamen & hæc mandata à ſe ſuis Oratoribus miſſa, & ſeipſum ſubjici, pro eo ac debebat, prudenti pioque judicio Concilii.

3. Quam demiſſionem tam reverentem ac religioſam tam præcelſi Regis referre non curavit Suavis in ſua minuta narratione illius regii ſcripti; (c) quod tamen typis expreſſum legitur. Quin ubi dicitur in eo, videri in præſentia dogmatum examen *parum pertinens ad conſtantes Catholicos*, Suavis, ut depingeret in Rege contumeliam ac deſpectum erga Concilium, vertit Italicè, *impertinente à Catholici*; quæ vox apud Italos *temerariam audaciam ſonat.*

(c) *In citato libro Gallico.*

4. Pergebat eo ſcripto Rex petere moram Seſſionis, aut certè promulgationis de Decretis Sacrificii usque ad exitum Octobris, quo tempore eſſent ibi adfuturi Epiſcopi Galliæ; interim verò, ut navaretur opera omni ſtudio diſciplinæ reformandæ. Et quoniam muſſitabatur, mutatum quibusdam in rebus fuiſſe veterum

rum Conciliorum morem, in quibus semper Principibus, eorumque Oratoribus licuerat exponere consuetudines suarum provinciarum, & ea quibus illæ indigerent; postulare Regem, ut ea auctoritas servaretur illæsa, & si quid illi oppositum peractum fuisset, revocaretur. Quod pariter à Suavi corrumpitur; refert enim tamquam absolutè postulata meam revocationem, quæ in regiis literis solùm sub conditione ponitur.

5. Adjecerunt Oratores, Reginam quoque iis de rebus ad Pontificem scripsisse: sed quoniam fieri non poterat, ut mandata de trahenda mora Tridentum tempori pervenirent, suarum petitionum summam hanc esse: Ut de duobus postremis Sacramentis nihil omnino agitaretur usque ad ineuntem Novembrem aut saltem restringeretur tractatio ad solum Ordinis Sacramentum: quod si adhuc vellent de utroque differere, id ita fieret, ut alternatim unum aut duos dies disputaretur à Theologis de doctrina, ac tantumdem temporis haberetur a Patribus consilium de restitutione disciplinæ. Hinc ad querimonias progressi sunt, quod articuli super ea tam serò Patribus proponebantur, ut tempus non suppeteret ad maturè deliberandum: ac insuper postularunt, ut antequam proponerentur articuli, secum communicarentur, quò possent commodè posteà exponere quidquid existimarent profuturum aut speciatim suis regionibus, aut generatim Christianæ Reipublicæ, secundum suorum Principum jussa.

6. Drascovizius præter hæc Ferdinandi literas protulit, in quibus narrabat, Pontificem Oratori suo Romæ spopondisse, plenam morum emendationem statuere, actis Cæsari gratiis; quod eam urgeret. Dein postulatum iteravit, ut Legati Synodo proponerent, aut ab Oratoribus proponi sinerent volumen illud ad se missum à Cæsare. Postremò significavit, ad rem benè conficiendam opus esse ordinem Concilii mutari, numerarique suffragio non pro capitum, sed pro nationum numero.

Brevibus responsum à Legatis: Postulata rationi consentanea non videri; se tamen consultius ac distinctius quàm primum responsuros quid de singulis ipsi censerent: solum pronuntiarunt, multa in eo volumine digna non esse quæ proponerentur; cujusmodi erant Sacerdotum conjugia, bona Ecclesiastica injustè occupantibus relicta, & Sacramentorum administratio hæreticis permissa ex Catholicorum defectu; per ea postulata nihil impetratum iri: & alioqui rem propositam reddituram Augustissimum Cæsaris nomen hominibus vituperabile, & odiosissimum Concilio. Verùm Drascovizius adjecit, Quamquam Præsides earum petitionum repulsam prævideren, & aliarum etiam, qualis ea erat, ut Cardinales ad numerum vigesimum sextum redigerentur; eas tamen proponerent, quò palàm fieret, ab ipsis Cæsarem, ejusque postulata plurimi haberi.

7. Ex his variisque similibus conjecturis opinati sunt Præsides; tum Cæsarianos tum Gallos non emendationis desiderio moveri, sed prorogationis, quâ opus erat ad duos tresve annos, ut illius voluminis massa digereretur, minori tempore haud concoquenda: adeòque eò tendere, ut apertam Synodum haberent quasi tormentum ad ictum instructum, ut interim majori compendio cum contumacibus ipsorum subditis paciscerentur. Quamobrem per certum cursorem de iis omnibus Borromæum edocuerunt, & per Musottum, qui Scripando à secretis erat, responsa Oratoribus reddiderunt, Gallis significantes: (d) Postridie Theologos incepturos agere de Ordinis Sacramento; quo ab illis absoluto, inchoatum iri deliberationem de iis, quæ ad illud Sacramentum spectabant. Inter utrumque opus tantum temporis elapsurum, quantum ad Gallicorum Præsulum adventum satis esset. Antequam morum leges proponerentur, eas Oratoribus indicatum iri, quo possent significare quid ipsis occurreret: sive ex propria sententia, sive ex suorum Principum mandatis. Interim verò ea capita iidem scripto exhiberent, quæ idonea existimarent, quò de illis consultius deliberaretur; simulque conscriptum Legatis traderent id quòd anteà ipsis & legerant ex Regis mandato, & suâ voce exposuerant. Etenim in ejusmodi objectis id accidit animo, quod oculis in corporibus, quò nimirum visio rectè formetur, opus esse ut ea nobis non voltantia in verbis obversentur, sed fixa in paginis.

(d) *Cuncta extant præter citatas scripturas in peculiari, de hac re narratione Musotti Romam missa.*

8. Ad hæc Oratores: Quod ad primum attinebat, nihil sibi addendum superesse; solùm monere ne res ita procederet, ut cum Episcopi Galliæ accederent, confectam reperirent; ac proinde cum sibi satisfactum in eo esset, non oportere novum de illo scriptum tradere præter regium mandatum, cujus exemplar, antequam illud à Musotto peteretur, missum jam fuerat ad Legatos. Nihil sibi peculiare de morum emendatione proponendum suppetere; illam à se in Patrum pio studio sensuque reponi; præterquam quòd nec ipsis de ipsa loqui liceret, anteqam suos Præsules audirent. Id quòd à se proponi oporteret, potissimum esset, ut veterum Synodorum sanctiones custudirentur: quod si fortè obsolevissent, renovarentur, se tamen Legatos monitos velle, ut volumen illud à Cæsare missum Synodo proponerent, idque ob generale quoddam mandatum, quo jubebantur reliquorum Oratorum postulatis obsecundare, ac præcipuè Cæsareorum, ubi ea honesta censerent.

9. Eadem Præsidum responsa Gallis reddita, ad Cæsarianos pariter à Musotto delata sunt; sed ægrius ab illis excepta, ajentibus, se speraße majorem habitum iri rationem de Cæsaris postulato, integram dogmatum dilationem cupientis; præsertim cùm ad eamdem impelleret proximus complurium Episcoporum, Gallorum, Germanorum, ac Polonorum adventus: rursumque in petitiones & querimonias non semel habitas effusi sunt.

10. Horum omnium quæ transacta fuerant, brevem narrationem conscribi à Musotto, in iisdem conficiendis ministro, jusserunt Legati, eamque cum ipsis Oratoribus communicarunt, ne postmodum in re discordarent, ac demum ejusdem narrationis, redactæ in formam ab his comprobatam, exemplar Romam miserunt: hinc illis opportunitas data (e) liberè scribendi ad Borromæum, Cæsarianos Gallosque numquam quieturos, donec proponerentur ac statuerentur quædam rerum capita contenta in volumine ab alteris allato & in conventu Possiacensi ab alteris habito. Ritu ab illis excipi emendationes hactenus promulgatas, despicique

cique uti levissimas, ac tantâ Synodo indignas: nullam suppetere efficaciorem rationem ad coërcendos silentio obtrectatores, negantes Pontificem ex animo velle disciplinæ correctionem, quàm eas, ut videlicet attentè consideraret Pontifex quæ proponebantur in eo libro, & in eo conventu auferretque inde cuncta Pontificali auctoritati noxia, nec minus alia supra memorata, quæ ne ipsi quidem Lutherani fuissent ausi deposcere, & adversus quæ Legati, ubi opus foret, discrimen capitis subiissent. In reliquis ferè omnibus videri sibi posse illis Principibus ac Provinciis satisfieri; atque ita simul satisfactum iri cunctis hominibus, quibus ex amplitudine partis concessæ compertum foret, ad partem alteram denegandam, à ratione ac necessitate se tantum adigi. Eo pacto consecuturum Pontificem gloriam, quæ posset maxima in terris obtineri, ob reformatam ac restitutam, quod in se esset, Ecclesiam: sed necesse ad id fore, ut sibi mitterentur in tempore Decreta, quibus assensuri essent, ut simul scirent, quo pacto usque ab initio negotii agitandi illud ab ipsis gerendum esset, simulque possent secundùm Oratorum postulata cum illis atque etiam cum Patribus paratas sanctiones communicare. Hisce literis fortiùs in caluerunt aliæ, ab ipsis Legatis anteà (f) scriptæ (nimirum paucas ante horas quàm ad eos accederent Oratores) quibus literis ad Borromæum perscripserant varia rerum capita, quæ à Patribus universè expetebantur, addentes, Quamquam ipse antea sibi significasset, velle Pontificem per seipsum consulere obstaculis mansionis, adeoque ut ab eo negotio se abstinerent; adhuc tamen à communibus postulatis se ad id scribendum adductos.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 24. Sept. 1562.*

(f) *21. Septembris 1562.*

11. Et sane Pontifex suspicionibus commotus ob tumultus de finienda residendi necessitate, & ob liberiorem Cæsarianorum Gallorumque sermonem, apud se statuerat uti aliquâ erga Synodum restrictione ad hujusmodi sanctiones, cum eas mallet suâ ipse manu conficere, de qua non poterant, ficuti de aliena, dubitare, ne illa impetu capto ultra signum jacularetur; sperabatque id se (g) absque Principum repugnantia consecuturum, quandoquidem reipsa severis & opportunis legibus singula Romana tribunalia corrigebat; & insuper declaraverat, ubi Principibus satis non essent quæ ipse sanciverat, conaturum se cuicumque novo ipsorum postulato satisfacere, dummodo illud preces non vim præ se ferret. Quare in hanc sententiam mandata Legatis dederat, atque iteraverat. Verùm ad recentes eorum literas mentem mutavit, præsertim admonitus à Vicecomite, (h) Drascovizium duobus post commemoratum cùm Legatis colloquium diebus, captâ opportunitate cujusdam cœtus in templo habiti, ibidem remansisse, retentis secum Episcopis Hungariæ ac Poloniæ cum parte majore Hispanorum, eosque cohortatum fuisse ad exactam emendationem Ecclesiæ, quibus ajebat Cæsarem, tunc à quavis sollicitudine militari liberum ob inducias cum Turca, omnem opem præstiturum, modò ipsi in eo concordes ferventesque persititissent: illi fuisse grates à Guerrero persolutas ob operam oblatam, responsumque, ipsos inter se de negotio acturos. Posteà verò statutum fuerat, ut sex eligerentur, qui opportuniora adnotarent, connumeratis etiam inter sex illos eodem Guerrero, Archiepiscopo Massanensi, & Segovienſi Episcopo: cùm obstitit ne id fieret Martinus Corduba Episcopus Durtosensis, affirmans, eam esse Drascovizii technam, non correctæ disciplinæ desiderio, sed quò ipsorum manibus in angustias redigeretur Pontifex, adeoque concessio Gallicis, eorumdem sententiæ ac voto contraria, extorqueretur.

(g) *Cuncta apparent præsertim in epist. Borrom. ad Legatos, 6. Aug. & in memorata Legat. epist. ad Borrom. 4 Sept. & in aliis Borrom. ad Legat. 26. & 30. Septemb. 1562.*

(h) *Arcana nota Vicecomitis ad Borrom. 24. Septemb. 1562.*

12. Cognovit ex his Pontifex, à cunctis aut optari morum correctionem in Synodo statuendam, aut id simulari, ut ageretur cum ipso eâ veluti machinâ deterrito, ex altiori quasi loco; quapropter mutato consilio statuit simul egregio illo opere religionis studiosis gratificari, simul eam molem everterepol iticæ callid tatis. Variis igitur literis respondit (i) aliis suo nomine & etiam chirographo scriptis ad principem Legatorum, aliis Borromæi nomine ad cunctos Legatos, in hanc sententiam: Nonnisi paulò anteà novo postulato Episcopum Antisiodorensem Oratorem Gallicum à se petiisse, ut haberetur dilatio. Responsum à se, Synodum esse liberam, adeoque id ab ea petendum. Verùm se Legatis significare, optari à se, ut fortiter ac sollicitè definitiones morumque peragerentur, pro eo quod divinum obsequium ac recta ratio postulabant post tot inutiles moras. Volumen Cæsaris, & sanctiones habitas in Gallico conventu, attentè perlecta à se fuisse; & ea pariter, quæ ex rebus postulatis Legati scripserant, videri sibi posse concedi. Se quò illis Principibus nationibusque satisfieret, indulsisse ultra Legatorum consilium, per ea quæ in appositò scripto præbebantur. Ubi Oratores ne his quidem acquiescerent, se Legatis ipsis, ac præcipuè Mantuano permittere, ut illos limites, quantum vellent, transilirent, dummodò sine detrimento Sedis Apostolicæ. Si præterea iterum urgerentur à Cæsarianis, ut integri volumen illud in generali conventu legi sinerent; illud etiam haud recusandum, dummodò id fieret ab ipsis non tamquam ea ita proponentibus, ut cogerentur Patres ad ferenda suffragia de singulis tam multorum capitum, & quorum aliqua videbantur absurdissima; sed tamquam id merè significantibus, quò designarentur Præsules ex variis nationibus, qui illa perpenderent, atque inde sumerent illud solum, quod trutinâ & urnâ dignum animad verterent.

(i) *Die 30. Sept. & 12. Octobr. 1562.*

13. Super iis etiam morum emendationibus, quæ à Legatis Pontifici ostensæ fuerant tamquam à Patribus communiter expetitæ, is responsa reddidit, illarum plurimis consensu præstito: & quamquam id videretur Pontifici, ficuti pariter Legatis, non modò sufficiens, sed amplum; tamen in universo negotio facultatem impertiit Mantuano eos fines transcendendi. Affirmavit, se illi omnino confidere, solumque universè dignitatem Sedis Apostolicæ commendare, & celerem illius pii operis exitum.

Scripsit præterea Pontifex ipse peculiarem epistolam ad Simonettam, (k) in qua narravit, visam à se fuisse illius sententiam de iis quæ à Cæsare conventuque Gallico proponebantur, ac de ceteris ad morum reparationem spectantibus; & ejusdem pio studio collaudato, suaque ipsi commendatâ dignitate, hæc addidit: *Ceterum quod melius videbitur, agatis. Nostra enim opera numquam deerit in*

iis

tis sedulò perficiendis, quæ divino obsequio, publicæ utilitati conferre eensebuntur. Si articulus de obligatione residendi absque gravi certamine absolvi nequit, in nobis reponatur. Nam quocumque jure manſio præcipiatur, efficiemus ut ſuam quisque apud Sedem reſideat, ne Cardinalibus quidem exceptis. Quod ſpectat ad Cæſaris librum: placet ut is Patribus legatur; ſed legatur ſimul ejuſdem Cæſaris epiſtola, in qua multa nobis remittit. Poſtremò adjecit: *Vos plurimùm hortamur, ut in hoc pium opus conſtanter incumbatis; cujus felicem exitum vobis poſt Deum referemus acceptum, ac præcipuò Mantuano.*

(k) *3. Octobris 1562.*

14. Sed quoniam à Suavi novis ſemper ictibus clavus ille defigitur lectorum animis, quod Synodo facultas non ineſſet ne latum quidem unguem transgrediendi eos limites, qui de quovis argumento à Pontifice diſertè præſcribebantur; atque hujuſmodi perſuaſio jam uſque à Synodi tempore radices egerat in complurium animis, præter ea quæ ad poſtremos menſes pertinent, quo tempore agger apertus eſt amni prævalido emendationum, & libertas innumeris argumentis clarè patuit, aliquas hîc delibandas adjiciam ex certis contrariis probationibus, quas ſubinde fuſius adducam. Paucis elapſis hebdomadis, poſtquam Pontifex ea quæ diximus adnotavit ſuper articulis ſibi propoſitis à Legatis, hæc illis verba Borromæus ſcripſit: (l) *Notæ in quædam emendationis capita eâ ſolum cauſâ miſſæ ſunt, ut quid ſentiat Pontifex, innoteſcat; qui tamen cuncta in veſtra prudentia omnino reponit, ſatis certus rem ex communi conſenſu & ſatisfactione confectum iri.* Verum quidem eſt, Legatos eâ facultate diu parcius uſos fuiſſe, & animadverſa rerum gravitate, eas non anteà propoſuiſſe, quàm Pontificis mentem cognoſcerent: ſed hoc ipſum poſtremò ob diſerta & iterata Pii juſſa omiſerunt, quemadmodum palam fiet. Interim ad rerum ſeriem revertamur.

(l) *14. Nov. 1562.*

15. Legati reſponſis acceptis contenti, (m) æquè teſtinè atque arcanè in opus incubuere, nec neceſſe illis fuit integrum Cæſaris volumen in conventu recitare, nec ibi publicum habere delectum eorum, qui illud expenderent; ſed abſque ſtrepitu, & reliquis inſciis, rem Simonettæ de more commiſerunt, adjectis quatuor ſolùm miniſtris, ad hujuſmodi negotia adhiberi ſolitis, qui fuerunt Caſtanea, Boncompagnus, Paleottus, & Caſtellus. In his nec mentis vigor, nec prudentia, nec fides deſiderari poterat; ex quibus poſtrema dos ut maximè neceſſaria eſt, ita difficillimè cognoſcitur, adeoque rariſſima eſt, ſi non reipſa, opinionis certè firmitate. Et jam poſt multa conſilia animadverſiones, Legatis in promptu erant res publicè proponendæ Patribus & Oratoribus de tam expetita, aut ſaltem poſtulata morum correctione: cùm omnes homines ad illius curandæ laudem aſpirent, complures ad utilitatem, quòd ab aliis obſervetur; pauci ad præſtantiam, quòd in ſeipſis eluceat.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 12. Octob. 1562.*

CAPUT XII.

Articuli de Ordinis Sacramento minoribus Theologis propoſiti. Leges ipſis præſcriptæ in rerum ac temporis partitione. Sententiæ Salmeronis, Soti & Cornelii. Quæſtio orta: Num Epiſcopi ſuperiores ſint Sacerdotibus Jure divino. *Cura Legatorum in ea reſtinguenda, ne altera de manſione reſurgeret. Objectæ ad id difficultates. Tria excogitata conſilia, quo altera præcideretur.*

1. Quanto acriùs Oratores, impulſis ad aliud opus Patribus, moras interponebant dogmatum definitioni, tantò majori ſtudio Præſides eam ſollicitare conabantur, ſatis gnari, ante ipſius confectionem non poſſe niſi violenta morte conſilium ſolvi, at poſt illam, ex arbitratu, non ex neceſſitate duraturum. Quapropter eodem die, quo advenerant Oratores dilationem petituri, Legati minorum Theologorum ſtudio commiſerant ſeptem (a) novatorum articulos de Ordinis Sacramento, & hi fuerunt:

(a) *18. Sept. ut in Act. Arcis Romanæ.*

1. Ordinem non eſſe Sacramentum, ſed certum quemdam ritum eligendi & conſtituendi miniſtros verbi & Sacramenti.

2. Ordinem non modò Sacramentum non eſſe, ſed eſſe quamdam fictionem humanam, excogitatam ab hominibus rerum Eccleſiaſticarum imperitis.

3. Ordinem unum ſolum Sacramentum non eſſe; & Ordines infimos ac medios non tendere tamquam gradus ad Presbyteratum.

4. Nullam eſſe Hierarchiam Eccleſiaſticam; ſed omnes Chriſtianos æquè Sacerdotes eſſe: atque ad uſum & executionem requiri, ut magiſtratus advocetur, & populus aſſentiatur; eum verò qui ſemel Sacerdos fuit, poſſe laicum evadere.

5. In novo Teſtamento non eſſe Sacerdotium viſibile & exterius, nec ullam ſpiritualem poteſtatem ſive ad conſecrandum Corpus & Sanguinem Domini, ſive ad offerendum, ſive ad abſolvendum à peccatis coram Deo; ſed ſolum munus ac miniſterium prædicandi Evangelii, & qui non prædicant, abſolutè Sacerdotes non eſſe.

6. Unctionem non modò non requiri ad Ordinum collationem, ſed perniciosam & contemnendam eſſe; ſimiliter & cunctas reliquas cærimonias: & per Ordinationem non dari Spiritum ſanctum, ac proinde fruſtra Epiſcopos in ea dicere: Accipite Spiritum Sanctum.

7. Epiſcopos non eſſe Presbyteris ſuperiores, nec habere poteſtatem ordinandi; vel ſi eam habent, eſſe illis eum Presbyteris communem, & Ordines ab ipſis collatos ſine populi conſenſu irritos eſſe.

2. In gratiam brevitatis, quæ non modò parcit tempori, ſed offendicula minuit, adeoque vim habet ad expedienda negotia non majori ſolùm numero, ſed meliori etiam exitu, duo ſunt præſcripta: (*b*) alterum, Ut non omnes Theologi de omnibus articulis differerent: ſed qui differerent, in ſex claſſes dividerentur, quarum quælibet ex omni Theologorum genere conſtaret, hoc eſt, ex Pontificiis, ex miſſis ab aliis Principibus, ex Regularibus & non Regularibus, ex Italis & Tranſmontanis; atque ut proprium illius claſſis munus eſſet adhibere ſtudium, ac loqui ſuper articulis ipſi deſtinatis.

(b) *Acta Paleotti, & Arcis Romanæ.*

Alterum fuit, ſingulis in dicenda ſententia iterum clauſtra figere ſemihoræ, quod ſpatium capax cenſebatur omnium quæ ad rem facerent, ubi omnia inutilia reſecarentur. Atque ad id inculcandum Præſides moverat reſponſum à nobis memoratum Pontificis, qui feſtini exitus appatens, queſtus fuerat, ſuos Theologos præſcriptis ad id legibus reſtitiſſe. Sed per hæc omnia effectum non eſt, ut ea temporis præſcriptio cuſtodiretur. Etenim nec dicturi ſententiam æquo animo patiebantur, laboriſiſſimos chariſſimosque ingenii partus ſilentio ſuffocari; nec Legatis ubi ad opus deventum

tum eſt, placuit ſignum edere, quo argueretur, in ipſis aut audiendi laſſitudinem, aut feſtinationem abſolvendi præpoſſe ſtudio exactè perpendendi cæleſtium myſteriorum ſanctiones.

3. Primus univerſalis Theologorum cœtus die 23. Septembris (*c*) habitus eſt. Interfuere Legati, Oratores Cæſarei, Gallici, Luſitanus, Veneti, & Helvetius, tres Patriarchæ, duo de viginti Archiepiſcopi, centum quadraginta ſex Epiſcopi, duo Abbates, quinque Regularium ſummi Moderatores, octoginta quatuor Theologi, compluresque Doctores ac viri nobiles cum plurima aliorum frequentia. Verba fecerunt de primis tribus articulis, primæ Theologorum claſſi deſtinatis, tres ex ipſa, Alfonſus Salmeron, Theologus Pontificius, Ferdinandus Belloſilius, & Didacus Payva, uterque Clericus ſæcularis, miſſi alter à Philippo, alter à Sebaſtiano Rege. Salmeronis oratio in Diario recenſita, fuit hujusmodi: Sacrificium ac Sacerdotium non ſolum inter ſe connecti, ſed ſejungi non poſſe adeoque alterius doctrinæ doctrinam alterius meritò ſuccedere. Lutherum ad evertendam Eccleſiam negaſſe Ordinem Sacramentum eſſe. Ordinis nomine varia ſignificari; modò rerum diſpoſitionem, quemadmodum illud uſurpat S. Auguſtinus lib. 19. de Civitate Dei; modò gradum eminentem in Eccleſia: ita diſtinguimus à Diaconatu Presbyteratum, & ab hoc Epiſcopatum: modò cærimonias, per quas confertur poteſtas in eadem Eccleſia, ſicuti definitur à Magiſtro Sententiarum. Ordinem ſecundum hanc poſtremam ſignificationem eſſe Sacramentum, adverſus quàm in primo articulo affirmabatur. Fuiſſe inſtitutum à Chriſto, ex doctrina ſanctorum Patrum, & declaratione anteactæ Seſſionis, illis verbis, à S. Luca relatis capite 22. *Hoc facite in meam commemorationem:* & in iis adhibitam à Chriſto fuiſſe peculiarem cæremoniam, ut Cajetanus explicabat. Alteram poteſtatem impertitam fuiſſe à Redemptore Apoſtolis tamquam Sacerdotibus, cujus meminit S. Joannes capite vigeſimo, cum impreſſione characteris, uſuque peculiaris cæremoniæ, dum ſufflavit in ipſos; quâ ſufflatione illis eam poteſtatem impreſſit, ex Auguſtini ſententia; & hanc eſſe poteſtatem in corpus myſticum Chriſti, ſicut altera eſt in corpus verum. Denique cum id peregit, quod habetur in poſtremo capite S. Lucæ ubi dicitur, *Eduxit eos foras, & benedixit eis*, fuiſſe à Chriſto conſtitutos Epiſcopos, quod affirmant S. Auguſtinus, & Clemens Romanus in libro octavo Apoſtolicarum traditionum; atque id etiam argui, quoniam cùm eos ad Evangelium prædicandum Chriſtus miſiſſet, oportebat ut novam ipſis auctoritatem daret, & hanc eſſe Epiſcopalem? ac proinde in præſentia cùm Epiſcopi creantur, ipſis dici: *Ite ad prædicandum.* Præterquam quod cum eos Chriſtus benedixit, infuſam illis fuiſſe quamdam gratiam, maximè additâ manuum elatione.

(c) *Extant cuncta in Diario.*

4. Palàm etiam fieri, Ordinem eſſe Sacramentum in Diaconatu: nam in ſexto Actorum dicitur: *Non eſt æquum nos reliquere verbum Dei*, &c. in quo loco diſcernitur integra Diaconi creatio cum cæremonia & impoſitione manuum, unde impreſſa fuit gratia, ut conſtat de Stephano, de quo legitur, *Erat plenus Spiritu Sancto, & prædicabat.* Idque confirmavit variis S. Pauli dictis ad Timotheum & Titum: Diaconos non inſtitui ad miniſtrandum, ſicuti volebant hæretici, menſæ terrenæ, ſed cæleſti: ſiquidem quò deſtinarentur miniſterio terrenæ, opus non erat, ut qui Ordinem conferebant, jejunarent, eisque manus imponerent, & ut ii Diaconi Spiritu S. replerentur. Electos itaque fuiſſe Diaconos illos ad Euchariſtiam miniſtrandam; quod, declarabant Clemens, Evariſtus, Ignatius Martyr, Cyprianus, Hieronymus, Synodus Neocæſarienſis, & Beda. Et quamquam quidam Canones ſexti Concilii eorum inſtitutionem referant ad miniſterium viduarum menſis præſtandum, eos Canones ab Eccleſia non fuiſſe receptos. Idem ille de Epiſcopatu ſtabilivit: Etenim ſimile jejunium ac manuum impoſitio leguntur in Actis Apoſtolicis uſurpata erga Paulum & Barnabam, dum inſtituebantur Epiſcopi, iis verbis: *Ite, prædicate:* & poſteà narratur, per civitates conſtitui ab ipſis presbyteros, quod Epiſcoporum munus eſt. Probavit, Ordinem eſſe Sacramentum effato S. Pauli ad Timotheum: *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, & quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum Presbyterii.* Et ad eumdem: *Ut reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum: at nemini citò manus imponas.* Idem corroboravit traditionibus Concilii VI. Carthaginenſis, Florentini & Tridentini ſub Paulo, Clementis, Innocentii Primii, Gregorii, & Innocentii III. Pontificum, SS. Dionyſii, Auguſtini, & Hieronymi.

5. Oſtendit poſteà variis teſtimoniis, per collationem Ordinis imprimi Characterem. Ut evinceret Ordinem non eſſe meram electionem miniſtrorum verbi, ſicuti dicebatur in primo articulo, aut fictionem humanam, ſicuti in ſecundo, ſed eſſe Sacramentum, & Characterem impreſſum ab Eccleſia ex divina facultate, quartum articulum ingreſſus eſt, tertio reliquis ſuæ claſſis relicto; confutavitque eos, qui dicerent, Presbyteros ac Diaconos à laicorum magiſtratu poſſe conſtitui, cùm eorum poteſtas naturam ſuperet, ſpectetque ad munus paſcendi, quod Petro commiſſum eſt, atque idcirco id interdictum fuiſſe populo in octavo Concilio in Laterano, & in Florentino. Quod ſi quando eos elegerat populus ex conceſſione Apoſtolicâ id peractum, ſicuti Petrus dixit, *Eligite inter vos.* Et alibi, *Ut habeant bonum teſtimonium.* Populum igitur adeſſe electioni, & teſtimonium ad electionem proferre; id verò fiebat quò libentior obtemperaret, ſed vis confirmandi penes Eccleſiam ſolùm erat.

6. Inſumpto biduo à Theologis primæ claſſis in dicenda ſententia, datus eſt loquendi locus ſecundæ claſſi, in qua primus erat Petrus Sotus Dominicanus, Theologus pariter Pontificius: dicta ab illo de quarto & quinto articulo in Diarium quoque relata ſunt, quorum hæc ſumma: Eſſe in Eccleſia Hierarchiam, nimirum poteſtatem ac prærogativam gubernandi, dicente Apoſtolo: *Obedite præpoſitis veſtris*, Et alibi: *Attendite vobis, & univerſo gregi, in quo vos poſuit regere Eccleſiam Dei.* Explicari hanc Hierarchiam à Dionyſio; eam videlicet eſſe ſacrum quemdam Principatum ex imitatione cæleſtis. Quemadmodum ille in tres Angelorum gradus eſt partitus; itaque quoque hanc dividi in Epiſcopos, in Presbyteros, & in Miniſtros, ſicut exponit idem Dionyſius, præſertim capite tertio & quinto, oſtendens, quo pacto inferiores etiam Ordines ad ejuſmodi Sacramentum pertineant. Cum his conſonare quæ pronuntiavit Apoſtolus: *Ad conſummationem Sanctorum, ad opus miniſterii, quosdam quidem dedit Apoſtolos*, &c. non igitur Chriſtianos omnes eſſe Sacerdotes, ſicuti continebatur in articulo expenſo. Nihil his obſtare ea ſan-

&ti Petri verba, quibus appellat cunctos Baptismo ablutos *gentem sanctam, Regale Sacerdotium;* ibi enim sermonem esse de Sacerdotio *mystico ac spirituali*, non de proprio & corporali. Baptismum esse Sacramentum quo renascimur, non quo potestas nobis confertur. Atque ut in ordine naturæ, ita in ordine gratiæ absurdum esse, ut ortus ac perfectio in unum coëant.

7. Tum ad quintum articulum accedens, probavit variis dictis SS. Ambrosii ac Cypriani, & Nicæni Concilii, esse Sacramentum exterius, & visui subjectum; atque ad ostendendum tertium gradum Hierarchiæ, de qua diximus, observavit ministeria inferiora, tametsi à Christianis omnibus aliquo pacto exerceantur, non tamen ab omnibus exerceri modo maximè legitimo & congruente, cùm ad ejusmodi opera, necessaria sit potestas quædam naturam excedens in infimis etiam ministeriis; quæ potestas impertitur ab eo qui obtinet Ecclesiæ Principatum: quocircà morem hodiernum, quòd infima Ecclesiæ munia exerceantur à merè laicis, haud esse laudabilem, nec primævæ Ecclesiæ consentaneum. Ea de causa fanxisse Cajum Pontificem, ne ad Episcopi munus eveheretur, nisi qui cunctos gradus ascendisset; atque ideò præscripta fuisse à Siricio Ordinum tempora. Porrò impugnaturus id quod pariter in eodem quinto articulo habebatur, Sacerdotium in Ecclesia nonnisi simplex prædicandi Evangelii munus esse, ostendit, illud non ad meros Sacerdotes, quin potiùs ad solos Episcopos præcipuè pertinere, cùm Apostolus dicat: *Dominus non me misit baptizare, sed prædicare.* Et à Christo hoc de seipso affirmari illis verbis: *Oportet me aliis civitatibus evangelizare, ad hoc enim missus sum.* Hinc à Concilio Chalcedonensi fuisse decretum, ut Episcopi à domesticis negotiis abstinerent, ut prædicationi operam darent. Non tamen, sicuti de Sacerdotibus, postrema pars illius articuli affirmabat, eum qui reipsa non concionatur, quod hujusmodi dote careat, Episcopum non esse, & hujusce rei exemplum extare in Valerio Episcopo Hipponensi.

8. Ad quartum articulum regressus, confutavit posteriorem ejus partem, quòd Ordinis potestas conferri posset aut à populo aut à laico magistratu, cùm ea naturæ facultatem superet, adeoque cum illius conferendæ facultas desit iis, qui ad id præstandum ab Ecclesia constituti non sunt. Exigi quidem ex primæva constitutione populi electionem, idque colligi ex epistola quarta S. Cypriani in primo libro, atque ex Apostolica traditione: illam fuisse veram electionem, & non simplex testimonium (adversus quàm indicaverat Salmeron) & idcircò illi clerum etiam adnecti, quo electio ab universa Christianorum multitudine haberetur. In hanc sententiam dixisse Apostolos: *Eligite ex vobis septem viros:* licere tamen summo Pontifici eam electionem populi supplere, pro eo ac opportunum existimaverit. Etenim quamvis ea eligendi ratio esset Apostolorum traditio; traditiones, quæ ad regimen spectant, esse mutabiles; at verò quæ pertinent ad Sacramenta, mutari non posse. Ac proinde prò temporum conditionibus potuisse Romanos Pontifices electiones variare, easque aut Clericorum collegiis, aut Principibus, aut aliis concedere. Hæc summatim sunt quæ Sotus disseruit.

9. Ex tertia classe, cui duo postremi articuli commissi fuerant, præcipuè notata (*d*) reperio, quæ Melchior Cornelius, Clericus sæcularis, missus à suo Rege Lusitaniæ, disputavit. Animadvertit is, quæ continebantur in sexto articulo, ubi denegabatur Ordini effectio gratiæ, errorem fuisse Joannis Wicleffi, aliorumque, qui ducentis ante illum annis vixerant, sicuti colligebatur ex homilia sexagesima sexta sancti Bernardi in Cantica. Dein argumenta opposita dissolvit, veritatem Catholicam firmavit testimonio SS. Leonis & Ambrosii, Synodi Chalcedonensis, undecimæ Toletanæ, aliarumque complurium, ac demum Florentinæ. Dixit, Ordines quoque minores esse Sacramenta, & effectores gratiæ constitutos ab Apostolis, sed ex institutione Christi, quæ hos Ordines Ecclesiæ præscripserat. Primam Tonsuram non esse Ordinem, cum per eam nulla potestas acquiratur. De Unctione, quæ velut inutilis ac pernicioſa ejusdem articuli initio damnabatur, retulit, ejus mentionem fieri à Fabiano Pontifice, ac S. Dionysio, præter Innocentium III. capite primo, sub titulo *de sacra Unctione.* Tum ad extremum articulum devenit, ostenditque, Episcopos Presbyteris majores esse. Respondit celebri Hieronymi dicto, quod producitur ab hæreticis, ubi affirmat, inter Episcopos ac presbyteros non esse discrimen ex natura, sed prærogativam ex consuetudine; & observavit, à S. Hieronymo variis in locis disertè affirmari, hanc prærogativam ex institutione sua convenire gradui Episcoporum, adeoque in verbis allatis rem esse intelligendam secundùm argumentum, de quo ibi agebatur, hoc est, secundùm exteriorem jurisdictionem, quæ lege Ecclesiastica præscribitur. Probavit, Episcopatum esse Ordinem peculiarem, præsertim Cajetani ratione, quòd Episcopus peculiarem potestatem obtineat administrandi Sacramenta Confirmationis, sacræque initiationis, quæ sunt ordinis, non jurisdictionis opera, quippe quæ Vicariis committi nequeunt. Rejecit postremò quæ Sotus in Salmeronem dixerat, antiquitus eligi à populo Sacerdotes & Episcopos, & non simplicem testificationem proferri: quin studuit ostendere propitiam parti contrariæ eamdem epistolam quartam S. Cypriani libro primo; quam Sotus produxerat. Post Cornelium reliqui tertiæ classis suam exposuerunt sententiam, usque ad secundum Octobris; quo die absoluti sunt minorum Theologorum conventus, reliquis tribus classibus ad Sacramentum Matrimonii reservatis.

(d) *Diarium, 29. Sept. 1562.*

10. Cùm Legatis videbatur itineris tam longi ac laboriosi meta à se penè contingi, improvisum quasi præcipitium offenderunt, ibique pedem figere coacti sunt, nec quocumque adhibito conatu licuit ipsis ad optatum exitum sibi viam aperire, nisi post tam multos, tamque diuturnos labores ac discrimina, ut cunctæ hactenus objectæ difficultates præ hac via planæ censeri potuerint. Primordia referam tam validi ac memorabilis obstaculi, quod diu fraudavit, ac penè in desperationem convertit spem conceptam universæ Catholicæ Reipublicæ. In articulo postremo, secundùm formam Crescentii Legati ætate jam digestam, (*e*) quidam error censuræ proponebatur: *Quòd Episcopi Presbyteris majores non essent Jure divino*, sed Præsides postremas voces abstulerant, veriti, ne disputatio de jure residendi iterum suscitaretur. Quidam Hispanienses illius definitionis cupidi, Præsidum arte animadversâ conquesti sunt; adeoque Oratores Gallici Præsides amica specie commonuerunt de murmure non modico ob eam causam excito. Ab his re dissimulata responsum

sponsum est, visum iri brevi, à se minimè declinari disputationem de jure residendi, dum eam proponerent, pro eo quod aliàs spoponderant, ubi de Ordinis Sacramento ageretur. Nec in eo mentiebantur, quandoquidem numquam speraverant, se per oblivionem extincturos præteritum de illa controversia ardorem; sed cavere studebant, ne à nova definitione super Episcoporum institutione, terminare cogerentur pari definitione præcedentem controversiam, illi admodum adnexam; aut certè inde deducere eadem ipsa corollaria, quorum causa ab altera se abstinuerant. Subdidit Lansacus (quod ipsis valdè placuit) se parùm laborare, hoc an illo jure habeatur residendi præscriptio, dummodò reperiretur ratio ad eam firmiter observandam, cùm certum esset, plurima Ecclesiæ incommoda inde dimanare.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 24. Sept. & Archiepiscopi Jadrensis 28. Sept. & 5. Octobr. 1562.*

11. Vix digressis Oratoribus, supervenere Archiepiscopi Granatensis, Bracarensis, Messanensis, & Episcopus Segovienſis, expostulantes, abrasam fuisse particulam illam è Decretis Crescentio Legato formatis, ostendentesque id cujus gratia particula omittebatur, non compertum minùs quàm odiosum esse Patribus, plurimæque cunctis offensionis; cùm ex eo palàm fieret, eorum esse consilium, ut procul haberetur quævis disputatio de mansione, adversus priora promissa. Ad postremum caput fidenter responderunt Legati; Ab exitu contrarium compertum iri, cùm ipsi daturi essent operam, ut de mansione, ad suam fidem præstandam, ageretur. Verùm de articuli mutatione cùm ipsi nollent potissimam rationem reddere, neque pariter ejusmodi reddidere qua illis satisfieret, simulantes id à se factum, propterea quòd nemo hæreticorum inficiabatur, Episcoporum institutionem haberi ex lege Divina; adeoque per illius rei damnationem jacula in auras projectum iri. His repostuerunt illi Præsules, non deesse qui pravam illam sententiam tuerentur. Quare Legati ad moram injiciendam, convenere ut hujusmodi auctores conquirerentur, & ostenderentur. Confestim (*f*) illi Præsules rursus adiere Seripandum, quippe qui simul Theologiæ scientiam uni Osio communem obtinebat, & operam auctoritatemque in deliberationibus longè majorem quàm Osius; nisique sunt illi ostendere, errorem illum ab hæreticis recentioribus adjectum fuisse reliquis contra Ecclesiæ Hierarchiam. At contrà Seripandus; Hæreticos in productis locis haud negare, gradum Episcopi fuisse institutum à Deo; solùm dicere, Episcopos in præsentia non eos esse de quibus loquuntur sacra Oracula, utpote non exercentes ministeria illic ipsis destinata: quibus verbis fateri potiùs videbantur Episcoporum institutionem à Deo habitam. Illud igitur non esse studium proscribendi opinamenta hæreticorum, sed quoddam artificium iterùm indirecta via tentandæ definitionis de jure residendi, adversus id quod Rex Catholicus suum esse sensum ac votum declaraverat.

(f) *In monumentis Seripandi, & in epistol. Vicecom. ad Borromæum, 28. Sept. 1562.*

12. Quantum propensionis præ se tulerat Seripandus ad mansionis decisionem, tantumdem aversionis præ se ferebat adversus hanc de institutione Episcoporum. (*g*) Et quoniam ferebatur, tametsi non parum perturbata rei veritate, sicuti postea compertum est, fuisse eam definitionem satis expensam ætate Crescentii, adeoque jam in promptu ut promulgaretur, nisi bellum improvisò Concilium solvisset; Seripandus ad Amulium ea de re scribens animadvertit, in mansionis definitione de unico tantùm articulo agi; at verò in altera definitione complures contineri: addiditque, posse cognosci, *non solùm Theologos ac Cœnobitas interdum implicari, sed præstantes Canonum Doctores non semper divinare:* indicans id quod Romæ mussitatum fuerat, dum is cum Simonetta conferebatur in antegressa disputatione de Jure residendi, & insinuans in alio articulo gravioris momenti, se Theologum ac Cœnobitam cautiorem fuisse Crescentio, Canonum apprimè perito. Sed quamquam Seripandus & collegæ plurimum studuerint argumentum illud declinare, nec Pagnanus oscitanter operam suam cum Hispanis impenderit, ne æmulationem excitarent; hinc tamen effectum non est, quo minùs aliquot Theologi ac præsertim quidam Theologus Archiepiscopi Granatensis, (*h*) capta ab articulo septimo opportunitate, in eam controversiam de institutione Episcoporum irrepserint; & jam Drascovizius acriorem hujus quàm alterius definitionis voluntatem declarabat. (*i*) Verùm Præsides, intelligentes, in duobus illis capitibus Patres eodem tendere, adeoque opus esse primum semel componere, quippe radicem etiam alterius, cum Patribus, quibus magis fidebant, deliberantes, tria consilia excogitarunt, quæ per celerrimum cursorem Borromæo perscripserunt, (*k*) quò responsum acciperent antequam Patres omnes sententias de doctrina protulissent, adeoque antequam ipsi urgerentur à promisso ad rem exequendam.

(g) *In epist. Seripandi ad Amulium, 8. Octobr. inter Musotti monumenta.*

(h) *Arcanæ notæ Viceconitis ad Borrom. 1. Octobr. & epist. Archiep. Jadrensis 5. Octobr. 1562.*

(i) *Epist. Vicecomitis ad Borromæum, 8. Octobr. 1562.*

(k) *5. Octobr. 1562.*

13. Unum ex consiliis erat, proponere ut in Pontifice negotium reponeretur, quemadmodum ipse Pontifex comprobarat in epistola commemorata, quam ad Simonettam scripserat, sed quæ nondum pervenerat: in quo prædicebant quàm plurimos Episcopos consensuros; cum hoc tamen discrimine, quòd alii existimabant integrum argumentum in Pontifice reponendum; alii, pro certo sumentes definiendam esse quæstionem, solum consentiebant, ut Pontificis judicio committeretur definitio pro hac potiùs aut pro altera parte. Unde coactus fuisset Pontifex per seipsum confiteri quod in Synodo prætermittendum curabat; idque eo deterius, quod ubi divino ipse motus afflatu pro rei veritate declarasset, obligationem residendi imponi lege merè Ecclesiastica, hujusmodi declaratio, quæ à Concilio profecta optabilis visa fuisset, à Pontifice in eo rerum statu habita, parum decoris Apostolicæ Sedi, parum exempli fidelibus peperisset. Verùm etiamsi obtineretur, ut à Patribus res integra ex priori forma in Pontifice reponeretur, duo adhuc proponebantur à Legatis: Alterum, cum anteà Calicis negotium Pontifici commissum fuisset, pejorem in partem communiter acceptum iri, si hoc pariter eidem committeretur, videreturque Concilium ab omni arduo manum subtrahere, & cujusdam canalis instar omnem gravioris ponderis deliberationem ab eo Romam defer-

ri: Alterum hujusmodi Decretum offensurum, ut minimum in quadraginta Episcoporum repugnantiam, quæ tametsi magni habita non fuerat in priori decisione, Pontifici committenda, videbatur tamen plurimi facienda in præsenti; tum quia hæc erat secunda, tum ex ipsius argumenti natura, & ob rumores per Christianam Rempublicam amplè diffusos: præterquam quòd Galli fortasse perventuri essent ante Sessionem, adeoque ante firmata Decreta & adversariis accedentes, numero atque auctoritate non modicum ipsis robur addituri.

14. Alterum consilium erat, ut proponeretur in Concilio super mansione quædam constitutio, pœnis & emolumentis abundantissima, & ejusmodi, quæ metu ac spe ejus observationem pollicerentur; atque inter pœnas optavissent aliqui, ut interdiceretur non residentis absolutio in conscientiæ foro: sed in hoc consilio persistebat adhuc difficultas, an in ejusmodi lege proponenda simul explicandum esset, quòd non ampliùs ad definitionem dogmatis procederetur; ea siquidem explicatio periculum comprobationi procreabat; silentium verò utilitatem consilii corrumpebat.

15. Tertium erat, ut ingens Episcoporum numerus, hoc est supra centum, Legatos efflagitarent, ut ipsorum nomine rogarent Synodum, ne gravaretur, ad amovendam perturbationem, discordiam, & moras, totum negotium Pontifici remittere: quæ forma decentior apparebat, quàm si Legati propositionis auctores secundùm primum consilium viderentur. Hæc tamen ipsis occurrebat difficultas, Patres extra numerum proponentium facilè obstituros, alios aversatione sententiæ, alios technæ suspicione, & alios fortasse plus appetentes, quippe nobiliorem adversarii quàm affectæ personam: quare majus potiùs schisma fieret, dum id resarcire conarentur. Nimiam quippe vim habet ad augendam sui in alio diffidentiam, data ab illo repulsa sibi per fidentiam aliquid petenti.

CAPUT XIII.

De tribus capitibus propositis sententia Pontificis. Varia jactitata & cogitata de adventu Gallorum. Contentio de loci prærogativa inter Helvetium & Bavaricum Oratorem, rursus ad aliquod tempus sedata.

1. Jussit Pontifex celeriter ad Legatos rescribi, (*a*) Ex voto suo melius eos acturos fuisse, solùm propriæ prudentiæ ductum fidencer secutos: seu quòd illos vellet obstringere ad rem suam promovendam eo prævalido nobilium animorum vinculo, quod ipsis injicitur, dum se solutos omni vinculo in maximis negotiis à suo Principe sentiunt, seu quòd reverà sibi displiceret, emolumentum illud ad rem perficiendam deperdi, quod iidem auctores essent consilii, iidemque executores. Adjecit; Quoniam suam illi sententiam rogabant, eam esse hujusmodi; Susciperetur secundum consilium sanciendæ constitutionis, pœnas & præmia complectentis. De conditione apponenda, ne dogma definiretur, nihil respondebat, cùm fortasse vellet id ab ipsis peractum, non à se dictum. Declarabat quidem, ne absolutionis interdictio non residentibus ultra noxam perduraret: sed proponebat insuper, ut iisdem anathema solùm à Pontifice solvendum infligeretur. Itaque placere sibi, ut omni studio Legati curarent rem propositam à majori Patrum parte accipiendam: quod ubi succederet, tametsi complures reluctarentur, de iis minimè laborarent; cum certum esset, majorem acerbioremque repugnantiam futuram, ubi post tam inflammatam evulgatamque correctionem dogmatis pro alterutra parte definiretur. Quod si Legati de hujusmodi Decreti successu dubitarent ex privatis solùm ipsorum diligentia obtinendo, navarent operam, ut centum illi, quos ipsi commemoraverant, essent æquè parati aut ad hoc ipsum perficiendum, aut ad rem Pontifici committendam. Sin autem ne id quidem pariter hac ratione haberi posset, non recusare Pontificem commissionem accipere, dummodò liberam minimeque coarctatam ad alterutram sententiam decidendam. Satiùs enim existimabat ea omnia peragi, quàm decerni in Concilio Fidei dogma, quod à tot Patribus, tantaque æmulatione impugnabatur. Verumtamen etiamsi fortasse, complures ejusmodi commissioni repugnarent, non propterea Legati ab ea stabilienda desisterent, cùm in comperto esset, à negotio tam agitato, tantoque mentium affectionumque conatu, nullam spem fieri reliquam, ut per communem concordiam ipsum absolveretur. Nulli pariter Legatis curæ foret id, quòd sive Oratores sive alii oblocuturi essent; cùm cuicumque prudenti sinceroque animo liceret apertè intelligere, sibi, ejusmodi rei & Calicis commissionem accipienti, non aliud emolumentum, nisi pacem Concilii proventurum; atque in eo casu prævalidas à se sanctiones editum iri, quibus omnes reipsa ad residendum cogerentur. Concludebat ex iis omnibus quæ dixerat, nolle se ut Legati, nisi ex ipsorum arbitratu rem gererent.

(*a*) *Literæ Borromæi ad Legatos, 12. Oct. 1562. inter monumenta Seripandi.*

2. Eò magis tum ab ipsis tum à Pontifice optabatur festina & quieta illius litis concordia, quò vicinior ac turbulentior significabatur adventus Gallorum; qui si divisam Synodum reperissent, ad alteram partium accedentes, rerum arbitri omnino evasissent, & pro iis sensibus, qui de illis dictitabantur, ad eam sanè accessissent, quæ vellet à consueto secedere. Inter cetera monumenta, in quadam epistola Amulii (*b*) ad Seripandum, comperio ab eo significari, nuntiatum esse, Lotharingum Cardinalem habere in animo sibi famam comparare potissimum ex eo, quòd ipse nationes Transmontanas conjungeret ad deliberandum non modò de reliquis argumentis, sed de creatione Pontificis: factam ab eo spem fuisse collocandi in matrimonium Archiduci Ferdinando, secundo Cæsaris filio, fratris filiam, Scotiæ Reginam, quod ipsi addictos Cæsarianos reddidisset. Et quidem ratiocinabatur Amulius, Lotharingum fortasse primo loco propositurum disciplinæ leges sanctissimas, cunctisque Episcopis gratas, ad aucupandam gratiam & auctoritatem, viamque aperiendam novis molitionibus, per quarum primam, ac tamquam reliquarum fontem, à multis prædici (*c*) tentandum esse, pro eo ac significaverat anteà Draskovizius, ut nationum numerus capitum numero prævaleret, delectâ in singulis æquali sapientium Episcoporum cohorte. Etenim ajebant, par non esse, ut soli Itali multitudine dominarentur Concilio, atque in capitibus spectaretur æqualitas exterioris tiaræ, non inæqualitas interioris doctrinæ; de quo acriter (*d*) conquesti sunt, quod Pontifex id temporis (*e*) conventum muniret multis Italicis Patribus, non cunctis idoneis; quasi id fieret, quò Italia semper in bilance dominatum continuaret, tametsi novum æquilibrium Gallorum, qui expectabantur, accederet. Quamobrem valdè sollicitè de hoc vulgato exterorum animo scripsit ad Amulium Seripandus Legatus, in quo, ob brevem Mantuani discessum valetudinis causâ, innixurum erat per eos dies primi ductoris munus: sed Amulius postquam cum Pontifice disseruit, intrepidè rescripsit; In Episcopis Concilii tam enormem cæcitatem timendam non esse, ut vellent auctoritati suæ tantum detrimentum inferre, suoque suffragio tantum æstimationis subtrahere. Ecclesiam quindecim sæcula ita processisse: nec ex adverso militare Synodi Constantiensi exemplum, quoniam nec ibi pariter articuli nationum numero stabiliti sunt; sed cùm agitatum est de novo Pontifice creando, in tanta trium veterum litigatorum discordia, quorum nulli deerant addictæ provinciæ, viginti tribus Cardinalibus additi sunt triginta Episcopi omnium nationum, quò singulæ suffragii participes in ejus electione, adstringerentur ad illius obedientiam ac tutamen. Præterquam quòd ex ea nova suffragii ratione inextricabiles difficultates orirentur, cùm apud hominum opiniones ambigua nationum confinia permanerent, adeoque si pro ipsarum numero suffragia numerarentur, potiùs schisma, quàm Synodum inceptum iri. Non ex doctrina, sed ex manuum impositione reddi Episcopos in sacrosanctis illis cœtibus legitimos judices: doctrinam interdum reperiri majorem in laicis, quàm in Episcopis; eam sibi quemque magnificè tribuere, erga alios verò dubia variare judicia: quapropter per summam providentiam Deus tam incertæ doti certam fidei firmitatem minimè alligarat: aliquando Episcopi idiotæ voce id fuisse confectum, quod à compluribus doctissimis confici non potuerat.

(*b*) *10. Oct. 1562. inter commentaria Musotti.*

(*c*) *In responso Amulii ad Seripandum, 21. Nov. 1562.*

(*d*) *Acta Paleotti, & literæ Vicecomitis ad Borromæum.*

(*e*) *Ex Diario, in exitu Sept. & in Oct.*

3. Graves dubitationes de conciliis Lotharingi, deque perturbationibus quas ille Catholicis ditionibus afferre posset, peculiares non erant Pontificis ac Pontificiorum, sed communes prudentibus ministris eorum Principum, quorum in eo nonnisi quies universalis intererat: nec silentio præterire debuisset ad eam rem Suavis id quod ipsi pluribus modis innotuerat, Venetos Oratores in eam sententiam ad Senatum (*f*) perscripsisse: sed silentium rei cognitæ narratione incognitæ ab eo reperditur. Cum is in epistola (*g*) Vicecomitis ad Borromæum legisset quædam officia à Musotto, qui Seripando Legato à secretis erat, proposita, quibus Lotharingi adventus removeretur, illicò plenâ fiduciâ scribit, eò officia fuisse adhibita: haud animadvertens, ubi verum id fuisset, Musottum auctorem consilii, eumdemque posteà Lotharingo à secretis, adeoque de rebus benè conscium, ea in sua narratione silentio non obtecturum fuisse, cùm homines mediocres semper appetant, operam suam in dirigendis Principibus famæ commendari. Contrà verò ex voluminibus literarum certò comperio, (*h*) Pium hujusce modi artibus minimè consensisse, causatum inter alia, quòd illas inefficaces prænosceret, quippe admonitus literis Ferrariensis Legati Lotharingum suopte ingenio ea vivaciùs aggredi, quæ sibi prohiberi viderentur. Quare ipse cavit, de quo & Legatos præmonuit, ne quod suspicionis multoque magis formidinis indicium in se præferret; suspicio siquidem se tamquam aversum, formido tamquam inferiorem Lotharingo indicasset.

(*f*) *Arcanæ notæ Vicecomitis ad Borromæum, 24. Sept. 1562.*

(*g*) *21. Sept. 1562.*

(*h*) *Epist. Borrom. ad Legatos, 16. Sept. 1562.*

4. Et jam (*i*) utraque minui cœpit, etiam in animo Pontificis: etenim quamvis anteà credidisset, Lotharingum non adventurum, sed fortasse sparsum hujusmodi rumorem à Gallis fuisse ad retardandas definitiones, posteà verò per Abbatem Mannensem, à Lotharingo ad se missum, certior esset redditus de vero ac proximo illius accessu; (*k*) tamen ex iis quæ Abbas exposuit, Pontifex meliora præsagiit. In hanc sententiam (*l*) Lotharingus suo chirographo ad Pium scripsit: Se ab auctoritate precibusque Reginæ, Regis Navarræ, Dynastarum ac Præsulum Galliæ, totiusque Ecclesiæ Gallicanæ, atque à lacrymis proborum omnium, & universi populi, fuisse coactum ad opus illud suscipiendum, ad quod unà cum Episcopis ac Theologis doctis & Catholicis iturus erat: neque quidquam à se gestum iri, quod Pontifici displiceret, cùm ipse Apostolicam Sedem supra omnia post Deum veneraretur; addebatque, ne gravaretur Pontifex fidem adhibere iis, quæ suo nomine Abbas exposuisset. Is verò tam amplè posteà testificatus est observantiam Lotharingi erga Pontificem, & sacrosanctam Cathedram, & ea quæ idem habebat in animo per illam functionem efficere, ut Pontifex ipsi fidem abrogare nequiverit; tum quòd absurdissimum videbatur, hujusmodi Principem velle se tam crasso mendacio deturpare in eo quod apertè falsum mox ab ipsius opera revinceretur; tum quòd Regina concordi sono Nuntium fuerat allocuta; ac denique ob eam rationem, quam alibi animadvertimus, quia nimirum sinceræ significationes à natura vim quamdam obtinent, ex qua homines inter negotia diu exerciti ipsas à simulatis discernunt.

(*i*) *Ex literis Borromæi ad Legatos, 16. & 18. Septemb. 1562.*

(*k*) *Epistol. Borrom. ad Legatos, 12. Oct. 1562.*

(*l*) *Ex S. Dionysio, 10. Sept. 1562.*

5. Dum adfuturi Transmontani hujusmodi sollicitudinem excitabant, alteram qui jam aderant incussere. Ea fuit, orta iterum (*m*) æmulatio Oratoris Helvetii erga Bavaricum, paulò antè à suo Principe regressum; quæ tantum turbarum discrimen attulit, ut necesse fuerit Legatis ad eas vitandas cœtus jam indictos nonnumquam omittere. Cupiebat Bavaricus saltem bis terve solemnibus actionibus interesse, ita ut Helveticus non adesset, cùm hic tam diu liberum ob ipsius absentiam theatrum obtinuisset. Atque id ægerrimè impetratum est, & ipso facto dumtaxat, non per promissum, quod singulis vicibus anxios habebat Legatos. Posteà nullo inter æmulos temperamento reperto, proposuerunt Legati, ut ambo sive sponte, sive, ubi cautius id sibi suos apud Principes existimarent, ipsorum Præsidum jussu à publicis functionibus abessent, vel Tridenti, vel in vicinis locis degentes, donec opera navaretur ut ipsorum Principes concordiam inirent: quod si hoc non succederet, à Pontifice mandata acceperant, quemnam ex Oratoribus abire paterentur. Sed hoc extremum erat consilium, nec re complendum citra necessitatem, nec vulgandum antequam compleretur. Denique Legatis enixè connitentibus, & Oratoribus Cæsareis deprecantibus, uterque consensit ne interesset. Enimverò jurisdictio, quò celsiores in homines, & in rebus celsioribus exercetur, eò speciosior, sed simul ponderosior Judici accedit: adeoque ponderosissima illa est, quæ de prærogativa inter Principes habetur; cùm ea Judicem

cogat, ut alterum sibi reddat inimicum quasi per apertam gravissimamque injuriam, nec alterum sibi reddat obnoxium, qui se victorem non putaret, nisi victoriam ex manifesto suo jure profectam agnosceret.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 12. 15. & 19. Oct. 1562.*

CAPUT XIV.

Complura Suavis errata. Poloniæ Orator exceptus. Variæ sententiæ de paratis doctrinæ Canonibus; ac præsertim; An & quomodo Episcopi sint ex Jure Divino.

1. SUavis quà erroribus, quà mendaciis, versutiis numquam me longiùs progredi patitur, itinere non interrupto. Et sanè si vellem refellere quidquid ille aut nullo aut falso nixus fundamento narrat, ingentia & multiplicata volumina mihi satis non essent; falsum enim uno verbo profertur: sed nonnisi compluribus revincitur. Aliquot ipsius errata pro more signabo, ex quibus argumentum de reliquis capiatur. Studet minutulam sententiarum, quæ dictæ sunt, rationem reddere, & labitur ad primum gressum, affirmans, articulos tunc expositos trutinæ fuisse octo, quippe qui octo Canones posteà legit in ea Sessione à Concilio firmatos; & tamen si levi labore legisset Acta aut Paleotti, aut Episcopi Salmanticensis, aut Musotti, aut etiam Diarium, didicisset, eos fuisse septem, octavum verò nonnisi post diuturnam temporis moram propositum. Nihil novit de distributione sex classium, (*a*) ac trium priorum, quæ Ordinis Sacramento destinatæ sunt; sed quatuor solùm enumerat, atque tunc omnino de illis argumentis fuisse locutas.

(a) *Præter Acta Arcis Æliæ, Acta Paleotti, Episc. Salmanticensis, & Diarium.*

Refert, in primo cœtu 23. Septemb. disseruisse quatuor Theologos Pontificios, & inter alios Sotum & Bravum Dominicanos; quod est errorum congeries. Etenim non plures quàm tres in eo verba fecere, & ex iis unus Pontificius, non Sotus, nec Bravus, sed Salmeron: duo reliqui in eo conventu auditi, Bellosilius, Philippi Regis, & Payva Sebastiani Theologi fuere.

In describendis Soti & Cornelii sententiis tantum ab ipsa re discrepat, quantum sibi vix persuadere poterit is, qui Suavis narrationem nostræ non componat, ab authenticis integrisque monumentis desumptæ.

Postridie Kalendas Octobris prolixum describit sermonem Simonis Florentini, qui erat Seripandi Theologus, de articulo pridie exagitato, Num Episcoporum institutio sit ex Jure Divino. Et revera nihil ille eo die locutus est, sed solùm Chrysostomus Castellanus Eremitanus, Laurentius Venetus Carmelita, Amantius Brixiensis è Servis B. Virginis, & Diamantus Florentinus, pariter Eremitanus, à supremo suo Præside adductus. Quid porrò? In iis cunctis conventibus ne verbum quidem fecere de recitatis articulis Bravus in primum cœtum inductus à Suavi, & commemoratus Simon, utpote tribus classibus Ordinis Sacramento destinatis minimè comprehensi, quo liquet ex Actis Paleotti, ubi earum classium Theologi singulatim recensentur. Reputet hinc lector, quâ sit fide dignus hic scriptor in enarrandis minutatim, pro eo ac profitetur, singulorum sententiis ac narrationibus.

Nihil ipse de tribus illis consiliis cognovit, à Legatis Pontifici propositis per celerem tabellarium, de mansione: narratque, à Pio fuisse illis injunctum, ut primo loco rem sibi committendam curarent, sed absque Decreto; & ubi id obtineri non posset, darent operam ut Synodus negotio consideret per pœnas ac præmia, non item per dogmatis sanctionem. Quæ narratio falsi redarguitur in singulis suis partibus ab epistola Borromæi à nobis adducta, ubi tanquam primum votorum eligitur, quod electum tertio loco Suavis affirmat, & eo non impetrato, probatur tanquam secundum consilium res commissa Pontifici absque ulla distinctione, quod ea per Decretum aut sine Decreto committatur. Ad hanc veritatem confirmandam animadvertent subinde lectores, a Legatis post paucos dies id consilii susceptum, ad quod, ex narratione Suavis, confugiendum Legatis non fuisset secundum Pontificis voluntatem, nisi duobus prioribus consiliis anteà sine fructu tentatis.

2. Ut nostro pergamus itinere, per eos dies accessit Concilio novæ legationis regiæ splendor, cùm eo perveniisset (*b*) Valentinus Erbutus Episcopus Præmisiensis, Orator Sigismundi Poloniæ Regis. Obviam illi processere complures ex Patribus, aliisque, per consuetas honoris significationes, prætermisso idcircò eo die generali conventu; exceptusque domi fuit ab Osio Cardinali ejusdem nationis. Adductus posteà in solemnem cœtum, mandati loco simplicem epistolam protulit, fidei conciliatricem, ad Concilium scriptam. Nullam habuit mentionem de Polonis Episcopis, qui nondum advenerant, nec eorum absentiam, pro eo ac expectabatur, excusavit. In responsione Oratori reddita à Synodo & debita Regi reverentia exhibita est, & grates actæ. Verùm Legati veriti ne in proximis illius regni Comitiis de Religionis negotiis ageretur, occurrere periculo haud neglexerunt, scriptis ad Sigismundum Regem efficacibus literis, in quibus ob oculos illi ponebant, quàm id Ecclesiæ absurdum evaderet, & probrosum Poloniæ, id temporis, quo negotiorum ad Religionem spectantium causâ Oecumenica Synodus extabat.

(b) *14. Oct. 1562. ex epistola Legatorum ad Borrom. 15. Octob. 1562. & præter Acta Arcis Æliæ, ex Actis Musotti, ex Diario, ex Actis, & literis Episcopi Mutinensis ad Moronum 15. & 26. Oct. 1562.*

3. Alicujus momenti jactura per eos dies accidit ex obitu Joannis Antonii Pantusæ Cosentini, Episcopi Literarensis, cui merito est exhibitus honor, qui solet impertiri homini alterius præmii non ampliùs capaci, collaudata ejus doctrina apud Pontificem à Legatis. Sed simul aliâ laudatione, magis fructuosâ quàm ea quæ supra cineres spargitur, cohonestatus est (*c*) Sebastianus Leccavela Archiepiscopus Naxiensis, ad obtinendam, uti factum est, Ecclesiam demortui.

(c) *Literæ Legatorum ad Borrom. 28. Oct. ejusque ad Legatos responsio, 6. Novemb. 1562.*

4. Absolutis minorum Theologorum conventibus, illicò datum est negotium nonnullis Patribus formandi ex prolatis eorum sententiis Canones & Decreta. Selecti ad id fuere Caspar de Fosso, ex Ordine S. Francisci de Paula Archiepiscopus Rheginus, Callinus Archiepiscopus Jadrensis, Andreas de Cuesta Episcopus Legionensis, Sala Vivariensis, Suarius Conimbricensis, Colosuarinus Conadiensis, & supremi Moderatores Servorum B. Virginis & Jesuitarum, quorum opera cum singulis Patribus octavo die mensis communicanda erat. Sed anteà eorum exemplar traditum

tum Oratoribus de more (*d*) Galli restiterunt in septimo Canone, ubi damnabatur, qui negaret vim habere ordinationes ab Episcopis habitas absque electione & consensu populi, opponentes id adversari Galliæ consuetudini. Idcircò parata jam exemplar retardatum, auditique sunt Oratores in quodam Theologorum cœtu; qui Theologi declararuut, suam mentem in illis verbis fuisse, solùm definire, vim Sacramenti ab assensu populari minimè pendere. Verùm Oratores clariorem explicationem cupiere, adeoque vox *Ordinationes* in vocem *Ordines* commutata. Nono igitur Octobris Canones & Decreta singulis Patribus scripto tradita; ac posteà habito ad ea expendenda conventu, innumera & observata sint & objecta, ac longè plura (*e*) quam in quovis præteritorum argumentorum; sive quod hoc argumentum id ex seipso mereretur, sive quòd in rebus ad nos spectantibus vel minutissima quæque adspectabilia nobis apparent. Magis præcipua percurram.

(d) *Epist. Jadrensis ad Cornelium Card. & Fuscararii ad Moronum, 18. Oct. 1562. & arcanæ notæ Vicecomitis ad Borrom.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borrom. 26. Oct. 1562.*

5. Venetus Patriarcha repugnavit particulæ, in qua dicebatur, Ordines compleri à Sacerdotio, cùm hoc ipsi videretur adversari capiti primo in titulo De sacra Unctione, & communi opinioni Juris Ecclesiastici peritorum, affirmantium; Episcopatum, qui per Sacerdotium haud completur, Ordinem esse.

Contentiosius obstitit Guerrerus: Is post quædam minùs gravia à se notata dixit, (*f*) Carere eos Canones definitione admodum necessariâ, & Julio Tertio sedente jam parata: Episcopos Jure Divino institutos fuisse, & ex eodem Presbyteris esse majores: nam Calvinus, Musculus, aliique innovatores hanc illis prærogativam denegabant, eaque de re se cum Legatis jam egisse, nullo sibi reddito responso. Suam sententiam ex eo confirmavit, quòd Episcopatus unicus esset, cujus partem cuncti Episcopi obtinebant: Pontificem Romanum & Episcopos esse fratres, filios unius Patris, qui est Christus, & unius Matris, quæ est Ecclesia: æquè institutos à Christo fuisse secundos, ac primum. Romanum quidem Pontificem tamquam caput institutum, sed solum tamquam causam benefacientem, non generantem, quemadmodum caput nostrum regit quidem & adjuvat membra reliqua, sed ea non generavit. Petrum Apostolorum institutorem haud fuisse, sed Christum, adeoque Episcopis, utpote successoribus Apostolorum, impertitam esse potestatem non à Petri successoribus, sed à Christo. Attulit exemplum arboris, in qua multi quidem rami, sed unica solùm inest virtus. Si Sacramenta, Hierarchia, ac primus Hierarcha institutionem à Deo receperunt, Sacramentorum etiam ministros, ceterosque Hierarchas à Deo fuisse institutos. Hæc certissima esse, & ab hæreticis negata, adeòque digna quæ definiantur.

(f) *Præter testimonia producta, literæ legationis ad Borr. & Jadrensis ad Cornelium, 15. Oct. 1562. & arcanæ notæ Vicecomitis ad Borr. 19. & 22. Oct. 1562.*

Osius Cardinalis, pro eo ac inter collegas convenerat, postremis dictis respondit, quibus inferebatur necessitas definiendi: Ab ipsa quoque Augustana Confessione concedi hanc in Episcoporum gradu prærogativam, sed solùm negari, Episcopos consecratos unctionibus, precibus ac ritibus nostris, esse quales instituti fuerant. Ad hæc Guerrerus, Si vel ipsi hæretici hoc fatentur, cur nos pudet affirmare? At Osius reposuit: Ne viderentur in controversiam vocare quod ab adversariis haud impugnatur. Contrà Guerrerus: Ab hæreticis & Augustana Confessione reverà illud negari; petiitque ut vel ea definitio conficeretur, vel productis à se testimoniis ac rationibus responderetur. Sed persistente Osio in iis quæ priùs dixerat, ardens Guerrerus respondit: *Rem Nationibus remitto.*

6. Archiepiscopus Jadrensis monuit, Synodum non conveniisse ad solam Confessionem Augustanam damnandam; adeòque cùm is error in aliis novatoribus deprehendatur, esse confutandum.

Id confirmavit Bracarensis, observans, ab hæreticis concedi Episcopis ex institutione Divina solam potestatem prædicandi Evangelii, non item conferendi Ordines, & confirmandi, sicuti apud Ecclesiam Catholicam in usu est. Hinc adversus eos declarandum, hanc totam auctoritatem à Christo ipsis collatam fuisse.

Ayala Segoviensis Episcopus objectum Patriarchæ Veneti confirmavit testimonio S. Dionysii, docentis, Ordinem ab Episcopatu compleri. Censuit, definiendum non esse, conferri in hoc Sacramento illud genus gratiæ, quod nos Deo gratos efficit: Etenim, ajebat ille, à Sacramentis nonnisi id effici, quod ab ipsorum forma significatur; at à forma Ordinis illud genus gratiæ minimè significari. Verum esse, à Deo pro sua misericordia impertiri auxilia præstantiora iis qui hunc gradum obtinent. Postulabat, ut hic enumerarentur cunctæ cæremoniæ, simulque distinguerentur ea quæ ex necessitate, ab iis quæ fierent ex mera congruentia; atque ut explicaretur partitè Episcoporum ac Sacerdotum origo, quatenus hierarchiam constituunt; quod in memoratam definitionem tendebat. Adjecit præterea: Quemadmodum Pontifex Romanus Petro succedebat, sic Episcopos Apostolis succedere; proinde ubi jurisdictio Episcoporum debilitaretur, Pontificiam pariter debilitari. Potestatem jurisdictionis Episcopis à Deo conferri, cùm Episcopatus absque jurisdictione consistere nequeat; sed exercitium jurisdictionis ipsis conferri à Romano Pontifice, ad quem spectat personas designare, & Ecclesias partiri. Accipi ab Episcopis in ipsa consecratione jurisdictionem, nec eam per *degradationem*, ut vocant, deperdi. Studuit posteà compluribus Pontificum testimoniis ostendere, Episcopatum esse Ordinem. Dixit, illum è tribus hierarchicis Ordinibus unum esse, quippe quòd duobus solùm Ordinibus Hierarchia componi non poterat: reliquos sacros Ordines solùm esse Presbyteratum ac Diaconatum; & hinc rursus arguit: Cùm Christus Hierarchiæ auctor esset, esse pariter auctorem illius jurisdictionis, quâ Episcopi in Ordine hierarchico supremo constituuntur. Postremò consideravit ea verba: *Quodcunque ligaveritis*, fuisse à Christo dicta cunctis Apostolis; affirmavitque, Episcopos Apostolis plenè succedere tum in Ordine tum in jurisdictione.

7. Eidem adhæsit sententiæ Episcopus Auriensis, dicens, Nihil ab hæreticis magis intendi, quàm abjectionem Hierarchiæ; adeòque ejus fabricam exactè stabiliendam per gradus, ejusdemque Architectum, Deum videlicet, ostendendum. Hanc similiter definitionem urgebant Episcopi Dertusensis & Veglensis.

Verùm

Verùm ab ea Patres dehortabantur (tamquam à re minimè necessaria, de qua neque ipsi convenerant, neque minores Theologi disceptarant) Guido Ferrerius Episcopus Vercellensis, posteà Cardinalis, & Joannes Antonius Facchinettus, de quo sæpiùs habita est mentio, quique jam Neocastrensis Antistes eò advenerat, & longo post tempore ad primam Sedem ascendit, sed mortis celeritate Christianæ Reipublicæ spem fefellit.

Andreas Cuesta Episcopus Legionensis (*g*) tria in Episcopis distinxit, Potestatem Ordinis, Facultatem & habilitatem conficiendi actus jurisdictionis, & ipsam Jurisdictionem perfectam ac liberam. Posterius ex his cum priori connecti intrinsecus, adeòque ab eo separari non posse; eo pacto, quo in Sacerdotibus vi Ordinis inest absolvendi facultas, atque totum id à Deo esse, sed quemadmodum Sacerdos plenam perfectamque jurisdictionem non obtinet, nisi ab humano superiore, ita contingere Episcopo; & adduxit Cardinalem à Turrecremata in lib. 2. de Eccles. ex cap. 13. usque ad 67. Nulli igitur detrimento esse Pontifici declarationem, quâ dicantur Episcopi esse ex Jure Divino, cùm oporteat id intelligi de ipsorum primaria ac nobilissima potestate: & S. Thomæ doctrinâ id confirmavit. (*h*)

(g) *Præter Acta, epist. Jadrensis 22. Oct. 1562.*

(h) *Secunda Secundæ, quæst. 93. art. 3.*

8. In eandem sententiam verba fecere Bovius Episcopus Ostunensis, & Sala Vivariensis, qui volebat, ut claris notis diceretur, Episcopos esse ex Divina institutione, quod spectat ad Ordinem, non quod ad jurisdictionem. Et Bonellus Episcopus Tifernatium ad illud ipsum adduxit alia duo testimonia Cardinalis à Turrecremata super primo Canone distinct. 21. & super Canone *Legimus*, in distinct. 93.

Contrariam opinionem propugnavit Gadus Episcopus Lucensis, arguens, à Deo positos Episcopos fuisse potissimum ut populum regerent, ac moderarentur; adeòque repugnare Divinæ sapientiæ eum qui diceret, ipsis collatam à Deo non fuisse hanc auctoritatem: & à Synodo Constantiensi dicti sui confirmationem quæsivit.

Franciscus Gibertus de Noguera Episcopus Aliphanus mediæ cuidam sententiæ adhæsit, ratus, jurisdictionem Episcopis traditam à Christo, materiam verò ad eam exercendam ipsis designatam à Pontifice: verba illa, *Pasce oves meas*, non fuisse soli Petro dicta, sed reliquis etiam Apostolis, ex doctrina Leonis I. in serm. 2. de die natali SS. Petri & Pauli; Augustini in lib. Pastorum; Cypriani, Ambrosii, & Innocentii III. in ejus epistola recens in lucem edita, Christum fuisse locutum cum Petro unà cum reliquis Apostolis, quò ostenderet, eam auctoritatem in reliquis etiam perstituram, sed cum eo solo posteà locutum, quò significaret, licere ipsi illam sine reliquis exercere.

9. Sebastianus Vantius Ariminensis Episcopus, sed verius Administrator Urbevetanus, cujus doctrinæ præclarum extat vestigium in ejus tractatu *De Nullitatibus*, aliâ distinctione usus est, atque ita disputavit; In dubium non vocari potestatem Episcopatus: quod spectat ad Ordinem, esse de Jure Divino; cùm omnes consentiant, Episcopos Apostolis succedere, ut habetur in Canone *In nono*, distinct. 21. & in lege ante ultimam, *Cod de Episcopis & Clericis*. Præterquam quod vis imprimendi dona naturam superantia nonnisi à Deo conferri poterat. Sed si de jurisdictione sit sermo, hanc dividi à Jurisperitis in Voluntariam, quæ non exercetur nisi in volente; & in Contentiosam, quæ usurpatur etiam in repugnante. Voluntariam quippe, quæ personam comitatur, administrari posse ubicumque sit, ex lege secunda, & ex glossa ibi in titulo *De Offic. pref. & leg.* Contentiosam alligari loco, adeoque alibi non exerceri, ex lege finali *De jurisdictione Jud.* & ex capite *Coram*, & ex capite ultimo, *De officio leg.* Cum itaque hujus jurisdictionis exercitatio locum simul ac dignitatem postulet, sicuti observant Canonum Doctores in cap. *1. De Ordin. ab Episcopo post renunt*, & ex doctrina Hostiensis in summa super eo, & sequenti titulo, locum designari Episcopis à Romano Pontifice, ac proinde hanc jurisdictionem in eos à Pontifice descendere. Id adhuc firmari, quoniam Episcopus electus, & nondum consecratus, hujusmodi jurisdictionis usum obtinet, ex cap. *Transmissæ, de elect.* Igitur à Pontifice ipsi provenire, ut qui nonduni susceperit Ordinem, sine quo nihil habet à Christo sibi proximè collatum. Dein ostendit, hanc locorum divisionem, Ecclesiæ capiti commissam, optimè institutam fuisse ad confusionem evitandam, ut complures ex Canonum peritis, ex Commentatoribus ab illo productis adnotabant. Igitur Ordinis potestatem esse à Christo, jurisdictionis verò à Romano Pontifice, si hoc de contentiosa, non de voluntaria intelligatur; ac de eo communiter convenire Canonum interpretes.

10. Complures alii de priori illo articulo nihil locuti, solùm navarunt operam ad expendendum id quod positum fuerat, non item ad exquirendum id quod prætermissum in Decretis & Canonibus propositis. Patres centum & octoginta unus sententiam dixerunt; (*i*) ex illis quinquaginta tres præter Granatensem additamentum petiere, alii pauci ambiguè differuere. Duplici lapsu hîc deerrat Suavis: altero, affirmans pro ea parte quinquaginta novem opinatos, quinque è suorum phantasmatum globo attributis illi factioni, quâcum inire fœdus voluit, quod ipsam Romano Pontifici adversantem putarat: altero, majorem fortasse eorum numerum futurum fuisse, nisi pituitæ defluvio multi præpediti abfuissent. Et tamen cum de Decretis & Canonibus propositis centum & octoginta unus ex Patribus sermonem habuissent, par fuit, ut paucissimi ex morbo domi detinerentur. Sed Suaviana in Pontificem bilis effecit, ut ex pituita obstacula in multis Patribus somniaret.

(i) *Literæ adductæ Vicecomitis, & Actæ Arcis Æliæ.*

CAPUT XV.

Insignis Didaci Lainii dissertatio de institutione Episcoporum, & nova Suavis mendacia.

1. POstremus ex disputantibus, sed extra ordinem, pro jam commemorato ritu ipsi à Legatis præscripto, fuit Didacus Lainius, summus Moderator Societatis Jesu, qui 20. Octobris verba fecit, (*a*) & integrum conventus habiti tempus solus explevit. Hæc Lainii disputatio laudem excitavit parem cuicumque alii in eo Concilio umquam auditæ. Vel ipse Suavis eam ejusmodi fuisse narrat; nec audet ipsi derogare & aliquam ex sua sententia laudem, & summam ex opinione illorum Præsulum, quos ille Pontificios nuncupat: quorum sanè frequentia ac doctrina neque consuetam, neque facilem ipsorum concordem commendationem reddebat. Mihi, tametsi studiosissimè id perquirenti numquam licuerat legere sive huno sive alium Lainii commentarium, præter eum quem suprà memoravimus in justificationis argumento, in legitima Acta relatum. Ejus tamen perinde ac aliorum sententiæ extant leviter indicatæ, hic & in opere Paleotti. Ceterùm Lainii characteres arcanæ potiùs notæ videntur ipsi dumtaxat cognitæ, quàm communes, & aliorum intelligentiæ accommodatæ: quod Societati facultatem ademit, ut ex innumeris illius doctis lucubrationibus, quæ in armariis supersunt, ne unam quidem paginam sive ad suam sive ad publicam utilitatem ediderit. Adeo inconciliata res est negligentia artium, quamvis maximè mechanicarum, ubi hæ necessaria præbent instrumenta ad conservandos partus earum artium, quæ mentem excolunt. Jam verò cùm animadverterem, à dissertatione, de qua loquimur, in effigie à Suavi exposita, indicari quidem egregiam aliquam lineamentorum formam; mihi persuasi, expictam ab eo fuisse ab auctographo, tamersi cum aliqua perversione ex penicilli nequitia. Verùm cùm posteà, quasi ex accidenti, in volumine Vaticani Archivii (*b*) illam reperissem, stupore perfusus, cognovi eam omnino aliam esse ab imagine supposita. Quare cum inducere in animum nequeam, illum in re bona sponte fuisse mentitum, certior in dies redditor, in rerum notitia conquirenda sæpè ab ipso fæcem exhaustam. Libet hic Lainii sermonem asserre, quo lectorum curiositas, illo collato cum Suaviano, ipsius descriptione de scriptoris veracitate suum apud animum statuat. Atque ut fidelis sim, illum refero eâ quâ reperio scriptum formâ, non qua dictum existimo; quamquam ejus auctor, temporis avarus, scripto restrinxerit quod dicto largius fuderat. Hujusmodi fuit ejus sententia.

(a) *Diarium 20. Octobr 1562.*

(b) *In volumine Actorum illius temporis, & in exteriori nota, præter nomen auctoris exprimitur fuisse missum à Vicecomite ad Borromæum, 9. Novembr. 1562.*

2. Quatuor à se suscipi: Quæstiones explicationem; Suæ sententiæ expositionem, Confutationem argumentorum quæ ab assectis contrariæ objectabantur; Suæ comprobationem. Præmisit, complures ab eo opere se dehortatos, ne in vituperationem assentatoris Pontificii caderet; non tamen idcircò censere se ab obligatione defendendæ veritatis solutum. Deum sibi testem adesse, judicem vivorum ac mortuorum, se secundum conscientiam loqui; numquam assentandi gratia verbum à se prolatum. Ter illi Synodo interfuisse, sub Paulo, sub Julio, & sub Pio: semper usum sinceritate loquendi, & nihilo minùs eadem usurum in posterum; nullam sibi causam supperere aliter agendi, utpote nihil aut quærenti, aut metuenti.

3. Posteà quæstionem ingressus, dixit ad eam exponendam: Illud esse ex jure Divino, quod Deus per se ipse proximè efficit; è converso non dici ex jure Divino, quod idem per interpositas personas peragit. Ita omnem legem à Deo procedere ex Sapientiæ effato: *Per me Reges regnant, & potentes justa decernunt*: non tamen omnem legem Juris Divini appellari. Quin etiam non modò legem omnem, sed omnem veritatem, ut Ambrosius scribit, à Spir. Sancto provenire; nec tamen omnem veritatem esse Juris Divini. Observavit præterea, nec requiri, nec satis esse, ut mandatum quodpiam sit ex Jure Divino, quòd in sacris Literis illud contineatur. Id non requiri, satis liquere in materiis, formisque Sacramentorum, non cunctis in sacra Scriptura expressis, & tamen cunctis de Jure Divino. Idem non satis esse, deprehendi in decreto, ne sanguis aut animal suffocatum comedatur, quæ prohibitio extat in Actis Apostolorum, capit. 15. nec tamen ea est de Jure Divino; aliter etiam in præsentia vim haberet. Et quamvis ibi narretur dictum ab Apostolis, *Visum est Spiritui Sancto, & nobis*; non tamen significari, eam S. Spiritus legem fuisse, sed S. Spiritus afflatu constitutam. Similiter non quia Paulus jubeat Episcopum unius uxoris virum fuisse, & mulieres velare capita, hujusmodi mandata esse Divina. Ad hæc advertit, quemadmodum multa opera Deo tribuuntur à sacris Literis, & à Patribus, quia ipse in ea influit, tametsi per causas secundas id agat, exempli gratiâ à Psalte, quòd jumentis det escam, & ab Apostolo, quod in corpore ponat membra; ita pariter DEO tribui jussiones aliquas: quæ proximè ab ipso non sunt, adeoque nec de Jure Divino. Hoc pacto jejunium à Basilio nominari præceptum Divinum, quia Deus corporis afflictationem generatim præcipit, & hominibus impertit jurisdictionem ad illius rationem decernendam, præscripto jejunio. Ita dici ab Apostolo: *Nemo assumat sibi honorem, sed qui vocatus est à DEO tamquam Aaron*: quamquam Deus non per se, sed per homines eligat. Ex oppositio quædam appellari res unius aut alterius hominis tametsi à Deo institutæ, quia tales homines ipsarum ministri fuerunt, sicuti dicitur Baptismus Joannis, & etiam lex Moysis, si cæremonialis intelligatur per Moysem data; cùm moralis dicatur lex Dei, quia non per alium, sed per ipsum processit, quamquam utriusque auctor Deus esset.

4. Porrò hanc regulam posse constitui, nixam observatione, congruentiâ, & etiam similitudine operum naturalium; eas jussiones quas Deus voluit immutabiles, à se habitas fuisse, mutabiles verò per alium; atque idcircò contineri in Evangelio leges immutabiles, quia ab ipso Christo sunt promulgatæ.

5. Hoc posito, duas esse inter homines potestates: alteram, Civilem, quæ bonum statum moralem intendit, ac de ea hîc differere, ad rem non esse: alteram, Ecclesiasticam, cujus est animorum sanctitatem curare: hanc rursus duplicem esse, unam quæ id perficit virtute Sacramentorum absque alio adjumento; & alteram, quæ per anathemata, aliasque Constitutiones id præstat, Priorem esse Ordinis potestatem, quæ per consecrationem imprimitur, atque instituta per se est ad sanctitudinem aliis rebus impertiendam, quantum id animarum sanctitati opus est: posteriorem esse jurisdictionis potestatem, atque hanc non infundi per consecrationem, sed per simplicem collationem, adeoque communicari posse cuivis Clerico minori, & etiam homini laico. Utramque potestatem, quippe ad cælum tendentem, à cælo provenire, sicuti necesse est ut aqua ex tam alto descendat, quàm altum ascendit. Sed inter se discrepare variis proprietatibus. Potestatem Ordinis infundi non hominis arbitratu, sed definitis pactisque à Deo modis, quò ita pateficret, eam esse Divinam; & idcircò à malo dæmone, Divinitatis æmulo, magicas cantiones fuisse institutas, cupiente se coli tamquam Deum, quem videt sua, ut ita loquar, habentem incantamenta inefficacia verborum ac rituum, quibus Sacramenta peraguntur. In potestate jurisdictionis unllum esse ritum à Deo decretum, eaque propter illam communicari pro arbitratu humani Superioris.

rioris. Prætereà, homini per priorem nonnisi nudum ministerium concedi, nec ab ipso effectum attingi, qui producitur à Deo: in altera exerceri ab homine auctoritatem & imperium, & effici proximè potestatem denuò productam: prioris, quippe immobilis, effecta à nulla humana potentia obturbari posse, tametsi usus licitus vetari queat: alterius, quæ mutabilis est, effecta posse ab alio homine pro suo arbitratu impediri.

6. Explicatis vocabulis, normâque universali statutâ, accessit ad alteram partem, hoc est, ad suam ferendam sententiam. Affirmavit, Ordinis Episcoporum potestatem esse à Deo proximè in singulis hominibus, Jurisdictionis potestatem esse à Deo proximè in genere, nimirum in quibusdam, ut in Petro ac successoribus; atque sicut ipse arbitrabatur, in cunctis Apostolis ex peculiari privilegio: in reliquis, veluti in Episcopis peculiaribus, eam manare per interpositam à DEO personam, proximè à Romano Pontifice. Hanc rationem conformari normæ & congruentiæ à se expositæ in primo articulo. Etenim in Romano Pontifice dum is in Pontificatu perseverat, jurisdictionem esse invariabilem, quemadmodum etiam in Apostolis; in Episcopis variari posse, & mutari à Pontifice, quamvis non ex mera voluntate, sed ex causa.

7. Ad tertium rei propositæ caput progressus, argumenta contraria confutavit, ad quod sibi naviter viam straver at in primo capite. Objectare nonnullos, Christi verba, *Pasce oves meas*, á SS. Basilio & Ambrosio intelligi non ad solum Petrum dicta, sed ad omnes Apostolos, & in ipsis ad omnes Episcopos, eaque propter ipsis fuisse proximè impertitam à Christo jurisdictionem significatem in potestate pascendi. Ad hæc respondeti, ea verba dicta quidem fuisse cunctis Apostolis non tamen in omnibus, sed in solo Petro; à quo, cùm gregem integrum pascere per seipsum non posset, admovendi erant illi operi reliqui Apostoli: si secus exponerentur, hæresim ex illis deduci. Cùm enim ex vi hujusmodi verborum tradita fuisset jurisdictio in eos qui pascendi erant; cumque ea verba essent universalia, adeoque complecterentur singulas Christi oves, quarum una erat Petrus, si intelligerentur proximè dicta ac directa cunctis Apostolis, confectum iri, iisdem fuisse commissum, ut Petrum etiam pascerent, eumdemque proinde ipsorum subditum extitisse.

8. Simile quiddam ab aliis opponi ex aliis verbis: *Quodcumque ligaveritis*, &c. *Cujuscumque remiseritis peccata*, &c. quæ sanè ad cunctos Apostolos ac successores directa sunt. Sed hoc nihil officere, quoniam per ipsa tradita fuit Ordinis potestas ad absolvendum in Sacramento, non facultas jurisdictionis exterioris; ac propterea dici à S. Thoma, Claves, earumque potestatem, quæ jurisdictionis potestas est, traditas fuisse Petro, ita ut ab eo in reliquos devenirent. Hanc interpretationem firmavit, animadvertens, cùm Christus protulit recitata vrrba, *Quodcumque ligaveritis, quodcumque remiseritis*, nondum Petrum Ecclesiæ Caput fuisse constitutum, cùm adhuc dictum ipsi non fuisset, *Pasce oves meas:* non esse igitur verisimile, voluisse Christum formare Ecclesiam quamdam & hierarchiam, cum jurisdictione compluribus præcipuis ipsius membris tributa, antequam ipsi Caput destinaret. Præterquam quòd etiamsi admittatur, memoratis verbis jurisdictionem importari, alterum non deesse responsum, videlicet, ab illis non in præsentia eam tradi, sed promitti tamquam futuram, & à futuro Capite membris communicandam; perinde ac si diceret alicui Deus, *Tu eris Rex;* hinc non conficeretur, illum à Deo proximè Regem constitui, sed prænuntiari, regnum ex hominum electione illi conferendum.

9. Tertio loco sic argumentari adversarios: Apostoli acceperunt jurisdictionem à Christo, non per alium quempiam communicatam; igitur eam quoque acceperunt Episcopi illorum successores. Consecutionem esse nullam; sicuti neque vim habet hæc alia similis: Adamus accepit à Deo corpus, & non per alium quempiam: igitur & homo ac pariter Adami successores: & esse Jurisprudentium regulam, *Non requiri in subrogato naturam illius cui subrogatur, nisi secundum id quod satis est.* Episcopos non esse in omnibus Apostolorum successores. Hujusce rei exemplum haberi in eodem argumento, quando, tametsi Episcopi Antiocheni Petro successerint, & Ephesi Joanni; nemo tamen agnoscebat in ipsis eam jurisdictionis amplitudinem, quæ fuerat in Petro & in Joanne. Solùm igitur Episcopos successisse Apostolis in potestate consecrandi: at verò Romanum Pontificem successisse sancto Petro in integra potestate, quam ille distribuit minoribus Præsulibus; solus enim Romanus Pontifex est Generalis Dei Vicarius, adeoque solus ipse à Deo proximè jurisdictionem accipit, reliqui ab ipso. Eo pacto in amplis regnis, cùm Prorex integram suprematque potestatem à Rege obtinet, ab eodem posteà peculiares magistratus constitui.

10. Quarto loco adduci multa sacræ Scripturæ testimonia, ubi Deo tribuitur Episcoporum institutio, cujusmodi est Apostoli dictum ad Ephesios: *Posuit Deus in Ecclesia Pastores*, &, quod dicitur in Actis Apostolorum: *Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei:* parabola servi fidelis ac prudentis, *quem constituit Dominus super familiam suam:* quod jurisdictionem significat: hanc verò parabolam intelligi de Episcopis, quando in ipsorum consecratione usurpantur hæc verba: *Sit ille servus fidelis & prudens, quem, tu Domine constitues super familiam tuam.* Dixit, nullo ex his testimoniis, quod intendebatur, probari, idque ex iis quæ ipse initio observarat. Idcircò ad primum solvendum differuit: Pastores, perinde ac cuncta reliqua bona, fuisse à Deo constitutos, nimirum aut per ipsum, aut per alios, eâ ratione quâ similiter affirmatur, Principes ac Magistratus laicos ab eodem esse constitutos, tametsi non omnes ab ipso proximè. Ad alterum testimonium progressus, petiit, Quonam pacto Spiritus Sanctus Episcopos posuerat, num fortè eos ipse tulerat, & suâ quasi manu collocarat in Episcopatus sede? Minimè verò; sed per electionem habitam à populo, & per consecrationem ab Episcopis peractam. Igitur ibi sermonem non esse de collocatione quadam, proximè à Deo posita. Ad postremum: Aut efficaciam argumenti trahi à nuda parabola, aut ab ejus significatione: non certè à nuda parabola, quippe quæ non de Deo loquitur, sed de quodam patrefamilias; non ab ejus significatione, quippe cui satis est, fuisse constitutum à Deo Episcopum supra familiam suam quocumque modo, seu proximè per se, seu remotè per alios.

11. Solutionem parum dissimilem adhibuit aliis Scripturæ effatis. Unum ex his fuit, ubi Christus Episcopos nominat *Pastores*, dum ipsos significans dicit: *Bonus pastor vitam dat pro ovibus suis, & eas vocat nominatim, & eos educit ex ovili.*

ovili. Igitur (opponebant) voluit ipsos esse Pastores, adeoque voluit in ipsis jurisdictionem ineesse, cùm in pascendo jurisdictio exerceatur. Responsionem attulit: Certum esse, voluisse Deum ut in Episcopis inesset jurisdictio, sed non illis tradita proximè ab ipso Deo, quemadmodum etiam voluit alia, quorum causas proximas idem constituit. Alterum fuit, ubi Apostolus inter conditiones Episcopi ponit, ut ipse domum suam benè regat, ostendens hujusce rei necessitatem eâ ratione: *Qui domus suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* unde colligebant, regendi munus ex Apostoli sententia ab Episcopis sejungi non posse. Jam verò regere, & jurisdictionem exercere, idem esse. Igitur jurisdictionem, utpote commissam Episcopis in sacris Literis, esse de Jure Divino. Postremam consecutionem negavit, si ea intelligatur esse de Jure Divino secundum explicationem anteà positam, secundum quam est de Jure Divino illud dumtaxat, quod provenit à Deo absque ulla inferiori causa intermedia. Voluisse Deum, ut Episcopi jurisdictionem haberent, exegisse in Episcopis, ut ad eam rectè exercendam essent idonei; sed noluisse illis per seipsum hoc impertiri, nec eos per seipsum ad regimen destinare: quemadmodum in Scriptura numerantur dotes servi boni, nec inde conficitur, servum ab hero constituendum non esse, nec ministerio destinandum. Et quò multa in pauca redigam, per ejusmodi solutionem à plurimis similibus sacrorum Voluminum testimoniis se, facili negotio expedivit.

12. Nec minùs facilè explicavit hac ratione, adducta ex adverso dicta SS. Patrum Ambrosii, Emisseni, Basilii, Leonis Magni, affirmantium, Episcopos, eorumque potestatem à Deo esse. Animadvertit, eos numquam usos fuisse hac voce, *proximè*, aliave idem sonante: sed è contrario multos Patrum apertè docere, Episcoporum jurisdictionem esse à Romano Pontifice. Quod cum ita esset, velle se ratiocinari, perinde ac ratiocinatus est Bessarion Cardinalis adversus Græcos in Synodo Florentina, dicens: Sanctissimi sapientissimique Patres Latini scribunt, Spiritum Sanctum à Patre Filioque procedere, num ipsis affigemus anathema? minimè quidem. Neque pariter affigendum illud est Græcis Patribus, qui scribunt, Spiritum Sanctum esse à Patre, non facta Filii mentione. Quare, si neutrum volumus, adhæreamus illi interpretationi, quæ sola cunctos in concordiam revocans, eos tueri potest, atque affirmemus, mentem Græcorum non fuisse, Filium excludere, sed significare. Spiritum Sanctum à Patre procedere etiam per Filium. Similiter hîc res se habet: (dicebat Lainius) Patres aliqui pronuntiant jurisdictionem Episcoporum à Deo esse, alii, esse à Romano Pontifice: aut necesse est fateri, eos inter se repugnare, & ex ipsis complures decipi in articulo tanti ponderis in Ecclesiastica Hierarchia, qui sensus nec probabilis, nec pius est; aut oportet ad eos conciliandos, agnoscendamque veritatem, in eo quod utrique docent, cunctos in hanc sententiam interpretari, Episcopos per Romanum Pontificem à Deo esse.

13. Negari non posse, affirmari à multis sacris Doctoribus, Episcoporum potestatem à summo Pontifice derivari, idque in primis à compluribus præclaris Scholasticis, quibus, tametsi responderetur eos in multis rebus errasse, tamen id cuicumque hominum esse commune, adeoque per eam responsionem sublatum iri argumentum à quovis humana auctoritate deductum. Eos in paucis errasse, in multis verum assecutos, præsertim ubi eorum plurimi concordant. Ipsorum doctrinam, tamquam auctorum doctrinâ ac pietate præstantium ab Academiis magni fieri, & admitti: neque quòd dictionis elegantia ipsis desit, sententiarum æstimationem minui. Porro ex iis tres in schola principes adduxit, & singulorum verba subinde recitavit; S. Bonaventuram in libro, cui titulus est, *Brevilogus*, ubi ostendit, Romanum Pontificem potestatum omnium fontem, originem ac normam esse; Durandum super quarto Sententiarum dist. 24. & S. Thomam ibidem, ac prætereà in Secunda Secundæ art. 3. quæst. 39. His addidit nonnullos veterum Patrum, Leonem Magnum, adductum distinct. 19. ubi cùm agatur de commisso Apostolis munere à Jesu Christo, sic loquitur: *Sed hujus muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertineve voluit, ut in Baptismo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocavet, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet.* Eumdem rursus, sermone tertio de sua ad Pontificatum assumptione, ubi de S. Petro ita dicit: *Si quid cum eo commune voluit esse Principibus, numquam nisi per seipsum dedit, quidquid aliis non negavit.* Et Magnum Gregorium in capite. *Quanto*, distinct. 63. quod sic incipit: *Quanto Apostolica Sedes Deo auctore cunctis prælata constat Ecclesiis, tanto inter multiplices curas & illa nos valdè sollicitat, ubi ad consecrandum Antistitem nostrum expectat arbitrium.* Quod si quid obstabat huic Gregorii testimonio, quoniam ipse recusaverit *Episcoporum universalem* appellari, respondit; objectum dilui ab Innocentio Tertio, ubi ostendit, quâ significatione Romanus Pontifex dici posset Episcopus universalis, & quâ non posset; quemadmodum quidam ex illis Patribus monuerat, esse illum Romæ Episcopum, eique, utpote tali, potestatem ineste in suos suffraganeos: ineste quoque Primatum; atque hoc nomine antiquitus exercitam ab eo fuisse jurisdictionem in multis provinciis, ad eumque delatas complures causas Italiæ, Africæ, & aliarum regionum: esse denique summum Pontificem, & ut summum Pontificem, esse universalem, omnium superiorem. Quare dici ab Innocentio, summum Pontificem esse in sua Romana Ecclesia Episcopum, adeoque sinendum ab ipso, ut reliqui sint Episcopi in suis Ecclesiis: prætereà esse universalem, cùm ipsi fas sit audire & cognoscere causas omnes; sed fas non esse auferre sine causa auctoritatem Episcopis jure concessam.

14. Peccare consecutionem, quam aliqui deducebant, Nisi Episcopi à Deo potestatem accipiant, non posse in Concilio definire; & quod definiunt, Fidei dogma non esse: sufficere, eam à Pontifice ipsis conferri; atque hinc fieri, legitimam non esse Synodum, nisi summus Pontifex illi consentiat, & Synodi definitiones esse definitiones Dei, quatenus ab Romano Pontifice sunt, cui Spiritus Sanctus assistit.

Adhuc contra afferri: Episcopatum esse Sacramentum; igitur de Jure Divino: sed jurisdictio spectat ad Episcopatum; igitur eam pariter esse de Jure Divino. Primam enuntiationem complures inficiari, opinatos, Episcopatum non esse Ordinem Sacramentalem à Sacerdotio distinctum; sed à se veram putari: falsam tamen consecutionem inde confici, propterea quòd omne Sacramentum potest in eo, qui ipsum suscipit, sine jurisdictione

risdictione perſiſtere. Opponi priſci temporis exemplum, cum Epiſcopi à Clero populoque eligebantur, & à Primatibus confirmabantur. Sed hinc potiùs oppoſitum probari; cum certum ſit, Primates non conſtitui proximè à Deo, adeoque hujusmodi poteſtatem à ſummo Pontifice ipſis communicari.

Multis efficaciæ non modicæ hanc rationem videri: A veteribus fuit tamquam hæreſis rejecta Ærii Ariani opinio, Epiſcopos Jure Divino Presbyteris ſuperiores non eſſe. Et Martinus V. in quadam Conſtitutione, in Oecumenico Concillo à ſe edita, damnat tamquam hæreſim ſententiam, negantem Epiſcoporum jurisdictionem jurisdictione Presbyterorum ſuperiorum eſſe; & tamen hæreſis aliud non eſt, niſi opinio, quæ Juri Divino adverſetur. Ad hoc ſolvendum dixit, Hæreſim Ærii in eo ſitam, quòd omnes Presbyteros æquales ex Jure Divino affirmabat; adeoque ſummum Pontificem complectebatur, qui Jure Divino cunctis ſuperior eſt. Quod ſpectabat ad Conſtitutionem Martini, obſervavit, ab Eccleſia ut hæreticos damnari eos quoque, qui aliquid loquuntur aut faciunt contra Jus Eccleſiaſticum, ubi per id oſtenditur ſententia contraria alicui veritati, quæſit Juris Divini, & includatur in eo, quod eſt Juris Eccleſiaſtici. Hac ratione tamquam hæreticos damnari ſacrum Imaginum contemptores, quia in eo contemptu Dei ac Sanctorum deſpectus continetur. Igitur tamquam hæreſim refelli ſententiam, negantem jurisdictionem in Epiſcopis ſuperiorem comparatè ad Presbyteros; per id enim negatur auctoritas, quam Jure Divino ſupremus Pontifex obtinet, qui Epiſcopis majorem quàm Presbyteris jurisdictionem impertit.

15. Quæſtionis explicatione, objectorumque ſolutione ubi viſus eſt magna ex parte corroboraſſe, ſimulque perſuaſiſſe ſententiam, ſicuti ſæpè contingit: declaratio ſiquidem vim habet ad tribuendam ſpeciem veritatis; ſolutio, ab indiciis falſitatis illam purgandam. Quare breviter poſtremam partem, hoc eſt, ejusdem probationis eſt proſecutus, SS. Patres à ſe productos affirmare, jurisdictionem omnem amitti poſſe ab Epiſcopis, & ipſis auferri poſſe; igitur eam non eſſe ex Jure Divino: etenim quod eſt hujusmodi, ab humana voluntate ac poteſtate variari non poteſt.

16. Nec valere quorumdam diſtinctionem: Eſſe quidem de Jure Divino jurisdictionem Epiſcoporum, ſed à ſummo Pontifice ipſis materiam deſtinari, & loca diſtribui, ſicuti Joſue terras à Deo promiſſas ac donatas Hebræorum populo diſtribuit. Hinc deduci, A Romano Pontifice nihil ampliùs fieri, quàm fiebat ab Ethnicis magiſtratibus, qui in uno loco Flamines, in alio Archiflamines, alibi Protoflamines collocabant, nullam poſteà in ipſorum munera curam ingerentes. Quin arguit: Si ea jurisdictio eſſet ex Jure Divino, potius materiam ac Diœceſim Juris quoque Divini futuras; quandoquidem jurisdictio quidem ſpecies eſt reſpectus; omnis autem reſpectus ab ea cauſa, à qua ipſe fit, accipit pariter ut ſuos terminos, ſignatè reſpiciat; terminos verò hujuſce reſpectus eſſe, ſuperiorem, & ſubditos. Igitur ſi Epiſcopi hanc definitam jurisdictionem habent à Deo, neceſſe foret hos peculiares ſubditos habeant à Deo & ut falſò dicantur Diœceſes habere à Romano Pontifice, adeoque neque idem poſſit eas illis auferre, aut commutare. Argumentatus inſuper eſt: Si jurisdictionem accipiunt à Deo, aut eam loco terminatam, aut non terminatam accipiunt; ex altero abſurdum nuper expenſum collectum iri, videlicet, non licere Pontifici eam coarctare, ſicuti nec dilatare: ex altero ſecuturum, ipſam ad omnem regionem extendi, adeoque unicum totius Eccleſiæ Principem non eſſe, ſed tot Principes univerſales, quot Epiſcopos.

17. Impugnavit poſteà allatam à quibusdam ſententiam, conceſſum non fuiſſe Romano Pontifici, ut ab Epiſcopis jurisdictionem auferret, quippe ipſis à Chriſto traditam, ſed jurisdictionis exercitium, quòd à Chriſto non eſt. Quorſum (ait ille) genus quoddam jurisdictionis prorſus impotentis, & quæ exerceri non poſſet? Chriſto dignum non eſſe ejusmodi donum, quod ex ſe nihil valeat. Et pluribus in pauca redactis, verba illa, *Paſces oves meas*, aut ſoli Petro, ejusque ſucceſſoribus fuiſſe dicta; & hinc palàm fieri, plenam ipſi traditam jurisdictionem in univerſam Eccleſiam, adeoque hunc eſſe fontem unicum, ex quo cuncti haurirent: aut dicta fuiſſe à Redemptore ſingulis Epiſcopis; & per id ſubtrahi quoque fundamentum affirmandi id quod etiam adverſarii tamquam neceſſarium fatebantur, univerſam hujuſce jurisdictionis materiam à Chriſto ſubjectam fuiſſe Romano Pontifici, & ab eo diſtribuendam peculiaribus Epiſcopis: quamobrem hoc admiſſo nihil ſupereſſe; in quo firmiter innitatur Eccleſiæ unitas & monarchia. Concluſit hanc loquendi ſentiendique rationem: Quòd ſummus Pontifex ſolam materiam præbeat, eſſe novam, nec Doctorum probationibus uſurpatam, ac proinde uti periculoſam eſſe vitandam.

18. Hoc eſt exemplar, quod Lainius in eo conventu adumbravit calamo, & quod vividiùs coloravit linguâ. Et quamvis exemplar, quod illi Suavis tribuit aliud omninò, ſatis pulchra contineat; dona tamen ab inimicis accipere, honeſtum non eſt, & ipſa pulchritudo ubi mendax eſt, fœditatem affert hiſtoriæ.

Sed donorum ſpeciem haud præ ſe ferunt alia mendacia, quæ harum rerum narrationi Suavis intexit. Dicit, animadvertiſſe Legatos poſt duos priores generales conventus, per eam definitionem longè gravius detrimentum illatum iri Apoſtolicæ Sedi, Aulæque Romanæ, quàm ipſi putaverant, adeò que ſe tamquam malè cautos in reprehenſionem incurſuros; hinc verò ſtuduiſſe, ut Patres inde removerentur: curaviſſe prætereà, ut per Sotum proponeretur Hiſpanis Canon, quo Epiſcopi declararentur inſtituti à Chriſto ſecundùm Ordinem, nulla mentione illic habita de jurisdictione, quam hoc pacto intendebant tacitè ſignificare univerſam à Romano Pontifice pendere; ſed Canonem ab Hiſpanis fuiſſe rejectum; unde Legatos id conſilii ſuſcepiſſe, ut Lainius ſuper eo articulo diſſertationem haberet, quæ Romani Pontificis ſtudioſis, & in eam ſententiam imprudenter prolapſis, anſam præberet ad ipſam mutandam: hanc verò Lainii orationem fuiſſe digeſtam meditatione & conſilio quatuor Jeſuitarum ibi præſentium, qui erant, ſicut ipſe aliàs narravit, præter Lainium, Salmeron & Torres, Theologi Pontificii, & Cavillonius Alberti Bavariæ Ducis Theologus. Puriſſimam profectò falſitatem, nulla quippe veri guttula aſperſam! Atque ut incipiam à poſtremo: non modò Jeſuitæ tres dumtaxat fuere, & Torres minimè Regularis; quod pluribus in locis oſtenſum eſt; ſed is acriter adverſabatur in eo Lainii ſententiæ, ſicuti Salmeronis opinioni de manſione repugnaverat, adeò ut inter Scripandi monimenta prolixus extet Torris commentarius adverſus eam diſſertationem. Prætereà Canon à Legatis per Sotum propoſitum Hiſpanienſibus, & accepta repulſa tantum cauſa non fuere, quâ impellerentur ipſi ut à Lainio peterent copioſam pro ea ſententia orationem, quantum id quod ſequitur, illius quod præceſſit cauſa eſſe non poteſt. Etenim Lainius verba fecit, ſicut ipſe Suavis affirmat, die vigeſimo Octobris, & Sotus Legatorum nomine Hiſpanos adiit die vigeſimo octavo, quod liquet ex epiſtola Legatorum ad Borromæum, eo die ſignata. Tertiò viri illi egregii, ex definitione partis expreſſæ nequaquam arguebant contrariam definitionem partis omiſſæ, quemadmodum hic & alibi Suavis arguit: nec Hiſpanienſes Canoni ſibi propoſito id objecerunt, ſed ipſum recuſarunt, quia indifferenti, ſilentio non contenti, diſertam quamdam declarationem flagitabant. Poſtremò conſecutiones, quæ ab aliquo turbulento ingenio confici poterant ex ea definitione, qua diceretur Epiſcopi etiam in jurisdictione fuiſſe à Chriſto per ſeipſum conſtituti, tam ſerò detectæ non ſunt à Legatis, nimirum poſt duos Patrum cœtus, ſuper eo argumento habitos; ſed ab initio ipſis innotuerant: quin eædem Legatos permoverant ad eam particulam abradendam ex Canonibus jam paratis ſub Legato Creſcentio, qui idcircò perſtrictus fuerat à Seripando in enumeratis ejus literis, ad Amulium ab ipſo ſcriptis, antequam conventus ullus haberetur à Patribus de illo articulo.

19. Mendacia redarguimus; calumnias confutemus. Illa in primis ſtulta videtur, quam Suavis apponit Epiſcopo Pariſienſi, quòd Lainium alienâ manu diverberet, & in ipſo cunctos Regularium Ordines, & Eccleſiam univerſalem. Audet ſcribere, Pariſienſem ex morbo domi detentum, cùm Lainius ſermonem illum habuit; ſed re cognitâ in eum acriter invectum fuiſſe: hic verò eumdem inducit in Societatem, in reliquos Ordines univerſè, & etiam in Apoſtolicam Sedem ea promentem, quæ vix ab Hugonottorum miniſtris dicta fuiſſent, quod certè nimis abhorrebat à doctrina ac pietate tanti Præſulis, nimirum primo, Lainii ſententiam de auctoritate Pontificis ſupra Concilia, *præteritis ſæculis inauditam, à Cajetano ad purpuram adipiſcendam excogitatam fuiſſe*. Indigniſſima ac ſtultiſſima verba: quaſi non duo ſæcula ante Cajetanum ea ſententia tradita ac ſcripta fuiſſet à celebri Doctore Gallo, *(c)* Natali Hervæo, & elapſo poſt ſæculo ab alio non minùs inclyto Hiſpano, Joanne Cardinali à Turrecremata, *(d)* & paulò poſt ab illuſtri Germano Gabriele Biel, *(e)* non connumeratis Alberto, Bonaventurâ, Durando, aliisque veteribus, quorum verba plurimùm illi favent, & quaſi poſt Cajetanum eadem usque ad id temporis deſtituta patronis jacuiſſet, nec illi præſertim Dominicus Sotus, *(f)* inſignis Theologus Hiſpanus, & Carolo V. à Confeſſionibus adhæſiſſet, ut ſilentio prætermittantur Jacobatius *(g)* Cardinalis, & alii Canonum Conſulti. Et de Purpura Cajetani, quaſi celebris non eſſet ſanctitas hujusmodi viri, ab ambitu alieniſſimi; *(h)* quaſi Purpura ei collata non fuerit ab alio, & non ab eo Pontifice, pro quo ipſe ſcripſit adverſus Piſanam Synodum ſchiſmaticam, idque poſt annos plurimos, & contra ejusdem expectationem, ut in comperto eſt ex illius ætatis ſcriptoribus. Quin eâ tempeſtate ac proximè ſuperiori duo mirabilia exempla edidit Deus, ut oſtenderet; quàm ſincerè ab Eccleſia Romana diſtribuerentur præmia. Unum extitit in Ænea Silvio, qui tametſi in ea Chriſtianæ Reipublicæ caligine Baſileenſi Concilio adverſus Eugenium adhæſiſſet; tamen ob egregias viri dotes exornatus Romæ fuit & Purpura à Calliſto, & hoc demortuo, ſuprema tiara à Cardinalibus *(i)* Contigit alterum Cajetano ſuperſtite. & ex parte ſub eodem Pontifice à quo ipſe Purpuram accepit, in Adriano Florentio; qui quamquam ſuſtinuiſſet in ſuis Commentariis aliquam in Conciliis prærogativam ſupra Pontificem, tamen à Leone in Collegium cooptatus eſt, & poſt ejus mortem ob commendationes, præſertim Cajetani, electus Pontifex.

(c) *In Tractatu de Poteſtate Papæ, circa medium.*

(d) *In lib. 2. Summa de Eccleſia, cap. 54.*

(e) *In Canone Miſſæ, lect. 3. initiò, & clariùs poſt medium.*

(f) *In 4. diſtinct. 20. qu. 1. Art. 2. concl. 4. in fine.*

(g) *Lib. de Concil. art. 7.*

(h) *Legatur Vita Cajetani apud Ciaconum, in appendice in auctoribus ibi adductis.*

(i) *1458.*

Secundo loco, quod ſpectat ad Ordines Regularium, Suavis numquam mihi ſuaſerit, Epiſcopum Pariſienſem voluiſſe ea opinamenta in lucem revocare, quorum cauſa Guillelmus de ſancto Amore, aliique ejus aſſeclæ rejecti ſunt ut hæretici à S. Thoma. Nos verò alibi demonſtravimus, homines politicos vel maximè impios, qualis fuit Nicolaus Macchiavellus, fateri, ab his Ordinibus & Eccleſiam & Fidem ſarta tecta ſervatas. Quin potiùs Gallia meritò gloriatur, multos præcipuos ex illorum Ordinibus, multosve ex ipſorum Fundatoribus à ſe traxiſſe ſive natalem lucem, ſive lac, ſive educationem. Sed cum clarus quidam Poëta (*k*) per allegoriam innixam vero inclytam illam regionem quaſi Berecinthiam quamdam Deorum matrem depingat noſter Hiſtoricus eam quaſi quamdam Medæam auder deſcribere in ſuos amabiles filios alumnosque ſævientem.

(k) *Carus in celebri Cant. Venite all'ombra de gran Giglid'oro.*

CAPUT XVI.

Altempſi Cardinalis diſceſſus. Pontificis conſilium de addendis Legatis; ſed depoſitum. Novæ tricæ in reficienda forma ſeptimi Canonis, ad Epiſcoporum inſtitutionem ſpectantis.

1. MOra, quam innectebant Synodo hæc nova ſemper & ferè impacata opinionum diſſidia, Altempſium Cardinalem impulit, ut peteret impetraretque facultatem à Pontifice Tridento abeundi, ad Conſtantienſem Eccleſiam ſuam inviſendam, ac poſteà redeundi. Profectus igitur eſt exeunte Octobri: *(a)* & ſicuti profectiones temporariæ ſæpe in perpetuas mutantur, ita Legati poſteà munere ſolutus eſt, cùm experientiâ conſtitiſſet, neque patriam aut nobilitatem ſatis illi fuiſſe pro concepta jam ſpe ad complures Germanos ad Synodum petrahendos, nec per ætatem adhuc illi licuiſſe prudentiâ doctrinaque maturescere ad prægrandia illa molimina. Ex altera parte induxerat in animum Pontifex addere Concilio novos Legatos, duos ex illis, quos adiad ſe deſignarat paucis antè menſibus, *(b)* ſicuti dictum eſt: hi erant Burdeſius & Navagerus. Conſiderabat, ab utroque, quippe minoris in Collegio notæ quàm Mantuanus, primi Legati dignitatem illæſam illi ſervatum iri, adeoque exiſtimationem,

animique alacritatem: & alioqui videbantur rerum conditionibus optimè idonei. Etenim præter ea quæ alias Pontifici perſuaſerant, ut ad ipſos animum adjiceret, arbitrabatur Burdeſium, utpote Gallum, & ad ſummam Regni negotia adhibitum, vim plurimam apud Gallos Præſules habiturum ad compenſandam apud eosdem, quaſi per æquipondium, Lotharingi auctoritatem, ubi hic illa uti immoderatiùs tentaſſet. Hujuſce rei rumore ad Mantuanum delato, ſignificavit Vicecomiti per Archiepiſcopum Jadrenſem, ſe æqui bonique facturum quidquid Pontifex decreviſſet, ſed tenuem ex eo fructum ſuo judicio ſperandum eſſe: fieri non poſſe, ut Burdeſius apud Gallos obſiſteret Lotharingo, qui gradu Princeps, doctrinâ præcelſus, miſſus eò fuerat tamquam ſuorum Præſulum anteſignanus: & ex altera parte eumdem Lotharingum offenſum; tum collatione, tum hominis ſibi collati inæqualitate, conaturum fortaſſe reipſa oſtendere, quantum ipſa auctoritate ac virtute præpoſſet: Navagerum nec Theologiæ neque Canonum eſſe peritum, adeoque illis negotiis haud ſatis idoneum. De Lotharingi prudentia, aliisque dotibus ad prudentiam ſpectantibus nihil dixit, quò per ſe Pontifex animadverteret, nullam earum in illo deſiderati; quin eo validiores in ipſo eſſe, quò fortior pollet vigor mentis, ſi vigor manus illi reſpondeat. Simonetta pariter contrariam huic conſilio mentem ſuam patefecit Vicecomiti. Et ſane non poterat moleſta non accidere antiquis Legatis novorum collegarum adjectio, quamvis ſibi non præcellentium: argumento ſiquidem foret, aut eos muneri non plene ſufficere, aut ipſis Pontificem non plenè fidere. Quin hoc ipſum ſuapte naturâ effeciſſet, ut illi qui ob experientiam agmen ducebant, minus ſollicitè ſucceſſus proſperos curaſſent in poſterum, ut qui novo ſociorum ſubſidio tribuendi eſſent.

(a) *Literæ Borrom. ad Legatos, 12. Octobris 1562.*

(b) *In epiſt. Vicecomitis ad Borrom. 1. Octob. 1562.*

2. Cùm igitur ipſi munus legationis integrum proſequerentur ac vellent, nec labori corporis, nec animi ſollicitudini quidquam parcebant, ut ad proſperum exitum rem perducerent. In cœtu generali 20. Octob. poſitâ ſententiarum diſcrepantiâ de præcipua controverſia, & expetitarum mutationum multitudine in reliquis Decretis, alii quatuor adjecti ſunt (c) Patribus, ad formandos Canones ac Decreta ſelectis, quò ſimul omnes illorum formam ſingulis gratam conficerent. Hi fuerunt tres Præſules Dominicani, Naclantus, Marinus, & Fuſcararius, & cum ipſis Caſtanea. Incredibile eſt, quantâ ſolertia & obſervatione fuerint excogitatæ ac perpenſæ innumeræ formulæ ac voces ad ſupremum illum Canonem perficiendum cùm exquirerentur ejusmodi, quæ dogma Fidei plenè declarantes, nullum ſimul aditum relinquerent, ne animis quidem affectu occupatis, ad interpretationes habendas aut diſcordes aut certè alienas à Fide. Denique novam formam jam digeſtam (d) Legati detulerunt Hiſpanis veſperi die 28. quò eam concorditer referrent ad cœtum craſtinum: ſed ab illis minimè comprobata. Quare, quâ ob duritiam indignati, quâ concordiam deſperantes, apud ſe ſtatuerunt adhuc illam proponere, ſuffragiisque committere. Verùm deferveſcente in ipſis æſtu per algorem (e) noctis, poſtridie manè cùm Præſulibus ſibi intimis conſilium habuere ad aliquam concordiæ rationem ineundam. Dum hæc illi agitarent, complures Hiſpani Præſules petierunt ab ipſis colloquium, inter quos Guerrerus & Ajala ardentius locuti ſunt: Jure optimo ab ipſis peti, ut apponeretur Canon ille, qui ætate Julii III. conſtitutus fuerat; ntque dum agebatur de Sacramento Ordinis, ac de Hierarchia, minime diſſimularentur prærogativæ à Chriſto traditæ Epiſcopatui, qui ſupremus eſt inter Ordines, & gradus præcipuus Hierarchiæ. Id ubi recuſaretur, conqueſturos ſe apud Regem Catholicum, ac reliquos Principes, nec cœtibus interfuturos. Adjecit præterea Guerrerus, (f) à ſe graviſſimæ ſibi contumeliæ verti, quòd à quibusdam idcircò notarentur modicæ fidei in Apoſtolicam Sedem: in hoc ſe nemini concedere; & ad firmiſſimum fidelitatis ſuæ argumentum ſibi probari, ut poneretur in Canone, Epiſcopos ex Jure Divino ſubjectos eſſe Romano Pontifici, & ad ipſi parendum obſtrictos. Præſides cùm eos inflammatos animadverterent, cenſuere longam cum ipſis diſputationem eſſe declinandam: in eo quippe ſtatu quæcumque adhibeatur ratio, perinde ſe habet, ac cibus in incremento febris ingeſtus, qui naturalem calorem non reparat, & febris æſtum exaſperat. Quapropter Mantuanus ipſis generatim reſpondit per ſummam urbanitatem ac moderationem, ſe & collegas haud prætermiſſuros muneri ſuo ſatisfacere, quemadmodum hactenus præſtiterant, & res à ſe anteà geſtæ teſtabantur. Leni quoque ratione eos cohartati ſunt ad quietem, communique Synodi ſententiæ ſe ſubmitterent; utrumque enim Eccleſiæ commodo à quovis probo Præſule, & normæ virtutis politicæ à quovis probo cive debebatur.

(c) *Epiſt. Legatorum ad Borromæum, 12. Octobris 1562. & Acta Paleotti.*

(d) *Litera Legatorum ad Borromæum 28. Octobr. 1562.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum 1. Novemb. 1562. & Fuſcararii ad Moronum; 2. Nov. & Acta Salmanticenſis Epiſcopi.*

(f) *Acta Salmanticenſis Epiſcopi.*

3. His dictis eos dimiſerunt: ſed ea denuntiationis ſpecies gravem ſollicitudinem Legatis injecit, conſiderantibus, tametſi totius nationis nomine id expoſitum non fuiſſet, & ſciretur quibusdam aliam ineſſe mentem, complures tamen in eo conveniſſe, & ex præcipuis; adeòque verebantur ne advenientes Galli in unum coaleſcerent cùm jam commotis Hiſpanis in articulo promovendo, qui videbatur univerſo Epiſcoporum ordini favere; atque ne ob eamdem cauſam fieret illis multorum Italorum acceſſio, ſi à conventibus illi ſe abſtinerent, pro eo ac denuntiarant: facilè ab iisdem receſſuros ſuorum Principum Oratores; ac potiſſimùm Cæſareos id effecturos, ubi, ſicuti fama erat, Philippi Regis Orator ad Concilium accederet Comes Lunenſis, qui apud Cæſarem Regemque Bohemiæ diutius commoratus, cum illis Principibus animi ſenſibus & amore arctè conjungebatur, ac proinde illi parti ſuorum Hiſpanienſium Lunenſem fauturum, quæ præter numeri prærogativam cum Germanis ſentiret; hos verò tam valido fœderato confiſos audaciùs tumultuaturos. Quamobrem timendum erat, ne ejusmodi feceſſio fieret, ob quam Synodus parum honorificè diſſolveretur, relictâ mortalium judicio dubitatione, cuinam id vitio tribuendum.

4. In-

4. Inter hanc cogitationem anxietatem ambiguitatemque nocte à Legatis transacta, manè ad eos acceſſere quadraginta circiter Italici Præſules, quorum duces erant tres Patriarchæ, & aliquot Archiepiſcopi. (g) Petiere, ut in ſeptimo Canone jam propoſito nulla fieret mutatio, quam inaudierant ab Hiſpanis poſtulari. Æquum non eſſe, minorem numerum majori anteire, ac præſertim in articulo ſpectante ad ſummi Pontificis auctoritatem, quæ utique in ſua firmitate ſervanda erat, & diſputationi neutiquam exponenda. Eos prætereà rogarunt; ne paterentur amplius in cujusvis gratiam tempus teri, ſed cœtus ſollicitarent, cùm ſupra modum eſſet neceſſaria Synodi abſolutio, tum quò liberarentur ab incommodis jam penè intolerabilibus illius domicilii, tum quò univerſalis Eccleſiæ incolumitati promulgatione Decretorum, & peculiarium bono Epiſcoporum reditu conſuleretur.

(g) *Extant in adductis teſtimoniis, & in epiſtola Jadrenſis Archiepiſcopi, 2. Novembris 1562.*

5. Poſtrema hæc Italorum petitio nonnihil admirationis peperit in Legatis, quippe quibus non videbantur ipſi tam lentè ſe geſſiſſe, ut ſtimulis indigerent. Communi nomine reſpondit Mantuanus, ad primum caput: Se agere ipſis grates ob pium poſtulatum: idem quoque eſſe Legatorum propoſitum, adeoque nihil mutatum iri ab ea accuratiſſima conſultatione. Ad alterum dixit, Satis quidem à Legatis agnoſci abſolutionis neceſſitatem; ſed ob difficultates jam compertas illius ſeptimi Canonis, unum aut alterum diem fuiſſe conventus protractos, eâ ipſâ morâ ad celeritatem directâ; quam ſanè impenderant in exquirenda forma cunctis accepta, adeoque ne per diſcordiam eſſet aut retardanda Seſſio, aut corrumpendus fructus, quem illius Concilii convocatione Pontifex quæſierat, & Chriſtiana Respublica expectaverat.

6. Hujusmodi poſtulatum Italorum quod obliquè exprobrabat, nimium Hiſpanis tribui, Legatos id temporis removit ab eo conſilio, quo anteà ſtatuerant communicare cum Hiſpanis novam Canonis formam, quam deinde ipſis conſentientibus conventui proponerent; ut qui malebant adire periculum ut illa rejiceretur à conventu, hoc eſt à legitimo Tribunali, quàm ut ipſi ſubderentur cenſuræ paucorum illorum Præſulum, quibus non plus auctoritatis inerat, ſed plus audaciæ quàm ceteris; atque ut illis ſe magis inclinarent, quia minùs iidem ſuis ſe majoribus inclinabant. Verùm ſicuti caloris æſtus, altiùs quàm par eſt conſilia attollentis, illicò temperatur in animis ab annis & experientia tepefactis; ita poſteà concordiæ ſtudium ad transigendæ rei conſilia ipſos retraxit: (h) Vanam eſſe ac popularem gloriam, decertaſſe, præſertim in homine, qui pacificas artes profitetur; honeſtiſſimam victoriam evadere eam quæ Reipublicæ maximè conducibilis eſt, nimirum proſperum expeditionis ſucceſſum cum univerſali comprobatione, quâ ille & utilior & ſtabilior redditur. Meminerunt itaque, cujuſdam Canonis formam ab Archiepiſcopo Lancianenſi & Mutinenſi Epiſcopo ipſis delatam fuiſſe, quæ tametſi obſcurior erat, eam tamen iidem Hiſpani per legitimam ſententiam interpretabantur. Quare una cum Auditore Paleotto coëuntes adjecerunt animum ad eamdem ipſam perficiendam, verbiſque expreſſerunt id quod animo à ſe intelligi affirmabant Hiſpani: tum per Caſtaneam & Lainium ab Italis eam comprobandam curarunt, poſt quorum conſenſum Hiſpanis erant eamdem exhibituri. Verba à variis variè recenſentur. Cùm enim ea omnia trutina exactiſſima ponderarentur, eorum aliquod in horas ſingulas mutabatur. Nos illa referemus perinde ac ipſa comperimus in Actis Paleotti, qui ſæpè eorum auctor erat, ſemper verò anteà conſiliarius, poſtea cuſtos. *Anathema ſit, ſi quis dixerit, Epiſcoporum auctoritatem ordinandi, confirmandi, & docendi, non eſſe de jure Divino; ſeu poteſtatem juriſdictionis quam habent Epiſcopi, non fuiſſe traditam à Chriſto in Romano Pontifice ipſius Vicario, quæ ab ipſo in Epiſcopos derivatur, cùm in partem ſollicitudinis aſſumuntur: aut qui diceret, Epiſcopos non eſſe ſuperiores Presbyteris.* Itali difficiles ad hæc ſe præbuere; alii, quòd probro ſibi verterent, tantum alterius nationis voto concedi; alii, quòd prior Canonis pars ſibi nimis ampla, & poſterior de Epiſcoporum poteſtate nimis anguſta viſa eſt. Nec deerat qui certamen cuperet, quò ſcripto & operâ de Sede Apoſtolica bene mereretur. Sed religioſiores prudentioreſque intelligebant, verum emolumentum pacifici diuturnique poſſeſſoris eſſe, non litigare. Quapropter hæc tandem univerſalis Italorum reſponſio à Patriarchis Hieroſolymitano ac Veneto reddita eſt: Daretur opera Hiſpanis pacandis: ſi hi acquieſcerent hujusmodi formæ, ſe quoque ex pacis deſiderio eam accepturos; ſin decertandum eſſet, expreſſiorem clarioremque à ſe expeti: ſed Hiſpanorum animi à Soto tentati, nequaquam ſe faciles exhibuere, recuſante Guerrero ea verba, (i) *in partem ſollicitudinis*, ac pronunciante, certum non eſſe, à Romano Pontifice aſſumi Epiſcopos.

(h) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 2. Novembris 1562. & Acta Paleotti. 1562.*

(i) *Literæ Legatorum ad Borromæum 2. Novembris 1562.*

7. Non interfuerat his poſtremis congreſſibus Seripandus ægrotus decumbens; & ubi primum digeſtam formam cognovit, illam repudiavit, & tamquam ambiguam ſubjectamque ſiniſtris interpretationibus, ad quas evitandas hujuſmodi definitiones admittendæ non ſunt, & tamquam omnino aliam ab ea, quæ anteà miſſa fuerat ad Pontificem; qui tandem etiam Legatos (k) monuerat, ut ab omni verborum ambiguitate in eo argumento declinarent, ut quæ facilè detorqueri poſſet in explicationes conſecutioneſque deteriores. Quamobrem novum ac tutius exemplar Canonum ac doctrinæ elaboratum eſt. Et Canon ſeptimus reformatus, erat hujuſmodi: *Anathema ſit, ſi quis dixerit, non fuiſſe inſtitutum à Chriſto, ut in Eccleſia Catholica ſint Epiſcopi: ipſoſque cùm aſſumuntur in partem ſollicitudinis à Romano Pontifice, ejus Vicario in terris, non eſſe veros ac legitimos Epiſcopos ſuperiores Presbyteris, nec habere eamdem dignitatem eamdemque poteſtatem, quam hactenus obtinuerunt.* De hac nova forma (l) dici ſententiæ cœptæ ſunt accuratiſſimè ſimul ac longiſſimè. Et Granatenſis in ſua defixus opinione negarat, Epiſcopos à ſummo Pontifice vocari in partem ſollicitudinis; affirmabatque, eoſdem eſſe Chriſti non Pontificis Vicarios: cui Legati reſpondendum curarunt in ſubſecutis cœtibus efficaciter ac modeſtè à Præſulibus præcipuis, quibus jus erat dicendæ ſententiæ poſt Guerrerum, præſertim verò à Marino Archiepiſcopo Lancianenſi, & à Marco Antonio Columna Tarantino, illuſtri poſteà Cardinale.

(k) *Literæ Borrom. ad Legatos. 29. Octobr.; eorumque reſponſio ad eumdem. 5. Novembr. 1562.*

(l) *Ex Actis Paleotti, ubi extant ſingulorum ſenten-*

sententiæ & ex literis Legatorum ad Borromæum, 5. Novembris 1562. & Fuscararii ad Moronum 3. & 5. Novembris & ex epistola gadrensis Archiepiscopi, eodem tempore.

8. Initio pauci Hispaniensibus universè consentere in hac definitione postulanda de Institutione Episcoporum: sed in posteris conventibus auctus est assectarum numerus. Et validissimum his erat telum, quod hujusmodi declaratio (m) ætate Julii non modò digesta fuerat à selectis Præsulibus, sed à Patribus confirmata, nec nisi ejusdem promulgatio in Sessione supererat; adeoque contra jus fasque quodammodò videbatur, id nunc Episcopis auferri, quod ipsis tunc concorditer adjudicatum fuerat. Quamobrem cum sæpè magis moveantur hominum conventus ab exterioribus causis, quippe patentioribus, quàm ab interioribus, quippe disputationi magis obnoxiis, ea Patrum auctoritas, sedente Julio coëuntium, complures jam in hanc sententiam traxerat. Comperto igitur, quantum obesset hæc universalis opinio, necessitas solertiam exacuit ad certius exquirendum id quod eo usque per incuriam positum pro vero fuerat. Et planè accidit quod interdum in scholis philosophantium contingit, ubi, postquam diu navi-er desudatum est in solvendis argumentis aliquo narrato experimento nixis, tandem re per periclitationem discussâ, narratio falsa detegitur. Episcopus Telesiæ, qui in Julii convocatione à secretis fuerat, commentariis denuò lustratis, reperit illum Canonem non modò tunc à Patribus non firmatum, sed ne expensum quidem fuisse. Quo supra modum gavisi Legati; eorumque Princeps retulit in cœtum quintâ Novembris rei veritatem. Granatensis, cum primum (n) hujusmodi definitionem in conventu flagitaverat, afferens tamquam præcipuam causam antecedentem illius confirmationem, produxerat testimonium Ajalæ, & Octavii Præconii, ex Ordine Minorum Observantium, tunc Archiepiscopi Panormitani, & olim Monopolitani, qui ambo secum illi conventui interfuerant. Ii tamen cum postea sententiam ex ordine dixerunt, illud ipsum testimonium non confirmarant, sed silentio præterierant. Verùm Ajala in privatis congressibus cum Legatis, unà cum ceteris Hispanis narrationem comprobarat; quare is posteà auditis quæ Mantuanus retulerat, cum postridie loquendi rursus locum habuit, iterum confirmavit, in Julii conventu fuisse id perpensum à Patribus, & statutum; & pro rei argumento ac monumento protulit scriptam tunc à se recitatamque sententiam, ubi vel ipsius diei nota visebatur. Hac Ajalæ testificatione alte confossus est Mantuanus, quasi mendacii redargutus; sed gnarus, quam sit honestius summis viris certamen retardare, donec illud unà cum victoria eodem tempore sit habendum, per profundam dissimulationem diem posterum præstolatus, asferendum curavit à Telesiæ Episcopo volumen authenticum: qui Episcopus cum præmisisset, se honesti studiosum esse, & idcircò delectum à duobus summis Pontificibus, ut illi sacrosancto Concilio à secretis esset, testatus est, eos quos proferebat Commentarios, tantummodò extare in Actis Julii super ea re: eorumque lecta sententiâ palam fecit, quæ Mantuanus narraverat vera esse. Quin etiam ostendit, eo die quo affirmabat Ajala dictam à se fuisse de jam memorato Canone sententiam, ne dum quidem Patres ad formandos Canones fuisse destinatos. Si quis nollet habere fidem sibi, ac publicis Concilii Scribis, qui actis subscripserant, denegandam illam non esse saltem Legato ac Præsidibus eâ tempestate, à quibus tamquam legitima ea fuerant recognita.

(m) *Præter Acta in Arce Ælia, 7. Novembris Literæ Legatorum ad Borrom. 8. Novembris 1562. & Fuscararii ad Moronum 9. Novemb. Acta Musotti, 7. Novembris, Episcopus Salmanticensis; arcana nota Vicecomitis ad Borrom. 9. Novemb. & Archiep. Jadrensis, 9. Novembris 1562.*

(n) *In arcanis notis Vicecomitis ad Borrom. 25. Octobr. 1562.*

9. Narrat Suavis, de iis Mantuanum & Ajalam plurimum contendisse, & integrum conventus spatium occupasse, atque ab utroque sibi arrogari rationem ob ambiguam significationem Decreti Canonisque stabiliti sub Legato Crescentio, cùm illic diceretur: *Docet præterea sancta Synodus audiendos non esse eos, qui dicunt Episcopos non esse institutos Jure Divino, cum manifesto constet ex literis Evangelicis, ab ipso Christo Apostolos fuisse vocatos promotosque ad gradum Apostolatus, quibus subrogantur Episcopi: nec debet in mentem cadere, hunc tam necessarium & eminentem gradum inductum in Ecclesiam fuisse humana institutione: id enim esset detrectare ac parvifacere Divinam Providentiam, quæ in rebus nobilissimis deficeret.* Ac dein Suavis hæc habet: *Octo quoque Canones notati sunt, quorum octavus dicebat: Si quis dixerit, Episcopos non esse institutos Jure Divino, aut superiores non esse Presbyteris, aut non habere auctoritatem ordinandi, aut hanc etiam Presbyteris convenire, anathema sit.* Et subdit: *Unusquisque ab aliqua opinione jam occupatus, in singulis quæ legit, eam nanciscitur; mirumque non est, si ambo hi Præsules suam quisque nancisceretur in iisdem verbis, quæ intelligebantur à Pontificiis dicta esse de sola Ordinis potestate, ab Hispanis vero de universa, quæ Ordinem & jurisdictionem comprehendant; tametsi quidam ex Pontificiis existimarent, Mantuanum, consultò simulantem se cum reliquis consentire, vetus Decretum legendum curasse, non quo suam, sed quo Hispanorum sententiam, quam in sinu celabat, confirmaret.*

10. Cuncta hæc falsa esse liquidò demonstrantur. In primis, Legati (o) citra omnem dubitationem significarunt Borromæo, Ajalam à se convictum fuisse, palamque conventui factum, illud minimè stabilitum sub Crescentio, ne verbo quidem adjecto aut de novis responsis ab Ajala redditis, aut de alio Canone ac Decreto super hac re ætate Julii confirmato. In eamdem sententiam ad eumdem Borromæum scripsit Vicecomes arcanis notis. Idem retulit in sua Acta Musottus, & fusius Paleottus in sua. Præterea Suavis aliquid viderat quod fidem omnem adimebat Ajalæ testimonio, quodque adscribi non potest ambiguæ verborum intelligentiæ: In memorato volumine literarum Vicecomitis, quod similiter extat in literis Legatorum, fuisse ostensum ab Episcopo Telesiæ, qui à secretis erat, nedum quidem fuisse destinatos Patres ad Canones ac Decreta formanda eo die, quo autumabat Ajala ex sua scripta schedula à se super eo themate dictam sententiam. Pergamus, producamusque testes duos Antistites, hujusmodi definitionis studiosos, Archiepiscopum Jadrensem, & Mutinensem Episcopum, qui illi parti favebant. Hi rem gestam perscripserunt, alter ad Cornelium, alter ad Moronum, æquè ac ego narravi, ne mentione

tione quidem factâ ullius ambigui scripti, quod repertum fuerit sedente Julio confectum. Præter hos Petrus Consalvus de Mendoza Episcopus Salmanticensis in suis Actis idipsum disertè narrat; quin duas addit conditiones; quæ Suavis mendacium nimis deturpant. Una est, Ajalam Divino consilio, cui libitum fuit hominis ægrimoniam mitigare, à conventu abfuisse eo die, quo Episcopus Telesiæ Mantuani jussu rem gestâm patefecit, & quem diem fingit Suavis fuisse integrè insumptum contentionibus inter Mantuanum & Ajalam, Altera est, Mantuanum ægerrimè passum, Ajalæ testificationem adversus quæ ipse dixerat redditam, cui tribuit injunctum fuisse, ut illi qui à secretis erat, suas sententias scripto traderet, quasi non finceram doctrinam, cùm is revocasset in dubium, sicuti narravimus, An Ordinis Sacramentum eam infundat gratiam, quæ nos efficit Deo gratos & amicos; & præterea, an imprimat characterem, per quæ utebatur superiorum definitionum firmitatem labefactare. Usque adeò abhorret ab omni specie veritatis fama illa, quam Suavis excitatam comminiscitur, conatum videlicet Mantuanum eâ scriptorum lectione comprobare sententiam, cui ad speciem adversabatur.

(o) *Patet ex suprà allatis testimoniis.*

11. Controversia itaque haud perinde se habuit ac eam Suavis depingit: Num verba sub Crescentio Legato parata hanc illamve significationem importarent: in quo casu quis non animadvertet, utramque partem facilè conventuram, acceptis denuò iisdem verbis, & à singulis partium intellectis secundùm eam sententiam, quam sibi sonabant; At verò quamquam ejusmodi verba suapte naturâ saniissimam innocentissimamque sententiam continerent, consultò Legati ea rejecerunt, ad vitandam in argumento tam delicato quamcumque ambiguitatem, quæ posteà in fomentem seditionis in Ecclesia converti posset. Sed certamen fuit; quoniam Mantuanus quintâ Novembris narraverat, fuisse Canonem illum sub Julio digestum à selectis Patribus, sed posteà ne delatum quidem in generalem cœtum, nedum ab eo confirmatum, sicuti dicebatur: cui narrationi cùm Ajala postridie restitisset, eadem die postero comprobata est, allatis ab Episcopo Telesiæ legitimis tabulis.

12. Jam verò ex iis quæ Seripandus in sua peculiari narratione hujus rei gestæ notavit, & nos oculis usurpavimus in Actis authenticis Arcis Æliæ, solùm exceptis quibusdam minutilis, quæ illic non habentur, res gesta sedente Julio ita se habuit. Post quartam Sessionem die tertio Decembris anno 1551. commissus fuerat Minorum Theologorum censuræ inter alios hic articulus, *Episcopus non esse Jure divino institutos, nec Presbyteris superiores, nec jus obtinere ordinandi; aut si obtinent, illudesse Presbyteris commune, eorumque ordinationes absque populi consensu irritas esse.* Eo examine absoluto die 29. Decembris, descriptum fuit exemplar doctrinæ, & à Patribus expensum, auditæque de eo sententiæ sunt complures dies; tum decimo quarto Januarii anno 1552. selecti sunt octodecim ex Patribus illud reformaturi, simulque inde Canones extracturi; ex quibus octodecim Patribus tres illic præsentes nominavit Antistes Telesiæ, cùm septimo, uti diximus, Novembris die ordine rem gestam exposuit: ii verò erant Guerrerus, Naclantus, & Præconius. Hi selecti Patres decimo octavo Januarii die cum reliquis Præsulibus formam Canonum à se digestam communicarunt: & inter Canones quidam erat, quo memoratus articulus damnabatur, excepta postrema particula de ordinationibus absque populi consensu habitis, fortasse ob eam difficultatem quam posteà Galli objecerunt. Et vigesimo ac vigesimo primo die exemplar doctrinæ tradiderunt: ut illic stabiliretur, quod erat quale suo rudi Italico stilo refert Suavis: sed non modò illud ibi firmatum non fuit, sed ne sententiæ quidem super eo à Patribus dictæ sunt, propterea quòd Oratores Septemviri Saxonis Ducisque Wirtembergici petiere, ut earum rerum tractatione tantisper supersederetur, dum ipsorum Theologi audirentur. Quapropter die 25. Januarii quinta Sessio celebrata est, prorogatis Decretis, quæ posteà numquam ad trutinam revocata sunt, nedum promulgata. Putaverim equidem falsum ab Ajala fuisse narratum non datâ operâ, sed imprudenter; cumque reverà ille articulus aliquâ ratione fuisse expensus ætate Julii, hinc illum post tot annos lapsum esse vitio memoriæ, quæ sæpe inter incertæ mentis tenebras amore sui depravata, nobis ipsis testatur confidentiâ parum fideli, id quod optamus.

Ita se habuit certamen illud inter primum Legatorum, & Segovien sem Antistitem: & reipsâ hujusmodi erat rationis fundamentum. Quisnam posteà præcipuæ controversiæ fuerit exitus, post multum temporis ac negotii, in historia constabit. Etenim quemadmodum Natura plus artis ac laboris impendit in ea opera, quorum effector ac receptor unus & idem est, & in quibus vita bonaque constitutio cujuslibet animantis sita est; ita prudentes hominum cœtus summam impendunt solertiam iis decisionibus, quarum judices & judicati iidem ipsi sunt, & ex quibus vita bonaque Reipublicæ constitutio pendet.

CAPUT XVII.

Diploma Pontificis ad reformanda Vaticana Comitia. Mantuani propositio in conventu de Mansione. Regis Catholici literæ ad Hispanos Præsules. Cæsaris literæ ad suos Oratores. Sessionis prorogatio Gallis postulantibus priùs Pontifici probata, posteà improbata, sed serò. Lotharingi Cardinalis adventus.

1. DUm Patres tam acri studio rem gerebant, Pontifex suam quoque operam naviter locabat. Quò Reipublicæ Christianæ ac Synodo satisfieret, duo potissimùm necessaria censebantur; emendatio Aulæ Romanæ, & Episcoporum mansio suas apud Sedes. Quod ad prius spectabat, complures à Paulo III. ac successoribus editæ fuerant salutares Constitutiones, quæ paulatim suaviter deleverant plurimas ex pristinis corruptelis, partim, ut assolet, ab negligentia inductis, partim ab indulgentia. Sed adhuc reformandum supererat opus supra reliqua conspicuum, & à quo rectè constituto reliquorum probitas manat, hoc est, summi Pontificis electio. Hæc, quæ omnium inter mortales optimè constituta esse deberet, omnium pariter difficillimè institui posse ab humana prudentia noscebatur: leges reliquæ vim capiunt ad regendum à brachio executoris, dominantis in eos qui legibus obligantur; hic lex præscribitur ejusmodi capitibus, quæ nullum sibi Principem agnoscunt cùm illa observanda est. Ex altera parte, in re tanti ponderis, privatarum animi affectionum quasi incantatio, maximorumque Principum respectus, id cuique tamquam licitum depingunt quod in rem suam conducit, Julius III. sicuti narravimus, diploma post diutur-

nam consultationem dictaverat ad reformandaComitia Pontificia: sed antequam ea lex à solemni promulgatione vitam caperet, ob mortem legislatoris necesse fuit haberi Comitia. Jam verò Pius IV. converso in idem animo rem complevit, missaque ad Legatos Constitutione, pollicitus simul est, complures alias se vulgaturum, & ad ipsos missurum, jam à se confectas ad Aulam emendandam. Sed notatu dignum est, eam de Comitiis Constitutionem, tametsi jam fuisset vulgata quantum ad ejus absolutam efficacitatem satis erat, tamen universè sic latuisse, ut Pontifex, in appendicula ad epistolam, quacumque fuisset ratio, Legatis prohibuerit, ne per eos dies illam cuiquam communicarent. Legati lectio diplomate illud impensè commendarunt, respondentes pro more, (a) oprare se, ut lex adeò sacrosancta serò deduceretur in opus.

(a) *Epist Borrom. ad Legatos, ultimo Oct. & Legatorum ad Borrom 8. Nov. 1562.*

2. Quoniam autem Suavis affirmat, hujusmodi emendationum leges parum prodesse, cùm eas liceat non exequi, oportuisset inventum aliquod ab ipso tradi ad Christianam Rempublicam corrigendam quadam paginâ tantæ virtutis, ut ea posteà electio à voluntate & efficacia executoris minimè penderet. Profecto ea Pii IV. sanctio, quod attinet ad rem ipsam, etiam in præsentia observatur; quin illi nova severitas addita est per alteram Gregorii XV. sanctionem. Quare, tametsi spectatâ ideâ illius sanctitatis, quâ opus esset in eligendo Christi Vicario, animadvertatur ea electio in quibusdam deficere; contingit hîc perinde ac in maculis adamantis, quæ si forent in corpore minùs lucido ac verso, non certè maculæ, sed decora viderentur. Exputet unusquisque, quibus angustiis domicilii ac famulatus coarctentur in Comitiis diutius tam inclyti Ecclesiæ Proceres, & eorum complures senes, & imbecilla valetudine; quàm multis vinculis juramentorum ac censurarum in foro interiori, infamiæ & privationum in exteriori illigentur; quo arcani repagulis ea peragatur electio: ac posteà oculos convertat ad alias plurimas rationes quibus conferuntur, & quavis ætate collati sunt principatus in orbe terrarum; dijudicetque, ullane ad hanc accedat sive legis honestate, sive actionis dignitate. Si, quod ampliùs optandum supereset, tunc sperari poterit, cùm Omnipotens dextera duo præstiterit beneficia; cùm evellerit à Præsulum Ecclesiasticorum animis innatam in homine appetentiam dominatus, & efficaci afflatu Principes ita coërceat, ut electionis judicium arbitriumque electoribus integrum illi relinquant.

3. Quo tempore Pontifex Christianorum votis in eo negotio mansionis. Communicaverant ipsi cum Pontifice (b) paratum Decretum, quò quid ipse vellet cognoscerent, antequam Patribus proponeretur: ad quod efficiendum præstolabantur absolutam sententiarum dictionem de Ordinis doctrina. Sed mutato consilio utrumque præverterunt, eo Decreto conventui proposito, quamquam alterum, nimirum Pontificis comprobatio, postridie ipsis innotuerit, eòque illis charior, quò improbatio fuisset inutilior, quippe quòd non consilium, sed ipsum opus improbaretur. Ad eam agendi festinationem impulsi sunt ab instanti Gallorum adventu, cùm cautius agi censeretur, si cœptum negotium, & non integrum hi reperissent. Dum itaque de Canone septimo disputatio vehementiùs ferveseeret, (c) Mantuanus cujusdam cœtus initio in hanc sententiam verba fecit.

(b) *Literæ Borrom. 4. Nov. & ex supra allata epistola Legatorum ad ipsos.*

(c) *Acta Arcis Æliæ & Diarium, 6. Novem. 1562.*

4. Debitori cùm statutum solutioni tempus advenerit, procrastinandum non esse, ubi suppetit unde solvat: Legatos esse Concilio debitores in articulo mansionis, adesse solutionis diem, utpote promissæ cùm de Ordinis Sacramento agendum esset; Legatos quidem esse solvendo, adeoque dilationem recusare. Duo sibi superesse significanda, alterum quod commendaret, alterum quod rogaret. Prius esse, cùm fuisset propositum in conventu 11. Martii, ut excogitaretur ratio quâ Episcopi residerent, in quo niti videbatur bonus Ecclesiæ status, fuisse Patres transgressos nescio quo pacto ad id quod Legati numquam proposuerant, hoc est, ad disputandum, cujusnam juris esset debita Episcoporum mansio apud suas Ecclesias; atque à disputationibus ad contentiones progressos. Quò tunc declinaretur offensio, fuisse recisam tractationem, atque ad hoc tempus repositam. In præsentia ipsis considerandam tradi Decretum quoddam, ex imitatione veterum Conciliorum, ubi præmiis invitarentur Episcopi, & pœnis adigerentur ad residendum: eam rationem videri & validiorem ad observantiam, & tutiorem à periculo, ne præterita certamina rursus excitarentur. Cæsari ac Regi Catholico illud probari, ac censeri probatum iri pariter Regi Christianissimo, quando Lansacus ipsius Orator, tanta auctoritate ac prudentiâ vir, palàm fecerat, se nihil laborare ex hoc an ex illo jure declararetur esse mansio, sed tantummodò ut ea observaretur à ab eo qui erat à secretis cunctos audituros Decretum: munus esse Legatorum, illud proponere, Patrum judicare: ad hoc judicium spectare id, quod secundo loco ipsos rogaturus reservarat; præoculis haberent, esse se lucem mundi, à Deo positam in monte, & supra candelabrum Ecclesiæ. Decere ipsos disceptare sacræ Scripturæ Patrumque testimoniis, non iris & contumeliis: nullam efficaciorem congruentioremque superesse rationem ad obliterandam memoriam præteritæ acerbitatis, quàm pacem ac modestiam in futuris congressibus.

His dictis, ab eo qui à secretis erat recitari Decretum jussit, quò Patres maturè sententias ferrent: delù verò de Ordinis doctrina sermones habiti. Sententiam hujusce Decreti non affero, cùm alibi proferenda sit, postquam eâ sæpiùs mutatâ ac reconcinnatâ, res tandem absoluta est.

5. Multis hîc erroribus implicat se Suavis. Quatuor à Legatis exagitata consilia describit, habitamque inter eos consultationem, unde id consilii susceperet; ignorans, agitata consilia fuisse solùm tria, & hujus suscepti electionem; à Pontifice profectam, sicut indicavimus. Quin cùm ipse anteà falsò narrasset, significasse Pontificem, curandum primo loco, ut in ipso negotium reponeretur: si verum id foret, quo pacto licuisset Legatis hoc ipsum præterire, & extemplò proponere sanctionem præmiis ac pœnis refertam? Verum quidem est id quod fortasse decepit Suavem, (d) suasisse Pontifici Vicecomitem, ut sibi rem remittendam curaret, id plerisque Patrum in Synodo postulantibus, simulque dissuasisse, ne Constitutio proponeretur; sed responsum est, priùs haud placere Pontifici, posterius placere, quod sententiæ Bolani Brixiensis Episcopi consonabat, idque à Borromæo Legatis significatum fuisse.

(d) *Epist. Vicecom. ad Borromæum, 5. Octob. & responsum 13. Oct. 1562.*

6. Multo minùs introspexit Suavis causam, quæ rei proponendæ moras abrupit, cùm id ipse querimoniis Præsulum ob cunctationem tribuat: sed nullus reipsa tunc de eo sermo erat Patribus, fervidâ Episcopatus disceptatione occupatis. Verùm Legatis calcar subdidit Gallorum adventus, sicuti narratum est.

Denique quoniam comminiscitur, hujusmodi Decretum propositum Patribus parum placuisse, satis mihi sit, illi opponere contraria verba Petri Consalvi Mendozæ Episcopi Salmanticensis, quæ sunt: *Ingenti omnium aclacritate.* Nec ampliùs in præsentia de Suavi.

7. Idem Mendoza scribit, cùm certò constaret de proximo Gallorum accessu, fuisse Hispanos admonitos ab eo qui Piscario à secretis erat, nomine regio, audiri, novos illos Præsules adventare animo haud benè affecto in Apostolicam Sedem. Quocircà suos à rege juberi, ut eam nervis omnibus tuerentur, cùm id postularet Dei obsequium & Reipublicæ Christianæ, eâ præsertim tempestate, quâ sacro sancta illâ Sedes tam concordi conatu ab hæreticis oppugnabatur & quatiebatur. Respondit Mendoza, grates à se DEO persolvi, quòd mentem sibi injecisset Regiæ conformam, antequam sibi illius jussio innotesceret; unde fortasse ipsius opera multa in Pontificem detrimenta desiissent. Eosdem animi sensus profitebatur Guerrerus: etenim tam ipse, (e) pro eo quod scripsimus, quàm reliqui, concedebant summo Pontifici Jure Divino prærogativam supra Episcopos, potestatemque eos suspendendi & privandi. Quapropter idem in confessu hac suâ mente patefactâ, simul conquestus vehementer fuerat, quòd à quibusdam ipse & reliqui Nationis suæ appellarentur aversi ab Apostolica Sede, quæ semper ab ipsis vel sanguine fuerat ac fuisset propugnata.

(e) *Epistola Oratoris Florentini ad Cosmum Ducem, 5. Nov. 1562. & variæ literæ Jadrensis Archiepiscopi.*

8. At Ferdinandus aliquod conjunctionis genus cum adventuris Gallis injunxerat suis Oratoribus. Ad eos (f) scribebat de præteritæ Sessionis successu, rei gestæ acquiescendum esse; sibi verò curæ futurum id quod suorum subditorum saluti conduceret, quod spectabat ad impetrandam Romæ Calicis concessionem. Ægro admodum animo audiri à se, complures Episcopos ad suspendendam Synodum propendere; quamobrem velle se, ut Oratores pro viribus obsisterent. Conqueri se pariter, quòd intelligeret, de morum emendatione vota tepentia præ se ferri à reliquis, exceptis Gallis. Studerent Oratores efficere, ut in eam incumberet omni curâ Concilium, sepositâ dogmatum tractatione, aut certè utroque simul opere promoto. Confidere se, plurimùm ad id profuturum novorum Galliæ Præsulum adventum: cum his concorditer se gererent Oratores sui: ubi universalis emendatio obtineri non posset, quemadmodum utilitas Christianæ gentis postulabat, suarum propriam ditionum conquirerent. Et quando Præsides sibi significarant, in volumine à se misso haberi quædam, quæ si proponerentur, offensionem animique molestiam Synodo allatura essent, ea Oratores auferrent, reliqua verò proponerent. Præcipuo studio remedia perquirerent Clericorum concubinatui, simoniæ, luxui, pravæque distributioni proventum Ecclesiasticorum. Addebat, suas ad aures perveniisse declarationem Gallorum, quâ ostendebant, molestum sibi futurum adventum Lunensis Comitis titulo Oratoris Cæsarei (id erat in animo Hispanorum & à Pontifice proponebatur ad evitanda prærogativæ litigia) de rei veritate perquirerent, ac se tempori certiorem facerent. Et vox illa, quam Cæsar audierat, haud vanam trahebat originem: siquidem Lansacus ad Reginam scripserat, (g) Id ubi accideret, nec ipse priùs mandatum regium oppositum accepisset, nolle se Lunensi cedere, nisi præmissâ Synodi declaratione, sibi tamquam Oratori Regis Christianissimi primam sedem post Cæsareos Oratores deberi.

(f) *Literæ signatæ ultimo Sept. & 4. Octobr. & Tridentum delatæ 15. Octob. 1562.*

(g) *20. Septembris 1562. in commemorato volumine Gallico.*

9. Cæterùm Galli, intento animo ad impetrandam moram tantisper dum Lotharingus accederet, se leniter gerebant. Quare cùm ipsis traditi fuissent parati Canones ad reformandos mores, (h) summopere eos commendarant; tantummodò desiderantes, ne per quamcumque limitationem Sacerdotiorum multitudo permitteretur; quamquam de hoc eodem postulato paulò anteà subridens Pontifex Oratori Gallico dixerat: (i) Valdè idoneum ad illud promovendum fore Lotharingum, qui plurima Sacerdotia possidebat, trecentis scutorum millibus inde provenientibus in annos singulos: *Nos verò* (adjecit Pontifex) *unicum obtinemus; eoque contenti sumus.* Lansacus posteà (k) à Legatis petierat, ut dies aliquot protraherent Sessionis diem, propositionemque Canonum, de quibus dictum est, quandoquidem Lotharingus non modò discesserat, sed jam propè aderat. Faciles ad id se præbuerant Legati duplici ex causa: altera: quòd ipsis injunxerat Pontifex, ut decem aut duodecim dies illum præstolarentur, ubi certum esset eum intra hujusmodi spatium adfuturum; id antem liquere videbatur ex literis Piscarii, quibus certò ac diserte affirmabatur, propè jam esse Lotharingum: altera, quòd ex antegressa intermissione conventuum ad conveniendum de septimo Canone cum Hispanis, & ob prolixas super eo Patrum disputationes, adhuc immatura supererant reliqua argumenta, quæ imminenti Sessioni parabantur. Lansacus optatâ cunctatione potitus, haud ægrè tulit, ut interim proponeretur Decretum de mansione, sibi à Legatis ostensum; ac per eam occasionem iterum insinuavit, se nihil laborare, hoc an illo jure præcepta declararetur mansio; quod in memoratum conventum retulit Mantuanus.

(h) *Responsum Legatorum ad Borromæum 22. Nov. 1562.*

(i) *Literæ Insulani ad Reginam, 2 Oct. 1562.*

(k) *Literæ Legatorum ad Borr. 9. Nov. 1562.*

10. Discessit Lansacus, (l) obviàm iturus Lotharingo, & Ferrarius dilationis postulatum iteravit, eamque ad dies quindecim petiit: etenim, sicut ipse ajebat, eodem die duodecimo Sessioni præscripto perventurus erat Lotharingus; idque Mantuanus proposuit in cœtu (m) nonæ diei. Dixit, prætermissionem cœtuum postremis diebus, compertam omnibus, nec sine dolore memorabilem, utpote ab humanis animorum affectionibus profectam, impedimento fuisse, ne ad diem præstitutum argumenta digererentur; adeòque censere Præsides Sessionem ad alios quindecim dies esse retardandam: præterquam quòd brevi Lotharingus

gus Cardinalis adfuturus erat, cujus doctrina, prudentia atque dignitas etiam solæ per sei eam cunctationem merebantur. Cui omnes consensere; quin aliquibus novus terminus visus est angustior.

(l) *Epist. Legatorum ad Borr. 9. Nov. 1562.*

(m) *Prædicta epistola, & Diarium eodem die.*

11. Cùm adventaret Lotharingus, (n) Pontifex ad significationem honorificentiæ obviam illi misit Româ, cum eodem posteà venturum ad Synodum, Carolum Grassium Episcopum Montis Falisci, & postmodum nobilioris coloris veste cohonestatum: consimilem urbanitatem Legati per Urbanum Roboreum Senogalliensem Antistitem adhibuerunt. Grassius perfunctus erga Lotharingum injunctis officiis, eum posteà Tridentum (o) antevenit, ob causam quam mox exponemus; Senogallensis verò ipsum comitatus est. Ex his alter coram cunctis Legatis, alter per literas ad Mantuanum multa retulerunt (p) de miti religiosoque Lotharingi animo, longè alia ab iis quæ fama vulgarat, & suspicio crediderat. Quin Grassius narravit, tantà illum pietate in Apostolicam Sedem esse præditum ut etiam obtulerit, se in conventu sententiam non dicturum, quam anteà Pontifex non lustrasset. Sed adversa prior opinio tam constanter obduruerat, tam altè inhæserat hominum judiciis, etiam prudentiorum rerumque peritiorum, ut quamvis in eandem sententiam cum Pontifice verba faceret Orator Gallicus, pro ignavia haberetur, habere fidem melioribus hujusmodi nuntiis. Ac per eos dies scripsit Amulius ad Seripandum; (q) Cùm bona verba sint quædam merx parvi pretii; opus esse ad ferendum de animi sensu judicium, manum linguam adspicere.

(n) *Epist. Pontificis ad Legatos, ul. Oct. 1562.*

(o) *Diarium 11. Novem.*

(p) *Literæ Legatorum ad Borrom. 12. Nov. 1562. & Mutinenses ad Moronum, eodem die*

(q) *Literæ Amulii ad Seripandum, à Musotto asservatæ.*

12. Nolo in hoc negotio dissimulare rem gestam, cujus notitiam à me plurimi mercatus est Suavis, ut eam acu suâ pingeret, ac variaret. Quamquam verum sit id quod ipse narrat, Pontificem haud consentaneum rationi duxisse adventum Lotharingi Sessioni prævertere, jussis proinde Legatis, sicuti dictum est, eam prorogare: verum quoque est id quod Suavis ignoravit, fuisse posteà in Pontifice mutatum sententiam; quocirca per expeditum tabellarium (r) Legatis mandatum revocavit, & prolationem prohibuit: & quò unà cum re gesta ejus pariter causa innotescat; opus est aliquanto altiùs narrationem redordiar. Ante mensem & ampliùs Orator Gallicus iteraverat, apud Pontificem consuetas petitiones (s) moræ, quò Lotharingus Cardinalis expectaretur, & qui desciverant ad Concilium traherentur. Sed primò Pontifex conquestus erat, quòd ex unà parte, cùm Synodus per aliquem etiam rarum eventum quidquam aggrediebatur se petente, Principum administri expostularent, quasi Patribus à se libertas adimeretur; ex altera verò se quotidie stimulari, ut hoc illudve, quo ipsis placeret, à Concilio conquireret. Posteà subjecerat, moras hasce postulari ex vanissima spe efficiendi ut Synodo subjicerent se Britanniæ Regina ac Protestantes, qui numquam ibi interfuturi erant, satis certi, nonnisi proscriptiones inde se reportaturos: adventum quoque Lotharingi sæpè incassum fuisse promissum: sibi nuntiari, Lotharingum tunc ad alia prolixa negotia distrahi; at ubi reverà iter ageret, & ad eum præstolandum opus foret paucos dies Sessionem protrahi, suam ad id operam impensurum.

(r) *Epist. Legatorum ad Borr. 16. Nov. 1562.*

(s) *Epist. Insulani ad Reginam, 2. Oct. 1562.*

13. Post breve temporis spatium, & in eodem colloquio cum Oratore, Pontifex suspiciones de immodicis Lotharingi consiliis apud se confirmarat. Etenim cùm postremo adductus ad ipsum fuisset ab Oratore Bartholomæus à Bono, Regis familiaris, qui recens Romam advenerat, & redeundi in Galliam petebat veniam; Pontifex, quò ille ferret spargeretque in eam regiam proba consilia, eadem cum eo verba repetiit de Concilio, quæ cum Oratore illic adstante jam habuerat. Bartholomæus verò plura de Lotharingo Cardinali, ejusque sensibus ad Hugonottos pacandos locutus est, narrans, Lotharingum sibi die quodam significasse, Salubre consilium à se putari, ut Missæ Divinæque psalmodiæ Gallico idiomate celebrarentur, & pro eo quod ipse in Ecclesia Rhemensi peragebat, eodem sermone administrarentur Sacramenta, Ad quæ Pontifex placidè respondit, licere Cardinali id Synodo proponere, sed in Germania minimè profuisse.

14. Non tamen ex ea, aliisque similibus narrationibus Pontifex à promissa mora recesserat, quin illam confirmarat: cùm enim Abbas Mannensis (t) ipsi diceret, putandum esse, Lotharingum id temporis jam iter facere, rogaretque Pontificem ne Cardinalem cogeret ad iter adeò præceps, adeoque vitæ suæ periculosum, cujusmodi fuisset, si festinaret adesse Tridenti præscripto Sessioni die, sed commodum octo dierum spatium adhuc illi concederet, quæ mora nihil detrimenti Concilio, magnum Cardinalis incolumitati momentum afferret; respondit Pontifex, se commendaturum Legatis ut consensum Patrum curarent, dummodò constaret, Lotharingum se jam in viam dedisse, & hoc ipsum ab illo postularet. Reipsa Tridenti de itinere constabat, & ab Oratorum postulatis, Cardinalis simul ac Regis nomine, illius postulatio supplebatur. His conformia locutus erat Pontifex cum Grassio, dum ad Lotharingum mittebat: sed res posteà viriis modis priorem speciem mutarat.

(t) *Literæ Borrom. ad Legatos, 4. Nov. 1562.*

15. Scripserat Lansacus (u) Tridento ad Reginam exeunte Octobri, se omni conatu dissolutionem Concilii, de qua sermo habebatur, impediturum; adjecitque id quod de Romanis Pontificibus sæpè suos ad Principes scribunt Oratores, decepti vocibus Aulicorum, ambitione & insatiabili famâ laborantium, adeòque propinquam semper eclypsum præsagientium, quâ mundus inferior perturbetur; expectari ex plurimâ versimilitudine vicinum obitum Pii, senis & infirmâ valetudine. Proinde sibi significaret Regina, quo pacto & quo loco, id si contingeret, ipsa mallet electionem haberi, an Romæ à Cardinalibus, an Tridenti à Concilio: illâ siquidem cum Hispano Rege concordi, certum rei exitum pro ipsorum arbitratu futurum. Existimare, se, ad evitandum omne schisma, optimum fore, si creatio retardaretur usque ad exitum Concilii, & in eo leges futuro Pontifici præscriberentur, cui posteà minimè licuisset illis jam sanctis se subducere.

(u) *26. Oct. 1562. in numerato volum. Gallico.*

16. Ea Gallicorum ministrorum molimina, quantum mihi videor animadvertere, Romanam Aulam haud latuêre. Illud extra dubitationem affirmare possum, postridie quàm Pontifex ea postrema Legatis Concilii commisit, Abbatem Nichettum, à Legato Galliæ (x) missum, illi significasse, tametsi Lotharingus Cardinalis ac socii fese ostenderent, & forte esse suos apud animos se putarent agnos & angelos; absona tamen opinamenta ferre, ex quibus laboris plurimum perturbationisque posset enasci. Ferrariensis etiam Cardinalis suo chirographo Pontificem monebat, Lotharingum quidem sibi asseveranter affirmasse, rectam in se mentem inesse de duobus præcipuis, de quibus ipsum certum reddi studuerat, nimirum, ut auctoritas Pontificia illæsa persisteret, & ne Synodum prorogandam ipse curaret; tamen prudentem sibi cautionem videri, si Legati defensionem molirentur, paratique forent ad obsistendum, & ad suam adhibendam auctoritatem cum iis, quibuscum oporteret; cùm prævalida evadat munitio, ipse animus ad excipiendam sustinendamque aggressionem paratus: & in publicis rerum Gallicarum narrationibus, ab eo missis ad Pontificem, habebatur, audiri, Cardinalem suosque Parisienses accedere paratis animis ad excitandam quæstionem de prærogativa inter Synodum ac Pontificem.

(x) *Literæ Borrom. ad Legatos in communi, & ad Mantuanum seorsim 6. Nov. 1562.*

17. Cunctæ hujusmodi notitiæ simul coactæ adduxerunt Pontificem ad eam duram conditionem, ad quam rediguntur nonnumquam Principes, aut suæ famæ aut publicæ salutis lædendæ; ratusque minus malum se lædere, devenit in consilia specie quidem periculosa, ac vituperationi obnoxia, quasi adversantia meritis Nationis, ac promissi vinculo, quò Synodus celeriter conficeretur, simulque sibi cautum esset ab eo torrente, qui, prout metuebatur, ingruebat ad prosternendam auctoritatem Collegii ac successorum, à quâ rebatur Ecclesiæ, adeoque Fidei unitatem pendere; idcircò tam festinato retardationis mandata revocavit. Quamquam enim animadverteret, etiamsi adventum Lotharingi eâ Sessione præoccupasset, non idcircò materiam turbidis illius consiliis subtractum iri; consideravit tamen, & Legatis proposuit, non modico futuram emolumento antecedentem decisionem duplicis articuli, unde facilius accendi posset seditio de mansione & institutione Episcoporum, qui articuli eâ sessione erant definiendi.

18. Sed hæc mandati revocatio serò pervenit, cùm pridie decreta fuisset prorogatio. Quod gravi notâ Pontificem Synodumque liberavit: siquidem cùm ea inscriberetur essetque Oecumenica, coacta per antegressam invitationem cunctarum gentium Christianarum, nimium contra suum nomen & officium egisset, si dum egregia illa Præsulum cohors præ foribus stabat, fuissent, ut ita loquar, depulsi, prævertente eorum accessum per diem unicum Sessione, adeoque patefactâ opinione, tum de illis, tum de inclyta natione Galliæ, aut vilissimâ aut pessimâ. Quamobrem etsi Legati significarent Pontifici, se magnam molestiam passos, quòd ipsius jussa tempori non accepissent, animadvertere mihi videor, eos in sinu magnæ id sibi prosperitati duxisse.

19. Paucas post horas Fererius ab illis petiit, ut quando Lotharingus Piscariam jam pervenisset, triduo illinc distantem, cœtus usque ad ipsius adventum intermitterentur, quò majorem sententiarum numerum audire posset in quæstione, quæ tunc fervebat, de Episcoporum auctoritate. Præsides considerarunt, ex una parte moram illam ad summam rei parum conferre, quandoquidem non plures quàm octo decemve in conventu diebus singulis loquebantur, adeoque impediri non posse quò minùs Lotharingo liceret per tempus dimidiam certè sententiarum partem audire; sed ex altera, gratificationis dulcedine, aut amaritie repulsæ nimiùm posse oris sensum variare in eo primo libamine, eaque propter promptò animo consensere. Adfuit paulò pòst Grassius præmissus à Cardinali ut suo nomine prorogationem peteret, quam impetratam ignorabat: (y) ejusque literas attulit ad Legatos, Brixiâ scriptas, (z) in hanc sententiam: Videri sibi, utpote Synodo jam propinquo, aliquam obsequii significationem præmittendam erga ipsos, qui Præsidum munere fungebantur, ratum, se priùs fuisse per illud officium meram reverentiam exhibiturum, quoniam tum ipse tum comites diligentiam omnem impenderant, ut ante destinatum Sessioni diem pervenirent. Verùm cùm ipsis nec celerius iter conficere licuisset, nec jam per summam lassitudinem liceret in tempore adesse Tridenti, illos à se rogari, etiam nomine venerabilium illorum Præsulum comitum suorum, ut paucos dies Sessionem retardarent. Episcopum Montis Falisci ad se missum à Pontifice, ut ipsum inviseret, ac deduceret; qui sibi significarat: habere se in mandatis, ut idem peteret, à Præsidibus Pontificis nomine. Cùm spatium tam angustum cerneret, voluisse iter festinare per dispositos equos, ut id muneris coram exequeretur: idem etiam præstiturum Ferrenium, ad quem ipse ea de re scripserat. Postremò se petere à Legatis, ut per alterum ex illis, quid ipsi statuerent sibi significarent. Atque ita nutu quodam reverenti ac remoto illis indicabat, velle se hanc anticipatam notitiam, quia fortassis haud posteà existimasset posse cum dignitate sui Regis suæque nationis adesse Synodo, si hæc per repulsam ostenderet aut supervacaneam aut suspectam a se censeri propinquam illam honestissimorum collegarum cohortem.

(y) *Apparet ex epistola Lotharingi ad Pontificem, infrà adducenda.*

(z) *Hæc epistola scripta die 9. Novembr. & responsum 12. extant inter commentarios Burghesiorum.*

20. Legatorum responsio amorem simul & honorem abundè præstitit. De mora Sessionis rescripsere, opus minimè fuisse literis Cardinalis; ad simplicem Oratoris petitionem in longius quàm necesse foret spatium fuisse protractam. Addebant, ad æstimationis amorisque argumentum, eo ipso die paratum cœtum ab ipsis esse revocatum, eò quòd Ferrerius dixerat, gratum Cardinali futurum, Patres audire super Ordinis argumento, quod tunc agitabatur. Cum hoc responso Grassium remisere.

21. Diu habita sunt consilia de excipiendo Cardinali. Rem describens Suavis dicit, & forte in probatis monumentis reperit, exceptum fuisse eo modo, qui videtur in Diariis usurpatus cum eodem Cardinali a Legatis Concilii Bononiam translati, cùm ille Romam pergens illac iter habuit; & tamen reverà ita non est. Tunc Legati obviam illi usque ad Urbis (a) portam ivere, veste Carbasinâ, *Rochettum* vulgo dicunt, quæ urbanus habitus est: nunc verò visus est aspectabiliorem personam agere, dignamque honore ampliore. Quare non solùm præmiserunt

obviàm longo itinere ipsorum familias (*b*) cum Episcopis compluribus; sed ipsi quoque extra Tridentum per aliquem viæ tractum exiverunt, & habitu viatorio, iis omnibus per Grassium illi prænuntiatis. Duo primarii Legati in medio ipsum collocarunt, reluctantem in hoc eâ repugnantiâ, cujusmodi esse solet, quæ non meri officii causâ, sed ex animo habetur, tametsi eamdem honorificentiam illi Bononienses præstitissent: duo reliqui Legati cum Madruccio subsequebantur, & post illos Oratores Ecclesiastici Cæsaris & Regis Poloni, & centum ac triginta unus Præsules, absentibus reliquis, (*c*) propterea quòd ejus adventus expectationem celeritate prævertit. Ante illum ferebantur in equis Oratores laici tum Veneti, tum Galliæ, tum Florentiæ: cum Cardinali venerunt quatuordecim Episcopi Gallici, (*d*) tres Abbates, & duo de viginti Theologi, plerumque Sorbonistæ, & hi sumptu regio: reliqui à peculiaribus Episcopis adducti. Ejus adventus apud complures metum in lætitiam vertit, sive ob eam voluptatem, quam secum semper affert majestas amicam speciem induta, sive ob eam occultam vim, per quam in homine recti animi sui habitudinem aliis persuadent, ejusdem dicta nescio quo soni, actuum, & oris temperamento condita, suprà quàm omnis eloquencia aut literis aut legationibus enitatur.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 12. Novembris. 1562.*

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 16. Novembris Diarium 19. & Acta Paleotti.*

(c) *Epistola Fuscararii ad Moronum, 16. Novembr. 1562.*

(d) *Epistola Legatorum Episcopos 12. numerat: sed reliqua monumenta 14. Causa varietatis est: quia duo ex illis 14. aliquantulum vetrò substitere valetudinis causa, uti scribit Orator Florentinus ad Ducem, 16. Novembris 1562.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER DECIMUS NONUS.

ARGUMENTUM

DOCUMENTA *Lotharingo Cardinali tradita. Sebastianus Gualterius Viterbiensis Antistes ad agendum cum eo à Pontifice missus. Exceptus in cœtu Lotharingus. Literæ Francisci Regis ad Synodum. Oratio Lotharingi, & responsio reddita priùs à Mantuano, dein ab Archiepiscopo Jadrensi. Altera oratio deinceps habita ab Oratore Ferrerio. Alienatio Lotharingi à Simonetta Legato, & variis ejus sensus indicati Præsidibus & Gualterio. Sessio prorogata, & quâ conditione. Memorabilia quorumdam optimatum funera. Discessus Oratoris Bavarici ob dissidium cum Helvetio. Varia agitata consilia ad concordandas sedes Oratorum Gallici & Hispanici, sed irrita. Adhibita à Molinensi Senatore studia apud Hispanos Præsules. Perturbatio in cœtu excita ab Episcopis Guadicensi & Aliphano. Maximilianus Bohemiæ Rex, Romanorum Rex renuntiatus, & edita in Synodo ea de causa lætitiæ argumenta. Regis Navarri mors. Prima Lotharingi dissertatio de institutione Episcoporum, cui complures, non item omnes Episcopi Galliæ adhæsere. Canonum forma ab eo proposita in agitatis argumentis. Alia ejusdem sententia de mansione. Novæ literæ moderatæ Regis Hispani ad suos ministros, ne Pontificem neque Gallos læderent. Lotharingi querela. Sessio iterum prorogata, & quo pacto. Vicecomes Romam à Legatis missus, & quibus mandatis. Impensa à Gualterio opera ad abstergendas suspiciones mutuas inter Pontificem & Lotharingum. Pelveus ad Archiepiscopatum Senonensem promotus. Supplicatio habita ob religionis negotia in Gallia, ac brevi allati nuntii victoria à Catholicis reportata. Edita ob id gaudia. Creatio Cardinalium Gonzagæ & Medicei. Consilium Pontificis adeundi Bononiam, cohortantibus Seripando ac Lotharingo, dehortante Mantuano. Tradita Legatis à Pontifice mandata de ratione agendi cum Lotharingo componendique controversias; ac liberum eorum responsum. Quartus Februarii dies Sessioni statutus. Triginta quatuor postulata ab Oratoribus Gallicis exhibita Legatis. Gualterius Romam missus, de iis actaurus cum Pontifice nomine Lotharingi. Excogitata ratio à Legatis & Lotharingo ad concinnandos Canones de auctoritate Summi Pontificis & Episcoporum, & repugnantia, quam is offendit in suis Gallis, atque in Hispanis. Lotharingus & Madruccius electi cum facultate alios advocandi ad componendum Decretum de mansione. Difficultates & contentiones exortæ in eo conventu. Decretum pluribus ex delectis Patribus probatum, sed obices injecti posteà à multis Canonum peritis. Lancellottus missus ad Lunensem Comitem, tamquam ad destinatum Catholici Regis Oratorem, ut is festinaret. Illius reditus, & allatum ab eo responsum. Declaratio ab Oratoribus Gallicis habita de prærogativa Concilii supra Romanum Pontificem, à Legatis viriliter rejecta. Adventus Oratoris Sabaudi. Reditus Vicecomitis Româ & allatæ ab eo responsiones. Desperata concordia conficiendi brevi Canones & Decreta, adeoque prolata Sessio ad vigesimam secundam Aprilis; injuncta interim etiam in tractatione Sacramenti Matrimonii. Sensus præcedens Præsidum, Lotharingi, & Oratorum de hac prorogatione, & variæ de illa sententiæ in conventu.*

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

Prima Lotharingi colloquia cum Legatis, & mandata ipsi tradita.

1. LOTHARINGUS postridie quàm ingressus est, (*a*) unà cum Oratoribus Galliæ Legatos invisit, præmisitque, duo rerum genera à se propositum iri, quarum alteræ ad Regem Christianissimum, alteræ ad se spectabant: A se orsus est, & commemorato veteri Regis consilio ipsius ad Concilium mittendi, hactenus insuperabilibus obstaculis retardato, dixit: Quemadmodum ad id oneris suscipiendum impulsus ipse fuerat studio erga Religionem Catholicam, erga quietem communem, erga utilitatem sui Regis, suæque nationis; ita adhibiturum se agendi rationes, iis quæ intendebat profuturas; suumque animum firmè statuere, Legatis obsequi plenâ sui submissione, utpote ministris Apostolicæ Sedis; cui summopere se obnoxium agnoscebat, tum ob acceptam Purpuram, tùm ob alia singularia beneficia; præsertim verò se humilem addictumque famulum Pio Pontifici profiteri. Posteà converso ad alteram partem sermone, Legatos salutavit Regis nomine, cujus literas ad ipsos & ad universam Synodum datas à se geri significavit: earum summam esse: Illis ob oculos ponere præsentes calamitates sui olim felicissimi & gloriosissimi Regni, quibus admovenda ab eo sacrosancto Conventu remedia expectabantur, pro eo ac Oratores exposuissent ex recentibus mandatis, quæ ipse detulerat, ab ipso Rege Christianissimo, à matre, à fratribus, à Rege Navarræ, & ab aliis regii Consilii proceribus subscripta. Optare se ad generalem cœtum admitti, ubi quæ sibi injungebantur exponeret; præcipuè verò excitum in Germania rumorem, in ea Synodo statutum iri fœdus inter Catholicos Principes in Protestantes, qui propterea multis suspicionibus commoti varia inter se agitarant. Regem Galliæ in eo pro suo officio se gessisse, satis gnarum ab hujusmodi fœdere fœdus alterum haud minùs validum inter adversarios excitum iri quò in Republica Christiana incendium inextinguibile accenderetur. Demum concluſit: Se hoc jam functum munere Regis nomine, relicturum rerum publicarum curam Oratoribus, collaturumque tamquam privatum operam suam Concilio maturè conficiendo, retentâ & auctâ, quantum in se esset, Pontificis Romani dignitate.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 16. Nov. 1562.*

1. Breviter Legati responderunt ad prius caput; Maximoperè sibi comprobari electionem, quâ Rex ejusque Consilium ipsum ad id elegerant, singulari se lætitia affici ejusdem adventu; optimam à se opinionem concipi de ipsius consiliis, pleniſſimam capi voluptatem ex ejus agendi ratione, summam fiduciam prosperi successus ad emolumentum Christianæ Reipublicæ, ad Concilii decus, in ipsius opera; & ipsos concordem in se animum profiteri etiam ex voluntate Pontificis ad exhibendum illi honorem, & ejus judicium plurimi faciendum. Ad alterum caput, grates ac reverentiæ verba reddiderunt regiarum literarum summæ: vividam animi ægrimoniam expresserunt ob ærumnas illius inclyti Regni, sed simul auctam spem de ejusdem tranquillitate, ob recuperatum recens armis regiis Rhotomagum; unde se confidere, redituram eò quietem ac victoriam, præsertim verò pœnarum severitatem in Christi perduelles, quâ Franciscus Primus illustris gloriæ usus fuerat. Nullum esse fundamentum illius fabulæ, quam retulerat Cardinalis sparsam de fœdere, cùm Pontifex Concilium convocasset ad concordiam, non ad bellum, Legatisque commisisset, ut operam navarent unitati Christianorum, comprobationi veræ doctrinæ, & falso damnationi. Se in id incubituros ope Cardinalis, quem velut Angelum pacis excipiebant à Deo missum ad quasdam ex iis maculis auferendas, quas inducere solet in quovis multorum cœtu natura hominum, & judiciorum varietas. Cœtus eodem ipso die ab ipsis oblatus est, si eidem libuisset.

3. Hinc ad alios inter se prolixos familiaresque sermones gradu facto, suam mentem his indicavit: Bono publico neutiquam expedire, Sedis Apostolicæ seu Pontificis dignitatem quidquam diminui aut restringi, aut in disputationem adduci; at verò ad salutem non solum Galliæ, sed universi Christiani Orbis, aptas ac severas leges ad reformandos mores sanciri, erasis ubicumque reperirentur corruptelis. Sicut enim potestas seipsa summam venerationem obtinet ac meretur, ita cùm usus noxias malique exempli retinet, offendit populos, contumaciam & contemptum parit, ac seditiones accendit. Id nisi à Concilio perficeretur, bellum in Gallia brevi futurum prævideri longè ferocius in Catholicos Ecclesiasticos, quàm tunc in Hugonottos gerebatur; cum illis populis certum esset tùm in antiqua Fide mori, tum ampliùs non pati licentiam, morumque prævitatem in dies gliscentem in Clericis. Præcipuè verò conquestus est, interdum Sacerdotia Curionum indignis hominibus Romæ concedi: nec satis esse medelæ, quòd liceret Episcopis illos privare, quandoquidem id evadebat factu difficile, & indecorum Pontifici, qui tamquam dignos elegerat. Ad sermonem de bello progressus, sicut Regem Catholicum, Venetos, ac Duces Sabaudiæ Florentiæque amplè collaudavit ob suppeditatâ ab illis auxilia, ita ex universali Galliæ sensu acriter de Pontifice questus est, cùm hic suppetias subministrasset iis conditionum vinculis obstrictas, ut Regi usui esse non possent: siquidem jusserat, priùs esse revocanda edicta illic promulgata de Annatis & Præventionibus, ut dicunt. Quod cùm assensum Procerum postularet, non modò longissimo tempore opus haberet, sed planè fieri nequiret: Pontifici autem satis esse debere, si ejusmodi edicta haud custodirentur; sicuti reipsa, ajebat ille, minimè custodiebantur.

4. Studuerunt Legati ictum declinare, respondentes, id negotii, quippe quod nec ad Fidem, nec ad morum correctionem spectabat, non à Concilio, sed solùm à Pontifice peragendum. E contrario Lotharingus semper in eodem perstitit, affirmans, sæpè respondisse Pontificem, negotium de Annatis ac Præventionibus, & quodlibet aliud, à se repositum in Concilio: atque hinc ortum fuisse consilium, ut Gallici Præsules mitterentur. (*b*) Super annatarum negotio Ferrerio Legati in memoriam revocarunt, eidem Romam à Rege jam ad id misso ostensum fuisse tam apertum jus, ut illud ipse comprobarit. Lotharingus verò confirmavit, à se die quodam auditum illum fuisse in Consilio id ipsum comprobantem.

(b) *Extat in responsione ad allatam epistolam 16. Novembris.*

5. Qua in re mihi narrandum suppetit, Pontificem ex reo actoris personam sibi assumpsisse, (*c*) acerbè conquestum, in Gallia rem adeò novam confectam cum suo & Collegii detrimento, adversus

ſus nationum omnium exemplum, adverſus commune jus, & adverſus ipſas pactiones: & quamquam Rex poſtmodum haſce rationes exponens, privato ſuo decreto (*d*) edictum illud deleviſſet, pollicitus paucos intra dies ſolemnem firmamque ejus revocationem; tamen eam numquam fuiſſe præſtitam: abrogaſſe Pontificem in præſenti ſolutione ſubminiſtrati ſubſidii ceteras omnes conditiones, quamvis rationi conſentaneas, quia difficultatem creabant, ſolumque quæſiiſſe, ut donum ſuum præcederet debita ac promiſſa alieni reſtitutio, ſeu Procerum mandato, ſeu Regis ſolius, ſed formâ validiore. Quare mirum videri, regios, cùm rem perfici ab ipſis oporteret, de poſtulato conqueri. Hoc pacto Pontifex purgabatur.

(c) *Literæ Borromæi ad Legatos ſimul 25. Novembr. & ad Montanum, 5. Octobris 1562.*

(d) *Signato in nemore Vincennæ, 23. Julii 1562. & miſſo ad Legatos à Pontifice, 25. Novembris.*

6. Sed ad Lotharingi ſermonem revertamur. Concluſit, Sibi eſſe in animo, nihil ſe dicturum acturumque quod Pontifici Legativè diſpliceret, cùm in medium allaturus non eſſet niſi honeſta in ſe, & Galliæ ſalutaria; atque ut certius voluntatis ſuæ argumentum ederet, optari à ſe, ut ſua conſilia antequam cœtui proponerentur, Legatis innoteſcerent, aut etiam Pontifici, per alicujus Præſulis miſſionem; ſiquidem haud ſe vereri, ne tandem concorditer ageretur.

7. Ad hæc Legati: Cardinalem aptiſſimum concordiæ inſtrumentum inter ipſos & Oratores Gallicos futurum: cùm enim ad componendam diſſenſionem ſequeſtro ſit opus utriuſque extremi participi, ab ipſo cum Oratoribus patriam, cum Legatis dignitatem participari.

8. Antequam progrediat, neceſſarium arbitror, quæ juſſa reverà Lotharingus ab Aula detulerit, recenſere. Tradita illi mandata erant hujuſmodi: (*e*) Calamitatibus illius regni ob Religionis diſſidia nullam reperi efficaciorem medicinam, quàm accuratam emendationem Eccleſiæ, tum Gallicanæ tum Univerſalis, reciſis ſuperſtitionibus à cultu Divino, reformatis cæremoniis, iisque omnibus unde populus fraudem aut detrimentum pati poſſet; correctis moribus Eccleſiaſticorum, traditâque aptius formâ, quâ eligerentur, quantum fieri poſſet, digni homines atque idonei ad docendum ſapientiâ, ad promovendam pietatem exemplo. Ne Lotharingus initio multum premeret emendationem Aulæ Romanæ, ne Pontifex hinc fortaſſe moveretur ad Synodi ſolutionem, antequam reliqui fructus decerperentur. Et quoniam ſæpius, cùm ſermo inciderat de Aula Pontificia reformanda, repoſuerat Pontifex, idem eſſe peragendum in Aulis Principum laicorum, abraſis inde abuſibus Eccleſiæ noxiis, Regem paratum eſſe ad ſuam corrigendam, ubi vitii quidpiam reperiſſet; ſed antequam quidquam decerneretur, eum eſſe de re commonendum, quò ſibi liceret rationes ſuas producere, ac præſertim privilegia, tot promeritis à ſuis majoribus impetrata.

(e) *In adducto volumine Gallico.*

9. De propriis capitibus emendationis Galliæ congruentis, ſatis edoctum eſſe Cardinalem, & cum eo Archiepiſcopum Senonenſem, & Epiſcopum Aurelianenſem, qui omnes in privato Regis Conſilio locum obtinebant; adeoque ſatis illis compertum erat quidquid ibi non ſemel agitatum fuerat, præter poſtulata ab ipſis audita in Comitiis Aurelianenſibus, & præter notitiam communem ſingulis Epiſcopis ob experientiam ſuæ Diœceſis. Nec omittendum hic eſt, nomine Archiepiſcopi Senonenſis intelligi Nicolaum Pelveum, tametſi nondum id temporis admiſſa fuerit traditio illius Eccleſiæ, quam illi Guiſius Cardinalis conceſſerat; idem autem poſteà Purpurâ inſignitus ſtudioſiſſimè fœdus promovit, ab ejus aſſeclis *Sanctum* nuncupatum; Aurelianenſi verò Eccleſiæ præerat Joannes Morvilerius, vir magni nominis in Gallia.

10. Quod attinebat ad ea, quæ conjuncta cum doctrina aliquo modo videbantur: Ut uſus Calicis in univerſo regno peteretur:

Sacramentorum adminiſtratio lingua Gallica:

In Parœciis, non item in Collegiis, aut Monachorum Eccleſiis, Catechiſmus Gallicè, publicæ precationes pariter Gallicè: Ut concederetur populo tempore veſpertinæ pſalmodiæ Pſalmos canere, in linguam popularem verſos, ſed prius ab Epiſcopis & Academiis, aut à Conciliis Provincialibus recognitos.

11. Ad generalem morum emendationem: Ut remedium admoveretur impudicæ Eccleſiaſticorum vitæ, unde innumera mala profluebant: & ubi aliter confici non poſſet, certè ſacri Ordines nonniſi ætate minùs obnoxia hujuſmodi lapſibus conferentur.

Præterea, quoties in Synodo laxamentum aliquod proponeretur, profuturum recuperationi tot nobilium provinciarum, quæ deſciverant ab Eccleſia, ſimulque non obſtiturum verbo Dei, ſicuti non obſtabant, exempli gratia, presbyterorum conjugium, permiſſio bonorum Eccleſiaſticorum quæ fuerant occupata; ſemper Oratores Regii operam ſuam conferrent ad rem impetrandam, maximè verò cum Epiſcopis Gallicis: id autem tum propter utilitatem inde proventuram, tum quò patefieret Regis animus propitius hominibus ab Eccleſia ſejunctis, quibus hoc ipſum vel arcano ſignificari poſſet, vel per ipſorum miniſtros, ſi quis eorum in Concilio adeſſet. Editis illic opportunis diſciplinæ legibus, Regem ac Reginam polliceri, tum ſuo, tum filiorum ac fratrum nomine, accepturos ſe quidquid Synodus Catholicè decreviſſet & imperaſſet, neque permiſſuros, ut in ſubjectis ſibi regionibus quiſpiam degeret, qui ab eodem diſſentiret. Regem itidem Navarræ, & reliquos Concilii Proceres ſeſe obſtringere ad vitam, quò id ipſum expleretur, profundendam.

12. De recenſitis mandatis nihil Suavis. Ejus narratio de primo congreſſu Lotharingi ac Legatorum multis ſcatet erroribus, hauſtis fortaſſe ab aliorum ſermonibus pro famæ conſuetudine, quæ verum nec integrum nec ſolum circumfert: qui errores revincuntur epiſtolâ à nobis productâ, quâ Præſides de rebus geſtis plenè ac diſtinctè Borromæum docuere. Gravius labitur, dum narrat, ob morbum Pontificis, id temporis ab Inſulano Galliæ Oratore inceptum Romæ negotium, de habenda ſucceſſoris electione Tridenti à Concilio per ſuffragia ex numero Nationum; & non priùs quàm conſtituerentur leges futuro Pontifici: hujuſce rei causâ Pium graviter fuiſſe commotum. Verùm hæc non ab Inſulano Romæ, ſed à Lanſaco Tridenti geſta ſunt, quemadmodum conſtat ex ipſius epiſtola ad Reginam per eos dies ſcripta, & à nobis ſuprà allata. (*f*) Et quinam narrationis ſuæ diſcrepantiam à vero non advertit Suavis? Etenim negotium creandi Pontificis alibi quàm Romæ, & per alios electores quàm per Cardinales, Romæ & cum Cardinalibus agitari non poterat, hoc eſt, in loco,

loco, & cum hominibus, in quorum ſummum detrimentum id conſilii tendebat; ſed Tridenti, ſollicitatis Epiſcopis ad jus illud ſibi arrogandum, & comparatis in Aulis aliorum Principum mandatis ad Oratores, ut denuntiarent, pro legitimo Pontifice haud habitum iri quemcumque hominum, in Concilio & à Concilio non electum. Verum eſt, iterùm contigiſſe, & acriori ſenſu ad Gallorum adventum, id quod aliàs contigerat; nimirum, non eos modò qui aut ratiocinationes vitio, aut utilitatis appetentia laborabant, pronos in ſuſpicionem, illos ex debilitate, hos ex ſollicitudine, ſed prudentiores etiam ac moderatiores dubitaſſe, ne Transmontani cuperent Pontificiæ Sedis depreſſionem, ſimulque ejus translationem trans Alpes; adeò ut hujusmodi ſollicitudo (*g*) Senatum Venetum præſertim invaſerit. Animadvertebant ſiquidem perſpicaciſſimæ illorum mentes, nihil perniciosius obvenire poſſe Chriſtianæ Reipublicæ, atque inprimis Italiæ, quæ noſtræ Religionis fideliſſima ac munitiſſima arx eſt: idcircò quà ipſorum Epiſcopos opportunè admonentes, quà cohartati ad feſtinam virilemque oppoſitionem ipſum Pontificem, cui mos erat (*h*) Senatum illum in graviſſimis negotiis conſulere, tam noxis molitionibus obſtitere. Unde colligitur, quantum abhorreat opus Suavis à judicio, quantumque adverſetur votis illius prudentis ac religioſæ Reipublicæ. Sed quidam homines ſe alicujus Principes ſtudioſos venditantes, ſtudent reipſa appetentiæ ſuæ Principem, non ſe Principis voluntati utilitatique conformare.

(f) *Cap. ultimo lib. 18.*

(g) *Andreas Moroſinus, Hiſtoricus Reipublicæ Venetæ, lib. 8. anno 1562.*

(h) *Moroſinus ibidem.*

CAPUT II

Epiſcopi Canadienſis obitus. Epiſtola Lotharingi ad Pontificem; & ejusdem colloquia cum Piſcario. Hujus ſtudia Tridenti cum Epiſcopis Hiſpanis adhibita pro Sede Apoſtolica. Epiſcopus Viterbienſis à Pontifice ad Synodum miſſus Lotharingi gratiâ, & quæ cum eo agi cæpta. Conſilia à Lotharingi Legatis propoſita ad ſedandam diſſenſionem de Inſtitutione Epiſcoporum.

1. QUò debitus honor perſolvatur eorum nomini, qui in communis ſalutis procuratione decedunt, haud hîc reticuero, per eos dies in Concilio occubuiſſe (*a*) Joannem Coloſuarinum Dominicanum, Hungarum, Epiſcopum Canadienſem, affectis mœſtitia Patribus, quam ejus virtus ac ſapientia promerebant, ac præ ceteris Draſcovizio, cui ſublatus ſibi ſocius videbantur in Hungariæ ſuæ commodis promovendis. Sed ipſe, & cum eo complures ex Transmontanis, incredibilem ſpem habebant in adventu Lotharingi Cardinalis, ut qui ſuperaturus videbatur cuncta obſtacula, ipſorum poſtulationibus objecta; quarum multas poſteà ad trutinam vocatas deprehenſum eſt fieri non poſſe, multas eſſe pernicioſas, multas inter ſe repugnantes: non tamen has de ſe perſuaſiones aluerat Lotharingus; quin Brixiæ præter ampliſſimas ſignificationes contrarias, expoſitas Graſſio, cepit etiam opportunitatem easdem Pontifici per literas confirmandi. (*b*) Quare ad eum ſcripſit, grates agens, quemadmodum ipſi Abbas Mannenſis teſtatus fuerat, ob denegatam ab illo fidem rumoribus de ſe Romæ diffuſis, bonamque expectationem retentam. Id ſibi confirmatum à Graſſio, quem Pius obviam ad ſe miſerat, cujus etiam teſtificatione intellexerat, quantum boni ſibi Pontifex polliceretur de fratribus Cardinalis: & univerſa familia, ac præcipuè de ipſius opere in urbe Tridentina: æternam ſe memoriam ſervaturum tantæ benevolentiæ, nec quidquam conſultò effecturum quod illi diſplicere, & paratum animum gerere ad complendam operâ propitiam illam opinionem, quam de ſe habere dignabatur.

(a) *Literæ Mutinenſis ad Moronum, 16. Novembris 1562.*

(b) *Novembri miſſas ad Legatos à Borromæo, 14. ejusdem 1562.*

2. Nec aliter locutus fuerat Lotharingus cum aliorum Principum miniſtris, ac potiſſimè cum Piſcario in ſuo per Inſubriam tranſitu. Pontifex Piſcario fidebat plurimùm, & creverat fiducia ob optimam operam ab eo impenſam in Epiſcopos Regi addictos brevi ſuæ legationis ad Concilium ſpatio, ac poſteà etiam per Pagnanum, qui à ſecretis erat, navatam. (*c*) Quare per eam occaſionem Pontifex ſignificandum illi curaverat per literas, ab interpoſita perſona, ſuas de Gallis ſuſpiciones, ſimulque indicandum, eam eſſe egregiam opportunitatem ſuæ ſuique Principis pietatis illuſtrandæ, in Religione & auctoritate Pontificia ſuſtinenda. Ad quod reſponderat Piſcarius (*d*) tanto religionis ſtudio ac tot promiſſis, ut à Pontificii fratris filio nihil ampliùs optari poſſet, ſcribens, A ſe probè cognoſci, ſanctæ illius Sedis tutamen eſſe conſentaneum ex omni parti Divino obſequio, Regisque Catholici voluntati. Orari à ſe Pontificem, ut quemadmodum ipſe generali juſſione honorabatur ab illo, ita de modis peculiaribus edoceretur. Interim quo promiſſa mitteret effectu aliquo conveſtita, ſignificavit, ſe quod in ipſo erat peregiſſe & apud Epiſcopos Hiſpanos Tridenti, & apud Lotharingum illac tranſeuntem. Prompto ſe animo rediturum Synodum, etiam cum vitæ diſcrimine, niſi ſtringentia Regis negotia ſe invitum in ſua adminiſtratione fixiſſent. Verum, præter ferventiſſima mandati iterata Pagnano, certum à ſe hominem fuiſſe miſſum: qui cum Hiſpanis Epiſcopis ageret nihilo minùs quàm à ſe agi potuiſſet. Cum Lotharingo à ſe verba habita de rebus Synodi; ſed ab illo exceptum fuiſſe riſu diffuſum rumorem, quòd ipſe adventaret confuſurus aut perturbaturus Concilium, aut incommodum Sedi Apoſtolicæ allaturus, eumdemque affirmaſſe, ſuam unicam mentem eſſe, nationis ſuæ calamitates naviter exponere: flexisque genibus ſanctum illum conventum orare, ut remedium rebus conquireret: eæ ſiquidem erant hujusmodi, ut benè compertæ humanum omnem animum, ne dum Chriſtianum, ad miſericordiam emollirent. Quare addebat Piſcarius, ſi fortè Lotharingus aliquam aliam exquiſitam formam in mente adumbraſſet, hos certè colore eam depicturum fuiſſe.

(c) *Multæ literæ Pagnani ad Piſcarium ſunt penes auctorem.*

(d) *Per literas Mediolano 11. Novembris miſſas à Borromæo ad Legatos 14. Novembris 1562.*

3. Interea Pontifex adhibito novo ſtudio pro ſuſpicionum novitate, novos Præſules Italicos perpetuò ad Concilium mittebat: in quo quamquam intenderet, ne Sanctionum arbitrium penes Transmontanos eſſet; tamen accuſari meritò non poterat, cùm aliâ in eo ratione non uteretur, niſi co-

gendo Episcopos, ut suo munere fungerentur. Sed duo stultè malignus narrat Suavis.

Alterum, præpedimum fuisse à Pio accessum Archiepiscopi Calaritani ad Concilium, propterea quod in eo ætate Puuli animus patefactus fuerat ultra modum studiosus opinionis affirmantis, mansionem modum studiosus opinionis affirmantis, mansionem Episcoporum esse Juris Divini. Perinde quasi longè faciliùs Pontifici non fuisset discessum Tridento permittere multis Italicorum Præsulum, *(e)* illius sententiæ propugnatoribus, missionem petentibus, quàm Sardum hominem à Synodo arcere, qui cum inter Hispanos connumeraretur, haud apparet quâ ratione potuisset ab Aula Romana impediri absque manifesta strepentique violentia

(e) *Constat, præterscripturas suprà allatas; ex multis literis Borrom. ad Legatos, & inter alias ex epist. 8. Julii 1562.*

Alterum; fuisse pariter à Pio prohibitum Episcopum Cæsenatem (erat hic Odoardus Gualandus Pisanus, præclarus moralis Philosophiæ scriptor) utpote sibi suspectum ob intimam amicitiam cum Cardinali Neapolitano, quem ipse capitali patruorum supplicio, ejusdemque conjectione in carcerem ac mulctâ læserat. Atque ad hanc rem, quin potiùs extra hanc rem scribit, Famam fuisse, penes Marchionem Montisbelli, illius Cardinalis parentem, schedulam perstitisse, quâ Pius in Comitiis pollicebatur illius filio ingentem pecuniæ vim, si effecisset ut in ipsum caderet electio. Hæc narratione de hujusmodi schedulis ante Pontificatum traditis, & posteà formidatis ob Julii II. diploma, una est ex iis fabellis cummunibus, ab Aristotele notatis, quæ variis temporibus modò huic, modò illi tribuuntur a fama populari. Vel amotæ mentis homo animadverteret, si hujusmodi schedula fuisset conscripta, nihil prius impensiusque creatum Pontifitem curaturum, quàm ut pecuniam persolveret, & schedulam recuperaret, quippe longè majoris pretii dignitati suæ. Quod si Pius illam haud recuperasset, quonam animo fuisset ausus Caraffenses tam acriter irritare, ut ab ipsius vertice tiaram cum infamia deturbandam curarent? Denique num ille umquam commisisset, ut Cardinalis Neapolitanus è custodia liber abiret, nisi prius ab illius parente paginam illam recepisset, sibi quocumque fulmine horribiliorem? Mirum est, Suavem calumniandi libidine se adeò abjecisse, ut interdum ea scribetet, ex quibus mediocris quivis lector aut stultum aut improbum illum habiturus esset. Et quod spectat ad confictum illud vetitum, ne Synodum adiret, Episcopus Cæsenas, propter amicitiam cum Cardinali Neapolitano, quis eidem Cardinali benevolentiorem se præstitit, quàm Boncompagnus, qui anteà in magno honore ac fiducia habitus à Paulo IV. posteà grati animi causa quoddam munus divendidit scutorum millium pretio, quò illius ex fratre pronepoti subveniret, ejusque liberationi opem ferret? & tamen Pius IV. non modò. Boncompagnum advocavit ad Synodum, sed voluit ut ibi cujusquamque maximè ardui intimique negotii hic particeps esset, posteà verò ad Purpurati gradum ipsum evexit, ac legationem Hispanicam eidem commisit.

4. Sed nostram in semitam gradum vertamus. Inter Præsules, quos tunc Pontifex ad Synodum misit, conspicuus in primis fuit Sebastianus Gualterius Viterbiensis Antistes, de quo à nobis alias facta est mentio, dum in Gallia Nuntium agebat, cujus frater filium habuit Raphaëlem Gualterium, mihi olim intimuum ac studiosissimum amicum, & avum Caroli Gualterii, hodie viventis, docti ac honestissimi Cardinalis. Parum ille benevolentiæ à Galliæ ministris consecutus fuerat, quippe qui semper improbarat per literas Reginæ lentitudinem adversus hæreticos, sicuri tunc narravimus; & posteà reversus, animisque Gallorum diffisus, consilia eorum postulatis adversantia severo studio proponebat. Quocircà illi adscripsis *(f)* Orator, qui Romæ degebat, dissertationes quasdam superConcilio, per eos dies Pontifici traditas, in quibus de illorum consiliis sinistrè differebatur; scripsitque, illum studuisse eo mitti, persuadendo se attentius introspecturum intimos Lotharingi sensus, quem ipse posteà perverteret, multis Theologorum impulsis ad ejus dicta impugnanda, adeoque prius in angustias illum conjecturus, dein verò eumdem cohortaturus. Stulta suasio, quæ Pontifici exhibita, ad ipsum excludendum non ad eligendum valuisset. Sed reverà Pontifex hominem elegit, animadvertens, satis illum expertum fuisse *(g)* Gallorum animos, ac præcipuè Cardinalis, quicum plurimùm egerat; & mutua cum voluptate secum ille Ludovicum Antinorum adduxit, in quo eædem ex parte conditiones inerant, cùm is perstitisset in Gallia, negotia curaturus Nuntio abeunte. Volumen litteratum scriptorumque, quæ Gualterius dictaverat aut collegerat, diuturnum illud & operosum munus exercens, devenit in manus Laurentii Cardinalis Magalotti, qui Urbano VIII. in Principum negotiis à secretis fuit, & unà cum eo volumine plurima monumenta, Operi meo peropportuna. Cumque ea omnia remansissent penes Horatium Magalottum illius sobrinum, tamquam hæredem, virum apprimè intelligentem atque cordatum, is ubi primùm ea petii, per humaniter mihi concessit. Ego verò nimis ingratum animum gererem, nisi tum illi, tum aliis, qui lapides non vulgares meo ædificio submiuistrarunt, hanc tenuem remunerationem rependerem, ut in aliquo ejus latere illorum nomen honorificis characteribus insculperem.

(f) *Literæ Insulani ad Reginam, 27. Nov. 1562.*

(g) *Literæ Pontificis ad Legatos; & Borrom. ad Mantuanum, 13. Novembris 1562.*

5. Pervenit Gualterius 22. Novembris, *(h)* comperitque, nondum licuisse Lotharingo ob febrim ex pituita, quæ biduo post ejus adventum ipsum invaserat, conventui interesse. Reddidit Legatis Episcopus literas Borromæi, adventus sui causam aperuit, & ipsis consciis confestim Lotharingum invisit, cui epistolam Pontificis, per summam honorificentiam ad eum scriptam, detulit. Existimarat Pontifex, muniendum esse Gualterium suis litteris, ad Lansacum ac Ferrerium datis, ne augeretur suspicio de illo Præsule, quam inesse in ministris Gallicis cognoscebat. Cujus suspicionis Lansacus post acceptam epistolam novum indicium prodidit scribens ad Insulanum, *(i)* Placere sibi testem illum suorum operum adesse Tridenti, ea Pontifici testaturum, in quibus nihil reprehensum iri sperabat. Verùm Gualterius, ne apud Cardinalem minueret pretium honoris, quem illi Pontifex exhibeat, quasi communis duobus Oratoribus, fidenter Lotharingo anteà dixerat, curasse se ut illæ literæ darentur à Pontifice, ne administri Gallici, qui ipsum relicto Nuntii munere è Galliâ profectum noverant, eumdem apud Pium parum gratiosum putarent, adeòque despicerent: simul illum consuluit; essentne illæ literæ deferendæ. Quod intimæ fiduciæ officium effecit, ut

ut Cardinalis se Oratoribus multiplici ratione antehabitum existimaret, collaudatâ Gualterii prudentiâ, datoque consilio ut literas exemplò redderet. Non mediocrem etiam voluptatem ostendit Lotharingus, quòd ibi hominem haberet, quicum ex veteri familiaritate liberius posset agere; quæ libertas condimentum est, sine quo consuetudines omnes austeræ & insuaves evadunt; cœpitque eadem hora amicitiam exercere, patefacto animo per querimoniam, quò modestiorem, eò graviorem, ob judicia enormia de suis consiliis propositisque Romæ habita: cui Gualterius satisfacere conatus est, negans Pontificis mentem fuisse umquam abhis suspicionum umbris occupatam. Hinc verò argumentum arripuit differendi de perturbato agendi ordine, quem Lotharingi in Concilio reperiret, cùm illic tempus tereretur disputationibus tam alienis ab urgendi necessitate, tamque appositis festinæ expeditioni, quàm ea & necessaria erat, & optata in quavis Christiani Orbis provincia: sed subdidit, hoc ipsum pariturum Cardinali eminentem gloriam, si is eloquentia & auctoritate daret operam, efficeretque, ut ea inopportuna dicendi ratio amoveretur. Ille, quippe vir prudens ac circumspectus, respondit, id Præsidum opera conficiendum, non suâ, utpote privati hominis in eo consessu. Sed Gualterius addidit, in ea re nequire cunctos simul conficere, quantum ipse unus posset: non aliunde suppeditatos fuisse Hispanis animos ad ea molienda, nisi à concepta spe se ipsum habituros fautorum cum suis Gallicis Episcopis, adeoque majorem quamdam auctoritatem suis in Ecclesiis adepturos. Ubi se non modò non suffultos à tanto viro, sed repressos intelligerent, citra fines, quos transilierant, redituros. Tum ab illo petiit, ac penè rei promissionem obtinuit, ut cùm primùm publicè verba faceret, Patres cohortaretur ad agitanda argumenta, quæ magis ad rem, solidiusque ad salutem populorum conducerent. Quin Lotharingus indicavit, se verbis opera sociaturum, abfuturumque ab iis conventibus, in quibus hujusmodi disceptationes inutiles haberentur. Adjecit, velle se mandata sua Gualterio communicare, indicans, postulatum aliquod indecorum in illis contineri: sed significaturum se, quâ ratione Pontifex Galliæ facilè satisfaceret, perfringeretque propensionem quàmdam quæ in plerisque illius nationis deprehendebatur, ad secedendum ab Sedis Apostolicæ obedientia, Propositit, quò seda è Canones firmarentur, dieque vigesimo sexto jam præstituo Sessio celebraretur, ut Præsides ipsum pro Ecclesia Gallicana advocarent, duos Hispanienses pro Hispana, & quem ipsi Præsides vellent pro Italica, qui concordi operâ eos Canones conficerent: se sibi polliceri, nihil operi suos Gallos repugnaturos; idemque per aliquam industriam de reliquis nationibus esse sperandum. Retulit, se assiduè ab Hispanis urgeri, ut secum conjungeretur; eosdem etiam ad ipsum ventitantes sententias legere, proferendas in cœtu.

(h) *Epist. Gualterii ad Borrom. 23. Nov. 1562.*

(i) *2. Novembris 1562.*

6. Dum Lotharingus ægrotavit, non diu à conventibus vacatum est; cùm ipse modeste petierit *(k)* ne suâ causa cessaretur. In primo conventu *(l)* sedes novis Præsulibus destinatæ, & quoniam lites magis excitantur inter cognatos quàm inter exteros, orta est contentio de gradu *(m)* inter Hieronymum de Suochiere Gallum, Abbatem Claravallensem (qui à sub secuto Pontifice in Senatum cooptatus est post iteratam ex animi demissione repulsam, per remunerationem eo honestiorem, quò violentiorem) & inter Abbates Congregationis Cassinatis. Cassabatur alter, alios non contineri in veteri Ordine S. Benedicti, sed in Congregatione S. Justinæ, confirmata recenti tempore ab Eugenio IV. adeoque à Claravallensi familia superari antiquitate. His addebat alias prærogativas Abbatum Claravallensium. Cassinatibus haud concessas. Sed ab his respondebatur; Variationem, ætate Eugenii habitam, de quibusdam secundariis esse, in primariis retineri ab ipsis sanct. Bened. Regulam. Reliquis etiam argumentis validæ solutiones reddebantur. Ad litigium decidendum fuisset opus, multa diplomata, aliosque veteres commentarios expendere; res diuturni temporis, & tunc non modici laboris. Quare Cassinates statuerunt, honorem illum Gallo impertiri, cùm unius tandem Parentis se filios agnoscerent; & Claravallensis commendatitias sui Præsidis literas ad Cassinates detulisset; qui plus decoris reportarunt ex ea cessione, conducibili in iis conditionibus Ecclesiæ bono, quàm ex fumosa victoria reportassent. In aliis cœtibus Legati lentè processerunt, ut hoc æstimationis argumentum *(n)* Lotharingo præberent; præsertim cum ille ostenderet, id à se optari non odioso fastus, sed grato modestiæ nomine, quò sibi voluptatem utilitatemque caperet ex aliorum doctrina.

(k) *Epist. Jadrensis 19. Novembris.*

(l) *16. Movembr. ex literis Mutinensis ad Moronum, die.*

(m) *Acta Paleotti.*

(n) *Literæ Legatorum ad Borrom. 19. Nov. 1562.*

7. Eodem vigesimo primo die, quo Gualterius Lotharingum adiit, ipsum invisserat *(o)* Seripandus communi Legatorum nominè, quò illum distinctè doceret de initio, progressu, præsentique statu Concilii; conversoque sermone ad controversiam quæ tunc fervebat in septimo Canone, de re ipsum planè erudierat simul & consuluerat. Ars efficacissima ad opem unâ obtinendam. Lotharingus studiosum quietis animum, & singularem erga Pontificem observantiam præ se ferens, consilium, de quo diximus, illi proposuerat, quod posteà, quibusdam facilitatis gratiâ mutaris, ipse Gualterio repetiit, de duobus pro singulis nationibus deligendis. Sed Seripandus consilium complexus non est, dicens, nondum illi comperta satis esse ea hominum ingenia, per difficulter invicem flexibilia: quamquam reverà Seripando in proposito negotio illud displicuit, quòd aperiretur aditus ad res agendas per nationes. Alter tunc reposuerat, Ubi id effici non posset, satius fore dari operam, ut ea lis omnino suprimeretur. Post hoc colloquium inter Seripandum ac Lotharingum, Legati unà coëuntes concluserant, ne prius illud consilium ullo pacto exciperetur, atque ut Seripandus denuò palam faceret Lotharingo, rem neutiquam fieri posse.

(o) *Litera Legatorum ad Boorrom 23. Nov. 1562.*

8. Hic in memorato congressu interaverat Seripando consilium suum, cunctis anteà Legatis expositum, ut communicarentur cum Pontifice emendationis capita ab illo expetita, per aliquem Præsulem Romam missum, qui posteà regressus Tridentum, mentem Pontificis de singulis capitibus referret, antequam confessui proponerentur. Sed Legati responsione tantisper supersedêre, dum de Pontificis voluntate docerentur, multoque minus mittendi Præsulis electionem sibi susceperunt. Borromæo tamen proposuere Archiepiscopum Lancianensem, quippe ad hujusmodi munus ob-

eundem alias adhibitum; Hydruntinum, quippe dotibus præstantem, & obsequendi Pontifici cupientissimum; Grassium, quippe ad eumdem Lotharingum antè missum à Pontifice; Gualterium, simili de causa, quamquam negotium cujus gratiâ missus fuerat, ejus mansionem Tridenti utiliorem redderet: sed tandem conveniebant, Vicecomitem omnium maximè idoneum censeri, ob singularem Pontificis in eo inducian, qua opus erat in homine, qui auditurus delaturusque esset ex ore Pontificis intimos ejusdem sensus; cùm prima conditio in eo, cui ut pecuniæ, perinde arcana concredenda sunt, fides sit.

CAPUT III.

Lotharingus in generali cœtu exceptus. Epistola Regis Galliæ à Lansaco reddita Concilio. Ejusdem Lotharingi dissertatio. Primi Legati verba, & responsum ab Archiepiscopo Jadrensi communi nomine redditum. Nova oratio Oratoris Ferrerii.

1. POstridie hujusce colloquii inter Præsides & Lotharingum, accessit hic ad generalem conventum; (a) ad quem cùm priùs confluxisset magna exterorum hominum frequentia curiositatis gratia, posteà excluſi sunt: atque ab eo qui erat à secretis, tum ea quæ Lotharingus à se dicenda destinarat, tum epistolæ regiæ exemplum, tum paratum illi responsum, summatim proposita. Et pro ingenio illorum cœtuum, in quibus multi verè sapiunt, & omnes putant voluntque ut ab illis putentur sapere, in hujusmodi officiosis verbis naviter jam digestis oppositionesque non defuerunt. Posteà ad deducendum Lotharingum ex ipsius domo, missi sunt Patriarcha Hierosolymitanus, Archiepiscopi Hydruntinus & Granatensis, Episcopi Cavensis, Conimbricensis, Viterbiensis, & Salmanticensis. Legati è suis sedibus per gradus descendentes, illum ingressum exceperunt: tum considentibus Patribus, immensâ populi corona circumdati in medium progressi sunt Oratores Gallicani; & Lansacus, utpote dignior, literas regias reddidit Gallicè scriptas, & Latinè versas: (b) quo idiomate recitatæ sunt integrè ab Episcopo, qui à secretis erat.

(a) *Præter Acta arcis Romanæ, Paleotti, & Diarium, 23. Novembris, Epistola Legatorum ad Borromæum, & duo Jadrensis & Mutinensis, eodem die.*

(b) *In utroque idiomate impressa sunt in volumine Gallico memorato.*

2. Gallica inscriptio erat: *Sanctissimis ac reverendissimis Patribus Tridenti congregatis ad sanctæ Synodi celebrationem:* sed clarius Latinè dicebatur: *Congregatis in sacrosanctæ Synodo Tridentinæ.* Exponebat illic Rex regni sui calamitates, quibus nonnisi à Divina misericordia remedium expectandum erat: impensa à Rege demortuo fratre suo atque à se studia, quò Synodus cogeretur: cunctationis necessitatem in præsulum missione, ac duplicem causam eò mittendi Lotharingi Cardinalis; alteram, quoniam ille suæ professionis officium haud oblitus, sæpè facultatem conveniendi petierat; alteram, quoniam à primis annis educatus inter severiora regni negotia, intimos fontes grassantium miseriarum pernoscebat. Patres cohortabatur Rex ad laudabilem ac sanctam disciplinæ correctionem, iis restitutis Ecclesiæ, quæ hominum improbitate, ac temporum injuriâ collapsa fuerant, cujus operis non modò remuneratorem Deum habituri erant, sed debitores cunctos Principes ac Principatus, ac cunctos posteros laudatores. Denique ab ipsis petebat, ut eam Cardinali fidem haberent, quam ipsi Regi habuissent.

3. Lectis literis, loqui cœpit Lotharingus ea dictionis eloquentia, & actionis gratia, qua universè auditores rapuit, commovitque, Ob oculos posuit ærumnas exortas in Gallia ob corruptos cunctorum Ordinum mores, ob Ecclesiasticum disciplinam omnino collapsam, ob hæreses non oppressas, & ob tamdiu neglecta remedia à Deo instituta. Non parci Ecclesiis; stragem edi Sacerdotum, dum aras amplexabantur; conculcari Sacramenta; undique rogos erigi ornatuum Ecclesiasticorum, & pyras sacrarum imaginum abjecturum. Comburi, & in fluvios projici Sanctorum lipsana, & cum ipsis effossa corpora Pontificum, Regum, ac Cæsarum: audiri voces nefarias in Dei nomen jactas; expelli Pastores; interdici sacrificia, despici Regem, leges obmutescere. Monuit aliorum Principum Oratores, infortunia, quæ tunc in Gallia poterant ipsi otiosè conspicere, experturos se serâ pœnitentiâ suis in patriis, si propinquam illud regnum casu suo illas traheret in ruinam. Non tamen tot tantisque malis deesse spem in egregia pupilli Regis indole, in optimis Reginæ matris, & Navarræi Regis consiliis, & in prævalidis Dynastarum viribus; sed victricia tela in propria tandem ipsorum viscera immergi: quare nihil suppetere salubrius, cui fidendum esset, quàm auxilium quod omnes Catholici petebant ab ea sacrosancta Synodo, & universali Ecclesia in Sancto Spiritu legitimè congregata. Duo potissimum illos Patres à Rege commoneri, pro ea qua Synodum prosequebatur observantia, & pro molestia quam ob Religionis dissidia patiebatur, ut nimirum pro virili vana litigia & infructuosæ controversiæ declinarentur, atque Principes ab armis movendis retraherentur. Ab Henrico, dum moreretur, pacem fuisse commendatam, eamdem optatam à Rege superstite ac Regina, pro ætatis sexusque conditione: ea consilia reverà infeliciter cessisse, sed majorem infelicitatem esse formidandam, si universa Christiana Respublica in periculosum belli fretum sese immitteret, adiretque discrimen unu eodemque nau fragio penitus pereundi. Dein ingressus emendationis postulata, ejus necessitatem ostendit, ad Ecclesiam, ac præcipuè Galliam sustinendam: repetiit ea Scripturæ verba, quæ à Pauli III. Legatis allata fuerant in Synodi primordiis: *Propter nos, fratres, hæc tempestas nata est, projicite nos in mare.* Finem dicendi fecit, professus se suique comitatus Episcopos velle subjacere post Deum beatissimo Pio IV. Pontifici Maximo: cognosci à se illius in terra Principatum supra cunctas Ecclesias; numquam ejus mandata se obtrectaturos: venerari Ecclesiæ Catholicæ, Oecumenicæ Synodi Decreta: Illustrissimis Legatis se submittere, sociales dextèras reliquis Episcopis offerre, ac Cæsari, quòd ibi suarum sententiarum testes adessent, clarissimi Principum Oratores.

4. Hæc Lotharingus. Tum Mantuanus quædam habuit verba, quibus tantumdem plausus ex majestate retulit, quantum alter ex eloquentia. Illorum sententia hæc fuit: Cùm Lotharingus Cardinalis Legatos invisens, iis significasset, velle se sui Regis mandata in cœtu Patribus exponere, selectum ab ipsis fuisse Archiepiscopum Jadrensem, virum doctum atque prudentem, qui simul nomine Synodi responsum redderet eleganti, copiosæ atque eruditæ Cardinalis orationi, qualem promiserat egregia illius scientia, & qualem res ipsa comprobarat; simul explicaret, quàm gratus accideret illi

illi conventui susceptus ab eo labor itineris Tridentini, quò Synodum locupletaret multis Episcopis, Abbatibus, ac Theologis Ecclesia Gallicanæ, cùm ex ea doctissimorum capitum accessione ingens subsidium speraretur Catholicæ veritatis caulæ, & processus mirifici in Ecclesia corruptelarum morumque correctioni. Etenim in comperto erat, quantum Cardinalis laborasset in Consiliis Reginæ ac Regis ad Religionem tuendam, ad confirmandam auctoritatem Sedis Apostolicæ & Pontificis dignitatem; nec minùs innotuerat, quantum idem in publicis concionibus dixisset, Evangelium non erubescens, prout plerique Procerum solent, & quantum denique perfecerat virtus bellica præclarissimorum illius fratrum in bello Gallico-Religionis causa suscepto: paria in posterum facinora sibi polliceri Patres, tum Tridenti ab hujus lingua, tum in Gallia ab illorum manu. Verùm ne Jadrensis partes ipse assumeret, nihil à se ampliùs addi, sed rogari tantummodò Cardinalem, ne illi mirum accideret, se ipse usurus esset majori brevitate, quàm postulare videbantur thematis amplitudo, dotesque innumerabiles præstantissimorum ejus fratrum, cùm sibi persuasisset, plurimum à se colla udatum iri Cardinalem, dum pauca proferret ex plurimis quibus ille laudari posset, reliqua verò audi torum consideration tacitè relinqueret.

5. Facto hic silentio, locum loquendi dedit Mutio Callino Archiepiscopo Jadrensi, qui orsus est: Acerbum dolorem passam esse Synodum ob Galliæ seditiones, cùm intelligeret, Regnum illud inclytum, quod semper firmissimum quasi propugnaculum Catholicæ veritatis perstiterat, nunc propter controversiam Religionis campum miserabilem fragis cladisque evasisse, adeoque Galliæ Proceres inter se confligere tam ardenter, quàm anteà conjunctim bella Religionis gratiâ gesserant: credidisse priùs Patres, ipsorum tristitiam plurimùm auctum iri, si forte Galliæ calamitates non audiissent, sed adspexissent. Et planè id ipsis eo die accidisse improvisò, dum Cardinalis orationis suæ copia & gravitate, spectatores potiùs quàm auditores illorum infortuniorum effecerat; adeò ut in sensu doloris ne ipsi quidem Oratori cederent. Deplorari ab eo charissimæ parentis ærumnas: à Concilio, charissimæ filiæ: relevari tamen mœstitiam à concepta spe, quòd excitaturus esset Deus ad suam suæque Fidei gloriam in Rege pupillo virtutem ac felicitatem majorum. Præterquam quòd cùm in præsentia coactus Divina commiseratione, ac Pontificis opera cerneretur sacer ille conventus, sperandum esset, disjectis tenebris agnitum iri ab omnibus verum Dei cultum, ac disciplinæ splendorem, pacemque Ecclesiæ redditum iri. Ad quod perficiendum sicuti Synodus ante acta industriam omnem impenderat, ita, ubi id posset, in posterum enixius conaturam: cùm summæ sibi prosperitati duceret præsentiam Cardinalis, non modò ut hortatoris, sed ut consiliarii & adjutoris. Compertam esse illius præstantiam in liberalibus disciplinis, ac potissimum in sacris, ingentium negotiorum peritiam, auctoritatem apud Principes, &, quod maximum erat, pietatem erga Deum, integritatem vitæ ac studium Catholicæ Religionis: proinde polliceri sibi Synodum ab ejus opera tantum emolumentum, ut lætitia, quam ejus adventus dies attulerat, evasura esset minima inter omnes ejusdem mansionis dies: eapropter agi à Patribus debitas Deo grates, & felicem accessum, post tam laboriosum ac periculosum iter, ipsi Cardinali, ejusque honestissimo comitatui gratulari, dum à cœlo prosperos illis successus iidem angurabantur. Se libenter audituros aut à Cardinali, aut ab Oratoribus, quæcumque Rex proponeret, ubi ad eà exponenda locus ac facultas illis concederetur (adjecta sunt hæc verba postrema, ne Oratores sibi potestatem tribuerent publicè verba faciendi quoties ipsis libuisset) cùm Patribus certum esset, Regis nomine, qui utique laudem pueritiæ suæ comparare incipiebat è strenua pietatis defensione, & cui præcipuum studium totius vitæ curriculo adhibendum erat ad exornandam amplificandamque Religionem, ea propositum iri, quæ cum vera Dei gloria, cum perpetuo Ecclesiæ bono, cum summa Sedis Apostolicæ dignitate connecterentur.

6. Absoluta Jadrensis oratione, Ferrerius gravi eloquentia sermonem habuit, Cardinalis dotes amplificando: Ex legatione viri tam præclari, adeò necessarii Gallicano regno inter eos tumultus, palàm fieri Regis religionem, ejusdemque de Synodo æstimationem. Posse Regem, ubi vellet, triduo provincias suas pacare, quippe Principi suo nativo propensione addictissimas; sed ab illo non tam res suas quæri, quàm Religionis Catholicæ, summique Pontificis, ad cujus dignitatem auctoritatemque tuendam nihil ipsum veteri thesauros omnes profundere, simulque regnum ac vitam in discrimen adducere. Ad emendationis postulatum progressus, dixit: A suo Rege non peti nisi quod à Patribus Nicæni Concilii Magnus Constantinus petierat: suas omnes petitiones contineri aut in sacris Literis, aut in antiquis Constitutionibus Conciliorum, Pontificum, & Patrum: harum restitutionem in integrum, ut loquuntur Jurisconsulti, à Rege Christianissimo, Ecclesiæ Primogenito, postulari apud eos, quos Deus legitimos tamquam Prætores constituerat: id ipsos à Rege flagitari non vi clausulæ universalis, sed verborum, quæ exprimuntur in Edicto illo Divino ac perpetuo, adversus quod nec habuit, nec habiturus erit locum usucapio (*usurpatione* dicit Italicè Suavis, ex legalium vocabulorum ignorantia) seu præscriptio. Rem illustravit ingeniosis collationibus exemplorum ex Divina Scriptura. Affirmavit, nisi id perficeretur, frustrà confugi ad affinitatem, ad singularem amicitiam, ad incredibilem liberalitatem maximi ac potentissimi Regis Catholici: frustrà implorari opem supremi Pontificis, Reipublicæ Venetæ, Ducum Lotharingiæ, Sabaudiæ, & Etruriæ: id nisi haberetur, fallacem esse equum ac salutem. Eos qui perirent, propriâ quidem culpâ perituros; sed perituros Patribus, atque è Patrum manibus rationem eorum sanguinis petitum iri. Postremò adjecit. Antequam peculiaria mandata proponerentur, illos à se rogari, ut celeriter cœptas disceptationes absolverent, quo amplior facilitas præberetur ad agitanda argumenta longè graviora, & maximè necessaria, finemque Synodo ad Divinam gloriam imponendum.

7. Præmoniti fuerant Præsides (c) de iis, ad quæ exponenda se parabat Ferrerius; nec equidem comperio eam difficultatem in ejus oratione permittenda, nec eam ægrimoniam in illa auscultanda, quam Suavis depingit. Solum (d) scripsit ad Borromæum Vicecomes, admonitos fuisse Legatos, ne hujusmodi morem induceret; eos verò respondisse, se pollicitos jam fuisse in eo gratificaturos Oratori. Verùm neque necessarium neque decorum existimarunt, novam illi responsionem

nem reddere nomine Synodi, idcirco qui à secretis erat, ad ambos Oratores Gallicos conversus dixit. Synodum sedulò expensuram res ab illis propositas, atque in tempore responsuram.

(c) *Literæ Legatorum ad Borrom. 19. Novembris 1562.*

(d) *23. Novembris 1562.*

Dum hæc Suavis recenset, in multis peccat. Quare in Latina versione, illius amicus potius quàm interpres, melius veritatem edoctus, aliquot ex ejus erratis emendat. Sed tanti ponderis ad rei summam non sunt, ut velim aliter ea refellere, quàm ex diversa mea narratione, cum lubeat mihi illud agere cum Suavi, quod in moderata republica fieri solet, ubi levia malefacta neque cuncta condonantur, neque cuncta vindicantur.

CAPUT IV.

Gallorum alienatio à Simonetta. Varia inter Lotharingum & Gualterium colloquia. Sessio prorogata pro arbitratu, sed cum restrictione, ut certus dies intra dies octo denuntietur. Obitus Joannis Baptistæ Ossii Episcopi Reatini, Joannis Cardinalis Medicei, & Frederici Comitis Borromæi, geniti ex sorore Pontificis. Discessus Oratoris Bavarici. Difficultas in componenda dissensione inter Oratores Galliæ & Hispaniæ.

1. Gualterius continuatâ cum Lotharingo consuetudine, illum comperit non modò conscium suspicionum, a quæ numquam omnino dissectæ fuerant inter Legatos reliquos, & Simonettam, sed in hunc etiam animo malè affecto, affirmantemque, uni Simonettæ arcanos Pontificis sensus patere; atque hinc minui collegis animum, quòd se Romæ perstrictos animadverterent. Satis non esse Simonettæ, quòd in persuasione benevolentiæ erga Pontificem primas obtineret, nisi etiam contrariam de aliis persuasionem induceret: in quo tamen Lotharingus perperam doctus fuerat. Etenim in voluminibus literarum Pontificiarum deprehenditur id temporis plenissima in Pio fiducia Mantuani, juxta ac Simonettæ. At verò cum Seripando ac Varmiensi, quippe viris in schola magis quàm in negotio versatis, parciùs ea communicabantur, quæ ad eorum doctrinam minùs pertinebant. Imò quod attinet ad Simonettam, uti metus è suspicione nascitur, comperio illum à Pontifice (*b*) reprehensum, quasi nimis in ipsum dominaretur timoris affectio, quâ virtus, ad egregiè agendum necessaria, debilitatur. Adjecit Gualterio Lotharingus; Romæ nimiùm fuisse gloriatos juvenes quosdam, juris Pontificii studiosos, qui rati prodesse Pontifici, eidem oberant, nunc Hispanos, nunc Gallos provocantes. Hic autem conquestus est de ingenti gaudio, quo hujusmodi homines gestierant ob rumorem paulò antè diffusum adventus sui præpediti. Revera delati fuerant Mediolano (*c*) nuntii ad Simonettam, Abbates Gallos, a sancti Ambrosii Abbate hospitio exceptos, ita fuisse locutos de mente Lotharingi, ac de conjunctione ejusdem comitatus cum Hispanis Germanisque ut non parum enutrita fuerit præcedens ac nativa suspicio illius Legati, hominis non minùs facilis ad eam patefaciendam, quàm ad concipiendam, & quicum conveniebant ii ferè omnes, qui studium impensius præ se gerebant erga Pontificis auctoritatem; seu quòd qui amat timet, seu quòd qui amorem ostentat, ad ejus argumentum timorem ostentat. Conatus est Gualterius lenire Lotharingi stomachum exacerbatum in Simonettam, simulque cohortatus est Simonettam, ut illum inviseret, seque in ipsius benevolenti am insinuaret iis agendi rationibus, quas idem, utpote Lotharingi conscius, suggessit.

(a) *Literæ & arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum, 25. & 26. Novem. 1562.*

(b) *Arcanæ notæ Borromæi ad Simonettam, 5. Dec. 1562.*

(c) *Literæ & arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum, 19. & 23. Novem. 1562.*

2. Evenit Gualterio hæc agitanti, ut quasi aliorum suspiciones tamquam haud temerarias, sed communi famæ nixas excusaturus, certò cognosceret ex Lotharingo, falsa esse duo jam vulgata atque credita; ipsum scilicet moliri, ut res nationum numero sancirentur, quemadmodum Simonetta simul & Seripandus induxerant in animum ex iis quæ Lotharingus, uti narratum est, proposuerat; & apud eumdem fuisse habitum cœtum Gallorum Præsulum, qui illic comprobassent sententiam, affirmantem Episcoporum jurisdictionem esse juris Divini: quod utrumque Suavis tamquam verum confidenter narrat. Rescivit quidem Gualterius, complures Gallorum in privatis congressibus declarandum censuisse, jurisdictionem Episcoporum esse à Christo: sed nihil exprimendo, proximene ab illo, an per alium; dein verò celeriter progrediendum ad capita emendationis, quod argumentum magis illis cordi erat ad Galliam componendam.

3. Valdè tamen turbidum fuit hujusmodi colloquium, sive potiùs contentio: inter Lotharingum & Gualterium. Ille quidem acriter querebatur ob pravam de se opinionem, quam præ se ferebat Pontifex, & crebram exprobrationem beneficiorum, quæ idem sibi contulerat. Atque inter cetera retulit, quoties in cœtu super rebus Concilii Pontifex conquerebatur de iis, quæ adversum se Cæsari suggerebantur, oculos ab eo converti ad Cardinalem Burdesium, ea quasi Lotharingo adscriberet. Ex altera parte Gualterius fidenter sui Principis opera defendebat. Dumque ipsi videretur Lotharingus elatiùs loqui, quòd hic sciret, non plenam conjunctionem id temporis inter Pontificem ac Regem Catholicum intercedere, illum monuit, quàm alteri proclive esset alterum sibi conjungere, sed iis modis, qui fortasse Gallis haud placerent, ipsorum tamen culpæ id tribuendum, si Pium ad id compellerent: quin nec minus grave ipsis futurum, si Pontifex amorem Regis Galliæ sibi comparasset, illius utique postulationibus indulgendo, quarum præcipua erat, facultas alienandi ingentem partem bonorum Ecclesiasticorum, quò pecuniam impenderet bello in Hugonottos; quod à Pontifice denegatum anteà fuerat per summam Gallicorum Præsulum commendationem, quippe qui animadvertebant, canalem hinc apertum iri, quo brevi Ecclesiæ patrimonium exhauriretur. Nec omisit Gualterius commemorare id, quod legabatur exprobratum à quodam hæretico Germano Sorbonicis; eos nempe vitiosos esse dialecticos, dum reliquis Ecclesiæ Romanæ principiis consentientes, prærogativam Romani Pontificis supra Concilium evertebant, quæ legitimâ consecutione deducebatur.

4. Jam verò tametsi in congressu cum Gualterio, ob exercitam ab hoc agendi libertatem aliquid iracundius præ se gesserat Lotharingus; idem tamen postea Archiepiscopo Senonensi dixerat, velle se sinistras Pontificiorum persuasiones contrariis operibus obruere. Et hujusce voluntatis indicium aliquod (*d*) Legati jam conspicabantur, cùm ipsis videretur in duobus argumentis, contentionis ac zelo-

zelotypiæ plenis, de mansione ac jurisdictione Episcoporum, Lotharingus animum adjicere ad malaciam non procellam ciendam; unde sperabant, Sessionem ante Natalia Christi habitum iri; idque ab illis brevissimum quod impetrari posset spatium censebatur, quandoquidem Patrum prolixitas in dicendis sententiis, præter adhibitam etiam Lotharingi gratiâ lentitudinem, non modò spem ademerat ejus celebrandæ præscripto die vigesimo sexto Novembris, sed etiam longi itineris conficiendi.

(d) *Literæ Legatorum ad Borr. 26. Nov. 1562.*

5. Die vigesimo quarto Gaspar de Casale Episcopus Lerinensis (*e*) integrum in cœtu tempus solus consumpsit, cupidus ut à se Lotharingus universam agitatæ controversiæ seriem audiret. Is in hanc sententiam ita disserit: Episcopos Apostolorum esse successores, non omnino & in omnibus, sed in ordinaria jurisdictione. Eos igitur se habere ad Romanum Pontificem itidem ac Apostoli ad Petrum antequam mitterentur: obstringi Divinâ lege Pontificem ad constituendos in Ecclesia Episcopos, nec ipsi licere Episcoporum ordinem destruere; non tamen æquales esse Pontifici Episcopos, neque separatim neque omnes conjunctim: ejus siquidem potestas aliorum potestatem moderatur, concurrit cum omnibus Episcopis in eorum Diœcesibus, & in eas majus quàm ipsi jus obtinet: rem quampiam duobus modis juris Divini esse posse, aut proximè, aut alterius interpositu. Primos Episcopos, hoc est Apostolos, fuisse proximè ab ipso Christo, reliquos omnes posteà Episcopos accepisse potestatem tum Ordinis tum jurisdictionis, præcipuè quidem à Christo, sed per Romanum Pontificem, illius ministrum. Etenim nisi Episcopus à Pontifice consecraretur, ab eoque gregem non haberet, eum Christus ut Episcopum non agnosceret. Porrò in consecratione aliud à Deo solo impertiri nimirum characterem, aliud à Deo præcipuè, & à Pontifice tamquam instrumento, nimirum jurisdictionem: Episcopo jam consecrato nihil nisi materiam deesse ad eam jurisdictionem exercendam. Postremò improbavit quod in Canone septimo dicebatur, institutum à Christo fuisse, ut in Ecclesia essent Episcopi; id enim insinuabat opinionem Cardinalis à Turrecremata, à Christo videlicet unicum Episcopum institutum fuisse, hoc est Petrum. Potius damnandum esse eum, qui diceret, Episcopos in Ecclesia Dei esse non debere.

(e) *Præter Acta Arcis Æliæ, extat in Diario, 24. & 25. & in epist. Vicecomitis ad Borromæum, 26. Nov. 1562.*

6. Die postero tres solùm Patres auditi; ac posteà à Seripando Sessionis prorogatio proposita est. Cur id à secundo peractum fuerit, non à primo Legatorum, qui eo die abfuit, in causa fortasse fuit id quod comperio in quodam scripto, misso Romam à Mantuano, (*f*) de opportuna agendi ratione tum cum Lotharingo, tum inter ipsos Legatos; ubi significabat ille inter cetera, se petiisse à collegis, ut si quando opus foret argumenta proponere sive ad Theologiam, sive ad Canones spectantia, aut de iis ex accidenti agendum esset, dum sententiæ dicebantur, id à collegis peragueretur, quamquam ipse primum locum teneret. Etenim in comperto satis erat, eos illuc à Pontifice missos fuisse, ut Synodum ejusmodi doctrinarum peritiâ dirigerent; se verò (sic ille modestè loquebatur) solum ad numerum augendum: addebatque, ubi illi repugnarent, curaturum se, ut idipsum illis à Pontifice imperaretur, aut à cœtibus se abfuturum, ne Synodi utilitatem suâ præsentiâ prædiret. Idcirco eo die, quo agendum erat ex re proposita, sicuti videbimus, de ratione proferendi sententias in articulo Theologico, locum ille Seripando concessit.

(f) *Signatur 9. Novem. 1562. & comprobatur plenè literis Borromæi, 18. Novem. 1562.*

7. Non longè aberat à Legatorum notitia, se à fama publica lacerari, (*g*) tamquam artificiosè rem prorogantes, perinde quasi ipsi, & cum ipsis complures Episcopi, intentis animis declinarent à laborioso severiorum emendationum freto, quò tandem ab illis navigandum erat. Hæc autem persuasio, quæ plus minusve publicis ministris adhæserat, dilatata postmodum, atque impressa fuerat, cum indignitate Concilii, in turba vilfori. Quare ut homines imperitiores pronius feruntur ad concipienda figmenta in cunctis optimatum operibus; ita vel ipsi opifices deridebant conventus illos quasi scenas, stultum reputantes, si quis crederet, ibi seriò rem geri, morasque non innecti, donec bonâ Principum pace suspensio confici posset. Ratus igitur Præses neeessarium esse, à se suisque collegis tam nocentis exempli criminationem propulsari, cœpit dicere, Patres conqueri de Legatis ob Synodi prolixitatem; id non aliter à Legatis purgari posse, quàm regerendo querelas in ipsos Patres ob sententiarum prolixitatem, quæ veriùs prælectiones dici poterant: in ipsis prælectionibus vituperandam esse longitudinem, sed in cœtum sententiis laudandam summoperè brevitatem. Quoniam pacto ipsos conaturos orbis terrarum abulus eradere, nisi scirent hunc in ipsis abusum emendare prodigendi temporis, hoc est pretiosissimi inter thesauros, dum leves infructuosasque quæstiones prosequerentur? Omni studio deludandum, ut cunctis palàm fieret, in eo Concilio secundum Divini Spiritus afflatum res agitari: esse quidem argumentum Apostoli: *Si inter vos lites & contentiones sunt, nonne secundum hominem proceditis?* His aliisque de causis decrevisse Præsides Sessionem protrahere; de die Patres cogitarent: sed nisi priùs super vacanea in dicenda sententia ipsa præciderentur, existimare Legatos, haud posse diem certam præstitui, quapropter proponebat eam Patrum arbitratu prorogandam.

(g) *Ex duabus literis Oratoris Florentini ad Cosmum Ducem, 19. & 23. Novem. 1562.*

8. De dilatione inter cunctos convenit; sed an ad incertam diem, plurimùm sunt altercati. Lotharingus iis quæ proposita fuerant comprobatis, (*h*) prolixas sententias improbavit, monuitque, si dies certa signaretur, discrimen subituram Synodum, ne infecta res caderet, adeoque cum jactura dignitatis; adhuc enim centum fortasse Patres sententiam dicturi supererant, & idcirco certò prænosci non posse, quonam die Sessio habenda esset. Aliis ea cunctatio absque ullo termino, & omnino arbitraria, non placebat. Columnius dixit, tametsi prolixitatis rei essent Præsules, non tamen insontes esse Legatos, quorum partes fuissent, auctoritatem exercere, & supervacanea præcidere, ex effato, *Sapienti pauca.* Tanta sententiarum varietas audiebatur, ut ne discerni quidem posset quænam pars esset acceptior: & jam sol occiderat. Propterea Seripandus auctor fuit, ac reliqui consenserunt, ut tunc prorogaretur Sessio ad incertum diem, ita tamen ut intra octo dies, quo tempore rebus multis consuleretur, & plus lucis affulgeret, dies certus præscriberetur.

(h) *Præ-*

(h) *Præter Acta, literæ Oratoris Florentini ad Cosmum Ducem, & Jadrenſis, 26. Nov. 1562.*

9. Et ſanè ea laborum diuturnitas ſub adeò inclemente cœlo, præter alia quæ accedebant incommoda, nonnullorum Patrum valetudini imbecillæ ac ſenili intolerabilis accidebat. Diem obierat id temporis (*i*) Spoleti, dum ex morbo profectus Tridento ſuam ad Eccleſiam remigrabat, Joannes Baptiſta Oſius Romanus, Epiſcopus Reatinus, vir doctus religionisque ſtudioſus, ſed ſententiæ ſuæ tenax, vitium in conventibus quàm moleſtum, quippe argumentum animi alios parvi æſtimantis, tam noxium, quippe concordiæ impedimentum. Legati Caſtaneam Archiepiſcopum Roſſanenſem, ut ad eam promoveretur Eccleſiam, Pio commendarant; ſed Pontifex Amulio Cardinali eam deſpondit, (*k*) quod illi plurimùm collaudarunt, niſi quantum Amulii promeritis nimis impar ea remuneratio videbatur.

(i) *Variæ literæ Legatorum & Vicecomitis, præter Acta Paleotti.*

(k) *Epiſt. Legatorum ad Borromæum, 26. Nov. 1562.*

Per eos pariter dies, nuntios Tridentum detulit idem tabellarius, duorum capitum magis adſpectabilium vitam exaruiſſe ſub ipſo flore: alteram Romæ (*l*) 20. Novembris in Frederico Borromæo Cardinalis fratre, & Ducis Urbinatium genero, & in quo Pontifex, ejus matris frater, ſpem altiſſimam jucundiſſimamque ſecundùm ſanguinem collocarat, unde per acerbiſſimæ triſtitiæ ſenſum indoluit; quin animi ægritudo manavit in corpus, & morbo tametſi levi brevique, ipſum affecit, pro ac uſuvenit, ut mœror ex aliena morte numquam mortalis evadat. Verùm Carolo Frederici fratri hoc infortunium ſalubrius accidit; ſiquidem palàm ipſi fecit inanitatem molitionum dignitatumque mortalium, quæ nec auditu, nec viſu ſatis umquam agnoſcitur, niſi domi contrectetur. Seceſſit idcircò ad meditanda ſacra exercitia S. Ignatii in Probationis domo Societatis Jeſu, ibique ea lumina affectionesque ſanctimoniæ perpurgavit, quæ Deus usque à pueritia ejus animo infuderat, quæque poſteà unum è ſanctiſſimis viris, quos veneratur Chriſtianus orbis, ipſum reddiderunt.

(l) *Literæ Borromæi ad Mantuanum; alia ad Legatos, 21. Novem. & alia Lanſaci ad Reginam 28. Novem. 1562.*

10. Alterius vita, æquè conſpicua & acerba, Piſis extincta fuerat 25. Novembris (*m*) in Joanne Cardinali Mediceo, Coſmi Ducis filio Principe de noſtra Synodo optimè merito. In decimumoctavum ætatis annum ea incidit; & murmur extitit, id violenter contigiſſe. (*n*) Verùm Orator Lanſacus, cui veriſimile eſt minimè defuiſſe notitiam eventus, ſuapte naturâ non occultiſſimi, ſcripſit ad Reginam, (*o*) Cardinalem obiiſſe poſt quartum peſtilentis febris diem; quamobrem credibile videtur, violentiam modo indicatam unam fuiſſe ex illis tragædiis, quarum Poëtria fama eſt, conſueta horribilium ac ſtupendorum inventrix.

(m) *Diarium 29. Novem. 1562.*

(n) *Diarium, Franciſci Firmani, cæremoniarum Magiſtri Romæ, 23. Novem. 1562. qui narrationem affert Fidelis actoris Veneti Florentia.*

(o) *In epiſtola jam citata, 28. Nov.*

11. Interim qui Concilio ſplendorem afferebant, uti ſolent locupletiores veſtes, æquè onus addebant. Reddita hiſce diebus ſunt Oratori Bavarico ſui Ducis reſponſa, acriter indignati, (*p*) quod Præſides revocaſſent in controverſiam locum ſuperiorem inter ipſius & Helvetiorum Oratorem, adeò ut illi diſceſſum imperaret. Studuerunt Præſides Oratorem detinere; ad quod etiam obtinendum Draſcovizio uſi ſunt, oblatâ Bavarico hac prærogativâ, ut ipſe cœtibus intereſſet, & Helvetius domi maneret. Sed illi ſatis non erat obtenta ſine decreto poſſeſſio, adeò ut noluerit idem in publicum prodire eo ſolemni die, quo Lotharingus exceptus eſt, quandoquidem ea declaratio non præceſſerat. Legatis verò viſum non eſt tam duriter agere cum Helvetio; quin poſtremis in mandatis Roma acceptis habebatur, (*q*) ut cum ad Bavariæ Ducem, & ad Nuntium Lucernæ degentem de concordia ſcriptum fuiſſet, tantiſper dum Pontifex operiretur reſponſa, neuter ex his Oratoribus ad cœtus accederet non vocatus: qui verò his non acquieſceret, aliam pro ſuo arbitratu rationem iniret. Quare cùm à Legatis obtineri non poſſet ut Bavaricus ſubſiſteret, plurimum à ſe præſtitum exiſtimarunt, quòd Dux ob permiſſum Oratori diſceſſum haud indignaretur. Vix ille Tridento abierat, cùm ab Helvetiis literæ ſupervenere, quibus ſatis ſibi fore ſcribebant, ſi modo unus, modò alter publicis functionibus intereſſet.

(p) *Duæ literæ Vicecomitis, 20. & 24. Nov. & ſuſius in epiſt. Legatorum ad Borromæum, ult. Nov. 1562.*

(q) *Literæ Borromæi ad Legatos 29. Octob. 1562.*

12. Verùm uti ex ictu ponderoſiorum vaſtiorumque molium oritur in aſpectantibus graviorum cladium terror; ita altera æmulatio ſublimiorum Principum longè vehementius Præſidum animos concutiebat. Monuerat eos Pontifex, (*r*) adventurum Lunenſem Comitem, tamquam Oratorem ſolius Regis Catholici, non item ſimul Cæſaris, ſicuti anteà vocitatum fuerat; ſive id fieret ob ſignificationem moleſtiæ, quam prænuntiarant Galli, quibuſcum concorditer ſe gerere in Concilio Cæſar cupiebat, cum in eo utilitatum conjunctio, ſanguinum conjunctioni præpoſſet, ſive quia adverſa commoda Hiſpanos inter & Germanos nequaquam uni eidemque permitterent Oratorem agere pro adverſis utriusque Principis poſtulatis. Philippus itaque Rex petebat, ut accommodata iniretur ratio, quâ Oratori ſuo liceret Synodo aſſiſtere, ſalva ſimul dignitate & concordiâ: & hac de cauſa Lunenſis antequam diſcederet exquirebat quânam ratione habendus eſſet, ne ſe Regemque Catholicum exponeret periculo offenſionis apud Regem Chriſtianiſſimum, Pontificem, & Concilium. Legatis igitur injunxit Pontifex efficacia qua potuit maxima, & ſupra quam in quovis alio negotio eam adhibuiſſet, ut omne ſtudium ac ſollicitudinem impenderent ad rem conficiendam, haud ignarus, conſenſum atque auxilium utriusque Regis opus eſſe Concilii progreſſibus, itidem ac duos pedes duaſve rotas hominis ambulationi, currusque lationi. Simul etiam eos commonebat, ut cum immineret, ſicut ipſe rebatur, Seſſionis dies, rem diſſimularent cum Lanſaco, ne commoverentur animi, tranquillusque Seſſionis exitus impediretur. Etenim ne minimum quidquam ſtabiliri volebat, niſi flexis ad id Gallis, quibus intelligebat quodcumque temperamentum nulli detrimento futurum, aut poſſeſſione aut jure ſpectato; ſciebat tamen, tam delicati ſenſus in ea re illos eſſe, ut vel ipſâ propoſitione concordiæ læderentur.

(r) *In epiſt. Borromæi ad Legatos, 12. Nov. & in aliis duabus, ult. Novem. 1562. altera Legatorum ad Borromæum, altera Lanſaci ad Inſulanum.*

Præter hæc, quæ Legatis in communi Pontifex ſignificabat, alia arcanæ fidei Mantuano ab eodem commiſſa ſunt, (*s*) nec alteri præter Simonettam communicanda. Ea erant: Sibi ab Oratore Varga per occultiſſimum arcanum Regis nomine fuiſſe expoſitum, ubi nulla ex propoſitis opinionibus admitteretur, malle Regem, ut ipſius Orator cuilibet minimo ex Concilio cederet, quam opus illud ſanctiſſimum obturbaretur, præmiſsâ tamen denuntiatione, nihil inde detrimenti ſibi illatum iri, tum quod ad poſſeſſionem attinebat. Ad cujus rei ſilentium, etiam cum Legatis, obſtrinxit Pontificem Vargas, ne illius notitia minus ſolertes eos redderet in alio temperamento Regi magis honorifico procurando. Verumtamen Pontifex cenſuit opportunum, eam notitiam cum illis duobus communicare, qui rem agendam moderabantur. Siquidem ex una parte certum ipſi erat, eos tum ex animi propenſione erga Regem Hiſpaniæ, tum ob ardentiſſima mandata, omnem moturos lapidem, quo aliquam ad concordiam Gallos pertraherent: ex altera verò nolebat, ut ubi illi animadverterent rem confici non poſſe, in deſperationem caderent de pacifico Synodi proceſſu, ut proinde aut in reliquum ſtudia tamquam inutilia prætermitterent, aut in eo negotio præcipitia tamquam neceſſaria pertentarent.

(s) *Literæ Borromæi ad Mantuanum, 21. Novem. 1562.*

13. His acceptis mandatis, cùm Legati conſiderarent, Seſſionis diem ita proximum non inſtare, uti Pontifex ſibi perſuaſerat, exiſtimarunt, locum non eſſe ſilentio cum Oratoribus Gallicis, ante eam functionem ſibi imperato. Quapropter illis ad ſe accitis oſtenderunt, quantum in rem foret non Eccleſiæ modò, ſed Galliæ, ſi Synodus, eo regno poſtulante potiſſimum coacta, feliciter progrederetur; & quantum opus eſſet ad progreſſus felicitatem utriusque regni Oratoribus: ubi Synodus ab altero deſereretur, tantum vigoris illi deſaturum, ut ne ad alterius quidem bonum efficaciter proſequendum ſufficeret. Idcirco animum converterent non ſolum ut probi cives Orbis Chriſtiani, cujuſmodi ſe profiteri oportebat, ſed tamquam probi Galliæ filii, probique Chriſtianiſſimi Regis adminiſtri, ad ineundam aliquam concordiæ rationem, per quam ſalvâ Gallici Regis dignitate, alteri Regi illius affini ſatisfieret. Poſt hujuſmodi exordium duas rationes propoſuerunt, quarum utraque locum proximum infra Oratorem Cæſareum laicum Gallis concedebat; videlicet, ut Lunenſis ſubſellium haberet in medio è regione Legatorum, quali Julii III. ætate datum fuerat Oratori Luſitano in controverſia cum Oratore Eerdinandi tamquam Hungariæ Regis; aut ut Lunenſis conſideret inter Oratores Eccleſiaſticos infra Cæſareum.

14. Reſponderunt Galli: Quemadmodum omnis offenſio originem trahere conſueverat ab aliqua novitate, æquiorem facilioremque rationem ad retinendam concordiam eſſe veteris conſuetudinis continuationem. Id ſe habere in mandatis Regis Chriſtianiſſimi, ipſos jubentis, ſi quid innovaretur, extemplò cum omnibus Galliæ Epiſcopis diſcedere. Hujuſmodi mutationes tentari ab affectionibus aut inquietis aut ambitioſis miniſtrorum, non autem ex Regis Catholici ſenſu, qui tam ampla amicitiæ fraternæque benevolentiæ pignora dederat, ac indies dabat Galliæ Regi, uxoris fratri, ut abundè palam faceret animi propenſionem longè aliam ab ea, quâ vellet vel unum obolum detrahere antiquis illius prærogativis, præſertim ætate puerili: certos eſſe Oratores, potius de eas ſarta tecta ſervandas impenſum iri à Philippo Rege ſuas omnes vires, perinde ac illas reipsà impendebat ad tuendam Carolo Regi auctoritatem adverſus perduelles: numquam Gallicanum regnum omnino alacri futurum animo, donec tam ingentibus Hiſpaniæ beneficiis par tandem redderet; ſed cùm grati animi ratio, quæ inter honeſtiſſimas virtutes locum obtinet, nequaquam præcipiat ut per ipſius exercitationem honor lædatur, id pretio regiæ dignitatis præſtandum non eſſe.

15. Conatus eſt Mantuanus Gallos flectere, illis objectans: Quando ipſi ſuum locum retinerent, alienæ gratificationi obſiſtendum non eſſe; quod ſi ſecùs agerent, poſſe inde argui, non ineſſe eam optimam in ipſis voluntatem erga proſperum Synodi proceſſum, quam profitebantur. Sed illi ex adverſo, alienam gratificationem ſibi charam fore, quoties ſui Principis honorificentiæ non officeret: ea cuncta conſilia ab Hiſpanis excogitari, quò revocaretur in dubium id quod Regis Chriſtianiſſimi dignitas in aperto eſſe poſtulabat; nimirum, primum ſibi locum poſt Cæſarem deberi: nec poſſe adverſæ Concilio voluntati tribui, quòd nollent veterem poſſeſſionem amittere, conſuetudinemque pervertere.

16. Tunc ſubjecit Mantuanus, arcani conſcius, cupidusque rationem inire quæ minùs Philippo Regi diſpliceret, quàm ſi poſt & infra Gallos ipſius Orator collocaretur: Quid ſi Orator Hiſpanicus ſibi ſedem poſt cunctos Oratores deligeret; num vobis animus eſſet ad eum cogendum ut meliorem quàm ipſe vellet locum caperet? Improviſæ interrogationi reſponſum à Gallis eſt, in eo caſu rem ſe expenſuros. Legati huic poſtremo conſilio minimè ſe obſtringentes, finem colloquio impoſuere, rogatis universè Oratoribus, ut ſedatius deliberarent. Interpoſuerunt etiam Gualterii officia cum Lotharingo, qui hinc auctoritatis plurimum apud miniſtros Gallicos obtinebat, hinc credebatur conjunctionem cum Hiſpano exoptare, tum propter belli proſperitatem in Hugonottos, quæ ipſius ac fratrum plurimi referebat, tum propter Synodi quietem, cujus perturbatio dignitatem felicitatemque operæ ſuæ detraxiſſet. Sed reſponſum tandem eſt: Oratoribus non licere, mandata perſiſtendi in conſuetis præterire: nova temperamenta Regio Conſilio in Gallia eſſe proponenda: cùmque ea de re Lanſacus Romam ſcriberet ad Gallicum Oratorem, præ ſe tulit ſimul immobilem in eo negotio animi firmitatem, ſimul propenſionem honorandi Lunenſem in cunctis reliquis exactiſſimâ quaque officiorum ratione; ſed eo honoris genere, quod nihil honoranti ſubtraheret. Et quoniam advenerat Romam miſſus à Rege Catholico Aloyſius Avila, (*t*) quibuſdam in mentem inciderat, ab eo curatum iri, ut Pontifex impertiret Philippo appellationem Imperatoris Indiarum, tanquam ſplendidum titulum ad illius litis victoriam. Scripſit Lanſacus, nihil id allaturum detrimenti prærogativæ ſui Principis; Galliarum ſiquidem Imperatorem, qui ſuperiorem ſibi in terris neminem agnoſcebat, & cujus majores Imperium in Occidente condiderant, numquam in Europa novo Indiarum Impe-

ratori cessurum: præterquam quod fama erat, à Leone X. cùm Bononiæ cum Francisco Primo convenit, fuisse illi ejusque successoribus subditum jus Imperii Constantinopolitani: sed verisimilia nón videri in prudenti ac virtutis studioso Philippi animo ea consilia, per quæ ipsius amplitudini nihil accessisset.

(t) *Literæ Lansaci ad Insulanum 18. Novem. 1562.*

17. Pontifex auditâ Gallorum duritie, rescripsit, (*u*) eam haud inopinatam sibi accidisse, se quidem voluisse tabellarium illum mittere, potius quo sibi aliisque satisfaceret, extrema quæque periclitatus, quam ob ullam spem rei consequendæ: aliud sibi scribendum ad Legatos non occurrere, nisi velle se, ut contestationes, si quas ministri Hispanienses facerent, ab ipsis admitterentur: cetera sibi certò persuaderi, Regem Catholicum pro sua probitate ac religione suas omnes privatas rationes posthabiturum bono publico, cui nollet ab hujusmodi inaniis obicem opponi.

(u) *Literæ Borrom. ad Legatos in communi, & ad Mantuanum, 5. Dec. 1562.*

Enimverò mirum foret id reipsa contingere inter cordatos viros, nisi tam sæpè contingeret, cùm ad diluendam admirationem magis valet consuetudo, quàm ratio.

CAPUT V.

Lotharingi sensus: adhibita Hispanis Officia Molinei Senatoris. Perturbatio in cœtu, Episcoporum Guadicensis & Aliphensis causâ. Rex Bohemiæ Romanorum Rex renuntiatus. Regis Navarræ obitus.

1. Dabatur interim ardenter opera propriis Synodi argumentis. (*a*) Lotharingus antequam verba faceret de Canone in controversiam adducto, ajebat, velle se cunctos Episcopos præter suos audire, singulorumque sententias diligenter observare. Unde oriebatur opinio, illi esse in animo, se quasi arbitrum Concilii gerere, adeoque sententiæ suæ dictionem differre, donec certus esset, mentis suæ declarationem vim quasi decisionis habituram. Atque hanc in se persuasionem nonnulli confirmabant, ob ingentem lætitiam quam ille præ se tulit, quod nuntiaretur, (*b*) t s alios ex Episcopis Gallicanis jam Brixiam perveniisse, quasi proximam appendicem potentiæ suæ. Semel quoque Musottus, dum nescio quid nomine Seripandi illi nuntiaret, apud ipsum reperit cunctos Præsules ac Theologos sui comitatus; & hac de causa, & propter verba quædam, à ministris Cardinalis per aliquam jactantiam dicta, (*c*) idem Musottus non modicam suspicionem in seipso & in aliis nutriebat; qui Seripando demortuo cùm in Lotharingi familiam cooptaretur, scriberetque narrationem hujusce Concilii, sæpius à nobis productam, mentem in se pronam patefacit ad deteriora facilè credenda, sicuti mos est omnium ferè aulicorum mediocris intelligentiæ, existimantium idcircò se acutiores haberi, remotioresque à crassiorum hominum simplicitate. Quoniam autem misit id temporis ad Pontificem Lotharingus Bertonum, qui sibi a secretis erat, non defuerunt in ea missione, alioquin benevolentiæ & obsequii plena, sua suspicioni alimenta; (*d*) cùm jactaretur, id ab illo fieri, quò à compluribus sibi Romæ intimis ea coràm Berrono concrederentur arcana, quæ illi paginis committere non audebant.

(a) *Habetur præsertim in scripto Vicecomitis ad Borrom. ult. Nov. 1562.*

(b) *Epistol. Vicecoimtis ad Borrom. eod. die.*

(c) *Variæ literæ per eos dies Vicecomitis & Gualterii.*

(d) *Scriptum Vicecomitiis jam citatum.*

2. Multò deterior opinio Tridenti erat, & Romæ spargebatur, de Lansaco; (*e*) qui de ea edoctus ab Insulano, acceptoque ab eodem vel exemplari eorum, quæ de ipso ad Borromæum scripserat Simonetta, acriter conquestus est apud Gualterium, cùm hic literas Pontificias reddidit: sed de cetero præstitum sibi officium, & cum officio sequestrum alacri animo accepit: cùm verò ad rei periclitationem ventum est, nequaquam ita fœdum vultum præ se tulit, ut in imagine fuerat expictum.

(e) *Literæ Gualterii ad Borr. 26. Novemb. 1562.*

3. Hisce insimulationibus par Galli reddebant. Etenim Insulanus ipse aversum à Gualterio animum gerens, (*f*) scripsit ad Lotharingum, ut ab eo sibi caveret tamquam ab inimico, qui studuerat Lotharingum quasi hæreticum Pontifici describere. Sed Cardinalis in consuetudine cum Gualterio captus peculiaribus ingenuitatis characteribus, qui ferè semper persuadent, & ferè numquam decipiunt, epistolæ fidem non habuit, sed eam cum Gualterio communicavit (periculum sinistris narrationibus admodum frequens) ac posteà in responsione argumenta omnino contrariæ persuasionis edidit. Cum hisce privatis de Gualterio significationibus, publicas de causa sociabat: audita siquidem in primis conventibus prolixitate ac superfluitate, qua illa de septimo Canone controversia agitabatur, rem coram omnibus improbavit: (*g*) nihil tunc Dei obsequio conducere altercationes in ejusmodi quæstionibus, quàm periculosis tam infructuosis: in Cæsaris mensa voces ea de re institutas, vituperationem offensionemque sonantes; quanto majorem offensionem futuram, si hujusmodi litis exitus persuaderet, ea per animi perturbationem, utilitatisque cupiditatem fuisse peracta? Adjecit subtidens, se minimè consentire, ut sibi præterita prorogatio assignaretur, nec velle suum illi nomen subscribere, cum animadverteret, rem tam lentè procedere, & adhuc tam procul à meta.

(f) *Literæ Gualterii ad Borr. ult. Nov. 1562.*

(g) *Literæ Gualterii & Legatorum ad Borromæum, 27. & ult. Nov. 1562.*

4. Nec (*b*) cessabant Hispaniensis ministri omnem industriam adhibere, quâ suos Præsules retraherent ab eo impetu controversiarum, haud temporis congruentium, & quæ aut efficere, aut significare possent parum conjunctionis inter Caput & membra Ecclesiæ Catholicæ: cumque compertum esset, communibus responsis semper propitiis peculiaria facta minimè respondere, credidit Piscarius, id fortassis evenire ex debili Pagnani, qui sibi à secretis erat, auctoritate. Proinde postremis Pontificis petitionibus, quas diximus, inflammatus, voluit pro eo quod per suam responsionem indicaverat, eam corroborare, misso ad id Senatore Molineo. Sed ubi dissimilis opinio in æmulationem abiit, & appetendi facultas intelligendi facultatem sibi mancipavit, nemo sufficit è sequestris, cum suscepta semel causa, Dei causa nominetur & censeatur: præterquam quod sibi persuaserant Hispani, eum esse ministrorum sensum, regali nomine velut extimè inauratum, aut certè Regem haud progressurum ultra moderatas cohortationes, quæ uti carent metus acumine, ita calcar hebes

bes evadunt. Et quædam res accidit, quæ illorum Præsulum animum vehementer exacerbavit, simulque Lotharingo stomachum movit, eorum vitio, qui, sicut ad Borromæum Gualterius scripsit, (*i*) se unicos Pontificiæ auctoritatis propugnatores ostentantes, ad eam oppugnandam alios provocabant.

(h) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 27. & ult. Nov. 1562.*

(i) *5. Decembris. 1562.*

5. Kalendis Decembris (*k*) Melchior Avosmedianus Episcopus Guadicensis sententiam suam exponens de Canonis propositi verbis, ubi habebatur, Episcopos à Romano Pontifice vocari in partem sollicitudinis, & ab eo assumptos esse veros Episcopos, objecit; Laxlorem minusque limitatam dictionem adhibendam esse, propterea quod si quis secundum Apostolorum Nicenæque Synodi Canones eligeretur, verus Episcopus evadebat, tametsi à Romano Pontifice non assumptus; quando iidem Canones dicunt illum esse initiandum consecrandumque à Metropolitano, nullâ factâ Romani Pontificis mentione: nec eam consuetudinem in Ecclesia universalem videri, ut summus Pontifex eligat; Chrysostomum, Nicolaum, Ambrosium, Augustinum, & alios fuisse quidem Episcopos, à Romano Pontifice non electos: quin etiam ab Archiepiscopo Salisburgensi quatuor Suffraganeos suos Episcopos creari, nihil in eo auctoritatis exercente Romano Pontifice. Ad hæc Simonetta, ne opinio illa radices ageret, ipsum placidè interpellavit, monuitque, id fieri a Salisburgensi ex auctoritate ac privilegio Pontificio. Cùm autem Avosmedianus rogaret, ut sibi sermonem prosequi concederetur ad suam sententiam exponendam, quidam studio sive immoderato sive affectato conclamarunt, *Dimittatur:* alii in vocem, *Anathema*, & consimiles contumelias proruperunt; alii conati sunt aut pedum supplosione aut sibilo eum impedire: Connumeratos inter ardentiores comperio Thomam Caselium Episcopum Cavensem, Ægidium Falcettam, qui nondum Caurlensem Episcopatum reliquerat, &, quod mirabilius est ex viri dignitate, Joannem Trivisianum Venetiarum Patriarcham. Verum id quod omnes transiliit immoderationis imprudentiæque fines, fuit culpæ dilatatio ab uno capite ad integram nationem; unde pro uno capite laceffita est tamquam adversaria integra natio; siquidem fuit qui dixit, *Plus molestia nobis infertur ab istis Hispanis qui Catholicos agunt, quàm ab ipsis hæreticis.* Tum iracundè Hispani: *Hæretici estis vos.* In tam gravi perturbatione vix impetrarunt Legati, ut permitteretur Avosmediano sermonem prosequi; quem appositè prosecutus, cunctorum quæ dixerant sanam sententiam explicavit: Quamquam opus non sit, ut omnes Episcopi nominatim à Pontifice assumantur, omnes tamen Episcopos adstringi ad Romanum Pontificem tamquam supremum colendum: esse in eo plenitudinem jurisdictionis; sed usum ac materiam, quam ille Episcopis destinabat, non posse absque justa & rationi consentanea causa ipsis auferri: declarandum planè esse, Episcopos jure Divino superiores esse meris Presbyteris. Dein admirationem ostendit, ob tragœdiam in sua dicta excitatam: ferendam non esse sententiam in id quod integrè auditum non est: si quis eas voces audiret, *Non est Deus;* nec illis adnexas audiret, *dixit insipiens*, posset blasphemiæ Psaltem damnare. Ita contigisse illis Patribus in ipso damnando, quod commissuri non fuissent, si priùs ipsius mentem plenè percepissent. Illud certè ad sui comprobationem sibi non deesse, quòd ter Synodo interfuerit sub Paulo, Julio, & Pio, tunc Doctorem conditione, nunc Episcopum dignitate. Sic ille locutus est, & fidenter ut innocens, & modestè ut subditus, adeoque judicia simul affectionesque sibi conciliavit.

(k) *Præter Acta arcis Æliæ, epist. Oratoris Florentini ad Ducem, 3. Decem. & Legatorum ac Vicecomitis ad Borromæum, prima 2. altera 3. Dec. 1562. & Jadrensis ad Cornelium & Fuscararii ad Moronum etiam 3. Decemb.*

6. Lotharingus excepto tam incondito fragore, dixit submissâ voce, (*l*) à paucis auditâ, sed turbato vultu, à cunctis conspecto, *Hæc agendi ratio recta non est, nec eam in animum induxissem.* Posteà vero cum eumdem adiissent Vicecomes, & Vercellensis Antistes, dum ille ea de re loquebatur coram illis, & fortasse de industria, dixit: *Si quid hujusmodi Gallo cuipiam accidisset, actutum ego ab hoc conventu ad Synodum liberiorem provocassem. Ubi verò licentia non conceditur, omnes in Galliam revertemur.* Ingens sane insolentia fuit. Dum hæc diceret, adspiciens, aut simulans tunc plane à se conspici duos quos nominavimus Episcopos, sermonem præcidit. Significavit pariter in aliis colloquiis, si quid hujusmodi amplius accideret, aliquid de peculiari nationis Synodo cogitandum. Absurdum sibi videri, adeò domìnari nimiam animorum affectionem, ut Patres Concilii hæresim appellarent id quod hæresis non erat. Si animo recoluissent, quàm mature antiqui Patres cuncta expendebant, antequam nomen cujuspiam percellerent horrifica illa voce *Anathema*, eam tam leviter prolaturos non fuisse in tam honestum Antistitem. Sed absurdissimum posteà sibi accidere, ut pro uno, etiamsi fuisset hæreticus, ausi essent universam nationem tam amplam & honoratam calumniis impetere. Quocirca statuit apud se, gravem commonitionem de facinore tam indecoro in proxime futuro cœtu ad Patres habere: quod subodorati Præsides, opera Gualterii conati sunt illum ab eo consilio blandè prudenterque dimovere, suæ ipsorum auctoritatis solliciti, ad quos unicè id muneris spectare videbatur.

(l) *Acta Paleotti, & narratio Oratoris Veneti.*

7. Porro ne ipsi admissæ culpæ negligentiam præ se ferrent, (*m*) postridie in Conventu Mantuanus dixit: (*n*) Cum præscribendus esset futuræ Sessioni dies antequam octavus ex Decreto effluxisset, proponi à se decimum septimum Decembris statuendum; & quò celerius quæ opus erant pararentur, quotidianos cœtus esse congeminandos (id Lotharingus postularat, (*o*) & idoneum erat ad extinguendam affectatæ dilationis famam) quod si nihilominus eo die paratum non esset quidquid in anteactaSessione destinatum, posteaque in conventibus propositum fuerat, stabilirentur certè quam possent plurima: verum quamcumque Præsidum solertiàm irritam fore, nisi Patres suam operam contulissent. Eapropter se illos hortari ac rogare per summam efficaciam ad consilium Ecclesiasticæ custodiendum: *In multitudine Presbyterorum noli esse loquax.* Quod ab ipsis præstitum iri, si studerent sententias breviter ac pacatè dicere, amputatis digressionibus, rebusque, quæ jam ab aliis expensæ fuerant, non iteratis: simul etiam, si singuli charitatem ac reverentiam collegæ, non iram ac fel adversarii præ se ferrent. Caverent præcipue à

tumultu ac indignitate diei præteritæ; aliter abituros è conventu Legatos, ne tam incompositas actiones coram tolerarent ipsi, qui Pontificis personam gerebant, præter reverentiam debitam duobus præstantissimis Cardinalibus, Oratoribus, quos complures potentissimi Principes legarant, & tot sanctissimis Patribus.

(m) *Epist. ad Borromæum, 3. Decemb. 1562.*

(n) *Ejus verba extant in Diario 2. Dec. & fusius in Actis arcis Æliæ.*

(o) *Literæ Gualterii ad Borr. 29. Nov. 1562.*

8. Lotharingus, qui primus reliquorum omnium sententiam dicebat, iis quæ proposita fuerant in cunctis partibus assensus est; & quasi laudaturus postrema dicta Mantuani, sibi aditum aperuit ad modestè graviterque castigandum tumultum excitatum, eosque potissimum, qui protulerunt in Guadicensem *Anathema: comburatur: hæreticus est.* Ea verba digna non esse, quæ in eo consessu tam leviter pronuntiarentur atque ad id subdidit, sibi non probari quod denuntiatum fuerat quasi ad corrigendas in posterum ejusmodi noxas, nimirum discessum Legatorum è conventu, id non cessurum in pœnam, sed in præmium audaciorum, qui si tantum audebant coram Legatis, in quam audaciam prolapsuri essent hoc fræno soluti; aptiorem animadversionem excogitandam esse in eum, qui tam venerandum auditorium tam modicè venerabatur.

9. Lotharingi verba nihil displicuere Legatis; quippe quæ neminem peculiariter objurgabant, dicebanturque non quasi ab eo, qui sibi capitis auctoritatem arrogaret, sed qui sua capitis dicto conformaret: & supra centum ex Patribus Lotharingi sensa commendarunt. Sed Caselius, qui intelligebat, eam objurgationem generatim dictam magna ex parte in se cadere, cùm dicendi locum habuit, haud se continuit, quò minùs quædam interseereret extra thema, & extra prudentiam, adeò ut à Legatis & Vicecomite apud Borromæum arrogantiæ titulo notata fuerint, utpote in Lotharingum directa. Videlicet, unum & Legatis auditum à se fuisse; ipsis, non aliis se obtemperare debere: si vellent Hispani aliorum dictis non peti, causam ab illis præbendam non esse, hæreses proferendo. Quidquid pridiè pronuntiarat de Guadicensis sermone, rectè fuisse pronuntiatum, seque præsto esse ad id tuendum & incœtu & extra cœtum. Quæ verba cunctis molestiam crearunt, planeque affecerunt, ut Caselius deteriorem universè de se opinionem exciverit ex defensione quàm ex culpa. Gualterio tamen, qui auctor fuerat Lotharingo, ne sibi infensas correctoris partes assumeret, (*p*) visus est ille aliquantulum fuisse transgressus. Quare cum reprehensio suopte ingenio acerba sit, & ægrè patiantur homines in hujusmodi odioso munere plures superiores, quàm quos sibi leges imponunt, existimavit commode actum cum Lotharingo, quod eo die acutioris acrimoniæ dicta non exceperit.

(p) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 3. Decembr. 1562.*

10. In destinando Sessionis die sententiæ variarunt, cum videretur compluribus, (*q*) plus spatii concedendum, aliud aliis designantibus: sed centum viginti novem diei proposito consensere.

(q) *Diarium 2. Decembr. 1562.*

11. Vix unâ commotione præteritâ, altera excitata est, & in alterum Hispanum, in posteræ diei conventu (*r*) Jacobus Gibertus à Noguera Episcopus Alifanus de re proposita differens, cœpit ostendere, Episcopos etiam post mortem Redemptoris non fuisse electos, institutos & vocatos à Petro, sed à Christo, sicuti Mathiam ac Barnabam, ideoque Petrum dixisse Domino: *Ostende quem elegeris:* & affirmari à Deo latam pronuntiasse: hujusmodi electionem fuisse habitam per actionem exteriorem ab Apostolis, dum Spiritus Sanctus dixit: *Segregate mihi*, &c. Sejunctionem igitur, & consecrationem apud homines manere; sed potestatis collationem esse Christi opus, itidem ac collationem efficaciæ Sacramentis. Sed ab Osio correctus est, cum Mantuanus & Seripandus abessent: Hujusmodi dissertationes nec conferre argumento, nec ad ædificationem, sed ad destructionem valere; nec Episcopos decere de supremo ipsorum Principe quæstionem agitare. Controversiam cum hæreticis esse an Episcopi electi à Romano Pontifice veri essent Episcopi, & à Christo instituti; & tamen quosdam illic audiri, qui è contrario affirmare auderent, Posse creari Episcopos quos Pontifex non assumpsisset. Idcircò ne mirarentur, si nonnumquam dum sententias dicerent, interpellarentur, quando rei propositæ, pront par erat, hæc minime respondebat. Sed Alifanus reposuit, dum jurisdictio Episcoporum expendebatur, opus esse de Pontificia quoque differere. Cum Granatensis ad Alifanum defendendum assurgeret, & ex altera parte Caselius, quasi à Granatensi perstrictus: jam contentio & dilatabatur & inflammabatur. Tum Simonetta nutu Caselium monuit ut taceret; & ita reliqui, quibus ille obloquebatur, pariter conticuere: datusque locus est Alifano prosequendi sermonis, quamquam non deessent qui studerent ipsum impedire. Postquam is loquendi finem fecit, iterum Osius, comprobante Lotharingo illi proximo, dixit: Se quidem existimare, cuncta in ea sacrosancta Synodo recto Religionis studio proferri; sed veram controversiam inter Catholicos & hæreticos in eo solùm sitam esse, admittendi necne essent tamquam Episcopi legitimi, il qui à summo Pontifice eligerentur; à qua controversia alienas omnino esse disputationes illas, Num etiam legitimi Episcopi absque hujuscemodi electione esse possent: quin dum hoc affirmabatur, adjuvari potius adversarios quàm impugnari. Sed Alifanus ex adverso redordiri contentionem voluit; idcircò Simonetta illum & insolentem appellavit, &, ut tandem locum aliis dicendi relinqueret, monuit. Quod cum videretur meritò pronuntiatum in contentiosam hominis pervicaciam, nec universè Patres offendit, quasi libertatis violatio, nec peculiariter Hispanos quasi nationis injuria.

(r) *Epistola Legatorum & Vicecomitis ad Borromæum, 3. & 6. Dec. & Jadrensis ac Fuscararii ad Cornelium & Moronum, 3. Decembr. 1562.*

12. Duo per eos dies ibi vulgata sunt (*s*) ingentis momenti Rebuspublicis, tum politicis tum sacris, Alterum, electum fuisse Regem Romanorum Maximilianum Bohemiæ Regem, primum Ferdinandi filium, Francofurti 24. Nov. ejusque parentem piâ constantiâ se gessisse, denegatis conditionibus hæresi faventibus, quas tres illius sectæ Septemviri tamquam remunerationem flagitabant. Ad hosce nuntios Madruccius Cardinalis, Episcopus ac Princeps Tridentinus, & Beneficiarius Ferdinandi, (*t*) dies festos illicò celebravit: Legati vero pronis erant animis ad idem agendum nomine Synodi solemni gratiarum sacrificio, & publicâ laudatione, cùm Imperatorium Sceptrum collocatum fuisset in Principe Catholico, & ex familia usque adeò bene merita de Religione; sed aliqua ipsis super-

supererat dubitatio, fortasse ob exceptionem, quam Pontifices alias jure Maximiliano objecerant; quamquam ab eo deleta videretur antiqua nota in hoc ipso conventu: nam interrogatus à Protestantibus de rebus sinceritati Fidei Catholicæ repugnantibus responderat, Sibi certum esse in ea Fide vivere ac mori. (*u*) Quod à Suavi animadversum non tamen ejus ingenio styloque congruit, ut in minutu reliquarum conditionum narratione voluerit ejus meminisse. Super eo itaque scripserunt ad Borromæum Legati, sed retenta sibi facultate rei perficiendæ, responso non expectato: atque ita re ipsa peregerunt, rati, perinde fore diu rem retardare, ac illam diu negare, adeoque flores jam aridos à se posteà oblatum iri. Itaque octavo Decembris die, Conceptæ Virgini sacro, congeminata lætitia ex nuntiis peractæ coronationis, ea celebritas habita est. Sacrificium obtulit Muglitius Archiepiscopus Pragensis, Orator Cæsareus; latinam panegyrim dixit Sbardellatus: adfuere sex Cardinales, Oratores Principum, & omnes Synodi Patres. Cardinales, Oratores, & complures ex Patribus convivio excepti sunt per consuetum magnificæ lætitiæ officium, Cæsaris nomine, ab Archiepiscopo celebrante. Interim considerans Pontifex, Legatos sibi reservare, ac quodammodo se parare ad ea publicæ gratulationis argumenta, rescripsit, (*x*) Videri sibi, antequam ejusmodi celebritas in Concilio ageretur, exemplum suum expectandum esse: nec velle se quidquam movere, donec à Cæsare ac filio debiti rei peractæ nuntii ad se deferrentur, simulque petitiones ut multa supplerentur de jure ac de facto, quæ ad efficaciam illius electionis desiderabantur. Sed triduo post novum consilium suscepit (*y*) cùm ad ipsum pervenisset tamquam à Maximiliano missus Joannes Mantiquius, certa fide pollicitus, eum Regem cuncta probi Catholicique Principis officia præstiturum. Quare comprobato Præsidum consilio; si peractum esset, præbitoque illi consensu, si adhuc penderet, ipsis injunxit, ut præcedentem suam repugnantiam omnino celarent. Sed super hoc Maximiliani negotio nobis oportebit non semel calamum adhibere.

(s) *Diarium 3. & literæ Legatorum ad Borromæum, 3. Decemb. 1562.*

(t) *Diarium, Kalendis Decemb.*

(u) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 10. Dec. 1562.*

(x) *Literæ Borromæi ad Legatos, 12. Dec. 1562.*

(y) *Literæ ejusdem ad eosdem, 15. Dec. 1562.*

13. Alterum id temporis nuntiatum Tridenti, fuit obitus Antonii Borboni, Vandomi Principis, & ob uxoris jura Navarræ Regis renuntiati. Faverat ille Hugonottis, sicut alibi demonstravimus: posteà cum animadverteret, se hac viâ non modo ad speratam amplitudinem non ascendere, quin potius obstare sibi, ne à Philippo Rege regnum aut restitueretur aut compensaretur, cœpit pedetentim gradum referre; ita tamen se gerebat, ut nolens displicere Joannæ uxòri, ingenio magis quàm ipse virili, fratrique Ludovico Condeo Principi, qui natu minor, sed spiritu major ac pejor erat, haberetur potius Hugonottus non sincerus, quam sincerus Catholicus. Idcircò recusaverat postremò Hispanus Rex Antonii Nuntium prius excipere, quàm cerneret in Gallia res meliùs se habentes: & cum Oratore Gallico discedendi veniam petente conquestus fuerat, Regem pupillum obsideri ab hominibus, qui studerent illum educare in Protestantium religione, orbemque terrarum pervertere; simul etiam denuntiaverat, nisi meliora inirentur consilia; se rebus consulturum, primo loco iis implicatis, qui nitebantur alios implicare. At verò Antonius Rex visus est paulatim, consiliis Ferrariensis Cardinalis, allorumque Catholicorum optimatum ad ingenii sui probitatem revocatus, magis semper in animum revocasse amorem veteris Religionis, à qua credebatur antea potius alienatus operâ per rationes pseudopoliticorum, quàm fide per argumenta hæreticorum; adeò ut in rebellantes Hugonottos copias tandem eduxerit, & fistulæ tormentariæ glande vulneratus ad Rothomagum, post morbum diuturnum occubuerit illius injuria, quem ipse succenderat. Antonio demortuo, regiæ tutelæ jura devenerant ad Carolum Cardinalem Borbonium illius fratrem, virum pacati ac pii, sed non ingentis animi, aptiorisque ut regeretur, quàm ad regendum idonei; ex quo in nonnullis orta est opinio, Lotharingum in Galliam reversurum (*z*) quod administrationis lora suis imposita manibus speraret. Hic, quippe affinis defuncti Regis, se abstinuit à colloquio, quod ab ipso Legati paulò antè petierant (*a*) eo die, quo pervenerat tabellarius; & die postero officia ejus vicem dolentium ab ipsis accepit. Verba fecere de iis, quæ posset Pontifex impendere in salutem regii filii hæretici, qui septimum ætatis annum compleverat, matris & magistri Hugonotti operâ in religione pessimè nutritus. Verùm Lotharingus re diu perpensâ censuit, peculiaria postulata id temporis tentanda non esse. Quamobrem Legati id consilii dedere Pontifici, ut ipse rei procurationem commendaret Ferrariæ Cardinali; qui tametsi anteà redirum adornarat, putabatur tamen casus illius causâ substituturus discraturusque eas opportunitates, quæ ut benè discipiantur, opus habent oculo non solum acuto, sed propinquo; cum humana mens erga res quasdam se habeat sicuti gustus erga sapores; qui, quantumvis acuminis habeat, eos non percipit, nisi tangat.

(z) *Literæ Gualterii ad Borromæum, 6. Decemb. 1562.*

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. & 7. Dec. 1562.*

CAPUT VI.

Lotharingi oratio; & nova Canonum forma ab eo proposita. Reliquorum Gallorum sententiæ. Varia opinamenta de altera propositione Lotharingi.

1. Pridie quàm mors Antonii nuntiaretur, Lotharingus ex improviso (*a*) sententiam suam exposuit, nondum auditis cunctis aliarum nationum Patribus, sicut antea in animo habuerat. Sed prævertere voluit, propterea quod expertus fuerat, per eam hiemem se identidem ita opprimi pituita, ut raucus evaderet; idcirco cum se liberum sensit, noluit usuram vocis diutius retardare. Per eos dies familiariter is egerat cum Seripando, (*b*) idque Gualterii solertia; qui cum sciret, huic Legato tribui à Lotharingo multo amplius quàm reliquis omnibus in Theologica doctrina, sicuti ceteroquin in amore ac reverentia præ cunctis Mantuanum haberi; speraverat a Seripando, subductis ab illius animo quibusdam principiis & argumentis, quæ idem in scholis hauserat, eum facilè ad suas partes adductum iri, quippe voluntate propensum, & scientia inferiorem. Maximè verò, quia illius Principis mens, ut quidam opinabantur, spe-

ciosior erat quàm robusta ; in rebus intelligendis clara, in explicandis facunda, in percurrendis expedita ; quæ dotes inter sanguinis fortunæque splendores, & velut incantationibus gratiæ ac ingenultatis, conciliant possessori existimationem admirationemque præcellæ doctrinæ, partim ab hominum mediocritate, partim à benevolentia, partim ab adulatione. Sed, prout affirmabant alii si quis sciret velletque veram celsitatem metiri, brevi spatium inter superficiem ac fundum nactus, animadverteret, à delicata Principis educatione, & non otiosa gratioli conditione permissam illi non fuisse eam exercitationis studiique assiduitatem, sine qua in sapientiæ disciplinis licet cuipiam magistrumagere, numquam tamen esse magistrum.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. Decemb. & Fuscararii ad Moronum, 7. Decembr. 1562.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum, 3. Decembr. 1562.*

2. Duabus planè horis expletis, ingentem illam gloriam consecutus est in eo genere præstantiæ, quæ est videri minorem, minimum minùs prolixum quàm reipsa fuit. Magnificè, eloquenter, eruditè disserait, atque per hanc sententiam exorsus est : *(c)* Nihil expendi potuisse à Patribus Christianæ Religioni convenientius, quàm Ordinis Sacramentum ; frustra laboraturos fuisse in rebus sacris decernendis, ubi dubitari posset quis esset legitimus Sacramentorum minister. Cavendum primo loco, ne fur aut latro intraret in ovile Christi, qua de causa tot in Ecclesia perturbationes cernebantur : præcipuum quidem sibi futurum in votis, ne quid, dum agebatur de Ordine, inordinatè committeretur.

(c) *Cuncta extant in Actis Paleotti, & Arcis Æliæ.*

In doctrinæ capitibus improbavit primum, quo dicebatur, in omni lege Sacerdotes cum sacrificiis fuisse conjunctos, cùm de eo haud plenè constaret, quandoquidem in lege naturæ cuncti primo loco geniti Sacerdotes erant, cujusmodi fuit Esau, ex epistola Pauli ad Hebræos, ubi accusatur, quod primogenita vendidisset : id enim actio profana non fuisset, nisi jus Sacerdotii complecteretur ; & tamen non omnes primiginæ sacrificabant. Observavit pariter (idemque observarat Antonius Augustinus) vocem illis positam, *Servator*, quam elegantem magis, minusque significantem quàm par esset arbitrabatur, nec usurpatam ab antiquis Patribus in sensu *Salvatoris : (d)* Ecclesiam quasi pudicam matronam esse, quæ rejicit nimis exquisitas, munditias, veluti ornamenta meretricum.

(d) *De discrimine inter Salvatorem & Servatorem consuli potest Manutius in quartam Verrinam & Julius Niger in suis Asceticis in 3. parte de titulo.*

Censuit præterea, in tertio capite, ubi agebatur de rebus Ordinis Sacramento necessariis, nominandas non esse materiam & formam ; non quod hæ non adsint, sed quia hujus Sacramenti materia facilè decerni non possit. Cupiit ex altera parte, ut fieret mentio de manuum impositione, utpote tam frequenter in veteri Testamento, & in novo frequentiùs commemorata. In quibus omnibus ejus sententia placuit ; quamquam in postrema, ne definiretur impositionem manuum esse partem Sacramenti delecta sunt vocabula magis universalia *vocum* & *signorum*, tamquam partium componentium, quæ sint necessariæ sacræ ordinationi, non tamen silentio præterita manuum impositione, quin allatis in Decreto verbis Pauli ad Timotheum : *Admonco, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.*

(e) *In 2. ad Tim. c. 1.*

3. Ad præcipuam quæstionem accedens, ex opportunitate eorum quæ habebantur in capite quinto, dixit, Placere sibi apertam rei declarationem, quò ambiguitas omnis tum Catholicis tum hæreticis auferretur de Concilii sententia : non quidem sibi probari particulam illam, *ex Jure Divino*, quippe causam multis contentionibus in Ecclesia futuram. Controversiæ non subjici, potestatem Ordinis in Episcopis esse proximè à Deo, cum habeatur Scriptura, dum Ordo confertur, *Accipite Spiritum Sanctum*, qui nonnisi a Deo dari potest. Simul etiam in universa Ecclesia potestatem jurisdictionis esse à Deo : etenim Ecclesia facultatem non habet efficiendi, ne regatur à Romano Pontifice, & ab Episcopis, neque constituendi sibi Aristocratiam, aut Democratiam ; sed regi necesse esse Monarchiam à Pontifice universali, & ab Episcopis peculiaribus : id autem originem ducere proximè ab ipso Deo. Præterea in quovis Episcopo eam partem jurisdictionis, quæ naturam excedit, originem à Deo trahere absque ullo interposito, cùm id quod supra naturam est, effici non possit ab hominibus ; atque hujusmodi esse jurisdictionem absolvendi peccata. Sed non propterea exæquari potestatem Episcoporum Pontificiæ potestati. Nihil ita firmiter propugnandum id temporis sicut Unitatem & Primatum Apostolicæ Sedis, dum cunctæ adversariorum phalanges ad hujus arcis eversionem conspirabant : complures enumerari eorum sectas, Lutheranos, Calvinistas, Zuinglianos, Anabaptistas, & alias ; sed omnes convenire unanimes in hoc fastigio percellendo : atque id significari ab Evangelica parabola fortis armati, suæ domus atrium custodientis. Ex eo quòd Episcoporum jurisdictio sit proximè à Deo, in Ecclesia nihil detrahi Pontificis auctoritati, pro eo ac observabat in suo volumine Polus Cardinalis : soli namque Pontifici datum est eam exercere in quocumque alio, idque vocando assumendo, deponendo, mittendo, ita ut nemo assumatur, ac mittatur à Deo, nisi per ipsum Pontificem ; idque ab eodem Polo idoneis exemplis illic illustratum apparere. Idcircò quoties audiebatur, in remotis Provinciis quempiam ad Episcopatum assumi à Metropolitano, semper intelligendum esse id fieri aut ex Apostolorum Constitutione, aut ex Decreto legitimæ Synodi, aut ex summorum Pontificum privilegio, adeo ut adesse vel expressa vel tacita Romanæ Sedis auctoritas ; aliter enim rationem capitis destructum iri : verum id conspici in cunctis Episcopis, præter Apostolos, qui à Christo per se electi fuerunt. Quod autem objectabatur ex verbis Pauli *Ego nec ab homine, nec per hominem*, valere potius ad rem propositam comprobandam ; siquidem dum illi dicit quasi suum peculiare privilegium, *nec per hominem*, insinuat reliquos vacari per interpositum hominem, hoc est per summum Pontificem : quare à Deo utique jurisdictionem provenire, sed exerceri in subjecta materia aliis à Pontifice destinata, quàm idem auferre posset, aut minuere. Quòd verò hujusmodi potestas ab Ordine non oriatur, liquidò patere : ac primò quidem, quia Sede vacante ab Ecclesiasticorum Collegio potestas exercetur, & anathemata vibrantur : secundò, quia non posset hæc, si verum id esset, transferri in Vicarium, qui sacris Episcopi Ordinibus initiatus non est : tertiò, quia licitum non esset ab Episcopo ad Archiepiscopum provocare, cùm gradus & prærogativa Archiepiscoporum humani juris merè sit. Hanc igitur jurisdictionem plenè penes Pontificem esse, cui liberum est eam moderari, dummodò id præster ex Apostoli effato, *in ædificationem, non in destructionem*. Hujusmodi tamen disputationes, quippe infinitas, prætermittendas esse, solumque declarandum id, quod attinet ad veros ministros Ecclesiasticos constituendos.

4. E Decretis doctrinæ trangressus ad Canones, dixit : Haud probari sibi in sexto vocem tunc appositam, *Sacer Principatus*, retenta solum voce *Hierarchia*, quæ tametsi idem valeat, modestiùs tamen sonat, & priùs Græcè a S. Dionysio adhibita, postea ab Ecclesia Latina usurpata est. Denique hanc novam septimi Canonis formam proposuit, de qua priùs privatum sermonem habuerat cum Legatis : *Anathema, si quis dixerit, Episcopos non fuisse à Christo institutos in Ecclesia, aut in sacra ordinatione Presbyteris majores non esse.*

Præter brevem hunc Canonem duos expendendos protulit ampliores (*f*) sed non in eo cœtu, quantum comperio) quò defineretur tamquam à Deo constituta hinc Episcoporum eminentia, hinc summi Pontificis prærogativa. Prior damnabat eum qui diceret, *Episcopos non esse à Christo institutos in Ecclesia aut ex ipsorum ordinatione non esse majores Presbyteris ; aut ordinandi potestatem non habere ; aut si habent, eam communem Presbyteris habere ; aut Ordines ab illis collatos absque consensu & vocatione populi, irritos esse.* Alter, eum qui diceret, *Petrum ex institutione Christi primum inter Apostolos non fuisse, summumque ipsius Vicarium ; nec necesse esse in Ecclesia unum esse supremum Pontificem, Petri successorem, eique parem in auctoritate regendi, atque in Romana Sede ejus successores ad hos usque tempus non habuisse jus Primatus in Ecclesia.*

(f) *Citata Fuscararii epistola, & Acta Paleotti.*

5. Posteà reliqui Galli sententiam dixerunt, & eorum complures simplici voce cum Cardinali consenserunt : alii tamen propensionem animi præ se tulerunt in Hispanorum opinionem. Præcipuè verò Franciscus Beauquer, seu Belcarius, Metensis Antistes, auctor celebris Historiæ sæpiùs à nobis laudatæ, dixit : Multos in Romano Pontifice auctoritatem ex imperio metiri ; & sicuti Christianus orbis immensus erat, ita censebant summi Pontificis auctoritatem immensam, adeò ut Episcopos assumeret in partem sollicitudinis, eisque functionem quasi accomodatam aut precariam concederet. Contrariè se prorsus opinari ; quando Episcopi succederent Apostolis, qui à Christo vocati fuerant, & Mathias sorte, hoc est, Divina voluntate assumptus : ab Episcopis igitur munus propriam, non à Pontifice delegatum obtineri. De illa voce, in qua complures nitebantur, *Plenitudo potestatis*, à se dici, perinde ac loquebatur Chrysostomus de plenitudine gratiæ intelligendam esse, aliam fuisse hujusmodi plenitudinem in Christo, aliam in Virgine, aliam in Apostolis, aliam in aliis Sanctis, pro varietate recipientium ; ita pariter plenitudinem potestatis etiam in summo Pontifice suis esse cancellis limitatam. Sed hac in re plurimum ille cancellos transgressus est.

6. Fama erat, hunc Episcopum Lotharingi magistrum fuisse : (*g*) & sane intimam cum eo familia ritatem exercebat, atque ejus opera nobilem illam Sedem acceperat.. Unde suspicio fuit, eos concorditer se gessisse, & textum à discipulo obscurè propositum, fuisse delucidatum à magistro interpretationis suæ claritate. Sed Cardinalis hujusce famæ conscius, Gualterio negavit (*h*) se umquam Beauqueri discipulum fuisse : eum quidem à se agnosci virum maximæ literaturæ, sed minimi consilii. Nec abstinuit, quin illum castigaret coram duobus Gallis Oratoribus, & duodecim Episcopis. Dein per opportunitatem, dum colloqueretur cum Legatis, (*i*) dixit, Posse quidem se interdum aberrare, considerationis aut peritiæ penuria, non item simulatione aut versutia, vitio nimis alieno ab honesto viro. Quo audito à Simonetta, qui hujusmodi dubitationem conceperat & aperuerat, Lotharingi manum comiter prehendit, fassusque illi est, ab Episcopi Metensis sermone suspicionem aliquam in animo suo excitatam fuisse. Hinc verò amicitia inter eos confirmata est, cùmplurimùm valeat ad persuadendum alteri, nos illi credere, si fateamur priùs non credidisse. Itali ferè omnes sententiam Pontifici maximè faventem propugnarunt.

(g) *Acta Paleotti.*

(h) *Literæ Gualterii ad Borrom. 7. Decembris & sequentibus. 1562.*

(i) *Acta Paleotti.*

Postremus omnium de more opinionem suam explicavit Lainius, qui tametsi diebus præteritis abundè ea de re fuisset locutus, sicuti jam narravimus, tamen novæ formæ causâ pro reliquorum consuetudine quædam repetiit : (*k*) Futurum fuisse munus Concilii hæreticos damnare, moresque corrigere, eorum quæstionibus scholæ relictis : verumtamen quando sic ab aliis fiebat à se quoque sententiam suam de proposita controversia prolatum iri. Cœpit, à qua ducit initium scientia in rerum natura investiganda ; affirmavitque, Potestatem Ecclesiasticæ jurisdictionis esse certam quamdam præfecturam unius Clerici supra alios, quo eos dirigat ad æternam vitam ex Divinis mandatis ; & idcircò tam in superiori, quàm in subditis requiri conditionem Christiani, & saltem in superiori conditionem Clerici. Hoc posito, arbitrari se ; hanc præfecturam oriri à summo Pontifice. Id primo loco confirmavit compluribus testimoniis, & inter cetera produxit in hanc sententiam Decretum unum Innocentii III. alterum Lucii III. & tertium Clementis III. quod à se in Sicilia repertum hic in conventu recitavit. Idem fuisse firmatum à multis Patribus Concilii Basileensis in Epistola ad Eugenium. Tum ad rationes progressus, observavit, interdum tradi alicui materiam, jurisdictione non traditâ, cum idem per se ampliſſimam obtinet potestatem : ita traditam fuisse Paulo, cum missus est ad Gentes, & Petro cùm ad circumcisos missus est ; atque ita dici posse à Pontifice fieri, cùm diœcesim aliquam adjicit Patriarchis ; sed plerumque cum Pontifex gregem tradit, simul tradi supra gregem præfecturam : si nihil aliud ille præstaret nisi destinationem materiæ, conficeretur hinc, potestatem haberi ab Epifcopis aut à seipsis ex vi Ordinis, aut ab alio capite quàm à Pontifice : posterius nulli Catholicorum in mentem venire ; priùs falsum deprehendi. Siquidem Episcopi etiam ante consecrationem possident jurisdictionem, sicut habetur in postrema Extravagante Clementis V. Id corroboravit undecimo Canone Concilii Chalcedonensis, quo imperatur, ut ante consecrationem probetur, Num quispiam titulum obtineat, hoc est, curam animarum, quæ cura jurisdictionem importat. Si verum esset quod adversarii condebant, jurisdictionem impertiri à Deo unà cum charactere, deduxit tamquam corollarium, in cunctis æqualem futuram sine ullo discrimine inter meros Episcopos, Metropo-

tropolitas, & Patriarchas, cùm omnes æquè sint consecrati; nec eam à Pontifice auferri aut coarctari posse. Tradi à supremo Pontifice hanc jurisdictionem tamquam à Dei ministro, quoniam Angeli quoque ministri Dei sunt; non tamen idcirco eum esse simplicem ministrum, sed talem, qualis fuit Joannes in suo Baptismo, qui Joannis Baptismus dicebatur, quòd ipse illum instituerat, quamvis ex auctoritate divina. At verò Baptismum, quo Petrus baptizabat, non appellari Baptismum Petri, sed Christi, propterea quòd cùm in ejusmodi Baptismo remitterentur peccata, Petrus illius causa esse non poterat, nisi per merum ministerium: eapropter tradi à Pontifice jurisdictionem, injungente ac imperante ex auctoritate, & tamquam ab Ecclesiæ Principe. Et quidem jurisdictionem, tum quæ extra ordinem est, tum Ordinariam, recipi ex vi hujus imperii, non autem ex vi consecrationis; aliter nemo illam acciperet à Pontifice, quippe qui neminem consecrat. Hanc esse maximè receptam doctrinam, pro qua & Theologus produxit, & reperiit firmavitque varias rationes à se allatas in sua præterita oratione. Quamquam dicatur in consecratione, *Trado tibi cathedram, trado tibi claves*, &c. intelligendum id esse eâ ratione, quâ sanctus Thomas docet recipi à Rege potestatem in consecratione sive unctione, dum dicitur, *Accipe potestatem, accipe regnum.* Significationem verborum ad usum spectare, hoc est, *Tibi concedo, ut possis bene uti regno.* Ita cùm dicitur Episcopo in consecratione, *Accipe Spiritum gubernandi*, significare, *Tibi concedo, ut possis recte gubernare.* Et hujusmodi morem oriri ab antiqua consuetudine, dum eodem ferè tempore creabantur & consecrabantur Episcopi. Non propterea hanc jurisdictionem in Episcopis esse delegatam, sed, sicut in Judicibus ordinariis, ab aliquo magistratu supremo constitutis. Nonnullis tamen nullo interposito eam à Christo fuisse traditam, sicut Apostolis; sed communiter reliquis impertiri à Pontifice, non per modum meri ministerii, sed per modum mandati. Concluserit definiendum esse, Episcopus quod spectabat ad Ordinem, esse ex Jure Divino, nullâ factâ mentione jurisdictionis, de qua complures Doctores variè opinabantur.

(k) *Acta Arcis Rom. & Paleotti 5. Dec. 1562.*

Ardor hujusce disputationis, præ qua videbantur quæstiones reliquæ parvi esse momenti, (*l*) multorum curiositatem ad causam exquirendam vellicabat. Rebantur alii, Præsules Hispanos eò spectare, ut hoc pacto concuterent summam prærogativam Inquisitoris supremi, qui erat id temporis in Hispania Archiepiscopis Hispalensis, vir ipsis gravis & odiosus: alii, velle Transmontanos tam plenæ absolutæque potestati Pontificis se subducere. Sed à prudentibus id quod planius erat, ut assolet, verius putabatur, nimirum, reipsa Hispanos in ea esse sententia, quam postremo tradiderat Franciscus Victoria Dominicanus, Theologus præstantissimus, & seminator, ut sic loquar, in Hispania Scholasticæ Theologiæ (quæ prius parùm ibi propagata, deinde mirificè floruit in illis regnis) & pro eo ac unusquisque pronus est ad sublimiter opinandum de suo gradu, eam sententiam in Præsulum mente libenter exceptam fuisse: ex altera parte zelotypiam esse causam contentiosissimæ repugnantiæ in amantissimis Apostolicæ Sedis & ab hac ipsa repugnantia inflammari cupidinem, & impetum augeri in fautoribus; quemadmodum videmus longè frequentius ac ferventius impendi studium aliis philosophicis disciplinis, in quibus in dubium ac certamen offenditur, quàm in mathematicis, in quibus nonnisi certum & ineluctabile reperitur.

(l) *Acta Paleotti.*

Videbatur quibusdam litigium ad mera vocabula jam redactum, quandoquidem volebant alii, Episcoporum jurisdictionem esse proximè à Pontifice, alii, à Christo, sed ita, ut usus ac materia penderet à Pontifice. Verum subtiliores, seu religiosiores magnum discrimen animadvertebant, cùm affirmarent, confici ex posteriori opinione, non posse à Pontifice materiam semel à se destinatam Episcopi jurisdictioni auferri aut minui sine causa, ex celebri doctrina Abbatis Panormitani, & Decii cap. ultima *de Confirm. util.* & ejusdem Abbatis in quæstione, quæ incipit, *Episcopus.* Et quamquam, ajebant illi, posita etiam sententia contraria, non sit fas Pontifici id agere pro sua voluntate rationi dissentanea; ubi tamen id agat, actionem esse ratam: at verò rem gravi perturbationi obnoxiam fore, si hujusmodi Pontificis jussiones rationi dissonantes sicuti licitæ non sunt, ita nec essent ratæ. Et acutè hi considerabant, nihil inde detrimenti reverà secuturum, si quod rationi consonat aut dissonat, duo quasi colores essent, qui oculis perspicuè cernerentur; sed cum omnia quæ spectabant ad mores, opinationum varietati subjecta sint, satius esse, si Pontifex, qui plerumque pietate ac prudentiâ præditus eligi solet, & qui morsus conscientiæ honorisque persentit, possit interdum subditos obstringere imperio aliquo rationi dissentaneo, quàm si ipse, qui Princeps est suorum subditorum judicio vario & perturbato subditus redderetur: adeoque si quando vellet Sacerdotium aliquod in alienâ Diœcesi sibi reservare, aut Ordinarii collationem antevertere, aut subdito cuipiam immunitatem à Præsulis potestate indulgere, aut Episcopum ex una in alteram sedem transferre; liceret semper litigare de irrita jussione, obtento colore non sufficientis rationis. Hujusmodi respectus erant in causa, cur ad singulas voces multi suspiciosius hærerent, neque consentirent, ut definiretur, Episcopos nullo interposito esse à Christo, nisi apponeretur ad vitandam sinistram omnem interpretationem, hæc limitatio, *Quantum spectabat ad Ordinis potestatem.*

Hinc factum est, ut forma à Lotharingo digesta had plene comprobaretur, sicut ipse considerat; (*m*) de quo & animo & voce conquestus est. Eam maximoperè complectebantur duo Cardinales Theologi, Seripandus & Osius: at Simonetta, cautus pro more in auctoritate Pontificis custodienda, petiit, ut ad eam operosius expendendam deligerentur novem inter Theologos & Canonum Consultos: Theologi fuerunt Petrus Antonius Capuanus, Leonardus Marinus, Caspar de Fosso, Archiepiscopi Hydruntinus, Lancianensis, & Rheginus, & Didacus Lainius Societatis Jesu Præpositus Generalis. Canonum periti fuere duo, posteà futuri Pontifices, Hugo Boncompagnus, & Joannes Antonius Facchinettus, tunc Episcopi Vestanus & Neocastrensis, duo futuri Cardinales Gabriel Paleottus Romanæ Rotæ Duodecemvir, & Scipio Lancellottus, Synodi Advocatus; quibus adjectus est Promotor Jo. Baptista Castellius. Tribus prioribus Theologis exemplar Lotharingi placebat, non item Lainio, qui dicebat, (*n*) à se schisma prævideri; & cum eo tandem concorditer consensere Canonum Doctores. Objectorum summa hæc fuit.

(m) *Literæ Vicecom. ad Borr. 6. Dec. 1562.*

(n) *Literæ Gualterii ad Borr. 6. Dec. 1562.*

Septimo Canone secundùm memoratam formam in eo quod declararet; Episcopos esse institutos à Christo, nihil concuti hæreticos; quod Synodus intendebat. Id enim ipsi non inficiebantur; sed dicebant, Episcopos assumptos à Romano Pontifice, non esse veros ac legitimos Episcopos, eosdem appellantes capita rasa, inuncta, oleo perlita, & larvas papales. Illic proscribi sententiam plurimorum Catholicorum Scriptorum, qui existimabant, unicum Episcopum, hoc est Petrum, fuisse à Christo institutum, & reliquos omnes à Petro.

Speciem hinc obtendi, ut credatur, Episcopos electos inter hæreticos à Regibus aut a populp, esse veros ac legitimos Episcopos; propterea quod dum absolutè affirmatur, Episcopos institui à Christo, videtur significari, eorum potestatem esse totam à Christo, ita ut elector nudum quoddam ministerium exerceat, non vim causæ efficientis, quod antea in medium protulerat Episcopus Hibernus, tamquam argumentum à Regina Britanniæ pro se adductum.

In ea loquendi ratione indistincta vim inesse significationis universalis, adeoque ubi discriminatim de Episcopis pronuntiaretur eos esse à Christo institutos, id ex æquo intellectum iri, tum quod ad jurisdictionem, tum quod ad ordinationem attinet. Denique, majoris esse ponderis hanc affirmationem, *eos esse institutos à Christo*, quàm illam, *ipsos esse ex Jure Divino*, cùm posterior interpretationem minùs cogentem admittat. Quare, si in hac posteriori difficultas offendebatur, adeò ut Lotharingus ipse ab ea Patres dehortaretur, multò magis priorem esse vitandam.

Valdè periculosam aleam subit, qui formam aliquam verborum profert ad conciliandas duas partes contrarias, acutas ac suspiciosas: quia contrariæ sunt, fugit altera quod altera quærit; quia acutæ, singulæ detegunt quæ sequester involvit: quia suspiciosæ, utraque quod sibi noxium est, deprehendit; cum ejusmodi verba nequeant dubia non esse, & suspicionis ingenium sit, dubium sibi malum tamquam certum assumere.

CAPUT VII.

Responsum Pontificis, ut Vicecomes Romam mittatur. Propositum de mansione Decretum, & hac de re Lotharingi sententia. Novæ significationes moderatæ Regis Hispani ad suos Episcopos, ne Pontifex, neque Galli offenderentur.

1. Eo gravius angebantur Præsides, quòd animadvertebant, se ab ipsa præfectura subjectiores reddi quàm ceteros: nam citari se, & quasi pungi ob quamlibet aliorum impudentiam sentiebant. Hinc in Concilio conclamabatur *libertas.* Hinc in eos fremebatur ad omnem vocem ab Episcopis immoderatius elapsam, perinde quasi linguarum omnium ipsi frena tractarent. Itaque ex Hispanis Episcopis quinque (*a*) melius erga Pontificem animati, neque conjuncti præfervidis suorum civium postulatis, & inter eos Salmanticensis, & Patrensis, simul adiere Legatos, & ob contumelias in Guadicensem jactas contestati sunt; nisi prospicerentur in posterum, necesse sibi fore cum reliquis nationis suæ se consociare ad eam ab hujusmodi insultationibus defendendam: si quis umquam Hispanorum vocem minùs Catholicam proferret, optare se, ut is corriperetur, sed ab auctoritate legitimi superioris, nimirum à Præsidibus, non ab arrogantia privati Præsulis; quemadmodum egerat Castellius, qui priore facinore non contentus, cùm à Mantuano commoneretur de strepitu contumeliaque verborum, respondere non est veritas, ab Hispanis causam ad id non fuisse præbendam per enuntiationes hæreticas. Legati cognoscentes querimoniam æquam esse, & jacturam ingentem futuram, studuerunt amplis benevolentiæ significationibus, plurimisque promissis eos delinire.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum. 6. Decemb. 1562.*

2. Ex altera parte Lotharingus vehementer (*b*) questus est, quòd quidam ex Italis per indignum dicterium procaciter dixerat: *Ex Hispanica scabie decidimus in morbum Gallicum.* Sed Legati cupientes quod possent honestè amaritiem Lotharingi diluere eâ dulcedine, cujus avidissimum illius palatum sciebant, Romam extemplo (*c*) miserunt per certum cursorem formam duorum Canonum, quos ille proposuerat, dicentes, eam probari Theologis, sed non Canonum peritis, & petentes, ut ipsis Pontificis sensus diebus aliquot ante Sessionem exponeretur.

(b) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 6. Decemb. 1562.*

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 6. Decemb. 1562.*

3. Interim pervenere Tridentum responsa de rebus anteà significatis, ad eumdem Lotharingum spectantibus. (*d*) Alicujus Præsulis missio comprobata est, simulque Legatorum sententia in Vicecomite delegendo; rescribente Borromæo, cunctos, qui proponebantur, idoneos videri, & Marinus peritior, sed Vicecomes aptior ob juventam ad sustinenda illius itineris incommoda per summam Italiæ & hiemis asperitatem. Quamobrem ille ad id destinatus est. Ubi Lotharingus scripto sua postulata (*e*) tradidisset, hac de causa hic suorum omnium cœtum habuerat; & post diuturnum congressum datum fuit negotium quatuor Episcopis, ut simul cum Ferrerio ea notarent, quæ ab ipsis Galliæ salutinecessaria censerentur. Idemque Gualterio significarat, se, quod spectabat ad *Annatas*, annuos nimirum proventus, jam conquiescere; neque absque novis mandatis ea de re verba facturum fuisse.

(d) *Literæ Borromæi ad Legatos, 2. Decem. & ad Vicecomitem, 7. ejusdem, & literæ Vicecomitis ad Borromæum, 16. Decembris 1562.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 10. Decembris 1562.*

4. Ceterà, (*f*) intellectis Romæ duobus modis, quorum auctor fuerat Lotharingus ad extinguendam super septimo Canone discordiam; alter, ut nimirum designarentur bini pro singulis nationibus non placuit, quippe memorato jam periculo expositus: magis placebat alter illius discordiæ sopiendæ, quasi quodam sopore, qui in placidam honestamque mortem migraret; sicut usuvenit, ut inter discrimina ac suspiciones nihil minus displiceat, quàm ipsum nihil. Verùm improvisus transitus à tam concito motu ad quietem haud possibilis visus est Legatis. Quare expectato responso quid Pontifex de nova forma Canonum arbitraretur, cœperunt interim audire sententias in Decreto mandonis, à Mantuano sexto Novembris jam propositio, ut dictum est; sed quibusdam adhibitis mutationibus, privatim quæsitis ab eodem Lotharingo, (*g*) aliisque, quibus nimis severum videbatur in pœnis denuntiandis, & nimis arctum in excusationibus comprobandis. Et sanè incidit opportunè, ut hujus rei tractatio indu-

ceretur, antequam perveniret epistola Lunensis Comitis, (b) quâ calor omnis extinguebatur, opere à Rege priùs adhibito Patribus Hispanis, ut illos ab incepto removeret. Etenim Lunensis cum significaret Herculi Pagnano, se illuc Oratorem destinari, addebat, resciviſſe Regem à Varga, Gallos cupientissimos esse hujusce declarationis, unde periculum esse, ne, si ea impediretur, illi discederent; & quoniam Rex non nisi Divinum obsequium spectabat, noluisset, ut opera sua Ecclesiæ concordiæ noceret, & continuationi, vel certè existimationi Concilii. Idcircò suam esse mentem, ut in eo cautè suaviterque ageretur cum Episcopis Regi addictis, & absque industria, aut nimis aperta, aut nimis propitia: atque in eamdem sententiam loquebantur mandata à Rege tradita Aloysio Avilæ, (i) summo Alcantaræ Commendatori, destinato Romam Oratori, (k) quando Pontifex diu conquestus fuerat, (l) negotia non aptè procedere, quia præcipuè in rebus Concilii Orator Catholici Regis apud se non aderat, cui Pontifex fideret. Habebatur in mandatis, quæ diximus; Orator Pontificem cohortaretur, ut is in mansionis argumento maturè se gereret, adeoque ex una parte libera facultas rei declarandæ Concilio non adimeretur; ex altera, Sedis Apostolicæ auctoritas ac prærogativa non læderetur. Itaque vis impressa à Regis brachio, tam valida speranda non erat, ut rotis illis tam fervidis cursum retardaret.

(f) *Literæ Borromæi ad Legatos, 2. Decembris 1562.*

(g) *Literæ Vicecomitis & Legatorum ad Borrom. 10. Decembr. 1562. & arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. 9. Decembris.*

(h) *21. Decembris 1562.*

(i) *Signata 30. Novembris 1562.*

(k) *Destinatio Avilæ constat ex literis Regis ad Pontificem, 25. Octobris, missis ad Legatos cum literis Borromæi 2. Novemb. 1562.*

(l) *Constat ex responsione Pontificis ad Regem 28. Martii 1562.*

5. Facto igitur initio loquendi de memorato Decreto die decimâ Decembris, (m) cùm Lotharingus primus omnium verba faceret, egregio prudentiæ gravitatis, doctrinæ atque eloquentiæ complexu effecit, ut præfagirent Legati, multum illi auctoritatis in Synodo futurum non minùs dictionis, quàm sanguinis excellentia. Ejus sensa hujusmodi fuere: E sacris Literis colligi; tria præcipuè mala fuisse profecta ab eorum absentia, quibus curam aliquam Deus demandarat; primum, maris tempestatem, cum Jonas fugam cœperat, ne concionaretur gentibus; ad quas mittebatur; alterum, Idololatriam, cum absente Moyse vitulus conflatus est; tertium, ovile Christi dispersum, cùm in capite decimo S. Joannis habeatur: *Lupus dispergit oves.* Tria mala illis respondentia ex Præsulum absentia Ecclesiæ Dei accidisse. Calamitatem, tempestatem, Fidei corruptionem in hæresi, & gregis dissipationem in morum corruptelis. In ea causa Patres simul esse judices, ac reos: adeòque eò magis imputandum ipsis esse; ubi remedium minùs efficax admoveretur. Cùm ipse Christus Pastorem se profiteatur, nefas esse, ut Præsules pudeat vel hujus nominis, vel hujus muneris: in eodem capite decimo S. Joannis tria numerari ad boni Pastoris munus spectantia: ea sunt, ait ille, Ut oves nostram vocem audiant, Ut nos animas nostras pro ipsis ponamus, Ut bene illas pascamus, bonis pascuis inventis. Ab re igitur non esse, si ad primum hujus argumenti ingressum doceret Synodus, quales essent boni Pastoris conditiones, quibus Pastores animarum possent de illa cura gloriari, de qua gloriatus est Jacob apud socerum, (n) cùm post viginti annos pascendi ejus gregis curam reliquit. Super illo mansionis articulo priùs audiendos esse Theologos, & Canonum peritos, idemque peragendum in cunctis gravioribus emendationis capitibus. Mansionem suâ quidem sententiâ esse ex Divino mandato; ad quod probandum multa produxit Scripturæ testimonia, ingeniosis commentationibus à se illustrata: adjecit tamen, cùm esset mandatum affirmans, semper quidem obligare, sed non ad semper. Expendens excusationes legitimas, non satis habuit eas admittere, quas Decretum probabat, sed plurimas alias addidit, potissimum verò majorem utilitatem sive peculiaris Ecclesiæ, sive universalis, sive Reipublicæ. Hanc postremam causam esse rationi consentaneam, quippe pertinentem ad charitatem; aliter non licuisset Imperii Septemviris Ecclesiasticis adire Comitia, Galliæ Optimatibus, vulgò Paribus, ad Aulam pergere ad Regni negotia, prout obstringebantur, nec Episcopis ad Consilia à Rege vocatis, quod in gravissimum Ecclesiæ detrimentum cessisset, Concluſit, quod spectabat ad peculiares conditiones, eas causas committendas esse Romani Pontificis arbitrio, & in regionibus longè positis, arbitrio Archiepiscoporum, aut antiquioris Episcopi, sicuti præscriptum fuerat in Decreto sub Paulo III. aut Conciliorum Provincialium, quorum usus restituendus erat, & in ipsis, & in Diœcesanis hoc ipsum Decretum recitandum. Sed ea omnia, quæ de causis dicta fuerant, ita esse intelligenda, ut absentia nec perpetua sit, nec diuturna; ac proinde in comperto habeatur, habitationem Episcopi, tametsi ex re fortuita loginqui, esse stabilem in ipsius Ecclesia. Agens de tertia causa nuper memorata, dixit, Si Cardinales in Gallia mansionis vinculo prohiberentur degere apud Regem, ejusque Consilio interesse, rem Ecclesiasticam perfum iri. Delenda esse verba illa in Decreto posita, ubi comprobabatur, ad excusandam absentiam Episcoporum, vocatio Pontificia, *Dummodò ipsi non procurassent ut vocarentur.* Hujusmodi sono aures offendi: sed illius loco, Româ, & ex Aulis Regum eos Episcopos expellendos, qui proprii commodi gratia illic morabantur. Subjecit, multa sibi videri opportunè præscribenda de Sacerdotiorum collationibus, & de conditionibus non Episcoporum modò, sed minorum etiam Curionum; quæ res majoris erant momenti, quàm mansio: tamen ne thema propositum transgrederetur, in aliud tempus sermonem de iis differre. Differens de privilegiis, quæ residentibus Episcopis concedi oportebat, commemoravit inter ea facultatem absolvendi etiam à delictis contentis in diplomate, quod *In cœna Domini* dicitur: contestatus, id à se non dici ad quidquam auctoritati Pontificiæ detrahendum; (o) sed quia certus erat, eos qui hujusmodi peccata patrarent in Gallia, Romam neutiquam ituros ut absolverentur: adeoque satius esse, si absolutionem illic possent accipere, quam si expertes illius morerentur.

(m) *Literæ Legat. ad Borrom. & Jadrensis ad Cornelium, ambæ illo eodem die; & Acta Arcis Eliæ.*

(n) *Genes. 21.*

(o) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 10. Decembris 1562.*

6. Ni-

6. Nihil hic laboris insumma in iis re scellendis, quæ Suavis cunctis his eventibus immisceret ex conjectura mentis suæ, quæ perinde ac si planè fuisset mens universalis ab Arabibus credita, audet fidenter enarrare cogitationem quamcumque in singulorum animis nascentem, intimos fines pro sua libidine interpretatus, tametsi minimè verisimiles operum externorum. Satis mihi sit, duo breviter hic observare: alterum, ab eo affirmari, Lotharingum ex arte tam ambiguè fuisse locutum de mansionis Decreto, ut ejus sententia percipi non potuerit; quod siquid falsum patet, cum ille, ubi primùm ipsi Decretum privatim expositum est, Legatis significaverit mutationes, quas maximè necessarias existimabat, sicuti narravimus (p) & habetur in Legatorum, Vicecomitis, Gualterii, & Fuscararii (q) literis, quo publicis oppositionibus parceretur. Posteà verò in conventu palam explicavit quid ipse de theorica quæstione sentiret; dein illius sententiam probavit, cum quibusdam conditionibus, claris, & Pontifici faventibus, ejusmodi erat, In illius judicio universè reponere excusationes absentiæ.

(p) *Supra sunt allata.*

(q) *10. Decembris 1562.*

7. Alterum est, eumdem Lotharingum die 6. Decembris à conventu abfuisse, quò liberum esset suis Gallis in Pontificis auctoritatem obloqui, quamvis excusaret absentiam ob acceptos nuntios de Antonii Regis occubitu. Et nihil animo reputabat Suavis, innoxiæ rudi cuipiam lectori, eam consuetudinem Japoniæ aut Æthiopiæ propriam non esse, sed nostris regionibus communem; nimirum, ut si quis affinis magni nominis, suprèmusque Moderator illius regni, quod alter repræsentat, occubuerit, hic eo die quo nuntios accipit, à luce publica se abstineat, ac domi persistat? Neque comperio in tot monumentis, suspicionum ut assolet plenis, id cuipiam in mentem venire. Quin longè abest à vero, quemquam ex illis Episcopis eo de licenter in Pontificiam auctoritatem fuisse locutum. Alias id egerat solus Beauquerus, sed egerat coram Lotharingo, qui molestiam ex eo præ se tulit (r) sicut etiam ex reliquorum Gallorum sermone; qui sententiam ejus sententiæ contrariam dixerunt, cùm genuni semper manui innixam teneret, dum ille loquebatur, & posteà Beauquerum naviter objurgaret, (s) Nec licet credere, id ab illo simulatum ex arte, prout Suavis autumat; tum quia majestatem hujusmodi Princeps non adeò demisisset, cum certè ea simulatio aliquibus tunc detegenda esset, & reipsa cunctis postmodum aperienda; tum quia nimis sanè illius æstimatio lædebatur, nimisque suæ gratiæ pretium elevabatur, dum palam fieret, ipsum maximum quidem esse, sed non rectorem suæ cohortis. Quare potius hujusmodi æstimationis sollicitus, cum audiret (t) Guidum Ferrerium Antistitem Vercellensem, qui secum familiaritatem aliquam contraxerat, sibi dicentem, haud verum videri id quod ipse de suis Gallis prædixerat; Illos à se minimè dissensuros, respondit, tametsi quidam viderentur tunc à se verbis discordare; cùm ad rem ventum esset, cunctos sibi assensuros. Unusquisque existimationis suæ anxius est, nimirum ut sibi propria censeatur ea dos, cujus gratia ab aliis honoratur; hæc autem in Principibus præcipuè potentia est.

(r) *Literæ Vicecomitis ad Borr. 6. Dec. 1562.*

(s) *Arcanæ notæ Gualt. ad Borr. 9. Dec. 1562.*

(t) *Literæ Vicecomitis ad Borr. 17. Dec. 1562.*

CAPUT VIII.

Opinamenta de mansionis Decreto. Sensus Pontificis. Querimoniæ Lotharingi. Maturata Vicecomitis missio. Nova prorogatio Sessionis; & quâ formâ.

1. Sed reverà suæ quisque mentis ductum sequebatur; atque hinc erat quòd non minor à Patribus prolixitas adhibebatur in dicendis de novo mansionis Decreto sententiis; quàm usurpata fuerat super Episcoporum institutione: unusquisque hanc dicendi longitudinem in aliis vituperabat; sed unusquisque eam in sua sententia retinebat. Cuncti vociferabantur, supervacanea esse præcidenda; sed sibi quisque persuadebat, quidquid sibi succurreret, utile ac necessarium fore. Legati parcissimè potestate utebantur; Deum imitati, qui peccata permittit, ne libertas arbitrii aliis coarctetur. Lotharingus spe fraudatus, quam sibi de universali sententiæ suæ comprobatione spoponderat, id sibi repugnantibus vitio vertebat, dicens, Sibi persuasisse, nacturum se meliorem Synodum, nec adeò obstinatam: (a) sed ut nemo suam in dicendo superfluitatem animadvertit, ita quoque nec in opinando pertinaciam agnoscit. Quapropter unusquisque adversarios existimat obstinatos, tamquam inflexibiles à falso; se constantem, tamquam inhærentem verò. Lotharingus itaque tam abhorrentem, ab his agendi rationibus animum præ se gerebat, & de ipsis tam tristia ominabatur, ut Pagnano, abeundi Mediolanum veniam ab eo petenti, natalitias Domini ferias cum suis celebraturo, commiserit, renuntiaret Piscario: Nonsolùm ab eo Concilio nihil boni sperandum, sed aliquod schisma metuendum: se, Gallosque brevi abituros esse, sed antea contestatos, ubi primùm ad id occasio sibi præberetur.

(a) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, 17. Dec. 1562.*

2. Complures viri pii propter hæc dissidia afflictabantur, considerantes in ipsis Ecclesiæ Catholicæ dedecus: alii rem altiùs subeuntes, animadvertebant in Divinis hisce permissionibus manifestam confirmationem ejusdem Ecclesiæ, cujus primarius articulus, & quasi fundamentum, ac discernículum à cunctis hæresibus est, Caput adspectabile ac supremum Religionis fateri; experimento siquidem compertum erat, quonam redigeretur Ecclesiasticum regimen, si ab uno Capite subtractum constitueretur in libera potestate omnium Episcoporum, a nemine pendentium, quando etiam tum, cùm uni subessent Capiti, ea rerum confusio nascebatur, quia Caput ipsum indulgens tempori, potestatem in ipsos remissas exercebat.

3. Tres erant de Decreto præcipuæ sententiæ, (b) Alii declarandum putabant, mansionem esse juris Divini; sed horum numerus ac fervor, quantum comperio, diminutus admodum erat; non quòd à multis id pro vero non haberetur, cùm innotuisset Vicecomiti, (c) cœtum Theologorum à Lotharingo coactum, pro hac parte consensisse; sed quòd animadversâ necessitate committendi judicio Pontificis legitimas absentiæ causas, satis intelligebatur, ex hujusmodi definitione plurimum fragorem, minimum ictum secuturum.

(b) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum, & Fuscararii, ad Moronum, 14. Dec. 1562. & aliæ literæ illius temporis.*

(c) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 1. Dec. 1562.*

Alii nolebant ultrà progrediendum quàm ætate Pauli III. ſtatutum fuerat, peculiaribus tantummodò excuſationibus adjectis.

Tertia opinio propoſitam Decreti formam admittebat, ſed ſingulis tot ac tam varias mutationes poſtulantibus, ut quælibet ſtorum ſententia quoddam quaſi peculiare Decretum proponeret.

4. Mira quidem narrabat Gualterio Lotharingus de ſtimulis, quibus ab Hiſpanis Epiſcopis concitabatur ad ineundam ſecum ſocietatem; & addebat, etiam fuiſſe qui Metenſi Epiſcopo gratias ageret ob adhibitam ab eo dicendi libertatem, de qua diximus; & à Fabro Oratore, qui ab aula redierat, mandata recentia delata fuiſſe, ut moleſta Pontifici proponerentur; idque quaſi ex indignatione, ob conditiones quibus per Abbatem Nichertum centum aureorum millia Pius in Galliam ſubſidium miſerat: pollicebatur tamen, ſe hujusmodi poſtulata præpediturum. Verùm ſuſpicio fuit, voluiſſe Cardinalem ſuæ potentiæ pretium, ſuæque operæ meritum attollere, cùm ex altera parte Gualterius compererit, illum Gallorum Præſulum arbitrum non eſſe, cùm interfuit acri certamini inter ipſorum tres, omninò & abſque limitatione manſionem Juri Divino referentes, & ipſum Cardinalem hoc impugnantem. De querelis adverſus Pontificem, ob conditiones ſubſidio appoſitas, non deſtitit Gualterius Lotharingo palam facere, Nimium inter ſe diffidere ac repugnare, quòd Rex opem petat ab eo brachio, ex quo eodem tempore ſanguinem extrahit vires illi ſuppeditantem, dum aufert ab Apoſtolica Sede antiquiſſimum exactionem variorum proventuum è Galliæ Sacerdotiis: nec habitam adverſus novum hoc edictum ſanctionem ſatis eſſe, quin in ea prætermiſſas videri per inſolitam affectationem conditiones quasdam, quarum ſilentio hujusmodi ſanctio nullius eſſe roboris apparebat.

Sed non ita Gualterius cauſam Pontificiis adjudicabat in ſiniſtra perſuaſione, quam adverſus Lotharingi animum retinebant. Id in cauſa erat, ut aſſiduè angeretur, dum in dies exacerbatum Cardinalem offendebat aut novis Româ literis, aut novis Tridenti narrationibus, quæ ipſi referebant ſuſpiciones, ſemper renaſcentes illic in Pontifice, hic in Simonetta, & in duobus Epiſcopis, quibuscum hic arctius connectebatur, hoc eſt in Caſtanea & Boncompagno; in quos incredibile eſt quantum indignationis præ ſe ferret Lotharingus, haud prævidens, in duobus illis capitibus futuram majeſtatem, quam in præſenti conditiones mediocritate incomprehenſibilis Providentia contegebat.

5. Inſtabat jam præſtitutus Seſſioni dies: cumque tam pauci verba feciſſent de manſionis Decreto, & anceps adhuc penderet doctrinæ quæſtio plurimum exagitata, Legati novæ moræ neceſſitatem animadvertebant. Et planè id temporis variæ literæ, (*d*) Româ delatæ, reſponſa ſuper duobus Canonibus à Lotharingo propoſitis, ac de re universa, reddiderunt: quæ literæ tam fidenter ex una parte recitantur à Suavi, ut eas in autographis idem ipſe luſtraſſe videatur; ex altera tam falsò, ut palam faciat, ſe fortuita temeritate de iis ſcripſiſſe. Dicit, Pontificem ſignificaſſe, falſam & erroneam eſſe ſententiam, quæ jurisdictionem Epiſcoporum refert ad inſtitutionem Chriſti: Miſſam ab eodem fuiſſe ad Legatos præciſam exagitati Canonis formam, quo definiretur, Romano Pontifici fuiſſe traditam à Chriſto auctoritatem deſtinandæ, ampliandæ, reſtringendæ jurisdictionis Epiſcoporum: In Decreto de manſione imperaſſe, ne Catharini ſententiæ nota inureretur.

(d) *Literæ Borr. peculiares Mantuano, & communes legatis, 5. & 12. Dece 1562.*

6. Nihil hujusmodi ſcripſit Pontifex; ſed Legatis ſignificavit, in forma Canonis à Lotharingo producta, eos qui Romæ ad id ſelecti fuerant, ac præſertim Theologos, in varias difficultates impingere, adeoque varias mutationes ab ipſis deſiderari, quæ propter argumenti gravitatem tam citò digeri non poſſent; idcirco à ſe tria proponi:

Primum, ſibique acceptius, illud erat, quod anteà propoſuerat Lotharingus; videlicet, ut ea quæſtio de inſtitutione Epiſcoporum, tamquam inutilis implicata ac periculoſa, ſupprimeretur: mirum quippe videbatur, dogma Fidei conſtitui inter tot appoſitas ſententias, quo neceſſe foret in alterutra parte damnare complurium inſignium ſanctorumque Scriptorum opinionem: ſperari, promotum iri à Cardinali rei exitum, quemadmodum conſilii auctor fuerat; ut proinde honorem integrum ſibi redundaturum prænoſceret.

Quod ſecundo loco & exponebatur ab epiſtola, & optabatur à Pontificè, erat, Ubi Patres ad hanc prætermiſſionem adduci non poſſent, ut ſaltem, quoniam tres nondum ſatis digeſta videbatur, in imminente Seſſione ſeponeretur.

Poſtremum, ut ſi hoc quoque inflammati animi reſpuerent, ipſa Seſſio retardaretur, pro eo conſilio, quod etiam alioqui Legatis dederat Pontifex quò illa locupletior ac ſplendidior evaderet, comprehenſis pariter articulis Matrimonii. Nunc verò præter eam cauſam impellebatur à communi regula confugiendi ad efficaciam temporis, ubi multitudinis æſtum temperare opus eſt; cum temporis ingenium ſit, omne violentum coërcere, & ad medium extrema quæque reducere. Quare ſcribebat, usque ad Idus Januarias poſſe Seſſionem differri; & propter dierum hiemalium brevitatem non compelli Patres ad laborem bis quotidie conveniendi, ad quod etiam præter hoc Præſides coëgit Patrum laſſitudo & querimonia.

Denique ipſis expendendum propoſuit; cùm in Ordinis Sacramento de universa Hierarchia Eccleſiaſtica ſermo ſit, par videri, ne præteriretur ſilentio ipſius Caput, quod eſt Chriſti Vicarius; ſed ut de ipſo loquerentur aut iisdem verbis paulò antè a Florentina Synodo uſurpatis, aut aliis nihilo inferioribus.

7. His mandatis acceptis, cenſuere Legati fieri non poſſe, ut omitteretur quæſtio, aut locupletaretur Seſſio, (*e*) quamvis prorogata, aliorum argumentorum additamento; quin prævidentes, ob neceſſariam prolationem ſe nimium prærergreſſuros & voluntatem & opinionem Pontificis, neque confidentes, poſſe illi rem ipſam ſatis exprimere brevi languidaque literarum opera, ſtatuerunt tempus anteverrere, mutatoque miſſionis fine Vicecomitem Romam mittere, non expectatis Lotharingi petitionibus, quas ſepoſuere mittendas poſteà ſive per Antinorum, ſive per alium nuntium. Etenim induxerant in animum, neminem poſiturum ob oculos Pontificis ac Borromæi præſentem imaginem concilii æquè vividè ac ille Præſul, quippe qui ſpectator adfuerat maximè intimi, & auctor maximè ardui, & cui nec Pontifex fidem abrogaret, utpote ſibi fido, (*f*) neque Borromæus, utpote ſibi cognatione conjuncto.

(e) *Literæ Legatorum ad Borr. 15. & 17. Dec. 1562.*

(f) *Acta Paleotti.*

Interim

Interim die decimoſexto Decembris, (*g*) cui præſcriptus Seſſioni proximè ſuccedebat, Serpandus Patribus in cœtu dixit, Dementem ſe fore, ſi vocaret in quæſtionem, haberi necne poſſet Seſſio poſtridiè: dubitationem ſolum cadere in cauſam prorogationis. Præſides accuſatores eſſe ſimul & accuſatos; accuſatores quidem aliorum prolixitatis: accuſatos verò obtolerantiam illius prolixitatis: hujusce accuſationis titulum ſibi gravem non eſſe, ex qua tandem ipſis attribuebatur demiſſionis ac patientiæ exceſſus. A ſe tamen quà poſſent animi efficaciâ Patres enixè rogari, ut in poſterum ſibi temperarent. Ætate juvenili legiſſe ſe apud neſcio quem Poëtarum: *Paſtorem pingues paſcere oportet oves.* Id ſibi ad rem accommodatum videri: meminiſſent, gregem à paſtore paſcendum eſſe, non alios paſtores, quales illi erant, quorum auribus unusquisque Patrum verba faciebat, longè progreſſus ad doctrinas ejusmodi auditoribus notiſſimas: in his frequentibus dilationibus quæſitam ab amicis fuiſſe laudis materiam, ſed minimè inventam: quæſitam ab inimicis materiam vituperationis, eamque inventam fuiſſe, cùm illæ diſcordiam, altercationem, pertinaciam præ ſe ferrent. Duo in præſentia fieri poſſe: alterum erat, retardatio Seſſionis ad incertum diem, ubi res parata eſſet, declarandum: ad id objici à legisperito, diem Seſſionis, quippe ſententiæ, oportere certum eſſe, ac prænuntiatum: alterum erat, conſtitutio diei certi intra quindecim dies habenda, quantum planè ex eo anno ſupererat. Eligerent Patres quod in rem opportunius arbitrarentur.

(g) *Diarium 16. & Literæ Legatorum ad Borromæum 17. Dec. & Acta.*

Poſterior modus universè placuit; ſicuti ſemper ex duobus conſiliis acceptius eſt, quòd ampliorem potentiam acceptantibus relinquit. Atque ita quarta prorogatio habita eſt.

CAPUT IX

Tradita Vicecomiti mandata à Legatis cùm ad Pontificem mittitur. Adhibita à Gualterio ſtudia ad amovendas iterum ſuſpiciones & acrimonias inter Pontificem & Lotharingum.

1. Poſt hæc, Legati Vicecomitem dimiſſuri, in ſpem venere, (*a*) poſſe ab eo ſimul Gallorum poſtulata deferri, cùm viderentur hi jam parati ad ea ſtatuenda. Verùm ut legis vinculum apparet ſericum ordienti, & ferreum accipienti; ita inter ipſos Gallos diſcordia orta eſt: ſiquidem Oratores ſtudebant Epiſcopos obſtringere ampliùs quàm eorum Epiſcopi pati vellent. Quapropter emendationi, quam illi ab universa Eccleſia exigebant ſuorum Præſulum operâ, iidem ipſorum Præſules omnium primi repugnarunt. Proinde Legati rei cunctationem animadvertentes, abruptâ morâ Vicecomitem cum hujusmodi mandatis dimiſerunt.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 28. Decemb. 1562.*

2. Ilium duarum rerum gratiâ (*b*) à ſe mitti: Ut ſe purgarent inſimulationibus in ſe jactis apud Pontificem, & ut certiores redderentur de ipſius voluntate ſuper præſentibus Concilii negotiis.

(b) *Extant in ſcripturis poſt narrationem Muſotti poſitis.*

Duas eſſe inſimulationes: alteram quod hanc diſputationem de ſeptimo Canone ſiviſſent adeò progredi, ubi oportuiſſet os occludi contendentibus importunè illam inducere. Super hoc rei ſeries denuò retexebatur. Monebant, antequam Canon Patribus proponeretur, fuiſſe à Seripando recitata verba illa de Jure Divino, parata jam vivente Creſcentio Legato. Commemorabant turbas & conteſtationes habitas ab Hiſpanis, teſtimonium Ajalæ de rebus ſub eodem Legato decretis, convictum poſteà à Mantuano Actis legitimis; & quidquid prætereà contigerat ante & poſt adventum Lotharingi. Porrò conſideraret Pontifex, quantum perturbationis excitari potuiſſet, ſi ratio violentior fuiſſet adhibita ad coërcendos Patres ab illius articuli tractatione, ubi aderat ea capitum frequentia, nationum varietas, cervicum duritiæ, ardor contentionis.

3. Secundo loco ipſis imputari, ad nimis anguſtum tempus Seſſionem fuiſſe denuntiatam, unde ad eam prorogandam coactos fuiſſe; eamdemque prorogationem adeò brevem fuiſſe præſcriptam, ut Pontifex tempori conſuli de rebus ſtatuendis minimè potuerit. Jam verò à Legatis ad ſe purgandos in memoriam redigi ſtimulos aſſiduos ſibi injectos Româ, ubi anteà dies Seſſioni præſcriptus viſus erat longinquus. Prorogationem poſteà ſanctam eſſe plurimorum ſuffragiis, quæ ad ſpatium diuturnius eam non admiſerant. Ad calcem hujus capitis acriter conquerebantur de quibusdam, qui potiones abſinthii carò vendebant Pontifici, oſtentantes apud ipſum ſtudium ac fidem per nuntios moleſtos, ac per ſiniſtras aliorum narrationes, quas illi obtrudebant; adeoque ſemper falſa & acerba ipſi propinantes, æſtimationem, benevolentiam, ac benemerentium remunerationem inde reportabant.

4. De altero, cujus gratiâ Vicecomes legabatur narrationem præmittebant rerum à Lotharingo geſtarum, quas ajebant longè tolerabiliores evaſiſſe, quàm ante periclitationem ſperabatur: locutum ſemper illum fuiſſe cum plena erga Pontificem Sedemque Apoſtolicam reverentia: in duabus quæſtionibus, quæ plurimum ſollicitudinis afferebant, fuiſſe illius ſententias admodum temperatas atque patibiles. Prætereà, ipſum conſenſiſſe, ut forma à ſe propoſita cum Pontifice communicaretur, pollicitum, ubi in aliquam difficultatem offenderet, navaturum ſe operam apud ſuos ad eam ſuperandam. Breviter, ſi proceſſus initiis reſponderent, longè minorem moleſtiam ab eo illatam iri, quàm quæ inflicta fuerat non ſolùm ab Hiſpanis, ſed ab aliquo præfervido ingenio Italorum. Extima ſic polliceri; intimorum, ſicuti ſolus Deus cognitor eſt non falſus, ita ſolum eſſe judicem non temerarium.

5. His narratis, Pontificem rogabant ipſius imperium ſuper tribus capitibus: & imperium planè petebant, non conſilium modeſtum, & in ipſorum prudentia poſitum, cujusmodi ille dare ſolitus erat; ſatis gnari, miniſtris in rebus incertis ac periculoſis, optimam eſſe conditionem minimè ſplendidam, hoc eſt meri executoris, non arbitri.

Primum caput erat: An ubi ſuper Canone ſeptimo nihil reperiretur quod communiter ſatisfaceret, à Legatis ſupprimendus eſſet, quocumque etiam imminente periculo; cujusmodi erat, quòd Hiſpani, tam ardenter illius cupidi, in eo caſu ſe à Seſſione abſtinerent, & quod cum in eo argumento tanta conjunctio inter Principes, interque nationes Transmontanas cerneretur, res ad diſſolutionem atque ad ſchiſma poſſet adduci.

Alterum; An ubi contingeret in articulo manſionis Patres retineri amicè non poſſe ne ſalebroſam quæſtionem ingrederentur, per vim à Legatis retrahendi eſſent, uteratibus abſolutâ ipſorum po-

testate, an potiùs ab iisdem permittendum, ut eam Patres prosequantur ac decernant.

Tertium; si fortè Galli vellent aliqua proponere noxia Sedis Apostolicæ auctoritati, num à Legatis esset prohibendi, nihil ex eo detentis, quod scirent quantum fragoris in Hispania & alibi excitaverat particula illa, *Proponentibus Legatis*, quasi catena, quæ Patribus manus pedesque constringeret, eisque libertatem adimeret: an permittendum esset ea proponi, tametsi cognosceretur, inde Pontificiam auctoritatem in discrimen adduci. Cum his documentis Romam profectus est Vicecomes.

6. Opportunè accidit, ut is sola Præsidum mandata deferret, non item Lotharingi postulata: cùm enim hic Gualterium ad id muneris proposuisset, accepissetque responsum à Legatis. (c) Vicecomitem ad hoc à Borromæo nominari, tristitiam ex eo Gualterius conceperat, quòd idcircò videretur minui Lotharingi opinio de Pontificis erga ipsum fiducia, quæ opinio honorem simul & auctoritatem in negotio sibi conciliabat. Quare hilari posteà fuit animo, cùm illud munus sibi relictum cognovit.

(c) *Literæ Gualterii ad Borr. 14. Dec. 1562.*

Nihil operæ, nihil solertiæ ille prætermisit, ut nebulas disjiceret, & acerbitatem utrimque mitigaret. (d) Curavit ut intelligeretur Romæ, sinistram famam de Lotharingi consiliis fundamento solito haud inniti, sed excitam fuisse aut à quibusdam suspicionis vocibus, prolatis in Belgio à Granvellano Cardinali, fortasse variatis dum referebantur, & saltem pronuntiatis ab homine modicæ auctoritatis in ferendo de Gallis judicio; aut ab aliqua violenta sententia, prolata à Merensi, aut ab altero quovis Gallico Præsule illius cohortis: quæ jactatæ sententiæ nihilo magis conficiebant, eam esse mentem quasi capitis in ea cohorte, quàm multa imprudentia dicta alicujus Præsulis: qui fidebatur Legatis fidelissimus, conficerent eorum animos cum dicentis vocibus concordare. Ex altera parte, dum ipsa Cardinalis lingua, ejusdem gradus, suorum in Gallia religio se Fidei propugnaculum profitentium, aliæque ipsius dotes, tum interiores tum exteriores, eum Sedis Apostolicæ defensorem pollicebantur, quanam apta ratiocinatione cuiquam suaderi opinionem hisce contrariam, solùm quia recto contrariam? Et quamvis etiam liberet id quod deterius est de ipso opinari, cujus tandem esse consilii, per injuriam apertæ diffidentiæ committere, ut ille fortasse adversarius evadat, aut qualis non foret, aut priùs quàm foret, aut acerbior quàm foret? Verum quidem esse, non tam facilem se præbere ad septimum Canonem silentio sopiendum, quàm anteà præ se tulerat; sed hoc evenisse, quoniam Præsides novam formam ab eo propositam laudarant, ejusque cupiditatem incenderant ad eam gloriam consequendam, quòd ipsius mens agnosceretur tanti ac tam celebris litigii consiliatrix.

(d) *Literæ Gualterii ad Borr. 17. Dec. 1562.*

7. Ita studebat Gualterius Pontificis animum erga Lotharingum tranquillum reddere: sed non minùs impendebat studii ad demulcendum animum Lotharingi, ad quem perpetuæ nubes aliunde convolabant, ut suspicionis umbra in Pontificem, ejusque administros obduceretur. Thomas Stella Justinopolitanus Antistes, (e) qui summum in Sedem Apostolicam studium profitebatur, & intimus erat Simonettæ, in longo sermone de mansionis articulo in cœtu protulerat, à petitoribus emendationis videri festucas in alienis oculis, non trabes in suis, & sub velamine corrigendi corruptelas, contegi consilium suscitandi schismatis: & sæpiùs ab eodem iterata fuerant ea Scripturæ verba: *Ab Aquilone omne malum.* Quas carpendi formulas in se potissimùm jactas Lotharingus existimavit. Quoniam autem Stella postremâ oratione pronuntiarat, obstringi Romanum Pontificem Jure Divino ad cogendos Episcopos ut resideant, inde Lotharingus ansam arripuit ad eum perstringendum, perinde quasi dum se propugnatorem egregium Pontificiæ auctoritatis ostentaret, eidem ex inscientia officeret, eamque coarctaret; quod nihilo pluris intererat, an id fieret hoc an illo ligamine, dummodò indissolubili. Quare operam suam obtulit, ubi Præsides vellent, efficiendi ut Hispani Gallique concorditer hujusmodi sententiæ subscriberent. Sed hoc non dicebatur à Lotharingo, quòd ab eo cuperetur, ut qui mitiores de illa obligatione sensus habebat. Legati, qui præter Simonettam alienum à Stella gerebant animum, non omiserunt illum perstringere apud Pontificem in mandatis Vicecomiti traditis.

(e) *Constat ex literis Gualterii ad Borrom. 17. 18. 19. 20. & 21. Decembr. 1562.*

8. Altiùs expostulabat Lotharingus id, quòd à Romanis literis monebatur; nimirum, post Antonii Regis obitum decrevisse Pium diutiùs protrahere Concilium, quòd speraret, Lotharingum inde discessurum, ut in Gallia publicæ administrationis particeps fieret. Hic verò omninò percupidus, se illic à Pontifice necessarium credi, sperarique perutilem, irascens in ejusmodi opinamenta, geminis illis conditionibus repugnantia, ajebat eam esse ratiocinationem retrogradam: etenim in eo casu Gallicanos Præsules capite orbatos, coalituros cum Hispanis in unum corpus grandius ac formidabilius, ad quod forsitan complures ex Italicis accessissent. Alter quoque è Venetis Oratoribus illi affirmarat, suspicionem de ipso conceptam insanabilem esse. Denique Guisius Dux suo Chirographo illum monuerat, nomine Reginæ fuisse sibi nuntiatum, statuisse Pontificem de medio tollere Lotharingum veneno, aut Romæ, quò habebat in animo illum invitare, aut etiam Tridenti. Quamobrem à magno Cancellario, viro à Sede Apostolica averso, stimulabatur Lotharingus ad rem ita gerendam, ut hoc Pontificis odium gratis non esset. Verùm in calumniis evenit perinde ac in tragœdiis, ut nimia inventæ fabulæ atrocitas, sublatâ verisimilitudine, sæpè horroris loco moveat risum. Et planè risu enormitas illa à Gualterio rejecta est, & risus hic per se ad eam purgandam satis fuit. Quin etiam Lotharingus arcanè concrediderat ea monita, regio nomine ad se missa, per Fabrum Oratorem jam reversum, Seripando, (f) simulque patefecerat, ei junctum sibi fuisse ne Romam adiret, tametsi à Pontifice accersitus, ut sibi caveret à veneno; & ubi Sedes vacaret extante Concilio, ne pergeret ad Comitia, curaretque ne Pontifex crearetur, antequam vera & absoluta disciplinæ correctio perfecta esset.

(f) *12. Decembris 1562. in monumentis Seripandi.*

9. Duæ supererant Lotharingo quærimoniæ de rebus certis, non de narrationibus dubiis. Altera, Legatos in arcanis negotiis ipsi non fidere. Ad quod Gualterius: Arcana ab illis non haberi; sed reverà Mantuanus, quem Lotharingus majori & amore & reverentiâ prosequebatur, prono fuisset animo ad illum sibi devinciendum aliquo arctioris consuetudinis officio, nisi ex intima cum extero conjunctione collegarum alienationem à se metuisset. Alterum quod querebatur, erat, suum illud Canonis exemplar, ex quo immensam gloriam spe jam fuxerat, censurâ tam asperâ notatum fuisse à Canonum peritis, quibuscum habere congressum ille cupiebat: sed Præsides illi tempori minimè consentaneum censuere, suos Consiliarios exponere certamini cum viro qui & auctoritate adeò præcellebat, & ferebatur concito animi motu ad eum congressum, non ex cupiditate nanciscendæ veritatis tanquam anceps; sed ex fiducia illius detegendæ tanquam magister, pro ingenio illius Philautiæ, quæ disceptatoribus æquè ac lusoribus semper victoriam pollicetur.

CAPUT X.

Amicitia inter Ferverium & Gualterium per speciem contracta. Cæsarianorum studia erga Gallos per eum cognita. Pelveus ad Senonensem Archiepiscopatum promotus in gratiam Lotharingi. Solemnis supplicatio, qvo rebus Religionis in Gallia. Nuntii victoriæ paulò post allati. Sessionis prorogatio.

1. COnquisierat sibi Gualterius amicitiam Ferverii, (a) hominis qui etiam in Divinis magnoperè ab humanis regebatur. Hic in bellis adversus Hugonottos jacturam non modicam toleraverat, atque in spem venerat, eam sibi Pontificem compensaturum. Quapropter quò auctiorem ipsius gratiam sibi mereretur, arcanum aliquod cum Gualterio communicabat. Eum itaque certiorem fecit; Drascovizium cum Gallis questum fuisse, quòd in Concilii negotiis promissam conjunctionem cum Cæsare ii non præstarent, ac præsertim in articulo mansionis, qui suprà quàm credi posset Cæsari cordi erat: Gallos verò respondisse, ubi Cæsaris nomine id postularetur, se illi adhæsuros, tametsi peculiaria de hoc mandata non accepissent à Rege. Tunc à Drascovizio, cui facultas ad id deerat, rogatos illos fuisse ad certè navandam operam cum suis Episcopis, ut in sententiis dicendis eam partem damnarent: sed ad hoc Galliæ ministros respondisse, sibi fas non esse alienas conscientias regere. Ob ea ac reliqua omnia, quæ contingerent, dixit Ferverius, existimare se nihil utilitatis ex Concilio sperari posse, nisi eò transferretur ubi Pontifex illi assisteret, cùm ad crassos illos vapores dissipandos, ventosque contrarios coërcendos opus esset præsentiâ maximè efficacissimique luminaris. Sed ea de re nihil tunc pressius actum est.

(a) *Multæ literæ Gualterii ad Borromæum, ac præsertim 21. Decembr. 1562.*

2. Perlata id temporis est epistola Borromæi ad Lotharingum, (b) quæ plurimum ad eum reconciliandum contulit. Per eam significabatur, Nicolao Pelveo, quem suprà memoravimus, impertitum fuisse (c) Senonensem Archiepiscopatum à Pio, in gratiam Lotharingi. Resignata quidem ea Sedes Pelveo fuerat à Guisio Cardinali, sed nondum ad eam usque diem Pontifex id ratum habuerat, persistebat proinde Pelveus in pristina conditione Ambianensis Episcopi. Obex (d) illi fuerat injectus ab hæresis criminatione apud Romanum sanctæ Inquisitionis Tribunal; ejusque Rector Alexandrinus Cardinalis, vir severus ac religiosus, repugnarat, & ne ille promoveretur obstiterat. Sed producebantur à Pelveo amplissima testimonia Parisiensis Academiæ, publicorumque Magistratuum, pro sua probitate atque innocentia; & in comperto erat, ejus gregem semper illæsum ab ipso servatum fuisse, tametsi contaminatis populis circumseptum: eundem in Scotia plurimùm pro Religione laborasse, ejusque defensione plurimùm ipsius cognatos, viros ex primaria nobilitate, multa fuisse perpessos in Gallia, ubi summo ille erat in pretio, & in privato Consilio regio locum obtinebat. Quapropter Legati hominem Borromæo per literas commendarant, adjecerantque, Cùm hic à Lotharingo Cardinali maximoperè amaretur atque æstimaretur, beneficium uni collatum vim non mediocrem habiturum fuisse, tum in præsentia ad conciliandum alterum, qui tamquam proprium illud accepisset, tum posteà ad conservandam hujusmodi consiliationem perpetuis fomentis officiorum, quæ obstrictus Pelvei animus impendisset. Plus his de rebus factus certior etiam anteà à Gualterio, (e) qui Nuntius in eo regno fuerat, donec ad Concilium missus est, illi commisit ut polliceretur Lotharingo, Pontificem in eo ipsi gratificaturum. Necinterim Pelveus quidquam omiserat quod concordiæ conferre posset. (f) Ubi verò promissis Romæ respondit eventus, compertum est, quanti faceret Lotharingus eam Pontificis gratificationem, honorificentissimis formulis in Borromæi epistola deauratam, cum extemplò Gualterio dixerit, (g) Velle se malignos ac suspiciosos homines pudore suffundere, ac simul efficere, ut quicumque inter ipsum ac Pontificem se interponeret, subdolæ temeritatis pœnas luerat. Profuit autem ejus reconciliationi, quantum arbitror, quòd cùm Legati plurimùm commendassent (h) apud Pontificem sententiam à Lotharingo in cœtu dictam de mansione, & tamquam prudentem, & tamquam eruditam, & tamquam Regno Galliæ acceptam, in responso eorum omnium ampla mentio habita est, præ se ferente Pontifice & firmam persuasionem, & plenam voluptatem. Seorsim verò injunctum est Mantuano, ut ubi censeret opportunum (sicut accidit) Lotharingo caput illud legendum traderet. Nec minùs commissum est Legatis, ut blandis modis Caselium & alios Patres commonerent de nimio ejusmodi studio, ne eum Principem, ejusque nationis Præsules exacerbarent. Quare, tum accessu dulcis, tum austeri recessu, suavitas integra ejus palato reddita est, donec alio superjecto poculo non corrumperetur. Emollierat pariter Gualterius Lansaci animum privatim erga se, quod plurimum sperabat ut causæ publicæ idoneus sequester evaderet. Quamobrem efficacem epistolam ad Reginam scripsit Lansacus, (i) ut eam removeret à persuasione malæ operæ, contra se & contra Galliam impensæ, quæ imputabatur Gualterio, à Nuntii munere Romam reverso.

(b) *Apparet ex epistola Gualterii ad Borromæum, 26. Decembr. 1562.*

(c) *15. Decembr. ut patet ex epistola Borrom. ad Legatos eo die hac de re.*

(d) *Constat ex literis Legatorum, & Gualterii ad Borromæum, 19. & 21. Nov. 1562.*

(e) *Constat ex responso Borrom. ad Legatos, 28. Novembris 1562.*

(f) *Constat ex multis Gualterii literis per eos dies.*

(g) *Allata epistola Gualterii ad Borromæum, 26. Decembris.*

(h) *Literæ Borrom. communes ad Legatos, & peculiares ad Mantuanum, 19. Decembr. 1562.*

(i) *17. Decembris 1562.*

3. Cùm itaque Lansacus omni studio conaretur Gallorum benevolentiam conciliare, proposuit Legatis, arma in Hugonottos à Rege mota in eo versari

discrimine, ut oporteret peculiari ratione Divinam opem implorari, id verò potissimùm ad Synodum spectare, quippe ad Ecclesiæ universæ conventum. Acceſſit Lotharingi postulatio, adjectâ urgentis necessitatis causâ, quòd nuntiabatur exercitus in horas conflicturus. (k) Quare Legati postulanti satisfaciendum censuerunt; ac manè, die vigesimo octavo Decembris, sanctis Innocentibus dicato, solemne sacrificium peregit Ægidius Epiphanius Episcopus Nivernensis, tum publica supplicatio ab universa Synodo, cunctisque Oratoribus celebrata est. Mox vigesimâ secundâ hora (l) tabellarius Ducis Sabaudiæ detulit Lotharingo exemplum epistolæ, ad eum Principem à Rege Gallæ scriptæ. Ibi narrabatur, decimo nono Decembris, collatis signis hinc à Regis, hinc ab Hugonottorum copiis, hos ingentem cladem passos esse captumque eorum ductorem Condeum à Guisio Duce, (m) cui gloria, & eventus prosperitas ingrè debebatur. Etenim Annæus Momorantius Magnus Comestabilis, & Dux supremus exercitus Regii, consueto sibi infortunio vulneratus captusque fuerat ab hostibus, qui jam triumphum canebant, palmaque potiebantur, nisi Guisius, Immisso postremo agmine cum cohorte Guasconum & Hispanorum, eam ex illorum manibus eripuisset. Legatos adiit ipse Lotharingus, & rem renuntiavit; ac sine mora universa Synodus templum repetit, precesque in gratiarum actionem convertit: quo erga Deum obsequio persoluto, cuncti cum Cardinali gratulationis officio perfuncti sunt.

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 28. Decembris 1562. Acta Arcis Æliæ eodem die, ubi fusius cuncta narrantur.*

(l) *Diarium, & literæ Gualterii ad Borromæum, & Jadrensis ad Cornelium, 28. Decembris 1562.*

(m) *Vide Spondanum anno 1562. num. 45.*

4. Suavis, Catholicæ causæ semper invidus, inprimis per silentium dissimulat memorabilem conditionem, quòd victoriæ nuntius pervenerit eodem die, & horâ quasi proximâ solemnibus precationibus; quo pactò Deus ostendit, eas sibi gratas fuisse: quin supplicationem refert tamquam habitam ad grates, non ad preces solvendas. Negat præterea penes regios stetisse victoriam, ob eorum conditionem qui ex ea parte obierunt, quasi nomen cruentæ victoriæ sit inauditum; quasi communi hominum consensu victor non declararetur qui perstat campi dominus; & quasi rerum scriptores, ac præsertim Andreas Morosinus, Chronographus (n) Reipublicæ Venetæ, glorioſum victoriæ nomen illi prælio non tribuant. Et sanè eò magis illa profuit, quò magis Regina, sicuti resciſum est, muliebri pacis cupidine se inclinarat (o) ad conditiones turpes ac noxias, quæ ab illa, pridie quàm pugnaretur, signatæ pervenerant ad exercitum inito jam prælio, adeoque hostium sanguine deletæ sint.

(n) *Libro 8.*

(o) *Literæ Gualterii ad Borromæum 4. Januarii 1563.*

5. Neque Synodus intra tumultuaria lætitiæ argumenta se continuit; sed Lotharingi petitionibus morem gerens, adjecit alia luculentiora. (p) Concesso elapsoque duodecim dierum spatio Belcarius, Episcopus Metensis, vir eloquentiâ præclarus, victorum laudes celebravit magnificâ oratione ad Synodum, (q) publicæ felicitati gratulatus in luctu domestico, quippe qui Gilbertum Belcarium, sui fratris filium, amiserat in conflictu; atque hæc omnia eleganti, quam scripsit, historiæ consignata posteritati tradidit. (r) Eodem manè solemne ad agendas grates sacrificium obtulit Lotharingus, ac postea Cardinales, Oratores; & complures ex Patribus excepit convivio. Verùm quo debitum quoque grati animi officium iis præstaretur, qui Religioni victoriam coemerant non periculo solùm, sed profusione vitæ, & numero non pauci, & eximii conditione, postridie ad opem ipsis implorandam à Deo emortuale sacrificium celebravit Ludovicus de Breſze Episcopus Meldensis, cui universa Synodus interfuit.

(p) *Literæ Legatorum ad Borrom. 4. Januarii 1563. & Acta Arcis Æliæ, 10. & 12. Januarii, & Diarium iisdem diebus.*

(q) *Oratio legitur in syllabo Actorum quæ sæpè citantur, impresso Lovanii anno 1567.*

(r) *Vide Delcarium lib. 30. à num. 6. ad 10.*

6. Interim dies quindecim præterierant, ad statuendum Sessionis diem præscripti. (s) Novæ dilationis necessitas in comperto erat, sed ambigebatur de Patrum duritia: proinde, sicuti fieri solet in deliberationibus stringentibus magis quàm placentibus, Lotharingus à Legatis accitus est, quò in privato consilio comprobatâ ab ipso re, quæ vix in consilium cadebat, in publico posteà ab eodem rei confectio promoveretur, ejusque auctores defenderentur. Illius igitur sententiâ confirmati Præsides, noluerunt ut Seripandus, tametsi præsente Mantuano, rursus proponeret, quoniam multorum adhuc sententiæ dicendæ supererant, adeoque prævideri non poterat, quonam certo die præstò essent Patres ad Sessionem celebrandam. Opportunum existimari, spatium illud ad alios quindecim dies protrahi, intra quos procul dubio & omnes audirentur, & res eam speciem præ se ferret, ut dies, quo functio peragi posset, certo cognosceretur. Atque ita quinta prolatio statuta est, cui omnes simpliciter consensere. Solum addidit Guerrerus, oportere ut Legati consulerent gravi temporis jacturæ, unde hæc prorogationum necessitas oriebatur, partito in classes Concilio, quarum singulis suum opus peculiare committeretur, cùm longè expeditius singula singuli, quàm omnes omnia conficiant.

(s) *Diarium, & epistola Legatorum ad Borromæum & Jadrensis ultimo Decembris. 1562.*

CAPUT XI.

Triginta quatuor postulata, à Gallicis Oratoribus Regis nomine Legatis tradita. Lotharingi de his significatio. Gualterius Romam profectus, cum Pontifice de iisdem acturus.

1. A Sidui cœtus peragebantur, cùm denique Gallicani Oratores tertio Januarii detulerunt Legatis (a) expectatas ipsorum postulationes, easque legerunt, ac misso die posterâ illarum exemplo, ipsos incredibiliter sollicitarunt ad eas proponendas, affirmantes, Regem Synodi judicio rem commissurum. Legati petito ad deliberandum spatio, cum Lotharingi eodem die post conventum habuere sermonem, tria summatim complexi. Ac primò quidem ipsum percunctati sunt, An ea omnia postulata ex ejus sententia proferebantur. Secundò demirati sunt, quanam ratione, ipso jam pollicito cuncta, priusquàm Concilio proponerentur, communicatum iri cum Pontifice, nunc ab Oratoribus tam

tam festinanter stimularentur Legati ad ea proponenda. Tertiò illum rogarunt, ne tantisper eadem vulgarentur, dum de mente Pontificis certiores fierent: sed hæ preces veriùs querelam sonabant, quòd jam multa exemplaria circumferrentur.

2. Lotharingus per summam comitatem candoremque respondit. Ad primum, quædam ex illis postulatis haud sibi probari; idque se patefacturum conventui die postero, si eo die sibi sententia super illis proferenda esset. Quod si quis à se quæreret, cur ipse ea non impedierat, cum secreto Regis Consilio interesset, & in Oratores auctoritatem obtineret, responsum reddi, eam auctoritatem exercitam à se fuisse in re quæ magis urgebat, nimirum in Oratoribus votandis, ne tum duriora proponerent, velut abrogationem *Annatarum*, tum alia Religioni pernicioſa; idemque se in posterum præstiturum in iis omnibus quæ læderent conscientiam, cui numquam reluctaturus fuisset, etiamsi Regis imperio adurgeretur. Sed cùm tradita postulata hujusmodi non essent, & ea regium Consilium unanimi consensu comprobasset, noluisse illis obsistere; siquidem, prout rerum mortalium conditio variat, fieri potuisset, ut aliâ tempestate super his quispiam ab eo ipso peteret rationem, quæ super quibusdam à se gestis petita fuerat Henrico & Francisco II. viventibus; quod suos ob oculos semper obversabatur.

Ad alterum dixit, Oratores festinare ob accepta ea de re mandata, & quò notam in se delerent Synodi protrahendæ. Verumtamen communicarent antè Legati rem cum Pontifice: numquam enim Cardinalem ac Præsules Gallicos ab officio recessuros.

De tertio affirmavit, Suum fuisse votum, ut petitiones laterent in arcano, donec Pontificis responsa Legatis redderentur: sed Oratores satiùs existimasse illas evulgare, compluribus Patrum petentibus, præsertim Italicis, quæ hærebant solliciti de iis quæ fama jactitarat, cujusmodi erat inter alia, Patriarchatum totius Galliæ petitum iri in ipso Cardinali collocandum. Quamobrem ad has extinguendas nugas rem celeriùs emanasse.

Postremò spem plurimam fecit successus prosperi, pollicitus ad id nulli se labori sive corporis sive mentis parsurum.

3. Ea postulata Romam Legati miserunt eodem die; & altero interposito, ad Pontificem legarunt Gualterium, (b) qui illi exprimeret, quæ sibi à Lotharingo concredita fuerant. In his tria falsò narrat Suavis; unum, dum ait, Propositum fuisse à Legatis Lotharingo Gualterium, qui ea de causa Romam mitteretur, & assensum fuisse Cardinalem: sed verùm fuit, ab allis Vicecomitem antehabitum, selectum ad eam missionem fuisse, ratis, operam Gualterii Tridenti magis quàm Romæ profuturam; sed cum obveniſſet necessitas Vicecomitem præmittendi, & interim Lotharingus Gualterium proposuisset, sicuti narravimus, à Legatis eo petente delectus est.

(b) *Literæ Legatorum ad Pontificem & Borromæum, 5. Januarii 1563.*

Alterum, dum refert, Gallorum postulata per Gualterium fuisse ad Pontificem missa. Ita statutum fuerat: sed cùm postea innotuisset Legatis, complura exempla Tridenti circumferri, adeoque multa etiam Romam mitti per tabellarium, qui tunc in viam se dabat, noluerunt ea aliorum priùs operâ quam suis literis in Aula conspici, adeoque per eumdem tabellarium illa miserunt.

Sed hæc duo errata digitalia sunt, tertium palmare, dum narrat, Gallos postulato deferentes contestatos fuisse apud Præsides, ubi satisfactum sibi non fuisset in Oecumenica Synodo, se sibi satisfacturos in propriis suæ nationis Conciliis. Ex oppoſito res contigit: nam Oratores per summam reverentiam exposuere, Regem Synodi judicio cuncta commissurum; idque præstitere non per modum liberæ comitatis, quâ liberum sibi foret sua verba tamquam urbana non tamquam obstringentia interpretari, sed per solemnem expressionem, affirmantes; Regem existimare, talem esse in illis argumentis supremam Concilii auctoritatem. Idipsum quoque scripto significarunt in earumdem petitionum exordio, quas posteà referemus: & habentur latinè & gallicè in libro sæpius à nobis producto. Enimverò si jussi fuissent Oratores postulata proponere eam declarationem obfirmatæ voluntatis, quam Suavis comminiscitur, non tam facilè dixisset Lotharingus Legatis, sibi multa displicere, & paratum à se animum geri ad ea rejicienda postridie, si eo die proponerentur.

4. Summa petitionum, quæ scripto continebantur, hæc erat. Principio dicebatur, ea seriùs tradi, quia Cæsar eadem ferè suo scripto proposuerat. Sed quando res protrahi videbatur, noluisse Regem amplius cunctari, cùm affirmaret, se probè nosse, earum rerum cognitionem ac judicium ad Synodum liberè pertinere. Dein in peculiaribus capitibus, quæ triginta quatuor erant, petebatur.

I. Cùm adeo necessaria esset in Ecclesia continentia Sacerdotum, nonnisi ætate maturâ promoverentur, & populi testimonio commendati; quod ipsorum futuræ probitatis pignus foret.

II. Ne cuncti sacri Ordines die unico, eodemque tempore conferrentur; sed post intervallum, per Canones præscriptum.

III. Ne quis ad Presbyteratum assumeretur, nisi uno eodemque tempore aut proventus ex Sacerdotio, aut ministerium ipsi impertiretur, ex Concilio Chalcedonensi; siquidem antiqui Patres titulos ad suscipiendos Ordines, posteà excogitatos, non agnoverant.

IV. Ut Diaconis, aliisque ad sacros Ordines evectis functiones veteres redderentur, ne dici posset, esse nuda nomina, & in solis cærimoniis sita.

V. Ut Sacerdotes, & ii qui sacris Ordinibus initiati admovebantur ad Ecclesiæ ministerium, se in sua vocatione continerent, nec alia exercerent munera, nisi quæ Divinum ministerium decerent.

VI. Nemo crearetur Episcopus, nisi ætate legitima, ac præditus cunctis dotibus necessariis ad docendum, ad bonum exemplum aliis præbendum, & ad exercendum munus suum per seipsum.

VII. Idem proportione servaretur in Curionibus.

VIII. Nemo constitueretur Abbas aut Prior in Cœnobiis, nisi sacras Literas in celebri aliqua Academia professus fuisset, & ad magisterium aliumve gradum promotus.

IX. Ut Episcopus sive per se, sive per alios à se subſtitutos, quotquot Diœcesis postularet, concionaretur cunctis diebus Festis, cunctisque Quadragesimæ, Adventus aut jejunii diebus.

X. Idem præstarent Curiones, dummodo auditores haberent.

XI. Ut Abbates & Priores in Cœnobiis sacram

Scripturam interpretarentur; instituerent Xenodochia; adeoque scholam & hospitalitatem veterum temporum Cœnobiis restituerent.

XII. Ut qui Sacerdotium obtineret, & illud administrare per se ipsum nequiret, aut adjutorem acciperet, aut illud relinqueret.

XIII. Ut de Catechismo doctrinæque Christianæ compendio id fieret quod Cæsar proposuerat.

XIV. Ne uni eidemque plura Sacerdotia concederentur, sublato discrimine veteribus ignoto, *compatibilium & incompatibilium*, quod multas Ecclesiæ calamitates intulerat; & regularia Sacerdotia regularibus traderentur.

XV. Ut qui reipsa plura Sacerdotia obtinebat, aut illud solum retineret quod brevi sibi elegisset, aut in pœnas veterum Canonum incideret.

XVI. Quò sordes omnes ob Ordine sacerdotali removerentur, curarent Episcopi, aut per Sacerdotiorum conjunctionem, aut per decimas; & ubi hoc fieri non posset, curarent Principes laici, ut collatis à plebe pecuniis valeant Curiones, se & duos pluresque Clericos alere, hospitalitatem exercere.

XVII. Ut in Missis Parœciarum è suggestu exponeretur clarè Evangelium; & precationes illæ, quæ illic habentur, à populo, præeunte Parocho, vulgari linguà recitarentur; & absoluto sacrificio preces vulgari sermone recitarentur; quo tempore liceret populo decantare sacras cantiones, aut etiam Psalmos, in idioma vulgare conversos, & rectè priùs expensos, si Episcopus id opportunum arbitraretur.

XVIII. Ut renovaretur Decretum Leonis ac Gelasii, de sumenda Eucharistia sub utraque specie.

XIX. Quò cuncti, ac præcipuè idiotæ, vim ac virtutem Sacramentorum in eorum singulis intelligerent, præmitteretur lingua vulgari brevis quædam explicatio illius quod reipsa administrabatur.

XX. Ne secundum antiquos Canones Sacerdotia darentur exteris, neque à Vicariis nec ab ipsis Ordinariis, quorum industria in hac electione præcipuè exerceri debet. Quod si ea intra sex menses non darentur, aut indignis darentur, potestas transiret in proximè superiorem, & gradatim ad Pontificem, ex Concilio Lateranensi: collatio autem aliter, à quocumque peracta, esset irrita.

XXI. Ut mandata distribuendi *Exspectativas*, *Regressus*, & *Commendas*, revocarentur, ac rejicerentur ab Ecclesia, quippe Decretis adversantia.

XXII. *Resignationes* pro certo quovis capite, omninò extinguerentur ab Aula Romana, cum per Canones interdicatur, ne quis successorem sibi quærat aut seligat.

XXIII. *Prioratus* simplices, quibus contra ipsorum institutionem subtracta fuerat animarum cura, in Vicarios translata cum modica mercede, ubi primùm vacarent, in usum pristinum reponerentur.

XXIV. Cùm in multa Sacerdotia abusus inductus fuisset, ut scilicet carerent onere administrandi Sacramenta, aut concionandi, aut similium functionem, Episcopus de Capituli consilio aut curam aliquam rei sacræ illis imponeret, aut conjungeret cum propinquioribus Parœciis; cùm Sacerdotium absque munere nequaquam deceat.

XXV. Ne pensiones imposterum imponerentur, & ut jam impositæ tollerentur.

XXVI. Ut restituerentur Episcopis in universa Diœcesi Ecclesiasticæ jurisdictiones, exceptis Ordinum capitibus, & Monasteriis, quæ illis subjecta sunt, & quæ celebrant Comitia generalia, aut probant perspicuis monumentis complurium sæculorum immunitatem. Et prospiceretur, ne illa quidem fruerentur plena immunitate à correctione.

XXVII. Cùm debeant secundum Canones Episcopi negotia gerere, ex Capituli sententia, curaretur, ut Canonici essent assidui in Cathedralibus, ornati bonis moribus, & saltem vigesimum quintum annum attingerent; ante quem lex non existimat hominem idoneum; ne privatis quidem rebus regendis.

XXVIII. Ut retinerentur veteres, & novi constituerentur gradus propinquitatis, tum ad carnem tum ad spiritum attinentis, intra quos per nullam relaxationem licitum esset connubium exceptis Regibus ac Principibus, boni publici gratia.

XXIX. Cum ea ætate repullularent Iconomachi, unde plurima perturbatio exorta fuerat, prospiceret Synodus, ut veram ea de re doctrinam populus doceretur; quod si quæ superstitio aut abusus inductus fuisset, aut in hoc, aut in peregrinationes, aut in sacras reliquias, aut in sodalitia, aboleretur.

XXX. Quoniam sæpè ob enorme delictum populus integer divexatur, restituerentur Ecclesiæ non modò publicæ pœnæ ob publicas & graves culpas, sed publici luctus ac jejunia, ad Divinam indignationem placandam.

XXXI. Cùm Anathema sit validissimum telum Ecclesiæ, ne vibraretur nisi ob gravissimas noxas, in quibus persisteret reus post secundam & adhuc post tertiam admonitionem.

XXXII. Ut cum litigia de Sacerdotiis Ecclesiam penè totam contaminaverint, non solum tolleretur recens discrimen Judicii *petitorii* & *possessorii*; sed removerentur nominationes, Academiis concessæ à Synodo Basileensi: atque Episcopis mandaretur, ut ex S. Gregorii effato Sacerdotia concederentur non ea quærentibus, sed fugientibus, ac promerentibus. Illa generatim promereri eum, qui postquam in scholis gradum aliquem conscenderit aliquamdiu concionatus fuerit cum Episcopi destinatione populique comprobatione. Obtentâ ab Episcopo collatione; aut à Domino nominatione, ne superiori fas esset, alii Sacerdotium conferre: nisi, qui alterutram obtinuisset, à Judicibus declararetur indignus.

XXXIII. Ubi lis oriretur de potestate collationis, aut nominationis, ut primò destinaretur ab Episcopo Oeconomus, qui proventus omnes colligeret, cunctisque oneribus Ecclesiæ satisfaceret; deinde litigantes convenirent in eligendis quibusdam viris Ecclesiasticis doctrina præditis, qui ad summum sex mensium spatio judicarent, haud admissa provocatione: aut ubi provocatio admitteretur à Synodo, interim sententia deduceretur in opus; nec umquam adstringeretur vel Oeconomus, vel qui priorem sententiam obtinuit, ad restituendos fructus à se perceptos lite pendente; utpote qui solùm convertendi sint in alimentum sustinentis pondus Sacerdotii, ac pauperum.

XXXIV. Ut decerneretur, singulis annis convocandas esse Synodos Diœcesanas, tertio quoque anno Provinciales; in quibus ageretur præcipuè de Ministrorum delectu, & de pœna delinquentium: & inter Concilia Oecumenica, ubi non intercederet impedimentum, decenne solùm intervallum esset.

5. Hæc postulata expectatione moderatiora evasere, in quibus Religionis studium animadversum est, & in multis etiam prudentiæ plurimum. Sed compertum quoque fuit, aliqua ex parte parùm esse opportuna; ac præsertim in rituum mutatione, qua nihil est Religioni periculosius, nihil ejus auctoritati perniciosius. Ex altera parte optabilia magis quàm possibilia visa sunt, & non congruentia hominum conditioni, quales natura procreat; & rerum statui, quem ferebant tempora: quod posteà exemplo ipsius Galliæ comprobatum est, quemadmodum lectoribus patebit. Potissima Legatorum cautio fuit, (c) ne dum ageretur de rebus unde videbantur vincula posse injici manibus Pontificis, impingeretur in seditiosam quæstionem de prærogativa inter ipsum & Concilium; ac de eo præcipuè fusiùs disseruit Mantuanus cum Gualterio antequam ipsum dimitteret. Quin ferunt, (d) inter alias petitiones, quas Oratores paraverant, & Lotharingus cum Gallicanis Episcopis impedierat, hanc haberi, quæ ad Monarchiam concutiendam tendebat: Ne Conciliorum sanctiones relaxationibus subjacerent; ac si hujusmodi relaxationum, ipsi Principes frequentissimi maximeque ineluctabiles petitores non sint. Sed novum non accidit, ut cuipiam res aliqua in universum displiceat, eademque simul appetat in eventu peculiari.

(c) *Constat ex epistola Legatorum ad Borrom. 9. Januarii 563.*

(d) *Literæ Fuscararii ad Moronum 4. Januarii & Jadrensis ad Cornelium 7. Januarii 1563.*

CAPUT XII.

Viceocomitis adventus Romam. Gonzaga & Mediceus Cardinales creati. Pontificis consilia Bononiam se conferendi, eoque accersendi Synodum; sed contrarium Mantuani consilium. Adhibita à Nuntiis studia cum Hispaniæ Rege; ejusque jussa Lunensi Comiti, & Gastellio, qui à secretis erat, data. Moderati piique ejusdem sensus de loco superiori. Lunensis à Pontifice ac Legatis per Scipionem Lancellottum invitatus. Mandata ad Præsides scripta de ratione agendi cum Lotharingo, ac de discordiis componendis.

1. Ubi rescivit Pontifex, Gualterium fuisse nominatum à Lotharingo, ut is quæ ipse mandaverat, Romam perferret, (a) atque ab illo eum laborem libenter suscipi, non modò tamquam peridoneum Gualterium comprobavit; sed censuit, posse ipsum duplici fungi munere, Præsidum simul mandata gerendo. Quare per fiduciæ libertatem Vicecomitis accessum revocavit, nisi discessisset. Sed jam ille iter faciebat, & Romam pervenit altero ante anni exitum die.

(a) *Literæ Borr. ad Legatos, 26. Dec. 1562.*

(b) *Literæ Borr. ad Legatos, 30. Dec. 1562.*

2. Facile ipsi fuit, suæ testificationis auctoritate, suæque linguæ efficacia nubem omnem suspicionis si quæ erat erga Legatos, ex animo Pontificis dispellere: (c) quod tamen Pius in cunctis literis, & suis & Borromæi, semper negavit. Atque hujusce tranquilli animi sui non solum vocibus aperta prodidit argumenta Vicecomiti, sed magis paulò post factis primo Legato. Etenim sacro Epiphaniæ die, sibique fausto, quo Pontificiam tiaram acceperat, generalem Cardinalium cœtum habuit, eisque (d) duos primæ magnitudinis addidit: alterum, Fredericum Gonzagam, natum ex fratre memorati jam Herculis Cardinalis, & fratrem Ducis; & dum ipsum nominaret, illius Legati merita, (e) illiusque familiæ decora pluribus commendavit. Novus Purpuratus quò discerneretur à Gonzaga Cardinali sobrino suo, & à patruo, qui Mantuanus dicebatur, (f) denominationem cepit ab altera fraterna ditione Montisferrari, donec Hercule demortuo Mantuanus est dictus. Alter in collegium cooptatus, Ferdinandus Mediceus fuit, filius Florentiæ Ducis; qui alterum eadem ornatum purpura, sicuti narravimus, jam amiserat. Et sanè Cosmi obsequia in Apostolicam Sedem, & perutilia officia, quæ ad eam sustinendam cum Episcopis sibi addictis continenter adhibebat, merebantur ejusmodi remunerationem; quæ tantò major fuit, quantò minor erat filius, qui annnum undecimum non excedebat. Sed fortasse Pontificem inter alia permoverunt fulgores jam emicantes in puero præcelsi illius animi, raræque prudentiæ, quibus idem postea & in dignitate Cardinalis summam lucem affudit Aulæ Romanæ, & in potestate magni Ducis attulit singulare decus Italiæ.

(c) *Litteræ Vicecomitis ad Legat. 2. Jan. 1563.*

(d) *Acta Consistor & literæ Vicecomitis ad Legatos, 6. Januarii 1563.*

(e) *Patet ex responsis Mantuani ad Pontificem, 15. Jan. 1563. inter monumenta Musotti.*

(f) *Diarium, 2. Martii 1563.*

3. Electionem Frederici Mantuano ejus patruo significavit Pontifex per literas studiosissimas, sua manu exaratas, & in hac sententiam: (g) Se ampliùs cunctari non potuisse in promovendo fratris filio; cùm id tandem nimia lenitudo, nimisque indignum videretur, dum patruus tot labores ac molestias in obsequium Dei, Sedis Apostolicæ, & ipsius Pontificis tolerabat. Ibi simul animum suum apetiebat adeundi brevi Bononiam, quo conatum omnem impenderet ad res Christianæ gentis componendas; aut certè ad ostendendum cunctis hominibus, per se non stetisse, sive id fieret per honestam emendationem, sive quocumque alio modo; sperabatque, è propinquo posse melius simul agere, rebusque consulere. Ita Pontifex: sed per hoc fortassis ille intendebat non tam accedere ad Concilium, quàm suaviter ac libenti Patrum animo Bononiam ad se trahere Concilium. Ad id cohortatus fuerat Pium Seripandus, ac postea ipse Ferrerius, sicuti suis in locis dictum est. Dein verò propensionem animi præ se tulerat (b) Lotharingus, quà propter utilitatem Synodi, cui sperabatur pacificus ac fortunatus exitus ex ea nova cunjunctione cum suo Capite, quâ ex cupidine quadam augustioris theatri suarum dotium lumini. Idcircò Pontifex, huic adhærens consilio, negotium (i) dederat Camillo Paleotti, fratri Gabrielis Romanæ Rotæ Duocecimviri, Consilio assistentis, qui Camillus Orator Bononiæ apud se degebat, ut id Bononiensi Senatui prænuntiaret, & tempori commeatui prospiceret.

(g) *Signatas 7. Januari 1563.*

(h) *Literæ Fuscararii ad Moronum, 17. Decembris 1562.*

(i) *Acta Paleotti.*

4. Sed Mantuanus cùm ad Pontificem mitteret Episcopum Nolanum, familiæ suæ subditum, ut pedem ipsius nomine deoscularetur; gratesque ageret ob collatam fatris filio Purpuram, voluit simul officium aliud grati animi exhibere; quod eo majus est, quò minus persæpè gradum accidit accipienti, nimirum, contradictionem. Significavit igitur, (k) Videri sibi Concilium in eo statu non esse, ut liceret Pontifici ad ipsum appropinquare, certo animo se auctorem fore exitus gloriosi,

rioſi, & non potius perturbationis pudendæ ſpectatorem. Quantò plus magnifici ac proſperi ejus adventus ingeneraſſet in communi ſpe, tantò triſtiùs turpiusque eventurum tenue illud ac forſitan improſperum, quod poſt â reipsâ pareret. Conſultius à ſe putari, ſi Pontifex in præſentia iis bonis contentus, quæ poſſet influere ipſius adventus expectatus, ſed non peractus, conquieſceret, & exiſtimationem Pontificiam procul à diſcrimine cuſtodiret. Interim autem obſervaret, quo inclinarent controverſiæ quæ agitabantur de inſtitutione ac manſione Epiſcoporum, & quod ſuſciperetur conſilium de Cæſarianorum Gallorumque poſtulatis; adeòque tam alta machina in ſcenam non deſcenderet, nodi ſolvendi adhuc incerta.

(k) *Epiſtola Mantuani ſuprà citata ad Pontif. 15. Januar 1563.*

5. Hæc Mantuanus objecit. Legati verò multum ſpei, quòd cunctæ quas diximus difficultates eſſent emolliendæ, collocabant in opera Lunenſis; tametſi tepidiorem agendi modum in literis ad Pagnanum ab eo adhibitum cognoverant, ſibi perſuadentes, hunc ipſum ſenſuum reperem vim habiturum ad aliorum æſtus temperandos, cùm ille ſequeſtrum ageret illius concordiæ, ad quam ipſius conſilia unicè collimare videbantur. Et erat opinio, auctoritatem Regis Catholici, non ampliùs in inferioris notæ miniſtro, ſed in manu prævalida egregii Oratoris, magni roboris futuram apud Gallos, qui ab eo Rege potentiſſimo auxilia prævalida accipiebant; multò majoris apud Cæſarianos, ob ſummam & conjunctionem Cæſaris cum Philippo & hujus fiduciam in Lunenſi; & longè maximi apud Epiſcopos Hiſpano ſubjectos. Excreverat ſpes ex recentibus literis ad Pontificem, (*l*) tum à Rege, tum à Nuntiis apud ipſum. Alter ex his erat Alexander Crevellius Epiſcopus Cariatenſis, diu jam ſuffectus, (*m*) Reverte defuncto, in eo munere, qui poſteà inter Vaticanos Senatores adſcriptus eſt. Alter erat Paulus Odeſcalcus, eò poſteà miſſus Nuntius peculiaris, qui deinde Pennenſem Eccleſiam obtinuit, & tum anteà tum poſteà magna cum laude nobiles magiſtratus geſſit. Itaque per eos Pontifex Regem monuerat; Ab Epiſcopis illi magis obſtrictis, cùm eſſet ipſis incumbendum ad hæreſes proſcribendas, ad ſtabiliendam & componendam Eccleſiam & firmiſſimo dogmatum robore, & ſanctiſſima morum emendatione, excitari controverſias non inutiles modò, ſed noxias, utpote fomitem contentionis inter Patres, & ſcintillas ſchiſmatis in Chriſtiana Republica. In hujusmodi poſtulationibus non ſolum cum Germanis, ſed cum Gallis etiam conſociatos videri. Id planè repugnare benevolis promiſſis, piæque menti Philippi, à quo tum ex Religionis ſtudio, tum ex prudentia rectæ politiæ impedienda erat hujusmodi novitas, cui conſuetum erat Rempublicam pervertere: aliud ſibi efficacius non occurrere, quàm præſentiam in Synodo deſtinati jam Oratoris, cui demandaretur, ut naviter exprimeret imprimeretque regios ſenſus Hiſpanis Epiſcopis, tum pro Synodi concordia, tum pro Sedis Apoſtolicæ dignitate.

(l) *Cuncta extant in literis Borromæi ad Legatos, 20. Decembris; & in arcanis notis Nuntii Odeſcalci; & in duabus literis communibus ipſius, & in Crivellii, alteris ad Mantuanum, alteris ad Legatos ſimul.*

(m) *Ex literis Borromæi ad Mantuanum, 9. Novembris 1562.*

6. His à nuntiis expoſitis, promptum animum, minimeque tepeſcentem Rex præ ſe tulerat, declarans, haud ſibi ſatisfieri, præſertim à Guerrero, qui earum turbarum auctor videbatur, adeoque ſtatuerat illum graviter de his admonere ſuis literis, perferendis à Gaſtellio, qui à ſecretis erat, & ad Concilium, ut aſſiſteret Lunenſi, mittebatur. Hic autem Gaſtellius per Galliam tranſiturus erat, parique functurus officio Regis nomine cum Regina, & Tridenti poſteà cùm Lotharingo; & ſcripturum ſe etiam manu ſua Rex pollicebatur. Prætereà per certum curſorem ad id miſſum imperaverat Lunenſi, ne protraheret ampliùs ſuum ad Concilium acceſſum, miſſis ad eum mandatis, quæ nuntiis communicata plenè ipſis ſatisfecerant. Videbatur quoque disjectum obſtaculum ex loci prærogativa; ſiquidem ſcribens ad Pontificem Philippus manu ſuâ de alio argumento, hæc Hiſpanicè apponebat: (*n*) *Statui jam Venetias Oratorem mittere, conſilium tuum ſecutus, & virum idoneum ad hujusmodi munus conquiro. Nec id temporis honoratioris loci rationem habuerim: iis enim, qui obſtringuntur muneris vinculis, quibus ego teneor, ſpectandum non eſt ad hunc inanitatis fucum in quo ineſt nihil; ſed ſolum ad id, quod tanti refert ob Divinum obſequium, ob Eccleſiæ bonum, & ob Pontificiam auctoritatem, cujusmodi eſt Religionis conſervatio, & malorum remedium, quo in præſentia Chriſtianas nationes afficiunt.*

(n) *Eorum exemplum miſſum ad Legatos à Borromæo in citata jam epiſtola, 20. Decembris.*

7. Hæc Regis epiſtola ad Pontificem, addita ſuperiori Vargæ, ipſius ſpem confirmavit, quod loci controverſia nec Lunenſem ab acceſſu ad Concilium retardaret, nec poſt ejus adventum turbas cieret. Quocirca voluit Pontifex ſuâ etiam epiſtolâ illum invitare ac ſollicitare, qua inſinuabat, ſibi pergratum accidiſſe, ipſum ad id operis ſeligi, ac ſimul pollicebatur pluribus verbis, ſuo calamo adſcriptis, æqua omnia ac decentia in Reipublicæ Chriſtianæ commodum. Atque hanc ipſam epiſtolam ad Legatos miſit; eorumque judicio remiſit, ut ad Lunenſem deferendam curarent: ſimul etiam ſignificavit, opportunum ſibi videri ut ipſi hominem aliquem ad eum legarent, ſed non Præſulem, qui conſimile officium eorum nomine illi exhiberet, indicarétque ipſos conſcios eorum, quæ Comiti Rex mandabat, & Nuntiis communicarat. Quare Legati, cum cognoſcerent Lunenſem Auguſtæ degere apud Regem Romanorum, lenteque de itinere meditari, Scipionem Lancellottum (*p*) Synodi Advocatum miſerunt, qui eorum deſiderium illi exponeret de ipſius adventu, per eam ſignificationem, quæ oſtendit, adeoque parit benevolentiam, quique eidem communicaret quæ proponebantur à Cæſare ac Rege Chriſtianiſſimo, ut illius animum præoccuparent rationibus, quæ variis eorum poſtulatis objectabantur.

(o) *2. Decembr. 1562.*

(p) *Literæ Legatorum ad Borromæum 4. Januari 1563. & acta Paleotti.*

8. Nec minori ſolertia Pontifex ſibi conjungendum curabat animum Lotharingi, qui multis antè diebus miſſo, ſicuti narravimus, Romam Bertano, per literas cum eo graviter queſtus fuerat de tam

tam multis obtrectationibus, quibus Romæ ſua fama lacerabantur, ſuaque mens falsò inſimulabatur. Pontifex igitur peramantes literas ad eum reſcripſit, (*q*) Compertum illi eſſe, quanta ex antiquo tempore eſſet Romæ licentia loquendi obloquendique de omnibus, etiam de ipſo Principe, cui potentia deerat illius frænandæ. Salubre atque unicum eſſe remedium, ſi ipſi tanto melius agerent, quanto deterius alii blaterabant. Certus eſſet Cardinalis, in ea ſe opinione à Pontifice haberi, quam idem ipſe deſideraſſet. Debere hoc illi ſatis eſſe, & *malignum* (ſic planè ſcribebat) (*r*) *ſpernere vulgus.* Negligerentur oblocutorum nugæ, mereque navaretur opera tum communi Eccleſiæ bono, tum proprio Galliæ: nam utrumque à ſe promotum iri ſpondebat quacumque liceret ratione, pro eo ac ſuſius Epiſcopo Viterbienſi dixiſſet.

(q) *30. Decemb. 1562.*

(r) *Horatius l. 2. Ode 13.*

9. Et quoniam Pontifex in animum induxerat, tum ex modo quo Cardinalis ſcribebat, & ex dictis Bertani, tum ex Gualterii literis ſuprà memoratis, à Lotharingo Legatorum parſimoniam in fiducia erga ſe, tribui aut vili aut malæ de ipſo opinioni, ſignificandum Legatis curavit, (*s*) Audiri à ſe ex variis partibus has querimonias Lotharingi, cui videbatur, non ſolum ſe præteriri tamquam contemnendus, ſed ex induſtria procul haberi à negotiis tamquam inimicus, quamobrem velle ſe, ut cum eo res Concilii abundè communicarentur. Iisdem etiam impoſuit, ut Lotharingo redderent, ſicuti fecerunt, Pontificis reſponſionem; quam recenſuimus una cum altera Borromæi, (*t*) qua ipſum hortabatur, ut Scotiæ Reginam, fratris ſui filiam bene animaret adverſus technas & impetus hæreticorum, & ex parte Pontificis omnem ipſi opem polliceretur. Verùm Præſides, rati à manu minùs benevola ſibi hunc ictum incuri, & quò magis jam aſſueti, eò magis deſeſſi quod quaſi ſignum accuſationibus extarent, cum acrimonia reſcripſerunt; Mirari ſe, audiri à Pontifice, nedum fidem præberi hujusmodi mendaciis, poſtquam toties ipſum monuerant: miſeram ipſorum conditionem eſſe, quod cujuslibet calamo ſubjacerent: quam veriſimilitudinem perſuadere Pontifici, ſe à Lotharingo tamquam ab inimico cavere, quando tam ſæpè ſuis in literis res ab eo dictas geſtasque commendarant. Compertum à ſe fuiſſe in Lotharingo tantum probitatis, religionis ac ſtudii in Pontificem & Apoſtolicam Sedem, ut ipſius præſentiam ſibi fortunatam duxerint, quaſi Angelum pacis à Deo miſſum ad Synodum illum exiſtimantes. Hinc adhibitam à ſe fuiſſe usque ab initio omnem induſtriam, ut ſiniſtram in quam conjectus fuerat opinionem detergerent, quod male animatus in ſanctam Sedem veniſſet; conqueſti cum Borromæo, quod à nonnullis Romæ literis, & à quibusdam perverſis ingeniis Tridenti huic ipſorum induſtriæ officeretur. Lotharingum ſemper negotiorum participem à ſe factum, nec ullam umquam animadverſam ab ipſis cauſam, cur ab eo ſe abſtinerent: ſi Pontifex commerita animadverſione hujusmodi calumniatores coercuiſſet, Legatos ab injuſto dolore, & Pontificem ab inutili moleſtia liberos perſtituros fuiſſe. Hæc illi. Et tamen dum expoſtulabant habitam à Pontifice fidem vanis narrationibus, vanam ipſi fidem ſuis ſuſpicionibus habebant. Id enim non ex falſa calumnia profectum erat, ſed ex vera narratione alicujus quærimoniæ, à Cardinali jactatæ, & à Gualterio Pontifici ſignificatæ; non quo Legatos læderet, ſed quo ab illo impellerentur, quo ipſorum plerique ultrò ſed timidè propendebant.

(s) *Literæ Borrom. ad Legatos 30. Decemb. 1562. & Legatorum ad Borrom. 7. Jan. 1563.*

(t) *30 Decem. 1562.*

10. Interim Romæ accuratius impendebatur opera ad componenda Decreta contentionibus agitata; & expenſis priùs rationibus Tridento ſcriptis, & Romæ coram expoſitis à Vicecomite, in hanc ſententiam Legatis reſponſum eſt: (*u*) Primò ipſis communicari varias animadverſiones, habitas ſuper Decretorum tenore. Secundò, eum admota eſſet manus ad formandos Canones de Hierarchia, cumque a Lotharingo præter ſeptem jam paratos octavus fuiſſet propoſitus, quo declararetur, ut rationi conſentaneum videbatur, Pontificis prærogativa; neceſſarium cenſeri, ut adderentur verba alias memorata, pene ad verbum exſcripta ex iis quæ Florentina Synodus definierat, ſine quibus ſententia manca & ambigua remanſiſſet. Curarent idcircò Legati, ut Canon eo modo conficeretur. Et quamquam credendum eſſet, eos in tam æqua petitione obſtaculum non offenſuros; tamen ſi fortè illud offenderent, ne propterea deſiſterent, ſed conatum omnem exercerent ad illud ſuperandum, conſiderata intentionis æquitate, atque honeſta ſpecie, quam excipiebat ab auctoritate tam ſancti venerandique Concilii, cujusmodi fuerat Florentinum. In ſeptimo Canone curatum fuerat, ut multum retineretur ex forma cujus auctor erat Lotharingus; ita tamen, ut in quibusdam vocibus reconcinnaretur, tribus ad id modulis digeſtis, inter quos primus ſecundo, ſecundus tertio præferebatur, adeoque eo ordine illos proponerent. Tres (*x*) moduli tales erant.

(u) *Literæ Borrom. ad Legatos 9. Jan. 1563.*

(x) *Extant in Actis Paleotti.*

11. 1. *Anathema ſit, ſi quis dixerit, Epiſcopos aſſumptos à Romano Pontifice, in partem ſollicitudinis non eſſe poſitos à Spiritu S. ad regendam Eccleſiam Dei in ea parte, ad quam aſſumpti ſunt; aut per ſanctam Ordinationem non eſſe majoris Presbyteris,* cum reliquis quæ habebantur in Canone dictato à Lotharingo, quæ pariter in duabus aliis formis continebantur, nimirum: *Aut non habere poteſtatem ordinandi, aut ſi habent, habere communem cum Presbyteris, aut Ordines ab ipſis collatos ſine conſenſu & vocatione populi, eſſe irritos.*

2. *Ordinem aut Gradum Epiſcopalem non eſſe inſtitutum à Chriſto in Eccleſia: aut Epiſcopos per ſanctam Ordinationem non eſſe majores Presbyteris.*

3. Epiſcopos nullo modo eſſe inſtitutos à Chriſto in Eccleſia; aut per ſanctam Ordinationem non eſſe majores Presbyteris.

Octavus verò ita ſonabat: *Anathema ſit, ſi quis dixerit, B. Petrum per inſtitutionem Chriſti non fuiſſe primum inter Apoſtolos, & ejus Vicarium in terra; vel neceſſe non eſſe, ut ſit in Eccleſia unus Pontifex, Petri ſucceſſor, eique æqualis in auctoritate regiminis; atque in Romana Sede legitimos ejus ſucceſſores ad hoc usque tempus non habuiſſe jus Principatus in Eccleſia, nec fuiſſe Patres, Paſtores & Doctores omnium Chriſtianorum, nec fuiſſe ipſis traditum à Domino noſtro Jeſu Chriſto plenam poteſtatem paſcendi, regendi, & gubernandi Eccleſiam univerſalem.*

12. In Decreto manſionis eo pacto procedendum eſſe, ut hinc efficaciter conſuleretur ſtabili manſioni; hinc, ne tot Patribus invitis deveni-

retur ad ſupervacaneam illam deciſionem Juris Divini. Quare Legati ad declinandam hanc & conſimiles ſanctiones, ob oculos ſemper ponerent, quàm indecorum ſit, dogma ſtabiliri tot capitum ſuffragiis repugnantibus.

Impetrato conſenſu in hanc formam conveniendi, confeſtim celebraretur Seſſio. Offensâ difficultate in ſeptimo Canone, aut in Seſſionis Decreto; formari poſſe hos reliquos Canones, & ſimul octavum nullâ ratione prætereundum, ſuſpenſis ſeptimo, & Decreto manſionis. Ubi alterutrum ex his modis aſſequi poſſent, conſtanter exequerentur, nihil morati quidquid diceret ageretve quicumque mortalium. Quod ſi vererentur ne ſecundus etiam modus proſperè cederet, Seſſionem prorogarent adhuc per integrum Martium, aut quantum opus eſſet; favorem temporis præſtolaturi, & quidquid ſubinde accideret, Romæ nuntiarent.

13. Non obliviſcitur hoc in loco Suavis conſuetudinis ſuæ, ſcribendi quo minori notitiâ, eò majori audacia. Vice triplicis ideæ Roma miſſæ Canonis agitati unicam affert, eamque mendacem, & ſupra hoc mendacium extruit novas contradictiones exortas. Pariter errat in octavo, ponens in Decreto doctrinæ quod digeſtum erat in Canone, & confingens Canonem prorſus alium ab ejus vera ſententia, adeoque vix ille quidquam veri cognovit præter diem quo tabellarius Tridentum pervenit, hoc eſt, decimoquarto Januarii, ſicut ipſe narrat. Quod obſervo, ut illi ſemel certè honorem ſervem veridici in recenſendis diebus.

14. Alteram præter hanc epiſtolam ſcripſit Borromæus ad Legatos, Lotharingo communicandam ubi appoſitis reliquis quæ epiſtola priùs recitata continebat, omittebantur mandata ipſis tradita, ſi repugnantia contingeret: oſtendebatur ſtudium impenſum in retinenda quàm maximè licuerat forma propoſita à Lotharingo, addebaturque commentarius Theologorum Romanorum in quo mutationum ratio reddebatur.

Haud relictum fuiſſe minoribus Epiſcopis nomen Vicariorum Chriſti: quamquam enim in Miſſa de cunctis Apoſtolis dicat Eccleſia, loquens cum ipſo Chriſto de ſuo grege, *Quos operis tui Vicarios eidem contuliſti præeſſe paſtores:* & quamquam aliqui ex antiquis Patribus ita locuti fuerint ante ortas hæreſes; tamen recentes Patres eorumque diſcipuli eam poſteà tituli rationem Epiſcopis universè non tribuerunt, ad ambiguitatem evitandam, quæ frequenter errorem nutrit, Cetera quicumque Sacramentum quodpiam adminiſtrat, ab ipſo in ea functione Chriſti vicem exerceri.

Similiter, ubi in exemplo quod Lotharingus confecerat definiebatur, fuiſſe inſtitutos à Chriſto Epiſcopos, Epiſcoporum loco poſitum eſſe *Ordinem, aut gradum Epiſcopalem*, ne damnarentur plures Doctores de Catholica Eccleſia benemeriti, qui affirmant; proxime ab ipſo Chriſto ſolum Petrum inſtitutum fuiſſe, reliquos verò per Petrum, aut per ejus auctoritatem; ut proinde ſatius ductum fuerit, ſeligi verba quibus utraque ſententia ſalva eſſet, præcipuè verò ne laxaretur aditus importunis illis corollariis; nimirum, denegari facultatem Pontifici reſtringendi Epiſcopis auctoritatem, aut in reſervanda ſibi quarumdam noxarum abſolutione, aut in reliquis. Inſuper non placuiſſe aliam particulam inſertam a Lotharingo, *Epiſcopos fuiſſe poſitos à Spiritu ſancto ad regendam Eccleſiam Dei.* Id quidem conſpici à Paulo prolatum in Actis Apoſtolorum: ſed ibi ſermonem eſſe peculiarem de Eccleſia Epheſina, non de univerſali, ſicut hic ſonaret: Præterquam quod nomen Epiſcoporum illic non accipiatur in arctiori ſignificatione, ſed laxius pro cunctis Eccleſiæ ſenioribus, propoſitis ad eam adminiſtrandam; ſicuti ex integro contextu colligebatur. Et ſummatim, tum in mutatione hujusmodi particularum, tum in ejus additamento, quo firmabatur prærogativa Romani Pontificis, viſum eſſe Theologis claritatis plurimum adhibendum; quandoquidem animadvertebatur, cunctas novas hæreſes quaſi lineas eſſe; quæ per varias ſemitas ad hoc centrum concurrebant, uti Caput ipſi Eccleſiæ tolleretur: & perſpicuum eſſe, ſublato capite omnia membra perire.

15. Alteram ſimul Epiſtolam ſcripſit Pontifex (*y*) ad Lotharingum, in qua illi gratulabatur victoriam in Gallia reportatam Guiſii Ducis fratris virtute: & conſilium ſe conferendi Bononiam ſignificabat; de quo ejus cohortationes acceperat, ſed nondum oppoſita Mantuani conſilia. Enim verò nonnulli Principum, ſicut aliquam obtinent ſimilitudinem Dei in eo quod ſupremi aliarum rerum motores ſint, ita pariter obtinent in eo, quod ſint immobiles.

(y) *Conſtat ex arcana epiſt. Legat. ſcripta.*

CAPUT XIII.

Mors Ludovici Theoduli; unde materiæ ſuppetit ad duos alios Epiſcopos remunerandos. Liberum Legatorum reſponſum memoratis literis Borromæi. Agitata ab ipſis cum Lotharingo ſuper ſeptimo & octavo Canone. Dies Seſſioni delectus. Difficultates objectæ Lotharingo à ſuis, & ab Hiſpanis. Ipſe & Madruccius deſtinati ad componendam controverſiam de manſionis Decreto.

1. In cunctis expeditionibus, ſive bellicis ſive civilibus, nulli majus famæ præmium debetur, quam illi, cui profuſâ ibi vitâ nullum aliud præmium reddi poteſt. Ut hanc egò legem obſervem, enarrandum mihi eſt, id temporis, hoc eſt decimo Januarii, naturæ ceſſiſſe Ludovicum Theodulum Forolivienſem, Berinori Antiſtitem, quem abunde laudatum comperio (*a*) ex probitate ac doctrina, quâ vivens collegas adjuverat, & ex pietate quâ moriens ad eam excitaverat. Sed cùm verè contingat perinde in ordine naturali ac in politico, ut corruptio unius ſit generatio alterius, hujus obitus opportunitatem Legatis præbuit commendandi Pontifici duos Epiſcopos Concilii, (*b*) qui plurimum merebantur. Alter fuit Ægidius Falcetta Cingulanus, cujus operam Borromæus jam deſtinarat ſuæ Mediolanenſis Diœceſeos utilitati, & cujus Eccleſia Caprulana (*c*) erat pauperrima proventuum, ac reliquarum omnium conditionum, ex quibus domicilium perpetuum ſit tolerabile. Alter, Julius Soperchius Mantuanus, Carmelita, cui mendicus Epiſcopatus Accienſis nihil aliud de Epiſcopi munere conferebat, niſi obligationem habendi ſe pro Epiſcopi dignitate: quare proſperitatis loco accepiſſet, quod Falcetta tamquam miſeriam relinquere cupiebat; cum hoc præſtet miſeri prædivitis ſtatu, quod uni facilis eſt ingens lætitia, alteri ægrè poſſibilis. Pro utraque parte preces exauditæ.

(a) *Literæ Fuſcararii ad Moronum 10. Jan. & Jadrenſis ad Corneum 21. Jan. 1563.*

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 11. Jan. 1563.*

(c) *Conſtat ex literis Vicecomitis ad Borrom. 2. Febr. 1563.*

2. Sed non æquè placuerunt Legatis quæ de publico negotio Româ rescripta fuerant. Credi vix poteſt, quàm moleſta ad ipſos pervenerit Borromæi reſponſio, de qua diximus. Statim Lotharingo eam oſtendere, unà cum animadverſionibus illi adnexis ſuper forma Canonum ac decretorum; qui alienum omninò animum præ ſe tulit. Idcircò illi eò acrius exſtimulati ſunt, tum ex moleſtia novæ offenſionis, tum ex auctoritate alieni judicii ad ea improbanda, Romam ſcribentes acribus formulis, ac penè dixerim felle permixtis. Primo loco angebantur, ſe neſciviſſe tot ſcriptis ac nuntiis ſatis exponere Pontifici, ejusque Conſiliariis, illius Concilii ſtatum, & quàm periculoſum foret quodcumque aliud ſuſciperetur conſilium, præter pacificum illius exitum: cui adverſari videbantur ea mandata, ut certa quædam exequerentur, etiam quocumque mortalium repugnante; & ſimul, quantam difficultatis evincendum, quantumque induſtriæ impendendum, quo hic pacificus exitus haberetur; ac proinde quàm diſſentanea rerum conditionibus eſſent mandata limitata ac præciſa, perinde ac ſi una eademque res foret, velle ac poſſe. Duriſſimo Legatis eſſe obſtaculo firmam eorum conjunctionem, qui addicti Pontifici non habebantur; ſed non minus firmam diſcordiam eorum, qui ſe illius ſtudioſos profitebantur, quæ ortum ducebat à ſingulorum cupiditate oſtentandi majoris ſtudii in Apoſtolicam Sedem ac Pontificem. Dicebant deinde animadverſiones ad ſe miſſas Româ, Patribus ac Theologis Tridentinis viſas non fuiſſe tanti pretii, quanti tempus ab earum auctoribus ad id impenſum, neque pares aliorum expectationi, quin plenè jam excogitatas à doctis viris Concilii, adeoque tales, ut earum causâ, aliarumque plurimarum, etiam non minoris momenti, ne unum quidem diem Seſſio retardanda eſſet. Fuiſſe tamen illas à ſe communicatas cum Lotharingo, ut oſtenderent ſe illi fidere, & ex ſua propenſione, & ex juſſu Pontificis, ſed eas primo aſpectu nihil illi ſatisfeciſſe; cùm indignas putaret & loco unde prodierant, & hominibus qui eas dictarant. Ab eodem poſteà unà cum Madruccio, Legatos inviſente, id ipſum confirmatum. In primis mirum omnibus accidiſſe, quod Romæ non fuiſſet animadverſum, ſi Concilii Florentini verba proponerentur, non rentatis anteà inflexisque Patrum animis, facile excitatum iri diſputationem, omni ſtudio fugiendam, de Pontificis auctoritate: à Lotharingo ſubinde difficultates expoſitas fuiſſe, in quas offendebat in forma Canonum Romæ concinnata; cui cum reſponſum fuiſſet à Legatis ea lenitate, quæ conditionem & juris & negotii decebat, in hoc tandem conſilium eum deveniſſe iniquitatem temporum poſtulare, ut tum per Decreta doctrinæ, tum per Canones, ſtatueretur Pontificis auctoritas: ſe verò arbitrari opus eſſe, ut id præmitteretur Epiſcoporum auctoritati, tamquam inferiori, & à Pontificia pendenti, mutato Canone octavo in ſeptimum, & ſeptimo in octavum: à ſe quidem operam navatum iri, ut prior communiter exciperetur iisdem verbis Roma miſſis, unico adjecto ob reſpectum poſterioris, ſicuti videbimus: in poſteriori exiſtimari à ſe opportunas mutationes quasdam, quas ſcripto exhibebat. Hæ verò quatuor (*d*) omnino fuere.

(d) *Hæc fuſe habentur in Actis Romanæ arcis, & Paleotti, & in literis Legatorum & in ſcripturis adjectis volumini literarum Strozzii ad Coſmum Ducem, & in Epiſtola Fuſcararii ad Moronum, 18. Januar. 1563.*

3. Prima in primo Canone habenda reſpectu ſecundi erat, ut nominaretur Romanus Pontifex non ſimpliciter *Chriſti Vicarius*, ſed *ſupremus Chriſti Vicarius:* cùm utique Epiſcopi quoque, atque etiam ſimplices Sacerdotes ſint aliquo modo Chriſti Vicarii ex Canone *Mulierem*, in cauſa 33. quæſt. 5. idque Romanum ſcriptum fatebatur.

Secunda, ut ſi Canon ſeptimus poneretur ſecundum primam ex tribus formulis Roma miſſis, delerentur ea verba, *in partem ſollicitudinis*, ac mere diceretur, Epiſcopos à Pontifice aſſumptos, à Spiritu ſancto poſitos eſſe.

Tertia, ne exprimerentur functiones Epiſcoporum, quin ſimul adjiceretur, eos poſſe *regere ac ſacris interdicere*, quod pertinet ad jurisdictionem.

Quarta, ne dicerentur ſimpliciter *majores*, ſed, *ſuperiores* Presbyteris, quod auctoritatem importabat.

4. Pergebant Legati, coactum à ſe fuiſſe ad deliberandum peculiarem cœtum Patrum, quorum alii Theologi erant, alii Canonum periti additis tamquam viris benè cordatis Marco Antonio Columna Archiepiſcopo Tarantino, & Dominico Bolano Epiſcopo Brixienſi, & omnes conſenſiſſe ut ea admitterentur, exceptis Petro Antonio Capuano, Archiepiſcopo Hydruntino, Alexandro Sfortia, & Sebaſtiano Vantio Epiſcopis, altero Parmenſi, altero Urbevetano, qui plus minusve ſe alienos oſtenderant: ſed ipſorum difficultates fuiſſe à reliquis aptè diſſolutas. Et ſanè comperio, (*e*) Seripandum ſemel ardenter invectum eſſe in moroſam illam averſationem ab omni verborum formula, quòd ea poſſent perperam detorqueri, admonentem, ne Spiritum ſanctum quidem voluiſſe hanc immunitatem concedere ſuis effatis, cum permitteret, ut ea ſubjacerent ſiniſtris interpretationibus, in quas ab hæreticis in dies trahebantur. Addebant in ſuis literis Legati, Scriptas fuiſſe eas appendices & mutationes, quæ cenſoribus probabantur, miſſasque ad Lotharingum: qui cum ipſos inviſeret, ægrum animum præ ſe tulerat, faſſis ſpem ſibi non eſſe, effecturum ſe, ut ille ab Hiſpanis Gallisve reciperentur, quin nec ſe ipſis aſſenſurum, niſi à Spiritu ſancto aliter impelleretur. Tum verò Legatos, malorum ſollicitos, quæ prævidebant niſi concordia obtineretur, cum præſertim ille poſtremus jam dies eſſet ad futuræ Seſſionis diem præſcribendum, injunxiſſe Paleotto, ut ipſe digereret ultimum doctrinæ caput, duosque poſtremos Canones, pro eo ac idem arbitraretur id conformari ſenſibus utriusque partis: quæ ambæ illis auditis conſenſum illico abſque contentione præbuerunt, & eorum omnium exemplum ad Borromæum miſerunt. Viſum eſſe Legatis, particulam illam adjectam, *aſſumptos à Romano Pontifice*, validum eſſe alexipharmacum adverſus quamcumque iniquam reliquarum vocum interpretationem, quippe quæ una cum eo additamento non niſi de jurisdictione intelligi poterat. Et quamquam non exprimeretur Epiſcopos aſſumi in partem ſollicitudinis; tamen id colligi per evidentem conſecutionem, quandoquidem formis ampliſſimis ac prævalidis ſupra Romani Pontificis auctoritatem firmabatur; adeoque exponi non poterat, eos aſſumi niſi in eam partem, in qua Pontifex illis indigebat ad Eccleſiam adminiſtrandam. Exiſtimaſſe Præſides, ejusmodi conſilium ſuſcipi poſſe; ſiquidem hinc Pontificis Romani prærogativa poſt tam atroces recentium hæreticorum oppugnationes confirmabatur, nulla ex parte quidquam

quam dim inuta; hinc ubi ea concordia non succederet, Lotharingus apertè prædixerat, numquam celebratum iri Sessionem: quod extremam offensionem illaturum fuisset nationibus Transalpinis, cum ipsis innotesceret, non posse Catholicos de Romani Pontificis auctoritate convenire. Præterquam quod timenda esset contestatio, nec ea quidem simplex, sed fortasse cum provocatione ad aliam Synodum liberiorem, & per formarum acerbitatem, quæ ab ira dictari solet: posse quòque ex hujusmodi discrepantia sequi Synodi dissolutionem, cui se numquam consensuros Legati profitebantur sine disertis mandatis, & à Pontifice subscriptis. Cum enim ex ea gravissimæ calamitates Ecclesiæ prænoscerentur ab ipsis, æquum non esse, ut in se tota culpa recideret, qui operam illi non contulerant, imò repugnarant, utpote qui si summi boni auctores esse non poterant, nolebant cladium esse administri. Itaque præciperet Pontifex in tempore, sive ut consilium illud acciperent quod bonum sibi videbatur, sive ut eo rejecto finerent quodcumque incommodum inde succedere. Animadverti conjunctionem Cæsarianorum, Gallorum & Hispanorum, quà ex concordia petitionum in Cæsarianos & Gallos, quà ex indulgentia Hispaniensium Gallorum voto de mansionis negotio post tot clamores, totiesque patefactam ipsorum mentem: & hinc esse verisimile, Gallos vicissim cum Hispanis de aliis argumentis conventuros. Narrabant, à se ductis ea spe concordiæ, die XV. in cœtu universali & ex universali consensu, fuisse præscriptam Sessionem die quarto Februarii, ibique simul statutum, ut ab ipsis aliqui deligerentur ad conficiendum mansionis Decretum; habere se in animo, duos Cardinales, Lotharingum & Madruccium eligere; hunc, tametsi juvenem, præditum esse peritiâ, prudentiâ, ac singulari in Pontificem studio, adeoque ejus operam non nisi prudentem & opportunam rebus agendis evasuram. In hanc sententiam ad Borromæum Legati scripsere.

(e) *In Actis Paleotti.*

5. Ea Sessionis denuntiatio ad quartam Februarii diem, (*f*) proposita fuerat à Mantuano verbis perpaucis, ut fieri solet in iis quæ dicenti simul & audienti displicent; omnesque consenserant præter Antonium Civreliam ex Bario, Budoensem Antistitem: in altera deliberatione, ut Legati deligerent Decreti correctores, nemo dissenserat.

(f) *Diarium 15. Jan. 1563.*

6. Negatorum epistola modò exposita, quod spectabat ad priorem partem de animadversionibus Roma missis, adeò aculeata visa est Pontifici, ut (*g*) per Vicecomitem Tridentum redeuntem ipsos, & Olivum, qui erat à Secretis, monuerit, ne Romam scriberent, nisi tam placidè, ut literæ legi possent in Romanis cœtibus absque auditorum offensione. Verùm eadem Legatorum epistola non sejuncta perrexit ab altera, ab ipsis paucas post horas Romam scripta, quâ tota negotii facies mutabatur. (*h*) Nam eodem die Lotharingus ad se Paleottum acciverat, eique significarat, se non potuisse, quantavis adhibitâ diligentiâ, suos & Episcopos & Theologos adducere ad Decretum illud Canonesque acceptandos.

(g) *Ex epist. Vicecomitis ad Borrom. 3. Febr. 1563.*

(h) *Literæ Legatorum 16. Jan. 1563. ad Borrom.*

7. Nolebant, ut apponeretur in Decreto, ab Episcopis locum obtineri à Romano Pontifice dependentem; objicientes, in Ordine illos certò non pendere, & in jurisdictione, in controversia id versari.

Præterea in Canone, qui recenter septimus erat, non admittebant ea verba, inesse potestatem summo Pontifici regendi Ecclesiam universalem; cum illa officerent sententiæ neganti eum esse superiorem Concilio; ac proinde, loco *Ecclesiam universalem*, ponendum esse, *omnes fideles*, & *omnes Ecclesias*.

Tertiò volebant in altero Canone, ut liquido declararetur, esse institutos Episcopos à Christo, non adjectis illis vocibus, *assumptos auctoritate Romani Pontificis*, sed simpliciter, *assumptos à Romano Pontifice*.

Denique non consentiebant, ut diceretur, *esse Romanum Pontificem æqualem Petro in auctoritate regendi*: siquidem ubi major est sanctitas, ibi pariter, ajebant, auctoritatem esse majorem; ac propterea posse quædam à Petro confici, quæ successoribus negabantur, cujusmodi erat, libros Canonicos dictare.

Hasce difficultates distinctè Paleotto tunc non exposuit Lotharingus, sed tantummodo excusavit se, quod antea confiderat suprà quàm posset; ut qui sibi persuaserat, quemadmodum à se doctioribus satisfactum fuerat, id sibi apud reliquos eventurum, quod posteà reipsâ, quantavis impensâ industriâ, non evenerat; spem tamen reliquit rei aliquo pacto conficiendæ.

His commoti Præsides, derento tabellario jam equum ascensuro, prioribus literis posteriores addiderunt. Posteà verò Osius & Simonetta cum Lotharingo collocuti sunt, (*i*) quo id perficeretur quod anteà statutum fuerat. Sed iste nihil amplius præstare potuit, quàm ingenue fateri, affirmantem sententiam sibi probari, sed vires non suppetere ad suos Gallos aliosque dimovendos à sententia pernegante; ac die postero Legatos conveniens idem confirmavit, eisque quatuor difficultates, quas attulimus, distinctus exposuit.

(i) *Literæ Legatorum ad Borrom. 18. Jan. 1563.*

Idcircò Legati admodum anxii, posse quidem existimabant cum aliquo ex antesignanis facilè rem componi, sed in aliis duriorem difficultatem animadvertebant. Firmi, tamen in sententia persistebant, priùs extrema quæque tentanda, quàm ad dissidia deveniendum. Quapropter negotium dedere Castaneæ, Boncompagno, Facchinetto, Paleotto, & Castello, ut quatuor objecta expenderent opportunè: posteà verò illorum responsa cum Lotharingo communicarunt, (*k*) & ipse quoque cum Oratoribus; eos rogans ut concordiam auctoritate officiorum ipsi pariter apud Præsules, & consiliorum prudentia apud ipsos Legatos promoverent. Dura hominis conditio, qui se inter angustias videt aut jacturæ aut dissidii, & in dissidio ingentem etiam jacturam videt.

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 24. Jan. 1563.*

CAPUT XIV.

Decretum de mansione à Lotharingo ac Madruccio reconcinnatum. Novæ difficultates inde subortæ. Oratorum Galliæ colloquium cum Legatis de prærogativa Pontificis supra Concilium.

1. Interim Legati duos illos Cardinales destinarunt (*a*) ad reficiendum mansionis Decretum, cum facultate alios sibi deligendi operam collaturos, delectique sunt quatuordecim, natione varii, & sa-

& saplentiâ præstantes. Tum Lotharingus (*b*) gloriam inventoris appetens, protulit ex incogitatò formam Decreti, aliam ab ea quam in cœtibus Legati proposuerant. In cujus procœmio minutius explicabantur Episcopi functiones: de cetero abstinebat à vocibus, per quas detrimentum pateretur hæc illave litigiosarum opinionum. Verum tamen incredibile est, quantum laboris impenderint (*c*) duo illi Cardinales, ac præcipuè Lotharingus negotii Princeps, ad componendam immensam opinionum sensuumque varietatem, adeo ut non semel de sua patientia desperarit. Die quodam aliqua contentio accidit inter ipsum & Archiepiscopum Hydruntinum, & major posteà inter hunc & Granatensem, quicum Hydruntinus tam frequenter altercabatur, ut id in æmulationem prorumpere videretur. Res ita contigit. Hydruntinus (*d*) reprehenderat, in forma proposita exprimi curas peculiares Episcoporum & hoc pacto novas induci quæstiones, non veteres tolli; & insuper dum ibi pronuntiabatur, pascendi munus, & Episcoporum officia esse ex divino mandato, declarari ex eo, etiam mansionem ad jus divinum pertinere; quam declarationem compertum sibi esse majoris partis sententiæ repugnare: nec illi cœtui potestatem fuisse traditam novi Decreti condendi, sed concinnandi prioris, à Legatis jam formati. Id quod affirmabat de sententia majoris partis, rejecit Lotharingus, factum inficiatus. Quapropter necesse fuit, ut qui à Secretis erat, summam caperet sententiarum quæ dictæ fuerant; ex qua cum vera comperiretur affirmatio Archiepiscopi, quin pauci numerarentur qui declarationem flagitarant, Cardinalis, more Principum cum in disputationibus premuntur angustiis, respondit inflammatior, Penes se quoque summam esse eorum quæ fuerant pronuntiata, plurimumque discrepare, quæ ipse & is qui à Secretis erat notaverant, nec ea ratione sententias aptè notari: improbavit proinde, unicum esse Præsulem à Secretis, cùm plures & ex pluribus nationibus esse deberent. Sed Hydruntinus perstitit in eo quod dixerat. Guerrerus subinde ejus loco sustinuit distinctam illam expositionem curarum ad Episcopos spectantium, tamquam maximè condecentem, quin ex eo tantummodò eam sibi displicere, quod amplior non esset. Et subdidit, Ab eo qui diceret, non esse ex divino mandato munus pascendi, & reliqua ad Episcopos pertinentia, hæresim dici. Quo dicto commotus Hydruntinus, petiit ut Cardinales ad modestiam cogerent locutores, aliter se quoque eam depositurum: se Catholicum æquè ac quemlibet hominum ubique gentium profiteri, nec amplius illi cœtui se interfuturum. Tum Granatensis: Posse quidem proferri hæresim ab eo qui non esset hæreticus, quemadmodum innocenter hæresim affirmasset, qui ante definitionem Ecclesiæ negasset Spiritum sanctum etiam à Filio procedere: quæ ratio tametsi alterum purgasset hæresi, non tamen ignorantiâ purgasset. Lotharingus verò Guerreri responsione contentus, nihil amplius movit. Et qui vellet ab alterius partis studio illum absolvere, posset in animum inducere, haud opportunum Lotharingo visum, sive anteà reprimere, sive posteà reprehendere insignem Antistitem æmulæ nationis. Quare Hydruntinus ab hujusmodi cœtibus abstinuit, & cum ipso etiam Dertusensis, qui cum Granatensi contenderat: sed utrique petentibus Legatis postea rediere.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum 19. & 21. Jan. 1563.*

(b) *Eorundem ad eumdem 24. Jan.*

(c) *Ex duabus Legatorum ad Borrom. 21. & 25. Jan. 1563.*

(d) *Literæ Legat. ad Borrom. 24. & 25. Jan. & Jadrensis 25. Jan. 1563.*

2. Religiosiores in eo Decreto erant memoratus Hydruntinus, Castanea & Boncompagnus; Marinus anceps substitit. Verum cum à reliquis omnibus, majori scilicet parte, comprobaretur, à Lotharingo ac Madruccio ad Legatos delatum est, redditâ ipsis ratione distincta singularum vocum, ostensoque, earum nulla magis importari mansionem esse juris Divini, quàm importaretur in Decreto promulgato in Synodo usque ab ætate Pauli III. Dein Lotharingus ægro animo propter contradicentium duritiam quam offenderat, in atrociissimas querimonias prorupit adversus nonnullos Patres generatim, Velle illos ob rationes humanas Religionem, Ecclesiam, & Summum Pontificatum perdere, cum in causa essent, ut à Romano Pontifice secederet Gallia, & fortasse cum Gallia, reliquæ Catholicorum Provinciæ: ex eo sibi extremum dolorem infligi, quando jam animadvertebat, infructuosos effluere labores immensos à se suisque fratribus susceptos ad regnum illud in obsequio Romanæ Sedis retinendum. Adesse Præsulem, qui ardenter navaret operam Synodo dissolvendæ. Certum sibi esse, ea tentari & nolente & inscio Pontifice: in eo mens inerat supra quoscumque mortalium rectissima: sed obstringi Legatos, ut de iis ipsum redderent certiorem; quod se præstiturum ajebat, quippe studiosum ac perpetuum Pontificis famulum. Dubitari non posse, hujusmodi homines omnem lapidem esse moturos, quo Decretum impedirent; sed velle se illius exemplar ad cunctos Christianos Principes mittere, quo palam fieret, quàm sincere, quod in se erat, res gesta fuerit, & quàm parum laborarent alii de Ecclesiæ Orbisque terrarum perversione. Denique dolorem & indignationem animo spirans, affirmavit, apud se statuisse Sessioni non interesse, sed ad Ripam Tridenti se conferre: à quo multis rationibus, & auctoritate magis, illum ægrè removit Mantuanus.

3. Diei spatium petiere Legati, (*e*) quo responsum redderent de Decreto. Et primò quidem sperabant, se modicam ac superabilem difficultatem offensuros: sed posteà quò diutius habebatur consilium, eò plura studium ac subtilitas excogitabant, novasque dubitationes ampliùs suggerebant, & sui cuique amor nodum à se inventum aliis insolubilem depingebat. Non quidem inter Theologos certabatur, nec inter illos & Canonum Consultos; sed inter ipsos Canonum peritos inter se dissidentes. Atque in monumentis comperio, (*f*) reliquos Præsides convenisse de recipiendo Decreto, & illi qui erat à Secretis injunxisse, ut in hanc sententiam scriberet Romam, sed Simonettam recusasse literis subscribere. Jàm verò, cum ipsi omni sollicitudine conarentur negotium componere, sæpe rebantur ad concordiam se perveniisse, planeque eam contrectare; sed eadem posteà ex improviso non è manibus solum, sed è conspectu dilabebatur, ita ut illam omnino desperarent. Cùm eò motu tam turbido perpetuò agitarentur in re, quæ tum religionis tum existimationis studio sibi adeò cordi erat, scripserunt, se nonnumquam propè fuisse ut ipsos vitæ tæderet.

(e) *Duæ Literæ Legatorum ad Borr. 25. & duæ 28. Jan. 1563.*

(f) *De hoc plura habentur in literis Mutinenſis ad Moronum, 28. Jan. & in variis antecedentibus & ſequentibus & in Epiſtola Legatorum ad Borromæum, 25. Jan. 1563.*

4. Neque labor hic levabatur meliori reliquarum rerum conditione. Communicarant ipſi cum Oratoribus Principum, ſicuti narratum eſt, ea quæ Præſules Galli objecerant formæ à Lotharingo dictatæ de Romani Pontificis auctoritate, & Epiſcoporum inſtitutione, ipſorum opem & conſilium pro concordia implorantes. Porrò die vigeſimoquarto Januarii Galliæ Oratores ad Legatos veſperi (*g*) acceſſere; ac Lanſacus cœpit oſtendere, obſtacula concordis proceſſus non minus ipſis Oratoribus quàm Legatis diſplicere. Ad illum obtinendum numquam à ſe prætermiſſa fuiſſe, nec prætermiſſum in poſterum iri officia univerſalia, non utique peculiaria, ut Decretum illud, & illi Canones reciperentur; cum ſibi mandatum non fuiſſet à Rege Chriſtianiſſimo, ut ipſi Præſules cogerent in iis quæ conſcientiam involverent, quin potius ut pleniſſimè compotes libertatis ſuæ illos relinquerent. De conſilio à Legatis quæſito aliud ſibi non ſuppetere, niſi ut procultum à doctrina, tum à Canonibus haberetur quidquid diſſenſionem poſſet inducere; ſubjecitque, operam ſe relucturum collegis ſuis ad reliqua proferenda. Tum Fererius quaſi pro certiſſimo poſuit, Concilium ſupra Romanum Pontificem eſſe: Religionem & Eccleſiam Gallicanam non modo id ſentire, ſed profiteri, & jurejurando affirmare tamquam articulum neceſſarium; idque jure optimo ex Conſtantienſis Concilii auctoritate. Præſcribi quidem ſibi in mandatis regiis, ne hujusmodi controverſiam excitarent; ſed ſimul, ne liberum ſinerent aditum cuilibet verbo, quod illi ipſorum religioni opponeretur: ac propterea hujus rei declarationem à ſe retardatam fuiſſe, donec ab ipſo tempore ac negotio cogerentur. Allatas poſteà petitiones memoravit, adjecitque, cum Pontifex jam dixiſſet, argumenta illa omninò à ſe in Concilio reponi, ſe minimè conſenſuros, ut rurſus à Concilio in Pontifice reponerentur. Atque de his omnibus verba faciens, firmam ardentemque voluntatem patefecit.

(g) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 24. Januar. 1563.*

5. Ad hæc primus Legatorum ipſis grates egit ob animi ſtudium erga ſe. De conſilio reſpondit, fas ſibi non eſſe illud aut amplecti, aut commendare; quin numquam ſe deſtituros in forma Canonum ac doctrinæ ea ponere, quæ ſupremam Pontificis auctoritatem declararent. Si Oratores ſtudebant ſuam opinionem tueri, Præſides ſtudere veritatem propugnare, hoc eſt, Pontificem ſuperiorem eſſe Concilio. Ne inducerent animum, ut oppoſitam ſententiam agitandam proponerent, neque ut à Concilio illius definitionem expoſcerent: etenim Legatos tam certos in eo perſiſtere, ut vitam potius amitterent, quàm id in dubitationem adduci permitterent. Hic Seripandus ad Ferrerium converſus dixit: Allatum ab illo fundamentum Synodi Conſtantienſis, haud ſolidum eſſe: id temporis certum Romanum Pontificem non extitiſſe: atque hinc ad ſchiſma ſedandum opus fuiſſe, ut declaratio ad Synodum pertineret, adeoque ut illa præeſſet cunctis illis Pontificibus litigioſis. At in præſentia vivere inter Catholicos ſupremum Pontificem, certum, legitimum, atque indubitatum, cui univerſa Eccleſia ſubdebatur: & ea de re diſſeruit eruditâ eloquentia, pro dignitate viri, & argumenti gravitate. Orationem concluſit, ſe numquam deſtituros, quin ea omnia proferrent, quæ hanc veritatem & palam facerent & confirmarent.

6. Hinc ad inquirendum progreſſi ſunt, quis importuni illius litigii cauſam præbuiſſet. Et Legati contenderunt, ac poſteà patefaciendum curarunt eodem ipſo veſpere in Oratorem ſcriptis, à Gallis illud excitatum fuiſſe, opponentibus formæ cum Lotharingo compoſitæ dictionem illam, per quam affirmabatur, in Pontifice Romano auctoritatem regendæ univerſalis Eccleſiæ ex Florentino Concilio, officere ipſorum opinioni quod Concilium ſummo Pontifici præſit. Subjicientibus denique Legatis, ſed de iis omnibus, quæ dicta fuerant, acturos cum Lotharingo Cardinali; Oratores inexpectatum reſponſum reddidere; Sibi nihil eſſe agendum cum illo, nec ipſi obtemperandum, ſed ſolum exequenda Regis mandata, pro eo ac ſibi fuerant impoſita. Quod unà cum reliquis, quæ præceſſerant, Legatis palam fecit, non obtineri à Lotharingo eam auctoritatem quam ipſi conceperant, & ille ſibi tribuerat: & planè per eos dies (*b*) Inſulanus ad Reginam ſcripſerat, Cardinali diffidens, indicansque, à Gualterio delata fuiſſe ad Pontificem arcana Lotharingi monita, & ampla promiſſa; atque idcircò, cùm ille Præſul antequam Tridentum adiret, peſſimè loqueretur de Cardinali, nunc eumdem ſummis ab ipſo laudibus ad cælum evehi. Tam duræ conditioni ſubduntur Principis cujuspiam adminiſtri in negotiis cum altero tranſigendis: ſi hunc lædunt, in finem qui intenditur peccant, & tamquam impetu perciti, ac imprudentes vituperantur: ſi blandis modis ac temperatis concordiæ ſtudent, enervium ac infidelium notam incurrunt; & tamen ad has difficultates, & ad hæc diſcrimina, tamquam ad felicitatem mortales adſpirant, ſive quod ſingulis amor ſui conſilium, gratiam, proſperitatem pollicetur; ſive quod humana ſuperbia tamquam minus incommodam tolerat conditionem vexati quam neglecti.

(h) *14. Januar. 1563.*

CAPUT XV.

Oratoris Sabaudi adventus ad Concilium. Lancellotti reditus Tridentum. Obſtacula ne Lunenſis accedat, ob loci controverſiam. Acta ſuper eo cum Gallis à Legatis. Reſponſa quæ Vicecomes retulit Roma communibus Præſidum mandatis, & peculiaribus Mantuani.

1. Acceſſit eâ tempeſtate Concilio novus Orator, qui non modò nihil perturbationis attulit, ut plerique ſolebant, ſed ſæpè profuit ad ſedandas perturbationes excitas ab aliis. Fuit hic Marcus Antonius Bobla Epiſcopus Auguſtenſis in Pedemontio, ac poſteà Cardinalis: adfuitque (*a*) nomine Emmanuelis Philiberti Sabaudiæ Ducis; qui ne fomitem afferret contentionibus de loci dignitate, Synodo moleſtis, virum Eccleſiaſticum elegit; in quo ipſum paulò poſteà, ſicuti conſtabit, imitatus eſt Florentiæ Dux. Is itaque Orator poſt conſuetos honores exceptus fuit in cœtu generali poſtrema Januarii; (*b*) ſiquidem à die decimo octavo, quo duobus Purpuratis tradita facultas eſt ſeligendi quoscumque cenſuiſſent ad habendum conſilium de manſionis Decreto, ad eum usque diem hujusmodi conventus (*c*) intermiſſi fuerant, quò aliqua concordiæ ratio anteà excogitaretur, Patribus proponenda. Habuit Orator conſuetam orationem magna cum (*d*) laude; datumque negotium eſt, ut illi reſponderet Bartholomæus Serigo Caſtellanetenſis Epiſcopus, cùm is qui erat à Secretis ægrotaret.

(a) *Diarium & literæ Fuſcararii ad Moron. 25. Jan. 1563.*

(b) *Acta Arcis Æliæ, 31. Jan. 1563.*

(c) *Diar. 28. Jan. 1563.*

(d) *Diarium, & Acta Arcis Æliæ ultimo Jan. & Epiſt. Fuſcararii ad Moronum 1. Feb. 1563.*

2. Ab altero Oratore, qui avidiùs expectabatur, nuntii parùm grati advenere. Rediit vigeſimotertio Januarii (*e*) Lancellotus, ad Lunenſem Comitem miſſus; retulitque, illum poſt exhibita amoris ſtudiique officia liberè dixiſſe, non licere ſibi eò accedere, niſi priùs aut certus redderetur loci pro ſua dignitate obtinendi, aut peculiare mandatum oppoſitum acciperet à Rege. Nec ad permovendum hominem vim habuit id quod Lancellottus propoſuerat, fuiſſe ſcriptum è Rege ad Pontificem, ubi agebatur de cauſæ publicæ utilitate, nolle ſe ut de his loci potioris conditionibus, ac de his, ut ipſe nominabat, inaniis laboraretur. Quare interrogatum quem ipſe locum dignitati ſuæ congruentem intelligeret, reſpondiſſe, Proximum infra Cæſareos Oratores, ſive is eſſet infra laicum, ſive infra primum Eccleſiaſticum; alter enim Orator Eccleſiaſticus Ferdinandi non tamquam Cæſaris personæ gerebat. Legati cupientiſſimi illius ſplendoris acceſſuri Concilio, illiusque munimenti Pontificatui, quod à Lunenſis præſentia ſperabant, Lotharingum adiere, ut is permotus deſiderio ingentis adjumenti, quod afferret operi Orator Principis, imperantis tantæ parti orbis Catholici, Gallos emolliret ad poſterius poſtulatum, cùm illi ad prius adigi nequaquam poſſent. Sed is affirmavit, nequaquam etiam ad poſterius adigi poſſe, cùm locus dignior haberetur. Oratorum Eccleſiaſticorum quàm laicorum. Adjecit, Lanſaci fortaſſe conſilio, quò huic propoſitioni rimula quævis occluderetur, fuiſſe ſtatutum in Gallia, ut eidem Lanſaco illuc revocato ſufficeretur Joannes Morvelerius Epiſcopus Aurelianenſis, ſuprà memoratus, qui perpaucis antè diebus (*f*) pervenerat, adeòque interventuros eſſe Oratores utriusque gradus. Quocircà Legati (*g*) conſilium, aliàs in deliberationem adductum, iterum tentarunt; videlicet, ut Hiſpanus è regione Præſidum ſederet, quemadmodum ſederat Luſitanus ætate Julii, cùm litigabat cum Hungarico: & quamvis ab Oratoribus Gallicanis id excluſum fuiſſet, ſperabant tamen ab auctoritate Lotharingi, in quo ſtudium majus, & minor animi commotio inerat, eos flexum iri. Et reipſa cenſebat Lotharingus, dum ſedes antiqua Gallis ſervabatur, nihil illos moraturos locum extra ordinem Hiſpanis conceſſum. Sed alia erat Oratoribus ratiocinatio, ajentibus, id quod à ſe unicè intendebatur, eſſe, ut ſarta tecta cuſtodiretur Regi Chriſtianiſſimo dignitas primi poſt Cæſarem: id minimè patefieri, ſed in obſcuro perſiſtere, quicumque alius gradus concederetur Hiſpano Oratori præter gradum illi congruentem, & proximum infra Gallos: ſe in mandatis habere, ut ſi quid attentaretur ad rem in litigium revocandam, illinc abſcederent, juberentque Præſules abſcedere, denuntiatâ perduellionis notâ, bonorumque proſcriptione. Cùm tamen ſperarent Legati obſiſtendo Gallos ad id impellere, animum præ ſe tulerunt, quo tanquam pervicaciam rationi diſſentaneam id putarent, vellentque locum illum Hiſpano tradere. Ex quo ſummam indignationem Galli concepere; ratique, Præſides loqui non ſolùm de Seſſionibus, ſed etiam de conventibus, in quibus ex conditione theatri ea ſedes ex adverſo Legatorum fuiſſet maximè honorifica, etiam ſupra ſedes Cæſareis Oratoribus tributas, induxerunt in animum, opportunitatem à Legatis quæri ad Synodum diſſolvendam: ipſi verò, ut è contrario caverent, ne diſſolutio contingeret, ex qua diſſidium oriretur inter Galliæ & Hiſpaniæ Regem, cujus ope tunc alter adeò indigebat, aggreſſi ſunt ea moliri, quibus adigerentur Legati ad abrumpendam cum ipſis Gallis concordiam. Et jam tabellarium deſtinabant, qui rei nuntios ad regiam aulam deferret: ſed Præſides in tempore id moniti à Lotharingo, per eundem Oratores ab errore deduxerunt, ſuam mentem interpretati de ſolis Seſſionibus, ubi ex locorum ſitu ſedes Hiſpano deſignata eam prærogativam non præferebat, quæ in conventibus cernebatur; ab his verò ut abſtineret Lunenſis ſe poſteà daturos operam, utpote à privatis functionibus. Quare ſupereſſe videbatur difficultas maximè inexpugnabilis ſolùm in ſupplicationibus, ac ſolemnibus ſacrificiis, de pacis oſculo, & thuris ſuffimento; de quibus Lotharingo alia non ſuppetebat ratio, niſi ut Hiſpanus cederet habitâ conteſtatione. Ceterùm etiam de conventibus conſilium ab eodem excogitatum eſt, ut ſederet Hiſpanus ex adverſo Legatorum, ſed extra ordinem Oratorum, & prope Antiſtitem qui à Secretis erat; ita tamen, ut ea ſedes haud videretur à Concilio, aut à Legatis Lunenſi deſtinata, ne quid ſibi novi juris acquireret. Verùm hæc omnia ex ſe ratiocinabatur Lotharingus, & incertus conſenſurine eſſent Galli Oratores. Interim effectum eſt, ne ipſorum motus ultrà progrederetur.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 23. Jan. 1563.*

(f) *Diarium 17. Januarii 1563.*

(g) *Duæ Legatorum ad Borr. 28. Jan. 1563.*

3. Legatorum ſollicitudini (*h*) aliquod levamen attulit reverſus Vicecomes, qui Româ profectus exeunte Januario, ſpretis educationis deliciis, ac tempeſtatis injuriis quatriduo Tridentum appulit, quò poſſent Præſides in tempore ab ipſius narrationibus lucem haurire ad deliberandum de futura Seſſione, pridie nonas Februarias denuntiata. Et vix die unico illum præverterat curſor, unà cum eo Româ profectus cum reſponſis, quæ celeritate præ cæteris indigebant ſuper argumentis de Epiſcoporum auctoritate ac manſione.

(h) *Duæ Legatorum ad Borrom. 1. & 2. Februar. 1563.*

Habebatur in literis, (*i*) nolle Pontificem diſſolutionem Concilii, aut diſſidium cum exteris nationibus. Tum varii apponebantur modi, per quos ut maximè poſſet ſatisfieri non ſolum rebus anteà à Lotharingo propoſitis, ſed etiam poſterioribus Gallorum poſtulatis. Et cuncta videbantur haud difficulter perfici poſſe, unico excepto, nimirum, ne concederetur Pontifici quod à Florentina Synodo ipſi tribuebatur, hoc eſt, illi deberi univerſalis Eccleſiæ regimen. Iniquiſſimè id negari, quando etiam ante eam Synodum in eo cognoverat eandem prærogativam alia Synodus œcumenica, in Gallia Lugduni celebrata; & quando apparebat in vetuſtiſſimis diplomatibus præſens conſuetudo appellandi Romanum Pontificem *Epiſcopum Eccleſiæ Catholicæ*, quod tantum ſonat quantum *univerſalis*: quin etiam, quando ritus eſt à Cæſare

usurpatus, cùm ad Pontificem scribit, ut apponat inscriptioni, *Ad Pontificem Ecclesiæ universalis.* Veruntamen addebatur, ne cum alieni animi duritie decertaretur, posse loco dictarum vocum has poni: *regere universum Domini gregem;* quo pacto loquitur Innocentius IV. cap. 5. *de Schism. lib. 6. Decretalium;* aut etiam posse illic relinqui simplicem vocem, *Ecclesiæ Dei*, omissa *universalis*, dummodò alia quæpiam vox mutaretur ex usurpatis à Concilio Florentino, nec in hac tantummodò mutatio deprehenderetur. Pontifex verò dum quadam die sacris operaretur, eâ disputatione fervescente, observavit, jussitque significari Legatis, cunctos Sacerdotes Catholicos in tribus precationibus, quæ ad implorandam opem Romano Pontifici recitari solent, cum Deo loquentes, ter iterare, Deum voluisse *ut Pius præsit ipsius Ecclesiæ*, adeòque id sibi ab ullo Fidelium negari non posse. Sed subdebatur, ubi arduitas in eo quoque offenderetur sine diffidio insuperabilis, satis futurum Pontifici, si nec de sua, nec de Episcoporum potestate quidquam exprimeretur, illis tantùm editis definitionibus, in quas Patres unanimi consensu conspirarent. Breviter, modò Sedis Apostolicæ auctoritas haud vulneraretur, ea Præsides agerent, quæ in obsequium Dei, & in rem Christiani generis cessura existimarent. Quòd si animadverterent adhuc acerbos animorum sensus, & res effrenatiùs agitatas, protraherent Sessionem, præstolantes auxilium temporis, quod crudiora maturat, & violentiora moderatur.

4. Insuper in responsione (*k*) reddita libello tradito à Legatis Vicecomiti, Pontifex integram in se illorum satisfactionem declarabat, affirmans, ab eorum fide ac virtute relevari sibi onus ponderosissimum, quod humeris sustinebat; hujusmodi in eo sensus & publica & privata argumenta posse indies ab allis agnosci: eorum excusationis quò magis exactas, eò minùs fuisse necessarias; quemadmodum ipse æqui faciebat illorum in scribendo libertatem, ita pariter iidem æqui facerent ipsius libertatem, quæ semper temperabatur negotiis in eorum prudentia repositis: tempus illud, seu longum seu breve, à se existimatum iri opportunum Sessioni, quod ab eorum judicio statueretur: se ipsorum monita expleturum in habenda parciùs fide narrationibus Tridentinis, de iis quæ à Legatis gerebantur; sed non minùs ipsi idem observarent in narrationibus Romanis de Pontificis dictis. Eorum testificationes de propitio Lotharingi animo, & spem fructus, quem illius præsentia in Concilio afferret Ecclesiæ, gratas quidem Pontifici adveniisse, non tamen inopinatas: proinde se cupere, ut ipsi pergerent cum eo blandè ac honorificè agere, atque illi fidere. Quod ad Gallorum postulata spectabat, cùm brevi reversurus esset Gualterius cum æquis responsis, haud videri credibile, Oratores quidquam violenter tentaturos. Sed universè tuerentur Legati prorogativam suam proponendi, nec alius eam sibi auctoritatem arriperet: numquam autem quidquam proponerent, quod officeret Pontificis Sedisque Apostolicæ auctoritati, perinde ac observatum fuerat in legitimis omnibus Conciliis. Varia diplomata ad eos missi, à se promulgata ad Rotam aliaque Tribunalia reformanda: significavitque, parari à se arctissimam emendationem Datariæ ac reliquorum. Videri sibi, novis legibus quæ statuerentur, solùm futurum complectendum esse; sed se effecturum, ut fortassis illæ ad præteritum etiam extenderentur, ubi Synodus ita censeret.

(k) *24. Januarii 1563. ut in monumentis Burghesiorum.*

5. Subjecerat Vicecomes oculis Pontificis alia mandata ipsi tradita à Mantuano. (*l*) Petebat hic à Pontifice, ut ipsum, laboribus & ætate jam attritum, nisi Concilium Aprili proximo absolveretur, Pius eo munere exoneraret: & quoniam duo illa munera sustinebat, & Cardinalis à quo Romam vocabatur, & Episcopi à quo Mantuæ alligabatur, studiosissimè flagitabat, ut sibi liceret prius, magis speciosum, deponere, quò se totum impenderet posteriori, magis operoso.

(l) *Cuncta extant in monumentis Burghesiorum.*

Huic postremæ petitioni nihil responsum, cùm id maximè honorificum responsum videretur, qua si de re tam apertè contraria utilitati ac splendori Sedis Apostolicæ, ut ne tantum quidem curæ mereretur, quantum sufficeret ad repulsam Alteri responsum est: Cùm Synodus tam citò absolvi non posset, privandam non esse tam egregio capite, cum inæstimabili detrimento Divini obsequii, boni publici, dignitatis in ipso Cardinali, & satisfactionis in Pontifice; qui propterea illum hortabatur, ut alacri animo opus prosequeretur, quò simul omnibus posteà liceret felici operis exitu pergaudere.

Significabat Pontifici Mantuanus, opportunum à se censeri, ut ad Cæsarem, OEnipontum accedentem Osius Legatus mitteretur eum veneraturus, quippe illi admodum acceptus, magnæque apud ipsum auctoritatis, & qui posset ab ejus animo detergere siniſtram aliquam de Concilio opinionem. Et monitum Pontifici probatum est, traditâ Legatis potestate de re deliberandi, eamque per scipsos exequendi.

Nec minùs Mantuani sententiam amplexus est Pontifex in concedenda absolutè venia Altempsio Cardinali deponendæ legationis.

Aliqui, quos idem commendarât, in ipsius gratiam beneficiis affecti sunt.

6. Injunctum pariter est Vicecomiti, ut verbis perhonorificis, ac benevolentiæ plenis alloqueretur Lotharingum. Hic illi Præsuli, discedendi veniam ab ipso petenti, tria plurimum commendarat: Morum emendationem, Pontificis accessum Bononiam, & subsidia liberè suppeditanda ad animandos adjuvandosque Catholicos in Gallia. Quamobrem demandatum est Vicecomiti, ut quod spectabat ad primum, ipsum doceret quæ secum Pontifex communicarat: ad alterum responderet, Pontificem ipsius consilia secuturum: de tertio palàm faceret, moram solutioni injectam fuisse ab iis ministris, qui has suppetias Catholicorum causæ minimè cupiebant, quandoquidem quæsitæ à Pontifice conditiones non æquissimæ solùm, sed facillimæ videbantur, quòd illicò plenè intellexisset Cardinalis, utpote negotiorum ingeniorumque suæ religionis peritus: tamen sciviſſe tandem Pontificem, magnam earum conditionum partem negligi.

7. Grata similiter responsa retulit Vicecomes ad plurima, quæ petierant tum Legati, sive communi sive proprio nomine, tum Lotharingus, ac varii Patres, tum etiam Martinus Mascaregna Lusitanus Orator; cui redditæ sunt duæ epistolæ, una Pontificis, altera Borromæi, ubi grates illi agebantur, honorificentissimis formulis conveſtitæ, ob eximium viri studium in promovenda Concilii

lii concordia, Sedisque Apostolicæ dignitate sustinenda.

Et sanè laus nulla suppetebat quæ illi hoc nomine non deberetur: imò post hasce literas à Pontifice missas, sed nondum Tridentum perlatas, novam ipso laudem promeruerat. Cùm enim certamen ferveret super eo præsertim Canone, in quo potestas Romani Pontificis in Ecclesiam universalem firmabatur, ille (*m*) cum suis Theologis tres ipsos dies cohortatus est Gallos, ut Canoni assentirentur. Præcipuè verò Didacus Payva, (*n*) & Doctor Comanus, à Rege Lusitaniæ ad Synodum missi, eruditos commentarios elaborarunt ad Pontificiæ auctoritatis emolumentum, qui cum ingenti parem quoque laudem à Romanis Theologis, & ab ipso Pontifice acceperunt. (*o*) Quapropter ejus nomine relatæ sunt auctoribus singulares illæ grates, quæ non modò intimæ benevolentiæ argumenta sunt, sed æstimationis plurimæ; quæ suprà modum confert, ut reddatur cuipiam benevolentia Principum non solùm gloriosa, sed etiam fructuosa.

(*m*) *Literæ Fuscararii ad Moronum 28. Jan. 1562.*

(n) *Literæ Legatorum ad Borromæum 28. Jan. 1563.*

(o) *Literæ Borromæi ad Legatos 6. Febr. 1563.*

CAPUT XVI.

Errata Suavis. Difficultates tunc insolubiles habitæ, tum in discordia inter Gallum Hispanumque Oratorem, tum de Canonibus Decretisque memoratis. Lotharingi epistola ad se purgandum Romam missa. Consilium concorditer susceptum, & re completum prorogandi Sessionem ad 22. Aprilis, & interim expendendi argumentum Matrimonii.

1. DE his omnibus eventis non nisi extimam, & quasi in cortice notitiam ostendit Suavis, & hunc ipsum corticem sæpè falsò commaculat, dum colorat. Suscepturn in postremis Operis hujusce libris consuetudinem prosequar, adeoque nonnullos solùm ex ejus erroribus indicabo. Scribit, Adveniſſe ad Concilium Ducis Sabaudi Oratorem Episcopum Astiensem. Satis erat legere non inquam monumenta manu scripta, sed Concilium Antverpiæ impressum, ut sciret, Augustensem fuisse.

Sed hic levis est error; at verò gravis est calumnia, Lotharingum inducere strenuum vituperatorem Pontificis, quasi ab eo libertas Concilio adimererur, Quemadmodum Hebræorum scripta præposterè nobis legenda sunt ad sententiam percipiendam, ita Suavis dicta præposterè pariter credenda sunt ad veritatem eruendam; quandoquidem Lotharingus, sicut ostensum est, Pontificem ad accessum sollicitabat: quò, sive præsentiâ, sive propinquitate, res & concordiam Synodi promoveret. Acerbè quidem conquestus de quibusdam, qui per affectatum Sedis Apostolicæ studium, ut ipse rebatur, veritati & condecentiæ repugnantes, maximum illi detrimentum inferebant; in quam sententiam Legati pariter concurrebant, sicuti toties exposuimus.

2. Refert colloquium inter Oratores Gallicos & Legatos, prorsus alienum à vero; quod constat ex Præsidum literis ad Borromæum, illud distinctè narrantibus, ex quibus nos pene ad verbum desumpsimus. Neque hæc tanta narrationis discrepantia tribui potest Legatorum in scribendo moderationi, quasi temperatâ ac diminuta auctoritate; siquidem longè plus austeri acerbique continetur in illorum ac nostra narratione, quàm in Suaviana. At quid de certamine, quod ille comminiscitur, quoniam complures Patrum, Romæ minùs propitii, nolebant fateri in Romano Pontifice auctoritatem æqualem Christo tamquam homini, & mortalem vitam ducenti; sed tamen eidem æqualem Petro tribuebant: quod Romæ fautoribus haud probabatur, veritis, ne Romanus Pontifex adigeretur ad obscurum ac pauperem S. Petri vitam exigendam? Fierine potest, ut quidquam excogitetur aut amarius ob malignitatem, aut ineptius ob insulsitatem? Prætereo Paleottum (qui Concilio intererat Sedis Apostolicæ administer, adeoque in illius veneratione ac studio nemini concedebat) apertè suis in Operibus docuisse, (*a*) in Romano Pontifice non inesse auctoritatem parem Christo mortali, sed Petro. Id prætereo, & enuntiationem ipsam ex se considero: Quo pacto in hominis Christiani mente nasci poterat ulla cogitatio de illa inter Pontificem & Christum æqualitate; Numquid umquam pronuntiatum est, obtineri potestatem à Pontifice instituendi Sacramenta, sicut instituit Christus; condendi leges perpetuas, & à relaxationibus immunes; & derogandi præteritæ legi Divinæ, quemadmodum Christo licitum erat, impertiendi aliis auctoritatem, quæ falli non posset in scribendis definiendisque Religionis argumentis, sicuti fuit à Christo impertita? Non adeò desipiebant Tridentini Patres. Præterquam quod quinam tàm luscioſus in texendis mendaciis Suavis fuit, quin viderit in hoc apertam contradictionem? Si, cum æquiparabatur Romanus Pontifex Petro, metus incessisset ne is ad S. Petri vivendi rationem coarctaretur: similiter in eo æquiparando ipsi Christo timendum erat, ne adigeretur ad rationem vivendi, quam exercuit Christus mortalis, nihilo certè delicatiorem splendidioremque vitâ à S. Petro ductâ. Controversia igitur de æqualitate fuit, cujusmodi nos ostendimus, cùm una pars, Pontifici magis propitia, contenderet hunc æquari Petro auctoritate regendi; & alterta dissentiret, rata auctoritatem ex sanctimonia crescere, ac per eam posse Canonicos libros dictari: quod præstare poterat S. Petrus, & absque dubio Pontifex Romanus non potest. Ita concorditer rem narrant tam multa certa ac legitima monumenta quæ (*b*) produximus.

(a) *De sacri Consistorii consultationibus par. 2. quæst. 3. num. 3.*

(b) *Cap. 13.*

3. Jam verò ut narrationem prosequamur, Præsides undique implicatos conspicabantur nodos, quos ipsi solvere nitebantur. De Oratorum quæstione Lotharingus illis renuntiavit, congressum (*c*) se fuisse cum Oratoribus Gallicis, & cum paucis quibusdam è regio Consilio qui aderant, & inter omnes convenisse, cùm adhuc Rex esset pupillus, fas non esse ministris, assentiri cuipiam mutationi, quæ veterem prærogativæ possessionem illi revocaret in dubium. Quò major erat Oecumenici Concilii auctoritas, tantò majorem ab eo tributum iri edito illic exemplo. Continuata Christianissimi Regis promerita apud Ecclesiam nequaquam pati, minores minusve petentes sibi honores exhiberi ab hac, quàm ab anteactis Synodis ejus majores acceperant. Quicumque locus Hispano daretur, aut à consueto diversus, nimirum infra Gallos, aut cunctis Oratoribus non inferior (in

quo à præterita duritate recedebant) adeoque evidenter infra ipsos, rem dilucidam obturbaret, ac proinde quoddam spoliationis genus crederetur. Quod Oratores ad discessum coëgisset, non sine periculo dissolvendi conjunctionem illam inter duos Reges, adeò necessariam in præsentia Religioni. Singularem tunc rationem habendam esse de Carolo Rege ab eo conventu, ad remunerandos labores, quos ille tolerabat magna ex parte ut Ecclesiam sustineret: ipsis favere auctoritatem prudentissimi Senatus Veneti, qui in ea lite judicarat servandam esse Regis Gallici possessionem, permissa partibus libertate suas rationes expendendi.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 7. Febr. 1563.*

4. Ea responsio tantò gravius Legatos perculit, (*d*) quantò majorem spem, sicuti narravimus, ipsis fecerant Hispaniæ Nuntii & Borromæus, de optimo studio, quo Philippus Rex suos Præsules impulsurus esset, ut Synodum ad salutarem exitum promoverent, utque Romanæ Sedi sua jura servarentur illæsa: cum satis intelligerent Præsides, hujusmodi Philippi mandata, per alterius quàm per Oratoris linguam impressa, evasura instar optimi teli imbecillâ manu vibrati.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 11. Febr. 1563.*

Nec majorem facilitatem experti sunt ad argumenta componenda, de quibus disceptabatur. Oratores Galliæ ipsos adeuntes dixerunt, Proponendum esse Decretum de mansione, receptum in conventu habito coram duobus Cardinalibus: hunc fuisse omnium Conciliorum morem, ut in cœtum generalem referrentur quæ in peculiaribus statuta fuerant: ita pariter duos illos Cardinales censere. Quod postremum veritati consonabat, cùm Lotharingus ac Madruccius sibi in animum inducerent, nolle Præsides Decretum illud sententiis exponere, quòd ejus comprobationem præviderent.

5. Cùm igitur illi studerent hinc suam tueri dignitatem in dandis, non accipiendis ibi legibus à quocumque privati juris, hinc rectè prudenterque se gerere; per communes de more formulas Oratoribus responderunt, suo se muneri facturos satis: postea verò cunctis simul convenere Lotharingum, ipsi ostensuri, rem proponendam non esse tam multis reluctantibus: sed tam gravi tædio & ægrimoniâ oppletum hominem comperere, ut sibi persuaserint, nullum cibum in stomachio tam turbato bonum in succum conversum iri. Quare brevi universâlique sermone habito digressi sunt. Postridie manè ad illum miserunt Senogallienſem Antistitem, & ad Madruccium Archiepiscopum Lancianensem, qui summatim hujusmodi consilium proposuere: ut in alios octo dies differretur Decretum de præscribendo die certo Sessionis: interim verò referrentur in generalem consessum sex Canones minimè controversi, & Decreta doctrinæ illis respondentia: ut pariter proponeretur Decretum mansionis, à Lotharingo digestum: sed quoniam in comperto erat, complures huic propositioni repugnare, iterùm proponeretur; posteà Decretum alias à Legatis propositum, quò Patres quod sibi melius videretur comprobarent: in quo custodiretur, ac palàm fieret plena libertas Concilii: atque hoc pacto Præsides criminationem purgabant, quòd obstarent ne res proponeretur, veriti ne comprobaretur. Sed consilium duobus Purpuratis non placuit. Quapropter ipsos invitarunt Legati, ut secum Kalendis Februarii sero convenirent, unà deliberaturi, quando Sessionis dies jam fores pulsabat. Lotharingus, ut animi perturbationem corrigeret illis se invisentibus anteà patefactam, ore præse tulit, perinde ac fieri solet cùm rationi spatium conceditur depingendi exteriùs quasi quâdam iride nubes interiores, festivam speciem affabilitatis ac benevolentiæ; ita tamen, ut improbarit eas voces in Canone positas, *regendi Ecclesiam universalem:* adjecitque, à se ad conscientiam suam exonerandam, eo die Pontifici fuisse significata cuncta incommoda, ubi voces illæ non delerentur, cùm Galli numquam illis consensuri essent.

6. Et verum quidem fuit, ab ipso longam epistolam eo die scriptam fuisse ad Bertonum Actorum suum, quam hic Pio ac Borromæo legendam deferret. (*e*) Ibi post procemium refertum sensibus egregiæ in Apostolicam Sedem observantiæ, pergrati erga Pontificem animi, tristitiæ inæstimabilis ob enatas discordias, horribilis funestæque præsagitionis de futuris eventibus, summa ad quatuor capita redigebatur.

(e) *Extat inter Commentarios Seripandi.*

Primum erat, locus communis cum Pontificibus usitatus ab iis qui ad consilia remissa atque indulgentia nequeunt illos adducere, videlicet asperrima querimonia, in eos homines jacta, qui per ostentationem studii omni concordiæ obluctabantur, quò aut præcelsos honores consequerentur, illius fucati studii præmium; aut vitæ Pontificis dies detraherent mole laborum, unde novo Pontificatui locus aperiretur. Veram Sedis Apostolicæ utilitatem sitam non esse in una alterave vocula, ejus prærogativas expressiùs sonante, sed in obedientia provinciarum, & in quiete Reipublicæ Christianæ.

7. Tria reliqua capita vertebantur in ratione reddenda operæ à se navatæ tribus articulis, de quibus contendebatur. In articulo mansionis duas esse Patrum sententias, à pluribus probatas: alios velle declarationem quòd ad jus Divinum spectabat; ab aliis, cum quibus ipse sentiebat, eam non opportunam existimari; propterea quòd complures, haud probè callentes jurisdictionem interpretandi hujusmodi jus, argumentum deduxissent damnandi res anteà gestas, & justam absentiam Episcoporum. Quamobrem ad hoc incommodum evitandum, positas non fuisse in exemplo Decreti, quod à peculiari cœtu coram se digestum fuerat, alias voces præter universales, & similes usurpatis Paulo III. sedente. De industria tamen initio ejus exempli enumeratos fuisse ab illis Patribus nexus à Deo injectos iis omnibus, quibus animarum procuratio committebatur, idque quò tolleretur offensio, quæ vel in ipsos opifices emanarat, quasi Patres Concilii Divinæ legis hostes essent, & ab ejus appellatione abhorrerent. Quidquid in eo Decreto ponebatur, è sacris Literis esse desumptum, nec ex eo tacendum, quòd siniſtræ distortioni subjaceret; aliter nec oportuisse Evangelium recitare.

8. De institutione Episcoporum se non posse quibusdam assentiri, negantibus, Episcopos, & cum illis Pastores omnes animarum, esse ullo modo Christi Vicarios; neque iis, qui affirmabant, à Christo solum Petrum fuisse creatum Episcopum, à quo in reliquos Apostolos Episcopatus devenerit: in reliquum, vix esse inter Patres Concilii, qui non conveniret in ea forma Canonum & Decretorum, quâ

quâ exigeretur in Episcopis, tum præteritis tum futuris, assumptio seu tacita seu expressa, à Romano Pontifice habita, & obedientia, quæ ab ipsis illi debetur, eorumdem præterea potestate ad Ecclesias ipsis commissis ab illo restrictâ; per quæ Pontificalis auctoritas non illæsa modò, sed corroborata perstabat.

9. Denique quod attinebat ad superiorem auctoritatem Pontificis aut Concilii, fateri se nutritum fuisse in Academia Parisiensi, quæ favet Conciliis, & à se comprobari omni ex parte Synodum Constantiensem ac Basileensem, non item Florentinam. Certum exploratumque sibi esse, nullum suæ nationis Episcopum adductum iri ad oppositi Decreti consensum; Oratores contestaturos; argumentum porrectum iri ad scribenda volumina pro utraque parte decertantia, unde Apostolicæ Sedis auctoritas in dubium revocaretur. Quocircà cùm in eo regno nimiùm sanè cum hæreticis pugnandum esset, à se Pontificem orari, ut aliorum calamitates miseratus, nollet nunc tam molestam item cum Catholicis excitare, eosque impellere ad alienationem illius potestatis, cui arctiùs alligandi curabantur; sed satis haberet, si Sedes Apostolica in auctoritate sua ac possessione persisteret, neque majorem in tam importunis rerum conditionibus declarationem exposceret. Tum primâ, tum media, tum postrema epistola se obsequenter Pontificis judicio, & Ecclesiæ auctoritati committebat. Hujusmodi fuit epistola, quam Lotharingus significavit Legatis Romam à se missam fuisse eodem die, qua se purgaret, & Pontificem in suam sententiam traheret.

10. Præsides igitur post longam deliberationem, concordi judicio censuerunt protrahendam esse Sessionem usque ad primam feriam V. post Octavam Paschatis, quæ feria incidebat in 22. diem Aprilis: interim verò tradendos esse Theologis articulos de Matrimonio congeminatis quotidianis cœtibus; ita ut Theologi manè de hoc argumento disputarent, Patres autem vesperi agerent de abusibus ad Ordinis Sacramentum spectantibus; ut per hanc moram inventa ratione aliqua componendi præsentes dissensiones, Sessio copiosa pro dignitate celebraretur, compensata maturitatis tarditate, messis ubertate, tristitiæ nimirum solamine in dilationibus semper consueto, sed ferè semper fallaci. Eò libentiùs Legati in hoc consilium venere, quòd Lotharingus vividam in ipsis spem exciverat futuræ concordiæ. Hæc autem spes in illis confirmabatur ab Ingenio temporis, quod per recognitionem defatigationemque conciliator est omnium dissidiorum. Congruebat id pariter menti Pontificis ex postremis literis ad eos perlatis; (*f*) in quibus etiam confirmantur memorati nuntii de officiis à Rege Catholico promissis; adeoque verisimile erat, meliores ex mora conditiones evasuras.

(f) *28. Januarii 1563.*

11. Eodem vespere de inito consilio docuerunt omnes Oratores, quibus tamquam necessarium probatum est, simul mœstitiam aliquam præ se gerentibus propter populorum offensionem ex multiplicata prorogatione in rebus quarum confectio tantùm celeritate indigebat. Galli præsertim responderunt, placere sibi consilium, non solùm quia necessitate honestabatur, sed quia prævidebant, quantùm improbatura esset Gallia eam Sessionem, si fuisset habita nullis editis de disciplina legibus, quarum potissimè Christiana Respublica tunc indigebat. Ægrè quidem se ferre, quòd unà cum prorogationis Decreto simul ejus causa, Synodo probrosa, vulganda esset, videlicet, Patres convenire non potuisse; idque propterea, quòd contendebatur, ut inter Canones ac Decreta verba insererentur à Theologis non agitata, ab Episcopis non expensa, & adversantia Religioni: quam tot jam annos amplectebantur Galli innixam in sacrosanctis Conciliis, ut de ea dubitare non liceret, perinde quasi contentio declarandi, mansionem jurisdictionemque Episcoporum esse de jure Divino (quæ duo postulata harum omnium discordiarum origo fuere) potiùs non fuisset contentio inserendi voces ac res nec in Theologorum disputationibus discussas, nec in Patrum conventibus compositas; & quasi Basileensis Synodus majorem auctoritatem obtineret in æstimatione communi Ecclesiæ, quàm Florentina. Addidere Oratores, si vellent Legati ut Rex regnumque illam prorogationem æqui bonique consulerent, ne morarentur ampliùs ipsorum postulata proponere; non quòd Oratores sibi persuaderent se cuncta impetraturos, sed quò possent acquiescere Patrum sanctionibus, eâ parte quæ ipsis concederetur contenti. Concluserunt, iis absolutis, & quæ Oratores Cæsaris postulabant, nihil superesse in Concilio perficiendum.

12. Præsides in his quæ Oratores, & quæ anteà Lotharingus significarant, conspicati numquam flexibilem Gallorum repugnantiam recedendi ab illa, prout ipsi appellabant, religione, acceptisque anteà mandatis, quæ diximus, à Pontifice, ut ad cetera mala vitanda & concordiam componendam, mutationi illarum vocum in alias universaliores assentirentur, aut etiam argumentum illud omnino prætermitterent, non mediocriter animis fluctuarunt ac vacillarunt. Tandem magis honoris studiosi, quàm quietis avidi, Romam rescripserunt: Se quidem jussis obtemperaturos: ità tamen, ut, quoniam res agebatur magni momenti, & contraria consilio majoris partis Canonum Consultorum, quippe quòd negabantur Romano Pontifici, post diuturnam ac publicam litem, id quod jure ipsi debebatur, quodque præcipuè tribuebatur à Synodo Florentina; unde fieri poterat, ut decursu temporis ea de re Præsides insimularentur, orarent Pontificem, ne gravaretur id ipsis per diploma disertè imperare, in quo apponeretur, id fieri pacis & concordiæ causâ. Itaque die postero Patribus ad generalem cœtum convocatis Mantuanus (*g*) hæc locutus est.

(g) *Acta Arcis Æliæ, & literæ Legatorum ad Borrom. & Diarium 3. Febr. & literæ Jadrenſis 4. Febr. 1563.*

13. *Pervenimus ad Sessionis diem, non tamen pervenimus ad concordiam Sessioni præituram. Etenim cùm ingens peccatorum cumulus, inter nos & patrem misericordiarum interjectus, nondum sublatus fuerit, non potuit ipsius misericordia ad nos descendere, quâ disjiceretur dissensio supra Ecclesiæ Principes diffusa.* Tum necessitatem differendæ Sessionis ostendit, rationemque ne dies præscriberetur aut adeò propinquus ut periculum adiretur indecoræ cunctationis novæ, aut ita longinquus ut nimiùm gravis evaderet Patribus commoratio, nihil agentibus inter incommoda illius domicilii: idcircò delectam à se fuisse feriam V. post Octavam Paschatis, quæ feria incideret in diem vigesimum secundum Aprilis. Interim optare Præsides, ut colligerentur à Patribus corruptelæ, quæ in Ordinis Sacramentum irrepsissent, earum syllabo ei qui à Secretis erat tradito,

dito, quò proponi possent; & simul etiam Theologi disputarent de articulis Matrimonii, quò perficeretur id quod anteactâ Sessione præscriptum fuerat, videlicet, ut simul de duobus postremis Sacramentis decerneretur. Diuturnum videri non posse spacium illud cuicumque consideranti, quot dies impenderentur a Theologis in habendis quæstionibus, & à quot Patribus postmodum sententia dicenda esset. Ipsi perinde deliberarent, quò si spatium temporis comprobaretur, possent postridie tradi Theologis articuli de Matrimonio, hoc ordine servato, ut matutinum tempus eorum disceptationibus tribueretur, & altera diei pars Patrum trutinæ de abusibus memoratis. Ita ne momentum quidem temporis otiosum efflueret.

14. Studuit Lotharingus persuadere consessui tamquam certum, si Decretum de mansione à destinatis Patribus confectum illuc adduceretur, celebratum iri præstituto jam die Sessionem: nolle tamen se de quopiam judicium ferre; velle potiùs credere, hujusmodi intermissionem justis è causis profectam: sed augi se graviter ex ea nova mora, quæ vulgari non poterat sine ingenti admiratione Fidelium, post tot antegressas prorogationes. Ipsorum noxas ejusmodi esse (idque de seipso, non de aliis à se dici) ut, cùm assisterent Synodo Cæsar ac tot reges per Oratores suos, eaque vera disciplinæ correctio ab omnibus tantoperè fuisset efflagitata, ad id usque temporis nihil confici potuerit, sed inter ipsos discordiæ diffidiaque persisterent. Quemadmodum in Apocalypsi Ephesinus Episcopus à Deo commendatus est, quòd Nicolaitarum facta odio habuerat, sed ob alia à se gesta castigatus; ita Concilium Tridentinum esse laudabile, quòd integrum in Fide Catholica conveniret, odio prosequens Nicolaitas, hoc est hæreticos; non tamen esse laudabile, quòd minimè conveniret in emendatione morum, cunctis expectata & exoptata. Ceterùm quod propositum fuerat, formis valdè honorificis probavit, cohortatus est Patres ad rem ardenter prosequendam, & opem suam in promptu obtulit.

15. Muglitius Orator Cæsaris, & Pragensis Archiepiscopus, non minus clarè quàm prolixè verba fecit. Tam multas prorogationes damnavit: si qua tamen admittenda tunc esset, eam ultra tertiam hebdomadam non esse protrahendam, cùm mansionis Decretum jam formatum haberetur. Incumbendum in posterum disciplinæ, prætermissis dogmatibus; illâ siquidem magis quàm his Ecclesia & Christianus orbis indigebat. Atque ea cuncta protulit potius per imperium Præsidentis, quàm per modestiam Antistitis privati. Hujus sententiæ de breviori ad Sessionem spatio auctor fuerat per amaram quamdam libertatem, in studiosioribus frequentiorem, Archiepiscopus Braccarensis; cui duo de quinquaginta adhæsere, nimirum cuncti Galli, cuncti Hispani, uno excepto, & aliquis ex Italis, qui tam multa conquesti sunt, (*h*) tam multa vituperarunt, ut fortasse numquam illic liberior conventus habitus fuerit; præsertim verò Antonius Civrelia ex Bario, Antistes Buduensis, qui ad præteritam prorogationem dixerat: (*i*) *Non sum Propheta, nec filius Phophetæ, sed præsagio, nec eo die Sessionem habitum iri:* nunc audaciâ desumptâ ex vera sua præsagitione, se augurem novorum incommodorum venditans, pronuntiavit, Sessionem non sine contentione plurima inter Christianos Principes celebratum iri: atque, ut Prophetarum more planè loqueretur, conclusit: *Reverendissimi Patres, hæc dicit Dominus.* Neque caruit eo perbrevi plausu, quem sibi comparat quidquid ridiculum & mordax est, quibusdam earumdem vocum exemplum ab ipso petentibus. Sed impunis pariter idem non abiit ab illa stabiliori damnatione, quâ maturi consilii homines detestari solent tamquam indecora ejusmodi scommata ob loci majestatem, & argumenti gravitatem: quin auctâ illi potiùs confidentia ex quorumdam levium favore, quàm pœnitentia ex monitis Legatorum, in vituperationem brevi incidit, ac propè fuit ut puniretur, sicuti narrabimus; ac de ipsius effato prophetico palàm fecit eventus, illum fuisse Prophetam quàm infaustum, tam fallacem.

16. Sed cunctationi à Mantuano propositæ centum triginta sex suffragati sunt, adeoque supra duas tertias partes. Quare Suavis, iniquè inductâ pro suo more alienâ personâ, queritur Synodum non esse liberam, & eo consilio rem geri, ut defatigationis torturâ cogeretur ad obsecundandum Legatis; quando re ipsâ nec denuntiata, nec prorogata umquam Sessio fuit sine non majoris modò partis, sed longè majoris consensu. Sed consuetudo seditiosorum est, ut cùm ipsi pauciores sint, in plures vociferentur, usi vocabulo propitio simul & fraudulento *libertatis.*

(h) *Literæ Fuscararii ad Moron. 4. Febr. 1563.*

(i) *Extant in Actis Episcopi Salmanticensis.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER VIGESIMUS.

ARGUMENTUM

CÆSAR *Oenipontem venit. Commendonus à Legatis ad eum missus; & quid inde referat. Articuli de Matrimonio Theologis traditi. Orta inter eos lis de prærogativa ex titulo Nationum; & quo pacto composita. Literæ Galliæ Regis ad Concilium. Pungens Oratio Feverii, dum literas Conventui tradit; & Synodi responsum Regi redditum. Ægrimoniæ Lotharingi ac Madruccii. Utriusque ad Cæsarem accessus. Quæ ibi Lotharingus egerit, ejusque reditus. Consilium à Cæsare habitum cum variis Theologis de duodecim articulis. Adventus Tridentum Mantuani Ducis, ad Ferdinandum pergentis. Mors*

primi Legati, qui Ferdinandi Ducis patruus erat. Vita Cardinalis demortui breviter narrata. adhibita à Cæsarianis & Gallis studia, quò Pontifex illi sufficiat Lotharingum. Electi actutum à Pontifice novi Legati Moronus & Navagerus. Molestia idcircò in Lotharingo comperta à Gualterio Româ reverso. Cædes Guisii Ducis constanter à Cardinali fratre tolerata. Obitus ac laudes Seripandi Cardinalis. Armorum strepitus Tridenti inter varias nationes, labore plurimo sedatus. Literæ Cæsaris ad Pontificem, & ad Legatos, cum quatuor postulatis. Altera epistola ejusdem arcano data Pontifici. Hujus responsio ad utramque. Iter Lotharingi Venetias, & posteà Vicecomitis, cum illo acturi de Pontificis Cæsarisque adventu Bononiam, quem Lotharingus proposuerat, Musottus, qui Seripando à Secretis erat, adscitus in idem munus à Lotharingo, & ad Pontificem missus. Olivò post mortem Mantuani cuncta præterita munia à Præsidibus confirmata. Habitus apud Granatensem cœtus Cæsarianorum de usu Calicis, & auctoritate Pontificis. Pax Galliæ cum Hugonottis, noxia religioni. Varii ea de re sensus Lotharingi. Oratori Militiæ S. Joannis Baptistæ difficultas Tridenti de loco objecta. Aloysius Avila Orator Philippi Regis Romæ: ejus mandata & responsa illi reddita. Exceptus Moronus Legatus Tridenti, qui statim ad Cæsarem proficiscitur. Lunensis Comitis adventus Congressus inter eos de particula, Proponentibus, Legatis. *Res agitatæ de Oratorum æmulatione, tum Tridenti, tum cum Regina matre in Gallia, tum cum Cæsare. Facilitas & concordia in hoc à Gallis simulata, & cur. Reditus Lotharingi Venetiis: ejus querela & affectiones. Homo ab eo missus ad Cæsarem: tradita huic mandata, & responsio reddita. Navagerus Legatus improvisò & privatim ingressus, & qua de causa. Inter hunc & Lotharingum animorum conjunctio ex Pontificis voluntate. Nova Sessionis prorogatio usque ad vigesimam Maji, & casus hac in re Legatis molestus. Mors Petri Soti, ejusque ad Pontificem literæ id temporis scriptæ. Moronus humaniter exceptus Oeniponti. Mandata illi tradita, & quæ idem egerit scripto & verbo super cunctis capitibus literarum Ferdinandi ad Pontificem. Difficultas per ardua in tribus articulis, sed à Morono tandem diluta, datis ad Cæsarem literis post abeundi veniam, & acceptis responsis. Reditus Musotti Româ, & Lotharingi satisfactio. Piæ literæ Scotorum Reginæ, delatæ conventui ab illius patruo. Hujus oratio. Synodi responsio. Liberæ notabilesque sententiæ in cœtu dictæ à Lotharingo & Granatensi, de Episcopis, de Cardinalibus, ac de aliis argumentis. Graves difficultates Tridenti ac Romæ, ob controversiam inter duorum Regum Oratores, in Concilio tandem superatæ quod spectabat ad Conventus. Sententia à Lancianensi prolata, & hinc excitata postulatio in Procuratoribus Ecclesiasticorum de ipsorum jure ad ferendum in Concilio suffragium, Legatis in ancipiti ob eam prudentibus. Moroni reditus. Nova prorogatio concors ad 15. Junii.*

CAPUT PRIMUM.

Adventus Cæsaris Oenipontem. Commendonus ad eum missus à Legatis. Articuli de Matrimonio Theologis minoribus traditi. Altercatio inter ipsos, coorta ex titulo Nationum, ægrè composita. Nova Gallorum postulata Legatis exhibita.

1. POSTQUAM Cæsar Augustana Comitia feliciter persolvit, certus jam Cæsarei diodematis filio imponendi, Oenipontem se contulit, centum passuum millibus distans Tridento; unde licebat ipsi Synodo assistere quantum satis erat, ut de illius rebus edoceretur, ac tempori mandata mitteret, absque incommodo adeundi discriminis ob solemniorum præsentiam majestatis. Quinque Ecclesiarum Antistes, ubi primùm rescivit Cæsarem accedere, nimirum 26. Januarii, (*a*) Tridento profectus est Oenipontem, quò reliquos omnes in ipso edocendo præverteret. Prævidebatur Lotharingus quoque sive sponte suâ, sive Reginæ mandato illum invisurus, (*b*) tum ad obsequium, tum ad negotium. Quamobrem Legati pariter statuerunt hominem mittere, qui per eam speciem reverentiæ, tanto Principi persolvendæ, ipsorum causam reipsa sustineret. Et quoniam Osii Cardinalis accessus, à Mantuano sicuti narratum est designatus, iter fuisset majoris lentiorisque navigii, decreverunt celeriorem cymbulam interim mittere; animumque ad Commendonum converterunt, qui Venetiis morabatur (*c*) vir cordatus & officiosus, jam notus & acceptus Cæsari, & experientissimus Germaniæ. Quare illum, Româ comprobante (*d*) revocatum, eò proficisci jusserunt, ut unà cum Delfino Nuntio niteretur à mente Cæsaris arcere sinistras opiniones, quas alii studerent in illum inducere. Erat siquidem Ferdinandus ex eo (*e*) hominum genere, qui candidissimi in se ipsis, tantumdem candoris in aliis arbitrantur: hinc interdum quia nimium credebat probitatis, nimium credebat improbitatis, dum veracem existimans quemcumque loquentem audiebat: facilè existimabat improbum, quemcumque apud se vituperatum accipiebat.

(a) *Literæ Fuscararii ad Moronum, 28. Jan. & scriptum Vicecomitis ad Borrom. 3. Febr. 1563.*

(b) *Extat in mandatis Mantuani Vicecomiti datis, & in literis Legat. ad Borr. 8 Febr. 1563.*

(c) *Vita Commendoni à Gratiano Episc. Ameliensi scripta*

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 19. Jan. & duæ 28. & altera 2. Febr. 1563.*

(e) *Vita prædicta.*

2. Data Commendono documenta, in duplici cardine (*f*) vertebantur. Prior erat, ut ea purgaret apud Cæsarem, de quibus ejus Oratores conquerebantur, hoc est, nondum à Legatis fuisse proposita Cæsarei voluminis postulata, quod sanè præstaret, revocans in memoriam Cæsari, à Legatis hujusce rei causas fuisse Cæsari significatas, & ab ipso comprobatas, grates illis agere haud dedignato. In his, & in Regis Galliæ postulatis, quæ ex parte concordabant, simulque cum Cæsareis inculcabantur ab Oratoribus utriusque Principis, duo rerum capita contineri. Alias ad Pontificem, Aulamque Romanam spectantes; has verò satiùs duceret Cæsar reponi in judicio Pontificis, qui in rebus sibi ob oculos obversantibus discernebat quid fieri posset & oporteret, longè meliùs quàm longinqui; nec opus negligebat, ut qui sua tribunalia jam reformarat, solertique cura incumbebat ad opus indies meliùs perficiendum. Atqui si quidquid corruptum erat non curabatur, animo recolendum esse id quod magis quàm reliquis innotescit Principibus, qui ægritudinum civilium medici sunt, quibusdam morbis nonnumquam ex humano vitio remedium admoveri non posse nisi morbo nocentius. Quod si adhuc videretur Cæsari peculiarius quidpiam hac in re sanciendum, id ab ipso Pontifice peteret, à quo ipsi, quantum ferret honestas, satisfieret; Legatos

verò suam quoque deprecationem atque operam in eo polliceri. Sin autem super his negotiis ad Synodum confugisset, Pontificem, ad tuendam dignitatem suam, ab hæresi eâ tempestate adeò oppugnatam, id prohibiturum fuisse, & Legatos nervis omnibus obstituros, neque Synodum proximum prosperumque exitum habituram, prout supra reliquos à Cæsare curandum erat, utpote Primogenito & Advocato Ecclesiæ: Diœceses verò, diu Præsulibus orbatas, in magno cladium periculo telictum iri. Alterum postulatorum genus in rebus versari magis, sejunctis à proxima ratione Pontificis: & ex his haud destitutos Præsides eas proponere, quas facilè honestèque impetrandas censerent. Tamen super his quoque injungebatur Commendono, ut in colloquiis familiaribus prudenti quadam ratione aliquid mussitaret de perturbationibus, quas illarum complures essent allaturæ. Sed quoniam ejusmodi animadversiones, quasi profectæ à consiliariis suspectis, & aversis à disciplinæ correctione, parum fortasse fidei, parumque audientiæ essent habituræ, eas parcè & opportunè proferret, & per speciem casu potiùs illas jactantis, quàm seminantis, quò postea per seipsas, puræque earum veritavi, radices agerent in animis Germanorum.

(f) *Extant inter scripturas Burghesiorum.*

Secundus documentorum cardo erat, ut Cæsarem edoceret novas difficultates, à Gallis excitatas, de doctrina, quò ipse dignaretur opem ferre ad eas amovendas in publicæ concordiæ gratiam, posità æquitate causæ pro Sede Apostolica.

3. Non tamen hujusmodi studia, quamvis festinata & multiplicata, effecerunt ut legatis daretur locus respirandi ex perpetuis aggressionibus, quas nomine Principum sustinebant. Postridie quàm prorogatio habita est, (g) illis institerunt Oratores Galliæ, ut omnes triginta quatuor articulos nullâ injectâ morâ proponerent, sicuti Legatos ajebant pollicitos esse se facturos post illum diem; aut sinerent ab ipsis Oratoribus eos proponi, quò alterutro ex his modis palàm fieret, rationem aliquam haberi Christianissimi Regis. Legati nolentes ea proponere ante Gualterii reditum, ad id Romam missi, aut hanc causam Oratoribus patefacere, è cubiculo illos dimisere tantisper dum inter se consulerent de responso; quod hujusmodi fuit. Ad primum; fuisse quidem se pollicitos, expendendos proponere Concilio, post illum diem quo Sessionem habendam putarant, Ordinis ac Matrimonii abusus, ad quos pertinere censebantur multa ex ipsorum postulatis. Ad alterum: Facultatem proponendi ad solus Præsides ex jure spectare, qui tamen numquam recusassent id præstare in rebus, quæ non solum ab Oratoribus, sed à quovis Patrum ipsis proponerentur, ubi honestas agnoscerent. Verùm urgentibus Oratoribus, affirmantibus, habere se in regiis mandatis, ut ea postulata omnino proponerentur, Legati triduum petiere, quò certiùs responsum redderent: atque interim Lotharingo significarunt, cùm ipsi concorditer cum illo ea postulata Romam misissent; & posteà etiam Gualterium, alia insuper Lotharingo comperta deferentem, par esse, ut ejus reditum præstolarentur. Et opera Cardinalis profuit, ut aliquas in eo inducias impetrarent.

(g) *Literæ Legatorum ad Borr. 7. Febr. 1563.*

4. Nordum hac sollicitudine liberi, ab altera sunt deprehensi. (h) Octo articulos hi Theologis discutiendos dederant de Matrimonio: & pro inducta paulo autè consuetudine, ad minuendum temporis dispendium ex frequentia disputationum, ipsi Theologi se quatuor in Classes diviserant, quarum singulæ de articulis sibi traditis disceptarent. Divisio cum Lotharingo confecta fuerat, primo ad dicendum loco in singulis classibus tributo Pontificiis, secundo Sorbonicis, tamquam obtinentibus prærogativam gradus suprà ceteros in aliis Academiis laureatos, exceptâ Bononiensi. Sed Hercules Pagnanus, qui Piscario à Secretis erat, & Martinus Gastellus, (i) qui jam venerat ad Concilium, destinatus à Rege Lunensi Comiti à Secretis, cœperunt super ea re obstrepere, quasi dum Galli generatim præferebantur Hispanis, ferretur sententia de controversia inter duos Reges: atque id neutiquam se passuros denuntiarunt. Conati sunt Præsides illis ostendere, Theologorum ordini in loquendo nihil esse commune cum Oratorum ordine in sedendo. Quare ambo Hispani, quà rationibus quà auctoritate pressi, eò devenere, ut solùm peterent, quemadmodum primus in prima classe erat unus ex Pontificiis, & subinde Galli; ita primus in secunda esset unus ex Hispanis. Et Lotharingus in Præsidum gratiam consenserat, cùm ad alteram noctis horam Episcopus Salmanticensis, aliique Hispani Doctores adiere Legatos, negantes licere sibi illi negotio acquiescere: siquidem in prima classe, post Salmeronem, primum Pontificium, subsequebantur quatuor Galli (k) ex quo prærogativa liquidò apparebat, qua intendebant viam sternere prærogativæ sceptri Gallicani; nam de reliquo, Parisiensis Academiæ privilegium intelligebatur respectu æqualium, non item respectu antiquiorum in gradu; cùm concessio perinde accipi non posset, ut novellus Doctor Sorbonicus cuicumque seniori ex aliis Acedemiis antehabentus sit. Ardenter igitur efflagitarunt Hispani, ut quo pacto inter Patres susceptarum insularum ordo, eodem inter Theologos ordo susceptæ laureæ servaretur. Cumque hora noctis tardior novam rei tractationem tunc non permitteret, necesse fuit, indictum postero manè cœtum revocare. Huic Hispanorum postulato Lotharingus (sicuti Principum & ingentium animorum est de modicis non litigare, nec grandium molimina sibi præpedire) assensus est, dummodo eadem lex Pontificios etiam Theologos complecteretur, ne à Gallis initium duceret, adeoque ad insuscandam eorum supra Hispanos dignitatem cepta videretur. Indulserunt Legati, solùm postulantes, ut in primo conventu sineretur loqui is qui jam ad dicendum paratus erat, in quo simul Pontificiorum dignitas, quippe primò dicentium, servabatur: ad id quoque se flexit Lotharingus, modò verba faceret secundo loco Sorbonicus, & tertio Hispanus, alis antiquitatis ordine locuturis. Atque ita decretum est; & Legati prudenter curavere, ut Gallus esset antiquioris gradus quàm Hispanus, ac proinde videretur anteire ob antiquitatem laureæ, non ob nationis prærogativam. Verùm duo illi Hispanienses, qui à Secretis erant, in hoc acriter vociferati sunt, (l) & quemadmodum minorum mos est, de minutulis admodum laborare, sive ad ostentandum erga Principes studium, sive pœnæ metu, sive intelligentiæ inbecillitate, in minas prorupere, id si fieret, Regem armis ulturum, subtractâ Sedi Apostolicæ obedientiâ, quin ipsam in Hispaniam translaturum His graviter responsum. (m) Hujusmodi verba ministrorum, non autem opus Præsidum, Regem Catholicum offensura, qui tam pio erat animo ex imitatione parentis majorem-que fuorum, gloria præfulgentium, ut numquam destiturus esset ab amore atque obsequio in Romanam Sedem. Quod si ab illius obedientia se non subduxerat, cum ab ipsa bello petebatur, multò minùs verendum esse, ne tunc se subduceret, cùm eadem Sedes tamquam patronum ac defensorem illum habebat, exercebatque cum ipso summam benevolentiam & honorem.

(h) *Literæ memoratæ Legatorum. Acta Arcis Æliæ 4. Febr. Paleotti, & Salmanticensis, & duæ literæ Fusc. ad Moronum 8. & 12. Febr. 1563.*

(i) *Alii scribunt Gardelus, ut Vicecomes in suis literis.*

(k) *Acta Salmanticensis, præter adducta monumenta.*

(l) *Literæ Legatorum ad Borr. 11. Febr. 1563.*

(m) *Id habetur tum in literis Legatorum modò citatis, tum in epist. Seripandi ad Amulium signata 13. in volumine Gallico jam dicto.*

5. Et contentio, quæ die nono adhuc manè fervebat, Legatos impulit, ut curarent (n) integrum tempus illius cœtus à Salmerone insumendum, quò unius diei spatium ad rem componendam lucrarentur. Ac demum oportuit, ut duo illi Hispani ministri satius haberent ipsorum pace rem peragi. Petiere tamen & obtinuere, (o) ut publicis scribæ tabulis Legati declararent, priorem dicendi locum tribui solùm ex laureæ antiquitate, non item ex alio nomine. Et natio acquievit., (p) Arduum sane opus in potentia tum sublimi, & in suspicione tam anxia.

(n) *Literæ Fusc ad Moronum 11. Febr. 1563.*

(o) *Literæ Vicec. ad Borr. 11. Febr. 1563.*

(p) *Acta Salmanticensis.*

CAPUT II.

Prioris Theologorum congressus. Patrum generalis conventus. Gallici Regis epistola ibi reddita. Ferrerii oratio, & Synodi responsio.

1. MAnè die nono, sicuti dictum est, (a) primum cœtum habuere Theologi de articulis Matrimonii, quos acceperant; sed res, quæ in hoc & subsecutis conventibus dicta sunt, à me plerumque prætermittentur, aut in aliud tempus reponentur; quando non succesit posteà, ut super eo argumento quidquam in proxima Sessione sanciretur. Solùm notaverim, Salmeronem, qui unicus eò manè verba fecit, postquam ostenderat, (b) Matrimonium esse Sacramentum, idque etiam de clandestino comprobari, & ad efficaciam Matrimonii opus non esse parentum consensu; adjecisse, posse ab Ecclesia hujusmodi consensum necessarium reddi, cùm penes illam esset, quemadmodum anteà fecerat, nova impedimenta constituere, Matrimonium dirimentia: quibus comprobatis, quæstionem induxit, an hujusmodi constitutio in rem fuisset; de quò variis utrimque adductis rationibus, se aliorum judicio remisit. Postridie manè integrum spatium explevit, partim explicatione sententiæ suæ, partim oratione de Galliæ calamitatibus Nicolaus Maillardus, (c) antiquissimus inter Sorbonicos, & Gallorum primus, cui cettè, quoniam nihil priùs digestum paraverat ad eum diem, sed solùm paulò antè admonitùs fuerat pro suscepto tandem consilio à Legatis & Lotharingo, necesse fuit non verba facere, sed legere, accensamque faculam manu præferre: quòd cùm coronæ oculos offenderet, praum ipsi propitias aures reddebat; eas tamen in plerisque auditorum sibi propitias effecit, dum ex opportunitate nominandi Romanum Pontificem, affirmavit, (d) illum esse *Pastorem, Rectorem, & Gubernatorem Ecclesiæ Romanæ, hoc est universalis.*

(a) *Acta Arcis Æliæ 9. Febr. 1563.*

(b) *Ejus sermo est in Actis Arcis Æliæ, & in Diario 9. Febr. & in epistola Vicecomitis ad Borromæum. 11. Febr. 1563.*

(c) *Diarium 10. & 11. Febr. & literæ Fuscararii ad Moronum, & duæ Vicecomitis ad Borromæum & Jadrensis ad Cornelium 11. Febr 1563.*

(d) *Acta Arcis Æliæ 10. Febr. 1563. præter monumenta suprà allata.*

2. Postero manè locum habuit primus Theologus ex iis quos Philippus Rex miserat, Cosmus Damianus Hortolanus, Abbas electus Villebertrandi. Is quoque orationis copiâ illiùs conventus horas explevit, non tamen auditorum animos defatigavit.

Coactus est eodem die generalis conventus, & Oratores Galli Synodo reddiderunt epistolam Caroli Regis, (e) die decimo octavo Januarii signatam; quamquam fuerit qui putaverit, eam multò recentiorem fuisse, & procreatam ab iis qui illam reddiderant, ad aperiendum per ipsam sibi aditum ad ea quæ subjicere studebant. Ibi Rex narrabat Patribus victoriam, ope Divinâ satis manifestâ reportatam ex ejusmodi hostibus, qui per omnem impietatem atque ævitiam nonnisi Catholicæ religionis excidium moliebantur. Ad hanc tuendam velle se omne studium ac robur impendere, exemplo suorum majorum, à quibus acceperat nomen hæreditarium *Primogeniti Ecclesiæ, & Christianissimi.* Sibi tamen esse compertum, iis malis, quæ tunc Galliam afflictabant, & reliquis Christianis Provinciis imminebant, admota fuisse temporibus anteactis remedia à Sacrosanctis Episcoporum Conciliis, dum sanctissimi illi Patres de salute universali Ecclesiæ solliciti, omni maturitate ac celeritate nascentibus erroribus obviam ierant numquam desistentes, donec extinctos aspicerent. Regem igitur ab ipsis petere, eosque per unigenitum Dei Filium obtestari, ut reverà animum adjicerent ad integram morum emendationem conficiendam, quæ Christianorum necessitati ac spei responderet, repararetque in Ecclesia quidquid vitiatum erat sive bellorum injuriâ, sive temporum iniquitate, quò ii, qui ex animi levitate & sine causa desciverant ab Ecclesia, facilè ad eam allicerentur ab ipsius pulchritudine, ad pristinam munditiem ac nitelam restitutæ. Uti Rex libenti animo cunctos Regni thesauros, viriumque conatus impendebat ad Religionem sustinendam, ac tot ipsius præstantes milites atque egregii duces Deo vitam devoverant in hoc ultimo prælio; itidem Patres nihil sinceritatis eandorisque prætermitterent in Ecclesiastica disciplina refarcienda, sui laboris fructum habituri purum Dei cultum ubique florentem, & eam morum integritatem, ut non modò tumultus Galliæ sedarentur, sed inrequas etiam regiones Pax & Religio reverterentur.

(e) *Habetur in cunctis adductis literis eo die in jam dicto volumine Gallico, in Diario, & in Actis Arcis Æliæ 11. Febr. 1563.*

3. Hisce literis recitatis, Ferrerius eloquentem habuit orationem: Ereptam à Deo fuisse victoriam hosti jam victori: eum tamen, quamvis victum, adhuc persistere, & per Galliæ viscera confidenter excurrere. Unicum perfugium superesse calamitoso illi regno in Patrum auxilio. Monuit, Moysi adversus Amalecitas pugnanti adfuisse strenuos selectosque bellatores, quibus præerat præstantissimus ductor Josue; & tamen nisi lapis ejus

pedibus ſupponeretur, niſi virgam ipſe ſtringeret, niſi Aaron & Hur ipſius manus diem integrum ſuſtinerent, victus ille fuiſſet, uti patebat, quandoquidem ubi Moyſes manus demitteret, vincebant Amalecitæ. Non deeſſe Carolo Regi cohortes & prævalidas & ſubditorum, ſociorum, non deeſſe Ductorem magnanimum, qualis erat Guiſius: adeſſe illi prudentiſſimæ parentis conſilium; ſed non adeſſe alium Aaronem, atque alium Hur, qui ſaxum pedibus ſupponerent, manusque ſuſtinerent, niſi Patres Concilii: veros Aaronis ſucceſſores eos eſſe. Quod Moyſi opus erat ob ſenectutem; Regi ob pueritiam opus eſſe; lapidem ejus pedibus ſubſternendum quo ſuſtentaretur, eſſe firmam baſim Tridentinarum Sanctionum. Ad hunc lapidem ſtabiliendum fuiſſe miſſas à Regè ad Oratores petitiones ſuas, ab ipſis redditas illuſtriſſimis Legatis, qui pro eo ac ſponderant, confeſtim proponerent: ab ipſo Rege Patrum judicium ſuper his cupidiſſimè expectari. Nihil ibi peti proprium Galliæ, ſed ſolum Eccleſiæ univerſæ commune: quod ſi cupiam omiſſæ viderentur res majoris momenti, magisque neceſſariæ, animo reputaret, conſulto à levioribus cœptum eſſe, quò ad ponderoſiora proponenda gradus fieret; ſtudioſè initium à ſe ductum ex iis quæ facilioris forent executionis, cui niſi Concilium, antequam ſolveretur, manus admoveret, vociferaturos Catholicos, deriſuros hæreticos, ſimulque dictum iri, Tridentinos Patres pollere plurimùm ſapientiâ, ſed nihil velle conficere: impoſitas ab illis fuiſſe leges optimas aliorum humeris, ipſos verè ne digito quidem eas tangere voluiſſe. Mente repeterent legis peritorum doctrinam, Ab ea lege quæ antiqui juris eſt non ſolùm opera futura, ſed etiam præterita dirigi, Vituperari à nonnemine in illis poſtulatis Gallos quaſi impios, quod diceret, in ipſis odorari ſenſum aliquem hæreticis communem, Hoc ab Oratoribus indignum reſponſione cenſeri. Ipſi per ſe Patres reſponderent, num rationi conſentaneum exiſtimarent, & eam formam adhibuit, quæ habetur in Ezechiæ Cantico: *Reſponde pro me, quia vim patior.* Ab aliis moderationem requiri: & hos videri aliquid tangere, ut qui proferrent leges prudentiæ, cujus uſus eſt adeò humanæ vitæ neceſſarius. Sed illis duplex reddi reſponſum: alterum, Ciceronis dictum in id, quod apud Ennium affirmat Neoptolemus, Philoſophandum eſſe, ſed breviter: Tullius illud corrigit: Errat, qui temperamentum, mediocritatem & modum optat in optima re, eoque præſtantiore quò majore. Alterum reſponſum in tepidos hosce moderatores eſſe id quod Spiritus ſanctus denuntiat: *Incipiam te evomere: utinam calidus, aut frigidus eſſes.* Revocarent Patres in mentem, quem fructum protuliſſet emendatio moderata, confecta in Synodo Conſtantienſi, & in ſubſecuta (Baſileenſem indicabat) cujus nomen ſilentio à ſe prætermitti, ne delicatæ ac tenellæ quorumdam aures offenderentur, atque in aliis deinceps, Ferrarienſi, Florentina, Lateranenſi, & in priori Tridentina; ſive (ut ex eorum ſententia loqueretur, qui unam eamdemque eſſe Tridentinam Synodum contendebant) quem fructum protuliſſent hactenus Tridentina Decreta usque ab anno decimo octavo. Quot interim regna ab Eccleſia Catholica deſciviſſent. Non hic agi de ſola Gallorum ſalute: Itali quoque & Hiſpani ſua pericula alienis malis metirentur: cuinam majori futuram emolumento veram ſolidamque morm reparationem, quàm Romano Epiſcopo, Pontifici Maximo, Summo Chriſti Vicario, Petri Succeſſori, & cui ſuprema poteſtatis inerat in Eccleſiam; Concluſit, ſe fuſiùs ejusmodi cohortationem proſecuturum, niſi noſſet, Patres in idem curriculum ſponte incitari. Quare ſermonem abſolvit per actionem gratiarum ob piam illorum voluntatem in Regem & Galliam.

4. Recuſaverat Ferrerius orationem ſuam Legatis auteà communicare, (*f*) quò aptior illis reſponſio pararetur; ſed ſolùm quædam ex iis quæ fuerat meditatus, indicarat Præſuli qui à Secretis erat, quædam reticuerat. Non defuit qui arbitraretur, orationem illam faviſſe Pontifici: cùm enim aures frequenter allucinentur, & interdem audiant deſiderio; affirmarunt aliqui, ſcripſeruntque attributos ab ea fuiſſe Pontifici eos titulos poteſtatis, de quibus diſceptabatur: ſed in oratione poſteà à ſcripto tradita hi neutiquam reperti ſunt. Et quoniam unicuique minùs veriſimilis ex dubiis caſibus præteritis videtur eſſe ſuus in errorem lapſus, Vicecomes, (*g*) aliique cum ipſo, qui verbis ac literis id narraverant, exiſtimarunt, exemplar ab autographo diſcrepaſſe. Verùm ut ſincerè loquar, mihi non licet animadvertere, quæ veri ſpecies in eo inſit, quòd aut Ferrerius absque ulla peculiari cauſa, uteretur verbis illis, quæ anteà univerſi regni nomine tam acriter impugnarat, aut poſteà auderet proferre tam palmarem falſitatem, cujus à ducentis teſtibus, omni exceptione majoribus, convinci poſſit. Penitiùs introſpexerunt usque ab initio ſermonem illum Præſides, rati, ſub floribus demiſſæ reverendæque dictioni s, exarte noxias urticas latere.

(f) *Literæ Legatorum ad Borromæum & aliæ allatæ à Vicecomite, ac Fuſcavario 11. Febr. 1563.*

(g) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 15. Febr. 1563.*

5. Qui à Secretis erat, reſponſionem de more digeſſerat: & quoniam ipſi per dubiam illam lucem, à voce Ferrerii affuſam, neſcio quæ torvi oris umbra viſa fuerat, ita reſponſi verba formarat, ut ea ad epiſtolam Regis omnino referrentur, nihil ad Oratoris ſermonem; arbitratus, nullum gravius, cautius, unaque mitius reſponſum futurum ipſa prætermiſſione reſponſi. Abſolutâ itaque oratione digreſſi ſunt Oratores, & remanſerunt Patres, deliberaturi de reſponſo regiis literis jam parato, cujus ſententia hæc erat, Gratulabantur Regi victoriam: grates agebant de iis quæ Rex ſignificarat: horrabantur ad cœpta proſequenda, occludendasque aures venenatis quorumdam conſiliis, qui humanam utilitatem tamquam menſuram omnium deliberationum adhibentes, ad pacem, quæ vera pax non eſſet, ipſum ſollicitabant. Affirmabant, Concilium interim daturum operam tum emendationi univerſali totius Eccleſiæ, tum peculiaribus ſanctionibus, Galliæ opportunis, neque commiſſurum, ut quiſpiam in ipſo diligentiam & induſtriam meritò deſideraret, cùm officii ſui oblivici non poſſet, & qua de cauſa ſanctiſſimi Pontificis Pii IV. auctoritate fuiſſet ibi coactum.

6. Lotharingus, qui ſententiam ſuam ſuper eo reſponſo primus dixit, ſic etiam protulit: Ratio nem, quæ ſibi habenda erat & de ſuis genitoribus, & de patria, de familia ſua, reg æ familiæ adeò conjuncta, à ſe poſcere, ut aliquid etiam ipſe adderet iis quæ Oratores expoſuerant. Commemoravit exemplum Roboami, qui rogatus, ut graviſſimum jugum, à parente impoſitum, aliquantulum relevaret, varet; quo impetrato perpetuam ipſi obedientiam populi pollicebantur, triduum ad deliberandum ſumpſit; poſteà verò juvenum potiùs quàm ſenum conſilium amplexatus, repulſam dedit, unde calamitates plurimæ ſecutæ ſunt. Hinc ſe impelli ad cohortandos Patres, ut aliquid juris ſui remitterent, quò Regnum Galliæ cunctæque Chriſtianæ gentes plenâ illis obedientiâ obſequerentur. Elapſum jam fuiſſe triduum, cujus primus dies fuerat, cum Oratorum adventu prima illis poſtulata Regis nomine delata ſunt; ſecundus, cùm eadem iterata fuerant ad ipſius acceſſum; tertium eſſe præſentem diem, quo illa reperebantur: à ſe minimè dici, *Obedite Regi noſtro.* Averteret id à ſe Deus. Petere Regem ac precari, adeoque ſe illos hortari ad regem juſto dolore levandum, excogitandamque rationem, quâ perturbati quorumdam animi ad meliorem ſpem adducerentur: ſi diutius cunctabantur, Galliam peſſum iri, ejusque ruinam tam multas ſecum clades tracturam, ut vel earum cogitatio horrorem incuteret. Regi operâ reſpondendum, adeoque paratum reſponſum eatenus ſibi probari, quatenus illi poſteà opus ipſum brevi conſonaret; produxitque carmen illud: *Promiſſis dives quilibet eſſe poteſt.* Regem Catholicum, Pontificem, & multos Principes, Galliæ opem tuliſſe: verum Regem, Reginam, & Regnum præcipuam opem à Patribus præſtolari. Complures in eamdem ſententiam locuti ſunt de opere proſequendo per emendationum ſanctiones, ſed plurimi ſimplici voce, *Placet*, reſponſum comprobarunt: ſic illud, quale recitavimus, redditum eſt.

7. In eo conventu poſt hæc propoſitum fuit, ut Patres eligerentur, qui corruptelas colligerent, aliaque digererent ad conficiendam correctionem, quam Oratores poſtularant: cumque id generatim placuiſſet, Patrum delectu Legatis commiſſo, Cirrelia Epiſcopus Budvenſis, (*b*) tumidus plauſu ſuis ineptis ſalibus nuper dato, nec animadvertens diſcrimen inter alienam oblectationem, & laudem ſuam, ubi dicendum illi fuit, parum ſapienter attulit ea verba Sapientis, *Omnia vanitas.* Quòcirca inflammati Præſides, ignominioſam & peculiarem ad Borromæum epiſtolam conſcripſere, affirmantes, adigi ſe ad id agendum ob Concilii dignitatem, quod numquam hactenus egerant. Narrarunt ſcurrilia hominis dicteria, & ad ipſorum monita contumaciam. Multis ab eo porrigi argumentum ridendi; multis, & præſertim Transmontanis, dolendi, quòd quaſi ſcena comœdiæ profanaretur confeſſus ille tam gravis, tam ſanctus, tam venerandus. Ad prudentiam auctoritatemque Pontificis ſpectare, offenſioni publicæ animadverſione condignâ remedium admovere, Sic illi. Pontifex verò haud lentè ſe geſſit in coërcenda Præſulis protervia, ejuſmodi correctione, quâ riſus importunus in lacrymas verteretur, reſcribens, Ubi aditus non daretur quibusdam occultioribus modis à ſe propoſitis hominis illinc amovendi, illum dimitterent (*i*) expreſſe tamquam ſcandaloſum, parumque dignum illius conſeſſus, Verùm cùm id ab ipſis Legatis (*k*) exequendum eſſet, cœperunt eam in agendo difficultatem experiri, quam in dicendo minimè ſentiebant, & animo pacatiore minus malum putavere aliquam languoris notam, quàm umbram, quantumvis tenuem, violentiæ. Quare dehortantes Pontificem ab eo, ad quod antea hortati fuerant, reſcripſerunt, Arduum videri, modos ſibi propoſitos ad opus deduci; & cùm alii non ſuppeterent, ſe ſatiùs ducere, ſi placidâ caſtigatione uterentur: ad quod etiam fortaſſis incli-

narunt, quia ira merito ſuccenſa, non ſolùm ipſis refrixerat, ſed eruperat; rati non modicam pœnam reo à ſe inflictam fuiſſe, denigrato apud Principem ejus nomine, & à prompto Pontificis animo ad eum puniendum abundè repenſum contemptæ ipſorum dignitati: nimis quippe arduum homini eſt in mulcta libranda, æquitatis ſtudium ab æqua ira ſecernere.

(h) *Literæ Legatorum ad Borrom. 11. Febr. 1563.*

(i) *Literæ Borrom. ad Legatos 20. Februar. 1563.*

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 1. Mart. 1563.*

CAPUT III.

Ægritudo animorum in Lotharingo & Madruccio à Vicecomite comperta. Lotharingi profectio ad Cæſarem. Quæ ſignificavit Pontifex de Concilio, de proceſſu, de libertate, de ſuo Bononium adventu, de rebus per Legatos geſtis, ac de Oratorum æmulatione.

1. Et ſanè major neceſſitas urgebat Præſides ad ſummos viros pacandos, quàm ad infimos puniendos, Vicecomes reverſus, Lotharingum ac Madruccium ægro animo (*a*) compererat. Alterum, quòd damnum honoris fecerat, unde lucrum ſperabat, quando neque Canones ab eo digeſti de inſtitutione Epiſcoporum, neque ipſius decretum de manſione Patrum conſenſum obtinuerant; quin non modò mare tumidum non ſtraverant in malaciam, ſed ſæviorem procellam exciverant. Hinc ille eo planè idiomate, quo utuntur homines ægrimonia laborantes, ajebat, ſe nolle in poſterum munus ullum obire, ſed privati partes agere; non tamen deſtiturum Legatis inſerviri, quod in ſe eſſet, ſuamque operam aliis ad concordiam interponere. Madruccius non tantum angebatur ex improſpero eventu Decreti, in cujus textura ipſe Lotharingi collegam egerat, ſatis intelligens, in hunc, tamquam architectum, præcipuam laudem aut vituperationem operis redundaturam, quantum quòd ipſe ſibi videretur à Legatis negligi, ibique degere in eo penè jejunio communicatæ ſecum notitiæ, atque in ea demiſſione auctoritatis, quæ minoris notæ Epiſcopo congrueret, non autem nobiliſſimo Purpurato. Et quidem nimis obſcuro ſibi videbatur ea forma, quâ ipſe Concilio intererat, præ illa, qua Tridentinus Cardinalis ejus patruus, & Pacecus interfuerant Paulo ſedente, atque etiam tunc Lotharingus. At verò cum querimoniæ Madruccii breves eſſent, ac voce ſubmiſſa, tamquam dolentis, Lotharingi querelæ prolixæ ſtrepebant, & elata voce, tamquam indignantis, ita tamen ut indignatio modeſtiam non violaret. Amplificabat dedecus à ſe toleratum; ſed non tam ex privata cauſa, quàm ex publica ægrimoniam præ ſe ferebat. Illatum Pontifici detrimentum à quibusdam ex Italis per affectata in illum ſtudia deplorabat, ſignificans, pro eo quod Pelveus Vicecomiti explicavit, Archiepiſcopum Hydruntinum, qui ex integro commentariorum tenore, quos luſtravi, reverà in dicendo agendoque immoderatus mihi videtur, & negotioſus potius quàm circumſpectus. Attollebat æſtimationis ſuæ potentiam, & erga Pontificem promerita; ſed ſpecie narrantis, non gloriantia, dum narrabat, ab hugonottis, nationis Concilium poſtulati, ſeque ad illud invitarum ab ipſis fuiſſe, oſtendentibus, hac ratione finem bello imponendum,

dum, nationemque pacandam: sed à se recusatum, ajente illicitum illud esse, dum extabat Oecumenicum. Effluxisse in Galliam querelas de se, quòd ipse remissius egisset, ac præsertim in declarando jure Divino mansionis. Iter suum attigit, quod Oenipontem ornabat, indicans ea quæ cum Cæsare ipse agere potuisset. Affirmavit, viam unicam ad Synodum citò ac prosperè terminandam, esse satisfactionem Principum in paucis, quibus habitis conquiescerent, sicuti per Gualterium Pontifici significarat; ac potissimum in Calicis usu, in quem semper pronum animum præsetulerat Lotharingus, & de quo Gualterius cum eo (*b*) contenderat, ipsum monens, non omnes Gallos huic sententiæ adhærere, & Principem Ecclesiasticum civitatis in Gallia principis, hoc est, Parisiensem Antistitem, illi obstitisse. Jam verò Lotharingus in eo firmus, asseveranter prænuntiabat, neque Cæsarianos, neque Gallos absque Calicis concessione umquam quieturos, etiamsi ad duos annos Synodus protrahenda esset; & ex altera parte se discessurum denuntiabat, ubi ad Pentecosten ea non absolveretur.

(a) *Literæ & scripturæ Vicecomitis ad Borrom. 3. 11. & 15. Febr. 1563.*

(b) *In arcanis Notis Gualterii ad Borrom. 17. Dec. 1562.*

2. Comperit Vicecomes, pro consueta & infelicitate Principum, & infidelitate ministrorum, perveniisse ad Lotharingum exemplar complurium literarum, quibus ab iis qui Tridenti commorabantur, apud Borromæum ipse vituperabatur, simul etiam perveniisse notitiam de variis arcanis mandatis ad Præsides Româ missis, ac præcipuè, ut ipsi, sicuti retulimus, paterentur in alias mutari voces illas, *Ecclesiam universalem:* sed hæc notitia (*c*) similis illi fuit, quam de fulmine tonitru edit, nimirum de re quæ fuit, sed non est: cum enim Pontifici aut plus lucis aut plus animi accessisset ab oppositio Legatorum responso, jam ipse id temporis recusaverat diploma conscribere, petitum à Legatis ad perpetuam ipsorum indemnitatem, & jusso revocato præscripserat, ut de auctoritate sua nihil minus aut minus clarè diceretur, quàm dicunt Synodus Florentina, Concilia & Patres antiquiores, quin etiam nonnulli ex ipsis hæreticis; cùm Septemvir Brandeburgicus, non semel ad Pontificem scribens, hunc illi titulum tribuisset. Adjecit etiam, se præstò esse ad tuendas sui profusione sanguinis eas prærogativas Apostolicæ Sedis, quæ non doctrinâ solùm, sed complurium Sanctorum sanguine firmatæ fuerant. Potius ex iis, quæ aliàs mandaverat, utrumque argumentum omitteretur, hoc est de jurisdictione Episcopali & Pontificali; quo novo jussu Legatis mirificè factum est satis. Sed Suavis calamum tractat fortuitò, & pro suo infortunio mendosè, dum susceptum hujusmodi consilium meræ Pontificis sententiæ tribuit; & ita tribuit, ac si ejus sententia temperatori Legatorum judicio repugnaret.

(c) *Constat ex duabus literis Borr. ad Legatos 10. & 14. Febr. & ex responso Legatorum ad ipsum 18. Febr. 1563.*

Ex alia parte, ex Lotharingo, & aliunde Vicecomes elicuit, Gallos numquam flexum iri ad memorata jam verba, Pontificiæ potestati faventia: nec apud ipsos auctoritatem Florentinæ Synodi valere, utpote celebratæ ad æmulationem, oppositionemque Basileensis, quæ ab Academia Parisiensi sustinebatur.

3. Nec benè animatum offenderat Vicecomes novum ministrum Hispaniensem Martinum Gastelum, qui Tridenti degebat cum majori quàm Pagnanus auctoritate; ut qui ab ipso Rege missus fuerat, & re ipsâ potiùs ut Philippum certiorem de rebus faceret, quàm ut deserviret Lunensi, cujus adventus tardior ac incertior indies credebatur. Porrò Gastelus, prout initio inexpertis accidit, hausti sensibus quos in plerisque nationis suæ reperit, ajebat, Synodum integrâ libertate non frui ob res ab Italis agitatas: perinde quasi Hispani Gallique ab iis abstinerent, & rerum tractatio libertatem non ostenderet potius quam auferret: nemo siquidem assequi studet suffragium illius vocis, cujus lingua mancipium est. Extollebat ille Granatensem, quippe qui tanti habebatur a Rege, ut ad Toletanam Sedem, ubi ea vacaret, ab illo promovendus esset. Sed non diu fuit, cùm Pagnanus cœpit alios sensus illi instillare: nec deerant primarii Doctores Hispani, per quos quasi per canales limpidiores aquæ, simulque dulciores in regnum illud inferebantur; præsertim verò Gaspar Cardillus Villelpandeus, Abulensis Episcopi Procurator.

4. Sed præ ceteris cogitationes curasque convertebat ad se Cæsar, qui Concilio propinquabat. Legatis expostulerat jam Lotharingus, (*d*) à Regina demandatum sibi fuisse, antequam digrederetur, ut Cæsarem inviseret; sed ne absentia sua ultra diem duodecimum extenderetur. Posteà subjecit, ipsum à Cæsare per literas Episcopi Quinque Ecclesiarum festinè vocari, quò cum ipso de negotiis maximi ponderis coràm ageret; quamquam Seldius, præcipuus Cæsaris minister, negasset Commendono illum vocari. (*e*) Quamobrem Præsides, rati Ferdinandum cum illo communicaturum ea quæ Commendonus ipsi detulerat, satius duxerunt, ut ipsi præverterent eumdem Lotharingum, edocentes; sive ut eumdem alerent per fiduciæ pignora, sive ne exacerbarent diffidentiæ argumentis: & de his omnibus monuerunt Commendonum, ut cum eos agens parem loquendi tenorem servaret. Lotharingus, aut quò generali responso suam libertatem retineret, aut quò offensionem aliquam ulciscereturve suspicionis tormento, aut quò æstimationem augeret severiore gravitate, Principibus consuetâ, paucis respondit, (*f*) Se ubicumque esset, officio suo non defuturum. Profectus est duodecimo Februarii, (*g*) posteriori diei parte, ad eam horam moratus, quò audiret in matutino cœtu Simonem Vigor Gallum, clari nominis Theologum, & qui nomini reipsa respondit. Secum adduxit comitem, honorarium simul & auxiliarium, optimum ex Episcopis ac Doctoribus nationis suæ.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 8. & 11. Febr. 1563.*

(e) *Patet ex narratione Commendoni adducta.*

(f) *Aliæ literæ Legatorum ad Borromæum, 11. Febr. 1563.*

(g) *Diarium die 12. & duæ literæ Fuscavarii ad Moronum, & Jadrensis ad Cornelium 15. Febr. 1563.*

5. Vix eo digresso rediit (*b*) Episcopus Nolanus Româ, quò ad Pontificem missus fuerat â Mantuano ad grates agendas pro collata fratris filio Purpura, sicuti narratum est: & partim ab eo coràm, partim ex literis per eos dies ad Legatos delatis compertum fuit, voluntatem Pontificis esse hujusmodi, Nolle se translationem dissolutionemve Concilii: quo incredibiliter gavisi sunt, Se Bononiam haud profecturum, nisi prius Legati significarent, opportunas rerum conditiones sibi videri: omnium operam à se navatam iri disciplinæ reformandæ, quod ab illis perpetuò sibi commendabatur. De Gallorum postulatis expensas fuisse animadversiones Tridenti habitas, & de his omnibus ad eos mitti quasdam observationes, quò Præsides denuò sententiam suam scriberent, maturumque posteà responsum reddi posset. Velle Pontificem Synodo relinquere plurimum potestatis, ac præcipuè, ut penes illam esset auferre matrimonii impedimentum ex vinculo sanguinis in quarto gradu. Prorogationem ægro animo se passum fuisse; tamen causis animadversis, tamquam prudentem sibi probatam; sed non item electionem Lotharingi ac Madruccii ad conficiendum Decretum de mansione, cum facultate convocandi ad illud consilium Patres quos vellent. Videri sibi hoc exemplum noxium auctoritati Legatorum, eò periculosius in posterum, quò majoribus in capitibus, majorisque subjectionis in præsentia; quippe quòd necesse erat Legatis aut illos in Decreto sequi, aut eosdem lædere Decreto improbato, quemadmodum ostenderat experimentum. Sed illi factum excusarunt, causati, quocumque alio suscepto consilio majus incommodum illatum iri: aut enim totidem unius opinionis quot alterius deligerentur, & id perinde fuisset, ac ipsos destinare ad certamen, non ad concordiam; aut æqualitas non servaretur, & illico vociferationes attollerentur. At verò commisso negotio duobus illis Cardinalibus, videri prosperum exitum à prudentia præsagiri; quando Lotharingus in dicenda sententia patefecerat, opportunum à se non putari, ut sanciretur, Mansionem jure Divino præscriptam esse; Madruccium verò boni esse judicii, optimæque voluntatis. In posterum fecere certum Pontificem, id iterum non eventurum, cùm Lotharingum, tristis ex præterito, declarasset, nolle se hujuscemodi muneribus ampliùs fungi.

(h) *Discessit cum literis fidei conciliatricibus Pontificis ad Mantuanum, & Borromæi ad Legatos 3. Febr. & responsio ad ea quæ detulit, est in literis Legat. ad Borr. 8. & 11. Febr. 1563.*

6. Significabat pariter Pontifex, ad omnem æmulationis aleam declinandam (cujus rei supra modum se cupidum in multis literis ostenderat, quòd plurimùm Lunensi fideret) posse præscribi, ne Oratores ad functiones publicas accederent nisi vocati; quod numquam effectum fuisset in duobus æmulis inter se: consilium ab Oratore Lusitano jam propositum. Sed Legati rescripserunt, Id quidem initio fortasse fieri potuisse, non tunc, cùm penes Oratores erat possessio liberi accessus pro suo arbitratu: nec posse novam illam prohibitionem induci, vero illius fine non patefacto; siquidem Galli jam obsurduerant cuicumque consilio, quod dubitationem præ se ferret de ipsorum prærogativa.

7. Et quidem Legati peculiarem libellum ad Id Commendono tradiderant, (*i*) dato illi negotio, ut exponeret Lunensi, cuncta studia ab ipsis impensa satis non fuisse, ad partem alteram inducendam in id quod ipse à se optari Lancellotto significarat: proinde consilium caperet pro sua prudentia, fortasse præsentiæ suæ efficaciâ eas difficultates evictum iri; sed sciret, superesse alias magis insuperabiles in publicis functionibus Ecclesiæ, ubi in ingressu, in exitu, in excipiendo pacis ac thuris honore evitari non poterant aperta prærogativæ argumenta.

(i) *29. Januarii 1563. ut in libro Archivii Vaticani.*

Non tam grande molimen eloquentiæ Græco illi opus fuit ad matrem permovendam ut filium morti traderet, quàm ad inducendum Principem opus est, ut æmulo primas tradat; in quo certamine pro nihilo habetur seipsum objectare mortis periculo.

CAPUT IV.

Theologorum dubitationes. Profectio Madruccii ad Cæsarem. Reditus Commendoni, ejusque narratio de sensibus Cæsaris & Germanorum, & quid inde sperandum esset. Lotharingus illic excipitur. Theologorum consilium à Cæsare postulatum de variis articulis, & responsa super illis Petri Canisii.

1. Prosequebantur interim Patres sine intermissione (*a*) congressus suos: cùmque in reliquis articulis consentirent, in duobus dissidebant. Alter erat: Num quodcumque inter Christianos conjugium esset Sacramentum, quod ferè omnes sentiebant: an illud solum, quod Sacerdotis benedictionem suscipit, secundùm Guilielmi Parisiensis opinionem, quæ propugnabatur à Simone Vigor, de quo diximus, & ab aliis paucis; sed eo majori conatu, ut assolet, quò minor assectarum numerus efficiebat, ut causa singulis tamquam propria videretur, & defensio quò magis ardua, eò magis honorifica. Alter, Num expediret, in posterum clandestina matrimonia irrita reddere; quod à nemine ad id usque temporis negabatur esse in Ecclesiæ potestate. Quapropter deerrat Suavis, dum oppositam sententiam apponit memorato Parisiensi Decano, inducitque super eo magnum litigium inter illum & Salmeronem. Etenim non modò nullum hac de re verbum habetur in sententia ibi dicta à Decano, relata summatim in Acta; sed Episcopus Mutinensis, qui adfuit, suis in literis ad Moronum rem contrariè narrat.

(a) *Literæ Fuscavarii ad Moronum 15. Feb. 1563. & literæ jam adductæ Jadrensis.*

2. Sub idem tempus celeriter accitus est à Cæsare etiam Madruccius, (*b*) profectusque (*c*) 17. Februarii; & eodem planè die (*d*) regressus est Commendonus, cui non licuerat agere cum Lotharingo (*e*) in aula Cæsaris, sed solùm cum eo loqui brevi congressu per viam. Ille de rebus à se gestis Legatos edocuit, (*f*) à quibus jussus est eas scribere, ut ad Borromæum mitterent, sicuti fecerunt; quod invito animo præstitit Commendonus, propterèà quod ejus sententia, quippe in timorem proclivior, dissidebat à sententia Delfini Nuntii, qui tunc spectabilior erat minister, ac peritior ingenii aulæque Ferdinandi: cùmque injunctum fuisset à Legatis Commendono, ut ex consilio Nuntii rem gereret, hic ipsum dimoverat, ne proponeret Cæsari quasi non necessariam postulationem, quæ sibi primo loco commissa fuerat, sicuti narravimus, ut Cæsar æqui bonique consuleret, ea, quæ spectabant ad Ecclesiæ Caput, ab ipso Principe, non à Concilio reformarentur. Quocircà cùm peculiaria postulata Commendonus haud proposuisset, non nisi communia responsa reportarat. Nec aliud cum eo Cæsar apertè questus est, nisi quod unicus Præsul Concilio à Secretis esset, de quo sæpè sermonem cum Legatis habuerat Lotharingus, (*g*) & hi ad Borromæum scripserant: sed Pontifex in cepto perstiterat,

terat, considerans hanc esse consuetudinem, & in ejus mutatione siniſtrum aliquid latere posse.

(b) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 10. Febr. 1563.*

(c) *Diarium 17. Febr.*

(d) *Literæ Strozzii ad Florentiæ Ducem, & Fuscararii ad Moron. 18. Febr. 1563.*

(e) *Apparet ex ejus narratione, inter commentarios Burghesiorum.*

(f) *Literæ Legatorum ad Borrom. 18. & 19. Febr. 1563.*

(g) *Literæ Borromæi ad Legatos 10. Febr. 563*

3. Sententia narrationis, quam Commendonus literis consignavit, hujusmodi fuit: Tantum Christianæ pietatis in Cæsare inesse, ut ea in cunctos Germaniæ Principes Ecclesiasticos & laicos partita, satis foret ad eas Provincias Religioni Catholicæ restituendas. Posse tamen dubitari de ipsius mente, ac de futuris ejus operibus erga Synodum, & Apostolicam Sedem: videbatur enim à rationibus, quæ quorumdam operâ illi suggerebantur, altiùs impressum fuisse Cæsaris animo, Synodum ac Pontificem suo muneri, & emendationis necessitati deesse; ac proinde ad se pertinere, tamquam Primogenitum & Advocatum Ecclesiæ, eos obstringere: ipsum in hanc sententiam paulò antè suos ad Oratores scripsisse. Nonnullos sibi persuasisse, Cæsarem haud postulaturum à Synodo Decreta ad res Pontificis pertinentia, cum ipse ac Seldlus in ea essent sententia, quæ Romanum Pontificem Concilio superiorem affirmat; sed nihil hujusmodi opinionis in Cæsare Commendonum ellicuisse ex colloquiis cum ipso. Deveniſſe Cæsarem, ut illi concrederet arcana quædam de Rege Romanorum, quò significaret, prout credebatur, velle se, ne in morum emendatione suo filio primigenæ parceretur. Parari illic convocationem Theologorum, de qua plurimùm timendum erat; nam si quid Cæsari speciosum pauci illi comprobassent, tamquam licitum ac pium propositum à consilio ministrorum, creditumque Germaniæ conducibile, ipsum satis consultum conscientiæ suæ puraturum, ac proinde infaustis avibus illuc Sorbonicos tunc accedere. Propitio Deo referendum, quod inter convocatos Theologos adesset Petrus Canisius è Soc. Jesu, *vir*, ut ille nominabat, *maximæ probitatis ac doctrinæ, magnusque auctoritatis Pontificiæ defensor*: sed timeri posse, parum ab eo solo confectum iri. De Lotharingo sublimem illic æstimationem, & avidissimam expectationem esse; adeòque cùm iidem vehementes sensus de reformanda Ecclesia in eo conspicerentur, credibile reddi, eos vicissim in eandem ituros sententiam, conjunctionemque in rebus agendis sibi promissuros. Non deesse qui objiceret (Delfinum fortassis ille indicabat) Cæsaris ministris adversus illam adeò ab ipsis efflagitatam emendationem, difficultatem illius ubique exequendæ, præsertim in Germania. Ad id tria ab ipsis responsa reddi: (prioris merum recitatorem agam, ne verbulo quidem per modestiam subtracto, aut per affectionem aucto) *Jesuitas palàm feciſſe tandem in Germania, quid reipsâ sperandum illi esset: siquidem vitæ probitate, & concionibus, & Gymnasiis suis retinuerunt, & adhuc sustinent Religionem Catholicam. Quare dubium non est, ubi multa Collegia, multaque Gymnasia constrvuerentur, unde multi operarii suppeditarentur, incredibilem fructum decerptum iri. Sed incepto semel opus est.* Alterum erat; Cùm omnis Ecclesiæ pernicies ex suorum ministrorum criminibus ortum traheret, & ad ejus reparationem plurimâ Dei misericordis ope necesse esset, hanc impetrari non posse absque illorum emendatione ac pœnitentia, quidquid insuper alii conarentur. Tertium, Cùm honestum sit ut suos quisque mores corrigat, id esse præstandum, tametsi alius inde fructus non existeret. Ubi sui animi sensa Commendonus expoſuit, adjiciebat, Delfinum sibi discedenti commisisse, ut Legatos hortaretur, alacri essent animo; ab eo siquidem ita rebus prospectum, ita cuncta prævisum ac prænuntiatum iri, ut nulla superventura esset eluvies, quin spatium daretur aggeris extruendi ad eam coërcendam.

4. Pius ob congressum Cæsaris & Lotharingi sollicitus, arcanè & enixè petierat à Mantuano, (*b*) ut ipse pariter, sive Legationis extraordinariæ nomine, ad quam diplomata ipsi mittebantur, sive ut Princeps Legatorum Concilii, sive simplici forma, tanquam Cæsaris necessarius, ad obsequium in ea propinquitate illi exhibendum se conferret ad Ferdinandum; cùm illum Pontifex idoneum existimaret, qui tum exteriori familiæ conjunctionisque auctoritate, tum interiori virtutis ac prudentiæ, tum benevolentiæ studiique vigore posset vallum firmiſſimum obtendere Cæsaris animo, ad obsistendum cunctis aggressionibus adversus Concilium & Apostolicam Sedem. Atque ut ad eam expeditionem illum impelleret, præter iteratas literas quibus extimulabatur à Borromæo, easdem corroboraverat, pro eo ac ipse interdum solebat, efficaciſſimis chirographi sui appendicibus, patefactâ illic excelsà hominis existimatione, & inflammato operis desiderio. Sed Mantuana recusavit: seu quod ejusmodi machina non posset honorificè produci in tam aspectabile theatrum sine operoso ingentium ornamentorum comitatu; seu potius, ut mea fert opinio, quòd cùm se quotidianis laboribus consumptum sentiret, & quasi prospectaret animo occultos propinquæ mortis nuntios, vires illi non suppetebant ad hujusmodi onus subeundum. Et fortasse, ne ostenderet se pigritiâ privatove respectu retineri, priora sua sensa mutavit; scripsitque, statuto jam accessu Commendoni, supervacaneum etiam esse illuc Osium Legatum mittere, cujus rei anteà fuerat auctor.

(h) *Literæ Borrom. ad Mantuanum, & alii qui versus mutu Pontif. 10. & 13. Februarii 1563. & diplomata pro illius Legatione ad Cæsarem & Regem Rom.*

5. Pervenit Oenipontem Lotharingus die decimo sexto (*i*) Februarii, & vigesimo secundo abiit, cùm eo perveniſſet Madruccius vesperi, pridie quam ille discesſit. Exceptus est comiter & honorificè supra consuetudinem: quod non solum observatum est ab otiosis, qui hujusmodi officiorum specie sermones & cogitatus nutriunt; sed etiam à negotiosis, ob eam causam, quam affert Antonius Maria Gratianus, relictus tunc (*k*) ibi à Secretis Commendono, & posteà celebris Historicus: nimirum, quia nonnumquam cortex hic nuclei index est. Dum ille ibi morabatur, habitus est congressus, quem diximus, (*l*) Theologorum Oeniponti. Primas partes egere Canisius Fredericus Stafilus, & qui Romanorum Reginæ sacras confessiones audiebat. Episcopus Quinque Ecclesiarum tanquam Præses intererat. Varii articuli fuerunt illis propositi: & Gratianus, utpote amicus Canisio, & qui suam illi operam contulerat in scribendis ejus sententiis, de articulorum doctrina prolixè dictatis, sicut in scripturis Germanicis mos est, Commendono significavit, hujusmodi sententias, prout ipse rebatur, plurimâ pietate ac prudentia esse digestas. Ex his verò complures, tum ex ipsarum notitia, quam habuit, tum ex memoria, quam potuit retinere, redactas in summam edidit, quem admodum hic exponemus, ita tamen, ut hæc summa in quibusdam partibus ea narret quæ Cæsar proposuit, absque Canisii responsione, quippe quæ super illis latuit Gratianum. Articuli, de quibus sententiam rogabatur Canisius, erant.

(i) *Tres literæ Antonii Mariæ Gratiani Oeniponto ad Commendonum 18. 20. & 22. Februar. 1563.*

(k) *In suis literis ad Commendonum.*

(l) *Præter literas Gratiani duæ Mutinensis Episcopi ad Moronum 18. & 22. Febr. & epistola Vicecomitis ad Borrom. 22. Febr. 1563.*

6. *An Cæsari laborandum esset pro continuatione Concilii; an ejus abruptio aut suspensio permittenda.* Respondebat Canisius: Nihil esse Cæsari convenientius, quàm ut omni studio continuandum curaret.

Ubi in articulo superiori prima pars eligeretur, num per minas, & cujus generis agendum erat, ne abrumperetur. Respondebatur, Minas adhibendas non esse, sed priùs amicas omnes rationes tentandas. Quòd si nonnisi postrema hæc agendi ratio superesset, rectè priùs expendendum, lucrumnè an damnum ea esset illatura: hujusmodi enim exemplum Cæsaris multos Principes excitaturum ad habendas nationum Synodos schismaticas, absque communicatione cum Summo Pontifice.

An proponendi potestas esset Legatorum propria, an Episcopis & Oratoribus communis. Affirmabatur, unicam esse Legatorum, qui tantum auctoritatis obtinent, quantum Pontifici libet; in cujus potestate est cogere, regere, & confirmare Concilia. Ad hujus articuli calcem quærebatur, An reprehensionem mererentur Legati, dùm ostium Concilii, quod cunctis patere oportebat, ab ipsis occluderetur Cæsari: super eo responsum haud comperi.

Cùm contingeret, Præsulem unicum esse à Secretis Concilio, eumque parum opportunum, parumque fidum, quid agendum. Responsio erat; Oportere cum Legatis agi; ubi verò hi de re edocti remedium negarent, ad Pontificem confugiendum.

An esset curandum, ut Patres duas in classes dividerentur, quarum altera ageret de doctrina, altera de emendatione. Nulla pariter hic apponitur Canisii responsio.

Num acriter promovenda esset summi Pontificis, Aulæque Romanæ emendatio, quando verendum esset, ne animi Pontificis & aliorum, in quos illa recideret, adeo exacerbarentur, ut ad Synodum præcidendam impellerentur. Hic similiter Canisii responsum à Gratiano non subditur.

An esset reformandus Ordo Ecclesiasticus, & quò in re. Ad primum solum respondens, affirmabat absolutè, & de cunctis Ordinibus: sed non minus idem conficiendum in cunctis Principibus laicis, qui libertatem opprimebant, & sanitatem Ecclesiæ violàbant.

An in rem esset, iterùm postulari sumptionem Eucharistiæ sub utraque specie, matrimonium Sacerdotum, & liberum carnis usum cunctis diebus. Negabat in rem videri.

Quænam esset ineunda ratio, quò Episcopi Germaniæ ad Synodum pergerent. Existimabat, urgendum esse Pontificem à Cæsare, ut ipse gravioribus justis, denuntiatâ privationis pœnâ, eò illos acciret; mittendumque ab ipso Cæsare simul cum Pontificis ministro Oratorem suum, qui conjunctim auctoritate Cæsareâ eos compelleret; cùm indignum esset, ob hæreticorum metum deseri utilitatem Christianæ Reipublicæ, ubi tanta necessitas & opportunitas aderat.

An expediret ut ipse Cæsar se conferret ad Concilium. Respondebat, Hanc futuram fuisse expeditiſſimam rationem componendi inter Præsules præsentia dissidia, & evitandi futura, & ubi Cæsar ac Pontifex aut Mantuam aut Bononiam convenirent, agi potuisse de capite membrisque reformandis; unde Cæsar & præmium apud Deum, & gloriam apud homines promeruisset, alter penè Constantinus.

Quænam opera esset opportuna in capite de mansione Episcoporum. & in iis rebus quæ per sacros Canones saucitæ fuerant. Id vacat responsione.

An permittendum Legatis, ut res proponerent quæ sibi liberet ordine. Hic etiam responsum desideratur: nec amplius notæ progrediuntur.

7. Narrabat Gratianus: In articulo, ubi sermo erat de Roma reformanda, præsertim de coarctando Cardinalium numero, & relaxationum largitate, posuerat anteà Canisius, *Rogandum esse Pontificem, ut se reformari pateretur.* Sed cùm ipse Canisio suggereret, hujusmodi formulam inusitatam videri, adeòque offensuram Pontificem, perinde ac ipse superiori potestati subderetur, in hanc fuisse commutatam, *Rogandum Pontificem, ut ipse se, aulamque Romanam reformaret.* Addebat postremò, Canisium quoque, qui vir sanctus dici poterat, cupere ut Romæ quædam emendarentur quæ sibi displicebant: ejus scriptum esse admodum pium & eruditum, & absque dubio Cæsari gratum futurum. Famam audiri, Gallos nervis omnibus conari tantum virum ad se trahere, tametsi modestè ille recusaret; sed constantiam illius probitate certam reddi.

8. Mutati postea fuerunt articuli quos diximus, & ad eos duodecim multiplicati, quos recensebimus: allorum quinque, quos commemorat Suavis, inventrix mendax id temporis malignitas fuit, quicum pro more fœdus iniit fama. Quare cùm illi in Oratoris Florentini manus devenissent, hic satis cautè ad Florentiæ Ducem eos scripsit, (*m*) nimirum tamquam nullus auctoritatis; quin potiùs ex ipsius sententia tamquam adulterinos, utpote rejectos tanquam commentitios à Cæsaris Oratoribus, & *tamquam parum prudentes, & absurdos.* Et Suavi quidem, ad eorum falsitatem pernoscendam, satis fuisset legere literas Amulii ad Seripandum, impressas in volumine Gallico, sæpius à nobis adducto, in quibus veri articuli a Ferdinando propositi duodecim numerantur. Tot itaque fuerunt, & in summa (*n*) hujusmodi.

(m) *Literæ Strozzii ad Ducem 4. Mart. 1563. & extant in harum literarum volumine.*

(n) *Extant præsertim in Actis Salmanticensis, & in aliis monumentis, & in literis Jadrensis ad Cornelium Kalend. Martii 1563.*

I. *An Concilium legitimè coactum faventibus Principibus, possit in progressu mutare aut constituere ordinem alium ab eo, quem illi Romanus Pontifex decrevit.*

II. *Num expediat Ecclesiæ, ut à Concilio agendæ ac statuendæ sint res absque directione Pontificis aulaque Romanæ.*

III. *An demortuo Pontifice Concilii tempore, electio ad Patres pertineat.*

IV. *An ubi agatur de rebus ad pacem tranquillitatemque Christianæ Reipublicæ spectantibus, ferendum sit ab Oratoribus Principum judiciale suffragium, quamvis illud ipsis non competat de dogmatibus.*

V. *Possintne Principes revocare à Concilio Oratores suos ac Præsules, non communicato Præsidibus revocationis Decreto.*

VI. *Possitne Pontifex removere aut suspendere Concilium, non communicatio hujusmodi Decreto Principibus, ac præsertim Cæsari.*

VII. *An expediat ut Principes interponant se, quò agantur in Concilio res magis necessariæ & conducibiles.*

VIII. *Insit ne Principum Oratoribus facultas exponendi per seipsos Concilio Dominorum suorum mandata.*

IX. *Num ratio sit ineunda, quò Patres liberi sint respectu tum Romani Pontificis, tum suorum Principum, in ferenda sententia in Concilio.*

X. *An excogitanda sit ratio, ne causâ numeri fraus ulla, aut violentia, aut à veritate detorsio committatur.*

XI. *An agendæ sint in Concilio res sive ad Fidem, sive ad emendationem spectantes, quæ à peritis antea non fuerint expensæ.*

XII. *Num congruens videatur, ut Cæsar Concilio intersit.*

His duodecim veris articulis quinque falsò adjecti ab odio in Romam & Italiam, & à Suavi recitati hic opponuntur.

I. *Quænam sit potestas Cæsaris Sede Romanâ vacante, & extante Concilio.*

II. *Quidnam effici possit, ne summus Pontifex & Aula Romana sese interponant, præcipientes quæ in Concilio tractanda sunt, quò Patrum libertas haud impediatur.*

III. *Quod esset excogitandum remedium, ubi Præsules Italici obstinatè persisterent in præcipiendis rerum sanctionibus.*

IV. *Quæ ratio esset ineunda, ne Præsules Italici simul conspirarent, si sermo haberetur de auctoritate Romani Pontificis.*

V. *Quâ ratione amoveri posset industria acquirendi suffragia, quò mansionis articulus decerneretur.*

Non solùm in falso depingendo, sed in vero exponendo studet Suavis veritatem obtegere. Exemplo sit. In eo articulo, ubi sermo est de ratione excogitanda, quò sententiæ liberæ sint, *& à summo Pontifice & à Principibus*, hanc postremam voculam ille præterit, quò tota opinio & integrum odium lesæ libertatis in Pontificem recidat; veritus, ne si ea accusatio legeretur tamquam communis laicis Principibus, ex judicio prudentum collatis ex adverso inter se actionibus, rationibusque singulorum, ille unicus absolveretur quem solum damnatum cupiebat. Homini autem, qui non studio ducitur, sed turbo animi motu, mos est accusare non operum effectores ex operum odio, sed opera ex odio effectorum.

CAPUT V.

Legatorum cogitata de recitatis articulis à Cæsare propositis. Agitata Oenipenti à Lotharingo. Ejus regressus. Propitia spes ab eo Legatis facta de Cæsaris animo; ac de eventu.

1. Articuli, quos adduximus, suspicionem incussere Legatis, velle Cæsarem admovere manum ad ea quæ non sunt Cæsaris, sed Dei. Idcircò Seripandus Pontificem cohortatus est ad fortiter resistendum, scribendumque Cæsari diploma, simile diplomati quod Paulus III. scripserat Carolo V. anno 1544. contra Spirense Decretum, sicuti fusè retulimus; & illi dictando suam penè operam offerebat. Sed Ferdinandi animus, omnino mansuetus ac pius, parum rationi consentaneum metum hunc ostendebat; & Delfinus illius probè conscius studebat non temere Legatos securos facere. Plurima tamen suspicio invaserat ministros Pontificios Oeniponti de iis quæ agitanda essent à Germanis simul & Gallis super jam allatis articulis: quamquam spectatis iis, quæ ibi ac Tridenti elici potuerant ex illis Gallis, qui lingua magis lubrica (*a*) esse solebant, & iis quæ Lotharingus ipse data fide affirmavit, nec ipse, nec ipsius Galli ad hanc trutinam vocati sunt, nec ulla de re interrogati; tantummodò, cùm ostenderet Cæsar die quodam Gallicis Theologis coram Rege bibliothecam, quam illic habebat, eos familiariter percontatus est, Dignumne concessione usum Calicis arbitrarentur. Quod ipsi liberè negarunt. Et Cæsar, conversò ad Maximilianum ore, iisdem protulit illum Psalmi versiculum: *Quanto tempore proximus fui generationi huic, & dixi, Semper hi errant corde:* significans impetum suarum petitionum non ab interiori propensione, sed ab exteriori impulsu profectum fuisse.

(a) *Apparet ex literis scriptisque Vicecomiti ad Borrom. 1. Martii 1563.*

2. Voluit Cæsar, ut eò Lunensis veniret, ageretque cum Lotharingo, quò ratio aliqua reperiretur, quâ liceret illi honorificè interesse Concilio. Quod ab ipsis Gallis non minùs quàm à Pontifice cupiebatur, tametsi spe contrariâ permotis: illi enim existimabant, eumdem, qui contendebat in ordine sedendi, concordaturum cum ipsis in ordine procedendi; cùm recentia mandata Lunensis accepisset à Rege, conjunctim procedendi non modò cum Cæsarianis, sed etiam cum Gallis in emendatione curanda, ac præsertim plurimum tribuendi Lotharingi Cardinalis auctoritati; in quo proinde cùm conjungeretur studium causæ Gallicanæ cum cupiditate honoris peculiaris, post agitata cum Lunensi consilia, per expeditum tabellarium de iis literas in Galliam misit.

3. Tridentum rediit Cardinalis 27. Februarii (*b*) Et quoniam de iis, quorum multi homines curiosi, multi conscii sunt, cito se prodit notitia, confestim cœpit evanescere metus effectorum, quæ ex propinqua illa conjunctione (*c*) grandium stellarum expectabantur, cùm audiretur, Cæsarem prorsus alienum à turbulentis consiliis, & à conquirenda per novum dissidium pace Christiani generis, se intra pietatis suæ fines continuisse, pollicitum, ubi opportunum Lotharingo visum esset, se aditurum Concilium, flexisque genibus rogaturum Patres, ut Christianæ Reipublicæ miserererentur, ejusque innumeris calamitatibus opem ferrent.

(b) *Diarium.*

(c) *Literæ Mutinenses ad Moronum 27. & 28. Febr. 1563.*

4. Sed

4. Sed horum omnium lux clarior emicuit ex primo Lotharingi colloquio cum Legatis. Comperit ille gravi oppressum morbo Mantuanum; cui morbo, jam anteà parato ab annis, immensisque tum corporis tum animi laboribus, ultimam inclinationem adjecerat improvisus (*d*) Aquilo, qui illum in campestri loco diminutis inopportunè vestibus deprehendit, pro quodam divitum quasi fato, ut defectu aut alimenti aut vestimenti sæpè moriantur. Extemplò eum invisit Lotharingus. Alter verò, ex ægrotantium more, qui levamentum conquirentes, quidquid novi sibi objiciatur, in eo se relevari falsò putant, mirificum præ se tulit animi solatium. Ofius quoque ægrotabat; sed ita leviter, ut negotium admitteret. Quare in ejus domo Lotharingus coram ipso, ac duobus collegis benevolentibus (*e*) retulit quæ ipse transegerat; nec præteriit consuetam sibi rationem exprimendi res peractas eâ formâ, in qua operæ suæ promerita relucerent. Narravit, statim ac Oenipontem ipse pervenit, ipsius invisendi gratia Nuntium advenisse, qui significavit, in Cæsare non ampliùs repertum iri veterem voluntatem Concilio propitiam: eam verò in illo mutationem cœpisse ex aliquo tempore, ob animi molestiam & Tridenti & Romæ sibi illatam; ac proinde ipsum rogavit ad ea præstanda officia, quæ Cardinali & hujusmodi Cardinali digna erant, & quæ ob ipsius conditiones ingentem utilitatem causæ publicæ ac Pontificiaffere poterant. Responsum à se fuisse, Numquam se commissurum, ut in se desideraretur quidquid Purpura, & gratus erga Pontificem animus postulassent: idque à se posteà expletum in eo negotio coram se prorupisse Cæsarem in acerbas querelas, quòd nulla de se fuisset habita in Concilio ratio suprà quam de quovis privato haberetur; cùm Præsides in volumine à se misso multa comperissent, fassi ea digna esse quæ proponerentur: illos tamen tot mensium spatio numquam ad id deveniisse, spreta dignitate ejusmodi Principis, à quo illa profecta erant & ipsius Oratorem, qui officia tam ferventia, tam multiplicata interposuerant. Prætereà, Legatos præcisè recusasse, alia in eodem volumine contenta proponere, causatos, indecorum Cæsari futurum, si ipsius nomine exponerentur suffragio rerum mutationes, quas vix ausi fuissent hæretici postulare. Quod Cæsar sibi offensioni duxerat, quasi arbitrarentur Legati, ab ipso ea peti, quòd suæ fidei, suisque votis illa consonarent, non autem merè quò suis populis satisfaceret, quibus deprecatio Cæsaris denegenda non erat: aliis denique ex rebus illic propositis audientiam negari à Legatis, quippe argumentis ad Pontificem auctoritatem spectantibus. Hîc verò Cæsarem non mediocriter inflammatum pronuntiasse, nondum quidquam alicujus momenti in eo conventu peractum fuisse; Romanum verò Pontificem decipi aut à concilio Tridentino, aut ab altero concilio suo, quod Romæ habebatur, cùm vitiosa ambiguitas committeretur cum ingenti detrimento, in confundendis abusibus eum Apostolicæ Sedis auctoritate.

(d) *Literæ Fuscararii ad Moronum 25. Febr. 1563.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum 1. Martii. 1563.*

Hæc à Lotharingo relata sunt per vividam expressionem, & per speciem non aliena sensa merè narrantis, sed sua firmare studentis superiore alterius auctoritate.

5. Liberas ab omni vinculo manus habebant in ea re Legati, cùm à Pontifice accepissent (*f*) non facultatem modò proponendi cuncta postulata & Galliæ Regis, & Cæsaris, ubi alia ratione illis Principibus satisfieri non posset; sed amplam potestatem concedendi gravissimos articulos cum aulæ Romanæ detrimento. Accedebat, quòd ipsorum prudentiæ omni ex parte permittebatur denuò à Pontifice integrum negotium; cum aliqua querimonia, quòd eadem Pontifices permissione, anteà illis denuntiata, numquam illi usi fuissent, nisi postulato ejus aut assensu, aut judicio. Quoniam autem id summoperè confert ad declarandam hac in re Concilii libertatem, libet mihi ad verbum hic referre partem epistolæ quam Borromæus jussu Pontificis scripsit ad Simonettam: (*g*) *Pontifex respondet iteratis vestris responsionibus, ut videbitis, cùm alios Cardinales supra illis consulere noluisset; nam ab initio in vestro judicio cuncta reposuerat. Quare maluisset, ut à vobis ipsis id consilii fuisset susceptum, quòd magis expedire videretur, nullâ ampliùs in hoc genere molestiâ illi exhibita. Per hæc responsa videretur etiam exhausta summa postulatorum Cæsaris in rebus honestis, & magnoperè satisfieri cunctis hisce correctionis petitoribus, quibus licebit nunc pervoscere Pontificis animum, multa in his literis indulgentis, quæfortasse Cardinales ad hæc negotia destinati concessissent, si Pontifex eos audisset. Equidem censeo sanctissimum ab eo susceptum fuisse consilium, & ipsius probitate dignum & præsenti calamitoso tempori accommodatum. Cupio tamen sententiam vestram de his omnibus privatim cognoscere.*

(f) *Literæ Borromæi ad Legatos in communi 17., 21. & 25. Februari, & ad Simonettam peculiariter 20. Febr. 1563.*

(g) *20. Februarii 1563.*

Vobis quoque permittit Pontifex, ut cuncta Gallorum postulata, sicuti sunt, proponatis, ubi aliter illis satisfieri non possit, sed in eo casu videtur Pontifici idem agendum in volumine Cæsaris, ne inter utrumque discrimen ponatur, cùm de ipso major ratio habenda sit; eoque magis quòd prior ille volumen suum miserit.

Verumtamen postridie Pius (*h*) iis quæ scripta fuerant haud revocatis, addijussit literis ad Legatos: Quando Cæsar consentiebat prætermissioni quorumdam ex capitis voluminis sui, hæc verò ab ipsis rationi dissentanea putabantur, satiùs esse illa omitti.

(h) *Dicta epistola Borromæi ad Legatos 21. Febr. 1563.*

6. Præsides igitur, non quidem ob Pontificis interdictum, sed proprio ipsorum arbitratu tam multas tamque absurdas mutationes proponere recusabant, prævidentes, alias gravi offensioni hominum generi ipsa postulatione futuras, alias gravi molestiæ tam præcelsis petitoribus ob repulsam, quæ magis offendit reipsa quàm animo solùm concepta, donec spes est: ipsam speciem prompti ad eam accipiendam animi conducturam ne illa re accipiatur; alias denique gravi dissensioni Patrum judicio, cunctas simul infinitam moram, aliaque deterrima allaturas. Quamobrem post Lotharingi sermonem, Seripandus, ibi Legatorum primus, dixit, Sed non adeo mentis inopem esse, ut haberet in animo, quidquam reverentiæ atque observantiæ tam benemerito ac tam pio Cæsari debitæ præter-

mittere, ad quod tum propriâ ipsorum propensione, tum diserto mandato Pontificis impellebantur: selectos à se articulos in eo volumine, tamquam dignos ut proponerentur, partim fuisse traditos Patribus adhoc destinatis in iis quæ spectabant ad abusus in Ordinis Sacramento, partim propositum iri, perinde ac argumentorum tractatio postulasset. De prætermissis Cæsareæ dignitatis gratia, se speraſse meritum, non onus ab eo reportaturos; quandoquidem experimento compertum erat in Calicis petitione, quæ honestiorem quàm reliquæ speciem præ se gerebat, quantum offensionis Patribus incussisset, quasi hujusmodi postulata essent Fidei injuriosa. De tertio, hoc est, de iis reformandis quæ ad Pontificiam auctoritatem pertinebant, quânam umquam ratione, quâ decentiâ postulari, ut subditi Principem reformarent, adeoque assuescerent cum eo agere tamquam cum subdito, quod est Principis prærogativa? nimis esse voluptabilem, adeoque nimis etiam proclivem transitum à veneratione ad contemptum & arrogantiam: nihil magis contrarium videri quàm hoc, tum Hierarchiæ à Christo institutæ, tum omnis probi regiminis normæ. Quapropter se iterum affirmare, in hujusce modi rebus Pontificem & legislatorem & legem sibi esse debere: cum eo Cæsar ageret, nacturus in eo omnem animi propensionem, quemadmodum liquebat ex emendatione Romanæ Aulæ, jam à Pontifice inchoata, & assiduè continuata.

7. Jam verò in hoc postremo, quod maximè periculosum erat, quia maximè speciosum invidiæ populorum, adeoque maximoperè promotum ab occultis hæresis fautoribus, Lotharingus Legatorum animos mirifice recreavit, luculenter contestatus, Cæsarem velle stabilem atque integram Pontificis auctoritatem, certissimum non modò numquam mutandi Catholicam Religionem, sed numquam se subtrahendi ab obedientia Principis eam moderantis, ac præsertim Pii IV. de quo maximam optimamque opinionem habebat, quæ de quovis Pontificum concipi posset; sperans, ab eo quodcumque bonum in Ecclesia desperandum non esse, dummodò à suis Consiliariis non induceretur in fraudem, quemadmodum Cæsari certò videbatur anteà contigisse. Et quantum aliunde (*i*) conjicio, potissimam culpam Ferdinandus tribuebat consiliis duorum insignium Purpuratorum, Moroni & Cicalæ: pro eo quod fieri solet, ut duriora ac molestiora Principum facinora illis ministris adscribantur, qui eorum fiduciam amplius possident, & flagrantius in ipsos studium præ se ferunt.

(i) *Scriptum Vicecomitis ad Borrom. 3. Martii 1563.*

8. Gradum fecit Lotharingus ad ea quæ Cæsar disseruerat adversus repugnantiam prius adhibitam, tum ne jurisdictio & obligatio Episcoporum tamquam juris Divini declararetur, tum ne tolleretur particula, *Proponentibus Legatis*. De utroque responsum est: & cùm de priore sibi satisfactum ostenderet, de altero dixit (& eventus præsagium comprobavit) haberent pro certo Legati, ardentiorem, magisque inexorabilem in eo Philippum Regem esse quàm Ferdinandum, propterea quòd Synodus carebat libertate; & ubi Principes obstrictam sibi linguam illic haberent, ignorabant ad quodnam opus Oratores eò mitterentur. Tum Seripandus: Existimare se rem illam optimè callere, & cupere de ipsa opportunius colloqui cum Lotharingo, eique palam facere, per illa verba illæsam libertatem relinqui, quò ipse postmodum eâ quâ pollebat auctoritate & eloquentiâ, eamdem veritatem Hispanorum, & cujusvis etiam animis imprimeret; quod etiam à se cupi vehementer Lotharingus ostendit, finem hic fecit, commendans Legatis negotii celeritatem, cui maximè proclives eos comperit, & affirmans, illius universi congressus velle se certiorem Plum reddere. Ex quo eo certius arguebatur, studere Lotharingum se de Pontifice benemeritum, non ab illo aversum ostendere. Etenim ubi cum superioribus agitur, unicuique curæ est, benefacta in lucem evocare verbis, malefacta occultare silentio.

CAPUT VI.

Ducis Mantuani accessus Tridentum, dum pergit ad Cæsarem. Defunctus ibi Cardinalis ejus patruus, Ipsius conditiones, & res ab eo gestæ, paucis expositæ. Communis mœstitia. Petitiones Legatorum ad alium collegam obtinendum. Industriæ Cæsarianorum Gallorumque, quò electio in Lotharingum caderet. A Pontifice Morouus & Navagerus electi. Reversio Gualterii Tridentum. Cædes Guisii Ducis, ibidem cognita.

1. PRopinquitas Cæsaris Oeniponti commorantis ad celebranda ibi Comitia, (*a*) Mantuanum Ducem illius generum exciverat ad ipsum consultandum; ejusdemque rei gratiâ, sed lentiori ac muliebri gressu, virum subsequebatur conjux Eleonora. Ex hujus itineris opportunitate Tridentum pervenerat Mantuæ Dux, paucis post Lotharingi reditum horis: cumque oppressum morbo patruum offendisset, ab amore atque officio coactus est illic subsistere, donec intra triduum, hoc est, postridie Kalendas Martias vesperi adfuit tristi spectaculo patrui decedentis. Mortis culpa in medicos rejecta est, qui vero illius morbo non comperto idonea ipsi remedia non admoverant. Verùm ut in multis disciplinis artificis vitium in artem transfertur, ita frequenter in hac artis vitium imputatur artifici.

(a) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 1. & 4. Mart. & Legat. ad eumdem 3. & 4. Martii, & Diarium 2. Martii & literæ Fuscavarii ad Moronum 25. & 28. Febr. & 4. Martii, & Acta Paleotti.*

2. Vivere desiit ætatis anno quinquagesimo octavo, (*b*) ex quibus triginta Purpurâ exornarat. Sublimi fuit ingenio, natalibus pari, tolerantia studii natalibus haud consentanea. In eo conspiravit splendor Principis cum exemplo Ecclesiastici, & æstimatio prudentiæ politicæ cum reverentia Christianæ pietatis. Illustris superfuit, in laudibus duorum præsertim eruditissimorum Cardinalium Bembi & Sadoleti. Duo summa inter Reges capita, sibi invicem æmula, votis concordibus Christianæ Reipublicæ Patrem ipsum volebant: qui illum excusit, non defectum, sed excessum dotium ipsi objectavit; fuitque unica illius nota ne ascenderet, ipsius excelsitas: lucem tamen illi etiam affudit Pontificatus haud obtentus, nec tantam quia ipsum meruit, quantam quia non cupiit, aut saltem ita temperatè in sinu, ut nihil illius cupiditatis in opere transluceret. Præsens interfuit Concilio invitus, & obtemperandi gratia, & in eo pariter obtemperandi gratia perseveravit; sed tam accurata solertia, ut palàm fecerit, non esse violentum virtuti quod molestum est, ubi honestum sit. Ibi inter tam varia hominum ingenia ac studia nemo primas illi laudes

des non deferebat; adeoque cùm ab ipso sua secessio agitaretur, conventus universus commotus est, cuncti Principes Christiani Orbis illi obstiterunt, Cæsar se ad preces, & Pontifex ad jussa deveniens se fortasse magis inclinavit. Paulò anteà quàm moreretur, ex desiderio impendendi postremos annos in Episcopi curas, petiit ut sibi liceret unà cum onere Purpuræ decus deponere. Et tamen evitare non potuit ambitiosi calumniam, (*c*) quasi splendidi vitii, & summis viris communis, quin visus fuisset ad altiorem gradum aspirare, atque hujusce rei gratia blandius agere cum Patribus, quippe quos propè esse censebat ut futuri Pontificis electores evaderent. Sed quicumque animo recolebat quantum prodesset Ecclesiæ & intra Concilium placidissimo administrationis alacritas, & extra integerrimæ libertatis existimatio, agnoscebat in Præside majorem virtutis laudem, dum quò publicæ causæ serviret, seipsum exponebat notæ ambitionis privatæ. Eam exercuit charitatem in suo grege pascendo, etiam quo ipse diem obiit, difficultate cibaria plurimum laborante, distribuendum Mantuæ curaverit in dies singulos mille pauperibus quantum farinæ iis alendis sufficeret: quin non intra solam Mantuam restricta charitate, sed per universam Insubriam diffusa, compertum est subducta ratione, tribus postremis annis sterilitate miseris, immensam & æstimabilem pecuniæ vim ab eo in pauperes erogatum fuisse. Vitæ tum pietati tum liberalitati respondit mors. Mentis vigorem retinuit, donec spiritum traxit, eumque integrum per actus egregiæ pietatis exercuit. Sed quoniam tunc deterrima morbi conditio est, cùm tollitur morbi sensus, dum reliqui de ipsius vita spem omnem amiserant, (*d*) ille ne suspicionem quidem suæ mortis habebat; famuli vero, amici & consanguinei, quadam reverentia & amore, qui benevolentia non est, ipsum commonere non audebant. Id præstitit Camillus Olivus, qui quadraginta jam annos in ejus familia duxerat, cui grates egit herus affectu pari momentis virtuti, & beneficii raritati. Postrema Sacramenta (*e*) illi administravit Didacus Lainius, Generalis Præpositus Societatis Jesu, anteà regressus Mantua, illuc missus ut per brevem excursionem hominum pietatem excoleret, & sui Ordinis collegium ibi conderet: de quo ipsius codicillus repertus est. Ejusdem testamentum, in quo non nisi characteres aut amicitiæ, aut charitatis, aut grati animi visebantur, (*f*) laudibus evectum fuit; potissimum ob eam popularem virtutem, quæ plausum communem sibi conciliat in Principum obitu, hoc est, ob remunerationem impensam famulis, cum ille sibi abjectioni non duxerit nominatim abjectissimos etiam famulos remunerari.

(b) *Vide Ciaconum anno 1527. cum append. Vigellii & Victorelli & auctores ab ipsis citatos, & conclave electionis Pii IV.*

(c) *Narratio jam dicta Oratoris Veneti.*

(d) *Narratio Concilii Nicolai de Ponte, Oratoris Veneti.*

(e) *Appendices ad Ciaconum, & Sacchomus Mitio lib. 7.*

(f) *Præter acta Paleotti duæ literæ Jadrensis 3. & 4. Martii 1563.*

3. Justa funebria Tridenti celebrata illi sunt ab universo Conventu, (*g*) dein alia Mantuæ à Duce fratris filio, qui mutatis itineris sui cursu & officiis, regredi uxorem jussit, & ipse Mantuam reversus est ad honorandum patrui corpus, quod multi nobiles Præsules comitati sunt, Cardinalis studiosi, & grati frigidis etiam illis reliquiis quæ in terris supererant. Sed funus honorificentissimum, quod nec sanguinis nec gradus excellentiâ obtinetur, celebratum illi fuit à luctu publico, quo singulorum ora squallentia cernebantur. Et certè non amplificatio, sed historia est, (*h*) per eos dies Tridenti non nisi suspiria ac singultus audiri, perinde ac si communis Christianæ gentis spes in eo viro fuisset extincta. Legati præcipuè (*i*) eo ictu attoniti hæserunt; & Seripandus, prorsus alienus ab ea ambitione, quæ optabiles depingit hominibus primas partes, & inter eos maximè qui primarii sunt, sollicitè scripsit ad Pontificem, ut dignaretur sufficere Legato vitâ functo alterum, ita in Collegio veteranum, ut sibi superior esset in Concilio.

(g) *Diarium 3. Martii.*

(h) *Præsertim literæ Fuscavarii ad Moronum 4. Martii 1563.*

(i) *Literæ legatorum ad Borrom. 8. Martii, & responsi Borromæi ad Seripandum 10. Martii 1563.*

4. Cæsariani hujusce futuræ electionis necessitatem conspicati, confestim in Lotharingum oculos converterunt. Differebant: (*k*) Si ea legatio illi committeretur, satisfactum iri cunctis Principibus & nationibus, ipsi quippe concorditer fidentibus, adeoque certam inde spem affulgere prosperi gloriosique exitus Concilio. Idcirco per expeditum tabellarium cohortati sunt Cæsarem, ut ad id Pontificem suis petitionibus stimularet, in quas aliorum Oratores facilè concurrissent: & in animum inducebant, Pium, ubi in ea re postulanda summos Principes conjunctos esse cerneret, putaturum fuisse utile consentire, aut inhonestum recusare: nec hujusmodi industriæ erat omnino inscius Lotharingus. Sed longe alia Pontifici mens erat. Prævidebat ipse hinc tam validos precatores, hinc intelligebat, id in rem esse non posse: quamquam tres maximi Principes multa concordes peterent, in aliis tamen petitionibus inter se admodum discrepare; proinde minimè oportere, ut primus Præses motorque Concilii ullius nationis proprius esset. Innotescere, quantum Calicis concessio, aliæque derogationes variis Ecclesiasticis legibus, promovebantur a Lotharingo, & à Galliæ Rege, simulque quantum ab iisdem Hispaniæ Rex abhorrebat. Præterquam quòd cùm Gallica natio contrariam se profiteretur iis prærogativæ titulis, quos Florentina Synodus Romano Pontifici licebat absque detrimento clavium, quas illi sanctus Petrus custodiendas commiserat, delegare primaria, quin sua munera, in Concilio homini illic destinato tamquam duci eorumdem Gallorum, & qui sensus ostenderat ab illis in eo minimè dissidentes? Quapropter ipsi Lotharingo grave fortassis accidisset, se in necessitatem adduci, ut vel esset infidelis Pontifici, cujus minister evaderet; vel videretur infidelis Regi, cujus minister advenerat. Ea temperata consilia, quæ forsitan satis fuissent boni Præsulis officio, satis non esse vinculo fidelis Legati. Quocircà gnarus Pontifex, magis honorificam, adeoque minus in jurioſam repulsam haberi, cùm quis prævertitur, atque ita oppositio facto petitionem præpedit; ut primùm Mantuani mortem accepit, novos Concilii Legatos constituit (*l*) Moronum & Navagerum,

gerum, de quibus sæpius lectorem edocui. Ratio cur tunc hosce duos elegerit, fuit, quoniam cùm inter antiquos Legatos duo præclari Theologi numerarentur, Seripandus & Osius, & unus Canonum egregie peritus, Simonetta; opus erat in recentibus plus prudentiæ & experientiæ civilis, quàm scientiæ: & priores ambæ dotes non sine aliquo scientiæ lumine mirificè par illud Præsidum decorabant, magisque in Ecclesiasticis negotiis Moronum, qui propterea Synodi legationi destinatus fuit jam tum cùm ab initio denuntiata ea est Tridenti, sed incassum, *(m)* uti memoravimus, à Paulo III. Quare accedente illi pariter intimâ cum Pio conjunctione, ob communem utrique patriam, ob veterem familiaritatem, ob reciproca beneficia, opportune contingebat, ut ipse quoque ex Purpuræ antiquitate primas magistratus partes obiret.

(k) *Apparet ex scripto Vicecomitis ad Borrom. 8. Martii 1563.*

(l) *Acta Consistorialia 7. Martii 1563.*

(m) *Vide lib. 6. cap. 1.*

5. Tametsi studeret Pontifex Præsidum delectum adeò accelerare, *(n)* ut ab eo cuncta studia pro Lotharingo adhibita præoccuparentur, adeoque proximo manè post allatum Tridento nuntium coëuntibus Purpuratis ad sacellum Pontificium, & de cœtu destinato pro consuetudine non præmonitis, adierit Pontifex conclave, quò illi convenerant, novosque Præsides promulgarit; ipsi tamen id parum profuit. Etenim rem subodoratus Burdesius Cardinalis, eodem manè, antequam id ageretur, Pontificem accessit, eique ob oculos posuit momenta rationum, suadentium munus illud in Lotharingo esse collocandum, spectata ejus auctoritate, doctrinâ, pietate, prudentiâ, peritiâ, & gratiâ apud omnes Principes, nationesque Christianas. Et tanto majori animi conatu eas rationes animavit, quanto magis opus erat, ut ille palàm faceret, persuadere se velle. Siquidem cùm alias statuisset Pius, eam Legationem ipsi committere, suspicari licebat, aut ob invidiam, parum illi optabilem reddi electionem alterius ex Gallica natione. Respondit Pontifex: Cùm Lotharingus tamquam unius partis antesignanus advenisset, haud oportere præfecturam illi tradere, quæ & affectionem & opinionem animi nulli partium addicti postulabat.

(n) *Literæ Insulani ad Regem 7. Martii 1563.*

Pridie quàm hæc electio haberetur, (o) Osius accepit literas, quantum animadverto à Borromæo, quibus certior fiebat, hæresim aliquam per ipsius Diœcesim propagari; & per Vicecomitem Pontifici proposuit, ut Tridentina legatio ipsi mutaretur in Polonicam, in quo regno magis ille profuisset Ecclesiæ quàm in Concilio. Verùm non nisi tertio post obitum Mantuani die id Osius significavit, & repulsam accepit eo nomine, *(p)* quòd ipsius præsentia Tridenti opus erat. Nec illa significatio Romam pervenit eo tempore, quò re ipsa influeret in electionem novorum Præsidum, sicuti Suavis comminiscitur, adjecto graviore mendacio, nimirum, Simonettam cupidum ad clavum sedere, positâ Osii imbecillitate, quamvis in superiori gradu, conatum fuisse dehortari Pontificem ab omni mutatione in Concilio, tamquam periculosa: cùm liqueat contrarium ex literis utrique communibus, ad Borromæum *(q)* datis, quo tempore plurimus erat metus de morte Seripandi, propter morbi gravitatem, de quo infra; quibus rescripsit Borromæus, *(r)* A Pontifice, non quòd urgeret necessitas, sed quò fervidis ipsorum petitionibus satisfieret, suffectos fuisse duos Legatos Mantuano demortuo, & Altempsio inde profecto. Præterea in ejusdem *(s)* responso ad peculiarem quamdam epistolam à Simonetta scriptam 10. Martii, adeoque post mortem Legati, & antequam innotesceret nova electio Romæ habita die septimo, illi significavit, valdè dolere Pontificem, quod per eam epistolam accepisset, ipsum capite graviter laborare; tamen hortari, ut alacri esset animo, & opus prosequeretur. Hinc animadvertant lectores, quàm longè tunc abesset Simonetta ab eo studio persuadendi Pontifici, ut absque Legatorum subrogatione ipsius humeris integrum quasi onus relinqueret.

(o) *Literæ Vicecomitis 6. Martii 1563.*

(p) *Literæ Borrom. ad Simonettam 13. Apr. 1563.*

(q) *3. Martii 1563.*

(r) *Literæ Borromæi ad Legatos 10. Martii 1563.*

(s) *Literæ Borromæi ad Simonettam 17. Martii 1563.*

7. Antequam hæc accidirent, Pontifex Gualterium tandem remiserat, præmissis ejus profectioni *(t)* per cursorem animadversionibus, quas ipse, sicuti diximus, Gallorum postulatis adnotarat, quò liceret Legatis eas proponentibus satisfacere celeritati quam Oratores cupiebant, sed repositò integro negotio in ipsorum Præsidum judicio, suâque mente declarata, quòd ipse consilium daret, non præscriberet: quam declarationem idem posteà confirmavit, cùm illi quædam à se expensa super illis notationibus rescripsere, & ipse sententiam suam iterum explicavit, Breviter, cunctis literis à Pontifice ad Legatos datis de hujusmodi argumentis affirmabatur, aut rem in ipsis reponi, aut queri Pontificem quod eâ facultate. Præsides non uterentur. Præsertim verò in obitu Mantuani rescribens Borromæus *(u)* ad peculiarem quamdam Seripandi epistolam, acriter expressit gravem Pontificis molestiam, quòd ipsius jussa ad singula quæque peterentur; detrimentum, quod ex eo inferebatur propter cunctationem, turbarum omnium causam; & immensum in se desiderium, ut in posterum pro ipsorum prudentia res peragerent.

(t) *In literis Borrom. ad Legatos 17. 21. & 25. Febr. 1563.*

(u) *20. Martii 1563.*

8. Hanc ipsam Pontificis mentem exposuit Viterbiensis Episcopus de mansionis Decreto (x) Unde Legati, qui maluissent in eo securitatem executorum, quam auctoritatem arbitrorum, tristati sunt. Pervenit ille Tridentum quinto Martii, (y) & animo turbato Lotharingum offendit. Pridie siquidem Oratores Veneti funestum nuntium illi detulerant, (z) acceptum literis Oratoris Veneti apud Sabaudum. Is erat, Ducem Guisium, Cardinalis fratrem, & familiæ columen, fraude malâ vulneratum à tergo fuisse propè Aurelianum, cum vitæ discrimine. Ea res adeò perculit Lotharingum, ut quamvis interesset corpore cœtibus Theologorum, aliisque functionibus, videbatur tamen magnâ animi sui parte invitus alibi degere: neque obtentum constantiæ velamen satis erat, quin in ipsius vultu legeretur animi suspensio atque commotio. Mox paucas post horas vulgata fuit ab iisdem

iisdem Venetis, ex literis quæ supervenerant, etiam mors Guisii Ducis, post septimum ex inflicto volnere diem. Sed curatum est, ut hæc posterior fama removeretur ab auribus Lotharingi, ne dolore forsitan imaginario cruciaretur, quando rei confirmatio aliunde non habebatur. Verumtamen pro consuetudine famæ publicæ, quæ mille sibi aditus undique molitur, prohiberi non potuit, quò minùs aliquis etiam mortis susurrus ad illum irrepserit. In scriptis narrationibus hujus eventus, perinde ac etiam universè rerum omnium, magnoperè varians minutiores rerum conditiones, quippe quæ parum arrectis auribus, parum intentâ memoriâ, parum cauto calamo excipiuntur: quare si cui liberet interdum mihi notam inurere, allatis testimoniis adversantibus narrationi meæ, illa priùs libret testimoniis à me productis in margine, & animavertet, me multis jam lustratis, ea in singulis argumentis secutum, quæ auctoritate præstarent.

(x) *Literæ Legatorum ad Borrom. 8. Martii 1563.*

(y) *Epist. Legat.*

(z) *Ex literis Legatorum ad Borrom. 8. Mart. & duæ Gualterii 8. & 9. & Diarium 10. Martii 1563.*

9. Lotharingus itaque in ea animi ægrimonia, ad prima Gualterii colloquia respondit verbis tam mutilis, (a) tam nauseantibus, ut parum sibi ille acceptus esse videretur: quo posteà sedatiori cogitatione animadverso, per hominem missum rem excusavit. Gualterius verò se abstinuit id temporis à sermonibus de quovis alio argumento, quod non esset ad oblectandum idoneum, & ad avertendum Cardinalis animum à curis molestis; tantumque dumtaxat aspergebat de publicis negotiis, quantum varietati conferret maximè opportunæ, ne mens defixa persistat. (b) Sed paulò post per missum tabellarium res certò constitit: in quo præsentiorem animum Lotharingus præ se tulit, quàm in dubio, seu quòd ipsa dubitatio animum vulneri paraverat, doloremque magna ex parte per metum efflaverat; seu quòd unusquisque libenter boni possessi amorem retinet, dum spem retinet illius conservandi: sed ab ea spe destitutus, amorem quantum potest destituit, solumque à fortitudine levamen & honorem quærit. Quapropter ex infausto nuntio rei certus, in genua provolutus, & ad Deum conversus dixit: *Domine fontem fratrem in vita reliquisti, & in fontem abstulisti.* Non destitit Gualterius eum certum reddere, Pontificem suam omnem auctoritatem adhibiturum ad benemeritam ipsius familiam sustinendam: nec minus id præstitit honorificis argumentis Regina, (c) collocatis in juvene Duco, de mortui filio, cunctis parentis magistratibus, datisque sollicitè mandatis, ut Cardinalis vita cautè custodiretur. (d) Cædes enim Guisii Castilionensibus tribuebatur, ac præcipuè illius familiæ Cardinali jam Hugonotto; qui ut solemniter Purpurâ privaretur, Lotharingus & anteà & tunc in eo casu ardenter institerat, sed tamquam studii, non inimicitiæ causa. At verò Pontifex se continuerat, ut pateret ostium reo, quà se honestè retraheret, ne ferretur in præceps. Et sanè interfector, qui privatus Hugonottus erat, in judicii quæstione affirmavit, rem à se peractam ex mandato Gasparis Castilionensis Dynastæ, qui supremus erat rei maritimæ Præfectus, & Cardinalis frater: & quamvis adductus iterum in quæstionem posteà variaret, hæc suspicio influxit in illos cruentos eventus, in quibus fortius bellum gessit in Gasparem Dux mortuus, quàm gesserat vivus. Itaque inter hujusmodi tunc suspiciones timendum erat, ne iidem Castilionenses, quo tam validos hostes suæ sectæ delerent, suamque familiam ab æmulis tam potentibus liberarent, insidias quoque molirentur vitæ Cardinalis, non minus ipsis formidabilis in toga, quam anteà ejus frater in armis. Sed is Gualterio dixit: Nullâ id humanâ custodiâ tutò caveri posse; adeoque vivendum non esse in sollicitudine nimiâ vivendi, sed vitæ curam permittendam Deo, in eam dominanti. Ideirco à privato periculo ad publicum totius Galliæ in colloquio progressus est: & post multa convenit inter eos, præcipuum rerum cardinem in Rege Catholico statuendum esse, atque ab eo petendum, ut ipse declararet, velle se quasi tutoris munus exercere erga uxoris fratrem, pupillum, ac destitutum. Contrà verò nonnulli, qui sibi persuadere non possunt aliam in regnantibus normam, nisi callidam rationem regnandi, disseminabant, ipsum Britannicæ Reginæ persuasurum, ut antiquam possessionem Caletorum repeteret, ab interfecto Guisio Gallis recuperatam; simulque cohortaturum regios consiliarios ad cessionem, prætentâ specie, id utiliter impensum iri, quò Rex ætate tam imbecillâ, & inter intestinos tumultus, exteriorem pacem mercaretur.

(a) *Ex scripto Vicecomitis ad Borrom. 8. Martii 1563.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum 9. Martii, & Legatorum 11. Martii 1563.*

(c) *Lit. Gualt. ad Borromæum 13. Martii 1563.*

(d) *Lit. Gualt. 9. & 13. Martii 1563.*

Verùm sicuti compertum fuit, neque nationis suæ discrimine, neque familiæ suæ luctu à cura dignitatis suæ amotus est Lotharingus: sive id accidat quòd nihil extra nos vim habeat nostri animi à nobis distrahendi, sive quod in summis doloribus cupiditas ad voluptatem quasi ad medicidam inflammatur.

CAPUT VII.

Legationis cupiditas in Lotharingo. Querimonia, quod ea sibi non offerretur. Agitata à Legatis cum ipso & cum Cæsaris Oratoribus de mansionis decreto. Morbus & obitus Seripandi. Brevis commemoratio eorum quæ laudabiliter ille gessit.

1. Antequam nuntii de duobus additis Legatis perveniissent, actum fuerat Tridenti de hac futura electione, (a) quâ cùm unicus eligendus putaretur, alii Moronum, alii Cicalam prædicebant, Adversus Moronum multa Lotharingus Gualterio retulerat, à Cæsare vituperata: de Cicala sinistram in se opinionem ostendebat, quippe haustam ex narrationibus quorumdam Præsulum ob vulgatam famam, de qua suprà diximus, quod Romæ illius operâ meliora consilia desererentur. Sed Gualterius prudenti solertiâ studuerat illum abducere ab ea persuasione, quò utravis tandem haberetur electio, adversum Lotharingi animum non offenderet. Cetera suæ hic hærebat sententiæ, oportere ut Pontifex Tridentum appropinquaret, Bononiam se conferens, (b) præsertim cùm ad primi Legati mortem accessisset per eos dies gravissima secundi ægrotatio. Etenim, ajebat, frustrà sperari succession prosperum, & alicujus momenti, de duobus Legatis qui supererant. Verùm ejusmodi exceptiones, in Præsides benè valentes ab ipso jactatæ,

ctatæ, & in eos Cardinales, qui facilè suffici poterant demortuo, & ægroto si moreretur, non tantum tendebat ad alios submovendos, propiusque trahendum Pontificem, quantum ad seipsum promovendum, qui sive cupiditate gloriæ sibi comparandæ, sive studio Christianæ Reipublicæ opitulandi, avidissimè illius navigii gubernaculum appetebat. Et quoniam ad id opus erat, ut in Pontifice abstergeretur suspicio de Principibus Lotharingo conjunctis, & de ipso Lotharingo, ad utrumque sua cuncta argumenta convertebat.

(a) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 8. Martii.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum 9. Martii 1563.*

2. Quod spectabat ad Principes: ipse cum suis maximè intimis optimum animum testabatur in Cæsare; à quo, audiente se hæc verba fuisse prolata, narravit Gualterio Archiepiscopus Senonensis: Si Pontifex unum sibi oculum eruisset, illum à se benignè altero inspectum iri. Quod verò ad se spectabat, operosius rem urgebat, utpote voto suo maximè conducibilem. Et certè sive hoc accideret ex egregia fortitudine, sive ex summa religione; sive quia, sicuti Gualterius scripsit, (*c*) mœstitia in animo Galli non diutius quàm unicâ nocte hospitium habet; sive quia vehemens animi affectio superveniens priorem extinguit, tantam alacritatem ille præferebat, quanta in rebus agendis numquam ante recens infortunium visa fuerat. Cumque animum Synodi negotiis omnino intentum præ se gereret, significavit Gualterio, (*d*) in rem non esse Pontificis, consilium consticuendi per se leges tam severas; tamque assiduas Aulæ correctiones multò minùs à Principibus expeti. Nec fortassis existimaret Pontifex id opportunum, quasi libertatem sibi relinqueret angustias pro suo arbitratu posteà relaxandi: semel enim ab eo sanctis austeris illis legibus, decreta singulis in regnis constituturum iri consonantia, speciosо titulo, quòd ea cum legibus Pontificiis conformarentur; nec posteà earum abrogationem permissum iri: opportunius fore, si mitior emendatio auctoritate Concilii stabiliretur, cui omnes acquiescerent. Idem Vicecomiti insinuaverat; adjeceratque, (*e*) nihil verendum esse Pontifici, ne per eam ipsius potestas coarctaretur; quippe quòd nullus Principum sibi persuadebat, nefas esse Pontifici sanctiones illas relaxare, cùm ipse id expedire arbitraretur. Sed de hoc ipso variè differebat per consuetam illi varietatem & in affectionibus (*f*) & in dictis.

(c) *Ad Borrom. 15. Mart. 1563.*

(d) *Literæ proximè citatæ.*

(e) *Scriptum Vicecomitis, signatum 8. Martii 1563.*

(f) *Ex plurimis Gualterii literis.*

3. Ita conabatur Lotharingus ejusmodi sensus ostentare, quibus Pio spem faceret, gratos sibi fructus eum decerpturum ex præfectura, ad quam Cardinalis aspirabat. Cùm autem id quod maximè reluctabatur Ipsius voto, esset Pontificis suspicio, per eos dies conqueri non cessabat, quòd nollet umquam Pius siniſtram opinionem deponere, perinde ac si Romanæ Aulæ perniciem ipse moliretur; idcircò Legatos nihil illi fidere Tridenti, nihil Pontificem ipsius Romæ administris. Iterùm verò ejus adventum Bononiam perurgebat, quasi cupidus ipsum habere spectatorem suorum operum, eorumque rectorem; tametsi posteà significaret, audire se ex literis, quæ ad ipsam è Gallia supervenerant, adventum illuc Pontificis haud acceptum futurum, quasi directum ad Synodi servitutem. Quare utis Principibus probaretur, opus esse, ut prius cum ipsis conveniret Pontifex de rebus gerendis: in quo suam ipse operam offerre tamquam singulare beneficium videbatur. Tandem Gualterio dixit, Rationem quamdam sibi suppetere absolvendi intra mensem Concilii, sed non ante viginti dies eam à se patefieri posse: simul etiam Simonettæ spem (*g*) fecerat, se suosque Gallicos Præsules ad ea deventuros, quibus Pontifici satisfieret.

(g) *Ex responso Borromæi ad Simonettam 9. Martii.*

4. Interim arbitrabatur, propitiam auram studii plaususque communis, quâ ad Synodi regimen eveheretur, sibi afflatum iri, si palàm fieret, conventum post tam acerbas altercationes in ea convenire quæ ipse excogitarat ac proposuerat. Ea propter à Legatis petiit, (*b*) ut exponeretur Patrum sententiis Decretum mansionis, eâ forma præcisè, qua illis à se traditum fuerat, omissis mutationibus se conscio posteà appositis, sicut illi statuerant: cùm autem ii se difficiles in hoc præberent, subdidit ille, aliter palàm futurum, Synodum non esse liberam. Quare Legati, ex morbo Seripandi numero animoque diminuti, ne qua perturbatio ipsis tribueretur, respondernnt, Quamvis rei propositæ ipsorum judicium repugnaret, quòd scirent complures Præsulum repugnaturos; tamen quando ille affirmabat id opus esse, ne qua species exhiberetur læsæ in Concilio libertatis, se Decretum proposituros, sed tamquam Lotharingi decretum, non tamquam suum denuntiantes; etiam tum, si quid inde absurdi oriretur, se extra culpam futuros. Hinc ille lætissimus, assensum in eo Legatorum illicò Cæsarianis aperuit. Hi verò alterius rei causa Præsides adiere; auditaque ex illis dubitatione, ne ab ea propositione dissidium excitaretur, adeoque comperta ratione, qua ad id impellebantur, affirmarunt, nihil ipsorum ac Cæsaris voluntati magis opponi, quàm argumentum quodcumque dissidiorum. Quare si quod illius periculum Legati prænoscerent, nullis conditionibus ad ipsum proponendum adducerentur: idque confestim Oratores Lotharingo retulere. (*i*) Porrò cùm Antinorus à Gualterio mitteretur ad Lotharingum, aliquid ea de re nuntiaturus, ille negotio prætermisso, uti mos est animis turbatione commotis, prosiliit in ardentem querelam: Opus fuisse, à suis famulis se doceri de Legatis, à Pontifice recens electis; Præsides verò, qui post adventum tabellarii secum in cœtu fuerant, ne uno quidem nutu ipsum fuisse dignatos. Hinc à conditionum querimoniis ad rem ipsam, quæ magis illi dolebat, expostulandam progressus est; Magnam sibi videri injuriam, quod Pontifex, cui planè compertæ erant ipsius conditiones, & Cardinalis, & Principis, & de Ecclesia benemerentis, animum non induxisset ad offerendam illi Legationem, quam sine dubio ipse recusasset, illius oblatæ honore satis contentus. Hunc esse occultum sensum illius dicti à se paulò antè prolati, Non posse ante diem vigesimum à se patefieri Pontifici excogitatam ab ipso rationem absolvendi feliciter intra mensem Concilii. Etenim cùm ipse Oeniponte regressus, apud se statuisset Mannensem Abbatem ad Pontificem mittere, rationem illam à se excogitatam illi expositurum, posteà supersedere decreverat, cum complures Præsulum Oratorumque

que legationem ipsi auspicarentur, adeoque cavendum sibi esset, ne Mannensis missio eò tenderе videretur.

(h) *Duæ Legatorum ad Borromæum 8. & 14. Martii 1563.*

(i) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 14. & 17. Martii 1563.*

5. Gualterius his ex Antinoro cognitis, confestim Lotharingum adiit, ipsum pacaturus, dixitque Putare se duas causas suasisse Pontifici, ne ipsum in eo gradu collocaret. Alteram, ne Cardinali noceret apud Reginam, quæ illum ad Synodum miserat, ut illi tamquam ipsius minister, & Gallorum ductor assisteret, non tamquam Pontificis personam agens: alteram, ne se & Apostolicam Sedem ampliori fructu privaret, quem è Cardinalis studio à se collectum iri sperabat, dum ille eam auctoritatem fiduciamque apud suos, cunctosque Transalpinos sibi conservaret, quam idem renunciatus Pontificis minister extemplò perdidisset. Sed ille his excusationibus minime acquiescebat, & querimonias prosequebatur tanto animi ardore, tantaque prolixitate sermonis, quantis uti solent cordati homines, cum offensæ acerbitatem amplificant quo sibi satisfiat, non quo animi commotionem inutiliter patefaciant. Quare in suspicionem venit Gualterius, illum secundi etiam honoris cupidum: quando electio Moroni ob antiquitatem Purpuræ ipsi spem omnem primi honoris ademerat, aspirare loco Seripandi, qui eo planè die Synodo novi luctus argumentum præbuit.

6. Febris illum invaserat in cœtu, (*k*) qui octavo Martii habebatur; statimque incessit alios metus, ipsum verò dubitatio mortis suæ. Quapropter nihil ille cunctatus, ne unam quidem horam omisit in iis præparationibus è propinquo peragendis, quas è longinquo peregerat toto religiosissimæ vitæ curriculo. Eucharistiam sumpsit non detractis vestibus, nec in lecto decumbens, sicuti quidam, de ipsius valetudine magis solliciti, ipsum cohortabantur, sed (*l*) indutus vestibus, & innixus genibus, dicens, Velle se hanc postremam veniam petere quàm maximè decenti formâ; & in ultimo digressu à Collegis, à Patribus, à familiaribus, multum teneriorіs affectus, plutimum pietatis movit. Utraque hæc animorum commotio aucta est, dum ipse alteram in iis qui aderant cohibere vellet; videns quippe complures præcipuos Præsules amicos suos complorantes, illis Apostoli verbis eos allocutus est: *Quare contristamini, quasi in vobis non sit spes?* In quam sententiam egregium Latine sermonem habuit, & ejusmodi, ut ipsius exemplaria prodierint, severiori oculorum judicio comprobata, sive quoniam tunc eloquentior homo est, cum magis ex animo loquitur, sive quoniam commoti affectus locutio instar ignis est, qui non solùm acrius urit, sed clarius lucet à natura profectus, quam ab arte depictus. Cumque susurrus nescio quis illius aures pupugisset, quosdam suspicari de sincera in eo Fide, fortasse ad proprias illius opinationes de peccato Originali, ac de Justificatione, ætate Pauli III. in Concilio ab eo prolatas, compluribus primariis Theologis ad se convocatis, recitatisque singulatim coram ipsis nostræ Fidei articulis, juravit per Deum, qui se statim judicaturus erat, illis semper se firmissimè adhæsisse assensu cujusvis dubitationis purissimo.

(k) *In Literis Legatorum ad Borromæum Histor. Concil. Trid. Pars III.*

9. *Martii usque ad 17. & in aliis Vicecomitis & Gualterii per eos dies.*

(l) *Narratio citatæ Veneti Oratoris & literæ Episcopi Tarvisini infirmo Jadrensi ad Cornelium 15. Martii 1563.*

7. Seripandi periculum proximum, post Mantuani casum, incredibile est quo dolore ac terrore Synodum oppleverit, quasi irati sibi Cœli argumentum. Atque ne hæc jactura posterior, ubi Divinæ voluntatis confiiio, non tribueretur vitio, perinde ac prior artis humanæ verteretur, illi curendo summa sollicitudine adjecit animum Simon Pasqua (*m*) Genuensis, Sarazanæ Episcopus, vir variis disciplinis eximius, sed medicinâ præcellens, adeò ut Vicecomes, (*n*) paucis antè diebus admonens Borromæum exemplo Mantuani, quantum inferat detrimenti medicorum imperitia, auctor illi fuerit, ut Romam allo prætextu Simonem acciret, quò valetudini jam malè affectæ Pontificis operam daret. Nec reticuero ad plenіorem hujusce viri notitiam, illum ante accepras insulas missum à sua Republica fuisse Oratorem ad Philippum Regem, & post exitum Concilii summo gradu, sed paucos menses cohoneſtatum. Sed quidquid diligentiæ & à Pasqua & ab aliis adhibitum est, nihil profuit, ne post alternas gravis timoris & levis spei vices die 17. Martii egregius ille vir occumberet.

(m) *Vide Ciaconum, & Vghellum in Italia sacra de Ecclesia Sarazanensi epist. 55.*

(n) *4. Martii 1563.*

8. Natales ille habuerat in urbe Neapoli ex nobili familia ante septuaginta annos, quinquaginta sex habitum Eremitarum S. Augustini gesserat, ab eo susceptum, dum illum Ordinem moderabatur Ægidius Viterbiensis, ipse quoque eruditissimus Cardinalis. Hic statim optimam juvenis indolem agnovit, & ex ea benè culta fructus decerpsit. Cùm Seripandus parem ingenio linguam obtineret, non eloquentiâ minùs excelluit, quàm scientia. A Paulo III. Ordinis Vicarius Generalis Magister. Adiit, ad agenda patriæ suæ negotia missus, Carolum Quintum, qui non ob alias preces, nisi promerіtorum ipsius, illum nominavit, & invitum adegit ad Archiepiscopatum Salernitanum. Posteà Pius IV. ejusdem capiti Purpuram imposuit, potius ad novos labores adjiciendos, quàm ad susceptos remunerandos, cum illum jusserit desudare in perducendo ad exitum Legati auctoritate Concilium illud, cujus primor diis plurimum lucis ac fulcimenti sub Paulo III. attulerat Generalis Magistri conditione. Iis quæ illæ in utroque statu ibi egerit sapientiâ, consilio, studio & exemplo, nostra historia pluribus in locis scatet. Possemus in animum inducere, ipsum à fortuna male habitum, quippe denegante perfectum ab eo conspici ædificium illud, cujus idem tam præcipuus architectus extiterat, si fugeret è memoria, veram fortunam Deum esse, atque animis virtute præditis non auferri, sed augeri voluptatem ob res prosperas Religionis in terris, cùm ipsis ea licet è cœlo spectare.

CAPUT VIII.

Armorum tumultus Tridenti inter varias Nationes, ægrè tandem sedati. Cæsaris literæ ad Præsides, & ad Pontificem, & quatuor ipsius postulata. Alteræ ipsius ad eumdem literæ arcanæ; & Pontificis ad utraque responsum.

1. Ad augendum Legatorum angorem ex duplici morte, altera jam spectata, altera tunc

tantummodo formidata suorum Collegarum primæ notæ, maximæque auctoritatis, togatis paulo antè certaminibus accesserant armata. Octavo (*a*) Martii jurgium coortum fuerat inter complures famulos duorum Episcoporum, Galli & Hispani, in quo Gallus quidam lethalem plagam accepit: & rumor fuit (veraxne an pro more famæ, quæ fortunæ propitiæ adversari solet) vim iniquius illatam illi fuisse, quippe quòd plures Hispani in Gallum irruerant; adeoque quidam ex Italis accurrerunt, illum aut adjuturi, aut vindicaturi; hinc Hispani in Italicam nationem commoti, cœperunt quemcumque Italum, quem inermem offendissent, male habere. Quare frequentes in rixas itum est, per quas non effusas, sed enutritas ira atque odio, eo deventum, ut amplius Præsules non auderent famulos extra domum mittere; nec etiam ipsi famuli prodire, sive audiendi Sacri, sive cœtus adeundi causa, novas semper turbas extimescentes, præsertim ob inductam consuetudinem conclamandi, *Italiam, & Hispaniam*, quod multitudini temerariæ ac levi prælii signum sonabat, quasi ex fideli studio in gentis suæ dignitatem. Conventibus à Legatis dies aliquot intermissis, præcipuos interim Nationum Episcopos convocarunt, quo pax componeretur; sed nihil peractum: & duodecimo Martii tanta armatorum frequentia concursum est, ut conflictus potius quam rixa videretur, multis aut occisis, aut vulneratis. Legati in tam honorifico tumultu opem petierunt non solum à Tridenti Præfecto Dario Poggiolino Imolensi, (*b*) sed etiam à Duce militum Cæsareo, urbis custode, qui per consuetum æris campani sonitum bonam militum manum in foro coëgit, quibus tunc tumultus repressus; sed illicò terrore sedato furor exarsit. Quare Legati per expeditum tabellarium monuerunt Madruccium Cardinalem, qui Brixinone non longè Oeniponte Comitia præstolabatur, & Nicolaum ipsius parentem, ut redirent, rebusque adeò perturbatis consulerent, ac frænum injicerent. Sed cunctante Cardinalis responso, & ægrotante ipsius Parente, adeoque itineris impotente, nec ordinario militum præsidio viribus satis pollente, ad inquietos coërcendos, nihil suppetebat opportunius, quàm ut arma cunctis demerentur: quod principio succedere non potuit; siquidem Lotharingus inter denuntiatas sibi suspiciones de paratis vitæ suæ insidiis armatam familiam postulabat, nec peculiari custodiæ publicorum armatorum; à Legatis exhibitæ, arquiescebat. Quod autem Lotharingus justè incolumitatis suæ suspicione petebat, idem ab aliis nimia quadam dignitatis suæ zelotypia petebatur. Lansacus existimabat, sui muneris honori deberi hujusce privilegii indemnitatem, sine ulla numeri limitatione, & ne scripto quidem traditis suorum famulorum nominibus, quo veri à simulatis discernerentur. Quare neque pariter Hispani se inermes esse patiebantur: & ex inopia opportuni consilii sex jam dies conventus intermissi fuerant; cum demum Legati cunctis Oratoribus accersitis aperte denuntiarunt, Si vellent Tridenti Concilium, opus esse ut pacem quoque Tridenti vellent, & ubi animi ita ferveſcunt, nullam iniri posse rationem pacis, nisi subtractis instrumentis belli, nimirum armis. Quapropter idoneum tempus non esse custodiendi tenaciter privilegia, quæ in aliis rerum conditionibus faciunt ad pompæ ostentationem, nunc verò ad sanguinis effusionem. Et quoniam tamdiu perdurat in vano pertinacia, quamdiu non animadvertitur eadem solidò nocere; cùm abhorrerent omnium Oratorum animi à dissolutione Concilii, in hoc convenerunt, ut honoris gratia ipsis, & certo famulorum numero liceret arma gestare; ita tamen, ut eorum syllabus Magistratui traderetur, appositis nominibus, distinctisque tesseris, fallaciæ haud obnoxii: ut idem concederetur extra omnem limitem Lotharingo ob proprias & cogentes causas. Sed cùm ejusdem syllabi vinculo cujuscumque alterius familiæ illa interdicerentur: & sicuti efficacissima prohibitio, in eo quod ratio decori postulat, est superiorum exemplum; ita Legati legis observationem à suis familiis cœpere. Hoc pacto extinctus tumultus, & die postero 16. Martii conventus habiti. Plurimum autem posteà contulit quietis firmitati Cæsareum edictum, ut quicumque in rixa deprehensus, Tridento exularet.

(a) *Duæ Legatorum ad Borrom. 15. Martii 1563. & Diarium 8. in quo aliquid variat ob ea, quæ Legati narrant.*

(b) *Ex variis legitimis tabulis penes auctorem in quibus etiam constat datam fuisse postea à Legatis Poggiolino ex parte ipsorum jurisdictionem illius præfecturæ.*

2. Non tamen otiabatur negotium, cœtibus otiantibus. Reversus fuerat ab Aula Cæsaris Drascovizius, (*c*) literasque à Ferdinando ad Legatos scriptas attulerat, & aliarum literarum, quæ ad Pontificem mittebantur, exemplar, simulque Præsides orabat, ut suam ipsi operam apud Pontificem impenderent super petitionibus illic expositis. Præstolabantur illi post hujusmodi colloquium Oenipontanum, & post tot consilia Ministrorum Theologorumque, grandiorem quemdam partum, & fortasse formidabiliorem. Sed neque Drascovizius voce quidquam addidit præter ea quæ scripto exponebantur, neque hæc ipsa quidquam summatim continebant, nisi post universalem querimoniam quatuor peculiaria postulata. Querimonia in eo vertebatur, quod Synodus non procederet ordine à Principibus sperato, & Christianis necessario: quod plures menses sine ulla Sessione abiissent; & quod dum expectabatur Patres reconciliationem dissidentium curaturos, ipsos inter se dissidere & concertare audiretur, gravi fidelium offensione, cui malo Cæsar Pontificem rogabat ut remedium admoveret.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 9. Martii 1563.*

Primum ex quatuor capitibus exponebat: Rumorem esse, de dissolutione aut suspensione Concilii cogitari; ad quod fortasse impelli Pontificem à memoratis dissensionibus: sed à Cæsare pro singulari filii reverentia illi significari, sibi aliam omnino sententiam esse. Hinc excitum iri in multis desperationem, in multis despectum, in quam plurimis offensionem, id tamquam fugam ab agitata morum emendatione interpretantibus. Ex quo magnum discrimen imminere: populos, quasi in naufragio, se projecturos velut ad tabulam, ad Synodos proprias Nationum, quæ Religioni tam noxiæ ab ipso Pontifice censebantur, & è contrario à tot Provinciis toties fuerant efflagitatæ.

Secundum continebat prævalidam petitionem, ut in Concilio plena libertas concederetur, quâ fas esset Oratoribus & Episcopis proponere quidquid ipsi arbitrarentur consentaneum retinendæ Religioni, & obedientiæ Pontifici debitæ, ac conducibile Regnis peculiaribus; atque ut non minùs frueretur Synodus eâ libertate in dicendis sententiis, rebus ita constitutis, ut decerni posset sine mora

mora confugiendi aliò (quod Romam significabat:) hujusmodi esse majorum exempla, nec oportere Christianorum animos, adeò exulceratos ac perturbatos, irritari novis modis inductis.

Tertium, sollicitum emendationis studium exprobabat. Hîc petebat à Pio Ferdinandus per summam reverentiam, ut sibi certò persuaderet id ab ipso non dici quò derogaret sive sapientiæ sive probitati singulari Pontificis, sive ejusdem prærogativæ atque auctoritati, ad quam tuendam paratus erat & regnum & vitam impendere: sed solùm, quia cùm varia fuissent ad se perlata quæ animos a Sede Apostolica potuissent avertere, suum esse officium existimarat (quippe qui ejusdem se filium primogenitum, & Ecclesiæ Patronum profitebatur) ea illi significare, ut pro sua prudentia, & ope Divinâ imploratâ, iis consuleretur; ad quod quidquid ipse conari posset, unà pollicebatur.

Postremum dicebat: Cùm in Historiis legeretur, plurimum sæpe Conciliis profuisse summorum Pontificum Cæsarumque præsentiam; prompto se animo esse ad cuncta incommoda toleranda, cunctaque negotia negligenda tam sacrosancti operis gratiâ, atque ad id quoque Pontificem cohortari.

3. De negotio emendationis, intra formulas universales hanc epistolam continuit Cæsar, non sine quadam Legatorum admiratione: id tamen ab eo factum est, propterea quòd de eodem argumento altera eodem tempore scripta ab ipso fuerat ad Pontificem arcana, & Legatis ignota, rato eam formam rei subjectæ magis consentaneam: nos, quò minus lectoris memoria defatigetur, hîc priùs summam responsionis publicæ ad epistolam publicam apponemus, dein summam occultæ tum epistolæ tum responsionis continenter afferemus.

In publico responso (*d*) initium ducebat Pontifex à laudibus consuetis, pietatem Cæsaris extollentibus, cùm ipsas quoque Patrum dissensiones improbaret.

(*d*) *18. Martii 1563.*

4. Quod spectabat ad primum caput, existimabat pariter, summæ offensioni futuram quamlibet suspensionem: sed affirmabat, numquam se animum ad eam adjecisse; quin magnorum Principum cohortationibus in eo repugnasse. Ad secundum: Amari à se Concilii libertatem, præsertim in ferendis sententiis: facultatem proponendi directè Præsidentibus reservari, pro eo quod fieri consueverat in rectè constitutis communitatibus: atque de eo convenisse eamdem Synodum ab initio, concordi sententiâ, uno vel altero exceptis: sed velle se, ut Legati postulationibus Oratorum, ac præsertim Cæsarianorum, satisfacerent. Quod si in eo deesset, pollicebatur se rebus prospecturum: sibi tamen displicere Patrum discordiam de articulis quos Legati non proposuerant, nec Lutherani oppugnarant.

De tertio, Naviter à se animum intendi ad disciplinæ correctionem, & jam rem inchoatam fuisse in Aula Romana, nullâ cujusvis jacturæ suæ habitâ ratione. Postremò ad quartum respondit, Nec angustias sterilitatemque Tridentinas duabus Aulis tam amplis capiendis satis esse, nec ob propinquos Rhætos Helvetiosque hæreticos ac Protestantes tutum ibi domicilium futurum, cùm adhuc memoriæ obversaretur fuga Oeniponte invictissimi Caroli Quinti. Prætereà sibi non licere Româ adeò recedere sine tumultus discrimine, propter terrorem classis Othomannicæ. Suum denique accessum ad Tridentinam urbem detrimento futurum fuisse, ut qui ad opprimendam Synodi libertatem tendere videretur. Suum tamen Bononiam adventum à se offerri ad Cæsarem coronandum, quò fortasse Concilium sponte se contulisset, ibique à Pontifice disciplinæ leges pro Cæsaris arbitrio magna ex parte statutum iri: sed cunctam copiosiùs per novum Legatum Moronum ipsi exponerentur, se curaturum. Hanc sententiam duæ publicæ mutuæ literæ complectebantur. Jam de arcanis.

5. Initio arcanæ suæ epistolæ Cæsar in Pontificis memoriam redigebat humanam mortalitatem, adeoque necessitatem emendationis maturandæ, antequam ab aliquo infortunio cœptum opus præcideretur; quin nimis diu protractam jam fuisse Concilii convocationem.

Primo loco videri sibi formam excogitandam esse, quâ Pontificis electio omnino sanctè recteque haberetur, ac potissimùm sine ulla simoniæ suspicione; siquidem à sano capite in membra reliqua sanitas derivatur. Hinc gradum faciebat ad creationem Cardinalium & Episcoporum, commemoratis dotibus quibus illi opus haberent; monebatque quantum ab eorum opera, exemplo atque existimatione bonum ac dignitas Ecclesiæ penderent; & tamen ex utrisque conspici nonnullos gradu inferiores, parum honorificos, ac parum utiles eidem Ecclesiæ. Et quoniam ex Episcopis alii à Pontifice promovebantur, alii nominabantur à Principibus, alii ab Ecclesiasticis Collegiis eligebantur, primi atque alteri experimento plerumque deprehendebantur reliquis meliores; dubitari posse de hujusmodi electionum sinceritate, adeoque ipsis prospiciendum.

Angebatur posteà Cæsar aliquantò liberiùs quàm in publicis literis, quòd omnia Romanæ deliberationi committerentur; & quòd ibi prius in cœtu Pontificio quàm in Tridentino agitarentur, ac proinde videri duo extare Concilia. Satius ex opposito esse, ut Pontifex ab Oecumenica Synodo consilium caperet, quàm à suo peculiari conventu, atque ut ex ea comprobante leges quoque ad Pontificia Comitia, Romanamque emendationem spectantes ipse constitueret.

Dein extremam necessitatem ostendebat mansionis Episcoporum apud suas sedes: de quæstione id temporis agitata, divini nec ne juris ea esset, locum dari suspicioni, complures Episcopos ad eam partem propendere, quam Pontifici gratiorem arbitrarentur. Præterquam quòd in tres classes Episcopos dividebat, alios aspirantes Purpuræ, alios pauperes, alios opulentis Ecclesiis dotatos, & ipsis contentos: dubitandum non esse, postremos sententias suas sincerè dicturos; sed suspicioni causam suppetere utrisque prioribus mansionem molestam futuram. Breviter à se rogari Pontificem, ut ubi ipse cognosceret id sibi fas esse secundùm Deum, sineret eam definitionem progredi. Et quamquam ipse Pontifici minimè negaret auctoritatem relaxandæ mansionis, ab eodem tamen se petere, ne universalis utilitatis gratiâ eam exerceret.

Averteret Deus, adjiciebat, ut sibi caderet in animum adversari Pontificis auctoritati, à Christo illi traditæ, quâ idem secundùm ipsum Christum in terris Ecclesiæ caput erat. Tamen defendendam quidem esse à Pontifice Pontificiam auctoritatem, cui suas omnes vires iterùm ipse offerebat; sed ita defendendam, ut palàm fieret, in eo nonnisi Divinam gloriam, incrementum Fidei, & Ecclesiæ utilitatem quæri.

6. Hæc epiſtola ut liberis ac ſignificantibus formulis referta erat, ita in principio, in medio, in fine demulcebatur officioſis vocibus excuſationis, reverentiæ, ſubjectionis; præcipuè verò illæſum præſtabat à quavis leviſſima labecula tum Pontificem ipſum, tum ipſius poteſtatem: quin utrique plurimum venerationis exhibebat. Addebat Cæſar, Seorſim ab altera hanc à ſe datam epiſtolam, propterea quod noverat illam per complurium manus ituram. Suo charactere hanc exaratam à ſe non eſſe, ne Pontificis oculos ſcabroſa illius forma defatigaret; adhibitum tamen fuiſſe miniſtrum fideliſſimum, & cujus calamo in arcanis graviſſimis utebatur: à Pontifice ſe poſcere, ut conſimilis miniſtri operâ ad ipſum reſcriberet. Adjecit ad calcem verſus aliquot ſuo chirographo, amorem obſequiumque ſpirantes, per quos Tridentum rurſus Pium invitavit.

7. Pontifex in hanc ſententiam reſpondit: Se prudenter admoneri à Cæſare propinqui tranſitus ab hac vita mortali: defixum in eo animum à ſe geri, & inter alia, quæ ad terrificum illud iter ipſe parabat, non infimo in loco eſſe ſtudium ſollicitum Eccleſiæ, ſibi à Chriſto commiſſæ, reformandæ. Meritò affirmari à Cæſare, incredibiliter intereſſe Chriſtianæ Reipublicæ rectam ſinceramque ſummi Pontificis electionem: editas ſuper eo fuiſſe à ſuperioribus Conciliis ac Pontificibus tam ſanctas prudentesque leges, ut nihil ſuperaddi poſſe videretur: verumtamen quò abuſus omnis eradicetur, promulgatum à ſe fuiſſe recens diploma, cujus exemplum ad eum mittebat. Libenter, antequam illud ederet, cum Synodo à ſe communicatum iri, quod poſteà ab illa probatum vulgaret: ſed quò minùs id faceret ſe abſtinuiſſe, quippe præteritas diſſenſiones expertum; quâ experientiâ ſibi compertum erat, ægrè quidem ibi quidquam umquam confectum iri in tantæ molis negotio, tot capitibus, tot animadverſionibus obnoxio. Quare perinde fuiſſet illud diploma Synodo committere, ac efficere non ut trutinæ exponeretur, ſed ut hæreret in ſabulo. Idem quoque reſpondebat de reliquis Aulæ correctionibus: quas tamen ajebat à ſe non niſi auditis plurimorum præſtantiſſimorum hominum ſententiis conſtitui: ſi diploma memoratum vellet Synodus ſolemniter comprobare, gratiſſimum ſibi fore. In animo ſibi non eſſe novos Cardinales eligere; ſed ubi ad id inclinaretur, ſtudium à ſe impenſum iri ad eos eligendos iis ornatos dotibus, quæ à Cæſare poſtulabantur, ac ea de re Moronum Legatum plenè cum eo collocuturum. Æquis votis optabile eſſe, ut idem proportione ſervaretur in Epiſcopis: & huic rei jam conſuluiſſe Concilium Decreto ſuo; quod ut cuſtodiretur ſe curaturum, adeoque ut admoverentur Eccleſiis homines digni, ac priùs in ipſorum anteactam vitam moresque diligenter inquireretur, nec minùs ut ſeverìùs acta conſueta formarentur.

De eo quod ſpectabat ad manſionem, Se optaviſſe ut Synodus decerneret, & apud ſe ſtatuiſſe ejus Decretum comprobare. Sed ad id usque temporis plurimum fuiſſe decertatum, decretum nihil, propter ſententiarum varietatem. Nunc in animo habere ſe, ut, ſive declararetur manſio eſſe legis humanæ ſivè Divinæ, ab omnibus ea inviolatè ſervaretur, & vel ab iis Cardinalibus, quorum adminiſtrationi Eccleſiæ committebantur: quandoquidem rei neceſſitatem intelligebat, eo præſertim tempore, quo in omnem fere provinciam hæreſis contagio ſerpebat, & Chriſti ovili opus erat ſuorum Paſtorum præſentiâ.

Velle ſe, ut integrâ libertate Synodus frueretur; neque umquam præcepiſſe, ne quid ibi ſtabiliretur ſe inconſulto. Interdum tamen eveniſſe, ut in quibusdam magis arduis ipſum Legati conſuluerint, nec à ſe conſilium ſuum potuiſſe aut debuiſſe denegari. Nihil hoc adverſari libertati; quin nec inconveniens, nec inſolitum fuiſſet, ſi Synodus ipſa ſententiam rogaret Apoſtolicam Sedem, primam Eccleſiæ Cathedram, & veritatis magiſtram. Nec ſpeciem duplicis Concilii præberi, quod Concilium ſuperiori ſuo conjunctum cerneretur, magis quàm in homine duo corpora appareant, quòd membra conjuncta & obtemperantia capiti videantur. Nihil pariter dedecere ſi Pontifex, quò reddat Legatis petitum à ſe conſilium conſuleret Cardinales eximiæ prudentiæ ac doctrinæ; præſertim cùm ſuæ mentis non eſſet, ut ipſius conſilia Synodum cogerent ad ea amplexanda.

Grates agebat de oblata per omnem virium conatum defenſione Pontificiæ auctoritatis, de qua admodum piè ſcribi à Cæſare, & ſecundùm etiam Pontificis mentem, dum monebat, ſuſtinendam cuſtodiendamque eam non eſſe, niſi ad Dei gloriam, & emolumentum Religionis.

8. Ad invitationem Tridentinam ea ſummatim repetebat, quæ fuſius in altero diplomate diſſeruerat. Rei veritas ita ſe habet, hæc duo Pontificis reſponſa ad Cæſarem, quorum ſummam attulimus, & quorum exemplar in volumine literarum Pontificiarum continetur, parata quidem, ſed non miſſa fuiſſe; cùm videretur materia vaſta, ac digeſtu prædura, neceſſe habere ut paulatim à calore vitali halitus concoqueretur. Quare illorum vice Pontifex breviter ad Cæſarem (*e*) reſcripſit, ipſum commendans ob ejusdem pietatem in Pontificem, Sedemque Apoſtolicam, ob ſtudium utilitatis conferendæ Chriſtianis gentibus ex correctionibus ab eo propoſitis, nec minùs ob denegatam ab eodem fidem falſis rumoribus. Dein ſignificavit, reſponſiones ad ſingula capita, Cæſari, ut ipſe certò credebat, acceptas, redditum iri coràm à Morono, utrique ipſorum probatiſſimo, qui brevi Legatus ad ipſum iturus erat, præter legationem Tridenti poſtmodum ab eodem exercendam. Interim certo eſſet animo, ſe nec ſuſpenſionem nec diſſolutionem velle Synodi à ſe coactæ, ac retentæ tanto labore, tantoque rot Principum auxilio; ſed honeſtum ac fructuoſum exitum, cum ea morum emendatione, & cum eo Chriſtianæ Reipublicæ bono, quæ curæ atque ſpei præteritæ reſponderent.

(e) *20. Mart. 1563.*

9. Jam verò non modò Suavem latuit, hæc reſponſa fuiſſe ſolùm concepta, non parta (quod magno vitio illi non verterem) ſed in narranda tum earum, tum literarum quas Cæſar ſcripſit, ſententia, palàm facit, ad ſe perveniſſe craſſam quamdam & confuſam quaſi umbram, ad cujus normam ipſe poſteà confidit eorum ſententiam à ſe depictum iri, pro eo quod ſibi veriſimile viſum eſt. Etenim non modò tacitus omninò præterit diſtinctionem publicæ arcanæque epiſtolæ mutuæ, ſed nec niſi modicam partem veræ præcipuæq; illarum ſummæ recenſet; & è contrario ſomniat, ibi à Ferdinando quæſtionem inſtitui cum Pontifice, an Cæſaris, aliorumque Principum conſenſus neceſſarius ſit & convocationi & diſſolutioni, ſuſpenſionive Conciliorum, appoſitis prolixis reſponſis probationibusque Pontificis pro abſoluta ſua poteſtate: quod neque rerum conditionibus, nec Ferdinandi reverentiæ congruebat. Quare Suavis in his depingendis non inquam verum narravit, de quo parum laborabat; ſed neſcio illud

illud confingere, quam artem profitebatur. Præterea Cæſarem inducit in Romæ contumeliam multa jactantem, de quibus modeſtus ille cordatusque Princeps nihil ad Pontificem ſcripſiſſet. Æque inſuper falſa eſt longior querimonia, quam idem adducit in Pontificis reſponſo, adverſus eos, qui diſſertationes habebant in Concilio ad oppugnandam auctoritatem, Sedi Apoſtolicæ à Chriſto impertitam in Eccleſiam univerſalem; & quædam iracundior punctio, in qua diceret, reliquorum Principum Aulas minus reformandas non eſſe: & cùm Cæſar enumeraſſet multa ex depravatis moribus incommoda, omnium maximum, & reliquorum fontem, ſilentio fuiſſe ab eo prætermiſſum; nimirum, eos quibus lex à Conciliis accipienda erat, velle Conciliis legem dare. Enim verò illis epiſtolis, meram benevolentiam urbanitatemque redolentibus, ne granum quidem aſpergebatur illius aloës, quæ in hortis ſolùm Suavianis nata eſt, quamquam colocynthis potiùs quàm aloë dicenda eſt; hujus ſiquidem amarities ſervat corpora, illius verò corrumpit.

(e) *20. Mart. 1563.*

Verax tamen eſt, dum refert, præter hæc à Ferdinando literis ſignificata, Delfinum Nuntium ſcripſiſſe, (*f*) Seldium, egregium Jurisperitum, magnum Cæſaris Cancellarium, conatum fuiſſe illi perſuadere, omittendas eſſe voces illas, *univerſalis Eccleſiæ*, ne moleſta litigia ſuſcitarentur, & ne Cæſar aliique Principes ad expromendam in hoc mentem ſuam traherentur; atque in hanc ſententiam cum ipſo Nuntio Cæſarem poſteà locutum fuiſſe. (*g*) Quare fieri cœpit, Theologicas Tridenti controverſias non per verba componi poſſe, ſed per ſilentium, quòd ſæpè ſicut umbra, quamvis in ſe nihil ſit, optimum eſt ut aliis benè ſit.

(f) *Literæ Vicecom. ad Borrom. 18. Mart. 1563.*

(g) *Literæ Legat. ad Borr. 18. Mar. 1563.*

CAPUT IX.

Nova Cæſareanorum Gallorumque Oratorum apud Legatos petitio, & horum reſponſio. Diſceſſus Lotharingi Venetias, ejusque ad Galliæ Regem literæ Vicecomes ad eum profectus, de adventu Pontificis Bononiam cum illo acturus, & colloquii inter eos ſumma. Muſottus à Lotharingo adſcitus, ut ſibi à Secretis eſſet, & Olivus conſueta Concilii munera proſecutus. Cœtus Cæſarianorum apud Guerrerum habitus de uſu Calicis, & auctoritate Pontificis. Tranſitus Mantuanæ Ducis Tridento.

1. Præter memoratas Cæſaris poſtulationes nondum ceſſabant Oratores Cæſarei ſtimulare Legatos, (*a*) ut ei qui à Secretis erat, ſocios adjungerent: illi ſiquidem re ipſa diffidebant omnino Tranſmontani, quippe & unico, & penitus Pontificio. Sed facili negotio Præſides petitionis vim declinarunt expectatione recentium collegarum, ſine quibus rem tanti ponderis induci par non erat.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 15. Mart. 1563.*

Eadem Gallis obtenta excuſatio, ad graviores emendationes ipſos ſollicitantibus. (*b*) Quoniam verò ii ob ejuſmodi cauſam ſtudebant Legatos abducere a dogmatum tractatione, quaſi à magno temporis diſpendio cum parvo commodo, reſponſum ab illis eſt, non ita cunctos ſentire; quin urgeri ſe à Cæſare, ut diſputationibus agitaretur quidam articulus de Matrimonio, ad conjugatos & ad ſacerdotium ſpectans.

(b) *Literæ Legator. ad Borrom. 18. & 22. Mart. 1563.*

2. Porrò diſputationibus Theologorum brevi (*c*) abſolutis, Legati ad Ordinis corruptelas operam converterunt, quo eas Conventus judicio exponerent, ſtatim ac delecti ad illas colligendas Patres munus ſuum obiiſſent: interim electos collegas ſollicitabant. Lotharingus verò cum animadverteret, usque ad eorum adventum quamdam feriarum ſpeciem fore, eâ ceſſatione uſus eſt, ut Patavium ac Venetias excurreret, ſive ad meram animi relaxationem, ſive ad negotium, quod ſemper poteſt, ſemperque creditur intercedere inter Principum congreſſus. Secum adduxit complures (*d*) ex Theologis, & quosdam ex Epiſcopis primariis, & Patavium recta perrexit, quò illic in propinquo loco cum Hercule Ferrariæ Duce, ſibi ſanguine conjuncto, conveniret, ut effectum eſt, & quò poſteà Venetias iret, proximas Paſchatis feriàs peracturus. Antequam diſcederet, (*e*) breves literas ad Regem ſcripſit, quibus exponebat, diſputaſſe Theologos de Matrimonio multa cum doctrina, ſententiarumque varietate: ſpondere Legatos, confeſtim diſciplinæ capita ſe complexuros; ſed nihil ſperandum de Synodo, donec accederent duo novi Præſides, duobus demortuis ſuffecti; & donec ſimul interim compertum eſſet, quid Romam afferret ab Aula Hiſpanica Aloyſius Avila, novus Philippi Regis Orator. Exemplar etiam miſit epiſtolæ publicæ, à Cæſare miſſæ ad Pontificem, ſibique ab eo communicatæ. Quædam ex his pariter ſignificavit Reginæ Lanſacus; adjecitque, Cùm Theologi cenſuiſſent, fas eſſe Pontifici, in aliquo caſu ingentis publicæque utilitatis, legem relaxare Sacerdoti ad matrimonium contrahendum, credibile eſſe, id ab illo indulgendum Borbonio Cardinali, pro eo ac à Rege optabatur; idque Lotharingo Cardinali pergratum fore. Ratio erat, (*f*) quoniam conjugium agitabatur inter Borbonium & filiam Guiſii Ducis interfecti; ex quo conjunctior, adeoque robuſtior evaſiſſet pars Catholica, ſimulque honeratior ac firmior familia Lotharinga, quæ, utpote extera, & auctoritate pollens in Gallia, obnoxia erat acerbæ invidiæ; quæ affectio ubi dominatur in multos, eosdemque potentes, ſemper amplitudinem inviſi capitis quaſi largâ quadam obſidione dilexat.

(c) *22. Martii ex Diario, & literis Legatorum eo die.*

(d) *Literæ Vicecom. ad Borromæum 25. Mar. 1563.*

(e) *18. Mart. 1563.*

(f) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. Martii 1563.*

3. Studuerat plurimis argumentis Gualterius Lotharingum ab eo conſilio adeundi Venetias abducere. (*g*) Etenim ex animi ægritudine, quæ in illo comperta erat erga Pontificem & Legatos, ſibi quemque inducturum in animum, hujuſmodi ſeceſſionem ab illa fuiſſe profectam, adeoque in ipſo patefactum iri animum parum propitium, parumque bonam ſpem in eam Synodum, utpote minimè laborante, quod ex ſua ſuorumque profectione res illic in ſterili atque ignobili otio langueſceret. Contra verò ſi perſtitiſſet, ita ibi negotia digeſturum iri, ut ad recentium Legatorum adventum liceret poſtremam illis manum admovere. Sed Lotharingus in ea illius motus voluntate immobilis perſtitit, variis obtentis coloribus, qui numquam

non ſuppetunt ad depingendam hujuſmodi conſiliorum utilitatem.

(g) *Literæ, & arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. 22. Mart. 1563.*

4. Vix ille diſceſſerat, cùm pervenere Tridentum literæ Borromæi (*h*) ad Gualterium ac Vicecomitem, quo cum Lotharingo preſſius ageretur de Pontificis adventu Bononiam, de coronatione illic Cæſaris, ac de translatione Synodi, de quo cum utroque Præſule Lotharingus non ſemel ſermonem habuerat; quod animo Pontificis adeò inſederat, ut illud Cæſari offerri voluerit in reſponſo ad Ferdinandi literas, ipſum invitantes ut Tridentum convenirent, per Moronum Legatum illi reddendo, uti narravimus. Quocirca Gualterio ac Vicecomiti præcipiebat, ut rem cum Lotharingo tranſigerent, quò ille cum Cæſare perficiendum curaret. Sed Gualterius, cui diutiùs ingenium Lotharingi exploratum erat, exiſtimavit perinde fore poſt illum currere, ac ipſum in fugam agere: nec deerat aliquod argumentum ad hoc perſuadendum, cùm idem Lotharingum Oeniponte reverſum ea de re iterùm allocutus, multò magis ambiguum languidùmque repererat. Quapropter quando jam ille Tridento diſceſſerat, noluit aut pedem aut calamum ad id movere, ſed ſolum quiete rem contulit cum Archiepiſcopo Senonenſi, qui Tridenti manſerat, & ſine dubio ſuper ea ad illum ſcripſiſſet. Hanc ajebat Gualterius optimam ſibi artem videri cum Lotharingo adhibendam, quâ illi oſtenderetur Pontifex eò adduci Cardinalis conſilio, & quaſi poſtulato, cùm is in eo eſſet hominum genere, in quibus tunc voluntas tepeſcit, cùm eam in aliis ſuccenſam animadvertunt.

(h) *Signatæ 4. & 7. Martii, ſicuti ad eas reſponſa 25. Mart. & 5. Apr. 1563.*

5. Aliâ Vicecomes inceſſit viâ: abiit ille poſt Lotharingum, (*i*) Simonettæ conſilio ad id impulſus: ſed ad commentationes itineris declinandas vulgavit, Patavium ſe contendere ad inviſendum fratris filium, auditorem in eo Gymnaſio, graviter ægrotantem, & quem diem jam obiiſſe reperiebat. Cùm illuc eodem die quo Lotharingus perveniſſet, illicò ipſum inviſit, reddiditque literas Borromæi, (*k*) compoſitas ad ſtudioſam & honorificam doloris ſignificationem ex obitu Guiſii Ducis, in cujus laudes ſemihoram inſumpſerat Pontifex in Senatu: (*l*) ſimulque præceperat, ut ſolemne illi funus celebraretur, ſicuti magnis regibus perſolvi ſolet, univerſi Collegii interventu. Huic in ea familia jacturæ nova poſteà acceſſerat ex morte magni Galliæ Prioris, ut vocant, qui pariter Cardinalis frater erat, nondum Romæ cognita, & per conſuetam conſtantiam ab illo tolerata. Gratiſſimum ipſi accidit primum illud officium Vicecomitis, cui brevi redditâ reſponſione, extemplò percontatus illum eſt de Moroni ad Cæſarem acceſſu. Nec Vicecomes, cùm videretur jam aditus oportunus, itineris ſui cauſam diſſimulavit. Revocatis igitur in memoriam iis quæ Lotharingus agitarat de adventu Pontificis Bononiam, ac de rebus aliis, quæ illic confici potuiſſent, dixit, de illis à ſe plenè Borromæum edoctum fuiſſe. Hic verò ſubſiſtens, expectavit, ut alter ea de quibus diſſeruerat, ſicut accidit, confirmaret, percontatus per ſummam curioſitatem, quænam Pontifici mens ineſſet. Tunc Vicecomes ſive ad uſuram, ſive ad oſtentationem libertatis, Borromæi & Delfini Nuntii, ad quem ille ſcripſerat, reſponſiones oſtendit. Utriusque ſententia erat, comprobari conſilium, optarique operam Lotharingi apud Cæſarem, quâ illum ad id pertraheret. Sed is aut in ipſa re animadvertens ſpem à ſe factam ſuprà quàm poſſet, aut pro ipſius ingenio, quod Gualterius deſcripſerat, linguâ ſtatim vultuque mutato, Prius, inquit, expectandum eſſe reſponſum Pontificis ad Cæſarem, qui cum Tridentum ſecum invitaverat, nec minùs ea, quæ novus Orator Hiſpanus Romæ peregiſſet. Expeti à Principibus plenam morum emendationem, cujus ad id usque temporis non niſi vanus ſonitus longinquarum pollicitationum exceptus fuerat: ab hujuſmodi conventu Bononiam Pontificis, Cæſaris, & Concilii, excitari poſſe ſuſpicionem alicujus in hæreticos fœderis, quo ad prævertendum, & ad Chriſtianam Rempublicam perturbandam ſtimularentur: ſuam à ſe operam interponendam non eſſe illi negotio, quando Pontifex tam modicam in ipſo fiduciam præ ſe ferebat, ut ne obtulerit quidem legationem, quam ipſe recuſaſſet; ſed ejus honorem, tanquam æſtimationis teſtimonium, plurimi feciſſet. Studuiſſe malevolos quosdam ſollicitare Pontificem ad eam electionem, quòd prævideret, à Cæſare aliisque Principibus ipſum propoſitum iri, atque ab iisdem malevolis novum ſemper pabulum ſuppeditatum fuiſſe Pontificis animo, quò adverſus ipſius ſinceritatem ſuſpicio nutriretur.

(i) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 25. Martii 1563.*

(k) *Variæ literæ Vicecomitis Patavio ad Borrom.*

(l) *Literæ Borromæi ad Legat. 17. Martii 1563.*

6. Ad hæc Vicecomes: Fruſtrà lucem aliam expectari de mente Pontificis ex ejus ad Cæſarem reſponſis, aut ex ejus cum Avila ſermonibus, quandoquidem ea clarè liquebat in literis Borromæi, ipſi jam oſtenſis: rectam efficacemque Pii voluntatem de reparatione diſciplinæ ex eo conſpici, quòd ille in dies operabatur & ſeveris conſtitutionibus, & earum executionibus, in Aula Romana. Synodi cunctationem in eo genere ortam fuiſſe ab obſervatione Decreti, ut ſubinde morum leges doctrinæ tractationibus copularentur. Tunc verò quasdam elaborari à Legatis, ſummi momenti, Ordinis Sacramento reſpondentes. Eſſe quidem retinendum memoria dictum ſapientiſſimi Purpurati à Turre cremata in Synodo Baſileenſi, Abuſus, non uſus auferri oportere. Fœderis ſuſpicionem tolli à compoſita in Gallia cum Hugonottis pace, de qua mox. Denique novorum Præſidum deſtinationem tam cito poſt Mantuani mortem eveniſſe, ut nemini ſpatium relictum fuerit ad Pontificem ſiniſtra opera ſollicitandum.

7. His argumentis Lotharingi duritia nequaquam ceſſit; quod certiùs Vicecomes poſteà cognovit ex Muſotto, qui antea illuc advenerat, & per quem Legati Pontificias literas ad Lotharingum miſerant, (*m*) officia animi dolentis exhibituras, & cui idem Lotharingus integrum colloquium enarrarat. In illius familiam tranſierat Muſottus defuncto Seripando, quo vivente ſæpius ei contigerat agere cum Lotharingo, cujus animum ſic ille ſibi conciliarat, ut non prius veteri hero ſe orbatum, quàm à novo invitatum ſenſerit ut ipſi à ſecretis eſſet, ac poſteà, perfecto Concilio, ut Romæ ejusdem nomine Actoris munus exerceret. Cui Legati non obſtitere, prout facilè poterant, præſertim cùm is eſſet nobilis Bononienſis, adeoque Pontificis ſubditus. Quamobrem meritò Gualterius (*n*) illos perſtrinxit, quippe quibus conſiderandum erat,

rat, non modo inanima tabellaria, ſed non minùs animata, exteris clauſa eſſe debere: nec ab hujus cautionis neceſſitate homines immunes evadere, quòd ipſi rectè ſe geſſerint, adeòque ſibi dedecus timere nequeant ex declaratione veritatis, cùm quælibet auri ſinceritas in terra procreati aliquam terræ mixtionem in ſe patiatur. Præterquam quod nec omnino bonum eſt, omne bonum patefieri, cùm ex ejus notitia fieri poſſit, ut illud aut fraude malâ impediatur, aut in malam partem trahatur. Idcircò Natura Socrate doctior, & boni communis amantior Socrate, non modo ſine feneſtra, ſed cum impenetrabilibus ſeris corda conſtruxit. Quod ſi quis ſperet, privatum hominem, cui ex plurima notitia rerum reconditarum atque optabilium pretioſum peculium eſt, eâ non uſurum interdum ad augendam ſibi gratiam apud herum novellum, aut Platonicam virtutis ideam ſperat, aut certe ſingularem. Abunde eſt, ſi ille verâ contentus moneta, falſam non cudat, confictis ſive adauctis arcanis, quod ſæpe contingit. Et ex altera parte hoc familiarium genus nec pariter novo domino tutum eſt: ſemper enim neſcio quid propenſionis retinent in antiquam partem; qui ſi non ex benevolentia, ſaltem ex jactantia potentiæ illi benefaciendi, ad detegenda ipſi arcana lubrici ſunt. Non hæc profero quòd reipſa Muſottus detrimentum poſteà aut turbamentum negotio intulerit, & inſtrumentum ſeu Pontifici ſeu Cardinali noxium evaſerit, quin potiùs opportunitas mihi aderit narrandi, illum utriusque amicitiæ plurimum profuiſſe. Sed eventus proſperitas actioni abſolvendæ ſatis non eſt.

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum 29. Mart. 1563.*

(n) *Literæ Gualterii ad Borromæum 22. Martii 1563.*

8. Non ita cum Camillo Olivo actum. Hic poſt deceſſum Mantuani, auctore Vicecomite (*o*) à Legatis cum aſſenſu Pontificis juſſus eſt eadem proſequi miniſteria, quibus hero vivente fungebatur, & poſt adventum Moroni certum illi ſtipendium quadraginta ſcutorum ſingulis menſibus Præſides decreverunt, ad labores præteritos remunerandos; ac præterea hominem Pontifici commendarunt, quò ſuperiora illius promerita aliis præmiis compenſarentur: & ab ipſo tum Legatis tum Pontifici ſemper integrè ſatisfactum, ut in Operis proceſſu patebit. Adeò mendax deprehenditur Suavis, dum ſcribit, Cùm Olivus miſſus fuiſſet ad Pontificem à Mantuano poſt primum de manſione certamen, nec poſteà ejus promiſſis effecta reſponderent, averſum ab eo animum perſtitiſſe; adeoque ea de cauſa per falſas & commentitias ſuſpiciones, ad id ulciſcendum divexatum poſteà fuiſſe Mantuæ à ſacra Inquiſitione, poſtquam eò redierat defuncti heri corpus delaturus. Quæ fabula maximum fabularum pretium conſequitur, quod eſt, admirationem parere: nam ex omni parte ſtuporis argumentum ſuppetit, quo pacto hiſtoriarum ſcriptor audeat ſeu conſulto mentiri tam effrenatè, ſeu certè caſui calamum committere, cùm certum ſit, nec Olivum, ſed Pendaſium à Mantuano Romam fuiſſe miſſum, ut jam oſtendimus; nec demortuo Cardinale Olivum diſceſſiſſe à Concilio; nec in eum vindictâ Pontificem uſum, ſed blandimentis, honoribus, fiduciâ, mercede. At quidem, ut nihil diſſimulem, comperio, ſemel dumtaxat Olivum, antequam ad proſequenda munia retineretur, notatum fuiſſe in quibusdam Borromæi literis (*p*) ad Simonettam nocentis mordacitatis. Et hujusmodi dos vinculum fortaſſe fuit illius amicitiæ inter ipſum ac Suavem, à Suavi commemoratæ: ſi tamen credibile eſt, amicitiam ullam extitiſſe, quando tantum errorem deprehenditur in uno de caſibus maximè conſpicuis in altero, cùm proprietas amicitiæ ſit non modò caſuum, ſed arcanorum communicatio.

(o) *Literæ Vicecomitis ad Borromæi 4. Martii & ad Ptolomeum Gallium 8. April. & tres Legat ad Borr. 22. Mart. & 5. & 15. Apr. 1563.*

(p) *9. Martii 1563.*

9. Ut revertamur ad ea quæ Patavii egerat Vicecomes, ipſi confirmatum ibi fuit id quod audiverat Tridenti ex Oratore Sabaudiæ, qui Oeniponte redierat poſt exhibitam Cæſari reverentiam, ſimulque ex Epiſcopo Aurelianenſi, Ferdinandum non ſuam coronationem curare, ſed potiùs filium novum Romanorum Regem coronandum deſiderare: nec deerat qui ſuſpicaretur, velle ipſum fratris exemplum ſequi, remiſſo regnis nuntio & ſeceſſu, quâ videbatur ejus animus minùs averſus futurus ex minus proſpera fortuna, magisque propenſus ex ingenio magis quieto. Præterea Lotharingus ita loquebatur de immutabili Principum voluntate, quâ in graviſſimas emendationes, & intolerabiles Pontificî ferebantur, ut ſatis patefaceret, ſibi nec eam ineſſe auctoritatem apud illos quam antea jactitare videbatur, nec eam Bononienſis translationis voluntatem, quam ſignificarat; mutato fortaſſe ejus animo ob recentes literas Galliâ acceptas, poſtquam Oeniponte reverſus erat. Quare cùm is Vicecomiti negare non poſſet ſuperiores hortationes ſuas ad rem decernendam, obices ad perficiendum amplificabat. Status negotii cum Gallis ita ſe habebat.

10. Ex parte Hiſpanorum ſuavis & auſteri mixtio ſentiebatur. Rex ad Lunenſem ſcripſerat (*q*) conqueſtum ſecum fuiſſe Pontificem de Hiſpanis Epiſcopis. Et quamquam ipſe ſibi perſuaderet, id oriri ex notitia prævè ingeſta Pontifici, non ex modica reverentia in iis Præſulibus deprehenſa in Apoſtolicam Sedem; tamen invigilaret Lunenſis, efficeretque, ut res ita procederent, ne Pontifici ad querelas anſa præberetur; quod Epiſcopo Salmanticenſi, & aliis, qui obſequentiores Pontifici fuerant, gratum accidit: apud Granatenſem, & eos qui ſimili ſenſu afficiebantur, (*r*) tantummodò valuit, ut epiſtolam impetrarint à Lunenſi, quâ ipſi fuſiùs purgarentur, clypeum præſertim attolentes ſplendidum ſimul ac validum conſcientiæ, ad quem omnis auctoritas moderata ſubſiſtit.

(q) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 22. Martii 1563. & Acta Epiſcopi Salmanticenſis.*

(r) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 25. Martii 1563.*

11. Cæſariani averſum animum haud præſeferebant; quin paucos ante dies acciderat, ut Draſcovizius cœtum haberet apud Granatenſem: cumque orta eſſet opinio illic, ab eo ſolùm intendi, ut Hiſpani (*s*) ad conceſſionem Calicis pertraherentur; aliud tamen verum extitit. Suprà narravimus Commendoni querimonias cum Cæſare ob Gallorum oppoſitionem, ne definiretur Pontificis poteſtas in Eccleſiam univerſalem; ad quam poteſtatem comprobandam varia Conciliorum ſanctorumque Patrum teſtimonia idem protulerat, Cæſarem rogans, ut vellet, quippe Sedis Apoſtolicæ Patronus, eam tueri in cauſa ram æqua. Easdem preces iteraverat ſemper Delfinus Nuntius. Et quamvis Cæſar initio reſponderet, opportu-

portunum non esse Synodum implicari difficultatibus nodosiorum hujusmodi quæstionum; tamen cùm ipsi ponderandum objiceretur, non licere Pontifici, dum Episcoporum potestas statuebatur, sinere de sua reticeri, præsertim ex contradictionis obstaculo, ad rem promovendam animum convertit, scripsitque Drascovizio; ut super ea re cum Hispanis Episcopis ageret, qui habebantur in hoc tamquam homines extra factionem, & non tamquam adversarii, sicuti Galli, atque ut ipsis ostenderet testimonia, à Pontifice pro se producta. Id igitur exposuit Orator multis Hispanorum, accersitis in domum Guerreri, qui eo audito respondit, Illorum Conciliorum, Patrumque testificationem ipsis supervacaneam esse, qui Florentinam Synodum admittebant, adeoque cum Gallis potius adhibendam. Cœtu soluto Bartholomæus Sebastianus Episcopus Pattensis, unus ex Hispanis Romæ propitiis, hinc opportunitate captâ Guerrerum hortatus est, ut ipse aliique sibi addicti in eam sententiam scriberent ad Pontificem, suam ipsorum mentem explicantes in agnoscenda suprema illius auctoritate, quod conduceret ad purgandum Pontificis animum adversâ aliquâ opinione, ipsi alunde impressâ. Sed Guerrerus, negligentis more dedignatus alienam sibi gratiam exquisitis modis comparare, respondit, Id opus non esse: satis fore, si Pontifex cum de sententiis prolatis edoctus fuerit, vera persenserit: adjecitque: *Nobis quod nostrum est ille det, & nos dabimus quod suum est.* Tum in querelam prorupit, quòd dicerentur Episcopi respectu summi Pontificis, esse tamquam Vicarii generales comparatè ad Episcopos, adeoque unos æque ac alteros amoveri posse superioris arbitratu. Ad quod Sebastianus: Id firmatum non esse; sed solùm licere summo Pontifici cum Episcopis concurrere in propriis ipsorum Ecclesiis. At Guerrerus: Hujusmodi sententiam, de qua quereabatur, etsi non disertis verbis tamen quantum satis erat ut intelligeretur, significatam fuisse. Quoniam autem mala tunc corporis etiam habitudine afficiebatur Granatensis, operæ pretium non duxit Sebastianus amplius progredi, gnarus, ad cujuspiam animum convincendum plurimum roboris subtrahi rationum acumini ab ejusdem dissensu, tametsi absque ratione præstito.

(s) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 15. Martii 1563.*

12. Per idem tempus illac iter habuit Eleonora (*t*) Mantuæ Dux quæ rursus in viam se dederat, Cæsarem parentem, ut factum est, invisura Oeniponti, & post aliquot dies Gullielmus Dux ejus vir subsecutus est: (*u*) qui tamen Tridentum non ingressus, nec exhibuit, nec accepit ea incommoda, quæ ex depravata consuetudine afferunt summi honores non minus honorato quàm honoranti.

(t) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 25. Martii 1563.*

(u) *Diarium 15. Aprilis 1563.*

CAPUT X.

Galliæ pax. Capta hinc opportunitas à Gualterio arctius conjungendi Lotharingi cum Pontifice. Melitensis Oratoris adventus Tridentum, & controversia de loco. Aloysius Avila Philippi Regis Orator Romæ: ejus mandata, & Pontificis responsa.

1. Statim ac Lotharingus Tridento discessit, eò pervenit priùs rumor, dein certus nuntius (*a*) pacis compositæ inter Galliæ Regem, ejusque perduelles Hugonottos, conditionibus Regno indignissimis, & Religioni summè perniciosis. Sed à Regina, quæ illius regiminis rotam vertebat, omne studium impendebatur ad conservandam tum sibi potentiam, quæ in manu muliebri nimis vacillebat inter arma, tum securitatem filiis pupillis, adeoque expositis periculo non minus ob suorum Ducum quàm ob hostium victorias; atque, ut quisque rationes excogitat, per quas sibi persuadeat, honestè fieri id quod alioquin appetit, in animum illa inducebat; neque contra rationem decori se quidquam acturum, si illud ageret quod conducebat ad tuendum potissimum omnis decoris fundamentum in Principibus, quod est dominium: neque contra cultum Religionis, dum per ea minora detrimenta illam subducebat periculo majoris plagæ, quæ ex nudato hugonottorum ferro impendisset. Ea pacificatio, quippe opposita sensibus commodisque Guisiorum, eademque propitia maris Præfecto, illis inimico, accidit ipsis penè (*b*) insciis, & omnino invitis: ac præcipuè Lotharingo Cardinali, qui aberat, prius pacis confectio quàm tractatio innotuit.

(a) *Literæ Gualterii ad Borromæum 27. Martii 1563. & pacis capita sunt in Diario 27. April.*

(b) *Literæ Gualterii ad Borromæum 25. Martii, & 5. Aprilis 1563.*

2. Hinc existimavit Gualterius, aperiri sibi viam ad aliquid in rem suam moliendum; & absente Lotharingo sermonem habuit cum Archiepiscopo Senonensi, atque ob oculos illi posuit, quàm male Guisiis præmia repensa essent a Regina; quàm debile filum, quo ipsi adhærerent, ejus gratia esset putanda; quàm facile posset contingere, ut ipsis necesse foret æmulorum invidiæ ac violentiæ cedere, regno ad aliquod tempus secedentibus; quo eventu ipsis neque tutius neque honestius superesse perfugium Româ, illius Religionis Regiâ, cujus causâ vexabantur, & in qua Regia duo ex ipsis summorum Senatorum locum possidebant. Quod si etiam nollent cedere, sed obsistere, sicuti Pontifex successum prævidens, proximè superiori mense cum eodem Gualterio disseruerat, posse id tantummodo & prosperè fieri si Pontifex vires suas ad hoc conferret, suaque auctoritate Hispani Regis auxilia pertraheret: eo siquidem casu Catholici robustiores evaderent, & formidabiliores Reginæ quàm antèà hæretici. Quare quoniam timor in ea Religioni ac dignitati præstiterat, nunc majorem timorem minori præstiturum. Guisios alioqui pollere in Gallia gubernationibus Campaniæ & Burgundiæ, atque inter eos superesse strenuum militum imperatorem, etiam post recentem jacturam duorum fratrum, nimirum Aumaliæ Ducem in armis melius exercitum quàm Condeus, partis hugonottæ ductor magisque pariter quàm Guisius Dux extinctus, qui nimia quadam cautela, ne ingens numerus externæ militiæ induceretur in Galliam, seipsum & Galliam perdiderat. Jam verò cum posset Cardinalis animadvertere quàm utrimque necessarium foret Sedis Apostolicæ patrocinium ad se sustinendum, anteferendam à se non esse Reginæ Regiorumque ministrorum gratiam gratiæ Pontificis, sacrique Collegii, cum hæc præsertim adnecteretur honestati & obligationi conscientiæ simul ac honoris, ex imposito sibi pileo præfulgentis. Pileum igitur exornaret adjectâ gloriæ corona, quæ illum loco galeæ tueretur, dum ipse pacem Ecclesiæ, eamque regentis auctoritati firmitatem afferret. Hoc pacto à se comparatum iri perpetua laudum monumenta in acclamationibus Christianæ

stianæ Reipublicæ, & prævalidum præsidii patrocinium in Sede Romana. Hæ rationes mirifice impressæ sunt in animo Senonensis, ægrimoniam jam spirantis ob illam pacem, quæ Guisiorum potentiæ quædam veluti clades erat. Hinc præstolabatur impatienter reditum Lotharingi, quò eosdem in eo spiritus excitaret; & ad ipsum prævolasset, nisi perbrevi opperiretur. Etenim Cæsar, avidus æquè ac sollicitus prosperi Concilii successus, non prius de Lotharingi discessu cognovit, quàm eo improbato, ipsum ut sine mora reverteretur literis suis rogavit.

3. Tridenti à publicis functionibus cessabatur, & cuncta negotia præsentia, pro eo quod in hujusmodi induciis contingit, erant varia consilia ac præsagia futurorum. Antiqui Legati statuerant, (*c*) non nisi post novorum accessum in cœtu proponere Canones & capita Doctrinæ reformata, & mansionis Decretum à Lotharingo digestum, de quo posteà mandata Roma acceperunt; simulque nuntios, fuisse jam traditam collegis Crucis tesseram, & veniam abeundi. Hæc plana rerum malacia unicâ contentione leviter fluctuavit. Tridentum pervenit Martinus Rojas Portarubeus, Orator missus à supremo Magistro Ordinis Hierosolymitani. Locum ille inter Laicorum Principum Oratores petebat: sed exemplo Procuratores Archiepiscopi Salisburgensis, & Episcopi Eistatensis, & aliorum, qui Præsules simul ac Principes erant in Germania, restitere; opponentes, se inter Ecclesiasticos sedere, propterea quòd ipsorum Domini erant Ecclesiastici, tametsi Principatum obtinerent; adeoque si ea lex valebat, inter eosdem considendum esse Oratori Supremi Magistri, qui Ecclesiasticus pariter est, & Ecclesiasticos moderatur. Hæc in Melitensem Oratorem objecta suggessere Legatis Paleottus, aliique Bononienses; unde suspicatus est Orator, eam nationem ipsi adversari propter litem Romæ pendentem inter sui Ordinis & illius urbis Oratores. Has verò pro se rationes ipsis objecit.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 25. Martii 1563.*

4. Ordini S. Joannis (*d*) laicam quoque militiam adnecti, classes ac ditionem ab eò possideri, monetam cudi, superiorem non agnosci: ab ipso, utpote tali, mitti ad Concilium non Procuratorem, qualem Salisburgensis mittebat, sed Oratorem: à Pontifice in diplomate ad supremum Magistrum ipsi diserte imponi, ut Oratorem non Procuratorem illuc vice sua mitteret: Romæ ab ætate Leonis X. ad eam usque diem obtineri ab Oratore Melitensi locum in sacello Pontificio inter Principum Oratores: ita præcipi duobus in locis à rituali: idem observari in Aula Cæsaris, duorumque potissimorum Regum. E diverso debere Episcopos secundum legis sanctionem interesse Concilio, & in eo suffragium ferre: quare, tametsi Episcopus aliquis Principatum possideret, hunc existimari rem tamquam adventiriam, quæ sequitur naturam principalis, itaque Salisburgensis, ubi si ipse præsens adfuisset Concilio, in ordine suo inter Episcopos consedisset, illius Procuratori fas non esse superiori inter Oratores loco adspirare. Legati cùm & litem nollent decidere, & ea inter duos Ecclesiasticos versaretur, rem Pontifici remisere.

(d) *Summa rationum Romam missa extat apud Barberinos.*

5. Gravioris erat ponderis legatio, quæ Romam pervenerat adventu Aloysii Avilæ, majoris Commendatoris Alcantaræ, à Philippo Rege ad Pontifi-

cem missi. Mandata ipsi tradita pridie Kal. Decembris, & à me alibi ex transitu nominata, erant hujusmodi.

Pontifici redigeret in memoriam, quàm prompto animo, quantoque studio Rex Synodo faverat, gnarus emolumenti, quod illa Christianæ rei posset afferre, eò missis suis Episcopis, destinatis suis Oratoribus, prius Piscario, dein Lunensi, ob alias Piscarii occupationes, & præcipuam Lunensis peritiam de rebus Germaniæ, & navatam solerter operam suam in Gallia & in Germania ad Synodum promovendam. Cùm graves quædam difficultates Synodo intervenissent, se Pontificis voluntati semper obsecutum fuisse: idem ministris & Episcopis suo nomine inculcasset: sperari à se, ut illa inter præcipuas ac celeberrimas ex longinquo tempore in Ecclesia habitas emicaret; sed percupi à Rege felicem ipsius exitum in cunctis controversiis tum Religionis tum emendationis.

6. Cùm Synodus coacta esset ea potissimùm de causa, ut qui aberraverant, reducerentur, in rem videri, eos iterùm invitari: in quo suas omnes vires à se offerri, haud opportunum rato id peragi nomine Pontificis, ne ipsius dignitas illorum irreverentiæ exponeretur: adhibendam cum istis esse circumspectionem plurimam, nullâ re aut peculiariter aut universè ipsis oblatâ, quæ illius sanctæ Sedis auctoritati ac prærogativæ non congrueret. Si quo infortunio Concilium ad prosperum exitum secundùm vota non perduceretur, timendas esse pessimas res novas in Gallia: proinde curandum, ut Regnum illud cuncta religionis litigia Concilio committeret, atque à Rege omnem ut maximè efficacem operam ad id exhiberi. Quapropter non celeriter, sed maturè in definitionibus procedendum, ne hæreticis argumentum querelæ, Catholicis offensionis præberetur.

7. Par non esse, de Synodi suspensione agi: oportere abusus Ecclesiasticorum plurimum emendari: atque, ut omnibus satisfieret æquum Regi videri, ut ea cuncta in Synodo conficerentur; quod auctoritati Pontificis nihil officiebat, cùm ille conventus fuisset ab ipso coactus, rectusque ab ipsius Legatis, & cuncta ipsius potestate essent confirmanda. Præterquam quod omnes Concilii Patres non solùm Divini obsequii, bonique publici studiosi erant, sed propensi obstrictique ad Sedem Apostolicam, & Ecclesiasticam dignitatem tuendam: contrà verò, si Romæ leges disciplinæ sancirentur, tametsi severæ, non tamen eas acceptas. Quocirca ubi tandem vellet Pontifex Aulæ tribunalia Romæ corrigere pro eo ac inceperat, ipsius rei summam Synodi trutinæ committendam.

8. Potissimùm in Synodo peti libertatem tum in reipsâ, tum in specie; cujus libertatis gratiâ non ignorari à Pontifice, quæ primum à Rege fuerant objecta in particulam restringentem, *Proponentibus Legatis*. Eumdem in præsentia cogi ad sollicitandum Pontificem, ut rei prospiciat, antequam à Principum Oratoribus idem postuletur: eo siquidem casu sibi non licuisset suam cum ipsis operam non conjungere, videri prætereà sibi, de mansionis negotio multa fuisse peracta in Concilio à ministris Pontificis repugnantia libertati, & par esse, ne ex parte Pontificis impediretur ea definitio, quæ ipsius potestati ac prærogativæ nihil detrahebat.

9. Aliter de concessione Calicis Regem existimare, quæ tot novis rebus & incommodis gravida prævidebatur, ut quamvis etiam ad eam unicam hæreticorum conversio redigeretur, maturè adhuc de ipsa cogitandum esset. Quamobrem ut sum-

mum hunc articulum poſtremum in locum reſervandum, cùm de reliquis omnibus actum eſſet; id autem à ſe Pontificem rogari.

10. Quod ſpectabat ad continuationem, ſatis eſſe Regi eam in re cerni, & in diſerta declaratione diplomatum, quæ Pontifex ea de re ad ipſum ſcripſerat, etiamſi apertis notis illa tunc à Concilio non poneretur.

11. Hæc erant Regis mandata, quibus ad Pontificem delatis reſpondit ille vigeſimo octavo Martii: ita tamen, ut per manſuetum modum amicæ querelæ rei partes à ſe in regem, partes actoris à rege in ſe transferret. Se, difficultate operis animadversâ, Synodum numquam recluſurum fuiſſe, niſi certò ſperaſſet Regem ſibi quaſi brachium ducemque aſſuturum, ſed infortunio ſuo contigiſſe, ut Rex non ante diem illum Oratorem ſibi fidum miſiſſet, tametſi à ſe perpetuò poſtulatum. Ejus adventum tam ardenter optatum petitumque à Pontifice fuiſſe non aliam ob cauſam, niſi ob ſiniſtram operam à compluribus adhibitam adverſus utriusque commoda. A Piſcario vix unum pedem illatum Tridentum: à Lunenſi expectationem tantummodo defatigatam fuiſſe, quam vis in mandatis indicaretur, à Rege illum ibi commorantem à ſe credi, cùm omnia quæ imperaverat, jam peracta cenſeret. Rationi conſentaneum omnino fuiſſe, ut Regis Orator adeſſet Synodo, quando aliis Principibus ſatis non fuerat unicum, ſed plures aſſiſtere. Ab hujuſmodi abſentia Oratoris, qui Epiſcopos in officio & concordia contineret, extinctam eſſe vim mandatorum, quæ Præſules Hiſpani acceperant à Rege, ut cum Pontifice concorditer ſe gererent; excitamque inter ipſos diviſionem, adeoque cunctas difficultates, lites ac diſſenſiones, quæ acciderant in Concilio, ejusque improſperum progreſſum. Verùm quantò minus fortunatum principium ac medium Synodus habuerat, tantò feliciori fine ſe à Deo ſperare eamdem fruituram per ſanctas reparatæ diſciplinæ leges quibus curandis numquam ſe defuturum quoad à probo Pontifice, proboque Chriſtiano effici poſſet.

12. Fuiſſe à Pontifice abalienatos à ſe animos Cleri ac Præſulum Hiſpanorum, propter ſubſidia Regi ſuppeditata ex proventibus Eccleſiaſticis; & idcircò tantò acerbiorem in ſe ſenſum fuiſſe, quòd ab Rege deſtitutum ſe cerneret.

13. Hæreticorum reſtitutionem, quantumvis Concilium adniteretur, ægrè ſperari poſſe, niſi Catholici principes in id conſpirarent.

14. Quod in primis optabatur à Rege, ut Galli ſe Concilio committerent, profectò ſupra modum profuturum fuiſſe: ſed è contrario nihil hactenus loqui Gallos de dogmatum deciſione, quin ſolum loqui ad eam impediendam. Scire Pontificem, a Rege plene intelligi id quod ipſe breviter indicabat; ac proinde quamcumque Regis operam, ea de re cum Gallo & cum aliis adhibitam, opportunam futuram.

15. A ſe multò antea repoſitum iri in Concilio cunctas emendationes, ſi cognoviſſet eas ibi conficiendas & comprobandas eſſe: ſed cùm per eam tempeſtatem contrarium ipſi prædicerent præſentes diſſenſiones, opus à ſe fuiſſe jam inchoatum, & per id Patres invitatos ad ipſum imitandum; & apud ſe ſtatuiſſe, denuò Concilii ope ſtatutas etiam emendationes reformare: ſed hoc diſcordiis illic perdurantibus fieri non poſſe.

16. Addebat, nonnullos grato emendationum nomine ad ea aſpirare, quæ ipſorum intererant, præſertim de legibus Comitii Pontificii. Quare, ſi ipſe deceſſiſſet ex proximo morbo, ſicuti periclitatus fuerat, duos Pontifices creatum iri, alterum Tridenti à Synodo, alterum Romæ à Collegio, cum clade Chriſtianæ Reipublicæ: quod à Rege præ oculis habendum erat.

17. Verba, *proponentibus Legatis*, appoſita fuiſſe ab ipſa Synodo, ſe ne conſcio quidem; comprobata conſenſu generalis conventus, ac poſteà primæ Seſſionis, duobus tantummodò repugnantibus. Reverà ſi hujuſmodi forma ſervata fuiſſet, nequaquam exortum iri contentiones perquam noxias, ob quæſtiones non à Legatis, ſed ab Epiſcopis propoſitas, & ab alteris toleratas, ne impediretur in alteris ea, quam aliqui appellabant libertatem. Jam verò quoniam Rex multique Principes libertatem hujuſmodi cupiebant, quæ tandem non niſi in effrenem licentiam abitura erat, ſed quod ad ipſum ſpectabat, illis acquieſcere; ſed ſe culpæ ſubducere ob quodcumque detrimentum, quod inde redundaret in Regem, ſicut ad id usque temporis eveniſſet, niſi forti brachio in Regis emolumentum ipſe repugnaſſet. Indicabantur per hæc variæ conceſſiones de rebus Eccleſiaſticis, Regi perutiles, quæ libenter ab Hiſpanis Epiſcopis in Concilio revocata fuiſſent.

16. Manſionem magis à ſe quàm à quopiam expeti, adeoque jam fuiſſe denuntiatum etiam Cardinalibus Eccleſias obtinentibus, ut ad eas ſe conferrent.

19. De Calicis uſu, per conſuetam ſibi fiduciam, quam cum Rege loquens exercebat, haud ſibi temperare, quin diceret, videre ſibi oppoſita poſtulata. Ut cunctis liberum eſſet proponere, & ſimul, Ut obſtaret Pontifex, ne ea proponerentur, quæ Cæſar, Rex Galliæ, & Dux Bavariæ jam ſtatuerant in medium per ſuos Oratores proferre etiam invitis Legatis. In re concedenda ſe procraſtinaſſe: magnas clades à Principibus ſibi prænuntiari, ubi repulſa daretur; præſertim verò ipſorum ſubditos; alioqui Catholicos, ſi Romæ id ipſis denegaretur, per ſeipſos accepturos, cum hæreticis cohærentes, à quibus in hujuſmodi eventibus Religionem abjurare cogebantur.

20. De his ac de plurimis aliis rebus facilè conventuros Pontificem ac Regem, ubi licuiſſet ipſis inter ſe coram colloqui: plurimum quoque rebus profuturum fuiſſe, ſi Pontifex cum Cæſare congrederetur, cùm certè Cæſar ab ipſo coronandus eſſet.

21. Ad vadimonium continuationis, jam apud Regem unum diploma, alterum apud Vargam eſſe; ſimile aliud à ſe miſſum iri ad Piſcarium; adeoque eſſe in Regis poteſtate illud; ubi vellet, ad Legatos deferendum curare, & ita rem abſolvere: per quod Pontifex ſignificavit, nolle ſe debitorem eſſe Regi illius indulgentiæ, de qua nihil ipſe laborabat, & in quam alter non ſui, ſed Cæſaris gratia revera ſe flexerat. Omne debitum ac ligamen naturali hominum, & præſertim Principum ſuperbiæ grave eſt; ſed illud intolerabile, quo admiſſo videntur ſibi non laudem tamquam grati, ſed contemptum tamquam decepti promereri.

CAPUT XI.

Adventus Tridentum Moroni Legati, ac poſteà Lunenſis. Prior ad Cæſarem deſtinatus: ejus colloquium cum variis Principum Oratoribus, ejusdemque verba in cœtu generali.

1. Ita res habebant, cum Moronus Legatus, ut ceteris præeſſet electus, ad Concilium adventabat. Et quamquam communi voce compertum eſſet, (*a*) illum, antequam Tridenti perſiſteret, Oenipontem iturum, tamen Legatis idipſum, per Aulæ literas nondum cognitum, affirmare non licebat ſine periculo erroris levitatis. Quare melior ipſis conditio videbatur, credi ſe vel parvi habitos à Pontifice in communicatione negotiorum, vel nimis obtegentes ſui in ea diſſimulanda, ut qui nihil certi promebant. Et quidem in hujusmodi ſententiam tacitè conqueſti ſunt Borromæo reſcribentes, qui tandem ipſis rem ſignificarat unà cum profectione jam ſuſcepta à duobus Legatis; quod excuſavit Borromæus, (*b*) reſpondens, rei notitiam Tridentum transvolaſſe per tabellarium Romæ miſſum ad Cæſarem ab ipſius Oratore; in Aula verò morem non eſſe tradenti literas aliorum tabellariis, adeoque hinc effectum, ne ille certum ac legitimum nuntium Legatis aſſerret. Quod exemplum documento ſit miniſtris, ne ſtatim angantur, quaſi deſpecti à ſuis Principibus in aliquo eventu, adverſus quàm ipſi mereantur, cùm innumeræ nec opinabiles ſint rerum conditiones, à quibus neceſſarium aut rationi conſentaneum redditur id quod diſſentaneum videbatur. Moronus comitem prævertens Tridentum pervenit die (*c*) decimo Aprilis, Paſchatis pervigilio. Anceps fuit, an privato ritu ingrederetur: ſed veteres Legati exiſtimarunt, decori ac lætitiæ gratiâ id cum pompa & ſolemniter peragendum. Quapropter obviam honoris cauſſâ proceſſerunt tum ipſi Legati, tum Madruccius, ad hoc officium reverſus, tum Oratores omnes, excepto Veneto, qui ægrotabat, tum cuncti Præſules. (*d*) Ingreſſus eſt habitu Pontificali, ſub umbella: duo verò Legati, qui mille paſſus ipſi obviam ierant cum carbaſina & exomio, infrà ſequebantur unà cùm Madruccio.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum prima Aprilis 1563.*

(b) *Ad Simonettam 27. April. 1563.*

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum.*

(d) *Præter dictas Legatorum literas, epiſt. Vicecomitis ad Borromæum 13. April. 1563.*

2. Ingens omnibus inceſſit lætitia, non impar ſpei conceptæ, ad acceſſum tam adſpectabilis Præſidis, de proſpero ſucceſſu illius operis, cujus difficultas deſperationem penè peperierat. Crevit autem in animis utraque jucunda affectio ex adventu poſt biduum Claudii Quignonis, (*e*) Lunenſis Comitis, Hiſpani Oratoris, qui, utpote nimis expectatus, jam quaſi contra expectationem apparuit. Occurſus difficultate non caruit, non ab ipſo, ſed à Draſcovizio injecta, (*f*) qui ſtatuerat intereſſe; adeoque vetus litigium inter ipſum & Luſitanum reviviſſet. Quapropter neceſſe fuit Legatis ad preces ſtudioſiſſimas confugere, quibus hominem retinerent. Voluit tamen illi occurrere Sigismundus Tonus, quicum contentio non erat, quippe Cæſaris quatenus Cæſaris Orator: nec ipſum tunc removit recreatio ab ægritudine, ſive id ageret ad Lunenſem honorandum, ſuo Principe percharum, ſive, ut quidam ſuſpicabantur, ut perverteret conſilium Luſitani, qui jam ſtatuerat Hiſpanum Oratorem deducere medium inter ſe, atque Lanſacum, cùm homines propenſione quadam ferantur, etiam ſine odio, ad impediendos per artem honores alterius, eosdem ſibi per artem conquirentes.

(e) *Literæ Legatorum ad Borrom. 13. April. 1563. & Acta Salmanticenſis.*

(f) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 13. April. 1563.*

3. Vix pervenerat Moronus, cum ipſum adiere (*g*) omnium Principum Oratores, omniumque nationum Epiſcopi. Expoſuerunt Galli neceſſitatem emendationis feſtinandæ, & ad proponenda triginta quatuor ipſorum poſtulata eumdem ſollicitarunt. Ad primum, de quo pariter Hiſpanorum Præſulum petitiones conveniebant, reſpondit: Pontificem deſiderio cunctos præire, & quamprimùm proximis operibus verba comprobatum iri; cui alii ſe credere profeſſi ſunt, alii ad effecta fidem reſervare; & universè in Patribus animos deprehendere viſus eſt Legatus varios potiùs quàm malos. De altero dixit Gallis, Antequam de re ageret, oportere ſibi Cæſaris mentem audire, quò iniretur ratio rei conficiendæ, quâ cunctis ſatisfieret: celerem ſuam profectionem futuram; & reditum, ubi liceret, celeriorem. Illi comprobato reſponſo eum ad iter cohortati ſunt, quod reliqui omnes præſtitere, ſed poſt adventum Lunenſis, qui præſtò erat ut poſtridiè ingrederetur, & expectato Lotharingo, propediem adfuturo, quorum uterque id per literas à novo Legato petierant.

(g) *Literæ jam citatæ Legatorum.*

4. Luſitanus in expromendo conſueto ſibi ſtudio non modico proceſſus optimi ſe continuit: (*h*) Venetus rectam rerum abſolutionem maximoperè commendavit, obtulitque omnem quam poſſet opem Reipublicæ ſuæ. Cæſarei, ac præcipuè Draſcovizius, ſolitam ſtatim chordam de conceſſione Calicis tetigerunt: iisque reſponſum eſt, Ea dere, quod ſpectabat ad Synodum, jam compertum ipſis eſſe, quantum ſententiæ variarent; quòd verò ad Pontificem, poſtquam Patres rem illi commiſerant, novam ad eumdem Cæſaris petitionem non acceſſiſſe. Quod quidem verum erat, quamquam Draſcovizio accideret inopinata: etenim Cæſar, antequam ad iteratam petitionem progrederetur, apud ſe ſtatuerat cum Principibus & de re ipſa & de modo deliberare, ſicuti explicabimus. At quidem Bavarus Oratores hujus rei cauſſâ (*i*) miſerat ad Pium; Galli verò ipſum aſſiduè fatigaverant.

(h) *Literæ Moroni ad Borrom. 17. Ap. 1563.*

(i) *Primum conſtat ex literis Borrom. ad Legatorum 10. Februarii 1563. alterum ex adductis monumentis.*

5. Dein (*k*) Legatos etiam viſit Lunenſis, eisque reddidit regiam epiſtolam, jam usque ab Octobri elapſa ſcriptam. Moram ſuam excuſavit partim interjectis morbis, partim aliis publicarum rerum obſtaculis: ſpem Regis expoſuit de fructu Concilii in tanta Chriſtianorum neceſſitate; mandata ſibi tradita ad illi favendum universâ Regis auctoritate, & paratum in ſe animum ad ea perficienda.

(k) *Literæ Legatorum ad Borromæum 14. April. 1563.*

Tum Regi, tum Oratori reſponſum eſt, pro eo quod decet & ſolet. Hi poſt verba ſupervacanea, ſed ſimul neceſſaria urbanitatis, Comitem rogarunt, ut, quippe in primis peritus Aulæ Cæſareæ ac Germaniæ, ipſis viam aliquam indicaret ad aberrantes revocandos. Quibus reſpondit, aliam à ſe non conſpici, niſi ut boni Concionatores adhiberentur, & quantum poſſet, Societas Jeſu propagaretur ſermone de conceſſione Calicis datâ operâ declinato.

6. Idibus Aprilis exceptus eſt (*l*) novus Legatus ritu conſueto ab universo conventu, recitatoque diplomate, quo eligabatur, Orationem ipſe habuit rebus accommodatam. Calamitates enumeravit

regionum Christianarum, ad quarum levamentum eam Synodum Pontifex collegerat, quo Divina indignatio placaretur, & Christiani populi adversùs communis hostis superbiam in unum coirent. Dignitatem illius conventus ostendit, cui duo Principes Cardinales aderant, tot Regum magnorumque Dynastarum Oratores, tot Præsules quibusvis animorum dotibus venerabiles, tot excellenti doctrina Theologi. Doluit ob recentem jacturam duorum clarissimorum Præsidum; sui ac Navagerî subrogationem exposuit. Dixit, à se, quoad licuerat, onus suis viribus formidabile recusatum, sed obedientiam denique timori prævaluisse, Sibi tunc ad Cæsarem eundum esse, & illinc per summam celeritatem revertendum, ut ipse Patrum socius bonum publicum promoveret. Etiamsi quævis alia sibi deessent, duo quidem à se geri; Primum, optimam voluntatem Pontificis, cui summa votorum erat, ut doctrina Catholica erroribus, Ecclesiastica disciplina corruptelis, Christiana Respublica abusibus perpurgarentur; ut prospiceretur peculiari Provinciarum necessitati, ut Ecclesia vel cum adversariis pacem iniret; quantum per Religionem, Sedisque Apostolicæ dignitatem liceret. Alterum, suam ipsius voluntatem, sua cuncta studia, viresque suas omnes impendendi ad ea bona consequenda: quantum ea, quæ secum afferebat, prosutura essent, in Patrum potestate collocari: eorum prudentiâ, doctrinâ, auctoritate, ad optatum exitum deduci posse Concilium, Quapropter se illos cohortari, ac per Deum obtestari, ut depositis contentionibus, quæ plurimum offensionis Christianis nationibus creabant, & ineptis quæstionibus, quæ non ad ædificationem Fidei, sed potius ad perversionem audientium, temporisque jacturam faciebant, animos ad id quod erat perquam necessarium, conjunctim & omnino converterent. Caverent in primis, ne scientiæ vento è tuto submissi animi portu pellerentur, memores effati, quod Deus, à quo cuncta bona sunt exspectanda, *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Si demisso concordique animo forent, eventurum ut S. Spiritus ductu proferrent Ecclesiæ uberrimum tot itinerum, sumptuum, studiorum ac laborum fructum, atque ut accenderent quasi præcelsam ac perpetuam facem, ad cujus lumen non præsentes modò homines, sed futuri vitæ curriculum dirigentes, facilè ad tutum salutis portum appellerent; simul etiam, ut summis Deus laudibus coleretur eorum operâ, adeoque fierent ipsi hujusmodi laudum participes in terris, ac solidiori immortalique gloriâ donarentur in cœlo. Ea ratione communi plausu acceptâ dimissus est cœtus, plerisque cum pari lætitia fiduciaque abeuntibus. Etenim tametsi verba, quippe facilia, debile difficillimum operum indicium præferant; pauci tamen sint, qui concinna ac nervosa verba tamquam grande pignus operum non accipiant. Adamantinus est illic animus, qui eloquentiæ incantamento resistit.

(l) *Literæ Legatorum ad Borrom. 14. Apr. 1563.*

CAPUT XII.

Novum Lunensis colloquium de particula, proponentibus Legatis, *cum Morono. Hujus profectio Oenipontem versus. Agitata de loci controversia inter duorum Regum Oratores. Lotharingi reditus, ejusque querelæ & affectiones. Sessionis prorogatio, & quid in ea contigerit.*

1. Cum de Lotharingi reditu nihil nuntiaretur, cùmque significaret Lansacus, (a) eum Venetiis commoraturum dies aliquot suprà quàm anteà crediderat, adeoque moras amplius illius causâ Morono ducendas non esse, (b) hic decimo sexto Aprilis Oenipontem ad vesperam profectus est. Eodem manè ipsum seorsim Lunensis invisterat, (c) ac denuò mandata sibi à Rege tradita amplificarat, præsertim ad Sedem Apostolicam sustinendam: hinc processerat ad ea verba, *proponentibus Legatis:* in mandatis injunctum sibi dilertè à Rege, ut omnem navaret operam, ut illis prospiceretur, cùm rumor esset, earum causâ Conciliurn libertate non frui. Responsum à Morono redditum est, de quo sæpius diximus. Cui Orator: Hujusmodi verba in anteactis Conciliis usurpata non fuisse, & oportere, ut absque dubio ad remedium admovendum animus adjiceretur; siquidem Legatum ipse certiorem faciebat, in id Reges Hispaniæ, Lusitaniæ, Galliæ & Cæsarem convenire.

(a) *Literæ Jadrensis 19. April. 1563.*

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 15. April. 1563.*

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum 16. April. 1563.*

2. Oppugnationi tam validæ Moronus propugnacula non minùs valida objicere conatus est; ac primum quidem illud fuit, quod in eo cum Hispanis certamine videbatur supra cunctas eorum machinas eminere, adeoque adversus illos invictam semper defensionem præstiterat: Quinam id fieri posse, cùm in Sessione forma illa jam fuisset statuta; Non animadverti à Lunensi, non solùm ex eo in dubium adductum iri cuncta jam (stabilita à quo supra cetera Rex abhorrebat) sed eadem revocatum iri, addita reliquis audacia postulandi res novas longè graviores, ac pervertendi diruendique quidquid extructum fuerat: cui alluvioni imminenti unicum erat obstaculum agger ille, ne scilicet fas esset de rebus jam decretis quæstionem inducere. Præterquam quòd quantum confusionis quantumque prolixitatis allatum iri, ubi singulis tam amplæ ac tam variæ multitudinis capitibus liceret Synodum cogere ad ferendas sententias de absurdis, quæ cuique libuisset? Denique, quo pacto hanc Regis petitionem concordare cum eo quod idem proficebatur, nimirum, se fauturum Apostolicæ Sedi, ejus & auctoritati & existimationi altior inde plaga infligeretur?

3. Orator, uti sensit, perinde ostendit se convictum rationum vi, cui cordatus ac sincerus vir nec animo nec ore posset obsistere. Quo animadverso Legatus tametsi Lunensis adhuc se excusaret fixo Regis iussu, qui merum executoris munus ipsi relinquebat; animum tamen recepit, haud ignarus, hujusmodi jussionibus magnam inesse vim, cùm habenæ sunt, quippe ministro quod sibi interdictum est agere non audente; modicam verò, cùm sint calcaria, quippe quòd rarò ac difficulter contingat, ut vir animo non omnino servili, prosequatur ardenti studio quod domino suo indecorum ac noxium existimat: idcircò jussio validissima ad inducendum ministrum ut voluntatem Principis exequatur, ea est, quâ simul illius animo ipse Principis sensus imprimatur; quandoquidem nulli potestati magis quàm propriæ menti obtemperari solet. Varia igitur inter eos temperamenta proposita; elatoque legatus cunctationis clypeo adversus aggressionis impetum, spatium temporis petiit, donec cum Cæsare colloqueretur, ejusque mentem pernosceret.

4. Orarore digresso, Moronum convenere Granatensis Archiepiscopus, & Episcopus Segovien-

sis, inter Hispanos existimatione præpollentes, & in contentionibus perduri. Et sicut eorum mos est, qui à veteribus magistratibus discrepant, optimam ergà novos animi propensionem præferre, affirmarunt, summoperè illi confidere; adeò ut Granatensis dixerit, Ubi visum sibi foret, à conscientia obstringi se ut à majori parte dissentiret, eam in Cardinalis conscientia reponendo sedaturum. Hic verò, apud se justa parte promisso subtracta, respondet pari comitate; Gaudere se, quòd in ea significatione cognosceret Patres vel maximè adversarios studere se benevolentes ostendere, quod (ratiocinabatur ille) saltem effecisset, ut remissius adversarentur.

5. Non minorem sollicitudinem collegis intulit alia Hispanorum lis apud ipsos pendens, quàm ea jam memorata, quæ in ipsos movebatur; nimirum, vetus controversia de prærogativa loci cum Gallis. Cœpit urgere negotium (d) Lunensis post Moroni discessum: & in summa proposuit, ubi gradum supra Gallicum Oratorem obtinere nequiisset, acquieturum se loco sibi concesso è regione Galli ad alterutram partem, pro illius optione, sed contestatum, nihil per id intelligi ex jure sui Principis detractum: aliam quoque sedem accepturum se, quam Legati tribuerent, dummodò ejusmodi, ut ex ea ipse inferior non haberetur. Quòd si tandem quivis locus sibi denegaretur, in quo cum sui Principis dignitate consideret, se in mandatis habere, ut literis regiis in Conventum delatis extemplò discederet. Nec id simulabatur ad meliorem conditionem obtinendam, sed veritati consonabat; cùm Rex è sui Concilii sententia mentem mutasset, quàm anteà Pontifici significarat, de vanis cærimoniis haud curandis. Legati his auditis inter se differebant, Ob novam concordiam initam in Gallia cum Hugonottis quantum minuebatur in Gallis necessitas auxilii Hispanici ad tutelam incolumitatis, tantumdem in ipsis auctum iri duritiam ad æmulationem prærogativæ: hinc verò censebant, abalienandum non esse Regem Catholicum, cujus patrocinio supra cetera Synodus indigebat, cùm ipse summam auctoritatem non solùm apud Hispanos Præsules; sed etiam apud complures Italos obtineret. Quare ubi recusarent Galli memoratas conditiones, in quibus videbatur signum aliquod prærogativæ ipsis adhuc servari, propendebant Legati ad non impediendam eorum absentiam, quorum præsentia quantum splendoris Concilio, tantumdem inquietis afferebat. Sed de his omnibus Pontificem per arcanas notas certiorem fecerant, ejusque responsum præstolabantur.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 14. April. 1563.*

6. Id temporis adventante Sessionis die, quæ vigesimo secundo Aprilis indicta fuerat, compertaque ejus prorogandæ necessitate, (e) quoniam nihil peractum erat, & duo Legati aberant, duo, qui aderant, inter se convenere, posse ad eam destinari diem tertium Junii, qui esset quintus in Pentecostes hebdomada, quo tempore arbitrabantur rem in promptu futuram; atque hunc ipsorum sensum (f) significarunt cunctis Oratoribus, Madruccio, ac Lotharingo, qui eo die Tridentum redierat. Omnes assensere, adeoque id in cœtum postridie retulere, cum fiducia communis consensus. Sed eos fefellit eventus. Lotharingus, utpote suis in sententiis varius, eam tunc mutavit, rursus novam certi diei præscriptionem adducturam Concilium in discrimen novi dedecoris, ubi ea denuntiatio, sicuti plurimis antegressis evenerat, in irritum caderet. Quapropter re à Legatis proposita, dixit ille, opportunius sibi videri, si ad incertum terminum Sessio protraheretur, ita ut conventus sibi facultatem tribueret usque ad vigesimum Maji certam diem constituere. Tunc verò eam statutum iri sive tertiam Junii, ut in præsentia Præsides arbitrabantur, sive aliam, sed extra dubitationem successus. Hujusmodi ratiocinatio adhæsit animo Madruccii, majorisque partis etiam ex maximè studiosis Pontificis ac Legatorum, ut qui sibi persuadebant id illis pariter futurum gratius, eosque abstinuisse à prorogatione ad incertum diem proponenda, quòd complures Patrum alienos ab ea credidissent; ut proinde in sententiam frequentioris partis inter alios iverit Gualterius, de quo Præsides conquesti sunt, quandoquidem pridie ipse internuntius eorum sententiam ad Lotharingum attulerat, ejusque comprobationem ad ipsos retulerat. Id quod in seipso levius, gravius tamen Legatis accidit, tunc dignitatis suæ maximè sollicitis, cum æstimatio & contemptus in ipsos integrè redundabat, nec inter socios dividebatur.

(e) *Literæ Legatorum Borr. 20. Ap. 1563.*

(f) *Die 20. Aprilis.*

7. Ponderosior causa Gualterium premebat, modica videlicet firmitudo, (g) quæ in Lotharingo deprehendi sibi videbatur; unde fiebat, ut ipse in contexendis per laborem assiduum nexibus mutuæ benevolentiæ inter ipsum ac Pontificem, semper opus sibi redordiendum animadverteret. Idcircò verebatur, ne Romæ conspectis frequenter eventibus contrariis recenti spei à se factæ, ipse in opinionem incideret aut decipientis aut decepti, quamquam opportuna remedia non omiserat, quibus huic accusationi se subduceret, exposito cunctis in literis ingenio Lotharingi. Qua in re tandem moneo; Ad vesperam pridie quàm Julius III. eligeretur, ab eo per certum tabellarium ad Henricum Regem perscriptas fuisse validissimas rationes, quibus ab illius electione removebatur, manè autem posterò adhibitam ab eodem operam cum Farnesio Cardinali ad Julium promovendum, & in opus deductam Ingenium Lotharingi, secundùm exemplar quod Gualterus expinxerat, temperamento inter igneum & aëreum erat, ad succendendas affectiones velox, sed non minùs ad tepefaciendas; totum iracundum, totum placabile: sed iracundiæ tempore supra modum intemperatum in ea promenda, & in cladibus minitandis; adeoque si quis tunc hominem audisset, ratus linguam animo concordare, poterat malignum in eo animum suspicari. Contrà verò, benevolentiæ tempore adeò in promisso profusum, ut cuipiam ea posteà cum effectis componenti, liceret adscribere artificiosæ calliditati, quod ab incontsiderata sinceritate profectum erat. Paucis, cujusmodi sunt ædes publicæ magistratus, ubi quod excellit majestate ac pulchritudine, in fronte atque in aula collocari solet: sed ornamenta hujusce frontis & aulæ plurimâ erant & rara, magnanimitas, comitas, beneficentia, pietas, doctrina, perspicacia, eloquentiæ vigor, & boni publici studium.

(g) *Literæ & arcanæ notæ Gualterii ad Borromæum 22. April. 1563.*

Hujus autem variantis indolis nova proferebantur à Gualterio argumenta, per eos etiam dies accepta. Scripserat Lotharingus, ut narravimus, cupere se cum Morono colloqui, antequam hic ad Cæsarem abiret, ac propterea se confestim rediturum. Posteà reditum retardavit, vulgavitque, se consultò cunctatum, ne, si alter mandata de rebus

cum Cæsare agendis cum ipso communicasset, suspicaretur, umquam operam à se contra successum prosperum fuisse collatam: alii tamen in eo compererunt, vel crearunt, subtiliorem rationem & artem, ajentes,(*b*) Lotharingum Venetiis elicuisse à Navagero, patriam repetente antequam Tridentum veniret, plurima ex mandatis sibi traditis ad Cæsarem, eaque prænuntiasse per certum tabellarium Cæsari, adeoque in eo cessasse festinationem cum Morono loquendi: sed quemadmodum acutiores hæconjecturæ(*i*)mentium politicarum aberrant plerumque, ita in voluminibus literarum ex Aula Romana scripturum comperio è contrario; cùm impositum fuisset Navagero, ut Venetiis in tento animo observaret sinistras opiniones, quas fortasse Lotharingus imprimere Senatui tentaret, eisque obsisteret, ipsius operam pergratam fuisse in eo quod egerat & cum Lotharingo & cum Republica. Non ita processit ex sententia aliud quod eo itinere Navagerus sibi conficiendum proposuerat, (*k*) nimirum ut Amulius Cardinalis in Senatus Veneti gratiam rediret, tametsi studiosas Pontificis literas ad id deferret, animatas ab ipsius lingua spiritu vividæ eloquentiæ, quâ præditus erat tum ex ingenio, tum ex usu in eodem theatro: adeò constans est firmitas illius Senatus in suis sanctionibus. Ex quo sanè eò spectabilior redditur tum auctoritas Alexandri VII. tum virtus Caroli Carassæ Episcopi Aversani, illius Nuntii, tum obsequium Reipublicæ erga talem Pontificem, quo petente, dum hoc Opus in lucem editur, placuit illi Senatui meam Religiosam Familiam suis in ditionibus redintegrare, singulari lætitia in me collatâ, quòd hujusmodi prosperitas intervenerit, moderante meum Ordinem Goswino Nickel, qui tum efficaci auctoritate in me huic Operi admovendo, tum providâ charitate in cunctis commodis mihi exhibendis, planè ut generalis ductor præmilite inferiore, longè suprà me meretur, quantum laudis deberetur huic meæ non infortunatæ pugnæ in gratiam justæ causæ. Jam verò narrationem unde eam defleximus eò repetemus.

(h) *Lit. & Codicilli Vic. ad Borr. 22. Apr. 1563.*

(i) *Literæ, & arcanæ notæ Borrom. ad Navagerum à 13. ad 24. Apr. 1563.*

(k) *Morosinus lib. 8. Historiæ Venetæ.*

8. Varium ingenium Lotharingi ostentum est à Gualterio Pontificl per aliud argumentum, à Cardinali præstitum eodem die quo Tridentum reversus est. Is enim loquens cum Antinoro, qui reliquos obviam progressus anteverterat, acerbè questus est de inita cum Hugonottis concordia; significavitque, regnum illud à se tamquam perditum haberi: paulò post cum Gualterio eadem de re verba faciens, ostendit, concordiam illam sibi non improbari, & culpam omnem rejecit in Hispanos ac Pontificem, qui manu debili opem Galliæ suppeditassent. Hic verò risum mihi excitat Suavis narratio, quâ dicitur, hujus pacis nuntios perveniss Tridentum memorato die vigesimo Aprilis, quo rediit Lotharingus; cum ex adverso cunctæ paginæ Tridenti exaratæ à tribus usque superioribus hebdomadis, resertæ sint hujusmodi novitate, ex qua, utpote ex assumptione præcipua, leguntur de ducta plerumque argumentationum corollaria, quæ illic quâ voce quâ literis tunc habitæ sunt de rebus humanis, pro eo ac anteà variis modis ostensum est.

9. Sed quod attinet ad Lotharingum, sive levitas in eo, sive ars esset, cùm ipse studeret & hanc & quamvis aliam à se noram abstergere, quod tam ardenter ac tam sæpè Pontifici proposuisset ut Bononiam conveniret, & posteà Pii consensu jam accepto consilium mutasset, voluit ad excusandum se Pontificem incusare: Quoniam dum res tam honorifica illi proponebatur, oportuisse liberum responsum reddi; non autem epistolam confertam simulatis difficultatibus, quas ille in eo itinere animadvertebat; perinde quasi plurimam gratiarum actionem ex eo ipse non meruisset, quòd Cæsarem induxerat ad conservandam Pontifici tanti juris possessionem in eo coronando, & ad se ea de causa saltem Mantuam usque conferendum: in quo jam recedebat Lotharingus ab eo, quod toties de Bononia statuerat. Addebat, in ea epistola contineri conditiones conditioni suæ valdè dissentaneas, videlicet, efficiendam sibi esse ut Principes acquiescerent disciplinæ legibus, quas Pontifex statuisset, atque ut Synodus quamprimum absolveretur. De quibus conditionibus mirum videbatur conqueri Lotharingum, quando quæ ipse proposuerat super his nitebantur. In summa, se longè alium ab eo qui paulò anteà fuerat, & acrimonia percitum ostendebat.

10. Venetiis adhuc degens Musottum Romam miserat, vulgavitque, non modo illum mitti quò per eum Lotharingus se apud Pium purgaret, sed quo etiam ab eo impetraret, ut peculiaria capita edocerentur criminationum, quibus, ut affirmabat, à Pontifice insimulabatur, quod nimirum sibi capitis partes assumeret, ac mala semina inter Cæsarem ac Pontificem spargeret; præsertim verò, quòd ejusmodi querimoniam Nuntii contra Præsules Gallicos in Concilio, à Regina per literas accepisset, eos insimulantis quasi prosperum progressum impedirent; quæ insimulatio videbatur in primis ipsum petere, qui primum inter eos locum obtinebat. Hic verò res à se gestas accommodata sibi forma depingens, dicebat: Si Pontificis criminatio sita in eo foret, quod ipse Cæsarem cohortatus fuerat, ut suam operam interponeret ad majorem libertatem Synodo obtinendam, non expectatis ad minutiora quæque mandatis Româ, ut prospiceretur mansioni & Episcoporum institutio stabiliretur, & purgarentur corruptelæ; licere Pontifici pro suo arbitratu ad Inquisitionem ipsum accersire. At si vitio non verteret hæc consilia, & alioqui comperisset, ab ipso in mansionis controversia omne suum arbitrium impensum ad Apostolicam Sedem juvandam, nec minus in aliis rebus ab eodem perfracta fuisse sui Regis mandata in obsequium Pontificis; arbitrari se honorandum, non onerandum esse. Pergebat dicere dolentium & indignantium linguâ: Sed cunctis humanis affectionibus à Deo solutum ob fratrum funera; velle imposterum sententiam in Synodo pro more ea libertate dicere, cui unica esset norma Divinum obsequium & conscientia.

11. Verumtamen non tantum timoris incutiebant Gualterio hæ denuntiationes iram spirantes pro hominis ingenio, quantum noticia, quòd magnus Galliæ Cancellarius, minister, uti dictum est, non admodum Religionis studiosus, operam dederat, ut in munere magni Palatii Magistri, quod uno ex fratribus demortuo vacaverat, sufficeretur fillus fratris Lotharingi Cardinalis, dum Comes stabilis competitor munus illud filio suo affectabat, (*l*) qui rem tam ægrè tulit, ut ab Aula secesserit, excitata suspicione. Id verò magnum cancellarium aliquo pacto Cardinali reconciliarat, curamque in eo cum ipse revocaverat ad Reginam sibi propitiam habendam, non amplius jacta solum anchora in Sedis Apostolicæ patrocinium, quemadmodum anteà sibi opus esse differebatur. Quapropter Gualterius ad partem magis flexibilem aggressione conversâ, quod verum erat Lotharingo narravit: Complures ex Gallis Præsules de ipso conqueri, quod ad Hispanis gratificandum, in Ordinis controversia negligeret capita, quæ Galliæ magis cordi erant: adeoque discrimen aderat, ne tam aucta cum Hispanis conjunctio tot ejus adversariis, & apertis & occultis, in Aula arma ad ipsius cladem suppeditaret: cujus rei consideratio, tametsi verbis ab eo spreta, respondente, ut usuvenit, satis sibi ex conscientia cautum esse, visa est ejus animum altè subiisse.

(l) *Præter jam dictam epistolam alia Gualterii ad Borrom. 3. Maji 1563.*

12. Fererius sensus Lotharingo contrarios præse ferebat, cum volubilem ejus animum improbaret, eique simul opponeret, ab ipso nonnisi familiæ suæ commoda promoveri. Ceterum sententias Apostolicæ Sedi propitias proferebat, & rationes prævalidas quippe profundæ intelligentiæ vir adducebat, ob quas solis Legatis fas esset proponere, & ob quas Pontifex Concilio præcelleret; quod pariter Gallorum aliqui sentiebant, præsertim verò Hieronymus Soucherius Abbas Claravallensis, (*m*) qui merebantur obtinebatque eximiam existimationem probitatis ac doctrinæ. Quin Fererius, cùm animum præferret, ut interdum accidit, præsens regionis suæ regimen improbantem, affirmare non omisit, à se optatum iri in eo rerum statu se Episcoporum esse, quò sententiam pro suo arbitratu expromeret in Concilio, ac palam faceret, à Gallis, dum corruptelarum emendatio acriter ab ipsis petebatur, novas indies induci per maximam offensionem atque perniciem. Non tamen plenè sibi persuadebat Gualterius, (*n*) illum ex animo loqui; nam cum Roma reversus eum nanciscereturi sibi cuncta consentientem, nihil ipsi credidit, suspicatus hominem simulare, quò certi aliquid eliceret à Pontifice. Verum ex quacumque suspicione fieri non potest, quin ubi quempiam audimus dicentem efficaciter in rem nostram quæ vera sunt, & ad persuadendum aliis idonea, ea credamus ex animo ab illo dici, sibique persuaderi.

(m) *Epistola Gualterii ad Borromæum 26. Apr. 1563.*

(n) *Arcanæ notæ Gualterii ad Borrom. 11. Martii 1563.*

CAPUT XIII.

Petri Soti obitus, ejusque ad Pontificem literæ. Adventus Navageri Tridentum. Acta à Morono Oeniponti cum Cæsare de primis quatuor capitibus arcanæ Ferdinandi epistolæ ad Pontificem, suprà memoratæ; hoc est, de Synodi diuturnitate; ubi differitur de suffragiis pro nationum munere computandis, de suspensione, de libertate, & de communicatione à Legatis cum Pontifice usurpata.

1. Res memorabilis, quæ in temporis accidit, narrationem nostram à Gallis ad Hispanum convertit. Fuit hic Petrus Sotus, de quo plurima à nobis habita mentio. Summam ille obtinebat existimationem severæ probitatis, solidæque scientiæ: & utramque suorum Hispanienstum Episcoporum sententiam semper sustinuerat, nimirum, mansionem auctoritatemque Episcoporum esse juris Divini. Porrò cùm in morbum gravissimum incidisset die decimo septimo Aprilis, post quem tres tantùm dies vivus superfuit, alieno chirographo ad Pontificem scripsit epistolam; ejusque sententiæ similes è Soto voces à se paulò antè auditas testatus est Vincentius Justinianus, tunc supremus illius moderator, ac posteà Cardinalis. Hæc epistola statim (*a*) Tridenti vulgata, ob rei argumentum, hominisque conditionem, celebris postea per universam Europam evasit. In ea Pontificem ille hortabatur, pro ea fide gratoque animo, quem extrema illa hora ab ipso postulabat, ad dandam operam, ut definiretur, cujusnam juris esset mansio tum Episcoporum, tum reliquorum Ecclesiæ ministrorum curaretque eam servandam, alio proventuum genere extra episcopatus Cardinalibus attributo: & non minùs, ut declararetur, institutionem auctoritatemque Episcoporum esse juris Divini: non conducere Sedis Apostolicæ dignitati aliorum abjectionem. A se vivente ac moriente affirmari, summum Pontificem cunctis Conciliis superiorem esse, nec ab illis ulla ratione judicari posse: opportunum à se censeri, ut id pariter apertè definiretur; contrarium siquidem in seditiones, bella & schismata manifesto tendere. Duo simul Pontifici commendabat, Ne consentiret, ut cuipiam facultas traderetur suscipiendi sacros Ordines à quovis Episcopo, cùm expediret Ecclesiæ bono ut id Ordinario reservaretur; & ne in sacerdotiis distribuendis suam suorumque ministrorum utilitatem quæreret, sed animarum salutem & Ecclesiarum emolumentum. Denique nujusce libertatis suæ veniam precabatur.

(a) *Præter epistolam Soti, epistola Vicecomitis ad Borromæum, Apr. 1563.*

2. Soti mors, conjuncta cum perfecto religiosæ pietatis exemplo, summoperè displicuit Concilio, cui visum est relinqui velut in infausta caligine, ademptis sibi in omni genere quibusdam è suis maximis luminaribus. Sed pro eo quod accidit rerum mortalium vicibus, jacturæ mœstitia lucri gaudio compensabatur, ac ferè continenter; hoc est, 28. Aprilis, magna facta est lucis accessio Navageri adventu. Privatim ille (*b*) lectica vectus, post primas noctis tenebras intravit, electâ sibi horæ obscuritate, ne ulli pompæ splendori esset accommodata, atque eadem de causa prænuntiatum adventus diem uno die antevertit. Ratio quæ hominem ad hoc impulit, ea fuit, ne certamen de loco ex itaret inter duorum Regum Oratores, qui ipsi obviam ituri fuissent.

(b) *Diarium 28. & literæ Legat. & Vicecomitis ad Borr. 29. Apr. 1563.*

3. Sed summa rerum Tridentinarum extra Tridentum tunc verti videbatur, nimirum Oeniponti, in iis quæ à Morono cum Cæsare agitabantur. Noluerat ille Præsulem ullum Synodi secum adducere, (c) ne Germani sibi persuaderent, ab eo non dici quæ suggerebantur ab ipsius judicio, Synodi contentionum integro, sed ab alicujus instigatione, qui studio animique commotione jam illis esset addictus. Sed dein missus ad eum est Promotor Castellus, qui, ubi opus foret, rerum gestarum noticiam illi subministraret.

(c) *Acta Paleotti.*

4. Mandata, quæ Româ secum ferebat, vertebantur in sententia arcanæ epistolæ, à Cæsare scriptæ ad Pontificem, qui in brevi jam missa responsione, sicuti dictum est, se iis remittebat quæ amplius à Legato exponenda erant. Quare mandatorum libellus, præter officiosum proœmium, in varia capita distinguebatur, memoratæ epistolæ capitibus respondentia. Nos verò quò lectores melius aptius-

que

que rem intelligant, in singulis capitibus subinde ponemus ea, quæ Morono responsa, & quæ ab ipso superaddita fuere, cùm apud nos extet eorum summa, jussu Ferdinandi ab ipsius ministris desumpta, & etiam monumenta à Morono servata.

In primo mandatorum capite sermo erat de Concilii diuturnitate, quæ dicebatur non minus Pontifici, quàm Cæsari displicere, cùm inde innumera damna sequerentur; periculum amittendæ indies novæ alicujus Provinciæ, uti tunc in Gallia contingebat; Patrum dissensio, adeoque tenuis æstimatio Synodi; sumptus supra vires tum Apostolicæ Sedis, tum ipsorum Episcoporum; Ecclesiarum detrimentum ex Pastorum absentia, magnæ perturbationis discrimina, si deficeret vita Pontificis, gravissimæque jacturæ, si decederet Cæsar, in cujus patrocinio ac religione Synodus nitebatur; agendi licentia, quæ ibi in dies glisceba; periculum tum intestinæ discordiæ, quam aliquis improbus excitaret, obtento studio Ecclesiæ reformandæ; tum alicujus tumultus, qui Synodum præcideret, & fructu vacuam redderet.

5. Enumeratis diuturnitatis incommodis, eorum causæ patefiebant, & remedia proponebantur. Causas fuisse, suffragiorum multitudinem, prolixitatem sententias dicentium, qui sæpè ut in argumenta nova ingrederentur, è propositis egrediebantur; discordias inter Patres ex hujusmodi digressionibus profectas, superiora Oratorum Gallorum postulata, ut Lotharingus, ejusque comitatus expectarentur; utilitatem ejusdem Cæsaris, qui optaverat ut definitiones protraherentur, donec in Comitiis Francofurti Maximilianus eligeretur; subsecutas Gallorum petitiones, ut alii suæ nationis, & Angeli etiam ac Germani expectarentur; novas quæstiones inter Theologos ad trutinam adductas, cùm vera dogmata ab hæreticis oppugnata firmanda essent; mandata plurima Oratorum, quæ ita sibi tradita suis à Principibus affirmabant, ut ab illis digredi non possent absque novo mandato, unde non parum moræ creabatur, aliquorum postulationes, ut argumenta jam proposita iterum proponerentur, sicut in præsentia contingebat Gallorum postulatis, quorum multa aliis temporibus expensa ac decreta fuerant; adversam operam à quibusdam navatam, occultis forsitan fautoribus Lutheranorum, adeoque fatoribus litium ac turbarum, quod similiter accidere consueverat in Germaniæ conventibus; mutationes quæ in dicendis sententiis fiebant in rebus propositis, perinde ac evenerat in capite de mansione, in quo proponebatur ut Decretum formaretur de disciplina, & complures rem ad Fidei dogma redigere cupiebant.

6. Ad id reparandum proponebatur, ut in posterum ejusmodi causæ removerentur. Quod confectum fuisset, ubi Cæsar cum Pontifice reverà conjungeretur, juberetque Oratores suos opitulari Legatis; unde fieret, ne inducerentur in Synodum novæ dogmatum disputationes, & idcirco ad solas controversias cum hæreticis operam converterent. Præterea, ut emendationis articuli de communi consensu proponerentur, nec liceret cuilibet nova volumina in medium proferre, quod in causa erat, ut eadem res sæpius in quæstionem rediret. Secundum Decretum primæ Sessionis concordi observantia custodiretur; adeoque à Legatis proponeretur tempori, quod opportunum erat, & a Principibus optabatur; ut ea morum emendatio, quæ ad Aulam Romanam ac Magistratus spectabat, acciperetur quo pacto illam statuisset Pontifex, qui rigido intentoque animo illam ordinabat; nollentque in disputationem illic adducere, ubi perpauci negotia illa callebant; nec Principes, eorumque ministri, sectas & conventicula Præsulum sibi conflarent, singulis libertati suæ conscientiæque relictis, quemadmodum à Pontifice relinquebantur. Ipsi quoque Principes boni consulerent rationem aliquam, quæ excogitaretur ad recidendam prolixitatem in sententiis explicandis.

7. Ad hæc Cæsarei dixerunt: cùm causæ potissimæ diuturnitatis essent tum negotiorum tum hominum multitudo, duo videri opportuniora temperamenta. Quod spectabat ad priorem causam, ne disceptaretur de iis, quæ in sacris Literis & Conciliis habebantur, ab hæreticis non oppugnata. Quòd verò ad posteriorem, ut viri docti ac pii ex quavis natione seligerentur; quod Cæsar intendebat usurpatum fuisse in variis Synodis antiquis ac recentioribus, quodque in conventibus laicorum fiebat: hoc etiam pacto plurima diversa eodem tempore concoquerentur à diversis cœtibus, & cuilibet privato capiti fas esset significare delectis Patribus quæ sibi in mentem venirent de illis peculiaribus argumentis; dein ab ipsis hoc pacto concocta ac digesta, ad generalem conventum referrentur.

8. Primum à Morono acceptatum est, sed simul agnitum, haud satis fore. Alterum eidem visum est ad ea absurda & schismatis pericula tendere, quæ consecuta fuissent ex potestate judicandi, nationum numero, non autem capitum attributa, contra antiquitatis universæ consuetudinem. Quare cum ille satius duceret possessionem sine pugna servare quàm vincere, contentionem declinavit, & universè respondit: Propositam à Cæsare rationem jam usurpatam fuisse, & usurpandam fore quantum æquum erat & congruens, quando designati fuerant cujusvis nationis Episcopi ad conficiendum librorum indicem, & corruptelas colligendas; & insuper constituebantur in reliquum à Legatis peculiares cœtus, cum accepta, cùm opus erat, ab universo conventu potestate.

9. Pergebarur in mandatis: Ut certus fieret Cæsar, Pontificem suspensionem nolle, quamquam ille à summis Principibus invitaretur, in eo ipsum proposito persistere ex mero boni publici studio, non ex metu mali, quod aliter immineret ex propriis nationum Synodis; illis siquidem nocentiora erant Comitia & Edicta, reipsa à Principibus fieri solita. Ex altera parte, non esse cur quispiam suspicaretur, ab ipso suspensionem optari, quod morum correctionem evitaret; hæc enim optabatur à se, etiamsi quovis infortunio Synodus dissolveretur: suumque apud animum statutum esse, effecturum se, ut ubicumque posset ea servaretur. Id jam experimento probari per complura diplomata à se promulgata, & quorum exempla mittebantur ad Cæsarem, solius mali, non item boni conscium. His nihil opponendum occurrit Cæsari.

10. Tertium caputerat de libertate. Eam, quod spectabat ad Pontificem, adeò inviolabilem fuisse, ut Patribus permitteretur sententiam etiam licentiùs promere. Audiri libenter à Legatis quemlibet Episcoporum, etiam privatim de agitatis argumentis: designari peculiares cœtus pro Concilii voluntate; res in consilium cum Oratoribus adduci, antequam proponerentur, easque ex ipsorum arbitratu sæpe reformari. Quod si qua ratione dici posset in Concilio libertas lædi, id mandatis, à quibusdam Principum missis ad suarum Provinciarum Epis-

pos, esse tribuendum; ac proinde Legatus petiit ut huic incommodo consuleretur.

11. Responderunt Cæsariani, Cæsarem à conscientiâ non argui, quòd ulla umquam dedisset mandata paucis illis Concilii Patribus sibi addictis, unde ipsorum libertas minueretur: de reliquis Principibus sibi satis compertum non esse: quod si id accideret, oportere Legatos conqueri cum ipsis Oratoribus ac Principibus, ubi id opus erat. Offerre Cæsarem, se imperaturum suis Oratoribus, ut in eo studia Legatorum adjuvarent, paratoque esse animo ad suam etiam operam per seipsum impendendam, ubi hoc à se flagitaretur. Ita se speraro, Pontificem pariter integram libertatem concessurum Præsulibus Pontificiæ ditionis, allisque quibus ipse subveniebat. Etenim, si apertius loquendum sibi erat, aliquod ea de re murmur obstrepere, & aliquam querimoniam, tametsi longè aliter Cæsar sentiret, quem probitas ac recta mens Pontificis non latebat.

12. De his Moronus: Hujusce murmuris falsitatem deprehendi posse ex tenore sententiarum, quas memorati Præsules edixerant; quando eorum complures aciter promoverant opiniones illas, à quibus potissimum abhorrere Pontifex dicebatur: libenter excipi à Legato oblatam à Cæsare operam suis Oratoribus adhibendam, ac sperari, auctoritatem Cæsaris & exemplum ad permovendos reliquos vim habitura.

13. Post hæc in mandatis accusatio purgabatur, quòd Præsides de omni & qualicumque re Pontificis sensum exquirerent. Dicebatur: Si ministris omnibus consuetum erat, suum principem de rebus gerendis edocere, multo magis id observandum esse à Legatis erga caput Ecclesiæ in rebus Religionis; cùm semper in more positum fuerit, ut Summus Pontifex de gravioribus argumentis certior fieret. Hinc non adimi libertatem, quandoquidem Decreta pro majori suffragiorum numero firmabantur. In veteribus Conciliis, ut in Chalcedonensi & Constantinopolitano, non solum fuisse permissum ut res cum Summo Pontifice communicarentur, sed acceptam illius sententiam à Patribus fuisse subscriptam. Antiquos illos ac religiosos Imperatores consuevisse suis subditis imperare, ut Fidem sequerentur, quam Damasus, Agatho, aliique Romani Pontifices retinebant. Tentari in præsentia non postulari à Pontifice, Legativè; sed ut majori Patrum numero sanctiones committerentur.

14. Ad ea responsum à Cæsare: Quamquam auctoritas constituendi in Ecclesia Decreta Fidei & emendationis, in Romano Pontifice præcipuè tamquam in capite resideret; tamen ab ipso in membra quoque ea derivari: idcircò consuetudinem fuisse, maximas controversias, etiam in Romanis Conciliis decisas, iterùm Oecumenicis remitti. Hoc posito, nequaquam à Cæsare sibi arrogari potestatem ea de re deliberandi, nec velle, ficuti dici solet, in cælum os ponere; sed quando cupere Legatus videbatur Cæsaris judicium audire, illud hujusmodi esse: Si quid novi negotii accideret in Concilio præter ea quæ in diplomate convocationis legebantur expressa, de eo consulendum esse Pontificem; sed super aliis rebus, à se jam prævisis, & de quibus credendum erat plenissima mandata fuisse ab ipso tradita Legatis, viris eximiâ fide ac prudentiâ, posse in eorum & tot præstantissimorum Patrum judicio eas reponi: aliter à se dubitari, ne exclamaretur, haberi Concilium non Tridenti, sed Romæ, necad Decreta Patrum operâ, sed tabellariorum deveniri.

15. Contrà verò Legatus: Fieri non potuisse, ut res tam multæ, & à tot ac tam variis ingeniis pendentes, prævideren ur, nisi generarim & confusè; cùm tamen prudentiæ Decreta recidant in peculiare ac definitum, adeoque necessarias esse novas illas peculiaresque communicationes; & singulos Principes proportione necessitatem illam experiri in arduis negotiis; quæ à ministris à se longinquis agitantur. Ex eo nullam adimi libertatem in decernendo; hanc numquam à Pontifice præpeditam fuisse. Quod si mansionis articulus definitus non fuerat, id non Pontificis vetito, sed Patrum discordiæ tribuendum.

Conflagrant homines tam anxio libertatis, hoc est dominationis amore, ut existiment illam sibi adimi, ex eo solùm quòd possit adimi; adeoque gravis quasi prohibitio illis est, quòd velit superior de illorum operibus prædoceri, quia per id aptus redditur ad ea prohibenda, tametsi non prohibeat.

CAPUT XIV.

Alia in Mandatis Moroni contenta. Ab eo cum Cæsare agitata de particula, proponentibus Legatis. *De divisione à Cæsare in suis literis habita Episcoporum divitum ac pauperum, qui Synodo intererant. De reformando Ecclesiæ Capite. De promovendis Cardinalibus & Episcopis: & de ipsius Cæsaris adventu Bononiam.*

1. Quinto loco agebatur in mandatis de particula tam oppugnata, *proponentibus Legatis*. Monebat eam solemniter à Patribus firmatam fuisse tanta concordia, ut si posteà revocaretur, infringeretur auctoritas Concilii, & irrisionis argumentum præberetur hæreticis, quodam tramite patefacto, qui ad nullum terminum quæstiones deduceret. Nec idcircò magis liberum evasurum Concilium, sed magis populare, tumultuosum: atque confusum: vera siquidem salubrisque libertas ordini ac regulæ non adversatur. Hunc ordinem in cunctis Synodis fuisse, quin in cunctis Collegiis servari: proinde hujusmodi exemplum, quod nunc in Tridentina cerneretur tot Principibus postulantibus, inæstimabili detrimento futurum cunctis conventibus Ecclesiasticis ac laicis, adeoque totius humani generis gubernationi. Quid porrò, si resciito semel hoc vallo, populi, semper in ipsorum Principes queruli, confugerent ad Concilium, ac levamen deposcerent impatibilium onerum, quæ sibi dominantes imposuissent? In rem Principum nihil conferre quòd Oratores proponerent, quando nihilominus ex voluntate Pontificis præstò erant Legati ad cuncta ipsorum postulata suo tempore proponenda.

2. Responsio Cæsaris fuit hujusmodi: Certum esse, primariam proponendi facultatem penes Pontificem ac Præsides esse; sed de secundaria opiniones variare. Nolle se nunc subtiliorem disputationem instituere; sed quoniam Synodus ea verba posuerat, reverenter à se eadem accipi, nec recusari suis ab Oratoribus ad Legatos ea deferri, quæ a se illis committebantur proponenda, atque ab iisdem audiri quæ Præsides ex adverso opponerent, & hortarentur, quorum Consilium sibi pergratum futurum; sed id salvo omni suo jure, & reservata sibi potestate, ut ubi recusarent Legati res à se propositas ad Concilium referre, & in sua ipsi sententia persisterent, fas sibi esset easdem per suos administros proponere, quod sibi tamquam primario Ec-

cleſiæ Advocato, licitum erat. Et quoniam intelligebat, id Pontifici minimè diſplicere, optari à ſe, ut apertis notis declararetur.

3. Tum Legatus promiſſum confirmavit: ſed adjecit, opus non eſſe novo Concilii Decreto, propterea quòd & absque illo ejus obſervatio, quæ ſolùm Cæſaris intererat, haberetur; & ea nova declaratio, tum re tum modo quo fieret plurimum contentionis, perturbationis & cunctationis afferre potuiſſet.

4. Diſtinxerat Cæſar in epiſtola, quam recitavimus, inter Epiſcopos, non miniſtros Aulæ Romanæ, adeoque non adſpirantes ad purpuram, divites alios, alios pauperes; affirmaratque, ſperandum eſſe in divitibus, quorum pars major ex transmontanis erat, quippe ſuarum Eccleſiarum proventu contentis, plus ſinceritatis ſuper manſionis quæſtione, quàm in pauperibus, quorum plurimi ex Italicis erant: quâ ratiocinatione plus ponderis tribuebat ſententiis contendentibus declarationem illius legis tamquam Divinæ.

5. Id in mandatis refellebatur, cùm obſervaretur, in divitibus Epiſcopis aliarum nationum minùs ineſſe libertatis, quàm in Italicis pauperibus: illi ſiquidem majori metu coërcentur, majorique ſpe ſtimulantur, veriti, ne ipſorum reditus detineantur à Principibus laicis, quemadmodum in illis regionibus ſæpè contingit, quod numquam in Italia fieri ſolet à Pontifice; ſimul etiam ſpe compulſi, opulentiores Eccleſias obtinendi per eosdem Principes in ipſorum ditionibus. Denique, cùm jus ſuffragii pär in ſingulis ſit, eos tantummodo majori auctoritate pollere, qui rationum ſoliditate præſtarent. Ad hæc ſimiliter nihil Cæſar objecit.

6. Succedebat ex epiſtolæ ordine ſermo de Capite reformando; & affirmabatur, Paratum eſſe Pontificem ad libenter excipienda Cæſaris conſilia: ſed non poſſe de hoc agi in Synodo, quin ſimul agatur de Pontificia auctoritate, quod ab animo Cæſaris longe aberat. Numquam in more poſitum comperiri, à Concilio Pontifici normam præſcribi, præſertim verò dum hic ad ſe reformandum præſto erat, idque reipſa perficiebat. Ceterùm, fas non eſſe Concilio, legem Pontifici præſcribere, quando lex omnis Concilii eatenus vim legis obtinet, quatenus à confirmatione Pontificis illam accipit: id autem abſurdus eſſe, quàm ſi Imperii ſubditi vellent Imperatori legem imponere: multò minùs ineſſe laicis Principibus poteſtatem legis dandæ Pontifici: quin Eccleſiæ morem fuiſſe, ut Pontifices Conſtitutiones ederent comprobante Concilio, atque ut poſteà Imperatores illis ſubſcriberent, & exequendas curarent. Par non eſſe, ut Principes emendationis ac Religionis obtentu ſtuderent in Concilio mercaturam exercere. Per hoc indicabatur, Pontificiæ auctoritatis diminutionem ab illis tentatum iri ob rationes politicas, ſive ut ad ſe eam traherent, ſive ut gratificarentur hæreticis. Decere Cæſarem, utpote Advocatum ac propugnatorem Eccleſiæ, illius Capiti patrocinari, non autem cum iis conjungi, qui directè aut obliquè illi adverſabantur.

7. Ad hujuſmodi caput ita Ferdinandus: Hanc eſſe rem inter ceteras maximi ponderis. Dubitari non poſſe, emendatione opus eſſe non ſolùm membris Eccleſiæ univerſalis, quæ jam à Synodo incepta fuerat, ſed etiam Capiti, quod erat Eccleſia Romana, & ipſius Epiſcopus. Non eſſe mentem Cæſaris, per ea verba viventem Pontificem notare, qui apud ſe in optima erat æſtimatione, & à ſe credebatur in eadem apud univerſum hominum genus haberi; ſed generatim loquendo. Extra controverſiam eſſe, plurimos abuſus inductos fuiſſe per Pontifices in relaxationum prodigentiam, in delictorum impunitatem, in immunitatum frequentiam, in ſacerdotiorum multitudinem, in pecuniæ cupiditatem; qui abuſus ſuppeditaverant magna ex parte materiam recentium hæreſum incrementis, & arbitrari ſe, nec Pontificem pro ipſius ſinceritate ac probitate id inficiaturum. Hoc poſito, manum nequaquam, ut jam præmiſerat, admovendam eſſe emendationi in ipſo Pontifice, nec pariter in iis quæ ſpectabant ad ipſius temporariam dominationem, ejus adminiſtratione ipſi cum Cardinalium Senatu relictâ: ſed in aliis negotiis ad Eccleſiaſticum regimen pertinentibus, quæ ab Aula Romana in Eccleſiæ reliquum influebant, variare ſententias de Concilii auctoritate. Par ſibi non eſſe, ſuper iis argumentis in arduam cum Pontifice diſputationem congredi; ſolùm per filii reverentiam & amorem à ſe moneri, tametſi Pontifex ad id ſtricto jure non obſtringeretur: Chriſtianarum gentium conditionem ejuſmodi tunc eſſe, ut oporteret Pontificem ſeipſum vincere, rerumque neceſſitati ex parte indulgere. Dubitandum non eſſe, per faciliorem, majorisque auctoritatis rationem poſſe opus illud perfici à tot præſtantiſſimis ac ſanctiſſimis Patribus omnium nationum, in quos nulla infidelitatis aut ſocordiæ ſuſpicio cadere poterat, quàm Romæ à paucis hominibus, Pontificem adjuvantibus; de quibus aut ex humana imbecillitate, aut ex utilitate privata ſperandum vix erat, quin quidquam omitterent dignum quod adhiberetur, vel quidquam adhiberent dignum quod omitteretur: meliùs à pluribus alienam cauſam agi, quàm propriam ab uno paucisve. Quod omnium intereſt, ab omnibus comprobandum. Quantum gloriæ Pontifici redundaturum ex hac ſui demiſſione, quæ utique heroica eſſet imitatio illius ſupremi Domini, quem ipſe referebat? Quantò ampliùs ſpei conceptum iri, cunctos Principes evaſuros ſtudioſos illius executores, ubi per ſuos Præſules ac miniſtros ejusdem participes forent? Addebat poſtremò Cæſar, cùm ſibi oſtenſæ fuiſſent à Legato ſanctiſſimæ leges, à Pontifice de Vaticanis Comitiis latæ, plurimum id profuturum, ſi cum Synodo communicarentur; quò per auctoritatem ipſius, cui tot Principum Oratores aderent, tuto quaſi munimine obſiſteretur molitionibus, quæ ab illorum miniſtris extrahi conſueverant adverſus ſacroſanctam illam electionem, in quas graviſſimæ querelæ jactabantur, & quibus difficulter alibi quàm in Concilio aptè conſuli poſſet.

8. Adverſus hæc Moronus: Quando Cæſaris mens non erat, pro ipſius pietate ac obſervantia, ut de ipſo Pontifice ageretur, ab eo ſe petere, ut è ſcripto Cæſaris ſibi tradito eraderetur vox illa, *in Capite*, ne ſi fortè, ſcriptum illud in manus hæreticorum deveniret, id in pejorem partem traheretur. Atque in effectum eſt, aliis (*a*) univerſalibus verbis ſubrogatis. Ad reliqua reſpondit: De cunctis corruptelis à Cæſare connumeratis decretas jam fuiſſe, & in poſterum decernendas eſſe in Concilio idoneas emendationes. Duo ab illo excipiebantur, electio Pontificis, & Cardinalium creatio, quæ re ipſa ad illius electionem redigebatur. Ob varias atque oppoſitas nationum ultra montes, inter ſe æmularum, utilitates, non licere de his agere in Synodo ſine periculo aut gravis diſſidii, aut alterius incommodi magis noxii. Si Cæſar in diplomate Comitiorum appendicem aliquam deſideraret, à

Pontifice illius ſenſu libentiſſimè auditum iri. Quia ne anteà quidem omiſſurum fuiſſe idem diploma Concilio proponere, quò illic ſimpliciter comprobaretur, non tamen expenderetur, niſi dubitaſſet, ne à modica rei peritia, & à contrariis animorum affectionibus diſſenſio ac mora crearentur: cùm à Pontifice derivaretur in Patres reformandi poteſtas, æquum non eſſe, ut ipſi poſtea vellent ex ſua ipſorum auctoritate in diſputationem adducere ea quæ per ſummam curam ac maturitatem ab eodem Pontifice ſtatuta fuerant.

(a) *Conſtat ex reſponſo Cæſaris ad propoſitionem Legati.*

9. Et planè de Comitiorum articulo reſpondebat epiſtolæ Cæſaris hujusmodi caput mandatorum, quæ Romæ Legato tradita ſunt. Offenſiones perturbationesque in Comitiis exortas, frequentiùs ac potiſſimùm Principum miniſtris eſſe aſſignandas; adeòque plurimum inter cetera profuturum, ſi à proferendis mandatis, rerumque tractationibus illi abſtinuiſſent, aut ſi pariter ad ipſos irrogatæ pœnæ extenderentur: non tamen negari, aliquem etiam ex Purpuratis interdum peccaſſe; ſed idem contingere in cunctis hominum collegiis, perinde atque contigerat in Apoſtolico. Objici non poſſe, defeciſſe Pontifices, quaſi non ſenſerint in eo, & ſecuti non fuerint ſententiam Conciliorum: quin ferè omnia, quæ Pontifices de Comitiis promulgarant, eſſe vel à Conciliis deſumpta, vel ab ipſis comprobata. Ac demum afferebantur rationes jam indicatæ, ob quas tunc Pontifex novam Conſtitutionem ſuam ad Synodum non mittebat, de quo paulò antè vidimus planè fuiſſe diſceptatum inter partes ſuper articulo ſuperiori.

10. Tum ad electionem Cardinalium progrediebantur mandata. Fieri non poſſe, ut eorum numerus reſtringeretur, quemadmodum Cæſaris epiſtola proponebat: etenim cùm illiùs gradus dignitati perpetuitas deberetur, nec par eſſet, Pontificem obſtringi ut iis tantummodò Conſiliariis uteretur, qui deceſſoris intimi fuerant, neceſſe erat, ſibi fas eſſe novos creare: præterquam quod ad id etiam ſæpè compellebatur & Principum deprecationibus, & Præſulum promeritis. In animo tunc Pontificem non habere alios ad eum ordinem aſſumere; ſed ubi hoc ageret, ipſum quos oporteret ſelecturum, & præſtò eſſe ad conficiendum diploma de conditionibus illi gradui neceſſariis. Neque pariter his contradictum.

11. Poſtea de Epiſcopis eligendis ſermo erat in ſcripto: Firmata ſuper eo jam eſſe multa Decreta in ipſo Concilio: ſed rogari Cæſarem, ut eandem ipſe rationem de iis haberet, qui ob ipſius nominationem promoverentur. In hoc argumento prolixam diſſertationem Cæſar exhibuit, recenſitis conditionibus, quibus ex hominum prudentum ac religioſorum ſententia opus haberet, qui ſacras Infulas ſuſciperet; & oſtensâ nimiâ licentiâ, quæ in Clericorum Collegia irrepſerat, quòd eorum complures Epiſcoporum poteſtati ſubtrahebantur. Et Legatus adjecit, ea omnia in Synodo expenſum iri.

12. Hinc gradum faciebant mandata ad articulum manſionis: Maluiſſe Pontificem, illic numquam excitam fuiſſe inutilem controverſiam de jure Divino; ſed quoniam ad id deventum erat, æqui bonique ſe facturum declarationem aliquam, dummodò pacificè concorditerque confectam. Manſionem exiſtimari à ſe neceſſariam, ac velle ut ab ipſis quoque Cardinalibus ea cuſtodiretur. Reſponſum eſt: Tametſi ſatius fuiſſet ab initio quæſtionem illam prætermitti; tunc tamen eò deventum eſſe, ut nefas eſſe videretur ipſam diſſimulari, cùm præter Decreti promulgationem aliud non deeſſet: id verò neceſſarium cenſeri, quò, utriuslibet eſſet juris manſio intelligerent Epiſcopi, ſe ad illam obſtringi, de quo, ubi nihil decerneretur, fortaſſe dubitarent.

Breviter Legatus: Operam ejusmodi à ſe ſponderi, quâ res ad concordiam adduceretur, & manſio, cujusque tandem juris eſſet, obſervaretur.

13. Poſtrema pars mandatorum, rationes complectebatur, cur Pontifici non liceret Tridentum, ſicut à Cæſare invitabatur, ſe conferre, ſimulque hortabatur Cæſarem ut Bononiam adiret. Excuſationes, ut in literarum reſponſo retulimus, ad quinque capita redigebantur: Ad ſenectutem & invaletudinem Pii, rigidi Tridentini cæli intolerantem: Ad locum à Concilio occupatum, adeòque minimè capacem duplicis Aulæ tam amplæ: Ad indignitatem quâ illic morarentur Pontifex & Cæſar, ex præſenti licentia: Ad pericula, propter Germanorum hæreticorum propinquitatem, & propter fœdera cum ipſis inita à Condeo, Gallorum Hugonottorum duce: Ad neceſſitatem, quâ tunc Roma urgebatur, ut propinquum ſibi Pontificem haberet ob Turcicam claſſem. Contra verò nihil eorum obſtare Bononiæ: Poſſe Cæſarem ſine armorum apparatu, & per modicum ſumptum eò venire per ſuam ditionem, Mantuam usque iter habentem; eique à Pontifice efferri, ut Bononiæ æquè ac ipſe dominaretur. Timendum Cæſari non eſſe Germaniæ cauſâ, cùm ibi filium relinqueret, Romanorum Regem jam electum, & quem omnes amore ac ſtudio proſequebantur. Poſſe id peragi bonâ Germanorum pace, quando illud iter ſuſciperet Cæſar emendationis gratiâ, tam ab illis efflagitatæ, quæ reipſa perficeretur, tranſlato in eam urbem Concilio.

14. Claudebatur caput illud ac mandata: Quemadmodum apud ſe ſtatuerat Pontifex, in Eccleſia reformanda nec ſanguinem nec utilitatem ſpectare; ita, ubi ageretur de lædenda auctoritate, non ab hominibus ſolùm, ſed à Deo ipſi tributa, graviſſimas perturbationis excitum iri; cùm ipſe id paſſurus non eſſet, ſicut non ſine gravi noxa pati poſſet.

15. De Pontificis acceſſu Tridentum reſcripſit, ad Legatum Cæſar: Quamquam ampliſſima bona inde ſperaſſet, tamen auditâ difficultate, ſe ab eo ſtimulando deſtiturum. De ſuo Bononiam adventu, ſi tantùm ad coronandum Cæſarem eò pergeret, & ſi temporum conditio id permiſiſſet, neutiquam ſe recuſaturum fuiſſe, ne deeſſet ſuo muneri, majorum ſuorum exemplo, & gratæ obſervantiæ erga eum Pontificem, cujus paternæ benevolentiæ argumenta tam præclara obtinebat: ſed cum univerſalis Eccleſia reformanda eſſet, arduum ac diuturnum opus illud eſſe, nec levi manu ac feſtinanter tractandum; & tamen ne brevi quidem temporis ſpatio tunc ſibi licere Germaniæ terga vetere multis ibi occultis molitionibus ferveſcentibus, quæ niſi celeriter extinguerentur, univerſum Imperium opprimere potuiſſent. Nec ſatis eſſe Romanorum Regis præſentiam, tùm quod ob Hungariæ turbas illic adeſſe cogebatur; tum quod ſemper in more poſitum fuerat, ut majoris momenti negotia de rebus Imperii ad ipſum Cæſarem deferrentur. Quoniam autem Pontifex poſt diſceſſum Legati ſermonem aliquem habuerat cum recenti Oratore Hiſpano (ſicuti narravimus, reſponſa

ad illius mandata recenſentes) ut pariter Philippus Rex Bononiam conveniret, & Legatus pro exceptis Româ mandatis aliquid ea de re Cæſari ſignificarat, quaſi per id impulſurus eſſet Cæſarem ad illud iter; Ferdinandus reſpondit: Admodum difficile videri ſibi tantæ molis coloſſum è tam longinquo eò pertractum iri, ſed ubi ſuccederet, hoc ipſum majorem prolixitatis neceſſitatem allaturum, adeoque eò minùs liberum ſibi futurum fuiſſe ipſius adventum, quando ad tuendam præſentiâ ſuâ Germaniam adigebatur. Grates à ſe agi Pontifici ob ea quæ benignè offerebat; ſed illò pergere modico ſumptu, & infrequenti comitatu, videri ſibi diſſentaneam Cæſareæ dignitati: quin opus eſſe, in hujusmodi eventu ſecum adducere præcipuos Germaniæ Præſules; quod in temporis magno fuiſſet incommodo illorum Eccleſiis: præterquam quòd difficulter eos à ſe inductum iri ad Synodum extra Germaniam. Polliceri ſe quidem Pontifici, ubi primùm ſibi liceret, victo quovis diſpendio, iturum ſe ad hoc illi obſequium exhibendum, ut nimirum ab ipſo coronam acciperet.

Ad hæc Legatus conquievit, ſive abjectâ ſpe Cæſaris permovendi, ſive ſatis habens, ne is ultrâ calcaribus uteretur ad Pontificem ſtimulandum; cùm longè major inſit homini ſollicitudo mali vitandi, quàm cupiditas novi boni conſequendi, adeòque maximæ habeantur inter voluptates tum corporis, tum animi corpore obvoluti, illæ quæ reipſa medicinæ ſunt.

CAPUT XV.

Colloquia inter Cæſarem & Legatum ſuper capitibus recenſitis; & ipſorum concordia, exceptis tribus, de quibus poſteà per literas ipſi convenere: & Moroni reditus ad Concilium.

1. EA quæ memoravimus, multis utrimque iteratis reſponſionibus argumenta præbuere: quæ reſponſiones cùm iidem magna ex parte aliis atque aliis vocibus repeterent, plus moleſtiæ quàm notitiæ lectoribus eſſent allaturæ. Sed quoniam in mutuis ſcriptis plurimum ſupervacanei ponitur, plurimumque neceſſarii præteritur, quorum utrumque non niſi in aperta colloquii luce diſcernitur, efficaciſſimi nimirum argumenti ad implicatiſſima negotia conficienda, cupiit Legatus per ſe coràm agere cum Cæſare, absque Conſiliariorum interventu, qui ad ſtudioſum ſolertemque animum oſtentandum, novas ſemper difficultates adnectebant adverſus id cujus gratiâ res tractantur, quod eſt concordia. Legatus aliâ tempeſtate gratioſus admodum Ferdinando fuerat, plurimique ab eo habitus, apud quem annos plurimos Nuntium egerat Pauli III. interfuitque Comitiis celeberrimis, maximeque operoſis, ad Religionis negotia coactis; poſteà verò ſemper in Aula Romana ſingulare ſtudium is præſetulerat tum universè in Auſtriacam familiam, cui ſubjectis erat, tum peculiariter in ipſum Cæſarem, ejusque negotia. Quare tametſi per hæc poſtrema tempora neſcio quis ſtuduiſſet illum in invidiam apud eum Principem vocare, quaſi ex ipſius conſiliis emanaret ſuſpicio & arctior agendi modus Pontificis in Concilii rebus; numquam tamen in animo miti Ferdinandi vetus benevolentia extincta fuerat. Et hujus argumentum prætulerat in reſponſo Pontificia (*a*) reddito de nuntiis duarum legationum, quæ Morono recèns impoſitæ fuerant, nimirum, apud ipſum Cæſarem, & Concilium, adhibitis ſingularis lætitiæ formulis, Non potuiſſe deſtinari quempiam à Pontifice nec ſibi gratiorem ex veteri familiaritate, in majori apud ſe pretio, ex comperta ſibi hominis ſapientia, ſtudioque Religionis; adeoque ex hujusmodi electione ajebat polliceri ſibi exoptatam afflictæ Chriſtianæ Reipublicæ reparationem. Nova poſteà Cæſar edidit argumenta hujus in Legatum amoris, cùm primùm illum excepit, mille paſſibus extra (*b*) urbem obviam progreſſus.

(a) *21. Martii 1563.*

(b) *Acta Paleotti.*

2. Haud difficulter deinde Moronus caliginem omnem, ſi qua tamen adhuc ſupererat, efficaciâ linguæ diſſipavit, ſibique priſtinam Cæſaris fiduciam omninò reſtituit, quæ validiſſima ad res componendas machina eſt; idque tunc experimento patuit. Legato ſemper diſplicuerat inchoata rerum agendarum ratio, non modò tamquam prolixa, ſed tamquam periculoſa, cùm Cæſar ſubinde (*c*) committeret expendenda ſuorum Theologorum conſilio cuncta capita in horas exurgentia, ex articulis cum Cardinali agitatis per libellos utrimque mutuò exhibitos. Et quamquam Legatus adjumenta ſibi conquireret quorumdam opera, magis Religioni ſtudentium in eo cœtu, ac præcipuè Staphili & Caniſiii; tamen præter difficultatem quidquam conficiendi in argumentis propoſitis, ſemper ſollicitudine premebatur, ne quæſtiones procelloſæ ac ſeditioſæ cierentur, cujusmodi erat, de Pontificis auctoritate. Quocircà veteri renovatâque amicitiâ niſus, Cæſari ſignificavit, eam agendi rationem diſſentaneam eſſe ad componendam concordiam, quam optabat Cæſar ipſe, tum ex animi ſui probitate, quietem publicam cupientis, tum ex ejusdem amicitia, quam cum Pontifice exercebat. Initos huc uſque modos non ſolùm non conducere, ſed obſiſtere iis quæ intendebantur. Quapropter res tranſigendas eſſe cum ipſo Cæſare à Legato, qui ſperabat à ſumma ipſius æquitate ac ſapientia, ſe illi oſtenſurum, à Pontifice quantum poſſet ipſi concedi; quod ultrà petebatur, ne ipſius quidem Cæſaris menti conſonare, adeoque eidem de rebus edocto gratam poſteà futuram eam ipſam, quam tunc ægre ferebat, quaſi duritiem. Haud difficulter in eo Cæſar Legato conſenſit; neque hic minores ſpe fructus decerpſit. Etenim ambo per ſe ipſos longo arcanoque colloquio de iis quæ ſequuntur convenere.

(c) *Cuncta ex plena narratione Legati ad Borromæum ſcripta Tridenti 17. Maji 1563. & in reliquis ſcripturis inter ipſum & Cæſarem, à me prolatis.*

3. Quæſtiones ſupervacaneæ præciderentur, & ea præſertim, in quibus hæretici non adverſabantur Catholicis. Cunctis Patribus plena relinqueretur ad ſententiam ferendam libertas, quam Cæſar pollicitus eſt etiam in iis qui ipſius perſonam in Concilio gerebant.

Obſiſteretur digreſſionibus, & modeſtia in locutoribus exigeretur: quod pariter affirmavit Cæſar, ſuis miniſtris à ſe injunctum iri. Et eo ſanè opus erat: ſiquidem Civrelia non ceſſabat (*d*) ſibi riſum ſeu potiùs fremitum conventus conquirere inconditis ſuarum prædictionum dicteriis; adeò ut Lanſacus indignatione incanduerit non modò in dicentis petulantiam, ſed in Præſidum tolerantiam.

(d) *Duæ literæ Vicecomitis 21. & 29. Aprilis 1563.*

Pontifex relinqueret Concilio, ſicuti obtulerat, integram ad res decidendas libertatem.

Cùm

Cum Legatus oſtendiſſet Cæſari, à Synodo ſub Paulo & Julio, & etiam ſuo vivente Pontifice emendatas fuiſſe complures conſuetudines minùs conſentaneas Aulæ Romanæ; cùmque is Legatum rogaſſet, ut ſi qui ſupereſſent, eorum emendatio perficeretur, non ſolùm id illi promiſſum, ſed multi Canones oſtenſi ſunt, qui jam in eo genere à Præſidibus cudebantur.

Accuratiori ſolertiâ proſpiceretur in ordinatæ Epiſcoporum electioni, & immunitati Collegiorum ab eorumdem Ordinariis, quæ duo malorum innumerabilium origo erant.

Reſciviſſe Cæſarem, à diſputatione, An manſio Divini juris eſſet, acre certamen ſuccenſum, & plurimum temporis abſumptum fuiſſe, ut proinde interdum ſibi perſuaſerit, ſatius eſſe ea de re minimè decertari, & ſolùm Epiſcopos ad reſidendum cogi; ſed cùm quæſtio adeò progreſſa eſſet, & propè jam ut decideretur, Cæſarem rogaturum fuiſſe Præſides, ut ad optabilem concordiam res deduceretur.

Cùm Cæſari renuntiatum eſſet multis, & multas ob cauſas, rationi diſſentaneam videri uſurpatam hactenus conſuetudinem, ut unicus à Secretis eſſet, qui res Concilii in Acta referret; rogari amicè Legatum, id cum ſuis collegis attentiùs expenderet, ſaltem quò querelæ cavillationesque vitarentur. Et quamquam ſatis eſſe videretur Morono unius opera, qui à Secretis eſſet, & querimonia rationi diſſona; tamen ſuum apud animum ſtatuit, in eo Cæſari gratificari, ubi poſtulato is inſiſteret: jam enim Ferdinandus declarabat, electionem adjuncti habendam eſſe Pontificis ac Legatorum auctoritate, adeoque nihil inde detrimenti oriebatur.

Denique cùm id temporis opportunum non eſſet, ut Cæſar Bononiam ſe conferret ad ſuſcipiendam à Pontifice coronam, quò ab illo invitabatur; non tamen ipſum neglecturum quàm celerrimè poſſet, æquam illam ac laudabilem majorum ſuorum conſuetudinem ſequi.

Præter hæc ſcripto tradita, coram convenere, ſi fortè Romana Sedes vacaret extante Concilio, & Ferdinando vivente, illum impenſurum ſuas omnes vires Collegii patrocinio, quò antiquum jus creandi novi Pontificis retineret; de quo Moronus toto legationis ſuæ ſpatio ſollicitus fuerat, veritus ne quædam ex poſtulatis eò collimarent.

4. Verumtamen tria, quæ ſtatim exponemus, inter eos integrè non convenere, quòd clariùs patuit ex libello, hujusce colloquii gratiâ tradito Cæſaris nomine proficiſcenti Legato. Quare hic perquàm honorificè alioquin habitus, ita ut inviſeretur ab ipſo Cæſare, (*e*) ad levandum illi moleſtiam eò ſe famulorum ope deferendi, dum podagra laboraret; ſeque à Concilii neceſſitatibus revocatum intelligens, in digreſſu, die 12. Maji, non deſtitit eos clavos retrudere, quos nondum firmiter defixos animadverterat. Sed quoniam per temporis anguſtias, & illius officii conditionem, ſibi non licebat animo ſuo ac negotio ſatisfacere, epiſtolam eodem die ad Ferdinandum ſcripſit, & per Delfinum Nuntium deferendam curavit, cujus hæc erat ſumma.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum 10. Maji 1653.*

5. Deum à ſe teſtem vocari, poſt obſequium ab ipſo tamquam Cardinali debitum Pontifici, & Apoſtolicæ Sedi, neminem eſſe cui majorem obſervantiam, magisque ſe obſtrictum profiteretur quàm Cæſari: ea propter velle tunc ſe ad ipſum ſcribere, utpote ad Principem, cui grates innumeras debebat, & in quo ſummam benignitatem expertus erat, atque iis nominibus ſolito liberiùs eo die cum ipſo, ſed fortaſſis æquo breviùs, collocutum fuiſſe; portò angi ſe ex triplici capite poſtremi libelli, ſibi nomine Cæſareo traditi.

6. Unum eſſe, Ut cœtus deſtinarentur habito nationum reſpectu; in quo per illud reſponſum Cæſar ſe perſiſtere ſignificabat. Non poſſe in eo ultrà quàm egerint Legati quidquam confici, ſicut ipſe indicaverat Cæſari, & ſicut eidem Cæſari licebat cognoſcere, ubi doceretur à Nuntio verum Concilii ſtatum; & rationem Patrum frequentiæ habendam. A quanam æquitate poſtulari, ut unus aut alter ex Anglis aut Hibernis auctoritatem obtinerent, triginta Gallorum aut Hiſpanorum auctoritati parem, ne de Italis mutiretur? Non eſſe in Principum, quin ne in ipſius quidem Romani Pontificis poteſtate, in Synodum inducere pluribus invitis novum morem, & quadamtenus uſurpatum dumtaxat à Conſtantienſi, cùm ſummus in Eccleſia Pontifex non erat, & à Baſileenſi nequaquam receptum. Præterquam quòd cùm id compendiaria veluti via proponeretur, certum erat ex adverſo, ſolam tantæ novitatis trutinam longè diuturnius tempus devoraturam, quàm inde ex re confecta lucri fieret. Nec ſufficere, quòd affirmaret Cæſar, rem à ſe reponi in Pontificis, Legatorum, & quorumdam aliorum judicio: nam ſolum rumorem hujusce modi ſenſus in Cæſare, ſatis futurum ad graves turbas ciendas, quarum omnem anſam ingenia quædam avidè arripiebant.

7. Caput alterum eſſe, Declarationem, quam Cæſar poſtulabat, illarum vocum, *proponentibus Legatis.* Id æquè petitum iri, ſi quidquam Legati negligerent in proponendis Principum poſtulatis, ad commoda ſuarum ditionum ſpectantibus; ſed ea neceſſitate ſubmota, ceſſabat etiam omnis ratio urgendæ rei. Hujusmodi declarationem acceptum iri quaſi objectam mutationem; quod non ſine perturbatione plurima, ſimulque abjectione Concilii effici poterat: nec eam declarationem à vocibus, pro eo quod in Decreto tunc ſonabant, poſtulari, perinde ac ſi juri Principum illæ officerent; ſiquidem in ipſis poteſtas proponendi Legatis impertiebatur, nec auferebatur Oratoribus, Ceterum ubi ea Oratoribus diſertè adjudicaretur, quînam fieri poſſe ut eadem Epiſcopis denegaretur? Hinc ſatis animadvertere Cæſarem, quantum perverſionis in tanta multitudine exoriretur.

Poſtremum eſſe, De Pontificii Comitii diplomate, quod Cæſar iterum efflagitabat ut Synodo proponeretur. Par non eſſe, ut Pontifex aliorum judicio ſubderet id quod ipſe maturè & de ſententia præclariſſimorum hominum ſtabilierat; præſertim cùm Patres Concilii parum aut nihil experti fuiſſent opus illud non minùs arduum quàm ſingulare. Numquam ea de re fuiſſe actum in Synodis niſi præſente Pontifice nec id innovari poſſe ſine gravi Sedis Apoſtolicæ detrimento, præter cunctationem, rixas ac diſcrimina, quæ inde contigiſſent. Si Cæſar exiſtimabat, per eam Conſtitutionem haud ſatis conſuli obſtaculis, quæ Principes injiciebant, & opportunum arbitrabatur ut aliquid Concilio proponeretur, ab eo ſanciendum de iis quæ ad ipſos ſpectabant, id ageret quod ſibi prudentia ſuggeſſiſſet.

Voluiſſe Legatum ea Cæſaris menti ſubjicere, quoniam ægrè ſibi erat, per ſuam legationem nec Cæſari nec Pontifici ſatisfactum iri; & ſupra mo-

dum

dum se cupere, ut à Cæsare etiam in rebus jam memoratis exerceretur pietas, ab eodem exercita in reliquis erga Sedem Apostolicam, & commune bonum, quod maxima ex parte pendebat à felici Synodi eventu, h c verò à conjunctione inter Cæsarem & Pontificem in iis quæ vellent ac sentirent.

8. Cæsar quàm diximus epistolam humaniter legit: audiitque de iisdem argumentis loquentem Delfinum. Posteà rescripsit die postero Maji decimo tertio cum plurima tum Legati tum Nuntii commendatione, certoque affirmavit Morono, à se cum hominum viventium nemine libentius super hujusmodi negotiis actum iri.

Quod spectabat ad cœtus, nationum respectu destinandos, id à se propositum fuisse Legato, uia is consilium ab ipso petierat de præcidenda mora: se sibi minimè persuasisse, unum aut alterum ex Anglis æqualem obtenturos auctoritatem triginta capitibus allarum regionum; sed ea quæ selecti Patres digesserant, in Synodum posteà delatum iri, quò pro majori suffragiorum numero comprobarentur aut rejicerentur. Interim verò id emolumenti decerptum iri, quod nationes infrequentiores in Synodo, sed indigentiores medicinâ, adeoque usu peritiores morbi, se minimè neglectas crederent in deliberationibus: hæc autem omnia à se fuisse proposita non volentis in modum, sed consilium exhibentis.

Earum vocum, *Proponentibus Legatis*, disertam quidem declarationem à se optatam fuisse; sed quò animum suum patefaceret gratificandi Legato, satis esse, sibi reservare facultatem communicandi Præsidibus ea postulata, quæ ipse in rem ditionis suæ arbitraretur, ut eorum sententiis auditis, ubi ipse in voto persisteret ut ea proponerentur, illi verò (quod minimè sperabat) hoc recusarent, posset eâ uti facultate per suos administros; quod pariter ceteris Principibus concessum rebatur.

Comitii diploma sibi perplacere: nec aliud à se postulari, nisi ut Pontifex illius observationem firmiter stabiliret, simulque opportuna sanciretur, ut effectum fuerat de Cardinalibus, eorumque sociis in Comitio, ita de Principum ministris populoque Romano; quod in Concilio optimè conficiendum censebat.

Verba tandem apponebat ingentis amoris subjectionisque erga Pontificem, cujus judicio, perinde ac etiam Synodi, aliorumque se peritiorum, sua omnia sensa se subjicere profitebatur.

9. Hæc Ferdinandi responsio eodem die decimo tertio & Nuntio delata fuit, & ab eo reddita Legato, qui jam Moteram pervenerat oppidum Oeniponte non distitum, & probata illi est. Etenim quod nationes adhiberentur universè in deliberationibus, videbatur ipsi non modò nihil noxium, sed conducibile ad ferendam in illis claritatem, facilioremque cunctis reddendam Concilii acceptionem, dummodò non exæquaretur indiscriminatim earum auctoritas in rebus sanciendis ad elevandam Italorum prærogativam. Facultas proponendi permissa Oratoribus cum restrictionibus ab illis à Cæsare, æqua eidem videbatur, neveratque Pontifici haud molestam fore. Quod verò ad extensionem diplomatis attinebat, rebatur nihil detrimenti per eam accessurum Pontifici, sed potiùs onus Principibus, ad quorum Oratores pœnas Synodus ampliasset. Quamobrem absque mora ad Cæsarem rescripsit magno grati animi, lætitiæ ac spei sensu de prospero publicarum rerum eventu: & secundùm hæc, quæ postremò Cæsar significavit, reconcinnata legitur summa rerum, de quibus ipse cum Legato convenerat, quæ summa illi pridie tradita fuerat, sicut narratum est.

10. Jam verò hujusmodi rerum tractationis tam variæ, tam nervosæ, tam amplæ, & usque adeo efficacis Concilio Tridentino, ut fateatur Suavis, profectam hinc fuisse catastrophen à turbis ad quietem; idem ipse, qui hujus Concilii historiam scribit, studetque persuadere, latebras omnes secretiores à se summâ curâ exploratas, nonnisi tenuem & caliginosam notitiam sibi tribuit. Etenim hoc negotium vix extimè attingit perpaucis versibus: per hos ait ille referri à se quidquid constat ex publicis documentis ibi statutum fuisse. Sed ignoscerem homini, si inter perpaucas illas lineas recta unica deprehenderetur. At ubi dicitur in proverbio, *In multiloquio non deerit peccatum*; illic de Suavi dici potest, *In pauciloquio multum peccatur*. Errata ibi recensere longum esset & permolestum: si cui libeat, brevem illam periodum hujusce rei gestæ legat, & singulas quascumque particulas componat cum iis quæ narravimus, & cum certis plenisque monumentis, quæ sunt penes nos, & produci à nobis posse affirmamus.

11. Ad hanc publicarum rerum narrationem, quasi extra omnem dubitationem à se adductam, arcanum addit, quasi rumorem à fama non levi fortasse id temporis; nimirum, patefeciisse Cæsari Legatum, nullum fructum ex Concilio sperari posse. Etenim pro se quisque nitebatur studium præseferre optatæ morum emendationis promovendæ; sed neminem parato esse animo ad illius pondus suscipiendum in ea parte quâ ipse premebatur. Hanc esse causam cur Pontifex levem illi manum admoveret, gnarus, efficacissimam chirurgiam ab ulcerosis non experti. Hujusmodi ratiocinationem, in Cæsaris animum inductam, effecisse, ut is superiori spe depositâ, sineret Synodum lentè prolabi ad honestam sepulturam. Ita narrat Suavis. Nolo equidem hic hominem damnare, quod scriptorum illustrium exemplo Legatum inducat ea causatum, quæ reverà non dixit, sed quæ dicere potuisset, non omninò aliena ab ea repugnantia, quæ ferè in singulis inerat in admittenda perfecta morum correctione in se, quam omnes in omnibus postulabant. At sanè per intolerabilem calumniam adscribit Legato, ipsum affirmasse Cæsari, ex Concilio fructum minimè decerpi posse: non quoniam hominum vitio præpediretur Conventus ille, ne universis nationibus sanctimoniam afflaret, Adamique filios ad innocentiæ statum reduceret (quod à nulla Ecclesiæ Synodo, & ne ab ipsâ quidem corporato Dei Verbo effectum est) desperandam negligendamque esse immensam bonorum accessionem, quam illa supra reliquas quascumque relpsa attulit humanæ Reipublicæ. Et quidem an Legatus in animo Cæsaris tunc Synodi curam tepefecerit, palàm fit ex iis, quæ Ferdinandus ejusque ministri posteà gessere, cuncta animorum solertiam ardoremque spirantia; quòd ne Suavis quidem audet inficiari. Verùm ubi præter hæc lustrasset diuturnas disputationes super his argumentis inter Cæsarem & Legatum ad ultimam legationis suæ diem, novisseteque quàm gravi necessitate compulsus Legatus prolixam epistolam persuasoriam ad Cæsarem scripserit ab eo digressus, ejusque efficacitate pervicerit tres articulos tam ponderosos, ad id usque temporis inuperabiles, haud certè in animo suo hujusmodi

di somnio locum dedisset. Præterquam quod asservantur in Archivo Vaticano literæ (*f*) ad Legatum scriptæ à Borromæo, postquam hic plenè cognoverat de rebus Oeniponti à Legato confectis; quibus literis affirmat, numquam Pontificem tanto lætitiæ ac voluptatis sensu affectum fuisse à cujusvis alterius ministri opera toto sui Pontificatus tempore, ostenditque & suum & Pontificis animum mirificè inflammatum ad sacrosanctum illud opus perficiendum; & hanc spem ajebat ille collocari post Deum in virtute ac pietate tanti Legati: & quamvis inextricabiles ac periculosæ Oratorum æmulationes honestam causam porrigerent se expediendi; tamen (sic ille loquitur) *Pontifex aliud quidpiam magis salutare non reperit, quàm felicem Concilii exitum; adeoque firmum Divini auxilii spem concipit, ut nec humanæ prudentiæ, nec mali dæmonis impulsus nocere nobis possint, tametsi ut indies magis vigilemus id nos excitant.*

(f) 19. & 22. *Martii 1563.*

12. Sed omittamus quod verum ac verisimile est expendere, & quod possibile est consideremus. Quinam effici potest, quod Suavis recenset, *rumorem fuisse disseminatum Tridenti, qui pro certo à magis cordatis habebatur, res scilicet magis arcanas à Legato cum Cæsare ejusque filio Romanorum Rege agitatas fuisse?* Quinam, inquam, id effici potest? quandoquidem satis compertum erat Tridenti non solùm hominibus magis cordatis, sed etiam lippis & tonsoribus, Romanorum Regem tunc abfuisse Oeniponte; ut proinde ipse cum Legato numquam fuerit collocutus sicut idem Moronus scribit (*g*) in plena legationis suæ narratione, & uti constat (*h*) ex responsione memorati Regis ad Pontificem, ubi electionem illius Legati plurimum probans, significansque sibi pergratum futurum fuisse cum eo agere de salutis publicæ negotio, pro eo quod Pontifex digesserat, subdit, quando id à rebus quæ acciderant prohibitum fuerat, conaturum se pio Pontificis animo aliâ ratione operam conferre. Id sanè perinde est, ac postulare, ut *rumor pro certo habitus à cordatis viris*, tunc futura Suavis vota prædivinaret, & in ipsius gratiam fabellas componeret. Enimverò ardua, adeoque admirabilis inventorum ars est, utpute adstricta ad tria absurda evitanda, quæ conjunctim facile vitari possunt, confingere res inter se oppositas, notoriis contrarias, credibili repugnantes.

(g) *Tridento 17. Maji.*
(h) *Vienna 10. Maji 1563.*

CAPUT XVI.

Villemeurius ad Cæsarem missus à Lotharingo, & mandata illi tradita de rebus Concilii, & de Oratorum æmulatione, & responsa Cæsaris. Colloquia inter Lotharingum & Navagerum, & amicitia inter eos impulsu Pontificis contracta. Mufettus Româ reversus. Literæ Scotorum Reginæ à Lotharingo redditæ Conventui generali. Ejusdem Lotharingi allocutio: ipsius & Granatensis in cœtu sententia de electione Præsidum Ecclesiasticorum, & de aliis argumentis.

1. Moroni legatio ad Cæsarem, sollicitum Lotharingum habebat, veritum ne Princeps ille, quippe flexanimus & humanus, indulgeret aut suprà ipsius votum, aut ipsò consulto; adeoque in se redundarent vituperationes & odia ex præterita agendi diuritie. Idcircò triduo postquam Tridentum redierat. Villemeurium (*a*) ad Ferdinandum legavit, ut illum sui reditus certiorem redderet, suorumque Theologorum sententias ad eum mitteret super memoratis Cæsaris articulis; ipsum opportunè cohortatus, ut in rebus cum Legato transigendis sensus suos religionis plenos in Ecclesiæ rem præstaret, & ab eodem petens tum ut secum communicaret quæ in illis colloquiis digererentur, tum ne per aliquod temporis spatium recederet Oeniponte, quò propinquior in Synodum vim influeret; quod ajebat communi illorum Patrum voto appeti. Misit etiam ad ipsum epistolam à Scotorum Regina sibi scriptam, quâ illius in Religione constantia exprimebatur. Significavit denique, se ad exequenda Cæsaris postulata proposuisse Gallorum Reginæ, ut aliquâ ratione ab ipsâ consuleretur difficultati inter Oratores; ab ea verò ita responsum: A Regina teneri amari Regem Hispaniæ filium suum (sic illum, quippe generum, appellabat) optarique, non modò illi honor servaretur, sed etiam augeretur. Si penes ipsum fuisset possessio, ut ejus Oratores supra Regis Christianissimi Oratores locum haberent, numquam in mentem Reginæ venturum fuisse, ut illum adimeret: sed compertum esse ex omnibus Conciliis, Oratores Gallici Regis consedisse supra ceteros, infra Cæsareos, ac præcipuè supra Hispanici Regis Oratores: ita in Constantiensi celebrem Joannem Gersonem, tamquam Christianissimi Regis Oratorem, in primo loco adfuisse, & infrà ipsum sedem acceptam à Raimundo Floh Cardonæ Comite, Alfonsi Regis Oratore: & in postremo Lateranensi sub Leone X. dum Ferdinandus, cognomento Catholicus, cuncta regna possidebat, quibus in præsentia potitur Philippus Rex, ejus pronepos, Hieronymum Vichium Ferdinandi Oratorem liberè cessisse in octava, nona ac decima Sessione Aloysio Solierio Oratori Regis Ludovici Duodecimi. Non licere Reginæ eâ Regis Caroli pueritia se ad res novas inflectere cum filii nationisque detrimento. Eâ expositâ responsione Cæsarem rogabat, ut auctoritatem suam interponeret, quò Lunensis consuetis acquiesceret, illi pollicitus, in reliquum se suique Regis Oratores cunctis honoribus Lunensis fauturos, cunctasque ipsius petitiones promoturos.

(a) *Vide in memorato libro Gallico mandata à Lotharingo tradita 23. Aprilis, & responsum Cæsaris 3. Maji.*

2. Cæsar absoluto per consuetam gratiarum actionem primordio, respondit, Nondum in negotio cum Legato adeò se progressum, ut quidquam suppeteret quod cum Lotharingo communicaret: sed pro certo illi affirmare, se ad promovenda Ecclesiæ emolumenta constanter operam navaturum. Hujusce rei gratiâ velle diutiùs Oeniponti subsistere quàm reliquarum suarum rerum procuratio postulasset. Nolle se de superiori inter Oratores gradu dijudicare, aut disceptare; sed revocaret in mentem Cardinalis ea quæ ipse secum egeret, Gallos suâ veteri possessione minimè spoliari, ubi in antiquo loco relinquerentur, & concederetur Hispano quædam extra ordinem sedes. Eapropter optare se, ut ipsi per se Oratores extra suorum Principum operam amicè fraterneque rationem aliquam inirent ad rem componendam, ad quod enixe Lotharingum rogabat, ut nervos omnes intenderet. Hæc Ferdinandus.

3. Tametsi Legatorum Princeps Oeniponti moraretur, non desistebant Galli (*b*) suis stimulis morum emendationem urgere; & Lansacus Navagero dixit: Cùm ipse Regis Orator ad ea negotia

Romæ

Romæ degeret, compertum à se fuisse, Pontificem tam benè animatum ad Ecclesiam reformandam, ut in Galliam regressus regnum universum eo nuntio exhilararit: nunc verò se tristari ex animo, quòd cerneret tam lentè rem progredi: & quando Dei consilio Navagerus ad munus illud obeundum missus fuerat, ipsum à se rogari, ut dignaretur celeriter opitulari tantæ necessitati, tantisque votis Christianæ Reipublicæ, ac potissimum Galliæ. Sic ille. Ad quæ Legatus: Numquam ab Oratore tam vehementer commendari posse hujusmodi procurationem, quàm impensè à Pontifice fuerat commendata. Nescire se præteritæ eunctationis rationem reddere, quippe in iis negotiis novum; sed se vadem futuri constituere, ubi primùm collega remigraret: interim autem à selectis Patribus argumenta præparari.

(b) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 3. 6. & 10. Maji 1563.*

4. Ardentiùs cum eodem Legato, & iisdem de rebus egit Lotharingus. Etenim uti animi commotio moræ impatiens est, ne tantisper quidem quiescebat, dum Moronus rediret. Itaque cum ea mora dies aliquos ultrà quàm crediderat protraheretur ex significato per literas podagræ impedimento, unde & negotii processus, & illius reditus claudicabant, oportuit re ipsa proponere digestas emendationes conventui, antequam primus Præsidum interesset: sed patefaciens Lotharingus veram inquietis suæ causam, initium fecit apud Navagerum ex laudibus Mantuani demortui, à quo dixit sibi fuisse concredita negotia, quoad illi licuisset; at verò reliquos Legatos ostendisse, non pluris ipsum à se fieri, quàm simplicem quempiam Episcopum: ipsum sibi polliceri, aliâ secum ratione Navagerum acturum; & è converso eumdem a se certum fieri de iis quæ à se conscientia postulabat: conditionem ac familiam suam numquam sibi permissuras, ut ullum Ecclesiæ emolumentum negligeret; non tamen propterea oblitus suæ patriæ commoda, suique Principis mandata.

6. Ad postremam partem respondit Navagerus: A se paratissimum ad habendam illi fidem animum geri: rationes enim, quæ Lotharingum impellere poterant ad conjunctionem cum Apostolica Sede, tam validæ, tam apertæ videbantur, ut non modò Principi tam solerti, sed oculo longè minùs perspicaci eas intueri licuisset. Quod ad priorem partem spectabat; cum sibi postremus & gradu & auctoritate locus inter collegas deberetur, parvam quoque pollicendi suo nomine facultatem inesse; multum tamen confidere, cunctos conaturos ipsi gratificari eumque honore prosequi. Non omisit Lotharingus in eo colloquio potentiæ suæ opinionem attollere, ostenditque, adstrictam à se fuisse intimam fiduciam cum Cæsarianis, cum Gallis, & cum Italis; præsertim verò affirmavit, inter Gallos & Lunensem summam concordiam intercedere, eosque jam inter se de loco convenisse, adeòque nemo sibi persuaderet, inde fomitem desumptum iri ad dissidia inter ipsos succendenda. Et sanè studuerant Galli hujusmodi persuasionem alere pro sua virili parte, (c) vocato idcirco ad convivium Lunensi, priùs à Lotharingo, dein à Lansaco, simulque exhibitis cunctis studiosæ honorificentiæ argumentis. Sed res ipsa paulò pòst duo patefecit: hanc conjunctionem se habere contrà quàm se habeat conjunctio inter partes corporum gravium extra suum locum, quæ ita copulantur, ut tamen singulæ singulis impetum faciant, quò infra illas abeant; Pontificios verò non solùm non aspirare ad mala disseminanda inter duorum illorum Principum ministros, sed per summum laborem avertere potuisse ex mala quæ imminebant publicis rebus ex hac illorum controversia.

(c) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 8. & 10. Maji 1563.*

6. Pontifex excepit lætus, à Lotharingo hunc aditum aperiri Navagerò Legato ad ejus consuetudinem ac fiduciam: siquidem inaudiverat, priùs quàm id accideret, à Vicecomite, (d) ac posteà à Musotto, illum suspicionibus in Gualterium agitari, ejusdemque pertæsum esse. Quare ad Præsides scribi jussit, ut eo sequestro relicto, amicitiam inter duos memoratos Cardinales nullo interposito curarent. Et quidem inter Legatos non nisi Navagero id committi poterat: duo quippe antiquiores parum existimatione, minusque benevolentiâ pollebant apud Lotharingum; Moronus verò nihil eidem acceptus erat, ut qui Moronum læserat, & ab eo victus fuerat: cùm idem de Morono fuisset perperàm locutus tamquam de noxio apud Pontificem Consiliario in rebus Concilii, & cùm ipse, ejusdem æmulus in munere Præsidis consequendo, fuisset illi posthabitus. Lotharingi tam alieno accesserant recentes nuntii, ad ipsum delati (e) literis Episcopi Senetensis, Oratoris Gallici apud Cæsarem, Moronum sibi dixisse, ministros Gallicos injustè conqueri de Legatis, quòd Synodus non esset libera, cùm ab ipsis potius durâ premerentur servitute Præsules Galli, in eos vociferantibus si quando ii Oratoribus haud prorsus obsequebantur, & sanè ad conventus nationis suæ ipsos advocantibus, de quo complures ex illis Episcopis secum conquestos fuisse. Quâ accusatione rebatur Lotharingus se omnino peti, utpote illius phalangis ducem. Contrà verò Navagerus, animi affectionibus ac patriâ nulli addictus, purus omni tincturâ præteritarum æmulationum ac certaminum, probitate ac prudentia plurimi habitus, & in negotio moderatissimus, videbatur quasi quædam variarum dotium conflatio, aptissima ad hunc mercurium defigendum. Et sanè hujusmodi familiaritati inchoatæ tempori accidit reditus Musotti, qui (f) per singularem humanitatem habitus à Pontifice, acceptisque optimis ad res propositas responsionibus, quæ perhonorificis erga Lotharingum verbis condiebantur, nuntios reportavit, quibus ejus acerbitas plurimum mitigata est, & cunctis Gallis universè satisfactum.

(d) *Constat præcipuè ex epistola Vicecomitis ad Borromæum, 19. Aprilis 1563.*

(e) *Literæ Gualterii ad Borrom. 20. Aprilis 1563.*

(f) *Literæ Gualterii ad Borrom. 30. April & 3. Maji, cum aliis Vicecomit. ad eumdem eodem tempore.*

7. Interim opportunitas accidit Lotharingo officii grati simul & honorifici præstandi. Delata ipsi fuit epistola Mariæ Scotorum Reginæ, sui fratris filiæ & olim uxoris postremi Galliæ Regis, ad Synodum scripta. Quare ipse petiit, ut liceret sibi eam reddere in Conventu generali, sicut obtinuit die decimo Maji. (g) Ibi excusabat se Regina, quòd Episcopos ad Synodum mittere nequaquam posset, & tum ipsi tum Apostolicæ Sedi perpetuam obedientiam pollicebatur. Epistola recitata, Lotharingus oratione magnifica, tametsi minimè præconcepta (sicut ipse affirmavit Massarello, qui à Secretis erat, illius exemplar petenti) amplificavit Regi-

næ

næ dignitatem, nobilitatem familiæ, animi pietatem, labores ab ea toleratos ad retinendam in eo regno Religionem, illius calamitates propter hæreticos: non illi licere Præsules Oratoresve illinc ad Synodum mittere; scripsisse tamen ad paucos quosdam suæ nationis Episcopos, qui exules degebant in Gallia, ut eo convenirent, pro eo ac futurum sperabat: sed procul dubio velle se subjicere iis omnibus, quæ ab eo sanctissimo Conventu sancirentur, tamquam obsequentem Sedis Apostolicæ filiam. Responsum est à Massarello per eas formulas, quæ tam religiosam ac divexatam Reginam, simulque conditionem orationemque sequestri decebant.

(g) *Literæ Legator. ad Borr. 6. & 10. Maji 1563. & Diarium 10. Maji ubi relata est responsio Synodi ad Lotharingum.*

8. Magis tamen memorabiles extitere, quod spectat ad hanc historiam, Lotharingi negotiosæ id temporis sententiæ, quàm officiosæ allocutiones. Digesta jam erant à delectis Patribus capita super emendatione corruptelarum in ordinis Sacramento. Unde statim compertum est, quantum correctio, ab Oratoribus adeò efflagitata, generatim ab ipsis recusabatur, ubi ad peculiaria deventum est. Cum enim ageretur in primo capite de Episcoporum electione, ibique probationes plurimæ (h) testificationesque postularentur de illorum promeritis, qui Romano Pontifici essent ignoti, Lunensis apud Legatos institit, ut ea capita contraherentur, ne proponerentur volumina, tempusque prodigè profunderetur in prolixas disputationes: quod cum illi excusarent, ajentes, id omnino selectorum Patrum munus esse, subjecit Comes, ab ipsis committendum illis Patribus, ut ea contraherent: sed Præsides non assensere, postulato ad deliberandum spatio, ne ipsis posteà objectaretur, Concilium non esse liberum, quemadmodum præ ceteris vociferari consueverant Oratores. Ac postremò detectum est, id quod Lunensi dolebat in paratis capitibus, qualitatem esse, non quantitatem: quoniam per eas peculiares conditiones probationesque, ad Episcoporum creationem quæsitas, potestas regia in iis nominandis admodum restringebatur. Quapropter Lusitanus, cujus pariter idipsum intererat, liberè postulavit, ut primum illud caput omnino tolleretur: sed fieri non poterat, ut tanti momenti res omitteretur.

(h) *Forma horum capitum propositorum in cœtu 12. Maji 1563. extat in Actis Arcis Æliæ: reliqua apparent ex epistola Legatorum ad Borromæum 28. Apr. & ex altera Vicecomitis eodem die.*

9. Jam verò Lotharingus, qui pro more auctorem se potius quam comprobatorem esse cupiebat, animum converterat ad formanda, loco jam digestorum, (i) alia quatuor capita de eodem themate, ut ea proponeret. Quoniam autem id recusabant Præsides, tum ne injuria inferretur Patrum muneri, quos Conventus delegerat, tum ne prærogativa concederetur cui Conventus eam non tribuerat, ægro ille animo id ferebat. Denique convenit, ut primo loco scriptum selectorum Patrum adduceretur, atque ut posteà Lotharingus in sua sententia dicenda alterum arbitratu suo proferret in medium. Ita in cœtu universali die duodecimo (k) Maji peractum est. Lotharingus verò, qui primus omnium dicebat sententiam, scriptum longissimum recitavit, non tamen integrum, sed tantum super quatuor ex propositis capitibus, locuturus de reliquis, ubi Patres dicendi finem imposuissent. Quod supra modum displicuit Episcopis, tum Hispanis, tum Italis: quemadmodum quidquid insolitum est in negotiis, virisque summis, artificii speciem præfert, & causat suspicionem. Sed Præsides arbitrati ad consueta illum deducere, mutuam in ipso suspicionem exciverunt; & dum dimovere student, confirmarunt. Contigit tamen, ut is paucorum tantummodo auditis sententiis, quæ de sua supererant exponeret; quod à se factum indicavit, quia sibi satis erat Archiepiscopum Hydruntinum audivisse, quem præcipuè suspicabatur destinatum à Legatis ipsi adversarium. Et sanè Hydruntini dissertatio egregiis laudibus apud Borromæum ab illis celebrata est.

(i) *Ex una Gualter. ad Borrom. 3. Maji 1563.*

(k) *Literæ Legator. ad Borrom. 13. & 14. Maji 1563. & duæ Gualt. 12. & 16. Maji & Archiep. Jadrens. 13. & 17. Maji præter Acta Arcis Æliæ.*

10. Eorum quæ Lotharingus protulit, hæc summa fuit: A delectis Patribus arrogatam sibi fuisse potestatem ipsis neutiquam concessam; quippe colligentibus eos abusus, de quibus collibitum ipsis fuerat Canones componere; adeoque liberum esse singulorum conscientiis novas appendices adjicere: primo loco ritè statuendum, quænam essent desumendæ notitiæ de Episcopis promovendis; & quas dotes tum in ipsis, tum in aliis minoris notæ ministris Dominus postularet: ad id varia Scripturæ effata consideravit. Electionem Episcoporum tunc usurpatam à Romano Pontifice, improbavit tamquam imperfectam, simulque nominationem Principum & Capitulorum, tamquam perniciosam, plerumque absque consilio habitam, nec infrequenter utilitatis gratiâ. Veruntamen perhonorificam Caroli V. & Philippi Regis mentionem fecit; sed addidit, adeò cordatos Principes sæpè non reperiri. Scotorum Reginæ non pepercit, ratiocinatus: Si vetantur mulieres in Ecclesia loqui, quanto magis Præfectos Ecclesiæ destinare. Nec se ob reverentiam in suum Regem cohibuit, ne pronuntiaret, se, tametsi veterem Regis Consiliarium, & ab eo summis beneficiis affectum, à conscientia compelli, ut fateretur, in Episcopatuum distributione plurimum erratum fuisse. Et quo in hac eadem confessione laudi verteretur ipsi id quod in aliorum exprobratione poterat ipsum perstringere, inter illa errata connumeravit, sibi decimum quartum annum agenti concessas Infulas. Neque pariter sibi probari habitam à populo electionem, sed exquirendam esse formam quamdam, accedentem, quoad fieri posset, ad formam à Christo & Apostolis traditam: tum quatuor Canonum, quos ipse excogitarat, summam proposuit. Postremum acriter invectus est in Episcopos ex mero titulo, præsertim cum interdum duo Episcopi ac duo Patriarchæ ejusdem civitatis constituantur, ut Constantinopolis, aliarumque urbium in Græcia: & quamquam eorum alter esset schismaticus, tamen Confirmationis, Ordinumque collationem ab illo exercitam ratam esse. Sperandum, Græciam tandem reconciliatam fore, quo eventu quinam fieri posse, ut duo ejusdem Ecclesiæ sponsi Concilio intersint? Episcopos titulares, perinde ac alios, jurejurando se obstringere in sua consecratione ad concionandum populo sibi commisso; in quo Spiritui sancto mentiebantur, quippe contrarium propositum habentes: aut illos sacris Ordinibus initiandos non esse, aut mittendos ad suas diœceses, quamvis infidelibus dominis subjectas. Cùm Episcoporum sit, paratum animum gerere ad martyrium pro suo grege tolerandum, quemad-

modum

modum egerant Episcopi Redemptoris ætati propinquiores; idcircò hujusmodi larvas ab Ecclesia esse removendas.

11. Cùm secundo suam sententiam absolvit, dixit, Absurdissimum esse, Cardinalibus Diaconis Episcopatum committi; abominandum siquidem est, ut is Episcopatum obtineat, qui Episcopus esse non vult: dissonum pariter esse, tametsi tolerabilius, Ecclesias commendationis titulo tradi Cardinalibus Presbyteris, quibus tamen illic residendum esset; tametsi satius fuisset, ut Presbyteri forent Presbyteri, non Episcopi: si Ecclesias cuperent, veri Episcopi evaderent, easque ex Episcopi titulo, non ex commendatione susciperent: se præstò esse ad Rhemensem dimittendam; ita tamen, ut si Cardinali fas non esset Episcopatum retinere, libentius purpureum pileum deposuisset, quo suæ Ecclesiæ deserviret. Atque hinc arrepto argumento ad loquendam de Cardinalibus, censuit, non ante vigesimum septimum ætatis annum eos esse creandos, aut saltem ætate Diacono præscriptâ, cujus defectus tam honorifico paludamento supplendus non erat. Oportere Episcopos consecrari, & eos potissimum qui aderant Synodo, cum hæreticis gravi esset offensioni, quod in causis Religionis ii judicent, qui potestatem imponendi manus non habent, & penè sunt laici. Eapropter Decretum edendum esse, ut ii aut consecrarentur in præsentia, aut Episcopatu privarentur, aut certè jure suffragii in Synodo. Progressus est dicere: Cum ignota Ecclesiæ quingentos annos fuissent legum laxamenta, ac posteà tam nequiter usurpata, consultius à se putari, si quinque aut duos annos ab illis abstineretur: & adversus laxamenta protulit consilium Pauli III. datum ab illo celebri delectu Cardinalium, Præsulumque, ac posteà per typos vulgatum, de quo amplè suo loco disseruimus. Functiones quatuor Ordinum minorum constitutas initio fuisse optimo consilio, adeoque eas esse repetendas, exercendasque re ipsa in Ecclesia: atque ad id produxit libros ejusdem Osii Cardinalis, & Ayalæ Segovienſis Antistitis, priorem rogans, ut id temporis auctoritate perficeret, quod alias Religionis studio idem optarat. Hæc illius fuit sententia.

12. Dein Granatensis locutus, Lotharingo penè concors (*l*) fuit, nactusque apertum aditum ad differendum de Cardinalibus, in hanc sententiam dixit: Dum agebatur de Ordine, Synodusque potestatem in omnem terrenam potentiam obtinebat, excepto Summo Pontifice, qui tamquam numen quoddam in terris erat, & omnia Synodi Decreta censeri poterant ab ipso Pontifice confecta, quippe ab illo confirmanda, consentaneum sibi videri, ut de Cardinalibus, eorumque conditionibus & electionibus ageretur: non quod hæ procederent à Pontifice, idcircò in Concilio reticendas; id ubi esset, silentio quoque fuisse prætereundòs Episcopos, qui pariter eliguntur à Pontifice. Improbavit, ab iis, quorum erat assistere Romano Pontifici, illum eligi, eosdemque complurium gravissimorum munerum vinculis obstringi; committi præterea curam Ecclesiarum cum tanto salutis ipsorum discrimine: si tamen eas vellent, ex titulo, non ex commendatione illas susceperent, sicuti Lotharingus monuerat; & rationi dissentaneum esse, ut ii Diœcesibus remotis præsiderent, simulque Romæ perpetuò degerent. Hæc à se dici, non quod fructum ipse speraret (in quo experimur, infelici præsagio felicem exitum apponi) sed quod DEI gloriam existimaret, ut una saltem vox audiretur, quæ id Concilio exoneret. Damnavit similiter usum Episcoporum titularium, quos Ecclesia primæva ignoravit. Pluribus posteà invectus in immunitates ac retentiones, vulgò *Reservationes*, quas Apostolica Sedes concedebat, vocabula, ut ipse affirmavit, Ecclesiæ veteri ignota, Offensum se nonnumquam graviter fuisse, dum consideraret, leges esse temporarias, immunitates verò ac retentiones, quæ sunt legum laxamenta, esse perpetuas, & reperiri sacerdotem aliquem in Hispania, & etiam in India, cui judex competens non esset nisi Romæ. Concluſit, Potuisse alias putari tempus opportunum immunitatibus ac retentionibus; tunc verò tempus adesse restituendi Episcopis quod suum erat. Quandoquidem humana imbecillitas in animorum tum affectionibus tum sensibus minimè sperabilem reddit temperationem, boni publici servatricem, conducibiles sunt contrariæ exuperantiæ, siquidem hæ sese invicem obtundentes, rem ad mediocritatem deducunt.

(l) *Acta Arcis Æliæ 5. Maji, & epist. jam producta Gualt. 16. Maji.*

CAPUT XVII.

Multa Suavis vitia. Agitata Tridenti ac Romæ de prærogativa inter Oratores duorum Regum, & inita pro cœtibus concordia. Sententia Archiepiscopi Lancianensis adversus contumaciam absentium Germanorum; & lis iterum excita per eam occasionem de facultate Procuratorum in Concilio. Moronus Tridentum reversus: nova prorogatio usque ad decimum quintum Junii.

1. Ad evitandam interruptionem narrationis, molestam lectoribus, omisi pluribus in locis frequentem Suavis malitiam notare; & tamen ne illam obliviscar oportet: etenim obtrectatio ejusmodi vim obtinet ad persuadendum, ut humanæ fidei possessionem adipiscatur, ubi recentes in memoria non vigent exceptiones contra testem maledicum.

Affert ille epistolam, à Soto scriptam ad Pontificem, quâ ipsum cohortabatur ad assentiendum, ut definiretur, mansionem institutionemque Episcoporum esse juris Divini; & diversus ab illo qui è vipera medicinam extraxit, nititur è laude vituperationem extorquere, narrans, à plerisque tunc fuisse perpensam eximiam probitatem illius viri Deo mancipati, temporisque condicionem, nullius suspectam fraudis, in qua scriptum illud dictavit. Benè est: Duæ quas diximus opiniones Soti Apostolicæ Sedi non adversantur, nec ipsa sui etiam studiosos vetuit illas tueri, tametsi studeret id temporis earum definitionem declinare, ne id quod verum est, ab hominibus sed itionis adhiberetur quasi uncus ad falsum. Sed cur ille silentio præterit, Sotum in eadem epistola profiteri supremam Romani Pontificis auctoritatem supra Concilium, & auctorem esse, ut id apertè pronuntiaretur, refellentem oppositum opinamentum, tamquam schismatum seminarium? & tamen hæc est columna præcipua, quæ sustinet Vaticanum, hoc est arcem illam, adversus quam singulæ Suavis periodi singuli quasi cuniculi sunt.

2. Præterea scribit id quod legit in literarum volumine Vicecomitis ad Borromæum: (*a*) cum Granatensis cum aliis Hispanis Episcopis Lunensem adiisset, abeuntibus deinde duobus ex illis, ipsum in duos illos oblocutum fuisse formulis aspernantibus,

tibus, utpote in eos qui se abduci finerent ab aliorum voluntate, nec amplius prodesse, quam ad numerum exaggerandum, eumdemque subdidisse, ubi decernendæ res essent pro majori suffragiorum numero, sicuti hactenus, parum bonæ spei concipi posse, adeoque oportere ut non hominum, sed nationum ratio haberetur. At verò cur obtegit silentio, eumdem Granatensem verbis gravidis asperisque affirmasse, sicuti ostendimus, in cœtu Generali, Romanum Pontificem Concilio non subjacere, & esse numen quoddam in terris? Præterquam quod animadvertendum à Suavi fuisset, a se per hujusmodi narrationem suam imprudenter proprias ipsius machinas percelli, si major numerus adversus Granatensem pugnabat, nimirum pro sententiis Pontificis propitiis. Igitur ipse, & non Pontifex, intendebat libertatem Concilii violare, cum in omni communitate magis integra libertas non sit, quàm ubi prævalet id quod majori parti probatur; adeò ut adnotaverit Seneca, in Rerum publicarum divisionibus abiisse in adagium, *Major pars pro me stat*, tamquam argumentum causæ pro se legitimæ, & seditiosæ ex parte contrarii; præsertim cum duo illi, de quibus loquebatur Granatensis, Hispani essent, & non Itali.

3. Inducitur à Suavi Lotharingus, affirmans in sua exposita sententia, munera Episcopi & Cardinalis inter se repugnare, & idcirco improbans, Cardinales simul Episcopos esse: at verò Lotharingus oppositum apertè pronuntiavit. Inducit eumdem etiam multa dicentem, quæ ille non dixit, & multa valdè gravia reticentem, quæ ille non reticuit. Omitto, nihil à Suavi memorari de illa divisione differendi duplici tempore, quæ adeò fuit oppugnata: sed pro certo assumit, cuncta in unico cœtu fuisse prolata. Subjecit, in aliorum sententiis nihil o notabile auditum; adeoque ignorat quæ ab Archiepiscopis Lancianensi & Granatensi dicta sunt, de quorum altero paulo ante sermonem habuimus, de altero brevi habebimus. Unde quoque originem ignorat laborioli cujusdam Intigi, Lancianensis causâ, quod ille alii falsoque principio adscribit.

4. Jam verò historiam prosequamur. Lunensis Regis animum ejusdem nomine luculenter significaverat, paratum ad Sedi Apostolicæ favendum; nec Pitcarius destiterat hoc ipsum inculcare, detento illic Pagnano, qui a Secretis erat, diutiùs quam alioquin opus esset, (*b*) quo in novum Oratorem salubres sensus affunderet, nec sub primum accessum illum per movendum relinqueret impressionibus quorumdam, diffidentium potiùs quàm Religioni studentium; simul etiam suis literis illius causæ patrocinium commendarat nonnullis Patribus sibi magis intimis, meliusque animatis: tamen Lunensis animus, inter contrarias quæ sibi ingerebantur notitias atque consilia adhuc anceps divisusque pendebat. Sed non minorem illi sollicitudinem propria causâ quàm communis incusserat. Quamvis vulgarent Galli, se cum Hispanis conjunctos, dissensionemque de loco jam compositam; & tamen revera ut cum maximè incomposita persisterent, quin potiùs periculum tumultuationis fuerat postridie quam Lunensis advenerat. Etenim cum in eum diem incideret tertium Paschatis festum, (*c*) adeoque solemnis haberetur in templo maximo celebratio, Lunensis in certo pependit animo num illic adesset; de quo admonitus Didacus Sarmentus Episcopus Asturicensis, conatus est pro virili Comitem removere: & observatum est, eo manè Lansacum solito tardius ad functionem advenisse, ex eo fortassis, quod hoc ipsum æmuli consilium subodoratus, voluerit prius de re certior reddi, & non pergere in templum ad confligendum; quemadmodum prudentis est consilii, ne iis, qui novit in aperto pro se rationem stare, cæco violentiæ judicio sententiam committat. Quare in ejusmodi eventu non aliò confugisset nisi ad contestationes præconceptas, quas ad Præsides mitteret, sibi cauturus, ubi illi auctoritate suâ ipsius possessionem haud tuerentur, Sed Lunensis se ab accessu abstinuit, vulgavitque non anteà sibi innotuisse, solemne sacrificium eo die in templo primario celebrari, cum pietatis simul & curiositatis gratiâ sibi venerat in mentem eò se conferre.

(b) *Multæ literæ originales Pagnani ad Piscarium.*

(c) *Variæ literæ Vicecomitis ad Borrom. 19. 22. & 28. April. & 8. Maji 1563. & Acta Salmanticensia.*

5. Jam verò tum ipsi, tum Hispanis communiter consentaneum videbatur, à Pontifice acriori cura interpositum iri auctoritatem suam ad aliquam honestam concordiam ineundam. Sed Pontifex summa moderatione in eo utebatur, gnarus, quantum non modo Rex, sed regnum Galliæ offenderetur ex quovis levi attractu hujus quasi ipsorum pupillæ; nec opportunum consilium ratus, ansam à se præberi compluribus sed otiosis ingeniis in ea regione, attollendi veluti speciosum vexillum honorem nationis, ad ipsam abalienandam à Sede Apostolica, quasi hæc cuperet antiquis prærogativis Galliam spoliare. Ex altera parte conquerebatur Philippus Rex, quò ipse constantior esset in retinenda Pontifici obedientia, eo minus constanter se gerere Pontificem in retinenda ipsius dignitate: atque ea de re acerbam epistolam scripsit ad Oratorem Vargam, in qua dicebat, Si tunc ut DEI causæ serviret, dignitatis suæ rationes in Concilio neglexerat, ea absoluto amotum iri à se Româ suum omnem Oratorem, Qua epistola mirum in modum commotus Pontifex, ad se purgandum respondit: Hispanienses ipsi per suam fidem differè proferrent, quæ confici ab ipso possent absque iis perturbationibus ac tumultibus, à quibus iidem supra ceteros abhorrebant. Et tamè Lunensis ipse illius epistolæ Regiæ sententiam tamquam nimis acerbam improbavit, sapienterque consideravit, par non esse, ut Principes ad ea denuntianda progrediantur, quæ fortasse numquam prodeant efficienda putabant, ne eo pacto munarum suarum æstimationem eleverit. Itaque nullo peculiari Pontificis mandato tunc accepto nec innovandi facultatem obtinentibus Legatis, consilium opportunum haud suppetebat. Primum apud se Lunensis statuerat cœtum adire medius inter duos Oratores Cæsareos pro eo quod si in mandatis habebant, & è regione Legatorum omnes tres tantisper stare, dum ipsius literæ legerentur, iisque lectis confestim abire: sed ea ratio intervenjendi conventui, insolens, & quasi nebulosa, nec honorifica Regi, neque grata Concilio videbatur. Dein agitatum est, ne Galli eâ vice ad conventum accederent: sed illi reluctabantur, ne locum vel unico quidem die desererent: præterquàm quòd nec voluntaria Gallorum absentia per diem unicum, discordiæ componendæ satis erat: Hispanis enim acquieturus non fuisset perpetuo postmodum exilio à conventibus. Verum sicuti forma mixti, quæ inter

varia elementa dominatum amat, plurimum valet, ad consocianda contraria illorum ingenia; ita non parum contulit ad mitigandam Gallorum austeritatem proclivis Lotharingi animus, hujusmodi discordiæ cupientissimi, ut qui maximum emolumentum existimabat suæ dignitati suisque consiliis accessurum ex aliquo suorum fœdere, saltem per speciem cum Hispaniensibus ac Cæsarianis, cujus fœderis ipse auctor esset & rector, ad quod persuadendum nullum lapidem non movebat. Ipsius igitur auctoritas, Præsidum studiis accedens, effecit ut lis componeretur pro cœtibus modò aliàs proposito, (*d*) videlicet, ut illic Oratores Gallici gradum pristinum retinerent, Hispanus verò sederet extra ordinem, propè eum qui erat à Secretis, ex adverso Legatorum.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 20. Maji 1563.*

6. Non mediocriter optabant Hispani, ut eadem opera iniretur aliqua ratio pro Sessionibus, & pro sacris celebrationibus in templo maximo; sed nullo pacto confici id posse videbatur, ob causam alibi memoratam, cùm illic ritus quidam adhiberentur, cujusmodi sunt thuris suffitus, & iconculæ paciferæ ad osculum porrectio, in quibus dissimulari non poterat prærogativa. Et quamquam dissereretur de duobus paciferis iconculis, duobusque thuribulis eodem tempore adhibendis, Galli quacumque propositâ æqualitate fremebant; & ubi in eo se premi à Legatis sentirent, minabantur se provocaturos ad futurum Pontificem, non injustum, nec ulli partium addictum, & ad Synodum liberiorem. Quamobrem necesse fuit Legatis, se ad extremum, sibique semper odiosum consilium conjicere, nimirum, ut nodum illum, ipsorum manibus inextricabilem, reponerent in manu Pontificis, ad quem utraque partium sua se jura dixit allaturam.

7. Molestiæ quam exhibebat æmulatio laicorum Oratorum, accessit altera ex Procuratorum Ecclesiasticorum postulato; cui causam seu potius occasionem præbuit Lancianensis dictum. Is die decimo septimo Maji, (*e*) cùm pronuntiaret sententiam super tertio Canone de abusibus, præscribente Episcopis, ut per seipsos, non item per alios conferrent Ordines, dixit: Si Episcopi suo munere fungerentur, Ecclesiam reformatum iri; nam & residerent, & pascerent: at è contrario ab Episcopis Germaniæ, & in primis à Septemviris suas Episcoporum Infulas quasi contemni: & per hunc dicendi æstum conversus ad Drascovizium addidit: *Te alloquor, Reverendissime Domine, tamquam Oratorem Cæsaris, quænam est ratio, cur Episcopi Germaniæ, ac præcipuè Septemviri ad Synodum non conveniant, negligentes deponentesque è memoria jusjurandum ab ipsis hac de re in ipsorum electione editum: si frenis, si stapedibus aureis utuntur, si cum tanta pompa, tantoque comitatu obequitant, si Principes & Ecclesiastici & laici sunt, cuncta hæc obtinent, quia sunt Episcopi; & tamen nolunt interesse Concilio. Ubi præpedirentur, oporteret procuratores ab ipsis mitti, sicut effectum est ab Archiepiscopo Salisburgensi, & ab Episcopis Eistatensi ac Basileensi, quo pacto aliqua ex parte suo muneri satisfacerent.* Inde ad reliqua argumenti capita progressus est, numquam interpellatus. Ubi tacuit, ita Drascovizius: Tametsi ipse Ferdinandi tamquam Cæsaris Orator non esset, sed tamquam Hungariæ Regis, tamen quando Lancianensis ipsum interpellarat, nolle se à responso abstinere. Causam cur Episcopi Germaniæ non accederent, esse notoriam, periculum scilicet, ne ipsis abeuntibus hæretici ditiones eorumdem occuparent. Causam verò, qua detinebantur ne suos Procuratores legarent, esse, ne illos destinarent ut muti & obstrictis linguis, quasi statuæ aut pictæ tabulæ postremum locum occuparent. Ætate Pauli III. Procuratoribus Præsulum Germanicorum præstitum fuisse jus suffragii, & etiam sub vivente Pontifice usum semel eo jure fuisse Procuratorem Salisburgensis Archiepiscopi; se verò ignorare posteà; quo pacto, & qua de causa hoc ipsis interdictum fuerat. Cum autem id plutibus prosequeretur, intrà formas magnæ modestiæ se continuit.

(e) *Acta arcis Æliæ, & literæ Legatorum ad Borrom. & Jadrensis ad Cornelium 17. Maji 1563.*

8. Ad hoc ipsum intelligendum operæ pretium est, ut nonnulla repetamus quæ alibi sparsim à nobis scripta sunt, simulque ea, quæ hactenus narrata non sunt adjiciamus. Sedente Paulo III. animadversa complurium Episcoporum negligentia in adeundo per se ipsos Concilio, & quadam Neapolitani Proregis jussione, ut solum quatuor ad illud se conferrent, cum mandatis omnium illius Regni Episcoporum, summa ex eo incommoda sunt prævisa, dum aut ministri minimæ notæ, aut electi pro libidine Principum ex Præsulibus innumeris variorum Regnorum, Concilium regerent, eique imperitarent. Quocirca Pontifex per diploma (*f*) statuit, Procuratoribus nulla inesset facultas quidquam legitimè agendi, præter excusationem absentiæ Episcoporum, à quibus mittebantur, illius absentiæ adductis causis; revocavitque quodcumque eorum jus aut privilegium impetratum. Cum autem idem posteà à Legatis cognosceret, Procuratores quorumdam Ecclesiasticorum Principum Germanorum fremere ob eam causam, eumdemque acerbitatis sensum timeri in cunctis Germanis Præsulibus, peculiari diplomate (*g*) exemit Procuratores Episcoporum illius regionis; de quorum impedimento videbatur apertè constare, cum ipsorum diœceses ab armatis hæreticis cingerentur, adeoque præsentia pastorum indigerent. Verùm Legati, qui apud Pontificem illius immunitatis auctores fuerant, veriti posteà tum ne quis excitaretur tumultus ob insignes Præsules aliarum nationum, tum ne Germanorum Procuratores adeò inundarent, ut alii nationi suffragio antecellerent, effectusque pravos afferrent, conati sunt Germanos pacare, quos ex consensu Pontificis privilegium illud celarent, & tantummodo Principis cujusdam Procuratoribus, ut Jajo Augustani Cardinalis, & Pelargo Septemviri Trevirensis, jus Consiliarii permiserunt. Pii ætate Massarellus, qui à Secretis erat, cùm reminisceretur hujusce privilegii, anteà Germanis concessi, nec umquam revocati, admisit in quodam cœtu (*h*) ad jus suffragii Procuratores Archiepiscopi Salisburgensis, & Eistatensis Episcopi, quod Legatis vehementer displicuit, qui cohortati sunt Pontificem, ut per suam novam Constitutionem privilegium illud Pauli disertè revocaret. Is respondit; (*i*) improbans quod egerat Massarellus, significavitque, in Senatu editum fuisse Decretum, ut absentibus quodcumque jus suffragii interdiceretur, jussumque diploma confici, quod tamen nondum perfectum fuerat, sed curaturum se ut illud conficeretur, ac per typos vulgaretur, & ad illos missurum, atque ita reipsa præstitit per subsecutum tabellarium. (*k*) Verumtamen existimavit, hujusmodi

revocationem, quò minùs obstreperet, esse celandam, ita ut uni dumtaxat illa ostenderetur, nec Tridenti, nec Romæ citra necessitatem vulgata. Legati rescripserunt, Universalem hanc interdictionem haud reputatum iri efficacem ad enervandam peculiarem concessionem Pauli III, quâ Præsules Germaniæ potiebantur. Quare Pontifex denuò declaravit, (*l*) illud quoque Privilegium extinctum intelligi. Hæc erat rerum conditio cum Drascovizius respondit ad Lancianensis dicta, quæ retulimus.

(f) *1. Maji 1545.*

(g) *5. Dec. 1545.*

(h) *20. Julii 1562. ut in una Legatorum ad Borromæum eo die. Mandatum Archiepiscopi signatur 23. Aprilis 1562. datum Herculi Rettinger Episcopi Lavetmutensi, & Feliciano Morbinio Theologiæ Doctori, & extat in Scripturis post Diarium relatis.*

(i) *Literæ Borromæi & Legatos 29. Julii 1562.*

(k) *8. Aug. 1562.*

(l) *Quod missum est ad Legatos 20. Augusti 1562. & extat ut supra post Diarium.*

9. Simonetta, qui unicus inter Legatos utroque tempore Concilio adfuerat, adeoque rei bene conscius, redegit in memoriam, diploma illud Pauli III. numquam in usu fuisse, nisi quod spectabat ad jus Consiliarii; adjecitque, ejusdem revocationem posteà subsecutam: revera semel fuisse latum judicis suffragium à Procuratore Archiepiscopi Salisburgensis, ætate Pii, sed ex errore; eaque revocatione postmodum ab ipso cognitâ, non amplius id ab eodem tentatum. Nec ille absque necessitate voluit mentionem facere duorum diplomatum, quibus memorati Pontifices non tam irrita fecerant concessa jam Privilegia, quàm disertè interdixerant Procuratoribus utrumque juris in dicenda sententia genus, etiamsi illud per se ipsis deberetur: id enim odiosam speciem præ se tulisset, quasi Episcopis ipsorum jura tollerentur, fractâ communi lege, non ad afferendum beneficium, quod illo affectis optabile est, reliquis tolerabile; sed ad illud auferendum, quod læsis intolerabile est, cunctis vituperabile. Tumstans Ferrerius, nictansque prius Lotharingo, perinde ac si loqui vellet de re inter ipsos composita, dixit: Complures optimos Galliæ Præsules ad Concilium venturos fuisse, nisi custodia suarum Ecclesiarum ab hæreticorum insidiis eos detinuisset: ea propter missos illuc ab ipsis fuisse procuratores suos, viros doctos & integros, ac proinde Legatos à se orari, ut ad jus suffragii illos admitterent, ne cui querimoniæ causa suppeteret. Præsides edocti à superioribus exemplis, præsertim de mansione, quanto consultius declinentur quàm refutentur odiosæ quæstiones è converso injectæ, nihil responderunt, sperantes æstum ut fortuitò excitum, itidem per se ipsum extinctum iri.

10. Sed subsequentibus diebus Leonardus Allerus, Episcopus Philadelphiæ, Eistatensis Suffraganeus, ubi locum dicendi tenuit, primò acerbè questus est, (*m*) tam malè fuisse habitos in Patrum sententiis Episcopos Titulares, qualis ipse erat, quasi in conferendis Ordinibus aliisque functionibus ipsi Episcoporum munia non exercerent. Adjecit, Numquam sibi venisse in mentem, dum pergeret ad Synodum à Pio IV. convocatam, administratam ab hujusmodi Legatis, & ex iis Patribus conflatam, se illic hisce quasi rosis ornatum iri. Dein memoratum postulatum iteravit, (*n*) Procuratoribus propitium. Gallici quoque Oratores Legatos adierunt, idem urgentes. Quamobrem Præsides temporis spatium ad deliberandum petiere, scribentes interim ad Pontificem, utpote de re quæ non modo ab ipsius diplomatibus pendebat, sed quæ poterat excitare non mediocrem commotionem utrique partium, sive abalienatis à Concilio nationibus transmontanis, sive ipsis in eodem concessa immoderata potentia. Proposuerunt idcircò Pontifici: Cùm Theologi complurium Regum, summorumque capitum, qui eò convenerant, cuperent interesse cœtibus generalibus, non quò illic verba facerent, sed quo melius possent suis dominis consilium dare, videbatur id Legatis temperamentum haud respuendum, ubi eo concesso cuncti conquiescerent: rei exitus infrà suo loco (*o*) videbitur.

(m) *Literæ Jadrens. 17. Maji.*

(n) *Literæ Legat. 20. Maji 1563.*

(o) *Lib. 21. cap. 1.*

11. Dum conventus habebatur, in quo Lancianensis huic litigio argumentum præbuit, Tridentum ex improviso pervenit, (*p*) sed consultò ex improviso, Moronus Cardinalis, nondum pede confirmato; eodemque die misit ad Borromæum plenam summam, à nobis recensitam, eorum quæ cum Cæsare transegerat, præter ea quæ divisim ac subinde in iis agendis significarat: atque inter alia scripsit, potissimum suæ tractationis emolumentum fuisse optimam opinionem quam Cæsar conceperat de mente ac persona Pontificis, adeoque quidquid Pius agebat adversus quam Cæsar melius existimasset, id aliorum importunis consiliis ab eo tribui.

(p) *Acta Arcis Æliæ, & lit. legat ad Borr. 17. Maji 1563.*

12. Die decimo nono Maji, (*q*) cujus postridie elabebatur terminus, denuntiandæ Sessioni præscriptus, denuo & concorditer hic terminus prorogatus est usque ad decimum quintum Junii; fervescente interim operâ per summum studium in publicis cœtibus, privatisque consiliis, ad componendas discordias, & exoptatum partum in lucem edendum, qui tempore tunc præscripto ad statuendum ejus natalis diem, maturitatem jam novem mensium habuisset. Sed alii hominum partus è parvis cursibus naturalibus unius sphœræ dependent, hi è concursu libero plurimarum intelligentiarum.

(q) *Acta Arcis Æliæ 19. Maji 1563.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

ARGUMENTUM

Comes Lunensis in Conventum ingressus, mutuæque illius & Gallorum contestationes de loco. Vicecomes ad Ferrariensem Cardinalem missus ad comparandum studiosam ejus operam cum Lotharingo, & ejus effecta. Contentio ac disceptatio de Jure suffragii Procuratorum in Concilio, & initum temperamentum. Difficultates superatæ de gradu Melitensis Oratoris. Calicis usus à Bavaro postulatus: Ormanettus ad eum missus eventu prospero. Fumanus additus Massarello, qui Concilio à Secretis esset. Biragi adventus Tridentum. Literæ Gallici Regis ab eo ad Synodum delatæ, & cujus sententiæ. Diuturnæ de responso difficultates. Translatio Synodi in aliquam Germaniæ urbem à Gallis postulata, sed à Rege Hispaniæ & à Cæsare repudiata. Variæ Patrum sententiæ de corruptelis, variaque consilia proposita ad componendos Canones de Summi Pontificis & Episcoporum auctoritate. Arcana agitata à Ferrerio cum Pontifice per Gualterium, & hominem, qui sibi à Secretis erat, Romam missum. Jussio Pontificis, urgentibus Hispanis, ut deleatur, aut declaretur particula, proponentibus Legatis, *Acerrima in eo repugnantia Legatorum, ac præsertim Moroni, tandem à Pontifice comprobata, & pacta cum Lunensi rei dilatio. Cæsar Oeniponte Viennam versus profectus, & qua de causa. Variæ literæ Pontificis nomine scriptæ ad Præsides, indicantes plenam libertatem auctoritatemque ab eo concessam Synodo tum in dogmatibus, tum in correctione etiam Aulæ Romanæ, & Cardinalium. Accessus ad Concilium Episcoporum Theologorumque Belgarum, cum literis Belgii Gubernatricis Ducis Parmensis. Declaratio adversus Angliæ Reginam ab illis & ab Anglis postulata, comprobata à Pontifice, sed postea ex Cæsaris consilio improbata. Impensa à Patribus studia pro Toletano Archiepiscopo, in Hispania à sancta Inquisitione in carcerem conjecto; & Pontificis responsum. Causæ Joannis Grimani Aquileiensis Patriarchæ, à Pontifice commissa Synodo, Senatu Veneto enixè deprecante, & Judices in ea destinati Multi conventus, multaque consilia de variis corruptelarum capitibus; & quid tandem constitutum. Mandata Pontificis de loco & honoribus exhibendis Hispano Oratori in solemnibus templi functionibus: tumultus inde subortus, & periculum schismatis. Legatorum ac Patrum in ea re sensus. Musottus idcircò Romam missus à Lotharingo. Consilium habitum à Pio non modò cum pluribus Purpuratis, sed etiam cum Oratore Varga, & celebre illius scriptum de dogmatum forma, à Legatis Romam missa. Pontificis desiderium, ut duæ quæstiones maxime contentiosæ omitterentur. Concors in eo sententia Cæsaris & Lotharingi, sed contraria Præsulum Hispanorum. Canones ac Decreta sancita, Præsulibus adversantibus, in cœtu generali. Lunensis opera, qua ad concordiam in Sessione revocantur. Ea quiete die decimo quinto Junii celebrata. Res ipse statuta. Rejecta falsa quædam & frivola, in historia Suavis objecta de iis Decretis, ac de toto curriculo memoratorum eventuum.*

CAPUT PRIMUM.

Lunensis in Conventum ingressus: ejus ac Ferrerii mutuæ denuntiationes. Oratio Lunensis nomine habita, & Synodi responsio. Gallorum commotio ex fama cujusdam mandati, à Pontifice arcano traditi de loci prærogativa; & vera rei narratio. Vicecomes ad Ferrariensem Cardinalem missus. Varii libelli & opinamenta de suffragio Procuratorum in Synodo; & exitus controversiæ.

1. Ingens erat expectatio, quo pacto publicè in Conventu Comes Lunensis exciperetur. Etenim in hujusmodi functionibus, sicut in grandioribus machinis, difficultates interdum incidùnt in eis ad opus deducendis, quæ numquam præconceptæ fuerant in constituendis. Ingressus ille est medius inter Oratores Cæsareos: (a) protulit epistolam regiam: tum ab Antonio Covarruvia, Granatensis Cancellariæ Auditore, hujusmodi contestationem recitari jussit, stans ante Legatos eo toto tempore, tametsi reliqui suis in locis considerent, ne sedem anteà acciperet quàm sibi ab omni detrimento cautum esset ea solemni actione: Quamquam sibi, tamquam Oratori Philippi Regis Catholici, tot regnorum Domini, primus deberetur gradus post Oratores Cæsareos; tamen cum ille Conventus, illud tempus, ille Christianæ Reipublicæ status hujusmodi essent, ut cursus Divini negotii publicique beneficii nullâ contentione præpediri deberet; cùmque opus foret, ut ille præsertim, qui communem causam promovebat, nullam malorum occasionem præberet, à se locum accipi qui dabatur, quo donec opportunum esset uteretur: sed contellari, ex eo nihil inferri detrimenti Philippo Regi ac successoribus, adjectis reliquis Jurisperitorum cautionibus.

(a) *Præter acta Arcis Æliæ, ubi fusè extat, Diar. & lit. Leg. ad Borr. 21. Maji & Lansaci ad Orat. Gallum Venetiis 26. Maj. 1563. Acta Patent. ti, & multò fusius in tabulis scribarum Concilii infra producentis, contentis in libro Archivii Vaticani, inscripto,* Varia ad Concilium Trident. de Bas. Vat.

2. Lectâ Lunensis contestatione, hic seorsim ab aliis Oratoribus consedit, è regione Legatorum, ad sinistram Crucis argenteæ, erectæ in medio theatri Conventus, prope illius mensam qui à Secretis erat: & nulla interjecta mora, Ferrerius contrariam hujusce sententiæ contestationem habuit: Si locus illic obtentus à Gallicis Oratoribus prope Cæsareos, fuisset insolitus, & non semper ab ipsis possessus, præcipuè in Synodo Constantiensi ac Lateranensi; aut si novus ille locus, & extra ordinem, quem clarissimus Comes Lunensis accipiebat, potuisset quidquam detrimenti vel ipsis vel aliis Oratoribus inferre, profectò sapientissimos illos Patres, qui universalem Ecclesiam repræsentabant, usurpantes munus illud Judicum quod

quod appellatur Nobile, quodque instantiam partium non præstolatur, Majorum exemplo redacturos unumquemque fuisse in antiquum ordinem, aut certè denuntiationem evangelicam exercituros. Sed cùm tacerent Patres, & etiam Oratores Cæsarei, quibus ea causa non poterat non esse communis, ipsos Oratores, qui veterem possessionem suo Principi conservabant, fidebantque fidei, amicitiæ atque conjunctioni potentissimi Regis Philippi cum Carolo Rege, uxoris suæ fratre pupillo, à Patribus petere, ne quodvis dictum factumve eo die ita acciperetur, ut quidquam minueret aut violaret antiquissimas Regis Galliæ prærogativas.

3. Ubi dicendi finem fecit Ferrerius, illi successit loquples oratio Petri Fontidonii, qui Salmanticensis Episcopi Theologus illic aderat. In ea simul cum amplissimis Philippi Regis oblatis, egregiè commemoravit ejus promerita erga Religionem Catholicam, præsertim verò victoriam postremum ex Condæo reportatam. Adeò ut Galli jactantiam & aculeum notarint; (b) & Lansacus ad sui Regis Oratorem Venetiis degentem scripserit, similem quoque sensum ineisse Cæsarianis, & à Lunensi publicè rem excusari. Ex adverso non solum reperio in Actis, ab locutoris (c) hero descriptis, à cordatis viris eam accusationem haud rationi dissentaneam existimatam, quin potiùs amplè commendaram: sed in Actis Paleotti honorificam illius comprobationem comperio, absque reprehensionis mixtura. Oratio extat typis edita: (d) meum autem munus est narratoris, hoc est testis, non judicis.

(b) *In allata Lansaci epist.*
(c) *Epist. Salmanticens.*
(d) *In dicto volumine Bononiæ impresso.*

4. Absoluto Fontidonii sermone, Lunensis de more egressus est tantisper dum de responso deliberaretur; quod ad omnem uberrimam gratiarum actionem, significationemque reverentiæ erga tantum ac tam religiosum Regem conformatum est à Hieronymo Ragazzono Veneto, Episcopo Famagustano. Eo responso à Patribus comprobato, rediit accitus Comes, eique redditum illud est. Dein illico is discessit, ad declinandum pro dextera aut sinistra certamen, cum reliquis Oratoribus post Legatos egressuris.

5. Tranquillus tamen eventus ministris Pontificiis haud satis fuit ad obtinendam hac in re quietem cum Gallis. Subaudierant hi, pridie aut biduo ante habitum conventum pervenisse ad Legatos mandatum Pontificis, (e) arcanis notis scriptum, quod Hispanis faveret; nimirum, ut Lunensis sederet infra primum Oratorem Ecclesiasticum Ferdinandi. (f) Idcircò ultra modum commoti sunt: & pridie quàm haberetur functio, Lansacus Reginam ea de re monuit per peculiarem tabellarium; quamquam posteà ipse admonitus, quod ex adagio ad clamorem cucurrisset, respondit, se de re scripsisse formulis admodum cautis. At verò in querimoniis haud mutatam opinionem præse ferebat, & vocibus modestis quidem, sed ponderosis utebatur. Commendabat Oratorem Hispanum; primò quòd is Regis mandata ipsi ostenderat, in quibus à Philippo vetabatur illi cedere, sed simul etiam frangere amicitiam cum Gallis. Secundò, quod non excepisset indebitam prærogativam sibi Româ missam, eâ gratiâ, ut per disjunctionem vis Oratorum distracta nequaquam formidaretur. Nec minùs collaudabat Legatos, quod in opus non deduxissent mandatum, quod, ajebat ille, cum arcanis characteribus missum erat, hinc planè tamquam rationi dissentaneum, lucisque timidum cognosci posse. Sed neque factum probabatur, nec verisimile erat, à Legatis neglecta fuisse mandata Pontificis ad ipsos perlata, ut Rex ille honoraretur, cui duo ex ipsis, auctoritate præcellentes, ob natales subjecti erant. Præterquam quod contradictionem sonabat ipsa narratio, quod Lunensis honorem à Legatis oblatum recusasset, & Legati mandata Lunensi faventia exequi noluissent Quapropter Gualterius studuit ab ea opinione Lansacum abducere, à qua illius collega Ferrerius se alienum ostendit, dicens, Legatorum factum palàm feciisse quodnam Pontificis mandatum esset.

(e) *Literæ Gualt. ad Borromæum 21. Maji 1563.*

(f) *Narratur in epist. jam dicta die 24. Jadrensis Archiepiscopi.*

6. Non tamen suspicio umbra fictitia erat, sed à vero corpore profecta. Equidem exponam id, quod ipse oculis lustravi in voluminibus literarum Aulæ Romanæ. Scripserant ad Borromæum Præsides adulterinis notis tum ipsorum deliberationem in eo dissidio componendo, tum necessitatem suscipiendi celeriter consilii, tum etiam gravissima utrimque discrimina, rogantes Pontificem, ut diferto suo jussu, nihil ab ipsorum arbitrio pendens relinqueretur. Pontifex cum animadverteret, negotia Religionis in Gallia deterius indies se habere; cùmque sibi videretur unicum Ecclesiæ columen tunc esse Philippi Regis pietas ac potentia, censuit malorum summum futurum, si Regis animum abalienari sineret. Idcircò statuit illi moderatè aliquid gratificari: & quò majorem auctoritatem obtinerent mandata, Legatisque plus animi ad rem perficiendam adderet, ipse Pontifex ad eos scripsit octavo Maii in hanc sententiam, & ferè in hæc verba: A Rege Catholico super eo negotio vehementer se premi, cum illi mirum videretur, ab Oratore suo locum aliquem in Sessionibus & in Conventibus non obtineri. Rationi consentaneum à se putari, ut ratio de tanto Principe haberetur, aliquo invento temperamento cui acquiesceret, nullo tamen illato detrimento causæ partium neque quod ad jus, neque quod ad possessionem spectabat. Honestum sibi & congruentem videri locum illum tertium, quem Legati cernerent in exemplo ad eos misso; nec à se animadverti, meritò alios de eo conqueri posse. Hanc suam esse mentem, ad quam exequendam iis uterentur moderatis rationibus, quas idoneas putarent ad opus quoad fieri posset quietè conficiendum: sed quocumque eventu sinerent contestari quemlibet, & quod ipsi collibuisset peragere, dummodo ea jussio opere compleretur, necrem ob ullam conditionem præterirent. Huic epistolæ Pontificiæ adnectebatur altera, arcanis notis à Borromæo exarata, quæ significabat, cupere Pontificem, ut mandatum illud occultaretur, donec adesset tempus illius exequendi; tunc verò id improviso fieret: cui firmabatque, si Galli non acquiescerent, vellent contestari, aut etiam discedere, ea omnia potiùs permittenda, quàm injunctum opus omitteretur.

7. Præter has literas, cunctis Legatis communes, peculiaris quædam à Borromæo avunculi jussu ad Moronum scripta est, qua arctissimæ illius fidei commisit, ab Avila & Varga traditam fuisse Pontifici scedulam, subscriptam & obsignatam ab eorum utroque, ubi Regis nomine pollicebantur, Regem

arma

arma semper sumpturum, objecturumque vires, ditiones, seipsum, ad propugnandam augendamque Pontificis, sanctæ Sedis, & Catholicæ Fidei auctoritatem. Id verò ipsi significari, quò intelligeret, non absque prævalida ratione adductum Pontificem ad ea imperanda. Hæ literæ per expeditum tabellarium missæ pervenerant ad Legatos die 12. Maji. (g) Sed quoniam ea quæ Borromæus significabat, arcanis notis claudebantur, quarum clavem solus Moronus obtinebat, illinc absens diutius quàm Romæ creditum fuerat, id temporis mandata plenè non patuerunt. Cùm igitur ille die decimo septimo regressus esset, & obscura clarescerent, cuncti simul conniti sunt Gallos emollire, (h) quo sine acerbitate, & sine sectionis periculis curatio adhiberetur; & quamvis per summum laborem, pro industria cessit eventus. Verùm Lunensis, aut quo innotesceret æmulis, nihil ab illis se dono libero accipere, aut quo intelligerent iidem, quantam Gallicæ coronæ rationem ipsius Rex & ipse pariter haberent, ea illis expressit, quæ paulò antè indicavimus, aut variante rerum veritate, aut variatis rebus ipsis à narratione Gallorum: simul etiam ostendit, illa Pontificis mandata ab ipso sponte profecta; quod Gallorum animos in Pium vehementer commovit, eisque suspicionem injecit, illum moliri discordiam inter Oratores, & dissolutionem Concilii. Quocircà ipse posteà se valde offensum à Lunensi putavit, sicuti exponetur.

(g) *Constat ex una Leg. ad Borr. 11. Maj. 1563.*
(h) *Ex una Legat. ad Borr. 20. Maji 1563.*

8. Quo tempore postremum hoc agebatur, non aderat illic Vicecomes, ejusque absentiæ hæc fuit causa. (*i*) Composita cum Hugonottis pace in Gallia, profectoque inde Estensi Legato, utpote non ampliùs ibi necessario, eum invisere apud se statuerat Lotharingus, sive in itinere, sive Ferrariæ, ob arctam conjunctionem inter utriusque familiam. Et quamquam in Gallia ex dissidio sententiarum aliquid inter eos rubiginis contractum fuerat; tamen rebus mutatis, & admodum pollente Estensis auctoritate tum illic, tum in Italia, suæ ditionis, suarumque dotium causâ, credebantur ipsi plurimum à Lotharingo tributum iri, ut fieri consuevit consanguineis ætate ac potentiâ præstantibus. Quare Pontifex, qui communis tranquillitatis gratiâ peroptabat Lotharingi animum sibi conciliare, ac propterea non desistebat Legatos monere, (*k*) ut alacritatem in illo pro virili curarent, iisdem injunxit, ut Præsulem mitterent, qui per honoris speciem Ferrariensem per viam præoccuparet, eumque perdoceret quidquid in Synodo intervenerat, atque ita opportunis armis instructum rogaret, ut illis uteretur ad mentem ac voluntatem amici pervincendam. Ad id Vicecomes à Borromæo Legatis nominatus; sed, pro eo ac Pontifex agere consueverat cum præcipuis ac loginquis ministris, per modum proponentis, non imperantis: ipsi verò libenter illum elegerunt; qui die septimo Maji in viam se dedit, acceptâ rerum gestarum plenâ narratione, cujus auctor fuerat Paleottus.

(i) *Literæ Leg. ad Borr. 6. Maji 1563. aliæ Vicecom. ad eundem 6. & 11. Maji & Acta Paleotti.*
(k) *Una Leg. ad Borrom. 21. Maji 1563.*

9. Sed Paleotto alius labor mox supervenit, hoc est, quæstio de suffragio Procuratorum in Synodo. Pragensis Archiepiscopus apud Legatos postulata (*l*) confirmarat nomine Cæsaris. Et quamvis Delfinus Nuntius scriberet, Ferdinandum postmodum ab ea petitione destitisse, & à Seldio illius Vicecancellario eam rationi dissentaneam censeri, ajente, per id formam Concilii mutatum iri, compertum tamen erat, compluribus aliam mentem esse. Quamobrem Legati exquisitissimum examen suis Canonum Peritis demandarunt: & præter eundem Paleottum, super his eruditos commentarios scripserunt, Romam (*m*) missos, Scipio Lancellottus, Senatus purpurati Advocatus, & Michaël Thomasius Majoricensis, qui doctrinæ illius titulo detinebatur à Pontifice in Synodo. Quæstio in quatuor articulos fuit distributa.

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 24. Maji 1563. & Acta Paleotti.*
(m) *24. Maji.*

10. An Procuratoribus ex jure deberetur in Synodo Judicum suffragium.
Ubi non deberetur, an Consiliariorum.
Num saltem locus in generalibus Conventibus.
Posito quod jus suffragii nomine Principalis denegaretur aliis Procuratoribus, an idem locum haberet in iis qui Procuratores simul erant & Episcopi; an potius jus ad duplex suffragium obtinerent, alterum ex persona propria, alterum ex persona quam referebant.

11. De tribus prioribus articulis convenerunt ex jure communi pro parte negante, considerantes, ibi non agi de quodam contractu conficiendo, cui quilibet, cujus interfit, subrogare potest sui vice procuratorem pro suo arbitratu, cùm ad ipsum spectet libera suarum rerum administratio; sed de definitionibus decretisque habendis publico Ecclesiæ nomine, ad quæ peragenda opus est aut gradus, cui Deus promisit in Synodis Oecumenicis Spiritum sanctum assistentem, aut industria personæ, tamquam idoneæ comprobatæ cum ad gradum assumpta fuit; quæ dos communicari non potest Procuratori, idque usurpatum videri in cunctis Senatibus, cunctisque Magistratibus. Verumtamen cum consuetudo variaret, & in quarta dubitatione militarent rationes utrimque, argumentum ità plenum visum non est, ut à Legatis per se solis sententia esset ferenda. Quapropter tria consilia proposita.

12. Primum, Ut producerentur jussiones Pauli III. & viventis Pontificis, per quæ Procuratoribus ea omnia interdicebantur. Sed hoc ipsum, ex iis quæ alibi expensa narravimus, existimatum est obnoxium tumultus periculo, & quod excitare posset in linguis Transalpinorum illud tam propitium, adeoque tam acceptum vocabulum, libertatis; quæ læsa videretur, ubi Pontifex eos excluderet à Concilio, quos ipsum jus non excludebat.

13. Alterum, Ut id ipsius Synodi judicio committeretur: à qua proculdubio petioni fuisset data repulsa, cùm maxime odiosum esset Episcopis, qui laborem hujusmodi itineris, & hujusmodi domicilii devorarant, sibi æquiparari in ulla auctoritatis parte eos, qui domus suæ commodis sese foventes, suum illic ministrum mercede conductum detinebant. Verumtamen in hoc judicio propter varietatem nationum, utilitatum, affectionum, & clientelarum erga Principes, formidatum est, ne sententiarum dissidium, & contentionum argumenta excitarentur. At verò tela, quæ præ manibus erat, acu magis, quâ resarciretur, indigebat, quàm novis forficibus, quibus dissecaretur.

14. Quare tertio loco sedatius ac tutius visum est concordiæ temperamentum, selecto consilio, quod jam diximus propositum à Legatis fuisse Pontifici; ut nimirum ostenderetur Oratoribus, in ipsorum gratiam admissum iri ad audiendum, non ad

ad loquendum in conventibus Procuratores, & aliquot Theologos præcipuos ex ipsorum natione, pro eorundem delectu. Id cunctis Theologis neutiquam concedi, cùm haud deceret, à tam ingenti variaque caterva cerni & audiri ea, quæ in hujusmodi Senatu contingerent. Jam verò cùm intelligerent Oratores, neque quidquam ultra fieri posse, neque convenire, neque gratum esse Episcopis qui aderant ex ipsorum nationibus, tandem acquieverunt: (*n*) idque exercitum est & cùm Hispanis & cum Gallis. Magna supererat difficultas de Germanis Præsulibus, præsertim Principibus, cujus conditionis cùm ibi tunc nemo per seipsum adesset, & perpauci etiam minoris gradus, non poterat inter Episcopos illius nationis odiosa redoli absentium exæquatio cum præsentibus: & peculiaris necessitas in memoratis Præsulibus, custodiendi ipsorum oppida, conjuncta cum propria ipsorum amplitudine, videbatur eximere hoc privilegium à nota peculiaris in eam partem studii, eosque quibus concedebatur, ab invidia liberare. Eapropter propendebant Legati ad indulgendum Judicum suffragium Germanorum Procuratoribus, cùm hoc peteretur à Cæsare, & conducibile censeretur, quo facilius posteà Concilii sanctiones exciperent, quando aliqua ex parte se illarum auctores agnoscerent. Pontifex tamen cùm animadverteret, in quadam capitum classe, in qua per varios ac modicos gradus à summo ad infimum procedatur, semper necesse esse, inter eos quibus privilegium denegatur, nonnullos esse dignitate proximos alicui minimo ex affectis privilegio, adeòque argumentum querelarum inde suppetere; (*o*) tutius & tranquillius existimavit, Judicis suffragium singulis negare, significans, ut summum se flexum iri ad suffragium consiliarii concedendum. Rescripserunt Præsides, impertiendum saltem Judicis suffragium Procuratoribus Septemvirûm Ecclesiasticorum, & Archiepiscopi Salisburgensis, ob evidentem cum aliis inæqualitatem; se autem certos esse, id Hispanos Præsules æqui bonique facturos. Sed posteà, tametsi Pontifex responderet, in eo se minimè repugnare erga tres quatuorve ex præcelsioribus, iis videlicet quos jam nominavimus, dummodo reliqui cujusvi nationis acquiescerent; dein verò hisce quatuor, (*p*) quos nominatim signarat, Episcopum Herbipolensem addi permitteret, & pro quatuor prioribus (*q*) diplomata mitteret ad Legatos; tamen ignotum mihi est, id umquam fuisse peractum. Quin inter subscriptiones in exitu Concilii appositas nemo legitur ex Procuratoribus quinque Principum, quos modò recensuimus; reliqui Procuratores subscripserunt, omissa voce, *definientes*, usurpata in subscriptionibus Episcoporum, & cujusvis, qui jus definientis suffragii obtinebat: quamvis fuerit ex Episcopis, qui subscripserit etiam tanquam Procurator alterius Episcopi absentis, & præsertim Episcopus Quinque Ecclesiarum pro Archiepiscopo Strigoniensi, cunctisque Episcopis & Ecclesiasticis Hungariæ; non usi sunt voce *definientes*, quatenus subscripserunt tamquam Procuratores, & hoc pacto indicarunt, non exerceri à se duplex Judicum suffragium. Idem egere Procuratores quorumdam Episcoporum simul ac Principum Germanorum, ut Georgius Hochenuartius, Procurator Episcopi Basileensis, Alfonsus Salmeron, & Joannes Polancus Societatis JESU, Procuratores Othonis Cardinalis Truxesii Episcopi Augustani, qui ambo Principes erant.

(n) *Variæ literæ Legatorum ad Borromæum 3. 7. 17. 19. & 28. Junii 1563.*
(o) *Literæ Borr. ad Legatos 1. Junii 1563.*
(p) *Literæ Borromæi ad Legatos 19. & 26. Junii 1563.*
(q) *Literæ Borromæi ad Legatos 6. Julii 1563. & lit. Legat. ad Borrom. 18. Jul. 1563.*

Ita palàm fit, duriora quædam, quæ initio videntur impatibilia, instar quorumdam silvestrium pomorum, concocta & maturata, tempore ac tractatione paulatim mitescere, absque molestia deglutiri.

CAPUT II.

Agitata priùs à Vicecomite, ac posteà à Lotharingo cum Ferrariensi Cardinali. Repugnantia ab Estensi comperta in Lotharingo; qui tamen reipsa posteà magis propitium Apostolicæ Sedi se præbet. Difficultas de loco Oratoris Melitensis evicta. Postulatum Ducis Bavarici Synodo remissum, & Ormanettus ad illum missus à Legatis. Fumanus, Concilio ut esset à Secretis, additus. Laudes Casparis de Fosso, & Joannis Antonii Facchinetti.

1. Longè difficilior accidit concordia præsentium in sententia, quàm exclusio absentium à suffragio, præcipuè verò conciliatio cum Italis Lotharingi, qui potissimam cum Transmontanis auctoritatem obtinebat. Quare Vicecomes sollicità solertiâ Taurinum usque perrexerat, (*a*) quò facilius imprimeret sensus opportunos Ferrariensi, antequam is à Lotharingo linguæ potente ad suam sententiam traheretur, adeòque redderetur ineptus ad ea quæ Pontifex Legatique cupiebant. Cum posteà eò perveniisset Estensis, à Vicecomite de rebus gestis edoctus est, promptumque animum ac spem præ se tulit ad obsecundandum in ea re Pontifici & causæ publicæ; æquum ac facile illud ratus, cùm accepit à Vicecomite, non peti à Lotharingo nisi quod ipse protulerat cùm primùm sententiam dixit, & Pontifici per Bertonum, qui sibi à secretis erat, posteà significarat; hoc est, ut omitteretur dogma de mansione, proposito in conventu illius Decreti proœmio sicuti à Mantuano digestum fuerat. Hac de re, ac de Canone super Episcoporum institutione, quæ duo argumenta inter se multum copulantur, mandata Vicecomes accepit, non autem (ut affirmat Suavis, qui suam historiam componit idolis quæ concipit, non rebus quas comperit) ad inducendum operâ Ferrariensis Lotharingum, ut translationem Concilii Bononiam promoveret.

(a) *Literæ Vicecom. ad Borr. & ad Leg. ab 11. usque ultim. Maji & leg. ad Borr. 21. Maji 1563.*

2. Ferrariensem comitatus est Vicecomes Ostiam usque propè Padum, ubi Lotharingum offendit: atque in primo cum eo colloquio non parum de concepta spe decidit. Siquidem Lotharingus & animum à Pontificis alienum præ se tulit, & verba protulit ab ipsis discrepantia; animum quidem alienum ob perparcam communicationem, cujus, ajebat ille, postremò primus Legatorum adeò cum ipso avarus fuerat, ut reversus Tridentum nihil voluerit ipsi concedere de habitis cum Cæsare rerum tractationibus: & tamen ipse Cæsar earum summam ad ipsum miserat, quæ ab eo communicata fuerat Estensi, & ab hoc Vicecomiti. Sed reverà, quantum animadverto, hujusmodi summa fuit prior ille commentarius, redditus à Ferdinando tamquam responsum ad capita à Morono proposita, non adjectis aliis, quæ posteà sub-

secuta sunt, & à quibus negotii confectio pependit: multoque minus patefactus est tenor rerum, quæ solum vocibus agitatæ sunt.

Discordem etiam sensum ostendit, quoniam affirmabat: tametsi alias ipse auctor fuisset, ne dogma de mansione sanciretur, diversæ postmodum opinioni se adhæsisse, quando res ita processerat, ut eam Cæsar urgeret: prævideri à se absque dubio decisionem, de qua convenirent cunctæ nationes Transmontanæ, & etiam plenum quasi flumen suffragiorum, excepto solum augusto veluti rivulo quorumdam paucorum Italorum.

3. Vicecomes omissâ priori parte de Præsidum parcitate in communicandis arcanis cum Lotharingo, cujus purgatio sui muneris non erat, de altera respondit Ferrariensi, Ex ipso commentario à Cæsare ad Lotharingum misso liquere non inesse Cæsari sensum hujusmodi super ea definitione. Etenim in octavo capite non solum dicebat, Se optavisse ne umquam in quæstionem fuisset adducta hujusmodi controversia, sed posteà solum postulabat, ne mansionis jus incertum penderet, quo Episcopis compertum esset, se ad eam servandam adstringi, excepto aut legitimo impedimento, aut relaxatione Pontificis. Unde duo palam fieri, alterum, acquiescere Cæsarem, ubi declararetur obligatio in genere; alterum, ab ipso non ejusmodi illam censeri, ut ejus relaxandæ potestas Pontifici denegaretur. Verum non esse, in eam definitionem vota nationum omnium ultra montes concurrere; solum redigi desiderium illius ad Hispanos, ex quibus adhuc sex animum alienum ab ea gerebant: non illam Hibernos, non Polonos cupere, & quosdam Gallorum in eam oblocutos fuisse: de numero suffragiorum adeò non concordare ferè omnes, ut ex quinque partibus tres longè abessent, sicuti experimento comprobatum fuisset, nisi Præsides abhorruissent ab illo novo rixarum incendio cum indignitate Concilii, adeoque rem protraxissent, cupidi concordiæ æquè Christianæ ac honestæ componendæ. Totum hunc fragorem eò tendere, ut auctoritas relaxandæ mansionis Pontifici adimeretur: sed frustrà; quandoquidem qui eam definitionem optabant, iidem volebant, ut declararetur, reservari interpretationem Pontifici, in quibusnam peculiaribus conditionibus obligatio persisteret; quod tandem Apostolicæ Sedi eamdem fere potestatem reipsa conservabat.

4. Studuit Estensis apud se retinere quàm diutissimè potuit Lotharingum, unaque Vicecomitem, Ferrariam usque eos deducens; quo tum rationes, tum responsiones, à Vicecomite sibi subinde suppeditatæ, & à se Lotharingo prudenter adhibitiæ, efficerent, ut hic si non convictum se fateretur, certè se convictum agnosceret, quod ad agendum magnoperè conducit. Tandem cùm uterque ab eo digrederetur, die vigesimo Maji, dixit Estensis Vicecomiti, exemplar à se adumbratum fuisse ad Concilium celeriter feliciterque terminandum, sicuti Pontifici coram exponeret, ad quem brevi erat iturus, quo legationis à se exercitæ rationem redderet.

5. Verumtamen Lotharingus interdum quidem iracundiam, numquam tamen odium præ se tulit in Pontificem, multoque minus in Pontificatum; ac proinde, instar amicorum irascentium, nihil noxium intendebat, sed satis ipsi erat, si persuaderet nocere se posse, & timorem incutere quasi vellet nocere. Hujusmodi in eo animus claro argumento statim patuit. Cum ipse Tridentum regressus, à Morono (*b*) inviseretur, non semel illi responsa reddidit acerbis cavillis mixta. præ se gerens animum malè affectum erga Pontificem, ejusque potentiam: & eodem tempore, cùm primum pervenit Biragus, cum eo colloquens, innumeras in Pontificem laudes protulit, ipsumque cohortatus est ad sustinendam Apostolicæ Sedis auctoritatem, ostendens, hoc ipsum à cunctis rationibus suaderi: Quicumque verò perpetuum tenorem rerum ab eo gestarum observarit, exquo ipse accessit ad Synodum, usque ejusdem exitum, apertè deprehendet in Lotharingo non quidem inconstantiam in eo quod præcipuè intendebatur, quemadmodum nonnemo arguebat ex variantibus ejus commotionibus, & illicò evanescentibus; sed potiùs constantem ac certam voluntatem, quæ se priùs formidabilem, dein beneficam ostentaret.

(b) *Literæ Gualter. ad Borromæum ult. Maji. 1563.*

6. Is itaque cupiens sui metum excitare, quo æstimaretur ac rogaretur, consuetâ usus erat arte apud Ferrariensem, qua depingebat quamdam intimam secum conjunctionem Germanorum Hispanorumque, & absolutam quamdam concordiam inter utriusque Regis Oratores, in ea etiam honoris prærogativa suos apud Principes, quæ in his, quasi terrenis Numinibus existimatis, aureum discordiæ pomum esse solet. Sed nimis gratum accidisset Legatis, si pictura veritatem expressisset, sicut è contrario angebantur. Etenim per eosdem dies Lunensis ipsos urgebat, (*c*) ut ab eis acciperet quod Pontifex statuisset de sua in templo sede, affirmans, nisi illic sibi ea concederetur, deterius habitum iri & suam & Regis dignitatem, quàm si non obtinuisset in Conventu.

(c) *Literæ Legatorum ad Borr. 3. Junii 1563.*

7. Hisce rebus adhuc pendentibus, Legati in Transmontanorum, ac præsertim Cæsarianorum gratiam, alterum addiderunt qui Synodo à Secretis esset, tamquam secundum Massarello, qui ex calculo laboranti necesse fuit id temporis sectionem perpeti. Fuit hic Adamus Fumanus, Veronensis Canonicus, qui apud Navagerum illic degebat, exceptum communi comprobatione, & antehabito Pontificis consensu.

8. Pervenerat ante hæc Româ aliud mandatum (*d*) de alio loci litigio inter Oratores, quod Legatis gratum non accidit, & curas injecit. Mandabatur, ut Melitensis Orator inter Oratores laicos sederet. Quare ipsi antea id Salisburgensi Archiepiscopo scripserunt, cujus Procurator obstiterat, dantes operam, ut ille acquiesceret: simul etiam animadversa commotione, quæ ex eo suboriebatur inter Patriarchas, nullo pacto cessuros illi Oratori Ordinis regularis, declarandum Pontificio diplomate curarunt, ut etiamsi locus hujusmodi Melitensi concedebatur, jura tamen Patriarcharum illæsa persisterent: quod diuturni temporis opus evasit; & Pontifex ad primum Legatorum responsum, (*e*) quo significabant, ab illo Oratore ob tales controversias laboris plurimum, & parum emolumenti Concilio allatum iri, ipsorum commisit arbitrio, ut illum abire sinerent, sicut arbitrabantur. Verum iidem posteà suum hoc consilium exequi noluerunt: cùm enim illius comprobatio delata est, jam causa desierat; & pro eo quod homines consueverunt, haud ipsis placuit suos labores perdere ad id impensos, ut adversantes sedarent.

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum 28. Maji 17. & 2. Julii & 1. Aug. 1563.*

(e) *Literæ Borromæum ad Legatorum 17. Jun. 1563.*

9. Al-

9. Alterius generis sollicitudinem attulit (*f*) Orator Bavaricus, qui Roma Tridentum redierat. Hic linguæ suæ nervos omnes adhibuerat, quò à Pontifice usum Calicis in sui Principis regionibus obtineret, prænuntians, eos populos illius usus extra modum cupidos, ubi non impetrarent, arrepturos ipsum cum periculo schismatis.

(f) *Apparet ex liter. Legat. Borrom. 20. 24. 28. & 31. Maji & 4. & 24. Junii in volumine epistol. Borrom. ad Legat. Oeniponti, & ex Actis Paleotti.*

Pontifex contrà (quippe quem ab eo dehortabantur inflammato studio tum Hispaniæ Rex, tum tot rationes, quibus cohibita fuerat Synodus, ne in hoc ipso Cæsari satisfaceret) quò appositam medicatamque repulsam daret, rem Synodo remisit, falsò ratus, à Synodo, quæ anteà rem eamdem ipsi remisit, fuisse remissam solam Ferdinandi postulationem, non item universalem erga omnes concessionem: sed dubitari non poterat neque Pontificem id temporis, neque Concilium id indulturum. Quamobrem Moronus cum anteà cognovisset Oeniponti, quàm necesse tunc foret, ut omni sollicitudine in eo Principatu adeò Catholico Religio retineretur, Pontificem hortatus est, ut illic mitteret peritum ac strenuum ministrum, qui in eo Principe populisque hujusmodi desiderium ponderet rationis extingueret, quando per indulgentiam ipsis satisfieri par non erat. Pontifex monitis comprobatis (*g*) proposuit Legatis, ut Commendonus, Germaniæ vel maximè expertus, eligeretur; sed cum is illuc abesset, & necessitas moram recusaret, nec inter Episcopos qui aderant quisquam esset, qui antelatus æmulationem non immerito, adeoque molestiam in plurimis non excitaret eam provinciam demandarent Nicolao Ormanetto Veronensi, qui ibi commorabatur inter litteratos Navageri familiares, viro docto, & probatæ virtutis, in ejusmodi negotiis experto; ut qui operam suam Polo Cardinali navarat, cùm Britannia ad frugem rediit, sicuti ea tempestate significavimus. Mandatorum, quæ à Legatis accepit, (*h*) hæc erat sententia.

(g) *Literæ Borrom. ad Legat. 7. Junii.*

(h) *31. Maji 1563.*

10. Bavariæ Ducem, ejusque ditiones semper in Fide Catholica perstitisse. Proximè superiori Quadragesima quosdam primarios ac turbulentiores homines illic obstrepuisse, quo usus Calicis, aliæque res novæ, in Augustana Confessione contentæ, obtinerentur. Ducem ad eam perturbationem sopiendam spopondisse, se aut impetraturum suis subditis Calicem ante festum S. Joannis Baptistæ, aut prospecturum alio modo conservationi Catholicæ Fidei absque tumultu. Cùm dies præstitutus instaret, ac dubitaretur, ne quid novum ac pernicioso contingeret, eo mitti Ormanettum cum literis Legatorum, ac diplomatis, illi fidem conciliantibus, à Pontifice ad Ducem scriptis (ad Legatos diplomata pervenerant, relicto ibi vacuo intervallo, quod mittendi hominis nomine compleretur: qui Ormanettus dum Oeniponte transiret, præter monita à Nuntio accipienda, de re ageret cum Stafilo & cum Canisio Ducis Theologis, quorum uterque doctrina, pietate ac studio erga Pontificem pollebat: ut ubi perveniisset, Duci ostenderet, eam causam communem esse etiam ditionibus Cæsaris, Regisque Christianissimi, in eo postulando concordium, proinde posse Ducem sibi certò persuadere, id à Concilio ac Pontifice nec neglectum nec protractum iri. Verum cum Patres Concilii tam gravem ad id indulgendum difficultatem experti fuissent, mirum non esse, si Pontifex extante Synodo in eo tam lentè se haberet, idque eo magis, quod non liceret rem uni petentium concedere, & reliquis denegare: quare Pontificem satius putasse, Concilio eamdem causam denuo committere. Ducem posse exemplum petere à pietate ac prudentia Cæsaris, qui easdem difficultates morasque perpessus, ab omni novo molimine se suis in provinciis obstinuerat. Quod si popularis impetus ritum illum sibi per vim arripuisset, oportere ut saltem Dux longè abesset ab omni consensu, suæque auctoritatis impendio: secus enim arrogantiæ & contumaciæ suorum subditorum illum fauturum: ansam præbiturum seditiosis disseminandi, petitionem fuisse rationi consentaneam, & similiter, ac in ea contigerat, rationi consentanea etiam fuisse, quæ de variis capitibus Augustanæ Confessionis postulabantur. Quare ex concessione illa non quietem populis partum iri, sed pervicaciam turbatoribus, perversionem in Religione, adeoque pariter in profano regimine, quod numquam tranquillitate frui solet inter sacri regiminis turbamenta. Ormanettus more cordatorum hominum, qui parum sibi fidunt, & plurimum præstant, quo difficilior visus est in eo negotio suscipiendo, eò magis strenuè se gessit in eo promovendo, magis fortunate in perficiendo. (*i*) Atque hac de re satis.

(i) *Ducis responsio in reditu Ormanetti ad Pontificem, plena obsequii erga illius velut atem obsignata est Monachis 15. Junii 1563.*

11. Alienum haud putarim ob officio historiæ quæ perpetuum debet esse præmium ac supplicium humanorum operum apud posteritatem, referre laudes egregias, quibus Præsides per eos dies commendarunt duos Patres, à nobis sæpè memoratos. Fuit alter Caspar à Fosso, ex Ordine Minimorum, Rhegiensis Archiepiscopus, (*k*) qui reditum suam ad Ecclesiam proponebat, quo à quadam nascente contagione hæresis, quæ in Calabria detecta fuerat, illæsam eam custodiret. Sed Legati Pontifici significarunt, virum illum tanto esse emolumento, tantæque dignitati Concilio doctrinâ, virtute ac prudentiâ, ut illa non utilis modo, sed necessarius ipsis videretur Quapropter tametsi ab illo causa gravissima fuisse adducta, oportere, ut alia ratione rebus prospiceretur, & Pontificis auctoritas ad eum ibi retinendum adhiberetur, & consilio effecta responderunt. Alter fuit Joannes Antonius Facchinettus Neocastrensis Episcopus, cujus fratris nepos est Cæsar Cardinalis Facchinettus, qui nunc ob virtutem ac purpuram & amatur & colitur. De illo scripserunt (*l*) ad Borromæum: virum esse doctissimum, maximoque usui Concilio, atque in dies singulos, & in cunctis rebus ab ipsis deprehendi virtute ac promeritis plenum. Quamvis autem is posteà Vaticanum Solium conscenderet, non minor fortasse gloria ipsius est, quod summè dignus ante summos honores fuerit existimatus, quàm quod summos honores consecutus. Sed à commendationibus adventa revertamur, quæ aditum ad eas promerendas aperuerunt. Etenim ut in mercaturæ societate lucrum æquè dividi solet inter eum qui operam & qui mercem impendit, perinde gloriæ dimidium virtuti, dimidium opportunitati tribuendum.

(k) *Literæ Legatorum ad Borrom. 24. Maji, & 10. Junii 1563.*

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 7. Junii 1563.*

CAPUT III.

Biragi adventus Tridentum. Epistola Regis Christianissimi ab eo delata, ejusque ad Patres oratio ad recentem pacem excusandam, & morem emendationem urgendam. Diuturnæ gravesque difficultates & contentiones de responso tandem compositio. Suavis in hoc errata. Synodi translatio in aliquam Germaniæ urbem à Gallis optata, & à Carolo Rege per suum Oratorem proposita Philippo Regi, adjectâ contestatione, se aliter coactum iri ad rebus consulendum per propria nationis Synodum: & gravia ex oppositio Philippi responso.

1. TRidentum attigit exeunte Majo (a) Renatus Biragus, missus ad Cæsarem à Rege Galliæ. Legatos exemplò invisit, atque ipsis exposuit, penes se sui Regis epistolam esse, Concilio reddendam, cui Regis nomine recentem cum hæreticis pacem erat excusaturus. Habebat etiam in mandatis, ut ageret de Synodo in aliquam urbem Germaniæ transferenda. Idcircò Legati, ob rem propositam suspiciosi: ab eo petiere, ut de more, antequam epistola solemni ritu exciperetur, illius exemplum ipsis traderet ad responsionem parandam; ita effectum est. Verùm nec ibi de translatione sermo erat, neque Biragus, prout ipsis confirmatum fuerat, habebat in animo de ea in Conventu quidquam loqui: paratam quoque voluntatem præ se gerebat, nihil cum Cæsare super eadem loquendi, sive quod Gallici illic ministri ostendissent, videri petitioni satisfieri non posse, nec sine magna molestia eam proponi; sive quod animadverteret, consequendum id non esse absque consensu Pontificis, Regisque Catholici, ad quos Christianissimi Regis nomines perrexerant, ad alterum Allegrius, Oiselius ad alterum.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 3. Junii & Diarium 2. Jun. 1563.*

2. Ex iis verò, quæ cum Philippo agebantur, spes eventus pendebat: cùm in comperto esset, absque prævalido illius Regis impulsu à Pontifice numquam animum ad eam mutationem inductum iri. Eapropter Oiselius (b) spectandas obtulit in quodam commentario, qui Kalendis Maji signatus erat, Galliæ calamitates ob discordiam in Religionis negotio, gravissimas jacturas ab armis illatas absque ullo fructu, necessitatem quæ Reginam adduxerat ad pacificationem ex communi præstantium procerum sententia, non tamen cessante bello cessare pericula, ne persistentibus adhuc intestinis certaminum causis, funesta indies effecta resurgerent: aliud non agnosci remedium, nisi quod cum emolumento usitatum fuerat in hujusmodi eventibus ab universa antiquitate, hoc est, Oecumenicum Concilium, quod dissensiones illæ componerentur: Synodum Tridenti coactum ad id satis non esse quippe quæ à compluribus Christianorum regnis, suas ibi partes à se exerceri negantibus, pro Oecumenica non habebatur; esse tamen sperandum, eam conventuram in liberam aliquam Germaniæ urbem, quales erant Spira, Wormatia, & Constantia. Idcircò Regem Catholicam à se rogari, ut pro suo in communem salutem studio, & pro amore in Regem Christianissimum, suæ conjugis fratrem, suam in eo opem conjungeret cum ipsius Regis opera, cum Cæsare, ac præcipuè cum Pontifice, qui non propensiorem Tridento quàm alii cuipiam urbi animum initio præ se tulerat, adeoque se minimè difficilem præbiturus fuisset. Ubi id non eveniret, testes Regi Christianissimo adfuturos Deum atque homines, nihil industriæ à se prætermissum ad Religionem promovendam, & ipsum coactum iri regno suo per propriam nationis Gallicanæ Synodum consulere.

(b) *Propositio ac responsio extant apud Burghesios.*

3. Responsum illi est die nono Maji in hanc sententiam: Eo doloris sensu à Rege Catholico Galliæ calamitates, quo ipsius proprias accipi. Verum omnino esse, unicam medicinam ad curanda Religionis dissidia petendam à Synodo Oecumenica. Idcircò cum illius celebratio proposita fuit nomine Francisci Secundi Regis, qui viventis Caroli Regis frater erat, Philippo Regi, ipsum tametsi eâ Synodo per se non indigeret, quin multas præ noscet difficultates, tamen in gratiam Caroli, uxoris suæ fratris, non modò consensisse, sed quàm efficacissimè potuerat, dedisse operam apud alios Principes Christianos, ut Tridentum ea cogeretur, sicuti posteà contigerat; & complures jam menses illic peragi Concilium tanta Præsulum frequentia, tanto nobilium capitum splendore, tanta virorum præstantiâ, doctrinis exemplisque adspectabilium, auctam multis magnorum Principum legationibus, ut connumerari mereretur inter frequentiora, præcipua, maximeque celeberrima, quæ jam ex longo tempore habita fuerant in Christiana Republica. Dubitari non posse, illud esse legitimum & Oecumenicum, quippe à Romano Pontifice convocatum, & per solemnes Ecclesiæ ritus. Nihil illi obesse aliquarum nationum absentiam: Oecumenicum Concilium non constitui præsentiâ omnium Præsulum capitumque, jus interveniendi obtinentium, sed auctoritate convocationis, & solemni formâ promulgationis. Quod objectabatur huic Concilio à transfugis ab Ecclesia, objectari posse cunctis veteribus Conciliis Oecumenicis, in quibus semper defuerant nonnulli ex iis qui convenire poterant ac debebant. Quare ubi exceptio illa admitteretur, everſum iri universè Synodorum omnium auctoritatem, adeò venerabilem quovis tempore in Ecclesia, & potissimum Fidei fundamentum, atque id esse quod à transfugis intendebatur. Etenim postquam jurisdictionem Apostolicæ Sedis, Principumque Catholicorum excusserant, nitebantur etiam Conciliorum potestatem abjicere, & immunem ab omni tribunali libertatem sibi constituere. Se non mediocriter ea sibi objecta admirari: potissimum verò ad Regem Christianissimum spectare defensionem auctoritatis Conciliorum, pro suorum imitatione majorum. Translationi non esse adjiciendam mentem, cùm sedes Tridentina tuta, commoda & opportuna videretur, electa jam universali comprobatione, nec novus conspiceretur titulus ad eam mutandam: mutatio verò ob difficultates & obstacula, quæ in convocandis iterum Patribus interverirent, potius in dissolutionem quam in translationem abitura esset, cum eorum jactura fructuum, quos à Concilio sperare licuisset universæ Christianæ Reipublicæ, ac potissimum Galliæ. Urbes, quæ proponebantur, eas esse, quæ sine dubio nec Romano Pontifici, nec multis Principibus ac Præsulibus pro-

probarentur; nec immeritò, propter incommoda, discrimina, parum tutam sedem, aliasque rationes: atque id à transfugis intendi, non ut Concilium celebretur, sed ut omnino dissipetur.

4. Quod de propria nationis Synodo dicebatur; Regi Catholico ne per ullam quidem conditionem licere illam comprobare, nec abstinere se, ne Regi Christianissimo proponeret quod sibi occurrebat in negotio tanti momenti ad animarum ac ditionum salutem: Cùm jam extaret Synodus Oecumenica, & re ipsa argumenta Religionis agitaret; si propria unius nationis celebraretur ad Galliam reformandam, rem omnino novam futuram, & cum aperta scissione in Ecclesia, cujus auctoritas læderetur, non sine perturbatione tum universali totius generis Christiani, tum peculiari Gallicæ nationis. Usurpatas quidem fuisse nonnumquam ab Ecclesia Synodus proprias nationum, sed propter impedimentum, quo tunc Oecumenicarum convocatio prohibebatur: ubi verò hæ re ipsâ haberentur, semper negotia Religionis commissa ipsis fuisse. Quod si etiam id in genere vim non haberet, conspici peculiares causas, ob quas hujusmodi Synodus tunc in Gallia non expediebat; cùm cerneretur eâ tempestate Regnum illud ita divisum, eaque Religionis dissidia essent tam valida ad abalienandos exacerbandosque eorum animos, in quos incidunt, cunctis humanis nexibus perfractis. Quando in illa natione in ejusmodi factiones, eoque inimicitiæ deventum erat; ubi ambæ partes congregarentur, ad decernendas res in quibus tunc tam acriter sibi adversabantur, nullam aut sperandam esse pacem ac tranquillitatem, sed majorem dissensionem ac per versionem timendam. Si in eo nationis Concilio Catholica sancirentur decreta; nec habitura fuisse auctoritatem apud obsequentes Ecclesiæ, qualem obtinerent, si ederentur ab Oecumenico; nec exceptum iri à transfugis, quibus obtenderetur species ad objectandum, illa à suis civibus inimicis fuisse confecta. Sin ex opposito propitium ibi decretum obtinuisset quæcumque ex ipsorum pravis sententiis, conventum illum Ecclesiasticum laudibus ad cælum evecturos, ad perpetuam illius confirmationem, seque magis insanabili pervicaciâ obduraturos. Quod si spes esset reperiendæ in hujusmodi Synodo concordiæ, animadverteret Regina, in dogmatibus Fidei nihil medium admitti, nec arbitrio locum concedi. Experimento compertum esse, quantum detrimenti hactenus intulissent licentia & dissimulatio. Spem igitur unicam in Oecumenica Synodo Tridenti coacta collocandam: atque idcircò à Rege Catholico moneri ac rogari Regem Christianissimum, ac Reginam, ut ipsi unà cum reliquis Christianis Principibus omnem suam operam converterent ad eam Synodum sustinendam ac promovendam, auctoritatem ac obedientiam Sedis Apostolicæ propugnantes, urgentesque prosperum illius progressum apud Pontificem, in quo tantum Religionis studium, animusque tam recti appetens cernebatur. Quod autem attinebat ad decorem Concilii ordinem, ad integram Patrum libertatem, & ad expeditum emendationis processum, omnem à se suarum virium operam sponderi.

Hæc fuit sententia responsionis ab eo religioso Principe reddita: quæ cum grati saporis non esset Suavi, non placuit ipsi eam admodum ore pervolvere, sed duabus generalibus vocibus quasi expuit.

5. Non potuerat Tridentum horum notitia pervenire cum pervenit Biragus. Quare is suspensâ translationis tractatione, & intentus tantummodo alteri sui muneris negotio, adfuit in Conventu die secundo Junii, (c) & ab eo qui à Secretis erat, Regis epistola (d) est recitata, & breviter continebat id quod fusius posteà Biragus exposuit (Oratoris titulum hic non obtinebat, tametsi cum eo tamquam cum Oratore agebat) cui fidem habendam à Patribus ea postulabat. Posteà facundâ oratione ipse peroravit. Studit palàm facere, Regem ac Reginam ejus matrem merâ necessitate fuisse compulsos ad concordiam ineundam, quando nihil ex bello decerptum fuerat, nisi pertinacia hæreticorum, jacturæ Religionis, labores Catholicorum, contemptus Principis, profusio immensi sanguinis civilis, inclytorum virorum cædes, vastatio regionis, & frequentissimæ injuriæ in Christum ejusque legem inflictæ. At verò sperari, per pacem erectum iri potestatem ac dignitatem Regis, simulque eventurum, ut charitas, ceteræque virtutes ipsius sociæ, in subditis reviviscerent, atque odio, æmulatione ac pervicaciâ cessantibus, veritati daretur locus, & rectæ Fidei cognitio remigraret. In hac Fide, & in obedientia Sedis Apostolicæ velle Regem ac Reginam vivere ac mori. Ad eam Fidem dilatandam postulari primo loco, ut corruptelis Ecclesia purgaretur: ex quavis in eo mora efficaciam medicinæ retundi. Patres itaque à Rege Christianissimo rogari, ut digno ac festino exitu Concilium absolvant.

(c) *Cuncta fusè in Actis artis Æliæ die 2. & 5. Junii.*

(d) *Signata 5. April.*

6. Diu de responso fuerat cogitatum, cùm par esset, nec Oratorem ejusque Principem offendere, neque comprobare, aut quavis etiam tacita forma excusare concordiam illam, quæ impietatem relinquebat effrænem, & cui Hispanos præsertim in comperto erat obluctaturos verbis ignem spirantibus, ad quem excitandum conjungebatur fortasse cum studio Religionis, æmulationis ardor. Quamobrem in Actis Episcopi Salmanticenſis habetur, cunctos ab ea concordia abhorruisse, quæ Christum cum Belial copulabat. Legati arbitrati sunt satius fore, si non respondendo responderent: & quo tutius procederent, consilium de ipso respondendi modo habuerunt prius cum Lotharingo, cum Madruccio, cum Ecclesiasticis Oratoribus Cæsareis, & cum Episcopis Præmissiensi & Augustensi, Oratoribus, altero Poloniæ, altero Sabaudiæ, sed nullo cum Oratoribus laicis habito sermone, ne hinc poneretur in more, ut exteri ad ejusmodi deliberationes advocarentur: hinc verò id quod proponebatur, antequam prodiret in lucem, obarmaretur auctoritate summorum capitum, publicas personas agentium, adeoque ab aggressionibus tutum foret. Sententia ab illis concepta, & à cœtu comprobata hæc fuit, *Sacro sancta Synodus accepit quæ in literis Christianissimi Regis continentur, & à vobis recitata sunt. Quibus quoniam opus erat ut ea melius expenderentur, suo tempore responsum reddet.*

7. Animum præ se tulere Gallici Oratores minimè acquiescentem huic formulæ, quæ responsionem negabat potius quam reddebat. Tamen sperabant Præsides, eos neutiquam curaturos, ut illam posteà alia sensa continentem acciperent, quando nonnisi deteriorem præsentiebant à se accipi posse. Sed hoc non contigit. Etenim existimarunt Galli, aut despectum iri majestatem, aut inustum iri no-

tam Religioni sui Principis eo Conventus silentio, quod cunctis mortalibus loquendi argumentum præbuisset. Quare oportuit, ut aliqua certa responsio excogitaretur, idque summa habitâ ratione, dum varii Patres, & præsertim Hispani, denuntiabant Legatis, (e) se obstituros, si vel unica apponeretur syllaba, quæ consensionem ullam de recenti concordia præseferret. Post longam meditationem sic fuit digesta.

(e) *Lit. Legat. ad Bor. 8. Jun. & Vicec. ad eumd. 7. Jun. 1563. & peculiaris narratio cœtus habiti 7. Jun. 1563. inter monumenta Gual. & acta Paleot.*

8. Summoperè lætatam fuisse Synodum elapsis mensibus obvictoriam à DEO concessam Regi Christianissimo adversus veræ Religionis hostes, Divinæque miserationi publicas grates egisse. Posteà acceptis paucos ante dies, priùs aliunde, dein à Birago Regis nomine, causis, quibus adductus ille fuerat ad arma deponenda, meritò illata in Religionis ac regni perturbatores, tantumdem mœroris in Patres incidisse. Fuisse summis & æquissimis notis expetitum, ut Regi licuisset in Fide Catholica tuenda persistere, nec se coactum cerneret ad cogitandum de pace, antequam hostes ex animo ad Deum à se indignè desertum rediissent. Jam verò quando res eò jam devenerant extremo proborum omnium doloris sensu, Divinam clementiam fervidis assiduisque precibus orandam esse, ut pacis consilia prosperiorem eventum quàm anteà belli artes consequerentur: siquidem nullum regnum in se divisum perstare diutius potest, nec Rex unicus imperare potis est populi Religionem unicam non amplexantibus. Verum tamen acceptâ Regis Christianissimi legatione, unum per incredibilem voluptatem ab ipsis auditum; Parisiis nobilissima in urbe summam constantiam, summumquo studium conservandæ propugnandæque veræ Religionis efferbuisse. Dum enim arx illa, Galliæ Regia, clarissimumque disciplinarum omnium domicilium, intaminata persistere, sperandum esse, ab ipsa tamquam à capite Catholicam doctrinam in subjectas Provincias diffusum iri. Interim à Synodo, ad explicandas sui muneris partes, admoneri ac rogari per viscera Jesu Christi Christianissimam Reginam, id quod ipsa pollicebatur, ut sollicitudinem omnem, omnemque operam impenderet, quò tenellus Regis animus imbueretur ac firmaretur veræ pietatis cultu, atque obedientiâ in Apostolicam Sedem, eaque Divina indoles, quam in puero admirabantur, unà cum ætate crescceret, procul semper ab omni contagione pestilentis doctrinæ, quo tandem possit uberrimos fructus reddere, pares majorem suorum gloria, & Christianorum omnium expectationi: nec minùs eamdem à se rogari, ut ipsa auctoritate suâ, quæ maximi debebat esse ponderis, apud omnes Regni Ordines omnem adhiberet conatum ad pertrahendos transfugas ad unitatem Ecclesiæ, unde ab ipsa & in cælo & in terra æternæ gloriæ fructus decerperetur. Ceterà quacumque in re licuisset Synodo ipsius studium ad Religionem restituendam juvare, numquam passuram, ut quidquam industriæ ac pietatis suæ desiderari potuisset; adeoque præter communem Ecclesiæ universæ correctionem, temporum conditioni consentaneam, suam à se operam navatum iri, ut ea præscriberentur, quæ cognovisset ex afflatu sancti Spiritus ad Gallicarum Ecclesiarum utilitatem conferre.

Per hujusmodi sensus visum est observantiam amoremque in Regem ostensum iri, non tamen idcircò excusari pacem, quin ne nominari quidem, sed solùm generatim, arma deposita.

9. Hæc responsionis idea à Legatis seorsim utrique Cardinali ostensa est, & ab utroque comprobata. Tum eam retulit in conventum Moronus die septimo Junii: & quoniam prænoscebat, complures Patrum crasso aurium judicio rem neutiquam remissuros, exactiorem oculorum trutinam postulantes, ipse, quò & propositioni & dignitati suæ tutius caveret à dedecore cujuscumque contradictionis, dixit in ea proponenda, Sicuti libuisset digestas voces maturius perpendere, facultatem illi concedi exempli ab ea qui erat à Secretis sibi petendi.

10. Auditâ responsi formâ, Lotharingus prior in dicenda sententia studuit pactionis illas Galliæ cum hæreticis excusare: atque ad eam rem dixit, Regem se viribus destitutum, suppetiisque nudatum sensisse: Britannos ac Germanos ingentibus copiis cum Hugonottis conjunctos: primarios regni proceres ac defensores necatos, aut captivos: emunctum proprium ærarium, & alienam pecuniam leviter aspersam, quandoquidem præter trecena aureorum millia, in menses singulos à Rege Catholico numerata, subventum Regi non fuerat nisi per centum aureorum millia à Venetis semel tradita; alia verò centum millia fuisse à Pontifice promissa, sed nondum plenè subministrata. Mox converso ad Synodum sermone, ille exprobravit, Regem nihil subsidii ab ea accepisse, sive per pecuniam, nullâ decimarum habitâ collatione, sive per morum reparationem, octavo jam elapso mense absque Decretis. Eapropter questus est, voluisse Patres se judices constituere de iis quæ Rex gesserat, cùm is earum comprobationem ab ipsis non postularet, sed voluisset tantummodò simplicem facti seriem exponere. Ex eo Regem adactum ad concordiam fuisse, quòd cuncta non posset; adeoque commiseratione dignum videri, non doloris accessione, fuceræ voluntatis vitio iis imputatis, quæ à violenta necessitate fuerant extorta. Ac per hujusmodi digressionem finem fecit dicendæ sententiæ, non dictâ sententiâ.

11. Post Lotharingum Madruccius valdè ambiguè locutus, cautionem tandem adjecit, consuetam planè in rebus maximè ambiguis: Si responsio majori parti probaretur, eam sibi quoque probatum iri. Patriarchæ Hierosolymitanus ac Venetus. & cum ipsis complures Episcopi, exemplum responsionis, & spatium ad eam expendendam petiere. Postulabant alii exemplum articulorum, qui etiam in pacificatione sanciti fuerant; de quo Gallorum nonnulli acriter conquesti sunt: alii exemplar epistolæ regiæ, orationisque à Birago habitæ: aliter alii senserunt. Sententiis adeò variantibus, Marcus Laureus Dominicanus: Episcopus Campanensi, qui ægrotantis Massarelli munus supplebat, quò sententias distinctè sejungeret, initio ducto à Lotharingo, disertam ejus sententiam ipsum rogavit; is verò respondit, digestam responsionem sibi non placere.

12. Equidem mihi vitio ducerem, si re quadam memorabili non lectores modò, sed historiarum scriptores hîc defraudarem: nimirum, ex una parte per diserta verba in literis Legatorum ad Borromæum reperiri, Moronum, id admiratum, publicè narrasse, eam responsionem anteà visam & comprobatam à Lotharingo fuisse, adeò ut id inficiari non posset; & ex altera parte in aliis literis ad eumdem Borromæum, scriptis à Vicecomite, & à Gualterio, legi commendatam Moroni modestiam, quod cum ipsi licuisset in cœtus conspectu ejusmodi approbationi Lotharingum perstringere,

re, illi perperciisset, solumque commemorasse, fuisse cum eo communicatam primam responsionem, generatim Birago redditam, quò certa responsio differretur: & tamen nullis hic locus est suspicandi aut ignorantiam, aut oblivionem, aut mendacium in re, quæ ante ora amborum narratorum ac ducentorum testium contigerat. Ad conciliandam hanc contradictionem, quæ apparet inter varios textus, eosdemque omnes authenticos, antequam plenam haurirem lucem ex Actis in Arce Ælia servatis, quæ nonnisi post assumptionem Alexandrini VII. meos sub oculos pervenere, aliquid mihi lucis affudit peculiaris quædam narratio eorum omnium, quæ eo die in Conventu evenere, & inter Gualterii commentarios asservatur. Illic habetur id quòd postea relatum in Acta conspexi; à Morono scilicet expositum fuisse Patribus in Conventu universum rei gestæ ordinem, & communicationem paratæ responsionis priùs habitam cùm Lotharingo: sed hæc non fuisse tunc ab illo narrata, cum hic adversatus est, & dum contentio fervescebat, quo tempore id Lotharingo acerbiori exprobrationi fuisset; sed postquam dissensio resedit, animique sedati sunt. Hinc notabile elucet exemplum, quàm temerè scribendam sibi historiam suscipiat quicumque multiplicem non obtineat suppellectilem monimentorum, inter quæ, ut usu venit in minutis characteribus, alterum ad alterius interpretationem deducat. Nos verò rerum gestarum seriem prosequamur.

13. Discordia hoc pacto ad concordiam fuit revocata. Dum rumor acrius obstrepebat, adeòque ipsis auctoribus molestius, Bobba Augustensis Antistes & Sabaudi Ducis Orator consessui proposuit, quò, ab ea perturbatione evaderent, ut responsionis sententia liberè committeretur Legatis, qui adhibitis quoscumque vellent consiliariis eam stabilirent; cui plaudente Lancianensi, posteà, (sicut evenire solet in contentionibus, ubi multum lassitudinis, parum æmulationis adest) omnes unâ voce consenserunt.

Eodem igitur die Legatorum Princeps domi suæ convocavit præter collegas utrumque Cardinalem, Episcopos Principum Oratores, & paucos præterea præstantiores Patres, ac denuò ipsis exposuit alteram breviorem responsionem, quò singuli quid quisque optavisset significarent. Lotharingus dixit, eam sibi plurimùm probari; sed insuetam illam proponendi rationem, à primo Legatorum adhibitam, sibi displicuisse. Etenim cùm fuisset in more positum, ut lectis hujusmodi scriptis in Conventu, unusquisque simpliciter sententiam rogaretur, in eo casu oblato exemplari, & spatio temporis ad deliberandum, excitam fuisse apperentiam rei subtiliùs perpendendæ, ejusdem impugnandæ, & in pejorem partem trahendi id quod Rex egerat: ad quod defendendum rursus ille acriter verba fecit; non tamen de ullo Principe conquestus est, sed eos excusavit: rectum animum Regis ex hoc ipso comprobari, quòd per homines à se missos rei peractæ rationem redderet Pontifici, Concilio, & Principibus Catholicis, simulque disertè declararet, velle se in antiqua Religione, & in obedientia erga Sedem Romanam persistere. Non quidem à se commendari, fuisse à Regina missas hasce legationes, antequam reipsa pactiones expleissent Hugonotti, qui nondum Regi terras restituerant, neque copias in Germaniam inde comparatas remiserant.

14. Moronus in eamdem sententiam, qua in cœtu generali, locutus est, Consuetum formam, quâ Synodus regiis significationibus respondebat, ob peculiares rerum conditiones usque ab initio fuisse mutatam ex ejusdem Lotharingi sententia; adeoque mirum ipsi putandum non esse, si tum ea de causa, tum ex aliquo tumultu, qui præcesserat de Patrum sententiis, alterâ etiam vice à consueto recessum fuerit: numquam sibi tantum arrogasset, ut postularet à tot egregiis Præsulibus consentiendum scripto à se delato, ne unico quidem obtutu ab illis in ipsum conjecto. Sperandum quidem fuisse, ut ex libera ipsorum comitate hanc in se fiduciam exercerent, recitatione contenti; sed turbarum causam, si bonâ per ipsum veniâ fari liceret, Lotharingum fuisse, qui si verbo simplici, *placet*, respondisset, suâ præeunte sententiâ, exemplum reliquis ad idem agendum præbuisset, & aut nulla aut modica contradictio interveniisset; at verò tam multa illo differente, atque objectante, alios ad ejus imitationem excitos fuisse.

15. Lotharingus, à quo fortassis ad volubilitatem suam excusandam ea ratio adducta fuerat, acquiescentem animum facilè præ se tulit, tantumque in restrictiori responsione, secundò digesta à Patribus selectis, brevem appendicem postulavit, quâ Reginæ adderetur plus animi ad Religioni favendum.

16. Madruccius pariter excusationem attulit, ad aliquam inconstantiæ suæ speciem purgandam affirmans se impulsum ab iis quæ Lotharingus objectarat, ut crederet, illum responsionibus haud fuisse participem; quod in Galliæ negotio minimè dissentaneam videbatur. Breviter à cunctis est comprobata, cum appendicula ex Lotharingi consilio, & cum aliqua insuper levicula variatione, pro eo quod fieri consuevit, cùm scriptum aliquod exactus expenditur. Sententia comprobatæ responsionis non discrepavit à priori, sed solùm quasi in compendium redacta est, & quædam voces, quæ ibi recentem pacem detestabantur, mitigatæ.

17. Quàm infortunata contigit Suavi hujusce facinoris narratio! vix ille tenuem aliquam lucem de eo traxit ex paucis periodis, quas hac de re ad Borromæum scripsit Vicecomes, ad hujusmodi deliberationem à Legatis non accersitus: de iis verò, quæ ipso præsente in Conventu evenerunt, loquitur (ut fieri solet in argumentis, quæ ab aliis administris pro ipsorum munere significanda sunt) breviter & confusè. Cùm itaque ignoraret Suavis quæ ab illius epistola non exponuntur, velletque inania intervalla replere longè inaniora conjecturâ, ac præterea ratus tamquam minimè dubium id quod Vicecomes ut incertum apposuit, trahensque fidenter partem ambiguam & obscuram ad suæ mentis interpretationem, ridiculam picturam componit.

Dicit in primis, Eam fuisse primam functionem Campanensis Episcopi in munere Secretarii, in quo suffectus erat Episcopo Telesino, ex calculo laboranti; per id verò desiisse ex se ipsa difficultatem de petitione Cæsaris, Telesini caussâ ut duo constituerentur, qui Synodo essent à Secretis.

Cuncta è diverso evenere. Campanensi id muneris demandatum est solùm ad tempus: quin ubi Telesinus moreretur, decretum fuerat, ne quis Episcoporum subrogaretur, quemadmodum Præsides ad Borromæum scripserunt (*f*) eodem die quo cœtus habitus est; ubi Campanensis cœpit absentis Massarelli partes explere, cùm illi observassent, sedente Paulo munus illud initio

rio nulli ex Episcopis collatum fuisse, quorum dignitati ipsum haud congruere videbatur. Sed quoniam Massarellus ætate ejusdem Pauli & Julii eo functus erat, ac propterea scripturas ac res gestas optimè callebat, tametsi posteà sacras insulas accepisset, ab ea singulari viri peritia impulsum fuisse Pium IV. ad ipsum eligendum, tametsi tiarâ cohonestatum. Sed is posteà convaluit, rediitque ad sui muneris administrationem usque ad exitum Synodi; sicuti certè licebat Suavi animadvertere in Concilio per typos edito seu Antverpiæ, seu Romæ Aldi Manutii operâ anno proximo post absolutam Synodum, & sicuti nos in Actis perspeximus. Additus tamen in Cæsaris gratiam illi fuit Adamus Fumanus, ut ostendimus. Sed mirum profectio est, Suavem non ampliùs eorum memorem quæ anteà scripserat, & tum de munere commisso Campanensi, tum de Cæsare, non ampliùs sollicito illius muneris ob absentiam ægrotantis Massarelli, duas post paginas eumdem pariter narrare electionem Fumani tamquam additi Massarello, nondum sanitati restituto. Ego verò tum ex hoc, tum ex alio loco huic propinquo, ubi refert veram Lotharingi sententiam de instituendis Episcopis Cardinalibus, adversùs quàm paulò anteà significarat, tum ex pluribus ejusmodi locis, animadverto, conformatam ab eo fuisse hanc historiam divisim per partes, totius operis ideâ ac rerum dispositione minimè concepta. Idcirco cum vera quæpiam notitia delata ipsi est, proposito suo non contraria (contrariæ siquidem malitiosè ab eo prætermissæ) satis ille habuit, in ea pagina ipsas apponere, cui tunc stilum admovebat, nihil planè laborans id emendare quod alibi ex opposito scripserat.

(f) 7. *Junii.*

18. Dein narrationem ad rei summam redigens, narrat, fuisse confectum quoddam exemplum responsionis Birago reddendæ, in qua pax Galliæ comprobabatur; sed à Lotharingo, eam edocto à Præsidibus, reprehensam, adeòque fuisse redditam jejunam illam quam primo loco memoravimus, atque ea de re acriter conquestos in Lotharingum Gallicos Oratores fuisse: alteram posteà responsionem, utpote prolixam & ambiguam, à Lotharingo aliisque improbatam. Dignum planè commiseratione infortunium: quòd cùm ille tam sæpè quæ fortuitò scribit sortis aleæ committat, sors illi propitia non sit, ut yeri aliquid assequatur. Legatis numquam in mentem incidit, ut vel unicam voculam à Synodo proferendam curarent, quâ ea pacificatio comprobaretur; & usque adeò ab hoc non resiluerunt ob Lotharingi dehortationes, ut ipse contrà in cœtu unicè obstrepuerit, ne Patres ægrimoniam Regis augerent, opus illud, quod necessarium fuerat, quasi voluntarium sinistrè interpretari. Hispani quidem, non item Lotharingus, religiosissimè refellebant quamcumque vocem, quâ indicaretur eas pactiones à Patribus excusari.

Quod autem Suavis ceterarum omnium conditionum, quæ in re tam memorabili contigerunt, nihil se conscium ostendat, exprobrare illi parcam. Etenim ubi tantum falsitatis inest, tamquam vitium connumerari non debet ignorantia. Hæc naturæ conditio est; illa vel temeritas, vel malignitas scriptiones.

CAPUT IV.

Complura ab Episcopis pronuntiata de corruptelis. Varia consilia habita ad componendos Canones de Summi Pontificis & Episcoporum auctoritate. Animadversa de illis vocibus: Catholica, & Universalis; & Sedes Apostolica.

1. IN eodem conventu die septimo (*a*) Junii, & pridie & postridie habito, expensi sunt Canones de corruptelis: & alia ad aliis proposita consilia, quemadmodum mos est magnæ capitum frequentiæ, ut multa nova proferat, pauca statuat, cùm illud in singulorum, hoc dumtaxat in majoris partis arbitro situm sit. Et quoniam opinamenta magis singularia ut inopinata, ita etiam accidunt gratiora curiosis lectoribus, eorum quo pacto ea notata comperio ab iis qui interfuere, delectum habebo.

(a) *Extat in narratione hujus cœtus inter comment. Gualt.*

2. Facchinettus, qui in quæstionibus discussis æquè doctè ac piè verba fecit, exposuit, longè à communi sensu de morum in Episcopis emendatione, sibi probatum iri, ut ipsi communi cum suis Canonicis mensâ uterentur. Sed hoc si admissum non est tamquam opus præscriptum, commendatum certè fuit tamquam numeris omnibus absolutum.

Non ita acceptum est quod Martinus Corduben sis Dominicanus Dertunensis Episcopus proposuit; qui consuetis cunctis formulis eligendi summum etiam Pontificem rejectis, affirmavit, sibi optimam formam videri, quâ Episcopi suum sibi successorem eligerent, sicuti Petrus (ajebat ille) Clementem elegerat. Adeò verum est, quemadmodum apud Æthiopes vultus niger pulchrior est albo, & quibusdam animantibus cibus gratus cicuta; ita nihil esse tam universè repudiatum tamquam pessimum, quod alicujus ingenio non optimum videatur.

At verò complurium plausu exceptum est quod idem Episcopus dixit, & Antonius Augustinus fusiùs confirmavit, in omnium ore primævæ Ecclesiæ emendationem versari: sed quò fidus cordis interpres oris sonus ostendatur, oportere illam præ manibus haberi, non autem oppleri domus argento, earumque parietes sumptuosè suppellectili serico, auroque contexto exornari; sed quidquid pretiosum est, ad pedes Apostolorum projici. Ita pariter disseruit Alexander Sfortia Parmensis Antistes: in quo creditum est, fuisse ab ipsis propositum, tamquam signum pungentium dictorum, Lotharingum. Adjecit Augustinus (pro eo ac unusquisque pronus fertur ad severè postulandas eas dotes, quibus ipse abundat) Episcopos omnes severo examini subjiciendos esse, & eos, qui minùs idonei comperti fuissent, deponendos.

4. Melchior Avosmedianus Episcopus Guadixensis acriùs invectus in Episcopos Titulares, in acerbas voces prorupit, Illos arte mali dæmonis, & Præsulum socordiâ in Ecclesiam inductos fuisse non modò in posterum id prohibendum, sed jam promotos in Monasteriis ad agendam pœnitentiam includendos: deinde ne in odium incurreret alicujus, qui in ejusmodi conditione illic aderat, suavi quàdam restrictione asperitatem emolliit, eorum nonnullis, qui promererentur, Episcopatum cum Clero ac populo conferendum.

5. Hæc in paucis quibusdam libertas in usibus præsentibus arguendis, rebusque novis proponendis,

5. Hæc in paucis quibusdam libertas in usibus præsentibus arguendis, rebusque novis proponendis, quæ ab aliis rejectabantur, modicam tandem in Legatis molestiam pariebat, cùm id in quamdam invalidam ac perbrevem eruptionem linguæ totam abiret. Majorem ipsis sollicitudinem incutiebant disputationes & quæstiones, quæ Synodum in æquales quasi partes divisam, adeòque suspensam atque immotam tenebant. Quæstio, de qua maximum certamen erat, Ordinis doctrinam complectebatur, ob contrarias firmasque sententias trium amplissimarum Nationum. Galli vocem quamlibet recusabant, quæ summi Pontificis prærogativam suprà Concilium sonaret, quæque aut Florentinum comprobaret, aut officeret Basileensi: Hispani tum de legitima Florentini firmitate, tum de prærogativa Pontificis supra Concilia consentiebant; sed contendebant, ut apertè definiretur, Episcoporum institutionem, eorumque jurisdictionem esse juris Divini, tametsi à Romano Pontifice dependentem: Itali ferè universi, & pauci quidam etiam ex memoratis nationibus, aliisque, Præsulum frequentiâ ibi carentibus, sententiam magis propitiam Pontifici in singulis illis capitibus tuebantur. Viris rerum experientibus & cordatis, ad quos unicè hoc opus dirigitur, quique unicè oblectationem eruditionemque possunt ab eo decerpere, nec admirationi, nec offensioni erit, quòd ex naturali hominis conditione in rebus non omninò perspicuis opinationes affectionibus admodum adhæreant: nec illis excidet è memoria, quamvis Synodus conjuncta cum Pontifice Deum sibi assistentem haberet, tamen unumquemque Patrum errare de se posse, & ab animi commotione seduci; quemadmodum in elementis orbis naturalis singula tota corruptioni non subjacent, nec umquam è statu ipsorum naturæ debito extrahi possunt, sed quævis ipsorum pars & corruptioni obnoxia est, & motibus naturæ contrariis. Quare mihi lubet haud dissimulanter hic referre Concilii faciem id temporis, sicuti planè Legati eam retulerunt Borromæo, (*b*) simulque contrarias nationum affectiones, quas earum singulæ ad honestatem tendere existimabant. Atque ex his sibi adversantibus magna ex parte oriebatur repugnantia sententiarum in dogmatum quæstionibus, & consiliorum in deliberationibus legum.

(b) *14. Junii 1563.*

6. Itali decus ingens & emolumentum gentis suæ putabant conservationem majestatis & potestatis in hoc Ecclesiastico principatu, quo Italia reliquis nationibus præstat, quantum eadem ob defectum sui Regis communis; & ex se orti, ab illis superatur. Quapropter (quibusdam exceptis, qui aut magis flexanimi, aut imbecilliores, se ab exteris regi sinebant) hujusce regionis Præsules non aliò spectabant nisi ad sustinendam Sedis Apostolicæ vim ac dignitatem, cum ipsis videretur hinc æquè pendere & honorem Provinciæ, & Ecclesiæ bonum, adeòque à se simul in eo partes proborum Italorum, proborumque Christianorum exerceri.

7. Hispanienses Episcopi, plerumque præstantes & Ecclesiarum amplitudine, & proventuum copia, & quâ familiæ, quâ doctrinæ eminentiâ, & populorum veneratione, Cardinalium præcellentem gradum ægrè ferebant, quippe sibi paucis exceptis, insperabilem; nec minùs Pontificiis magistratibus, Romanisque tribunalibus se valdè subjici. Hinc sibi persuadebant, summum Ecclesiæ futurum emolumentum, si Cardinalium celsitas minueretur, simulque attollerentur antiquâ Episcoporum jura, redditis illis ineptis ad Episcopatus, quorum optimi iis traduntur; unde auctoritate atque opulentiâ illi multum assurgunt; sed obstrictis, ut Romæ degant ad suas Ecclesias Titulares curandas exercendumque Consiliariorum munus apud Pontificem, ademtâ abeundi facultate, nisi ad aliquam legationem: Episcopis verò integrâ potestate restitutâ sublatis personarum causarumque immunitatibus, adeoque paulò minùs quàm supremi Principes suis in Diœcesibus evaderent.

8. Galli Præsules, utpote qui minus de jurisdictione Ecclesiastica possidebant, pro consuetudine illius Regni, regiam potestatem amplificantis, minus etiam eam sibi subtractam à Romanis Tribunalibus sentiebant, minusque conquerebantur, quòd Purpura Tiaræ umbram affunderet. Sed ferè omnes animum convertebant ad moderandam Pontificis monarchiam, ex sententia recentis Conventus Basileensis, ab ipsis comprobati. Hoc enim pacto parum illis timenda fuissent Pontificis vetita, ac indicta ab eo supplicia; cum semper iisdem liceret ea retundere, Concilium sive convocantibus sive minitantibus, cui idcircò tribuebant auctoritatem supra Pontificem, &, quanta sit in Ecclesia, plenissimam.

9. Principes, aut certe ipsorum politici ministri, plus minusve cupiebant Episcopis suarum regionum gratificari, quorum amplitudo non eam ipsis sollicitudinem inferebat, quam Romani Pontificis celsitudo ac potestas. Huc accedebat odium, quo illi detestabantur abusus quosdam, in Aula Romana id temporis persistentes.

10. Jam verò, quoniam acrior est æmulatio erga majorem propinquum in gradu, quàm erga maximum, Hispanorum postulato plures favebant, eorum emendationem tum in prærogativis, tum in numero, tum in conditionibus, tum in obligationibus flagitantes: de quo à Legatis comperio in omnibus ferè literis illius temporis Borromæum admonitum, formidantibus ne colluvies cresceret. Etenim tametsi Galli id non admodum cuperent; tamen verendum erat, ne ad consequendam Hispanorum opem in suis postulatis, cum ipsis in eo negotio, nihil sibi noxio, fœdus inirent. Quamobrem (sicuti scribebant) aut vetare vellet Pontifex Concilium, ne illum ordinem reformaret; & ingens inde acrimonia offensioque omnium transmontanorum prævidebatur: aut ad id permittendum paratus esset; & gravis animadvertebatur causa suspicandi, ne ubi cum aperto Religionis studio misceretur ardor invidiæ, latens vel ipsos animos ubi degit, ab extructa emendationis machina deprimeretur ea dignitas, quæ præcipuus splendor est Ecclesiæ Romanæ suorumque Pontificum; dum ipsis licet constituere Senatores, qui prærogativis & ornamentis longè illa antecellerent, quæ cuivis terreno Principi debeantur, adeò ut summorum Regum liberi ad hujusmodi gradum aspirent.

11. Sed cùm eo tempore certamen ferveseceret de Ordinis doctrina, ex qua erat opinio deductum iri maximi ponderis corollaria in Ecclesiastico regimine, Lotharingus (*c*) cupidus gloriæ quòd ipse tantum litigium composuisset, & Ecclesiam quasi pacificasset, simulque consiliorum ferax; tametsi frustra paucis ante diebus digessisset novum quoddam exemplum, sperans à se effectum iri ut id com-

communiter exciperetur, non tamen manum retraxit: & operâ Fuscararii, *(d)* in pretio habiti tum à se tum ab Hispanis (quibuscum in quæstionibus de mansione & de Episcoporum auctoritate conserat) & intimi Legatorum primo, novos semper modulos conficiebat, qui posteà subtiliùs expendebantur à delectu Theologorum, & Canones callentium, doctrinâ ac fide præstantium, qui à Legatis in consilium vocabantur. Nec supervacaneum putaverim, eos nominare. Erant itaque *(e)* Paulus Æmilius Verallius Archiepiscopus anteà Rossanensis, tunc verò Episcopus Caputaquensis, Castanea, Stella, suprà memoratus Fuscararius Boncompagnus, Facchinettus, Lainius, Paleottus; Lancellottus, Castellius, & Salmeron.

(c) *In variis literis Legat. ad Borr. à 10. usque ad finem Junii 1563.*

(d) *Literæ Legatorum 10. Maji ad Borromæum.*

(e) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 10. Junii 1563.*

12. Nunc verò actum est de tribuenda Summo Pontifici tanta potestate, quanta inerat S. Petro, Sed in hoc postulabant Pontificii, ut explicaretur qualis erat S. Petri potestas; cum esset in comperto, hæreticos inficiari etiam in S. Petro supremam in Ecclesia auctoritatem. Itaque dicebant, in Pontifice esse potestatem pascendi *cunctas Christi oves:* sed vox illa *cunctas* videbatur importare sensum *distributivum*, non *collectivum*, ut Scholæ loquuntur; cum significet unamquamque ovem, non gregem integrum, & in unum coëuntem. Præterea quoniam proponebatur, ut definiretur, Episcopos Apostolicæ Sedis auctoritate institutos, esse legitimos, hæc etiam vox, *Apostolicæ Sedis*, videbatur ambigua: cum eamdem alias usurpassent Orientis Patriarchæ, præsertim verò qui præerant Ecclesiis, quarum Episcopus aliquis ex Apostolis institutus fuerat. Actum est de adjiciendis Canoni super Summorum Pontificum auctoritate illis verbis, *Universales Ecclesiæ Pastores*, desumptis ex Concilio Lugdunensi, adeoque majoris apud Gallos auctoritatis, maxime quod legebatur, hoc ipsum Concilium adductum à Basileensi: & loco particulæ, *Oves Christi*, cogitatum est de voce collectiva, hoc est, *gregem Domini*, quemadmodum pro locutione Innocentii IV. Pius censuerat ad Legatos scribens, atque ut exprimeretur, *Petrum accepisse à Christo plenitudinem potestatis.*

13. Aliud exemplar exhibuerant Præsules Galli, quo volebant absolutè, ut approbarentur pro legitimis Episcopi Sedis Apostolicæ auctoritate instituti, absque restrictione, quæ solum comprobatos auctoritate Romani Pontificis complecteretur causati præsertim, hujusmodi vocis magis proprias esse, cum accidat interdum Romani Pontificis mors, sed Apostoliça Sedes semper vivat. Addebant, videri per solam mentionem de Romani Pontificis auctoritate excludi à conditione veri Episcopi & Timotheum, à Paulo creatum, & Polycarpum à Johanne, & in præsentia tot Episcopos Græciæ; non tamen recusabant ut etiam definiretur, veros esse Episcopos qui à Romano Pontifice assumuntur. Quod verò ad ipsum spectabat, volebant ut appellaretur *Rector*, non *Ecclesiæ universalis*, sed *Ecclesiæ Catholicæ:* quæ vox tametsi videretur idem valere, à compluribus tamen tamquam dubia repudiabatur; quando nomen *Catholici* aptum etiam est ad significandum *fidelem*, adeoque omnis Fidelium Episcopus dici quodammodo potest Episcopus Ecclesiæ Catholicæ: & in Latino idiomate, ex defectu articuli ab Italico usurpati, ex particula, *Ecclesiæ Catholicæ*, potuisset æquè explicari Italicè, *della Chiesa Cattolica* (quæ vox vi articuli *della*, significat eam esse unicam) ac explicari, *diè Chiesa Cattolica*, quod non importat præter eam Ecclesiam Catholicam, cujus Episcopus erat Romanus Pontifex, esse etiam alias. Nec ejusmodi sensum in Conciliis novum esse; etenim in quinta Synodo generali Collat. 5. dum adducuntur loca quædam ex Operibus Augustini desumpta, & ab iis, quæ ipse dixit in quodam Carthaginensi Concilio, transferuntur illinc voces quæ sequuntur: *Augustinus Episcopus Ecclesiæ Catholicæ dixit.* Atque ad id confirmandum notarunt, legi in S. Cypriano, cùm ipse in Ecclesiæ sinum quosdam reciperet qui hæretici fuerant, non solùm ab eo jussos esse confiteri, Cornelium esse Pastorem Ecclesiæ Catholicæ, sed eumdem hoc non contentum voluisse ut adderetur *id est, Universalis.* Unde ille rebatur, à posteriori vocabulo auferri quamdam dubitationem prioris: idcircò attributum Romano Pontifici videri in Synodo Lugdunensi epithethon *universalis.* Quod si idem utraque voce significaretur, ut Galli dicebant, cur eorum utramlibet æquè non admittebant? Tamen existimabatur, posse temperamentum capi, si diceretur, *totius Ecclesiæ Catholicæ*, Et sanè complures auctores erant, ut etiam absque addito acciperetur vox illa, quippe quæ extat in Symbolo, quæque præter eà usurpatur à Summis Pontificibus in solemnibus ipsorum subscriptionibus, adeoque ubi illi voci non acquiescerent, quasi quodammodo se in his detrimentum passos faterentur. Sed contra reponebatur, plus quæri claritatis, postquam recentes hæreses conatæ sunt perversis interpretationibus obscurare antiquæ Scripturæ Ecclesiæque vocabula. Hinc verò necessitatem ortam esse, non solum novas in Conciliis definitiones edendi, sed interdum voces Symbolo adjiciendi. Ad particulam, *assumpti auctoritate Sedis Apostolicæ*, addendum proponebatur, *quæ auctoritas residet in Romano Pontifice;* & utramque hujusmodi variationem obtineri posse ex parte Gallorum, Fuscarius non desperabat.

14. Dum omni studio dabatur opera, ut exemplar propositum per voces cunctis acceptas conficeretur, *(f)* nuntius improvisus Lotharingi ad eos delatus ipsos ab opere distraxit: A se suam illam ideam fuisse propositam Gallis Episcopis; & dum confidebat eos universè illi assensuros, in pluribus repugnantiam ineluctabilem offensam fuisse: se præstò esse ad eam per se subscribendam, sed absque spe ut à Synodo comprobaretur.

(f) *Literæ Legatorum. ad Borrom. 13. Junii 1563.*

15. Hoc nuntio spes omnis in Legatis evanuit, quæ prius etiam in ipsis admodum tenuis fuerat, ut ulla reperiretur ratio, quâ cunctis satisfieret in memoratis quæstionibus de Summi Pontificis & Episcoporum auctoritate. Quamobrem in privato ipsorum cœtu mutato proposito actum est de novo ineundo consilio; & in hanc sententiam convenerunt, restrictiores Canones esse formandos, in quibus omitteretur quidquid ad duos illos controversos articulos attinebat, adeò ut nihil cuiquam recusandum, sed tantummodo desiderandum aliquid appareret. Hac ratione sperandum communem

nem Patrum consensum, qui post tam diuturnam contentionem neutri sperantes adversarios aut ad se adductum, aut à se superatum iri, nollent à dubio clarum impediri. Ad id pariter ipsis visum est opportunum, ut anteà de illo argumento statuerent, quàm sermo fieret de mansionis Decreto: & cum intra biduum præfinitus ad Sessionem denuntiandam terminus elapsurus esset, ut dies præscriberetur non remotior integro mense; quippe quòd satius ipsis erat, pauca semel ac brevi decernere, quàm ex desiderio pariendi gigantis in perpetua sterilitate languescere. Hæc ipsorum sensa de postero duobus Purpuratis atque Oratoribus significarunt: sed Oratores collaudatâ destinatione Sessionis ad tempus propinquum, *(g)* simul Præsides rogarunt ne desererent negotium concordiæ, tam ingenti solatio ac dignitati futurum, cum unico momento consequi possent quod plurimorum mensium laborem compensaret. Quemadmodum evenit in Natura, ut nobiliorem formarum præparatio diuturna, inductio ad punctum temporis sit; & universè plurima ingentium effectorum diu præparantur, intra momentum producuntur.

(g) *Literæ Legat. ad Borr. 14. Junii 1563.*

CAPUT V.

Agitata clàm à Ferrerio cum Pontifice per Saracinellum, qui Gualterio à Secretis erat, Romam missum. Sessio Præscripta idibus Julii. Mandata Pontificis, Hispanis petentibus, ut declarari sinatur, aut tollatur particula, proponentibus Legatis; *& vehemens eorum repugnantia, ac præsertim Moroni, posteà ab ipso Pontifice comprobata. Statuta à Cæsare profectio Oeniponte Viennam, & quare. Suavis errata.*

1. Legati scripserunt ad Borromæum, *(a)* sibi certò constare, repentinam illam Lotharingi mutationem ab iracundia fuisse profectam, quòd ab ipsis vocatus non fuerat ad peculiare quoddam Consilium, pridie ab iisdem coactum, ad expendendam doctrinam ab illo propositam. Cujus rei excusationem ad eum deferri curarunt; nimirum, cùm illic judicium esset ferendum de quodam scripto, cujus ipse auctor præcipuè agnoscebatur, ejus præsentiam minimè consentaneam fuisse habitam ipsius dignitati, & consiliantium libertati. Præterquam quòd cùm agendum ibi esset de prærogativa Romani Pontificis supra Concilium, haud opportunum existimatum fuerat, adesse aut ipsum aut alios, quibuscum incommodè hujus argumenti quæstio haberi potuisset. Sed, ut mea fert opinio, id quod sibi certò constare Præsides crediderunt, falsum erat; quodque in Lotharingo vertebatur iracundiæ, artificium fuit.

(a) *In prædicta epist. 13. Jun. 1563.*

2. Indicavimus alibi, vehementer cupiisse Ferrerium aliquid promereri apud Pontificem, à quo non modicam remunerationem sperabat. Cumque alteram ex his affectionibus ostentaret Gualterio, alteram non omninò celabat. *(b)* Dum intento id animo revolveret, hujusmodi consilium in mentem incidit, quod Gualterio proposuit: Cum animadverteretur, fieri non posse ut in ea Synodo convenirent, ob repugnantia inter se studia, indigentiasque variarum Nationum, adeoque eæ leges inveniri non possent, quæ instar panaceæ cunctis morbis prodessent, & quasi pluens divinitus manna cunctorum palatis placerent, celebrandam esse Sessionem illam super ea decretorum parte, quæ concorditer probabatur; posteà verò dimittendos, impertità singularum nationum Episcopis facultate coëundi suis in regionibus, assistente Præside quem Pontifex designaret, ibique singuli il'i cœtus deliberarent de iis quæ suis provinciis conducibilia censerent, eisque proprias sanctiones præscriberent; quæ sanctiones posteà mitterentur ad Romanum Pontificem, ante cujus confirmationem vim nullam obtinerent. Simili ratione alias ab aliquo Pontifice longinquis regionibus prospectum fuisse. Id esse facilius, conducibilius, atque etiam tutius Apostolicæ Sedi, quàm retinere diutius Concilium, conflatum ingeniis adeò vehementibus, & litigiis adeò periculosis implicatum. Comprobante Gualterio excogitatum consilium, adjecit Ferrerius, posse pro Gallia eo Præsidis munere cohonestari Lotharingum, & hujusce splendoris illicio facilius ad hoc ipsum trahi. Cui pariter assentiente Gualterio, Ferrerius rem arcanè concredidit Lotharingo, quasi propositam ab illius amico, cujus nomen reticere cogebatur; sed qui simul spem faciebat, Pontificem ad id inductum iri per hominem ea de causa Romam missum, ubi Lotharingus sponderet, se rem susceptum, & quod in se erat promoturum. Ostendit posteà Ferrerius, Synodi contentiones indies magis implacabiles evadere, adeòque illius continuationem sine spe fructus, & cum jacturæ periculo futuram. In eo consilio bonum commune connexum conspici cum privato Lotharingi, ob illius familiam, Cardinalis præsentia indigentem in Gallia, in quam ille tam honorifica specie regrederetur. Gratum id Lotharingo supra modum fuit, suamque operam obtulit, quâ usque ad Pontificis responsum Præsides per prudentem industriam detineret ne quid agerent, adeoque nihil novi succederet; spoponditque, ubi Pontifex consilio assentiretur, effecturum se, ut ea Sessio absolveretur, sopitis certè, si non compositis controversiis ferventibus: quòd verò ad Galliæ postulata spectabat, perinde gesturum se ac ipse Borromæus Cardinalis, si suo loco fuisset. Denique in se recipiebat, effecturum se ut rei propositæ Regina ac Cæsar consentirent. Tunc Ferrerius, quò rem efficaciter perageret, Lotharingum adegit, ut jurejurando se obstringeret ad firmam constantiam, ac silentium ea de re servandum, quod silentium adeò Ferrerius ipse custodivit, adeoque à Gualterio exquisivit, ut ne ipsum quidem Gualterium tamquam rei sequestrum Lotharingo indicaverit, & Gualterio vetuerit, subitam rei dissolutionem interminatus, negotium cum Legatis communicare: & quamquam inter ipsos ageretur de re Morono concredenda, objecit Ferrerius, hunc difficulter se posteà retenturum, quò minùs id aperiret Collegis, saltem Simonettæ, in quem Lotharingus animum malè affectum gerebat. Verum dubitari potest, tam secretum arcanum fuisse adhibitum à Ferrerio, quia hinc intelligebat, impeditâ rei communicatione inter Lotharingum & Gualterium, se communem motorem futurum: hinc verò quò paucioribus negotium innotesceret, eò minùs in alios dividi, eoque ampliùs honoris ac meriti sibi servari.

(b) *Constat ex epist. Gualt. ad Borrom. 24. Maji 1563.*

3. Hæc itaque in causa fortasse fuere, cur Lotharingus novos implicaret obices, ne quid interim in Synodo conficeretur; tametsi nonnulli, rei intimæ nescii, amantesque potiùs falsa somniare, quàm se ipsos veritatis ignaros fateri, varias hujusce rei causas commenti sunt: *(c)* inter quas hæc pariter

pariter fuit, quòd nimirum id adſcriberetur cuidam contentioni inter Lotharingum & Archiepiſcopum Hydruntinum in quæſtione de Summi Pontificis auctoritate, jactis quidem verbis utrimque amaris, ſed verecundis, ob quæ tamen Hydruntinum privatim caſtigavit Lunenſis, affirmans, Regem, id ſi noſceret, moleſtè habiturum. Et ſanè peculiari cauſa tunc movebatur Lunenſis, ut pro virili benevolentem ſibi Lotharingum redderet, quia Philippus Rex conjugium exoptabat inter filium ſuum, & Scotorum Reginam (cujus facie filius, pater dote (*d*) captus erat) genitam à Lotharingi fratre, non ſine occulta Gallicæ Reginæ moleſtia. Non tamen conſenſerant Legati propoſito ipſis conſilio, ne Hydruntinum ad eos peculiares cœtus vocarent, rati hinc animos detractum iri iis, qui Pontificis auctoritatem ſuſtinebant, & exemplum præberi Pontificis ſtudioſis, ad nimium ſibi formidandum ab adverſariis; qua de cauſa indignatum fuiſſe Lotharingum creditum eſt. In his autem contentionibus contigerat, ut Draſcovizius dixerit, (*e*) Se confeſtim inde exiturum, niſi contentiones præciderentur, ut qui in Cæſaris mandatis habebat, ne diſputationibus de illo argumento intereſſet, ſed ut conteſtaretur & ſecederet.

(c) *Literæ Vicecom. ad Borr. 13. Junii & 21. Julii 1563.*

(d) *Literæ Gualt. ad Borr. 17. & 18. Junii*

(e) *Literæ Vicecom. 19. Junii, & altera poſteà, & narratio cœtus habiti 11. Junii inter momenta Gualterii.*

4. Tamen, ut opinor, vera cauſa, quæ memoratam concordiam à Lotharingo peractum interrupit, fuit arcana illa tractatio Gualterii, qui propterea miſerat occultiſſimè (*f*) ad Borromæum jam usque à quarto die Junii Cyprianum Saracinellum Urbivetanum, qui ſibi à ſecretis erat, virum literis ornatum, quemadmodum liquet ex quibusdam illius lucubrationibus expolitis in quadam illuſtrium Italicorum Poëtarum collectione, typis vulgata. Cortex quo nucleus celaretur fuit, quaſi Bononiam mitteretur, atque inde poſteà, veluti caſu, Romam etiam pergeret. Eò pervenit, & rem propoſuit eo planè tempore, quo turbulentiores in dies nuntii Tridento afferebantur. Quamobrem Pontifex libenter aures præbuit, remiſitque Gualterio reſponſum, ut negotium proſequeretur; ſed citra ultimum Pontificis conſenſum. Cùm autem à Burdeſio Cardinali aliisque admoneretur Lotharingus de acceſſu in urbem Saracinelli, (*g*) ad arcana cum Pontifice tranſigenda, quod ſuſpicionis argumentum afferebat; viſum eſt Ferrerio, non poſſe diutiùs illum celari, Gualterium eſſe rei ſequeſtrum, & miſſum ab illo Saracinellum, ipſi à Secretis, non alio ſpectare, niſi ut delineata ab ipſis fabrica erigeretur. Quare Gualterius coram egit ea de re cum Lotharingo; hic verò acceptiſſimum id ſibi futurum profeſſus eſt, non ambitione muneris, ajebat, ſed utilitate Sedis Apoſtolicæ, ad quam tuendam acriter verba fecerat per eos dies cum Antiſtite Metenſi, aliisque Gallicis Patribus, (*h*) qui in eam obloquebantur, & illos commonuerat, ut ſi vellent Pontificiam poteſtatem impugnare, nuntium priùs remitterent Sacerdotiis ſibi à Pontifice impertitis; quisquis autem adverſus Pontificiam dignitatem ſentiret, illum ſibi non Orthodoxæ Fidei ſuſpectum eſſe. In rebus etiam agendis cum Legatis nubilum in ſerenum mutaverat.

(f) *Inſtructio & inter commentarios Gualt.*

(g) *Literæ Gualterii ad Borrom. 28. Junii 1563.*

(h) *Literæ Gualt. ad Borr. 21. Jun. 1563. & aliæ per eos dies.*

5. Sed præ cunctis felici rei proceſſu gaudebat Ferrerius, dicens, ſibi eſſe in votis, ut ipſe deſtinaretur à rege unus ex iis, qui conventui Epiſcoporum in Gallia intereſſent, quò ſibi daretur opportunitas inſerviendi Pontifici. Hic verò, utpote experienti canâque prudentiâ Principi, gnarus, à ſummo arcano duas adimi prævalidas rotas negotiorum curriculo, aliorum ſcilicet in deliberatione conſilium, & aliorum in executione adjumentum; exiſtimavit, Præſidum notitiam à tanto negotio prorſus excludendam non eſſe. Idcirco illud per intimum fidei arcanum Morono ſignificavit: (*i*) & quò rubiginem omnem inter ipſum & Gualterium præpediret, cauſas ſuſè protulit, quibus alter ad ſilentium adactus fuerat. Eidem injunxit, ut rem illicò Simonettæ concrederet; ita tamen ut hic ejus notitiam omnino apud ceteros diſſimularet: ut Moronus ea de re ageret & cum Gualterio, & abſque internuntio, ubi res poſtularet, cum Ferrerio ac Lotharingo, cui aſſenſum præberet, ſimulque ſignificaret, Pontificem, ubi conſilium reipſa perficeretur, legationem Galliæ illi commiſſurum; ad alias nationes alios, prout ſibi Divino afflatu ſuggereretur, deſtinaturum: ne reliquis Legatis aperiretur rei tractatio, niſi cùm prænoſceretur ejus proxima confectio. Non poſſe absque Principum conſenſu conſilium in opus deduci; ſed cum Gallorum Cæſarisque conſenſionem ſibi Lotharingus polliceretur, putare Pontificem, poſſe pariter Philippi Regis aſſenſum ſibi polliceri: ut ubi res præſto eſſet, ea Concilio ex improviſo proponeretur, cum obſtaculum maximum ne ingentia molimina perficiantur ſit, quòd ipſa dicantur. Adjecit: Propterea eò libentius in epiſtola communi ad Legatos ſibi probari conſilium ab ipſis ſuſceptum, ſibique tertio decimo Junii ſignificatum, ut omnino prætermitterentur in definitione duæ controverſiæ, quòd illud maximè conſentaneum arcano illi negotio intelligebat.

(i) *Literæ Borrom. ad Moronum 26. & 30. Jun. 1563.*

Et ſane videbatur ad id mirificè conducere (*k*) tum deſtinata Cæſaris profectio, de qua infra, unde Concilii exitus ipſi optabilis redderetur, tum explicata ipſius opinio Lunenſi, qui, eò acceſſerat; ubi de Pontificia auctoritate ageretur, ſatius eſſe omnino reticere, quam ambiguas voces uſurpare.

(k) *Literæ Gualt. ad Borrom. 17. & 28. Jun. 1563.*

6. Paulò priùs quàm Moronus hanc ſpem concordiæ ab Urbe acciperet, acrem habuit Trideuti conflictum, cui non ſolùm cum exterorum miniſtris, ſed etiam poſteà cum Pontifice decertandum fuit, & de argumentis maximè arduis, plurima contentione ab initio usque ad exitum hujuſce ſub Pio IV. convocationis exagitatis. Convenerat inter Legatos, duos reliquos Cardinales, & complures Oratorum, de die decimo quinto Julii Seſſioni præſcribendo, cum (*l*) Præſides Lunenſis convenit, eisque reſponſum oſtendit, à Rege Catholico Oiſelio redditum, & à nobis recenſitum, ex quo ſummâ lætitiâ ſunt affecti; ſed non minori afflicti mœſtitia, propterea quod idem ipſis expoſuit, compertum ſibi eſſe, illis à Pontifice præcipi, ut curarent auferri aut explicari voces illas, *proponentibus Legatis*, de quo diſerta Regis mandata habebat, ſæpè repe-

repetita. Eos igitur à ſe rogari, ut brevem temporis moram traherent ad denuntiandam Seſſionem, quò eadem operâ utrumque Decretum in generali cœtu conficeretur.

(l) *Literæ Legat. ad Borr. 14. Jun. 1563.*

7. Nec falſo Lunenſis monitus fuerat. Spem hujuſce rei fecerat Pontifex in reſponſione, reddita Avilæ codicillo, uti conſtitit: poſtea quoque ejus petitionibus indulgens, animum induxerat ad ſcribendam ad Legatos epiſtolam nono Maji, quam hic ejus verbis exponemus: *Quoniam hi Principes tantum inſtant, ut Synodus libertate fruatur, atque ipſis videtur per eas voces*, proponentibus Legatis, *nobis inſciis appoſitas, adimi libertas; ne gravemini Patribus proponere ſive in generali cœtu, ſive in Seſſione, numquam mentis noſtræ fuiſſe, ut per id libertas Synodo, ſed ut confuſio auferretur. Quocirca per vos cunctis compertum apertumque ſit, Concilium liberum eſſe. Quod ſi viſum fuerit Synodo, memoratas voces declarandas, aut omnino tollendas eſſe, vos illi acquieſcere, atque etiam ſcire quidquid hac in re Patres decernent, gratum nobis futurum, ac per id ſatisfactum ivi, quò Principes omnes, populique cognoſcant, velle nos quod in nobis eſt efficere, quò exitus obtineatur fructuoſi Concilii, ac præſertim per probam ac ſeveram emendationem.* Poſteà factus certior Pontifex à Morono, Cæſarem in eo conſenſiſſe, ſimilem de Hiſpanis ſpem concepit, idemque per alias ad Præſides literas ſignificavit; numquam tamen propterea mandato, quod diximus, revocato. Verum non idcirco ceſſantibus aut tepeſcentibus Avilæ poſtulatis, iterum ad Legatos ſcripſit duodecimo Junii, Ubi Lunenſis eam petitionem iteraret, ipſi ſatisfacerent ſecundum epiſtolam ſuam, quam attulimus, haud habita eorum ratione, quæ poſteà ſubſecutis literis indicarat: ſperati tamen, Lunenſem acquieturum iis, quibus Cæſar acquieverat. Hæc poſtrema epiſtola nondum pervenerat, cum Lunenſis ea quæ diximus poſtulavit. Verumtamen cum primum mandatum adhuc vigeret, Legati hujusmodi reſponſum reddiderunt, Nihil poſſe id temporis committi aut inhoneſtius, aut pernicioſius Concilio, quàm quod à Lunenſi poſtulabatur, & Principes rei petitores ſtatim ſuâ pœnitentia id ipſum animadverſuros. Sed quando id ille cupiebat, declarationis exemplum conficeret, ab ipſis expendendum: at verò moram Decreti ad Seſſionem deſtinandam indulgeri non poſſe, cum id cum multis Oratoribus, ac primariis Synodi Patribus fuiſſet conſtitutum. Ita Legati. Et communi poſtea conſenſu dies decimus quintus Julii deſtinatus eſt: (*m*) ſolus Antiſtes Segobienſis, multis operibus quæ ſupererant connumeratis, oſtendit, paucos interjectos fuiſſe Seſſioni dies.

(m) *Literæ Legat. ad Borr. 15. Jun. 1563. & Vicecom. eodem die.*

8. Non ita multo poſt rediit ad Legatos Lunenſis, & quamquam (*n*) exemplum ſcriptum non afferret, expoſuit, cupere ſe ob præſentis & futurarum Synodorum libertatem, ut cuivis Oratori, & cuivis Epiſcopo proponere fas eſſet. Tunc Moronus, qui peculiari amoris affectione proſequebatur eam Præſidum prærogativam, quaſi arcem virtute ſua propugnatam adverſus Cæſaris aggreſſiones, quibus deditionem facere jam Pontifex habuerat in animo, incredibiliter commotus eſt, eique reſpondit: Numquam ab ullo Rege quidquam magis noxium flagitatam fuiſſe ullam Synodum, quam ut revocaretur Decretum in Conventu comprobatum, & confirmatum poſteà in Seſſione à centum decem Patribus, duobus tantummodo reluctantibus; quò perfracto Decreto, ea Synodus in confuſionem perturbationemque intolerabilem ruitura erat: cum jam Cæſar acquieſceret, par etiam futurum fuiſſe ut acquieſceret Rex, eoque proclivius, quòd ipſius Regis nomine navabatur opera cuidam rei, quæ huic communi proponendi auctoritati adverſatur, nimirum, ne quidam Procurator, qui Tridentum venerat, miſſus à Canonicis Eccleſiarum Hiſpanienſium, audiretur. Quoties autem Legati animo revolvebant, fore in poteſtate cujusvis minimi Præſulis, loqui aut quidquid ipſe opinaretur, aut quidquid ſuggereretur ab aliis adverſus Pontificem, adverſus ipſos, & adverſus quemcumque præceſſum virum, id adeò indignum ab ipſis putari, ut abituri priùs eſſent quam hoc paterentur, adeoque de venia à Pontifice petenda à ſe deliberari. Quòd ſi libertati futurarum Synodorum proſpicere intendebatur, poſſe Oratori ſatis eſſe, ut id in poſtrema Seſſione per Decretum perficeretur, accepta prius ab ipſo hujus rei ſponſione. Poſt verba plurima, Lunenſis aliquod præ ſe tulit indicium ſui de re propoſita conſenſus. Legati verò rem geſtam ad Borromæum ſcribentes, adjecere, Ubi Lunenſis in poſtulato perſiſteret, & Pontifex in propoſito illi gratificandi, ſatius exiſtimare, ut à Pontifice omnes illinc amoverentur, ne ſpectatores tanti ſui dedecoris evaderent; præcipuè verò Moronum fateri, ſibi ampliùs ad Synodum adeundam frontem non eſſe.

(n) *Literæ Legat. ad Borr. 17. Jun.*

9. Lunenſis, qui ſuccumbebat quidem rationibus, cùm à Legatorum voce vehementius ejus animo imprimebantur, ſed ſibi poſteà, ſuisque cogitationibus relictus, novam experiebatur vim, à regii mandati conſideratione incuſſam ſibi, miſit ad Legatos (*o*) optatæ declarationis exemplum; & quò petitio validior ſimul atque excuſabilior foret, ſtudebat, ut fama tulit, unà ſecum trahere Lotharingum, & cunctos Oratores, qui conjunctim darent operam, ut in Seſſione proxima res conficeretur. Legati cauſas jam ex adverſo allatas ipſi repetierunt, adjeceruntque, ubi tamen ipſe rem urgeret, ſe mandata Pontificis haud prætermiſſuros; ſed illum malorum omnium cauſam, reumque noxæ apud Deum futurum. Lunenſis iter adornarat ad Cæſarem, paucos intra dies Oeniponte Viennam aditurum, ad convocandos Epiſcopos Pannoniæ, ſuarumque reliquarum ditionum, quò deliberaretur, quo pacto & à quo tam optatus Calicis uſus eſſet petendus. Quamobrem Legati (*p*) ad Delfinum Nuntium ſcripſerunt, ut curaret omnem operam ab eo Principe impendi ad perſuadendum Lunenſi, ut iis acquieſceret quæ Cæſari conſentanea rationi viſa fuerant. Nec atramento perpercerunt apud Crivellum in Hiſpania Nuntium, Pontificem ſimul rogantes, ut ſuis literis in utraque Aula rem promoveret: ac denuò Moronus Collegarum omnium nomine illi ſignificavit, ſe priùs quàm illic tanta ignominia affecti perſiſterent, efflagitare à Pontifice, ut ipſos inde revocaret, ſuasque manus emendationis operi Romæ admoveret; aut ſi hoc illi non probaretur, Moronum ſaltem inde amoveret, quippe cui nec os nec animus ſuperfuiſſet.

(o) *Literæ Legat. ad Borr. 19. Junii 1563.*

(p) *Conſtat ex alia Legat. ad Borr. 19. Jun. 1563.*

10. Verum hujusmodi denuntiationes Romæ, & ejusmodi adhortationes in Hiſpania, Legatos ab urgente obtemperandi neceſſitate neutiquam liberabant. Forma expetitæ declarationis à Lunenſi delata ſic habebat: (*q*) Ut Synodus explicaret,

fuisse voces illas adhibitas, quò significaretur ordinarius proponendi modus: non autem ut prohiberetur, sive Patribus, ne præter ea quæ à Præsidibus proponebantur alia liceret adjicere, pro eo quod ipsis opportunum videretur; sive Oratoribus, ne ubi Præsides negarent ea proponere quæ ab Oratoribus expetebantur, in ipsorum esset potestate eadem per se ipsos exponere.

(q) *Cuncta extant in quodam monumento Gualt. 27. Junii 1563.*

Hoc plane tempore pervenit ad (r) Legatos Pontificis epistola quam retulimus, data duodecimo Junii, per quam antegressa mandata confirmabantur. Sed ipsi quà rationibus quà clamoribus extorserunt ab Oratore, ut scripto contentus esset, quod ab illis subscriptum est vigesimo Junii, nimirum pridie quam per expeditos equos Oenipontem contenderet. In eo scripto commemoratis tum Regis mandatis Lunensi traditis, tum hujus postulatis, & declarationis formula ab eo quæsita, tum etiam mandato Pontificis ad Legatos misso, ac rationibus publici detrimenti, quas ipsi objecerant, addebatur; Duo ab iisdem consilia fuisse Lunensi proposita; alterum, ut acquiesceret pactionibus in hoc initis cum Cæsare; alterum, ut illi satis esset eam declarationem obtinere ad finem præsentis Synodi, ob indemnitatem futurarum: utrumque fuisse ab Lunensi rejectum, sed eùndem indulsisse, ut supersederetur usque ad novum sui Regis mandatum. Quod si Rex in priori proposito persisteret, Legatos polliceri, se memoratam declarationem Synodo actutum proposituros, atque ut comprobaretur curaturos.

(r) *Hoc constat ex lit. Legat. ad Borr. 21. Jun. in quibus dicunt receptas à se ejus literas 21. Jun.*

11. Hæc Legatorum in obtemperando repugnantia, etiam antequam Romæ innotesceret Lunensis consensio, nulli fuit offensioni Pontifici; utpote qui non minorem ipse repugnantiam in præcipiendo expertus fuerat. Quare ad Legatos rescribi jussit: (s) Quandoquidem ipsi, ac Moronus potissimùm, tantam in eo aversationem animi patiebantur, nolle se illos cogere, sed iis quæ præceperat revocatis ipsos hortari, ut in eo constanter hærerent quod Moronus cum Cæsare stabilierat; siquidem traditum fuerat à Philippo Rege mandatum suis Oratoribus, antequam id actum esset, in quo mandato Rex causabatur, illud à cunctis Principibus efflagitari, quod tunc amplius verum non erat, adeòque credendum esse, Regi etiam satisfactum iri per ea quæ Cæsari satisfecerant: se super eo negotio ad Crivellum Nuntium scripsisse, & ab Avila pariter ac Varga, Hispanis Oratoribus, rem literis propitiis fuisse promotam.

(s) *Literæ Borr. ad Leg. 25. & 30. Jun. 1563.*

12. Universam hujus rei tractationem tot erroribus permiscet Suavis, ut me ad hominis commiserationem adduceret, si posset commiseratio non inquam in inimicum, sed in impium se flectere. Refert, tunc primum ab Oratore cœptum esse mandatum regium deprimi super ea re, quasi ad se Gallicæ Reginæ opera delatum; at verò non solum ante legationem illam Gallicam in Hispaniam, sed ex eo die quo primum ille Tridentum accessit, (t) mandata, de quibus dictum est, primo Legatorum efficacissimè exposuerat.

(t) *Constat ex literis prædictis Legat. ad Borr. 16. Apr. 1563.*

13. Dicit, id Morono haud molestè fuisse, cùm rem intimè pernosceret, intelligeretque, ea fuisse à Rege Catholico missa ob memoratas petitiones Reginæ Gallorum, & antequam ipsa statuisset apud se, in rebus Concilii Pontifici satisfacere. Absurdissima profecto ratiocinatio! Philippi Regis postulatum, de quo supra, missum ab eo fuerat statim atque Decretum illud prodiit, semperque incredibili ardore continuatum. Atqui si quod narrat Suavis verum fuisset, Pontifex, qui omnium optimè de cunctis edocebatur, nonne intimam hujus rei notitiam præ ceteris habuisset, adeòque nunquam animum induxisset ad eas difertas, sibique molestas jussiones nono Maji & duodecimo Junii tradendas? Quarum prior cognita ac producta à Lunensi, adeò Suavem latuit, ut in alium gravissimum errorem labatur, dum affirmat, Moronum dehortatum fuisse collegas ne ea de re scriberent ad Pontificem: at ex opposito non modò necesse illis fuit de ea scribere, sed offerre Oratori, ubi (u) ipse in incepto persisteret, se in opus deducturos Pontificis jussionem. Denique, sit uti scribit Suavis, Moronus hanc rei medullam subtilius introspexisset, certissimum est, illum haud prætermissurum fuisse, quin rem aperiret Pontifici, ubi is aliunde non detexisset, & quin ita acerbitatem illius pervicacis contumaciæ mitigaret: & tamen in ejus literis ne nutus quidem; quin hac de causa veniam non semel petiit legationis deponendæ. Et sanè hoc intimum rei arcanum nullum erat, non solùm quod spectat ad potissimum negotium, verum etiam quod spectat ad eam mutationem, quam Suavis pro certa assumit ex parte Reginæ, quemadmodum infrà patebit.

(u) *Literæ Legator. ad Pontificem 14. Junii 1563.*

14. Neque hic sistit Suaviana erratorum colluvies in his narrationibus. Post aliquot paginas mentionem facit Pontificiæ jussionis, tamquam perlatæ ad Præsides post memoratam Oratoris postulationem; & adjicit, per responsum illi redditum à Morono, hoc est, *se numquam illi consensurum, & cupere se potiùs quàm umquam illi declarationi acquiesceret, ut ipsum Pontifex amoveret*, cùm anteà cum suis Collegis de eo minimè deliberasset, sollicitudinem illis de ipsorum auctoritate incussam fuisse, quippe quod se nimiùm ille suprà reliquos extollere videretur. In primis quænam sollicitudo ingenerari poterat in Collegis, quod Moronus absque ipsorum consilio, &, etiamsi hoc contigisset, adversus eorum consilium suo nomine, ac de seipso verba fecisset? Sed argumentis opus non est. Hujusce narrationis falsitas revincitur duabus literis, in quibus omnes Legati simul ea de re ad Pontificem scripserunt iisdem sensibus, & omnes abeundi veniam petierunt, ubi mandatum illud re ipsa exequendum esset; tametsi in utrisque literis ostensum est, hujusmodi sensum, illorum singulis communem, Morono firmiorem inhæsisse.

15. Postremò dicit, Cæsarem suasisse Lunensi, ut ab eò consilio Regem dehortaretur, eique tamquam novum consilium proposuisse, ubi dubium esset, ne libertas futurarum Synodorum læderetur, declarationem ad illius finem satis fore. At ignorat, hujusmodi consilium vetus esse, & Lunensi cum ipsius repulsa propositum ab ipsis Legatis. Origo, tempus, & locus, quæ sunt magis communes rerum omnium conditiones, omnium pariter errorum in iis describendis argumentum sunt, cùm omne falsum ex multis veris conflatur, sed tamquam aut originem trahentibus unde non traxerint, aut existentibus quo tempore non extiterunt, aut ibi bi collocatis ubi non fuerint: atque ab hoc triplici fonte, ut ita loquar, Suavis vanum suum, sd tamen nigrum atramentum haurit tribus vasculis, nunc nequitia, nunc temeritate, nunc infortunio.

CAPUT VI.

Libertas relicta Concilio à Pontifice, tum in disciplinæ, tum in doctrinæ sanctionibus. Quo pacto ipse se purget ob concessas Mantuæ Insulas Federico Gonzagæ. Quid ageret de Cardinalibus. Lainii sententiæ; & Suavis in eum calumniæ, cum aliis mendaciis, præsertim de sententiis Lotharingi.

1. Nec sine valida causa Legati ab ea proponendi facultate minimè circumscripta abhorrebant, gnari quantum habilitatis cujusvis ingenium sibi arroget in legibus statuendis, & quàm periculosum sit, urnæ committere id, quod principio allicit splendore ac voluptate novitatis, & quod si posteà experimento haud rectè succedit, non peculiare quoddam opus, sed rectum humani regiminis ordinem evertit. Et re ipsa Tridenti tunc indies crescebant tum emendationis postulata in genere, tum quæ super ea peculiariter proponebantur. Quapropter Legati facultates universales sibi sæpiùs traditas haud satis ducentes, cupiebant, ut Pontifex mentem suam in eo distinctè significaret. Hic verò per Borromæum epistolam ad eos scripsit, (a) multis aliis consonantem, quarum in ea fit mentio generalis, & quarum aliquæ aut summatim à me indicatæ sunt, aut etiam silentio præteritæ. Sed libet hic hujus epistolæ verba ipsa referre, quò melius intelligatur unusquisque, cujusmodi erat in Concilio libertas, & quam integram Pontifex illam servabat. *Hæc postrema emendationis capita à vobis missa, quibus delecti Patres plerique Principum postulata complexi sunt, tametsi, ut dicitis, nondum exactè à vobis stabilita sint, grata tamen Pontifici fuere, quod animadvertit, operam à vobis impendi, ut undique res tractandæ promoveantur. Qua de causa vos commendat Pontifex, ac vobis benè peccatur. Quod spectat ad ipsius mentem, idem dicit, cum jam sæpius in vobis reposuerit hæc emendationis argumenta, non nisi id ipsum repetere nunc etiam vult; cum in animo habeat, quidquid à vobis & à Synodo decretum confectumque fuerit, rectè per actum existimare, gnarus, semper à vobis Divinum obsequium, bonumque publicum spectatum iri. Hoc unum occurrit Pontifici quod vos moneat, num forte, ubi sermo est de non concedendis Coadjutoriis, & regressibus, opportunum esset, irrita reddere etiam ea, quæ jam concessa sunt, sed nondum in opus deducta. Qua in re Pontifex retur parum superesse difficultatis, præterquam in Coadjutoribus qui consecrati jam sunt, & Episcopi titulares, qui propterea arceri non possunt ab Episcopali gradu, sicuti arceri possunt simplices Coadjutores. Tamen hoc ipsum pariter Pontifex in vobis & in Synodi Patribus reponit, & vult, ut ipsi sibi satisfaciant; simulque vos per Deum obtestatur ut hanc Pontificis voluntatem, quâ cuncta in vobis ac Synodo reponit, nunc accipiatis, & habeatis tamquam semper perseverantem; atque per eam sinceritatem, quæ decet egregiam opinionem, à Pontifice conceptam de vestro judicio ac probitate, incumbatis quàm maxima fieri potest celeritate ad negotium prosequendum.*

(a) *16. Junii 1563.*

2. Eamdem libertatem voluit Pontifex in Synodo de sanctionibus Doctrinæ. Idcircò cum Præsides formam ad eum misissent, quæ priùs cum Lotharingo expendebatur, simulque indicassent propensos Cæsarianorum animos ad curandam concordiam, eodem quò diximus die (b) rescribi illis jussit; & collaudata pia illorum Oratorum opera, subdidit: *Pontifex dicit, sicut in reliquis omnibus libenter huc usque vestræ prudentiæ rectoque judicio se commisit, ita in hoc pariter agere velle; cum speret, repertum iri à vobis rationem & aditum ad conficienda quæ spectant ad hæc argumenta, ita ut satisfiat piis omnibus hominibus, qui Synodo interfunt, & hujus sanctæ Sedis honor ac dignitas serventur. Non tamen omittet Pontifex super hisce rebus consilium habere. Quod si opus fuerit vos commoneri de re aliqua magni momenti, expeditum tabellarium ad vos mittemus, prout oportuerit; sed non idcirco desistatis progredi & agere, atque concludere in tempore, perinde ac si nihil hinc præstolaremini. Pontifici siquidem quidquid vos statueritis, gradum accidet.*

(b) *16. Junii.*

3. Verum Legati suam ipsorum in eo securitatem voluntati Pontificis anteponebant; ideò in Decretis tam gravidis ingentium affectorum, nolebant anteà paginam signare quàm ipsorum manus dirigeretur. Post Sessionis destinationem, nova quædam forma (c) concepta fuerat; quæ neque Gallis neque Hispanis displicebat: sed quamquam comprobata à majori eorum parte, qui à Legatis ad consilia adhibebantur, non omninò probabatur quibusdam religiosioribus in studio Pontificiæ auctoritatis, quibus ea conflata videbatur verbis, quæ instar quorumdam characterem pulchra essent ad speciem, non perspicua ad intelligentiam, quippe varios in sensus flexibilia. Quare posteà, sive durante, sive finito Concilio, ab adversariis Apostolicæ Sedis facilè in pejorem partem detorqueri possent. Ex altera parte Legati animadvertebant, opus esse, ut aliquid concluderetur, & ancipites erant, an oporteret aut semel aggredi definitionem de Summi Pontificis prærogativa supra Concilium, quæ ubi ab ipso Concilio declararetur, ad omne in Ecclesia schisma perpetuò aditum obstruebat; an consultius foret discriminis aleam declinare; ne ad evitanda schismata possibilia in schisma reipsa offenderetur. Miserunt igitur ad Borromæum memoratam formam; fusius exposuerunt vitia & obices, quæ ab ipsis in quovis consilio cernebantur; & postremò Pontificem rogarunt, ut ipse confestim expromeret apertè mentem suam per expeditum tabellarium, quando tempus urgebat, nullâ re ipsorum judicio commissa in tam gravi ac periculoso negotio.

(c) *Constat ex duabus Legatorum ad Borrom. 18. Junii 1563.*

4. Pontifex re cognitâ, dum ut maximè fervèbat, tametsi tacita & arcana, rei tractatio cum Lotharingo, jussit ad Legatos rescribi: (d) Cùm ipsi noluissent uti auctoritate toties illis impertitâ, sed Pontificis judicium exquirerent, velle se ea de re consilium habere cum ampliori Purpuratorum cœtu, & etiam cum Principum Oratoribus; gratum tamen ipsi futurum, si interim alterum consilium, ipsis anteà perscriptum, exequerentur; nimirum, ut utramque controversiam prætermitterent. Unum quidem Pontifici doluit, & idem cum Legatis (e) questus est, quòd cùm ipsis minimè libuerat adhibere libertatem concessam, quin & imperatam, sed rem denuò cum ipso communicarant, ejusque sententiam præstolabantur, id evulgassent, rejecto in Pontificem non labore modò, sed accusa-

accusationum onere; præsertim dum Synodus rem in ipso liberè non reponeret, in quo eventu libentior onus suscepisset. Etenim in alterutrius necessitatem ab illis adducebatur, aut dissimulandi (quod in rebus ad Fidem spectantibus numquam feciſſet) difficultates, quæ sibi occurrissent; aut suscipiendi commune odium, quamvis indebitum, quasi concordiæ perturbatoris. Sed Legati se postmodum excusarunt: quod attinebat ad primum, in re inæstimabilis momenti ipsorum Principi, per nullam mandati solùm generalis amplitudinem se absolutum iri temeritatis apud sapientum ac suarum conscientiarum tribunal: quod ad alterum spectabat, communicationem illius negotii extendi ad tot Oratores ac Præsules, quibus oportuerat palam fieri honestissimam causam suspendendi responsi, ut ipsius vulgationem impedire nequissent.

(d) *26. Junii 1563.*

(e) *Literæ Borrom. ad Legat. 30. Junii & 6. Julii 1563.*

5. Hæc tunc de Doctrina, De emendatione, ea quæ vehementissimè à reliquis postulabatur, & ob quam Legati acerrimam suspicionem concipiebant; ad Cardinales spectabat. Hanc affirmabat (*f*) Lotharingus omnino & concorditer expeti à Cæsare, & à Regibus Galliæ, Hispaniæ & Lusitaniæ. Legati verò veriti, ne ibi ex perturbatis animorum affectionibus immoderatior ea statueretur, Pontificem hortabantur, ut ipse illam Romæ stabiliret; eique proponebant qualem universaliter probatum iri arbitrabantur. Jam verò hac de re Borromæus secretis notis (*g*) ad Moronum scripsit, In emendatione ab ipsis proposita prohibitionem contineri, (quæ pariter inerat in capitibus (*h*) postremi Comitii) fas non esse ad eum ordinem promoveri; qui viventem in eo fratrem haberet: Pontificem pedetentim in hanc jussionem procedere, quippe quæ Parmensem Episcoporum, & Cardinalem S. Floræ, Camerarium, ejus fratrem læsisset. Et sane prudentium oculis non modica in ipsis æstimationis causa obversabatur ob familiarum, personarum, munerum & affinitatum conditionem, cùm præsertim sobrini fratres essent Parmensis Ducis & Farnesii Cardinalis. Et planè paulò antè contigerat, ut Trideuti spargeretur falsus quidem rumor, sicuti fieri consuevit de rebus Romæ gestis, nimirum, ibi Cardinalium creationem adornari (*i*) &, pro eo ac mendacium audax esse solet, etiam eorum catalogus vulgatus est. Ad hanc vocem Synodus universa incredibiliter commota est, cùm ea sibi videretur parvipendi, dum Pontifex eorum numerum augebat, de quo minuendo tunc ibi consulebatur. Sed præter communem commotionem etiam peculiaris excita est: nam in commentitia nota neque Columna neque Sfortia legebantur; unde mendax aliud murmur exortum est, illos ob indignationem ad Lotharingi partes se conjecturos. Legati Pontificem generatim monuere, quantum ea Cardinalium cooptatio Tridentinos tumultus esset promotura: sed pro responso certam rei falsitatem accepere. Interim verò Simonetta, ad metum pronus, per literas peculiares significavit, quæ de duobus Præsulibus deblaterabantur; nec sibi temperare potuit, quin suspicionem suam (affectionem animi loquacem) ipsi Sfortiæ palam faceret, qui supra modum id sibi offensioni ducens, dixit, Paratum à se animum geri ad æqui bonique consulendum quidquid Pontifex decrevisset; sed absque indignatione tolerari non posse, quod in animo suo ejusmodi sensus crederentur, parabatque veniam abeundi Tridento petere, nisi hominem nonnemo retinuisset. Hoc Sfortiæ responsum, quo in literarum Vicecomitis volumine Suavis legit, noluit ille narrare dum reliqua hujusce rei gestæ recenset, revomente illius stomacho quasi superfluens, quidquid in eum boni casu introducitur.

(f) *Literæ Legatorum ad Borromæum 19. Jun. & aliæ multæ ipsorum ac Vicecomitis & Gualt. per ea tempora.*

(g) *29. Maji 1563.*

(h) *In cap. 4. Comitii ante electionem Pii IV.*

(i) *Constat ex lit. Legat. ad Borrom. 24. Maji, & Vicecom. 3. Junii 1563.*

6. Porro tametsi adeo gravia objectarentur, concludebat Borromæus in epistolas quam diximus arcanis characteribus scriptam de peculiari argumento Cardinalium, ac de prohibitione, ne duo fratres ad eum gradum eveherentur: *Tamen ubi memorata emendatio istic conficienda sit, Pontificis mens non erit, ut hac de causa opus tam egregium præpediatur: sed se vobis ac Synodo remittit, qui peragatis quidquid in hoc vobis visum fuerit.* Posteà verò scriptum est ad Legatos in hæc verba: *Cardinalium emendationi hic opera navatur. Verumtamen ubi contigerit istic agitari articulos de reformandis Diaconis, Sacerdotibus, aut Episcopis, quos opportunum erit extendi pariter ad Cardinales, licebit vobis eos diserte nominare: siquidem Pontificis mens est, ut juxta illi ac reliqui reformentur.*

7. Verum hujusmodi emendationes ab eo rejectæ sunt, qui ipsas cupere ostentabat, cum honorem sperabat in iis petendis absque detrimento impetrandi. Statim ac Legati cœperunt capita de reformandis Cardinalibus communicare cum Lotharingo, (*k*) qui ad id tam acriter illos extimularat, recusavit is judicium ferre, affirmans, nondum apud se rem statuisse; ac posteà de eo colloquens cum quibusdam Patribus, ostendit, haud opportunum à se censeri restrictionem illius Ordinis admodum severam. Mihi vero, ne hoc argumentum dividatur, libet hic inferere aliam epistolam memoriâ dignam, quam eadem de re post non multos dies scribi jussit Pontifex à Borromæo ad Legatos. (*l*) *Quoniam in negotio de reformandis Cardinalibus, Reverendissimi Domini ad hoc selecti, inter se, & etiam coram Pontifice rem agitarunt, nec tamen huc usque de aliquo convenire potuerunt, quod existimetur à Pontifice satisfactum iri Patribus Synodi, ac reliquis hanc emendationem tam acriter postulantibus; cùm videatur Pontifici res non amplius differenda, me jussit ad vos scribere, ut nihil præterea hinc expectantes, peragatis in hoc negotio unà cum Synodo quidquid vobis in rem fore videbitur, sive nominatim expressis Cardinalibus in cunctis emendationis capitibus, quæ confecta & conficienda sunt, quò intelligant se quoque comprehendi; sive seorsim emendatione confectâ, quæ solum ad ipsos spectet; sive quo pacto melius illis videbitur. Neque in hoc ulla ratio habeatur: nam quæcumque tandem emendatio conficiatur, numquam poterit videri Pontifici nimis severa, cum velit tum in hac, tum in cunctis reliquis honestis rebus, ut Synodo ac Principibus satisfiat; quod jussum ad hunc usque diem haud fuisset protractum, nisi adfuisset spes hic aliquid effectum iri quod satis foret.*

(k) *Literæ Vicecom. ad Borr. 24. Jun. 1563.*

(l) *10. Julii 1563.*

8. Aliud

8. Aliud quoque in hanc rem acciderat minimè reticendum. (*m*) Complures insimulabant Pontificem, quod ejus facta illius Concilii sanctionibus derogarent: de quo Præsides illum certiorem fecerunt, argumentis querelæ indicatis. Is porrò extemplò ad reliqua capita respondit, ostendens, falsa esse ea quæ sibi apponebantur. Unum addidit, à Legatis non connumeratum, hoc est, concessam à se fuisse Mantuanam Ecclesiam Federico Cardinali Gonzagæ, nondum ætate matura, prout illius Synodi Decreta (*n*) postulabant: sed factum purgabat, cùm Federicus ætatem eam & gradum Sacerdotalem obtineret, literis ac præclarissimis virtutibus ornatus, frater ejusdem Ducis Mantuani, atque idcircò supra reliquos in Ecclesia idoneus, assiduis deprecationibus commendatus à Cæsare, parente fratriæ ipsius Federici, nescisse Pontificem id negare. In quo tamen comperio, illum diu se difficilem præbuisse. Et quoniam Moronus significarat, (*o*) Cæsarem eâ observantiâ prosequi Synodum illam, ut quasi libenter toleraſſet repulsam suæ deprecationis, Pontifex, (*p*) cùm premeretur postulationibus Oratoris Cæsarei, illi patefecit, quò se defenderet, quæ à suo Legato acceperat. Orator ea Gonzagis significavit: hi verò propterea de Morono conquesti sunt: hic autem apud Pontificem expostulavit, quòd res à se fidenter illi patefacta, tam sublimium virorum animos in ipsum male affectos retdidisset. Id autem Pontifex ægrè tulit, acriter conquestus de Oratore, quòd sine sui Principis utilitate eam notitiam sparsisset, quæ nonnisi fomentis absinthii posset evadere: nec certè destitit, donec certiores fecit Gonzagas, Moronum simul, dum pro suo munere significabat Pontifici, Cæsaris animum sibi compertum, illi pariter per aliud peculiare scriptum suasisse, ut eam Tiaram in Federico collocaret; ac posteà certum reddidit Moronum, nihil ipsi de illorum Principum benevolentia detractum.

(m) *Literæ Legat. ad Borrom. 28. Maji 1563.*

(n) *Sess. 7. c. 1. & Sess. 12. c. 2.*

(o) *Die 7, Maji in relatione alibi commemorata.*

(p) *Constat ex epistola Borrom. ad Simonettam 8. Junii, & ad Moronum 12. Junii 1563.*

9. Sed hæc extra Concilium: ibi verò intentis Patrum animis per continuos cœtus ad reparandam disciplinam, habitoque à quibusdam sermone plurimo ad legum relaxationes prohibendas, perinde quasi ejusmodi prohibitione tum constitutæ tum digestæ leges adamantinæ essent futuræ, ablatâ Pontifici potestate eas in perpetuum variandæ; Didacus Lainius, qui postremus de more verba fecit, in hanc sententiam differuit: (*q*) Duas emendationis classes distinxit: alteram in animis, interioris virtutis operâ; & hanc dixit nunquam esse nimiam posse, sed ad eam legum humanarum vim minimè pervenire; illam implorandam esse à Divina gratia, quâ pro se quisque conferre operam in animo suo studeret. Alteram sitam esse in operibus ad disciplinam externumque regimen spectantibus, quæ ab humanis sanctionibus normam capit, & in quibusdam exterioribus rebus versatur, quæ per se ipsæ bonæ non sunt, sed conducunt ad eas, quæ suopte ingenio bonæ sunt. In hac peccari posse exoperantia æquè ac defectu: eam esse præscriptum à prudentia politica medicamentum. Jam verò medicamenti opportunitatem metiendam non esse morbi gravitate, nec bona valetudine, quam ægrotus aliis annis possedit, sed beneficio, quod reipsa possit illi conferre ejus præsens conditio & corporis habitudo, cùm debeant cunctæ leges charitatis legi concedere. Quapropter par esse, ut retineantur, aut relaxentur, aut mutentur, pro eo quod charitas suadet; sed hæc omnia per legitimam moderantium auctoritatem. Atque hac norma propositas sanctiones expendit, alias comprobando, alias reſellendo.

(q) *Literæ Legat. ad Borrom. 17. Junii 1563. & Acta Taleotti & Arcis Æliæ.*

10. Quod attinebat ad priorem de Episcoporum electione, consideravit, eam posse duobus modis fieri, vel à Clericis, vel à laicis: & eorum modorum quemlibet rursus dupliciter; alterum aut à Summo Pontifice, aut à minoribus clericis; alterum aut à Principibus, aut à populis. Omnes hujusmodi electiones vitio esse obnoxias, cùm electores, quippe homines, à peccandi & errandi periculo haud sint immunes. Tamen ipsam in se spectatam melioris esse conditionis electionem quæ sit à Clericis, tum quòd meliùs Clerici cognoscantur à Clericis quàm à laicis, tum quòd Clericus ratione status majori fertur studio in res Divinas, majoremque à Deo afflatum accipit. Inter electiones à laicis pendentes, optimam esse quæ à Principibus habetur: inter electiones ab Ecclesiasticis profectas, optimam esse, quæ fit à supremo Pontifice, & per Cardinales; ejus siquidem auctores sunt viri præstantissimi, cujusmodi par est, ut sint Cardinales ad curandam Ecclesiam instituti: sed ut ejusmodi electio optima est, cùm ordinata, perinde pessimam evadere cùm inordinata est. Proximè ad hanc accedere illam, quæ fit à suffraganeis simul cum Metropolita. Tertium præstantiæ locum tribuit electioni, cujus auctores sunt Canonici, sicut in Germania; non tamen electiones, quæ naturâ suâ meliores sunt, meliores esse in quavis conditione temporis, loci, ac personarum.

11. Progressus est, restituendas non esse suffraganeis electiones, quasi Divini juris id esset, quem admodum quorumdam ferebat opinio. Involvi in hoc errorem Fidei repugnantem: hinc enim fuisset deductum, electiones aliter habitas, non esse legitimas; adeoque Ecclesiam deerrasse, quòd eos, qui Episcopi non erant, tamquam Episcopos accepisset: illos, qui contendebant hujusmodi antiquos usus revocare, moverimali dæmonis impulsu, & idcircò non agi ab ipsis, ut veteris Ecclesiæ jejunia & afflictationes corporis reponerentur, quæ carnem edomant, sed hoc electionis genus, quod carni favet. Profectò primævos Episcopos, ab Apostolis institutos, & ab iis missos ad gentibus prædicandum, aliorum consensu haud electos fuisse. Nec valere: *Tales electiones priscis temporibus usurpatæ sunt, igitur, in usum sunt revocandæ:* potiùs contrarium confici; quandoquidem experimento deprehensa sunt eorum incommoda, & quò ea tollerentur, abolitæ. Dubitare se de Gallis id postulantibus: utpote qui à Deo fortasse puniebantur præsentibus infortuniis, ob aliquam eorum secessionem, usque ab ætate Basileensis Concilii. Episcoporum examen habendum comprobavit, ita tamen, ut per illud integer ipsorum vitæ cursus expenderetur.

12. Episcopos per merum titulum creandos non esse, nisi ex necessitate; sed erroneum esse, inficiari eos veros Episcopos esse, cùm Ecclesia ut Episcopos habeat, & adoret hostias consecratas à

Sacerdotibus, quiab illis sacros Ordines susceperunt: indigere his Episcopis amplas Diœceses, ut in Germania, quibus per unum dum taxat satisfieri nequit; & ex altera parte opportunum non est, ut ipsæ dividantur, cùm illic Ecclesiasticorum potentiâ opus sit.

Duplici modo Episcopos initiari posse, vel certæ Ecclesiæ destinatos, vel indiscriminatim omnibus, sicut Apostolos; & hac ratione, quæ nobilissima est, initiari Evangelii præcones: posse quoque aliquos initiari, etiamsi nullam in ulla Ecclesia jurisdictionem obtineat, quo pacto initiatus fuit Presbyter S. Paulinus Episcopus Nolanus, & sicuti religiosi mendicantes certis cœnobiis non sunt affixi.

13. Impugnavit mutationem de Sacerdotum ætate: post Canones postremò promulgatos hac de re nihil esse variatum, quod novam legem postularet: Ecclesiasticorum incontinentiam non ab ætatis, sed ab educationis vitio proficisci. Hujusmodi consilium esse mali dæmonis artificium, quò dum sacerdotium coarctatur ad senectutem, & Diaconatus ad scientiam concionandi, Clerus destruatur.

Tria sibi videri necessaria, nimirum, ut unusquisque secundùm Canones ingrederetur in Ecclesias; ut pariter ex præscripto Canonum eas administraret; atque ut Magistratus statueretur, qui pervigilè hujus duplicis legis tutelam gereret.

Consulendum esse, ne consanguineis Ecclesiæ traderentur: id enim in causa erat, ut ineptis traderentur, neque illis, qui eas ambiunt, ac petunt: præterea, ne resignarentur Ecclesiæ retentis fructibus, quod ipsarum erat pernicies.

14. Affirmavit, eam rationem charitatis, de qua principio dixerat, habendam esse non modò cùm leges in universum constituuntur, sed cùm exercentur moderatè in peculiaribus conditionibus. Hic verò studuit explicare utilitatem & condecentiam recentiorum relaxationum, adducto ad id confirmandum testimonio doctissimi ac severissimi Patris S. Bernardi, qui ad hanc rem propendebat. Mandata quædam esse immutabilia, adeòque nullius laxamenti capacia; alia mutabilia, & ideò quoque relaxationibus obnoxia, pro rerum conditionibus. In eo spectandum esse non usum antiquitatis, non austerum exemplum unius aut alterius è sanctis Patribus sed id quod charitas postulat in conditionibus hujus hominis & hujus temporis. Hanc doctrinam declaravit, observans, Divinam legem esse de rebus necessariis: & immutabilibus, & idcircò eam relaxari non posse; Ecclesiasticam de peculiaribus, quæ Divinæ observationem faciliorem reddunt: & quia hæ mutationem admittunt, ideò in Ecclesia quodam Capite opus esse, quod posset, prout opportunum est, eas relaxare, Hujusmodi auctoritatem à Christo fuisse traditam Summo Pontifici, nec posse à quopiam eam illi adimi; id enim institutioni Christi & bono publico adversaretur: nec validum esse objectum eâ interdum abuti Pontificem; omnis quippe Princeps ec Magistratus supremus potest in hoc vitium prolabi. Legem ipsam, quâ sanciretur, id relaxari non posse, oportere legem humanam esse, adeoque relaxationum capacem. Et quamquam Pontifex voto se obstringeret, numquam se legem relaxaturam, hujusce voti obligationem cessare, quoties opportunum esset ex charitate legem relaxari.

Ad auferendos abusus relaxationum, sanciendum esse, ne populi eas peterent nisi ex causis admodum gravibus: & ubi oporteret, in relaxatione concedenda mulcta imponeretur; eam in pauperum subsidia distribuendam. Ceterum legum relaxandarum usum inveniri usque à Pauli Apostoli ætate, qui hominem quem antea anathemate obstrinxerat, postea exolvit.

15. Hæc planè comperio ex celebri illo prolixoque sermone Lainii de summa articulorum, in compendiariis notis Paleotti, & ejus qui Synodo à Secretis erat. De reliquo certum est, hominem tam doctè locutum fuisse, ut Legati memoratum sermonem tamquam singularis præstantiæ miserint ad Borromæum. Ipsis tamen displicuit, Lainium, præter ea quæ modò recitavimus, sinceriùs quàm cautiùs dixisse (quod in memoratas notas relatum non est) emendationem Aulæ Romanæ meliùs ac citiùs perfici posse à Pontifice, in quo summa illius peritia cum auctoritate copulabatur; Synodum verò, dum ad eam peculiarem correctionem modico emolumento distrahebatur, privari uberrimo fructu, quem ab universali emendatione collegisset, ad quam dijudicandam omnes Episcopi satis peritiæ obtinebant, & quæ in ipsorum arbitratu à Pontifice omnino reponebatur; at verò emendationem Aulæ, ubi ea in Synodo fuisset decreta, si posteà Pontifici non probaretur, aut ab illo revocatum iri, aut ipsi derogatum: atque in explicanda hujus rationis efficacia successus est ad auctoritatem Pontificis supra cuncta Concilia comprobandam; nec sibi temperavit, quin illos perstringeret, qui eam negabant. Quod profectò Gallos ad furrandum plurimùm vellicavit, suspicatos, Lainium aut volentibus aut conscis Legatis in eam sententiam disseruisse: & quemadmodum (r) suspicionis ingenium est, intueri cunctis in rebus colorem, quo ejus oculi suffunduntur, addebant pro argumento, prærogativas Lainio à Legatis in Concilio tributas: cùm enim illic reliqui Regularium Ordinum summi Præsides in suo loco dicerent, & stantes, ille in medium procedere, ac sedere jubebatur: & quamvis interdum ejus oratio prolixissimè protraheretur, prolixitas in aliis reprehensa, in eo argumentum laudis evaserat, usque adeò ut nonnumquam ad eum solum audiendum generales cœtus habiti fuerint. Jam verò privilegia jam dicta, quæ ibi Lainio concedebantur, diligenter à Suavi recensentur, quò eadem sinistra interpretatio deducatur, haud animadvertente, ipsius satyras abire in præconia. Cujus vis mens non hebes satis intelliger, hos honores singulares impatibiles futuros fuisse in hujusmodi Conventu, nisi virtuti singulari tributos, quin ne huic virtuti quidem, nisi singulari modestia exornatæ. Virtuti siquidem tunc reliquis omnibus haud displicet ut plurimum tribuatur, cùm efficit modestia, ut parum sibi tribuat ejus possessor, neque se aliis anteferens ex superbia nec anhelans altiori supra reliquos gradui ex ambitione. Ceterùm aderant illic complures supremi Moderatores Regularium familiarium, quæ id temporis amplitudine incomparabili familiam à Lainio administratam superabant, adeoque de Sede Apostolica benemeriti, ut primus eorum in gradu ad purpuram evectus sit. Et inopienta plane est, existimare, à Legatis ea decora fuisse Lainio impertita, quòd ferventium propugnatorum penuriâ laborarent.

Sed quoniam tela quò sunt acutiora, eò altius feriunt, ii qui ab argumentis Lainii petiti fuerant, quò

quò validum in illum excitarent ultorem, studuerunt persuadere Lotharingo, in ipsum à Lainio suos ictus fuisse intentatos. Quod ubi resci vit Lainius, se apud Lotharingum purgavit, ostendens, sibi in animo non fuisse illum arguere, nec pariter Præsules Gallos; sed tantum quos-dam Sorbonæ Theologos, omnino Basileensi Concilio addictos. Nec motus ultrà processit.

16. Verumtamen Suavianum sinapi ex minimo semine attollitur in altissimam plantam, cui tamen deprehendere licet radicem veritatis deesse, ex eo quod ipse scribit usque ab initio hujus amplificatæ narrationis. Etenim non solum pro certo ponit, commotionem Gallorum in Lainium oriri ex improbatione, quâ ipsorum sententias in Concilio illo rejecit, non autem, ut verè orta est, ex exprobratione à Suavi ignorata, ipsorum culpæ, ac divini supplicii; sed refert, Præsules Galliæ, ac præcipuè Verdunensem Episcopum, nisi fuissent à Lotharingo cohibiti, voluisse disputatione Lainii quasi quamdam insaniam confutare. Quoniam impugnaverat sententiam, affirmantem, legis relaxandæ facultatem non nisi in declarandi atque interpretandi facultate sitam esse, deducto hinc absurdo corollario, ubi id verum esset, præstantiorum in egregio doctore, quàm in eminente Præsule illam repertum iri. Contra hujusmodi argumentum inducit Suavis eos Episcopos acriter vociferantes, In Ecclesia clavem potentiæ dissociatam à clavi scientiæ non esse traditam; Paulum, dum scribit ad Timotheum, se Apostolum esse constitutum, se pariter Doctorem Gentium declarasse; ab eo semper in Præsulibus doctrinam postulari in Ecclesia primitiva; ad Episcopos confugi ad impetrandas legum relaxationes, quia melius instructi doctrinâ eligebantur Episcopi, & ætate recenti Scholasticos, ac præsertim Canonum Consultos docere, legum relaxationes à Præsulibus concessas efficaciter valere, *Clave non errante*. Odium ac temeritas Suavis eò progrediuntur, ut quò in Jesuitam, & in propugnatorem Sedis Apostolicæ obloquatur, religiosos illos ac doctos Patres inducat impia ac stulta vociferantes. Quænam hominis Catholici mens tam monstrosam opinationem peperit. Præsulum potestatem ac doctrinam esse æquali mensurâ metiendas; Verum est, supremo Pontifici traditas esse duas illas claves, alteram scientiæ, quâ immunis redditur ab errore in Divini Verbi explicatione, alteram potestatis, quâ in ipsius manu jurisdictionis plenitudo collocatur. Verum pariter est. Paulum Apostolum fuisse Doctorem Gentium, quoniam hujusmodi fuit munus Apostolatûs, cùm Christus universè dixerit Apostolis (f). *Docete omnes Gentes:* & quia spectat ad Apostoli munus, esse Dei nuntium, voce ac scripto erroris immunem: sed quid prosunt hæc omnia ad arguendum, Ecclesiasticam jurisdictionem non aliud nisi scientiam esse, adeoque relaxandæ legis auctoritatem esse meram facultatem declarandæ atque interpretandæ legis? & ad Lainium castigandum, quòd inde arguisset, tamquam quoddam absurdum, plus auctoritatis ad relaxandas leges ineſſe in magno Præsule? Enimverò si in Ecclesia potestas à scientia sejungi nequit, aut affirmandum nobis est, Summo Pontifici etiam in exercenda jurisdictione, quin & cunctis Præsulibus, adesse semper lumen divinitus afflatum, cujus vi deerrare non possint; à quo sanè illi Episcopi, multoque magis Suavis abhorrebat: aut dicendum erit, fas esse cuique, suo Præsidi haud obtemperare, cùm illum doctrina præditum non agnoscit, & suum ipsius judicium, aut privati doctoris sententiam anteferre mandato Episcopi, Summi Pontificis, & ipsius Concilii, ubi seipsum doctiorem putaverit Episcopo, ac Summo Pontifice, & illâ Patrum parte, quæ decreto consensit. Quod si hoc in sacro regimine admitteretur, id ipsum in profano valere; & opportunè caderet ad detorquendum in hanc sententiam effatum Philosophi in Politices initio, *Sapientissimum ex naturâ imperare*, adeoque cuncti Principatus pessumirent; & ut sibi quisque majorem quàm sit in aliis sapientiam arrogat, ita posset unusquisque seipsum existimare legitimum sui Præsulis Præsulem, & sui Principis Principem. Equidem haud putaverim venenum deterius hoc argumento in hominum mentes infundi posse.

(f) *Matt. 28.*

17. Ad antiquitatis exempla veniamus, quando calumniatoris historia ab illo Episcopo ea producta comminiscitur. Ac primò quidem certumne nobis est, S. Petrum scientiâ S. Paulo præstitisse; Profectò videntur complures SS. Patres & ipse sanctus Paulus id negare; unde ex hujusmodi Theologiæ pronuntiatis Principatus sancti Petri everteretur; quod ne cogitationem quidem Catholicorum illorum Præsulum attigit. A verisimili ad manifestum progrediamur. Extincto sancto Petro, affirmare quis ausit, eos summos Pontifices, quorum ætate superfuit sanctus Joannes, à Christi pectore sapientiâ potatus, ipsi doctrinâ excelluisse? Is igitur, & non illi, extitit id temporis supremus Pontifex. Perge porrò. Cùm erat in usu, ut Episcopi nominatione populi eligerentur, num fortè certum erat, ab hoc ignaro judice semper doctissimos secretos fuisse? Sed hoc concedamus: solane in selectu de doctrina ratio habebatur, an etiam de multis reliquis præstantissimis dotibus, etiam Apostoli monitu adducto à Suavi, illius Præsulis personam induto? absque dubio ratio habebatur de integra conditionum omnium complexione. Jam verò, nonne sæpè contingebat, ut quispiam scientiâ omnium maximus, minor esset quod spectabat ad reliquas dotes, adeoque posthaberetur aliquibus in Præsulis gradu; Præterea num fortè numquam accidebat, ut antiquo Episcopo vivente surgerent ingenia illo perspicaciora ac doctiora; quæ tamen cùm adhuc sedes non vacabat, ad eam evehi non possent? Ad eventa peculiaria descendimus. Censebantne Præsules illi ætate sanct. Hieronymi, cunctos Episcopos regionum, ubi ipse degebat, esse doctiores eo, qui ab Ecclesia Doctor maximus appellatur? Origini ac Tertulliano, antequam uterque in errore prolaberetur, præcelluisse sapientiâ Episcopos illis coætanei, atque id ipsum evenisse Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Augustino, cùm adhuc meri sacerdotes essent? Et tamen nusquam legitur populos ad eos confugisse ad laxationes legum obtinendas. Atqui si Verdunensis, ejusque socii, Lainium hujus erroris caussâ censuræ arguebant, oportebat pariter Augustinum arguere qui epistolâ quinquagesima, à Gratiano in suo Decreto adducta (t) legis relaxationem appellat *vulnus in severitatis integritatem.* Eam igitur non existimavit ille meram interpretationem, quâ declararetur lex in eo certo eventu non obligare, cùm extrà dubitationem sit, ab hujusmodi interpretatione integram legis severitatem nihil vulnerari; quin potius sanam servari in eo planè statu, quo illam condidit legislator. Oportebat ut redarguerent sanctum Thomam, (u) ubi legum relaxationes distinguit, & alias dicit esse per mo-

modum ſolutionis legis, alias per modum declarationis; adeoque tametſi involvat ille in relaxationum genere declarationem habitam à Judice, quòd peculiaris hujusmodi eventus in lege univerſali non comprehendatur; agnoſcit tamen relaxationem alterius naturæ, quâ legis antecedens vinculum ſolvatur: & ſecundùm hanc doctrinam idem alio loco (*x*) tradidit, quòd *diſpenſatio humana non aufert ligamen juris naturalis, ſed ſolum ligamen juris poſitivi.* Etenim de *poſitivo*, cujusmodi eſt jus humanum univerſum, homo poteſtatem obtinet auferendi illius vinculi, quod ipſe nexuit; ſed de naturali, quod ab eo non pendet, ſolam habet auctoritatem judicis, non arbitrium Principis; ac propterea nonniſi auctoritas ipſi conceditur, quæcumque ea ſit, legis relaxandæ, quæ nos ſolvit non ab obligatione vera, ſed ab ipſius dubio ac ſuſpicione. Me non latet, eumdem ſanctum Doctorem dixiſſe, (*y*) Ab eo qui probè legem relaxat, ſpectandam eſſe communem utilitatem, nec legem relaxandam, niſi reipſa hæc utilitas adſit; adeoque ſi hæc animi intentio illi deſit, *ſervum fidelem non eſſe*; ſi deſit utilitas communis, *ſervum prudentem non eſſe*. Sed hæ conditiones exiguntur à S. Thoma, quò legis relaxatio licita ſit ac laudabilis, non quò ſit rata, ut ex ipſius ratiocinatione liquet. Profectò non quia ſervus ab hero impoſitus ad familiam adminiſtrandam, in quibusdam concedendis veniis fidelis non ſit, aliud animo ſpectans præter bonum familiæ; non quia prudens non ſit, cum veniæ ab ipſo datæ in rem familiæ non conducant, conficitur hinc, hujusmodi veniis à ſervo præpoſito datis deeſſe vim & efficaciam, ſi verſentur in rebus non ab hero vetitis, ſed ab ipſo ſervo, aut à ſubjectis illi miniſtris. Quamobrem peccat quidem ſervus in veniis concedendis, non item inferiores famuli dum iis utuntur. Qui verò ſtuderet hanc S. Thomæ doctrinam in aliam ſententiam detorquere, neceſſe foret, ut eam ſimiliter extenderet ad laxamenta legum, à laicis Principibus exercita; cùm ipſi quoque à Deo & à Republica obſtringantur ad publicum bonum pro ſui regiminis ratione ſervandum: ita ut quoties Princeps privilegium quodpiam impertitur, poſſet ejus vis & efficacitas in dubium revocari, objectando id non eſſe Reipublicæ conducibile, & Principem fuiſſe perperàm interpretatum legem univerſalem, quæ complectebatur, & opportunum erat, ut complecteretur peculiarem illum eventum, quem illa immunem à lege conceſſo privilegio declaraverat; adeoque poſt ejus obitum eſſet tum in cujusvis privati poteſtate, illi conceſſioni contradicere, tum cujusvis Judicis, illam tamquam effectus vacuam damnare.

(t) *Can. Ipſa* §. *Si inquirat 23. quæſtione 4.*
(u) *In 4. diſtinct. 38. q. 1. art. 4.*
(x) *Quodlib. 9. art. 15.*
(y) *Prima 2. q. 97. art. 4.*

18. Quod ſi Scholaſtici & Canonum periti dicunt (quod eſt in objectis à Suavi) ratas eſſe Præſulum relaxationes, dummodò concedantur *clave non errante*, id nihil confert Suavianæ mentis propoſito, ſed me certè cogit, ut tempus & atramentum inſumam ad ambigua hominis ſophismata diluenda; ut uſu venit in arcibus quibusdam invalidis, quibus robur non ineſt ut ſe defendant, ſed ſolùm ut aliquantulùm hoſtem morentur. Moram patiamur, haud feſtinemus. Allata doctrina vim habet primò in iis relaxationibus, quæ conceduntur in vinculis juris Divini, ut in votis, vel etiam in ipſis divinis mandatis, in quibus, ſicut anteà notavimus, locum non habet relaxatio per modum ſolutionis, ſed ſolùm per modum declarationis: dein aliquo pacto aptatur ea doctrina iis relaxationibus, quas Præſul inferior adhibet conſtitutionibus ſuperioris. Etenim tametſi variis in rebus, quas doctè Cajetanus (z) enumerat, fas ſit inferiori relaxare ſanctiones ſuperioris; tamen quò rata ſit hujusmodi relaxatio, opus eſt ut conſtet aut de majori, aut de æquali bono communi, quàm ſi ea minimè concederetur. Denique complurium ſententia eſt, relaxationem, quâ legislator etiam legem ſuam ſolvit ſine ulla prorſus cauſa, non modò illicitam eſſe, ſed planè inefficacem: quamquam major & potior Doctorum pars oppoſitum (*a*) opinetur. Itaque ſecundùm has omnes ſententias intelligi poteſt rectè adhibita ea reſtrictio, quod legum relaxationes, adhibitæ à Præſulibus Eccleſiaſticis, tunc tantummodò vim obtineant, cùm dantur *clave non errante*. Quod proportione verum eſt etiam in poteſtate laicorum. Sed certum eſt in ſchola tum Theologorum, tum Pontificum Jus callentium, non quamcumque cauſam, quæ ſatis ſit ut Præſul aut Princeps legitimè legem relaxet, ſatis eſſe ut legis vinculum ante relaxationem diſſolvat; adeoque certum eſt, laxamenta legum, quas condiderint aut is qui eas relaxat, aut alii ejus deceſſores, aut ipſi minores, non eſſe mera interpretamenta, Nec poterit Suavis in animum cujusvis cordati hominis inducere eos Epiſcopos ac viros doctos qui erant Galliæ decus, fuiſſe in Lainium vociferatos, quod tam communem perſpicuamque doctrinam propugnavit.

(z) *In allatum art. 4. q. 97. in pr. ſecund.*
(a) *Vide Suarium de legibus c. 18. & 19. lib. 6.*

19. Addit: *Complures locuti ſunt, aliam alii ex aſſertionibus Jeſuitæ cenſuræ proſtringentes.* Sed quando nec ullam ipſe narrationis ſuæ probationem affert, nec ſignat effata, in quæ tot illæ cenſuræ cadebant, accuſatio nec defenſionem poſtulat nec admittit. Unicum Lainii dictum hic ille refert, quod tamquam ſacrilegium ibi deteſtati ſunt: nimirum, Summi Pontificis auctoritatem Chriſti auctoritati, pærem eſſe. De quo mihi lubet ne verbum quidem facere: relinquo cujuslibet hominis menti, in qua uſus rationis inſit, ut ipſa per ſe dijudicet, an abſurdum tam palmare veriſimile ſit in Didaco Lainio, viro eminentis ſcientiæ, qualem interdum imprudenter vel Suavis fatetur; quando quidem nemo repertus eſt inter Theologos adeò ſeu rudis ſeu temerarius, qui tribueret Pontifici poteſtatem inſtituendi Sacramenta, remittendi peccata extra ſacram confeſſionem, aliosque actus edere ſupremæ poteſtatis, ſicut Chriſtus effecit; atque ſi Chriſto fas eſt cunctas leges Divinas poſitivas relaxare, non aliâ niſi voluntatis ſuæ cauſâ, idem quoque fas eſſe Romano Pontifici.

20. Sed non unius Lainii opiniones mendosè recenſet Suavis: nihilo meliùs habet ſententias Lotharingi. Cùm enim in volumine literarum Vicecomitis (*b*) animadvertiſſet qui Lotharingus ſentiret de auctoritate Epiſcoporum Concilii, & Romani Pontificis, ſolùm ea profert, quæ Poetificiæ refragantur; & obtegit, quin depravat, & contrariè larvat ea longè præſtantiora, quæ illi favent. Itaque veridicè narrans, opinari Lotharingum, non modò jurisdictionem, ſed vocationem Epiſcoporum, & certi loci deſtinationem; eſſe à Deo, adjicit vocem, *proximè*, quam ille non dixit; dein ſequitur: *Volebant Galli auctoritatem Pontificis ita declarare, ut ei neque transgredi neque relaxare liceret Oecumenica Synodi Decreta*, Certum eſt, in hiſce Gallorum

rum verbis quemlibet putaturum contineri Lotharingum, utpote inter eos maximè conſpicuum, & à narratore non exceptum. Et tamen Suavis legit in ſcripto Vicecomitis nuper adducto, contraria quæque à Lotharingo fuiſſe pronuntiata ipſi Vicecomiti, & etiam Legatis, oblatamque confirmationem pronuntiari, ſcripto exhibendam, atque eumdem dixiſſe, opinionem ſuam eſſe hujusmodi: (*c*) In Concilio per ſummum Pontificem legitimè convocato, & per ejus Legatorum directionem celebrato, ineſſe immunem à falſitate divinam cuſtodiam in Fidei dogmatibus; adeò ut ejus ſanctiones etiam ante Pontificiam firmitatem coortæ ſint, cunctosque Chriſtianos obſtringant, adeoque ipſum etiam Pontificem ad fidem illis habendam. Poſſe dumtaxat illum, quippe ſupremum Eccleſiæ Judicem, declarare, Concilium modo non rato proceſſiſſe, eâque ratione prædictas definitiones irritas reddere: non ita contingere in morum Decretis, in quibus Deus eam cuſtodiam Synodo non ſpopondit, quâ non poſſit errare in edendis legibus parum opportunis; adeoque illis vim non ineſſe antequam à Pontifice Romano confirmentur, cui licet poſteà eas relaxare ad Eccleſiæ utilitatem. Hanc ſuam eſſe ſententiam affirmavit Lotharingus.

(b) *Cuncta extant in ſcripto Vicecomitis ad Borrom. 24. Jun. 1563.*
(c) *De hac re Vide Suar. de Fide diſp. 5. ſect. 1. in fine.*

21. Jam verò quânam hiſtorici ſinceritate Suavis transformat diſſertationem tam propitiam auctoritati Romanæ Sedis, dum recitat ſententiam illius viri, ductoris Gallorum, qui prærogativæ Romani Pontificis ſupra Concilium unici adverſabantur? Quâ fronte ſilentio præterit, illum nihil refragari iis omnibus, quæ in Synodo Florentino definitâ leguntur, ſed ſolùm non Oecumenicam eam fateri, propterea quòd cunctæ nationes illi non aderant? Cur nullam facit mentionem ampliſſimarum laudum, quibus ille commendavit diploma promulgatum à Pontifice ad Comitia dirigenda? Campus adeò floridus nullus eſt, qui ſi de induſtria ejus ſpinæ ſtirpesque ſolùm depingantur, ſaltum referre non poſſit, & tamen anguium ingenium eſt, ſe inter flores, non flores ipſos abſcondere.

CAPUT VII.

Acta à Birago cum Cæſare de translatione Concilii in Germaniam; & repugnantia offenſa. Reſponſa id temporis à Synodo ad Biragum miſſa. Cæſar Oeniponte profectus. Detrimenta in Gallia libertati Eccleſiaſtica illata, & idcircò Pontificis expoſtulatio. Adventus Epiſcoporum ac Theologorum Belgarum. Lovanienſium Anglorumque poſtulata pro declaratione adverſus Eliſabetham Reginam; ſed Cæſaris id diſſuadentis rationes. Patrum ſtudia apud Pontificem pro Archiepiſcopo Toletano, in cuſtodiam conjecto à ſacra Inquiſitione Hiſpanienſi; & reſponſum illis redditum. Deprecatio Reipublicæ Venetæ, ut Grimani Patriarcha cauſa in Concilio cognoſcatur. Conſenſus in eo Pontificis. Adventus illuc Patriarchæ, & difficultas in reipſa, ſed ſuperata.

1. Quò de Gallis ſermonem proſequamur; tametſi jam præſtò eſſet reſponſum Birago reddendum, (*a*) tamen cùm ipſi videretur ſubſiſtere ampliùs non licere, poſitâ imminenti Cæſaris profectione, quæ poſteà vigeſimo quinto Junii ſubſecuta eſt, Oenipontem rurſus decimo tertio ejusdem menſis equitavit. Sed non propterea Caroli Regis Oratores reſponſione remiſſiùs petierunt. (*b*) adjectis etiam gravibus querimoniis, quòd Rex per eam cunctationem diſpiceretur. Quapropter eâ propoſitâ in cœtu ſecundùm ſententiam quam deſcripſimus, quietâ comprobatione excepta eſt: ſed cùm egreſſi fuiſſent Galli Oratores; quo tempore in confeſſu de ea deliberabatur, (prout mos erat, quoties de rebus ad eos pertinentibus habebatur conſilium) Patres ad illos revocandos miſſi, ipſos domum ſuam abiiſſe compererunt; (*c*) fortaſſe quòd ii paratæ reſponſionis formam præſentientes, eam nollent excipere. Mihi tamen animadvertere videor, illam ad Biragum miſſam fuiſſe.

(a) *Literæ Vicecom. ad Borr. 14. Junii 1563.*
(b) *Literæ Legat. & Vicecomitis ad Borrom. 21. Junii 1563.*
(c) *Literæ Jadrenſis Archiepiſcopi 21. Junii.*

2. Is purgatâ priùs apud Cæſarem, neceſſitatis nomine, pacificatione cum Hugonottis, à Regina firmatâ, haud præterit tradita ſibi mandata de translatione Concilii in Germaniam apud Cæſarem promovenda, quamquam repugnaturos Patres ac Pontificem prænoſceret, & jam Philippi Regis repulſam reſciret. Unde liquet, quàm falſum ſit id quod ex Suavi retulimus, reginam parato jam animo id temporis fuiſſe ad ſatisfaciendum Pontifici in rebus Concilii, idque Tridenti Legatis innotuiſſe. Reſponſum Cæſaris, (*d*) ſicuti redux Oeniponte retulit Lunenſis, & ſicuti Ferdinandus ipſe Nuntio narravit, fuit hujusmodi: De pace ex ipſis conditionibus admodum credibilem reddi neceſſitatem, quam Regina ſignificarat, cum veriſimile non eſſet, eam alioquin ad ejusmodi pactiones ſe inclinaturam fuiſſe. Translationi propoſitæ oportere ſibi diſſentiri, quandoquidem alibi ea opportunitas haud præſtò eſſet, quæ illic aderat tutandi Concilii, cum ipſe poſſet triduo duodecim militum millia cogere, eaque cuivis aggreſſioni Lutheranorum opponere. Præterea, compertum ſibi eſſe, Lutheranos numquam ad Synodum conventuros, tametſi in media Germania celebraretur, niſi per indecoras conditiones, & numquam ſine plurimo pietatis detrimento concedendas. Poſtremò, ſi tunc ejus ſtatio mutaretur cùm rectè progredi incipiebat, idem futurum fuiſſe, ac fructum præcidere, quem ſibi probi omnes pollicebantur. Inſuper ſcripſit Biragus ad Ferrerium, & hic Gualterio narravit, ipſi dixiſſe Cæſarem, ut ſibi emendationis cura relinqueretur, quam ipſe intendebat ut in *omnibus & per omnia fieret*: ex quibus duobus poſtremis pronuntiatis palàm fit, præter ſollicitudinem, quæ ſemper perſeveravit in Ferdinando de proſpero Synodi progreſſu, quantum à veritate abhorreat quod affirmat Suavis, Cæſarem tunc ad Lotharingum ſcripſiſſe, *fuiſſe manibus contrectatum, fieri non poſſe, ut quidquam boni in Concilio conficeretur*: niſi fortè *boni* nomine intellexiſſet conceſſionem Calicis, aliasque ſimiles legum relaxationes, quas ipſe profuturas credebat ad reconciliandos multos hæreticos, retinendosque multos in Germania titubantes, & quæ jam ſperari non poterant ex conceſſione Concilii, quemadmodum alibi exponemus.

(d) *Extat in epiſt. Gualt. ad Borom. 18. Jun. & Delfini Nuntii, ſcripta ex narrat. ipſius Cæſaris ad Borrom. & ab hoc Morono communicata 30. Junii 1563.*

3. Interim certior factus Pontifex à Legatis de difficultatibus, in quas offendebat reſponſio, rebus

à Birago significatis reddenda, (e) ad eos rescripserat, non solùm ne formis uterentur tacitam illius pacis excusationem præ se gerentibus, sed ut apertè eam improbarent, quemadmodum ipse facturus erat in responso ad Allegrium. Sed hæc epistola non ante rem confectam pervenit: deinde verò cùm responsionem, perinde ac fuerat reddita, Pius legisset, eam laudavit; (f) nec parum fuit, quin in ea plusculum quasi piperis optaverit, utpote tunc in Gallos iratus: (g) hi siquidem Religionis detrimento ex licentia addiderant Ecclesiæ damnum ex ipsa re. Flagitatus anteà ab illis fuerat Pontifex veniam abalienandi centum aureorum millia ex Ecclesiasticis proventibus in Regni subsidium; quod præter pravum effectum, ac deterius exemplum, quodam quasi toxico infecisset animos universi Gallicani Cleri, non minùs in eum qui concesserat, quàm qui impetrarat. Quamobrem consuetæ cunctationes Romæ innectebantur, ne aut concessio malum, aut repulsa offensionem inferret. Sed Regni administratores, tametsi à belli sumptibus liberi, ex quo videbatur sublata necessitas & color memoratæ jam alienationis, ne siverant quidem ut Ecclesia eo emolumento frueretur inter tot irreligiosæ ipsorum pacis incommoda: quin evulgatum fuerat edictum, sive, ut loquuntur, Arrestum, in quo Rex per auctoritatem suam executionem imperabat; & ex altera parte Eques Sovreus non desistebat petere à Pontifice celerem certamque responsionem ad ea quæ petebantur. Quare Pius altè in sinu læsus bilem evomuit, scribens ad Legatos: Hujusmodi remunerationem à se acceptam fuisse ex dispendiis ac laboribus, quæ tolerarat in ope per seipsum ac per alios Principes ferenda Regi Galliæ ad bellum præteritum. Quapropter mandavit, ut totum negotium palàm fieret, ac legeretur edictum in generali conventu, tum ut Patres consulerentur quid ab ipso petitioni respondendum esset, cùm satis intelligeret, nihil ibi proponi posse, ut pernicioſius Episcopis, ita odioſius in Regem; tum ad efficaciùs excitandam in Episcopis notitiam, quanti referret ad universum ordinem Ecclesiasticum Pontificiam auctoritatem sustinere. Verùm cùm hæc mandata eo tempore pervenissent, quo à Gallis atroces turbæ sunt excitæ sicuti videbimus, visum non fuit febri adeò ardenti cibum adeò calidum esse præbendum, qui statim in bilem converteretur.

(e) *Literæ Borrom. ad Legat. 17. Junii 1563.*

(f) *Literæ Borrom. ad Legat. 30. Junii 1563.*

(g) *Ejusdem ad eosdem 29. Junii 1563.*

4. Nec Gallicana solum Regina silentio prætermissa est, sed etiam Anglicana, in quam Theologi Lovanienses, & Episcopi Britanniæ aliquam in Synodo declarationem postulabant. (h) Et planè per eos dies Tridentum accessere tres Præsules Belgæ, (i) unà cum totidem Theologis Lovaniensibus, Philippi Regis jussu missis. Præsules erant, Franciscus Richardotus, Antonius Havesius Dominicanus, & Martinus Rithovius, Episcopi, unus Atrebatensis, alter Namurcensis, postremus Iprensis. Theologi verò tres viri celeberrimi, Michael Bajus, Joannes Hesselius, de quibus alibi scriptum est, & Cornelius Jansenius senior, qui posteà Gandavensem lituum tenuit, & variis operibus, sed præ ceteris Commentariis Evangelicis illustris fuit. Jam tum cùm Commendonus in Belgio morabatur, sicut narravimus, gravissimis utrimque rationibus dubitatum fuerat, an expediret ad Concilium mittere Bajum & Hesselium, ejus assecla in periculosis opinamentis. Sed tandem existimavit Granvellanus, tum propter eorum absentiam ab ea regione, ubi discordia fervescebat, tum propter communicationem cum viris doctis & auctoritate præditis Concilii, quibuscum non intercedebat æmulatio, fore ut possent & animi deferveſcere, & pari ad communes sententias se pertrahi: scripsit tamen illi ad Pontificem, (k) cùm aliquid ipsis adhortationis insinuatum esset, ut peculiaris doctrinæ suæ rationem redderent Concilii sapientibus, ipsos respondisse, id opus non esse, cùm paratum animum gererent ad acquiescendum cuivis Pontificis declarationi. Addebat Granvellanus, eos non modicam animi demissionem præ se ferre; tamen oportere, ut magna cum ipsis charitas & comitas adhiberetur, quandoquidem suæ quisque dignitatis sollicitus est, cùmque plurimam pietatis & scientiæ existimationem illi obtinerent, grave detrimentum illatum iri, si exacerbarentur, adeò ut eorum ulcus evaderet quasi gangræna, quæ non solùm ipsa foret incurabilis, sed in earum Provinciarum corpus diffunderetur. Neque scribere omisit Pontifex, nec Legati ad id animum adjicere (l) Verùm sive quòd in pravorum seminum parvitate humanæ mentis acies magnitudinem futurorum germinum non discernit, adeoque conatum omnem ad ea suffocanda non admovet, sive ob alias rationes à nobis indicatas, cùm exposuimus conjunctim (m) primordia, processus, & exitum novarum hujusmodi opinionum; tametsi morbus in Hesselio extingueretur unà cùm vita, (n) quâ Tridenti functus est, in Bajo perstitit ita sopitus, donec alia ætas ejus damna perpessa est, & alia manus curationis laudem reportavit.

(h) *Acta Paleotti, literæ Legat. ad Borr. 21. Junii, & ejus responsio ad Legat. 30. Junii 1563.*

(i) *Diarium 21. & 22. Junii & scriptum Vicecomitis ad Borromæum 24. Junii 1563. & Acta Concilii impressa Antverpiæ 1564.*

(k) *Literæ Granvellani Card. ad Borrom. 4. Julii. 1563.*

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 29. Julii 1563.*

(m) *Lib. 15. c. 7.*

(n) *Vide inscriptionem ejus sepulchri apud Franciscum Suertium inter Tridentinas.*

5. Jam verò Belgarum, quos diximus, adventus succenderat Tridenti consilia vibrandi Decreta in impiam propinquæ Angliæ Reginam; & Pontifici consilium probabatur, cùm ipsi aptus ad id locus videretur, in quo agebatur de legitimis Episcopis, quippe quòd illic licebat pronuntiare, hujusmodi non esse Episcopos à Regina assumptos, simulque eam esse schismaticam & hæreticam. Quam sententiam, ab Oecumenica Synodo latam, sperabat ille inflammaturam fuisse Catholicos Principes, ad opem armis ferendam vexatis illis & oppressis fidelibus: sed posteà Cæsariani Oratores considerandum Legatis (o) objecerunt ea, quæ iisdem legatis ac Pontifici scripserat Delfinus Nuntius: Si Elisabechæ hujusmodi vulnus inflgeretur, eam efferatam exercituram fuisse lanienam in paucos illos Episcopos, qui in Anglia remanebant. Prætereà Principes hæreticos Germaniæ, parem damnationem simili de causa sibi præsagientes, concordaturos ad præoccupandam offensam: ad quod audendum ubi voluntate convenirent, pollerent viribus ad perpetrandum.

(o) *Literæ Legat. ad Borrom. 8. Jun. 1563.*

6. Legati, qui rem cum Lotharingo cunctisque Oratoribus Ecclesiasticis communicarant, & unanimi consensu statuerant eam Cæsari ac Pontifici significare, responderunt iis quæ Cæsariani proposuerant, ad utrumque Principem denuo se scripturos, ut pro alterius directione, & alterius mandato se gererent. Mox Româ rescriptum fuit, ne putrefactum membrum incideretur, quando incisio non ad salutem, sed potius ad sani detrimentum valeret. Et Pius quidem, quò ex hoc inito à se consilio lucraretur (pro eo ac studebat attentæ prudentiæ viri) quidquid boni maximè posset, Legatos jussit (p) significare Cæsari, præpotuisse in animo Pontificis prudentiam auctoritatemque consilii quod Cæsar dederat, consiliis innumerorum oppositum suadentium; atque universè ut hæc verba illi scriberentur præcepit, quæ digna relatu mihi visa sunt ad utriusque Principis gloriam: *Hac in re, cunctisque aliis, quæ facere possunt ad salutem Germaniæ aliarumque regionum, quibus periculum perturbationis imminet ob causam Religionis, gratum accidet Pontifici, ut administrentur ex sententia & consilio Cæsaris, cujus judicio ac probitati æquum est ut Pontifex fidat, cùm ipsum prudentissimum, plenumque Christiano studio agnoscat* Posteà verò literæ Granvellani supervenere, (q) qui Legatos hortabatur, ne quid in Elisabetham moveretur, tum ex sua tum ex Philippi Regis sententia.

(p) *Lit. Borrom. ad Legat. 6. & 10 Jul. 1563.*

(q) *Lit. Legat. ad Borrom. 12. Julii 1563.*

7. Non deerat in Concilio postulatum aliquod etiam in Philippum Regem. Detinebatur in custodia multos jam annos à Tribunali S. Inquisitionis Hispanicæ Barrholomæus Caranza, ex Dominicana familia Toletanus Archiepiscopus, Primas in illis regnis, & unus è summis Christianæ Reipublicæ Præsulibus, de quo alibi sermonem habuimus, agentes de hæresibus enatis & extinctis in Hispania. Porrò Patres Concilii, existimantes, in illius magni Præsulis captivitate, sub alio quàm sub Pontificio Tribunali, universum ipsorum ordinem vilescere, sæpiùs conquesti sunt apud Præsides; quos ab hujusmodi expostulatione pressos, comperio usque ab ineunte Aprili ea de re jam tertiò scripsisse (r) Romam, affirmantes ardentem communemque petitionem esse, ut Pontifex causam illam ad se advocaret, juberetque Acta in Hispania confecta Romam mitti. Nec illi præterierat in responsis se purgare seu negligentis seu indulgentis notâ, quippe quòd nullus umquam suus minister in Hispaniam iviſſet, cui per iterata mandata negotium illud non commendasset. Misitque inter cetera ad Legatos epistolam de hoc argumento, Philippi Regis exaratam manu, (s) in qua querebatur acriter cum Pontifice, (t) quod ipse nescio quod diploma Odescalco Nuntio in ea causa dedisset, ipso Rege non prius audito; petebatque à Pontifice, ut boni consuleret susceptum à Rege consilium, ne ea jussio vulgaretur, utque in posterum S. Inquisitionis processum non turbaret in ea causa, in qua Regi adeò cordi erat, ut quod æquum esset perageretur: quare quàm citissimè Acta confectum iri, de quibus posteà Pontifex edocendus esset. Hinc verò intelligebat Pius, haud sibi per id tempus licere validiùs manum impellere, quin abrumperet vinculum illud conjunctionis cum Rege Catholico, adeò sibi necessarium ad bonum universale. Sed Episcopis haud cessantibus Legatos denuò extimulare, eoque pacto in suam rem Pontificalem auctoritatem attollere, ac monentibus, non solùm in Ecclesiæ Christiana, sed etiam in Judaica consueviſſe maximi momenti causas à summo Sacerdote recognosci, Legati petitionem renovarunt. Quapropter Pontifex eos de re distinctiùs edocuit, (u) compertum à se fuisse, causam illam à suo decessore commissam Hispanicæ Inquisitioni usque ad extremum actum, salvâ sententiâ: idcircò se noluisse animum minùs fidentem illi Tribunali præ se ferre, concessione revocatâ; sed Acta sollicitasse, quorum partem, ad id usque temporis confectam, Romam postremò attulerat Gusmanus: secundùm eam partem à se lustratam, affirmari à se posse, eam conjunctionem in carcerem haud injustam fuisse; ubi Acta perficerentur, ad quod noluisse se prorogationem ultra integrum proximum Aprilem concedere, se minimè destiturum, quin æquum absolutumque judicium exerceret. Hæc Pontifex, edito documento, sæpiùs in Principibus prudentiæ ac studio esse tribuendum, id quod multitudo immoderata & lignara socordiæ atque imbecillitati adscribit. Quinam fuerit exitus illius causæ, multò anteà per incidentem occasionem indicavimus.

8. Similis causa alterius insignis Præsulis in Synodum inducta est. Fuit hic Joannes Grimanus Aquileiensis Patriarcha, de quo plura diximus narrantes & electionem ad Purpuram Navageri & Amulii, & posteà petitionem ab ipso & à Senatu frustrà habitam, ut ejus causa in Concilio cognosceretur. Hujusce causæ memorabilis, ob conditiones rei, patronorum, judicum, & rerum incidentium, licuit mihi uberem notitiam comparare ope voluminis literarum, mihi concessi humanitate Francisci Cardinalis de Albizis, qui non dedignatus sedulò perlegere, comiterque comprobare meas hasce paginas, doctrinâ suâ ac prudentiâ haud parum mihi lucis affudit, quò eas stabiliùs concinnarem. In memorato volumine continentur varia Acta, in Patriarcham extructa variis tempestatibus, sententiæ, quæ scripto traditæ sunt Romæ ac Tridenti; plures literæ illuc & Venetias super ea causa, aliæque à Senatu ad ejus tutelam scriptæ. Ego verò quantum Operis mei proposito par est apponam.

9. Itaque Amulio & Navagero purpurâ cohonestatis, (x) Respublica grates egerat Pontifici ob collatam Navagero purpuram, simulque ob purpuram (ut pro certo ponebat) Patriarchæ; tametsi Pontifex verè nihil ampliùs egerat, ac significarat nisi consensum super ea sibi promissum à Cardinalibus, statim ac Patriarchæ se purgasset. Et de novo Amulii honoris gradu dicebat Senatus epistola, per urbanam quamdam querimoniam, voluntati Pontificis, quippe obsequentes filios, se remittere; sed ipsius Oratoris partes fuisse, in ea re sui muneris officium perpendere. Posteà eadem Respublica non intermiserat (y) assiduis ac præfervidis petitionibus instare, ut reipsâ ad creationem procederetur, seu potiùs, ut ajebat, ad declarationem Patriarchæ. Sed cùm ad id opus esset anteà causæ decisio, & Grimanus negaret se Judicibus Romanæ Inquisitioni præpositis confidere, illinc secesserat, postulans, Senatu sibi favente, ut causa Concilio committeretur, ad quod viam adornabat. Pontifex ex altera parte dissenserat per suas literas ad Præsides datas,

(x) Quando Concilium se abstinuerat ob hujusmodi judicis, quò rationem haberet Tribunalium S. Inquisitionis Hispanicæ ac Lusitanicæ, videri sibi multò majorem sanctæ Inquisitionis Romanæ rationem habendam: & ad hoc ipsum sæpè injunxerat, (a) Capilupo, Venetiis Nuntio, ut studeret à Patriarchæ patrocinio Rempublicam amovere, & illum cogere etiam per vocationem in jus, ut Romæ se sisteret. Nuntius non mediocrem in Senatu duritiem offendit, propter diffidentiam Judicum Romanorum in Patriarchæ: idcircò Pontifex, ne Reipublicæ ægrimoniam in jus inferre, jussa suspendit de-

voca-

vocatione in jus, ubi tamen Grimanus haud videretur præstò esse ad Concilium adeundum. Posteà verò continuatis ardentibus Reipublicæ studiis cessit Pontifex, assensusque est Oratori, ut Grimani causa Concilio remitteretur. Quare Patriarchæ, acceptâ hac fide, Tridentum perrexit: (b) ibi cum honorifico viginti Præsulum comitatu Præsides invisit, quibuscum ne verbum quidem fecit de sua causa, quod rei conditioni neque consentaneum neque conducibile videbatur: sed illicò in ipsius rem Oratores Veneti locuti sunt: Rempublicam semper optasse eam causam decidi, quo ipsa ejusmodi notâ liberaretur, quasi hominem hæresi contaminatum ad Purpuram promoveret. Eapropter sæpè à Pontifice eam petiisse, ut pro jure reus aut absolveretur aut damnaretur. Post diuturnam moram consensisse Pontificem, ut Synodus in eo judicium exerceret, hac sua voluntate Oratori Veneto Romæ patefactâ, eidemque significasse, hoc ipsum à se declaratum coràm fuisse duobus Legatis proficiscentibus, & scripturas etiam Morono traditas. Eos igitur, utpote Concilii Præsides, à se rogari, ut rem celeriter absolverent. Sperari, apud ipsos pondus aliquod habituras deprecationes Reipublicæ tam addictæ, tamque obsequentis Apostolicæ Sedi, ac præcipuè Pio IV. quas pro filio suo adeò nobili ac Præsule adhibebat; præsertim cùm jus, & illud quidem severum peteretur. Causam hujusmodi maximè propriam esse Concilio, & alia Concilia (uti narratur) fuisse merè convocata ad causas minores discutiendas. Solùm ipsos flagitari præter jus conditionem quamdam, quæ non juris relaxatio, sed potiùs expletio est, nimirum, celeritatem. Hanc & nimis necessariam esse bono Reipublicæ nomini, quod in hæreticorum fautoribus semper offuscatum manet; & nimis interesse Reipublicæ, ut ipsius nomen intaminatum niteat, præsertim ob recentes corruptiones, quæ Venetiis detegebantur. Ipsam quoque causam ex se talem esse, ut oporteret ad apertam lucem expeditè deduci: etenim populi, illius Patriarchæ jurisdictioni subjecti, quæ per centena passuum millia extendebatur, & in Germaniam usque penetrabat, decem jam annos caligine circumfusi vixerant; præcipuè verò ex Foro Julii missi fuerant Venetias honesti viri, quò certò scirent, hæreticumne an Catholicum Patriarcham haberent, & an excipiendæ ab ipsis essent, atque auscultandæ, an fugiendæ atque abominandæ ipsius adhortationes ac documenta.

(r) *Lit. Legat. ad Borrom. 1. April. 1563.*
(s) *Lit. Borr. ad Legat. 14. & 28. Nov. 1563.*
(t) *Madrito 18. Octobris 1563.*
(u) *Literæ Borr. ad legat. 19. Junii 1563.*
(x) *Literæ Reip. ad Pontif. 3. Mart. 1561.*
(y) *Literæ Reip. ad suum Secretarium Romæ 4. 6. & 21. Mart. & 19. Apr. & Sorantium Oratorem 10. Maji, & aliæ eodem die ad Pontif. & ad Sorantium 12. Jul. 1561.*
(z) 10. *Junii 1562.*
(a) *Literæ Borr. ad Capilupum Nuntium 21. Mart. 4. 11. & 18. April. 2. & 30. Maji, 15. & 20. Jun. 4. 11. & 18. Julii, 1562. 13. 20. 22. & 27. Mart. 1563.*
(b) *Duæ literæ Legat. ad Borr. 26. & 22. Junii 1563.*

10. Legati, exire jussis Oratoribus, habitoque inter se de responsione consilio, illam in hanc sententiam reddidere: Jure quidem optimo à Republica, ac potissimùm à Patriarcha optari exitum illius causæ; sed fas sibi non esse manum illi admovere, aut non repugnare, ne Synodus jam admoveret absque peculiari Pontificis diplomate, apud quem sæpè eadem causa fuerat agitata atque exposita; hoc enim pacto indicaretur Concilium præesse Pontifici, & obtinere potestatem advocandi ad se causas coram Pontifice inchoatas. Fateri quidem Navagerum & Moronum, secum, cùm ipsi digrederentur, collocutum fuisse Pontificem, & Navagero quædam scripta dedisse: sed cuncta hæc satis non esse absque mandato subscripto à Pontifice, qui ipsis dixerat, se plenius quid ipse vellet significaturum.

11. Nihil gravius lædit in rebus agendis viros tum intelligentiâ tum gradu præcelsos, quàm se delusos putare, utriusque dotis despectum hinc arguentes. Quapropter ad insperatum responsum incredibiliter commoti sunt, & non minus commotum iri Senatum prænuntiarunt: Accepta ab eo fuisse tamquam indubitata remissæ Concilio causæ argumenta tum voces Pontificis Oratori redditas, tum expressas enuntiationes, habitas ad duos Legatos: hac fiduciâ illuc à Senatu missum Patriarcham; adeoque non modico dedecori eumdem sibi ducturum, ubi inanium verborum fuco deceptus fuisset. Denuò Reipublicæ merita commemorarunt, dignitatem familiæ ac personæ, & postulationis æquitatem, ad solum jus restrictæ; ac proinde ubi Patriarchæ hæresis damnaretur, ab ipsis Senatoribus malleolos ad eum concremandum allatum iri. Atque hæc omnia exposuere tum ore tum formulis admodum inflammatis, & ad minas propendentibus.

12. Tum verò Præsides: Cunctationem ipsi Patriarchæ vitio vertendam esse, qui si Romà non secessisset, suæ causæ exitum jam spectasset. In comperto sibi esse Pontificis animum, justitiæ studiosissimum, amantissimum Reipublicæ, & bene affectum Grimano. Quod si Pontifex Oratori dixerat quæ ipsi referebant, ea omnino ab illo servatum iri, causâ in Synodo cuicumque vellet commissâ per diploma, pro eo ac opus erat: sub qua conditione Legati celeritatem omnem judicii pollicebantur.

13. Colloquio finis est impositus; sed Oratoribus haud omnino satisfactum: convenit inter illos, ut Oratores Venetias, Legati Romam rem perscriberent. Hi confestim scripsere, discrimen proponentes, si inter eas turbas, præsertim de facultate proponendi, à Venetis quæstio intentaretur de jure ad res per seipsos Concilio proponendas.

14. Pontifici permoleſtus accidit justus ille titulus acerbæ ægrimoniæ, qui sibi videbatur à Legatis præstitus Oratoribus ac Senatui Veneto, cujus operâ quàm antehac contentus erat, tam se indigentem in posterum in rebus Concilii sentiebat, & una ex præcipuis causis cur Navagerum constituerat Legatum, ea fuerat, quò per id palàm faceret, quanti eam Rempublicam æstimaret, quamtumque illi confideret, & quo suus hujusmodi Legatus posset luculentiùs eidem testificari rectum Pontificis animum, ejusque mandatorum sinceritatem. Etenim cùm alii Reges studerent suis nationibus emolumenta conquirere, Italiæ bono adversantia, Veneti ditione pellentes, & Episcopis abundantes supra singulos Italicos Principes, Italiæ decus & utilitatem sustinebant; quod utrumque in majestate & auctoritate Pontificis potissimè situm est. Ipse igitur ad Præsides rescribens (c) conquestus est, quòd ejusmodi responsa Oratori reddidissent, quando duo ex ipsis ex ore Pontificis ejus mentem exceperant. Se spopondisse Veneto Senatui, mandatu-

daturum ut causa expenderetur à Legatis sive cum Synodo, sive cum Theologis per ipsos electis. Nondum signatum fuisse diploma, quia nemo ad id Pontificem sollicitarat. Idcircò loco diplomatis vim haberet hæc ipsius epistola, per celerem cursorem delata, qui ordinarium tabellarium assequeretur. Suum esse votum, ut integrè mos gereretur Venetæ Reipublicæ, etiamsi ipsa cuperet, ut ea causa in pleno Concilio agitaretur: verum opportunius esse, ut ubi Oratores Veneti acquiescerent, seligerentur à Legatis Theologi ad eam cognoscendam, iique ex omni natione. In summa ita rem agerent, ut Respublica sibi satisfactum intelligeret, amotâ omni querimoniæ causâ, quasi quidquam aut de æquitate aut de promissione sibi detraheretur. Post biduum consimile diploma (d) Oratori Veneto Romæ traditum est. Præsides cum assensu Patriarchæ viginti tres ex Patribus destinarunt, (e) studentes ne quempiam comprehenderent, qui aut in ditione Veneta Ecclesiam obtineret, aut alias illi causæ interfuisset: adeoque idcircò fortasse, cum prius connumerasset Generalem Prædicatorum Magistrum, eumdem posteà excluserunt. (f) Selecti ad judicium fuere cuncti Oratores Ecclesiastici, varii Episcopi, & alii Patres ex doctioribus, Itali, Belgæ, Galli, Hispani & Germani. Sed quia comprehendebantur nonnulli haud Theologi, sed Canonum Periti (g) hos posteà Patriarcha recusavit, ac pro eo Veneti Oratores petierunt, ut illi excluderentur, causati controversiam esse merè Theologicam, & à Pontifice Legatis committi, ut in ea Theologi adhiberentur, Canonum peritis haud nominatis. Quare in hoc pariter ipsi gratificati sunt, permutatis Canonum Consultis prius electis in eos Theologos, qui Oratoribus placuerunt, & eorum destinatione vigesimo tertio Julii in scribæ tabulas solemniter relata. Denique cum Grimanus & Oratores cuperent, ut ad viginti tres Præsules duo quoque privati Cardinales accederent, Præsides consensere; quamvis intimè haud libenter, fortasse quoniam id haud prospere successerat, nec Pontifici placuerat in mansionis tractatu. Hujus causæ peculiaris exitus suo loco narrabitur. Interim ad communia revertemur: sed cum commune non nisi mixtum quoddam sit, conflatum ex hominibus peculiaribus, effectus quidam eorum voluntatum, quoddam instrumentum ipsorum utilitati serviens; nihil potest probè percipi, aut probè referri de negotiis communibus absque plurima notitia, plurimaque narratione operum peculiarium, quemadmodum ad mixti doctrinam opus est studio, per quod præcipuorum elementorum ingenium innotescat.

(c) *Epistola Pontificis ad Legat. 1. Jul. 1563.*
(d) *Literæ Borromæi ad Legatos 3. Julii 1563.*
(e) *Lit. legat. ad Borr. 8. & 12. Jul. 1563. & Acta Paleotti.*
(f) *Hoc constat ex sententia afferenda.*
(g) *Literæ Legatorum ad Borromæum 29. & 31. Jul. 1563.*

CAPUT VIII.

Studia Legatorum ad emendationem statuendam, abigendasque suspiciones, quod ea ab ipsis declinaretur. Decretum de electione Episcoporum, ad futuram Sessionem repositum. Adhibitum studium ad munia minorum Ordinum indaganda, & de iis constituta. Decretum propositum adversus Episcopos Titulares; sed à majori parte posteà rejectum. Mandata Pontificis de loco & honoribus exhibendis Oratori Hispano in solemnibus Ecclesiæ festis. Gravissima tumultuatio hinc excita festo divi Petri die.

1. Cum recolerent animo Legati (a) ea quæ dicta fuerant ab Episcopis in Conventibus, & extra Conventus ab omnibus, nihil magis necessarium arbitrabantur & dignitati & voluptati communi, & salutari conjunctioni, quàm ex animis evellere suspicionem altè defixam, quod ipsi ab Ecclesiæ, ac præcipue Romanæ Aulæ emendatione abhorrerent. Quam suspicionem aluerat ex parte celebris Lainii sermo, de quo diximus; eamque latius diffuderat per hominum ora, & hinc per animos (inter quos & ora mutua communicatio intercedit) fortuita quædam facetia. Dum Nicolaus Psaulmeus Benedictinus, Episcopus Verdunensis suam sententiam dicebat, usus acerbâ libertate, & in mordacitatem degenerante de Aula Romana, contigit ut Sebastianus Vanzius Urbevetanus Antistes, ad proximos sibi conversus, dixerit: *Nimium cantat is Gallus.* Eo audito, Petrus Danesius Episcopus Vaurensis, ad quem Vanzius haud mentem adjecerat, subjecit: *Utinam ad hujus Galli cantum excitaretur Petrus, & fleret amarè.* Quod dictum, utpote gemino illo sale conditum, exceptum pariter ac vulgatum est gemini saporis sensu, habuitque vim quandam popularem apud multitudinem, quæ Tridentum id temporis confluxerat: quam vim sæpè hujusmodi argutiæ magis obtinent, quàm solidæ rationes, perinde ac si qui fortuito aliquo acumine præcellit, etiam causa præpolleat. Idcircò Legati acersitis Patribus, à Synodo ad emendationem conficiendam selectis, injunxerunt, ut sententias à singulis Præsulibus prolatas super Decretis per ipsos digestis restringerent pro majoris partis consensu, quod spectabat ad electionem Episcoporum, necesse fuit ad aliam Sessionem rem protrahi. Etenim præter varias difficultates in singulorum sententiis allatas de parato ad id Decreto, quod Ordine primum erat, complures alias congessit, communicavitque Patribus ad ea destinatis, Melchior Cornelius Senator Lusitanus, ad hoc opus electus ab Oratoribus Principum; quorum Principum arbitrium in Episcopis nominandis tantum minuebatur, quantum multiplicabatur numerus dotium, quibus ad hujusmodi gradum opus erat. Quare indies magis experimento probabatur, minorem partem illius arduitatis; qua Pontifex oneratus fuerat ob lentitudinem reformandi, illi tribuendam esse, eumque non parum optasse bonum, sed multum obstacula prævidisse. Et quoniam Lotharingus, cui complures adhærebant, sicuti narravimus, auctor fuit, ut exquirerentur in antiquitate, ac renovarentur varia variorum Ordinum minorum munia, ad id plurimo studio desudatum est, eo consilio, ut eorum summa in aliis Decretis apponeretur. Verùm in postremo cœtu aliud consilium susceptum; cum expenderetur, post tantam consuetudinum varietatem, quam fert diuturnus temporis cursus, difficulter fieri posse, ut integer singulorum ritus Ecclesiis redderetur: satius igitur esse eorum nomina recenseri, & opera generatim commendari, ad secundi capitis finem; præcipuè verò curari, quoad fieri posset opportunè, per emendationis decreta, ut in usum revocarentur.

(a) *Cuncta in Actis Paleotti.*

Sublatum quoque fuit id quod statui parabatur adversus consuetudinem Episcoporum ex mero titulo. Etenim ut in ædificiis, perinde in magistratibus multa videntur ad luxum, quæ, cum eorum

amotio tentatur, apparent ad rectum usum inducta. In comperto est, Ecclesiæ necessarium esse moderatum quemdam numerum Episcoporum, quibus citra sui gregis detrimentum liceret subservire aliis in suffraganeorum munere, & à Romano Pontifice legati Nuntios, & ad alias Episcoporum functiones adhiberi.

3. Præ ceteris comprobatum est, ut Seminaria instituerentur: adeò ut complures affirmarent, ubi nullus alius fructus ex eo Concilio decerptus fuisset, solum hunc labores omnes & incommoda compensaturum; quippe unicum adjumentum, quod efficax ad reparandam collapsam disciplinam agnoscebatur, cum certa sit regula, in omni Republica tales haberi cives, quales educantur.

4. Nondum hæc maturuerant, cum turbo excitus est, mero vento conflatus, qui speratæ messis adhuc herbescentis dejectionem; & Ecclesiæ totius cladem minabatur. Adhuc accensa subsistebat, tametsi quasi cinere obtecta, controversia inter Oratores duorum (*b*) potentissimorum Regum: siquidem cùm eá plus minusve extincta videretur ob mandatum Pontificis, & Gallorum consensum, quod ad cœtus Sessionesque spectabat: nihil tamen aut à Pio injunctum fuerat, aut inter partes compositum de solemnibus Ecclesiæ festis, in quibus offendebatur difficultas, sæpe recensita, de oculo pacalis imaginis, & thuris suffitu. Studuerant Præsides temperamentum invenire; sed absque fructu, quando nec Hispanus acquiescebat ritui, quo apertè inferior appareret, neque Galli ulli indicio, quo pares aut essent aut esse dubitaretur. Quapropter Lunensi haud cessante, locum sibi suoque Principi honorificum poscere in memoratis functionibus, Præsides denuò ad id à Pontifice mandata petiere, illum rogantes, ut ubi vellet in hoc etiam Hispanis gratificari, id ipsis præciperet per suam propriam ac disertam epistolam, quæ veluti quidam clypeus eosdem omni tempore tueretur. Pontifex quotidie vexatus, non hujus minus quam alterius etiam rei gratiâ, ab inflammatis Avilæ ac Vargæ postulationibus, animadvertens priora ipsius mandata sine formidatis fragoribus processisse, ob easdem rationes induxit animum ad posteriora tradenda, & consimilem successum speravit. Scripsit igitur ad Legatos nono Junii hujusmodi literas: *Regis Catholici Oratores enixe nos efflagitant, ut sicut tributus ipsis locus est in Conventu & Sessione, ita in Solemnibus sacrificiis honor pacis ac thuris eisdem exhibeatur, adeoque nullum inferatur eorum prærogativis detrimentum; aliter enim Lunensem ad discessum coactum iri. Nobis, quippe intelligentibus, præcipuum id temporis fundamentum ad Fidem Catholicam sustinendam in Hispaniæ Rege, ejusque ditionibus situm esse, ea illi denegare non licuit. Ea propter efficietis, ut quo tempore pacis ac thuris cæremonia Regis Christianissimi Oratoribus exhibebitur, per alium ministrum Lunensi exhibeatur: in quo ea utemini dexteritate, quæ vobis opportuna videbitur, dummodo hæc jussa omnino perficiantur, atque hæc omnia intelligantur absque detrimento jurium utriusque partis. Pro viribus pergite in disciplinæ legibus sanciendis, quo nihil gratius præstare nobis poteritis.*

(b) *Cuncta perstant in lit. Legat. ad Pontif. 22. & 29. Jun. Vicecom. 30. Jun. & Jadrensis 1. Jul. in Actis Paleotti, & Salmantic. in Diario, & Comment. seu narrat. impressa in libro Gallico memor. & in alia, contenta in volumine Archivii Vaticani inscripti, Tomus quintus de Concilio.*

5. Hanc epistolam duæ insuper Borromæi comitatæ sunt, prior (*c*) eodem die, altera post triduum obsignatâ. In illa commendabatur & profundissimum silentium cum singulis, excepto Lunensi, & quam maxima posset suavitas, modo res perficeretur: committebatur æqualitas in cunctis conditionibus utriusque ministris, qui pacalem icunculam & thuris suffimentum erant exhibituri, & electio alicujus diei solemnis ad rem peragendam, cujusmodi forent aut pervigilium aut dies festus S. Petri. In altera dicebatur, haud gratum Pontifici futurum, si res tunc ita sibi contingeret, uti cùm jussit locum Lunensi tribui in Conventu, cùm ille postea significasset, id jussu Pontificis peragi, unde Synodus dissolvenda pene fuit. Idcircò si ubi ad rem ventum esset, oporteret exponi, id jussu Pontificis agi: simul etiam palam fieret, id à Rege Catholico postulari; aliter vero Lunensem Tridento secessurum fuisse; adeoque Pontificem, cum animadverteret quo pacto negotium Religionis in Gallia sese haberet, nolle præter Galliam Hispaniam quoque deperdere.

(c) *9. & 12. Junii 1563.*

Legati exceptis mandatis, Lunensem de illis monuerant vigesimâ secundâ Junii, paucas ante horas quam ille cursores equos inscenderet, Oenipontem iturus. Is verò, sive desiderio arduitatem rei sibi obtegens, sive studens Legatis illam obtegere, quò animaret ad opus, illis spem fecit rem pacatè processuram, quantum ipse de Gallorum animo conjiciebat: eos tamen rogavit, ut per Drascovizium Gallos tentarent, arcano tamen haud illi detecto; sed eosdem denuò cohortaretur, ad suscipiendum consilium duplicis thuris, & paciferæ imaginis, utpote jam à Cæsare propositum. Drascovizius ea de re cum Lotharingo collocutus est; sed habita rei mentio idem fuit ac accepta repulsa. Inde progressus ille est in colloquio cum Lotharingo ad aliud temperamentum, videlicet, ut eo die illorum neutri pax & thus exhiberetur, quæ ratio ætate Julii usurpata est, ad evitandam contentionem inter Oratores Lusitanum & Hungarum, sicuti ibi narravimus. Sed neque id Lotharingo probatum: qui tandem interrogatus à Drascovizio, quodnam ipsi consilium occurreret, non tanquam Gallo sed tanquam Cardinali, bonique publici studioso, duo protulit: alterum, ut Lunensis accederet ad sessionem sub finem Sacrificii, & peractis jam illis ritibus, de quibus erat æmulatio; alterum, ut thus & pacis honor exhiberetur Lunensi post cunctos Oratores; per id nihil detractum iri dignitatis: nam quemadmodum sedebat in loco sejuncto ab ordine reliquorum, ita ipsi licere omni suo jure illæso honores illos excipere, postquam eos universo reliquorum ordini ministri præstitissent; idque comprobari posse exemplo illic citra omnem repugnantiam usurpato: siquidem nec Orator laicus Cæsaris, neque Gallici dedignabantur thus ac pacem excipere post Oratores Poloniæ & Sabaudiæ, eò quòd hi essent Ecclesiastici, adeoque in diversa serie considentes, cui integrè thuris ac pacis honor deferebatur, & posteà ad laicorum seriem fiebat accessus. Sed nihil magis Drascovizio satisfecere quæ Lotharingus proposuit, quam anteà Lotharingo ab altero proposita. Quare Drascovizius significavit Legatis, concordiam à se planè desperari.

7. Rediit Oeniponte Lunensis ad vesperam vigesimi septimi Junii, dum omnes in cœtu morabantur, adeoque non nisi postero manè de re agi potuit. Tunc verò Legati expostuerunt duritiam, quam Drascovizius offenderat, ac denuò revocarunt ob oculos turbarum pericula; sed simul se paratos obtulerunt, ubi quidem ipse vellet, ad rem exe-

exequendam. Excepit oblata Lunensis, ac rursus ostendit, vix à se de tumultu timeri dum res peragetur, si ea Gallis accideret ex improviso; re autem peractâ eosdem, ne palàm facerent se cessisse, suoque officio defuisse, ut par erat, non reluctatos, pernegaturos esse, rationem adhibitam sibi detrimento fuisse, & ita minimè conquesturos. Dixit tamen à prandio se aditurum Legatos, quò cum ipsis consultiùs de agendi modo concordaret. Sed peculiaris cœtus, in quem coram illis ante vespertinas preces convenêre duo Cardinales, & alii Præsules, seu potius quædam Lunensis ars, uti dicetur, hoc colloquium impediit, & Legatos in ancipiti reliquit de consilio quod ille susceperat; nec extra spem, hominem (quasi ad labrum fossæ, veritum ne casurus esset in turbas ab ipsius Rege jam vetitas) saltu supersessurum: idcircò curæ ipsis non fuit eum per nuntios stimulare. Sed manè dum Præsides Oratoribus ac Patribus cingebantur, & propè erant ut gressus ad functionem converterent, casu ipsis in aures dictum est, à Lunensi accessum cum aliquot Præsulum comitatu parari. Tunc illi, qui rem occultissimam ad eam usque horam custodi erant per quam arctissimum potuerunt arcanum, ei qui erat à Secretis imposuerunt, ut sellam deferri juberet in sacrarium, & parati thuribula, atque externos Presbyteros acciri, quò integra illa æqualitas servaretur, à Pontifice adeò commendata. Neque quidquam earum rerum eo brevi temporis spatio, quod ante Sacrificii celebrationem effluxit, Gallis suboluit: sed posteà templum ingressi cum Legatis, suisque in sellis absque suspicione, considentes, conspicati sunt illicò, antequam res sacra inchoaretur, quæ celebratur eo die ab Episcopo Augustensi, Sabaudiæ Oratore, ingressum Lunensem, & sellam ipsi collocatam in loco extra ordinem, ut in habitis colloquiis statutum fuerat. Erat hic locus non qualem occuparat in cœtibus, propterea quòd alius theatri situs id minimè patiebatur: sed pro eo quod Pontifex designarat, ante quandam columnam, supra Patriarchas, modico sejunctus intervallo ab ordine sellarum altiore, Cardinalibus destinato: quare considebat velut è regione laicorum Oratorum; nam Oratores Ecclesiastici alibi locum obtinebant ad Præsidum dexteram, alias à nobis explicatum. Hæc rei novitate commoti Galli; & Lotharingus acriter conquestus est cum Legatis, præsertim quòd ne verbum quidem secum fuisset habitum; & ingens inter Patres susurrus excitus. Sed non tantam suspicionibus sermonibusque materiam præbebant præterita, quàm futura. Oratores Galli aliquantulum inter se mussitantes, Cæremoniarum Magistrum ad se accersitum percunctati sunt, quid agere cogitaret de thuris ac pacis ritu; auditoque susceptо consilio, illum miserunt cum acerbissimis querimoniis ad Legatos, ad minas contestationem regressi. His Oratorum obnuntiationibus addidit Lotharingus, qui prope Legatos assidebat, plurimas illis consimiles, affirmans, apud Oratores esse disertum Regis mandatum provocandi coram Synodo, & contestandi adversus Pium tunc Pontificem, quem ipsi haud legitimum existimabant, ajentes illum per simoniam electum fuisse, & penes Galliæ Reginam esse literas Pii manu conscriptas, id comprobantes. Posthoc velut explosum tormentum, strepitu quidem horribile, sed pilâ non validum, sicuti palàm fiet, addebatur. Ubi etiam legitimus fuisset Pontifex, ab eo provocaturos, tanquam à Pontifice tyrannico, qui deponi merebatur ex notoria injustitia quam exercebat, dum antiqua possessione spoliabat Regem pupillum & innocentem, ne audita quidem illius causâ; adeoque se dejunctum iri à Pii obedientia, adjectis contestationibus, se nunquam ad eam reversuros, donec alius æquus Pontifex spoliatum Regem redintegraret. Prænuntiabat præterea Lotharingus, cunctos Gallos secessuros, consulturosque rebus Galliæ per proprias Nationis Synodos, aut aliâ ratione, nisi forte ipsorum quispiam ibi perstitisset ad deteriora molienda.

8. Non omisere Legati factum suaviter excusare, usi normâ prudentium ministrorum, ut cùm cogantur inferre molestiam alicui Principum factis imperatis, nihil ipsum exasperent verbis voluntariis. Delata utrimque per internuntios ad Præsides & Oratores, usque ad finem Evangelii perduraruntidque interventu Muglitii ac Drascovizii perageba tur, qui, utpote primi inter Oratores Ecclesiasticos, admodum prope primum Legatum consi debant. Denique cùm esset inchoanda concio, & murmur in fragorem migrasset, Præsides in sacrarium se contulerunt cum duobus Purpuratis, & Oratoribus Cæsareis ac Polono. Lotharingus acciri voluit pro altera parte Ferrerium, Archiepiscopum Senonensem, & Episcopum Aurelianensem, & pro altera Guerrerum. Hic illis retulit, Se fuisse cum Lunensi collocutum, & ex ipsius mandato exponere, ipsum cupere ut mandata Româ missa peragerentur, in quibus se reponebat: tamen cùm denuò audivissent Legati ab eodem Guerrero, vetari Lunensem in Regis mandatis amicitiam cum Gallis abrumpere, dixerunt, cautè procedendum, ne Synodus solveretur & cuncta Pontifici vitio verterentur. Sic illi ad Hispanos. Ex altera parte iterantibus Gallis denuntiationes minasque, Legati eos mitigare studuerunt, affirmantes, cuncta peragi fine illorum detrimento, & salvis expresse eorum juribus: id non modò decretum initio fuisse à Synodo de quocumque loco, qui illic cuivis hominum tribueretur; sed in epistola peculiari Pontificis declarari, & in præsentia offerri à se cujuscumque legitimæ fidei cautionem: Oratorem Regis Hispanici cogi non posse, ut aliis invitus cedat: quemadmodum consenserant Galli, ut ille in loco extra ordinem sederet; ita consentire posse, ut modò extra ordinem illi thus & pax porrigantur. Sed omnis adhortatio irrita; cum existimarent Galli, cunctas denuntiationes & cautiones esse velut arma aërea & chartacea, facta verè res solidas; & ubi semel inducatur quomodocumque possessio, obtinentis conditionem nimis evehi. Quamobrem Legati Guerrerum misere, qui Lunensi proponeret, acquiesceretne quietis gratiâ, si eo manè thuris ac pacis honor nulli Oratorum exhiberetur, confirmato tamen prompto ipsorum animo ad complenda ipso petente Pontificis mandata. Acquievit Lunensis, executione Pontificii mandati in aliud solemne festum reservatâ; quo tametsi post triduum aut quatriduum secuturum erat, tamen & Legatis, & fortasse ipsi Lunensi spes inerat, controversiam interim per negotium in concordiam adductum iri: aut certe adhibitis cum Præsulibus Italis, Hispanis, ac Germanis, opportunis studiis, tunc præpeditis ab injuncto arcano (quod si offensas procul arcet, simul impedit auxilia) Præsules illos rem sustentaturos, rejecturosque verba contumeliosa, à Gallis in Pontificem parata, adeoque sublatâ Gallica natione, reliquos omnes honorificè ac reverenter de Pontifice locuturos: quod in tam multiplici ingeniorum varietate sibi polliceri non poterant in re improvisa. Verùm Legati, habita ratione hinc disertæ Pontificis jussionis, hinc reverentiæ debitæ Regi Catholico, in cujus gratiam id præci-

plebatur, ſtuduerunt in hac mandati præteritione cautè tutoque ſe gerere, quò neuter eorum Principum id ipſorum culpæ imputaret. Et idcirco per Madruccium, Draſcovizium, & Polonum idem quod anteà de integro propoſuere Lunenſi, eamdemque reſponſionem ab eo retulerunt. Jam verò quamvis hujusmodi conſilium de thure ac pace omittendis, à Draſcovizio elapſis diebus propoſitum, Lotharingus rejeciſſet; tamen in illis rerum conditionibus conſiderarunt Galli, ſi adhuc ipſi obdureſcerent, coactum iri Legatos ad exequenda mandata, ſeque reipsâ causâ caſuros, & abalienatos à Pontifice, ſi illi nocerent, majus fortaſſe detrimentum illaturos fuiſſe ſuo Regi, ætate parum firmo, minusque dominatione, & quaſi adacturos Regem Hiſpaniæ ad ſe ab ipſis ſejungendum, Piumque ſuſtinendum, ut qui in ipſius gratiam ea turbamenta pateretur. Præterquam quod dum animum nimis inflexibilem præſeferrent, deteriorem apud Synodum & extraneos ſuam cauſam reddidiſſent: humana quippe mens proclivis ſemper eſt ad ferendam ſententiam in eum qui honeſtam concordiam recuſat. Poſtremò, tamquam Chriſtianis, ac tamquam hominibus, horrori erat, ſe miniſtros eſſe cladium Chriſtiani generis, & orbis terrarum, Nonnemo etiam retulit, Gallos (d) ex neſcio quo Legatorum actu ſuſpicatos fuit, ſi ipſi conteſtarentur, illos velle actutum ad Synodi ſuſpenſionem progredi. Quacumque potiſſimum causâ permoti fuerint, tandem ad hoc temperamentum deducti ſunt, ut eo manè memoratus honor non modò non adhiberetur Oratoribus, ſed ne ipſis quidem Legatis, quò ab ordine ſuperiore rei novitas initium duceret. Legati verò intelligentes, ubi ipſi repugnarent in ſeipſos vituperationem, odiumque tanti diſſidii rejecturos, facile conſenſerunt. Ita Sacrificium, quod interruptum fuerat, continuatum: temporis enim ſpatium, à concione occupatum, diſſenſioni componendæ minimè ſuffecerat. Et Sacro peracto Hiſpanus Orator, (e) cui mos erat è cœtibus egredi poſt legatos, primus & ante Crucem egreſſus eſt.

(d) *In ſchedula Vicec. ſignata 30. Jun. 1563.*
(e) *Literæ Vicecom. ad Borr 30. Jun. 1563.*

Brevibus hiſce induciis potiùs quàm pacificatione illius parati conflictus, animi ex horrore præſenti aliquantulum reſpirarunt; ſed agitabantur ſolicitudine futuri, quam ſi melior hinc ſpes ſolatur, hinc acriùs cruciatur liberior quidam ac minus hebes rationis obtutus.

CAPUT IX.

Præſidum conſilia, quò Gallorum conteſtationes retunderent. Declaratio & apparatus Lunenſis ad executionem operis, & defenſionem Pontificis. Varii Patrum ſenſus. Legatorum conſilium prius de re conficienda, poſteà de ſuſpendenda, & tandem tabellarius ab ipſis ad Pontificem miſſus.

1. Eodem die cuncti Principum Oratores adiere Legatos, alii tamquam litigatores, alii tamquam ſequeſtri. Illi verò ſingulis reſponderunt, ſibi non licere obedientiæ Pontificii mandati deeſſe, ad quam ipſos Hiſpanus compellebat. Quocirca Simonetta, ut pararet (a) reſponſa conteſtationibus, quas præſenſerat, Paleottam accivit, & ab eo petiit ut eorum exemplum digereret. Reſpondit ille, Sibi conſentaneum non videri divino obſequio, ac bono Pontificis, absque neceſſitate ignem immenſum, & forſitan inextinguibilem accendi: à cunctis Patribus Synodi prævideri obortis lacrymis Galliæ ſchiſma; & Oratorem Poloniæ prænuntiaſſe, cum Galliæ jactura Poloniam periturum iri. Tum Simonetta, Mandato tam diſerto Legatos urgeri, ut eorum munus eſſet, non prudentiam in expendenda re, ſed obſequium in perficienda exercere; adeoque auxilium à ſe, non conſilium peti. Sed Paleottus virili fiducia negavit, velle ſe auxilium conferre operi, unde clades imminerent Eccleſiæ: nec vim incuti à juſſu Pontificis, ſiquidem à Deo, qui Pontifici & omni creatæ potentiæ ſuperior erat, oppoſitum præcipi, vetante, ne certus ſchiſmatis fomes in Chriſtiana Republica præberetur. Præterea ſecundum omnes legum interpretationes, nullam humanam juſſionem habendam eſſe pro rata in eo eventu, in quo notabilis conditionum mutatio facta eſt, à ſuperiore non prævisa, & ejusmodi, ut ſi ab eo cerneretur, deberet, ac vellet juſſionem revocare. Similiter Boncompagnus, ad id accerſitus, ſimile reſponſum reddidit. Navagerus, educatus inter quietos ac moderatos ſenſus Veneti Senatus, in eamdem propendere ſententiam videbatur: quamobrem reliqui etiam Præſides conſenſere, (b) deſtinantes Romam tabellarium, nova mandata petiturum poſt delatam notitiam integram præſentis rerum ſtatus; nulli tamen hoc ipſorum animo ſupersedendi patefacto, quò & liceret ipſis tum illum mutare, ubi id opportunum arbitrarentur, absque inconſtantiæ nota, tum agere interim de concordia cum ſpe majori ſucceſſus, dum Galli magis formidarent, & Hiſpani cenſerent, per majorem dignitatem à ſe concordiam iniri, quaſi largientibus quieti publicæ id quod in ipſorum facultate ſitum erat.

(a) *In Actis Paleotti.*
(b) *Lit. Legat. ad Borr. 1. Julii 1563.*

Itaque ad Pontificem ſcripſerunt, factam univerſe improbari non modò ab iis qui neutri partium inclinabant, ſed à Luſitanis, & etiam ab aliquo Hiſpanienſium. Videri communiter, videri tot egregiis viris, etiam inter ſtudioſiſſimos Apoſtolicæ Sedis, magnam inferri injuriam Regi pupillo, quando nec auditus, nec in jus vocatus ſua poſſeſſione privabatur. Hujusmodi onere nedum quidem fuiſſe gravatum in Aula Cæſaris, patrui Philippi Regis; quin nec in Aula Pontificis, cui meritò liberius licuiſſet in ea quam in Synodo res ordinare Prænoſci, Gallis eſſe in animo Legatos adire poſtridie, & hanc plane exceptionem producere, dicentes, non futuram in Synodo eam Patrum libertatem, eamque cujusvis perſonæ ſecuritatem, quas toties Pontifex promiſerat, ubi ne ipſis quidem Patribus auditis, res adeò nova abſoluto ipſius imperio peragereturque, & Rex pupillus, tot ſæcula tamquam Eccleſiæ primogenitus in honore habitus; qui per ſuos Præſules Oratoresq; eò convenerat, tam palmarem injuriam pateretur. Neq; ſolum ſcribebant Legati opus illud ut iniquum damnari, ſed etiam ut noxium. Parari à Gallis in diem Dominicum proximè futurum, quo die rem peractum iri putabant, memoratas conteſtationes, vocibus ergà Sedem Apoſtolicam & Pontificatum reverentia plenis, & ergà Lunenſem, ejusq; Regem benevolis, quò poſteà integrum fel in caput Pii IV. profunderent: & in diem poſterum profectionem deſtinare, minitantes, ſe contra Pontificem acturos, & alterum creaturos, per conſuetam ſchiſmatis rationem; quà in re ingentia ſibi auxilia pollicebantur à conjunctis viribus univerſi ferè Septentrionis. Ex altero etiam capite non modicam infamiam naſci, cùm Pontifex calumniis appeteretur, quòd ex emendationis horrore vellet etiam cum Chriſtianæ gentis pernicie Synodi diſſolutionem; at verò poſtremis illis diebus Gallos proniores ad rem expediendam conſpici. Exiſtimari propterea, Pontificem prudenter moveri poſſe à tot novis conditionibus ad revocandum aut ſuſpendendum mandatum, & nolle, ut ea functio exhibendi thuris

thuris ac pacis, Deo cultum, & Eccleſiæ pacem auferret. Præſto eſſe excuſationem cum Hiſpanis miniſtris, qui ſimul Pontificis benevolentiam viderant, ſimul experti erant tam gravia diſcrimina turbarum, quas animo non præceperant, ut qui facilem rei exitum Pontifici prædixerant. Poſtremo loco Legati, ne ſe aut debiles aut contumaces oſtenderent, promptam operam ſuam offerebant, ubi Pontifex in incepto perſiſteret; indicantes ſe rem ita protracturos, ut ante Seſſionem ea peragenda non eſſet, quo tempore tabellarius jam rediiſſet. Pontificem quoque monuerunt, à Lotharingo ad eum Muſottum mitti, ipſum de negotio edoctum, veniamque petiturum, ut dicebatur, in Galliam remigrandi.

2. Et reipſa Muſottus viam priùs arripuit quàm Præſidum tabellarius, detulitque epiſtolam ad Pontificem, (c) cujus exordium immenſam ſubjectionem præ ſe ferebat, ubi Lotharingus ſua ſingula dicta cenſuræ Pontificis ſubjiciebat. Verùm hoc præmiſſo, quaſi alexipharmaco quo notam irreverentis & immoderati vitaret, ſubſequebantur formulæ ſupra modum efficaces ad exprimendam gravitatem injuriæ, quâ tantus Rex lædebatur: & hæc inerant verba: *Niſi magna prudentia ac pietas Lunenſis, & noſtra tolerantia obſtitiſſet, non defuit ex parte Legatorum, quin ſancti Petri diem feſtum funeſtiſſimum ac infeliciſſimum reddidiſſent omnium quos Chriſtiana Respublica deploraſſet.* Pergebat ille conqueri, quò demiſſius, eò acriùs, quòd Pontifex, adverſus quàm alia vice ſibi per Muſottum ſignificarat, imperaſſet (ut ille dicebat) Legatis, violatæ obedientiæ crimen incurſuris, ne Lotharingo quidquam concrederent; præcipuè verò negotium illud, in quo ipſe ſupra reliquos potuiſſet Pontifici ſervire, quemadmodum experimento liquebat: quamquam enim ex improviſo res ipſi accidiſſet, tamen niſi ſua & probi Præſulis Hiſpani (Guerrerum ſignificabat) opera interceſſiſſet, minimum malorum quæ contingere poterant, Concilii ſolutio fuiſſet. Compelli ſe à gradu, quem obtinebat in Eccleſia, & à quietis deſiderio, ad illum monendum: Si mandatum deduceretur in opus, Oratores declaraturos, quando ipſe parentis officia reliquiſſet, & partis perſonam ſuſcepiſſet, latâ non auditis Gallis ſententia, nolle ſe illi ſententiæ ſubmittere, nec ſibi deeſſe, nullâ habitâ Synodi, vel cujusvis ratione, cunctis arreptis armis ſuæ cauſæ opportunis. Compertum eſſe Pontifici, nihil intolerabilius accidere mortalibus, quàm ſe injuria offenſos cernere, idque potiſſimum Principibus; unde iræ ſuæ cunctis modis indulgent, cunctisque reſpectibus oculos claudunt, & miniſtri coguntur interdum ut obſequantur, ad ea quæ ſibi diſplicent peragenda. Neminum illic eſſe Italum aut Hiſpanum, qui contra Pontificem non vociferaretur. Illum igitur à ſe rogari per Jeſu Chriſti viſcera, ut ab eo propoſito reſiliret, ſineretque Synodum progredi ſicut inceperat: ſiquidem proſper ac celer exitus ſperandus erat, pro ipſius voto; ſe verò polliceri ita enixurum, ut id eveniret nullâ præteriti habita ratione, dummodo in poſterum detrimentum illud Regi non inferretur. In reliquum intelligeret, nullâ ratione eventurum, ut duo illi Principes ad arma concitarentur: opportunum conſilium, ne id contingeret, repertum iri; non item, ne Pontifex perpetuis vexatam moleſtiis vitam duceret, quamvis in centeſimum annum ea protraherentur. Rurſus poſtea leniebat aſperitatem iteratis demiſſiſſimis excuſationibus liberæ ſcriptionis, quam ſtudio ac benevolentiæ tribuebat: atque ad epiſtolæ calcem, Italice ſcriptæ, duos apponebat, verſus Latino idiomate chirographo ſuo, ad fidem nuntio conciliandam.

(c) *Literæ Lotharingi ad Pontif. ultimo Junii 1563. in adducto libro Gallico.*

3. Paucis elapſis horis poſt diſceſſum Muſotti innotuit Lotharingo, Præſides in procinctu verſari, ut tabellarium mitterent: & plus minuſve eorum ſuſpenſio ſibi ſuboluit. Quare per hunc poſteriorem tabellarium brevem epiſtolam latinè ſcripſit. (d) Dicebat, miſſam à ſe fuiſſe priorem epiſtolam, quaſi res publicas deſperante; ſed poſteà cùm animadverteret, Legatos rationibus aliquantulum commotos, promptosque ad mittendum Romam tabellarium, voluiſſe ſe iterum ab eo petere, ne ſchiſmatis in Eccleſia auctor fieret, cum pro certo illi affirmaret, res Concilii benè digeſtas eſſe ad Seſſionem concorditer celebrandam; poſtquam ſi Pontifex umbris disjectis, vellet ſuâ uti operâ, quemadmodum ex Muſotto cognoſceret, ſe Divini obſequii, Sedisque Apoſtolicæ ſtudioſiſſimum experimento compertum iri.

(d) *1. Jul. 1563. in dicto libro Gallico.*

4. Sed Legatorum tabellarius, qui hanc ſecundam Lotharingi epiſtolam detulit, alteram ſimul eorum attulit, qua negotium variari nuntiabatur, & ſpes efficacitatis in eo negotio obturbabatur. Epiſtolam igitur ad Borromæum per eundem tabellarium (e) adjecere, narrantes, poſt obſignatum literarum faſciculum ſe audiviſſe, Lunenſem unà cum ſuis omnibus firmo eſſe animo, ut die proximo Dominico traditum à Pontifice mandatum opere compleretur: atque in eo illi adhærere Cæſarianos, repugnantiam Gallorum damnantes, adeoque Lunenſem, poſt adhibita cum Lotharingo ſtudia per eosdem Cæſarianos, velle eodem die tres Epiſcopos ad illum mittere, ipſi expoſituros ſuſceptum à ſe conſilium, ſimulque per eos conqueri de Præſidum languore, quò hujusmodi querela in illos jacta, eſſet veriùs eorum, & ipſius pariter Pontificis purgatio; cùm oſtenderet, Pontificem à Rege fuiſſe permotum, non ipſum motorem eſſe, ſicuti Galli ſibi perſuadebant, aut ſtudebant aliis perſuadere. Poſt hæc eosdem Præſules Lotharingo ſignificaturos, auditum à Lunenſi fuiſſe rumorem conteſtationum, quæ ab oratoribus Galliæ parabantur: ſe vix poſſe illi fidem habere; quod ſi verum eſſet, mirari ſe, id à Lotharingo tolerari. Profecto ſe illis denuntiare, ubi Galli verba minus honorifica in Pontificem adhiberent, Lunenſem per conſimiles formulas ipſis reſponſurum; cum ſuus Princeps pati non poſſet, communi ſuoque Parenti peculiari injuriam inferri. Regem Chriſtianiſſimum ſuo tempore illis merito ſuccenſurum, quòd puerili ejus ætate ipſum ab Eccleſia dejunx ſient: interim verò abeuntibus Tridento Gallis, non idcirco non perſtituram ibi Synodum. Ita nova Legatorum epiſtola; qui per hujusmodi nuntium minus ad exequendam rem, magisque ad ſuſpendendam timidi, epiſtolam clauſerant, animum haud mediocriter ancipitem præ ſe gerentes; ſive quòd talem reipſa agerent ſive quòd vellent ſibi retinere libertatem ad omne conſilium, quòd ipſis opportunum ſuaſiſſent incidentes rerum conditiones: poſtremò addebant; ſe Deum rogaturos, ut ab eo dirigerentur; quàm diutiſſimè poſſent, moras protracturos; curaturos, ut quacumque ratione concordia agitaretur; & ubi animadverterent fieri non poſſe quin altera partium ſe læſam putaret, minus malum electuros.

(e) *Secunda epiſtola Legatorum ad Borrom. 1. Jul. 1563.*

Ad extrema rerum discrimina ministris conducibilis semper non est cautio, ut ipsi, quemadmodum creditur, diserta Principis jussa præstolentur; tum quia sibi nequiter navatam operam existimat ab iis qui velint se subducere, ipsum verò exponere cunctis vituperationibus, quique indemnitati suæ intenti, afferunt magni ponderis negotio detrimentum, ex eo quod rectorem habeat longinquum, & non plene conscium, sicuti ii sunt, quibus res ob oculos versatur, adeoque consilium suggeritur à cautione, in ipsos ministros recidit, cùm semper infelix eventus causæ proximæ vitio tribuatur, adeò ut ipsa quamquam vita, nedum anima expers, ab hominibus plecti soleat: quod ex exemplo lusorum comprobatur, qui ludo victi talos diverberant, aleasque dilacerant.

CAPUT X.

Responsa Pontificis ad Legatos & Lotharingum. Quæ Lunensis significavit ad Pontificis defensionem. Concordia Tridenti composita inter Oratores ante Romanæ responsionis adventum: quæ responsio idcirco posted non vulgatur. Judicium de variis rebus, quæ in hoc negotio contigerunt. Lansaci discessus.

1. Allocutus fuerat Lunensis complures Præsules, sui & Regis Hispaniæ studiosus, (*a*) firmumque præ se tulerat animum ad inceptum prosequendum, & æmulorum contestationes confutandas: si verò suam omnem operam exhibuerant ad decus Regis ac Pontificis sustinendum. Tamen rumor fuit, à quibusdam Hispanis, verum bonum imaginario splendori anteferentibus, illum graviter admonitum fuisse de acceptis ab optimo ipsorum Rege mandatis, ne abrumpendæ amicitiæ causam daret, quorum mandatorum trangressionem coram ipso Rege illi exprobrassent; & universè credebatur, quemadmodum in quovis Conventu major pars ad pacem propendit, maximè verò si Conventus ex togatis conflatur, & si causa contentionis propria non est; ita ubi actum esset de re exequenda, majorem Synodi partem petituram fuisse ut expectarentur nova mandata Pontificis, ad quem compertum erat fuisse tabellarios missos; quamquam aliter fortassè contigisset die festo S. Petri, dum animi in re habita imperati erant tum à consilio, tum à conjunctione inter se, sine qua subjecti non audent superioribus repugnare.

(a) *Lit. Viceconit. 30. Junii & 1. Julii & Jadrensis 1. Julii 1563.*

Pontifex facti nuntio accepto, non modo non vituperavit Legatos quasi languidos in peragendo mandato, sed unicum illud in ipsorum literis ipsi displicuit, quòd nimirum suspensum animum præ se tulerint in protrahenda executione usque ad iteratam ipsius jussionem: Alias ille quidem ipsis injunxerat, (*b*) ne se cohiberent ob contestationes, aut discessum Gallorum Tridento; sed progressus non fuerat ad id præcipiendum, etiamsi eorum ab Ecclesia secessio prænosceretur. Quare duas (*c*) rescripsit ad Legatos epistolas, alteram prolixam & arcanæ, alteram brevem, & quæ ostenderetur. In priori his utebatur verbis: *Ubi schismatis periculum adest cuncta efficienda ut evitetur, & omittendas esse cunctas honoris æmulationes, sicuti leges omnes, Canones, & sancti Doctores præcipiunt.* Addebat, Sperare se interim, Legatos ad res novas haud progressos, imperabatque ne in posterum progrederentur, sed pro virili rem protraherent; quamcumque concordiæ rationem tentarent; & ubi cuncta temperamenta deficerent, offerrent se litem Synodo commissuros: quod à Gallis acceptum & à Lunensi repudiatum, eumdem ad silendum compulisset, & Pontificem ab omni obligatione subduxisset. Dein ita sequebatur: *Ex quo Pontifex renunciatus sum, numquam Oratores Regis Catholici ab hoc postulato destiterunt, eo usque progressi, ut dicerent, statuisse Regem Oratorem suum Romæ & etiam Tridento revocare, nisi optatus ab illic locus tribueretur. Quare animadvertens periculum alienandi à me tam tenui ex causa Regem adeò potentem ac probum, & ex altera parte Gallos Divino obsequio deesse per hanc patificationem hæreticam, ac per alia edicta ab ipsis promulgata, & per concionatores ac ministros hæreticos, quos ad Provincias mittunt reluctantibus Catholicis, & per abalienationem bonorum Ecclesiasticorum, me invito ab illis exercitam, ac præterea cognoscens, in cunctis Conciliis argumentis Gallos esse non modo qui aperte auctoritatem tum hujus sanctæ Sedis, tum nostram oppugnant, sed qui studeant Principes in me consociare, coactus sum ad ea quæ nostis, procedere, ne nudus, & omnis opis expers destitueret. Sed equidem in animum induxeram, rem quiete progressuram, sicuti ministri Hispanienses hic pro certo affirmabant, & vos etiam scripsistis Lunensem confirmasse. Quamobrem cum in præsentia schismatis periculum animadvertatur, tametsi putem in quovis eventu Gallos in illud prolapsuros, quin videntur jam fuisse prolapsi, spectatis agendi rationibus, & egregiis eorum facinoribus quæ modo memoravi: tamen quod ad me attinet, neque causa ad id, neque causæ species præbenda est. Equidem cupio, ut in arcano lateant hæc jussa supersedendi executione literarum nostrarum de pace ac thure; quibusque per utramque partium licebit, quò honorificentius & opportunius de concordia agi possit, hic à me, istic à vobis: verùm vobis liberum erit, ubi id expedire arbitremini, hæc jussa vulgare. Peculiare illud, quod Galli de me blaterant, risu vobis excipiendum est: sunt enim calumniæ ac diserta mendacia, invitandi tamen vobis sunt, ut hasce literas produtant, quas esse penes Reginam autumant, simoniæ plenas; cum optimè mihi compertum sit, quo statu sim, & quo pacto electus: & tum hoc, tum reliqua quæ ad me scribitis, nec esse, nec umquam repertum iri. Negat Musottus hæc verba prolata umquam fuisse: illum tamen reprehendi, eique dixi, cùm vos testimini ea ex Gallis audivisse, vobis magis quam reliquis omnibus fidem habendam. Vestrum erit ita viriliter ipsis respondere, ac dicere, si ad causæ actæ conficiendæ procedendum erit, nos in iis conficiendis magistros esse, & absque multo labore viam reperturos, si nos pergent lacessere, ad dicendam in eos causam per æquitatem ac veritatem: eorum acta erunt auctoritate vacua, & innixa mendacio ac malignituti: sed mirum non erit ut qui Deum deserit, nos etiam deserat.*

(b) *In mandat. tradit. 8. Maj. & alibi memorat.*

(c) *Utraque 16. Julii 1563.*

3. Hæc loquendi ratio, quâ respondere Legatos jussit Pontifex ad ea quæ de simoniacis scripturis jactabantur, satis animadvertitur nec sontem nec trepidantem sonare. Præterquam quòd ubi se Pius reum sensisset hujusmodi scriptorum, & reipsa vereretur ne scripta illa penes Reginam extarent, quonam pacto fuisset ausus tot repulsis & querimoniis toto Pontificatus decursu eam provocare? Verum evidens falsitas hujusce criminis, quod nonnemo temere malignus in hoc genere adversus Pium IV. sparsit, & quod Suavis cupide collegit, alibi hoc in opere ostensa est; adeoque supervacaneum esset, easdem rationes à me repeti ad hominem refellendum, qui eò audaciæ devenit, ut eas quas somniavit simoniæ syngraphas tam asseveranter referat, perinde ac si in publico scribæ tabulario illæ servarentur, & cuicumque liceret originarium auctographum illic inspicere. Nec temperare sibi potest, quò minùs, dum narrat admodum emunctis formulis, ob notitiæ penuriam, rem in eo Concilio gestam adeò memorabilem, referat tamen contestationem (*d*) à Ferrerio paratam, quæ tanquam res sub mera conditione, & non reipsa existens, impugnationem non requirit. Sed eadem utique mihi prodest ad impugnandum Suavem: nam ibi inter acerbissimas contumelias in Pium IV. explosas, otiosum in pharetra relictum cernitur telum illud venenatum, & supra cetera lethale, quod ipsum transfigeret, quasi convictum simoniacæ & minimè legitimæ electionis: quod palam facit, cur Ferrerius, cum animum convertit ad verba volantia, in chartæ perpetuitate infigenda, ut causam in omnium conspectu sustineret, opponere ausus non fuerit id quod sciebat à se defendi non posse. Haud equidem existimem extra rem esse, aut utilitate vacuum, generatim admonere, hujusmodi populares fabellas, quæ circumferuntur per ora imperitorum malignorumve de variis Pontificibus, incredibiles habitum iri à quovis homine cordato, earumque rerum perito. Cujusmodi prudentia inesset in Cardinali, qui hoc syngrapharum genus ab eo peteret, quem vellet sibi Dominum constituere, tradita illi potentia, qui se ab ipso lethaliter affectum injuria existimaret, quique ratione Religionis non habita, stimularetur ad occultam ipsi cladem moliendam, quo sibi suæque dignitati consuleret? Præterea, quonam pacto quidquam sibi emolumenti traheret ab illo scripto, quod hominem qui ipsum produxerit plenè convincens, eumdem primo loco damnaret tamquam reum atrocissimarum pœnarum, atque infamiæ, quæ nonum minus quam alteri è sacrilegis pacis centibus imponuntur? & quamquam hujusmodi syngraphæ ab eo, qui regale Sacerdotium ambiret, traderentur Principibus, pœnas ac tribunalia minime formidantibus, quonam pacto eas in lucem producentes effugerent totius Christiani generis vituperationem æternam, quod supplicium horrorem incutit cuivis animo vel maxime sensu carenti;

(d) *Hæc parata contestatio impressa est in memorato libro Gallico; sed ex errore ponitur sub mense Aug. 1563. cum ponenda esset initio Julii ejusdem anni.*

4. Nos verò cum responso Pontificis ad Legatos revertemur. Ille pro more hominum, qui studeant in rebus à se gestis non prudentiam modò, sed emolumentum invenire, addebat, arbitrari se, antegressa mandata sua à Divino afflatu provenisse. Etenim veritos Gallos, ne hujusmodi dedecora quotidie paterentur, animum inducturos ad Synodum aliquâ ratione confestim terminandam, adeoque eam offensionem ab Ecclesia sublatum iri; cujus rei indicia à se conspici in literis Lotharingi. Atque hinc liquet eorum vanitas, quæ Suavis comminiscitur, Reginam jam à proximè superiori mense voto Pontificis morem gessisse in Concilii negotiis. Significabat insuper, Musottum tamquam ex se ipsi proposuisse, ut Pontifex Lotharingum post paratam Sessionem Romam invitaret, quò cum eo ageret de ratione absolvendi reliqua argumenta & Concilium; se vero habere in animo hunc illi honorem exhibere Musotto regresso. Denique imperabat, ut ubi oportuisset ipsis novum supersedendi mandatum patefacere, id agerent producta altera ipsius epistola brevi, & quovis offensionis verbo purgatâ, quæ sic loquebatur: *Nostræ mentis non fuit, per eam jussionem, qua injunximus ut pacis imago & thus exhiberentur, ulli partium detrimentum inferre, nec existimamus illud illatum fuisse. Si oppositum intendunt Galli, placet nobis ut id à vobis unà cum Synodo cognoscatur; simulque prospiciatis, ne cui inferatur injuria. Quod si Regis Catholici ministri hoc judicium recusaverint, de hoc ipso nos commonebitis. Interim verò jussionem hanc de pace ac thure pro suspensa habetote. Nos vero omnem operam utrimque impendemus ad concordiam consequendam; & quod spectat ad justitiam, nulli deerimus.*

5. Per hæc negotio consultum est. Sed plerumque morbis impetuosis remedium quod è longinquo mittitur, prægressam reperit, aut sanitatem aut mortem. Antequam Tridentinæ turbæ Romam pervenissent, quies Tridenti coorta fuerat. (*e*) Legati proniorem semper animum gesserant ad supersedendum executione, & ad credendum, magis decere Pontificem, ut mandata suspenderet. Conspicabantur enim in Synodi corpore mentem Gallis addictam, adeo ut ipsi Cæsariani, cum se communiter reprehensos animadverterent, quasi fautores injustæ causæ, Legatos adierint ad se purgandos, professi, inductos se in controversiam non tamquam unius partis, sed tamquam pacis studiosos. Præterquam quod ex ipsis Jurisperitis Præsidum complures opinabantur, eam causam suapte natura ad laicum Tribunal pertinere; adeoque cum ea inter meros laicos versaretur, non posse Pontificem procedere, nisi secundum jus commune, nimirum citatis & auditis partibus.

(e) *Quod hac de re sequitur, habetur in lit. Legat. ad Borrom. 4. Julii, & in Actis Paleotti 1563.*

Ex adverso tamen obstringebantur promissione, quâ Lunensi polliciti fuerant, se rem peracturos eo postulante. Nec arbitrabantur expedire sibi, cohortationibus ad remissiora consilia Lunensem pertrahere, ne querelarum in se ansam præberent Hispaniæ Regi, ubi fortasse concordiæ forma illi displiceret. Interim Lunensis nihil omiserat studii ac diligentiæ, ut opinionem deleret, quod Pontifex auctor fuisset illius flammæ ad Synodum dissipandam, testatus & voce & scripto, ea omnia ob Regis Catholici prævalidam postulationem fuisse confecta. Quod autem ad contumelias in Pontificem jactas spectabat, non solùm ille elato supercilio locutus fuerat in multorum Præsulum conspectu, sed scriptam responsionem confecerat, qua mendacium nomen auctoribus tribuebat, cum aliis ignominiæ formulis, eamque Lotharingo legendam obtulerat.

6. Jam verò quemadmodum ex duobus contrariis excessibus conficitur temperamentum; ita ex oppositis tum prærogativis tum ardoribus illarum partium in certamine, concordia orta est, his pactionibus composita: Ut Sessionis die servaretur ordo habitus die sancti Petri; aliis festis diebus Oratores accederent ita ex compacto, ut altero accedente; alter non concurreret; aut ejusmodi ratio iniretur, ex qua nihil turbamenti procederet: ut interim missis literis ad utrumque Regem tentaretur, an ex ipsorum consensu firmius aliquid stabiliri posset. Laus præcipua hujusce tranquillitatis Lotharingo adscripta est, quòd Gallicos Oratores emollierit; & Granatensi & Segoviensi, tum quòd Hispanum induxerint, obstricta illi fide, & constituto vel suorum capitum vadimonio

monio ad Regis comprobationem obtinendam, tum quòd Legatis denuntiaverint, ipsos ex conscientia nequaquam obstringi ab accepto mandato, cum futuras clades prænoscerent. Ac præsertim mane quo imminebat procella, Guerreri opera cunctæ Ecclesiæ salutaris fuit: ac proinde unicum hoc promeritum, præter alia complura, quæ duos hosce Præsules illustrarunt, satis illis fuit non modo ad compensandam turbationem aliquam ab ipsis in Concilio excitatam, sed ad reddendam eorum nominibus vitam immortalem per commendationem perpetuam in Annalibus Christianorum. Legati supra modum gavisi, Pontificem certiorem fecerunt, aptiorem concordiæ modum optari non potuisse; Hispanos se obnoxios agnoscere ipsius propitiæ voluntati, nihil defloratæ hujus gratia ab ulla suorum ministrorum repugnantia, nec ab ulla notitia propositi quod illi habebant in animo: Gallos jam certos esse, Pontificem non à se ipso ad id progressum fuisse, ut Reges ad certamen compelleret, sed ab Impetu Hispanorum commotum ad id indulgendum, ne alteram partem amitteret, dum alterius possessionem minùs firmiter in Ecclesia permanentem cernebat: ipsorum minas criminationesque despectas, quando nihilo segnius propter illas eo manè Præsides promptum obtulerant animum Hispano ad ipsi obsecundandum. Eorumdem contumelias in Pontificem voce ac scripto depressas, & in obsequii verba ab ipsis post concordiam commutatas: querimonias de justitia enervatas ab iis quæ ipsi pacti fuerant, & quibus in comperto erat assensurum libenter fuisse Pontificem usque ab initio, nisi ab iisdem ipsi dissensissent, neque constantem præserulissent voluntatem in apertis prærogativæ signis postulandis. Ad hunc Legatorum nuntium Romam missum per expeditum tabellarium, (*f*) suprà quam credi possit lætatus est Pontifex; cumque Musottus nondum profectus esset, eum nono Julii remisit cum suis ac Borromæi literis ad illos, & cum suis ad Lotharingum responsis, quæ cum Legatis communicabat. Præsides amplissimam acceperunt ab eo commendationem prudentiæ ac solertiæ, qua feliciter usi sunt. simulque ipsis significatum est, Musottum heri sui nomine pollicitum certò fuisse absolutum iri Concilium tam aptè ac tam facili ratione, ut ubi res ita eveniret, non mediocres Lotharingo grates habendæ essent. Huic respondit Pontifex literis gravitate plenis de falsis insimulationibus, in se conjectis à Gallis, & ad suas aures delatis: quod referre non placuit auctori voluminis Gallici, per typos impressi, à nobis sæpius producti; ut qui studiosè vulgavit quidquid Pontifici Synodoque contrarium in ejus manus pervenit; adeoque cum reliqua penè omnia ab ipso extensa ponantur, hujus epistolæ perbrevem ac mutilam summam refert. Sed nec minori benevolentiâ respondebat illic Pontifex Lotharingo de celeri Synodi conclusione, ab eo ipsi promissa, quam primo loco referendam illi acceptam scribebat, negans se Legatis umquam demandasse, sicut Lotharingus pro certo ponebat, ne quid cum ipso communicarent. Et sanè oppositum palam fieri poterat Lotharingo ex tot negotiis, cum eo ad eam usque diem communicatis; sicuti mihi perspicuum redditur ex innumeris Borromæi literis, per quas Pontificis verbis imponebat Legatis, ut plurimum confiderent Lotharingo mutuamque cum eo amicitiam exercerent; & nonnumquam eos penè objurgabat ob illius querimonias, quasi parcius in eo obsequentes Pontifici: & è contrario hi semper se apud Pium purgabant, affirmantes, se abunde obsecutos fuisse. Verum est tamen, iisdem ferè rationibus, quæ Pontificem retinuerunt ne illum inter Legatos cooptaret, retentum pariter fuisse ne cum eo eamdem quam cum Legatis fiduciam exerceret. Ex quo ille, quippe magno ac forsitan vasto animo; secum non plenè agi putabat, sine notitia, ac penè sine administratione rerum omnium. At verò in eo postremo negotio Præsides diserè veti ti sunt; ne cui præter Lunensem data ipsis mandata patefacerent; quæ interdictio allata fuit ab illis, suum silentium excusantibus, adversus Lotharingi querelas: id autem rationi vel maximè consentaneum apparebat, quippe quod spes omnis executionis sedatæ pendebat ab improviso. Quare mirum est, illum existimasse rem sibi communicandam, cum fuisset necesse vel ut ipse à data Legatis fide deficeret, re patefacta; vel ut in offensionem gravissimam incurreret suum apud Regem, si umquam innotuisset, rei scientia in ipsum transfusâ, Oratores ab eo non fuisse commonitos. Præterquam quòd Lotharingus in colloquiis cum Drascovizio eam severitatem præsetulerat, (*g*) ut posteà Lunensis Legatis fassus fuerit; animi sui propositum à se illis prænunciatum ex arte non fuisse pridie quàm fieret, ne quid inde lucis perrumperet ad Lotharingum, à quo ipse fortasse verebatur, ne Oratorum animi ad pugnam potius quam ad pacem impellerentur.

(f) *Cuncta extant in Literis Pontificis & Borrom. ad Legat. 9. Julii 1563.*

(g) *Literæ Legatorum ad Borr. 4. Julii 1563.*

7. Quamquam revera neque Lotharingus, neque quisquam ex addictis huic aut illi partium mutire quidquam visus est ad incendendum, sed potiùs ad extinguendum ignem importunissimum: præsertim verò Ferdinandus hac in re animum potius probi Cæsaris, quam studiosi Austriacæ familiæ palam fecit. Etenim præter summum molestiæ sensum, quem primo præ se tulit ob eos tumultus, anxius ne Synodi dissolutio subsequeretur, ultra modum commotus est, accepto rumore de se sparso, Lunensem suis cohortationibus impulsum ad ea processisse. Quamobrem ad Oratores suos scripsit, (*b*) affirmare se obstrictâ Cæsaris fide, hujusmodi consilium nec à se promotum neque cognitum fuisse. Præterea ipsis injunxit, ut pro virili conarentur pacem componere, stimularentque Præsides ad operam simul navandam. Sed in hoc visus ille non est plenam æquitatem exercere: dum enim querebatur de apposita sibi vulgò calumnia, quod illius perturbationis fuisset particeps; non tamen abstinebat se, quin ostenderet aliquam à se fidem haberi criminationi longe minus verisimili, conjectæ in Pontificem, quasi ea via solutionem Synodi moliretur: tametsi ratio, quâ Ferdinandus usus est in eo ad suos Oratores scribendo, indicat, ab ipso non tantum id credi, quantum intendi ut per illum aculeum stimularentur Legati ad urgendam concordiam, pro qua varia consideravit consilia; simulque ea cuncta perfici non posse cognovit, eo excepto, de quo plane conventum est, & de quo imperavit Oratoribus suis, ne in pacis gratiam gravarentur consuetos honores non accipere. Adjecit, ubi consilium non procederet, quod tamen non credebat, hortarentur Lunensem, tantis per dum res componeretur, obtenderet sive morbum, sive aliud quidpiam, ne interesset Sacris solemnibus,

bus, nec Ecclesiæ tanti detrimenti ipse fieret occasio. Sed posteà cognita concordia, cujusmodi ipse meditatus eam fuerat, ingentem lætitiam præ se tulit (*i*) suosque jussit non solùm Sessionis die, sed quacumque aliâ solemni actione, consentire ne ipsi pacem & thus acciperent, donec alia patefieret via communis consensus.

(h) *Viennæ 7. Julii 1563.*

(i) *Epist. Cæsaris ad suos Oratores Viennæ 4. Julii 1563.*

8. Præ ceteris gaudium Synodi in immensum excrevit, quod Petri navim conspicaretur extra discrimen, anteà inevitabile creditum, impingendi in alterutrum ex oppositis scopulis. Sed fortasse, tametsi malum imminens reverâ ingens fuisset, fuit tamen minus opinione. Credibile non erat, Regnum Galliæ, præter antiquæ pietatis spiritus, etiam ex politicis rationibus, ultrà progressurum in ultionem quàm ad summum ad præcidendum commercium cum vivente Pontifice. Etenim si per schisma procederet ulteriùs ad electionem Antipapæ, seipsum tunc divisum, adeoque infirmum, nec minùs debile ex debili regnantis ætate, exposuisset inimicitiæ Pontificis, & Catholici Regis, in quem Regem coiissent respectus Religionis, existimationis, & dominationis, quique distractus id temporis non erat in alios potentes hostes, sicut acciderat ipsius parenti, cùm Anglia à Catholica Religione desciviť. Quapropter, quamquam Oratores Gallici perversiones hasce denuntiarent, satis ipsi animadvertebant, posse quidem denuntiationem causæ prodesse, præsertim apud multitudinem, quæ ad se commovendum metitur magnitudinem, non verisimilitudinem damni denuntiati; sed non minus etiam executionem ipsi Galliæ nocituram? quandoquidem primus gradus futurus erat conjectio Regis pueri in manus hæreticorum, hoc est rebellium ejusmodi, qui volebant esse hæretici, quò rebelles esse possent.

9. Ceterùm quamvis tum Galli tum Hispani variis tunc vituperationibus carperentur à suis civibus, aut lividis aut immoderatis, aut perperam expertis, perinde quasi nimis faciles animos in eo honoris apice gessissent, utrique tamen reverà prudenter sui Principis causam egerunt. Hispanus quatuor res plene obtinuit, quas sibi initio proposuerat; non cedere, habere locum in publicis actionibus, Synodum non perturbare, & amicitiam cum Gallis non præcidere: atque ea cuncta plaudente Synodo ipsius pietati ac moderationi succesſere. Quod si amplius voluisset, obsistentibus fortasse Patribus id neutiquam obtinuisset, aut saltem illud consecutus per modum temporariæ sanctionis, & salvis utriusque partis juribus, atque omnibus ægrè ferentibus, diutius eo frui nequiisset: interim vero traxisset in superbiæ Hispanicæ crimen Synodo dissolutionem, & omnia detrimenta, quæ Christiana Respublica fuisset passa, diminuta non mediocriter gloria tam egregiæ Nationis, & Philippi Regis, amplissimè collaudati, cui etiam grave onus imposuisset & Pontificis sustinendi, & cum uxoris fratre pugnandi.

10. Nec minus ex arte luserunt Galli, salvo Rege; tametsi major pars peditum, & nobiliores latrunculi, contrariæ parti adhærerent, & æqualitatem illam evitarent, quæ ipsis detrimentum inferre poterat. Ubi amplius inflexibiles perstitisset, jam suprà expendimus, quantum favoris causæ suæ perdidissent in Patrum & cunctorum hominum animis cùmque necesse esset Legatis in eo eventu mandatum exequi, reipsa fuissent inductum adversus illos exemplum, ad quod sustinendum ipsi Galli, infensis animis secedentes, coëgissent Synodum, ac Pontificem; adeoque illud posteà facilè secutis Cæsare Philippi patruo: aliisque Principibus ipsi conjunctis, difficile erat, ne idem exemplum amplexarentur omnes Aulæ catholicæ: quin fortasse in gravissimis Galliæ perturbationibus ea poterat ingruere necessitas, ut prudentia ac publicum Regni bonum oculos averteret ab eo jure speciosæ prærogativæ, quando conceduntur interdum amplissimæ ditiones, hoc est, potentiæ Quocircà non conspicor, in ea re Gallis aut Hispano posse meritò inuri notam pectoris exigui, sed potiùs utriusque laudem, ingentis capitis tribuendam esse; quamvis non rarò vulgus ingens pectus appellet ingentem ferociam cum exiguo capite.

11 Confectâ concordiâ, Tridento discessit (*k*) Lansacus, revocatus in Galliam, remanentibus Ferrerio & Fabro. Et post rem gestam die sancti Petri; etiam antequam iis componeretur, Lansacus & Lunensis invicem sæpius per honoris officia sese inviserant, (*l*) cùm intento essent animo, Hispanus ad observanda mandata sibi tradita, ne amicitiam cum Gallis abscinderet; Galli verò ad exercendam indignationem solum in Pontificem, ne ipsorum Princeps ad gravem cum Hispano Rege contentionem adigeretur.

(k) *Hæc omnia constant ex Diario 7. Jul. ex epist. Legat. 29. Jun. & ex catalogo Oratorum præsentium 7. Sess. Pii IV.*

(l) *Literæ Vicecomitis ad Borromæum 4. Julii & literæ Jadrensis.*

Tametsi animorum commotiones dominari magis in regnantes soleant, cùm eas potentia quasi quædam nutrix exaturet; submissiores tamen videntur, quia ibi reginæ suæ obtemperant, hoc est, dominandi curæ.

CAPUT XI.

Consilium Cardinalium & Oratoris Vargæ, habitum à Pontifice de Canonum ac doctrinæ forma à Legatis missa. Celebre Vargæ scriptum. Votum Pontificis, ut omitterentur duas quæstiones magis contentiosæ, & consimilis Cæsaris voluntas, sed Hispanorum repugnantia, & propensio Hispanicæ Aulæ ad Synodum protrahendam. Lotharingi opera ad rem expediendam, & ad concordiam, quæ priùs in Conventu peculiari Præsulum præstantiorum stabilitur, & posteà in generali. Literæ ad Concilium à Belgii Gubernatrice datæ.

1. NOvo externoque litigio jam absoluto, persistebant adhuc vetera & intestina. Exemplar Canonum ac doctrinæ, à Legatis missum ad Pontificem, ipsi principi suspicionem injecit, ut idem posteà per (*a*) Borromæum rescripsit, *Quod Galli, & quidem ex Hispanis, vellent per eas voces generales & captiosas indicare, jurisdictionem à Christo proximè provenire, & posted ex hoc consecutionem aliquam deducere, quæ ipsis placeret.* Equidem comperio, cùm ille quodam die Patribus (*b*) rationem redderet, cur ipse Canonem omisisset de institutione Episcoporum, sub Julio digestum, hanc inter alias rationem ab eo fuisse allatam, nimirum, ob ambiguam significationem, quæ su-

pensos fidelium animos tenuisset, per modicam Concilii dignitatem. Pontifex itaque rescripserat Legatis, longè sibi gratius fore, si ejusmodi *(c)* quæstiones præciderentur, quàm si definirentur absque ullo fine, quin potius novis litibus inchoatis, atque ad id pariter eosdem cohortatus est Ferdinandus per suos Oratores. Usque ab excitata controversia de verbis illis, *Rector Ecclesiæ Universalis*, omnem lapidem Delfinus moverat, & omnem operam adhibuerat *(d)* ad Cæsarem permovendum; quò verum Ecclesiæ Romanæ patronum in causa tam æqua se gereret; sed sine plurima interjecta mora responsum scripto acceperat immobilis repugnantiæ ad utramlibet partium fovendam. Seldius verò coràm illi dixerat, Gallos numquam consensuros; quin ubi ad id declarandum procederetur, existimaturos fuisse, nullum levamen ex hujusmodi Synodo expectandum, sed novam laborum accessionem, adeoque consulturos sibi fuisse per propriam Synodum Nationis, cujus terrorem, quasi fulminis, incutere studebant crebris suarum minarum tonitruis, in contentionibus cum Synodo & cum Pontifice. Quamobrem Cæsar utilitati publicæ conducibile putabat, si abstineret se procul à talibus controversiis, ne in Gallis erga ipsum fiducia de illo opere extingueretur. Neque illi probabatur, quòd Legati, susceptо negotio illius definitionis, quæ nec consensum umquam consecutura esset, nec progressura sine Concilii scissione, tot alia bona præpedirent, ex concordi processu decerpenda: ac proinde per ejusdem Delfini literas idem *(e)* Pio dissuaserat: ne declarandam curaret aliam supra Synodum prærogativam, nisi Patres ad id unanimes convenirent, propositis horrendis calamitatibus, quæ Christianæ Reipublicæ imminerent, si Conventus ille dissolveretur, quod ex dissensu in articulo tam gravi timendum erat. In his consiliis firmius in dies inhæserat Ferdinandus, quippe quæ ipsius ingenio, cauto magis quàm animoso, congruebant: idcirco ea rursus iterari jussit à suis Oratoribus, qui eadem operâ exposuerunt, sibi à Cæsare committi, ut ubi certamen illud evitari non posset, sibi confestim significarent, nulli partium accedentes ipsius mente priùs non perspectâ & eò processerat Cæsar, ut quereretur, *(f)* à Legatis, prolixitati studentibus, in medium vocari disputationes supervacaneas & inextricabiles. Ob quam insimulationem; adeo contrariam non veritati modò, sed evidentiæ, æque illi tristitiâ ac admiratione effecti sunt. Quapropter animadvertens, viam illam, ad quam Pontifex simul ac Cæsar eos hortabantur, planissimam tutissimam, brevissimam, apertissimam, ac tandem honestissimam esse, ad eam gressum converterunt. Sed non mediocris illis difficultas objecta est ab Hispanis; qui obdurati contendebant ut affirmaretur, esse in Ecclesia Episcopos ex institutione Christi. Huic difficultati adhiberetemperamentum studuit Hydruntinus, *(g)* quantum satis esset ad id, quod certum erat, definiendum, ponens, gradum Episcoporum in Ecclesiastica Hierarchia non esse pro arbitraria Pontificis voluntate; ac proinde ejus inventum fuit, quòd in sexto Canone, vice illorum verborum, quæ petierant Hispani, *ex institutione Christi*, ponerentur, *ex ordinatione Divina*: eo relicto quod incertum erat, nimirum an hujusmodi ordinatio deducta fuisset in opus à Deo proximè, an per ipsius Vicarium: ex qua peculiari illius opera egregia Legati argumentum desumpsere ad ipsum universè & amplè commendandum, Romam scribentes. Et sanè eâ commendatione opus erat; si quidem literæ alicujus ministri inferioris ordinis, & fortasse perperam docti ab æmulis, non ita propitiæ Hydruntino, Romam id temporis perlatæ sunt.

(a) *Literæ Borrom. ad Legat. 6. Julii 1563.*
(b) *Inter monumentæ Seripandi.*
(c) *Constat ex literis Legat. ad Borrom.*
(d) *Literæ Delfini ad Legat. 15. Martii 1563. quæ servantur in Bibliotheca, à Duce Urbinate relicta.*
(e) *Literæ Delfini ad Borrom. Junii, redeunte Ormanetto.*
(f) *Literæ Legat. ad Borrom. 8. Jul. 1563.*
(g) *Lit. Legat. ad Borrom. 15. Julii 1563.*

2. Nondum tamen idcirco acquiescebant Hispani, & aliquis auditus est susurrus, *(h)* eos ad id à Lunensi fuisse commotos: quod adscribebatur peculiaribus quibusdam sensibus, *(i)* qui (ex narrationibus Crivelli Nuntii) inerant in præcipuis ministris Hispanicæ Aulæ, in rem esse prolationem Concilii, quo perdurante: quà metus quà expectationis caussâ hæreticos quieturos: at verò per suspensionem, per scissionem, per terminationem, æquè novum furorem illis injectum, ac frenos detractum iri. Hæc Hispanensis Aulæ ratiocinatio, ad Legatos delata, immensa illos molestia perculit, bonum penè exitum desperantes quantocumque ipsorum labori, dum ex opposito, Regis Præsules complures, numero & auctoritate spectabiles, studiosè novos semper nodos quærerent, quibus apta fila numquam deerant in argumentis natura sua tam implicatis: ea propter & ad Nuntium rationes plurimas scripserunt, quò regios ministros ab eo consilio removerent, & Pontificem rogarunt, ut nervos omnes suarum exhortationum intenderet, Regique palam faceret grave detrimentum tot Ecclesiarum ex diuturna Episcoporum absentia; adeoque per Concilium, ad reparandam disciplinam coactum, eamdem destructum iri: offensionem Catholicorum, hæreticorum triumphum propter Patrum dissidia, quibus unicum remedium suppetebat, si statim eorum concordiam terrarum orbis aspiceret; & supra cetera periculum, ne hujusmodi dissensiones monstrosum aliquod schisma tandem parerent.

(h) *Variæ scripturæ præsertim sub 9. Julii Vicecomitis.*
(i) *Literæ Crivelli ad Borrom. 8. & 12. Julii 1563. & Acta Salmanticensis, in quibus multa dicuntur, narrandaque ad Sessionem.*

3. Pontifex propositis officiis haud prætermissis, curabat interim, ut summo studio perpenderetur sanctionum exemplum, sibi missum à Legatis. Etenim tametsi magis illi placeret, ut importunæ controversiæ omitterentur, nolebat tamen curam ac deligentiam negligi, si forte ad res definiendas procedendum fuisset, seque secordem suique muneris oblitum notari: sed argumenti gravitas, & Consultorum numerus *(k)* haud permisere celeritatem quam Roma sperabat, & Tridentum postulabat.

(k) *Literæ Borrom. ad Legat. 20. Junii & 3. Julii 1563.*

Tandem quò per majorem dignitatem rem ageret, die quarto Julii coram se *(l)* delectos ad id Cardinales accivit, singulosque sententiam rogavit, atque ea omnia per expeditum tabellarium ad Legatos misit. Accersierat quoque Pontifex ad

ad illum conventum Franciscum Vargum Oratorem Hispanum, cui se non benè animatum minimeque fidentem diutiùs ostenderat, sicuti non semel commemorandum mihi fuit: ac denique in ipsa Concilii apertione, cùm Pius ad Philippum Regem mitteret Brocardum Comitem, de gravissimis rebus acturum, illi ad calcem mandatorum injunxerat, *(m)* ut Oratoris mutationem maximopere flagitaret: sed Vargas tantumdem semper studuerat sibi conciliare Pontificem. Quare Pius re animadversa, existimavit, tunc Vargam, tanto fiduciæ æstimationisque argumento captum, haud prætermissurum opportunitatem, per quam se dignum ostenderet eo favore ad alios futuros eventus, simulque ex illius judicio non parum ponderis accessurum ad Sedis Apostolicæ causam apud Præsules Hispanienses. Cetera satis ille idoneus agnoscebatur qui dicto Consilio interesset, utpote qui ad tam nobilem gradum evectus, literarum magis quàm familiæ eminentiâ, Religionis etiam studium præ se gerebat nihilo inferius sua doctrina, suique Principis pietate: & consentaneum hisce dotibus scriptum protulit Vargas, non eruditum minùs quàm pium, ad Pontificiam auctoritatem tuendam, quod posteà per typos ab eodem editum est in lucem: cumque scripti prolixitas haud sivisset, ut plus quàm ejus summa per illum tabellarium mitteretur, voluit Pontifex postridie alium cursorem mittere non ad aliud opus, nisi ad integrum illud perferendum, tum quo per eam honorificentiam grates illi redderentur, tum quò speratus apud Hispanos Patres profectus tempori haberetur. Verùm sicuti quidquid anteà excogitatum fuerat à Pio ad sedandos tumultus ex Oratorum æmulatione, nihil in re ipsa confecit, quippe quòd anteà Iis Tridenti composita est, quàm Romæ in Consilium adducta; ita hæ cunctæ disputationes scripto exhibitæ, controversias doctrinæ jam revocatas in concordiam invenerunt. *(n)*

(m) *Mandata extant in Urbinatis Bibliothecâ quam diximus.*
(u) *Lit. Legat ad Borrom. 12. Jul. 1563.*

4. Numquam destiterant Præsides studium impendere *(o)* ad contentiones absque decisionibus terminandas, tum quia præter Pontificem & Cæsarianos id etiam Lotharingo probabatur, tum quia cùm homo è nihilo trahat originem, nescio quid facilius experiri solet in eo genere operationum, quæ propinquius accedunt ad nihilum. Quamobrem septimo Julii accito conventu peculiari, cui duo Purpurati, & triginta Patres ex præcellentibus inter omnes nationes aderant, *(p)* tandem post quinque horas examinis, mixti, ut fieri solet, variis contentionibus, constitutum est mansionis Decretum *(q)* non quod Lotharingus formarat, sed quod Mantuanus jam paraverat, cum levibus emendationibus, ac simul totum Ordinis argumentum. In quibusdam literis Vicecomitis *(r)* ad Borromæum continetur; Cùm à singulis dictæ fuissent in eo cœtu sententiæ, nec de sexto Canone convenirent, propositam à Lotharingo fuisse formam quamdam, à præcedentibus diversam, quæ acceptata est; eumdem formam non fuisse publicè productam ab ipsius auctore, priusquam idem per Episcopum Brixiensem ipsam privatim communicasset cum Guerrero & cum Ajala præcipuis Hispanorum, eorumque consensum resciviset. Sed quoniam Vicecomes illi cœtui non interfuit, & Legati inter plurimas Lotharingi laudes, illius formæ inventionem ipsi non tribuunt, quin potius eam adscribunt Hydruntino Archiepiscopo, incertus rem narro. Hic dies septimus visus est feliciter criticus noni, cùm enim posteà fuisset habitus nono Julii Conventus generalis, *(s)* evenit, ut centum Viginti septem suffragia utroque argumento colligerentur, atque ut utrumque statueretur, imperatis modicis variationibus à forma digesta, quarum cura demandata *(t)* fuit Marino & Fuscarario inter Theologos, Castaneæ & Paleotto inter Canonum Peritos. Ea verò rei expeditio, vix antea sperata, primo loco adscripta est moderationi Lotharingi in dicenda adversus quàm consueverat sententia per summam brevitatem, quàm ut accidere solet Principibus, ac à primo dicentibus reliqui sunt incitati. Hispani tamen non cessabant contendere, ut exprimeretur in sexto Canone, Episcopos fuisse *institutos à Christo*, aut ex institutione Christi, non autem generatim, sicut ibi dicitur, *ordinatione Divinâ*; opponentes, posse id intelligi de communi providentia erga res omnes: adeò ut Guerrerus & Ajala, qui in cœtu peculiari cùm reliquis consenserant, tunc dissentirent. Sed numerus conflatus ex his & reliquis omnibus, qui mutationem optabant, quintam partem modicè superavit, adeoque enerves remanserunt ad pugnam, nedum ad victoriam. Hinc Legati *(u)* vividam spem traxere non solùm celebrandæ Sessionis die præscripto, sed absolvendæ Synodi ante finem Novembris. Obstabat tamen id quod Moronus per profundum arcanum accepit à summo magnæque auctoritatis viro, operam à Lunensi navari ad Sessionem impediendam, existimante (sicuti semper ad primarios ministros odor ingentium moliminum surrepit) post Sessionem nihil amplius superfuturum, nisi ut mitteretur Lotharingus in Galliam, ad res, quibus regnum illud indigebat, componendas. Certum est, Lotharingum in functione, de qua diximus, ea animi ardore, eaque virtute se gessisse, ut Legati prosperum exitum illi præcipuè acceptum referrent. Significavit Gualterius, *(x)* positis recentibus turbis cum Gallis, plurimum contulisse ad eos recuperandos Saracinellum, Sibi à Secretis, qui paulò antè redierat cum responso Pontificis, propitio aut iis rebus, quas Ferrerius proposuerat, aut aliis à Lotharingo propositis, videlicet, ut celebrata Sessione argumenta reliqua (*y*) brevissimè expedirentur, cunctique Patres ad ea quæ proponenda supererant, simplici verbo, *placet*, aut, *non placet*, responderent: quamquam Divino consilio posteà factum est, ut Synodus absolveretur honoratiore exitu quàm hic fuisset, in quem flectebatur tunc Pontifex, prudenter virtus ne quid pejus accideret.

(o) *Lit. Legat. ad Borrom. 5. Julii 1563.*
(p) *Lit. Legat ad Borrom. 8. Julii 1563.*
(q) *Ex literis Vicecom. 9. & 12. Julii 1563.*
(r) *19. Julii 1563. & aliis ejus literis postea scriptis.*
(s) *Lit. Legat. ad Borrom. 12. Julii 1563. & Diarum die 9.*
(t) *In literis Vicecomitis & Jadrensis 12. Julii 1563.*
(u) *In jam dictis literis Legatorum ad Borr. 12. Julii 1563.*
(x) *Lit Gualt. ad Borr. 8. Julii 1563.*
(y) *In lit. Borr. ad Moronum. 6. Jul. 1563.*

5. Postridie narrati Conventus generalis, habitus est alius (*z*) de corruptelis ibique recitatæ sunt literæ Gubernatricis Belgii, in quibus scribebat, Episcopos ac Theologos jam nominatos (*a*) se missuram, modicamque eorum missionem excusabat, ob necessitatem Ecclesias ab hæresis periculo cu-

ſtodiendi. Et die menſis duodecimo finis impoſitus fuit ſtabilienſis (*b*) Decretis, etiam de argumento quod diximus. Lotharingum eo die auctor fuit, (*c*) ut in obligatione reſidendi comprehenderentur cum reliquis Epiſcopis nominatim Cardinales, quod duo ſimul nodoſa litigia præcidit; ſiquidem effecit ex una parte, ne Cardinales impoſterum cenſere poſſent, à debita ipſorum præſentia Romæ ſubtrahi ſe debito reſidendi in Epiſcopatu; & ex altera, ne idem debitum ipſis amplius objiceretur, quaſi Eccleſiarum Cathedralium minimè capacibus. Actum quoque fuit id temporis de lege ferenda, ut cùm Purpuratorum Senatus conflaretur ex Epiſcopis, ex Presbyteris, & ex Diaconis, ætas, quæ requiritur in aliis ad ſingulos hosce Ordines ſuſcipiendos, opus pariter eſſe ſingulis, qui in eo gradu aſſumerentur ad Purpuram, ſicuti conventum erat in articulis poſtremi Comitii. (*d*) Verùm id poſt multa non placuit, cùm perpenderetur, cunctos Cardinales eſſe Conſiliarios Pontificis, cui muneri communiter exiſtimatum eſt ſatis non eſſe ætatem Diaconatui ſufficientem.

(*z*) *Diarium 10. Julii.*

(a) *Hæ literæ ſunt inter ſcripturas poſt Diarium.*

(b) *Lit. Legat. ad Borrom. 12. Julii & Acta Paleot.*

(c) *Literæ Vicecomitis 12. Jul. & Legat. 12. & 15. Jul. 1563.*

(d) *Cap. 4. Comitiorum ante Pii IV. electionem.*

6. Dum undique tam proſperè Synodus procedebat, Præſides metum de Hiſpano Oratore haud ſanè vanum experti ſunt. (*e*) Dum ipſi literas, quibus fauſtus eventus Romam nuntiaretur, obſignaturi erant, hunc à Lunenſi nuntium accepere; Omnem à ſe navateam operam, quâ ſuæ gentis Præſules induceret, irritam cecidiſſe, niſi definiretur id quod illi de inſtitutione Epiſcoporum optabant: quocirca ſe putare, Seſſionem celebrari non poſſe, propterea quòd ſi aliter ea haberetur, grave detrimentum illatura eſſet non ſolis illis Patribus, ſed Hiſpaniæ univerſæ, cùm ad actionem tanti ponderis procederetur repugnante eâ integra Natione. Id tamen Præſides ab incepto non retraxit, ſed ad certamen inſtruxit, cùm ipſis indecora poſtulatio videretur, quòd pauci Præſulis arrogarent ſibi, non ſolùm impedire ne definiretur id quod reliqui volebant, ſed (de quo mere tunc agebatur) impedire Seſſionem, niſi definiretur quod ipſi volebant. Itaque nullo prætermiſſo labore, non ſolùm mentis, ſed etiam corporis, quod robuſtiorum mentium inſtrumentum infirmius eſſe conſuevit in rebus aptè diſponendis ad conſequendum effectum, die decimo quarto Julii generalem cœtum convocarunt, quò manus poſtrema negotia admoveretur ad craſtinam Seſſionem: & quanquam Hiſpani rumorem ſparſiſſent, Niſi dogma illud declararetur, ſe in Seſſione aut conteſtaturos, aut prodituros in medium, ut ſuam conſcientiam exonerarent; tamen Legati reliquorum concordiæ confiſi, alacriter convenere, cùm longè major numerus ſæpè in campo, ſemper in tribunali victoriam conſequatur. In ſententiis dicendis Hiſpanienſes immobiles perſtitere, Antonio, Auguſtino excepto, qui dixit, Accipi ſextum Canonem à ſe, quò plurium ſuffragiis aſſentiretur, & ne proſpero Synodi proceſſui obviam iret, tametſi ipſo ſpectato, ſibi Canon non placeret. Sex Epiſcopi Eccleſiarum extra Hiſpaniam cum Hiſpanis conſenſere, Jacobus Gibertus Noguera Hiſpanienſis Aliſanus Epiſcopus, Antiſtes Verdunenſis Gallus, & ex Italis Carolus Bovius Oſtunenſis in regno Neapolitano, Joannes Andreas Bellonius Epiſcopus Maſſalumbræ urbis prope Neapolim, Fabius Mirtus Neapolitanus Epiſcopus Caiacenſis, qui Nuntius in Galliam miſſus eſt, cum Boncompagnus ſub nomine Gregorii XIII. univerſalem Eccleſiam rexit, Gabriel de Monte Epiſcopus Heſinus.

(e) *Literæ Legat. ad Borrom. 12 Julii 1563.*

7. Quieto nondum erant animo Legati, tametſi certò prævideren exitum Seſſionis, cùm ipſis videretur, à diſſenſu Nationis tam adſpectabilis magnitudine, pietate ac doctrina, plurimum dignitatis Concilio illisque Decretis detractum iri, quippe quòd in hujusmodi victoriis accidit adverſus quàm in militaribus, ubi tanto plus habetur gloriæ, quanto minùs pugnæ. Quapropter Moronus præcipuè adhibuit (*f*) in publico Conventu ac poſteà in privatis colloquiis, Officia vel maximè ſtudioſa apud Lunenſem, quò ipſe ſolertiam omnem impenderet ad comparandam Concilio ac ſibi ipſi coronam concordiæ. Nec hortamenta incaſſum abiere. Lunenſis quippe, tum ingenio tum religione vir egregius, animadvertit, quantum id ad Eccleſiæ bonum conferret, & usque adeò ſuos Epiſcopos iterum atque iterum rogavit, ut tandem eos flexerit. Quare quo tempore Legati curaturi erant corpus quiete, quæ nequiter invenitur ſupra plumas, cùm animus, quo vivit corpus, remanet inter ſpinas, jucundum hunc nuntium ab eo accepere, qui Homericum quaſi nepenthes illis fuit ad brevem illius noctis ſoporem, donec ab aurora vocati ſunt ad functionem, tam diuturnorum atque univerſalium laborum partum, & tam variæ ſpei, nunc ſuccenſæ, nunc tepeſcentis, & nunc gelantis objectum. Verùm qui Naturam incuſavit veluti novercam, quòd nobis aperuerit ſolùm tam confragoſas vias ad obtentos fines aſſequendos, aut ignorans, aut calumnioſus extitit. Sicut ex amaritie thymi mel conficitur, ita à prægreſſa moleſtia ſuppeditatur materia ad jucundiſſimam voluptatem habendam.

(f) *Literæ jam dictæ Legat. & Vicecomitis.*

CAPUT XII.

Seſſio vigeſima tertia. Diplomata Pontificia de Legatis, facultates Oratorum, aliæque Principum literæ ibi recitatæ. Decreta propoſita tum ad Fidei dogmata declaranda; tum ad reformandas corruptelas. Comprobatio cum modica & paucorum repugnantia. Seſſio futura ad diem decimum ſextum Septembris deſtinata.

1. GAllus (*a*) eo manè ad aram operatus eſt Epiſcopus Pariſienſis, & Hiſpanus Latinè concionatus Epiſcopus Aliſanus, de quo apud Legatos poſteà conqueſti ſunt Galli (*b*) ac Veneti, poſtulantis, ne oratio referretur in Acta, propterea quòd priùs Hiſpaniæ quàm Galliæ Regem, priusque Ducem Sabaudiæ quàm Rempublicam Venetam nominarat. Verùm quoniam in comperto erat, actum id non fuiſſe aboratore nec nomine nec mandato publico, ea querimonia ad indicandam offenſionem ſatis fuit. Munus Maſſarelli, qui à Secretis erat, & adhuc ægrotabat, obivit, ſicut etiam aliàs, Epiſcopus Caſtellanetenſis. Recitavit is Diplomata Pontificis, quibus duo recentes Legati eligebantur, Oratorum facultates, alias que Principum literas, ad Synodum poſt ultimam Seſſionem delatas, ſpectatâ ſolùm in ordine ven-

adventus antiquitate. Non tamen lectæ ſunt literæ, quas Orator Melitenſis ferebat, quoniam de ipſius loco nondum cum Patriarchis conventum erat. Prima igitur epiſtola fuit Regis Poloniæ, ſecunda Ducis Sabaudiæ, pro Legationibus Epiſcoporum Præmiſilienſis, & Auguſtenſis: tertia fuit Reginæ Scotorum, quarta Regis Hiſpaniæ pro Legatione Comitis Lunenſis. Et tunc interfuere Galli, quiete iisdem ritibus continuatis, qui die ſancto Petro ſacrâ (*c*) ſunt obſervati. Poſteà Epiſcopus, qui celebraverat, recitavit è ſuggeſtu Canones paratos in Ordinis argumento, qui hujusmodi fuere:

(a) *Cuncta ſunt in Diario 15. Jul. 1563. in Actis Paleotti & arcis Æliæ, & in epiſt. Jadrenſ. eod. die.*

(b) *Scriptum Vicecom. ad Borrom. 19. Julii 1563.*

(c) *In Literis Legat. ad Borrom. 15. Jul. 1563.*

2. *Sacrificium & ſacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta ſunt, ut utrumque in omni lege extiterit. Cùm igitur in novo Teſtamento ſanctum Euchariſtiæ ſacrificium viſibile ex Domini inſtitutione Catholica Eccleſia acceperit; fateri etiam oportet, in ea novum eſſe viſibile & externum ſacerdotium, in quod vetus translatum eſt. Hoc autem ab eodem Domino Salvatore noſtro inſtitutum eſſe, atque Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus in Sacerdotio, poteſtatem traditam conſecrandi, offerendi, & miniſtrandi Corpus & Sanguinem, nec non & peccata dimittendi, & retinendi, ſacræ Literæ oſtendunt, & Catholicæ Eccleſiæ traditio ſemper docuit.*

Cùm autem Divina res ſit tam ſancti ſacerdotii miniſterium, conſentaneum fuit, quò dignius, & majori cum veneratione exerceri poſſet, ut in Eccleſiæ ordinatiſſimâ diſpoſitione plures & diverſi eſſent miniſtrorum ordines, qui ſacerdotio ex officio deſervirent, ita diſtributi, ut qui jam clericali Tonſurâ inſigniti eſſent, per minores ad majores aſcenderent: nam non ſolùm de ſacerdotibus, ſed & de Diaconis ſacræ Literæ apertam mentionem faciunt; & quæ maximè in illorum ordinatione attendenda ſunt, graviſſimis verbis docent; & ab ipſo Eccleſiæ initio ſequentium Ordinum nomina, atque uniuscujusque eorum propria miniſteria ſubdiaconi, ſcilicet, Acolythi, Exorciſtæ, Lectoris, & Oſtiarii in uſu fuiſſe cognoſcuntur, quamvis non pari gradu. Nam Subdiaconatus ad majores Ordines à Patribus & ſacris Conciliis refertur, in quibus & de aliis inferioribus frequentiſſimè legimus.

Cùm Scripturæ teſtimonio, Apoſtolicâ traditione, & Patrum unanimi conſenſu perſpicuum ſit, per ſacrum Ordinationem, quæ verbis & ſignis exterioribus perficitur, gratiam conferri; dubitare nemo debet, Ordinem eſſe verè & propriè unum ex ſeptem ſanctæ Eccleſiæ Sacramentis.

Quoniam verò in Sacramento Ordinis, ſicut & in Baptiſmo & confirmatione, character imprimitur, qui nec deleri; nec auferri poteſt, meritò ſancta Synodus damnat eorum ſententiam, qui aſſerunt, novi Teſtamenti Sacerdotes temporariam tantummodò poteſtatem habere, ac ſemel ritè ordinatos, iterum laicos effici poſſe, ſi verbi Dei miniſterium non exerceant. Quod ſi quis omnes Chriſtianos promiſcuè novi Teſtamenti Sacerdotes eſſe, aut omnes pari inter ſe poteſtate ſpirituali præditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam Eccleſiaſticam Hierarchiam, quæ eſt ut caſtrorum acies ordinata, confundere; ac perinde ſi contra beati Pauli doctrinam omnes Apoſtoli, omnes Prophetæ, omnes Evangeliſtæ, omnes Paſtores, omnes ſint Doctores. Proinde Sacroſancta Synodus declarat, præter cæteros Eccleſiaſticos gradus, Epiſcopos, qui in Apoſtolorum locum ſucceſſerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipuè pertinere, & poſitos, ſicut idem Apoſtolus ait, à Spiritu ſancto regere Eccleſiam Dei, eosque Presbyteris ſuperiores eſſe, ac Sacramentum Confirmationis conferre, miniſtros Eccleſiæ ordinare, atque alia pleraque peragere ipſos poſſe, quarum functionum poteſtatem reliqui inferioris ordinis nullam habent. Docet inſuper ſacroſancta Synodus, in Ordinatione Epiſcoporum, Sacerdotum, & ceterorum Ordinum, nec populi, nec cujusvis ſecularis poteſtatis & magiſtratus conſenſum ſive vocationem, ſive auctoritatem ita requiri, ut ſine ea irrita ſit ordinatio: quin potiùs decernit, eos, qui tantummodo à populo, aut ſeculari poteſtate ac magiſtratu vocati & inſtituti, ad hæc miniſteria exercenda aſcendunt, & qui ea propriâ temeritate ſibi ſumunt omnes, non Eccleſiæ miniſtros, ſed fures & latrones, per oſtium non ingreſſos habendos eſſe.

3. Poſt hanc doctrinam habebantur octo Canones ad hæreſes oppoſitas damnandas. Et prætereà in quinto damnabantur contemptores ſacræ Unctionis, & reliquorum rituum, quaſi forent illi aut noxii aut ſupervacanei, Sextus, ſeptimus, & poſtremus, de quibus adeò diſceptatum fuerat, hanc in formam rèdacti ſunt.

Si quis dixerit, in Eccleſia Catholica non eſſe Hierarchiam divinâ ordinatione inſtitutam, quæ conſtat ex Epiſcopis, Presbyteris, & miniſtris, anathema ſit.

Si quis dixerit, Epiſcopos non eſſe Presbyteris ſuperiores, vel non habere poteſtatem confirmandi & ordinandi; vel eam, quam habent, illis eſſe cum Presbyteris communem; vel Ordines, ab ipſis collatos ſine populi vel poteſtatis ſæcularis conſenſu, aut vocatione, irritos eſſe; aut eos qui nec ab Eccleſiaſtica & Canonica poteſtate ritè ordinati nec miſſi ſunt, ſed aliunde veniunt, eſſe legitimus verbi & Sacramentorum miniſtros, anathema ſit.

Si quis dixerit, Epiſcopos, qui auctoritate Romani Pontificis aſſumuntur, non eſſe legitimos ac veros Epiſcopos, ſed figmentum humanum, anathema ſit.

4. Per duos hosce poſtremos Canones hinc excludebantur à numero verè Epiſcoporum non ii omnes qui à Romano Pontifice, ſed *ab Eccleſiaſtica & Canonica poteſtate* non crearentur: hinc auctoritas Romani Pontificis in legitimis Epiſcopis creandis comprobabatur.

Recitatis Decretis, omnes reſponderunt per merum verbum, *placet*, exceptis ſex, qui aliquid addidere. Inter hos Aiala Segovienſis Antiſtes dixit, Placere ſibi ſextum & octavum Canonem ſub ſpe futuræ declarationis. Similiter locutus eſt Guadixenſis, optavitque titulum toties ab eo poſtulatum, *Concilium univerſalem Eccleſiam repræſentans.* Bovus Auſtunenſis Epiſcopus aſſenſus eſt, cum ſpe melioris declarationis in ſexto Canone: ex altera parte Fachinettus Neocaſtrenſis reſpondit, ubi declararentur duo illi Canones quarum quoque caput explicandum eſſe, in quo ille intendebat ſummi Pontificis auctoritatem eſſe declarandam. Campegius Feltrienſis affirmavit, Se perfectè non audiſſe; viſumque ſibi eſſe audire in ſeptimo Canone &

in doctrina quæ illi respondebat, aliqua mutata post ultimam deliberationem: idcircò diem illum integrum à se peti, quò cum veritate ac dignitate responderet. Etiam Dominicus Casablanca Hispaniensis Dominicanus, Episcopus Vicensis in Regno Neapolitano, approbavit sub spe futuræ declarationis. Posteà Decretum de mansione propositum est, in quo dicebatur:

1. *Cùm præcepto Divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique Divini prædicatione: Sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cetera munera pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possint, qui gregi suo non invigilant, neque assistunt* (super hoc verbo prolixa fuerat contentio, cùm videretur adversariis, ab ea importari personæ mansionem à Deo impositam) *sed mercenariorum more deserunt: sacrosancta Synodus eos admonet, & hortatur, ut Divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio & veritate pascunt & regant. Ne verò ea, quæ de residentia sanctè & utiliter jam antea sub felicis recordationis Paulo III. sancita fuerunt, in sensus à Sacrosancta Synodi mente alienos trahantur, ac si vigore illius Decreti quinque mensibus continuis abesse liceat; illis inhærendo declarat sacrosancta Synodus, omnes Patriarchalibus, Primatialibus, Metropolitanis, ac Cathedralibus Ecclesiis, quibuscumque; quocumque nomine & titulo præfectos, etiamsi S. R. E. Cardinales sint, obligari ad personalem in sua Ecclesia, vel Diœcesi residentiam, ubi injuncto sibi officio defungi teneantur; neque abesse posse, nisi ex causis & modis infrascriptis. Nam cùm Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, ac evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas* (postrema hæc vox posita fuit Lotharingo petente, (*d*) intento, ne excluderentur Episcopi è publicis regnorum muneribus) *aliquos nonnunquam abesse postulent & exigant, decernit eadem sancta Synodus, has legitimæ absentiæ causas à beatissimo Romano Pontifice, aut à Metropolitano, vel, eo absente, suffraganeo Episcopo antiquiori residente, qui idem Metropolitani absentiam probare debebit, in scriptis esse approbandas; nisi cùm absentia inciderit propter aliquod munus, & Reip. officium, Episcopatibus adjunctum: cujus quoniam causæ sunt notoriæ, & interdum repentinæ, ne eas quidem significari Metropolitano necesse erit. Ad eumdem tamen cum Concilio provinciali spectabit judicare de licentiis à se vel à Suffraganeo datis, & videre, ne quis eo jure abutatur, & ut pœnis canonicis errantes puniantur. Intereà meminerint discessuri, ita ovibus suis providendum, ut quantum fieri poterit, ex ipsorum absentia nullum damnum accipiant. Quoniam autem qui aliquantisper tantùm absunt, ex veterum Canonum sententia non videntur abesse, quia statim reversuri sunt, sacrosancta Synodus vult, illud absentiæ spatium singulis annis sive continuum, sive interruptum, extra prædictas causas nullo pacto debere duos aut ad summum tres menses excedere; & haberi rationem, ut id æqua ex causa fiat, & absque ullo gregis detrimento. Quod an ita sit, abscedentium conscientiæ relinquit, quam sperat religiosam & timoratam fore, cùm Deo corda pateant, cujus opus non fraudulenter agere, suo periculo tenentur. Eosdem interim admonet, & in Domino hortatur, ne per illius temporis spatium, Dominici Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes, item & Corporis Christi diebus, quibus reficì maximè & in Domino gaudere Pastoris præsentiâ oves debeant, ipsi ab Ecclesia sua Cathedrali ullo pacto absint, nisi Episcopalia munia in sua Diœcesi eos aliò vocent.*

(d) *Literæ Vicecom. 12. Jul. 1563.*

Si quis autem (quod utinam numquam eveniat) contra hujus Decreti dispositionem abfuerit, statuit sacrosancta Synodus præter alias pœnas adversus non residentes, sub Paulo III. impositas, & innovatas, ac mortalis peccati reatum, quem incurrit, eum pro rata temporis absentiæ fructus suos non facere, nec tutâ conscientiâ, aliâ etiam declaratione non secutâ, illos sibi detinere posse: sed teneri aut, ipso cessante, per superiorem Ecclesiasticum illos fabricæ Ecclesiarum, aut pauperibus loci erogare, prohibitâ quacumque conventione vel compositione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur; ex qua etiam prædicti fructus in totum, aut pro parte ei remitterentur, non obstantibus quibuscumque privilegiis cuicumque collegio aut fabricæ concessis.

Eadem omnino, etiam quoad culpam & amissionem fructuum, & pœnas, decurratis inferioribus, & aliis quibuscumque, qui beneficium aliquod Ecclesiasticum, curam animarum habens, obtinent, sacrosancta Synodus declarat & decernit; ita tamen ut quandocumque eos, causâ prius per Episcopum cognitâ & probatâ, abesse contigerit vicarium idoneum, ab ipso Ordinario approbandum, cum debita mercedis assignatione relinquant. Discedendi autem licentiam in scriptis, gratisque concedendam, ultra bimestre tempus, nisi ex gravi causæ, non obtineant. Quod si per edictum citati etiam non personaliter, contumaces fuerint, liberum esse vult ordinariis per censuras Ecclesiasticas, & sequestrationem, & subtractionem fructuum, aliaque juris remedia, etiam usque ad privationem, compellere: nec executionem hanc, quolibet privilegio, licentiâ, familiaritate, exemptione, etiam ratione cujuscumque beneficii, pactione, statuto, etiam juramento, vel quacumque auctoritate confirmato, consuetudine, etiam immemorabili, quæ potiùs corruptela censenda est, sive appellatione, aut inhibitione, etiam in Romano Curia, vel vigore Eugenianæ Constitutionis suspendi posse.

Postremò, tam Decretum illud sub Paulo III. quàm hoc ipsum in Conciliis Provincialibus & Episcopalibus publicari sancta Synodus præcipit. Cupit enim, quæ adeò ex Pastorum munere, animarumque salute sunt, frequenter omnium auribus mentibusque infigi, ut in posterum, Deo juvante, nulla temporum injuria, aut hominum oblivione, aut desuetudine aboleantur.

6. Postea Decretum aliarum emendationum lectum est hujusce sententiæ.

1. Ecclesiis Cathedralibus, seu superioribus, quocumque nomine ac titulo præfecti, etiam S. R. E. Cardinales sint, si munus consecrationis intra tres menses non susceperint, ad fructuum perceptorum restitutionem tenentur: si intra totidem menses postea id facere neglexerint, Ecclesiis ipso jure sint privati. Consecratio verò, si extra Curiam Romanam fiat, in Ecclesia ad quam promoti fuerint, aut in Provincia, si commodè fieri poterit, celebretur.

2. Episcopi per semetipsos Ordines confuerant. Quod si ægritudine fuerint impedito; subditos suos non aliter,

ter, quàm jam probatos & examinatos, ad alium Episcopum ordinandos dimittant.

3. Primâ Tonsurâ non initientur, qui Sacramentum Confirmationis non susceperint, & Fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere & scribere nesciant, & de quibus probabilis conjectura non sit, eos non sæcularis judicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse.

4. Ad minores Ordines promovendi, bonum à Parocho, & à magistro scholæ, in qua educantur, testimonium habeant. Hi verò qui ad singulos majores erunt assumendi, per mensem ante ordinationem Episcopum adeant, qui Parocho, aut alteri, cui magis expedire videbitur, committat, ut nonnullos, ac desiderio eorum, qui volent promoveri, publicè in Ecclesia propositis, de ipsorum ordinandorum natalibus, ætate, moribus, & vitâ à fide dignis diligenter inquirat, & literas testimoniales, ipsam inquisitionem factam continentes, ad ipsum Episcopum quamprimum transmittat.

5. Nullus primâ Tonsurâ initiatus, aut etiam in minoribus Ordinibus constitutus, ante decimumquartum annum beneficium possit obtinere. Is etiam fori privilegio non gaudeat, nisi beneficium Ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum, & Tonsuram deferens, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inserviat, vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua Schola vel Universitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad majores Ordines suscipiendos versetur. In Clericis verò conjugatis servetur Constitutio Bonifacii VIII. quæ incipit, Clerici, qui cum uxoribus: *modo bi Clerici alicujus Ecclesiæ servitio vel ministerio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ serviant, vel ministrent, & clericali habitu & Tonsura utantur, nemini, quoad hoc, privilegio vel consuetudine, etiam immemorabili, suffragante.*

7. Deinde præscribebantur tempora, loca, & solemnes initiationum ritus.

6. Sancta Synodus, antiquorum Canonum vestigiis inhærendo, decernit, ut quando Episcopus ordinationem facere disposuerit, omnes, qui ad sacrum ministerium accedere voluerint, feria quarta ante ipsam ordinationem, vel quando Episcopo videbitur, ad civitatem evocentur. Episcopus autem, sacerdotibus & aliis prudentibus viris, peritis divinæ legis, ac in Ecclesiasticis sanctionibus exercitatis, sibi assciscis, ordinandorum genus, personam, ætatem, institutionem, mores, doctrinam, & fidem diligenter investiget, & examinet.

7. Ordinationes sacrorum Ordinum, statutis à jure temporibus, ac in Cathedrali Ecclesia, vocatis præsentibusque ad id Ecclesiæ Canonicis, publicè celebrentur, si autem in alio diœcesis loco, præsente Clero loci, dignior, quantum fieri poterit, Ecclesia semper adeatur. Unusquisque autem à proprio Episcopo ordinetur. Quod si quis ab alio promoveri petat, nullatenus id ei, etiam cujusvis generalis aut specialis vel privilegi prætextu, etiam statutis temporibus permittatur, nisi ejus probitas ac mores Ordinarii sui testimonio commendentur. Si secùs fiat, Ordinans à collatione Ordinum per annum, & ordinatus à susceptorum Ordinum executione, quamdiu proprio Ordinario videbitur expedire, sit suspensus.

8. Episcopus familiarem suum non subditum ordinare non possit, nisi per triennium secum fuerit commoratus, & beneficium, quacumque fraude cessante, statim ve ipsa illi conferat, consuetudine quacumque etiam immemorabili, in contrarium non obstante.

9. Abbatibus, ac aliis quibuscumque quantumvis exemptis, non liceat in posterum, intra fines alicujus diœcesis consistentibus, etiamsi nullius diœcesis, vel exempti esse dicantur, cuiquam, qui regularis sibi subditus non sit, Tonsuram vel minores Ordines conferre: nec ipsi Abbates, & alii exempti, aut collegia, vel Capitula quæcumque, etiam Ecclesiarum Cathedralium, literas dimissorias aliquibus Clericis sæcularibus, ut ab aliis ordinentur, concedant; sed horum omnium ordinatio, servatis omnibus quæ in hujus sacrosanctæ Synodi decretis continentur, ad Episcopos, intra quorum diœcesis fines existant, pertineat: non obstantibus quibusvis privilegiis, præscriptionibus, aut consuetudinibus, etiam immemorabilibus. Pœnam quoque impositam iis qui contra hujus sanctæ Synodi sub Paulo III. decretum, à Capitulo, Episcopali sede vacante; literas dimissorias impetrant; ad illos, qui easdem literas non à Capitulo, sed ab aliis quibusvis, in jurisdictione Episcopi loco Capituli, sede vacante, succedentibus, obtinerent, mandat extendi. Concedentes autem dimissorias contra formam decreti, ab officio & beneficio per annum sint ipso jure suspensi.

10. Minores Ordines iis, qui saltem latinam linguam intelligant, per temporum interstitia, nisi aliud Episcopo expedire magis videretur, conferantur; ut eò accuratiùs, quantum sit hujus disciplinæ pondus, possint edoceri, ac in unoquoque munere, juxta præscriptum Episcopi, se exerceant, idque in ea; cui adscripti erunt, Ecclesia; nisi fortè ex causa studiorum absint: atque ita de gradu in gradum ascendant, ut in eis cum ætate vitæ meritum & doctrina major accrescat: quod & bonorum morum exemplum, & assiduum in Ecclesia ministerium, atque major erga Presbyteros & superiores Ordines reverentia, & crebrior, quàm antè corporis Christi Communio maximè comprobabunt. Cumque hinc ad ultiores gradus, & sacratissima mysteria sit ingressus, nemo iis initietur, quem non scientiæ spes majoribus Ordinibus dignum ostendat. Hi verò non nisi post annum à susceptione postremi gradus minorum Ordinum ad sacros Ordines promoveantur, nisi necessitas, aut Ecclesiæ utilitas judicio Episcopi aliud exposcat.

11. Nullus in posterum ad Subdiaconatus Ordinem ante vigesimum secundum, ad Diaconatus ante vigesimum tertium, ad Presbiteratus ante vigesimum quintum ætatis suæ annum promoveatur. Sciant tamen Episcopi, non singulos in ea ætate constitutos debere ad hos Ordines assumi, sed dignos duntaxat, & quorum probata vita senectus sit. Regulares quoque nec in minori ætate, nec sine diligenti Episcopi examine ordinentur, privilegiis quibuscumque quoad hoc penitus exclusis.

Sequebantur variæ dotes ad sacerdotium requisitæ.

12. Subdiaconi & Diaconi ordinentur, habentes bonum testimonium, & in minoribus Ordinibus jam probati, ac literis, & iis, quæ ad Ordinem exercendum pertinent, instructi: qui sperent, Deo auctore, se continere posse Ecclesiis, quibus adscribentur, inserviant; sciantque maximè decere, si saltem diebus Dominicis & solemnibus, cùm altari ministraverint, sacram Communionem perceperint Promoti ad sacrum Subdiaconatus Ordinem, si per annum saltem in eo non sint versati, ad altiorem gradum, nisi aliud Episcopo videatur, ascendere non permittantur. Duo sacri Ordines non eodem die, etiam Regularibus, conferantur, privilegiis ac indultis quibusvis concessis, non obstantibus quibuscumque.

13. Qui

13. *Qui piè & fideliter in ministeriis anteactis se gesserint, & ad Presbyteratus Ordinem assumuntur, bonum habeant testimonium. Et si sint qui non modò in Diaconatu ad minus annum integrum, nisi ob Ecclesiæ utilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videretur, ministraverint; sed etiam ad populum docendum ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, ac administranda Sacramenta, diligenti examine præcedente, idonei comprobentur: atque ita pietate ac castis moribus conspicui, ut præclarum bonorum operum exemplum, & vitæ monita ab eis possint expectari. Curet Episcopus, ut ii saltem diebus Dominicis, ac festis solemnibus (si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant) Missas celebrent. Cum promotis per saltum, si non ministraverint, Episcopus ex legitima causa possit dispensare.*

14. *Quamvis Presbyteri in sua ordinatione à peccatis absolvendi potestatem accipiant, decernit tamen sacrosancta Synodus, nullum etiam Regularem, posse confessiones sæcularium, etiam sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut Parochiale beneficium, aut ab Episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut aliàs idoneus judicetur, & approbationem, quæ gratis detur, obtineat, privilegiis, & consuetudine quacumque, etiam immemorabili, non obstantibus.*

15. *Cùm nullus debeat ordinari, qui judicio sui Episcopi non sit utilis, aut necessarius suis Ecclesiis, sancta Synodus, vestigiis sexti Canonis Concilii Chalcedonensis inhærendo, statuit, ut nullus in posterum ordinetur, qui illi Ecclesiæ, aut pio loco, pro cujus necessitate aut utilitate assumitur, adscribatur, ubi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus. Quòd si locum inconsulto Episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitium interdicatur. Nullus prætered Clericus peregrinus sine commendatitiis sui Ordinarii literis, ab ullo Episcopo ad divina celebranda, & Sacramenta administranda admittatur.*

16. *Ut Sanctorum Ordinum à Diaconatu ad Ostiariatum functiones, ab Apostolorum temporibus in Ecclesia laudabiliter receptæ, & pluribus in locis aliquamdiu intermissæ, in usum juxta sacros Canones revocentur, nec ab hæreticis tanquam otiosæ traducantur, illius pristini moris restituendi desiderio flagrans sancta Synodus, decernit, ut in posterum hujusmodi ministeria non nisi per constitutos in dictis Ordinibus exerceantur; omnesque & singulos Prælatos Ecclesiarum in Domino hortatur, & illis præcipit, ut, quantum fieri commodè poterit, in Ecclesiis Cathedralibus, Collegiatis, & Parochialibus suæ diœcesis, si populus frequens, & Ecclesiæ proventus id ferre queant, hujusmodi functiones curent restituendas, & ex aliqua parte reddituum aliquorum simplicium beneficiorum; vel fabricæ Ecclesiæ, si proventus suppetant, aut utriusque illorum, eas functiones exercentibus stipendia assignent, quibus si negligentes fuerint, Ordinarii judicio, aut ex parte mulctari, aut in totum privari possint. Quod si ministeriis quatuor minorum Ordinum exercendis Clerici cælibes præstò non erunt, sufficì possint etiam conjugati, vitæ probatæ, dummodò non bigami, ad ea munia obeunda idonei, & qui Tonsuram & habitum clericalem in Ecclesia gestent.*

17. *Cùm adolescentium ætas, nisi rectè instituatur, prona sit ad mundi voluptates sequendas, & nisi à teneris annis ad pietatem & religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possideat, nunquam perfectè, ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio, in disciplina Ecclesiastica perseveret: sancta Synodus statuit, ut singulæ Cathedrales, Metropolitanæ, atque his majores Ecclesiæ, pro modo facultatum & diœcesis amplitudine, certum puerorum ipsius civitatis, & diœcesis, vel ejus Provinciæ, si sibi non reperiantur, numerum in collegio ad hoc prope ipsas Ecclesias, vel alio in loco convenienti, ab Episcopo eligendo, alere, ac religiosè educare, & Ecclesiasticis disciplinis instituere teneantur. In hoc verò collegio recipiantur, qui ad minimum duodecim annos, & ex legitimo matrimonio nati sint, ac legere & scribere competenter noverint; & quorum indoles & voluntas spem afferat, eos Ecclesiasticis ministeriis perpetuò inservituros. Pauperum autem filios præcipuè eligi vult; nec tamen ditiorum excludit, modo suo sumptu alantur, & studium præseferant Deo, & Ecclesiæ inserviendi. Hos pueros Episcopus in tot classes, quot ei videbitur, divisos, juxta eorum numerum, ætatem, ac in disciplina Ecclesiastica progressum, partim cùm ei opportunum videbitur, Ecclesiarum ministerio addicet; partim in collegio erudiendos retinebit; aliosque in locum eductorum sufficiet: ita ut hoc collegium Dei ministrorum perpetuum Seminarium sit. Ut verò in eadem disciplina Ecclesiastica commodius instituantur, Tonsurâ statim atque habitu clericali semper utentur; Grammatices, cantus, computi Ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discent: sacram Scripturam, libros Ecclesiasticos, homilias Sanctorum, atque Sacramentorum tradendorum, maximè quæ ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, & rituum ac cærimoniarum formas ediscent. Curet Episcopus ut singulis diebus Missæ Sacrificio intersint, ac saltem singulis mensibus confiteantur peccata; & juxta confessoris judicium sumant Corpus Domini nostri Jesu Christi; Cathedrali, & aliis loci Ecclesiis diebus festis inserviant. Quæ omnia atque alia ad hanc rem opportuna & necessaria, Episcopi singuli cum consilio duorum Canonicorum seniorum & graviorum, quos ipsi elegerint, prout Spiritus Sanctus suggesserit, constituent; eaque ut semper observentur, sæpius visitando operam dabunt: discolos & incorrigibiles, ac malorum morum seminatores acriter punient; eos etiam, si opus fuerit, expellendo, omniaque impedimenta auferentes, quæcumque ad conservandum & augendum tam pium & sanctum institutum pertinere videbuntur, diligenter curabunt. Et quia ad Collegii fabricam instituendam, & ad mercedem præceptoribus & ministris solvendam, & ad alendam juventutem, & ad alios sumptus certi redditus erunt necessarii, ultra ea quæ ad instituendos vel alendos pueros sunt in aliquibus Ecclesiis & locis destinata, quæ eo ipso huic Seminario sub eadem Episcopi cura applicata censeantur: iidem Episcopi cum consilio duorum de Capitulo quorum alter ab Episcopo, alter ab ipso Capitulo eligatur; itemque duorum de Clero civitatis, quorum quidem alterius electio similiter ad Episcopum, alterius verò ad Clerum pertineat; ex fructibus integris mensæ Episcopalis, & Capituli, & quarumcumque dignitatum, personatuum, officiorum, præbendarum, portionum, Abbatiarum, & Prioratuum cujuscumque Ordinis, etiam Regularis, aut qualitatis, vel conditionis fuerint, & hospitalium, quæ dantur in titulum, vel administrationem, juxta Constitutionem Concilii Viennensis, quæ incipit: Quia contingit: & beneficiorum quorumcumque, etiam regulæ-*

rium, etiamsi juris patronatus cujuscumque fuerint, etiamsi exempta, nullius diœcesis, vel aliis Ecclesiis; monasteriis, & hospitalibus, & aliis quibusvis locis piis, etiam exemptis, annexa, & ex fabricis Ecclesiarum, & aliorum locorum, etiam ex quibuscumque aliis Ecclesiasticis redditibus, seu proventibus, etiam aliorum collegiorum, in quibus tamen Seminaria discentium vel docentium, ad Commune Ecclesiæ bonum promovendum actu non habentur: hæc enim exempta esse voluit, præterquam ratione redditus, qui superflui essent, ultra convenientem ipsorum Seminariorum sustentationem, seu corporum vel confraternitatum, quæ nonnullis locis scholæ appellantur, & omnium Monasteriorum, non tamen mendicantium, etiam ex decimis quacumque ratione ad laicos, ex quibus subsidia Ecclesiastica solvi solent, & milites cujuscumque militiæ aut ordinis, pertinentibus, fratribus Sancti Joannis Hierosolymitani duntaxat exceptis, partem aliquam, vel portionem detrahent, & eam portionem sic detractam, nec non beneficia aliquot simplicia, cujuscumque qualitatis & dignitatis fuerint, vel etiam præstimonia, vel præstimoniales portiones, etiam ante vacationem nuncupatas, sine cultus divini, & illa obtinentium præjudicio, huic collegio applicabunt, & incorporabunt. Quod locum habeat, etiamsi beneficia sint reservata vel affecta, nec per renuntiationem ipsorum beneficiorum, uniones & applicationes suspendi vel ullo modo impediri possint: sed omnino quacumque vacatione, etiamsi in Curia effectum suum sortiantur, & quacumque constitutione non obstante. Ad hanc autem portionem solvendam, beneficiorum, dignitatum, personatuum, & omnium, & singulorum suprà commemoratorum possessores, non modo pro se, sed pro pensionibus, quas aliis forsan ex dictis fructibus solverent, retinendo tamen pro rata, quidquid pro dictis pensionibus illis erit solvendum; ab Episcopo loci per censuras Ecclesiasticas, ac alia juris remedia compellantur, etiam vocato ad hoc, si videbitur, auxilio brachii sæcularis: quibusvis, quoad omnia & singula suprædicta, privilegiis, exemptionibus, etiamsi specialem derogationem requirerent, consuetudine, etiam immemorabili, quavis appellatione & allegatione, quæ executionem impediat, non obstantibus. Succedente verò casu, quo per uniones effectum suum sortientes, vel in partem dotatum reperiatur, tunc portio ex singulis beneficiis, ut supra detracta, & incorporata ab Episcopo, prout res ipsa exegerit, in totum vel pro parte remittatur. Quod si Cathedralium vel aliarum majorum Ecclesiarum Prælati in hac Seminarii erectione, ejusque conservatione negligentes fuerint, ac suam portionem solvere detrectaverint; Episcopum Archiepiscopum; & Superiores, Synodus Provincialis acriter corripere, eosque ad omnia suprædicta cogere debeat; & ut quam primum hoc sanctum & tam pium opus, ubicumque fieri poterit, promoveatur, studiosè curabit. Rationes autem reddituum hujus Seminarii Episcopus singulis annis accipiat, præsentibus duobus à Capitulo, & totidem à Clero civitatis deputatis.

Deinde, ut cum minori impensa hujusmodi scholis instituendis provideatur, statuit Sancta Synodus, ut Episcopi, Archiepiscopi, Primates, & alii locorum Ordinarii Scholasterias obtinentes, & alios, quibus est lectionis vel doctrinæ munus annexum, ad docendum in ipsis scholis instituendos, per seipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneos substitutos, ab eisdem Scholasticis eligendos, & ab Ordinariis approbandos etiam per subtractionem fructuum cogant & compellant. Quod si judicio Episcopi digni non fuerint, alium qui dignus sit nominent, omni appellatione remota. Quod si neglexerint, Episcopus ipse deputet. Docebunt autem prædicti, quæ videbuntur Episcopo expedire. De cetero verò officia vel dignitates illæ, quæ Scholasteriæ dicuntur, non nisi Doctoribus, vel Magistris, aut Licentiatis in sacra Pagina, aut in Jure Canonico, & aliis personis idoneis, & qui per se ipsos id munus explere possint, conferantur: & aliter facta provisio, nulla sit & invalida, non obstantibus quibusvis privilegiis & consuetudinibus etiam immemorabilibus.

Si vero in aliqua provincia Ecclesiæ tanta paupertate laborent, ut Collegium in aliquibus erigi non possit, Synodus provincialis, vel Metropolitanus cum duobus antiquioribus Suffraganeis in Ecclesia Metropolitana, vel alia provincia Ecclesiæ commodiori, unum aut plura collegia, prout opportunum judicabit ex fructibus duarum aut plurium Ecclesiarum, in quibus singulis collegium commode institui non potest, erigenda curabit, ubi pueri illarum Ecclesiarum educentur.

In Ecclesiis autem amplas Diœceses non habentibus, possit Episcopus unum vel plura in Diœcesi, prout sibi opportunum videbitur, habere Seminaria, quæ tamen ab illo uno, quod in civitate erectum & constitutum fuerit, in omnibus dependeant.

Postremò, si vel pro unionibus, seu proportionum taxatione, vel assignatione, & incorporatione, aut quælibet alia ratione difficultatem aliquam oriri contigerit, ob quam hujus Seminarii institutio vel conservatio impediretur, aut perturbaretur: Episcopus cum supra deputatis, vel Synodus provincialis, pro regionis in re, pro Ecclesiarum & beneficiorum qualitate, etiam supra scripta, si opus fuerit, modcrando, aut augendo, omnia & singula, quæ ad felicem hujus Seminarii profectum necessaria & opportuna videbuntur, decernere ac providere valeat.

Decretum de mansione simpliciter comprobatum est ab omnibus, undecim exceptis, (e) qui aut adjecta quadam conditione illud approbarunt, aut aliqua ex parte improbarunt: horum complures dubitationem præ se tulerunt, quòd verba præberent argumentum illius interpretandi, perinde ac si mansio divini esse juris declararetur; quæ declaratio pluribus haud placuerat ut fieret. Gualterio Viterbiensi visum est Decretum nimis severum in minores Curiones. Franciscus Blancus Hispanus Auriensis Antistes respondit, Placere sibi sub spe novæ declarationis, quòd futuris Cardinalibus interdictum esset Episcoporum Infulas accipere: Guadixensis libertatem commorandi tres menses longè ab diœcesi, non probavit; postulavitque, ut Cardinales eligi possent ante quadragesimum ætatis annum. Theophilus Gallopus Oppidensis Antistes, rationi consentaneum non duxit, ut opus esset tamquam causa necessaria ad absentiam, venia Summi Pontificis, aut Metropolitæ. Unicus in oppugnando Decreto extitit Philippus Maria Campeggius Episcopus Feltriensis, producta schedula, in qua dicebat, videri sibi res definitas tunc præsertim plenas esse falsitatis, & priorem partem posteriori repugnare: præterea, servatum non fuisse ritum Concilii, ut prius minorem Theologorum judicium audiretur, quamobrem denuntiabat, se pro virili restiturum, sicuti antea fecerat, prompto tamen animo ad se aut rationi, aut definitioni confirmationique Pontificis submittendum.

(e) *Cuncta in Actis Paleot. & Romanis.*

10. Reliqua Decreta ad corruptelas corrigendas, accepta sunt communiter per merum verbum *Placet*, exceptis sex Patribus, optantibus sive declarationem aliquam, sive tenuem mutationem.

Postremo loco lectum fuit Decretum de celebranda Sessione die decimo sexto Septembris, in qua ageretur de Sacramento Matrimonii, & de aliis dogmatibus, nondum definitis, & etiam de collatione Episcopatuum, & cujusvis Sacerdotiorum generis, ac de aliis emendationis capitibus. His verò cuncti assenserunt.

Si mortales probè conciperent gaudium, ex concordia profecturum post diuturnum certamen, quodcumque litigium facilè componi posset: sed occulta animorum commotio, utpote inimica, aut nimis amica sui ipsius, sanari non vult, quia extingui non vult.

CAPUT XIII.

Expenduntur variæ Suavis narrationes, variæque ratiocinationis ab eo allatæ aut tanquam sua, aut tanquam aliorum. De iis quæ accidisse jam diximus; ac præcipuè, an adhibita à Pontifice cura, ne decernerentur sine concordia articuli controversi, in ipsius rem esset, an potius in detrimentum, & ex solo publicæ quietis desiderio.

1. Liceret mihi Suavem arguere, quòd in hisce rebus enarrandis silentio prætereat tot eventus memorabiles, & sine quorum notitia nihilo melius perciperentur eventus alii ipsis adnexi, quàm intelligeretur historia depicta, si variæ imagines multis in locis obvelarentur. Sed ut sincere loquamur, non magis in eo ille deficit, quàm communiter historici deficiant, nisi quantum aut plus quàm illi gloriatur de intima cognitione arcanorum, aut omittit ex animi perturbatione verum, sibi non ignotum. Duabus in rebus excusari non potest, in eo quod non fuit narrando, sive id ex ejus fiducia sive ex fictione proveniat, & in afferendis tamquam certis rerum gestarum causis, non modo à veritate alienis, sed etiam à similitudine veritatis, quod postremum tamen gratiarum actionem promeretur: sic enim quo mentitur amplius, eo minus decipit. Ego verò id quod nota dignius est, notabo.

2. Dicit, Concordiam inter Oratores insitam, displicuisse compluribus *addictis Pontifici*, *& hanc dissolvendæ Synodi occasionem optantibus.* Quinam erant hi Pontifici addicti? Num Legati? quis acrius quàm illi pro concordia laboravit? poterantne umquam majori cum efficacia ac libertate scribere ad movendum Pontificem, ut is mandata revocaret? Majorine solertiâ uti poterant, ne mandata auctoritate propriâ, tametsi tam disertè fuissent tradita, & duo ex Legatis præcipui suas familias Hispaniæ Regi subjectas haberent? Num Vicecomes, qui, etsi pariter illi Regi subjectus, in literis ad Borromæum sensus protulit tam sinceros, quàm expressos in volumine literarum eos certè Suavis inspexerat? An Gualterius, cujus calamus ausus fuit ad eumdem Borromæum scribere, offendi Synodum, quod Pontifex ea jussione (*a*) Legatos cogeret ad agendum, reclamante conscientiâ, lethalemque noxam committendam? Num Paleottus, quem audacter obstitisse, ne res conficeretur, ostendimus. Num Boncompagnus, qui per easdem notas locutus est? An communiter eorum phalanx, quibus plurimum Legati fidebant; & de quibus significarunt Pontifici, à tot viris eximiis, benevolentia in Pontificem plenis rem fuisse vituperatam? Breviter, id affirmare, tantum repugnat vero ac manifesto, quantum si quis opponeret Suavi, displicere ipsi prosperos hæreticorum in Septentrione successus.

(a) *Literæ Gualterii ad Borrom. ultimo Junii 1563.*

3. Narrat postea, hoc rumore sedato, propositum fuisse à Lotharingo aliud consilium, ut nimirum duo articuli litigiosi omitterentur. Palmaris de temporibus error! unde postmodum sæpe oritur inferendo de rebus judicio quod in quibusdam versibus cernimus, qui si ordine inverso legantur, contrariam significationem conficiunt, Rumor sedatus fuerat ineunte Julio; & usque à die 3. Julii se in viam dederat Romam versus is qui Gualterio à Secretis erat, cum rebus à Lotharingo propositis. Quod si Suavis id ignoravit quod celatum perstitit, scire tamen debebat quod notorium fuerat, Legatos videlicet usque à trigesimo Junii in hanc sententiam venisse, cùm de ea & ad Pontificem scripserint, & cum omnibus viris publicis sermonem habuerint, & ipsum Pontificem illicò per apertas consensisse; ac demum à Musotto, qui à Lotharingo, cum contentio ferveſcebat ardentius, missus ad illum fuerat, confirmationem rei propositæ allatam fuisse.

4. Dein refert veraciter, conformia mandata à Ferdinando suis Oratoribus fuisse tradita; sed statim rei veritatem causæ falsitate corrumpit, ut qui hanc adducit: *Cum animadverteret, Cæsar majorem partem paratam esse ad ampliandam auctoritatem Pontificis, timebat ne quid decerneretur, unde Protestantium concordia difficilior evaderet.* Num fortè Protestantes admittebant sive auctoritatem sive definitiones illius Synodi, ut proinde interesset concordiæ cum ipsis, ut sanctiones magis minusve propitiæ Pontifici promerentur? Nonne ibi cunctæ ipsorum sententiæ proscriptæ fuerant? Nonne illi & verbis & scriptis invecti fuerant in Synodum, tamquam in satanæ synagogam? Nonne iidem execrabantur cum suo parente Luthero etiam Synodum Constantiensem, quæ præcipuum erat fundamentum iis, qui Concilium supra Romanum Pontificem extollere contendebant? Cujusnam igitur momenti ad concordiam cum Protestantibus censeri poterant à Cæsare illius Conventus Decreta? sed nolente Suavi, ex ejus calamo magni ponderis voces prodiere, *Majorem partem esse paratam ad ampliandam auctoritatem Pontificis.* Percontor: In quo residet potestas definiendi, in majori, an in minere parte? omnium Conciliorum consuetudo, quin omnium communitatum; & ratio ipsa id dicit. Igitur si suffragia fuissent collecta, Pontificis auctoritas ampliata fuisset. Igitur tot prolationes illius Sessionis habitæ non sunt à Legatis, quò Patres distinerent à noxiis Pontifici sanctionibus, optatis à Synodo, prout illis opponebatur, sed ut concordia in rebus definiendis servaretur. Igitur Pontifex, qui sine dubio de cunctis edoctus erat, cùm Legatis injunxit, ut eas disputationes seponerent, non in suæ utilitatis gratiam id egit, quasi detrimentum aliquod suæ jurisdictioni prævidens, sed potius pacis studio neglexit emolumenta, quæ parati Patrum animi ipsi pollicebantur. Igitur non Pontifex, sed ejus adversarii libertatem Concilii violabant, cum denuntiationibus minisque urnam impediebant, ne res legitima ratione secundum plura suffragia decernerentur. Responderet fortasse Suavis, Majorem hunc numerum non ita sentire, se metu Pontificis ita loqui. Jam verò ne gravetur quispiam perpendere, quænam potentia graviorem terrorem incuteret Episcopis, potentia Pontificis, qui extra suam modicam ditionem vires non obtinet ad agendum

dum adversus Principum conatus, & quem cernimus tam remisse, ac tam æquis de causis se gerentem; an potentia Regis Galliæ, Regis Hispaniæ, & Cæsaris, quorum Oratores plus minusve Episcoporum magis quàm Romani Pontificis auctoritati favebant. Et præter illos nec Senatus, nec reliqui Principes Italici violentiam in suos Præsules intulissent, aut permisissent quare si major pars ita loquebatur, major pars ita sentiebat. Hic verò meos lectores rogo, ut aliquantulum in hoc argumento cogitationem defigant, utpote in eo quod Achilles esse posset in abjiciendis Suavis criminationibus contra Sedem Apostolicam, quod spectat ad hanc tertiam Tridentinæ Synodi convocationem. Sed pergamus alia ipsius mendacia detegere.

5. Affirmat, Lotharingum, per eos dies Romam invitatum à Pontifice literis benevolentiæ plenis, statuisse in illis negotiis illi satisfacere. Dein narrat, post alia adhibita studia, deventum fuisse ad peculiarem, de quo diximus, cœtum præcipuorum Præsulum, in quo jacta sunt fundamenta concordiæ ante generalem conventum. Verum observetur, quàm benè contexta sit hæc narrationum ac rationum tela. Peculiaris ille cœtus septimo Julii habitus est, ut liquet ex monumentis supra productis, per quæ pariter in historia comprobavi ea, quæ nunc in confutatione cogor repetere. Pontifex autem sexto Julii per literas Legatis aperuit amplissimas pollicitationes, sibi Lotharingi nomine à Musotto delatas, simulque consilium ab eodem propositum invitandi Romam Lotharingi; quod consilium, cùm animadverteret, sicut idem scribit, fuisse profectum à Lotharingo, habebat in animo re ipsa ad reditum Musotti perficere, nec ab animo discrepavit effectus, sicuti colligitur ex summa responsionis ad epistolam Lotharingi ad eumdem à Musotto perlatæ quæ summa typis impressa legitur in volumine Gallico. Ex his clare patet; an hujusmodi literæ, & invitatio Pontificis ad Lotharingum allata, præcesserint, ac potuerint ipsum impellere ad ea gerenda, quemadmodum Suavis comminiscitur. Sed humanæ temeritati sæpè contingit, ut cum alicui duæ res gestæ confusius innotescunt, quarum altera si alteram prævertisset, poterat illam parere, eandem tamquam antecedentem, & alterius causam depingat; tametsi revera subsecuta fuerit, adeoque nihil effecerit.

6. Scribit, Hydruntinum nervis omnibus concordiæ repugnasse: & ex adverso Legati præcipuam in eo laudem ipsi tribuunt, & in Borromæi responsis honor exhibetur ea de causa (*b*) per verba magnifica, Pontificis nomine.

(b) *Literæ Borr. afferenda infra libro sequenti.*

7. Dicit, Doctrinæ Decretis majorem Hispanorum partem assensam fuisse sub conditione, ut servaretur id quod Oratori suiRegis Legati spoponderant, quod erat, ex dicto Suaviano, ut ubi stabiliretur Pontificis auctoritas verbis Florentinæ Synodi, declararetur unà, Episcoporum institutionem esse juris Divini. E contrario liquet ex Actis, solùm tres Hispanos Præsules, non autem majorem partem sub conditione consensisse: hi fuerant Aila, Casablanca & Avosmedianus, atque hic postremus in genere mentionem fecit, nescio quid fuisse pollicitos Legatos de sexto & octavo Canone, nec expressa re, nec homine cui promittebatur. Verum est, haberi in volumine literarum Vicecomitis, (*c*) sibi dictum fuisse à Morono, eam rem promissam esse, quam Suavis indicat, sed cum restrictione magni momenti, nimirum, declaratum iri Episcoporum institutionem hæreticos damnando, adeoque nihil decernendo de quæstione inter Catholicos agitata, An Episcoporum institutio esset à Deo, nullo alio intermedio, quod attineret ad jurisdictionem.

(c) *Scriptura Vicecomitis ad Borromæ. 19. Julii 1563.*

8. Post-rerum gestarum historiam cònstruit Suavis more suo alteram historiam judicii universalis de rebus gestis: proponitque, nullam illius Concilii actionem tantâ curiositate à mortalibus expectatam fuisse, quo semel intelligeretur, quidnam decem menses in contentione detinuisset tot Præsules Tridenti, & in negotio tot Aulas Principum: *sed*, ex adagio, *existimatum fuisse partum natividatemque unius muris, quippe quod nemo erat, qui posset quidquam interius reperire, quod non modo tam longi temporis operam mereretur, sed ne brevem quidem tam insignium capitum occupationem.* Hic scriptor tam stultè mendax est, ut tæpè mihi liceat absque causæ detrimento assumere onus, à nullo jure impositum accusatis, hoc est ostendere, ab adversario dici quod fieri nequeat: ita mihi nunc accidit. Quis umquam poterat tam distorte ratiocinari, cum universis mortalibus innotescret, Patrum contentionem, & Aularum negotium non tam fuisse de hac illave parte decidenda, quam de quibusdam quæstionibus decidendis, aut omittendis? In comperto erant celebres turbæ, quæ jam ante Sessionem vigesimam primam acciderant de articulo; *Cujus juris esset manso*, & desiderium ab ea usque hora Legatorum, ut hujusmodi articulus, quasi scopulus gravium perturbationum, procul evitaretur. In comperto erat promissio, quæ oportuit ut ab ipsis fieret Hispanis, quòd articulus ille resumeretur, cùm ad Decreta de Sacramento Ordinis formanda deventum esset. In comperto erant continua Hispanorum postulata, ut adimpleretur promissio. In comperto erat, Seripandum duxisse opportunius omitti articulum, ærate Julii paratum, *An institutio Episcoporum esset juris Divini.* In comperto erant turbæ inde subortæ, errata inde necessitas illius expendendi, & indisceptationem adducendæ auctoritatis Pontificiæ, ejusque supra Concilium prærogativæ, quæ omnia diffidii ac divisionis discrimen afferebant. Quis igitur nisi eorum ignarus, quæ cunctis hominibus civili notitia aspersis comperta erant, existimare poterant quasi ridiculum montium partum, quòd in lucem fuisset editus post eos decem menses laboriosæ gravidatis partus perfectus, & non abortus confusus, aut schisma monstrosum? Fortasse humanæ prudentiæ opus maximum est, ingentia mala vitare: minus enim in hoc, quàm in bonis ingentibus consequendis vim habet fortuna; adeoque dicitur præcipua laus medici esse, non morbum sanare, sed impedire.

9. Pergit Suavis: *Ab hominibus nonnihil versatis in rebus Theologicis desideratum fuisse, ut semel declararetur, quid intelligeret Synodus sub nomine potestatis retinendi peccata secundum sententiam suam, quæ potestas effecta fuerat una pars potestatis sacerdotalis.*

Quo pacto desiderium hujusmodi excitatum est in hominibus, dum hæc Sessio habebatur, in qua ex incidente de hoc argumento agebatur, & non potiùs cùm prodiere decisiones Sessionis decimæ-

quartæ sub Julio, ubi datâ operâ de illo actum est, & tum in primo capite doctrinæ, tum in tertio Canone declaratum est, per ea Christi verba fuisse traditam potestatem remittendi retinendive in Sacramento Pœnitentiæ peccata? quin eo in loco Suavis, dum commemorabat, aut suo more commiscebatur hominum dicta, affirmavit, visam fuisse valdè planam eorum verborum significationem, hoc est, tradi potestatem remittendi peccata verè pœnitentibus, & retinendi iis, quos Sacerdos minimè pœnitentes agnosceret. Quare nos iis, quæ illic ad confutandas ejus calumnios as ineptias scripsimus, haud repetitis, tantummodo addemus, nec bonos Theologos, nec bonos Canonum Doctores esse potuisse illos, qui non percipiebant, pertinere ad judiciariam potestatem non modò quod Principis beneficium illa concedat homini, qui post acta confecta, & expensa causam eo dignus reperiatur, sed quod illud deneget homini, qui post adhibitam ejusmodi diligentiam indignus agnoscatur.

10. Refert dein complurium admirationem, quòd fuisset definitum, *Ordines inferiores aliud non esse, nisi gradus ad superiores, cunctos vero esse gradus ad Sacerdotium:* cum apud antiquos legatur, plerosque cleticorum persistere in hujusmodi Ordinibus, ad sacerdotium nunquàm progressos, & è converso, quosdam per eos Ordines minimè transeuntes, consecrari sacerdotes. Verùm majori cum admiratione legetur in Suavi horum admiratio, ab eo qui memoria retinuerit, à Synodo nunquam dici id, quod ille pro certo ponit tamquam illius coortæ admirationis fundamentum. Affirmatur quidem in secundo Canone, *esse in Ecclesia præter sacerdotium alios Ordines, & majores & minores, per quos tamquam per gradus tendatur ad Sacerdotium.* Non tamen quia in Republica multi sunt magistratus, quorum unus ad alterum gradus est, sequitur, minorem non nisi gradum esse ad majorem, multosque homines, & plures quoque non posse remanere in primo, ad secundum haud progressos; aut evenire numquam posse, ut quis ad secundum provehatur, primo non consenso: ita, exempli gratia, dignitas meri Præsulis gradus est ad Cardinalis dignitatem; & tamen aliquis renuntiatur Cardinalis, gradum Præsulis priùs non obtinens. Neque Synodus declarat, Ordines esse gradus ex ordinatione Ecclesiæ, cùm adhuc ad hodiernum usque diem in quæstione versetur, an omnes Ordines instituti fuerint à Christo, & an idcircò omnes sint Sacramenta, & imprimant characterem. Quod de minoribus Ordinibus negatur à Gabriele Vasques *(d)* cum insignium Theologorum cohorte.

(d) *Tom. 3. in 3. Part. disp. 237.*

11. Pergamus: valdè Sophisticum est id quod objicit in caput decimumquintum de disciplina, perinde ac si sibi contradicat, cùm ibi liquidò appareat sensus nimirum, velle Synodum ut functiones Ecclesiasticæ, sicut mos erat, exerceantur ab eo qui Ordinem ad hoc idoneum obtinet, iis in locis, ubi non desint hujusmodi Ordinibus initiati, nec opus sit, ut per operam laicorum suppleatur: exercitationem autem, ac ritum perfectum earum, quæ jam dictæ sunt, functionum, injungi à Synodo in quavis Ecclesia, quoad commode fieri possit.

12. Ab aliis improbabatur, si Suavi credimus, quòd ad conferendum Sacerdotium tamquam necessaria requireretur docendi populi facultas, cum quidem animarum procuratio à Sacerdotio sejungi potest. Concedo ea sejungi posse, sed non ita sejungi, ut numquam conjungi possint. Meritò igitur eam requiri facultatem, quâ positâ, semper esset liberum Episcopo uti opera Sacerdotis, sive perpetuò, sive ad tempus, in populis erudiendis, quod munus Sacerdotibus admodum congruit. Ita pariter adscribendus non est miles civili militiæ, qui ad bellum extra gerendum aptus non est, quamvis plures ex his militibus ad bellum posteà non mittantur.

13. Putidius est aliud objectum: Perinde fuisse, requiri in sacros Ordines suscipiente latinæ linguæ intelligentiam, ac declarari, Synodum illam non fuisse Oecumenicam, cùm ab eo Decreto non possent obstringi Asia, Africa, & bona pars Europæ, ubi latinus sermo in scholis communiter non addiscitur. Aliud est, Synodum quampiam esse Oecumenicam, aliud, velle ut cunctæ suæ leges sint universales, & observandæ in quocumque loco Christianæ Reipublicæ. Prudens legislator plures suarum constitutionum præscribit, non pro cunctis iis locis, in quibus aliquot subditos habet, sed pro majori parte ac præcipua, è cujus bono reliquarum bonum enascitur. Cuinam dubium est, non fuisse mentem Patrum, ut ipsorum sanctiones statuerentur etiam pro iis regionibus Indiæ, tum ad Occidentem, tum ad Orientem, quæ ad Fidei Catholicæ cultum jam venerant? Quod igitur potissimum intendebant, fuit, ut Ecclesiæ latinæ prospicerent, ex qua, velut è trunco, virtus posteà diffunditur in minores ac debiles ramos reliquarum Ecclesiarum: nec pro earum singulis, ob varietatem ac mutabilitatem status ipsarum, componi poterant leges peculiares, sed ex constitutis pro parte maxima ac potissima, deducendi erant proportione aptiores modi regendi alias, quasi extrema atque inferiora hujus corporis membra. Et ita Cardinalium Congregatio, penes quam Romæ cura est & auctoritas interpretandi Concilii, declaravit ex illius mente, in Illyrica regione, à peritia Illyricæ linguæ literalis excusari latinæ intelligentiam ad Ordines conferendos. Unde constat apertius, quantum in Ecclesia universali opus sit suprema quâdam potestate, semper vivâ & constante, & cujus munus sit confirmare, promulgare, interpretari, relaxare, abrogare, ampliare, aut coarctare constitutiones, prout opportunum animadverterit.

14. Persuadere nobis studet, in Germania sexto Canoni objectum fuisse, quod constituat Fidei dogma, *Hierarchiam*, *vocem* (ait ille) *ac significationem alienam, ne dicam contrariam divinis effatis, & veteris Ecclesiæ consuetudini, & vocem à quodam inventam, qui etsi alicujus antiquitatis, quisnam, & quando extiterit, haud satis constat; qui alioqui scriptor est hyperbolicus, & quem in usu illius vocis, aliarumque, quas ipse excogitavit, nemo ex antiquis imitatus est. At verò si sequendus erat modus agendi ac loquendi Christi Domini nostri, sanctorumque Apostolorum, & Ecclesiæ primævæ, oportuisse non Hierarchiam, sed Hierodiaconiam, aut Hieroduliam statuere.* Et addit, *à Petro Paulo Vergerio apud Vennonetes, vulgò Vallem Tellinam, suarum concionum argumentum fuisse desumptum ab his aliisque objectis adversus Concilii doctrinam.*

15. Quando collibitum est Suavi tam frivola objecta producere, ipsum reprehendere mihi non licet, quasi ea non adscripserit decenti personæ, scenæque condecenti. Quænam aptior persona, quàm Petrus Paulus Vergerius, homo literis vix aspersus, seu potius pulverulentus, sed totus temeritate intritus, sicut patet ex illius libris, cuivis honesto lectori stomachum moventibus? Et plane vulgus illius vallis apta erat scena hujusce modi sententiis, non idoneis ut imprimerentur in auditoribus alterius temperaturæ: quare solerter legens Suavis in Epistolis Vicecomitis, per eos dies scriptis, *(e)* Vergerium in Valle Tellina concionari contra Concilium, iis quæ ab eo dicebantur non expressis, tribuit illi argumenta, verisimilia in hujusmodi concionatore. Pudet me illi respondere, etiamsi convincam. Vox Hierarchiæ Ecclesiasticæ usurpatur tanquam titulus celebris Operis à S. Dionysio Areopagita, nomen inter digniora summa reverentia in Ecclesia. Dum pro certo Suavis affirmat, non satis constare quisnam eorum librorum sit auctor, omnino despicit judicium Sanctorum Doctorum, Oecumenicarum Synodorum, ac Summorum Pontificum, per decem jam sæcula existentium. Etenim sanctus Gregorius sub nomine Dionysii, quem *antiquum ac venerabilem Patrem* appellat, in homilia trigesima quarta libros illos adduxit, idemque posteà fecerunt S. Martinus Pontif. Max. & martyr in Concilio Romano, S. Agatho pariter Pontifex in epistola ad Constantinum IV. Imperatorem, Nicolaus I. in quadam epistola ad Michaëlem Cæsarem; sextum Concilium Oecumenicum in Actione quarta, & septimum in Actione 2. Insuper sanctus Maximus monachus & martyr, & S. Thomas, eos libros tamquam tales & reveriti & interpretati sunt. Quod si ante S. Gregorium expressa mentio non legitur illius Operis, quid nimirum est, si, cùm Christiani, eorumque scripta insectationibus adeò divexabantur, nec typorum opera conservabat, diffundebatque memoriam scripturarum illæ veluti semivivæ atque ignotæ plura sæcula jacuerint, cùm compertum nobis sit, quid Aristotelis, aliorumque præstantissimorum scriptorum Operibus acciderit? Quanto minora vestigia comperiuntur apud veteres Historiæ quinti Curtii? neque tamen ea supposititius partus existimatur. Longè minùs quàm hoc, satis esset ad patefaciendam hujus hominis arrogantiam in affirmando confidenter, non satis constare de illorum librorum auctore. Sed quoniam aliqui etiam ex Catholicis recentiore tempestate; *(f)* eos in dubitationem revocarunt, mihi verò mens est in re firma rationes meas stabilire, etiamsi idem scriptorem illum non fuisse Areopagitam, sed alium quempiam ex veteribus, de quo S. Gregorii auctoritas dubitari non sinit, sine dubio satis erat veneratio illis habita per tot sæcula ab Ecclesia, ne puderet Synodum illinc desumere vocem quamdam suo proposito consonantem.

(e) *Literæ Vicecomitis ad Borrom. 22. Julii 1563.*

(f) *Videri possunt cum ipsorum argumentis apud Philippum Labbeum Soc. Jesu in dissertatione historica de Script. Eccl. quos attigit Bellarminus & apud Joannem Morinum ex Oratorio S. Philippi Nerii in 2. parte Commentarii de sacris Eccl. ordinationibus.*

16. Quod autem *Auctorem hyperbolicum* illum nominat, delirium est ad calumnias confirmandas. Sæpè utitur (haud negaverim) egregius ille Doctor propositione græca ὑπὲρ, quæ Latinè *suprà* vertitur; sed eam usurpat, cum disserit de rebus planè supremis, hoc est, divinis, quò palam faciat, deesse nobis vocabula idonea ad eorum majestatem explicandam. Quapropter dum illis apponimus voces, ex origine sua significantes objecta alia terrena, quæ proportionem aliquam habeant ad res divinas, sed adjecta illis propositione *suprà*, redigimus in memoriam, ab hujusmodi rebus plurimum superari id quod ex vi talium verborum nostris mentibus observatur. Porrò perpendat, qui demens non est, an in hujusmodi sermone insit vitium hyperboles, an virtus religionis, sapientiæque altitudo. Tam fieri potest, ut quispiam de Deo scribat cum hyperbole, quàm cum assentatione. Quod si Areopagitam in eo verborum usu communiter secuti non sunt, omissa propositione illa, aut brevitatis causa, quippe quæ tacitè intelligatur, aut propter ineptitudinem linguæ latinæ, longè minus idoneæ quàm græca, ad hæc venustè componenda; non idcircò vituperatur ille, quin potius universè, & inter alios à S. Thoma commendatur. Verùm quò protervitatis non pervenit Suavis, dum audet Concilium carpere, quòd sibi sumpserit vocem adhibitam pro titulo memorandi Operis sui à celeberrimo, vetusto & sacro Doctore, simulque velle, ut ejus loco poneretur *Hierodiaconia*, hoc est, *verum sacrarum ministerium*, aut, *Hieorodulia*, hoc est, *sacrarum rerum servitus*, voces à Suaviana temeritate compositæ? cum Hierarchia jam esset vocabulum adeò in Ecclesia acceptum, ut non modò S. Maximus nongentis annis ante Concilium in Commentariis de S. Dionysio ex professo super eo differuerit; sed inter Scholasticos S. Bonaventura trecentis ante annis Commentarium scripserit sub hoc planè titulo: & hinc à Joanne Scoto, tamquam à voce notissima, & auctoritatis plena, deducta fuerit Ordinis definitio, dicente, *(g) esse facultatem spiritualem ad aliquem actum exequendam in Ecclesiastica Hierarchia.* Et ætate recentiore Albertus Pighius celebrem librum suum adversus novas hæreses nominarat, *Defensio Ecclesiasticæ Hierarchiæ.* Cur igitur Synodo abstinendum erat ab usu illius vocis, tam familiaris sacris scriptoribus, adeoque consimilis aliis valdè consuetis, quæ originem eamdem, compositionemque vocum græcarum habent, sicut Monarcha, Patriarcha, Tetrarcha, Exarchus? Profectò nec legebantur in sacris Literis, nec obtinebant adeò veterem comprobationem à Doctoribus Ecclesiasticis, vocabula, *homusion, Personæ divinæ, peccatum originale*, & alia, cùm primum in suis definitionibus ea adhibuit Ecclesia.

(g) *In 4. sententia in quæst. Unica §. de primo.*

Ait idem, sua illa vocabula, *Hierodulia, Hierodiaconia*, futura fuisse magis contentanea sermonibus & operibus Christi, Scripturæ & etiam veteris Ecclesiæ.

Id sine dubio non potest intelligi à Suavi verum esse de ipsis vocibus, secundum sonum acceptis, quippe quæ nunquam in usu fuerunt; quare superest, ut de ipsarum significatione loquamur. Ac primo quidem nemini dubium est, humilitati Christi & Ecclesiæ antiquæ aptas non respondere voces *ministrandi & serviendi*, nec easdem alienas esse ab usu recentis Ecclesiæ, quæ in suo Capite retinet titulum, inductum ab usu S. Gregorii, *Servus servorum Dei* Sed ejusmodi voces vim non habebant ad exprimendam auctoritatem, & inæqualem dignitatem graduum, ordinem inter se habentium, quod per eos Canones Synodus intendebat: id igitur aptiùs explicari non poterat, quàm per vocem principatum significantem. Nec à vocibus dignitatem sonantibus abstinuerunt aut Redemptor, aut

Scriptura, aut vetus Eccleſia, cùm opus fuit hujusmodi ſenſus explicare. Chriſtus diſcipulis ſuis dixit: *Vos me vocatis Magiſtrum, & Dominum, & bene dicitis; ſum etenim.* Et in ſacris Paginis, ſi veteres inſpectemus, comperimus, conſtitutos à Deo, & appellatos ſæpè Principes ſacerdotum: ſi recentiores, nomen Diaconorum, hoc eſt miniſtrorum (quod Suavis intendebat univerſo Eccleſiaſticorum ordini commune reddere) conſpicicimus ſingulariter attributum ordini poſtremo, & à Sacerdotibus & Epiſcopis diſtincto. Quocirca vellem, ut ipſe me doceret, quonam pacto poterat Synodus dicere, quò ſe ad ſacra eloquia conformaret, eſſe in Eccleſia *Hierodiaconiam*; conflatam ex Epiſcopis, ex Presbyteris, & ex Diaconis, poſtrema parte cum ipſo toto non confuſa? Numquid Paulus Apoſtolus Superiores Eccleſiaſticos non appellavit honorifico nomine *Præpoſitorum*, & nomine *Epiſcoporum*, quod importat *inſpectores*? Non admonuit, illis exhibendam obedientiam? Et quid tandem aliud, niſi prærogativas hujusmodi nomen *Principatus* ſignificat? Præterea, in Eccleſia veteri quæ vox magis recepta eſt, quàm vox *Patriarchæ*, hoc eſt, *Princeps patrum*, ſive *Princeps pater?* Quo pacto igitur absque gravi mendacio potuit hic ſcribere, appellationem *Principatus in rebus ſacris*, ſermonibus & operibus Chriſti, divinarum Literarum & Eccleſiæ veteris repugnare? Qui nomen Principatus damnabat, neceſſe erat ut damnaret Cyrillum Alexandrinum, (*b*) affirmantem, Petrum omnium primum reſpondiſſe Chriſto, tamquam Principem, & caput reliquorum: Ut damnaret S. Hieronymum, qui (*i*) de Apoſtolis intellexit illa Davidis verba *Principes Judæ, duces eorum*, docens, idem valere *Principes Judæ*, quod *Principes Chriſti*. Ut damnaret S. Auguſtinum, qui dixit, (*k*) *in Sede Romana ſemper perſtitit Principatus Sedis Apoſtolicæ*: Ut damnaret S. Gregorium, ubi ille ſcribit, (*l*) *Sancto Petro fuiſſe commiſſam curam & Principatum totius Eccleſiæ*. Et alibi ſuper illis verbis: Job: *Cum Principibus qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento. Quos alios* (ſubdit) *Principes, niſi S. Eccleſiæ Doctores vocat, quos indeſinenter in loco Prædicatorum præcedentium divinæ diſpoſitio ſubrogat? de quibus eidem Eccleſiæ Pſalmiſta ait: Pro Patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos Principes ſuper omnem terram?* Ut damnaret Bedam, ubi in ſuis Operibus habet, (*m*) *Petrum recepiſſe principatum judiciariæ poteſtatis*: Ut damnaret Bernardum, iisdem Apoſtolis tribuentem (*n*) dictum illud Pſalmi: *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram*: & ad Eugenium dixit: *Tu es hæres, & mundus eſt hæreditas.* Quod ſi quis optaret reperire quoque in Eccleſia *Principum* nomen, univerſo Epiſcoporum ordini commune; Hilarium conſulat, (*o*) qui tam longè abeſt, quod exiſtimet cum Suavi, hunc titulum opponi titulo *ſervorum*, tributo Epiſcopis in Evangelio, ut ſcribat; Quanquam parabula ſervi fidelis ac vigilantis ſit cohortatio cunctis communis, tamen per eam præcipi peculiarem quamdam ſollicitudinem, ob expectationem Domini; *Principibus populi, hoc eſt Epiſcopis.* Verum divinare mihi videor, ſi adhuc viveret Suavis, eum minimè conceſſurum robori harum omnium rationum, ac tam luculentis teſtimoniis, contendentem, haud debuiſſe Tridentinam Synodum uti voce quadam, ad id usque temporis in cunctis præteritis Conciliis non uſitata. Id ſi verum eſſet, argueretur, nulli Concilio licuiſſe vocabulum adhibere, in aliquo antiquiore Concilio non contentum, adeoque cunctas Synodos, exceptâ primâ, quoties vocem illæ poſuerunt in ſuis decretis, ex priori, aut ex ſacris literis non deſumptam, reprehenſione dignas eſſe. Sed inſuper conceſſum mihi eſt ut Suavis inſaniam refellam, ſimulque ejus ignorantiam, probatione clariore & expugnabili. Quisnam malus genius hominem impulit, ut tamquam certum pronuntiaret, Eccleſiam & anteacta Concilia ſe abſtinuiſſe ab ea voce ad illum usque diem? Oecumenica Concilia pauca tandem ſunt, & in ſcriptore, qui doctrinam adeo profitetur ac jactitat, dedecus potiùs eſt ea ignorare, quàm laus eadem pernoſcere. Jam verò in octavo Concilio, quod anno ſalutis circiter 870. fuit celebratum, licuiſſet Suavi legere hanc vocem, ſuis auribus adeò diſſonantem, non in unico ſolum loco, qui fugiat & fallat oculum, ſed in duobus, videlicet, tum in actione ſexta, ubi Metrophanes Smyrnæ Archiepiſcopus appellat Nectarium Ambroſium & Nycephorum memorabiles Hierarchas; tum in decima, cap. 14. ubi nomen, honor, ac ritus Hierarchicus Angelorum ad Epiſcopos Eccleſiæ trænsfertur.

(h) *Hom. 12. in Joannem cap. 64.*

(i) *In Pſal. 67.*

(k) *Epiſt. 162.*

(l) *Lib. 4. Epiſt. 32. ad Mauritium.*

(m) *In hom. in feſto SS. Petri & Pauli.*

(n) *Initio lib. 3. de Conſideratione.*

(o) *In c. 27. Comment. in S. Matt.*

Narrat denique Suavis in articulo de manſione, poſt tam diuturnum ſtudium egregiam aliquam deciſionem expectari; ſed pronuntiatum denique fuiſſe id ſolum, quod clarum erat, cum ſit evidens ex lege naturali, nemini fas eſſe à ſuo munere, niſi legitimam ob cauſam, abeſſe. Bene eſt, definitioni Concilii tribui hac vice ab adverſariis tamquam unicum probum nimis dilucidam veritatem. Sed qua ratione poterat definitio ultrà procedere, quod ſpectat ad jus divinum, cum Suavis ipſe dixerit, in hac re auctoritatem Scripturarum ac Patrum eſſe cohortationem ad perfectionem, nec eſſe quidquam ſolidi niſi Canones Eccleſiaſticos? Igitur ſi Concilium ſtrictiorem obligationem definiviſſet, falſum definiviſſet. Præterea ubinam ille reperit vetitum illud adeò clarum, ne quisquam abſit à ſuo munere ſine cauſa legitima? Quot ſunt munera, quæ rectè adminiſtrantur etiam in abſentia per delatas rerum notitias, miſſasque juſſiones, & per præſentes Vicarios? Parum igitur non fuit, definiri, hanc diligentiam ſic adhibitam ſatis non eſſe ad excuſandam abſentiam, & ab abſente lethalem noxam contrahi. Nec etiam parum conduxit, quòd Cardinales includerentur, de quo prius objectum fuerat: à majore obligatione aſſiſtendi Romanæ Eccleſiæ excuſari minorem de peculiaribus Eccleſiis, præſertim cum eas ſæpè non obtineant ex titulo, ſed ex adminiſtratione, easdemque melius ipſi ob ampliorem auctoritatem poſſint è longinquo regere, ac ſelectorum miniſtrorum operâ, quàm minoris notæ Præſules per præſentiam: quæ rationes adductæ fuerant ætate Pauli III. ne comprehend. in Decreto, & à nobis ibi relatæ. Ut paucis dicam: id quod homines communiter optabant, non erat definitio con-

contemplatricis doctrinæ, quæ nulli eſt detrimento ſi perſiſtat incerta inter Doctorum opinamenta, ſicut aliæ multæ; ſed ut peſſimus ac nocentiſſimus abuſus non reſidendi tolleretur. Sublatus hic fuit eo Decreto, pœnis ac ſanctionibus in eo ſtatutis, ſimul etiam ſtimulis adjectis, quibus inde ſtimulati ſunt Pontifices ad illud confirmandum ac roborandum. Igitur expectationi votoque mortalium ſatisfactum eſt.

Jam verò cùm hæc ibi peractâ fuerint communi quiete ac voluptate, poſt tam diuturnas ac periculoſas procellas, appellari profectò non poteſt cum Suavi ea Seſſio, Montium partus in murem degenerans; ſed potiùs, quando is exemplo ſuo me ad fabulas trahit, Partus admirationis, quo nata eſt Iris, tranquillitatis nuntia.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

ARGUMENTUM

Lunenſis ſtudia celeri Concilii concluſioni adverſantia; Pontificis vota, ac Legatorum faventia. Senſus Hiſpanienſium Oratorum Roma à Lunenſis ſenſibus diverſus. Verba Pontificis in Senatu ad commentationem Lotharingi, & ad excuſandam emendationem Cardinalium, Concilio remiſſam. Vera ratio hujus rei, Suſpiciones Lotharingi ob propoſitas diſciplinæ leges etiam Ferrerio diſplicentes. Reſponſum ejusdem Lotharingi ad Pontificem invitantem, Gualterius Romam à Lotharingo miſſus, & quibus cum mandatis, tum ab eo, tum à Morono traditis. Juſſa Pontificis ad Legatos de fiducia exhibenda & cum Lotharingo & cum Madruccio. Poſtulata Lunenſis, ut Præſules qui ſententias collecturi, & Canones digeſturi erant, deſtinarentur per nationes; & ipſius querimoniæ in Legatos Romam ſcriptæ. Eorum purgatio. Ampliſſimæ Venetorum pollicitationes ad Concilium adjuvandum. Cauſa Patriarchæ Grimani, poſt varios cœtus pro ipſo dijudicata. Sententiæ à Patribus dictæ de Matrimonio, ac præſertim de irritis reddendis conjugiis clandeſtinis, & contractibus filiorum usque ad certam ætatem, ſine conſenſu parentum; & de damnanda opinione affirmante, ſolvi matrimonii vinculum adulterii cauſa. Petitio, ut priora duo capita decernerentur, habita Gallici Regis nomine, atque ut tertium temperaretur, habita à Venetis Oratoribus, Græcorum ſibi ſubjectorum gratia. Antinorus Tridentum miſſus à Pontifice, ſpecie quidem, qua Lotharingum iter habiturum comitaretur; ſed in arcano, quo illum adhortaretur, ut Tridenti ſiſteret usque ad exitum Concilii: quæ adhortatio à primo Legatorum præpeditur. Reſponſum Cæſaris de Conſilio propoſito à Lotharingo, quod cum Pontifice ab eodem agitatur. Variæ adnotationes, à Ferdinando ad ſuos Oratores miſſæ de propoſitis morum legibus; potiſſimè verò ejus mandata, ut obſiſterent emendationi Principum usque ad maturiorem deliberationem. Arcis controverſia in hoc inter Cæſarianos & Legatos, & quodnam initum temperamentum. Poſtulationes Lunenſis apud Pontificem, ut leges ſancienda de reformando Collegio & Comitio, committantur Synodo; & reſponſa, quibus ille acquieſcit, de utroque capite. Difficultas de confirmatione à Pontifice concedenda Regi Romanorum. Ejus rei initium, proceſſus, & exitus. Patrum perturbatio, quod ageretur de inducenda Mediolanum ſacra Inquiſitione pro more Hiſpanico, & negotii compoſitio. Rumor ſuſpenſionis, & unde ortus. Diſcrepantia impacata de matrimonis clandeſtinis, etiam per ſolemnem diſputationem, atque hinc neceſſitas protrahenda Seſſionis ad diem undecimum Novembris. Nova Ferdinandi reſponſa de capitibus emendationis concinnatis, & maximè de eo quod ſpectabat ad Principes. Patrum tumultus ob hujus capitis intermiſſionem, & qua promiſſione ſedatis. Mandata ab Hiſpano Rege miſſa declaratione verborum, proponentibus Legatis, & graviſſima ex eo contentio inter Lunenſem & Præſides, quibuscum quamplurimi Patres conveniunt. Procurator Hiſpanienſium Capitulorum à Lunenſi expulſus Tridento, indignante Concilio, Lotharingus Romam profectus.

CAPUT PRIMUM.

Lunenſis poſtulatum, ut iterum invitentur Proteſtantes. Moroni repulſa. Objecta à Lunenſi ſollicitis agendi modis ad Synodum abſolvendam. Studia adhibita à Legatis apud Cæſarem, ac Philippum Regem. Significata à Pontifice in Senatu. Res ab eo & Miniſtris Hiſpanis geſta ad impedienda conſilia, quæ illi ſuſpicabantur in Lunenſi. Orator Florentinus Tridenti mutatus. Querelæ Gallorum partim ſimulatæ, partim veræ, de forma in Seſſione habita, quod ſpectabat ad ritum; & quo pacto illis ſatisfactum. Capita correctionis agitata de Matrimonio, & de diſtribuendis ſacerdotiis, obſtringentibus ad animarum procurationem.

1. Unà cum lætitia ex celebrata Seſſione, confirmata eſt in Legatis ſpes citò & concorditer abſolvendi Concilii: ſed utraque infuſcata ab inopina petitione Lunenſis, quæ ſuſpiciones auxit de ipſo conceptas. Petebat, ut denuo Proteſtantes invitarentur, idque pariter commendarat Gualterio, (*a*) ut tamquam opportunum Pontifici ſuaderet, cum is Romam miſſus à Lotharingo, abeundi veniam à Lunenſi petiit. Suavis

vis autem cum legeret, Lunensem à Legatis id petiisse, nec responsum illi redditum comperisset, illud suo more comminiscitur, sed non quod verè fuit; nimirum, rem se perpensuros. Illi reipsa Moronus respondit. Hoc postulatum futurum inutile ad rem consequendam, indecorum ex despectu & noxium ob diuturnitatem, quam à nemine expeti posse in comperto erat, nisi ex privata aliqua utilitate, & ad ampliora interim beneficia à Pontifice extorquenda. Mirari se hujusmodi postulatum, quando Avila paulò antea in mandatis habuerat, ut Pontificem ab ea invitatione dehortaretur; nec ignorabatur, similia mandata Lunensi quoque fuisse tradita. Reposuit Lunensis, Non peti ut id Pontificis nomine ageretur, sed ut per Cæsarem agendum curaret. Ad hæc iterum Legatus: Non modò se nolle suam operam conferre, sed nervis omnibus obsistere huic prolationi, cùm existimaret, nihil salubrius Ecclesiæ id temporis fieri posse, quàm ut Synodus expediretur.

(a) *Lit. Gualt. ad Borrom. 17. Jul. 1563. & Legat. ad eundem 19. Julii.*

2. Posteà verò aucta est in Legatis suspicio, *(b)* id à Rege fuisse imperatum, propter similem in Lunensi agendi rationem ad id obtinendum. Statuerant Præsides, argumenta à Sacramentis sejuncta expedire, cujusmodi erant Indulgentiæ, & Vota monachorum, haud alio illis spatio impenso, quod prænoscebant in multos menses abiturum: atque idcirco habebant in animo, cum Lotharingo convenire de committendis articulis studio Theologorum, ut ex iis varii bini delecti inter missos à singulis Regibus, & par etiam ex Pontificiis, videlicet Lainius & Salmeronus, & par etiam ex supremis Moderatoribus Monasticarum familiarum, colligerent quæ sibi opportuna viderentur tum de dogmatibus, tum de corruptelis; & pro ipsorum judicio formarentur Canones à quibusdam Patribus, ac postremum in generalem conventum referrentur. Sed Lunensis exposuit, assentiri sibi non licere ut consuetus modus variaretur. Quamobrem decreverunt Legati, ut de absolvenda Synodo ad Cæsarem scriberet Moronus, quippe qui alios in eo Principe sensus animadverterat; atque ut præterea unà omnes prævalidis rationibus precibusque urgerent Regem Catholicum, missus ad Crivellum Nuntium literis, ipsum rogantes, ut eas suâ voce animaret. Neque segnius Pontificem stimularunt, ut hujusmodi ipsorum studia auctoritate suâ in utraque Aula promoveret.

(b) *Literæ Legatorum ad Borrom. 22. Julii 1563. & Vicecom. 19. Julii.*

3. Moronus suis ad Ferdinandum literis ostendit. *(c)* Fuisse in gratiam Cæsaris constitutas complures disciplinæ leges, præcipuè verò obligationem residendi etiam in Cardinalibus; reliqua per omnem sedulitatem peractum iri: absolutis autem sanctionibus universalibus, ad peculiares singularum provinciarum processum iri, sicuti Episcopo Conadiensi dictum fuerat, qui Cæsarem aditurus, eas literas ipsi deferebat; sed simul etiam rogari à se Cæsarem, ut ipse obsisteret cuicumque ex privato commodo moram illius publici boni quærenti, præcipuè verò, ut Regi Catholico, fratris filio, suaderet ad removendos Oratorem suum & Hispanos Præsules ab illis consiliis noxiæ cunctationis.

(c) *20. Julii 1563.*

4. Commendatum pariter est Cæsareis Oratoribus, *(d)* ut eas literas in manus Cæsaris deferendas curarent ab Episcopo memorato: ipsi verò Oratores Moroni literis suas communes associarunt, quibus tamen nihil aliud scribebant, nisi prosperum Sessionis exitum, & apparatum ad futuram per fructuosa Decreta celebranda.

(d) *Constat ex literis Oratorum ad Cæsarem 10. Julii.*

5. Pontifex immenso gaudio affectus fuerat *(e)* ob Sessionem, & amplè commendarat Legatos, & etiam Lotharingum, cui agi grates à Borromæo voluit, ipse verò eumdem eximiis laudibus in Senatu cohonestavit *(f)* ubi felici successu narrato, eodemque prudentiæ virtutique Legatorum adscripto, adjecit, Laudem obtentæ concordiæ præcipuè Lotharingo deberi: fuisse à se benevolentiæ plenas literas ad illum scriptas, qui ante futuram Sessionem Romam adventurus erat, quò de rebus ingentis publici boni secum ageret. Spem præ se tulit, Synodum prospere progressuram ad metam: significavit simul, constanter se velle, ut per sanctam severamque disciplinæ correctionem necessitati ac voto communi cunctarum nationum ac Principum satisfieret. Hinc occasionem cepit, se quodammodò tacitè purgandi apud Collegium, quòd ipsam Cardinalium emendationem Concilio commiserat; quandoquidem ea diutius Romæ ab ipsorum nonnullis à se destinatis agitata fuerat. Sed causa, intimè Pontificis animum ad id impellens, ea fuerat, *(g)* quòd inspecto modulo ab illis confecto, visi sunt ipsi emendatores non tam vitia emendare, quàm privilegia eo in ordine exaggerare; idque posteà per literas arcanis notis conscriptas indicavit Morono, memoratum modulum ab eo petenti, ipsum monens, ne ullam illius moduli rationem haberet, hisce verbis ad eundem scriptis per Borromæum: *Navanda tibi erit opera, ut ad reformandam disciplinam ea statuantur, quæ tibi ac reliquis honesta visa fuerint, & quæ possint Synodo satisfacere, & cuncto Christiano nomini prodesse, nullâ habitâ rerum mortalium ratione; id enim gratissimum Pontifici accidet.*

(e) *Lit. Borr. ad Leg. 21. & 24. Julii 1563.*

(f) *Acta Consistor. 30. Julii 1563.*

(g) *In arc. notis Borrom. ad Moron. 25. Aug. 1563.*

6. Sed quoniàm hujusmodi causa si fuisset Senatui patefacta, exasperasset potius quàm pacasset animos Senatorum, adjecit Pontifex, velle se omnium primum subjici emendationis sanctionibus, quæ in Synodo statuerentur; ex hujusmodi exemplo neque Cardinalibus, neque aliis Principibus illam gravem existimandam: relictas à se liberas habenas illius negotii Præsidum manibus: si cuipiam incommodum inde inferretur, oportere libenti animo privatum detrimentum communis utilitatis gratia tolerari. Sibi alias in animo fuisse, per se ipsum decernere eam emendationis partem, quæ ad Cardinales attinebat: sed cum Principes postularent, & suaderent Legati, ut hæc etiam Synodo remitteretur, se consensisse; & fortasse majori eorumdem Purpuratorum emolumento id Tridenti quàm Romæ statutum iri. Decretum, quo ad residendum adstringebantur, ipsis favere, quando Episcopatuum capaces eosdem declarabat. Cetera æquum plane esse, ut qui Episcopi proventum atque auctoritatem possidet, Episcopi pariter vincula patiatur.

Hi erant in Pontifice sensus, & in hæc verba idem loquebatur post nuntium Sessionis. Interim injunctum Legatis fuerat, *(a)* ut ob eam gratem agerent Præsulibus Gallis, atque ornati ornatissimæ commendationis formulis rescriberet Borromæus ad ea, quæ Legati significarant in emolumentum Archiepiscopi Hydruntini.

(h) *Literæ Borr. ad Legatos & ad Moronum 17. 19. & ultimo Julii 1563.*

Sed audito Lunensis consilio, miratus est Pontifex; nec minorem admirationem præ se tulerunt duo Hispani Oratores, quibuscum ille conquestus est; & non modò Lunensem non excusarunt, sicuti Suavis refert, sed affirmarunt, id ex voluntate Regis esse non posse; & efficaciter ad Lunensem super eo scripserunt, ostenso literarum exemplo ipsi Pontifici, quod is ad Legatos misit; adjecitque, Etiamsi Crivellus Nuntius aliter significaret, haberi firmiora testimonia de Regis mente ex Nuntio peculiari Odescalco; & sine dubio ab eo Principe cursum haud retentum iri, dum propensos jam ad rem expediendam conspicaretur Cæsarem & Regem Galliæ, in quorum gratiam, non item ex animi sui voto, potuerat fortasse ea præcipere, quæ ad procrastinationem tenderent: velle se tamen Regi querelas suas insinuare, non per speciem dubitantis de regia voluntate, sed de ipsius ministro conquirentis; cum perinde in operibus accidat ac in filiis, ut eos homo facilius desetat, qui tamquam ipsius filii ab aliis non agnoscantur,

7. Augebatur tamen in Legatis suspicio de Regis mente, propterea quod vigesimo sexto Julii Lunensis adierat vesperi Moronum cum querimonia, quod *(i)* in proximè prærerita Sessione prætermissum fuerat debitum & consuetum examen, quo prius cuncta expenderentur à minoribus Theologis; & etiam, quia subjecerat idem Lunensis, ne in posterum vellent eâ ratione cursim progredi, id enim libertati Synodi detrimento fore: se verò haud omissurum obsistere, ac postulare, ut quævis atomus expenderetur exquisitâ trutinâ; & uti Lotharingus domi suæ peculiares cœtus Hispanorum habiturum. Ad hæc fidenter Moronus: Nullam incusationem minus expectatam in antegressam Sessionem afferri sibi posse, quàm de maturitatis, aut etiam de libertatis defectu, quando post tam diuturnam trutinam tanta suffragiorum concordia confectæ fuerant sanctiones. Agendi modum in ea habitum, legitimum & canonicum fuisse: eumdem in reliquis habitum iri; ac mirari se, ab ullo Catholico id temporis celerem Concilii exitum non optari.

(i) *Scripta à Legatis ad Borr. 26. Jul. 1563.*

8. His non acquiescens Lunensis, cum Oratoribus cunctorum Principum trans Alpes regnantium agebat, quò peterent conjunctim, ut disciplinæ capita stabilirentur à delectu totidem *(k)* è singulis nationibus virorum; causatus, aliter Italicam, utpote tam plenam ac validam, adeò reliquas superaturam, ut ea tantummodo conficerentur quæ illi placerent, cum libertatis bonique communis offensa. Legati omni studio conati sunt hanc conjunctionem evertere; ac primò quidem ab ea sejunxerunt Lusitanum Oratorem, virum Religionis apprimè studiosum, sed pacato, non contentioso studio præditum. Præterea statuerunt, etiamsi Oratores ad id petendum convenirent, ipsis viriliter obsistendum esse, ob gravissimas rationes alibi commemoratas, numerandi per capita, non per nationes, suffragia: præsertim cùm interior conscientia, & exterior evidentia, æque pro Legatis restarentur in anteactis disciplinæ legibus rem fuisse peractam, nullâ habitâ peculiari Italiæ ratione, & re ipsa nihil Patres exteros ea de re conqueri.

(k) *Lit. legat. ad Borr. 19. Jul. 1563.*

9. Itaque de iis omnibus Pontifex certior factus, Nuntio in Hispania *(l)* significavit, ut prudenter suas cum querelis preces ad Regem deferret, ut ipsi celer exitus cordi esset; ita tamen, ut ejusmodi precibus Pontifex haud obstringeretur ad regia responsa præstolanda, ut quæ non certa, sed eadem tarda prævidebantur; & eodem tempore Legatos hortatus est, ut nulla cujuspiam habita ratione progrederentur; simulque negarent; Pontificem denuò daturum operam aut per se, aut per alios, ad Protestantes invitandos. Si opportunum Cæsari videretur id agere, in ipso à Pontifice rem reponi, sed absque celeritatis detrimento. De Hispani studio, quo Oratores consociabat ad ea postulanda, significavit Legatis, ut animadversis aliorum molitionibus, suas ipsi machinas honestè opponerent; qua in re nec se pariter otiari, cùm impenderet operam, quò Venetis Oratoribus, & Florentino (tum Joanni Strozzio *(m)* Hieronymus Gaddius Episcopus Tortonensis suffectus fuerat, qui novam Orationem non habuerat, quia successerat, non primò advenerat) imponeretur ab ipsorum Principibus, ut obsisterent cuicumque detrimento, quod adversus consuetudinem, Religionem, & etiam Italiam tentaretur. Præterea literas scripsit; quibus Oratori Lusitano grates agebat, ad ipsum inflammandum; sed Legatos monebat, auxilium potissimum à Lotharingo ac Ferrerio ipsis expectandum. Lotharingus invitanti Pontifici se venturum responderat, omnem operam pollicitus, sicut mox narrabitur: ac de Ferrerio studuerat Gualterus suspicionem ex animo Pontificis abstergere, scribens, *(n)* habitam à se diutius fuisse consuetudinem cum eo & in Gallia & Tridenti, & quidquid ille egerat, diligenter observatum; & quamquam aliquâ de rebus mortalium experientia instructo, ne umbram quidem simulationis in eo deprehendam, paucosque ita studiosos Pontificis à se repertos. Quod tametsi Gualterio non rei veritas, sed hominis ars, & amor negotii à se agitati persuaserat, *(o)* certum est, id temporis Ferrerium adjumento fuisse Pontifici, qui pignus ad ipsi fidendum obtinebat.

(l) *Constat ex literis Borr. ad Legatos, & ad Moronum 4. & 7. Augusti, & ex aliis j uprà adductis.*

(m) *Diarium 20. & 27. Jul. 1563.*

(n) *Literæ Gualterii ad Borrom. 16. Jul. 1563.*

(o) *Literæ arcanis notis Borrom. ad Moron. 4. Aug. 1563.*

10. Non tamen Ferrerius ejusque collega cessabant studiosè jura sui Principis sustinere; itaque post Sessionem adiere Legatos cum duplici querimonia. Altera præter omnem expectationem ipsis accidit, nimirum, fuisse prætermissos thuris ac pacis ritus, alioquin adeò celebres, ut satis appareret, per eam prætermissionem intendi, ne indicaretur sui Principis prærogativa. Legati admiratione pleni responderunt, de iis omnibus anteà cum Lotharingo se convenisse: sed statim intellexerunt, velle solum Gallos suum assensum legitimum in ea re dissimulare, adeoque sollicitudine liberi addiderunt Legati, pene subridentes, rem factam infectam esse non posse, & ab Oratoribus patienter tolerandam. Pro consuetudine jam inducta inter summos viros, ut invicem colloquantur tamquam personæ comicæ in scena per mutuam notitiam mutuæ fictionis, per quam à mendacio absolvantur.

11. Altera querimonia verior fuit, quòd lecta non fuisset in Sessione contestatio, ab ipsis Oratoribus habita in cœtu de sede extra ordinem Lunensi concessa. Id excusarunt Præsides, causati, quòd cùm Lunensis haud petiisset, ut antecedens ipsius contestatio legeretur, nec pariter opportunum fuisse visum subsecutam Gallicorum Oratorum legi; sed quò ipsis fieret satis, oportuit, ne eisdem promitteretur, utramque typis impressum iri cum Sessione: idque comprobatum à Pontifice; apud quem Galli haud omiserant eamdem agere scenam de prima querela. (p) Sed ipse liberum extra scenam responsum reddiderat; Se procul esse, ipsi verò inter se nodos quibus se implicaverant, exolverent.

(p) *Literæ Borrom. ad Legat. ult. Jul. 1563.*

12. Ut operi finem imponerent celeriter, incumbebant Legati ad id, cujus præcipuè gratiâ illud cœperant, hoc est, ad disciplinæ reparationem. In quo Pontifex suam exercebat auctoritatem, non ad eos retinendos, sed stimulandos, hisce verbis per Borromæum ad eosdem scriptis: *Cum emendationis argumenta sint ea, quæ Principes urgent supra reliqua, optat Pontifex, ut in hæc nervis omnibus insumant operam, cuncta honesta in his indulgentes Principibus, quæcumque ipsi cupierint; cum omnino statutum Pontifici sit, velle & plusquam velle hanc emendationem ea ratione, quæ ad obsequium Dei, & universale bonum expedire vobis videbitur. Quod mihi placuit hic dicere, non modo quo rectam Pontificis mentem testificarer, de qua compertum mihi est vos esse certissimos; sed ne tempus teratis amplius in petendo hinc consilio, eoque citius expedire vobis liceat id quod superest, & ad gloriam ac laudem Dei receptui canere.* Quapropter ad id peragendum priùs Lotharingo, dein Oratoribus ostensa fuerant capita parata ad futuram Sessionem quo antegresso ipsorum consensu cuncta in generali conventu concorditer succederent. Quadraginta duo (q) fuerunt capita, & ejusmodi ponderis, ut evellerint tandem ex animis Oratorum opinionem, quæ illis infixa adamantinis clavis antea videbatur, videlicet, opus quo graviora reformarentur, in solum modulum esse abiturum, propterea quod ipsa fabrica reverà odiosa foret tum Pontifici, tum Legatis; qui memorata capita ad ipsum misere, declarantes, id à se fieri, quo de eventis edoceretur, non quò responsum expectarent, cum vellent re ipsa exercere potestatem sibi traditam, & confirmatam toties à Pontifice, statuendi unà cum Synodo quidquid opportunius censuissent. Quin etiam nec ipsi narrare præterierunt, cùm in præterita Sessione decretum fuerat, ut singula in singulis diœcesibus Seminaria instituerentur; fuisse qui vellent apertè pronuntiare, ut unum etiam Romæ institueretur; sed ab ipsis moderatâ quadam ratione id præpeditum fuisse, ne quid Synodus Romæ præscribere videretur, pollicitis tamen, à Pontifice erectum iri pro sui gradus dignitate. Quare illum rogarunt, ut ipsorum promissio confestim responderet effectus.

(q) *Epist. legat. numerat. 44. ex errore, ut constat non solum ex Actis Paleotti, sed ex responso Borromæi ad ipsam epist. 11. Aug. 1563.*

13. Pontifex ad capita sibi missa, à Borromæo responsa hujusmodi reddi voluit per expeditum tabellarium, (r) *Non vult amplius Pontifex quemquam consulere de capitibus memoratis, nec de reliquis, quæ istinc mittentur in posterum; siquidem certo scit, ob ingeniorum varietatem nunquam nos conventuros, & indies magis dissensuros; adeo autem necessaria est Synodi absolutio ob causas quarimas sæpius scriptas, ut nihil quod eam differret, possit, ut nos arbitramur, culpa gravissima careret. Maximum in rebus omnibus quod fieri potest bonum, minimum malum peragite, atque hoc animo progredimini, quo quam celerrime deveniatis ad exitum Concilii; quod Pontifici videtur potius absolvendum solemniter, quam suspendendum, cum id majus Dei obsequium, major noster honor ac dignitas ab ipso putetur: & ubi res eo deductas animadvertetis, ut sancitis posteà dogmatibus, confectisque jam dictis disciplinæ legibus, opportunum absolvendæ Synodi tempus arbitremini, & vobiscum major Patrum numerus consenserit, dicit Pontifex, ut nulla ratione habita reluctantium, nec ullis deterriti minis cujusvis hominis, finem imponatis.* Et post hæc addidit Pontifex epistolam suo chirographo, (s) eadem confirmantem.

(r) *Literæ Borr. ad legat. 11. Aug. 1563.*

(s) *Epist. Pontif. ad legatos, 14. Augusti 1563.*

14. De Seminario jam ipse per Borromæum significarat, (t) cum primum proposita Tridenti Seminaria accepit, adjectum à se animum ad id Romæ perficiendum, sicut brevi præstare intendebat, ad posteà præstitit, cum ea non Romanæ solum juventutis, sed Italiæ universæ utilitate, quam ostendunt egregii viri, qui frequentes ex hujusmodi palestra ad hujus Provinciæ, & Ecclesiæ decus prodiere.

(t) 4. *Aug. 1563.*

15. Non tamen satis erat tam promptus Pontificis animus, quo regionibus Christianis satisfieri cupiebat, quin tunc ut maxime adeo restiterunt summorum Principum Oratores, sicut subinde lectores animadvertent, ut felix exitus opus divinitùs præstitum visum fuerit Legatis. Initio agitati cum Oratoribus negotii de morum correctione, illicò retardatum est iter ob oppositum quasi isthmum, jam prævisum: nam eorum complures postularunt id quod Lunensis proposuerat, ut fieret Patrum delectus habita Nationum ratione. Illi contra oppositerunt rationem, usum veterrimum, & insuperabilem difficultatem obtinendi consensus à Synodo; & præter Lusitani, Oratorumque Italicorum auxilia, ad se traxere (u) Drascovizium, ac propemodum Muglitium, cùm utrique compertum esset, jam Moroni opera Cæsari verum innotuisse; sed ambo denuntiarunt, cum ipsi haberent in mandatis, concordes omnino cum Oratore Hispano se gerere, posse quidem studere se illum ab incepto removere, non autem destituere, ubi ipse persisteret. Tamen qua rationibus, qua industria, præcipue vero quod Galli haud revera volebant quod cum Hispanis postulare videbantur, effectum est, ut Hispani consenserint id temporis antiquæ consuetudini, per quam singuli Oratores ad proposita capita propendebant, addentes quod opportunum propriis Provinciis existimassent.

(u) *Lit. leg. ad Borr. ultim. Jul. & mandata Gualt. tradita à Moron. infra afferenda.*

16. Inter articulos de duobus magis arduè disputatum est: alter fuit de irritis declarandis matrimoniis clandestinis. Agnoscebantur immensa detrimenta, quæ inde nascebantur, dum vir ex pœnitentia nuptiarum, quas occultè contraxerat, plerumque ob impetum inconsultæ appetentiæ, aut ex cupiditate alterius thori, & illectus ad priores negandas ab ipsa notitia quòd illæ probari non possent,

sent, præceps ferebatur ad secundas, quæ ut cum honestiori familia, ita publicè celebrabantur; adeoque posteà perpetuus adulter vivebat, ad id coactus cùm recentium affinium reverentiâ, tum ac multò arctius à præsumptionibus exterioris fori; illin quo cùm prior contractus haud appareret, posterior pro legitimo censebatur. Idcircò Oratores Galli, quorum regna fortassis hoc incommodum frequentius nocentiusque patiebantur, vigesimo quarto (x) Julii à Concilio Regis nomine solemniter petierunt, ut hujusmodi matrimonia in posterum irrita decernerentur, renovatis antiquis nuptiarum ritibus: quod si gravi de causa interdum aliter fieri opportunum censeretur, saltem matrimonia pro non legitimis haberentur, quoties non adesset Sacerdos cum tribus aut pluribus testibus: simul etiam redderentur irrita matrimonia contracta à filiis absque parentum consensu, quippe plerumque noxia, ac familiis indecora, & odiorum potiùs quàm amoris fomes inter conjuges. Verùm quò simul remedium adhiberetur parentum socordiæ in filiorum statu curando, certus annorum numerus præscriberetur, quo absoluto si nondum filius à parente in matrimonio fuisset collocatus, fas illi esset per seipsum uxorem ducere.

(x) *Acta Arcis Æliæ, tomo ultim. pag. 7.*

17. Hoc postulatum Gallorum, quod certè solemne fuit, & in Acta relatum, omnino mutilatur à Suavi. Dum silentio præterit, eos petiisse ut irrita declararentur conjugia clandestina, narrat, eosdem quæsiisse, ut esset liberum parentibus irrita aut non irrita reddere filiorum matrimonia, & omittit limitationem temporis ab illis appositam. Hac in re non modica efferbuit disputatio tum de Ecclesiæ potestate, tum de opportunitate illius legis. Pontifex pro eo quod apud se jam statuerat, scribi jussit ad Legatos, (y) ut id conficeretur quod opportunum putarent: se quidem adeò abhorrere à mulierum raptu, ut animo meditaretur Decretum hujusmodi, quo numquam posset verum matrimonium contrahi inter raptorem ac raptam, idque restitutionem antiquorum Canonum fore; sed velle pariter hoc illis committere.

(y) *Literæ Borrom. ad Legat. 4. Augusti 1563.*

18. Alter articulus, admodum arduus, agebat de collatione Sacerdotiorum, animarum procurationem complectentium. Etenim Episcopis rationi consentaneum videbatur, ut in his nulla Pontifici servaretur mensium retentio, sed cuncta ipsorum potestati relinquerentur, ut qui idoneos in Diœcesi melius cognoscerent. Pius satis intelligebat, (z) & quantum id sibi detraheret, & ubi rei deliberatio Tridentinis Patribus remitteretur, ipsos pro se decreturos; noluit tamen ut obex ille cursum Synodo retardaret, sed cœpit etiam aperire, triplici temperamento Legatis proposito. Primum erat, Ut cuncta sacerdotia, animarum curâ affecta, quocumque vacarent mense, ad Episcopos ita spectarent, ut pariter cuncta sacerdotia simplicia ad Pontificem pertinerent. Alterum, Ut, quemadmodum sæpe scripserat Borromæus, darentur ea sacerdotia non alio modo, quàm *informa dignum*, Dataria vocabula: ita nimirum, ut illud impetraturus, coram Ordinario probaret se dignum esse. Ubi neutrum acciperetur, ad tertium descenderent, videlicet, Ut Pontifex conferret cuncta Paræciarum Sacerdotia, ipsius mensibus vacantia, solùm dignis viris, & ex ipsa diœcesi, quorum syllabus ab Ordinariis ipsi mitteretur. His oblatis ratus est Pontifex, Episcopis in ea re satisfactum iri; ex hominum consuetudine, ut cum bona quædam litigiosi pars offertur homini nihil possidenti; extinguatur in eo sæpe cupiditas, quamvis possit, suâ manu cuncta capiendi; cùm hominibus, præsertim togatis, videatur ingenti pretio parcere in nova rerum adeptione, cùm certamini parcunt.

(x) *Literæ Borrom. ad Legatos, ultimo Julii 1563.*

CAPUT II.

Obductæ in Lotharingo umbræ ob propositas emendationis leges. Variæ in eo suspiciones in Moronum, sed disjectæ. Ejusdem responsum invitamento Pontificis. Gualterius Romam missus, & mandata ipsi tradita à duobus memoratis Cardinalibus. Jussu Pontificis post adventum Gualterii, de fiducia cum Lotharingo & Madruccio exercenda; de celeritate, tametsi Lunensis repugnaret, & alia jussorum capita.

1. Cibus tam sæpè tam avidè petitus & repetitus stomachos primo gustatu turbavit, non compositi. Capita emendationis à Legatis communicata cum Lotharingo, ac posteà cum Ferrerio, sicuti pariter cum ceteris Oratoribus, gravi molestiæ duobus prioribus fuere, (a) cùm ipsis videretur recusari ac despici suum consilium & oblatam opem ad absolvendam Synodum absque tanti temporis novarumque sanctionum impendio. Et ex altera parte Lotharingo non licebat honestè repudiare quod tam sæpè postularat; nec indicare, universalem restrictionem à se molestè ferri, cùm aliquis ex articulis ipsum complectebatur. Quamobrem dum scriptum illud accepit à Paleotto, non nisi (b) languorem insolitum præ se tulit, ac postmodum ea capita comprobavit; additque, subridentis in modum, complurium annorum laborem superesse. Apertius ipse palàm fecit, seu potiùs communicavit ægrimoniam Ferrerio, qui consimiles sensus gerebat, & à quo Gualterius id rescivit, nequiter navari operam Pontifici, debitam illi auctoritatem ab ipso non obtineri: Moronum, & fortassè Simonettam, proposito tam arduo argumento, nonnisi post longissimum tempus concoquendo, obsecundare Hispanorum voto: ab unico Navagero & agnosci & promoveri verum Pontificis bonum: non posse Gallicanos Episcopos diutius detineri procul ab ipsorum Ecclesiis egentissimis: nimis frigidè timideque Moronum progredi ad celeritatis consilia, à Ferrerio & à se proposita, dum cunctorum Principum consensum exquireret: scripsisse illum quidem non in Galliam modò, sed etiam ad Episcopum Rhodonensem, Gallicum Oratorem apud Cæsarem, quò Ferdinandum ad consensum impelleret; sed in re peragenda pendendum non esse à cunctorum assensu, difficulter flexibilium, Ita Lotharingus.

(a) *Arcanæ notæ Gualt. 17. 18. & 19, Julii 1563.*

(b) *Lit. Vicec. ad Borrom. 19. Julii 1563.*

2. Adeò brevi mortalium scenæ tum in actibus tum in dictis variant, personis minimè variatis. Pontifex, cui Philippus Rex unicum erat columen in Concilii rebus, quique ut ipsi gratificaretur, ad Gallorum animum quasi vulnerandum adductus fuerat, tunc animadvertebat; compelli se ut in eo negotio Gallos quasi pro brachio, Hispanos pro obstaculo haberet. Ex altera parte, prius Hispani dehortabantur ne Protestantes denuò

nuò invitarentur, tunc verò id ipsum in Synodo Hispanus Orator postulabat. Galli, & Ferrerius potissime, quitam acutis contestationibus, & privatis & publicis, Pontificem transfoderant, perinde ac si Ecclesiæ is deesset in retardandis declinandisque disciplinæ legibus, nunc ipsum quasi prodigum in iis concedendis vituperabant, & ubi anteà tot vociferationibus contra Pontificem Legatosque Synodi libertatem implorabant, simulque querebantur, nihil confici posse absque Romanis oraculis, progressi erant tum ad Pontificem reprehendendum, quasi malè cautum auctoritatis suæ custodem, nimisque largum ad eam Legatis impertiendam, tum ad Legatos incusandos, tanquam in ejus usu nimis liberos, parumque intentos sui Principis indemnitati.

3. Hæ cunctæ mutationes originem trahebant à Gallorum mutatione, quæ in Hispanos suspicionem injecit, quasi iidem Galli suis tantummodò provinciis personisque consulere studentes, vellent Pontificem trahere ad communis boni tamen præcidendum. Itaque Lunensis obsistens rerum expeditioni, quam ipse præcipitationem, Pontifex verò contentionum tranquillitatem, securitatemque periculorum Ecclesiæ putabat, cœpit moras texere, propositis rebus repugnans, adeòque à Pontifice alienus. Porrò Gallorum variatio adscripta quidem fuit honorificè (*c*) à Lotharingo novis Reginæ mandatis, finem Concilii, eorumque reditum cupientis: sed reverà magni ad id momenti fuit, quod spectabat ad Ferrerium, gratia quam ille sperabat à Pontifice, ubi is malaciam ab inventione atque opera sua profectam intelligeret: quod verò spectabat ad Lotharingum, cupiditas illius splendidæ legationis, quâ fortasse confidebat, se tum Galliæ tum Ecclesiæ ingentia bona per summam gloriam collaturum.

(c) *Lit. Vicec. ad Borr. 22. Jul. 1563.*

4. Pontifex, qui sensus utriusque intimos calebat, ad Legatos scripsit: Vehementer à Gallis eam adscissionem optari, tametsi eosdem puderet illam petere; idcircò ipsis satisfieri opportere: quod si etiam reliqui Principes non abscindere, sed terminare Synodum vellent, non parvo futuram fuisse emolumento pacatam Gallorum dimissionem: ratus fortasse, illis abeuntibus discuram in Synodo ingentem turbidarum petitionum vexationem, durumque obicem, obsistentem auctoritati Sedis Apostolicæ, quam omnes reliqui fatebantur. Aliquid etiam peculiarius indicavit Morono de mente, ut dicebatur, à Lotharingo patefacta super emendationibus sibi significatis, quò ille certiùs verum penosceret. Moronus, cùm (*d*) resciviisset, Lotharingum haud plenè benevolenti erga se animo esse, propterea quòd ipse non ita frequenter illum inviseret, neque cum illo negotia communicabat, sicuti Mantuanus, cœpit aliter se gerere. Unde Lotharingus, æquè ad iracundiam ac ad benevolentiam proclivis, adeoque tam ad alienationem quàm ad reconciliationem facilis, benè animarum erga Moronum se habuit, (*e*) respondítque epistolæ Pontificis, à Musotto acceptæ, summâ gratiarum actione redditâ, suâque operâ ampliter oblatâ: Numquam se desiturum ab omni conatu, quo posset sanctæ Sedi prodesse, non solùm apud Patres, sed etiam apud eos Principes, qui sibi aliquid fidebant; ex quo Pontifici liceret apertè cognoscere, fiduciam & amicitiam, à se cum illis exercitam, eò spectasse, ut posset ipse Pontifici deservire. Invitationem à se quidem excipi, sed cum animo itineris retardandi usque ad medium Augusti, cùm audiret, profectionem ante illud tempus ex aura frigidula Tridentina ad Romanos calores sibi periculosam futuram. Præterquam quòd optaret, priùs res ita progressas animadverti, ut posset ad aures Pontificis afferre citra dubitationem ea, quæ divinæ gloriæ, & Christiani nominis, ac præsertim Galliæ bono profutura censeret. Altero post hoc responsum die Gualterium (*f*) Romam misit, cui tamen literas fidei conciliatrices tradere noluit, (*g*) quia fortassis apertus, sed suspiciosus Lotharingi animus plus illi concredebat quàm eidem confideret: ipsi tamen permisit, ut scriberet commentariolum mandatorum, quæ à se coràm acceperat; quod pariter concessit Moronus.

(d) *Constat ex literis citatis Gualterii 17. 18. & 19. Julii & ex mandatis à Lotharingo traditis Gualterio.*

(e) *Literæ Lotharingi ad Pontificem 22. Jul. 1563. in cituto libro Gallico.*

(f) *Literæ Legat. ad Borr. 22. Julii 1563.*

(g) *Scriptum Vicec. ad Borr. 22. Jul. 1563.*

5. Prioris commentarii hæc erat sententia: (*h*) Lotharingum præstolari responsa ab Gallia & à Cæsare de Consilio Pontifici à se proposito, quæ planè perventura erant quo tempore se in vias daret. Dedisse negotium Lansaco, ut regios sensus exquireret, etiamsi rei propositæ Cæsar haud assentiretur, sed Galliæ statum adeò tunc esse turbulentum, adeòque fluctuantem, ut responsionem firmiter prænuntiare sibi non liceret. Velle se Romam adire plenis manibus, hoc est, cum certa notitia animorum omnium Principum. Scripsisse se prævalidâ formâ ad Regem Catholicum, quam efficacem sperabat; non ita tamen, ut responsio profectionem suam anteverteret. Quidquid accidisset, statuisse apud se reverti in Galliam, quò à cunctis catholicis advocabatur; nec adeò morari, ut ab hieme Tridenti deprehenderetur, atque ad id pariter coactum iri Præsules Gallicos. Singula temporis momenta impendi à se in excogitanda ratione, quâ Pontifex honestè ex ejusmodi molestiis ac periculis eximeretur; præcipuè cùm experimento comprobasset, ipsum in reformanda disciplina longe severiorem esse, quàm alii cupiebant. Proinde se confidere, Hispanos se inducturum, ut rebus rationi consentaneis acquiescerent: sed duo à Pontifice se petere, alterum, ut hilaritatem & haberet & præ se ferret, securus operæ & Moroni Cardinalis & suæ: alterum, ut voluntatem absolvendæ Synodi occultaret. Gualterio committebat, ut amplis laudibus Legatos, Moronum præsertim ac Navagerum; exornaret: ut spem faceret, celebratum iri Sessionem ante præscriptum diem: ut exponeret, à se percupi, ut matrimonia clandestina irrita declararentur. Pontificis opinionem firmaret de propenso ipsius suorumque Præsulum animo ad tuendam Pontificiam auctoritatem, à qua fatebantur suam ipsorum pendere, affirmans, hujusce præcipuæ rei gratiâ Gualterium mitti, quoniam conspicabatur malignam multorum operam ad insuscandam in Pontifice hanc de ipso fidentiam. Demum insinuabat: Tametsi per scriptum Morono traditum, de memoratis consiliis exquisisset assensum Regis Catholici, non tamen omnino necessarium à se putari.

(h) *Utrumque extat inter monumenta Gualt.*

6. Mandatis Moroni, à Gualterio scriptis, hæc præcipuè continebantur: Opus esse ut in posterum Pontifex ageret cum Lotharingo tamquam cum quinto Legato, in rerum summa ipsis demandans, ut consiliorum omnium participem illum face-

facerent, quandoquidem ipsum & voluntate optimum, & auctoritate maximum experiebantur. Quin ibi revocari à se in memoriam ipsorum sententiam, quam Romam scripserant, ut idem Legatus remitteretur Tridentum. Petractos à Morono ad se fuisse duos Oratores Cæsareos Ecclesiasticos, maximè verò Drascovizium. In magnas offendi difficultates in collatione sacerdotiorum, cum videretur Episcopis, ut quando ipsi obstringebantur ad habenda tot examina in Paræciarum distributione, id rependeretur à Pontifice, dimissis à se aliqua ex parte Canonicatibus, & in illos translatis, & ipsorum plerosque haud rationi consentaneum arbitrari, ut pro Paræciis diplomata Romæ caperentur. Varia ad hæc proponebantur temperamenta, præsertim verò id quod tertio loco à Pontifice oblatum est, uti diximus. Amplissimè testificaretur Gualterius, quantum Boncompagni ac Paleotti opera prodesset. Sperari, actum etiam iri de corruptelis & oneribus, quæ à Principibus laicis proficiscebantur, idque absque ipsorum offensione, & non absque effectu: esse in animo, ut post Gallorum discessum Pontificis auctoritas secundum Florentinam Synodum declararetur: uti pariter nomine Concilii aliquis ex Patribus in Hispaniam mitteretur, conquesturus Hispaniensium Episcoporum cunctationem Regemque rogaturus, ut expeditioni operam daret. Non posse Moronum Tridenti persistere futurâ hieme, si tam diu perdurasset Concilium. Paratam Præsulum manum habendam esse Pontifici, quam eò mitteret, ubi Transmontani conjunctim res rationi dissentaneas agitarent. Hæc erant utriusque mandati capita.

7. Romam pervenit Gualterius ineunte Augusto: & ad perficienda consilia, per illum à primo Legatorum missa, hanc epistolam ostendendam scripsit Borromæus: (*i*) *Ea est animi voluptas & alacritas, quâ Pontifex afficitur ob res piè gestas à Lotharingo in religionis negotio, ut cùm in præsentia non possit eam melius exprimere, me jusserit ad vos scribere, ut cœptis insistentes, nihil agitetis aut faciatis ad Synodum spectans, cujus ille particeps non sit, cum eo communicantes singula, & grandia & parvula, omni sinceritate ac fiducia, atque ita cum eodem agentes, ac si nec plus nec minus unus è Legatis esset. Quod si quid aliud vobis occurreret, quo possitis illum certum reddere benevolentiæ quâ ipsum prosequitur Pontifex, & desiderii quotenetur remunerandi ipsius egregia opera quovis officii genere, compertum habete, gratissimum Pontifici fore, ut id omni bonæ sinceræque voluntatis significatione peragatis.*

(i) *Epist. Borrom. ad Leg. 4. Aug. 1563.*

8. Sed ne honor & gratificatio uni exhibita, despectio molestiaque alterius evaderet, altera similiter eodem die Epistola conscripta est ad speciem, in qua multum æstimationis honorisque significabatur de Madruccio Cardinali, & injungebatur Legatis, ut ipsum plurimi facerent, eique admodum confiderent. Hæc autem non perinde splendida ac ampla erat ac prior. At verò probatum Pontifici non est, ut Synodi nomine Præsul mitteretur in Hispaniam: (*k*) sed præcepit, ut conjuncti haberentur qui ex aliis nationibus erant, ac præcipuè Galli, adjecitque, Tametsi impatienter ipse cuperet videre atque amplexari Lotharingum, à se tamen conspici, quid momenti conferre posset rerum summæ ejus præsentia usque ad futuram Sessionem. Eapropter, ubi eam Legati necessariam existimarent, id illi proponerent, ita tamen, ut is animadverteret, ipsos non nisi æstimatione ac fiduciâ ipsius operæ moveri, atque ut illius arbitrio electio remitteretur. Quin Pontifex præterea voluit, ut à Borromæo ea de re ad illum scriberetur; (*l*) & ipse posteà suo chirographo ad eumdem scripsit, (*m*) studiosè grates agens ob res optimè ab eo gestas, proponensque ne discederet, donec Synodo finem imponeret. Verum Lotharingus, quamquam rei propositæ causam lætus exciperet, tamen præ se tulit animum discedendi, saltem post proximam Sessionem, præsertim cùm acceptis Reginæ literis ea profectio comprobaretur, & quemadmodum arcanis notis scripsit Moronus ad Borromæum (*n*) reverti in Galliam ille festinabat.

(k) *Variæ literæ Borrom. ad Legat. & ad Moronum, 4. & 7. August. 1563.*

(l) *Literæ Borrom. ad Legat. 7. Aug. & Legat. ad Borrom. 16. & 19. August. 1563.*

(m) *Literæ Pontificis ad Lotharingum missæ ad Legatos 14. August.*

(n) *Apparet ex responso Borrom. ad Moronum 17. Aug. 1563.*

9. Sed ad Pontificis mandata redeamus. Ubi reliqui Episcopi, (ajebat ille) de progressu & exitu Synodi convenirent, aut Hispani divinum afflatum accepturi erant ad consentiendum, aut certè verecundiam passuri, quòd reliquis obsisterent, animadvertentes, se communi hominum judicio damnatum iri. Idcircò præcipiebat ut promoveretur, nullâ ullius habitâ ratione, ac maturaretur præscripta Sessio, sicuti Lotharingus spem faciebat imponendi rebus agitatis finem, antequam ex Hispania responsa redirent. Etenim tametsi propitia præstolanda essent, cunctiquè regii administri Romæ degentes operam ad id suis literis impendissent; tamen aliter etiam evenire poterat: quod si accideret, longè ferventius impugnasset Lunensis rerum expeditionem quàm in præsentia, dum à regiis mandatiis non succendebatur, simulque reddebatur tepidior ab incerto futuræ comprobationis eventu. Esse nonneminem nec plenæ omnino auctoritatis, nec omnino aspernandum, qui significarat (& epistola mittebatur ad Legatos, quò eam expenderent) Cæsari finem Synodi haud probari: quod ubi verum esset, ab eo facilè pertractum iri in eamdem sententiam Regem fratris sui filium. Quod si Cæsar Synodi suspensionem vellet, postquam Pontifex sua cuncta studia insumpsisset ad eam absolvendam, se ad suspensionem flexum iri, quò hujusmodi molestiâ liberaretur. Verum ad hujus epistolæ calcem, nomine Borromæi scriptæ, Pontifex, quasi postremæ clausulæ eum pœnituisset, adjecit suo charactere quæ sequuntur: *Quamquam Synodi finis honestior & laudabilior est Christianæ Reipublicæ, ad quod incumbendum est, nec cujusvis ratio habenda, & cunctationes omnes præcidendæ, ne obstaculum ullum ac difficultas offendatur, quemadmodum posita dilatione facilè continget, cùm animadvertatur, id cunctis prolationibus detrimentum illatum fuisse; idcircò festinate. Et quod spectat ad emendationem disciplinæ, cuncta omnino vobis committimus, pleneque in vobis reponimus, ne hujusce rei causa desistatis à bona, fructuosa ac celeri hujus Concilii absolutione, ad Dei, ejusque sanctæ Ecclesiæ laudem & honorem. Certum hominem missuri eramus, sed hanc epistolam satis fore putamus: idque nostro chirographo scribere voluimus, tametsi reliqua nomine Borromæi, nostra sororis filii, scripta essent.*

10. Curaverat etiam Pontifex Morono significandum, ut ubi oporteret Lunensi cedere in ex-

pendendo diutius (o) Indulgentiarum argumento, liberum relinqueretur cuivis, seu Theologo, seu Præsuli, de Cruce signatis pro suo arbitratu verba facere, dummodo in eo nec opera nec impulsus aut Legatorum aut Aulæ Romanæ appareret. Et quoniam Lunensis scripserat ad se purgandum, sed simul ad Legatos graviter onerandos, tum ad Pontificem, tum ad Avilam, à quo epistola Pio fuerat ostensa, utraque epistola ad Legatos missa est (p) cum literis Pontificiis, quibus Lunensi respondebatur, ut eas illi redderent, & per hanc opportunitatem congruentem sermonem cum ipso haberent.

(o) *Notæ arcanæ Borrom. ad Moron. ultimo Julii 1563.*

(p) *Literæ Borrom. ad Legat. 4. Aug. & responsum Legat. ad Borr. 12. & 16. Augusti 1563.*

11. De subsidio aliorum Præsulum mittendo, (q) existimare Pontificem, posse à se viginti submitti; sed id se minimè facturum, nisi admonitum à necessitate, & ab eadem defensum. At reliqua capita mandatorum, quæ diximus, responsa vel à nobis suprà indicata sunt, vel necessaria id temporis habita non sunt, sicuti neque necessaria fuit peculiaris responsio ad monita Lotharingi.

(q) *Literæ Borr. ad Moron. 4. Aug.*

Ex hujusmodi mandatis & consiliis quæ frequenter adduco, & quæ tamquam optimus succus expressa sunt ex sapientissimis illius ætatis ingeniis, licet inter cetera documenta imbecillitatem humanæ providentiæ arguere, cum postea compertum fuerit, ab iis quæ haud præcognita contigerunt; falsas fuisse redditas plerasque prædictionum, & irritas plerasque industriarum. Id verò cunctis ferè hujus vitæ artibus commune est; pleraque semina exarescunt, pleraque jaculorum haud feriunt, pleræque cogitationum falluntur, nec idcirco emolumento sunt vacua: nam abundans utilitas, quamvis rara, multis partibus compensat parum noxiam inutilitatem, quamvis frequentem.

CAPUT III.

Lunensis sermo ad Legatos de Præsulibus destinandis emendationi disciplinæ, habito nationum respectu in eorum numero; & de iis, quæ ipsis apud Pontificem imputarat: & de Principibus laicis reformandis. Legatorum animadversiones de suspensione aut absolutione Synodi. Novi Lunensis motus. Oblata amplissima à Venetis Oratoribus. Sententia Patrum selectorum, ad absolvendum Grimanum Patriarchatum lata.

1. Dum hæc Romæ agebantur, detulerunt Oratores varias appendices mutationesque, à variis expetitas in digestis ac perpensis morum correctionibus, quarum rerum syllabum arbitror molestiæ futurum lectoribus, non infinitarum rerum propositarum notitiam, sed præcipuarum, quæ discussæ sunt, cupientibus. Inter Oratores Lunensis vetus postulatum ardentissimè iteravit, (a) ut pro singulis nationibus par Patrum numerus designaretur, qui Canones concinnarint, & sententias colligerent. Nec Præsides remissius obstitere, clypeum illum attollentes, quem validissimum experiebantur adversus varia Hispanorum vehementia postulata in hujusmodi contentionibus, hoc est, contrariam consuetudinem non solum reliquarum omnium Synodorum, exceptis aliqua ex parte Constantiensi ac Basileensi, sed ejusdem Tridentinæ sub Paulo ac Julio. Quapropter cum adeò urgeret Rex ut tres illæ convocationes tamquam unâ Synodus declararentur, & præsens tamquam præteritarum continuatio, postulandum non esse ab Regio Oratore, ut prætermitteretur, ac tacite damnaretur mos in ipsis adhibitus. Id si fieret, ansam porrectum iri ad impugnandas Constitutiones firmatas non solum illis temporibus, sed etiam post postremam convocationem, quasi modo non legitimo sancitas; ac proinde ad evertendum funditus illud ædificium. Usque adeò præmeditari oportet in civilium rerum tractationibus, perinde ac in disceptationibus scholasticis, quidquid ex universali quodam principio sequitur, antequam ad ipsum affirmandum deveniatur. Adjecere, Italiam non itidem atque Hispaniam & Galliam ab uno Principe possideri, sed à pluribus, cunctisque in pretio habendis, adeoque fieri non posse, ut destinato modico Italicorum Episcoporum numero, suam quisque partem ex Italicis Principibus sibi debitam obtineret. Denique, uti conflatis tribus quartis Concilii partibus ex Præsulibus Hispano Regi subjectis, mirum esse non debebat reliquis coronatis Principibus, obtineri ab illius Episcopis majorem quàm ab ipsorum Episcopis potentiam, ita cum Synodi major pars Episcopis Italicis constaret, iniquum haud existimandum reliquis nationibus, si prævalerent Italici, pro eo quod accidit in cunctis corporibus, cum præsertim singulorum membrorum postulata propositionesque audirentur. Hoc colloquium non sine verbis immoderatis, & non plenè cir cumspectis ex parte Lunensis habitum est. Et quoniam is affirmabat, in eo postulando regnantium ministros, & Lotharingum etiam convenire, Legati ne id verum esset veriti (non quidem ex præsenti Gallorum Oratorum voluntate, sed ex antiquis mandatis, à quibus utpote à non revocatis, numquam secedere ausi fuissent) censuere, se ad eam necessitatem redactos, ut sacram anchoram adhiberent: & fidenter responderunt, Antequam novitatem tam noxiam paterentur, se discessuros fuisse, abrupto Concilio.

(a) *Literæ Legat. ad Borr. 6. & 8. Aug. 1563.*

2. Illi colloquio inter Oratorem ac Præsides non adfuerat Navagerus, quippe infirma corporis valetudine. Quare voluit Lunensis cum eo seorsim colloqui; & iteratis iisdem rebus, de quibus cum collegis disputarat, conquestus est, se dilationis auctorem credi: ad quod refellendum haberi in quadam epistola Philippi Regis, ad se paulò antea delata, quosdam proposuisse Regi, à Synodi diuturnitate discrimen aliquod inferri posse regiis Privilegiis: sed parum id Regem laborare, tum quia tam firmiter ea stabilita fuerant, ut nullus esset timori locus, tum quia quidquid evenisset, studium universalis boni, cautioni propriæ utilitatis à se anteferretur. Quamobrem argumentabatur Lunensis, potius ex norma utilitatis oportere, ut à Regis ministris rebus expediendis opera navaretur, progressum igitur à se neutiquam retardatum iri, dummodò festinatio in solertiam abiret, opera plurima brevi præstita, non in socordiam, omissis necessariis, cui semper omni studio reluctari & debebat & volebat.

Navagerus, ut hominem adigeret ad se magis purgandum operis fructu, quàm sterilitate sermonum, respondit, Exaudiri quidem de ille hujusmodi famam, ob quam quanta Navagerus ipse tristitia effectus fuerat, tanto nunc affici solatio ex contraria Lunensis affirmatione, & sanè confidere se plene gavisurum operis experimento & oblectamento.

3. Hinc sermo conversus ad Principum laicorum emendationem, quam capita Oratoribus à Legatis

Legatis tradita continebant. De hac Lunensis dixit, se noluisse in suo scripto respondere, sed videri sibi consentaneum rationi, ut prius absolverentur in Synodo argumenta magis digesta, & adeò ampla, ut nullam temporis jacturam passis Patribus, liceret illud Oratoribus concedere ad captandam notitiam à suis Principibus, primariisque administris, de consuetudine ac rationibus cujusque Regni.

At Navagerus. Duas hasce emendationes sejungendas non esse, quarum una absque altera nimis enervis evaderet, nec onera gravissima tolleret, quibus Episcopi querebantur ipsorum potestatem præpediri. Atque ad hanc rem comperio alias Moronum dixisse, Dignum non esse, ut reformatis Ecclesiasticis, & prorsus intactis laicis, suaderetur hominibus, eos tantummodo esse deformatos, hos verò intaminatos.

4. Questus est Orator de anteacta Sessione, objecitque, Cunctas nationes optavisse, ut declararetur, unde procederet Episcoporum institutio, duas verò nationes, quibusnam præpolleret Romani Pontificis potestas; nimirum, Italos & Hispanos, Gallis solùm repugnantibus: & tamen priorem fuisse prætermissam, adversus quam omnes rationes, alteram, adversus quam binæ, suffragiorum copiosissimæ, cupiebant. Ad id respondebant Præsides, Quin ex recenti facto confici posse, quantum in ipsis concordiæ amor valeret, quando repugnantia nationis unicæ, ejusdemque suffragiorum minùs potentis ipsos continuerat, ne res tanti momenti ad Romani Pontificis utilitatem definiretur: posteà verò ea omissa, haud concedens visum esse de minorum Præsulum potestate declarationem haberi, cùm caput præcedere debuisset, de quo Italos cum Gallis conveniisse, adeoque justæ querelæ causam non suppetere, quod ex Hispanorum dumtaxat sententia ac voto non fuisset ad eam definitionem deventum.

5. Non desistebant Legati (b) in ædes Moroni convenire, duobus reliquis Cardinalibus advocatis, ibique res ab Oratoribus adnotatas expendebant, quo redigerentur in eam formam, quæ graves in cœtu contentiones declinaret. Verum accepto interim Roma exemplo literarum, quas Lunensis ad Pontificem & ad Avilam scripserat, criminationibus in ipsos plenas, quasi per cohortationes, per minas, per pollicitationes suffragia captarent, statuerunt initio acriter cum eo colloqui per eam opportunitatem qua illi deferenda ab ipsis erat epistola Pontificis, eidem respondentis. Hæc autem dictata fuerat anteà Romæ, multis rationibus referta, adeoque aliquo etiam aculeo spinosa, ut in ejusmodi contentionibus usuvenit: posteà mutato consilio Pontifex simpliciorem in formam redegit, ac prioris formæ exemplar (c) ad Legatos misit, quò expressos in ea sensus in rem suam adhiberent voce, quæ censuræ minus est obnoxia, & plus toleratur quàm calamus, cujus opus magis deliberatum, & sua natura magis permanens existimatur. Pontificem imitati, mentem quoque Legati mutarunt: & quoniam consilia minus terventia sunt solidiora, maluerunt ut ira ex amore privato cederet boni publici charitati. Quare non modò suam offensionem dissimularunt, sed quod ipsis à Pontifice suppeditabatur, temperarunt, & optimam præ se ferentes opinionem studii in Lunensi, ac vicissim testati, Pontificem inflammato animo ferri ad sanctum illud opus, neque cohortationibus indigere, induxerunt eum certum reddere, se pariter affectos esse, qui diu noctuque nonnisi ad exquirendas planas ac faciles vias incumbebant, quibus ad tot laborum metam Patres deducerent. Ad id cogi ab ipsis frequentissimos cœtus, aliasque operosissimas industrias adhiberi: gravem sibi injuriam inferri ab ejus dictis, qui affirmabat, ab ipsis in suam sententiam indecoris artibus alios pertrahi: suam à se sententiam in Conventibus haud exponi, ut in comperto erat: & unicè se in votis habere, ut cuncta per concordiam & animorum conjunctionem peragerentur, arduitate rerum exæquata, & difficultatibus conciliatis.

(b) *Lit. Legat. ad Borrom. 11. 12. & 16. & Scriptum Vicec. ad eumdem 16. Aug. 1563.*

(c) *Hujus diplomatis summa missa fuit ad Crivellum Nuntium 4. Augusti, & extat in monumentis Gualterii.*

6. Respondit Lunensis, Se numquam in animum induxisse, quidquam minus honestum ab ejusmodi viris confectum, sed fateri, auditas à se fuisse graves susurrationes ab eos privatos cœtus, qui in ipsorum ædibus habebantur, eo viginti Italis, & duobus solùm Hispanis, totidemque Gallis accitis. Contra Legati: Cum ipsorum munus esset, sicuti dixerant, difficultates amovere, & controversias componere, id effici ab ipsis non posse absque illorum consilio & ope, quos ad hoc idoneos putarent, & absque eorumdem accitu, pro suo arbitratu: ubi etiamsi verum fuisset, Italos longè majori quàm alios frequentiâ interesse, non tamen id dissonum videri, cùm Synodo centum quinquaginta ex Italis adessent, reliqui verò ex aliis Provinciis omnino septuaginta: sed ne id quidem actum esse, cùm inducerentur complures ex variis nationibus, ac præsertim duo Cardinales, & Oratores Ecclesiastici Cæsaris ac Regis Poloniæ, & ipsum quoque, si esset Ecclesiasticus, in eos cœtus conventurum fuisse, visurumque quo pacto & cur convocarentur. Ex hujusce colloquii tenore liquet, an illud vituperationem mereretur, qua privatim Lunensis ipsum carpsit, ex affirmatione Suavis, quod contradictionem involverit, hoc est, quod Legati tueri cœpissent condecentiam anteferendi plurimum Italos, posteà verò concludissent, ostendentes, magno haberi in pretio reliquas etiam nationes. Absolutum est colloquium utrisque acquiescentibus, cum pollicerentur Lunensis, daturum se operam celeritati, suosque Præsules hortaturum ad moderata comprobanda.

7. Memoratum colloquium Legatos aliquantulum recreavit, qui Pontifici illud significantes, simul responderunt ad articulum suspensionis, ab illo insinuatum, sed unà rejectum, dicentes, Ex humanis rationibus posse Principes alieno esse animo à terminatione Synodi, cùm id temporis neque Cæsari, neque Galliæ Regi facit aut opportunum foret gladium in hæreticos educere, pro eo ac videbantur obstringi, ubi primum terminaretur Synodus, in qua hæretici damnabantur. Etenim cum ea ipsis postulantibus fuisset coacta, ad eosdem executio pertinebat. Hoc posito, si optimum, in Synodi confectione situm, fieri non posse noscebatur, quò evitaretur pessimum, in dilatione futurum, accipiendum esse minus malum, videlicet suspensionem, dummodo iidem Principes eam poscerent: Pontifex verò nec esset nec appareret hujus consilii motor, quin apertè constaret, ab eo, quod in se erat, nihil operæ studique

diique prætermissum quo fineretur. Verum haud ita multò post in ipsis & suspensionis meditatio extincta est, & ardor ob verba Lunensis diminutus.

8. De suspensione novas literas Roma acceperunt, (d) quibus Pontifex illâm omnino recusabat, jubens eos progredi prout Dei obsequium putarent. Confirmabat, se ne consilium quidem habere velle de emendationis capitibus ad se missis, sed cuncta in ipsorum Synodique judicio reponere: rebus ipsi prospicerent ex illius voluntate, prout major pars arbitraretur, à minori minimè retenti.

(d) *Literæ Borr. ad Legat. 11. Aug. & Legat. ad Borr. 9. Aug. 1563.*

9. Hæc Pontifex: sed Lunensis Legatis posteà significavit: Si privatos illos cœtus illi cogerent in posterum, se quoque domum suam convocaturum cunctos Præsules Regi subjectos, tum Hispanos tum Italos, adjecta ipsis prohibitione ne Præsidum cœtus adirent. Verumtamen ea denuntiatio quanto terribilior visa est, tanto, sicuti cordatis hominibus sæpè accidit, ex tenui executionis verisimilitudine minori Legatis terrori fuit. Id enim causam præbuisset Synodi dissolvendæ, contra expressam à Rege Catholico voluntatem: præterquam quòd inter se pugnabant hinc querimonia quòd in hujusmodi conventibus pauci essent Hispani, hinc prohibitio, ne quisquam ex Hispaniæ subditis eo conveniret. Quamobrem Legati leni responso reddito consuetudinem suam reipsa prosecuti sunt. Tantummodo, quoniam intelligebant, (e) à summis viris, cum ipsorum minæ videntur despectæ, & quovis effectu vacuæ, tametsi per impetum iræ ab ipsis Pronuntiatæ, existimationis ergò illas promoveri, privatos cœtus è suis ædibus in ædes Præsulum transtulere, se quidem ab illis abstinentes, ac posteà summam sententiarum rationemque edoceri curantes.

(e) *Lit. legat. ad Borr. 23. Apr. 1563.*

10. Sed tantumdem illis lætitiæ attulit quod à Venetis Oratoribus expositum est, qui nomine Senatus ad conficiendam Synodum hortati sunt, omnemque ipsorum opem obtulerunt, præsertim apud suæ ditionis Præsules; significantes, eam Rempublicam ad id moveri tum communis boni studio, tum singulari erga Pium benevolentiâ, quod in volumine literarum Vicecomitis, aliisque monumentis lectum à Suavi, & à se fuisse repertum, ipsi displicuit, & silentio obvolvi placuit. Et quidem hi quos diximus Oratores per eos dies in Syno-do insignem gratificationem acceperant. (f) Viginti quinque Patribus commissa fuerat, sicuti dictum est, causa Grimani Patriarchæ, de cujus vita ac fama multa cum laude ac benevolentia illis (g) verba fecerat Moronus. Unus inter viginti quinque Judices numerabatur Martinus de Corduba Dominicanus, Episcopus Durtonensis; cùm hic autem jamjam Mediolanum iturus esset ad Sessæ Ducem fratris filium invisendum, Oratores Veneti petiere, ut ante illius profectionem sententiæ dicerentur. Assensere Legati, prætermisso die decimo tertio Augusti generali conventu, quò locus daretur illi peculiari, in quo septem planè horæ consumptæ sunt, & interfuere cuncti Judices, excepto Præmissiensi Episcopo, qui ægrotabat. Unanimes consensere, in quadam epistola, multis ante annis à Patriarcha ad suum Vicarium Utinensem scripta de enuntiationibus, à quodam concionatore dictis in argumento Prædestinationis (in qua epistola nitebatur accusatio) nullum esse verbum quod damnari mereretur, quin nec ejusmodi, quod non reperiretur aut in sancto Augustino aut in sancto Prospero, aut in sancto Bernardo, aut in sancto Thoma, similibusque Doctoribus, ita quoque visum fuisse cunctis Theologis, quibuscum rem communicarant. Solùm Guerrerus & Ayala aliqua restrictione usi sunt, dicentes, Se quoque in eumdem opinionem convenire, sed nondum adhibito à se studio contentos esse, petieruntque sententias, super ea causa à Theologis Romæ scriptas. Quibusdam opinio fuit, in ea epistola Theologiæ scholasticæ possessionem haud præ se ferri; sed in quadam apologia, à Grimano posteà ad eam defendendam confecta dubitationem omnem detergi. Præsides à Judicibus petierunt, ut suam quisque sententiam scripto breviter traderet, quò forma judicii servaretur; & Veneti Oratores cursorem illicò ad Senatum misere, quò de eventu eum facerent certiorem. Legati quoque de eodem scripserunt ad Pontificem; (h) qui posteà scriptis respondit, (i) Ut quod æquum erat perageretur. Quare subsecuto mense lata fuit de Grimano sententia, quemadmodum ostendemus: sed per eventum illi similem, quo quispiam calculi doloribus diu afflictatus, ac posteà ob unum grandioris molis calculum extractum ingenti affectus lætitia, adhuc tamen alios inter intestina ignorans retinet, quibus insanabile & impedimentum & tormentum ipsi perdurat.

(f) *Lit. Legat. ad Borr. 14. Aug. & Vicec. 14. & 16. Aug. 1563.*

(g) *Lit. Jadrensis 2. Aug. 1563.*

(h) *Lit. Borr. ad Legat. 25. Aug. 1563.*

(i) *17. Sept. 1563.*

Interim oportet ut ab aliis externis negotiis, quamquam ad Synodum spectantibus, narrationem ad ea revocemus, quæ in Synodo & à Synodo agitabantur.

CAPUT IV.

Patrum sententiæ de Matrimonio, ac præsertim de clandestino irrito reddendo, & liberorum contractu, absque parentum consensu; & de vinculo dissolvendo adulterii causa.

1. Cum haud intermissa solertia per tot menses in cœtibus minorum Theologorum, & in peculiaribus Patrum conventibus, de Sacramento Matrimonii, ac de ipsius abusibus disputatum esset, digestique Canones & Decreta, post Sessionem in maximo Conventu sententiæ explicari cœptæ: consumptisque in eo quatuordecim cœtibus, tandem postremo Julii die collectæ sunt. (a) Plurimum supra reliqua disputatum & concertatum est, irrita nec ne declaranda essent matrimonia clandestina. Et quamquam Suavis aliter recenseat numerum sententiarum, innixis literis Vicecomitis (b) ad Borromæum; tamen Legati scripserunt, centum supra quadragiata quatuor voluisse, ut ea irrita redderentur, aut aliquid consimile, cujusmodi fuisset, homines inhabiles reddere ad hac ratione contrahendum, reliquos verò antiquæ consuetudini inhæsisse: quam posteriorem sententiam dicebantur etiam secuti Osius & Simonetta, (c) & Moronus inter utramque anceps hæsisse, sed ipsis non nisi in Sessione suffragio utendum erat. Fieri tamen potuit, ut ambiguitas quorumdam Episcoporum in sententia proferenda, ansam præbuerit, ut vario modo numerarentur. Verum nec patribus novam legem promoventibus satisfecerat exemplum Canonis, à Selectis ejus formatoribus confectum. Quare injunctum ipsis fuit, ut illud mutarent, ac posteà publicæ trutinæ rursus expositum. Quædam scitu digniora hic decerpam ex iis quæ dicta sunt in tam celebri disputatione, quæ præcipuum fortasse Decretum peperit, quod in rerum ferendarum argumentis è Tridentino prodierit. Ad id verò lucem afferent partim Acta authentica, partim Acta Paleotti, quæ duo monumenta summatim referunt præcipuas dissertationes, partim quædam sententiæ, quas ad verbum descripsit Argentius, de quo alias mentionem habui, partim etiam Acta Salmanticensis Episcopi, & aliorum narrationes, qui tunc interfuere.

(a) *Acta Arcis Æliæ, Diarium ultimo Julii, & literæ Legat. ad Borrom. eodem die.*

(b) *1. Aug. 1563.*

(c) *Constat ex epist. Vicecomitis ad Borrom. 12. Aug. 1563.*

2. Ac primò quidem in deliberationem venit unicum emendationis Decretum, ad calcem digestorum Canonum apponendum. (d) Et sicuti damnabatur per Canones is qui negaret vim hujusmodi conjugiorum, quæ anteà contracta fuerant; ita in Decreto eadem vis tollebatur in posterum tum conjugiis contractis absque tribus saltem testibus, tum celebratis absque consensu genitorum, dummodo mas decimum octavum annum non pertingeret, & femina decimum sextum. Quo facilius hujusmodi Decretum redderetur, emendationis, non definitionis modo positum fuerat. Etenim, sicut alibi animadvertimus, consuetum non erat, ut in Synodo ullum dogma statueretur, ubi complures dissentirent, at verò ad reparationem morum sanciendam nonnisi plura suffragia quærebantur: quapropter Legati jam usque à suffragatione primo habita, (e) quasi per præsagium Romam nuntiarunt, si Decretum per modum meræ legis proponeretur, benè progressurum, si per modum dogmatis, in obices incursurum: atque hinc posteà effectum est, ut in conventu nova controversia coorta fuerit de ipsius controversiæ statu, videlicet, an ejusmodi Decretum complecteretur dogma nec ne; de quo diutius disputatum est.

(d) *Acta Arcis Æliæ 20. Jul. 1563.*

(e) *Literæ Legat. ad Borr. ultimo Jul. 1563.*

3. Decretum sæpius ad limam revocatum, ac initio erat ejusmodi, ut tres testes fide dignos præsentes postularet absque sacerdotis præsentis necessitate, quod postmodum, antequam finis inveniretur dicendis sententiis, Galli flagitarunt. Decretum quod primo selecti Patres formarunt, sic habebat: *Sacrosancta Dei Ecclesia, Spiritu sancto afflata, animadvertens magna incommoda, & gravia peccata, quæ ex clandestinis conjugiis ortum habent, præsertim vero eorum, qui in statu damnationis permanent, dum sæpe priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia palam contrahunt, & cum ea in perpetuo adulterio vivunt, alias gravissimis pœnis ea prohibuit, eademque tamen irrita non fecit. Sed hæc sacrosancta Synodus, cum animadvertat, remedium illud propter hominum inobedientium hucusque parum profuisse, decernit, ut in posterum matrimonia illa, quæ clam contrahuntur absque tribus testibus, irrita sint, quemadmodum præsenti Decreto irrita facit. Præterea eadem Synodus irrita facit ea matrimonia, quæ contrahentur à filiis familias ante annum decimum octavum completum, absque genitorum consensu, remanentibus tamen in suo robore aliis legibus, contra matrimonia clandestina promulgatis.*

4. Posteà die septima Augusti (f) idem Decretum aliam in formam ita redactum, Conventui propositum est: *Præcipit sancta Synodus, ut cunctæ personæ, quæ in posterum audebunt contrahere matrimonium, aut sponsalia, absque præsentia saltem trium testium, sint inhabiles ad ejusmodi matrimonia aut sponsalia contrahenda: adeoque cuncta ab ipsis gesta ad matrimonium, aut ad sponsalia contrahenda, irrita sint, sicuti præsenti Decreto irrita reddunter.*

(f) *Actæ Arcis Æliæ.*

De filiis familias ita variatum est, ut marium conjugium absque consensu parentum esset irritum ante annum vigesimum, feminarum verò ante decimum octavum completum, nisi ubi parentes, rogati ipsorum consensum ad nuptias honestè expetitas à filiis, inique, judicio Præsulis, dissentirent, filii vero obtenta à Præsule facultate matrimonium contraherent.

5. Lotharingus, qui primus omnium sententiam dicebat, die vigesimo quarto Julii præmisit, conversus ad Patres, Gravi onere ipsos fuisse levatos à minoribus Theologis, à quibus ante Sessionem de illo matrimonii themate disceptatum fuerat. Suasit, ut ad Canones propositos alius adjiceretur, ubi damnaretur opinio Calvini, docentis, Ob diversam religionem, aut ob affectatam conjugis absentiam, aut ob molestum conjugum convictum matrimonii vinculum dissolvi. Quod tunc quadraginta solum Patribus probatum est, (g) sed posteà reliquis consentientibus acceptum. De clandestinis dixit: Quamvis non expenderentur offensæ, quæ in Deum inde proveniebant, sed solum civilis status detrimenta, liquido cognosci, non utilitatem modò, sed extremam necessitatem ea irrita faciendi. Præterea, omitti cuncta bona, quæ in Rempublicam redundant ex legitimorum conjugiorum institutione, & ex vagorum prohibitione. Quatuor numerari hujusmodi bona: Cognationem unitatem, Fidem conjugalem, beneficium prolis, & Gratiam Sacramenti. Amitti maritalem fidem, dum alter conjugum, arbitratu suo potens nodum conjugalem negare, sæpè illum, si non coram Deo, ante conspectum hominum præcidebat, atque adulteram quasi uxorem impunè in thorum inducebat, uxore veluti concubina repulsa. Præterea, Ecclesiæ occasionem frequenter præberi rejiciendi veri conjugii, & adulterii tamquam veri conjugii comprobandi. Bonum prolis amitti, quandoquidem sæpè contingebat, liberos legitimos despici tamquam nothos; nothos verò tamquam legitimos anteferri: ac denique, ob tam grave delictum, Sacramenti gratiam in sceleris sordes converti. Optari à se in Decreto, ut præter solemnes alios ritus opus esset ad vim Sacramenti etiam sacerdotis benedictio. Quando hæretici volebant, ut impii ipsorum ministri nuptiis bene precarentur, multò convenientius id agendum in Ecclesia Catholica, in qua veri sunt Dei ministri, verique sacerdotes.

(g) *Diar. Servantii 23. Aug.*

6. Irrita similiter esse reddenda matrimonia contracta à filiis absque parentum voluntate, sicuti Decretum præscribebat. Notum esse naturæ lumine, munus esse patris, filio uxorem dare, & idcircò legi sæpius in antiquis comœdiis, quæ universales ac naturales sensus exprimunt, *Ego tibi uxorem dabo.* Idque pariter haberi in exemplis sacræ Scripturæ, ubi semper constat filias fuisse à patribus in matrimonio collocatas. Si vellent fortasse parentes,

tes, assensu non præstito, eas cogere aut ad claustra subeunda, aut ad contrahendum conjugium cum viro ipsis displicente, posse ab Episcopo huic rei prospici. Unum in hac parte Decreti mutandum proposuit, nimirum, cum hæc auctoritas utrique parenti tribuenda non esset, loco vocis, *Parentum* diceretur potius, *Patrum*. In Jure civili etiam, secundum ejus leges, quæ trahunt originem à Christianis Imperatoribus, velut à Theodosio, à Valentiniano, & à Justiniano, reperiri disertè prohibita ejusmodi matrimonia, quibus desit patris permissio; quibus prohibitionibus Episcopi & Concilia numquam repugnarant; posse igitur id fieri, & esse opportunum ut fieret.

7. Contraria opinatus Maddruccius, dixit; Causas à se non conspici, cur Ecclesia post continuam tot sæculorum consuetudinem ad rem adeò novam adducenda esset: corruptelas potiùs reparandas, qua iis conditionibus interdictis, quibus hæc matrimonia sæpè noxia reddebantur, quà severis ad id pœnis inflictis.

8. Hanc sententiam complexus est Johannes Trivisianus Venetiarum Patriarcha, qui non decentiam modò, sed potentiam negavit, arguens irritam reddi non posse quamdam Sacramenti rationem, in qua tota insit ipsius natura, tametsi ritus debiti desint; sicuti, exempli gratia, quamvis sacerdos consecret absque ornatu sacro, verum Sacramentum conficit, dummodo materia cum forma conjungatur. Cùm igitur natura matrimonii sita sit in mutuo consensu sensibus subjecto, solumque postulenter reliqui ritus aut ad decorum, aut ad probationem; ab eorum vacuitate (opponebat ille) conjugii vim auferri non posse: minus quoque irrita effici posse matrimonia, contracta à filiis familias absque parentum voluntate, cum per hoc libertas ab illis tollatur, accepta ab ipsa natura. Quod si hæc eos reddit idoneos ad copulam, cùm femina duodecimum annum complet, & mas decimumquartum; juri naturali obsisti, si genitoris arbitrio permittatur prorogatio hujusce temporis ad decimumsextum & decimumoctavum annum. Hæreticos quidem esse qui vim utrique ex his conjugiis inficiantur, adversus quos Canones & anathemata parabantur: quare perinde fuisset ea irrita facere in posterum, ac improbis illis assentiri.

9. Alia fuit Granatensis opinio: Potuisse quidem irrita fieri ab Ecclesia etiam conjugia priùs contracta ac firma, ex jure divino, cujusmodi erant inter infidelem & fidelem; multo magis id ab ea fieri posse in contrahendis. Pro certo haberi, in ipsa potestatem inesse impedimenti inducendi inter eos, quibus anteà id liberum erat ex quovis alio jure. Exemplo sit impedimentum ex affinitate per sacram actionem inducta, quæ meræ legis Ecclesiasticæ vinculum est. Pœnitentiam quoque Sacramentum esse; & tamen sublatam fuisse ab Ecclesia efficacitatem absolutioni, quæ ab aliis quàm à proprio Pastore impertiretur. Dubitationem igitur non in potestatem cadere, sed in hujusmodi constitutionum opportunitatem: hanc verò sibi maximam videri, ob incommoda ab aliis adducta. Quod hoc novum esset, nihil obstare: si tale objectum valeret, ajebat, confectum iri, nullam umquam sanctionem novam esse statuendam; id verò nimium repugnare regimini, quod postulat rerum humanarum vicissitudo.

10. Castenea Rossanensis Archiepiscopus ita disseruit: Dubitationi subjici, an hæc esset in Ecclesia potestas: eoque posito, tametsi communior Theologorum opinio eam potestatem admitteret, ab ea quæstione Concilio abstinendum esse: ad abstergendam dubitationem non valere producta exempla aliorum impedimentorum, quæ induxit Ecclesia: ea siquidem in illis ineptas ad contrahendum inter se reddit duas personas, quæ anteà erant aptæ: sed in re præsenti, permanente habilitate in personis, adjectus fuisset naturæ Sacramenti modus quidam, ipsam anteà non constituens: utcumque id foret, fieri non expedire, tum ne occasio daretur hæreticis destruendi Sacramenta, tum quia prioribus sæculis id factum non erat, quamvis tunc eædem causæ militassent. Quod spectabat ad filios, animadvertit, à juvene è patria sua egresso parentis assensum haberi non posse; adeoque si prohiberetur eo non obtento uxorem ducere in proximo violandæ castitatis periculo illum perstiturum.

11. Hæc sententia à Fuscarario impugnata est. Ad credendum, inesse in Ecclesia eam potestatem, abunde sufficere auctoritatem tot tantorumque Theologorum, qui ad Synodum convenerant, & illam concedebant: & eorum aliquem dixisse, tutum non esse secundum Fidem eam denegari. Quodcumque genus rerum, quæ totum est: proinde debere partes illi inservire, ac se accommodare. Jam verò inter humanæ Reipublicæ partes numerari hominum corpora; posse igitur ab ea leges condi, quibus corpora, prout censuerit opportunum, disponat. Antequam matrimonium esset Sacramentum, fuisse in Republica hujusmodi potestatem; nec idcirco credendum esse, ex eo quod tam præcipuus ac tam frequens contractus ad eminentiam Sacramenti evectus fuerit, evasisse in Reipublicæ detrimentum, erepta illi facultate in eo sibi consulendi: posita ejus potestate, perspicuè conspici necessitatem ex tam multis ac tam gravibus incommodis; quibus ut efficaciter occurreretur, oportere ut inter testes præscriptos etiam Parochus adesset.

12. Antonius Cerronius Episcopus Almeriensis auctor fuit, ut clandestina irrita declararentur; & sic arguebat: Si potest Ecclesia duos homines ineptos reddere ad quovis modo contrahendum, sicuti ab ea in aliis Ecclesiastici juris impedimentis actum fuerat, longè majorem in ipsa facultatem inesse, qua ipsos ineptos reddat ad certo quodam modo contrahendum. Non irrita fieri ab illa per hoc Decretum matrimonia postquam Sacramenta sunt; sed obicem induci, ne vera matrimonia, adeoque etiam ne sint Sacramenta. Non probavit ut inter testes numeraretur Parochus; neque pariter, ut ponerentur ea verba, ab aliquo expetita, *testes fide digni*: innumerabilium siquidem conjugiorum efficacia redderetur ambigua. Posteriorem partem rejecit, ad filios familias spectantem, nisi variis restrictionibus coarctaretur, ut quæ libertatem se conjungendi adimebat, quæ à priori non tollebatur.

13. Martinus Rithovius Belga Iprensis Antistes initium duxit à confessione timiditatis suæ, quæ sibi negabat soluta ac secuta manu ad opus adeò novum adeoque magnum progredi: Sanctiones Ecclesiæ in certo fundamento firmandas esse, ne fideles in anxietate versentur aut interiorem conscientiæ legem, aut exteriorem Ecclesiæ transgrediendi: & tamen certum esse, non esse certam hanc potestatem in Concilio, reddendi irrita matrimonia occulta: à compluribus Theologis, qui ibi aderant, id negari, & ex affirmantibus alias ab aliis rationes afferri, & alterius ab altero rationem con-

futari. Unde in comperto erat, rem in nebuloso, non in sudo versari. Oportere Synodi sententiis auctoritatem infundi à conjunctione, & ea quidem animorum, non corporum, quæ sine altera nihil valet ad ipsas firmandas: jam vero in eo argumento conspici animos valdè divisos, quando complures sufficientem jurisdictionem, complures sufficientem causam non agnoscebant. Argumenta, quæ pro hujuscemodi jurisdictione adducebantur, esse debilia: & primo loco, nihil convinci ex simili ordine Magistratus profani, qui potest efficaciam auferre politicis contractibus, ubi desint solemnes ritus ab ipso præscripti. Huic potestati tantummodo locum dari in bonis exterioribus & in iis rebus, quæ Reipublicæ dominatui subjacent, non in iis quæ homini debentur jure Naturæ, cujusmodi est facultas se per matrimonium consociandi; quod idcirco nec filio à patre, nec servo à domino prohiberi fas est. Præterquam quod obstaculum illud, à Jure Civili injectum hujusmodi contractibus, qui alioquin ex natura vim habent, non impediebat, ne inde oriretur obligatio, sed ut daretur partibus facultas eos accusandi, efficiendique ut à judice irriti declararentur: at vero contractum matrimonii, naturæ & Christi lege talem esse, ut si semel efficacitatem obtinet, numquam postmodum ea ipsi adimatur: neque melius aptari similitudinem desumptam ex variis impedimentis, ab Ecclesia constitutis, sive ob cognationem corpoream, spiritualem & civilem, sive ob aliam causam. Etenim in illis & semper habebatur ratio cujusdam certæ conditionis personarum, quibus fas non esset inter se contrahere, & exemplo Scripturæ adhærebatur; hic verò absque exemplo irritum universe sanciri matrimonium occultum inter cujusvis generis personas, adeoque non materiam reddi ineptam, sed formam mutari.

14. Quod autem spectabat ad causam, eam satis non esse, etiam auctoritate posita tamquam certa ad probandam eam legem, quæ irrita redderet ea conjugia, ob turpem in ipsis contrahendis modum: matrimonium enim duplicis finis gratia contrahi, nimirum, ad conservationem stirpis, & ad remedium incontinentiæ, primum honestiorem esse, alterum magis necessarium; magisq; communem; adeò ut S. Augustinus diceret, reipsa matrimonium ab ullo non contrahi laudabiliter, nisi fragilitatem suam is pertimescat. Jam vero posse quidem optari, sed æque sperari non posse communem hominum incontinentiam ita coërceri posse, ut legitimæ nuptiæ expectentur: satius igitur videri, largum ac promptum adesse remedium, & ante occultos concubitus licere ipsis clandestino matrimonii vinculo se honeste constringere. Similiter existimare S. Augustinum in primo libro de matrimoniis adulterinis, magis expedire, baptismum homini adultero impertiri, tametsi non satis paratus ad ejus utilitatem recipiendam videatur, quàm illo denegato ob irreverentiæ metum, eum fortasse privari fructu quem inde susciperet. Addidit, amplificari ab auctoribus oppositæ sententiæ illius damna, qui contracto prius clam conjugio, ac dein altero palam celebrato, cogebatur omnem vitam in adulterio ducere. Sed quò scelestorum damno subveniretur, libertatem omnium ac medicinam coarctandam non esse; incommodo jam dicto neque Christum neque Apostolum prospexisse: mirum igitur non videri, si non prospiceretur ab Ecclesia. Potius severissimis pœnis, & denuntiatis & inflictis, contra sacrilegam fraudem hujusmodi hominum agendum. Cetera, nequitiam humanam adeò ingeniosam esse, ut noverit se ab omnibus legum nexibus explicare, nec alio nisi timoris vinculo constringatur.

15. Magis adhuc improbari sibi Decretum, quo de filiis familias agebatur. Contra jus tum humanum tum divinum id esse; atque idcirco universe dici ab Apostolo: *Si se non continent, nubant*; non ab ipso dici, *nubant post talem ætatem*, neq; *nubant si genitores consenserint*: sed, *nubant*, absq; exceptione. Non esse igitur ad annos aut ad permissionem restringendum hoc remedium, à Deo concessum humanæ cupidini, quæ malum quoddam est, quod unusquisque ob verecundiam dissimulat: adeoque nemo illud nisi in se ipso cognoscit, & idcirco ab aliorum cura raro ipsi remedium admovetur, Ecquem inficiari posse, non extimulari parentum incuriam ad filiorum matrimonia ab hoc metu conjugiorum minus honestorum, à quo punguntur acrius ad illis consulendum, quam à reverentia erga Deum, & à charitate paterna?

16. Constantinus Bonellus Episcopus Tiferni scriptum valdè prolixum attulit. In priore ipsius parte, post varias rationes sibi objectas, comprobavit, Ecclesiæ fas esse ejusmodi connubia irrita facere, non quidem irrito reddito contractu, unde is non esset amplius materia idonea Sacramenti, sicuti quidam differuerant: nam contractus conjugii inter fideles, non præcedit, imo nec distinguitur à Sacramento, adeoque facultatem perinde illius ac hujus irriti efficiendi non esse in Ecclesia, sed posse ab ea irritum reddi assensum, qui antecedens causa est ipsius contractus. Tum ejusmodi potestatem irriti faciendi, assensus ratione haud satis firma, secundum Theologiam explicavit; nimirum, induci per legem ab Ecclesia præsumptionem, quod consensus revera non fuerit; quemadmodum id præsumit, cum quis servam uxorem ducit, liberam ratus, ut habetur ex c. 2. & cap. ultimo *de conjug. serv.* in quo palam fecit, eum, qui cum sola Canonum scientia, Theologicæ ratiocinationi haud associata, graditur per hujusmodi argumenta, similem planè esse homini pede unico ambulanti, hoc est claudicanti, ac sæpe labenti.

17. Censuit præterea, non expedire ut ea à se concessa potestate uteretur Ecclesia; id enim idem futurum, ac corrigere præteritas cunctas leges, quæ ad matrimonium contrahendum non nisi mutuum consensum exigebant. Numquam id ausam Ecclesiam, tametsi eadem incommoda cerneret; ut liquebat ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cujus Sanctio habetur in cap. *Cum inhibitio, de clandest. sponsi.* Tam memorabili conventui nec pietatem nec prudentiam defuisse; postea verò genus mortalium non fuisse mutatum. Afferri à quibusdam quamdam legem Evaristi Pontificis, relatam in Can. *Aliter* 30. q. 5. quasi idem ipse tentarit: sed textum illum communiter sic explicari à Canonum Consultis, ut ejusmodi connubia sint quidem haud legitima, hoc est, contra ritum Canonicarum jussionum, non tamen sint irrita: quod etiam censuit S. Augustinus, relatus Canone ultimo causæ 28. quæst. 1. Quod si Evaristus *adulteria* seu *contubernia* appellavit, id intelligendum pro eo ac intelligebat Gratianus in Canone ultimo ejusdem quæstionis, quod essent causæ adulteriorum & contuberniorum in secundis matrimoniis irritis, quibus ansam præbebant. Quin ab Ecclesia, quo fraudes occultique concubitus evitarentur, statutas fuisse sanctiones oppositas

tas iis quæ tunc proponebantur, cùm præsumeret, ab ipsa esse consensum conjugalem, ubi concubitus habetur post occulta sponsalia, adeoque tamquam matrimonium præsumeretur quod interdum revera matrimonium non erat: idque pariter ab illa effectum, præsumente, intelligendum esse nuntium remissum honestæ conditioni, à qua præcedens matrimonium suspendebatur, ubi contrahentes coëunt ante appositæ conditionis eventum: nunc è contrario agi de auferendo atque irrito faciendo consensu, cum certum erat illum existere. Præterea, Decretum propositum absurdum esse, quia privabat efficacitate conjugia, tametsi ita contracta ut legitimè probari possent, cujusmodi erant aut ante duos solos testes habita, aut scripto, contrahentium manu confecto.

18. Nec minus ex altera parte dehortatus est Patres, ne Decretum ederent ad filios spectans, tamquam oppositum Juri divino, cùm in sacris Literis habeatur: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ*, & Paulus doceat: *Melius est nubere, quam uri.* Contrà verò à Decreto cogi filium usque ad certam ætatem, ne se à patre ac matre se jungat, ut adhæreat uxori: & relinqui in potestate parentum, ut filius ad id usque temporis uratur. In Sacramentorum usu locum non esse paternæ potestati, ut colligitur ex cap. *Cum causa de Baptis.* imo nec heri dominio: & idcirco fas esse servis matrimonium inire dominis dissentientibus, ut sancitur cap. primo *de conjug. serv.* Addidit, non raro evenire, ut matrimonium clandestinum nec prohiberi quidem, nec reprehendi mereatur, nedum irritum reddi. Primo, si filia, ajebat ille, impeditur à genitoribus ne contrahat in facie Ecclesiæ, & domi aut in monasterio detinetur. Secundò, si parentes divites vetantur à Principibus, ne filias in matrimonio colloceant absque ipsorum consensu in quo eventu optimum remedium est, ad tyrannicam violentiam declinandam, ut puellis fas sit clam matrimonio jungi. Tertio, cum quis per pollicitationem connubii puellam minoris conditionis clam pertrahit ad jacturam virginitatis: tunc enim Canones, sicuti antea dixerat, non solum voluerunt ratum esse connubium occultum, sed iidem ipsi Canones præsumunt, etiamsi aliunde non constet, cum hic modus sit unicus tergendi familias à perpetua macula, & arcendi inimicitias & ultiones. Quarto loco, si matrimonium, quamvis careat iis solemnibus ritibus, qui postulantur, ne clandestini nomen habeat, ita tamen contraheretur, ut probatione non careret. Consideravit denique, non esse munus Ecclesiæ, per leges prospicere adulteriis adeo occultis, ut nullum ipsorum vestigium exterius appareat, cum id omnino fieri non possit. Ponamus, ajebat, à quodam homine duas uxores subinde duci per ritus præscriptos, sed erga priorem interior illi assensus non adsit; certe id si contingat, prior contractus est irritus, (b) & posterior ipsum obstringit: & tamen Ecclesia, interioris voluntatis nescia, illum hominem anathemate compellet ad posteriorem abjiciendam, & ad priorem sibi retinendam.

(b) *In Can. ultimo de clandest. desponsatione, qui ex eo Concilio desumitur, dicitur solum: Contrahentibus qui talia præsumpserint, digna pœna injungatur.*

19. In eadem sententia fuit Sebastianus Vantius Episcopus Urbevetanus, ac primo dixit, Mirari se, fuisse positum in Canone, & à nemine postea observatum, ab Ecclesia gravissimis pœnis clandestina matrimonia fuisse prius interdicta: fuisse solum ab ea simpliciter prohibita peccati denuntiatione per varios Canones, quos ille produxit, & etiam in Synodo Lateranensi. Etenim in Decreto ibi edito solum verantur ne munus exerceant sacerdotes, qui hujusmodi connubia occultaverint, aut qui ausi fuerint ea conficere, tametsi adsit legitimum impedimentum. Ceterum statui quidem à Lateranensi, legitimam non esse progeniem, quoties hujusmodi conjugium propter impedimentum fuit inefficax, quamvis id genitores lateret, ita ut bona ipsorum fides ad arcendam à filiis maculam nihil prosit. Hinc pœnam non esse hujusmodi contractui impositam, sed subtractiones beneficii, ab Ecclesia impertiti illi homini, qui non neglexit diligenter prius adhibere præscriptas denuntiationes, quò impedimentum, si quod fortassis esset, temporis resciret. At vero vitium illud originis haud legitimæ merè procedere ab obice, qui vim abstulit matrimonio; ex quo, tametsi clandestino, dummodo fuisset efficax, legitima proles oriretur. Neque pariter verum esse, hujusmodi connubia fieri irrita à Justiniani legibus, uti nonnemo pro certo posuerat. Quin ex adverso illic prohiberi, ne uxor clam desponsata, ubi id probaret, à viro expelleretur; & adduxit *Authent. Quibus med. nat. fi. eff. leg. §. ultim. versic. Quoniam autem interpellantibus collat. 6.* Cum igitur ad eam usque diem pœnæ temporariæ usurpatæ non fuissent, non illico arborem succidendam; sed ex Christi documento adhuc modicum expectandum, tantisper dum ea excoleretur; quæ si postea infructuosa persisteret, tunc posset succidi. Verum in hoc etiam eventu nulla ratione suaderi, ut efficacia tribus testibus limitaretur, quandoquidem legitima probatio haberi poterat aut per duos, aut per scripturam; quæ secunda probatio adhuc longè firmior ac certior est quam probatio testium.

Postremò, non solum ambigere se de condecentia, sed de jurisdictione, an hæc esset in Ecclesia ad universe irrita facienda ea matrimonia; non quidem ex eo quod complures objecerant, non posse nimirum ab ipsa variari naturam Sacramenti, quod vinculum à quocumque insolubile inducat, adversus quam rationem ita differuit: Hoc vinculum omnino insolubile reperiri solum in matrimonio, per corporum copulam completo, quo significatur conjunctio tum Verbi cum humana natura, tum Christi cum Ecclesia. Sicut enim Verbum assumptam à se naturam nunquam dimisit, neque Christus ab Ecclesia se unquam sejunxit; ita neutri conjugum post corporum conjunctionem fas est ab altero se dejungere; & de quo intelligendum est divinum effatum: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*; & Apostoli verba, *Matrimonium magnum Sacramentum est in Christo & Ecclesia*, ut observat Innocentius III. cap. *Ne debitum. de big.* Profecto conjugium ante concubitum esse Sacramentum; sed tunc significari ab eo solam animæ conjunctionem cum Deo, quæ conjunctio solvi posset; adeoque matrimonium in eo statu, cum suæ significationi conformetur, esse in quibusdam conditionibus dissolubili per unius partis voluntatem, altera etiam invita, si videlicet alter conjugum velit Religiosorum Ordini nomen dare. Jam vero cum hæc facultas dissolvendi conjugii, nondum per copulam completi, privilegium quoddam sit, conjugibus ab Ecclesiastico jure concessum, conficitur, arguebat ille, vinculum conjugale, antequam indissolubili modo per corporum conjunctionem connodetur, pendere à potestate Ecclesiæ, cui fas est & in certis quibusdam conditionibus illud relaxare, & etiam ea de causa, rationi consentanea, legem ad id universalem condere, ut colligebatur ex cap. *Ex publico*, secundum celebrem doctrinam Glossæ, communiter comprobatam, simulque ex Gozzadino *Consil. 2.* & copiosè à Socino *Consil. 28. lib. 1.* Hoc fundamento firmato, ab Ecclesia in re præsenti non modo per suam legem anteverti conjunctionem corporum inter conjuges, sed ipsum etiam contractum, cujus ligamen, si fas est illi solvere, postquam constrictum est, multo magis fas erit impedire, ne constringatur.

21. Sed quamquam ille potestatem hujusmodi generatim in Ecclesia fateretur, dixit, in proposita quæstione sibi dubitum esse, an sufficiens causa suppeteret ad hujusmodi Decretum universale ac perpetuum sanciendum, cum oporteret hanc pariter causam esse universalem ac perpetuam, & illis adnexam inter quos inducitur obex, prout observari poterat in cunctis impedimentis, quæ rem irritam faciunt, ab Ecclesia jam inductis. Contra vero, si causa solum temporalis est, aut potest esse & non esse inter eos, inter quos impedimentum statuitur, haud posse per eam universe adimi efficacitatem ab actu, tametsi Ecclesia in suo interdicto utatur Decreto derogante. Se hoc didicisse à Glossa cap. *Tua fraternitas, de sponsalibus duorum.* Et à Glossa ultima, cum Abbate Panormitano, in cap. *Ad dissolvendum de sponsalibus impub.* inter eas, quæ appellabantur novæ. Jam verò delicta & incommoda, quæ suadebant irrita esse reddenda matrimonia clandestina, non solum non esse causam perpetuam & communem, sed in plerisque eam non inveniri; cum plures hominum in hujusmodi conjugiis quietam ac tranquillam vitam agant. Non igitur id satis esse ad legem universalem condendam.

22. Rejecit etiam partem alteram Decreti de filiis familias. Duo hic considerari posse, Paternam potestatem, & Officium debitum reverentiæ; alteram priscis temporibus satis fuisse ad tollendam efficaciam hujusmodi connubiis, ut quæ tum filii in sua corpora & bona potestatem adimebat: sed in lege Christiana id amplius non subsistere, ubi patris potestas non extenditur ad ea quæ pietas & Sacramenta sibi vendicant, sicuti nec etiam potestas domini; ac propterea non modo filiis, sed servis licere conjugium contrahere, invitis etiam parentibus ac dominis, ut habetur in cap. *1. de conjug. serv.* & in c. *Licet causam de raptoribus.* Quoniam autem responsum ab aliquo fuerat ad hunc textum, ab aliis adductum, ipsum integra epistola *decretali* non ita sonare; eumdem ille produxit, qualis planè continebatur in secundo volumine Conciliorum inter decretales Alexandri III. c. 14. quod incipit, *Cum causa.* Ubi adhuc amplius id exponebatur. Ob alteram causam, nimirum ob reverentiam a filiis debitam parentibus ex obligatione naturali, reddi quidem minus decentia, non tamen irrita illorum matrimonia absque patris consensu: idque probari de filio emancipato, qui debet quidem parenti reverentiam, filios decentem, & tamen licet ipsi uxorem ducere absque patris permissu, sicuti dicitur in lege, *Filius emancipatus. ff. de ritu nuptiarum*, conjuncta cum lege, *Viduæ.* in Codice, sub eodem titulo: id etiam exemplo Esau ac Tobiæ confirmari. Finem dicendi fecit, adductis quibusdam verbis, quæ ipse aurea appellavit, Caroli V. in Decreto Augustano, quod habitum est anno 1548. relatum in volumine 4. Conciliorum cap. 21. de Sacramento matrimonii, & erant hujusmodi: *Quoniam potestas paterna cedit de jure huic conjunctioni inter conjuges, audiendi non sunt ii, qui nunc volunt, ut dissolvantur matrimonia contracta à filiis familias, ubi non adsit assensus parentum. Nihil hic à nobis detrahitur obedientia filiorum debita patribus: sed nolumus ut patres abutantur potestate sua in præpediendis præcidendis matrimoniis. Veruntamen quia censemus ad honestatem pertinere, ne filii matrimonia contrahant absque consilio & consensu, parentum, admoneantur crebro à Concionatoribus hujusce ipsorum officii.*

23. Contrariè disputavit Consalvus de Mendoza Salmanticensis Antistes. Dixit: Cum homo sit animal politicum, par esse, cunctas ipsius actiones subjici politicæ potestati, ut ad bonum commune dirigantur: sic igitur matrimonium, quatenus est contractus merè civilis, sicut in ethnicis, subjici potestati politicæ: quatenus verò est Christianorum contractus, ac proinde materia Sacramenti, subjacere potestati Ecclesiasticæ. Idcirco, quemadmodum propriorum bonorum alienatio, etiam secundum modos legitimos juris naturalis, redditur in quibusdam conditionibus irrita ab humanis legibus: ita statui fas esse de potestate in propria corpora, ubi ea ita exerceatur, ut inferatur inde detrimentum Reipublicæ Christianæ. Hoc detrimentum liquido conspici in matrimoniis clandestinis, quando ipsorum causa tribunalia scatebant litibus & Christianorum genus offensionibus & delictis: atque humanam arrogantiam eò deveniisse, ut nobiles probrosibi ducerent aliter quàm clandestinè matrimonium contrahere, perinde ac si honorificum non esset, nisi illicitum: ac propterea gliscente absurdo, cui medendo satis non erant vetera interdicta, novis efficacioribus opus esse.

24. Franciscus Zamorra, Minorum Observantium Præses supremus, idem comprobavit, narravitque, accepisse se per literas novæ Hispaniæ, novellos illos Christianos, hoc velamine clandestini conjugii obtectos, bis, ter & quater uxores ducere, & idcirco rogari se, ut ipse remedium exposceret à Pontifice, de quo pariter opem Regis imploratam fuisse.

25. In hanc sententiam non venit Didacus Lainius è Societate Jesu. Ostendit primo loco, naturâ malum non esse conjugium clandestinum: ita contraxisse veteres parentes nostros, & in compluribus conditionibus id tamquam licitum comprobari à moralis Theologiæ magistris; quin, excepto detrimento aliquo (accidente interdum ex re ab illa contractus forma) profecto nihil ea matrimonia reprehendi à S. Thoma in 4. sentent. art. 3. q. 27. Secundò, probare studuit, numquam illa reddita fuisse irrita ab Ecclesia: nam à producto Evaristi Decreto postulari eodem modo multa alia, connubio minimè necessaria, & quæ credibile non erat ea fuisse ab illo requisita, tamquam ejus efficaciam intimè constituentia: apud Tertullianum, Evaristo propinquum, legi, matrimonia occulta esse firma: Evaristum intelligendum esse, velle matrimonium irritum esse, ubi in ipsum non influxerit interior consensus, sicut in hujusmodi conjunctionibus sæpe contingebat; quam interpretationem comprobavit verbis ad finem additis ab Evaristo: *Nisi propria voluntas accesserit.* Tertiò affirmavit, sibi non videri profuturum Decretum propositum, propterea quòd esset in parentum potestate filiorum conjugia multos annos impedire cum periculo plurimæ impudicitiæ. Monuit,

nec ab hæreticis, nec apud complures Catholicorum nationes Decretum acceptum iri; adeoque innumera illic adulteria secutura, ex quibus oriretur legitimæ successionis perversio. Causas ad hoc Decretum conficiendum allatas, in Ecclesia eadem semper perstitisse: præterea ab hujusmodi Decreto illud præstitum iri, quod Calvini doctrina jam effectum affirmabat. Denique in dubiis tutiorem esse culpæ ac reprehensionis eum, qui nihil innovat. Nec reticuit, sibi valdè incertum esse, an id ab Ecclesia effici posset; idque ob rationem quamdam ab aliis, qui anteà dixerant, expositam: non esse in Ecclesiæ jurisdictione variare Divinum jus, neque coarctare id quod ab Evangelio conceditur, cujusmodi est matrimonium, ad incontinentiæ medelam iis concessum, qui aliter nequeunt castè vivere; idcirco, cum suæ quisque saluti consulere debeat, facultatem Ecclesiæ non ineſſe ad impedienda matrimonia sive ad certam ætatem, sive solemnis ritus additamento.

26. Ita per varias sententias disputatum utrimque est (*i*) tum de prima Decreti forma à vigesimaquarta usque ad extremum Julii, tum de altera, ab undecimo usque ad decimum tertium Augusti diem, admissis largiter ad Patres audiendos, præter Procuratores, compluribus eximiis Theologis: quâ solerti diligentia posteà effectum est, ut & subtiliori studio tanta quæstio agitaretur, & ut in Decreto pars utilis rei propositæ se jungeretur à noxia; atque ut etiam pars ipsa comprobata, per eam formam digereretur, quâ evitaretur magna ex parte potissimum incommodum, expensum à Lainio (cujus sententia scripto tradita, etiam antequam ab ipso proferretur, per manus exturrerat, & complurium animos pertraxerat) incommodum, inquam, quod eventurum videbatur in illis populis, (*k*) qui Concilii Constitutiones non exciperent, de quo infra.

(i) *Cuncta constant ex memoratis literis legat. & ex epistola 23. Aug. ex Actis Paleotti, & ex lit. scripturisque Borr. 29. Jul. & 12. Aug. 1563.*

(k) *Syngrapha Vicecom. 12. Aug. 1563.*

27. Canon quoque paratus fuerat cum anathemate, in eum qui diceret, matrimonia consummata ob adulterium dissolvi. Sed Oratores Veneti, die undecimo Augusti, cum ipsis posterior modulus ostensus est, (*l*) solemniter expostulaverunt Conventui, veterem Rempublicam semper conjunctissimam fuisse Apostolicæ Sedi, & Conciliis Oecumenicis, ejus auctoritate celebratis, pioque semper studio complexam ac veneratam Decreta Sanctionesque inde profecta, utpote divinam gloriam, animarum salutem, pacemque Christianorum promoventia. Verum ab eo, quod septimo Canone parabatur, nisi moderatione aliqua reformaretur, inferri posse non modicam offensionem Orientis Ecclesiæ, præsertim vero Venetorum insulis, Cretæ, Cypro, Corcyræ, Zacyntho, Cephaleniæ, & aliis multis, non solum cum publicæ quietis, sed cum Ecclesiæ Catholicæ detrimento. Compertum esse Patribus, tametsi Græca Ecclesia à Romana ex parte dissentiret, non tamen eo desperationis deventum esse, ut meliora sperari non possent; præsertim cum Græci in subjectis Reipublicæ locis degentes, quamvis ritu suo viverent, tamen Præsulibus à Romano Pontifice assumptis obtemperarent. Ea propter tum rerum convenientia, tum Oratorum munere se compelli, ne ipsi eos populos percuti sinerent ejusmodi anathemate, quo ad tumultum, integramque à Sede Apostolica secessionem provocarentur. Satis constare, in more positum apud Græcos, ut uxorem adulteram deserant, & aliam ducant, veterrimam majorum consuetudinem, ut ipsi dicunt, secuti; nec idcircò illos damnatos, aut anathemate perculsos fuisse ab ulla Synodo Oecumenica, etiamsi Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ hujusmodi mos liquidò innotuisset. Existimare igitur Oratores sui esse muneris, quam efficacissime possent, postulare, ut voces illæ Canonis adeò moderate lenirentur, ne Græcis detrimentum inferrent, præsertim intentato anathemate; quod dubium non erat confici posse non solum nulla parta Ecclesiæ Catholicæ indignitate, sed fortasse retenta plurimorum Doctorum reverentia. Posse, quantum ipsi rebantur, & obtineri quod Synodus intendebat, & Reipublicæ satisfieri, Canone ejusmodi verbis conflato: *Anathema sit, si quis dixerit, sacrosanctam Romanam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, quæ mater & magistra aliarum est, errasse, aut errare, cum docuit, & docet, propter adulterium alterius conjugum, matrimonium non posse dissolvi; nec utrumque, vel etiam innocentem conjugem, qui causam adulterio non dedit, debere novum matrimonium contrahere, mœcharique eum, qui dimissa adultera alteram duxerit, & eam, quæ dimisso adultero alii nupserit.* Propterea rogari Patres ab Oratoribus, ut vel eà, vel alia meliori ratione, pro ipsorum prudentissimo arbitratu, vellent in eo gratificari Serenissimæ Reipublicæ, quæ semper sacrosanctæ Sedi Apostolicæ obsecuta plenè fuerat, & erat obsecutura.

(l) *Acta Arcis Æliæ.*

28. Hoc exemplar ab Oratoribus propositum, videbatur alicui ex ipsis, aut ex ipsorum Consiliariis, notam hæresis haud inusturum opinioni contrariæ; sed vim dumtaxat habiturum ad infligendum anathema temerariis in eo vituperatoribus Ecclesiæ, quæ optimis nixa fundamentis eam doctrinam, tametsi non tamquam Fidei dogma, tradebat. Aliud fortasse ab aliis considerabatur; nimirum, per eam sanctionem non damnari tamquam hæreticam sententiam oppositam, nisi posita Ecclesiæ auctoritate; & non quasi divinis Literis evidenter id repugnaret: adeoque parci dignitati S. Ambrosii, qui ut ipsi arbitrabantur, id scripserat; & etiam Græcorum nomini, donec illis in comperto non esset, ab Ecclesia oppositum doceri; & donec ejus auctoritati contumaciter iidem haud refragarentur: quanquam illi, quod spectat ad sanctum Ambrosium, hallucinarentur; cum ignorarent quod posteà recentium Scriptorum solertia animadvertit, videlicet, expositionem Epistolæ primæ ad Corinthios, quæ sancti Ambrosii nomen præferens, hujusmodi sententiam continet, revera opus magistri tanta pollentis auctoritate non esse, sed aut Remigii, uti Joannes Maldonatus suspicatus est, (*m*) aut Hilarii Diaconi schismatici, uti multi censuerunt apud Philippum Labbeum, (*n*) aut incerti cujuspiam scriptoris.

(m) *In S. Matt. c. 19. nu. 9.*

(n) *De Script. Eccl. in Ambrosio, & in Hilario Diacono.*

29. Legati primo loco deleri jusserunt in Venetorum postulato (*o*) verba quædam proposita, quibus pro ratione afferebatur, Græcos accitos ad Concilium non fuisse, sicuti Germanos & Gallos: quæ verba quasi in dubitationem revocabant habitam cunctorum Fidelium convocationem, perinde ac si ad id non sufficisset diploma convocationis

nis universalis, solemni, ut parerat, ritu promulgatum, cunctisque Christianorum nationibus manifestum. Posteà cùm super ea re sententiæ dicerentur, (*p*) Andreas Cuesta, Episcopus Legionensis, postulatum rejecit, affirmans, ab Ecclesia non usurpari eam damnandi formulam: *Si quis dixerit, Ecclesiam errasse.* Hanc veritatem esse certam ac firmatam in Synodo Milevitana cap. 13. in sexta Oecumenica, & in Florentina; adduxitque ex Patribus Græcis Clementem Alexandrinum, & Basilium: quod si quis ex aliis fortasse deerraverat, contrarium opinatus, complures tamen eorum, qui adducebantur, alio sensu locutos fuisse, quod ille palam fecit, eorum dictis expensis. Et sanè creditum est, si Cuestæ locus loquendi inter primos obtigisset, sicut inter postremos debebatur in conventu, tantum ab eo numerum asseclarum pertractum iri, quantus ad refellendam petitionem satis fuisset. Verum reipsa plura suffragia consenserant, ut Oratoribus satisfieret.

(o) *Syngrapha dicta Vicecom. ad Borrom. 12. Aug. 1563.*

(p) *Acta Paleotti, & literæ Jadrenses 19. Aug. 1563.*

30. In quo Suavis duplici laborat vitio, primò, quia describit Venetos non quidem suprà allatam vocum mutationem proponentes, (*q*) sed quasi mutationem quamdam in genere postulantes, quâ Græcis consuleretur. Hinc verò audacior, progreditur ad carpendum Concilium, quasi complexum mutationem aëream, & utilitatis effectusque vacuam, dum narrat, à plerisque non discerni quid inter priorem ac posteriorem formam interesset, rem tamen majori Patrum numero remissam. Sed non solùm reverà discrimen inerat, quamvis subtilius, sed, etiamsi non inesset, convenientius fuisset Reipublicæ, satisfacere, eam mutationem petenti, ubi per eam merus sonus, non autem significatio variaretur: cum eò videatur inurbanior repulsa, quò minoris momenti censetur postulatio; sicut ex adverso eò minus offendit repulsa, quò majus beneficium crederetur impetratio.

(q) *Postulatum Venetorum tale determinate fuisse, ostendunt præter Acta arcis Æliæ, ubi illud verbatim refertur, suffragia Patrum contenta in Actis Paleotti, & exprimunt pariter Acta Salmanticensis Episcopi.*

CAPUT V.

Antinorus à Pontifice missus Tridentum, & mandata illi tradita. Cæsaris responsa ad Moronum de Synodi prolatione, à Lunensi quæsita, & ad Lotharingum, de negotio à se illi propositio, quod cum Pontifice agitarat: & ejusdem Cæsaris literæ ad suos Oratores, ut cum Lunensi consentirent in quibusdam capitibus, curarentque cum eodem, ne Constitutiones Laicorum Principum reformarentur, cum variis ejusdem notationibus super jam paratis Decretis.

1. Non satis habuit Pius res per literas significare, sed Ludovicum Antinorum Tridentum misit, (*a*) qui voce pariter illas exprimeret. Hic Lotharingo acceptus, ejusque ingenium probè callens, eò venit simulata specie, ut Lotharingum Romam comitaretur, Pontificis nomine, eumdemque per viam honorifice excipiendum curaret, quòd spes erat ante præstitutum diem Sessionem habendam. Sed speciosus cortex solum ad contegendum nucleum ostendebatur. Potissimum itaque demandatum illi est, uti studeret Lotharingo callidè persuadere, ne abscederet à Synodo, nisi perfectam illam conspicaretur. Quodvis absentiæ suæ momentum posse causæ publicæ detrimentum afferre: ejus accessum ad invisendum Pontificem neque Pio gratiorem, neque sibi honestiorem futuram, quàm qui tanti operis absolutam confectionem Romam deferret.

(a) *Ex epistola Leg. ad Borr. 23. Aug. 1563.*

2. Injunctum pariter est Antinoro, ut Legatis repeteret, quàm vehementer cuperet Pontifex exitum Synodi, dum complurium conjunctio siderum aspectu propitio rei favebat, quorum aliqua nimis erant errantia. Valido gratoque honoris ligamine secum devinctum Lotharingum retinerent: ne de Lunensi, Synodi absolutioni reluctante, rationem haberent, quando regii ministri Romæ, & Pontificii in Hispania, certò affirmabant, longè aliam Philippi Regis mentem esse.

3. Rescripserunt Legati de festinatione: Non posse ab ullius voce sibi efficacius exprimi Pontificis desiderium, ejusque causas æquissimas, quàm ab ipsius charactere jam effectum fuerat, nec ulli stimulo vim inesse ad ipsos compellendos ut supra quàm egerant conarentur, quandoquidem omnes nervos ad id intenderant. Verum de Lunensi parum valere aliorum dicta ad impedienda illius facta, quippe quem tanta Episcoporum cohors reverebatur ac sequebatur; multique Oratores, ac præcipue Cæsariani sibi conjunctum volebant. Expedire quidem, ut honor Lotharingo deferretur, sed in eo peccari posse non solum defectu, sed excessu, ac præsertim nimia honorationis specie, quæ aliorum oculos perstringeret, & umbris obvolveret. Qua in re plane contigerat, ut agitatum memoratæ legationis negotium in aures multorum subrepsisset, (*b*) eosdemque Gallos, qui illud promoverant, molestia simul affecisset: hi vero, sive ut ejus légationis opinionem, sive ut effectum extinguerent, asperiores de industria nationes & appendices appostuerant capitibus emendationis, sibi communicatis. Adjecerunt, mentionem apud Lotharingum minime faciendam esse de ipsius mansione Tridenti post Sessionem, idque ab ipsis Antinorum fuisse monitum: quamquam enim splendidum esset nomen, res ipsa tamen illi suspicionem incutiebat, pro eo quod ipsi animadverterant. Nec à vero aberrarunt: siquidem Lotharingus, ubi primum de adventu Antinori cognovit, suspensionem animi perturbationemque (*c*) præ se tulit, sed posteà cum audisset, Antinorum solum ad ipsum comitandum adventare, omnino exhilaratus est.

(b) *Schedula Vicecom. ad Borrom. 5. Aug. 1563.*

(c) *In Schedula Vicecom. 23. Aug. 1563.*

4. Rerum summa videbatur à Cæsaris responso pendere. Etenim ubi cum Gallis in absolvenda Synodo consensisset, cunctis Italiæ Principibus in sensa Pontificis coëuntibus, minori habenda fuisset in pretio Lunensis oppositio, quando reliqui Hispanorum ministri non solum aliter sentiebant, sed aliam esse Regis mentem testabantur, inter quos Granvelanus Cardinalis etiam antea (*d*) in optimam sententiam scripserat ad Legatos, & quamvis non rogatus, salutarem ad id operam contulerat. At verò si Cæsar Lunensis consilia comprobasset, nimis validum auctoritatis fulcimentum suppeditasset ipsis Præsulibus Hispanis, intextamque cum Gallis telam, ad contrahendum extra ordinem Concilium, præcidisset, quippe in illius ditione, in illius gratiam, & sub illius patrocinio coactum. Jam verò importunè, ad id accidit, ut

ut ad Ferdinandum duæ literæ perlatæ fuerint, alteræ unà cum epistola Moroni, quam diximus, alteræ paulò post hanc ipsam, quarum causa ipsius efficacitati plurimum detrahebatur.

(d) *Lit. Legat. ad Borr. 19. Aug. 1563.*

5. Literæ secundo loco redditæ Cæsari, ab ejus Oratoribus scriptæ fuerant, per quas indicabatur, velle Præsides attingere potius quam expendere emendationis argumenta, cùm ea paucis quibusdam Canonum peritis, ferè cunctis Italis, committerent. At verò par fuisset, complurium sententias consulere, & ex cunctis nationibus, quo æque omnes audirentur in iis, quæ ad omnes æquè spectabant. Quamobrem ad Oratores rescripsit Cæsar, (e) Ubi id contingeret, se conjungerent cum Lunensi, nec eorum capitum examini consentirent, nisi destinatis Præsulibus cujusvis nationis, qui de illis capitibus & haberent consilium, & Decreta formarent. Hæ literæ, quas subinde affero, Ferdinandi Cæsaris ad Oratores suos Tridentum missæ, ad me magna ex parte pervenerant, sed nec omnes, nec forma plene legitima: nunc vero dum hæc scribo, integrum earum volumen ad me detulit humanitas Didaci Tagliaviæ, Ducis Terranovæ, Oratoris Catholici Regis prius in Germania, nunc in Aula Romana, cujus religioso animo charum fuit, opem aliquam conferre huic Operi, quod quoddam veræ Religionis propugnaculum est.

(e) *Lit. Cæsaris ad Oratores 8. Aug. 1563.*

5. Alteræ literæ, quas memoravimus, seu potius scriptum, quod pervenit ad Cæsarem unà cum epistola Moroni, missæ fuerant à Lotharingo, & ab eodem Episcopo Conadiensi delatæ; quibus addita est prolixior narratio voce Rhodonensis Episcopi, Oratoris Gallicani. (f) Lotharingus (sicut unius cujusque mos est in loco incusationibus minus exposito se ipsum collocare) Cæsari nequaquam exposuit, negotium, quod tunc agitabatur cum Pontifice, fuisse à Ferrerio & à se inductum; sed significavit, Pontificem absolvendæ Synodi percupidum, sibi proposuisse, ut eam Sessione proxima terminaret, oblata Galliæ legatione, cum facultate relaxandi pro suo arbitratu leges Ecclesiasticas ad illius regni salutem; quod ne recusaret, patriæ charitas ipsum cohortabatur, si Cæsari probaretur.

(f) *Constat ex Epist. Cæsaris ad Oratores, Vienna Kal. Aug. 1563.*

7. Cæsar itaque id temporis Viennæ degens ad celebranda Comitia, cum animum tam sinistris narrationibus occupatum gereret, respondit primum Morono temperatè quidem, sed graviter, ac suspiciose, in hunc modum: Gratulatus illi est prosperum exitum Sessionis, certumque ipsum reddidit perhonorificis verbis, à se æqui bonique factum esse, quod ab ipso fuerat expositum. Vehementer mirari se quæ Conadiensis ejus nomine retulerat, Regem Catholicum intendere prolationem Concilii, & adversari cuicumque juris Ecclesiastici relaxamento in iis regionibus ipsum postulantibus à se non conspici, quò tenderet hujusmodi Regis consilium, neque credi, aliarum Provinciarum utilitati illum obstiturum. A se quidem prolationem minimè comprobari, sed optari, ut Synodus contraheretur, quò Respublica Christiana inde fructum decerperet, & Ecclesiæ suos Præsules recuperarent, adeoque sibi non displicere consilium Pontificis, quod scribebat Lotharingus, de sollicitando Synodi fine Italorum simul & Gallorum opera; sed cuncta ritu Canonum peragenda, nullo absque decisione relicto ex iis capitibus, quorum gratia, conventus fuerat habitus, nec illis minori diligentia, quàm consueverat ac decebat, ob festinationem agitatis: secus enim Concilio derepente præciso, in gravissimam offensionem, ac periculum amplioris ab Ecclesia secessionis incursum iri, majori cum detrimento, quam si numquam fuisset coactum. Et quoniam Legatus ad ipsum scripserat, Synodum de sola universali emendatione tunc acturam, posteà verò ad peculiares pro singulorum regnorum commodo descensuram, in memoriam illi redigebat, Oenipontiab ipso fuisse sibi pro certo positum, stabilitum iri celeriter quidquid ad utilitatem populorum sibi subjectorum pertineret, id verò nec ab illa secessione, nec ab anteactis confectum fuisse, quod eò magis expediebat, quoniam eadem capita in Christianæ Reipublicæ bonum magna ex parte reciderent. Nec Cæsari nec Legatis desistendum ab eo esse nonnullorum Præsulum causa, adversantium relaxationi alicujus Ecclesiasticæ prohibitionis: nam ut ipse bono aliarum Provinciarum haud repugnabat, ita fas non esse, ut aliorum repugnantia suarum subsidio damnum inferret. Concilium ex eo appellari Oecumenicum, quòd omnes complexum omnibus opitulatur, nec utilitate ac voto unici regni sanctiones metitur: quamquam ipse non arbitraretur, Hispanos Præsules charitatem rationemque oblituros. Quod autem dein Moronum cohortabatur, ut proponeret Synodo ea quorum indigebant Cæsaris ditiones, quæ post communis emendationis decreta illico agitarentur, se adhuc de illis deliberare, quod spectabat tum ad usum Calicis, rum ad reliquas legum Ecclesiasticarum relaxationes: ubi ipse rem plene statuisset, se Præsides certiores facturum. Sperare se, si quid ocurrisset quod à Pontifice aut à Concilio peteret, id ab illis, pro eo ac par erat, expensum iri, cum ipse nihil in gratiam temporariæ utilitatis suæ petiturus esset, sed in emolumentum animarum ditionis suæ, Imperii ac Religionis, quò ejus reliquiæ adhuc superstites conservarentur. Addebat, Ubi etiam nihil impetraret, se nihil amplius curaturum, sed curam in Deo repositurum: nec parum esset timendum, ne populi per suam ipsorum potestatem ea sibi caperent, quæ sibi necessaria putarent, & quorum concessionem facilem, & sine Ecclesiæ offensione futuram fuisse censerent. Num id profuturum esset, à se illius judicio committi, cujus benevolentiæ auxilioque singulariter fidebat.

8. Lotharingo responsum reddidit Ferdinandus (g) scripto valdè jejuno, sed non sine inspersis quibusdam guttulis acerbitatis, quam sinu claudebat: Præter opinionem ad se perveniste notitiam tam accensæ in Pontifice voluntatis Synodi terminandæ ut eò festinaret via non trita & acclivi- Se prius in animum haud induxisse, rationes humanas adeò præpollere, ubi id perageretur, plurimum offensionis à se prævideri. De suo celeritatis desiderio eadem scribebat, quæ in responso ad Moronum narravimus. Ac denique de legatione Gallicana, quam sibi oblatam à Pontifice Lotharingus affirmabat, consilium Cæsaris ad eam excipiendam exposcens, breviter ajebat Cæsar, eam sibi de Lotharingo æstimationem esse, ut profuturum Galliæ consilium existimasset, quodcumque ab illo susciperetur, sive continuato sive interrupto Concilio.

(g) 30. *Jul. 1563.*

9. Harum omnium responsionum exemplaria (*h*) suos ad Oratores misit, significavitque, se audivisse,

visse, præcipitem properantiam à Pontifice, lentam cunctationem à Rege Catholico intendi. Profecto divinæ providentiæ fuit, ut Cæsar obsisteret properæ illi rationi dimittendi potiùs quàm absolvendi Concilii, quam Pontifex amplectebatur pejoris eventus metu, simulque ne abalienaret à se Lotharingum ac Ferrerium: unde posteà contigit, ut Lotharingus, Pii voluntate contentus, expertusque aliunde injectum obicem, expediendæ Synodi ratione digniore operam contulerit, tametsi Ferrerius abalienatus graviter nocuerit.

(h) *In allatis literis primo Augusti.*

10. Hæ Cæsaris literæ, ad Cæsarianos delatæ, (i) iis ad quos mittebantur redditæ sunt. Lotharingus, perlecto Cæsaris responso, tepescentem præ se tulit animum ipsis Cæsarianis, tum ad Synodum præter usitatum morem terminandam, tum ad Gallicanam legationem suscipiendam. Idcirco iisdem dixit, (k) se, ne interrumperetur emendationis tractatio, velle suum Romam accessum protrahere, etiamsi Pontifici à se promissum, donec Sessio celebrata fuisset: cautè acturum se, ne ab ære Romano læderetur: unicum illic negotium sibi futurum, Religionis & Galliæ bonum, ac brevi curaturum, tum ut usus Calicis concederetur, quo ad Ecclesiæ sinum aberrantes allicerentur, tum quorumdam Ecclesiasticorum proventuum alienatio, cum Cleri consensu, quo regnum ære alieno levaretur. Legationem Galliæ, quamquam sibi sponte offeretur, haud à se acceptum iri, quo malevolentium calumnias, accusationesque hæreticorum mutas redderet, nec velle se quidquam in Gallia sancire, ne per Pontificiam quidem auctoritatem, absque reliquorum Præsulum consensu.

(i) *Ex epistola Oratorum ad Cæsarem 10. Aug. 1563.*

(k) *Literæ Oratorum ad Cæsarem 20. Aug. 1563.*

11. Sed longè alia scripserat ad Pontificem Lotharingus biduo ante (l) hoc cum Cæsarianis colloquium: Se per Lansacum, in Galliam regressum, tam efficaciter res significasse Reginæ, ut propitia responsa præstolaretur de negotio quod cum ipso egerat. Putare se id quoque Cæsari haud displicere, sed certiorem se redditum iri ab Aulico, à se ad Cæsarem ea de causa jam misso. Confestim post Sessionem opportunum se ducere, ad Pontificis pedes accedere: ac demum amplissima rursus pollicebatur. Aspectu tam vario idem homo, non solum variis temporibus, ut de nescio quo fabulæ cecinerunt, sed uno eodemque tempore variis oculis sese offert.

(l) *Epistola Lotharingi ad Pontif. 16. Aug. 1563. in citato libro Gallico.*

12. Non modò spes à Legatis concepta celeriter absolvendi Synodum, sed spes etiam habendi pacificè paratam Sessionem, nebulis cœpit offundi. Oratores Cæsarei jam usque ab initio miserant ad Cæsarem exempla reformandæ disciplinæ, à Legatis digesta, ac posteà adnotationum, quas ipsi confecerant, iisdemque Legatis dederant, & earum quoque, quas Galliæ Oratores paraverant; non item Lunensis, ut qui eas cum ipsis minimè communicarat. Et ob negotii gravitatem Cæsar dies aliquot responsum distulit, quod posteà reddidit (m) per literas 23. Augusti signatas, tam celeriter Viennâ delatas, ut post diem 29. media nocte acceptæ fuerint. (n) Ex iis, quæ sparsim in hoc Opere allata sunt, cingebatur Ferdinandus à compluribus Consiliariis, malè affectis, ut ipsi fatebantur, Aulæ Romanæ, sed reverà Religioni Romanæ, qui nullam umquam opportunitatem negligebant instillandi in ejus animum sinistras opiniones de Pontifice, ac de ipsius Præsulibus; ille verò instar lanæ candidæ quibusvis facilè coloribus inficiebatur. Eapropter insederat Cæsaris animo id quod primo loco significavit per illas literas Oratoribus, disciplinæ reparationem tanto haberi odio à Clero & Aula Romana, ut in illis sibi communicatis Decretis eo artificio contexta fuerit, quò Principibus intolerabilis ostenderetur; adeóque ab illis rejecta, in ipsos infamia recideret, & Aula Romana, in alios regesta culpa, in antiqua laxitate persisteret.

(m) *Constat ex epistola Cæsaris ad Oratores 23. Aug. 1563.*

(n) *Constat ex responso, reddito die 29.*

13. Ad peculiaria progressus, dicebat, multa ibi contineri de ordine Ecclesiastico, quæ quidem sibi egregia videbantur; tamen ut intelligeret, quo pacto ea in usum deduci possent in Imperii locis, optare se ut illic adessent Episcopi Germaniæ, aut certè illorum Procuratores: nec sibi dubium esse, illos, ubi certiores ea de re fierent, bonorum Præsulum muneri non defuturos. Sed in vigesimo nono capite dici, irritas ac nullas reddi cunctas sanctiones constitutionesque Principum adversus immunitates vacationesque hominum ac bonorum Ecclesiasticorum. Hujusmodi decretum esse sibi, ac fortasse cunctis Principibus intolerabile. Numquam à se oppressam, sed semper defensam fuisse libertatem Ecclesiasticam; sed animadvertendum esse, præter leges communes, quodcunque Regnum suis propriis & antiquissimis consuetudinibus regi: præterquam quod etiam ex jure communi, Ecclesiasticorum immunitati suas distinctiones ac limitationes inessent. Putare se, cunctos Principes in varias super eo Decreto difficultates offensuros, sicuti nonnullas in scripto Gallorum jam viderat: plenum à se responsum tunc reddi non posse de articulo tam amplo. Quod si Præsides vellent adhuc progredi, & Decretum comprobandum curare, ipsius Oratores ob oculos ponerent prævalidas difficultates, in quas impingeret in locis Imperii ejus acceptio, nedum executio, idque potissimum super collationibus, à quibus ex vetustissima consuetudine Ecclesiastici non erant immunes, ob communem incolumitatem, quoniam ea bona cum hoc onere devenerant in illorum manus, Apostolica Sede consentiente & comprobante. Si neglectis hisce rationibus ad sanciendum hujusmodi Decretum procederetur, ipsius Oratores, communicato cum Hispanis Gallisque consilio, solemni ritu declararent, sibi non licere illi Constitutioni assentiri, ut quæ detrimentum afferebat sacri Imperii juribus, & contestari adversus perturbationes omnes inde proventuras.

14. Varias deinde mutationes adnotavit in reliquis articulis, quæ ferè omnes aut Concilii sensibus consonabant, aut anteà moderatius concinnatæ fuerant, uti paulo post videbitur.

15. Ita in tertio, ubi in templis interdicebatur mollior harmonia, optavit, ne cantio, quam figuratam appellant, excluderetur, cùm sæpe sensum pietatis excitet.

In quarto, & in postremo, per quos vetabantur Principes violare precibus minisve libertatem Ecclesiasticorum in habendis electionibus, petiit ne moderatæ deprecationes prohiberentur.

16. Octavo, in quo jubebantur beneficiorum Domini plures quàm unum præsentare, oppositum, per id potius in Ordinariorum quàm in Dominorum facultate collationem collocari: & idcirco laudavit postea quod Oratores proposuerant, ut à

Dominis singuli singulis vicibus nominarentur, nimirum, si primus haud censeretur idoneus, secundus nominaretur.

17. Habebatur in nono: Ubi Paræciarum proventus tenuiores erant, aut per decimas aut per collationes populi supplerentur. Id scribebat ille in Germania fieri non posse, ubi decimæ plerumque possidebantur à laicis, qui ab Ecclesia illas coëmerant, & ubi collationes adeo frequentes erant ad alias indigentias, ut hoc onus addi populis nequaquam posset, adeóque satius fore, si per aliquam beneficiorum conjunctionem illis consuleretur.

18. In decimo tertio auferebantur jura patronatus iis qui ea non obtinebant titulo fundationis, aut dotationis, eademque legitimis scripturis non probarent: hinc enim detrimentum inferebatur multis, antiquissimam possessionem obtinentibus, quamvis scripturæ primæ possessionis fuissent deperditæ pro temporis injuriis; & etiam privilegiis, obtentis ex aliis promeritis à Cæsaribus, aut variis Principibus, quàm ex fundatione aut dotatione. Quare volebat, ut Oratores sui se cum aliis Oratoribus conjungerent, efficientes ut articulus deleretur.

19. In vigesimo secundo negabatur osculum Evangelii & pacalis imaginis cunctis laicis, etiam Cæsari. Dicebat, Prudentius videri sibi, allici Principes ad eas sacras celebrationes quacumque honorificentia.

20. In eodem articulo continebatur, ut Episcopi præcederent in quavis actione privata & publica cunctos laicos, cujuscumque status, eminentiæ & administrationis. Id videri sibi potiùs deturpationem quàm reparationem, cùm superbiam non demissionem Ecclesiasticam spiraret: in Germania præsertim, non posse fieri ut veteres ritus mutarentur.

21. In vigesimo tertio præscribebatur cunctis Episcopis, ut inviserent Diœceses, populique sumptus ad id suppeditarent. Affirmabat, neutrum observari posse in Germania, ubi Præsules nolebant invisere sine magno comitatu, adeoque cum magno dispendio, & ubi ob eamdem causam posita Diœceseon amplitudine, non poterant eas integre invisere. Quare sibi videri opportunius, si suis sumptibus propinqua loca per se, remota per interpositas personas inviserent.

22. In trigesimo tertio observabat, aptè consuli Ecclesiæ in decimis exigendis; sed esse retinendam indemnitatem complurium laicorum, qui justo titulo eas sibi acquisiverant.

23. Posteà considerabat notas varias, à suis Oratoribus appositas, quarum multas comprobabat. Ita in primo capite sanciendum esse, ut ex omni regione Cardinales eligerentur: in tertio, ut sacra Psalmodia non præcipitanter, sed pedetentim recitaretur, ad captum & pietatem composita; & ut Ecclesiasticis venationes, ludi, choreæ prohiberentur: in quadragesimo secundo, ut multæ pecuniariæ in pios usus converterentur ab Ordinariis in ipso delicti loco: & alias hujusmodi, de quibus cum ipsius animo convenerant.

24. Alias è contrario refellebat, sive ut minoris momenti, sive ut nimis severas, sive ut quæ fieri non poterant, sive ut Germaniæ haud congruentes. Ac universe scribebat, Futurum sibi gratum, si Gallicos Oratores ipsi pariter imitarentur, qui cuncta ad ipsum tulerant (prout ipse arbitrabatur, tametsi falsò, ex iis quæ ipsius Oratores rescripsere) antequam responsa Legatis redderent. Tam severè (& jure quidem) Principes à suis Oratoribus exigebant antecedentem illam communicationem, & in agendo subjectionem; quæ si à Legatis exercebatur erga Pontificem, ab iis accusabatur quasi Concilii servitus; adeò ut Pius, sicuti vidimus, ad tam multas vociferationes sedandas coactus fuerit demandare, ut ad quodcumque Decretum pergeretur, ipsius sententia non cognita, neque rei notitia prius ad se delata.

25. Adjecit, vel maximè necessarium esse, ut compendium doctrinæ Catholicæ, formaretur, ad cujus normam à concionatoribus ac magistris eam cuncti Christiani populi docerentur adeoque perficiendum id sedulo curarent.

Ut secundùm hæc ipsius mandata Legatis responderent, & cuncta peragerent: oc postremò jussi sunt de his omnibus certiorem facere Lunensem, quemadmodum mos est aliis notitiam impertiri, quò ad opus pariter alliciantur, tum quia pronus quisque est auxilium rependendum de se honorificè existimantibus, tum quia non minùs animi, quàm loca vacua, & nondum occupata, facile capiuntur.

CAPUT VI.

Dissensio inter Oratores Cæsaris & Legatos, de iis omittendis quæ ad Principes laicos pertineant; quo pacto composita. Legati à Pontifice secretam abeundi facultatem postulantes, si quid accideret quo ad id adigerentur. Difficultas, an rata esset electio Ferdinandi in Regem Romanorum, & promptus Pontificis animus, ad supplendos defectus, modò Rex certo quodam jurejurando se obstringeret, & legationem mitteret ad obedientiam profitendam. Maximiliani repugnantia, & rationes utrimque militantes. Varia agitata, & quo tandem exitu.

1. ANtequam Ferdinandi literæ, quas diximus, non modò excipierentur, sed scriberentur, (a) exemplum reparatæ disciplinæ adeò reformatum fuerat, ut memorata jam monita parum illi aptarentur. Etenim tum ut illæ contraherentur, quò ante præstitutum Sessioni diem digeri possent, tum ob difficultates in ipsarum trutina deprehensas, ad ea solùm capita redactæ erant, in quibus iidem Cæsariani facultatem ac decentiam agnoscebant. Supererant tamen duo articuli, Cæsari ponderosiores: alter de Principibus laicis, sed forma magis moderata, quàm ad ipsum fuerat missus; alter, quo irrita reddebantur *jura patronatus* ex privilegio. Oratores accepta mandata Lunensi aperuerunt; ipse verò censebat, nihil peculiariter obstandum duobus articulis dum proponebantur, ne ipsi viderentur libertatem Concilii perturbare; sed generatim respondendum, eos non probari: ubi verò ad firmandos articulos ventum esset, tunc pro viribus strenuè acerrimeque reluctandum. Verùm Cæsariani consilium non admittebant, utpote futuris tumultibus gravidum. Cùm autem Quinque Ecclesiarum Episcopus ac Tonus ægri decumberent, solus Archiepiscopus Pragensis Legatos (b) adiit, eosque docuit adversum Cæsaris animum, ne duo illa Decreta proponerentur. Ad hæc gravem animi mœstitiam præ se ferens Moronus, uti Legatorum Princeps, respondit: Mirari se, Cæsarem, qui semper tam acre emendationis universalis studium professus fuerat, velle tunc laicos Principes subtrahere. Cùm Præsides, antequam rem proponerent, explorare voluerant voluntatem Pontificis, non ipsorum modò, sed Ecclesiæ Principis, tunc exclamatum fuisse: cùm verò Pontifex se quasi spoliaverat ea prærogativa, & concesserat Concilio potestatem cuncta conficiendi, se ne prærnonito quidem, velle Cæsarem præ-

præscribere, ne de hoc illove articulo ageretur; paratos esse Legatos potiùs facultatem abeundi petere à Pontifice, quàm adeò gravem indignitatem perpeti. Quare si Cæsariani, dum res proponeretur, suas contestationes objicerent, se sua diplomata executuros, Patresque dimissuros; quamquam, etiamsi vellent, haud futurum in ipsorum manu, Episcopos adducere ad ferendam de aliis articulis sententiam, illo, qui præcipuus erat, relicto. Lamentabiles esse ipsorum querelas, ob incommoda, quæ variis in regnis tolerabant, non quidem in Cæsaris ditionibus, sed in aliorum Principum, quos nominavit. Affirmari, ab Episcopis severum mansionis Decretum fuisse frustrà confectum, nisi tollerentur mansionis obices, ab eisdem Principibus injecti, cùm fieri non posset, ut illic residerent, ubi Pastorum lituus adeò vilesceret, ut ipsi Præsules se quasi pro famulis haberi à quovis minimo dynasta cognoscerent: si Cæsari hæc innocescerent, non retractum ab eo iri Concilium, sed incitatum, ut tantæ necessitati consuleret: resciri, non esse id sponte profectum ab optimi Cæsaris mente, sed ab eorum instigatione, qui Apostolicam dumtaxat Sedem reformatam cupiebant, reliquis in veteri deformitate relictis. Has rationes objecit Præsidum princeps Oratorum postulato: & post multam disceptationem ipse ejusque collegæ concluserunt, articulum illum deleri non posse.

(a) *Cuncta constant ex dicta Cæsaris epist. 20. Aug. & ex altera, 29.*

(b) *Ex literis 20. & 29. Aug. ad Cæsarem ab Oratoribus, & in duabus aliis Legatorum ad Borr. eodem die.*

2. Tunc Archiepiscopus reposuit: Se numquam speravisse, id ab ipsis statutum iri: in comperto esse, quàm modestè se gessisset Cæsar ad eam usque diem, cunctis repositis in Legatis, etiam iis, quæ suo jure exigere fas sibi fuisset: at verò fuisse ab illis ea illis prolata, quæ ipse putabat sibi absque scelere ne narrantis quidem modo referre, & tamen his tam severè non fuisse responsum. De duobus illis articulis reformatis expendendam omnino esse deliberationem Cæsaris, cui supra reliquos compertum erat, quidnam Imperii saluti congrueret.

3. Sed iterum Legati: Ubi per eumdem tabellarium duo illi articuli remitterentur ea forma qua correcti fuerant (se quoque paratos ostenderant ad eos iterum corrigendos, dummodò non omnino prætermitterentur) sperare se, ab illo comprobatum iri. His acquievit Archiepiscopus, sed noluit ut interim proponerentur. Et ita colloquium absolutum est; in quo Osius studii ardore, & indolis candore, præ reliquis collegis ostendit, necessariam à se duci emendationem laicæ potestatis etiam in Germania, cujus res erat expertus, magisque Poloniæ, ubi natus erat, consuetudinem commendavit.

Oratores Ferdinandi mandatis constanter inhærebant, ad rem, si proponeretur, oppugnandam, & ad Cæsarem rescripserunt, Lunensem cum ipsis acturum: de Gallis nihil sibi polliceri, quippe durissimum quemcumque cibum devoraturis, quò Lotharingus celeriter in Galliam remigraret.

4. In ejusmodi controversiæ statu Legati sedulò literas Romam miserunt ad Borromæum, per opportunitatem hominis, qui Delfino à secretis erat, & ab eo Romam mittebatur, & Tridento transibat: simulque institerunt, ut ipsi de voluntate Pontificis certiores fierent, ubi violentiam in eo paterentur, atque ut acciperent diploma, perfecturi quod minitati fuerant, videlicet, se abrupta Synodo discessuros, ubi illam, suumque munus præpediri censerent, pollitici, id à se non nisi extrema coactis necessitate peractum iri. Sed antequam nuntius in viam se daret, eventum colloquii cum Archiepiscopo per familiarem hominem nuntiarunt Drascovizio, qui ex morbo decumbebat, & rem à collega resciverat, fortasse quo ejus animus tentaretur an acquiesceret. Respondit ille, Sibi mirum videri, eos qui paulo ante publice dixerant, Pium Quartum, qui se pro summo Pontifice gerebat, reverà summum Pontificem non esse, sed per simoniam electum, adeoque dignum qui deponeretur, consecutos fuisse, & consequi facilius quod ipsi postulabant, quàm Oratores Cæsaris, tam pii ac tam modesti. Rogari à se monerique Legatos, ne Cæsaris postulatis adversarentur: nam etiamsi tacuisset ille, haud ipsis defuturos qui acerrime contradicerent.

5. Moronus animadvertens Cæsarianos dejungi, adeoque devinci non posse, Pragensem accersiit; & cùm in ambobus æstus animorum partim colloquio, partim meditatione ac morâ deferbuisset, studuit uterque, id quod impetu exasperatum fuerat, suavitate lenire. Pragensis dixit, Cæsarem illi formæ reconcinnatæ minimè repugnaturum, ut qui ab altera offendebatur, quod ita sonabat, ut cuncta Decreta Conventuum Germanicorum in rebus Ecclesiasticis abjicere videretur, sed oportere habitam ab ipsis de Cæsare rationem ostentari, expectato ejus responso, brevi adventuro. Ex altera parte præteritam acrimoniam excusavit Moronus; & quò palàm fieret Pragensi, quàm addictus Cæsari idem esset, accepta silentii fide legendum illi obtulit id quod Pius scribebat, quò facilius Romanorum Rex confirmaretur. Hic verò par est ut aliquanto remotius regrediar, quò rem exponam, argumentum plurimi sermonis laborisque id temporis, & quæ non parum connexa fuit cum viris ac negotiis Concilii, præsertim cùm Suavis haud cessaret eam rem sui carbonis ductibus depingere, quantum sibi valeat ad Sedis Apostolicæ dignitatem ac famam denigrandam.

6. Fuerat ea res commissa inter alias Morono, dum legatione fungebatur Oeniponti, ubi opportunitatem nactus esset: controversia in hoc versabatur. Adversus electionem Maximiliani plurima connumerabantur vitia, ac potissimè, (c) quòd duo solum Septemviri illi consenserant, quoniam reliqui tres hæresim sectabantur, & Colonienses Archiepiscopus nondum fuerat confirmatus. Præterea, Pontifex (d) non admittebat potestatem in Septemviris absque suo consensu destinandi successorem Cæsari adhuc viventi, sed solum subrogandi jam defuncto, seu concedendi adjutorem viventi, donec ipse diem obeat: atque hujusmodi adjutorem esse ipsa Regem Romanorum ante Pontificiam confirmationem; multoque validiùs id tunc militare, quando ipsius parens coronam è Pontificis manu non acceperat. Ac denique objectabatur, coronam argenteam à Maximiliano fuisse susceptam Francofurti, & non Aquisgrani, secundùm Caroli magni constitutionem, à successoribus perpetuò custoditam: tamen significaverat Pontifex Morono, haud difficilem se præbiturum ad defectus supplendos, dummodò Maximilianus Catholicorum parti omnino adhæreret.

(c) *Literæ arcanis notis Borrom. ad Moronum 24. Martii 1563.*

(d) *Cuncta extant in longa epistola Borrom. ad Delfinum Nunt. 8. Junii 1563.*

7. Sed quoniam Regis absentia omnem opportunitatem ademerat Legato Oeniponti ad rem transigendam, posteà Delfinus Pontificem monuit, in rem non esse, (e) negotium sic in ancipiti deferere cum acerbo Ferdinandi ac filii sensu; qui repugnantiam in eo Sedis Apostolicæ conspicati, illam tamquam propitiam ac faventem ipsorum amplitudini aspicerenon possent. Quare Pontifex animum flexerat ad electionem confirmandam, ubi Maximilianus postularet ut illius defectibus suppleretur, & jus jurandum ederet pro Fide ac Sede Apostolica, ex scripto illi tradito, pro eo ac varii Cæsares juraverant: & Oratorem ad exhibendam obedientiam Romam mitteret, de more aliorum Principum, & sicuti Ferdinandus ejus parens egerat.

(e) *In epist. Delfini ad Borrom. 4. Maji 1563. cùm in Germania difficultas erat in excipiendo diplomate Confirmationis at summa suarum literarum est in commentariis Barberinorum.*

8. His quæ Pontifex postulabat difficilem præ se tulerat animum Maximilianus, etiam ex Ferdinandi sensu. Recusabat confirmationem petere, nisi ea ostenderetur petita à decessoribus, inter quorum electiones aliquam fuisse pluribus quàm suam vitiis affectam. Jurisjurandi quæsito à Pontifice opponebat, usurpatum illud non esse; idcircò Cæsaris Orator de se aliud protulerat, quod usurpatur cùm Cæsar à Pontifice coronam accipit, in quo se obstringit ad Fidem Catholicam tuendam. Sed hoc existimatum fuerat præsenti negotio non congruere; illi tamen Pontifex acquievisset, dummodò verbo aliquo adjecto, & amplius literis à Maximiliano ad Pontificem scriptis, ille declararet, nomine Catholicæ Fidei, à se in eo jurejurando promissæ, intelligi fidem illam, quam Romani Pontifices profitebantur: quæ declaratio (ajebat Pontifex) vim habuisset ad serenandos Cardinalium animos, qui consensuri erant solemni declarationi, quâ Maximilianus Romanorum Rex agnosceretur, nondum omni rerum præteritarum umbrâ purgatos. Nec minus obedientiæ exhibendæ repugnabat Maximilianus, opponens, id à patruo suo Carolo Quinto, & ab avo Maximiliano peractum non liquere: & quamquam patris Orator in eo consensisset, actum id ab illo extra limites mandatorum; & quia Tridentinus ac Moronus Cardinalis ad hoc illum impulerant, polliciti se ostensuros, idem à memoratis Cæsaribus usurpatum fuisse, quod legitimè non probabatur. Quapropter nisi tunc rem excusasset apud Cæsarem recta Oratoris mens, hic pœnam exoluisset.

9. Contra verò pro Pontifice afferebatur: Quamquam sive ob recentem Romæ direptionem, sive ob socordiam in tabulis custodiendis, non reperirentur juramenta, & obedientia, à Maximiliano I. & à Carolo V. præstita; tamen id actum esse credendum. De juramento haberi formulam in Canone, *Tibi Domino* dist. 93, quæ formula postea variata fuerat, sed semper usitata à Cæsaribus electis, per ampliſſima verba, prout eam Pontifices postularant, sicuti constabat ex summario Othonis Quarti, Frederici II. Guilielmi, Rudolphi, Alberti I. Henrici VII. & Caroli V. Quod verò ad obedientiam spectabat, præsumi non solùm exhibitam illam fuisse à præteritis Imperatoribus, ex cunctorum Regum Principumque Christianorum exemplo, sed scriptum reperiri, Carolum V. eam fuisse polliticum disertis verbis & recenter oblatam à Frederico, legitur in Oratione per typos edita ab Ænea Silvio Picolomineo, qui posteà Summus Pontifex Pius II. dictus est. Prætereà de Maximiliano I. referri ab antiquo Cæremoniarum libro, *ab eo fuisse præstitam obedientiam.* Ubi Rex nec Pontificiam confirmationem vellet accipere, nec exhibere Pontifici obsequia consueta debita, & nihil sibi noxia, satius censeri, ne offensionis causæ augerentur, in eodem rerum statu utrimque persisti, donec major à Deo lux affulgeret de eo quod expediret.

10. Quidquid narratum est, scribebatur à Borromæo in quibusdam documentis, tam prudenter digestis, ut si quo infortunio elaberentur, aut necesse foret Nuntio ea in Cæsaris manu per unum aut alterum diem relinquere, & ille sibi exemplum exscriberet, possent ob oculos Maximiliani absque offensione obversari. Sed prætereà significabatur per arcanas notas Nuntio, ut ipse Cæsari in memoriam revocaret suspiciones de filio conceptas, tum quia hæreticum concionatorem à se depellere noluerat, tum ob alia majoris momenti ab illo gesta; adeo ut ipse Cæsar sæpè conquestus de eo fuerit cum Pontifice, per literas sua manu conscriptas, ostendens, in sua potestate non esse rebus consulere. Hinc moveri Pontificem & Purpuratos Patres, ne satis haberent universalem quamdam declarationem, quâ polliceretur Rex conservationem Catholicæ Religionis, sicuti loquebatur jusjurandum oblatum ab Oratore, sed ut poscerent voces immunes ab interpretationum varietate, & declarantes, quid ipse nomine Catholicæ Religionis intelligeret. Porro, quo altiorem evehebatur ad gradum in Christiana Republica, eo securiorem fidem habendam esse, quod ab ipso ad Christi gloriam esset administrandus, aliter Pontificem ne tria quidem suffragia, in Senatu Maximiliano propitia, sibi polliceri posse.

11. Delfinus, quamquam his rationibus instructus, insuperabilem offendit duritiem in Maximiliano, in Ferdinando, & in Consiliariis, profectam, ut ipse scripsit, non ex repugnantia Sedis Apostolicæ, celsissimo quovis modo honorandæ, sed ex quadam ratione admodum speciosa, & in hisce rebus prævalida, præsertim apud Germanos, ne videlicet variaretur id quod consuetum est, cui soli ad se tuendum apologiâ opus non est. Vetera juramentorum exempla, quæ adducebantur, varia esse & abolita, & fortasse accommodata illius temporis Cæsaribus, à quibus par erat ut Apostolica Sedes exigeret hujusmodi cautiones, ob ea quæ sæpè illis infectantibus tolerabat, non tamen illis, qui tunc erant, veris nimirum ipsius defensoribus, eique addictis, jusjurandum illud Canonis, *Tibi Domino*, fuisse in usu, cùm Cæsar coronam susceperus Romanum territorium ingrediebatur, adeoque præsentibus conditionibus haud aptari: & fortasse illi jurijurando aliud consuetudine successisse, quod Reges Romanorum habebant in prima corona accipienda, & quod reipsa protulerat Maximilianus Francofurti solemniter, & in conspectu tot potentissimorum Protestantium, qui prius illum evexerant, & tunc fremebant. De quo infra. Memoriam non extare hujusmodi recentis juramenti, antequam Reges Romanorum secundùm *Bullam auream* eligerentur. Illud verò longè majoris æstimationis esse, quippe habitum in tam celebri Germaniæ concursu. quam quidquid ageretur in Vaticano Senatu. Recentius Caroli IV. quod

afferebatur, non videri plurimi faciendum: cum enim ille Princeps electus fuisset eo tempore quo Ludovicus Bavarus regnabat, mirum non esse inductum illum fuisse ad quamcumque legem à Romano Poncifice accipiendam, ut ab eo fieri solet, qui non nisi nomine Principatum obtinet, & aliena indiget ope ad reipsa possidendum. Ab Oratore arbitratu suo non suorum Principum mandato illud aliud jusjurandum oblatum fuisse, quod habebatur à Cæsare jam regnante, cum à Pontifice coronam accipiebat; & valdè indecoram videri confusionem rituum officiorumque in hujusmodi actionibus, quæ adeò variabant, adjectis cæremoniis diutius usurpatis. Si talia juramenta secundum illorum veterum tenorem, quæ Pontifex adducebat, revera fuissent habita sive à Carolo V. sive à Maximiliano I. non esse credibilem tabularum illarum jacturam in Urbis direptione, utpote quæ conservari soleant à Romanis Pontificibus in Arce Ælia, quo Clemens VII. & se & pretiosissima quæque receperat. Et sane post direptionem & memoratas jacturas, accidisse electionem Regis Romanorum in Ferdinando Cæsare, tunc regnante, nec apparere, hujusmodi jusjurandum ab illo editum.

Eamdem ab usu comprobationem postulabant, ut assentirentur petitæ obedientiæ, ab Oratore nomine Regis exhibendæ. Quod de ipsa alias exhibita proferebatur; eamdem exceptionem habere, pro jurejurando adductam. Orationem Æneæ Silvii satis rei probandæ non esse; auctor enim eo fuerat ingenio, & vita tam diuturna post ejus recitationem, ut ipsam multis in partibus pro more scriptorum mutare potuisset. Neque rem satis ostendi à vetere Cæremoniarum libro, quippe qui diserta verba à Maximiliani I. Oratore dicta non ponebat, sed sententiam; adeoque dubitari posse, expositam fuisse tamquam obedientiam, significationem illam obsequii, quæ certum hoc vocabulum non contineret. Nec Maximilianum obsistere facultati, quam assumerent Pontificii, similis interpretationis in posterum usurpandæ, dummodo ipsum non obstringerent ad eam formam exercendam, cujus usum non cernebat apud suos proximos decessores, excepto parente, cujus Orator id egerat absque sui Principis mandato, & nixus conditionibus positis pro certis, sed posteà haud veris repertis.

12. Hæc erant Cæsarianorum responsa: sed temperamentum, ad quod postremò Pontifex confugiebat, ubi difficultas in Maximiliano persisteret, ut nimirum uterque quiesceret, omissâ ejus rei tractatione, ne contentiones adeoque acrimoniæ multiplicarentur in Germania, neque Cæsaris, neque Sedis Apostolicæ studiosis ullo pacto probabatur. Alteri parum firmum in capite Maximiliani diadema censebant, nisi illud stabiliviſſet manus Pontificis, cujus auctoritas tanti fit à cunctis Catholicis, ac præcipue à tribus Septemviris Ecclesiasticis, & à tam multis Præsulibus, in Germaniâ præpotentibus. Alteri perpendebant, hoc litigio uti posse Pontificatus hostes, valida quasi machina ad Regis animum concutiendum, & ab illius studio amovendum, qui regiam ipsius potestatem haud legitimam agnoscebat; pro eo ac mos hominum est, auctoritatis plurimum tribuere sua comprobantibus, minimum sua improbantibus. Atque in hac sententia erat præsertim Delfinus, à quo missus fuit ad Pontificem Fata, qui sibi erat à Secretis eo tempore de quo loquimur, sua deferens consilia, compluriumque Catholicorum, religione ac prudentia præstantium, & Maximiliani promissa; quæ hujusmodi erant.

13. Ut Romam mitteretur exemplum authenticum jurisjurandi à se præstiti Francofurti, in quo habebatur hæc interrogatio, qua illum Archiepiscopus diadema imponens percontabatur: (f) *Vis sanctissimo in Christo Patri ac Domino Domino Romano Pontifici, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ debitum subjectionem ac fidem reverenter offerre?* Rex verò respondebat. *Volo*, ad hæc & alia à se promissa obstringens se jurejurando super Evangeliorum libro. Præterea deferret Orator ad Pontificem in cubiculo epistolam Maximiliani, qua se obstringeret ad exhibendum illi omne officium, omnemque professionem obsequii, quæ quovis tempore reperiretur exhibita ab ejus decessoribus, aut à parente Ferdinando, aut à patruo Carolo V. Ut idem Orator diceret in Senatu verba reverentiam plurimam sonantia: ut ibi legeret epistolam Regis ad Pontificem; quæ tametsi non contineret vocabulum obedientiæ, multum tamen obsequii subjectionisque depromeret. Hæc deferebat Fata. Moronus verò per suas literas auctor erat Pontifici mitiorum sensuum, sperans, quemadmodum Maximilianus animum averterat ab aliqua propensione, quam primis annis ostenderat, ad novas doctrinas; ita amanter habitum à Sede Apostolica, suorum majorum obsequium imitaturum, ac re ipsa experturum, per ea majestatem non abjici, sed sustineri. Quod Moroni consilium quamquam Pontifex à se agnosci fateretur ut à sincerissimo (g) studio profectum, tamen respondit, id sibi durum videri; sed à se; quantum poterat, concoctum iri, demandata interim eidem cura, ut cum collegis rem perpenderet, & cuncti ad se scriberent quid ipsi sentirent.

(f) *30. Novembris 1563. in Bibliotheca Barberinorum.*

(g) *Litera Borrom. ad Moronum 4. Septemb. 1563.*

14. Jam verò post longam meditationem impensam à Legatis & à Pontifice, hujus nomine (h) ad Nuntium responsum est: Si ab initio fuisset missum ad Pontificem jusjurandum à Rege habitum Francofurti, to in eo controversias haud excitum iri; sed advenisse Regis nomine Joannem Manriquium cum epistola valde jejuna ad fidem illi conciliandum, in qua ne ipsius quidem missionis finis exponebatur. In reliquum studiosissima voluntas gratificandi illis Principibus ostensa est, atque ad id varia proposita; præsertim verò ut Rex obedientiam exhiberet ex titulo Bohemiæ & Hungariæ, ac reliquæ hæreditariæ ditionis, quam obedientiam exhibuerat Julio III. Maximilianus I. ex persona & tamquam tutor Philippi filii, & quæ continebatur in conventionibus Barcinonensibus inter Clementem VII. & Carolum V. qui spondebat; exhibiturum se obedientiam pro cunctis suis regnis ac ditionibus hæreditariis: & cum eo communis consuetudo omnium Christianorum Principum consonabat. Sed post hæc proposita, Pius, propter Ecclesiæ bonum, anteferens Austriacorum gratificationem, & conjunctionem integram & apertam inter ipsos & Apostolicam Sedem, litigio vocabulorum potiùs quàm rerum, ad calcem cujusdam epistolæ, ad Nuntium à Borromæo scriptæ de hoc negotio, (i) apposuit suo chirographo hæc verba: *Volumus tandem ut ipsum Cæsarem arbitrum hujusce rei constituas, gnari, cum sua pietate ac studio in hanc sacrosanctam Sedem, nostramque Catholicam Religionem, ita negotio prospecturum, ut os occludere nobis liceat*

malignis, parumque ipſi benevolis. Compertum eſt Cæſari, voluiſſe nos ſemper res Sereniſſimi Regis ſui noſtrique Filii chariſſimi inter nos agitare; idem nunc volumus, ac ſemper præſtabimus, cunctis commiſſis ac repoſitis in prudentia, pietate ac Religione Cæſaris, cui ſcimus Sereniſſimum Regem ejus filium adhæſurum, eumque omnino probitate ſua imitaturum; atque hæc pauca verba volumus ut Cæſari legas, perinde ac ſi ad ipſum ſcripta fuiſſent.

(h) *Litera Borrom. ad Delfinum 19. & 28. Septemb. 1563. cum notis Pontificis.*

(i) *28. Septemb. 1563.*

15. Et ne lectorem pernoſcendi exitus avidum relinquamus, nonis Februariis (k) anni ſubſecuti in Vaticano Senatu recitatæ ſunt literæ latinæ Maximiliani ad Pontificem, hujus ſententiæ: *Beatiſſime in Chriſto Pater, Domine, Domine Reverendiſſime, poſt demiſſam commendationem, & continuum incrementum meæ filii obſervantiæ, mitto ad ſanctitatem tuam Georgium Comitem Elfeſtain, qui pro meorum deceſſorum more à te reverenter petat, ut ea peragas, & concedas poſt meam electionem in Regem Romanorum, quæ ſanctiſſimi Romani Pontifices agere & concedere conſueverunt. Itaque dum ego profiteor præſtari à me Sanctitati tuæ, & ſanctæ Apoſtolicæ Sedi, nunc & in poſterum, quidquid reperietur fuiſſe præſtitum à majoribus meis, præcipuè à divis Maximiliano, & Carolo V. atque à Sereniſſimo Ferdinando, Domino ac parente meo, non dubito, à Sanctitate ſua viciſſim declaratum iri in præſentia benevolam erga me propenſionem ſuam. Me quidem ſemper reperies in officio obſervantiſſimum ſanctitatis tuæ, ſanctæque Sedis Apoſtolicæ, cui Deus immortalis proſpera cuncta concedat.* Subinde Pontifex ex conſilio conſenſuque Cardinalium electionem, de qua diximus, confirmavit, ſupplens defectus jam narratos, & in eo actu diſtinctè numeratos. Poſteà verò decretum eſt, ut in ſequenti Senatu, qui poſt biduum habitus eſt, (l) exciperetur Orator Maximiliani tanquam Regis Romanorum Orator, is verò delatis literis fidem conciliantibus, conſuetam orationem fecit, pollicitus in ea *amorem, reverentiam, obſervantiam & obſequium*: quæ poſtrema vox latinè ſonare poteſt *obedientiam*; ſed hac voce uſus non eſt.

(k) *Cuncta extant in Actis Conſiſtorialibus.*

(l) *7. Febr.*

16. Cuicumque rerum geſtarum conſcio, narrationem Suavis legenti ſuper hoc negotio, licebit cognoſcere, quot erroribus & calumniis illa ſcateat, & quantâ rationis penuriâ Pontificem ipſe derideat; aut quaſi anteà is poſtulârit obſequia, quæ ipſi minimè deberentur; aut quaſi poſteà exercuerit jurisdictionis ac prærogativæ actus, qui poſtulatis minimè conſonarent. Verùm quisquis eum deridet, quem potentiæ, ſapientiæ, & ſanctitatis humanæ faſtigia venerantur, non ſupra reliquos hic certè ſapit; ſed ſimilis eſt mente captis, qui timoris quidem, non reverentiæ capaces ſunt: cùm timor ſit affectio belluis communis, & excitâ à phantaſia; reverentia verò proprius hominis affectus, & à ratione procreatus. Sed ad noſtra tempora ſucceſſusque revertamur.

CAPUT VII.

Concordia inter Moronum & Archiepiſcopum Pragenſem. Poſtulatio Lunenſis apud Pontificem, ut leges ad Comitia Pontificia & Purpuratorum Collegium reformanda, ferantur à Synodo. Reſponſa illi reddita Pontificis nomine à Legatis.

1. IN colloquio memorato inter Moronum & Pragenſem, poſtquam ille præteritæ contentionis aſperitatem leniit, ut dictum eſt, quo ſibi veterem Cæſaris benevolentiam conſervaret, ſine qua Pontifici miniſter idoneus eſſe non poterat, convenit cum Pragenſi, ut de argumento diſcordiæ, hoc eſt, de ſuſpendendo examine Decreti, ad reformandos Principes digeſti, cum collegis colloqueretur. Et hi tandem convenientes conſiderarunt, idem planè futurum amicitiam Cæſaris, ac Synodum abrumpere; cùm is aquila quodammodo illa eſſet, ſub cujus alis Synodus fovebatur. Præterquam quòd conatus evaſiſſet irritus ob adverſum Lunenſis animum, quem reſcitum fuerat affirmaſſe, inſpecturum ſe, ubi regis nomine ea intermiſſio poſtularetur in Synodo, quisnam inter ſubditos Regis eſſet illi adverſaturus. Audiri, Lunenſi quoque in eo Luſitanum obſecundare: cumque à Legatis ad conſilium accitus eſſet Lotharingus ſecundùm accepta mandata, ut is tamquam quintus Legatus in rerum communicatione haberetur, ille non modò eam dilationem comprobarat, ſed adjecerat, ſi Brentius hæreſiarcha ſpatium petiiſſet ut audiretur, haud ipſi denegandum fuiſſe. Idcircò inter eos convenit, ut Oratores Viennam curſorem mitterent, cujus reditus poſt octavum aut decimum diem incideret: ut curarent interim Legati expendi à Patribus dogmata, ſeu diſciplinæ reparationem; & ubi intra illud ſpatium temporis reſponſum haud redderetur, darent operam, ut illi de reliquis emendationis generalis articulis differere permitterentur, eâ tractatione ſepoſitâ, donec reſponſio perveniret. Tabellarium Oratores confeſtim miſerunt, & poſt rei geſtæ narrationem Ferdinando ſignificarunt; Sibi quidem ex animo videri opus eſſe, ut laici quoque Principes reformarentur. Simul etiam per eumdem tabellarium de rei eventu Delfinum monuerunt, ut negotio coràm opem ferret.

2. Ejusmodi tunc moleſtiâ liberi Præſides, ſententiam ſuam de alia re notabili, in poſtremis Borromæi literis (a) contenta, Romam præſcripſerant: Lunenſis unà cum reſponſionibus ſcripto redditis ad parata legum capita, coram etiam expoſuerat, neceſſe eſſe ut in Concilio & Collegium Purpuratorum, & Pontificis Comitia reformarentur. Id quoque fuerat ab eodem Cæſari ſignificatum, à quo traxerat mandata ad ſuos, (b) ut utrumque promoverent. Poſteà ſcripſerat Lunenſis ad Pontificem, teſtatus animum ſuum optimè paratum; ſed hæc duo poſtulans, quæ universè ab Oratoribus expetita dicebat, & in reliquis uſus formulis ad animi demiſſionem amoremque compoſitis, prætermiſſo per ſilentium capite, tam ardenter anteà à ſe quæſito, ut nimirum pro majori nationum numero decerneretur. Hanc epiſtolam Borromæus Legatis legendam miſit, (c) indicavitque quid Pontifex haberet in animo illi per ipſos reſpondere: ſed ſimul eosdem conſuluit, addens, fortaſſe præſtolaturum Pontificem ipſorum ſenſus, antequam reſponſionem ſuam illis committeret. Hi verò ægrimoniâ pleni ob oppoſita à Lunenſi, oſtenderunt, à ſe parvi fieri tum quòd ille mitius ſcriberet de ſententiis, nationum numero ponderandis, cùm eos ſenſus voce repeteret; tum quòd etiam affirmaret, in ea duo capita commune ſuffragium Oratorum convenire, cùm præter ipſum ne verbum quidem reliqui haberent. Exiſtimare ſe opportunum, ut Pontifex, pro eo ac planè indicabat in animo ſibi eſſe, literas ad eum reſcriberet officioſas ac breves, ipſis juſſis illi coram reſpondere ſuo nomine in hanc ſententiam: De Cardinalibus negotium Synodo à ſe jam commiſſum: ſibi polliceri, eam nihil operæ omiſſuram; ubi id non ſuccederet, ſe ſuo muneri haud defuturum: Pontificiis Comitiis fuiſſe jam conſultum per diploma, ubi optimæ ſanctiones veterum Synodorum revocabantur; annorum decurſu, itidem ac reliqua humana, collapſæ. Id negotii non fuiſſe demandatum Synodo, propterea quod nulla de eo peritia in Epiſcopis erat. Diploma Cæſari plenè ſatisfeciſſe, cùm ipſe tantùmmodò poſceret, ut artibus laicorum Principum in promovendo aut præpediendo aliquo ex Cardinalibus iretur obviam: poſſe id confici emendatione laicorum, cunctis vetitis, etiam Principibus, denuntiatione gravium pœnarum, ne in ejusmodi negotium ſeſe admoverent, adeoque judicio libertatique Cardinalium relinquerent ejus electionem, ad quem divino afflatu impellerentur. Hoc fuit Tridentinorum Præſidum conſilium, quibus Pontifex reſponſionem commiſit per eosdem ſenſus, quos ipſe conceperat, ac per literas illis aperuerat, (d) antequam eorum epiſtolam acciperet; ſolùm adjecto, animadvertendum eſſe Lunenſi, an prohibitio cum anathemate, in quoscumque principes irrogato, ne Comitiorum Pontificis res tractarent, Hiſpano Regi expediret, qui tam magnam in iis partem obtinebat. Diploma commendatum, cæteroqui tamquam perfectum, in eo ſolùm vitioſum fuiſſe agnitum; idque quoniam Pontifex de utroque Rege rationem habuerat. Quod ſi placeret Lunenſi, ut in Concilio aliquid adderetur diplomati, quod hoc vitium ab eo tolleret, Pontifici haud moleſtè id futurum: ſed eodem tempore Avila, percepto rei pondere, mentem Lunenſis illuminavit. Quare ille reſponſo Præſidum acquievit, ſibique ſatisfactum affirmavit, cum eo Pontificis emolumento: ut repulſa loco gratiæ habita fuerit.

(a) *Memorata Cæſaris epiſtola ad Oratores 8. Aug. 1563.*

(b) *Literæ Borrom. ad Legatos 21. Aug. 1563.*

(c) *Literæ Borrom. ad Legatos 28. Aug. & Legatorum ad Borrom. 5. Sept. 1563.*

Si Satyricus ille impiè dixit, Deos interdum ex audiendo malignos eſſe; verè licet affirmare, Deum & homines beneficos eſſe negando.

CAPUT VIII.

Conſilium à Legatis ſuſceptum, ut emendationis capita minuerentur. Quædam adjecta, petente Lunenſi, de primis inſtantiis, ad inducendam Mediolanum ſacram Inquiſitionem agitata. Turba hinc orta, ſed ſedata. Falſæ ratiocinationes Suavis de Decreto clandeſtinorum conjugiorum Variæ. Patrum ſententiæ de Matrimonio.

1. ANimadvertebant Legati, ſi Cæſaris mandata præſtolarentur, incertum lentumque negotium diutiùs protractum iri. Quare quò præſtituto die Seſſionem celebrarent, duo excogitarunt; alterum, ut ſolum illum articulum ad futuram Seſſionem transferrent; alterum, ut ſimul cum eo alios quoque transferrent. Per illud, tametſi Lotharingi conſilii comprobatum, videbantur nimis apertè obſecundare, & quaſi obtemperare voluntati Cæſaris. Præterquam quòd Epiſcopi, illius articuli avidiſſimi, fuiſſent veriti, ne, ut ſæpè uſu venit, dilatio in oblivionem voluntariam degeneraret. Idcircò alterum conſilium & gratius & magis honorificum, & etiam facilius habitum eſt, quandoquidem argumentum deſtinatum craſſior materia conſebatur, quàm ut tota ſimul moleretur, Statuerunt itaque Decreta ſolùm ad viginti redigere, Patribus politici, Decretum de Principibus agitatum iri ſimul cum aliis graviſſimis, quæ ſupererant.

2. Neceſſe autem erat, ut Epiſcopis hoc promiſſo animi relevarentur: ex eo enim quòd recenter acciderat, hi non mediocriter animis conciderant. Philippus Rex optaverat Mediolanenſem ditionem tutam reddere à propinqua Germaniæ & Helvetiæ hæreſi, quæ plus minus ve Vicentiam & Sabaudi oppida penetraverat; cumque in Hiſpania experimento comprobaretur, tutiſſimum propugnaculum eſſe ſeveritatem Sanctæ Inquiſitionis, habuit in animo eam ſecundùm eamdem formam Mediolani inſtituere. Pontifex, cujus opem ille imploraverat, animadverſo gravi periculo non Inſubriæ modò, ſed hinc univerſæ Italiæ, quæ Chriſtianæ Reipublicæ cor eſt, impendente, conſenſerat: (a) ſimulque aſſenſus eſt, ut Caſpari Cervantes Hiſpano, Archiepiſcopo Meſſanenſi, qui erat in Concilio, liceret inde diſcedere; id quod proponebatur executuro. Hi nuntii terrorem populis incuſſerunt, & mœſtitiam illius ditionis Epiſcopis: alteris ob intolerabilem, ut ipſi arbitrabantur, ſeveritatem illius in Hiſpania Tribunalis: alteris ob diminutionem, quam inde prævidebant, ſuæ jurisdictionis. Nec minori, quàm Inſubriæ Epiſcopi, affecti ſunt triſtitiâ regni Neapolitani Præſules, idem ſuis regionibus formidantes, præſules, idem ſuis regionibus formidantes, præſertim cùm adhuc videret illius memoria quod à Carolo V. in eo regno tentatum fuerat. Et quamquam poſteà mitigaretur acrimonia, quòd Inquiſitores futuros Italos affirmaretur: adhuc tamen non effluxerat acerbitas, dum animadvertebatur, eos Hiſpanicæ Inquiſitioni fore ſubjectos. Quamobrem Legati apertè ſignificarunt Pontifici communes querimonias, quibuscum exanimatio univerſalis conjungebatur: ajentibus Epiſcopis, Se non auſuros vocem promere in Synodo adverſum Principes laicos, cùm ii viderentur cuncta Romæ impetrare: ſed interim ſuo ſe incommodo intelligere, quantum illi cladem ipſorum molirentur, dum nitebatur plurimas auctoritatis ulnas ſubtrahere Pontifici, quò ſuam quisque vel unico digito ampliaret: perinde ac ſi cives vellent planè arcem diruere, quò illius ſaxa ad privatas ipſorum domos extruendas diſtribuerent.

(a) *Cuncta conſtant ex variis literis Borrom. ad cunctos Legatos, & ad Moronum & Simonettam, 7. 17. 25. & 28. Aug. & 1. & 4. Sept. & Legat. ad Borr. 17. & 23. Auguſti: & Vicecomitis 17. & 23. Aug. & duabus menſe Sept. eo ſcriptis.*

3. Monuerunt itaque Legati Pontificem, etiamſi ditionis illius ſalus hujuscemodi arma depoſceret, par eſſe ut Inquiſitores conſtituerentur miti Romano Tribunali ſubjecti, non terribili Hiſpanienſi. Interim Mediolanenſes, præter operam apud Regem ac Pontificem navatam, Sfortiam Brivium Tridentum miſerunt, ut literas à duobus Legatis Mediolanenſibus impetraret, patriæ opitulaturas: & adfuit quoque Legatus quidam à Cremonenſibus, opem imploraturus à cunctis Epiſcopis Inſubriæ, qui communem epiſtolam jam deſtinarant ad Pontificem: nec eo contenti, egerunt ac penè convenerunt cum reliquis Patribus, ut in Decretis diſciplinæ voces apponerentur, quæ auctoritatem Epiſcoporum eximeret à nimis abſoluta Inquiſitorum auctoritate. Sed hæ voces poſteà à Morono deletæ ſunt, ut qui præſenſerat duros obices Hiſpani Oratoris, & cùm amplius his opus non eſſet, comperto plus timoris quàm periculi fuiſſe. Etenim Pontifex ubi primas excepit Tridento querelas, mutato conſilio, & iteratis per Borromæum reſponſis clarioribus ſemper & amplioribus,

ribus, significavit, Sivi non licere Inquisitionem in universum denegare, utpote quam omnes, & ipsi Mediolanenses Præsules tamquam salutarem ac sanctam fatebantur; sed certi essent Legati, & ipsius nomine certi essent Patres, Inquisitionem haud inductum iri in eam ditionem, nisi ex jure communi, absque Ordinariorum detrimento, & subjectam Romanæ, non Hispanicæ Inquisitioni; neque id à se peractum iri, nisi tardâ maturitate, & auditis ante à Legatorum consiliis de conditionibus; quod Mediolanensibus & Episcopis generatim solatio fuit.

4. Causa igitur seu vera, seu unica, ob quam ea perturbatio resedit, non ea fuit, quòd Hispani destiterint ab incepto, edocti improspero Belgii exemplo, sicuti Suavis narrat; quamquam verum esset, propositum à Pontifice fuisse periculum, & à Suessano Duce, se apud Regem deprecatorem pollicito Mediolanensibus, destinatas ab ipsis legationes in Hispaniam & Romam fuisse detentas; sed magis destitere, quòd Pontifex dum Mediolanenses tum Patres certos reddidit, se omnino dissensurum; (b) quippe qui satis intelligeret, quantum inde perturbationis inferretur patriæ suæ, & quàm facilè ad exemplum hujusmodi reliqui principes ansam arriperent ad idem postulandum, Romani Pontificis & Episcoporum auctoritate diminutâ. Quare, antequam Roma nova Suessani sensa acciperi potuissent; quin etiam susceptis literis, in quibus pro certo ponebatur, Oratores Mediolanensium ad Pontificem, hoc ipsum curaturos, jam se in viam dedisse, consilium apud se statutum Legatis aperuerat, addens, Oratores à se benigne habitum iri, & postulata impetraturos pro sua in patriam charitate: qua in re suam quoque strenuam operam pollicebatur Borromæus, dicens, ad id se permoveri simul ab affectu naturæ, simul à conscientiæ stimulo, quorum conjunctio vim summam obtinet, quippe quæ non partem hominis, sed hominem integrum ad opus compellit.

(b) *In epistola citata 27. Augusti 1563.*

5. Jam verò dum adhuc in Episcopis ea perturbatio inerat, articuli de disciplina solùm ad viginti redacti sunt, (c) sicúti diximus, festinationis studio, & in quibusdam sejunctis cœtibus expensi, quo eodem simul tempore à compluribus ponderarentur ac limarentur, antequam ad universalem Conventum venirent. Unus ex his cœtibus habetur coram Lotharingo: ubi aderant præter Gallos multi Hispanorum ac Lusitanorum Præsulum; alii congregabantur in domibus duorum Præsulum Italicorum, qui animi fortunæque dotibus, ac generis nobilitate prælucebant, ne reliqui peculiari hoc honore illis exhibito offenderentur: hi erant Marcus Antonius Columna Archiepiscopus Tarantinus, & Alexander Sfortia, Clericus Apostolicæ Cameræ, & Antistes Parmensis: est qui pariter (d) connumeret Episcopum Hydruntinum; sed is, qui scripsit accuratiùs de rebus illius ætatis, (e) me certiorem reddit, id tunc non accidisse. Et quidem verisimile est, noluisse Hydruntinum citra necessitatem in se irritare Oratorem Hispanum, cui quanto essent odio ac suspicioni hi peculiares cœtus, in comperto erat. Post habitam in domibus trutinam argumentorum, iterum cusa recusaque sunt Canones ac Decreta, (f) & ad Patres delata nonis Septembris, ut in generali concessu sententiæ proferrentur. Modestè conquestus est (g) Lunensis, quòd hi articuli ita reconcinnati Patribus traditi fuerant, secum anteà minimè communicati, nec se interrogato, an quidquam pro suo Rege proponendum haberet. Sed Legati hominem sedarunt, allatâ excusatione, quæ sicuti frequenter est omnium quæ adducuntur verissima, ita plerumque acceptissima foret, nisi humana superbia illam adducere dedignaretur; ea verò fuit culpæ confessio, à curarum laborumque congerie profecta, à qua non sine doloris sensu dixerunt interdum se trahi extra se, sibique optabile reddi, ut in quovis mundi angulo infelicissimo potiùs quàm ibi collocarentur. Ita se habet illorum graduum felicitas, ad quos longâ ac laboriosâ viâ per sudorem plurimum aspirant, quasi ad terrestre cælum, communia mortalium vota.

(c) *Acta Paleotti.*

(d) *Scriptura Vicecomitis ad Borrom. 26. Aug. 1563.*

(e) *Acta Paleotti.*

(f) *Diarium & Acta Paleotti.*

(g) *Literæ Legatorum ad Borr. 5. Sept. 1563.*

6. Ab ipsis deinde Lunensis petiit, ut articulum adderent, sibi regiis in mandatis acerrimè commendatum; nimirum, ut in omnibus causis, primæ instantiæ relinquerentur Ordinario, quicumque is esset, aut Præsul inferior, aut Episcopus, aut Archiepiscopus, aut cujusvis conditiones. Quoniam autem Legati negabant tunc illum proponere, ostensâ amplitudine reliquarum rerum, per summum laborem digestarum, quæ iis temporis angustiis coarctari vix poterant, eos iterum rogavit ut omitterent potiùs quodcunque ex aliis capitibus magis arduis, eo retento, quod fere absque repugnantia exciperetur; aliter, ajebat, visum Regi fuisset sua postulata nihili pendi, prætermisso articulo tam æquo, & tam suprà ceteros à Rege postulato. Quapropter Legati, intelligentes id non fieri ex arte ad moram protrahendam, quin potius si assentirentur, festinationi se consulere, illi gratificati sunt, adjecto capite vigesimo primo.

7. Hoc rerum apparatu (h) generalis cœtus die 7. Septembris habitus est; quo die admissus etiam est Orator Melitensis, in postremo loco post Oratores Ecclesiasticos Principum laicorum, nimirum, post Episcopum Cortonensem; perlectumque est diploma Pontificium, quo jura Patriarcharum, Archiepiscoporum & Episcoporum illæsa servabantur. Posteà sententiæ dici cœptæ sunt de articulis Matrimonii, tertiò jam refectis; in quibus dicta quædam referam notatu digniora.

(h) *Diarium 7. Sept. & Acta Paleotti præter Acta Arcis Æliæ.*

8. Canone tertio damnabatur, qui affirmaret, Ecclesiæ fas non esse plura aut pauciora præscribere impedimenta, quàm quæ in Levitico continentur. Vox, *pauciora*, rejecta fuit à Lotharingo, non probante ut Fidei dogma ea de re constitueretur. Iterum actum est de mutatione à Venetis petita, variis sententiis, sed plerique eam comprobarunt. (i)

(i) *Diarium 23. Aug. 1563.*

9. Præcipuæ disputationis argumentum erat matrimonium clandestinum: & quò facilius de eo decerneretur, alia formula proposita est, (k) in qua per hæc verba detractio ipsius efficaciæ mitigabatur: *nisi tamen Episcopus opportunum censeret, matrimonium publicè contractum coram Ecclesia cum aliquo impedimento quod sine scandalo detegi non posset, iterandum posteà, eodem impedimento sublato, sine testibus. Declarat præterea Sacrosancta Synodus, matrimonium ac sponsalia contracta coram tribus testibus, probari posse per duos illorum, aut per aliam legitimam probationem.*

(k) *Acta Arcis Æliæ 7. Septembris 1563.*

10. De filiis familias repositum est, Decretum, certam ætatem, sicut in priori forma, exigens, nimirum

mirum in maribus annum decimum octavum, decimum sextum in fœminis; adjectumque est, opus esse consensu patris, aut avi paterni catholici: sed adhuc temperabatur hæc necessitas, ubi illi aut rogati dissentirent injustè, aut diutiùs abessent, & contractus celebraretur cum Ordinarii facultate. Denique præcipiebatur, ut ea Decreta singulos obstringerent post diem à prima promulgatione trigesimum; quod inter cetera commoda unum quoddam asserebat, tunc ab omnibus haud observatum, quia videlicet evitabatur id quod Lainius & alii monuerant, nimirum, inter hæreticos, qui huic Decreto non parerent, nullum matrimonium in posterum verum fore, nullamque prolem legitimam. Huic sanè incommodo occurrebatur, quoniam illi suis in regionibus Decreti promulgationem haud permisissent, adeoque non fuisset expleta conditio, sub qua Synodus imperabat ut illud cunctos obstringeret. Quod tamen satis non fuit illis regionibus, quæ à Catholicis tunc possessæ, adeoque hac lege illic solemniter promulgatâ obstrictæ, in manus posteà hæreticorum ibi degentium & imperantium devenere. Sed quòd per sæculorum actiones cunctis eventuris casibus non consulatur, non est hominum culpa, sed hominis natura.

11. Narrationis cursus sæpè calamum, unaque memoriam abstrahit, ne Suavis, ut par est, castigetur. Præterii multa ejus errata in recensendis temporibus, quibus inceptæ perfectæque sunt suffragationes in referendis Patrum dictis, aut Oratorum postulatis, præcipuè verò tenuissimam notitiam, quam ille palàm facit de iis quæ cum Cæsare Cæsarianisque contigere: sed dissimulare non possum quod per intolerabilem falsitatem dicit, Pontificem ad Synodum absolvendam fuisse inflammatum, ubi sensit Oratorum postulata: perinde quasi ejus absolutio commendata ab ipso acriter non fuisset in cunctis ad Legatos literis, antequam id ageretur; & quasi Oratores Cæsarei & Galli non proposuissent aliàs, perinde ac ipse quoque narravit, congeriem postulatorum, absque comparatione præsentibus graviorum. Sed quò intelligamus quem sensum exciverint in Pontifice ea cuncta postulata Oratorum, lustremus epistolam super his à Borromæo ad Legatos scriptam

(l) *Nihil novi Pontifici detulere vestræ literæ, certi enim eramus, Oratores Gallos minimè desituros in suo scripto ab iis postulandis quæ postularunt, tametsi optarent ne ea à Concilio impetrarent; & de Lusitani modestia eramus plusquam certi. Superest ut cognoscamus Lunensis postulata, quando parato erat animo ea confestim tradere; quamquam Pontifex illis non inspectis statuit nunc id quod statuerat de iteratis petitionibus Oratorum Cæsaris, nolle scilicet ea amplius in deliberationem adducere, sed omnino in vestra prudentia judicioque conquiescere; cum satis noverimus, in cunctis vos peracturos, quoad fieri possit, majus bonum aut minus malum.*

(l) *14. Aug. 1563.*

12. Sed demus Suavi, ut hoc inter cetera ejus errata, ex penuria notitiæ, & abundantia fiduciæ, connumeretur. Profectò in ratiocinatione, quam habet de nova Constitutione super conjugiis clandestinis, cum errore gravissimo intolerabilem malignitatem conjungit. *Hæc*, inquit, *elatio quædam fuit Ordinis Ecclesiastici: siquidem actio tam præcipua in politica & œconomica administratione, quæ ad id usque temporis in sola facultate fuerat illius ad quem ea spectabat, Clero integra subjiciebatur, nulla via, nulloque modo relicto ad contrahendum matrimonium, si duo Sacerdotes, hoc est Parochus & Episcopus, ex aliqua utilitatis propriæ ratione suam actioni præsentiam denegarent.* Et addit, à se libenter auctorem tanti emolumenti nominatum iri, sed illum cum rebus aliis compluribus à se ignorari.

13. Ac primò quidem necesse est, cæcitate non modicâ tunc laborasse cunctos Oratores & Consiliarios Principum, qui tamen animos intentissimos, maximèque sollicitos præ se gerebant in tuendo laicæ potestatis jure, quando tam enorme detrimentum haud animadverterunt; quin omnes certatim Decretum illud promoverunt, quod magnum quidem obicem in Episcopis offendit, nullum in laicis. Præterquam quòd nondum auditur per nonaginta annorum spatium atque usum, laicos Principes illud conspicatos ipsius pœnituisse; nec intelligo, populos obtemperantes Concilio vociferari, à se liberè non posse contrahi matrimonia, quia Sacerdotes nolint.

14. Præterea Suavis, quem ajunt in Mathematicis apprimè versatum, hac vice pueriliter in arithmetica falsus est. Etenim satis esse non solet, quòd duo Sacerdotes adesse recusent, ut conjugium retardetur; sed oportet ut quatuor simul conspirent, Parochus viri, Parochus mulieris, Vicarius generalis, qui facultatem neget alii Sacerdoti ut intersit, & Episcopus. Ubi unus ex his quatuor consenserit, matrimonium conficitur. Malè dixi, consenserit; par erat ut dicerem, ubi unus ex his non se absconderit, seque à commercio subtraxerit: necesse siquidem non est ad efficaciam matrimonii, ut Episcopus aut aliquis Parochus (quod ex communi opinione ad Vicarium extenditur) auctoritatem aut consensum præstet; satis est ut ipso præsente, eoque admonito, tametsi invito ac reluctante, vir ac mulier coram duobus testibus contrahendi voluntatem expromant.

15. Insuper quanam veritate nixus poterat ille affirmare, Matrimonium tamquam politicum & œconomicum contractum, ad id usque temporis in aliorum potestate perstitisse? Prætermitto, non dici, in alia quàm in Ecclesiæ potestate esse actionem, quæ per fas & sine peccato haberi non potest, nisi collata opera ab Ecclesia, & tamen ante illud Decretum multi Canones interdixerant matrimonia clandestina, coram ipsa Ecclesia non celebrata, & non præmissis à Parocho denuntiationibus, neque merè in conscientiæ foro ea prohibuerant; sed hinc simul idonei ad successiones honoresque legitimorum declarati fuerant liberi, orti etiam ex matrimonio non rato, propter obicem genitoribus ignotum, dummodò hujusmodi diligentia priùs fuisset adhibita: hinc verò ubi ea fuisset omissa, in similibus casibus proles ad ea consequenda inepta declarabatur. Sed hæc omnia nulla sint, percontor: Nonne Ecclesia variis temporibus varias condidit sanctiones, quibus irrita reddebantur conjugia contracta inter personas talis ac talis conditionis? nonne pro suo arbitratu relaxavit easdem sanctiones, non permissa ad utrumlibet præstandum facultate laicorum potestati? Numquid igitur ea ratione matrimonia ad id usque temporis peracta fuerant per contractus merè politicos & œconomicos, & in aliis quàm in Ecclesiæ manibus eadem fuerant absolutè relicta?

16. Quod spectat ad auctorem tanti emolumenti, ignotum Suavi: historici vitio non vertitur, quod ignoraverit profundum aliquod arcanum, aut neglecta quædam minutula, sed quòd publica maximaque solemnia ignoraverit. Auctor illius

nec unus ex Legatis, nec unus ex Epiſcopis fuit, ob cupiditatem illius elationis in ordine Eccleſiaſtico, quam Suavis comminiſcitur; plures ex Legatis, & ex Epiſcopis plurimi reſtitere. Quis igitur is auctor fuit? Fuit illud idem, de quo alibi diximus, exprobrantes Suavi mutilam ipſius narrationem, Regium Galliæ Conſilium, quod voluit ab Oratoribus, ſui Regis nomine peti, ut irrita redderentur conjugia, coram Sacerdote ac tribus aliis teſtibus non contracta; atque ita reipſa ii poſtularunt (m) per actum publicum ac legitimum, Chriſtianiſſimi Regis nomine, in cœtu generali die 24. Julii. Et jam anteà viſus eſt (cùm prima forma Decreti digeſta fuiſſet, absque hac neceſſitate ita propoſita Conventui memorato die 24. Julii) Lotharingus, qui cunctos in dicenda ſententia præibat, & Gallorum dux regia poſtulata præ ceteris promovebat, petiiſſe ſtatim ut forma in eo mutaretur, Sacerdotis præſentia tamquam neceſſaria matrimonio præſcripta. Et tamen quia per hanc tot hominum præſentiam, ac præcipuè Sacerdotis, videbatur efficacitas matrimonii nimiùm coarctari, idcircò non in prima ſolùm, ſed etiam in ſecunda ac tertia forma, propoſita à Patribus ad id à Synodo deſtinatis, præſentia trium dumtaxat teſtium tamquam neceſſaria fuerat poſita, nulla facta mentione Parochi aut Sacerdotis; tametſi ob Gallorum poſtulata Patres in ſententiis dicendis differerent de imponenda nec ne hujusmodi conditionis neceſſitate. Plures tamen concordabant in exigendis tribus teſtibus, non item ſolis duobus; cùm facilè contingat, ut unus ex duobus moriatur, aut abſcedat, adeoque matrimonii probatio haberi non poſſit. Poſteà perpenſum eſt, nimis pariter fatile fore, matrimonium contrahi coram tribus hominibus vagis, ac puellæ ignotis, quibus abeuntibus facti teſtimonium haud extaret, & in abſurda priſtina incideretur. Quapropter haud ſatis conſulebatur, niſi ſtabili teſte quæſito, qui contracta connubia in codicem referret. Hujusmodi cenſori poſſe aut Scribam, aut Parochum. Scriba ad hoc idoneus viſus non eſt, propterea quòd cùm innumeri eſſent Scribæ, duo in eo vitia cognoſcebantur: alterum, facile potuiſſe à partibus, ſaltem ex utriusque conſenſu, ubi eas contracti matrimonii pœniteret, antecedens vinculum occultari; alterum, difficulter à Magiſtratu compertum iri, an quispiam ligatus an ſolutus eſſet, & an liberi legitimi, an nothi. Accedebat, Scribent citra laborem plurimum adduci poſſe ſeu veram ſeu per ſimulatam ignorantiam, ut in tabulas referret matrimonium inter hujusmodi capita, quibus id vetitum eſſet, tametſi ex impedimento non irritum contractum reddente: exempli gratiâ, ſi quis legitimis ſponſalibus cum altera obſtrictus fuiſſet, aut ex aliquo delicto interdictum illi eſſet cum hac contrahere, aut ſi debitæ denuntiationes haud præceſſiſſent: quod non ita facilè impetrabitur à Parocho, melius hujusmodi res edocto, magisque Eccleſiaſticas pœnas ſibi pertimeſcente. Et quamvis conſtari poſſit matrimonium coram ipſo etiam invito; tamen illicita conjugia, quippe quibus obex & dedecus prævidentur, rarò contrahi ſolent, aut poſſunt alibi quàm in locis ſemotis, quò tam facile non eſt, ut fraude aut vi Parochus adducatur.

(m) *Acta Arcis Æliæ tom. ultimo p. 7.*

17. His permoti rationibus tum Epiſcopi tum Oratores, tum etiam ipſi Principes Chriſtiani, ſatius habuerunt, opus eſſe ad efficaciam Sacramenti præſentiâ Parochi, ex quo ingentia bona, & nullum incommodum provenere. Eccleſiaſtici verò ſe adeò abſtinuerunt ab aviditate acquirendi ſibi novi juris in his contractibus, ut cùm Gallorum Oratorum poſtulatio urgeret, ut Sacerdos matrimonium *præfuerit* (quod verbum ſonabat plusquam ſimplicem teſtis præſentiam, nimirum, voluntatem & auctoritatem) Patres, quò quantum poſſent libertatem contrahendi ſervarent, quæſita ſolùm ſecura ſtabilique probatione, noluerint Parochum alio modo concurrere, quod ſpectabat ad efficaciæ neceſſitatem, præterquam miniſterio, petito quidem, tametſi coacto, aurium & oculorum.

18. Jam verò ad ſententias illius tertiæ ſuffragationis accedamus. (n) Tres Patriarchæ, & Archiepiſcopus Hydruntinus rei propoſitæ repugnarunt, & inter eos Triviſianus ac Barbarus auctores erant, ut propter negotii ambiguitatem ad Pontificem res referretur: at verò Ælius validiore impugnatione affirmavit, exiſtimari à ſe Decretum illud contrarium juri Divino, ſeque illi usque ad profuſionem ſanguinis obſtiturum: & Archiepiſcopus in exprobrationem prorupit, quòd agitaretur de conſtitutione ſancienda, doctrinam quamdam ſonante, quæ Genevæ tradebatur.

(n) *Acta Paleotti, & arcis Æliæ.*

19. Ex oppoſito nervosè diſſeruit Granatenſis; Moleſtè à ſe audiri quod à quibusdam dicebatur, quæſtionem ob difficultatem aut omittendam eſſe, aut Pontifici remittendam: ac difficultatem ubinam aptius diſcuti enodarique poſſe, quàm in œcumenica Synodo, quæ non parentium rerum gratia, ſed dubiarum cogitur, & ſancti Spiritus cuſtodiam obtinet? Num fortè reperiri alibi parem frequentiam Theologorum, legumque Peritorum præſtantium ex quavis natione, quibuscum Pontifex deliberationem habere poſſet? argumentum eſſe ejusmodi cujus gratiâ Concilium meritò congregandum fuiſſet, nedum à Concilio jam coacto in alio judicio reponendum. Probari ſibi, ut tales contractus in poſterum irriti decernantur: fas eſſe Eccleſiæ id perficere, nec de eo quempiam ex antiquis Scholaſticis Canonumque Peritis dubitare. De hac doctrina plures ex ſententiis convenire; & penes Eccleſiam eſſe, obices inducere, qui contractus irritos reddant. Quare qui hanc poteſtatem negabat, obligari ad ejus defectum in Eccleſia comprobandum. Infirmam videri rationem, quòd hinc libertati matrimonii inferretur injuria, ſi non erat injurioſum, neque contrarium, libertati interdictum, cum adjecta pœna matrimonii clandeſtini, ſicuti hactenus effectum fuerat; neque pariter ejusmodi eſſe denegatam illi efficacitatem. Nihil conſici ex eo, quod multi dicebant, idem eſſe Matrimonium & Sacramentum: unde arguebant, cùm ab Eccleſia natura Sacramenti mutari non poſſet, nec pariter matrimonii naturam poſſe mutari. Etenim, reſpondebat ille, ſi duo baptiſmate ſuſcepto animum habeant ſe per matrimonium conjungendi, non item ſuſcipiendi Sacramenti, confici inter eos matrimonium, ſed non confici Sacramentum, quippe quod non ſuſcipitur à nolente: adeo non accedere hoc Decretum Calvino, ſicut alii arguebant, ut potius duo illius errores damnarentur, alter, matrimonia clandeſtina eſſe irrita jure naturæ; alter, ab Eccleſia novos obices ſanciri non poſſe.

20. Ayala Segovienſis Epiſcopus petiit, ut propugnatores ſententiæ, denegantis Eccleſiæ poteſtatem reddendi irrita matrimonia clandeſtina, obſtrin-

ſtringerentur ad exhibendas ſcripto ipſorum rationes, quò melius confutari poſſent: hujuſmodi enim opinionem malè tutam videri, & Decretum tam utile Chriſtianæ Reipublicæ impediri. Admonuit, ſi cauſa Pontifici committeretur, non per id honore affici Pontificem, ſed offendi, quaſi judex ſejunctus à Concilio is eſſet, cùm Concilium auctoritatem omnem obtineret tum à convocatione tum à directione Pontificis, tum ex eo quòd ipſe per ſuos Legatos Concilio aſſiſteret: adeoque ejuſmodi remiſſionem idem futurum, quod deliberationem tanti ponderis transferre à Pontifice totius Eccleſiæ conſiliis ſuffulto, ad Pontificem ſolum, & tanto auxilio deſtitutum. Matrimonia clandeſtina eſſe contra juſtitiam, contra charitatem, contra honeſtatem, in Eccleſia tum Orientis tum Occidentis damnata.

21. Die decimo Septembris abſoluta eſt ſententiarum collectio, quæ in quatuor claſſes dividebantur. Prima, hujuſmodi poteſtatem in Eccleſia negabat. Secunda, ex adverſo ſentiebat, eſſe hanc in Eccleſia poteſtatem, & eſſe ab illa exercendam. Tertia, ineſſe quidem Eccleſiæ poteſtatem, ubi ſufficiens adeſſet cauſa: ſed eam cauſam reverâ deeſſe. Quarta, opinabatur, cùm Eccleſiæ poteſtas à multis affirmaretur, negaretur à multis, quæſtionem ad dogma redigi, in quo nequaquam decere, ut Decretum conficeretur tam multis contradicentibus.

22. Verùm, poſt prolixam diſputationem habitam, poſteà, priuſquam Seſſio celebraretur, pene omnes de duobus concordarunt, nimirum, in deliberatione involvi dogma: dogma verum eſſe pro ea parte, quæ non opponebatur Decreto, cùm ineſſet reverà in Eccleſia facultas illa, ubi alioqui digna cauſa ſuppeteret, in quo ferè unanimes conveniebant minores Theologi. Quamobrem eò denique deducta res eſt, ut perpenderetur, an verè hujuſmodi adeſſet cauſa. Centum triginta tres ſemper Decretum promoverunt: (o) quinquaginta ſex illi adverſati ſunt; reliqui in medias ſententias abierunt, quæ recenſendæ non ſunt & quia plures fuerunt, & quia ſingula paucorum. Id verò conſuetum admodum eſt ob hominum voluptatem, ſive cum duabus magnis partibus concordandi, ſive duas magnas partes conciliandi.

(o) *Conſtat præcipuè ex nota ſententiarum poſt ſecundam ſuffragationem, abſolutam, 23. Auguſt. & notam in ultim. tomo Actorum Arcis Æliæ pag. 99.*

CAPUT IX.

Perturbatio inter Epiſcopos, quòd omittebatur articulus de Principibus laicis. Rumor de ſuſpenſione, & unde excitus. Peculiares cœtus Præſulum & minorum Theologorum ad concordandam controverſiam de matrimonio clandeſtimo, & quo exitu. Prorogandæ Seſſionis neceſſitas.

1. POſt proprium matrimonii argumentum, agendum erat universè de legibus emendationis. Pontifici moleſtum non erat, ut in Concilio emendatio laicorum Principum tractaretur, idque duplici de cauſa, quæ utraque in idem recidebat. Altera erat, quò illi in ſe ipſis defendendis occupati, minorum virium curarumque partem ad Aulam Romanam premendam converterent. Altera, quò intelligerent, ubique locorum abuſus eſſe, de cunctis deblaterari poſſe, ac re ipſa blaterari: & ſi illi querelas plurimas in Pontifices audiebant, ab his etiam querelas plurimas in Principes audiri; adeoque utraſque querelas partem eſſe indebitas, & enatas aut à peritiæ penuria, aut ab immenſa ſubditorum cupiditate; partim conqueri de malis, veris quidem, ſed inſanabilibus per leges, niſi quod in hominibus imperfectum eſt, mutetur à DEO; partim de malis curationis capacibus, adeoque dignis, ut ipſis utrimque conſulatur. Idcircò uſque ab menſe Junio Borromæus hanc ſcripſerat ad Legatos arcanis notis: (a) *Quoniam unuſquisque non perit hujuſce emendationis causâ, videturque non aliò ictus dirigi, niſi ad hujus ſanctæ Sedis auctoritatem, & nos Cardinales, qui ſumus illius membra, vulnerandos; Pontifex dicit, ut ob amorem DEI deſinant, aut curent laicos Principes reformare, nec in eo cujuſpiam rationem habeant, in rebus tamen juſtis atque honeſtis; atque in iis etiam curandum vobis eſt, ne videatur res à nobis profecta.*

(a) *Arcanæ notæ Borr. ad Legatos 26. Jun. 1563.*

2. Is erat animus Pontificis; tamen in re præſenti rogatus ab Hiſpanicis miniſtris, ut Regis indemnitatem commendaret, neceſſe habuit epiſtolam hujuſmodi formæ (b) ad Præſides ſcribere: *Aloyſius Avila, & Vargas, Oratores apud nos Regis Catholici, inſiterunt, ut ad vos ſcriberemus de iis, quibus ajunt ipſi Regem Catholicum prægravari in Principum emendatione. Reſponſum reddidimus, exiſtimare nos, à vobis ac Patribus Synodi non niſi æquum & honeſtum peragi, & Concilium eſſe liberum pro ea libertate, quam ipſi poſtularant, atque idcircò nobis non licere legem illis præſcribere: verumtamen amoris, quo eos proſequimur, gratia vobis commendatum à nobis iri quæ ad Regem ſpectant, ſicuti per has litteras facimus, ſimulque vos hortamur ut cautè procedatis, eique gratificari conemini in iis, quæ per æquitatem, honeſtatem, & veſtram noſtramque dignitatem fieri poſſint.* Sed ſimul cum hac epiſtola altera pariter Borromæi delata eſt, quæ alterius vim quaſi diluebat, ac temperabat, & hæc habebantur: *Quæ ad vos ſcribit Pontifex de Principum emendatione, intelligentur, ſi Lunenſis à vobis ea petierit: quod ſi non petierit, quemadmodum literis ſuis oſtendit ſe non petiturum, ne Synodi libertatem præpediat, neque vobis ulla rei notitia oſtendenda erit, ſed incumbendum ad rem proſequendam eâ libertate, reſtoque animo, quibus huc uſque uſi eſtis.* Præterea ibi ſignificabatur, non licuiſſe Pontifici Hiſpanis eam epiſtolam non concedere, utqui viciſſim, cum Avila convenerat de celeri Concilii exitu, & ſuper eo tantùm de Regis animo ac mandatis obtinebat, quantum ſatis erat non tamen ſuæ mentis eſſe, ut Legati illius epiſtolæ cauſâ ab iis peragendis deſiſterent, quæ alioquin opportuna cenſerent.

(b) *Literæ Pontificis & Borr. 8. Auguſti & reſponſa Legatorum 6. Septemb. 1563.*

3. Ipſi læti excepere concordiam Pontificis cum Avila & cum ipſo Rege, cujus concordiæ effectum aliquem in Lunenſi experiebantur. Sed altera epiſtolæ pars moleſta illis accidit: ſiquidem opinabantur, epiſtolam Pontificis, utpote ſcriptam Hiſpanis petentibus; adeoque illius conſciis: occultari non poſſe Lunenſi, qui ejus executionem poſtulaſſet: adeoque totum onus ipſorum humeris imponi, nimis imparibus ponderi tantæ litis, niſi robuſtioris nominis adminiculo inniterentur: quanquam poſteà certiores redditi ſunt, eam Pontificis epiſtolam non niſi duobus (c) Romæ Oratoribus, & per arcanum ſilentium innotuiſſe. Quare nequaquam Lunenſis potuiſſet eam ſcire, aut certè citare: atque idcircò confirmati ſunt à Pontifice, ut in ea re Epiſcopis ſatisfacerent. Animus illis auctus eſt à quadam exteriori violentia: etenim cùm gradus eſſet faciendus à doctrinis ad leges, cùmque animadverterent Patres ſublatum articu-

lum de Principibus laicis, mirum in modum commoti sunt eorumque complures cujusvis conditionis ac regionis Legatos adierunt, (d) denuntiantes, nisi articulus ille restitueretur, supra centum conspirasse, se suffragium de reliquis haud laturos. Conspicari se, & cognoscere ex Romanis literis, rem eò tendere, ut celebratâ Sessione Synodus suspendatur, & Episcopi suas ad Ecclesias remigrent, vacui potissimo fructu illinc sperato ac debito.

(c) *Literæ Borr. ad legat. 15. & Legat. ad ipsum 19. Sept. 1563.*

(d) *Literæ legat. ad Borrom. 11. Sept. 1563.*

4. Publicus hic rumor de suspensione falsus erat, sed non absque vestigio aliquo veritatis. Pontifex enim acceptâ Legatorum epistolâ, de qua diximus, ubi opinionem ipsi præ se ferebant, Cæsarem & Galliæ Regem, cùm ad opus deveniretur, potiùs consensuros suspensioni quàm absolutioni Concilii, ita illis respondere jusserat Borromæum: (e) *Si interim de suspensione sermo fiet, potiùs quàm rescindatur, præbere aures poteritis: sed quoniam nostrum non est de ea loqui, nec unquam nisi rogati à Principibus consensuri sumus; cùm existimet revera Pontifex, multò magis Christianam esse, Synodum absolvere quàm suspendere; ita ubi Cæsar, unaque Galliæ Rex hanc suspensionem exposcerent, quò tempus ipsis suppetat ad humores præparandos, & ad res Germaniæ Galliæque componendas, in quarum provinciarum gratiam potissimùm Concilii celebrationem amplexi sumus, in ejusmodi casu Pontifex quamquam etiam, uti dixi, rogari volet, tamen ubi major Patrum pars consenserit, multum difficultatis non afferret.* Atque addebatur, non esse ab eo desistendum ob formidatam aliquam Hispanorum repugnantiam, modò id Cæsar & Galli vellent, quorum ditionum gratiâ, non item Philippi, Synodus fuerat convocata: par esse, ut Regi Catholico sufficiat confectio emendationum, quæ ad id usque temporis statutæ essent: & credi, Philippum Regem, pronum ad gratificandum Cæsari patruo suo, haud rejecturum suspensionem, ubi eam ab illo optatam cognosceret. Id tantummodò de hujusmodi negotio verum est, de quo nihil re ipsa agitatum; sed fama, quæ nuntiæ munus dedignatur nisi etiam inventricis partes agat, rem confectam decantabat, eique fides habebatur ab Episcopis. Quare necesse fuit Legatis, polliceri Patribus, intra triduum ipsis memoratum articulum unà cum reliquis exhibitum iri, non quòd in proxima Sessione digeri possent ob temporis angustias, sed quò veluti arrhaboni esset eorundem in sequenti Sessione agitandorum. Et advertebant animo, haud licere Cæsari propterea conqueri, tum quia ipsius responsum ultra præstitutum terminum expectatum fuerat, tum quia nihil interim statui animus erat, antequam ejus mens innotesceret, sed solum sermonem de his haberi.

(e) *25. Augusti 1563.*

5. Tunc itaque sedatis Patribus, cœpti sunt generales conventus de morum emendationibus die 11. Sept. Sed ne sententiarum narratio interrumpatur, quas illi plurium hebdomadarum spatio protulerent, varia præmittam, quæ per eos dies acciderunt; præsertim verò idquod contigit de matrimonio clandestino, quodque retardandæ Sessionis causa fuit. Animadvertebant Præsides, (f) tametsi major pars Decreto faveret, tamen Episcopos prope sexaginta immobiliter illi adversari, tantoque animi robore, ut ubi non habita de ipsis reluctantibus ratione ad Decreti sanctionem iretur; valdè timendum esset, ne ad Pontificem provocarent; hinc verò lis illa pestilens, & schismatis gravida excitaretur. Num Pontifex Concilio sit superior, adeoque an liceat à Concilio ad Pontificem provocare. Quamobrem Legati (g) Romam scripsere, Se ea de causa cogi ad Sessionem prorogandam: à se satis intelligi, hujusmodi prorogationes ex intestina discordia parum honorificas Synodo evasuras; minus tamen id malum esse quàm schismatis discrimen. Et quoniam Pontifex cognitis contentionibus super eo articulo, Legatis non semel significarat, opportunius (h) videri sibi, hujusmodi articulum prærermitti, ne in novum velut isthmum abriet, qui ingressum in propinquum portum infinitè protraheret, Legati jam eandem complexi sententiam, Pontificem admonuere, ad id profuturam ejus cohortationem, quam de ea intermissione ipse coràm haberet ad Lotharingum, Romam interim adventurum: narrabantque, tantam esse in ea re varietatem opinationum, ut aliqui etiam ex Legatis arbitrarentur, nullâ ratione fas esse hujusmodi matrimonia irrita reddere. Sed antequam Sessionem prorogarent, (i) studuerunt rei veritatem enucleare, & hoc pacto discordiam tollere per exquisitam disputationem, quæ super his habita est 13. Septembris solemniter in ædibus primi Legati, coram collegis, reliquis Purpuratis, cunctis Oratoribus Ecclesiasticis, & quàm plurimis eximiisque Præsulibus, ac minoribus Theologis, quorum aliqui disceptaturi erant, reliqui omnes audituri, & etiam coram laicis, concesso eo die libero cunctis ingressu. Selecti ad disputandum in duas classes partiti erant, alteram oppugnantium, alteram propugnantium hoc Decretum, quo irrita clandestina conjugia reddebantur. Erant in priori classe Adrianus Valenticus Venetus ex Ordine Prædicatorum, qui Stellæ postea suffectus est in Ecclesia Justinopolitana, Franciscus Torres Clericus haud regularis, Salmeron è Societate JEsu, Joannes Peletier ex Sorbona, & quidam Anglus, cujus nomen haud notatum comperio. In altera classe numerabantur Franciscus Furerius Dominicanus, Didacus Payva Clericus haud regularis, uterque Lusitanus, Simon Vigor, & Richardus Drupeus ex Sorbona, & Petrus Fontidonius Hispanus, Theologus Episcopi Salmanticensis; classis altera è regione alterius sedebat, in media corona.

(f) *In lit. Cæsarianorum ad Cæsarem 14. Sept. & in epist. Legat. ad Borrom. 15. Sept. 1563.*

(g) *Ad Borrom. 11. 14. & 15. Sept. 1563.*

(h) *Literæ Borr. ad Legatos 21. & 25. Augusti 1563.*

(i) *Literæ Legat. ad Borr. 14. & 15. Septemb. & Jadrensis 16. Sept. & Cæsarianorum ad Cæsarem 14. Septemb. Quæ cuncta extant copiosè in Actis Paleotti, & Salmanticens. 14. Sept. sed cum aliqua levi inter eos varietate.*

6. Dicere orsus est Osius; qui ut solus inter Legatos doctrinis Theologicis excellebat, perinde etiam acriorem sensum in quæstione præ se ferebat, & sententiæ Decreto contrariæ tenaciter adhærebat. Quare ipsius præsertim gratiâ, qui tertio jam conventum pericitatus semper Decreto propitium, nondum tamen acquiescebat, & ab aliquo pertinaciæ notabatur, ad hoc novum experimentum deventum est. Utrosque is præmonuit, fuisse illos convocatos non ad subtilitatis ostentationem, sed ad veritatis inquisitionem in tantæ molis controversia: Præsides judicio Patrum multùm tribuere; non tamen eos in Synodo consistere tamquam arbores sensu carentes, qui se flecterent quò ab impetu

petu majoris partis impellerentur: oportere ipsos pariter commoveri ab interiori vi cognitarum rationum. In anteactis disputationibus omnem scrupulum haud fuisse sublatum, ac præcipuè, quo pacto posset Ecclesia novum hoc impedimentum inducere, quandoquidem in cunctis reliquis obicibus, usque ad eum diem constitutis, semper fuerat habita ratio alicujus facinoris antecedentis, cujus causâ obex oriretur inter contrahentes: sed hoc non accidere in præsentia; idcircò quetè & placidè suas sententias exponerent.

7. Prima lis de possessione fuit. Fautores Decreti dicebant: Adversariorum onus esse, tanquam actores arguere; sibi, tanquam possessoribus, sufficere respondere, quorum possessio nitebatur communi judicio tum minorum Theologorum, tum Patrum: id sibi satis esse ad Decretum sustinendum, dummodò ab objectis argumentis haud vincerentur. Contrà adversarii: Jus possessionis favere defensoribus veteris consuetudinis Ecclesiæ, & mutationi reluctantibus. Alteri ex adverso ajebant: Potiùs obtineri ab Ecclesia Possessionem constituendi obices qui conjugia irrita facerent, adeòque ab eo qui jurisdictionem ad id Ecclesiæ denegabat, actoris onus assumi, & probandi debitum iniri. Denique primus Legatorum voluit, ut qui novum Decretum promovebant, suas rationes proferrent. Sed alterum hic litigiorum est: illis siquidem mens erat de sola potestate agere, non item de concedentia, cujus trutinam dicebant ad Patrum prudentiam, non ad Theologorum doctrinam pertinere: sed Peletier opponebat, odiosam esse pronuntiationem, *Ecclesia non potest*: quare sibi esse animum sustinendi, eam non debere. Sed Adrianus hujusmodi quæstionem præcidit, se paratum offerens ad impugnandam potestatem; quod affirmabat nihil indecorum sonare dum agitur de Sacramentis, neque quidquam deterius, quàm si negetur, esse in Ecclesiæ potestate aquâ è rosis expressâ baptizare, & nucis oleo Sacramentum Confirmationis conferre. In illum itaque sic Payva disseruit: Esse in Ecclesiæ facultate matrimonii naturam mutare, sublatâ contractui efficaciâ, quemadmodum palàm erat in ejus obicibus, inter contrahentes positis; idque illi efficere licuisse, propterea quòd eorum conditio adversabatur alicui bonorum illorum, quorum ergò matrimonium instituitur. Porrò certum esse, magis repugnare bonis matrimonii obscuritatem clandestini, quàm quarti gradus affinitatem. Alter respondit: Mala ex clandestino suborta ex accidente contingere, & ex hominum nequitia; adeòque parem non esse rationem inter illa, & inter ea, quæ ex natura proveniunt, cujusmodi sunt in conjugio inter affines. Repositi Payva: In legibus sanciendis, atque in impediendis per eas actionibus, unicam esse normam, scilicet, observare an sæpiùs malum contingat, sive ex accidente, sive ex natura contingat, cum in utroque casu æquè noceat, & remedio indigeat.

8. Furerius ad idem alio exemplo usus est; nimirum, irritum fieri ab Ecclesia matrimonium ob adulterium præcedens illius, qui mortem conjugis molitus est: licere igitur ipsi pariter irritum reddere ob adulterium imminens, quodque valde frequenter contingere consuevit; ac per id Osii objectum dilui, quippe quod nihilo minus necesse est occurrere delicto imminenti, sublatâ illius patrandi facilitate, quàm præscriptâ, ubi patratum fuerit, pœnâ. Cœtus ille biduum habitus est, & aliquem etiam sermonem intermiscebant Patres; inter quos Didacus Lainius, qui præter suffragium Generalis Moderatoris, munus quoque Theologi Pontificii exercebat, sicuti dictum est, disputationem ingressus, ad excludendam hanc ab Ecclesia potestatem, valdè nitebatur in eo, quòd ipsa ab illa sanctione per quindecim sæcula continua abstinuerit, tametsi eadem accidissent incommoda: Sed respondebatur, sperata fuisse ab Ecclesia fructuosa reliqua remedia; quibus posteà experimento cognitis ineficacibus, ad hoc deveniebatur. Si Lainii ratio vim habuisset, haud expediturum fuisse legem ullam novam in Concilio condere, cùm liceret opponere singulis, ab Ecclesia per quindecim sæcula eas conditas non fuisse.

9. Gliscente paulatim animorum ac verborum æstu, & loquentium numero, dum varii Præsules colloquium identidem interpolabant, disputatio in contentionem confusionemque migravit. In Valenticum, qui quò se defenderet ab auctoritate partis oppositæ, ex frequentia invalescentis, exemplum produxit profanæ Synodi Ariminensis, & secundæ Ephesinæ, in quibus minor Patrum numerus meliores sententias propugnavit, ingens strepitus excitus est, perinde quasi conferre vellet cum Tridentina Synodos illas nequaquam legitimas: quod revera non intendebatur ab illo; sed qui se ipsum audit, cum re indecora collatum; ad primum sonum id sibi vertit contumeliæ, quamvis non semper collatio in malignam exempli conditionem cadat. Lainius quoque cùm appellaret conscientias appetentium novum Decretum reddens irrita conjugia, *minùs rationi consentaneas*, hoc est, minùs æquas, à quodam Oratorum vellicatus est. Post multa colloquium finem parum decorum habuit, & omni fructu vacuum, pro eo ac hujusmodi disputationes terminari solent; cùm opportunior sit ad veritatem detegendam inter discordantium ingeniorum dubitationes umbra domesticorum sermonum, quàm solemnium disceptationum lux. Et in arboribus pariter usuvenit, ubi major est frondium pompa, minorem fructuum maturitatem haberi.

CAPUT X.

Mandata Lunensi tradita à Philippo Rege. Prorogatio Sessionis ad undecimam Septembris. Responsum Cæsaris redditum suis Oratoribus, & Morono, de articulo Principum laicorum, & de reliquis capitibus reformatis.

1. PErvenerat id temporis (a) tabellarius Regis Catholici ad Oratorem Hispanum, qui posteà Legatos invisens, generatim locutus est de postulatis sibi injunctis, quod erat indicio, ea nec multa esse, nec gravia; qui enim viæ plurimum cupit conficere, haud lentè se movet. Retulit, plenè satisfactum fuisse Regi per anteactam Sessionem, & per habitum in ea ipsius respectum, indicans rationem initam in litigio locorum honorumque cum Gallis. Acquievisse Regem syngraphæ à Legatis traditæ Oratori de particula, *proponentibus Legatis*: eundem nunc cupere, ut ea particula sine ulla mora declararetur, ob rationes, quas scripto ipsis ostendisset.

(a) *Literæ Legatorum ad Borr. 9. & 10. Septemb. 1563.*

2. Responsum illi est: Parum loci superesse ad id verborum operâ declarandum, dum facto exercebatur, relictâ liberè proponendi facultate Oratoribus, ut videre erat in postulato Gallorum de matrimonio clandestino, & Venetorum de Græcorum consuetudine; se tamen traditum scriptum perlecturos. Eidem aperuerunt necessitatem tradendi Patribus cunctos articulos triginta sex, ac præcipuè articulum de Principibus laicis, tametsi

de uno supra vigenti tunc agendum esset; nec Lunensis repugnavit. Id itaque effectum est, quò impleretur promissio, solemniter à Legatis habita in primo universali cœtu de reformanda disciplina, (b) undecimâ Septembris.

(b) *Acta Paleotti eo die.*

3. Postridie quàm Lunensis sermonem habuit cum Legatis, res accidit, quæ argumentum præbuit obloquendi & in Comitis violentiam (c) & in Præsidium libertatem. Hispaniæ Capitula Tridentum miserant multò anteà, sicut ad rem aliam indicatum est, quemdam Patraliam, Canonicum, Segovien sem, procuratorem suum, immunitatem ab Episcoporum auctoritate, ab ipsis possessam, defensurum; ad quam abrogandam rescitum fuerat illius Regni Episcopos adspirare. Jam verò cùm is nunquam fuisset admissus in Conventum ad sua postulata proferenda, codicillum Pontifici (d) deferendum curaverat, quo illum orabat, ut ipsius causam Concilio committeret, seque audiri juberet. Pontifex negotium salebrosum intelligens, nolensque deliberare de re à conditionibus pendente, quas præsentium oculi solùm intueri poterant, merum codicillum, nullo ipsi adjecto rescripto, ad legatos misit. Interim mandata à Rege Catholico ad Lunensem pervenerunt, ut is procuratorem illum compelleret ad discedendum Tridento, bonorum omnium, quæ ab eo in Hispania possidebantur, jacturam comminatus: (e) quod ne ab Hispanis quidem Episcopis plenè comprobatum est, sed à reliquis admodum improbatum. Ea verò denuntiatio habita Patraliam ad discessum coëgit. Patrum multitudini, quæ vires ratione metiebatur, visum est, esse Legatorum munus sese opponere, & conservare liberum illum Synodi statum, quem Principes ore postulabant, & manu violabant. Sed legati haud ignari, quamquam semper nefas sit male patrare, nefas non esse, quin & laudabile nonnumquam ea permittere, ne majora bona præpediantur, noluerunt ut ab accidente rei substantia corrumperetur; seque apud crassiores homines excusarunt ratione crassiore, dicentes, hujusce violentiæ nihil apparere in Actis, neminem ad ipsorum Tribunal confugisse, adeóque se non obstringi ad eam causam agendam. Non tamen destitere à querela apud Lunensem; qui disserto Regis mandato, & quia res amplius non esset integra, se purgavit. Quamobrem arbitrati sunt, sibi aliud non licere, nisi cuncta significare Pontifici, sine cujus aperta voluntate haud expedire censebant, ut ipsi periculosam aleam jacerent ad rem obturbandam.

(c) *Acta Paleotti 11. & literæ Legatorum ad Borr. 14. & Jadrensis 13. Sept. 1563.*

(d) *Literæ Borr. ad Legatos 1. Sept. 1563.*

(e) *Acta Salmanticensis duobus in locis & alii Commentarii citati.*

4. Interim in opus præcipuum incumbentes, (f) & conspicati, studia omnia, ad celebrandam Sessionem die 16. Septembris, impensa in irritum casura, die decimo quinto Moronus in hanc sententiam allocutus est Patres: Conatum omnem adhibitum à Legatis fuisse, quò Sessio præscripto die celebraretur, intelligentibus, tanto id honori futurum, quanto dedecori cunctationem; sed rem confici non posse, sicut ex se patebat, cùm adhuc inter Patres supereſſent graves controversiæ de matrimonio, & nondum satis digeri potuissent emendationis articuli. Arbitrari Præsides, functionem ad S. Martini festum transferendam: nam interim licuisset quod supererat de dogmatibus expendere, nimirum, de Imaginibus, de Purgatorio, de Indulgentiis, & de Monachorum votis. Responderent igitur Patres id quod ipsis agendum videretur.

(f) *Act. 15. Sept. 1563.*

5. Lotharingus dixit; Ejusmodi prolationem sibi permolestam accidere; solatio tamen sibi esse, quòd illius temporis spatium insumeretur maximo cum fructu, ubi tandem vera ac perfecta morum reparatio in Concilio stabiliretur. Par esse, ut ea ab ipsis initium ducat, quò liberius posteà iisdem liceret alios corrigere; idcircò reformandos esse Cardinales, Episcopos, Parochos, Regulares, auferendos abusus conjugiorum, & commendarum; deín verò ad laicos Principes descendendum. Reliqui etiam responsum hoc amplexi sunt, exceptis triginta.

6. Nec destiterunt (g) in hoc ipso minus periti in Præsides de more obloqui, cùm ad res ab Optimatibus gestas damnandas, animosiores judices nulli sint, quàm ii qui causæ seriem prorsus ignorant. Voluisse Legatos, & Moronum præcipuè, gratificari Principibus moræ cupidis, Patresque Tridenti per hiemen retinere, ut proinde posteà Transmontanis haud liceret ad reditum animum adjicere, adeóque ad Synodum ante vernum tempus absolvendam: Sessionem celebrari opportuisse, & in ea Decreta edi saltem super argumentis jam expensis de Matrimonio; de quibus si quis majori parti repugnasset, habenda de ipso ratio non fuisset: edoctos iri hoc imbecilli animi exemplo Principum Oratores obluctari cuicúmque deliberationi sibi molestæ, tametsi à pluribus comprobatæ, dummodo conspicua Patrum cohors, quæ numquam deseisset, ipsos tueretur.

(g) *Cuncta in Actis Paleotti.*

7. Sed res prorsus è diverso se habebat; nec enim quispiam, sive Oratorum, sive Transmontanorum, consensisset umquam dogmatum sanctioni, nisi disciplinæ legibus associatæ pro Decreto ac more perpetuo illius Concilii, ob subspicionem, ne illâ confectâ Conventus infectis reliquis dimitteretur. Quapropter Oratores Cæsaris, (i) audito hujusmodi quorundam consilio celebrandæ Sessionis, cum ceteris omnibus Oratoribus ad illud impediendum conspiraverant. Et quamvis etiam hoc obstaculum superari potuisset, sanctis unà nonnullis ex legibus magis expensis, magisque acceptis, ipsa Matrimonii capita decerni non poterant, quando duo Legati, Osius & Simonetta, & cum ipsis Madruccius, tam acriter adnitebantur ne clandestinum irritum declararetur, quamquam communis consensus contrariæ parti faveret, ut compluribus Patribus denuntiaverint, velle se ad Pontificem provocare, ubi ad Decretum deveniretur, nondum ipsis ob adductas rationes acquiescentibus. Quare ad hæc absurda, ac præsertim ad prorogationem, devitanda, fuerat habitus Theologorum conventus, de quo jam diximus, ad concordiam ineundam, tametsi non sine querimoniis Oratorum, (i) Decretum illud cupientium, quasi per hanc novam periclitationem detrimentum inferretur sententiæ: à majori Patrum numero jam tertium prolatæ. Quod si differri Sessionem oporteret ad brevius tempus, id fieri non poterat; cùm enim vellet Lotharingus interim Romam petere, necesse erat, ut ejus redditus, eorumque quæ cum Pontifice acturus erat, conclusio expectaretur, ad quod menstruo saltem spatio opus erat,

erat, quod ille pariter postulabat; postea vero (k) ut cum eo de cunctis articulis conveniretur, quò res tutius procederet.

(h) *Litera Oratorum ad Cæsarem. 14. Sep. 1563.*

(i) *Prædictæ Oratorum ad Cæsarem literæ.*

(k) *In iisdem Oratorum literis.*

8. Cæsarianis aliàs tam sollicitis ad sua postulata proponenda, nunc nulla suppetebat causa alienæ prolationis incusandæ, sed excusationum penuriâ laborabant, ob moram ab ipsis injectam: jam non decem modò, sed sexdecim dies fluxerant, postquam tabellarius ad Cæsarem profectus fuerat, responsis vacui, (l) quod ipsis permolestum accidebat, adeò ut ad illum scripserint, à se undique hujusmodi querelas audiri: Progressum libertatemque Concilii à Principibus impediri; ipsos Præsulum mansionem velle, sed simul nolle, ut fortiores mansionis obices amoverentur: Conniti, ut Ecclesiastici cujuslibet conditionis reformarentur, sed in se recusare earum rerum emendationem, quæ omnem ordinem Ecclesiasticum potissimè deformabant ac perturbabant. Et quamvis nullus Principum per eas voces nominaretur, satis tamen intelligebatur quemnam peteret ipsarum aculeus. Addebant, Patres à verbis ad facta progressos, negasse, velle se sententias dicere de reliquis, nisi articulus ille regrederetur: ægrè tandem acquievisse difertis promissis Præsidum illius reponendi intra triduum, pro eo ac re ipsa perfici conventum erat; adeò ut Patriarchæ, qui priores dicebant, ideoque intra triduum locuti fuerant, contestarentur in cœtu, tamquam indicta putanda esse quæ in reliquum dicerent, ubi Legati promissa non perfecissent. Hinc à Cæsare Oratores petere, ut responsi moram præcideret, & argumentum quærelæ. Ita scripserunt: nec parum proderat, quòd cùm duo ex illis & personam Oratoris & Episcopi munus gererent, utriusque respectus sese invicem temperabant, adeoque ejusmodi in conditione temperatio sinceritatem in cognitione præstabat. Sed postridie manè quàm literas miserant, eo nimirum die quo Sessio prorogata est, Tridentum rediit tabellarius cum Ferdinandi responsis (m) tum ad priores literas, quibus mutati articuli fuerant illi expositi, tum ad posteriores, quibus Oratores ipsum edocuerant de iis quæ cum Legatis egerant de retardando articulo, quo Principes restringebantur.

(l) *In iisdem literis.*

(m) *Literæ Cæsaris ad Oratores Possoviâ 4. & 5. Sept. quæ Tridentum pervenere 15. Sept. 1563.*

9. Quod spectabat ad priores, ostendebatur, mutationes sibi universè placuisse; varia tamen observabantur, quorum præcipua afferemus.

In secundo articulo auferri singulis immunitatem adeundi Synodos Metropolitanas, sed exceptis iis qui generalibus Conventibus Regularium subdebantur; ac de ipsorum immunitate sermonem pariter haberi in vigesimo octavo. Plenæ hujusce modi immunitati locum fortasse concedi posse in aliis regionibus; at verò si in Germania (ubi gravis Generalium visitantium negligentia deprehendebatur, præsertim ob longam monasteriorum distantiam, ac sæpe ob idiomatum varietatem) ea monasteria ab Episcoporum inspectione redderentur immunia, perniciosissimum id futurum. Quapropter statuendum esse, ut in hoc illa subjicerentur, salvis de cetero ipsorum privilegiis.

10. In tertio prohiberi Templorum dominos, ne sese ingererent in ea quæ ad fabricam & sacrarium spectarent; sed eam procurationem, quam illi exercebant in Germania, valdè conducere adversus rectorum desidiam.

11. In decimo quarto haberi, ut inopiæ indigentium Episcoporum consuleretur variis modis, non tamen ex bonis monasteriorum, in quibus regularis observantia vigeret, seu quæ Capitulis generalibus, aut certis hominibus, qui ea inviserent, subjacerent: putare se id pariter intelligendum de Episcopatibus de novo erigendis. Verùm id opponi ex adverso animi sui proposito: etenim cùm in Germaniæ cœnobiis adeò imminuta sit non modò disciplina, sed numerus, absque remedii spe, ignorare se quænam alia bona possent aptiùs impendi ad varia pia opera, ac præcipue ad reparandos dotandosve Episcopatus: sibi in animo esse, hoc pacto novos constituere; ita tamen ut Apostolicum consensum priùs deposceret.

12. In articulo decimo nono, ubi declarabatur, opus esse causæ tum gravitate tum cognitione, ad legem relaxandam, sublatam fuisse particulam, quæ in priori forma inerat, hoc est, ut rarò leges relaxarentur; optare se, ut ea particula reponeretur. Ex quo, & ex tot Principum Præsulúmque clamoribus, posteà in Concilio excitis adversus hujusmodi relaxationes, licet arguere, quàm iniquè postmodum iidem conquerantur, cùm Pontifices ad ea laxamenta difficiles experiuntur. Sed novum non est, hominem in universum cupere quod in peculiaribus displicet: siquidem universale conditionibus nudum est, & peculiare semper illis convestitum, quodque in eo displicet, non corpus, sed vestis est.

13. Responsum postea reddebat Cæsar aliis literis ad se scriptis: De Collegio Cardinalium sibi æquum videri, ut illud ad viginti quatuor ordinarios, & duos supra numerum limitaretur.

14. Diploma, quo Pontificia Comitia reformabantur, sibi probari; solùm à se insuper desiderari id, de quo Moronus Legatus sibi spem fecerat Oeniponti, illud promulgandum esse sacra Synodo comprobante, quò firmius persisteret.

15. Quoniam autem Oratores voluntatem illius explorarant de petendo usu Calicis, & sacerdotum conjugio, ipsis significabat; accitos à se fuisse Viennam Consiliarios Septemvirûm ac Principum, & post maturam deliberationem propendisse ad utrumque petendum non à Concilio; sed à Pontifice; atque ea de re mandatorum exemplar ipsis mitti; sed cùm de argumento nondum firmato ageretur, illud nemini, excepto Lunensi, communicarent. Unde in primis confirmatur quod à nobis alibi ostensum est, pollicitis, clariores subinde probationes adductum iri, per quas mendax deprehendatur Suavis, affirmans, postquam Synodus in Pontifice repositit Calicis concessionem, Cæsarem tacuisse, quippe quòd populi eam à Concilio, non à Pontifice cupiebant. Præterea credibile hinc est, cùm Cæsar ostenderet se adeò Lunensi fidere, hunc alios ab Hispanis sensus patefecisse; quemadmodum contingit, ut qui diutius in aliqua regione commoratur, linguam patriam etiamnoles cum domicilii lingua commutat.

16. De postremis Oratorum literis indicavit Ferdinandus intimam animi molestiam, ex eo quòd Moronus dixerat, Cæsarem adversatum fuisse libertati Concilii, quoniam obstiterat, ne Decreta illa de Principibus laicis proponerentur, adversùs quàm idem anteà significarat. Respondebat, Verum quidem esse, reformandis Ecclesiasticis semper se institisse, simulque spopondisse, datu-

turum se vicissim operam ut laici reformarentur: sed si Legati annum integrum de alteris quæ ipse proposuerat retardarant, non intelligi à se, quàm æquè illi dolerent, quòd ipse confestim manus haud porrexerit ad excipiendum eorumdem Decretum de alteris, spatiumque ipsi circumscripserint decem dierum, computatis duobus tabellarii itineribus, ad deliberandum de articulo & sibi & cunctis Principibus tam ponderoso. Si Concilii exitus non adeò immineret, licuisse sibi rem conferre cum Imperii Principibus, absque quorum consilio numquam sibi in animum induxisset quidquam statuere, ne posteà non sine sua indignitate recidisset in irritum quod ipse acceptasset. Ad Legatos igitur rationes hasce Oratores deferrent, eosque rogarent, ut in aliud tempus tanti ponderis articulum transferrent, donec cum omnibus Christianæ Reipublicæ Principibus de eo agi posset. Quod si Legati in voluntate illius proponendi persisterent. Oratores adjicerent, ipsum numquam destiturum ab iterata petitione spatii sufficientis; quod ubi denegaretur, intendere se, salvas sibi excusationes ac jura sua superesse. Velle se hac uti potiùs ratione, quàm contestari, quò moderationem ac benevolentiam suam custodiret. Cùm autem Archiepiscopus Pragensis ad Cæsarem scripsisset, excusationes à Morono habitas fuisse ob inflammata responsa ipsi priùs reddita, præ se gerebat Cæsar animum pacatum, simulque injungebat Pragensi, ut quâ par erat modestiâ uteretur erga Moronum. Denique ipsum jubebat cuncta cum Lunensi communicare.

17. Idcircò eodem die, antequam Legati concessum adirent ubi Sessio prorogata est, ipsis exposuerunt Cæsariani responsa & mandata Ferdinandi: sed Legati sese excusarunt, monentes, id quod Oratoribus compertum erat, à se, necessitate compulsis, triginta sex capita, & inter ea, quod ad Principes spectabat, Patribus fuisse jam tradita: rem non ampliùs in ipsorum potestate sitam esse: licere Oratoribus epistolam Cæsaris ipsis Patribus recitare, & quid illi vellent, intelligere. Cùm autem opponerent Oratores, id sibi interdici ob particulam, *proponentibus Legatis*; hi respondérunt, complures jam ex Oratoribus proposuisse, & se suo juri in eo renuntiare: sed Oratores, gnari quanto difficilius multi quàm pauci flectantur, adjecere, Se non habere in mandatis nisi ut cum Legatis agerent; ac certum spatium petierunt, intra quod de illo articulo sileretur. Ad id Legati: Non licere sibi hoc ipsum polliceri, nisi tantisper dum priora capita viginti & unum expenderentur. Oratores verò, quò post suavia, etiam austera experirentur, Legatos perstrinxere, communem audiri querimoniam, quòd Hispanica Collegia Ecclesiastica dimissa fuissent inaudita, & in præsentia Christianos omnes Principes pariter inauditos esse damnandos.

18. Die postero alter tabellarius (n) novas Ferdinandi declarationes attulit adversus articulum de Principibus. Misit ille suos ad Oratores responsum, redditum epistolæ Moroni, à Nuntio sibi posteà delatæ, in qua Legatus amplioris obsequii & efficacitatis gratiâ eas excusationes significationesque per se ipsum exhibebat, quas per Oratores exposuerat. Ad ea Ferdinandus rescripsit per humanissimam amoris & æstimationis formulam, A se in optimam partem accepta fuisse & ejus literas & Decretum à Legatis digestum, nec in animo sibi esse, Synodi libertati, & Ecclesiæ immunitati adversari: sed præter ea, quæ jam ipse ad Oratores scripserat, quando Moroni epistola rem attingebat, opportunius à se duci suum aliquem sensum adjici. Idcircò illi redigebat in memoriam, jam centesimum annum esse, nimirum ex eo tempore quo adhuc omnes Catholici persistebant, cùm agita fuisset ejusmodi quæstio, prout constabat ex multis libris, sive manu scriptis, sive per typos editis; adeoque quòd tunc nihil statueretur, argumento esse, laicos studuisse sua jura probare. Valdè igitur mirum sibi videri, quòd nunc per unicum mensem tanti negotii decisio, & veluti securis ictu obtruncatio tentaretur. Tueri posteà conabatur Ecclesiasticorum obligationem in Germania conferendæ pecuniæ ad sumptus publicos necessarios, & subjacendi in quibusdam certis causis Imperii tribunalibus: atque ita de suis ditionibus hæreditariis proportione differebat, Consuetudinem adducens, quavis memoriâ vetustiorem, & constitutiones, eorumdem Ecclesiasticorum interventu sancitas. Esse præterea animadvertendum, ab his possideri in Germania & proventus & prædia, & jurisdictionis prærogativas, ampliora quàm in ulla alia Christianæ Reipublicæ provincia. Si articulus ille sine diuturno consilio, & citra declarationem firmaretur, non modò nullam accessionem habiturum in ea regione ordinem Ecclesiasticum, sed in extremum odium cum horrendæ cladis periculo casurum. Utinam præsens hominum conditio ea esset, ut restitutas antiquæ severitatis leges, tum Ecclesiasticis tum laicis, pati posset. Nihil sibi magis in votis esse, quàm illius ætatis ferrum in aurum pristinæ conversum spectare; sed conditione temporum perpensâ vereri se, ne perinde foret id tentari, ac oleum & operam perdi. Si placuisset Episcopis statum suum sanctè reformare, se quoque usurum fuisse omni liberalitate in controversiis inter ipsos, & suam Cæsaris aut Archiducis Cameram; seque polliceri universè probum Ecclesiæ patronum futurum. Visam à se fuisse postremam formam reconcinnatam, & præter ea quæ significarat Oratoribus, sibi admodum probari Decretum de Principibus in brevius redactum, mutatis quoque superioris scripti fulminibus in universalem paternamque monitionem. Grates denique agebat Morono, ob adhibitam ab eo operam cum Pontifice pro filio suo Romanorum Rege; & paria vicissim offerebat. Ita simul haud flexibilem animum, simul comitatem præseferens, studuit unà spem Legatis adimere ipsius permovendi, & repugnantiam ipsis cedendi, quarum altera litigatores firmat utilitate, altera dignitate.

(n) *Literæ Cæsaris ad Oratores & ad Moronum Posso-viâ 12. Septemb. 1563.*

CAPUT XI.

Propitia Grimano Patriarcha sententia. Lotharingus Romam profectus. Commendonus in Poloniam missus. Vicecomes accitus à Pontifice, & mandata ipsi à Legatis Tradita.

1. PRæter hasce negotiosas literas ad viros publicos, alteras ad privatum Ferdinandus scripsit, videlicet ad Grimanum. Magno is in pretio propter varias animi dotes apud Principes erat. Quare post dictas in ipsius causa sententis, Lotharingus per opportunitatem in responsis postridum (a) Pontifici redditis, Grimanum ipsi commendarat, eumque certiorem reddebat de concordi judicio in absolvendis ab omni nota incusatis Patriarchæ literis, Pontificem rogans, ut Purpurâ ab ipso destinatâ, & ob hanc solùm suspicionem retentâ, hominem cohonestaret. Grimanus etiam (b) rogarat Ecclesiasticos Cæsaris Oratores, qui aderant inter judices, ut successum Ferdinando significarent, in cujus ditiones Patriarchæ jurisdictio longe protendebatur. Quapropter Cæsar, utpote humanitate præstans, amicæ gratulationis literis illum honoravit, quæ incredibile est quanta voluptate non modò Grimanum, sed Venetum Oratorem affecerint. Hujusmodi monetam Principes obtinent, nullius ipsis impensæ, & summæ accipientibus æstimationis, eam si modaratè expenderint, nec ipsam prodignè largiendo cuicumque illius avido, nec tenaciter denegando illam promerentibus. Supererat, ut solemni ritu sententia proferretur, ad cujus formam conficiendam denuò coactus est cœtus die tertio Septembris. (c) Post hæc, antequam Lotharingus Romam proficisceretur, ad sententiam in hanc summam ventum est: Judices ad id delectos, ex aliorum quoque Theologorum sententia judicare, *memoratas Grimani literas, unà cum ejusdem apologia, hæreticas non esse, nec hæreseos suspectas, atque ita declaratas, neque pariter esse scandalosas. Eas tamen evulgandas non esse, ob quædam difficilia, minùs exactè ibi agitata & explicata.* Hujusmodi tamen absolutio vim non habuit, ut Grimanus umquam Patriarchæ pallium, nedum Purpuram obtineret. Expensa in Concilio fuerat sola quæstio theorica, (d) pertinens ad scriptorum, quæ diximus, doctrinam, relictâ Romanæ Inquisitioni quæstione facti de quibusdam criminationibus, quibus (e) accusabatur Patriarcha amicitiam exercuisse cum hominibus, qui postmodum hæretici detecti sunt, ac de aliis indiciis in illum productis Fidei parum sinceræ. Quare cum ea post latam Tridenti sententiam nondum extincta vigerent, tametsi adeò exilia, ut numquam sive ad pœnam, sive ad carcerem satis fuerint; tamen, uti retinuerant Paulum III. Julium III. & Paulum IV. ita pariter retinuerunt posteà Pium IV. ejusque successores, ne pallium ipsi conderent. Denique in cœtu sanctæ Inquisitionis, habito 24. Octobris anno 1585. Sixtus V. qui ante Pontificatum Frater Felix Perettus è Monte alto, (f) sententiam cum aliis compluribus Theologis protulerat Grimano adversantem de ea causa, super qua ille posteà in Concilio absolutus est: pallium eidem solemniter denegavit, ac perpetuum de illo silentium imposuit. Quod si ex falsa suspicione provenit, non modicam (g) commiserationem promeruit Patriarcha, egregiis quippe dotibus non ingenii minus & animi quàm sanguinis præditus; à Principibus amatus, & literatorum amator.

(a) *In prædicta epist. 6. Augusti. 1563.*

(b) *Apparet ex literis Ferdinandi ad Orat. 4. Sept. & ex Oratorum responsis 18. Sept. 1563.*

(c) *Acta Paleotti & Arcis Æliæ, & literæ Vicecom. ad Borrom. 3. Sept. 1563.*

(d) *In Actis Paleotti.*

(e) *Cuncta extant in volumine memorato literarum, quod ab Albitio Cardinali accepi.*

(f) *11. Sept. 1561. ut ex originali scriptura, in memorato literarum volumine contenta.*

(g) *Vide Vghellum in Italia sacra, inter Patriarchas Aquileja.*

2. Postridiè quàm hæc sententia lata est, Lotharingus iter cœpit Romam versus, (h) & cum eo egregius comitatus Episcoporum ac Theologorum, inter quos Pragensis Archiepiscopus numerabatur.

(h) *Diarium 18. Sept. Acta Salmanticensis & Paleotti.*

3. Venit per eosdem dies Tridentum Commendonus, accitus à Legatis, & inde missus in Poloniam jussu Pontificis, tamquam ipsius Nuntius; (i) cum mandatis ab Osio confectis, qui Pontifici auctor fuerat, ut illum mitteret, positis ob ejus oculos proximè futuris Comitiis illius Regni, in quibus viri hujusmodi præsentia, quem ipse in Germania expertus fuerat, validum fuisset columen Religionis, & ingens levamen Ecclesiasticæ libertatis, illic recens perculsæ. Et eventus consilium comprobavit, quod Historia nostra postremò recensebit.

(i) *Literæ Borrom. ad Legat. 21. Aug. & Legat. ad Borrom. ult. Augusti, & 26. Sept. 1563.*

4. Alter quoque præclarus Antistes sub idem tempus Tridento profectus est in Hispaniam Nuntius. Is fuit Vicecomes, (k) destinatus à Pontifice Hispanicæ Aulæ, & idcirco Romam ab eodem revocatus, quò simul edoceretur Pius opportunè de præterito ac præsenti Concilii statu, unde paratiore esset animo ad futura Lotharingi colloquia. Ea propter duplex illi tradita fuit rerum narratio; altera, ut sic loquar, legalis, Paleotti opus, quâ exponebatur quidquid peractum & agitatum fuerat in cœtibus tum generalibus tum peculiaribus, & rationum capita, in singulis articulis emendationis expensa: altera, quæ poterat appellari politica, à Morono dictata suo & collegarum nomine, (l) de iis quæ Principum intererant, de conditionibus & potentia Oratorum, de Præsulum affectionibus, ac præsertim de consiliis in posterum seligendis.

(k) *Literæ Legat. ad Borrom. 19. Septemb. 1563. & Acta Paleotti.*

5. Posterioris summa erat: Quadruplici ratione procedi posse, nimirum, aut Synodum protrahendo, aut præcidendo, aut eam terminando, aut suspendendo. Si protraheretur, à Legatis pessimum existimari, utpote quòd hæc incommoda oriri possent: primò, schismatis periculum, sive ob discordias semper enascentes inter Patres, sive ob mortem alicujus Principis, quæ statum orbis terrarum perverteret: secundò, tam diuturna tot Episcoporum absentia à suis Ecclesiis: tertiò, sumptus Apostolicæ Sedi intolerabiles: postremo audacia, quam sibi arrogabant Episcopi inter se conjuncti, adeoque penè formidabiles petendi semper novas in communi prærogativas, & nova privatim beneficia; quod etiam Principibus contingebat, qui rebantur, extante Synodo frænum à se teneri, quo pro suo arbitratu Pontificem circumagerent.

(l) *19. Sept. inter monumenta Moroni.*

6. Pessimum quoque censeri, si Synodus præcideretur, præsertim ob communem offensionem; quæ tamen mitigari potuisset, si antequam illa præcideretur, emendationis perfectæ Decreta præcessissent, adeò ut mortales animadverterent, alterum ex alterius metu nequaquam fieri, simulque si qua conspicua causa expectaretur (uti plures ex parte Principum eventuræ fuissent) quæ Pontificis in eo consensum defenderet. Verum tametsi hoc præcisionis consilium semper plus minusvè evasurum esset noxium; reipsa tamen ejus minas intentatas prodesse posse, ubi Oratores nimiam auctoritatem sibi arrogarent, aut progressus celeritatem im-

impedirent. Hic plurimùm de Lunensi conquerebantur, ea quæ ille egerat, & nos sparsim narravimus commemorantes. Tanto absurdiorem conspici rationem illam agendi in ministris laicorum Principum, quantò luculentior testis poterat esse Synodus & moderationis quâ Legati Pontificis agebant de libertate, & sinceritatis de morum emendatione. Addebatur, nimis credere Lunensem quibusdam è suis Præsulibus, Romæ parum benevolis: ceterùm ab illo intentum negotio animum geri, pluri mumque auctoritatis possideri, auctæ ex arcta & assidua communicatione per tabellarios cum Cæsare & cum Rege Romanorum: tùm à Cæsare tum à Lunensi parum suam mentem aperiri de brevitate, ajentibus, intendi à se ut expediretur Synodus, non præceps ageretur; quæ voces ad res peculiares admotæ, poterant à singulis explicari pro suo arbitratu: sed animadverti, omnem lapidem à Lunensi moveri & Tridentini & cum Cæsare, ad Synodum protrahendam, & audiri, eò tendere postrema mandata ab Hispania ipsi reddita; oportere, ne se Pontifex tam avidum festinationis ostenderet, ut debitam argumentorum gravitati trutinam omitti vellet.

7. Rejecit tamquam noxias prolixitatem & præcisionem: monstrabatur, optimum esse absolvi Synodum, tum ad fidelium utilitatem, tum ad Ecclesiæ dignitatem; sed dubitari ne obstituri essent Cæsar, & Galliæ atque Hispaniæ Reges, ob causas quas legati aliàs scripserant: tamen cùm absolutionem Synodi expeterent. Lusitaniæ Rex, Italiæ Principes, & præcipuè Veneti cuncti absciss ionem perosi, & insuper diuturnitatem Galli, quò citius Lotharingum & Episcopos suos recuperarent; nequaquam extra spem esse Concilii absolutionem, ad quam præter Gallos facile posset etiam adduci Philippus Rex, præsertim conscientiæ communisque utilitatis ergò, & oblatâ ipsi à Pontifice, quantum honestas sineret, postulatorum omnium concessione, cujus fortasse spes diuturnitatis appetentiam in Rege nunc alebat; & ipsius consensu posito, Cæsarem minimè adversaturum.

8. Faciliorem tamen absolutione, ac tolerabiliorem diuturnitate ac præcisione suspensionem censeri: illi acquieturos omnes Principes à bello alienos, quoniam id temporis non damnarentur solemniter hæretici, adeoque neque hi ad ultionem irritarentur, neque illi compellerentur ad arma capessenda, quibus convocatam ipsorum petitionibus Synodum exequerentur: quod si ante suspensionem absolverentur emendationis leges, & in opus deducerentur, quarum desiderio potissimè Synodum Principes flagitarant, fore ut alacres cuncti conquiescerent. Verùm haud decere, ut Pontifex suspensionis auctor esset, nec eam proponeret; sed ut alios exaudiret, solum impellens Principes, ut illam à se peterent, dum fixum immobiliter animum absolutioni præ se ferret. Monebant, à Cæsare, jam annis gravi, & infirmâ valetudine, magnam negotiorum partem committi Regi Romanorum, inter quem & Hispaniarum Regem, sororis suæ virum, intercedebat arctissima necessitudo; hinc omni studio curandum, ut Maximilianus benè affectus haberetur. Optari ab illo, ut suæ res cum Aula Romana ex voto componerentur, atque ut ibi in pretio ipse haberi videretur: quare absolutâ ipsius causâ, ex sententia quam omnes Legati propediem scriberent, opportunum esse, peculiarem Nuntium ad eum mitti tum honoris tum benevolentiæ comparandæ gratiâ; præsertim, quoniam cùm ille à parente plerumque abesset, non poterat transigendis cum eo negotiis satis esse Delfinus.

9. Concludebant: Super omnia conferre ad Synodum facilè terminandam, ad utiliter suspendendam, ad abrumpendam minori cum detrimento, & majori cum dignitate, reparationem disciplinæ prius stabiliri; id porrò eventurum, ubi Patres intelligerent, velle Pontificem Decreta sanciri pro majori suffragiorum numero, tametsi complures obstarent in rebus ad dogma non spectantibus. Confectâ morum emendatione, licere confidentiùs loqui; & etiam de articulo ad Principes laicos spectante fieri posse, ut aliqua iniretur ratio, quâ utrique parti mutuò fieret satis.

Postremò duo significabantur; alterum, inesse quidem Legatis auctoritatem aliquam, & intimam amicitiam cum Oratoribus; sed his, cùm ad tradita sibi mandata consulenda redigebantur, nonnisi obtemperare Principibus licere. Alterum erat, Lotharingum (de quo ibi parcissimè dicebatur, quia plurimum anteà scriptum fuerat) tantum posse apud Hispanos, quantum cum ipsis conjungebatur, non quantum ad eos pertrahendos satis esset.

10. Ita Legati scripsere in literis Vicecomiti traditis. Ex quo animadvertitur, quantum id temporis dubitaretur, oportere præcidi ante fructum plantam illam, tot sudoribus totius orbis Catholici irrigatam, & quantam debeatur inenarrabili labori eorum cultorum, qui ad ferendos fructus eam adduxerunt per salutarem ac perpetuam fœcunditatem ad Ecclesiæ emolumentum. Sed maximorum bonorum auctores parcè plerumque Fama remuneratur, quippe quæ maximos labores ignorat idcircò exantlatos; at verò magnificè illos concelebrat, qui humanum sanguinem fortunatè profuderunt, quoniam in ipsis solis difficultas operis æquè ac ipsum opus dignoscitur.

HISTO-

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Aspera Gallici Regis mandata ob notitiam habitam de parata Principum emendatione, & ob alios nuntios; quorum falsitatem is postea docetur à Lotharingo. Acerbissima Ferrerii contestatio in generali concessu. Responsio Caroli Grassii Episcopi Montis Falisci; & aliæ illius facti conditiones. Lunensis ad contestandum paratus, quòd non obtineres postulatam declarationem adversus particulam, proponentibus Legatis. *Contrarius aliorum Oratorum sensus; sed Gallus & Lusitanus ad illi adhærendum in eo coacti, & Cæsarei negantes ipsis assentiri absque mandato Ferdinandi, ad quem literæ scribuntur. Patrum sententiæ de uno supra viginti articulis emendandæ disciplinæ, ac potissimùm de Episcoporum electione, de actis in ipsorum assumptione, de Cardinalibus, de immunitate Collegiorum Ecclesiasticorum ab Episcopis, de impertiendis Sacerdotiis curam animarum habentibus per concursum, & de primis judiciis ordinariorum jurisdictioni relinquendis. Sessio à Legatis proposita, in qua solùm hæc viginti & unum capita statuerentur, cæteris, ac præsertim articulo Principum futuræ Sessioni remissis; de quo plures consentiunt, tametsi multis contradicentibus. Errores & mendacia frequentia Suavis, sparsim confutata. Voluntas Cæsaris & Romanorum Regis de Concilii absolutione. Sensus & notæ Ferdinandi de postrema correctione paratorum Decretorum. Ejusdem responsa ad Lunensis postulata de particula*, proponentibus Legatis, *& consilium in eo susceptum. Profectio Ferrerii. Querelæ Tridenti habitæ de quibusdam quæ Pontifex in Senatu egerat, & scriptæ ab ipso ea de re causæ. Sententiarum discrepantia de matrimoniis clandestinis, & de subjectione Episcoporum in variis rebus Archiepiscoporum potestati. Capita constituta inter Pontificem & Lotharingum de Concilio. Pontificis sententia in septem Galliæ Episcopos, & vocatio in jus Navarrensis Reginæ; sed sine progressu, & quare. Lotharingus Româ profectus. Ejus transitus Venetiis, ibique ab eo acta cum Oratoribus Gallicis, qui illò secesserant. Adhibita ab his apud Regem studia, ut ipse Lotharingum à Concilio abalienaret. Responsum Philippi Regis ad Legatorum epistolam, & ad Pontificis querimoniam in ipsis ministros. Varia Tridenti perpensa de primis judiciis, de immunitate Collegiorum, & de privilegiis Ecclesiæ Gallicanæ. Initum consilium de apponenda in fine Concilii particula, salva semper auctoritate Sedis Apostolicæ. Sessio undecimo Novembris celebrata. Canones & Decreta de Matrimonio: adversæ de clandestino sententiæ. Functionis prolixitas, & res ibi mutatæ aliter quàm paratæ fuerant ac propositæ, ac præsertim de subjectione Episcoporum Archiepiscopis. Nova Sessio ad nonum Decembris denuntiata.*

CAPUT I.

Mandata à Rege Galliæ suis Oratoribus & Lotharingo tradita. Epistola à Lotharingo illi rescripta. Ferrerius ad exequenda mandata contestatus. Responsio Episcopi Montis Falisci. Varia Suavis errata.

1. NOn multum effluxit temporis, cùm in eo pelago, quamvis semper sua inter litora contento à divina providentia, alia tempestas coorta est. Oratores Gallici ad Regem miserant paratas morum emendationes & inter eas Decretum de laicorum potestate secundùm priorem formam severiorem, non item secundùm posteriorem mitiorem. Et quoniam Consilium regium ingenia malè affecta in jurisdictionem Ecclesiasticam continebat, interpretari cœperunt ea capita, quasi ad eam amplificandam, confecta in detrimentum Regiæ auctoritatis: quam existimationem foverunt variæ narrationes falsæ eorum quæ Tridentum moliretur. Quapropter ad Oratores & Lotharingum Regis nomine scriptum est, (a) quævis alia præstolari Principes à Concilio, quàm quæ in legibus paratis cernebantur; ubi cùm essent reformandi Ecclesiastici, ungues ipsis protendebantur, & præcidebantur Principibus. Resciri præterea, illic haberi consilium declarandi irritum conjugium Navarræi Regis demortui cum Joanna Regina, & Henricum eorum filium nothum, minimeque successionis capacem, ex quo Regnum illud aliorum prædæ desereretur. Regem Galliæ tam enormia detrimenta numquam passurum: obsisterent cunctis rationum nervis, verborum robore, & contestationibus publicis, ipsius Oratores; & ubi contestatio in irritum caderet, tum ipsi tum Præsules Galliæ illinc secederent, ne quid auctoritatis

tis adjicerent, non quidem assensu, sed nedum præsentiâ, iniquis illis Decretis.

(a) *Literæ Regis è Sylvano 28. Augusti 1563. in adducto libro Gallico.*

2. Hæ literæ pervenerunt cùm Lotharingus profecturus jam erat. Quare pridie quàm discederet, ita respondit; (b) Mirari se, à Rege fidem haberi nuntiis ejusmodi de Conventu adeò sacrosancto, ubi aderant tot Regis famuli, ubi ipse, studiosissimus atque addictissimus Regis obsequio, consiliorum omnium erat particeps, & ne unam quidem horam præteriisset, quin Regem certiorem faceret de hisce noxiis consiliis, & ubi si deessent reliqua, Cæsaris, Philipi Regis, cunctorumque Principum ministri adversaturi fuissent cuivis indicio detrimenti adversus regias successiones ac prærogativas. Hujusmodi molitionem ne in mentem quidem illis optimis Patribus incidisse: solum haud licuisse Legatis denegare præfervidis multorum Antistitum postulationibus, inter emendationes disciplinæ quædam capita poni contra detrimenta, quæ in quibusdam, non autem in Regis Gallici regnis, libertas Ecclesiæ, & Episcoporum dignitas patiebantur: idcircò se à Rege petere, ne unquam hujusmodi nugis crederet. Velle se Romam pergere, eâ temporis opportunitate usum, dum Patres de quibusdam rebus disceptarent, in Sessione, duos menses postremo dilata, sanciendis, quò posteà liber ab eo in Pontificem obsequio, posset absolutâ Synodo ad Regem reverti. Hæc Lotharingus.

(b) *Literæ Lotharingi ad regem 17. Sept. in eodem libro Gallico, impresso iterum cum appendice Anno 1564.*

3. Sed non ita studuerunt Oratores acceptis Regis mandatis rescribere, Aulamque ab errore deducere; quamquam scirent, numquam venisse Patribus in animum, irrogare notam filii non legitimi Henrico puero, & Decretum generale de Principibus fuisse admodum mitigatum, Præsides verò ad ipsum iterùm mitigandum operam pollicerì. Oratores igitur Legatos adiere, & animi proposito ipsis celato, ne ab illis præpediretur, primò conati sunt culpam omnem ab Aula regia removere de recenti discessu quorumdam Galliæ Episcoporum; testati, id accidisse adversus quam vellet Regina, (c) quæ statim ac id cognosceret, eorum imperatura reditum credebatur. Posteà retulerunt, valdè lætatum Regem quòd audiret, ibi optimam morum correctionem agitari: se jussos à Rege fuisse quædam ipsius nomine à Concilio postulare.

(c) *Literæ Legat. ad Borrom. 20. & 23. Septem. 1563.*

4. Illos percontati sunt Legati, quænam essent ea postulata; redditoque ab Oratoribus responso, generatim levia quædam esse: ipsi, ne morositate suâ certamen succenderent de particula adeò agitatâ, *proponentibus Legatis*, illicò consensere. Verùm Ferrerio die vigesimâ secundâ ad dicendum admisso, longè alius ab expectatione ipsius sermo personuit. (d) Utebatur ille vivido dicendi genere, sententiisque exornato, sed aspero & aculeato atramento. Historiæ munus mihi esse videtur ea referre, quæ sincerorum hominum mentem edoceant, non quæ pravam malevolorum affectionem vellicent.

(d) *Oratio extat in jam dicto libro Gallico, & in Actis Arcis Æliæ.*

5. Quinquagesimum, ait ille, supra centesimum annum esse, (e) ex quo Gallia reparationem Ecclesiasticæ disciplinæ collapsæ postulabat, quemadmodum testabantur in primis doctissimis Gerson, Parisiensis Cancellarius, in Synodo Constantiensi, & posteà tòt Orationes auditæ in Tridentina, Hac tantummodò de causa missas fuisse à Rege Christianissimo legationes suas ad Concilia, Constantiense, Basileense, Lateranense, ad primum & ad hoc secundum Tridentinum (Concilium sub Julio III. non connumerabat, quippe cui restiterant Galli) & adhuc tamen fructum expectari. Huic negotio à Patribus haud satisfactum per anteactam dogmatum decisionem, cùm debitori minimè fas sit unum pro alio solvere, creditoribus etiam invitis: à Gallis hujusmodi definitiones numquam fuisse postulatas. Quod si alii postularant (indicabantur Hispani) oportere Patres reminisci, in judicio, appellato *Familiæ herciscundæ*, sive de patrimonii divisione, primam partem deberi primogenito, qualis erat in Ecclesia rex Christianissimus.

(e) *Oratio typis vulgata sic loquitur. Monumenta eorum, qui eam audierunt 140. & in aliis pluribus affirmant, eam esse aliam ab ea quæ recitata est.*

6. Sed posset fortasse responderi, jam eò deventum esse, ut per longam emendationum syllabum negotio tandem consuleretur. Hac de re præcipuè locuturos adesse Oratores, syllabum illam, præter adnotationes à se confectas, fuisse cum Rege ab iisdem communicatam; qui auditis suorum Principum Consultorumque sententiis, nihil in eo compererat quod esset idoneum ad continendos in officio Catholicos, ad reconciliandos adversarios, ad imbecillos confirmandos: parum esse quod congrueret, & multum quod adversaretur antiquæ Patrum disciplinæ. Paucis: illud non esse emplastrum Isaiæ, quo Christianæ Reipùblicæ vulnera sanarentur; sed potiùs emplastrum Ezechielis, compactum tantummodò ad obtegendum per quod eadem, tametsi restituta sanitati, recrudescerent. Id quod apponebatur de infligendo Principibus anathemate (ita habebatur in priori forma, non in posteriori, ut dictum est) nullo exemplo veteris Ecclesiæ niti, ac per ipsum seditiosam quasi fenestram rebellionibus aperiri: caput illud integrum de Principibus non aliò tendere, nisi ad deprimendam libertatem Ecclesiæ Gallicanæ, Regumque Christianissimorum majestatem. Hi cùm semper in fide Romanæ Ecclesiæ perstitissent, tamen veterum Imperatorum exemplo multa dicta sanxisse de rebus Ecclesiasticis, non modò à Romanis Pontificibus haud improbata, sed eorum quædam sua inter Decreta ab ipsis relata, connumerantibus etiam inter Sanctos, præcipuos illarum legum auctores, Carolum Magnum & Ludovicum Nonum. Ex præscriptis à Rege sanctionibus rectas fuisse Gallicanas Ecclesias ab Episcopis, non post *pragmaticam sanctionem*, sicuti nonnulli dicebant, aut post concordiam Leonis Decimi; sed quadringentis annis antequam prodiret in lucem Decretalium Pontificalium volumen. Has leges, ex parte collapsas temporis vitio, velle Carolum Regem, ubi ad majorem ætatem perveniset, ad pristinam observantiam revocare; siquidem nihil in ipsis Ecclesiæ doctrinæ, veteribus Pontificum Conciliorumque Decretis, & Ecclesiasticæ disciplinæ perfectioni repugnabat. Per eas haud vetari ne Præsules orarent, concionarentur, elargirentur, sive, si verius esset loquendum, pauperibus

sua

sua redderent, & ne Episcoporum sedibus admoverentur, ibique retinerentur solùm idonei.

7. Tum perrexit vituperare pensiones, reservatas ex alio titulo, quàm si Episcopus, inutilis effectus, eas sibi ad alimenta retineat, adjutore ad Episcopatum assumpto; sacerdotia multiplicia; eadem pro certo capite resignata; communem usum regressuum; expectativas, annatas, præventiones. Posteà eò prolapsus est, ut negaret, de rebus ad animi salutem spectantibus in possessionis judicio, licere litem agere ante alia tribunalia præterquam Regia; & in judicio proprietatis, aut in causis criminosis, etiamsi litigator esset Episcopus aut Cardinalis, ante alium judicem præter Ordinarium, aut à Pontifice delegatum, sed intra Galliam. Defendit consuetudinem provocandi ab abusu, ut Galli loquuntur, quo deluderentur, non quidem mens summi Pontificis, cui debitum obsequium Gallia semper exhibuerat, sed homines fraudulenti, qui beneficia ab ipso Pontifice per fraudem extrahebant. Nec minùs propugnavit, inesse Regi potestatem, à Deo illi traditam, utendi, ad relevandam regni necessitatem, cunctis bonis Ecclesiasticis, tanquam domino tum Gallorum tum regni universi, & tamquam fundatori ac domino omnium ferè Ecclesiarum. Mirari se à Patribus, qui ad reparandam disciplinam Ecclesiasticam eò convenerant, tunc eâ omissâ operam navari ad emendandos Principes, quibus, tametsi discolis, jubet Apostolus obtemperari. Idcircò ab ipsis Regem petere, ne quid adversus ipsius auctoritatem, Ecclesiæque Gallicanæ libertatem tentarent; aliter jussos esse ab illo Oratores *intercedere* (secundum formulam latinam) quemadmodum reipsa *intercedebant*. Si verò Regibus prætermissis vellent operam impendere ad ea quorum causâ convenerant, & quæ genus humanum ab ipsis præstolabatur, injunxisse Regem Oratoribus, ut omni studio sacrosanctum opus adjuvarent.

8. Expositâ Regis legatione, tandem adjecit suo nomine, imitandos esse Ambrosios, Augustinos, Chrysostomos, qui hæreticos debellarant, non Principibus ad arma concitatis, ipsis verò paronychias tantùm curantibus; sed exemplo, virtute, precibus & concionibus. Hac industriâ ab illis sanctissimis Episcopis Ecclesiam fuisse purgatam, & informatos Theodosios, Honorios, Arcadios, Valentinianos & Gratianos: idem expeti, idem sperari ab illius Synodi Patribus actum iri.

9. Oratione absolutâ, primus Legatorum ab eo petiit, ut ad breve temporis spatium secederet, quò de responsione deliberaretur. (f) Sed Orator: Se nihil de ea sibi reddenda laborare. Hinc Legatus arreptâ opportunitate libertatis integræ sibi servandæ, ad Patres conversus adjecit: Eapropter liberum ipsis esse, aut dum sententias dicerent, aut aliâ ratione responsum reddere. Cùm autem egrederetur è consessu, (g) Ferrerio dixit, Ipsum imitatum fuisse veteres Tribunos plebis, qui adversus Consulum leges intercedebant. Ad ea Gallus: Non nisi proba à se deposci, Legatus verò: Nec pariter nisi proba Synodum velle.

(f) *Acta Arcis Æliæ 23. Septemb. 1563.*

(g) *Literæ Legat. supra adductæ.*

10. Incredibile est, quonam odio excepta fuerit à Conventu ea concio. Oratores Cæsarei ad Ferdinandum scripsere, (h) ab illa cunctos gravi animi dolore affectos fuisse, & quibusdam etiam ex Gallis vehementer eam displicuisse. Salmanticensis addit in suis Actis, cui pariter assonant literæ Jadrensis Archiepiscopi, auctam ex eo suspicionem fuisse, prius de Ferrerio conceptam, insinceræ religionis. Noluerunt itaque retardare confutationem illius orationis, quam dissonam à religione objurgationem, non regiam legationem existimabant. Postridie loquendi locus dabatur ex ordine Carolo Grassio Bononiensi, (i) Antistiti Montis Falisci, qui Lotharingo processerat obviam, sicuti narravimus, Pontificis nomine, vir egregiâ virtute, posteà verò, præter Apostolicæ Cameræ Clericatum, varias provincias & ipsam Urbem moderatus est in subsecuto Pontificatu, ac dein inter Purpuratos adscriptus, summis in Christiana Republica muneribus perfunctus. Is igitur ne unum quidem diem passus est communem illam contumeliam impunè abire. Et quamvis alii posteà linguæ vim adhibuerint, Grassius tum celeritate, tum plausu primas tulit. Non tamen adversarium confutationi suæ præsentem ille habuit: nam Galli prænoscentes, iis qui dicturi erant se quasi signum futuros, (k) consultò se à cœtibus abstinuerunt. Grassius antequam rem ipsam aggrederetur, hoc exordio usus est. (l)

(h) *Cuncta extant in literis Cæsarianorum ad Cæsarem 28. Sept. 1563. & in Actis Salmanticensis, præter Acta Paleotti, & Jadrensis 23. & 27. Sept. 1563.*

(i) *Alia epistola Legat. ad Borrom. 23. Sept. 1563.*

(k) *In Lit. dictis Cæsarianorum, & in lit. Legat. ad Borrom. 27. & 29. Sept. 1563.*

(l) *Grassii sententia summatim refertur ab Actis, sed integra est penes auctorem.*

11. Aliudomnino prooemium à se fuisse paratum orationi suæ; sed Ferrerii concionem priùs auditam, in causa esse ut illud mutaretur. Optari à se, produci ab Oratore mandata Regis diserta ad id peragendum. Etenim nec rei peractæ conditio illorum præsumptioni favebat, nec in hujusmodi ministris satis erat universalis quædam facultas, quò suaderetur tamquam credibile, id ex Regis voluntate committi. Dum ipse sibi redigebat in memoriam Pipinum, qui Zachariæ Pontificis operâ Rex inunctus fuerat à Bonifacio Episcopo Moguntino; Carolum magnum, è Pipino natum, qui ob eximias in infideles expeditiones à Leone III. primus Occidentis Imperator constitutus est, & subsecutos Galliæ Reges, qui propter egregiam defensionem Ecclesiasticæ libertatis, promeruerant ab Apostolica Sede nomen *Christianissimorum*; quonam pacto sibi posset in animum inducere, consentanea esse voluntati Principis, eorum in regno, in sanguine, in nomine successoris, ea legationis mandata, quæ tam audacter exposuerat Orator, & ab ipsis tam molestè fuerant audita? Cuinam ex eruditissimis illis Patribus in aures unquam incederat, nominari in Oecumenicis Conciliis intercessionem quasi Tribunitiam, quæ in seditionibus popularibus usurpata est? in eo loco, ubi nonnumquam inhabenda de moribus deliberatione, ipsis Cæsaribus denegatum fuerat interesse, uti Nicolaus primus ad Michaelem Imperatorem scripsit, velle Oratores non solùm interesse, sed de moribus Ecclesiasticorum leges præscribere? ubi Divinus Spiritus per ora sacerdotum loquitur, Oratorem laicum gloriari, se Spiritui sancto resistere, atque intercedere? ubi magnus Constantinus, tametsi rogatus à tot Patribus, judicium proferre ausus non est, Oratorem ausum esse ore suo quasi cunctos Patres damnare! Nullâ ratione credi posse, id Christianissimi Regis consensu ac voluntate peractum. Quo tandem nomine se Gallos appellasse creditores, quibus non posset debitor unum pro alio ipsis in-

vitis perſolvere? num illos ex eo creditorum jus adeptos fuiſſe adverſus Patres, quòd hi calamitates illius regni, non modò ſibi communes, ſed propriàs exiſtimarant? num ex eo, quod ſola charitas ſubveniendi collapſo illi regno, ipſos ex quavis Chriſtiani orbis parte traxerat ad impendendam ſubſtantiam, ſudorem, & fortaſſis etiam vitam? Quid porrò ad eam arguendi formam dicendum erat, quâ tuebatur Ferrerius ſuæ regionis leges, quòd Epiſcopis conciones, eleëmoſynas, & ejusmodi pia opera non prohibebant? Diceretur illi venerabili Coronæ, Oratoris pace, & pro debita hujusmodi loco libertate, id eſſe ſophiſma, doctiſſimis eorum auribus indignum; perinde, quaſi piis hisce operibus non interdictis, par ſit præterea, Regis arbitratu peragi reliqua ad Eccleſiaſticam immunitatem jurisdictionemque ſpectantia, diſſipari Eccleſiæ bona, dijudicari Epiſcopos & Clericos à laicis tribunalibus, adverſus Apoſtolicam traditionem, Decreta Conciliorum atque Pontificum, & omnium ferè Patrum documenta. Legeretur id quod ea de re decreverat Nicolaus I. in literis ad Epiſcopos, congregatos in oppido Convicino, & Symmachus in ſua ſecunda Synodo Romana (m) & quæ idem Nicolaus ſcripſit ad Michaelem Imperatorem, & Gregorius Nazianzenus ad ſuorum temporum Cæſares. Legeretur Auguſtinus in dialogo contra Petilianum, ubi affirmat, poſſe leges Cæſareas favere, ſed non adverſari Eccleſiaſticis. Legerentur Decreta Gregorii VII. & Innocentii III. in Concilio generali Lateranenſi. Legerentur denique ea, quæ ſanxerat ſuper libertate & immunitate Eccleſiæ Synodus Conſtantienſis Seſſione decimanonâ. Quando tam ardenter Orator Patres revocabat ad Eccleſiæ primævæ nitorem, vellet ipſe quoque omiſſis recentioribus Regis privilegiis, odio non habere candorem priſtinamque libertatem Eccleſiæ; & in memoriam ſibi redigeret id quod ore Danielis eidem Eccleſiæ dixit Deus: *Ea gens, & illud regnum, quod tibi non ſerviet, peribit.* Quòd autem Orator narrabat, Galliam per centum quadraginta annos à ſummis Pontificibus petiiſſe quædam peculiaria, & per id temporis novarum rerum conſilia fuiſſe nutrita, nimis in comperto eſſe, quo pacto id in rem evaſerit Galliæ Regibus in populorum illorum concordiam, in illius regni ſalutem. Concludebat, Legatos ac Patres rogans, ut cùm ageretur de re graviſſima, curarent ſibi tradi Oratoris concionem, ac Regis mandata, & de illis deliberarent.

(m) *Ut refert Gratianus diſtinct. 10. Canon. 1.*

12. Incerti auctoris apologia deinde prodiit, ficto Synodi nomine, in eamdem orationem, & quædam hujus ſumma, quam Ferrerius (n) affirmabat mutatam fuiſſe, adeoque ſe gravatum; & facti culpam conjecit in Pelveum Archiepiſcopum Sononenſem, qui potiſſimè factum improbabat. Quamobrem queſtus eſt apud primum Legatum, oſtendens, hinc ſe compelli ad orationem ſuam, ejusque defenſionem vulgandam. (o) Mirari ſe, eſſe qui revocaret in dubium Regis mandata, quaſi miniſter tam acre conſilium ſuſcepturus eſſet ſine peculiari ſui Principis mandato. Accepta à ſe fuiſſe mandata diſertiſſima, Lotharingo, veſperi pridie quam ille diſcederet, clàm oſtenſa, eademque velle ſe oſtendere Legato ſimiliter ſub arcana fide. Conteſtationem ſuam ſub conditione fuiſſe denuntiatam, ſi quid detrimenti Regi & Eccleſiæ Gallicanæ inferretur: & quod ſub conditione denuntiatur, conditione non poſitâ, ſuapte naturâ, quaſi non factum evaneſcere. Reſpondit Moronus: Ignorare ſe, quodnam eſſet ſcriptum illud, quod ajebat Ferrerius circumferri. Verè ſibi viſum eſſe audiri à ſe in ea denuntiatione res abſurdas; adeoque ſe libenter eam viſurum, pro eo ac Ferrerius ſe oſtenſurum affirmabat, quò melius de reſponſo cum Patribus deliberaret.

(n) *Litera Legat. ad Borrom. 27. Sept. 1563.*

(o) *Hæ ſcripturæ jam dictæ extant in libro Gallico citato.*

13. Hoc Oratoris facinus Legatorum animum vehementiùs retraxit (p) ab eo conſilio, ad quod ille Pontificem adeò ſtimularat: etenim ſibi viſi ſunt apertè cognoſcere, Ferrerium cupidum eſſe novi conventus in Gallia, ubi concordibus cum magno Cancellario votis regem conſtitueret Eccleſiæ Gallicanæ caput, Angliam imitatus, & Eccleſias bonis, Sedemque Apoſtolicam obedientiâ ſpoliaret: & cùm animadverteret, ſuum conſilium promptè non ſuſcipi, opportunitatem ab eo quæri, ad id quod ipſe intendebat, quavis ratione perficiendum.

(p) *Litera Legat. ad Borrom. 29. Sept. 1563.*

14. Edidit confeſtim Orationem Ferrerius, (q) qualem nos attulimus, & poſteà etiam apologiam. Verùm Præſides in ea ad Borromæum miſſa plurima obſervarunt, quæ variabant, diverſa ab oratione ab Oratore recitata, ex communi judicio Patrum, qui eam audierant. Jam verò antequam progrediar, oportet ut Suavem caſtigem ob multa quæ falsò commentus eſt in poſtremis hiſce rebus, ab ipſo & à me recenſitis.

(q) *Litera Legat. ad Borrom. ult. Sept. & 7. Octobris 1563.*

15. Dicit, mandatum conteſtandi perveniſſe ad Gallos 11. Septembris, & ab ipſis fuiſſe vulgatum, quò Patres removerent à Decreto de Principibus laicis: ſed oppoſitum eveniſſe; id enim centum Patres permovit, ut ſcripto convenirent, ſe de reliquis capitibus haud locuturos, niſi illud à Legatis reponeretur.

16. Ne gutțula quidem veri. Oratores mandatum adeò celarunt, ut nec Legati, nec Cæſariani, nedum Epiſcopi tenuiſſimam illius lucem viderint, quemadmodum liquet ex tot (r) literis Legatorum ad Borromæum, & Cæſarianorum ad Ferdinandum (ſ) poſt undecimam Septembris, & ante conteſtationem, in quibus ne veſtigium quidem. Ne veſtigium pariter extat in ampliſſimis mandatis, à Morono traditis Vicecomiti die 19. Quin in epiſtola diei 20. ſignificantes Legati, à ſe petiiſſe Oratores in conventu verba facere, ab omni ſuſtinicione hujusmodi ſe alienos oſtenderunt. Prætereà fragor & publica denuntiatio Patrum apud Legatos, nolle ſe de reliquis capitibus quidquam loqui, ubi caput de Principibus excluderetur, non modò ab hujuscemodi cauſa non ſunt profecta (ſicut patet ex literis Cæſarianorum ad Cæſarem, & ex omnibus jam productis monumentis) ſed fieri non poterat ut inde naſcerentur, cùm fragor ille ad veſperam diei decimi excitus fuerit, ut Legati Borromæo ſignificarunt (t) die poſtero, adeoque ante undecimum, quo die (quo narrat Suavis ipſe) mandatum regium ad Oratores pervenit. Sed quid plura, ſi Lotharingo ipſi apertum illud fuit arcaniſſimè non ante diem 17. quemadmodum Ferrerius poſteà Morono faſſus eſt, & nos retulimus? Quod autem ne verbum quidem faciat Suavis de nervoſo Graſſii reſponſo, nihil mirum, cùm unicuique odioſum ſit, adverſarii rationes producere.

(r) *Die*

(r) *Die 11. 13. 14. 15. 16. 19. & 20. Sept.*

(ſ) *Die 14. & 18. Sept.*

(t) *Literæ Legat. ad Borrom. die 11. Sept. 1563.*

17. Scribit inſuper, Pontificem, converſo animo ad ſuperandas Concilii difficultates, in ſuis colloquiis habendis cum Lotharingo, injunxiſſe Legatis, ubi Seſſio præſtituto tempore celebrari non poſſet, ad duos menſes protraheretur. Mendaciſſima narratio: Pontifex enim numquam dubitavit id effici non poſſe antequam experiretur: idcircò Borromæus in literis ad Legatos ante medium Septembrem dicebat, ſupervacaneum cenſeri: de eo quod ſpectaret ad futuram Seſſionem, loqui, cùm pro certo poneret Pontifex, tabellarium illum ipſam jam habitam reperturum. Cùm verò poſteà contrarium nuntium accepit, Legatis ſignificavit, (u) tum propter prorogationem ipſam, tum propter diſtantiam termini denuntiati, gravem illam ægrimoniam, quam affert infauſtus eventus, ab re improviſa exaſperatus.

(u) *Litera Borrom. ad Legat. 18. & 19. Sept. & Legat. ad ipſum 23. Sept. 1563.*

18. Affirmat, ſententias dictas fuiſſe de viginti articulis. Erratum in parvo, ſed quod indicat magnam ignorantiam & omnium Actorum, & omnium narrationum. Nam literæ Præſidum & Cæſarianorum, & acta tum Mendozæ tum Paleotti unum ſupra viginti connumerant; ac de uno ſupra viginti leguntur ſententiæ dictæ, & in hæc Acta relatæ, tametſi diebus Seſſioni proximis unus auferretur, uti poſteà palàm fiet.

19. Refert, à Lunenſi per eos dies fuiſſe vetitum Procuratorem Collegiorum Hiſpanienſium, quidquam poſtulare de revocatione immunitatum ipſorum. Et propterea hic oſtendit, ignorari à ſe rem adeò celebrem, & fusà dictam, atque iteratam in cunctis commemoratis commentariis, cujusmodi fuit ſubitus ejus diſceſſus, ipſi velut in pœnam denuntiatus. Quin verius, ſicut in opere Suaviano poſt multa diſcernitur, cùm rem ipſe ignorare non poſſet, eam transfert in aliud tempus, & alii aſſignat cauſæ, ad tempus proximum Seſſioni jam dilatæ, cùm Lunenſis petiit, ut in reſervandis Pontifici Epiſcoporum cauſis cuſtodirentur jura Inquiſitionum: perinde ac ſi nactus ipſe Legatorum in eo duritiem, illam adſcriberet Procuratori Collegiorum, adeoque ipſum cogeret ad profectionem. Ac planè mirabile eſt, quo pacto Suavis non animadverteret, imputari non poſſe Procuratori Collegiorum, ſed Epiſcopis, illorum adverſariis, obicem illius exceptionis, quæ non Epiſcopis, ſed Collegiis detrimento fuiſſet.

20. Recenſet diſputationem publicam de matrimoniis clandeſtinis, & communicationem cum Patribus omnium articulorum, tanquam habitas poſt Seſſionis prorogationem; cùm tamen utraque eam prorogationem præceſſerit, ad eamdem impediendam.

21. Audet comminiſci, Cæſarem de articulo Principum ſcripſiſſe ad Moronum, *Cuncta mala præterita orta fuiſſe ex oppreſſionibus, quas Eccleſiaſtici tentarunt in populos & in Principes.* Immanis calumnia! Etenim nec ad Legatum, nec ad ſuos Oratores miſit religioſiſſimus ille Cæſar literas tam falsâ & offenſionis plenâ ſententiâ, ſicut oſtendunt literæ à me productæ: ſatis ipſe gnarus è contrario, quemadmodum Imperium Germanicum Eccleſiæ operâ fundatum eſt, ita Eccleſiaſticorum operâ magna ex parte ſemper fuiſſe conſervatum.

22. Deſcribit, Oratores Gallos provocatos ad paratam conteſtationem denuntiandam à quodam Epiſcopo, qui in eodem cœtu, die vigeſimo ſecundo, acriter diſſeruerat de reponendo Principum articulo prætermiſſo. Falſitas adeò manifeſta, ut non ſolùm Cæſariani in minuta facti narratione ad Cæſarem (x) numquam mentionem hujus rei fecerint; ſed Oratores Galli biduo antè, ſicuti vidimus, petierint, & obtinuerint à Legatis facultatem publicè loquendi Regis nomine, ſed obtecto argumento.

(x) *In productis literis 28. Sept.*

23. Quò reliqua ejus errata præteream, ipſe, Ferrerii perſonam agens, ſuadere nititur, eam denuntiationem conſentaneam fuiſſe ſenſibus Lotharingi, ſibi, antequam is diſcederet, patefactis. Sed ex adverſo, non Romæ, ſed Pariſiis impreſſa typis eſt epiſtola oppoſita, à nobis allata, quam Lotharingus ad Regem ſcripſit, cùm ejus mandata Tridentum pervenere; nec certè ab illa epiſtola diſcordantia loqui poterat cum Oratoribus. Verum eſt, in volumine, vulgato adhuc vivente Suavi, Gallicorum Scriptorum, quaſi mercium, in odium Synodi, Romanæque Aulæ ſelectarum, non contineri memoratam epiſtolam; quæ, ut nova editio emptores magis alliceret, illi volumini recens addita eſt, (y) cum aliqua modica appendice. Quod ſi quid in eo veri ſilentium excuſaret, id profectò affirmationem falſi non excuſaret. Legit forſitan Suavis in Ciceronis Officiis, dubitari à nonnemine, an fas eſſet mentiri pro amicis, qui apud ipſum Eccleſiæ Catholicæ inimici erant; & affirmantium opinioni largiter adhærens, animum ſolùm adjecit ad boni amici, non ad boni ſcriptoris officium. Nos ipſius vice id agamus, & ad rerum geſtarum ſeriem redeamus? illi quidem obnoxii, quod ſuæ vituperationis pretio ſinceritatem noſtram commendet, nihil ſimulantem aut diſſimulantem ex affectu partium, quæ per ſeipſam potius eſſet fuga vituperationis, quam meritum laudis.

(y) *Anno 1654. Pariſiis apud Cramoyſium.*

CAPUT II.

Coorta contentio cum Oratore Hiſpano de particula, proponentibus Legatis. Mandata ad ipſum à Philippo Rege ſuper eo miſſa. De hoc Patrum & aliorum, ac præſertim Cæſarianorum ſenſus. Inducie de hac ipſa re usque ad Cæſaris reſponſum.

1. FAcultas à Legatis conceſſa Oratoribus proponendi pro ipſorum arbitratu in Conventibus, haud ſatis fuit, ne Lunenſis denuò Regis nomine ſollicitaret, ut particula, *proponentibus Legatis*, aut tolleretur, aut explicaretur, (a) prout ipſi ſponderant, ubi Rex neutri ex propoſitis conſiliis acquieſceret. Ajebat Lunenſis, (b) Regem conſideraſſe, cùm ipſe tam ingentem partem orbis Chriſtiani poſſideret, ſe obſtringi ne permitteret dici poſſe, inductum ætate ſuâ fuiſſe id quod tam grave detrimentum inferret Conciliis in poſterum. Et reipſa Rex ſignificarat Lunenſi, cùm ſibi oſtenſa fuiſſet Legatorum ſyngrapha (quoniam à Lunenſi nondum nuntios de eo acceperat, & celeritatis ſtudio rem prævertere per mandata curabat) neutro ex conſiliis ſibi ſatisfieri. Non quidem promiſsâ declaratione in fine Concilii: nam fieri poterat, ut perſonarum mutatio, vel aliud quidpiam accideret, unde in exitu Synodi promiſſa explicatio omitteretur, & ea particula permaneret, ad perpetuam memoriam exemplumque poſteritatis. Non item alio conſilio, quod ibi dicebatur à Morono fuiſſe cum Cæſare initum; quod licet non explicaretur in ſyngrapha, tamen, quantum deprehendi poterat à

Re-

Rege ex quadam ſumma rerum Oeniponti agitatarum, erat ut Oratoribus, petitâ priùs facultate proponendi à Legatis, etiamſi hi recuſarent, liceret nemine interpoſito id peragere; hâc enim ratione Patrum libertas haud ſervaretur illæſa, cui pariter conſulendum erat: præterquam quòd ea circuitio, præſcripta Oratoribus, quærendæ prius facultatis à Præſidibus, injeciſſet moram ac ſæpè obicem ipſi propoſitioni, aut ſaltem eventui. Quamobrem ſollicitè curaret Lunenſis particulæ declarationem, ſecundùm poſtulatum ab ipſo jam traditum, ac relatum in eamdem Legatorum ſyngraphan. Nec remedium ſufficiens adhuc à Rege cognoſci in promiſſo illic ab ipſis exhibito; ubi ab eo utrumque commemoratum conſilium rejiceretur, nimirum, ut illi habendam curarent à Synodo explicationem ſecundùm epiſtolam Pontificis; tum quia hujusmodi reſpectus ad prædictam epiſtolam valdè ambiguus ac dubius erat, cùm fieri poſſet, ut epiſtola petitioni Regis non conſonaret; tum quia ſatis non erat quæcumque ſimplex declaratio, ſed ſolemnis petebatur, & quæ referretur in Acta Concilii, ad perpetuam memoriam, publicamque notitiam. Id ſi Lunenſi negaretur, ad imperatam conteſtationem progrederetur, cum offenſione ac ſtrepitu quàm fieri poſſet minori, ſed absque cunctatione, ſive cum ipſo reliqui Oratores concordarent, ſive non concordarent.

(a) *In Syngrapha 21. Junii à nobis ſuo loco recitata & vide l. 21. c. 5.*

(b) *Cuncta extant in literis legat. ad Borr. 27. 29. & 30. Sept. & 3. Octob. & fuſius in literis Oratorum ad Cæſarem 3. Oct. 1563. & Lunenſis ad eumdem 5. Oct. 1563. & Lunenſis ad eumdem 5. Oct. ubi habetur articulus ad Lunenſem ſcriptus à Rege 17. Aug.*

2. Hæc mandata, decimoquarto Septembris ad Lunenſem delata, ipſum magnoperè inflammarunt, ac ſollicitarunt; (c) & fortaſſis illum ad feſtinandum ſtimulabat id quod ſub arcana fide cum Cæſareis communicavit, (d) niſi hoc ipſum egerit ex arte, ad eos eſcâ ipſorum appetentiæ congruenti pertrahendos. Velle ſe tam citò eam declarationem, quia cùm inſtaret finis differendi de viginti & uno articulis, adeoque initium loquendi de reliquis, in quibus articulus de Principibus continebatur, habebat in animo, varia illi directè oppoſita petere, adeoque rei eventum obturbare; ac propterea optari à ſe, ut cunctis lingua ſolveretur, ejus retinaculis non ampliùs in Legatorum manu remanentibus. Illi nequaquam ſe difficiles oſtenderunt declarationi, quæ moderatos inter limites eſſet: ſed hujusmodi non videbatur ipſis id quod intendebatur à Lunenſi, & cujus ſententia fuerat illis ſignificata, cum is moderatiores formulas, à Cæſareis oblatas, ex regio mandato rejiceret. Et diſcordia, quantum comperio, ad hoc redigebatur, quòd Legati (e) conſentiebant hujusmodi Decreto, ne per ea verba libertas ulli auferretur in Synodo exponendi quidquid liberet; ſed Lunenſis volebat, ut exprimeretur verbum *proponendi*, vel certè diceretur, ea verba, quod ſpectabat ad jus ulli addendum, auferendumve, perinde ſe habere, ac ſi *non ſcripta nec dicta fuiſſent*: quorum priùs videbatur Legatis incommodum, poſterius indecorum. Nec ipſis tantummodò permoleſtum id erat, ſed etiam Patrum compluribus; quippe qui ſibi à Pontifice relictum experiebantur quantum cuperent libertatis, ex altera parte illius violatores Principum miniſtros exiſtimabant, tum in præſcribendis rebus, de quibus deliberandum eſſet, tum in expellendis Tridento publicis Procuratoribus, tum in prohibendis peculiaribus cœtibus, qui hac illave ratione haberentur, tum etiam in ipſis per publicas declamationes objurgandis. Quapropter cenſebant, illius aggeris apertionem ſibi non laxitati, ſed oppreſſioni futuram. Idcircò cœperunt ipſi dolere, & conqueri cum Legatis, quòd eſſet animus vulnerandi Decreti ab univerſo Concilio ſummâ conſpiratione confecti. Legatis obſtaculum haud diſplicebat; obſtringebantur tamen promiſſione, Lunenſi exhibitâ ex mandato Pontificis. Sed quemadmodum inter anguſtias augetur mentis attentio atque animadverſio, relegerunt epiſtolam Pontificiam, ad ſe Majo præterito ſcriptam, ex qua fidem ſuam Lunenſi obſtrinxerant, & in ea nacti ſunt id, de quo Rex prudenter dubitarat in producto à nobis reſponſo ad Lunenſem Pontificem non jubere unum potius quàm alterum Decretum confici aut curari, ſed ita loqui: *Quoniam hi Principes adeò poſtulant Synodi libertatem, eisque videtur per ea verba*, proponentibus Legatis, *quæ nobis inſciis fuerunt appoſita, libertas; placeat vobis aut in Conventu generali in Seſſione proponere Patribus, numquam noſtræ mentis fuiſſe, per ea adimere Synodi libertatem, ſed potiùs confuſionem. Eapropter velle nos, ut cunctis enuncietis & declaretis, Concilium eſſe liberum: quod ſi videatur Synodo explicanda, aut omnino tollenda eſſe verba illa, vos acquieſcatis; & inſuper vobis compertum ſit, quidquid conficietur à Patribus, nobis gratum fore, planeque ſatisfacturum, quò Principes omnes populique cognoſcant, nos, quantum in nobis erit, effecturos, ut fructuoſi Concilii finem aſſequamur.* Quod animadverſum à Patribus novitati repugnantibus, anſam illis præbuit ad variandam vocem, exclamantibus, Epiſtolam Pontificis prudentem ac ſanctam eſſe, & ad amuſſim adimplendam, remiſsâ deliberatione Concilio, Legatis tamquam auctoribus nihil certi proponentibus.

(c) *In Literis Lunenſis ad Cæſarem.*

(d) *In epiſtola Oratorum ad Cæſarem 3. Octob.*

(e) *Literæ Moroni ad Borr. 7. Octob. 1563. & variæ formulæ illius declarationis mutuò propoſitæ, in Moroni Monumentis contentæ.*

3. In hanc igitur ſententiam Lunenſi reſponderunt Præſides. Sed ille conditionem non accepit, animadverſo eventus periculo, niſi Legati ad Conventum retuliſſent novum Decretum, tamquam ab ipſis formatum, & niſi auctoritate ſuâ viam ſternerent. Conſiderabat, ob abſentiam Lotharingi, & quorumdam Hiſpanorum, qui aliò diverterant, per eam Seſſionis moram, & ob memoratam complurium Gallorum profectionem, urnam in Italicorum poteſtate ſitam, quorum ſenſus à Transmontanorum ſenſu longè diſſidebat; & audierat, ſupra centum conveniſſe in re propoſita refellenda: quam ſi pateretur Conventus repulſam, intelligebat ille, conteſtationem poſteà odioſam futuram, quippe directam non tam ad reparandam Synodi libertatem, quàm ad impugnandam Synodi voluntatem. Ex altera parte ſe tuebantur Legati, quòd ſibi non liceret progredi ultra mandata Pontificis, ab ipſis Hiſpanis impetrata, ſibique exemplum in eo exhiberi à Lunenſi, adeò regiis mandatis defixo, nihil aliud velle ſe, niſi Concilii libertatem, pro eo quod effecta monſtrabant. Sed Lunenſis iterùm: Acquieturum fuiſſe conſilio tunc oblato ante viginti dies: ac poſteà, cùm inter ipſos convenerit de reficiendo Decreto, ejus modulis digeſtis, ac mutuò communicatis, videri ſibi præpoſtere id agi, adeoque ſuo in animo ſenſus turbidos excitari.

4. Quò æquior cauſa Legatorum apparebat, eò validiora à Lunenſi objecta videbantur. Illi tamen ſe defendere nitebantur, reſpondentes: Si Lunenſis anteà congruenti declarationi conſenſiſſet, eam ab ipſis

ipſis obtenturum illum fuiſſe, dum per cautionem minorem, minuſque ſubtilem intuitum procedebant: ſed cùm idem declarationis formam poſtularet, adeò ipſorum muneri indecoram, eos impulerat ad habendum de re conſilium in cœtu peculiari apud Simonettam, coram multis Patribus, ibique luſtratis iterum Pontificiis mandatis, acutiori obtutu obſervatum ab ipſis fuiſſe id, quod anteà non animadverterant; idcircò mirum videndum non eſſe quòd illud recuſarent, cui anteà præſtò erant, cùm ſibi fas eſſe arbitrabantur: quòd autem ea facultatis vacuitas, à ſe priùs producta, adſperſus excuſationi color non eſſet, ſed ſincera veritas, palàm fieri ex ipſis verbis epiſtolæ Pontificiæ, ab Hiſpanis impetratæ.

5. Petiit ab illis Lunenſis, ut facultatem, qua carebant, à Pontifice quærerent. Ipſi negarunt, ſuum munus, aut gradum, aut bonum commune ſibi ſuadere, ut in hujuſmodi cauſa Procuratorum partes ſuſciperent, duos Regis Oratores Romæ degere, quibus licebat rationes preceſque ſui Principis exponere Pontifici, ac ejus primis nutibus ſe obtemperaturos. Sed Lunenſis animadvertebat, Romæ difficulter quidquam amplius impetratum iri, cùm poſſet honeſtâ ſpecie Pontifex objicere poſtulatis Hiſpanorum eadem libertatem Concilii, ab illis adeò imploratam. Quare eò quoque devenit, ut Præſides percontaretur, an ubi ſimplex forma propoſitionis in Synodo reponeretur, ipſi crederent comprobatam iri. Si enim affirmarent, rebatur, hoc pacto jam illos obſtrictos ad dandam operam, quâ ſe veraces augures oſtenderent. Sed illi prudenter cauti reſponderunt, Nullum præſagium difficilius contingere, quàm de rebus à complurium arbitratu pendentibus; poſſe tamen credi, cùm ea propoſitio Patrum poteſtati faveret, illam ex privata propenſione minimè rejectam iri. Lunenſis nullâ ſibi acceſſione commodi per eam reſponſionem animadversâ, noluit repulſæ indecoræ periculo Regem, ſe, cauſamque ſubjicere. Quare nullam non movere machinam deſtitit. Sæpius ille cum Legatis ſermonem habuit: curavit, ut Hiſpani Præſules, quà Lunenſis nomine, quà proprio ipſorum, & per ſpeciem ferendi conſilii, acerbaſque tragœdias præmuntiandi, ſi Lunenſi, quin & Regi in re tam expetita non ſatisfieret: & quod ſupra reliqua vim habebat, fœdus iniit cum aliis Oratoribus, Gallo (unus enim aderat, Fabro Venetias profecto) Luſitano, Cæſareis. Sed omnes dum Regis poſtulatum perſuadere ſtudebant, videbantur in colloquiis cedere contrariis rationibus, & ſuam operam ad permovendum iisdem Lunenſis animum pollicebantur: quod ſi non eveniret, ſicuti reipſa non evenit, excuſabant ſeipſos, quòd illum deſerere ſibi non liceret ob diſerta ſuorum Principum mandata. Inter eos tamen Cæſariani negarunt, ſe ad paratas conteſtationes, ſecum à Lunenſi communicatas, concurſuros, non acceptis anteà novis diſertiſque ad hæc Ferdinandi mandatis: ac multò magis abhorrebant ab illius poſtulati ſocietate Oratores Polonus & Veneti, cum reliquis Italicis.

6. Cunctas admovit vires Lunenſis ad pervincendos Cæſarianorum animos, quorum adeptionem & faciliorem & validiorem ille cenſebat. Redigebat ipſis in memoriam generalia ampliſſimaque mandata; à Cæſare illis præſcripta, ut cum Lunenſi conjuncti uno ſimul greſſu procederent: quam Oratorum conjunctionem poſtulari ab arctiſſima cunjunctione & ſanguinis & animorum & utilitatum, quâ ipſorum Principes connectebantur. E diverſo Moronus clypeum obtendebat, qui Gorgonem imitari videbatur, adverſus formidabiles Cæſarianorum impetus, ipſis denuntians, ubi ex parte Cæſaris, in cujus tutela Synodus extabat, ad conteſtationes deveniretur, adeò ut is ex patrono ſe adverſarium profiteretur, Legatos illicò inde abituros, Conventu dimiſſo. Quânam neceſſitate, quâve utilitate poſtulari, ut dum tam fervidæ morum emendationi, adeò expetitæ, opera impendebatur, perturbandum eſſet opus propoſitione importunâ, ac diſcordiæ plenâ? Credibile non eſſe, Ferdinandum velle ut nunc Oratores ſui oppugnarent illud ipſum, cui in negotiis Oeniponti tranſactis idem conſenſerat, cùm cernebat effecta promiſſis plenè reſpondentia, per integram libertatem Synodo conceſſam: quod ſi quid ampliùs optaret Lunenſis, id à Patribus ille poſtularet, pro æquiſſimis mandatis, ipſo ſuiſque Hiſpanis petentibus, à Pontifice miſſis, & Legatos non cogeret ad proferendum Conventui Decretum, quod ab ipſis rationi diſſentaneum putabatur. Huic ratiocinationi ceſſere Cæſariani, ac præcipuè tribus de cauſis. Una erant minæ præcidendæ Synodi, quod noverant quàm moleſtum Cæſari contigiſſet: alia, recens ejusdem prohibitio, ne conteſtarentur ob articulum, qui adhuc multò magis illi cordi erat, hoc eſt, ob articulum de Principibus: poſtrema, conſilium concorditer initum cum Morono Oeniponti, cui hujusmodi conteſtatio ipſis videbatur officere. Quare deliberationem per expeditum tabellarium Ferdinando commiſere.

7. Lunenſis ſæpiùs denuntiarat Legatis ſe conteſtaturum; ita tamen, ut ne latum quidem unguem excederent ſuæ conteſtationes id quod cauſæ neceſſe erat, ſeque intra fines reverentis modeſtiæ continerent. Cui Moronus per jocoſos ſimul ac penetrabiles ſales: Sperare ſe, tam pium virum haud commiſſurum, ut inter Proteſtantes numeraretur, præſertim cùm inter ſuum Regem ac Pontificem tanta benevolentiæ cunjunctio intercedebat. Sed validius quàm hujusmodi reſpectus, hominem fortaſſe retinuit ea conſideratio, quòd paratæ conteſtationi nimium deeſſet, dum Cæſarei nominis robur deerat. Idcircò tantiſper ſupersedere decrevit, dum Ferdinandi reſponſum præſtolaretur, quem de negotio plenè certiorem fecit, miſſo ſimul exemplo mandatorum quæ acceperat à Philippo Rege: Secum convenire in eo, tamquam in communi cauſa, Oratores Galliæ ac Luſitaniæ: confidere ſe, Cæſarem quoque conſenſurum, ad quem ſupra ceteros ſpectabat, ob gradus celſitudinem, illæſam Conciliorum libertatem ſervare. Contrariis ſignificationibus haud fidem haberet; affectatas excuſationes eas eſſe, & artificioſas moras: ſe libenter cunctari, donec reſponſa Cæſaris acciperet, tum ob debitum illi obſequium, tum ob dignitatem graviſſimæ illius rei. Verùm ubi fortaſſe negaret ipſe ſuis Oratoribus in ſocietatem illius negotii venire, non propterea ſibi fas eſſe deſiſtere ab re perficienda cum reliquis Oratoribus, ſecundùm alteram ex formulis conteſtationis, (f) quas ad ipſum mittebat. Ejusdem notas prudentiſſimas in articulis diſciplinæ à ſe perlectas fuiſſe, easque ſibi omnino probari; præcipuè verò velle ſe cunjunctim agere cum ipſius Oratoribus in articulo laicorum Principum, & in oppugnandis detrimentis, ſi quæ fortè in ipſo tentarentur.

(f) *Ejus ſententia extat inter Monumenta Moroni Gardin.*

8. Suavis de hoc negotio omne visibile vidit, si verum est, sensum visus ultra corporis faciem non progredi; nihil tamen de antecedenti syngrapha, à Legatis Lunensi tradita, nihil de novis Hispani Regis mandatis, nihil de rerum tractationibus cum Cæsare. Sed opus illi non erat emendicare ex aliorum narrationibus rem gestam, qui adeò ferax erat suarum in commentitiis inventionum. Affirmat, Patres impulsos ad refragandum fuisse ob occulta Legatorum opera; perinde quasi supra centum capita (is enim refragantium erat numerus, & Lunensis & Cæsaris testimonio) pertrahi possent occultis machinis ante lynceos oculos tot Oratorum; ad quod ministerium terreni Joves opus non habent fabuloso Mercurio, Argi interfectore, sed illius operâ, qui non minor Mercurio Argus sit.

CAPUT III.

Dictæ in cœtu Generali sententiæ super viginti uno capitibus de morum correctionibus.

1. QUàm iniquè accusata fuerit Synodus, quòd ipsa leges disciplinæ declinaret, comprobatur eodem ipso tempore ferventibus continuisque consessibus, in quibus ille cudebantur. Earum sententias hic non affero, quæ tunc expensæ sunt: (a) cùm enim leges illæ varias in sententias sæpè mutatæ fuerint, existimo, lectoribus haud gratum fore tot embryones adspicere: ex ipsis sententiis quoque, ut de more Historiæ legibus serviam, & alios ab ea molestia liberem, quæ ab ordinarii prolixitate generatur, solùm eligam utiliora, & jucundiora scitu.

(a) *Canones, de quibus dictæ sunt hæ sententiæ, fuerant reformati, & propositi Patribus 5. Septembris; ut in Actis arcis Æliæ, & Paleotti: & in literis Jadrensis sunt relatæ sententiæ secundum tenorem in Historia nostra descriptum.*

2. Lotharingus, uti prior in dicenda sententia, ita pariter longior fuit, cùm de cunctis articulis accuratè disseruerit. Sic exorsus est: Se non erubescere confiteri, numquam in eo loco locutum se fuisse animo turbatiore quàm tunc, dum intelligebat, judicium à se prolatum iri de morum reparatione, quæ ad Episcopos potissimè spectabat. Objici memoriæ suæ, multò magis se in Aula quàm in Ecclesia fuisse versatum, magisque inter Principes ac Dynastes, sui Regis jussu, quàm inter Theologos; tamen ea se dicturum, quæ sibi conscientia suggessisset, propensiore sanè animo ad accipiendam ab aliorum sententia normam, quàm ad eam aliorum operibus præscribendam: ac in primis quidam non posse à se maximoperè non commendari prudentiam & alacritatem Pontificis ac Legatorum, qui tam egregiè in eo negotio se gerebant.

3. In primo capite, ubi sermo erat de Episcoporum electione, petiit, ut ubi dicebatur, *dignos* esse eligendos, poneretur *digniores*, quod posteà major pars comprobavit. Suasit, ut variæ adderentur diligentiæ ad exactam notitiam habendam, antequam quispiam ad illum gradum eveheretur, quandoquidem tam multæ statuebantur ad Ostiarii munus conferendum. Quoniam autem habebatur; cuncta *gratis* facienda; posteà verò in syngrapha illius: qui à secretis erat, lectum est, particulam illam (b) fuisse delatam petente Lunensi, ne, sicut arbitror, detrimentum inferretur juri Cardinalium Regnis patrocinantium, qui Ecclesiarum collationes proponunt in Senatu; dixit, Auferenda non esse emolumenta Cardinali proponenti, & unius anni proventum Pontifici; sed deliberandum esse de aliis lucris eorum qui nihil laboris impendebant. Interim verò eradi posse, sicut actum erat, vocem illam, *gratis*, donec Pontifex rei prospiceret. In quo ex transitu observaverim, Suavem, qui alioqui nullam præ se fert notitiam rerum, quæ tunc dictæ sunt, affirmare, Gallis placuisse, ut ex capite decimoquarto auferrentur *Annatæ*; quamquam posteà res aliter evenerit: quod planè ridiculum est, cùm Lotharingus, aliique complures, apertis verbis eas reservarint, & nunquam certè propositum in Conventu fuerit, ut illæ tollerentur.

(b) *Literæ Jadrensis 13. Sept.*

4. Prætereà de primo capite censuit, de Cardinalibus caput seorsim conficiendum; cùm par non esset, ut major adhiberetur solertia ad Romanæ Rotæ. Duodecemvirum, quàm ad Cardinalem eligendum.

5. In quarto dehortatus est à tribuenda Episcopis facultate prohibendi omnino concionem cuivis Regularium; satis esse, ipsis haud licere suis in templis concionari, nisi prius ab Episcopis examinarentur, & retulit, à quibusdam Episcopis hæreticis in Gallia vetitos fuisse Catholicos concionesque habere.

6. In sexto capite, quod à Clericorum Collegiis immunitatem auferebat, affirmavit, nullam pestem à se magis noxiam putari, quàm hujusmodi immunitatem; cùm plura membra sine capite monstrum evadant. Unicam immunitatem æquam ac sanctam esse, illam nimirum, quâ quispiam eximitur à potestate Episcopi suspecti, vitâ perdurante. Immunitatis perpetuæ tres causas extitisse: Unam peculiarem in Gallia fuisse avaritiam, cujusdam Antipapæ, hoc est, illius Clementis septimi, schismatis tempore creati, qui inter veros Pontifices non connumeratur: unde Lotharingus ita de illo loqui non verebatur, ab eo & ipsius successore hujusmodi beneficia fuisse divendita. Aliam causam esse complurium Episcoporum socordiam, aut appetitionem pecuniæ, illis traditæ à Canonicis ad assensum præstitum compensandum. Tertiam, quòd omnes Canonici priscis temporibus in Gallia monachi fuerant, quibus præerat proprius ipsorum Præsul, quo immunes Canonici haud regulares carent. Etenim Romanus Pontifex, utpote nimis remotus, nequit eorum curam gerere per se ipsum. Eapropter frivolam adduci rationem, quòd immunitas ab ipsa fundatione originem traheret: nam fundationis tempore Canonici erant monachi, suisque summis moderatoribus subdebantur: magis adhuc frivolam esse possessionem omni memoriâ antiquiorum; cùm abusus inferre detrimentum non debeat bono usui vetustissimo, qui præcesserat. Et sanè aut cunctis immunitatem esse concedendam, aut cunctis auferendam, aut ab omnibus jus commune servandum. Nec adduci posse, ab immunitate Canonicorum auctoritatem Pontificiam custodiri; hæc enim ex eo non servabatur; quòd delictis daretur immunitas. Placere sibi, ne quid agere liceret Episcopis sine Clericorum Collegiis, ubi Canonici eligerentur prout jus postulabat: sed id temporis sibi non probari, propterea quòd sæpè viles ac inepti assumebantur.

7. In nono, quod spectabat ad pœnitentias, auctor erat, ut à Pontifice constituerentur singuli in singulis provinciis Pœnitentiarii, ad publicas pœnitentias imponendas secundùm Provincialium Synodorum decreta.

8. In

8. In decimonono, in quo agebatur de conferentis sacerdotiis, animarum curam habentibus; minime comprobavit, ea perconcursum impertienda, ne induceretur in Ecclesiasticos quoddam petitionis genus, quâ declararetur qui peteret esse dignissimus; sed edictum vulgandum, quo monerentur omnes, ut si quis idoneum quempiam agnosceret, illum nominaret, posteà verò eos qui descripti & oblati essent, examinandos, & eorum optimum elegendum: tametsi hæc necessitas eligendi optimi inter eos qui subierint examen, adversaretur commodo temporario Ecclesiæ Gallicanæ, ac præsertim suo, cum ipse duo fortasse sacerdotiorum millia distribueret.

9. De hisce sacerdotiis animarum curæ addictis, dicit Suavis plurimum extitisse difficultatis, dum Episcopi studebant potestatem ea distribuendi sibi recuperare, cum gravi Aulæ Romanæ detrimento: idcircò conatum esse Simonettam temperamentum reperire, quo illis fieret satis, & nihil Pontifici detraheretur, decernendo, ub sub specie concursus Episcopi ea Sacerdotia distribuerent pro suo arbitratu, & Roma lucrum ex diplomatibus sibi retineret. Hæc est Suaviana narratio. Sed in primis sciendum est, in tribus Synodi convocationibus, ab Episcopis, & præsertim Hispanis, duo inter cetera fuisse proposita ad suam jurisdictionem reparandum: Ut Clericorum Collegia immunia sub Episcoporum auctoritate reponerentur; & ut sacerdotia curam animarum gerentia, ab Ordinario cunctis mensibus distribuerentur. Utrumque Sedi Apostolicæ noxium agnoscebatur. Ex priore minuebatur admodum numerus eorùm, qui proximè illi subjecti erant; & experimento liquet, cuicumque superiori tutissimos & obsequentissimos eos esse, qui sunt illis proximè subjecti, non magnæ notæ. Posterius auferebat ab Aula Romana distributionem quamplurimum sacerdotiorum in variis orbis Christiani partibus; & tamen alter cardinum, in quibus veneratio Principum innicitur, est ipsa facultas beneficia conferendi. Nec tantum Aulæ Romanæ detrimentum ex his duabus novis sanctionibus compensari videbatur ab evidenti Ecclesiæ utilitate: quin in comperto erat, ab immunitate Collegiorum quodammodo frænum injici Episcopis, ne aut in fide aut in regimine prævaricarentur: & expendebatur, quamvis distributio beneficiorum, salutem animarum curantium, fieret ab Ordinariis per certiorem meritorum notitiam; hanc tamen notitiam comparari etiam posse variis modis à Pontifice, præcipuè verò cùm eos eligebat, qui Romæ degerent: & è converso, in Ordinariis majorem vim habituros respectus timoris, spei, aliarumque affectionum, quàm in Pontifice, quâ ex ipsius amplitudine, quâ ex ejusdem longinquitate.

10. Equidem comperio de priori capite minorem duritiem in Romanis Pontificibus. Quare sicuti permiserunt Concilio, ut plurimas alias immunitates aboleret; ita de ea Paulus III. monuerat (c) simpliciter Legatos suos, ne quid novum hujusmodi moveretur sine maturo consilio, & sine æqua trutina, qua Collegiorum rationes expenderentur post tam diuturnam fundatamque ipsorum possessionem; ac posteà Synodos decerneret quod sibi luberet. Nec etiam Julius longè abfuit ut id permitteret, quemadmodum constat ex ipsius epistola (d) ad Crescentium Legatum, quæ simul cum aliis pluribus mihi ostensa fuit à Francisco Palumbara,

non minùs animo quàm majoribus nobili, ad quem aviæ causâ devenere cum hæreditate memorati Cardinalis commentarii; quique eo libentius hanc mecum comitatem exercuit, quod vir ipsius sororis, Stephanus Pignatellus, inter selectos ac domesticos amicos meos, virtute, assiduitate, benevolentiâ præcellentes, meritò connumeratur. Sed posteà majori effectuum evidentiâ Pius IV. liberam sanctionem judicio Conventus reliquit.

(c) *Vide l. 9. cap. 20. num. 6.*

(d) *26. Januarii 1562.*

11. E contrario, de altero cepite nonnisi levis sermo ætate Pauli habitus est, (e) cùm tantummodò ageretur, ne hujusmodi sacerdotia cum animarum procuratione, darentur minùs dignis, nec nimis potentibus, nec degentibus in Aula, nec aliâ curâ devinctis. In Julii convocatione, (f) cùm ea de re sermo increbresceret, scripsit ipse ad Crescentium Legatum, Audiri à se nonnullos prænuntiantes, eam Synodum, quippe magna ex parte Hispanis conflatam, Toletanam Synodum futuram, ad Hispaniæ commoda omnino conversam: se procul dubiò numquam esse passurum, cùm Regi potestas inesset in cunctas Ecclesias Episcoporum & in cuncta cœnobia Consistorialia, Episcopos eam adipisci in cunctas Ecclesias Parochorum, relictâ solùm Apostolicæ Sedi ex aliis sacerdotiis distributione, cum Ordinariis divisâ secundum menses. Oratorem Hispanum numquam secum de hujusmodi consilio collocutum: quod si semel de eo colloqueretur, ita se responsurum, ut iterum de eodem collocuturus non esset. Hi sensus in Julio fuere. Verùm Protestantium arma, quibus tunc Synodus interrupta est, rem maturescere haud permiserunt. De his actum est iterum in Synodo, à Pio coacta. Pontifex verò variis ea de re consiliis propositis, (g) quæ suprà narravimus, significavit in commune Legatis, & peculiariter Simonettæ, ut ab ipsis Concilio satisfieret, nec ob eam causam cursus emendationis tardaretur; idemque anteà scripserat Borromæus ad Vicecomitem. (h)

(e) *Vide lib. 7. cap. 2. n. 3. & 10.*

(f) *Epistola producta.*

(g) *Literæ Borrom. ad Legat. 17. Aug. ad Simonettam 21. August. 1563.*

(h) *Syngrapha Borrom. ad Vicecomitem 13. August. cui respondet Vicecomes per aliam syngraphan 23. August. 1563.*

12. Hæc de re suprà gesta. Unde liquet, quàm proclivis ad id esset Pontifex in publicæ quietis & gratificationis gratiam. Jam vero expendamus Suavis ratiocinationem de iis, quæ, postquam hujusmodi facultas ab Aula Romana delata est, Patribus statuenda visa sunt. Ac primo quidem falsum est, Paræciarum collationem penes Episcopos esse: hi enim obligantur, ut sententiis examinantium inhæreant in rejiciendis iis qui ab illis repudiantur; & etiam, ut digniores inter comprobatos anteferant. Quare videmus interdum eos qui posthabiti sunt, provocantes ab iniquo Ordinarii judicio, & in lite victores. Præterea non satis callebat Suavis utilitatem aut damnum Principum, si solo pecuniæ lucro aut jactura ea ponderabat. Hac ratione idem esset Pontifici Bononiæ possessio, quod reditus annuus sex millium scutorum ex aliis fundis, illius loco. Hæc igitur regula mercatores metitur, non Principes, qui à domino Dominantes dicuntur. Quamobrem qui lumen rectæ ratiocinationis obtinet, probè intelligit, quam gravi jacturæ consenserit Pontifex ut Ecclesiæ bono consuleretur,

cùm abdicavit à se facultatem, pro suo arbitratu conferendi sacerdotia, curandis animis addicta, quæ per octo anni menses vacant in tot Provinciis Christianæ Reipublicæ; & cùm Aulam Romanam privavit eâ frequentiâ, quam secum ferebat concursus tot hospitum Ecclesiasticorum, quibus opus erat, ut illic sui specimen darent ad ea sacerdotia suis in regionibus obtinenda.

13. Sed ut ad sententiam Lotharingi regrediamur, ferè omnibus placuit quod in ea habebatur, sanctionem peculiarem ac sejunctam de Cardinalibus edendam esse; sicut è contrario perpauci opportunum existimarunt, ut eorum numerus restringeretur, (i) pro eo ac Cæsari probabatur.

(i) *Literæ Cæsarianorum ad Cæsarem 8. Sept. & Legat. ad Pontificem 30. Septemb. 1563.*

14. Helius Hierosolymitanus Patriarcha, qui secundo loco sententiam dicebat, in secundo capite suasit, ne omnes Collegiorum Ecclesiasticorum immunitates tollerentur. De aliis immunitatibus id sibi probari, sed non de iis quæ illas possidebant aut ex fundatione, aut ex concordia, quam partes jurejurando firmarant, & Sedes Apostolica comprobarat. Id agendum non esse inauditis aliorum rationibus, ne se ostenderent Episcopi judices sibi addictos; cum earum pleræque concessæ fuerint à Gregorio VII. & Innocentio III. viris sapientissimis.

15. Archiepiscopus Hydruntinus in primis cohortatus est, ut cùm fas non esset ulli potestati potestatem Pontificiam coarctare, apponeretur universalis clausula, *salvâ in omnibus Apostolicæ Sedis auctoritate.* In decimo octavo rejecit prohibitionem plura sacerdotia obtinendi, affirmans, id repugnare capiti, *De multa*, & Concilii Lugdunensi & Lateranensi: idem æquaturum sacerdotiorum possessores numero, non æstimatione sacerdotiorum, & multos nobiles dehortaturum ab Ecclesiastica vita ineunda.

16. Granatensis in nono Lotharingi sententiam laudavit de constituendo *Pœnitentiario* in singulis Episcoporum Ecclesiis.

17. Verallus in quinto, ubi præcipuè lex ferebatur de causis criminosis adversus Episcopos, petiit, ut earum commissiones extra Urbem manu Pontificis signarentur; monuitque, earumdem cognitionem spectare ad Synodos Provinciales, prout imperabat Canon, *Quorundam*, distinct. 24. & Can. *Quamvis. 6. q. 2.* tametsi postea sententiæ pronuntiatio ad Pontificem non spectaret. In decimo nono improbavit, habendam esse ab Episcopis, & à Pontifice electionem ad Paræcias ex judicio examinantium; cùm fidendum non esset aliorum conscientiæ in animarum cura demandanda. In vigesimo primo, ubi cuncta prima judicia concedebantur Ordinariis, optavit, ut causæ magni momenti exciperentur.

18. Mutius Callinus Archiepiscopus Jadrensis, in primo capite opinatus est, Episcoporum examen esse instituendum (quod post multos annos Clemens VIII. fieri jussit) & decernendum, ne quispiam à Pontifice ad Episcopatum promoveretur, nisi priùs ad id comprobatus ab Episcopo suæ diœceseos, aut ab Legato Apostolico illius Provinciæ.

19. Archiepiscopus Bracarensis in sexto dissensit ab Helio in excipiendis immunitatibus ex fundatione, dicens, hoc ipsum idem esse, ac nihil curare monstrum enatum cum pede adnexo ipsius capiti, aut non corrigere institutionem nosocomii, quod eâ ratione conditum esset, ut à medico numquam inviseretur.

20. Contrà verò Gaspar à Fossa Rhegiensis Archiepiscopus obstitit, ne universè delerentur immunitates Collegiorum; ob oculos positis clericorum Collegiis in Germania, ubi multi Episcoporum defecerant, sed nullum ex Collegiis.

21. In hac disputatione de immunitate, aliqui ex Patribus Lunensis operam perstrinxerunt de Procuratore Collegiorum Hispanienſium, alii verò eamdem propugnarunt.

22. Antonius Augustinus Leridensis Episcopus questus est, auditam à se fuisse quorundam vocem, perinde ac si planè in angulis Germaniæ degerent, Synodo potestatem non inesse ad leges sanciendas, quibus Principes obligarentur; quasi hujusce rei usus Sedi Apostolicæ & anteactis Conciliis perpetuus non fuisset, & luculento Historiarum testimonio minime confirmatus. In primo articulo censuit, neminem inter Purpuratos Patres esse cooptandum, qui aut frater, aut ex fratre nepos, aut sobrinus esset alterius Cardinalis, aut ipsius Pontificis, nec plures quàm duos ex eadem provincia. Et præterea, ne munera ob collationem Purpuræ cavarent, hortatus est, ut suaviter cum Principibus ageretur; sicut enim dictum est, *Nolite ad iracundiam provocare filios vestros*; ita cùm Synodus indigeat Principibus, qui ejus Decreta exæquantur, opus erat ut ipsos sibi benevolentes haberet.

23. Facchinettus Neocastrensis Episcopus, ex primo desumpsit opportunitatem monstrandi, ea incommoda, de quibus Orator Gallicus conquestus erat, orta esse in Gallia præcipuè à Rege, & à facultate, quam ille obtinebat, concedendi prout sibi libebat sacerdotia.

24. Salmanticensis sermone suo plurimum temporis occupavit. (k) Præmisit, à se Deo grates agi, quod tempus advenisset Ecclesiam spectantibus hæreticis reconcinnandi, eorumque in Concilium calumnias convincendi; cùm præsertim in ordine Ecclesiastico morum emendatio inchoaretur, exemplo Synodi octavæ Toletanæ: quisquis enim seipsum corrigit, & auctoritatem & facilitatem consequitur ad alios corrigendos. In propositis Decretis sibi generatim displicere prolixitatem adversantem & consuetudini veterum Synodorum, etiam in gravissimis argumentis & præsentis decoro, & etiam subjectorum quieti: siquidem quot verba, tot litigiorum semina multiplicabantur. In primo capite, neutiquam sibi probari vocem illam *gratis*, de actis quæ conficiuntur ut quispiam ad Episcopatum assumeretur: etenim quamquam Sacramenta sine pretio sint administranda, tamen antegressi labores ministrorum pretium postulant. Et quod spectabat ad emolumenta Cardinalium, qui Ecclesias in Senatu proponebant, quando ipsis tunc adimebantur cuncta sacerdotia salutem animarum curantia exceptis Episcopatibus, æquum non esse, consuetis emolumentis illos privari. In tertio, se consensurum negavit articulo valdè controverso, sicut postea narrabimus; nimirum, à Metropolitis invisendas esse diœceses suffraganeorum: esse id inauditum in Hispania, & plura prævideri detrimenta tum ex diuturna absentia Metropolitarum à suis Sedibus, tum ex multiplicatione onerum minoribus sacerdotiorum possessoribus, quibus conferenda esset pecunia in sumptus tum Archidiaconorum, tum Episcoporum, tum Archiepiscorum, ipsos invisentium: posse hujusce rei vice cunctis satisfieri per Synodos Provinciales, quæ tertio quoque anno imperabantur in primo capite. De quinto, commendavit, ut renovaretur Canon tertius Synodi Sardicensis, propositus ibi ab Osio Episcopo Cordubensi, & per ingentem plausum exceptus, ac posteà relatus in Can. *Osius 6. q. 4.* & confirmato à Sixto III. hoc est, causas Episcoporum ad Romanum Pontificem deferendas esse. In sexto, acriter invectus est in Collegiorum Ecclesiasticorum immunitatem, ostendens, eam discordiæ & corruptelarum fontem esse. Censuit tamen excipiendum Complutense, in quo cum eo consensere complures Hispani Præsules non quidem ajebat Mendoza, illam exceptionem à se proferri quòd ipse illius Academiæ alumnus esset, neque quòd ejus fundator Ximenez Cardinalis, Toletanus Archiepiscopus, instituerat Mendozas perpetuos illius dominos; sed in primis, quòd illa tot illustrium virorum esset parens, quorum multi ea in Synodo numerabantur. Deinde, quod cum Canonicis illius Collegii non poterant alii conferri sanctionum dignitate; quippe quod necesse erat eos esse Theologos, Doctores & Magistros in liberalibus disciplinis: iidem consueverant dare operam quovis tempore concionibus prælectionibus, confessionibus ac disputationibus; numquam otiosam, semper tamen quietam vitam agentes, eximiæ quæ virtutis specimen exhibentes. Quapropter cùm clarissimus ille Cardinalis eorum fundator voluisset illos immunes, tametsi ceteroqui ejus Episcopatui subjecti fuissent; cumque singulos annos inviserentur à Rectore illius Academiæ, cui plurimum splendoris vigorisque defuisset hac prærogativâ deperditâ, Patres hortabatur, ne Academiæ adeò de Ecclesia benemeritæ damnum inferrent. In decimo nono, pluribus comprobavit, curas animarum per examen demandandas; testatus, experimento conspici in Hispania, præstantiores Parochos esse qui hoc pacto seliguntur; sibi tamen displicere concursum, utpote stimulum ad æmulationes, ad ambitiosos conatus, ad odia. Idcircò videri sibi, ad majorem Cleri pacem & Episcoporum dignitatem conferre, si ad hos pariter extenderetur id quod præscribitur Dominis Paræciarum; hoc est, ut eum eligerent, qui posteà examinantium judicio idoneus esset declarandus, aliter electio in irritum caderet: & quo amoveretur omnis suspicandi ratio, probatum iri ab examinantibus non idoneos, in gratiam Ordinariorum; caverent iidem examinantes, ne præter jurisjurandi vinculum illius familiares essent.

(k) *Extat in ejusdem Actis.*

25. Melchior Avosmedianus Episcopus Guadicensis, exulceratus, ut in Actis suis refert Salmanticensis, ob illatam sibi offensam ab iis quos illi Romanos appellabant, opportunitatem arripuit differendi, prout argumentum ferebat, de Ordine; rarusque se nunc muniri quasi vallo, Oratoris Hispani præsentia, studuit se vindicare: captoque argumento ab ea voce *gratis*, de collatione Episcopatus, de qua voce Lotharingus aliique variè disputarant, sermonem habuit, quo ardenter invectus est in Magistratus Romanos, productâ notâ pecuniæ, quam necesse ipsi fuerat singulis persolvi ad obtinenda Pontificis diplomata. Quod quemadmodum visum est ab animi perturbatione, non à religionis studio profectum, ita non parum molestum accidit reliquis Hispanis, & ipsi etiam Lunensi, cùm animadverterent, inde non nisi invidiam suæ nationi conflari.

26. Sed Paulus Jovius Episcopus Nucerienſis,

qui proximè verba ecit, dixit, Guadicensem locutum fuisse secundùm conscientiam, non secundùm scientiam; cùm fas non sit subtrahi emolumenta, & ea quibus opus habet, ad congruentem sibi vitam ducendam, universalis omnium Ecclesiarum Pastor. Quemadmodum reus majestatis accusaretur is, qui affirmaret, auferenda esse Principibus laicis ipsorum tributa; ita reum multò gravioris injustitiæ illum esse, qui Ecclesiæ Principi & Christi Vicario vult auferre fructus ipsi debitos à singulis Ecclesiis ex jure, ex æquitate, & ex consuetudine.

27. Joannes Baptista Sighicellus Bononiensis, Episcopus Faventinus, vehementer institit, ne Collegiorum immunitates abolerentur, aitque: Si tantum detrimenti attulissent in Hispania, quantum Hispani Præsules amplificabant, neque Calistus, natus in Hispania, neque Adrianus, Episcopus olim Hispania, eas toleraſſent: profecto Germaniæ Galliæque illas prodesse, ne unius Episcopi prævaricatio in Fide satis esset ad Ecclesiam suam evertendam.

28. Vanzius Urbevetanus Antistes, dum refelleret Guadicensem, monuit, munera Romæ venalia, esse veterrima, & ante Pontificatum; ut constabat ex ultimis libris Codicis, *lege prima §. Nec castrense, de collatione bonorum, & leg. fin. Cod. de pignoribus, & leg. fin. Cod. silentiar. & leg. Omni modo §. Impetrare. Cod. de inofficios. testam.* Ea postmodum à Constantino Sedi Apostolicæ fuisse tradita, secundum Canonem, *Constantinus 96. distinct.* & Canonem, *Futurum 16. q. 3.* Præterea, fuisse præscriptum ab Innocentio III. ut Apostolicis literis postrema manus admoveretur à quibusdam Magistratibus, ut illis à fraude cautum esset, *Cap. Dudum & Cap. Licet. de crimine falsi.* His Magistratibus mercedem laboris esse solvendam: aliis ministris honorariis dandam esse portionem quamdam ex annuis proventibus, Pontifici Romano debitis etiam ex jure Civili, *Authent. de sanctissimis Episcopis §. Jubemus.* cui propterea licet pro suo arbitratu ea donare. De vigesimo primo, quod ad prima judicia exercenda spectabat, cupiebat, ut exciperentur causæ miserabilium capitum, quibus permittitur instituere primum judicium in maxima Curia, secundùm celebrem legem unicam; & clarissimorum capitum, secundùm legem primam, *cod. Ubi Senat. vel clar.* & omnium Curialium, ex lege prima, *God. de Curial. Urb. Rom.* & causæ beneficiales, levioribus exceptis, *Cap. per venerabilem. §. Igitur qui filii sint legit.*

29. Vincentius Justinianus Generalis Magister Prædicatorum plurima disseruit de quarto capite, quo Regularibus libertas concionandi auferebatur. Eam ipsi fuisse traditam ab Oecumenica Synodo Viennensi, ex Clementina, *Dudum de sepult.* nullum inde detrimentum inferri Episcopis, quibus licebat eos amovere ac punire, si quando errores prædicarent; nec esse obstruendum os homini, qui per illud Dei verbum disseminat. In nono, repugnavit Pœnitentiario, à quibusdam proposito; objecitque, neminem ausurum fuisse ad hujusmodi Sacerdotem accedere, ne se graviorum noxarum reum puderet, quæ ipsius foro reservantur.

30. Ultimo loco Lainius verba fecit die secundo Octobris. Monuit, ne ullo pacto omitteretur particula, cujus auctor fuerat Hydruntinus, *salvâ Sedis Apostolicæ auctoritate.* Hanc sacrosanctam Sedem duplici ratione considerari, secundum spiritum, & secundùm carnem; nimirum, tamquam domicilium

micilium charitatis & religionis, & tamquam fontem temporalium bonorum. Utramque prærogativam esse in ea detinendam, quò in pretio habeatur etiam apud minùs perfectos: posterior enim ad priorem exercendam opem ferebat, ac viam parabat. Duo à se studia erga sanctam Sedem animadverti: alterum, cujusmodi erat in sancto Bernardo; alterum cujusmodi in hæreticis: ab illo ad suum caput reduci, et cum eo conjungi quæ aberraverant; ab hoc sejungires ab unitate, aclongè repelli. Tria generatim expeti à se in propositis Decretis, majorem brevitatem, minorem correctionem antiquorum Canonum, & sanctiones facilioris executionis. Quod spectabat ad postremum, in hoc differre legem à Deo, & legem ab hominibus latam. In prima tanta moderatione opus non est, propterea quòd legislator ipse vires suppeditat ad eam custodiendam: at verò secunda normam capere debet à viribus quæ adsunt, cùm eas augere non possit in subditis auctor legis. Observavit, Ecclesiasticos non accusari ab adversariis ob defectum, sed ob violationem bonorum Canonum. Videri sibi, reliquorum omnium humeros premi, Episcoporum humeris ne tactis quidem. Contineri in illis disciplinæ legibus multa adversus Pontificem, Cardinales, Archidiaconos, Canonicos, Parochos regulares; adversus Episcopos nihil. His universè propositis, ad peculiaria descendit, & in quinto capite, ubi de Synodis Provincialibus agebatur, consideravit, eas difficulter coactum iri; subsecuturas tamen proprias Nationum Synodos cum gravi Ecclesiæ periculo. Sibi non probari certum tempus Oecumenicis Conciliis præscriptum; hinc enim speciem obtenturos contumaces ad provocandum à sententiis Romani Pontificis ad futurum Concilium, sublatâ obedientiâ & unitate Christianæ Reipublicæ. De sexto, ad immunitates pertinente, censuit; non cum omnibus Cleri Collegiis eodem pacto agendum. Hispanica Episcopis subdi posse, utpote integritate vitæ præstantibus, idque Philippo Rege cupiente. Aliam rationem ineundam esse, ubi Episcopi essent hæretici aut infames, & Principes laici dehortarentur. Institit, ut per leges consuleretur Episcoporum suppellectili, modo quo hi cum consanguineis se gerebant, & quo pacto his sacerdotia essent elargituri; ne admitterentur translationes Ecclesiarum, quæad declinandam mansionem laboremque haberentur. De pensionibus decretum ederetur, quo initæ fierent injustæ; nec in posterum illæ, nisi rationi consentaneæ, concederentur. Unicum uni sacerdotium conferretur, ubi esset sufficiens; nec sufficientis rationem petendam esse ex nobilitate personæ, sed ministerii, cui sacerdotium destinatur; nam Ecclesia non dirigitur ad ministrorum utilitatem, sed ministri diriguntur in Ecclesiæ utilitatem. Licere alicui plura sacerdotia possidere cum Ecclesiæ emolumento; exempli gratiâ, cùm desunt plures Pastores idonei, aut cùm propter sanctitatis literarumque præstantiam magis unus prodesse potest quàm plures.

31. Absolutâ disputatione de viginti & uno articulis, supererant reliqui exagitandi, ac præcipuè articulus de Principibus: sed postrema Cæsaris responsa nondum pervenerant. Compertum jam erat Patribus, quantâ acerbitate hic articulus à Gallis impugnabatur: nec latebat repugnantia, nihilo remissior, tametsi modestior, magisque obtecta, Lunensis, qui per eos dies acerrimè urgebat agitatam declarationem particulæ, *proponentibus Legatis.* Accessit die quarto Octobris Oratorum Venetorum postulatio, exponentium Legatis: (l) Cum ipsorum Respublica semper libertatem & immunitatem Ecclesiæ sartas tectas servaverit, profectò nullam à se materiam exhibitam fuisse Decreto, quod de Principibus parabatur, proinde reverenrer à se peti quorundam dierum dilationem, quò ipsi docerentur à Senatu, quid à se proponendum esset, ad sua privilegia, consuetudines, ac generatim ad suam auctoritatem conservanda; ne umquam dici posset, Principi obsequenti, ac singulariter benemerito de Sede Apostolica, illatum fuisse detrimentum, eodem non priùs audito.

(l) *Literæ Legat. ad Borrom. 4. Oct. 1563. & postulatio extat inter monumenta Gualt. 7. Octob.*

32. Hanc Venetorum petitionem ut res protraheretur, subsecuta est altera similis petitio Cæsarianorum, qui dixerunt, Velle se super eo negotio solemniter rogare Concilium, & ab eo, qui Oratori Hispano à Secretis erat, postulatum communi nomine expositum iri: Gallum quoque sese ad id obtulisse; sed ipsos, postquam ejus contestationes audierant, noluisse in ea re cum illo societatem.

33. Conjuncta tot Oratorum eodem tempore postulata, (m) tandem impulerunt animos Præsidum adhuc suspensos; cùm apud se revolverent, si in hujusmodi conditionibus ipsi indulgerent, non imbecillitati tribuendum, sed potiùs pertinaciæ ac temeritati si repugnarent. Id circò omissâ publicâ recitatione earum petitionum die octavo Octobris (n) primus Legatorum ita disseruit: Si quod appeti potest, idem simul esset ac quod fieri potest, opus haud futurum fuisse inter ipsos consilio: (o) sed infelicem temporum conditionem postulare, ut vice maximi boni minimum malum eligeretur. Destinasse priùs Legatos, ut expensis viginti & uno articulis, ad reliquos gradus fieret, ac præsertim ad trigesimum quintum de Principibus. Verùm pro eo quod Patribus in comperto erat, jam à cunctis Oratoribus, quà deprecationibus, quà denuntiationibus, ad alia consilia se compelli. Eosdem Oratores profiteri, se nihil velle quod immunitati ac libertati Ecclesiæ adversaretur; sed solùm petere temporis spatium in articulo adeò gravi, ad suas consuetudines purgandas, & ad sua jura ac privilegia palàm proferenda. Videri, secundùm rectam æquitatem; negari non posse Principibus Catholicis id quod vel ipsis hæreticis indulgeretur: & ex altera parte conspici, tempus illis concedendum tam breve esse non posse, ut interim otium Synodi sine gravissimo detrimento contingeret. Legatos igitur existimare, posse interim celebrari Sessionem de argumentis Matrimonii jam perpensis, & de viginti uno articulis legum discussis. Quòd si fortè fieri posset, ut præveniretur præstitutus Sessioni dies, reparato aliqua ex parte dedecore superiorum prorogationum, sine dubio patefactum iri falsitatem vulgatæ calumniæ; ex odio videlicet emendationis caput illud de Principibus prætermissum fuisse, quò ipsi, abhorrentes ab emendatione sua, desisterent ad emendationem Ecclesiasticorum Patres extimulare: hoc pacto tot rerum capitibus absolutis; in alia Sessione ad Synodi finem tam optatum & tam optabilem deveniri posse. Quod si quis obex aliorum culpâ injiceretur, liceret Patribus intrepidâ fronte ab opere manum amovere, cùm officio suo feciſsent satis in plurimis, promptumque animum in reliquis præ se tulissent. Denique bonum, quâ parte nôstra est in manu, numquam esse retardandum

dum; opportunitates enim illius perficiendi breves raræque contingunt. Ponderarent has rationes Patres: sicut munus erat Præsidum eas proponere, ita partes esse Concilii, judicium ferre. Accommodata certè ratio, quâ ii qui præsunt, propositiones claudant molestas Conventibus, qui libertatis suæ maximè solliciti, tunc se magis liberos ostentare cupiunt, cùm magis se cogi sentiunt.

34. Varia fuerunt opinamenta, & complures ardenter obstiterunt, sed major pars voluntatem potentiæ accommodantes aut disertè consenserunt, aut certè dixerunt, Legatorum conscientiæ se remittere. Hinc progressi sunt ad delectum eorum, quibus negotium datum est emendandi Canones ac Decreta secundùm sententias, quas audierant in consessu: illæ verò tam iteratæ vociferationes, ut haberetur delectus per æqualem singularum nationum numerum, obmutuerunt; adeoque absque ullo certamine Legatis electio concordi voce commissa est. Sive quod Lunensis, qui unicè, si non desiderio, certè animi ardore postulatum illud promoverat, opportunius dignitati suæ putaret, incertæ pugnæ se non committere; sive quod intelligeret, in eum, qui multas eodem tempore lites intentat, communem præsumptionem in omnibus contra se militare; & summorum etiam Principum morem esse, plura simul bella non inferre, ne in singulis victos sui posteà pœniteat.

CAPUT IV.

Ratio inita ad celeriter componenda Decreta, quibus majori parti satisfieret. Voluntas Cæsaris ac Romanorum Regis de conclusione Concilii, etiamsi repugnarent Hispani. Consilia super eo à Delfino data Morono, & ab hoc Pontifici. Cæsaris nota de Decretis postremo reconcinnatis. Ejusdem sensus de Principibus reformandis. Discessus Ferrerii. Querelæ Tridenti, de collationibus à Pontifice quibusdam factis, operâ Lotharingi.

1. ADeò variarant, (a) ac de tam multis rebus verbisque, eorum sententiæ, qui mutationem in exemplo Decretorum postulabant, ut ne inveniri quidem posse videretur non modò quod cunctis satisfieret, sed etiam quod major pars vellet. Itaque selecti ad id Patres in tres cœtus divisi sunt, qui coram tribus Cardinalibus, Osio, Simonetta & Navagero, habebantur; in quorum singulis expenderetur utraque pars sententiarum, quæ scripto tradebantur à singulis Patribus; ne quid inesset ambigui, aut prætermitteretur: in quæ vitia facilè prolabuntur festinata compendia eorum qui à Secretis sunt. Ibi in quolibet ex viginti uno Decretis multa loca communia considerabantur, in quibus versabatur sententiarum varietas; quæ loca trigesimum planè numerum in quibusdam pertingebant, & super eorum singulis deprehendebantur singulorum Præsulum judicia: ita ut quilibet ex tribus cœtibus simul colligeret summam sententiarum, quæ ipsis committebantur. Posteà duo Patres in singulis cœtibus selecti sunt, qui peculiares indices inter se conferrent, & unicum conflarent universalem de singulis locis communibus; atque ita reperirent quodnam fuisset in eo loco judicium majoris partis, & secundum illud in novam formam Decreta redigerent.

(a) *Acta Paleotti, & litteræ Jadrens. 14. Octob. 1563.*

2. De hoc opere Lunensis apud Legatos conquestus est, (b) quod à multis ipsorum sententiæ calamo fuissent mutatæ, relictis anteà voce prolatis; præcipuè de immunitate Collegiorum, & de primis causarum delationibus, adjectis ipsorum scripto multis gravibus limitationibus pro judicio ab aliis prolato: permotos ad id fuisse quorumdam artibus, qui aut precibus, aut promissis, aut minis sententias sibi compararant, idque nominatim Archiepiscopus Hydruntinus, Verallus, Sanfelicius, & Sfortia. Idcirco remedium esse admovendum: illud tantummodò quod in cœtibus dicebatur, à Spiritu sancto dictari, & publicæ auctoritate pollere; reliqua privatim dicta, ab humanis sensibus esse profecta, eisque privatam dumtaxat auctoritatem tribuendam. Velle se & Pontificem id monere, ejus responsa præstolaturum, & interim indicere iis Episcopis, qui à Rege suas Ecclesias acceperant, ut se à conventibus abstinerent, ne ipsorum causâ libertas Concilii detrimentum pateretur.

(b) *Duæ litteræ Legat. ad Borrom. 22. & 25. Octobris 1563.*

3. Graviter à Legatis responsum: Variationem semper esse licitam, donec Decreta in Sessione firmarentur. Quòd autem à quibusdam ad id operâ navaretur, sicuti pro certo ponebat Lunensis, sibi compertum non esse, ac videri quidem uti valdè rationi dissentaneum, ita parum credibile, cùm verisimilius esset, actum de his per modum differendi; inde verò sive per errorem, sive per calumniam, ansam arreptam fuisse ad ea comminiscenda. Si Lunensis, quinam & quibuscum id egissent, & peculiares conditiones palàm faceret, se quidem inquisituros; aut si magis probaretur, reprehensuros generatim in conventu hujusmodi agendi rationem, monentes, ut ab ea se quisque abstineret, secùs verò meritam pœnam soluturum. Ceterùm ex variatione sententiarum ne argueret Lunensis tam facilè veritatem illius susurri. Sæpe ex audita alterius ratiocinatione proprium judicium mutari: præterquam quòd tempus ipsum cuncta variat in homine, ac præcipuè opinionem; idque in Lotharingo liquere, qui sententiam suam scripto exhibuerat longè aliam ac voce protulerat, & tamen id pollicitationibus minisve abscribi non posse. Prohibitionem, ne Episcopi Regi subjecti conventibus interessent, nec ex pietate, nec ex prudentia Lunensis sperari: hoc enim pacto non servatam, sed potiùs violatam iri Concilii libertatem.

4. Inter molestias, quas accipiebant Legati ab Hispano Oratore, non parum relevati sunt à literis Cæsaris, omnino diversis; quæ ad ipsos delatæ biduo post (c) susceptum in conventu diei octavi consilium, penè in ipsis effecerunt, ut eos quodammodò pœniteret dilationis argumentorum. Scribebat Delfinus Nuntius ad Moronum, se cum Cæsare (d) & cum Rege Romanorum, qui illic aderat, collocutum eâ rationum efficacitate, sibi à Deo immissâ, ut ipsos ad Concilii absolutionem amplectendam induxerit, etiam (nisi aliter fieri posset) invitis Hispanis: id tamen sibi polliceri Nuntium positâ conditione, quòd Synodo finis imponeretur per Sessionem undecimo Novembris futuram: si enim diutius protraheretur, fieri poterat, ut variæ rerum animorumque mutationes occurrerent. Hispanos non eâ apud Cæsarem auctoritate pollere quam putabant; & sibi in animum inducere Nuntium, hujusmodi propositum illos à Cæsare celatum iri. In Legatorum esse potestate, etiam reluctantibus Hispanis Synodum terminare cum Italis, aliisque; in quo eventu si Hispani vellent obfirmatis animis illam continuare, aliud domicilium illis quærendum esset. Sed

ubi

ubi Legati conjunctioni & auctoritati Pontificis cum Cæsare non fiderent, fidemque somniis, aliorumque fabellis haberent, Cæsarem ita exasperatum iri, ut forsitan consilium mutaret.

(c) *Literæ Legat. ad Borrom. 10. Oct. 1563.*

(d) *Literæ Delfini ad Moronum 4. & 5. & fusiùs confirmatur in literis 11. Octob. 1563. inter Moroni monumenta.*

5. Causa, quâ Ferdinandus & Maximilianus impellebantur ad Concilii exitum festinandum, à nobis paulò post narrabitur. Addebat Delfinus, etiam de libertate atque immunitate Ecclesiastica Decretum aliquod à Cæsare permissum iri, quando jam Synodus illud argumentum assumpserat: tamen non ita super articulo de reformandis Principibus eum consensurum; & certos reddebat Præsides, neque Cæsarem, neque Regem Romanorum, ob quantamcumque aliorum repugnantiam, umquam à Pontifice secessuros.

6. Unà cum hisce Nuntii literis epistolam Ferdinandi excepit Moronus, quâ Cæsar alteri, per Nuntium illi redditæ, respondebat. In ea magno studio illi grates agebat ob ejus amica officia, adhibita Pontifici in Regis filii sui utilitatem, quibus acceptum referebat emollitum erga Regis rationes animum, quem experiebatur in Pontifice. Grates pariter persolvebat, quòd certus ab eo fuisset redditus, nullam in Concilio de laicorum potestate statuendam esse sanctionem, quam antiqui Canones, quin & ipsæ leges Cæsareæ non continerent; nec irritas reddendas nisi Constitutiones illas laicorum Principum, quibus mansio Episcopis impediebatur. Subdebat, ex eo negotio minimam partem ad se spectare, maximam, ac ferè totum, ad sacrum Imperium aliosque Principes pertinere: ne momentum quidem temporis à se prætermitti in iis rebus exquirendis, quæ Concilio essent exponendæ, ne suspicaretur Legatus, eam esse artem ad moram injiciendam; omni enim conatu suo ac labore felicem celeremque Synodi cursum à se promotum iri. Nec in animo sibi esse, emendationem recusare, pravumque aliis Regibus exemplum præbere, aut Episcoporum mansionem impedire, & ea, quæ jam decreta erant, in dubium revocare: sed à rebus tam gravibus, tamque universalibus ad eam maturitatem se compelli. Perpenderent Legati, deceretne aut prodesset, polliceri se id, quod sibi certum non erat à se posse præstari: ubi Decreta ad suas hæreditarias ditiones tantummodò pertinerent, haud se commissurum, ut à Synodo, à Pontifice, ab universo Ecclesiasticorum ordine quidquam justè de prompta animi sui observantia desideraretur.

7. Idem tabellarius literas Ferdinandi detulit ad Oratores, (e) in quibus exactissimum judicium ponebat de tertia forma, ab illis missa, reformatarum sanctionum, comparatè cum secunda: & tam accuratè revocabat ad trutinam observatas à se declarationes, mutationes, ea quæ prætermissa, quæ adjecta, quæ variata fuerant, ut à Legatorum solertissimo tam operosa diligentia speranda non fuisset. Ego verò propè fui, ut hic ea plenè recenserem, quò palàm fieret, quo pacto pius ille Cæsar in negotio Religionis nihil omnino putaret aut nimis minutum, aut inferius animi sui fuæque conditionis celsitudine. Sed id, quantum satis sit, pluribus in locis à nobis patefactum est: nec ignoro, res parvulas etiam magnorum Principum humanæ curiositati charas esse, ubi paucæ sunt, neglectas, ubi multæ.

(e) *3. Octav. Possoviâ.*

8. Innotuit posteà Ferdinando Oratoris Gallici denuntiatio: (f) & quamquam in se bonam haud censuerit, sibi tamen bonam censuit; quippe quâ satis probaretur, nec à se perperàm prædictam fuisse difficultatem Principum in digesta à Patribus eorum emendatione, simulque commendarentur obsequentes ipsius petitiones, collatæ cum inobsequentibus aliorum contestationibus.

(f) *Ex literis Cæsaris ad Oratores Possoviâ 9. Octob. 1563.*

9. Grata supra modum accidit Legatis hæc Cæsaris propensio absolvendi Concilii. Etenim sperabant Sessionem se celebraturos tam propinquam alteri subsecuturæ, ut nulla mutationis causa interponeretur: & aliunde augebatur in ipsis festinandi sollicitudo, cùm intelligerent, Ferdinandum (g) valetudine multum defeciisse, & febriculis frequenter laborare, quæ tamquam tenues, sed crebræ guttulæ, si non perfringunt, atterunt: quamobrem fieri poterat, ut improvisò deficeret, deficiente cum eo fiduciâ ab ipso præstitâ in ea regione, in qua Concilium quiscebat; adeoque si infortunium illud accideret, gravi divexabantur anxietate, quidnam ipsis consilii esset extemplò capiendum. Verùm significavit Moronus Pontifici, haud sibi tutum videri Nuntii consilium de Concilio finiendo, Hispanis minimè consentientibus. Duplici modo posse id effici. Primò, illis non prænonitis: sed vix possibile videri, ut aliquis illius negotii odor ad eos non irreperet sive in Aula Cæsarea, sive Trideuti; ubi tandem necesse erat rem, antequam ea fieret, cum pluribus communicari. Jam verò rei notitiâ ad ipsos aliunde perlatâ, colorem optimum habituros ad cohonestandam repugnantiam, tanquam nullo habitos in pretio; & fortasse satis etiam virium ad rem præpediendam. Alterum modum esse, si susceptum consilium ipsis aperiretur; & hoc peractose duram incertamque pugnam habituros: nam quantum ex Lunensi cognoverat, procliviorem ad suspensionem quàm ad conclusionem ipsum viderat, ne consentiretur à Rege Synodi terminationi, nondum compluribus dogmatis definitis, & compluribus corruptelis nondum correctis. Quare prævideri à se, illum nervis omnibus obstiturum. Ubi adversarii hac illaveratione vicissent, Pontifici gravi dedecori futurum & quòd temerè decertasset, & quòd victus fuisset. Sed detur, etiam Hispanos, aut improviso deprehensos, aut obrutos aliorum numero, victum iri; quisnam fructus ex ea victoria decerperetur? Magnam orbis catholici partem possideri ab Hispano, cui gravis causa suppeteret, ne suis in ditionibus excideret Decreta Synodi, se invito despectoque abiolutæ. Quapropter ad nihilum, pejusque etiam nihilo deciderent tot annorum labores, quando non alius ferè proventus inde colligeretur, quàm operis repulsa, discordia, & Ecclesiæ communis offensio. Rationes hasce liberaret Pontifex: expromeret quid ipse vellet: mitteret facultates necessarias sive ad concludendam Synodum, sive ad suspendendam: significaret Legatis quid ipse in colloquiis cum Lotharingo decrevisset, eumque alacrem, & virtutis documentis imbutum remitteret.

(g) *Literæ Legat. ad Borrom. 27. Sept. 1563.*

10. Sed

10. Sed interim Pontifex nondum conscius harum rerum, Præsides ad terminandam Synodum sollicitabat, (h) vetitos ne de suspensione mutirent; eosque monuit, ut humaniter agerent cum Ferrerio, tametsi malè se gessisset, cùm cuncta operare genda sint à fine, cunctique gressus à meta. Antequam contestationis fragor perstreperet, subtilissimus susurrus pervenerat ad Pontificem, jussos fuisse Gallos Venetias secedere, idque tunc effectum iri, si Sessio constituto die celebranda esset: cujus propositi ratio cùm ipsum lateret, ex conjectura putabat id fieri, ne ipsi Decreta comprobarent, adeoque Rex obstringeretur ad eorum executionem ab hæreticis, armorum vi extorquendam. Audierat prætereà, Ferrerium, quippe sagacem virum, moliri tam importunam secessionem cùm Regis dignitate, & rejectâ in alteram partem illius causâ. Quare Moronum secretò hac de re monuit, ut quò magis prævidebatur, quæsitum iri à Gallo justæ indignationis speciem, eò magis caveret, ne vel tenuis color illi præberetur. Sed hæc epistola (i) eodem die scripta est, quo habita contestatio. Hujus posteà certior factus Pontifex, quamvis eam supra modum rationi dissentaneam appellasset, eoque magis, quòd Lotharingus pro certo affirmabat Regem Oratori non imperasse (ita scribit) *ut tantum carnis ad ignem admoveret;* tamen Legatis injunxit, ut nullus idcircò fieret motus, ne ubi Galli animo secessionem agitarent, ipsis occasio præberetur, quâ illam facilìorem redderent, ac fucarent. Atque idcircò edoctus subinde vehementiora primi Legati verba ad Ferrerium, responsionemque à Grassio redditam, nullum propterea sensum voluptatis præ se tulit. Solum jussit grates agi Grassio propter benevolum animum: & ad Legatos scripsit, quando eò usque processum erat, non ultrà progrederentur, cùm Ferrerius is esset, qui & commodum & damnum inferre posset & illic & in Gallia, & cujus operâ adhuc spes erat aliquod beneficium acceptum iri. Quòd si quo hujusmodi Pontificis sensibus, ita moderatis, anteà Præsides se gessissent, melior fortasse fructus è Concilio proveniisset in Gallia. Atqui per quemdam veluti strepitum indignationis sine ictu, novæ offensiones excitæ sunt, non veteres sedatæ. Verùm ministri, tametsi prudentissimi, timent interdum ne timidi videantur, & ne prudentia in ipsis, ab aliis credatur, aut per calumniam accusetur tamquam innata animi formido, ab aliis tanquam sollicita utilitatis cura. Hæc igitur monita pervenerunt ad Legatos, cùm jam Ferrerius collegam secutus Venetias petierat, animumque malè affectum gerebat, animadvertens, privatas spes exaruisse, universamque Synodum adversam ab ipso, eum detestari tamquam non modò injuriosum, sed irreligiosum. Quare Legati præsagierunt, numquam ampliùs illum adfuturum.

(h) *Literæ Legator. ad Borrom. 10. Octob. 1563.*

(i) *Literæ ad Legatos & arcanæ notæ ad Moronum 2. Octob. 1563. & aliis sequentibus.*

11. Ipsi verò ne bonum, quod evenire poterat, amitterent per obstinatam appetitionem alterius boni, quod fieri non poterat, statuerunt Decretum de Principibus ita componere, ut ejus causâ Synodus non offenderet; & spem conceperant, desiderium Synodi absolvendæ inflexurum Patres ad reservandam exactam illam Christianæ virtutis reparationem ad tempora feliciora, quæ misericors sed incomprehensa Dei providentia Ecclesiæ destinaret.

12. Suum hoc consilium (k) ad Pontificem scripserunt: sed simul eumdem non celarunt, excitum Tridenti murmur obloquentium in quædam ab eo collata beneficia, unde videbantur Romana opera Tridentinis Decretis adversari; eoque majori tristitiâ Patres (l) affectos fuisse, quod operam suam ad id impenderat Lotharingus, qui se priùs adeò Synodi studiosum ostenderat: eo siquidem proponente in Senatu, admotus fuerat Ecclesiæ Ferrariensi Alfonsus Rossettus, anteà Comacli Antistes, cunctis proventibus (præter mille scuta) & collationibus sacerdotiorum, reservatis Aloysio Cardinali Estensi, qui tunc ejus administratione se abdicabat; ipsi verò vigesimum quintum ætatis annum attingenti tradita fuerat eodem die Ecclesia Auscensis, cujus administrationi renuntiaverat Hyppolytus Cardinalis Ferrariensis, Aloysii patruus, eodem plane jure sibi retento, quod in Ferrariensi fratris filius retinuerat, & facto ad Narbonensem Archiepiscopatum gradu; quamquam revera cum optione necessaria, ut vel hunc, vel Lugdunensem, quem ille administrabat, intrà spatium quatuor mensium relinqueret. Hæc itaque oneris abdicatio in grege pascendo, emuncto tamen ipsius lacte, quin onus unius dumtaxat cum lacte duorum, severo illorum Patrum animo repugnabant, nec minus Insulæ collatæ juveni, sacerdotis ætatem vix ingresso, displicebant. Si hæc (expostulabant) tunc peragebantur ante oculos Concilii viventis, & auctoritate ejusdem Pontificis, qui Concilii auctor erat, & ministerio viri tam præcipui in eodem Concilio; quænam præsagitio concipienda erat in posterum, cùm clausis oculis Concilii rempublicam illi gererent, qui nec peculiari animorum affectione ejus Decreta cernerent, neque quidquam de suo in illis agnoscerent? Non tamen prætermisit Pontifex quantum poterat, rem à se gestam purgare; (m) responditque, Estensem Cardinalem ætate spectatâ jam idoneum haberi ad regendam Ecclesiam, cujusmodi erat Ferraria, duos anteà annos à se possessa, adeoque in hac parte opus illi non fuisse novâ legis relaxatione: quod autem spectabat ad fructuum retentionem dum Ecclesiam renuntiabat, nondum super eo Decretum ullum in Synodo editum; & retulisse Lotharingum, id liberum Pontificis prudentiæ remissum iri: nullam pariter Ferrariensi novam legis relaxationem impertitam; solùm enim ille Auscensem Ecclesiam in Narbonensem commutarat, hoc insuper obstrictus vinculo, ut hanc aut alteram Lugdunensem relinqueret intra tempus constitutum à Synodo, quæ sex menses concedebat à die initæ possessionis; & hanc ipse nondum obtinuerat, neque compertum erat quandonam obtenturus esset, hugonottorum causâ. Quamvis adhuc Synodus à Pontifice confirmata non erat, oppositum disertè fuisse in illis concessionibus, ut nihil per eas derogatum intelligeretur ulli ejus sanctioni; Lotharingum verò in se recepisse quidquid actum erat, quocumque in loco à se purgatum iri. Ita Pontifex rescribi jussit. Sed prætereà in memoriam non revocabant religiosi illi Patres, opus esse, ut hæc potestas Ecclesiastica, cui non alia militant arma nisi subditorum pietas, valdè dispari severitate procedat, ubi dispar non solùm promeritorum, sed etiam potentiæ ratio est; præsertim cùm ejusmodi Principes, cujusmodi sunt Galliæ Rex, & Ferrariæ dux, deprecatores accedunt pro collatione Ecclesiarum, quæ in ipsorum ditionibus sitæ sunt, quæque melius administratæ cernuntur etiam

etiam in Ecclesiastica disciplina, cum Episcopi manus Principis brachio sustinetur. Etenim quemadmodum animus leges suas observat exactius, cùm ipsi corpus non obluctatur; ita perfectius custodiuntur leges potestatis gerentis curam spiritus, cùm potestas, quæ corpori dominatur, ipsi non resistit.

(k) *Literæ Legatorum ad Borr. 16. Octob. 1563.*
(l) *Acta Paleotti.*
(m) *Literæ Borrom. ad Legatos 23. Octob. 1563.*

CAPUT V.

Cæsaris responsa ad Lunensis postulata de particula, proponentibus Legatis: *& intimi ejusdem sensus de Concilio. Quæstio difficilis concordiæ de matrimoniis clandestinis; & petitio complurium Episcoporum, scripto exhibita, ad minuendam Archiepiscopis in ipsos potestatem.*

1. DIe septimo, post datas ad Pontificem literas à Legatorum Principe de consilio Delfini, novæ Ferdinandi literæ Tridentum pervenere (a) quæ tametsi non repentè, brevi tamen difficultates cum Lunensi dispulerunt, simulque sustulerunt omnem obicem Decreto de Principibus injectum. Et quoniam Suavis narrat, Cæsarem indulsisse Synodi terminationi, impulsum ad id à Rege Romanorum, *qui dicebat, oportere illam finiri, propterea quod nihil boni fructus ferebat, neque quidquam spei superaret, illum productum iri*? quod aliquo acceptum sensu verum est, sed altero, quo Suavis accipit, falsum. Proferam integrâ candidâque formâ sententiam illius epistolæ, à Ferdinando scriptæ, ubi quid ille intimè sentiat de hoc negotio; deprehenditur: sed quædam anteà monuero, quæ sparsim in mea narratione observari potuerunt, & alia nondum dicta simul addam.

(a) *Literæ Cæsaris ad Lunensem, ac suos Oratores Possoviâ 12. Octobr.*

2. Primum est; quandoquidem unusquisque plurima facilè concipit de suo jure, plurimaque genti suæ adscribit; Ferdinando, & tanquam Cæsari & tamquam Germano, facilè à suis persuasum est, in ea Synodo nimirum anteferri tum auctoritatem Pontificiam Cæsareæ, tum Ecclesiasticos laicis, tum etiam Italos Transmontanis.

3. Alterum est; à Cæsare, perinde ac etiam à Gallis, optatam fuisse Synodum non præcipuè ad disciplinam reparandam, sed ad reconciliandos hæreticos, & intestina dissidia componenda. Quod ille consecuturum se sperabat universali Calicis usu, sacerdotum matrimonio, aliis legum Ecclesiasticarum laxamentis, & invisis Romanorum prærogativis imminutis, quæ posteà cognoverat experimento, ex Concilii voluntate sperari non posse: & hujusce rei culpa regerebatur in nimiam illic potentiam Ecclesiasticorum & Italorum, quibus cordi non esset ad concordiam revocare discordes provincias sicuti cordi erat Principibus laicis, & universè Transmontanis. Sed intelligebat Imperator, generatim hominum multitudinem (ex Historici illius dicto (b) esse veluti legem, hoc est surdam & inexorabilem. Idcircò Viennæ habito solemni maturoque consilio, decreverat ad ipsum Pontificem mittere harum relaxationum postulata. Jam verò idem animo volutabat, Pium ægrè inclinatum iri ad concedendum in oculis Concilii spectantis id, cui repugnare Patrum animos compertum erat, cum periculo vituperationis, quâ ab eo venerabili cœtu lacessiretur. Quare arbitrabatur Ferdinandus, rationem unicam flectendi Pontificis haberi posse, si magnus ille Censor è medio tolleretur; atque ita patuit, clauso Concilio confestim à Cæsare os ad destinatas petitiones apertum fuisse.

(b) *Livius.*

4. Tertium est; eumdem experientiâ comperisse, Concilium non modò machinam esse parum aptam ad hæreticos recuperandos, sed periculosum fomitem ad incendendam in ipsis seditionem. Etenim usque ab anno præterito in Comitiis, habitis Francofurti, Protestantes (c) rabie percitos se ostendisse propter Conventum illum, ad eos damnandos coactum, & Episcopis Imperii minitatos fuisse ultiones hostilis ferociæ, si consensissent. Quamobrem id fuerat præcipuum retinaculum, ne quisquam illorum per se adesset, quin neque, paucis exceptis, per procuratorem: & ipsi Cæsari minaces contestationes denuntiarant; adeo ut dubitatum fuerit, ne, quo se defenderent à Catholicis, formidabile fœdus inirent non solùm cuncti hæretici Germani cujuscumque sectæ, sed etiam in societatem adsciscerent Condæum Principem, & Hugonottos Galliæ.

(c) *Epistola de hoc prolixa Delfini ad Borrom. 11. Decemb. 1562. Francofurto.*

5. Quartum est; per novum Decretum in medio positum de laicorum potestate, non levem timorem Cæsari incussum esse gravis perturbationis in suis ditionibus, tum Cæsareis tum hæreditariis; qui cùm viderent Patres adeò inflammatos, nesciebat quonam pacto illos ab incepto revocaret, nisi receptui canendo. Aliter prævidebat, sibi necesse fore aut asperrimam illam correctionem jurisdictionis suæ perpeti, simulque efficere ut eadem Imperio reciperetur, cum discrimine novi motus; aut abalienari à Pontifice universoque ordine Ecclesiastico, quod perniciosissimum existimabat.

6. Quintum; per leges jam paratas Ecclesiasticæ disciplinæ, sine diuturnioris Concilii opera abundè satisfieri ferè iis omnibus, quæ in eo genere Cæsar postularat, & habebat in animo postulare. Quod statim confirmabitur.

Porrò his præmissis, ad rem intelligendam opportunis, adducam fideliter sententiam epistolæ quam ad Lunensem scripserat Ferdinandus.

7. In exordio aptissimis formulis exprimebatur amor Cæsaris erga Philippum, fratris filium, & cum eodem animorum conjunctio. Tum significabatur in iis quæ Orator postularat, varias sibi difficultates objici. Aversatum semper se fuisse hujusmodi contestationes, ex quibus animadverterat plurimum offensionis, nihil utilitatis redundare; ut proinde ratio, per quam complures illis hactenus usi, aut potiùs abusi fuerant, ipsarum etiam nomen odiosum effecerit; adeoque à se injunctum fuisse suis Oratoribus, ut in articulo Principum per circumscriptionem aliarum vocum, quæ minùs molestè sonarent, sua jura illæsa tuerentur. Philippum Regem in suis ad Lunensem literis non petere à Cæsare, Cæsareisque Oratoribus, ut contestarentur; neque in illis affirmare, se satis edoctum esse de iis, quæ Cæsari cum Morono Oeniponti convenerant. Addebat, etiamsi fingeretur, nihil inter eos convenisse, & rem adhuc integram esse, à se non intelligi, cur idem consilium, recusandum esset, etiamsi tunc, & non anteà fuisset propositum: nihil per hujusmodi consilium, sicuti Rex opponebat, detrahi Præsulum libertati, cui nocere non poterat ullius Principis, conventio. Præterquam quod ubi quispiam Patrum vellet auditu digna proponere, & à Legatis præpediretur, liceret Oratoribus illius Principis, ad cujus ditiones ille pertineret, eadem in

in medium proferre; & hoc pacto liberum esse cuicumque proponere, sive propriâ, sive alterius voce. Neque magis officere aliud vinculum à Rege observatum, ut, antequam illi rem proponerent, Legatis aperirent: id enim nonnisi ad audiendum Legatorum consilium eos cogebat, quod ab aliis longè minoris notæ quàm Præsides, opportunum erat audiri. Id à se non dici quò Lunensem ad idem pertraheret, gnaro illud Regi non placuisse; sed quò palàm faceret, quam sibi grave contingeret, se ab eo recedere, in quo rebus diu perpensis de se solo convenerat, salvo reliquorum Principum jure. Prætereà, si Oratores sui concurrerent ad improvisam illam denuntiationem, ingens periculum imminere, ne Legati repentè discederent: quòd perpenderet pro sua prudentia Comes, quàm infelici & horribili funere Synodum sepeliret, & quem triumphum ornaret Catholici nominis hostibus, spectantibus tantâ discordiâ dissidentes hinc Romanum Pontificem, hinc Cæsarem, Regesque Hispaniæ, Galliæ, ac Lusitaniæ.

8. Insuper significari ab eodem Lunensi, si res hujusmodi proponeretur Conventui, valdè metuendum esse, ne major pars illam rejiceret: adeoque argui posse, idem contestationi eventurum; cùm haberet in animo Lunensis, non in privato colloquio ad Legatos, sed in publico concessu ad Patres illam habere. Quis enim tunc ipsis obstitisset, quo minus dicerentur suffragia, & Decretum in Acta referretur? Jam verò ea repulsa quam grave detrimentum attulisset, præsertim non ignorante Lunensi, Patres opinari, in deliberationibus Concilii omnem Judicum auctoritatem sitam in ipsis esse, & nullam in Principibus? Videri Cæsari, in postremis regii mandati verbis non modicam discerni curam hujusmodi periculi, adeoque cautionem plurimam in agendi modo.

9. Pergebat dicere: Tametsi hæ omnes rationes essent nullæ, deliberationem super ea particula, in primo Synodi Decreto posita, opus habere maturitate ac diuturnitate; ac proinde id non consonare mandatis à se postremò scriptis ad Oratores, ut finem Concilii promoverent. Id à se statutum fuisse non tam ut gratificaretur Pontifici, cui sanè in cunctis rebus honestis gratificari cupiebat, quàm ob alias causas, quas sine necessitate, paginæ haud plenè concredendas putabat; sed præcipuum esse, quod hæc opinio insederat animo suo, etiamsi centum adhuc annos Concilium extaret, eâ ratione, quâ progredi cœperat, aut nullum aut modicum fructum inde sperari posse; contra verò, graviores offensiones quàm anteà timeri posse.

10. Quæ cùm ita essent, & cùm Pontifex cupientissimum conclusionis animum gereret, cumque ii ferè omnes, qui Synodo intererant, lassitudine laborarent, & eorum multi, quos adesse oportebat, non accessissent, à se non conspici, quo pacto Lunensis ejusque Rex possent obsistere reliquorum omnium voluntati, & integrum illud onus suis humeris sustinere. Cum igitur Concilii finis prope januam esset, quænam ab ipsis sollicitudo illius particulæ capienda erat; præsertim, cùm (ut verum ipse fateretur, quod ad se spectabat) ferè in omnibus quæ proposuerat potueratve proponere, sibi omnino satisfactum fuisset? Quod autem ad indemnitatem futurarum Synodorum attinebat, arbitrari se, longissimo temporis spatio nequaquam eâ ratione Synodum celebrandam forè. Quod si aliter accidisset; ubi subsequens Concilium debitam sibi libertatem dignitatemque possideret, haud obstrictas habituram manus, quibus hæc aliaque componeret.

11. His addebat: Cùm ipse ab eruditis Doctoribus certior fieret, in antiquis Synodis non à Patribus & ab Oratoribus solùm, sed à cunctis viris auctoritate conspicuis proponendi facultatem usurpatam fuisse, quin etiam Consiliarii partes exercitas; haud existimare, per eas voces, *proponentibus Legatis*, ex incidente positas, probationem conficiendam, pro eo ac loquuntur Legis periti, *à contrario sensu*, unde intelligeretur detrimentum illatum tot capitum juri; præsertim quia, sicut idem Lunensis fatebatur, re ipsa in eo Concilio & Oratores Galli, & Veneti, & complures ex Patribus proposuerant: quæ consuetudo satis secum ferebat expetitam declarationem, non attramenti sed operum characteribus. Si eam Lunensis postulabat, quò de Principum articulo aliqua proponeret, Cæsarem à suis audire illi adhuc permissum iri.

12. Regi, cùm ea mandata dederat, compertum non fuisse præsentem Concilii statum, nec illum divinare licuisse. Formulas verò regalium literarum non videri Cæsari tam urgentes, ut executio Oratoris prudentiæ minimè relinqueretur. Hos à se sensus depromptos fuisse, non quò Lunensem adduceret ad id, quod ille suo Principi molestum putaret, sed quò se ipsum purgaret: quamquam sibi amoris paterni gratiâ, quo fratris sui filium prosequebatur, non parum tristitiæ allatum iri, si quid dissidii oriretur inter Philippum Regem, & sanctissimum ipsorum Dominum: etenim tam periculoso Reipublicæ Christianæ tempore nihil magis opus erat, quàm inter omnes Catholicos Principes conjunctio. Qua propter Comitem à se rogari, ut quantum ipsi liceret, ad illum scopum pietate ac prudentiâ suâ cuncta consilia operationesque dirigeret. Itaque videri sibi, si quid reperiri potuisset in ea controversia, qub Lunensi Legatisque satisfieret, spernendum non esse. Quare ab amore, quo Cæsar non solùm erga personas, sed simul erga causam afficiebatur, varios modos suggeri.

13. Primum, si haberetur declaratio per ampliſſimas formas, quòd ea verba, *proponentibus Legatis*, non importarent abrogationem jurium, institutionum & consuetudinum, sive præteritorum, sive futurorum Conciliorum. Ubi hoc non impetraretur, omne studium adhiberi posse ut Legati consentirent, aut caput illud de laicorum correctione omnino prætermittendum, aut certè quasi per simplicem narrationem omnia onera enumeranda, quæ se perpeti rebantur; communitis universè pro sanctiore imperio Principibus, ut in hoc genere imperarent sibi ipsis, & in suis ditionibus illæsam relinquerent libertatem & immunitatem Ecclesiasticam. Validas suppetere rationes, quibus ad id adduci possent Legati. Palam esse, non solùm ab ipso Cæsare, sed ab Hispanis & Gallis ponderosissimum illum articulum oppugnari, quorum omnium magna ratio habenda erat; neque committendum, ut ii qui summam in Ecclesia Catholica potestatem obtinebant, ab ipsa aut alienarentur, aut saltem exulcerarentur; ac potissimè Hispaniæ Rex, qui hactenus tanta cum laude in illius obedientia principatus suos conservarat. Præterquam quòd cùm Synodi exitus instaret, magnoperè intereret, ut singulis convivis deferretur postremum ferculum, cujus sapor in ipsorum ore mansurus erat, ex dulcibus intritis, non ex herbis ama-

ris conflatum: præcipuè verò, quoniam ea laicorum repugnantia, æquitatis ac justitiæ speciem præ se ferebat. Siquidem cùm Patres sibi tantummodò tribuerent decidendi potestatem, par non esse videbatur, ut Judicum munus exercerent, alteri parti faventes, alterâ ne auditâ quidem, & causâ maturè non cognitâ. Postremò ubi ne his quidem acquiesceret Orator, ipsi, proponebat, ut privatim potiùs coram Legatis, quàm publicè in consensu contestaretur, quò facti asperitatem modi lenitate temperaret; atque ad hæc omnia transigenda suorum Oratorum interpositionem offerebat.

Ita Ferdinandus rescripsit. Et Rex Romanorum, ad quem pariter Lunensis scripserat, Parentis responso se remisit (d).

14. Quicumque attentè legerit quid quid his literis continetur, idque cum superioribus notitiis conjunxerit, facilè deprehendet, quoniam sensu Cæsar dicebat, nullum aut modicum fructum à se sperari ex Concilio hujusmodi conditione perdurante; hoc est, quod spectabat ad conversionem aberrantium, & ad reconciliationem dissidentium, non item ad emendationem Ecclesiasticæ disciplinæ; quandoquidem fatebatur simul, quod ad eam attinebat, se quidquid proposuerat, aut proponere poterat, cumulatè consecutum fuisse. Nec minus illic palàm fit, quantum conferre Ferdinandus putaverit ad bonum Christianæ Reipublicæ, conjunctionem omnium Catholicorum Principum cum Ecclesiæ Capite.

(d) *Literæ Regis Romanorum ad Lunensem 14. Octob. 1563. Possevia.*

15. Exemplar hujusmodi mutuarum literarum, inter se ac Lunensem, Cæsar ad Oratores suos misit; eorumque circumspectione collaudatâ, quòd se à contestatione abstinuerint, ipsis injunxit, ut Legatis ostenderent sua responsa Lunensi reddita in ea parte, quæ nihil offenderet, eâ tamen occultatâ, ubi non probabatur ratio quâ res Concilii peragebantur. Simul eisdem mandavit, ut concordiam promoverent; & ubi etiam Lunensis eam respueret, ne desisterent ea curare, quæ ipse in literis ad Lunensem secundo loco proponebat; nimirum, efficere ut omitteretur aut mitigaretur caput illud de Principum emendatione, quò facilius & Hispanis & Gallis fieret satis.

16. Acceperant (e) Legati à Pontifice mandata, ne discederent ab eo quod ipsis imperatum fuerat per literas, ab illo scriptas proximè superiore Majo super ea declaratione; id autem erat, ut illam Synodi libertati ac voluntati simpliciter remitterent: eapropter confirmato ad id animo erant, quamvis Nuntius ipsis aperuisset quæ Lunensis Ferdinando significarat, velle nimirum se contestari, etiamsi Cæsar se consensurum negaret: posteà verò cùm ab Oratoribus Cæsareis cognovissent, (f) quàm multis rationibus nitebatur Ferdinandus Lunensem ab ea pugna removere, ipsum destiturum putarunt: atque interim summa voluptate accepere confirmationem eorum, quæ scripserat Nuntius de animo Cæsaris ad conclusionem prono. Quare studium potissimum impendebatur interiori concordiæ, cui multum difficultatis objectabat articulus de matrimoniis clandestinis.

(e) *Constat ex Literis Legat. ad Borrom.*

(f) *Literæ legat. ad Borrom. 18. Oct. 1563.*

17. Super eo novum exemplum confectum erat, (g) ubi, sicuti nunc habetur ad efficaciam matrimonii necesse erat ut adessent duo saltem testes, & Parochus, aut alius sacerdos qui assisteret, acceptâ sive ab illo sive ab Ordinario ad id facultate: sublatumque fuerat, ut irrita declararentur conjugia filiorum sine parentum consensu. Pontifex scripserat, (h) se tamquam unum ex privatis hominibus censere, inesse in Ecclesia potestatem illam de qua disceptabatur Tridenti, idque similiter existimare viros sapientes, Romæ à se interrogatos. Non tamen quiescebant qui oppositum opinabantur, & præcipuè Maduccius Cardinalis, dicens, Optare se rationem edoceri, quâ conscientiæ suæ fieret satis, quod effectum non erat ab iis quæ illic hactenus disputata fuerant; sed cùm sententiæ ter pronuntiatæ fuissent, plurimis rationum momentis expensæ, adeoque argumentum illud esset accuratè agitatum, Legati confugientes ad eam jussionem, quæ unica falx erat ad amputandam redundantiam ac prolixitatem, ex quibus ambiguitas & discordia nascebantur, præscripsere singulis, ut suffragium strictè ferrent verbo, *Placet*, aut *Non placet*. Ad id ventum est die 26. Octobris, ac die posteà idem continuatum: (i) sed nec ordo plenè servatus, nec quidquam id ad concordiam satisfactionemque conduxit, sed solùm aliquâ ex parte ad brevitatem.

(g) *Datum Patribus 13. Oct. ut in Actis arcis Æliæ.*

(h) *Apparet ex literis Legat. ad Borr. 21. Oct. & ex Actis Paleott.*

(i) *Literæ 27. Oct. & Acta Arcis Æliæ & Paleotti 26. & 27. Oct.*

18. Maduccius dixit, Decretum illud ita mutatum, sibi multò minùs probari quàm anteà.

Helius Patriarcha affirmavit, sibi valdè novum accidere, in re tam gravi opportere per legem respondere verbo unico, *Placet*. Præsidum conscientiæ à se relinqui, an Decretum, quod adversus dogma catholicum proponebatur, esset unicâ voce conficiendum: sed quoniam nolebat prolixitate suâ Sessioni moram creare, exponendum liberè in ea servabat id quod sentiebat, ubi nec ab ulla ratione auctoritatis, aut spei, aut cujusvis affectus fuisset cohibitus, sed ab omnipotenti Deo, qui terribilis est supra filios hominum, viâ rectâ deductus.

Similiter dissenserunt Trivisanus Venetiarum Patriarcha, Verallus, Castanea, aliique Juris Pontificii periti. Et Horatius Græcus Episcopus Lesinensis, sibi non temperavit quin diceret, non solùm se non consensurum illi Decreto, sed nolle interesse Sessioni, suasque manus coram Patribus à se lavari, quemadmodum Pilatus egerat.

19. E converso non minùs ardenter illud confirmavit Archiepiscopus Granatensis, asseverans, Decretum esse catholicum, ac necessarium, & objecta mera sophismata. Quin idem negavit, Matrimonium clandestinum verum firmumque fuisse ad id usque temporis, & idcircò recusavit Canonem ibi reponendum esse, qui anteà confectus erat, & posteà deletus, quo id pronuntiabatur.

Gaspar à Fosso Archiepiscopus Rhegiensis, Zambeccarus Episcopus Sulmonensis, Fulcararius Mutinensis, rei summam comprobarunt: sed alia alii temperamenta posuere pro illis provinciis, ubi Parochus non adest.

Sed ad id responsum est à Francisco Blanco Episcopo Aurienſi, Decretum eo pacto fuisse conceptum, ut non nisi post habitam in Paræcia vulgationem obligasset; adeoque ab ipso obstrictum non iri eos populos, inter quos Parochi non essent.

Antonius de S. Michaële Minorum observantium, Episcopus montis Marani, publicè recitavit epistolam Clementis Cardinalis Doleræ, ex suo Ordine, nominati ex titulo *Ara cœli*, de quo diximus in creationibus Cardinalium, habitis à Paulo IV. tamquam de viro doctrinâ conspicuo. Hic scribebat, expensam fuisse Romæ quæstionem, & tandem conclusum: Fas esse Ecclesiæ, & expedire, ea matrimonia de medio tollere. Cùm autem breviter dicerentur sententiæ, sicuti narravimus, die vigesimâ sextâ Octobris, S. Evaristo Pontifici Maximo sacrâ, utriusque sententiæ propugnatores professi sunt honorem à se deferri suis sententiis huic sancto Pontifici, (k) cujus verba in hoc argumento variis interpretationibus subjacent, aut quòd simpliciter sint prohibita, aut etiam facta irrita, sicuti suprà significatum est in aliorum disputationibus referendis.

(k) *Acta Episcopi Salmanticensis & Paleotti.*

20. Sententiarum numerus modicissimè variavit ab anteactis examinibus. Plures duabus tertiis partibus Decretum approbarunt; haud multo pauciores quàm sexaginta obstiterunt. Aliqui, sed pauci, ad contentiones auferendas suaserunt, ut res in Pontifice reponeretur. Is interim cùm animadverteret, consilium sopiendæ controversiæ non successisse, hujusce argumenti brevem tractationem, à suis Theologis scriptam, Tridentum misit, quæ per manus Patrum circumferretur. (l)

(l) *Literæ legat. ad Borr. 4. Nov. 1563.*

(m) *Ex iisdem Legatorum literis 21. Oct.*

21. Præter hoc certamen alia quoque fervebant in articulis reformandæ disciplinæ, ac præsertim quædam, in quibus complures Patrum utrimque litigabant, cujusmodi erat (m) articulus de prærogativis Archiepiscoporum supra Episcopos. Quamobrem quadraginta planè Episcopi postulatum Legatis tradiderunt, ab ipsis subscriptum in quo petebatur, ut injustus usus auferretur obligandi suffrageneos ad eundum sive per se sive per procuratores ad Ecclesias Metropolitarum singulis annis, secundo Paschatis festo, sicuti solebant, cùm haud ita benè ab Archiepiscopis, eorumque Vicariis haberentur: sed tunc tantùmmodò ad id adstringerentur, cùm provincialis Synodus esset celebranda. Quin etiam, quò etiam in suos inferiores æquitatem præ se ferrent, petierunt, ut eodem nexu pariter solverentur Archipresbyteri & Curiones respectu Episcoporum, excepto dumtaxat ad Diœcesanam Synodum celebrandam, aut cùm opportunum Episcopo videretur: affirmabantque, hujusmodi consuetudines originem à Synodis traxisse; sed iis omissis, illas permansisse. Quare Legati, quò tranquillius res procederet, destinarunt duos Episcopos, duosque Archiepiscopos, qui agerent inter se, & opportunum remedium excogitarent; gnari, quanto sit detrimento Senatus concordiæ, cùm Senatores sese invicem tanquam adversarios intuentur.

CAPUT VI.

Res constitutæ inter Pontificem & Lotharingum Cardinalem de Concilio. Diploma Pontificis quo componeretur controversia de particula, proponentibus Legatis, *& quo pacto composita. Aliæ Lunensis dissensiones super articulo* de primis instantiis. *Pontificis sententia in complures Galliæ Episcopos lata, & voluntas procedendi adversus Reginam Navarræ; sed oppositum Legatorum consilium. Mandata ab ipso tradita ad Concilium terminandum. Lotharingus Româ profectus. Ejus Venetiis transitus. Res ab ipso transactæ cum Gallis Oratoribus, qui eò secesserant. Eorum industria ad contestationem sustinendam, efficiendumque, ne Rex amplius ipsos aliosve Oratores ad Synodum legaret. Lotharingus Tridentum regressus. Duo Philippi Regis responsa, alterum ad Legatorum literas, alterum ad querelam, nomine Pontificis habitam à Nuntio, adversus ministros regios.*

1. PEndebant animis Legati (a) in accleranda Sessione, ubi ex una parte id fieri posset, & ex altera ignorarent, per brevi Lotharingum ibi affuturum: sed per tabellarium mandatâ, ut eum præstolarentur, Româ accepere, & simul eorum summam, quæ inter Pontificem Cardinalem convenerant.

(a) *Literæ Borr. ad Leg. 20. & 21. Oct. quibus responsum est.*

2. Plenè illi Pius satisfecerat, unde literas benevolentiam in Pontificem spirantes scripserat in Galliam Lotharingus, commendatâ ejus optimâ voluntate reformandæ disciplinæ, & improbatâ contestatione; additditque, eam se præsente non habitum iri. Quæ omnia etiam à Suavi narrantur. Româ profectus est vigesimo Octobris, & eodem die scripsit Pontifex ad Legatos (b) prolixam epistolam. In ea dicebatur: Sibi satisfactum fuisse à Lotharingo etiam suprà suam, quamvis non modicam, opinionem: sed suprà quàm opinatus fuerat non fuisse, summas laudes ab ipso virtuti ac solertiæ Legatorum attributas. Ipsis commendabat, ut cum eo reduce perinde agerent atque cum collega, eamdemque fiduciam æstimationemque ostenderent ex parte etiam erga Madruccium. Lotharingum reverti animo inflammato ad celerem, utilem, honestamque Synodi terminationem promovendam. Quo id facilius, & Patribus acquiescentibus conficeretur, varia Pontificis mandata sequebantur.

(b) *Extat in Archivo Vaticano & inter Commentarios Burghesiorum.*

3. De matrimoniis clandestinis à se concordiam optari: ubi ea obtineri non posset, pro majoris partis suffragiis res stabiliretur.

Sibi non displicere, si concederetur Episcopis facultas relaxandi & absolvendi in rebus ad matrimonia spectantibus, & in aliis casibus, dummodò occultis, & ad forum contentiosum non deductis.

Ut leges disciplinæ statuerentur de Cardinalibus, servatâ cum inferioribus Ecclesiasticis proportione, ad optimum exemplum Ecclesiæ; cum ipse confideret, Patres nonnisi rationi consentanea decreturos.

Ut fieret sanctio, quâ facultas tolleretur etiam Legatis à latere, impertiendi sacerdotia mensibus Episcoporum vacantia.

Ut *exspectativæ*, hoc est, concessiones primi sacerdotii vacaturi in aliqua Diœcesi; mandata *providendi*, hoc est, mandata, per quæ jubentur Episcopi concedere sacerdotia, ipsorum mensibus vacatura, certæ cuipiam personæ; retentiones, quibus Pontifex peculiaria sacerdotia reservat; aliæque hujusmodi consuetudines, aut restringerentur, aut irrita redderentur, ex Synodi arbitratu.

Ut primæ causarum delationes Ordinariis relinquerentur, quibusdam causis gravioribus exceptis, & illustrium capitum, in quibus etiam literæ, vulgò *Remissoriæ*, ad examinandos testes ipsis Ordinariis essent committendæ.

Ut in exitu Concilii cuncta Decreta, se & Julio & Paulo sedentibus confecta, resumerentur, & suo nomine eorum confirmatio sponderetur.

Ut Legati, ex consilio ejusdem Lotharingi, Præsules Hispanos singulatim certos redderent, ab ipsis satisfactum fuisse Pontifici, ut qui sciebat, omnes optimo religionis studio operam suam navasse; ac propterea si quibusdam ipsorum posteà libuisset Romam pergere, se libenter eos amplexaturum, & pro rerum opportunitate beneficiis affecturum.

Ut idem significaretur Episcopo Mutinensi, & aliis Italis, qui verebantur, ne parum grati essent Pontifici, propter dissensiones in mansionis Decreto.

Rogarentur Archiepiscopus Hydruntinus & Episcopus Parmensis, ut omni studio conferrent operam ad Synodum absolvendam. Quod fortasse scripsit Pontifex, cùm audiret, nimiam ab illis æmulationem exerceri cum Patribus Transmontanis. Hæc epistola die vigesimoprimo Octobris missa est cum altera (c) Borromæi, quæ breviter singula capita interpretabatur, simulque satisfaciebat iis quæ libellus à Vicecomite delatus continebat. Hîc tamen non nisi duo notatu digna reperio.

(c) *Literæ Borrom. ad legat. 21. Oct. 1563.*

4. Alterum est, Lotharingum postulasse, ne Decreta, sancita in convocationibus Pauli ac Julii, in Sessione legerentur, sed posteà; quod cujus gratiâ fieret, latebat: sed Legati existimarunt, id fuisse postulatum, quoniam si recitarentur simpliciter in Sessione, efficiebatur ut non denuò constituerentur, sed potiùs ut pro certis ponerentur, adeoque ut pro certa pariter poneretur auctoritas illorum Conventuum, à quibus fuerant constituta, à quorum altero, nimirum celebrato Julii auctoritate, abfuerant Galli, eidemque contradixerant; atqui si legerentur posteà in consessu generali, videbatur novum de illis examen haberi; & idcircò ibi confirmatam evadere tamquam Decreta præsentis Conventus, efficaciâ illis impertitâ, etiamsi eam anteà non habuissent.

Alterum est, eumdem Lotharingum fuisse pollicitum, effecturum se, ut omnes Oratores subscriberent: in quo Legati varias difficultates prævideruntː & ubi aliæ deessent, difficultatem loci superioris. Sed excogitarunt, rem confici posse, si suum quisque nomen signaret pro temporis ordine, quo in Synodum pervenerat, sicuti fieri consueverat in legendis literis ac mandatis in Sessionibus. Quod observatum est posteà in enumerandis post Acta edita Oratoribus, qui Synodo interfuerant. (d)

(d) *Acta Paleotti in fine Sessionis 24.*

5. Interim ne declarario â Lunensi postulata, esset offensionis lapis, tutius breviusque consilium Romæ censebatur, prout Lusitanus Orator suadebat, ut Pontifex ipse eam vulgaret. Idcircò variæ formulæ confectæ sunt, quæ omnes tandem in eam priorem recidebant, quam etiam Cæsar excogitarat, ut declararetur, ex vi hujusmodi verborum nihil cuiquam juris additum aut detractum petendi, agendi aut dicendi (nunquam tamen usurpato verbo *proponendi*) ea, quæ secundum vetera Concilia & Canones erant in ipsius potestate. Hac de re jussit Pontifex (e) sex diplomatum exempla dictari, eaque ad Legatos mitti, quo pro ipsorum arbitratu maximè opportunum seligerent: ipsi verò, ut fieri solet in rebus suspicioni obnoxiis, brevissimum selegerunt, (f) & per Oratorem Lusitanum, virum cordatum, & amantem concordiæ, ad Lunensem tulerunt. Sed is expressum non conspicatus id quod optabat, tametsi formæ essent amplissimæ, se difficilem ostendebat. Contrà verò Lusitanus ac Cæsariani falli sunt, diploma sibi probari. Denique post multa convenere, ut declaratio non à Pontifice, sed ab ipso Concilio fieret, cujus Decreto ea verba fuerant adjecta.

(e) *15. Oct. 1563.*

(f) *Literæ Legat. ad Borr. 28. Oct. & 11. Nov. 1563.*

6. Neque in hoc solum cum Hispano decertandum fuit, sed in capite de primis causarum delationibus, quod ipse postularat. Etenim ita conceptum illud cupiebat, ut quamvis esset excepta auctoritas Pontificia, numquam tamen liceret Pontifici causam ullam primò delatam ex jure ordinario cognoscere, sed solum derogato disertè Synodi Decreto, ubi id vellet; qui agendi modus & minùs acceptus est, & non absque vituperatione cum absque aperta necessitate usurpatur. Quare ex una parte Patres ad formandum Decretum selecti, qui omnino erant sexdecim ex variis nationibus, non assenserunt; & ex altera duo Hispani, hoc est, Episcopi Asturicensis & Civitatensis, in eo tam firmi perstitere, ut in illo capite, quippe dissentientes appositis exceptionibus, subscribere recusaverint formæ à collegis confectæ, de qua in reliquo argumento ipsi plenè concordarunt. Lunensis verò cum Legatis de eo tam acriter collocutus est, ut denuntiaverit, ubi decretum illud ex voto suo non procederet, nolle se adesse Sessioni, nec permissurum, ut quisquam ex Patribus Hispano Regi subjectis intereſſet. Sed æquè acriter illi responsum est, hanc agendi rationem minimè decere Catholici piique Regis Oratorem, qui Concilii libertatem amaret; ne sibi in animum induceret, eo pacto Sessionem impedire. Id si accideret, Synodum non prolatam, sed abruptam iri, cùm Legati potiùs abituri statim essent, quàm ibi manentes tantam indignitatem violentiamque toleraturi.

7. Dum Tridenti hæc ferveſcebant cum Hispanis dissidia, Pontifex in Senatu vigesima Octobris, secundum relationem Cardinalis Alexandrini, Inquisitorum principis, postulante Fisci Procuratore, & ex sententia illic prolata à cunctis Patribus Purpuratis, sententiam tulerat in septem Episcopos, in jus vocatos, & contumaces, propter hæresis indicia, in Gallia; ac præcipuè in Joannem Monlucium Episcopum Valentiæ in Gallia, de quo alibi scriptum est. Sed Suavis semper in numeris infelix, eos tamquam quinque connumerat, & sententiam decimo tertio mensis adscribit.

8. Significandum quoque Legatis curavit (g) Pontifex, se decrevisse in eodem Senatu, ut in jus vocaretur Joanna Regina Navarræ, quæ acriter insectabatur Catholicam Religionem, & ut in eam judicium ageretur; sed illum Præsides dehortati sunt (scripsit etiam Pontifex, id sibi fuisse dissuasum à Lotharingo) (h) admonentes, posse inde graves motus exciri (i) in Regina Britanniæ, & in Germaniæ Principibus protestantibus, quibus communis causa ac periculum intercedebat. Cùm autem rursus audiisset Lotharingus, fuisse à Pio peracta in Senatu ea quæ diximus, & quæ se proficiscente ille apud se meditabatur, ad eum scripsit (k) atque ob oculos illi posuit & detrimentum quod inferri videbatur pactionibus cum Gallia, ex eo quod extra Regnum actum fuerit tum in eos Episcopos, tum in Castilionem Cardinalem, anteà privatum, & perturbationes, quas in Republica Christiana excitaret judicium in Reginam Navarream promotum. Ad hæc rescripsit Pontifex eo planè die, quo alteris literis grates eidem peramenter egit ob celebratam Sessionem, ut videbimus; adeòque perquam honorificis humanisque formis usus, illi exposuit, Romam se rediisse Centumcellis, ut consilium de ipsius literis haberet, eique maturè responderet. Quod ad Reginam spectabat, jam à se illam fuisse in jus vocatam, sex mensibus illi constitutis, ex quibus singula bimestria spatia perinde se haberent ac unus ex tribus terminis judicialibus: factum infectum fieri non posse. Si illa respiscceret, filioque permitteret Sacro interesse, cuncta sedatum iri; sin minus, Deum rebus prospecturum. Ita ad illud caput responsum est; adeòque non declarabat Pontifex, sed integrum sibi retinebat ultra progredi nec ne, pro temporis consilio. De altero dicebat, in damnando Castilioneo Cardinali, & Episcopis memoratis, nihil fuisse derogatum pactionibus Galliæ: nam ibidem hujusmodi causæ majores & graves Sedi Apostolicæ reservantur. Si Castilioneus Romæ se sisteret, cum ipso actum iri, quâ par erat cum tanto viro, urbanitate & comitate, eumque in ea conditione futurum, in qua erat antequam in jus vocaretur; tum si de illius innocentia constaret, absolutum iri: & quamquam sons deprehenderetur, ubi respiscceret, misericordiam consecuturum. Idem respondebat de septem Episcopis, quorum alios esse notorios hæreticos, alios validissimis hæreseos indiciis prægravatos, & cunctos legitimæ monitionis pœnis obnoxios. Se in eos pronuntiasse, *ut in schedula*; & ex benevolentia in Lotharingum velle se differre illius subscriptionem usque ad Cardinalis responsum. Interim secum ille perpenderet, quâ ratione relinquere penes homines corruptos, adeoque corruptores.

(g) *Literæ Borr ad Leg. 23. Octobris. 1563.*

(h) *Apparet ex epistola Ferrerii ad Reginam 5. Novemb. 1563. Venetiis.*

(i) *Literæ Leg. ad Borr. 28. Octobris 1563.*

(k) *2. Novemb. ut constat ex responso Pontificis 20. Novemb. 1563.*

9. Sed hæ literæ Lotharingi ac Pontificis post dies aliquot utrimque missæ sunt. Interim ille Româ discesserat, animo, sicuti diximus, percupido Synodi absolvendæ; cujus rei gratiâ Pius diploma ad Legatos misit, die decimo quarto Octobris subscriptum, in quo facultatem illis impertiebat Synodi terminandæ, ubi major Patrum numerus consensisset. Lotharingus Venetiis transiit duplici de causa: (l) prior fuit, ut ostenderet illis Senatoribus, quantum bono Christianæ Reipublicæ conductura essent Concilii finis & vulgatio; in quo multum illi laborandum non fuit, cùm Veneti pariter idem sentirent. Altera fuit, ut suaderet Oratoribus Gallis reditum interventumque cum reliquis Sessionum celebrationi: sed irritus in eo cessit labor. Studuerat per suas literas Ferrerius Lotharingum pertrahere ad contestationem comprobandam: cùmque hic respondisset, Nolle se illam, quippe jam peractam, improbare; alter tacitâ reprehensione intellecta rescripsit. Ubi adhuc res integra esset, Regis utilitatem & jussa sibi suasura fuisse, quin & ipsum coactura ut id ageret; multasque ad hoc rationes protulit. Anteà verò in literis, ad Burdesium Cardinalem scriptis, consutarat acribus (m) verbis ea quæ dicta fuerant à Pelveo, ipsum eâ contestatione voluisse Galliæ Regem alterum Britanniæ Regem reddere. Et, prout mos est lædentis, læsum odio prosequi, tantoque magis quanto major is est, & ostendit impensius acceptam à se injuriam cognosci, omnes quas diximus literæ, aliæque ab eodem ad Regem scriptæ, (n) livore ac bili adversus Concilium aspergebantur. Quapropter etiam postquam Lotharingus Venetiis transierat, alteram ad Regem epistolam addidit, (o) artificii plenam, conatus utique illi persuadere, Romæ ac Vicecomitis crimi-

nationes, quibus ipse insimulabatur, non à cortice, sed à medulla orationis suæ fuisse profectas, quâ ipse studuerat illæsa Regis jura servare à detrimentis intentatis.

(l) *Constat ex literis Pontificis ad Loth. 20. Nov. 1563.*

(m) *19. Octobr. 1563.*

(n) *25. Septemb. 1563.*

(o) *5. Novembr. 1563.*

10. Jam verò in hoc Lotharingi transitu, ab ipso & ab Oratoribus Gallis (p) circumspectè ac dissimulanter actum est: etenim noluerunt, alter se parum sollicitum ostendere in regiis privilegiis tuendis, vituperata Ferrerii ad ea custodienda denuntiatione; alteri verò se nimis aversos à Concilio. Quare se cohibuit Lotharingus, ne damnaret res ab illis gestas: & Oratores, proposito ipsis reditu, simpliciter dixerunt, oportere priùs à se regia mandata expectari. Regi posteà exposuere, (q) ipsorum reversionem opportunam non esse: adhuc rationem perstitere, ob quam arbitrabantur se à Rege jussos secedere; eam autem esse controversiam de loco cum Oratore Hispano, ne in futura Sessione decertandum esset, ubi necesse erat aut ipsis functioni intereſſe, atque ita campo decedere, aut illic iterum adesse cum dubitatione prærogativæ; unde fuisset eventurum, ut eâ duplici solemni actione Regis antiquissima possessio turbaretur. Ubi tamen occulta aliqua ex causa consentiret Rex, ut Oratores sui degentes Tridenti functionem non adirent, satius esse novos mittere, quàm eosdem ipsos qui semper adesse consueverant, quique alioqui defessi erant, nec amplius idonei ad Regi serviendum; sed tutius sibi videri, nullum mitti: nihil inde detrimenti Synodum pati, quemadmodum nec passa fuerat ob diuturnam absentiam primi Oratoris Hispanici, qui ad ipsorum adventum discesserat: quin antiquissimis Synodis minimè consuevisse Oratores intereſſe. Ex altera parte, detrimenti non parum inferri posse Regiæ Majestati à præsentibus illic Oratoribus suis, idque ex multiplici capite: Unum erat id quod exposuerant? siquidem se nec Tridentum, nec illam Synodum expertos esse bono cœlo præditam ad sanam integramque conservandam ipsius prærogativam; alterum, quod audiebatur, in fine Concilii subscribendum illud esse à cunctis Oratoribus, quo Principes, eorumque arma compellerentur hoc pacto ad ipsium exequendum: tum ajebant, per id non modo periclitaturam fuisse Galli, respectu Hispani, prærogativam, cùm in eo temperamentum loci, extra ordinem reperri non possit; sed Regis potentiam tricis ac periculis cum sua suique regni perturbatione obstrictum iri. Prætereà, velle Patres in ea terminatione declare, hanc Synodum esse duarum præteritarum continuationem, adversus quàm semper à Rege fuerat postulatum; præsertim ne comprobaretur tanquam legitima Julii Synodus, cui Gallia & ipsius parens obstiterant.

(p) *Colligitur ex literis Ferrerii, & utriusque Oratoris ad Regem ac Reginam 5. Novemb. 1563.*

(q) *In epist. communi ad Regem 5. Nov. 1563.*

11. His rationibus conati sunt Oratores Gallici Regem à Concilio sejungere: nec difficile id accidit, cùm administrarent Galliam, seu potius in eam dominarentur Consiliarii malè affecti. Præterquam quòd in quavis administratione debili, (cujusmodi erat Regis pueri, & Reginæ, exteræ feminæ, administratio) ministrorum offensio tanquam inevitabilem effectum secum etiam trahit of-

offensionem Principis; cum Regi, ne se à ministris trahi sinat, mens æqualis potestati opus sit. Lotharingus igitur neque tunc neque posteà potuit ad Concilium Oratores reducere.

12. Tridentum ille pervenit 5. Novembris, (r) & adhuc contendentes offendit Præsides cum Oratore Hispano de peculiaribus emendationis articulis. Sed ardentior controversia futura timebatur, alia ab ea quæ id temporis minùs ferveſcere videbatur, videlicet, de Synodi conclusione. Die tertio postquam pervenit Lotharingus, (s) Legatos adiit Lunensis, delataque ipsis Regis epistola, sibi fidem conciliante, exposuit, à se accepta mandata, ut regio nomine responderet super literis, quas ipsi ad Regem scripserat vigesimo Julii. Conquestos eos fuisse, quod regii ministri ad Synodum protrahendam incumberent, quam prolationem ajebant esse noxiam, ob Ecclesiarum damna ex absentia Episcoporum, & periculosam, spectatis iis quæ possent accidere inter rerum mortalium vicissitudines; idcircò rogatum ab ipsis Regem fuisse, ut suos juberet exitum Synodi facilem reddere. Quod ad hoc spectabat, fateri quidem Regem, se inito Synodi convocationi obstitisse, omni studio adhibito ne res conficeretur; ut qui nec arbitrabatur eam suis populis necessariam, nec animadverteret Christianam Rempublicam ita se habentem, ut hac ratione mala publica sanari possent: sed postquam Pontificis prudentiæ cesserat consentiendo, non solum per suos Oratores ac Præsules suam illi operam contulisse, verum etiam nulli pepercisse officio apud Cæsarem patruum suum, & apud Reginam Galliæ sacrum suam, quo omnes conspirarent ad efficaciam illi æstimationemque conciliandam: neque quidquam à se diligentiæ prætermissum, quo sanctæ fortunatæque Synodi fructus colligerentur. Se celeri terminationi non adversari, dummodò consuetis honestisque rationibus id præstaretur, cunctis dogmatibus eâ quâ par est curâ perpensis, admotoque cunctis corruptelis remedio; ad quæ decidenda & corrigenda coactus erat conventus, quo venerabilis illius æstimatio ac memoria tum apud præsentes homines, tum apud futuros permaneret. Quod dicebatur de incommodo peculiarium Ecclesiarum, æstimandum non esse præ commodo universali; pericula verò fortuitorum eventuum cunctis magnis ac diuturnis operibus esse communia: quamobrem ubi propinqua non discernantur, amovendam non esse manum ab operibus salutaribus, sed ea Divinæ providentiæ commendanda. Se Lunensi demandasse, ut pro ea quæ exposita est ratione, operam navaret nervis omnibus ad sanctum illid opus celeriter ac fructuosè conficiendum. Concluſit Lunensis, Regem omnino cupere, ut in expendendis dogmatibus debita & consueta trutina usurparetur, ne obloquendi occasio adversariis suppeteret: in legibus verò sanciendis opportuna animorum attentio adhiberetur; siquidem ab illis quies & universalis reparatio Christianæ Reipublicæ pendebant.

(r) *Literæ Legat. ad Borr. & Acta Paleotti.*

(s) *Literæ Legat. ad Borrom. 8. Novemb. 1563.*

13. Tum verò Legati: A se literas illas non nisi firmo fundamento nisis fuisse conscriptas, cum è narrationibus, tum à Nuntio tum Româ delatis, audiretur, dictum à Rege, Synodum esse frenum, quo hæretici coërcebantur, ne auderent pejora; cùmque tam crebro difficultates à Regiis ministris, ejusque Præsulibus exciperentur objectæ, ut viderentur huic planè rhythmo passus suos illi conformare, ostenderentque in hoc ipsum à Rege animum intendi, id à se perniciosissimum putari ob allatas rationes, nec sibi per responsa satisfieri. Quod spectabat ad absentiam Episcoporum ab Ecclesiis, commune bonum peculiari damno anteferendum esse; sed omnium peculiarium damnum re ipsa damnum esse commune; præsertim cùm hoc damnum non esset ex morbis ordinariis, sed ex tabificis ac pestilentibus, qui cum peculiari statui noceant, cladem quoque minantur communi. Etenim recentet hæreses, diffusis plus minusve venenatis vaporibus, undique facile poterant quamcumque diœcesim contaminare, cui procurandæ non assisteret Præsul. Ingens hoc detrimentum nominis Christiani nequaquam compensari lucro, quod ex Concilii diuturnitate sperandum esset.

14. De malo imminenti ex aliis rerum vicibus, quæ possent accidere, concedi à se, incertum illud esse; sed tam malum quàm bonum, quamvis incertum, esse id, in quo humana prudentia versatur, quæ tota pariter est incerta, ut dicit Scriptura; & tamen eâ fuisse præditos à Deo mortales, quo per ipsam sibi consulant, nec inconsulto agentes, neque fortuitò: palàm esse incertum quoque frequenter evenire & inter copiosam possibilium vicissitudinum seriem: contingens quidem esse, parumque verisimile, singulas per se acceptas accidere sed naturale ac probabile, aliquam ex illis per disjunctionem occurrere; adeoque prudentis esse consilii ea opera celeriter absolvere, quibus extantibus, quicumque ex similibus eventibus contingeret, res publicas præcipites ageret.

15. Quod ad postremum caput spectabat, omnino licere res plus minusve perpendere pro temporis & conditionum opportunitate; nec reprehendi posse trutinam illam, quamvis brevem, tamquam vitiosam, quoniam recentes hæreses multis jam ab hinc annis studium de nova doctrina in cunctis Provinciis & in cunctis Academiis excitarant; & affirmarunt, cùm ibi collectum esset ex quavis parte Reipublicæ Christianæ quod in Theologis excellebat, periculum non esse, ne ipsi imparati aut peregrini ad præcipuas quæstiones accederent. Quædam subtiliora, minus certa ac minoris momenti, opus non esse, ut definirentur; idemque de morum emendationibus dici. Diuturnitas enim antegressa Concilii, tam multa Principum consilia, postulata quæ ab eorum Oratoribus proponebantur, meditationes, ratiocinationesque Patrum, perpetuum ac minutissimum examen fuerant eorum quibus id temporis indigebat Ecclesia. Non tamen à se negari, humanam mentem, quò res ampliùs cogitat, eò ampliùs discernere, & acutiori acie eas intueri, cùm ferendæ sententiæ tempus urget; sed à Deo, qui Synodos regit, suoque lumine ea suppleri quæ deficiunt humanæ menti, non postulari diligentiam in Patribus exactiorem eâ quam præsentes rerum conditiones permittunt; has verò ad summam brevitatem cogere. Gallos, & Lotharingum Cardinalem liberè dixisse, ubi Synodus non absolveretur, Episcopos illius Regni paratos, quin & coactos ad profectionem esse; tum quia sufficere sumptibus amplius non poterant, tum quia in ipsorum Ecclesiis indies magis hæresis pullulabat cum irreparabili regni dissidio. Ubi reipsa hi discederent, perpenderet Orator pro sua prudentia, quodnam subiretur discrimen, ne respueretur hæc Synodus tamquam

quam non Oecumenica, imò ne Galli sibi consulerent per propriam suæ nationis Synodum, cujus detrimenta Rex Catholicus supra ceteros prudentiâ suâ præviderat, suoque religionis studio præpedierat. Flammam Galliæ incendium minitari Belgio, Hispaniæ, & Italiæ, sibi finitimis. Si Philippo Regi licuisset præsentem Concilii statum oculis cernere, ipsum sine dubio non modò consensurum, sed stimulaturum fuisse, ut illud brevi absolveretur. Munus esse Lunensis, tamquam ministri præcipui, non præstolari de singulis diserta mandata, quæ tam serò delata videbantur, ut epistolæ, mense Julio ab ipsis datæ, responsio mense Novembri reddita fuerit; sed eâ ratione se gerere, quâ Regi de rebus edocto probatum iri sciebat: cùmque comperta ipsi essent universalia Regis vota, admovere ea instrumenta, quæ ipse operi præsens ad illud idonea cognovisset.

16. Lunensis ab iis quæ Rex significarat, ad se ipsum purgandum progressus est. Et præter jam productum Regis epistolam, dixit, alteram recentiorem, decimoquinto Octobris scriptam, habere apud se, in qua certios à Rege fiebat, ipsum accusati, quod se immoderatè gessisset in impediendis cœtibus peculiaribus, & Principum emendatione, de qua ipse dixisset, Ubi ea conficienda esset, velle ut Pontifex præcipuè reformaretur. Sed Lunensis, purgatis de more reliquis à se gestis, petiit à Legatis, ut fidem facerent, an unquam ea verba sibi objecta protulerit, cùm ipse is esset, ut taciturnitate potiùs quàm loquacitate peccaret. Responderunt, Nec se ad Regem ea scripsisse, nec à Lunensi audivisse, sed ab aliorum narratione; neque se tantummodo ad Regem scribere: nec linguas, quippe quæ frænari non poterant, in pretio habendas esse. Et placidè finem colloquio imponentes, studuerunt ea negotia procudere, quæ supra incudem versabantur, quo celebrari posset Sessio, cujus dies præscriptas intra triduum imminebat.

17. Reverà fuerat in Hispaniam scripta ea Lunensis criminatio; sed à majori calamo, nimirum à Pontifice ad Nuntium: cui Rex de rebus omnibus, quæ tunc agebantur, re pondit scripto, decima tertia Octobris signato, (t) causamque accusati ministri concinnis modis pro suo more defendit: Se nihil à Lunensi accepisse de iis de quibus Pontifex querebatur, adeoque nihil certi responderi à se posse: certum esse, demandatum à se illi fuisse summum studium obsequendi Pontifici, Sedemque Apostolicam tutandi. Quare cum ipse Lunensem agnosceret virum apprimè moderatum ac modestum, non posse sibi in animum inducere, eas criminationes aliunde profectas esse, quàm ab hominibus cupidis obturbandæ summæ benevolentiæ, quæ Pontificis & suum animum conjunctos tenebat. De Protestantibus invitandis, se ad Lunensem jam scribere, ut hujusce rei cura Cæsari relinqueretur. De Synodi diuturnitate aliud non imperasse Lunensi, nisi ut consueta servanda curaret; & difficulter se credere, Oratorem hos fines fuisse prætergressum. De Patribus per Nationes destinandis nihil à se Lunensi commissum; nec par esse, de hoc à se ferri judicium, donec de re doceretur. Profecto cùm Rex longè distaret, fieri non posse, quin interdum ministri aliquod negotium promoverent ex proprio ipsorum consilio, & ex sola norma generalium mandatorum, quantum Deo suoque Principi conducibile id putarent. Quod ad emendationem Principum attinebat, jam se prævertisse, redigendo in mentem Pontificis aliis litteris, quàm esset importunum præsenti rerum statui, res hasce novas excitari: idque à Rege non dici quod ad ipsum spectabat; sua enim jura ejusmodi fundamento nitebantur, ut nihil sibi à Synodo timere posset. Quòd Orator obstitisset, ne hoc negotium inceptaretur, nisi priùs acceptis à se sui Principis jussis, laudem illi, non reprehensionem deberi. Quòd autem in eo modum ac verba ille usurpasset, quæ referebantur, velle se diligenter de his inquirere, & ubi ea vera essent, rebus, ut oportebat, consulere. Denique ad id, quod Pontifex proponebat de celeri Concilii fine, ad evitanda discrimina aut suspensionis aut dissolutionis, alio responso opus non esse, cùm Rex jam per suos Oratores Romæ Pontifici exposuisset quæ ipse censebat de ratione absolvendi Concilii; sed nihil Regem formidare de duobus objectis periculis: nam ipse profectò ex una parte hujusmodi rebus minimè consensisset: ex altera fieri non poterat ut ea contingerent nisi ex auctoritate Pontificis; qui cùm gravissima damna prænosceret, credibile non erat ut umquam eò se flecteret.

(t) *Inter monumenta Moroni Cardinalis.*

Enim verò tela sine cuspide, esse solent minæ vel expressæ vel tacitæ illorum malorum, quæ pariter nocerent minitanti, nisi idem aut mentis levitate, aut perturbationis gravitate insanire crederetur.

CAPUT VII.

Postremi cœtus de Decretis, in Sessione undecimo Novembris firmandis. Variæ discrepantiæ, præsertim de primis causarum delationibus, ac de immunitate Ecclesiasticorum Collegiorum Cur leviter agitaretur emendatio Cardinalium: & suspiciones inter Farnesium & Moronum Cardinales. Dissertatio Româ missa, & à Lotharingo comprobata, de celeri Synodi conclusione.

1. Sensus Principum de Concilio ita se habebant: inter quos Veneti (a) & apud Pontificem Romæ, & apud Legatos Trideni celeritatis studium, promptumque ad opem ferendam animum egregiè præ se tulerunt. Dies tandem imminens Sessionis Præsides ad curas maximè sollicitas stimulabat. Assidui cœtus habebantur, ad quos Decreta postremò correcta referebantur. Ea correctio confecta erat, ejusmodi ordine desumpto, sicuti diximus, è generali Conventu, ut dirigerentur sententiis scriptis, quas singuli Patres detulissent non autem adnotationibus multis ac fallacibus eorum qui erant à secretis.

(a) *Literæ Legat. ad Borrom. 4. Novemb. 1563.*

Id verò postmodum argumentum præbuerat tum accusationibus, perinde ac si nova Decreta prolatis sententiis non responderent; quod purgatum est: (b) tum suspicionibus, perinde quasi alios alii ad ea varianda pertraxissent, affectiones animorum magis quàm mentes commovendo; quod in ancipiti remanebat, uti consuevit: tum etiam litibus, quasi judicia, posteà scripto mutata, vim non haberent ea revocandi quæ anteà in consessu pronuntiata fuerant; quod cogens argumentum non est habitum, cùm semper usque ad Sessionem fas sit sententiam mutare.

(b) *Acta Paleotti.*

2. Jam verò quoniam in multis articulis comperiebatur, plures sententias uni parti favere, sed simul ingentem numerum favere alteri; selecti Patres, ut id innotesceret cunctis Patribus quibus novum exemplar exhibebatur ad postremum judicium (c) in Conventu ferendum, in margine adnotabant quot & in quo dissentirent.

(c) *Acta Paleotti, & Arcis Æliæ tom. ult. pag. 271. à tergo.*

Exemplo sit: Cupiebant complures in primo capite, ut forma eligendorum Episcoporum Pontifici remitteretur.

In secundo, ut auferretur Episcopis obligatio, de qua diximus, obedientiæ Archiepiscopis exhibendæ.

In quarto, quod nunc obtinet quintum locum, ut causæ minores Episcoporum, ob delictum cui abrogatio aut suspensio non debeatur, à Provinciali Synodo cognoscerentur.

In nono (numerantur hic, ut indicavi, eo ordine quem tunc habebant; non eo in quem postremò redacta sunt, uno addito, quod anteà sublatum fuerat) ut in Episcopis facultas invisendi, non intelligeretur de Ecclesiis, quæ Conventibus generalibus subduntur.

In decimo septimo, ut qui examen exercebant, non eligerentur à Synodo Provinciali, sed ab ipso Ordinario, cujus erat sacerdotia conferre.

In decimonono, ut mandata, per bona Ecclesiastica viris pauperibus ac doctis consulendi, in more servarentur.

Sed in quinto potissimùm, quod sextum nunc est, maximopere litigatum. Etenim aliqui suadebant, ut retinerentur immunitates illorum Collegiorum, quæ Academiis sub jacebant, idque Complutensis Academiæ gratiâ, ut viditmus. Præcipuus hujus partis fautor erat Andreas de Cuesta, Antistes Legionensis, ad quem accedebat Mendoza, aliique complures. At verò qui Academiæ æmulæ, hoc est Salmanticensi, favebant, obstiterunt, ac præcipuè Granatensis, qui dixit, Se loqui, ne detrimentum paterentur Archiepiscopi Toletanus & Hispalensis, ut qui generalia studiorum Gymnasia in suis diœcesibus obtinebant: connumeravitque cuncta incommoda ex hujusmodi immunitatibus. Quod multos pervertit, multoque plures pervertisset, nisi modicus Italorum amor in Guerrarum vim ejus adhortationum apud ipsos non hebetasset; cum documentum illud Rhetorum, ut Orator benevolentiam sibi conciliet, non tendat ad voluntates solum, sed ad intelligentias alliciendas.

3. Cùm denuò sententias dicere redordirentur, Hydruntinus tamquam æquam proposuit, (d) ut insularum Antistites, quippe maris difficultatibus obnoxii, privilegio fruerentur, quo liceret ipsis Synodos Provinciales per procuratorem adire. Maduccius non comprobavit exceptiones quæ ponebantur de primis causarum judiciis Ordinario reservatis: fateri se quidem, potestatem inesse summo Pontifici eas cognoscendi, sed gravi de causa, & parcè: affirmavitque, si Cæsar, qui summus erat inter laicos, voluisset primum alicujus causæ judicium ad se ab aliis revocare, forsitan illi haud permissum iri.

(d) *Acta Paleotti.*

4. Majorii parti placuerat, quemadmodum notavimus, ut leges ad Cardinales reformandos seorsim sancirentur: (e) & quamquam non facultates modò, sed mandata à Pontifice tradita ad id propenderent, tamen visum est Legatis, hoc si tentaretur, Synodum ingressuram novum vastumque pelagus, cujus notitiam perpauci ex Patribus habebant; adeoque tum ex hujus notitiæ penuria, tum ex aliqua æmulatione Præsulum Transalpinorum erga illius Collegii prærogativas, adsurdissima propositum iri, unde non modica discordia & prolixitas oriretur. Quapropter conati sunt prudenter, quod ipsis evenit, majorem partem ab hoc removere, ut proinde Cardinalium emendatio cum universali consociaretur, & ita minorem temporis consiliorumque portionem sibi deposceret. Ad quod motus etiam fortasse fuit Moronus (f) ab epistolis duorum Farnesiorum Cardinalium, qui ex sensu quasi communi Romanæ Aulæ conquesti sunt, quo ipse sineret Romam & Collegium emendationibus onerari, emendationem verò Principum omitteret, nimium illorum votis indulgendo. Qui sensus Purpuratorum adeò præcellentium, comperti à compluribus Italicorum Patrum, studiosis Farnesiorum, potissimum in causa fuere, ut tam multi conspirantes negarent se de reliquis articulis locuturos, nisi articulus de Principibus reponeretur. Fueratque firma Pauli III. (g) voluntas, ut utriusque partis correctio æquè procederet, cùm existimaret, hac ratione Principes æquiores in aliena, & faciliores in sua futuros. Sed posteà Julius, quò calumniam disjiceret, quòd Roma hoc excusationis obtentu reformare se nollet, ad suum Legatum scripsit, se consentire ut præcipuus reformator primo loco reformaretur, & de hoc etiam Pius convenerat.

(e) *Extat in narratione Moroni de sua Legatione ad Concilium.*

(f) *Constat ex epistola Philippi Geri Episcopi Inarimensis ad Carolum Gualfreduccium qui Farnesio à secretis erat, 8. Novemb. 1563.*

(g) *Vide finem cap. 2. l. 3. & apparet ex epistola Julii III. ad Legat. 16. Januarii 1552.*

5. Jam verò ad nostrum argumentum regrediamur: Moronus, qui, utpote à Farnesiis in Senatum adjectus, plurimâ eos observantiâ prosequebatur, epistolam ad Alexandrum rescripsit, in qua statum Concilii, & necessitatem sic agendi per magnam libertatem exponebat. Et quoniam mutuarum hujusmodi literarum non modò notitia, sed etiam exempla transvolarant, suspiciones admodum graves inter eos Cardinales coortæ sunt; adeò ut Moronus, id temporis animadvertens innumerabiles insimulationes, quibus ipse obnoxius erat apud Principes, Oratores, Præsules, Pontificem & Cardinales, eò progressus est, ut diceret, Majorem calumniarum copiam contra se Tridenti scaturire, quàm aquarum ex illis montibus; sed securæ conscientiæ aggeres efficere, ne totam illam eluvionem timeret. Quocircà dissimile verò non est, ipsum, quò minùs exasperaret Collegium, cujus querimonias accipiebat, sedulò studuisse, ut illius ordinis emendatio evaderet moderata ac temperata. Non tamen illi satis fuere hæc adhibita studia ad tranquillandum Farnesii animum, cùm hic ad Moronum responderit, (h) effeceritque ut responderetur à Gualfreduccio, qui sibi à secretis erat, ad Philippum Gerium Episcopum Inarimensem, eidem intimum, Velle quidem à se factum credi eo pacto quo Legatus pro certo ponecat; sed non deesse qui affirmaret, visum à se fuisse in manu Pontificis exemplum literarum, quas ipse ad Legatum scripserat. Et mihi quidem in comperto non est, hoc verum esse: solum in arcanis literarum notis, per quas Borromæus rescribit (i) epistolæ Moroni, datæ Kal. Septemb. reperio, laudari à Borromæo propositum quod in ea Legatus patefecit; se videlicet ad cujusvis literas minimè respecturum, nec ullius habiturum rationem in reparandæ disciplinæ negotio. Et hæc verba subjicit: *Istis valdè dolet hæc disciplinæ restitutio; & nonmodò si ad ipsos spectaretur, numquam ea fieret, sed omni qua poterunt ratione, illam impedire studebunt. Propterea nos, qui rationem Deo reddituri sumus etiam de rebus omissis in hac Synodo,*

nodo, par est, ut eos nihil moremur, sed ut id quod expedit, nullo habito respectu, semper prosequamur. Et in aliis scribit, (k) permolestum accidisse Pontifici, rectam ipsius mentem fuisse retardatam ab eo à quo minimè debuisset; sed quamprimum conquesturum Pium cum quibusdam Cardinalibus: quod certè profuisset ad illos in posterum coercendos ne similia tentarent, sed liberè progredi sinerent morum correctionem, eo modo quem Spiritus sanctus optimum ostendisset. Utcumque res se habuerit, certum est, Farnesium purgationibus Legati respondisse per formulas reverentis potius hominis quàm aquiescentis: de quo inter reliqua hoc argumentum dedit. Scripserat ad eum Moronus, Sperare se illum deceptum iri in adversis de Concilio præsagitionibus, perinde atque semper falleretur de ipsius voluntate, quoties ille quidquam crederet quod sibi officeret. Et ab homine, qui Farnesio à secretis erat, in responsione repositum fuit Farnesium pariter ita sperare, & jam expertum esse successus prosperos in priori parte, quoniam habitæ Sessionis Decreta longè diversa visa fuerant ab insausta expectatione; idque se gratulari Legato, tamquam præcipuo illorum auctori: sed herus, antequam literas subscriberet, hanc ad calcem vehementem appendiculam addi jussit: *Haud tamen omittam tibi dicere, hic homines rerum peritos affirmare, in ea Sessione quædam contineri, quæ huic miseræ Aulæ summum detrimentum inferunt.* Nec fortassis hæ suspicionis umbræ (quas diximus in Farnesio de Morono, tamquam de homine, qui suo munere non coactus, effecerit ut Pontificis gratia erga Farnesium minueretur) minime fuerunt inter causas, cur hic posteà Moronum, à se purpurâ honestatum, ad supremum gradum provehendum minimè curaverit.

(h) *Literæ Originariæ Farnesii ad Moronum, & Gualfreducci ad Gerium, sunt penes me scriptæ 20. Nov. 1563.*

(i) *Arcanæ notæ Borrom. ad Moronum, 11. Sept.*

(k) *25. Sept.*

6. Sed eò unde digressi simus redeamus. Granatensis reprobavit (l) eam mutationem in Cardinalibus, potius casu quàm datâ operâ, reformandis: dixitque: Si illi meri Consiliarii Pontificis essent, in Pontificis judicio eorum electionem repositum iri; sed cum etiam essent illius electores, adeoque eorundem auctoritas ad universam Ecclesiam pertineret, universæ pariter Ecclesiæ munus esse, ipsorum ætates, promerita, dotes ac patrias ex professo, non in transitu præscribere.

(l) *Cuncta qua in hoc capite sunt, extant in Actis Paleotti, aut Salmanticensis, aut Arcis Romanæ.*

7. Bartholomæus de Martyribus Archiepiscopus Bracarensis, paulò anteà reversus Româ, miris modis commendavit Pontificem, ejusque summum studium reparandæ disciplinæ, ac præsertim quod spectabat ad Cardinales; nec in eo se falli potuisse, propterea quod Pontificis sensus vel maxime intimos penetrarat. Posteà illustri præconio in cœlum extulit integritatem probitatemque Caroli Cardinalis Borromæi, qui sororis Pii filius erat, adeò ut dixerit, *Obstacula salutari emendationi non à Pontifice, nec ab ejus sororis filio, sed à nobis injici.* Et adjecit; Hinc sibi animum accessisse, quò majori studio ac fervore suam impenderet operam ad ea cogitanda, & in Concilio exponenda, quæ tantum opus promoverent. Id quod in dicenda sententia maximè notabile auditum est, acris reprehensio fuit, qua invectus est in *mandata providendi in forma pauperis*, sicuti dicebantur. In proventibus Ecclesiasticis distribuendis spectandam esse doctrinam & virtutem, non paupertatem; cùm oporteat consulere muneribus, non hominibus; egentibus subveniendum esse per eleëmosynas, non per sacerdotia.

8. Ajala Segoviensis Antistes pro more suo accedere visus est ore adeò stomachante, ut cibum omnem adversaretur; & hos animi sensus protulit formulis vel maximè odiosis. Rejici à se totam illam disciplinæ correctionem, tamquam pluribus in locis vitiosam. Adductas jam à se fuisse rationes, cùm anteà verba fecerat; sed in eo Conventu numerari sententias, non ponderari. Postquam autem acerbè varia notavit in pluribus ex articulis propositis, concluit, se minimè assentiri Decretis illis, quia Patrum delectus ad ea conficienda, æqualiter ex cunctis Nationibus non fuerat habitus; quia multum illis additum subtractumque fuerat contra Patrum sententias, & quia suffragia, prout mos est in Synodis collecta non fuerant, sed privatim tradita; quo circà de ipsis rationem habendam non esse, eademque alia esse, atque ii qui erant à secretis notarant. Proinde si fortè sibi ex morbo laboranti non liceret interesse Sessioni, jam tunc contestabatur, nullius efficaciæ illam esse; & à Concilii scribis expetebat, ut suam hanc contestationem (m) quam scripto tradidit) referrent in Acta. Hic hominis sermo visus est universe non ab ejus doctrina, sed ab animi perturbatione profectus. Etenim etiamsi quæ ille opposuit, vera omnino fuissent, re ipsa nihil conficiebant; cum esset liberum Conventui tum Patres pro suo arbitratu deligere, tum etiam aut postea semper improbare id, quod Patrum delectus legitimè confecisset, aut è contrario comprobare id quod ab iisdem haud legitimè compactum esset. Acerbitate Ajalæ primus Legatorum commotus, in cœtu subsecuto Patres commonuit, (n) ut abstinerent à sermonibus objurgatoriis: etenim qui secus fecerit, eum à Conventu depulsum iri.

(m) *Est in ultimo tom. Actorum Arcis Æliæ p. 180. & seqq.*

(n) *In Actis Arcis Æliæ 5. Nov. 1563.*

9. Lotharingus, qui jam inceptâ hac novâ suffragatione redierat, ferè omnium postremus dixit, & hoc sermonis initio usus est: Tria se à principio optavisse in Concilio, plenam auctoritatem ex parte Pontificis, summam fidelitatem in Legatis, perfectam charitatem, pietatem, ac rerum notitiam in Patribus. Duo priora non deesse; adeòque reliquum fieri, ut Patres pro virili in tertium incumberent. Hîc vero luculentam laudationem habuit de Pio IV. religionis, disciplinæ, ac boni publici studiosissimo; eòdemque parato se conferre in Galliam in Hispaniam, & quocumque salus & utilitas Ecclesiæ ipsum vocasset. Si Pontifex in his virtutibus tantæ fuerat admirationi Archiepiscopo Bracarensi, qui religionis studio totus ardebat, cogitarent, qualisnam, tempori suo visus fuisset. Nullum sibi ex itineribus suis hoc felicius evenisse. Nihil excusationis Patribus superesse, ne omnibus absolutam numeris emendationem prosequantur, quando Pontifex contestatus fuerat in Senatu, se illam velle, & graviter oblocutus in eos Aulicos, qui propriæ utilitatis causâ illi videbantur obsistere, Deo preces esse fundendas pro diuturna Pastoris hujusmodi vita, unoque animo ad Concilii confectionem submotis contentionibus incumbendum. Italiam à se magnoperè diligi, tum ob reverentiam Apostolicæ Sedis, tum quia ipse genus trahebat à maio-

majoribus Siculis. Magnoperè Hiſpaniam diligi, quæ Fidei propugnaculum id temporis erat: magnoperè Galliam Patriam ſuam. Quapropter illos hortari, ut ſine ulla ad partes adhæſione, aut animorum diſcordia opus perficerent, & ad Eccleſias reverterentur. Plurimum quoque Legatos commendavit. Quàm ipſis cordi eſſet ſancta diſciplinæ renovatio, ex capitibus, quæ propoſuerant, agnoſci. Complura poſteà fuiſſe mutata, ſed ab aliis, non ab ipſis, & fortaſſe non melius. Per Canones, de quibus tunc ſententiæ promebantur, potius relaxari veteres, quàm novis vinculis reſtringi: eos tamen admittendos eſſe ob imbecillam temporum conditionem, per quos tamquam per gradus aſcenderetur ad primævam diſciplinam, ſecundùm antiquiorum Synodorum Decreta.

10. Sed ad peculiaria progreſſus, affirmavit, Optari à ſe auctoritatem Apoſtolicam non modo ſolutam, ſed ſummoperè auctam, tamen hîc locum non eſſe apponendi particulam, *ſalvâ Sedis Apoſtolicæ auctoritate*: ſiquidem diſciplinæ reformatæ legibus legum relaxationes adverſantur; & occaſio Principibus fuiſſet præbita, Pontificis illarum poſtulationibus quotidie gravandi. Iterum cenſuit, proprium de Cardinalibus caput eſſe conflandum: ita Pontificem ſentire, qui etiam ipſum obſtrinxerat, ut hac de re ponderoſum aliquod & conſpicuum decernendum curaret.

11. Unum ex viginti & uno capitibus ablatum fuerat, ſicuti dictum eſt, in quo agebatur de obligatione concionandi, quâ paſtores tenentur; & cuilibet etiam ex Regularibus id agere in Diœceſibus, Epiſcopis invitis, prohibebatur. Ablatum hoc fuerat, quòd ſufficere cenſerentur ſanctiones habitæ Paulo III. ſedente. Sed Lotharingus petiit ut caput illud reponeretur; & cùm multi conſentirent, repoſitum eſt.

In quinto, ubi lex habetur de committendis Epiſcoporum cauſis, opinabatur, aut caput illud omnino delendum, aut reſtringendum, adjectâ particulâ, *ſalvis Provinciarum privilegiis*: aliter neceſſe fore ut Galli repugnarent, cùm Decretum illud opponeretur privilegiis Eccleſiæ Gallicanæ. Improbavit etiam mandata providendi; narravitque mentem eſſe Pontificis ut ea tollerentur.

12. In hanc ſententiam ivit Didacus Covarruvias Epiſcopus Civitatenſis; monuitque, hujusmodi mandatorum uſum fuiſſe inductum, cùm Epiſcopi cuncta ſacerdotia diſtribuebant, nec tam multa reſervabantur, ex quibus nunc Romanus Pontifex abundè habet ut per ſeipſum ea conferat.

13. Salmanticenſis, de controverſia, Num apponenda eſſet in fine particula, *Salvâ ſemper Apoſtolicæ Sedis auctoritate*, perpendit, quamquam Summus Pontifex ſit Caput & Princeps totius Eccleſiæ univerſalis, nec ullius auctoritati judiciove ſubjectus, adeoque ejus poteſtas illæſa præſtaret in quovis Concilii Decreto; tamen eam eſſe temporum nequitiam, ut oporteret id exprimere, & iterum atque iterum repetere, ad honeſtum Catholicorum exemplum, & ad hæreticorum abjectionem.

14. Auditis ſingulorum judiciis, opus incudi redditum eſt, dato ſelectis Patribus negotio, ut omni conatu in eam formam illud redigerent, quæ communiter placeret. Ægro erant animo Hiſpani, (o) quoniam Decreta revocandi Collegiorum immunitates, ac reſtituendi Epiſcopis primas cauſarum delationes, videbantur ipſis mutilata tot exceptionibus, ut alterum litigiorum ſeminarium evaderet, alterum, lucrum ſpe longè inferius conferret. Quare ad deliberandum inter ſe convenientes, in tres claſſes diviſi ſunt. Aliqui vehementiores conteſtationem ſuadebant; alii, difficiliores quàm ardentes, auctores erant, ut utrumque Decretum ſecundum præſentem formam rejiceretur, eorumque ſanctio ad futuram Seſſionem transferretur, compendia temporis ſperantes: alii, temperatiores quàm primi, & cautiores quàm ſecundi, adverſum hos ajebant, ſatius eſſe minus ſed certum accipere, quàm illud recuſare propter ſpem amplioris ſed incerti; poſſe quidem favore temporis aliquid lucrifieri, ſed non minùs poſſe temporis iniquitate jacturam fieri totius. Adverſus id quod cupiebant priores, conſiderabant, conteſtationem diſſidium, non lucrum pariturum; univerſique Concilii dignitati ſine ullo ſuorum auctorum commodo nociturum. In hac ſententia perſtitit Salmanticenſis, qui tam vehementi ſtudio efferbuit in turbulentis illorum conſiliis reprobandis, ut denuntiaret, paratum à ſe animum geri ad priùs conteſtandum adverſùs eos qui conteſtationem molirentur. Hic vocis ſonus nimis elatior viſus eſt Jacobo Giberto pe Noguera Epiſcopo Alifano: quare formulas parum reverentes in eum jecit. Sed ille, ut qui & cauſâ & familiâ ſe validum ſentiebat, reſponſa acerbè mordacia homini reddidit: poſteà tamen facti pœnitens, quippe qui pietate atque humanitate pollebat, Alifanum invitavit ad menſam; cujus jucundi liquores ſæpè ſuccenſas diſcordias extinguere conſuerunt, eumque in gratiam reduxit; ratus, viri eordati, nedum Eccleſiaſtici dignitatem poſt contentiones ſitam non eſſe in honoris prærogativa ſibi ſervanda, ſed in æqualitate ſponte reponenda.

(o) *Acta Salmanticenſis.*

15. Concluſum tandem eſt, de primis cauſarum delationibus recipiendum eſſe Decretum ſicuti digeſtum fuerat: etenim cùm in eo ſolùm ageretur de Aulæ Romanæ detrimento, Pontifex Legatique usque adeò ibi potuerant indulgere, ut numquam aliàs Epiſcoporum auctoritati tantum acceſſerit. Sed de Capitulorum immunitate, quoniam tertiæ perſonæ detrimentum involvebatur, Hiſpanis ejus revocationem nonniſi circumſpectam ac limitatam obtinuere licuerat; & odium contractum ob expulſionem Procuratoris Collegiorum, quidam contra illos procurator evaſerat, longè validior quàm alter fuiſſet. Quamobrem opportunius exiſtimarunt, ut Decretum illud futuræ Seſſioni reſervaretur.

16. Dum hæc agebantur, die nono Novembris Romanus tabellarius Tridentum pervenit, (p) qui detulit ad Legatos commentarium ad Synodum contrahendam, in quo etiam ratio habebatur, quâ id patribus perſuaderetur: Commentarii, reverâ à Morono profecti, (q) hæc erat ſumma: cùm hinc neceſſe eſſet celeriter finem imponere; hinc verò argumenta jam propoſita nec ſtatim concoqui, nec decorè prætermitti poſſent; id quod unicè expediebat, eſſe, ut in Pontifice reponerentur: id autem nec honeſtè nec utiliter à Legatis proponi poſſe; adeoque rationem tum facillimam tum honeſtiſſimam fore, ut illius auctor fieret Lotharingus; qui ubi conſilium probaſſet, ſuopte ingenio ad illud proſequendum pronus fuiſſet. Ut cum eo Cæſariani ſociarentur; ita alteri Galliæ, alteri Germaniæ neceſſitatem ad rem obtinendam exponerent. Id ſi fieret, veriſimile videri Italos conſenſuros, repugnaturos Hiſpanos: ſed poſſe animoſè deſpici nationis unius repugnantiam, quò ſatisfieret poſtulatis votisque aliarum complurium prægrandium, & multò magis Hiſpaniâ indigentium. Hæc erat rei ſumma; ita tamen, ut ſemper ſignificaret Pontifex Legatis, (r) tum univerſè in argumentis quæ ſupererant, tum in uno alterove Decreto peculiari, curandum eſſe ut decerneretur in Synodo viâ conſuetâ, ne res in Pontifice niſi ex mera neceſſitate reponerentur.

(p) *Literæ Borrom. ad Legat. 6. Nov. & Legatorum ad ipſum 10. Nov. 1563.*

(q) *Apparet ex Monumentis Moroni.*

(r) *Conſtat ex literis antecedentibus & ſubſequentibus, præſertim 18. Novemb. 1563.*

17. Legati acceptis literis confeſtim negotium aperuerunt Lotharingo; is verò exemplum ſuorum conſiliorum, quæ Pontifici voce deſcripſerat, id ipſum agnovit: tamen ſuaſit, ut die poſtero, qui poſtremo conſeſſui præſcriptus fuerat, nihil ea de re proponeretur, ne difficultates unius cum alterius operis difficultatibus conjungerentur, & ita fortaſſe inſuperabiles redderentur: id ſanè cum ipſis, quod cum hoſtibus, agendum eſſe; ut cuncti ſuperentur, ſingulos aggredi opus eſt. Idem Legatis viſum, inter quos Oſio poſtremum cœtum adire non licuit, quòd febri laborabat, quæ à Seſſione pariter eum longè detinuit, eidemque timorem incuſſit, ſicut ipſe ſcripſit ad Borromæum, ne per integram illam hiemem ab ea divexaretur. Quare alicujus audacis fabulatoris ſomnium fuit, affirmatum poſteà tamque verum per ſummam confidentiam à Suavi, morbum ab Oſio ſimulatum fuiſſe, quòd ſibi nefas duceret aſſentiri Decreto de matrimonio clandeſtino, atque ad ipſum etiam verbis ab illo declaratum. Miſſum faciamus, quòd cum Acta tum Paleotti tum Salmanticenſis magna libertate ſcripta fuerint, in his ne verbum quidem, in illis omninò contrarium habeatur. Verùm ſicut idem Legatus in Seſſione vigeſima tertia Decretis de Sacrificio aliqua ex parte repugnavit, & etiam in hac vigeſima quarta ſententiam oppoſitam poſteà ſcripto miſit; perinde potuiſſet idem ipſe intereſſe, unaque cum aliis compluribus, & cum Legato Simonetta repugnare; præſertim cùm in ſcripta ſui judicii ſchedula conſcientiæ ſtimulos non ſenſerit, in ea re Pontificis judicio remittenda. Sed quid conjectura opus eſt? Morbus ille Oſii Legati tunc adeò manifeſtus adeoque diuturnus fuit, ut non modo illum vetuerit per eos dies intereſſe Conventui & Seſſioni, ſed etiam poſteà tam imbecillum reddiderit, ut ipſi minimè licuerit (ſ) ſubire partem laborum, quos ejus collegæ aſſiduè tolerarunt: quod idem gravi doloris ſenſu apud Pontificem excuſavit: & tantùm adeſſe potuit functionibus ſolemnioribus. Proprium eſt quorundam ingeniorum, res torvè ſpectantium, hoc ſolum verum exiſtimare, quod quidquid fit ac dicitur, fictum ſit; & è converſo ipſis accidit quod luſcis illis Platoniani ſpecus accidebat, ut fictum pro vero ab ipſorum oculis habeatur.

(s) *Literæ Legatos: ad Borrom. Nov. 1563.*

CAPUT VIII.

Generalis congregatio decimo Novembris. Canones ac Decreta comprobata cum aliqua repugnantia. Quid ſtatuum fuerit de particulâ, ſalvâ Sedis Apoſtolicæ auctoritate, *ac de verbis*, proponentibus Legatis. *Turbatio propter controverſiam inter Epiſcopos & Archiepiſcopos. Seſſio undecima Novembris. Canones & Decreta propoſita, tum de dogmate tum de abuſibus matrimonii. Diſceptatur de obſervatione aut*

transgreſſione Decreti, legum relaxationes in matrimoniis rarò, ex cauſa, & gratis eſſe concedendas.

1. NOno die Novembris duo cœtus habiti ſunt à ſelectis Patribus, (a) ad componendos ita Canones, ut cunctis partibus, quantum poſſet, fieret ſatis. Poſtridie conventus univerſalis coactus eſt, ad Seſſionem die ſequenti celebrandam. Ab eo cœtu amplioris libertatis gratiâ ii omnes excluſi ſunt; qui nec ſuffragii jus obtinebant, nec aderant tamquam eorum procuratores quibus ſuffragii fas erat; cum ad alios conventus multi ex primariis Theologis, ſicut dictum eſt, admitterentur.

(a) *Quidquid hic & ſequenti capite narratur extat in actis Romanis, Paleotti, & Salmanticenſis Epiſcopi.*

2. Propoſita ſunt primo loco Canones & Decreta de Matrimonio. Non placuit Lotharingo, ut anathema poneretur in ſexto adverſus negantem, matrimonium non conſummatum per profeſſionem religioſam diſſolvi: nec ut ſimiliter in nono vibraretur anathema in eum, qui affirmat, poſſe contrahi matrimonium à perſona in ſacris Ordinibus conſtituta, aut à Religioſis profeſſis, non obſtante ſe lege Eccleſiaſtica, ſeu voto; cùm ipſe poſtularet, ut vice *legis Eccleſiaſticæ* ſcriberetur, *legis*, ſimpliciter.

3. Madruccius idem reprobavit. Nec minùs rejecit impedimentum quod inducebatur, ſeu potiùs renovabatur inter raptorem & raptam antequam illa libertati fuiſſet reſtituta; & efficaciam clandeſtinis ſublatam. In his omnibus ſententiis complures illum ſecuti ſunt; ac præcipuè in poſtrema, de qua quadraginta ſex convenere, & ſeptem animi ſui declarationem Seſſioni reſervarunt.

4. Antequam ad Decreta diſciplinæ deveniretur primus Legatorum dixit, Complures ſenſiſſe præponendam illis eſſe hanc particulam, *ſalvâ ſemper Apoſtolicæ ſedis auctoritate*; alios tamen prudenter cogitaſſe, opportunius eſſe poſt emendationis totius leges eam apponi, cùm enim ætate Pauli III. in principio collocata fuiſſet, videri conſentaneum rationi, ut eadem in fine reſponderet: atqui ſi hinc & illinc ſpargeretur, occaſio calumniarum hæreticis præberetur. Collectis ſuper eo ſententiis, tres ſupra centum de hoc conſenſere. Poſteà verò in Seſſione denuò rogati ſunt Patres ſententias, quo decerneretur, memoratam particulam absque nova ſuffragatione ſuo tempore ad calcem totius emendationis addendam eſſe: quod concorditer acceptum eſt. Poſt hæc propoſita fuere Decreta: & Arrius Cagliegus Epiſcopus Gironenſis animum præ ſe tulit conteſtandi; ſed Moronus aſpectu, ac ſermone graviſſimo illum prævenies, dixit: Quicumque auderet pronuntiare, à ſe pro vano haberi id quod ab ea ſacroſancta Synodo comprobandum erat, eum inde meritò expulſum iri. Hæ voces tonitrui vim habuere, quod Cagliegum atque alium quempiam, fortaſſe pariter affectum, deterruit; & communi plauſu exceptæ ſunt, quippe libertatem in rebus deliberandis minimè reſtringentes, ſed proterviam in deliberatis retundentes.

5. Cùm itaque ad dicendas ſententias veniretur, proſpero curſu, paucis contradicentibus, paucisque mutatis, ſunt confecta Decreta. Solùm in quinto, ubi agitur de cognoſcendis committendisque cauſis Epiſcoporum, ſublata fuerunt in gratiam Lotharingi ampliſſimæ derogationes cuicumque privilegio jam appoſitæ; idque ne apertum de-

trimentum prærogativis Ecclesiæ Gallicanæ in eo contineretur, quandoquidem ille non impetraverat, sicut petierat in antegresso examine, ut Provinciarum privilegia disertè illæsa servarentur: in quo necesse habuit ut (b) ardenter se gereret, quoniam super hoc articulo Venetiis conquesti fuerant de Synodo Gallici Oratores.

(b) *Ex literis productis Oratorum ad Regem 5. Novemb.*

Postremò propositum est Decretum de memoratæ declaratione particulæ, *proponentibus Legatis*; atque id pariter uno quasi animo receptum est.

6. Absoluto consessu, cùm videbantur cuncta frui securâ tranquillitate, nova per turbatio orta est. Legati neque per se neque per sequestros potuerant dissensionem, de qua diximus, inter Episcopos & Archiepiscopos componere; cùm alteri conquererentur, accitus illos, usurpatos præcipuè in Regno Neapolitano, ad obedientiam profitendam, moremque pro arbitratu visitandi, onera quædam esse propter meram prærogativæ jactationem; alteri verò contra proferrent pro se possessionem omni memoriâ vetustiorem, privilegia, & ordinem Hierarchiæ, postulantem, sicut ajebant, ut per gradus superioribus inferiores subjicerentur, donec ac supremum ascenderetur, videlicet summum Pontificem. Itaque concordiâ non succedente, lis decisioni commissa est; & Mutius Gallinus Archiepiscopus Jadrensis, non ordinis sui, sed adversariorum causam suscepit, sive simpliciter, quòd illa videretur ipsi æquior, sive (ut insimulatus est ab iis, qui quidquid ab aliis agitur, utilitatis causâ fieri putant) quòd intenderet Veneto Patriarchæ se subtrahere. Is itaque censuit, Episcopos compellendos non esse ut ad Metropolitarum Ecclesias irent, nisi ad Provincialem Synodum celebrandam; & solùm propter causas in hujusmodi Synodo statutas liceret Episcopis Ecclesias suffraganeorum invisere: & alia subjecit, Episcopis faventia, quæ in Sessione recensebimus. Et quidem complures pro hac sententia differuerant; adeoque communis erat opinio, etiam Legatorum, illam numero prævaluisse: sed reverà sicut magnitudo par multitudini apparet, ita quorundam prolixitas in dicenda sententia pro hac parte, effecerat ut pauci pro multis haberentur. Quamobrem absoluto conventu, qui horâ decimâ octavâ inceperat, & octo continentes horas insumpserat, cùm posteà suffragia reipsa connumerata sunt, & non animo solum dimensa, oppositum compertum est per summam ægrimoniam Episcoporum; qui loquentium festinationi id tribuebant, quasi ea impedimento fuerit, ne ab iis, qui erant à secretis, multorum sententiæ notari potuissent. Idcircò tametsi quarta noctis hora jam flueret, & statim manè functio inchoanda esset, nihil diligentiæ omiserunt, quò suffragia hic talia audirentur, qualia & ipsi, & alii in congregatione crediderant.

7. Horâ decimâ quintâ (c) acta solemnia cœpta sunt, quæ admirabili diuturnitate ultra secundam noctis horam perpetuò producta sunt. Sacrificium Missæ de Spiritu sancto celebravit Georgius Cornelius Episcopus Tervisinus: Latinè peroravit Franciscus Richardotus, Episcopus Atrebatensis, super Evangelio posteà recitando, quod incipit, *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*: selectum enim est tamquam agitato dogmati accommodatum. Lectæ sunt literæ Margaritæ Austriacæ, quæ Belgium administrabat, & mandata Oratoribus Florentino & Melitensi tradita, servato adventus ordine,

(c) *Acta Paleotti, & Arcis Æliæ.*

8. Dein Canones & Decretum de matrimonio proposita sunt, cum brevi procœmio hujus sententiæ: „ Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit, cùm dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. „

„ Hoc autem vinculo duos tantummodò copulari & conjungi, Christus Dominus apertiùs docuit, cùm postrema illa verba, tamquam à Deo prolata, referens dixit: Itaque jam non sunt deo, sed una caro: statimque ejusdem nexus firmitatem, ab Adamo tantò ante pronuntiatam, his verbis confirmavit. Quod ergo DEUS conjunxit, homo non separet. „

„ Gratiam verò, quæ naturalem illum amorem perficeret, & indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector, suâ nobis passione promeruit, quod Paulus Apostolus innuit, dicens: Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea: mox subjungens: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. „

„ Cùm igitur Matrimonium in lege Evangelica veteribus connubiis per Christum gratiâ præstet, meritò inter nova legis Sacramenta annumerandum Sancti Patres nostri, Concilia, & universalis Ecclesiæ traditio semper docuerunt: adversus quam impii homines hujus sæculi insanientes, non solùm perperam de hoc venerabili Sacramento senserunt; sed de more suo, prætextu Evangelii, libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiæ Catholicæ sensu, & ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena, scripto & verbo asseruerunt, non sine magna Christi fidelium jactura: quorum temeritati sancta & universalis Synodus cupiens occurrere, insigniores prædictorum schismaticorum hæreses, & errores, ne plures ad se trahat pernicioſa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos hæreticos, eorumque errores decernens anathematismos. „

9. Sequuntur duodecim Canones hujusmodi.

I. „ Si quis dixerit, Matrimonium non esse verè & propriè unum ex septem legis Evangelicæ Sacramentis à Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum; neque gratiam conferre; anathema sit. „

II. „ Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, & hoc nulla lege Divina esse prohibitum; anathema sit. „

III. „ Si quis dixerit, eos tantùm consanguinitatis & affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum: nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant, & dirimant; anathema sit. „

IV. „ Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit. „

V. „ Si quis dixerit, propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam à conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum; anathema sit. „

VI. Si

VI. " Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi; anathema sit.

VII. " Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm docuit & docet, juxta Evangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi; & utrumque vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam quæ dimisso adultero, alii nupserit; anathema sit.„

VIII. " Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm ob multas causas separationem inter conjuges, quoad thorum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; anathema sit. „

IX. " Si quis dixerit, Clericos in sacris Ordinibus constitutos, vel regulares, castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica, vel toto; & oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum; anathema sit: cùm Deus id rectè petentibus non deneget, nec patiatur nos suprà id quod possumus tentari. „

X. " Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cælibatus, & non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cælibatu, quàm jungi matrimonio; anathema sit. „

XI. " Si quis dixerit, prohibitionem solemnitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam, ab ethnicorum superstitione profectam; aut benedictiones, & alias cærimonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit; anathema sit. „

XII. " Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices Ecclesiasticos; anathema sit. „

10. Subsequebatur Decretum emendationis, in decem capita distinctum.

I. " Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea non irrita fecit; (per hanc loquendi formulam illæsa in se relicta est utraque opinio, an ea irrita fecerit nec ne Evaristus) & proinde jure damnandi sint illi, ut eos sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant, quique falsò affirmant, matrimonia, à filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominùs sancta Dei Ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit. Verùm cùm sancta Synodus animadvertat, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam jam non prodesse; & gravia peccata perpendat, quæ ex iisdem clandestinis conjugiis ortum habent, præsertim verò eorum qui in statu damnationis permanent, dum, priore uxore, cùm qua clam contraxerant, relicta, cum alia palam contrahunt, & cum ea in perpetuo adulterio vivunt. Cui malo cùm ab Ecclesia; quæ de occultis non judicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur; idcircò sacri Lateranensis Concilii, sub Innocentio III. celebrati, vestigiis inhærendo præcipit, ut in posterum antequam matrimonium contrahatur, ter à proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publicè denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum: quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiæ procedatur; ubi Parochus, viro & muliere interrogatis, & eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat, Ego vos in matrimonium conjungo, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: vel alius utatur verbis, juxta receptum uniuscujusque Provinciæ ritum. Quod si aliquando probabiles fuerit suspicio, matrimonium malitiosè impediri posse, si tot præcesserint denuntiationes; tunc vel una tantùm denuntiatio fiat; vel saltem Parocho, & duobus vel tribus testibus præsentibus matrimonium celebretur, deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant; ut, si aliqua subsint impedimenta, facilius detegantur: nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut prædictæ denuntiationes remittantur: quod illius prudentiæ & judicio sancta Synodus relinquit. Qui aliter, quàm præsente Parocho, vel alio sacerdote, de ipsius Parochi seu Ordinarii licentia, & duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt; eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit: & hujusmodi contractus irritos & nullos esse decernit, prout eos præsenti Decreto irritos facit, & annullat. Insuper Parochum, vel alium sacerdotem, qui cum minore testium numero, & testes, qui sine Parocho vel sacerdote hujusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio Ordinarii puniri præcipit. Præterea eadem sancta Synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem sacerdotalem, in templo suscipiendam; in eadem domo non cohabitent; statuitque benedictionem à proprio Parocho fieri; neque à quoquam, nisi ab ipso Parocho, vel ab Ordinario, licentiam ad prædictam benedictionem faciendam alii sacerdoti concedi posse; quacumque consuetudine, etiam immemorabili, quæ potiùs corruptela dicenda est, vel privilegio non obstante. Quod si quis Parochus, vel alius sacerdos, sive regularis, sive sæcularis sit, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiæ sponsos sine illorum Parochi licentia matrimonio conjungere aut benedicere ausus fuerit; ipso jure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab Ordinario ejus Parochi, qui Matrimonio interesse debebat, seu à quo benedictio suscipienda erat, absolvatur. Habeat Parochus librum, in quo conjugum & testium nomina, diemque & locum contracti matrimonii describat; quem diligenter apud se custodiat. Postremò sancta Synodus conjuges hortatur, ut, antequam contrahant, vel saltem triduo ante Matrimonii consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, & ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum piè accedant. Si quæ provinciæ aliis, ultra prædictas, laudabilibus consuetudinibus & cæremoniis hac in re utuntur, eas omnino retineri sancta Synodus vehementer optat. Ne verò hæc tam salubria præcepta quamquam lateant, Ordinariis omnibus præcipit, ut cùm primùm potuerint, curent hoc Decretum populo publicari, ac explicari in singulis suarum diœcesum parochialibus Ecclesiis, idque in primo anno quàm sæpissimè fiat; deinde verò quoties expedire viderint. Decernit insuper, ut hujusmodi Decretum in unaquaque Parochia

chia ſuum robur poſt triginta dies habere incipiat, à die prima publicationis, in eadem Parochia factæ, numerandos.„

II. " Docet experientia, propter multitudinem prohibitionum, multoties incaſibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia, in quibus vel non ſine magno periculo perſeveratur vel ea non ſine magno ſcandalo dirimuntur. Volens itaque ſancta Synodus huic incommodo providere, & à cognationis ſpiritualis impedimento incipiens, ſtatuit, ut unus tantum, ſive vir, ſive mulier, juxta ſacrorum Canonum inſtituta, vel ad ſummum unus & una baptizatum de Baptiſmo ſuſcipiant; inter quos ac baptizatum ipſum & illius patrem & matrem, nec non inter baptizantem & baptizatum, baptizatique patrem ac matrem tantùm ſpiritualis cognatio contrahatur. Parochus, antequam ad baptiſmum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos ſpectabit, ſciſcitetur, quem vel quos elegerint, ut baptizatum de ſacro fonte ſuſcipiant; & eum vel eos tantùm ad illum ſuſcipiendum admittat, & in libro eorum nomina deſcribat; doceatque eos quam cognationem contraxerint, ne ignorantiâ ullâ excuſari valeant. Quod ſi alii, ultra deſignatos, baptizatum tetigerint, cognationem ſpiritualem nullo pacto contrahant; conſtitutionibus, in contrarium facientibus, non obſtantibus. Si Parochi culpa vel negligentia ſecus factum fuerit, arbitrio Ordinarii puniatur. Ea quoque cognatio, quæ ex confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiusque patrem & matrem, ac tenentem non egrediatur: omnibus inter alias perſonas hujus ſpiritualis cognationis impedimentis omninò ſublatis.„

III. " Juſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum, ubi ſponſalia quacumque ratione valida non erunt, ſancta Synodus prorſus tollit; ubi autem valida fuerint, primum gradum non excedant: quoniam in ulterioribus gradibus jam non poteſt hujusmodi prohibitio absque diſpendio obſervari. „

IV. " Præterea ſancta Synodus, eisdem & aliis graviſſimis de cauſis adducta, impedimentum quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, & matrimonium poſteà factum dirimit, ad eos tantum, qui in primo & ſecundo gradu conjunguntur, reſtringit, in ulterioribus verò gradibus ſtatuit, hujusmodi affinitatem matrimonium poſteà contractum non dirimere.„

V. " Si quis intra gradus prohibitos ſcienter matrimonium contrahere præſumpſerit, ſeparetur, & ſpe diſpenſationis conſequendæ careat; idque in eo multò magis locum habeat, qui non tantum matrimonium contrahere, ſed etiam conſummare auſus fuerit. Quod ſi ignoranter id fecerit, ſi quidem ſolemnitates requiſitas in contrahendo matrimonio neglexerit; eisdem ſubjiciatur pœnis: non enim dignus eſt, qui Eccleſia benignitatem facilè experiatur, cujus ſalubria præcepta temerè contempſit. Si verò ſolemnitatibus adhibitis, impedimentum aliquod poſteà ſubeſſe cognoſcatur, cujus ille probabilem ignorantiam habuit; tunc facilius cum eo, & gratis diſpenſari poterit. In contrahendis matrimoniis vel nulla omninò detur diſpenſatio vel rarò: idque ex cauſa, & gratis concedatur. In ſecundo gradu numquam diſpenſetur, niſi inter magnos Principes, & ob publicam cauſam. „

11. Quod ſpectat ad hoc poſtremum Decretum, unde captatur occaſio frequentium querelarum de Romanis Pontificibus, quaſi in utraque parte ſæpius negligatur, libet mihi narrare quod audire mihi contigit ab ore Alexandri VII. Pont. Max. paucis poſt ſuam creationem diebus. Is itaque mihi dixit, utpote omninò animatus ad diſciplinam reparandam, corruptelasque delendas, ſe ſtatim fuiſſe per conatum viros integerrimos, maximeque peritos Pontificiæ Datariæ, quonam pacto id Romæ perageretur adverſus Tridentinum Decretum: etenim tametſi ab illo Pontifex non obſtringatur; & tum in principio tum in fine Concilii ejus auctoritas integra reſervatur diſertis verbis; minùs tamen laudabile videbatur, tam frequenter judicium tam venerabilis Conventus negligi. Reſponſum ſibi fuiſſe, Jure quidem obſervari, ut relaxationes ad Matrimonium ſpectantes gratis concedantur, hoc eſt, ſine lucro eas concedentis: nam præter jura ſuperiorum Pontificum, imperantium ut tota pecuniæ ſolutio pios in uſus impenderetur, (a) Innocentius X. adjecerat, ne pecunia ex hujusmodi relaxationibus collecta confunderetur cum reliqua pecunia, Quæſtoris generalis curæ commiſſa; ſed ut deponeretur in Monte Pietatis, & illinc abſtrahi non poſſet, niſi mandato Pontificis, per quod illa reipſa in pia opera diſtribueretur. Quare non modò in hac parte decretum impleri, ſed larvam omnem contrariæ ſuſpicionis auferri. Quod verò ad alteram partem attinebat, nimirum nonniſi rarò has relaxationes eſſe concedendas; conſtare, à Pio V. Pontifice, præclare ſeveræque probitatis, & qui obſervabat religiosè Concilium, poſt cujus exitum ferè illicò ad clavum ſederat, contrarium actum fuiſſe, atque ipſius exemplo eâdem viâ ejus ſucceſſores inceſſiſſe. Cauſam autem, cur ſanctus ille Pontifex ab eo Concilii Decreto receſſerat, experimentum facti fuiſſe, Etenim cùm obſtacula, quibus irritum reddebatur matrimonium, eſſent multa, compertum erat, ſæpè contingere inter perſonas ilorum aliquo præpeditas, immoderatæ appetentiæ violentia duorum animos adeò inflammari, ut niſiilex ipſis relaxaretur, ambo in grave delictum corruerent, aut alias inirent nuptias cum animi repugnantia, vitæque infelicitate: & ſæpè etiam ſimularent, & fuco tegerent cauſas falſas, ſurripientes hac fraude conceſſiones velut inanimatas ac depictas, ac poſteà in ſacrilegis matrimoniis ad mortem usque perſiſtentes. Contrà verò alios delicatiore conſcientiâ, quamquam veras magnique ponderis ipſi cauſas habeant ad relaxamenta obtinenda, tamen animo non quieſcere, ſi ex earum efficacia fiat relaxatio; variis ſemper religionis aculeis ipſos vexantibus de veritate cauſarum, quas attulerunt vel in ſe ipſis, vel in earum conditionibus, adeoque ſemper vereri, ne conjugium, in quo vivunt, ratum ſit; quod in perpetuo cruciatu illos detinet, ſine remedio, & cum periculo ne per errorem conſcientiæ multa peccent, & tandem incidant in deſperationem ſalutis. Quocirca malle ipſos relaxationem ſibi concedi nullâ expoſitâ cauſâ, & largiori eleëmoſynâ perſolutâ, quo animi quietem ſecuritatemque ſibi comparent. Et ex altera parte gravis cauſæ argumentum eſſe, quin revera gravem cauſam ad relaxandum, eſſe pinguem illam mulctam, quæ ab impetrante prompto animo ſolvitur in pauperum piorumque operum ſubſidium.

(a) *In Chirographo 8. Novembris 1644. directo ad Dominicum Cecchinum Datarium, qui fuit poſteà Cardinalis.*

12. Hæc

12. Hæc referre volui, quæ mihi dicta ſunt à Pontifice ejusmodi prudentiâ ac religionis ſtudio, cujusmodi vel ſatentibus hæreticis eſt Alexander VII. quo intelligatur, quanta cautione opus ſit antequam Principum, eorumque Tribunalium conſuetudines damnentur, præſertim cùm illæ ſub optimis curæque ſolertiſſimæ Principibus perſeverant.

13. Quod ſi quis vulgare illud objiceret, Hac ratione, qua utuntur Pontifices, per eam prohibitionem non niſi pauperibus ligamen injici, cum divites ejus relaxationem vi pecuniæ conſequantur; reſponderetur primo loco, ſimile quiddam objici poſſe Concilio, præcipienti, ut in ſecundo gradu lex Principibus, & non aliis relaxetur. Secundo, neque hanc peculiarem indulgentiam concedi Optimatibus ac divitibus in cunctis prohibitionibus; nec omitti debitam inter divitem ac pauperem proportionem in imperanda eleëmoſyna. Sed de cetero quòd dives multis fruatur ſupra pauperem prærogativis, Naturæ ſanctio fuit, quò excitarentur homines ad induſtriam ac frugalitatem, iidemque ab ignavia bonorumque diſſipatione removerentur. Atque in hoc ſita *eſt injuria*, quam inferunt ii qui furantur, in aliis ſcilicet præpediendis, ne per pecuniam ſuam ea ſibi bona comparent quæ honeſtè poſſent: quemadmodum è contrario in hoc ſitum eſt meritum voluntariæ paupertatis, nimirum, in removendis à ſe commodis, quæ ex uſu bonorum proveniunt. Atque ita videmus, in quacumque publicarum rerum adminiſtratione multas prærogativas rependi ſubſidiis, quæ Reipublicæ confert voluntaria pecuniæ collatio civium locupletum, dummodò id fiat moderatè; idque ſupra ingentes divitias ingentem virtutem æſtimari, ac præmiis affici: in quo ſi quando Romæ peccaretur, noxa hominibus, non inſtitutionibus, nec Principatui tribuenda.

14. Jam verò Decretorum narrationem proſequamur.

VI. " Decernit ſancta Synodus, inter raptorem & raptam, quamdiu ipſa in poteſtate raptoris manſerit, nullum poſſe conſiſtere matrimonium. Quod ſi rapta à raptore ſeparata, & in loco tuto & libero conſtituta, illum in virum habere conſenſerit, eam raptor in uxorem habeat; & nihilominùs raptor ipſe, ac omnes illi conſilium, auxilium & favorem præbentes, ſint ipſo jure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; & ſi Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, ſive eam in uxorem duxerit, ſive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare.„

VII. " Multi ſunt qui vagantur, & incertas habent ſedes, &, ut improbi ſunt ingenii, primâ uxore relictâ, aliam, & plerumque plures, illâ vivente, diverſis in locis ducunt. Cui morbo cupiens ſancta Synodus occurrere, omnes, ad quos ſpectat, paternè monet, ne hoc genus hominum vagantium ad matrimonium facilè recipiant: Magiſtratus etiam ſæculares hortatur, ut eos ſeverè coerceant: Parochis autem præcipit, ne illorum matrimoniis interſint, niſi priùs diligentem inquiſitionem fecerint, & re ad Ordinarium delatâ, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.„

VIII. " Grave peccatum eſt, homines ſolutos concubinas habere; graviſſimum verò, & in hujus magni Sacramenti ſingularem contemptum admiſſum, uxoratos quoque in hoc damnationis ſtatu vivere, ac audere eas quandoque domi etiam cum uxoribus alere & retinere. Quare, ut huic tanto malo ſancta Synodus opportunis remediis provideat; ſtatuit hujusmodi concubinarios, tam ſolutos quàm uxoratos, cujuscumque ſtatus, dignitatis & conditionis exiſtant, ſi, poſtquam ab Ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non ejecerint, ſeque ab earum conſuetudine non ſejunxerint, excommunicatione feriendos eſſe; à qua non abſolvantur, donec re ipſa admonitioni factæ paruerint. Quòd ſi in concubinatu per annum, cenſuris neglectis, permanſerint; contra eos ab Ordinario ſeverè pro qualitate criminis procedatur. Mulieres, ſive conjugatæ, ſive ſolutæ, quæ cum adulteris ſeu concubinariis publicè vivunt, ſi ter admonitæ non paruerint: ab Ordinariis locorum nullo etiam requirente, ex officio graviter pro modo culpæ puniantur; & extra oppidum, vel diœceſim ſi id eisdem Ordinariis videbitur, invocato, ſi opus fuerit, brachio ſæculari, ejiciantur: aliis pœnis contra adulteros & concubinarios inflictis, in ſuo robore permanentibus. „

IX. " Ita plerumque temporalium dominorum ac magiſtratuum mentis oculos terreni affectus, atque cupiditates excæcant, ut viros & mulieres, ſub eorum jurisdictione degentes, maximè divites, vel ſpem magnæ hæreditatis habentes, minis & pœnis adigant cum iis matrimonium invitos contrahere, quos ipſi domini vel magiſtratus illis præſcripſerint. Quare cùm maximè nefarium ſit matrimonii libertatem violare, & ab eis injurias naſci, à quibus jura expectantur; præcipit ſancta Synodus omnibus, cujuscumque gradus, dignitatis & conditionis exiſtant, ſub anathematis pœna, quam ipſo facto incurrant, ne quovis modo directè vel indirectè ſubditos ſuos, vel quoscumque alios cogant, quò minùs liberè matrimonia contrahant. „

X. " Ab adventu Domini noſtri Jeſu Chriſti usque in diem Epiphaniæ, & à feria quarta Cinerum usque in Octavam Paſchatis inclusive, antiquas ſolemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus obſervari ſancta Synodus præcipit; in aliis verò temporibus nuptias ſolemniter celebrari permittit: quas Epiſcopi, ut eâ quâ decet modeſtiâ & honeſtate fiant, curabunt: ſancta enim res eſt matrimonium, & ſanctè tractandum. „

Sicut in homine, tametſi pars exterior brutum quiddam ſit, interior forma cæleſtis eſt; ita quò ipſius natura ſervetur, quamvis exteriora opera ſint brutum quiddam, principium interius oportet ut cæleſte quiddam ſit.

CAPUT IX.

Contrariæ ſententiæ de allatis Decretis, ac præſertim de matrimonio clandeſtino. Errata Suavis; & quæ ille objicit, expenſa.

1. MAjor pars his Decretis aſſenſa eſt: ſed varia & gravia fuerunt illis objecta. Moronus dixit, in Canone duodecimo, ubi definitum erat, cauſas ad Matrimonium ſpectantes ad Eccleſiaſticum judicem pertinere, ſibi non probari anathema: in quo nonnullos aſſeclas habuit. De clandeſtino ſchedulam hujusmodi tradidit: *Quod ſpectat ad irrita efficienda matrimonia clandeſtina, ſequar id quod approbaverit aut improbaverit Sanctiſſimus Dominus noſter;*

noſter; cùm de hoc ſententias contrarias doctiſſimorum virorum audierim, & ſimul noverim, dictum fuiſſe ſancto Petro ejusque ſucceſſoribus; Ego rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua.

2. Oſius Legatus miſit poſtridie ad Synodi ſcribas hujusmodi ſcriptum: *De matrimoniis clandeſtinis ſentire ſe id quod hactenus Eccleſia ſenſerat, à qua illicita, non irrita exiſtimata ſunt. Eam igitur novitatem ſibi non placere, adverſantem doctrinæ quam ad id usque temporis acceperat ab Eccleſia; nec novam cauſam conſpici. Si aliter viſum fuiſſet Pontifici, cui periebat ut ea cauſa committeretur, ſuum à ſe judicium ſubjici Pontificis judicio, & quâ par erat obedientiâ, reverentiâ, ac ſubmiſſione. Præterea nonum Canonem à ſe comprobari, modò intelligeretur ſecundùm Synodi mentem; quæ non fuerat ut definiretur, legem cælibatus eſſe legem Eccleſiaſticam, de quo ne diſputatum quidem fuerat, ſed ſolùm ut damnaretur error Lutheri cum iisdem ipſius verbis, quæ erant:* Non obſtantibus lege Eccleſiaſtica, & voto.

3. Simonetta dixit, à ſe cuncta comprobari, excepto Decreto de irritis reddendis matrimoniis clandeſtinis, cui ex ſua conſcientia non poterat acquieſcere, niſi aliter videretur Pontifici, cui ſe remittebat.

Navagerus omnia approbabit.

Lotharingo diſplicuit anathema ſexti Canonis, ubi dicitur, per ſolemnem profeſſionem ſolvi matrimonium non conſummatum. Similiter in nono eidem diſplicuerunt illa verba, *Lege Eccleſiaſticâ*; ea tamen comprobavit, ubi majori parti probarentur, ſed ſecundùm veram Concilii mentem. Et hic idem planè adjecit quod diximus de Oſio; atque in hoc utroque capite complures ejus ſententiam complexi ſunt.

Madruccius Canoni quarto ac ſexto diſſenſit. De nono convenit cum Lotharingo. Noluit ut irrita fierent clandeſtina: nec minus Decretum raptus improbavit.

Hieroſolymitanus Patriarcha impugnavit acriter quòd irrita redderentur matrimonia clandeſtina, affirmavitque, propter aliquorum Legatorum & complurium Patrum repugnantiam, & propter oppoſitas ſcripturas, & propter rationum evidentiam ſe credere, id definiri non poſſe; ac velle ut ea omnia referrentur in Act1: ſe tamen Sedis Apoſtolicæ judicio remittere.

4. Quantæ foret, ut opinor, moleſtiæ prolixus catalogus omnium repugnantium, tantæ fortaſſe voluptati erit, deſcriptos videre magis conſpicuos, quorum tantummodò ſententiæ homines & æſtimatorés ſunt & curioſi. Hi verò, præter eos quos attulimus, fuerunt Venetus Patriarcha, Hydruntinus Archiepiſcopus, Verallus, Caſtanea, Sigismundus Sarracenus Archiepiſcopus Materanus, Philippus Mocenigus Archiepiſc. Nicoſienſis, & Primas Cypri, qui ſimul, nequa poſſet eſſe dubitatio de recta fide ſuorum Græcorum, produxit authenticam Fidei profeſſionem (quæ ut referretur in Acta Concilii petiit) habitam tum ab Epiſcopis illius regni, tum etiam ab Armenis, & à Maronitis, in quadam Synodo Provinciali in Cypro, celebrata ſub Elia Patriarcha anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimo, Benedicto XII. Pontifice Maximo, ac poſteà confirmata in aliis eorum Synodis, etiam eo tempore quo ipſe præerat, in qua recipiebant integrè doctrinam Eccleſiæ Romanæ, tum in dogmatibus Sacramentorum, tum in reliquis, & Romani Pontificis auctoritatem ampliſſimis verbis fatebantur. Ceteri clariores in cohorte contradicentium fuere Caſpar à Foſſo Archiepiſcopus Rhegienſis: Octavius Præconius Franciſcanus Panormitanus Archiepiſcopus, ita tamen ut Pontifici ſe remiſerit; ſicut etiam Sanfelicius, & Caſelius, Joannes Zuares Auguſtinianus Epiſcopus Conimbricenſis, Carolus Graſſius Epiſcopus Montis Faliſci, qui multas rationes in quadam ſchedula congeſſit, Conſtantinus Bonellus Epiſcopus Tifernatium, qui ſimiliter in longa ſchedula varia produxit argumenta, Herbutus Orator Poloniæ, & Epiſcopus Primiſilienſis, Vanzius Urbevetanus, Sighicellus Faentinus, & Lainius Societatis Jeſu Generalis moderator, cui, & aliis compluribus, ſimiliter Decretum de raptoribus minimè placuit. Boncompagnus, Sfortia, & non pauci cum ipſis, dixere, Approbari à ſe partem illam quæ comprobaretur à Pontifice.

5. Collectis ſuffragiis, Princeps Legatorum elatâ voce pronuntiavit: *Doctrina & Canones de Sacramento Matrimonii comprobati ſunt ab omnibus; ſed quidam optarent ut aliquid adderetur aut demeretur. Decretum de clandeſtinis placuit majori parti Patrum, diſplicuit plusquam quinquaginta Patribus, inter quos Illuſtriſſimus Cardinalis Simonetta, Sedis Apoſtolicæ Legatus, Decretum non approbat, ſe tamen remittens ſanctiſſimo Domino noſtro. Ego etiam Sedis Apoſtolicæ Legatus Decretum approbo, ſi à ſanctiſſimo Domino noſtro comprobabitur.* De Oſio non eſt facta mentio, propterea quòd cùm æger decumberet, non niſi die poſtero ſuam ſententiam miſit, ſicuti dictum eſt. Præterea de hoc Decreto non dixit ſimpliciter, illud eſſe comprobatum, ſicuti de aliis dici conſueverat, cùm à majori numero accipiebantur. Etenim credebatur, non licere ſtabiliri in Seſſione id cui repugnabat ſententia duorum ex quatuor Legatis, quippe qui perſonam gerebant; exercebantque auctoritatem Pontificis. Quapropter Moronus, nullâ de jure declaratione habitâ, merè factum narravit. Sed ſubſecuta comprobatio Romani Pontificis, cui omnes Legati, & complures ex Patribus adverſantibus ſe remiſerant, dubitationem omnem ſuſtulit.

6. Antequam progrediamur, & dum adhuc memoria recens eſt, expendamus id quod Suavis in hoc negotio dicit.

In narratione bis graviter lapſus, palam facit, ſe in tenebris ambulare. Primò refert, *anathemata matrimonii fuiſſe à cunctis admiſſa.* Quod nimium ſanè falſum eſt: nam duodecimo repugnarunt Moronus & alii, ſexto Lotharingus cum aliis pluribus; & ſparſim fuerunt varii qui diſſenſerunt. Deinde narrat, quinquaginta ſex, præter Legatos, dixiſſe abſolutè, ſibi non placere Decretum de matrimoniis clandeſtinis; à reliquis vero illud comprobatum. Et hoc pariter longè abeſt à verò: ſiquidem nec ii qui reprobarunt, numerum quinquageſimum ſextum attigerunt præter Legatos: neque claſſes duæ ſolùm fuere, ſcilicet improbantium & comprobantium: ſed præterea fuit eorum claſſis, qui ſimpliciter ſe Pontifici remiſerunt; adeò ut ex his, & ex improbantibus, Legatis etiam comprehenſis, numerus quinquaginta ſex Patrum conflatus fuerit: (a) poſtridie verò adjecta eſt Oſii Legati ſententia, qui cum quinquaginta ſeptem evaſere.

(a) *Literæ legat. ad Borr. 11. Nov. & conſtat ex Actis Paleotti, & arcis Æliæ.*

7. Dein ad oppugnationes accedit, quæ à nobis diſtinctè afferentur & perpendentur; qui enim ſibi ſociam veritatem habet, claritatem quærit: hæc verò ſocia diſtinctionis eſſe conſuevit.

Affir-

Affirmat in primis, mirum compluribus accidiſſe, quòd tamquam articulus Fidei poneretur, matrimonium non conſummatum diſſolvi ſolemnis profeſſionis cauſâ, quæ ſolemnitas eſt ex lege Eccleſiaſtica ſecundùm Bonifacium Octavum. Jam verò qui mediocrem obtinet peritiam in doctrinis Theologicis, non ignorat, tripartito hac de re ſententias dividi. Una eſt, voti ſolemnitatem eſſe quidem ex jure Eccleſiaſtico, quod ſpectat ad ritus, cùm liceat Eccleſiæ has illasve cæremonias ſtatuere, ut actionis efficacitas habeatur; ſed non quod attinet ad effectum, (b) qui ſit, reddere hominem ita Deo conſecratum ut mutari non poſſit; quo effectu poſito non poſſit poſteà ſolemne votum ab Eccleſia relaxari; atque ita ſunt opinati ſanctus Thomas, aliique graviſſimi Theologi: ex qua ſententia objectum à Suavi (ita nomino quæcumque ille aliis apponit) evaneſcit. Alia ſententia, hodie communior, vult, effectus etiam præcipuos hujusmodi ſolemnitatis, quatenus diſtinguuntur à voti ſimplicis effectibus, eſſe juris Eccleſiaſtici; adeóque ſummum Pontificem poſſe votum etiam ſolemne relaxare: atque inter propugnatores hujuſce ſententiæ complures pariter ſunt (c) qui voto adſcribunt univerſalem virtutem ſolvendi matrimonii non conſummati, ex ſanctione non Eccleſiæ, ſed Chriſti, qui tradiderit Eccleſiæ facultatem inſtituendi hæc vota ſolemnia, & ipſis votis, ubi eſſent ab Eccleſia inſtituta, vim ad ſolvenda hujusmodi matrimonia nondum conſummata; in quibus disjunctio durior accideret alteri conjugum, cùm exiſtimenthi Doctores; Eccleſiæ per ſeipſam non licuiſſe ſancire legem univerſalem ſolvendi matrimonii vinculum, quamvis cenſeant, licere ipſi illud ſolvere in his illisve peculiaribus conditionibus. Porrò nec minus ſecundùm hanc opinionem corruit argumentum Suavis. Alii denique putant, (d) hunc etiam effectum ſolvendi vinculum matrimonii non conſummati ſpectare ad votum ſolemne; ex mera Eccleſiæ lege: & qui hoc verum cenſet, cenſet ſimiliter, poſſe quoque ſolvi ab Eccleſia per univerſales Conſtitutiones vinculum matrimonii. Frivolum profectò eſt quod adverſus hæc objectat Suavis, matrimonium, antequam conſummetur, eſſe Sacramentum. Quid hoc refert? eſſentiæ Sacramenti ſufficit ut ſit ſignum gratiæ; adeòque matrimonium poteſt eſſe Sacramentum, etiamſi nondum ſecuta fuerit ea conjunctio omninò indiſſolubilis: & tale eſt matrimonium nondum conſummatum, cùm ipſi deſit ſignificatio hujusmodi prorſus indiſſolubilis conjunctionis, ſicuti habetur in ſententiis quas alibi recitavimus, & in ſcholis notiſſimum eſt. Verùm tametſi quælibet ex allatis ſententiis inter limites incerti perſiſtat, eſt tamen per disjunctionem certum, aut ex hoc aut ex illo capite à ſolemni profeſſione diſſolvi matrimonium non conſummatum, prout docet Eccleſiæ traditio, cùm id definierint Euſebius (e) Pontifex, Gregorius Magnus, Alexander III. Innocentius III. & Joannes XXII. præter ea quæ habentur ex ſanctis Patribus, & ex hiſtoria Eccleſiaſtica. Et plane innumerabiles caſus ſunt in quibus de rebus ſive ad fidem, ſive ad ſpeculatricem facultatem, ſive ad deliberationem ſpectantibus, quædam veritas per disjunctionem indubitata eſt, quamquam disjunctionis partes valdè dubiæ remaneant; quemadmodum ſine meorum exemplorum ope per ſe quilibet lector mediocris intelligentiæ pernoſcet.

(b) *Vide Sanchez de Matrim. lib. 7. diſp. 15. præſertim n. 16.*

(c) *Sanchez l. 2. diſp. 19. cum aliis multis, quos affert in fine.*

(d) *Vide allatos à Sanchez dictâ diſput. n. 2.*

(e) *Vide Sanchez de Matrimonio, l. 2. diſp. 18.*

8. Contra ſeptimum Canonem, ubi agitur de adulterio, commiſſo poſt conjugium conſummatum, quod attinet ad diſſolutionem, narrat Suavis, captioſæ locutionis damnatum fuiſſe. Sed in hoc contumeliam infert Reipublicæ Venetæ, quæ hoc pacto Canonem poſtulavit. Quòd autem captioſus non fuerit, ſed ponderatus ac circumſpectus, ſuo loco demonſtravimus. Celebratur verſus, quo dixerat Poggius, ſe nec malum civem eſſe, & bonum hiſtoricum: ſed de Suavi affirmare licet, nec bonum eſſe civem, nec bonum hiſtoricum.

9. Refert de nono, multa fuiſſe jactata in id quod ibi affirmatur, *Non negari à Deo donum caſtitatis illud rectè petenti;* cùm doceamur ab Evangelio à Deo cunctis non concedi: & ſanctus Paulus cohortetur quoſdam, qui eo carebant, non ad ipſum petendum (quod facilius fuiſſet, ſi rectam petitionem impetratio procul dubio ſubſequeretur) ſed ad ſibi conſulendum per conjugium.

10. Quicumque hoc pacto differebat, aut ſophiſticam exercebat, aut ignorantiâ laborabat. Synodus ibi non loquitur de dono quod conceditur in effectu, & per gratiam efficacem, quam Deus ex doctrina tum Evangelii tum Apoſtoli cunctis non elargitur; ſed de dono quod conceditur in potentia proxima, hoc eſt in gratia, quæ proximè ſatis eſt ad votum cuſtodiendum. Etenim Concilium de iis agit, qui tametſi ejusmodi voto adſtringerentur tamen ex opinatione Lutheri excuſabantur, quòd in ſe tale donum non ſentiebant. Id autem non poterat à Luthero intelligi de iis qui hoc dono carebant, eò quòd ipſum nollent, quamvis obtinerent potentiam illius habendi, quoniam in his apertè vana fuiſſet excuſatio: ſed hoc ille de iis intelligebat, quibus deeſſent vires ſufficientes ad donum conſequendum, adeòque ad votum explendum, perinde quaſi hic virium defectus ex actus defectu argui poſſet, cùm ipſi experirentur, à ſe reipſa caſtitatem non haberi. Idcircò dicit Concilium, ut eas vires homines à Deo rectè petant, & ita illas impetraturos. Hanc verò eſſe Concilii mentem perſpicuum eſt ex ratione quam adducit: *Quoniam Deus non ſinet nos tentari ſupra id quod poſſumus;* quod tum ex illo verbo *poſſumus*, quod potentiam ſonat, non item actum, tum ex innumerabilium hominum experimento, quos tentatio ſuperat, patet fuiſſe intellectum de gratia, quam moraliter ſufficientem vocant, non de efficaci, nec de victoria cunctarum tentationum. Et hæc Synodi ratiocinatio ſimilis eſt iis, quæ Seſſione ſextâ pronuntiarat: *Deus non jubet impoſſibilia, ſed jubendo monet & facere id quod poſſis, & petere quod non poſſis.* Sed, quoniam gratia, proximè ac moraliter ſufficiens conceſſa, non ſemper re ipſa efficax eſt, non omnes re ipſa donum habent, ſicuti dicitur in Evangelio: illi verò, qui experiuntur ſe hoc dono carere, & impetum contrarium ſentiens aut ex temperamento, aut ex prava conſuetudine, prævidet novos lapſus, nec ſe voto ligavit, Apoſtolus conſilium dat, ut ad remedium à lege naturæ inſtitutum confugiat.

11. In duodecimo narrat, abſurdum fuiſſe viſum Politicis, conſtitui articulum fidei, cauſas ad matrimonia ſpectantes pertinere ad judicem Ecclé-

cleſiaſticum, cùm hæc definitio appareat contraria iis quæ leguntur in codice tum Juſtiniani tum Theodoſi, & in aliis antiquitatis monumentis; ubi patet, à Principibus laicis præſcribi conjugiorum impedimenta, & ab iisdem arbitratu ſuo relaxari; & cum Eccleſiaſtici acceſſerint ad hujusmodi cauſas judicandas quà ex commiſſione, quà ex negligentia Principum ac Magiſtratuum.

12. Cur potius iſtis abſurdum non videbatur, dum illic Principes & Principum Oratores tam vigilanter ſtudebant procul arcere quodcumque creditum ab ipſis detrimentum ſuæ jurisdictionis; nihil eosdem huic Canoni repugnaſſe, quin potiùs primum Legatum repugnaſſe ut ibi apponeretur *anathema*? Quod ſi velimus utique tamquam debitum laicis Principibus adjudicare quidquid habetur in Codicibus, & cui in Eccleſiæ infantia ob minus malum oportebat interdum ut Pontifices palpebras ſubmitterent, eisdem etiam arrogare fas erit auctoritatem ad ipſos ſummos Pontifices confirmandos. Neque hîc neceſſe nobis eſt quæſtionem agitare, an legitima poteſtas ponendi impedimenta matrimonio, adeòque ea relaxandi, ablata fuerit Principibus ab Evangelii lege, dum contractum illum extulit ad conditionem Sacramenti, naturæ limites excedentem, an poſteà ab Eccleſiæ lege. Ad id quod agimus, nobis ſufficit, rem ipſam ita ſe habere, & à quacumque lege provenerit, rectè ſe habere. Proculdubio, ſi à ſuo quisque animo æmulationem aut invidentiam erga Eccleſiaſticos amoverit, intelliget, quantæ ſit utilitatis, ut contractus, cujus libertas & certa efficacitas adeò neceſſariæ ſunt ad ſalutem & quietem animarum, pendeat in omnibus Chriſti fidelibus ab Eccleſiæ conſtitutionibus, uniformibus, & à charitate profectis, quæ tendunt ad ſempiternam ſubditorum ſalutem; non autem à diſcrepantibus, & ſæpe minùs tolerabilibus Principum laicorum, qui temporarium bonum intendunt. Quòd ſi hæc Eccleſiæ jurisdictio bona ac legitima non eſſet, ſed arrogata & ſurrepta; quo pacto eam Suavis deſcribit, affirmare oporteret, ſicut alias in ipſum argumentatus ſum, orbem terrarum ante nos diu plenum cæcorum fuiſſe, dum per immenſum temporis ſpatium Principes & Magiſtratus in cunctis Chriſtiani orbis patribus tanti ponderis poteſtatem Eccleſiæ reliquerunt; quod neque ex conceſſione, neque ex negligentia contigiſſe videtur in rebus merè civilibus. Sed hæc omnia dicta ſint ad confutationem eorum, quæ Suavis aſſumit & objicit; non ad neceſſariam hujus Tridentini Canonis defenſionem, quæ his non indigebat, cùm in illo non de conſtituendis impedimentis agatur, ſed de cognoſcendis cauſis ad Matrimonium ſpectantibus. Enim verò ſtatim ac matrimonio adjungatur dignitas Sacramenti, evidenter conficitur, ad Eccleſiam pertinere poteſtatem ejus efficaciam judicandi, adeòque poteſtatem decernendi quidnam neceſſarium ſit ad ipſius efficaciam judicandam, ſicuti conſpicitur in reliquis omnibus Sacramentis.

13. De matrimoniis clandeſtinis ſcribit, complures non ſapere quinam definiretur, ea fuiſſe vera Sacramenta, & tamen Eccleſiam eadem ſemper fuiſſe deteſtatam, cùm fieri non poſſit, ut Eccleſia Sacramenta deteſtetur. Omitto, nunquam declaraſſe Concilium, ea fuiſſe Sacramenta, adeò ut graves quidam Theologi (f) id negent, Sed concedatur: quales objectantur inæptiæ? Matrimonium contractum ab homine, qui ſive ſimplici voto caſtitatis, ſive legitimis cum altera ſponſalibus obſtringitur, nonne verum Sacramentum eſt? Ita profectò. Nonne illud pariter peccatum eſt, Eccleſiæ deteſtabile, quæ cuncta peccata deſtatur? ita profectò. Innumera hujusce rei exempla ſuppetunt: veluti ſi quis ſacros Ordines conferret manifeſto irregulari, aut baptiſmo luſtraret peccatorem nondum pœnitentem, aut Euchariſtiam conſecraret extra altare, & ſine ritibus ab Eccleſia præſcriptis; in quibus conditionibus conficeretur verum Sacramentum, & tamen facinus deteſtabile patraretur. Non poteſt quidem Sacramentum ullum eſſe naturâ ſuâ deteſtabile; ſed ex illicitis conditionibus, quæ tamen ipſius naturam illi non auferunt.

(f) *Sanchez l. 2. de Matrim. diſp. 6. & Vaſquez diſp. 3. de Matrim. qui eos afferunt.*

14. Objicit poſtea notiſſimas difficultates: Matrimonii contractum non diſtingui à Sacramento; & fuiſſe Sacramentum ante Evangelium, ſicuti fuit in terreſtri Paradiſo; & idcircò ſi Eccleſiæ facultas non eſt mutandi Sacramenti, neque pariter facultas erit mutandi contractus; aut certè eam mutationem ſpectaturam ad Principem laicum, cui, ſubjicitur contractus quatenus contractus.

In hoc argumento ille in primis, ſive ex ignorantia, ſive ex temeritate, tamquam certum ponit id quod à Scriptoribus minus receptum eſt: (g) quin à Vaſquez (h) notatur tamquam Fidei contrarium, matrimonium, inquam, ante Chriſti legem fuiſſe Sacramentum. Sed hoc, qualecumque illud ſit, aberrat à re propoſita. Certum ſanè eſt, contractum conjugalem naturâ ſuâ, & ſine inſtitutione Divinâ Sacramentum non eſſe, adeòque quòd illud Sacramentum ſit, & quòd ſit contractus, eſſe duas naturas diſtinctas, quarum poſterior ſine priori perſiſtere poterat; quamvis nunc ex divino Decreto ſeparari non poſſit (ſaltem extra caſum fortuitum) inter homines, ſuſcepto baptiſmo. Quemadmodum igitur quia ſpecies conſecratæ ſeparari quidem nequeunt à corpore Chriſti, ſed ſunt ab ipſo diſtinctæ, naturalis potentia, quamquam mutare non poſſit Chriſti corpus, poteſt tamen ſpecies mutare, & hoc pacto efficere poteſt, ne Chriſti corpus ibi permaneat: ita pari ratione poteſtas Eccleſiaſtica poteſt contractum mutare, tametſi nequeat mutare Sacramentum; & hac viâ licet ipſi impedire, ne certa quædam contrahendi forma Sacramentum remaneat, ſicut erat priùs. Quod ſi rem ſinceris purgatisque oculis inſpiciamus, deprehendemus, id uſu venire in cunctis impedimentis, matrimonio ab Eccleſia injectis: nec propterea cenè inferri, ſpectare ad Principem laicum, leges be hujusmodi contractibus ſancire, tum propter rationes à nobis ſuprà recenſitas, tum quia cum is contractus jam fuerit deſtinatus à Deo pro materia proxima huic Sacramento, à quo ſejungi nequeat, plusquam ſanctum Chriſma Confirmationi, ejus cura univerſè ſpectat ad eam poteſtatem, cui demandata fuit à Deo cura Sacramentorum.

(g) *Vide Bellarminum l. 1. de Matrimonio c. 5. & Sanchez lib. 2. diſputat. 7.*

(h) *De matrim. diſp. 21. c. 3. & ſequentibus.*

15. Affirmat, deriſas fuiſſe voces illas Parocho præſcriptas, *Ego vos conjungo, &c.* eas verò *non aliò tendere, niſi ut brevi dogma Fidei conficiatur, eas eſſe formam Sacramenti.* Verba Sacerdotis, ſive quæ allata ſunt ſive alia ſint, formam eſſe Sacramenti

menti non quatenus eſt contractus, ſed quatenus Sacramentum, recens opinio non eſt, nec originem traxit ab interpretatione hujus Decreti, cùm anteà illam tradiderit Guilielmus inſignis Epiſcopus Pariſienſis, quem ſecutus eſt in Concilio, ſicuti narravimus, unus ex primariis Sorbonæ Doctoribus, & recens Synodus Provincialis Colonienſis, ac tandem paulò ante annum, quo Decretum illud confectum eſt, Melchior Canus Epiſcopus Canarienſis in ſuis locis Theologicis; (i) ubi à ſe probari putat, eam à multis gravibusque Scriptoribus defendi, quamquam contrarium accurato examine pro more ſuo Gabriel Vaſquez (k) oſtendat de reliquis omnibus, exceptis illis, quos nominavimus. Verùm Eccleſia non eò tendit, ut id tamquam Fidei articulus declaretur ſecundùm opinionem quam refert Suavis, quando plures ac præſtantiores ex Doctoribus in oppoſitam partem (l) concurrunt: & illa ſententia ægrè toleratur, & à compluribus caſtigatione cenſoriâ reprehenditur, præſertim poſt hoc Tridentinum Decretum, ex quo novas oppugnationes in ipſam Theologi deducunt. Et ſanè quo pacto hi, de quibus loquitur Suavis, exiſtimabant Synodum eò ſpectare, dum ſimul cenſebant, id quod ille arbitrabatur, definitum ibi fuiſſe, clandeſtina, quæ certè formam hujusmodi non habebant, fuiſſe Sacramenta, cum tamen omnino ſit in comperto, Eccleſiam ſibi non tribuere poteſtatem mutandi formas Sacramentorum? Quin quò evidentius id pateat, obſervetur, quo pacto Synodus non præcipiat Parochis, ut allatis utantur vocibus, ſed aut aillis, aut iis, pro ritu cujuscumque Provinciæ; quod ipſi fas non fuiſſet, ſi formam Sacramenti eas putaſſet: atque idcircò Synodus Florentina in materia & in forma cunctis nationibus æquabilitatem præſcripſit; at vero in ritibus Sacramentum non conſtituentibus ſuos cuique permiſit. Quod ſi Parochus dicit, *Ego vos conjungo*, benè colligitur ex conditionibus quas conſideravimus, & ex omnibus reliquis, tempus illud præſens, *conjungo*, eſſe quoddam præſens morale, prout ſcholæ loquuntur, perinde ac ſi Parochus diceret: *In hac tota actione, quæ nunc auctoritate meâ peracta eſt, ego vos conjunxi.* Verùm iis etiam, qui rationes hujusmodi minimè percipiebant, ſatis erat, ne Concilii Decreta deriderent (hoc enim verbum Suavis uſurpat) oculos vertere ad id quod Nicolaus de Ponte Orator Venetus in exactiſſima narratione ſua notavit, fuiſſe hîc majorem frequentiam doctorum hominum, quàm forſitan in quavis alia Synodo, etiam in prima Nicæna.

(i) *Lib. 8. c. 5. in ſolut. ad Tertium.*

(k) *De Matrimonio diſp. 3. dub. 3. & ſequentibus.*

(l) *Vide Sanchez l. 2. de Matrimonio diſp. 5. & 6. & Vaſquez ubi ſuprà.*

16. Dicit, ex ratione à Concilio allata ad minuenda conjugalia impedimenta, concludi, majorem eorum numerum eſſe tollendum. Primo loco ſciatur oportet, id per Pontificem non ſtetiſſe quaſi peravidum illius proventus ac prærogativæ, quæ ſi relaxationibus redundant; quin illum, quod ad ſe ſpectabat, permiſiſſe ut auferretur impedimentum quarti gradus, quod ut ad plures extenditur, perinde frequentiori relaxatione indigere ſoleret. Patres tamen alitèr judicarunt. Profectò qui benè perciperet cujusvis articuli rationes, ſæpe commendaret plurimum leges illas, quas ex inſcitia damnat. Sit mihi exemplum unicum loco multorum. Diſſerebatur de impedimento *cognitionis ſpiritualis* omnino tollendo. (m) Obſtitit Donaldus Mogonail Epiſcopus Rathbogenſis in Hibernia, & ob oculos poſuit, nodum in eo regno aptiorem non eſſe ad reconciliandas inimicitias, qui tanta illic in veneratione habebatur, ut quicumque cognatum ſpiritualem percuteret, anathemate puniretur, nec niſi in articulo mortis abſolutionem obtineret.

17. Jam verò de maligna quæſtione, quam idem excitatam refert; Majusne lucrum an damnum fecerit Romanus Pontificatus, aſſumptis ſibi cunctis relaxationibus ad matrimonium ſpectantibus, habita hinc ratione utilitatis atque auctoritatis, hinc verò deperditæ Britanniæ, negari non poteſt, in hujusmodi ratiocinatione plurimum inſcitiæ patefieri. Britanniæ jactura non ex eo contigit, quod Pontifex relaxationes ſibi reſervarat, ſed quòd avocaverit ad ſe cauſam conjugii inter Henricum & Catharinam: quas cauſas certum eſt non fuiſſe univerſè revocatas ad Romanos Pontifices, cùm ſæpiſſimè de his Epiſcopi judicium ferant. Sed in ea cauſa, propter excelſitatem duarum partium, maluit Pontifex odium atque injurias illius Principis, ſui alio, quin amantiſſimi, ſubire, quàm eo pondere exoneratus Reginam innocentem deſerere, injuſtitiæ privati ac deterriti Præſulis expoſitam. Equidem reſponſionem hic repetam alias redditam Suavianis hujuscemodi incuſationibus, in Apoſtolicam Sedem conjectis, ob regnum illud deperditum; licere cuivis homini cordato perſpicere, cuinam major obvenerit jactura, etiam temporalis, an Romæ, an Britanniæ. Cur autem ſummi Pontifices ſibi poſteà reſervarint has quas diximus relaxationes, explicari ſinam à docto judicio, quod Synodus amplexata eſt, Marci Antonii Bobbæ (n) Auguſtenſis Epiſcopi, qui Ducis Sabaudiæ Orator erat. Is, cùm illis proponeretur, ut ſaltem poteſtas relaxandæ legis in quarto gradu, fieret etiam communis cum Epiſcopis, perpendit, id valdè adverſari voti propoſito, ut rarior eſſet relaxationis uſus. Etenim ſi ſingulæ à ſingulis Epiſcopis concederentur, longè frequentiores illæ fuiſſent quàm quotquot quilibet profuſus Pontifex eſſet elargiturus: præterquam quòd habito etiam reſpectu inter eos, qui poſſunt unus uni relaxamenta indulgere, quò poma altiori arboris ramo adhærent, eò minùs decerpuntur.

(m) *Acta Paleotti 20. Auguſti.*

(n) *17. Aug. 1563. ut in Actis Paleotti.*

Narrat denique, improbatum à Gallis fuiſſe Decretum in raptores, quippe quòd occupatio quædam eſſet laicæ poteſtatis: nec minus etiam Decretum in concubinarios & adulteros; quandoquidem non licet Eccleſiæ ultra anathemata pœnas irrogare. Atqui ſi Galli ita ſenſerunt, quare ferè omnes ſimul his Decretis aſſenſerunt?

Quod ſi non licet Eccleſiæ in delicta, quæ offenſionem ac detrimentum inferunt publico animarum bono, pœnas ultra Sacrorum ademptionem conſtituere; cur Eccleſiaſtici Inquiſitores tot in regnis, laicæ jurisdictionis ſtudioſiſſimis, fontes puuiunt & vinculis, & exiliis, & infamia, & triremibus & proſcriptionibus, nec in eo impediuntur? Inter homines probatio nulla magis legitima ſuppetit probatione factorum, quæ idioma quoddam eſt ab omni ſuſpicione ac mendacio immune.

CAPUT X.

Sex priora Decreta in Seſſione vigeſima quarta confirmata. Quatuor ibi mutationes ab iis quæ forma propoſita continebat; tum de ſubjectione quâ Epiſcopi Archiepiſcopis ſubduntur; tum de itione ad Metropoli-

politarum Ecclesias, præterquam ad Synodos celebrandas; tum de visitatione, quâ invisuntur ab illis præterquam ex causis à Provinciali Synodo comprobatis; tum de minoribus ipsorum causis cognoscendis, & de concedenda Episcopis facultate absolvendi delicta hæresis in foro conscientiæ, etiam ubi S. Inquisitionis Tribunal est. Multa Suavis errata in facto expenduntur; & quæ idem objicit ob monita Concilii in Pontificem, & ob causas majores Episcoporum ipsi reservatas.

1. Absolutis peculiaribus Decretis Matrimonii, ventum est ad sanctiones generalis emendationis: (a) quibus quiddam aliud præter morem in ea Sessione contigit, quòd videlicet ex Patrum sententia multa fuerint mutata in iis quæ à cœtibus stabilita fuerant, & ab Episcopo celebrante clarâ voce proposita. Ingens excitus est rumor, sicut indicavimus, tum vesperi præcedenti, tum postea eodem ipso manè: siquidem Episcopi, ubi intellexerunt, ipsorum postulatio suffragia quantum satis erat non favisse, perinde ac in cœtu creditum fuerat omnem adhibuerunt industriam (ardore minùs fortasse temperato quàm ratio decori postulasset) ad obtinendum in Sessione id quod optabant. Et sanè collegio ex verbis sententiarum, quas ibi pronuntiarunt ii, qui post habitum conventum seu verbo seu scripto declararant sensum propitium ipsorum parti, ejus numerum augentes, à Legatis & Patrum delectu fuisse aliquid variatum in Decretis Conventui lectis, & ab ipso comprobatis, adjecto generatim mandato, ut quædam ex plurium voto componerentur. Verùm mutationes illæ, sicut usu venit in consiliis mediis, non excultæ priùs tractatione, neque concordiâ maturatæ, saporis parum grati fuerunt. Quocircà magnum extitit in Sessione certamen. Et quoniam primum suffragium, Episcopis propitium, illic prodiit ab Archiepiscopo Jadrensi eidem nona pars Episcoporum per simplices voces adhæsit. Unde posteà contigit, ut Legati, cùm ad vesperam Sessionis de ejus exitu Romam scriberent, (b) fassi fuerint, & crediderint, sufficientem asseclarum numerum à Jadrensi, hoc est, non modò quatenus postulavit ut Episcopi suffraganei solverentur obligatione abeundi Metropolitarum sedes; exceptâ Synodi convocatione, quod evictum est; sed quatenus intendebat, Episcopos insulanos & transalpinos non adstringi ad Synodos Provinciales adeundas per se ipsos, quandoquidem in hoc non nisi viginti quinque illi faverunt.

(a) *Acta Paleotti, & Arcis Romanæ, & literæ Legatorum ad Borrom. 21. Novembris 1563.*

(b) *Litteræ Legatorum ad Borrom. 11. Nov. 1563.*

2. Ad verò centum viginti duo cum eo consenserunt (c) de appendice ab ipso quæsita in capite tertio; videlicet, ne Ecclesiæ, in quibus residunt suffraganei, nec ipsorum diœceses, à Metropolitis visitarentur, nisi cognitâ causâ, & à Synodo Provinciali comprobatâ: in quo dignum fuit animadversione, quòd Jadrensis, cùm (d) in dicenda sententia solos Metropolitas nominaret, oblitus omnes superiores Primates exprimere, nihil sibi ipsi profuit. Cùm enim reliqui dixissent, sibi illius sententiam probari, confectum est Decretum de solis Archiepiscopis, non item de Patriarchis.

(c) *Acta Paleotti 12. Novembris.* (d) *Acta Paleotti.*

3. In quinto capite novemdecim unà cum eò voluere, ut causæ criminosæ minores Episcoporum solùm cognoscerentur ac judicarentur in Synodo provinciali, aut per judices ab illa destinatos.

4. In sexto, ubi nunc conceditur Episcopis facultas absolvendi subjectos ipsis à quavis occulta noxa etiam hæreseos, in foro interiori; id priùs secundùm formam propositam coarctabatur duobus modis: alter erat, ut id agere ipsis liceret tantummodo in propria diœcesi; & hanc limitationem pariter crediderunt, scripserunque eo vesperi Legati fuisse sublatam secundùm ejusdem Jadrensis sententiam, quod manè postmodum, collatis inter se suffragiis, haud verum compertum est: altera restrictio; quæ Oratoribus Hispano & Lusitano petentibus apposita fuerat, dicebat, *Exceptis iis regnis, ubi sunt Inquisitiones*: & hæc Jadrensis, cum decem & octo suffragiis supra centum, effecit ut tolleretur. In quo Suavis multum fallitur, narrans, hanc exceptionem haberi in quinto capite, ubi agitur, à quonam causæ criminosæ Episcoporum sint cognoscendæ. Et similiter in aliis mutationibus, quamvis adeò publicæ ac celebres essent, ignorantiam prodit: non refert innumeras difficultates, quæ à Patribus objectæ sunt: errat etiam in numero Decretorum, quæ typis vulgata fuerunt, cùm tantummodo novemdecim super morum emendatione connumeret, & vigesimum, ad declarandam particulam, *proponentibus Legatis*; & tamen qui legere didicit, comperit, priora esse viginti. Neque hic error calami transcursui potest tribui, *Novendecim* loco *viginti* scribentis; cùm enim singulatim ea Decreta recènset in summa prætermittit decimum nonum, quod fortassis unum est ex præcipuis, & ex prævalidis ad ostendendam Pontificis mentem pronam ad utilitatem disciplinæ, & ad reparationem auctoritatis Episcoporum, etiam cum palmari detrimento Aulæ Romanæ, sicuti palàm fiet. Sed is qui volens in plurimis falsum enuntiat, nihil laborat, ne in reliquis ex allucinatione illud proferat.

5. Nos afferemus ea Decreta, non secundùm formam propositam, sed secundùm constitutam in Sessione; & simul expendemus quæ objectat adversarius, quò vividior sit memoria rerum quæ oppugnantur.

I. „ Si in quibuslibet Ecclesiæ gratibus providenter scienterque curandum est, ut in Domini domo nihil sit inordinatum, nihilque præposterum, multò magis elaborandum est, ut in electione ejus qui supra omnes gradus constituitur, non erretur. Nam totius familiæ domini status & ordo mutabit, si, quod requiritur in corpore, non inveniatur in capite. Unde, etsi aliàs sancta Synodus de promovendis ad cathedrales & superiores Ecclesias nonnulla utiliter decrevit; hoc tamen munus hujusmodi esse censet, ut, si pro rei magnitudine expendatur, numquam satis cautum de eo videri possit. Itaque statuit, ut, cumprimùm Ecclesia vacaverit, supplicationes ac preces publicè privatimque habeantur, atque à Capitulo per civitatem & diœcesim indicantur; quibus Clerus populusque bonum à Deo pastorem valeat impetrare. Omnes verò, & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus quacumque ratione à Sede Apostolica habent, aut alioquin operam suam præstant, nihil in iis pro præsenti temporum ratione innovando, hortatur & monet, ut in primis meminerint, nihil se ad Dei gloriam, & populorum salutem utilius posse facere, quàm si bonos Pastores, & Ecclesia gubernandæ idoneos promoveri studeant; eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint, & quos ex legitimo matrimonio natos, & vitâ, ætate, doctrinâ, utque aliis omnibus qualitatibus præditos sciant, quæ juxta sacros Canones, & Tridentinæ hujus Synodi Decreta requiruntur. Quoniam verò in sumendo de prædictis omnibus qualitatibus gravi, idoneoque bonorum & doctorum virorum testimonio, non uniformis ratio ubique ex nationum, populorum ac morum varietate potest adhiberi; mandat sancta Synodus, ut in provinciali Synodo, per Metropolitanum habenda, præscribatur quibusque locis & provinciis propria examinis, seu inquisitionis aut instructionis faciendæ forma, Sanctissimi Romani Pontificis arbitrio approbanda, quæ magis eisdem locis utilis atque opportunæ esse videbitur; ita tamen, ut, cùm deinde hoc examen seu inquisitio de persona promovenda perfecta fuerit, ea in instrumentum publicum redacta, cum toto testimonio ac professione fidei ab eo facta, quamprimum ad Sanctissimum Romanum Pontificem omnino transmittatur: ut ipse summus Pontifex plenâ totius negotii, ac personarum notitiâ habitâ, pro gregis Dominici commodo de illis, si idonei per examen seu per inquisitionem factam reperti fuerint; Ecclesiis possit utiliùs providere. Omnes verò inquisitiones, informationes, testimonia ac probationes, quacumque de promovendi qualitatibus, & Ecclesia statu, à quibuscumque, etiam in Romana Curia, habitæ, per Cardinalem, qui relationem facturus erit in Consistorio, & alios tres Cardinales diligenter examinentur; ac relatio ipsa Cardinalis relatoris, & trium Cardinalium subscriptione roboretur: in quæ ipsi singuli quatuor Cardinales affirment, se, adhibitâ accuratâ diligentiâ, invenisse promovendos qualitatibus à jure, & ab hac sancta Synodo requisitis, præditos; ac certò existimare sub periculo salutis æternæ idoneos esse, qui Ecclesiis præficiantur: ita ut relatione in uno Consistorio facta, quò maturiùs intereà de ipsa inquisitione cognosci possit, in aliud Consistorium judicium differatur; nisi aliud Beatissimo Pontifici videbitur expedire. Ea verò omnia & singula, quæ de Episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina, & ceteris qualitatibus aliàs in eadem Synodo constituta sunt, decernit eadem, etiam in cretione sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, etiamsi Diaconi sint, exigenda; quos Sanctissimus Romanus Pontifex ex omnibus Christianitatis nationibus, quantum commodè fieri poterit, prout idoneos repererit, assumet. Postremò eadem sancta Synodus, tot gravissimis Ecclesiæ incommodis commota, non potest non commemorare, nihil magis Ecclesiæ Dei esse necessarium quàm ut Beatissimus Romanus Pontifex, quam sollicitudinem universæ Ecclesiæ ex muneris sui officio debet, eam hic potissimum impendat, ut lectissimos tantùm sibi Cardinales asciscat; & bonos maximè atque idoneos Pastores singulis Ecclesiis præficiat; idque eò magis, quod ovium Christi sanguinem, quæ ex malo negligentium & sui officii immemorum Pastorum regimine peribunt, Dominus noster JEsus Christus de manibus ejus sit requisiturus.„

6. Hoc Decretum, scribit Suavis, reprehensum fuisse aut tamquam deficiens, si pertinet ad Synodum Romano Pontifici leges præscribere, cùm in negotiis tanti momenti usa fuerat formulis solùm narrantibus & obliquis; aut tamquam temerarium, si Pontifici Synodus subjicitur, cùm acriter, quamvis tacitè, castigaverit actiones tum præsentistum superiorum Pontificum. Mira sanè oppositio, &

præter expectationem, ut opinor, cujusvis intelligentis! Certum est, Synodum agere cum Romano Pontifice tamquam cum superiore, non tamquam cum subjecto; num idcircò temeraria fuit? Nullus igitur supremus Princeps admonendus est ac reprehendendus; & impudentiæ arguemus S. Bernardum, qui Romanos Pontifices scriptis suis longè liberiùs reprehendit, & tamen ille simplex Abbas erat, & non Synodus Oecumenica? Sed quid multa, si Romæ, quod alibi monuimus, ipsi Pontifices destinant ac sustentant religiosum hominem, qui singulis annis per plures vices utatur hac, quam Suavis appellat temeritatem, in sacelli Pontificii concionibus, quæ vel typis vulgatæ passim leguntur?

II. Dicebatur in secundo. „Provincialia Concilia, sicubi omissa sunt, pro moderandis moribus, corrigendis excessibus, controversiis componendis, aliisque ex sacris Canonibus permissis renoventur. Quære Metropolitani per se ipsos, seu illis legitimè impeditis, Coëpiscopus antiquior annum ad minus à fine præsentis Concilii, & deinde quolibet saltem triennio post Octavam Paschæ Resurrectionis Domini nostri JEsu Christi, seu alio commodiori tempore pro more provinciæ, non prætermittat Synodum in provincia sua cogere: quò Episcopi omnes, & alii, qui de jure vel consuetudine interesse debent, exceptis iis, quibus cum imminenti periculo transfretandum esset, convenire omnino teneantur. Nec Episcopi comprovinciales prætextu cujuslibet consuetudinis ad Metropolitanam Ecclesiam in posterum accedere inviti compellantur. Itidem Episcopi, qui nulli Archiepiscopo subjiciuntur, aliquem vicinum Metropolitanum semel eligant; in cujus Synodo provinciali cum aliis interesse debeant, & quæ ibi ordinata fuerint, observent, ac observari faciant. In reliquis omnibus eorum exemptio, & privilegia salva atque integra maneant. Synodi quoque diœcesanæ quotannis celebrentur: ad quas exempti etiam omnes, qui aliàs, cessante exemptione, interesse deberet, nec Capitulis generalibus subduntur, accedere teneantur; ratione tamen parochialium; aut aliarum sæcularium Ecclesiarum, etiam annexarum, debeant ii, qui illarum curam gerunt, quicumque illi sint, Synodo interesse. Quod si in his tam Metropolitani quàm Episcopi, & alii suprascripti negligentes fuerint, pœnas, sacris Canonibus sancitas, incurrant.„

III. „Patriarchæ, Primates, Metropolitani, & Episcopi propriam diœcesim per se ipsos, aut si legitimè impediti fuerint, per suum generalem Vicarium, aut Visitatorem, si quotannis totam, propter ejus latitudinem, visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem; ita tamen, ut tota biennio per se vel Visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant. A Metropolitanis verò, etiam post plenè visitatam propriam diœcesim, non visitentur Cathedrales Ecclesiæ, neque diœceses suorum Comprovincialium, nisi causâ cognitâ & probatâ in Concilio provinciali: Archidiaconi autem, Decani, & alii inferiores in iis Ecclesiis, ubi hactenus visitationem exercere legitimè consueverunt, debeant quidem, assumpto notario, de consensu Episcopi deinceps per seipsos tantùm ibidem visitare. Visitatores etiam à Capitulo deputandi, ubi Capitulum jus visitandi habet, priùs ab Episcopo approbentur; sed non ideò Episcopus, vel, eo impedito, ejus Visitator easdem Ecclesias seorsum ab his visitare prohibeatur; cui ipsi Archidiaconi, vel alii inferiores, visitationis factæ infra mensem rationem

nem reddere, & depositiones testium, ac integra acta ei exhibere teneantur: non obstantibus quacumque consuetudine, etiam immemorabili, atque exemptionibus & privilegiis quibuscumque. Visitationum autem omnium istarum præcipuus sit scopus, sanam orthodoxamque doctrinam, expulsis hæresibus, inducere; bonos mores tueri, pravos corrigere; populum cohortationibus & admonitionibus ad religionem, pacem innocentiamque accendere; cetera, prout locus, tempus & occasio feret, ex visitantium prudentia ad fidelium fructum constituere. Quæ ut facilius feliciusque succedant, monentur prædicti omnes & singuli, ad quos visitatio spectat, ut paternâ charitate Christianoque zelo omnes amplectantur; ideoque modesto contenti equitatu famulatuque studeant quàm celerrimè, debita tamen cum diligentia, visitationem ipsam absolvere. Interimque caveant, ne inutilibus sumptibus cuiquam graves onerosive sint; neve ipsi, aut quisquam suorum quidquam procurationis causâ pro visitatione, etiam testamentorum ad pios usus, præter id quod ex relictis piis jure debetur, aut alio quovis modo, nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacumque consuetudine, etiam immemorabili: exceptis tamen victualibus, quæ sibi ac suis frugaliter moderateque pro temporis tantùm necessitate, & non ultrà, erunt ministranda. Sit tamen in optione eorum qui visitantur; si malint solvere id quod erat ab ipsis anteà solvi, certa pecunia taxata, consuetum; an verò prædicta victualia subministrare: salvo item jure conventionum antiquarum cummonasteriis, aliisve piis locis, aut Ecclesiis non parochialibus inito, quod illæsum permaneat. In iis verò locis seu provinciis, ubi consuetudo est, ut nec victualia, nec pecunia, nec quidquam aliud à Visitatoribus accipiatur, sed omnia gratis fiant, ibi id observetur. Quod si quisquam, quod absit, aliquid amplius in supradictis omnibus casibus accipere præsumpserit; is, præter dupli restitutionem, intra mensem faciendam, aliis etiam pœnis juxta Constitutionem Concilii generalii Lugdunensis, quæ incipit, Exigit; nec non & aliis pœnis in Synodi provinciali arbitrio Synodi, absque ulla spe veniæ, multetur. Patroni verò in iis quæ ad Sacramentorum administrationem spectant, nullatenus se præsumant ingerere, neque visitationi ornamentorum Ecclesiæ, aut bonorum stabilium, seu fabricarum proventibus immisceant; nisi quatenus id eis ex institutione ac fundatione competat: sed Episcopi ipsi hæc faciant, & fabricarum redditus in usus Ecclesiæ necessarios & utiles, prout sibi expedire magis visum fuerit, expendi curent.„

IV. „Prædicationis munus, quod Episcoporum præcipuum est, cupiens sancta Synodus, quo frequentius possit ad fidelium salutem exerceri, Canones aliàs super hoc editos, sub fel. rec. Paulo III. aptius præsentium temporum usui accommodando, mandat, ut in Ecclesia sua ipsi per se, aut, si legitimè impediti fuerint, per eos quos ad prædicationis munus assument, in aliis autem Ecclesiis per Parochos, sive, iis impeditis, per alios ab Episcopo impensis eorum, qui eas præstare vel tenentur, vel solent, deputandos in civitate, aut in quacumque parte diœcesis, censebunt expedire, saltem omnibus Dominicis & solemnibus diebus festis; tempore autem Jejuniorum, Quadragesimæ & Adventus Domini quotidie, vel saltem tribus in hebdomada diebus, si ita oportere duxerint, sacras Scripturas divinamque legem annuntient: & aliàs, quotiescumque id opportunè fieri posse judicaverint. Moneatque Episcopus populum diligenter, teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commodè id fieri potest, ad audiendum verbum Dei. Nullus autem sæcularis, sive regularis, etiam in Ecclesiis suorum Ordinum, contradicente Episcopo, prædicare præsumat. Iidem etiam saltem Dominicis & aliis festivis diebus pueros in singulis parochiis fidei rudimenta, & obedientiam erga Deum & parentes diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri curabunt, &, si opus sit, etiam per censuras Ecclesiasticas compellent: non obstantibus privilegiis & consuetudinibus. In reliquis, ea, qua de prædicationis munere sub eodem Paulo III. decreta fuerunt suum robur obtineant.„

V. „Causæ criminales graviores contra Episcopos, etiam hæresis, quod absit, qua depositione aut privatione dignæ sunt; ab ipso tantum Summo Romano Pontifice cognoscantur, & terminentur. Quod si ejusmodi sit Causa, qua necessariè extra Romanam Curiam sit committenda, nemini prorsus ea committatur, nisi Metropolitanis, aut Episcopis, à Beatissimo Papa eligendis. Hæc verò commissio & specialis sit, & manu ipsius Sanctissimi Pontificis signata, nec umquam plus his tribuat, quàm ut solam facti instructionem sumant, processumque conficiant: quem statim ad Romanum Pontificem transmittant; reservatâ eidem Sanctissimo sententiâ definitivâ. Cetera alias sub felicis rec. Julio III. super his decreta; nec non & constitutio sub Innocentio III. in Concilio generali, quæ incipit, Qualiter & quando; quam sancta Synodus in præsenti innovat; ab omnibus observetur. Minores verò criminales causæ Episcoporum in Concilio tantùm provinciali cognoscantur, & terminentur, vel à deputandis per Concilium provinciale.

7. De hoc Decreto ita narrat Suavis: *Ecclesiasticæ Historiæ periti ajebant: Quod Romam advocarentur omnes Episcoporum causæ novam esse politicam calliditatem, ad aulam semper augendam; nam omnia vetusti temporis exempla, & Canones veterum Conciliorum palàm faciunt, causas Episcoporum, etiam ad eos deponendos, in singulorum regionibus agitari.* Sed qui fieri potest, ut in eo ulla Romana calliditas politica locum habuerit, si ipsi Episcopi hoc Decretum concorditer voluerunt, & si parum illud jurisdictionis, quod relictum fuerat Archiepiscopis ad causas minores suffragaeorum cognoscendas, necesse fuit, ut suffragiorum vi tolleretur? Nemo inficiatur, antiquitus Episcoporum causas in provinciis cognosci; sed præterquam quòd alios alia sæcula mores postulant, magnæ dementiæ est, arbitrari cuncta vetustiora præstare recentibus; siquidem vetustiora excogitabantur ac fiebant ab humano genere adhuc recente; & è contrario, recentiora pro se obtinent judicium humani generis quod jam vetus evasit. Quicumque sine animi perturbatione rem dispicit, satis intelligit, exerceri universè judicia non posse nervosè ac sincerè, nisi ubi celsitudo superioris ita statum inferioris excedat, ut in illum nec timor nec æmulatio cadere possint.

VI. Sanciebatur: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus, ex delicto occulto provenientibus, excepta ea quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad forum contentiosum dispensare; & in quibuscumque casibus occultis etiam Sedi Apostolicæ reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos, in diœcesi sua per se ipsos aut Vicarium, ad id specialiter deputandum, in foro conscientiæ gratis absolvere, impositâ pœnitentiâ salutari. Idem & in hæresis crimine in eodem fore conscientiæ eis tantùm, non eorum Vicariis, sit permissum.*

Ulcerum maximè putrescentium curatio, quantò inferioris manus labor est cum in corporibus sit, tantò superioris est, cùm in animis exercetur.

CAPUT XI.

Undecim aliæ emendationis Decreta usque ad decimum septimum. Oppugnationes Suavis rejectæ de Pensionibus, & de pluribus Sacerdotiis uni collatis.

1. VII. "UT fidelis populus ad suscipienda Sacramenta majori cum reverentia atque animi devotione accedat; præcipit sancta Synodus Episcopis omnibus, ut non solùm, cùm hæc per seipsos erunt populo administranda, priùs illorum vim & usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idemà singulis Parochis piè prudenterque, etiam linguâ vernaculâ, si opus sit, & commodè fieri poterit, servari studeant, juxta formam à sancta Synodo in Catechesi singulis Sacramentis præscribendam; quam Episcopi in vulgarem linguam fideliter verti, atque à Parochis omnibus populo exponi curabunt: nec non ut inter Missarum solemnia, aut divinorum celebrationem, sacra eloquia, & salutis monita, eâdem vernaculâ linguâ singulis diebus festis vel solemnibus explanent; eademque in omnium cordibus, postpositis inutilibus quæstionibus, inserere, atque eos in lege Domini erudire studeant.„

VIII. " Apostolus monet, publicè peccantes palàm esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publicè, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos commotosque fuisse non sit dubitandum; huic condignam pro modo culpæ pœnitentiam publicè injungi oportet; ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet vitam. Episcopus tamen publicæ hoc pœnitentiæ genus in aliud secretum poterit commutare, quando ita magis judicaverit expedire. In omnibus etiam Cathedralibus Ecclesiis, ubi id commodè fieri poterit, Pœnitentiarius aliquis cum unione præbendæ, proximè vacaturæ, ab Episcopo instituatur, qui Magister sit, vel Doctor, aut Licentiatus in Theologia vel Jure Canonico, & annorum quadraginta, seu aliàs qui aptior pro loci qualitate reperiatur; qui dum confessiones in Ecclesia audiet, interim præsens in Choro censeatur.„

IX. "Quæ alias sub fel. rec. Paulo III. & nuper sub Beatissimo Domino nostro Pio IV. in hoc eodem Concilio de adhibenda ab Ordinariis diligentia in beneficiorum, etiam exemptorum, visitatione constituta sunt; eadem etiam in iis Ecclesiis sæcularibus observentur, quæ in nullius Diœcesi esse dicuntur; ut ab Episcopo, cujus Cathedralis Ecclesia est proximior, si id constet, alioquin ab eo qui semel in Concilio Provinciali Prælato loci illius electus fuerit, tamquam Sedis Apostolicæ delegato, visitentur: non obstantibus privilegiis & consuetudinibus quibuscumque, etiam immemorabilibus.

X. " Episcopi, ut aptius, quem regunt, populum possint in officio atque obedientia continere, in omnibus iis quæ ad visitationem, ac morum correctionem subditorum suorum spectant, jus & potestatem habeant, etiam tamquam Apostolica Sedis delegati, ea ordinandi, moderandi, puniendi, & exequendo, juxta Canonum Sanctiones, quæ illis ex prudentia sua pro subditorum emendatione, ac diœcesis suæ utilitate necessaria videbuntur. Nec in his, ubi de visitatione aut morum correctione agitur, exemptio, aut ulla inhibitio, appellatio, seu querela, etiam ad Sedem Apostolicam, interposita, executionem eorum, quæ ab his mandata, decreta aut judicata fuerint, quoquo modo impediat, aut suspendat.„

XI. "Quoniam privilegia & exemptiones, quæ variis titulis plerisque conceduntur, hodie perturbationem in Episcoporum jurisdictione excitare, & exemptis occasionem laxioris vitæ præbere dignoscuntur; decernit sancta Synodus, ut, si quando justis, gravibus, & ferè necessariis suadentibus causis aliquos honorariis titulis Protonotariatus, Acolythatus, Comitis Palatini, Capellani Regii, aut aliis hujusmodi in Romana Curia, vel extra, insignibus decorandos esse placuerit; nec non alios, cuicumque monasterio oblatos, vel quomodocumque addictos, aut sub nomine servientium militiis, seu monasteriis, hospitalibus, collegiis, aut quocumque alio titulo assumi, nihil ex iis privilegiis detractum esse Ordinariis intelligatur, quòminùs ii, quibus ea jam concessa sunt vel in posterum concedi contigerit, ipsis Ordinariis tamquam Apostolicæ Sedis delegatis, plenè in omnibus, & quo ad Capellanos Regios, juxta Constitutionem Innocentii III. quæ incipit: Cum Capella, subjecti existant: exceptis tamen iis, qui prædictis locis aut militiis actu serviunt, & intra eorum septa ac domos residenti; subque eorum obedientia vivunt, sive iis, qui legitimè & secundùm regulam earumdem militiarum professionem fecerint, de qua Ordinario constare debeat: non obstantibus privilegiis quibuscumque, etiam Religionis sancti Joannis Jerosolymitani, & aliarum militiarum. Quæ verò privilegia residentibus in Curia Romana vigore, Eugenianæ Constitutionis, aut familiaritatis Cardinalium competere solent; ea in iis qui beneficia Ecclesiastica obtinent, rationes prædictorum beneficiorum minimè intelligantur; sed ordinarii jurisdictioni subjecti permaneant; non obstantibus quibuscumque nhibitionibus.„

XII. " Cùm dignitates in Ecclesiis, præsertim Cathedralibus, ad conservandam augendamque Ecclesiasticam disciplinam fuerint institutæ, ut, qui eas obtinerent, pietate præcellerint, aliisque exemplo essent, atque Episcopos opera & officio juvarent: meritò, qui ad eas vocantur, tales esse debent, qui suo muneri respondere possint. Nemo igitur deinceps ad dignitates quascumque, quibus animarum cura subest, promoveatur, nisi qui saltem XXV. suæ ætatis annum attigerit; & in Clericali ordine versatus, doctrina ad suum munus exequendum necessaria, ac morum integritate commendetur, juxta Constitutionem Alexandri III. in Concilio Lateranensi promulgatam, quæ incipit, Cum in cunctis Archidiaconi etiam, qui oculi dicuntur Episcopi, sint in omnibus Ecclesiis, ubi fieri poterit, Magistri in Theologia, seu Doctores aut Licentiati in Jure Canonico. Ad ceteras autem dignitates, vel personatus, quibus animarum cura nulla subest, Clerici alioquin

idonei, & XXII. annis non minores, adſciſcantur. Proviſi etiam de beneficiis quibuscumque cujam animarum habentibus, teneantur à die adeptæ poſſeſſionis, ad minus intra duos menſes in manibus ipſius Epiſcopi, vel, eo impedito, coram generali ejus Vicario, ſeu Officiali, orthodoxæ ſuæ fidei publicam facere profeſſionem, & in Romanæ Eccleſiæ obedientia ſe permanſuros ſpondeant ac jurent. Proviſi autem de canonicatibus & dignitatibus, in Eccleſiis Cathedralibus, non ſolùm coram Epiſcopo ſeu ejus Officiali, ſed etiam in Capitulo idem facere teneantur; alioquin prædicti omnes proviſi, ut ſuprà, fructus non faciant ſuos, nec illis poſſeſſio ſuffragetur. Neminem etiam deinceps ad dignitatem, canonicatum aut portionem recipiant, niſi qui eo ordine ſacro aut ſit initiatus, quem illa dignitas, præbenda aut portio requirit; aut in tali ætate, ut infra tempus à jure, & ab hac ſancta Synodo ſtatutum, initiari valeat. In omnibus verò Eccleſiis cathedralibus omnes canonicatus ac portiones habeant annexum ordinem Presbyterii, Diaconatus vel Subdiaconatus. Epiſcopus autem cum conſilio Capituli deſignet, ac diſtribuat, prout viderit expedire, quibus quisque Ordo ex ſacris annexus in poſterum eſſe debeat; ita tamen, ut dimidia ſaltem pars Presbyteri ſint; ceteri verò Diaconi, aut Subdiaconi: ubi verò conſuetudo laudabilior habet, ut plures vel omnes ſint Presbyteri, omnino obſervetur. Hortatur etiam ſancta Synodus, ut in provinciis, ubi id commodè & poteſt dignitates omnes, & ſaltem dimidia pars canonicatuum, in Cathedralibus Eccleſiis, & Collegiatis inſignibus, conferantur tantum Magiſtris, vel Doctoribus, aut etiam Licentiatis in Theologia, vel Jure canonico. Prætereà obtinentibus in eisdem Cathedralibus, aut Collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones, non liceat vigore cujuslibet ſtatuti aut conſuetudinis, ultra tres menſes, ab eisdem Eccleſiis quolibet anno abeſſe: ſalvis nihilominus earum Eccleſiarum conſtitutionibus, quæ longius ſervitii tempus requirunt; alioquin primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac reſidentiæ fecit ſuos. Quod ſi iterum eadem fuerit uſus negligentia, privetur omnibus fructibus, quos eodem anno lucratus fuerit. Creſcente verò contumacia, contra eos, juxta ſacrorum Canonum conſtitutiones procedatur. Diſtributiones verò, qui ſtatis horis interfuerint, recipiant: reliqui, quavis colluſione aut remiſſione exclusâ, his careant, juxta Boniſacii VIII. Decretum, quod incipit, Conſuetudinem: quod ſancta Synodus in uſum revocat: non obſtantibus quibuscumque ſtatutis & conſuetudinibus. Omnes verò divina per ſe; & non per ſubſtitutos compellantur obire officia; & Epiſcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercenti, adſiſtere, & inſervire, atque in choro, ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis Dei nomen reverenter, diſtinctè, devotèque laudare. Veſtitu inſuper decenti tam in Eccleſia quàm extra aſſiduè utantur; ab illicitisque venationibus, aucupiis, choreis, tabernis, luſibusque abſtineant; atque ea morum integritate polleant, ut meritò Eccleſia Senatus dici poſſit. Cætera, quæ ad debitum in Divinis officiis regimen ſpectant, deque congrua in his canendi ſeu modulandi ratione, de certa lege in choro conveniendi, & permanendi, ſimulque de omnibus Eccleſiæ miniſtris, quæ neceſſaria erunt, & ſi qua hujusmodi; Synodus provincialis, pro cujusque provinciæ utilitate & moribus certam cuique formulam præſcribit. Intereà verò Epiſcopus non minus quàm cum duobus Canonicis, quorum unus ab Epiſcopo, alter à Capitulo eligatur, in iis, quæ expedire videbuntur, poterit providere.„

XIII. "Quoniam pleræque Cathedrales Eccleſia tam tenuis redditus ſunt & anguſtæ, ut Epiſcopali dignitati nullo modo reſpondeant; neque Eccleſiarum neceſſitati ſufficiant, examinet Concilium provinciale, vocatis iis quorum intereſt, & diligenter expendat, quas propter anguſtias tenuitatemque vicinis unire, vel novis providentibus augere expediat; confectaque de præmiſſis inſtrumenta ad ſummum Romanum Pontificem mittat, quibus inſtructus ſummus Pontifex, ex prudentia, ſua, prout expedire judicaverit, aut tenues invicem uniat, aut aliqua acceſſione ex fructibus augeat. Interim verò donec prædicta effectum ſortiantur, hujusmodi Epiſcopis, qui fructuum ſubventione pro diœceſis ſuæ tenuitate indigent, poterit de beneficiis aliquibus, dum tamen curata non ſint, nec dignitates, ſeu Canonicatus, & præbendæ, nec monaſteria, in quibus viget regularis obſervantia, vel quæ Capitulis generalibus, & certis Viſitatoribus ſubduntur, à ſummo Romano Pontifice provideri. In Parochialibus etiam Eccleſiis; quarum fructus æquè adeò exigui ſunt, ut debitis nequeant oneribus ſatisfacere, curabit Epiſcopus, ſi per beneficiorum unionem, non tamen regularium, id fieri non poſſit, ut primitiarum, vel decimarum aſſignatione, aut per parochianorum ſymbola ac collectas, aut qua commodiori ei videbitur ratione, tantum redigatur, quod pro Rectoris aut Parochiæ neceſſitate decenter ſufficiat. In unionibus verò quibuslibet, ſeu ex ſupradictis, ſeu aliis cauſis faciendis, Eccleſiæ parochiales monaſteriis quibuscumque, aut Abbatiis, ſeu dignitatibus, ſive præbendis Eccleſiæ Cathedralis, vel Collegiatæ, ſive aliis beneficiis ſimplicibus, aut hoſpitalibus, militiisve non uniantur; & quæ unitæ ſunt, revideantur ab Ordinariis, juxta aliàs Decretum in eadem Synodo ſub fel. rec. Paulo III. quod etiam in unitis ab eo tempore citrà æquè obſervetur: non obſtantibus in iis quibuscumque verborum formis, qua hîc pro ſufficienter expreſſis habeantur. Ad hæc in poſterum, omnes hæ Cathedrales Eccleſiæ, quarum redditus ſummam ducatorum centum, ſecundum verum annuum valorem, non excedunt, nullis penſionibus, aut reſervationibus fructuum graventur. In iis quoque civitatibus, ac locis, ubi parochiales Eccleſiæ certos non habent fines, nec earum Rectores proprium populum, quem regant, ſed promiſcuè petentibus Sacramenta adminiſtrant; mandat ſancta Synodus Epiſcopis, pro tutiori animarum eis commiſſarum ſalute, ut, diſtincto populo in certas propriasque parochias, unicuique ſuum perpetuum peculiaremque Parochum aſſignent, qui eis cognoſcere valeat, & à quo ſolo licitè Sacramenta ſuſcipiant; aut alio utiliori modo, prout loci qualitas exegerit, provideant. Idemque in iis civitatibus, ac locis, ubi nullæ ſunt Parochiales, quàmprimum fieri curent: non obſtantibus quibuscumque privilegiis & conſuetudinibus, etiam immemorabilibus.

2. Opponit huic Decreto Suavis: Longè majus expectatum fuiſſe remedium deterrimo penſionum abuſui. Conſiſtamus. Aut loquimur de illarum

larum diſtributione, quæ nunc uſurpatur; aut de inſtitutione in univerſum. Quod ad priorem ſpectat, remedium expectari non poterat ex Concilio, nec ex ulla humanarum legum: ſemper enim diſtributio præmiorum, eorumque bonorum omnium, quæ non ex hæreditate, ſed ex electione obtinentur, hominibus committabatur oportet; qui poſſunt eam perperàm exercere, aut intelligentiæ aut voluntatis vitio. Si verò loquamur de inſtitutione præmiorum in genere; in primis non erat in poteſtate Epiſcoporum Romanive Pontificis, eam auferre ſine gravi offenſione Principum, qui præcipuè penſionibus, quæ imponuntur ſacerdotiis, ipſorum nominatione conferendis, magnam partem hominum de ſe bene merentium remunerantur. Prætereà, ſine penſionum ſubſidio ſuſtentari Cardinales non poſſent, non rependi præmia tot miniſtris, qui per inæſtimabilem laborem univerſali Eccleſiæ & ſemper ornamento ſunt, & ubi opus eſt, præſidio. Hac de re complures peculiarium Eccleſiarum poſſeſſores, ægro animo aliquid è ſuis proventibus Romæ pendentes, plurima blaterant, rationesque populares ac ſpecioſas congerunt: ſed opus eſſet ut ſæpiùs in memoriam revocarent celebrem apologum Menenii Agrippæ: revolvant hiſtorias, obſerventque, an quo tempore Eccleſia Romana minus abundabat auctoritate ac proventibus, Eccleſiaſtici aliis in locis tantum abundarent, quantum in præſentia, etiam detractis iis quæ Romæ conferunt.

3. XIV. Pergebant Decreta Synodi: "In pluribus Eccleſiis, tam Cathedralibus quàm Collegiatis & Parochialibus, ex earum conſtitutionibus, aut ex prava conſuetudine obſervari intelligitur, ut in electione, præſentatione, nominatione, inſtitutione, confirmatione, collatione, vel alia proviſione, ſive admiſſione ad poſſeſſionem alicujus Cathedralis Eccleſiæ, vel beneficii, canonicatuum, aut præbendarum, vel partem proventuum, ſeu ad diſtributiones quotidianas, certæ conditiones, ſeu deductiones ex fructibus, ſolutiones, promiſſiones, compenſationesve illicitæ, aut etiam quæ in aliquibus Eccleſiis dicuntur Turnorum lucra, interponantur: hæc cum ſancta Synodus deteſtetur, mandat Epiſcopis, ut, quæcumque hujusmodi in uſus pios non convertuntur, atque ingreſſus eos, qui ſimoniaca labis aut ſordidæ avaritiæ ſuſpicionem habent, fieri non permittant; ipſique diligenter de eorum conſtitutionibus ſive conſuetudinibus ſuper prædictis cognoſcant; & illis tantum, quas ut laudabiles probaverint, exceptis, reliquas, ut pravas ac ſcandaloſas, rejiciant, & aboleant. Eos verò, qui adverſus hæc, in præſenti Decreto comprehenſa, quævis ratione commiſerint, pœnis contra ſimoniacos editis, ſacris Canonibus, & variis ſummorum Pontificum Conſtitutionibus, quas omnes innovat, teneri decernit: non obſtantibus quibuscumque ſtatutis, conſtitutionibus, conſuetudinibus etiam immemorabilibus, etiam Apoſtolica auctoritate confirmatis: de quarum ſurreptione, obreptione, & intentionis defectu Epiſcopus, tamquam Apoſtolicæ Sedis delegatus, cognoſcere poſſit.

4. Super hoc Canone fingit Suavis per ſubdolam fictionem, homines in ſpem veniſſe, ſublatum iri ſolutiones annuorum fructuum, quas dicunt Annatas, & ſumptus ad obtinenda diploma-

ta; ſed eam ſpem; ait ille, poſteà ab effectis fuiſſe delusam. Spes hujusmodi concipi non poterat ab iis, qui ſciebant, ſemper in eo firmum ſtetiſſe Concilium, ne Pontifici ſua jura tolleret, & ibi præ ceteris Lotharingum. Quod ſi quis ex Epiſcopis illa attigit, creditus eſt loqui aut ex affectu vindictæ, aut ex defectu peritiæ. Sed hac de re alibi tam multa dicta ſunt, ut ſupervacaneum ſit quidquam addere. Parcatur Suavi, ſi ſæpius eadem repetit; id enim animi perturbati proprium eſt. Atque hinc fit, ut Poëtæ, perturbatorum hominum perſonas agentes, id præſtent cum imitationis laude, quod alibi moroſitatis vitio ipſis verteretur.

5. XV. Statuebatur inde: "In Eccleſiis Cathedralibus, & Collegiatis inſignibus, ubi frequentes, adeoque tenues ſunt præbendæ ſimul cum diſtributionibus quotidianis, ut ſuſtinendo decenti Canonicorum gradui pro loci & perſonarum qualitate non ſufficiant; liceat Epiſcopis cum conſenſu Capituli, vel aliquod ſimplicia beneficia, non tamen regularia, iis unire; vel, ſi hac ratione provideri non poſſit, aliquibus ex iis ſuppreſſis, cum patronorum conſenſu, ſi de jure patronatus laicorum ſint, quarum fructus & proventus reliquarum præbendarum diſtributionibus quotidianis applicentur, eas ad pauciorem numerum reducere; ita tamen, ut tot ſuperſint, quæ divino cultui celebrando, ac dignitati Eccleſiæ commodè valeant reſpondere: non obſtantibus quibuscumque conſtitutionibus & privilegiis, aut quacumque reſervatione generali, vel ſpeciali, aut affectione: nequæ prædictæ uniones aut ſuppreſſiones tolli ſeu impediri poſſint ex quibuscumque proviſionibus, etiam vigore reſignationis, aut quibusvis aliis derogationibus vel ſuſpenſionibus.

XVI. "Capitulum, Sede vacante, ubi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, Oeconomum unum, vel plures fideles ac diligentes decernat, qui rerum eccleſiaſticorum & proventuum curam gerant, quorum rationem ei, ad quem pertinebit, ſint reddituri. Item Officialem, ſeu Vicarium infra octo dies poſt mortem Epiſcopi conſtituere, vel exiſtentem confirmare omnino teneatur, qui ſaltem in Jure Canonico ſit Doctor, vel licentiatus, vel aliàs, quantum fieri poterit, idoneus: ſi ſecus factum fuerit, ad Metropolitanum deputatio hujusmodi devolvatur. Et ſi Eccleſia ipſa Metropolitana fuerit, aut exempta, Capitulumque ut præfertur, negligens fuerit; tunc antiquior Epiſcopus ex ſuffraganeis in Metropolitana, & propinquior Epiſcopus in exempta Oeconomum & Vicarium idoneos poſſit conſtituere: Epiſcopus verò ad eamdem Eccleſiam vacantem promotus, ex iis quæ ad eum ſpectant, ab eisdem Oeconomo, Vicario, & aliis quibuscumque officialibus, & adminiſtratibus, qui, Sede vacante, fuerunt à Capitulo, vel ab aliis in ejus locum conſtituti, etiamſi fuerint ex eodem Capitulo, rationem exigat officiorum, jurisdictionis, adminiſtrationis, aut cujuscumque eorum muneris; poſſitque eos punire, qui in eorum officio ſeu adminiſtratione deliquerint: etiamſi prædicti officiales, redditis rationibus, à Capitulo, vel à deputatis ab eodem, abſolutionem aut liberationem obtinuerint. Eidem quoque Epiſcopo teneatur Capitulum de ſcripturis ad Eccleſiam pertinentibus, ſi quæ ad Capitulum pervenerunt, rationem reddere.

XXVII. „Cùm Ecclesiasticus ordo pervertatur, quando unus plurium officia occupat Clericorum; sanctè sacris Canonibus cautum fuit, neminem oportere in duabus Ecclesiis conscribi. Verùm quonniam multi improbæ cupiditatis affectu seipsos, non Deum decipientes, ea quæ benè constituta sunt, variis artibus eludere, & plura simul beneficia obtinere non erubescunt; sancta Synodus debitam regendis Ecclesiis disciplinam restituere cupiens, præsenti Decreto, quod in quibuscumque personis, quocumque titulo, etiamsi Cardinalatus honore fulgeant, mandat observari, statuit ut in posterum unum tantum beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur: quod quidem si ad vitam ejus, cui confertur, honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. Hacque non modo ad Cathedrales Ecclesias, sed etiam ad alia omnia beneficia, tam sæcularia quam regularia, quæcumque etiam commendata, pertineant, cujuscumque tituli ac qualitatis existant. Illi verò qui in præsenti plures parochiales Ecclesias, aut unam Cathedralem, & aliam parochialem obtinent, cogantur omnino, quibuscumque dispensationibus ac unionibus ad vitam non obstantibus, una tantum Parochiali, vel sola Cathedrali retenta, alias Parochiales spatium sex mensium dimittere: alio quintam Parochiales, quàm beneficia omnia, quæ obtinent, ipso Jure vacare censeantur; ac tamquam vacantia liberè aliis idoneis conferantur; nec ipsi anteà illa obtinentes; tuta conscientia, fructus post dictum tempus retineant. Optat autem sancta Synodus, ut resignantium necessitatibus commoda aliqua ratione, prout summo Pontifici videbitur, provideatur. „

6. De hoc decreto Suavis dicit, prudentes homines præsagire, nullum inde futurum effectum, adjicientes, hoc sæculum eo dignum non esse. Equidem fateor, à me putari iniquius me gerere cum hoc homine, capaciatque erudito negotiis civilibus si crederem illum ex animo hæc locutum, & non potius ad serviendum prudenter causæ, arrepto contra suos adversarios loco specioso, quamvis falso, prout oratoribus & causarum patronis mos est. Tam imbecillæ mentis ille non erat, quin cognosceret id quod jam tum cognovere quidam peritiores, quodque postmodum ab experientia omnes edocti sunt. Relegatur sententia, paulò ante à nobis allata, Archiepiscopi Hydruntini, qui paucis ob oculos posuit absurda, quæ universalis illius Decreti observatio intulisset. Nec propterea reprehendendi sunt Patres Tridentini: etenim eorum mens non erat, ut per Decretum ligarentur manus illæ supremæ, quas Concilium tum in principio tum in fine suarum legum declaravit à se liberas relinqui. Quare hoc Decretum persistit in suo robore apud eos quibus præscriptum est nimirum, apud inferiores Præsules, quorum judicio, & quorum voluntati fortasse non oportebat libertatem universè permitti accumulandi in uno solo capite plura sacerdotia, quæ possunt utilius distribui, ad complures eorum clericos indigentes sustentandos. Sed ponamus, Synodum optasse, ut Decretum illud etiam ab Apostolica Sede servaretur: nullus umquam extitit in orbe terrarum Senatus, sive ecclesiasticus sive profanus, cujusleges aliqua ex parte se corrigi ab experientia non senserint; quem ad modum nullus Vitruvius exempla sua tam accuratè formavit, ut semper egregiè in opus devenirent, Nonnumquam prudentiæ est, vel cum dubitatione successus tentare id, quod, si succederet, communitati placeret, saltem quò palam fiat, si illud non fit, in causa esse non voluntatis sed virium defectum. Ea propter ultra modum necessaria est Pontificis auctoritas, à multis adeò impugnata, relaxandi Concilii sanctiones, eisque derogandi. Væ principatui vasto, & ex variis nationibus constato, si quamplurimas leges ederet, dein verò, antequam ab usu tamquam bonæ comprobarentur, adempta fuisset potestas illas mitigandi omni magistratui, uno accepto, qui perdifficiliter & perrarò convocaretur. Dei, non hominum providentia constitutiones edere potest, quæ tutæ sint à detrimento, antequam ab experimento confirmatæ. Ceterùm si quis mihi dixerit, superfluos redditus ecclesiasticos in uno eodemque capite vituperandos esse, in hoc nihil ego contendam; quamquam etiam in hac parte, ubi fiat distributio pro meritis ac virtute, non pro animorum affectionibus, comperiatur, ex opibus ecclesiasticis; in uno possessore congestis, ortum trahere plurima bono & in gestatis levamine, & in virtutum incitamento, & in structura ingentium priorum operum, quibus abundat Christiana Respublica, quorum pleraque ab hujusmodi opulentia constructa sunt, Sed quia sæpè animi propensio causa est, ne amplæ divitiæ ecclesiasticæ tradantur religiosissimis distributoribus, nolo hic inire controversiam, an satius foret universè observare, ne tam multæ in uno conjungerentur. Duo fidenter dicam.

7. Primum est: Hanc emendationem difficiliùs præstituros Principes laicos, quàm summum Pontificem. Quare optimè respondit Episcopus ille Gallorum quærimoniis, ipsos id temporis in Gallia auctores esse præcipuarum corruptelarum, de quibus conquerebantur. Quamvis autem posteà Regum pietas variis malis medelam admoverit; tamen nec ibi, nec in Hispania aut in Germania, umquam obtineretur, ne redditus ecclesiastici ulli darentur, nisi ad congruentem ipsius sustentationem. Quare injuriâ hujusmodi odio Roma oneratur.

8. Alterum, quod evidens est: Etiamsi utilis esset inviolabilis observatio, ne redditus ecclesiastici inviolabilis observatio, ne redditus ecclesiastici in uno eodemque possessore congererentur, præter quosdam limites moderatos; nec fieri posse, neque par esse, ut hæc lex custodiretur ne in eodem homine dua ac plura sacerdotia conjungerentur. Hujusmodi lex in sacerdotiis, ad mansionem cogentibus, fuit præstantissima; nec Suavis affirmare ausus est, observationem in ea desiderari. Sed in sacerdotiis simplicibus parum refert, si unus è Clericis plura possideat, dummodo inter omnes proventibus non excellat; & ex altera parte sacerdotia simplicia tot sunt numero, & eorum pleraque tam levi pondere, ut rarissimè possit per unum aut alterum satis prospici possessori ad honestam sustentationem; præsertim cùm in manu Pontificis non sit, efficere ut ea vacent, quæ congruentes huic aut illi homini proventus afferrent. Hic autem argumentum resumens, quò anteà usus fui, percontor. An Principibus laicis suppetat ratio hujus legis observandæ, tametsi ex sacerdotiis, quæ ipsis nominantibus conceduntur, plura sint pinguia; ex iis verò quorum concessio libera est Romano Pontifici, plura sint exilia.

In locis Rhetorum nullus est acceptior, adeoque ad persuadendum aptior quàm adversum divites, cùm illi ferè singuli faveant, hoc est ii omnes, qui di-

vites aut non sunt, aut non esse censentur; rem siquidem metiuntur alii ex merito quod in se credunt, alii ex luxu quem in se vellent, alii ex appetentia quam in se sentiunt: & tamen quilibet hominum miserior foret quàm quilibet pauperum nunc non est, nisi essent immuneri pauperes: nemo siquidem esset qui exerceret artes magis laboriosas ac fœdas, quarum ex doctrina Philosophi, humana vita maximè indiget.

CAPUT XII.

Quatuor alia Decreta. Unum potissimum omissum à Suavi in eorum compendio: alia ab eodem calumniis perstricta, tum de sacerdotiorum animas procurantium collatione, tum de primis causarum judiciis, tum de declaratione particulæ, proponentibus Legatis. *Patrum sententiæ de his omnibus Decretis. Futuræ Sessionis denuntiatio.*

XVIII. „EXpedit maximè animarum saluti, à dignis atque idoneis Parochis gubernari. Id ut diligentius ac rectius perficiatur, statuit sancta Synodus, ut, cùm Parochialis Ecclesiæ vocatio, etiamsi cura Ecclesiæ vel Episcopo incumbere dicatur, & per unum vel plures administretur, etiam in Ecclesiis patrimonialibus, seu receptivis nuncupatis, in quibus consuevit Episcopus uni vel pluribus curam animarum dare, quos omnes ad infra scriptum examen teneri mandat, per obitum, vel resignationem, etiam in Curia, seu aliter quomodo cumque contigerit, etiamsi ipsa parochialis Ecclesia reservata vel affecta fuerit generaliter vel specialiter, etiam vigore indulti, seu privilegii in favorem sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, seu Abbatum, vel Capitulorum: debeat Episcopus, statim, habita notitia vacationis Ecclesiæ, si opus fuerit, idoneum in ea Vicarium, cum congrua, ejus arbitrio, fructuum portionis assignatione, constituere; qui onera ipsius Ecclesiæ sustineat, donec ei de Rectore provideatur. Porrò Episcopus, & qui jus patronatus habet, intra decem dies, vel aliud tempus ab Episcopo præscribendum, idoneos aliquot Clericos ad regendam Ecclesiam coram deputandis examinatoribus nominet. Liberum sit tamen etiam aliis, qui aliquos ad id aptos noverint, eorum nomina deferre, ut possit posteà de cujuslibet ætate, moribus & sufficientiâ fieri diligens inquisitio. Et si Episcopo aut Synodo provinciali pro regionis more videbitur magis expedire, per edictum etiam publicum vocentur, qui volent examinari. Transacto constituto tempore, omnes, qui descripti fuerint, examinentur ab Episcopo, sive, eo impedito, ab ejus Vicario generali, atque ab aliis examinatoribus, non paucioribus, quàm tribus; quorum votis; si pares aut singulares fuerint, accedere possit Episcopus vel Vicarius, quibus magis videbitur. Examinatores autem singulis annis in diœcesanæ Synodo ab Episcopo, vel ejus Vicario, ad minus sex proponantur; qui Synodo satisfaciant, & ab ea probentur. Adveniente que vacatione cujuslibet Ecclesiæ, tres ex illis eligat Episcopus, qui cum eo examen perficiant; indeque succedente alia vacatione, aut eosdem aut alios tres, quos maluerit, ex prædictis illis sex eligat. Sint verò hi examinatores Magistri, seu Doctores, aut Licentiati in Theologia, aut Jure Canonico, vel alii Clerici, seu Regulares etiam ex ordine mendicantium, aut etiam sæculares, qui ad id videbuntur magis idonei; jurentque omnes ad sanctæ DEI Evangelia, se quacumque humana affectione postposita, fideliter munus executuros, Caveantque, ne quidquam prorsus occasione hujus examinis, nec antè nec pòst accipiant: alioquin simoniæ vitium tam ipsi, quàm alii dantes incurrant; à qua absolvi nequeant, nisi dimissis beneficiis, quæ quomodocumque etiam anteà obtinebant; & ad alia in posterum inhabiles reddantur. Et ne his omnibus non solum coram Deo, sed etiam in Synodo provinciali, si opus fuerit, rationem reddere teneantur; à qua, si quid contra officium eos feciſſe compertum fuerit, graviter ejus arbitrio puniri possint. Peracto deinde examinere enuntientur, quotcumque ab his idonei judicati fuerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis rebus ad vacantem Ecclesiam gubernandam opportunis. Ex hisque Episcopus eum eligat, quem ceteris magis idoneum judicaverit; atque illi, & non alteri collatio Ecclesiæ ab eo fiat, ad quem spectabit eam conferre. Si verò juris patronatus ecclesiastici erit; ac institutio ad Episcopum, & non alium pertineat, is quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus judicabit, Episcopo præsentare tenentur, ut ab eo instituatur. Cùm verò institutio ab alio quàm ab Episcopo erit facienda; tunc Episcopus solus ex dignis eligat digniorem, quem patronus ei præsenter, ad quem institutio spectat. Quod si jus patronatus laicorum fuerit; debeat qui à patrono præsentatus erit; ab eisdem deputatis; ut supra examinari, & non nisi idoneus repertus fuerit, admitti. In omnibusque supra dictis casibus non cuiquam alteri, quam uni ex prædictis examinatis, & ab examinatoribus approbatis, juxta supradictam regulam, de Ecclesia provideatur; nec prædictorum examinatorum relationem, quo minus executionem habeat, ulla devolutio, aut appellatio, etiam ad Sedem Apostolicam, sive ejusdem Sedis Legatos, aut Vicelegatos, aut Nuntios, seu Episcopos aut Metropolitanos, Primates; vel Patriarchas interposita, impediat aut suspendat; alioquin Vicarius quem Ecclesiæ vacanti anteà Episcopus arbitrio suo ad tempus deputavit, ab ejus Ecclesiæ custodia & administratione non amoveatur, donec aut eidem, aut alteri, qui probatus & electus fuerit, ut suprà, sit provisum: alias provisiones omnes, seu institutiones, præter supradictam formam facta, surreptitiæ esse censeantur: non obstantibus huic decreto exemptionibus, indultis, privilegiis, præventionibus, affectionibus, novis provisionibus, indultis concessis quibuscume Universitatibus, etiam ad certam summam, & aliis impedimentis quibuscumque. Si tamen adeo exigui redditus dictæ parochiales fuerint, ut totius hujus examinationis operam non ferant; aut nemo sit, qui se examini quærat subjicere; aut ob apertas factiones, seu dissidia, quæ in aliquibus locis reperiuntur, facilè graviores rixæ ac tumultus possint excitari: poterit Ordinaribus, si pro sua conscientia cum deputatorum consilio ita expediri arbitrabitur, hac forma omissa, privatum aliud examen, ceteris tamen, ut suprà, servatis, adhibere. Licebit etiam Synodo provinciali, si qua in supradictis circa examinationis formam addenda remittendave esse consuerit, providere. „

2. Suaviana expositio hujus Decreti sic se habet: Illud majori ex parte deletum fuisse sinistra Romæ interpretatione; nimirum, concursui locum dandum non esse vacationibus ex resignatione

occurrentibus, & idcirco solùm observari in iis quæ fortuitò contingunt. Perspiciamus, utra ex his, an Suavis expositio, an Romæ consuetudo, magis repugnet Decreto Tridentino ac rationi.

Indubitatum est, si non prohibetur ne interdum admittatur resignatio pro certa persona, Decretum ad hujusmodi generis vacationes extendi non posse. Quod autem Synodus hoc non prohibeat, perspicuum est, cùm verbum de eo nullum faciat: at verò quod spectat ad consecutionem, quæ Suavis voce concrepat, Decretum videlicet non nisi in vacationibus fortuitis ad opus deduci, observetur, quæso in singulis diœcesibus, num major Paræciarum numerus obtineatur ab iis qui ex renuntiatione illas consecuti fuerint, an potius ex obitu decessorum. Et sanè magis fortuitum est prius quam posterius. Etenim cùm oporteat, tum ut Parochos ante resignationem tres annos Paræciæ serviat, tum ut tunc nominet non quemcumque sibi acceptum, sed eum, qui si non tamquam summè dignus, certè tamquam dignus approbandus est, tum etiam ut se spoliet sacerdotio; longe frequentius, adeoque minus fortuitum est vacare Paræcias causa mortis, quæ cunctis accidit, hominumque voluntatem non præstolatur. In reliquum satis conspicor, ætate præsentis Pontificis Alexandri VII. præter examina publica, quæ in quavis electione docet experientia utilia esse, non sufficientia, clàm inquiri de conditionibus clerici, cui sacerdotium renuntiatur; & ubi huic exquisitiori probationi metallum est impar, rejici. Enim verò cùm resignatio tantummodò moderatè, & productis anteà causis, permittitur, varia confert commoda. Complures juvenes in literarum ac virtutum studiis educantur, propter spem obtinendi hujusmodi resignationes ab aliquo sacerdote sene ejusdem familiæ. Ii qui possident sacerdotia, majori feruntur studio ad reparandam & exornandam Ecclesiam, bonaque stabilia conservanda, confidentes, gratiosum sibi hominem se subrogaturos. Ex eadem causa complures, vel ex senio vel ex morbo parum idonei, facilius inducunt animum ad deponendam non benè administratam animarum curam: & tandem id quasi præmium tribuitur laboribus, ab antiquo possessore toleratis. Porrò qui à rebus sacrosanctis amovere vellet quidquid terrenum est, speret hoc in cœlo, non in terris perfectum iri; & reminiscatur; ipsa Sacramenta, quæ divinæ gratiæ fontes sunt, à Christo in materia, quæ sub sensum cadit, instituta fuisse.

3. XIX. „Decernit sancta Synodus, mandata de providendo, & gratias, quæ Expectativæ dicuntur, nemini ampliùs, etiam Collegiis, Universitatibus, Senatibus, & aliis singularibus personis, etiam sub nomine indulti, aut ad certam summam, vel alio quovis colore concedi, nec hactenus concessis cuiquam uti licere. Sed nec reservationes mentales, nec aliæ quæcumque gratia ad vacatura, nec indulta ad alienas Ecclesias, vel monasteria alicui, etiam ex sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, concedantur, & hactenus concessa, abrogata esse censeantur.„

De hoc capite, maximè utili disciplinæ, maximeque noxio temporariæ utilitati Aulæ Romanæ, nullam facit mentionem Suavis in catalogo, & in summa quam affert horum Decretorum; & idcircò ea tamquam viginti numerat, cum fuerint um supra viginti. Si negligentia non fuit affecertè dicenda est.

XX. „Causæ omnes, ad forum Ecclesiasticum quomodo libet pertinentes, etiamsi beneficiales sint, in prima instantia coram Ordinariis locorum dumtaxat cognoscantur, atque omnino, saltem infra biennium à die motæ litis, terminentur: alioquin post id spatium liberum sit partibus, vel alteri illarum, judices superiores, alias tamen competentes, adire; qui causam in eo statu, quo fuerit, assumant, & quamprimum terminari curent; nec anteà aliis committantur, nec avocentur: neque appellationes ab eisdem interpositæ, per superiores quoscumque recipiantur; eorumve commissio aut inhibitio fiat à definitiva, vel à dedefininiva vim habente, & cujus gravamen per appellationem à definitiva reparari nequeat. Ab his excipiantur causæ, quæ juxta canonicas sanctiones apud Sedem Apostolicam sunt tractandæ; vel quas ex urgenti rationabilique causa judicaverit summus Romanus Pontifex per speciale rescriptum Signaturæ Sanctitatis suæ, manu propriâ subscribendum, committere, aut avocare. Ad hæc, causæ matrimoniales & criminales non Decani, Archidiaconi, aut aliorum inferiorum judicio, etiam visitando, sed Episcopi tantum examini & jurisdictioni relinquantur; etiamsi in præsenti inter Episcopum & Decanum, seu Archidiaconum, aut alios inferiores super causarum istarum cognitione lis aliqua in quacumque instantia pendeat: coram quo, si pars verè paupertatem probaverit, non cogatur extra provinciam nec in secunda nec in tertia instantia in eadem causa matrimoniali litigare; nisi pars altera & alimenta & expensas litis velit subministrare. Legati quoque, etiam delatere, Nuntii Gubernatores Ecclesiastici, aut alii; quarumcumque facultatum vigore, non solum Episcopos in prædictis causis impedire, aut aliquo modo eorum jurisdictionem iis præripere aut turbare non præsumant; sed nec etiam contra Clericos, aliasve personas Ecclesiasticas, nisi Episcopo prius requisito, eoque negligente, procedant: alias eorum processus ordinationesve nullius momenti sint: atque ad damni satisfactionem, partibus illati, teneantur. Præterea, si quie in casibus à jure permissis appellaverit, aut de aliquo gravamine conquestus fuerit; seu aliàs ob lapsum biennii, de quo suprà, ad alium judicem recurrerit; teneantur acta omnia, coram Episcopo gesta, ad judicem appellationis expensis suis transferre, eodem tamen Episcopo prius admonito, ut, si quid ei pro causæ instructione videbitur, possit judici appellationis dgnificare. Quod si appellatus compareat; cogatur tunc is quoque actorum, quæ translata sunt, expensas pro portione sua, si illis uti voluerit, subire; nisi aliter ex loci consuetudine servetur, ut scilicet ad appellantem integrum hoc onus pertineat. Porrò ipsam actorum copiam teneatur notarius, congrua mercede accepta, appellanti quanto citiùs, & ad minus intra mensem exhibere. Qui notarius si in differenda exhibitione fraudem fecerit, ab officii administratione arbitrio Ordinarii suspendatur; & ad dupli pœnam, quanti ea lis fuerit, interappellantem & pauperes loci distribuendam, compellatur. Judex verò si & ipse impedimenti hujus conscius particepsve fuerit, aliterve obstiterit, ne appellanti integrè acta intra tempus traderentur; ad eamdem dupli pœnam prout suprà, teneatur: non obstantibus, quoad omnia supra scripta, privilegiis, indultis, concordiis, quæ suos tantum teneant auctores, & aliis quibuscumque consuetudinibus.

4. Affir-

4. Affirmat Suavis, Decretum ab ipsa acceptione fuisse omnino destructum. Etenim priùs quoque causæ legitimis judicibus non adimebantur, *nisi*, ait ille, *Pontifice eas committente*, & adjecit, *Nunc, servatâ morbi causâ, symptomati dumtaxat remedium admoveri. Quapropter nec plures, nec pauciores causas, quam vellet Pontifex, Episcopis ademptum iri.*

5. Ut initium ducamus ab hoc postremo illius corollario. Nemo umquam in Synodo hac de re dubitavit: nam etiamsi nulla peculiaris restrictio fuisset adjecta Decreto, satis erat universalis exceptio, unanimi ferè consensu ad initium ad finem emendationum appositа, *Salva semper Apostolicæ Sedis auctoritate*; quo per expressam Synodi mentem liceret Pontifici, nullius habita ratione Decreti, in hoc & in reliquis pro arbitratu suo agere. Id autem quod à Synodo intendebatur, erat, ne in posterum Romanis Pontificibus bonum videretur id agere, nisi rarò, & gravi de causa: quod subsecutum nec ne sit, statim videbimus. Præterea falsum est, anteà quoque non ademptas fuisse causas in prima ipsarum delatione legitimis judicibus, hoc est Ordinariis, de quibus agimus, nisi ex mandato Pontificio in cunctis eventibus. Etenim regulæ universales erant de avocandis Romam causis sacerdotiorum, & Curialium, & virorum illustrium, & aliæ multiformes, quas suprà recensuimus in sententiis Patrum, eas excipere cupientium. Et præterea *Signatura*, ut vocant, Justitiæ, quæ aliunde Romam causas trahit, easque committit, quamquam nomine Pontificis; eo tamen neque conscio neque subscribente, facultatem obtinebat illas committendi, atque avocandi ab ordinariis Tribunalibus. At verò hæc omnia ex ea nova sanctione cesserunt. Sed hæc argumenta parum referunt: effectum expendamus; eumque ferè digitis pertractemus, Digitis planè numeretur (quandò quod rarum est, facilè numerari potest) quot hujus generis mandatis singulis annis subscribat Pontifex per universum Christianum Orbem: si ter aut quater id accedat, abundans annus haberi potest.

6. XXI. "Cupiens sancta Synodus, ut ex Decretis, ab ea editis nulla umquam futuris temporibus dubitandi occasio oriatur, verba illa, posita in Decreto publicato Sessione prima, sub Beatissimo Domino nostro Pio Quarto, videlicet: Quæ proponentibus Legatis ac Præsidentibus, ad horum temporum levandas calamitates, sedandas de religione controversias, coërcendas linguas dolosas, depravatorum morum abusus corrigendos, Ecclesiæ veram & Christianam pacem conciliandam, apta & idonea ipsi sanctæ Synodo videbuntur: explicando declarat, mentis suæ non fuisse, ut ex prædictis verbis solita ratio tractandi negotia in generalibus Conciliis ulla ex parte immutaretur; neque novi quidquam, præter id quod à sacris Canonibus, vel generalium Synodorum forma, hactenus statutum est, cuiquam adderetur, vel detraheretur.„

7. Hic in summa Suavis opponit: Quod spectabat ad præsentem Synodum, cùm illi jam instaret finis, Decretum nihil amplius ipsi conducere; Synodis verò futuris illud documento fore ad omnes initio violentias exercendas; posteà verò simili declaratione illas excusandas, ac tamquam legitimas sustinendas. Egregia sanè ratiocinatio! Si res ita se habebat, oportet modica fuisse intelligentia tot Oratores Principum, & Cæsarem cum illis, dum se tam cupidos illius inanis, imò noxiæ declarationis, eaque contentos sese ostenderunt. Sed rem perstringamus; ac primò quidem paucis repetamus quæ sparsim pluribus in locis de ea diximus. Cujusmodi violentia poterat appellari id, quod Patres consultò atque concorditer, duobus tantummodò repugnantibus, & in Conventu & in Sessione statuerant? An fortè novum est, facultatem inesse Reipublicæ destinandi, & ab ea re ipsa destinari quosdam præstantioris notæ ac prudentiæ, qui res propositas seligant ad evitandam confusionem, fastidium, ac tumultum; quæ certè afferret hæc libera facultas, universè concessa cuilibet homini imprudenti, aut immoderato, aut seditioso? Post hæc videamus, an re ipsa libertati debitæ id offecerit. Cujus rei propositio fuit optata, quæ ex illius Decreti vi censeretur excluſa? Oratores nonne quæ vellent, plenè proposuerunt? Patres dogmaticam quæstionem non induxerunt de mansione & institutione Episcoporum, tametsi Legatis id non placeret? Quòd si major numerus illi parti adhæsisset quàm Legati cavebant, definitio fuisset subsecuta. Jam verò ad inutilitatem pergamus hujus novæ declarationis, quam de futuris Synodis affirmat Suavis. Nonne tunc aderat Synodo facultas proponendi & constituendi quæcumque vellet? quin revera non id præstitit? Numerentur ac ponderentur sanctiones illic posteà confectæ, quæ sanè bonam partem exæquant eorum, quæ ad eam usque diem post ultimam convocationem firmata fuerant. Quod spectabat ad futura Concilia, majorne inde utilitas haberi poterat, quàm non modò subtrahi illis vocibus vim omnem ad inferendum detrimentum Patrum Oratorumque libertati; sed (quod revocatio non præstitisset) efficere, ut, etiamsi illæ deinceps Synodis fuissent appositæ, non propterea ulli sublatum intelligeretur jus, quod alioquin ipsi deberetur?

8. Jam verò harum accusationum confutatione expeditus, patrum sententias referam. Lotharingus duplicem in hoc rationem habuit, & in idem utraque redigebatur: ne Regis sensibus adversaretur, adeoque nec se plenè contentum ostenderet illis emendationibus, quibus non omninò Rex acquiescere videbatur; nec ea comprobaret, quæ suspicionem ullam detrimenti regiis privilegiis afferrent. Idcircò dixit, à se suo omniumque Gallicorum Episcoporum nomine renovari contestationem, quam ante biduum habuerat in Conventu: nimirum, accipi à se emendationem illam non tamquam integram, & quæ viam sterneret ad aliam perfectam; eamque sive à novis Synodis, sive alio modo sperari Pontificum opera, & maximè Pii IV. postquam harum leviorum sanctionum auxilio Respublica Christiana, nimis tunc infirma & corrupta, redderetur idonea ad sustinendas graviores purgationes, antiquis Canonibus renovatis, præsertim primarum quatuor Synodorum. Addidit, caput quintum de criminosis Episcoporum causis placere sibi, si Patribus placuisset; eoque magis, quod pridiè in

cœtu

cœtu ipſis viſum fuerat, Principum privilegiis per illud derogandum non eſſe. Vigeſimum quoque, de primis cauſarum delationibus probari ſibi pro iis provinciis, quæ jam totum illud non poſſidebant juribus amplioribus, ſicuti Gallia. Hujus conteſtationis, à ſe, & à cunctis Gallicis Epiſcopis habitæ, petere ſe à publicis Concilii ſcribis, ut legitimum teſtimonium in Acta referrent ad perpetuam rei memoriam; idemque à ſe dici in duobus illis Decretis, ne quid detrimenti paterentur ſacri Imperii & Germaniæ jura. Poſtremò rejecit exceptionem, in ſeeto capite appoſitam, Epiſcoporum facultati abſolvendi ab hæreſi occulta per eas provincias, ubi erat Inquiſitionis Tribunal.

9. Madruccius in quinto, in vigeſimo, & in exceptione modò dicta, ad Lotharingum acceſſit. Tum ſubſecutæ ſunt reliquorum ſententiæ, cum plurima ſchedularum inter ſe diſſidentium varietate, præcipuè in articulis ſuprà allatis, & in Jadrenſis ſententia contentis. In univerſum, ubi in aliis Seſſionibus mirum videbatur, (a) ſi qui pauci non omnino aſſentirentur tenori propoſitionum, quæ jam ſtabilitæ fuerant, in hac perpauci reperti ſunt qui aliquid non contradixerint. Magis conſpicua notabimus.

(a) *Acta Paleotti.*

10. Erant qui vellent ut retinerentur mandata proſpiciendi clericis pauperibus: alii, ut Decretum de primis cauſarum delationibus ampliarentur; alii verò, ut reſtringeretur variis modis. Fuit qui nomen Penſionum reſpuerit, ne universè nominarentur. Fuit qui noluit, ut auctoritas abſolvendi in Epiſcopis; ad caſus occultos reſtringeretur: nec defuerunt, qui cenſerent, prohibitionem ne duæ Paræciæ ab eodem haberentur, ad præteritum extendendam non eſſe, aut qui non probaret, in uno alterove Decreto Cardinales nominari.

11. Poſtquam omnes verba fecêre, cum inſtaret ſecunda noctis hora, & cuncti langueſcerent præ laſſitudine, adeòque non poſſet eo veſperi fieri prolixa & laborioſa collatio cujusvis articuli ſententiarum, primus Legatorum elatâ voce hæc protulit: *Decreta omnia ferè ab omnibus comprobantur; complures tamen in variis Decretis appendices quasdam declarationesque addidere, quæ rem ipſam non mutant. In ſecundo, in tertio, in quinto & in ſexto quædam adnotata ſunt, quæ pro majoris numeri voluntate componentur, & æquè habebuntur, ac ſi fuiſſent in præſenti Seſſione compoſita.*

12. Denique ab Epiſcopo Sacris operato recitatum eſt Decretum de celebranda futura Seſſione nono Decembris, cum poteſtate contrahendi temporis; in qua ageretur de ſexto Decreto retardato de Eccleſiaſticorum Collegiorum immunitate; ac de his omnes convenere. Ex hoc ſucceſſu cùm Synodus ad id usque temporis non niſi mare, cælum & ſcopulos adſpexiſſet, viſa tunc eſt portum conſpicari aurâ propitiâ: ſed non ſine metu, ne ab impetu Auſtri inſurgentis abriperetur.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI

LIBER VIGESIMUS QUARTUS.

ARGUMENTUM.

DOCUMENTA à Pontifice tradita Vicecomiti in Hiſpaniam miſſo, de Concilio, de colloquio Principum, à Galliæ Regina exoptato, de conjugio Reginæ Scotorum, & de bonis Eccleſiaſticis alienandis. Res à Legatis & Lotharingo ad Synodum terminandam propoſitæ Patribus, & horum ad id propenſio. Lunenſis obſtaculum, & conventus ab ipſo habitus Præſulum, Philippo Regi ſubjectorum. Nuntii eâdem nocte allati de morbo Pontificis, ſine ſpe ſalutis. Studia proinde Legatorum ad accelerandam Seſſionem, ſimulque Synodum concludendam. Novi nuntii de meliori Pontificis ſtatu, qui propoſitum non retardant. Seſſio vigeſima quinta tertio Decembris. Sanctiones de Purgatorio, de ſacris Reliquiis, de Imaginibus, de invocatione Sanctorum, & quâ ratione formatæ. Viginti duo Decreta de Regularium emendatione, & viginti unum de emendatione univerſali. Variæ de illis Patrum ſententiæ, & præcipuè de ætate ad Profeſſionem requiſita; & manifeſta Suavis calumnia de exceptione Societatis Jeſu. Seſſionis prorogatio ad diem poſterum, & conſilium poſt longam ac variam deliberationem ſuſceptum, ut adderetur Decretum de Indulgentiis, ſed quâ diſcordiâ de Cruciatis. *Alia Decreta ibi confecta de ciborum diſcrimine, de Jejuniis, de Feſtis, de Catechiſmo, de Indice, de Breviario, de Miſſali, de reſervatione jurium pro Oratoribus ſuper loco, de Concilii concluſione & obſervatione, de lectione & confirmatione Decretorum, quæ ſub*

ſub Paulo, Julio, ac Pio confecta fuerant; ac tandem de ipſo Concilii fine. Acclamationes titulusque Pontifici in his tributus. Subſcriptiones quot & quorum capitum, & quæ ratio habita fuerit. Duo Legati Romam reverſi, & cur non reliqui. Solemnis ibi lætitia pro confectione Concilii. Pontificis ſolertia ad executionem curandam. Confirmatio abſoluta, & varia ſuper hoc diplomata. Gratulatio & acceptio Regis Luſitani. Difficultates in Gallia offenſæ tunc & poſteà, & quare. Objecta Suavis diluta de illato laicorum poteſtati detrimento, de Jure patronatus, de Mendicantibus, & de Commendis. Philippi Regis acceptio abſoluta in Hiſpania, in Italia, in Belgio, quamquam obſiſteret Senatus Belgicus, & locus ſuperior Oratori Gallico à Pontifice concederetur. Synodus ſimiliter accepta à Senatu Veneto, & à reliquis Italiæ Principibus. Poſtulationes Cæſaris ac Bavari ad impetrandum à Pontifice Calicis uſum, qui reſtrictè conceſſus eſt, magnâ ſpe, ſed ſine fructu, & cum brevi effectu. Animadverſiones de interdicto ſacerdotibus matrimonio. Ferdinandi Cæſaris obitus. Singulares honores à Pontifice illi exhibiti, & ipſius laudes. Fortunata Commendoni ſtudia, ut Synodus à Polono Senatu acciperetur. Confutatio quamplurimum rerum, quas narrat ac differit Suavis, ac præſertim in fine de quadam ratione Cardinalium, quindecim menſes poſt Synodum habita. Corollarium ex univerſa Hiſtoria collectum de libertate in Concilio exercita.

CAPUT I.

Documenta, quibus inſtruitur Vicecomes, Nuntius in Hiſpaniam miſſus, de concluſione & executione Concilii, de colloquio inter Principes, de conjugio Reginæ Scotorum, de damnatione Reginæ Navarræ, de iis quæ à Pontifice petebant Galli & Hiſpani.

1. ANTEQUAM Pontifex de grato celebratæ Seſſionis exitu fieret certior, nuntios parum gratos à Philippo Rege (a) per Avilam hujus Oratorem acceperat. Hi erant: Cùm Synodus fuiſſet coacta ad definienda dogmata ad Eccleſiam reformandam, & ad aberrantes reducendos, nihil horum perfectum videri: proinde Regem à Pontifice petere, ut opus protraheretur, donec hæc tria maximè conducibilia bonorum genera perficerentur. His Pontifex reſpondens per formulas, magnam Regis exiſtimationem ſonantes, non tamen diſſimularat contrariam in ſe mentem: Præter ſumptus, aliaque Sedis Apoſtolicæ incommoda, quæ numquam ad unam magis quàm ad alteram partem ſe impuliſſent adverſus Patrum voluntatem, non poſſe ampliùs eos protrahi tum ob cæli aſperitatem, tum ob diſpendii gravitatem; & quosdam ſine venia jam abiiſſe. Ob Herbipolim, à Proteſtantibus antea occupatam, metum incuti proximi belli, quod Synodum diſſolviſſet, ſicuti ætate Caroli V. Nec minorum metum, minusque periculum repentinæ diſſolutionis excitari à peſtilentia, quæ dilatabatur admodum Oeniponti, paucorum dierum itinere Tridento diſtantis. Iisdem rationibus probe fuit inſtructus Vicecomes, miſſus pridie Kalendas Novembris, quò Regis animo illas imprimeret, per modum non præſtolantis reſponſum, ſed Regis animum inclinantis ad boni faciendum quidquid interim de Concilio actum fuiſſet. Vicecomitis autem miſſionem retardarat Pontifex; quoniam cùm per eos dies Romam veniſſet Lotharingus, ſatius exiſtimarat expectare quoniam evaderet rerum tractatio, cujus causâ fieri poſſe conſiderabat, ut tradita novo Nuntio mandata mutanda eſſent.

(a) *Tres mandatorum ſeries, ultimo Oct. ſignatæ, in quibus continentur res quæ ſequuntur, extant inter Scripturas Burgheſiorum, & inter monumenta Gualterii.*

2. Jam verò Lotharingus progreſſus nequaquam fuerat ad beneficia & laxamenta petenda nomine Regis aut Regni, ſed ſolùm ardenter effla-

gitarat id, quod non minùs reliqui miniſtri Gallici flagrantiſſimè poſtulabant; nimirum, ut habenda curaret duo colloquia Caroli Regis & Reginæ parentis, alterum cum ipſo Pontifice, cùm Catharina & filius propenſos animos præ ſe ferrent ad ſequenda Pontificis conſilia in iis quæ Religioni regnoque conſulerent. Quamobrem Pontifici in cogitationem venerat, ea duo colloquia in unicum redigi poſſe, ad quod omnes convenirent & cum ipſis etiam Cæſar, aut Rex Romanorum, ſicuti pariter optabat Regina; ad quem Regem ea de cauſa Pius legarat (b) Philippum Gerium Epiſcopum Inarimenſem, (c) ad id à Legatis, ac præcipuè à Morono propoſitum, Demandabatur itaque Vicecomiti, ut Regem Catholicum cohortaretur, ne illud incommodum recuſaret pro ſalute non modo Galliæ periclitantis, ſed Reipublicæ Chriſtianæ, quæ poterat ad Galliæ cladem univerſa corruere; nec verebatur Rex, ne Pontifex illic indulturus eſſet rebus novis, quas Philippus maximoperè deteſtabatur, in Religionis negotio; ſemper enim pro menſura ſuorum conſiliorum habiturum ſe Dei obſequium, Eccleſiæ dignitatem poſſe difficultatem offendi à Cæſare adeundi hoc Principum colloquium ne Proteſtantes irritarentur ſuſpicione alicujus fœderis ad ipſorum perniciem contexti: ſed occurrendum eſſe huic ſuſpicioni, data illis fide, hoc non agi ad perturbandam inter Germanos quietem, ſed utique ad eam conſervandam in aliis populis, ubi turbulenta quædam ingenia ſub ſpecie Religionis, tumultus moliebantur. Si Philippo Regi incideret dubitatio contentionis, in eo conventu futuræ, de gradus prærogativa; proponeret Nuntius, retineri poſſe Regem Galliæ adoleſcentulum in loco proximo conventui, cui reliqui adeſſent, & pro filio Regina mater, quæ adminiſtrationem rerum obtinebat; adeoque inter duos Reges nullam futuram occaſionem conveniendi, niſi ad mutuas viſitationes, in quibus ſuæ quisque domi honorem hoſpiti exhibuiſſet. Locum hujusce conventus cum Pontifici probatum iri, qui majorem negotio facilitatem afferret; certamque ſibi fiduciam eſſe, illos ætati ac dignitati ſuæ rationem habituros. Videri ſibi, urbes cunctis maxime opportunas eſſe Nicæam, aut Portum Herculis, aut Vercellas.

(b) *Conſtat ex acanis notis Borromi ad Moronum 19. Sept. 1563.*

(c) *Apparet ex literis Borr. ad legat. 21. Oct. 1563.*

3. Sed quod ad Synodum spectabat, Regem ille per Nuntium monebat plurimum quod ipse passus erat, quò complurium Principum postulatis in eo genere satisfieret. Tempus jam adesse, ut ad rem perficiendam, fructumque colligendum animus intenderetur, non tam in hæreticorum conversione, quod opus & diuturnum & arduum esset, quàm in reparatione Catholicarum provinciarum, atque earum potissimè, quas tam multas ac vastas Rex possidebat. Gallos quoque significare, se finem Synodi præstolatos fuisse, quò Religioni, sicut oportebat, consulerent, postquam illic dogmata fuissent sancita; & ad hanc expectationem tetendisse postremam cum hugonottis concordiam.

4. Injunxit pariter Nuntio, ut Regem doceret de affixo libello, quo Regina Navarræ in jus vocabatur, sex mensium spatio ad se purgandam concesso; quo elapso, ad eam regno privandam procederetur, quod in occupantis potestatem deveniret. Se ad id coactum à Joanna, ob intolerabilem agendi rationem. Verùm ab eo posteà se abstinuit Pontifex, uti narravimus.

5. Lotharingum Cardinalem fuisse quoque locutum de danda in matrimonium Scotiæ Regina sui fratris filia; & ostendisse, virum maximè aptum futurum Carolum Archiducem Austriæ, secundum Cæsaris filium. Si quidem Scotos, qui ardentissimè Reginam suam amabant, numquam consensuros fuisse, ut illa ab ipsorum regione discederet: quod si discessisset, se ab ejus obedientia subtracturos. (hinc verò excludebatur ejus conjugium, aliàs indicatum, cum Hispaniæ Principe) adeoque nullum illi adminiculum admoveri posse validius & honestius Archiduce, tum ad retundendos propinquos Angliæ impetus, tum ad sustinendos illius regni Catholicos, in quos Elisabeth sævire atrociter non cessabat. Pontifex verò indicabat, se tandem cohiberi non posse, quin arma suæ sacræ potestatis in illam vibraret, cùm ad id usque temporis ipsum præcipuè retinuisset ratio quam habebat de Rege Catholico, cui motus ille ob Belgii propinquitatem gravis accidisset.

6. Si Rex vereretur ne Pontifex assensurus esset postulato Gallorum de bonis Ecclesiasticis alienandis, sciret, velle Clerum per decimas Regi Christianissimo satisfacere aliâ ratione, absque ea perpetua jactura: eoque quasi clypeo se Nuntius tutaretur, si fortè Philippus Rex ageret de alienandis à se pariter prædiis Hispaniensium Ecclesiarum, ex adverso respondens, hujusmodi exemplum Gallorum petitionibus validissimum telum futurum.

7. Ubi sermo fieret Nuntio de sacra Inquisitione Mediolanensi, diceret; Nulla sibi super ea adesse mandata: quâ ratione, concessionis detrimenta sine asperitate repulsæ declinarentur.

Cum his præsertim mandatis missus fuerat Vicecomes, quò fœtus Concilii jam maturus, & cum periculo in utero perendi, ederetur in lucem, & editus, ulnis benevolentibus ad diuturnam ac prosperam vitam excipieretur.

CAPUT II.

Lætitia sensusque Pontificis ad celebratæ Sessionis nuntium. Cœtus habitus postridie à Legatis, & proposita à Lotharingo ad Synodum absolvendam cum Patrum propensione.

1. LAturum Sessionis nuntios eâdem nocte (a) miserunt Legati Joannem Baptistam Victorium, petente Lotharingo, apud quem degebat, qui jam præstò erat ut Romam pergeret, ob quoddam sibi collatum à Pontifice beneficium. Per dispositos equos cucurrit Victorius, & cùm pervenisset Viterbium, cognovit. Pontificium relaxandi animi gratiâ se ad Centumcellas contulisse; quamquam ea relaxatio dein propè fuit ut ipsi perniciem inferret, ob palustrem illum aërem, nondum per frigora purgatum. Eò igitur nuntius iter convertit & de rebus gestis Pontificem certiorem fecit, qui incredibili planè gaudio inde affectus est. Resciverat priùs ille à Legatis ea (b) quæ cum Lunensi acta fuerant de particula sæpiùs memorata, & valdè ipsi placuerat quòd illa declaratio à Synodo, non à suo diplomate procederet. Similiter eidem probabantur parata jam Decreta tum de Matrimonio clandestino, tum de morum correctionibus, tametsi illa posteà diebus postremis in quibusdam fuerint mutata: sed non ita sibi probabatur responsum ac propositum Legatorum, ubi Patres Hispanienses secessissent, sicuti Comes minabatur; cùm sibi videretur Concilium eo casu minimè deferendum ab ipsis ducibus, sed aliorum contumaciam accusandam, & in deliberationibus functionibusque audacter progrediendum. Cognito deinde prospero eventu, significavit, id per immensam & suam & Aulæ voluptatem accidisse, cunctis Decretis plurimum collaudatis, eoque successu tamquam arrhâ proximi exitus accepto; ad quem exitum stimulavit præcipuos actores suavissimo, eodemque validissimo stimulo; hoc est gratiis actis per suas peculiares literas Lunensi, Lotharingo, & Legatis. Ad Lunensem formâ quadam magis sobriâ illæ scriptæ sunt, (c) quò vitæ gratiam æstimationemque reliquis non minuerent; cum honorum pondus ac levitas, perinde ac mixtorum, solùm comparatè se habeant. Ad Lotharingum scripsit, professus illi acceptum referre (d) quidquid boni præteriti confectum fuerat, & in eo ipsem à se poni boni futuri; eumdemque commendavit ob adhibita ab ipso studia Reipublicæ Venetæ, cùm illac iter faceret. Quoniam autem eodem tempore Lotharingus Pio commendaverat negotia Estensis Cardinalis, affinis sui, cui per eos dies adscribebatur, tamquam auctori, grave facinus, ab ejus familiaribus patratum; pollicebatur Pontifex, caulam per omnem reverentiam & urbanitatem actum iri: cupere se, ne Aloysius Cardinalis reus compereretur: sed ubi quoque aliter appareret, nolle se in eo quidquam agere non communicatâ re priùs cum Lotharingo, & ita solùm, ut alteri prodesset medicinæ modo, quo sibi in posterum moderaretur.

(a) *Literæ Legat. ad Borr. 11. Nov. & responsio ad illas 18. Novembris. 1563.*
(b) *Literæ Borrom. ad Legatos, 6. & 10. Novemb.*
(c) *21. Novembris 1563.*
(d) *20. Novembris 1563.*

2. Formulas, laudem amoremque abundè spirantes, cum Legatis (e) adhibuit ob tam graves ac tam felices labores; sed simul inflammatis cohortationibus ad magnum opus perficiendum eos stimulavit, unde decus ac pretium erant accepturæ cuncta quæ ipsi gesserant: ita tamen, ut Synodus per consuetam rationem ex se argumenta omnia expediret, nec in ipso reponeret, nisi aliquod emendationis caput, idque eo solùm casu, quo ibi confici non posset.

(e) *Li-*

(e) *Literæ nominatæ Borrom. ad Legatos 18. Nov.*

3. Sed Legati stimulis non indigebant; nec opportunitatem neglexere, quando Hispani Episcopi (f) formâ sincerâ magis quàm callidâ se gerentes adversus quàm dubitatum fuerat, quasi querimoniæ de præteritis adhibendæ essent ad promovenda futura, significabant liberè, non mediocrem à se acceptam satisfactionem ex evulgatis Decretis; in quibus, ac præsertim in Decreto de primis causarum delationibus, opus fuerat Legatis operâ uti plurimâ ut ipsis gratificarentur, & non modica solertia, quâ Patres, addicti Aulæ Romanæ, adducerentur ad amovendas tot exceptiones, unde prior forma (g) adeò Hispanis displicuerat. Ex altera parte Cæsariani nihilo segnius sollicitabant. Etenim Cæsar in cunctis Germaniæ negotiis difficultates offendebat, ob suspiciones quibus Concilium Protestantes obvolverat; tametsi in hac festinatione ultra Cæsaris voluntatem progressi fuerint, sicut postea patebit. Itaque Legati, cùm reliquos omnes propitios cernerent, Hispanos verò ipsorum voto non adversantes, proximo Sessioni die ad se convocarunt (h) duos Cardinales, ac vigintiquinque Patres ex præcipuis cujusvis nationis. Illis proposuerunt postulata Lotharingi pro Gallia, ut Synodus absolveretur in Sessione, nono Decembris indicta: id pariter ab Cæsareis Oratoribus peti nomine Cæsaris & Regis Romanorum, qui arbitrabantur, diuturniorem Concilii continuationem conferre non posse, quin potius nocere Germaniæ: in eadem vota venire Pontificem, ne Synodus, ad animarum salutem coacta, magnæ illorum parti per longiorem moram perniciem afferret: idem placere Veneto Senatui, ac reliquis Italiæ Principibus; idem Oratoribus Lusitaniæ ac Poloniæ, & cum his connumerari posse etiam Hispanum; qui etsi peculiaria ad id mandata à suo Principe non accepisset, ea tamen generatim habebat, ut processui & absolutioni Concilii opem ferret, & jam ita se gerebat, ut liceret Legatis quieto esse animo. Et sanè si Rex Hispaniæ Concilio faverat, illi assistendo in gratiam Cæsaris patrui sui, & Regis Galliæ uxoris fratris, ratione habita de illorum provinciis; nunc ubi cognosceret idem Rex, ab utroque illius finem optari, jure tam optimo dubitari non posse ne id ipsum comprobaret. Quamobrem à se præsentes Patres rogari, ut consilio simul & opera rem perficerent.

(f) *Ex literis Gerii Episcopi Isclanensis ad Manriquez 14. Novembris 1563.*
(g) *In eadem epistola.*
(h) *Literæ Legat. ad Borrom. 13. Novembr. & Jadrensis 15. Novembr. & Acta Salmanticensis.*

4. Hic denuò Lotharingus monuit, neque Cæsarem neque Regem Catholicum voluisse initio ipsorum causa Concilio consentire, sed validis cohortationibus, & evidenti Galliæ necessitate commotos, quæ versabatur in discrimine secedendi, seque per propriam nationis Synodum corrumpendi, cessisse voluntati Pontificis tamquam filios obsequentes. Ægerrimè retentos fuisse Clerum & Ordines Galliæ, qui Possiacum convenerant, ne aliter sibi consulerent, donec Concilium terminaretur; & longè difficilius opus futurum eos in posterum retinere, ubi Synodus ultrà protraheretur. Idem fore Synodum præcidi aut suspendi, ac propriam nationis illius cum ejusdem clade aperiri. Si longius procederet, non modò spatium temporis porrectum iri hæreticis concionatoribus ad inferendam populis pravam doctrinam tam altè, ut ad ipsam postmodum evellendam satis non essent ne ipsa quidem Concilii Decreta: sed Gallicos Præsules adactum iri ad discessum ante Synodi finem, partem dispendii gravitate, partim ob alias privatas publicasque necessitates, quod à compluribus peractum videbatur, & brevi à cunctis peractum iri, si res ampliùs protraheretur; se verò ab utraque necessitate ad profectionem compelli: quamquam ubi Synodus die præstituto esset absolvenda, effecturum se, ut quæcumque alia ratio cederet per eos paucos dies voto suo secum deferendi solatium illud, eaque salutaria medicamenta. Comperio, tam efficaci specie fuisse propositam à Lotharingo (i) Galliæ necessitatem, ut lacrymas exciverit; unde commune votum fuit, ut ad conclusionem procederetur. Solùm Episcopi Leridenses & Legionenses petierunt, ut antea Philippus Rex assentiretur; sed Granatensis hanc conditionem omisit. Quare Suavis duplicem in errorem impingit, priùs, dum tribuit Granatensi, illum per suam sententiam se Oratori Hispano remisisse; deinde affirmans, reliquos omnes præter Granatensem consensisse.

(i) *Acta Salmanticensis.*

5. Ad agendum de modo ventum est; & inter eos convenit, oportere operam navari ad stabiliendas reliquas disciplinæ leges, & in iis quæ spectabant ad Principes, suaviter procedendum, quandoquidem illorum brachio statim futurum opus erat, quo insculperentur in opere ea quæ à Synodi stylo in scripto fuerant designata. Quamobrem summoperè placuit exemplum Decreti, missum à Pontifice, in quo renovabantur super his jussa Conciliorum Canonumque antiquorum, & adhibebantur paternæ admonitiones odiosorum anathematum loco.

6. De dogmatibus nondum ibi definitis, spectantibus ad Purgatorium, ad Indulgentias, ad invocationem Sanctorum, & ad Imagines, perpensum est, multa reperiri in anteactis Conciliis; aliquid tamen de his dicendum esse, quasi ad pravas consuetudines corrigendas. Præsertim verò de Imaginibus protulit Lotharingus Sorbonæ Decretum, quod ab illis Patribus magnoperè probatum est. Postridie habiti conventus, Legati (k) unà cum Lotharingo statuerunt de jam ostensis dogmatibus tantummodò agendum esse, ac de ipsis per formam quam diximus. Quare accitis ad se nonnullis Patribus susceptum consilium aperuerunt, & quinque pro quolibet argumento selectis Præsulibus commiserunt, ut ipsi unà cum quinque Theologis paucos intra dies Decreta formarent. Etiam Legati de Synodo tamquam de absoluta scribebant; Lunensis enim indicabat, se moram haud injecturum. Verùm distantia navigii à littore, etiamsi modica demonstretur Geometræ decempedâ, interdum maxima deprehenditur nautarum mensionibus.

(k) *Literæ Legatorum ad Borr. 14. Nov. 1563.*

CAPUT III.

Cœtus de disciplina & dogmatibus: objecti à Lunensi obices ne Synodus absolveretur.

1. HOc apparatu inchoati sunt (a) die decimoquinto Novembris cœtus generales de quatuordecim articulis disciplinæ reparandæ, qui supererant. Et quemadmodum ea quæ necessaria sunt, ob naturæ providentiam in rebus omnibus pauca sunt, & festinandi voluntas docet ea distingui à super vacaneis; ea brevitas, prius insueta, fuit

adhibita, ut die decimo octavo suam quisque sententiam protulerit. Legatus paucis expositis studia incassùm impensa ad pertrahendos ad Concilium hæreticos, præstantissimos fructus ab eo productos declaratione dogmatum, & restitutione disciplinæ: majora fortasse desiderari posse, sed ipsos esse tandem homines, non Angelos, & pro temrum conditione bonum optimi loco eligendum esse. Deum forsitan, quò executionem rerum decretarum remuneraretur, semitam ad meliora ostensurum. Pauca illa, quæ in præsentia expedienda supererant, tam digesta videri tum privato studio, tum privatis colloquiis, ut diuturnâ disputatione publicâ non indigerint. Caput de Principibus reformatum fuisse: decere Patres, ut illos per exempla, potiùs quàm per pœnas & anathemata, ad pietatem provocarent. Cùm igitur futurâ Sessione possent omnia confici, id valdè consentaneum rationi Legatis videri. Retulerunt tot Principum in eo consensum, & Germaniæ Galliæque necessitatem, quarum salutem in eo opere Rex Catholicus merè spectaverat. Fructum ad maturitatem perveniisse; adeoque jam colligendum, quo plenas manus singuli Episcopi gestantes tum illius beneficio, tum ipsorum præsentia solari possent & unâ curare greges suos post absentiam tam diuturnam.

(a) *Acta Paleotti & Arcis Æliæ, & literæ Jadrensis 19. Novemb.*

2. Lotharingus grates egit, quòd primus Præsidum inter alias rationes commemorasset votum Gallorum, ut Synodus finiretur; cujus rei testes laudâvit Episcopos Galliæ, qui illic aderant. Petiit deinde, ut absolutis Decretis, paucos post dies Pontificis Romani confirmatio publicè legeretur, atque ut Episcopis per aliquod post Synodum tempus liceret absolvere ab omnibus peccatis, & relaxare conjugiorum obstacula. Posteà tum is, tum alii quædam parum memoratu digna variis paratis sanctionibus objecerunt. Præcipuum fuit, ubi dicebatur, debere Episcopos reliquis Optimatibus ubique præire: monuit, id observatum iri difficultet, ubi Præsules Pontificali veste non essent ornati. Quare Decretum reformatum est.

Cùm etiam ageretur de tollenda prorsus consuetudine Coadjutorum, obstitit ille, affirmans, eâ ratione in Gallia complura monasteria conservari, nec hujusmodi morem illic umquam fuisse reprehensum: melius esse statuere, ne illi absque valida causa destinarentur. Ipsum verò septuaginta octo ex Patribus in eo secuti sunt præter alios, quibus mediæ sententiæ placuerunt.

3. Posteà quatuor nova capita sunt proposita: primum, perente Bartholomæo (b) de Martyribus Bracarensi Archiepiscopo, de moderatione ac frugalitate vivendi, & de distributione proventuum Ecclesiasticorum, Episcopis præscribenda: secundum, de decimis, quas laici possidebant: tertium, de anathematum moderatione: quarum de constituendo archivo in singulis Ecclesiis, quò publicæ tabulæ inferrentur; quod consilium à Granatensi originem traxerat. Dein verò ad quatuor Decreta, alia duo accesserunt; sed operæ pretium non esset illa referre.

(b) *Acta Salmanticensis.*

4. Præterea viginti duo capita ad Regulares universè reformandos proposita sunt, & alia octo peculiariter ad sanctimoniales spectantia. In primo ex duobus adjectis ad quatuor Decreta dicebatur, Episcopos proventuum Ecclesiasticorum dispensatores esse: sed Lotharingus, Guerrerus, & alii admonuerunt (c) ut id removeretur, ne detrimentum afferret valdè communi sententiæ, quæ docet, verum dominium penes illos esse. Atque hujusce correctionis auctorem fuisse Zambeccarum Antistitem Sulmonensem, narrat Suavis, ut qui semper conatur eos Præsules, quos ipse Pontificios nominat, describere apud vulgus tamquam fautores opinionum laxiorum; nec animadvertit, partem strictiorem, tametsi esset eligenda in sanctionibus, non tamen idcircò quidquam amplius habituram, quod spectat ad definitiones, in quibus non coarctatio magis quàm laxitas, sed solùm firmitudo veritatis quærenda est.

(c) *In Cœtu 21. Novemb. ut in Actis Arcis Æliæ.*

5. Madruccio, Archiepiscopo Hydruntino, & aliis par non esse videbatur, ut ibi veluti vivendi norma proponeretur Decretum Synodi Carthaginensis; cùm perpendendum proponerent, mores illos renovari non posse, nisi pariter illa tempora renoventur; præsertim verò quosdam Episcopos, qui ditiones obtinent, ac Principes sunt, ægrè posse addigi eam ad vivendi tenuitatem sine decori jactura, & perturbatione ditionum.

6. È contrario Archiepiscopus Bracarensis, qui claustri sensus retinebat, longè majorem severitatem optabat. Quare eò progressus est, ut diceret, id quod intendebatur à Decreto, esse optimum; ipsum autem Decretum pessimum; quandoquidem cùm alii manu tam gravi pressi fuissent, Episcopi primis digitis tangebantur, ne usurpato quidem ergà illos robusto præcepti vocabulo, sed debili admonitionis. Oportere ipsis præscribi conditiones mensæ suppellectilis ac familiæ; eosdemque obstringi ad reddendas sumptus rationes in Concilio provinciali; quamvis essent domini illius partis quæ illis necessaria erat, reliquæ tamen meros esse dispensatores.

7. De regularibus illustre præconium habuit Lotharingus, testatus, tria Regularium millia in Gallia paucorum mentium spatio crudele Martyrium passos fuisse, (d) quod obedientiam Romano Pontifici debitam abjurare noluissent. Quapropter uti ceterorum Clericorum immunitatem ab Episcopis plurimum improbabat, ita eamdem iri Regularibus admodum à se comprobari; & Patres cohortabatur, ut illorum privilegia illæsa præstarent.

(d) *Acta Arcis Æliæ in cœtu 23. Novembris 1563.*

8. Terminandæ Synodi studium miris modis ubique fervebat, ad quod Legati perpetuò à Cæsarianis extimulabantur, adeò ut hi progressi sint (e) ad modehè denuntiandum, nisi opus expediretur; imminere periculum ne ipsi revocarentur, de quo posteà Cæsar certior factus ab Hispano Oratore, (f) eos reprehendit. Iisdem ferè stimulis usus est Lusitanus Orator; nec remissius Veneti rem urgebant: Lunensis verò indicaverat, quamquam sibi gratius foret responsum Regis prius præstolari, tamen se minime repugnaturum. Quare Legati messis tempus jam adesse scribebant; cùm præter omnem expectationem idem Lunensis vigesimo-septimo Novembris Legatos ad vesperam invisens, adversos omnino (g) sensus deprompsit. Dixit, locutum se non ex Regis mandato, cùm illud nondum accepisset, nec ex libidine commorandi Tridenti, cùm per diuturnam à patria absentiam multa infortunia tolleraſſet, cum rei familiaris, cognatorum ac liberûm jactura, sed ex eo, quod animadvertebat dignitatem Ecclesiæ suique Principis decere. Plurima commemoravit à Rege gesta, petente Pontifice, ad Concilii emolumentum. Tot laboribus Regis, & universæ Ecclesiæ deberi, ut opus honorifico exitu absolveretur: si quantum Christianæ Reipublicæ necessitas postulasset, confici non poterat, cum dignitate saltem, ac maturitate complenda esse argumenta proposita, tum in legibus, tumin dogmatibus, quæ supererant, unde planè materiam desumpserant recentes hæreses de articulis Purgatorii & indulgentiarum. Quantumvis Concilii celeritas prodesset; si tamen in altera lance utilitas festinationis quindecim aut viginti dierum poneretur, in altera verò decor & emolumentum examinis accurati, hoc posterius priore longè superius repertum iri. Nollent igitur Præsides per importunam impatientiam, Ecclesiam, Pontificem ac se ipsos fraudare prænobili coronâ, quam tam modici incommodi additamento consequi possent, ex tot dispendiis laboribusque jam toleratis, & propter aviditatem fructus ante dies aliquot decerpendi, eò minus gratum, minusque salutarem illum habere, quò est acerbior præmaturo. Hæcà se perpendi quod spectabat ad universos. Quod verò ad Principem suum, tametsi Principes alii de hoc exitu conveniissent, videri sibi Regem Catholicum tam tenuis existimationis ob amplitudinem non esse, nec tam leviter promereri ob res gestas; ut ad actum tanti ponderis esset deveniendum, non expectato ipsius responso, infra viginti, & ut summum triginta dies proventuro. Tum adjecit: Cùm ipse vir esset armorum pertius, qui honoris apices subtilius fortasse metiebatur quàm ii qui togati, ubi tam æquo postulato repugnaretur, existimaturum se obstrictum ad eam ugendi rationem sequendam, quâ sui Principis dignitati tutius cautum foret.

(e) *Litera Legatorum ad Borrom. 22. Nov. 1563.*
(f) *Literæ Cæsaris ad Oratores Viennâ 4. Dec. 1563.*
(g) *Literæ Legatorum ad Borrom. 27. Nov. 1563.*

9. Perturbatio, ex improvisa ac molesta novitate in Legatis coorta, animi præsentiam ad responsum ipsis non ademit. Responderunt igitur: Haud parum se lætari, hujusmodi postulatum profectum à Rege non esse; in quo eventu summi apud se pretii fuisset: cùm enim Philippus Rex præcelsæ potentiæ monarchiam, & primas in amore Pontificis obtineret, utriusque tituli causâ à se illi reverentiam supra reliquos exhiberi. Verùm si præsens ille adesset, sine dubio vellet Concilii finem, ad quem compelleretur à cunctis reliquis Principibus, ob Ecclesiæ ac præsertim Galliæ necessitates, non à Gallis modò ipsis expositas, sed à Granvellano Cardinali, Regis Catholici ministro tam egregio. Ad Regis voluntatem interpretandam satis esse fervida postulata Cæsaris, ad cujus voluntatem Rex commiserat ut ipsius ministri in eo negotio se conformarent. Hic primum Legatum interpellavit Lunensis dicens, in eo ipsos decipi. Sed alter reposuit, id ex ore ipsius Cæsaris à se auditum in legatione Oenipontana. Idcircò Lunensis sibi temperavit, ne tam sublimi testimonio adverſaretur; sed in reliquo colloquio perinde locutus est, ac si adversaretur, In summa denuntiavit, se nervis omnibus obstiturum, non quidem festinationi neque absolutæ terminationi Concilii (& ita quæ priùs significarat, illæsa servabat) sed tantummodò cuidam formæ illius terminandi, adeò acceleratæ, ut anteà responsum regium non expectaretur, quippe quòd sibi absurdissimum videbatur, agi cum Rege suo tam celso, quasi cum tenui dynasta. Et quoniam Legati opposuerunt à se adeò festinari, ne Synodus, quæ fuerat incepta Oecumenica, in peculiarem desineret, multarum nationum discessu; subjecit Lunensis, eam festinationem non cursum esse, sed fugam: id fieri, quòd Galli haberentur; sed neque Gallos neque Hispanos habitum iri. Hinc Legati indignatione succensi, exprobrarunt, id mereri ut non à Deo solum, sed ab ipso Rege severè puniretur, tamquam res hæreticis conducibilis, supra quascumque quispiam illorum procurator efficere potuisset. Tum Lunensis ad aliam defensionem confugit, dicens. Eam esse meram festinationem Lotharingi, cupientis discedere, ad lustrandum Baptismate Ducis fratris filium, recenter natum; sed sibi compertum esse, Lotharingo abeunte injunctum esse Gallis Oratoribus ut rediret, quorum præsentia longè majoris erat momenti, quàm Cardinalis, qui regia madata non habebat; quin ab eodem Cardinali operam suam anteà oblatam fuisse, quo Regis Catholici responsum expectaretur. Quæ omnia nullo nixa fundamento Legati posteà reperere: sed voluntas, animi affectionibus commota, in causa est, ut homo interdum narret quidem falsum absque fundamento, non tamen mentiatur. Absolutum est colloquium utrisque in sua sententia persistentibus. Neque consenserunt Legati, ut Oratore ad Pontificem scribente, responsionem opperirentur; cùm ipsis haud par esse videretur, illum palàm conjici inter eas tricas; neque se ipsos præpediri, ne exequerentur, ubi possent, jussionem quam ab eo acceperant, accelerandæ Sessionis ante diem nonum, adeoque eo tempore, quo novum illius mandatum haud perveniſſet: sed cùm animadverterent pariter, eam celeritatem sibi minimè processuram, cursorum tabellarium Romam miserunt, quo Pontifici, id quod acciderat edocto, liceret pro suo arbitratu jussa variare. Interim & Lotharingus & Cæsariani animum præ se gerebant avrrsum à Lunensis obstaculo, & tum hi tum Lusitanus polliciti sunt suarum apud Hispanum cohortationum opem. Ita procedebatur in certo gradu inter vires contrarias acuti calcaris & duri fræni. Tota inevitabilis difficultas tum in Natura tum in Politica ex eo nascitur, quòd inter duas oppositas validasque potentias agendum est; adeoque dum alteri obsecundamus, necesse sit ut alteri repugnemus.

CAPUT IV.

Cœtus habitus ad Synodum absolvendam, & susceptum consilium non omittendi dogmatis de Purgatorio, & Cultu Sanctorum, ac de Imaginibus. Conventus à Lunensi coactus Præsulum Hispaniæ Regi subjectorum, ut Synodi conclusioni obsisteretur. Quæ Lotharingus cum Rege Galliæ egerit de Concilio, & illius responsa Nuntii, de periculoso Pontificis morbo ad Lunensem; & posteà ad Legatos delati, & studia ab illis impensa ad opus finiendum. Generalis Congregatio secundo Decembris.

1. Legati in proposito persistentes, cœtum rursus (a) coëgerunt, conflatum duobus Cardinalibus, & quàmplurimas ac præcipuis Patribus; & expositâ denuò absolvendæ Synodi necessitate, ab illis consilium & opem petiere. Lotharingus dixit, se accersiri à Rege, qui proximis Christi nascentis feriis adesset in Lotharingia, memoratum puerum è sacro fonte susceperus, & ad eam functionem Lotharingum vocabat, quò cum eo posteà de gravis-

vissimis regni negotiis ageret; atque ut secum cunctos nationis Episcopos reduceret, eidem imperabat. Si proinde cuperent ipsis præsentibus Synodum conficere, necesse esse ut proxima Sessio etiam esset postrema, & ultra diem constitutum neutiquam protraheretur. Esse tamen aliquid de commemoratis dogmatis statuendum: cùm enim hinc exorta fuisset hæresum origo; ubi nulla haberetur decisio, licuisset hæreticis triumphum canere, jactitantibus, post tot annos à Synodo nihil compertum ubi ea dogmata fundaret, ideoque prætermissa fuisse. Rem autem breviter posse perfici, per formam de qua jam inter ipsos convenerat. Granatensis, aliique Hispani consenserunt, ut Sessio celebretur statuto die; sed ita, ut reservarentur ad alterum propinquam argumenta nondum digesta. Cæsariani monuerunt, tamquam summè necessariam, tractationem Indulgentiarum, contra quas Lutherus primò classicum cecinit in bello quod in Ecclesiam intulit. Lunensis reluctari non cessabat, vulgabatque, Gallicos Oratores regressuros, ut obsisterent conclusioni. Sed Lotharingus pro certo affirmabat, eos minimè reversuros.

(a) *Literæ Legatorum ad Borrom. 29. Novemb. & Acta Paleotti & Salmanticensis.*

2. Id autem Lotharingo haud dubiè compertum erat. Etenim cùm is Mannensem Abbatem in Galliam Româ misisset (b) cum suis ad Regem literis, & curasset ut Tridento illuc pergeret Episcopus Aurelianensis, ostensurus Regi, contestationem ab Oratoribus interpositam supervacaneam fuisse, eumque ad illos remittendos induceret, Rex nono Novembris ad ipsum & ad suos Oratores respondebat in hanc sententiam: Articulos jam propositos à Legatis tam noxios universè Principibus esse, ac tam diserè sui regni jura ab illis vulnerari, ut qui suo intererant Consilio, existimaverint necessariam interpellationem, nisi illi revocarentur. Se quidem cupiisse, ut Oratores ante rem gestam Lotharingi sententiam ac directionem acciperent; sed stimulante necessitate fuisse coactos, cùm animadverterent, duas tertias Patrum partes petere ut illi articuli reponerentur, adeoque cùm interluceret, arcanum aliquod convenisse inter illos ac Præsides, unde prænoscebatur; eosdem articulos confestim redituros in theatrum, sublatâ Lotharingi præsentiâ. Quod si Pontificis esset mens, sicuti Mannensis testabatur, ne jura & privilegia Principum tangerentur, Pontifici non de Regis Oratoribus querendum esse, sed de Legatis suis; qui cùm aliter quàm ipse vellet egissent, ad eam commotionem Oratores coëgerant. Maximoperè se lætari ad Reipublicæ Christianæ bonum, ob Pontificis animum à Lotharingo deprehensum, emendationis exactæ cupidum, & illius effecta præstolari. De Oratorum reditu à se missum iri mandata, ubi certò sciret, prædictos articulos in perpetuum prætermitti: eos interim Venetiis commemorari, prout illis injunctum fuerat, ut habitâ interpellatione illuc se conferrent, alio responso ex Patrum prudentia non expectato, sed ut in Synodo remanerent Episcopi, à quibus defensum iri sua jura certus erat. Ita Rex ad Lotharingum respondit. Oratoribus impositum, ut in danda opera, quâ contestatio referretur in Acta, aut in alio præsentando, observarent quo pacto Synodus procederet, & nova Regis mandata præstolarentur. Ex hoc Regis responso cognovit Lotharingus, Oratores proculdubiò non regressuros tam brevi temporis intervallo, quod usque ad destinatum Synodi exitum supereret.

(b) *Cuncta extant in memorato libro Gallico.*

3. Sed ut à Gallis Oratoribus ad Hispanum regrediamur; hic præter adhibita ab eo Tridenti studia ad Synodum retardandam, celerrimum cursorem Romam miserat ad Vargam, ut illi poneret ob oculos tamquam gravem Regis injuriam Synodi terminationem absque diserto illius consensu, adeoque ut ipsum stimularet ad premendum ex adverso prævalidis petitionibus Pontificem. Suavis, qui studet non quæ scit enarrare, sed quæ credit divinare, confidenter affirmat, noluisse Vargam iterare petitionem prorogationis tum ob Pontificis morbum: tum ob responsum ab illo acceptum paucis antè diebus, à se nimirum libertati Concilii rem committi. Sed oppositum affirmat epistola Borromæi ad Legatos, signata quarto Decembris, Vargam scilicet ad Pontificis ædes advolasse; cùmque ab hora nimis sera illi aditus ad Pontificem præclusus esset, cum ipso Borromæo fuisse locutum, horrendis malis denuntiatis, nisi ante finem Regis responsum expectaretur; sed à Borromæo fuisse recantatas easdem causas, quas sæpè narravimus, compellentes ad Synodum concludendam, re tamen remissâ novo judicio Pontificis, ad quam Oratoris postulata à se deferenda erant. Et pro eo ac ratio comitate condita vim obtinet inexpugnabilem in animis prudentum, visus est Vargas mitior abire quàm venerat. Id quo ejus impetus validius retundebatur, Borromæus scribebat esse, quia nec ab ipso nec à Lunensi produci poterat ullum Regis mandatum quod opponeretur; adeoque quoscumque obices ab illis opponi animo vacillanti ac dubio, ne posteà iidem rejicerentur à Rege. Missum tamen fuisse à Varga postridie qui responsum Pontificis cognosceret, quod erat hujusmodi: Non posse Pontificem allatis rationibus removeri ab ardenti desiderio, quo peroptabat celerem Synodi terminationem, nisi oppositum videretur majori Patrum numero, quorum libertati neque in eo neque in alio quopiam officere statuerat. Addidit Borromæus Legatis, quod spectabat ad Regis Hispaniæ consensum, censere Pontificem, satis illum à se obtineri, quando Rex ipse se remiserat Cæsari, cujus Oratores non modò finem petebant, sed unà cum Gallis aliisque denuntiabant se discessuros, ubi Synodus protraheretur. Hinc videri idem esse eam protrahi ac dissolvi: à quo abhorrebat adeò Pontifex, ut legentes animadverterint, cùm ille comprobarit in Legatis quidquid ab ipsis responsum fuerat Lunensi de ceteris rebus, solùm improbasse quòd prænuntiassent. Si Comes obstirmatus obstitisset, se discessuros: debuisse potiùs virilem ipsorum repugnantiam eos contestari. Atque ut ad id illos animaret, ipse Pontifex (c) epistolam scripsit, in qua suam hanc certam voluntatem ostendebat, ne Synodus ultra præstitutum diem nonum protraheretur, quocumque obice superato; & rationes ad id ipsum adducebat. Ex hisce rebus gestis intelligatur, quàm benè fuerit edoctus Suavis dum narrat, Vargam recusasse dilationis postulata repetere. Verum quidem est, secundum vetus effatum, Romæ consuli post captam Saguntum; quemadmodum palàm fiet.

(c) *4. Decemb. 1563.*

4. Sed Lunensi impensa à se opera satis non fuit. Die ante postremum Novembris domi suæ Præsules Hispanos coëgit: (d) & quamvis arctissimum illis silentium imponeret de iis quæ ibi agerentur, rescitum est, de prolatione actum fuisse. Consilium illic susceptum, ex effectu patuit: nam die postero apud se pariter convocavit vesperi reliquos omnes Episcopos urbium, quibus Philippus Rex imperabat, conniusque est suos in illis sensus imprimere de Ecclesiæ & Coronæ Catholicæ in eo negotio dignitate. Verum tamen qui vocati fuerant, duobus ac tribus exceptis, assensi non sunt; sed ob oculos illi posuerunt necessitatem absolvendæ Synodi, antequam Galli discederent, tum etiam varia infortunia quæ potuissent accidere, hoc est, obitus sive Cæsaris sive Pontificis, sive aliud quippiam, quod tot annorum opus irritum redderet. Ad hæc postrema respondit Orator, De hujusmodi remotis periculis habendam non esse majorem rationem in deliberationibus, quàm de morte, singulis momentis homini impendente, haberetur.

(d) *Acta Paleotti, & Salmanticensis.*

5. Dimissus est conventus secundâ noctis horâ; & ecce horâ quartâ, si non divino miraculo, casu certe admirabili: supervenit ad Lunensem tabellarius Româ missus à Varga, illi nuntiaturus improvisum Pontificis morbum, quo penè vitæ spes præcidebatur. Dein pervenere ea de re nuntii, (e) ad Legatos à Borromæo (f) dati, cum mandatis ægroti Pontificis, ut ad conclusionem omnino procederent, ne fortè ipsius mors quasi pro hæreditate schisma relinqueret Ecclesiæ, excitatâ lite inter Collegium & Concilium de potestate eligendi novi Pontificis.

(e) *Acta scribunt, nuntios maximè desperantes perveniss ad Legatos; sed ex literarum voluminibus Aulæ Romanæ oppositum apparet.*

(f) *Hæc epist. scripta fuit 27. Novemb. nec extat in volumine literarum, sed fit de ea mentio in sequenti, scripta 29. Novemb. in peculiari, scripta pariter 29. Novemb. à Gallio, à secretis Pontifici ad Moronum.*

6. Confestim acciverunt Legati duos Purpuratos cum Oratoribus Cæsaris ac Philippi Regis, (g) eosque cohortati sunt ad promovendum exitum Synodi, quò Rempublicam Christianam innumerabilium cladium periculo subducerent. Cæsariani, tametsi prius adeò festini, petierunt post improvisum nuntium diem illum integrum ad deliberandum. Die postero iterum convocati, manè ad cœtum omnium Oratorum, & quinquaginta fermè Præsulum ex præcipuis, responsum reddiderunt, se consentire. Idem inter ceteros convenit, excepto Lunensi, qui cum suis Hispanis, ac tribus Italis firmiter repugnavit: sed quò simul omne semen schismatis tolleretur, (n) veterem epistolam regiam Patribus suo Principi subjectis ostendit, in qua declarabatur, id si accideret, Regis mentem esse, ut Pontifex more consueto à Cardinalibus eligeretur. Ad hoc Granatensis, inter Hispanos primus, respondit, Numquam aliam in animo suo cogitationem ortam fuisse; & concorditer omnes Hispani reliqui locuti sunt. Cùm autem ibi adesset Marcus Antonius Columna Archiepiscopus Tarentinus, dixit Præconem se futurum apud Præsides, Romæ, & per universum terrarum orbem, hujusce piæ voluntatis tum Lunensis, tum Hispanicæ nationis. In eamdem declarationem convenerunt Cæsaris Oratores erga Præsules Ferdinando subjectos; sibi tamen reservatâ facultate illius mutandæ, si contrarium à Cæsare mandatum acciperent: quod non solùm non accidit, sed comprobavit Cæsar quidquid ab illis actum tuerat tum in hoc negotio, tum in exitu maturando, ad quem ille pro certo posuit (nec falsò) jam deventum iri, quo tempore suum ipsis responsum redderetur; quamquam ex adverso in superioribus literis, nondum de Pontificis periculo certior factus, illos arguerit quòd nimiùm festinarent, cùm ipse mallet in Synodo prolationem ad mensem aut sesquimensem, ubi hoc pacto obtineretur, ne quid missum fieret, & cuncta maturitatem caperent. Quod unà cum aliis, quæ significavit Ferdinandus, indicio mihi est, Delfinum nimis progressum fuisse, dum Legatis describit in eo præcipuè animum adeò cupidum ut Synodus absolveretur in Sessione præstitura, ut diximus, undecimo Novembris, ipsis denuntians, nisi Cæsar id obtineret, periculum esse, ne consensum conclusionis revocaret. Quæ denuntiatio, simul cum prænuntiato discessu Lotharingi, qui jam supellectilem, & familiæ partem præmiserat, stimulus fuit Pontifici ac Legatis, ut cursum caperent, sicuti ostensum est. Sed mos est hominum, dum se alicujus consilii auctores præbent, imprudenter cum eo conjungere animi affectionem quæ sine mendacio supra verum, & etiam supra verisimile prædicat bona eventura si illud suscipiatur, & mala si repudietur. Nisi lubeat dicere, ejusmodi celeritatis studium non in Cæsare, sed in Cæsaris filio extitisse, ob rationes politicas, quas exposuimus.

(g) *Duæ litera Legatorum ad Borrom. 1. Decemb. tametsi secunda verè fuerit scripta 2. Decemb.*

(h) *Scriptura jam allata, & Acta Salmanticensis.*

7. Interim Legati, tametsi gavisi pacificâ voluntate, quam in Oratoribus & in Patribus nacti sunt de futura Pontificis electione, tamen intelligentes, cujusmodi sit in hisce fretis æstus reciprocatio, sedulò dabant operam ut se reciperent in portum. Conspicabatur Lunensis illius causæ probitatem, easque conditionum angustias, ob quas Regis dignitas illæsa persisteret, Synodo etiam ante acceptum illius consensum absolutâ: quocirca penè amplius non audebat nisi per tepentem quamdam repugnantiam obsistere, quanta satis esset ut ipse dici posset obsistere.

8. Cuncta diei noctisque momenta tum à Præsidibus (i) tum à Patribus selectis insumebantur ad formanda Decreta, quò temporis angustias, rerumque vastitatem infatigabili diligentiâ superarent. Nec parum contulit, ad sancienda dogmata quæ supererant, adhibitum aliquot annos studium (k) Bononiæ, dum illic extabat Synodus translata. Tunc enim habitæ sunt assiduæ & accuratissimæ disputationes de cunctis articulis nondum definitis: & summæ animadversionum ac sententiarum de iis singulis in Acta relatæ sunt. Quamobrem id, quod ex norma hujusmodi virorum & apparatus tam solertis conficiebatur, reverà nec indiligens dici poterat, nec improvisum; quemadmodum his nominibus non appellatur magnarum litium decisio, quæ in gravissimis tribunalibus habetur unius diei studio, sed innixo commentariis, ab egregiis jurisperitis plurium mensum spatio elaboratis.

(i) *Literæ Legat. & Acta memorata.*

(k) *In Actis Arcis Æliæ in volumine signato litera A quod spectat ad tempus Concilii Bononiam trans lati.*

9. Ea propter Legati ad generalem cœtum postridie (l) coactum detulerunt quidquid spectabat tum ad dogmata Purgatorii, Imaginum, Reliquiarum, Invocationis Sanctorum, tum etiam ad leges Disciplinæ. De Indulgentiis paratum non habebatur Decretum, adeoque in peculiari cœtu pridie congregato statutum fuerat ut illud omitteretur, tametsi compluribus id ægrè ferentibus, ac præsertim

fertim Cæsarianis; qui tamen eo carere malebant, nisi posset aliter evitari Gallorum discessus ante Concilii exitum, quòd longè deterius existimabant. Moronus brevi sed efficaci sermone studuit illius festinationis necessitatem in animis imprimere: eos rogavis, ut nonnisi Deum præ oculis haberent, ut meminissent, Synodum esse liberam, & adjecit: *Utinam qui nos conturbant* (ut ait sanctus Paulus) *non quidem exciderentur, sed converterentur.*

(l) *Acta arcis Æliæ & Paleotti 2. Dec. 1563. & Lit. Jadrensis eodem die.*

10. Decreta de dogmatibus excepta fuerunt; etiamsi Decretum de Purgatorio videretur quibusdam tenue, ac parum dignum Concilio. Sed respondebatur, In cunctis ingentibus fabricis aliquid minus perfectum reperiri, & quo vitarentur gravia mala, ex mora impendentia, quamcunque prætermissionem alicujus lentæ solertiæ laudabilem, nedum excusabilem reddi.

11. In Disciplinæ sanctionibus mirum fuit, eam quæ spectabat ad immunitatem Capitulorum, argumentum anteà tantæ contentionis, summâ concordiâ fuisse receptam. Lotharingus petiit, atque obtinuit, ut concederetur Episcopis facultas procedendi in Canonicos concubinarios, etiamsi eorum Collegia essent immunia ex fundationis titulo. De Regularium emendatione petiit, impetravitque, ut mentio fieret diserta, & per honorificam formam, Monasterii Cluniacensis, ob egregias illius prærogativas.

12. Sermo dein habitus est (m) de finiendo Concilio in Sessione futura. Primus Legatorum dixit, eam valde prolixam laboriosamque fore; sed necesse esse, Synodum absolvi propter causas, quibus graviores jam usque ab initio Ecclesiæ non acciderant. De illius conservatione aut perversione agi: aliquid imminere, quod si contingeret, postrema linea nondum operi ducta, in causa foret, ut cuncti præteriti labores ac Decreta in irritum reciderent, nec ea nationes reciperent. Adjecit, Nonnisi tria superesse consilia, suspendere, dissolvere, concludere: duo priora videri æquè inhonesta ac periculosa, ne monstrum aliquod gigneretur, hoc est peculiare Nationum Concilium: in solo tertium partum nobilem simul & conducibilem posse obtineri. Deum precarentur pro salute Pontificis, qui tamquam filios amabat, nec quidquam ardentius quàm exitum Synodi cupiebat. Cùm illi major Angelorum custodia quàm alii cuilibet assisteret, credendum esse, Pontificis mentem majori perfundi luce ad cognoscendum, ejusque animum magis impelli ad optandum id quod optimum esset. In eamdem voluntatem convenire Principum Oratores; sed auctoritatem in ipsis Patribus sitam esse. Ubi illis placeret, illud Legatos esse comprobaturos; sin minùs, à Patribus, non à Legatis reddendam esse rationem de malis quæ sequerentur.

(m) *Acta Arcis Æliæ.*

13. Lunensis è sella consurgens, Legatos (n) adiit, schedulam manu præferens, cui comperio nomen placidum *petitionis* ab aliis fuisse datum; ab aliis acerbum *contestationis*. Præsides hominem dehortati sunt, ne cujusmodi scintillam injiceret eo tempore, quo tantus aderat fomes ad ignem corripiendum, & Christianam Rempublicam labefactandam. Ille verò haud difficulter se retrahi permisit, ut qui non sponte ad id motus fuerat, sed ut gratificaretur quibusdam suorum Præsulum, qui illum quasi ad officium suo muneri debitum incitabant. Ceterum cum ipse peculiaria jussa ad id peragendum non haberet, illud attentare non poterat sine metu, ne meritò despiceretur à Synodo tamquam vanum, & à Rege tamquam temerarium improbaretur. E controverso Oratores Cæsaris, Lusitaniæ, Sabaudiæ ac Florentiæ, sanxerant ut edicerent, nisi Concilium fineretur, se contestaturos, & abituros. Quin Cæsariani ad Legatorum sedes accedentes, soli diu sermonem priùs habuerunt & posteà Lunensi accito. Denique sicut optimates in litigiis cùm cedunt, id per honorificam concordiæ speciem agere student, hoc illi concessum est, ne finis Concilii in eo conventu decerneretur, sed in diem posterum Sessio indiceretur, solumque generatim sermo fieret, in ea de Synodi fine agendum esse; pro quo simul ac pro incolumitate Pontificis cuncti ea nocte preces funderent.

(n) *Literæ Legat. ad Borrom. 2. Decemb. & fusius in Actis Salmanticensis, & in literis memoratis Jadrensis.*

14. Conclusionis decreto unâ voce cuncti cum laude consenserant, quatuordecim exceptis, undecim Hispanis, & tribus Italis. Propositum non fuerat à Legato: ut unico die Sessio conficeretur, sed duobus continuis, cùm plurima Decreta supererent firmanda, quibus unà cum reliquis functionibus dies unicus satis non erat; præsertim quia unum ex Decretis complurium dierum spatium postulabat, illud nimirum, quo statutum fuerat ut in sessione Decreta omnia, Paulo & Julio sedentibus edita, legerentur. Rei siquidem absolvendæ celeritas locum non dedit antecedenti Lotharingi voto, ut in Coventu post Sessionem recitarentur. Eademque festinatio susceptum anteà consilium abrupit petendæ, absolutis omnibus Decretis, confirmationis disertæ à Pontifice, ibique præstolandi reditum tabellarii, qui eam deferret antequam Synodus clauderetur, ac Patres dimitterentur. Quare hujusce rei vice statutum fuit, ut decerneretur, eam confirmationem à Legatis posteà Concilii nomine petendam esse.

Ita rerum ex improviso accidentium frequentia efficit, ut negotiis parum prosit providentia maturitatis, nisi illi celeritas, prudentiæ comes, adsit quæ consiliis præconceptis noverit alia improvisa subrogare. Sed hæc ipsa promptior celeritas, mentis sæpè assiduæ, patientisque præmeditationis fructus est.

CAPUT V.

Novi nuntii de meliori Pontificis statu. Decreta composita. Sessio vigesimaquinta. Quæ continentur in Decretis de Purgatorio, de Imaginibus, de Reliquiis, & de Invocatione Sanctorum; & de primis quatuordecim articulis super Regularibus.

1. MOrbus Pontificis ex illis fuit, qui magis terrent quàm nocent: jam enim ex eo convaluerat. Sed metuens ipse, ne rumor desperatæ salutis suæ mali aliquid in Synodo gigneret, cui malo sufficientem medelam posteà morbi cessatio afferre non posset, per celerimum cursorem valetudinem confirmatam Legatis adeò sollicitè nuntiavit, (a) ut ejus notitia pervenerit ac vulgata fuerit quintâ noctis horâ, quæ Sessionem indictam præcedebat. Non tamen complures defuere, sicut liquet ex actis Salmanticensis,

ticensis, qui existimaverint, hunc morbum Pontificis simulatam quasi scenam fuisse; quò metus turbarum alas adderet Synodo: quod adeò adversabatur rectæ rationi politicæ, & evidentiæ, quæ communiter super hoc Romæ habebatur, ut ne Suavis quidem dubitationem præ se tulerit. Sed hinc palàm fit, & quàm modica fides habenda sit sinistris narrationibus de Principibus, quæ in commentariis supersunt, & quàm intutum sit hostoriam conscribere, si res gesta in unico libro habeatur. Etenim ut altero hominis sensu, perinde altero scriptoris textu opus est, ad confirmandum aut corrigendum id quod alter refert. Quin ex opposito tam sedulo curavit Pontifex ut evanescceret diffusa morbi sui opinio, eo studio quo Principes urnâ delecti uti solent in eo, tunc præsentibus etiam conditionibus adcto, ut voluerit non modò alterâ statim epistolâ ea de re certiorem facere præter Legatos ipsum Lotharingum, (b) per opportunitatem quâ ejus epistolæ respondebat; sed illic quasi testem adducere appendicem non brevem sua manu exaratam, ubi sibi blandiens, affirmabat, tam benè se convaluisse ex præterito morbo, ut numquam se melius habuerit; simulque illum hortabatur, ut in Patribus suspicionem abstergeret, à Cardinali significatam, quòd ipse aut confirmaturus non esset Synodum, aut solùm post diuturnam moram. Fructuosam à se Synodum expetitam fuisse; at verò sine sua confirmatione non infructuosam modò, sed pernicioſam evasuram: ubi Synodus eam à se peteret, quod ab ea factum iri nuntiabatur, parato se animo esse ad eam extemplò per cursorem mittendam.

(a) *Literæ Borrom. ad Legatos, & Galli ad Moronum 29. Novemb. 1563.*

(b) *Literiæ Pontific. ad Lotharingum 30. Novemb. missæ 1. Decemb. 1563.*

2. Exemplar hujus epistolæ deferendum ad Legatos per eumdem tabellarium curavit; & alteram (c) ad eos scripsit, in qua consimilibus verbis & suo chirographo idem affirmabat de sua bona valetudine. Ceterùm immensam præ se gerebat voluptatem ob factam sibi spem proximi exitus, per literas ab illis octo ante dies ad se scriptas. Monebat, quàm grave periculum immineret, ne Synodo statim non absolutâ Oratores ac Præsules Germaniæ & Galliæ discederent, unde plurimum auctoritatis ac dignitatis illi subtraheretur. Idcircò eos extimulabat, ut curarent, ne unicam quidem horam præscriptum Sessioni tempus protraherent, quin ut potius coarctarent. Quòd si tam brevi spatio confici non potuissent ea omnia quæ habebant in animo Legati, veluti de Imaginibus, de Purgatorio, de correctione Regularium, ac de similibus, consilium dabat, ut Patres illa reponerent in sanctionibus aliarum Synodorum, & in Constitutionibus antiquis; cùm sibi majus Dei obsequium, & Christianæ Reipublicæ bonum videretur, si ea concluderentur, quæ absolvi possent assistentibus Oratoribus, quàm alia quæcumque ultra hæc; eâ luce deficiente, adeoque velut in Concilio eclipsim patiente. Denique illis certò pollicebatur promptum in se animum ad Synodum confirmandam, eamdemque corroborandam, atque in opus deducendam, itidem ac in ea convocanda, continuanda & complenda ardenter operam dederat.

(c) *Literæ Pontificis ad Legatos, 1. Decembris 1563.*

3. Quamquam hi nuntii de recuperata Pontificis valetudine non modicâ sollicitudine Legatos levarent; gnari tamen, hujusmodi repentina & improvisa ægritudinum levamenta non rarò fallere, ex hac pariter ratione nihil parcentes sollicitudini, ad exitum enitebantur; cujus causâ usque ad septimam noctis horam laboratum est in componendis disciplinæ Decretis, ita ut varii obices, tum à Patribus tum ab Oratoribus injecti, amoverentur: quod negotium tam nodosum experti sunt, ut interdum de successu desperarent. Delecti fuerant ad ea conficienda Simonetta, Verallius, Castanea, Covarruvia, Facchinettus, Bonellus, & Paleottus. Tandem, pro eo quod accidit, cùm utraque partium, aut certè altera concordiæ cupida est, & cùm sequestri peritiæ ac solertiæ plurimum inest, eventus spem superavit.

4. Manè ad Sessionem ventum est: solemniter litavit Zabeccarus Antistes Sulmonensis: oravit latinè, & multo cum lepore, sicut aliàs, Hieronymus Raggazzonus Venetus, Episcopus Nazianzi: & adjutor Salaminæ, qui posteà Bergomensi Ecclesiæ admotus fuit, Nuntiusque in Galliam missus; & obiit Romæ dum Clementis VIII. jussu Regulares invisebat. Posteà qui celebrarat, è suggestu clarâ voce Decreta de dogmatibus in hanc sententiam recitavit:

"Cum Catholica Ecclesia, Spiritu sancto edocta, ex sacris Literis, & antiqua Patrum traditione, in sacris Conciliis, & novissimè in hac Oecumenica Synodo docuerit, Purgatorium esse, animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum verò acceptabili Altaris sacrificio juvari; præcipit sancta Synodus Episcopis, ut sanam de Purgatorio doctrinam, à sanctis Patribus & sacris Conciliis traditam, à Christi fidelibus credi, teneri, doceri, & ubique prædicari diligenter studeant. Apud rudem verò plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, & ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio, à popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quæ specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea verò, quæ ad curiositatem quamdam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tamquam scandala & fidelium offendicula prohibeant. Curent autem Episcopi, ut fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, Orationes, Eleemosyna, aliaque pietatis opera, quæ à fidelibus pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundùm Ecclesiæ instituta piè & devotè fiant; & quæ pro illis ex testatorum fundationibus, vel aliâ ratione debentur, non perfunctoriè, sed à sacerdotibus, & Ecclesiæ ministris, & aliis, qui hoc præstare tenentur, diligenter & accuratè persolvantur.,,

"Mandat sancta Synodus omnibus Episcopis, & ceteris, docenti munus curamque sustinentibus, ut, juxta Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ usum, à primævis Christianæ religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, & sacrorum Conciliorum decreta, in primis de Sanctorum intercessione, Invocatione, Reliquiarum honore, & legitimo Imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos, Sanctos, unà cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre, bonum atque utile esse suppliciter eos invocare, & ob beneficia impetranda à Deo per filium ejus JEsum Christum Domi-

num noſtrum, qui ſolus noſter Redemptor & Salvator eſt, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere: illos verò, qui negant, Sanctos, æternâ felicitate in cœlo fruentes, invocandos eſſe; aut qui aſſerunt, vel illos pro hominibus non orare; vel eorum, ut pro nobis etiam ſingulis orent, invocationem eſſe idololatriam; vel pugnare cum verbo Dei; adverſarique honori unius mediatoris Dei & hominum Jeſu Chriſti; vel ſtultum eſſe, in Cælo regnantibus voce vel mente ſupplicare; impiè ſentire. Sanctorum quoque Martyrum, & aliorum cum Chriſto viventium ſancta corpora, quæ viva membra fuerunt Chriſti, & exemplum Spiritus ſancti, ab ipſo ad æternam vitam ſuſcitanda & glorificanda, à fidelibus veneranda eſſe: per quæ multa beneficia à Deo hominibus præſtantur: ita ut affirmantes, Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi; vel eas, alique ſacra monumenta à fidelibus inutiliter honorari; atque eorum opis impetrandæ causâ Sanctorum memorias fruſtra frequentari; omnino damnandos eſſe, prout jam pridem eos damnavit, & nunc etiam damnat Eccleſia. Imagines porrò Chriſti, Deiparæ Virginis, & aliorum Sanctorum, in templis præſertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertiendam; non quòd credatur ineſſe aliqua in iis divinitas, vel virtus, propter quam ſint colendæ; vel quòd ab eis ſit aliquid petendum; vel quòd fiducia in imaginibus ſit figenda, velut olim fiebat à Gentibus, quæ in idolis ſpem ſuam collocabant; ſed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræſentant: ita ut per imagines, quos oſculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Chriſtum adoremus; & Sanctos, quorum illæ ſimilitudinem gerunt, veneremur. Id quod conciliorum, præſertim vero ſecundæ Synodi Nicenæ Decretis contra Imaginum oppugnatores eſt ſancitum. „

Illud verò diligenter doceant Epiſcopi, per hiſtorias myſteriorum noſtræ redemptionis, picturis vel aliis ſimilitudinibus expreſſas, erudiri & confirmari populum in articulis fidei commemorandis, & aſſiduè recolendis: tum verò ex omnibus ſacris imaginibus magnum fructum percipi; non ſolùm quia admonetur populus beneficiorum & munerum, quæ à Chriſto ſibi collata ſunt; ſed etiam quia Dei per Sanctos miracula & ſalutaria exempla oculis fidelium ſubjiciuntur: ut pro iis Deo gratias agant, ad Sanctoremque imitationem vitam moresque ſuos componant; excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, & ad pietatem colendam. Si quis autem his Decretis contraria docuerit, aut ſenſerit; anathema ſit. In has autem ſanctas & ſalutares obſervationes ſi qui abuſus irrepſerint, eos prorſus aboleri ſancta Synodus vehementer cupit: ità ut nullæ falſi dogmatis imagines, & rudibus periculoſi erroris occaſionem præbentes, ſtatuantur. Quod ſi aliquando hiſtorias & narrationes ſacræ Scripturæ, cùm id indoctæ plebi expediet, exprimi & figurari contigerit; doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quaſi corporeis oculis conſpici, vel coloribus aut figuris exprimi poſſit. Omnis porrò ſuperſtitio in Sanctorum invocatione, Reliquiarum veneratione, & maginum ſacro uſu tollatur; omnis turpis quæſtus eliminetur; omnis denique laſcivia vitetur, ita ut procaci venuſtate imagines non pingantur nec ornentur; & Sanctorum celebratione, ac Reliquiarum viſitatione homines ad comeſſationes atque ebrietates non abutantur, quaſi feſti dies in honorem Sanctorum per luxum ac laſciviam agantur. Poſtremò, tanta circa hæc diligentia & cura ab Epiſcopis adhibeatur, ut nihil inordinatum, aut præpoſterè, & tumultuariè accommodatum, nihil profanum, nihilque inhoneſtum appareat, cùm domum Dei deceat ſanctitudo. Hæc ut fideliùs obſerventur, ſtatuit ſancta Synodus, nemini licere ullo in loco, vel Eccleſia, etiam quomodolibet exempta, ullam inſolitam ponere vel ponendam curare imaginem, niſi ab Epiſcopo approbata fuerit; nullæ etiam admittenda eſſe nova miracula, nec novas Reliquias recipiendas niſi eodem recognoſcente & approbante Epiſcopo. Qui ſimul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in concilium Theologis, & aliis piis viris, ea faciat, quæ veritati & pietati conſentanea judicaverit. Quod ſi aliquis dubius aut difficilis abuſus ſit extirpandus; vel omnino aliqua de iis rebus gravior quæſtio incidat: Epiſcopus, antequam controverſiam dirimat, Metropolitani, & comprovincialium Epiſcoporum in Concilio provinciali ſententiam expectet; ita tamen, ut nihil, inconſulto Sanctiſſimo Romano Pontifice, novum, aut in Eccleſia hactenus inuſitatum decernatur. „

5. De his rebus propoſitis, Montis Marani Epiſcopus dixit: Sibi non licuiſſe ob temporis penuriam certum judicium ſtabilire; proinde in Pontifice ac Sede Apoſtolica eas reponere. Guadixenſis Decretorum veritatem comprobavit, præcipitem celeritatem improbavit. Reliqui omnes reſponderunt per merum verbum, *Placet.*

Dein lecti ſunt Canones tum ad peculiarem Regularium, tum ad univerſalem cunctorum diſciplinam ſpectantes. Priores ad viginti duos redacti ſunt, iis etiam comprehenſis, qui ad ſolas Sanctimoniales attinent, & erant hujusmodi.

I. " Quoniam non ignorat ſancta Synodus, quantum ex Monaſteriis piè inſtitutis, & rectè adminiſtratis, in Eccleſia Dei ſplendoris atque utilitatis oriatur; neceſſarium eſſe cenſuit, quò facilius ac maturius, ubi collapſa eſt, vetus & regularis diſciplina inſtauretur, & conſtantius, ubi conſervata eſt, perſeveret, præcipere, prout hoc Decreto præcipit, ut omnes Regulares, tam viri quàm mulieres, ad Regulæ, quam profeſſi ſunt, præſcriptum vitam inſtituant & componant; atque in primis quæ ad ſua profeſſionis perfectionem, ut obedientia, paupertatis, & caſtitatis, ac ſi quæ alia ſunt alicujus Regulæ & Ordinis peculiaria vota & præcepta, ad eorum reſpectivè eſſentiam, nec non ad communem vitam, victum & veſtitum conſervanda pertinentia fideliter obſervent. Omnisque cura & diligentia à ſuperioribus adhibeatur, tam in Capitulis generalibus & provincialibus, quàm in eorum viſitationibus, quæ ſuis temporibus facere non prætermittant, ut ab illis non recedatur: cùm compertum ſit, ab eis non poſſe ea, quæ ad ſubſtantiam Regularis vitæ pertinent relaxari: ſi enim illa, quæ baſes ſunt & fundamenta totius Re-

Regularis diſciplinæ; exactè non fuerint conſervata, totum corruat ædificium neceſſe eſt. „

II. „ Nemini igitur Regularium, tam virorum quàm mulierum, liceat bona immobilia, vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, etiam quovismodo ab eis acquiſita, tamquam propria, aut etiam nomine conventus, poſſidere, vel tenere; ſed ſtatim ea Superiori tradantur, conventuique incorporentur. Nec deinceps liceat Superioribus bona ſtabilia alicui Regulari concedere, etiam ad uſum fructum, vel uſum, adminiſtrationem, aut commendam. Adminiſtratio autem bonorum, Monaſteriorum, ſeu Conventuum ad ſolos officiales eorumdem, ad nutum Superiorum amovibiles, pertineat, Mobilium verò uſum ita Superiores permittant, ut eorum ſupellex ſtatui paupertatis, quam profeſſi ſunt, conveniat; nihilque ſuperflui in ea ſit; nihil etiam quod ſit neceſſarium eis denegetur. Quod ſi quis aliter quidquam tenere deprehenſus aut convictus fuerit, is biennio activâ & paſſivâ voce privatus ſit; atque etiam juxta ſuæ Regulæ & Ordinis conſtitutiones puniatur. „

III. „ Concedit ſancta Synodus omnibus Monaſteriis, & domibus, tam virorum quàm mulierum, & mendicantium, exceptis domibus fratrum ſancti Franciſci, Capucinorum, & totum, qui Minorum de Obſervantia vocantur, etiam quibus aut ex conſtitutionibus ſuis erat prohibitum, aut ex privilegio Apoſtolico non erat conceſſum, ut deinceps bona immobilia eis poſſidere liceat. Quod ſi aliqua loca ex prædictis, quibus auctoritate Apoſtolicâ ſimilia bona poſſidere permiſſum erat, eis ſpoliata ſint; eadem omnia illis reſtituenda eſſe decernit. In prædictis autem Monaſteriis, & domibus, tam virorum quàm mulierum, bona immobilia poſſidentibus, vel non poſſidentibus, is tantùm numerus conſtituatur, ac in poſterum conſervetur, qui vel ex redditibus propriis monaſteriorum, vel ex conſuetis eleemoſynis commodè poſſit ſuſtentari: nec de cetero ſimilia loca erigantur ſine Epiſcopi, in cujus diœceſi erigenda ſunt, licentia priùs obtenta. „

IV. „ Prohibet ſancta Synodus, ne quis Regularis ſine ſui Superioris licentia; prædicationis, vel lectionis, aut cujusvis pii operis prætextu, ſubjiciat ſe obſequio alicujus Prælati, Principis, vel Univerſitatis, vel Communitatis, aut alterius cujuscumque perſonæ, ſeu loci; neque ei aliquod privilegium, aut facultas, ab aliis ſuper iis obtenta, ſuffragetur. Quod ſi contrà fecerit, tamquam inobediens arbitrio Superioris puniatur. Nec liceat Regularibus à ſuis conventibus recedere, etiam prætextu ad Superiores ſuos accedendi; niſi ab eisdem miſſi aut vocati fuerint. Qui verò ſine prædicto mandato, in ſcriptis obtento repertus fuerit; ab Ordinariis locorum tamquam deſertor ſui inſtituti puniatur. Illi autem, qui ſtudiorum causâ ad Univerſitates mittuntur, in conventibus tantum habitent: alioquin ab Ordinariis contra eos procedatur. „

V. „ Bonifacii Octavi Conſtitutionem, quæ incipit, Periculoſo, renovans ſancta Synodus, univerſis Epiſcopis ſub obteſtatione divini judicii, & interminatione maledictionis æternæ, præcipit, ut in omnibus monaſteriis ſibi ſubjectis, ordinaria, in aliis verò Sedis Apoſtolicæ auctoritate, clauſuram Sanctimonialium, ubi violata fuerit, diligenter reſtitui; & ubi inviolata eſt, conſervari maximè procurent; inobedientes, atque contradictores per cenſuras Eccleſiaſticas aliasque pœnas, quacumque appellatione poſtpoſitâ, compeſcentes, invocato etiam ad hoc, ſi opus fuerit, auxilio brachii ſæcularis. Quod auxilium ut præbeatus, omnes Chriſtianos Principes hortatur ſancta Synodus, & ſub excommunicationis pœna, ipſo facto incurrenda, omnibus Magiſtratibus ſæcularibus injungit. Nemini autem Sanctimonialium liceat poſt profeſſionem exire à Monaſterio, etiam ad breve tempus, quocumque prætextu, niſi ex aliqua legitima cauſa, ab Epiſcopo approbanda: indultis quibuscumque, & privilegiis non obſtantibus. Ingredi autem intra ſepta monaſterii nemini liceat, cujuscumque generis, aut conditionis, ſexûs, vel ætatis fuerit, ſine Epiſcopi, vel Superioris licentia, in ſcriptis obtenta, ſub excommunicationis pœna, ipſo facto incurrenda. Dare autem tantùm Epiſcopus vel Superior licentiam debet in caſibus neceſſariis; neque alius ullo modo poſſit, etiam vigere cujuscumque facultatis, vel indulti, hactenus conceſſi, vel inpoſterum concedendi. Et quia monaſteria Sanctimonialium, extra mœnia urbis vel oppidi conſtituta, malorum hominum prædæ, & aliis facinoribus, ſine ulla ſæpè cuſtodia, ſunt expoſita; curent Epiſcopi, & alii Superiores, ſi ita videbitur expedire, ut Sanctimoniales ex iis ad nova vel antiqua monaſteria intra urbes vel oppida frequentia reducantur, invocato etiam auxilio, ſi opus fuerit, brachii ſæcularis. Impedientes verò, vel non obedientes, per cenſuras Eccleſiaſticas parere compellant. „

VI. „ In electione Superiorum quorum cumque, Abbatum temporalium, & aliorum Officialium, ac Generalium, & Abbatiſſarum, atque aliarum Præpoſitarum, quò omnia rectè & ſine ulla fraude fiant, in primis ſancta Synodus diſtrictè præcipit, omnes ſupradictos eligi debere per vota ſecreta, ita ut ſingulorum eligentium nomina numquam publicentur. Nec in poſterum liceat, Provinciales, aut Abbates, Priores, aut alios quoscumque Titulares, ad effectum electionis faciendæ conſtituere; aut voces & ſuffragia abſentium ſupplere. Si verò contra hujus Decreti conſtitutionem aliquis electus fuerit, electio irrita ſit; & is, qui ad hunc effectum ſe in Provincialem, Abbatem, aut Priorem creari permiſerit; deinceps ad omnia officia, in religione obtinenda, inhabilis exiſtat; facultatesque ſuper his conceſſæ, eo ipſo abrogatæ cenſeantur, & ſi in poſterum aliæ concedantur, tamquam ſurreptitiæ habeantur. „

VII. „ Abbatiſſa, & Prioriſſa, & quocumque alio nomine Præfecta vel Præpoſita appelletur, eligatur non minor annis quadraginta, & quæ octo annis poſt expreſſam profeſſionem laudabiliter vixerit. Quòd ſi his qualitatibus non reperiatur in eodem Monaſterio, ex alio ejusdem Ordinis eligi poſſit. Si hoc etiam incommodum Superiori, qui electioni præeſt, videatur; ex iis, quæ in eodem monaſterio annum trigeſimum exceſſerint, & quinque ſaltem annis poſt profeſſionem rectè vixerint, Epiſcopo, vel alio Superiore conſentiente, eligatur. Duobus verò monaſteriis nulla præficiatur. Et ſi qua duo vel plura quocumque modo obtinet, cogatur, uno excepto, intra ſex menſes cetera reſignare. Poſt id verò tempus, niſi reſignaverit, omnia ipſo jure vacent. Is vero qui electioni præeſt, Epiſcopus, ſive alius Superior, clauſtra monaſterii non ingrediatur;

diatur; sed ante cancellorum feneſtellam vota ſingularum audiat, vel accipiat. In reliquis ſervent-tur ſingulorum Ordinum vel monaſteriorum conſtitutiones.

VIII. „Monaſteria omnia, quæ generalibus Capitulis aut Epiſcopis non ſubſunt, nec ſuos habent ordinarios regulares Viſitatores, ſed ſub immediata Sedis Apoſtolicæ protectione ac directione regi conſueverunt, teneantur infra annum à fine præſentis Concilii, & deinde quolibet triennio, ſeſe in congregationes redigere, juxta formam Conſtitutionis Innocentii III. in Concilio Generali, quæ incipit. In ſingulis: ibique certas regulares perſonas deputare, quæ de modo & ordine, de prædictis congregationibus erigendis, ac ſtatutis in eis exequendis deliberent & ſtatuant. Quòd ſi in his negligentes fuerint; liceat Metropolitano, in cujus provincia prædicta monaſteria ſunt tamquam Sedis Apoſtolicæ delegato, eos pro prædictis cauſis convocare. Quòd ſi infra limites unius provinciæ non ſit ſufficiens talium monaſteriorum numerus ad erigendam congregationem, poſſint duarum vel trium provinciarum Monaſteria unam facere congregationem. Ipſis autem congregationibus conſtitutis, illarum generalia Capitula, & ab illis electi Præſides vel Viſitatores eamdem habeant auctoritatem in ſuæ congregationis monaſteria, ac regulares in eis commorantes, quam alii Præſides ac Viſitatores in ceteris habent Ordinibus: teneanturque ſuæ congregationis monaſteria frequenter viſitare, & illorum reformationi incumbere; & ea obſervare, quæ in ſacris Canonibus, & in hoc ſacro Concilio ſunt decreta. Quòd ſi etiam, Metropolitano inſtante, prædictæ exequi non curaverint; Epiſcopis, in quorum diœceſibus loca prædicta ſita ſunt, tamquam Sedis Apoſtolicæ delegatis, ſubdantur. „

IX. Monaſteria Sanctimonialium, ſanctæ Sedi Apoſtolicæ immediatè ſubjecta, etiam ſub nomine Capitulorum ſancti Petri, vel ſancti Joannis, vel alias quomodocumque nuncupentur, ab Epiſcopis, tamquam dictæ Sedis delegatis, gubernentur, non obſtantibus quibuscumque. Quæ verò à deputatis in Capitulis generalibus, vel ab aliis Regularibus reguntur, ſub eorum cura & cuſtodia relinquantur.„

X. „Attendant diligenter Epiſcopi, & ceteri Superiores monaſteriorum Sanctimonialium, ut in conſtitutionibus eorum admoneantur Sanctimoniales, ſaltem ſemel ſingulis menſibus confeſſionem peccatorum faciant; & ſacroſanctam Euchariſtiam ſuſcipiant; ut eo ſe ſalutari præſidio muniant ad omnes oppugnationes dæmonis fortiter ſuperandas. Præter ordinarium autem confeſſorem alius extraordinarius ab Epiſcopo, & aliis Superioribus bis aut ter in anno offeratur, qui omnium confeſſiones audire debeat. Quòd verò ſanctiſſimum Chriſti corpus intra chorum vel ſepta monaſterii, & non in publica Eccleſia conſervetur, prohibet ſancta Synodus: non obſtante quocumque indulto, aut privilegio. „

XI. „In Monaſteriis ſeu domibus virorum ſeu mulierum, quibus imminet animarum cura perſonarum ſæcularium, præter eas uuæ ſunt de illorum monaſteriorum ſeu locorum familia, perſonæ tam regulares quàm ſæculares, hujusmodi curam exercentes, ſubſint immediatè in iis quæ ad dictam curam & Sacramentorum adminiſtrationem pertinent jurisdictioni, viſitationi, & correctioni Epiſcopi, in cujus diœceſi ſunt ſita. Nec ibi aliqui, etiam ad nutum amovibiles, deputentur, niſi de ejusdem conſenſu, ac prævio examine, per eum aut ejus Vicarium faciendo; excepto monaſterio Cluniacenſi, cum ſuis limitibus: & exceptis etiam iis monaſteriis ſeu locis, in quibus Abbates, Generales, aut Capita Ordinum ſedem Ordinariam principalem habent, atque aliis monaſteriis ſeu domibus, in quibus Abbates, aut alii Regularium Superiores jurisdictionem Epiſcopalem & temporalem in Parochos & parochianos exercent: ſalvo tamen eorum Epiſcoporum jure, qui majorem in prædicta loca vel perſonas jurisdictionem exercent.„

XII. „Cenſuræ & interdicta, nedum à Sede Apoſtolica emanata, ſed etiam ab Ordinariis promulgata, mandante Epiſcopo à Regularibus in eorum Eccleſiis publicentur, atque ſerventur. Dies etiam feſti: quos in diœceſi ſua ſervandos idem Epiſcopus præceperit ab exemptis omnibus, etiam Regularibus ſerventur. „

XIII. „Controverſias omnes de præcedentia, quæ perſæpè cum ſcandalo oriuntur inter Eccleſiaſticas perſonas, tam ſæculares quàm regulares, cùm in Proceſſionibus publicis, tum in iis, quæ fiunt in tumulandis defunctorum corporibus, & in deferenda umbella, & aliis ſimilibus, Epiſcopus, amotâ omni appellatione, & non obſtantibus quibuscumque, componat. Exempti autem omnes, tam clerici ſæculares quàm regulares, quicumque, etiam monachi, ad publicas Proceſſiones vocati, accedere compellantur; iis tantùm exceptis, qui in ſtrictiori clauſura perpetuò vivunt. „

XIV. „Regularis, non ſubditus Epiſcopo, qui intra clauſtra monaſterii degit, & extra ea ita notoriè deliquerit, ut populo ſcandalo ſit; Epiſcopo inſtante, à ſuo Superiore intra tempus, ab Epiſcopo præfigendum, ſeverè puniatur; ac de punitione Epiſcopum certiorem faciat: ſin minùs, à ſuo Superiore officio privetur, & delinquens ab Epiſcopo puniri poſſit. „

Tametſi facilius videatur, ſupplicio quempiam affici quàm præmio, cùm alterum ſæpe cum lucro, alterum cum diſpendio præſtetur; tamen plura ſunt reverà delicta quæ non puniuntur, quàm promerita quæ præmio carent: ſiquidem ſupplicium à delinquente vitatur, & à judice non ſine contentione, odio ac periculo exercetur; præmium à merente flagitatur, & à ſuperiore conceditur ſine contentionis labore, cum adeptione benevolentiæ, & cum ſpe gratificationis.

CAPUT VI.

Alia octo de diſciplina Regularium capita. Conſilium, ut annus decimus octavus exigeretur tamquam neceſſarius ad profeſſionem, cur mutatum. Manifeſtum Suavis mendacium de exceptione Societatis JEſu in capite decimo ſexto habita. Patrum ſententiæ in Seſſione de viginti duobus capitibus recitatis.

XV. 1. Subſequebantur Canones: „Inquacumque Religione, tam virorum quàm mulierum, profeſſio non fiat ante decimum ſextum annum expletum; nec qui minore tempore, quàm per annum, poſt ſuſceptum habitum in probatione ſteterit ad profeſſionem admittatur. Profeſſio autem anteà facta, ſit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicujus Regulæ, vel Religionis, vel Ordinis obſervationem, aut ad alios quoscumque effectus.„

XVI. „Nulla quoque renuntiatio aut obligatio anteà facta, etiam cum juramento, vel in favorem cujuscumque cauſæ piæ, valeat, niſi cum licentia Epiſcopi, ſive ejus Vicarii fiat, intra duos menſes proximos ante profeſſionem; ac non alias intelligatur effectum ſuum ſortiri, niſi ſecutâ profeſſione: aliter verò facta, etiamſi cum hujus favoris expreſſa renuntiatione, etiam jurata, ſit irrita, & nullius effectus. Finito tempore noviciatus, Superiores, novitios, quos habiles invenerint, ad profitendum admittant, aut è monaſterio eos ejiciant. Per hæc tamen ſancta Synodus non intendit aliquid innovare, aut prohibere, quin Religio Clericorum Societatis JEſu, juxta pium eorum inſtitutum, à ſancta Sede Apoſtolica approbatum, Domino & ejus Eccleſiæ inſervire poſſint. Sed neque ante profeſſionem, excepto victu & veſtitu, novitii vel novitiæ illius temporis, quo in probatione eſt, quocumque prætextu, à parentibus, vel propinquis, aut curatoribus, ejus monaſterio aliquid ex bonis ejusdem tribuatur, ne hac occaſione diſcedere nequeat, quod totam vel majorem partem ſubſtantiæ ſuæ monaſterium poſſideat nec facile, ſi diſceſſerit, id recuperare poſſit. Quin potiùs præcipit ſancta Synodus ſub anathematis pœna dantibus & recipientibus, ne hoc ullo modo fiat; & ut ab euntibus ante profeſſionem omnia reſtituantur, quæ ſua erant. Quod ut rectè fiat, Epiſcopus etiam per cenſuras Eccleſiaſticas, ſi opus fuerit, compellat,

2. Duo ſunt, quæ me detinent in his duobus capitibus; alterum ad narrationem ſpectans, alterum ad confutationem. Primum eſt, fuiſſe paratum (a) Canonem quo ſtatuebatur, fas non eſſe regularem profeſſionem emitti ante annum decimum octavum. Sed Archiepiſcopus Pragenſis, vir clauſtri peritus, prævalidè dehortatus eſt Patres ab eo conſilio affirmans, deteriorem fructum reddi plerumque in cœnobiis ab iis, qui à teneris annis illic ſati non fuerint, adeoque adhuc illæſi à vitiis laxioris libertatis: ſatius eſſe, ſancire, ut probationis tempus ad duos annos produceretur; ita tamen, ut fas eſſet profeſſionem emitti anno decimo ſexto. Aliud incommodum anteà perpenderat Archiepiſcopus Granatenſis: Cùm fas eſſet puellæ anno duodecimo nubere, ſi poſteà ante matrimonium conſummatum vellet religioſam vitam profiteri, opus futurum viro ſex annos cælibem vitam agere, & aliam uxorem non ducere; cùm hujusmodi conjugium nonniſi per profeſſionem diſſolvi poſſit. Quare tum illis tum aliis probabatur, ne quid in eo jus commune variaretur: & argumentum deducebant à conjugio corporum ad ſacrum conjugium animorum. Sed tandem in temperamentum, quod diximus, conventum eſt, cùm cenſeretur, ante annum decimum ſextum ægrè pernoſci poſſe difficultates, quibus ſe ſubjicit perpetuò vita regularis. Si verò religioſus habitus anno decimo quinto ſuſcipiatur, teneram adhuc ac puram ætatem eſſe, ut per regularem educationem rectè formetur.

(a) *Acta Paleotti die 23. & 24. Novemb. 1563.*

3. Alterum, ad quod refellendum hîc ſiſtor, eſt fabula Suavis, qui ſic ſcribit: „Excogitatum fuit hoc conſilium, ut religioſus moderator, abſoluto probationis anno, adſtringeretur ad novi vitium dimittendum, aut amittendum ad profeſſionem, idque additum eſt capiti decimo ſexto tamquam in loco congruente. Lainius Præſes generalis decretum tamquam neceſſarium ſummoperè commendavit;

ſed petiit, ut ſua Societas exciperetur, cauſatus, aliam eſſe hujus conditionem à ceteris Regularium Ordinibus: in illis & vetuſtiſſimâ conſuetudine & Sedis Apoſtolicæ comprobatione locum eſſe profeſſioni tacitæ, quæ in ipſorum Societate prohibetur. Offenſionis cauſam, quod populus alios cernat in ſæculari veſte, poſtquam diu religioſam geſſerint, hic ceſſare, propterea quod habitus Jeſuitarum à ſæculari non diſtinguitur. Obtineri quoque à ſua Societate confirmationem Sedis Apoſtolicæ, ut liceat Superiori ad profeſſionem poſt longum tempus admittere, quod nulli ex Regularibus umquam conceſſum eſt. Cuncti in ejus gratiam aſſenſerunt exceptioni; in qua dictanda Lainius contendit, regulas latini ſermones poſcere, ut numero plurali diceretur: Per hæc autem ſancta Synodus non intendit aliquid mutare in Jeſuitarum inſtituto, &c. Et animadverſum non eſt, illum loquendi modum referri poſſe tum ad facultatem admittendi aut dimittendi novitios poſt annum, tum ad ea omnia quæ capite decimo ſexto continentur; & etiam referri poſſe ad omnia, ſexdecim illis capitibus contenta. Sed Lainius naviter uſus eſt modica aliorum attentione, jecitque fundamentum, in quo Jeſuitæ poſteri extruere poſſent eam ſingularitatem, quæ in eorum Societate conſpicitur.

4. Usque adeò intemperantia vituperandi, vituperatorem ipſum non modò vituperatione, ſed irriſione dignum reddit! Quonam umquam tempore Societas JEſu, hujus exceptionis titulo, arrogavit ſibi jus non ſubjacendi ſanctionibus quindecim Canonum præcedentium? Si forte id in animum homini cuipiam inciderit, ſine dubio numquam comperiretur, fuiſſe ab ea revocatum in controverſiam, aut tentatum. Quod autem ſpectat ad caput decimum ſextum, in judicium criminoſum vocemus, & infamiâ puniamus, ſi mereatur, palmarem fraudem, per quam Lainius à Suavi deſcribitur deceptor Synodi, dum vi particulæ hæc, numero plurimum expreſſæ familiam ſuam ſubduxit non ſolùm ſanctioni proximè præcedentium verborum, ſed omnium planè antecedentium: & quò rectius acta cauſæ conficiantur, expendamus quæſo, quænam illa ſint, quæ capite illo decimo ſexto continentur. Ea ſunt: Nulla obligatio aut renuntiatio ante profeſſionem facta valeat, niſi fiat intra poſtremos duos menſes, & cum Epiſcopi licentia; & effectum illæ non ſortiantur, niſi profeſſione ſubſecutâ. Hoc igitur fuit id, quod ex dicto Suavis Lainium impulit ad Concilium decipiendum. Ingens profectò emolumentum ex eo lucratur Societas, quòd in ipſa id locum non habeat! Si hujusmodi renuntiationes, priùs firmatæ ab ejus religioſis, efficaciâ carerent, liceret illis dono dare Societati magnam vim rei familiaris, quæ ipſis integra remaneret usque ad poſtremos duos menſes; cum amore obſtricti ob diuturnam conſuetudinem cum religioſa familia, & ſoluti, ob diuturnam abſentiam, amore paternæ familiæ, hanc plerumque illi poſthaberent per ultimam voluntatem, cui proxime ſucceſſurus eſt mundanæ vitæ finis: contrà verò, cùm iidem nunc bona ſua relinquant, viventibus adhuc in ipſis ſanguinis affectionibus, ferè ſemper aut ea omnia, aut potiora patrimonii ibi relinquunt, ubi plurimum animi retinent. Hoc igitur emolumentum eſt, cujus cupiditas potuit Lainium allicere ad eam fraudem, quam illi Suavis appingit. Verùm quid prodeſt venari chimæras ad reperiendam rei geſtæ cauſam, quam ille ſolùm non adſpicit, qui ſibi ſtudioſè palpebras conſuit?

Nimium enim verò patet necessitas apponendi particulam, *hæc*, & non, *hoc*, atque amovendi à Societate non minùs primam quàm secundam sanctionem capitis decimi sexti; cùm posterior auferri non posset, quin prior dissentanea esset & observari nequiret. Evidens probatio in promptu est: Si concessâ Societati immunitate à secunda, illæsus eidem relinquitur usus instituti sui de professionibus; igitur ipsi conceditur ut quamplurimi numquam professi sint, reliqui verò post multorum annorum numerum. Quonam igitur pacto poterant irritæ reddi renuntiationes obligationesque horum omnium Religiosorum, iis exceptis quæ intra duos menses ante professionem conficerentur, prout in priori capitis illius parte statuit Concilium? In primis gravissimo fuisset detrimento eorum familiis extra religionem, quibus non nisi pauci Religiosi, & post diuturnum tempus, subvenire potuissent, parte ipsorum propriâ illis relictâ; quæ utilitas ex præcipuis est inter ceteras, quas capit Respublica, non solùm ob æternam, sed etiam ob civilem felicitatem, ab Ordinibus Regularium universè. Præterea nullâ ratione connecti poterat hujusmodi lex cum propria Societatis institutione, ad ipsius vota professionesque spectante. Etenim ubi nihil valerent in hominibus Societatis hæ renuntiationes, nisi intra duos ante professionem menses confectæ, nec efficaciam obtinerent, nisi subsecuta professione, efficeretur, ut omnes *Coadjutores formati, tum temporales tum spirituales*, sicut in ea nominantur, qui numquam evadunt professi, retenturi essent in perpetuum suorum bonorum dominium; quæ res ex adverso opponeretur institutioni hujus Ordinis, à qua dominii non ampliùs capaces redduntur. Eveniret insuper, ut ii, qui tandem ad professorum gradum accedunt, antequam eò pervenirent, necessariò penes se haberent hoc dominium ferè septemdecim annorum spatio (hoc enim esse solet temporis intervallum, à primo in tyrocinium ingressu ad professionem) quo magno semper illicio esset ad domum suam repetendam, eòsque rei familiaris cura magnoperè implicaret: quod incommodum locum non habet in aliis Religiosorum Ordinibus, ubi quotquot in illis persistunt, professionis vinculis post annum elapsum se obstringunt. Idcircò, sicuti diximus, non poterat Synodus Societatem excipere à posteriore illius capitis parte, quin ipsam exciperet à priori.

5. Nec illud etiam dignum est fide, Lainium attulisse pro argumento nulli ex religiosis Ordinibus licuisse ad professionem post longum tempus admittere; quando varii libri de Societatis Instituto oppositum palam faciunt claris testimoniis Joannis Climaci, Cassiani, & aliorum, qui videri possunt apud Franciscum Suarium. (b)

(b) *Tom. 4. de Relig. lib. 6. cap. 6. tract. 10. cap. 1.*

Sed ea Suavis animadversio, *tunc jactum fuisse à Lainio fundamentum, in quo posteri Jesuitæ possent extruere singularitatem, quæ in eorum Societate conspicitur*, ridicula profectò est: quando quidem eadem Synodus, & eodem in loco affirmat, illorum Institutum fuisse jam ab Apostolica Sede confirmatum. Paulus III. id egerat, & posteà Julius III. & ætate Pontificum sequentium ad eam æstimationem evecta erat Societatis JEsu, ut Nuntii Pontificis, & Principum Oratores proponerent tamquam maximum inter cuncta remedia ad Germaniam restituendam, multitudinem illius Collegiorum; sicuti liquet ex voluminibus literarum Commendoni, & Legatorum, ubi hi sensa Lunensis referunt, cùm primum ad Cæsaream Aulam advenit: quod in opportunis locis ostensum est. Et quoniam adeò progressi sumus in hoc argumento, referam quænam fuerit potissima ratio, cur Synodus tam honorificam mentionem fecerit hujus Ordinis, ejusque Institutum comprobarit. (c)

(c) *Literæ Borr. ad Legatos 4. Aug. 1563.*

7. Scripserat ante quatuor menses Borromæus ad Legatos, supervacaneum à se putari, causas illis recensere, quibus movebatur Pontifex ad amandam Societatem JEsu, & ad optandum, ut illa in cunctis Catholicorum Provinciis exciperetur, gnarus, Legatos in eosdem sensus convenire. Audiri eam in Gallia non excipi, idque potius ex quorumdam privatorum adversa affectione, quàm ex Regis regiique Consilii voluntate: ea propter, cùm Galliæ Senatus id negotii in Oecumenica Synodo reposuisset, gratum fore Pontifici, si, ubi de Regularibus ageretur, Legati opportunitatem arriperent favendi Societati, in eo quod ipsis consentaneum videretur; ea de re quoque differentes cum Lotharingo, quem certum erat eidem propitium esse, amplexurumque negotium singulari charitate, & epistolam his verbis clausit: *Hi Patres, præterquam quòd ut vobis compertum est: filii sunt obsequentissimi Pontificis, & Apostolicæ Sedi, me sibi patronum habent. Quamobrem pro certo habeatis, quidquid favoris ac beneficii illis conferetur, tamquam mihi proprium à me acceptum iri. Vos denique rogo, ut eosdem maximopere vobis commendatos habeatis* Quam animi benevolentiam in Societatem S. Carolus usque ad mortem re ipsa ostendit, tum commissâ animæ suæ curâ illius Patribus, tum fundatis duabus præcipuis ejusdem domibus, etiam Abbatiâ à se ad hoc ipsum abdicatâ. Jam verò quò Societatis institutio præstaretur immunis ab universali Decreto de Professionibus, posita fuerat in primo Canonum exemplo hæc particula: *Per hæc tamen sancta Synodus nihil intendit innovare, aut prohibere, unde Clerici Societatis JEsu secundùm eorum Institutum, approbatum à sancta Sede Professionem retardare non possint.* Posteà id ipsum tum honorificentiorem; tum ampliorem in formam mutatum est, addito Societati *Religionis* nomine, & ejus institutio voce *pii*, eâdemque nihil variata per sanctionem illius capitis decimi sexti, non modò quòd spectat ad professionis moram, sed ad ea omnia, per quæ ex instituto suo Domino ejusque Ecclesiæ illa deservit.

8. Hæc itaque fuit mutatio, non illa, quam malè compacto mendacio Suvas describit; nec originem ea traxit à fraude Lainii, sed à studio Pontificis, ejusque sororis filio S. Carolo, & ab utrisque amore in Societatem; quæ posteà non solùm excepta fuit in Gallia, sed illic accepit, & accipit, tum à Christianissimis Regibus, tum ab omni hominum ordine ea singularis honoris & charitatis effecta, quæ cuncti conspiciunt. Grates iterum agantur Suavi, qui per calumnias suas viam mihi aperit ad enarrandas matris meæ laudes citra jactantiam. Non satis memini, numeretne Plutarchus hanc ipsam inter utilitates, quæ possunt ex inimicis trahi. Nunc tenorem Decretorum de Regularibus resumamus.

9. XVII. „ Libertati professionis virginum Deo dicandarum prospiciens sancta Synodus, statuit atque decernit, ut si puella, quæ habitum regularem suscipere voluerit, major duodecim annis sit, non antè eum suscipiat, nec posteà ipsa vel alia professionem emittat, quàm exploraverit Episcopus, vel, eo absente vel impedito, ejus Vicarius, aut aliquis eorum sumptibus ab eis deputa-

putatus, virginis voluntatem diligenter, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Et si voluntas ejus pia ac libera cognita fuerit, habueritque conditiones requisitas juxta monasterii illius & Ordinis regulam, nec non monasterium fuerit idoneum; liberè ei profiteri liceat: cujus professionis tempus ne Episcopus ignoret, teneatur Præfecta monasterio eum ante mensam certionem facere. Quòd si Præfecta certiorem Episcopum non fecerit, quamdiu Episcopo videbitur, ab officio suspensa sit.„

XVIII. „ Anathemati sancta Synodus subjicit omnes & singulas personas, cujuscumque qualitatis vel conditionis fuerit, tam Clericos quàm laicos, sæculares vel regulares, atque etiam qualibet dignitate fungentes, si quomodocumque coëgerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliam quamcumque mulierem invitam, præterquam in casibus in jure expressis, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cujuscumque religionis, vel ad emittendam professionem; quique consilium, auxilium, vel favorem dederint, quique scientes, eam non sponte ingredi monasterium, aut habitum suscipere, aut professionem emittere, quoquo modo eidem actui vel auctoritatem interposuerint. Simili quoque anathemati subjicit eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine justa causa impedierint. Eaque omnia, & singula, quæ ante professionem, vel in ipsa professione fieri oportet, serventur non solùm in monasteriis subjectis Episcopo, sed & in aliis quibuscumque. Ab his tamen excipiuntur mulieres, quæ Pœnitentes, aut Convertitæ appellantur, in quibus constitutiones earum serventur.„

XIX. „ Quicumque Regularis prætendat, se per vim & metum ingressum esse religionem; aut etiam dicat, ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile; velitque habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum; non audiatur, nisi intra quinquennium tantùm à die professionis; & tunc non aliter nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore suo, & Ordinario. Quòd si anteà habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandum quamcumque causam admittatur, sed ad monasterium redire cogatur, & tamquam apostata puniatur: interim verò nullo privilegio suæ religionis juvetur. Nemo etiam Regularis cujuscumque facultatis vigore transferatur ad laxiorem religionem; nec detur licentia cuiquam Regulari occultè ferendi habitum suæ religionis.„

XX. „ Abbates, qui sunt Ordinum capita, ac ceteri prædictorum Ordinum Superiores, Episcopis non subjecti, quibus est in alia inferiora monasteria, Prioratusve legitima jurisdictio, eadem illa sibi subdita monasteria & Prioratus, suo quisque loco atque ordine, ex officio visitent, etiamsi commendata existant. Quæ cùm Ordinum suorum Capitibus subsint, declarat sancta Synodus in iis, quæ aliàs de visitatione monasteriorum commendatorum definita sunt, non esse comprehensa: teneanturque quicumque prædictorum Ordinum monasteriis præsunt, prædictos Visitatores recipere, & illorum ordinationes exequi. Ipsa quoque monasteria, quæ sunt Ordinum Capita, juxta sanctæ Sedis Apostolicæ & cujusque Ordinis constitutiones visitentur. Et quamdiu durabunt hujusmodi commendæ, Priores claustrales, aut in Prioratibus conventum habentibus, Subpriores, qui correctiones & spirituale regimen exercent, à Capitulis generalibus, vel ipsorum Ordinum Visitatoribus instituantur. In ceteris omnibus præfatorum Ordinum privilegia, & facultates, quæ ipsorum personas, loca & jura concernunt, firma sint & illæsa.„

XXI. „ Cùm pleraque monasteria, etiam Abbatiæ, Prioratus, Præposituræ, ex mala eorum, quibus commissa fuerint, administratione, non levia passa fuerint tam in spiritualibus quàm in temporalibus detrimenta; cupit sancta Synodus ea ad congruam monasticæ vitæ disciplinam omnino revocare. Verùm adeò dura difficilisque est præsentium temporum conditio, ut nec statim omnibus, nec commune ubique, quod optaret, remedium possit adhiberi: ut tamen nihil prætermittat, unde prædictis salubriter aliquando provideri possit; primùm quidem confidit, Sanctissimum Romanum Pontificem pro suæ pietate & prudentia curaturum, quantum hæc tempora ferre posse viderit, ut iis, quæ nunc commendata reperiuntur, & quæ suos conventus habent, regulares personæ, ejusdem Ordinis expresse professè, & quæ gregi præire & præesse possint, præficiantur. Quæ verò in posterum vacabunt, non nisi regularibus spectatæ virtutis & sanctitatis conferantur. Quoad ea verò monasteria, quæ Capita sunt ac Primates Ordinum, sive Abbatiæ, sive Prioratus, filiæ illorum Capitum nuncupantur, teneantur illi, qui in præsenti ea in commendam obtinent, nisi sit eis de regulari successore provisum, infra sex menses religionem illorum Ordinum propriam solemniter profiteri, aut iis cedere: aliàs commendæ prædictæ ipso jure vacare censeantur. Ne autem in prædictis omnibus & singulis fraus aliqua adhiberi possit; mandat sancta Synodus, ut in provisionibus dictorum monasteriorum qualitas singulorum nominatim exprimatur: aliterque facta provisio, subreptitia esse censeatur: nullaque subsequenti possessione, etiam triennali, adjuvetur.„

XXII. „ Hæc omnia & singula in superioribus Decretis contenta, observari sancta Synodus præcipit in omnibus cœnobiis ac monasteriis, collegiis ac domibus quorumcumque monachorum ac regularium, nec non quarumcumque Sanctimonialium virginum, ac viduarum, etiamsi illæ sub gubernio militiarum, etiam Jerosolymitanæ, vivant, & quocumque nomine appellentur, sub quacumque regula, vel constitutionibus & sub custodia vel gubernatione, vel quavis subjectione aut annexione, vel dependentia cujuscumque Ordinis, mendicantium, vel non mendicantium, vel aliorum regularium monachorum, aut Canonicorum quorumcumque, non obstantibus eorum omnium & singulorum privilegiis, sub quibuscumque formulis verborum conceptis, ac Mare magnum appellatis, etiam in fundatione obtentis, nec non constitutionibus & regulis, etiam curatis, atque etiam consuetudinibus, vel præscriptionibus, etiam immemorabilibus. Si qui verò regulares tam viri quàm mulieres sunt, qui sub arctiori regula vel statutis vivunt, excepta facultate habendi bona stabilia in communi, eos ab eorum instituto & observantia sancta Synodus amovere non intendit. Et quia sancta Synodus desiderat, ut omnia & singula supradicta quamprimum executioni demandentur; præcipit omnibus

Epis-

Episcopis, in monasteriis sibi subjectis, & in omnibus aliis, ipsis in superioribus decretis specialiter commissis, atque omnibus Abbatibus, & Generalibus, & aliis Superioribus Ordinum supradictorum, ut statim prædictæ exequantur. Et si quid executioni mandatum non sit, Episcoporum negligentiam Concilia provincialia suppleant, & coërceant. Regularium verò Capitula provincialia & generalia, & in defectum Capitulorum generalium, Concilia provincialia, per deputationem aliquorum ejusdem Ordinis provideant. Hortatur etiam sancta Synodus omnes Reges, Principes, Respublicas, & magistratus, & in virtute sanctæ obedientiæ præcipit, ut velint prædictis Episcopis, Abbatibus, ac Generalibus, & ceteris Præfectis in superius contentæ reformationis executione suum auxilium & auctoritatem interponere, quoties fuerint requisiti; ut sine ullo impedimento præmissa rectè exequantur ad laudem Dei omnipotentis.„

10. Hæc Decreta communiter comprobata sunt; non tamen defuere qui adversarentur. Decretum de Commendis notabilem aliquam contradictionem sustinuit: quibusdam enim videbatur, nihil novi statuendum esse. Ita censebant Patriarcha Venetus, Archiepiscopi Hydruntinus, Spalatrensis, Materanus, & Barensis, & cum his alii complures. Contrà verò Episcopus Verdunensis, aliique non pauci, arbitrati sunt, Commendas omnino tollendas esse, aut certè validiores sanctiones illis admovendas. Difficultates tamen, spectatâ Galliâ, proposuerat Lotharingus in generali Conventu, dicens, in eo regno innumera esse monasteria, summis viris commendata, quibus ea adimere difficillimum foret: Prætereà Archiepiscopis Bracarensi ac Messanensi non placuit facultas tradita Franciscanis Conventualibus bona stabilia possidendi. Optarunt quàm plurimi, ut Regulares extra claustra delinquentes multari liberè possent ab Episcopis, non autem cum statuta exceptione. Quidam improbarunt, quod hìc derogaretur alicui ex rebus constitutis in antegressis Sessionibus. Multi quoque in dicenda sententia imitati sunt Granatensem, qui se majori parti remiserat. Apta sanè ratio ad conscientiam simul ac reverentiam illæsam servandam, & ad suam sententiam dedecoris periculo subtrahendam.

CAPUT VII.

Viginti & unum Decreta de generali emendatione. Patrum de ipsis judicia, & ejusdem Sessionis prorogatio in diem posterum.

1. EPiscopus operatus Sacris, legit continenter post Decreta de Regularium disciplina, Decreta de universali emendatione, quæ unum supra viginti fuere.

I. " Optandum est, ut ii qui Episcopale ministerium suscipiunt, quæ suæ sint partes agnoscant; ac se non ad propria commoda, non ad divitias aut luxum, sed ad labores & sollicitudines pro Dei gloria vocatos esse intelligant. Nec enim dubitandum est, & fideles reliquos ad religionem innocentiamque facilius inflammandos, si Præpositos suos viderint non ea quæ mundi sunt, sed animarum salutem, ac cælestem patriam cogitantes. Hæc cùm ad restituendam Ecclesiasticam disciplinam præcipua esse sancta Synodus animadvertat; admonet Episcopus omnes, ut secum ea sæpè meditantes, factis etiam ipsis, ac vitæ actionibus, quod est veluti perpetuum quoddam prædicandi genus, se muneri suo conformes ostendant: in primis verò ita mores suos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac, quæ nos tantoperè commendat Deo, sanctæ humilitatis exempla petere possint. Quapropter, exemplo Patrum nostrorum in Concilio Carthaginensi, non solùm jubet, ut Episcopi modestâ suppellectili & mensa ac frugali victu contenti sint; verùm etiam in reliquo vitæ genere, ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat quod à sancto hoc instituto sit alienum; quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ se ferat. Omnino verò eis interdicit, ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos familiaresve suos augere studeant: cùm & Apostolorum Canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed, si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant; eas autem non distrahant nec dissipent illorum causâ: immò, quàm maximè potest, eos sancta Synodus monet, ut omnem humanum hunc erga fratres, nepotes propinquosque carnis affectum, unde multorum malorum in Ecclesia seminarium extat, penitus deponant. Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscumque beneficia Ecclesiastica, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradus sui conditione observari, sed & ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales pertinere decernit: quorum consilio apud Sanctissimum Romanum Pontificem cùm universalis Ecclesiæ administratio nitatur, nefas videri potest, non iis etiam virtutum insignibus, ac videndi disciplinâ eos fulgere, quæ meritò omnium in se oculos convertat.„

II. " Cogit temporum calamitas, & invalescentium hæresum malitia, ut nihil sit prætermittendum, quod ad populorum ædificationem, & Catholicæ fidei præsidium videatur posse pertinere. Præcipit igitur sancta Synodus Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, & omnibus aliis, qui de jure vel consuetudine in Concilio provinciali interesse debent, ut in ipsa prima Synodo provinciali, post finem præsentis Concilii habenda, ea omnia & singula, quæ ab hac sancta Synodo definita & statuta sunt, palàm recipiant; nec non veram obedientiam summo Romano Pontifici spondeant & profiteantur; simulque hæreses omnes, à sacris Canonibus, & generalibus Conciliis, præsertimque ab hac eadem Synodo damnatas, publicè detestentur & anathematizent. Idemque inposterum quicumque in Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Episcoposque promovendi, in prima Synodo provinciali, in qua ipsi interfuerint, omnino observent. Quòd si quis ex supradictis omnibus, quod absit, renuerit; Episcopi comprovinciales statim summum Romanum Pontificem admonere sub pœna divinæ indignationis teneantur; interimque ab ejusdem communione abstineant. Ceteri verò omnes, sive in præsenti, sive in futurum beneficia Ecclesiastica habituri, & qui in Synodo diœcesana convenire debent, idem ut supra, in ea Synodo, quæ primo quoque tempore celebrabitur, faciant & observent: aliàs secundùm formam sacrorum Canonum puniantur. Ad hæc omnes ii, ad quos Universitatum & studiorum generalium curæ, visitatio & reformatio pertinet, diligenter curent, ut ab eisdem Universitatibus Canones & decreta hujus sanctæ Synodi integrè recipiantur, ad eorumque normam Magistri, Doctores & alii in eisdem Universitatibus ea, quæ Catholicæ fidei sunt, doceant, & interpretentur; seque ad hoc institutum initio cujuslibet anni solemni juramento obstringant; sed & si aliqua alia in prædictis Universitatibus correctione & reformatione digna fuerint, ab eisdem, ad quos spectat, pro religionis & disciplinæ Ecclesiasticæ augmento emendentur, & statuantur. Quæ verò Universitates immediatè summi Romani Pontificis protectioni & visitationi sunt subjectæ; has sua Beatitudo per ejus delegatos eâdem, quâ suprà, ratione, &, prout ei utilius visum fuerit, salubriter visitari & reformari curabit. „

III. " Quamvis excommunicationis gladius nervus sit Ecclesiasticæ disciplinæ, & ad continendos in officio populos valdè salutaris; sobriè tamen magnaque circumspectione exerendus est; cùm experientia doceat, si temerè aut levibus ex rebus incutiatur, magis contemni quàm formidari; & perniciem potiùs parere quàm salutem. Quapropter excommunicationes illæ, quæ monitionibus præmissis ad finem revelationis, ut ajunt, aut pro deperditis seu subtractis rebus ferri solent, à nemine prorsus, præterquam ab Episcopo, decernantur; & tunc non aliàs, quàm ex re non vulgari, causaque diligenter ac magna maturitate per Episcopum examinata, quæ ejus animum moveat; nec ad eas concedendas cujusvis sæcularis, etiam magistratus, auctoritate adducatur; sed totum hoc in ejus arbitrio & conscientia sit positum: quando ipse pro re, loco, persona aut tempore eas decernendas esse judicaverit. In causis verò judicialibus mandatur omnibus judicibus ecclesiasticis, cujuscumque dignitatis existant, ut quandocumque executio realis vel personalis in qualibet parte judicii propria auctoritate ab ipsis fieri poterit, abstineant se tam in procedendo, quàm definiendo, à censeris Ecclesiasticis, seu interdicto: sed liceat eis, si expedire videbitur, in causis civilibus ad forum Ecclesiasticum quomodolibet pertinentibus, contra quoscumque, etiam laicos per mulctas pecuniarias, quæ locis piis, ibi existentibus, eo ipso quòd exacta fuerint, assignentur; seu per captionem pignorum, personarumque districtionem, per suos proprios aut alienos executores faciendam, sive etiam per privationem beneficiorum, aliaque juris remedia procedere, & causas definire. Quòd si executio realis vel personalis, adversus reos hac ratione fieri non poterit, sitque erga judicem contumacia; tunc eos etiam anathematis mucrone, arbitrio suo, præter alias pœnas ferire poterit. In causis quoque criminalibus, ubi executio realis vel personalis, ut suprà, fieri poterit, erit à censuris abstinendum: sed si dictæ executioni facile locus esse non possit, licebit judici hoc spirituali gladio in delinquentes uti, si tamen delicti qualitas, præcedente bina saltem monitione, etiam per edictum, id postulet. Nefas autem sit sæculari cuilibet magistratui prohibere Ecclesiastico judici, ne quem excommunicet; aut mandare, ut latam excommunicationem revocet, sub prætextu, quod contenta in præsenti decreto non sint observata; cùm non ad sæculares, sed ad Ecclesiasticos hæc cognitio pertineat. Excommunicatus verò quicumque, si post legitimas monitiones non resipuerit, non solùm ad Sacramenta, & communionem fidelium ac familiaritatem non recipiatur: sed, si obdurato animo, censuris annexus, in illis per annum insorduerit etiam contra eum, tamquam de hæresi suspectum, procedi possit.

IV. " Contingit sæpè in quibusdam Ecclesiis vel tam magnum Missarum celebrandarum numerum ex variis defunctorum relictis impositum esse, ut illis pro singulis diebus à testatoribus præscriptis, nequeat satisfieri; vel eleëmosynam hujusmodi pro illis celebrandis adeò tenuem esse, ut non facilè inveniatur, qui velit huic se muneri subjicere; unde depereunt piè testantium voluntates; & eorum conscientias, ad quos prædicta spectant, onerandi occasio datur. Sanctæ Synodus, cupiens hæc ad pios usus relicta, quo plenius & utilius potest, impleri, facultatem dat Episcopis, ut in Synodo diœcesana, itemque Abbatibus & Generalibus Ordinum, ut in suis Capitulis generalibus, re diligenter perspecta, possint pro sua conscientia in prædictis Ecclesiis, quas hac provisione indigere cognoverint, statuere circa hac, quidquid magis ad Dei honorem & cultum, atque Ecclesiarum utilitatem viderint expedire; ita tamen ut eorum semper defunctorum commemoratio fiat, qui pro suarum animarum salute legata ea ad pios usus reliquerunt.„

V. " Ratio postulat, ut illis, quæ benè constituta sunt, contrariis ordinationibus non detrahatur. Quando igitur ex beneficiorum quorumcumque erectione, seu fundatione, aut aliis constitutionibus, qualitates aliquæ requiruntur, seu certa illis onera sunt injuncta; in beneficiorum collatione, seu in quacumque alia dispositione, eis non derogetur. Idem in præbendis Theologalibus, Magistralibus, Doctoralibus, aut Presbyteralibus, Diaconalibus, ac Subdiaconalibus, quandocumque ita constituta fuerint, observetur, ut eorum qualitatibus vel ordinibus nihil in ulla provisione detrahatur: & aliter facta provisio surreptitia censeatur. „

VI. " Statuit sancta Synodus, ut in omnibus Ecclesiis Cathedralibus & Collegiatis decretum sub fel. rec. Paulo III. quod incipit, Capitula Cathedralium, observetur, non solùm quando Episcopus visitaverit, sed & quoties ex officio, vel ad petitionem alicujus, contra aliquem ex contentis in dicto decreto, procedat: ita tamen, ut, cùm extra visitationem processerit, infra scripta omnia locum habeant, videlicet, ut Capitulum initio cujuslibet anni eligat ex Capitulo duos: de quorum consilio & assensu Episcopus, vel ejus Vicarius, tam in formando processum, quàm in ceteris omnibus actibus usque ad finem causæ inclusivè, coram notario tamen ipsius Episcopi, & in ejus domo, aut consueto tribunali procedere teneatur. Unum autem tantùm sit utriusque votum, possitque alter Episcopo accedere. Quod si ambo ab Episcopo discordes in aliquo actu, seu interlocutoria vel definitiva sententia fuerint, tunc intra sex dierum spatium cum Episcopo tertium eligant: & si in electione tertii etiam discordent, ad viciniorem Episcopum electio devolvatur; & juxta eam partem, cum qua tertius conveniet, articulus, in quo erat discordia, terminetur: aliàs processus, & inde secuta nulla sint, nullosque producant juris effectus. In criminibus tamen ex incontinentiæ provenientibus, de qua in Decreto de concubinariis, & in atrocioribus delictis, depositionem aut degradationem requirentibus,

ubi de fuga timetur, ne judicium eludatur, & ideò opus sit personali detentione, possit initio solus Episcopus ad summariam informationem, & necessariam detentionem procedere; servato tamen in reliquis ordine præmisso. In omnibus autem casibus ea ratio habeatur, ut juxta qualitatem delicti ac personarum, delinquentes ipsi in loco decenti custodiantur. Episcopis præterea ubique is honor tribuatur, qui eorum dignitati par est; eisque in choro, & in Capitulo, in Processionibus, & aliis actibus publicis sit prima sedes, & locus quem ipsi elegerint, & præcipua omnium rerum agendarum auctoritas. Qui si aliquid Canonicis ad deliberandum proponant; nec de re ad suum vel suorum commodum spectante agatur, Episcopi ipsi Capitulum convocent, vota exquirant, & juxta ea concludant. Absente verò Episcopo, omnino hoc ab iis de Capitulo, ad quos hoc de jure vel consuetudine spectat, perficiatur; nec ad id Vicarius Episcopi admittatur. Ceteris autem in rebus Capituli jurisdictio & potestas, si qua eis competit, & bonorum administratio salva & intacta omnino relinquatur. Qui verò non obtinent, dignitates, nec sunt de Capitulo, ii omnes in causis Ecclesiasticis Episcopo subjiciantur: non obstantibus, quo ad supradicta, privilegiis, etiam ex fundatione competentibus; nec non consuetudinibus, etiam immemorabilibus sententiis, juramentis, concordiis: quæ tantùm suos obligent auctores; salvis tamen in omnibus privilegiis, quæ Universitatibus studiorum generalium, seu earum personis, sunt concessa. Hæc autem omnia & singula in iis Ecclesiis locum non habeant, in quibus Episcopi, aut eorum Vicarii, ex constitutionibus vel privilegiis, aut consuetudinibus sive concordiis, seu quocumque alio jure majorem habent potestatem, auctoritatem, ac jurisdictionem, quàm præsenti decreto sit comprehensum: quibus sancta Synodus derogare non intendit.„

VII. „Cùm in beneficiis ecclesiasticis ea, quæ hæreditariæ successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sint odiosa, & Patrum Decretis contraria; nemini in posterum accessus, aut regressus, etiam de consensu ad beneficium Ecclesiasticum cujuscumque qualitatis concedatur; nec hactenus concessi suspendantur; extendantur aut transferantur. Hocque decretum in quibuscumque beneficiis Ecclesiasticis, ac etiam Cathedralibus Ecclesiis, ac in quibuscumque personis, etiam Cardinalatus honore fulgentibus, locum habeat. In Coadjutoriis quoque cum futura successione idem posthac observetur, ut nemini in quibuscumque beneficiis Ecclesiasticis permittantur. Quod si quando Ecclesiæ Cathedralis, aut monasterii urgens necessitas, aut evidens utilitas postulet Prælato dari Coadjutorem; is non aliàs cum futura successione detur, quàm hæc causa priùs diligenter à sanctissimo Romano Pontifice sit cognita, & qualitates omnes in illo concurrere certum sit, quæ à jure Decretisque hujus sanctæ Synodi in Episcopis & Prælatis requiruntur: aliàs concessiones super his factæ, surreptitiæ esse censeantur.„

VIII. „Admonet sancta Synodus quoscumque Ecclesiastica beneficia, sæcularia seu regularia, obtinentes, ut hospitalitatis officium, à sanctis Patribus frequenter commendatum, quantum per eorum proventus licebit, promptè benigneque exercere assuescant; memores, eos, qui hospitalitatem amant, Christum in hospitibus recipere. Illis verò qui hospitalia vulgò nuncupata, seu alia pia loca, ad peregrinorum, infirmorum, senum, pauperumve usum præcipuè instituta, in commendam, administrationem, aut quemcumque titulum, aut etiam Ecclesiis suis unita, obtinent; vel si Ecclesiæ Parochiales, hospitalibus fortè unitæ, aut in hospitalia erectæ, earumque patronis in administrationem concessæ sint; præcipit omnino, ut impositum illis onus officiumve administrent, atque hospitalitatem, quam debent, ex fructibus ad id deputatis actu exerceant, juxta constitutionem Concilii Viennensis, aliàs in hac eadem Synodo sub fel. rec. Paulo III. innovatam, quæ incipit, Quia contigit. Quod si hospitalia hæc ad certum peregrinorum, aut infirmorum, aut aliarum personarum genus suscipiendum fuerint instituta; nec in loco ubi sunt dicta hospitalia, similes personæ, aut perpaucæ reperiantur; mandat adhuc ut fructus illorum in alium pium usum, qui eorum institutioni proximior sit, ac pro loco & tempore utilior, convertantur, prout Ordinario cum duobus de Capitulo, qui rerum usu peritiores sint, per ipsum deligendis; magis expedire fuerit visum: nisi aliter forte, etiam in hunc eventum, in eorum fundatione aut institutione fuerit expressum: quo casu quod ordinatum fuit, observari curet Episcopus, aut, si id non possit, ipse, prout supra, utiliter provideat. Itaque si prædicti omnes, & singuli, cujuscumque Ordinis & Religionis & dignitatis, etiamsi laici fuerint, qui administrationem hospitalium habent non tamen regularibus subjecti, ubi videt regularis observantia, ab Ordinario moniti hospitalitatis munus, adhibitis omnibus, ad quæ tenentur, necessariis, reipsâ obire cessaverint; non solùm per Ecclesiasticas censuras, & aliæ juris remedia ad id compelli possint; sed etiam hospitalis ipsius administratione curavè perpetuò privari possint, aliique eorum loco ab iis, ad quos spectabit, substituantur. Et prædicti nihilominus, etiam ad fructuum restitutionem, quos contra ipsorum hospitalium institutionem perceperunt, quæ nullâ eis remissione aut compositione indulgeatur, in foro conscientiæ teneantur: nec administratio seu gubernatio hujusmodi locorum uni & eidem personæ ultra triennium deinceps committatur; nisi aliter in fundatione cautum reperiatur: non obstante quoad omnia supradicta, quacumque unione, exemptione, & consuetudine in contrarium, etiam immemorabili, seu privilegiis, aut indultis quibuscumque.„

IX. „Sicuti legitima patronatuum jura tollere, piasque fidelium voluntates in eorum institutione violare, æquum non est: sic etiam aut hoc colore beneficia Ecclesiastica in servitutem, quòd à multis impudenter fit, redigantur, non est permittendum. Ut igitur debita in omnibus ratio observetur; decernit sancta Synodus, ut titulus juris patronatus sit ex fundatione, vel dotatione, qui ex authentico documento, & aliàs jure requisitis ostendatur; sive etiam ex multiplicatis præsentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat; aliàsve secundùm juris dispositionem. In iis verò personis, seu Communitatibus, vel Universitatibus, in quibus id jus plerumque ex usurpatione potiùs quæsitum præsumi solet, plenior & exactior probatio ad docendum verum titulum requiratur: nec immemo-

memorabilis temporis probatio aliter eis suffragetur, quàm si, præter reliqua ad eam necessaria, præsentationes, etiam continuatæ, non minori saltem quàm quinquaginta annorum spatio, quæ omnes effectum sortita sint, authenticis scripturis probentur. Reliqui patronatus omnes in beneficiis, tam sæcularibus quàm regularibus, seu parochialibus, vel dignitatibus, aut quibuscumque aliis beneficiis, in cathedrali vel collegiata ecclesia; seu facultates, & privilegia concessa tam in vim patronatus, quàm alio quocumque jure nominandi, eligendi, præsentandi ad ea, cùm vacant, exceptis patronatibus, super cathedralibus ecclesiis, competentibus, & exceptis aliis, quæ ad Imperatorem, & Reges, seu regna possidentes, aliosque sublimes ac supremos Principes, jura Imperii in dominiis suis habentes, pertinent; & quæ in favorem studiorum generalium concessa sunt, in totum prorsus abrogata & irrita cum quasi possessione inde secuta intelligantur. Beneficiaque hujusmodi, tamquam libera à suis collatoribus conferantur, ac provisiones hujusmodi plenum effectum consequantur. Ad hæc liceat Episcopo, præsentatos à patronis, si idonei non fuerint, repellere. Quod si ad inferiores institutio pertinet; ab Episcopo tamen, juxta aliàs statuta ab hac sancta Synodo; examinentur: alioquin institutio ab inferioribus facta, irrita sit & inanis. Patroni autem beneficiorum, cujuscumque Ordinis & dignitatis, etiamsi Communitates, Universitates, Collegia quæcumque Clericorum vel laicorum existant, in perceptione fructuum, proventuum, obventionum quorumcumque beneficiorum, etiamsi verè de jure patronatus ipsorum ex fundatione & dotatione essent, nullatenus, nullave causa vel occasione se ingerant; sed illos libere Rectori, seu Beneficiato, non obstante etiam quacumque consuetudine, distribuendos dimittant. Nec dictum jus patronatus venditionis, aut alio quocumque titulo in alios contra canonicas sanctiones transferre præsumant: si secus fecerint excommunicationis & interdicti pœnis subjiciantur, & dicto jure patronatus ipso jure privati existant. Insuper accessiones, per viam unionis factæ de beneficiis liberis, ad Ecclesias jurispatronatui, etiam laicorum, subjectas, tam ad parochiales, quam ad alia quæcunque beneficia, etiam simplicia, seu dignitates vel hospitalia, ita ut prædicta beneficia libera ejusdem naturæ cum iis, quibuscum uniuntur, efficiantur, atque sub jure patronatus constituantur: hæ si nondum plenarium fortitæ sunt effectum, vel deinceps ad cujus vis instantiam fient, quacumque auctoritate, etiam Apostolica, concessa fuerint, simul cum unionibus ipsis per surreptionem obtenta intelligantur: non obstante quacumque in iis verborum formâ, seu derogatione, quæ habeatur pro expressa: nec executioni ampliùs demandentur; sed beneficia ipsa unita cùm vacaverint, liberè, ut anteà, conferantur. Quæ verò à quadraginta annis citrà factæ effectum & plenam incorporationem sunt consecutæ; hæ nihilominùs ab Ordinariis, tamquam à Sede Apostolica delegatis, revideantur, & examinentur: ac quæ per surreptionem vel obreptionem obtentæ fuerint, simul cum unionibus irritæ declarentur, ac beneficia ipsa separentur, & aliis conferantur Similiter quoquepatronatus quicumque in Ecclesiis, & quibuscumque aliis beneficiis; etiam dignitatibus anteà liberis, acquisiti à quadraginta annis citrà, & in futurum acquirendi, seu ex augmento dotis, seu ex nova constructione, vel alia simili causa, etiam auctoritate Sedis Apostolicæ, ab iisdem Ordinariis, uti delegatis, ut suprà, qui nullius in his facultatibus aut privilegiis impediantur, diligenter cognoscantur: & quos non repererint ob maximè evidentem Ecclesiæ vel beneficii, seu dignitatis necessitatem legitimè constitutos esse, in totum revocent; atque beneficia hujusmodi sine damno illa possidentium, & restituto patronis eo, quod ab eis idcircò datum est, in pristinum libertatis statum reducant: non obstantibus privilegiis, constitutionibus; & consuetudinibus, etiam immemorabilibus.

X. "Quoniam ob malitiosam petentium suggestionem, & quandoque ob locorum longinquitatem, personarum notitia, quibus causæ mandantur, usque adeo haberi non potest; hincque interdum judicibus, non undequaque idoneis, causæ in partibus delegantur: statuit sancta Synodus, in singulis Conciliis provincialibus, aut diœcesanis aliquot personas, quæ qualitates habeant, juxta Constitutionem Bonifacii VIII. quæ incipit, Statutum, & alioquin ad id aptas designari, ut præter Ordinarios locorum, iis etiam post hac causa ecclesiasticæ ac spirituales, & ad forum Ecclesiasticum pertinentes, in partibus delegandæ committantur. Et si aliquam interim ex designatis mori contigerit; substituat Ordinarius loci cum consilio Capituli alium in ejus locum usque ad futuram provincialem, aut diœcesanam Synodum: ita ut habeat quæque diœcesis quatuor saltem; aut etiam plures probatas personas, ac ut supra qualificatas; quibus hujusmodi causæ à quolibet Legato vel Nuntio, atque etiam à Sede Apostolica committantur: alioquin post designationem factam, quam statim Episcopi ad summum Romanum Pontificem transmittant, delegationes quæcumque aliorum judicum aliis, quàm his factæ, surreptitiæ censeantur. Admonet dehinc sancta Synodus tam Ordinarios, quàm alios quoscumque judices, ut terminandis causis, quantâ fieri poterit brevitate, studeant; ac litigatorum artibus, seu in litis contestatione, seu alia parte judicii differenda, modis omnibus, aut termini præfixione, aut competenti aliâ ratione occurrant.

XI. "Magnam Ecclesiis perniciem afferre solet, cùm earum bona, repræsentatâ pecuniâ, in successorum præjudicium aliis locantur. Omnes igitur hæ locationes, si anticipatis solutionibus fient, nullatenus in præjudicium successorum validæ intelligantur; quocumque indulto aut privilegio non obstante: nec hujusmodi locationes in Romana curia, vel extra eam confirmentur. Non liceat etiam, jurisdictiones ecclesiasticas, seu facultates nominandi aut deputandi Vicarios in spiritualibus locari, nec conductoribus per se aut alios ea exercere: aliterque concessiones, etiam à Sede Apostolica factæ, surreptitiæ censeantur. Locationes verè rerum ecclesiasticarum, etiam auctoritate Apostolicâ confirmatas, S. Synodus irritas decernit, quas à triginta annis citrà, ad longum tempus, seu, ut in nonnullis partibus, ad viginti novem, seu bis viginti novem annos, vocant factas: Synodus provincialis, vel deputandi ab ea, in damnum Ecclesiæ, & contra canonicas sanctiones contra ctas fuisse judicabunt.

XII. „ Non sunt ferendi, qui variis artibus decimas ecclesiis obvenientes, subtrahere moliuntur; aut qui ab aliis solvendas temerè occupant, & in rem suam vertunt: cùm decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienis invadunt. Præcipit igitur sancta Synodus omnibus, cujuscumque gradus & conditionis sint, ad quos decimarum solutio spectat, ut eas, ad quas de jure tenentur, in posterum cathedrali, aut quibuscumque aliis ecclesiis, vel personis, quibus legitimè debentur, integrè persolvant. Qui vero eas aut subtrahunt, aut impediunt, excommunicentur; nec ab hoc crimine, nisi plenâ restitutione secutâ, absolvantur. Hortatur de hinc omnes & singulos pro Christiana charitate, debitoque erga Pastores suos munere, ut de bonis sibi à Deo collatis, Episcopis & Parochis, qui tenuioribus præsunt ecclesiis, largè subvenire ad Dei laudem, atque ad Pastorum suorum, qui pro eis invigilant, dignitatem tuendam, non graventur. „

XIII. „ Decernit sancta Synodus, ut quibuscumque in locis jam ante annos quadraginta Quarta, quæ funeralium dicitur, cathedrali aut parochiali ecclesiæ solita esset persolvi, ac posteà fuerit ex quocumque privilegio, aliis monasteriis, hospitalibus, aut quibuscumque locis piis concessa, eadem post hæc integro jure, & eâdem portione, quæ anteà solebat, cathedrali, seu parochiali ecclesia persolvatur: non obstantibus concessionibus, gratiis, privilegiis etiam Mari magno nuncupatis, aut aliis quibuscumque. „

XIV. „ Quam turpe, ac Clericorum nomine, qui se divino cultui addixerunt, sit indignum, in impudicitiæ sordibus, immundoque concubinatu versari, satis res ipsa, communi fidelium omnium offensione, summoque Clericalis militiæ dedecore testatur. Ut igitur ad eam, quam decet, continentiam, ac vitæ integritatem ministri Ecclesiæ revocentur; populusque hinc eos magis discat revereri, quo illos vitâ honestiores cognoverit; prohibet sancta Synodus quibuscumque Clericis, ne concubinas, aut alias mulieres, de quibus possit haberi suspicio, in domo vel extra detinere, aut cum illis ullam consuetudinem habere audeant: alioquin pœnis à sacris Canonibus, vel statutis ecclesiarum impositis, puniantur. Quod si à Superioribus moniti; ab iis se non abstinuerint, tertiâ parte fructuum obventionum ac proventuum beneficiorum suorum quorumcumque, & pensionem, ipso facto sint privati: quæ fabricæ ecclesiæ, aut alteri pio loco, arbitrio Episcopi applicetur. Sin verò in delicto eodem cum eadem, vel alia femina, perseverantes, secundæ monitioni adhuc non paruerint, non tantùm fructus omnes, ac proventus suorum beneficiorum, & pensiones eo ipso amittant, qui prædictis locis applicentur; sed etiam à beneficiorum ipsorum administratione, quoad Ordinarius, etiam uti Sedis Apostolicæ delegatus, arbitrabitur, suspendantur; & si ita suspensi nihilominus eas non expellant, aut cum iis etiam versentur, tunc beneficiis, portionibus, ac officiis, & pensionibus quibuscumque Ecclesiasticis perpetuò priventur, atque inhabiles ac indigni quibuscumque honoribus, dignitatibus, beneficiis, ac officiis in posterum reddantur, donec post manifestam vitæ emendationem ab eorum Superioribus cum iis ex causa visum fuerit dispensandum. Sed si postquam eas semel dimiserint, intermissum consortium repetere, aut alias hujusmodi scandalosas mulieres sibi adjungere ausi fuerint; præter prædictas pœnas, excommunicationis gladio plectantur. Nec quævis appellatio, aut exemptio prædictam executionem impediat, aut suspendat: suppradictorumque omnium cognitio non ad Archidiaconos, nec Decanos, aut alios inferiores, sed ad Episcopos ipsos pertineat: qui sine strepitu, & figura judicii, & solâ facti veritate inspectâ, procedere possint. Clerici vero beneficia Ecclesiastica, aut pensiones non habentes, juxta delicti & contumaciæ perseverantiam & qualitatem, ab ipso Episcopo carceris pœnâ suspensione ab Ordine, ac inhabilitate ad beneficia obtinenda, aliisve modis, juxta sacros Canones, puniantur. Episcopi quoque, quod absit, si ab hujusmodi crimine non abstinuerint; & à Synodo provinciali admoniti, se non emendaverint; ipso facto sint suspensi: &, si perseverent, etiam ad Sanctissimum Romanum Pontificem ab eadem Synodo deferantur; qui pro qualitate culpæ, etiam per privationem, si opus erit, in eos animadvertat.

XV. „ Ut paternæ incontinentiæ memoria à locis Deo consecratis, quos maximè puritas sanctitasque decet, longissimè arceatur; non liceat filiis Clericorum, qui non ex legitimo nati sunt matrimonio, in Ecclesiis, ubi eorum patres beneficium aliquod Ecclesiasticum habent, aut habuerunt, quodcumque etiam dissimile, beneficium obtinere; nec in dictis Ecclesiis quoque modo ministrare, nec pensiones super fructibus beneficiorum, quæ parentes eorum obtinent, vel alias obtinuerunt, habere. Quòd si in præsenti pater & filius in eadem Ecclesia beneficia obtinere reperiantur; cogatur filius suum beneficium resignare, aut cum alio permutare extra Ecclesiam inter trium mensium spatium: aliàs ipso jure eo privatus existat, & super iis quæcunque dispensatio surreptitia censeatur. Ad hæc, reciprocæ resignationes, si quæ posthac à parentibus Clericis in favorem filiorum fient, ut alter alterius beneficium consequatur; in fraudem hujus decreti, & canonicarum Sanctionum factæ omnino censeantur; nec collationes secutæ, vigore hujusmodi resignationis, seu aliarum quarumcumque, quæ in fraudem factæ fuerint, ipsis Clericorum filiis suffragentur. „

XVI. „ Statuit sancta Synodus, ut Ecclesiastica beneficia sæcularia, quocumque nomine appellentur, quæ curam animarum ex primæva eorum institutione, aut aliter quomodocumque retinent, illa deinceps in simplex beneficium, etiam assignatâ Vicario perpetuo congruâ portione non convertantur: non obstantibus quibuscumque gratiis, quæ suum plenarium effectum non sunt consecutæ. In iis vero, in quibus contra earum institutionem seu fundationem cura animarum in Vicarium perpetuum translata est, etiamsi in hoc statu ab immemorabili tempore reperiantur, si congrua portio fructuum, Vicario, quocumque nomine is appelletur, non fuerit assignata, ea quamprimùm, & ad minus intra annum à fine præsentis Concilii, arbitrio Ordinarii, juxta formam decreti sub fel. rec. Paulo III. assignetur. Quod si id commodè fieri non possit, aut intra dictum terminum factum non erit: cùm primùm per cessum vel decessum, Vicarii, seu Rectoris, aut quomodolibet alterum eorum vacaverit, beneficium curam animarum recipiat, ac Vicariæ nomen cesset, & in antiquum statum restituatur. „

XVII. „ Non potest sancta Synodus non graviter dolere, audiens Episcopos aliquos, sui status oblitos, Pontificiam dignitatem non leviter dehonestare, qui cum Regum ministris, Regulis & Baronibus, in Ecclesia & extra indecenti quadam dimissione se gerunt, & veluti inferiores ministri altaris, nimis indignè non solùm loco cedunt, sed etiam personaliter illis inserviunt. Quare hæc & similia detestans sancta Synodus, sacros Canones omnes, Conciliaque generalia, atque alias Apostolicas sanctiones ad dignitatis Episcopalis decorem, & gravitatem pertinentes renovando, præcipit, ut ab hujusmodi in posterum Episcopi se abstineant mandans eisdem, ut tam in Ecclesia, quàm foris suum gradum & Ordinem præ oculis habentes, ubique se Patres & Pastores esse meminerint; reliquis verò tam Principibus, quàm ceteris omnibus, ut eos paterno honore ac debitâ reverentia prosequantur. „

XVIII. „ Sicuti publicè expedit, legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius, evenientibus casibus & necessitatibus, pro communi utilitate satisfiat: sic frequentius legem solvere, exemploque potiùs, quàm certo personarum, rerumque delectu, petentibus indulgere, nil aliud est, quàm unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos Canones exactè ab omnibus, & quoad ejus fieri poterit, indistinctè observandos. Quòd si urgens justaque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse; id causa cognita, ac summa maturitate, atque gratis, à quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum: aliterque facta dispensatio, surreptitia censeatur. „

XIX. „ Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo, introductus, ut cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur. Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quocumque alio nomine, Domini temporales, qui locum ad monachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac jurisdictione & dominio civitatis, castri aut loci, in quo vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur; & si feudalia sint, directis dominis statim acquirantur. Qui verò pugnam commiserint, & qui eorum Patrini vocantur, excommunicationis, ac omnium bonorum suorum proscriptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrant, & ut homicidæ, juxta sacros Canones puniri debeant. Et si in ipso conflictu decesserint, perpetuò careant Ecclesiastica sepultura. Illi etiam, qui consilium in causa duelli, tam in jure quàm facto dederint; aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint, nec non spectatores, excommunicationis ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur: non obstante quocumque privilegio, seu prava consuetudine, etiam immorabili.

XX. „ Cupiens sancta Synodus Ecclesiasticam disciplinam in Christiano populo non solùm restitui, sed etiam perpetuò sartam tectam à quibuscumque impedimentis conservari; præter ea, qua de Ecclesiasticis personis constituit, sæculares quoque Principes officii sui admonendos esse censuit, confidens eos, ut Catholicos, quos Deus sanctæ fidei Ecclesiæque protectores esse voluit, jus suum Ecclesiæ restitui, non tantùm esse concessuros, sed etiam subditos suos omnes ad debitam erga Clerum Parochos, & superiores Ordines reverentiam revocaturos; nec permissuros, ut officiales, aut inferiores magistratus, Ecclesiæ & personarum Ecclesiasticarum immunitatem, Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus constitutam, aliquo cupiditatis studio, seu inconsideratione aliqua violent; sed unà cum ipsis Principibus debitam sacris summorum Pontificum & Conciliorum constitutionibus observantiam præstant. Decernit itaque & præcipit, sacros Canones & Concilia generalia omnia, nec non alias Apostolicas sanctiones, in favorem Ecclesiasticarum personarum, libertatis ecclesiasticæ, & contra ejus violatores editas, quæ omnia præsenti etiam decreto innovat, exactè ab omnibus observari debere. Propterea que admonet Imperatorem, Reges, Respublicas, Principes, & omnes, & singulos, cujus cumque status & dignitatis extiterint, ut quo largiùs bonis temporalibus atque in alios potestate sunt ornati, eò sanctiùs, quæ Ecclesiastici juris sunt, tamquam Dei præcepta, ejusque patiocinio tecta, venerentur, nec ab ullis Baronibus, Domicellis, Rectoribus, aliisve dominis temporalibus, seu magistratibus, maximeque ministris ipsorum Principum, lædi patiantur; sed severe in eos, qui illius libertatem, immunitatem, atque jurisdictionem impediunt, animadvertant: quibus etiam ipsimet exemplo ad pietatem, religionem, Ecclesiarumque protectionem existant; imitantes anteriores optimos religiosissimosque Principes, qui res Ecclesiæ suæ in primis auctoritate ac munificentia auxerunt, nedum ab aliorum injuria vindicarunt. Adeoque ea in re quisque officium suum sedulo præstet: quo cultus divinus devotè exerceri, & Prælati, ceterique Clerici in residentiis, & officiis suis, quieti, & sine impedimentis, cum fructu, & ædificatione populi permanere valeant.

XXI „ Postremò sancta Synodus, omnia & singula, sub quibuscumque clausulis & verbis, quæ de morum reformatione, atque Ecclesiastica disciplina, tam sub vel rec. Paulo III. ac Julio III. quàm sub Beatissimo Pio IV; Pontificibus Maximis, in hoc sacro Concilio statuta sunt, declarat, ita decreta fuisse, ut in his salva semper auctoritas Sedis Apostolicæ & sit, & esse intelligatur.

2. De his quæ proposita sunt, mirus fuit consensus. Solùm declaratio in fine posita, duobus non placuit: alter enim diversas voces earum loco postulabat, alter eam esse supervacaneam opponebat, quippe suâ naturâ in omni Decreto intellectam, & idcircò in præteritis Conciliis haud usurpatam. Duo pariter improbarunt Decretum vigesimum de Principibus, tamquam inefficax, & speciosis tantummodò verbis contextum.

3. Recitatum posteà, & acceptum fuit Decretum, in quo dicebatur, cùm tardior esset hora adeòque expediri non possent eo die res omnes stabilitæ, opus in diem postetum prorogari, sicut in cœtu generali decrerum fuerat: tum consuetus hymnus in Dei laudem decantatus est ad grates ipsi reddendas, cùm plenè tangeretur meta, adeòque palma arbor nimirum, cujus fructus quàm dulces, tam seri matureſcunt; sed qui in hac palmarum classe, etiam qriùs quàm decerpantur, palato sapiunt.

CAPUT VIII.

Decretum de Indulgentiis digestum & comprobatum ante redditum ad Sessionem; & quæ ratio sit habita de Cruciatis. Alterum decretum de ciborum discrimine, de jejuniis, & de festis diebus. Tertium de Catechismo, de indice librorum, de Breviario, de Missali. Quartum de loco Oratorum. Quintum de observatione Decretorum quæ à Synodo confecta fuerant. Sextum de recitandis Decretis, firmatis in Synodo Pauli & Julii; & de fine Concilii. Acclamationes subsecutæ, & titulus per eas Pontifici tributus. Subscriptiones quorum hominum, & quot, & quâ varietate & prudentiâ.

1. EGressis è Sessione Patribus, exarsit ut cùm maximè (a) universale desiderium, ut aliqua de Indulgentiis decisio prodiret, ne videretur prior ex articulis Catholicis à Luthero oppugnatis debilior fuisse compertus, adeoque à propugnatoribus destitutus. Solus Moronus auctor erat ut omitteretur, aut veritus, ne contentioni, adeoque dilationi daretur ansa; aut ratus, ut dicebat, honestius fore silentium, quàm jejunam illius tractationem. Oportuit tamen communi judicio cedere, quod duo Purpurati, & omnes Oratores conveniebant. Decretum itaque à viris peritissimis, & studii apparatu, quòd multis in locis, & plures annos præcesserat, eâdem nocte digestum fuit, formulâ contradictionibus haud obnoxiâ. Et primo manè in cœtu ferè generali perlectum. Primus Legatus in sua sententia, sed omnes reliqui in opposita perstitere: quare comprobatum illud fuit. Solùm cùm ibi vetaretur, ne certæ taxarentur eleëmosynæ ad Indulgentias consequendas, & ne suspenderentur diplomata, Episcopus Salmanticensis proposuit Lotharingo, per Decretum damnari id quod in Cruciatis à Rege Catholico usurpabatur. Quod si ejusmodi consuetudo prava fuisset, eam posteà cognitum ac sublatum iri à Pontifice cum aliis, pro eo quod universè statuebatur in Decreto; non tamen hoc dedecus ac decrementum Regi à Synodo esse inferendum; cùmque postulatio Lunensis accederet, ea verba sublata sunt. Atque id fortasse postremum illud fuit, quod Lunensis duritiem emolliit, ne conclusioni reluctaretur, unde non parum splendoris ademptum fuisset, nec parum amatoris injectum illius actionis lætitiæ. Itum deinde serius est, ob hanc interpositam moram, ad Sessionem absolvendam. Sacrificium ad Aram obtulit Nicolaus Maria Carracciolus Catanensis Episcopus, & absque reliquis ceremoniis, quippe quòd præcedentis functionis continuatio habebatur. Decretum de Indulgentiis primo loco recitatum est in hanc sententiam.

(a) *Acta Paleotti, Salmanticensis, & arcis Æliæ, literæ Jadrensis 6. Decemb. & Legatorum ad Borrom. 3. & 6. Decemb. 1563.*

2. " Cùm potestas conferendi Indulgentias à Christo Ecclesiæ concessa sit; atque hujusmodi potestate, divinitus sibi tradi tâ, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit: sacrosancta Synodus Indulgentiarum usum Christiano populo maximè salutarem, & sacrorum Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet & præcipit; eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt; vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant. In his tamen concedendis moderationem, juxta veterem & probatam in Ecclesia consuetudinem, adhiberi cupit; ne nimiâ facilitate Ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus verò, qui in his irrepserunt, & quorum occasione insigne hoc Indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos & correctos cupiens, præsenti Decreto generaliter statuit, pravos quæstus omnes pro his consequendis, unde plurima in Christiano populo abusuum causa fluxit, omnino abolendos esse. Ceteros verò, qui ex superstitione, ignorantia, irreverentia, aut aliunde quomodocumque provenerunt, cùm ob multiplices locorum & provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas commodè nequeant specialiter prohiberi mandat omnibus Episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiæ suæ colligat, eosque in prima Synodo provinciali referat: ut aliorum quoque Episcoporum sententia cogniti, statim ad summum Romanum Pontificem deferantur: cujus auctoritate & prudentia, quod Universali Ecclesiæ expediet, statuatur; ut ita sanctarum Indulgentiarum munus piè, sanctè, & incorruptè omnibus fidelibus dispensetur.,,

3. Addebatur aliud Decretum; ubi per speciem legis confirmabantur consuetudines, ac sanctiones Ecclesiæ, quæ ab hæreticis impugnantur. " Insuper hortatur sancta Synodus, & per sanctissimum Domini nostri atque Salvatoris adventum Pastores omnes obtestatur, ut tamquam boni milites illa omnia, quæ sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater & magistra, statuit, nec non ea, quæ tam in hoc Concilio, quàm in aliis Oecumenicis statuta sunt, quibuscumque fidelibus sedulo commendent; omnique diligentia utantur, ut illis omnibus, & iis præcipuè sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus, & jejunia; vel etiam quæ faciunt ad pietatem augendam, dierum festorum devota & religiosa celebratio; admonentes populos crebrò, obedire Præpositis suis: quos qui audiunt, Deum remuneratorem audient, qui verò contemnunt, Deum ipsum ultorem sentient.,,

4. " Sacrosancta Synodus in secunda Sessione, sub Sanctissimo Domino nostro Pio Quarto celebrata, delectis quibusdam Patribus commisit, ut de variis censuris, ac libris, vel suspectis vel perniciosis, quid facto opus esset, considerarent; atque ad ipsam sanctam Synodum referrent: audiens nunc, huic operi ab eis extremam manum impositam esse; nec tamen, ob librorum varietatem & multitudinem distinctè & commodè posse à sancta Synodo dijudicari; præcipit, ut quidquid ab illis præstitum est, Sanctissimo Romano Pontifici exhibeatur: ut ejus judicio atque auctoritate terminetur, & evulgetur. Idemque de Catechismo à Patribus, quibus illud mandatum fuerat, & de Missali & Breviario fieri mandat.,,

5. " Declarat sancta Synodus, ex loco assignato Oratoribus, tam Ecclesiasticis, quàm sæcularibus, in sedendo, incedendo, aut quibuscumque aliis actibus, nullum cuiquam eorum factum fuisse præjudicium; sed omnia illorum, & Imperatoris, Regum, Rerumpublicarum, ac Principum suorum jura, & prærogativas illæsas & salvas

vas esse, in eodemque permanere, prout ante præsens Concilium reperiebantur.,,

6. Subsequebatur Decretum, conflatum verbis excogitatis ac perpensis solerti studio à duobus Cardinalibus non Legatis, & à duobus doctissimis Episcopis Antonio Augustino Leridensi, & Didaco Covarruvia Civitatensi, de Synodi executione: & erat hujusmodi.

" Tanta fuit horum temporum calamitas, & hæreticorum inveterata malitia, ut nihil tam clarum in fide nostra asserenda umquam fuerit, aut tam certo statutum quod non humani generis hoste suadente, illi errore aliquo contaminaverint. Ea propter sancta Synodus id potissimùm curavit, ut præcipuos hæreticorum nostri temporis errores damnaret & anathematizaret; veramque & Catholicam doctrinam traderet & doceret, prout damnavit, anathematizavit, & definivit. Cùmque tamdiu tot Episcopi, ex variis Christiani orbis provinciis evocati, sine magna gregis sibi commissi jactura, & universali periculo, ab Ecclesiis abesse non possint; nec ulla spes restet, hæreticos, toties, fide etiam publica, quam desiderarunt, invitatos, & tamdiu expectatos, huc amplius adventuros; ideoque tandem huic sacro Concilio finem imponere necesse sit: superest nunc, ut Principes omnes, quod facit, in Domino moneat, ad operam suam ita præstandam, ut quæ ab ea decreta sunt, ab hæreticis depravari aut violari non permittant; sed ab his & omnibus devotè recipiantur, & fideliter observentur. Quod si in his recipiendis aliqua difficultas oriatur; aut aliqua inciderint, quæ declarationem, quod non credit, aut definitionem postulant, præter alia remedia in hoc Concilio instituta; confidit sancta Synodus, Beatissimum Romanum Pontificem curaturum, ut vel evocatus ex illis præsertim provinciis, unde difficultas orta fuerit, iis, quos eidem negotio tractando viderit expedire, vel etiam Concilii generalis celebratione, si necessarium judicaverit, vel commodiore quacumque ratione ei visum fuerit, provinciarum necessitatibus pro Dei gloria, & Ecclesiæ tranquillitate consulatur.,, Quæ postrema sunt addita Oratore Hispano postulante, qui difficulter consensisset conclusioni, nisi novo Concilio aliquis aditus relinqueretur.

7. His Decretis concorditer sunt assensi, excepto Decreto de Indulgentiis, ber ob verba petente Lunensi deleta; quæ ut redduntur, postularunt viginti Præsules, ex quibus plerique Hispani quibus Cruciatarum consuetudo displicebat. Sed hi præ aliis erant pars modica.

Tum proposita fuit sanctio ut legerentur omnia Decreta, quæ tum Paulo, tum Julio Pontifice confecta fuerant, & ad dogmata & ad mores spectantia: idque universè placuit Patribus & peractum est.

Suavis hîc ita loquitur. " Iidem Galli, qui aliàs tam efficaciter petierant ut declararetur, Concilium esse novum, & cum antegresso Pauli & Julii minimè continuatum, supra reliquos conabantur, ut quacumque dubitandi ratio tolleretur, quin omnia Acta, ab anno 1545. usque ad finem, ejusdem essent Synodi. Ita contingit in rebus non modo humanis, sed in iis etiam, quæ pertinent ad Religionem, ut mutata utilitate mutetur credulitas. Cùm igitur omnes in idem signum spectarent, decretum tantummodò fuit, ut ea simpliciter legerentur, nec quidquam aliud diceretur: hoc etiam pacto Synodi unitas apertissimè palàm fiebat, & difficultas adimebatur, quæ suborta esset, si confirmationis verbum usurparetur, relictâ singulorum arbitrio facultate existimandi, an ex illorum lectione conficeretur, ea fuisse confirmata, an ratæ fuisse declarata; an etiam inde deduci, unicam esse sanctam Synodum, quæ illa confecit & quæ eadem legit.,, Quemadmodum fieri non potest, ut homini mens adeò distorta insit, quæ eodem tempore manifestæ contradictioni acquiescat; ita par esse videretur, fieri quoque non posse, ut homo os aut calamum habeat, quæ unâ eâdemque periodo manifestò repugnantia pronuntiet. Verùm, id homini accidere posse, satis patet in Suavi, nisi quantum immoderata perturbatio animi rationem adimit homini, adeoque efficit, ne remaneat homo. Affirmat ille, modum illum fuisse usurpatum, quo omnis dubitatio amoveretur, quin universa ea Synodus esset una: simulque affirmat, adhibitum fuisse illum modum, ut id in ancipiti, & in judiciorum varietate relinqueretur. Quod autem posteà dicit, in rebus ad religionem spectantibus *mutata utilitate credulitatem mutari*, licuit id ipsi arguere ex proprio ipsius experimento. Id addo, quod si ille animadvertisset, ea verba compressisset, ne ab eadem vipera veneni sui remedium extrahi posset. Ubi hæc ipsius enuntiatio vera foret, ejusdem machina funditus everteretur. Et enim hinc argui liceret; cùm in comperto nobis sit, à prudentiori ac nobiliori parte Reipublicæ Christianæ & Orbis terrarum, fidem retineri in Religione Catholica, & Romani Pontificis auctoritate, hujusmodi fidem experimento comprobari tamquam magis accommodatam communi hominum utilitati, quàm contrariam: unde patere, hanc Religionem & hanc auctoritatem non esse jugum intolerabile, sicut ille eam describit, sed idoneum ad civilem felicitatem instrumentum. Quod attinet ad rem ipsam, profectò religiosissimi Patres Gallici tam contumelioſum epiphonema neutiquam merentur; & ubi cuncta reliqua responsioni deficerent, Galli, qui novam convocationem postularant, ut in dubium vocarent articulos jam sancitos, non fuerant Episcopi Gallici, sed Oratores Gallici; hi verò nimis etiam in hac sententia obduruerunt, ut Suavis, & nos posteà narrabimus. Prætermitto, an ea Synodus nova fuerit, an veteris continuatio, articulum non esse, qui per se solus fidem variaret, sicuti pro certo assumit Suavis. Etenim tametsi duo sint Concilia, si utrumque obtinet auctoritatem, cunctæ illorum definitiones erunt fidei dogmata, perinde ac si unicum esset. Atque idcirco interrogatus Cæsar (b) paucis antè diebus à suis Oratoribus, quid ipsi acturi essent, si rursus oriretur controversia inter Hispanos & Gallos, essetne ea Synodus continuatio, an nova convocatio; illis injunxit, ut Patres quâ par erat modestiâ hortarentur, ne inutilem hujusmodi articulum declaratio, majoris partis auctoritatem sequerentur.

(b) *Literæ Cæsaris ad Oratores 19. Novemb. quæ Tridentum pervenere 27. Nov. 1563.*

8. Narrationem prosequamur. Rogati denique sunt Patres, num esset ipsorum voluntas, ut Synodus

nodus terminaretur, & ut Legati nomine Synodi Decretorum omnium confirmationem peterent à Romano Pontifice. Narrat Suavis, sententias hac de re non fuisse pro more dictas singulatim, sed responsum ab omnibus simul redditum, *Placet*. Oppositum non solùm legitur in actis authenticis, sed in quodam vulgato & auctoritate digno commentario, qui non potuit absque negligentia Suavis notitiam fugere. Fuit hic Diarium Servantii, qui adfuit, & Massarello, qui à secretis erat Synodo, dabat operam: Massarellus verò, ut ille narrat, cum scribis, de more Patres sententiam rogavit. Quin in distincta hujusce rei narratione Servantius scribit, unum ex Patribus repugnasse confirmationis postulato, & à primo Legato id ipsum fuisse altâ voce relatum, dum testificaretur Patribus, ut mos erat, Decretum fuisse comprobatum. Acta per typos vulgata Antverpiæ anno 1564. dicunt, tres ex Patribus; sed re ipsa testis præsens, sicut evenire solet, magis veridicus fuit, cùm verè unus tantummodò contradixerit, pro eo quod constat ex Actis in Arce Ælia servatis, nimirum Granatensis, qui respondit, *Placet ut Synodus absolvatur, sed confirmationem non peto.* Quod fortasse dixit, arbitratus, Synodum fuisse confirmatam, quantum satis erat, auctoritate Legatorum, quos Pontifex miserat, & mandatis, quæ illis tradiderat de rebus posteà statutis. Sed occasio unde is, qui Acta typis edidit Antverpiæ, tres loco unius posuerit, orta est ex eo, quòd cùm omnes simpliciter respondissent decreto; *Placet*, tres adversus Granatensem dixerunt, *Confirmationem tamquam necessariam peto*, qui tres Hispani fuere, insignis Antonius Augustinus Episcopus Leridensis, Bartholomæus, Sebastianus Episcopus Pattensis, & Petrus Consalvus de Mendoza Salmanticensis. Et sanè de hoc Decreto non tanquam de tumultuoso, sed tanquam de concordi mentionem facit Andreas Morosinus (c) in historia Reipublicæ Venetæ.

(c) *Libr. 8.*

9. Cuncta monumenta, quæ commemoravi, de hac Synodi conclusione conveniunt in affirmanda communi lætitia animique voluptate, omnem expectationem longe supergressa; adeò ut ora lacrymis rorantia undique visa fuerint, & nonnulli, qui Synodo durante aliquam inter se alienati animi quasi rubiginem præ se tulerant, tunc veluti milites ejusdem exercitus, qui cum palma reducantur, fraternâ charitate se mutuò amplexarentur. Perductum ad exitum animadvertebant post decimum octavum annum opus tot laboribus spinosum, tot difficultatibus arduum, tot fructibus locuples: quæ omnia non concipi, nedum explicari possunt, nisi tota narratio relegatur; imò ne hoc quidem pacto: nam sicut in pictura, ita in scriptura, quantum tenuiora interdum augentur, tantum maxima semper decrescunt.

10. Accesserunt communi gaudio festæ acclamationes. Hæ à Lotharingo compositæ, pro more veterum Synodorum, & ab eodem præcinente, sunt editæ, tamquam à præcipuo in eo Senatu, cui reliquorum Patrum chorus respondebat.

In illis preces Deo fundebantur, ut felicitas concederetur Pio IV. qui ab eodem Lotharingo nominabatur *Pontifex sanctæ & Universalis Ecclesiæ*, adeoque visum est, ab eo illi tribui prærogativam supra Ecclesiam universalem, quæ ab eodem & à Gallis fuerat impugnata: postea, ut requiete fruerentur animæ Pauli III. Julii III. Caroli V. aliorumque Regum defunctorum, qui opem Synodo contulerant. Annos plurimos auspicati sunt Sereniſſimo Imperatori Ferdinando semper Augusto, Orthodoxo, & pacifico, aliisque Regibus, Rebuspublicis, & Principibus, qui rectam fidem servabant, generatim solùm nominatis, ad evitandas in fastas æmulationes prioris loci, quæ difficultatem nunc afferunt commercio non tantùm inter homines, sed inter voces. Grates Deo peractæ sunt, ejusque beneficia postulata Legatis, Reverendissimis Cardinalibus, Illustrissimis Oratoribus. Posteà datæ sunt Deo preces, ut sanctissimis Episcopis, veritatis præconibus, longam vitam, felicem reditum, & perpetuam memoriam elargiretur. Omnes Fidem, & observantiam Tridentinorum Decretorum professi sunt. Invocarunt Christum Sacerdotem supremum, & inviolatam Dei Parentem, & omnes Sanctos, & anathema hæreticis dixerunt.

11. Huic gaudiorum dulcedini Suavis aliquid sui fellis inspergit, duobus objectis. Alterum est, hujusmodi acclammationes in antiquis Conciliis fieri ex impetu alicujus Episcopi, non autem præconceptas, sicuti ibi factæ sunt, sed prout à sancto Spiritu impellebantur. Ego contrà certius ducerem, impulsum esse Spiritus sancti, qui *Spiritus Consilii* appellatur, id quod concipitur, ac decernitur anteà ab Oecumenica, in eodem sancto Spiritu congregata, quàm id, quod in mentem venit Episcopo privato, & per speciem casus, & cui postmodum aliorum voces accedunt. Id quod spectat ad rationem: sed quod spectat ad rem ipsam, longè aberrat à vero id quod dicit, semper in veteribus Synodis hujusmodi acclamationes ex impetu repentino fuisse profectas, cùm videri possit in multis Sessionibus octavi Concilii Oecumenici, ac præsertim in fine octavæ actionis, eas ex præmeditatione conventus processisse.

12. Alterum est, *susceptam fuisse curam à Lotharingo, non solùm ut præcipuas ipse partes exerceret in acclammationibus componendis, sed etiam in illis recitandis, quod universè levitati ac vanitati illi versum fuit: parumque concedens hujusmodi Præsulem ac Principem habitum est, ipsum fungi munere, quod potiùs Diacono Concilii congruebat, nedum Archiepiscopo & Cardinali tam præcipuo.* Equidem cùm illius temporis monumenta pervolverem, in hanc communem levitatis opinionem non offendi; quin comperi communem ergà Lotharingum plausum ex hoc ipso quod gesserat. Satis sit ad Galli defensionem, quod ita de eo scribat tum ex suo tum ex aliorum judicio Hispanus vir, illustri etiam ortus genere, adeoque idoneus cognitor & æstimator decori, nimirum sæpè memoratus Petrus Consalvus de Mendoza Episcopus Salmanticensis. Enimverò non modicæ temeritatis fuit, hominem è vulgi fece natum, cujusmodi Suavis erat (quod cùm ejus culpa non sit, illi sanè non exprobrassem, nisi ubi culpam ejus temeritatis id auget) hominem inquam è vili plebe ad privata claustra transgressum, & ductâ semper in illis vitâ, judicem se constituere eorum quæ Principes deceant; & prætentâ larvâ cognoscenda aut in retinenda dignitate, dum tam adspectabilis ac præconcepta celebritas ageretur, Principem natalibus, dignitate, dum tam adspectabilis ac præconcepta celebritas ageretur, principem natalibus, dignitate & æstimatione inter primarios, qui tunc in Europa splenderent. Quinam autem Diaconi partes erant ea præcinere, quibus non musicorum chorus, sed Oecumenica totius Ecclesiæ Synodus responsura erat; Quod nonne legimus accidisse octavo Concilio Oecumenico, sicuti nuper narratum est? quin absolutâ functione Hymnum consuetum in Dei laudes non cantor quispiam, (d) sed Legatorum Princeps præcinit, ut statim dicetur.

(d) *Diarium.*

13. Denique Præsides singulis præceperunt, injectâ anathematis pœnâ, ne discederent antequam subscripsissent, aut publicis tabulis integrum Concilii tenorem comprobassent. Promotor cunctos scribas, qui aderant, jussit eam actionem in tabulas referre. Moronus canticum, de quo paulò antè diximus, præcinuit: quo absoluto ad Patres conversus, ipsis benè precatus est, ac dixit: *Ite in pace.* Decreta Concilii simul collecta, & in legitimam formam deducta à Massarello & à scribis, subscriptionem, prout imperatum fuerat, excepere; eorumque qui subscripserunt nomina fuere ducenta quinquaginta quinque. Quatuor Legati, alii duo Cardinales, tres Patriarchæ (inter quos Historicus Morosinus (e) connumerat imprudenter loco Barbari Grimanum, qui numquam ad ullam Synodi actionem admissus est) viginti quinque Archiepiscopi, centum sexaginta octo Episcopi, triginta novem Procuratores hominum absentium cum legitimis mandatis, septem Abbates, unus Claravallensis, quatuor Cassinates, sextus Cluniacensis, septimus è villa Bertranda, in provincia Tarraconensi Hispaniæ. Duo Abbates Galli dogmata Fidei absolutè comprobantes, ad sanctiones disciplinæ tantùm dixerunt, Se prompto esse animo ad illis parendum. Septem quoque Religiosorum Ordinum Generales consenserunt, nimirum Ordinis Prædicatorum, Minorum Observantium, & Minorum Conventualium, Eremitarum, Servorum B. Virginis, Carmelitarum, & Jesuitarum. Cuncti ad verbum *subscripsi*, addiderunt, *definiendo*, exceptis Procuratoribus quatenus Procuratores, utpote quibus numquam suffragii jus concessum est.

(e) *Lib. 8.*

14. Persistebatur in proposito, ut Oratores quoque subscriberent, servato eodem scripturæ ac adventus ordine. Quamquam enim ex absentia Gallorum Oratorum pretium illius solemnis actionis minueretur; tamen ad dignitatem firmitatemque Synodi conducere videbatur, si saltem ii qui aderant, tamquam suorum Principum personam agentes, illam acciperent; adeoque ipsius acceptionem in eorumdem actionibus certiorem redderent; sed impetrari non potuit, ut Lunensis aliâ quàm hac formâ sub conditione subscriberet, (f) *reservato Regis Catholici assensu.* Hujusce rei conscius Suavis extruit verisimile supra verum: sed illi accidit in hoc id quod solent Juris periti dicere: Similem non esse rem ipsam, cui similis ille est. Sic igitur narrat: *Et quamvis fuerat decretum, ut Oratores infra Patres subscriberent, contrarium tunc susceptum est consilium ob plures causas: prima fuit, quoniam cùm Orator Gallicus non adesset, ubi conspecta fuissent aliorum subscripta nomina, & non Gallici, declaratio quædam fuisset, à Gallis non recipi Concilium. Altera, quia Lunensis mentem suam patefecerat, se nolle absolutè subscribere, sed cum retenta sibi ad id facultate, propterea quod terminationi Synodi Rex non consenserat. Legati verò vulgarunt, cùm in more positum esset, ut non nisi ab obtinentibus jus suffragii subscriberentur Decreta, insuetum fuisset si scriberent Oratores.*

(f) *Ex literis Borrom. ad duos Nuntios Hispaniæ, 1. Febr. 1564.*

15. Contrarium omnino peractum est: biduo post absolutam Synodum, Oratorum, qui Tridenti aderant, excepto Lunensi qui recusavit, habitæ sunt acceptiones amplissimâ formâ, (g) & subscriptiones sub Actis in authenticis tabulis, quæ sejunctæ sunt à subscriptionibus Patrum. Atque hoc posito existimatum est aptius ad evitandam æmulationem ordinis, si servaretur in acceptionibus & subscriptionibus non ordo adventus secundum prius decretum, sed aliquo modo consuetus sedendi ordo. Et prætereà Helvetiorum acceptio in aliis tabulis posita est, & ab alio scriba signata, cujus rei causam equidem ignoro. Atque ita quatuor tabulæ formatæ sunt, aliæ, quæ acceptionem omnium Oratorum Ecclesiasticorum continebant, hoc est Cæsarianorum, & tamquam gerentium personam Cæsaris, & tamquam gerentium personam Regis ac Principis hæreditarii; Poloni, Sabaudi, Florentini, ac Hierosolymitani. Sed inter hos oportuit ut laicus quidam apponeretur, quippe Ecclesiastici collega; fuit hic Sigismundus Tonus Orator Cæsareus, socius Archiepiscopi Pragensis; unde tamen difficultas orta non est, cùm de prærogativa contentio cum eo nemini esset. In aliis tabulis scripta fuit acceptio Joachimi Abbatis Valdensis, tamquam Oratoris ab universo Helvetiorum Clero missi. In tertiis firmata fuit acceptio Oratoris Lusitani ac Veneti, nimirum Nicolai à Ponte, cùm Dandalus tunc abesset. In ultima relata est comprobatio Melchioris Lussii, Oratoris Pagorum Helvetiorum Catholicorum, Cuncti verò suorum Principum nomine fidem obstrinxerunt. Quòd si hujusmodi subscriptiones non inspexit Suavis impressas in volumine Concilii; neque pariter vidit subscriptiones Patrum ac Procuratorum ibidem impressas, sed mera nomina eorum, qui quocumque modo interfuerant. Nollem ut quispiam fortasse hinc argueret, illum ex eo hominum genere fuisse qui rerum omnium, quæ sub sensum non cadunt veritatem negant.

(g) *6. Dec. 1563. & tabulæ sunt in Actis authenticis Arcis Æliæ, & cuncta narrantur in Diario Servantii.*

CAPUT IX.

Duorum Legatorum reditus Romam, & cur non omnium. Concilium in Senatu confirmatum à Pontifice; & ejusdem studia, ut integrè observaretur. Quæ depingit in hoc Suavis, confutata. Declaratio temporis, ex quo Synodus obstringere incipiebat. Lætitia Catholicorum ob eam confirmationem; & gratulationes cum Pontifice habitæ à Lusitano Rege, qui plenam observationem Concilii in cunctis suis dominibus præcipit.

1. LEvamen incredibile infirmæ Pontificis valetudini attulere conclusionis nuntii; adeò ut nolluisset profectò eo morbo carere, qui Ecclesiæ tam salutaris evaserat. Cùm autem nondum confirmatis esset viribus ad habendum Senatum, illicò coëgit Senatorium coëgit duodecimo Decembris, (a) ubi de prospero successu Collegium edocuit, statuitque, ut idibus ejusdem mensis grates Deo persolverentur solemnibus supplicationibus à S. Petri Basilica ad templum S. Mariæ supra Minervam, quibus amplas Indulgentias concessit.

(a) *Acta Consistor. 12. Dec.*

2. Interim Tridento discesserant ii qui convenerant, & Præsides, qui decem aureorum millia distribuerant (b) Magistratibus, & egenis Episcopis ad reditus sumptum: simulque significarant (c) variis Episcopis, tum Transmontanis, tum Italis, ea quæ Pontifex indulserat antegressis eorum petitionibus: præcipuè verò Præsulibus, Theologis, & Oratori Lusitano exposuerant studiosissimas gratiarum actiones, amplissimasque pollicitationes ad compensandum ingens studium, in sustinenda Sede Apostolica ab ipsis exercitum: quin voluit ipse Pontifex per se Oratori hoc benevolentiæ & honoris officium exhibere suo diplomate.

(b) *Diarium.*

(c) *Extat in duabus literis Borrom. ad Legat. 4. Decemb. 1563.*

3. Haud ita multò pòst Romam pervenere duo ex Legatis, Moronus & Simonetta. Etenim Navagerus enixè postularat, ut sibi liceret confestim reverti ad suam Ecclesiam Veronensem, jam diu viduam; & ipsius ope indigentem ob periculosam contaminatæ Germaniæ propinquitatem. Et ardentiùs etiam Osius, consimili permotus studio, facultatem petierat redeundi statim ad suam Poloniam; de quo plurimæ ab eo preces, etiam extante Concilio, scriptæ fuerant, sicut indicatum est, rato magis illic necessariam præsentiam suam quàm Tridenti. Quamobrem Pontifex utriusque pietati reditum indulsit; concessitque ut immolarent Ecclesiæ utilitati voluptatem, quâ fuissent affecti Romam adeuntes, & Vaticanum ingressi longè ampliore promerito & gloriâ, quàm veteres triumphatores Capitolium: sed gloriosior diuturniorque triumphus, clari nominis triumphus est, qui absentiâ non impeditur, quin interdum augetur.

4. Narrat Suavis, Aulæ Romanæ Magistratus obstitisse confirmationi Concilii, ob tot sanctiones, ex quibus proventus & auctoritas illi detrahebantur, & unicum inter eos, Hugonem Boncompagnum Vestensem Episcopum, in magno apud Pontificem pretio, aliter suasisse.

Aliquos ex magistratibus dehortatos fuisse Pontificem ab absoluta confirmatione, & Boncompagnum eam suasisse, verum quidem est; (d) non tamen verum est, Boncompagnum in ea sententia unicum fuisse, cùm Paleottus, aliique complures ex primariis, illius telæ præcipui textores fuissent, eamque disruptam cernere minimè cuperent: & ineluctabiles rationes pro integra confirmatione tàm dilucidæ apparebant, ut omnium magistratuum oculos, ab oculis Boncompagni distinctos, latere non possent. At verò quæ à nonnullis magistratibus opponebantur, ob detrimenta Aulæ Romæ à Concilio illata, quæ à Suavi recensentur, & amplificantur, falsitatis contradictionisque convincunt id quod ille sui Operis initio dicit; ubi ratus se persuasurum, evasisse Synodum ex omni parte expectationi contrariam, scribit. *Cùm Synodus ab Aula Romana timeretur ac vitaretur, utpote instrumentum efficax ad moderandam nimiam potentiam, quæ parvis è principiis per varios progressus ad infinitum excessum pervenerat, potentiam illam ita stabilivit & confirmavit in ea parte, quæ subjecta ipsi perstitit, ut numquam tanta fuerit, ac tam validas radices egerit.* Sed cùm à natura instituta fuerint verba ad veritatem cognitam exprimendam, nimis exquisitâ opus est arte mendacibus, ad eamdem in longo sermonis decursu obtergendam.

(d) *Vita manuscripta Gregorii XIII. composita à Jo. Petro Maffæio.*

5. Addit, Pontificem ad hanc confirmationem propendisse, sed *perplexo* fuisse animo, propter querimonias *Aulæ, & universalem Cardinalium opinionem:* Horum cœtum ab eo fuisse coactum ad consilium capiendum; eorumque judicia refert, quasi de re in ancipiti posita deliberaretur. Sed è converso Pontifex die 30. Decemb. (e) nondum benè convalescens ex morbo, denuò Cardinalium cœtum coëgit, in quo latinum sermonem habuit, quem lubet hîc apponere. (f) "Hic profectò dies, ô fratres, novam affert vitam, novas postulat mores; nam auctoritate Concilii Tridentini restituta est disciplina jam ultra modum collapsa; præsertim verò Ecclesiasticis vivendi ratio præscripta est, quò cùm illi personam hujusmodi susceperint, animadvertant, necessitatem imponi sibi ejus vitæ ducendæ, quam in salutaribus decretis divino lumine descriptam vident. De quo in primis, sicuti paulò antè à nobis actum est, immortales Deo grates agimus, cujus benignitate Concilium Tridentinum, summè celebre, finem summè felicem optabilemque jam obtinuit. Post hæc Imperatori Ferdinando Christianæ pietatis, ac singularis in nos benevolentiæ laudem tribuimus, cujus custodiâ Synodus Tridentina cincta ac munita, auctoritatem & amplitudinem suam liberam illæsamque servavit. Hujusce testificationem officii cum aliis Regibus, Catholicisque Principibus libenter communicamus: summâ pariter voluptate Legatos nostros commendamus ob vigilantiam, ob prudentiam, ob fortitudinem, animique constantiam, numquam deficientem inter extremas eventuum temporumque difficultates in sustinenda Sedis Apostolicæ dignitate. Fatemur denique & comprobamus religionem, ac perseverantem libertatem reliquorum Patrum, qui laborem omnem curamque impenderunt ad hæreses corruptelasque auferendas. Quibus præterea non mediocriter obnoxii sumus, quòd in moribus ac disciplina reformandis eâ moderatione atque indulgentiâ erga nos usi sunt, ut si maluissemus hæc nos ipsi curam suscipere, eorumque arbitratui non committere, plus certè severitatis à nobis esset adhibitum. Proinde cùm hæc salutaria constituta sint, firmissima nobis voluntas inest, ut per observationem Decretorum sacro sanctæ Synodi, ea disciplinæ ratio inducatur in mores: quâ, si qui malam de nobis opinionem concepere, tollatur ab ipsis error hujusmodi: qui cum ignoremus undenam ortum traxerit, multorum animos occupavit, existimantium in iis, quæ ad emendationem attinent, à nobis prima Concilii claustra esse perfrigenda. Potiùs igitur moderationem limitationemque à Patribus usurpatam, nos, ubi opus fuerit, diligentiâ nostrâ corrigemus, & tanquam rei nostro judicio reservatæ supplebimus: & tantum abest ut vel unum quidem apicem negligere aut diminuere velimus. Moronus Cardinalis, vividi consilii, magnique animi vir, & actionum Synodi, quibus laudabiliter interfuit ac præfuit, peritissimus, volumus ut solertissimè curet, ne quidquam discrepans alienumve à Synodi Decretis fiat in Senatu, aut privatim à nostris ministris erga nos tentetur. Easdem partes intendimus esse communes Simonettæ Cardinali, illius collegæ, cujus fides, industria, ac pepetua sanctæ Sedis defensio in Tridentina legatione insignis extitit; sagaci perspicacique Datario adhibito, ne id flagitemur, quod à nobis propter maximas occupationes non perpensum, & fortasse concessum, offensioni ac turbamento esse possit, iis, qui aut animi nostri sensus ignorant, aut omnia sinistrè interpretantur."

(e) *Acta Consistor. die 30. Decemb. 1563.*

(f) *Inter Commentarios Magalottorum, & Acta consistor.*

6. Significavit posteà, velle se Provinciarum Legatos mutare, ac per se ipsum ditionem Ecclesiasticam invisere. Tum ad Concilii sanctiones converso sermone, denuntiavit, ut pro Tridentinorum Decretorum observatione omnes Episcopi pergerent ad suas Ecclesias, ibi permansuri: quòd si qui Cardinalium renuntiarant suis Ecclesiis, earum retentis proventibus & administratione, hæc integra, & proventus pro congruenti portione traderentur Episcopo. Laudavit tamquam afflatu divino decretam Seminariorum institutionem, dicens velle se omnium primum ejus rei exemplum sponte præbere, & quo Concilii negotium aptius firmiusque procederet, addi à se tanquam Legatorum adjutores, Cicalam, Vitellium, & Borromæum Cardinales, qui de modo validissimæ confirmationis, atque integerrimæ executionis consilium haberent: affirmavitque, sui propositi summam esse, ut Synodus Tridentina eo pacto auctoritate Pontificiâ stabiliretur, quo ejus Acta & Decreta inviolata persisterent, nec ea umquam favoris aut potentiæ gratiâ quispiam transgrederetur. Quod si fortè, ut fert humana conditio, contingeret, in aliquo eventu conducibile, rationique consentaneum videri, à Concilii sententia discedere, numquam illis Cardinalibus liceret id agere, nisi diserto suo jussu accedente.

7. Hinc ad alia transgressus, tandem concluśit: Cùm ex eo cuncta mala traxerint originem, quòd homines nequiter improbi sacras insulas obtinuerant; operam in posterum navandam esse, ne ad Episcopi gradum promoverentur nisi viri munus illud amplissimum promerentes. Idcircò tribus Ordinum capitibus à se committi, ut unà cum Cardinali Relatore inquirerent in vitam, in mores, in doctrinam eorum, qui erant eligendi; quò ejusmodi essent, ut ipsorum sermone atque exemplo salutaris scibus benignè præberetur gregi, non autem, sicut interdum acciderat, ut illius sacræ dignitatis ornamenta deturparentur; quin potiùs animi atque ingenii luce splendor Episcoporum augesceret. Hi fuerunt Pii IV. sensus in prima illa oratione ad Patres Purpuratos habita post Concilium.

8. Hinc liquet, quàm gravi calumniâ Suavis narret, à Pontifice, præter jussionem, quâ cunctis Episcopis imperavit, ut suas apud Ecclesias residerent (prætermittens silentio id Cardinalibus, ac posteà sororis filio fuisse commune) nullam ibi prætereà diligentiam fuisse adhibitam, ne Tridentina Decreta violarentur, nisi demandatâ curâ Morono & Simonettæ, ne in Senatu Cardinalium quidquam admitteretur, quod Synodi sanctionibus obesset; id verò existimatum fuisse leve remedium, *cùm ex concessionibus, quæ Roma habentur, ne centesima quidem pars in Senatu Purpuratorum decernatur.* Homini, qui audet factum tam graviter variare, sine dubio satis erit sibi fidem à lectoribus, ac sententiam propitiam obtinere.

9. Et quod spectat ad integram Synodi confirmationem, cui repugnantes ille inducit Magistratus omnes Aulæ, præter Boncompagnum; quænam species mortalium oculis objecta fuisset, si Pontifices Synodum convocassent post tam inflammatas Christianæ Reipublicæ preces ad expetitam emendationem Ecclesiæ, posteà verò iidem recusarent emendationem, in Synodo, à suis Legatis administrata ac recta sancitam? Nonne hoc pacto quasi tubâ signum fuisset editum ad propria nationum Concilia, adeò per minas intentata, & odio habita celebranda per cunctos populos transalpinos? Præterquam quod quâ fronte licuisset Pontifici petere ab aliis Principibus, ut morum emendationem exciperent, nisi cum plurimis ex ipsorum arbitratu exceptionibus, ubi ipse ad aliquam illius partem rejiciendam exemplo præivisset.

10. Pontifex nullâ injectâ morâ in Senatu vigesimæ sextæ diei Januarii, iterùm suis Legatis ornatissimâ (g) oratione collaudatis, simulque Patrum pietate ac prudentiâ commendatâ, solemnem Legatorum petitionem communi Patrum nomine accepit, ut Synodus confirmaretur. Rogatisque de more sententiam Cardinalibus, universali consensu eam comprobavit, & confirmavit diplomate, ab illis omnibus subscripto. Qua de re Borromæus ad duos in Hispania Nuntios (h) ita scripsit: "In Senatu habito die 26. Pontifex cum sacri Collegii consensu cuncta Decreta Concilii sine ulla exceptione confirmavit; ac tam egregiè pieque locutus est de observatione atque executione illorum Decretorum, ut si ad probum ipsius animum accedat opera Principum laicorum ac potissimùm Regis Catholici, sperandum sit, quamprimùm decerptum iri salutarem fructum, qui ad quietem ac sanitatem Christianæ Reipublicæ peroptatur. Nunc per typos hic diligenter eduntur ea Decreta, quò posteà naviter correcta, per cunctas provincias mitti possint: & Pontifex habet in animo, certos homines ad cunctos Principes mittere, ut eos hortentur, & urgeant ad eorum custodiam, quæ in Synodo sancita sunt; quamquam nondum certò statuerit. Interim ille solertiam omnem adhibet ad rectam præscribendam formam iis omnibus, quæ ab Aula Romana conficiuntur, quò emendatio, ejusque executio hinc vires capiat, ac reliquis exemplum præferat."

(g) *Acta Consistorialia.*

(h) *Primo Februar. 1564.*

11. In quo Suavis objecta quædam in Pontificem infulsè confingit: à Pio nimirum ea confirmari, quorum sententiam idem ignorabat; *cùm appareat ex Actis Senatus* (ita scribit) *à Pontifice non nisi decretum petendæ confirmationis visum fuisse.* Id autem Suavis confingit, quo responsum pariter ad objecta confingat, quod ille scribit redditum esse: videlicet, nihil actum fuisse Trideuti, nisi priùs à Pontifice Romæ deliberatum. Jam verò ut hoc illum honore prosequamur, in utroque ejus dicto aliquantulum immoremur. Hoc postremum, quod quasi responsum ille refert, si veritati congrueret, nec iniquum, neque novum fuisset, sicuti sæpiùs ostendimus; quin fuisset illud idem, quod in tot venerandis Conciliis, Lateranensi, Lugdunensi, Viennensi, & Florentino fuerat observatum, quibus Pontifices per se ipsi adfuerant ac præfuerant. Sed hoc in Tridentino falsum omnino est, cùm Pontifex eousque devenerit, ut non solùm Legatos jusserit procedere, secùm priùs non communicata notitia; sed eosdem arguerit cùm id non ajebant, quemadmodum ex tot ejus literis hic appo-

positis, & ex aliis probationibus à nobis patefactum est; & insuper cùm complura Decreta gravia, & adversantia expectationi tum Aulæ Romanæ, tum Legatorum, sancita fuerint interdum in cœtibus Sessionem proximè præcedentibus, interdum in ipsis Sessionibus. Profectò Nicolaus de Ponte, Orator Venetus, vir non adeò studiosus Pontificis, ut hæc nonnumquam de illo acriter conquestus fuerit, sicuti narravimus, is, inquam, in uberrima narratione de Concilio, affirmat quidem, initio integram illic agendi libertatem non fuisse (quod tamen verè dici non potest, sicut in hac historia ostensum est) sed postremo tempore illam fuisse summam fatetur. Et certè animadvertitur, & plures & graviores sanctiones postremis quinque mensibus constitutas fuisse, quo etiam tempore aliquod ex jam decretis revocatum ac variatum est; ac posteà extremo die lecta iterum & confirmata sunt plenâ concordiâ cuncta Decreta: adeòque etiamsi ad legitimam Actorum efficaciam opus fuisset ejusmodi effræni libertate, ne hujus quidem defectus opponi possit.

12. Sed ut ad id revertamur, quod Suavis narrat objectum fuisse modo, quo Pius usus est in Concilio confirmando, an stultitiæ plus an malitiæ illud obtineat, equidem ambigo. Ubinam apparet, in ea Senatus actione, ut ille pro certo ponit, *à Pontifice non nisi decretum petendæ confirmationis visum fuisse*? Paralogismum Suavis in eo commisit in quem sive vel maximè rudibus rex auditoribus Logicæ prolapsus esset, irrisionibus exciperetur, arguens à sensu, ut loquuntur scholæ, negante ad infinitantem. Eo planè modo, ac si quis diceret; *Non apparet in Testamento veteri Deum esse Trinum; ergò apparet, Deum non esse Trinum.* Ita sanè in re nostra. Non apparer, in ea brevi Senatus actione visa fuisse à Pontifice Decreta Concilii; ergo (arguit Suavis alienam personam fingens) apparet visa non fuisse. Egregiam profecto consecutionem! Num forte satis non erat, Pontificem ante mensem, dum in eodem Senatu verba faceret, sicuti diximus, ostendisse, ea fuisse à se lustrata, & adeò plenè perpensa sed quid amplius? In eadem actione res apparet adversùs quàm Suavis autumat apparere. Affirmat ibi Pontifex, habitam à se fuisse super his maturam cum Cardinalibus deliberationem. Quænam autem fuisset matura deliberatio in habenda confirmatione illius, cujus sententia ignoraretur? Præterea in eadem actione legitur tunc fuisse decretum, ut diploma de his vulgaretur, quod, sicuti narravimus, re ipsa vulgatum fuit, eodem die signatum, & ab iisdem Cardinalibus subscriptum, ac posteà per typos impressum. Et in eo sic loquitur Pontifex: *Quoniam noveramus, omnia ea Decreta esse Catholica, & utilia populo Christiano; ad laudem Omnipotentis Dei, omnia, & ipsorum singula, cum consilio & consensu fratrum nostrorum, hodie in nostro Consistorio secreto auctoritate Apostolicâ confirmavimus.* Et sanè nonne notorium erat, Decreta Sessionum subinde non modò in Pontificis, sed in cujuslibet hominis, latinam linguam callentis, manus perveniisse? Quod si quis me percontaretur, cur potius hujusce decreti, quo Synodus confirmationem postulabat, quàm aliorum, fieret mentio expressa in Senatu; animo reputet, hoc decretum interesse potissimùm in ea actione, ut liqueret, agnitam fuisse à Synodo necessitatem Pontificiæ auctoritatis, ut ipsius sanctiones vim haberent. Hinc accidit, ut cùm Legati Romam miserunt (i) exemplum confirmationis, à Simonetta digestum ad ipsos responsum fuerit, promptum esse Pontificem ad eam habendam, dummodò à Synodo postularetur, quod postulatum à Pio percupi. Idem jetiam rursus (k) significavit, cùm rumor esset, velle Lotharingum postridie quàm res concluderentur discedere. Tridentum mitti non posse confirmationem, antequam Synodus absolveretur: velle se tamen absque dubio eam confirmare statim ac legitimam postulationem acciperet: atque ita planè perfecit diplomate, de quo diximus.

(i) *Literæ Borr. ad Legatos 2. Dec. 1563.*
(k) *Literæ Borr. ad Legatos 4. Dec.*

13. Quoniam autem varietas, & ambitiosa subtilitas ingeniorum frequenter efficit, ut interpretationes mutatâ ipsarum naturâ implicent potiùs quàm explicent scriptionis sententiam; & peculiariter prænoscebatur, Concilii Decreta in explicationes contrarias pertractum iri à contrariis non modò mentium conditionibus, sed animorum affectionibus atque utilitatibus, corrupto magna ex parte fructu, & Ecclesia perturbatâ potiùs quàm compositâ; interdixit per idem diploma Pontifex, ne interpretationes super illis imprimerentur, sibi reservata eorum declaratione quæ in dubium vocarentur, quemadmodum ipsa Synodus constituerat.

14. Dubitatum posteà fuit de tempore, quo Decreta initium ducerent ad obstringendum. Pontifex verò, quò ambiguitas omnis tum interioris tum exterioris fori tolleretur, aliud diploma proximo Julio vulgavit; declarans, Tametsi Decreta ab initio Romæ observata fuissent, tamen quoniam spatium aliquod à jure conceditur, antequam obliget nova lex, & quia universi Concilii Decretis aliquâ temporis morâ opus fuerat, ut correctius per typos ederentur in lucem, intelligendum esse, initium obligationis constitui Kalendis Majis. Dein secundo Augusti tertium diploma confecit, per quod octo ex Purpuratis Patribus designavit, qui plenæ Concilii executioni præessent, opportunâ illis auctoritate concessâ.

15. Antequam hæc postrema & ab eo perficerentur, & inde vulgarentur in Remotis Regionibus, sive desiderium vehemens, à quo metus progignitur, sive odium, à quo noxium prænuntiatur opus ex impatienti libidine illius vituperandi priusquam perpetretur, rumorem excitaverat, Pontificem difficulter adactum iri ad Synodum confirmandam, cum tanto Aulæ suæ suique ærarii detrimento. Quamobrem nuntius posteà oppositi eventus Christianos populos mirificè recreavit. Mihi autem satis erit, literas hic proferre, quas ad Pium scripsit religiosissimus Lusitaniæ Rex Sebastianus. Miserat jam Pontifex librum impressum Decretorum Synodi per Oratorem Lusitanum ad Henricum Cardinalem, Regis patruum, ejusdemque posteà successorem. Is verò in responsione, commendato extra modum Pontificis studio (l) ob perfectum confirmatumque Concilium, indicaverat, ad explendam communem lætitiam expectari diploma literasque Pontificis, quibus Decretorum executionem præciperet. Paulò pòst literæ illæ ad Regem missæ sunt, qui hæc rescripsit: (m) „ Nullum umquam diem arbitror nostrâ aut majorum nostrorum ætate illuxisse universæ Christianæ Reipublicæ feliciorem illo die, quo Sanctitas vestra, confirmatis omnibus Decretis sacrosanctæ Tridentinæ Synodi, salutare signum sustulit in Arce Apostolicæ Sedis ad benè sperandum de hac ipsa Republica

publica. Satis erat apud homines pios, salutisque communis studiosos, auctoritas gravissimi Decreti, per quod vestra Sanctitas omnes sanctissimæ illius Synodi Canones Apostolicâ suâ potestate combrobaret. Sed apud protervos ac pervicaces, donec id publicis Pontificiis literis palàm fieret, non modò sacrosancti Concilii firmitas vacillabat, sed dignitas & existimatio Sedis Apostolicæ in discrimine integritatis suæ versabatur; cum essent qui circumspectam Sanctitatis vestræ cunctationem, & religiosam maturamque prudentiam istius sacri Senatus in promulgando diplomate, valdè aliter interpretarentur quàm opus ipsum ostendit. Nunc verò dum ob literas Pontificis cuncti fatentur, omnem caliginem esse disjectam, dubitationemque sublatam, convertunt animum ad bonam frugem, intelligunt oportere sibi ut alios induant mores, aliáque procedant viâ: Christianæ disciplinæ severitas reparatur; bonarum artium studia reflorescunt; animarum procuratio jam intermissa resumitur; debitus Ecclesiæ splendor restituitur; sacerdotibus. Deique ministris honor exhibetur; Pastores suo funguntur munere; complurimum sacerdotiorum obligationes expenduntur, & pristinæ functiones ad usum revocantur. Idcircò grates publicæ Deo optimo persolvuntur, qui tam piam mentem injecit Sanctitati vestræ, cui pariter semper grates agemus ob numquam defessam constantiam, quâ tam salutare opus perfectum est; quod ad me spectat in tuendæ sacri Concilii dignitate, & istius sanctæ Sedis auctoritate, efficiam, ut qui mihi subjecti sunt, & etiam alii, intelligant, nihil nobis magis cordi esse, quàm ut pristina dignitas reddatur Ecclesiæ, atque ut nostrâ operâ cuncta sanctæ Synodi Decreta, tum de rebus fidei, tum de moribus, observentur inconcussâ & inviolabili integritate: quòd illicò significavi cunctis Præsulibus in nostris regnis ac ditionibus: sedulòque commendavi, ut ad id omni studio incumbat Henricus Cardinalis patruus meus, & vester Legatus, non tam ut promptiorum illum redderem, cùm ipse ab innata pietate vehementer ad id feratur, quàm ut idem cognosceret, in hoc negotio mentem meam cum ipsius fide, religione atque integritate plenè concordare, & ut me paternè admoneret, quidquid mihi agendum putaret.„

(l) *Literæ Henrici Cardinal. Lusitani ad Pont. 1. Julii 1564.*
(m) *Die 2. Oct. & extant in Archivo Vaticano.*

Hujusmodi sensuus Concilium & in Pontificem pius Lusitaniæ Rex Sebastianus præ se tulit.

Humana nequitia dum semper de Principibus ac Præsulibus opera mala prænuntiat, hoc boni secum fert, quòd posteà opera prædictioni contraria, tametsi obligationem haud excedentia, tamquam herica, cum admiratione ac laudibus excidentia, tamquam heroica, cum admiratione ac laudibus excipiantur.

CAPUT X.

Objecta à Ferrerio duarum Sessionum postremarum Decretis, ne acciperentur in Gallia. Alia Suaviana commenta ab Auctore consutata de jurisdictione Ecclesiastica, de jure Patronatus, de facultate possidendi bona stabilia mendicantibus concessa, & de commendis.

1. Sed hujusmodi sensus haud præ se tulit Ferrerius, qui Venetiis adhuc morabatur. Hinc ubi primùm cognovit, Synodum fuisse terminatam, ad Regem scripsit, (a) ac (pro eo quod homines consuerunt, ut è cunctis subsecutis eventibus comprobationem suorum operum, consiliorumque præcedentium conquirant) argumentum sumpsit ad affirmandum, absentiam suam & collegæ à postremis duabus Sessionibus per opportunam fuisse, ne ipsorum præsentiâ immunitatibus ac prærogativis Ecclesiæ Coronæque Gallicanæ detrimentum inferretur. Atque ita differebat: In Sessione vigesima quarta capite quinto, octavo, ac vigesimo sancitum fuisse, ut Episcoporum causæ cognoscerentur Romæ, adversus Galliæ privilegia, per quæ habebatur, ut ipse dicebat, ne illæ extra Regnum egrederentur. Pensiones comprobari: (perinde quasi Rex in Sacerdotiis distribuendis eas non imponat:) & in fine pluribus modis declaratum fuisse, Concilium illud unum continuum, non autem novum fuisse; cui semper obstiterant Regis, Oratores, secùndùm ipsius mandata Romanum Pontificem nominari *Episcopum Ecclesiæ Universalis*, cui titulo semper Oratores repugnarant: & alia complura esse, ex quibus necessariò conficiebatur, illum præesse Concilio, adversus quàm opinabatur Gallia & Sorbona; quæ opinio semper illic ab ipsis unà cum Lotharingo Cardinali, cum Episcopis ac Theologis Gallis fuerat propugnata. Nullam fuisse habitam rationem contestationis, ab Henrico Rege pronuntiatæ in Julii convocatione illius verò quæ dicebatur interpositæ ad conservanda illæsa jura Ecclesiæ Gallicanæ, non potuisse exemplum ab Oratoribus obtineri: & ut multa in pauca redigantur, aucta fuisse Romæ commoda, sed à se ne minimam quidem postulatorum partem impetratam fuisse. Tam aliam præ se tulit mentem Ferrerius, cùm spem suam apud Pontificem arescentem putavit, ab illa quam ostenderat Gualterio, eâ spe florescente.

(a) *Literæ Ferrerii ad Regem, Venetiis 6. Dec. 1563.*

2. Porrò Deo planè tribuendum est, quod imprudenter hìc se gesserit Suavis, dum rationes recensuit, ab ipso atque ab aliis per summam efficaciam allatas, ut ostenderet, à Tridentino Concilio prærogativam Romanorum Pontificum supra Concilia declaratum fuisse: hoc enim pacto nolens ille, in ea tam sublimi causa, strenuus patronus hostium suorum evasit. Si res ita se habet, ut Synodus Tridentina protulerit ea verba, quibus declarata intelligatur prærogativa summi Pontificis supra Concilia; igitur sicuti quilibet Catholicus accipit, seque obstrictum fatetur ad accipiendam Tridentinam Synodum in iis omnibus quæ spectant ad doctrinam, ita pariter quilibet Catholicorum obstringitur ad concedendam hanc prærogativam in summo Pontifice: ubi verò Suavis super hoc argumento non alienam agens personam, sed ipse per se decertavit cum aliis, ex iis quæ posteà scripsit in opere quod refello, convincitur manifestæ rationi adversari; tunc enim disceptabatur utrimque à Catholicis; positâ jam tamquam extra dubitationem doctrinâ Conciliorum omnium Oecumenicorum, & quæ à Catholicis accepta fuerant.

3. Pergit comminisci varia objecta illis Decretis à Parisiensi Senatu, tamquam injustè sibi occupantibus potestatem laicorum, simulque Regiam violantibus. Ego verò prætermissâ aliâ disputatione, solum illud assumam, quasi auream hastam, contra hujusmodi criminationes: Id si accidit, talpas fuisse oportuit Oratores & Consiliarios tot Principum, qui paratas sanctiones, antequam stabilirentur, expenderunt, curaruntque

ut quodcumque verbulum mutaretur, in quo vel tenuis umbra detrimenti suis ditionibus cerneretur; atque ita præsertim Cæsar egit etiam ipse per se, & per assiduas literas ad suos Oratores, qui cum eo communicabant è propinquo quidquid parabatur, sicut hoc in Opere animadversum est: & tamen hi omnes Oratores, Consiliarii ac Principes illis Decretis minimè repugnarunt. Oportet similiter talpas fuisse Regia Consilia Hispaniæ ac Lusitaniæ, Senatum Venetum, & tot alios Principes ac Dynastas, à quibus illa posteà sunt accepta.

4. Sed omissis odiosis controversiis de jurisdictione, videamus quæ Suavis disserit sub consueta sibi communitatis larva: "In iis quæ ad jus patronatûs spectant, dicebant, periniquè actum fuisse cum laicis, dum ipsis difficiles reddebantur probationes: atque integrum illud caput inniti in quadam assumptione falsa, cuncta nimirum sacerdotia esse libera, nisi jus patronatus probetur: nam è contrario certum est, ab Ecclesiis temporaria bona non possideri, nisi tradita à laicis; quos assumendum pro certo non est, voluisse ea ita concedere, ut sacerdotium tractari ac dissipari fas esset pro Ecclesiasticorum arbitratu. Quare ab initio erat donantium dominio subjectum; & ejusmodi credendum esset, nisi ostenderetur absoluta ejus donatio, & integra domini concessio. Et quemadmodum Communitas aut Principes succedunt illi, qui nullam alium habet hæredem; ita cuncta sacerdotia, quæ non subjacent domini peculiaris juri, sub dominio publico esse deberent. Eorum etiam complures formam illam loquendi deridebant, quòd sacerdotia alicujus juri subjecta, essent in servitute, alia verò essent libera; quasi manifesta servitus non esset, quòd illa subjecta sint libera facultati Romanæ Aulæ, contrà quàm instituta ac fundata sunt, eadem administrantis, non autem laicorum dominio ea conservantis."

5. Suavis sensum audivimus; illum trutinâ perpendamus. Ac primò quidem verum non est, probationes beneficiorum, juri donantium subjectorum, difficiles hîc universè fuisse redditas; sed solùm illas, de quibus præsumitur injusta occupatio. Jam verò si perlegantur quæ de hoc scribunt celebriores Canonum periti, comperietur, variis temporibus à compluribus potentioribus fuisse injustè occupata tam profana suorum oppidorum dominia, quàm Ecclesiastica Sacerdotiorum; quod præcipuè narrant contigisse in Sacerdotiis Italiæ, cùm summi Pontifices Avenione degebant. Hisce solis potentioribus Synodus probationes coarctavit; contrà verò cùm de reliquis loqueretur, postquam varia connumeravit legitima genera probationem, ut ostenderet à se nullam excludi, addit; *& alias, ut secundum juris dispositionem patronatus probaretur.*

6. Sed de hoc mirifica sanè ea doctrina est, quâ Suavis arguit, cuncta Sacerdotia, ubi ex institutione oppositum non liqueat, esse sub laici domini jure. Me non fugit, duas esse opiniones de jure patronatûs (b) alteram Pauli de Castro, jus illud non acquiri à laico per solam aut ædificationem aut dotationem Ecclesiæ, ubi disertè illud sibi non reservet; & secundùm hanc opinionem longiori confutatione opus non est contra Suavis ratiocinationem: alterum Cæsaris Lambertini Antistitis Insulensis, à laico jus acquiri per ea opera, ubi non appareat, ab eodem illi renuntiari. Sed neque hic Doctor, nec ejus assecla adeò stultè pronuntiarunt, in donationibus, ac præcipuè ex causa pia habitis, quæ liberalissimæ censendæ sunt, intelligi eas conditiones exceptionesque, de quibus qui donavit non loquitur, multoque minùs illas, quæ non sunt in ipsius potestate, sed pendent à consensu excipientis domum, cujusmodi est facultas eligendi Ecclesiæ ministri. Fundamentum igitur Lambertini, eorumque qui cum eo secundam sententiam sequuntur, in eo situm est, quòd ipsa Ecclesia, quò fideles alliciat ad hoc pium opus, hanc facultatem largiatur, cui potest renuntiari à donante; sed renuntiatio non nisi extante probatione credenda est. Verum tamen in hac ipsa sententia ab ejus auctoribus duo affirmantur, quæ per Suavis argumentum labefactatur.

(b) *Vide Cæsarem Lambertinum de jure Patronatus in prima parte lib. 1. in toto artic. 4. secundæ quæstionis præcipua.*

7. Unum est, non idcircò esse in laici potestate, ut acquirat dominium sine Præsulis voluntate: non enim illi fas est auctoritate propriâ Ecclesiam ædificare, sacerdotiumve fundare. Qua propter ubi non ostendatur, hujusmodi ædificationem fundationemve ab illo factam, præsumitur id peractum non esse operâ laici, cui per se id fas non erat, sed operâ Præsulis, tametsi fortasse per eleëmosinas laici.

Alterum, de quo conveniunt etiam qui defendunt hanc sententiam, sacerdotiorum dominis faventem, est, ut beneficium jam memoratum, fundatori concessum ab Ecclesia, deveniat quidem ad hæredem quemcumque, sive consanguineum sive extraneum, quoniam id ad alliciendos homines conducit; non tamen posteà, si hæredes deficiant, revolvatur ad Fiscum: de hoc enim nihil laborat fundator, neque id valeret ad augendam in eo voluntatem hujusmodi eleëmosinæ largiendæ; adeoque imprudenter & sine ullo commodo Ecclesia seipsam auctoritate suâ privaret, concederetque patronatum fundatori eo genere concessionis, ut cunctis hæredibus deficientibus, tum proximis tum remotis, ea potiùs acquireretur Fisco, quàm extingueretur.

8. Porrò mirum est, velle persuadere, sacerdotia dicenda tunc esse in servitute, cum in arbitrio sunt Præsulis, cui Deus injunxit res Ecclesiasticas curare, magis quàm si essent in arbitrio laici, ad quem solum pertinet administratio civilis. Atque ut vocabulo servitutis aut libertatis omittamus, res quæstioni subjecta non est, an melius sacerdotia committantur distributione Præsulis, qui à suo munere compellitur, ut ea dignioribus conferat absque personarum exceptione, an domino laico, cui mos est illa tradere homini arctissimâ sibi propinquitate conjuncto, aut servo optime merito in sua privata familia. Quòd profectò locum ita non habet in patronatibus supremorum Principum, de quibus Concilium nihil dixit.

9. Agit posteà Suavis de facultate Pontifici reservata, cognoscendi primas causarum delationes ob earum gravitatem, & judicandi causas criminosas omium Episcoporum. Sed hac de re à nobis abundè dictum est.

10. Addit: "Nulla ratione comprobabant, bonorum stabilium possessionem mendicantibus concessam; & ajebant: Cùm in Gallia per hujusmodi institutionem illa fuissent recepta, æquum esse ut non nisi in eodem statu retinerentur. Perpetuum esse artificium Aulæ Romanæ, bona è laicorum manibus excutere & ad Clerum trahere, ac deinde Romam; cùm priùs detur opera, ut per speciem voti paupertatis monachi æstimationem sibi comparent, quasi nihil ab ipsis fluxorum bonorum spectatur, sed cuncta ex charitate ad populi commodum destinent: posteà verò, æstimatione sibi comparata, voti ligamen Aula relaxat, unde facilè ditescunt; & ita monasteria, jam affatim opulenta, in commendationem traduntur; ac denique universa in Aulam Romanam commigrant."

Hæc ratiocinatio, à Suavi Gallis adscripta, inter eas fabellas connumeranda est, quibus ut quispiam oblectetur, opus est ut puer sit, & in illis amet quod admirabile est, & quod confictum non agnoscat.

11. Ac primo quidem res ex adverso procedit. Ordines illi, è quorum bonis fundatæ sunt Commendæ, fuerunt Ordines Monachorum, qui se numquam obstrixerunt voto non possidendi bona stabilia. Hujusmodi votum, saltem universè ac frequenter, initium habuit in mendicantibus: & quemadmodum accidit in cunctis rebus novis, tametsi bonis, illi voto ac mendicationi acriter adversati sunt Guillelmus à sancto Amore, aliique Galli Doctores, adversus quorum objecta votum illud propugnarunt St. Bonaventura in Apologia Pauperum, & S. Thomas in Summa contra Gentes, & uberius in Opella contra Religiosorum impugnatores. Præterea Ordines mendicantium, qui hoc laxamentum à Concilio accepere, non prænoscebatur fore ut tam largis ac tam frequentibus donationibus abundarent, unde cuiquam suboriri posset metus illius immensæ opulentiæ, aut illius periculi, quæ Suavis depingit.

12. Sed quò pressiùs cum facto convincam, duo observo: alterum, Gallos, quamvis leges Concilii non exceperint, non tamen quidquam restitisse facilitati mendicantibus concessæ acquirendi bona stabilia; ut reipsa compertum est. Alterum, non modò hoc Decretum illis non displicuisse, quoniam ea bona in Commendationem posteà traduntur; sed præcipuum titulum, cujus gratiâ Regina & ministri obstitere, ne leges Concilii exciperentur, fuisse, præscriptam ab eo ademptionem Commendarum, uti palam fiet: hæ siquidem in Gallia cunctæ Regis distributione concedebantur. Licet etiam nostro lectori in memoriam revocare, quàm acriter improbavit Cæsar, quòd Synodus vellet prohibere ne proventus monasteriorum, in quibus disciplina collapsa fuerat, adhiberentur ad fundanda alterius generis sacerdotia.

13. Hæc satis superque essent contra piam Suavis commentationem: sed fingamus, quod ille vult, post diuturnum sæculorum curriculum hos proventus in Commendas conversos, Romanam in Aulam confluxisse. Vitio mihi vertendum haud censeam, si adstringentem defensionem repetam, quando adversarius numquam cessat repetere oppugnationem speciosam, & quæ reverà centrum omnium ipsius linearum est, sed centrum avernale. Cuperem ut mihi Suavis explicuisset, quid tandem hæc Aula sit. Ea profectò ærarium est, ac theatrum commune virtuti, doctrinæ, ac promeritis eorum omnium Christianorum, qui se in Ecclesiastica militia mancipant peculiari Dei cultui, & præcipuo quodam fidelium auxilio: neque quisquam est hisce dotibus ornatus, atque huic militiæ adscriptus, qui hoc theatrum ingressus, plus minusve hujus ærarii non fiat particeps. Jam verò animadvertatur, num quidquam incommodi afferat civili felicitati, quòd multa bona, non donum casus in hæreditate sanguinis evadant, sed justitiæ distributio in laborum remuneratione reddantur. Quodnam malorum deterrimum excogitari possit in hujusmodi bonorum collatione? Quòd interdum conferantur sine promerentium delectu? sed ita semper ea confert titulus hæreditatis. Quod malorum deterrimum concipi possit in distribuendis proventibus, postquam ea tradita fuerint. Quòd interdum impendantur non in virtutis ac pietatis opera, sed ad familiam ditandam; & per licentiam profanam? Atqui hoc pacto universè distribui compertum est proventus, per sanguinis conjunctionem collatos. Verùm speciosus fucus, in quo moles tantæ invidentiæ ac tot querelarum innititur, ex eo provenit, quòd concipiatur Ecclesia & Aula quasi persona unica, quæ sibi cunctos illos proventus absorbeat, nullo aliis fructu distributo: at reverà non nisi munus dispensandi illius patrimonii ea exercet, quâ ratione humanæ Reipublicæ magis prosit.

14. Postremò narrat, Episcopos, Theologos, & famulos, usos Gallicâ libertate, fuisse locutos de Synodi rebus per innumeras vituperationes, atque irrisiones. Liceret mihi affirmare, cuncta hæc falsò dici, quandoquidem nec certæ personæ nominantur, nec dicta ab illis testimonia proferuntur. Sed placet sinceriùs respondere. Incredibile quidem mihi non est, non neminem siniströ oblocutum, cùm animadvertam, etiam extante Synodo sic evenisse; nec argumentum deerat ad id agendum, perinde ac nec umquam deerit in quovis opere humano, in quod tot homines tam inter se varii concurrant, & quod tot annos perduret. Apud se quisque rationem subducat: quicumque ingens Senatus, tametsi ejusdem patriæ, & quavis sapientiâ prudentiaque præditus, si consentiret ut publicæ famæ exponeretur, quantum in eo nimiæ affectionis, quantum imbecillitatis intervenit tum in agitandis negotiis, tum in sententiis proferendis. Hoc vitio nec Ecclesia primæva, nec veteres Synodi caruere; nec id à me in Tridentino dissimulatum est. Etenim DEUS potentiâ suâ non utitur in hac vita ad transformandos divinitus homines in Angelos, sed ad extrahenda ex operibus ab imperfecta hominum industria confectis, bona prælentissima, quibus Angelorum vires impares essent. Itaque voluit ut in Evangelio narrarentur hujuscemodi vitia vel paucorum Apostolorum quos elegit, suâque quotidianâ disciplinâ secum educavit. Præterquam quòd in opificiis arduis ac diuturnis evitari non possunt multa incomposita, si non artificum, saltem materiæ vitio. Atque idcircò jure optimo Michael Angelus Bonarota, cui tum in pictura, tum in duabus sociis artibus Divini nomen inditum est, nolebat, ut dum pingeret ab ullo conspiceretur, cùm in ipsius etiam manu frequenter penicillus erraret, ubique necesse foret quod minùs concinnè formarat, posteà delere. Opus jam perfectum spectetur, & illud auctorem suum vituperet, aut commendet.

15. Equidem affirmare nesciverim quidnam dixerit de rebus in Concilio gestis quispiam parum prudens, & fortasse parum conscius, parumque veridicus. Satis in comperto mihi est, per uni-

ver-

versam Christianam Rempublicam, per Galliam præsertim, summam de illo existimationem fuisse diffusam: ac primò quidem Decreta doctrinæ adorata illic fuere tamquam sacrosancta ab universis Catholicis: dein quamquam disciplinæ Decreta in difficultatem offenderent, propterea quòd aliqui ex Concilio & ex Senatu ea quasi detrimentosa privilegiis Regis & Ecclesiæ Gallicanæ depinxerant; tamen Episcopi in Synodis Provincialibus illa pro virili sunt imitati, & per hanc imitationem Ecclesia in Gallia ultra modum meliorem in formam redacta est. Et multis post Concilium annis elapsis magnus Galliæ Rex Henricus IV. jurejurando spopondit Clementi VIII. Pont. Max. omnem à se operam navatum iri, ut Concilium suis in regnis integrè exciperetur: ad quod animum non induxisset generosus & tunc victor Princeps, si eas Synodi sanctiones injustas aut noxias existimasset. Sed lubetne verum cognoscere ab uno ex primariis prudentioribusque ministris, quos Galliæ regnum umquam habuerit? Lustremus literas per typos vulgatas Cardinalis Ossatnensis. Is conatus persuadere (e) Villeroo, qui Regi à secretis erat, oportere ipsi Regi hujusmodi jusjurandum custodire, scribit: In Concilio parum aut nihil repertum iri à Senatu, de quo conqueri posset, & modicum illud ubi reperiretur, facili negotio componi posse. Liberius autem Regi significans excusationem, à se redditam Clementi VIII. Regis nomine, exponit in duabus literis (f) veras caussas difficultatis objectæ: nimirum Tridentinam Synodum in Gallia displicere tum pluribus, tum majoribus; ac primo loco cunctis hæreticis, qui ab omni Concilio abhorrebant: præterea etiam Catholicis potentioribus, videlicet, Senatibus, Collegiis Ecclesiasticorum, ac Proceribus, quibus grave accidebat, interdici sibi sacerdotia naturâ suâ insociabilia, & cum abusibus vetitis à Concilio. Id exposuit egregius ille vir Regiis verbis Pontifici: ceterùm idem scripsit ad memoratam Villeroum, (g) nihil à se repertum in Synodo, quod auctoritati Regiæ adversaretur: quin ne ipsi quidem Regi significare veritus est, (h) in ea Synodo plurimum esse quod faveret, nihil quod officeret Ecclesiæ Gallicanæ; *nisi quis fortasse crederet, simonias, aliaque vitia & corruptelas, esse Ecclesiæ Gallicanæ privilegia.* Nec ejusmodi sensus in illo singularis extitit. Compertum est, quàm inflammato studio hanc acceptionem promoverit in publicis Galliæ conventibus alter doctissimus ac religiosissimus Regis minister Cardinalis Peronensis, & cum eo Episcopus Lussionensis, qui postea purpurâ decoratus, & Cardinalis Richelius dictus, inter præcelsiora nomina Gallicæ nationis superstes erit.

(e) *15. Febr. 1597.*
(f) *28. Martii 1599. & 25. April. 1600.*
(g) *Die ultimo Martii 1599.*
(h) *16. Martii 1600.*

16. De Hispanis non audet Suavis quidquam loqui, quod spectat ad æstimationem Concilii. Haud tamen hic omiserim oculatum testem illius nationis Petrum Fontidonium Theologum, de quo sæpiùs mentionem habui. Hic in responso ad opusculum (i) Joannis Fabritii Montani, ubi caussas ille adducebat, cur hæretici Germaniæ ad Synodum non venissent, ita scribit: "Quod spectat ad accusationem tuam, quòd Patres Concilii ad Pontificis nutus se conforment, vellum ut tu præsens ad esses; dum enim contemplareris hujusce sanctissimi Senatus majestatem; dum observares quà mliberè sententias Patres dicant; quà mminimè, quò vulneribus Ecclesiæ medeantur, ipsius Pontificis auctoritatem extimescant, quam alioquin observant ac reverentur; quàm fortiter, quàm constanter obsistant ubi opus sit, & ubi dignitas ac salus Ecclesiæ id postulet: non vereor, quin hæc tam sancta libertas per vim evelleret sinistram opinionem, quam adversus illorum constantiam concepisti; quamquam nihil adhuc vicerim in iis, quæ spectant ad religionem reparandam, ubi summus Pontifex Patribus repugnarit." Ita sanè testatus est Fontidonius, Lunensi vel maximè intimus, & cujus operam ille selegit ad orationem habendam, cùm solemniter fuit exceptus ea: verò testatus est, & etiam vulgavit, dum extabat Concilium; adeòque dum oportuerat, si res aliter processisset, audire Tridenti quot homines aderant in eo conventu, tot mendacii sui accusatores.

17. Hispano Lusitanum associabo, nec minùs doctum, nec minoris auctoritatis. Didacus Payva Regis Sebastiani Theologus, ob suorum Operum præstantiam à nobis variis in locis commendatus, in libro primo de generali Conciliorum auctoritate hæc habet: *Dum Tridenti commorabar in Concilio, sæpè dicere solitus eram, etiamsi auctoritas Conciliorum nullo Christi promisso confirmata & constituta fuisset, ego tamen, ab ea ratione tam studiosa veritatis acquirendæ coactus, eorum definitionibus facilè consensissem.* Et universè de pretio, in quo viri cordati Concilium nondum absolutum habuerunt, opponam denique Suavi testem illi notum, & omni exceptione majorem. Nonne ille conspexit in narratione, de qua jam diximus, Oratoris Veneti, alioqui satis libera. Synodum ita celebratam, ut Orator ille optaverit illic præsentes omnes hæreticos, propterea quòd hæsissent confusi? Auctores hujusmodi producendi sunt, non privata, & forsitan imaginaria famulorum garrulitas. Sed cùm plures sint bonarum legum laudatores quàm servatores, à recitatione præconiorum, quæ verbis de Concilio habitæ sunt, progrediamur ad narrationem executionis, quam idem accepit à factis, quæ sunt laudes ac voces numquam fallaces; unde per illa Veritas suprema loqui consuevit.

(i) *Impressum est cum aliis Commentariis ad Concilium spectantibus, Lovanii 1567.*

CAPUT XI.

Synodus Venetiis excepta. Adhibita à Pontifice studia, ut pariter exciperetur in Gallia; & interjectæ difficultates. Melior in Hispania successus. Superior locus à Pontifice tributus Oratori Gallico in Pontifico sacello.

1. NOn priùs absoluta fuit Synodus, quàm Pontifex omnem adhibuit solertiam, ut ea à cunctis Principibus Catholicis exciperetur. Summam ad id animi alacritatem Itali exercuerunt: præsertim verò Respublica Veneta Concilium promulgari jussit in Basilica S. Marci inter sacrificii solemnia, (a) ejusque observationem injunxit suorum oppidorum rectoribus. Quapropter Pius, ad grati animi argumentum erga studium quod ea Respublica perpetuò præ se tulerat in illius salutaris operis processu, attribuit Oratoribus Venetis Romæ magnificas ædes prope templum S. Marci Venetorum Patroni, extructas à Paulo II. ejusdem Reipublicæ filio, ad Pontificum domicilium; idquè per diploma motu proprio fecit, ornavitque ibi præclaris laudibus Venetos Senatores, & egregiam eorum observantiam in Apostolicam Sedem.

(a) *Morosinus Lib. 8.*

2. Sed omnem animi coxatum convertit, tamquam ad majoris momenti molem, ut idem obtineret à Principibus ultra montes; ac præcipuè à duobus primariis Regibus. Redierat in Galliam Sanctacrucius ad suum Nuntii munus; obtulitque Reginæ promptam Pontificis voluntatem ac studia, ut colloquium, ab illa enixè expetitum, conficeretur; & per eam opportunitatem, quàm nervosissimè potuit, ab ea flagitavit ut exciperet Concilium, convocatum (b) & à Pontifice celebratum ipso Rege Galliæ petente, cum tanto & suo & Christiani orbis labore. Sed initio spacium temporis petiit Regina, dicens, Oportere sibi & Decreta conspicere, & Lotharingum audire. His peractis, adhuc illa moras protrahebat, per speciem quòd nondum cernebatur Pontificis confirmatio: quare si spatium ad deliberandum ille postulabat, multò magis aliis ab eo concedendum esse. Acceptâ dein Pontificis confirmatione, respondit. Nondum sciri, an Hispaniæ Rex Synodum accepturus esset; & affirmante Nuntio, id certò innotescere; tamen ajebat Regina, sibi contraria nuntiari; fortasse ne hoc pallio privaretur: sed verum erat id quod Sanctacrucius affirmabat. Etenim absolutâ Synodo, statim Pontifex per suum Nuntium Vicecomitem ea de re Philippum Regem monuit, expositâ illi necessitate, quâ Patres coacti fuerant, ne dilertum Regis consensum præstolarentur, sed illum præsumerent. Cuncta per summam concordiam processisse, nec aliud nisi Lunensis subscriptionem deesse. (c) Sperari tamen, id quod in ministro desiderabatur, ab auctoritate Principis abundè suppletum iri. Nec postulato defuit efficacia: nam Philippus, re suo in Consilio perpensâ, effecit ut exciperetur Synodus à cunctis Ecclesiis Hispaniæ, ac deinceps à reliquis suarum ditionum, sicuti mox ampliùs renarrandum erit.

(b) *Patet ex plurimis literis Sanctacrucii ad Borr. & ad Gallium 9. Jan. 1564. usque ad 23. Julii 1564.*
(c) *Literæ Borrom. ad duos Hispaniæ Nuntios 16. Febr. 1564.*

3. Galliæ Regina, cùm se hoc exemplo cogi sentiret, cœpit excusare se, caussata, robustiorem cibum melius concoqui posse à corporis benevalentis stomacho, cujusmodi erat Hispaniæ regnum, quàm ab infirmo, qualis erat in Gallia. Sed contrà Nuntius: Quin potiùs indigere medicamento ægrum quàm sanum. Denique redacta res est ad duas difficultates, à Regina & à magno Cancellario propositas.

4. Prior erat, prohibitio, ne Regularium sacerdotia in Commendationem traderentur; hac enim ratione plurimos ex primariis viris Rex sibi devinciebat, quorum operâ in illis rerum conditionibus indigebat. Nec veritus est Cancellarius Nuntio dicere, Lotharingum, postquam sibi ventrem oppleverat, velle aliis jejunium præscribere.

Altera universalior, erat metus, ne irritarentur hugonotti, à Synodo per tot anathemata vulnerati: qui metus eò devenit, ut Regina, nihil magis exosa quàm omnem auram unde fretum illud turbari posset, Nuntio permittere noluerit, ut exemplaria Concilii, typis impressa, Præsulibus distribueret, dicens, Eadem non minùs aliundè ab ipsis haberi absque speciosa illa pompa. Sed Nuntius non idcircò destitit ab incepto.

5. Præ se ferebat in his negotiis Regina turbidum animum in Pontificem & in se ipsa & in tota Gallia, propterea quòd suspensam adhuc litem Pius tenebat de prærogativa inter duorum Regum Oratores Romæ degentes; perinde quasi possessionis spoliatio id esset potiùs, quàm sententiæ, retardatio. Etenim diu Pontifex abstinuerat, (d) per speciem confirmandæ valetudinis, ab accessu ad Pontificium sacellum; & solemni die Parasceves, quo è superiori Vaticani porticu Pontifex populo bene precari solet, rem ita composuerat, ut primus inter Oratores gradus haud appareret, prætento nomine, quòd mos non esset in ea functione loci ordinem servari. Ex quo Gallicus Orator Oiselius petendæ veniæ abeundi occasionem ceperat; ac postea retentus fuerat, oblatâ spe quòd in festo Pentecostes satis ipsi fieret, cùm confideret interim Pontifex, Hispanorum animos flexum iri, ut qui literas principio Regis manu scripras acceperat, sicuti suo loco narravimus, ubi dixerat, nolle se ad hæc inania visum flectere. Et quamvis (e) ille postea mentem mutaverit ob allatas à suo Consilio rationes, Pontifex cùm speraret eum ad sensus pristinos à se adductum iri, illi ponebat ob oculos, Quò deteriora erant Galliæ mala, ab ipso Rege sibi significata, eò magis oportere, ne medicina difficilior redderetur, cum totius Christianæ Reipublicæ periculo, propter quamdam umbræ imaginariæ quæstionem. His tamen Pontificis cohortationibus, quas duo Nuntii detulerant, Philippus responderat; Se quidem exosculari Pontificis pedes, sed rem nimium fuisse progressam, adeoque mandatis à se Oratori traditis se remittere. (f) Et quidem Ruigomezius diserte rejecerat ea quæ ambo Nuntii proposuerant, ut nimirum Hispanus Orator domi maneret diebus solemnis functionis; eisque dixerat, iis positis quæ in Synodo evenerant, mentem esse Regis progredi, non regredi.

(d) *In litteris Nuntii ad Borrom. & ad Gallium 14. April. 1564.*
(e) *In literis Nuntii ad Gallium 1. Maji 1564. & fusius in literis Pontificis ad Nuntium 6. Decemb. 1563.*
(f) *Literæ Crivelli, & Vicecomitis Nuntiorum ad Borrom. 3. & 6. Martii 1564. quarum summa est apud Barberinos.*

6. Interim Pius, ad sternendam negotio viam, in animo (g) habuerat, cunctis Oratoribus imperare ne illorum quispiam, antequam à se accirentur, conveniret ad solemnes functiones, & ne Gallus repugnaret, operam dederat, ut Cæsar Oratorem suum juberet consentire: qui cum ex uno capite sine controversia esset maximus, reliquis exemplo esse poterat; & ex altero capite hæc ipsa indubitata prærogativa proderat, ne Princeps ille de hujusmodi dignitatis argumentis admodum laboraret, & facilius flecteretur ad ea intermittenda erga se, quo aliorum certamina præpediret, ad quod valdè pronum videbatur amabile ac mansuetum ingenium Ferdinandi: & reipsa ille non restitit, suumque Oratorem jussit sic agere, simulque dissimulare, id sibi à suo Principe injunctum fuisse; quin declararet, se abstinere à solemnibus celebritatibus ob merum in Pontificem obsequium, quò fortiùs hoc pacto ad imitationem traheret Gallum.

(g) *Ex lit. Delfini ad Bor. 26. Apr. 1564.*

7. Sed omnia incassum. Ubi delatum est in Galliam id quod solemni Parasceves die contigerat, ingens perturbatio est excitata: Regina verò narravit

ravit Nuntio, Regem, quamvis puerum, dixiſſe in pleno ſuo Conſilio, ſe hujusmodi injuriam haud paſſurum: Oratorem ſe bene geſſiſſe in venia abeundi petenda, ſed poſteà malè in ſuſpendendo diſceſſu. Quando res eò pervenerat, expectaret usque ad Pentecoſten; & ubi tunc debitum honorem non acciperet, ſtatim abiret, & unà cum eo Burdeſius Cardinalis. Adjecit Regina: Velle ſe loqui non ſolum tanquam Regis matrem, ſed tamquam Sedis Apoſtolicæ filiam. Ubi Pontifex huic muneri ſuo defuiſſet, à ſe paratam conſpici vim magnam ſulphuris, quo Eccleſiæ oſores tenelli Regis animum inflammarent cum clade Religionis, ad cujus turbas componendas alioqui tunc cernebatur bona Gallici regni habitudo. Et eosdem in ſe ſenſus illi aperuit Lotharingus Cardinalis. Quamobrem Nuntius Romam ſcripſit, confidere ſe, minimè futurum, ut optimus Rex Philippus vellet per inanem illum fumum materiam præbere incendio tot animis lethali, & tam periculoſo ſuis quoque proximis ditionibus & Hiſpaniæ & Belgii. In tanti Regis dignitatem ceſſurum, ſi palàm fieret, prudentius ab eo quàm ab ejus Concilio latum fuiſſe judicium. Id ſi Pontifex ageret, non niſi quod idem Pontifex alias egerat tunc acturum, quodque etiam agebatur à Senatu Veneto, cujus gravitas & auctoritas prævalidum clypeum imitatoribus porrexiſſet.

Nec Regina ad ſuos exprimendos ſenſus conſueta miniſtrorum voce ſolum uſa fuerat; ſed quò præterea ardorem oſtenderet ſimul & adderet, Romam ad id miſerat Villeroum, (h) qui poſtmodum ob ætatem Galliæ Neſtor evaſit.

(h) *In vita Villeroi: ſcripta à Petro Matthæio.*

8. Pontifex obtulerat, ſe cauſam commiſſurum aut Purpuratorum Collegio, aut Rotæ Romanæ. (i) Sed cùm partes in excipiendo oblato cunctarentur, interim præcipit Pontifex, ut ſalvis rationibus utriusque partis in jure præcipuo, retineretur Gallici Oratoris poſſeſſio, eique locus ille traderetur, quem hujusmodi Oratores tenuerant alias dum Carolus V. Philippi Regis parens, Hiſpaniæ Rex erat, & nondum Cæſar, & quem reipſa poſteà poſſederant ſe Pontifice tum in ſacello, tum in Concilio Tridentino: atque iterum confirmavit quod obtulerat, ſe deciſionem controverſiæ commiſſurum alteri ex duobus, quæ diximus, Tribunalibus.

(i) *Ex epiſt. Pontific. ad Nuntium Hiſpan. 6. Decembr. 1563. & ex Actis Conſiſtor. 18. Auguſti 1564.*

9. Degebat Romæ Hiſpani Regis Orator Aloyſius Requeſenius, Magnus Caſtellæ Commendator, ex Ordine S. Jacobi, qui poſteà Mediolano præfuit, & Belgii adminiſtratione illuſtris fuit. Is ad hanc Pontificis juſſionem graviter iram ſonantia verba protulit; & vel ipſe, vel alter Hiſpanus miniſter creditus fuit in minas prorupiſſe, Regem armis rem vindicaturum. Curavit Pontifex, ut de iis omnibus Galliæ Regina fieret certior, (k) affirmavitque, ſe, humanis rationibus ſpectatis, numquam ad id peragendum fuiſſe deventurum; ſed à ſtudio juſtitiæ religionisque permotum eſſe: ſenſus adeò violentos à pia Catholici Regis mente valdè alienos à ſe putari; ſed quidquid adverſi accidiſſet, ſperaturum ſe Chriſtianiſſimi Regis defenſionem. Reſponſum eſt à Regina per ſtudioſam gratiarum actionem ob rem peractam, oſtenſumque, nec à ſe credi ejusmodi ſenſus in Philippo Rege: ubi quid ex adverſo contingeret, opem Regis filii, qui aderat colloquio, ſpopondit, pro majorum ſuorum exemplis. Id verò formulis tam emunctis & tam brevibus, ut ſatis intellectum fuerit, ubi tunc nec vires, nec animum eſſe ad conferendum auxilium, ſed potius deſiderium atque indigentiam illius excipiendi.

(k) *Occultæ notæ Nuntii in Gallia ad Borrom. 17. Jun. 1564.*

10. Hæc gratificatio exhibita Galliæ, non ad aliud conduxit, niſi ad nova mala prohibenda: ceterum de Concilio in perplexis reſponſis perſtitum eſt. Legavit ad Regem poſteà (l) Pontifex Ludovicum (m) Antinorum, qui ſimul afferret facultatem (n) alienandi bona quædam Eccleſiaſtica, minoris pretii quàm alia à Rege alienata, quæ per hanc poſteriorem alienationem, legitimè faciendam, recuperari debebant, priori tamquam non legitimâ abrogatâ: & per eumdem Antinorum obtulit, ſe illi conſenſurum de legatione Avenionenſi, quam Rex, uti narravimus, pro Borbonio Cardinali, Regis Navarræ demortui fratre, petierat, dummodo hic datâ fide polliceretur, ſervaturum ſe regionem illam illæſam ab hæreſi. Pius verò in ſe recepit compenſationem aliâ viâ præſtandam Farneſio Cardinali, qui legationem illam exercebat. Atque ita ſequenti Aprili (o) perfectum eſt. Jam vero unà cum his beneficiis ſecum detulit. Antinorus nova & prævalida poſtulata, ut Synodus exciperetur; cùm videretur Pontifici & opportunitas grata, dum quod erat debitum petebatur, non debito priùs collato, & ſequeſter idoneus, utpote negotii ac nationis peritus. Verum tamen aliud ille non impetravit, (p) niſi hortamen ad patientiam, & quod prius hugonottorum ſeditiones eſſent ſedandæ: quæ uſitatæ ſunt formulæ mitigandæ repulſæ minus acerbo nomine cunctationis.

(l) *Octobri menſe 1564.*

(m) *Auctographum mandat. apud me eſt.*

(n) *Acta Conſiſtorialia 5. Auguſti 1564.*

(o) *Acta Conſiſtor. 13. Apr. 1564.*

(p) *Literæ Nuntii ad Borrom. 23. Jul. 1564.*

CAPUT XII.

Regis Hiſpani moderatio de loco dato Galliæ Oratori. Accepta Synodus ejus juſſu etiam in Sicilia & in Belgio. Quæ Suavis refert tamquam in Germania objecta Concilio. Petitiones Cæſaris & Bavari pro Calicis uſu, aliisque relaxationibus legum Eccleſiaſticarum. Calicis uſus tandem conceſſus cum variis conditionibus ac limitationibus; & in Germania per ſummam latitiam exceptus, ſed nullo fructu. Ferdinandi Cæſaris mors. Honores illi exhibiti à Pontifice. Concilium in magna Germaniæ parte acceptum.

1. QUemadmodum rationes politicæ experimento deprehendi ſolent debiliores, minusque efficaces communi expectatione; ita loci prærogativa, à Pontifice decreta, non minùs complurium opinionem fefellit de Hiſpanorum indignatione, quàm de Gallorum compenſatione. Philippus Rex accepto rei nuntio, non aliud edidit commoti animi argumentum, niſi revocato Româ Oratore. Pontifex verò prudentiæ normam ſecutus, ne ſe offenſum oſtenderet, cùm res alterius interpretationis eſt capax, ſpeciem præ ſe tulit interpretantis id potiùs agi quò ſibi ſatisfieret. Requeſenius enim (a) propriâ auctoritate capi juſſerat, & poſteà in carcerem conjici Schivelum quemdam, qui ſtudiorum curriculum abſolverat: ex quo Pius usque adeò indignatus eſt, ut aliquamdiu acceſſum ad ſe Oratori negaverit; & poſteà eo conceſſo, ne curſum publicis negotiis impediret, dederat operam per Pacecum Cardinalem, ut ille vocaretur à Rege, quippe non ampliùs idoneus ad res ſecum tranſigendas. Quapropter tum in Purpuratorum cœtu, tum in literis ad Nuntium à ſe ſcriptis, noluit hanc Oratoris amotionem ultionis, ſed gratificationi adſcribere. Tamen gnarus, in hujusmodi eventibus diſſimulationem, ubi mediocris ea ſit, gratam accidere, quaſi reverentiam; ubi verò nimia, moleſtam, quaſi deſpectum, non deſtitit in utroque loco ſe velut obliquè purgare. Quare addidit, minimè à ſe credi id profectum ex ulla Regis acrimonia ob attributum Oratori Gallico gradum in ſacello: rationibus ſiquidem, quas jam retulimus, perſuaderi ſibi, non poſſe Regem illud oneri ſibi vertere: diſertius verò in epiſtola ad Nuntium ſcripta dixit, conſentaneum non videri Philippi Regis dignitati, velle hæc innovari in Principem puerum, ac divexatum, nec debere ab eo loci prærogativam impugnari, ſed potiùs agi Deo grates, quod prærogativam in ditionibus ſibi largiretur.

(a) *Ex literis Borrom. ad duos Hiſpaniæ Nuntios 1. Febr. & ex epiſtol. duorum Nuntiorum ad ipſum 3. Martii 1563. & ex epiſtol. Pontificis ad Nuntium Hiſpaniæ 6. Dec. 1563.*

2. Et reipſa, tametſi Philippus Oratorem illius acrimoniæ causâ revocaſſet, non tamen voluit Religionis pretio de Pontifice ulciſci. Quocirca ſecundo Julii (b) Decretum vulgavit, ubi honorificis tum Concilio tum Eccleſiæ Romanæ verbis imperavit, ut illud exciperetur, ac ſervaretur in cunctis Hiſpaniæ regis; & poſt dies quindecim juſſit excipi in Sicilia, de quo regno quidam dubitarant ſpectatis monarchiæ Privilegiis; poſteà verò in literis, (c) quibus edocuit de iis, quæ Romæ Oratori ſuo acciderant. Ducem Parmenſem ſororem ſuam, quæ ejus loco Belgium moderabatur, ita ſcribit: *Eventum illius cauſæ longè alium fuiſſe ab eo qui æquitati, ſuaque in Pontificem benevolentiæ atque obſervantiæ debebatur. Eapropter à ſe Oratorem ſuum fuiſſe revocatum Roma, ubi degere cum dignitate amplius non licebat: ac propterea nullum à ſe interim privatum negotium agi cum Pontifice. De rebus quæ ad publicas Religionis curas attinebant, & ad præſtandum obſequium atque obedientiam ſanctæ Sedi, unde nolebant ne latum quidem unguem ſecedere, demandatum à ſe fuiſſe negotium Franciſco Cardinali Paceco, in Urbe patronum Hiſpaniæ agenti. Cum eo igitur ipſa tranſigeret quidquid ſpectaret ad Epiſcoporum electionem, & ad cetera Religionis fulcimenta; ad quam ſtrenuè ſubſtinendam, & ad promulgandam & exequendam diligentiſſimè Synodum Tridentinam, ab ipſa, quacumque de cauſa, lentius agendum non eſſe.* Cùm autem illa reſpondiſſet, (d) videri Senatoribus, eſſe in Synodo quosdam articulos noxios Principis juribus, & provinciarum privilegiis, adeoque opus eſſe ut ea in promulgatione exciperentur. Rex in hac ſententiam (e) illi reſcripſit: *Sibi nequaquam placere, in promulgatione Concilii quidquam excipi, ne anſa præberetur tum ſurrandi Romæ, ſermonum avidæ, tum imitandi reliquis Principibus, ſemper ad res in Hiſpania geſtas intentis. De Regis ac Provinciarum juribus abundè fuiſſe conſultum, cum actum fuerat de promulgando in Hiſpania Concilio, ubi eadem difficultates militabant; & ſicut ibi non magni habita ſunt, promulgato ſine ulla reſtrictione Concilio, levique ſolum temperamento ad uſum adjecto; ita ſe velle ut ageretur in Belgio: eam ob cauſam eò mitti promulgationem in Hiſpania progreſſam, quo populi omnes ſibi parentes ad eamdem normam reddigerentur.*

(b) *Hiſtor. Concil. Trid. Pars III.*

(c) *30. Septemb. 1564.*

(d) *25. Novembris.*

3. Hæc Philippi Regis pietas, conjuncta cum Sebaſtiani Regis, & Principum Italicorum pietate, ſubjecit Concilio & regiones Occidentales utriusque terrarum orbis, & partem Septentrionis, & Indias ad Orientem, & multas Africæ regiones, quantum ad climata qualitatesque illarum Eccleſiarum Tridentinæ ſanctiones aptantur.

4. In Germania, ſcribit Suavis, Decreta disciplinæ ne à Catholicis quidem fuiſſe in pretio habita. Sed rei falſitas paulò poſt à nobis palàm fiet. Tum varia narrat objecta contra Decreta doctrinæ, in poſtremis Seſſione firmata, quæ tandem ad tria capita rediguntur, ad nimiam loquendi brevitatem, ad obſcuritatem inde profectam, & ad quasdam peculiares animadverſiones in argumento de Indulgentiis.

5. Quod ſpectat ad brevitatem: ſi fuiſſet percontatus quid in Tribunalibus fieri conſueverit, cognoviſſet, acta cauſæ, in triginta volumnibus digeſta, terminari à judice unius verbi ſententia. Et quamquam Synodus in antegreſſis Seſſionibus explicationem doctrinæ præmiſiſſet, ſe tamen non obſtrinxerat ut ita ſemper ageret, ubi nec argumenti difficultas id poſtularet, nec temporis anguſtiæ id permitterent. Videatur ſecunda Synodus Arauſicana, quàm adeò reveretur Eccleſia, ibique paucis verſibus definita reperientur argumenta ampliora, magisque nodoſa iis, quæ per ultima Tridentina Decreta ſunt definita. Præterquam quod non tam ea fuerunt novæ definitiones, quàm confirmationes veterum, quæ aut ab aliis Conciliis, aut ab hoc eodem in aliis Seſſionibus editæ ſunt: cujus rei teſtimonia illic apparent è regione Decretorum notata.

6. De obſcuritate ſatis mihi ſit ut reſpondeam: De intelligentia Canonum præteritorum plurimam inter Theologos, ut aſſolet, controverſiam eſſe; at verò de his, qui Seſſione vigeſimâ quintâ confecti ſunt, vix ullam inter illos diſcordiam legi. Hinc deducatur, an caligo à Suavi obſervata, ſit in objecto, an in oculo. Solum de indulgentiis non habetur diſerta definitio, ab antecedente Synodo confecta: verùm ut generatim illæ comprobarentur, ſatis erant duo Pontificum diplomata jam extantia, præter illud Leonis in Lutherum, & præter veterem conſuetudinem Eccleſiæ. Ferè omnia, quæ contra definitiones haſce de Indulgentiis ab eo adducuntur, jam rejecta ſunt à nobis in ſecundo libro, ubi ſimiliter is de illis diſſerit, deſcribens earum examen, habitum ætate Adriani. Ne igitur quæ ibi dicta ſunt repetam, breviter iis, quæ hìc

adjicit, respondebo. Ac primo quidem haud negaverim, usum Indulgentiarum diu in Ecclesia parciorem fuisse. Sed cum Synodus dixit ut ad veterem severitatem rediretur, significare noluit, sicut arguit Suavis, ut omnino rediretur; solum voluit ut nimia laxitas jam inducta ad eos fines coarctaretur, quos temporum & locorum conditio suadebat. Itaque cum hac ætate commodè resumi non posset frequentia canonicarum pœnarum, ob causas ibi adductas à Suavi, experimento cognoscitur, adjumentum esse suave simul & efficax, ad homines excitandos ad opera pietatis, illicitum Indulgentiæ consequendæ. Nec per illud, modò sit prudens ac moderatum, desides reduntur Christi fideles ad satisfaciendum Deo per alia pietatis officia pro noxis commissis: cùm enim, sicut in memorato loco notavimus, homines incerto semper animo sint an Indulgentiam obtinuerint, remanet pariter in compluribus stimulus, ut per novam operum pœnarumque salutarium solertiam certiores reddantur; & ex altera parte, quæ ipsis ad consequendam Indulgentiam injuncta fuere, per ipsorum exercitationem augeant studium pietatis; & facilitatem inducant ad similia perficienda; quod liquet experimento quotidiano. Prætereà hæc opportunitas Indulgentias, quas vocant plenarias, impetrandi, facile reddit ministerium, alioqui gravissimum, Confessariorum, dum sæpè liberantur anxio metu, ne pœnæ ab ipsis culparum gravitate leviores imponantur; quod tamen spectatâ pœnitentium imbecillitate opportunum esse solet, ne ab accessu ad Sacramenta deterreantur. Et hoc posito, sacerdotibus confessiones audientibus permolestum accideret, si cogerentur semper exactè perquirere, num peccator parato sit animo ad excipiendam pœnam delictis congruentem. Ab his igitur causis & adducti sunt. Pontifices ad liberalius impertiendas Indulgentias, quam mos antiquior in Ecclesia ferebat, & omnis dubitatio tollitur de Patrum mente in verbis adductis.

7. Alterum corollarium nititur hîc Suavis conficere (ut reliquas nugas, inutiles & indignas responso, præteream) videlicet dum Synodus affirmavit, ex nimia Indulgentiarum facilitate disciplinam enervari, fassam proinde fuisse, eas non nisi ad remittendas pœnas exteriores valere, adeoque ad conscientiam non spectare, nec animos ab ullo apud Deum culpæ debito solvere. Argumentatio hæc claudicat utroque pede, hoc est, quod spectat ad Logicam, & quod spectat ad Theologiam. Utrumque vitium in aperto est. Ita procedit argumentatio: Indulgentiæ hominem liberant ab exteriori pœna canonica; igitur ab ea sola liberant. Cui non patet vitium logicum, quod nimirum pertinet ad formam? Theologicum considéremus, quod spectat ad materiam. S. Thomas ex principiis suis oppositum concluderet per hujusmodi syllogismum: Indulgentiæ hominem liberant ab exterioribus pœnis canonicis: id non præstarent, nisi liberarent pariter à pœna in Purgatorio debita, ad quam compensandam hujusmodi canonicæ pœnæ imponuntur; aliter enim morbum relinquerent, & medicinam aufferrent, adeoque nocerent: igitur liberant etiam à pœna Purgatorii. Addo, distortè concludi ex dictis Concilii verbis, per Indulgentias liberari hominem exteriori pœnâ canonicâ, & non potiùs impositâ in Sacramento, nam etiamsi hac sola liberarent, adhuc verum esset Concilii dictum, nimirum, ex nimia facilitate Indulgentias consequendi debilitari Ecclesiasticam disciplinam; cùm ea conservetur usu quoque piorum operum, pœnarumque à Confessariis injunctarum, quæ vim obtinent ad edomandas animi affectiones, & ad cautiorem reddendum pœnitentem, ne in posterum labatur. Hoc autem admisso, equidem puto mihi opus non esse aliunde probare, eatenus posse per illas solvi obligationem pœnitentiæ in Sacramento injunctæ, quatenus pœnarum Purgatorii obligationem solvunt, ad quas delendas ejusmodi pœnitentia est instituta.

8. Narrat deinceps, à Cæsare ac Bavaro, quò satisfieret Catholicis, fuisse inflammato studio postulata usum Calicis, conjugium Sacerdotum, aliaque legum Ecclesiasticarum laxamenta. Sed hoc quo pacto concordat cum iis, quæ suprà scripserat ad elevandam Pontificiam auctoritatem, videlicet, postquam à Synodo reposita est in Pontifice Calicis cessio, destitisse Cæsarem ab ea petenda, propterea quòd populi à Concilii, non à Pontificis potestate illam vellent? Profectò Suavis rationem nactus est, quâ ostenderet, se non semper mentiri: cùm enim fieri non possit, ut in quavis contradictione pars altera vera non sit, certum est, dum ille utramque affirmat, in ipsius altera esse veracem. Sed mendacium, tamquam proles magis dilecta, primum in ejus paginis locum obtinuit: quare veritas est in iis, quæ hoc secundo loco narrat. Pontifex in Senatu (f) Kalendis Martiis questus est de conditione temporum, quæ hujusmodi petitionibus materiam suppeditabat, & quosdam destinavit ad negotium expendendum. Sed ignoravit posteà Suavis, usum Calicis fuisse concessum, tametsi cum certis quibusdam conditionibus ac restrictionibus. Proinde Pontifex decimoquarto Julii in Senatu (g) Cardinalibus exposuit, à Ferdinando Cæsare, cujus desperandam valetudinem dolenter significavit, postulatum fuisse summoperè usum Calicis pro Germania, suisque hereditariis ditionibus, idque ex judicio Episcoporum, Septemvirûm Ecclesiasticorum, & Catholicorum Principum; eumdemque denuntiasse, ubi hoc negaretur, brevi ab universa Germania non Catholicam modò, sed Christianam etiam fidem desertum iri. Complures Cardinales ac Præsules secretò fuisse rogatos à se sententias; inde ipsorum consilio, tametsi ab hujusmodi rebus novis ipse abhorreret, traditam à se fuisse potestatem quibusdam Episcopis Germaniæ, per quam ritum illum permitterent; non tamen absolutè, sed in iis locis, ubi causas allatas veras agnoscerent, & quibusdam certis conditionibus à se præscriptis. Concessionem hanc exceptam fuisse Viennæ immensâ lætitiâ, & Delfinum Nuntium scribere, jam duas tertias hæreticorum partes ad frugem redactas. Ita Pontifex ad Cardinales. Sed brevi compertum est, id esse instar brevissimi levamenti, quod interdum ex nocentis populi delectatione experitur ægrotus. Verumtamen hoc experimento opus erat ad evellendam ex animis Germanorum persuasionem, quod Synodi ac Pontificis difficultas in eo concedendo salutem nationis præpediret. Ceterà tum ea in melius mutatio, tum etiam concessionis effectus amplius progressa non sunt: unde sedente (h) Gregorio XIII. ac posteà Sixto V. obeuntibus nonnullis ex Episcopis, quibus impertita fuerat potestas, dubitatum fuit, an gradui illa intelligeretur tradita, adeoque perdurans in successoribus, an personis, adeoque cum ipsarum vita decedens: & hoc posterius pro vero habitum est, adeoque non obtineri usum licitum illius concessionis nisi à sacerdotibus, quibus memorati Episcopi viventes contulerant. Hic fuit exitus illius tam diuturni ac tam celebris postulari; qui docuit, quantum fallat spes ingentium bonorum, quæ mortales præsagiunt in obtinendis Romæ quibusdam inusitatis relaxationibus.

(f) *In Actis Senatus.*

(g) *Acta Senatus.*

(h) *In monumentis Pontificatus Sixti V. inter scripturas postremi Cardinalis Montalti, quæ sunt in Archivo Vaticano.*

9. Hæc Germanorum postulata dum narrat Suavis, multa obliquè inducit in prohibitionem conjugii sacerdotum. Quod spectat ad auctoritatem antiquitatemque hujusce prohibitionis, calamum defatigare mihi non placet, cùm argumentum ea sit innumeris controversiarum scriptoribus familiare. Sed quod spectat ad ipsius utilitatem, prudens quisque consideret, quantum a rebus divinis distraherent, quantumque cum carne ac sanguine connecterent ministros Sanctuarii amor conjugum, & amor liberorum, cum ambo omnium vehementissimi sint, quos in homine natura succendat. Quod si quando nimium movet reliquorum conjunctorum amor, qui longè tepidior est, nec obligationem semper affert ut ipsis prospiciatur, quidnam molirentur duo illi amores adeo ferventiores, adeoque cohonestati naturali debito illis sollicitè consulendi? quantum intenti animi studio subtraheretur? quantum crescret rei familiari? quanto esset in minori benevolentia ac pretio Ecclesiasticus apud familias, dum patrimonii partitionem afferret? enim verò non sine prævalida necessitate clerici seipsos de se obstrinxerunt lege alioqui dura, eosque solum obligante, non item laicos, sicuti jejunii lex est. Quod autem hæc obligatio materiam posteà præbeat ad multa peccandum, valde frivolum objectum est, & cunctis prohibitionibus divinis humanisque commune. Perpendatur quid illa boni afferat, quid mali sequeretur eâ sublatâ: pependatur similis usus vetustissimus omnium Ordinum Regularium, quorum natura necessario postulat hanc vetiti convenientia perspiciatur. Nec illius relaxandi ulla umquam dubitatio orta est in Pontifice, tametsi Germanorum postulatis, naviter à Cæsare expositis, urgeretur.

10. Sed illicò ejus petitiones desiere, idque cum Pontificis mœrore, dum simul vita petitoris desiit. Hoc accidit die vigesimoquinto Julii; & Pontifex rem ad Senatum dolenter retulit (i) quinto Augusti, decrevitque ad honorificentiam, tunc non ordinariam in exequiis Pontificii facelli, ut illic oratio de laudibus Cæsaris haberetur, sicuti nec ordinaria fuerat ejus pietas ac promeritum in Ecclesiam; & quatuor ex Purpuratis Patribus destinavit, ut id exequendum curarent per formam ex omni parte dignissimam. Ferdinandus magno animo Princeps fuit, sed non vasto: forti ad bellum pectore sed ad pacem prono: in rebus bellicis generosior quàm fortunatus, ut qui dotalis regni partem non modicam sibi præreptam vidit ab Ottomanna potentia, cum gravi jactura, sed cum majori terrore Christianæ Reipublicæ. Per pacis artes duo regna, Austriacæ familiæ hæreditaria, ipsi accesserunt, & aliud regnum in animis Germanorum hæreditarium eidem fundatum est; ut proinde dici possit, ab ipso relictum fuisse Imperium suis posteris hæreditarium. Ingens in illo fuit humanitas ad privatorum benevolentiam sibi comparandam: ingens moderatio ad retinendam cum potentioribus concordiam: ingens studium ad explenda Principatus munera: ingens religio ad suum animum, suasque regiones illæsa servanda à communi Germaniæ morbo. Verùm, pro eo ac omnes humanæ virtutes non solis, sed stellarum lucem habent, hoc est, aliquâ umbrâ mixtam, visa est ejus sinceritas illum credulum reddidisse, & credulitas, nonnumquam suspiciosum; & interdum etiam ejus lenitas occupasse fines severitati debitos in animo dominantis. Ceterum illi se obnoxiam singulariter fateri debet Apostolica Sedes; quamvis enim hæc diu restiterit nomen ac jus Cæsaris ipsi tribuere sub Paulo IV. eumdem tamen posteà experta est egregium inter obsequentissimos Cæsares, qui umquam in Germania imperaverint: atque illi potissimum acceptam referre potest immensam utilitatem, quam attulit Ecclesiæ Synodus Tridentina.

(i) *Acta Consistorialia.*

11. Honores funebres redditi sunt huic Principi in Basilica Vaticana (k) die decimo octavo Augusti, quo die Pontifex Cardinalibus significavit, lætam spem sibi fieri à Delfino Nuntio in Religionis negotio; præcipuè verò nuntiari, Maximilianum Cæsarem, ad quem destinavit Legatum Altempsium Cardinalem, sororis filium, ac reliquos demortui Cæsaris filios imitaturos pietatem paternam. Certum est, Ferdinandi posteros fuisse posteà quasi Josueos ac Gedeones populo DEI in Septentrione; & Concilio Tridentino præcipuè tum in ipsorum Provinciis, tum in aliis Catholicis regionibus Germaniæ, non solum reverentiam fuisse exhibitam tamquam cœlesti oraculo, quod spectat ad dogmata; sed fuisse illud solemniter acceptum plurima ex parte, quod spectat ad disciplinam. Et præter acceptionem habitam in variis illius regionis Ecclesiis primariis, cujusmodi præsertim erat Augustana in Synodo (l) ab Othone Cardinali Truxesio celebrata anno 1567. idem actum est in provinciis Austriacæ familiæ hæreditariis, in Stiria, in Carinthia, & in Tirolensi, per Concilium Salisburgi (m) coactum anno 1569. Atque in Catholica Germaniæ parte Tridentini leges ferè omnino observantur, excepta prohibitione plurium sacerdotiorum, quæ se mutuò excludunt: cùm enim in aliis regionibus plures tiaræ in uno eo-

demque capite vetentur, id in Germania permittitur, habita ratione neceſſitatis, ut aliqui Eccleſiaſtici potentia ibi polleant, ut ſubditos coërceant, & hæreticorum violentiæ reſiſtant, quod hujusmodi indulgentiam & conducibilem & neceſſariam reddit.

(k) *Acta Conſiſtorialia.*

(l) *In Dilinga menſe Junio, in part. 4. c. 1. in Conſtitutione 2.*

(m) *Clauſum 28. Martii.*

Eſt commune cunctis ferè medicinis quæ graviſſimis morbis maximè ſalutares ſunt, ut per ſe ſtatui naturali repugnent, adeoque in uſu ordinario valentibus prohibeantur.

CAPUT XIII.

Concilium in Poloniæ Comitiis Commendoni operâ exceptum. Suavis calumnia de quadam Cardinalium creatione.

1. INterim non parum anxius erat (a) Pontifex, quid ageretur in vaſto Poloniæ regno, jam contaminato contagione recentium hæreſum, quæ ab ignobilioribus membris ad nobiliora magisque vitalia illius corporis aſcenderant. Nuntium Apoſtolicum apud Sigismundum Regem agebat Commendonus, ſicut indicatum eſt, ad quem librum editum Sanctionum Tridentinarum Pontifex miſit, ut illum excipiendum ibi curaret. Helſpergæ in Pruſſia tunc ille morabatur, intra diœceſim Oſii Cardinalis, ad quem inviſendum venerat poſt ejusdem Tridento reditum, quippe illi percharus, ejusque conſilio ad eam provinciam à Pio electus. Collato inter ſe negotio, exiſtimarunt ex una parte, nec honorificum ſpecie, nec ſatis ad firmitatem fore, ſi liber privatim Regi traderetur, cum objici ſemper poſſet, auctoritatem in rege non eſſe ad regnum perpetuis illis legibus obſtringendum. Ex altera parte, ſi traderetur in Senatu, minimè tutum id cenſebatur, cum Senatus ille tunc multis hæreticis conſtaret, primumque in eo ſuffragium obtineret Ucangius (b) Archiepiſcopus Gesnenſis, & Regni Primas, homo contentioſus, & ambitioſus, adeoque cum hæreticis clàm conjunctus, cujus res malè geſtas, quas pro hiſtoricæ veritatis lege in præſentia narro, placet mihi aſpergere aliquâ laude, collecta ex iis quæ poſteà geſſit: is enim vacante ſolio ex obitu Sigismundi, orationem ſtudio religionis plenam, ac nervoſam, eventu proſpero habuit in generali Conventu, ne fœdus iniretur propoſitum ab hæreticis, quo liberum eſſet in Provinciis exercitium cujusvis ſectæ. Usque adeò etiam in eo, qui diu malè ſe geſſit, vividos interdum reddit probitatis ſenſus penè extinctos peſſimi patrandi horror. Sed hoc multò poſt accidit: at verò paulò anteà, eâ de qua ſcribimus tempeſtate, propriam nationis Synodum ille moliebatur, præpeditam à Nuntio auctoritate Regis, cui poſuerat ob oculos, hujusmodi conventus in claſſica publicarum ſeditionum converti. Idcircò metus erat, ne in Senatu ſuſpenſio aliqua aut exceptio decerneretur, quæ Concilii & Eccleſiæ auctoritatem vulneraret, & operæ fructum corrumperet. Poſtremò convenit inter Commendonum & Oſium, ut liber aut in Senatu aut neutiquam traderetur. Privata ſiquidem traditio, pejor quàm dilatio, ad magis propitias conditiones putabatur. Et quoniam in hujusmodi expeditionibus clypeus non ſuppetit, qui tutius objecta repellat quàm celeritas & arcanum; Commendonus, nulli hominum aperto conſilio, ſtatim magnis itineribus ad Regem perrexit, qui plurimum illinc diſtans Varſaviæ degebat; in urbe prope fines Lituaniæ, ibique generalia Comitia celebrabat: nec priùs ille pervenit, quàm de ſua petitione Regem certiorem reddidit. Hic ad rem peragendam intentus, nullâ interpoſitâ morâ, Commendonum in ſuis cubiculis retinuit, donec ingreſſus Comitium, expoſito Nuntii poſtulato ut publicè audiretur, duos Senatores miſit, eum deducturos. (c)

(a) *Cuncta extant in Vita Commendoni, ſcripta à Gratiano ejus Secretario, ac poſteà Amelia Epiſcopo, qui narrat ſe vidiſſe, & audiviſſe etiam in Senatu præſentem quæ dicentur: & etiam in volumine literarum Commendoni, quod eſt apud Barberinos; præſertim in Epiſtola ejus ad Borrom. 8. Aug. 1564.*

(b) *Gratianus in Vita Commendoni.*

(c) *7. Aug. 1564. in literis jam dictis Comendoni ad Borrom.*

2. Hîc itaque Commendonus, adhibitâ tum naturali tum artificioſâ eloquentiâ, quæ in magnis Conventibus ſuo velut in campo triumphare conſuevit, rem ab initio expoſuit; cauſas commoveravit, quæ Pontificem moverant ad cogendum tanto ſuo diſpendio ac labore Concilium, quo Chriſtianam Republicam collapſam reſtitueret, obſcura declaraturus, ac depravata correcturus. Quantâ ibi maturitate ac dignitate expenſa fuiſſent dogmata, emendationesque conſtitutæ, per tot annos à trecentis ferè Patribus, ex præſtantioribus, qui per cunctas Europæ regiones gregem Chriſti regebant, & ab aliis ferè centum ex præcipuis Doctoribus, qui florebant in orbe terrarum. Cuncta fuiſſe geſta aſſiſtente Legato ex ipſorum natione, & præſente ipſorum regni Oratore. Oſtendit, quàm impiè in DEUM, & quàm hoſtiliter in bonum publicum ſe gererent qui ſe ſubtrahebant Magiſtratui ſupremo, quem Chriſtus inſtituerat in Petro; pro quo, ne deficeret ejus fides, oravit, & cui commiſit ut fratres ſuos confirmaret; & loco tam ſancti Magiſtratus, arrogantiæ tribunal ſuper rebus divinis attollebant, in quo tot judices quot capita conſiderent; quod ſummæ temeritatis fuiſſet, & intolerabilis detrimenti etiam in humanis negotiis. Quapropter iidem ipſi vel inter corruptelas ſuas, perverſionemque morum ac Religionis, diu tandem perdurare non poterant, quin alios ſibi Magiſtratus ac Pontificatus in angulis Wirtembergæ ac Genevæ conſtituerent. Quânam ratione quemlibet ex illis idiotam audere intelligentiam cœleſtium Oraculorum ſibi arrogare, ad quam obtinendam deſudarant Nazianzeni, Cyrilli, Hieronymi, Auguſtini, & tot prætereà miracula ſapientiæ? Eos fuiſſe ſæpiùs invitatos per ampliſſimæ ſecuritatis tabulas, legationesque perhonorificas, quibus ipſe Commendonus perfunctus fuerat: ſed ſemper incaſſum, propterea quod ab illis non concordia, nec Reipublicæ bonum intendebatur, ſed potiùs contentio, clades, & chaos; quemadmodum eventa deploranda in provinciis ab eorum lue correptis teſtabantur. Idcircò à Pontifice, quo ab his ærumnis eriperet Poloniam, quam in ſuæ charitatis ſinu fovebat, ad Senatum mitti volumen illud, in quo ſancti Spiritus afflatu declarabatur veritas Religionis, & diſciplinæ norma præſcribebatur. Tum in Regis manibus librum reverenter collocavit, & jam è cubiculo diſcedere intendebat, quò de reſponſo conſilium haberetur. Commendoni verba tantam vim habuerunt, ut lacrymas à ſenioribus in Senatu, Religionisque ſtudioſioribus exciverint. Rex verò animadverſâ in aſpectibus animorum propenſione, vetuit Commendonum egredi, dicens, Senatores Polonicè ſententias dicturos, adeoque arcanas, tametſi ab illo audirentur.

3. Ucangius, qui primum dicendi locum obtinebat, hortatus eſt, ut generatim reſponderetur; Expendenda priùs eſſe quæ volumen complectebatur, ac poſteà ſtatuendum. Sed hæc ſententia à majori parte cùm fremitu excepta eſt, ut quæ indignum exiſtimabat, velle Senatum ſupra Concilium ſe judicem conſtituere. Rex autem auditâ communi voluntate in placido ſed univerſali ſuſurro, dixit, In ea re majori deliberatione opus non eſſe, cùm ipſe teſtari poſſet, Nuntium eo die non adveniſſe parato animo ad orandum in Senatu; adeoque ubertatem illam & efficaciam tam copioſi ſermonis, tamquam divinitus in ejus ore poſitam eſſe agnoſcendam. Itaque ſingulis ſententias minimè rogatis, affirmavit, videri ſibi rationi conſentaneum, volumen ſacrarum ſanctionum excipi, atque obſervari, & cunctis ferè Senatoribus unâ voce Regis dicto plaudentibus, hoc reſponſum de more à Vicecancellario redditum eſt Nuntio, plurimis de ipſo laudibus ſimul adjectis.

4. Suavis, ne anguis ſui caudem veneno vacuam relinquat, narrat ad Hiſtoriæ ſuæ finem, creatos fuiſſe à Pontifice Cardinales decimoquinto poſt abſolutam Synodum menſe. Et cum vituperare non auſit eorum conditionem, quippe qui ſummo in pretio habiti fuerant, illos tantummodò numerat qui Concilio interfuerunt, tribuitque collatam ipſis Purpuram ſtudioſæ eorumdem in Pontificem operæ, addens, noluiſſe Pium, idque diſertè declaraſſe, quemquam eorum aſſumere, qui ſuſtinuerant, manſionem aut inſtitutionem Epiſcoporum eſſe juris divini, tametſi alioqui dotes Purpuræ conſentaneas obtinerent: & hoc pacto conatur oſtendere, ſacram illam Pupuram fuiſſe mercedem adulationis, non præmium promeritorum; Romæ verò noxæ loco ſinceritatem haberi: quod ſanè malignæ inventionis commentum reverâ convincitur. Ac primò quidem inter eos, quos ille cooptatos connumerat, quidam modiciſſimam operam Synodo cuntulere; adeoque gradus ille non potuit ipſis tribui tamquam remuneratio ſervitii illic præſtiti Romano Pontifici; ſed ob alia egregiè geſta evecti ſunt: neque tamen libet hîc mihi eos nominare, ne cupido convincendi Suavis, ad minuendam innocentis laudem me protrahat: ſed licebit lectori ex ſe obſervare, de illorum nonnullis nihil à Suavi repertum ad eos in univerſo Opere ſuo antecedente nominandos. Contrà vero non unus tantummodò ex iis, qui Pontificia jura in Concilio naviter ſuſtinuerunt, ſupremum illud præmium à Pio non accepit, cujusmodi fuerunt Caſtanea, Facchinettus, & Archiepiſcopus Hydruntinus. Hiſce autem tribus, quorum duo poſtmodum Petri Cathedram cum plauſu conſcendere, nequiviſſet Suavis pares facilè numerare inter eos, quos neglectos affirmat ob commentitiam exceptionem. Verùm neque pariter de iis, qui prætermiſſi ſunt, examen ſingulatim habuero, tum quia nec à Suavi illud habetur, tum quia nec à meo propoſito poſtulatur, tum etiam ne in memoratam culpam incidam, ut dum obtrectatorem redarguo, ipſe pariter obtrectator evadam. Profectò inter eorum cohortem non licuiſſet Suavi alium proferre, qui ſingulari dotium ſplendore ad ſe oculos admodum traxiſſet, niſi Mutinenſem Epiſcopum, præcellentis doctrinæ virum, ſimulque utriusque illius ſententiæ propugnatorem; ſed is, antequam Cardinales eligerentur, jam deceſſerat: cùm autem Tridento Romam rediit, non modò torvè non eſt exceptus, ſed, ſicut alibi ſignificavimus, præfectus operi nobili, necdum in Synodo perfecto, Catechiſmi, Breviarii & Miſſalis, quod ille cum aliis Theologis complevit. Nec certè calumniæ locus dari poteſt. Quantâ integritate Pontifices & Aula Romana in hujusmodi remunerationibus ſe geſſerint, non ſolùm à nobis oſtenſum eſt in Julio III. qui liberaliter beneficiis affecit complures Antiſtites, priùs acerbè contrarios & ipſi Legato & Romano Pontifici in antegreſſo Concilio; ſed oſtendunt Pontifices & anni ſubſecuti. Etenim Pius V. in Collegium adſcripſit Vincentium Juſtinianum, ſummum Prædicatorum magiſtrum; & Gregorius XIII. qui Concilio interfuerat, Nicolaum Sfondratum Cremonenſem Epiſcopum, quem poſteâ Roma evexit ad ſolium; quorum uterque in celebri certamine vigeſimæ Aprilis cum iis conſenſere, (d) qui contendebant ut abſolutè declararetur, manſionem eſſe juris divini. Et quod ſpectat ad Pium IV. quinam nocere potuit Patrum cuipiam, quòd eam opinionem defenderit, ſi Nicolaus de Ponte in narratione ſæpè laudata teſtis eſt, Pontificem demum, rationibus lentè perſpectis, declaraſſe, à ſe quoque cenſeri, manſionem jure divino præcipi, ſimulque vetuiſſe contraria ſtudia adhiberi; Imò ſi conſenſit ut Decretum conficeretur verbis illi ſententiæ vel maximè propitiis, quam poſteà ſecuti ſunt ſcriptores Sedi Apoſtolicæ obſequentiſſimi? Eò temeritatis deveniunt Suavis calumniæ, ut cum ſæpè nihil interioribus animorum finibus obſcurius ſit, non tamen ille ſe cohibeat, quin eos accuſet, cùm ipſorum innocentia clarè perlucet.

(d) *Acta Paleotti 20. April. 1562.*

Mihi verò, quo pro virili ab hujusmodi vitio, non maligno ſolum ſed injuſto, longiùs abſim, lubet in fine narrationis meæ conteſtari, ad alienam famam integram præſtandam; nimirum, in iis quæ ſpectant aut ad præcipuum hujus Operis argumentum, aut ad controverſias cum Suavi, certò ſcio, fuiſſe à me adhibitam diligentiam, quam permittat maximam humana conditio; adeoque confido, me non à vero aberraſſe, vel

vel certè non frequenter, neque graviter. Sed in aliis narrationibus ex re incidente, & quasi episodicis, quamquam ne verbum quidem scripserim nisi fidem probabilium Auctorum secutus; tamen quia in hac vita mortali, penuria tum temporis tum virium causa est ne summum solertiæ impendatur cunctis ingentis operis partibus, minùs difficulter accidisse potuit, ut alicubi, à verò, tametsi neque volens neque temerè, seceſſerim. Quapropter si in hisce telæ meæ fimbriis, ut sic loquar, detrimentum cujuscumque nomina paterentur, mens mea non est, ut cum eorum famæ jactura, quod à me dicitur, quidquam ponderis addat auctoritati scriptorum, qui à me pro testimonio, uti soleo, producuntur. Et secundæ mihi fortunæ veterem, si temporis decursu comperirem, eos, quibus alicujus culpæ aut vitii nota illic inusta fuit, reverà innoxios esse, unde mihi necesse foret palinodiam canere; cùm longè appetibilius mihi videatur in exercenda jurisdictione, sive ad potentiam, sive ad calamum spectante, munus remunerandi quàm puniendi; & simul existimem, omnem judicem non inhumanum gavisurum, si sibi contingeret, ut ob novas probationes aliquam damnationis sententiam revocaret, quamquam à se actorum antecedentium vi legitimè prolatam.

CAPUT XIV.

Quæ sparsim in Opere de libertate Concilii ostensa sunt, & quid boni reverà illud Aulæ Romanæ contulerit, renarrantur.

1. QUoniam autem uti populus avidè studioseque libertatem appetit, perinde genaratim penuria libertatis, objecta Concilio, locum maximè popularem obtrectatoribus præbet; unde sæpiculè Suavis ad illum redit, & nobis opus fuit de illa frequentet differere: nec supervacaneum fortasse nostro proposito, nec ingratum lectoribus accidit, si postremo loco summatim atque in unum colligantur, quæ alibi per narrationes habentur sparsa ac divisa, ut iidem, postquam Actorum quasi seriem legerunt, eorum summam hîc relegant, & æquam posteà sententiam ferant.

2. Tribus modis à Romanis Pontificibus læsa Concilii libertas concipi potest, Vi, Jussu, Exhortatione minis ac promissis armatâ. Hæc autem libertatis violatio ad duo conversa fingi potest, aut ad compellendos Patres ad ea peragenda quæ per se ipsi nolebant; aut ad retrahendos ab iis efficiendis, quæ illi volebant.

3. Observandum etiam est, præter tres, quos diximus modos, qui vitiosi fuissent, posse alium intelligi, per quem Patribus non deesset quidem arbitrium sanciendi tamquam solutis; sed iisdem deesset species dominandi tamquam supremis, & agendi confusio, tamquam acephalis, cùm Pontifex se Concilii caput declararet, illud per suos Legatos regeret, eidem opem ferret suis consiliis, ac studio suorum Theologorum, suorumque sacri Juris Doctorum; ita tamen, ut posteà liberum esset cuicumque conscientiæ, huic potiùs quàm illi sententiæ adhærere, & ut conficerentur Decreta pro majoris partis suffragio. Si postremum hoc Suavis significat nomine læsæ libertatis (sicut ostendit frequenter, & sicut hæretici sui significabant, cùm convenire ad Concilium renuebant, nisi liberum illud esset, hoc est, Romani Pontificis auctoritatem non admitteret) equidem non modò confiteor, nostrum Concilium liberum non fuisse, itidem ac nullum aliud Oecumenicum Ecclesiæ Concilium, excepto Constantiensi, tantisper dum certus Pontifex non extitit: cùm reliquis omnibus præsederint sive Pontifices secundùm veritatem Catholicam, sive, secundùm etiam falsitatem hæreticorum, & ipsius Suavis, aliis Pontifices, aliis Imperatores. Unum interfuit inter Tridentinum & reliqua Occidentis Concilia, quòd illis per se ipsi adfuerint summi Pontifices, huic verò per suos Legatos, qui cum Romano Pontifice collati, tantò minus lucis obtinent ad inclinandas Præsulum inferiorum palpebras, quantò minus lucis habet parelium cum sole collatum. Ceterùm, nullus est hominum conventus uni capiti subjectorum, qui hoc genus libertatis nihil dependentis exerceat; eam verò Ecclesia Catholica detestatur, nedum simulat.

4. Jam verò, cùm Suavis in animo suo satis cognosceret, in defectu hujusmodi libertatis, apud cordatos sincerosque homines vim esse non ad improbandas tamquam violentas Concilii sanctiones, sed ad eas tamquam legitimas corroborandas, studuit hunc defectum libertatis cum aliis, quos numeravimus, confundere. Verùm sicuti vocum ambiguitas cunctarum fallacium dissertationum basis est; ita ex opposito nos, qui declarare veritatem extra hæc involucra & planè perspicuam studemus, distinctè ac singulos per se modos illos expendemus.

5. Quod spectat ad violentiam, tam longè distat à vero quàm id quod fieri non potest. Quo possit Princeps vim inferre alicui hominum conventui, opus est ut vel conventus in ipsius ditione celebretur, vel ii qui conveniunt, patrias familias & sua bona habeant in illius ditione. Hoc posito, Concilium cunctis tribus vicibus habitum est in urbe non Pontifici Romano, sed Cæsari subjecta; adeò ut Legati non modò non potuerint vim aliis inferre, sed ætate Pauli III. ipsis necesse fuerit non parum acerbi invito fortassis Cæsare devorare. Nec umquam Austriaci animum induxerunt ut assentirentur ulli urbium Ecclesiæ, ac præsertim Bononiæ, tametsi plusquam duæ tertiæ Concilii partes eò confluxerint, hunc ipsum planè libertatis defectum objicientes dominii causâ. Hoc de domicilio. De viris congregatis dicamus. In his tribus Conventibus pars Episcoporum longè major suas diœceses ac familias in aliorum Principum, ac potissimum in Austriacorum dominatione obtinebat; modica quædam portio ex subjectis Pontificiæ ditioni conflabatur. Et satis liquet, quàm clarè animadverterint Patres, se immunes esse ab omni vi quam Pontifex posset inferre, quando non solùm nostra, sed Suavis etiam historia conferta cernitur & animosis contradictionibus, per quas tam multi ex illis, ac tam frequenter Legatorum voluntati restiterunt, & plurimis eorumdum vociferationibus, molitionibus, & victoriis, in Aulæ Romanæ detrimentum.

6. Quod

6. Quod attinet ad alterum modum, quo libertas à Pontifice per jussiones adimeretur, tam pura Concilii fama perstitit, ut ne unica quidem hac de re vox etiam inter Suavis latratus, quantumvis calumniosos, audiatur.

7. Nec similiter de tertio modo, nimirum, per exhortationes, promissis minisque permixtas, quidquam umquam probatur. Quin è contrario patefactum est, à Romanis Pontificibus fuisse beneficiis insigniter affectos quosdam etiam ex morosioribus, magisque oppugnantibus suorum Legatorum sensus, & Aulæ suæ jura; & alioqui parum aut nihil fuisse traditum iis, quos quasi mancipia Romæ Suavis numerat. Neque quispiam nominari poterit ad præcelsum gradum ab illis evectus, in quo præcelsa merita tamquam malignam non damnent quamcumque adversam interpretationem. Verum quidem est, & à me fidenter narratum, multis Episcopis indigentibus in Synodo aliquid eleëmosynæ suppeditatum fuisse à Romano Pontifice ad alimentum; in quo charitatis ac liberalitatis actu Suavis satyrica sua commenta fundavit. Sed est indicium indubitatum odii atque calumniæ, cùm vituperatio trahitur ex eo opere, cujus oppositum meritò vituperabile fuisset. Quidnam, & jure, proclamasset Suavis, si ex adverso Christi Vicarius in tanta Ecclesiæ necessitate ærarium occlusisset, sineretque Synodum carere auxilio ac splendore tot sapientum proborumque, sed indigentium Præsulum? Neque par erat ut ipse taceret, hoc subsidium redigi ad viginti quinque scutatos menstruos; quod certè complures sibi ducebant oneri, cùm illud honestum ipsis titulum adimeret subtrahendi se ab incommodis illius domicilii, ut proinde non modò id ipsis gratum non accideret, sed parcitatem perpetuò conquererentur, & complures ex illis in deliberationibus reipsa tum Legati tum Pontifex molestissimos experti fuerint.

8. Præterea, quoniam in partitione consideravimus, potuisse libertatem lædi, aut coactis Patribus ad id agendum quod ipsis opportunum non videretur, aut retentis ne id agerent quod opportunum existimarent, inquiramus, an id ex uno alterove capite contigerit.

9. In priori capite suspicionem omnem excludit rerum conditio in Synodo decretarum, cùm ibi nec unicum Fidei dogma, nec unica disciplinæ lex firmata fuerit in rem Pontificum; plurimæ verò inter leges in ipsorum detrimentum: quare nullum potest concipi commodum, quasi stimulus qui eos moveret, ad quodpiam eorum Decretorum odiosis probrosisque artibus comparandum. Et sanè hujusce rei ne unum quidem exemplum Suavis umquam adducit: adeò defuit omne illius indicium, & omnis umbra. Id satis esset defensioni ac firmitati cunctarum in Synodo sanctionum: sed nolo mihi satis sit; nam etiamsi plenæ Concilii efficaciæ satis est, plenæ ipsius & Apostolicæ Sedis existimationi non sufficit. Eapropter ad alterum caput expendendum accedamus, nimirum, de sanctionibus per vim impeditis; ac priùs de dogmatibus, posteà de legibus.

10. De præpeditis dogmatum definitionibus non nisi duos affert & opponit casus ipse liber Suavis, alterum de mansione, alterum de institutione Episcoporum, quorum utrumque volebant complures divino juri tribuere; Pontifex verò studuit ne res declararetur.

11. De priori; jam ex hac Historia compertum est, quamquam Pius IV. voluisset initio ut omitteretur hujusmodi quæstio, utpote inutilis ad id quod intendebatur, videlicet ad inducendos Episcopos ut residerent, atque ut incerta inter Catholicos, & gravida corollariis contentiosis; eundem tamen scripsisse, ut ubi sine perturbatione illa prætermitti non posset, liber ei cursus relinqueretur. Et reipsa duo ex ipsius Legatis propenso in eam definitionem animo erant; quæ ideò confecta non est, quòd Patres præcisè rogati sententiam, majori ex parte de ea non concordarunt. Posteà verò cum visæ sunt tot rixæ ac tot suspiciones ejus causâ coortæ, optavit Pius ut sopiretur: & hæc in eo voluntas subinde aucta est. Etenim quamvis tamquam larvæ censerentur detrimenta Sedis Apostolicæ, quæ hinc à nonnullis arguebantur: tamen vulgatis Pontificis sensibus, adhibitisque ab illo studiis ad ejus prætermissionem, tamquam auctoritati suæ tutiorem, ubi oppositum peractum fuisset, fuisset idcircò diminuta apud Transalpinos, ac præsertim apud hæreticos, opinio conjunctionis inter Patres & Pontificem, & studiosi illorum animi erga Pontificiam Sedem. Sed tandem ipse Orator Venetus palàm nobis facit, veniſſe Pontificem in eam sententiam, & arbitrio Synodi reliquisse, ut illam definiret: quod non evenit, solùm quia Patres non convenere. Eam posteà communiter secuti sunt, sicut observavimus, Theologi magis addicti Pontificiæ auctoritati; & aliqui Præsules, ejus propugnatores, evecti Romæ fuerunt alii ad supremum Senatum, alii etiam ad Solium. Quin unicum illud quod per eam definitionem intendebatur, hoc est, mansionis observatio, obtentum est cura studioque Pontificum longè amplius, quàm umquam fautores illius partis speràssent ope instrumenti quod promovebant.

12. In altero capite de institutione Episcoporum eadem est adhibita moderatio; ac proinde, tametsi à Legatis illud propositum non fuerit, cùm tamen à Granatensi delatum esset in medium, itidem ac Decretum mansionis, illi permiserunt ut non semel sententiæ super eo proferrentur. Sed hæ semper evasere discordes de ea parte potestatis Episcoporum spectantis ad jurisdictionem, quam complures ex viris ibi congregatis, & ex sanctis Doctoribus, antiquis ac recentibus, totam agnoscebant in suo quasi fonte in summo Christi Vicario, à quo in Præsules inferiores descenderet. Quapropter sollicito fuit animo Pontifex, ne ob nimiam pacis aviditatem Decretum conficeretur ambiguum, & cum occulto semine futuræ seditionis ac belli: sed ut apertis verbis illud tantum pronuntiaretur, de quo Patres convenirent; iis, in quibus discordabant, in suo statu relictis: atque ita demum peractum est. Quid amplius? amor concordiæ tantam in Pontifice vim habuit, ut quamquam ex decem partibus novem convenirent in confirmando Florentinæ Synodi Decreto, & in statuenda prærogativa Romani Pontificis supra

Concilium; tamen, quoniam pauci quidem Galli cum aſſeclarum modiciſſimo numerò repugnabant, & Lotharingus eum rogavit ne per id pax turbaretur, ille ſe flexit ad ſe privandum tam præcipuo emolumento. Atque hæc de dogmatibus.

13. Quod ſi de legibus diſciplinæ diſſeramus: non modò Pontifices haud difficulter conſenſerunt ut Patres ea cuncta ſtatuerent quæ ad communem Eccleſiæ ſtatum ſpectabant: ſed eò devenerunt, ut illis, quamvis eſſent inferiores auctoritate, & ſuſpicionibus obnoxii, facultatem indulſerint ad Aulam ſupremi ipſorum Principis, ejusque Tribunalia reformanda. Quin Pius IV. ſæpè Legatis injunxit, ut hoc ipſum deduceretur in opus, ſe priùs non commonito: iterum atque iterum conqueſtus eſt, cùm id Præſides non obſervarunt: laudavit quidquid in Seſſionibus decretum eſt, quamvis interdum & improviſum, & expectationi ſuæ contrarium, & ærario ſuo ſuæque Aulæ non mediocriter noxium. Lotharingus Cardinalis, & Archiepiſcopus Bracarenſis, poſtquam diu & intimè cum illo egerunt, hujusmodi animum in eo & hujusmodi ſtudium Concilio teſtificati ſunt. Cæſar ad ſuos Oratores ſcripſit, à ſe in exemplari accepto emendationis tunc paratæ, ac poſteà in Synodo ſtabilitæ, obtentum jam fuiſſe ferè quidquid optaverat ut corrigeretur in Eccleſia. Similiter quoque Regibus Hiſpaniæ ac Luſitanæ factum eſt ſatis. E converſo, cùm actum fuit de aliquo abuſu in laicorum poteſtate corrigendo, cælum tellusque miſceri viſa ſunt; & oportuit ut tunc Legati prævalidâ oratione Patres cohortarentur, quâ illos retraherent ab obſtirmato conſilio, ne alteram ſine altera parte reformarent.

14. Hæc in Concilio. Quo abſoluto, cùm Pontifex effecerit, ut in Aula ac ditione ſua, ſuisque Tribunalibus illud exciperetur, & obſervaretur, ex oppoſito, in illis regionibus, quæ morum reparationem enixius efflagitarant, impetrare non potuit ut eadem exciperetur, niſi quantum cognitâ: ibi ex aliorum experimento illarum legum utilitate, una modò, modò altera inducta eſt, numquam tamen dentibus ad duriores atque auſteriores admotis. Quare in hac poſtrema Hiſtoriæ clauſula revocare mihi liber id, quod initio ſcripſeram, cùm Suavem impugnavi. Ubi affirmat ille, firmatam & eorroboratam fuiſſe à Concilio Romanæ Aulæ potentiam in regiones, quæ ipſi ſubjectæ ſuperarant, adeò ut tam firmas radices ea numquam egerit; illic ſtudui ejus dictum refellere, obſervans, cùm in ſuperioribus Conciliis decretum aliquod Romano Pontifici propitium fuiſſet editum, nihil hujusmodi à Tridentino profectum; quin è contrario varias ibi ſanctiones fuiſſe confectas, Aulæ Romanæ tum auctoritati tum proventibus perniciosas. Nunc verò animadverto, me illi injuriâ contradixiſſe. Potentia ſiquidem, & præſertim Eccleſiaſtica, firmiores radices non habet, quàm bonas leges, ac bonos mores in Magiſtratibus. Firmiſſima & ampliſſima facta eſt acceſſio auctoritatis ab Eccleſia, Aulaque Romana, ex eo quod cùm anteà per plura ſæcula *Merum emendatio*, & *Concilium* vocabula eſſent objecta Romæ ab exterarum nationum clamoribus, eadem poſteà evaſerunt vocabula, quæ juſto clamore objectare poteſt Roma multis exteris nationibus. Quin ſicut in aliis commerciis lucro vertitur, cùm alienum retinetur, facti ræ cùm ſuum non exigitur; Romæ, in communicatione cum Catholicis regionibus, nihil ſortem magis minueret: quàm ſi debitum illa non ſolveret: nihil magis ejus opulentiam retinet, quam cum illa debitorem tolerat non ſolventem.

(o)

SYLLABUS

Errorum Hiſtoriæ Suavis, de veritate facti, qui errores certiſſimis teſtimoniis evidenter hoc Opere convincuntur.

TRidentum non fuiſſe ampliùs miſſas ex Aula Pontificia literas Mantuano, ob conceptas de ipſo ſuſpiciones, ſed Simonettæ. Quod evincitur eſſe falſum. *Lib. 17. cap. 4.*

2. Hac de cauſa fuiſſe expunctum ex numero eorum, qui à Pontifice delecti ad res Concilii deliberandas, Cardinalem Gonzagam, filium fratris Cardinalis Mantuani. Hoc etiam falſum. *Ibid.*

3. Pontificem ſuccenſuiſſe Camillo Olivo, qui Mantuano à ſecretis erat, quòd hic non expleverat ea quæ Olivus promiſerat. Romam à Mantuano non Olivus, ſed Pendaſius miſſus fuit; & ne hic quidem eo tempore. *Ibid.*

4. Pontificem ſolitum acerbè de multis queri, quoniam hac ratione eos ad purganda res geſtas compellens, purgationemque admittens, ſibi conciliabat. Ex cunctis monumentis liquet, Pontificem contrà omninò egiſſe. *Ibid.*

5. Legatos ſubterfugiſſe proponere Concilio volumen Ferdinandi, tot petitionibus refertum; & Archiepiſcopum Pragenſem, mutatis ad celeritatem equis, ad Aulam Cæſaris ſe contuliſſe, quò illum ea de re, deque Concilii ſtatu edoceret. Verum contrà eſt, Legatos apertè Cæſareis Oratoribus oſtendiſſe, quàm parum conveniret volumen illud exhiberi. Et Archiepiſcopus rem probè intelligens, volumen retinuit; & jam accinctus ad Aulam Cæſaream petendam, quo Regem Bohemiæ coronaret, ſpopondit ſe operam daturum, ut Cæſarem ab ejusmodi præpoſito dimoveret: quod & præſtitum patuit. *Ibid.*

6. In Concilio fuiſſe turbationem adverſus F. Amantium ex Ordine Servorum B. Virginis, & Theologum Epiſcopi Sebenicenſis. Res quidem vera eſt: ſed aberrat Suavis in commemorando Amantii pronuntiato, unde turbatio. *Lib. 17. c. 6.*

7. Antonium Auguſtinum, in formula Canonis de Communione ſub utraque ſpecie, requiſiviſſe quædam verba quæ probata non fuere, cùm ſolus Epiſcopus Nimenſis conſentiret, Auctor tamen hujus rei fuit non Auguſtinus, ſed Duinius; & Ragazono aſſentiente ea verba recepta fuere, quippe Canonem magis declarantia. *Lib. 17. c. 7.*

8. Legatos ex Luſitani Oratoris conſilio revocaſſe facultatem deferendi ad tempus Tridenti, quibusdam Epiſcopis conceſſam. Id tamen ex aperto Pontificis mandato fuit. *Lib. 17. c. 8.*

9. Simonettam, cum audiebat in Congreſſu proponi ea quæ ipſius conſiliis adverſabantur, uſum operâ plurimorum Epiſcoporum, audacter facetorum, qui nonnullis primariis Patribus offenſis, ea die congregationis diſſolvendæ occaſionem darent. E contrario, nullo umquam ejus temporis monumento legitur, congregationem ob ejusmodi aculeos ante conſueta horam dimiſſam. *Ibid.*

10. Gabrielem à Veneur Gallum, Vivarienſem Epiſcopum, verba feciſſe de quibusdam circa Ordinum collationem emendandis. Id temporis nec Gabriel, nec ullus ex ipſius narratione concilio interfuit. Ad hæc, non Gabriel à Veneur, ſed Jacobus Maria Sala Bononienſis, Vivarienſis hoc tempore Epiſcopus fuit. *Lib. 17. c. 9.*

11. Archiepiſcopum Lancianenſem oppugnaſſe facultatem concedendam Epiſcopis de conjungendis Sacerdotiis Pontifici reſervatis. Sed Suavis narrat ejus ſententiam ſumma cum ingenii malignitate, diverſamque omnino ab ejus exemplari. *Lib. 17. c. 10.*

12. Archiepiſcopum Granatenſem, cùm poposciſſet ut neſcio quid adderetur Decreto de Euchariſtia ſub utraque ſpecie percipienda, id fuiſſe additum ſub æſtu diſputationis in illa eadem congregatione, in qua id ille petierat, & in eadem congregatione de eadem re fuiſſe latas ex improviſo ſententias; adeoque ea verba per vim ibi poſita. Hæc tamen omnia peracta cum diuturna & ſedata Patrum conſideratione. *Ibid.*

13. Cùm mota fuiſſet controverſia in eodem doctrinæ capite dum Seſſio celebraretur, Alphonſum Salmeronem & Franciſcum Turrianum Jeſuitas, alterum de ea re deſeruiſſe cum Varmienſi Legato, alterum cum Cardinali Madruccio, perſuadentes iis, ut paterentur aliquid addi Decreto; atque ab his rem Legatis propoſitam. Sed præterquam quod Turrianus non niſi tribus poſt Synodi finem annis Societatem Jeſu ingreſſus fuit, propoſitæ res ibi nomine communi ab Epiſcopo ſacrificante propenebantur, aut minori ſolemnitate ab eo qui à ſecretis Concilii erat; aut ſi quid extra morem contingeret, à primo Præſide, qui nec Varmienſis erat nec Madruccius. At ea difficultas, uti Seripandus ad Borromæum ſcribit, inceſſit unum ex Legatis manè ejusdem diei, antequam templum adiretur. *Ibid.*

14. Additamentum illud, quia ex improviſo propoſitum, fuiſſe à plerisque repudiatum. Et tamen complures docti Epiſcopi ſatis inter ſe diſſeruerant de re anteà multum ſatis agitata: & in eodem templo Guerrerus oſtendit verba S. Thomæ, contraria iis verbis quæ addenda proponebantur. *Ib*

15. Eamdem ob cauſam additamentum illud non placuiſſe aliis Legatis; ſed ob loci dignitatem eos dixiſſe, in ſequentem Seſſionem illud differri. At patet ex laudatis Seripnadi ad Borromæum literis, rem illam non voce propoſitam à duobus Cardinalibus inter rogandum ſententias ſuper recitatis Decretis, & aliis Præſidibus id ægrè ferentibus, ſed per accuratum libellum, eumque Patribus exhibitum ex communi Legatorum conſenſu, ante quam Seſſio inchoaretur. *Ibid.*

16. Turrianum & Salmeronem in dicenda ſententia petulanter transgreſſos fuiſſe præſcriptum à Legatis mediæ horæ tempus, aſſerente Salmerone, ſibi, uti Theologo Pontificio, haud tempus præſcribendum; atque hunc, cùm totum matutinum tempus dicendo abſumpſiſſet, non niſi communia attuliſſe nec digna memoratu. Hitamen haud petulanter præſcriptum tempus egreſſi fuere, cum Legati id conceſſiſſent. Salmeron ſolùm teſtatus fuit, ſe malle tacere, quàm in rebus adeo gravibus ea non dicere quæ conſcientia ſuggerebat. Nec modo non attulit communia, ſed excitavit eam celebrem quæſtionem, quæ ex ipſius Suavis teſtimonio diu Concilium exercuit, nempe, utrum Chriſtus in Cœna ſe ipſum ſacrificaverit. *Lib. 17. c. 13.*

17. Georgium Ar aida Luſitanum Theologum, in congreſſu 24. Julii habito ſententiam de ſacrificio Miſſæ tuliſſe, ob quam malè audiit in Religionis cauſa. Hic tamen numquam de ejus Seſſionis

denti retentus fuit poſt Mantuani obitum, cum iis omnibus muneribus, quibus ſuperſtite Mantuano fungebatur; & poſt Moroni adventum donatus fuit ſtipendio menſtruo 40. aureorum præſentis laboris ergò, ac prætereà Pontifici commendatus, ut aliis præmiis ob antecedens promeritum exciperetur. *Lib.* 20. *c.* 9.

62. Nuntium pacis, in Gallia cum hugonottis firmatæ, Tridentum fuiſſe perlatum 20. Apr. Id tamen tribus hebdomatis ante in omnibus Tridentinis monumentis extat. *Lib.* 20. *c.* 12.

63. Cardinalem Moronum in congreſſibus cum Ferdinando habitis, illi oſtendiſſe, nullum ex Concilio fructum ſperabilem eſſe: quod falſum evincitur. *Lib.* 20. *c.* 15.

64. Moronum cum Cæſare, ejusque filio Rege Romanorum, occultiora tractaſſe. Ad id temporis Rex Romanorum Oeniponte diſtabat, adeò ut numquam ſimul egerint. *Ibid.*

65. Cardinalem Lotharingum in ſuo ſuffragio aſſeruiſſe, Epiſcopatum & Cardinalatum inter ſe repugnare, adeoque improbaſſe Cardinales Epiſcopos. Is tamen contrarium apertè propugnavit *Lib.* 20. *c.* 17.

66. Eum in unico congreſſu ſuum ſuffragium dicendo abſolviſſe. Ipſius tamen ſuffragium diviſum fuit in plures congreſſus; unde ingens altercationum materia. *Ibid.*

67. Maſſarello, qui, cum eſſet Concilio à ſecretis, ob calculorum morbum ſe ſubduxerat, fuiſſe ſuffectum Epiſcopum Campanienſem: atque ita per ſe compoſitam difficultatem de Cæſaris petione ut duo eſſent à ſecretis Concilii, utpote occaſione Maſſarelli excitata. Id tamen diverſiſſima ſanè ratione contigit, uti patet ex *Lib.* 21. *c.* 3.

68. Fuiſſe exaratam quamdam formulam reſponſi reddendi Birago, Regis Galliæ adminiſtro, in qua pacificatio Gallica comprobatur; ſed illam, cùm à Legatis Lotharingo oſtenſa eſſet, ab hoc fuiſſe improbatam, adeoque aliam formulam ſiecioremexhibitam. Porrò numquam Legati cogitarunt à Synodo quidquam proferendum, quo hujusmodi pacificatio approbaretur: tantumque à vero abeſt, Lotharingum id illis diſſuaſiſſe, ut is è contrario in congregatione contenderit, ne Patres Regi mœſtitiam adderent, factum hujusmodi malè interpretando. *Ibid.*

69. Comitem Lunenſem medio circiter Junio cœpiſſe evulgare mandata regia ſuper particula *proponentibus Legatis*; quaſi tunc ad ſe miſſa, urgente Galliæ Reginâ, quæ conata fuerat Philippum Hiſpaniæ Regem permovere ad translationem, cauſata, Concilio Tridenti libertatem nullam eſſe. At comes primâ die qua Tridentum attigit, & antequam ex Gallia in Hiſpaniam ea de re Orator mitteretur, regia hæc mandata Morono quàm efficaciſſimè expoſuerat. *Lib.* 21. *c.* 5.

70. Moronum nihil commotum ex ea Comitis petitione, & ne voluiſſe quidem ut id Pontifici ſignificaretur, gnarum, id actum in gratiam Reginæ hoc urgentis, antequam hæc decreviſſet Pontifici in rebus Concilii ſatisfacere. Quod adeò à veritate alienum eſt, ut non ſolum Legatis opus fuerit id ad Pontificem perſcribere; ſed etiam exhibere Oratori, ſi ipſe in propoſito perſiſteret, ſe Pontificis id præcipientis accepto jam mandato obtemperaturos. *Ibid.*

71. Ob reſponſum à Morono hac de re Pontifici redditum, ſcilic. ſe potius cupere legationem deſerere, quàm hujusmodi declarationi umquam conſentire, ſollicitudinem fuiſſe collegis injectam; cùm Moronus de eo reſponſo cum reliquis non deliberaſſet, ac inſuper videretur velle ſupra alios inſurgere. Porrò extant geminæ Legatorum literæ, communi conſenſu ad Pontificem ſcriptæ, quibus hæc eadem ſententia continetur, omnibus profitentibus, ſe malle veniam potius abeundi, quam hujusmodi rem exequi. *Ibid.*

72. Cæſarem ſuaſiſſe tunc Comiti Lunenſi, ut Regem Hiſpanum ab eo propoſito deflecteret; & ſi dubitaretur, inde futurorum Conciliorum libertatem violatum iri: ſatis fore, ſi ea declaratio in fine Concilii poneretur. Hoc tamen multò ante, & ab ipſis Legati Comiti propoſitum fuerat. *Ibid.*

73. Compoſito inter Oratores tumultu, ob prærogativam orto, Lotharingum propoſuiſſe aliud temperamentum, ut duo diſceptata capita omitterentur. At tumultus ſedatus fuit ineunte Julio; & tertia Junii miſſus fuerat Romam cum hoc Lotharingi temperamento is qui Gualterio ab epiſtolis erat. Et Muſottus, qui tunc Lotharingo à ſecretis erat, ejus comprobationem ad hunc detulit, quo tempore tumultus magis fervebat. *L.* 21. *c.* 13.

74. Cardinalem Lotharingum, iis diebus Romam invitatum humaniſſimis Pontificis literis, ſtatuiſſe iis in rebus illi prorſus gratificari: quare poſt alios adhibitos conatus coactum fuiſſe illum cœtum ex multis primariis Patribus, in quo jacta fuere fundamenta concordiæ ſuper manſione & Ordine ante generalem congreſſum. Hic tamen privatus cœtus coactus fuit multò ante quam Pontifex Lotharingum Romam invitaſſet. *Ibid.*

75. Archiepiſcopum Hydruntinum omnibus viribus ſeſe concordiæ oppoſuiſſe. Et tamen Legati illi tribuunt præcipuam ejus rei laudem; & à Borromæo in literis ſcriptis ornatur præclaro teſtimonio, quo nomine Pontificis ſignificarat, rem huic gratiſſimam ab Hydruntino factam. *Ibid.*

76. In Seſſione vigeſima tertia pleroſque Hiſpanos conſenſiſſe Decretis doctrinam continentibus, adjectâ conditione, ut Legati præſtarent id quod ſui Regis Oratori promiſerant, nempe (quemadmodum Suavis ait) quando Pontificis auctoritas Florentinæ Synodi verbis ſtatueretur, etiam declaratum iri, inſtitutionem Epiſcoporum pertinere ad jus divinum. Sed è contrario patet ex Actis, ſolum tres Hiſpanos Epiſcopos, & non omnes aſſenſiſſe illis Decretis appoſita conditione: & ex his unus, ſc. Avosmedianus, generatim mentionem fecit cujusdam promiſſionis Legatorum ſuper ſexto & octavo Canone, haud exprimens cui vel quid promiſſum. *Ib.*

77. Legatus, cùm Comes Lunenſis propoſuiſſet ut Proteſtantes ad Concilium vocarentur, reſpondiſſe, maturè ſe de ea re deliberaturos. At Moronus fidenter reſpondit, hujusmodi invitationem fore inutilem. *Lib.* 22. *c.* 1.

78. Ab Oratoribus Hiſpanis, Romæ agentibus apud Pontificem, fuiſſe excuſatum Comitem Lunenſem, qui Concilii fini adverſabatur. Hi tamen affirmarunt, id Regiæ mentis eſſe haud poſſe; & vehementes ad Comitem dedere literas, quarum exemplar exhibuere Pontifici, qui & illud Legatis communicavit. *Ibid.*

79. Interceſſionem Venetorum pro Græcis ipſorum ditionis, de matrimoniorum conſummatorum diſſolutione ſuper cauſa adulterii, fuiſſe circa quamdam mutationem in genere. Et tamen Veneti propoſuere ipſam verborum formulam, quæ accepta eſt. *Lib.* 22. *c.* 4.

80. Turbationem quæ Mediolanenſis provinciæ

ciæ populos & Epiſcopos inceſſerat, quod Hiſpanicum Fidei tribunal in eam provinciam inducendum eſſet, ſedatam ex eo tantum, quod Hiſpani edocti Belgicis turbis, incepto deſtitiſſent. At quies inde contigit, quòd Pontifex Mediolanenſibus & Patribus ſignificavit, ſibi certum ac firmum, ejusmodi tentamento repugnare. *Lib.* 22. *c.* 8.

81. Pontificem, cognitis, variis Oratorum petitionibus ſuper morum emendatione, exarſiſſe ad finem Synodo imponendum. Et tamen antè id ardenter Legatis commendarat. *Ibid.*

82. Gallos Oratores, quo Patres cohiberent à Decreto quod ſuper Principibus moliebantur, evulgaſſe mandatum quo jubebantur conteſtatione uti; ſed contrà quàm vellent eveniſſe, cùm permoviſſent plusquam centum Patres, ut ſcripto conſpirarent, ſe de nullo capite dicturos, niſi caput de Principibus reponeretur. At Oratores adeò celavere illud mandatum, ut non ſolùm Epiſcopi, ſe ne Legati quidem, & Cæſarei illud odorari potuerint. Inſuper Patres de eo capite fremuere 10. Sept. adeòque hic fremitus non potuit oriri ob regium mandatum, quod uti Suavis narrat, undecimo ejusdem menſis perlatum fuit. *Lib.* 23. *c.* 1.

83. Pontificem arbitratum, ſe in iis quos cum Cardinali Lotharingo habiturus erat ſermones, ſuperaturum Concilii difficultates, præcepiſſe Legatis, ut Seſſio, niſi præſcripto tempore haberi poſſet, ad duos menſes protraheretur. Porrò Pontifex numquam dubitavit, Seſſionem præſcripto tempore haberi non poſſe, niſi poſt eventum: cùmque ab hac mora alieniſſimus eſſet, ubi audiit prorogatam Seſſionem, ſe id ægrè tuliſſe Legatis ſignificavit. *Ib.*

84. In congregationibus fuiſſe ſententias dictas ſupra viginti capitibus. Monumenta omnia perhibent, hæc fuiſſe capita viginti & unum. *Ibid.*

85. Comitem Lunenſem, cùm petiiſſet ut in cauſis Epiſcoporum Pontifici reſervandis jura Tribunalium Fidei conſervarentur, imputaſſe Hiſpanicorum Canonicorum ſeu Capitulorum Procuratori eam duritiam, quam Præſides in illo negotio oſtenderant, adeòque illum ad diſceſſum compuliſſe. At diſceſſus denuntiatio, & ipſe diſceſſus contigere multò ante illud obſtaculum, quod non potuit à Comite Procuratori, ſed Epiſcopis adverſantibus imputari. *Ibid.*

86. Fuiſſe publice diſceptatum de conjugiis clandeſtinis, & omnia capita Patribus communicata poſt prorogationem. Utrumque antè contigit, & ea de cauſa, ut prorogatio impediretur. *Ibid.*

87. Cæſarem ſuper capite ad Principis ſpectante ſcripſiſſe Morono: Omnia mala præterita fuiſſe orta ex oppreſſionibus per Eccleſiaſticos tentatis in populos & Principes. Et tamen in tabulis publicis ne minimum quidem ejus rei veſtigium cernitur. *Ibid.*

88. Oratores Gallicos incitatos fuiſſe ad paratam conteſtationem verbis cujusdam Epiſcopi, qui in eadem congregatione, die 22. habitâ, acriter diſſerverat, reponendum eſſe caput de Principibus, jam ſepoſitum. At Oratores biduo ante petierant à Legatis facultatem publicè nomine Regis loquendi celatâ tamen re de qua locuturi. *Ibid.*

89. Conteſtationem Ferrerii reſpondere ſenſis quæ ipſi Lotharingus ſignificarat. At in volumine literarum, Pariſiis edito, extat Epiſtola Lotharingi ad Regem, in qua oſtendit ſe contra id mandatum ſentire *Ibid.*

90. Viſum Gallis eſſe, à decimoquarto legum capite tollendos proventus quos Annatas dicimus; etſi aliter poſteà factum fuerit. Hoc maximè falſum eſt, quippe Lotharingus & plures alii apertis verbis eas præſervarunt; neque umquam in conventu relatum fuit de iis expungendis. *Lib.* 23. *c.* 3.

91. Epiſcopos Gallos à Pio Religionis cauſâ abdicatos fuiſſe quinque. Fuere ſeptem. *Lib.* 23. *c.* 6.

92. Sententiam adverſus ipſos fuiſſe pronuntiatam 13. Octobris. Fuit pronuntiata 22. ejusdem menſis. *Ibid.*

93. Cardinalem Oſium ſimulaſſe ſe ægrotum, ne intereſſet poſtremæ de Matrimonio congregationi; cùm religioni ſibi duceret conſentire Decreto de clandeſtinis nuptiis, atque id verbis teſtatum. At Mendozæ Acta nihil hac de re memorant; Acta verò Paleotti contrarium omninò produnt. Inſuper idem Oſius poſtridie ſuum ſuffragium, quo Decreto adverſabatur, ex ſcripto miſit, neque in eo ulli religioni ſibi duxit, ſuum in ea re judicium Pontificis judicio ſubjicere. Quin ejus morbus tam diuturnus & manifeſtus fuit, ut non modò per eos dies congregationi & Seſſioni intereſſe non potuerit, ſed ſequenti tempore viribus fuerit adeò imbecillis, ut non ei licuerit ſubire partem laborum quos collegæ tolerabant, quòd multo cum dolore apud Pontificem excuſavit. *Lib.* 23. *c.* 27.

94. Omnes conſenſiſſe Decretis Fidei ſuper Matrimonio. Et tamen præter Moronum & alios qui duodecimo repugnarunt, & præter Lotharingum aliosque, qui ſexto reſtiterunt, ſparſim complures ſeſe illis objecerunt. *Lib.* 23. *c.* 9.

95. Decretum illud reformationis, cui inſertum additamentum fuerat petente Oratore Hiſpano, fuiſſe quintum, in quo agitur de iis à quibus cognoſcendæ ſint criminales Epiſcoporum cauſæ. Hoc ſextum fuit ſum per facultate Epiſcopis conceſſa abſolvendi ſibi ſubjectos à quolibet crimine, etiam hæreſis occultæ in foro interiori. *Lib.* 23. *c.* 10.

96. Decreta ſuper morum emendatione edita, eſſe decem & novem. Sunt viginti. *Ibid.*

97. Decretum, ſuper diſtributione proventuum Eccleſiaſticorum Epiſcopis præſcribenda, fuiſſe eo rectum adnitente Zambeccaro Epiſcopo Sulmonenſi. Correctum fuit adnitentibus Lotharingo, Guerrero, & aliis; uti colligitur ex Epiſcopi Salmanticenſis Actis. *Ibid. Lib.* 24 *c.* 3.

98. Vargam, Hiſpanicum Romæ Oratorem, quantumvis à Comite Lunenſi ſollicitatum, noluiſſe rurſum inſiſtere quò Concilium protraheretur, tam ob Pontificis morbum, quàm ob reſponſum paucis antè diebus ab eodem Pontifice redditum, quo is teſtificatus eſt, ſe rem Concilii libertati permittere, Contrarium habetur in literis Borromæi, ad Legatos 14. Dec. datis. *Lib.* 24. *c.* 4.

99. Lainium eâ loquendi formulâ *per hæc*, & *per hoc*, quâ obtinuit ut Societas JEſu excideretur à Decreto decimoſexto, quo agitur de rebus non ante tyrocinium renuntiandis, per fraudem feciſſe eamdem Societatem immunem ab aliis rebus, quæ in quindecim capitibus antecedentibus continentur. E contrario illa formulâ *per hæc*, poſita fuit ex mente Concilii, uti res exigebat. Neque ideò umquam agitatum fuit de Societate JEſu ſubtrahenda iis legibus, quæ ſuperioribus capitibus continentur. *Lib.* 24. *c.* 6.

100. Lainium expoſuiſſe, nullis aliis Ordinibus religioſis conceſſum fuiſſe, ut poſt longum tempus Profeſſionem religioſam impertiri poſſent. Ex libris cunctis de Inſtituto Societatis editis contrarium patet. *Ibid.*

101. Tunc

101. Tunc à Lainio jactum fundamentum, super quo posteri Jesuitæ possent struere singularem vivendi rationem, quæ in eorum Societate apparet. Porrò Synodus ipsa, & eodem loco affirmat, eorum institutum esse jam à Sede Apostolica confirmatum, scilicet primùm à Paulo III. & mox à Julio III. *Ibid.*

102. In fine postremæ Sessionis, cùm Patres interrogati fuere, num ipsis placeret ut Concilium finiretur, & Præsides nomine ipsius Concilii poscerent à Pontifice omnium Decretorum confirmationem, suffragia de hac re proposita, non fuisse de more singulatim data, sed ab omnibus simul responsum, *placet*. Contrarium reliquit scriptum Astolphus Servantius, qui adfuit, & erat amanuensis Massarelli, qui Concilio à secretis erat. *L. 24. c. 3*

103. Levitati ac vanitati communiter tributum fuisse, quòd Cardinalis Lotharingus elatâ voce inceperit proferre, post Concilii finem, Patrum acclamationes, cùm admodum non decret talem Antistitem ac Principem illud muneris, quod potiùs conveniebat Diaconis Synodi, quàm Archiepiscopo & Purpurato adeò ingni. At monumenta quibus hoc narratur, non aliud perhibent, quàm Cardinalem Lotharingum fuisse hac de causa communi plausu exceptum. *Ibid.*

104. In fine Concilii non fuisse postulatum ab Oratoribus Principum, ut suam subscriptionem adjicerent, ob Galli absentiam: siquidem si horum subscriptio inter alias desideraretur, declararetur, Gallos non recepturos Synodum. Et tamen ab omnibus Oratoribus Tridenti manentibus, præterquàm à Comite Lunensi, qui id præstare recusavit, biduo post finem Concilio impositum postulatæ sunt, atque ab iis datæ acceptationes per amplissimam verborum formulam, ac subscriptiones, actis cum legitimis tabulis firmatis à duobus Concilii Actuariis, ac sejunctis à Patrum subscriptionibus. *Ibid.*

105. Pontificem admodum perplexo animo fuisse, num Concilium confirmandum sibi esset, ob querelas Aulicorum, & universalem Cardinalium opinionem: fuisse in eam rem delectum Purpuratorum cœtum; eorumque sententias narrat quasi dere quæ in ancipiti penderet. At Pontifex statim, necdum omninò confirmatis ex morbo viribus, congregationem Purpuratorum advocavit, in qua testatus fuit, velle Concilium & à se confirmatum, & ab aliis servatum. Et præterquam quod id in Actis Senatus habetur, extat hac de re epistola Ptolomei Gallii, qui erat Pontifici à secretis, ad Vicecomitem, in Hispania Nuntium, data die 5. Jan. 1564. Et tam ex Actis, quàm ex epistola patet, quàm diligentissimè Pontificem curavisse, ne in Senatu aut alibi quidquam fieret contra Synodi leges. *Lib. 24. c. 9.*

106. Pontificem non aliud vidisse Synodi Decretum, nisi illud quo confirmatio perebarur, adeòque confirmasse id cujus sententiam ignorabat: atque hic refert quoddam responsum, ex quo arguit modicam Concilii libertatem in statuendis rebus propositis. Sed in diplomate confirmationis, sancito ex Senatus consulto, & Cardinalium subscriptione firmato, habetur, Pontificem cognovisse omnia illa Decreta esse Catholica, & populo Christiano utilia. Insuper satis compertum erat, Decreta cujuslibet Sessionis alia post alia venisse non modo in manus Pontificis, sed omnium hominum qui Latinas literas callerent: & tam super hoc quàm super Concilii libertate legenda. *Ibid.*

107. Gallos nullo pacto probasse, à Mendicantibus possideri posse bona quæ vocant stabilia; atque hanc dixisse esse artem Pontificis, quâ Cœnobia, ubi probè opulenta evasissent, in commendam, uti vocant, abeunt. At Ordines quorum bona abiere in commendas, monachorum fuere, quibus nullum nuncupatum est votum non possidendi bona stabilia; quippe hoc votum, si universalitas & frequentia spectentur, à Mendicantibus primùm emissum est. Præterea Galli, etsi in pluribus reformationis legibus Concilium haud receperint, nullam tamen difficultatem opposuere huic facultati, Mendicantibus concessæ acquirendi bona stabilia, uti re ipsa patet. Et non solùm non displicuit ipsis hoc Decretum ea de causa, quod hujusmodi bona posteà in commendationem abeant; sed præcipuum obstaculum Regina & Regiis administris objectum, unde & Concilii acceptatio præpedita, illud fuit, quòd videlicet hujusmodi commendationes seu commendæ tollerentur, cùm illæ in Gallia ex toto à Regis arbitrio penderent. *L. 24. c. 10.*

108. In Germania leges disciplinæ ne apud Catholicos quidem magni factas. Hoc dictum experientiæ apertè repugnat. *Lib. 24. c. 12.*

109. Cæsarem & Bavarum, quò Catholicis satisfacerent, vehementissimè à Pontifice petiisse usum Calicis, conjugium sacerdotum, aliaque legum Ecclesiasticarum laxamenta. Hoc de Calice verum est: sed repugnat iis quæ Suavis principio scripsit, videlicet, postquam Concilium concessionem Calicis Pontificis arbitro permisit, illam à Cæsare non ampliùs postulatam; siquidem populi id à Concilii potestate, non à Pontifice accipere volebant. Hic tamen error apertè revincitur. *Lib. 18. cap. 9. & lib. 22. c. 10.* Porrò de re præsenti legendus *Lib. 24. cap. 12.*

110. Pontificem in novo Cardinalium delectu, habito quindecim mensibus post Synodi finem, legisse complures ex iis qui suam ipsi operam fideliter impenderant, & ne unum quidem lectum ex iis qui asseruere, mansionem aut institutionem Episcoporum esse ex jure Divino, quantumvis alioquin Purpuram mererentur. Et tamen inter hos, quos numerat ad Purpuram evectos, nonnulli numerati fuere, qui in Concilio parum egere: & contrà, aliqui omissi qui validissimè jura Pontificum tutati, ex quibus duo alio tempore ad Pontificatum pervenere. Immò nihil detrimenti potuit accidere Patribus eam sententiam propugnantibus, cùm Pontifex ipse, quemadmodum Orator Venetus in sua narratione affirmat, demum in eadem esset sententia, & vetuerit quidquam contra illam agitari, consentiens conformari Decretum iis verbis, quæ ejusmodi sententiæ maximè faverent; quam posteà communiter secuti sunt Scriptores erga Sedem Apostolicam præ aliis obsequentissimi. *Lib. 24. c. 13.*

Alii innumerabiles Suavis errores, qui in Historiæ progressu refelluntur, haud recensentur in hoc syllabo: seu quia necessaria esset prolixa narratio, seu quia eorum confutatio pendet non à solis facti probationibus, sed à ratiocinatione; seu alias ob causas.

INDEX

INDEX
RERUM NOTABILIUM,
Quæ his octo Libris continentur.

A

Abbas Mannensis iterum venit ad Pontificem nomine Lotharingi Cardinalis, l. 18. c. 13. n. 5. Ejus postulata pro Sessione retardanda, l. 18. c. 17. n. 14. Proficiscitur ad Carolum Regem cum literis ejusdem Lotharingi, l. 24. c. 4. n. 2.

Abbas Nichettus à Secretis Ferrarienses Cardinalis quæ referat Pontifici de sensis Lotharingi Cardinalis & suorum Præsulum, l. 18. c. 17. n. 16.

Abbates Cassinates contendunt cum Claravallensibus de loco; & quomodo res composita, l. 19. c. 2. n. 6.

Adamus Fumanus Canonicus Veronensis, & additus Concilio à secretis cum Massarello, l. 21. c. 2. n. 7.

Ægidius Falcetta Episcopus Caurulensis, obstat acriter concessioni Calicis, cum gravi Cæsarianorum indignatione, l. 18. c. 4. n. 22. Calumniæ Suavis super hoc, l. 18. c. 5. n. 4. Transfertur ad Ecclesiam Bertinorensem, l. 19. c. 13. n. 1.

Ægidius Fuscararius Episcopus Mutinensis, quid sentiat de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 5. Ejus sententia, ut matrimonia clandestina fiant irrita, l. 22. c. 4. n. 11. Erga ipsum Pontificem se benevolum ostendit, l. 23. c. 6. n. 3. Cura illi demandata Romæ de rebus nondum perfectis à Concilio, l. 24. c. 13. n. 4. Ejus obitus. ibid.

Albertus Bavariæ Dux: rationes illi redditæ à Legatis ob repulsam Calicis, l. 21. c. 2. n. 9. & 10. Postulat concessionem à Pontifice, l. 24. c. 12. n. 8.

Albertus Duinius Græcos adjuvat pro Communione sub utraque specie; & errores Suavis, l. 17. c. 7. n. 13. & 14.

Alexander Card. Farnesius. Ejus suspiciones de Morono Card. ob emendationem Collegii in Synodo, l. 23. c. 7. n. 4. & 5.

Alexander Crivellius Nuntius in Hispania, Philippum Regem cohortatur pro felici Synodi progressu, l. 19. c. 12. n. 5.

Alexander Sforzia, Cameræ Apostolicæ Clericus. Excitatus in Concilio rumor ob imaginariam ejus electionem ad Purpuram, l. 21. c. 6. n. 4. Cœtus habiti in ejus ædibus de disciplina, l. 22. c. 8. n. 5. Quæ illi significata sint nomine Pontificis, l. 23. c. 6. n. 3.

Alfonsus Salmeron Societatis Jesu, interfuit cunctis apertionibus Concilii; & quâ conditione, l. 17. c. c. 6. n. 2. Ejus sermo notabilis de articulis Eucharistiæ, l. 17. c. 6. n. 2. 3. & 4. Objecta ab eo Decretis digestis de mansione: appendix ab eo petita, & errata Suavis, l. 17. c. 11. n. 1. usque ad 21. Suavis mendacia de rejecta ab illo temporis restrictione in dicenda sententia, l. 17. c. 13. n. 10. & 11. Ejus sententia de quibusdam articulis de Ordine & de Matrimonio, l. 18. c. 18. n. 3. 4. & 5. & l. 20. c. 2. n. 1.

Allegrius missus à Carolo IX. ad Pium IV. ut transferatur Concilium in aliquam urbem Germaniæ, l. 21. c. 3. n. 1.

Aloysius Avila Romam venit ad Pium IV. Orator Philippi Regis, l. 19. c. 4. n. 16. Mandata quæ defert de mansionis argumento, aliisque Concilii rebus, l. 19. c. 7. n. 4. & l. 20. c. 10. n. 5. usque ad 11. ejus sedulitas ad accelerandum exitum Synodi, l. 22. c. 1. n. 6. & c. 9. n. 2. Petit dilationem ob nova mandata Regis, l. 24. c. 1. n. 1.

Aloysius Requesenius, magnus Castellæ Commendator, Regis Philippi Orator Romæ, iracundè in Pontificem loquitur ob potiorem locum Galliæ Oratori datum, l. 24. c. 11. n. 11. Revocatur à Rege; quòd sibi gratum Pontifex ostendit, l. 24. c. 12. n. 1.

Amantius, ex Servorum Ordine, Theologus in Tridentino, suam sententiam retractat de Communione; & error Suavis, l. 17. c. 6. n. 6.

Andreas Cuesta loquitur in Synodo de institutione Episcoporum, l. 18. c. 14. n. 7. Obstat postulato Venetorum, l. 22. c. 4. n. 29.

Andreas Duditius Sbardellatus Latinè perorat in Sessione quinta, intenditque obliquè persuadere concessionem Calicis, l. 17. c. 1. n. 21.

Angelus Massarellus, à secretis Concilii. Illi supplentur alii dum ægrotat, l. 19. c. 15. n. 1. l. 21. c. 3. n. 27. & c. 12. n. 1. Admittit ad suffragium procuratores Germanos cum molestiâ Legatorum, l. 18. c. 4. n. 12. & l. 20. c. 17. n. 8. Cadit in suspicionem Cæsareis & Gallis, qui novos illi adjectos postulant, & ipsis satisfit, l. 19. c. 4. n. 1. & l. 21. c. 2. n. 7.

Annui census quos exigunt Pontifices Romani. Edicta in Gallia super his vulgata, l. 18. c. 1. n. 3. 4. 5. & 6. Ipsos defendunt Præsules Gallii in Concilio; & mendacium Suavis, l. 23. c. 3. n. 3.

Antonii Ælii sermones in Synodo de concessione Calicis, de Collegiorum immunitate, de virtute matrimonii clandestini, l. 18. c. 4. n. 3. l. 23. c. 3. n. 14. c. 5. n. 17. & c. 9. n. 3.

Antonius Augustinus Duodecemvir Romæ. Malignitas Suavis in ipsum, l. 17. c. 7. n. 15.

Antonii Borbonii Navarræ Regis obitus, l. 19. c. 5. n. 13.

Antonius Cerronius, Episcopus Almerienſis, approbat ut irrita fiant clandeſtina matrimonia, l. 22. c. 4. n. 12.
Antonius Civrelia ſe opponit, mordaci irriſionis modo, Legatis proponentibus; & eorum querelæ, l. 19. c. 16. n. 15. l. 20. c. 2. n. 7.
Antonius Covarruvias recitat conteſtationem Lunenſis de loco, in cœtu, l. 21. c. 1. n. 1.
Antonius Facchinettus Episcopus Neocaſtrenſis egregiè laudatur à Legatis Tridentinis, l. 21. c. 2. n. 11. Ejus ſententia de reformandis Episcopis, l. 21. c. 4. n. 2.
Antonius Maria Gratianus, à ſecretis Commendono, ſcribit ſummam reſponſionum de quibusdam Cæſaris articulis, l. 20. c. 4. n. 5.
Antonius Muglitius Archiepiſcopus Pragenſis, Orator Ferdinandi ut Cæſaris in Concilio, inſtat pro Calicis conceſſione, l. 17. c. 14. n. 12. Ejus publica ſententia de prorogatione ſeptima Seſſionis, l. 19. c. 16. n. 15. Diſcordat à Legatis de omittenda Principum Laicorum emendatione, l. 22. c. 6. n. 1. 2. 3. & 5. & c. 7. n. 1.
Antonius Perenottus Cardinalis ſcribit ad Pontificem de Bajo & Heſſelio, qui Tridentum venerant, l. 21. c. 7. n. 4.
Antonius Scarampus Nolæ Episcopus, loquitur cum Vicecomite de criminationibus Mantuani, l. 17. c. 3. n. 1. Ab hoc mittitur ad Pontificem, l. 20. c. 3. n. 5. & 6.
Appellationes Clericorum non regularium ad Pontificem quo pacto ſint obſervandæ inter Præſules inferiores. Decreta ſuper hæc ſancita, l. 18. c. 6. n. 10.
Apoſtoli an fuerint à Chriſto conſecrati in cœna, l. 18. c. 5. n. 5. 7. & 8.
Archiepiſcopi. Vide Epiſcopi.
Arnoldus ab Oſſat, Cardinalis Gallus, ſcribit ſumma cum laude ac veneratione de Decretis Tridentinis, l. 24. c. 10. n. 15.
Arrias Gallegus, Epiſcopus Gironenſis, petiit audientiam à Patribus poſt quemdam cœtum abſolutum, l. 17. c. 11. n. 13. Præfefert ſpeciem conteſtantis in quædam Decreta de diſciplina: & quo pacto fuerit impeditus, l. 23. c. 8. n. 4.
Arrivabenus mittitur à Mantuano Cardinali ad Pontificem, petiturus veniam abeundi à legatione: & error Suavis, l. 17. c. 3. n. 7. & c. 4. n. 3. Ejus reditus & reſponſa, l. 17. c. 5. n. 1. Senſus Pontificis ab eo delati de Calicis conceſſione, l. 17. c. 14. n. 10.
Auguſtinus Pautgatner Orator Bavarus Tridenti, abit ob contentionem de loco cum Helvetio, l. 19. c. 4. n. 11. Romæ poſtulat conceſſionem Calicis, & remittitur ad Concilium, l. 19. c. 2. n. 9.
Aula Romana quid ſit, l. 24. c. 10. n. 13. De ea murmur Tridenti ob contentionem de manſione, l. 17. c. 3. n. 4. An ea repugnaret confirmationi Synodi, & quid inde boni reciperet, l. 24. c. 9. n. 4. & 5. & c. 14. n. 14.

B

Bartholomæus Delbene miſſus à Rege Galliæ ad Pium IV. differit de ſenſibus Lotharingi de pacificatione hugonottorum, l. 18. c. 17. n. 3.
Bartholomæus Caranza, Episcopus Toletanus, conjectus in carcerem in Hiſpania hæreſis titulo. Poſtulata Patrum Tridentinorum, ut ejus cauſa avocetur ad Pontificem, l. 21. c. 7. n. 7.
Bartholomæus de Martyribus Archiepiſcopus Pragarenſis ſententiam fert de conceſſione Calicis, l. 18. c. 4. n. 8. Romam diſcedit, l. 22. c. 11. n. 2. Redit Tridentum, & ſummoperè Pontificem laudat, & Borromæum, l. 23. c. 7. n. 7. Varia obſervat ad Epiſcopos & Regulares reformandos, l. 24. c. 3. n. 3. & c. 6. n. 2.
Bartholomæus Sebaſtianus, Episcopus Pattenſis, favet Pontificis auctoritati apud Hiſpanos, l. 20. c. 9. n. 11.
Bartholomæus Serigus, Episcopus Caſtellanetenſis, ſupplet munus Maſſarelli abſentis, l. 19. c. 15. n. 1. l. 21. c. 12. n. 1.
Bernardus Cardinalis Navagerus it Legatus Concilii Tridentini poſt mortem Mantuani, l. 20. c. 6. n. 5. Tranſit Venetiis, l. 20. c. 12. n. 7. Pervenit Tridentum, l. 20. c. 13. n. 2. Ejus colloquia, & amicitia cum Lotharingo contracta juſſu Pontificis, l. 20. c. 16. n. 4. 5. & 6. Veronam adit poſt abſolutam Synodum, l. 24. c. 9. n. 3.
Bertonus, à ſecretis Lotharingi Cardinalis, miſſus Romam; & ſermones de hoc Tridenti, l. 19. c. 5. n. 1. Finis ejus miſſionis, l. 19. c. 12. n. 8. Literæ ad ipſum à Lotharingo, oſtendendæ Pontifici, l. 19. c. 16. n. 6. 8. & 9.
Bona Eccleſiaſtica, quomodo liceat ea locare, l. 24. c. 7. decr. 11.
Breviarium. Ejus reviſio Pontifici commiſſa à Concilio, l. 24. c. 8. n. 4.

C

Calix petitus à Bavaris & Cæſarianis in Synodo, l. 17. c. 4. n. 8. Quinque articuli ſuper hoc expenſi, l. 17. c. 1. n. 1. 2. & 5. & c. 6. n. 2. & ſeq. Difficultas & dilatio rei cum agrimonia Cæſarianorum, l. 17. c. 7. n. 1. usque ad 6. Animadverſiones de hoc Suavis, l. 17. c. 12. n. 2 Nova Ferdinandi poſtulata, & modi excogitati ut ipſi ſatisfieret, l. 17. c. 14. n. 10. 11. & 12. Res propoſitæ generali cœtui, & rationes ab illius Oratoribus adductæ, l. 18. c. 3. per totum. Summa opinionum varietas absque concluſione, l. 18. c. 4. per totum. Aliæ Cæſarianorum cogitationes; & errata Suavis, l. 18. c. 5. n. 1. 2. 3. & 4. Poſtulatum ad ſolam Bohemiam reſtrictum. Querelæ & diſcordes ſententiæ de Decretis propoſitis; res Pontifici remiſſa, l. 18. c. 7. n. 12. & 13. & c. 8. n. 1. 2. 3. & 4. & c. 9. n. 3. Objecta à Suavi, l. 18. c. 9. n. 10. & 11. l. 22. c. 10. n. 15. l. 24. c. 12. n. 8. Senſus Philippi Regis, & Pontificis hac in re, l. 20. c. 10. n. 9. & 19. Poſtulata ferventia Bavari Romæ & Tridenti, quo pacto ſedata, l. 21. c. 2. n. 9. & 10. Voluntas in Cæſare id à Pontifice petendi, l. 22. c. 10. n. 15. Conceſſio limitata tradita his duobus Principibus, ſed ſine fructu, l. 24. c. 12. n. 8.
Camillus Olivus, à ſecretis Mantuano, monet herum de propinqua morte, l. 20. c. 6. n. 2. Confirmantur ipſi munera poſt obitum Mantuani, l. 20. c. 9. n. 8. Calumniæ & errores Suavis de Olivo, l. 17. c. 4. n. 2. & 3.
Cancellarius Pariſienſis ſtimulat Lotharingum Tridenti ut in Pontificem agat, l. 19. c. 9. n. 8. Se arctius conjungit cum eodem, l. 20. c. 12. n. 11. Videtur cogitare de conſtituendo Rege capite Eccleſiæ Gallicanæ, l. 23. c. 1. n. 13. Opponit multa ne Synodus recipiatur, l. 24. c. 11. n. 3. & 4.
Capitula Cathedralium aliarumque Eccleſiarum primariarum Decretum expenſum de ipſarum immunitate, l. 23. n. 3. c. 6. & ſeq. & c. 7. n. 2. 14. & 15. Ponderationes de hoc, l. 23. c. 3. n. 9. & 10. Comprobatio Decreti, & poſtulatum Lotharingi de Canonicis concubinariis, l. 24. c. 4. n. 10. & c. 7. decr. 6.
Capitula Hiſpaniæ poſtulant à Synodo, ut ipſorum immunitates perſiſtant, l. 22. c. 10. n. 3.
Capitulum Complutenſe defenditur à quibusdam Hiſpanis pro ſua immunitate, & poſtulata contraria Salmanticenſium, l. 23. c. 3. n. 24. & c. 7. n. 2.
Cardinales. Literæ inter Ferdinandum & Pium IV. de numero & prærogativis requirendis in Cardinalibus, l. 20. c. 8. n. 5. & c. 14. n. 10. Sententiæ dictæ in Synodo per hoc, & de committendis eorum curæ Epiſcopatibus, l. 20. c. 16. n. 1. & 12. l. 21. c. 4. n. 10. l. 23. c. 3. n. 4. 13. 22. Mandata valida Legatis data ad hos reformandos, & excuſationes de hoc habitæ à Pontifice in Senatu, l. 23. c. 6. n. 5. & 6. & l. 22. c. 1. n. 5. & 6. Lunenſis de hoc ipſo poſtulata, l. 22. c. 7. n. 2. Obligationes injectæ Cardinalibus Epiſcopis de conſecratione & manſione, l. 21. c. 11. n. 5. c. 2. n. 5. & 6. decr. 1. Patres optant ſejunctam emendationem Cardinalium: & cur hoc non evenerit, l. 21. c. 6. n. 7. l. 23. c. 7. n. 4. 5. 6. 7. & 10. Synodi Decretum de illorum frugalitate, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 1.
Carolus Borromæus. Ejus literæ ad Legatos de libertate agendi tum in doctrinæ, tum in diſciplinæ legibus, ac præcipuè in reformandis Cardinalibus, l. 18. c. 11. n. 12. 13. 14. l. 20. c. 5. n. 5. c. 6. n. 7. l. 21. c. 6. n. 1. usque ad 8. l. 22. c. 1. n. 5. 12. 13. c. 8. n. 11. l. 23. c. 7. n. 5. Ejus ſenſus in obitu Frederici fratris, l. 19. c. 4. n. 9. Novæ literæ de modo agendi cum Lotharingo, & de ſedandis controverſiis ſuper manſione, & Epiſcoporum inſtitutione, l. 19. c. 12. n. 10. & ſeq. Habita cum Oratore Luſitano officia ob pietatem quam hic in Synodo præ ſe tulerat, l. 16. c. 15. n. 7. Mandata de loco Hiſpani Oratoris, l. 21. c. 1. n. 7. c. 8. n. 5. De fiducia habenda erga Lotharingum & Madruccium, l. 22. c. 2. n. 7. & 8. De favore præſtando Societati Jeſu, l. 24. c. 6. n. 6. De rebus Romæ ſtabilitis cum Lotharingo, l. 23. c. 6. n. 4. Literæ ad duos Hiſpaniæ Nuntios de confirmatione & executione Concilii, l. 24. c. 9. n. 8.
Carolus Cardinalis Borbonius accipit à Pio IV. Legationem Avenionenſem, l. 24. c. 11. n. 10. Remanet ad Regis tutelam poſt mortem Antonii fratris, l. 19. c. 5. n. 13. Agitur de danda illi conjuge, cum relaxatione legis Apoſtolicæ, l. 20. c. 5. n. 2.
Carolus Graſſius Episcopus Montisfaliſci, miſſus à Pontifice obviàm Lotharingo, ad Synodum accedenti, l. 18. c. 17. n. 11. Prævenit Lotharingum Tridentum ad dilationem petendam, ibid. & n. 19. & 20. Reſpondet illic multa cum laude conteſtationi Oratoris Galli, l. 23. c. 1. n. 10. & 11.
Carolus Guiſius Gallus, Lotharingus Cardinalis. Suſpiciones de eo ſparſæ Romæ ac Tridenti de ipſius adventu proximo, l. 18. c. 7. n. 2. & 3. c. 13. n. 2. Ejus obſequioſa officia erga Pontificem, l. 18. c. 13. n. 5. Ejus poſtulata apud Legatos pro mora, l. 18. c. 17. n. 19. Tridentum pervenit, ibique excipitur. ibid. n. 21. Prima colloquia cum Præſidibus, & mandata delata, l. 19. c. 1. per totum. Novæ ad Pontificem literæ, & colloquia cum Piſcario, l. 19. c. 2. n. 1. & 2. Propoſita Legatis ad ſedandam diſcordiam de inſtitutione Epiſcoporum, ad ſtabilienda capita diſciplinæ pro Gallia, ibid. n. 7. & 8. Verba facit, & excipitur in Generali Cœtu, l. 19. c. 3. n. 1. & 4. Alienatio à Simonetta, & ejus ſenſus Gualterio communicati, l. 19. c. 4. n. 1. 2. 3. & 4. Quid de ipſo Patres ſenſerint, l. 19. c. 5. n. 1. Ejus querelæ ob rumorem excitum de Epiſcopo Guadicenſi, l. 19. c. 5. n. 6. 8. & 9. Ejus prima ſententia publica de argumento Ordinis, ac præcipuè de inſtitutione Epiſcoporum: & nova Canonum forma ab eo propoſita, l. 19. c. 6. n. 1. 2. 3. & 4. Alia ab eo propoſita de auctoritate Pontificis, quæ Romam mittuntur, ibid. n. 10. & ſeq. & c. 7. n. 2. Reſponſa Româ reddita; & mendacia Suavis, l. 19. c. 7. n. 3. & 4. & c. 8. n. 5. & 6. Ejus ſententia de diſciplina, & falſa à Suavi dicta, l. 19. c. 7. n. 5. & ſeq. Acerbè conqueritur de Pontificiis, l. 19. c. 8. n. 4. & c. 9. n. 7. 8. & 9. Pontifex ipſi gratificatur, l. 19. c. 10. n. 2. Litteræ ejusdem, benevolentiæ plenæ ad ipſum; & mandata tradita, ut cum eo benè agatur, l. 19. c. 12. n. 8. 9. & 15. Ab eo ſignificata de poſtulatis Gallorum, l. 19. c. 11. n. 2. Ratio digeſta cum Præſidibus ad componendos Canones jam dictos, & difficultas quam offendit in Gallis Epiſcopis & Hiſpanis, l. 19. c. 13. n. 2. & ſeq. Delegatio de eo & Madruccio habita pro Decreto manſionis, ibid. n. 4. Nova Decreti forma illic etiam propoſita, & difficultates & contentiones obortæ, l. 19. c. 14. n. 2. 3. & 4. & c. 16. n. 4. & 5. Reſponſa honorifica Pontificis, ad eum per Vicecomitem redeuntem delata; & Suavis mendacium, l. 19. c. 15. n. 6. & c. 16. n. 1. Ejus literæ, quibus ſe purgat, Romam miſſæ, l. 19. c. 16. n. 6. 7. 8. & 9. Ejus publica ſententia de proroganda ſeptima Seſſione, l. 19. c. 16. n. 14. Varia ab eo excogitata pro reſponſione duarum Epiſtolarum Regis Galliæ, l. 20. c. 2. n. 6. l. 21. c. 3. n. 1. 10. 12. 13. & 15. Ejus ægrimonia ob res præteritas, l. 20. c. 3. n. 1. & 2. Cæſarem adit Oenipontem; ejus tractatus, ac reditus, ibid. n. 4. c. 4. n. 5. & c. 5. per totum. Animi conſtantiam oſtendit in cæde fratris, l. 20. c. 6. n. 8. & 9. Optat eſſe Præſes in morte Mantuani; & querelæ quòd id non offeratur, l. 20. c. 6. n. 4. & 5. & c. 7. à n. 1. usque ad 6. It Venetias, eumque ſequitur Vicecomes, & cur, l. 20. c. 9. n. 2. usque ad 7. Redit Tridentum: ejus affectiones & querelæ, l. 20. c. 12. à n. 6. usque ad 12. Mittitur ab eo nuntius ad Cæſarem, eum edocturus de rebus Synodi, & amulatione Oratorum, l. 20. c. 16. n. 1. & 2. Ejus opera ad eos componendos, quod ſpectabat ad cœtus, l. 20. c. 17. n. 5. Colloquia & amicitia cum Navagero contracta, l. 20. c. 11. n. 4. 5. & 6. Litteræ Reginæ Scotorum, ab eo ad Concilium delatæ, ibid. n. 7. Libere & notabiliter verba facit de Epiſcopis, de Cardinalibus, de aliis argumentis, ibid. n. 9. & 10. Ejus colloquia cum Ferrarienſi Cardinali de rebus Tridentinis, & aſperitas illi oſtenſa in Pontificios, l. 21. c. 2. n. 1. usque ad 7. Novi Canonum moduli ab eo formati in argumento Ordinis, l. 21. c. 4. n. 11. Carpit Gallos, qui Pontificis auctoritati adverſabantur, l. 21. c. 5. n. 4. Agit ſecretò cum Pio de celeri concluſione; & ſtudioſe difficultates in-

injicit ne quid interim concluderetur, l. 21. c. 4. n. 14. & 15. & c. 5. n. 1. 2. 3. & 4. Falsa à Suavi dicta de quadam illius sententia super Episcoporum auctoritate, & Concilii, & Pontificis, l. 21. c. 6. n. 20. & 21. Agit cum Drascovizio, Oratore Ferdinandi, pro concordia Oratorum, quod spectabat ad locum in templo, l. 21. c. 8. n. 6. Ejus sensus de novitate super hoc illic tentata, & litteræ Romam missæ cum Musotto, ibid. n. 7. & 8. & c. 9. n. 2. & 3. Commendatur ob rem compositam; & responsum à Pontifice ipsi redditum, l. 21. c. 10. n. 5. & 6. Ejus studia pro conclusione, & ut omitterentur duo articuli maximè controversi; & falsitas Suavis, l. 21. c. 5. n. 2. c. 11. n. 4. c. 13. n. 3. & 5. Laudatur à Pontifice in Senatu, & invitatur Romam, l. 21. c. 13. n. 5. & l. 22. c. 1. n. 5. & c. 2. n. 4. Ejus suspiciones ob novas emendationes propositas; & discordia cum primo Legato, l. 22. c. 2. n. 1. 2. 3. & 4. Gualterium Romam mittit ad celebrandum Concilii exitum; & litteræ honorificæ inde acceptæ, ibid. n. 7. & 8. Jussa de habenda cum eo fiducia, ibid. n. 7. Ejus sententia favens Decreto de matrimoniis clandestinis, & de filiis familias, l. 22. c. 4. n. 5. & 6. Studia Pontificis ut eum Tridentini sisteret usque ad finem Concilii; sed præpedita à Morono, l. 22. c. 5. n. 1. 2. & 3. Scribit ad Cæsarem acta cum Pontifice, & ad hæc responsum ipsi redditum, l. 22. c. 5. n. 6. & 8. Varios ostendit sensus eodem tempore his Principibus de eadem re, ibid. n. 10. & 11. Cœtus habiti in ejus ædibus ad disciplinam reformandam: longissimus sermo de 21. capitibus super ea, l. 22. c. 8. n. 5. & l. 23. c. 3. n. 1. usque ad 14. Romam adit, & scribit ad Carolum Regem, Synodum purgans, l. 22. c. 11. n. 2. l. 23. c. 1. n. 1. & 2. l. 24. c. 4. n. 2. Res stabilitæ cum Pontifice de Concilio; ejusque profectio, l. 23. c. 6. n. 1. 2. 3. & 4. Transit Venetiis, ibique cum Gallicis Oratoribus agit, ibid. n. 9. & 10. Tridentum redit, ibid. n. 12. Nova sententia de capitibus disciplinæ, l. 20. c. 7. n. 9. 10. & 11. Contestatio ipsius nomine, & Episcoporum, in hoc argumento, l. 23. c. 12. n. 8. Ejus sensus de proponendo fine Concilii, à Præsidibus probati, ibid. n. 17. Objicit varia Decretis matrimonii, l. 23. c. 8. n. 2. & c. 9. n. 3. Amicè cum eo agit Pontifex ob habitam Sessionem, l. 24. c. 2. n. 1. Proponit, & multa loquitur ut Concilium absolvatur, ibid. n. 4. c. 3. n. 2. c. 4. n. 1. Acclamationes ab eo confectæ, & decantatæ; titulus in his Pontifici datus; & malignitas in hoc Suavis, l. 24. c. 8. n. 10. 11. & 12.

Carolus IX. Rex Galliæ scribit ad Synodum adventu Lotharingi, l. 19. c. 3. n. 2. Ejus officia pro victoria contra Hugonottos, l. 20. c. 2. n. 2. Novæ literæ ad excusandam pacem, l. 21. c. 3. n. 5. Agit cum Pontifice, cum Cæsare, & cum Rege Hispaniæ, pro translatione Synodi in aliquam urbem Germaniæ, ibid. n. 2. 3. & 4. & c. 7. n. 2. Jussa data suis Oratoribus, ut contestarentur, & secederent Tridento, & cur, l. 23. c. 1. n. 1. Respondet Lotharingo, reditum Oratorum postulanti, l. 24. c. 4. n. 2. Ejus ægrimonia pro negata Romæ prærogativa ejus Oratori, l. 24. c. 11. n. 7.

Carolus Vicecomes, Episcopus Vintimilienfis, agit cum singulis Legatis Tridenti, & Pontificem docet de rebus Tridentinis, l. 17. c. 3. n. 1. 2. 3. & 4. Mandata illi tradita de concessione Calicis, l. 17. c. 8. n. 6. Studet in concordiam revocare Mantuanum & Simonettam, ibid. n. 11. & 12. & l. 13. n. 1. Studet componere contentionem de mansione, l. 17. c. 13. n. 4. 5. & 6. Oratio ab eo habita in Sessione vigesima secunda, & laudes de ea scriptæ à Legatis ad Pontificem, l. 18. c. 9. n. 1. Romam it cum ipsorum mandatis, l. 19. c. 9. n. 1. usque ad 6. & c. 12. n. 1. & 2. Ejus reditus, & responsa, l. 29. c. 15. n. 2. & seq. Ostendit ægrimoniam in Lotharingo & Madruccio, l. 20. c. 3. n. 1. & 2. Agit cum Lotharingo Patavii de adventu Pontificis & Cæsaris Bononiam, l. 20. c. 9. n. 5. 6. 7. & 9. Mittitur ad Ferrariæ Cardinalem, ut impetret ab eo officia propitia cum Lotharingo, & hujus rei eventus, l. 21. c. 1. n. 8. & c. 2. n. 1. 2. 3. & 4. Romam vocatur, & data illi mandata à Præsidibus, l. 22. c. 11. n. 4. & seq. Proficiscitur in Hispaniam; & mandata ipsi tradita de conclusione & executione Synodi, de colloquio Principum, de matrimonio Reginæ Scotorum, & de abalienatione bonorum Ecclesiasticorum, l. 24. c. 1. n. 1. & seq.

Catechismus remissus Pontifici à Synodo ut corrigatur, l. 24. c. 8. n. 4.

Catharina Medicea, uxor Henrici II. Gallorum Regis, curam gerens illius regni post obitum viri, postulat moram Sessionis usque ad adventum suorum Præsulum, sed sine effectu, l. 17. c. 14. n. 2. & 3. Pacem conficit cum Calviniistis, l. 20. c. 10. n. 1. Ejus sensa de loco Oratorum in Concilio, l. 20. c. 16. n. 1. Colloquium ab ea optatum cum Principibus, & diligentia Pontificis ad id perficiendum, l. 24. c. 1. n. 2. Moræ ab ea injectæ in excipienda Synodo, l. 24. c. 11. n. 1. 2. 3. & 4. Prærogativa Romæ data ejus Oratori, aliaque beneficia ipsi concessa ad executionem facilius habendam; & omnia incassum, ibid. n. 5. & seq.

Causæ extra Romanam curiam quo pacto agendæ, l. 24. c. 7. decr. 10.

Claudius Quinnones, Comes Lunensis, designatus à Rege Philippo Orator Trident, l. 17. c. 4. n. 7. Varia consilia excogitata ad dandum ipsi locum, ibid. & l. 19. c. 4. n. 12. & seq. Invitatur à Pontifice, & à Legatis; & ejus responsa, l. 19. c. 12. n. 7. & c. 15. n. 2. Agit Oeniponte cum Lotharingo, l. 20. c. 5. n. 2. Concilium adit, ac Præsides primò invisit, l. 20. c. 11. n. 2. & 5. Colloquia cum Morono de particula, proponentibus Legatis, l. 20. c. 12. n. 1. 2. & 3. Postulat ut proponatur capitulum de electione Episcoporum, l. 20. c. 16. n. 8. Agit de litigio cum Gallis, & locus illi datus in cœtibus, l. 20. c. 12. n. 5. & c. 17. n. 4. 5. & 6. Excipitur; & contestationes mutuæ inter eum & Ferrerium, l. 21. c. 1. n. 1. & 2. Oratio ejus nomine habita, & responsio ibid. n. 3. & 4. Rursus postulat à Morono particulam memoratam; & mendacia Suavis, l. 21. c. 5. n. 6. & seq. It ad Cæsarem, & redit, ibid. n. 9. & c. 8. n. 7. Mandata secreta Pontificis ipsi faventia, de cæremoniis illi exhibendis in templo, l. 21. c. 1. n. 6. & 7. & c. 8. n. 4. 5. & 6. Tumultus, & periculum schismatis ob id exortum, ibid. n. 7. & 8. Quæ ipse parat ad rem exequendam, & ad Pontificem defendendum, l. 21. c. 9. n. 4. & c. 10. n. 1. Concordia; & eventus consideratio, l. 21. c. 10. n. 5. 6. & 9. Ejus studia tandem remissa, ad Sessionem præpediendam, l. 21. c. 11. n. 4. 6. & 7. Ejus facultas ibi lecta, l. 21. c. 12. n. 1. Rursus postulat ut in-

invitentur Protestantes; sed sine effectu, l. 22. c. 1. n. 1. Obstitit ne Synodus celeriter absolvatur, ibid. n. 2. 7. & 8. & c. 2. n. 3. & c. 3. n. 9. Colloquium ejus cum Legatis de designandis Episcopis, habito nationum respectu, in disciplinæ negotio; de criminationibus à se Romam scriptis contra Legatos; & de reformandis Principibus Laicis, l. 22. c. 3. n. 1. usque ad 7. Ejus studia ut reformarentur Comitia Pontificia & Collegium in Synodo; & responsa Pontificis, l. 22. c. 7. n. 2. Ejus petitio & lis de primis instantiis, l. 22. c. 8. n. 6. & l. 23. c. 6. n. 6. Jussa Regis illi tradita ut declararetur particula, proponentibus Legatis, l. 22. c. 10. n. 1. & 2. Contentio hac de causa, & consilium contestandi, & rei suspensio usque ad Cæsaris responsum, l. 23. c. 2. per totum. Cæsaris Literæ; & res composita, l. 23. c. 10. n. 7. usque ad 14. & c. 6. n. 5. Procurator Collegiorum Hispaniæ expulsus ab eo Tridento, cum gravi Concilii indignatione, ibid. n. 3. & l. 23. c. 3. n. 21. Queritur quod in cœtibus privatis sententiæ mutarentur, jam dictæ in cœtibus generalibus, l. 23. c. 4. n. 2. & 3. Exponit Legatis quæ Rex significarit de Synodo absolvenda; & se purgat ob incusationes apud Regem de ipso, l. 23. c. 6. n. 12. & seq. Acta cum eo à Pontifice post habitam Sessionem, l. 24. c. 2. n. 1. Obstaculum ab eo injectum ne Synodus finiretur, l. 24. c. 3. n. 8. & seq. Literæ ad Vargas missæ ob eamdem rem, l. 24. c. 4. n. 3. Cœtus ab ipso coactus Præsulum Philippo Regi subjectorum, ibid. n. 4. Nuntius ad eum delatus de desperata Pontificis vita, ibid. n. 5. Pacificum animum ostendit de forma eligendi successoris; & pacatior modus in adversando Concilii fini, ibid. n. 6. & 7. & c. 8. n. 1. Ejus contestatio quo pacto fuerit impedita, ibid. n. 13. Appendix addita, ut illi satisfieret, Decreto terminandæ Synodi, l. 24. c. 8. n. 5. Subscriptio Synodi ab eo oblata sub conditione, ibid. n. 14.

Clerici. Constitutio de ipsorum vita & honestate, l. 18. c. 6. n. 4. Dotes in ipsis requisitæ ad accipiendos Ordines minores & proventus Ecclesiasticos, l. 21. c. 17. n. 6. & 7. decr. 3. 4. & 5.

Coadjutores à Synodo permissi Lotharingo, l. 14. c. 3. n. 3. Decretum de his firmatum, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 7.

Comitia Francofurti, in quibus Maximilianus creatur Rex Romanorum, l. 19. c. 5. n. 12.

Comitia Vaticana à Pio IV. reformata, l. 18. c. 17. n. 1. & 2. Acta super hoc ab eo cum Cæsare, l. 20. c. 8. n. 5. & 7. c. 14. n. 9. c. 15. n. 7. & 8. Postulat Hispanus ut ea reformentur in Concilio; & quo pacto id sedatum, l. 22. c. 7. n. 2.

Comitia Varsaviæ Anno 1564. ubi excipitur à Polonis Concilium Tridentinum, l. 24. c. 13. n. 1. 2. & 3.

Commendæ: facultas data Episcopis in eas, l. 17. c. 10. n. 11. Decreta de iis reformandis à Synodo firmata, l. 24. c. 6. n. 8. decr. 20. & 21. & n. 9. Objecta Suavis, l. 24. c. 10. n. 10. 11. 12. & 13.

Concilia an sint supra Pontifices. Vide Pontifices.

Concilium consulit tenuitati proventuum Canonicorum, l. 23. c. 11. n. 5. decr. 15.

Concilium Basileæ. Ab eo conceditur Calix Bohemis, & qua forma, l. 18. c. 4. n. 2. 3. 13. & seq.

Concilium Nationis destinatum in Gallia in Cœtu Bellifontis, & studia Pii IV. & Philippi II. ad illud impediendum, l. 21. c. 3. n. 4. Idem in Polonia designabatur: sed à Commendono impeditum, l. 24. c. 12. n. 1.

Concilium Tridentinum convocatum tempore Pii. Dissolutio & translatio à Præsidibus haud probata, l. 17. c. 2. n. 3. Conventus illius existimatio minuitur ob æmulationem Episcoporum, l. 17. c. 3. n. 9. Facultas abeundi aliquibus eorum negata, & cur, l. 17. c. 8. n. 4. Sessio quinta aut vigesima prima, l. 17. c. 11. n. 21. & 22. Aliæ decisiones festinatæ, quò prævenirentur Galli, l. 18. c. 7. n. 5. & 6. Sessio sexta aut vigesima secunda, l. 18. c. 9. per totum. Cæsarei postulant ut per Nationes procedatur, l. 18. c. 11. n. 6. Vide Decisiones. Mora concessa postulante Lotharingo, l. 18. c. 17. n. 9. 10. & 19. Signa lætitiæ à Synodo edita ob creationem Maximiliani Regis Romanorum, l. 19. c. 5. n. 12. Solemnis supplicatio ob negotia Religionis in Gallia; & malignitas Suavis in tacendo vero, l. 19. c. 10. n. 3. 4. & 5. Acta inter Ferdinandum & Pium IV. de Concilii diuturnitate, de procedendo per nationes, de suspensione, de libertate, de communicatione Præsidum cum Pontifice, & de particula, proponentibus Legatis, l. 20. c. 8. n. 2. & seq. c. 14. & c. 15. per totum. Translatio Synodi in aliquam Germaniæ urbem expedita à Gallis, & rejecta ab Hispano & à Cæsare, l. 21. c. 3. n. 1. 2. 3. & 4. & c. 7. n. 2. Affectiones Præsulum ac Principum id temporis, l. 21. c. 4. n. 1. usque ad 11. Adveniunt Episcopi ac Theologi Belgæ, l. 21. c. 7. n. 4. Sessio septima, sive vigesima tertia, l. 21. c. 12. n. 1. Sensus diversi Hispanorum & Gallorum de celeritate, l. 22. c. 2. n. 1. 2. & 3. Consideratio Legatorum de suspensione aut conclusione, l. 22. c. 3. n. 7. Cæsar obstat interruptioni, de qua agebant cum Pontifice Ferrerius & Lotharingus, l. 22. c. 5. n. 4. usque ad 10. Rumor suspensionis, & unde ortus, l. 22. c. 9. n. 4. Principes ac Patres consentiunt ut concludatur, l. 24. c. 2. n. 3. & 4. & c. 3. n. 8. Decretum firmatum de hoc in Cœtu generali, ac posteà in ultima Sessione, l. 24. c. 4. n. 13. & c. 8. n. 5. Excepta hic quæ fuerant stabilita sub Paulo, Julio & Pio, l. 24. c. 8. n. 6. Consensus universalis de petenda confirmatione à Pontifice, ibid. n. 8. Titulus ipsi datus in festivis acclamationibus, & communis Patrum lætitia, ibid. n. 9. & 10. Subscriptiones à quor, & à quibus habitæ, & qua prudentia, ibid. n. 14. Varia & maligna Suavis errata, præsertim de existimatione Episcoporum ac Theologorum, eorumque familiarium, de illo conventu, l. 24. c. 8. per totum. & c. 10. n. 14. & seq.

Confirmatio & executio Concilii. Vide Pius IV. Concilium Tridentinum jussu Regis Lusitani in cunctis ipsius ditionibus excipitur, l. 24. c. 9. n. 15. Excipitur in Italia, ac præsertim à Republica Veneta, l. 24. c. 11. n. 1. Excipitur jussu Philippi II. in suis ditionibus, etiam Hispaniæ, Siciliæ, ac Belgii, l. 24. c. 11. n. 2. & c. 12. n. 2. Excipitur, & in honore habetur in Germania, non solum in iis quæ spectant ad definitiones, sed etiam plurimum in iis quæ spectant ad disciplinam, excepta multiplicitate sacerdotiorum, quæ simul esse nequeunt, adversus id quod scribit Suavis, l. 24. c. 12. n. 4. Similiter excipitur in Comitiis Poloniæ, l. 24. c. 13. n. 1. usque ad 4.

Confessariorum ministerium ipsis facilius redditum per indulgentias, l. 24. c. 12. n. 6.

Congregatio Oratorum habita Tridenti à Cæsarianis, l. 18. c. 8. n. 15.

Congregationes Episcoporum Hispanienſium, & Præſulum Regi Philippo ſubjectorum, habita à Lunenſi Tridenti, l. 24. c. 4. n. 4.

Congregationes Pii IV. de Confirmatione & executione Synodi, l. 24. c. 9. n. 1. 5. 6. & 14.

Congregationes Tridenti, tempore Pii, in quibus excipiuntur variæ literæ Gallorum Regis, l. 20. c. 2. n. 2. l. 21. c. 3. n. 5. usque ad 14. Aliæ congregationes de conceſſione Calicis, & Euchariſtiæ ſumptione, l. 17. c. 1. n. 1. c. 11. n. 2. usque ad 17. l. 18. c. 3. per totum.

Congregationes privatæ pro celeri concluſione Concilii, l. 21. c. 1. n. 7. c. 3. n. 5. & 9. & l. 22. c. 8. n. 5. Congregatio generalis pro Seſſione viceſimatertia, l. 21. c. 11. n. 5. Peculiares congregationes Epiſcoporum ac Theologorum ad componendam controverſiam de matrimonio clandeſtino, l. 22. c. 9. n. 5. & ſeq. Poſtremæ congregationes de diſciplina, l. 24. c. 3. n. 1. usque ad 8. c. 4. n. 11. de dogmatibus, c. 4. n. 1. 8. 9. & 10. De concluſione, ibid. n. 12. 13. & 14.

Conjunctiones Sacerdotiorum curam non imponentium firmatæ Pii tempore, l. 17. c. 10. n. 5. 6. & 7.

Conjunctiones Diœceſeon ſeu Cathedralium, l. 23. c. 11. decr. 13.

Conjunctiones Sacerdotiorum ſimplicium cum Canonicorum proventibus, ibid. decr. 5.

Conſtantinus Bonellus, Epiſcopus Tifernatium, differit pluribus contra Decretum paratum ad irrita omnino reddenda matrimonia clandeſtina, l. 22. c. 4. n. 16. 17. & 18.

Conſtituta de electione Vicarii generalis, Sede vacante, ibid. decr. 16.

Continuatio Concilii tempore Pii, conſilium ſuſceptum ut ea ſolum opere exerceretur, l. 17. c. 8. n. 1. 2. & 3. Literæ Philippi Regis ad hanc rem, l. 17. c. 13. n. 2. l. 20. c. 10. n. 10. & 11. Decretum de hoc firmatum in ultima Seſſione, l. 24. c. 8. n. 6.

Cornelius Janſenius ſenior venit ad Concilium Tridentinum in poſtrema convocatione, l. 21. c. 7. n. 4.

Cruceſignatorum privilegia à multis vituperata tanquam ſupervacanea, l. 18. c. 7. n. 1. Ratio de illis habita in Decreto formando de Indulgentiis, & quorumdam Patrum repugnantia, l. 24. c. 8. n. 1. & 6.

Cyprianus Saracinelliis, à Secretis Gualterio, mittitur Romam ad arcanos tractatus inter Ferrerium & Pontificem pro rebus Synodi, l. 21. c. 5. n. 4. ejus reditus, & reſponſa, l. 21. c. 11. n. 4.

D

Dandalus. Vide Matthæus.

Danielis Barbari, coadjutoris Aquilæi ſententia de conceſſione Calicis, l. 18. c. 4. n. 4.

Danneſius. Vide Petrus.

Decimarum Decretum, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 12.

Deciſiones an habendæ eſſent Tridenti numero nationum an capitum. Poſtulata Cæſarianorum pro parte poſteriore, tempore Pii, l. 18. c. 11. n. 6. Eadem opinio credita in Lotharingo, & rationes in oppoſitum cogitatæ à Pontificis, l. 18. c. 13. n. 3. Varia cum Cæſare acta à Morono hac de re, l. 20. c. 13. n. 7. 8. & c. 15. n. 6. & 8. Quidam Oratores proponunt, ut deſignati ut diſciplinam reformandam eligerentur ex variis nationibus; & repulſa à Legatis data, quo evitaretur abſurdum in deciſionibus, l. 22. c. 1. n. 8. & 15. c. 3. n. 1.

Didacus. Vide Zacharias.

Delfinus Lainius, Præpoſitus Generalis Societatis Jeſu, & Theologus Pii IV. in Concilio. Falſitas Suavis de loco ipſi dato à Legatis, l. 18. c. 2. n. 5. 6. & 7. Ejus opinio quod Chriſtus ſeipſum in Cœna pro nobis ſacrificaſſet, ibid. n. 8. Ejus ſententia de Calicis conceſſione, l. 18. c. 4. n. 21. Ejus ſermo celebris de inſtitutione Epiſcoporum; & mendacia Suavis, l. 18. c. 15. per totum. Alia de eadem re, l. 19. c. 6. n. 7. Alius ejusdem ſermo de abuſibus Ordinis, ac præcipuè ob relaxationes; & nova Suavis calumniæ, l. 21. c. 6. n. 9. usque ad 20. Ejus ſenſus ne fierent irrita matrimonia clandeſtina, l. 22. c. 4. n. 25. Ejus ſententia de viginti & uno articulis de diſciplina, l. 23. c. 3. n. 30. Petit ut excipiatur Societas Jeſu in capite decimo ſexto de profeſſione Regularium; & falſa à Suavi dicta, l. 24. c. 6. n. 3. usque ad 8.

Didacus Payva, Theologus Luſitanus in Concilio, conficit ſcriptum eruditum de auctoritate Pontificis, l. 19. c. 15. n. 7. Defendi poſſe, irrita reddi clandeſtina, l. 22. c. 9. n. 5. & 7. Scripſit cum ſumma Concilii æſtimatione, l. 24. c. 10. n. 17.

Diploma Pii IV. de reformandis Comitiis Pontificiis, l. 18. c. 17. n. 1. & 2. In confirmationem Synodi, l. 24. c. 9. n. 10. 11. & 13. Declaratio quo tempore inciperent Decreta Synodi obligare, ut plenè ad opus de ducerentur, l. 24. c. 9. n. 14.

Diſtributiones quotidianæ in Synodo ſtatutæ; & Suavis calumniæ, l. 17. c. 9. n. 10. & ſeq. l. 18. c. 6. n. 6.

Draſcovizius. Vide Georgius.

Duellum in Concilio interdictum, l. 24. c. 7. decr. 19.

E

Eccleſia. Ejus mandata in Synodo comprobata, l. 24. c. 8. n. 3.

Eccleſia Gallicana exempta in variis Decretis Tridentinis, l. 23. c. 7. n. 11. c. 8. n. 5. Contraria teſtificatio Ferrerii & Regii Conſilii, l. 24. c. 10. n. 1. 2. 3. & 5. Querelæ Lotharingi ob quemdam actum Romæ habitum, contrarium, ut ipſe dicit, ejus privilegiis, l. 23. c. 6. n. 7. & 8.

Eccleſiaſtici. Calumniæ Suavis ob numerum ipſorum, l. 17. c. 9. n. 2. Quantum eorum copia profit regimini civili, & laicorum potentiæ, ibid. n. 3. & 4. An conveniat initiari Presbyteros mendicos, ut vult Suavis, ibid. n. 5. Quantum profit, ut ii de locis piis curam gerant, l. 18. c. 10. n. 6. 7. 8. & 9. Vide Clerici.

Eleonora Auſtriaca, Ferdinandi Cæſaris filia, uxor Guilielmi Mantuæ Ducis, tranſit Tridento, inviſura patrem Oeniponti: ſed revertitur ob mortem Cardinalis, patrui viri ſui, l. 20. c. 6. n. 1. 2. & 3. Novum ejus iter ad inviſendum patrem, l. 20. c. 9. n. 12.

Eliſabetha Angliæ Regina. Lovanienſes & Angli poſtulant Tridenti, ut Decretum contra illam edatur; & oppoſita Cæſaris officia, l. 21. c. 7. n. 4. 5. & 6. Senſus Pontificis de agendo per cenſuras in eandem, l. 24. c. 1. n. 5.

Emmanuel Philibertus, Dux Sabaudiæ, mittit Oratorem ad Concilium tempore Pii, l. 19. c. 15. n. 1.

Epiſcopi. Eorum emendatio promovetur à conſilio Præſidum, & quo pacto in opus deducta, l. 24. c. 3. n. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. decr. 1. 2. 14. & 17. Poteſtas ipſis tradita ſupra ſacerdotia commendata, ſupra relaxationes legum, ſupra loca pia, & ſupra Scribas Eccleſiaſticos cujuscumque generis, l. 17. c. 10. n. 10. & 11. & l. 18. c. 6. n. 8. 9. 11. & 12. & 15. Quæſtio, an Epiſcopi majores ſint Presbyteris jure divino; vide Inſtitutio Epiſcoporum. Conſilia Ferdinandi Cæſaris data Pontifici de prærogativis in illis neceſſariis, l. 20. c. 8. n. 5. & c. 14. n. 11. Variæ ſententiæ de ipſorum electione; de Actis quibus promovetur, & de ſolutione propinarum, l. 20. c. 16. n. 10. & ſeq. l. 21. c. 4. n. 1. 2. 3. & 4. & c. 6. n. 9. usque ad 14. c. 8. n. 1. l. 23. c. 3. n. 3. 17. 18. 24. 25. 26. 30. c. 10. n. 5. & 6. decr. 1. Subjectio Epiſcoporum Archiepiſcopis quo pacto diminuta, l. 23. c. 10. n. 1. 2. & 3. & n. 7. decr. 2. & 3. Facultas Epiſcopis dilatata abſolvendi quæcumque peccata ſubditorum in foro interiori, l. 23. c. 10. n. 4. & 9. decr. 6. Decreta de tempore ipſorum conſecrationis, de Ordinum collatione, & de aliis rebus ad ipſorum auctoritatem ſpectantibus, l. 21. c. 12. n. 6. decr. 1. & 2. l. 23. c. 10. n. 7. 8. & 9. c. 11. n. 1. decr. 7. 9. 10. 11.

Epiſcopi Belgii in extrema Concilii convocatione, l. 21. c. 7. n. 4.

Epiſcopi Galliæ. Variæ ſuſpiciones Pii & Legatorum ob ipſorum adventum, l. 18. c. 7. n. 2. & c. 13. n. 2. Eorum acceſſus, l. 18. c. 17. n. 21. Sententiæ ipſorum de inſtitutione Epiſcoporum, l. 19. c. 6. n. 5. & 6. Qua utilitate moveantur in eo conventu, l. 21. c. 4. n. 5. & 8. Quorumdam ipſorum diſceſſus, & quæ ipſis ſignificarint Oratores, l. 23. c. 1. n. 3. Eorum conteſtatio delata à Lotharingo de diſciplina, l. 23. c. 12. n. 8. Ejus conſenſus ut legeretur & firmaretur quidquid ſtatutum fuerat ætate Pauli, Julii & Pii: & Suavis malignitas ſuper hoc, & ſuper illorum opinionibus de Synodi eventibus, l. 24. c. 8. n. 7. & c. 10. n. 14.

Epiſcopi Germani non adſunt Concilio tempore Pii, & cur, l. 20. c. 17. n. 7. & l. 23. c. 5. n. 4.

Epiſcopi Hiſpani in Synodo ſub Pio IV. excipiunt exhortationem Regis, ut omittant poſtulatum de declaranda manſione, & quid ipſi contrario reſpondeant, l. 17. c. 13. n. 2. & 6. Variæ inter ipſos ſententiæ de uſu Calicis, l. 28. c. 5. n. 3. Controverſia ab ipſis excitata de inſtitutione Epiſcoporum, & graves propter hoc contentiones, l. 18. c. 12. n. 10. 11. & 12. & c. 16. per totum. Eorum finis in hac deciſione, l. 19. c. 6. n. 8. Querelæ in ipſos in Hiſpaniam delatæ à miniſtris Pontificis, l. 19. c. 12. n. 5. l. 20. c. 9. n. 10. Obſiſtunt ne omittantur duæ controverſiæ memoratæ; & falſa Suavis dicta, l. 21. c. 11. n. 1. 2. 4. 6. & 7. & c. 13. n. 7. Eorum affectus in ea Synodo, l. 21. c. 4. n. 5. & 7. Amica officia ipſis adhibita nomine Pontificis, l. 23. c. 6. n. 3. Diſſenſus inter eos de primis inſtantiis, & immunitate Capitulorum, l. 23. c. 7. n. 14. & 15. Coguntur in ædibus Oratoris ut finem Concilii præpediant; & major pars repugnat, l. 24. c. 4. n. 4. Pacifica eorum conſilia in morbo Pii IV. de ſucceſſore Romæ eligendo à Collegio, ibid. n. 6. Opponunt quædam Cruciatæ, l. 24. c. 8. n. 6.

Epiſcopi Itali ſe opponunt Hiſpanis in controverſia de Epiſcoporum inſtitutione, & cur propendeant in ſententiam magis propitiam Pontifici, l. 18. c. 16. n. 4. 5. & 6. & l. 19. c. 6. n. 6. & 9. Scribunt quamplures ipſorum ad Pontificem, purgantes contentionem ſuam de manſione; & quodnam reſponſum exceperint, l. 17. c. 8. n. 5. & c. 13. n. 3. Eorum affectiones, l. 21. c. 4. n. 5. & 6.

Epiſcopi qui Tridentino adfuerunt. Venia abeundi conceſſa quibusdam Epiſcopis à Legatis, & poſteà juſſu Pontificis revocata, l. 17. c. 8. n. 4. Eorum conturbatio, quòd ageretur de inducendo Mediolanum ſacram Inquiſitionem more Hiſpanice, l. 22. c. 8. n. 2. & 3. Conteſtantur quod omitteretur correctio Principum Laicorum, l. 22. c. 9. n. 3. Querelæ quòd Pontifex quædam feciſſet adverſus Decreta Tridentina, l. 23. c. 4. n. 12. Perturbatio in Cœtu generali de minuenda eorum ſubjectione reſpectu Archiepiſcoporum; & quo pacto ſedata, l. 23. c. 5. n. 21. c. 8. n. 6. c. 10. n. 1. 2. & 3. & n. 7. decr. 2. & 3. Eorum aſſenſus univerſalis terminationi Concilii, l. 24. c. 2. n. 4. Subſcribunt, & abeunt Tridento, l. 24. c. 8. n. 13. & c. 9. n. 2.

Epiſcopi Titulares. Sententiæ dictæ de uſu hujusmodi Epiſcoporum; & quid ſtabilitum fuerit, l. 20. c. 14. n. 10. c. 6. n. 10. & 12. l. 21. c. 4. n. 4. c. 6. n. 12. c. 8. n. 2.

Euchariſtia. Proponuntur articuli pendentes in Conventu ſub Julio, l. 17. c. 1. n. 1. 2. & 5. Quatuor Canones confecti à minoribus Theologis, & difficultates objecta à Patribus in cœtu generali, l. 17. c. 6. n. 2. & ſeq. c. 7. n. 6. & ſeq. & c. 11. n. 1. & 2. Diſputatio de capite ſexto S. Joannis, & appendix addita, Granatenſis opera, l. 17. c. 11. n. 3. usque ad 10. Novæ difficultates injectæ à duobus Theologis pridie Seſſionis, ibid. n. 10. usque ad 18. Diverſitas ſententiarum in ipſa Seſſione, ibid. n. 22. Suavis animadverſiones expenſæ, l. 17. c. 12. per totum.

Euſtachius Bellajus Epiſcopus Pariſienſis. Sententia illi appoſita à Suavi de obligatione populorum ad ſubveniendum Parochis, l. 17. c. 10. n. 4. Ab eodem Suavi inducitur invectus in Didacum Lainium, in Ordines Regularium, & in totam Eccleſiam, l. 18. c. 15. n. 19.

Examinatores Eccleſiaſtici. Decreta Tridenti de ipſorum electione ac miniſterio, l. 23. c. 7. n. 2. & c. 12. n. 1. decr. 18.

Expectationes Sacerdotiorum. Initum ſuper his remedium in Concilio, l. 23. c. 6. n. 3. & c. 12. n. 3. decr. 19.

F

Ferdinandus Cæſar mittit volumen graviſſimorum poſtulatorum, Concilio deferendum, l. 17. c. 1. n. 6. Se purgat apud Legatos, quorum arbitrio rem committit, l. 17. c. 5. n. 2. & ſeq. Varia ejus poſtulata pro Calicis conceſſione. Vide Calix. Moram deciſionum petit, l. 18. c. 7. n. 7. Mandata Oratoribus ab ipſo tradita de diſciplina, & de conjunctione cum Gallis, l. 18. c. 17. n. 8. Oenipontum venit, l. 20. c. 1. n. 1. Conſilium ibi Theologorum petit de variis articulis, l. 20. c. 4. n. 5. & ſeq. Literæ ad Præſides & ad Pontificem cum quatuor poſtulatis, l. 20. c. 8. n. 1. & 2. Aliæ literæ arcanæ ad Pontificem, &

& hujus responsa; & mendacia Suavis, ibid. n. 4. & seq. Agit coram, & per scriptum cum Morono Legato de iisdem rebus, l. 20. c. 13. n. 3. & seq. c. 14. & 15. per totum. Viennam proficiscitur, & cur, l. 21. c. 5. n. 9. & c. 7. n. 1. Ejus sensa de tumultu oborto in Concilio inter Oratores, l. 21. c. 10. n. 7. Ejus consilium ut omittantur duæ quæstiones magis agitatæ de argumento Ordinis: & falsa à Suavi prolata, l. 21. c. 11. n. 1. & c. 13. n. 4. Responsa reddita Lotharingo de iis quæ secretò agitabantur inter hunc & Pontificem, l. 22. c. 5. n. 6. & 8. Alia responsa ad Moronum de cunctatione à Lunensi postulata, l. 21. c. 1. n. 3. & 4. & c. 5. n. 7. Variæ ad notationes ad suos Oratores scriptæ de propositis emendationibus; & jussa, ut repugnarent emendationi Principum usque ad maturius consilium, l. 22. c. 5. n. 15. & seq. Novæ literæ ad Oratores ac primum Legatum de hac ipsa re, l. 22. c. 10. n. 8. & seq. l. 23. c. 4. n. 6. & 7. Falsa in hoc à Suavi dicta, l. 23. c. 1. n. 21. Assentitur conclusioni, etiam repugnantibus Hispanis, l. 23. c. 4. n. 4. & 5. Responsum ad Lunensem de particula proponentibus Legatis; & intimi ejus sensus de Concilio, l. 23. c. 5. n. 1. usque ad 18. Obit. Honores insueti ipsi habiti Romæ, ejusque elogium, l. 24. c. 12. n. 10. & 11.

Ferdinandus Franciscus Avaldus, Aquinas, Marchio Pilcariæ, Insubriæ Gubernator, & Orator Philippi II. in Concilio, literas accipit à Rege de Continuatione declaranda, & de mansionis definitione, l. 17. c. 15. n. 2. Studia ab eo adhibita Hispanis Episcopis & Lotharingo, propitia Sedi Apostolicæ, l. 19. c. 2. n. 1. & c. 5. n. 4.

Ferdinandus Mediceus promovetur ad Purpuram à Pio IV. l. 19. c. 12. n. 2.

Fœdera inter Principes. Vide Principum nomina.

Franciscus Belcarius verba facit cum vituperatione de institutione Episcoporum, l. 19. c. 6. n. 5. & 6. Latinè perorat in laudem Gallorum ob hugonottos devictos, l. 19. c. 10. n. 5.

Franciscus Blancus, Episcopus Auriensis, liberè loquitur de disciplina, l. 18. c. 17. n. 1.

Franciscus Forerus Dominicanus, Theologus Lusitanus, gravem acrimoniam excitat in cœtu ob sermonem de potestate & institutione sacerdotum, l. 18. c. 1. n. 3. 4. & 5.

Franciscus Lotharingus Dux Guisius occiditur, l. 20. c. 6. n. 8. & 9.

Franciscus Torres Hispanus, Theologus Pontificis in Concilio sub Pio IV. opponit, & additamentum postulat cum Salmerone, decretis de Eucharistia; & falsa Suavit dicta, l. 17. c. 11. n. 10. usque ad 21. Uterque obstat præscriptioni à Legatis factæ de semihora in dicenda sententia; & calumniæ Suavis, l. 17. c. 13. n. 10. & 11.

Franciscus Vargas, Orator Philippi II. Romæ, postulat à Pontifice ut omittatur quæstio de mansione, l. 17. c. 13. n. 4. Diligentia adhita, ne concedatur usus Calicis, l. 18. c. 5. n. 2. Ejus celebre scriptum pro auctoritate Pontificia, l. 21. c. 11. n. 3. Nititur ut celeriter Concilium absolvatur, l. 22. c. 1. n. 6.

Franciscus Zamorra Hispanus, Generalis Minorum, comprobat ut matrimonia clandestina reddantur irrita, l. 22. c. 4. n. 24.

Fredericus Borromæus, Pii IV. ex sorore nepos, moritur, l. 19. c. 4. n. 9.

Fredericus Gonzaga creatur Cardinalis à Pio IV. l. 19. c. 12. n. 2. Obtinet Episcopatum Mantuanum; & difficultates in hoc offensæ, l. 21. c. 6. n. 8.

G

Gallia. Detrimenta illic illata ob Annatas & Præventiones, l. 18. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6. Victoria illic de hugonottis reportata, l. 19. c. 10. n. 3. Pacificatio cum iisdem, cum Religionis detrimento, l. 20. c. 10. n. 1. & 2. Varia detrimenta libertatis Ecclesiasticæ, l. 21. c. 7. n. 3. Sensus illic summæ venerationis de Concilio Tridentino: & cur non exceptum, l. 24. c. 10. n. 15. & c. 11. n. 2. 3. & 4.

Gabriel Paleottus Bononiensis, Duodecemvir, ac posteà Cardinalis. Difficultas ipsius in parando responsio contestationibus, quas minabantur Galli in lite potioris loci, l. 21. c. 9. n. 1.

Gaspar Cardillus, Procurator Episcopi Avilæ in Concilio sub Pio, l. 20. c. 3. n. 3.

Gaspar Casalensis, Episcopus Leridensis, prolixam profert sententiam de institutione Episcoporum, l. 19. c. 4. n. 5.

Gaspar à Fosso, Archiepiscopus Rhegiensis, laudatur à Præsidibus scripto, in Concilio sub Pio, l. 21. c. 11. n. 1.

Georgius Ataida, Theologus Regis Lusitani, calumniis impeditur à Suavi in quadam sententia illi apposita de Missæ sacrificio, l. 18. c. 1. n. 1. & 2.

Georgius Drascovizius, Croata, Episcopus Quinque Ecclesiarum, Orator Cæsaris ut Regis Hungariæ in Tridentino, postulat concessionem Calicis. Difficultates offensæ, & consilium susceptum ad eas superandas, l. 17. c. 14. n. 11. l. 18. c. 2. n. 12. & 13. & c. 8. n. 1. 2. 3. & 4. Sententia ab eo dicta, tamquam Episcopo, pro concessione, l. 18. c. 4. n. 22. Proponit morum emendationem conventui Oratorum, & seorsim aliquibus Episcopis, l. 18. c. 8. n. 6. & 9. It Oeniponte ad Cæsarem, l. 20. c. 1. n. 1. Instat apud Legatos pro morum emendatione, l. 18. c. 11. n. 6. & 9. Agit cum Lotharingo pro componenda pace inter Oratores, Hispanum & Gallos, pro functionibus in templo, l. 21. c. 8. n. 6.

Græci exempti à Patribus in usu Calicis; & mendacia Suavis, l. 17. c. 7. n. 13. & 14. Mutatur ipsorum causâ Decretum de Matrimonio, l. 22. c. 4. n. 17. & seq. Professio Fidei Romanæ ab ipsis habita in Concilio Provinciali Cypri, l. 23. c. 9. n. 4.

Guidus Faber, Orator Gallus in Concilio sub Pio, ad Aulam sui Regis it ad sollicitandum adventum Præsulum ac Theologorum: & ejus literæ ad Reginam, l. 17. c. 14. n. 4. usque ad 10. Redit cum mandatis Romæ molestis, l. 19. c. 8. n. 4. Proficiscitur Venetias, l. 23. c. 2. n. 5.

Guilielmus Gonzaga, Dux Mantuæ, venit Tridentum, aditurus Cæsarem Oeniponti; & mors primi Legati, ejus patrui; unde ab itinere desistit, l. 20. c. 6. n. 1. 2. & 3. Iterùm Tridento iter habet, l. 20. c. 9. n. 12.

H

Hæretici. Vide Protestantes.

Helvetii. Vide Pagi.

Henricus Borbonius, Regis Navarræ filius. Falsus rumor, quòd ageretur de ipso declarando haud legitimo in Synodo Tridentina, l. 13. c. 1. n. 1. & 2.

Henricus Cardinalis Lusitaniæ, qui posteà in regnum successit, scribit valde honorificas literas ad Pium IV. ob vulgatam Synodi confirmationem, l. 24. c. 9. n. 15.

Henricus IV. Rex Galliæ, jure jurando pollicetur Clementi VIII. curaturum se, ut ibi Concilium Tridentinum excipiatur, l. 24. c. 10. n. 15.

Hercules Cardinalis Gonzaga, primus Concilii Legatus pro Pio IV. Ejus promissio Patribus habita ad sedandam contentionem de mansione, rursus obortam, l. 17. c. 1. n. 4. Ejus colloquium cum Vicecomite de criminationibus sibi Romæ adscriptis, l. 17. c. 3. n. 2. & 3. Petit veniam discedendi à Pontifice, sed non conceditur. Iterum petit: & tres conditiones quibuscum remanet, ibid. n. 4. usque ad 9. Officia Cæsaris, ut Tridenti remaneret, & satisfactiones ipsi reddita à Pontifice, l. 17. c. 5. n. 1. Multa super his errata Suavis, l. 17. c. 4. n. 1. 2. 3. & 4. Reconciliatur cum Simonetta, l. 17. c. 13. n. 1. Proponit concessionem Calicis, & quo pacto id accipiatur à plerisque Patrum, l. 18. c. 3. n. 5. Laudatur à Seripando Tridenti, & in Senatu à Pontifice, l. 18. c. 7. n. 4. & 9. Quid sentiat de eo quod Pontifex habebat in animo de novis Legatis addendis, l. 18. c. 16. n. 1. Contentio cum Segobiensi de institutione Episcoporum; & falsa à Suavi dicta. l. 18. c. 16. n. 8. & seq. Nova proposito de mansione; & Suavis mendacia. l. 18. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6. Respondet primo sermoni Lotharingi. l. 19. c. 3. n. 4. Honorificè agit cum collegis in proponendis & dicendis doctrinis Canonum ac Theologiæ. l. 19. c. 4. n. 6. Frustrà nititur Oratores concordare. l. 19. c. 4. n. 12. & seq. Præsules objurgat ob tumultus ab ipsis excitos in cœtibus. l. 19. c. 5. n. 7. Consilia ab eo data Pontifici per Nolanum Episcopum, de illius adventu Bononiam; & responsa per Vicecomitem redeuntem reddita. l. 19. c. 12. n. 3. & 4. & c. 15. n. 5. Iter ad Cæsarem ab eo evitatum. l. 20. c. 4. n. 4. Gravissimus morbus. l. 20. c. 5. n. 4. Ejus obitus; ejusdemque laudum summa, cum communi dolore. l. 20. c. 5. n. 1. 2. & 3.

Hercules Pagnanus Actor Piscarii, defendit Tridenti privilegia monarchiæ Siciliæ in primis instantiis. l. 18. c. 6. n. 2. & 11. Agit cum Hispanis ut sopiatur controversia de institutione Episcoporum. l. 18. c. 12. n. 12. Contendit pro prærogativa Theologorum Hispaniensium. l. 20. c. 1. n. 4. Sensus faventes Apostolicæ Sedi ab eo injecti Lunensi & Secretario Gastelo. l. 20. c. 3. n. 3. & c. 17. n. 4.

Hierarchia Ecclesiastica Divino jussu instituta. l. 21. c. 10. n. 3. Objecta à Suavi in significationem hujus vocis. l. 21. c. 13. n. 14. usque ad 18.

Hieronymus Ragazonus, Episcopus Nazianzi, Latinè perorat in postrema Sessione. l. 24. c. 5. n. 4.

Hieronymus Seripandus Cardinalis. Cura illi demandata de formanda doctrina sumendæ Eucharistiæ. l. 17. c. 7. n. 11. Quo pacto explicet caput sextum S. Joannis: & Suavis malignitas. l. 17. c. 11. n. 3. 4. & 8. Ejus consilium de terminanda aut transferenda Synodo ante Gallorum adventum. l. 18. c. 7. n. 3. Ejus difficultas definiendi quod Christus seipsum obtulerit in ultima cœna. l. 18. c. 8. n. 10. Ejus studia ad sopiendam controversiam de institutione Episcoporum, l. 18. c. 12. n. 11. & 12. Colloquia cum Lotharingo de hoc, & de particula proponentibus Legatis. l. 19. c. 2. n. 7. & 8. l. 20. c. 5. n. 8. Varia proponit pro dilatione, & cur. l. 19. c. 4. n. 6. 7. & 8. & c. 8. n. 7. Ejus mors & laudatio. l. 20. c. 7. n. 6. & seq.

Hieronymus de Souchiere, Gallus, Abbas Claravallensis, contendit de prærogativa in Concilio cum Cassinatibus. l. 19. c. 2. n. 6.

Hieronymus Trevisianus, Episcopus Veronensis, dissuadet Legatis, ne concedatur suffragium Procuratoribus in Concilio. l. 18. c. 4. n. 12. Moritur. ibid.

Hippolytus Estensis, Ferraria Cardinalis Redit in Italiam ex legatione Galliæ. l. 21. c. 1. n. 8. Colloquia cum Episcopo Vintimiliensi, & cum Lotharingo, de rebus Synodi; ejusque studia ad emolliendam Lotharingi asperitatem. ibid. & c. 2. n. 1. usque ad 7.

I

Jacobus Gibertus à Noguera, Episcopus Alisanus, turbas ciet in concessu, de institutione Episcoporum. l. 19. c. 5. n. 11. Sermonem habet in Sessione vigesima tertia, reclamantibus Gallis, ac Venetis Oratoribus, l. 21. c. 12. n. 1.

Jacobus Naclantus Dominicanus, Episcopus Clodiensis, sententiam dicit de concessione Calicis. l. 18. c. 4. n. 13.

Imagines sacræ. Decretum de ipsis in Tridentino, l. 24. c. 5. n. 4.

Immunitates. Decreta Concilii de immunitate Clericorum. l. 18. c. 13. n. 6. & 7. Objecta à Suavi immunitati Regularium, aliisque immunitatibus à jurisdictione Ordinariorum, ibid. n. 8.

Index librorum damnabilium commendatur à Concilio Pontifici, ut absolvatur, l. 24. c. 8. n. 4.

Indulgentiæ. Consilium initum ne fieret de ipsis decisio in Concilio, l. 24. c. 4. n. 9. Decretum tandem firmatum super hoc, paucis repugnantibus, & cur, l. 24. c. 8. n. 1. & 2. Objecta à Suavi, l. 24. c. 12. n. 6. & 7.

Infantes. An ipsis præbenda sit Eucharistia ex lege Divina, antequam ætatem ad discernendum idoneam pertingant, l. 17. c. 1. n. 1. & c. 6. n. 12. Canon in Concilio editus pro parte negante, l. 17. c. 6. n. 13. Controversia inter Patres & Theologos de probationibus hujus rei, l. 17. c. 7. n. 17. & c. 11. n. 11. 14. & 22. Objecta à Suavi, l. 17. c. 12. n. 5. usque ad 10.

Innocentius X. in quænam impenderit pecuniam ex relaxationibus in matrimoniis, l. 23. c. 8. n. 11.

Inquisitio more Hispanico. Cogitatur de ea Mediolanum inducenda, sed sine effectu, l. 22. c. 8. n. 2. 3. & 4.
Institutiones Episcoporum an sint de jure Divino, l. 18. c. 12. n. 10. Studia Legatorum ad sopiendam hanc litem in Synodo, sed frustrà, ibid. & n. 11. & 12. Variæ Patrum sententiæ super hoc, & errores Suavis, l. 18. c. 14. n. 5. & seq. l. 19. c. 4. n. 5. & 6. Celebris sermo Lainii; & mendacia Suavis, l. 18. c. 15. per totum. Quæ acciderunt cum Episcopis Hispanis in conficiendo hoc Decreto, l. 18. c. 16. per totum. l. 19. c. 5. n. 5. usque ad 12. Sententiæ Gallorum, ac novæ canonum formulæ à Lotharingo propositæ, l. 19. c. 6. n. 1. usque ad 7. Aliæ Patrum sententiæ; & causæ hujus varietatis, ibid. n. 7. & seq. Difficultates offensæ in concordia, l. 19. c. 13. per totum. & c. 16. n. 10. & seq. Nova consilia ad eam proposita: sententiæ de omittenda quæstione, & obstacula Hispanorum, l. 21. c. 4. n. 11. & seq. c. 11. n. 1. 2. & 4. Consilium habitum à Pontifice, & finis controversiæ, l. 21. c. 11. n. 3. & 4. Canones firmati, paucis leviter adversantibus, l. 11. c. 12. n. 3. & 4. Falsa & infirma Suavis objecta, l. 21. c. 13. n. 7. 14. 15. & 16.
Insulanus, Orator Gallus ad Pium IV. l. 17. c. 4. n. 7. Postulat à Pontifice dilationem decisionum in Concilio, l. 18. c. 7. n. 6. 9. & 11. c. 17. n. 12. & 14. Tractatus illi appositi à Suavi de electione summi Pontificis Tridenti, l. 19. c. 2. n. 12. Ejus officia cum Lotharingo contra Gualterium Episcopum Viterbiensem, l. 19. c. 5. n. 2.
Invocatio Sanctorum definita in Tridentino, l. 24. c. 5. n. 4. deer. 2.
Joachimus Abbas Valdensis, personam gerens Præsulum & Cleri Helvetiorum in Tridentino, subscribit in ejus exitu, l. 24. c. 8. n. 15.

Joanna Albreta, uxor Antonii Navarræ Regis. Rumor diffusus de solutione conjugii cum Antonio, tamquam minimè rati, l. 23. c. 1. n. 1. & 2. Decernitur in Senatu ut in jus illæ vocetur, & de hoc Rex Hispaniæ à Pontifice certior fit, l. 21. c. 6. n. 8. & l. 24. c. 1. n. 4.
Joan. Antonius Pantusa, Episcopus Literatensis, moritur in Concilio, l. 18. c. 14. n. 3.
Joan. Baptista Castanea, Archiepiscopus Rossanensis, rursus excitat imprudenter in Concilio controversiam de mansione, l. 17. c. 11. n. 3. Profert sententiam de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 7. Præponitur Decretis disciplinæ formandis, l. 18. c. 11. n. 15. Differit contra Decretum de matrimoniis clandestinis, l. 22. c. 4. n. 10.
Joan. Baptista Castellus, Bononiensis, Promotor Concilii, destinatus cum aliis ad disciplina reparandæ negotium, l. 18. c. 11. n. 15. Oeniponte m it cum primo Legato, l. 20. c. 13. n. 3.
Joannes Baptista Osius, Episcopus Reatinus, celebre suffragium fert contra concessionem Calicis, l. 18. c. 4. n. 17. Moritur in reditu ad Episcopatum, l. 19. c. 4. n. 9.
Joannes Baptista Victorius, familiaris Lotharingi, dat Pontifici Nuntium de quadam Sessione celebrata, l. 24. c. 2. n. 1.
Joan. Franciscus Commendonus Cæsarem adit Oeniponti, l. 20. c. 1. n. 1. & 2. & c. 3. n. 7. Narrationem scribit ad Borromæum de sensibus Cæsaris & Germanorum, l. 20. c. 4. n. 2. & 3. It Nuntius in Poloniam, l. 22. c. 1. n. 3. Illic excipitur Concilium ejus opera, l. 24. c. 13. n. 1. & 2.
Joannes Gaddius, Episcopus Cortonensis, sufficitur Strozzio, Orator in Synodo Ducis Florentini, l. 21. c. 1. n. 9. Mandata illi tradita pro celeri conclusione: ejus mandatum excipitur, l. 23. c. 8. n. 7.
Joannes Grimanus, Patriarcha Aquileiensis, nominatus ad Purpuram à Republica Veneta; sed impeditur ob suspicionem hæresis: obtinet, petente Republica, ut ejus causa committatur Concilio, l. 21. c. 7. n. 8. & 9. Difficultates in hoc, sed superatæ, ibid. n. 10. & seq. Decisio ac sententia ipsi favens: rei totius exitus, l. 22. c. 3. n. 10. & c. 11. n. 1.
Joannes Hessel venit ad Concilium sensibus valdè piis, l. 21. c. 7. n. 4.
Joannes Manriquez, Orator Maximiliani, novi Romanorum Regis, ad Pium IV. l. 19. c. 5. n. 12. Excipitur, l. 22. c. 6. n. 15.

Joan. Mediceus, filius Ducis Cosmi & Cardinalis, moritur, l. 19. c. 4. n. 10.
Joannes Monlucus, Episcopus Valentiensis, in Delfinatu, damnatur in Consistorio hæresis causâ, l. 24. c. 6. n. 7.
Joannes Moronus Cardinalis admonet quosdam Præsules amicos, contendentes Tridenti de mansione, l. 17. c. 8. n. 10. Mittitur Præses ad Concilium, Mantuano suffectus, l. 20. c. 6. n. 5. Honores illi habiti cùm primò excipitur, l. 20. c. 11. n. 1. & 2. Colloquium ab eo habitum cum quibusdam Oratoribus Principum, ibid. n. 3. & 4. Ejus verba in Cœtu generali, ibid. n. 6. It Oenipontem ad invisendum Cæsarem, ibid. n. 4. Mandata quæ secum fert. Acta; & concordia inita cum Ferdinando de cunctis capitibus ejus literarum ad Pontificem; & mendacia Suavis, l. 20. c. 13. n. 3. & seq. c. 14. & 15. per totum. Tridentum redit, l. 20. c. 17. n. 11. Concordia per ipsum composita de duabus quæstionibus maximè contentiosis, l. 21. c. 11. n. 4. Mandata ab eo tradita Gualterio Romam misso de Synodi rebus, ac præsertim de ejus absolutione, l. 22. c. 2. n. 6. Literæ ejus ad Cæsarem de cunctatione à Lunensi promota; & responsum Ferdinandi, l. 22. c. 1. n. 3. & 4. & c. 5. n. 7. Consilia data Pontifici pro confirmatione Regis Romanorum, l. 22. c. 6. n. 5. & 13. Ejus animadversiones Romam missæ ad finiendum Concilium, l. 22. c. 11. n. 5. & seq. l. 23. c. 4. n. 4. & 9. Suspiciones de ipso in Farnesio, ob emendationem Cardinalium, l. 23. c. 7. n. 4. & 5. Ejus dubiæ sententia in Decreto de matrimoniis clandestinis, l. 23. c. 9. n. 1. Patres alloquitur de fine imponendo, l. 24. c. 3. n. 1. & c. 4. n. 11. Hymnus gratiarum ab eo decantatus, & venia data Patribus, l. 24. c. 8. n. 13. Romam venit, & cura illi imposita de observatione Concilii, l. 24. c. 9. n. 3. & 5.
Joannes Strozzius, Orator Cosmi Ducis in Synodo Tridentina in ultimâ convocatione, dat repulsam Cæsarianis de interventu in quodam Oratorum cœtu, l. 18. c. 8. n. 5. Ejus discessus. l. 22. c. 1. n. 9.

Joan. Thomas Sanfelicius, Episcopus Cavensis, minùs reverenter loquitur de primo Legato; & animadversio Borromæi in illum, l. 17. c. 13. n. 1.
Joannes Trevisanus, Patriarcha Venetus, sententiam profert faventem clandestinis matrimoniis, & contractis à filiis familias absque parentum consensu, l. 22. c. 4. n. 8.
Joannes Viletta Hispanus differit egregiè in Synodo de articulis sumptionis Eucharistiæ, l. 17. c. 6. n. 7.
Jurisdictio Ecclesiastica an fundetur in mera scientia, secundum Suavis opinionem, l. 21. c. 6. n. 16. 17. & 18.

L

Legati Concilii Tridentini in ultima convocatione. Diuturna objecta ab Cæsareis & Hispanis particulæ proponentibus Legatis; & quem exitum res habuerit, l. 20. c. 8. n. 2. & 4. c. 10. n. 8. & 17. c. 12. n. 1. 2. & 3. c. 14. n. 1. 2. & 3. c. 15. n. 7. & 8. l. 21. c. 5. n. 6. & seq. l. 22. c. 10. n. 1. & 2. l. 23. c. 2. per totum. c. 5. n. 7. usque ad 14. & n. 16. c. 6. n. 5. c. 8. n. 5. l. 23. c. 12. n. 6. & 7. Studia Legatorum in superandis difficultatibus de æmulatione Oratorum, & mendacia Suavis, l. 17. c. 4. n. 7. l. 20. c. 12. n. 5. Eorum angustiæ ob mandatum Pontificis, ut declararent Continuationem, quod posteà ipsorum arbitrio remittitur: & se purgant apud Philippum Regem, ob procrastinationem, l. 17. c. 1. n. 7. Mittunt ad Pontificem Episcopum Lancianensem; & responsa ab eo delata, l. 17. c. 1. n. 7. & c. 2. per totum. l. 17. c. 18. n. 1. usque ad 7. Volumen postulatorum à Cæsare ad illos missum, l. 17. c. 2. n. 6. & c. 5. n. 2. Difficultates apertæ Pontifici de omittendo mansionis capite, l. 17. c. 13. n. 7. Contentio inter ipsos & Cæsareos, de usu Calicis, & ipsorum propositum retumendi hoc negotium ad extremum Concilii, & cur, l. 17. c. 7. n. 1. usque ad 6. & c. 8. n. 6. & 8. Eorum suspicio ad proximum Gallorum adventum: repulsa data Gallis Oratoribus de mora decisionum proposita; & consilia ad Pontificem hac de re scripta, l. 18. c. 7. n. 1. usque ad 12. Responsum ab ipsis redditum epistolæ ac nuntio Lotharingi; & prima cum eo colloquia, l. 18. c. 17. n. 2. l. 19. c. 1. per totum. Mandata tradita Vicecomiti Romam misso: & ejus reditus ac responsa, l. 19. c. 9. n. 1. usque ad 6. c. 12. n. 1. & 2. c. 13. n. 3. & seq. Postulata Galliæ Oratorum, ipsis à Pontifice remissa, l. 19. c. 11. n. 1. 2. & 3. l. 20. c. 5. n. 5. & c. 6. n. 7. & 8. Libera responsa illi reddita de componendis controversiis, l. 19. c. 13. per totum. Consilium prorogandæ Sessionis una cum Oratoribus susceptum, l. 19. c. 16. n. 10. & seq. Alium collegam postulant defuncto primo Legato, l. 20. c. 6. n. 1. 2. 3. & 6. Eliguntur Morosus & Navagerus, ibid. n. 4. & 5. Acta cum Lotharingo & cum Cæsareis de proponendo capite mansionis, l. 20. c. 7. n. 4. Incumbunt in disciplinæ correctionem, & cur, l. 21. c. 8. n. 1. & 2. Quid egerint in tumultu Oratorum in templo, l. 21. c. 8. n. 4. & seq. c. 9. n. 1. 2. 3. & 4. c. 10. n. 5. & 6. & c. 13. n. 2. Studia ipsorum apud Cæsarem & Philippum regem pro celeri absolutione: & Regis responsa, l. 22. c. 1. n. 2. 3. & 4. l. 23. c. 6. n. 12. & seq. Incusantur à Lunen-

Leonardus Allerus, Episcopus Philadelphiæ, admonet acerbè Synodum expectandos esse Præsules Germanos. Indignatio multorum Patrum in ipsum: & falsitas Suavis, l. 17. c. 10. n. 1. Contradicit concessioni Calicis, l. 18. c. 4. n. 11. Queritur ob dicta in Cœtu in Episcopos titulares: & instat pro procuratoribus, l. 20. c. 17. n. 10.
Leonardus Marinus, Archiepiscopus Lancianensis, mittitur à Legatis ad Pontificem acturus de definitione mansionis: & responsa reportata, l. 17. c. 1. n. 7. c. 2. per totum. c. 8. n. 1. usque ad 7. Diplomata ab eo delata quibusdam Patribus Italis, ibid. n. 5. & c. 13. n. 2. Sententiæ illi falsò appositæ à Suavi, *in* potestatem traditam Episcopis conjungendi Sacerdotia, l. 17. c. 10. n. 6. Ejus sententia de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 9. Ejus judicium de contumacia Germanorum absentium, unde cietur controversia de facultate Procuratorum in Concilio, l. 20. c. 17. n. 7. 8. 9. & 10.
Libertas relicta Patribus à Pio IV. tum in morum emendatione, tum in doctrina, l. 20. c. 5. n. 5. l. 21. c. 6. n. 1. usque ad 8. l. 22. c. 1. n. 5. 12. 13. c. 3. n. 8. l. 22. c. 8. n. 11. l. 24. c. 10. n. 16. An ejusmodi libertas minueretur à Principibus laicis, l. 23. c. 1. n. 1. c. 6. n. 6. Expenditur, & summatim percurritur totum opus super hac re, l. 24. c. 9. n. 11. & c. 14. per totum.
Loca pia subjecta jurisdictioni Ordinariorum, l. 18. c. 6. n. 11. & 12. Objecta à Suavi, l. 18. c. 10. n. 6. 7. 8. & 9. Vide Nosocomia.
Lucas Bizantius, Episcopus Cathanensis, inducitur à Suavi loquens adversus Tridentinum de distributionibus quotidianis, l. 17. c. 9. n. 10. & seq.
Ludovicus Antinorus venit ad Concilium cum Episcopo Viterbiensi acturus cum Gallis, l. 19. c. 2. n. 4. Varia ejus colloquia cum Lotharingo, l. 20. c. 7. n. 4. c. 12. n. 8. Mandata Secreta Roma accepta, ut comitetur illuc Lotharingum, l. 22. c. 5. n. 1. 2. & 3. It in Galliam, curaturus ut Synodus excipiatur, l. 24. c. 11. n. 10.
Ludovicus Lansacus, Orator Caroli IX. ad Concilium, inclinat ad enormes legum relaxationes, l. 17. c. 8. n. 7. Iratcitur idcircò Pontifex; & ille se purgat, ibid. n. 8. & 9. Postulat à Rege, ut mittat Theologos & Præsules ad Concilium, l. 17. c. 14. n. 1. Rursus moram postulat Tridenti & Romæ, l. 18. c. 7. n. 4. usque ad 12. Ejus sensus oppositi definitioni mansionis, quod sit de jure Divino, l. 18. c. 12. n. 10. Gliviam pro-

procedit Lotharingo, l. 18. c. 17. n. 9. & 10. Reddit Concilio Regis epistolam, l. 19. c. 3. n. 2. Colloquium ejus cum Navagero de morum correctione, l. 20. c. 16. n. 3. Literæ ad eum scriptæ à Pontifice, l. 19. c. 2. n. 5. Redit in Galliam, l. 21. c. 10. n. 11.

Ludovicus Madruccius, Episcopus ac Princeps Tridenti, & Cardinalis, sententiam dicit de concessione Calicis, l. 18. c. 4. n. 5. Eligitur simul cum Lotharingo ut componeret Decretum de mansione, l. 19. c. 13. n. 4. & c. 14. n. 1. Ejus ægrimonia, quòd res non successerit, l. 20. c. 3. n. 1. Accersitur à Cæsare Oenipontem, l. 20. c. 4. n. 2. Mandata Legatis data à Pontifice, ut cum eo fiduciam exerceant, l. 22. c. 2. n. 8. & l. 23. c. 5. n. 2. Ejus opinio contraria Decreto de matrimoniis clandestinis, l. 22. c. 4. n. 7. c. 10. n. 7. l. 23. c. 5. n. 17. & 18. c. 8. n. 3.

Ludovicus Simonetta Cardinalis & Legatus Concilii propendet ad amicitiam cum Mantuano; & id conficitur, l. 17. c. 3. n. 2. c. 8. n. 12. & c. 13. n. 1. Calumniæ Suavis in ipsum de libertate Concilii, & de ambitu dominandi post mortem primi Legati, l. 17. c. 8. n. 12. l. 20. c. 6. n. 6. Ab eo alienus Lotharingus, l. 19. c. 4. n. 1. Opponit aliqua Decreto de matrimoniis clandestinis, l. 22. c. 4. n. 7. & c. 10. n. 7. & l. 23. c. 9. n. 3. Absoluto Concilio Romam adit; demandata ei provincia de observatione Decretorum Synodi, l. 24. c. 9. n. 3. & 5.

Ludovicus Theodulus, Episcopus Bertinorensis, moritur in Concilio, & à Patribus multis laudibus commendatur, l. 19. c. 13. n. 2.

M

Mandata consulendi variis contentionibus in Synodo, l. 23. c. 6. n. 3. c. 7. n. 11. 12. & 17. Decretum in Sessione firmatum de hac re, l. 23. c. 12. n. 3.

Mansio Episcoporum, & Curionum inferiorum. Nova, prolixa ac difficilis quæstio excitata tempore Pii, an ea sit juris Divini; & quo pacto tandem composita, l. 17. c. 1. n. 2. 3. & 4. c. 2. n. 4. c. 13. n. 2. 4. 5. 6. & 7. l. 18. c. 12. n. 14. 15. & 16. c. 12. n. 1. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6. l. 19. c. 7. n. 4. & seq. c. 8. n. 1. 2. & 3. c. 12. n. 12. c. 13. n. 4. c. 14. n. 1. 2. & 3. c. 16. n. 4. & seq. l. 20. c. 8. n. 5. & 7. c. 14. n. 12. l. 21. c. 11. n. 4. c. 12. n. 5. & 9. c. 13. n. 18. Vide distinctiùs sub Pio.

Marcus Antonius Amulius Cardinalis scribit literas Tridentum de obedientia Romæ exhibita ab Assyrio Patriarcha, l. 18. c. 9. n. 5. Aliæ ejusdem Literæ ad Seripandum de proximo Lotharingi adventu, & de ferendis sententiis per nationes, l. 18. c. 13. n. 2. & 3. Creatur Episcopus Reatinus, l. 19. c. 4. n. 9. Studia infructuosa Navageri & Pontificis, ut in Reipublica gratiam redeat, l. 20. c. 12. n. 7.

Marcus Antonius Bobba, Episcopus Augustensis, Orator Ducis Sabaudiæ ad Concilium, l. 19. c. 15. n. 1. Controversia ejus consilio composita de reddendo responso Regi Galliæ, nuntianti pacem confectam cum hugonottis, l. 21. c. 3. n. 13. Expendit de reservatione Pontifici relaxationum ad matrimonia spectantium, l. 23. c. 9. n. 17. Ejus mandatum excipitur, l. 21. c. 12. n. 1.

Marcus Antonius Columnæ, Archiepiscopus Tarantinus, & postea Cardinalis, magnifit à Legatis Tridentinis, l. 18. c. 16. n. 7. Cœtus habiti in ejus domo ad componenda argumenta emendationis, l. 22. c. 8. n. 5.

Marcus Laureus, Episcopus Campaniæ, sufficitur muneri Massarelli ægrotantis; & mendacia Suavis de hoc l. 21. c. 3. n. 17.

Marcus Siticus Altempsius Cardinalis favet apud Pontificem Legatis & Episcopis, existimantibus mansionem esse de jure Divino, l. 17. c. 2. n. 5. Ejus Legatio ad Maximilianum Cæsarem. l. 24. c. 12. n. 11.

Margarita Austriaca, Belgii Gubernatrix, scribit obsequentes epistolas ad Tridentinos Patres, quæ in octava Sessione leguntur, l. 21. c. 11. n. 5. l. 23. c. 8. n. 7. Jubet excipi eorum Decreta in Belgio, l. 24. c. 12. n. 2.

Maria Scotiæ Regina scribit ad Patres Tridentinos, l. 20. c. 16. n. 7. l. 21. c. 12. n. 1. Conjugium ipsius cum Hispaniæ Principe optatum à Philippo Rege; & cum Archiduce Austriæ à Lotharingo tractatum, l. 21. c. 5. n. 3. & l. 24. c. 1. n. 5.

Martinus Ayala, Episcopus Segoviensis, sententiam dicit in argumento de Ordine, l. 18. c. 14. n. 6. Instat ut reponatur Canon de institutione Episcoporum, digestus sub convocatione Julii, l. 18. c. 18. n. 2. Ejus & Mantuani dissensio super hac re: & falsitas Suavis, ibid. n. 8. & seq. Laudatur ob compositam ab eo discordiam inter Hispanum & Gallos Oratores, l. 21. c. 10. n. 6. Quid senserit de matrimonio clandestino, l. 21. c. 8. n. 20. Invehitur in modulum de disciplina, l. 23. c. 7. n. 8.

Martinus Gastelus, missus à Philippo II. Secretarius Lunensis ad Concilium, ejusque mandata, l. 19. c. 12. n. 6. Petit ut in dicendo præcedant Hispani Theologi, l. 20. c. 1. n. 4.

Martinus Mascarennas, Orator Lusitaniæ ad Concilium, contestatur in obedientiam ab Assyrio Patriarcha præstitam, & cur, l. 18. c. 9. n. 6. Pietas ejus in Synodo, & officia honorifica Pontificis in ipsum, l. 19. c. 15. n. 7. Diploma ad eumdem à Pontifice scriptum in fine Concilii, l. 24. c. 9. n. 2.

Martinus Rithovius, Episcopus Iprensis, venit ad Tridentinum in ultima convocatione, l. 21. c. 7. n. 4. Differit ne reddantur irrita clandestina matrimonia, & filiorum conjugia sine patrum consensu, l. 22. c. 4. n. 13. 14. & 15.

Martinus Rojas, Orator Melitensis ad Synodum. Vide Oratores.

Matrimonium. Articuli ejus dati minoribus Theologis, & primi cœtus super eo, l. 20. c. 1. n. 4. & 5. & c. 2. n. 1. & 2. Discordia de duobus capitibus, l. 20. c. 4. n. 1. Capita emendationis in hoc Oratoribus communicata, l. 22. c. 1. n. 14. Sententia Patrum de Canonibus propositis, l. 22. c. 4. n. 1. c. 8. n. 7. & 8. Decretum de solutione vinculi ob adulterium, moderatum Græcorum respectu, l. 22. c. 4. n. 27. & seq. Canones & Decreta comprobata in Cœtu generali, & in Sessione firmata, & dissertatio de ea Ordinatione, Relaxationes in matrimoniis esse rarò concedendas, ob causam, & gratis, l. 22. c. 8. n. 2. 3. 8. & seq. Contrariæ in Sessione sententiæ, l. 23. c. 9. n. 1. usque ad 6. Errores & objecta Suavis præsertim de solutione matrimonii non consummati ob professionem solemnem: de dono castitatis, rectè petenti; & de jurisdictione Judicis Ecclesiastici in causis ad matrimonium spectantibus, ibid. n. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 16. 17.

Matrimonii clandestini articuli traduntur expendendi; & Theologorum dubitatio, l. 20. c. 4. n. 1. Galli Oratores petunt ut irritum declaretur; & allucinatio Suavis, l. 23. c. 1. n. 16. Decretum de eo fæpè propositum & mutatum, l. 22. c. 4. n. 1. 3. & 4. & c. 8. 9. & 10. Maxima sententiarum varietas, l. 22. c. 4. n. 5. usque ad 27. c. 8. n. 18. 19. 20. 21. 22. Expenduntur Suavis rationes, l. 22. c. 8. n. 12. 13. 14. 15. 16. & 17. Congregatio Episcoporum ac Theologorum ad componendam controversiam, sed sine fructu, l. 22. c. 9. n. 5. & seq. Alia Suavis mendacia, l. 23. c. 1. n. 20. Nova Decreti mutatio; & nova inter Patres dissensio, l. 23. c. 5. n. 17. 18. 19. & 20. & c. 8. n. 3. Stabilitur in Sessione, l. 23. c. 8. n. 10. decr. 1. Sententiæ contrariæ. Errores & objecta Suavis, l. 23. c. 9. n. 1. usque ad 15.

Matrimonia contracta à filiis familias sine patrum consensu, noxia & absurda existimantur, l. 22. c. 1. n. 16. Galli postulant ut fiant irrita, ibid. & n. 17. Decretum expensum ac mutatum, & sententiarum varietas, l. 22. c. 4. n. 1. usque ad 17. Nova forma proponitur; ac tandem Decretum, ea irrita faciens, tollitur, l. 23. c. 5. n. 17.

Matrimonium Sacerdotum petitur à Ferdinando, & à Duce Clevensi, l. 22. c. 10. n. 15. Idem postulant Bavari Oratores, l. 17. c. 4. n. 8. Objecta à Suavi in hoc Decretum, l. 24. c. 12. n. 9.

Maximilianus Bohemiæ Rex. Ejus parens concessionem Calicis postulat in Bohemia, ut ipsum alliciat, l. 18. c. 7. n. 12. Eligitur Rex Romanorum, l. 19. c. 5. n. 9. Difficultas Pontificis in eo confirmando, & quo pacto sublata, l. 22. c. 6. n. 6. & seq. Cur ipse optet, ut Synodus celeriter absolvatur, l. 23. c. 4. n. 4. & 5. & c. 5. n. 1. usque ad 16.

Mechlolanum. Agitur de inducenda illuc S. Inquisitione more Hispanico, & quo pacto res omissa; & Suavis mendacia, l. 22. c. 8. n. 2. 3. & 4.

Melchior Avosmedianus, Episcopus Guadicensis, confessum turbat dum loquitur de institutione Episcoporum, l. 19. c. 5. n. 5. 6. & 7. Conqueruntur Hispani ob contumelias in eum à quibusdam jactas, l. 19. c. 7. n. 1. Ejus sententia de Episcopis titularibus, l. 21. c. 4. n. 4. Invehitur in Magistratus Romanos, l. 23. c. 3. n. 25.

Melchior Cornelius, Regis Lusitani Theologus, celebrem habet sermonem de Missæ sacrificio, l. 18. c. 1. n. 5. Alius ejus sermo de Ordinis argumento; & errata Suavis, l. 18. c. 12. n. 9. & c. 14. n. 1. Multæ difficultates ab eo congestæ de electione Episcoporum, l. 21. c. 8. n. 1.

Melchior Lussus, Orator Helvetiorum Catholicorum in Synodo, subscribit Concilio, l. 24. c. 8. n. 15.

Michael Bajus, Doctor Lovanienfis Academiæ in ultima convocatione Concilii, ubi valdè pios sensus ostendit, l. 21. c. 7. n. 4.

Michael Thomasius Majoricensis, insignis Canonum Doctor, scriptum componit de suffragio Procuratorum in Synodo, l. 21. c. 4. n. 9.

Missam non esse celebrandam linguâ vulgari, l. 18. c. 13. n. 1. Objecta Suavis in hoc, & in preces secretas Missæ, l. 18. c. 10. n. 1. usque ad 6. Ejus abusus à Concilio sublati, l. 18. c. 6. n. 15. & seq. & c. 9. n. 2. & 3. Decretum de celebratione Missarum, l. 24. c. 7. decr. 4.

Missalis correctio à Concilio remissa ad Pontificem, l. 24. c. 8. n. 4.

Monarchia Siciliæ, ejusque privilegia defensa in Concilio ab Hispanis, l. 18. c. 6. n. 2. & 11.

Monasterium Cluniacense nominatum in secundo Decreto de Regularibus, petente Lotharingo, l. 24. c. 4. n. 11. & c. 5. n. 5. decr. 11.

Moniales à Concilio reformatæ, l. 24. c. 5. n. 6. decr. 5. usque ad 10. & c. 6. n. 1. decr. 15. & seq. Aliqua à Patribus animadversa de tempore ipsarum professionis, l. 24. c. 6. n. 2. Vide Regulares.

Mutatio ultimarum voluntatum quàm sit commendabilis, & rationi consentanea, l. 17. c. 9. n. 11. & seq. Potestas super hoc Episcopis data, l. 18. c. 6. n. 9. Objecta à Suavi, l. 18. c. 10. n. 10.

Mutius Callinus Archiepiscopus Ladrensis, respondet communi Patrum nomine primo sermoni Lotharingi, l. 14. c. 3. n. 5. Defendit causam Episcoporum adversus Archiepiscopos, l. 23. c. 8. n. 6. c. 10. n. 1. 2. 3. & 4.

N

Neapolis commovetur S. Inquisitionis causâ, l. 22. c. 8. n. 2.

Nicolaus Maillardus Decanus Sorbonæ, & primus Theologus ex Gallis in Tridentino, l. 20. c. 2. n. 1. Falsitas Suavis de ipsius sententia super matrimonio clandestino, l. 20. c. 4. n. 1.

Nicolaus Ormanettus, Veronensis, mittitur à Legatis Tridentinis ad Ducem Bavariæ, ut fisteret ejus postulata pro usu Calicis: & res ab eo prosperè gesta, l. 21. c. 2. n. 9. & 10.

Nicolaus Pelveus Gallus, Archiepiscopus Senonensis, obtinet ut admittatur renuntiatio illius sedis sibi facta petente Lotharingo, l. 19. c. 1. n. 9. & c. 10. n. 2. Cura ut arctiùs connectatur cum Pontifice Lotharingus, l. 20. c. 10. n. 2. Improbat acriter contestationem Ferrerii Oratoris, l. 23. c. 1. n. 12. & c. 6. n. 9.

Nicolaus de Ponte, Orator Venetus in Synodo tempore Pii, favet opinioni, quòd mansio sit juris Divini: à Pontifice non laudatus, ut qui sui muneris fines transiliret, l. 17. c. 8. n. 8. Subscribit Synodo, l. 24. c. 8. n. 8. Testatur in quadam narratione libertatem & æstimationem Synodi, l. 24. c. 9. n. 11. & c. 10. n. 17.

Nicolaus Sfondratus Episcopus Cremonensis, qui fuit in Tridentino, donatur Purpurâ à Gregorio XIII. & alio tempore creatur Pontifex, l. 24. c. 13. n. 5.

O

Octavianus Reversa, Episcopus Tarracinæ moritur, l. 19. c. 12. n. 5.

Oecumenicum. In quo sita sit ejus natura, l. 21. c. 3. n. 3.

Odescalcus, Nuntius peculiaris in Hispania, curat ut Philippus Rex mandet suis Episcopis in Synodo, ut faveant Sedi Apostolicæ, l. 19. c. 12. n. 5.

Odetius Cardinalis Castilioneus Purpurâ privatur, l. 23. c. 6. n. 8.

Orator Melitensis in Concilio, l. 20. c. 10. n. 3. Contendit de loco cum variis Ecclesiasticis, ibid. & n. 4. Data ad id à Pontifice mandata, & in iis exequendis difficultas, l. 21. c. 2. n. 8. & c. 12. n. 1. Res composita, l. 22. c. 8. n. 7. Mandatum in Sessione recitatum, l. 23. c. 8. n. 7.

Orator Polonus in Concilio tempore Pii, l. 18. c. 14. n. 2. Mandatum in Sessione admissum, l. 21. c. 12. n. 1. Repulsa ab eo data Lunensi, cùm invitaretur ad contestandum, l. 23. c. 2. n. 5.

Orator Bavarus in postrema convocatione exceptus; & falsa Suavis dicta, l. 17. c. 4. n. 7. Mandatum in Sessione lectum, l. 17. c. 11. n. 22. Contentio cum Helvetiis & Florentino, l. 17. c. 4. n. 6. Res componitur cum Helvetiis ad aliquod tempus, l. 18. c. 13. n. 6. Discedit idcircò à Concilio, l. 19. c. 14. n. 11.

Oratores Ferdinandi & tamquam Cæsaris & tamquam Regis Hungariæ in Concilio sub Pio, dant Legatis volumen postulatorum nomine Cæsaris; & Suavis mendacia, l. 17. c. 1. n. 6. & c. 4. n. 5. Proponitur ab ipsis Concilio concessio Calicis, l. 17. c. 4. n. 8. Difficultas ac dilatio negotii, & contentio cum Præsidibus, l. 17. c. 7. à n. 1. usque ad 6. Diligentia ad obstacula superanda, & rationes Patribus traditæ duobus scriptis, sed frustrà, l. 17. c. 14. n. 11. l. 18. c. 3. n. 3. c. 4. n. 23. & c. 5. n. 1. 2. & 3. Cœtus Oratorum ab ipsis coactus, & communis ad Legatos significatio, l. 18. c. 5. à n. 5. usque ad 10. Postulata ut proponeretur volumen Cæsaris, & procederetur per numerum nationum, l. 18. c. 11. n. 6. & 9. Mandata Cæsaris pro emendatione & conjunctione cum Gallis, l. 18. c. 17. n. 8. Studia pro Legatione Lotharingi, l. 20. c. 6. n. 4. Cœtus apud Granatensem de usu Calicis, & de Pontificis auctoritate, l. 20. c. 9. n. 11. Legati apud Cæsarem incusati, l. 22. c. 5. n. 5. Controversia cum iisdem de omittendis iis quæ spectabant ad Principes Laicos, l. 22. c. 6. n. 1. 2. & 3. & c. 10. n. 8. & seq. Repellunt Oratorem Hispanum, ad contestandum invitantem; & commendantur à Ferdinando, l. 23. c. 2. n. 5. & 6. & c. 5. n. 15. Postulant celerem conclusionem, l. 24. c. 2. n. 3. & c. 3. n. 8. Subscribunt Synodo, l. 24. c. 8. n. 25.

Oratores Galli in ultima Synodi convocatione, postulant usum Calicis pro Galliæ Regibus in quadam celebritate, l. 17. c. 7. n. 13. Postulata pro dilatione & disciplina, l. 18. c. 11. n. 1. usque ad 9. Mora impetrata ob proximum Lotharingi accessum, l. 18. c. 17. n. 9. & 10. Varia pro concordia de loco cum Hispano, sed sine fructu agitata, l. 19. c. 4. n. 12. & seq. c. 15. n. 2. c. 16. n. 3. & 4. Dissensio ab Episcopis Gallis de Galliæ emendatione, l. 19. c. 9. n. 1. Triginta quatuor postulata, Regis nomine delata Præsidibus: & mendacia Suavis, l. 19. c. 11. n. 1. 3. & 4. Colloquium cum iisdem de Prærogativa Pontificis supra Concilium, l. 19. c. 14. n. 4. & seq. & c. 16. n. 2. Instant pro septimæ Sessionis mora, & pro postulatorum propositione, l. 19. c. 16. n. 11. l. 20. c. 1. n. 3. c. 9. n. 1. c. 16. n. 4. Simulata ab ipsis concordia de litigio cum Hispano, & remedium pro cœtibus inventum, l. 20. c. 16. n. n. 5. & c. 17. n. 4. 5. & 6. Irascuntur ob mandatum arcanum Pontificis de loco in Sessionibus, l. 21. c. 1. n. 5. 6. & 7. Tumultus, & periculum schismatis ob hanc controversiam obortum, l. 21. c. 8. n. 7. & 8. Concordia inita; & super hac re animadversio, l. 21. c. 10. n. 5. 6. 8. & 10. Falsa à Suavi dicta, l. 21. c. 13. n. 2. Querelæ ob formam habitam in Sessione vigesima tertia, in eo quod spectabat ad cerimoniam, l. 22. c. 1. n. 10. & 11. Postulatum ut in posterum fierent irrita quædam matrimonia; & errores Suavis. l. 22. c. 1. n. 16. & 17. Optant finem Concilii; & Pontificis ad id propensio, l. 22. c. 2. n. 2. & 3. Dura mandata ipsis à Gallia tradita: contestatio in Cœtu Generali, & eorum secessus Venetias, l. 23. c. 2. n. 5. & l. 4. n. 10. Studia valida ad abalienandum Regem à Concilio, ibid. n. 11. & l. 24. c. 4. n. 2.

Oratores Helvetii in ultima convocatione Concilii, litigant cum Bavaro; & lis bis composita ad breve tempus, l. 17. c. 4. n. 6. & l. 18. c. 13. n. 6.

Oratores Veneti in Concilio, contendunt de gradu cum Bavaris, l. 17. c. 4. n. 6. Absunt à quodam conventu Oratorum, l. 18. c. 8. n. 5. Adhibita ab ipsis studia pro Germano Patriarcha, l. 21. c. 7. n. 9. & seq. Mandata ipsis data ad celerem conclusionem habendam, l. 22. c. 1. n. 9. Amplissima ab ipsis oblata Præsidibus super hoc, l. 22. c. 3. n. 10. Postulata pro Græcis in quodam Decreto matrimonii; & errores Suavis, l. 22. c. 4. n. 27. & seq. & c. 8. n. 8. Lunensem, invitantem ipsos ad contestandum, rejiciunt, l. 23. c. 2. n. 5. Dilatio petita de articulo Principum, l. 23. c. 3. n. 21.

Ordines suscipiendi ex titulo patrimonii secundùm Tridentinam Synodum, l. 17. c. 9. n. 5. & 6. Tempora, loca, & solemnitates illis præscripta, l. 21. c. 12. n. 7.

Ordines minores. Studium adhibitum ad inveniendas ipsorum functiones, l. 21. c. 8. n. 1. & c. 12. n. 8. decr. 15. Conditiones in suscipiente requisitæ, l. 21. c. 12. n. 6. & 7. Objecta Suavis, l. 21. c. 13. n. 11. & 13.

Ordo. Malignitas Suavis de Decreto Concilii, ut gratis impertiantur Ordines, l. 17. c. 9. n. 7. 8. & 9. Canones & Decreta super hoc formata; & Variæ sententiæ Patrum, l. 18. c. 14. n. 4. & seq. Sententiæ præcipuæ de abusuum emendatione in hoc genere, l. 20. c. 16. n. 8. & seq. c. 17. l. 21. c. 4. per totum. c. 6. n. 9. & seq. Res composita; & falsitas Suavis, l. 21. c. 11. n. 5. c. 12. n. 2. & seq. c. 13. n. 8. & seq.

Ormanettus. Vide Nicolaus.

Osius. Vide Joan. Baptista. Stanislaus.

Otho Cardinalis Truxesius celebrat Synodum Diœcesanam in sua Ecclesia Augustana, l. 24. c. 12. n. 11.

P

P*Acecus.* Vide Petrus.

Parochorum obligatio ad residendum, l. 21. c. 12. n. 5. Reformantur, l. 23. c. 11. decr. 12. n. 1.

Paræciæ. Constitutiones confecta de multiplicandis ipsarum ministris ac titulis, l. 17. c. 30. n. 3. & 4. & c. 12. n. 11. De conjunctione simul multarum Paræciarum, l. 17. c. 10. n. 5. 6. & 7. De consulendo ne Parochi sint ignorantes aut dyscoli, ibid. n. 8. De proventuum penuriæ consulendo, l. 23. c. 11. decr. 13. De prospiciendo ne graventur pensionibus, ibid. De ipsarum distinctione ac novâ fundatione, ibid.

Patriarcha Assyrus obedientiam profitetur Pio IV. & falsa dicta Suavis, l. 18. c. 9. n. 5. 6. & 8.

Pensiones odiosæ Episcopis, l. 18. c. 6. n. 1. Decretum de iis sancitum; & objecta à Suavi, l. 23. c. 11. decr. 13. n. 1.

Petrus Antonius Capuanus, Archiepiscopus Hydruntinus, concertat cum Lotharingo & Granatensi, optans Decretum de mansione, l. 19. c. 14. n. 1. & 2. & c. 13. n. 4. Auctor est ut servetur auctoritas Apostolica in fine omnium Decretorum, l. 23. c. 3. n. 15. Valdè commendatur à Legatis apud Pontificem, l. 18. c. 9. n. 1.

Petrus Canisius, Theologus Societatis Jesu, respondet variis articulis propositis à Ferdinando Oeniponti cuidam Theologorum cœtus, l. 20. c. 4. n. 5. & seq.

Petrus Danesius Episcopus stimulat Legatos Pii IV. ad studium emendationis quodam acumine casu jacto, l. 21. c. 8. n. 8.

Petrus Fontidonius, Theologus Episcopi Salmanticensis, habet Orationem in Concilio, Lunensis nomine, l. 21. c. 1. n. 3. & 4. Scribit cum plurimis laudibus de Tridentino conventu, l. 24. c. 10. n. 16.

Petrus Guerrerus Archiepiscopus Granatensis, verba facit de fide publica securitatis concedendæ hæreticis, & de usu Calicis, l. 18. c. 4. n. 6. Sæpiùs suscitat quæstionem de mansione, l. 17. c. 1. n. 2. c. 13. n. 2. Difficultatem objicit de capite sexto S. Joannis, l. 12. c. 11. n. 3. 7. 8. 9. 17. Obstat ne definiatur, Apostolos fuisse initiatos Ordinibus in Cœna, l. 18. c. 5. n. 5. & 8. & c. 8. n. 10. & 11. Auctor est controversiæ de institutione Episcoporum, l. 18. c. 12. n. 10. & 11. c. 14. n. 5. & c. 16. n. 2. Ejus sensus de Pontificis auctoritate, l. 20. c. 9. n. 11. Ejus sententia notatu digna de Episcopis, de Cardinalibus, & de quibusdam aliis rebus, l. 20. c. 19. n. 12. l. 23. c. 7. n. 6. Ejus opinio de ferendo per nationes suffragio, l. 20. c. 17. n. 2. Ejus studia ad conciliandum tumultum inter Hispanum & Gallos Oratores, l. 21. c. 8. n. 8. & c. 10. n. 6. Consentit conclusioni Synodi, & mendacium Suavis, l. 24. c. 2. n. 4. Repugnat ne petatur à Pontifice Synodi confirmatio, l. 24. c. 8. n. 8.

Petrus Sotus, Dominicanus, sententiam dicit de quibusdam articulis Ordinis, l. 18. c. 12. n. 6. 7. & 8. & c. 14. n. 1. Literæ ab eo scriptæ ad Pontificem in extremo vitæ suæ: & malignitas Suavis, l. 20. c. 13. n. 1. & 2. & c. 17. n. 1.

Petrus Suavis fatetur penuriam notitiæ in se, l. 18. c. 10. n. 13. 14. & 15.

Philibertus Naldus, Bordiseræ dominus, Orator Galliæ ad Pium IV. ac postea Cardinalis. Habet in animo Pontifex ipsum addere Concilio Legatum, l. 18. c. 16. n. 1. Postulat ut Mantuano subrogetur Lotharingus, l. 20. c. 6. n. 6.

Philippus Gerius, Episcopus Inarimensis, Nuntius Pii IV. ad Maximilianum Romanorum Regem, l. 24. c. 1. n. 2.

Philippus Maria Campeggius, Episcopus Feltriensis, non comprobat quòd in primo Decreto de Eucharistia explicentur verba Christi ex capite sexto sancti Joannis, l. 17. c. 21. n. 22.

Philippus Musottus, à secretis Seripandi, proponit modos impediendi adventum Lotharingi, à Pontifice non exceptos: & mendacia Suavis, l. 18. c. 13. n. 4. Est à Secretis Lotharingi post obitum Seripandi, l. 20. c. 9. n. 7. Mittitur ab eo Romam ad se purgandum apud Pontificem, l. 20. c. 12. n. 10. Redit cum responso benevolo, l. 20. c. 16. n. 6. Rursus mittitur Romam ob dissidium Oratorum; & quid inde retulerit, l. 21. c. 9. n. 2. & c. 10. n. 6.

Philippus II. Hispania Rex scribit ad Piscarium de Continuatione, ac de mansione, l. 17. c. 13. n. 2. Mandata ab eo scripta ad Episcopos, faventia Sedi Apostolicæ; deinde temperata ob Gallos, l. 18. c. 17. n. 7. & l. 19. c. 7. n. 4. Pius ejus sensus de loco Oratoris, l. 19. c. 4. n. 12. & c. 12. n. 6. Studia Nuntiorum apud ipsum adhibita ad easdem res, ejusque mandata ad Lunensem & ad Gastelum, l. 19. c. 12. n. 5. & 6. Diversa sentit de gradu sui Oratoris, l. 20. c. 12. n. 2. & c. 17. n. 5. Nova mandata ad Oratorem scripta de particula, proponentibus Legatis, l. 22. c. 2. n. 1. Ejus responsum ad epistolam Præsidum, & ad querelam Pontificis de suis ministris, l. 23. c. 6. n. 12. & seq. Ejus moderatio de loco Romæ dato Oratori Galliæ, l. 24. c. 11. n. 5. & c. 12. n. 1. Excipit absolutè Concilium, ab ipso etiam imperatum in Hispania, in Italia, in Belgio, quamquam varia opponerent ejus ministri, l. 24. c. 11. n. 2. & c. 12. n. 2.

Pius IV. Quid ipse & Aula sentiant de iis quæ Tridenti contigerunt super mansione: eò mittit Episcopum Vintimillien sem, & quid actum sit in hoc negotio, l. 17. c. 4. n. 4. c. 13. n. 4. 5. 6. & 7. l. 18. c. 12. n. 14. 15. & 16. c. 13. n. 1. c. 14. n. 1. Quæ præscribit Legatis de declaratione continuationis, de prærogativa inter Oratores duorum Regum, de modo procedendi in Concilio; & responsa Præsidum, l. 17. c. 4. n. 7. c. 6. n. 1. l. 17. c. 8. n. 1. usque ad 7. l. 21. c. 1. n. 6. & 7. l. 22. c. 8. n. 4. & 5. Quid responderit multis Episcopis Italis, qui se purgaverant apud illum de incusationibus, l. 17. c. 8. n. 5. & c. 13. n. 3. Ejus suspiciones de quibusdam Oratoribus in Synodo, & ob proximum illuc adventum Gallorum Præsulum: & varia de hoc postremo illius mandata, l. 17. c. 8. n. 8. & 9. l. 18. c. 7. n. 2. 3. & 10. c. 17. n. 9. & 12. usque ad 19. l. 19. c. 2. n. 4. Comitia Vaticana reformat, & libertatem dat Concilio de emendanda disciplinæ universali, & de doctrina, l. 18. c. 11. n. 10. c. 17. n. 1. & 2. l. 21. c. 6. n. 1. & 2. Cogitat novos Legatos addere, & adire Bononiam; sed non exequitur, l. 18. c. 16. n. 1. l. 19. c. 12. n. 3. & 4. l. 20. c. 7. n. 1. c. 8. n. 4. c. 9. n. 4. 5. & 6. c. 14. n. 13. & seq. Ejus responsa ad duas Cæsaris literas, & ad mandata Oratoris Hispani de iisdem negotiis, l. 20. c. 8. n. 2. & seq. & c. 10. n. 11. & seq. Excusat apud Legatos quæ in Senatu egerat, l. 21. c. 6. n. n. 8. l. 23. c. 4. n. 11. & seq. Ejus mandata & diplomata de particula, proponentibus Legatis, l. 21. c. 5. n. 6. 7. 10. & 11. l. 23. c. 6. n. 5. Responsa ab eo reddita Legatis & Lotharingo de tumultu Legatorum, quod in templo acciderat, l. 21. c. 10. n. 2. 3. 4. & 6. Consilium initum ab eo cum Oratore Vargas, & cum Cardinalibus de quibusdam Decretorum formis; & quæ in Senatu exposuit post Sessionem vigesimam tertiam, l. 21. c. 11. n. 3. & l. 22. c. 1. n. 5. & 6. Ejus studia pro celeri conclusione, l. 22. c. 1. n. 6. & 9. c. 2. n. 7. & seq. c. 8. n. 11. l. 22. c. 8. n. 1. & 2. Lata ab eo sententia

tia in complures Galliæ Episcopos, l. 23. c. 6. n. 7. & 8. Gravis ejus morbus, l. 24. c. 4. n. 5. & 6. Nuntii de meliori ejus valetudine missi ad Concilium, & mandata ut concluderetur, l. 24. c. 5. n. 1. & 2. Ejus lætitia & gratiarum actio pro conclusione, l. 24. c. 9. n. 1. Confirmat Concilium in Senatu, & sedulò curat ut observetur, ibid. n. 4. usque ad 14. Declarat quo tempore incipit obligatio servandi mandata, ibid. n. 14. Ejus studia ut Synodus suscipiatur à Christiana Respublica, l. 24. c. 11. per totum.

Pœnitentiæ. Decretum propositum & expensum de ipsis l. 23. c. 7. n. 7. & 16. & c. 11. decr. 8.

Pœnitentiarii à Concilio statuti, l. 23. c. 11. n. 1. decr. 8.

Pontifices. An subdantur Conciliis, l. 19. c. 14. n. 4. & seq. l. 24. c. 10. n. 1. & 2. Galli cogitant tempore Pii IV. ut eligatur Pontifex Tridenti, si Sedes vacaret, l. 18. c. 17. n. 15. l. 19. c. 1. n. 12. Difficultas orta de definitione an Pontifex præeat Ecclesiæ universali; & quo pacto tandem fuerit omissa quæstio, l. 19. c. 6. n. 4. & 5. c. 12. n. 10. & seq. c. 13. n. 2. & seq. c. 15. n. 3. c. 16. n. 2. 5. 9. 11. 12. l. 20. c. 3. n. 2. c. 9. n. 11. l. 21. c. 4. n. 5. 8. 12. & seq. c. 11. n. 12. & 13. c. 13. n. 4. Varii sermones habiti in Synodo de reformando Pontifice, l. 20. c. 5. n. 4. 5. 6. 7. c. 8. n. 3. c. 14. n. 6. 7. 8.

Prærogativa, de qua contendebant Episcopi & Theologi, l. 20. c. 1. n. 4. Decretum Synodi de prærogativa Oratorum, l. 24. c. 8. n. 4.

Primæ instantiæ remissæ Ordinariis in cunctis causis, Hispanorum operâ, l. 22. c. 8. n. 6. Lunensis postulatum de ipsis, l. 23. c. 6. n. 7. Exceptiones positæ in Decreto cum quorumdam Patrum molestia, & studia Præsidum ut illis satisfieret, l. 23. c. 7. n. 3. 14. & 15. l. 24. c. 2. n. 3. Calumniæ Suavis in hac re, l. 23. c. 12. n. 3. 4. & 5.

Principes Laici. Articuli Oratoribus delati in Concilio de illis reformandis, & mora postulata à Cæsareis & Hispanis, l. 22. c. 3. n. 3. c. 5. n. 13. Cæsariani dissident à Legatis; & jussa Pontificis ad rem exequendam, l. 22. c. 6. n. 1. 2. 3. 4. 5. c. 7. n. 1. c. 9. n. 1. & 2. Proponuntur capita, l. 22. c. 9. n. 3. & 4. c. 10. n. 2. Mandata opposita Cæsaris & Regis Galliæ, l. 22. c. 10. n. 16. & seq. l. 23. c. 1. n. 1. 2. & 3. c. 4. n. 6. Mora concessa ob commune Oratorum postulatum, Decretum mitius missum à Pontifice, quod excipitur: & animadversiones Suavis de illatis in Principes detrimentis in ultima Sessione, l. 23. c. 3. n. 31. & seq. c. 4. n. 11. l. 24. c. 2. n. 5. c. 7. n. 1. decr. 20. & n. 2. c. 10. n. 3.

Procurator Capitulorum Hispaniensium expellitur Tridento à Lunensi, l. 22. c. 10. n. 3. l. 23. c. 1. n. 19.

Procuratores Præsulum & Cleri Hungarici in Concilio tempore Pii, l. 18. c. 4. n. 22.

Procuratores Præsulum Germanorum. Quid acciderit de ipsorum suffragio tempore Pii IV. l. 18. c. 4. n. 12. Nova controversia de eo argumento excitata, & quo pacto composita, l. 20. c. 17. n. 6. 8. 9. & 10. l. 21. c. 1. n. 9. & seq.

Procuratores quo pacto subscripserint Concilio, l. 24. c. 8. n. 13.

Professio regularis quo pacto fuerit sancita in Tridentino, l. 24. c. 6. n. 1. & 2. decr. 15. & 16.

Prosper Sancta Crucius Episcopus Chisumensis, Auditor Rotæ, & Nuntius in Gallia, ibi plurima egit quò Synodus excipiatur, & de prærogativa Oratoris, l. 24. c. 11. n. 2. 7. & 9.

Purgatorii Decretum fit in Synodo, quibusdam Episcopis ambigentibus, & cur, l. 24. c. 4. n. 10. & c. 5. n. 4. decr. 1.

Q

Quæstores ad indulgentias promulgandas. Diploma Pii IV. & Decretum Tridentini, quæ horum usum removent ab Ecclesia, l. 17. c. 10. n. 12. & 13.

R

Reformata disciplina. Conceditur à Pontificem libera facultas Patribus Concilii ad reformandam disciplinam, l. 20. c. 5. n. 5. l. 21. c. 6. n. 1. 5. 6. & 7. l. 22. c. 1. n. 5. 12. & 13. Scripta inter Cæsarem, Philippum Regem, & Pontificem de hacre, l. 20. c. 8. n. 3. & 4. c. 10. n. 7. 15. 16.

Reginaldus Ferrerius, Orator Regis Galliæ in ultima convocatione, postulat moram ad Præsules Galliæ præstolandos, l. 18. c. 16. n. 10. & 19. Orationem habet, l. 19. c. 3. n. 6. & 7. Respondet contestationi Oratoris Hispani de loci controversia, l. 21. c. 1. n. 2. Init amicitiam cum Sebastiano Gualterio, Episcopo Viterbiensi, eique arcana communicat, l. 19. c. 10. n. 1. Dat Concilio Regias literas, quibus addit suum acrem sermonem, l. 20. c. 2. n. 3. & 4. Secretos tractatus inducit cum Pontifice de Synodi præcisione, ejusque sensus Apostolicæ Sedi faventes, l. 20. c. 12. n. 12. Ægrè fert quòd novæ morum emendationes proponantur, l. 22. c. 2. n. 1. 2. & 3. Contestationem acerbissimam habet in cœtu generali, & ad illam responsio, & variæ conditiones notabiles hujus rei, l. 23. c. 1. n. 3. usque ad 15. & n. 22. & 23. Se conjungit cum Oratore Hispano in particulam, proponentibus Legatis, l. 23. c. 2. n. 5. & 7. Se confert Venetias, l. 23. c. 4. n. 10. Adversatur Decretis duarum postremarum Sessionum, & universè Concilio ne in Gallia admittatur, l. 24. c. 10. n. 1. & 2.

Regulares. Varia Decreta confecta ad eos reformandos, l. 17. c. 10. n. 15. l. 24. c. 3. n. 7. c. 5. n. 6. & seq. & c. 6. per totum. Quæ objicit Suavis in facultatem concessam mendicantibus possidendi bona stabilia, l. 24. c. 10. n. 10. usque ad 14.

Relaxationes legum extra Romanam Curiam, commissæ Ordinariorum cognitioni, l. 18. c. c. n. 8. Objecta in hoc à Suavi, l. 18. c. 10. n. 11. Quorumdam Patrum sententiæ contra relaxationes, l. 21. c. 6. n. 9. Sermo oppositus Lainii, ibid. n. 9. Varia à Suavi falsò dicta, ac præsertim quòd facultas relaxandi conveniat doctioribus, ibid. n. 16. 17. & 18. De iis Concilii Decretum, l. 24. c. 7. decr. 18.

Reliquias Sanctorum esse venerandas definit Concilium, l. 24. c. 5. n. 4. decr. 3.

Renatus Biragus, missus à Carolo IX. ad Cæsarem, sui Regis literas Synodo tradit, & sermonem habet, excusans recentem cum hugonottis pacem, l. 21. c. c. 3. n. 1. & 5. Redditur responsum postquam abiit, ibid. n. 6. & seq. & c. 7. n. 1. Agit Agit Oeniponti cum Cæsare de translatione Concilii in aliquam Germaniæ urbem, c. 8. n. 2.

Reservata mente Ecclesiastica beneficia, redduntur irrita à Tridentino, l. 23. c. 12. n. 3. decr. 19.

Resignationes sacerdotiorum sæpè utiles sunt, l. 12. c. 12. n. 2.

S

Sacerdotes instituti à Christo in Cœna & controversia de hoc, l. 18. c. 5. n. 5. 7. & 8. & c. 8. n. 10. 11. & 12. l. 21. c. 12. n. 8. decr. 13. & 14. Bavari Oratores postulant in Concilio matrimonia sacerdotum, l. 17. Vide Matrimonia sacerdotum.

Sacerdotia curam animarum habentia. Controversia inter Patres pro illorum collatione: & tria in hoc à Pio oblata, l. 22. c. 1. n. 18. & c. 2. n. 6. Variæ sententiæ in generalibus Cœtibus: & animadversiones in hoc quas narrat Suavis, l. 23. c. 3. n. 8. 9. 10. 11. & 24. Ejusdem calumniæ de Decreto in hoc argumento firmato, l. 23. c. 12. n. 1. & 2. Sancita à Concilio ut sustineantur sacerdotia curata, l. 24. c. 7. n. 1. decr. 16.

Sacerdotia Ecclesiastica. Calumniæ Suavis de eo quod exigatur solutio pecuniæ in ipsorum collatione, l. 17. c. 9. n. 7. & 8. Transferuntur in Ecclesias primarias sacerdotia collabentia & irreparabilia, ibid. n. 9. Decretum expensum & firmatum de prohibitione plurium sacerdotiorum in uno capite: & malignitas Suavis, l. 23. c. 3. n. 15. & 30. & l. 11. n. 5. & seq. Varia Decreta de mandatis prospiciendi obligationibus, quæ sacerdotiis sunt impositæ conditionibus non licitis in eorum collatione, & regressus ablati, l. 23. c. 11. n. 2. 3. & 4. c. 12. n. 3. & l. 24. c. 7. n. 1. decr. 5. & 7.

Sacerdotia jurispatronatus. Concilium designat ea irrita facere, sed obversatur Cæsar, l. 22. c. 5. n. 18. Decretum de hoc firmatum; & objecta à Suavi, l. 24. c. 7. decr. 9. & c. 10. n. 4. usque ad 9.

Sacerdotii definitiones firmatæ, l. 21. c. 13. n. 2. Conditiones requisitæ in iis qui assumendi sunt ad hunc gradum: & objecta Suavis, ibid. n. 8. decr. 12. & c. 13. n. 10. & 11.

Sacerdotiorum emendatio, l. 18. c. 6. n. 6. & 7. l. 23. c. 11. decr. 12. l. 24. c. 10. n. 1. decr. 8.

Sacramenta. Decretum Concilio de ipsorum administratione, l. 23. c. 11. n. 1. decr. 7.

Sacrificium Missæ. Articuli expositi à minoribus Theologis super hoc argumento: & Variæ Patrum sententiæ de præmittenda doctrinæ explicatione, l. 17. c. 13. n. 8. l. 18. c. 1. n. 1. usque ad 10. Quæstio an Christus in Cœna seipsum sacrificaverit pro nobis: & quo pacto terminata, l. 18. c. 1. n. 10. 11. 12. c. 5. n. 5. 7. & 8. c. 8. n. 10. & seq. c. 9. n. 2. & 9. c. 10. n. 1. usque ad 6. l. 21. c. 12. n. 2.

Sanctorum invocatio definita in Tridentino, l. 24. c. 5. n. 4. decr. 2. & 3. Decreta de ipsorum imaginibus, ibid. decr. 4. 5. 6. & 7.

Scipio Lancellottus Romanus, Advocatus Senatus in Tridentino sub Pio, mittitur à Legatis Augustam sollicitaturus adventum Lunensis, l. 19. c. 12. n. 7. Conficit scriptum de facultate Procuratorum in Synodo, l. 22. c. n. 9.

Scribæ cujusvis generis subjecti Ordinariis in causis Ecclesiasticis, l. 18. c. 6. n. 13.

Sebastianus Gualterius Episcopus Viterbiensis mittitur Tridentum, acturus cum Lotharingo, l. 19. c. 2. n. 4. & 5. Varia in eo sensa detegit, l. 19. c. 4. n. 1. 2. & 3. Ejus studia ut illum reddat benevolum Pontifici, l. 19. c. 8. n. 4. & c. 9. n. 6. & seq. Ejus diligentia ad conciliandos sibi Gallos, & felices eventus, l. 19. c. 20. n. 1. 2. & 3. Romam adit ob eorum postulata: & mendacia Suavis, l. 19. c. 11. n. 3. & 5. Ejus reditus & responsa, l. 20. c. 6. n. 7. & 8. Nova consilia ad mitigandum conciliandumque Lotharingum cum Pontifice, ibid. n. 9. c. 7. n. 1. usque ad 6. c. 9. n. 3. & 4. c. 10. n. 2. Ejus ægrimonia ob tenuem firmitatem Lotharingi, l. 20. c. 12. n. 7. & seq. Suspiciones Lotharingi de ipso, l. 2. c. 6. n. 6. Agit secretò cum Ferrerio & cum Pontifice de fine Concilii, l. 21. c. 5. n. 2. 3. 4. & 5. & c. 11. n. 4. Redit Romam cum mandatis Lotharingi & Moroni, l. 22. c. 2. n. 5. & 6.

Sebastianus Leccavela Archiepiscopus Naviensis, accipit Episcopatum Literatensem ob mortem Pantusæ, l. 18. c. 14. n. 3.

Sebastianus Rex Lusitaniæ agit cum Pontifice pro subsecuta confirmatione Concilii, plenamque illius observantiam præcipit in suis cunctis ditionibus, l. 24. c. 9. n. 15.

Sebastianus Vantius, Ariminensis, differit doctè de institutione Episcoporum, l. 18. c. 14. n. 9. Emendationem promovet per occasionem cujusdam dicti, l. 21. c. 8. n. 1. Diutissimè differit contra Decretum de matrimoniis clandestinis & filiorum familias, l. 22. c. 4. n. 19. 20. 21. & 22. Respondet Episcopo Guadicensi, qui invehebat in Magistratus Roma, l. 23. c. 3. n. 28.

Sedes Apostolica quid significet, l. 21. c. 4. n. 12. & 13. Ejus auctoritas illæsa servatur in fine Concilii & alibi, post varias inter Patres disputationes, l. 23. c. 3. n. 14. 30. c. 7. n. 10. 13. c. 8. n. 4. l. 24. c. 7. n. 1. decr. 21. n. 2.

Seminaria instituuntur ex Decreto Concilii sub Pio, l. 21. c. 8. n. 3. c. 12. n. 8. decr. 16. l. 22. c. 1. n. 12. Seminarium Romanum fundatur, l. 22. c. 1. n. 14. l. 24. c. 9. n. 6.

Sessio. Vide Concilium.

Sigismundus Augustus Poloniæ Rex, mittit suum Oratorem Tridentum, & literæ ad eum à Legatis scriptæ, l. 18. c. 14. n. 2. Excipit Concilium in conventu Generali, l. 24. c. 23. n. 1. 2. & 3.

Sigismundus Tonus Dynasta Tridentinus, & Orator Cæsaris in postrema convocatione Synodi, illi subscribit in fine, l. 24. c. 8. n. 15.

Societas Jesu. Mendacia Suavis de exceptione ipsius institutionis in Decretis de Regularibus, l. 24. c. 6. n. 3. 4. 5. & 6. Laudes de ea dictæ ab Oratoribus Principum, & Nuntiis Pontificis, ibid. n. 6. & l. 20. c. 4. n. 3. &. c. 11. n. 5. Studia Pii IV. & Borromæi Cardinalis ad eam promovendam, & præcipuè in Gallia, l. 24. c. 6. n. 6. & 7. Venetias redit operâ Alexandri VII. l. 20. c. 12. n. 7.

Stanislaus Osius Cardinalis Polonus; & Præses Synodi, literas Cæsaris accipit; & inter eos amicitia, l. 17. c. 5. n. 2. Curæ illi demandatur formandi Decreta doctrinæ de sumptione Eucharistiæ, l. 17. c. 7. n. 1. Contendit cum Alifano de institutione Episcoporum, l. 19. c. 5. n. 11. Veniam abeundi petit ob res Poloniæ, sed eam non

non obtinet, l. 20. c. 6. n. 6. Acriter impugnat Decretum de matrimoniis clandestinis: mittit sententiam suam scripto ob morbum: falsa in hoc à Suavi dicta, l. 22. c. 9. n. 6. c. 10. n. 7. l. 23. c. 7. n. 17. & c. 9. n. 2. Redit in Poloniam Synodo absolutâ, l. 24. c. 9. n. 3. Agit ibi cum Commendono Nuntio de suscipienda Synodo in eo Regno, l. 24. c. 13. n. 1.
Suavis. Vide Petrus.
Suspensio. Vide Concilium.

T

Theologi Concilii Tridentini. Ratio, locus ac tempus ipsis præscripta in ferenda sententia, & quo pacto hoc postremum non fuerit observatum sub Pio, l. 17. c. 13. n. 9. & 10. l. 18. c. 12. n. 2. Lis inter eos de ordine in loquendo per nationes, l. 20. c. 1. n. 4.
Theologi Galli & Lovanienses, in ultima Synodi convocatione, l. 21. c. 7. n. 4.
Thomas Caselius Dominicanus, Episcopus Bertinorensis, obstrepit in Synodo sub Pio, Hispanorum causa, l. 19. c. 5. n. 5. & 9. c. 7. n. 1.
Thomas Stella Dominicanus, Episcopus Salpensis, posteà Lavellensis, & inde Justinopolitanus, opponit aliqua Canonibus de Eucharistia sub Pio, l. 17. c. 11. n. 5. & 21. Aculei ipsius in Lotharingum in publico sermone de mansione, l. 19. c. 9. n. 7.
Titulus Concilii Tridentini, Universalem Ecclesiam repræsentans, iterum vocatur in controversiam ab Hispanis sub Pio, l. 21. c. 12. n. 4.
Translatio. Vide Concilium.

V

Vangius Archiepiscopus Gesnensis studet moras interponere, ne accipiatur Tridentinum in Polonia, sed frustrà, l. 24. c. 13. n. 1. & 3.
Veneti favent in Synodo Sedi Apostolicæ, l. 19. c. 1. n. 12. Eorum studium & sollicitudo ad celerem conclusionem, l. 23. c. 7. n. 1. Ipsis grati animi significationem exhibet Pontifex, quod statim Synodi Decreta exciperint, l. 24. c. 11. n. 1.
Ugo Boncompagnus Bononiensis suscipit cum aliis negotium reformandæ disciplinæ sub Pio, l. 18. c. 11. n. 15. Recusat Responsum parare contestationi paratæ Gallorum in longo cum Hispano Oratore certamine, l. 21. c. 9. n. 1. Est auctor Pontifici ut Synodum confirmet, l. 24. c. 9. n. 4.
Ugonotti. Pax cum ipsis à Carolo IX. Rege Galliæ lancita est, & hinc Religionis detrimenta, l. 20. c. 10. n. 1.
Vincentius Justinianus Magister Generalis Prædicatorum, ardenter defendit libertatem Regularium in concionando, l. 23. c. 3. n. 29. à Pio Quinto donatur Purpura, l. 24. c. 13. n. 4.
Visitatores. Decretum de ipsis in Tridentino, l. 23. c. 10. n. 7. decr. 7.
Ultimæ voluntates. Vide Mutatio.
Urbanus de Robore Episcopus Senogallensis, mittitur obviam Lotharingo à Tridentinis Legatis, l. 18. c. 17. n. 11.

Z

Zacharias Delfinus, nobilis Venetus, Episcopus Lesinensis, Pii Nuntius apud Cæsarem, postulat à Ferdinando ut defendat auctoritatem Pontificiam apud Patres Tridentinos, l. 21. c. 11. n. 1. Tractat de confirmatione Maximiliani in Regem Romanorum cum Pio IV. l. 22. c. 6. & seq. Dat consilium Morono ut Synodum absolvat etiam repugnantibus Hispanis, l. 23. c. 4. n. 4.
Zamorra. Vide Franciscus.

PETRI FONTIDONII
SEGOVIENSIS
DOCTORIS THEOLOGI CANONICI SALMANTINI
APOLOGIA
PRO SACRO ET OECUMENICO
CONCILIO TRIDENTINO
ADVERSUS
JOANNEM FABRICIUM MONTANUM
AD GERMANOS.

PETRI

DEDICATIO.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO, DOMINO STANISLAO HOSIO CARDINALI ET EPISCOPO VARMIENSI,

PETRUS FONTIDONIUS S. D.

TAMETSI cùm miseram horum temporum conditionem, disjectas atque dissipatas Ecclesiæ fortunas, ejúsque faciem deformatam contemplor, Hosi Cardinalis Illustrissime, summo quodam, &, ut mihi videtur, justissimo plerumque dolore conficior; & præterita tempora præsentibus, atque homines hominibus conferens, non modò præsens Sæculum miserum & acerbum; sed etiam parum mihi interdum felices fuisse videntur, qui in has miserias atque in istam Christianæ Reipublicæ noctem inciderunt. Contrà verò illos in meliore conditione fuisse, immo beatos judicare soleo, qui superioribus sæculis, cùm florebat Christiana Religio, floruerunt, & antea sunt Divino Beneficio è medio sublati quàm hæc, quæ nos videmus, & patimur mala, videre ipsi & pati potuissent, quorum & vita felix & exitus videatur fuisse fortunatus, qui eos ab istarum miseriarum acerbissimo conspectu vendicavit. Tamen cùm illa etiam bona quæ ex iis malis orta sunt, & aperta Divinæ Clementiæ vestigia quæ in iis acerbitatibus rerum & calamitatibus temporum conspiciuntur, intueor, non modò levatur luctus, & doloris acerbitas mitigatur, sed incredibili sæpe & Divinæ sapientiæ admiratione suspendor: & amore bonitatis inflammor: quæ novit, voluit, & potuit efficere, ut Ecclesia sacro sancta ex iis hæresum sentibus & spinis, quibus ipsa cruentabatur, fructus, & si magna acerbitate permixtos; uberes tamen maximósque perciperet; & ex ipsis morbis hauriret medicamenta quibus suis ipsa vulneribus mederetur. Nam si præteriti temporis memoriam jam inde ab initio nascentis Ecclesiæ ad hunc usque diem recolamus, nullo unquam tempore aut sanctarum litterarum studia perinde claruisse, aut antiquorum Patrum scripta majori quàm nunc diligentia conquisita, purgata & in lucem edita fuisse, aut leges sanctiores & salubriores conditas, aut plures vel Martyres, vel in omni disciplinarum genere præstantes & excellentes viros extitisse reperiemus. Fuit sane tempus illud cùm nullus ovili lupus insidiabatur, nullus Ecclesiæ hostis arma movebat, felix quidem atque securum; sed otiosum sanè ac minimè circumspectum. Nam cùm sublato belli timore diuturna pace flueretur Ecclesia, ejúsque milites securi conquiescerent, quemadmodum illis solet accidere qui diu bello caruerunt, quorum & armarubigine obducantur, & virtus bellica, securitate languescat atque torpeat industria, (est enim quodam modo ipsa securitas iners, quæ metu libera arma simul cùm timore deponit:) sic illi in summa rerum omnium tranquillitate depositis armis, hoc est seriis illis Divinæ legis & antiquorum Patrum studiis abjectis, quæ sunt firmissima præsidia & propugnacula Religionis, otio illo atque pace ad inanes quasdam & levissimas quæstiones abutebantur. Liquidi illi puríque fontes Doctrinæ *cælestis* negligebantur omnino, & turbidam è lutulentis quibusdam rivulis haustam aquam homines bibebant: jacebant in tenebris illa Ecclesiæ antiqua lumina & auctores quidam obscúri, horridi, & inculti dominabantur in scholis. Quas omnes sordida quædam barbaries occupaverat: & ipsa litterarum Gymnasia, quæ sunt veluti palæstræ quædam animorum ubi sapientiæ Candidati iis in certaminibus exerceri debuissent, quæ, cùm esset postea illis in aciem & dimicationem prodeundum, plurimum eis adjumenti ad victoriam possent adferre otiosis quibusdam & inanissimis concertationibus occupata tenebantur. Itaque cùm primum hoc bellum crudele & exitiosum contra Ecclesiam est excitatum, cùm hæreses hujus temporis Classicum canere cœperunt, milites nostri ex iis Gymnasiis, nudi, rudes inermésque prodibant. Unde quanta sit strages consecuta, ipsæ Reipublicæ Christianæ ruinæ testantur. At vero Ecclesia quæ se crudeliter ab hostibus vulnerari sentiebat, ad illa quam primum se contulit præsidia & ad ea confugit arma, quibus ejus salus & hostium pernicies continetur: suósque propugnatores diuturnitate pacis reddítos segniores & puerilibus intentos ac deditos altercationibus sophistarum, ab illis nugis & ineptiis ad intermissa sacrarum litterarum & antiquorum Patrum studia convertit ac revocavit, veterésque illos ac præstantissimos duces hominum negligentia sepultos extraxit è sepulchris ipsis, & tanquam milites veteranos in prima eos acie collocavit. Atque hic est primus quem ex iis malis percepimus fructus, suavissimus ille quidem ac saluberrimus. Quid enim aut nobis potuit optabilius accidere, quàm Clarissimis illis ac sapientissimis frui monimentis vetustissimorum Patrum; qui quo propiùs aberant ab Ecclesiæ ortu, eo clariùs veritatem Evangelicæ Doctrinæ viderunt, & suis eam scriptis illustriorem posteritati tradiderunt? aut quid Ecclesiæ

clesiæ jucundius quàm videre nunc illam antiquorum Patrum cohortem prætoriam tamquam murum firmissimum ejus fortunas libertatémque tueri? Jam verò & huic etiam sæculo debemus sacrum illud & Oecumenicum Concilium Tridentinum, quo nullum aliud vidit Ecclesia aut opportunius aut salubrius, cujus sanctissimis Decretis hæreses jugulatas, & renovatam ac renascentem veteris Disciplinæ severitatem intuemur, & progressu temporis pristinam Ecclesiæ faciem restituendam speramus. Illud præterea emolumentum quod Paulus Apostolus ex ipsis hæresibus provenire dicit, nempe, ut ii qui probati sunt manifesti fiant, maximum quidem illud hoc tempore cumulatúmque percipitur. Nam cùm Deus opt. max. qui consuevit piorum hominum virtutem laboribus tentare, & illorum constantiam periculis veluti igne aurum experiri: iis modò hæresibus tanquam lydio lapide multorum fidem ac firmitatem periclitatus, in plerisque invictum quoddam animi robur in perferendis pro Religione Christiana immanissimis tormentis expertus est. Quis enim enumerare poterit tot Martyres quod nobis nunc insanæ hæreses non jam argumentis ut olim atque rationibus, sed furore atque ferro armatæ pepererunt? Nec enim defuere hoc tempore Nerones, Decii, Maximini, Diocletiani atrocissimi Religionis hostes, qui in Ecclesiam ejúsque propugnatores crudeliter sævirent. Sed neque etiam Herodes defuere, qui vel ipsis cunis funestas & sanguinarias manus inferrent: multósque vidimus hoc sæculo ob tuendam Christianam Religionem variis modis vexatos, patria quosdam extorres, bonis spoliatos, misero exilio & paupertate confectos, alios flammis combustos, ferro peremptos, lapidibus obrutos, membratim conscissos, excoriatos, dilaceratos, exquisitissimisque aliis tormentorum & mortis generibus cruciatos & extinctos: qui dum se pro Christi gloria excarnificari crudeliter ac dilaniari passi sunt, non modò hæreticorum errores & crudelitatem coarguerunt, Religionem firmarunt atque stabilierunt, sed gloriosa morte Ecclesiam sacro sanctam atque cælum ipsum exornarunt, & nobis veluti simulacrum quoddam & imaginem præbuerunt illorum temporum quibus Christiana Religio nata est, visíque sumus videre in ipsa jam quasi extrema Ecclesiæ senectute primam ejus infantiam, & ipsa illius incunabula sanguine respersa, quæ licet ad animi dolorem sint acerbissima, ad Ecclesiæ tamen salutem, ad Christi gloriam, & ad exemplum constantiæ & fortitudinis utilissima, saluberrima, ac jucundissima sunt. Quid referam tot clarissimos & sapientissimos viros, quod hæc nostra sæcula tulerunt? qui cùm à sacrilegis istis Religionis hostibus Ecclesiam everti & tanquam ab impiis prædonibus ejus fortunas diripi animadverterent, iis se totos doctrinæ studiis tradiderunt, quibus possent & propulsare illorum impetum, & tueri Ecclesiæ dignitatem. Ipsæ igitur hæreses acuerunt hominum ingenia & industriam, ipsæ Ecclesiæ calamitates & ærumnæ tot disertissimos patronos excitarunt, ipsæ ruinæ Christianæ Religionis tot nobis veluti fabros & architectos ad eam reædificandam præbuerunt quod in omnibus Christiani orbis Provinciis floruisse floreréque videmus. Nam ut interim Hispaniam atque Italiam prætermittamus, quæ eum iis bellorum tumultibus, quos hæreses concitarunt, jactatæ exagitatæque non fuerint, vacare studiis quietiùs, & ad expugnandas hæreses incumbere liberiùs potuerunt; in illis ipsis locis in quibus maximè Religio oppugnabatur, & acerbiora vulnera accipiebat; acerrimi illius defensores & medici prudentissimi extiterunt, ut & cum ipsis ruinis architecti, & cum morbis remedia nata fuisse videantur. Nam & Germania ipsa, quæ horum malorum parens esse voluit, magnos protulit viros qui nascentibus hæresibus fortiter atque animosè restiterunt. Et Gallia quæ periculosissimo præ ceteris nationibus arsit incendio, homines ingenio atque doctrina excellentes quam plurimos edidit, qui antiquam illam Christianissimæ quondam Provinciæ Religionem & veteris pietatis semina conservarent. Et Anglia etiam ipsa, quæ licet abjecta vera Religione, & excusso insolenter Ecclesiæ Romæ jugo hæreticorum idola tanta aviditate complexa veritatem Catholicam tanto non solùm stomacho & odio, sed bello tam crudeli atque atroci prosecuta sit, ut veluti correpta phrenesi furere jam atque insanire videretur, licet ea addiderit crudelitatis exempla quæ deterrere homines & retardare ab Ecclesiæ defensione potuissent; non tamen potuit efficere ut non multos ex ea insula & sapientissimos patronos & fortissimos Martyres haberemus. Quid Pannoniam, Bohemiámque commemorem? in quibus reperti sunt hoc tempore doctissimi viri qui inveteratum illum Hussitarum errorem & illarum provinciarum visceribus pertinaciter inhærentem exstirpare atque evellere niterentur. Polonia sanè quæ incorruptæ semper atque sinceræ Religionis alioqui cultrix conservatrixque semper fuit: iis tamen proxima Provinciis nonnihil sordium ex earum vicinitate contraxit, & si clarissimis nunc atque disertissimis hominibus referta sit, qui pro Religione fortiter dimicantes bellum cum iis hæreticis qui se in eam Provinciam insinuarunt, continenter gerunt. Te tamen habet unum instar omnium Cardinalis amplissime, ita ut si nullum alium hoc tempore nobis edidisset, satis haberet ipsa in te solo & præsidii ad salutem, & splendoris ad gloriam. Neque verò Poloniæ solum, in qua natus, Germaniæ è qua oriundus, Italiæ in qua optimis es disciplinis eruditus; sed aliis Provinciis atque nationibus, non Ecclesiæ modò Varmiensi, cui præfectus; sed universæ Reipublicæ Christianæ saluti ornamentóque fuisti, cujus vulneribus tam salutaria doctrinæ medicamenta adhibuisti, quàm sapientissimis, piissimis & eloquentissimis scriptis illustrasti; qui nullis laboribus aut periculis, quibus Ecclesiæ prodesse posses, pepercisti; qui tot libris editis, hæresum monstra acerrimo stylo jugulasti; qui sacro Concilio Tridentino tanta cum prudentiæ, moderationis & pietatis laude sanctæ Sedis Apostolicæ Legatus præfuisti; qui summos Pontifices Romanos ad curanda Ecclesiæ vulnera, & instaurandam Religionem non modò dictis & crebris exhortationibus inflammasti; sed illorum conatus tuis Consiliis, opera & Legationibus periculosis eorum nomine suseptis adjuvisti, & nunc tandem cum post tot labores Religionis causa susceptos Romam tanquàm in portum aliquem receptus, in ipso jam quasi gloriæ sinu positus quiescere & ferjari jure optimo potuisses, & præteritorum laborum, industriæ doctorinæque fructus percipere suavissimos. Nullum tamen inerti otio temporis punctum interire sinis, nullúmque intermittis diem quin aliquid agas, scribas aut mediteris quod usui Ecclesiæ esse possit: & non modò Poloniam, quam velut Spartam ornandam accepisti; nec solum Poloniæ Regem Serenissimum in officio retinere, & in antiqua & sin-

cera Religione conſervare ſtudes; ſed reliquas Germaniæ Provincias atque Principes, quos crebris litteris ad tuendam Religionem, & hæreticorum conatus reprimendos excitare conaris. Eos verò à quibus aliquid geſtum eſt quod Eccleſiæ conducat, incredibili proſequeris benevolentia; hos laudas, iis faves; hos amas: nam ii tibi cordi ſunt quibus Chriſtus eſt cordi; illos habes cariſſimos quibus Eccleſiæ ſalus cara eſt; eos ornandos & complectendos arbitraris qui de Religione Chriſtiana ſtudeant bene mereri, & eos in quibus aliquam vel ingenii ſcintillam, vel eruditionis & eloquentiæ vim elucere vides, ad ſcribendum, & juvandam Eccleſiæ cauſam adhortaris & impellis: totus denique in eam curam & cogitationem incumbis quæ Eccleſiæ ſalutem & ſummam tibi ſit allatura dignitatem & gloriam. Sed longiùs progredior quam Epiſtolæ inſtitutúque noſtri ratio patiatur; injuriamque facere videor maximis tuis virtutibus & laudibus quas iis velim includere anguſtiis litterarum. Me verò, ut ad id tandem aliquando perveniam cujus cauſa hæc ſcribuntur, quem amore complexus & maximis beneficiis proſecutus in tuo jam pridem ære habes, hoc quidquid in me eſt ingenii & facultatis, quod eſt ſanè perexiguum, conferre etiam ad Religionis defenſionem voluiſti. Nam cum Tridenti in tuas atque aliorum clariſſimorum Legatorum manus veniſſet oratio quædam Fabricii cujusdam Montani conſcripta adverſus Divinum illud Concilium & injuriis improbiſſimis reſperſa, me illi reſpondere & Concilii cauſam patrociniúmque ſuſcipere juſſiſtis. Scripſi ergo tunc pro Sacro Concilio orationem ad Germanos, quam cum aliis meis concionibus, quas ad Patres tunc Concilii habui, cum editam & multis mendis reſperſam viderem; & has tres orationes quas nuper habui Romæ ad Pium V. Pontificem max. ab amicis impensè flagitari; eas corrigendas, & Tibi, cui me ego etiam totum jam pridem dicaveram, dedicandas putavi interim dum illam graviorem obeo Provinciam mihi injunctam ſcribendi de ſacerdotio & ſacrificio Chriſtiano adverſus Magdeburgenſes Centuriatores. Illas igitur Tridentinas & has Romanas lucubrationes mei in tuam amplitudinem amoris & obſervantiæ teſtes Vir illuſtriſſime excipies animo benevolo atque tuæ dignitatis fovebis patrocinio, quas nec ego edendas putaſſem, nec ipſæ in lucem prodire auſæ unquam fuiſſent, rudes præſertim & obſcuræ; niſi illis tantæ hujus tuæ & auctoritatis pondus & gloriæ lumen acceſſiſſet.

PETRI FONTIDONII
DOCTORIS THEOLOGI
PRO SACRO ET OECUMENICO
CONCILIO TRIDENTINO
AD VERSUS
JOANNEM FABRICIUM MONTANUM
APOLOGIA
AD GERMANOS

Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Proverb. cap. 26.

ETSI ad aſſerendam ſacroſancti Concilii Tridentini auctoritatem, & ad infamandam Joannis Fabricii Montani maledicendi libidinem comprimendam, fruſtra fortaſſe hic à nobis labor ſuſceptus eſſe videatur, cùm & Concilii auctoritas ſumma Spiritus ſancti præſentia, atque patrocinio, contra ſceleratorum hominum audaciam, tecta ſatis atque munita ſit, & Fabricii improbiſſima oratio, omnium ſit bonorum virorum judicio, opinioneque damnata, quam nemo eſt qui legat, qui non miretur, & monſtri ſimile ducat, repertum fuiſſe hominem, qui id fuerit aggreſſus, quod vel dæmonis ipſius fugiſſet, & reformidaſſet audacia: ſed quoniam ad vos, O viri Cermani, admonendos, oblata hæc occaſio aptiſſima viſa eſt; non tam quidem ut homini ſcelerato, & improbo reſpondeam, (quem omnes extremo potius ſupplicio, quàm ulla reſponſione dignum arbitrantur) quàm ut illuſtris. Sacri Concilii Legatis, qui mihi hanc Provinciam impoſuerunt, & piis etiam aliis, atque doctiſſimis viris, qui id à me impensè flagitarunt, ſatisfaciam: tum verò ut tantam hujusce rei indignitatem veſtris oculis objiciam, hunc mihi laborem ſuſcipiendum putavi: ut ſi minus maternis Eccleſiæ vocibus, quæ veſtræ potiſſimum ſalutis ſtudio, hoc tantum Concilium cogendum curavit, ſi minus, illius lacrymis, quas veſtri deſiderio fundit, commovemini, tam improbis ſaltem, tam audacibus, tam nefariis, & ſceleratis miniſtris, tamdiu vos ſervire (ut par eſt) indigniſſimum judicetis. Quid enim, obſecro per Deum immortalem, indignius fingi,

fingi, aut excogitari poteſt, quàm ſapientem, generoſamque Germaniam magna ex parte ſic à veteri ſua gloria degeneraſſe, ut ſe ab iis hominibus miſera captivam duci patiatur? quid turpius, quàm iis parère præceptoribus, qui dum ſe veros Evangelii ſectatores profitentur, ſic omnem Evangelicam modeſtiam exuerunt, ut ab omnibus Evangelii potius hoſtes, quàm verè cultores judicentur? Quid ignominioſius, quàm iſtorum hominum cauſa, in eam infamiæ notam incurriſſe, ut nullus ſit, qui non eam aut tam cæcam, & ſtupidam arbitretur, quæ ſe decipi non ſentiat; aut tam abjectam, quæ turpiſſimum iſtud ſervitutis jugum à ſordidiſſimis hominibus liberis ſuis cervicibus imponi patiatur? Quòd ſi nulla hactenus hujusmodi infamia laboraſſet, eam nunc illi vel maximam hac unica oratione Fabricius inuſſiſſet. Quam qui legunt, cùm cogitant eſſe in Germania hominem, quem plerique Germanorum (neque enim omnes iſtorum erroribus acquieſcunt) tanquam Chriſti miniſtrum (ſi diis placet) ſuſpiciant, & venerentur, quem virtutis ducem, atque magiſtrum ſequantur, quem veluti probitatis, manſuetudinis, bonitatis, & Evangelicæ modeſtiæ exemplum ſibi imitandum propoſuerint. Qui tamen ſacrum, & Oecumenicum Concilium, maxima patrum frequentia, communi totius orbis conſenſu, ſummis & ardentibus Chriſtianæ Reipublicæ votis, ſanandi Eccleſiæ vulnera, inſtaurandæ Religionis, & componendæ pacis ſtudio coactum, quod vel Angeli ipſi reverentur, ipſe improbiſſimis contumeliis, & opprobriis laceſſiverit. Cùm cogitant eſſe in Germania aliquam Rempublicam tam Barbaram, tam ſuæ dignitatis, & exiſtimationis oblitam, quæ hujusmodi orationem prælo committi, & in publicum prodire patiatur: non illi quidem indignantur, ſed dolent; non iraſcuntur, ſed miſericordia commoventur: & illa juſtiſſima indignatio, quam vel à manſuetiſſimo pectore tanti ſceleris immanitas extorquere potuiſſet, in lacrymas, & commiſerationem verſa efficit, ut omnes jam miſeram conditionem & infeliciſſimam Germanorum ſortem lamentur. Qui abſtracti à vis veritatis, & in errorum præcipitia devoluti, Divina Clementia, & omni cæleſti lumine deſtituti, & in profundum cæcitatis Barathrum lapſi, deſperata jam prorſus ſalute eſſe videantur.

Itaque prius quàm objectis ab illo criminibus, aut, ut verius dicam, improbiſſimis contumeliis reſpondeam, hujus tanti ſceleris magnitudinem perpendamus, ut quibus hominibus ſerviatis, cùm ex iſtius impudentia deprehenderitis, ſi ulla ſcintilla antiquæ Fidei, & Religionis veſtris in mentibus reſedit, ſi ullus vobis veteris gloriæ ſenſus remanſit, Pœnitentia ducti & pudore aliquando ſuffuſi lugeatis: & qui nullius unquam tyrannidem perpeti potuiſtis, jugum iſtud acerbiſſimum, quod falſa quadam libertatis ſpecie, homines novarum rerum cupidi vobis impoſuerunt, concepta aliquando juſtiſſime indignatione repellatis.

Illud igitur in primis, ut ad te veniam, Fabrici, & primum tuæ audaciæ, & improbitatis teſtimonium producam: affirmare tibi auſim, neminem extitiſſe, qui cùm tuam legerit orationem, non exiſtimaverit, & certò crediderit, nullum eſſe hominem in Germania, qui Fabricius Montanus appellaretur, ſed ſub hoc falſo, & ementito nomine larvatum aliquem, & ſcenicum Satanæ miniſtrum deliteſcere: qui ut honori ſuo, & exiſtimationi conſuleret, ſuo etiam nomini pepercerit, quia neminem tam impudentem reperiri poſſe arbitrabatur qui ejusmodi orationi, hoc eſt, qui tanto ſceleri ſui nominis titulum præfigeret. Sed illud abs te quæro principio, cùm hæc in ſanctam Synodum ſcribere, aut potius evomere cogitabas, nunquid ex Italia, Hiſpania, Gallia, Hungaria, Anglia, Græcia, Dalmatia, Boemia, Polonia, Hibernia, ex ipſa Germania, ex toto denique orbe Chriſtiano doctiſſimos, & graviſſimos Epiſcopos, alios etiam quam plurimos omnium litterarum genere præſtantes, & excellentes homines, florem, inquam, Reipublicæ Chriſtianæ in hunc locum confluxiſſe, ſciebas, an non? nunquid Ferdinandi Cæſaris, omnium Regum, Principum Chriſtianorum, & rerum publicarum Legatos hìc adeſſe intelligebas, an non? nunquid eos omnes, non alio nomine conveniſſe, quàm ut Eccleſiæ ſaluti conſulerent, & ruenti Religioni Chriſtianæ ſubvenirent, ignorabas, an non? ſi non intelligebas, cur fuiſti tam cæcus, & temerarius, ut quorum dignitatem ſummam, & ſtudia ſanctiſſima ignorabas, illorum conatus, & facta impudentiſſimè reprehenderes? ſi intelligebas, neque enim eſt credibile, ut quippiam te inſcientem & ignorantem feciſſe fatearis: O ſcelus inexpiabile, O inauditam improbitatem! Quæ tanta inſania, quæ tanta audacia, atque dementia tuum iſtum ſceleratum animum potuit impellere, ut vinolentæ atque furentis orationis aculeos in eos exerceres, quos lumina Chriſtianæ Reipublicæ agnoscebas? quæ tanta maledicendi rabies tuum iſtud ſacrilegum pectus invaſit, ut in totius orbis gentium ſanctiſſimumque ſenatum tam impudenter inſultares? Nunquid, Fabrici, cùm hæc cæco furore meditabaris, ducenti quinquaginta, & eo amplius Epiſcopi, & alii quam plurimi doctiſſimi homines ante duos oculos verſabantur, quorum ſi non ſapientiam, auctoritatem, & canos revereri, tacita ſaltem de tua ſingulari improbitate, judicia reformidare, & perhorreſcere debuiſſes? Quòd ſi hæc tibi in mentem veniebant, qua fronte hæc ſcribere auſus es? non vultus concidit? non erubuiſti? nihil te Concilii majeſtas, nihil Religio, nihil pudor; nihil tuum iſtud Evangelium? nihil modeſtia Chriſtiana, nihil Chriſti exemplum, legesque moverunt? Paulus Apoſtolus cùm ſuum illud os ſanctiſſimum improbiſſimi magiſtratus juſſu, injuſtiſſimè verberari videret, quod Principem ſacerdotum, Paulò liberius, dealbatum parietem appellaſſet, Pœnitentia ductus, hoc ſolùm nomine ſe dignum venia judicavit, quòd ignorantia lapſus Divina præcepta violaſſe videretur: tu non ſceleratum aliquem magiſtratum, ſed Chriſti ſanctiſſimos miniſtros, non unum, aut alterum Principem ſacerdotum, ſed omnes fermè Eccleſiarum omnium Paſtores, nulla laceſſitus injuria, ſed omni amoris, & benevolentiæ ſignificatione provocatus, ſceleratos, improbos, & impoſtores ſciens, & prudens appellabis? Si ſervus dominum, ſi filius parentem, ſi ſubditus magiſtratum vel verbo leviſſimo violaverit, illum omnes omni ſupplicio digniſſimum arbitrantur: tu cœtum omnium, quos habet Chriſtianus orbis, graviſſimum, tu tot patres, tot Principes & magiſtratus improbiſſimis contumeliis & injuriis impunè lacerabis?

Multi antiquis temporibus jam inde ab ipſis exordiis, & incunabulis naſcentis Religionis, acerrimi Eccleſiæ hoſtes exſtiterunt, qui miris illam modis, indigniſſimisque vexarunt, qui atrociſſimas excitarunt tragœdias, qui maledictis, & opprobriis illius filios fuerint inſectati: ſed nullus unquam reper-

pertus est in tanta veterum hæreticorum sylva, tam perfricta fronte, tam effrænata audacia, qui Concilia contumeliis lacessiverit, qui in illorum sacrosanctam auctoritatem editis famosis libellis fuerit debacchatus. Repete veteres historias, evolve antiqua scriptorum monumenta, revoca in memoriam Arrios, Sabellios, Macedonios, Nestorios, nullum unquam tanti sceleris vestigium, nullum reperies exemplum, quod sequi, aut imitari potuisses. Pugnabat quondam Arrius cum Athanasio, Valentinus cum Irenæo, cum Origene Celsus, cum Hieronymo Jovinianus, cum Basilio Eunomius, cum Augustino Pelagius, sed cum Synodis, cum Conciliis generalibus, nullus unquam pugnavit hæreticorum tam apertis injuriis: tu solus inventus es, qui quod hæretici, quod latrones, quod Turcæ, quod Barbari homines, quod ipsamet improbitas facere erubuisset, facere audares. Quòd si aliqua spe hoc tantum facinus esses aggressus, licèt esses, ut es, improbissimus, non tamen ita perditus, & insanus judicareris: nunc verò qua spe adduci potuisti? nunquid hac via tuam deploratissimam causam firmari, & stabiliri posse putabas? quam si justissimam reddidisses? quo more? quo exemplo? quo prætextu? quo colore? nullo planè judicio meo, nisi quòd, ut ego arbitror, audacia, scelere, furore, & aliquo insigni facinore, tanquam incenso Dianæ templo, qui alioqui ignotus, & obscurus delitescebas, celebris, & clarus esse voluisti. Quanquàm illius facinus cum tuo scelere nulla ex parte conferri potest, longo intervallo illius improbitatem superasti. Ille templum magnificum, & amplissimum à tota Asia constructum, sed tamen fatuæ, & ementitæ Deæ templum incendit, sed eo nomine felix fuit, quòd nefanda dæmoniorum simulacra eodem simul involvit incendio: tu verò non ligna, aut trabes, non muta saxa, atque parietes, sed vivos Ecclesiæ lapides, firmissimas columnas Christianæ Religionis, sanctissimos, inquam, Pastores, ipsa Spiritus sancti templa, sacrilegæ cujusdam orationis facibus, quantum in te fuit, incendere voluisti. O mentem sacrilegam, quæ tantum facinus concipere, digitos sceleratos, qui hæc scribere potuistis! cæcam Rempublicæ quæ ea in manus hominum venire ad suum dedecus sempiternum passa est! Nam si Nicander Argivorum Rempublicam malè moratam esse censuit, quòd in ea liceret improbis de bonis impunè malè loqui, quid de illa præsens sæculum, & posteritas judicabit, quæ huic homini in sacrum, Oecumenicumque Concilium, hæc scribere, & prælo mandare permisit?

Sed quoniam ego, viri Germani, non arbitror hunc hominem tam esse dementem, tam stupidum, tam nihil scientem, qui tantum in se scelus admittere, tantum honori suo, & existimationi, infamiæ dedecus inferre decreverit, nisi aliquem ex hac audacia fructum percipere cogitasset: quid ille mihi sensisse, quid spectasse videatur, quo consilio hoc facinus fuerit aggressus, explicabo: illius detegam insidias, ut intelligatis cum non tam aliquam excusationem quæsisse, quam nullam poterat habere, quàm latibula quædam investigasse, quibus & suum scelus occultaret, & vestris oculis in tam aperto crimine tenebras, & noctem offunderet. Nam cùm Carolo V. Cæsari invictissimo essent aliquando polliciti, se Concilio adfuturos, & illius Decretis obtemperaturos; non modò vocati postea venire recusarunt, fidem servare noluerunt, sed nefariis Consiliis, & armis illud dissipare conati sunt; ne cùm illorum errores in lucem prodiissent, cùm fraudes, quibus infelicissimæ plebi imposuerunt, fuissent detectæ, Concilii auctoritate, Decretisque convicti, digni supplicio judicarentur, & vos cùm ab illis deceptos fuisse intelligeretis, in eos, tanquam in proditores Religionis; & vestræ salutis hostes animadvertendum esse ducerentis. Nunc verò cùm tanta Patrum frequentia, tanto animorum ardore, tanto studio, & tam certa spe conciliandæ pacis, Concilium coactum intuentur, cùm videant se tam apertis indiciis, benevolentiæ fide publica data à sancta Synodo vocari, ut laboranti Ecclesiæ Christi communi auxilio & opera subveniatur: veriti jam, ne, si toties ad hanc sanctam, licèt illis formidabilem arenam, provocati, tam celebris Concilii jussa contemserint, & hanc toties oblatam palæstram recusaverint, vobis in suspicionem veniant, ut par est, corruptæ à se, atque depravatæ Religionis, veriti, ne hoc veluti præjudicio, tanquam causæ desertores, damnati videantur, in summas angustias conjecti, Consilii jam atque rationis inopes, cæco quodam & insano furore correpti, in eas, mihi credite, voces proruperunt. Quid agimus? Nunquid tanti Concilii tam piam & salutarem admonitionem contemnemus? sed qua ratione effugiemus desperatæ victoriæ suspicionem? nunquid obtemperabimus? atqui jam ipse nobis præfagit testificaturque conscientia, nos simul cum deplorata causa fore damnandos. Quod si evenerit, quid agemus? quid capiemus Consilii? quò nos damnati recipiemus? nunquid ad adversarios, ut jam diu debitas illis pœnas persolvamus? nunquid ad nostros, à quibus tanquam Ecclesiæ proditores repudiemur? Videte per Deum immortalem, viri Germani, quàm cæca sit improbitas, nulla alia via, in tanta rerum desperatione, commodior visa est, quàm si sanctissimam Synodum contumeliis afficerent, auctoritatem maledictis elevarent, firmam satis futuram suam causam, tectam abundè suam Innocentiam sunt arbitrati, si præterita flagitia novo nunc, & inaudito improbitatis genere cumularent. Quid plura? placet hæc omnibus sententia, quæritur ad hanc rem idoneus minister, unus inter omnes repertus est Fabricius, ceteris ad suscipiendam hanc impiam causam audacior, ad agendam impudentior, qui iis esset moribus & ingenio, ut facilè scelesto facinori sceleftiorem orationem adhiberet, qui omnes in hanc unam rem audaciæ nervos intenderet, qui se elaborata oratione, ad infringendam, & evertendam Concilii Tridentini auctoritatem componeret, qua salva, se salvos esse non posse intelligebant.

Rem igitur aggreditur. Argumentum, quod & vobis decipiendis, & saluti causæ aptum sibi visum est, declamatorio more tractandum sibi proponit, in quo vires ingenii & eloquentiæ, aut singularis potius impudentiæ, & improbitatis ostentaret, Concilium videlicet Tridentinum non posse à Christianis hominibus sine scelere frequentari. Colligit deinde argumenta ex loco, ex personis, ex Fide publica, ex eventu: quæ quia per se non satis firma videbantur, contumeliis, injuriisque munivit. Quæ dum ostendo qualia sint, vos obsecro, viri Germani, diligenter attendite, & quas hactenus iis Sirenum cantibus aures exhibuistis, tanto cum dispendio salutis vestræ, eas nunc mihi veram vobis libertatem, salutem & felicitatem ex animo cupienti, præbeatis. Futurum equidem spero,

spero, ut si minus oratione nostra persuasi, istorum saltem improbis factis, & verbis offensi, vos à Christi suavissimo jugo, ad istorum superbissimam tyrannidem abstractos, à dulcissima pace, atque concordia ad dissidia, atque contentiones traductos iniquo animo feratis, & tædio tandem hujus tam miseræ, & diutinæ servitutis, & desiderio veræ libertatis adducti, ad Ecclesiæ matris clarissimæ sinum redeatis.

Sed illud jam abs te quæro Fabrici, ut ab ipso tuæ orationis argumento exordiamur, cùm Concilium Tridentinum à Christianis hominibus sine scelere frequentari non posse affirmas, quid nomine Christianorum intelligas: nunquid eos solos, qui sunt vestrarum partium, aut eos tantùm, qui sub Christi sanctissimo vicario militamus, aut utrosque? (quanquàm non ego te in nos tam bene animatum esse existimo, qui in Christianorum numero censeas nos esse collocandos) si utrosque, O stultitiam, & improbitatem hominis singularem! Túne clarissimum imperatorem Ferdinandum, Hispaniæ, Galliæ, Hungariæ, Lusitaniæ, Poloniæque Reges; túne ceteros orbis Christiani Principes, qui huic Sacro Concilio per suos Legatos interfunt, improbos & sceleratos appellabis? necesse est enim id fatearis, si Concilium hoc à Christianis sine scelere frequentari non potest: nisi tu illos tolummodo censes esse Christianos, qui ab Ecclesia Catholica, qui à summo Pontifice, qui denique ad vos à Christo defecerunt. Quod si sic est, quemadmodum in extrema orationis parte disertis verbis explicasti, non intelligebas te Imperatorem, Reges, & Principes Christianos in hæreticorum numero relinquere? nisi fortasse leviorem esse contumeliam judicasti, illos hæreticos potius quàm sceleratos appellare. Quæ isthæc est dementia, quæ insania, qui mentis stupor, Fabrici? neque enim hîc jam improbitatem, sed summam stultitiam reprehendo, qui in ipso limine atque vestibulo orationis, veluti cantherius in porta, tam turpiter, impegeris, ut eos, quibus assentari magnopere cupiebas, quos tibi reddere propitios, quorum gratiam inire (ut statim ostendam) vehementer optabas, illorum contra te indignationem, inaudito contumeliæ genere provocaveris, qui eos aut hæreticos, aut sceleratos esse dixeris. Sed sit hoc ignaviæ, socordiæ & stultitiæ tuæ, qui nobis statim indicare voluisti, te virum minimè malum esse, ut cetera, quæ à te dicentur, non tam callido, astuto, veteratori, vafroque hosti, quàm simplici, vecordi, stulto, & insano, morioni tribuantur. Sed venio jam ad tuam præclaram orationem, in qua multa mihi necessariò prætermittenda sunt, ne eorum commemoratione, piæ atque Christianæ aures offendantur. Ea etenim convicia, eas contumelias in sanctissimum istum senatum conjecisti, quæ, ne iterum nominentur, reprehendi non possunt. Cogor itaque hac in parte honori tuo servire, dum consulo pudori meo.

Tuum silentium diuturnum, quo in tanta animorum contentione te hactenus usum fuisse dicis, tranquillitati & otio consulentem, petulanti nunc adversariorum procacitate expugnatum fuisse proclamas, quòd ab iis, qui conventus Tridenti agitant, universi & singuli, qui Christi Evangelium prædicant, edicto, & Fide publica superbè, & imperiosè nimis evocentur. Neque id esse mirandum, cùm pro ea, quam sibi usurpant, auctoritate, regibus quoque & monarchis insultent. Adhibes deinde maledicta, & contumelias, & ad obsistendum Sacri Concilii conatibus classicum canis, ac veluti servos ad pileum vocans, licet non ad parandam, sed ad conservandam & retinendam miseram vestram, & spurcissimam carnis libertatem, tuorum satellitum, hoc est, Ecclesiæ hostium animos accendis; &, ut sese fortiter opponant Spiritui sancto, ut obviam eant Concilio Tridentino, quasi scelus aliquod aggredienti, atque illi resistant, adhortaris; & te, qui in hoc tanto bello contra veritatem susceptо, non aliis armis, quàm conviciis pugnare posse confidebas, meritò sanè calonis partes acturum polliceris.

Quid primùm querar, viri Germani? aut quid potius primùm doleam, & deplorabo? nunquid hujus hominis summam perversitatem & audaciam? aut illorum miserrimam sortem, qui iis ducibus cæcis, & improbis servire coguntur, quorum vestigiis inhærentes, in errorum foveas, & præcipitia devolvantur? aut nostrorum potius temporum conditionem infelicissimam, qua hujusmodi homines, non modò vivere, sed florere, & aliis dominari, atque in unius tanti Concilii auctoritatem invehi, insultareque patiantur? sed hæc duo extrema in aliud tempus reservabo, huic nunc homini respondebo. Altissimo igitur silentio, & profundo somno demersus Fabricius hactenus jacebat, suis erroribus optimè constitutis, & tanquam parta jam de adversariis victoria veluti in ipso sinu gloriæ positus, quiescebat, & inter tot opinionum turbines & tempestates, quibus Gallia, Germania, ceteræque Provinciæ Christianæ jactantur, ministris aliis solicitis, atque vigilantibus, ipse solus otio, atque somno frui poterat: quia nihil, videlicet, erat, quod tantum Principem excitare, tanti patroni silentium rumpere, & feriatam jam illius vocem extorquere mereretur. Cetera minora prœlia, Calvino, Musculo, Brentio, atque aliis infimæ classis ducibus permittebat. Ipse Princeps & antesignanus se in difficiliora tempora & bella reservabat: quia indignum esse ducebat tanto imperatore, si priusquàm ad triarios res esset devoluta, ipse gladium educeret, & in aciem procederet. Unicum Concilium Tridentinum, hoc est, universa Ecclesia Christiana illius sanctissimum silentium rumpere, & expugnare potuit: unicum, atque solum Concilium Tridentinum, dignum visum est, quod istius Æneæ magni dextra cadere debuisset. O præclarum imperatorem, qui omnes Lutheros, Calvinos, Melanchthones, Oecolampadios, Buceros, & Reliquos tuæ notæ duces, si non eruditione, industria, & calliditate, impudentia saltem, & studio maledicendi longè superasti! Næ tu Seriphia rana meliùs famæ tuæ, tuorum civium honori, & totius Germaniæ existimationi antiquo illo tuo silentio consuluisses, quàm recenti hac, & improbissima voce, tuam alioqui perditam causam acriùs vulneraasses, & tibi, tuisque omnibus sempiternum dedecus inussisses. Qua fronte, & quo ore sanctissimum Concilium petulantiæ & procacitatis insimulasti? qua audacia Fidem publicam, qua illi, qui ab Ecclesiæ sinu, magno cum ejus dolore, opera vestra avulsi sunt, tam piè, tam benevolè, & tam amicè accersuntur, superbam tu evocationem appellasti? nam quòd Concilii Patres eam sibi auctoritatem usurpasse criminaris, ut regibus, atque monarchis insultent, facis tu quidem consultò, ut Principibus, atque monarchis assenteris: sine quorum præsidio hæc tanta tua audacia impunita esse non posset. Hoc Consilium secuti tui majores, quia istud hæresum monstrum sine patrocinio regum ado-

adoleſcere non poſſe videbant, ſummam illis in Eccleſia auctoritatem deferentes, ſacerdotium regno, Spiritum carni, terræ cælum, humanis potiùs Divina ſervire, quàm illorum auxilio carere voluerunt: ut quoniam alia ratione illis non licebat, tyrannide ſaltem tuti eſſe poſſent. Illorum igitur hac via ſibi gratiam conciliarunt, & ſuas hæreſes eorum potentia, atque gladiis muniverunt, ſceptra Eccleſiæ, & illius ſpolia quibusdam Principibus Chriſtianis tradiderunt. Illi verò, qui facilè ſibi (ut eſt hominum ingenium) vel Divinos honores deferri patiuntur, non Saulis, aut Ozæ ſupplicio in longè minori ſcelere revocati, aut deterriti, illorum ſtultiſſimis argumentis, & nefariis conſiliis perſuaſi, ex illorum ſceleratis manibus, paſtorales baculos accipientes, non modò ſe ſacerdotes, ſed ſummos etiam Eccleſiæ ſacerdotes & Principes dici & haberi voluerunt. Teſtis eſt unus Henricus VIII. Angliæ Rex, qui Sampſonis cujusdam vel leviſſimo verbo convictus; qui reges ſummos eſſe ſacerdotes dicebat, quòd beatus Petrus, reges honorandos eſſe dixiſſet, eò proceſſit inſaniæ, vir alioqui excelſi animi & ingenii, ut ex acerrimo Eccleſiæ propugnatore redditus hoſtis implacabilis, ſe tanquam ſupremum paſtorem coli poſtulaverit edicto publico, tantoque odio, & indignatione in illos exarſerit, qui ſe illius improbis conatibus, & edicto oppoſuerunt, ut hujus rei gratia duo illa Angliæ lumina & ornamenta, Thomam Morum, & Roffenſem Epiſcopum ſuſtulerit: & univerſam inſulam innocenti innumerabilium martyrum ſanguine cruentaverit. Ex hoc fonte hanc nunc hauſit aſſentationem Fabricius, qua Principum ſibi gratiam promereri, nos apud illos in invidiam adducere, & illorum contra nos ſtudet indignationem concitare. Aſſentatores dicebat Pythagoras eſſe hoſtibus deteriores, quòd magis ſint inſidiæ, quàm apertum bellum pertimeſcendæ: quanto magis iſtorum adulatio vobis erit formidanda, qui non jam corporum veſtrorum, ſed animorum ſaluti inſidientur. O clariſſimi Germaniæ Principes, veſtram ego nunc ſapientiam, conſtantiamque requiro, qui quondam Romani & Pontificatus, & imperii firmiſſimæ columnæ, qui Eccleſiæ Chriſtianæ præſidia, qui propugnacula Religionis ſemper fuiſtis, nunquid patiemini leviſſimis aſſentationibus perditiſſimorum hominum ſic vos agi transverſos, ut illi ſuam cauſam ignominia veſtra tueantur? nunquid patiemini ſic vos illis eſſe ludibrio, ut errore veſtro, atque dedecore ſe Chriſtianæ Religioni inſultare poſſe arbitrentur? patiemini ſic eos abuti auctoritate, atque potentia veſtra, ut calamitoſæ & afflictæ Eccleſiæ, quæ per vos ſuam hactenus dignitatem & ſplendorem conſervabat, nunc per eosdem ab improbiſſimis hominibus extrema pericula & exitium comparentur? patiemini iſtorum hominum audaciam veſtris armis eſſe munitam, & Eccleſiam Chriſtianam indignis modis vexari? quæ nullum aliud in vos ſcelus admiſit, quam quod veſtræ ſalutis deſiderio flagrans, licet ſe tot ictibus hæreſum ſauciam, vulneratamque conſpiciat, majori tamen erroris veſtri, quàm ſuæ calamitatis dolore confecta, non tam ſua, quàm veſtra vulnera, non tam ſuas acerbiſſimas plagas, quàm perniciem veſtram, & miſerabilem interitum dies, noctesque lamentetur?

Sed redeo ad te, Fabrici, qui poſtquam Principum gratiam nefaria aſſentatione tibi conciliaſſe credidiſti, & tuos milites ad prœlium excitaſti, eminus admones eſſe pugnandum: quoniam illi, inquis, quos tuos hoſtes appellas, Tridentum, locum videlicet inſidiis aptum, occupaverunt, Caudinis furculis non multùm abſimilem, quem ſæpe vobis fraudi & damno fuiſſe criminaris. Primum illud à te ſcire velim, quæ ſint iſtæ fraudes, & damna hoc in loco vobis illata: nunquid aliquando huic Tridentino Concilio interfuiſtis? nunquid aliquod de vobis unquam ſupplicium ſumptum eſt? niſi tu fortaſſe ſanctiſſima Decreta, quæ tunc ad Eccleſiæ ſalutem ab illis patribus confecta ſunt, fraudes & incommoda veſtra interpretaris, latronum & ſceleratorum hominum more, qui juſtiſſimas & ſaluberrimas leges, quòd ſuis conatibus obſiſtant, & ſupplicia comminentur, quòd illis ſuum exitium contineri videant, fraudes & incommoda ſua dicere conſueverint. Quod ſi ſic eſt, Fabrici, facilè patiar iſtud à te Sacrum Concilium, & latibula, & inſidias, & furcas Caudinas, & fraudes veſtras appellari. Sed quàm ineptè inſidias nuncupaveris, nónne vides? quid, obſecro, hic tectum? quid occultum? quid ſimulatum? quid fraudulentum? nunquid non edictum ſummi Pontificis diligentia in omnes Chriſtiani orbis provincias delatum eſt? nónne reges omnes, & Principes Chriſtiani rogati, ut adeſſent? nónne data publica fides? nónne locus definitus? non arma ad diſputandum conſignata? nónne ſumma ſecuritas promiſſa? cur tu rem tam claram, tam apertam, tam patentem, inſidias & fraudes appellas? Sed meritò Fabrici has cautes, & prominentes ſcopulos exhorreſcis, inter quas Sacrum Concilium, petra, inquam, Eccleſiæ firmiſſima, deliteſcat, ad quam ne aliquando tot errorum fluctibus jactatus impingas, jure optimo formidare debuiſti, meritò iſtas Alpium fauces, has inquam, Tridentinas anguſtias, tanquam Caudinas furcas pertimeſcis: ſed ſi Pio, ſinceroque animo, non hoſtili, & inimico hæc perpendere Fabrici voluiſſes, nihil antiquius, nihil tibi iis furculis Caudinis glorioſius duceres, in quibus non Samnitum contumelioſo, ſed triumphali Eccleſiæ jugo collum ſubdere debuiſſes, quod non in aliquam vobis ignominiam, ſicut illud Samnitum Romanis, ſed in ſummam gloriam, non in dedecus aliquod, ſed in honorem & laudem; non ſervitutem turpem & miſeram, ſed in glorioſam, & dulciſſimam libertatem redundaret. Jugum eſt hoc Chriſti ſuaviſſimum quod à vobis inſolenter excuſſum iterum piiſſima mater Eccleſia veſtris cupit cervibus imponere.

Jam verò poſtquam id, quod tibi ex officio calonis incumbebat, præſtitiſti, ut à conviciis & opprobriis orationem auſpicareris, & ſacro ſanctam Synodum maledictis onerares, prætermiſſa jam illa prima injuriarum velitatione, depoſita illa calonica perſona, graviorem aſſumens, quam diutius, natura & ingenio reclamante, ſuſtinere non poteris. Te velle toti orbi conteſtatum facere polliceris, hujus Concilii adeundi juſtas & idoneas cauſas reperiri nullas, innumeras verò & graves ejus declinandi atque fugiendi: & tamen prætermiſſo priori membro diviſionis, ad ſecundum acceſiſti; quia videlicet, ſi graviſſimas ejus declinandi cauſas oſtendiſſes, nullas etiam juſtas eſſe veniendi conteſtatum eſſet. Nunquid tam cæcus es Fabrici ut in tantis ruinis afflictæ & diſſipatæ Religionis nullas tu ſolus adeundi Concilii juſtas & honeſtas cauſas invenias? vides ardentem bello Galliam, & hoc tantum incendium à vobis excitatum eſſe cognoſcis, vides perditam An-

Angliam, atque profligatam; vides tuam Germaniam infinitis erroribus æſtuantem; vides, non modò hæreticis cum Catholicis, ſed cum aliis etiam hæreticis inteſtinum bellum eſſe ſuſceptum; vides varias hæreſes veluti furias toto orbe volitare; vides non ſolùm miniſtros pſeudo Evangelicos inter ſe digladiare, ſed imperitam multitudinem in varias ſectas ſic eſſe diſtractam, ut parentes & filii, fratres & ſorores, una jam domo contineri non poſſint: vides inde tot cædes, incendia, ſeditiones, templorum ruinas, urbium everſiones promanaſſe; vides Chriſti tunicam veſtra culpa ſciſſam, atque diſſipatam; vides altera ex parte ſpem unicam inveniendæ veritatis, reformandi Eccleſiam, tollendi ſchiſmata, conciliandæ pacis, & extinguendi hoc tantum incendium, in uno Concilio Tridentino eſſe collocatam, atque hoc unicum ſemper fuiſſe perfugium, & aram calamitoſis, & afflictis Eccleſiæ rebus: vides Eccleſiam mæſtam, & lugubrem veſtris genibus provolutam & ſupplicantem, ut hoc ſanctum Concilium adeatis, ut omnium conſenſu, opera & ſtudio paci conſulatis, & ſuis vulneribus medeamini: & nullas tu juſtas & honeſtas cauſas eſſe venienti audebis dicere? Sed quid mirum, ſi homini tam perdito & improbo, cui ſalus, niſi in Eccleſiæ naufragio conſtare non poteſt, cauſæ, quæ Eccleſiæ ſalutares, & ſibi pernicioſæ ſunt, injuſtæ videantur? Sed quoniam te his maximis & graviſſimis cauſis comprehenſum, & convictum videbas, ut etiam ſi fulgentes gladii, ſi ignes, tormenta, cruces, extrema denique omnia imminerent ſupplicia, forti & infracto animo eſſent adeunda, ut ruenti Eccleſiæ ſubveniretur, mirum profectò eſt, ad quàm levia pericula, & inanes quosdam metus confugeris, quibus vos vehementer deterreri contendis, quo minus ad Concilium accedatis.

Itaque omnes non veniendi rationes in duas à te partes video fuiſſe diſtributas: altera periculi magnitudo, altera verò contumelia veritatis comprehenditur: quia hæc, inquis, profectio in primis eſt periculoſa, deinde verò in veritatem, in Deum, & proximum contumelioſa. Periculi ſanè magnitudinem dicis fuiſſe quidem contemnendam exemplo martyrum, ſi aliquid utilitatis ſecum afferret? ſed nunc diſcrimen eſſe certum certa cum impietate conjunctum, ita ut periculum à ſcelere ſeparari non poſſit. Quis jam non rideat hujus hominis infantiam & ſtultitiam ſingularem, qui non intelligat ſe pugnantia dicere? Obſecro te Fabrici, cur periculum certa cum impietate dicis eſſe conjunctum? nunquid quia, ut inferius affirmaſti, ſequetur veritatis abjuratio? qua ergo ratione conſtanter polliceris te excelſum & erectum martyris animum, ſi eſſet opus, ad cauſam allaturum, ſi periculi magnitudine te à veritate avocari poſſe pertimeſcis? cur certam impietatem appellas eam, quæ ex tua libera pendeat voluntate? niſi fortaſſe qui tuum iſtud pectus inconſtans atque ſacrilegum habeas exploratum, impietati aſſuetum, & in eam propenſum, atque proclive cognoſcas, te nullo negotio in eam poſſe deduci arbitraris. Quòd ſi eam ob cauſam, quam Paulò inferius adducis, certam impietatem cum periculo dicis eſſe conjunctam, quia nefarium eſſe cenſes te iis cœtibus adjungere, qui cum pietate, & Chriſto bellum gerere ſtatuerunt, cujusmodi dicis eſſe Concilium Tridentinum: O audaciam, & improbitatem! O dementiam hominis inauditam! qui dum impietatis crimen effu-

gere conabaris, in atrociſſimum ſacrilegii ſcelus incidiſti. Quæ major impietas fingi aut excogitari poteſt, quàm te tam ſanctum, tam juſtum, tam innocentem judicare, ut ſanctiſſimum Concilium, quaſi ſceleratiſſimum tuo conſortio indigniſſimum cenſeas? quod ſacrilegium majus, quàm tot Eccleſiæ Paſtores, tot Principes Chriſtianos, non modò impios, & ſceleratos dicere, ſed eos, qui ſe illis adjungunt, eodem impietatis crimine reos eſſe cenſere? quæ deteſtabilior inſolentia, quàm improbiſſimum, & ſceleratiſſimum nebulonem ſacro Oecumenico Concilio dicere audere, Recede à me, quia mundus ſum? O os impuriſſimum! O cœnum, O monſtrum, O ſcelus ipſum & impietas! quibus enim te aliis nominibus hac tanta improbitate dignis appellem, prorſus ignoro. Neque ulla eſſe arbitror, quæ ſceleris magnitudinem poſſint exprimere. Nam linguæ, atque mentis officia inaudito flagitio ſuperantur. Ite nunc, O viri Germani, atque horum magiſtrorum manſuetudinem, pudorem, & modeſtia imitamini: immo pudeat vos aliquando talium miniſtrorum. Sed obſecro te, Fabrici, nec enim tecum jam agam hoſtiliter & inimicè; quid eſt, quòd impietatis notam pertimeſcas, ſi tu illorum factis atque Decretis non modò non conſentias, ſed te fortiter opponas, obſiſtas, atque reclames? atqui dices, occludetur vox, indicetur ſilentium, crux, ferrum, flammæ parabuntur, eſto. Ita eſſet, Fabrici, quod tamen longè abeſt à pietate ſacri Concilii, & ab ea ſecuritate, quam vobis fide publica pollicetur. Impietatis ne tuæ, ſi ſic eſſet, veſtigium hic aliquod appareret? nunquid non eris officio tuo perfunctus? nonne credis te vera ſentire, nos errare; te ſervire honori Chriſti, nos detrahere; à nobis lumen Evangelicæ veritatis extinctum, à vobis è tenebris extractum, à nobis contemni ſcripturam, violari verbum Divinum? Chriſti Evangelium, mortem, ſanguinem & gloriam conculcari? quæ igitur erit non jam impietas, ſed major, & uberior laus, quàm te iis hominibus obviam ire, qui hæc judicio tuo facere conantur? quòd ſi nihil profeceris, glorioſus erit conatus, quæ illuſtrior victoria? qui triumphus glorioſior? quæ martyrii corona præclarior? quàm pro Chriſti gloria clariſſimum mortis genus oppetiviſſe? nullum, dices, inde emolumentum ad noſtros redundavit: atqui ſanctiſſimi & fortiſſimi martyres, ut probè noſti, quorum te imitatorem facilè futurum affirmas, cùm acerbiſſimè torquerentur, nullum aliud commodum, quàm Chriſti gloriam veritatis defenſionem, & ſuæ ſalutis, & felicitas ſpem ante oculos habuerunt: nec eam utilitatem ſpectarunt, quam eſſent tyrannis, & carnificibus allaturi, quos ſæpe multò magis conſtantia & illa ſancta libertate exacerbabant; & eorum crudelitatem ad alios etiam trucidandos incendebant. Quanquam quod majus commodum eſſe poteſt, ſi illa, quæ defendis, vera eſſe arbitraris, quàm ut tuo ſanguine conſignentur, tui etiam magis firmi atque conſtantes reddantur, ad ea complectenda, quorum tu cauſa te morti devoveris? Quid tibi poterit eſſe glorioſius, quàm ſite illi in ſanctorum numerum adſcribant, & Divinis honoribus, tanquam ſanctiſſimum martyrem, proſequantur? cur ergo, quod metu debiti ſupplicii, quod reclamante conſcientia, quæ te damnatum jam eſſe proclamat, facere non audes fugiendæ impietatis cauſa, te nunc evitare mentiris? Credo ego te, Fabrici, cùm hæc ſcriberes, exiſtimaſſe hic armatos eſſe ſatellites, hic falces, ſecures,

gladios, flammas, hic jam paratos esse carnifices, qui te raptarent ad supplicium, omnia suspecta, omnia formidolosa, omnia tibi mortem comminari credidisse, aut finxisse te credere, ut & sacrum Concilium apud tuos sceleris argueres, & justi alicujus timoris, licet falsam & subdolam excusationem prætexeres? ut si non vero, simulato saltem timore vos ab hac profectione meritò contenderes. Non hic homines armatos, Fabrici, sed togatos; non belli, sed pacis auctores; non hostes & inimicos, sed pios & misericordes parentes salutis vestræ cupiditate flagrantes invenies. Nulla vis, nullæ insidiæ, nullæ fraudes, nullum hic vobis imminet periculum, aut comparatur, sed summa securitas, humanitas, pietas, sinceritas, ardens Patrum studium non perdendi vos, sed sanandi.

Verùm enimvero, hujus periculi, quod tantopere hic miles ignavissimus pertimescit, magnitudinem in primis in ipsa sede & loco Concilii dicit detitescere: liberam aliquam asserit Germaniæ civitatem præstitui oportere, atque illam imperatoris, & omnium Principum Germanorum fide & auctoritate communitam. Iis enim terroribus conscientiæ hic martyr fortissimus concutitur & agitatur, ut se nisi omnium Principum Germanorum armis tutum & securum esse non posse putet. Erras, Fabrici, si ulla tam injusta esse arma arbitraris, quæ impietati & sceleri diu patrocinentur. Ubique tuta est nuda & inermis innocentia: armata impietas nullibi potest esse secura. Ipsi illi Germaniæ Principes, qui Concilium Constantiense suo patrocinio & auctoritate protegebant, eosdem illos gladios, quibus libertatem Concilii tuebantur, ad sumendum de Joanne Hus, & Hieronymo Pragense majoribus vestris justissimum supplicium converterunt. Quomodo ergo te in libera Germaniæ civitate tutum esse posse confidis, in qua exitum miserabilem conspicias eorum, quorum vestigia sequeris? nunquid solas Germaniæ civitates liberas esse arbitraris? nunquid tam eris audax & impudens, ut tu hostis Ecclesiæ locum Ecclesiæ præscribas, in quo Concilium celebrare debeat? quis unquam hoc veterum fecit hæreticorum? exortas certis in provinciis hæreses Concilia in eisdem celebrata deleverunt. Hinc Nicæna, Africana, Toletanaque Concilia, & alia etiam quam plurima extitisse legimus. Cùm ergo jam ipsas Lutheranismi radices Germanicum illud Concilium Constantiense, illarum trunco combusto, exstirpaverit, cùm nunc non solùm Germania, Hungaria, atque Boëmia, sed Anglia, atque Gallia, immo pæne totus Christianus orbis hoc communi morbo laboret, cùm eò processerit incendium, ut in omnibus regionibus aut apertas flammas, aut obscuras aliquas latentesque scintillas videamus; quis locus aptior celebrando Concilio, quæ civitas accommodatior reperiri potuit Tridentina? quæ in ipsis Italiæ, Germaniæ, Galliæque finibus posita, quæ tot Principum Christianorum, & aliquorum etiam Germanorum præsidio munita, facilem omnibus, & vobis potissimùm aditum exhiberet, nisi vos non tam locum, quàm causam suspectam haberetis? Sed quid ego hac de re plura? sic enim existimo, Fabrici, si vel Augusta, vel Basilea, vel illud ipsum levissimorum & sceleratissimorum transfugarum asylum Geneva Concilii sedes deligeretur, in extremam te Scythiam abderes: & ibi solùm liberum locum esse diceres, non in quo liberè sententiam ferre posses, neque enim id quæris, sed in quo liberè petulantia ista uti, & inter illas etiam Scythicas nives liberè scortari potuisses. Neque enim liberum vos locum, sed dissimulandi flagitii rationem aliquam investigatis, ne se Germania deceptam à vobis, & circumventam agnoscat.

Sed quæ est ista tua improbitas, & stultitia? qui cùm liberam nunc Germaniæ civitatem, Principum Germanorum armis septam, Concilio celebrando postulares, subinde inferas, ejusmodi esse Concilii patres, qui neque imperatoris, neque Principum auctoritate in officio contineri possit, quibus & reges, & imperatores hactenus fuisse ludibrio falso criminaris? nam si ab illorum perfidia & crudelitate (utar enim tuis verbis) nullus locus tutus esse potest, idem erit, cogi Concilium Genevæ, ac si Romæ cogeretur. Quid rejicis culpam in locum? cur non apertè tuam hanc mentem sceleratam explicas? quanquam quis est, qui non intelligat, nisi planè plumbeus sit, quid iis imposturis moliaris? Sed illud abs te quæro, Fabrici, quando Concilium ludibrio habuit imperatores, & reges? quando non illos summo honore & observantia prosecutum est? cur tam apertè mentiris? nunquid illos tam cæcos & dementes putas, ut speres tam aperto mendacio, & tam stulta assentatione nobis invisos, & tibi propitios reddere posse? sed quamvis Principum armis speres illos coërceri posse, nihil tamen apud illos tuti, nihil fidi esse causaris, quibus etiam si invitis ab aperta vi sit temperandum, ad eas artes se convertere proclive est, quarum Romana curia jam diu se magistram profitetur. Quid hoc est, Fabrici? quas tu mihi artes narras? quæ figmenta? quæ somnia? quæ tibi omnia formidanti metus suggerit? quomodo fidem publicam violatam fuisse monstrabis, ut inde conjecturam ducere possis? quando Concilium aliquod iniquis artibus ad hæreticorum perniciem usum fuisse ostendes? profer aliquod exemplum? cur, quod nunquam factum esse vides, pertimescis?

At verò Concilii patribus vel ea ratione non esse fidendum censes, quibus persuasum est, vos impunè è medio posse tolli, vos quidem, Fabrici, & reliquos omnes, qui ad Concilium vocantur, quibus publica fide cavetur, tantum abest, ut hoc sacrum Concilium capitali supplicio affici posse censeat, ut in eos, qui vel levissima vos affecerint injuria, gravissimas pœnas eadem illa publica fide decernat. At verò rebelles, & pertinaces hæreticos, hostes Religionis, perturbatores pacis, quibus decretum est, in antiquis erroribus permanere, sacrorum Conciliorum contemptores, qui superstites maxima damna Ecclesiæ, & Christiano populo possent inferre: hos quidem judicamus impunè è medio tolli posse: & non impunè modò, Fabrici, sed sanctè, sed justè, sed gloriosè. Nunquid, obsecro, sumptum de sceleratis hominibus justum supplicium, tu crudelitatem appellabis? si medicus putrida & emortua membra, quæ toti corpori interitum minarentur, non abscinderet; si paterfamiliâs sceleratos & improbos servos, qui domum incendissent, substantiam omnem, & domini fortunas dissipassent, filios trucidassent, nulla pœna afficiendos duceret; si magistratus latrones, adulteros, homicidas, incendiarios impunè in Republica versari patèretur: nónne illum crudelem, impium, & Reipublicæ hostem meritò diceremus? Vos verò, qui Christi signa deserviistis, qui Ecclesiam Christianam erroribus & armis acerbè & crudeliter vulneraistis, qui filios ab ejus gremio cum summo illius dolore & lacrymis abduxiistis, qui servitia

vitia concitastis, & illorum temeritatem contra Ecclesiam Christi furore vestro & persuasionibus impulistis & armastis, qui Solymanum, acerrimum Christi hostem, contra Christum solicitastis, qui urbes incendistis, fana spoliastis, qui ipsas aras Christianorum sanguine erventastis, qui tot Christianorum animos è misera servitute dæmonis ereptos iterum illius tyrannidi mancipastis, & æternis suppliciis addixistis: hostes Christi, vastatores Ecclesiæ, depeculatores templorum, eversores urbium, fanorum spoliatores, labem denique atque perniciem Christianæ Religionis dicere non audebimus, è medio vos impunè & justissimè posse tolli? Nunquid crudele tibi videri debet, si afflicta & calamitosa mater Ecclesia acerbissimum illum dolorem, quem filiorum morte concepit, hostium nunc supplicio lenire cupiat? nunquid Principes Christiani crudeles tibi videbuntur, si tantorum criminum reos, Ecclesiæ judicio damnatos trucidaverint? Terra quondam indignabunda, se vindicem Divinarum injuriarum exhibuit, & ingenti hiatu patefacto Core, Dathan, & Reliquos schismaticos absorpsit: & nunc Reges Christiani, cùm Divinam majestatem offensam, obscuratam Christi gloriam, vexatam & dilaceratam Ecclesiam viderint, vos tantorum malorum auctores ad Dei contumeliam, & majorem Ecclesiæ perniciem diutius vivere patientur? à muto & inanimi elemento Deo illata contumelia indignationem extorsit, & à Christiano pectore non extorquebit? Oza, quòd arcam testamenti vel leviter attigisset; Ozias, quòd thus Domino arrepto thuribulo adoleverit, Divinam illico animadversionem experti sunt: & nos illos qui popularem multitudinem, sacerdotum Christi officium usurpare voluerunt, qui in sancta sanctorum ipsam vulgi fæcem immiserunt, qui sacra omnia turpiter profanarunt, immanes & barbari censendi fumus, si illos pro tantis sceleribus pœna aliqua dignos judicemus? quanquam piissima mater Ecclesia, mansuetissimum sponsum Christum imitata, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat, post acceptas tot à vobis injurias, & acerbissimas plagas, non vult interitu vestro sua curare vulnera, non optat salutem sibi hostium supplicio constare: quin potius cùm vos interfici videt, corporum simul & animorum vestrorum luctuosum & miserabile funus acerbioribus lacrymis prosequitur. Nulla, mihi crede, suavior, nulla jucundior ejus vulneribus medela adhiberi posset, quam si eos quos materna indulgentia educavit, quos cœlestibus bonis & beneficiis ornavit, & nunc hostes acerrimos experitur, Pœnitentia ductos, & ad se reversos, in suo rursus sinu atque gremio decumbentes videret, dici non potest, quanto perfunderetur gaudio: conspectu sanè vestro suavissimo, omnem pristini doloris sensum abjecisset. Non vos plectendos, sed ornandos censeret: Athenienſium illa veteri lege, τῆς ἀμνηστίας, sempiterna oblivione acceptas injurias sepeliret. Hoc unicum illi solatium præteritæ calamitatis memoriam eriperet, & ejus lacrymas abstergeret: immò quas hactenus copiosas & acerbas interitus vestri dolor exprimebat, nunc concepta de reditu & salute vestra, lætitia dulces & uberiores expressisset. Redi igitur Fabrici in gratiam tam piæ & officiosæ matris, quæ te summo amore & caritate complectetur; neque amplius tuæ perfidiæ, neque vulnerum suorum recordabitur.

Sed redeo jam ad te, qui cùm nullum in loco periculum reperire potuisti, quod vos ab hac profectione deterreret, ad Patres, qui in hunc locum convenerunt, gradum facis. Qua in parte egregiè sanè triumphat & exsultat oratio tua, nacta, ut existimas, argumentum ingenio tuo, moribus & officio dignum, qui calonis partes in hoc tanto bello sustinere voluisti. Neque satis tibi visum est, si aliquos ex patribus contumeliis onerares, nisi sacrum ipsum Concilium petulantissimis injuriis afficeres, & irrideres, quòd in fide publica se sacrum & Oecumenicum appellaverit: & ventosos illos atque ambitiosos titulos esse dicis. In primis, quid hoc, obsecro Fabrici, ad eam, quam agis, causam pertinebat? quid hoc ad illud periculum, quod vobis imminere criminaris? an quòd se Concilium Sacrum & Oecumenicum appellet, illico tibi venienti periculum capitis comparatur? nisi fortasse, qui Sacra omnia profanasti, ad unius Sacri Concilii nomen exhorruisti. An timuisti fortasse, ne à calonis munere & officio recedere, & ne non satis procax & maledicus videreris, nisi & titulum etiam ipsum Concilii primum dilacerasses? an qui nihil in causa præsidii reperiebas, saltare, aut insultare potius extra chorum, evagari, inquam, extra causam, & in communem maledicentiæ locum, audaciæ tamen tuæ proprium & peculiarem, excurrere; & impudens potius, quàm indisertus orator videri voluisti? Difficilis est sanè hujus tanti sceleris reprehensio: nam illud silentio præterire non possum, qui vehementer cupiam ostendere, quò sit progressa istorum hominum impudentia, ut eos, sicuti par est, ut improbos & sceleratos detestentur omnes; & vos, viri Germani, pudeat aliquando talium præceptorum. Explicare verò vix audeo, veritus, ne ipse etiam impudentiæ crimen incurram, si vel ea commemoravero, quæ salvo Christiano pudore commemorari non possunt. Sed nonnulla prætermittens, & hujus hominis improbitati, atque meo pudori condonans, reliqua, quæ vel etiam nominare Religio est, quò brevius & modestius potero, si tamen res modestè fieri potest, reprehendam & accusabo. Tunc Fabrici sacrum & generale Concilium, quod auspiciis Spiritus sancti cogitur, & illius præsentia cohonestatur, quòd se Sacrum & Oecumenicum appellet, arrogans & ambitiosum esse clamabis? tunc Concilium defertæ Religionis (hostis ipse Religionum omnium) túne Ecclesiam Catholicam oppressæ veritatis (oppugnator ipse Evangelicæ veritatis) accusabis? Non jam tibi tot sanctissimorum Patrum, qui huic interfunt Concilio, auctoritatem, sapientiam, Religionem objicio, quæ sceleratissimorum etiam hominum petulantissimas linguas, præter unam calonis Fabricii cohibere potuissent, sed ipsam Dei majestatem, quam suspicere, ipsum Spiritus sancti numen, quod revereri, licèt esses improbissimus, debuisses, oppono. Nónne satis erat, summum Pontificem, & Ecclesiæ Pastores indignissimis modis exagitasse, nisi in Spiritum sanctum ipsum tam impiè nunc esses contumeliosus? nihil jam erit neque in terra, neque in cœlo tam sanctum, quod sacrilegam vestram maledicendi licentiam possit effugere? Quid igitur miramur, quamlibet sanctos, sapientes, & pios homines injuriis & opprobriis ab istis onerari, quibus vel ipsa Dei majestas ludibrio jam sit? nónne licebit per te, Fabrici, Concilio, Sacri & Oecumenici nomen, quod tam longi præscriptione temporis obtinuit, nunc suo sibi jure vindicare? Non

tibi illorum verborum veniebat in mentem, quibus Princeps Apostolorum Petrus in Hierosolymitano Concilio usus est: Visum est Spiritui sancto & nobis? Quibus indicavit se, eorum, quæ Decreta fuerant, ad Conciliandam pacem, comitem & consiliarium Spiritum sanctum habuisse, & eundem futuris Conciliis præsentem ad futurum significavit. Quòd si tu Concilium hoc non legitimè coactum, si ex una, aut altera tantum Provincia vocatos Episcopos, si nullo Regum & Principum Christianorum consensu, si alieno tempore, si importuno loco, si non justa causa convocatum ostendisses, tamen qui tot & tantos Antistites tam imputenter insectareris, audaciæ & sceleris crimen effugere non posses: nunc verò cùm iis de rebus nec verbum ullum feceris, nec facere potueris, cùm videas sanctissimas cogendi Concilii, & antiquissimas leges fuisse servatas, cùm nullum aptius tempus, nullus convenientior locus, nulla justior causa, nullum communius votum, neque ardentius studium instaurandæ Religionis esse, aut desiderari possit, quæ ista est improbitas, quæ dementia, quis furor, ut tantum Concilium, tam necessarium, tam oportunum, tam sanctum, tam improbis tu maledictis, injuriisque traduxeris? nam quod Concilii Patres & paucos & scenicos & creaturas omnes summi Pontificis dixeris, & quòd se Oecumenicos appellaverint, irriseris, sit alterum stultitiæ, alterum impudentiæ tuæ singularis. Hoc planè Sæculo, quo tota Christiana Religio in has angustias Europæ conjecta est, quarum etiam magnam partem Turcæ, & hæretici occuparunt, cur ducenti & quinquaginta Patres; pauci tibi quidam Episcopi videntur, cùm pauciſſima Concilia proferre possis, in quibus major Pastorum numerus repertus sit? quòd verò à Romano Pontifice creatos, scenicos, & Pontificis creaturas per contemptum appelles, non quidem tu Fabrici Pontificis factum, sed Christi optimi maximi institutum reprehendis & irrides. Qui cùm Petrum Ecclesiæ suæ supremum Pastorem tam apertis verbis declaravit, illius voluntate, Consilio, atque auctoritate inferiores alios Pastores creari, & certis Provinciis præfici, atque consecrari decrevit.

Sed cogor jam improbissima convicia, quæ tu latronum, & nequissimorum hominum inducta similitudine, in hunc sacrum senatum conjecisti, silentio prætermittere: ut & piis auribus consulam, & pudori meo. Lateat per me hoc tantum scelus; quod si prodiret in lucem, vix posses illius invidiam sustinere: sed malo modestus, quàm nimis vehemens & acerbus reprehensor videri. Malo te hac infamia carere, quàm me violati pudoris crimine laborare. Illud tibi, Fabrici, affirmare possum, me, cùm ea legerem, sortem tuam infelicissimam doluisse, & non sine ingenti mærore & stupore illam orationis tuæ partem percurrisse, considerantem reperiri aliquem in Christiana Republica, qui se Christianum Evangelicum, solius Divini verbi cultorem; qui se in sola Christi schola educatum & edoctum; qui se mansuetudinis illius & bonitatis imitatorem esse glorietur, tam furiosum, tam cæcum, tam amentem; qui cùm illa tam impudenter in Concilium effutiret & eructaret, se tamen cum Christi præceptis & illius modestia pugnare, qui se hac via Christi potius hostem, quàm imitatorem exhibere non animadverteret.

Sed emergat jam oratio ex isto cœno, in quo diutius cum homine isto volutatur. Quanquam quò se vertet, ubi non in cœnum & lutum illi sit impingendum? quid enim aliud istius os impurissimum tota sua oratione, quàm turpissimum cœnum, & teterrimam sententiam conviciorum exhalat?

Venio nunc ad illam quæstionem juris & facti, in qua cùm te cuperes jurisconsultissimum ostentare, ineptissimum rabulam prodidisti. Oecumenici Concilii titulum Tridentino Concilio convenire non posse contendis, ac proinde integrum illi non esse, Oecumenici Concilii nomine, cavere publica fide; cùm id faciat, quod jure facere non potest, & perinde esse, ac si veterator aliquis privilegia conferat in optima quantumvis forma. Hujus verò criminis unicam illam probationem induci, quòd videlicet Patres hujus Concilii omnia sua ad Romanam Pontificem, ceu ad caput, referant. Quæ quàm nequiter ab illo usurpentur, notius esse dicis, quàm ut egeat probatione. Quid hoc est, Fabrici, rem longè difficillimam & gravissimam, legum ipse & juris peritissimus ineptissimo argumento, & nequissima contumelia confirmatam satis & stabilitam esse putasti; an quòd Sacrum Concilium Tridentinum, Pontificem Romanum, supremum Ecclesiæ Pastorem, Petrique successorem, agnoscat; & id faciat, quod Nicænum, Constantinopolitanum, Chalcedonense; quod omnia etiam alia sacrosancta & Oecumenica Concilia fecerunt, omne illico jus & potestatem? an quòd omnia ad illum, tanquam ad summum judicem, deferantur, utrillius censura & auctoritate confirmentur: eam ob causam fides Concilio sublata, & omnis illi potestas erepta est? Quid Concilio facies Nicæno, & Chalcedonensi, quæ divus Gregorius tanquam Dei Evangelia veneratur: quæ non satis Decreta sua firma judicarunt, nisi Romani Pontificis fuissent auctoritate confirmata? etenim sacrum illud Nicænum Concilium à Romano Pontifice Sylvestro postulavit, ut quæ à tot patribus definita contra impiam & sacrilegam Arrii hæresim & statuta fuerant, ab eo confirmarentur. Quod quidem litteræ ad illum missæ apertissime testantur iis verbis. Quoniam omnia corroborata de Divinis mysteriis Ecclesiastica utilitatis, „quæ „ad robur pertinent sanctæ Ecclesiæ Catholicæ & „Apostolicæ, ad sedem tuam Romanam explanata, „& de Græco redacta, scribere confitemur, nunc „itaque ad vestræ Sedis augmentum accurrimus „roborari. Et paulò post. Quidquid autem constituimus in Concilio Nicæno, precamur vestri „oris consortio confirmetur. Neque verò putandum est Concilium omnium celeberrimum ad Sylvestrum Pontificem Romanum confugisse, nisi existimasset, Conciliorum Decretis tantæ auctoritatis accessionem esse necessariam. Jam verò & frequentissima illa Chalcedonensis Synodus sexcentorum triginta Episcoporum, post longam cum hæreticis concertationem, post confecta Decreta, quibus hæreses damnabantur, licet beatissimi Leonis Pontificis Romani Legati interfuissent, eorum tamen, quæ gesta erant, rationem illi reddendam esse putavit, ut ejus auctoritate confirmarentur, & quasi extrema adhibita manu perficerentur. Quæ quidem omnia, cùm per litteras exposuisset, cùm ejus auctoritatem impense commendasset: Petri successorem, & quasi quoddam ærarium Christianæ Fidei agnoscens: Hæc, inquit, sunt, quæ tecum (qui Spiritu præsens eras, & complacere tanquam fratribus deliberasti, „& qui pæne „per tuorum Vicariorum sapientiam videbaris à

dam fidem publicam stylum convertis. Nam cùm Vergerius indictionem hujus Concilii à Pio IV. Pontifice Maximo factam, suis jam fuisset scriptis furoris & impudentiæ plenis infectatus, qua quidem Germanos, & Reliquos, qui ab Ecclesia Romana sejuncti sunt, dicebat minimè fuisse comprehensos, neque ad Concilium vocatos: tu nunc eam sumpsisti provinciam, ut fidem publicam reprehenderes & accusares; & vos vocari à Concilio non potuisse ostenderes; veriti sane, ne qui & indictionem, & fidem publicam viderent, cùm tantum Concilium cogi, cùm vos tam amicè & benevole vocari intuerentur, & vos non adfuisse cognoscerent, culpam in vos proditæ Religionis derivarent. Sed frustra hunc laborem suscepistis; hos etenim duos testes vestræ pertinaciæ, indictionem videlicet Concilii, & Fidem publicam, Ecclesia Christiana perpetuò est habitura, quos non modò præsens Sæculum, sed ipsa etiam posteritas intuebitur: quorum incorrupto testimonio, jure vos tanquam rebelles & pertinaces Religionis hostes damnatos judicabit.

Hanc igitur in primis publicam fidem obscuram, ambiguam, & fraudibus plenam esse dicis; quod ego minimè miror, si ita tibi videatur. Nam quid mirum, si qui jam apud se statuit in veteri errore pertinaciter permanere, nec Sacri Concilii admonitionibus, nec Ecclesiæ Decretis acquiescere, & scelerum conscientia pavidus & tremens, Concilio non interesse; hic pietatem, dolos, sinceritatem, fraudes, lucem denique ipsam meridianam, noctem & tenebras interpretetur. Primùm illud tibi respondeo, Fabrici, antiquis temporibus hunc morem cavendi Fide publica, in usu Conciliis non fuisse. Non tanta unquam audacia, non tantus furor, non tam petulans & furens hæreticorum fuit licentia: qui cùm humana omnia jura atque Divina violassent, ut ad Concilium venirent, iis securitatis præsidiis indigerent. Facilis aditus, & liber erat omnibus accessus: quia nulli veterum hæreticorum, sicuti vos nunc, cruentas Innocenti Christianorum sanguine manus ad Concilium attulerunt. Scelerum igitur vestrorum magnitudo, vulnerata & meticulosa conscientia, quæ omnia etiam securissima reformidat & expavescit, hanc nunc à Sacro Concilio publicam fidem extorquet. Illud etiam tibi deinde respondeo, summum Pontificem, cùm ad Germaniæ Principes hac de re Legatos mitteret, ab eis petiisse, ut ipsi arbitrio suo publicam fidem qua vellent forma conficerent, se illi libenter esse subscripturum. Quid amplius à vobis optari potuit? Si hæc forma displicebat, cur non aliam à vobis confectam exhibuistis? cur hanc reprehenditis, cùm liberum fuerit quam velletis obtinere? quanquam hîc nunc data publica fides ex voto etiam atque sententia vestra, ut audio, confecta est: ego sanè affirmare ausim, Fabrici, nulla alia in re magis hoc Sacrum Concilium elaborasse, quàm ut ea Fides publica conficeretur, quæ plena esset amoris & benevolentiæ, & quæ nullis calumniis patere posset: hanc dico fuisse illius mentem, hunc sensum, hoc omnium commune votum, hoc animo Patres ad eam rem delecti Fidem publicam facere voluisse, & confecisse: quam obsecro vos, viri Germani, diligenter inspicite, ut & sincerum, apertum & candidum Concilii Sacri animum, & istius hominis meras calumnias deprehendatis. Qui cùm omnia sibi intentare supplicium arbitretur, cùm magnopere debitas suis sceleribus pœnas extimescat, nihil prius

in hac publica Fide reprehendendum duxit, quàm illam clausulam, quæ de pœna in violatores constituit, quam obscuritatis & ambiguitatis in se continere plurimum criminatur. Sic homini tam oculato, aut potius timore cæco, omnia obscura & tenebricosa videntur. Nolo rationibus contendere, agam tecum obsignatis tabellis: proferamus clausulam ipsam, quæ sic habet.

„Quòd si sancta Synodus, aut aliquis ex ea, vel „suis cujuscunque conditionis, vel status, aut „præeminentiæ existens perscriptæ assecurationis, „& salvi conductus formam & modum in quocun„que puncto vel clausula violaverit (quod tamen „avertere dignetur omnipotens) & sufficiens „emenda non fuerit mox subsecuta, & ipsorum ar„bitrio meritò approbanda & laudanda, habeant „ipsam Synodum, & habere poterunt, incidisse „in omnes pœnas, quas jure Divino & humano, „aut consuetudine hujusmodi salvorum conducto„rum violatores incurrere possunt, absque omni „excusatione, aut quavis in hac parte contradi„ctione. Hactenus clausula. Quid obsecro hîc, Fabrici, obscurum aut ambiguum? quod verbum obsoletum & antiquatum? immo quid non explicatum & apertum? nónne pœnas omnes Divino & humano jure, & consuetudine contra publicæ Fidei violatores decretas, sancta Synodus sibi & aliis apertissimis verbis comminatur? cur non verbum aliquod obscurum? cur non periodum ambiguam notasti? cur quo in loco hæc tanta obscuritas delitesceret, non aperuisti? Sed revertamur ad illum, qui te quiescere non patitur, timorem tuum, quem jam non ex loco, non ex Fide publica colligis, sed quem propter violatam Ecclesiæ majestatem, propter scelera & seditiones, quibus pacem totius orbis Christiani perturbastis, jure optimo videris concepisse. Fingis enim te jam adesse Concilio, ante illorum astare conspectum, „quorum dignitatem improbis factis & maledictis violaveris: fingis eos iniquo in te animo, & justa indignatione concepta, velle de te sumere supplicium: fingis te pavidum & tremebundum omnia lustrare, omnia circumspicere, nullum advocatum, nullum intercessorem, nullum patronum videre, qui te in eo præsertim loco, milite Pontificio munito, defendat, & ex illorum manibus eripiat. O fortissimum martyrem, qui accepta publica Fide in summa securitate summos terrores offendisti? Quæ Nemesis, quæ furiæ tuum istud pectus ita conscientia scelerum exagitant, ut ab aliis, qui nihil magis, quàm tuam corporis & animi potissimum salutem exoptant, extrema tu omnia pertimescas? Nunquid hîc tibi Phalaridis tauros esse putasti? nunquid hîc Nerones, Dionysios, Maximinos, Julianos adesse credidisti? non hîc ullos tibi infestos & inimicos reperies, Fabrici, sed mansuetissimos Patres, qui te summa caritate complectentur, & Ecclesiæ matri conciliabunt, piissimos Pastores, qui vos in suis humeris sublatos Christi gregi restituent, clementissimos medicos, qui vestris vulneribus medebuntur? non hîc patrono, non advocato, non intercessore indigebis: quos tu tibi hostes fingis, acerrimos patronos & defensores experieris.

Sed cur Tridentum armato Pontificio milite septum esse dixisti? cùm nulli hîc satellites, nulli adsint milites; ut potius verendum sit, ne in tantis insidiis & furore vestro parum videatur esse munitum? At verò illud videlicèt te dicis extimescere, quòd cùm multa à vobis de corrupta Ecclesiastica disciplina, de obscurata luce Evangelicæ doctrinæ dicenda sint, quæ à vobis sine scelere taceri, à nostris sine furore audiri non poterunt, vereris ne, si illis vitæ morumque turpitudinem objicias, & professos Ecclesiæ hostes, quod necessarium esse putas, appellaveris, illorum animos exacerbes, & ipse læsæ securitatis crimine arguaris. Illud tibi in primis persuasum esse cupio, Fabrici, hujus Concilii Patres in hanc unam curam & cogitationem dies & noctes incumbere, ut viam inveniant, qua laboranti Ecclesiæ subveniatur, & omni errore turpitudineque sublatis, antiquus illi splendor atque dignitas restituatur. Neque ullam aliam ob causam, ex omnibus Provinciis atque nationibus in hunc locum convenerunt, quàm ut rebus Ecclesiæ optimè compositis & constitutis, revocata unitate atque concordia, tam diu optata in Christo pace fruantur. Quæcunque ita sint, illud etiam existimare debes, nihil illis accidere posse jucundius, quàm si eorum admoneantur, quæ vel ad puritatem Evangelicæ doctrinæ restituendam, vel ad vitæ atque morum veterem disciplinam revocandam spectant. Quod si tu Fabrici, atque ceteri, qui vos doctrinæ & morum gravissimos censores profitemini, pravos istos & corruptos Christianæ Reipublicæ mores, has tenebras, quas Evangelicæ luci à nobis offusas fuisse dicitis, hæc denique tam atrocia Ecclesiæ vulnera huic Sacro Concilio Christiana modestia, ut par est, detegeritis; non modò non id vobis crimini daretur, quod ipse verebaris, sed immortales vobis gratiæ ab universo Concilio amplissimis verbis agerentur. Sed quis est hic tam effrenatus & impotens animi tui furor, ut non speres te posse ulla ratione illa quæ sentis, modestè patribus explicare? nunquid non satis tibi esse videbitur, si candido & sincero animo, si verbis moderatis aperueris quid in Ecclesia pravum, quid corruptum, quid alienum à vera Religione, quid Evangelicis legibus adversum, quid disciplinæ veteris Ecclesiæ parum consentaneum, quid denique censura & animadversione dignum, nisi gravissimos Concilii Patres, improbos, sacrilegos, impuros, & professos Ecclesiæ hostes appellaveris? latrones admoneri volunt, acerba nimis & immoderata oratione reprehendi molestissimè ferunt: & tum, cùm maximè omni supplicio dignissimi videntur, sibi honorem non deferri, sed insolentiùs appellari, & indigniùs tractari, iniquissimo animo patiuntur. Si ergo homines improbissimi, cùm ad meliorem frugem revocantur, honorificis titulis appellari volunt; tu senatum totius orbis gentium clarissimum, sapientissimum & sanctissimum, sine gravissimis & indignissimis contumeliis, nec nominare, nec admonere poteris? sic omnem pudorem exuisti, ut à te tantus Oecumenici Concilii conspectus modestiam impetrare non possit?

Sed quanquam nihil horum, inquis, esset pertimescendum, istorum tamen Patrum in vos odium, & crudelitas esset formidanda: quam quidem tantam esse dicis, quantam Gallia, & Anglia, & nescio quæ dira Vasseiensis cædes testantur. Nónne satis erat, Fabrici, te hactenus impudentem ostendisse, nisi nunc etiam velles stultissimus videri? qui illud adversariis audeas objicere, quod possit illico in vos non sine maxima ignominia & scelere vestro retorqueri? Dic mihi, obsecro, quod signum apparet in Anglia nostræ crudelitatis? aut quæ potius funesta vestri furoris vestigia in illa miserabili provincia non conspiciuntur? quis, obsecro, tot clarissimos & sapientissimos in ea viros immaniter tru-

trucidavit? cujus, obsecro crudelitate triginta & eo amplius hominum millia cæsa jacent? quis eam insulam tot clarissimis pastoribus miserabiliter orbavit? quis sacerdotes & monachos ab ipsis templis & aris, ad quas confugerant, ad supplicium crudelissimum abstraxit? quis hanc insulam, quam sanctissimus Gregorius, sine ulla humani sanguinis effusione, ad Christi jugum & Ecclesiæ gremium adduxit, nunc atrocissima internecione civium ab ejus sinu atque complexu crudeliter abduxit? quis denique illam mortuorum corporibus, quis luctu lamentationeque complevit, nisi acerrimus ille & immanissimus Christianæ Religionis hostis, Henricus, quem vestra crudelitas contra Christum, & illius Ecclesiam armavit? In Gallia verò quis miserrimas illas edidit strages, & edit quotidie alias, quæ tanto cum dolore ad aures nostras passim deferuntur, nisi vesana & furibunda jam hæresis, quæ cùm odium & crudelitatem diutius occultare, & inclusam continere non posset, arripuit arma sacrilega, strinxit gladios, & cives contra Regem Christianissimum, filios contra matrem Ecclesiam insanissimè concitavit? Nunquid æquum tibi videtur, Fabrici, ut Catholici paterentur se ab iniquis regni proditoribus, & Religionis hostibus pecudum more impunè trucidari? nunquid illis per te non licuisset à templis, aris & focis, ab uxoribus, liberis, fortunisque suis, hanc impiam & funestam flammam, & istos furentes gladios arcere? nunquid nostros eo nomine crudeles appellabis, quia vulnera à vobis illata (quemadmodum ille dixit) toto corpore non exceperint? Nam quòd Vasseiensem nobis cædem objecisti, credo ego te justissimam illam animadversionem significare, qua dux ille clarissimus Guisianus, acerrimus Christianæ Religionis vindex & hæreticorum hostis, in Vascianos, non quidem tanquam in hæreticos, sed tanquam in dominum suum rebelles usus est. Quod quidem factum nescio quo possis jure reprehendere, nisi tu eos, qui hæretici sunt, in suos etiam Principes contumeliosos esse posse arbitreris.

Sed omittamus hæc, quæ quamvis vobis invidiosa, toto tamen orbi Christiano misera atque luctuosa sunt. Quia licèt sine maximo vestro scelere & ignominia vestra, sine dolore tamen nostro, & Ecclesiæ lacrymis commemorari non possunt. Jam verò neque illud dicis esse dissimulandum, quòd appendix illa, aut extensio ad alias nationes, quæ fidei publicæ addita est, tuo judicio fidem publicam datam Germanis, prorsus enervet atque subvertat. Nam cùm in appendice dicatur, eam formam non nisi ad eos pertinere, qui ad Ecclesiæ gremium redire voluerint; ergo neque ad Germanos, nisi quatenus se velint cum Ecclesia Romana conjungere, quia, ut inquis, fides publica cum forma, qua continetur, etiam terminatur. Miror sanè te, Fabrici, sic fuisse obcæcatum calumniandi cupiditate, ut cùm omnia invertere, depravare, & tenebris involvere studeres, non animadverteris te ubique singularem simul stultitiam ostentasse; & non tam ingeniosum reprehensorem, quàm ineptum calumniatorem egisse. Nam quî fieri potest, ut hæc alicui sensato, & non prorsus amenti persuadere te posse confideres? hæc enim publica fides duo hominum genera comprehendit, alterum Germanorum, quorum potissimum gratia concessa est; qui cùm primi hujus tantæ seditionis auctores & Principes extiterint, unde quidquid nunc est in Ecclesia malorum promanavit, primi etiam accersuntur, tam apertis indiciis benevolentiæ, tam claris & evidentibus signis amoris, ut nullus esset, præter te unum, tam ferreus, qui non illis frangeretur, & qui non potiùs rationem aliquam referendi gratiam, quàm calumniandi & reprehendendi tantum beneficium investigaret. Alterum verò genus est eorum, qui in illis provinciis regionibusque versantur, in quibus hoc vestrum Evangelium docetur & prædicatur publicè & impunè, ut in Anglia, & in nonnullis Galliæ locis; quibus etiam in hac appendice declaravit Sacrum Concilium, publicam fidem cum Germanis esse communem. Iis duobus hominum generibus, nullis adhibitis conditionibus, sed nudè atque simpliciter, hac fide publica cavetur. Sed quoniam erat tertium genus eorum, qui licèt sint vestris hæresibus infecti, degunt tamen in illis provinciis, in quas hæresis non apertè, sed obscurè grassatur, nec prædicatur aut docetur impunè; ita ut ipsi cum suis erroribus latere cogantur: atque istorum hominum nonnulli delitescant, alii fuerint comprehensi, & in carcerem detrusi; partim verò cùm in suspicionem venissent, sibi fuga & exsilio voluntario consuluerunt, quorum statuæ combustæ, bona publicata jam sunt: volens sancta Synodus significare, nulli viam redeundi ad Ecclesiæ sinum interclusam esse, etiam illis transfugis & jure damnatis, sed omnibus ad ejus clementiam confugientibus, aditum patere. Illos, quia fide publica non erant comprehensi, excitat & hortatur, ut resipiscant, quibus se benignam & misericordem matrem futuram pollicetur. Nec tamen dicit illis publica fide caveri, sed ab ea non excludi. Sed quia qua forma esset iis exhibenda, nondum constabat, & res maturo Consilio atque deliberatione indigebat, illam in aliud tempus dicit esse rejiciendam. „Cur ergo verba illa, Eos, qui ad Ecclesiæ gremium redire voluerint, quæ iis solis dicuntur, quibus hac publica fide non cavetur, neque ad Germanos ulla ratione referuntur, tu ad infringendam hanc fidem datam Germanis cavillatorièt transtulisti? cur te toties mendacem & impostorem appellari vis? Nónne illa ultima verba, quæ sic habent; „Nunc satis existimatum est, si qui pub„licè, quemadmodum in extensionis forma lectum „est, deseruerunt Ecclesiæ doctrinam, eorum securitati, & forma (quam legi audivistis) prospiciatur; apertè declarant ad illos, quos paulò antè nominavit, publicam fidem non pertinere? quòd si ea non includuntur, neque ad eos spectat: illa igitur, quæ de illis dicuntur, ad Germanos referri, & publicæ fidei obesse ulla ratione non possunt.

Hæc sunt, viri Germani, ingentia illa pericula, quæ Fabricium alioqui fortissimum & constantissimum virum remorantur. Hi sunt duo illi terrores, Tridentum videlicet, & fides publica, quæ martyrem fortissimum vehementissimè conturbant: hæc tantum illi metum incutiunt: hæc tam illi formidolosa videntur, ut neque Laurentii craticulam, neque Catharinæ rotam, cum illis ullo pacto censeat esse conferendas: hæc ita magna sibi pericula videntur, ut, ne se in illa conjiciat, veritatis patrocinium, vestram & Ecclesiæ salutem, & Christi gloriam putet esse deserendam. Hæc sentis Fabrici, & Thrasonis more militem gloriosum agere, & te martyrum exemplo, vel extremis suppliciis subeundis paratum esse dicere audebis? non tu quidem, Fabrici, ad martyrii palmam aspiras. Carior quidem tibi est salus, quàm Christus

aut Ecclesia. Nunquam, mihi crede, committes in martyrum vestrorum numerum adscribaris, cui publica fides extremum videatur esse supplicium. Eam igitur ob causam illi, qui Concilium Tridentinum frequentant, scelerati ab isto homine censentur, quòd se videlicet in duo vitæ apertissima discrimina conjiciant; alterum ex loco, quia Tridenti Concilium celebratur; alterum ex fide publica, quam suspectam habet. Videte per Deum immortalem, quales ministros, quàm fortes atque constantes, immo quàm leves & abjectos habeatis, quibus Tridentum in ipsis imperii finibus situm, & imperatoris auctoritate septum, & quibus etiam ipsa sit suspecta securitas. Nónne vobis hic metus & trepidatio apertè loquuntur atque testificantur, quales jam in illorum animis conscientiæ terrores versentur? Magna in omnem vitæ partem vis est conscientiæ, (ut ille dixit) ut neque timeant qui nihil commiserint, & pœnâ semper ante oculos versari putent qui peccarunt. Quod enim esse potest indicium sceleris apertius, quàm conscientiæ timor, omnia etiam securissima reformidantis?

Sed venio jam ad alteram hujus hominis egregiam excusationem, qua probare studet, se jure ab hac profectione deterreri; quia cum certo discrimine certam etiam veritatis abjurationem dicit esse convinctam. Et quoniam hac de re pauca quædam à me dicta jam sunt, breviter me expediam. Sed quonam argumento hæc colligat, quæso diligenter attendite. Concilia, inquit, coguntur, ut vitia doctrinæ atque morum emendentur: at verò nemo se debet illis cœtibus adjungere, qui circa res cum hoc fine pugnantes occupantur. Patres Concilii Tridentini non illustrandæ, sed obscurandæ veritatis gratia; non reformandæ Ecclesiæ causa convenerunt: non ergo quispiam sine scelere se hujusmodi cœtibus temerè adjunget. Illud in primis antè quæro Fabrici, si improbi homines & scelerati, facta conjuratione, suum regem occidere, civitatem incendere, cives trucidare, & regnum ipsum occupare per tyrannidem statuissent: si esset aliquis egregius civis, qui re cognita patriæ caritate commotus, se illi cœtui insereret, non ut faveret, sed ut iret obviam illorum furori, ut persuaderet ne tantum facinus aggrederentur, etiam si hoc cum maximo & apertissimo vitæ discrimine faceret; nunquid tu hunc sceleratum & nefarium civem appellabis? non arbitror te tam esse dementem, qui hoc dicas. Quomodo igitur te iis cœtibus adjungere judicas esse nefarium, cùm sine periculo te possis illorum conatibus opponere, qui tuo judicio Ecclesiæ deformandæ gratia convenerunt? & ut propius ad Religionis causam accedamus, qui hominum conventus sceleratiores illis, qui ad Sacra idolis facienda, ad delendum Christi nomen, ad obscurandam ejus gloriam, & exsorbendum Christianorum sanguinem conveniebant? fortissimos ergo viros, qui Divino numine correpti, & ardentibus quibusdam caritatis flammis incensi, prodibant in medium, falsos illos esse deos, unico veroque Deo solo, ejusque filio JEsu Christo, illum honorem deferendum esse clamabant. Hujusmodi, inquam, homines qui se illis cœtibus pro Christi gloria cum evidenti capitis periculo immiscebant, quorum sanctam, immortalemque memoriam Ecclesia veneratur; tu temeritatis & sceleris insimulabis? Temerarium igitur putabis sanctissimum illum Timotheum Episcopum Ephesinum, Pauli Apostoli discipulum, qui Ephesinum populum Dianæ in ejus templo celeberrimo sacrificantem ab impio sacrificio removere conatus, non modò contumeliis laceratus, sed lapidibus obrutus est? Impurum etiam atque sacrilegum dices Marem illum Chalcedonensem Episcopum, qui, teste Sozomeno, cum esset oculis ob senectutem orbatus, audissetque Julianum Apostatam in templo Solis diis gentium sacrificare, se in frequentem turbam conjiciens, palàm & acerbè imperatorem objurgavit? ad quem conversus imperator, cùm dixisset, Abi tu potius ad Galilæum tuum (Christum intelligens) ac jube tibi oculos aperire: tum Mares eadem constantia respondet, Deo meo pro hac mea cæcitate gratias ago, qui ideo visum ademerit, ne te Apostatam, in Deum blasphemum, omni virtute spoliatum viderem. Nescio quid hîc dicere possis, nisi vos non eo flagrare caritatis incendio, quo Paulus, ut iis vos pro Christo periculis objiciatis. Quid verò si nullum est periculum? quid si summa securitas? quid si tanta adventus vestri atque salutis cupiditas, ut etiam si patres hujus Concilii deformatores Ecclesiæ, proditores Religionis sitis appellaturi, æquo id animo laturi sint, & veluti sapientes medici, eorum qui phreneſi laborant, dissimulatis atque negléctis injuriis, nihilo minus vestris vulneribus medelam sint adhibituri? vides ergo Fabrici, nullam esse justam detrectandæ hujus provinciæ rationem, etiam si patres dehonestandæ Ecclesiæ studio conveniſſe existimares? Sed quibus, obsecro, indiciis, quibus signis hunc tu tam depravatum animum Patrum deprehendisti? nunquid Decretis ab illis jam editis? atqui quo tempore hæc tu meditaberis, nulla exstabant Decreta. Nunquid ex antecedentibus? cur non aliquid ab illis contra veritatem Evangelicam, & Ecclesiæ dignitatem factum commemorasti? nisi qui credis omnia Concilia deformandæ Ecclesiæ causa fuisse coacta, idem de hoc faciendum esse judicium duxisti. Quid ergo tanti sceleris argues tantum Concilium, & nullam rationem, nullum signum, nullum argumentum adduces? nunquid in omnium Patrum, qui hîc adsunt, animos penetrasti, & abditas illorum omnium cogitationes, & intimos sensus inspexisti, ut dicere audeas, eos omnes tam iniquum animum ad Ecclesiæ salutem attulisse? Tam eris iniquus æstimator, ut nullum ex tot clarissimis viris esse arbitreris, qui inveniendæ veritatis, & reformandæ Ecclesiæ studio teneatur? tam eris improbus, ut cum Christus JEsus præcipiat, ne temerè judicium de aliorum vita factisque feramus, cùm admoneat Paulus, ne illa etiam, quæ specie ipsa & aspectu mala videntur, siniſtrè interpretemur, cùm Jacobus graviter illos reprehendat, qui fratrem judicant, & eos non jam hominum, sed ipsius Divinæ legis judices & detractores esse dicat: tu non de factis fratris alicujus, sed de internis cogitationibus, tot sanctissimorum Patrum tam temerarium & præceps, tam iniquum & sceleratum feres judicium?

Atqui inquis, Romanus Pontifex non alia causa Concilium tot sumptibus, tantis laboribus coëgit, quàm ut ruentem, fluctuantemque Papatum, qui jam pridem mole sua laborare cœpit, suffulciat: & Episcopi ipsi conceptis verbis in illius leges, voluntatemque jurarunt. Quæ isthæc est, Fabrici, dialectica? quæ argumentandi forma? quid habet consequens hæc ratio, Pontifex Romanus cupit suam

suam dignitatem esse salvam, Episcopi jure jurando sunt illi devincti: ergo Patres Concilii Tridentini obscurandæ veritatis & deformandæ Ecclesiæ gratia convenerunt. Sed intelligo jam quid velis dicere, video quò spectent, in quem scopum hæc tela dirigantur. Eo summi Pontificatus odio conflagratis, ut eos, qui illius voluntate imperiòque coguntur, sincerum animum ad curanda Ecclesiæ vulnera adducere non posse judicetis, Ecclesiam stare, nisi everso summo Pontificatu non posse creditis: illam unicam esse Ecclesiæ reformationem existimatis, si Romanus Pontifex ab illo loco, in quo illum Christus collocavit, depellatur. O vos deceptos delusosque Germanos, quibus vel hæc unica persuasio tantum hactenus malorum invexit, & in posteram majora comminatur? Hæc vobis funestissimas excitavit tragœdias, hæc dulcissimum eripuit otium, pacem abstulit, bellum civile, servile, domesticum & intestinum intulit; hæc omnia erroribus infinitis, insanissimisque complevit. Quæ quidem mala non aliunde (mihi credite) nata sunt, quàm quòd Ecclesiam Romanam, veritatis magistram, antiquæ religionis scholam, recte & incorruptæ fidei religiosissimam aram, columnam denique atque firmamentum Evangelicæ veritatis deseruistis: & summum Pontificem, quem & Christus suæ Ecclesiæ Principem, & pastorem supremum instituit, & totus orbis Christianus jam inde ab ipsis Ecclesiæ primordiis ad hæc usque nostra tempora Christi vicarium agnovit, non modò non veneremini, sed odio pluſquàm Vatiniano, & contumeliis improbissimis prosequamini.

Si te, Fabrici, argumentis, & non dementia, si ratione aliqua, & non potius insania atque furore hac in parte duci arbitrarer, agerem tecum, tanquam cum homine sanæ mentis, ostenderem, si nullam aliam ob causam ii Patres Tridentum convenissent, quàm ut Pontificiam dignitatem à vobis convulsam & labefactatam assererent, nullum futurum fuisse tam improbum, qui illorum factum reprehenderet; immo qui non sanctissimum & honestissimum illorum studium & operam indicaret. Nunc verò cùm tam invisum & odiosum vobis sit Romani Pontificis nomen, ut vel eo audito sic accendemini, sic ardeatis ira, ut sanis insanire & furere videamini; quis audebit ea de re vobiscum conferre, qui non pertimescat, ne ille etiam vobiscum insanire videatur? nolo igitur tecum in hanc arenam descendere, ut de summo Pontificatu contendamus: id, quod nunc ad causam pertinet, leviter attingam; ut quanto in errore versemini, ipso rerum eventu cognoscatis. Nolo rem à primordiis repetere: prætermitto apertissimam Christi institutionem, omitto optimam illam rerum publicarum administrationem, quæ omnia ad unius refert arbitrium: omitto sacram illam Hierarchiam Ecclesiæ quam ab Apostolis acceptam divus Dionysius litteris consecravit; in qua non illè modò, sed totius orbis Christiani consensus, summum Pontificem in summo loco veluti Ecclesiæ Principem, atque supremum pastorem collocavit: omitto veteris legis, & Israëliticæ reipublicæ institutum, quæ cùm summum Pontificem divino judicio fuerit adepta, illum in Ecclesia Christiana futurum adumbrabat: omitto Oecumenica Concilia, quæ semper Romano Pontifici supremam in Ecclesia potestatem detulerunt: omitto veteres Ecclesias Græcas, Latinas, Africanas, Asianas, quæ semper Romanam Ecclesiam, tanquam Principem & magistram, secutæ sunt, omitto antiquas historias, veteres annales & monumenta; sanctorum Patrum testimonia prætermitto: unica tecum agam ratione, quam hæc nobis infelicissima tempora suggerunt & subministrant, qualem tu, Fabrici, rempublicam illam futuram esse arbitraris, in qua rege trucidato, improbissimus quisque ad tyrannidem aspiraret? qualem navis illius cursum, in qua magna imminente tempestate, sublato gubernatore, ad clavum ineptissimus quisque consideret? qualem exercitum, qui jam cum hoste conflicturus de auferendo duce cogitaret? quales denique oves, quæ facta conspiratione, se pastoris imperio subducerent? nónne futurum erat, ut respublica concideret? ut navis fluctibus mergeretur? ut exercitus in manus hostium veniret? ut miseræ oves dispersæ atque dissipatæ, incertis cursibus per invia loca vagantes in luporum ungues atque fauces inciderent? quæ si accidere videremus, nónne ex illa radice orta fuisse diceremus? Sed quid exempli gratia loquimur? res ipsa clamat, Fabrici: converte oculos in Germaniam universam, Galliam, Poloniam, Ungariam, Bœmiam, Angliam, vicinas provincias atque regiones animo & cogitatione perlustra: incendia, cædes, strages populi Christiani circumspice: hunc tantum tumultum, quasi fremitum quendam concussi tempestatibus maris auscultа; tot erroribus miseram plebem fluctuantem tacitus ipse considera: quod hæresibus scissa atque distracta sit, tecum expende: circumjacentes provincias, tot erroribus & tumultibus æstuantes, contemplare. Sed quid provincias dico? vicinas domus intuere: quid domos commemoro? tuum ipsius domicilium atque cubiculum inspice, in quo si duo saltem estis, sicut esse arbitror (neque enim credibile est te sine uxore esse) si duo inquam, estis, dissidere sané, neque in unam & eandem religionem consentire & conspirare necesse est, cùm apud vos duo, idem per omnia sentientes hactenus reperti non sint. Sed quid ego cubiculum tum dico? tuum istud sacrilegum pectus explora; illud sæpe, tanquam fretum & Euripum aliquem, diversis opinionibus æstuasse, neque perpetuò in eadem sententia permansisse (si verum fateri velis) reperies. Te testem appello, tuum ipsius judicium, testimoniumque requiro: dic, an per diem integrum in eodem errore constiteris? fidem hîc adhibebo, qui nulla alia in re tibi credendum putem? Quid hoc est, Fabrici? unde hæc tanta fluctuatio? unde tam varius spiritus erroris atque vertiginis? unde istæ furiæ proruperunt, ut Christiani milites non modò infinitis hæresibus dissideant, sed mutuis se jam vulneribus conficiant; nisi quòd unius Ecclesiæ Principis, Rom. inquam Pontificis signa deseruerunt? unde illos tot errorum procellis tempestatibusque jactari animadvertimus, nisi quòd gubernatorem illum divinum clavo affidere non patiantur? unde miseras oves errantes per tot præcipitia ferri cernimus, nisi quòd summo pastori baculum à Christo traditum eripere voluerunt? unde hæ omnes perturbationes, tumultus, hæreses profectæ sunt, nisi quòd (quemadmodum Africanus ille pastor & martyr inclytus dixit) sacerdoti Dei non obtemperatur? quid habes, quod hîc opponas? quam tu aliam horum malorum causam adduces? Leontinus Antiochenus Episcopus, auctore Nicephoro, in gravissima illa apud Antiochenos de religionis negotio dissensione, cùm timens seditionem, sententiam suam apertè proferre non auderet, aliquando caput suum, canis floreſcens, demulcens dixisse fertur, Nivem

eam ſolutam lutum multum conſecuturum eſſe; indicans eo capite ſublato, quod ſua auctoritate homines in officio continebat, diſſidia civium in apertam ſeditionem evaſura. Quanta igitur malorum ſententia ſecutura ſit, quantæ tenebræ Chriſtianum orbem occupaturæ, ſi caput iſtud Eccleſiæ univerſalis, Romanus, inquam, Pontifex, à ſede ſua deturbaretur, teſtatur jam iſtud fœtidum hæreſum cœnum, quo nunc illi miſerè volutantur, qui illum non reverentur. Quæ cùm ita ſint, audes tu homo audaciſſime tot Patres & Paſtores Eccleſiæ reprehendere? ejus deformatores, veritatis & Religionis hoſtes appellare, quòd non animo evertendi ſummum Pontificatum ad Concilium acceſſerint? quòd Eccleſiæ membra contra caput (ſine quo fides, pax, Religio ſalva eſſe non poſſunt) non conjuraverint?

Jam verò quòd nullam aliam ob cauſam tanto apparatu, à Romano Pontifice Concilium coactum eſſe dicis, quàm ut omnia imperio ſuo ſubjiciat: atque hujus rei teſtem Rempublicam trium fœderum appellas. Si iſtum Pontificis animum ex ejus Reipublicæ teſtimonio deprehenderas, cur non illud protuliſti? cur tibi tanquam Apollini Pythio credi voluiſti? nam illa Legatio tota eſt amoris plena & deſiderii ſalutis veſtræ, pacis & unitatis conciliandæ; nullum in ea veſtigium hujus cupiditatis apparet: quamquàm illa, quæ diximus, apertè declarant atque teſtantur, nullam eſſe poſſe pacis ſpem, niſi omnes Romanum Pontificem, Chriſti Vicarium, & univerſalis Eccleſiæ paſtorem agnoſcamus. Nam quòd illum imperandi ſtudio inflammatum hæc moliri criminaris, non tam ille, mihi crede Fabrici, de ſummo Pontificatu, (quem neque ipſæ inferorum portæ poterunt evertere) quàm de ſalute veſtra ſollicitus eſt: non tam dignitatis ſuæ, quam brevi relicturus eſt, amplitudinem exoptat, quàm interitum veſtrum, quem videt eſſe ſempiternum, & ruinas Eccleſiæ, quam ſibi Chriſtus commiſit, lamentatur; & illius unitatem veſtris unguibus diſcerpi atque dilacerari dolet. Tu verò quòd in tantis calamitatibus afflictæ matris Eccleſiæ, in communi dolore atque lacrymis, carminibus Eccleſiæ acerbis, & ſummo Pontifici contumelioſiſſimis, luſeris, facis tu quidem ut calonem, ut gnathonem aliquem & paraſitum decebat, qui inter aliorum lacrymas canere & ridere ſoleat. Neque verò in tanta, tamque publica mœſtitia totius Chriſtiani orbis, privatam tu lætitiam continere potuiſti, ſed illam verſibus indicaſti: non ſolum non commoveris ærumnis & lacrymis Eccleſiæ, ſed alias acerbiores illi comminaris, & veluti ex Delphica tripode, Satanici furoris inſania correptus, de futuris illius majoribus miſeriis vaticinaris. Quibus ego carminibus nihil aliud reſpondebo, quàm quòd ſperem de Divina miſericordia, ut quæ ſoleat pati Spiritum mendacem in ore Prophetarum verſari, & maledicam illorum aliquando mentem in melius commutare, hoc infauſtum infelixque tuum vaticinium, utpote ab Spiritu veritatis hoſte profectum, mendax & falſum eſſe futurum, ſummique Dei clementia & horum ſanctiſſimorum Patrum induſtria, Eccleſiam hac miſera obſidione liberandam, teque improbiſſimum vatem victricis Eccleſiæ pedibus conculcandum, ſicut ducem illum Iſraëlitarum, qui Eliſei vaticinio Fidem noluit adhibere.

Quòd verò formam juramenti, quod ſummo Pontifici Epiſcopi præſtant, aliquibus reſperſam mendaciis protuliſti, & ea ſic illos eſſe devinctos affirmas, ut neceſſariò illius voluntati ſervire, & conatibus parere cogantur: primùm quidem majorum tuorum veſtigia ſequeris, quibus corrumpendi, adulterandi atque depravandi ſcripta omnia unicum & præcipuum ſtudium ſemper fuit. Deinde verò nunquam tu Fabrici hanc formam tam ineptè protuliſſes, niſi aliorum fidem tua perfidia metireris. Nunquid, obſecro, auctorati milites, ſi quippiam iniquè & injuſtè ab illis fieri præcipiat imperator, auctoramenti Religione illi parere conſtringentur? nunquid cives Principi, ſcelus aliquod aggredienti, ob datam fidem & jusjurandum obtemperabunt, & non potius mortem ſuſtinendam arbitrabuntur? Illud mihi reſponde Fabrici, ſi Imperator, aut Princeps ille, quisquis eſt, cui tu pares, à te peteret, ut Rempublicam proderes, eſſes ne id facturus, an non? ſi non; quod ergo tu furcifer non faceres, id tot atque tantos Eccleſiæ paſtores facturos exiſtimabis? ſi ſic; illud jam à te quæro, nunquid juris jurandi Religione coactus id faceres, aut tua ſponte & improbitate ductus? ſi primum; erisne tam ſtupidus, ut ullo jurejurando Divinas leges violari poſſe tibi perſuadeas? ſi ſecundum; tam eris improbus & iniquus de fide aliorum æſtimator, ut non ſatis eſſe putes, te ſceleratum & proditorem eſſe, niſi omnes etiam alios tui ſimiles arbitreris? Quid ergo jusjurandum & fides data ſummo Pontifici ab Epiſcopis, poteſt afferre impedimenti rebus Eccleſiæ componendis, niſi illi aut tam ſtulti eſſent, aut tam improbi, ſicut tu, qui ſibi jusjurandum obſtare crederent, aut aſſentari potius alterius voluntati, quàm Eccleſiæ ſalùti, & Chriſti gloriæ ſervire ſtatuiſſent? quamquam Pius IV. Pontifici maximi cui ob ſingularem pietatem hoc nomen inditum eſt, incredibili tantorum malorum, quæ in Eccleſia Chriſti verſantur, dolore commotus, incenſus, maxima cupiditate ſanandi hæc vulnera Religionis, magnis ſumptibus & laboribus, Concilio coacto declaravit, ſe in hanc unam rem mentem habere defixam, ſtudium & cogitationem intentam, ut pax atque concordia Eccleſiæ, etiam ſi ſit opus, cum ſuarum rerum diſpendio reſtituatur; tantum abeſt, ut Concilii patres quippiam in illius gratiam facere cogantur: cui nihil eſt gratum, niſi quod ad ſubveniendum Eccleſiæ laboranti conducit.

Quòd verò ſummum Pontificem ſe minimè Concilio ſubjicere, ſed Concilii patres ſibi ſubjectos habere criminaris & vitio vertis; quid hoc præſidii ad tuam cauſam poteſt afferre? quid ad probandum Concilii patres non reformandæ, ſed deformandæ Eccleſiæ animo conveniſſe? præſertim cùm inter Pontificem maximum & Concilium nulla hac in re diſſidia, nullæ ſimultates intercedant; ſed ſumma concordia & animorum conſenſione in Eccleſiæ ſalutem ab omnibus incumbatur. Quòd ſi ad refellendas & refutandas veſtras hæreſes hæc quæſtio aliquid adjumenti atque præſidii eſſet allatura, in aſſerenda ſuprema Romani Pontificis auctoritate, omnem nunc meam operam & ſtudium collocaſſem: ſed quoniam tu rem hanc leviter attigiſti, utpote qui non gravis & vehementis accuſatoris, ſed leviſſimi hiſtrionis & mimi partes ſuſcepiſti, & parum huic argumento, in quo verſamus, ſit accommodata, illam ſilentio prætermittamus, ut ad reliqua tua maledicta, impoſturasque veniamus.

Colligis quam plurima non crimina, ſed convicia, quæ quidem nullis adhibitis argumentis confirmas, quia videlicet dignus es cui etiam impudenter mentienti fides adhibeatur. Patres nimirum Concilii ſe totos ad nutum Romani Pontificis componere, Concilia nihil aliud eſſe, quàm formulam quandam declarationis Pontificiæ voluntatis, hæc & alia portentoſa in noſtris legi commentis, Concilia præterea non convenire, ut dogma aliquod, de quo cum hæreticis eſt concertatio, definiatur; ſed ut qui hæretici ſunt, declarentur & condemnentur, idque in actis Conciliorum haberi: eam deinde eſſe Conciliis noſtris conſuetudinem, ut ab exſecutione præpoſtere ſumant initium: moleſtè fers, vos à noſtris hæreticos appellari, fortunasque veſtras, & vos alienæ crudelitati, ceu prædam eſſe ſubjectos, pendentique Concilio in Germanos Theologos ſævitum fuiſſe. Et ad hæc omnia probanda, quæ ſi in vos verè dejerentur, non mediocrem invidiam noſtris conciliarent, nulla indicia, nulla ſigna, nulla adducis argumenta, nullam refers hiſtoriam, nullum teſtem citas: ſed homo leviſſimus & mendaciſſimus, Pythagoricam ſibi auctoritatem uſurpans, ſi ipſe dixerit, fide ſua rem ſatis confirmatam arbitratur. Quòd ſi tibi uni reſpondendum, aut hominibus doctis, qui in his quæſtionibus verſati, quæ à te objiciuntur, falſa eſſe cognoverunt, ſatisfaciendum ſolùm eſſet; ſi te mentitum eſſe dicerem, hoc uno te verbo convictum, & me officio meo perfunctum optimè fuiſſe omnes judicaſſent, nullis aliis argumentis, aut machinis eſſet opus, ſed hoc unico ariete ingens illa tuorum mendaciorum & conviciorum moles corruiſſet: ſed quoniam iis, atque aliis id genus fraudibus miſeræ plebi impoſuiſtis, quæ apertiſſima veſtra mendacia pro Divinis ducit oraculis, ut illorum errori occurram, breviter hæc à me refutanda atque refellenda ſunt.

Etenim quòd Patres Concilii ſe totos ad Romani Pontificis nutum componere criminaris, vellem hîc adeſſes Fabrici, ut cùm hujus ſanctiſſimi ſenatus majeſtatem contemplareris, cùm animadverteres, quàm liberè rogati ſententias patres loquantur, quàm nihil illi, ut Eccleſiæ vulneribus medeantur, etiam ipſius ſummi Pontificis auctoritatem, quam alioqui reverentur atque ſuſpiciunt, vereantur: quàm ſe fortiter atque conſtanter opponant, ſi ſit opus, & dignitas atque ſalus Eccleſiæ poſtulet; non dubito, quin hæc tam ſancta libertas hanc tibi, quam de illorum conſtantia concepiſti, ſiniſtram opinionem extorſiſſet: licèt nihil ego hactenus accidiſſe viderim, quod ad reſtaurandam Religionem pertineat, in quo Pontifex ſummus patribus repugnaverit.

Sed, obſecro te, quis unquam noſtrûm dixit Concilia eſſe formulam declarationis Pontificiæ voluntatis? apud quem hæc aliquando verba legiſti? cur non auctorem citaſti? cur pateris te toties mendacem & impoſtorem appellari? quæ ſunt illa Conciliorum acta, è quibus apertiſſimè conſtare dicis, Concilia ſolum convenire, ut qui hæretici ſunt, declarentur; & non ut dogma aliquod definiatur, quod in controverſia poſitum ſit? Ego ſanè, Fabrici, duo video eſſe hæreſum genera: aut enim novæ ſunt, & nunquam antea auditæ; aut antiquæ, & quæ cùm jam Conciliorum Decretis percuſſæ, proſtratæ atque ſepultæ jacuiſſent, iterum quorundam audacia & improbitate ex ipſis ſepulcris extrahuntur. In novis quidem hæreſibus exſtirpandis, illum ſemper tenuit morem Eccleſia, ut coacto Concilio, reque prius diligenter examinata atque diſcuſſa, deinde Concilii ſententia & auctoritate definita, Decreta demum conficerentur, quibus hæreticorum dogmata profligata, & veritas ipſa Catholica confirmata permaneret. Sic Arrii dogmata à Concilio Nicæno, Macedonii à Conſtantinopolitano, Neſtorii ab Epheſino, Eutychii à Chalcedonenſi, Donatiſtarum, Manichæorum, & aliorum hæreticorum monſtra exſtincta fuiſſe videmus. Quod cùm ita ſit, non intelligo Fabrici, ex quibus Conciliorum actis collegeris dogmata à Conciliis non definita, ſed eos, qui jam erant hæretici, Eccleſiæ hoſtes fuiſſe declaratos; niſi fortaſſe cùm hæreſes omnes ex de pravata ſanctarum ſcripturarum intelligentia, & ſiniſtra illarum interpretatione naſcantur, & Concilia Spiritus ſancti lumine illuſtrata, illas optimè interpretentur: unde fiat, ut qui jam ipſius ſcripturæ Sacræ teſtimonio, quaſi Divino judicio, ut hæretici convicti & damnati erant, Concilii ſententia atque Decretis declarari dicantur. Quod ſi ſic accipiatur, non video quo jure à te poſſit reprehendi. At verò damnatis atque ſepultis hæreſibus, cùm rurſus excitantur, longè diverſa ratione occurrere Eccleſia conſuevit. Neque enim novas condit leges, nec conficit nova Decreta, ſed ad antiqua confugit, renaſcentes hæreſes ad illa exigit; nec denuò illorum auctores damnat, ſed Eccleſiæ jam judicio damnatûs eſſe demonſtrat: quia indignum Conciliorum majeſtate eſſe exiſtimat, ut quæ ab illis ſanctè atque ſapienter Decreta ſunt, iterum diſputationi ſubjiciantur. Sic Gelaſius Acharium, qui ſe, non coacto Concilio, indicta cauſa, damnari clamabat, jure damnatum oſtendebat, quòd non novas, ſed damnatas jam hæreſes ſequeretur, ſic Marcianus imperator, qui Concilio interfuit Chalcedonenſi, non ſine ſumma injuria Concilii fieri dicebat, ſi quæ ab illo ſemel Decreta fuiſſent, iterum in quæſtionem vocarentur, ſic Felix non nova Decreta in illos dicit eſſe ſtatuenda, qui veteres errores ſequuntur.

Quæ cùm ita ſint Fabrici, cùm hæreſes omnes, quas è fœtidis ſepulchris peſtis illa Eccleſiæ Chriſtianæ Lutherus extraxit, emerſerint ex veteri hæreticorum ſentina, cùm nulla deinceps à vobis hæreſis inventa aut excogitata ſit, quæ non jam multis antea ſæculis Eccleſiæ ſit judicio decretiſque damnata; cùm non jam in Germania Lutherus, ſed Pelagii, Manichæi, Donati, Neſtorii, Eunomii, Aërii, Simones, Valdenſes, Sabellii, Menandri, Baſilides, Arrii, Vigilantii, Joviniani, ceteræque exſtinctæ; ſed nunc ab inferis in lucem extractæ furiæ verſentur: quid mirum, ſi qui damnati jam ſunt, Eccleſiæ nunc & Religionis hoſtes declarentur? Quæ vobis fit injuria, ſi quæ decreta & ſtatuta jam ſunt, non iterum definiantur? cur vobiſcum injuſtè atque crudeliter agi clamabitis, ſi eos, quorum magiſtros juſtiſſimo affectos ſupplicio legimus, diſcipulos & ſectatores eodem plecti debere judicemus? Sed ô ſummam veſtrorum animorum perverſitatem! ô incredibilem Eccleſiæ Chriſti clementiam! quæ licèt per vos, ſuos veteres hoſtes excitatos & armatos contra ſe videat, & antiqua illa, obducta jam & obligata vulnera, ſumma veſtra crudelitate, & maximo ſuo dolore à vobis refricari ſentiat; in tanta tamen acerbitate animi, ſummam retinens clementiam, non vult vobiſcum agere ſeverè, non iis legibus uti, quæ juſtiſſimam in vos animadverſionem decernunt; ſed ſuarum injuriarum oblita, veſtri interitus dolore commota, vos quorum ſalutem dies nocteſque ſuſpirat, ad ſe inaudita nunc vocat clemencia & manſuetudine; cupit iis de re-

bus vobiſcum agere atque conferre, & in illam antiquam arenam majorum veſtrorum ſanguine tinctam iterum deſcendere, ut vobis ſatisfaciat & gratificetur. Itaque vos, tanquam piiſſima mater, ut ad Concilium veniatis obſecrat & hortatur: vos verò, veluti aſpides ſurdæ, iis clementiſſimis ejus vocibus aures obturatis: cavete, ne qui manſuetiſſimæ nunc ſponſæ miſericordiam contemnitis, ſponſi poſtea, juſtiſſimi judicis, ſeveritatem experiamini.

Jam verò non video, cur moleſte ferre debeatis, vos à noſtris hæreticos appellari: nam illud mihi Fabrici, obſecro, reſpondeas, quinam erunt hæretici ſi vos catholici; quinam Antichriſti, ſi vos Chriſtiani? qui Eccleſiæ hoſtes, ſi vos filii? ipſam verbi vim & notationem conſidera, mores veterum hæreticorum contemplare, fontes ipſos, unde vos errores hauſiſtis, intuere, confer antiquorum temporum ſeditiones, tumultus, cædes, ſtrages in Eccleſia editas ab hæreticis, cum iis, quæ nunc in Chriſtiana Republica culpa veſtra verſantur; & reperies antiquas hæreſes, umbras quidem fuiſſe, quarum nunc vivas & expreſſas imagines videamus. Quod cùm ita ſit, tu hanc tam juſtam, tam debitam hæreticorum compellationem, injuriam interpretaberis? tu illos præterea, qui vos omni ſupplicio dignos eſſe cenſent, crudeles appellabis? tu illorum æquiſſimam ſententiam, tanquam injuſtam & iniquam, reprehendes, qui putant hæreticos vita boniſque privandos? Nam ſi, quemadmodum ille dixit, triplici de cauſſa juſtiſſimè homines occiduntur, ne nobis ſuperſtites ſint contumelioſi, ut alii etiam ſuppliciorum metu deterreantur; tum verò quia illis mori multo eſt melius, qui viventes neq; à Socrate, Pythagora, & Muſis ipſis corrigi potuiſſent: cùm hæreticinon modò contumelias, ſed cædes, non ſolùm corporum, ſed animorum interitum miſerabilem intulerunt; cùm tam cæca pertinacia, & inſano furore ferantur, & in peius ſemper proficiant errantes, & quam plurimos alios, ut dixit Paulus, in errorem pretrahentes; cùm experimento conſtiterit, aliquorum ſupplicio multorum audaciam & improbitatem compreſſam fuiſſe, non erit æquum in hujuſmodi homines animadverti? ſi prophetam, qui populum à vero Dei cultu ſomnis quibuſdam atque præſtigiis ad colendum gentium deos traducebat, interfici ſi non obtemperantem ſummo ſacerdoti; de medio tolli; ſi blaſphemum eductum extra caſtra lapidibus obrui, Deus quondam jure optimo præcipiebat; ſi pecuniæ publicæ falſarii omnium ſententia juſtè trucidantur; ſi violatores juſtitiæ, jure etiam occiduntur, cur non pſeudo Evangelicos & pſeudo Prophetas, qui tot idola, quot hæreſes fabricarunt, in Deum & in ſanctos contumelioſi, qui ſummum Pontificem Romanum, Chriſti vicarium, non modo non reverentur, ſed improbiſſimis maledictis inſectantur; divinas ſcripturas corruperunt; qui religionem turpiter defœdarunt, non ſine crudelitatis nota interfici poſſe dicemus?

Quòd ſi hoc ſupplicii genus, quo nunc utitur Eccleſia, tibi crudele eſſe videtur, damna ſimul hoc crimine crudelitatis ſanctiſſimos illos Patres, qui Eccleſiæ ſaluti hæreticorum internecione conſulendum eſſe duxerunt: damna acerrimum illum Eccleſiæ propugnatorum fulmen, Hieronymum, qui putridas carnes cenſuit eſſe reſecandas, neque aliunde tantum illud incendium Arrii temporibus excitatum in Eccleſia fuiſſe dicit, quàm quòd parva illa ſcintilla priùs, quàm illas flammas, quæ totum poſtea orbem populatæ ſunt, excitaſſet, opportunè compreſſa & extincta non fuerit: damna illud Eccleſiæ clariſſimum lumen, Auguſtinum, qui cùm primò ab illorum extremo ſupplicio abſtinendum judicaſſet, deinde cùm apertiſſima commoda eorum nece in Eccleſiam redundare conſpiceret; Nullus, inquit, noſtrum vult hæreticum periet, ſed aliter non meruit domus David pacem, niſi exſtincto Abſalon: ſicEccleſia, ſi aliquorum perditione ceteros colligit, dolorem materni ſanat cordis, tantorum liberatione populorum: damna Gregorium illum magnum, qui impium quendam Magum à Romanis combuſtum fuiſſe, tanquam optimè factum, commendavit; damna etiam Dioſcori illam Alexandrini glorioſam vocem in Concilio editam Chalcedonenſi, omnium judicio commendatam; qua hæreticos non pœna modò aliqua, ſed flammis dignos eſſe clamavit. Scio Chriſtus optimi maximi hujuſmodi violatores Evangelicæ puritatis, iſtos pacis perturbatores in numero publicanorum & gentilium habendos eſſe dixiſſe. Scio Paulum poſt primam & ſecundam admonitionem hæreticum declinandum, & etiam Elymam Magum, qui Sergium Paulum proconſulem avocabat à fide Chriſti, cæcitate ab Apoſtolo fuiſſe percuſſum. Scio Joannem Apoſtolum, ne vel ſalutem hæretico diceremus, præcepiſſe, idque facto confirmaſſe, cùm ne Cherinthum hæreticum conveniret, è balneis receſſiſſe memoriæ proditum ſit, dicentem ſe extimeſcere, ne balneæ ipſæ, in quibus Cherinthus lavaretur, corruerent, & ingreſſos opprimerent. Cenſuit vir ſanctiſſimus, hæretici illius ſceleratiſſimi impuriſſimam præſentiam, qua balneæ inficiebantur, quam vindex ſcelerum ira Dei perpetuò comitabatur, ab illis eſſe declinandam atque fugiendam, ne forte eadem cum illo ruina involverentur. Scio Polycarpum beatiſſimum illum & conſtantiſſimum martyrem, Ioannis Evangeliſtæ diſcipulum, obviam aliquando factum Marcioni, cùm ab eo rogaretur, ut agnoſceret dogmata Marcioniſtarum? dixiſſe: Agnoſco ego Satanæ primogenitum. Tanta enim tunc, ut inquit Euſebius, Apoſtoli, eorumque diſcipuli in religione tuenda utebantur cautela, ut ne verbi quidem communionem cum aliquo eorum, qui à veritate declinaverant, Catholicos habere paterentur. Scio in ipſis incunabulis naſcentis Eccleſiæ hoc primum in hæreticos decretum fuiſſe ſupplicium, idque tunc graviſſimum fuiſſe judicatum, & meritò. Quod enim poterat tunc eſſe acerbius quàm quo tempore tanto animorum ardore, tanta caritate, tanto ſtudio, ad infantem Eccleſiam undique populus confluebat, quo tempore, tanto cum gaudio in Eccleſiæ ſinu Chriſtiani homines quieſcebant, tanto cum dolore evellebantur, aliquem ſic excludi ab illo dulciſſimo conſortio, ut ab amicis, à parentibus, à fratribus indignus congreſſu, confaburatione & conſuetudine judicaretur? ſed quia nondum hæreticorum inſania eò proruperat, ut contra matrem Eccleſiam gladios eriperet, & principum arma concitaret; quia nondum etiam gladii imperatorum ſerviebant Evangelio, ut dixit Auguſtinus, Eccleſia illa ſolùm animadverſione utebatur: at verò, cùm ſe hæreſis erexit, potentium hominum animos ſibi conciliare, Eccleſiæque pacem & tranquillitatem turbare cæpit, Chriſtiani Principes in eam ſeveriùs animadvertendum eſſe judicarunt; quòd alia via pax conſtare non poſſet. Hinc Conſtantinus Arrianos, Innocentius primus Cataphrygas, Gelaſius & Anaſtaſius Manichæos exilio damnarunt:

runt: hinc Richaredus, Hiſpanorum Rex, eoſdem etiam Arrianos honore militari, & omni in republica munere liberi hominis ſpoliavit: hinc Theodoſius & Marcianus imperatores varia ſuppliciorum genera adverſus hæreticos decreverunt: & tandem totius jam Chriſtiani orbis conſenſu & ſancta conſuetudine juſtiſſimo plectuntur mortis ſupplicio. Quod enim mortis genus in tot veſtris ſceleribus vindicandis, tam acerbum excogitari poteſt, quod meritò crudele poſſis appellari? neque enim Eccleſia pia mater, ſed crudelis noverca dici poſſet, ſi has peſtes vivere, & inter filiorum latera cum tanto illorum periculo verſari pateretur. Sed vos Epicureorum more, qui eam, quam vehementer reformidabant, divinam providentiam, nullam eſſe dicebant; ut liberiùs ipſi illo turpiſſimo voluptatum cœno volutarentur: iſtud hæreticorum extremum ſupplicium, quod tantopere exhorreſcitis, in ſacris literis minimè reperiri clamatis: illoſque crudeles ducitis, qui vos tam ſevera animadverſione caſtigandos arbitrantur. Sed Eccleſia ſancta ſponſi dulciſſimi Chriſti veſtiga ſecuta, qui eos, qui in Spiritum ſanctum & apertam veritatem erant contumelioſi, in hoc ſæculo à Romanis opprimendos, & in futuro etiam æternis pœnis afficiendos eſſe prædixit, hæreticos præſentibus nunc, & deinde ſempiternis flammis dignos judicavit.

Jam verò quòd Concilia præpoſterè ab exſecutione initum ſumpſiſſe, & quòd pendente Concilio Theologos Germanos ſævitum eſſe criminaris; nònne oportuit, Fabrici, quando illud factum fuerit oſtendere? &, quinam illi eſſent Theologi, in quos ſit animadverſum, à quibus, quo loco, & quo tempore, & quam ob cauſſam id factum eſſet, incare? cur tam apertè mentiris? niſi tu fortaſſe illos intelligis, qui fidem datam Carolo V. imperatori maximo ſervare noluerunt; in quos utinam ille, ut illorum exigebat perfidia, ſeverùs animadverſiſſet. Sed clementiſſimus imperator maluit miſericors, quàm nimium ſeverus videri: & in ſumma illa potentia & juſta indignatione ſummam bonitatem ſuam & manſuetudinem conſervavit, arbitratus eos, ut par erat, clementia potius, quàm ſeveritate facilius flecti, & ad Eccleſiam adduci poſſe.

Sed venio jam ad illam tuam atrociſſimam querimoniam, quam à majoribus veſtris ad vos hæreditario jure dicis promanaſſe: Quòd cum Eccleſia Romana doctrina, morumque vitiis turpiter deformata ſit; nunquam tamen ulla reformationis ſpecies à noſtris impetrari potuit, ſed eos qui rogationem hanc ad patres deferre auſi ſunt, indigniſſimè acceptos & contumelioſè repulſos multis conſtare documentis affirmas. Quæ tamen cùm non proferas, neque probes, eodem, quo hactenus, mendacii crimine arguaris neceſſe eſt. Neque eſt quod mireris, aut moleſtè feras, ſi hoc eodem à nobis telo ſæpius vulnereris, qui vix unam aut alteram lineam ſine apertiſſimo mendacio percurras. Sed ne hanc unam rem, in qua vos omnem ſpem victoriæ collocaſtis, & quam nunc unam veſtris erroribus, veluti clypeum, obtenditis, ſilentio præterire videar: oſtendam Fabrici, nullo vos argumento oppugnari vehementius, quàm eo, quod firmiſſimum cauſſæ veſtræ propugnaculum exiſtimatis: ut in quo potiſſimùm noſtros ſceleris argui & inſimulari creditis, in eo præcipuè ſummam veſtram improbitatem depre hendi atque convinci videatis. Significas enim quod multi veſtrarum partium apertiſſimè confiteantur, vos eam maximè ob cauſſam ab Eccleſia Romana deſciviſſe, quòd ea turpiſſimis abuſibus corrupta atque depravata ſit. Principio quidem non novum, neque inauditum, neque iſtorum ſolummodo temporum crimen eſt, Fabrici, abuſus, improbos mores, & corrumpendæ optimæ diſciplinæ ſtudium, in Eccleſia Chriſti verſari; quemadmodum novum non eſt, hæreſes etiam in ea reperiri: infantem adhuc Eccleſiam, & in ipſis cunis vagientem, ut probè noſtri, Simones, Nicolai, Cherinti, & Ebiones, Hymenæi, & Phyleti jugulare conabantur: nondum ab ore Apoſtolorum illa Chriſtianæ philoſophiæ puritas & ſinceritas exciderat, cùm non deerant Ananiæ, Sapphiræ Galatæ, Corinthi, Epheſi, & alii innumerabiles, qui eam cupiditate atque avaritia, abuſibus & pravis artibus corrumperent & contaminarent. Nunquam defuerunt in Eccleſia ſcelerati & improbi homines, qui divina & humana jura violarent: nunquam defuerunt ſacrilegi, qui rebus ſacris ad turpem quæſtum abuterentur: nunquam defuerunt violatores divinarum legum, ſacrorum profanatores, incorruptæ caſtæque illius diſciplinæ nefarii corruptores. Teſtantur id Pauli epiſtolæ, & Apoſtolorum canones, antiquiſſimorum Conciliorum decreta, vetuſtiſſimorum Patrum acerbæ reprehenſiones, quibus & vitia acriter increpabant, & abuſibus obviam ire conabantur. Ea etenim eſt naturæ noſtræ imbecillitas, & cæcitas humanæ mentis, quæ facilè & ruat præceps in vitia, & in errores prolabatur. Neque enim Evangelicis præceptis, neque Eccleſiaſtica diſciplina, neque magiſterio Spiritus ſancti indigeremus, ſi neque abuti cæleſti doctrina, neque ullo nos ſcelere commaculare poſſimus. Quòd ſi ſcandala, quæ ſunt maxima animorum vulnera, Chriſtus vitæ magiſter, in Eccleſia ſua neceſſariò futura eſſe prædixit; ſi hæreſim, qua nullum eſt crimen deteſtabilius, veluti quandam fatalem peſtem, Paulus Apoſtolus futuram prædicavit, quæ Eccleſiam infeſtaret, quæ cujuſque fidem & conſtantiam tentaret & experiretur: quid mirum ſi alia ſcelera & abuſus exoriantur? patitur hæc bonitas divina, ut ignoſcendo, ſuam nobis clementiam ſummam & miſericordiam oſtendat. Sed dices, nullo unquam tempore tot, atque tanti abuſus; nunquam depravata ſic vetus diſciplina; nunquam ſic omnes Eccleſiæ ordines corrupti & dehoneſtati fuerunt. Nolo tecum hac de re pugnare, Fabrici. Nolo præterita tempora cum noſtris conferre. Nolo nunc recenſere veteres Eccleſiæ plagas; nolo ſæcula illa commemorare, in quibus vix ullus reperiebatur angulus totius Chriſtiani orbis, in quo non modò morum integritas, ſed neque doctrinæ puritas conſpiceretur. Lateant hæc antiqua vulnera, jam longo temporis obducta decurſu, quæ ſine Eccleſiæ acerbiſſimo dolore refricari non poſſunt: quamvis ea, quæ nunc à vobis illata ſunt, longè ſint acerbiora: ſed ſolùm ut intelligamus, quantum ſit veſtrum ſcelus, donemus hoc tibi Fabrici: nunquam ſic, fuerint corrupti mores, nunquam tot abuſus, nunquam ſic fuerint avaritia, ſacrilegia, rapinæque dominatæ, nunquam ſic dehoneſtata deformataque reſp. Chriſtiana, quid ergo? Eccleſiam deſerendam & affligendam putabitis, quòd in ea homines improbi & ſceleratireperiantur? fidem, religionem, Chriſtum denique ipſum damnabitis, quòd ejus ſanctiſſimis præceptis perditi quidam homines abutantur? quòd ejus cæleſtem doctrinam, quemadmodum dicebat Theodorus quidam Athenienſis, à ſe manu dextra mortalibus traditam ipſi accipiant ſiniſtra? Cujus, obſecro, tam inauditæ improbitatis eſt, hoc uno nomine Eccleſiam deſerviſſe, fidem prodidiſſe, novis

vis hæresum monstris pacem & tranquillitatem ejus turbasse, omnia erroribus infecisse, crudelitate, cædibus, incendiis omnia funestasse, quòd effrenata quorundam hominum cupiditate aliqui sint abusus in Christi Ecclesiam invecti? cujus tam furiosæ dementiæ, pessundare Ecclesiam penitus voluisse, quòd quidam leges Divinas in privatos usus quæstumque converterint? nunquid optimè Ecclesiæ saluti consultum fore putastis, si vos illi acerbiora vulnera infligeretis? nunquid abusus hæresibus, tanquam medicaminibus, sanari posse existimatis? nunquid morbis interitu mederi voluistis? quid mali meruit ipsa Religio Christiana, quod in vos scelus admisit Ecclesia, ut propter quorundam hominum peccata tot à vobis illatas calamitates, & acerbissimas plagas, veluti alicujus magni flagitii rea, tanquam supplicia quædam, sustinere cogatur?

Hæc omnia vos scelera admisistis, qui propter quosdam abusus Ecclesiæ ab illa defecisse confitemini. Interre igitur hujus rei mentionem nulla ratione Fabrici debuisses, ne majora vestra vulnera detegeres: etenim quo nos telo gravissimè vulnerari putabas, eo tuæ causæ lethalem & mortiferam plagam intulisti. Antiquas hæreses excitastis, novas quasdam estis commenti, pacem Ecclesiæ turbastis, populos atque provincias ab Ecclesiæ complexibus abduxistis, inauditæ crudelitatis exempla in nostros edidistis, ea admisistis scelera, quæ neque cogitatione comprehendi, neque cujusquam oratione explicari possunt: sed nullum majus excogitari potest, nullum fingi impudentius, quàm quod hoc argumento vestra scelera tueamini, & hac ratione justum bellum Ecclesiæ vos indicere & inferre posse arbitremini. Utinam eam de vobis spem Ecclesia concipere posset, Fabrici, ut quemadmodum propter quasdam ejus maculas illam vos deseruisse causamini, ita nunc illis expurgatis ad ejus gremium rediretis, cùm & Pius IV. Pontifex maximus tanto studio istud reformationis negotium fuerit aggressus, cùm lustrata Romana curia, quæ Christianorum animos poterant offendere, removerit; & cùm hoc etiam Sacrum Concilium in eam unam curam & cogitationem incumbat: fieri fortasse potuisset, ut vos sanos Ecclesiæ restitutos videremus. Sed eo jam progressi estis, ut etiam si nihil esset in Ecclesia corruptum, nihil depravatum; de reditu tamen vestro non esset sperandum: illud est enim hæresis ingenium, quæ naturæ insolens atque superba est, ut faciliùs flammas & crucem sustineat, quàm ut ab errore suo divelli patiatur. Vincere cupit; comburi potest, convinci non potest pertinacia obstat, se victam agnoscere erubescit. Itaque quos arrogantia abstraxit ab Ecclesia, quò minus ad eam revertamini, vel unicus hic nefarius jam pudor prohibebit. Illius etenim magistri vestigia sequemini, qui cùm se apertissime convictum videret, ne à suo veteri instituto depelli turpiter videretur, maluit superbus & pertinax à Deo & hominibus Ecclesiæ hostis judicari, quàm ab hæresibus modestè discedere: sed tamen vi ipsa veritatis coactus, cùm à magnis & excellenti ingenio viris oppressus teneretur, latentem animi morbum tandem indicavit, & in illam vocem, indicem incredibilis pertinaciæ, superbiæque prorupit: Res hæc nec propter Deum cœpta, nec propter Deum finienda est.

Vereor sanè, ne ista potius hereditaria pertinacia, quàm abusus Ecclesiæ redeundi nobis aditum intercludat. Sed quid illud ad causam, Fabrici, pertinebat, quòd vitam Clericorum tot dicis vitiis esse contaminatam, ut honestè nominari non possint? vetus est ista querela, & non istorum solummodo temporum: quod quidem antiquorum Patrum adversus corruptos sacerdotum mores scripta testantur. Queritur Augustinus, eos ab antiqua vitæ puritate, & propriarum rerum abdicatione degenerasse: dolent alii Patres innumerabiles, quos recensere esset operis infiniti, sacerdotum ordinem corruptelarum illecebris depravatum esse. Itaque horum libri, & acerbæ reprehensiones, quibus eos in officio continere conabantur, declarant, non defuisse unquam in eorum vita, quod meritò possit reprehendi. Et eo acerbiùs sancti illi patres eorum improbos mores accusabant, quòd in populi summam peccandi licentiam redundarent: qui cùm curiosis oculis sacerdotum vitam observet, quod illos facere videt, sibi licere arbitratur. Etenim illorum vitia maximè conspicua, & pernicioſa sunt; quorum vita, tanquam virtutis exemplum, ceteris est ad imitandum exposita. Sæpe namque quod in aliis leve videtur, in sacerdotibus scelus inexpiabile judicatur. Hinc effectum est, ut qui eorum mali sint, improbissimi & ceteris nequiores habeantur, & ut antiqui illi patres tam acriter in eos inveherentur, neque desunt nunc, Fabrici, apud nos, qui doleant dissolutiorem esse vitam Clericorum, qui reprehendant, qui hæc lugeant, qui corrigi & emendari cupiant, qui medelam studeant adhibere: neque mediocris cura ab hoc Sacro Concilio corrigendis sacerdotum moribus impenditur. Sed non oportuit te tam stultum esse, qui existimares illos homines esse desiisse, qui Clerici effecti sunt, ita ut nulla prorsus in re peccare possint, nunquid eos cum sacerdotio omnem naturæ imbecillitatem exuisse putas? Sed intelligo quid velis: cælibatum ferre non potes. Sed nihil mirum, qui hanc ab illo hauseris sententiam, qui se non magis à libidine, quàm à ceteris naturæ excrementis cohibere posse profiteretur.

Sed sint hæc in vestris sordibus, omitto reliquas contumelias, quæ in sacerdotum Ordinem, & Ecclesiam Romanam improbissimè conjecisti: cur in Concilii promulgatione continuationis & non integræ actionis mentionem factam esse dixisti? longè tu quidem aliud sentires, si, cùm primum Tridentum ventum fuit, quorundam patrum justam indignationem vidisses: qui cum graviter & iniquo animo ferrent, non apertè continuationis factam fuisse mentionem, obnixè postulabant, & instabant, ut ejus fieret aperta commemoratio prius, quam reliqua, quæ erant pertractanda, aggrederentur; ut quemadmodum re futura erat, sic etiam verbis continuatio exprimeretur. Qua ergo ratione illi tam molestè tulissent continuationis factam mentionem non esse, si vera sunt, quæ à te nobis objiciuntur? tu verò vel eo solùm nomine continuationis verbum reprehendis, quòd eo significetur, ea, quæ jam definita sunt, pro ratis, judicatis atque conclusis habenda sic esse, ut de integro in quæstionem vocari neque possint, neque debeant.

Atqui pleraque eorum ejus generis esse dicis, quibus Christiana fides è fundamentis evertatur. Primò quidem iis verbis, Fabrici, prodis singularem tuam arrogantiam & impudentiam, qui ea, quæ à sanctissimo tot Patrum Concilio, post longam & exactam disputationem, ad Ecclesiæ salutem & incolumitatem Decreta sunt & statuta, ea tu solus ad convellendam & labefactandam Ecclesiam excogitata & appositа fuisse, audeas dicere.

Atque

Atque ut illud, quod jam à me paullò antè dictum est, omittam, non posse videlicet, quæ semel sunt judicio Synodi decreta, sine illius gravissima injuria in quæstionem iterum vocari; quis tandem, obsecro Fabrici, futurus finis esset controversiæ, si hic aditus vestris calumniis pateret, quid esset firmum in Ecclesia, si quæ sunt sanctis Conciliis definita, novis quotidie disputationibus subjiciantur? Quæ sunt illa Concilii Tridentini Decreta, quibus Christiana fides è fundamentis evertitur? cur non illa nobis indicasti? cur non unum, aut alterum protulisti? in re tam gravi, tibi de tanto Concilio tam scelerato, tam arrogans & impudens judicium ferenti, nulla adducta ratione, credendum esse putabas? Sed fruere nunc hac improbissima licentia Fabrici, debacchare in hoc sacrum Concilium, ejus statuta sanctissima irride, subsanna, exagita ut lubet: spero equidem futurum, idque mihi de divina misericordia polliceor, ut iis decretis, quæ à vobis nunc irridentur, hæresim vestram jugulatam & extinctam, vos victos atque prostratos, Ecclesiam salvam & incolumem simus conspecturi. Quòd si hæc tempora miserrima & turbulentissima hæc nobis voluptatem abstulerint, posteris non auferent. Differri hæc spes potest, auferri non potest. Nunquam suis promissis, neque Ecclesiæ precibus deerit clementia summi Dei: eundemque exitum hoc Concilium, quem Nicænum, habiturum existimo. Magna tunc contentione ab hæreticis res agebatur, nullum non illi lapidem movebant, principes, sicuti nunc vos facitis, solicitabant Episcopos Catholicos acerrimè insectabantur, summa solicitudine curabant, ut in Exsilium mitterentur: regum & imperatorum gratiam in primis sibi conciliabant, bella acerbissima Ecclesiæ, illorum armis atque potentia adjuti, inferebant: nihil magis efficere studebant, quàm ut, si fieri posset, Decreta Nicæni Concilii delerent; & ad id efficiendum conciliabula ab illis Ephesi, Arimini, Mediolani cogebantur: sed cùm illa essent oracula Spiritus divini, qui non patitur suas leges ulla improbitate, convelli, tanta vis illorum fuit, ut ipsa omni patrocinio destituta omnium fermè regum præsidio armatam hæresim superaverint everterint. Vides nunc in Ecclesia, Fabrici, hos tumultus à vobis excitatos; vides multorum principum potentiam contra Ecclesiam favore vestro concitatam; vides eorum gladios Catholicorum sanguine stillantes; vides hujus sacri Concilii Decreta à vestris convelli, despici & irrideri: non dubites quin illis & vestrarum hæresum pernicies, & Ecclesiæ salus, & Christi gloria contineatur.

Jam verò ubi in sanctissimum Pontificem, in sacrum Concilium virus illud conviciorum evomuisti ad reprehendendam formam illam, qua se patres usuros pollicentur in dijudicandis definiendisque controversiis, gradum facis, quod ut intelligamus, quo jure aut, ut rectiùs dicam, qua potius injuria facias, libuit eam subjicere, quæ sic habet: Causse controversæ secundùm sacram scripturam, „ & „ Apostolorum traditiones, probata Concilia, & „ Catholicæ Ecclesiæ Consensum, Sanctorum Pa„ trum auctoritates in prædicto Concilio Triden„ no tractentur. Quinque igitur judices honorarios componendis controversiis hoc sacrum Concilium præesse decernit: primo loco scripturam supremum judicem statuit: Apostolicas deinde traditiones: tertio probata Concilia: quarto Ecclesiæ Consensum: postremo verò Patrum non dissentientes sententias. Quis istorum judicum à te me-

ritò repudiari potest? quis eorum est suspectus? quis corruptus? nam cùm multa sint, ut tarim ostendemus, Ecclesiæ administrationi necessaria, quæ divinis litteris non sunt apertè comprehensa, nònne erit opus ad aliquem ex quatuor reliquis judicibus confugere? Sed quoniam tu Fabrici multa hìc involvis quæ cùm falsa sint & à nostris jam profligata; quæ tu nunc, veluti oracula quædem, etiam si nudè dicerentur, firma satis esse credidisti: quæ si ego explicare nunc & refellere voluissem, præter institutum agerem, & nullum esset hic liber finem habiturus; præsertim cùm illa sic jam fuerint nostrorum libris convicta atque refutata, ut vel ipsi vestrarum partium duces & antesignani herbam (ut ajunt) nostris porrigere, & victas manus præbere coacti sint. Non est, quòd ego nunc tecum in hoc pulvere desudem amplius, in quo tuos duces victos, & sub jugum jam missos fuisse conspiciam. Illa tantùm ego breviter complectar, quæ ad te ex hoc jam stadio depellendum pertinere videbuntur.

Principio quereris, vos ab scripturis ad traditiones, à certò videlicet ad incertum traduci: non video, qua id fronte dicere sis ausus, cùm scripturam à sacro Concilio in primo loco, tanquam supremum judicem, videas esse collocatam, ut significaret, illa omnia, quæ in divinis litteris apertè continentur, quæ nullas calumnias, nullam hæreticorum tergiversationem patiuntur, summa, ut par est, veneratione esse complectenda; ita ut scriptura sacra sententiam ferente, indicendum esset reliquis judicibus silentium. Quòd si tu omnia quæ in quæstionem venire possunt, oraculis divinis expressa fuisse probasses, si ostendisses omnibus rebus, saluti necessariis, aperta in sacris litteris testimonia reperiri, quæ trahi in varios sensus atque detorqueri non possent, quod à vobis passim fieri videmus; si monstrasses, nos, auctoritate divini verbi neglecta, ad solas traditiones confugere; meritò vos à certo ad id, quod non ita certum est, rejici diceretis: nunc verò cùm sacrum Concilium scripturam in primo loco posuerit, nònne illam in primis censuit consulendam? quòd si ejus rei, de qua quæreretur, aut nullam aut subobscuram illam mentionem inferret, quatuor reliquos judices, tanquam illius, & divinæ voluntatis interpretes, consultissimè adhibendos esse putavit. Quis ergo hoc sanctissimum Concilium jure potest reprehendere, nisi qui tam cæcus & impudens fuerit, ut cerdonis potius, lanii, sutoris, cetarii, & aliorum id genus hominum privato sensui, quàm omnium Conciliorum, & Ecclesiæ judicio, quàm vetustissimorum Patrum sanctissimo choro credendum arbitretur? atqui, inquis, scripturam sacram, ipsissimum videlicet Dei verbum, litteris comprehensum, perfectè abundeque in se continere salutis capita universa: ideoque certam & unicam illam, infallibilemque examinandorum dogmatum regulam esse. Hoc Ecclesia negat, Fabrici tu asseris: cur tibi potius, quàm Ecclesiæ fidem habendam existimas? cur tuam, quàm Ecclesiæ auctoritatem majorem esse vis? Pythagoræ discipuli unius hominis auctoritatem omnibus Philosophorum rationibus & argumentis anteponebant. Cicero Platonis unius auctoritate, nulla adjecta ratione, frangebatur; & illi potius, quàm omnibus scholis Gymnasiisque Philosophorum credendum putabat: & tu sanctissimæ & sapientissimæ matris Ecclesiæ majestate non commoveberis? tu illi dicenti multa fuisse à Christo & ejus Apostolis tradita, quæ non sunt Evangelicis litteris commissa, non cre-

credes? Miror te, Fabrici, cùm hæc diceres, quid hic obiici tibi posset, non cogitasse. Nam ut interim Patrum innumera testimonia prætermittam, cùm quibus te hac in parte apertissimè pugnare convincerem, ut illud etiam omittam, quòd si omnia salutis capita divinis essent litteris comprehensa, non ampliùs magisterio Spiritus sancti, quem Christus Ecclesiæ doctorem promisit, indigeremus: quid obsecro Fabrici, magis est saluti necessarium, immo quod est aliud nostræ religionis & salutis caput & fundamentum, quàm credere hæc Evangelia, hanc sacram scripturam esse divinum illud Christi verbum, quod ab illius ore sanctissimo processit? quis hoc docuit homines Christianos? nunquid ipsa sola scriptura divina? minimè. Quid ergo? si nunc Anabaptista quispiam tecum in arenam descenderet, (nisi tu etiam ex illorum es grege, qui sibi potius, quàm scripturæ sacræ credendum arbitrantur) si ille, inquam, à te postularet, quis tibi persuaserit, ut Matthæi, Marci, Lucæ, atque Joannis Evangelio fidem potius adhiberes, quàm Thomæ, Philippi, Matthæi, Bartholomæi; quid esses dicturus aliud, quàm te sic ab ipsis exordiis nascentis Ecclesiæ ab Apostolis traditum accepisse? quo alio argumento Patres Concilii Nicæni ad asserendum illud verbum ὁμοούσιον quod in sacris litteris minimè reperiri Arriani clamabant, usi sunt? quo item alio Concilium illud magnum Chalcedonense, ad probandas duas in Christo voluntates, ubi apertum scripturæ testimonium non suppetebat? Quid si peteret, cur fidem illis tribus symbolis Apostolico, Nicæno, & Athanasii adhiberes? ex quo Dei expresso verbo, descensum Christi ad inferos, duas in Christo naturas in unica divina persona copulatas, sacræ triadis unitatem deprehenderes? unde perpetuam Mariæ Deí matris virginitatem, unde verbum illud Θεοτοκον unde Baptizatos ab hæreticis non esse iterum baptizandos? quid si instaret & urgeret, ut illi expressum Dei verbum proferres, quo Baptismum infantibus necessarium & salutarem esse probares; quid ageres? quò te verteres? non dubito, quin cum Luthero & Philippo Melanchthone ad arcem traditionum confugeres, nisi malles cum Bucero scripturam miserè vexare atque torquere, aut cum Calvino nescio quas nugas, & meras imposturas meditari.

Quòd si vobis, cùm apertum Dei verbum non potestis reperire, integrum est, aliqua scripturæ testimonia, quæ in multiplices sensus flecti possunt, adhibita aliqua interpretatione, vestræ causæ accommodare, & illud Dei verbum expressum dicere, cur id antiquis Patribus, cur Ecclesiæ, cur id œcumenicis Conciliis licere non vultis? nihil est enim, quod Ecclesia sancta docuerit saluti necessarium, quod non ex aliquo fonte sanctarum scripturarum deduxerit; sed maluit, cùm id obscurum delitescebat in scriptura, ad apertissimas Apostolorum & antiquas Ecclesiæ traditiones confugere, quàm ad ea testimonia, quæ hæreticorum versutia cavillari, & in alios sensus torquere potuissent. Itaque nos, Fabrici, divinam scripturam non vocamus in judicium neque illi traditionem, tanquam adversarium, quemadmodum ipse criminaris, obiicimus, quæ cùm scriptura de auctoritate contendat. Nos quidem sanctam scripturam, qua divina sapientia, qua lumen clarissimum tenebris nostris, qua spes omnis Christianorum, qua pravis affectibus antidotus qua divina voluntas & nostra salus continetur, amplectimur, suscipimus, veneramur; scholam Spiritus sancti, vitæ magistram, fontem nostræ felicitatis agnoscimus: sed illud credimus & confitemur, & divinum illud verbum, quod est ipsa æterna sapientia, quod ex ore Christi, qui est splendor Patris, processit, à quo voluit Deus spem omnem pendere mortalium, quod in corda potius nostra, quàm lapideas tabulas voluit incîdi, non omne fuisse iis monumentis scripturarum, quas nunc habemus, comprehensum. Credimus Apostolis, Evangelistis, Ecclesiæ antiquis Patribus Græcis atque Latinis id asserentibus. Credimus Christum Dei filium nihil scripsisse, sed & viva voce & exemplo innocentissimæ vitæ, divinæ sapientiæ arcana & benè vivendi formam mortalibus tradidisse. Credimus ejus Legatis, quos in universum orbem misit, sicut ille missus erat à Patre, quos audiendos, quibus eam, quam sibi fidem adhibendam esse dixit, qui multa nobis, quæ scripta non sunt, quasi per manus posterorum tradiderunt: à quibus leges, coacto Concilio, latas, ad conciliandam pacem, quæ legi, quàm Evangelio, consentaneæ potius videbantur, Sacramentorum formas immutatas, Diaconos, quorum nulla fuisset à Christo facta commemoratio, institutos fuisse videmus, eamque auctoritatem Ecclesiæ suæ sanctæ Christum reliquisse. Credimus Joanni discipulo carissimo Christo dicenti, multa Christum docuisse, quæ consignata litteris non fuerunt, sed tradita vivæ vocis oraculo. Credimus Paullo Apostolo, qui verbum istud divinum, non litteris solum, sed traditionibus definivit. Dicimus illud verbum, quod nobis divini scriptores litteris expressum tradiderunt, multis in locis arduum esse atque difficile, abditos plerumque in eo sensus & reconditos delitescere, ad quos aditus omnibus patere non possit. Dicimus tantam fuisse illius verbi non scripti, sed in mentibus Apostolorum à magistro impressi vim & auctoritatem, ut verbum illud litteris comprehensum, ad illud, tanquam ad Lydium lapidem, exigeretur: quod nobis princeps Apostolorum Petrus declaravit, qui quemadmodum memoriæ proditum est, Marci Evangelium, ad illud verbum, quod audierat à Christo & animo suo altè infixum retinebat, exegerit. Dicimus Ecclesiam sanctam diu sine scripto vixisse & floruisse, & in dignoscendis scripturis, morem illum & consuetudinem Apostolorum fuisse secutam, ut quemadmodum Apostoli in examinandis scriptis eorum, qui Christi doctrinam litteris consecrabant, utebantur illo verbo non scripto; sic ipsa Apostolicas traditiones adibat, & consulebat, atque illis judicibus vera Evangelia ab spuriis & nothis separabat. Hanc rationem secutus Serapion, si Eusebio creditur, Evangelium illud, quod divi Petri nomine circumferebatur, rejecit, quòd non esset Apostolicis traditionibus consentaneum. Dicimus tanto habitas in pretio fuisse traditiones, ut Irenæus sine scripturis Ecclesiam consistere, sine traditionibus verò non posse judicaverit: & Silvanus Episcopus, ut refert Theodoretus, cùm Constantium Tyrannum ad fidei sanioris defectionem hortantem, sibi mortem etiam minitantem audiret, Potestatem quidem habes, inquit, nos puniendi, nos autem Patrum statuta non ideo destruemus. Quibus verbis indicavit, quanti faceret traditiones, quarum conservandarum gratia vel mortem diceret esse contemnendam. Longum esset commemorare, quæ ab Epiphanio, Basilio, Dionysio, Ignatio, Polycarpo, Clemente Alexandrino, & ceteris Ecclesiæ sanctæ luminibus in hanc sententiam de traditionibus dicta sunt;

sunt; quæ si animadvertisses, non esses in eas tam impudenter debacchatus. Concilium etiam Ephesinum contra Nestorium coactum, quia corruperant scripturas hæretici, ad traditiones, tanquam integros & incorruptos judices, confugisse, & reliqua magna & antiqua Concilia hunc morem semper tenuisse legimus. Neque verò solùm Catholici iis armis adversus Ecclesiæ hostes pugnabant, sed hæretici etiam ipsi suos errores, illis potissimùm tuebantur. Testes sunt Eusebius Nicomedienſis, Artemon, Basilides, Carpocrates, Marcion, Valentinus, qui hæreses suas, quas vel aliquo sanctarum scripturarum prætextu, sicuti vos nunc facitis, confirmare potuissent, solis ea traditionibus asserere conabantur, se ita ab ipsis Apostolorum discipulis accepisse dicebant, quod illud unicam & firmissimum Ecclesiæ fundamentum esse arbitrarentur. O nefaria hæreticorum calliditas atque versutia! illi scripturæ testimoniis destituti, traditionum se præsidio tuebantur; vos verò apertissimis Apostolor. traditionibus, doctorum antiquorum auctoritate, communi Ecclesiæ consensu, omnium jam præteritorum sæculorum judicio damnati, nos ad unicum scripturæ tribunal veteratorie provocatis, omnia externa adiumenta illius interpretationi necessaria removetis: proprium cujusque sensum, & mediocrem tantum modo diligentiam cum pio & sinero animo conjunctam adhibendam esse dicitis, & eam quam vestris turpissimis erroribus, vel repugnantem atque reluctantem servire cogitis, quam ream facitis, judicem nunc unicum controversiarum esse vultis.

Illam facilem, apertam, expeditam, omnibus etiam rudibus & agrestibus hominibus patere dicitis: nos verò, Fabrici, novimus & confitemur illam multis in locis arduam atque difficillimam esse, idque nobis ipsorum sanctorum Apostolorum testimonia, immensi labores patrum doctissimorum in ejus interpretatione collocati, rerum ipsarum cœlestium atque divinarum, de quibus differit, magnitudo, abditissima mysteria, quæ in ea delitescunt, stylus ipse, character, & forma dicendi, &, quod est apertius argumentum, id quidem veterum hæreticorum, & vestra nunc potissimùm in ejus interpretatione dissidia testantur. Scimus Christum id apertissime significasse, qui prophetas in Ecclesia interpretes divinorum oraculorum reliquerit. Novimus scripturam, non semper sui interpretem esse: quod ipsi contenditis, cùm sæpe incidant loci, qui primo aspectu secum pugnare, & se invicem jugulare videantur. Scimus privatum cujusque spiritum quamlibet innocentia & caritate munitum, veræ illius intelligentiæ assequendæ satis non esse, cùm multos ex antiquis doctoribus, cùm Origenem, Tertullianum, Cyprianum, Irenæum & alios quamplurimos à recta illius interpretatione aliquibus in locis deflexisse conspiciamus. Scimus Apollinares, Sabellios, Novatianos, Manichæos suas hæreses scripturæ testimoniis probare fuisse conatos: quod utique numquam accidisset, si ea sic esset aperta, ut nulla legentibus dubitandi ratio suborit posset. Nec ullum aliud inter catholicos & hæreticos erat discrimen, quam quòd illi sincere, ii vero perperam & sinistrè scripturas divinas interpretarentur. Proferebant, inquit Vincentius Lyrinensis, Apostoli divinæ legis exempla, proferebant & hæretici; proferebant Apostoli psalmorum auctoritates, proferebant & illi; proferebant Apostoli sententias Prophetarum, & illi nihilominus proferebant: sed cùm ea, quæ similiter protulerant, interpretari non similiter cœpissent, tunc simplices à subdolis, tunc infucati à fucatis, tunc recti à perversis; tunc postremò veri Apostoli à falsis Apostolis decernebantur. Novimus Arrianos, qui, teste Basilio, scripturam apertissimam esse dicebant, & Democritas, qui hanc etiam hæresim à Sadducæis hausérant, Ecclesiæ jam judicio, auctore Epiphanio, fuisse condemnatos. Experimur pernicioſissimam & turbulentissimam hæresim esse, existimare aditum cuivis patere ad intelligentiam sanctarum scripturarum: cujus causa tot pugnas & seditiones exortas, & illum vertiginis spiritum Germaniam & reliquas provincias jactasse videamus; cùm aliter Zwingliani, Lutherani, Anabaptistæ, Sacramentarii, Adamitæ, & cetera hominum portenta, unum atque eundem scripturæ locum dilacerent, torqueant, & corrumpant potius quam interpretentur. Quid hoc est Fabrici? in omnibus vestris provinciis, in omnibus oppidis, & in singulis domibus, inter vestra latera contentiones acerrimæ de legitimo sensu scripturarum versantur. Vides pugnantes Lutheranos cum Sacramentariis, utrosque cum Anabaptistis, & Adamitis; & dicere audes, illas esse apertissimas? pugnabat etiam aliquando de uno aut altero scripturæ testimonio Hieronymus cum Augustino, & tu id apertum esse dices, in cujus interpretatione non modò hæreticorum, qui vim inferre litteris divinis consueverunt, sed sanctissimorum hominum, qui sincerè lucem Evangelicæ veritatis investigabant, tanta fuerit digladiatio? nos verò credimus Ecclesiam Catholicam, columnam esse & firmamentum veritatis, à cujus latere Christus nunquam discedat, cujus comes individuus, cujus Doctor atque magister ipse Spiritus sanctus, cujus lumen divinam in sacris potissimùm Conciliis eluceat, cujus præsentia cohonestantur patricino foventur, luce veritatis illustrantur; ut neque hactenus erraverint, neque errare possint, neque, ut tu mentiris, se mutuis decretis, velut illatis vulneribus, confecerint. Quæ quia non profers, neque ego in illis refellendis elaborabo: satis est dicere, te fuisse mentitum, ut pari, qua objecta sunt, facilitate refellantur.

Credimus ergo Fabrici, Concilia sacro sancta incorruptos esse judices veritatis, veros atque legitimos divinarum scripturarum interpretes, nuntios divinæ voluntatis, quæ Dei nobis mentem aperiant, quæ obscurioribus scripturæ locis lumen inferant, quæ exortas in Ecclesia tempestates componant, quibus qui non obtemperant, meritò Christi & Ecclesiæ hostes judicantur. Tu verò omnia divinis litteris comprehensa solo Dei verbo Ecclesiam colligi atque discerni Concilia non modò errare posse, sed jam sæpius turpiter errasse, summos Pontifices nihil hactenus boni feciſse arguis, & nihil boni deinceps facere posse improbissimè vaticinaris, antiquos Patres ad solam nos scripturam relegare mentiris; & hæc quidem omnia, quæ gravissima sunt, quæ difficillima, quæ contumeliosa, cùm aliis argumentis, quam tua unius, calonis scilicet, auctoritate confirmes, quod aliud responsum, quàm illud Æmilii Scauri sperare poteris, nunquid tibi potius, quàm Ecclesiæ Catholicæ credendum putas?

Sed cùm te ex illo jam loco depulsum esse videres, & intelligeres apertè non de scripturæ sacræ auctoritate, quam omnes summam esse confitemur, sed de illius legitima interpretatione controversiam esse ut in hanc arenam nobiscum descendas, æquos tibi dari judices postulas, te facilè ostensurum polliceris, vos multò sincerius scripturam interpretari, antiquasque interpretandi leges fuisse secutos. Qui sunt, obsecro, ii æqui judices, Fabrici, quos tibi dari postulas, quorum arbitrio lites

& simultates dirimantur? Concilia à vobis irridentur, traditiones subsannantur, Patrum interpretationes traducuntur, & illorum auctoritas contemnitur. Qui ergo reliqui jam judices reperiri possunt, quorum arbitrio causa committatur? Si locus aliquis scripturæ sit excutiendus, & post inspectos ipsos Græcos & Hebræos fontes, post discussam singulorum verborum energiam, post inducta alia ejusdem scripturæ sacræ testimonia, quæ aliquid adjumenti illius interpretationi possent afferre, post collata exemplaria, post diligentem investigationem veræ atque germanæ interpretationis, adhuc quisque suam sententiam, ut sæpe videmus contigisse, pertinaciter & mordicùs tueatur; quo judice res componetur? quo arbitro pars altera convincetur? Nònne vides Fabrici, nullum futurum esse finem controversiæ illis judicibus rejectis, quos sacrum Concilium sanctissimè excogitavit, & tu injustissimè reprehendis? qui enim alii judices incorruptiores, sapientiores, graviores excogitari possunt iis, quos Concilium constituit? quòd si illi tibi non placebant, cur eos, quos tibi optas exhiberi, non nominasti? nosse vehementer cuperem, Montane, cui sis addictus hæresi, in cujus tot magistrorum verba juraveris: nisi tu fortasse (quæ est vestra audacia atque licentia) non contentus erroribus aliis inventis novum aliquod monstrum aluisti, novam aliquam sectam commentus es. Neque enim te jam quispiam vestrum ministri nomine dignum arbitratur, nisi ipse etiam novi aliquid attulerit, quo & ipse celebris habeatur, & novum jugum miseris Germanis imponat, & afflictæ Ecclesiæ Christianæ novum etiam vulnus infligat. O improbissima licentia, Deo invisa, hominibus perniciosa, & religioni exitialis! Meritò Tertullianus, præter pictoriam & poëticam, tertiam dixit hæreticam jam licentiam commemorari posse.

Sed illud, inquam, nosse cuperem, nunquid esses Anabaptista, Adamita, aut Sacramentarius, aut qua ex schola prodieris earum, quas vix jam possumus numerare? quanquàm, quantum ego conjectura assequi possum, ex illo latronum asylo Geneva, ex equo illo Trojano, unde tot Ecclesiæ hostes prodierunt processisti. Meo etenim judicio Calvinista es: cujus magnopere mihi studiosus videaris: qui omnia, quæ in hanc sceleratam orationem contulisti, ex illius institutione fueris mutuatus. Si quispiam igitur Lutheranus de præsentia Christi in sacro sancto Eucharistiæ sacramento, si Anabaptista de infantum baptismo tecum decertaret, si scripturæ sanctæ à te apertum testimonium exigeret, quo baptismus infantibus necessarius probaretur; cùm tu illud, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, protulisses; ille contrà illud opposuisset, Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti; & illud etiam, Qui crediderit & baptizatus fuerit; quid ageres? quam interpretationem adhiberes, qua illum repugnantem reluctantemque convinceres? qua ratione nudis illum scripturæ verbis redargueres? qui nullum alium judicem, quàm expressum Dei verbum esse patiaris? quid diceres, cùm hâc tuo gladio jugulatum videres? quid futurum erat Fabrici, nisi ut cùm neque tu illum, neque ille te in suam posset sententiam pertrahere, longa concertatione defatigati, ira deinde incensi, mutuis demùm affecti contumeliis discederetis? Quòd si tota nobis colluctatio de scripturæ interpretatione futura est, ut tu aliquando vel invitus, victus tamen ipsa veritate fateri coactus es, quis sanctior illius interpres & hujus controversiæ judex esse poterit, quàm illa jam inde à principio nascentis religionis ad hæc usque nostra tempora, Ecclesiæ Catholicæ constans & perpetua consensio, quam nulla potuit hæreticorum versutia & calliditas, sicut ipsam scripturam, corrumpere aut depravare? quis æquior judex Apostolica traditione, Apostolicis scriptis, & veterum scriptorum monumentis consignata? quam Ecclesia Christi, tanquam certissimam regulam, agnovit, illæsam atque inviolatam conservavit, & tanquam optimam intelligendis scripturis interpretem adhibuit? quis judex incorruptior testimoniis sanctorum, & antiquorum Patrum Græcorum & Latinorum, qui partim vicini temporibus Apostolorum, sinceram illam atque puram Evangelicæ legis intelligentiam ex illorum purissimis fontibus hauserunt, partim summa vitæ innocentia, fide, sanctitate & pietate exornati, omnibus naturæ & litterarum ornamentis instructi, splendore divini spiritus illustrati, jugi & magno labore totas suas ætates in studio sanctarum litterarum contriverunt, & in intimos illius sensus penetrarunt; qui cum sint ab odio & ira & humanis affectibus remotissimi, & suis nunc in libris nobis apertissimè loquantur, integre & incorruptè judicabunt? quis denique incorruptior, quis oculatior? quis sanctior, aut sapientior judex excogitari potest, aut unquam fuit ab Ecclesia Catholica difficillimis periculosissimisque suis temporibus abhibitus, quàm Concilium œcumenicum, quod vel tuus etiam ipse Calvinus optimum scripturæ interpretem agnoscit & illa quatuor prima se dicit cum magno Gregorio supplicem venerari? Hos igitur judices cùm tu rejicis Montane, & alios tibi dari postulas, qui nulli sunt nec esse possunt: quid aliud indicas, quàm te jam istam palæstram, proprio judicio damnatum, extimescere atque de tractare; quam te optare paullò antè simulabas? quid enim potest esse dementius, quàm judices poscere, & nullos probare! quis te tantus oppressit stupor, ut has insidias à nobis detectum iri non putares, & hujusmodi præstigiis & impostoris crederes te posse Germanis imponere, & curiosis nostrorum oculis pulverem offundere, ne perditam jam vestram & causam & mentem intuentur, qui hæc temerè & ineptissimè jam effutiatis; ne nihil dixisse, ne ipso silentio victi videamini?

Sed quoniam intelligebas maximam semper fuisse Conciliorum vim ad hæreses profligandas, & hoc, quod Tridenti sæpe jam coactum, & vestris insidiis intermissum, magnis tandem laboribus, maxima totius orbis Christiani consensione conflatum est, extremum vestræ miserimæ causæ vulnus futurum pertimescis, nervos omnes orationis ad illud evertendum contulisti, cujus ut auctoritatem infringeres, nullis argumentis, nullis rationibus, sed improbissimis contumeliis usus es, ne ab illo calonis munere, quod initio tibi imposuisti, discederes. Concilium non modò errare posse, sed sæpius erasse, ejusque venerabile nomen in Satanæ Synagogam cadere posse, idque satis & calonis auctoritate, & maledicto probatum esse arbitraris. Exemplum ex Evangelio Joannis, quasi telum aliquod arripuisti, (nam sæpe scripturam Sacram furori vestro & maledicentiæ servire cogitis) quod quidem antea Calvinus usurpaverat, sed tu illud ab ejus manibus arreptum, adhibita impudenti paraphrasi, in Sacrum istud Concilium contorsisti, ut ostenderes te illo, licet ceteris sis rebus inferior, maledicendi tamen studio, audacia & improbitate esse longè superiorem. Quem quidem ego locum impudentissimum libenter silentio prætermittam,

quia

quia non modò facilè patior, sed nobis puto gloriosum nos à vobis hoc genere orationis superari, præsertim cùm hæc vestra maledicta, quæ sunt indices apertissimi vestræ improbitatis, & testes mentium sceleratarum hominibus sanæ mentis, apertè loquantur & testificentur vitam vestram impuram, atque doctrinam non posse à tam impudenti & illoto sermone dissidere; ut nemo jam sit tam cæcus, aut tam stupidus, qui non videat, iis hominibus credendum non esse, quos sic exagitat insania, sic furor agit transversos, ut nunquam sani neque sobrii loqui videantur: in quorum libris nulla prorsus Evangelicæ modestiæ species appareat. Itaque quod ceteri iniquo animo ferre solent, cùm Ecclesiam Romanam, cùm sacrosancta Concilia tot onerata contumeliis ab iis hominibus intuentur, ego non ægrè sustineam; tum quòd præstet injuriam pati, quàm inferre, cùm illum habeamus mansuetissimum præceptorem, qui injurias acerbissimas incredibili patientia pertulit, & discipulos suos tunc beatos dixit esse futuros, cùm maledictis afficerentur: tum etiam quòd in iis magnum nobis ad evertendas vestras hæreses præsidium intelligam esse collocatum. Futurum enim spero, ut cùm Lutherum in primis, cujus pectus furiæ omnes videntur occupavisse, cùm reliquos etiam auctores, qui illius vestigiis inhærentes, furorem etiam imitantur, posteri perlegerint, cùm universa eorum scripta conviciis respersa sic esse viderint, ut in illis non ullum pudoris, aut Christianæ modestiæ vestigium, sed veteris comœdiæ licentia conspiciatur: ex quibus insanam illorum mentem deprehendent, cùm altera ex parte, mansuetudinem illam & bonitatem Christi JEsu in mentem revocaverint, se iis hominibus credere, & Christianos simul esse non posse judicabunt, cùm humilitatem Christi cum istorum superbia, cùm illius mansuetudinem cum istorum furore, modestiam cum effrenata licentia, bonitatem summam cum summa improbitate contulerint; non hos quidem Christianos, sed Antichristos; non Christi discipulos, sed hostes censebunt: non iis magistris se tradent instituendos & excolendos, quos viderint tot animi morbis laborare; nisi quispiam fuerit tam insanus, qui medicis phreneti laborantibus æternam suam felicitatem judicet esse credendam. Sis ergo per me, Montane, furiosus, sis impudens, maledicus & conviciator, nostram causam agis, & tuam prodis; nolo tecum injuriis decertare, ne ejusdem criminis reus esse videar.

Sed venio jam ad extremam orationis tuæ partem, in qua, nobis (ut tibi videtur) profligatis, ad ea præscribenda, quæ ad res vestras optimè componendas & moderandas spectant, te accingis: qua in re singularem stultitiam, sicuti hactenus impudentiam, prodidisti, sed mirum est, quàm subita metamorphosi ex calone censor evaseris, & qui antea calonis te partes acturum esse fueras pollicitus, nunc gravissimam Catonis personam velis sustinere. Amplissimis verbis & gravibus sententiis orationem exornas, humana atque Divina jura tibi commissa esse gloriaris, illorumque rationem tibi esse reddendam: sed subitò qui illam veterem personam oblivisci non potest, qui hanc natura & ingenio tuo reclamante sustineas, deposita censoria gravitate, illico ad scurrilem & calonicam maledicentiam reverteris. Nam cùm quibusdam objectionibus respondere decrevisses, quarum prima est illorum ministrorum, qui tibi dicere potuissent, cur non Tridentum petimus, ut Religionis causam cum patribus conferamus, & in commune pertractemus? quid enim gloriosius? quid fructuosius hac profectione, ex qua pax & concordia sperari posset? huic tam justæ & tam sanctæ expostulationi nihil aliud respondeas, quàm te neque posse, neque velle id facere: quia Concilii auctoritas à Romano Pontifice, Christi & Ecclesiæ ejus jurato hoste dependeat. O impudentiam hominis inauditam! tu illum, quem Christus Ecclesiæ suæ sanctæ supremum voluit esse pastorem, quem Concilia omnia jam inde ab illo primo Nicæno, quem antiqui patres, quem sedes omnes Patriarcharum & Episcoporum, toto Christiano orbe diffusæ, summum Christi Vicarium agnovere, & debita sunt veneratione prosecutæ, à quo semper, tanquam à capite in membra, incorrupta semper, sincera & integra fides in reliquum Ecclesiæ corpus promanavit, cui omnes Ecclesiæ Ordines, cui omnes Christiani Principes, tetrarchæ, imperatores, tanquam supremo Ecclesiæ Principi, Christi vices gerenti, collum, falcesque submiserunt, tu, inquam, omnium, quos terra sustinet, sceleratissime, Christi juratum hostem appellabis? Sed quid ego tibi homini infelicissimo & miserrimo indignor, cujus potius misereri, cujus sortem lamentari debuissem? Omitto reliquas contumelias, quas in hoc sacrosanctum Concilium conjecisti, quod te fastidire, negligere, & tanquam cœtum malignantium fugere, declinare aversarique impudentissime jactas: accedo ad præclaram illam repetitionem tuam & ex omnibus consarctam & consarcinatam argumentis, quibus vos ab hoc Concilio non prohiberi modò, sed arceri causaris.

Continuationis clausula, veluti objecto vallo, vos ab eo excludi criminaris, cùm ostensum jam sit Pontificem maximum ab illo verbo abstinuisse, & summam esse improbitatem, velle ea quæ sanctissimè à Sacro Concilio decreta sunt, in disputationem iterum quæstionemque vocare. Sed cur Legatos & Theologos Germanorum Principum ægrè interceptione Caroli V. potentissimi imperatoris in Concilium admissos, à disputatione tamen exclusos esse mentiris? cùm potius tanta illa imperatoris potentia, & instaurandæ Religionis tam ardens studium, vix potuerit à vobis obtinere, ut pauci quidam & illi muti Theologi Tridentum mitterentur: à quibus postea Concilii Patres, cùm eos sæpe amicè atque benevolè ad disputationem, & reddendam suæ doctrinæ rationem provocassent, nullam vocem extorquere potuerunt. Testis est Brentius, qui Tridentum ingressus, amicissimè exceptus, rogatus etiam sæpissimè, ut suam mentem patribus explicaret, ut sententiam diceret in disputationis arenam per multos menses provocatus, ex loquacissimo tamen versus in Harpocratem, suæ causæ Pythagorico silentio consulendum putavit. Siluit quousque accepit, Mauritium cum exercitu numeroso Oenipontum venisse; & quo tempore Consilii Patres, illius adventu perturbati, nulla jam alia de re, quàm de fuga cogitabant, prodit veluti ex aliquo gurgustio acerrimus ille causæ vestræ propugnator, & tum demum se audiri postulavit, cùm audiri non potuit. O præclarum ministrum & defensorem à quo vestra causa non nisi maximo tumultu & Concilii fuga, vocem, & illam nihil jam profuturam, expressit. Neque verò tunc eo Consilio petebat dari sibi locum dicendi, ut violatæ à se & dissipatæ Religionis rationem redderet, sed ut interim patres ab hostibus intercepti furentibus Mauritii gladiis objicerentur.

At verò leges à Concilio præscriptas, & decretos judices vobis obstare dicis: quia nihil certi esse poterit unica certitudinis regula sublata. Quæ ista est aut cæcitas, aut impudentia potius, ut cùm videas scripturam Divinam, ut sæpe jam diximus, Sacro Concilio, tanquam supremum judicem, in primo & principe loco fuisse collocatam, dicere audeas, certitudinis regulam è medio fuisse sublatam? sed patres nimirum Concilii, quos tibi hostes fingis, vehementer extimescis: quos asseris in perniciem vestram disertis verbis conjurasse: qui ubi, re discussa atque definita, acta semel Concilii in codicillos retulerint, vos ter maximos hæreticos esse clamabunt, & omni suppliciorum genere dignos censebunt, tum pavor, metus, trepidatio, & illa flamma, qua Joan Hus, & Hieronymus Pragensis exarsit, ante tuos oculos obversatur. Istos plànè terrores, Montane, non tibi quidem Patres Concilii, quorum vota & studia caritatem potius & pacem, quàm odium & crudelitatem spirant, qui non perniciem vobis aut optant, aut moliuntur, sed vestræ salutis amore atque desiderio flagrantes, vos vivere potius, & ad Ecclesiam redire, quàm non modò mortem, sed nec ullum quidem discrimen subire cupiunt; qui saluti vestræ ita publica fide consuluerunt, ut etiam si in hoc judicio convinceremini, liberi possetis in patriam commeare, sed tua conscientia saucia atque vulnerata conjecit: & tamen, cùm eo sis animo tam trepido, tam meticuloso, qui ipsam etiam securitatem, veluti suspectam, reformidet, audes homo levissime sanctissimum illud & robustissimum martyrum nomen toties usurpare, & in ore habere, quos hac in parte imitari re impudenter jactes? audes dicere te illorum sequi vestigia, qui causas suas apud iniquos judices egerunt illi quidem, sed nunquam detulerunt, & te martyrem, sanctissimum verò Concilium tyrannum appellare? audes tu hostis Ecclesiæ causam tuam cum Pauli Apostoli, Athanasii, Cyrilli, Nazianzeni, qui acerrimi hæreticorum hostes & Religionis assertores exstiterunt, improbissimè conferre? Maximus Hierosolymitanus Antistes ab Antiochena Synodo abstinuit, Athanasius à Tyria fugiendum, & ad Seleucianam minimè veniendum duxit: quia nec auctoritate Romani Pontificis coactæ, & ad evertenda sacrosancta Decreta Concilii Nicæni erant conflatæ; quas non Synodos, sed Satanæ comitia meritè judicarunt. Sed quæ ista tua est impudentia, ut audeas dicere te illorum exemplo hæreticorum conventicula (sic enim appellas Concilia sacrosancta) hæreticus ipse declinare? quando illi, obsecro, Oecumenicum Concilium ducentorum quinquaginta Episcoporum frequentia, summi Pontificis auctoritate coactum, imperatoris, regum propè omnium, Principum Christianorum, & rerumpubl. Legatis exornatum, hæreticum, sicuti tu nunc satis, appellarunt, & ab illo abstinendum judicaverunt? cur hanc injuriam sanctissimis illis patribus intulisti? cur cum tanta illorum contumelia quæris tuæ causæ præsidia? non satis est, eos omni honore, veneratione & patrocinio spoliasse, nisi hæreticos etiam feceris, & illorum gloriosum & immortale nomen, qui extra omnem invidiæ aleam positi, sempiterna felicitate fruuntur, gravissimo hæresis vulnere cruentasses, non satis est Ecclesiam, Concilia, Romanos Pontifices, præsentia & præterita sæcula vestræ maledicentiæ patuisse, nisi in cælum ipsum, & in cives illos glorioses cælestis Hierusalem sitis contumelioси?

Jam verò vel eo solùm nomine vobis in Concilium veniendum non esse contendis, quòd jus convocandi synodus ad Pontifices neque divino neque humano jure pertineat. Illud abs te in primis quæro Fabrici, cùm duæ sint reipublicæ partes, quibus illa regitur & conservantur, justitia atque religio, justitiæque ministri Principes sint, Religionis antistites; si cogendi atque celebrandi eos conventus, qui ad justitiam optimè administrandam pertinent, facultas penes Principes est, idque ipsa dictat ratio atque natura: cur jus convocandi synodos, quæ Religionis causa coguntur, ad Pontifices non pertinebit? cur istud jus imperatoribus defertis? cur munera Christianæ reipubliqcæ perturbatis? Supremus Ecclesiæ pastor & Religionis Christianæ primus & summus antistes, Pontifex Romanus est; Concilia unicum semper remedium exstirpandarum hæresum, & instaurandæ Religionis fuerunt: quis ergo est tam stupidus, qui non intelligat Concilii convocationem, quod est unicum Religionis perfugium, & anchora sacra ad illum potissimum pertinere, cui tuendæ & conservandæ Religionis cura commissa sit? Concilium Nicænum primum sanctissimum & antiquissimum hanc suis decretis auctoritatem Romano Pontifici deferebat; & tu auferes? testis est Athanasius epistola ad Felicem Papam; & Gala Theodosii Augusti Mater scribens filio, qui memoriæ prodierunt, Concilium Nicænum decrevisse, sine Romano Pontifice neque cogi debere, nec que celebrari Synodum, ejusque legatos Principem in ea locum obtinere. Testes sunt Osius, Vincentius, & Victor, qui illi Concilio nomine Silvestri Pontificis Romani præfuerunt, & primi illius decere subscripserunt. Testis est Marcellus & Damasus. Testes etiam sunt Valentinianus & Marcianus Augusti, qui á Leone Pontifice Romano, ut Concilium cogeret, missis legatis, & precibus adhibitis impetrarunt. Cùm ergo ii maximi imperatores hoc à summo Pontifice postulaverint, quòd ad eum hoc jus cogendi Concilium pertinere arbitrarentur; cur tu hanc facultatem, quam à se relegarunt clarissimi & religiosissimi Principes, & Romano Pontifice sua sponte detulerunt, per vim ab illo auferes, & iis repugnantibus etiam atque reluctantibus tribues? antiquis illis temporibus in maximis hæreticorum insidiis, quibus Christiani homines premebantur, quod secunda Ephesina Synodus declaravit, cùm Ecclesiæ Antistites sine præsidio imperatorum, ut Religioni subvenirent, tutò convenire non possent, Pontifices maximi, ut securitati patrum consulerent, indictioni Concilii imperatoris nomen & auctoritatem addiderunt: ut cùm imperatoris potentia septum atque munitum Concilium Ecclesiæ hostes animadverterent, sibi ab aperta vi atque violentia temperarent; ut hac ratione illorum, quos neque Religio, neque pudor poterat cohibere, improbos conatus, imperatorum auctoritas armaque reprimerent. Hinc vester error, qui scripta omnia depravatis, & in vestram causam per fas aut nefas detorquere soletis, promanavit: quanquàm non hunc ego errorem, sed improbitatem interpretor: neque estis tam cæci, qui hæc non videatis; sed, ut Principibus assentemini, quorum patrocinio magnopere indigetis, hæc & alia iis similia excogitatis. Illud præterea magno vobis impedimento esse dicis, quo minus hoc iter veniendi ad Concilium ingrediamini: quòd videlicet præsentia vestra Principes Christianos, qui etiam ad Concilium evocantur, & venire recusant, injuria afficeretis, & Pontificem Romanum, quantum in vobis

vobis est, contra illos armaretis; reliquos verò Christianos, qui sibi ab hoc congressu graves ob causas temperarunt, præjudicio vestro longè iniquissimo gravaretis, vobis præterea infensos, & Pontifici magis invisos redderetis. Idque exemplo Principum Germanorum confirmas, qui in conventu Neoburgensi putida Pontificis postulata satis animosè repulerunt, mirari se dicentes quæ illius esset impudenita, qui illis quoque præscribere non verecundaretur, à quibus proculcatæ Religionis accusaretur ipse. Reliqua maledicta prætermitto, quæ ab illo conventu in summum Pontificem jactata refers: quæ quidem ego à te conficta, & iis ministris, tampiis, tam Religiosis, tam modestis, tam circumspectis obtemperate: quàm cara vestra salus est iis hominibus, qui illam periclitari & Ecclesiam universam pessumdari, facilius se passuros esse profitentur, quàm ut modesti sint: & tamen hunc tam barbarum, tam impotentem, immo tam impudentem dominatum fertis vos æquo animo, & hanc miseram & voluntariam servitutem alioqui liberi & generosi sustinetis. Sed ut ad te revertar, Montane, quæ est ista tua tam immoderata & effrenata maledicendi libido, quæ ista est plus quàm Thrasonica impudentia, ut nec in tanto conspectu à te modestiam impetrare posse confidas? tam eris Montanus & agrestis, immo tam stupidus & plumbeus, ut tuam modestiam in Christi & Ecclesiæ dedecus redundare credas? dic mihi, obsecro, cùm illud suggestum teneres, qua tibi præfatione utendum putabas? si non Reverendissimos, numquid latrones eras appellaturus? cur si eos Reverendissimos diceres, honori Christi & Ecclesiæ detrahi existimasti? numquid Christum aut Ecclesiam Reverendissimam umquam appellari audisti; ut si in alios hæc honorifica compellatio transferretur, summa illis injuria illata fuisse videatur? quæ ista est dementia, quæ stultitia, quæ impudentia?

Et tamen cùm iis atque aliis similibus argumentis fueris usus, ad probandum Concilium Tridentinum à vestris sine scelere frequentari non posse, ovanti similis aut debachanti potius triumphum ante victoriam canens dicere audes, Evici, adhuc, ut arbitror, profectionis nostræ idoneas causas reperiri nullas, quamplurimas verò, easque gravissimas, adversari penitus: ideoque hoc Concilium sine scelere à nostris frequentari nullo modo posse. O præclaram victoriam! ô egregium triumphum, dignum laudibus & acclamationibus tuorum militum! Quòd si te stulto furore & audacia ceteros Ecclesiæ hostes vicisse diceres, meritò sanè hunc tibi triumphum deposcere, & tuum istud sacrilegum caput lauri virentibus foliis exornatum, domum referre potuisses. Et si reliquis tui similibus furiosis ministris, qui oratione tua, ne Tridentum venirent, non indigebant, te id persuasisse contenderes, non utique repugnarem: sed hominibus sanæ mentis tantum abest, ut id probaveris, ut isto tuo famoso libello apud illos causam nostram justiorem, tuam injustiorem reddideris; tuis majorem invidiam, tibi majus omnium bonorum odium conciliaveris. Nam quæ à te, remotis contumeliis, adducta sunt, (si ulla tamen supersunt) latebræ quædam sunt, ut ostendimus, quibus occultare & tegere perditam & deploratam causam voluisti, & in quibus improbitas vestra Germanorum oculis subducta, delitesceret: ne si recusaretis reddere rationem huic tanto Concilio ejus quæ in vobis est perfidiæ, ipsa jam conscientia victi, & silentio vestro damnati videremini.

Hæc

Hæc tua cæca pertinacia Fabrici, quæ tuum animum odio Romanæ Ecclesiæ inflammatum, & variis erroribus æstuantem, nihil boni videre, nihil moderati gerere sinit; quæ te cogit conceptas semel opiniones mordicùs tenere, & veritatem jam ipsam sanis & sinceris oculis cernere non patitur, magno tibi est impedimento, quò minus, quæ omnibus sancta & necessaria præterquàm tibi uni videntur, solus ipse non videas. Nam si hoc tantisper depositio aut compresso furore, rem hanc, ut erat æquum, piè, Christianè, & prudenter expendere voluisses; non utique in tantis miseriis afflictæ Religionis dicere ausus fuisses, vos nullas causas frequentandi Concilium reperire. Quando, obsecro, plures & graviores non dici modò, sed neque excogitari aut fingi potuerunt? quanto tanta & tam urgens necessitas quando turbulentior in Christiana Republica perturbatio conspecta? quando tantus hæreticorum furor? ferventior errorum æstus? quando tot dissidia, tumultus, odia, cædes & immanis crudelitas inter ipsas Christianorum aras versata est? quando matris Ecclesiæ totum corpus saucium ita & crudeliter vulneratum umquam fuit, è cujus visceribus tela à vobis infixa, ægrè jam à Catholicis revellantur? quando Concilium opportunius cogi & celebrari potuit? quando major in eo Patrum frequentia, doctissimorum theologorum multitudo, ardentius studium componendæ pacis, communius votum auditum? quando adversarii tam amicè, tam benevolè tanta cum securitate vocati? quando locus, tempus & occasio convenientior oblata est? Carolus V. Imperator immortalitate, æternisque laudibus ob singularem pietatem & res clarissimè gestas dignissimus, & Franciscus Gallorum rex clarissimus & Christianissimus, in illo fœdere sanctissimo, quod aliquando conciliandæ pacis studio certis conditionibus pepigerunt, nullam aliam viam, eam stabiliendi & confirmandi in toto orbe Christiano reperiri posse putarunt, quàm si hoc, quod nunc celebratur, Concilium cogeretur: tu verò Montane id in quo illi clarissimi Principes unicam componendæ pacis spem sitam esse existimarunt, sine scelere frequentari non posse impudenter dicere audebis? Ex ultimis Assyriæ finibus Abdysus Assyriorum Patriarcha, cùm esset á clero ejus provinciæ creatus supremus illarum provinciarum antistes, accedente consensu illorum populorum qui regionem Tigri flumini proximam incolunt, cùm se Romam contulisset, ut Pontificem maximi Petri successorem, Christi vicarium agnosceret & ut illi muneri, ad quod à sacerdotum ordine, plebis consensu fuerat assumptus, ab eo consecraretur, ejusque judicio, tanquam Ecclesiæ Principis & auctoritate confirmaretur, cùm audisset, tanta Patrum frequentiam Concilium celebrari, tanto exarsit studio veniendi Tridentum, ut illico iter arripere decreverit, nisi illum desertæ oves ad se vocassent, & nisi Pontifex maximi majori illa objecta necessitate illum ab ea (qua tenebatur) magna cupiditate veniendi depulisset: quia nihil antiquius, nihil sibi jucundius accidere posse dicebat, quàm si huic cœtui sanctissimo sibi interesse contigisset: neque antea Roma discessit, quàm sua sponte, adhibito jure jurando, polliceretur se decreta œcumenici Concilii Tridentini excepturum summa veneratione, eaque populis illis Assyriorum cum aliorum Conciliorum decretis observanda traditurum. Cujus ego jusjurandum & reliqua, quæ cum illo gesta sunt, libenter hic subjecissem obsignata publica fide, nisi accepissem illa jam prelo commissa ad vos esse delata, ut intellegeretis, quàm sint illa disciplina, sacramenta, ritus, cærimoniæ, quas à Thoma & Thadæo, sanctissimis Apostolis traditas Assyriis acceperunt & conservarunt, Romanæ Ecclesiæ discilinæ consentaneæ; & ut ille vir, veluti sincerus incorruptusque testis, erroribus vestris objiceretur; utcùm ejus religionem cum ea, quam vos damnatis, consentire videretis, non jam vos Romanos Pontifices, sed Apostolos; non Romanam, sed Apostolicam Ecclesiam infectari intuerimini. Qui planè Abdysus divino mihi Consilio Romam missus fuisse videtur, ut & Pontificem Romanum, & sacrum istud Concilium illa tanta veneratione prosecutus, hanc vobis perfidiam vestram & improbitatem exprobraret? Quid ergo ignoti homines in ultimis Asiæ recessibus positi, non alia ratione, quàm majestate illa successoris Petri commoti illius pedibus provoluuntur, & vos tot ab Ecclesia Romana beneficiis affecti, ingrati in illam & contumeliosi reperiemini? illi Concilium Tridentinum venerantur, & vos injuriis afficietis? illi Ecclesiam Romanam tanquam matrem atque magistram amplectuntur, & vos in illius legibus instituti, non solùm odio & maledictis prosequemini, sed armis jam & inaudita crudelitate vexabitis? omnes totius orbis Christiani nationes & provinciæ Concilium istud opportunum & necessarium judicarunt, & vos illud negligetis; & non modò nullas ad illud veniendi causas vos reperire dicetis, sed & vestra præsentia indignum putabitis?

Sed illud est longè majus flagitium tuum Fabrici, quòd, hoc tanto, tam frequenti & œcumenico Concilio neglecto, Germaniæ Principes ad cogendum aliud in Germania non Concilium, sed impiam conjurationem adhortaris. Quod quantum sit scelus non dixisse modò, sed cogitasse, miror te, Montane non vidisse. Nam coacta jam generali synodo, in qua Cæsaris & Principum omnium Christianorum legati, in qua tot Ecclesiarum pastores reperiantur, ut pauci ex toto Christianismo desiderentur, velle aliud Concilium cogere, quod ex fæce illa & colluvione transfugarum collectum, illi opponatur, quid aliud, obsecro, est, quàm studere novos tumultus in Christiana republica concitare, novum inferre schisma, novas furias immittere, omnia sursum deorsumque jactare; velle denique afflictam & corruentem Religionem penitus exstinguere, atque funditus delere? quanquàm illud abs te quero, Fabrici, quorsum istud Concilium cogere exoptas, qui Concilium controversiarum judicem esse non posse contenderis? qui Concilia non modò errare posse, sed sæpius erasse, & se mutuis vulneribus confecisse jam dixeris? Cogetur, dices, ut scriptura judex sit, ut videatur quid ex verbo Dei habeamus: quia Christianum, inquis, esse nequit Concilium, quòd actiones suas ad Christi & Apostolorum regulam sacris litteris comprehensam non exigit. Nonne vides hunc sibi etiam scopum sacrum istud Concilium præfixisse, cùm scripturam primum atque præcipuum judicem esse voluit, & reliquos illi quatuor judices, veluti interpretes, adhibuit? Quòd si hoc tantum Concilium, tanta frequentia, doctrina, auctoritate judex esse nequit, quonam modo manipulus ille malé cohærentium, immo dissidentium & digladiantium ministrorum judex esse poterit? O egregium Concilium si modò cogeretur! ô præclaram illam cohortem prætoriam ministrorum, si aliquando conveniret! Operæ pretium esset videre, quo Consilio, qua pietate atque modestia res ageretur; quæ synodus, qualis esset futura, si quando (quod Deus avertat) ex Montani voto co-

diligen-

geretur. Dum vobis expono, viri Germani quæso diligenter attendite, ut me non prorsus amentem, aut mendacem fuisse vatem intelligatis. Ab aliquo igitur ex iis principibus, quos summos sibi Pontifices fecerunt, indicetur Concilium & promulgabitur: vocabuntur ex omnibus sectis acerrimi patroni, convolabunt illuc ex omnibus locis, ex omnibus scholis sordidi & furiosi ministri (quamvis nullum ego esse arbitror tam amplum aut tam spatiosum theatrum in Germania, quod ex singulis sectis singulos ministros capere possit) aderunt Lutherani, Anabaptistæ, Adamitæ, Sabbatarii, Clancularii, Arrabonarii, Energici, Adiaphoristæ, Dæmoniaci, Stancariani, Antinomi, Inferiani, &c. infinita monstra ex variis, repugnantibusque naturis conflata. Omitto rixas illas, quæ principio excitabuntur, cùm de loco certabitur: Lutheranis primum sibi deberi clamantibus, tanquam primis auctoribus: Anabaptistis vero & Sacramentariis, ut magis furiosis & amentibus, illum sibi postulantibus. Videre videor illam turbam primùm argumentis contendere, irapòst excandescere; omnia deinde clamoribus replere, conviciis subinde, & demùm pugnis digladiari. Quòd si evenerit, ut hæc prima velitatio & pugna componatur, quod minimè de illorum furore arbitror sperandum, placato hoc primo tumultu, cùm indignabundi admurmurantesque consederint, cùm fuerit silentium indictum, dogma illis aliquod proponetur, sententias rogabuntur: cùm ex tanta multitudine neque duo quidem fuerint reperti, qui idem sentiant; quanta tunc, obsecro, sequetur altercatio? quantus tumultus? quantus clamor? Quòd si quispiam fortè dixerit, Hoc in primis Ecclesia Romana probat, quantumvis pium, Catholicum, religiosum, Evangelicum, vel hoc uno nomine audito Ecclesiæ Romanæ, furore correpta universa subsellia clamabunt, Anathema Ecclesiæ Romanæ, Anathema Ecclesiæ Romanæ. Quòd si quispiam alius subjecerit, hoc ab œcumenico Concilio Tridentino definitum & decretum est, idem illum clamor, idem maledictum consequetur, Anathema Concilio Tridentino. Quanquam timendum illi erit, qui vel Concilium Tridentinum, vel Ecclesiam Romanam nominaverit, ne non solùm convicia, sed sanguinarias illorum manus experiatur. Atqui dicet aliquis, hoc expressum est in epistola Paulli ad Hebræos: Sed subjiciet alius, jam Pater ille sanctissimus & unicus Aristarchus scripturarum Luther, arrepta vitgula censoria, illam epistolam utpote hæreticam, & falso titulo Paullo tributam, ab ordine divinarum scripturarum removit. Sed id legimus in epistola Jacobi: illam etiam straminеam idem ille Esdras divinorum librorum censor appellavit. Id nobis Machabæorum libri tradiderunt: non sunt Canonici. Locus est expressus in Evangelio Joannis: non est accipiendus in hunc sensum, longè diversus est sensus, vis & energia verborum: non legitur in vetustis codicibus: additum est ab interprete, non sic habent Græca exemplaria, in quibusdam antiquissimis exemplaribus aliter legebatur. At verò sic universa Ecclesia Christiana hactenus est interpretata: lapsa est. Sic Concilia definierunt: sed dicet Montanus, illa non solum errare, sed quantumvis œcumenica sint, in Satanæ synagam cadere possunt. Sic sanctissimi, doctissimi, & vetustissimi Patres, Cyprianus, Irenæus, Augustinus, Hieronymus exponunt: homines sunt, falli possunt. Sic nobis Apostolicæ traditiones testantur: nugæ sunt. Quid ergo? prodeant in medium illa quinti Evangelii clarissima lumina, Lutherus, Zuinglius, Carolostadius, Bucerus, Oecolampadius: qui ubi nominabuntur, assurgent omnes, & aperto capite venerabundi illorum sacrosanctam auctoritatem suspicient, & rejectis Conciliis, contemptis Patribus, exclusis Apostolicis traditionibus, Ecclesiæ consensu & consuetudine neglecta, toti Ecclesiæ Catholicæ, αὐτὸς ἔφα, unicam inquam Lutheri auctoritatem opponent. Itaque cùm adversus Ecclesiam Romanam illis erit pugnandum, unicum omnium votum, una mens, unicus animus & communis erit illius furiosæ turbæ conspiratio.

At verò ubi Lutherus cùm Zuinglio, Calvinus cum Melanchthone congredietur, cùm agetur de libero arbitrio; & quidam cùm Luthero & Calvino dixerint nullum esse liberum arbitrium, & proditionem Judæ, Davidis adulterium ita opus esse Dei, sicuti Paulli conversionem: contrà verò Melanchthonici id horribile mendacium & Manichæorum furorem esse clamaverint: cùm prodierint sententiæ diversæ & innumerabiles, de Justitia Christiana, de Sacramentorum numero, de Constitutionibus Ecclesiasticis, de Cærimoniis, Ecclesiæ, de Judicio, de Præmiis bonorum, malorumque suppliciis, cùm Davidici nullum esse futurum judicium universale, Anabaptistæ futurum quidem, sed animas è corporis vinculis solutas, ad illud usque tempus dormire, & dæmones simul cum illis è suppliciis extrahendos, & sempiterna felicitate donandos contendetint: cùm Servetiani & Libertini, carnis resurrectionem minimè futuram cum Sadducæis, Menandro, atque Simone affirmaverint: cùm non modò diversorum auctorum, sed ejusdem varias repugnantesque sententias alii protulerint, ut de Numero Sacramentorum, de Communione utriusque speciei, quam quidam necessariam, & à Christo institutam dicent, idque Lutherum sensisse, alii repugnabunt: agetur res obsignatis tabellis: proferent illi confessionem Saxonicam & Witembergensem: ii verò sermonem de Eucharistia, & librum de Captivitate Babylonica, (licèt omnia illius scripta sint Babylonica) quot tunc furiales voces excitabuntur? Si præterea de Sacramento ordinis, de Matrimonio, de Pœnitentia, de Sacrificis, de Veneratione cultuque sanctorum inciderit sermo, similis exorietur conflictatio. Ubi verò scripturæ locus aliquis proferetur explicandus atque exponendus, quibus clamoribus, quo tumultu & fremitu certabitur undique? omnes scripturam sacram apertissimam esse communi voce clamabunt: interim tamen eam, quam universi facilem, claram & cuivis perviam confitebuntur, singulis suis commentis, veluti Cimmeriis tenebris, involvent. Nam cùm hic suum sensum affixerit, alius repugnaverit: cùm hic dixerit, se sincerum animum & mediocrem diligentiam, quod satis est, ad investigandam veram illius intelligentiam attulisse, alius verò melioribus se litteris, acriori ingenio, majori industria, sincerioribus oculis ad inspiciendam divinam mentem accessisse contenderit: & nemo interim ausus fuerit Augustinum, aut Hieronymum nominare, ne risu excipiatur, ne audiat, homines fuerunt nemo Concilia, ne respondeatur, Errare possunt? suum quisque tantummodo sensum testem appellabit, quia videlicet ille solus errare non potest. Hic pejerabit illam esse Germanam interpretationem, quam adhibet; alius suam contendet esse legitimam. Cumque nullus alius judex adhibeatur præter ipsam scripturam, & illa taceat, licet misereab illis torqueatur & dilaceretur, quid aliud ex

hac pertinaci contentione sperari poterit, quàm ut excandescentibus ira & inflammatis animis, mutuis conviciis eorum ora verberentur? quanta tunc, Deum immortalem, conflictatio? quantus clamor? subselliorum fragor? quantus animorum æstus & furor? quales contumeliæ & opprobria consequentur? Hic erit extremus actus hujus furiosæ tragœdiæ: hic enim esse solet discordiarum exitus. Quòd si ulla catastrophe erit exspectanda, duobus, meo judicio, confectis decretis, hæc Babylonica Synodus terminabitur: alterum erit, ut Ecclesia Romana Anathemate juguletur; alterum, ut sint tot sensus, quot capita. Quod enim aliud monstrum à discordia atque furore gigni potest? Nunquid perperam vaticinari videor Fabrici? neminem ego esse arbitror, qui immensum illum hæresum vestrarum oceanum, qui errorum procellas, quibus jactamini, perspexerit, qui non me vera prædicere fateatur.

Quæ cùm ita sint Montane, cùm intelligas nullum aliùm exitum hujus fabulæ (quam tu Concilium appellas) esse posse præter hunc; qua fronte ausus es Germanos Principes ad cogendam Synodum, inducere, & eos ab hoc sanctissimo & œcumenico Concilio ad furiosam istam conspirationem traducere? Cùm igitur ostensum jam sit gravissimas & maximè necessarias causas celebrandi sacrum istud Concilium exstitisse, illasque ad vos potissimum, quorum gratia coactum est, pertinere, cùm apertè fuerit à nobis commonstratum, illas quas tu non veniendi rationes adduxisti, diverticula quædam & latebras esse, quibus clarissimæ luci tenebras & noctem offundere, Germanis imponere, & deploratæ vestræ causæ prætextum aliquem adhibere voluisti, qua in palæstra si pudor violatus, si modestia læsa aliqua in parte à nobis est, tua id accidit culpa, qui tam petulanter & immodestè sacrum istud Concilium, & Pontificem Maximum fueris insectatus, ut non potueris, nec debueris, moderatius responsum exspectare: quid, inquam, aliud jam restat, nisi ut te per Christi crucem & sanguinem obsecrem, obtesterque Fabrici, ut memineris te sacro Baptismate initiatum, auctoratum Christi militem, in ejus & Ecclesiæ verba, legesque jurasse: memineris te ex illa aqua emergentem piissimæ matris Ecclesiæ manibus exceptum, stola innocentiæ candidissima exornatum, veluti purissimam hostiam, Deoque gratissimam, consepultum Christi morti, & ejus sanguine perfusum oblatum inter Dei filios, heredes regni cælestis, coheredes Christi cooptatum fuisse: memineris te non posse Deum Patrem agnoscere, nisi Ecclesiam illius sponsam matrem agnoveris: recordare, quanto studio & caritate materna te infantem primo in ejus gremio ludentem aluerit: recordare, te sanctissimis illius præceptis institutum maximis ab illa beneficiis affectum fuisse: memineris nunc eam à te desertam, incredibili dolore confectam, te à se divulsum, à cælesti hereditate deturbatum, ex carissimo filio acerrimum hostem redditum ingemiscere. Quod in te illa umquam tantum scelus admisit, ut, relictis ejus castris atque vexillis, in festa atque infelicia suorum hostium signa & arma sequereris? cur fidem potiùs perfidis transfugis quàm matri adhibendam censes? cur tibi potius salutem tuam, quàm illi credis? peritissimi medicorum cùm aliquo gravi morbo corripiuntur, sibi vitam & salutem suam credere non audent, sed alios medicos accersunt; qui licèt non ita docti sint, sicuti ipse est; quia tamen sani sunt, sana eorum Consilia sequantur: tu cùm ægritudine animi omnium perniciosissima labores, te solum consules? piissimæ & sapientissimæ matris medicam manum à tuis vulneribus repelles? nullus clementior, sapientior, oculatior, nullus tui amantior medicus ea reperiri potest, Majori te, quàm tu te ipsum, amore complectitur: non tanto studio tu ipse, quàm illa tuæ saluti prospicit: non tu quidem majori dolore, neque acerbioribus lacrymis tua vulnera, quàm illa, prosequitur. Si pietatem requiris, mater est; si caritatem, sponsa Christi: si sapientiam, Spiritus sancti discipula. Quid amplius in medico requiris? tuam ne salutem & felicitatem, aut miseriam sempiternam tibi potius, quàm Ecclesiæ Catholicæ committes? qui si nihil aliud haberes, quàm quòd perturbato & saucio animo sis licèt esses omnium mortalium sapientissimus, tibi nunc suspectus esse & alios consulere debuisses. Sed dices, te sanum quidem esse, & Ecclesiam non modò ægram, sed insanam. O summam cæcitatem! nullum est, Fabrici, lethalius animi vulnus quàm vulnus non agnoscere, & desperata salute cum sis, te sanum & incolumem putare. Nullum est inter divina supplicia gravius & acerbius, quàm cùm patitur homines in hanc persuasionem incidere. Longè est ab spe salutis, cui ipse morbus salus esse videtur. Sed prætermittamus jam Ecclesiam, Concilia, traditiones Apostolorum, non jam, Fabrici, causam istam ad scripturæ sacræ, sed ad Christi JESU supremi judicis tribunal deferamus: diem illum formidamilem, quem effugere non possumus, & brevi conspecturi sumus, nunc nobis ante oculos proponamus; fingamus ante illius nos astare conspectum; &, ut ipse confidentiùs accedas, fingamus etiam Ecclesiam Romanam, cujus ego auctoritatem suspicio, & fidem amplector, hactenus errasse; te verò, qui ab ea ad illius hostes defecisti, vera sensisse, illumque judicem à nobis hujus nostri facti atque instituti rationem exigere: ego sanè hanc illi essem redditurus, quam non ingratam, immo gratissimam sperarem & confiderem esse futuram. Tu Domine nos Ecclesiæ tuæ sanctæ obtemperare jussisti, & cùm aliquando tuos Apostolos futuros Ecclesiæ Principes alloquereris; Qui vos audit dicebas, me audit; & qui vos spernit, me spernit: tu sponsam tuam dulcissimam, parentemque nostram Ecclesiam pastoribus, Evangelistis, doctoribus, Prophetis & rectoribus exornasti: iis me parère præcepisti, parui; horum doctrinam amplecti, amplexus sum; iis credere, credidi; horum sequi vestigia, secutus sum. Quid ergo? quia tuis parui mandatis & ministris, si ipsi falsi sunt, ego pœnas luam? numquid me debui illis opponere, quos tu mihi præfecisti? qui obedire debui, de tuis legibus & illorum præceptis insolenter judicarem? quis mihi veritatem explicaret, si Concilia fefellerunt? cui meam salutem crederem, si mater Ecclesiam meam perniciem meditabatur? quis mihi lumen præferret, & erranti viam felicitatis indicaret, si Apostoli & Ecclesiæ pastores sanctissimi & vetustissimi, quos tu lumina appellasti, mihi tenebras offuderunt; numquid ego illis sapientior aut sanctior esse potui, aut debui, ut tuæ voluntatis, tuarumque legum me potius, quàm illos, interpretem adhiberem? nullam tu aliam gratiorem Deo victimam esse dixisti, quàm obedientiam: idque tu Domine obediens Patri usque ad mortem crucis acerbissimam tuo exem-

exemplo confirmasti. Recordabar etiam quantis eos beneficiis affecisses, qui divinis præceptis, qui parentibus, qui pastoribus ministrisque tuis paruissent: contrà verò gravissimis supplicijs in rebelles & contumaces à te fuisse animadversum: memineram te pœna capitali illum plectendum decrevisse, qui Dei sacerdoti non obtemperasset: memineram Saulem & regno & vita spoliatum, quòd Samueli non paruisset: noveram te Danieli inter summa Israelitici populi flagitia illud commemorasse, quòd Prophetis, qui divinam voluntatem regibus & populo interpretantur, credere noluissent. Iis ergo commotus & exemplis & legibus tuis, malui cum Apostolis, cum Pastoribus, cum Conciliis, cum Ecclesia tua sancta errare, si modò obedientia error appellanda est) quàm mecum, aut cum aliis vera sentire. Quid enim aliud facere debui? illis ne fidem non adhiberem, quorum tu me fidei credidisti? mihi soli crederem, & illos contemnerem? qui etiam si vera ceteris deceptis sentirem, arrogantiæ tamen atque superbiæ crimen, quo nullum est detestabilius, effugere non possem. Si Ecclesiæ tuæ sanctæ obtemperasse, si illi credidisse flagitium est, me reum hujus criminis agnosco. si qui credunt Ecclesiæ, damnantur, qui non credunt præmiis afficiuntur: cur nos illi parère jussisti? cur eos, quos crudelissimo mortis genere, & effuso innocentissimo tuo sanguine, æterno Patri conciliasti, in tantas angustias conjecisti, ut si obedierint Ecclesiæ condemnentur, si non obtemperaverint, tibi infensi & inimici reddantur? cur pateris eos in tanto discrimine & errore versari? quòd me supplicem & obsequentem Ecclesiæ sanctisque Conciliis præbuerim, dignum æterno supplicio judicabis? qui obedientiæ præmium amplissimum sperabam, acerbissimam pœnam sustinebo? quæ spes salutis miseris & calamitosis illis hominibus reliqua esse potest, qui nihil aliud umquam audierunt neque didicerunt, nisi quod Ecclesia jussisset; si qui illi credunt, pœnis sempiternis adjudicantur? quòd si eam ob causam, quòd obediens Ecclesiæ fuerim censes esse damnandum, non invictus supplicium istud sustinebo, ne tibi umquam inobediens fuisse videar. Non arbitror, Fabrici, honestam hanc meam defensionem, etiam si errantem Ecclesiam & Concilia secutus fuissem, judicem illum æquissimum, cui nullum est sacrificium obedientia jucundius, repudiaturum esse. Tu verò iis, meo judicio, verbis tuam causam ages: quidem ego ex hac tua oratione colligam, ne illa à me conficta fuisse queri possis. Ego domine, cùm lumen Evangelii tui, apistarum improbitate extinctum esse animadverterem, cùm viderem Concilia sæpè turpiter erraße, mutuis se decretis confecisse, in satanæ nonnumquam Synagogas cecidisse, tuam Ecclesiam à veteri tua disciplina fœdè degenerasse. Istosque Pontifices (in Siricium nempe, Gelasium, Innocentium, Leonem, Gregorium & alios digitum intendens) frequentissimè fuisse deceptos, eaque præcepisse, quæ tuis legibus erant adversa; reliquos verò Romanos Antichristos, juratos Ecclesiæ hostes, Religionisque proditores nihil umquam boni feciße, neque deinde facturos fuisse; istosque doctores, Hieronymum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, & alios, utpote homines, in scripturarum interpretatione sæpissime hallucinatos, cùm per tantas Ecclesiæ, Conciliorum, Pontificum, doctorumque tenebras, lucem ipsam Evangelicam, Helias ille secundus Lutherus, (quem miror hic non adesse) curiosis oculis inspexisset; ne te desererem, qui veritas es, qui Deum potius quàm homines audiendos esse dixisti, illius doctrinam, qui mihi Deus quidam esse videbatur, complexus sum & cùm pati potius debeamus scandalum nasci, quàm ut veritas deseratur; ego, cui in tam supina, tamque diutina tot sæculorum ignoratione lux ista Evangelicæ veritatis affulsit, non modò scandala oriri passus sum, sed Concilia, & Pontifices tamquam veritatis hostes, contumeliis & opprobriis, ut par erat, exagitavi, traditiones illas, aut potius nugas tuorum Apostolorum neglexi; humana omnia decreta repudiavi, & deceptam ab illis imperitam multitudinem solis Evangelicis verbis erudivi, Ecclesiam scindi & cruentari, antiquam potius Religionem, quàm Evangelicam veritatem interire passus sum; Ecclesiæ nos parère jussisti, sed non ejus rectoribus; Conciliis, sed non falsa docentibus; Apostolis, & doctoribus, sed non à tuis verbis declinantibus, quorum errores cùm ego manifestè deprehendissem, mihi soli potius vera sentienti, quàm illis omnibus mentientibus credendum putavi. Qui ergo me pro veritate illorum erroribus constanter opposui, eamque ab illorum injuriis vindicavi, & in libertatem asserui, immortalitatis præmium illius culloribus promissum, & mihi jure debitum non obtinebo? Putas ne Fabrici hanc illi defensionem gratam esse futuram, cui nihil est invisius insolentia? nihil humilitate gratius? Redi igitur ad te Montane; diei hujus acerbissimi, & maximè pertimescendi, frequens subeat tuum animum cogitatio: resipisce tandem, & piissimam matrem Ecclesiam, veritatis columnam & firmamentum, agnosce: discute hanc odii nebulam & furoris tuæ mentis oculis offusam; & veritatis splendidissimam lucem in Ecclesia, atque Conciliis potissimum splendentem intuere: contumacem omnem arrogantiam Deo invitum, & veritati infestam depone, & Christi in cruce pendentis humilitatem & obedientiam aspice & imitare: considera tecum ipse, & expende in tantis tempestatibus seditionum, hæresum procellis, quibus fluctuant vestra gymnasia, in illis errorum fluctibus, in illo discordiarum & vertiginis spiritu, quo, vobis auctoribus, Germania jactatur, neque Deum, neque veritatem posse reperiri. Neque enim in commotione Dominus, ut dicebat Angelus Eliæ, sed in spiritu auræ tenuis; neque in illo vento doctrinæ, quo leves & inconstantes homines circumferuntur, veritas umquam Evangelica reperta est. Quod si ubi duo Christi nomine congregantur, ibi Christus est? dic mihi obsecro, qua ratione ubi duo ministri non modò Christi nomine non conveniunt, sed neque satanæ nomine in eandem hæresim conspirarunt, Christus aderit? ubi verò ille non est, veritas esse non potest. Nam cùm veritas inimica discordiarum, amica pacis & otii sit, necesse est vos, qui jucundissimam pacem tota Germaniam expulistis, simul etiam cum illa exterminasse veritatem, ut meritò veritatis & pacis hostes judicemini. Memineris perturbatores pacis Christi discipulos non esse, qui pacem, morti proximus, Apostolis suis testamento legaverit: qui eam omnibus, qui verè Christiani sunt & appellantur, hæreditario jure reliquerit, qui illam in ore semper gessit, & vivens, moriens, atque resurgens impensè nobis commendavit: veni in Concilium, quod unicus esse potest auctor recuperandæ pacis, & murus firmissimus tuendæ publicæ tranquillitatis: revertere ad Ecclesiæ sinum, unde cum ingenti illius dolore, & magno tuo malo divulsus es: redi in illius gratiam, quam de te optimè meritam ingratissime deseruisti: miserere si non afflictæ & calamitosæ matris, quæ lu-

gubris & lacarymabunda, filiorum suorum à vobis trucidatorum sanguine perfusa, supplices ad Iponsum dulcissimum tendit quotidie manus, & ab illo suorum simul atque vestrorum vulnerum medelam efflagitat; miserere si non ejus, quæ suorum malorum oblita, vestrorum dolore confecta pro salute vestra preces & lacrymas fundit; miserere si non ruentis & propè jam eversæ religionis; si non tot animorum æterna morte, vestra culpa, pereuntium; si non tot Christianorum, qui passim crudelissimè trucidantur, quorum effusus sanguis divinas aures crebris pulsat clamoribus; tui saltem ipsius, Fabrici, miserere, quem pro deserta religione, pro pace violata, pro scissa atque dilacerata tunica Christi, pro hoc denique extremo, maximoque flagitio, quod hac impia oratione tua in sacrum istud œcumenicum Concilium admisisti; horrendum Dei judicium, indignatio divina, & acerbissimum idemque sempiternum supplicium exspectat. Sed vos ego jam ad extremum appello sacri Romani imperii electores, principesque Germaniæ clarissimi, qui in tuenda Christiana religione principem semper locum & auctoritatem tenuistis, qui ab ecclesia Romana magnis & immortalibus beneficiis exornati, pro tantis in vos illius meritis, nunc illius & disciplinam, & patrocinium deserere, & vesanis quibusdam, atque tragico illo Oreste dementioribus ministris potius, quàm sanctissimæ & sapientissimæ matri, & de vobis optimè meritæ credere voluistis. Multa quidem ego nunc ad elevandam istorum ministrorum auctoritatem, quam magnam apud vos adepti sunt, afferre potuissem: quibus si patientes aures adhiberetis, non dubito quin illorum doctrina & auctoritas suspecta vobis & invisa redderetur. Possem vobis sectas innumerabiles proferre, quibus scissa & dissipata Germania: quæ apertissimè testantur & clamant, & oculatis hominibus palàm & apertè videntur indicare, ubi tot sint dissidia, veritatem Evangelicam & veram Christi religionem esse non posse. Possem illorum libros in medium producere, in quibus, qui se Evangelicos profitentur, tanto stomacho, tanta rabie & furore loquuntur, ut ne dæmones quidem, ne dum Christiani ita unquam locuti fuisse videantur. Possem ostendere, quàm sit indignum Germanica sapientia & nobilitate, perpeti vos tot tyrannides quot hæreses; tot tyrannos quot ministros vestris animis dominari: qua quidem ego indignitate soleo mirari vehementer excelsam illam vereque regiam virtutem vestram, istarum Sirenum cantibus jam diu consopitam, excitatam aliquando non fuisse, & turpissimum istud tot hæresum & hæreticorum dominatum à vestris cervicibus non repulisse. Possem illorum fraudes atque fallaeias detegere, quibus efficere conati sunt, ut venenum istud mortiferum blandius in vestros animos irreperet. Libertatem etenim carnis, veluti fucatam quandam, petulantemque meretricem, & blandam conciliatricem, vestris oculis & sensibus obiecerunt, quæ suis lenociniis vestræ assentaretur imbecillitati, & persuaderet post Christi mortem licere quidem vobis esse Sardanapalos: quæ totum illud molestum pœnarum, & ærumnarum pondus à vestris delicatis humeris in Christi servatoris nostri humeros transferret: quæ severioris illius disciplinæ quam à majoribus accepimus, nervos omnes elideret: quæ, neglecta illa aspera & acclivi virgultis & tribulis impedita virtutis semita, per amplam & spatiosam voluptatum & deliciarum viam liberum & jucundum excursum polliceretur: quæ jejunia, nuditatem, abstinentiam, verbera, & omnem illam castigationem, qua petulantis carnis impetus frenantur, condemnaret: quæ lacrymas illas dolore peccatorum expressas, quibus ira Dei placari solet, impias esse doceret: quæ denique omnia pietatis opera sacrilegam simulationem esse diceret. O cœcam improbitatem! ô impudentem & nefariam hominum perversitatem! Christus innocentissimus, ut illam corporis gloriam consequeretur, acerbissima subiit tormentorum genera: hæc enim (inquit Lucas) oportuit Christum pati, atque ita intrare in gloriam suam, & ego peccatis & sceleribus coopertus æterna corporis & animi beatitudine fruar? ille verbeibus cæsus, clavis transfixus, luxatis membris, spinis, ferro & opprobriis acerbissimè vulneratus tinctus suo innocentissimo sanguine ad patrem ascendit; & ego illitus & perfusus voluptatum turpissimo cœno in consortium Angelorum evolabo? quod ille tantis laboribus est adeptus, ego nullo consequar negotio? clamat Christus: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me. Quibus verbis nos rebus fluxis atque caducis, deliciis, voluptatibus & nostræ voluntati renunciare præcipit: & sublata cruce, hoc est, laboribus & injuriis patienter exemplo suo toleratis illius vitam voluit imitari: & nos illorum improbissimis Consiliis acquiescemus, qui nos à tam apertis Christi verbis ad delicioſam vitam & inanem quandam confidentiam traducere conantur? Christus Jesus digito nobis viam commonstrat, quam ille tinctam suo sanguine reliquit, per quam ingredi deberent illi, qui ejus vestigia sequerentur: Christus etenim (ut inquit princeps Apostolorum Petrus) passus est nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus: & ego istorum hominum vestigiis inhærebo, qui nos molissimis gressibus blandæ libertatis præcipites agunt in vitia, & in æternæ miseriæ barathrum devolvunt? Possem istorum, qui se Evanglicos jactant, immanem crudelitatem referre; qui si verè essent Evangelici, veri Evangelistæ Christi mansuetissima præcepta sequerentur, qui Evangelium non armis obtrudi repugnantibus, sed obedientibus & pacificis modestè voluit promulgari: illi verò non tam de promulgando isto suo Evangelio, quàm de conciliandis sibi principum animis, de obtinendis illorum armis soliciti sunt, quibus banc novam tyrannidem tueantur, & nostrorum sanguine saturentur. O conditionem nostrorum temporum miseram & calamitosam! Christus injurias accipiendo atque ferendo, suas hominibus leges promulgavit: ii verò inferendo non injurias modò, sed cædes atrocissimas, suos errores Christianorum animis cupiunt inserere. Ille acerbissima morte & innocentissimo suo sanguine Evangelium consignabat: ii verò suum Evangelium alieno interitu & cruore consignare cupiunt. Hoccine est esse assertores Christianæ religionis, & non potius hostes capitales? Possem objicere vestris oculis hanc miseram ecclesiæ faciem istorum ministrorum erroribus & crudelitate deformatam atque dehonestatam. Possem Germaniæ ruinas, Angliam Christianorum sanguine redundantem, recentia nunc Flandriæ vulnera & incendia, Galliæ intestina & crudelissima bella, reliquarum provinciarum acerbissimas plagas explicare: quæ quidem cùm à vestris ministris inflictæ sint apertissimè testantur quam sit eorum Evangelium Christi Evangelio consentaneum;

neum; cùm hoc pacem, vitam, modestiam, mansuetudinem; illud verò bellum, mortem, furias, cædes & flammas in orbem Christianum intulerit. Possem vobis antiquos illos sanctissimos viros & Principes Germaniæ clarissimos commemorare, quorum alii sapientia & sanctitate vitæ Ecclesiam Romanam illustrarunt, alii incredibili animi virtute, potentia & victricibus armis ab hostium illam injuriis vindicaverunt: qui si modò revivisceerent, iis vos planè verbis increparent, Quid agitis filii? quò ruitis? quis vos ab Ecclesia, cujus nos præcepta seduti sumus, abduxit? quis à nostris institutis & præceptis abstraxit? an ideo hæc à nobis arma & principatum accepistis, ut quibus nos armis Ecclesiam defendimus, vos eam oppugnaretis, ideo templa nos ereximus, ut à vobis everterentur? illa exornavimus, ut vos exspoliaretis? ideò pacatam & tranquillam Religionem vobis reliquimus, ut vos illam à perditis hominibus turbari, sursum atque deorsum ferri pateremini? nos Ecclesiam sacro sanctam Romanam Religionis nostræ parentem, de Germania bene meritam, nostræ fidei commissam, coluimus, honoravimus, tutati sumus: & vos illam patriæ & avitæ virtutis obliti injuriis & armis insequimini? numquid nobis aut mens, aut Consilium, aut pietas defuit, ut à nobis degenerare gloriosum judicetis? Sic illos majores vestros clarissimos viros vobiscum agere & loqui credite, quorum vos nec auctoritate frangi, nec pietate moveri, nec oratione leniri indignum est. Sed illud est longè indignius, quorundam vos potius ministrorum improbis persuasionibus, quàm domesticis & glorioſissimis majorum vestrorum exemplis commoveri. Quòd quàm æquum, quàm honorificum vobis sit, vos ipsi judicate. Nec enim ego illum arbitror verè esse Germanum, qui sic à pristina illa & robusta virtute antiquorum Germanorum desciverit, ut se blandis Epicureorum quorundam assentationibus flecti, vincique patiatur, & illorum auctoritatem, totius Ecclesiæ Catholicæ auctoritati putet esse anteferendam. Ille, inquit Vincentius Lirinensis, est verus Germanus Catholicus, qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui divinæ Religioni, qui Catholicæ Dei Ecclesiæ nihil præponit, non hominis cujuspiam auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam: sed hæc cuncta despiciens, & in fide fixus & stabilis permanens, quidquid universaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum, credendumque decernit: quidquid verò ab aliquo deinceps præter omnes vel contra omnes sanctos novum & inaudicum subinduci senserit, id non ad Religionem, sed ad tentationem potius intelligat pertinere. Quibus quidem verbis Vincentius effigiem & simulacrum nostrorum temporum expressisse, & vos admonuisse videtur.

Possem vobis iram divinam, comminationes Prophetarum, & miserrimas strages populorum eorum, qui Christianam Religionem violarunt, commemorare, possem Asiæ, Africæque provincias, oppida, civitates, ob desertam Ecclesiasticam disciplinam dirutas, eversas, & immanissimarum gentium objectas crudelitati. Possem Græciam beatam quondam atque florentem provinciam, nunc verò spoliatam omni dignitate & splendore, quæ simul cum puritate Religionis, amplissimum quoque imperium amisit, vestris oculis offerre. Quæ quidem cùm testes sint locupletissimi animadversionis divinæ, similem Germanis exitum exemplo suo comminantur. Etenim violatæ Religionis misera servitus solet esse supplicium. Plenæ sunt exemplorum scripturæ sanctæ, quæ vobis nunc magnum debuissent terrorem incutere; ut quamvis erecto & excelso animo sitis, illum tamen, in cujus manus incidere horrendum est, reformidare debeatis. Est enim magnanimi viri & ejus, qui nihil timeat, Deum timere: qui sæpe fortes ab imbecillis, potentes ab infirmis, armatos ab inermibus vinci, & in servitutem redigi patiatur. Quod quidem nunc vobis, viri Germani, vehementer pertimescendum est. Nolo itaque hæc omnia & alia quamplurima, quæ magna & gravissima sunt, quæ vestrum hunc ab Ecclesia discessum vobis exprobrant, quæ vos ab his ministris delusos esse testantur recensere; illud solum vos obsecro & obtestor, clarissimi viri, ut in memoriam revocetis illa duo vobis ab Ecclesia collata amplissima beneficia, quibus nulla ampliora ab hominibus sperari, nulla majora hominibus conferri possunt.

Christi etenim Religionem, & sacros Romani imperii fasces, quibus nihil habet magnificentius terrarum orbis, ab Ecclesiæ Romanæ, & summorum Pontificum manibus accepistis. Deinde illud etiam vos oro, ut in afflictam, lacuam, calamitosam & lacrymantem matrem Ecclesiam convertatis oculos; & si in excelsis, liberalibus & gratis animis ullam habet vim acceptorum beneficiorum memoria & recordatio, arumnosæ, & de vobis tam bene meritæ matris miserameni. Etenim Germaniam delusæ atque perditæ gentilitatis cæcis erroribus occupatam Romani Pontifices, effuso in eam Evangelicæ lucis splendore, ad veri Dei & Christi filii ejus cognitionem adduxerunt. Nam, ut interim Martialem, Savinianum, Potentianum, & Alcinum beatissimi Petri Apostoli, primi Christi vicarii, & Pontificis Romani discipulos prætermittamus, qui ab eo in Transalpinam missi regionem, Gallias & inferiorem Germaniæ partem Evangelico lumine illustrarunt, & Chilianum etiam missum à Gonone summo Pontifice qui Christi nomen & leges in Germaniam inferret; sanctissimus Gregorius secundus Germaniam idôla adhuc venerantem, & ante illas dæmonum statuas prostratam atque jacentem misso Bonifacio monacho sanctissimo atque doctissimo viro, ad aspiciendam Evangelicam lucem erexit, & magnam Germanorum multitudinem Romam venientem benignissimè exceptam suis manibus vir ille religiosissimus sacro baptismati initiavit: Saxones verò idolorum etiam cultores Hadrianus primus Caroli Magni invictissimi Gallorum regis præsidio à simulacris ad verum Dei cultum abstraxit, quos antea Sergius primus ad eum amplectendum fama virtutis, & sanctitatis excitaverat: Leo tertius, Ansgarii abbatis & beati Sigfridi opera & industria, prolapsam iterum in idem crimen Germaniam, & denuo ad idolorum genua procumbentem sublevavit, & ereptam ex impia illa dæmonis tyrannide in libertatem asseruit. Quod quantum fuerit beneficium, vobis expendendum relinquo. Neque enim quidpiam esse potest invisius Deo aut contumeliosius, quàm sibi debitum honorem simulacris deferre, neque beatius quidpiam hominibus, dum in terris versantur accidere, quàm verum Deum nosse, atque illum purè & castè venerati. Neque verò solum hoc tantum bonum, quod ad animorum vestrorum salutem pertinebat, Ecclesiæ Romanæ acceptum referre debetis; sed illud etiam Romani imperii sceptrum, quo Germania ceteris totius orbis nationibus clarior & illustrior reddita est. Etenim jus illud

creandi imperatorem Romanum, Gregorius quintus transtulit à Francis ad Germanos, ut quorum fidem, pietatem, Religionem in Ecclesiam & Pontificem Romanos, studium & operam in maximis difficultatibus, & difficillimis temporibus fuerat expertus, eorum Fidei atque potentiæ committeret Ecclesiæ patrocinium, ut eam ab omnium hostium, tyrannorum inquam, & hæreticorum insidiis vindicarent. Sed nunc jam, prò dolor, cogitur externa quærere auxilia, ut dignitatem suam contra illorum injurias tueatur, quos sibi patronos & defensores adoptaverat: cogitur plagas mortiferas & insanabiles perferre ab illis impositas, quos ipsa lethalibus animi vulneribus liberaverat: cogitur suismet armis, quæ vestris manibus ad suæ salutis defensionem commisit, excipere toto corpore vulnera acerbissima; &, quod est miserabilius, cogitur videre vos carissimos suos filios eisdem gladiis & flammis, quibus illius fortunas incendiris & corpus vulneratis, acerbiores plagas, & majora incendia vestris animis inferre. O miserum atque funestum, & matri præsertim luctuosum spectaculum! & tamen cùm sæpe ob alia longè minora crimina jus creandi imperatorem aliis nationibus abstulerit, & ipsos etiam imperatores ab imperii sede deturbaverit, nunc in tanta animi & vulnerum suorum acerbitate maluit in suis injuriis connivere, quàm aliquid in vos decernere severius. Non modò electores, sed, quod majus est, potentissimos ipsos, ingratos tamen imperatores, & qui illo honore imperii Romani ad Ecclesiæ dedecus & Christi contumeliam abutebantur, Pontifices Romani anathemate sæpe ferierunt, & imperii dignitate privaverunt. Etenim Gregorius septimus Henricum tertium percussum primum anathemate, imperii deinde honore multavit; quòd improbis factis Ecclesiæ pacem perturbaret: ille verò ad se reversus cùm sui eum erroris atque scelerum pœnituisset, & nudis pedibus per nivem & glaciem incedens, supplex ad Gregorii pedes venire decrevisset, tribus tamen diebus Pontificis janua prohibitus, tandem ad Canosii oppidi portas in agro Thegiensi sui erroris veniam impetravit. Alexander tertius Fredericum primum ob schisma excitatum in Ecclesia Venetiis ad publicam pœnitentiam adegit. Innocentius III. Othonem IV imperio dejecit, quòd fidem Ecclesiæ datam prodidisset, & jusjurandum violasset. Jam verò Fredericum secundum, summis beneficiis ab Ecclesia Romana exornatum, cujus pater Henricus V. Siciliæ regnum à Cælestino tertio & imperium acceperat, ab Innocentio III. benignè & amanter educatum, & ab Honorio III. in supremum imperii fastigium evectum, ingratum postea summis Pontificibus à quibus fuerat ornatus, & Ecclesiam hostilibus armis persequentem, ab Honorio anathemate percussum, Innocentius IV. Siciliæ Apuliæque regnis primum spoliatum, imperio demùm exauctoravit. Severa tunc animadversione imperatorum insolentiam comprimebat Ecclesia; & non solùm in illos excommunicationis fulmina vibrabat, sed abdicabat imperio: & quemadmodum sceptrum imperatoribus iniquis, sic etiam jus creandi imperatores nationibus auferebat. Nunc verò in majoribus suis injuriis incredibili usa misericordia, neque illum quidem spiritualem gladium in imperii electores, auctores tantorum malorum, eduxit, quo à suis altaribus, & Christianorum consortio suos hostes arcere consuevit; quia Germaniæ Principes resipiscentes, & ad se redeuntes, se visuram & complexuram sperat. Hac alitur & sustentatur spe, quam sibi de virtute vestra pollicetur, quæ erga vestræ salutis auctores gratos & acceptorum beneficiorum memores efficiet. Tum verò & Ferdinandi Cæsaris clarissimi & religiosissimi imperatoris pietas incredibile vestros animos ad sui imitationem incitabit: nec enim est æquum, eos ab imperatoris Religione dissidere, qui non alio nomine, quàm tuendæ Religionis gratia jus istud acceperunt, & monstri jam simile videatur, imperatorem acerrimum esse patronum Ecclesiæ Romanæ, non nullos verò electores, ejus hostes implacabiles.

Leo tertius ob imminentes Ecclesiæ calamitates, & urbem hostium incursionibus objectam, & armis vexatam & oppressam, cùm imperatores Constantinopolitani opportunè jam tantis illius malis subvenire, alioqui ipsi ab hostibus circumventi; nec molem tantam imperii, nec potentissimorum adversariorum impetum possent sustinere, nullo illorum crimine, sed quia id Christianæ Reipublicæ ratio postulabat, imperium à Græcia transtulit in Galliam; & Caroluni Gallorum Regem Religiosissimum, & clarissimum virum imperatorem creavit. Cùm ergo Pontifices Romani à Græcia in Galliam, à Gallia in Germaniam pro temporum & periculorum ratione fasces imperii transtulerint, cùm plures imperatores ob excitatos in Christiana Reipublica tumultus & seditiones ab imperii fastigio sæpe deturbaverint, & alios in eorum locum suffecerint: quia indignum putabant, eos sceptrum imperii tenere, qui cùm Religionis propugnacula, conservatores pacis & Ecclesiæ patroni esse debuissent, illius tranquillitatem ambitione, cupiditate & studio propagandi imperii perturbarent: nunc etiam si videt nas funestas flammas, quæ universas pæne Christianas provincias miserè populantur in Germania exortas, atque inde protectas in ceteras nationes irrepsisse, etsi videat vos, qui eas quam primùm exstinguere deberetis, non modò non compressisse, sed fovisse, & illarum excitatores vestris armis protexisse; noluit tamen pissima mater eam, quam in alios, in vos exercere severitatem; noluit vos hactenus aut spoliare dignitate, aut hostes censere, noluit supplicio vestro & ignominia suo mederi dolori, sed summa patientia (ne desperare de salute vestra videretur) in maximis suis injuriis voluit connivere. Itaque ii omnes Pontifices Romani, Leo, Hadrianus, Clemens, Paulus, Julius, Marcellus, Paulus, & nunc demùm Pius quartus sibi, & Ecclesiæ, à Germanis illatas injurias æquo animo tolerarunt: & quo majoribus opprobriis & contumeliis affecti sunt, eo majori misericordia commoti, non acerba illa medicamina, quibus in curandis iis morbis Ecclesia hactenus usa est, exulceratis illorum vulneribus adhibuerunt, sed incredibili clementia omnia alia remediorum genera experti sunt, non severitate, sed indulgentia usi; non tam deterrere, quàm allicere; non tam urere & resecare membra, quàm fovere voluerunt: non hostes declararunt, non jus imperii abstulerunt, sed literis amoris & benevolentiæ plenissimis ad componendam pacem provocarunt, omnia tentarunt, omnia experti sunt, ne potius tamquam cum obstinatis hostibus, quàm cum filiis errore aliquo lapsis agere viderentur. Quia futurum sperabant, ut Germania excitata aliquando tantorum beneficiorum recordatione sese erigeret, durum istud & multiplex jugum hæreticorum excuteret, & illam

pacem

pacem amaret, quæ in ea versatur Ecclesia, in qua una fides & unus Spiritus; non in qua tot fides quot ministri reperiantur.

Quæ cùm ita sint, cùm vos, clarissimi Germani, Ecclesia Romana à deorum simulacris abstractos ad unius verique Dei cultum adduxerit, dæmonis mancipia Christiana libertate donaverit, omnia vobis consequendæ æternæ felicitatis præsidia contulerit, & ornamenta amplissimæ dignitatis; cùm nullum beneficii genus prætermiserit, quod ad vos præter ceteras rationes exornandos pertineret; & quod est illustrius, suæ in vos voluntatis & beneficentiæ, & vestri in illam parum grati animi argumentum, cùm ab iis, quos majoribus sibi beneficiis devinxerat, se crudeliùs vulnerari sentiret, non de vindicta, sed de remedio vulnerum vestrorum cogitavit: vobis iratis & armatis non se illa armis opposuit, sed lacrymis, & quorum manibus dilacerabatur, illorum misericordiam & auxilium implorabat.

Quid ergo? Tam crudeli in illam vos animo nunc eritis, tam inhumano, tam immemori acceptorum beneficiorum, ut illius neque calamitatibus, nec lacrymis moveamini? In tam beneficam matrem non ingrati modò, sed impii reperiemini? Vestris nunc genibus provolutam & obsecrantem, ut Concilio Tridentino adesse velitis, ut ministros venire cogatis, ut sanandæ Religionis, & componendæ pacis rationes arbitrio tantæ Synodi permittatis, superbè contemnetis? Illam ante vos prostratam, sua vulnera explicantem, beneficia, quæ vobis contulit, commemorantem, amplexantem vestra genua, & ab illo cursu, quo in ejus perniciem ruitis, retinere cupientem, insolenter, & inhumanè, à vestris genibus repelletis? Ira inflammati, & ardentes homines, cùm supplices ad se venientes suos hostes intuentur, non solùm illis parcere, sed misereri, sublevare, & beneficiis prosequi solent: vos matrem tam piam, tam bene de vobis meritam, supplicem & collacrymantem, majori crudelitate vexabitis? Nònne oportuit jam illius vos miseriis saturatos & expletos esse? Frustrâne vos illa aspectabit? vos intuebitur? vestram fidem implorabit? Jacentem, afflictam, supplicantem non modò non sublevabitis, sed affligetis amplius, & opprimetis? O miseræ matris infelicia beneficia apud Germanos collocata! ô curam illam atque custodiam animorum vestrorum infaustam & luctuosam! quæ exitum tam miserabilem fortita est; ut qui ab illa immortalibus bonis fuerant exornati, crudeliores in illam hostes reperiantur; qui laboranti subvenire debuissent, illi potissimum excidium atque vastitatem intentent: quos oportebat suarum calamitatum dolore frangi, ii nunc luctuosas illius exsequias læti & alacres prosequantur. Itaque non tam illi suorum templorum excisio, non bonorum direptio, non sacrorum depopulatio, non tam filiorum cædes, quàm hæc tanta indignitas misera & acerba est: non tam illa suas ruinas, quàm interitum vestrorum animorum luget; non tam stragem suarum fortunarum, quam illam victoriam, quam de vobis reportat hostis, vestræ salutis & suæ dignitatis lamentatur. Quòd vos à se abstractos videat, quòd suis beneficiis ingratos experiatur, hoc illius animum vehementer excruciat, hoc illam suspirare, gemere, lacrymas effundere, & exclamare facit cum sponso. Audite cæli, auribus percipe terra; filios educavi & evexi, ipsi autem spreverunt me: quos ab idolis dæmoniorum abstraxi, ad hæresum nunc idola reverruntur: quos in libertatem asserui, iterum miseræ servituti mancipantur, quos stipul ab æterna morte, vix nunc ipsi materno sanguine satiantur: quos ornavi, me crudeliter spoliant: quos imperii Romani fascibus illustres feci, ipsi me omni dignitate orbare conantur: quos mihi putabam unicum esse perfugium, extremum moliuntur exitium. Cujus jam fidem implorabò, si filii carissimi fidem prodiderunt? Ad quem confugiam, si ab illis ejicior? quò me recipiam, si ab illis expellor? Quis miseræ opitulabitur, si illi oppugnant? Tu Domine JESU CHRISTE, spes unica, solatium, que miseriarum mearum, qui me sanguine tuo abluisti & decorasti, qui te numquam meis rebus, saluti atque dignitati defuturum promisisti; qui tam sapiens es ut noveris, tam potens ut valeas, tam bonus & misericors, ut velis sponsæ afflictæ & laboranti subvenire: tu, inquam, dulcissime JESU, qui solus potes, Ecclesiæ tuæ miserere. Tam duri atque ferrei eritis viri Germani, ut hic acerbissimus dolor & querelæ justissimæ calamitosæ matris non molliant animos vestros? Videte per Deum immortalem, ne his Ecclesiæ lacrymis & gemitibus Deus aliquando commotus, excitatus & incensu ira, ad sumendum de vobis supplicium convertatur. Cavete, ne istam puniendi tarditatem, collecta majori indignatione, supplicii gravitate compensèt: & qui soleat in maximis hominum sceleribus diutius connivêre, iræ thesauros diuturnitate temporis, scelerum magnitudine collectos in vestram aliquando perniciem effundat. Ecclesiam Catholicam magnis ad se clamoribus vos evocantem audite. Sacrum istud & Oecumenicum Concilium Tridentinum, quod vestros minister tam amanter accersit, & publica fide illorum securitati prospexit, quod solum tantis malis mederi potest, unicum arbitrum & judicem agnoscite. Existimate hanc Dei & Ecclesiæ extremam vocem jam esse, vos admonentem & adhortantem, ut resipiscatis, ut hos ministros tantorum malorum & discordiarum auctores in Concilium venire cogatis, ut pax illa Christiani populi, iis discordiis sepulta, reviviscat, & Ecclesiæ dignitas emergat ex iis fluctibus domesticarum seditionum: ne si hoc tantum, tam frequens, tam necessarium Concilium negligatis, dissidia & æternum bellum volusse videamini. Si doctrinæ vulnera sanare cupitis, adsunt medici peritissimi: si abusus delere, novam Ecclesiæ faciem inferre, & collapsum Christi templum reficere, adsunt architecti clarissimi, quorum opera templi ruina, & Ecclesiæ vultus reficiantur. Ne patiamini hanc occasionem divinitùs oblatam è manibus excidere: qua sublata, quid futurum putatis? nisi ut, cùm nulla sit jam doctrinæ Christianæ pars, quæ non vulnus aliquod à vestris ministris acceperit, cum omnes Reipublicæ Christianæ partes convulsæ & labefactatæ sint, brevi universam Germaniam (novis quotidie nascentibus erroribus) dissipatam, bustum quoddam Religionis, & legum divinarum, exemplum denique severitatis Divinæ redditam conspiciatis; ut clarissima provincia, sicut ille dixit, quæ erat antea casta & incorruptæ sacrarium veritatis, impium ac turpium errorum lupanar fœdissimum efficiatur. Intestinis odiis ardere videtis jam eos, quos Christus mutua caritate voluit ardere, bellis domesticis conflagrare; quos placidissima pace Christus gaudere, & illam potissimùm suos discipulos colere & complecti voluit quasi parum sit Turcarum armis Ecclesiam affligi atque vastari. Omnia denique perturbata, excisa,

&

& propè jam eversa videtis. Mysticum hoc Christi optimi maximi corpus dissipatum, pulcherrimum istud ædificium Ecclesiæ, quod Christi sanguine coagmentatum est, hisceere jam atque dissolvi cruore nostro intuemini. Unica est illud restaurandi atque reficiendi via, pax & concordia Christianorum. Noluit quondam Deus, nisi composita primum pace, sibi templum consecrari. Itaque post domitas multas gentes atque nationes, cùm nullus audiretur jam armorum strepitus, neque quispiam contra populum Israëliticum arma caperet, sed omnes vicinæ provinciæ conquiescerent; Salomon templum illud amplissimum erexit, & Domino consecravit: atque idem sæpe ab hostibus eversum pacis beneficio refectum est. Videt nunc Ecclesia Christi spem unicam componendæ pacis in hoc Sacro Concilio Tridentino sitam & collocatam esse, ad eam vos amplectendam invitat: qua conciliata, quemadmodum templum illud Hierosolymitanum inimicorum multoties incursionibus dirutum, ex dissipatis & collapsis lapidibus rursus erectum & restitutum est; ita nunc templum istud, Christi inquam corpus, quod est Ecclesia, luxatum & mutilum, ex languidis, emortuis & abscisis membris reficiatur iterum & renovetur; ut instaurato hoc ædificio, omnes consentientibus animis, unica eademque instructi doctrina, eadem spe erecti, iisdem caritatis vinculis & amoris flammis incensi & colligati, Christo capiti adhærentes & agglutinati, ejusque Vicarium Pontificem Romanum, totius Ecclesiæ Principem & Pastorem, hujusque sancti templi Pontificem maximi venerantes; dulcissima & optatissima pace perfruamur: quam vobis, viri Germani, in CHRISTO JESU Domino nostro opto sempiternam.
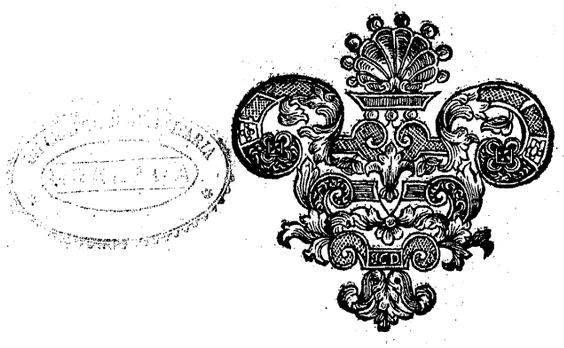
FINIS.